

C 7007

McC 4276

HISTORIARUM
POLONIAE
MAGNI DUCATUS LITHUANIAE
SCRIPTORUM
COLLECTIO MAGNA

ORDINE ALPHABETICO
MUSEUM HISTORICUM
BIBLIOTHECA PALESTINA

ANNO 1880

LIBRARIUS

WARSAVIA

1880

WARSAVIA

1880

WARSAVIA

1880

WARSAVIA

1880

HISTORIARUM
POLONIÆ
ET
MAGNI DUCATUS LITHUANIÆ
SCRIPTORUM
QUOTQUOT AB INITIO REIPUBLICÆ POLONÆ AD NOSTRA
VSQUE TEMPORA EXTANT OMNIUM
COLLECTIO MAGNA
ORDINE CHRONOLOGICO DIGESTA

OB EXEMPLARIUM RARITATEM
ITERVM TYPIS EXSCRIPTORVM
SUPPEDITANTE CELEBERRIMA
BIBLIOTHECA ZALUSCIANA

EDIDIT VARIAS ANNOTATIONES ADIECIT AC PRÆFATUS EST
LAUR. MIZLERUS DE KOLOF
REGNI POLONIÆ HISTORIOGRAPHUS, IN SERENISS. REGIS POLON. AULA
CONSILIARIUS ET MEDICUS

CUM INDICE LOCUPLETISSIMO

TOMUS PRIMUS
CONTINENS SCRIPTORES TOPOGRAPHICOS

CVM SERENISSIMI REGIS POLONIARVM PRIVILEGIO

VARSAVIÆ

SUMPTIBUS TYPOGRAPHIÆ MIZLERIANÆ
ANNO MDCCLXI.

SERENISSIMO PRINCIPI

AC

DOMINO

CAROLO

CHRISTIANO

PRINCIPI POLONIARUM

REGIO

DUCI CURLANDIÆ

AC

SEMIGALLIÆ

RELIQUA

DOMINO SUO LONGE INDULGENTISSIMO

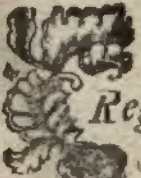
FELICITATEM PERPETUAM.

Ms 1061629

SERENISSIME
PRINCEPS REGIE,

DOMINE LONGE INDULGENTISSIME

 Reges Principesque omnibus temporibus in florem incrementumque scientiarum artiumque, in regnis suis principatibusque incubuerunt, maxime nempe eas ad felicitatem subditorum suorum facere, nulli dubitantes. Ea re in erigendis Academiis, gymnasiisque illustribus sumptus posuere fere immensos, præmiisque etiam ingenia inuitare excellentia operam dederunt. Hæc tam magna in genus humanum a Regibus Principibusque profecta beneficia, tantum per aliquot sæcula profecerunt, ut docti viri recentiores, nunc veteres etiam, qui maxime litteras excoluerunt, anteire, matheſi

matheſi in primis, phyſica, æconomia, hiſtoriaque, videantur. Hiſtoria autem maxime eſt illa litterarum ſciẽtia, in qua & Reges Principesque animos habere occupatos non dubitarunt, quia dominantibus, iisque, qui illis a conſiliis ſunt, ſalutaria ſemper ſuppeditat conſilia.

Cum igitur nunc primum historiarum Poloniæ scripto-
rum tomum in lucem ederem, haud a re alienum videbatur,
TIBI, Serenissime Princeps Regie, eum dicare, TUÆque
committere clientelæ, qui primus nunc in regno, post Sere-
nissimum Regem, Patrem TVVM, & Dominum meum
longe indulgentissimum, omnium oculos in TE conuertis cle-
mentię plenus. TVA etiam interesse videtur, Serenissime
Princeps Regie, vt scientię in Polonia magis magisque floreat,
historiaque colatur, qui magnorum Poloniæ Regum & fili-
us & nepos dignissimus, paternarum virtutum hæres felicissi-
mus, omnibusque ad imperium virtutibus ornatus, multa Po-
loniæ beneficia præstanda promittis. Nil magis igitur tantæ
gloriæ Principi tota Polonia optat, quam firmam semper in po-
sterum sanitatem, vt ea omnia, quæ boni omnes ardentem o-
ptant & prævident, impleantur. Ad extremum TVÆ, Se-
renissime Princeps Regie, gratiæ, me meosque qualescunque
labores, summa submissione etiam atque etiam commendo, qui
maiori felicitate vtī haud possim, quam si mea litteris Po-
loniæ dicata studia tantum valeant, vt gratia TVA & cli-
entela, Serenissime Princeps Regie, censear non indignus.
Sic voti compos summo obsequio fidelitateque emoriar,

SERENISSIME REGIE PRINCEPS
CELSITUDINIS TUÆ REGIÆ

Servus longe obsequentissimus.
Laur. Mizlerus de Kolof.

PRIVILEGIUM
SERENISSIMI AC POTENTISSIMI
REGIS POLONIARUM

AUGUSTUS III. Dei gratia, Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kiioviae, Volhyniae, Podoliae, Podlachiae, Livoniae, Smolensciae, Severiae Czerniechoviaeque. Nec non haereditarius Dux Saxoniae & Princeps Elector.

Significamus præsentibus litteris Nostreis, quorum interest, vniuersis & singulis. Cum generosus *Laurentius Mizlerus de Kolof*, Philosoph. & Medicinæ Doctor, in Aula Nostre Consiliarius et Medicus, Historiarum Poloniæ et magni ducatus Lithuanie Scriptorum, quotquot ab initio reipublicæ Poloniæ ad nostra vsque tempora extant, omnium, collectionem magnam, variis ex tomis consistentem, in scientiarum in Polonia incrementum typis impressam, euulgare in animum induxerit, Nobisque submisit supplicauerit, vt evitando damna, quibus eum, tam exteri, quam indigenæ typographi & bibliopoli afficere possent, reimpressionem huius operis, tam in natura, quam etiam aliam in linguam translationi, vti iustæ, benigne annuentes, omnibus & singulis in regno & dominiis Nostreis existentibus typographis & bibliopolis mandamus, serio inhibentes, ne præfata historiarum Poloniæ & Magni Ducatus Lithuanie Scriptorum collectio magna, absque consensu generosi auctoris quocunque idiomate imprimere, vel reimprimere, nec non compendia inde confici curare, intra spatium viginæ annorum audeant, sub poena mille aureorum Hungaricorum, cuius summæ dimidia pars auctori ad refarcienda damna, si casus existat, altera pars dimidia, ad bona opera secundum iudicium fori competentis adiudicanda, reimpressum vero hocce opus in quacunque extra regnum typographia confiscationi irrevocabili omnium exemplarium, si talia in regno & dominiis Nostreis inuenientur, subesse, & præfato auctori extradi debere declaramus. In quorum fidem præsentibus manu Nostra subscriptis, Sigillo Regni muniri iussimus. Datum Vîschovæ die XXVI. mensis Maji, anno Domini MDCCLV. regni vero Nostri XXII. anno.

AUGUSTUS REX

Locus Sigilli
Regni Maioris

Cancellariatu Illustrissimi & Excellentissi-
mi Domini IOANNIS, Comitis in Kon-
skie & Bialaczow a Malachowice MALA-
CHOWSKI, supremi regni Cancellarii, O-
strolecensis &c. Capitanei sigillatum.

ADALBERTUS RAKOWSKI
S. Reg. Mai. & Sigilli Maioris Regni
Secretarius.

PRAEFATIO

Historiarum Poloniae Scriptorum, quotquot ab initio reipublicae ad nostra usque tempora extant omnium, collectionis magnae tomum primum ob oculos tuos ponere, lector beneuole, minime dubitauit. Iam ante aliquot annos hoc opus edere in publicum laboranti, & certe citius prodidisset, nisi praesens in Germania bellum, exitiosum sane, difficile durissimumque, impedimento mihi fuisset, cuius calamitates in Polonia etiam redundant, quibusque ii maxime, quibus cum Saxonia usus est, afficiuntur. Sed cepto semel opere, progredi, quamuis lentis passibus, oportebat. Primo tandem nunc tomo absoluto & secundo iam iterum typis exscripti cepto, promissum facio, singulis sex mensibus tomum vnum, finito scilicet infelici praesente bello, proditurum. Volumen hoc primum omnes Poloniae scriptores topographicos continere debuit, sed eorum numerum id minime potuit capere, ea re & tomo secundus eos, qui supersint, suppeditabit, in tomo autem tertio ipsa incipiet historia Polona, qui varias ob causas scriptores genealogicos, quos absolutis topographicis edere promisi, ad calcem operis reicere debuerim. De utilitate huius Poloniae thesauri historici multa facere verba, nihil ad me attinet, in sinu autem gaudebo, si commodis tuis, lector beneuole, feruire possit. Haud enim a re esse multis videbatur, historiarum scriptores omnes, regni tam incliti, tam late patenti, & post varias fortunae variae vicissitudines ad hunc usque diem libertatem conferuantis, vnum in corpus secundum temporum ordinem redigere, eosque digestos correctosque locupletissimis indicibus ornare, ut iis commodius litterati uti possint. Huc usque enim indices locupletissimi in omnibus nostris historiarum Poloniae scriptoribus plane deficiunt, qui tamen nerui scriptorum esse videntur. Paucorum enim est tam magna perlegere volumina, sed multorum, ea, quorum intelligentia ac cognitione indigeant, inuestigare, atque adeo variorum vna de re scriptorum sententias perscrutari, ut eo magis veritas elucescat. Quod si vero historiarum scriptores indicibus locupletissimis careant, non nisi magno temporis dispendio id efficias. Si igitur amplius nihil in hoc historiarum Poloniae scriptorum corpore, praeter indicem locupletissimum, praestitum fuisset, sufficere iam nobis posset, historiam Poloniam cum per id videamus, quod antea nondum fuit, ad omnium usum accommodatam. Sed plura sunt, quibus de historicorum Polonorum amatoribus bene mereri operam dedimus. Tanta nempe fuit optimorum scriptorum raritas exemplariumque penuria, ut eos, vel nusquam, vel summa cum difficultate, magnoque pretio redemptos comparare potueris. Exemplo sunt: *Crassini Polonia*, *Szeiciei topographia Masovia*, *Ogerii iter Polonicum*, reliqua. Nunc vero quarta pretii parte, quod Crassini Polonia constabat, integrum hoc volumen cum eadem Crassini Polonia emitur. Sed verum ut fatear, hoc magnum in Poloniae historicorum amatores collatum beneficium minime ad me, sed ad magnum illud Poloniae decus, virum illum, quod litterarum cognitionem attinet, plane incomparabilem, illustrissimum comitem *Josephum Andream Zaluscium*, Episcopum Kiouensem, pertinet, qui singulari ad instaurandas in patria litteras studio libentissime scriptores omnes ad usum nobis concessit: Et litteratissimum etiam nostrum *Ianocium*, Canonicum Kiouensem, & Bibliothecae Zalusciae praefectum, laudare debeo, qui me in quaerendis suppeditandisque his scriptoribus, secundum veterem, qui inter nos intercedit, usum, plurimum adiuit. Bibliothecae celeberrimae ergo Zalusciae maxime debetur haec collectio magna, mihi sumtus & labor. Hunc, quod attinet, typis nunc fuisse iterum exscriptos. De annotationibus meis, quas sparsim adieci, quibusque lectorem, nisi opus videbatur, morari nolui: tuum est iudicare. Mei autem officii est, cum litteratis usu iam venerit, ut scriptorum conditiones qualitasque

qualitatesque ex praefatione cognoscere laborent, scriptores nunc omnes, qui hoc in volumine contineantur, breuiter recensere.

Primum occurrit **POMPONII MELAE** *descriptio Sarmatiae*. Vnicum, quantum nempe caput, *Mela* lib. III. scripsit, de moribus & finibus veteris Sarmatiae, in quod *Ioachim Vadianus*, ex nobili familia de Watt, in Helvetia oriundus, utcumque commentatus est. Notitia vera autem ad explicandam veterem Sarmatiam instructus non fuit, & melius de Salisfodinis in Polonia, quam de Sarmatia veteri dixit. Pauca sunt, quae *Mela* de veteri Sarmatia scripsit, pauciora quae *Vadianus* adiecit, sed hic varia, illo tempore de Polonia memoria digna, nobis reliquit, quae legere & scire iuvat. Ad haec varias adieci annotationes, quae ad rem facere possint. Curavi ut accuratius etiam scriptores imprimerentur, quam in corpore *Pistoriano* historiae Polonae, in quo scriptores Poloni plurimi ex officina *Henric-petrina* Basileae anno 1582. magna incuria typis sunt exscripti, & eiusmodi sceda errata occurrunt, quae sensum plane inuertant. De mala orthographia & barbara nil dicam, alioquin errores computares innumerabiles.

II. *Aeneas Silvius*, summus Pontifex Romanus, *Pius II* huius nominis, post adeptum Pontificatum, dictus, de *Polonia*, *Lithuania* & *Prussia*. Grauis est hic auctor & vir magnus, qui multa scripsit, quae vero de Polonia & Lithuania memoriae prodidit, & pauca sunt, & exigui momenti. Aperte falsis etiam historiam Poloniam interpolauit, verbi gratia, *GUILLIELMUM* ducem *Austriae*, *HEDWIGEM* reginam in matrimonium accepisse, & *Polonia* praefectum fuisse: ex secunda uxore *VLADISLAUM IAGELLONEM* duos suscepisse filios nonaginarium: *Casimirum* *Iagellonidem* *Boleslao Suidrigelloni* successisse: reliqua, quae omnia in annotationibus refutauimus.

III. *Erasmi Stellar*, Libanothani, libri II. de antiquitatibus *Borussiae*. Hic auctor, medicinae doctor, varia non contemnenda de antiqua Borussia memoriae prodidit, sed imperiosus nimium & audax mihi videtur, qui omnia, quae ipse ignorauit, pro fabulis haberi velit. De succino non male differuit, ex Borussiae vero antiquitatibus, parum accurate scriptis, apparet, *Erasmum Stellam*, non tam veritatem profunde scrutari, quam se potius magistro ordinis Teutonici, aliisque, quorum interfuit, commendare voluisse. Plura sibi, quam scriptorem modestum decet, sumit, & audacter mentitus est, ne dicam stilum, saepius parum Latinum, plebis interdum sermonem sapere, quo pertinet barbara locutio, *nasum continere*, in praefatione adhibita. Praeconceptam etiam animi opinionem prodidit, quando scripsit: ut aduersus quoscumque aliter de Borussia sentientes, seu pro aris & focis dimicaturus sit, ultima potius periti certus, quam ignauiter cessurus.

IV. *Matthiae Striykovii*, canonici Miednicensis in Samogitia, *descriptio Sarmatiae Europaeae*. Inter scriptores de Polonia topographicos merito *Striykowski* optimus censetur, qui non solum vir rectus doctissimusque, sed & simul diligentissimus fuit. Memorare iuvat, *Guagninum* hanc Sarmatiam Europaeam suo nomine edidisse, & quam plurimi, si non omnes, litterati in ea huc usque fuisse sententia, *Guagninum* Sarmatiae Europaeae verum esse auctorem, id quod tamen omnino falsum, & *Striykovium* dictum librum exarasse, extra omne dubium positum est. Haec lector beneuolus recte ex duobus illis capitibus, quae de *Guagnino* & *Striykovio*, infra ad Sarmatiam Europaeam adieci, intelliget. *Striykovii* vero librum quod attinet, non mirandum, cum multis de locis plane nil dixisse, cum tractu temporis multa fuerint mutata, & haec vrbium Poloniae descriptio secundum tempora illa diiudicanda sit. Et quamuis nunc multa ad hunc librum adieci possint, *Striykovius* tamen inter geographos Polonos vtilissimus semper erit, quia non solum recentissimam, sed & antiquam geographiam Poloniam scire iuvat. Quod super est, negare non possumus, nimium fuisse *Striykovium* breuem, qui fere non alia, praeter ciuitates maiores, annotauit loca, quam ubi iudicia, causaeque nobilium aguntur, vel singulalia quaedam, tum ex historia ciuili, tum naturali, annotanda obueniunt.

V. *Martini Cromeri* *Polonia*, sive de situ, populis, moribus, magistratibus, & republica

republica regni Polonici, libri II. Neminem, qui historia Polona doctus, fugit, Cromerum scriptorum, quod geographiam attinet, principem putari, neque a veritate abhorret, eum suo tempore præ cæteris bene scripsisse, sed nostris temporibus multa, quæ illius tempore vera fuere, sunt obsoleta, quædam etiam falsa. Hæc in notis adiectis correxi. Dixit Cromerus: *conferendi nobilitatis potestatem solus habet princeps*, sed vi legum, seu constitutionum sequentium, hæc regum Poloniarum prærogativa, qua adhuc Sigismundus Augustus fruebatur, abolita fuit, & respublica sola in comitiis congregata, vna cum Serenissimo rege plebeiis iura nobilitatis, vel extraneis nobilibus ius nobilis Poloni, quod *indigenatum* vocant, ob merita in rempublicam nunc distribuit. Serenissimus quidem Rex Polonus, tanquam Monarcha, & marchiones, nobilesque creat, sed illi non iuribus Polonorum nobilium gaudent, neque ea re bona nobilia iure hæreditario possidere, neque publicis officiis fungi possunt. Sequentia insuper sunt etiam adnotanda: pag. 136. scripsit: *novis creatis nobilibus obtinere & possidere bona terrestria statuto quodam novo non licet*. Vbi autem statutum illud invenitur, minime meminit. Hoc quidem scimus ex legibus publicis, novis creatis nobilibus non licere officiis publicis fungi, ad tertiam usque generationem, ut pacta, sic dicta conventa, loquuntur, sed si bona etiam, terrestria appellata, possidere non possent, in quo ius nobilitatis in Polonia consistit principale, tunc ignobilibus haud essent meliores. Sed hæc de re in Polonia nemo dubitat, & nescio, quo casu, vel qua ratione, litteratissimo Cromero hæc verba exciderunt. Deinde hæc sententia: *habent nobiles Poloni in subditos suos vitæ necisque potestatem*, omnino etiam sunt sub incudem revocanda, si ius clarum cum abusu iuris haud confundi debeat. Nobilis, qui subditum suum, vel ira incensus, vel alia ex causa interimit, non quidem capite plectitur, sed pecuniam, pænæ loco, solvere debet, si interemti consanguinei dicam ei scribant, id quod plerumque ex inopia intermittitur, & sic eiusmodi homicida immunis. Hoc neminem iuris Poloni gnarum fugit. Quod si vero subditus cuiusdam nobilis tale crimen commiserit, ut vita privari debeat, dominus nullo modo sua auctoritate id iubere potest, sed ad eastrum, seu præfecturæ iudicium, vel aliud forum, ius gladii exercens, eiusmodi maleficum extradere debet, ut secundum leges damnetur ac puniatur, si vero secus faciat, lege & iure Polono pœnam solvere debet. Hoc idem nemo negat. Inde igitur infero: quod si nobilis Polonus, subditum suum interimens, qui capite plecti vel meruit, vel non meruit, semper tamen secundum ius Polonum pœna pecuniæ afficiatur, tunc certe nobiles domini in subditos vitæ necisque potestatem non habent, & optimus Cromerus allucinatus est. Loquitur etiam de Officialibus regni, qui sunt: succamerarius, gladiifer, pocillator, sive pincerna, mensæ structor, quem incisorem vocant, dapifer, magister culinae, & hoc dilemma adiicit: *aut iidem sunt terrestres Cracoviensis satrapia, aut ea sola de omnibus nullos habet*. Sed facile respondetur, non esse eosdem terrestres Cracoviensis satrapia Officials cum Officialibus regni, quia hi soli in coronatione regum, & vasalli solenni in feudum inauguratione, &c. officiis suis publice funguntur. Cracoviensis vero palatinus, seu satrapia, suos habet Officials terrestres, qui, si Rex in palatinatu Cracoviensi commoraretur, tunc Officiales terrestres Satrapia Cracoviensis idem, iubente Rege, facerent, exceptis actibus solennibus, quod alii Officiales terrestres in palatinatu Masovia, vel alio. Clare igitur sunt Officiales regni ab officialibus terrestribus Cracoviensibus distincti, clarius autem a Rege distinguuntur. Illi enim plerumque ordine aquilæ albæ insigniuntur, honoris signo, quo tantum senatores regni affici solent. Iudicium sex civitatum, de quo auctor disserit, nostris temporibus obsoletum est, & supremus regni Cancellarius in omnibus civitatum causis, si ad eum provocetur, Regis nomine iudicat sine ulteriore provocatione, excepta unica vrbe Culma, quæ in causis suis non ad Cancellarium, sed ad episcopum suum, provocat. Tandem auctor dicit: *in Prussia neque a bonis terrestribus plebei arcentur*. Hoc nunc non ita se habet. Plebei enim & rustici in Prussia Polona, bona nobilium emere & possidere non possunt. Sed notandum, vocem *plebei* in Polonia ambiguum esse.

Multi

Multi enim sibi persuadent, omnes eos, qui non sunt nobiles, esse rusticos, & ordo civilis in Polonia, non re vera, sed usu loquendi, obsolevit. Cum igitur magistratus civitatum, qui bona terrestria possident, maxime sint ex ordine civili desumpti, male illi plebei appellantur. Quidam enim, ut Torunensis, Gedanensis, Elbingensis, ad status reipublicæ in Prussia pertinent. Et hoc in causa fuisse videtur, quod Cromerus alioquin acutissimus, minus accurate scripserit.

VI. *Descriptio Sarmatarum Asiana & Europææ, & eorum, quæ in eis continentur*, auctore MATTHIA a MIECHOW, artium & medicinæ doctore, Canonico Cracoviensi.

Multa quæ Sarmatiam attinent, vilia dixit Miechovius, & quidem in libro I. de utraque Sarmatia in genere, de ortu & aduentu Tartarorum, de crudeli vastatione Poloniae & Hungariæ per Tartaros; quomodo Innocentius Papa IV. legatum misit ad Chanum Tartarorum, ne Christianos persequeretur, & quomodo fidem Machometi suscepit, de moribus Tartarorum & de contentis in terrâ eorum; de finibus & metis Tartarorum Zavothenium; de genealogia imperatorum trans Volham incolentium, quod gentes Scythiæ inquietæ sint & semper rapaces; quæ gens, quæque natio habitat in Scythia, quæ nunc Tartaria vocatur, de Gothis, de Alanis, Vandalis & Suevis, de Iuhris, de Turcis, de familia Tartarorum Vlanorum, siue Precopensium, de Tartaris Kofanensibus & Tartaris Nohaiensibus.

In libro II. disserit de Russia, de amplitudine & contentis magni ducatus Lithuanie, de Moschovia, de regionibus Scythiæ, Perm, Baskird, Iuhra, & Cosela, per ducem Moschoviæ subiugatis. Hæc sunt, quæ Miechovius memoriæ prodidit, stilo minus Latino, varios intermiscens barbarismos ac solecismos. Historia tamen, si superstitionem tollas, minime contemnenda, quamvis haud recte semper digesta. Sæpius enim sine necessitate de montibus Hyperboreis & Ripheis, nec non de piscibus ex mari scandentibus, *Mors* dictis, & aliis de rebus quibusdam loquitur, quasi oblitus esset ea, quæ ante dixit. Errores typographicos in exemplari, apud Hallerum Cracoviæ anno 1521. vivente auctore, impresso, occurrentes, sedulo correxi, nec non illos, qui in editione Pistoriana, ex ignorantia Poloni idiomatis, sæpius obveniunt, quorum satis magnus sit numerus.

VII. *Sigismundus liber Baro in Herberstein de Lithuania*. Descriptio hæc Lithuaniae ex commentariis rerum Moscoviticarum excerpta est. Duæ quidem sunt tantum plagulae cum dimidia, quæ Herbersteinus de Lithuania exaravit, sed accurate & singularia quædam scripsit, quæ legisse neminem pœnitebit. Notandum Polonos Herbersteinium accusasse, quod primus Moschoviæ duci, legatus in aula eius, regium titulum dedisset, eumque contra regem Polonum excitasset, sed in scripto ad Henr. Glareanum, se defendit, & integritatem domus Austriacæ erga Poloniam monstravit. Vide Boeclerum de rebus XVI. sæculi p. 518.

VIII. *De Sarmatia commentariolus* HARTMANNI SCHEDELI medicinæ Doctoris. Hunc commentariolum continet liber *Chronicorum*, qui Norimbergæ anno 1443 prodit. Quamvis pauca de Sarmatia dixerit Schedelius, de Vladislao tamen prole, de Sancto Stanislao, Episcopo Cracoviensi, & de Cracovia, haud contemnenda retulit.

IX. *STANISLAI SARNICII descriptio veteris & novæ Poloniae, cum divisione eiusdem veteris & novæ*. Adiecta est vera & exquisita Russia inferioris descriptio, iuxta revisionem commissariorum regionum. Et Livonia iuxta hodoeporicon exercitus Polonici redeuntis ex Moschovia. Geographiam Poloniam, ut ante sæculum cum dimidio se habebat, nemo forte exactius tractavit. Sarnicio, qui accurate satis de situ & ambitu veteris Sarmatiæ, eiusque divisione, secundum veterum sententiam, disseruit, quamvis ipsius etymologias, seu nominum propriorum explicationes, non omnes probemus. Adiecit Sarnicius indicem locorum ordine alphabetico, qui octo plagulas continens, maximam operis partem facit, & in quo longitudo latitudoque vnius cuiusque loci semper adscripta est. Situs & ambitus Livoniæ, provinciarumque ad flumen Dunam sitarum, separatim in fine operis adpositus est.

X. *Iacobi Prilufi de provinciis Polonicis, & quibusdam regum diplomatis tractatus.* Iacobus Prilufius tempore Sigismundi Augusti, Poloniarum Regis, floruit, orator, poeta & iure consultus insignis, terrarum Cracoviensis notarius & aedilis, vir suo tempore longe eruditissimus, Orichovii, Tricesii & Kochanovii familiaris & amicus. Hic Prilufi tractatus, ex statutorum libris ab illo publicatis exscriptus, etiam ab omnibus inter geographicos & a nobis etiam numeretur, plura tamen hoc in opere, quae historiam & publica litterarum monumenta, quam geographiam attinent, continentur. Invenimus enim hic unionem magni ducatus Lithuaniae cum regno Poloniae in Hrodlo anno 1413. factam, item documentum, quomodo Praelati Lithuaniae incorporant se regno Poloniae, ac regi Poloniae se subiciunt, quem una cum Polonos eligent. Sequitur Vladislai III. Regis Poloniae, confirmatio iurium ac privilegiorum Sigismundo, magno duci Lithuaniae super ducatu magno per d. olim Vladislai suum genitorem eidem Sigismundo concessa, deinde procerum Lithuaniae confirmatio veteris societatis magni ducatus, adiuncti regno Poloniae, facta anno 1499. Obvenit porro de capta & repetenda Smolensco Sigismundi ad imperatorem fragmentum epistolae. Articulus II sequentia continet: de regni ducatibus ad ferenda onera uniendis; terra Drohicensis iuri Polonico adscribenda, item Bielscensis tractus eidem iuri Polonico adscribendus. Sequuntur deinde omnia fere documenta, quae ad historiam Pruthiae pertinent, tempore, quo magistri ordinis Teutonici eam possidebant.

XI. *JOANNIS CRASSINII Polonia ad Serenissimum Henricum Valesum Poloniae Regem.* Poloniam hanc Crassinii quod attinet, phoenix est librorum, & nullibi in Polonia conspicitur. Non nisi tria exemplaria in vita sua vidit, Illustrissimus Episcopus Kiouiensis, Zaluscus comes, nempe in bibliotheca Ottoboniana & Cusanensi Romae, & Krasniana in Nowawies in Polonia, praeter duo, quae antea possidebat, exemplaria, quorumque alterum bibliothecae regiae Dresdensi fuit donatum, alterum a Cellissimo pie defuncto episcopo Cracoviensi bibliotheca sumtum Zalusciana, & nescio quo in loco, perditum fuit. Nunc vero iterum extat hac in bibliotheca huius libri exemplar unicum, in Gallia nuper emum. Non parum igitur mihi molestiae creavit libri huius raritas, quem certe hoc in tomo edere non potuissem, nisi singulari ex gratia & iussu illustrissimi comitis de Brühl, primi Serenissimi Regis Poloniarum, Electoris Saxoniae, ministri fidelissimi, qui litteris Musisque nunquam defuit, libri huius exemplum scriptum manu per litteratissimum Hen. Ionath. Clodium, Sereniss. Regi a bibliotheca & epistolis secretioribus, obtinuissem, qui id prius legit atque correxit.

Fuere quidam, qui Crassinium huius libelli esse auctorem negarunt, quorum quidem princeps est Thuanus, lib. I. commentariorum de vita sua p. 17. edit. Londinensis, qui id ex ore Sigonii accepisse perhibet, quam ob causam etiam in catalogo bibliothecae Thuanae, part. I. p. 430. iuxta inscriptionem huius libri, *Jo. Crassinii Polonia. Bonon. 1574.* haec verba adscripta sunt: (*Carolus Sigonius auctor est*). Thuanum, virum fide dignum, alii sequuti, idem scripserunt, ut Placcius, Deckherr, alique, quos praetereo. Sed his omnibus non obstantibus certum esse videtur, Crassinium, non Sigonium libelli huius verum esse auctorem. Hoc facile nunc probamus, & maximum, ex ipsa ad Henricum Valesum, Poloniae regem, Crassinii dedicatione, sumimus argumentum, dicentis: *quae causa effecit, ut hoc de Polonia scribendi negotium, urgente potissimum CAROLO SIGONIO, praefatore meo, non inuitus susceperim.* Quis esset tam durus, ne dicam audax, ut Crassinium aperti mendacii in dedicatione ad regem, vivente Sigonio, insinularet, quem sibi auctorem, ut hunc libellum scripserit, fuisse, clare dicit. Certe plus fidei meretur Crassinius ipse, qui se auctorem libri coram rege coram praefatore proficitur, quam Thuanus, qui audita dicit, & male rem, de qua statim dicemus, intellexit. Deinde verisimile minime videtur, Sigonium, quamvis litteratissimum, tam exactam rerum Polonarum cognitionem habuisse. Sed Crassinius ea, quae deficiebant, potuit suppeditare. Potuit & scribere, usus tam diu tanto praefatore. Quando igitur Crassinius & voluit & potuit scribere, & se scripsisse dixit, cur iniuria Crassinii hunc libellum,

libellum, Sigonio tribuamus, qui se nunquam illius auctorem dixit. Muratorius, sagax ille & diligens rei litterariae scriptor, in vita Caroli Sigonii, operibus eius praefixa, ne verbum quidem hac de re dicit, mentionem faciens libri Zamoskii, de senatu Romano, qui Sigonio etiam attribuitur, quae de re tamen Muratorius doctissimus dubitat, haec adiiciens verba: *mihi Italica eruditio nihil ministrat, unde ista aut confirmetur, aut falsi arguantur.* Nullus dubito, Sigonium ultimam ad Crassinii discipuli sui, Poloniam addidi se limam, qui, cum ei ad scribendum hunc librum auctor fuerit, sine dubio tanquam suus & praefator, opus prius vidit, legit, correxit. Hoc Thuanus ex eo sciuit, qui ob id libellum, Sigonio praefatori, non Crassinio discipulo, male tribuit. Quaeso autem, quinam est libri auctor, illene, qui omnia conquirat, elaborat, & digerit, vel ille, qui deinde legit, & quaedam limat? Thuani igitur testimonium non tam suspectum, quam male dictum, mihi videtur. Ea quae praeter caeteris lima critica indigeant, videat lector benevolus in notis ad calcem Crassinii Poloniam adiectis.

XII. *Simonis Starovolskii Polonia cum praefatione Hermannii Conringii.* Simon Starovolscius inter Polonos polygraphorum princeps, haud contemptendus quondam in Sarmatia scriptor, & vir in rebus litteratis Polonis quam optime versatus, quamquam non semper adeo accuratus. Communi laboravit polygraphorum vitio, qui multa scribentes non omnia recte digerant, de caetero de litteris in Polonia praclare meritis. Starovolski vero Poloniam quod attinet, inter omnes eius libros censetur optimus, quamvis nunc quaedam sint mutata. Iam non illa Livonia pars ad Poloniam pertinet, quae Regis Vladislai IV. tempore pertinuit. Iam non tres Polonia habet clientes fiduciaris, quos *Vasallas* vulgo dicunt, sed tantum unicum, Curlandiae ducem, nunc serenissimum Carolum, AUGUSTI III. indulgentissimi patris filium dignissimum. Quae vero Starovolscius de ingeniis Polonorum, de victis & vestitu, de nobilitatis prerogativa, de legibus & statutis, de opibus, militia & viribus Poloniarum, & bona & mala, aequa sinceritate, dixit, ea ad veritatem dicta sunt omnia, adeo, ut quam plurima & nunc vera sint, & verendum, ne omnia vera maneant in posterum.

XIII. *ANDREAE SWIECICKI, descriptio topographica ducatus Masoviae.* Haec topographia, eleganter scripta, multa memoria digna continet, neque vilis est scriptorum topographicorum, qui melius, quam Swieckius de Masovia, scripserit. Sed ita rara fuit editio typis exscripta, ut nemo fere litteratorum eam viderit, quae tandem in bibliotheca illustrissimi supremi regni Mareschalci, Bielskii, comitis, fuit inventa, & mecum gratiose communicata.

XIV. *Regni Poloniae magnique ducatus Lithuaniae, omniumque regionum iuri Polonico subiectarum novissima descriptio, studio ANDREAE CELLARII, Gymnasi Hermiani Rectoris.* Auctor diligentissime omnia, quae variis ex auctoribus ad recte describendam Poloniam facerent, conquisivit, in ordinem redegit digessitque, fontes etiam, ex quibus hauserit, fideliter semper indicavit. Ideo Andreae Cellarii regni Poloniae descriptio praecedentes omnes facile & accurate & soliditate antecellit.

XV. *Polonia defensa contra IOANNEM BARCLAIUM, ubi occasione ista, de regno genaeque Polonia multa narrantur, haecenus ligens non tradita.* Auctor huius libri elegantissimi est Lucas comes Opalinski, ex antiqua prosapia oriundus, qui fuit primum succamerarius Polnaniensis, deinde Mareschalcus curiae regni, tempore Regis Ioannis Casimiri. Patrem habuit Petrum Opalinum, Palatinum Polnaniensem, matrem Sophiam Kostcanikam, Christophori Kostke, praefecti Biecenensis, filiam. Doctissimus fuit Poloniae Mecenas auctor noster, variarum Europae linguarum, atque adeo Graecae & Hebraicae gnarus. Multas adolescens Europae visitavit Academias, & cum eruditissimorum virorum, tam optimorum librorum accuratorem acquirens notitiam. Sagax etiam fuit ac prudens regni minister regi suo semper fidelis, mortuus anno 1662. Ex uxore Isabella Toczyska, Ioannis Palatini Cracoviensis filia, procreavit filios, Stanislaum gubernatorem novae civitatis, & Ioannem, regni poellatorem, filiamque unicum, Sophiam, quae Stanislaus Libomirski, Mareschalcus regni, nupsit. Neminem certe poenitebit, & doctissimum & eleganter Latine scriptum hunc librum, qui multa & vera & memoria digna in se continet, perlegisse.

XVI. *CAROLI OGERII iter Polonicum, sive Borussiae.* Carolus Ogerius fuit Parisius causarum patronus in hic dicto Parlamento, deinde legato Gallico comiti d' Avaux, ab epistolis. Natus Parisiis anno 1595. Litteris operam dedit Bivurcii & Valentiae in Delphinatu. Ephemerides legationis Domini sui in Sueciam, Daniam & Poloniam confecit, quae Lutetiae Parisiorum apud Petrum le Petit anno 1656. prodierunt. Lectu dignissimus utilissimisque liber est, simulque rarissimus, ex quo iter hoc Polonicum denuo typis exscriptum.

Ogerius non magnopere curavit Latinitatem, magisque res quam verba ponderans haud eleganter scripsit Latine, quod ei viro pragmatico, & Gallo iter facienti, facile quidem ignoscendum. Nescio vero, utrum hoc ei condonandum, quod tam multa itineri suo, plane haud necessaria, atque adeo nugae, quibusdam in locis, admiscuerit, nisi forte pro domestico, suoque tantum usui, ephemerides illas conscripserit. Parum enim refert posteros scire, quibus diebus litteras ad fratrem amicosque in Gallia exaravit, siue ab iis acceperit, vel quo tempore lecto surrexerit, atque ambulatum sit exspatiatus. Cui bono deinde fuit, Cirenbergii historiolas, vel potius nugae, referre, ad quas credendas nullus unquam physicus verus inducetur, qui melius naturae leges cognoscit, quam omnes eiusmodi fabularum narratores.

XVII. *De studio Memela Lithuaniae, qui cura & industria clarissimi viri Domini Nicolai Tarlo, navibus permeabilis factus est.* Carmen elegiacum Auctore Adamo Schroesbero.

XVIII. *Regni Poloniae Salinarum Vielicensium descriptio carmine elegiaco, auctore eodem.*

XIX. *De Salinis Cracovianis Observatio, auctore Iodoco Willichio, Reselliano.* Haec ultima tria scripta, eleganter satis exarata, quamvis ex professo topographiam non tractent, ad rem tamen faciunt, variaeque & lectu digna in se continent.

Ad extremum rogo lectorem benevolam, ut errata typographica, quorum nonnulla me inscio post correctionem incuria typothetae irrepererit, aequi bonique faciat. Scribebam Varaviae, prid. Id. Dec. A. MDCCLX.

CONSPPECTUS

TOMI PRIMI.

- I. POMPONII MELÆ *Descriptio Sarmatiae* pag. 1. 1684. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

POMPONII

POMPONII MELÆ

LIB. III. CAP. IV.
DESCRIPTIO SARMATIÆ.

SARMATIA INTUS QUAM AD MARE LATIOR (b), AB IIS QUÆ SEQUUNTUR, VISULA (c) AMNE DISCRETA, QUÆ RETRO ABIT VSQUE AD ISTRUM (d) FLUMEN IMMITTIT, GENS HABITU, ARMISQUE (e) PARTHICA PROXIMA, VERUM VT COELI ASPERIORIS, ITA INGENII, NON SE VIRIBUS (f) TENET, ET NESTATIS (g) QUIDEM SEDIBUS, VT INVITAVERE PABULA, VT CÆDENS, ET SEQUENS HOSTIS EXIGIT, ITA RES OPESQUE SECUM TRAHENS, SEMPER CASTRA HABITAT: BELLATRIX, LIBERA, INDOMITA, ET VSQVE EO IMMANIS ATQUE ATROX, VT FEMINÆ ETIAM CUM VIRIS BELLA INEANT, ATQUE VT HABILES SINT, NATIS STATIM DEXTRA ADVERTITUR MAMMA, VT INDE EXPEDITA IN ICTVS MANU, QUÆ EXVITVR, VIRILE FIAT PECTUS: ARCUS TENDERE, EQUITARE, (h) VENARI, PVELLARIA PENSATA SVNT: FERIRE HOSTEM ADVLTARVM STIPENDIUM EST, ADEO VT NON PERCVSSISSE PRO FLAGITIO HABEATVR, SITQUE EIS POENÆ VIRGINITAS (i).

IOACHIMI VADIANT COMMENTARIOLUS IN POMPONII MELÆ DE SARMATIA.

SARMATIA) Quemadmodum Ptol. scribit, lib. 3. a septentrione oceano Sarmatico, & parte terræ in arctos incognitæ terminatur, ab occasu Istula, ab ortu confinibus Chersonesi Tauricæ, 1) ipsaque Mæotide, & Tanai 2) ad vsque Rhiphæos, 3) & ignota, quæ supra eos sunt, a meridie Carpathiis montibus. Huius iusta pars hodie Polonia dicta, a planitie videlicet terræ, quam ipsi vernacula lingua *Poleciannum* vocant. Orientale eius latus in 2. lib. principio, pro virili explicuimus. Reliqua sequi calamo non pigeret, nisi hodie reddissent plerique, inter quos vel diligentissime Raphael Volaterranus. Coloni planie Germaniæ profecti videntur: nam cum Boiemis lingua communicant, & sunt, cum vitæ sinceritate, tum morum candore, mansuetiores, quam vt Scythici sanguinis esse, qui nunc habitant, quispiam existimet. Vtque in Germania, vetusta ferocitas, ita Germanorum in Polonia Scythica feritas hodie incognita est. Regem habent: is erat, dum hæc scribebam, SIGISMUNDVS CA-

SIMIRI

1) Chersonesus Taurica inter portum Euxinum (mare nigrum) & Mæotidem paludem (mare Asorienfe) sita, a Tauris, Scythiæ Europæe populis, Taurica appellata.
2) Tanais Scythiæ fluvius, Aham dividens ab Europa, a septentrione in meridiem flu-

ens, paulo tamen orientior per Scythas & Sarmatas in Mæotium defluens. Tanais hodie Don fluvius dicitur.
3) Riphæi sunt montes septentrionales Scythiæ, de quibus hic sermo, Rhiphei vero montes in Arcadia, teste SERVIO.

Sigismundus
Præfatus

SIGISMI¹ filius, princeps sæculorum digna memoria. Est enim & bello (vt paucis ambiam) & pace insignis, tanta formæ præstantia, vt dignam regno maiestatem, vel sola videntibus offerat. Huius mater, longe *Lampido* 4) illam Lacedæmoniam vincens, regis vxor, regis filia, neptisque, regis soror, & lex regum pientissima parens, vt alibi sumus testati, extitit. Gens ipsa Christiana religione insignis, optimorum antistitum hodie custodia incolumis. Quos inter, quos equidem nouerim, ERASMUS est VITELLIUS, præsul Plocensis, IANUS LUBRANSKI, Posnaniensis, MATTHIAS DREVICIUS, Vladislavensis, IOANNES KONAKSKI, Cracoviensis, & candidissimi animi PETRUS ROMICIUS, Premisliensis, viri in vniuersum, cum seorsum litterarissimi, & nullis non doctrinis dediti, tum studiosorum amantissimi & magni patroni. Id quod in præsulibus Christianis non naturæ solum, sed etiam gratiæ munus esse videtur. Noui enim plerosque, vel æstimatissimos, quibus magis curæ est, quid habeant, quam quid scient: nec, quam docti adsint, sed quam compti ministrent, respiciunt. Porro & altissimo in otio socordes ab opibus & auaritiæ studio spectari volunt, quibusvis veteribus tyrannis inde glubendis pauperibus seniores, immitioresque. A quibus longe & vere *dis dicitur* 5) quod aiunt, illi dissentiunt. Inter quos nomino cum honoris præfatione Silesiorum IANUM THURZONEM, Vratislaviensem, & Morauorum STANISLA-
vum fratrem suum, Olmucensem (episcopos) genere, doctrina, virtutibus magnos, eoque mihi commendabiles vel maxime, quod hic IANUM DUBRA-
VIUM 5) inter multos, ille GASPARUM VERSINUM 6) amplectitur, viros, vt ipsa indicant studiorum suorum vel nunc edita monimenta, doctrina, elegantia-
que præstantes. De Iano Konarski iure consulto inter insignes regios orato-
res clarissimo, quid sentiendum sit, ipsa me humanitas sua, simul & eruditio
monuit: minus vero est, modestum videri me suarum laudum præconem, si
minus, quam fert animus, hoc in loco rerulero, quam affectatæ laudis
suspensione premi, dummodo fatear nihil esse, quod adeo de me merito viro
non debeam.

b. Latior) Nam ab Istulæ fontibus ad Tanaim, circumque Euxinum
versus, multo erat Melæ temporibus spaciosior, quam in ora septentrionalis
litoris, cuius magna ignorata pars fuit.

c Vifula) Mira nominis variatio: nam Vifula, Iuftula, Iuftilia, Iftula, Viftula vocatur. Oritur in Carpathiis, qua in Iaziges 7) & Marcomannos 8) Polonia imminet: in Codanum 9) egreditur non vno ostio, & ampliffimo, antequam Dantiscum attingat, alueo, vbi mira piscium copia. Dantiscum clarum & opulentum aduectis mercibus oppidum, aere ob vicina, quæ palustri humore madent, nonnihil insalubri, memorabile vero ætate nostra IOANNIS DANTISCI nomine, iureconfulti, poetæ & SIGISMUNDI, Poloniæ regis, (quod fidei suæ & eruditioni debebatur) secretarii.

4) *Lampido* Lacedæmonia mulier, quæ regis
filia fuit, & regis vxor & regis mater. Plin. lib.
7. cap. 41.

5) IOANNES DUBRAVIUS, fuit deinde episcopus Olomucensis, natione Bohemus, qui historiam Bohemiz libris XXXIII. comprehensam scripsit, nec non commentarium in psalm. V. & librum de picinis. mortuus d. VI. Sept. a. 1553.

6.) GASPAR VRSINUS, cognomine Velius
fuit illis temporibus orator & poeta in Silesia
Schwabinici natus celeberrimus, regni Bohemiz
i. st. cephus, nec non FERDINANDI confi-
lius & orator, eiusque filii MAXIMILIANI
II. præceptor. Præter elegias, *sylluas*, epigram-

mata, panegiricos, scripsit epitomen chronico-
rum mundi & librum de rebus Adriaticis. A 1548.
quinta Maii euaruit & propter pestem moritur.
vixit in Danubium se praecipuisse. 1558.

7) *Iariges*, populi fuere sapius habitationes mutantes, ab oriente Daciam, ab occasu & Austro Germaniam pariter, a septentrione Samatiam occupantes *Transilvaniam* nunc ex parte illam regionem inhabitant.

8) *Marcomanni*, Germaniarum populi Hercynia
fylia quondam incolæ. Hodie *Moravi* dicuntur.
9) *Codanus finis* proprie est ille quem Dni
Schlagerack dicunt, sed *Vadianus* hic *codanum*
pro mari Baltico accipit

d Ad Istrum.) Ideo Ptol. non Istula tantum, sed & montibus, qui in Iaziges imminet, & Germaniæ parte, terminari ait.

e Armis) Hodie quoque equitatu maxime præstant, habentque qui arcubus, antiquo genis more, vtantur.

f Vr̃ibus) Clarissimæ sunt hodie Cracouia & Pofnania inter plurimas, (maxime nunc Varſavia) At maiores multo in Lithuania, & ea ora, quæ in Tauricam Cherſoneſum, & Euxinum ſpectat, ſitæ: inter quas eminet Vilna præcipue, rum & Orſcha arx munitiffima, Kyow, Ruthenorum metropolis, & in Podolia cæteris munita Camieniec, quam Latine, c b ſitum loci, ſaxeam cognominant. Quod ſi quis ad terrarum, regnique amplitudinem reſpicit, non erit adeo celebris oppidis Polonia. Conſtat autem ampliorem eſſe, quam tota ſit trans Pyrenæos Hiſpania.

g Nestatis) Omnia hæc abolita migratione, vt credo, gentium. Similia his libro primo, de Amazonibus, & secundo libro de Scytharum feminis retulit. Id magis miremur, cur totus is tractus in Scythiam vsque adeo apibus abundet, vt ceræ, mellisque nusquam maior copia sit. Nec artem ibi expectant, nec indutria iuuari volunt, sibimet aluearia intra roborum excavata latera construunt, adeo vt grauissimas hiemes iuxta facile ferant. Est hæc terra plane his prædita floribus, & per æstiuam nullos magis sol aspicit, quando longuissimus est dies, qui animali ad labores nato, breuibus vmbis operam intercipit.

in Equitare) Scribit libro octauo Plinius, Sarmatas equos habere tolerantissimos laborum, quos cum iter acturi sunt, inedia pridie præparant, et ungum tantum per eum impertientes, atque ita per centena millia & quinque giora, 10) continuo cursu euntibus insident. Idem & Scythicarum gentium more herbarilis quibusdam succis corpora tinxerunt, fuitque adeo agrestis victus, ut pulite alerentur farinæ crudæ, equino, vel sanguine, vel lacte, admixto.

Durant crudentis reliquæ in Tartaris, qui pars quidem Sarmatarum sunt, sed & Scythicus immanes moribus. Vaga illa gens, & incertis contenta sedibus, nec aliud lucri, quam quod præda adiecit, incurlibus maxime noxia, profundis & trevidis oculis, ac fere cæsis, tubinato cranio, & circum tempora capite preffo. Plerosque nuper Cracoviæ, & haud ita pridem aliquot Viennæ in ipsis carenis vidimus: ac nescio, an viderit *Apollinaris* (1) qui de eisdem, Sidonius. tum vere, tum eleganter in panegyri ad Anthemium AUGUSTUM sic refert: *lacet sub axe vrsæ gens animis, membrisque minax, ita vultibus ipsis infantum suus horror inest, consurgit in arcum massa rotunda caput, geminis sub fronte cauernis.. Visus adest oculis alibentibus, acta cerebri in cameram, vix ad refugos lux peruenit orbes.* (2) Horum semper iustum numerum, qui diuersum opus faciant, compeditos, & ergastularios haberin arcesus Cracoviana Rex SIGISMUNDUS: equina his carne non est cibus alius gratior. Certa fides, si equum utcumque morbidum in Tartari pophagi.

10) Centena & quingenta millia, nempe passuum, nonem faciunt cum dimidio miliaria Germanica, & haud a veritate abhorrere videtur, esse quosdam Tartarorum equos, cursu subactos, non vero alios omnes, qui tale itineris spatium continuo cursu absolunt, neque negandum, generatim eos, gentium aliorum ferre omnium equos, velocitate patientia & duritie superare, ac longe post se relinquere.

h) *Apollinaris*. Varii sunt Apollinares, *Sidonius* vero praeter ceteris celebris, primo dux belli contra Gothos, deinde episcopus Claromontanus Arvernorum, Lugduni in Gallia natus. Li-

beros ex Papienilla coniuge, filia *Auisi* consulis, ante episcopatum susceptos, reliquit. Poeta clarus, sed ob adfectatum tumorem, in Latinitatis causa, scriptor instestabilis, quamvis ratione rerum haud contemnendus. Tandem in numerum sanctorum relatus. Floruit circa finem sæc. V. Extant Sidenii Apollinaris epistolæ & carmina, quorum optima editio Parisina a. 1672 cum notis *Jac. Sirmondi* & Soc. Iesu. & sumtibus Sebast. & Gabrielis Cramoisy.

12) *Vadianus* hic non accurate posuit *Sidonii*
Apollinaris de Tartaris versus, qui in panegyrico

dicaueris, rem egisti gratiis dignam, addeunt, cadauerosum extrahunt, suoque in carnario euiscerant, carnibusque parum assis, parum elixis, grandi in fornace focis circumfidentes hiantem exsaurant voluptatem. Cum Cracoviae essem, leonem catulum, qui in aula tum forte mortuus erat, euiscerabant, celebrique deuorabant conuiuio, adstantibus etiam nobis & feritatem denotantibus, ridiculo nutu, ut comissemur, inuitatis. Equorum ossibus mire expolitis, & faberrime efformatis manubria scuticarum praeiungunt, intus uisenda arte cultros, seu in vaginam condentes, quorum in itinere pro Tartarorum more possit esse usus. Equidem cum e Cracovia Bochniam uisum abissem salinas, & Ioannis Boneri, salinarum praefecti, beneficentia in arcem Bochnianam hospitio receptus essem, a Iano de Oleschinsky, I. unum domino, qui tum Boneri vicem gerebat, viro & virtutibus, & litteris iuxta clero, humanissime tractatus, inter caetera mihi homo Scythia ostendebatur, praeterquam quod agreste Sarmaticum fidibus ludebat, ad nocturnas tantum vigilas natus: qui nec minis, nec verberibus ab esu demortuarum felium, canumque deterreri potuit, clanculum uel ex caena cadaueribus, quibus uesceretur, rapis, assisue.

i Virginitas.) Cogitur enim esse virgo, simulum ceciderit. Est ergo pœna, cum sit maxime honorificum, id manu consequutam femellam, ut nubere possit. Nihil horum hodie usu venit, præter miram in plerisque Sarmatis equitandi agilitatem. Vulgare est, medio in cursu ex equo inequum insulare, & lque sine mora, sine casus metu. Quod ipsum anno abhinc tertio in Pannoniæ claro oppido Pofonio, cum illuc ad VLADISLAUM, Ungariæ regem, frater SIGISMUNDUS venisset, spectaculi gratia (nam nostri mirabantur) iterum, iterumque exhibuerunt ut mihi retulit Victor Campus Viennensis. Inter quos clarissimus, & dignus omni fide homo, cum tam cito, & a terro-ribus Pofonium profectus; crebris illis ludis interiret. Cornelius Tacitus testator gravissimus in his maxime, quæ ad Christi præsentem hunc mundum pertinent, libro historiæ XVII. equitatum Sarmaticum commendans. Miram, inquit, dictu, ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extrinsecus, & non potest ferre pugnâ tam ignavum: ubi per turmas convenere, viri aures obstruunt.

Libet autem hoc in loco, quoniam dignissima res est, nec una propo-
sita, utpote de terræ insignibus locis commentantibus hanc, ut ad præ-
sentis orbi patefacere, præsertim quod hanc admirandam naturæ fecundi-
tatem ascriptoribus, quos equidem viderim, Latinis, aut historiæ penuria, aut
certe experientiæ inopia, siue (quod suspicor) rerum aut gentis ignitis, co-
piâ magnitudine Sarmaticis illis respondentibus, neglegens tractam videam.
Nec vero facile, aut Arabum Carras 13) illas, iuxta quas et salis fructus, ut Plinius
trahit, aqua ferruminatis, ædificia exstruuntur: aut Oromenum lignum mon-
tem,

cap. R. de Ar. A. de m. Augusto bis consu-
C. de 11 p. 2, 6. car. Simondi, huius fune

A.
 C.
 M.
 V.
 N.
 M.
 P.
 T.
 O.

[illegible]

13) **CARRAE** ciuitas Mesopotamiae trans
Edeffam Arabia, vbi muros domosque ex massis
salis fecerunt, aqua ferruminantes.

tem, e quo salis glebæ lapicidarum morè cæduntur, quantum scriptorum le-
ctione consequi animus potest, valde mirabitur; qui Sarmatiæ aut Bochni-
am, aut Veliscum vidit. Quobus in locis cæditur metallicus atque fossilis, op-
pidis utrobique ob mortaliū frequentiam, & operum magnitudinem; ena-
tis. Horum propius Veliscum vocant, a Cracovia, passibus, plus minus, octomil-
libus, alterum Bochniam 30. maximum millibus distans cum arce perelegante,
& salinarum præfecto, quem sua lingua *Zupparium* vocant, habitata.

Velisici situs æquus in septentrione, ad meridiem & ortum molli affurgit cli-
uo altiusque atque altius: proinde montanis extantibus, agri, quemadmodum
& Bochniæ, iuxta fere steriles sunt. Intra oppidulum prope sacram ædem v-
no hiato, quem ipsi *Schibum* nominant, in illa tenebrarum regna descenditur.
Fossa ipsa vndique præceps, roboribus in quadratum fere contignatis altissi-
me demittitur, fune prægrandi e machina pendente, quo glebæ salis, quas
Bancas ipsi appellant, ex variis cauernis ad eius fauces deuolutæ, tandem in
lucem, extrahuntur. Qui descendunt, restibus ex subere, ima in parie craticu-
læ in modum contextis, & grandem illum ad funem nexis, insident, manibus
sefe retinentes, atque altero crure ad funem applicito, quo minus, qui ita pen-
det, vacillet. Bini frequenter iunctis lateribus pensiles intromittuntur, ita ta-
men, ut septeni atque enim octeni ordine appensi, demittantur: stupentibus
autem & inexpertis, antea periti rerum fossiores intermiscuntur, qui altera in
manu lucernam gestantes, pede alterutro funem immani altitudine fluctuan-
tem regunt, ne, in compacta quadrato robora si impingat, leuissime sedentes
excutiat, enecetque casu. Cum ad fundum peruentum est, ocyssime sefe pri-
mi explicant, funemque diuersum in cuniculum trahentes, sequentibus consi-
stendi relinquunt locum.

Hic primus per pureum, qualem diximus, introitus, est tantæ altitudinis, ut subrus stantibus nullus vnquam cerni dies queat, & omnis desuper claman-
tium vox evanida sit, nec quicquam eo modo ab his, illis significari que-
at. Scipulas accensas & carbones deliciunt, qui superne adstant, illis inuicem
funem magno nixu crispantibus, aut grandi malleo contignata robora in im-
quatientibus, talem impetum pedibus magis, quam auribus horum excipien-
tibus. Hic mutus signorum modus est. Aduenis non raro, qui descendere
aut nolunt, aut non audent, putei altitudo indicatur straminis succenso fasciculo,
iniecetoque, visu sequentibus eum qui adstant, hoc modo altitudinis parte de-
prehensa. Nec facile periculum in igne fuerit, udis semper primarum faucium
roboribus. Velisci uno tantum puteo (ita vocare liber) descenditur, Bochniæ
pluribus: sed vno tamen frequentissime demissis operariis, ex aliis interim salis mi-
cix extractis: & Bochnia quidem profunda, & vndique decliui planicie iacet, Veli-
seo, ut dixi, prominente. In huius fodinis amceniora omnia sunt visu. Nam
vix vsquam periculosus timidis etiam & insuetis intus gradus est, & in latera ab-
euntes cuniculi ita panduntur, ut erectus queas incedere. Bochniæ in pro-
fundum omnia abeunt, altissime subsidendibus fossis, graduque, insuetis præ-
sertim, periculosissimo. Ab puteorum lateribus scalæ demissæ tenuibus ferra-
mentis, funiculisque roboribus annectuntur, exilibus subtus proceribus ni-
xæ, & operariorum frequentia derritæ plerumque, a quibus, pro fossarum specie
abeuntibus, crebro siccendus sit gradus, idque immani subtus altitudine, qua
quidem ab ignaris primum sine metu descenditur, lucernis proxima tantum
illuminantibus, non etiam profundum aperientibus. Magno vero metu a-
scenditur cogitantibus præsertim, quantum inanis altitudinis subsit, quamque

Velifcum.

Eurca falis.

Puteorum al-
tudo.

Восхитит.

Scale.

pendulo nitantur gradu, qui vadunt. Equidem ut de me dicam, non raro terra marique cum timuerim mihi, haud leuibus in periculis versatus, nunquam tamen frequentius, praesentiusque de morte cogitavi, quam cum naturae noscendarum opum cupiditate victus, in Bochnianum illud barathrum descendissem: de quo etiamnum ita cogito, ut incolunem me omnia vidisse gaudeam, non amplius, quacunque occasione oblata, visurus.

Salinae Veliscenses.

Velisci, cum demissi essemus per primum puteum, vario ac perplexo, & vere quosvis labyrinthos vincente cuniculorum ambitu, in antra non parum spaciola ducebamur: cameras appellat Sarmata, e quarum lateribus ingentes micæ ferreis cuneis, malleisque caedebantur. Vix autem fidem cepit, quantum omnia salis poluissima munditie resplendescant. Ac Velisci quidem, quo magis in latera cuniculos adigunt, eo salem salisorem, mundiorumque deprehendunt, profunditate fere sterili, aut micis certe ob intermixtam glaream impuris. Rarissime vero (idque in fodinis metallicis Carinthiae obseruauit) in his usu venit, ut ligneis columnis, aut fornicibus compaginatis tellus, ne fidat oprimate operarios, suspendatur. Solidæ sunt perinde effossis salis rupibus cryptæ, nec temere vnquam inde periculum euenit, sicut nec vapor, vltimum noxius, aut fumus pestilens strangulat. Solo casu quotannis sunt, qui pereunt, fractis interdum scalis; ac non raro glebis prægrandibus, dum attrahuntur, & rumpitur funis, miserabili clade recidentibus. Porro & primo in descensu periculum est praesens, si funiculi siue restes, quibus insidere solent demittendi, disrumpantur. Operariis merces soluitur, non a tempore, quod in his cavernis nullum est, sed operis modo aestimatione facta. Instituta quoque ad eam rem regula, & in salis (mirum) glebis vitium & laboris indicia insunt: hoc modo dispar salarium recipientibus, nec vnquam desideria eludentibus qui cadunt. Cumque nullæ sint illic lucis & tenebrarum vices, sic ut nec vigiliarum, nec somni modus vllus existat, semper laboratur, operata tamen, per vices fortuitas, distributa: primi graues micæ forma quadrata, sed oblongiori excidant, mox sint, qui demolientes, per multiplices eos cuniculos sub introitu primi putei trahant; ut tandem in lucem attollantur, quibus ab opere vacantibus, postremi succedunt, qui tenui mercede puluerem salis conuertunt, & fragmenta legunt, in veteres & exhaustas caecos conuicentes, aut in facitum salis usus extrahentes, humeris portantes, & certatum sub ipsa puteorum trahentes ora, ut attracta demum edantur. Ad hanc autem operam & iuuentus conducitur, cum illa non nisi a robustissimis perficiatur.

Operum vices

Vena fontales.

Fontales venas Veliscenses fodinae passim habent, cæterum modice scaturientes, quas canalibus e cryptarum ambagibus commodum in puteum corruatas mox doliis attollunt, coquantque harenosi salis iniectis fragmentis. Velisci enim & Bochnianæ non tam fossitii salis quam factitii copia est. Ille solidis erupibus cæsus paulo est amarior recens, mox cum aere superno inuaditur, extractus dulcescit, fitque optimus. Hic paulo salior aqua, ut dixi, ex fragmentis extractis coquitur, grandi subiecto igne, velut in Germania, Galliaeque locis pluribus. Bochniani micæ, statim, ut editæ sunt, probant, puræ sint nec ne, glareæ siue argillæ venis interturbatas confestim in frustra, ut coquantur, findentes. Puriores integras vendunt, non pondere, sed magnitudine tantum aestimata. Mirum autem adeo facile frangi salem, cum nostro ab aere humescere cœperit: rursus, dum in cavernis est, leuiorem & duriusculum esse, extractum ingrauescere maxime 14.)

ALBERTUS noster exterreo combusto, crassoque, & aqueo commixto,

ac

14) Idem dixit, vel alii fidem habuit, celeberrimus medicus Lipsiensis ET TMVLLERUS. Ne-

ganit D. Dobelius, Varavia hanc ob causam Cracoviam profectus, quique rem istam examinando,

acterræ frigiditate congelato, salem natura calidum, & siccum constare autumat: porosum vero esse, & hiare rimis subtilibus, vnde coniectura sit minime audax, leuem esse salem, dum sicco in aere trahitur, mox nostro, qui humidior est, per hiantes poros hausto, grauiorem fieri, ac facile frangi posse, quoniam laxior, molliorque factus sit. Plinius Lib. XXX. cap. VII. prodidisse ait quosdam, leuissimum intra specus suos salem esse, qui in lucem vniuersam prolatus vix credibili pondere ingrauescat. Cuius euidentem causam putauit esse a cuniculorum madido spiritu sic adiunante molientes, ut aquæ solent, in quibus grauiora pondera facile mouentur. Mihi certe prior causa magis arridet, qui sum expertus siccum, calidum, acutum, & perquam subtilem in his fodinis aere esse, ut suadent obambulantes, & nudi etiam Cyclopum more laborantes Bochniæ, ocreatis tantum, & braccis pudibunda velatis, qui fodiunt. Micæ, cum ad supremi putei fauces peruenere, appensæ funi iumentis extrahuntur, prægrandem rotam anhelò & in circum reducto gyranibus cursu. Et Velisci quidem leuiori opera omnia constant, Bochniæ magnus in extrahendo labor est, cum quod multis in locis extrahitur, tum etiam quod ex altissimis fossis, interim per cuniculos trahitur, interim machinis subtus fabrefactis attollitur, donec hac & illac vario flexu per cryptas prouolutus, & sexies minimum subteraneis illis machinis sublatus, demum ad supremi introitus fauces conuoluitur, ut claram in lucem attollatur. Cumque Velisci fossæ sint præter cameras, alicubi octodecim scalarum altitudine, quarum nulla breuior sit octo cubitis, multis interim longioribus: constat Bochniæ, præter primarum faucium immanem profunditatem, in altissimam fossam octoginta scalarum altitudinem durare, & quotidie fieri altiore, innumera salis excisa copia. Scalarum numerant Ludouicus Decius noster, Regi Sarmatiæ a secretis, & IANO BONERO Salinarum præfecto, a rationibus, amcenissimi ingenii, & eximia doctrinæ homo, mihi sane nonnullo metu perturbatori, tum & alia demirato, quorum gratia veneram, id ipsum obseruare non dabatur. Bochnianæ glebæ puriores, salioresque existimantur. Vtrobique per reliqui salis rupes venæ quædam videntur pellucidæ, & cristalli modo nitidæ salis gemmæ, ut recentiores cognominant, cuas præcipuus est in medicinis usus, apparent & venæ extincto carboni nigriori similes, quarum materiam aurei pondere contritam, & modico vino sumptam aluum soluere aiebant. Sal qui coquitur, viuendæ magnitudinis patinis ex ære, ferroue factis non sane profundis, nec crassis admodum, infunditur, vbi aquis, flammæque vi bullientibus, concretus & sicens sal, postquam incanduit, extrahitur. Quod Plinius intellexit, quando scripsit, in Gallia, Germanique ardentibus lignis aquam salis infundi. Et libro tredecimo Tacitus in Hermunduris salem provenire ait, non, ut apud alias gentes, eluuiæ maris, arescente vnda, sed super ardentem arborum struem fusa, ex contrariis elementis igne atque aquis concreta, &c. Et hic quidem, quamuis in metallico illo siue fossili acutior paulo, saliorque esse solet, parum tamen a nativo sale abest acuminis vi. Mirum vero inter tot secundæ naturæ miranda opera speculaculum, tanta altitudine solidos salis demitti montes: & cuniculis in tanta spatia adactis, ad lucernarum lumina moles subterraneas excavari. Nullus illic dies, velut Cimmerii olim 15) nulla vox, sed vmbra tantum sine cælo. Porro & adeo altum silentium inest, vbi ab opere vacatur, ut manes inesse loco credas. Velisci non raro ingentium sese templorum specie camera offerunt, immani-

Plinius.

Bochniana salina operosior.

Bochniæ salinae altitudo.

Ludouicus Decius.

Salis gemmæ

Salis factitii ratio. Plinius.

Tacitus.

Salis in Sarmatia montes.

utroque in casu, eandem se inuenisse salium fructum, intra & subter terram, granitatem, perhibuit. Versimile esse videtur, salem extractum, ex ea, quam recte in sequentibus VADIANUS explicat, causa, parum ingrauescere, haud vero, ut idem dicit, maxime D. Dobelius forte non fa-

tis magnam, ad instituendum hoc experimentum, salis quantitatem accepit, vel libra etiam, prout in eiusmodi experimentis omnino opus, non satis accurata fuit.

15) Cimmerii montes supra Albaniam, secundum Plinium, & cimberia tenebra proverbio cer-

Gleborum fa-
lis pondus.Magnum e
lius recu-
dit.Rudolphus
AgricolaIoannes de O
telchunck)Ioannes To-
ner.

bus salis columnis extantibus, quibus superiora solido, & ipsa concreta, sale, cui fornices quidem sustinendis montibus enati imminet, grauissimo sese pon- dere admirabili quadam operariorum industria librante. Bochnia mille quin- gentorum pondo Germanicorum graues micas extractas vidimus: hac autem Romana pondo tria millia æquant. Atiebant interdum maiores cædi, neque id difficile creditu æstimantibus, salis illic non glebas tantum, sed montes eti- am esse. Ex ingenti vero illo Sarmatiae thesauro maius eius regni principi vedigal est, quam plerisque esse ex auri, aut argenti secundisimis fodinis pos- sit. Etiam si hoc, quicquid est emolumentum, vix æstimandis sumptibus conser- uetur. Illud non præterierim, in multis Sarmatiae locis copiae salis euidentia veni- tia spectari, in quibus tamen fodere, legē cauente, prohibentur, qui adhabi- tant, ne rei precium euilescat, & detrimentum entolumento malus fiat. Vel- scensem fodinam quatuor plus minus horis bona parte coll. Praemissus, comi- tantibus nos Rudolpho nostro Agricola, 16) Benedicte Vadi no fratre, & a- dolescentibus duobus Cracouianis Seuerinorum familiae, spectatissime indolis, qui vna se in horrendam illam altitudinem demisere. Solus Agricola, cui ca- put est natura vertiginosum, & ex studiis debile, nullusque omnino ad scanden- dum incautus animus, tantisper donec extraheretur, & nostro redderetur cæ- lo, nos opperiebatur. Bochnia iidem fere nobiscum descenderunt, ducente nos & singula diligenter com monstrante Ioanne de Oteschinsky, Damiani domino, viro præter humanitatem, candidissimos mores, imaginibus etiam & litterarum peritia claro. Cui pro singulari beneuolentia & liberalitate sua, non satis vide- batur in hominem peregre aduentum collatum officii, quod vna periculosa ve- lura demissus in fodinas esset, quod omnia indicasset, & exposuisset, nisi sexta fere hora demum reductum, cum fessum, squalidumque cerneret, & lauandum curaret, & apparatus prandii in regia arce exciperet, toto sodalicio nostro biduano hospitio incredibili humanitate tractato. Porro ne is quidem beneficentiae finis erat, postmodum nos in villam suam Damianam deduxit, feru- agro ad piscos amnis ripam extructam, & vndique amenissimo nemore clu- sam, in qua, iucunda deambulatione facta, rursus elegantissimo & plene præparato prandio, non tam ferculorum apparatu, quam morum & facilitatis suæ cr- mitate, misce exhibuit: additis mox, qui nos compendiaris itineribus Cracouiam reducerent. Quidni autem fatear, summam beneficentiae me Io- anni Bonero debere salinae vtriusque præfecto? qui simul ac ituros nos Bo- chniam intellexit (iam enim Veliscum videramus) litteris actuum præmissis, ut his modis cum vniuerso sodalicio exciperemur, curauit. Est hic vir gra- uissimus, prudentissimusque, auctoritate & gratia nullis sane in SIGISMUNDI rebus antecellens, præter ea exterorum (ad Rhenum enim natus est) prius, qui tantus fortunæ ornamentis, tantaque dignitate apud Sarmatiae principis in- claret. Ac de salis quidem fodinis Sarmaticis hactenus.

AENEAS

1) pro densissima caligine. Ideo OVIDI- um sedem ibi collocat. *Libro Metamor- phoseon.*
2) *Et prope Cimærias longo spelunca recessu, Mons caui, ignaui domus & penetralia somni.*
16) Duo fuere Rudolphi Agricola, alter ora- tor, poeta & musicus clarissimus, natione Belga, mortuus a. 1545. XXV. Octobris, alter iunior cu- ius Vadius hic facit mentionem, quique gratulati- onem ad SIGISMUNDUM ab HERBERSTEIN, a Moschus reuersum, scripsit.
17) Exre esse in eorum usum videtur, Vadiani hic adicere breue vitæ curriculum, quos forte id in Lexico eruditorum Iocheriano, evolvere ta- det, vel Germanicam linguam haud callent. Or- tus a parentibus nobilibus de Warr in Heluetia,

infans St. Galli a. 1434. die XXVIII Novemb- rii pater eius erat in magistratu. Omnis peneris scientias magna excoluit diligentia. Vnde ducit Cuspiniano, vbi deinde liberales artes ipse docu- it, a Maximiliano I. a. 1514. corona poetica redi- mitus. Iter per Vngariam, Poloniam & Italiam instituit, quo abfoluto Viennam a. 1517. rediit, me- dicinæ Doctor factus. Sequenti vero anno, ser- uente lue pestifera, in patriam rediit, cui civitas St. Galli statim salarium pendit, ac paulo post magistratum dedit, quo facto a. 1526. consul ele- ctus. Mortuus a. 1551. die VI Aprilis. Scritta eius hic commentariolus. *epitome Aeneas Alæ & Europæ, scholia in Lib. II P. m. consilium on- rra pestem, liber de poetica & carminis ratione, poemata &c.*

II.

AENEAS SILVIUS, 18) SUMMUS PONTIFEX

ROMANUS, PIUS II HUIUS NOMINIS POST

ADEPTUM PONTIFICATUM DICTUS, DE POLONIA, LITHVANIA ET PRUSSIA SIVE BORUSSIA.

De Polonia regione vasta, quod in ea domus luto & macerie componantur, equi sil- uestres inueniantur. De Vladislao cum regno baptismum suscipiente, d. q. u. Frederico Brandeburgensi & Alberto Bauaro re- gum quolibet proferentibus.

POLONIA vasta regio est, quæ Silesiæ ad occidentem proximat, Hunga- ris, Lithuanis, ac Prutenis contermina: hic Cracovia est præcipua re- gni ciuitas, in qua liberalium artium schola floret. SUBIGNEUS hic urbi præfuit episcopus, litterarum doctrina, & morum suauitate insi- gnis, a quo plurimas accepimus epistolas, multo sale & Romana ele- gantia conditas, cui ob singulares virtutes romana ecclesia insignia cardina- larum honoris rubentem pileum misit. Ciuitates Poloniae præter Cracouiam parum nitidæ. 19) Ex maceria domus ferme omnes componunt, pleraque luto linunt: 20) plaga regionis nemorosa est, potus genti cereuisia, ex tritico atque lu- pulo factus. Vini rarissimus usus, nec vineæ cultura cognita, 21) ager Cereris fe- rax, multa genti armenta, multa ferarum venatio, equum siluestrem præter cornua ceruo similem edunt, feros boues venantur, quos priusci vros vocaue- re. Fisce ac volucribus abundant, argenti, auri, inops terra. 22) Vedigalia re- gi parua. Regnum in quatuor partes diuisere maiores: has cum per circulum anni rex ambiuit, quælibet pars tribus mensibus regem accuriam pascit: qui- bus exactis, ad alteram partem fit transitus. Statuta sunt, quæ præstare pro- uinciales oportet. Si manserit vltra præfinitum tempus Rex, suo viuere sum- ptu cogitur. Cum rex gentis patrum nostrorum tempestate obiisset, relictam filiam Guilielmus dux Austriæ in matrimonium accepit, illique regno præfe- ctus est. 23) Non placuit Polonis rex Teutonicus, Vladislauum ex Lithuania voca-

Signeus
C. d. d. d. d.Guilielmus
Dux Austrie.

uere

18) AENEAS SILVIUS BARTHOLOME- US PICCOLOMINIENSIS, antea deus Pontifex Romanus eruditissimus, vir magnus, *Corfinianus* in Italia a. 1475. die 18 Octobris natus, patre nobi- li Siluio, matre Victoria usus. Ob summam in- geniatumque eruditionem, & huiusmodi aduen- dit honores, episcopus Senensis & S. R. E. pur- puratus creatus. Imperatoris Frederici III. a se- cretis & legationibus fuit, laurea poetica ab eo donatus. Tandem summus pontifex electus XIII. calend. Sept. A. MCCCCLVIII. Mortuus Anco- næ a. 1464. XVIII. calend. Sept. ætatis suæ nono & quinquagesimo, ex quo vero pontificatum in- ierat sexto anno. Vitam magni huius pontificis scripserunt, *Plarinus*, vel Bartholomæus de Sacchi, Io. Stella, sacerdos V. nerus. Io. Tricemus, abbas Sparteniensis. Antonius Campanus episcopus Auerinus, qui præ his accurate eam exarauit. In con- silio Basiliensi, summum pontificem consilio subesse affirmavit, summus vero pontifex factus contrari- um defendit. Ideo dictum fuit: *quod Aeneas pro- bavit, Pius damnavit.* Multa etque varia opera scripsit, quæ a. 1571. Basileæ, ex officina Henric- petrina prodierunt, vno volumine comprehensa, neque tamen omnia. Nam P. Raym. Duellius hi-

storiam eius Gothicam ex manu sua prodidit. 1730. Quæ hic Pio II. de Polonia tenet, ea de eiusdem historiæ verum ubique & r. m. u. rumque descriptione deprompta sunt. C. d. d. d. de Europa capta XXX. — XXXI. et d. d. d. 19.) Illis nempe temporibus, ne in Polonia in aliis, sic etiam ratione architecturae nota Po- lonia facies.

20.) Hoc ita nunc intelligendum, ut in pagis Poloniae rusticorum tuguria ex ligno, vbi autem id deficit, ut in Russia, ex macerie constructa sint. Ceteroquin pulcherrima adificia, domus, pa- latia, arces, & in Polonia extant, in ciuitatibus non solum, sed etiam rur.

21.) Quondam vineæ cultura in Podolia & Vol- hynia, Russia etiam circa Leopolim, aliusque in locis cognita fuit. vid. *historia naturalis* P. RZA- CZYNSKI.

22.) Hoc factum. Terra enim haud inops auri ar- gentique, quorum copia haud exigua in mon- tibus Carpathis abscondita, hæc vero metalla, ex- lis non eruntur, quia sereniss. res publica Polona id nondum ere sua esse duxit.

23.) Mirum est, tam grauem auctorem, histori- am Poloniam aperte falsis interposuisse, & de au-

C

Vladislaus
Iagello ex
gentili fit
Christianus.

Fredericus II.
Marchio Bran-
denburgensis.

Albertus dux
Bavariae.

uere, eiectione Guilielmo, coniugem eius & regnum nouo regi tradidere. Genti-
lis fuerat Vladislaus & idola coluerat, sed baptismum cum regno suscipere
non recusauit. Conuersus ad Christum, religiosum principem gessit.
Multos ex Lituanis ad Euangelium traxit, pontificales ecclesias nonnul-
las erexit. Episcopos magno honore prosecutus est. Inter equitandum, quo-
tiescunque turres templorum inspexit, detracto pileo caput inclinauit. Deum,
qui coleretur in ecclesia, veneratus. Cum Tartaris, regni limites infestantibus,
feliciter dimicauit, Prutenos maximo bello vicit, de quo inter res Prutenicas
memorabimus. Ex priori coniuge prolem non sustulit, cum qua matrimoni-
um haud legitimum fuit. Ex secundo iam ferme nonagenario duo nati sunt
filii, 24) Vladislaus, & Casimirus, is Lithaniae ducatum consecutus est, prior pa-
tri, regno Poloniae succedens, ad Hungariae quoque regnum accersitus, in bel-
lo Turcorum (vtrique narratum est) cecidit. Quare cognita, solliciti Poloniae
proceres de successore, Fredericum (II.) marchionem Brandenburgensem, qui
pueritiam in regno transegerat, linguamque gentis & mores tenebat, ut re-
gnum acciperet, rogauerunt. Responsum datum est: Casimirum, Lithuaniae du-
cem, qui frater esset defuncti, heredem extare. Sciscitari eius animum o-
porteret, cui fraternum, paternumque regnum cupienti, impedimentum af-
ferre a dignitate sua, Fredericus non duceret: pari moderatione & Albertus
Bavariae dux, erga Ladislaum, Alberti filium vsus est: qui Bohemiae regnum
sibi oblatum recusauit. ~~Fredericus~~ quoque Imperator, & ab Hungaris, & a
Bohemis ad hereditatem Ladislai vocatus, nunquam audire sustinuit, quod
patrui praeiudicium faceret. Ingens laus nostrae aetatis, & magnum decus
Germanici nominis, quamuis non ambigo, esse aliquos, qui non tam iustitiae,
quam ignitiae tradunt, alienis regnis quempiam abstinere. Ego quod boni
speciem habet, non laudare non possum. CASIMIRUS autem, etsi difficile
a Lituanis dimitteretur, qui suum ad se principem retinere cupiebant, in Po-
loniam veniens, pacificam regni gubernationem accepit: nec diu postea so-
rorem Ladislai regis duxit uxorem. Multa ei aduersus fratres Teutonicos,
qui sanctae Mariae appellantur, bella fuere, de quibus in rebus Prutenis referemus.

De Lithuania regione, Vitoldo viro facile sanguinario in ea regnante, de soli ad
transitum aestiuo tempore difficultate, gentis in moribus qualitate, & quae super sa-
crorum diuersitatibus Hieronymus Pragensis eremita denarravit.

Vitoldus
tyrannus.

Lithuania & ipsa late patens regio Polonis ad orientem connexa est, palu-
stris ferme omnis, ac nemorosa. Vitoldus huic praefuit, Vladislai frater, qui
relictis deorum cultu, cum regno Poloniae Christi sacramentum accepit. Ma-
gnum Vitoldi nomen sua tempestate fuit, quem subditi adeo timuerunt, ut
iussi laqueo se suspendere, parere potius, quam in principis indignationem incidere
voluerint: detrectantes imperium insutos vrsina pelle viuentibus vrsis (quos

dito tantum, satis negligenter quadam scripisse.
LUDOVICUS, Poloniae & Hungariae Rex, du-
as reliquit principes, Mariam & Hedvigem, illa
Sigismundi, Marchionis Brandenburgensis uxor,
hæc vero Guilielmo, Austriae duci, tantum de-
sponsa, nunquam vero huius coniux fuit. Guiliel-
mus igitur neque regno praefectus, neque ex illo
eiectus, sed ex arce Craconiensi, ubi iam nuptia-
rum causa praesens fuerat, eiectus a proceribus
Poloniae fuit. Vid. KOJALOWICZ hist. Lith.

24) Et hoc falsum. Nam quarta coniux VLA-
DISLAI IAGELLONIS, SOPHIA, Kiiuuien-

sium ducis ANDREAE & VITOLDI sororis filii,
primum peperit filium Vladislauum regi nondum
octogenario, 1425. Quatuor matrimonia Vladi-
slai Iagellonis fuisse etiam legitima omnia. Pri-
ma enim coniux fuit Hedvigis regina, secunda An-
na, Hungariae, Ciliae comitis filia, Poloniae regis Casi-
mirus neptis, a. 1400. Tertia Elisabetha Polecia, vidua
Gradoysci equitis, anno 1416. Quartam nunc di-
ctam anno 1421. in matrimonium accepit. vid. Ko-
jalowicz historia Lithuaniae.

eam ob causam nutriebat) dilaniandos obiecit, crudelibusque aliis affe-
cit suppliciis. Equitans arcum semper tensum gestauit. Si quem conspicatus
est aliter incedere, quam voluit, confestim sagitta confodit, multos quoque per
ludum interemit. Sanguinarius carnifex, ut esset inter populares & ipsum prin-
cipem, certum faciei discrimen, radere barbam omnibus imperauit. Id ubi non
successit (facilius enim ceruicis quam barbae iacturam Lithuani ferebant) tonsus
ipse mentum & caput prodit, capitale interminatus, si quis prouincialium pilos
faciei capite suo deponeret. Rex a Sigismundo Caesare Lithuanorum appellatus,
prius obiit, quam legati diadema ferentes se conuenirent. Successor SVIDRI-
GELLO vrsam nutriuit, quae sueta ex manibus eius panem accipere, saepe in sil-
uas vagabatur. Redeunti vsque ad thalamum principis, ostia quaeque pate-
bant. Ibi conficere ac pulsare pedibus ostium, cum famas affuit, consuevit,
cui princeps aperiens cibum praebuit. Conspirauere nobiles aliquot adole-
scentes aduersus principem, atque vrsae modum secuti, sumptis armis cubi-
culi principalis ianuam conficauere. Credit Suidrigello vrsam adesse, osti-
umque aperuit, ibique mox ab insidiaribus confossus interiit. Prouinciae
deinde gubernatio ad Casimirum peruenit. 25) Ad Lithuanos aestiuo tempore
difficilis transitus est, palustribus aquis cuncta ferme obsidentibus, hiems præ-
bet aditum astrictis gelulacunis. Mercatores super glaciem ac niuem iter faciunt,
plurimum dierum cibaria in vehiculo ferentes, nulla certa via: meatus (sicut
in mari) siderum cursus ostendit. Rara inter Lituanos oppida, neque frequen-
tes villae. Opes apud eos, praecipue animales pelles, quibus nostra aetas Zi-
bellinis, Hermelinisque nomina indidit. Vrsus pecuniae ignotus, locum eius pel-
les obtinent: viliores cupri atque argenti vices implent, pro auro signato pre-
tiosiores. Matronae nobiles publice concubinos habent, permittentibus vi-
ris, quos matrimonii adiutores vocant. 26) Viris turpe est ad legitimam coniugem
pellicem adiungere. Soluuntur tamen facile matrimonia mutuo consensu, & i-
terum atque iterum nubunt. Multum his ceræ ac mellis est, quod siluestres
in siluis apes conficiunt. Vini rarissimus vsus & panis nigerrimus. Armenta vi-
ctum praebent multo lacte vrentibus. Sermo gentis Sclauonicus est: latissima
est enim hæc lingua, & in varias diuisa sectas. Ex Sclauis enim alii Roma-
nam ecclesiam sequuntur, ut Dalmatae, Croatini, Carni ac Poloni. Alii Graecorum
sequuntur errores, ut Bulgari, Rutheni, & multi ex Lituanis, Alii
proprias haerese inuenere, ut Bohemi, & Moravi, & Bosnenses, quorum ma-
gna pars Manichaeorum imitatur insaniam. Alii gentili adhuc caecitate, te-
nentur, quemadmodum multi ex Lituanis idola colentes. Horum magna
pars auro nostro ad Christum conuersa est, postquam Vladislaus ex ea gente
Poloniae regnum accepit. Noui ego Hieronymum Pragensem, sacris litteris
apprime eruditum, vitae munditia & facundia singulari clarum, qui annos su-
pra viginti in eremo Camalduensi, in Apennino Hetrusco poenitentiam egit,
hic (oriente apud Bohemos Hussitarum haeresi) fugiens postiferum virus, in
Poloniam transiit. 27) Vbi acceptis litteris ab Vladislao rege commendatus, pra-

Sclauorum
Graecorum

Hieronymus
Pragensis ere-
mita.

25) Et hic Siluius in historia Lithuaniae allucina-
tus est. Boleslaus enim Suidrigellonem, non Ca-
simirus in administranda Lithuania, sed Sigismun-
dus Kieyutiades est sequutus, hunc demum
Casimirus II. Iagellonides. Neque Suidrigello,
sed Sigismundo tyrannus, vrsae illa delectatus, &
ob adhibitas varias in Lithuanos crudelitates, a
proceribus interfectus a. 1440.

26) Valde de hac Siluii narratione dubitamus,

qui, ut monstratum fuit, in rebus Poloniae ac Li-
thuanis plane est incuriosus. Quae de Lithuano-
rum moribus scripsit, ea omnia nunc longe aliter.

27) Hieronymus Pragensis, alioquin Hierony-
mus Fantiscib dictus, Hussitarum sectator, in con-
cilio Constantiensi damnatus, inque rogum imposi-
tus a. 1416. XXX. Maii. Hieronymus vero Pra-
gensis, cuius hic facit mentionem Siluius, alius est,
quippe qui in concilio Basiliensi a. 1431 praesens fuit.

Statu religio-
nis in Lith-
uania Vitoldi
tenipore

prædicaturus Euangelium Christi, ad Vitoldum principem in Lituaniam pene-
travit, multosque populos, Vitoldi favore fretus, ad salutiferam Dei Christi
fidem conuertit. Venitque tandem ad synodum Basiliensem, vocatus a Iuli-
ano sancti Angeli Cardinali, cum de rebus Bohemicis ageretur, narravit hic multa
de Lituanis, quæ pene incredibilia videbantur. Audiebam ego ex aliis eius dicta,
nec mouebat, ut crederem; libuit adire hominem; atque ab eius ore lata co-
gnoscere. Comites mei fuerunt Nicolaus Castellanus, qui tum Cardinalis Iuli-
ani domum regebat; Bartholomæus Lutimianus, Archiepiscopi Mediolanensis
scriba, & Petrus Noxetanus, Cardinalis Firmiani secretarius, viri graues & do-
cti, hominem in cella sua trans Rhenum apud Carthusienses conuenimus, cu-
ius hæc narratio fuit: Primi, quos adii, ex Lituanis serpentes colebant, paterfa-
milias suum quisque in angulo domus serpentem habuit, cui cibum dedit, ac
sacrificium fecit in feno iacenti: hos Hieronymus iussit omnes interfici, & in
foro adductos publice cremari. Inter quos vnus inuentus est maior ceteris,
quem sæpe admotus ignis consumere nullo pacto valuit. Post hos gentem
reperit, quæ sacrum colebat ignem, eumque perpetuum appellabat. Sacer-
dotes templi materiam, ne deficeret, ministrabant, hos super vita ægrotantium
amici consulebant: illi noctu ad ignem accedebant, mane vero consulentibus
responsa dantes, umbram ægroti apud ignem sacrum se vidisse aiebant.
Quæ cum se calefaceret, signa vel mortis, vel vitæ ostentasset, victurum ægro-
tum facies ostensa igni, contra si dorsum ostentasset, moriturum portendit. Te-
stari igitur & rebus suis consulere suadebant, delusionem hanc esse Hierony-
mus ostendit; persuaso populo, deleto templo, ignem dissipauit, Christianos
mores induxit. Profectus intorsus aliam gentem reperit, quæ solem colebat,
& malleum ferreum raræ magnitudinis, singulari cultu venerabatur. Interroga-
ti sacerdotes, quid ea sibi veneratio velleret? responderunt: olim pluribus men-
sibus non fuisse visum solent; quem rex potentissimus captum reclusisset in car-
cere munitissimæ turris. Signa zodiaci deinde opem tulisse soli, ingentione
malleo perfregisse turrim, solemque liberatum hominibus restituisse. Di-
gnum itaque veneratu instrumentum esse, quo mortales lucem recepissent.
Risit eorum simplicitatem Hieronymus, inaneque fabulam esse, monstra-
uit. Solem vero, & lunam, & stellas creatas esse ostendit, quibus maxime De-
us ornauit celos, & ad vtilitatem hominum perpetuo iussit igne lucere. Po-
stremo alios populos adiit, qui siluas dæmonibus consecratas venerabantur,
& inter alias vnam cultu digniorem putauerunt. Prædicauit huic genti pluri-
bus diebus, fidei nostræ aperiens sacramenta, deinceps, ut siluam succideret im-
perauit; ubi populus cum securibus affuit, nemo erat, qui sacrum lignum fer-
ro contingere auderet. Prior itaque Hieronymus assumpta bipenni excellen-
tem quandam arborem detraucauit. Tum secuta multitudo alacri certamine, alii
ferris, alii dolabris, alii securibus siluam deuiciebant. Ventum erat, ad medium ne-
moris, ubi quercum vetustissimam, & ante omnes arbores religionē sacram; &
quam potissime sedem esse putabant, percutere aliquandiu nullus præsumsit. Po-
stremo, ut est alter altero audacior, increpans quidam socios, qui lignum, rem in-
sensatam, percutere formidarent, eleuata bipenni magno ictu cum arborem ce-
dere arbitraretur, tibiam suam percussit, atque in terram semianimis cecidit.
Attonita circum turba flere, conqueri, Hieronymum accusare, qui sacram Dei
domum violari suasset, neque iam quisquam erat, qui ferrum exercere au-
deret. Tum Hieronymus illusiones dæmonum esse affirmans, quæ deceptæ ple-

plebis oculos fascinarent, surgere, quem cecidisse vulneratum diximus,
imperauit, & nulla in parte læsum ostendit, & mox ad arborem adacto fer-
ro, adiuuante multitudine, ingens onus cum magno fragore prostravit, to-
tumque nemus succidit. Erant in ea regione plures siluæ pari religione sa-
cræ; ad quas dum Hieronymus amputandas pergit, mulierum ingens nume-
rus plorans atque ciulans, VITOLDUM adit, sacrum lucum succisum queri-
tur, & domum Dei adentam, in qua diuinam opem petere consueissent, in-
de pluias, inde soles obtinuisse, nescire iam quo in loco Deum quærant,
cui domicilium abstulerint: esse aliquos minores lucos, in quibus dii coli
soleant, eos quoque delere Hieronymum velle, qui noua quædam sacra in-
troducens, patrium morem extirperet: rogare igitur atque obtestari, ne maio-
rum religionum loca & cærimonias auferri sinat. Sequuntur & viri muli-
eres, nec se ferre posse nouum cultum asserunt. Relinquere potius terram
& patrios lares, quam religionem a maioribus acceptam, dicunt. Motus
ea re Vitoldus, veritusque populorum tumultum, Christo potius, quam sibi,
deesse plebem, voluit. Reuocatisque litteris, quas præsidibus prouincia-
rum dederat, iubens parere Hieronymo, hominem ex prouincia decede-
re iussit. Hæc nobis Hieronymus constanti vultu nihil hæsitans, ac periu-
ramentum affirmavit: dignum fidei & grauitas sermonis, & doctrina osten-
dit, & viri religio. Nos, quæ accepimus, immutata retulimus, veri pericu-
lum non assumimus, persuasi tamen, & nos, & comites, ab eo recessimus.

Vitoldus Hie-
ronymum ex
Lituania iu-
bet exire.

De Ruthenis, & quomodo principatum apud eos assequuntur.

Rutheni, quos appellare *Rosanos* STRABO videtur, Lituanis contermini
sunt, gens barbara, incompra, apud quam opulentam ecclesiam ob-
tinuit ISIDORUS Cardinalis Sabiniensis. In hac gente ciuitatem permaxi-
mam esse tradunt Nouogardiam appellatam, ad quam Teutonici mercatores
magno labore perueniunt. Magnas ibi esse opes fama est, & multum argen-
ti, pellesque pretiosas, vendentesque atque ementes ponderato argento, non
signato vruntur. Lapis in medio fori quadratus est, quem qui ascendere po-
tuerit, neque deiectus fuerit, principatum vrbs assequitur. Pro ea re in ar-
mis dimicant, sæpeque vna die plures conscendisse ferunt, vnde sæpe seditio-
nes in populo emerfere.

Strabo.

Isidorus ca:
dinalis

De Liuania semiferos in una sui parte continente.

Liuania deinceps Christianarum vltima prouinciarum ad septentrionem
Ruthenis iungitur, Tartari eam sæpe incurrunt. In qua, nostra ætate,
magnas acceperunt strages fratres Teutonici, qui beatæ Mariæ vocantur,
hanc armis quæsiuere, & Christi sacra suscipere coegerunt, cum esset antea
gentilis & idola coleret. Eam alluit ab occidenti mare Balthicum, quod
plerique veterum oceanum esse putauerunt, nondum septentrio (ut hodie)
cognitus Græcis atque Italis fuit. Christiana religio hanc orbis partem no-
stro generi aperuit, quæ fortissimis gentibus deterfa barbaris, mitioris vitæ cul-
tum ostendit. Balthicus sinus adeo late patet, ut incomptæ magnitudinis
apud aliquos esse videatur. Origo eius ex Britannico mari ducitur, quod
Germanicum appellari potest. Nam & Germaniæ magnam partem alluit.
Ostium eius in occidenti est, non longe a Chersoneso Cimbrica, quam Daci-
am hodie vocant. Excurrens autem in orientem, in septentrionem pandi-
tur, insulasque magnas ambit: occidentale litus, Noruegi occupant. Ad se-
pten-

Livonia.

Samogetæ.

pretrionem semiferos homines esse tradunt, cum quibus nullum linguæ commercium nauigantes habent, signis tantum & nutibus commutari merces ferunt. Meridionale litus Saxonibus ac Prutenis traditur: orientale (vt diximus) Liouones tenent. Inter Liunioniam & Prussiam paruum terram esse ferunt, vnius ferme diei latam itinere, quam Massagetae colunt 28) gens neque gentilis, neque vere Christiana, Polonorum imperio parens, atque hinc regnum Poloniae ad mare protenditur, & Baltheum, quem diximus, finum.

De Prutenis, & quomodo fidem Christianam a Teutonicis fratribus sanctæ Mariæ junjerint.

Fridericus imperator.

Fratribus Teutonicis litteras concessit.

Redeunti Liunia in Germaniam, per litus Balthei maris, post Massagetas (Samogitas potius) Pruteni sese obiciunt, qui ripas utrasque Vistelæ amnis accolunt: is est Sarmatiæ ac Germaniæ terminus, qui exoritur in montibus, qui Poloniam, Hungariamque dirimunt, partem Poloniae irrigat. Prussiam vero, quam longa est, percurrit, ab oppido Torunio vsque Gedanum, quo in loco Baltheum influit. Hunc fluuium alii Vistelam, vt diximus, quibus ætatis nostræ sermo congruit, alii Iustulam, quidam Istulam vocauere. Quod ultra fluuium est, Sarmatici iuris fuit: quod citra, Germanici, ad orientem ac meridiem Masouitæ Polonique rura colunt: occidentem Saxones occupant, aquilonem Balthei maris excipit litus. Frumentiferax regio est, aquis irrigua & plena colonis, multa ambitiosa oppida, multi maris sinuosi reflexus amoenam efficiunt. Pecorum ingens vis, multa venatio, piscario diues. Vlmigeros olim hanc terram incoluisse IORDANVS 29) tradidit, quo tempore Gothi ab insula Scandinauia in continentem descendere. Qui (vt ille ait) Vlmigerorum terras inuasere, Ptolemæus autem Amaxobios & Alanos, Venedos, ac Githones penes Istulam fluuium habitare affirmat. Barbara hæc gens & idolorum cultrix, vsque ad FREDERICVM Imperatorem, eius nominis secundum, fuit. Sub eius vero imperio, cum amississent Christiani Ptolemaidem, Syriæ ciuitatem, fratres Teutones, quos sanctæ Mariæ diximus appellari, inde fugati in Germaniam redire, viri nobiles & rei militaris periti, qui, ne per otium marcerent, Fredericum accedentes, Prussiam, Germaniæ conterminam, Christi cultum spernere dixerunt: sæpe illius gentis homines in Saxones, ceterosque vicinos excurrere, ingentem vim pecorum atque hominum abigere, esse in animo sibi compescere barbaram gentem: annuat tantum Imperator, propinquamque fratribus perpetuo iure possidendam tradat, si eam armis acquirant, iam enim Masouiae duces, qui eius se terræ dominos affirmabant, ius suum fratribus concesserant. Grata oblatio FREDERICO fuit, qui collaudato proposito, quas voluere fratres, sub aurea bulla litteras concessit. Illi sumtis armis breui tempore, quicquid Prutenici iuris citra Vistelam fuit, occupauere. Exin tranato fluuiio, vetusta & late patulam quercum, in castelli modum erectis propugnaculis, iuxta ripam munierunt, ibi collocato præsidio vteriores Prutenos vexare ceperunt. Pugnatum est sæpe pro quercu, & ingentes Paganorum copiae fuga-

28) Fortasse ÆNEAS SILVIUS Samogetæ vel Samogitæ scribere voluit. Nam inter Prussiam & Liunioniam non alie gentes, nisi Semigalli & Samogetæ habitant. Massageta vero populi Scythici in Asia ultra mare Caspium, orientem versus, trans Araxem. Sed & alii scriptores, loco Samogetæ, Massagetae, dixerunt, id, quod in curia tribuendum esse videtur.

29) Iordanus, vel, vt alii aliquoties scribunt, GORDANUS, ille est, qui de rebus Gothicis & de regnorum successionibus scripsit, natione Gothus, primum Gothorum regis in Italia a seceris, deinde, vt fertur, episcopus Rauennæ, tempore imperatoris IUSTINIANI.

tæ ac delectæ sunt: bellum pluribus annis productum est. Ad extremum fortuna, fratrum imperio aridens, omnem eis Prussiam subiecit. Victæ barbaræ nationes, iugum subiere: Ex illo tempore lingua Teutonica introducta est & cultus Christi gentibus imperatus. Ecclesiæ quoque pontificales erectæ, trans Viselam Pomesanienfis, Culmensis, Sambienfis, & Varmienfis, ad quam, defuncto FRANCISCO episcopo, paruitatem nostram postulauere canonici. CALIXVS Pont. Max. eam nobis, annuente senatu Apostolico, commendauit. Quæ vna est illis in partibus iure suo vtens, nec subiecta fratribus, reliquos episcopos religionis habitum gestare oportet. Quo in loco munitam quercum diximus fuisse, nobile oppidum ædificatum est, quod Mariæburgum vocant, & arx nobilis atque amplissima: hic sedes magni magistri, qui cunctis fratribus præest Prussiam incolentibus. Sunt alii duo in eadem religione magistri, alter Liunioniam regit, alter conuentus Alemanniæ gubernat. Teutones huius religionis inuentores fuere, ac propterea nemo recipitur ad eam, nisi Teutonicis nobilibus ortus parentibus, & cui propositum sit pro tuendo Christi Euangelio, aduersus saluiferæ crucis inimicos armis depugnare: ob eam rem vestimentis albis vtuntur nigra cruce insuta. Barbam omnes nutriunt, exceptis, qui sacris altaribus seruiunt. Pro canonicis horis dominicam orationem vsurpant, neque litteras discunt. Magnæ his opes, nec minor potentia, quam regibus: & sæpe cum Polonis de regni limitibus, acceptis atque illatis cladibus, contendere nec, totis viribus, belli fortunam experiri, recusarunt. cum VLADISLAO, CASIMIRI, qui modo regnat, patre, contraxerant ambæ partes validissimas atque ingentes copias. Polonis Lithuani & Tartari adiuncti erant, quos duxerat VITOLDVS. Teutonici fratres ex tota Germania vires concinerant: postquam prope, ad viginti ferme stadia, vterque consedit exercitus, spe plenus & impatiens moræ, Prutenorum magister caduceatorem, qui bellum regi denunciarer & duos enses, in quibus staret victoria, missis facta potestate, vt, quem vellet, hostis eligeret, alterum sibi remitti iussit. Accepit VLADISLAUS alacer nuncium, donatoque caduceatore vno retento gladio, remisit alterum. Mox iussi milites arma induere, bellicque signum datum, quadraginta millia equitum in ambobus castris fuisse, proditum inuenio. VLADISLAUS Tartaros ac Lithuanos primum inire certamen iussit. Ex Polonis subsidiarias acies elegit. Contra Prutenus auxilia in postremis habuit: florentem ordinis sui militiam in exercitus fronte collocavit. Commisso prælio inermes quodam modo Tartari ac Lithuani magna strage cæsi sunt. Urgebat tamen multitudo, nec terga dare Polonus metuens audebat, atrox pugna super cadavera occisorum edebatur. Nec tam vulnerare Prutenus alacer, quam vulnera recipere Tartarus videbatur: protractum est diu certamen, peracta ingens occisio, Lithuani, Tartarique, veluti pecudes, mactabantur. At cum nouus semper hostis emergeret, defessi, tanta cæde peracta, Teutones, versare ferrum vix poterant & iam remissius pugnabant. Quod vbi VLADISLAUS animaduertit, tum primum Polonorum aciem validam ac ferro rigentem immittit: fit subita irruptio, instauraturque prælium: non tulere Teutones recentis agminis impetum, impar pugna recentis ac fatigati militis fuit: oritur mox fuga ex parte fratrum, ferit terga Polonus. Magister ordinis vbi suos cedere videt, nec iam vllam in auxiliis spem esse animaduertit, cum lecta militum manu hosti sese obiectans occiditur: fit scelerior fuga, nec prius Teutonicis fugere, quam Polonus persequi destitit.

Æneas Silvius eligitur episcopus Varmienfis.

Mariæburgum

Prælium actum ad Tanneberg & Granwald 1410.

stitit. Perierunt in eo bello ex parte fratrum multa hominum millia, inter quos viri primarii, quos vocant *Commendatores*, equestre dignitate insignes, cum ipso Magistro, circiter DC. Nec Polonis incruenta victoria cessit, Tartaris ac Lithuanis magna ex parte cæsis. Bellum hoc, anno trecentesimo decimo supra millesimum fuit post Christi saluatoris ortum. Prussia, fortunam regis secuta, omnis, excepto Bargomariæ, ad victorem defecit. Sed interueniente SIGISMUNDO Cæsare, pax inter fratres & Polonum constituta est: percussum fœdus, pecunia Polono data. Prussia reddita fratribus, nec deinde, vsque ad FREDERICI tempora, qui modo imperat, in possessione agri fuit turbata religio est. Sub eius vero imperio cum populares graue sibi iugum fratrum existimarent, fœdus inter se iniere, in hunc ferme modum: vt quindecim viri singulis certis in locis conuenirent, qui prouincialium querelas aduersus fratres audirent, nec sinerent quempiam indigne vexari. Ex his quatuor ex religione viros assumi voluere, quatuor ex prælati ecclesiarum, parique numero ex nobilibus ac ciuitatibus, hisque parere omnes voluere. Per idem tempus diuisa inter se religio fuit: alii magnum magistrum sequebantur, alii quosdam commendatores, qui Magistri regimen improbabant. Magister, vt populares sibi alliceret, fœdus ipsum inconsulto fratrum conuentu approbauit. FREDERICUS quoque Imperator eidem fœderi robur adiecit, cautione tamen inserta, ne per suas litteras ius religionis læderetur. Mortuo, deinde magistro, qui fœdus acceperat, & altero in eius locum suffecto, NICOLAUS Pont. Max. legatum misit, qui prouinciam Prusiæ inspicere. Cognitoque rerum statu, quantum legatus retulit, popularium fœdus damnauit: vtque ab eo discederent, anathema interminatus, acriter imperauit: quibus pertinacius in eorum sententia perseverantibus, ex consensu partium, lis ad FREDERICUM Imperatorem deducta est. A quo rursus causa cognita, damnato eorum fœdere, iussu Pruteni sunt ad obedientiam fratrum redire: qui eam prouinciam e manibus infidelium suis armis vindicassent, multoque sanguine coemissent. Qua re ciuitatibus nunciata, mox arma in fratres populariter recepta sunt. Ex quibus plures capti atque occisi, castella eorum euerfa, arces a fundamentis eiectione, quinquaginta & quinque oppida in eam rebellionem conspirauere. Sed cum non satis rem suam contra religionem sine externa ope tutam putarent, CASIMIRUM Poloniæ regem sibi dominum asciuerunt, deuotum fratribus sanguinem, qui fortunam patriæ eius experti fuissent. Ille cum exercitu prouinciam ingressus dedit, sese ciuitates in potestatem accepit, cum quo fratres diu, varia victoria, dimicarunt. Plures fuere congressus, inter quos memorabilior, qui apud Conitium oppidum habitus est. Duo de viginti millia Polonorum obsidionem in eo loco tenebant, in quibus & rex ipse CASIMIRUS fuit. Oppugnabat oppidum dies noctesque machinis admotis. RUDOLPHVS princeps Sagoriæ, ex Sclesiciæ ducibus, tum religionis ductabat exercitum, qui laturus obsessis opem, cum septem millibus militum aggredi regem non dubitauit. Commissum est prælium in conspectu oppidanorum summa vtrinque contentione atque ardore, cæsis hinc atque inde compluribus. Cum suos referre pedem Rudolphus animaduertit, increpans ignauiam fugientium, interminatusque necem, aciem sistit. Et progressus in medium cum recenti pugnantium manu, acre certamen instaurat: hos sternit, illos confodit: fit subita rerum mutatio. Vrgente Rudolpho, cedit Polonus. Rursumque Casimirus suos retinet, pugnaeque seipsum miscet, & tanquam ex integro pertinaci contentione certatur.

Fœdus Prutenorum contra fratres Teutonicos

Pruteni Casimirus Pol. regem, in dominum asciunt.

Prælium ad Conitium.

mi. Occiditur in pugna Rudolphus, Rex vero equo deiecitur, meliores ex utraque parte occumbunt. Postremo cæsum credentes Poloni suum regem, desperata victoria, fugam arripiunt. Rex ab amicis adiutus, vix ex clade ereptus est. Rudolphus morte sua victoriam religioni peperit. Ex Polonis supra sex millia cecidisse feruntur, ex Teutonibus quoque, non pauci periere. Post eam cladem, res Polonica nutare apud Prutenos cepit, eo inclinantibus populis, quo belli fortuna quaeritur. Stat tamen adhuc anceps exitus, & alterius Martis iudicium moratur. Ferunt, inter hos fratres olim, mortuo Magistro, cum de successionem ageretur, vnum fuisse, qui rogatus eligere quem putaret religioni vtiliorem, se ipsum elegisse, dicentem: nolle deierare. Scire se cogitationes suas, aliorum corda ignorare. Si magistratus sibi committatur, non dubitare, quin reipublicæ bene consultum eat. Mortis eius verbis reliquos administrationem illi credidisse, quæ saluberrima deinde fuerit.

Rudolphus magister cadit.

III

ERASMI STELLÆ 30) LIBANOTHANI LIBRI II.

DE ANTIQVITATIBUS BORUSSIÆ.

AD ILLUSTRISSIMUM PRINCIPEM FEDERICUM SACROSANCTÆ MILITIÆ ORDINIS DIVE VIRGINIS TEUTONICORVM PROTOMAGISTRVM, SAXONIÆ DUCEM, THURINGIÆ LANDGRAVIUM, AC MARCHIONEM MISNIÆ, ERASMI STELLÆ LIBANOTHANI IN ANTIQVITATIBUS BORUSSIÆ PRÆFATIO.

ET si vereor, FEDERICI princeps, res Borussicas altius & a prima origine repetiturus, antiquitatem in his, quæ vsque eo latuit, velut ex cauea in scenam theatrumque produxurus, multorum risus, ronchos & cachinnos, demumque explosionem magis quam applausum legentis turbæ me incursum, tum quod id fecum ferat antiquitas, ceu Aristoteles in problematis perhibet, vt res anilibus fabulis similimas narrare videatur, tum quod res Borussicæ diuturna barbarie, sine vllis litterarum monumentis, quasi perpetuis tenebris mancipatae, & in ipsa lethæ demersæ pene obrigui, & existimantur, adeoque concretæ, vt etiam phæbeo calore agitatae vix incallescere possint, quo iterum lucem, solemque admittant. Verum dum hi blaterones tuam celsitudinem isti ludæ agonothetæ in orchestra conspexerint, sub cuius umbraculis me in hanc scenam prodixisse pernoscant, forte ne lingulacæ, infrenique ore ate sapientissimo principe iudicentur, maledictis temperabunt, simul nasum continebunt. Quod si nec reuerenti tuam maiestatem, effrenataque lingua verbis non æquis desuunt, malignitatis quoque aculeos haud recondere velint, imo blaterare malint, nihil est, quo perhorrescere oppido possim, vt captam scenam inturbem. Ronchiscent hi nasutuli, obstreant, clament, arguant, crimentur, exhibent denique, dum modo tibi plausible, lepida ac iucunda nostra aditatio visa fuerit. Antigénidas olim musææ artis peritissimus, cum discipulo in arte probe instituto, populo tamen non admodum grato, in scenam progressus, cunctis audientibus dixisse fertur: Mihi cane & Musis, quia videlicet ars bene capta, quanquam populi lenocinio destituatur, iussa tamen comprobatione non exiit. Sed vt tandem his respondeam, qui longe petitas historias calumniantur, ceu minus fidei illis infit, caecutientibus id forsitan euenit & nocturnis oculis, sed penes clare cernentes plus dignitatis antiquitati inesse, nemo sanæ mentis ambigit. Ne quoque res Borussicæ, ceu sempiternis tenebris obno-

Antigenidas.

2) Erasmus Stella, Med. D. Lipsiæ natus, vbi per octiduas felias constitit. Anno 1513. Zwicauer Urbis in Saxonia, quæ Cygnes, a nonnullis Latine dicitur, consul electus fuit, a quo

se vero magistratu abdicauit, vt eo melius medicinæ vacaret. Præter has antiquitates scripsit etiam librum de Gemmis.

E

Orpheus.

Industria vis.

obnoxias & minime ad solem lucemque ex caliginoso vetustatis recessu redituras, possint argumentari, meminerint saltem, quae de Hercule feruntur, qui cerberum tripitem ab inferis, solemque hunc nostrum ac calorem ferre coegisse dicitur, Threiciū & vatem raptam sibi Eurydicem ex Tartareis sedibus diuina sua suauiloquentia eduxisse. Ob id nec inficias eant locutulei, res Borussicas, quantumcunque vetustatis contectas ac rubigine obductas, imo in abditissimos recessus aëtas, curio a indagazione non posse non restitui, ex nobisque caliganti nebula excimijac claritate dei ei illustrari, ornarique: quum haec ipsa indagatio, puta industria, unica ab omni- bus esse asseritur, cui nihil inaccessum, nihil occultum relictum sit. Haec res quonodo et obstruas, & in penetrabilibus reconditas, elicit, exprimit ac promit. Hac caelum petit, & subterranea regna subintrat, maria scrutatur, oculis subiicit, quidquid usquam latet, sepultumque est. Illa ipsa Homerum caecum plus Argo, mille oculos habente, videre dedit. Haec Zeuxim Helenam, nunquam a se visam, tanta venustate depingere docuit, ut eius forma digna iudicaretur, propter quam tantum laboris subisset Graecia, & alta Pergama ruerent. Haec Phidiam statuarium dignissimum, simulacrum Iouis exprimentem, eo usque euexit, ut diuinitatis effigiem a caelo mutuatus diceretur. Haec eadem fores antiquitatum Borussiae, vestibus e cardine semotis, ut paterent, effecit, extraque latebras, quicquid de his obuallatum fuerat, produxit. Hac adminiculatrice ex imo lethaei fluminis caeno hae ipsae conquestae, erutaeque sunt, & utique a sordibus deterasae, sese ceu postliminio reuersae, tuis luminibus, conspectuque, Illustrissime princeps, primum ostentantes, te ut felicem moderatorem suum iactant, ut patrem patriae venerantur: & quicquid usquam in secundiore sortem, facie- que splendidiorem commutatum, ceu sermefingula aspexerint, id totum tibi. Prae- que sanctae militiae, cuius tu magister, imo *Dictator* perpetuus extas, tribuunt. Quod si sunt, qui Te circumstant, & has ineffigiatas, rudesque Borussiae imagines tor- tuis luminibus respexerint, abigendasque duxerint, quod sine cultu ornatori, & paene inuestes in hunc augustissimum confessum productae sunt, his responsum sit: Feminam probam pigmenta, fucumque non decere, nec orationem fidem habituram vngenta us- que adeo redolere. Logographis id tribuimus, ut quodcunque suauius quam verius narrent. Nos in his commentariolis sine fraude, omni apparatu orationis seposito, Borussiae antiquitates exposuimus: ut si qui futuri sint, cultiori sermone res Borus- sicas describere volentes, hinc sumere possint, quod ornatum iri tantopere velint. Nuda namque haec oratio facile, quem quis imponet, cultum perferet. Ut autem fidem sine scoria habituri sint, hi nostri commentarioli, vetustate & carie oppleti, ipsos ex praeclarissimis rerum scriptoribus elucubratos esse fidem facio, Plinio scilicet, So- lino, Pomponio Mela, Cornelio Tacito, Strabone, Ptolemaeo: ex neotericis Iordano, qui primus res Gothorum litteris mandauit, nostro Alberto Magno, qui has inuisit & peragravit, Othone Freisingensi episcopo, qui quinque Imperatorum Rom. res ge- stas luculenter scripsit, Helmodo Lubecensi presbytero, qui res Sclauorum haud in- eleganter prosequutus est, Borussicasque simul attigit, Blondo Peroliensi, Aenea Siluio, & praeter hos, quicquid annales Borussiae usquam vetustatis habuere, ple- raque etiam per acceptionem. Nam apud Valerium Maximum locus est, quo res suo sae- culo cognitae, & absque litterarum monumentis conseruatas, manare ad posterorū i- dicantur, sola scilicet traditione patrum. Id genus disciplinae Hebraeis etiam v- sitatissimum est. Huiusmodi innixis fulcimentis, commentariolos nostros non te- mere edi posse arbitratus. Ne autem manus nostras excedentes absque patrocinio vagabundi errent, ipsos nomini tuo illustrissimo dedicandos duxi, tum quod neminem magis rerum Borussiae cognitio deceat, quam Borussiae principem, tum quod pari tutela hac nostra aetate ac prisca Borussia fruatur. Quum igitur, princeps illustris- sime simul & inuidissime, a curis publicis feriatas fueris, frequenti quoque Veterum quibus inhiat, lectione satiatas magis quam lassatus, etiam domestica peculiaria- que

que inuisas legasque: subinde agnosces in his Borussiae praeter veteres eius limites, va- rios ipsius cultores: crebro enim illinc migratum est, aliquorum maiore numero eo- gente, moresque vetustiores: quos si ad praesentes accommodabis, non obscure lucebit, quanta sunt quae sacrosancta milita Teutonicorum in Borussia egerit. Optimo enim iure gloriari poteris, eam quam patres regionem barbaram, incultam, asperam, idolatram, fœdam ac rerum omnium inopem acceperant, illam ipsam splendidam, cultam, ciuilem, opulentam, humanam, & quod maximum est, Christianam reddi- derunt & reliquerunt. O felix nimium Borussia, si sua norit bona illo principatu. Facile demum, illustrissime princeps, deprehendes, quam iusto Dei iudicio Borussia ad Germanorum redierit incolatam: quum Germaniae & pars sit, & Germanis a re- rum exordio debita, inhabitata, luculentissimorum scriptorum testimonio. Cur, me iudice, indigne iterum a quibuscunque aliis gentibus inhabitatur, administratur? Ego autem hanc scribendi prouinciam, non tam mea sponte, quam iussu venerandi an- tistitis Iobi Pomesanensis, a nullo antea tentatam, accepi, ut meo Marte aduer- sus quoscunque aliter de Borussiae finibus & populo sentientibus, ceu pro aris & focis dimicaturus sim, ultima potius perpeti certus, quam ignauiter cessurus. Te igitur, principem inuidissimum & ad arma progenitum, pro tua virtute rogo, ne desi- stas auxilia ferre tam pio ac iusto bello, ut iunctis viribus omnem colluiem barba- rorum ex his tuis finibus eliminemus. Nullum enim apud me dubium vertitur, si tuo Marte agendum erit, facile hanc oram ex manibus iniuste occupantium vindicabimus. Quod breui futurum, modo fata sinant, tuae auitaeque virtutes ac genitoris tui prae- clara facinora admonent. Nunc ad institutum pergamus.

ERASMI STELLÆ LIBANOTHANI DE BORUSSIAE

ANTIQUITATIBUS LIBER PRIMUS

BORUSSIA vltima Germaniae ora, a Vistula amne, quem ad occidentem terminum habet, incipiens, sinusque Baltici maris, qui septentrionale li- tus eius ambiat, percurrentes, orientalem solem ab Alanis 31) excipiens, montibus Hamaxobiis 32) australe latus eius obtegentibus, a quibus conti- nuis siluarum iugis determinatur. Fuit hæc terra diuersis habitata cultori- bus. Nam ut GORDIANUS Gothus scribit, nuper Halmigerii Germani eam Halmigerii tenuere, a quibus aliquandiu Halmigeria dicta: hodieque ea pars, quæ Vistu- læ accolit Culmigeria pro Halmigeria vocatur. Sed hiper Gothos quam primum ex Scandinavia in continentem descendissent, inde pulsi, eam, ut is ait, occupauere. Ptolemæus autem vetustiores incolas recensens, Gothones, Venedos, Stagnanos & Sargatios, Sudinosque his locis insedissee scribit, qui- bus Gelidanos, simulque Gillones, Vacinos, & Charinos, quos ipse Cha- rionas nominat, addit, finesque ad Hamaxobios usque protendisse indicat. Ad Vistulam vero pauciores sedisse conmonstrat: nam Finnos cum Venedis, & Sulones duntaxat hanc oram habitasse, ait. Hos autem populos nullo alio quodam communi nomine dignatur: forte quia non vnus populus, nec in vnum

30) Alani a Scythiæ fluuio Alano, ita dicun- tur, secundum Plinium. Iuxta hos erant Troxolani, seu Roxolani. Ammianus scribit, Alanos dici, quos prisci Masagetæ dixerunt. Iulius Capitolinus Alanos in parte Dacie collocat. Ptolemæus in ea Scythiæ parte, quæ est intra Imagum montem, qui pars Caucaſi & Tauri. Nec de Sarmatico transit Alanus equo Marcialis.

32) Hamaxobii montes, a populis Sarmatiæ in Europa Hamaxobiis, seu Hamaxobitis, dicti, quia pro sedibus plaustra habebant. Græcis enim hamaxa, plaustrum dicitur. Non a veritate aber- rare videntur ii, qui eos esse credunt, quos hodie, alibi fitos, Poloni Moscovitas, corrupto voca- bulo, nominant.

Borussia.

vnum concessit nomen. Verum Cornelius Tacitus diligentius hæc loca conquirens, ipsa Germaniæ prorsus adscribit: quanquam promiscue Sarmatis, Germanisque populis habitata asseueret. Venedos enim Germanis connumerandos censet, quod & domos fingunt & scuta gerunt, potum vitæ ac pernicitatem gaudent. Quæ omnia diuersa Sarmatis existerent, in plaustris solummodo ac equis viuentibus: quanquam & ipsi ex Sarmatarum moribus traxerant, quod vicinos latrocinio infestarent. Quicquid enim inter Peucinos, quos quidam Basternas dixere, silvarum ac montium erigitur, latrocinio pererrauere. Erant autem Peucini & Basternæ, ut Plinius testatur, contermini Dacis, sermone, cultu, sede ac domicilio Germanos referentes, multa tamen fœditate Sarmatarum contacti: nam & connubiis promiscuis utebantur, & proceres eorum pari sorte ac plebs torpebat. 33) In dubium Tacitus vertit, Sarmatiæne an Germanis adscribantur: verum hæc loca hodie Poloniæ adscribuntur. Plinius tamen ipsos Germanis connumerat: cui & Varini & Gothones Germani sunt, ex Vindelicorum genere. 34) Vltimo autem regionem Borussia intrauerunt, populi, qui Ptolomæo teste, ad Riphæos montes, vbi in septentrionem fufius excurrunt, nec longe qua Tanais ex eis erumpit, sedes habuere, qui infelicitate sua concitum (perpetuis namque niuib, algoribusque illic terra riget, ad omneque naturæ ministerium damnata est) ad nouas sedes capeffendas patriam egressi in hæc loca delapsi sunt: quæ tum soli fertilitate, tum pascuorum, lacuumque amenitate, ipsis quum primum placuere, nec ultra progressi sunt, hic sedes vnanimi consensu sibi desumentes, utque sibi ac posteris perpetuo essent duraturæ, terram vocabulo gentilitio Borussiam appellauere, quæ vsque hodie vnius literæ suppressione Brussia vulgo dicitur. Hæc est vera huius gentis origo. Et ceterum, quicquid dicitur, perinde ac anilem fabulam habendum esse cenfeo. 35) Facit istius rei fidem permaximam, quod vsque hodie populi ad Riphæos habitantes, eodem parique sermone, quo hi, vtuntur. Borussia vero sedibus formatis, terram cultoribus vacuam (Gothi enim populariter eam excessere) nullo repugnante facile occupauerunt, circa eam portionem quæ ad Vistulam est. Hæc adhuc a paucissimis Germanis tenebatur. Propagantes igitur sese a Chrono flumine vsque in contingentiæ Hulmigerorum: quæ nuncupatio, post pulsos per Gothos veteres colonos, e medio oræ huic regioni accommodari coeperat, nomine suo breui ceterorum hic habitantium nomina obfuscauere: quod forte euenit, quia Borussia conterminis gentibus, puta Germanis, notiores existerent, vel quod multitudine suorum, amplaque ac spatiosa oræ occupatione, ipsos etiam indigenas superauerunt. Terram namque limites pro nutu potentiorum sæpenumero nomina sortiuntur, duratque hodie ea nuncupatio, quod, qui ex Germanis, vel Vistulam, vel illic maris tractum accolunt, Borussia vocentur, qui tamen cum illis ipsis præter cælum commune habeant nihil, iustiusque Borussiaenses nuncupandi forent. Terram hanc Borussia vndiquaque fecundam longe lateque incolentes, ipsam tamen

33) De Basternis, seu Bastarnis, iam Strabo dixit, ut sint Europæ in Sarmatia populi, fere ex Germanis originem ducentes, plures in vicis nationesque diuisi. Qui vero Peucen, Istri insulam, habitant, dicti Peucini.

34) Vindelicia regio Germaniæ, Rhetiam habens ab occasu, Noricum ab ortu, ab illa Lyco, ab hoc Æno fluuio, diremta, a septentrione Danubio terminata, a meridie Alpibus supra Italiam extensis. Huius regionis incolæ diceban-

tur Vindelici. Videre Rhæni bella sub Alabur Drusum gerentem & Vindelici.

Horatius.

35) Imperiosus nimium & audax mihi Erasmius Stella videtur, qui omnia, quæ ipse ignorauit, pro fabulis haberi velit. Melius nostros temporibus Borussia antiquitates illustratæ sunt, ut in sequentibus videbimus. Sed ista omnia, nam multa sunt, hic adicere, non conuenit.

minime excoluere, vel ob ignorationem rei rusticæ, vel ne, bonitate soli deprehenfa, & ipsi finitimorum metui obnoxii fierent, indeque eliminarentur, vel quod victum e terræ nascentibus nondum nouere: carnibus namque ferinis, & quidem crudis pro cibo, lacteque pro potu, vefcebantur: quandoque etiam sanguine equino mixto, & eo vsque ad ebrietatem. Domus non fingeant, sed specubus & arborum subere (vnde etiam SUBARIA dicta comperitur) ab umbribus, & algoribus sese ac infantes protexere. Nulla eis sacra aliquandiu fuere: tandem in eam deducti insaniam, ut serpentes, ferasque & arbores religiose colerent, ceu de his in subsequenribus dicemus. Non leges, non magistratus nouere: tantum cuique licuit, quantum audebat: nihil a feris vita illorum distabat. Erga tamen naufragos, & maris tempestate iactatos, humaniores & illis ipsis vndiquaque auxilio fuere: in reliquis mira fœditas ac fœda paupertas: nam eis nec arma, nec ferrum fuerant. Si quando ad prælia intersecuncerent, sudibus præuistis & perticis utebantur. Non autem multiesfluxere anni, quum Germani Hulmigeriam incolentes, resumptis viribus (nam per Gothos multum attriti fuerant) accitisque trans Vistulam sociis, qui amne lintribus transiisso eis confedentes, & iunctis viribus contra Borussia bel-la parabant, penitiora quoque regionis ingressi, quotquot Borussiae offenderant, aut in seruitutem acceperant, aut retrocedere coegerant, breuique sese, suosque a metu barbarorum asseruere. Borussia vero, quæ a Germanis finitimis tutiores forent, cum Sudinis, qui ultra Chroni fluuia sedes habebant, eiusque regionis aborigine creduntur, societatem iniere, qui tum virtute, & potentia plurimum pollebant. Est autem Chronus fluuius, qui hodie Pregulus dicitur, quem in finibus Borussiae ortum, brumalem versus, multi lacus eodem ferme loco mutuo influentes efficiunt: qui Borussiae a Samiis primum, ut Strabonis nomine vtitur, deinde a Sudinis determinat, populis, etiam Romanis armis tentatis magis quam victis a Druso enim Germani, testante Plinio, classibus oppugnatæ sunt: qui primus Romanorum ducum septentrionalem oceanum ingressus est, & post eum a DOMITIANO Cæsare, in expeditione, quam contra Sarmatas, quod legionem cum legato necarent, instituit, ob succinum, quod abundantius barbari illic inter maris eiectionia, soli omnium gentium exceperere, bello petiti sunt, sed se magna eius rei, propter quam peti se senserant, copia, succini scilicet, redimentes, illacessire mansere. Sed hic de succino obiter dicamus: abundat, enim eo hæc ora, quæ quasi peninsula est, ob sinuosos flexus maris, terramque spatiosè in freta excurrentem, in quam vi tempestatum id ipsum aduehitur: id olim a Germanis Glessum dictum est, ut eruditi scriptum reliquere. Inde Glessaria regio ipsa a Romana militia nuncupata, & ab aliis Subaria a subere, quum patrio nomine Sudinia vocetur: ab eruditis vero Austrasia. Succinum etiam Sual-ternicum Scythico vocabulo barbari appellant. Vbi autem loci succinum gignatur, scriptores non conueniunt. Præter enim ea, quæ fabulose de ipso in Phaethontis fabula prodita sunt, Pytheas, Gothonibus, Germaniæ gentis accolis, æstuarium Mentonomon nomine esse ait, ab oceano stadiorum sex millium, ab hoc diei nauigatione insulam abesse Abalum, ex illa vernis fluctibus succinum aduehi, & esse concreti maris purgamentum: incolasque pro lignis eo uti dicit, proximisque Teuthonis vendere: huic & Timæus assentit: sed insulam Basiliam vocauit. Nicias autem solis radiorum succum esse voluit; hosque circa occasum, ut ipse credit, vehementiores in terram actos, sudorem pinguem in ea parte oceani relinquere: deinde æstuante mari in Germaniæ litora eici. Mithridates in Germaniæ litoribus insulam esse asserit, vo-

Subaria.

Anarchia

Chronus fluuius hodie Pregulus.

Glessaria Subaria. Sudinia.

Succini generatio.

F

cari

Cornelius
Tacitus

carique eam Cedron, cedri genere siluosam, inde & in petras defluere. CORNELIUS TACITUS Aëstiorum gentem, qui dextro Suionici maris alluuntur, ipsum legere inter vada, ac cetera maris eiectione ipso litore, asserit: 36) quod & hodie fieri cernimus. Quidam nostri tempore experti, ipsum e limo quorundam montium, sole excalescente, fluatere existimant, in herbidoque solo atque algido, quod his montibus subest, indurari: oceano illic efferuescente inde rapi, in proximaque litora expelli. Indiciū istius esse, quod ipsum aliquando ex solido eruitur, quod & ipsi vidimus: quanquam cerea mollitie, & pæne lentum sit, ob id ipsum mari denuo immergunt, cuius rigore lapidescit. Hanc vero opinionem neque omnino adstruere, neque refellere, in animo est. Quod autem hos montes nominatim non edunt, mihi suspicionem incertitudinis facit. PLINIUS vero, naturæ fidissimus interpret, GERMANICI Cæsaris, classibus bellum, ut dictum est, in septentrionali oceano, gerentis experientia innixus, tradit succinum gigni in insulis septentrionalis oceani, ipsumque nasci, defluente medulla ex pinei generis arboribus (ceu enim resina in cerasis, ita & in pinis humoris abundantia erumpit) densarique rigore maris, eo intumescere ex insulis rapi, certoque litore expelli: ita inuolutum herbis, ut ex his pendere videatur, solo expui: succum vero arboris esse, ipsumque primum liquidum distillare, argumento sunt quædam intus lucentia, ut formicæ, aut apes, etiam lacertæ, ceteraque id genus, quæ adhæsisse musteo non est dubium, indurescente vero humore inclusas remanere. Pineæ autem arboris indicium est pineus in attritu odor, & quod accensum tædæ modo fragrat. Rude est, informeque ac glebæ simillimum, dum ex aquis excipitur, corticibus ac aliis rebus sibi inhærentibus: ob id diu incognitum barbaris, inter maris quiescentias iacebat. Germani id ipsum primum novisse traduntur, in Pannoniamque ad Carnuntum oppidum aduexisse, inde Veneti ipsum accipientes, primum rem feminæ fecere, mox proximi Pannoniæ circa Adriaticum mare, Transpadanique, quorum agrestes feminæ monilium vice, & decoris gratia succinum gestauere. Hinc natam fabulam de Pado, omnibus notam, credimus. Eius esse genera quam plurima constat: candida, sed odoris præstantissimi sunt, quibus diu minus pretium erat: hac uero tempestate & fulua & cerea, mercede præstant: ex fuluis etiam translucensibus amplior erat auctoritas, præterquam, si nimio ardore flagrent: imaginem enim igneam, non ignem inesse placet. Summa laus Phaleris tum fuit, a vini colore dictis, molli fulgore conspicuis: id ab aliquibus Chryseletrum dici comperimus, quasi coloris aurei: spaciissimum id est igneum, & si iuxta fuerit, celerrime ardescens. Sunt in quibus decocti mellis lenitas placet. DOMITIUS NERO Romanus Imperator, capillos coniugis suæ POPPÆ in hoc nomen adoptauerat, ipsos quodam carmine succinos appellando. Ex eo tertius hic color a matronis experti cepit in capillis. Dum quoque is gladiatorum munus Populo Rom. exhibiturus esset, Iuliano quodam equite Rom. id curante, ad ipsum comparandum misso, qui, hæc litora peragravit, vidit, ac commercia tentavit, tantam copiam Romam inuexit, ut

Domitius
Nero.

Poppæ:

36) Videatur Cor. Tacitus in libello de moribus Germanorum circa finem, edit. Plantiniana p. 451. ubi hæc verba leguntur: dextro suionici maris litore Aëstiorum gentes alluuntur, quibus eius habitusque Sueuorum, lingua Britanica propior. Soli omnium succinum, quod ipsi glebum vocant, inter vada atque in ipso litore legunt. Nec quæ natura quæque ratio gignat, ut barbaris, quasitum comperimus. Diu quin

etiam inter cetera eiectionem maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen, ipsi in nullo usu, rude legitur, informe perferitur, pretiumque inhærentes accipiunt. Succum tamen arborum esse intelligat, quia terrena quadam, atque etiam volucris animalia plerumque interlucens, quæ implicata humore, mox indurescente materia, cluditur.

etia in venatione publice edita eo nodarentur, armaque & librilla totusque simul diei vnus apparatus e succino esset: visa tunc fuit gleba tredecim librarum. Solinus tamen refert, id succinum, a rege Germaniæ, Neroni dono datum: cui sententiæ magis accedo. Tanta fuit eius, ut eruditi scriptum reliquere, in deliciis taxatio, ut hominis quamuis parua effigies, viuorum hominum, vigentiumque pretia superaret. Quumque in aliis ad luxuriam quæsitis ostentatio & usus placeret, ceu in Corinthiis, æs, auro argentoque mixtum, in cælatiis ars & ingenium: vniones quod capite, gemmæ quod digitis, circumferuntur. In succino, ut Plinius inquit, tantum deliciarum conscientia, luxuriaque experita est. Est usus eius multiplex in medicina: nam ab infantibus pro amuleto gestatur: contra lymphationes & noctis metus, cuiusque ætati prodest: vrinæ difficultatibus potum, alligatumque, quod chryseletrum vocant, collo alligatum mederi febribus Callistratus prodidit. Tritum cum melle ac rosaceo aurium vitis prodest, & si cum Artice 37) teratur, oculorum caliginem remouet. Stomachi etiam vitis, vel per se, farina eius sumta, vel cum massiche ex aqua pota, medetur, quod de candidis maxime crediderim. Tonsillis quoque resistere creditur, & faucium vitis: ob id mulieres Padanæ ipsum circa colla longo sæculo gestauere, vario genere aquarum, secundum illos, infestante guttura ac carnes vicinas: quod hodie Turcarum equestres copiæ in equis suis obseruant. Neotericorum pariter experientia ad ciendos partus candida operari depromit: notissimum id Germaniæ mulieribus. Calculos quoque vesicæ & renum, eo potu, elidi, euocarique, quam plurimi testantur. Venena, pestilentemque aerem eius odore fugari, compertum est, distillationes quoque sisti: vulneratis, si in potu sumserint, prodest: malagmatis ob id etiam assumuntur. Verum & hoc notum fieri oportet. Succinum quocunque libeat colore tingi, hædorum seuo & anchusæ radice: quippe etiam ipsum conchylio infici tradunt. Quæ vero translucida sunt, ad gemmas adulterandas magnam habent vicinitatem, & maxime ad amethystos. Politur succinum adipe suis lantis incoctum. Ramenta eius oleo addita dilucidius ac diutius flagrant, quam lini medulla. Notissimum cuique est, quod attritu digitorum, caloris vi accepta attrahunt, ad se paleas & folia arida, ut magnes ferrum. Visum esse, quidam retulere, quod æris, etiam ferri laminas attraxerit. Ego glebam vidi, cui ferrum quasi adnatum inhæserat, quod vi sua forte attraxerat. Multi tentauerunt succinum flexile ac ductile reddere, sed nequicquam cessit, mirum, quum nimia humida & succulenta prodeant, uti indicauimus. Hæc tumuluarie de succino, Sudinorum opibus, dicta sint, propter quas sæpenumero ab externis genibus bello peni. Sensere namque præter Romana arma & Saxonum, Angliam occupantium, oppugnationem, a quibus se terra & mari impigre defenserunt. Habuere enim uero hipopuli, ut de moribus eorum aliquid transeunter dicam, regulos suos, quorum legibus obtemperabant: agrosque coluere & commercia nouere. Vestium cultus apud eos fuit, ut mares lanea, feminæ lineâ tunica uterentur, circulosque ex ære vel orichalco collo circumdarent. Auribus etiam crotalia suspenderunt, remi friuolam, quod tamen neque hodie desitum. Domos in villarum modum extructas inhabitauere, uicosque, ac sine muro & vallo omnia, quod forte ab externis, ipsos commercii gratia adeuntibus, didicerè: alioquin alienum a Sarmatis. Sed ut ad Borussios repedemus, societatem cum Sudinis eos iniisse diximus, ob Germanorum finium metum. Nec a Sudinis aspernati sunt: verum eorum

Succini phar-
maca.T. Sudinorum
mores.

37) Artice est Ciste Ochra, Germanice Berggelb.

Viduutus.
Alanus.

Primus Bo-
russiorum rex.

Leges & mo-
res antiquo-
rum Borussio-
rum.

tum omnem secum in carris ac plaustris trahens, tum etiam pecora, quorum proventu hæc gens plurimum victitat, vniuersa ac sese Borussiorum fidei, & tutelæ commiserat. Nec ipsi a Borussis repulsi, quod eorum multitudine adaucti, facilius quibusvis populis resistere posse credebant, etiam tum magis Germanos formidabant, qui penitiorum Vistulæ ripam accolebant, ipsosque sæpiusculæ a suis, quæ possederant locis, disturbarunt. Concesserunt itaque Alanis cohabitandi ius, qui rursus Borussis mulierum suarum coitus permiserunt. Connubia enim nulla habuere, sed ut quisque in mulierem incidit, ea ad Venerem uti licebat: quare breui in eam multitudinem coaluere, ut quoscunque contingentes populos superarent. Ex ea tandem multitudine cæperunt inter sese angustia finium premi: utcumque enim placuerat, ac commodum quisque ratus, tantum terræ sibi, equisque defumserat: vnderixis variis inter sese dissidere cæperant, quæ plerumque cædibus transigebantur: id populum hunc agrestem intra se discordem, in eo concordem fecit, ut de rege sibi constituendo conuentus agere cæperint: ubi pro ruditate populi varia vndique ea de re dicta, agitataque sunt. Viduutus Alanus, qui ceteris & dignitate & vigore animi præstabat (magna enim seruitiorum classe abundabat, unde etiam sibi in alienis terris auctoritatem non modicam acquisiuit) inquit: *Ni, o Borussii, apibus nostris hebetiores essetis, de hoc, quod inter vos agitat, dissidium nullum esset: has enim regem habere videtis, cuius imperatis obtemperant, qui opera eorum dirigit, singulas ad labores idoneos deputando, qui & inobedientes castigat, inertesque foris aluaria propelli iubet, cuius hortatu omnes in labore perdurant, operaque sua perficiunt: vos, qui hæc indies videtis, illas sequamini duces, & regem vobis constituite, eiusque voluntati obsequimini. Ille rixas inter vos dirimat, caedes ulciscatur, furta puniat, innocentiam tueatur: is solus in omnes sine ulla exceptione ius dicendi, potestatemque habeat.* Eius dictis cuncti, ingenti sublato clamore, assensere. An ergo nobis eris Biotterus? quod ipsorum lingua apum regem significat. Is nec vocem aspernatus omnium ore rex salutatus est. Miranda mortalibus gloriæ cupiditas, qua humilis quisque se dignum fastigio regio existimat. Is usque in eum diem pari fœditate, quæ ceteri, huius vitam trahens, vnica populi exclamatione, tam rudis, & incultus, regem agere cæpit. Nec ei regius animus defuit. Nam quam primum a plebe maiestate regia secretus fuerat, non alio animum applicuit, quam ut apum ducem imitaretur. Quare in primis palantem populum certis finibus, instar examinum, inclusit, quæ peculiaribus aluariis labores suos perficiant. Operaque agrestia exercenda monuit, & prout loci situs admittebat peragenda, puta, ut hi terram colerent, sementaque spargerent, ac arbores confererent, illi vero apum compendio insisterent: alios pecori, alios piscationi deputans: legesque condidit, quibus futuris finium angustis prouiderè se credidit. In primis, ne quispiam paterfamilias plures partus aleret, nec etiam seruitia, quam pro laboribus suis explendis sibi sufficerent, ceteros aut venundaret, aut necaret: ne quis paterfamilias partus inutiles, mancosque, cen ad labores inefficaces, educaret: utque filio parentem senectæ oppressum, vel imbecillitate virium labores nonferentem, impare strangulare fas esset, utque pueri non adeo incerto patre nascerentur, coitum promiscuum prohibuit, & sub connubii specie instituit, ut quotquot & quamcunque paterfamilias puellam suscipiendam prolis gratia iniret, siue ex seruitiis peculiaribus, vel alienis foret, siue ex liberis, eam secum suo detineret tugurio, aleretque. Alieni tamen iuris puellam non nisi pretio, quasi ære emptam, a quocunque deduci, pro prole procreanda, inhibuit. Adulteria tamen non usque adeo prohibuit, sed

abigend.

abigendos mœchos potestate castigauit. Quo autem populum hunc ferocem ad vitam produceret mansuetiorem, comestiones frequentes, & publicas instituit, quibus feros hominum animos demulctos iri credidit: nec in eo allucinatus est. Nam breui ad eam deuenire molliem, ut eos, quocunque vellet, perduceret: hinc hospitalitatem maxime colendam esse statuit, quia ipsa amicitia firmissime glutinarentur. Potum ex aqua & melle concinnare docuit, qui Latine mulsam dici potest, quo in comestationibus, & publicis & privatis uti concessit: cuius dulcore mirum in modum barbari delectati facile ad enervationem peruenere. Ad religionem autem se vertens, sacerdotes a Sudinis, sociis populis, accersuit, qui, insana superstitione contaminari, eos immunda quæque animalia, ut serpentes, colubros, perinde ac deorum famulos, nuntiosque, religiose colere docuerunt, quos intra domos nutriebant; eisque, ut diis penatibus, litabant. Deos in siluis ac lucis habitare dixerunt; illis, ut ætatis ibidem ut placarentur, immolandum esse: ab his solem, pluuiasque expetendas fore. Sacra eorum aditu aduenarum pollui, nec aliter, quam humana victima expiari, constanter crediderunt. Feras omnes, alcem præcipue, has silvas incolentes, ut deorum seruos, venerandas esse monuerunt, id eoque ab eis abstinendum: Solem & lunam, deos omnium primos, crediderunt, tonitrua, fulgetrasque ex consensu gentium adorabant, tempestates auertendas, citandasque precationibus dixerunt. Hirco in sacrificiis uti sunt, ob secundam animalis istius naturam: nam ad coniunctionem sexuum maxime defertur, sine qua generatio est nulla in animantibus. Præcellentes arbores, ut robora, quercus, deos inhabitare dixerunt, ex quibus sciscitantibus responsa reddi audiebantur: ob id nec huiusmodi arbores cædebant: sed religiose, ut numinum domos, colebant. In eo numero & sambucum, & plerasque alias habuere. Statuit & dies natalitios, & funera, pari modo celebranda, mutuis, scilicet, comestationibus, & comotationibus, tum lusu, & cantu, absque mœrore cum summa hilaritate & gaudio: utque alterius vitæ spem præ se ferrent, illo saltem ostenderunt, quod exutos spiritu, armatos, vestitosque ac magna suppellectilis parte circumposita humarunt. Quo more usque nunc sepeliuntur, addito etiam potu melleo, aut ex frumentis facto, in testaceis vasis. In funebre epulo, partem obsonii, potusque, vita defuncti manibus libarunt, hodieque libant, pudendo illic Christianorum præsulum dedecore. His & ceteris, populo illo instituto, religioneque firmata, Viduutus hanc oram prudenter, & quietissime rexit, nullis excursionibus in vicinos populos permissis, nec aliqua rursus ab eis perpeffus incommoda. Eo vita defuncto filios quatuor sibi superstites reliquit, qui inter se de imperio dissidentes, gentem iam paci diutinae assuetam, ad prælia mutua suscitabant. Concurrerant ergo inrer se multis præliis: sed senior natu, quia ex matre Alana progenitus, solus Alanorum suffultus auxiliis, Borussisque exosus, fratribus, qui multitudine abundabant, cedere cogitur. Post multas igitur cædes ex utraque parte commissas, eum statuere dissensionis finem, ut senior natu Viduuti filius & a matre Alana prognatus, cum suis Alanis retrogrederetur, auitaque loca repeteret, his ut posset, dominaretur. Terram vero Borussiam, fratribus tribus ex matre Borussica, ac in solo Borussico natis, relinqueret. Accepit conditionem hanc *Litalalanus*, ita enim senior natu iuuenis nuncupabatur, Borussiam egressus magno suorum numero. Et quum supra modum aucti essent, pristinas sedes, quas vacuas inuenerunt, facile implerunt. Ab hoc quoque eorum duce in posterum, qui prius Alani dicebantur, Litalalani dicti sunt, nunc hodie vulgo Lithuani nuncupantur. Qui in Borussia remansere, ter-

G2

ram

Sacra eorum
a Sudinis ac-
cepta.

Litalalanus.

Pomesanus.
Galingus.
Natangius.

ram secundum capita diuiserunt, *Pomesanus*, qui ex his ætate præcellebat, forte eam occupauit oræ portionem, quæ *Hulmigeriæ* propinquior est, tam a Germanis habitata, a quibus *Borussii* magis formidabant. Sed quoniam *Pomesanus* strenuus manu uideretur ac animo feroci, multitudinisque admodum studiosus, hanc magis tutari eum posse confidebant, & ex ipso hæc portio posthac *Pomesania* dicta. Alter *Viduui* filius *Galingus* nominatus: huic terra, quæ nunc *Galingia* nuncupatur obuenerit, a quo & terra nomen sortita est. Tertius vero *Natangius* *Natangiam* terram a se nominauit, & obtinuit. Hæ sunt tres primæ terræ *Borussiarum* portiones. Nati vero eorum & nati natorum, iterum paternas diuidentes possessiones aliam atque aliam varietatem nominum inducere, ut *hi Barti*, alii *Naoderitæ* dicerentur: & qui hodie uerustatis vestigium retinentes *Varnienses* a *Varnitis* dicuntur. Eo pacto *Viduui* filii inter se imperio diuiso, pro sua quisque libidine, deposito regio nomine, quam tenuit portionem, administrauit, subinde inter se dissidentes: in hoc tamen concordare fuere, ut aduersus quosque suos vicinos, præcipue *Polonos* & *Germanos* excursions facerent, ac eos latrocinii infestarent. Sæpe prædam ingentem hominum, pecudumque ab eis abigentes: & dum ipsi rursus insequerentur, sese & prædam in intimis silvarum latibulis occultauerunt, quod insequentes, ne insidiis circumuenirentur, retinuit. Ex huiusmodi deprædatione, quia ducibus non tenuis quæstus, plebi etiam victus obtigit, agriculturam, & alia agrestia opera, quæ sub *Viduuto* exercenda sumserant, breui intermittere, aut eatenus exercebant, quatenus necessum visum est. Ducti lucri cupiditate ad pristinos mores, latrociniaque quam breui reuertentes, Germani tandem consulentes in medium, vocatis in auxilium *Sueciæ* regulis: ii in Oceano Germanico siti sunt, a Latinis *Sitiones* dicti, qui *Ganipoti* cognominabantur, quod & ipsi Germani essent, & rebbellia, tum terra, tum mari plurimum pollerent: qui eis auxiliares copias classibus traduxere, pluribus annis cum *Borussis* belligerantes: quo multis trucidatis atque caesis, eos ad deditionem compulserunt. Est usque hodie oppidulum ad *Vistulam* cum arce situm, quod *Suetza* vocatur, ubi hi, qui ex *Suetza* venerant, castra sua posuerunt, quod postea in eam munitionem, quam videmus, per *Teutonicos* fratres extructum est, ex quo *Borussios* repellentes identidem impugnarunt. Nouem regulos id confecisse bellum annales habent: sed qua tempestate, aut quamdiu durauerit, nec an simul, an sibi inuicem succedentes, id bellum gessere, an etiam *Borussios* ad tributum pendendum coegere, nihil reliqui est, donec ad tempora *Henrici primi*, patris magni *Othonis* ventum est. Ea tempestate barbara gens iterum latrocinio finitimos impetens per *Hugonem* cognomine *Botyrum*, alias *Bructerum*, ex *Saxonia* natum: tum principem *Germanorum*, *Vistulam* ex utraque ripa accolentium, quas aliqui *Bructeros* fuisse autumant, seditionibus ex natali solo pullos, in hæc loca deuenisse: ab eius gentis principe, qui illic (ut dictum est) imperitabat, *Borussi* compressi sunt, adeoque viribus exuti, ut pacem longissimam seruarent: permansere namque quieti ad tempus *Othonis* imperatoris *Romani*. Sub id tempus *Borussiorum* ferocia recusa est, viribusque adeo contrita, ut omnino ab incursionibus cessarent. *S. Adalbertus* natione *Bohemus*, sed in *Saxonia* enutritus, ac episcopus *Pragensis*, in *Borussiam* commigravit, ac gentem hanc suis erroribus reuocare conatus est: sed a *Sudinis*, dum sacra perageret, interficitur, corpusque dissectum ante volatilia proicitur: quod eius hospes colligens, mox reuintegravit, & ipsum cophino trans amnem ad *Polonos* detulit, ac pro auro tanti ponderis (sed quoniam exiguum diuina ordinatione pendebat) vendidit.

S. Adalbertus
a *Sudinis* inter-
ficiuntur.

dit. *Boleslaus* *Poloniæ* princeps ipsum in insigni loco ac tumulo conseruauit. Qui multis claris miraculis, a *Datho* pontifice maximo consecratur. Dies eius martyrii octauo *Calendas* *Maia*s ab ecclesia celebratur. Tempore quo *Conradus* secundus *Romano* præfuit imperio, *Borussii* cum *Polonis* conspirauerunt, qui tunc ab imperio *Romano*, cui iam diu subiecti erant, 40) descinderant, decemque eorum *Boleslaum* cum coniuge sua *Gertrude*, *Leopoldi* *Austriæ* *Marchionis* filia, pepulere. Tributum quoque quingentarum librarum argenti, ærario publico quotannis debitum, inferre recusantes, rati *Borussii* *Polonorum* auxilio facilius *Germanos* finitimos ad internecionem castruros. Durante autem hac *Polonorum* rebellionē, usque ad *Federici* cognomento *Barbatosæ* tempora, qui copiis per *Oderum* fluvium traiectis, *Poloniam* ingressus vrbes, quas repugnantes inuenit, expugnat, & diripit: arcem *Glogam* eum subuertisse annales habent: singula igne, ferroque deuastans: copias, quas obuiam habuit ex *Borussis*, *Bossalanis*, *Tartaris* ac *Polonis* ingentis multitudinis, minimo negotio fudit; *Poloni* in sola deditione præsidium esse arbitrati, *Borussii* in fuga salutem quaesierunt, quos imperator insequutus, multis caesis, multis captis; ultra *Vistulam* compulit. Coacti tum fuissent *Cæsaris* ferre iugum, ni alio tenus imperii negotiis auocatus fuisset. Huic expeditioni *Ludovicus*, *Thuringorum* princeps; ferrei cognomentum sortitus, non solum interfuit, sed & præfuit: quippe qui duobus millibus equitum, & magno peditum numero, sese *Cæsari* iunxerat. *Polonis* siquidem ad deditionem coactis, *Boleslao*que restituto, ac tributo duorum millium librarum argenti, fisco imperiali, & quatuor ab ærario publico pendendum imposito, *Germanos*, qui ultra, citraque *Vistulam* habitabant, virtuti ab incursionibus barbarorum permanerent, *Massobiorum* duci, qui *Cæsari* consanguinitate iunctus fuerat, in tutelam contulit, quod fidelis *Romano* imperio semper fuisset, & ex antiquissima *Germanorum* *Saxonum* domo duceret originem. Non multum temporis effluxit, ubi *Borussii* infesto agmine finitimos periere. Primum *Massobios*, sic quoque hac ætate vocitantur, qui sese pecunia, vestibusque multoties redemerant, subinde *Germanos* vicinos, qui se diu armis, quamuis ægre defenderant. Tandem inuocantes fidem *Conradi* ducis, cui a *Cæsare* commissi erant, *CONRADUS* quoties *Borussis* acie occurrat, fugatur, caeditur, ac castris exiit. Ob id de domestica potentia desperans, auxilium *Celestini* Pont. Rom. (quod imperator *Henricus*, qui *Federico* successerat, cum magnis copiis in *Asiam* profectus fuerat) implorat. *Celestinus* ergo Pontifex, ut rebus afflictis succurreret, *Christianum* ordinis *Cisterciensis* monachum, in episcopum *Borussiarum* designat. Qui ad *Conradum* primum veniens, communicato eum eo consilio, quo gentem tam ferocem ab incursionibus in *Christianos* prohibere, simulque ad fidei veritatem inducere posset. Acciti tum fuere ex *Liuania* fratres, milites *Christi* cognominati, qui una cum *Christiano* præfule *Borussios* aggressi sunt: is in virtute verbi *Domini*, hi bello & armis, sed omnia nequicquam. Nam semen sacratissimum, quod præsul spargeret, cecidit in terram sterilem, & absque fructu exaruit. Fratres si quos ad deditionem receperant, cum primum opportunitate habita rebellauerunt, quos in præfidiis collocarant obruncantes, & quam breui spatio se-

Boleslaus S.
Adalberti cor-
pus in *Poloni-*
am deducit

Ludovicus
ferreus.

Conradus
dux *Massoviarum*.

Celestinus
summus pon-
tifex.
Christianus
episcopus *Bor-*
ussiarum.

40) Stat hic *Erasmus Stella* a mendacio contrarium. Nullo enim unquam tempore *Poloni* *Romano* imperio subiecti fuerunt. Et quia auctor sine ulla probatione, nulloque adiecto do-

cumento, id tantum leuiter affirmat, simpliciter etiam tantum hic contradico. Ipsa autem in sequentibus historia *Polonia* euidenter falsitatem confirmabit.

se a servitute, quam imposuerant & præsul & fratres, vindicarunt. Tandem Christiano præsule nihil proficiente, fratribus partim occisis, partim fugatis, quum & barbari longo tempore inquietissimi fuissent, ere fore arbitrati sunt, pacem quam perpetuum bellum amplecti. Fit itaque pax ex utraque parte, necessaria magis, quam honesta. Interea catholici suasu præsulis, per Poloniam ac Hulmigeriam aedes sacras vicarum restituerunt, cœnobio vtriusque sexus extruunt, quæ pro sua pietate calicibus, libris, & aliis apparatibus ecclesiasticis ornant atque dirant: antistites vndeque, ut possunt, ecclesiis præficiunt. Fuit summum Christianis a barbarorum populationibus otium. Id populum fidelem in meliorem spem erexit: quare magis atque magis rem diuinam ampliandam duxit. Sed cuncta barbari rupto fœdere turbant: fœda enim populatione in fines Christianorum effunduntur, longe lateque per Poloniam, & Massobiam grassantes, omnia prædari cœperant. Deinde incensis villis, agrisque vastatis, sacrariis omnibus spoliatis atque dirutis: amplius enim ducentis aedibus sacris perisse ignibus legimus: oppida insuper, & cœnobio deaustarunt, quibus singulis euerfis & direptis, ingentem vim prædæ, tum hominum, tum pecudum, ac tantam omnis generis suppellectilem, quantam nunquam ante, abegerunt. CONRADUS quum se imparem contra hostem tam ferocem, ac multitudine superiorem vidisset, se ultra annum in terram Coianorum, qui olim Onomani, hodie Cumani dicti, recepit: dum interim in Asiana expeditione Ptolemæis, vel ut alii dicunt, Acona oppugnatur, ordo militaris Teutonicorum fratrum domus hospitalis, beatæ Mariæ in Hierusalem humilibus initiis ortum sumit. Per cuius fortissima pectora demum omnis hæc pestis ex Christianorum finibus explosa est, Borussiaque ad fidei præcepta colla rigida submittere Christiano iugo coacta est.

Borussi
Poloniam de-
stant.

AD INVICTISSIMUM PRINCIPEM FEDERICUM

Erasmii Stellæ Libanothemi distichon.

Da Federice tuo genio, foueatur & auro

Hic liber, & rabido qui volet ore latret.

Ad eundem FEDERICUM, Principem invictissimum

Erasmii Stellæ elegiacum.

Diuitias FEDERICI tuas hic collige Princeps
Quas habet atq̃ tota Borussia terra poli: (tum
Scilicet Hebadum lachrymas Phaetonta queren-
Audax quod patrios flectere tentat equos,
Par nec erat loris, placuit tamen ire sub axe
Aetherea, atque genus testificare deum,
Nescius ipse via perdit conamine vires,
Mox ruit e curru lapsus in alta freti.
Hunc iuvat aternis lachrymis fleuisse sorores,
Sed pius in lenta succina fetus abit.
Has fert undisonis: Thetys tibi fluctibus, illum
Testantes casum, ruptaque lora ducis.
Munera clara deum variis quæ vultibus ornat,
Mille gerens formas Proteus ille senex.

Hinc quædam radiant, auroque simillima sulco,
Et Luna niueam sunt imitata bigam.
Lacteus est alius candor, croceo igne coruscus,
Hyblæ retinent mellis, & illa decus.
Indiz opes superant hæc, & Gangetica dona,
Et quod mollis Arabs, Scythiæ habet rapax.
Terra nutrit silvas, sunt hæc stabula alba ferarum,
Sive, velis vros, sive bifonta magis.
Hic nusquam norus, bene tortus nascitur alces,
Atque feri armenta conspiciuntur equi.
Quique sua pelle est gratus vestire gainus
Membra virum, rigidum pellis & inde gela.
Hæc vbi legisti, Stellæ FEDERICI memento,
Borussia qui cunctis gesta legenda dedit.

ALEXAN-

41) Ex his Borussia antiquitatibus, parum accurate scriptis, apparet *Erasmium Stellam*, non tam veritatem profunde scrutari, quam se magistro potius ordinis Teutonici, aliisque, quorum interfuit, commendare voluisse. Plura sibi, quam scriptorem modestum decent, sumit, & audacter mentitur est, ne dicam stilum, sæpius parum

Latinum, plebis interdum sermonem sapere, quo pertinet barbara locutio, *nasum continere*, in præfatione adhibita. Præconceptam etiam animi opinionem prodidit, quando scripsit: *et aduersus quoscunque, aliter de Borussia sentientes, ceu pro aris & focis dimicaturus sit, ultima potius peripeti certus, quam ignauiter cessurus.*

ALEXANDRI GVAGNINI VERONENSIS 42) PRAEFATIO IN DESCRIPTIONEM SARMATIAE EUROPAE ET TOTIUS

POLONIAE, LITHVANIAE, LIVONIAE, ETC.

AD SERENISSIMUM AC POTENTISSIMUM PRINCIPEM

STEPHANUM DEI GRATIA POLONIAE REGEM, MAGNUM

DUCEM LITHVANIAE, RUSSIAE, PRUSSIAE, MASOVIAE, SAMO-

GITIAE, KIOVIAE, VOLHINIAE, POMERANIAE, LIVONIAE,

ac vniuersæ Sarmatiae Europæ Monarcham, Dominumque &c.

nec non Transylvaniam Dominum.

Cum iam annos complures in istis regionibus versarer operamque meam qualemcunque in re militari huic Reipublicae præstarem, STEPHANE REX SERE-

42) Alexander Guagninus, palatii Lateranensis eques auratus, Italus, strenuus miles in Polonia, Livonia, Moldavia, & bello Moschoutico varios per annos fuit, militem tribunus & propugnaculorum Witebsk & Polocz gubernator, iure indigenatus tempore SIGISMUNDI AVGVSTI donatus. Cum laudem virtutis bellicæ haberet, voluit & in republica litteraria inclarescere, quamvis minime fuerit vir literatus. Ad colligendam hanc laudem singulari audacia ductus, MATTHIAE STRYKOWSKI commilitonis sui literatissimi, quique Witebscu simul sub eius imperio erat, librum de Sarmatia furripuit, suisque sumptibus & nomine Cracoviæ imprimi iussit, eo tempore, quo verus auctor STRYKOWSKI adiens & cum legato Polono, comite ANDREA TARNOWSKI ad Tarcaram imperatorem, Constantinopolim præfectus fuisset.

Credidit forte Guagninus firmiter, verum auctorem in Europam non rediturum, vel etiam de Strykowski certe fama fuit, qui vix mihi persuadere possum, ut sine tali re circumstante Guagninus tam tudaæ plagium litterarium committere, atque adeo alienum laborem, tanquam suum, Regi suo dedisse potuerit. Cum vero Strykowski rediret opus suum, sub Guagnini nomine impressum, vidit, non potuit non eistomachari, & publice testatus est, suum opus esse, in testimonium STANISLAVUM PACIVM, Palatinum Witebscensem, totamque circumiacentem nobilitatem, quæ buseum sæpius hoc de opere, cum id scriberet, loquutus fuit. Hoc etiam fuit causa, ut privilegium, historię eius Lithuana, Polono idiomate scriptæ, præfixum, à rege Stephano d. XIV. Jul. a. 1580 obtinuerit, in quo clavis verbis, liber de Sarmatia Europæ veteri auctori Strykowski addicitur. In eadem historia Lithuana, vitam suam Strykowski, verbis Polonis scriptam, narrat, dicens in nota marginali, Italum quendam, Guagninum nempe, Sarmatiam Europæ suam fecisse, suoque nomine edidisse, qui tamen neque legere sciret, eumque perfricta fronte hominem appellat. Ad hæc Guagninus nil respondit, neque tanquam illiteratus, facti conscientia damnatus, respondere potuit. *Hartknochius* primus Guagninum in suspicionem plagii vocavit, quia extraneus hanc linguam Polonam omnino ad eiusmodi opus conficiendum necessarium, calleret, id quod, ut mihi videtur, non est argumentum. Sunt enim quidam in Polonia & tunc extranei, qui non solum bene linguam Polonam didicerunt, sed etiam de rebus Polonis exactissimam habent notitiam, &

si non alia essent de Guagnini plagio argumenta, certe Hartknochii minus probabile, fidem non faceret. *Danica Brucnius* vero, in libro de scripturæ Polonice virtutibus & vitiis p. 37, id melius explanavit, dicens: *exteri omnes Guagninum pro vero auctore agnoscunt & sequuntur, quia Strykovium, Polonice & nunc editum, non habent, nec legunt.* In hunc autem errorem, ut Guagninus auctor Sarmatiae habeatur Europæ, extraneos ad vnum omnes fortasse *Starovolskii*, in e-logiis suis induxit, scriptor, cui non adeo facile fides habenda, quia nimium incuriosus elogia sua corrogavit, ideoque lapsissime allucinatus est. Sed extranei hoc errore facile carere potuissent, si bene animadverterissent, male Starovolskium hoc opus p. 88. edit. Venet. Strykovio primum, & p. 127, idem opus iterum Guagnino adscribere, id quod Braunius citato loco primus annotavit, his verbis: *Polonicos historicos miror, præsertim Starovolskium, qui, cum Strykovio hanc Sarmatiae Europæ descriptionem dilige adscriptam, nihilominus Guagnino scribitur Chronicon Polonice cum additione (in Polonica eiusdem versione Baskowski) geographica descriptionis populorum septentrionalium.* Atqui vero hæc Starovolskii circumlocutio, nihil aliud, quam hæc descriptio Sarmatiae Europæ intelligi potest, cuius pars erat Chronicon, a Guagnino scriptum Cracoviæ 1578 Latine, postea vero a. 1611 Polonice a Pasquio utraque, nempe chronicon & descriptio geographica populorum septentrionalium, secundum anteriorem editionem Spirensis Latine, ut supra est edita. Porro Braunius ibidem bene dixit: *qui descriptionem hanc Europæ cum chronico Strykovio conferat, vnius auctoris collectanea esse animadverit.* Veritate igitur ducti debuimus Sarmatiam Europæ manibus Strykowski, summi historiarum scriptoris, vindicare, Guagnino autem dedicationem tantum relinquere, quam forte & Strykowski scripsit, Guagninus vero mutatis rebus quibusdam circumstantibus, ad celandum plagium, aptari iussit. Articuli igitur illi, de Guagnino, variis in Lexicis, verbi gratia, Moreriano; Bayliano, nec non foëcheriano, aliisque, a veritate desciscences, obliterandi sunt in posterum omnes. Quod superest, Guagninus, laude sua militari non defraudandus, litteras tamen quod attinet, elogium Augustini Columnæ vericulis expressum, a Starovolsco exhibitum, non meruit, potius summum plagii, quod vnum in republica litteraria commissum fuerit, reliquit exemplum. Mortuus Cracoviæ a. 1614, ætatis annis septuagesimo sexto.

SERENISSIME, cum saepe alias, tum maxime Lithuania armis, belloque a magno Moschorum Duce infesta & oppressa, ubi egoarci Vitebsko praefectus eram, quod munus iniunctum, qua potui industria, peregi, sicut & data mea fidei, & Reipublicae dignitas, & loci ipsius necessitas (est enim arx Moschis contermina) postulare videbatur, longa tandem consuetudine linguam, mores, leges Polonorum edoctus sum, futurumque regionum totius Sarmatiae Europaeae, cum magna ex parte propria experientia exploratum habui, & saepissime subieci oculis meis. Quare natus ego occasionem temporis, dum a duro Marte respirarem, quasdam scitu non indigna de moribus, legibus, initio, incremento, rebus gestis imperii Polonici, populorumque Sarmatiam intolentium, denique de situ, dispositioneque regionum earum omnium, quas in se Sarmatiae orbis complexus est, militari stylo conscribere non dubitavi. Hoc enim pacto, maiorem animi mei affectum Reipublicae huic nobilissimae testari non possum: quam si pro eius gloria, ne dicam salute, non modo si res & usus postulaverit, vitam, qua nihil est, nec esse potest, post animae salutem, homini charius, profunderem, sed etiam eandem, si modo per ingenti vires liceat, etsi hinc quidpiam ad eius dignitatem accedere queat, ornarem, laudesque eius celebrarem. Nam si patrio solo, quod me genuit & conspectu huius splendidissimae lucis ornavit, plurimum natura debeo, profecto & huic Reipublicae, quae supra naturae dona plurimum mihi adiecit, utilitatis, dignitatis, et ornamenti, quae me aduenam in suum recepit gremium, receptum complexa est, complexumque ciuem suum agnoscit, tantum ut debeam necesse est, quantum nemo alius suae patriae se debere profiteri potest, & profecto licet multi sint singularis, & immensae in eam pietatis ac fidei, concedam tamen nemini, in adeundis pro eius gloria, forti & constanti animo, omnibus periculis, si non tanta cum gloria & utilitate, quantam ceteros posse ei suis periculis praestare facile patior, tamen animi affectu & propensissima voluntate, vinci me a quoquam nunquam concedam. Id cum semper praestare volo, tum & nunc his meis commentariis, quibus Sarmatiae Europaeae nomen indidi, huiusce animi erga eam mei minime obscuram significationem declarare volui. Verum quo patrono lucem cognoscere deberet, cum non satis mihi constaret, praesertim cum in ea nuncupanda id spectandum esse existimarem, quod spectari a sapientissimis quibusque solet, labores non sine summo iudicio ita nuncupantibus, ut & his, quibus offerantur, convenientissimi sint, eosque delecent, & ipsi apud eos amorem mereantur, gratiamque referant: male enim collati labores et munera, tam pereunt, quam quod maxime: ecce tandem sese offert **SERENISSIMA** Maestas tua, cui iure hic meus qualiscunque debetur labor: nam & ab homine militari profectus, tibi potissimum, qui ab incunite aetate, arti militari operam dedisti; & gradatim ob tuam virtutem bellicam in magnum honorum fastigium conscendisti, iure optimo consecrari debuit; & de rebus Sarmatiae conscriptus, tibi non inutilis, & non iniucundus fore visus est, tum quod divina providentia Sarmatiae constitutus es Monarcha, tum quod hoc gubernaculum tibi oblatum non leuem difficultatem cum molestia coniunctam facessere videtur, maxime cum in eo sit tanta perturbatio, tanta varietas nationum, linguarum, legum, morum, & aliarum rerum, ut ad ea omnia recte componenda, sapientia, virtuteque summa, quae a deo Opt. Max. ornatus & instructus, opus sit.

At nostra haec Sarmatia, quam meis sumtibus sub praelum mittere curavi, tuo que nomini Augustissimo consecratam esse volui, magna ex parte te ea difficultate leuare, & ab hac molestia vindicare potest. Cognosces enim ex ea subditorum tuorum mores, ac studia diuersa, quae non nisi longo tempore, diurnaue conuersatione cognosci possent. Inferes tandem oculos in regiones tuas amplissimas, atque quibus haec abundant, quibus egeant, animaduertes, municipiorum, arciumque situm, dispositionem, & si aliqua munitione, & propugnaculis, ad propulsandos hostium

veloces ac feroces incursus desiderant, considerabis. Insuper exploratas habebis vicinas regiones, ac vicinarum, tam Christiani, quam barbari nominis, gentium, mores, religionem, & in rebus gerendis denique consuetudines; cognosces. Ex quibus aliarum tu studia in te tuo candore, & benevolentia conuertere debes; aliarum vero superbas, ferocientesque vires, ad effrenatam insolentiam; si modo saluam & integram tuam gloriam, simul ac imperium hoc conseruari vis, ut armis retundas necesse est, talemque te eis praebear, qualem te esse eorum animi, & mores exposcent. Ne autem parum emolumentum, adferre tibi posse, hanc tuarum regionum cognitionem putes, o Rex, scies sane optime, minus apte illum Monarcham dici, cui mores, consuetudo ac facies tota suae Monarchiae cognita non fuerit, & qui eam mente non intueatur, nec in oculis circumferat suis. Neque feliciter illum posse bellum in illis locis exercere unquam, quarum situm cognitum non habeat. Hinc illud est, quod a sapientibus quibusque praecipitur, principibus viris longinquam necessariam esse peregrinationem, illosque denum felices rerumque gerendarum non ignaros esse, qui mores multorum hominum ac urbes considerant, si minus vero tute longius euagari, & e patria diutius aberrare propter varia pericula possunt, tamen ne tanto bono fraudentur, tabulis geographicis, & cosmographicis a prudentissimis hominibus prouisum est, ut ea quas oculis subicere nequeant, saltem animo, & cogitatione complectantur, & cum hoste in ignotis regionibus decertaturi, ex tabulis ea cognoscant, quae nulla alia ratione tam facile cognosci possent. Quare & Alexander Macedo, qui virtute, et rebus gestis Magni nomen meruit, conseruatur manum cum hoste in loco ignoto, prius cum sibi in tabula depingi voluit, ut ita ex eius consideratione cognosceret, quid sibi cauendum, quid adiciendum esset. Et Romani Imperatores, totius domitores orbis, pugnaturi in aliqua regione, antequam bellum decerneretur, prius pictam intuiti sunt, quod et ingruente Gallico tumultu fecisse eos, Italiamque pictam praebuisse, testis est V-ro. Idem varii multi clarissimi Imperatores, non sine summo nominis sui splendore, et in rebus gerendis felici ac prospero successu, fecerunt, quos ego miles apud te Imperatorem strenuum recensendos minime puto. Id unum dico, te posse hic regionum situm, legesque et mores gentium, animo perlustrare, tam tuo imperio subiectarum, quam externarum, illarum praecipue cum quibus tibi res aliquando futura sit, utpote Moschouitarum mores, expeditionesque domesticas ac bellicas, ac ditiones amplissimas, tum Tartarorum hordas siue nationes campestrium potentissimas. In primis vero originem, incrementum imperii Polonorum, vitas Principum, praelia, disciplinas, studiose et explicate descripta, considerabis, et quomodo illi Herculei Sarmatae, quorum tu successor es, has sedes non sine sudore, et sanguine occupauerint, quid illi, quid item alii ab alijs prognati, alius post alium, tam in toga, quam in armis gesserint. Videbis illos non ut barbaros, sed clarissimos, et regia dignitate ornatos imperatores, suis rebus praeclare gestis, Heroum, qui admirationi toti orbi fuere, nomen et gloriam adaequasse. Nam saepius non modo pro salute patriae, sed etiam totius Europae, alijs regnis interim (proh dolor) domesticis; et ciuibus armis sese mutuo infestantibus, immensi ferocitati hostis communis sese opposuerunt, eiusque impetum effrenatissimum armis retulerunt, non dico quoties illi Tartarorum influentes in Europam copias reprefferunt, semper enim et assidue in excubiis aduersus eos fuere: non commemoro saepius victas, et profligatas ab eis Turcicas legiones, non Moschorum exercitus caesos, non alios, tam patriae quam toti Europae infestis hostes, victos sub iugum missos, et aut ad colendam perpetuam pacem, et amicitiam, aut ad tributa persoluenda compulso, quae illorum fama, cum per totum orbem incretaret, vicinas gentes permouit, ut pleraeque earum a tyrannis oppressae, hos solos putarent dignissimos, quorum fidei ac patrocinio fortunas, libertatem, ac denique salutem tuto committere possent. Testatur id Bohemia, quae per

riculosis temporibus regibus Polonis toties sese ultro submitit: fatetur & Ungariae nobilissimum, & vere olim aureum regnum, quod sua sceptra, & fasces ad reges Polonos detulit, & a sua ceruice saepius eorum armis reiectam fuisse ferocem Turcicam securim agnoscit. Praedicat id ipsum Silesia, Moravia, Valachia cum sua Moldavia, & aliae Christianae gentes, quibus iura indixerunt felicissime Poloni, non commemo, quam multoties rem Christianam, contra Turcae acie, & milite iuuerit Polonus. Silentio praetereo, saepius a vicinis contra seditiosorum civium conspirationem, a Polono impetratum patrocinium: ne plura dicam, tanta illis Heroibus inerat moderatio, virtus, & tantus, tanque excellens animus, ut & parcere subiectis & debellare superbos optime nossent, & saepius ad se delata imperia repudianda, saepius eadem sibi infesta, armis moderanda, & comprimenda esse putarent, ut ila non imperandi libidine, sed gloriae & immortalitatis studio, quicquid agerent, agere viderentur. Cognosces hic Lechos, & Lituanos fortissimos, qui sanguine suo Sarmatiam hanc posteris amplissimam reddiderunt patriam: superiorum enim eius gentis principum famae fortuna invidit, ita ut nullae res eorum ad nostram memoriam deducuntur. Videbis demum Cracos, industrios armis, & pace, Piasos strenuos, Lechones bellicosos ac sobrios, Boleslaos fortes, & in rebus gerendis promptissimos, e quorum longo ordine Boleslaum retorti oris alterum Herculem, cuius virtus in latissima Sarmatia contineri, nec altissimis montibus, ac peruafo mari concludi potuit. Ille enim strenue gestis in Sarmatia rebus, & domita Moravia, Bohemia, Roxolania, Pomerania, Henrico Romanorum Imperatore, fines Poloniae infestante, pulso ac profligato, & plusquam quadragies felicissime cum hoste collatis signis, eadem signa in Daniam usque forti, & prompta manu intulit, ibique impressis Polonae virtutis vestigiis, regibusque illius regni tributo imposito, domum felix rediit. Cognosces Casmiros Reges pios & iustos, religionisque amantissimos, tandem Vladislaos Turcarum horrendas pestes, & acerbissima fata, Iagellones magnanimos, sceptra regnorum ultro se offerentium, Bohemiae, Ungariae, Suetiae, Daniae, Noruegiae, Gothlandiae, repudiantes, infesta autem reprimenter, vim vi, arma armis, a capite, a fortunis, saluteque suorum propulantes. Illi legibus, religione, pulcherrimarum artium cognitione, domesticam disciplinam cum militari cumularunt, Lituaniam, Ducatum nobilissimum cum regno coniunxerunt, Samogitiam, & alias gentes immanissimas, ab illa barbara feritate, & impietate gentili, ad humanitatem, & veram cognitionem Dei reuocarunt. His colla sua dedit vincienda Moldauus, praebuit ex se triumphos Germanus, miseris Prutenus porrexit manus, procubuit ad pedes Lituus, Moschus se victum saepe professus est, saepiusque succubuerunt in acie Scythae. Et hic est ordo ac series praecipuorum in hac republica Principum, quorum nomen, & gloria perpetua in terris recolitur, cum summa quadam venerationis memoria: animae autem eorum exantlatis plurimis pro patria, & Christi nomine laboribus, gratissima in illis supremis domibus fruuntur mercede, & gaudent. Hos tu unus omnes, & victoriarum multitudine, et gloriae splendore, iustitia, fortitudine, omnibusque virtutibus, quae olim in eis erant conspicuae, facile superabis, fides tibi ad tuendum, et imitandum proposueris, maxime cum etiam tibi non desint magnarum virtutum domesticarum; tuaeque gentis Hungariae regum, clarissima exempla, quae tuum indies animum exagitant, ad consequendum illum orbem virtutum, quem illi domus sustinuerunt, et ad comparandam gloriam cum immortalitate coniunctam, qua illi uniuersum orbem impleuerunt, et vere impleuerunt. Atque ne ex multis regibus Pannoniae aliquot commemorem, et proferam, uno contentus ero: Matthia scilicet Huniade, cuius semper memoria apud Hungaros est iucundissima, gratissima et celebrissima, sic ut illi talem Regem hodie a Deo Opt. Maximo sibi dari et excitari cuperent, cum quo se te conferam, velim ut aequo animo accipias, et ab eo proficisci puteris, qui dotes illius celeberrimi Matthiae in te elucere videat, ac optet nomen tuum se longe,

longe, lateque patere. Quis mediocriter versatus in historiis ignorat, Matthiam mirabili fato ad gubernacula regni Hungarici euectum? cuius tam praeclara indoles fuit, ut ateneris adhibitus ad optima studia litterarum, artiumque multarum didicerit semina, mirabili celeritate atque aviditate. Ideoque acerrimi iudicii viri palam dicebant, se in hoc puero regiam fortunam, & virtutem deprehendere. Merito sane idem praedicari potest, REX STEPHANE, de te. Nam ut miro quodam modo, & incredibili, primum post obitum Iohannis Sigismundi electi Regis Hungariae, & Principis Transylvaniae, electus es in principem: sic non minori cum admiratione propter tuas virtutes, ab ordinibus regni Poloniae, maxime pacis amantibus, creatus es in Regem. In adolescentia tua studia doctrinae ita amasti, ut inter Reges Europae, liceat mihi hoc libere dicere, fremant quicunque voluerint, unus sis, qui de rebus grauisimis differere possis docte ac bene Latine: ac etiam in primis illis tuis annis ita in duris militiae laboribus tyrocinium fecisti, ut optimi militis famam inter tuos sis consequutus: & gradatim ad maximos honores perueneris, dignusque sis iudicatus non modo Transylvaniae principatu, sed etiam hoc Sarmatiae amplissimo, & potentissimo regno. Ex quo, videre licet, non tam pulchrum esse nasci ex regibus regem, nisi is regis virtutibus ornatus, quam virtute sua iudicari dignum fastigio regio. Denique ineptam esse hanc vocem iudicandum est: litteras principem effeminatum reddere. Quo fit, ut hodie multos principes inuenias, litteris, & doctrina nulla excultos: at doctrina non solum optimum principem, sed & ad res gerendas ac bellicas aptissimum efficit. Est enim utroque tempore, tam pacis quam belli, doctrina principi pernecessaria. Quid amplius? Matthias detestatus est auaritiam, luxum & alia scelera suorum, veluti, iniustitiam, et libidines vagas, omnisque religionis et summi magistratus contemptum, quae mala Pannoniae fatale attraxerunt excidium. At tu, REX prudentissime, an non saepius tam priuatim, quam publice, factum gentis Sarmaticae reprehendi? laxaeque disciplinam, et auream plane suam libertatem, in licentiam peruersam transformantem iure dictas esse materiam certissimam ruinae Reipublicae, ni mature pareant bene consulentibus? Apud claudianum singularis laus est Theodosii, quod non fugit suspicax. Matthias Rex ille Hungariae immortalitate dignus, non facile admittebat calumnias eorum, qui familiares suos in odium ipsi adducere conabantur. Sic etiam audimus calumniatores, et falsos delatores apud te nullum locum habere, penitus arceri, adituque tuo excludi. Denique ut Matthiam litterati amarunt, et post funera multis laudibus extulerunt: ita non dubitamus, quin docti tuas virtutes admirabuntur, et litterarum monumentis mandabunt. Nam re vera ea, quae habere solet grauisimus Princeps, ab omni leuitate abhorrens, in te etiam Deus contulit. Verum hic me continebo, ne in os te laudare videar, et adulatoris crimen mihi impingatur a multis, quibus hoc responsum volo: Regem dotibus regalibus condecoratum, et insignem, satis laudari non posse, nec clam nec palam: cum huiusmodi Princeps sit imago Dei graphice suis coloribus depicta.

Itaque hanc nostram Sarmatiam tuo nomini dicatam, et consecratam offero, supplexque cum summa reuerentia oro, ut hunc in ea cudenda meum laborem, et animi promptitudinem Maiestas tua non aspernetur: sed eam clementer ac placide suscipiat, inique simul ac meos conatus in iuuanda et ornanda hac republica, sua excellenti auctoritate iuuare, prouehere, atque tueri velit. Seruet te tandem REX potentissime, Deus Regum auctor, et conseruator, diutissime incolumem, quo augeas rem christianam, confirmes tuum regnum, hostesque istius regni immanissimos compeas ac coerceas: imo vero de illis triumphes: et sic fato tuo fungens omnes optimi ciues te praedicent, ac ipsa posteritas, tuam sapientiam, atque fidem, quae est doctorum, factorumque constantia et veritas, et denique magnanimitatem tuam cum iustitia coniunctam, admiretur, colat atque amet. Cratouiae 20 die Iunii, 1578.

TUE SACRAE REGIE MAIESTATIS

obseruantissimus Alexander Guagninus
Eques auratus, militumque praefectus.

nalibus, oceano glaciali contiguus: quæ aliqua ex parte ob intensa frigora inhabitabiles sunt. Religione quoque Christiana, moribus & viuendi consuetudine incolarum, vrbiumque frequentia, & rerum commestibilium fertilitate, cœlique & aeris temperie, Asiæ & Africæ, quamuis longe amplioribus, facile antepositur.

Quot milliari-
bus pateat Eu-
ropa.

Intellige hic
milliaria Polo-
nica, huc Ger-
manica, quæ I-
talica 5. & Mo-
schouitica toti-
dem comple-
stuntur.

Sauromatia
duplex

Mores Car-
pati dicuntur.

Sauromatia
Europæa si-
tus, finesque.

Celebriores
flumines Sarm-
atiæ Europææ.

Ducens quadraginta quinque milliariibus Germanicis in latitudinem patet, a mari Aegæo, siue Ionio, ad oceanum vsque Hybernicum. In longitudinem vero septingentis sexaginta milliariibus extenditur, a Portugallia videlicet, regno Hispaniæ, ad Tanaim vsque fluium, qui Sarmatiam ab Asia determinat. Inchoatur autem Europa ab oriente a fluuio Tanai, a meridie vero ab Aegæo mari Græciæ.

46) In hac parte orbis tertia SAVROMATIA regio amplissima, multas nationes, re-
gnaque eiusdem generis complectens (de qua nobis res agitur) sita est. Est au-
tem duplex Sauromatia, vna Scythica siue Asiatica in vteriori, orientaliue ripa
Tanais, & Vuolga fluiuiorum, quam incolunt Tartari, siue Scythæ Zauuoienses,
& plures alii, in Hordæ, id est, tribus certas, diuisi. Altera Europæa Sauromatia di-
citur: cuius coloni sunt Poloni, Rusi, siue Ruteni Litvani, Masouitæ, Pruteni, Po-
merani, Liouones, Moschouitæ, Gothi, Alani, Valachi, & Tartari, qui in hac ripa
Tanais fluiui occidentali, iuxta Pontum Euxinum degunt. Hanc ab oriente Tanais
fluius, palusque Mæotis ab Asia dislimitat, ab occidente vero Vistula, vel secun-
dum quosdam, Odera fluius, a meridie montibus Hungaricis, BESKID gentili-
ter dictis, terminatur, ab æquinoctio mari Germanico, siue Sarmatico fines suos
a Germania dirimit.

Ptolemæus vero Lib. 3. cap. 5. Sarmatiam Europæam, a septentrione, oceano
Sarmatico terminari scribit, iuxta sinum Venedicum, ad fines vsque Eagrone land
terræ incognitæ, ultra Nortuegiæ regnum longe patentis, ab occasu Vistula fluiui
& parte Germaniæ, quæ est inter caput ipsius, & montes Sarmatarum. A meri-
die Iazigis, metanastis, 47) quæ est gens Hungarica, ab oriente, Istmo ea man-
biri refert, a Carcinito fluuio per Bicen paludem, & latere paludis Mæotidis vsque
ad Tanaim fluium, in prouincia Resanensi Moschouitæ fontes habentem: hic au-
tem fluius Asiam Scythicam ab Europa dislimitat. Australi deinde plaga Sar-
maticorum montium iugis ad Carpatum vsque montem, Tatri siue BESKID vul-
go appellatur, Sarmatia Europæa finitur: denique per Valachiam, Moldauiam
que ad Boristhenis vsque ostia, vbi in pontum ingenti aquarum colluue, influit,
& per litora ponti ad Carcinitum vsque fluium ex montibus Circassorum quin-
quem montanorum defluentem extenditur Sarmatia Europæa, secundum Ptolemæi,
Cosmographorum principis, opinionem, qui etiam hos fluiuos ætate sua celebri-
ores Sarmatiam præterfluere asserit. Vistula, qui & Vandalus, Istula siue Iustula va-
riis nominibus apud vereres enunciat, hic ex montibus Sarmaticis emergit,
Silesiaque & Polonia, Masouia, Prussia præterlapsus, multis fluiuis exhaustus, a-
pud Gedanum, Prusiæ emporium celeberrimum, in mare Sarmaticum siue
Balticum exoneratur. Cronon quoque fluius insignis in Russia, non longe a

Tu-

46) Longitudinem & latitudinem Europæ quod at-
tinet, Striukouius hic corrigendus, qui male Euro-
pæ terminos metitur est. Latitudinem enim Euro-
pæ a mari Aegæo, siue archipelago, non vsque
ad oceanum Hybernicum, quæ distantia, 400. non
245. vt Striukouius ait, milliaria Germanica efficit,
sed ab insula Græciæ, Candia, ad oceanum septen-
trionalem, iuxta Laponiæ Danicæ, metimur, quæ
locorum distantia ex 560 milliariibus Germanicis
consistit. Longitudo deinde non a Tanai fluuio,
qui nunc Don audit, sed ab Obii ostio in Moscho-
uia ad Algarbiæ fines in Portugallia patet, quæ 780
milliaria Germanica se continet, cum distantia
a Tanai fluuio ad Portugalliam non 760, secundum
Striukouium, sed tantum 600 milliaria Germa-
nica efficiat. Qui vero longitudinem ac latitudi-

47) Metanastæ, Græcum vocabulum, sunt
populi, qui solum
verrentes alio commigrant.

rouu oppido ortus, Russiæ regiones & Lituaniæ ac Prussiæ percurrentes, post Vistu-
læ ostia ad septentrionem reflectendo, in Germanicum quoque mare (quod Cro-
nium inde forte dicitur) influit, vulgo NIEMEN appellatur. RUBON quoque flu-
uius, qui Dzwina vulgo, Latinis & Germanis Duna dicitur, in Russiæ Moscho-
uiæ fontes suos habet, & magna parte Russiæ, Lituaniæ, & Liouoniæ præter-
lapsus in prædictum mare, a Riga, Liouoniæ metropoli, duobus milliariibus, amplis-
simis ostiis, postquam centum triginta milliaria Polonica a fontibus suis
emensus fuerit, ingreditur. TERNUTIS quoque & CHERSINUS fluiui, secundum
Ptolemæum ex Riphæis montibus nascentes, in prædictum mare exonerari di-
cuntur, qui mihi Naru & Bug vulgo dici videntur. Præter ea Sarmatia Europæa
multos alios fluiuos celeberrimos habet, vt pote Borysthenem, Dniepr vulgo
dictum, in Pontum Euxinum influentem, HYPANIN, qui hodie Bog (non Bug,
qui Vistulæ commiscetur) dicitur, TYRAN, qui Dniester, proprie a tirando Italico
verbo, quasi sagittando dictus. Horrida enim violentia aquas impellit. Insuper
Viliam, Dismam, Seripetum, Slaczam, Naruam in Liouonia, & alios complures na-
uigabiles fluiuos, quos recensere longum esset. Hoc itaque in imperio Sarmati-
co, eius modo limites ex Ptolemæo, & nostra propria experientia descripsimus,
Rex Poloniæ a maioribus suis, belli vel pacis iure acquisito, rerum potitur, & mo-
dernis temporibus Sarmatia Poloniæ Regis potentissimi, & inuictissimi mo-
narchæ his finibus includitur.

A montibus Sarmaticis, & Transsylvaniæ palatinatu, ad Vistulæ fontes, vbi inci-
pit Ducatus Teslinensis, inde per Silesiam ad Oderam fluium, & vsque ad Marchi-
am Brandenburgensem, ac Francfordiam, per Pomeraniam quoque longo tra-
ctu ad litus oceani Germanici, sinumque Codanum, siue Balticum, per latus demum
septentrionale per Samogitiam, Curlandiam, Liouoniæque amplissimum domini-
um, ad Phinlandiam vsque, vltimam fere orbis regionem, Suecorum Regi sub-
iectam, orientem versus per multas regiones Russiæ ad Moschorum Principis
imperium vsque extenditur. A Germanico vero Oceano ad Alexandri Macedo-
nis aras per campestria deserta ad paludes Mæotidis longissimo tractu ultra Bo-
rysthenem procedendo, deinde Ponto Euxino per campos Podolienses, & per
Moldanos ac Valachos redeundo Iazigis, metanastis, vel Transylvanis, & Hun-
garis, montibusque, qui hodie Scepusienses dicuntur, a meridie imperium mo-
narchæ Poloniæ disjungitur.

Dicta est autem Sauromatia Græcis, similitudine sumpta ab hominibus viperi-
nos oculos habentibus, terribilibus scilicet & crudelibus: nam sauros Græcis vi-
peram, omnia vero oculum sonat. Atque nunc in primis de Polonis præcipua
gente Sauromatica dicendum nobis occurrit.

Sauromatiæ
vtriusque de-
nominatio.

DEDUCTIO ET ORIGO ANTIQVÆ, BELLICOSÆQVE gentis Sauromaticæ, quæ ex Polonia ortum genusque suum ducunt.

Educationem, originemque Polonorum, eorundem gesta secundum ordinem
descripturus: paucis obiter lectorem admonendum volo, ne quid me in
principio rei de Polonis dicturum sigillatim existimet. Consequens enim est, vt
antiquissimæ gentis Sauromaticæ, siue Slaupnicæ originem & mores præcos, al-
tius in primis inuestigaremus, quod pro rei ipsius faciliiori intellectu fortasse vti-
lius erit. Liqueat aperte ex scripturis sacris veteris legis, ad quod etiam omnium
historiorum consensiens opinio est; IAPHET filium nato maximum NOHÆ, post
illud totius mundi diluuium, orientem, & septentrionem versus in Europâ & in
Asia minori, primum confedisit, illicoque, cooperante diuina voluntate
in maximam gentem excreuisse, quod ei, cum Etymon nominis,
dilationem significantis, tum fausta NOHÆ parentis imprecatio, por-
tendebant. Sic etiam NOHA ille Patriarchæ præfigurans necessarie fu-
turam

Iaphet Nohæ
Patriarchæ fi-
lius, vbi conse-
derit post dilu-
uium.
Etymon Iaphet
u.

Noha filiis
singulis singu-
la munia obe-
unda deman-
dat.

Ora, labora
rege, protege.
Iapheti poste-
ritas.

Gomer Iapheti
filius.

Tuifco Gome-
ri filius.

Berosi testimo-
nium.

Crantii opinio

Plinii de Sar-
matas assertio

Sauromatae vi-
de dicti.

turam esse trinam conditionem vitæ humanæ, filiis suis dixisse, singulisque singula officia administranda iniunxisse, & demandasse fertur, ut vultuique suæ vocationi prædefinite correponderet, in hæc verba: Tu Sem ora, velut sacerdos, munus diuinum obiens: CHAM labora, agros colens, & artes mechanicas exercens: tu IAPHET rege; & protege velut Rex & miles, arma exerce, ceterosque certis propositis legibus in officio retine. Quod mandatum, ad testamentum Nohæ hæc vsque in tempora durare videmus: vna quæque etenim natio ex illius filiis propagata, suam vocationem ex quadam prædestinatione, & paterna imprecatione exercet. Posterius igitur Iapheti, cum maiorem orbis terrarum partem in Europa, Asiaque minore occupauerant, testamento patris sui, & fausta imprecationi Nohæ Patriarchæ correspondentes, statim ad arma exercenda animum adiecerunt, & innumeratam gentem temporis successu, sub Duce GOMERO, Iapheti filio, in orientali vbi Armenia, & septentrionali plaga, excreuerunt, ad Bosphorumque Mæotidipaludi proximum, qui nunc Cimærius dicitur, & ad fontes ostiæque Tanais longo tractu sedes suas habuerunt. Postea potestatem, & prælaturam sub qua ceteri regantur, necessariam esse considerantes ad TVISKONEM siue ASCENAM, Gomeri filium, imperium derulerunt, qui, Berosi teste, latissime a fontibus Tanais ad Rhenum vsque fluvium Germaniæ imperavit. Hunc Tuifconem, prædictus Berosus Historiographus, Germanorum omnium, Sauromatarumque pariter conditorem esse, asserit, quo testimonio satis recte probaretur Sarmatas, siue Sianos, cum Germanis vnum esse, cum ab eodem auctore, & propagatore processerint. CRANTIUS quoque rationatur, Polonos Boiæcosque Germanis congenitos esse, eo quod frequens Germanicæ linguæ apud hos populos usus fuerit, & vestibus Germanicis multi eorum vtantur. Quæ ratione quoque probaretur eos Lannos, vel Italos, Hungarosque esse: nam hæc quoque linguæ, idemque habitus apud Polonos nunc ex magna parte in usu esse ceperunt, & Latina lingua omnes fere nationes vincunt. Non recte igitur Crantius hic ratiocinari videtur: si enim Slavi vel Sauromatæ ex Germanis oriundi essent, eademque cum eis antiquitus lingua vterentur, vnde igitur Sarmaticæ, siue Slationicæ linguæ apud Sarmatas usus ortus esset? qua hæc gentes passim, & vulgariter, vtpote innata, vtantur, habitu quoque, moribus, & vitæ consuetudine Sarmatæ a Germanis penitus diuersi sunt, quod etiam Plinius approbat, dicens: Sarmatæ quidem certe Germani non sunt, sed ab iis Vandalis, siue Vistula fluvio, ad ortum solis vergente dirimuntur; cui sententiæ probati antiquitatis indagatores, Cornelius Tacitus, Strabo, & Ptolemæus astipulantur. Sed ad rem vnde digressus sum, redeo. Illa posteritas Iapheti impigra, strenua, manuque prompta, & bellicosa extitit, quod res ipsæ ab illis strenue, audacissimeque gestæ abunde testantur: toti enim orbis terrarum tunc temporis terrori dicuntur esse, vnde a Græcis Sauromatæ in primis appellati sunt, deducto nomine a *Sauros*, quod est vipera, & *omus*, oculi, quasi dicas gens terribilis cum viperinis oculis. Ab hoc itaque tempore hæc gens, regionesque eorum quas incolunt, Sauromatæ nomen reuertunt. Hi postea tempore succedente, & in dies magis ac magis numero populi accrescente, videntes illas sedes patrias propter se, progeniem que paulo arctiores esse, a Tanais fluvii ostiis, & paludibus Mæotidis meridiem versus vterius processerunt, per regionesque propinquas, Daniæ, Rusiæ, Lituaniæ, Borussiae

Borussiam, quæ nunc Prussia dicitur, Livoniamque longe lateque diffusi sunt. Quorum maior pars in has provincias campestræ, quæ hodie a Polonis coluntur, commigravit, fluvioque Vistulæ, quæ antiquis Vandalus dicebatur, vtrasque ripas occupaverunt, et statim cum antiqua gente Teutonum, quæ etiam ad Vistulam fluvium in tuguriolis antiquitus degebat, societatem atque amicitiam, velut aduenæ, contraxerunt, propter communem prædam, ac rapinas, cum adhuc minime assueti essent sudore proprio, vel agricultura, artificisque victum acquirere. Manu itaque coniuncta frequentes irruptiones in Prussiam, Saxoniam, & Pomeraniam exercebant, provinciasque maritimas assiduis excursionibus diuexabant, & mare Balticum, siue Germanicum propter res sibi necessarias, acquirendas, piratarum more, remigiis tentabant.

Quando vero & qua occasione hæc migratio Sauromatarum a fontibus, ostiisque Tanais fluvii, & paludibus Mæotidis in has regiones contigerit, quoniam nulla gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quibus id constare possit, ignotum est. Si enim litterarum cultura æque ac res militaris apud Sauromatas tunc temporis florisset, certiora de suo in hæc loca aduentu aliisque rebus præclare gestis, monumenta reliquissent, sed ipsi animose, viriliterque agere, & bella exercere, quam eleganter & ornate scribere maluerunt. Sabellicus tamen et Herodotus scribunt, Sauromatas & Cymbros a Lydorum rege ALIATE ex Asia eiectiones esse. Quidam etiam opinantur, eos vi a Gothis expulsos, sedibus patriis emigrasse, quod verisimile non videtur, sed potius suapte sponte ac voluntate, siue fato quodam impulsos, siue opum alienarum cupiditate accensos, cultiora loca appetisse eos existimauerim. Neque vero soli Sauromatæ, sed et aliæ quædam gentes, ipsis conterminæ, sedibus patriis relictis, in alias terras cultiores migrantes transferunt, inter hos Cimærii, siue Cymbri, Gothæ, Daci, Sueui, siue Tuifcones, & Sacæ, qui nunc Saxones dicuntur. Hi etiam, in hæc vsque tempora, Sarmatis sunt contermini. Neque vero vniuersam gentem illinc se simul effudisse constat, sed remansisse nonnullos, qui relicta ab aliis loca colerent, quod hodierni incolæ istius oræ, iuxta Tanaim fluvium degentes, aperte testantur, vtpote Tartari campestræ, qui longo tractu iuxta Tanaim fluvium & paludes Mæotidis, Pontumque Euxinum viuunt. Hi enim a veteribus Sarmatis, moribus & institutis haud dissimiles sunt. Sed ad rem redeo. Illi Sauromatæ, qui ad Vistulam fluvium confederant, cum Teutonibus, commilitonibus suis, omnes provincias circumiacentes, & colonias frequentibus diuexationibus depopulatas, ad nihilum redegerunt, & victum amplius acquirere non potuerunt. Agros enim non colebant, sed paratis & raptis vivebant. Ideo sterilitate soli per ignauiam suam causata, adiunctis sibi in societatem vicinis Teutonibus, vterius, inquires fertiliores provincias, processerunt, quorum multitudo trecenta millia virorum excessisse fertur, & a fluvio Vandalis, nunc Vistula dicto, quem accolebant, Vandalitæ, Sarmatarum nomine abolito, appellati sunt. Primo itaque hi Vandalitæ populabundi in Pannoniam excurserunt, Constantini magni temporibus, eamque XL annis, expulsis primis eius incolis, occupatam tenuerunt. Deinde, Hungaricis historiographis testantibus, a Gothis illinc eiectiones, expulsique sunt. Polonorum vero annales testantur, Vandalitas ex Pannoniæ finibus eductos, per Stillicum, ducem suum, in Italiam, quam armis crudeliter peruaserunt. Postea in Hispaniam cum eodem duce suo Stillico commigraverunt, ex Hispaniis vero per mare Herculeum nauigantes, in Africam deuen-

Sarmatarum
prima commi-
gratio.

Sarmatæ ad Vi-
stulam fluvium
venerunt, &
cum Teutoni-
bus amicitiam
contraxerunt.

Sauromatæ o-
lim litterarum
ignari, bellis
armisque assi-
due studentes.

Sabellici & He-
rodoti opinio
de Sarmatis.

Causa aduen-
tus in hæc loca
Sarmatarum.

Sarmatarum
cum Teutoni-
bus a Vistula
fluvio, a quo
Vandalitæ di-
cti, in Panno-
niam commi-
gratio.

Vandalitæ
in Italiam Hi-
spaniamque e-
ruptio.

Vandalitæ in
Africa.

runt, ubi annos ducentos in pace, & abundantia omnium rerum peregerunt, Romanumque imperium nauali, & terrestri bello variis excursionibus debilitarunt, ac ipsam Romam sub Sixto Papa, ut quidam volunt, anno Christi CCCCXXXVIII crudeliter vastarunt. Tandem anno Domini DXXXVIII Iustinianus Imperator per ducem celeberrimum exercitus sui Belisarium, virum insignem, & rebus gestis clarum, eos cruento praelio profligauit, ex Africaque funditus exterminauit, Rexque eorum Gilimerus captiuus Constantinopolim abductus est. Aiuntque nonnulli, hoc praelio Belisarii, Vandalitas, ad interuentionem usque gentis, casus, deletosque fuisse, sed id s. vero esse alienum, non vno argumento liquet. Etsi enim vires eorum adeo fractae, attritaeque essent, ut robur verus & potentiam pristinam recuperare nunquam potuerint reliquiae tamen eorum ita fuga dispersae sunt, ut quidam in Poloniam ad Vistulam fluvium, natale videlicet solum, unde ortum duxerunt, regressi, nonnulli in Græciam, & Panthoniā, Germaniamque, nouis querendis sedi bus, dilapsi sint. Horum reliquiae, ultra Albim fluvium in septentrionem sparsim habitantes, Slaunico idiomate maiori ex parte vtuntur, & ducatus, quem incolunt, confinis Prussiae, Vandalia nuncupatur, cuius Dux, Prussiae Polonorum feudalis titulum sibi usurpat. Porro vero omnes Germani, denominatione a Vandalis sumpta, omnes Sarmatas, Slaunica lingua vtentes *Vuinden* siue *Vuinden* promiscue appellant, mareque, quod Sarmatiam alluit, *Venedicum* vocant. Cetera horum Vandalitarum gesta, breuitati consiliens omitto, nihil de eis scribitur, solummodo barbara atrocitas, & inhumanitas, qua crudeliter in omnes seueiebant, adhuc hodie in Litantis catholicae ecclesiae Romanae canitur: *a Vandalis libera nos Domine*. Post hos Vandalitas ex iisdem Sauromatiae sedibus, alia a fluuio Tanai, Paludibus Mæotidis gens crudelis, priori non dissimilis, ortum duxit, qui Roxolani siue Roslani, & Rutheni, Russique cognominati, Procopio Historiographo id testante. Volgari quoque siue Volhynii, populi ex iisdem sedibus, a Volga fluuio amplissimo, cognominati, moribus & idiomate Slaunico cum Roxolanis concordantes, ortum duxerunt. Volga autem fluuius celeberrimus, quem plurimi Tanaium, falsa opinione ducti, existimabant, Ptolemæo *Rha*, Tartaris *Edel* dicitur, Moschouitasque certis limitibus cum Tartaris campestribus determinat. Illi itaque Roxolani, siue Russi, cum Volgaris ob similitudinem, & vnitatem consuetudinis vitae, amicitiam & societatem contraxerunt, coniunctisque viribus in Tauricae regionem, quae nunc a Tartaris Praecopensibus occupata est, penetrarunt, ibique locum domicilio delegerunt: quamdiu ibi degerint, vel quo tempore aduenerint, incertum est, nullus enim inter eos inuentus erat, qui temporum, rerumque a se gestarum vices litteris mandando, posterorum memoriae, factorumque æternitati consuleret. Audientes tandem discordiam pullulare inter principes Christianorum in Græcia, quidam eorum cum duce suo Crumo, Danubio traiecto, recta in Thraciam populabundi perrexerunt, ubi Imperatorem Constantinopolitanum cum exercitu, cruento praelio fuderunt, Nicephorum quoque, & Michaelē Curopalatem, Imperatores, ad Adrianopolim occiderunt. 47) Tandem Mysia vtrique occupata, eam Volgariam a sui denominatione, quae nunc Bulgaria dicitur, vocauerunt. Alii eorum Russiae regi-

47) Nicephorus Imperator, homo perfidus, fuit quidem in Bulgaria a Crumo trucidatus in praelio, minime vero prope Adrianopolim, & Michael Curopalates, pugna cum Bulgaris insaufa inita, quam ob causam *Leo Armenus*,

exercitus dux seditionem fecit, cuius deinde imperio cedere debuit, factus in insula *Prota* monachus, vitam exegit. Vid. *Ioan. Longae annalium* Tom. III. p. 104. edid. Bahleens. a. 1557.

regionem occupauerunt, quam Voliniam, quae hucusque hoc cognomen retinet Vuolhinia. appellauerunt. Ceteri quoque Podoliam, Lithuaniam, Podlasiā, Masouiam, gentes Russias. regiones occupauerunt. Hi omnes loca semel occupata, hæc usque in tempora non mutarunt, exceptis illis, qui in Mysia confederant. Variis autem nominibus ab historiographis appellabantur. Græci enim eos Sporios, id est, dispersos, Sauromatasque, id est, crudeles, sumpta a viperis similitudine, appellabant, ceteri eos Roxolanos, Befos, Guados, Bodinos, a fluuio Boristhene, Bolgaros, a Volga, Morauos, a Moraua flumine, vel a Morato rege, Antos, Bafnos, Carnios, Serbos, Rascios, a Russia, Dalmatas, Slauos, Illiricos, Istrios, ab Istro siue Danubio, Bohemos, a regione Boemia, Polonos a campestri plana, que regione, vel a venatione. *Pole* enim venationem & planitiem Slaui s. Poloni vnde didi. Hæc gentes Sarmatiae, ut in plures diuersasque provincias diuiduntur, variisque nominibus appellantur, sic etiam diuersa variaque idiomata præ se ferunt, secundum terrarum distantias, quamuis omnes vnius gentis & idiomatis Slaunicae fuerint: nam Moschouitæ a Ruthenis aliquantulum Rutheni quoque a Polonis, & Masouitis, sic etiam Bohemi, Croatiae, ab inuicem idiomatis expressione, accentibus & prolatione verborumque immutatione differunt, ita ut sese intelligere difficile possint, nisi mutuo familiaritatis vsu alter alterius linguae assuetus fuerit. Nam quia Sarmatæ siue Slaiones, bellicosi, pugnacesque existerunt, pacem odio prosequentes, varias mundi partes peragrabant, & pro suo arbitrio occupabant, peregrinorum quoque vocabulorum vsu idioma Slaunicum immutarunt. Apparet autem ex antiquorum historiographorum scriptis, gentem Slauinorum, vel Slauium in Paphlagonia, regione Asiae minoris, tempore belli Troianorum, floruisse. Procopius etiam Caesariensis, ante mille & quinquaginta annos, de bello Gothico, Iustiniani imperatoris temporibus, scribens, mentionem quoque Slauinorum facit. Blondus vero, qui ante centum decemque annos, historiam ab inclinatione imperii Romani conscripsit, antiquiora Arcadii & Honorii tempora persequens, Slauium meminit. Iornandes autem Alanus, in suis chronicis dicit, id nomen SLAVORVM suo tempore novum extitisse, idioma autem hoc, quo nunc Slaiones vtuntur, antiquum fuisse: scribitque hic Iornandes, & Diuus Gregorius, primus huius nominis Romanus Pontifex, Slauos ad Istrum, seu Danubium, septentrionem versus, habitasse, traiectoque Danubio Mysiam vtramque, Panthoniā, Macedoniam, Thraciam, Istriam, diuexasse, interque Drauum & Sauium flumina, in Illirico & Dalmatia confedisse, eis regionibus Slaunia nomen indidisse, Romanumque imperium penitus debilitasse. Iidem SLAVI ne Germaniae quidem pepercerunt, ac ad eam amplitudinem pervenerunt, ut prope dimidiam Europæ, & Asiae partem teneant: etenim in ea natione connumerantur non solum ii, qui Dalmatiam, Illyricum, Carpatum, & Hungariae montana tenent, sed aliae omnes orientales & septentrionales maxime & fortissimae gentes, quaecunque Slaunico idiomate vtuntur, utpote Bulgari, Bosnae, Serbii, Croatiae, Carnii, Rasciani, Dalmatae, Istrii, (Burgundiam Slauium linguam amiserunt) Stirii, Poloni, Masouitæ, Pomerani, Lusatii, Podolii, Volinii, Rutheni, Moldani, Moschouitæ latissime imperantes, Cassubii, Vandalii, Silesii, Morauii, Bohemi, & ceteri. In omnibusque his provinciis, ab oceano glaciali, qui ultra Moschorum principis ditiones longissimo tractu septentrionem versus extenditur, ad mare usque mediterraneum & Adriaticum, populi idiomatis Slaunici reperiuntur. Sic quoque a Ponto Euxino Moldauii, Valachii, & ceterae Ruthenorum gentes ad mare usque Germanicum colonias suas habent. Quamuis plurimi eorum patriam viuendi modum in peregrinos

Sarmatarum
Roxolanorum
que variz
appellationes,

Poloni vnde
didi.

Varietas sermo
nis Slauium

Causa immuta
tionis Slaui
um idiomatis
Antiquitas Sla
uium.
Historiogra
phorum opini
ones de Slaui

Diui Gregorii
de Slauiascrip
tio.

gentes Slaui
nicae quante
& quot?

Slauium ter
mini.

reginos mores commutarint. Bulgari enim, Bosni, Rascii, Dalmatæ cum Turcis & Hungaris, Burgundii, Mysii, Pomerani & Silesii cum Germanis: Lithuani, Ruteni, Masouitæ cum Polonis, Istrii, Carniolani, Carinthii cum Italia sentiunt. Atamen omnes hi, quamvis inter peregrinas gentes diffusi, disperisque sunt patrio idiomate Sclauonico, diverso modo licet, vtuntur. Plurima & præclara gesta hi Sauromatæ exercebant, præcipue vero cum Roxolani, quorum posteri nunc Rutheni, siue Russi dicuntur, strenue cum Mithridate, Rege Parthorum & Ponti belligerarent, qui has regiones, quas hodie Turca, possidebant. Cum Romanis quoque & ceteris finitimis regibus longas acies vario Marte tenuerunt, sed quia gentiliter vivebant, litterasque ignorabant, ideo etiam præterita recordare, & antiqua gesta ad posteritatem transmittere flocci pendebant. Porro qui diligentius remissam considerare velit, nullam gentem olim Sarmatis bellicosiora extitisse videbit: hi enim omnes miseras bellicas, frigora, intempestates, & id genus alios casus, facile sustinebant, & propter nomen æternum nulla vetustate aboliturum, vitam flocci pendentes, mortis impauidi, variis periculis opponebant, de quorum insigni fortitudine, audacique animo, Ovidius ille Naso, e Roma ad Pontum in regnum Tauricæ relegatus, pro singulari miraculo, Romanis proceribus scripsit in hæc verba: Lib. I. de Ponto, elegia II ad Maximum.

Slauorum
commutatio
metamorpho-
sisque.

Roxolani cum
Mithridate
Ponti rege bel-
labant.

Sarmatis nulla
olim gens bel-
licosior.

Hoslibus in mediis interque pericula verfor,
Tanquam cum patria pax sit adempta mihi.
Qui morti sæuo geminent, vt vulnere causas,
Omnia vipereo spicula selle linunt.
Hic eques instructus perterrita mœnia lustrat,
More lupi clausas circumuectus oves.
Testa rigent fixis veluti vallata sagittis,
Portaque vix firma submouet arma sera.

Ad eundem in eadem elegia.

Aut quid Sauromatæ faciant, quid lasces acres,
Cultraque Orestæ Taurica terra Deæ.
Quæque aliz gentes vbi frigore constitit istsæ
Durameant celeri terga per aronis equo.
Maxima pars hominum nec te pulcherrima curat
Roma, nec Aufonii militis arma timet.

Antiquorum
Slauorum siue
Sauromatarum
mores.

Rex in Polonia
non nascitur.
Expediuit in
bellum anti-
quorum Sarma-
tarum.

Ex hoc igitur testimonio Ovidii, Sarmatas bellicosos, imperioque Romano minime subactos esse, apparet, cum dicit: *nec te pulcherrima curat Roma.* Porro quæ de antiquissimis eius gentis moribus & institutis proferri possint, hæc fere sunt. Vtebantur primis temporibus vetustissimi illi Sarmatæ siue Sclauones, & qui in Polonia, Russiæque regionibus postea sedes habuerunt, eorum posteri prisca illa Sclauonica lingua, quæ Sarmatis Ruthenisque gemina est. Regem aut principem secundum genus agnoscebant neminem, sed exortis subinde bellis ex suis fortissimum quemque, & factis illustribus spectatum, ducem sibi eligebant, nec diuturnius cuiusquam erat imperium, quam ipsum bellum, cuius gengenſu senatorum, qui dignus videretur, per sortem eligitur. Ad bella singuli virinum proficiscebantur, arcubusque, si amicis, & lanceis oblongioribus utebantur. Vxores secum ducebant, quæ incantationum, magicarumque artium gnaræ, auguriis & vaticiniis operam nauabant, de præliorumque euentibus scienter præſagiebant. Fugere in bello res insolens illis erat, quique id fecisset, ei nullus

Dant animos arcus illis plenæque pharetræ,
Quamque libet longis cursibus aprus equus.
Quodque sitim didicere diu tolerare, somnumque
Quodque sequens nullas hostis habebit aquas.

Ad Anticum lib. II eleg. VII

Nulla Getis toto gens est truculentior orbe
Sed tamen hi nostris ingemuere malis.

Idem ad Vestalem eleg. VII Lib. IV

Ipsæ vides onerata feroc vt ducat lazix
Per medias Istri plaustra bubulcus a uas.
Aspicis & mita sub adunco toxica ferro,
Ac telum causas mortis habere duas.

nullus ad suos reditus patebat, neque grauiorem vllam turpitudinem aut ignominiam nouerant. Summa apud eos dignitas erat, post electos belli duces, equitum, quos ab ornamentis auratos vocamus, ad quam nemini aditus patebat, nisi qui virtute bellica, factisque in hostem patrat, id assequeretur. Martem, Lunam, Solem, aliosque vanæ religionis Deos adorabant, eosque diuersis & certis locis colere, et sacra ipsis facere solebant: de animarum tumulosque, aggestis lapidibus, vestientes eminenter muniebant, quod genus in Russiæ regionibus passim adhuc visuntur. Nonnulli quoque morte Romano cadauera tremare, cineresque collectos in vrinas recondere solebant, in victu paucis contenti erant. Permutatione rerum necessaria vtrinque comparabant. Nihil proprium absque arcu, framea & lancea possidebant. Vestibus vilibus, ex coriis ferarum, pellibusque utebantur, ad talos demissis. Thesauros, possessiones, prædia, vestesque pretiosas non comparabant. Causas omnes & controuersias publico in loco, Marte iudice, armis dirimebant. Hæc plane sunt, quæ de antiquissimis Sarmatiæ, Sclauoniæque gentis, institutis & moribus extant, quorum potissima pars in hunc vsque diem apud posteros eorum quibusdam in locis viget.

Fuga in bello
Sauromatis tur-
pissima.
Equitum militum-
que, apud
Sarmatas anti-
quos dignitas.
Idola Sarmata-
rum.
Sepultura.

Visus.
Commercia
Possessiones.
Arma.

Vestitus.
Iudicia.

REGNI POLONICI CVM SVIS PALA- TINATIBVS ET PROVINCIIS

Ciuitatibusque, & arcibus principalibus
compendiosa descriptio.

AVCTORE MATTHIÆ STRYKOWSKI

REGNUM Poloniæ in Sarmatia Europæa amplissimum & nobilissimum, ab oriente nonnihil in septentrionem reflectendo, Masouia, Lithuaniaque contiguum est. A septentrione Prussiæ, marique Germanico, siue Venedico, adhæret. A meridie & oriente simul, Russia, Podolia, Valachiaque, & montibus Hungariæ, Beskid dictis, terminatur: ab occidente Silesia, Saxoniaque & Albi fluuius, fines suos terminat. Porro Polonia bipartita est, maior et minor. Maior ideo dicitur, quod in ea Lechus auctor Polonorum imprimis confederit, ibidemque Gnesnam ciuitatem, regni sedem, fundauerit. Sed postea sedes regia Cracouiam, minoris Poloniæ metropolim, translata est, vbi in hunc vsque diem perseuerat, atque hanc ob causam minor Polonia maiori antepositur, quam in primis describendam aggrediemur.

Polonia du-
plex.

CRACOVIENSIS TERRA

CRACOVIA vrbs celeberrima, minoris Poloniæ metropolis, in planicie insigniter ad Vistulam fluuium nauigabilem, quo merces omnis generis Gedanum, emporium Prussiæ, deportantur, condita, muro duplici, valloque inexcusso, & fossa muro præcincta, cingitur. Arx vero in scopulo eminenti Vauel dicto, ad eundem fluuium sita, sede Regum Poloniæ, vbi coronantur & sepeliuntur, celebris, gymnasioque & vniuersitate clara. Eidem aliæ tres ciuitates Clepardia, Stradomia, Casimiria, contiguae adhærent, hanc Rudawka amnis, illas vero Vistula fluuius interfuit. Porro Cracouienses aduocato supremo carent, ea de causa, quod

Aduocatus Cra-
coui.Palatinus &
castellanus.

quod anno Domini 1312, regnante Vladislao cubitali, quidam aduocatus Cracouiensis, Germanus, auctorem se perfidiæ, in deditione vrbis, Boleslao, Duci Opoliensi, præbuerit, qui postea perfidiæ dignas pœnas, cum suis complicitibus dedit. Ab hoc tempore Rex ipse prætura Cracouiensi potitur. Castellanus quoque Cracouiensis Palatinum in senatus confessu, accubitu locoque superat: nam cum Boleslaus Krziouisti, Rex Poloniae bellicosissimus, a Ruthenis dolo circumuentus esset, Palatinus, honore postposito, cum maiori parte exercitus aufugit, Rege in medio hostium relicto. Ab hocque tempore Castellanus primas obinet, in ceteris vero illius regni prouinciis palatinus castellanum dignitate antecellit.

CIVITATES PALATINATVS sive territorii Cracouiensis. (48)

Hæ ciuitates præcipuæ, vbi iudicia, causæque nobilium disceptantur, continentur in palatino Cracouiensi, quibus capitanei, iudices, & alii, regia munia obeuntes, præfunt:

BIECZ ciuitas muro circumdata, in planicie sita, eam Rapa fluius perterfluit, in quo spumæ, ex quibus sulphur conficitur, colliguntur, a Cracouia, quindecim milliaribus, abest.

WOYNICZ ciuitas lignea ad Dunaiecz fluuium sita, a Cracouia nonem milliaribus distat.

SANDECZ ciuitas murata in planicie condita, quam Dunaiecz fluuius præterlabitur, a Cracouia vndecim milliaribus distat.

LEBOWIA ciuitas murata, in colle sita, arcem inferius conditam habet, quam Biala fluuius alluit, a Cracouia vndecim milliaribus abest.

KZYAZ ciuitas lignea, a Cracouia milliaribus septem distat.

PROSZOWICE ciuitas lignea in planicie sita, in qua curia regia ad Sôze-niam fluuium condita est, Cracouia quatuor milliaribus distat, in qua conuentiones terrestres nobilium celebrari solent.

Sunt etiam aliæ multæ ciuitates & oppida nobilium & magnatum in terra Cracouiensi, sed hic nisi eorum, in quibus terrestria officia celebrantur, mentionem facimus.

Fodine in Ol-
kuffia Bochnia
& Wieliczka.

In eadem terra Cracouiensi tres sunt fodinæ insignes, quæ magnis prouentibus thesaurum Regium adaugent. Prima in Olkuffia quinque milliaribus a Cracouia, ubi plumbi copia, argentumque effoditur. Secunda in Bochnia ciuitate, quæ quinque milliaribus a Cracouia distat, vbi sal glaciæ simile perspicuum grandibus massis effoditur. Tertia in Wieliczka duobus milliaribus a Cracouia, vbi etiam sal glaciale, sed vilius Bochnensi, copiose effoditur. (49)

SENA-

(48) Meum non est, impuram Strykowi sparsim obuenientem Latinitatem corrigere, quando vero dixit, ciuitates districtuales in terra Cracouiensi, loco: ciuitates præcipue Cracouiensis territorii, seu palatinatus, quo verbo in Polonia quamuis minus Latino, vii omnino debemus, tunc nullo modo hanc barbaram vocem districtuales, quam reieci, digerere potui. Sed de eiusmodi minutis in posterum ne verbum quidem dicam.

(49) Nimium fuit breuis Strykowi, in enarrandis palatinatus Cracouiensis ciuitatibus præcipuis. Ideo catalogum omnium locorum hic adiciam.

Alwernia, in siluis & montibus sita. Est ibi monasterium, sive collegium, sodalium S. Bernardi.

Babia gora, hoc est, mons vetularum, non longe a Lanckorona abest, præ ceteris montibus Carpatibus altissimus. In cacumine eius est fons, oculus maris dictus, quia immensa altitudinis. Multæ ibi reperiuntur herbe, mercurii viuis, & aquæ salutaræ.

Bielaty, vel mons argenteus. Est ibi monasterium Carthusiorum a Nicolao Wolfio, supremo regni Mareschalco, institutum, & a republica per const. a. 1667. approbatum. Hic mons est iuxta Vistulam.

SENATVS PRINCIPALIS palatinatus Cracouiensis.

Episcopus
Castellanus
Palatinus

Cracouiensis.

Castellanus

Sandecensis (50)
Woynicensis
Byecensis
Owiewimensis

VEXIL-

Cerna, in medio sita sita, habet ecclesiam lapideam, & eremita ibi habitant. In montibus Czernensibus inuenitur marmor & alabastrer, conditus hic locus a Tenczyniis.

Czestochowa, oppidulum celebre, ob adiacentem clarum montem, in cuius vertice ecclesia & monasterium eremitarum S. Pauli eremitarum, conditum a Boleslao, ducem Opoliensi. In templo huius monasterii asseruatur imago S. Mariæ, a S. Luca picta, quam ob causam ex tota Polonia multi homines religionis causa clarum montem inuisant, qui merito appellatur Polonorum Letitio.

Cachow, oppidulum muro septum. Ibi conseruantur acta ad dinonem huius tractus pertinentia.

Corszyn habet arcem & capiteum sine iurisdictione. A. 1632. rebellis Napierki cum Cosacis hunc locum occupauit, qui deinde palo fuit transfixus.

Dobczyce, oppidulum, habet arcem & capiteum, seu præfectum sine iurisdictione.

Dzierzkow, pagus, ad præpositum Cracouiensem pertinens, celebris in Polonia, ob imaginem S. Mariæ, quam *Mieszowski* a Cosacis recepit, a. 1664.

Graybow, habet præfectum sine iurisdictione. Ibi etiam reperitur aqua virtute ampliandi guttur prædita.

Hebdow, iuxta Vistulam, ibi abbatia canonicorum regular. S. Norberti, & templum magnificum.

Jedrzeiow, oppidum, vbi abbatia & monasterium Cisteriensium, a Gryffis a. 1140. conditum. B. Kadiubko, episcopus Cracouiensis & celebris historiæ Poloniarum scriptor, ibi tumulatus.

Inbramow, est ibi monasterium religiosarum.

Kasimierz, oppidum, quam proxime Cracouiam, ibi monasterium canonicorum reg. S. Augustini, proxime vero Casimiriam, est mons *Skalka* dictus, in quo monasterium S. Pauli eremitarum, & templum de nouo conditum, in quo locus & altare ostenditur, iuxta quod S. Stanislaus, episcopus Cuius euentus, vitruclatus. Die ante coronationem omnis Rex Poloniarum hunc in montem, ex arce Cracouiensi, in publico sacri ordinis processu, confectus debet. Proxime Casimiriam oppidulum est ludærum peculiare, ad eund. & Camuria, quæ suburbia Cracouiæ effluunt.

Kalwaria, est ibi monasterium sodalium S. Bernardi, a *Za. rydouiis* conditum.

Kromolow, oppidulum, ibi fons, a quo *War-ta* fluuius originem ducit.

Lanckorona, ibi præfectus sine iurisdictione & arx in alto monte, a rege *Casimiro* magno, muro septa, ex qua *Stephanus Butoreus Maximilianus* deiecit.

Lelow, habet arcem & præfectum sine iurisdictione. Acta sic dicta veretria ibi conseruantur. Sodales S. Francisci collegium etiam ibi habent.

Lipowiec, cum arce episcopi Cracouiensis & turri, carcere sacerdotum.

Lobow, post hortos oppidanorum palatium regium est.

Mieschow, sunt ibi canonici regulares S. Sepulchri a. 1162 a *Lawa*, ex familia *Gryfforum* instituti.

Mogila, est ibi abbatia Cisteriensium, iuxta amnem *Diubnam*.

Mylow, oppidum iuxta *Warsam*. Sunt ibi canonici regulares S. Augustini.

Musienos, iuxta amnem *Rabum* oppidulum, ad *Castellatum* Cracouiensem pertinens.

Niepolomice, cum arce regia.

Nowy Targ, oppidum, in montibus prope fines Hungariæ, habet præfectum sine iurisdictione.

Olbrom, oppidulum, vbi præfectus sine iurisdictione, & canonici regulares S. Augustini.

Olkusz, oppidum, vbi monasterium S. Augustini, celebre antea ob metalla & argentum & plumbi, quæ ibi exodiantur. Nunc & oppidum & metallorum fodine in peius ruunt.

Olstyn, vbi arx & præfectus sine iurisdictione, iuxta *Warsam*.

Oycow, habet arcem & præfectum sine iurisdictione.

Pieskowa Skala, habet arcem ad *Wielopolci* os comites pertinentem.

Pilica, habet ecclesiam collegiatam cum canonicis, & arcem. Amnis *Pilica* hic ex stagno ortum ducit.

Promnik, est ibi palatium episcopi Cracouiensis iuxta amnem eiusdem nominis, locus hic celebris, ob prælium, in quo *Zamoscius Maximilianus*, archiducem Austriæ, post electionem *Sigmundi III.* superauit.

Rudawa, gaudet ecclesia sic dicta parochiali. Marmor ibi varii coloris reperitur.

Ska'a, oppidulum, ad monasterium S. Andree pertinens. Marmor ibi etiam inuenitur.

Skalmierz, oppidulum, cum ecclesia collegiata canonicorum, ad vicarios cathedræ Cracouiensis pertinens.

Strimigki, ibi sunt religiosi S. Benedicti a Gryffo, castellano Cracouiensi a. 1253. conditum.

Saccerye, oppidulum, habet præfectum sine iurisdictione & abbatiam Cisteriensium, a Gryffo, palatino cracou. a. 1224. institutam.

Tenczyn, arx in alto monte, ad Czartoryscios principes pertinens. Reperiuntur ibi & cuprum & carbones fossiles.

Tyniec iuxta Vistulam, celebris ibi est abbatia *Tynieciensis*, sub directione Bened. minorum, a rege *Calimiro I* instituta, ad quam quinque

VEXILLVM TERRESTRE BELLICVM AQVILA
alba coronata in campo rubeo, per alas linea aurea
protensa, insignitur.

Ducatus Zatorienſis & Oſwiecimienſis
Tractus Sandecenſis vexillum peculiare habet, clipeo bicolore inſignitur. In eadem terra Cracouiienſi duo ducatus continentur, qui iure naturali in diuionem regni ceſſerunt, Zatorienſis & Oſwiecimienſis. 51)

OSWIECIM, ciuitas principalis prædicti ducatus lignea, in planicie ſita, arcem quoque ligneam, argilla circumlinitam, habet, quam fluuius quidam præterlabitur, VII. mil. a Cracouia. Vexillum aquila nigra, O, in pectore habente, inſignitur. ZATOR, ciuitas lignea cum arce, cuius vexillum aquila laſurini coloris, Z, in pectore geſtante, inſignitur.

Huius ducatus Zatorienſis Princeps, a Spirkowe Miſkowski, equite Polono, doloſe oculus eſt, ab hoc tempore in regni Poloniæ ditionem ceſſit.

SANDOMIRIENSIS TERRA, (52)

SANDOMIRIA, ciuitas principalis, muro circumdata, in colle ad Viſtulam fluuium condita, a Cracouia XX milliaribus diſtat. Arcem muratam, a meridie Viſtulam præterfluam, habet. Hæ ciuitates præcipue ad eam pertinent.

CHENCINY, ciuitas in loco plano ſita, arx vero murata in eminenti ſcopulo condita eſt, a Cracouia XIII milliaribus abeſt. Fodinis laſuli clara, vbi & argentum reperitur.

KORCZIN, ciuitas noua lignea, arcem, muratam ad Viſlok fluuium ſitam, habet, quam vndique paludes circumdederunt.

WISLICA, ciuitas lignea, quam Nida fluuius circumfluit, muroque circumdata inter lutoſas paludes in ſcopulo ſita, in quibus ingens colluies reptilium omnis generis graſſatur.

PILZNO ciuitas lignea ad Viſlok fluuium ſita.

OPOCZNO ciuitas murata in planicie, quam Pilcza fluuius præterlabitur.

RADOMIA ciuitas muro valloque circumſepta, in planicie ſita.

oppida & centrum pagi pertinent.

Witnica, eſt ibi monaſterium Carmelitarum diſcalceat. & magnificum principum Sangueſcorum palatium.

Wodzisław, oppidulum Lanckoronorum, cum eccleſia murata.

Xicz, ibi conſeruantur acta hanc ditionem concernentia, pertinet ad marchiones Pinczouiienſes. Sunt ibi etiam S. Auguſtini ſociales.

Zakliczyn, ad illuſtriſſimam Tarlorum gentem pertinens, habet arcem & monaſterium R. P. Reſormatorum.

Zarki, oppidum Męciſcorum, a Iudæis maxime habitatum.

Zarnowice, habet arcem & præfectum ſine iuriſdictione.

Hæc ſpeciminis loco tantum ad palatinatum Cracouiienſem adieci, vt lector videat, quam multa alia ſint oppida locaque memoria digna, a Strycouia numium breui, omiſſa. Ceteros vero quod attinet palatinatus, omnino ab omni additione abſtinebo, quia non conuenit, multa, quæ infra alis in ſcriptis geographicis obuenient, hic præripere.

50) Nunc caſtellanus Sandecenſis non præcedit Woyniceniſem, qui caſtellanus eſt maior, & ſenator ſella gaudens, (Krzesłowi) minores autem caſtellani ſunt Sandecenſis, Biecenſis & Oſwiecimienſis. Forte non a re erit hic aducere officiales palatinatus Cracouiienſis, hoc eſt, eos, qui

POLATINATVS
muneribus publicis in palatinatu funguntur, ſecundum ordinem ibi ſuerum, qui ſunt ſequentes:

Succamerarius (Podkomorzy)

Capitaneus (Staroſta)

Vexillifer (Chorąży)

Iudex terreſtris (Sędzia ziemski)

Dapifer (Stolnik)

Pocillator (Podczafy)

Subiudex (Podſędek)

Subdapifer (Podſtoli)

Pincerna (Cześnik)

Venator (Lowczy)

Præco exercitus (Woyſki)

Scriba terreſtris (Piſarz ziemski)

Eniſer (Miecznik)

Theſaurarius (Skarbnik)

51) Quid hoc ſibi velit, tractus Oſwiecimienſem

& Zatorienſem iure naturali in ditionem regni

ceſſiſſe, difficile eſt intellectu, neque recte dictum.

Hi ducatus antea ad Sileſiam pertinebant, ſed Ven-

ceſlaus princeps Oſwiecimienſis, Caſimiro IV, &

& Ioannes Zatorienſis, Ioanni Alberto, Pol. regibus, ſe ſubdiderunt, quo facto, familia eorum

maſcula extincta, regnante Sigismundo Auguſto

a. 1564, hi ducatus cum Poloniæ regno vnum

in corpus fuere redacti.

52) Latine quidem dictam Sandomiriienſi terra pro

Sandomiriienſis palatinatus, ſed non recte ſecundum

vſum receptum, iam nullo modo Latinitatis

POLANIEC ciuitas lignea, inter colles conſtructa. (53)

ZAWICHOST ciuitas lignea ad Viſtulam fluuium ſita, arcem muratam in vltiori Viſtulæ ripa habet.

ZARNOW oppidum ligneum.

MALOGOSZCZ ciuitas lignea. (54)

SENATORES TERRÆ SANDOMIRIENSIS.

Palatinus & Caſtellanus Sandomiriienſis.

Caſtellani minores	Vislicenſis.
	Radomienſis.
	Zawichostenſis.
	Zarnouiienſis.
	Malogostenſis.
	Polanecenſis.
	Czechouiienſis (55)

Vexillum terreſtre geſtat pro ſtemmate, clipeum diuiſum, in vna medieta-
te lineas tres rubeas, & tres albas: in altera campum laſurini coloris, tribus
ordinibus ſtellarum, inſignitur.

LVBLINENSIS TERRA. (56)

LVBLIN ciuitas murata, foſſa, ſtagnisque ingentibus circumdata. Arx in
colle eminentiori ad ſtagnum amplum condita, muro validiſſimo, foſſaque
profunda cingitur. In hac ciuitate triplices per annum nundinæ, quatuor heb-
domadas durantes, celebrantur. Primo pro feſto Pentecoſtes. Secundo pro
feriis Apoſtolorum Simonis & Iudæ. Tertio pro feſto purificationis Mariæ. Ad
eas ex remotiſſimis regionibus negotiatores, Turcæ, Armeni, Græci, Germani,
Moſchouitæ, Lithuani, & ceteri ex circumiacentibus regionibus conuenire ſolent.
Iudæi maximam ſuburbiorum partem occupant, ibique ſynagogam habent præ-
cipuam. Arcem Byſtrzyca fluuius alluit. Diſtat autem Lublina a Sandomiria
XIV milliaribus, a Cracouia XXXVI, a Vilna LXX, a Varſavia XXIV. (57) Hæ
ciuitates ſunt terræ Lublinenſis:

VRZENDOW, ciuitas lignea ampla ad ſtagnum ſita, a Lublina VII. milliaribus.

LVLOW ciuitas lignea in planitie ſita, ex vna parte palude lutoſa, ex alia val-
lo munitur, a Lublina XIV. milliaribus abeſt, tractum ſatis amplum complectitur.

PARCOW ciuitas lignea, in planicie ad ſtagnum ingens ſita, a Lublina IX
milliaribus abeſt.

N CASI-

cauſa corrigendum. Aliud enim in Polonia ſigni-
ficat palatinatus, aliud terra, ſeu tractus. Palatina-
tus enim quiſque iterum in terras ſeu tractus diui-
ditur: v. g. Palatinatus Cracouiienſis in octo terras
ſeu tractus, in Cracouiienſem peculiarem, Sacerzy-
cenſem, Proſouiienſem, Xiſcenſem, Lalouiienſem,
Sandecenſem, Cachouiienſem, & Biecenſem. Sando-
mirienſis vero palatinatus in ſeptem tractus, vel
terras iterum diſpartitur, nempe Sandomiriienſem
peculiarem, Radomienſem, Sienzyanſem, Wiſlicen-
ſem, Chencinenſem, Opoocznenſem, Pilkenſem.
53) Male in editione Piſtoriana eſt typis ex-
ſcriptum Polaniec pro Polanec

54) Opatow oppidum, ideo notandum, quia nunc
coniota palatinatus Sandomiriienſis ibi celebrantur.

55) Caſtellanus Czechouiienſis ſuit omiſſus.

56) Palatinatus Lublinenſis iterum diuiditur in
terram Lublineuſem peculiarem, Lukouiienſem, &
Vrzendouiienſem, quarum vnaquæque officialibus
terreſtribus gaudet, præter eos, quos eodem numero
& ordine ac palatinatus Cracouiienſis, habet Palati-
natus Lublinenſis.

57) Lublini ſupremum regni iudicium exerce-
tur, quando Petricouia ceſſat.

CASIMIRIA ciuitas lignea, inter scopulos ad Vistulam condita, quæ tempore exundationis Vistulæ media fere aquis obruitur, a Lublina VII milliaribus distat. Senatores duos præcipuos terra Lublinensis habet, Palatinum videlicet & Castellatum.

Vexillum terrestre ceruo albo, in collo coronam gestante, in campo rubeo, insignitur.

DE TERRIS TRACTIBVSQVE
maioris Poloniae.

POSNANIA ciuitas insignis, maioris Poloniae metropolis, ad Vartam, fluiuium nauigabilem, & Prosnam amnem, inter colles condita, muro duplici, fossa-que profunda cingitur, ædes in ea pulcherrimæ, insigniterque ex lapidibus sectis constructæ. Arx murata in eminentiori colle, inter Vartam & Prosnam fluiuos, sita. In vltiori ripa Vartæ suburbia sunt amplissima, stagno ingenti, paludibusque circumdata, quæ frequenter cum circum adiacentibus exundatione Vartæ, obruuntur, adeo, vt aliquando solummodo summitates ædificiorum ex aquis appareant: ipsa-que ciuitas in muro aliquando inundatur, vt in foro, plateis-que passim nauiget, sed tamen hæc exundationes duobus, tribusue interdum, diebus grassantur. Nundinæ in Posnania celeberrimæ ter in anno exercentur. Primæ in principio Quadragesimæ, quæ quatuor hebdomadis durant. Secundæ pro festo D. Ioannis Baptistæ, quinque hebdomadis durantes. Tertiæ pro festo S. Michaelis, quæ quinque integris hebdomadis celebrantur.

CIVITATES IN TERRA
Posnaniensi (58)

KOSCIAN ciuitas in planicie inter paludes lutosas sita, duplici muro, valloque & fossa munitur, a Posnania VII milliaribus distat.

MIEDZYZECZE, ciuitas lignea in planicie inter flumina paludesque lutosas (vnde & nomen habet) sita, finitima Silesiæ, Pomeraniæ, arcem muratam natara & opportunitate loci munitissimam, muro, valloque inexcusso & fossis profundis circumseptam habet, nullo modo expugnari sese, nisi fame, patitur. Eam Duces Germaniæ aliquot annis graui obsidione præmebant: attamen re infecta cum dedecore discedere coacti sunt, a Posnania XV milliaribus distat.

OSTRESOW, ciuitas lignea finitima Silesiæ, in planicie latissima sita, quam siluæ vndique circumdederunt.

WSCHOW, ciuitas murata, in planicie sita, a Posnania XI milliaribus abest.

BRMSK, Præmecz, Rogozno, ciuitates lignæ, ad officium Posnanicose pertinentes, in quibus iudicia terrestria celebrantur.

SENA-

58) Palatinatus Posnaniensis habet suos officiales terrestres, prout palatinatus Cracouiensis, præfectus vero cum iurisdictione est generalis maioris Poloniae, hoc est, ille præfectus, qui septem in locis ius dicit. Quamquam enim lege prohibitum, vt præfectus duas præfecturas cum iurisdictione tenere huiusmodi, duo tamen, vi legum, præfecti sunt, dicti *Generales* (nempe præfecti) *maioris & minoris Poloniae*. Maioris Poloniae nunc illustrissimus comes *Georgius Muirzech*, curiæ regni Marschalcus, qui cum iurisdictione in palatinatibus maioris Poloniae, Pol-

nanienfi & Kalishienfi, præfectus est Posnaniensis, Kalishienfi, Gnesnensis, Kcynensis, Kosciensis, Koninensis et Pyzdrensis. Minoris vero Poloniae præfectus generalis est, illustrissimus comes Carolus *Myzowski*, coronæ vexillifer, qui non solum Cracouiæ, sed & in tractibus Prosnouensi, Lelouienfi & Xienfensi, ius dicit. Palatinatus Posnaniensis diuiditur iterum in quatuor tractus, nempe *Posnanensem* peculiarem, terram *Wschouensem*, *Kosciensem* & *Wolscensem*.

SENATORES TERRAE POSNANIENSIS.

Episcopus	Posnaniensis.	Miedzirzecensis	Castellani. minores.
Palatinus		Rogosienfis	
Castellanus		Sremcensis	
		Præmecenfi	
		Krzywinfensis	
		Santocenfi. (59)	

Vexillum terræ Posnaniensis aquila alba cum expansis ad volandum alis insignitur.
CALISIENSIS TERRA. (60)

CALISZ ciuitas muro circumdata inter paludes sita, quam Proсна fluiuius præterlabitur. Arcis muratæ ruinæ restant, per Crucigeros Prussienfes desolatæ. Hæc ciuitates sunt palatinatus Calisiensis:

GNESNA, ciuitas muro circumdata, in planicie inter lacus, collesque sita, archiepiscopali sede clara. Hæc prima omnium ciuitas in Polonia a Lecho, auctore Polonorum, condita, vbi in primis sedes regia habebatur. Ibique Princeps Poloniae *Boleslaus Chabri* ab *Othone* Rom. Imp. regium diadema accepit, quo huc vsque reges Poloniae vtuntur. In hac ciuitate est ecclesia cathedralis metropolitana, in qua corpus diui *Adalberti*, episcopi Pragensis, depositum est. Distat autem a Calisz XIV milliaribus, a Posnania VII. In ea nundinæ insignes, præcipue vero pro festo S. Adalberti celebrantur.

PYZDRY, ciuitas murata in planicie ad fluiuium Vartam inter siluas sita, a Calis IX milliaribus distat.

NAKLO, ciuitas lignea ad fluiuium Notelliam, ex Goplo lacu emergentem. Arx murata inter lutosas paludes sita,

LAND, ciuitas ad Vartam fluiuium, a Gnesna III. milliaribus abest.

KONIN, ciuitas murata, Vartaque fluiuo, vna cum arce, in gyrum circumducta, & nisi pontibus ad eam peruenitur. VIII milliaribus a Calisia abest.

SLUPCZA ciuitas muro fortissimo, propugnaculisque munita, ad Vartam.

KOLO ciuitas lignea circumseptæ, Vartaque fluiuo in gyrum vna cum arce aliquoties circumluitur. VIII milliaribus a Calisia distat.

SENATORES PRAECIPVI TERRAE
Calisiensis.

Archiepiscopus Gnesnensis.	Landensis	Castellani minores.
Palatinus Calisiensis	Nakylcensis	
Castellanus Calisiensis	Biechouienfis	
Castellanus Gnesnensis (61)	Camenensis	

Vexillum terrestre capite Bifontis, inter cornua coronam auream gestantis, per naresque circulum aureum habentis, in campo in modum latruncolorum siue scachorum albo & rubro insignitur.

N2

SIRA-

59) Castellani minores palatinatus Posnaniensis, alio, ac nunc sunt, ordine positi a *Strycko* fuere, duos vero vltimos nunc adiecimus.

60) Palatinatus Kalisiensis iterum diuiditur in sex tractus, nempe: *Kalishensem* peculiarem, *Koninensem*, *Pyzdrensem*, *Gnesnensem*, *Kcynensem*, *Nakylensem*. Officiales sic dictos terrestres eos-

dem habet, ac palatinatus Cracouiensis.

61) Ordinem Senatorum palatinatus Kalisiensis iterum correximus. Castellanus enim *Gnesnensis* inter castellanos minores fuit relatus, quæ Senator sella gaudens, *Landensis* vltimo loco positus fuit, qui inter minores primus est. *Biechouensem* addidimus.

SIRADIENSIS TERRA. (62)

SIRADIA ciuitas lignea, muro circumducta in planicie sita. Arx murata ad Vartam fluuium condita. Hæc Prouincia olim pro ducatu amplissimo computabatur, secundoque genitis Regum Poloniae attributa erat. Hæ ciuitates sunt præcipuæ:

WARTA, ciuitas ampla ad eiusdem nominis fluuium sita. (63)

VIELVNIA, ciuitas muro forti, propugnaculisque & fossa profunda circumsepta, eam vna cum arce Prosa fluuius præterlabitur. (64)

SZADEK, ciuitas lignea in planicie ad stagnum sita, a Siradia V milliaribus abest.

PETRICOVIA, ciuitas murata, inter loca palustrosa condita, vbi comitia generalia, communi approbatione omnium Regum Senatorumque Poloniae, celebrari constitutum est. In suburbio curia Regia & turris, in qua causæ iudiciales celebrantur, sita est, quam fossa profunda ambit. Curia quoque episcoporum, procerumque Poloniae frequentes ibidem extructæ sunt. Deinde extra ciuitatem curia ex lignis leuigatis insigniter sub nemore amoenissimo ingenti iamptu extructa est, quam Rex cum omni comitatu suo, tempore comitiorum, propter salubriorem auram incolit, Bugey appellata. (65)

ROSPRZA, ciuitas lignea in planicie paludibus circumflua.

SPICIMIRIA ciuitas lignea.

In hac Siradiensi terra, nobiles id regum priuilegiis concessum habent, cæra rubea in obsignandis litteris vti, cum id in illis prouinciis nemini nobilium, solummodo magnatibus, & in officio regio, siue terrestri, præfectis concedatur. Id vero inde promouerunt, cum Prutheni, cum Polonis in acie acriter confingerent, Lancienses a Pruthenis, crucigeribus, superati, vexillum sui palatinatus amiserant, quibus Siradienses in auxilium venientes, vexillum ab hostibus recuperauerunt.

SENATORES SIRADIENSIS TERRÆ.

Palatinus	Rospirienfis	} Castellani minores (66)
Castellanus	Siradiensis	
	Spicimirienfis	
	Konariensis Siradiensis	
	Vielunenfis	

Vexillum terrestre medietate leonis rubei, & medietate aquilæ nigre in campo lasurino insignitur.

Vielunenfis quoque tractus suum vexillum proprium habet, agnum Dei cum vexillo cruce insignito, in campo rubeo.

LANCICIENSIS TERRA. (67)

LANCI-

(62) Palatinatus Siradiensis iterum in quatuor tractus diuiditur, nempe: *Siradiensem* peculiarem, *Seadhouensem*, *Petricouensem*, & *Radomensem*. Officiales huius palatinatus sunt ordine idem, ac in palatinatu Cracouiensi, præterquam, quod duo sint vexilliferi.

(63) Warta ciuitas in palatinatu Siradiensi sita, quam auctor inter ciuitates palatinatus Kalishensis recensuit.

(64) Notandum terram Vielunensem, belli quidem te ipore, quando nobilitas arma capit, subesse iurisdictionem palatini Siradiensis, alias vero separam gubernetur, & habet omnes officiales terrestres, ut palatinatus Cracouiensis. Diuiditur hæc terra iterum in duos tractus, nempe *Vielunensem*, peculiarem 1, & *Osirefouensem*, qui tractus etiam officialibus gaudent terrestribus, per constitut. a

1736 creatis, exceptis tamen succamerario & iudicibus terrestribus.

(65) Petricouiz iam non comitia regni, sed tantum Varauia & Grodne in Lithuania, celebrantur. Sed regni, ut dicitur, tribunal, seu iudicium regni supremum, ibi exercetur a festo S. Francisci die, ad diem sabbati palmarum.

(66) Castellanus Konariensis Siradiensis fuit omisus.

(67) Palatinatus Lanciencis iterum diuiditur in quatuor tractus, nempe *Lanciensem* peculiarem, *Bresniensem*, *Orlouensem* & *Inowlodiensem*. Officiales terrestres habere eosdem ac palatinatus Cracouiensis. Præter eos tractus Inowlodiensis, per constit. a 1726. & tractus Bresnienfis, per constit. 1736 suos etiam habent officiales terrestres, exceptis tamen succamerario & iudicibus terrestribus.

LANCICIA, ciuitas muro, fossaque obducta, in planitie vndique paludibus lutosus circumdata. Arx murata in scopulo, fossaque profunda extructa, eam Bfura fluuius præterlabitur. Ibidem in villa *Kosciol* dicta, ecclesia cathedralis ex lapidibus sectis constructa est, satisque sumptuose prouisa.

ORLOVIA, ciuitas lignea, ex vna partium fluuiio lutofo & peramplo, ex altera lacunis palustrosis munitur. IV milliaribus a Lancicia distat. In eodem tractu ciuitas Piatek inter lutosas paludes sita, cereuisia boni saporis, quæ in ea coquitur, per totam Poloniam celebris habetur.

BRESINIA, ciuitas lignea satis ampla, inter stagna sita, a Lancicia VII milliaribus abest.

KONARZEW, **INDWLODZ**, **BIECHOW**, & aliæ multæ, plurimæque ciuitates & oppida lignea ad Lanciciensem iurisdictionem pertinent.

SENATORES TERRÆ LANCICIENSIS

Palatinus	Bresnienfis	} Castellani minores (68)
Castellanus	Lanciencis	
	Inowlodiensis	
	Konariensis Lanciencis	

Vexillum terrestre medietate aquilæ & leonis nigri, aurea corona insigniti, exornatur, in campo rubeo.

CVIAVIÆ SIVE VLADISLAVIÆ TERRA (69)

VLADISLAVIA, ciuitas ampla, sede episcopali clara, inter stagna ad Vistulam fluuium condita. Regio hæc magna ex parte palustrosa est; siluæque in ea rarissimæ, ideo incolæ inopiam lignorum patiuntur.

BIDGOSTIA, ciuitas murata, in planitie sita, eam Barda fluuius nauigabilis, quo merces ex maiori Polonia in Vistulam fluuium deportantur, alluit, a Vladislauia VI milliaribus distat.

Senatores quatuor terra Vladislauiensis habet, palatinum & castellanum, [nec non Bidgostiensem & Konariensem Cuiaviensem, castellanos minores.]

BRESTENSIS TERRA (70)

BRESTIA, ciuitas murata, propugnaculis, vallo, fossaque munita, in planitie inter lutosas paludes condita. Ciuitates præcipuæ sunt:

RADZIELOW, ciuitas lignea, in campo aprico ad lacum ingentem sita.

CRUSPHICIA, ciuitas lignea, antiquitus condita, & prima post Gnesnam. Arx murata ad lacum ingentem, **GOPELO** dictum, sita, ex quo lacu mures olim prodierant, qui Popelum principem Poloniae deuorauerant, prout latius in gestis regum Poloniae dicemus. In hac ciuitate sedes regia olim habebatur, sed postea Cracoviam translata est.

KOWALOW, oppidum ligneum in locis palustrosis conditum.

SENATORES TERRÆ BRESTENSIS

[Episcopus Cuiaviæ]	Cruswicensis	} Castellani minores.
Palatinus	Cowalouiensis	
Castellanus	Brestensis	

(68) Castellani minores pueris fuere positi ordine, & Biechoviensis additus, qui ad palatinatum Kalishensem referendus.

(69) Palatinatus Vladislaviensis a Polonis appellatur *Inowroclawensis*, & vrbs principalis *Inowroclaw*, Latine *Vladislavia*. Diuiditur hic palatinatus iterum in duos tractus, *Vladislaviensem* peculiarem, & *Bydgosciensem*. Officiales palatinatus sunt iidem ac in Cracouiensi palatinatu.

(70) Hic Palatinatus semper dicitur *Brestensis Cuiaviensis*, quia est alius Brestensis in Lithuania. Diuiditur iterum in tres tractus, nempe *Brestensem Cuiaviensem* peculiarem, *Kruswicensem* & *Kowalensem*. In enarrandis huius palatinatus senatoribus episcopus Cuiaviensis fuit omisus. Officiales numerantur idem, ac in palatinatu Cracouiensi.

Cuiavienſis terræ vexillum, quo Vladislavienſis & Breſtenſis Palatinus inſimul vtitur, aquilæ rubæ, leonisque nigri medietate, in campo aureo, ex-
cepro quod non habet coronam auream.

RAVENſIS TERRA. (71)

RAVA, ciuitas lignea in planicie ſita, arcem muratam in ſcopulo ad Ra-
uam fluuium habet.

SOCHAZOVIA, ciuitas lignea, ſeptis ex vna partium circumdata, arx vero
in ſcopulo eminenti murata, quam fluuius Blura præterlabitur.

GOSTININ, ciuitas lignea in planicie inter paludes luſoſas, arx in ſcopulo
murata, foſſaque paludibus obducta.

GAMBIN, ciuitas lignea ampla, in planicie ſita. Senatores [quatuor] prin-
cipales habet terra Ravenſis, Palatinum & Caſtellanum Ravenſem, Sochazo-
uienſem, & Goſtinenſem, [Caſtellanos minores.] Vexillum terreſtre aquila
nigra in campo rubeo, litera, R, in pectore inſignitur.

PLOCENſIS TERRA. (72)

PLOCKO ciuitas murata, ad Viſtulam fluuium condita, ſede episcopali
clara, arcem quoque muratam in colle eminenti ſitam habet.

BIELſKO, ciuitas lignea, in planicie ſita, a Plocko II milliaribus abeſt.

RACIĄZ, ciuitas lignea, inter luſoſas paludes, a Plocko VIII mil. diſtat.

SIEPCZ, ciuitas lignea, in collo eminenti, inter paludes, a Plocko mil. V diſtat.

SRENSKO, ciuitas lignea in planicie ſita, arx murata inter ſtagna, paludes-
que ingentes, a Plocko milliaribus X abeſt.

MLAWA, ciuitas lignea, Pruſſiæ finitima, eam eiſdem nominis fluuius præ-
terlabitur, a Plocko XI milliaribus diſtat.

PLONſKO, oppidum ligneum, a Plocko XI milliaribus,

RADZANÓW, ciuitas lignea ad Vkra fluuium ſita, arx murata in ſcopulo
inter lacunas paluſtroſas, a Plocko VIII milliaribus diſtat.

SENATORES TERRÆ PLOCENſIS.

Episcopus	} Plocenſis.	Racionſenſis	} Caſtellani	
Palatinus		Siepreſis		minores.
Caſtellanus				

Vexillum terræ Plocenſis, Ravenſi ſimile, niſi quod aquila, P, litera, in
pectore inſignitur.

DOBRIENſIS TERRA. (73)

DOBRIſIA, ciuitas lignea ſeptis circumdata, in ſcopulo ad Viſtulam ſita,
arx a crucigeris demolita.

SLONſK, ciuitas lignea, in planicie ad Viſtulam, a Dobrinia II. mil. abeſt.

RIPIN, oppidum ligneum, in planicie ad Odlekaſ fluuium conditum, a
Dobrinia V milliaribus abeſt.

GORZNO,

71) Palatinus Ravenſis in tres iterum diſpartitur
terras, Ravenſem peculiarem, Sochazoviſem,
& Goſtinenſem, quarum vnaquæque officialibus
ſuis terreſtribus, iſdem, ac palatinatus Craco-
uienſis gaudet.

72) Palatinus Plocenſis iterum diuiditur in Plo-
cenſem peculiarem, Racionſenſem, Plonſenſem
tractus, & terram Zawſkreſenſem. Officiales
eoſdem habet, ac palatinatus Cracouienſis. Ter-
ra vero Zawſkreſenſis peculiareſ ſuos habet offi-
ciales terreſtres, vi conſtit. a. 1726, exceptis Suc-

tameratio & iudicibus terreſtribus.

73) Terra Dobrienſis non eſt palatinatus, &
apparet nunc, Strycovium haud bene dixiſſe
promiſſe terram pro palatinatu. Separatim gu-
bernatur, & hanc ob cauſam etiam comitiola
Lipna celebrat, non Radziſiovie, vbi palatina-
tus Vladislavienſis & Cuiavienſis Breſtenſis con-
uentus ſuos ſimul inſtituunt. Officiales vero ter-
reſtres eoſdem habet ac palatinatus Cracoui-
enſis. Diuiditur iterum in tres tractus, Dobri-
enſem peculiarem, Rypinenſem & Lipnenſem.

GORZNO, ciuitas lignea, inter ſilvas in colle, vallo foſſaque aquis repleta
obducta, a Dobrinia VI milliaribus abeſt.

Pro hac prouincia Poloni cum Crucigeris, Pruſſienſibus, frequenter digla-
diabantur.

Tres Senatores præcipuos terra Dobrienſis habet: Caſtellanum Dobri-
nenſem, Ripinenſem & Slonſcenſem.

Vexillum terræ Dobrienſis caput humanum cornutum duabus coronis re-
dimitum, fronte & collo in campo rubeo geſtat.

DVCATVS MASOVIÆ. (74)

MASOVIA regio ampliſſima, Polonia coniuncta, Pruſſiam a ſeptentrione,
Lithuaniam ab oriente, & Ruſſiam nonnihil in meridiem reſpectendo, in vici-
nia habet. Quondam ſui iuris principes habebat, ſecundoque genitis Re-
gum Polonia attributa erat, ſed anno Domini 1526. decedentibus immatura
etate, IOANNE & STANISLAO Ducibus, vniciſ regionis hæredibus, ducatus
Maſouiæ in ius Regis Polonia ceſſit. Incolæ eodem idioma, niſi ſibilis
quibuſdam differenti, habituque, moribus & religione cum Poloniſ vtuntur.
Viri ſunt ſtrenui & bellicoſi, in Martemque cruennum proni.

Hæ præcipuæ ciuitates Maſouiæ numerantur:

VARSAVIÆ TRACTVS

VARSAVIA, ciuitas inſignis murata, torius Maſouiæ metropolis, duplici
muro, foſſaque obducta, in planicie ad Viſtulam condita, arx quoque mura-
ta ciuitati contigua, Viſtulæ impender. Pons ibi ampliſſimus ligneus ingenti ſum-
ptu in Viſtula fabricatur. (75)

CZERSKO, ciuitas lignea in planicie, ad Viſtulam fluuium ſita, arcem mura-
tam in ſcopulo eminenti conſpicuam habet, a Varſavia V milliaribus abeſt.

WYSSOGROD, ciuitas lignea, in planicie ad Viſtulam, arx in colle murata,
a Varſavia XII milliaribus diſtat.

ZAKROCZIM, ciuitas lignea ad Viſtulam fluuium, arx in colle murata, VIII
milliaribus a Varſavia abeſt.

CIECHANOW, ciuitas in planicie ſita, valloque circumſepta, arx inter luto-
ſas paludes, foſſa profunda munitur, a Varſavia XII milliaribus abeſt.

CZERWINSK, ciuitas lignea ampla, arcem & monaſterium Auguſtinorum
adiunctum habet.

PVLTVSK, ciuitas murata, ad Narew fluuium, vna cum arce, ſita.

ROZAN, ciuitas in planicie, arx vero in ſcopulo ad fluuium Narew condita.

VARXA, ciuitas ampla lignea, in planicie ad Piliczam fluuium ſita, a Var-
ſavia VIII milliaribus,

BLONIZ, ciuitas lignea ampla a Varſavia III milliaribus,

TARCZIN, ciuitas lignea, a Varſavia V milliaribus abeſt.

GRODZYEC, ciuitas lignea, a Varſavia milliaribus VII a Tarcin II. diſtat.

PRASNIS, ciuitas ampla, lapideis ædificiis ornata.

LOMZA ciuitas ampla ad Narew fluuium magnabilem ſita, in ea ædificia
pulcherrima murata, a Varſavia XX milliaribus diſtat.

O2

SENA-

Cracouienſis.

(74) Iam Maſovia non ducatus, ſed Palatinatus di-
citur, qui in decem terras diuiditur, Varſaviſem,
Czerſenſem, Wyſſogrodenſem, Zacro-
cimenſem, Ciechanoviſem, Narenſem, Lomariſem,
Rocanenſem & Lipnenſem, quarum vnaquæque
eoſdem habet officiales terreſtres, ac palatinatus

(75) Varſavia, neque ſimplici muro omni ex par-
te, neque foſſa obducta. Pons etiam, quamvis
pro commercio valde neceſſarius, in Viſtula haud
videtur noſtris temporibus.

SENATORES PRIMARII DVCATVS

Masouia.

Palatinus, Masouiae Generalis, [& castellanus Czerfcensis]

Varfauensis	} Castellani minores.
Wiscensis	
Wyfogrodienfis	
Zakrocimenfis	
Ciechanouienfis	
Livenfis.	

Vexillum Masouiae aquila alba cum expansis ad volandum alis in campo rubeo insignitur.

LIVENSIS TERRA. (76)

LIWO ciuitas lignea, arx murata ad Liwijecz fluuium condita.

WENGROW opidum ligneum, a Liwo medio miliari distans.

WIZNA ciuitas in planicie ad Narew fluuium sita, arx in colle fossa circumducta.

NVR, ciuitas lignea ampla, ad fluuium eiusdem nominis sita.

CAMENYEC, ciuitas lignea in planicie ad Bog fluuium, a Liwo VIII. mil. sita. Senatores hos duos praecipuos terra Livenfis habet, Liveniẽm & Wiznienẽm Castellanos.

Vexillum terrestre aquilae medietate rubeae, & vrsi albi coronati insignitur.

PODLASSIAE TERRA. (77)

PODLASSIA regio ampla, Masouiae ab occidente, Lithuaniae ab oriente contigua, olim sub potestate & imperio Lithuanorum erat, sed nunc anno Domini 1569. per Sigismundum Augustum, Regem Poloniae, ad Magnum Ducem Lithuaniae, Regnumque Poloniae adiuncta & appropriata est. Incolae eius Masouitae, Rutheni, atque Poloni. Hae ciuitates praecipuae in ea sunt:

BIELSKO, ciuitas lignea amplissima Podlassiae principalis, ad Byala fluuium sita, Lithuaniae contermina. Arx lignea fulminis ictu in praesentia Regis incensa, penitusque exusta est, a Narew IV. miliaribus abest.

BRANSKO, ciuitas lignea ad Nur fluuium, a Bielsko III. mil. sita, in ea curia iudicialis, in qua causae nobilium disceptantur.

SVRAS, ciuitas lignea inter colles ad Narew fluuium sita, arx in colle fossa circumducta, a Bielsko III. miliaribus distat.

TYKOCIN, ciuitas lignea in planicie ad Narew fluuium sita. Arx naturaliter & opportunitate loci munitissima, propugnaculis, valloque forti proportionaliter circumsepta, Narewque fluuii & paludibus circumdata, ut ad eam nusquam aditus pateat, machinis, tormentisque bellicis bene prouisa. The-saurus enim Regis in ea asseruatur. Rex Sigismundus Augustus eam magnis impensis restaurari fecit, monetaque ibidem cuditur, a Bielsko X. miliaribus distat, a Vilna XLII.

KNYZYN, ciuitas lignea a Tikocin II. mil. in planicie inter stagna, siluas, paludesque lutosas sita, ibidem curia regia extracta est. Hortus quoque regius amplissimus, vario genere animalium, piscinisque diuersis refertus.

(76) Livenfis terra, pertinet, ut diximus, ad palatinatum Varfauiensem, & haud recte fuit separatim posita. Sic & ordo Senatorum fuit peruersus, quem correximus.

(77) Palatinatus Podlassiae, seu Podlachiae, iterum diuiditur in tres terras, Drohicinensem, Mielnicensem & Bielscensem, quarum vnaquaeque eisdem habet officiales terrestres, ut palatinatus Cracouienfis.

Venationes enim illic omnium ferarum copiose exercentur. XII miliaribus a Bielsko distat.

NAREW, ciuitas lignea, inter siluas ad fluuium eiusdem nominis, a Bielsko IV. miliaribus, condita.

WASILKOW, oppidum ligneum, ad Narew fluuium, in quo capitaneus regius residet.

AVGVSTOW, ciuitas noua amplissima, a Rege Sigismundo Augusto, a quo & nomen habet, fundata. XX miliaribus a Bielsko distat.

DROHICINENSIS TERRA. (78)

DROHICIN, ciuitas lignea, ad Bug fluuium condita, in colle curiam regiam, in qua causae nobilium disceptantur, habet, a Bielsko ciuitate X miliaribus, a Varfavia XXX distat.

MIELNIK, oppidum ligneum ad Bug fluuium conditum, arx vero in colle eminenti, a Drohicin V miliaribus.

LOSICZE, ciuitas lignea ad stagnum amplissimum sita, a Drohicin III miliar.

MORDI, oppidum ligneum in planitie ad stagnum situm, a Drohicin V mil.

Ex his duobus tractibus Podlassiae, Bielscensi & Drohicinensi, pro expeditione bellica viginti millia nobilium statuntur. Huius terrae duo sunt praecipui senatores palatinus & castellanus. Vexillum terrestre Podlassiae bicornae, crocei coloris, stemmate magni ducatus Lithuaniae, in campo albo insignitur, viro videlicet armato, gladium tenente, equo insidente, ex alia vero parte aquilam albam in campo rubeo gestat, postquam regno Poloniae est inserta. Similiter Bielscensis & Drohicinensis tractuum vexilla vnicornia insigniuntur.

DE TERRIS ET TRACTIBVS RVSSIAE

Regno Poloniae insertis.

De gentis Roxolanorum, siue Ruthenorum, vel Russorum origine, varii varia sentiunt, quos Sauromatas, Slauonesque ex posteritate Iapheti, prout latius in deductione Sarmatarum, Polonorumque diximus, constat esse. Quidam eos a fusco gentis colore Russos dici autumant, alii a disseminatione, siue dispersione, *Rosheia* enim Slauis disseminationem significat, quod melius ad veritatem quadrat, cum totam Sarmatiam Europaeam, & Asiaticam partem occuparent, ab oceanoque glaciali ad mediterraneum usque mare & sinum Adriaticum, a Pontoque Euxino ad Balticum oceanum usque eorum coloniae extenduntur, unde & Graecis Sporii, id est, dispersi, dicuntur.

Qui in primis Ruthenis imperauerint incertum est, cum litterarum prorsus ignari essent, donec anno Domini 796. Michael Cuiropalatus, Imperator Constantinopolitanus characteres ad scribendum Bulgaris misisset, quos etiam Rutheni omnes susceperunt, & ab hoc tempore illa, quae poterant ante & post gesta recordari, litteris mandabant. Regionibus Russiae duo praecipui Principes praesunt, utpote magnus Dux Moschoniae, qui se Imperatorem totius Russiae appellat [& nunc etiam ab omnibus fere Europae regibus talis salatur]. plures enim in ea Ducatus possidet. Secundus Rex Poloniae, qui etiam Magno Ducatui Lithuaniae praest, Russiae ducatus Lithuaniae insertos, utpote Vitebscensem, Kiioviensem, Mscislaviensem, et c. possidet, quos una cum Lithuania descripsimus.

Nunc ceteras regiones Russiae, Poloniae adhaerentes, cum praecipuis ciuitatibus describemus, in quibus magna ex parte Poloni colonias suas habent, proceresque equites fere omnes Poloni sunt, ac maior pars religionem Romani ritus amplectitur, utpote ciues & nobiles, exceptis colonis & agrestibus, qui Graecorum dogmata

(78) Drohicinensis terra est pars palatinatus Podlachiae, neque nunc palatinum & castella-
nupn habet, ut Strykouiis infra dicit.

religione sequuntur, de quorum religione & ritibus latius in Moschouia: descriptione patet.

LEOPOLIENSIS ET HALICIENSIS TERRA. (79)

LEOPOLIS, ciuitas insignis, Russiæ, Polono Regi subiectæ, metropolis, a Leone Russorum Principe condita, duplici muro, propugnaculisque fortissimis vallo & fossa profunda, tormentisque & supellectili bellica expeditissime prompta. Arx una in ciuitate, alia vero in eminentissimo scopulo ciuitati impendente munitissime condita est, cuius aspectus decem miliaria patet. Emporio, sedique archiepiscopali clara, metropolitanus quoque Russiæ ibidem sedem suam retinet. Ecclesiæ in ea Romanæ & Græcorum obedientiæ plurimæ. Armeni quoque ibidem basilicam suæ religionis, antistitemque & sacerdotes habent.

HALICIA, ciuitas lignea amplissima antiquitus condita, una ex ducatibus Russiæ. Eam a Mqlania Prud fluuius, ex alia parte Tyras, Nestor vulgo dictus, præterlabitur. Arcem ligneam in colle eminenti adiunctam habet.

Has ciuitates præcipuas Leopoliensis & Haliciensis terra complectitur, qui sunt sequentes:

ZIDACZEW, in Pokutia, ciuitas lignea, in planicie ad Striy fluuium sita. Arx in colle eminenti vallo circumsepta.

GRODEK, ciuitas circumsepta, una cum arce in planitie stagnis circumuallata, a Leopoli IV miliaribus.

BVSKO, ciuitas, inter lutosas paludes, ex quibus Bug fluuius oritur, sita, quod merces variæ ex Volhynia in Vistulam deportantur, a Leopoli V miliaribus distat.

STRY, ciuitas lignea, ad fluuium eiusdem nominis condita.

WIZNA, ciuitas in planitie inter paludes ad fluuium sui nominis extructa.

SWIATIN, ciuitas lignea, septis circumdata, confinis Moldauiae, cum Prud fluuius præterlabitur, a Leopoli XII miliaribus distat.

COLOMIA, ciuitas lignea, sub monte ad Prud fluuium sita, ibidem sal decoquitur.

ROHATIN, ciuitas lignea, septis circumdata in planitie, eam Rohatinka fluuius præterlabitur. Arcem inter stagna & paludes in collo sitam habet, a Leopoli X miliaribus distat.

BOLNIA, oppidum ligneum inter colles situm.

LVBAZOW, ciuitas lignea, in planitie sita, castrum inter paludes stagnantes conditum.

SENATORES PRAECIPVI HARVM TERRARVM.

Archiepiscopus Leopoliensis	[Premisliensis]	
[Episcopus Premisliensis]	Haliciensis	} Castellani minores
[Episcopus Chelmenis]	Sanocensis	
Palatinus Russiæ	Chelmenis	
Castellanus Leopoliensis		

Vexillum Leopoliensis terræ, leonem fuluum coronatum, petram ascendentem, in campo laurino gestat.

Haliciense vero vexillum monedulam coronatam cum expansis alis, in campo rubeo pro stemmate gestat.

BELZEN.

(79) Inscriptio palatinatus Russiæ conuenisset, ac palatinatus Cracouiensis numerat officiales Leopoliensis enim & Haliciensis terræ, partes terrestres: Terra Premisliensis de nouo diuisa sunt palatinatus Russiæ, qui in sex terras tur in tractum Premisliensem peculiarem & Præteritum diuisitur, nempe Leopoliensem, Premisliensem, Sanocensem, Haliciensem, Chelmensem & Zydaceensem, quarum unaquæque eosdem

BELZENSIS TERRA. (80)

BELZ, ciuitas lignea, ampla in planitie sita. Arcem ligneam lutosas paludibus late stagnantibus circumductam habet, quam nequaquam Tartarica sagitta attingit.

SOKAL, ciuitas circumsepta in planitie ad Bug fluuium sita. Arx in colle eminenti lignea.

HRVYESOW, oppidum cum castro in colle situm.

HRDLO, ciuitas stipitibus præcutis circumsepta, arcem in colle Bugo præterfluam habet.

GRABOWIEC, ciuitas lignea in planitie sita, arx in colle eminentissimo natura & opportunitate loci munitissima, accessuque ardua.

TYSSOWICE, ciuitas lignea, arcem in colle habet.

Senatores præcipuos duos terra Belzensis habet, palatinum videlicet & castellanum. Vexillum terrestre griphonem album coronatum, in campo rubeo pro stemmate gestat.

CHELMENSIS TERRA. (81)

CHELM, ciuitas septis circumdata, sede episcopali clara, arx in eminentiori colle sita, lignea, argilla oblitata, quatuor miliaria prospectus illius patet.

CRASNOSTAW, ciuitas murata ad stagnum amplissimum sita, arx in planitie murata, quam Wiepr fluuius nauigabilis præterlabitur, a Lublina VII miliaribus. In ea capitaneus generalis regius residet.

RATNO, ciuitas lignea ampla inter paludes latissime stagnantes sita, a Chelmiaque XXIV fere miliaribus pontibus stratis ad eam peruenitur. Arx in colle eminenti ad Perepetum fluuium nauigabilem, condita, quam Tur fluuius alia ex parte, paludesque lutosæ muniunt, accessusque omni ex parte difficilis.

LIBOWIA, ciuitas ad Bug fluuium sita, arcem in colle eminenti habet.

Senatores duos principales, episcopum videlicet & castellanum, terra Chelmenis habet.

Vexillum terrestre vrfio albo inter tres arbores in campo aureo gradiante, insignitur.

PREMISLIENSIS TERRA.

PREMISLIA, ciuitas murata ad San fluuium nauigabilem sita, sede episcopali clara. Arx in colle in vltiori ripa eiusdem fluuii condita, propugnaculisque apprime munitissima. Ibidem hortus ingens omni genere ferarum refertus.

SAMBOR, ciuitas sepius circumdata ad Tyram fluuium, una cum arce, sita, Hungariæ finitima.

DROHOBYCZ, ciuitas stipitibus præcutis in planitie munita, salis fodinis clara.

SANOK, ciuitas lignea inter colles ad San fluuium extructa, arx in colle murata.

PRZEWORSK, ciuitas in colle muro circumdata, ad Mlecza fluuium sita.

KROSNO, ciuitas murata lasiolda fluuii circumdata. Vislok vero fluuius eam mediam interfuit. Ibidem medio milliari Camieniec, arx in eminenti scopulo murata, natura & opportunitate loci & propugnaculis munita.

P2 Vexil-

(80) Palatinatus Belzensis iterum in quatuor tractus diuiditur, nempe Belzensem peculiarem, Grabowiecensem, Hrodolensem & Buscensem. Officiales terrestres palatinatus Belzensis sunt vrfio & numero eodem ac palatinatus Cracouiensis, quibus iisdem & tractus Grabowiecensis, Hrodol-

ensis & Buscensis gaudent, exceptis Succameariis & iudicibus terrestribus. (81) Chelmenis terra est tractus pettinens, ad palatinatum Russiæ sic & Premisliensis terra, qui tractus haud separatim ponendi, sed ad dictum Palatinatum Russiæ referendi sunt.

Vexillum terrestre aquilam auream bicipitem coronatam in campo lasurino pro stemmate gestat.

PODOLIAE REGIO. (82)

PODOLIA, regio amplissima, Moldaviae & Valachiae a meridie finitima est, ab oriente vero vastissima campestris desolata, ad Tanaim fluvium paludesque Meotidis, & Pontum Euxinum usque, Tartarosque Præcopenfes habet. Omnium rerum ex terra nascentium fertilissima, adeo, ut colonus, quamvis quomodocunque in agrum semen iniecerit, centuplum fructum referat. Prata quoque mirum in modum luxuriantia, adeo ut bouis cornua vix e gramine appareant: terra tamen dura & petrosa nimis, adeo ut bissonos boues coloni araturi, aratro iungere cogantur. Attamen intolerabile pondus boues anhelantes testantur. Mellis silvæ passim abundantissimæ, stipitibus enim cauatis ubique mel roscidum depromitur. Armentis, gregibusque & feris omnis generis redundans. Ea n antiquitus Alani, Gori, Getæ, Cumani, Polowcii, & Roxolani incolebant. Circassorum reliquæ adhuc extant, ad Boristhenem fluvium.

Has ciuitates præcipuas arcesque hæc regio complectitur, quæ dicuntur:

CAMIENIEC, ciuitas Moldaviae finitima, diuinaque fere manu inter arduas cliuosasque rupes condita, portas solummodo duas habet. Arx quoque natura & opportunitate loci rupe petrosa, undique cincta, quam vna cum ciuitate Smotricz fluvius præterlabitur, fossaque profundissima naturali cingitur. Arx ipsa muro propugnaculisque munita. Ciuitatem vero rupes altissima, saxosa, accessuque ardua, inexpugnabilem facit, quam ita suo ambitu includit, ut minime ædium, quamvis eminentiorum, appareant. Sæpius ab ea Tartari, Valachii & Turcæ, cum ingenti strage & dedecore repulsi & fugati sunt. A Chocimia, Moldaviae arce duobus miliaribus distat.

BAR, ciuitas septis circumdata, in planitie, a Bonâ, Ioannis Sfortiæ, ducis Mediolani, filia, Sigismundi Regis Poloniae, coniuge, condita, quam a Baro patriæ appellauit. Arx in colle murata, paludibus late stagnantibus circumdata.

MYEDZIBOSZ, ciuitas & arx ampla lignea, inter paludes latissime stagnantes sita, ad quam nisi pontibus peruenitur, a Tartaris sæpissime infestatur.

BREZANIA, oppidum ligneum, arcem in colle muratam habet.

TREBOWLA, ciuitas sub monte altissimo sita, arcem in colle eminenti habet.

CHMIELNIK, ciuitas lignea stipitibus circummunita, arx lignea in planitie ad Bog fluvium, Herodoto Hypanis dictum, sita, a Camieniec XX miliaribus.

BRASLAW, ciuitas & arx lignea, vallo, fossaque circummunita, eam Bog fluvius præterlabitur.

VINNICZA, ciuitas lignea vna cum arce vallo circumsepta, ad Bog fluvium sita. Hæ duæ arces, præter ceteras, tractusque amplissimos, qui pro palatinatibus computantur, a Tartaris Præcopenfibus sæpissime infestantur. Vexillum peculiare bellicum cinericei coloris, stemmate magni ducatus Lithuaniae insignitum habent. (83)

SWINIGROD, arx cum ciuitate lignea in campestribus sita, ibidem munitiones sunt plurimæ in campestribus desolatis sitæ, contra Tartaros latrocinantes arcendos. Tandem ultra Bog fluvium (qui Herodoto Hypanis dicitur) Circassorum & Canowciorum reliquæ, longo tractu ad Boristhenem extant in campestribus desolatis, quæ

(82) Palatinatus Podoliae in tres iterum diuiditur tractus, Camenecensem, Latuueuensem & Czernogrodensem. Officiales terrestres eosdem habet ac palatinatus Cracouiensis.

(83) Braslavia & Vinica, ciuitates, non perti-

nent ad palatinatum Podoliae, sed ad palatinatum Braclauensem, de quo, ut & de Volhynia, Kiouia & Czernichouia palatinatibus, Strycowius nil dixit, sed ad Lithuaniam reuertit.

quæ ducentis miliaribus Polonicis nullis siluis collibusue & munitionibus conspicua, ad Tanaim paludesque Meotidis, & Pontum Euxinum, Tartarosque Præcopenfes, & Crimscenses vsque, extenduntur.

Senatores Podolia præcipuos tres dumtaxat habet, episcopum Camenecensem, palatinum, Podoliae generalem, & castellanum Camenecensem. Vexillum terrestre solem stellis duodenis, in campo albo circumdatum, pro stemmate gestat.

LECTORI

Ne te tua opinio fallat, lector candide, me hic uniuersum regnum Poloniae absolute descripsisse. Ego enim hic prouincias principales, quæ olim pro ducatibus habebantur, nunc vero in palatinatus redactæ sunt, descripsi, ciuitatesque & arces præcipuas regias, in quibus causæ iudiciales nobilium celebrantur, enumeravi. Hæ vero prouinciæ, plurimas frequentissimasque ciuitates, arces & oppida, tam regis, quam nobilium, procerum, episcoporumque complectuntur. In singulis autem terris & ciuitatibus præcipuis, superius enumeratis, administratores causarum iudicialium, a rege substituantur: utpote capitanei generales, qui vices regias supplent, iudex & subiudex, notarius, subcamerarius, camerarius terrestris. Hi omnes causas nobilium aboluunt, exceptis capitibus criminalibusue causis, quæ ad regis edictum in comitia generalia relegantur. (84) Sunt quoque in Poloniae regno comitatus plurimi, utpote comitatus in Tarnow, in Gorka, in Tenczin, in Melsin, in Sidlowiec, & id genus alii.

REGNI POLONIAE MAGNIQUE DVCATVS LITHVANIAE

REGIS CVM SENATORIBVS SVIS IN SENATV ORDO.

POLONIAE regnum in Sarmatia Europa, ut diximus, amplissimum, potentissimumque, cum aliis multis præclaris rebus, tum modo gubernationis a ceteris omnibus regnis differt, in quibus reges sine senatus consilio & equitum consensu, ex votopriuato legem omnibus ferunt, & nisi virtute innata regantur, in tyrannidem facile prolabantur. In Polonia autem, ut reges non nascuntur, sed communibus senatus & equitum suffragiis eliguntur, ita etiam sine auctoritate eorundem nihil decernere possunt, quamvis sint potentissimi, & militibus voluntariis superbissimos quosque superantes. Soli enim Poloniae principes inuictissimi reperiuntur, qui ex solis voluntariis nobilibus, ducentorum militum, quotiescunque opus fuerit, exercitum fortissimum & omni genere armorum promptissimum, sine vllis stipendiis contra hostem educere possunt. Nobilitas namque vniuersa, omnibus soluta vestigalibus, bellica tantummodo munera obire pro aris & focis tenentur, quod si voluntarii milites non sufficerent, de suis propriis gentibus trecenta millia mercenariorum conscribere possunt. (85)

Ita cum sit potentissimus rex Poloniae, tamen secundum legum & senatus præscripta, viuere tenetur, sique regnum amplissimum, regio imperio, regia vero maiestas & potestas viciis senatus & nobilium libertate temperatur, intra æquitatisque terminos, omnes ordines regni cum ipso rege continentur, quod si Rex quandoque ab officio suo deflueret, & publicas libertates suorum opprimere

(84) Nunc autem, cum supremum regni iudicium, seu regni tribunal, studio magni illius Io. Zamoisii, tempore Szeplani regis, a. 1578. fundatum fuerit, omnes nobilium causæ, quæ in iudiciis inferioribus diiudicari non possunt, in hoc summo iudicio dirimuntur, neque ad comitia

ablegantur, nisi causa singularis & magni momenti sit.

(85) Quæ Strycowius hic de exercitu Polonico dicit, correctione omnino opus habent, sed ab ea de industria abstineo.

primere aspiraret, auctoritate senatoria, qui ad hoc attendendum iuramento sunt obligati, prohibetur, & ita Rex Poloniae grauius senatum consilium nititur.

Senatores vero ipsi & vniuersi equites, vicissim regiam maiestatem reuerentur, amant, honorant, & vitam ac possessiones priuatas vniuersas funditus pro summate & bono illius effundere parati sunt. Senatores autem voto regis, penes quem est summa & maxima iuris dicendi auctoritas, ex praecipua & illustri totius regni nobilitate, generis & virtutum commendatione delecti, exacto fidei sacramento, in senatum eliguntur. Principes autem & praecipui regni senatores, sunt archiepiscopi & episcopi, propter reuerendam ecclesiastici ordinis auctoritatem, & opes, quibus affluunt, praestantissimas. Hi in senatu vtrumque regis latus circumferunt. Archiepiscopi autem duo sunt in vniuerso regis Poloniae imperio, Gnesnensis, regni primas, & legatus natus, Romani pontificis vicem in Polonia tenens, qui a vetusta superiorum temporum memoria, coronandi ius habet. In Russia vero nigra, secundus archiepiscopus est Leopoliensis, vbi sedes metropolitana Cracouia translata est, anno Domini MLXXV, incuria Lamperti Zulze, sancti Stanislai praedecessoris. Episcopi tredecim non secus ac principes maximi, omnium rerum copia excellentes, in tota Poloniae monarchia reperiuntur, Cracouiensis minoris, Poseniensis maioris Poloniarum, Vladislauiensis, qui & Cuiaviae, Pomeraniaeque, Vilnensis Lithuaniae, Plocensis Masouiae, Varmiensis, Culmensis, Prussiae, Premisliensis, Luceoriensis, Chelmenis, Kiouiensis, Russiae, Samogitiae, vltimus Camenecensis. (86)

Hi ordine omnes Regi assident, nisi quod Poseniensis cum Vladislauensi, antiquam dignitatis litteram teneat, ideo alternatim locum mutant. Episcopos ex veteri priuilegio Castellanus Cracouiensis subsequitur, militarium procerum princeps, deinde Palatini, quorum maior Cracouiensis & Vilnensis, palatinis vero quidam, Castellani praecipue, intermixti. Tunc demum alii Castellani maiores, quos recensere longum esset, ordine loca sua occupant, qui non castris, ut ipsa vocis etymologia sonat, sed minoribus prouinciis senatorio iure, & nomine regio praesunt, extraque ipsam auctoritatem, dignitatemque (quae post Palatinos) parum sui officii quaestum reportant, quamvis illius, cui praesunt prouinciae, domini appellantur, nihil enim praeter reipublicae (quod vere Senatorum est) commoda quaerunt. (87)

Castel-

(85) Quia Strykowski neque omnes episcopos, neque recto ordine enumerauit, syllabum eorum, qui hodie sunt, a. 1759, additis pro posteritate nominibus, hic adiciam:

Archiepiscopus Gnesnensis, regni & M.D.L. Primas & princeps primus, **Celsissimus Dominus ADAMVS KOMOROWSKI**
 Archiepiscopus Leopoliensis, illustrissimus ac Reuerendissimus **VLADISLAVS LVBIENSKI**
 Episcopus Cracouiensis, Celsissimus princeps **Andreas Stanislaus Kostka ZALVSKI.**
 Cuiaviae, Illustrissimus ac Reuerendiss. **Antonius Sebastianus DEMBOWSKI**
 Poseniensis, Celsissimus princeps **Theodorus CZARTORYSKI.**
 Vilnensis, Illustrissimus ac Reuerendiss. **Michael Ioannes ZIENKOWICZ.**
 Plocensis **Iosephus SZEMBEK**
 Varmiensis, Celsissimus S.R.I. princeps **Adamus Stanislaus GRABOWSKI.**
 Luceoriensis, Illustrissimus ac Reuerendiss. **Antonius WŁŁOWICZ**
 Premisliensis, **Venceslaus SIERAKOWSKI**
 Samogitiae, **Antonius TYKKIEWICZ.**
 Culmensis, **Adalbertus LESKI.**
 Chelmenis, **Valentinus WŁNZYK**
 Kiouiensis, **Cajetanus SOLTYS.**
 Camenecensis nominatus **Hieronimus SZEPTYCKI**
 Livoniae, **Antonius OSTROWSKI.**
 Smolensciae, **Georgius ab Elow HILZEM**

(87) Non adeo longum fuisset, omnes regni Poloniae & M. D. Lithuaniae senatores recensere. En omnium senatorum nostris temporibus videntium catalogum:
 Celsissimus Castellanus Cracouiensis **Stanislaus PONIATOWSKI**

Castellanos, Archimarschalci, Marschalci,que, supremi totius Regni officarii, sequuntur, qui sunt Poloniae & Lithuaniae de vtroque imperio bini, terrestres videli-

Illustrissimus atque Excellentissimus palatinus Cracouiensis **Io. Clemens BRANICKI**, exercitus regni Poloniae dux supremus.

Illustriss. atque Excellentiss. palatinus Poseniensis, **Stanislaus POTOCKI.**

Celsissimus palatinus Vilnensis **Michael Casimirus princeps RADZIWIL**, exerc. M.D.L. dux supremus.

Illustrissimus atque Excellentiss. palatinus Sandomiriensis, **Ioannes WIELOPOLSKI.**

castellanus Vilnensis **Michael MASSALSKI**, Lithuaniae dux campestris.

palatinus Calissiensis, **Augustus DZIALINSKI.**

palatinus Trocensis **Alexander POCEY**

palatinus Siradiensis **Casimirus DĄBSKI**

castellanus Trocensis **Thadeus OGINSKI**

palatinus Lancienis **Iosephus WALEWSKI**

praefectus Samogitiae

palatinus Breitenis, Cuiuensis **Antonius DĄBSKI**

palatinus Kiouiensis **Franciscus Salefus POTOCKI**

palatinus Vladislauensis **Andreas ZAMOYSKI**

Celsissimus palatinus Russiae, **Augustus Alexander princeps CZARTORYSKI**

Illustriss. atque Excellentiss. palatinus Volhyniae **Iosephus OSSOLINSKI**

palatinus Podoliae **Venceslaus RZEWUSKI**, regni dux campestris.

palatinus Smolensciae, **Petrus SAPIEHA.**

Celsissimus palatinus Lublinensis **Antonius princeps LVBOMIRSKI**

Illustrissimus atque Excellentiss. palatinus Polocensis **Alexander SAPIEHA**

palatinus Belzenis **Antonius POTOCKI**

Celsissimus palatinus Novogrodensis **Iosephus Alexander princeps IABLONOWSKI**

Illustriss. atque Excellentiss. palatinus Virebscensis **Iosephus de Wayna SOLLOHVB**

palatinus Masouiae **Casimirus RUDZIENSKI**

palatinus Podlachiae **Michael RZEWUSKI**

palatinus Ravenis **Casimirus GRANOWSKI**

palatinus Breitenis Lithuaniae **Carolus SAPIEHA**

palatinus Culmensis **Sygmundus KRETKOWSKI**

palatinus Mscislauensis **Ignatius SAPIEHA**

palatinus Mariburgensis **Michael CZAPSKI**

Celsissimus palatinus Braclauensis **Ioannes princeps IABLONOWSKI**, Capitaneus Czechenensis, Marechalchus campi exercitus caesarei.

Illustrissimus atque Excellentiss. palatinus Pomeraniae **Iacobus HARTZYSKI**

palatinus Minscensis **Ioannes HILZEM**

palatinus Livoniae **Franciscus SZEMBEK.**

palatinus Czernichovia **Petrus MIJCZYNSKI**

CASTELLANI MAIORES

Castellanus Poseniensis Illustriss. atque Excellentiss. **Carolus GRVDZINSKI**

Sandomiriensis **Michael SOLTYS**

Calissiensis **Albertus MIASKOWSKI**

woyniensis **Franciscus CZERNY**

Gnesnensis **Rochus ZBIJEWSKI.**

Snadiensis **Iosephus LASSOCKI.**

Lancienis **Iosephus PAC.**

Samogitiae **Paulus DĄBSKI.**

Breitenis Cuiuensis **Nicodemus Casimirus WORONICZ**

Kiouiensis **Andreas MOSZCZENSKI.**

Vladislauensis **Michael LOS.**

Leopoliensis **Michael LEDOCHOWSKI**

Volhyniae **N. HUMIECKI**

Camenecensis **Stanislaus BURZYNSKI.**

Smolensciae **Victor WERESZCZYNSKI.**

Lublinensis **Constant. Ludovicus PLATTER**

Polocensis **Iosephus KOMOROWSKI.**

Belzenis **Ioannes CHRESTOWICZ**

Novogrodensis **Ignatius ZBOINSKI.**

Plocensis **Simon SYRUC.**

Virebscensis **Idorus GRZYBOWSKI.**

Czerlensis **Antonius MIJCZYNSKI**

Podlachiae

videlicet, & curiales. Marschalcorum officium est, curare totius aule, & omnium conventionum tranquillitatem inter proceres, & aulicos regios partiari sedes urbium, Regi quocunque eunti, baculos erectos singuli præferunt, & ut quisque officio

Castellanus Rauenfis Illustriss. atque Excellentiss.	Felix TRZCINSKI.
. . . Breitenfis Lith.	Andreas ABRAMOWICZ.
. . . Culmenfis	Thomas GRASZCZEWSKI.
. . . Mscislauenfis	Ioannes ZABIELLO.
. . . Elbingensis	Stanislaus SKORZIEWSKI.
. . . Bracławensis	Petrus BRANICKI.
. . . Gedanensis	Ioannes GRABOWSKI.
. . . Minscensis	Michael JUDYCKI.
. . . Livoniae	Ioannes SZCZYT.
. . . Czerniechovia	Josephus CIESZKOWSKI.

CASTELLANI MINORES

Castellanus Sandecensis illustrissimus	Petrus WODZICKI.
. . . Miedzyrzensis	Ignatius TWARDOWSKI.
. . . Vislicensis	Rochus JABLONOWSKI.
. . . Biecenfis	Nicolaus TRZEBINSKI.
. . . Rogotinenfis	Maximilianus MOLSKI.
. . . Radomienfis	Josephus POTKANSKI.
. . . Zawichotscensis	Alexander RÖMER.
. . . Landensis	Michael MIASKOWSKI.
. . . Zarnovienfis	Iacobus SZEPKOWSKI.
. . . Sremenfis	Hieronymus KOLACZKOWSKI.
. . . Malogostensis	Stanislaus RYBNIEWSKI.
. . . Vielunensis	Franciscus GALECKI.
. . . Premislienfis	Antonius MORSKI.
. . . Halicienfis	Antonius ROZWADOWSKI.
. . . Sanocensis	Georgius BYKOWSKI.
. . . Chelmenfis	Ignatius KOMOROWSKI.
. . . Dobrinenfis	Adam TRZCIESKI.
. . . Polaniecensis	Alexander CZYŻOWSKI.
. . . Prementenfis	Ioannes TWORZYANSKI.
. . . Krywinensis	Franciscus WILKONSKI.
. . . Czechowienfis	Augustinus LUBNICKI.
. . . Nakielcensis	Antonius GALEWSKI.
. . . Rospierscensis	Edwardus GACZYNSKI.
. . . Biechowieńfis	Antonius ZAKRZEWSKI.
. . . Bydgostensis	Michael BIESZYNSKI.
. . . Bresinensis	Sigismundus DOBINSKI.
. . . Krufwicensis	Josephus GLEBOCKI.
. . . Olwecimienfis	Gabriel SIERAKOWSKI.
. . . Kamienensis	Stanislaus KOSSAKOWSKI.
. . . Spicimirienfis	Ioanne MACZYNSKI.
. . . Inowlodienfis	Boguslaus USTRZYCKI.
. . . Kowalenfis	Albertus DĄBSKI.
. . . Santocensis	Matthias MALCZEWSKI.
. . . Sochaczewienfis	Caspar SUFFCZYNSKI.
. . . Varfaviensis	Matthias SOLTYK.
. . . Gostynensis	Io. Stanislaus OSSOLINSKI.
. . . Wizscensis	Io. CZARNECKI.
. . . Racionensis	Valentinus NISZCZYCKI.
. . . Sierpleensis	Valerianus Adam WESSEL.
. . . Wyfogrodensis	Bartholom. GIZYCKI.
. . . Rypinensis	Stanisl. BIEGANOWSKI.
. . . Zakroczimienfis	Antonius KRASINSKI.
. . . Ciechanovienfis	Vladislaus GRZEGORZEWSKI.
. . . Livenfis	Ignatius CIESZKOWSKI.
. . . Slonscensis	Wielhemus MIR.
. . . Lubaczewienfis	Petrus TARLO.
. . . Konarientis Siwadiensis	Valentin. ANKWIĆZ.
. . . Konarientis Lancienfis	Petrus KARCEWSKI.
. . . Konarientis Cuiavienfis	Sebastianus WYŻYCKI.

officio suo apud Regem fungatur, provident. In senatus consessu omnia animadvertunt: quod si supremi Marschalci abfuerint, curiales eorum officium adimplent. Cancellarii, & Vicecancellarii Marschalcos ordine sequuntur, utriusque gentis, qui sunt similiter bini, & bina sigilla, (88) non ita ut singuli annos. Horum officium est privilegia, immunitates, prerogativas a Rege alieni datus, literas similiter regias conferere, scriptas Regi oblatas pronuntiant, quibus a Rege subscriptis illi sigillum affigunt. Omnes autem litterae ac privilegia in magni Lituanie ducatus cancellaria Ruthenica characteribus absoluntur. (89) Apud Polonos vero Latine, cuius linguae sunt peritissimi, omnes causas discutunt. Praecipua quoque est dignitas in Senatu summorum, generaliumque militia Ducum, quorum in Polonia unus, in Lituanie magno ducatu secundus, sedam ponuntur, peries hos summa omnium exercituum imperii sita est, in qua auctoritate regia plenipotenter utuntur. Hos dentum campiductores de vtriusque imperio singuli, qui sunt campestris militiae duces. Est etiam summus maioris Poloniae praefectus, siue generalis, similiter Samogitiae & terrarum Russiae praefecti, quo honorum gradu non nisi principes viri, & de patria optime meriti a rege donantur. Cooptantur quoque in senatus consessum, provinciarum de vtriusque imperio officiales, utpote iudices, qui causas nobilium munere regio diiudicant, pincernae, succamerarii, dapiferi, secretarii, vexilliferi, scribae, tribuni militum, exactores, thesaurarii, & ceteri, qui singuli singula officia in provinciis assignatis exequentur, & pariter cum iudicibus provincialibus particularia, certis temporibus anni, assignata iudicia, qui termini, siue *Roki*, vulgo dicuntur, exercent. Ensisfer quoque regni, & vexillifer curiae regiae, qui curiale vexillum in bello defert, non postrema dignitate funguntur. Non etiam auctoritatis frustrantur honore ipsi Secretarii scribaeque, siue protonotarii regii. Insuper cubiculi, stabuli, culinaeque magistri, suis dignitatibus in senatus consessu gaudent. (90)

R

Cui.

(88) MINISTRI STATUS

Regni Poloniae & M. D. Lithuaniae.

Marschaleus regni supremus, Illustrissimus atque Excellentiss. Dom.	Franciscus BIELINSKI.
Marschaleus Lithuanie supremus	Ignatius OGINSKI.
Cancellarius regni supremus	Ioannes MALACHOWSKI.
Cancellarius Lithuanie supremus, Celsissimus	Fridericus Michael princeps CZARTORYSKI.
Procancellarius regni Illustrissimus atque Reverendissimus Dom.	Michael WODZICKI.
Procancellarius Lithuanie Illustrissimus atque Excellentiss. Dom.	Michael Antonius SAPIEHA.
Theaurarius regni supremus	Carolus comes Odrowaz SEDLNICKI.
Theaurarius Lithuanie supremus	Georgius comes FLEMMING.
Marschaleus curiae regni	Georgius MNISZECH.
Marschaleus curiae Lithuanie Celsissimus Dom.	Landissus princeps SANGUSZKO.
(89) Hoc nostris temporibus obsoletum. In Lithuania enim nunc, ut in Polonia, omnia privilegia, vel Latino, vel Polono idiomate exarantur.	
(90) Regni & M. D. Lithuanie cubiculi, stabuli, culinaeque magistri, ceterique regni & M. D. Lith. officiales omnes, pertinent ad ordinem equestrem, neque in senatu assident. Sunt autem, recte ordine & numero posito, sequentes:	
Secretarius magnus regni, Illustrissimus ac Reverendiss.	Adamus KRASINSKI Canonicus Gnesnensis.
Lithuan.	Io. LOPACINSKI, Scholasticus cathed. Vilnensis.
Referendarius regni ecclesiast.	Joseph. Andreas ZALVSKI, Abbas Wochocensis.
Lith. ecclesiast.	Ignatius MASSALSKI, Praeposit. cathed. Vilnensis.
Referendarius regni secularis, Illustrissimus & Excellentiss.	Albertus SIEMINSKI.
Lith. secularis	Antonius PRZEDZIECKI.
Subcamerarius regni	Casimirus PONIATOWSKI.
Lithuanie	Ioannes MNISZECH.
Theaurarius curiae regni	Antonius KOSSOWSKI.
Lithuanie	Josephus MASSALSKI.
Vexillifer magnus regni	Carolus Gonzaga & Wlopolicki MYSZKOWSKI.
Lithuanie	Celsissimus Dominus Hieronymus princeps RADZIVIL.

Ciuitatum, oppidorum, arcium regiarum, prouinciarumque praefecti, referendarii, supplices libellos, & subditorum quærelas, ad regem & senatum deferentes, summusque regis secretarius, & referendarius, salinarum fodinarum, & metallorum praefecti, non ignobili certe dignitate potiuntur. Legati quoque prouinciarum, & ciuitatum praecipuarum, ab vniuersis ordinibus, de singulis prouinciis, nomine totius nobilitatis electi, suas in senatu partes occupant. (91) Equites quoque & patricii viri iuuenes, virtutibus & genere praestantes aulici, qui in aula regia seruientes, in praestandis quotidianis seruitiis regi operam navant, stipendiaque merentur. Insuper cubicularii, siue veredarii, qui cum epistolis regis per omnes prouincias amandati velocissime discurrent. Demum stipendiarii, & satellites, siue collaterones, regiae vitae custodes, postremum auctoritatis locum obtinent. Omnibus autem senatoribus sub fidei iuramento, & amore patriæ, eadem est perpetua & constans tuenda publicæ libertatis & propagandi imperii, voluntas. In senatu cum de republica deliberant libere, & sæpius acerrime sententias dicunt, regem imprudenter regnantem obiurgant, atque vno

consensu sanctissima maiorum instituta, & communis patriæ sanctissimas leges, ad extremum vitam defendunt.

Capitanei generales in minori Polonia XXXX, in maiori XXX, in ducatu Masoviae XII, quæ officia nulla successione, sed ex regis gratia in bene meritos de republica conferuntur. Hi enim prouinciis praesunt, & nobilitatem, regia auctoritate, pro tribunali iudicant, omnesque prouentus regios exigunt, & in thesaurum referunt. (92)

Ensiser regni Celsissimus Dom. Antonius princeps LVBOMIRSKI
Lithuan. Celsissimus Dom. Carolus princeps RADZIVIL
Praefectus stabuli supremus regni Illustrissimus atque Excellentissimus Hieronymus WIELOPOLSKI
Lithuaniz Celsissimus Dom. Vilius princeps RADZIVIL
Praefectus culinae supremus regni Illustriss. atque Excellentiss. Bernardus GORDZKI
Lithuan.
Dapifer regni Augustus MOCZYŃSKI
Lithuaniz Stanislaus PONIATOWSKI
Pincerna regni Felix CZACKI
Lithuaniz Ioannes MASSALSKI
Structor regni Adamus MALACHOWSKI
Lithuaniz Celsissimus Stanislaus princeps RADZIVIL
Subdapifer regni Illustriss. atque Excellentiss. Ioannes RZEWUSKI
Lithuaniz Eustachius POTOCKI
Subpincerna regni Gervasius Ludovius OSKIERKO
Lithuaniz Stanislaus Kojka princeps SZARTORYSKI
Venator regni Celsissimus Ignatius LANIEWSKI
Lithuaniz Illustriss. atque Excellentiss. Gabriel PODOSKI
Notarius supremus regni ecclesiasticus Illustriss. & Reuerendiss. Gabriel PODOSKI
Notarii supremi Lithuaniz Illustriss. Reuerendiss. atque Excellentiss. I) Antonius PAC. II) Thomas Ignacius ZIENKOWICZ, Suffraganeus Russie alba. III) Iosephus SOSNOWSKI IV) Ioannes IVDICKI
Geometra generalis Lithuaniz illustr. atque excellent. Iosephus EYFAL, Notarius castror. Grodzienlis
Tribunus Lithuaniz Adam MIKOSZA

OFFICIALES BELlici

Regni & M. D. Lithuaniz

Notarius campestris regni illustriss. atque excellentiss. Franciscus RZEWUSKI
Lithuaniz Michael OGINSKI
Primi pili dux regni celsissimus Stanislaus princeps LVBOMIRSKI
Lithuaniz illustriss. atque excellent. Ludovicus POCIEY
Metator regni Procopius LIPSKI
Lithuaniz Leonardus POCIEY
Praefectus rei tormentarie supremus regni Illustriss. atque Excellentissimus Dominus Henricus comes ab Ociesyno BRUHL
Lithuaniz Antonius de Woyna SOLLOHVB

OFFICIALES CIVIALES

Regni & M. D. Lithuaniz

Vexillifer curiae regni illustriss. atque excellentiss. Adamus MNISZECH
Lithuaniz Ioannes Comes KRASICKI.
Praefectus stabuli regni secundus Iosephus SZCZANIECKI
Lith. secundus Michael SLIZIEN
Venator curiae regni Antonius BIELSKI
Lithuaniz Celsissimus princeps Alexander Iosephus SULKOWSKI
Praefectus curiae Lithuaniz illustriss. atque excellent. Franciscus PILSVDSKI
(91) Illo tantum tempore, quando ordinis equestris legati, in comitiis, cum senatoribus ad constituendam nouas leges, vel antiquas confirmandas, congregantur.

consensu sanctissima maiorum instituta, & communis patriæ sanctissimas leges, ad extremum vitam defendunt.

Capitanei generales in minori Polonia XXXX, in maiori XXX, in ducatu Masoviae XII, quæ officia nulla successione, sed ex regis gratia in bene meritos de republica conferuntur. Hi enim prouinciis praesunt, & nobilitatem, regia auctoritate, pro tribunali iudicant, omnesque prouentus regios exigunt, & in thesaurum referunt. (92)

R2

Regno

(92) Praefecti cum iurisdictione, hoc est, prouinciarum gubernatores, qui ius gladii, regis auctoritate exercent, sunt in Polonia & Lithuania nunc sequentes.
Praefectus Wischouensis perillustis atque excellent.

N. WESSEL
Henricus GOLTZ
Andreas MALACHOWSKI
Rochus KOTSOWSKI
Paulus MOSTOWSKI
Adalbertus MENCINSKI
Antonius STADNICKI
Matthias LVSZEWSKI
Theodorus MOSCZENSKI
Antonius ZAKRZEWSKI
Stephanus KOSOWSKI
Andreas WRET KOWSKI
Franciscus NIEMOJEWski
Ludovicus DOMBSKI
Michael PODOSKI
Ignatius GALECKI
Stephanus DEMBOWSKI
Ioannes ROSTWOROWSKI
Fridericus comes BRUHL
Ioannes ROSTKOWSKI
Matthias SZYMANOWSKI
Iosephus MLOCKI
Andreas MOKRANOWSKI
Adalbertus PRZYEMSKI
Andreas BENARD
Iosephus KARCZEWSKI
Thomas OSSOLINSKI
Franciscus LANCKORDNEZI
Valerianus LVSZEWSKI
Antonius LASOCKI
Sigmundus KRETOWSKI palat. Chel.
Michael CZAPSKI palat. Mariab.
Iacobus NARZYMSKI palat. Pomer.
Carolus MYSCOWSKI gener. minor. Pol.
Stanislaus MALACHOWSKI
Franciscus princeps LVBOMIRSKI
Petrus MALACHOWSKI
Iosephus OSSOLINSKI pal. Volh.
Casimirus GRANOWSKI pal. Rav.
Michael RYDZIENSKI
Nicolai MALACHOWSKI
Stanislaus KRASINSKI
Albertus GRABINSKI
Ioannes ZAMOYSKI
Franciscus NOWOSIELSKI
Alexander OSSOLINSKI
Alexander BUTTLER
Matthias STARZYNSKI
Carolus princeps RADZIVIL Ensi f. Lith.
Stanislaus PONIATOWSKI Dapif. Lith.
Iosephus MNISZECH
Vladislaus LVSZEWSKI
Ioannes MNISZECH Subcam. Lith.
Michael POTOCKI
Venceslaus RZEWUSKI pal. Podol. dux camp. R.
Felicianus POTOCKI

Regno Poloniae saluberrima cura fauet, omniumque rerum ex terra nascentium fertilissima est, cuius ubertatem ceterae regiones transmarinae affatim perferunt, ad quas frumentum grandi copia, de Polonia naubus aduehitur. Pecoribus quoque omnis generis, venationibusque abundat, ita ut Saxonia, ceteraeque gentes Germanorum, Polonicis hominibus victitent. Incolae habitum variarum diuersarumque nationum more gestant: praecipue vero Italicum, Hispanicum, Hungaricum, qui illis peculiaris est. Alii Germanico, Turcico, Moscouitico, Bohemicoque more vestiuntur: diuersas enim & remotissimas prouincias peragant, unde varios mores in patriam inferunt. (93)

Viri sunt excellentissima industria praediti, variarumque gentium idiomata callent: in primis vero linguae Latinae peritissimi, quae, ut Hungari, maior ex parte, in ciuitatibus & pagis passim videntur, idque omnibus ac patribus peculiare est, quod in primis pueros litteris imbuendos, apprimaeque ad consuetudinem sedecim

Praefectus Belsensis illustriss. atque Excellentiss.	Salsus POTOCKI palatinus Kioviae.
Bulscensis Celsissimus	Antonius princeps IABLONOWSKI
Grabowiecensis perillustis atque excel.	Marianus POTOCKI
Horodellensis	Alexius SIEMIERZYNSKI
Camienecensis Celsissimus Augustus princeps	CZARTORYSKI Gener. ter. Podol. Pal. Rusiae.
Zytomirienensis perillustis atque excellent.	Ioannes LIINSKI
Owruccensis	Franciscus ZAGORSKI
Luceorienensis Celsissimus Stanislaus princeps	CZARTORYSKI Venator regni.
Vlodzimiriensis perillustis atque excellent.	Franciscus LEDOCHOWSKI
Kremieniecensis Celsissimus Iosephus princeps	SANGSACKO.
Winnigensis perillustis atque Excellent.	Iosephus CZOSNOWSKI.
Czerniechouienensis, simul palatinus illustrissimus	Petrus MIGOTYSKI.
Novogrodensis	Felix CZACKI Pocillat. R.

PRÆFECTI CVM IVRISDICTIONE
M. D. Lithuaniae

Praefectus Vilnensis simul palatinus, Celsissimus	Michael Dux RADZIWIL, dux exerc. supr. Lith.
Osmaniensis, perillustis atque Excellent.	Andreas OGINSKI.
Lidentis	Ignatius SCYPION.
Wilkomirienensis	Benedictus TYZENHAUEZ.
Bracławienensis	Iosephus HILZEN.
Trocensis, simul palatinus illustrissimus	Alexander POCEBY.
Kowinensis	Simon SYRUA, Cast. Vitepl.
Grodzinenensis	Iosephus MASSALSKI, thesaur. car. Lith.
Vpitscensis perillustis atque Excellent.	Stanislaus PUZYNA.
Samogitia	
Smolenscensis simul palatinus, illustrissimus	Petrus SAPIEHA.
Szareuboviensis perillustis atque Excellent.	Christophor. ZAWISZA
Polocensis, simul palatinus, illustrissimus	Alexander SAPIEHA
Novogrodensis simul Palatinus Celsissimus	Iosephus princeps IABLONOWSKI.
Stonimienensis perillustis atque Excellent.	Antonius SADOWSKI.
Wolkowiscensis illustrissimus	Ioannes MASSALSKI, Pocillator Lith.
Vitepscensis simul Palatinus illustrissimus	Iosephus de WOYNA SOLLOHVS
Orszaniensis perillustis atque Excellent.	Ioan. CHLEWICKI JOZEFOWICZ
Brzescianensis illustrissimus	Iosephus Comes FLEMMING thesaur. supr. M. D. Lith.
Pinscensis	Michael OGINSKI, Notar. Lith.
Mscislaiensis perillustis atque Excellent.	Nicolaus LOPACINSKI.
Minscensis	Iosephus IWANOWICZ
Mozyascensis	Antonius OSKIERKO.
Rzeczyscensis Celsissimus	Albertus princeps RADZIWIL.
Livonia illustrissimus	Constantinus PLATTER Cast. R.

(93) Poloni nostris temporibus duobus tantum vestium formis videntur, orientali nempe, sine habitu longo, ad talos usque, & breui, Germanorum vel Gallorum more, qui apud eos maxime in usu est, qui exterarum prouincias peragrarunt.

sedecim, plusve annorum, in pulueribus scholasticis committunt, sumibus pro magistris minime indulgenti. Vide linguam Latinam omnes fere congrue callent, idque ea de re maxime obferat crediderim, quod vulgaribus litteris, vel scripturis, in sacris ac profanis rebus, nunquam videntur, omnesque leges tam ciuiles, quae nobilium, ac villanorum, & ipsa cancellaria regni ac castrensis, Latinis litteris omnia expedit, atque ideo factum est, ut passim docti omnes enaderent. (94)

Habent praeter ea Poloni & Litvani linguae Latinae instructionem propriam, & perfectissimam, ut Latinarum dictionum proprie ad iustum accentum, expressioneque secundum litteras ipsas, quadam cum gratia, & dulcedine inflectere, ac proferre queant. Qua de re Polonia omnium fere gentium studia vicisse videtur, quod rarus esset, qui Latinas litteras non calleret, deinde Germanicum, Hungaricum, ac passim Italicum, & magna ex parte Gallicum, Hispanicumque, extra vulgare suum Sarmaticum idioma, nesciret. (95) Equites in ornamentis equorum, armorum, vestibusque praesumptuosius plurimum delectantur. Campestri praelio alacrius hostem quemlibet paruis & magnis copiis adoriuntur. Castra artificiose collocant, curibus in gyrum arte dispositis, adeo, ut in illis tuti, non aliter atque in arce firmissima, includantur. Viri sunt bellicosi, strenui, hostisque, quamvis validissimi, impauidi. Armatura maiori ex parte Hungarorum more videntur, clypeosque, qui totum hominem equo insidentem tegunt, & hastas oblongas gestant. pluresque inter eos tanta animositatis reperiuntur, ut unus alium, quamvis toto exercitu suorum profligato, ad mortem usque non deseruerit, sed uterque strenue dimicando honeste occumbere, quam turpiter fugere mauult: prout in Moldavia duobus fratribus germanis, STAVSOVICII dictis, euenit, qui ab exercitu suorum aberrantibus cum quinquaginta comilitonibus, inscii in multitudinem Valachiorum inciderunt, a quibus undique circumuenti, in primo congressu unus occubuit, alter vero strenue dimicando egressus: sed caedis fratris germani recordatus, in exercitum Valachiorum conuersus, acies eorum fortiter disuerberabat, & quamvis euadendi facultas iterum ei pateret, tamen honestius occumbere, quam euadere maluit. MELSTINVS quoque, cum VITOLDVS, dux Lithuaniae, multitudine Tartarorum fugaretur, ex fuga audacter conuersus in confertissimas hostium acies sese coniecit, multisque hostium trucidatis, tam diu strenue dimicauit, donec prorsus telis confodereur, equoque deiiceretur, a MCCCXCVII, ut latius patet in Lithuaniae ducum descriptione. His etiam multi similes in gestis Polonorum reperiuntur, quos sigillatim recensere infiniti laboris esset. Id vero illic maxime non solum inter fratres, sed & inter socios fideles reperiuntur, prout nuper Vilnae in Lithuania, me praesente, euenit, duobus adolescentibus, per plateam ciuitatis pergentibus intempesta nocte, duo alii armata manu occurrunt, ubi inter defendendum unus aduersarium suum interemit, aufugitque. Socius vero illius captus caedisque damnatus, in locum decollandi postidie ducitur, cumque iam carnifex gladio euaginato staret, ille reus caedis, qui profugerat, accurrens dixit: finite hunc innocentem abire, ego enim hanc caedem perpetraui, ita-

S

(94) Ob puram putam Latinae linguae cognitionem certe nemo doctus enadit. Vniuersi enim rerum cognitio, earumque nexus & usus, doctos tantum facit homines, minime lingua, quaecunque sit, vel Latina, vel Graeca, vel Gallica, reliqua. Quis enim diceret, populum Romanum, vel Graecum, doctum ideo fuisse, quia harum linguarum cognitionem habuerit exactam. Lingua quidem Latina nunc eruditorum est idioma, ideoque clausis eruditionis, non vero ipsa eruditio. Sed nemo tamen inficias

ibit, ut ii, qui Latine, lectione veterum, discant, non simul, & varia ad veram eruditionem pertinentia comprehendant.

(95) Nostris temporibus tres maxime in Polonia florent linguae exoticae, Gallica, Germanica, Italica, & Gallica quidem apud proceras & aulicos, Germanica apud mercatores & artifices, Italica inter sacerdotes maxime in usu est, quamvis & primi sapissime has tres linguas simul calleant.

itaque ille genua flectens a spicatore decollatus est, innocens vero liberatus. (96)

Nobiles humilioris fortunæ, iniurias, a magnatibus illatas, non patiuntur, nam quamvis pauperrimus nobilis extiterit, amicis cognatisque suis collectis, quam maximum magnatem debellare potest: non solum enim possessiones pro necessitate amici exponunt, sed etiam vitam suam pro eo morti, variisque periculis obiciunt, qua de re magnates in Polonia, non parui sibi pauperem vulgum nobilium ducunt: in Lituania contra nobiles humilis fortunæ magnatum sunt servi. Accidit in Polonia, me præfente, quod quidam magnæ auctoritatis vir, DOM. IOANNES LVBOMIRSKI, thesaurarius regis supremus, capitaneus Lancienensis, & Radomienensis, castellanus Siradiensis, quosdam pauperes nobiles, MIKOLAJEWSCI dictos, iniuria affecerit, qui collecta manu consanguineorum, cum magno comitatu proficiscentem occiderunt, in frustra dissecarunt. Cumque hic nobilis, aut honore priuandus, aut capite plectendus, pro prædicto facinore esset, honorem vitæ præferens, citatus ad comitia Lublini celebrata, alacriter comparuit, ibique, honore integro, ex sententia regis decollatus est. Quod si huic genti nimia commensationes, & diuitiarum plusquam liberales profusiones, inebriationes, non obfuerint, omnes fere gentes innata virtute, & ingeniis heroicis saparent, sed vnus pro sanitate alterius, prout illis mos est, bibens, poculum magnum funditus exsiccat, quamvis natura interdum repugnante, sicque hæc eorum mutua charitas, quam illi maxime in conuiuiis celebrant, eos multoties sanitate priuat, multisque ex nimia inebriatione infirmitatibus corripiuntur. Cum enim vnus alteri pro sanitate præbuit, non solum poculum vitreum, sed & ligneum vel figulinum, capiti allidit, tandem postridie surgens infirmitate correptus vinum incusat, amphoræ oblitus, quam ad caput colliserat. Multi quoque inter eos, præcipue in ducatu Masouia, reperiuntur, qui sese alterutrum bibere vi compellant, dicentes, aut mihi præbibe, aut mecum armis decertato: interim vero alius arma, quam poculum, quod natura recusat, alacrius eligit. Aulicorum ministrorum, famulorumque tantas vniuersi Sarmatæ, præsertim Poloni, Masouia, Lituani, & Ruteni, fouent turmas, vt nunquam sperares, eos educari posse, qui nullum aliud officium agunt, nisi dominum aliquem migrantem, comitari, vel aliquo amandati manus iniunctum obire, a ceteris seruitis prorsus liberi, immunesque. Mechanicum opus nobilis, famulo ingenuo, quamvis pauperrimo, obire non patitur, nec demandat: quod si aliquis minus discretus famulo negotium minus honestum mechanicumve iniunxerit, rusticum sibi ad id muneri inueniendum oportere, se vero honesto seruitio minime abdicaturum, respondit. Et ideo nobiles nobilibus, paresque genere ac virtutibus, paribus plerumque inseruiunt, cum honesta ac nobilia seruitia obeunt, contra occidentalium gentium consuetudines, apud quas nobiles nobilibus turpe inserui putant, quod mechanica seruitia, quicquid dominus demandauerit, obire coguntur. Apud Sarmatas vero, qui melius bibit pro sanitate domini, ille melior censeretur minister, & postquam dominus mensæ accubuerit, & ministri domestici statim ordine seruato accumbunt, aliquandoque tres, quatuorue mensas occupabunt, quibus liberaliter fercula opipara apponuntur, vt quilibet aulicorum tres famulos sua portione educare possit, quam ipse saturatus puero a tergo stanti, in quadra laute porrigit.

Aulicus quilibet famulos aliquot & pueros habere solet, & illi famuli alios famulos, pueri pueros, ad quartum vsque ordinem, ad mensam eiusdem domini omnes

(96) Si hoc ita, vt Strykowski narrat, factum esset, nescio quam saperet barbariem. Qui enim magistratus hominem sine inquisitione, sine decreto, in momento temporis capite plecti potest? Posset et mania correptus accurrere seque nocentem profiteri. Forta aliter res se habuit, quam auctor scripsit.

ntes cibaria sumentes, & salaria recipientes, & plerumque maiori ex parte, nisi ad mensam inseruiunt, peracto prandio, vel cena, saturati inclinatis de more gentis coram domino genibus, capitibusque adaperitis, quo volunt, discurreunt, & quandoque triduo, quatrduoue, vel integra hebdomada, dominus seruum in tabernis vel in comitiis occupatum, non videbit: raro tamen, vbi fuerit, interrogatur, & si interrogatur, respondit, se pro sanitate domini hilariter bibisse, ad quem dominus subridens gratias agit, & plerumque liberaliter huiusmodi remuneratur.

Quodam tempore accidit, dum quidam episcopus per thesaurarium suum aulicis, & famulis, salaria, siue stipendia, secundum consuetudinem ad vnamquamque partem anni, perfolueret, adstantibusque omnibus ordine suo, quidam latuncululus, qui eadem in aula nemini seruiens versabatur, bibens & comedens quotidie ad mensam episcopi, ceteris famulis salaria expectantibus se intermiscuit, quibus aduersus eum murmurantibus, quod nemini seruiens stipendium expectaret, episcopus illum interrogat, cuiam inseruaret, & quid negotii obiret? qui respondit: tibi reuerendissime domine inseruio, & id quod alii strenuus adimpleo. Qualenam sit seruitium, episcopo interrogante, dixit: quotidie bis in die laute ad mensam tuam comedo, & bibo, cui episcopus subridens stipendium persoluit. (97)

Nobiles legibus castrensibus & terrestribus, a regibus suis constitutis, vtuntur, ad ciuitatesque prouinciales, quas superius enumerauimus, citantur, nomine capitanei illius regia munia obeuntis, qui arcis prouinciæque præest, hosque sermings castrenses apellant. Ad terrestres vero terminos, qui rarius celebrantur, in anno sex, quatuor inter vicibus, nomine regis in eandem arcem citantur, vbi a indice terrestri, vices regias adimplente, iudicantur. Ciues vero in ciuitatibus, imperatoriis legibus, quas Magdeburgenses apellant, vtuntur.

Atque hæc nobis de regno Polonia breuiter dicta sufficiant, quod multis de causis toti reipublicæ Christianæ vtilissimum est, a gentibusque variis crudelissimis, Tartaris & Turcis videlicet, munissimum propugnaculum, Germaniæ præsertim regionibus.

PROVINCIA RVM SEV PALATINATVVM

LITHVANIA, CIVITATVMQVE PRÆCIPVAVM DESCRIPTIO.

LITVANIA ab oriente Russiæ, Moschouia Duci subiectæ, contermina est, ab occidente Podlasia, Masouia, Poloniaeque & Prussiae, nonnihil in septentrionem reflectendo adhæret, a septentrione Livonia, Samogitiaque, a meridie Podolia, Volhyniaque, Russiæ regionibus, adiacet. Porro Lituania regio est amplissima, plurimos ducatus, regionesque & prouincias diuersis nominibus appellatas, suo nomine complectens, & VITOLDI, magni Ducis, temporibus, a Ponto Euxino Tauricaque Chersoneso, ad sinum vsque maris Baltici, pelagumque Curlandia, Liouones & Prutenos versus, fines suos longo tractu extendebat. Omnis autem magnus ducatus Lituaniæ in palatinatus & tractus certos, siue prouincias, vbi iudicia particularia, & terrestria, pro nobilibus exercentur, non secus ac Polonia, diuisus est. Hi vero tractus & palatinatus pro ducatibus, vt quondam temporibus plurimorum ducum erat, computari possunt, & vnusquisque palatinatus suum vexillum, quo in bello vitur, habet. Eundem quoque colorem & signum omnes tractus, siue prouinciæ, qui in eodem palatinatu continentur, in vexillis

S2

(97) Tempora mutantur & nos mutamur in illis. neque computationes nunc tam crebro celebrantur in Polonia, multo minus ebrii remunerantur.

xillis suis representant, nisi quod palatinatus vexillum maius est, cum duobus cornibus, tractus vero minus, simpliciter, protensum cum vno cornu.

Primo itaque vexillum magni ducatus Lituanie peculiare, & quadriangulare, ad differentiam ceterorum, sexaginta vinas sericeæ telæ rubeæ continet, in medio insigne proprium, hominem videlicet armatum, equo albo velociter currenti, insidentem, gladiumque super caput manu extensa tenentem gestat, desuper stemmatis pileus ducalis: ex altera vero parte vexilli pro insigni, imaginem Diuæ virginis Mariæ in sole cum puero habet.

Vexillum supremi ducis exercitus eiusdem amplitudinis, quadriangulare quoque, coloris lasurini eodem stemmate magni ducatus, ex vna partium in campo rubeo; (campus hic locus stemmatis intelligitur) ex altera diuæ Stanislae episcopi Cracouiensis imaginem gestat.

PALATINATVS VILNENSIS (98)

VILNA vrbs, caput & metropolis totius Lituanie intra colles ad confluxum Vilnæ, a quo nomen habet, & Vilnæ fluviorum sita, muroque circumducta, ipsa quoque murata. Arces duas insigniter muratas adiunctas sibi habet, quarum vna inferior, (hæcque amplā, & sumptuosissime extructa) altera superior, in colle eminentissimo condita: eas enim ex vna parte Vilna, ex oriente fluens, ex altera Vilnæ fluvii, ibidem concurrentes, præterlabuntur. Porro Vilna, quæ nomen vrbi dedit, minor est: Vilna vero est amplior, & nauigabilis, quo merces ex Vilna nauibus Gedanum Prussie exportum celeberrimum, deportantur. (99) In hac vrbe plurima templa Romanæ obedientie, & Rutenorum ritus, magnis sumptibus extructa. Episcopalis sedes in Basilica arcis cathedrali diuæ Stanislae dicata. Metropolitanus quoque Russiæ ibidem sedens suam in Basilica Rutenici ritus præcipua, titulo diuæ virginis Mariæ insignita, retinet. Porro in toto Lituanie magno ducatu, quinque sunt Romanæ obedientie episcopatus, videlicet Vilnensis, Samogitiensis, Kiouiensis, Lucensis, & Ianouiensis. (100) Septem præter ea præposituræ, siue Parochiæ insigniores, a Vladislao Iagielone, qui primus Lituanos baptisauit fundatæ, & dotatæ, videlicet Vilkomiriensis, Misogolienensis, Nemencienensis, Mednicienensis, Kreuensis, Obolcensis, & Haynensis. Archiepiscopus, qui supradictis episcopis Lituanie præest, Leopoli in vrbe Russiæ sedem suam habet Ruthenici vero ritus in Lituania, & Russiæ, Polono Regi subiecta, septem sunt. Metropolitanus, siue Archiepiscopus, Vilnæ, sedem suam habet. Episcopi vero, quos

(96) Palatinatus Vilnensis diuiditur iterum in quinque tractus, Vilnensem particularem, Osmianensem, Lidensem, Vilkomiriensem, & Braclauiensem. Officiales vero tetrestres in Lithuania, alio ordine & numero, quam in Polonia, si constituti a 1696, positi, nempe sequenti:

Marschaleus provincialis Marszałek powiatowy
Subcarterarius Podkomorzy
Capitaneus Starosta
Iudex castrensis Szasza Grodzki
Notarius castrensis Piłsz Grodzki
Pocillator Podczasz
Pinderna Czesnik
Præfectus castri Horodniczy
Thesaurarius Skatbnik
Venator Lowczy
Emissarius Miecznik
Præfectus stabuli Koniusz
Mator castorum Obozny
Præfectus vigilum Strażnik

Statuor mones: Krayczy
Præfectus pontium Mostowicz
Aedilis Budowniczy
Tribunus (Cimon) Vilnensis officialibus etiam terrestribus annumerandis. Marschalei provinciales in his tantum sunt tractibus, Osmianensi, Lidensi, Vilkomiriensi, Braclauensi, Grodzkiensi, Koniwinski, Vpitiensi, Starodubowski, Slonowski, Wolkomyjski, Orsanienzi, Pinski, Motzyjski, & Rzeczycki.

(99) Hoc quidem nunc non fit, quia commercium Vilnæ magis antea, quam nostris temporibus, floruit, sed fieri tamen posset, ut merces Vilnæ Gedanum & Rigam nauibus aduehantur, nempe per fluuios Vilniam, Niemen, lacum Curlandiam, & ibi ex oras maris Balticae Gedanum & Rigam.

(100) Nunc non est episcopus ianouensis, qui vero sunt ceteri Romanæ obedientie in Lituania episcopi, ex catalogo Senatorum, supra no. 86 dato, apparet.

quos Vladicas Rutheni appellant, hi sunt, Polocensis, Volodimiriensis, Lucensis, Pinsensis, Kiouiensis, Præmisiensisque, & Leopoliensis, qui etiam Metropolitæ titulo vtuntur: horum mores, habitum, religionem in Moschouie descriptione de religione Russiæ videbis.

Vilnensis palatinatus vexillum rubeum est, & bicornè XXXV vinas telæ sericeæ continens, ex vna parte in campo albo magni ducatus insigne gestat, ex altera columnarum antiquæ gentis stemmate insignitur.

In hoc palatinatu tres sunt ingentes tractus, siue provincie, Osmianensis, Braclauiensis, & Vilkomiriensis, horum quilibet proprium vexillum, quo nobilitas provincialis in bello vtitur, habet.

OSMIANA, oppidum ligneum a Vilna VII miliaribus abest, territorium ad se pertinens satis amplum habet, in quo sunt complura oppida regia, & nobilium. Vexillum rubeum simile Vilnensi, sed cum vno cornu, stemmate magni ducatus in campo albo insignitur gestat.

VILKOMIRIA, oppidum ligneum ad Swienta fluuium situm. Curia est in ea iudicialis, in qua causæ nobilium disceptantur. Crucigeros Prussienfes, exposita tunc in scopulo vestigia eius apparent. Prouinciam amplissimam, ad XXV miliaria patentem habet, in qua sunt oppida complura regia, nobilium, spiritualiumque. Vexillum quoque rubeum, stemmate magni Ducis ex vna parte ornatum, ex altera diuæ Michaelis imagine insignitur refert.

BRATISLAVIA, ciuitas lignea, arcem sibi adiunctam in scopulo ad lacum amplissimum conditam habet. Vexillo rubeo, nobilitas tractus Bratislauenfis, cum stemmate magni ducatus in bello vtitur. A Vilna XX miliaribus distat.

HAZNA, arcem murata, & ciuitas lignea ad fluuium eiusdem nominis, a Bratislavia II miliaribus distat.

DESWIAT, arcem ad lacum amplissimum eiusdem nominis sita, a Bratislavia V miliaribus.

LIDNA, oppidum ligneum provinciale, arcem muratam, in qua iudicia nobilium celebrantur, habet, tractus Lidensis. Vexillum quoque lasurini coloris in bello gestat.

PALATINATVS TROCENSIS.

TROCK, ciuitas lignea, muro, cuius adhuc ruinae apparent, quondam circumdata, sed a Crucigeris Prussiensibus communionem deaustata. A Vilna sex miliaribus distat, arcem habet in lacu, satis opportunitate & natura loci muniam, ad quam nisi nauibus peruenitur. In ea olim sedes Ducum Lituanie erat, postea in Vilnam translata. Est quoque aliud oppidum eiusdem nominis, quatuor a Vilna miliaribus, ad Vacam fluuium, quod ad differentiam huius nouæ Troki dicitur. In hoc palatinatu quatuor sunt ingentes tractus, Grodnensis, Cownensis, Lidensis, & Vpitiensis. (101)

GRODNO, ciuitas lignea, arcem muratam in scopulo sitam habet, quam Niemen, siue Cronon fluuius celebris, & nauigabilis præterfluit, vna cum ciuitate. Eo merces Gedanum ex regionibus Lituanie, nauibus deferuntur. Territorium Grodnense satis amplum est, quod pro ducatu olim habebatur. Vexillum

T

(101) Palatinatus Trocensis diuiditur iterum in quatuor tractus, Trocensem peculiarem, Grodnensem, Kownensem, & Vpitiensem. Tractus vero Lidensis pertinet ad palatinatum Vilnensem. Lida ciuitas fuit etiam a plagiario Guagnino inter ciuitates huius palatinatus recensita, quam ad palatinatum Vilnensem, ubi sita est, reieci. Officiales terrestres eosdem habet ac palatinatus Vilnensis.

lo lasurini coloris vnicorni correspondens palatinali, stemmate magni ducatus insignito vitur.

COWNO, ciuitas lignea insignis, plures tamen in eadem reperuntur lapides, ad confluxum *Nemnis* & *Viliae*, fluminum navigabilium, sita; arcem muratam antiquitus in scopulo conditam habet. Vexillum quoque lasurini coloris in bello nobilitas prouincialis gestat.

VPITA, ciuitas lignea prouincialis; tractum amplissimum cum multis oppidis complectitur. Vexillo ceteris sui palatinatus tractibus simili in bello vitur.

Vexillum palatinatus Trocensis bicorni, XXXV. vltas telae sericeae lasurini coloris continet, stemmate magni ducatus in campo rubeo insignitur.

PALATINATVS MINSCENSIS

MINSKO, ciuitas lignea amplissima, arx ex roboribus extracta, natura & opportunitate loci munitissima, fossa profunda circumducta, cum fluuius quidam molendinis frequens praeterlabitur. Vexillum huius palatinatus purpurei coloris bicorni stemmate magni ducatus in campo albo insignitur. Tractus quoque eius Recensis, quem vnum complectitur, simile vexillum, sed vnicorne gestat. (102)

MOZYR, ciuitas prouincialis ampla lignea ad fluuium *Perepetum* condita, qui duodecim miliaribus supra *Kiouiam*, hausto fluuiio piscoso, *Thur* dicto, *Boristhenem* influit, a *Kiouia* xxx miliaribus *Poloniensis* distat, a *Bobranksko* totidem, a *Mohilow* viginti, ab *Orsza* xxvi. Vexillo *Mozyrensis* tractus viridi, prout suus palatinatus, vitur.

RZECZYCA, ciuitas sui tractus principalis, iuxta *Boristhenem*, arcem habet.

KEIDANOW, arx cum oppido a *Vilna* XXV miliaribus.

RADOSKOWICE, castrum cum ciuitate, hic Rex *Poloniae* *Sigismundus* Augustus copias primatas numerosas centum millia superantes recensuit. Anno Domini 1568.

BORISSOW, ciuitas lignea, arx ex roboribus extracta, munitissimaque propugnaculis, parietibus quaternis, intrinsecus terra, lapidibusque impleta firmata, fluuiio *Beresina* opportune circumducta. A *Vilna* XL miliaribus distat. Vexillo prouinciali caret, sed in ea milites praesidarii, contra incursum *Moschorum* continuo afferuntur, ad eam enim *Moschus* fines suas peruenire contendit.

LOHOISKO, ciuitas cum arce lignea, a *Borissow* viii miliaribus distat.

SWISLOCZ, castrum cum oppido ad fluuium eiusdem nominis.

BOBROISKO, arx cum ciuitate, ad *Beresinam* fluuium.

OWRUCZKO, arx in colle eminenti lignea, olim pro ducatu computabatur, nuncque plures nobiles Russi titulo huius ducatus vtuntur.

NOVOGRODENSIS PALATINATVS.

NOVOGRODEK, ciuitas ampla lignea, quondam secundis genitis principum *Lithuaniae* attributa erat, nunc in palatinatum redacta est. Vexillum bicorni rubei

(103) Palatinatus *Minscensis* dispartitur iterum in tres tractus, *Minscensem* peculiarem, *Mozyrensem*, & *Rzeczyensem*. Officiales terrestres e-

osdem habent hi tractus, ac palatinatus *Vilnensis*, exceptis tribus, *Mareschalco* tamen, qui ad vitae tempora sangit officio, vitur tractus *Rzeczyensis*.

rubei coloris stemmate magni ducatus, in campo albo insignitum in bello gestat. Tractus duos *Slonimensem*, & *Volkouiscensem* complectitur. (103)

SLONIM, ciuitas, & munitio lignea, olim secundo genitorum magnorum *Ducum* *Lithuaniae* erat, & pro ducatu cum suo territorio computabatur, postea in prouinciam redacta est. Vexillo rubeo vnicorni stemmate, magni ducatus insignito prouincialis nobilitas vitur.

WOLKOWISKO, ciuitas ampla, curia in ea iudicialis, vbi causae nobilium discutiantur. Vexillum quoque rubeum, *Slonimensi* simile, habet.

MSCIBOW, oppidum, & arx lignea in stagno, natura loci munita, planicie circumdante, a *Volkowisko* ii miliaribus.

Oppida plurima hic, *Novogrodensis*, tam regia, quam nobilium, cum suis tractibus praedictis, complectitur.

PALATINATVS BRESTIENSIS.

PRESTIA, ciuitas ampla lignea, in finibus *Lithuaniae* sita, contermina *Podlissiae*. Arcem ligneam sibi adiunctam habet, natura, opportunitateque loci munitam, & duobus fluuiis, quorum vnus *Muchawicz*, alter vero *Bug* vocatur, opportune circumdatam.

Vexillum bicorni lasurini coloris, in campo rubeo stemmate magni ducatus insignitum gestat, vnum duntaxat, amplissimum, tamen tractum, *Pinscensem* videlicet, complectitur. (104)

PRYKOP, ciuitas lignea satis ampla, ad fluuium *Perepetum* sita, qui multis oppidis *Russiae* praeterlapsus, in *Boristhenem* fluuium amplissimum deferitur.

Hic ciuitas cum suo territorio quondam inter principatus *Russiae* computabatur, & a *Gedimino* magno *Lithuaniae* Duce subacta, secundo genitorum principum *Lithuaniae* erat, nunc in prouinciam est redacta. Nobilitas vexillo lasurini coloris, stemmate magni ducatus insignito, vitur.

OWRUCZKO, arx & ciuitas, ad fluuium eiusdem nominis sita.

PROLEWKO, arx, & ciuitas ad *Huberczia* fluuium.

VOLINIA REGIO.

VOLINIA, inter ceteros *Russiae* principatus, gentem bellicosiores habet. Est autem regio amplissima, frugum omnigenarum abundans, siluis ferigenis, stagnisque piscosis referta, ad magnum ducatum *Lithuaniae* pertinebat, sed nunc regno *Poloniae* adiuncta est. Hi vero populi a *Volga* fluuiio amplissimo, qui *Moschovitas* a *Tartaris* determinat, prout in deductione *Polonorum* latius dictum est, in hanc regionem venerunt, quam a suo nomine, (*Volgari* enim a *Volga* dicebantur) *Volgariam*, postea successu temporis, *Voliniam* nuncupauerunt. Viri sunt strenui, & bellicosi, *Ruthenico* idiomate, moribusque & religione vtuntur. In tres tractus, siue prouincias, haec regio diuiditur, *Lacensem*, *Vladimirensem* & *Ctemenecensem*. Vexillum huius regionis bellicum principale bicorni est, purpurei coloris, in campo albo stemmate magni ducatus *Lithuaniae* insignitum. Prouincialia quoque vexilla eundem colorem, & stem-

(103) Palatinatus *Novogrodensis*, non duos, sed tres tractus complectitur, nempe praeter *Slonimensem* & *Volkouiscensem*, etiam *Novogrodensem* peculiarem.

(104) in duos tractus diuiditur palatinatus *Bre-*

stensis, *Brestensem* peculiarem, & *Pinscensem*.
(105) *Olewska* ciuitas, sita in palatinatu *Brestensi* *Lithuaniae*, & *Owrucae*, ac *Zytomir*, sitae in palatinatu *Kioviensi*, male ad palatinatum *Volhyniae* fuerit reiectae. Qua de causa in locis suis reposui.

& stemma referunt, nisi quod unicornia sunt simpliciter protensa.

LVEZKO, ciuitas lignea, sedē episcopali Ruthenorum, & Romanæ obediētiæ clara, arces muratas duas in colle eminenti habet.

WŁODIMIRIA, oppidum ligneum, munitionem quoque ligneam, ad paludes sitam habet, quondam pro ducatu habebatur.

KRZEMENIEC, ciuitas ampla lignea, castrum quoque ligneum, argilla circumlinitum habet.

Hæ autem ciuitates prouinciales complura oppida, & munitiones ad se pertinentes complectuntur.

CHABNO, arx, & oppidum ad Vistam fluium situm.

KOREC, arx, & ciuitas lignea, pro ducatu olim cum suo territorio computabatur.

KAMENIEC, munitio, in colle sita.

ZBARASZ, arx, & ciuitas olim sui iuris erat, cum suo territorio, & pro ducatu nunc etiam computatur, pluresque nobiles & domini huius regionis, ducum titulo a suis ciuitatibus utuntur.

PALATINATVS KIOVIENSIS.

KIOVIA, vetustissima, amplissimaque vrbs ligneis septis circumdata, olim totius Russiæ metropolis, ad fluium celeberrimum Boristhem sita, a Vilna centum viginti miliaribus Polonicis distat. Eam quondam magnificam, & plane regiam fuisse, ipse ciuitatis ruinae, & monumenta, quæ sex miliaribus patent, indicant. Apparent adhuc hodie in vicinis montibus, & collibus ecclesiarum, monasteriorumque, & ædificiorum desolatorum vestigia. Præter iea cauernæ quædam subterraneæ vastissimæ, longo tractu subtus terras exonsæ, quas quidam octuaginta miliaribus protendi dicunt, in his plurima antiqua sepulcra, corporaque illustrium quorundam Russiæ virosum, (quamuis antiquius posita) carie tantum consumpta, integra tamen apparent, præcipue vero duorum quorundam principum cadauera, in vestibus gentilium more, prout viui ambulabant, integra, veluti recens posita, apparent. Sicque inssepulta in specu iacent, quæ peregrinis a monachis Ruthenici ritus ostenduntur. Iuxta hanc urbem arx satis munita, ex roboribus, & lapidibus, terraque ad Boristhem constructa est. Porro Kiouiensis tractus amplissimus est, quinquaginta miliaribus Polonicis, plusue patens, olim sui iuris principem habebat, nunc in palatinatus formam redacta est. A Kiouia in meridiem reflectendo, Circaſs ciuitas lignea ad Boristhem sita occurrit, eius incolæ Circaſsi dicuntur, longoque tractu, iuxta Boristhem degunt. Rutheni sunt, alii tamen ab his, qui ad Pontum Euxinum in montibus habitant, viri bellicosi, & strenui, cum Tartaris Præcopensibus, sibi in vicinia adherentibus, frequenter belligerant, in prouinciasque eorum excurrunt, & prædas, iumenta videlicet, abigant: distat autem ciuitas Circaſs a Kiouia viginti quinque miliaribus Polonicis. Supra Circaſs septem miliaribus per Boristhem ascendendo, Kaniew oppidum viris bellicosus circumquaque habitantibus clarum occurrit, XVII miliaribus a Kiouia abest. Infra Circaſs, & Kaniewienses nullæ habitationes Christianorum sunt. Campeſtria enim desolata colonis vacua, ipsis solummodo feris domicilium præbentia, quadraginta miliaribus ad Oczakow vsque castrum & ciuitatem, in ostiis Boristhenis sitam, patent. In Oczakow autem ciuitatē, & circumquaque in campeſtribus Tartari Præcopenses degunt: ipsa vero ciuitas cum arce Turcicis præſidiis (quamuis Tartari eam incolant)

lant) teneror, & hucusque Lituanorum colonia, Vitoldi temporibus, erat; sed ad rem vnde digressus sum, redeo.

Kiouiensis palatinatus vexillum bellicum viride bicornē, stemmate magni ducatus in campo rubeo: ex alia vero parte vrſo in campo albo insignitum, gestat. Tractum vnum dumtaxat, Moserensem, amplissimum tamen, habet. (106)

ZYDOMIERZ, ciuitas tractus sui principalis, vbi est præfectus cum iurisdictione.

BIALA CERKIEW, ciuitas munita, vbi est præfectura sine iurisdictione.

OWRVCZE, castrum, & ciuitas ampla in colle.

MSCISLAVIENSIS PALATINATVS.

MSCISLAVIA, ciuitas lignea, ad fluium Sosam dictum sita, arcem quoque Mex roboribus apprime munitam habet. In ipsis finibus Moschouiae iacet, ideo præſidarii milites in ea continuo asseruantur. Vexillum huius palatinatus crocei coloris est, magni ducatus stemmate in campo rubeo insignitum prouincialibus ciuitatibus caret: plurima tamen oppida, & arces complectitur, quondam sui iuris principem habebat, sed nunc in prouinciæ formam redacta est. (107)

Nunc castra ad Boristhem sita breuiter recensēbimus.

DOMBROWNA prima arx a Moschouiae finibus ad Boristhem, cum oppido sita, a Smolensko decem quatuor miliaribus abest, ab Orsha quatuor.

ORSHAM in Vitebsciensi palatinatu describemus.

KOPYSZ castrum cum oppido ad Boristhem, ab Orsha quatuor miliaribus distat.

SKLOW, arx cum ciuitate ad Boristhem, a Kopisz duobus miliaribus distat, pro comitatu computatur. Vnde se illustris ac magnificus Dominus IOANNES CHODKIEWICZ conitem scribit.

MOHILOW, arx cum ciuitate ad Boristhem sita, sex miliaribus a Sklow.

BYCHOW, castrum cum oppido ad Boristhem situm, a Mohilow duodecim miliaribus.

RECZYCZA, arx cum oppido ad Boristhem sita.

STRISSIN, arx cum ciuitate ad Boristhem.

LVBEZ, arx ad Boristhem sita.

VISZEHOROD, arx ad Boristhem, a Kiouia tribus miliaribus abest.

VITEBSCIENSIS SIVE VITEBLIENSIS PALATINATVS

VITEBSK, ciuitas satis ampla lignea, ad DZWINAM fluium insignem, & nauigabilem, quo merces omnigena Rigam, Liouoniæ metropolim, deportantur, sita. Arces duas amplissimas, natura & opportunitate loci munitissimas habet, quarum vna inferior in planitie sita, ciuitatis formam amplitudine referens

(106) Hoc falsum est. Nam tractus Moserem si plane non pertinet ad palatinatum Kiouienſem, sed, vt supra dictum, ad palatinatum Minscensem. Kiouienſis vero palatinatus, diſpartitur in tres iterum prouincias seu tractus, nempe Kiouienſem peculiarem, Zydomiriensem & Owrucensem. Hic etiam de ciuitate Moser, tanquam ad palatinatum Kiouienſem pertineret, dictum fuit, quæ cum in palatinatu Minscensi sita sit, suo loco posui. Oruſſa autem palatinatus Kiouienſis ciuitates, Zydomiera & Biala Cerkiew adieci. Hæc consilio non Seryicouio auctori, sed Guagnino plagiario, tribuenda. (107) Hic palatinatus non iterum alios in tractus diſpartitur, et præter Mscislaw, Mohilow, adhuc annotanda Bychow noua, Wrakalabon antiqua, Wrakalabon noua, et oppidula Lupulow, Radaiwilowa, Hieronimow.

referens dicitur. Altera superior in colle eminentiori condita, vtraque propugnaculis & parietibus ex roboribus extructis, terraque & lapidibus implevis, supellectilique bellica, tormentis, & bombardis apprimè munita. Eas vna cum ciuitate ab oriente fluuius *Dzwinā* opportune præterlabitur, in quam sub ipsa arce ex altera parte *Viczba* fluuius exoneratur. Hæc arx omnium arcium finitimarum, totiusque *Lituanie* est fortissimum propugnaculum contra incursum *Moschorum*: in ipsis enim finibus hostium iacet. Sæpius ab ea *Moschouitæ* cum suo ingenti damno fugati, repulsi que sunt. Quatuor in ea præfecti, siue ductores militum pedestrium asseruantur, in quorum ego numero sub *Guagnino*, quinc centenariæ cohortis miles eram. (108) A *Vilna* octuaginta miliaribus distat: quondam sui iuris principem habebat, & pro ducatu computabatur, nunc in palatina tum redacta est. Vexillum viridis coloris bicornè, stemmate magni ducatus in campo albo insignitum gestat. Tractum, siue provinciam vnā duntaxat complectitur, *Orshensem* videlicet. (109)

ORSHA, ciuitas lignea ampla, ex vna parte stipitibus præauctis munita, ex altera *Boristhene* fluuiio alluitur, arcem munitam & muratam sibi adiunctam habet, quam ab vna parte *Boristhenes*, ab altera *Orshicza* fluuius (qui nomen ciuitati indidit) præterfluit, a *Vitebska* xviii miliaribus abest. Vexillo viridi, prout suus palatinatus, in bello vititur.

SVRAS castrum inter *Dunam*, *Casplam*, & *Surascam* situm, a *Vitebska* octo miliaribus superius orientem, ad *Moschouiam* versus procedendo. Tandem occidentem versus a *Vitebska* xiv miliaribus abest.

SVSZA, arx *Moschorum* ad lacum eiusdem nominis. *Moschouitis* Copia dicitur.

SIENNO, arx cum oppido a *Czafniki* sex miliaribus distat.

STRYZOW, munitio ad lacum ingentem sita.

PALATINATVS POLOCENSIS

POLOCZKO olim ciuitas lignea amplissima, stipitibus, septisque lignèis circumdata, ad *Dzwinam* fluuium condita, arcem ligneam natura & opportunitate loci munitissimam, turribus & propugnaculis firmatam habet, quam ab vna parte *Dzwinā*, ab altera *Polota*, a qua ciuitas nomen sortitur, præterfluit. Milites in ea præfidiarii a Rege *Poloniae* frequenter asseruabantur, ciues & mercatores in ea ditissimi erant, sed anno Domini 1562 *Ioannes Basiliades* magnus Dux *Moschouie*, eam vi, tormentis bellicis admotis, strenua oppugnatione, obsidium vero indiligenti, & oscitanti defensione, in ditionem suam redegit, *Polonis*que præfidiariis libere dimissis, *Lituanos* & *Ruthenos* ciuitatis incolas, ceterosque qui illuc, velut ad asylum, confugerant, in *Moschouiam* vinctos abduxit, prædamque dictu incredibilem auri, & argenti illinc asportauit. Hæc ciuitas cum arce, et suo territorio, *Moschouie* principis in ditione permanebat, vsque ad an. 1579. Mense Aug. quo tem-

(108) Scriptum erat: in quorum ego numero cum patre meo *Ambrosio Guagnino* quinc centenariæ cohortis decem annis præfidiarius eram, quæ intrusa plagiarii verba corrigenda duxi.

(109) Palatinatus *Vitebscensis* diuiditur in duos tractus *Vitebscensem* peculiarem & *Orshensem*. Hic palatinatus præ ceteris accurate descriptus, forte putatur, quia & verus auctor & plagiarius per aliquot annos in eo versati fuerunt, inde cogni-

tionem locorum abunde capere potuissent, quod quidem, *Strycovius* quod attinet, facile credo, sed mirum est, in hoc ipso palatinatu præ ceteris plagiarium loca confudisse. Nam loca *Vla*, *Turowla*, *Czafniki*, *Leplo*, *Ciotcza*, *Krasne*, *Woroniec*, sunt sita in palatinatu *Polocensi* omnia, non in palatinatu *Vitebscensi*, in quo fuere recensita a *Guagnino*, quæ de causa ex palatinatu *Vitebscensi* in *Polocensem* transiit.

pore *STEPH. BATOREUS*, Rex *Poloniae*, vt postea dicitur, cum toto territorio recuperauit. Habebat olim sui iuris principem, & pro ducatu amplissimo computabatur. Vexillum purpurei coloris stemmate magni ducatus insignitum in campo albo nobilitas prouincialis, quæ Regi *Poloniae* magno Duci *Lituanie* subest, in bello gestat.

VSACZA, munitio ad fluuium eiusdem nominis, & *Dunam* sita, a *Poloczka* tribus miliaribus distat.

DISNA, arx ampla, vallo forti, & inexcusso circumdata, rebusque bellicis apprimè munita, *Disna*, & *Duna* fluuiis opportune circumluitur: ciuitas quoque inter eosdem fluuios vallo, stipitibusque præauctis, a *Poloczka* sex, a *Vilna* quadraginta miliaribus distat.

DRISSA, arx cum oppido circumsepto, ad fluuium eiusdem nominis & *Dunam*, sex miliaribus a *Disna* sita.

DRVHA munitio cum oppido, ad eiusdem nominis fluuium, & *Dunam*, a *Drissa* sex miliaribus abest.

VLA, arx in conflictu *Vlae* (a qua nomen habet) & *Dunæ* fluuiorum, a *Moschouitis* olim fundata, possessaque, & a nostris sæpius, frustra tamen, tentata: postea a duce Romano *Sanguskowicz* inopinata irruptione capta, exustaque, & e nostris instaurata.

CZASNIKI, castrum et oppidum ligneum ad *Vlam* fluuium situm, a *Susza* quatuor miliaribus abest.

TVROWLA, castrum *Moschorum* ad fluuium eiusdem nominis, & *Dunam* munitissime sita; a *Poloczka* tribus miliaribus abest.

CIOTCZA, munitio ad lacum eiusdem nominis.

KRASNE, arx *Moschouitica* a *Ciotcza* vno milliari sita.

WORONIEC, castrum cum oppido ad *Vsaczam* fluuium situm, a *Poloczka* tribus miliaribus distat.

LEPLO, arx & ciuitas bene munita, in lacu quasi peninsula condita, a *Czafniki* septem miliaribus abest.

Ab hac arce *Liouonie* fines & arces ad *Dunam* sitæ, incipiunt, quas suo loco descripsimus. *Lituanie* quoque & *Samogitie* ditio in occidentali ripa *Dunæ* iacet. *Samogitiam* itaque describendam ordiemur, quæ moribus, vitæque consuetudine, & idiome *Lituanie* similis est, eiusdemque principatus.

DVCATVS SAMOGITIÆ.

Samogitia regio satis ampla, proxima *Lithuanie*, a septentrione *Liouonie* contermina est, marique *Balteo*, siue *Germanico*, ab occidente, nonnihil in septentrionem reflectendo adiacet: *Prussiam* quoque in vicinia habet. Nullo castro munito insignis est, ciuitates tamen in ea cum pagis tam regie, quam nobilium complures sunt. Huic regioni præfectus, siue capitaneus supremus, a Rege *Poloniae*, magno Duce *Lithuanie*, præponitur, neque temere is, nisi grauissimas ob causas officio mouetur: sed quoad viuit, perpetuo manet. Episcopum habet *Romanæ* obedientie. Agrestis turba in humilibus casis usque oblongioribus vitam ducit, in quibus ignis in medio accensus ardet: ad ignem vero paterfamilias cum domesticis, seruisque sedit, iumenta que & totam suppellectilem domesticam cernit. Solent enim sub eodem, quo ipsi habitant, tecto, sine villo interstitio pecora habere. Maiores eorundem cornibus animalium, vrorum videlicet, pro poculis vtuntur. Audaces sunt, & strenui homines, & ad bellum promti.

prompti, loriceis, aliisque plurimis armis, præcipue autem cuspide venatorum videntur, equos adeo paruos habent, ut vix credibile sit ad tantos labores eos posse sufficere, quibus foris in bello, domique in colendis agris utuntur. Terram non ferro, sed ligno proscindunt, quod eo magis mirandum, cum terra eorum tenax, & non arenosa sit. Araturi ligna complura, quibus vomeris loco utuntur, secum portare solent, scilicet ut vno fracto, aliud atque aliud, ne quid in mora sit, in promptu habeant. Quidam ex provinciæ præfectis, quo provinciales graviore labore leuaret, multos ferreos vomeres fabricare fecerat: cum autem eo, sequentibusque aliquot annis, segetes quadam coeli intemperie expectationi agricolarum non responderent, vulgus agrorum suorum sterilitatem ferro vomeri pertinaciter adscribebat, nec aliud quicquam in causa esse putabat. Præfectus eorum vulgi seditionem timens amoto ferro suo, eos more antiquo agros colere permisit.

**Samogitiæ sit-
uz. Mel.** Prouincia hæc nemoribus, silisque abundat, in quibus horrendæ quandoque visiones fieri dicuntur. Mel nusquam melius, nobiliusue, quodque minus cereæ habeat, albumque sit, quam in Samogitia reperitur, silvæque illic summas diuitias ferunt: ex stipitibus enim cauatis mella passim promuntur. Sunt etiam nunc illic inter agrestes idolatræ complures, qui serpentes quosdam quatuor breuibus lacertarum instar pedibus, nigro, obesoque corpore, Giuolitos patria lingua dictos, tanquam penates domi suæ nutriunt, eosque domo lustrata certis diebus ad oppositum cibum prorepentes, cum tota familia quoad saturati in locum suum reuertantur, timore quodam circumstantes venerantur. Quod si aduersus illis quid acciderit, serpentem deum domesticum male acceptum, ac non saturatum esse credunt.

**Exemplum
superstitionis** Accidit hoc nuper in Lithuania, sex a Vilna miliaribus, in pago quodam iuxta ciuitatem Troki, quod quidam Christianus ab eiusmodi serpentis cultore, aliquot aluearia apum emit, quem cum ad verum Christi cultum multo labore adduxisset, utque serpentem, quem colebat, occideret, persuasisset, aliquanto post, cum ad visendas apes suas eo reuersus fuisset, hominem facie deformatum, ore aures tenus miserabilem in modum diducto, offendit, tanti mali causam interrogatus, respondit, se, quod serpenti, deo domestico, manus nefarias iniiecisset, ad piaculum expiandum hac calamitate puniri, multoque grauiora, si ad priores ritus suos non rediret, eum pati oportere. Est etiam quatuor a Vilna miliaribus *Lauariski*, villa regia, in qua a multis adhuc serpentes coluntur. Hæc quamuis non in Samogitiâ, sed in Lithuania gesta sunt, pro exemplo tantum adduxi.

**Ritus gentilis
Samogitarum.** Agrestis turba in Samogitia sacrificium quoddam, solennesque epulas gentili more sub finem mensis Octobris collectis frugibus, quotannis celebrat, hoc modo: Ad locum conuiuio, epulisque sacris delectum, omnes cum vxoribus, liberis, & seruis conueniunt, mensam foeno supersternunt, desuper panes apponunt, & ex vtraque panis parte duo cereuisiæ vasa statuunt. Postea adducunt vitulum, porcum, & porcā, gallum, & gallinā, & cetera domestica iumenta, ex ordine mares, & femellas. Hæc machant gentili more ad sacrificandum hoc modo: In primis atugut, siue incantator quispiam, verba quædam proferens, animal verberare baculo orditur: deinde omnes, qui adsunt, iumentum per caput, pedesque baculis verberant: postea tergum, ventrem, & cetera membra concutiunt, dicentes: Hæc tibi, o *Ziemiennik* deus, (sic enim illum dæmonem agrestis turba appellat) offerimus, gratiasque tibi agimus, quod nos hoc anno, incolumes, & omnibus abundantes conseruare dignatus es: nunc vero te rogamus,

ut

ut nos quoque hoc anno præsentī fouere, tueri, ab igne, ferro: peste, & inimicis quibuslibet defendere digneris. Postea carnes iumentorum ad sacrificium matatorum comedunt, & ab vnoquoque ferculo antequam comedant, porciunculam amputant, & in terram, omnesque angulos domus proiciunt, dicentes: Hæc tibi *Ziemiennik*, nostra holocausta suscipe, & comede benignus, omnesque tunc temporis lautissime solenniter, & opipare epulantur. Hic vero ritus gentilis, & in Lithuania, Russiæque ab agrestibus, quibusdam in locis obseruatur. Mare quod Samogitiā alluit Balteum, a quibusdam Germanicum, ab aliis Prutenicum dicitur, sinus Balticus proprie nuncupatur. Interluit enim Cimbricam Chersonesum, quæ Germanis Iutland, Latinis Iulia vocatur. Alluit quoque Germaniam, & omnem Pomeraniæ regionem, atque longo tractu Liuiam, Curlandiam, regionesque quasdam Moschorum Principis, Sueciam, Finlandiam, Daniāque circumluit. Huius regionis Samogitiæ, Rex Polonus, magnus Dux Lituaniæ titulo utitur. Vexillum album bicorne stemmate magni ducatus Lituaniæ, in campo rubeo insignitum, Samogitia in bello gestat. Incolæ regionis, omnibus fere cum Lituaniis vestiuntur habitu cinericio, moribus, regione, idiomate paucula differentia interiecta, utuntur. Ideo nunc ad describendos mores Lituorum orationem dirigemus.

Lithuania admodum siluosa est, prout et Samogitia, paludes, lacusque ingentes et amplissimos in quibusdam locis maris formam referentes, habet. Præter ea multos fluuios nauigabiles, quorum alii orientem versus, utpote Bog, (Herodoto Hispanis dictus) Perepetus, Tur, Swislocz, et Beresina, in Boristhenem, vulgo Dniepr dictum, exonerantur. Boristhenes vero pluribus fluuiis hauitis in orientem, tandem in meridiem decurrens, in Pontum Euxinum illabitur. Alii vero Cronon vulgo Niemen dictus, Vilia, Karew, Bug, in occidentem nonnihil in septentrionem reflectendo decurrunt, in mareque Germanicum iuxta Gedanum, celeberrimum emporium Prussiae, exonerantur. Dzwina autem, Ptolomæo Rubon, ex Moschouia ortus, a Riga duobus miliaribus eidem mari commiscetur.

Animalia in Lithuania omnis generis parua sunt, gens misera, maxime in villis, et pagis, graui seruitute oppressa: nam ut quisque famulorum caterua stipatus, domum coloni alicuius ingressus, impune quiduis facere, res ad vitæ usum necessarias capere, absumere, crudeliter etiam colonum verberare potest. Colonis quauis de causa, ad dominos suos absque muneribus aditus non patet, quod si etiam admittantur, ad præfectos, et officiales relegantur, qui nisi munera accipiant, nihil boni decernunt, et vnumquodque verbum iudicis in Lithuania, aurum est. Coloni quinque dies, aliquando sex, dominis suis laborant, dies vero lunæ priuato labori conceditur, atque ut plurimum diebus dominicis (nulla enim diuorum festa agrestes obseruant) quoduis opus absoluunt: agriculturam exercent, segetes, prataque metunt, trituran, et id genus alia. Hoc vero et in Russia peculiare est, quod si interrogaueris, quare Dominico die laboras? respondere solent: Nonne et die Dominico comedere oportet. Imperatam pecuniam quotannis ter, quaterque pro defendendis regni finibus pendunt, a dominis quoque tributis adinuicem grauius onerantur, pane atro et vilissimo filigine vna cum spicis commolita utuntur: molendina, siue pistrina manualia agrestes in pagis trina, quinaue domi habent, eisque ad commolendas fruges utuntur, dumque hæc molendina manibus vertunt, patrio more, agrestem quandam concentum edere solent, dicentes: melior, hocque verbum frequentius ad cantilenæ similitudinem repetunt: id vero est tam viris, quam mulieribus peculiare, quod de illa re, quam tunc in opere habent, cantilenas agrestes canant. Tubas quoque

X

quoque ligneas oblongas habent, quas inflantes, mirum quendam, et dissonum concentum edunt, aliquandoque vnus duas insimul tubas, harmonia quadam correspondente, inflat.

Omnes fere Lituani, et Samogitae, Lituonesque vestitu vili cinericio, communiter vtuntur, et cum turmatim vulgum stantem in foro conspexeris, neminem nisi cinericia veste indutum videbis, coturnosque ex tiliæ libro, vel ex pelli- bus iumentorum, vna cum fetis detractis conficiunt. Currus leues absque vilo ferri ministerio conficiunt, et omnia compangunt arboreis gomphis, et ligna co- acta vicem ferri complent. Rotasque ex vno ligno in gyros aptas contorquent. Pinguedine, vel pice nunquam linunt currus, et quando multi insimul vehuntur, mirus quidam concentus quaerulorum axium longe auditur, vnde versus:

*Neque linunt Rutheni quaerulos pinguedine currus,
Haud picis auxilium, stridulus axis habet.
Auditur veniens longe crepitare Colassa,
Sic fragiles currus, Russe vocare solet.
Nam faciunt habiles, vno vectore quadrigas
Inuectas Rutheni, quas equus vnus agit.
Nec facile inuenies ferrato haerentia clauo
Plaustra, facit ligni cuncta ministerium,
Et sine ferri iussu pangunt sua plaustra terebris,
Et lignum ligno consolidare solent.*

Frumenta omnis generis, primo in calidissima casa, fumo exsiccant, et po- stea in horreo coram extracto excutunt.

ARANDI, SEMINANDIQUE MODVS IN RVSSIA ALBA MOSCHO- VIAE CONFINI, ET IN MAGNO DVCATV LITVANIAE.

Agrorum
praeparatio.

In primis agros hoc modo praeparant: circa festum diuorum Petri et Pauli, in aestate, ad festum vsque assumptionis Mariae, nemora, myricesque excinde- re solent, quam excisionem arborum vulgariter *Lada* appellant, eam si nemus densum fuerit, stramine supersternunt, per hiememque sic durare patiuntur. Vere autem postea redeunte, post Paschatis festum, sole torrido aliquot diebus in- gruen- te, illam prostrationem praedictam arborum, stramine supposito, super- stratoque succendunt, et in cinerem comburunt: vbi vero terra non combureretur, illic nihil ferere nasceretur, ideo ligna incombusta congerunt, in struemque composita, denuo succendant, sicque in illa terra combusta et inculta, collectis dumtaxat carbo- nibus, et titionibus superfluis, triticum seminant primo, et supra sementem, vno equo iuncto aratro arant, et occant, in Russia videlicet. Lituani enim bobus cornibus aratrum trahentibus arare solent, tantaque ibi fecunditas dicta incredibilis subsequi- tur, vt Cererem in illis regionibus natam affirmares. Eodem modo et hordeum semi- natur, metitur, et colligitur, nisi quod crassiora nemora pro hordeo excinduntur, quod pinguiorem terram, magisque triticum, exigit. In huiusmodi autem agris per annos sex, vel octo, fimo stercoreque non superposito, seminare solent.

Arborum
circumsectio.

Quod si arbores nimis altae, et crassae in ea silua, vbi seminaturi sint, essent: vt pote pinus, fraxini, robora, et id genus aliae, eas non succidunt, nisi frondes, ramosque circumsecant, ne solem agro praeriperent. Rusticus vero vnus o- mnes arbores vna semel ascensa circumsecabit non descendendo: instrumentum enim

enim ad id factum, quasi sedile, ad stapedae similitudinem secundum proportio- nem hominis sedentis factum, arbori fune longo appendit, sicque sedens a pue- ro, fune alio ab arbore ad arborem, facile transfertur, habetque ad latus alligatum lignum curuum, ad id studio praeparatum, quo arbori appropinquatus, firmiter eam apprehendit, quam a vertice ad radicem vsque circumsecat, et frondes illas eodem modo supradicto aestate redeunte, succendit, et seminat.

Siliginem postea seminant hiemalem, super haec culta noualia, tritico vel hordeo collecto, sed duobus vicibus ad siliginem arare coguntur, quam seminare incipiunt circa festum assumptionis Mariae, XV. Augusti, quod si segnus agricola non absoluerit seminationem, ad aliud festum natiuitatis Mariae differt, in quatuor hebdomadas, sequente VIII. Septembris die, tunc fructifero prouentu consueto fru- stratur. Hanc seminationem siliginis hiemalem appellant: Vere enim redeunte aliam, aestiualem vocatam, seminant.

Est quoque alius seminandi mos nuper adinuentus, in praedicta prostratio- ne, succisioneque nemorum superius descriptorum, hoc modo: duabus partibus hordei, tertiam siliginis intermiscere solent, quam conuixionem vere instante, tempore consueto seminant: eadem aestate hordeum solummodo demetunt, sili- ginem vero subter hordeum ad modum graminis paulatim densissime crescentem per hiemem durare sinunt, quae sequente aestate adeo fecundissime, densissime- que excreuit, vt equo vix eam densitatem penetrare possis, et ex vno grano tri- ginta, plusue spicae pullulare in tantam altitudinem solent, vt vir equo insidens, vix ex ea appareat. Omnes vero agros Rutheni vno equo iuncto aratro, proscin- dere solent, terra enim per se nimis facilis est.

Mirus semi-
nandi modus

Hic autem ordo in seminandis frumentis, in tota fere Sarmatia obserua- tur: primo post festum Paschae triticum seminant, postea siliginem aestiualem di- ctam, ab aestuali seminatione, vulgariter *Iarczyca* appellatur, ad differentiam hie- malis siliginis, quae (vt diximus) pro festo assumptionis Mariae seminatur ad hiemem futuram, vnde vulgariter *Ozimina* dicitur. Ex hac, si aestate seminare- tur, nihil prorsus nasceretur, et contra si aestualis ad hiemem pro hiemali semi- naretur (quamuis sibi grano similes essent, et eiusdem quasi naturae viderentur) nulli vsu esset, et in gramen inutile verteretur.

Hanc itaque aestiualem circa festum Paschae seminant, secundum agri possi- bilitatem, praeparationemque, Poloni, Lituani, et Rutheni nigri, cum Masouitis, et Prutenis, propter solisque beneficium, et regiones temperatiores priori semina- tione, longe antecedunt, Ruthenos albos, et Moschouitas in septentrione degen- tes, qui ob intemperiem aeris posterius his omnibus seminare coguntur, at tamen interdum eodem tempore agros demetunt. Hoc autem mirum est, quod sili- ginem semipantes aestiualem, post Paschatis festum interdum, aliquot elapsis heb- domadis, tamen eadem aestate, vt decet maturam, quasi per octo dumtaxat hebdo- madas demetunt, colligunt, et recondunt.

Pisa circa ferias diui Adalberti seminant, vulgariter *Groch* dicta, quae ad longum vsu exsiccata reseruant.

Auenam, et hordeum post Pentecostes festum seminant, quae vulgariter *Owies* dicitur. Hordeum *Ieczmiem* appellant.

Cicer vndecim post Pascha hebdomadis elapsis ante diui Petri festum semi- natur. *Tatarka* Polonis, *Grecicha* Ruthenis et Lituaniis dicitur.

Rapae circa diui Ioannis Baptistae ferias seminantur. Et omnia eadem ae- state seminata colliguntur, tritulantur, triturateque in domibus reconduntur, ita vt granum ex penu ad seminandum depromptum, in decem, aliquando in octo hebdo-

hebdomadis secundum solis clementiam ad penam, unde exiit, reuertatur, agricolae suo centuplum fructum referens.

Recondendi frumenti Polonae, Silesii, Pruteni, et Lituani quidam, in horrea, et acervos magnos recondunt frumenta, et aliquando apud bonum patremfamilias quadringentos, sexcentosve acervos, quasi turres quadriangulares eminentes reperies, ad quindecim, plusve interdum annos reconditi frumenti plenos.

Lituani, et Moschovitae quomodo recondunt frumenta. Sed Rutheni albi, Moschovitaeque omnes, et Lituani statim de agro in penam frumenta defalcata, et trituratione congerunt, et recondunt, quidam in cavernis subterraneis, in abditis silvarum, studio ad id effossis, et intus bene cum corticibus arborum adaptatis, frumenta, insuper omnia victuaria, carnes porcinas salvas, et id genus leguminum ad victum pertinentium, vestesque, et praecipuum suppellectilem recondere solent, praesertim belli tempore, uti miseri coloni securi sint ab incurfu hostili frequenti, et rapinis suorum militum.

Supplicii sumendi modus. Hoc autem apud eos in villis praecipue observatur, si quis forte capite damnatus fuerit, de seipso, iubente Domino, supplicium sumere, suisque manibus se suspendere, etiam si recusaverit, minis, verberibusque exagitatus cogitur. Atque haec nobis de Lituaniis sufficiant. Hic tibi, lector candide, sciendum restat, quod in hoc magno ducatu, qui Polono Regi cum universis suis provinciis subest, plurima sunt oppida, et castra tam regia, quam nobilium, ecclesiasticorumque, quae hic non sunt posita. Hic enim nos solummodo provinciales, insignioresque civitates, et arces, quae olim pro ducatibus cum suis territoriis habebantur, descripsimus. Sunt praeter ea complures duces particulares in Lituania, comitatusque, ex quibus Slucensis ducatus celeberrimus est. Princeps enim illius, quamvis Regi Polono magno Lituaniae Duci subest, et ad quaevis mandata Regis exequenda paratus fuerit, rerum tamen in suo ducatu, qui XXX. miliaribus Polonicis in longitudinem patet, integre potitur, et thesauro priuato cum Italiae, Germaniaeque quibusvis principibus magnis, facile adaequari potest. Sunt quoque duces alii plurimi insignes, quorum respectu magnus ducatus Lituaniae dicitur, ex illis primas obtinent, illustres, et magnifici Domini Radiuiones, Dominus NICOLAVS RADIVILVS, in Bierze, et Dubingii Dux, lumen patriae, et alter Cicerone, Hectorque Lituaniae, palatinus Vilnensis, et illustris heros NICOLAVS CHRISTOPHORVS RADIVILVS, Dux in Olika, et Nieswiez, comes in Szidlowiec, marschalcus curiae dignissimus, fraterque suus idem dux, Dei gratia episcopus Vilnensis designatus, GEORGII nomine gaudens. Ille quoque alter Scipio illustris heros Dominus IOANNES CHODKIEWICVS, comes in Sklow et Mysz, castellanus Vilnensis, archimarschalcus magni ducatus Lituaniae, exercituumque imperator et gubernator Liuaniae, ac capitaneus Samogitiae generalis, virtutum speculum insigne, Martisque et Mineruae alumnaus. Insuper multos alios heroum antiquorum, quorumvis dignitatem adaequantur duces, et viros insignes Lituaniae celeberrimus principatus fouet, quos sigillatim recensere, ut difficile ac longum, ita minus necessarium nobis videtur.

Slucko in Russia ciuitas, et ducatus.

ARTICVLI CONSTITVTIONVM BELLICARVM MAGNI DVCATVS Lituaniae in comitiis generalibus constituti, a supremoque et generali copiarum imperatore fortissimo, et heroe perpetua memoria dignissimo, Illustri Domino GREGORIO CHODKIEWICIO, Castellano Vilsnensi confirmati, et militibus imperati.

BENEVOLO

LECTORI BENEVOLO S. P. D. AVCTOR

Hic quoque, lector candide, leges militares in comitiis generalibus magni ducatus Lituaniae solenniter constitutas, tibi ut potuimus, summa cum diligentia descriptas, breuiter dedicamus. Tu vero hos nostros sudores boni consule, maiora accepturus. (110)

OMNIS qui se obligauerit seruitio Sacrae Regiae Maiestatis, debet in eo ad tempus praescriptum perseverare. Si vero longius seruitium militare indictum, protractumque fuerit: miles autem seruire amplius nolens in primo trimestri non indicauerit, tunc indictum seruitium sequentis trimestris adimplere tenebitur.

II. In alterius armis nemo audeat seruire, sub poena amissionis honoris.

III. Si quis e castris discesserit, seruitio non finito, nobilis ille si fuerit, honoris, plebeius vero capitis poena puniatur. Ille autem qui eiusmodi hominem occiderit, praesertim non habentem literas a campiductore, siue Rotmagistro suo, iuste ab eo factum censetur.

IV. Lites, discordiasque milites in alterutrum seminare non audeant, sub graui poena.

V. Quod si aliquis ex militibus, praecipue vero pedestribus, arma sua stipendiarum, quibus hostilis imperus arcetur, lusu alearum amiserit, vel si eques equum militiae destinatum perluserit, tam lucrator, quam amissor, vterque suspensionis poena puniatur.

VI. Quicumque in Campiductorem, siue Rotmagistrum suum, decurionemue, vel etiam seruus in Dominum suum, manu aut verbis inhonestis sese commouerit, capitis poena plectatur.

VII. Si quis in custodes castrorum impetum fecerit, vel custodiam demandatam obire renuerit, aut ad custodiam sine voluntate Campiductoris abierit, capite puniatur, excepto si excubiae ordinariae ad illum peruenerint.

VIII. Quicumque vulnerauerit aliquem in ductu legionum sub extensione vexilli, poena honoris et capitis puniatur.

IX. Quicumque pedester in custodia locum suum non tenuerit, aut causa alicuius suae necessitatis inde discesserit, vel si in ordinatione aciei, excubiae obdormierit, vel officium iniunctum indiligenter, oscitanterque obierit, circumspectori excubiarum liberam erit eadem interficere. Si autem Campiductori oblatu fuerit, capitis poena puniatur, honoreque priuetur.

X. Si quis in custodiam campestris destinatus, siue ex muro cum hoste colloquutus fuerit, sine voluntate Campiductoris, conuictus testimonio, pro eiusmodi facinore capitis poena puniatur.

XI. Si aliquis miles ex thesauro Sacrae Regiae Maiestatis, tam de tormentis puluerem globosue, quam de aliis bonis Sacrae Regiae Maiestatis aliquid in usum suum uertere ausus fuerit, sine quauis misericordia, turpi et vituperoso mortis genere puniatur.

XII. Si quis speculatorem ab hostibus missum, in domo sua fouerit, vel de illo notitiam habuerit, talis, omni misericordia semota, in quatuor partes dilaniatur.

XIII. Quicumque tempore necessitatis, siue confictus, a vexillo in fugam sese dederit, aut verbo aliquo fugiendi causam alicui praebuerit, caput & honorem amittit, similiter, qui tempore periculi non conseruerit manus cum hoste, puniatur.

XIV. Si aliquis temerarie in terram hostilem irruerit, vel occasionem hostibus dederit, sine voluntate Campiductoris, caput amittit.

XV. Tempore nominis dati (quod Polonice Haslo dicitur) unusquisque miles in ordine suo pacifice permaneat. Quod si post hoc extra ordinem comprehensus fuerit, vel si nomen indictum interroganti proferre nescierit, capitis poena puniatur.

Y

XVI

no) Leges belli in scriptore topographico legere, in eas reuocare, cum ab auctore fuerint operi suo infectum quid mihi videtur. Meum autem non erat, fertur id quod ei, tanquam militi, condendum.

xvi. Dato signo requiei per vocem tubæ, nullos clamores, et strepitus in castris aliquis facere audeat sub gravi poena.

xvii. Si quis litem aliquam tempore distributionis nominum excitauerit, vel bombardam in hostem exonerauerit, capite plectatur.

xviii. Tabernæ et nocturnæ comestiones prohibita et veritas tunc temporis sint, sub gravi poena.

xix. Nemo militum audeat aliquid violenter alicui eripere, sub poena suspensionis: quod si aliquid acceperit præter victum, quod vnius grossi pretio constaret, sine quavis misericordia ingulatur.

xx. Nemo militum victus acquirendi causa absque seruo Campiductoris in villas audeat discurre, neue alicui iniuria inferatur sub poena graui.

xxi. Hominem alienigenam, aduenam et ignotum nemo in seruitium militare suscipere audeat sine licentia Campiductoris, sub gravi poena.

xxii. Seruitorem alterius commilitonis, siue Decurionis, nullis ad se persuasionibus et promissis allicere audeat, sub gravi poena.

xxiii. Nemo militum equos stipendarios curris iungat, neque causa necessitatis priuata, quamuis opportuna illis vi, vel alicui in vsum dare audeat, sine licentia Campiductoris.

xxiv. Aduehentibus victum in castra, si aliquid per vim raperetur, suspensionis poena esto.

xxv. Si quis in viam publicam mercandi, præripiendique victus, causa, extra castra abierit, turpe ob lacerum, grauiter puniatur.

xxvi. De emptione & venditione cibi, & potus, Campiductor æstimationem faciat.

xxvii. Quicumque ante æstimationem aliquid emerit, emptor pecuniis, venditor mercibus priuetur: similiter & de eo intelligendum est, qui cariori pretio quam Campiductor constituerit, aliquid vendere ausus fuerit.

xxviii. Satellites a campiductore missos, ad comprehendendum malefactorem, nemo verbis inhonestis proscindere audeat, sub gravi poena. Similiter administratori iustitiæ carnifici, nemo illudere audeat, sub poena honoris.

xxix. Militum præfecti sub poena honoris tenentur indicare, quot milites in legione sua desiderarentur. Arcis vero siue ciuitatis, cuius præsidia agit, incolam aut ciuem ad militum nemo suscipere audeat, sine licentia Campiductoris, sub gravi poena.

xxx. Vnusquisque militum præfectus diligenter animaduertat, ne arcem, fidei suæ, concreditam ad vltimum usque periculum vite, tradere præsumat, sub honoris et capitis poena.

xxxi. Decuriones, commilitonesque, si Rotmagister, (quod absit) per signa aliqua castrum hostibus tradere enituerit, illum captum Campiductori præsentare tenentur.

xxxii. Rotmagister, siue militum præfectus, ad refectionem, et occlusionem portarum castrorum, quotidie præsens tenetur adesse, neminiq; castrum tempore incongruo aperire audeat. Noctu vero omnes milites congregatos habere in arce tenentur.

xxxiii. Nemo in castrum intromittatur, nisi certa, notitia de illo haberetur, cuius siue ob quam causam venerit, & si iustam causam dixerit, solus in castrum absque famulis intromittatur, qui absque Campiductoris licentia intromitti non possunt.

xxxiv. Quicumque militum maxime autem pedestrium depredationis causa in terram hostem fructus abierit, talis poena capitis puniatur.

xxxv. Si alicui custodia ordinaria venerit, ille autem præsens custodi non aduerit, capitis poena esto.

xxxvi. Si quis custodiæ munus obiens, sequentis custodiæ aduentum non expectando abierit temerarie, caput amittit.

xxxvii.

xxxvii. Cui ex ordine custodiam obire contigerit, idque muneris temerarie per ebrietatem, alearumque lusum neglexerit, caput et honorem amittit.

xxxviii. Ne Rothmagistri, commilitonesue extra arcem discedant, militesque suos ad quamuis legationem negotiorum suorum destinare non audeant sine licentia campiductoris, maxime vero campiductore ibidem præsentem, sub gravi poena.

xxxix. Rem forte inuentam, nemo apud se pernoctare sinat, sed Rothmagistro, siue Campiductori eam indicet, sub poena patibuli.

xl. Quicumque militum absque armis, ad quæ stipendia accepit, ambulauerit, vinculis corrigatur.

xli. Nemo rixas, motusque aliquos in arce exercere audeat, sub poena atroci, quod si quis aliquem vulnerauerit caput, & pro friuola gladii extractione, manum amittit.

xl. Ad quamuis iustam emendationem arcis, maxime obsidionis tempore, nemo militum eorum, qui in ea præsidia agentes manent, propter seipsos laborare detractant.

xl. Rothmagistri et decuriones, singuli suos milites semper instruant, doceantque, quomodo unusquisque in acie, legitime, ordinateque stare, et armis suis competentibus commode vi possit, quod si ex ordine aliquis foras excesserit, caput amittit.

xl. Commilitones, siue decuriones honeste sese obseruent erga Rotmagistrum suum, non solummodo manu, verum etiam verbis, similiter et Rotmagister erga eosdem, neminem dehonestando, verberando, sed si quid aliquis peccauerit, in corona omnium decurionum, sociorumque eum iudicet et puniat, rebellem vero Campiductori indicet.

xl. Quod si quis commilitonem, sociorumque, siue ipse vices gerens, articulos supra scriptos, honoris et capitis poena præmunis, iuste et legitime non obseruauerit eum Rotmagister suus, Campiductori sub fideiussione, et nobilitatis honore, ordinate transmittat.

PRUSSIAE. CVM SVIS PROVINCIIS, CIVITATIBVS,
omniumque Magistrorum Crucigerorum Teutonici ordinis,
iuxta seriem compendiosa descriptio.
DE PRUSSIAE DEDVCTIONE
doctorum opiniones.

Præclarus ille Germanorum legatus, & orator apud multos extraneos princeps celeberrimus, Aeneas Syluius, qui in Prussia legationem frequenter obibat, scribit in suis chronicis, quod Prussia rectius & conuenientius, Vlmigauia appellanda sit, & hoc non sine causa: nam populus qui hanc regionem primo incolebat, Vlmigauus nuncupabatur. Ioannes autem Boemus scribit, ab ortu Iovis Boemi solis in hanc regionem populos Amaxobios, Alanos, & Gotos, Venedosque sue Vandalitas commigrasse. Matthias vero Miechouienfis, Polonorum Chronographia scriptor, lib. 2. cap. 8. refert, Regem Bithiniae Prussam nomine, Hannibale Carthaginensi admonitum, ut Romanis bellum inferret, quod cum ille suscepisset, male ei cessit. Longe enim plus Romani totius orbis Domini, quam Prussa Rex Bithiniae copiis valebant, quocirca ab illis adeo cum vniuerso exercitu profligatus est, ut Bithiniam regionem propriam relinquere cogere, & in Vlmigauiam longa peregrinatione venire, quam a suo nomine Prussia appellauit. Commemorat, & in alio loco eorundem Chronicorum idem Miechouienfis, multos Romanos in terram istam propter atrociora bella, exorta, migrasse, sequens partim in Prussiam, partim in Lithuaniam, Liouoniaque

Y2

&

Erasmi Stel-
la opinio. & Samogitiam diffudisse. Erasmus vero Stella asserit in hanc regionem genti-
Sebastiani
Brand opinio. les quosdam populos Sargatanos, Gelidanos, Alanos, Venedosque venisse, qui
omnes in Vlmigauia, non diu tamen, domicilium habuerunt. Sebastianus
autem Brand Germanorum Chronographiae scriptor, sic de Prutenis, eor-
umque sedibus inquit: Pruteni proximi sunt Vistulae, siue Vandalo fluvio, qui
Poloniam a Germania determinat, hic fluit ex Silesia; Poloniae minori & Ma-
sovia praeterlapso per Prussiam Gedanum usque decurrit, ibique in salsum mare
exoneratur.

Fines Prussiae Ab aequinoctio itaque Prussiam Saxonia attingit, ab occidente Pomerania, &
mare Balticum, siue Germanicum, ab ortu solis Lithuania, a meridie Poloniae
regno, & Maschouiae Ducatu contermina est, a septentrione Curlandia, Liuo-
niaeque terminatur. Regio est fertilissima frugum, pecorisque abundans, incolu-
erunt illam, maxime autem iuxta Vistulam fluvium Vlmigau, Alani, Amaxobii,
Gotique, ut testis est locupletissimus Ptolemaeus. Hae gentes, in primis im-
Prussi genti-
les. mundos spiritus, & profanas creaturas adorauerunt, usque ad tempora Fride-
rici Caesaris huius nominis II, cuius consensu & approbatione Teutonici ordinis
Crucigeris, qui primo Mariani vel Pauperiani nuncupabantur, perdomiti sunt,
& ad fidem Christianam conuersi, anno Domini 1216. de his filius Chroni-
ca Pontificum de ordine fratrum Teutonicorum, eorumque origine legi possunt.
Poterit insuper Sebastianus Francus in secunda parte Chronographiae suae vi-
deri.

PRISCA ANTIQVORVM PRVTENO RVM

religio

Ab eodem
Bruteno Prus-
siam appella-
tam quidam
autumant. Anno Domini D III. gentilibus Prutenis, siue Vlmigatus, rex quidam Bru-
teno dictus, imperauit, qui cum iustos annos aetatis consecutus esset, regi-
um sceptrum diutius tenere resignauit, quietam vitam ducere instituens, quoci-
ca fratrem Veijdenutum successorem sibi in regno elegit, traditoque fratri
scepro, ipse Bruteno summus sacerdos gentili ritu effectus est, nomenque ei di-
gnitatis inditum fuit, Kirie Kiriejto, quasi dicas: proximus noster Dominus.
Kirie Kiriejto
nomina, Grae-
corum ex Bi-
shinia idioma
personant. Huic pontifici suo Pruteni & idolis, praecelaram sanæ & cum maximo sumptu
habitationem, sub quercu quadam erexerant, locoque Romanæ, a Roma nomen
indiderunt. Circa hanc quercum octo vnaquam in latitudinem, & altitudinem
tela optima sericea extensa fuit, in quam habitationem nemo praeter patriar-
cham eorum, Kirie Kiriejto dictum, & praecipuos ministros idolorum munia
obeuntes, intrare poterat. Si quis autem inuisendi, honorandi, adorandi vel
offerendi gratia ad idola venisset, tunc constituti Deorum ministri telam, ut idola
viderentur, a quercu femouebant. Quercus haec tripartita fuit inter ceteras siluas
quercinas delectissima, in loco, ubi nunc oppidum Heligenbeil, id est, sancta
securis, constructum est, sita erat, ex vna parte Prutenorum Deum, qui Petuno,
id est, fulmen dicebatur, habebant: in huius laudem & honorem ignis ex quercu
cubus construebatur, qui die, nocteque perpetuo ardebat, & nunquam extin-
guebatur, quod si negligentia ministrorum ad hoc officium praestandum depu-
tatorum ignem extingui contingeret, capitali supplicio afficiebantur. Ex altera
parte collocatum erat Patrimpo idolum, cuius cultus erat in serpente viuo re-
tinendo, qui lacte, ut eo commodius viveret, alebatur. Tertia ex parte Da-
moniacum idolum Patelo nomine, situm fuit, huius honor, in retinendo ali-
cuius mortui hominis capite consistebat. Habuerunt praeterea alios multos De-
os quos adorabant, cultuque diuino prosequabantur, semper tamen inter quercu-
ceta holocausta eis offerre solebant, & quos fere res habebant, tot praesides
& deos constituebant. Fuit igitur Deus singularis Vurschayto gentili dictus,
quem

Kirie Kiriejto
nomina, Grae-
corum ex Bi-
shinia idioma
personant. Kirie Kiriejto, quasi dicas: proximus noster Dominus.
Kirie Kiriejto
nomina, Grae-
corum ex Bi-
shinia idioma
personant. Huic pontifici suo Pruteni & idolis, praecelaram sanæ & cum maximo sumptu
habitationem, sub quercu quadam erexerant, locoque Romanæ, a Roma nomen
indiderunt. Circa hanc quercum octo vnaquam in latitudinem, & altitudinem
tela optima sericea extensa fuit, in quam habitationem nemo praeter patriar-
cham eorum, Kirie Kiriejto dictum, & praecipuos ministros idolorum munia
obeuntes, intrare poterat. Si quis autem inuisendi, honorandi, adorandi vel
offerendi gratia ad idola venisset, tunc constituti Deorum ministri telam, ut idola
viderentur, a quercu femouebant. Quercus haec tripartita fuit inter ceteras siluas
quercinas delectissima, in loco, ubi nunc oppidum Heligenbeil, id est, sancta
securis, constructum est, sita erat, ex vna parte Prutenorum Deum, qui Petuno,
id est, fulmen dicebatur, habebant: in huius laudem & honorem ignis ex quercu
cubus construebatur, qui die, nocteque perpetuo ardebat, & nunquam extin-
guebatur, quod si negligentia ministrorum ad hoc officium praestandum depu-
tatorum ignem extingui contingeret, capitali supplicio afficiebantur. Ex altera
parte collocatum erat Patrimpo idolum, cuius cultus erat in serpente viuo re-
tinendo, qui lacte, ut eo commodius viveret, alebatur. Tertia ex parte Da-
moniacum idolum Patelo nomine, situm fuit, huius honor, in retinendo ali-
cuius mortui hominis capite consistebat. Habuerunt praeterea alios multos De-
os quos adorabant, cultuque diuino prosequabantur, semper tamen inter quercu-
ceta holocausta eis offerre solebant, & quos fere res habebant, tot praesides
& deos constituebant. Fuit igitur Deus singularis Vurschayto gentili dictus,
quem

quem magno honore venerabantur, & pro lare, siue deo domestico super O-Sneybrato
omnia mobilia, iumentaue, utpote equos, boues, bubus, capras, fies, &c. enm delum.
praeponabant. Alter Deus fuit Sneybrato dictus, hunc super anseres, gallinas, Gurcho idem.
anates, columbas, pauones, &c. constituebant. Tertium deum domesticum,
Gurcho dictum habebant, is omnibus esculentis, cibariisque praeponebatur.
Praeter ea tonitruis, lunæ, stellis, serpentibus, bubonibus & omnibus pæne
creaturis, diuinum honorem deferabant. Fuit hic populus quondam barbarus
& incultus, nec ullam scripturam nouerat, propterea nec fidem adhibebant, si
quispiam diceret, hominem homini per litteras animum & voluntatem aperire
posse. Porus illorum aqua melli commixta, & lac equinum erat, liberales valde
& hospitales aduenis se exhibebant.

DIVISIO PRUSSIAE IN XII. DVCATVS.

Anno diuinæ incarnationis CCCLXXIII. Vedenuto princeps Prussiae, (qui Bru-Nomina filio-
teno fratri voluntarie sceptrum deponendi successit) duodecim filios procreauit, Vedenuti.
quorum haec nomina fuisse, Saymo, Neydro, Sudo, Slauo, Natango, Barto, Galin-
do, Varmo, Oggo, Pomedzo, Culmo, & Lituo. Cumque iam Vedenuto prin-
ceps, centesimum decimum sextum annum attigisset, regiones Prussiae inter filios
diuisit, Seymonemque natu maiorem summæ rerum praefecit. Atque ita Prus-
sia in XII. ducatus, secundum filiorum principis Vedenuti numerum diuisa est,
& unusquisque a suo principe nomen accepit. Quos hic secundum ordinem
cum sua dispositione, castrisque & ciuitatibus, annorumque numero, quando
videlicet a Crucigeris potissimum erectæ sint, describemus.

SVDAVIA DVCATVS I.

Primus & praecipuus Prussiae ducatus Sudavia olim erat, qui a Sudo Ve-
denuti filio principe suo, nomen sortitus est. Hic ducatus omnes alios &
praestantia, & fertilitate antecellebat, nam quocumque tempore necessitatis, sex
millia equitum, & octo millia peditum praestare valebat. In hac regione pra-
cipui nobiles & procures totius Prussiae priscorum tempore sedes suas habebant,
nunc autem paludibus & siluis maximis obsitus scatur, nec vllum vestigi-
um tam insignis & nobilis regionis remanet, praeter septem pagos, quos coloni
possident, in Luptauenfi territorio, tota enim est deuastata a Crucigeris ordinis
Teutonici, non aliam ob causam, quam propter inobedientiam et infidelitatem.
Distinguit Sudauiam a Sambia regione palus quidam, a ducatu vero Nadraviensi
si fluius Lawo appellatus.

SAMBIA DVCATVS II.

Sambia nunc Samland appellata, regio Prussiae a principe Saymo nomen ac-
cepit. Haec priori cum potentia, tum fertilitate, non multum cedere viderur,
poterant enim ex illa 4000. equitum & 4000. peditum congregari. A Natangiaren-
sione fluvio Pregel dicto determinatur.

Sequuntur castra & ciuitates ad Sambiensem ducatum pertinentes.

Lebenicht	vnaquæque earum condita anno Do- mini	1256
Kneibach		1380
Regiomontum, cum ca- stro et antiqua, ut illi ap- pellant, ciuitate		1260

Fischu-

Fischusia } condita an- { 1269
 Lechster } no Domini { 1289
 Mumelburgia } { 1279
 Germania, Rudauia, Neuhusia, Vuargia, Ceilgarbia, Bobetia, Lubtauia, Schaccia,
 Chremetia, Valdouia, Tyremburgia, Bonundia, Rositta, Gaymen.

His nominibus arces in Sambia olim appellabantur cum suis ciuitatibus, quae omnes a Crucigeris bene muratae & fossis cinctae extiterunt, nunc quaedam arces in curias iudiciales redactae sunt, quarundam etiam magna pars, humi prostrata iacet.

NATANGIA DVCATVS III.

Natangia regio a principe Natango nomen ducit, quae a Bartia regione, flumine, Alla nominato, secernitur, a Pomesania Passaria fluuio, determinatur. Regio est optima, arces et ciuitates plurimas, prout inferius ordine descriptae sunt, habet, sunt nempe

Valdouia ciuitas		1256.
Girdauia ciuitas		1326.
Cintia oppidum		1313.
Creuzburg ciuitas cum arce	conditae sunt	1253.
Heiligenbeil oppidum	anno Do-	1301.
Fridlandia ciuitas	mini	1312.
Schuppenbeil ciuitas		1319.
Brandenburg oppidum cum ar-		1362.
Balga arx	(ce	1239.
Damnouia ciuitas		1400.

NADROVIA PROVINCIA III.

Regio Nadrouia a principe Nadro denominata est, eam a Natangia fluuius Pregel determinat, a Slaunia Nara amne distinguitur. Haec maiori ex parte a fratribus ordinis Teutonici, propter infidelitatem incolarum deuastata est, reliquiae eius & vestigia reperiuntur, cauae & tuguria in quibus piscatores habitant.

SLAVONIA DVCATVS V.

Slaunia regio quondam priscorum Prutenorum temporibus, pro ducatu computabatur, a principe Slauo nomine denominationem accepit, ex maiore parte a Lithuanis, Crucigerisque depopulata est, eam a Lithuania Memula fluuius determinat. Has infra scriptas munitiones & arces complectitur cum ciuitatibus & oppidis.

Ragneta		1253.
Tilla		1289.
Renum	His annis incarnationis diuinae a Crucigeris fratribus constructae sunt	1276.
Liccouia		1273.
Salauia		1385.
Labia		1258.
Tapia		1255.
Vintburgia		1409.
Christouerder		1253.
Boytia		1338.
Cestia		1185.

Norbeitia

Norbeitia	His annis incarnationis diuinae, a Crucigeris fratribus constructae sunt	1381.
Vonsdorfa		1391.
Angerburgia		1412.
Dringofortia		1403.

BARTONIA DVCATVS VI.

Bartonia a Barto principe nominis etimologiam ducit, cum Lithuanis & Moschouitis terminis disceptat, a Lithuania 70. stagnis & solitudine, a Galindia vero flumine quodam finitur, nunc magna ex parte a Lithuanis & Crucigeris peruastata est. Arces cum oppidis, a Crucigeris erectae in ea sunt.

Nordemburga		1505.
Iohansburga		1268.
Gurburga	His annis haemunitio-	1259.
Insterburga	nes a Crucigeris erectae sunt	1342.
Richtenerder		1396.
Bartonia		1265.
Rhenum		1375.

GALINDIA REGIO VII.

Haec regio a Galindo principe Galindia nuncupata est, cuius Masouiae flua ingens a meridie fines excipit, quondam tam populosa fuit, ut successu temporis, populus in ea progenitus, locum non haberet. Vnde praepositi regionis obstetricibus seuerè mandarunt, ut nullam feminei sexus, post partum prolem, hac luce frui permitterent, quam rem cum minus obseruatam animaduertent, mamillas Grande facieminis, ne amplius prolem educarent, amputarunt, quod facinus mulieribus summae tristitiae, & miseriae causa fuit. Erat autem in illa regione mulier quaedam auctoritate nomine & potentia clara, quae pro prophetissa habebatur: oracula enim interrogantibus dabat. Huic cum mulieres calamitates suas exposuerunt, prophetissa illa, miserae sortis femineae condolens, dolos quibus viros circumueniret, & perpetratum facinus vlsceretur, expiaretque, indagare, cogitareque coepit, conuocatisque omnibus proceribus, & nobilioribus viris Galindiae, monuit eos, ut Christianis bellum, sine vilo armorum genere (euentus enim rerum praedicere solita erat) quam celerrime inferrent, hanc enim voluntatem deorum esse, serio affirmabat, quibus Galindi auditis, sine vlla mora (certum enim esse credebant) iuuenes, senesque valida manu inermes in Polonorum & Masouiorum Christianorum prouincias, cum impetu excurrunt, nactaque ingenti hominum, & iumentorum praedam, ad sua proficiscuntur. Interim vero captorum Christianorum aliquot aufugiunt, continuoque reliquis Christianis nuntiant, quomodo Galindi sine armis iterum eruperint. Christiani re intellecta bene armati Galindos affecutos, maxima, cruentaque strage profligant, praedamque repetunt, bellumque continuantes, fugientes hostes in regionem vsque eorum persequuntur, quam armis & igne euertunt, reliquias tam matronarum, ancillarum, & iuuenum, in captiuitatem abducunt. Sequuntur ciuitates & munitiones Galindiae.

Ortelburgum castellum		1266.
Rastemburgum oppidum		1329.
Neyburgum arx & oppidum	Anni instaurationis eorum	1238.
Passenhumia oppidum		1388.
Dreschlouia arx & oppidum		1338.
Lucia castellum		1348.
Lacemburgia oppidum		1349.

Z2

VAR.

VARMIA REGIO VIII.

Varmia, siue Vuerlandia regio, a Warmo principe nomen sortita est, a Pomesania provincia stagno, & flumine Passaria discernitur, a Natangia paruis quibusdam fluuiis, hae arcēs cum ciuitatibus in ea numerantur.

Ressel arx & ciuitas		1337.
Seeburg arx		1348.
Bichoffstein ciuitas		1325.
Warzburgia ciuitas	His annis sunt	1325.
Allenstein arx & ciuitas	extractae	1367.
Melsatia arx & ciuitas		1326.
Heilsberga arx & ciuitas		1220.
Wormeditum arx & ciuitas		1316.
Gustadia ciuitas		1326.

HÖGKERLANDIA PROVINCIA IX.

Hogkerlandia siue Pomesania, a principis nomine Hogo appellata est, eam a Natangia, Passaria fluuius separat, a Pomesania duo fluuii Melsink & Drafen appellati, haeque arcēs cum oppidis in ea reperiuntur.

Brandenburgum castrum & oppidum		1258.
Frauenburgum oppidum	His annis extracta sunt	1279.
Tölkiemit oppidum		1365.
Mulhusia castellum		1365.
Scharpouia praedium		1365.

Elbingense castrum constructum est anno 1237.

Ciuitas vero ipsa Elbinga celebris & populosa, emporio clara, instaurata est anno 1239.

CVLMENSIS DVCATVS X.

Culmia regio Prussiae, a Culmo principe denominationem trahit. A Polonia & Pomerania Vistula fluuiio fecernitur, a Pomesania flumine Ossa, a Michlouia vero & Dobrinia, territorii Drebnicz fluuii, fines suos dirimit. Hae ciuitates & munitiones in ea numerantur.

Culmina ciuitas ampla		1223.
Ventslaui arx		1215.
Aldusia castrum		1238.
Graudenz arx & ciuitas		1299.
Gungeburga ciuitas		1230.
Schonse arx cum ciuitate		1305.
Strasburga arx & ciuitas		1285.
Bartonia arx		1346.
Neumarck ciuitas	Erectae sunt annis hisce	1325.
Rogosna arx		1293.
Colmensae ciuitas		1251.
Torunia arx cum ciuitate amplissima, emporio clara ad Vistulam condita		1235.

Papauia arx		1375.
Frideck arx		1331.
Lipno arx		1319.
Lesna ciuitas		1328.
Golba arx & ciuitas	Erectae sunt annis hisce	1300.
Luben arx cum ciuitate		1233.
Reden ciuitas cum arce		1233.
Birgela arx		1305.
Lauterburgia arx		1301.

POMESANIA PROVINCIA XI.

Pomesania a Pomesa principe, finitur ab aliis regionibus Vistula, Elbinga, Draeno, Drobnicz, Vuesfera, multae in ea praecellae arcēs & ciuitates, ut sequitur, habentur.

Marienburga ciuitas ampla, anno Domini M. CCC. II. extracta est; arx vero anno M. CC. LXXXII. a fratribus Teutonicis erecta, sub magistro ordinis Hartmanno, comite Heldrouensi, natura loci munitissima, valloque fortissimo & fossa profunda circumducta, muro & propugnaculis, ac commeatu copioso, apprime firmata, Regis Poloniae praesidiis tenetur.

Neutichia oppidum		1329.
Sturm arx cum ciuitate		1249.
Christburga arx & ciuitas		1258.
Preusmarck arx		1329.
Salfeld ciuitas		1328.
Merinek arx cum ciuitate		1290.
Holand arx & ciuitas		1329.
Lubstada ciuitas	Hae ciuitates cum suis munitionibus his annis extractae sunt.	1302.
Osterrode arx & ciuitas		1270.
Rosenburga arx cum ciuitate		1289.
Marienuerder arx cum ciuitate		1311.
Garnesia ciuitas		1328.
Germanica Eilouia arx cum ciuitate		1337.
Lebmulia ciuitas		1337.
Hohenstein ciuitas		1301.
Schonembergia arx		1319.
Rosenbergia ciuitas		1315.
Eilemburga ciuitas		1299.
Neumburga ciuitas cum arce		1289.
Salania ciuitas cum arce		1306.

MICHLOVIA PROVINCIA XII.

Michlouia admodum angusta terra est, inter Brodniam & Drebnicz fluuios iacet. Huius causa Poloni cum fratribus Teutonicis perpetuas rixas fouebant, nullam arcem praeter vnam ciuitatem Strasburgam, & tres munitiones, Berklii, Dornik, & Michlouiam habet. Pomeraniae regionem amplissimam, longo tractu mari adiacentem, vnde & nomen habet, in Poloniae regionum descriptione, infra latius indicabimus. De qua multa

Dantiscum.

ta bella Poloni cum Prutenis gentilibus, & Crucigeris habebant, in hac sita est celeberrima vrbs Gedanum, siue Dantiscum appellata, a mari Germanico vno milliari abest, eam celeberrimus fluuius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur. Celeberrimum in ea totius Pomeraniæ, & Prussiæ emporium est, regi Poloniæ subiecta, anno Domini M.CC.LXXXV. translata. (11)

Crucigeri in Pruthiam veniunt.

Pruteni gentiles barbarie indomita rigeantes, peruersi & infideles erant, vana creaturas quaslibet pro Diis colebant, nec se ad fidem Christianam conuerti patiebantur. Idiomate proprio a Liouonico non dissimili utebantur, Polonis & Masouitis tributarii erant, sed frequenter nata occasione iugum excutiebant, ideo multa bella longo tempore Poloni cum eis tenuerunt. Postea anno Domini M. CCXI. Conradus, Masouia princeps, ex Regibus Polonorum genus ducens, a Prutenis gentilibus sepius variis excursionibus infestatus, ad Imperatorem Fridericum huius nominis H. legatos destinauit, implorans auxilia aduersus infideles Prutenos, qui libenter fratres ordinis Teutonici Crucigeros, a Saracenis tunc temporis Hierosolyma pulsos, in Pruthiam xx millia misit, quibus princeps Masouia Culmensis terram in primis donauit, cum arce Dobrineni, hac conditione, vt tempore necessitatis subsidium sibi contra infideles Prutenos ferrent, Pruthiamque subiugatam insimul partirentur. Hic quedam de origine Crucigerorum Teutonici ordinis subieciimus.

ORIGO ET PRINCIPIVM TEUTONICI ORDINIS.

Expedicio Christiana contra rem contra barbaros Saracenos auxilium petit a Christianis. Longobardi regitur sexaginta galeras, et in his quinquaginta millia virorum, in subsidium miserunt, cum quibus multi homines probi, pie peregrinationis causa, in terram sanctam profecti sunt. Horum numerus erat D. partim ex Saxonia, partim ex aliis provinciis Germaniæ, qui omnes in vnâ nauem congregati, Aconam vsque peruenierunt, vbi per integrum annum cum infinita multitudine Christianorum, Aconam, antequam caperetur, oppugnauerunt, in oppugnatione multi Christianorum telis barbarorum læsuerant, vnde in morbum inciderunt, passimque sparsi, cum neminem in terra aliena, qui subleuaret inopiam, haberent, multi fame perierunt. Erant autem ex peregrinis præcipui, octo boni & pii viri Teutones, qui cum viderent Christianos tam misere interire, commiseratione ducti curam illorum susceperunt, diligentiaque illorum plurimi infirmi conualuerunt. Postea Xenodochium, siue hospitale, sub titulo Beate Virginis Mariæ, Aconæ erexerunt, primusque Xenodochi præfectus Henricus de Vualpot electus est, ex Germania oriundus, hic maximam diligentiam, in fouendis infirmis et egenis adhibuit, vltimum diem Aconæ peregrinatus, ibidemque sepultus est, anno Domini MCLXXX.

Hospitale beate Mariæ Virginis.

Postea Balduinus Rex, Hierosolymis templum, et Xenodochium, pro pauperibus, et pluribus nobilibus infirmis, qui in bello Accienensi læsi erant, extulit, sub titulo Beate Virginis Mariæ. Tandem anno MCLXXXI. Clemens Papa huius nominis III. hunc ordinem confirmauit, et titulum dedit fratribus Teutonicis, Xenodochii Hierosolymitani Beate Virginis Mariæ. Præterea D. Augustini, regulam illis seruandam imposuit, stemmateque cum cruce nigra eos insigniuit.

Postea

(11) Nostis temporibus nunc Pruthia diuiditur in Pruthiam, Bartoniam, Sudaniam, Galindiam, Hogelandiam, & Poloniam. Pruthia, seu Pruthiam, Pomeraniam, & Hogelandiam peculia Brandeburgica, seu Pruthia regnum, dispartitur in tres provincias seu circulos, Sambiensem, Natangiensem, & Pomeraniam. Sambienfis provincia Slavoniam, Nadrouiam, Samlandiam, Neuangienfem, Na-

Postea patriarcha Hierosolymitanus, singulos fratres Teutoni i ordinis a Pontifice Romano confirmatos, alba chlamyde, ex utraque parte crucem nigram habebat, sicque illi habitum suum susceperunt. Fuerunt qui vestiti sunt XXIV. fratres laici, & VII. sacerdotes. His, lorica indutis, gladio accincto, missam celebrare concessum erat, nullus barbam tondebat, & super saccum stramiæ impletum, regula iubente, dormiebant, sed statim hæc mira quadam metamorphosi immutata sunt.

Secundus, HENRICO DE WALPOT, primo magistro Xenodochii Hierosolymitani, OTTO DE KARPEN, nobilis Germanus, in magisterio successit, anno Domini MCC. sub Imperatore Romanorum Philippo, huius nominis II. & Innocentio III. summo Pontifice. Hic in humilitate, & cordis simplicitate, Deo & fratribus seruauit. Sexto anno officium absoluit, Aconæque sepultus est.

Tertius ordinis magister HERMANNVS BART Olfacensis, electus est sub Pontifice Innocentio III. & Philippo II. in ordine Germanorum Imperatorum XXII. anno MCC.VI. præfuit officio IV. annis, pauperibus quantum potuit satisfecit, Aconæque sepultus est.

Quartus HERMANNVS ASALZEN, nobilis Misnensis, Friderici secundi, Imperatoris, & Innocentii III. Pontificis, temporibus, anno Domini MCC.X. electus est. Hic omnium præclarissima privilegia ordini a Pontifice, et Friderico secundo, Cæsare, consecutus est. Nam cum similitudines, et odia inter Pontificem Romanum, et Fridericum Cæsarem exortæ essent, ille huiusmodi cladem prudentia sua e medio sustulit, sub eo Conradus Marchio Thuringensis habitum suscepit, duo milia, nobiles et auratos equites Germanos in ordine habuit, quos XXX. continuos annis, rexit, eius temporibus fratribus ordinis a Saracenis Hierosolyma pulsos, Pruthia concessa est, Regum Poloniæ, Conradique Ducis Masouia, et Imperatoris Friderici II. concessa. Quorum XX. millia in Pruthiam venerunt, Pruthiosque gentiles auxilio Polonorum, expulsi a terra Culmenti eiecerunt.

Quintus magister CONRADVS, Thuringorum et Cathorum Landgrauus, sub Gregorio IX. Pontifice, et Friderico II. Imperatore anno MCCXL. electus est, habitum Mariemburgæ, in Pruthia suscepit, cum multis nobilibus adolescentibus, et viris eximiiis, ac prudentibus, cum Pruthis gentibus, multa bella gessit, magnoque labore fines regionum ordinis dilatavit, et, si quæ ruinam minarentur, illas refarciens optime conseruauit. Postea e viuis excessit, Mariemburgæ sepultus.

Sextus ordinis magister POPPO AB OSTERNAU electus est, Conradi IV. Imperatoris, et Innocentii IV. Pontificis temporibus, anno MCCLII. Multa præclara bella cum Prutenis, Liouonicis, et Swantopolo, duce Pomeranorum gessit, postea ante Ligniciam ciuitatem cum Conrado Siethæ duce, sanctæ Hedwigis marito, a Tartaris, totam fere Sarmatiam vastis nubus, interemptus est, a Christianis vero Vratislauiam delatus, ibique in Basilica diui Alberti, terræ mandatus est, huius magistri tempore Regiomontum constructum est.

Septimus magister, IOANNES SANGERHUSENSIS, officium suscepit tempore Vilhelmi Comitis Flandriæ, Romani Imperatoris et Urbani IV. Pontificis, anno MCCLXIII. Infidelium Prutenorum, vires mirabiliter dinouit, ordoque eo præfidente, plurimum profecit, Dominicanorum monasterium Torani fundauit, Brandenburgæ quoque ciuitas cum arce, eius temporibus edificata est, anno Domini MCCLXVI. Tapia quoque munitio erecta. Annis XII. præfuit, Treueris sepultus est.

Octauus magister, HARTMANNUS, Comes Heldringensis confirmatur, sub Rudolpho

dolpho Imperatore Habsburgensi comite, et Gregorio X. Pontifice, anno Domini MCCLXXV. vir pius & industrius extitit, Nadrauiam, Sudauiamque, regiones Prussiae, debellauit, cum ceterisque finitimi longas acies tenuit. Eo presidente, anno MCCLXXIX, Menia ciuitas adiacata est. Anno vero Domini MCCLXXXI, Marienburgense castrum erectum est. Venetiis vitium diem clausit, ibidemque sepultus est.

Nonus magister BURCHARDUS a SWENDEN, sub Rudolpho Caesare & Pontifice Martino IV. electus est, anno MCCLXXXIII. Eo presidente fratres ordinis, cum Prussis infidelibus bellum acre larga sanguinis effusione gesserunt, eosque in integrum ad obedientiam compulerunt. Postea VII. annis in officio expleis, magistratu se abdicauit, mortuus est Rhodiis, ibidemque ad Basilicam S. Ioannis sepultus.

Decimus magister, CONRADUS de FEUCHTWANGEN, munus magistratus suscepit, sub Rudolpho Imperatore & Nicolao IV. Pontifice, anno MCCLXXXV. Eo presidente ordo multum profecit, VII. annis fratres in officio continuunt. Pragae Bohemiae metropoli spiritum exhalauit, Trebniciæque exultat est.

Vndecimus magister GOTTFRIEDUS, Comes de HOHENLÖN electus est, sub Caesare Adolpho XXVIII. Germanorum Imperatore, & Pontifice Bonifacio VIII. anno Domini MCCLXXXVII. Hic Venetia cum multis fratribus in Prussiam profectus est, decem annis officium gessit. Postea comitis celebratis, magistratum resignauit, in Germaniamque profectus, e vicis excessit.

Duodecimus magister SIGFRIEDUS de FEUCHTWANGEN, anno MCCCVII. creatus est, Alberti Imp. Austriae Ducis, & Clementis V. Pontificis temporibus. Hic sedem Venetiis, Prussiae castrum Marienburgam transtulit: nam in terra sancta, Venetiis, Neapoli, & in Anglia sedes suas, & praeclara aedificia propter quasdam similitudines amiserant. Duobus annis officio praefuit, Marienburgae mortuus est.

Decimus tertius magister, CAROLUS BEFFART susceptus est, sub Henrico VII. Imp. & Clemente V. Pontifice, anno MCCCIX. erat insignis vir prudens, & industrius. Anno Domini MCCCXII. eo presidente, Memula arx, in Curlandia regione Prussiae, fundata est, ad propulsandos Lithuanorum incursus. Tandem praedictus magister a Pontifice Romano citatus, adeo crimen obiectum auxilio Dei diluit, ut in aduersariorum caput redundaret. Romaeque discedens, in itinere, Viennae morbo oppressus expirauit, ibique tumulatus est. Huius tempore pestis per integrum annum tantopere grassauit, ut omnia frumenta, penuria hominum, in agris manerent.

Decimus quartus magister VERNERUS Vrselensis, temporibus Ludouici IV. Caesaris & Ioannis XXII. Pontificis, suscepit officium suum, anno MCCCXXII. ordini cum summa laude praefuit, cito post interemptus est, a fratre ordinis Ioanne Bunsdorfio, in vigilia S. Elisabeth, cum ex vespertinis precibus egrederetur.

Decimus quintus magister RUDOLPHUS, Dux Brunsvicensis, sub Ludouico IV. Caesare, & Ioanne XXII. Pontifice magistratus cellitudinem suscepit, anno MCCCXXV. vir pius & sapiens extitit. Fratres ad cultum diuinum summo opere compulsi, largeque illis omnia ministravit, ideo eos liberalitate obediens sibi effecit. Iustitiam magnopere administravit.

Decimus sextus magister DIRICHUS, Comes Altemburgensis, octogenarius iam electus est, temporibus Ludouici IV. Imperatoris & Ioannis XXII. Pontificis, anno Domini MCCCXXIX. eloquentia validus, auctoritate gravis, iustitiaque rigidus extitit, gentilibus terrori fuit, templum beatae Mariae Virginis Marienburgae extruxit, Toruniae obiit, translatus Marienburgam, in templo S. Annae sepultus est.

Decimus septimus magister RUDOLPHUS, Dux Saxoniae, Ludouici IV. Impera-

peratoris, ac Benedicti duodecimi Pontificis tempore, in officium susceptus est, anno Domini MCCCXXXIX. Hic anno Domini MCCCXLI. magnas copias Lithuani Prussiae conscripsit, Neumarcouiamque oppugnauit. Interim vero Lithuani Prussiam insulam vastant. traserunt, eamque fere totam igne, & caedibus consumserunt, multos captiuos abducentes, quae causa illi tantum moerorem attulisse creditur, ut mente captus, ab officioque depositus, praeter moerorem vitam terminarit. In Marienuerder ciuitate sepultus est.

Decimus octauus magister HENRICUS Dumaricensis, Clementis VI. Pontificis tempore, officii dignitatem consecutus est, VI annos in regendo ordine consumpsit, cum Lithuanis & Ruthenis bellum egregium, in die Purificationis beatae Mariae gessit, auxilioque diuino 10000. inimicorum prostrauit. E viuis postea decessit, Marienburgaeque humatus est. Hic virginum coenobium, LEBENICH dictum, Regioni erexit.

Decimus nonus magister HENRICUS Kniprodiensis, Carolo IV. Caesare & Clemente VI. pontifice imperantibus, ad dignitatem magistratus accessit, anno MCCCXLVIII. Eo presidente ordo doctis viris abundauit, fratres in timore & amore Dei instruxit, annis XXXI. officio praefuit. Marienburgae vitam terminauit, ibidemque sepultus est.

Vigesimus magister CONRADUS ZOLNER, temporibus Venceslai Imperatoris Romani, & Urbani VI. Pontificis, ad officium vocatus est, anno Domini MCCCCLXXIX. Multa egregia bella & facinora contra gentiles, Lithuanos, & Samogitas, temporibus Keystudi, Iagielonis, Vitoldi, & Suidrigilonis ducum Lithuaniae gessit. Ordinem in potestate octo annis tenuit, Marienburgae naturae debitum persoluit.

Vigesimus primus CONRADUS VALENBODENSIS, Venceslai Imperatoris, & Bonifacii Pontificis tempore, munus magistratus oblatum suscepit, anno MCCC.LXXXVIII. Vehemens, & iracundus extitit, totis viribus bello incumberebat, monachos, sacerdotes, & omnes Ecclesiasticos furore percitus, odio persequeretur, nullumque in hora mortis ad se venire passus est. Anno MCCCCLXXXI. fratres ordinis, armata manu, per fluuium Crononem, Lithuanis Niemen dictum, ad arcem Cownensem in Lithuaniam nauibus, terraque peruenerunt, ibique tres munitiones celerrime erexerunt, Newerder, Riteuerder, & Meremburg appellatas, ex his Crucigeri Lithuanis, magna damna inferebant, regionem igne & ferro vastando, incolasque occidendo.

Vigesimus secundus magister CONRADUS DE IUNGINGEN, ad munus obeundum vocatus est, Venceslao Imperatore & Bonifacio IX. Pontifice praesidentibus, Hic propter morum probitatem magnam laudem apud omnes obtinuit, pacisque obseruantissimus erat, ideo ab ordinis fratribus, eum multa pati oportebat. Annis XII. officio praefuit. Postea ex carceribus corporis liberatus, Marienburgae in D. Annae templo humatus est.

Vigesimus tertius magister VILRICUS DE IUNGINGEN, Conradi frater, Rupertus Caesare, & Gregorio XII. Pontifice, munia obeuntibus, officium suscepit anno MCCCIV. Strenuus & bellicosus vir extitit, regulas ordinis non admodum obseruauit, consanguineos odio persequeretur, illorumque arces partim eripuit, partim destruxit. Cum Lithuanis & Polonis plurima bella gessit, hunc postea Iagielo Rex Poloniae, & Lithuaniae magnus dux Vitoldus, cruento Crucigeri proelio profligauit, ubi & ipse cum plurimis commendatoribus, quorum CC. recensentur, cecidit. Dux quoque Stenincensis & Olesnicensis, Kerschdorfque, dux exercitus Crucigerorum, a Polonis capti: V millia Crucigerorum a Polonis caesi sunt.

sunt. Lithuanorum tamen in castris Polonorum militantium VII. milia trucidata, fugataque in primo conflictu.

Vigésimus quartus **HENRICUS** comes **PLAUVENSIS**, sub Sigismundo Imp. & Ioanne XXIII. Pontifice electus est. Hic volebat vicisci iniuriam, quæ a Polonis Crucigeris illata erat, sed ante quam quicquam inciperet, ab officio deiectus est, & Engelsburgæ in carceres coniectus, deinde ad **Leksteg** missus, ubi VII. anno in vinculis peracto, satis concessit, sepultus Marienburgæ.

Vigésimus quintus **MICHAEL STERNBERGENSIS**, imperatoris culinæ magister, Sigismundo Imp. sceptrum tenente, & Ioanne XXIII. Rom. Pont. ordini præpositus est, anno Domini MCCCCX. Primo anno cum suscepisset officium, Iagielo Rex Poloniæ, & Violdus Dux Lithuaniae, Osterrodam, Helsburgensemque episcopatum, Resenburgam, Elbingam, & Christburgam ciuitates, depopulati sunt. Argentoratum obsederunt, re tamen infecta discesserunt. Nouem annis ordinis curam gessit: postea, ut deponeretur, precibus obtinuit, Gedanum vitam finiuit, Marienburgæ vero sepultus est.

Vigésimus sextus **PAULUS RUSDORFIENSIS**, Sigismundi Imp. & Martini V. Pont. tempore, magisterii celsitudinem consecutus est, anno Domini MCCCCXIX. Huius tempore prouinciae & ciuitates Prussiae ad Regem Poloniæ Casimirum defecerunt, & iugum Crucigerorum excusserunt, officium IX. annis hic magister retinuit, mortuus tandem, Marienburgæque sepultus.

Vigésimus septimus **CONRADUS** ab **ERLINGSHAUSEN**, Alberti II. Rom. Imp. tempore officium suscepit, anno MCCCCXXXVIII. Hic a bello, quoad uixit abstinuit, nimio dolore ob fratrum peruersitatem consumptus est, Marienburgæ mortuus, ibidemque sepultus.

Vigésimus octauus **LUDOVICUS** ab **ERLINGSHAUSEN**, sub Cæsare Friderico huius nominis III. fratres regere coepit anno MCCCCCL. Huius tempore Prussia ab ordine desciuit, ad regemque Poloniæ Casimirum maior pars eorum defecit. Milites quoque ordinis praesidiarii, Marienburgam regi anno Domini MCCCCCLVII pro summa 476000. florenorum vendiderunt, cum aliis castris & ciuitatibus. Postea Rex Poloniæ capta arce Choynicze, pacem cum Crucigeris iniit, atque ab hoc tempore Pomerania regno Poloniæ adiuncta est, pro qua Poloni CL. annis perpetuo cum Crucigeris belligerabant.

Vigésimus nonus **HENRICUS** **REHVS**, comes Plauenfis, dignitatem magisterii affectus est, sub Friderico huius nominis III. Imp. anno Domini MCCCCXLVII. Vndecim hebdomadis officio praefuit, Regiomonti in cathedrali ecclesia terræ mandatus est.

Trigésimus magister **HENRICUS** comes **RICHTENBERGENSIS**, anno MCCCC. LXX. officium suscepit, praesidentibus Friderico III. Imperatore, & Sixto Pontifice huius nominis IV. Fuit vir rigidus, furibundusque, Theodorum episcopum Prussiae captum, in vinculis fame peremit. Ordini annis VII. praefuit, Regiomonti sepultus est, huius tempore bellum sacerdotum in Germania fuit.

Trigésimus primus **MARTINUS TRUCKSES** Vetschhausensis, sub Friderico III. Imperatore, & Sixto IV. Pontifice ordini praefectus est, XII. annis praefuit, Casimiro Regi Poloniæ, obedientiam praestitit, Regiomonti mortuus, ibidemque sepultus est.

Trigésimus secundus **IOANNES** de **TIEFEN** ex Heluetia, celebri familia oriundus, Friderico sceptrum tenente, & Innocentio VIII. Pontifice presidente, ordinem in tutelam suscepit, anno MCCCCCLXXXIX. Eodem anno Poloniæ Regi, iuramentum praestitit. Postea eidem Regi Ioanni Alberto, auxilium contra Valachos ferens, cum exercitu profligatus, ipseque peremptus est. Regiomontum delatus, ibidem terræ mandatus.

Trigésimus tertius **FRIDERICUS** Dux Saxoniae, Thuringorum & Hermundurorum Marchio, Maximiliani Imperatoris, & Alexandri VI. Pontificis temporibus, anno Domini MCCCCCLXXXVIII. In festo D. Michaelis Regiomonti magistratum suscepit. Nunquam Regi Poloniæ iuramento se obstringere voluit, qua de causa a Polonis saepius infestatus, in patriam suam Hermanduriam profectus, ubi XII. annis extra ordinis fines exactis, mortuus est. Huius tempore Ioannes Albertus Rex Poloniæ e viuis decessit, cui in regno Alexander frater germanus successit.

Trigésimus quartus **ALBERTUS** Marchio Brandeburgensis, Casimiri Regis Poloniæ nepos, Maximiliani Cæsaris, & Iulii Pontificis temporibus, ordini solenniter cum ingenti pompa Regiomonti praefectus est, anno Domini MDXII. Sigismundo Regi Poloniæ, a iunculo suo, iuramentum praestare noluit, sed arcem necessariis omnia munuit, ut se contra Polonorum incursum defenderet, magnum & diuturnum bellum cum Rege Poloniæ habuit, in quo ex utraque parte multi ceciderunt, eam ob causam, quod iuramento se obstringere regi noluisse.

GESTA HUIUS MAGISTRI TEMPORE PRÆCIPUA

Anno Domini MDXIX. in autumno, inter Sigismundum Regem Poloniæ, & Magistrum Prussiae Albertum Marchionem, bellum ortum est. Anno MDXX Albertus Marchio, die festo circumcisionis Christi, Braunsbergam inopinate occupauit. Eodem anno, Mehlsak, Milimlyn, regi tradite sunt, cum aliis plurimis ciuitatibus, castrisque. Quadagesimali tempore, mense Aprili, copiae Regis, Oland, ciuitatem & arcem sub magistro, ceperunt, eodem anno Brandeburgæ arx & ciuitas a Polonis capta & depopulata est.

Anno Domini MDXX. Vuolfangus dux Schonemburgensis cum exercitu ordinis, decem millibus peditum, IV. millia equitum coniungens, Gedanum oppugnauit, ex episcopique monte, (ut vulgo vocant) ciuitate imminente, IV. millia globorum tormentorum bellicorum, in ciuitatem, frustra tamen, exonerauit, nullum enim hominem laesit, sibi vero ingens damnum in tormentis & globulis intulit: nam ex muro ciuitatis tormentum vnum praestantissimum, in mille frustra consumsum est, & si aliquis ex exercitu se ostenderet, in hunc quatuor vel quinque tormenta ex turribus ciuitatis exonerabantur, tantaque miseria & penuria omnium, Crucigerorum milites afflicti erant, ut multis suorum desideratis, quibusdam captis, fuga sibi ab obsidione consulere cogerentur. Interea vero Poloniæ Rex, in subsidium Gedanensibus XII. millia equitum electorum misit, qui milites Crucigerorum a Gedani obsidione discedentes, insecuti sunt, plurimosque ex eis trucidauerunt, quosdam captiuos abduxerunt, multi etiam a Cassubis & Pomeranis iugulati sunt. Postea regius exercitus Dirschouiam & Stargardum arces occupauit. Choynicz quoque arx cum ciuitate capta est, postea ceterae ciuitates & arces vltro se Regi Poloniæ obtulerunt, & milites ordinis vna cum Crucigeris ex Prussia sunt eiectiones.

Anno Domini MDXXV. die VIII. Aprilis, Prussia, quam primum religiosi, Crucigeri videlicet, tenuerunt, in mundanam politiam & principatum saecularem cessit. Albertus enim Marchio Brandeburgensis in ordine XXXIV. & vltimus magister Crucigerorum, belli cum Rege Poloniæ pertæsus, difficileque contra stimulum calcitrare videns, regem sibi per internuncios fratres & affines suos reconciliauit, Cracouiamque veniens iuramentum solenniter Regi Poloniæ Sigismundo, in Maiestate re-Magister Prussiae ad id fabricata, in medio foro Cracouiensi sedenti, regalibusque induto, praestitit, multis principibus praesentibus. Ibique praedictum Albertum Marchionem Brandenburgensem, post iuramentum solenniter praestitum, Sigismundus Rex, principem saecularem, equitemque (ut vocant) auratum creauit. Terrasque omnes Prussiae

aqua nascentium abundantissima, duplex est, dacalis, et regalis: nam Dux, gratia Regis Poloniae, in suis ciuitatibus, et arcibus integre rerum potitur, ut vassallus, et Regiomontum feudalibus, ac beneficiis regni. Regiomontique, quae est ciuitas maritima, sedem suam habet, in qua est collegium communis studii, ab Alberto praefato, primo ex magistro duce creato, fundatum. Est autem Regius mons emporio clara ciuitas, ad eam enim merces ex septentrionis regionibus copiose apportantur. In hanc sedem suam magistri transtulerunt, Marienburga nobilissima, eaque munitissima arce, ac totius Prussiae propugnaculo, quae cum se expugnari non pateretur, Casimiro Regi Poloniae (ut diximus) pro certa stipendiorum militibus ordinis persoluitione dedita, in ea assidue milites praesidarii a Rege Poloniae afferuntur, victu et omnibus ad bellum necessariis tam apprimè prouisa, ut sex annorum obsidionem sustinere possit. Est enim regalis Prussiae (id est, illarum arcium, et ciuitatum, quas Rex electas extra ducem, armis maiorum suorum, acquisitas possidet) caput, et metropolis, a Gedano septem miliaribus distat. Plurimas nobiles ciuitates, et arces, quas superius enumeravi nus, Prussia complectitur.

Episcopatus Prussiae. Episcopatus vero quatuor catholicos, postquam fidem Christianam suscepit, Prussia habebat: Varmiensem, Culmensem, Sambiensem, et Pomesaniensem, nunc Sambienis Varmienis: Pomesanienis autem Culmensi adiuncti. Varmiensem episcopatum, qui est praecipuus, Reuerendissimus Dominus Stanislaus Hosius, Polonus, Sacrae Romanae Ecclesiae Cardinalis dignissimus, singulari pietate, et vitae sanctitate, ac doctrina coelesti, scriptis diuinis coruscans, administrat, qui malleus haereticorum indefessus, et catholicae ecclesiae propugnator strenuus iure censiendus est. Culmensem episcopatum, Reuerendissimus Dominus N. Kostka, viatorum, et doctrinae speculum insigne. Nunc de Pomerania regione amplissima dicendum nobis occurrit, quae etiam Polonorum, armis antiquitus perdomita, imperio parer. Nam Gades Boleslaus Rex bellicosissimus anno Domini MIII, Russae principibus debellatis, strenuoque Marte confusus, perpetuum victoriae monumentum, Herculeum imitatus opus, tres ferreas columnas in Boristene fluuio collocauit. Deinde anno Domini MVIII Saxonibus bellum intulit, & omnem illorum regionem, circa Oderam, ad Albim, & Salam fluuios, Chersonesumque Cimbricam, quae hodie Dania appellatur, summa belli dexteritate ditioni suae subiugauit. Urbes earum regionum maximas, partim solo aequauit, partim suis Polonis muniuit, gentemque vniuersam Pomeranorum, barbaram & incultam, ad fidem Christianam suscipiendam, armis coegit, & ut sempiterna memoria victoriae felicissimae apud posteros extaret, in Albi, & Sala, Ossaque fluuiis, columnas aereas inclytus triumphator locauit, totam Prussiam ac Pomeraniam, Christianis infestissimas, perdomuit.

DVCATVS POMERANIAE.

POMERANIA regio amplissima, ab Holsatia ad Liuoniam vsque, longo tractu iuxta mare Germanicum, extenditur, unde & nomen habet. POMORZE enim Sclauis mari adiacentem regionem significat. In hac regione natio Sclauonica, antiquitus confederat, sed nunc Germani magna ex parte eam incolunt. Has praecipuas ciuitates a mari procul sitas complectitur, Stetinum, unde ducatus Stetinensis dicitur, Neugardiam, Laumburgam, Stargardiam, Belgardiam, Camenetiā, Publunum, Grisenbergam, & alias complures. Quae vero mari impendunt, sunt Colberg, Camin, Coslin, Gripswald, Sunt, Puczka, Reuecol, Hechel, &c. Iulium in hac regione vrba erat celeberrima, nunc ruinis defortis iacet, pro hac regione Polonicum Prutenis gentilibus, & Crucigeris, longo tempore acriter decerrabant, nunc titulo eius Rex Poloniae, qui in ea maiori ex parte rerum potitur, Duxque Prussiae, feudalibus Regis Poloniae, videntur.

GEDA-

GEDANVM, siue Dantiscum, huius regionis metropolis, vrbs amplissima, & insignis a mari Germanico vno miliari abest, eam celeberrimus fluuius Vistula praeterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur, in ea totius Pomeraniae, & Prussiae celeberrimum emporium est: ex ultramarinis enim regionibus longinquis, Anglia, Britannia, Scotia, Gallia, Hispania, Suecia, Dania, & Nordwegia, naues ad eam appellant. Ex Lituania quoque, Russia, Volinia, Poloniaeque variae merces, fluuiis nauigabilibus in eam deferuntur: praecipue vero filiginis, & frumenti, ingens copia ex supra nominatis regionibus aduehitur. Regi Poloniae subiecta est, Castellatumque a Rege praefectum habet. Ex mari in urbem perducta est fossa, qua naues maximae intra moenia veniunt. Burggrauus cum proconsulibus, & consulibus regio nomine, ciuitatem administrant. Cives omnes fere Germani sunt, mercatoresque diuissimi, ita ut Gedanum aedificiorum pulcherrima dispositione, commerciorum varietate, maris, Vistulaeque opportunitate, incolarum & externorum incredibili multitudine, ciuium diuitiis, & instrumentorum bellicorum, ad hostes propulsandos, ac machinarum aenearum numero, cum praecipuis Europae urbibus, meo iudicio, confetenda sit. Praetorium maximo summu, eoque regio exaedificata cum superba turri, aedesque sacrae, cum priuatis, ingenti auri pondere, artificiose erectae, Geldaque, publicum vrbs palatium, ac horologium diuinis fere manibus elaboratum, cuius campanae mirabilem quandam, & suauissimum concentum edunt, secundum artificis voluntatem, et temporis convenientiam, omnium gentium aduenas attrahentes. Propugnaculum munitissimum in ipso maris portu extructum, frequentibus directis machinis armatis, militibus custoditur.

Vexillum totius Pomeraniae aquilam nigram in collo coronatam, gladium euaginatam manu humana tenentem, pro stemmate in campo aureo gestat, similem Prussiae, quam supra expressimus.

ELBINGA ciuitas insignis non procul a littore maris magnificentissime, et summo extructa, splendidis ciuium opibus, et mercatorum diuitum frequentia claram, spectabilemque se reddit. Eius titulo Rex Poloniae, scribens se Dominum terrae Elbingensis, maxime in priuilegiis, vtitur. Tractum enim amplissimum circumiacentem habet. Atque haec de Prussia breuiter dicta sufficiant.

LIVONIAE TOTIVS CVM SVIS PROVINCIIS, CIVITATIBVS, CASTRIS, ET COMMENDIS, SIVE PRAEFECTVRIS, ETC. SVCCINCTA DESCRIPTIO.

Addita est quoque brevis narratio, quomodo haec regio in ius Inuitissimi Regis Poloniae Sigis mundi Augusti, Magni Ducis Lituaniae, cesserit, & quo pacto a Moschorum Principe, & Sueciae Rege, diminuta fuerit.

LIVONIA, siue Lieflandia, regio amplissima, ab oriente Russiae, Moschorum Principi subiectae, contigua est, Neruaque fluuius nauigabilis, (in cuius vtraque ripa, duae arces eiusdem nominis, vni Liuonensium, altera Moschorum sibi ex aduerso sitae sunt) imperium Moschouiticum, a Liuoniensi, dislimabat. Sed hodiernus Moschorum monarcha, IOANNES BASILIDES, Derpt, insigni vrbe episcopali, cum sibi adiacente prouincia occupata, vltius fines suos (prout inferius dicitur) promouit. A septentrione cum Sueciae regno, et Finlandiae ducatu fines suos, sinu maris Baltici determinat: ab occidentem mari Baltico (quod fuit Germanicum, et Prutenicum appellatur) contermina est: a meridie Samogitiae, et Lituaniae, nonnihilque in occidentem vergens, Prussiae adhæret. Nonaginta miliaribus Germanicis in longitudinem, et quinquaginta in latitudinem, cum sinu ma-

Cc 2

ris

ris Baltici adiacenti, extenditur. Sed nunc bellis sævientibus, pluribus in locis vastata, & diminuta est. Continet autem in se plurima territoria, quæ pro ducatibus computari possunt, horum singula cum suis ciuitatibus, & castris succincte describere curabo. Sed primo quomodo, & quando regionis incolæ nomina Christo dederint, paucis aperiam.

Fridericus Imperator.
Germani in
Liouoniam ve-
niunt.

Meinardus pi-
us vir, primus
in Liouoniam
venit.

Meinardus Li-
uones in fide
Christi instru-
xit.

Meinardus E-
piscopus crea-
tur Liouoniae
primus.

Totum pene orbem terrarum post maximum illud vniuersæ terræ diluuium, fallacium dæmonum fraude seductum, veram vnius Dei religionem, impio multorum, & falsorum Deorum cultu, vanaque superstitione commutasse, constat. Quidam enim mortuos homines propter merita beneficia, & egregia gesta, cultu diuino venerabantur. Alii malignos dæmones, euentibus miraculis, & prodigiis, hominum oculis sese insinuantibus, adorabant. Denique belluis atque serpentibus, & sculpris, pictisque arte humana simulacris, gloriam veri Dei exhibebant. Donec Iesu Christi, veri Dei, hominisque benignitas, & Euangelii eius claritas post multa sæcula, quasi lux clarissima, mundo coelitus affulgens, has terras, terribilesque tenebras discussit. Sed regiones septentrionales, et omnes gentes ad aquilonem vergentes, Christianæ religionis ignaræ, vano idolorum cultui, diutius subiugatæ fuerunt: difficili enim ad eos externis gentibus erat aditus, propter efferam barbariem, et crudelitatem populi. Romani etiam, et Græci, qui primo fidem Christianam amplexi sunt, septentrionalium plagarum minus exactam notitiam habebant: vnde factum est, vt Liouonia cum ceteris, ad aquilonem vergentibus regionibus, nouissime omnium, sacro baptismi fonte lauata fuerit. Demum Friderici primi ex Ducibus Germaniæ, Romanorum Imperatoris temporibus, mercatores rem familiarem ex Germania per mare Balticum in Liouoniam appulerunt, et gentis barbaræ, simplicissimæque animos ob mutua mercimonia commutanda pellexerunt. Erat autem hic populus miræ simplicitatis, opumque parandarum, et rei familiaris iusto negligentior: melle enim expresso, quo maxime regio abundat, cæram velut alias quisquilias, et purgamenta domibus euerrebant. Postea succedente quaestu, et mercatoribus occidentalibus, eo loci confluentibus, sacerdotes paulatim se illis immiscere, adiungereque, piæ peregrinationis causa, coeperunt, vt mercatoribus, videlicet thesauros Liouonum acquirere, ipsi animas gentis Christo, per verbum saluterum lucrifacerent. Erat igitur ea tempestate vir quidam Meinardus nomine in Lubeca ciuitate celeberrima, pietate, et sanctimonia vitæ insignis, hic vna cum mercatoribus consensa nauis, in Liouoniam, anno partæ per Christum salutis, millesimo, ducentesimo, traiecit, et conspiciens in tam insigni, et præmatura messe, nullos operarios extare, continuo ibi vnius famuli conuictu contentus, ætatem transfigere constituit. Casamque sibi ex arbutis propter imbres arcendos construxit. Paulatim deinde hominum familiaritatem captare, et tædio superato, habita iam mutui conuictus, et contractæ notitiæ cum incolis regionis opportunitate, religionis, et rerum diuinarum eos admonere coepit, sensimque a vano idolorum cultu, ad christianæ fidei obseruantiam adducere, auspicanteque Deo, et pium viri religiosi conatum secundante, complures incolarum in agnitam veritatis doctrinam concesserunt, quorum crescente numero, multorumque animis, vt fit, rei nouæ, et inusitatæ religionis studio, flagrantibus, Basilica instauratur. Nec multo post MEINARDUS a Bremensi archiepiscopo, in Liouoniæ episcopum consecratur, qui in messe Christi strenui operarii munus adimplens, rem christianam multum adauxit, et magnam gentis partem ad Christum conuertit, postea vitam cum morte feliciter commutauit. Huic ex vita decedenti BERTOLDUS Cisterciensium abbas successit, qui contra irruentes hostes fidei christianæ, vna cum peregrinis mililibus, qui pietatis ergo ad militiam Christo-exercendam, ex Germania confluerant, pugnare instituit. Vbi vero ad pugnam ventum est, equo infreni in mediam barbaro-

rum aciem proiectus confoditur. Tandem crescente multorum pietate, plurimi sacre militiæ deuouerunt, ordinisque fratrum Teutonicorum habitu suscepto, ensiferos fratres sese nuncupauerunt. Sed cum rebus gerendis superesse non possent, hostiumque barbarorum vis vndique inualesceret, Teutonicorum fratrum ordini, in Prussia se coniunxerunt. Cum enim audiuissent, quod ordo Teutonicus Crucigerorum in tota Germania proficeret, Volquinus, Præpositus eorum, a quinto in ordine, magistro Prusiæ, Conrado, olim comite Turingensi, in ordinem Teutonicum susceptus est, anno Domini MCCXXXIV, suffragiisque eiusdem magistri Prusiæ Conradi, Gregorius summus Pontifex Romanus huius nominis nonus, iussit vbique & præcipue apud infideles Pruenos, Liouonesque proclamari, quod ordo fratrum a gladio in Liouonia (qui nondum confirmatus erat) Teutonico ordini in Prussia vnitus, incorporatus, adscriptusque esset. Susceperunt itaque fratres a gladio Liouonienses, crucem, habitumque more fratrum Teutonicorum in Prussia. Et semper ab hoc tempore magistri Prusiæ, a Liouoniensibus magistris tributa certa, & obedientiam exigebant, vsque ad tempora Alberti Marchionis Brandenburgensis, magistri Prusiæ, qui anno Domini supra millesimum, quingentesimum, decimo tertio, pecuniam, quam obedientiam accipere maluit. Itaque Liouonienses data, præscripta ingenti summa pecuniæ, in posterum ab obedientia Prutenicis magistris exhibenda, liberati sunt. Hanc tamen libertatem paulo post per insolentiam suam amiserunt. Rex enim Polonorum Sigismundus Augustus, eos in potestatem suam, prout inferius dicitur, redegit. Sed ad rem accedo, Liouonienses cruciferi, habitu fratrum Teutonicorum in Prussia assumpto, grauissimis bellorum laboribus, cum barbaris fortiter exantlatis, hætenus rerum in Liouonia potiti sunt, magistrumque sibi elegerunt, qui cum commendatoribus, seu etiam præfectis totam regionem gubernabat. Erant præter hunc in Liouonia episcopi quinque, vtpote archiepiscopus Rigensis, Derptensis, Habselensis, Oseliensis, Curlandiæ Reualicæque, episcopi. Hi sua munia strenue, & magnifice, vt principes, obibant, sed anno Domini MDLVIII, Moschorum Dux, Derpta, siue Terpato, insigni vrbe episcopali, potius, episcopatum Derptensem penitus abolerit. Rex quoque Poloniæ archiepiscopatum Rigensem cum omnibus arcibus, & ciuitatibus (rerum enim in Liouonia potitur) tenet. Reualensem episcopatum, Suecici a multis Rex, vrbe Reualia capta, administrat, Oselensem episcopatum, & Habselensem frater Regis Daniæ, Magnus nomine, vna cum insula Oselia possidet.

Provinciæ Li-
uoniæ.

Ordinis Teutonici magister, vna cum suis commendatoribus, plurima oppida, & arces munitas possidebat, & primo quidem ordinis magister, & archiepiscopus Rigensis simul, & coniunctim Rigam urbem, metropolim regionis, occupabant, mox etiamque vterque propriam, qua adhuc incolæ regionis viuunt, cudebat. Vebat. Hic iam ordine territoria, arces, & ciuitates, tam magistro ordinis, quam episcopis, & commendatoribus subiectas, describere pergam. Hæc vero sunt territoria, siue provinciæ, in Liouoniensi dominio, quæ pro ducatibus valent: vtpote, Leitlandia, Curlandia, Semigallia, Estlandia, Virlandia, Haria, Geruenlandiaque.

LEITLANDIA SIVE RIGENSIS PROVINCIA.

LEITLANDIA regio Liouoniæ præcipuas has arces, & ciuitates Regi Poloniæ subiectas habet.

RIGA vrbs celeberrima, totius Liouoniæ metropolis, muro fortissimo, propugnaculisque, & turribus densis, tormentis bellicis apprime munitis, valloque in xcusso tribus ordinibus tormentorum, vndique munita, fossis duabus ex vtraque vallis parte, circumducta, & stipitibus acutis circumsepta, rebus bellicis, tormentis,

Gothardus Ketler. *tis, & comitatu copioso, militibusque stipendiariis, pacis, & belli tempore bene prouisa. Arcem quoque bene munitam, & omnibus necessariis prouisam, sibi adiunctam habet, in qua olim magistri sedem suam habebant, eam nunc Gothardus Ketler Dux Curlandiae, Regis Poloniae feudalis, nomine regio administrat, in ciuitatem tamen ipsam, eius nullum habet. Administratorem enim, siue Capitaneum aliquem ciues sibi dominari (libertatem afferentes) non patiuntur, sed obedientiam, & tributa Regi Poloniae, fideliter exhibent, ipsique ciuibus legibus urbem administrant. Hanc urbem fluuius Dwina amplissimus, ex Seueria regione Russiae, Moschouitae duci subiecta, ortus) una cum arce alluit, & duobus a Riga miliaribus in mare amplissimis ostiis exoneratur. Per hunc naues ex mari, de ultramarinis regionibus, utpote Suecia, Dania, Holsatia, & ceteris remotis prouinciis, appellant. Ex Russia quoque, & Lithuania, cineres, asseres, ligna caesa, & leuigata, omnis generis ad naues fabricandas, frumentum quoque grandi copia, & cetera importantur. Magnunusque hac in urbe, & celeberrimum est emporium: quamuis enim duobus miliaribus a mari distat, naues tamen omnigenae, facillime de mari, sub ipsa moenia urbis veniunt, & redeunt.*

Hae vero arces, ciuitates, & praefecturae, capitaneatusque in hac Leidandia, siue Rigeni Prouincia, continentur, videlicet:

DYNAMUNT, arx inexpugnabilis natura, opportunitateque loci, mari adiacet, in ostiis Dwinae fluuii, duobus a Riga miliaribus sita, praesidiisque Polonicis munita, in ea omnes naues ex ultramarinis regionibus, ad Rigam venientes, merces indicare, teloniaque perfoluere coguntur.

BLOKAYS munitio, inter Rigam, & Dunamunt, ad Dwinae condita, in ea quoque omnes naues excutuntur. Hae autem duae arces Rigenisibus maxime inuisae sunt.

KIRCHOLM arx murata, ad Dwinae fluuium, duobus miliaribus a Riga sita, in orientem procedendo.

Hae quoque arces Dwinae impendunt

VXVL arx desolata, curiatamen in ea, ubi praefectus manet, exstructa, a Kirchholm duobus miliaribus abest. Crudelem illic quondam conflictum, & hominum stragem insignem, cumulus offium ingens congestus testatur.

LENVARD arx ab Vxul quatuor miliaribus ad Dwinae sita.

ASCHERAD olim Palatinatus: arx ad Dwinae munita, Moschouitaeque ab ea aliquoties repulsi sunt, quatuor miliaribus a Lenuard abest.

NITAW, Sefuegen, Georgenburg, Leuborg, Rossiten, Lucen, Luden, Neuenhul, arces muratae sine ciuitatibus.

DVNEBURG arx ad Dwinae munitissime sita, commendator, siue palatinus, ei olim magistri nomine praesidebat.

SEGEVOLT arx, & ciuitas, olim ordinis Marschalci primi, a magistro, propria erat, cum ceteris ad eam pertinentibus, videlicet, Leuburg, Nitaw, Georgenburg, et Choen castris.

ARIES arx, Wolmer ciuitas, et castrum. Hermes arx, quatuor miliaribus a Pernauia, et Felin.

Has supradictas omnes arces, et ciuitates, cum suis palatinatibus, et praefecturis, inuictissimus Rex Poloniae possidet, excepto Marienburga castro, quod Moschouitae princeps occupauit. Adzel autem, et Rodempus a Moschouitis exusta, et desolatae sunt.

ARCHIEPISCOPATVS RIGENSIS.

IN eodem territorio Rigenfi, Rex quoque Poloniae omnes arces, et ciuitates, capitaneatus, et praefecturas archiepiscopales possidet.

KOKEN.

KOKENHAUS arx, & ciuitas, natura, & opportunitate loci munitissima, ad Dwinae fluuium sita, ceterarum archiepiscopi arcium, principalis.

VXVL, Lenuard, supra nominatae arces, Kreuburg, Landon, Sefuegen, Schanzberg, Serben, Conenburg, arx cum ciuitate, Salis, Vansel, Dalen, Iencei, Treyden.

SMILTEN arx a Moschouitis desolata, Cremon castrum olim Capituli metropolitane ecclesiae Rigenfis.

SANCEL arx apprimè munitissima, mari adhærens, ad archidiaconatum Rigensem quondam pertinebat. Hae itaque omnes arces, & ciuitates enumeratae Regi Poloniae subsunt.

Arces nobilium in praedicto archiepiscopatu hae sunt, Noehrosen, Rosenberg, Mayn, Pierkiel, Roppe, Nabbe, Elner, & Berfen. Earum Domini Polono Regi obtemperant.

EPISCOPATVS DERPTENSIS.

DERPT, siue Terpatum, siue Derbet, insignis urbs episcopalis, & arx in colle munitissima, urbi impendens. Hæc anno Domini MDLVIII. ab exercitu Moschorum Ducis, violenta oppugnatione, cum tota circumiacenti prouincia, capta est. Hæ vero arces ad hunc episcopatum pertinebant: Falkenau castrum, & monasterium insigne, Neuhaus, XVIII miliaribus a Derpt sita, Ruthenis contermina, Werbek, Oldentorn, Kirinpe. Nobilium arces in hoc episcopatu quatuor praecipuae erant, videlicet, Olfen, Kanelicht, Raden, Regental, omnesque a Moschorum duce cum episcopatu subiugatae sunt.

EPISCOPATVS HABSELENSIS & OSELENSIS.

VESTLANDIA pars ad Habselesem episcopatum cum suis arcibus, & ciuitatibus pertinebat, quæ quatuordecim miliaribus in longitudinem, duodecimque in latitudinem patet, mari Germanico adhaeret, & has arces complectitur, quas Sueciae Rex una cum regione possidet.

HABSEL arx principalis cum ciuitate, in qua est ecclesia cathedralis, eam Rex Sueciae vi ad deditionem coegit.

LODE arx munita, quam Dux Curlandiae GOTARDUS KETLER a Suecorum impetu nuper defenderat, & aliquot eis grandia tormenta ademerat, sed postea ab eisdem capta est.

LEHAL castrum, & ciuitas, in qua est insigne virginum monasterium, nunc praesidiis Suecorum tenetur.

FIEKEL & Felix arces a Moschouitis exusta, & desolatae sunt.

VERDER arx munitissima ad fluuium Zundam sita, ab ipsis Crucigeris Liqonienfibus destructa, & demolita est.

OSELIA Insula in mari Germanico aliquot a littore miliaribus sita est, ad Oselesem episcopatum pertinebat, arces, & ciuitates quas munitissimas habet, eas Cruciferi Regi Daniae prodiderunt, quas nunc Magnus, eiusdem regis Daniae frater, possidet, episcopatusque titulo vititur. Harum arcium una Arensburg, altera Sonenburg appellatur.

CURLANDIA REGIO.

Hæc regio in Liuania sita a septentrione, maris Baltici sinu, ab occidente vero, ubi Prussiam contingit, pelago, qui Curlandicus appellatur, alluitur: a meridie

ridie Samogitiæ confinis est, Regique Poloniæ subest; sed eam Gotardus Ketler, Regis gratia, & benignitate tenet, tituloque eius utitur. Has ciuitates, & arces complectitur, quæ sunt:

VINDA, arx cum ciuitate, & palatinatu; Polonis KIESS dicitur, in ea Magistri sedem suam habuerunt, & comitia, conuentionesque celebrare soliti erant, nunc Polonicis prædiis tenetur, administrante illustri, & magnifico Domino IOANNE CHODKIEWICZ, Generali Samogitiæ, & supremo gubernatore Liunionis ac magno Marschaleo magni Lituaniæ ducatus.

GOLDINGEN arx, & ciuitas cum tractu amplo.

GRUBIN, & Gandaf arces cum præfecturis dirissimis.

TYCZKOM, Sabel, Durbin, Shruden, Frauemburg, Alfwangen, arces. Neu-burg castrum in finibus Samogitiæ.

Episcopatus Curlandiæ septem arces continet, quas Magnus, Regis Daniæ frater, possidet, episcopatusque titulum sibi usurpat, hisque nominibus, hæ arces nominantur, Edwalen, Pilthen, Hasenpot, Angermunde, Dondangen, Neuhaus, & Ambothen.

SEMIGALLIA DVCATVS.

Hic ducatus Curlandiæ adheret, a meridie Lituaniæ continuus est, hasque arces continet, Solzburg, arx & præfectura, Basemborg, Doblin, Mittau, arces cum tractionibus, ciuitates nullas habent, totumque territorium, vna cum arcibus enumeratis, Curlandiæ Dux prædictus Regis Poloniæ gratia, & benignitate commissum tenet.

ESTLANDIA DVCATVS.

ESTLANDIA, siue Estoniæ ducatus mari Sueciæ a septentrione adiacet: hæ arces præcipuæ cum ciuitatibus, & præfecturis numerantur:

FELIN, arx et ciuitas munitissima, vna cum ultimo Magistro Liunionis, VIL-

HELMO FURSTENBERG, feudali Regis Poloniæ, a propriis militibus stipendiariis Germanis, Moschorum Duci dolose prodita est. Ciuitas ipsa exusta: arx vero prædiis Moschotiticis munita, vnaque cum tractu, siue palatinatu, Moschorum Duci subest: Magister vero in ea captus, in Moschouiam abductus, in vinculis spiritum exhalauit. Atque hunc extremum exitum Magistri Liunionenses habuere.

LAIS et Talkofen arces, a Moscho quoque occupatæ sunt.

TARNEST, siue Taurus, arx munitissima, prædiis Moschouiticis prouisa, a Lituaniæ Duce exercitus, illustri et magnifico Domino NICOLAO RAPZIWEL, Palatino Vilnensi, pulueribus tormentariis suppositis, aëcta, et cum Moschouitis, a vi et impetu pulueris volantibus, euersa est. Ego etiam huic oppugnationi cum patre meo interfui. Hac autem arce expugnata, et exusta, Lituani quibusdam Moschorum abductis, quibusdam occisis, velut Tartari, arce desolata relicta, et non occupata, nec munita (quæ facile instaurari potuit) cum spoliis, tormentisque, et cetera suppellectili bellica ablata, discesserunt, anno Domini MDLXI. Iulii vltima.

OPERPAL arcem exercitus Regis Poloniæ exussit, & desolauit,

Has autem in hoc ducatu arces Rex Poloniæ possidet:

KARKIS, Helmet, Rugen, Pernauam arcem insignem, et munitam cum ciuitate mari adiacentem. Hæc a Sueciæ Rege primum occupata erat, sed postea a Polonis inopinata capta in diuionem regis Poloniæ cessit.

V I R.

VIRLANDIA.

TERRITORIUM hoc Liunionis inter orientalem, et septentrionalem plagam situm, a septentrione Baltici maris sinu terminatur, ab oriente Nerua fluuius celebri exlapso. Peilibas emergenti, et in mare Balticum ingredienti, alluitur. A meridie Estlandiæ, ab occasu Hariæ contermina est, et octo miliaribus in longitudinem, a Nerua fluuius ad Reualiam vsque extenditur, hasque arces complectitur, quæ sunt: NERVA arx, et ciuitas insignis, munitissimaque, ad fluuium eiusdem nominis sita. Ex aduerso in altera ripa arcem a Moscho erectam Iuanogorod dictam nien habet, atque fluius prædictus Nerua, has arces interfluens, Moschorum et Liunionis imperium olim dislimitabat.

POLSBURG arx ad sinum maris Baltici inter Neruam, et Reualiam ciuitates æquali distantia sita.

OWISENBURG arx, et capitaneatus.

BERCHOLM olim arx Episcopi Reualiensis erat. Atque quoque et Est, duæ arces nobilium Liunionis, vna Roberti a Gilsen, alia Bernardi de Taube.

Has omnes arces cum suo territorio Moschorum princeps occupauit.

HARIA PROVINCIA.

HARIA iuxta mare Sueciæ sita, in longitudinem sedecim miliaribus, et octo, in latitudinem extenditur, cum Virlandiæque territorio pro ducatu computatur.

Hæ arces in ea sitæ sunt:

REVALIA, vrbs celebris cum arce munitissima ad sinum maris Baltici condita est. Sede episcopali clara, sub Rege Poloniæ, a Sueciæ Regis exercitu occupata. Monetam Reualiensis propriam quadriangularem cudunt. Reualiensis episcopus arces aliquot sibi subiectas possidebat, in ciuitatem tamen nullum ius, imperiumque habebat, sed Magister ordinis eam administrabat.

BADIS castrum, et monasterium insigne, Sueci inopinata irruptione coeperunt.

REGEBUR arx olim episcopi Reualiensis, a Moschorum Duce expugnata nunc tenetur.

GERVENLANDIA DVCATVS.

GERVENLANDIA regio mari adiacens, septem miliaribus in longitudinem, sex in latitudinem patet. Frumenti, et ceterarum rerum ex terra nascentium feracissima, vnam arcem, Vitenstein dictam, principalem, cum pagis et curiis compluribus nobiliorum habebat. Eam sub Rege Poloniæ, Suecorum Rex occupauit, Bia-ly kamien, id est, albis lapis, Polonis dicta. In his territoriis, siue prouinciis Liunionis prædictis, (quæ etiam pro ducatibus computari possunt) variæ sunt multarum gentium linguæ: plebs ipsa Liunica tribus fere linguis (non multum tamen a se differentibus) utitur, ad Lituanicumque idioma, magna ex parte alludunt, barbariæ, & moribus incultis rigent, Lituani & Samogiti, ob vicinitatem in omnibus persimiles sunt. Vestitu vili, eoque, ut plurimum, cinericio, ad Germanicum habitum alludenti, vtuntur, ex tilia libro more Lituanorum, & Ruthenorum cothurnos, connectere solent, vel ex iumentorum pellibus, vna cum setis detractis. Feminæ sexus in pagis more gentis Cyganorum, (vel ut quidam volunt Cyreneorum) vagabundæ, vestiuntur, vestitumque quibusdam globulis plum- bi, cupri, & electri exornant, indusia quoque, circa collum præcipue, annulis, in-tertexturisque variis ornant.

Liunionis
gestum habi-
tus, mores &
idioma.

Mulierum Li-
uonicarum ha-
bitus.

Ee

Cri-

Crinibus passis, mulieres vetulae, & virgines omnes promiscue incedunt, capitis ornamenta quaedam, mire ex globulis quibusdam confecta, ad similitudinem vitulorum gemmarumque, varii coloris gestant. Omnes ferè matronae, & incantatrices peritissimae sunt, artibus magicis supra modum deditae. Pane vilissimo, terribiliorque, & cibariis simplicissimis vtuntur. Frumenta omnis generis, vituranda, excutiendaque, perinde vt Lituani, primo in calidissima aestate id præparata, feno exsiccant, & postea in horreo, coram extructo, excutunt. In ollis sigillatim artis nusquam, nisi in lebetibus æris, cupreisue, in pagis, & ciuitatibus coquant, neque tibi ollam argilleam aliquo, per totam Litoniam videre licebit. Paleis quoque frumentorum, vulgus magna ex parte cum farina siliginis mixtis vtitur. Et quamuis miserrima gens fuerit, supra modum tamen calida, fallax, tumida, atrox, & ad cedes patrandas prompta. Polonos, Lituanos, Ruthenos, ceterosque extraneos Regi Poloniae militantes (extra Germanos, quorum sub iugo olim fuerunt) maxime inuident, eosque depredatores, & comestores bonorum, fundique sui calamitatem appellant, & vbi possunt quoscumque milites, estu circumuentos, incautos opprimunt. Vni, vel duobus viris transitus difficilis est, præcipue si apud agrestes pernoctauerint nam fomno oppressos, magna ex parte trucidant, suffocantque. Diuersoria in hac regione rara, vel penitus nulla reperiuntur, sed ad curias, & prædia viatores diuertere, ibidemque pernoctare solent. Tempia quoque rarissime, nisi in arcibus videntur.

Ciues, & nobiles omnes Germani sunt, Germanisque moribus, & idiomate vtuntur. Fæmineus sexus pallia rubea, communiter capiti imposita, ad talos cum frequentissimis plicis, gerit. Vitæ mulieres in capibus non gerunt, sed contritos crines (quos maxime nutriunt, vel ad id præparatos adaptant), tam matronæ, quam virgines capiti circumnectunt. Pileos siue biretos quadrangulares, more Cardinalium Romanorum, gestant: quædam vero palliis cum velamine, velut recto, frontem, & caput regente, vtuntur.

Sponsa cum ad matrimonium contrahendum deducitur, corona argentea deaurata rotunda, & in altum prominente ornatur, omnisque virginis, & matronarum chorus, rubeis palliis vestitus, longo ordine præit, & sequitur. Cereuisia ex hordeo, & lupulo passim in pagis, & ciuitatibus gustu amarissima, maxime differentia a ceterarum regionum cereuisia, vtuntur: attamen gens illa, & omnes Germani, regionis incolæ, hunc potum suauiter præbunt.

Siliginis, & frumenti Litonia diues est, adeo vt extræ quoque transmarinæ nationes, Lubeca, Amsterdam, Hollandia, Dania, Sueciaque eius vbertatem præferant, ad quas grandi copia frumenta e Litonia deportantur. In Litoniam quoque ipsam ex Russiæ, Lituaniæque regionibus, fluuio Dwina, & Nerua, siligo, & id genus rerum plurimum aduehitur. Pecoribus, & iumentis domesticis omnis generis abundat, lacubus, fluuiisque piscosis, & siluis ad venationem idoneis repleta, in quibus habet, vrsos, alces, vulpes, lince, martes, castores, et omnis generis animalia. Lepores in Litonia mutant æstate, et hyeme colorem, perinde vt Helueti in alpihus, hyeme sunt albi, et æstate cinerici. Inferunt et Moschouitæ pelles vrsarum albas in Litoniam, quas ex frigidissimis septentrionalibus regionibus, maxime ex Dwina prouincia, oceano glaciale, adhærenti, acquirunt. Religiosissima gens Litonica post susceptam Christianam fidem, Romanæ ecclesiæ ritum ardentem obseruans erat, Domini etiam ordinis Teutonici, et ipse Magister, priusquam ad Lutheranismum desciscerent, religiosa pietate diligenter ordinis regulas, in moribusque et habitu cultum decentem, obseruabant. Diuorum delubra, pietate, et pulchritudine decorabant, quæ hodie a Lituanis, pene demolita, et desolata videntur, ditionemque suam ab omni incurfu barbarorum strenue summa

summa cum laude, vindicabant, omnia denique illis ex voto (benignitate diuina propter religionis antiquæ obseruantiam prosperante) cedebant: & Moschum barbarum potentem hostem, a finibus suis sapissime summa cum victoria propulsabant, prout ex his duobus præclaris, et victoriosissimis certaminibus (quos mihi explanare lectori haud ingratum visum est) apparebit.

Anno, quo lux diuina, humana in specie coelitus mundo afflavit, MCCCLXXXI, magnas Moschoniae Dux, Litonensium castrum Neuhaus, in prouincia Derpten-Moschar-Ven-siæ acerrime oppugnabat, cui oppugnationi, ipse sua persona, cum trecentis militibus armatorum intererat. Demum post diuinam, & acrem obsidionem, crebris eruptionibus, moenia, & propugnacula diruta, labefacere coepant: obfessi etiam defatigati, et viribus exhausti ac destituti, diuinæ propugnationi, & tutelæ, humiliter sese submitunt, ipse etiam præfectus arcis, nocte Veneris, diem antecedente, infans ante aram quandam prostratus, flagranti corde orabatur, vt DEUS in tam deplorato rerum statu, sibi, suisque auxiliari dignaretur, felicemque gravis obsidionis liberationem elargiretur. Sole igitur tenebras noctis discendente, cum Moschouitæ certam iam arcis expugnationem, sibi promitterent, præfectus ille a precibus exsurgit, arcuque arrepto, telum cum cuspidem præcutit, a fenestra propugnaculi in medium exercitum Moschouiticum iaculator, et aspirante conatibus Deo ipsius magni principis cor, lethaliter transfigit, concurrant trepidi Moschouitæ, domumque examinatum leuant, & cum magno ululatu deplorantes funestissimum casum Domini sui, relictis, & arrepto cadauere in Moschouitiam fuga sibi consulentes, pergunt, Litones ex arce sese propicientes, hostes fugientes persequuntur, per agrosque, siluas, & pagos, palantes, affectos trucidant, obtrunt, telisque transfigunt, & videntes mirabili, memorabili, que modo nuntius auspicio, se liberatos, arcem ad perpetuam rei memoriam, Deo dicant, in Basilica arcis ad altare appendunt, solebatque in eo templo cultus diuinus, magna pietate, & deuotione peragi: Sed postea anno Domini MDLL Lutheranis dogmatibus assumptis, nullum pristinae pietatis vestigium conspiciatur: arcus tamen prædictus immotus ad altare pendeat, donec tandem anno Domini MDLVIII. IOANNES BASILADES, modernus Dux Moschouitæ, eandem, arce positus, religionem Lutheranam quoque immutauit.

Aliud celebre, & perpetua memoria dignum, prælium Litones contra Moschouitæ Ducem gesserunt anno MD, sub ordinis Teutonici Magistro, Domino Woltero a Plettenberg, qui, cum Moschis bellum indicere statuisset, publica ieiunia, & solennes Litanias, secundum morem ecclesiæ, instituit: nondum enim eos Lutherana doctrina catholicismo transuersos egerat, mensæque Septembri paulo post natiuitatem Mariæ virginis, exercitum ordinat. Rigensis quoque archiepiscopus mille Germanos equites adducit, Terpatensis episcopus quingentos, Reualiensis, & Habselensis item quingentos simul, ita vt Magister Litonicus septem habere Germanorum equitum millia, & quinque millia Curionum pedestrium, qui populi sunt Litoniæ, in regione, quæ Curlandia dicitur. Hoc cum exercitu Magister, Russiam finitimam Moschouitæ Ducis inuadit, arcesque, & oppida quædam expugnat, inde ipso exaltationis sanctæ crucis die, ad urbem Pscouiam exercitum ducit, iuxta hanc sita est planities, duorum milliarum latitudine patens, in quam deuenit, obuiam et procedit Moschouiticus exercitus, centum millia armatorum, in duodecim acies distributus, continens. His adiunctæ erant Tartarorum copiae barbarie feroces, triginta millia conficientes. Itaque Teutonicus magister, vbi aut turpiter fugiendum, aut ingenti cum animo aduersus tantum exercitum, barbarie, & armis formidabilem procedendum videret, nihil de victoria spe remittens, aleam belli tentare constituit, & animis suorum

rum confirmatis, classicum canere iussit. Moschouitæ quoque ex aduerso signa tollere, patrioque more tubas inflare, & tympanulas, quas paruas singuli præsectorum habere solent, pulsare coeperunt. Magister Teutonicus, globos tormentarios, sclopetariosque, velut crebra, continuaque tonitrua, in Tartaros con- torquet. Tandem maximo clamore, strepitu, armorumque corrufcatione, vtri- que concurrunt, Tartari, & Moschouitæ arcubus, & sagittis assueti, densissimo, cre-

berissimoque telorum iactu, æthera obumbrant, quæ tamen emissa ærem irrita verberabant. Tartari ubi prælio a Teutonicis fusi, fugatique fuere, duodecim milia Moschorum acies, centum millia conficientes, viribus, animisque recentes, succedunt. Teutones cæsis Tartaris, ubi bellum recrudescere sentiunt, quanto maiorem hostium vim prioribus succedere vident, tanto maioribus animis in hostes irruere, & velut ab integro noua virtute resumpta, ingenti cum fremitu cæsum, punctumque, vergente iam ad vesperam die, configunt. Ex Moschouitis, qui su-

pererant, fuga sibi consulentes in Pscoviam se recipiunt. prælio itaque dirempto, compertum est ex Teutonicis, vnum dumtaxat desideratum, compluresque, sed non lethaliter vulneratos: Moschouitarum vero, & Tartarorum, circiter centena millia trucidata, ita ut duobus milliaribus, cadauera passim prostrata iacerent. Ir- ginta vero millia fuga elapsi sunt. Memorabilis sane triumphus, & sempiterna memoria dignum, singularis virtutis, & fortitudinis exemplum. Hac igitur cla-

de suorum Moschorum Dux BASILIUS IOANNIS audiens, cum summo stupore ad- miratus, tantum exercitum, tam exiguo, rursus cæsum, & prostratum, ad quin- quaginta annos cum Teutonicis inducias, confestim firmavit, Ruthenique, & Mo- schouitæ ab eo tempore, Teutonicos ferreos viros appellabant. Ex his igitur felicissimis, et victoriosissimis duobus, Liouonum cum Moschou- tis præliis, (quantumvis multa varii euentus prælia, inter eos vtrinque eueniebant), Muratio reli- apparet, quod Liouonenses, ordoque Teutonicus, priusquam a catholicismo de- sciscerent, manu diuina, contra quosuis incurfus hostium propugnabantur, omni- busque rebus ex terra nascentibus, et ceteris fortunis, copiose affluabant. Vbi in Liouonia, fa- vero Lutherana dogmata amplecti anno Domini MDXXXVII. coeperunt, pietatem, et religionem autam cum omnibus virtutibus vna excusserunt. Postea variis et diuersis plagis, omnes passim grauissime afflicti sunt, adeo ut vniuersa elementa, Liouoniam va- in vindictam eorum conspirasse viderentur. Terra enim regionis, quæ omnium frugum, et fructuum, leguminumque feracissima erat, victum (nihil proferens) illis denegabat. Aqua etiam, lacusque olim piscosi nullos pisces dabant: aer quondam saluberrimus hominum salutem a Deo concessus, in venenum, et contagi- um conuersus erat. Igne etiam, et ferro Moschouitæ vniuersam Derptensem pro- uinciam crudeliter vastabant. Sed Teutonicis fratres nobiles, et ciues, huius affli- ctionis culpam, et numinis offensam, Catholicis imputabant.

DE INTESTINO, ET CIVILI LIVONIENSIVM bello, et causa expeditionis Regis Poloniae contra Magi- strum Liouonensem.

Magister Liouoniae cum omnibus Teutonicis ordinis fratribus, et equestri ordi- ne, post Lutheranismum susceptum, Archiepiscopo Rigensi collega suo, ob non susceptum dogma Lutheri aduersabatur. Hic autem Archiepiscopus ex illustri prosapia, Marchionum Brandenburgensium genus ducebat, frater ALBERTI Mar- chionis Brandenburgensis, olim Magistri Teutonicis ordinis, et postea Ducis in Prussia, neposque Regis Poloniae.

Magister itaque comitiis generalibus celebratis, conclusit, et constituit Archi- episcopum bello appetendum esse, in quod totus ordo, et nobiles cum omnium suffra-

suffragiis consenserunt. Episcopus Terpatensis Hermannus, ut erat inconstans animi, facile ad oppugnandum archiepiscopum indutus est. Reualiensis etiam, & Habselensis episcopi, magistrum metuentes, facile in castra eius concesserunt, & ita vniuersa Liouonia in Rigensem archiepiscopum, hostiliter conspirauit. Anno itaque MDLVII. paulo post natalem diui Ioannis Baptistæ, ordinis Teutonicis magi- ster, VILHELMUS FURSTENBERG, exercitum cum commendatoribus conferbit, tres quoque episcopi prædicti, copias suas eidem coniungunt. Sicque instructis- simo exercitu, & magno cum apparatu, Rigensem provinciam hostiliter inuadunt. Archiepiscopus Rigensis tamen defensionem meditaretur, & magnam nobilium par- tem sibi adiunctam haberet, infirmior tamen erat, & viribus impar, ut tanti exercitus vim sustinere, & propulsare nequiquam posset. In arcem itaque Kokenhusen na- tura loci munissimam, in edita rupe constructam, cum suis profugit. Magister vero cum vniuerso exercitu ibidem, graui obsidione oppugnabat, tormentis, machinisque bellicis muros fatigans. Sed neque tormentorum crebra tonitrua, neque validi hostium impetus muros labefacere poterant, sola fames, & inedia obfessos ad deditonem compulit octauo itaque obsidionis die, portis adaperitis, archiepiscopo iubente, hostibus sese dederunt. Ordinis Teutonicis magister archi- episcopum, non ut vniuersae provinciae, & urbis Rigensis consortem, non ut claræ prosapiae Brandenburgensium Marchionum principem, non ut præfulem, & prima- tem, sed veluti barbarum hostem tractat, contumeliosis, & probris ludificatur, omni- busque oppidis, arcibus, & pagis multatum, carceri mancipauit, totoque anno victum detinuit.

Rex Poloniae SIGISMUNDUS AUGUSTUS, ubi id ab ordinis Marschalco (quem magister bonis omnibus spoliatum, eo quod bellum contra archiepiscopum susci- piendum dissuadebat, expulerat) rescisisset, tanti principis nepotis sui, seruilem ca- priuitatem egre tulit, reique indignitate commotus, episcopum quendam in Li- uoniam ad magistrum ordinis, hac in causa destinauit. Qui, cum multis rationi- bus, de liberando archiepiscopo nomine Regis, coram magistro ageret, magister neque excarcerandi archiepiscopi, nec componendorum dissidiorum spem præ- buit. Itaque legatus re infecta ad Regem reuertitur. Rex Poloniae, ut operam suam irritam cognouit, ordinis magistro, omnibusque eius auxiliariis, bellum denunciat, quo nuncio accepto, confestim magister ingentem thesaurum, in Ger- maniam ad exercitum ibidem conscribendum mittit, adductaque sunt aliquot millia equitum, & sex vexilla peditum Germanorum in Liouoniam. Rex Poloniae haud diu moram trahens, intestis signis in Liouoniam contendit, equitum simul, & peditum armatorum, virorumque electissimorum centena millia, cum tormen- tis, amplissimaque bellica suppellectili procedunt, ordinis magister vniuersos, quos habebat præfectos, & commendatores Regi opponit. Episcopi quoque tres, Derptensis, Reualiensis, & Habselensis, copias suas eidem coniungunt. Itaque ordinis magister tunc temporis habebat Germanorum equitum septem millia, & sex peditum vexilla bene armata. Præterea etiam agrestium aliquot millia Lio- uoniam. Sed magister, Polonorum validissima, lectissimaque manu conspecta, vi- ctoriae spem prorsus abiicit, legatumque ad Regem, qui præsens in armis erat, ocius destinavit, prælium deprecando, & pacem humillime efflagitando. Rex clementer, et benigne respondit, nisi viduas, pupillos, orphanos, et inopes, in- nocentesque colonos misereretur, nullo pacto pacem se cum magistro initurum, sed ut magister ordinis agnoscat (inquit) me sanguinis, aut belli sitientem non esse, ipse si pacem expetit, huc ad nos intra octodecim horarum spatium accedat, prin- cipemque, et archiepiscopum Rigensem vna adducat: dein pacis, et concordiae rationem inibimus. Teutonicus magister hoc responso, confestim archiepisco- pum,

Conspiratio
aduersus Ar-
chiepiscopum.

Archiepi-
scopus pedit
Kokenhus-
en cum Ar-
chiepiscopo
capitur.

Legatus Ro-
gis Poloniae
in Liouonia.

Causa belli
Liouonici.

Rex Polo-
niae armata
manu in Li-
uoniam con-
tendit.
Magister Li-
uoniae pacem
efflagitat.

pum, qui non longe aberat, custodia liberari, et e vinculis educi iubet, ambo itaque trecentis equitibus inermibus, stipati, ad Regem veniunt. Ibi cum vltionibus magistro Liouoniae concessitur. pisco, citroque de pace ageretur, tandem concluditur, vt magister ordinis archiepiscopum in pristinum statum restitueret, omneque damnum, et detrimentum eidem illatum refarciret. Præter ea Regi Poloniae stipendia in milites erogata persolueret. Graues hæc erant ordini Teutonico pacis conditiones, attamen magister metu grauioris periculi urgente, consensit et secundum pacta omnia præstitit. Postea archiepiscopo prædicto, e viuis decedente, Rex omnes arces, ciuitatesque, pagos, et curias, ad archiepiscopatum pertinentes, iure propinquitatis in Liouonia occupauit. Magistro quoque prædicto, a Moschouia in arce Felin per proditionem militum suorum capto, et in Moschouia in vinculis mortuo, tota Liouonia cum suis prouinciis in ius Regis Poloniae cessit. Atque hic vltimus magister ordinis, Wilhelmus Furstemberg, magisterium, Teutonicorumque fratrum Crucigerorum in Liouonia, ordinem terminauit, absoluit, finemque extremum imposuit. (112)

TABVLA ET SVMMA ARCIVM, CASTRORVMQUE LIVONIAE, QVIVS DOMINIO SINGVLAE SUBSINT, EXCEPTIS GVRIS, PRÆDIIS, PRÆFECTVRIS.

Regis Poloniae arces in Liouonia, et ciuitates.	1 Dunamunt	14 Kircholm	26 Lewborg	38 Cremon
	2 Blokhaus	15 Vxul	27 Sossiten	39 Sancel
	3 Riga	16 Lenuard	28 Lüdßen	40 Dalen
	4 Karxhaus	17 Ascherad	29 Luden	41 Wansel
	5 Helmet	18 Kokenhaus	30 Landon	42 Salis
	6 Rugen	19 Zelborg	31 Schanzborg	43 Nochrosen
	7 Pernaua	20 Kretzborg	32 Filac vel Ma-	44 Rossenbek
	8 Hermes	21 Dunenborg	ienhausen	45 Maian
	9 Burtmich	22 Rodenpeus	33 Serben	46 Pierkiel
	10 Wolmer	23 Nitaw	34 Konnenburg	47 Roppe
	11 Aries	24 Sesuegen	35 Smilten	48 Nabbe
	12 Segenuol	25 Georgen-	36 Lemzel	49 Erle
	13 Neuenhul	borg	37 Treiden	50 Bersen
Dncis Curlandiae feudaliter vassal- li Regis Poloniae arces.	1 Seleborg	5 Neuburg	9 Durbin	13 Goldingen
	2 Bassenburg	6 Frauenburg	10 Heubrin	14 Sabel
	3 Doblin	7 Schroden	11 Alfängen	15 Candaw
	4 Mittaw	8 Hasenpot	12 Vuinda	16 Tuczum
Ducis Moscho- uia castra.	1 Derpt	8 Holfen	14 Tarnest	20 Tolsburg
	2 Falkenaw	9 Kanelicht	15 Talckofen	21 Vneffenburg
	3 Werpech	10 Raden	16 Fegfeur	22 Bercholm
	4 Kirempa	11 Lais	17 Nerua	23 Als
	5 Ollentorn	12 Operpal	18 Iwanogorod	24 Est
	6 Neuhaus	13 Felin	19 Neuburg	25 Cunktal
	7 Odenpel			
Regis Sueciae ar- ces	1 Reuel	5 Leal	1 Arnsburg	6 Hasempot
	2 Vuitenstein	6 Ficzel	2 Sonenburg	7 Angermunde
	3 Badis	7 Verder	3 Lode	8 Dendangen
	4 Hapsel	8 Foelix	4 Piltan	9 Neuhaus
			5 Edualen	10 Samboren.

(112) Prussiam, Liouoniam & Curlandiam quod nuncupant. Sufficit antiquam harum regionum historiam, & quomodo illis temporibus se res habuerunt, ex Strykows aliquo modo cognoscere.

POLONIA, SIVE DE SITV, POPVLIS, MORIBVS, MAGISTRATIBVS, ET REPUBLICA REGNI POLONICI

LIBRI II.

AUCTORE MARTINO CROMERO,

COADIUTORE, AC DESIGNATO EPISCOPO VARMIIENSI. (113.)

Ante complures annos, post editum ante opus id, quod de origine & rebus gestis Polono- rum conscripsi, cum essem in aula & ministerio D. Sigismundi Augusti Regis, opera pre- cium me facturum esse existimaui, si de situ quoque & natura terræ Poloniae, & de mo-

(113) MARTINUS CROMERUS, ex parentibus quidem ignobilibus, honestis tamen, maxime ad di- gnitatem & gloriam Poloniae, in oppido BIECZ, in submontana minoris Poloniae regione, anno circiter 1512. natus. Hoc & STAROVOLCIUS in elogiis C. Poloniae scriptorum his verbis innuit: Tanti- am ante se Biezensibus; & post, usque in bodi- num nemo. Quis magis suscipiendus est, quod nullo maiorem splendore commendatus, suis dumtaxat me- ritis, ad supremum in Polonia senatoria dignitatis culmen peruenit, quo, nemini de legibus nostris ad- ius parit, nisi equestri ordine natus, oppidanus vero, & mercatoribus dissimilis quamvis, omnino est occlu- sus, quod hi sales pro plebe reputentur omnes. Vnde si quisquam eorum ita inclauerit uenture, ut ipsam propter ipsam, non commodum aliquid, aut spem auer- digisq; ex eo, alio loco in republica uideatur, primum balibee equestri donatum inscribitur albo no- bilitatis, tandem ad munia republicae & honores sen- sin admittunt. Dicit quidem ipse Cromerus infra in hoc libro, se a patre nobili, ex domo PIERZCHA- LA & OSMOROG, & matre ex familia IASTRZEM- BIECZIORUM natum esse, sed hoc a veritate aberrare, historia testatur. Tota enim Prussia, viuo Cromero, nobilitatem inuicem ei negauit, quam documen- tis, si fuissent, refutare potuisset. Deinde in hoc li- bro dixit: Sigismundum Augustum regem se suosque fratres stemmato donasse, quo haud opus nobili na- to fuisset. Idem dicunt STAROVLAI STUSLA- VIIT versus, in elogiis Starouolscii adiecti.

Natus in obscura Biezensi plebe Cromerus,

Cur proprium vincat queris honore gentis &c.

Ipsa demum Cromerus in epistola nuncupatoria ad STEPHANUM BATORUM regem, his verbis af- firmare videtur: cum me vniuersa republika, et fau- tore & auctore, legibus & moribus, quæ ad summos honores capeffenda, & senatoriam dignitatem obtinere videbantur, soluit. Nescio igitur, cur magnus Cro- merus nobilitatem maiorum suorum simulatit, cum longe maior pro eo sit gloria, quod propria virtute pri- mus familiae suæ nobilis fuerit, quam si ex antiquissi- ma oriundus fuisset prosapia. Iactis primum littera- rum in schola priuata fundamentis, in academia Cra- couensi altioribus disciplinis operam dedit, in disci- plinam a parentibus, 10. de CASIMIRIA, viro stu- dio eloquentiae sapientiaeque noto traditus, & in il- lius sinu indulgentiaque educatus, qui secundo, post- quam auditor eius esse, coepit, anno, prima philoso- phiae laurea a. 1530. donatus, auctore Starouolscio in distis elogiis. In Italia etiam Bononiae litteras ex- coluit, sedux autem in Poloniam PETRO GAM- RATO, tunc episcopo Cracouiensi, ab epistolis fuit. Mortuo Gamrato, regis Secretarius & canonicus Cra- couiensis factus. Ob magnas ingenii dotes, Augusto atque Henrico, Pol. regibus, gratus, & ad varia repu- blicæ negotia admotus. Gedani enim & Elbingæ anno 1549. regis Augusti nomine, cum eius sacra-

menta dicerent, præfens fuit, cuius negotia, in aulam Ferdinandi abiegatus, per septem annos curauit. Cumque de pace Rostochii a. 1565, & Stettini a. 1570, tractaretur, Cromero Rex etiam usus fuit. Stanislaus Holius, S. R. E. Cardinalis & episcopus Varmien- sis, intus fuit Cromeri amicus, & dignitatis fortu- narumque amplificator, simul & præceptor, vt Cro- merus in epistola nuncupatoria ad regem Sigismun- dum Augustum dicit, qui primum eum tantopere Var- miensem, deinde coadiutorem, cum Romanum proficisci meditaretur, creauit. Collegium quidem canonici- eorum templi cathedralis, nec non consiliarii statuum Prussiae acriter contradixerunt, sed, Cardinali Holi- o, a. 1579. die 5. Aug. mortuo, Cromerus a rege Pol-oniae episcopus Varmienensis nominatus, & a summo Pon- tifice confirmatus, Varlauiæ vero anno eodem, die 6. Dec. durantibus comitiis, ab episcopo Cuiuiensi consecratus fuit. Inter scriptores historiarum Pol-oniae, Cromerus est facile princeps, qui, cum post Blu- gosium historia & rerum Poloniarum memoria iacui- set, egregie eam de nouo illustrauit, vt sunt Starouol- scii in elogiis verba. Litteris apprime deditus fuit, cumque diem sacris aut ciuilibus occupationibus da- ret, noctem in seposuit. Tandem omnis generis ho- noribus florens ex viuis excessit a. 1589. d. 23. Martii. Scripta eius præcipua, quæque & apud externos ei glo- riam compararunt, sunt:

I. De origine & rebus gestis Polonorum libri XXX.

Coloniz Agrippina, in officina Birckmannica a. 1589. fol. Alphab. 5. II. De situ Poloniae & gente Polo- nae Libri II. ibid. Præter hæc varia minora & adole- scens & vir edidit scripta, quæ sequentia sunt.

III. Oratio in funere optimi principis Sigismundi I. Crae. 1548. apud viduam Victoris 8. plag. 7. IV. Phocylidi- dis philosophi poema, Græce cum interpretatione Latina Martini Cromeri, cuius aliquot epigrammata ad finem adiuncta. Cracouiz apud Victorium, A. 1537. in 4. plag. 3. V. D. Ioan. Chrysostomi orationes octo, ex antiquo exemplari Græco in Latinum versa, & aliis eius homeliis & operibus non adiunctis, Martino Cromero, canonico Cracouiensi, interprete. Mo- guntiz apud S. Victorium a. 1550. 8. plag. 10. VI. Epistola ad regem, proceres, equitesque Polonos, in comitiis Varlauiensibus congregatos. Præter hæc a Starouolscio in elogiis sequentia, sed tunc suo, sine die & consule, memorantur.

VII. De Christi resur- gentis triumpho, poemata. VIII. De aduersa Vilita va- letudine regis Sigismundi, poemata. IX. Dubitatio- nes de vera via salutis. X. De poeniz sacrilegorum.

XI. De celibatu Sacerdotum. XII. De dogmatibus Ecclesie catholice, quem librum *Monachum* appel- lauit. XIII. De vera et falsa religione. XIV. De Sacramentis cathedris. XV. De concenibus mu- ficis. XVI. Sermones synodales. XVII. Vita Sta- nislaui Orehovii. XVIII. *Theognis* a Græco Latino.

De his duobus, vltimis libris valde dubitatur, an vi- quam extiterint. XIX. Epistola Cromeri familiares, editore archiepiscopo Karukio.

ribus, magistratibus, atque omni Republ. gentis aliquid conscriberem, quod quasi clavis foret ad annales illos nostrates facilius intelligendos. Et orsus quidem sum opus, multis nominibus perdifficile. Sed abstractus ab eo eiusdem regis iussu ad obsequia subinde peregre legationes: Et in aula optimi Imperatoris Ferdinandi in septimum annum commoratus, intermisit, ad finem quidem d. datum, sed rude & impositum, nec satis fortassis exquisitè conscriptum: Cum amicis tamen aliquot, quale tunc erat, communicavi. Quamvis autem postea plus a publicis functionibus otii nactus essem, non resumpsi tamen id in manus, siue tædio ac desidia quadam senili, siue aliis curis ac muneribus ecclesiasticis impeditus: cogitabamque id quasi abortivum foetum intra domesticas parietes sepelire. Sed aliter Stanislaus Carnouio Episcopo Vladislavici, viro non solum iuris prudentia, verum etiam elegantiore litteratura, theologia, pietate, & omni virtute ornatissimo meique amantissimo visum est. Nam ante annum tertium cum Henrico Valesio (quem non sine præfatione honoris nomino) Francisci Francorum regis filius, tunc Andegaviensium dux, tunc autem post obitum Caroli fratris Rex Francorum, magno ordinum Regni Polonici & annexarum ei provinciarum consensu, liberisque suffragiis, rex creatus esset, & ad suscipiendum id regnum adveniret, suavit & persuasit mihi CARNOV. US (cuius ego iudicio plurimum tribuo) ut opus id ipsi offerrem. Fore enim ei gratissimum, & venienti ad oras & gentes sibi incognitas, apud eos populos, quibus præstaturus esset, in eorumque republica peregrinaretur. Obsecraui: resuscitavi opus abortivum: resumpsi in manus. Recognovi, quoad brevitatis temporis, quo rex adveniret, & negotia inanes mei ecclesiastici patiebantur. Et cum enim ipse Regi obviam prædire commode non possem, obtulit ei munusculum meum ipse Carnouius, qui tunc tum in finibus regni nomine universæ Poloniae publice salutabat, & faustum adventum ipsi gratulabatur. Ex illo autem exemplari castigatissimo descriptum est postea, nescio a quo (nec scio an a pluribus deinceps) opusculum. Quod nactus Vechelus, typographus Francofurtensis, ut erat descriptum, ita excudit: nempe mendosissime, non solum propriis & vernaculis hominum, locorum, & magistratuum nominibus, ab imperito quopiam Polonice linguae, sed etiam Latinis verbis ab illiterato prorsus scriptore depravatis atque corruptis, ita ut a nemine intelligi, a me vero vix agnosci posset. Præfatio tamen loquebatur quasi per coniecturam, a me id conscriptum esse. Cuius ita excusi exemplum cum mihi fuisset exhibitum, puduit me magnopere, non tam meo, quam patriæ meæ nomine, cui tam mala opera navata esset: & quo opere illustrari ea deberet, non sine infamia quasi traduceretur. Misertum est etiam eorum, qui id lecturi essent non sine iactura temporis & molestia, & pro thesauro, ut est in proverbio, carbones reperturi. Et cupiebant id Vechelus, & aliquot alii typographi castigatius recudere. Proinde non existimaui mihi committendum esse, quin estimationi cum meæ, tum patriæ meæ consulerem, ac tibi, optime lector, iuxta, gratificarer. Edidi itaque de nouo exemplar, ita, ut tunc Regi oblatum est, castigatum. Admonendus autem mihi es, candide lector, ne requiras in tali opere puritatem & elegantiam sermonis Latini: Neque enim in eo ab usitatis vulgo verbis, & nominibus vernaculis temere discendum fuit, si non quasi per somnium, sed hypar, ut græco verbo utar, id intelligendum, deque eo conferendum est. Nonnulla quidem alia, fat scio, requirer, nimirum de principe provincia Lithuania & Lituanis: de Prussis etiam & Prussia, ducali præsertim: itemque de Liuania, Volynia, Polesia, & magna parte Podolia, cuius metropolis est Kiouia: quæ provinciae cum quodam tempore (Liuania excepta) a Polonia fere abalienatae fuissent, quemadmodum suo loco a nobis memoratum est, nuper adeo post conscriptum hoc opus in ditionem Polonorum reuenerunt. Requirit & ea fortassis, quæ proximis aliquot superioribus annis publice in comitiis Polonicis acta & constituta sunt. Sed ea partim non huius sunt operis: partim huius quidem modo sunt, tunc autem non fuerunt, cum id a nobis elaboraretur, vel certis de causis a me omissa, & aliis scriptoribus, qui exactius ea nosset, & conscribere possent, relicta sunt. Supplere autem nunc ea, quæ non iniuste desiderari possunt, ætas, & munus mihi impositum prohibent. Non deerunt, spero, qui florentes annis et ingenio, emendatioribus iudiciis, et stylo elegantiori præditi, maiore cura ac diligentia non solum illa residua perquirent, persequentur, et attexent, verum etiam hæc nostra ornabunt. Tu lector amice, quæ dantur, et qualia dantur, boni consules. Vale. Ex arce nostra Heilsbergensi, prid. Non. Ianuarii. MDLXXVI.

POLO.

MARTINI CROMERI

POLONIAE

LIBER PRIOR.

DE SITV POLONIÆ, ET GENTE POLONA.

In iis libris, quos triginta de origine & rebus gestis Polonorum conscripsimus, ostendimus, Polonos gentem esse Slaui-
cam, & Sarmaticam: Quæ quodam tempore e Sarmatia pro-
gressa, transmissa Vistula flumine, in iis Germaniæ locis, quæ prius Venedi & Vandali tenuerant, confederit, finesque domi-
cillii & imperii sui versus occasum & septentrionem longe, lateque protulerit, ita ut a Sarmaticis montibus in septentrionem quidem secundum
vtramque fere eius fluminis ripam, in occasum vero secundum dorsum Herciniæ
silvæ, quo Bohemia clauditur, atque inde porro secundum Albim fluvium, ad eius
ipsius, atque adeo usque ad Visurgis seu Vesperæ ostia, & sinum Venedicum sine Bal-
theum, quicquid terratum est, eius gentis ditione teneretur. Ac universæ quidem
eos populos Slaui, seu Slauios sese dixisse: Afinitim vero cum Venedos seu
Vinidas, tum Vandalos etiam, eorum, qui prius ea loca incoluerant, populorum
nominibus appellatos esse: peculiariter vero, eos, qui versus occasum Germaniis
erant viciniore, partim Sorabos, partim Obotritos, Lutitios, siue Lutzitios, Vin-
ilos, Ratos, Vilzios, Rugios, Vetalabos, Retarcos, Licicaucos, Heueldos, Vuloinos
etiam: quod nomen cum Polonorum nomine cognationem habet, dictos esse: Quos
omnes Slauiæ nationis atque lingue fuisse, & partim domesticis satrapatum ac
ducum defectionibus & factionibus, partim armis in finitimorum Saxonum, &
Germanorum ditionem, nomenque postea transisse, memoriæ proditum est. Po-
lonorum autem nomen vernaculum, an commune fuerit horum omnium, an pe-
culiare vnius cuiusdam populi: & vetustumne, an recentius, non liquet. Ante
septingentos quidem annos, nusquam in annalibus vllis externis id inuenio. Nec
vnum eius etymon memoratur, quemadmodum alibi ostendimus. Nonnulli e-
nim a Lecho, seu Lacho duce, Polachos, quasi posteritatem Lachi, dictos esse: Al-
lii vero a campestri planitie, quam incolunt, vel a venationibus, quibus impensi-
us delectantur, Polacchos & Polanos, mutataque vna littera Polonos, & ab iis re-
gionem Poloniam appellari volunt. Eius autem non iidem semper fines fuere.
Nam Russiæ permagnam partem cum Podolia subactam, & Prussiarum nonnullam, & Polessem tractum barbaris lazigibus siue lazuingis ademptum quodam tempore,
Poloni suo adiecerunt imperio. Præter illa autem dudum memoratorum a me popu-
lorum occidentalium detrimenta, posteriori tempore Silesiæ fere omnis Polonis

Polonorum o-
rigo.Poloniæ pri-
mæ fines.Populorum
nomina.Polonorum
nomen.Poloniæ fines
acti & prole-

Gg

fese

se subduxit, & Pomeraniae, Cassubiaeque reliqua magna pars detracta est. De-
cesserat & Russia Podoliaeque pars magna, & Volynia, & Polessensis tractus. Cul-
menis quoque ac Dobrinum, & Masovia fere. Sed haec provinciae his duobus, non
amplius, seculis recuperatae sunt: Recuperata est etiam nonnulla pars Silesiae & Cas-
subiae, Pomeraniaeque, ea, quae nunc Prussiam continet. Rursus tamen Lithu-
ani, securis foedere & societate ipsorum Polonis, Polessensem tractum fere omnem,
& Volyniam, & magnam partem finitimae ei Russiae & Podoliae, aorum nostro-
rum memoria, regibus vel fauentibus, vel conuenientibus, ad se reuocarunt, quem-
admodum suo loco exposuimus. Sed ii populi nuper adea extremo regni SIGIS-
MVNDI AUGUSTI tempore, cum hoc opus nos ad finem perduxissemus, relictis
Lithuanis, ultro in ius & ditionem Polonorum aequo foedere prorsus venerunt.
Quin & Lithuani ipsi, exemplum secuti, sese cum Polonis, renouato et ampliato
antiquo foedere, coniunxerunt. Instituta tamen sua, & magistratus, et iurisdictio-
nem peculiarem retinere. Ceterum nos quemadmodum illa superius recensita
Poloniae detrimenta in hac descriptione praeteruimus, ita modo commemoratas
accessiones cuiuspiam alius operi referuamus, aliis iam distenti studiis, et occupa-
tionibus. Nec Liouoniam attingimus; cuius a vicinis principibus misere discer-
ptae maxima pars ante paucos annos in ditionem eiusdem regis venit. Ne Prussiam
quidem ducalem exactius describemus. Licet enim ea iustis armis repressa
ac domita, ex foedere maiestatem regis Poloni a centum amplius annis comiter
agnoscat, neque linguam tamen, neque instituta et leges Polonorum accepit. Sed
deletis pene praeiis Prussis, a Germanici sanguinis hominibus habitatur et regitur,
ea parte excepta, quae finitima est Masouiae, quae a Polonis colitur antiquitus, et
Polonici fere iuris olim fuit. Nec ceterioris autem Pomeraniae partem eant, in
qua est oppidum Lemburgum, et arx Bythouia, complectemur, propterea, quod
ea beneficio regum superiorum in ius ducum vltioris Pomeraniae transit. Quo
nomine sunt tamen et ipsi beneficiarii regis Poloni, iurantque ritu solenni in
verba eius, quemadmodum et dux in Prussia, et ante eum, nostra memoria crea-
tum, Magistri cum primoribus ordinis Crucigerorum, seu Teutonicorum, Ma-
riae militum, cum eius provinciae dominarentur, iurabant. Valachiam quoque
praetermittimus: quae fuit et ipsa intra hos ducentos annos in clientela regum
Polonorum, sed suis legibus, sua lingua, suisque ducibus utens, qui VOIEVODA
seu palatini dicuntur. Qui duo primum fuere, Transalpinensis, et Moldauicus,
quorum hic a nostratibus peculiariter Valachiae Palatinus dicitur; ille vero Multa-
nicus. Verum extitit postea tertius Bessarabicus ad Pontum Euxinum, diuiso in-
ter fratres principatus Moldauici. Ac Bessarabia quidem iam pridem subacta
est a Tarcis: Reliquarum autem duarum palatini & ipsi iam dedierunt sunt eius-
dem gentis, patrum, aorum, et proaorum nostrorum memoria in verba regum
Polonorum, nonnumquam Vngariorum quoque, et ipsi iurare soliti. Nunc igitur
Polonia, quae quidem vno regno et iure continetur, quatenus a nobis descri-
bitur, secundum longitudinem terrae habitabilis, e sententia geographorum, et in
primis secundum delineationem amici mei, VENCESLAI GRODECII, a tricesimo o-
ctauo gradu ad quinquagesimum secundum, vel tertium (incerti sunt enim in illa
solitudine Scythica fines eius) ab occasu aestiuo versus ortum hibernum obliqua
protenditur, amplius quam per ducenta milliaria Polonica: quorum vnumquod-
que quatuor Italica in se continet. Tametsi Russica et Podolica sunt aliquanto lon-
giora. Quin certis litterarum monumentis doceri potest, Ociacouiam arcem ad osti-
um Boristhenis LIV. gradu longitudinis sitam, aliquando in ditione Polonorum re-
gum fuisse. Latitudo autem Poloniae, qua maxime orientalis, et qua occidentalis
est, centum & triginta plus minus milliariorum est. Et occidentalis quidem habet
imam poli elevationem quinquaginta duorum, summam LIV. graduum, et XL. fere
minu-

Lithuani se-
cum Polonis
coniungere,
Quatenus de-
scribitur hic
Polonia.

Prussia ducalis
Hist. lib. 27.

Lemburgum
& Bythouia.
Pomeraniae du-
ces Vasalli re-
gis Polonici.
Pruss. dux &
magistri Vasal-
li Polonorum.
Valachia &
partes eius.
Hist. lib. 15.
Bessarabia.
Hist. lib. 3.

Valachia in
clientela Po-
lonorum.

Poloniae situs
geographicus
Longitudo.
Milliaria Po-
lonica & Rus-
sica.
Latitudo Polo-
niae.

minutorum: orientalis vero summam quidem LI. ferme, imam autem XLIX. gra-
duum. Pocucensis tamen Russiae tractus a quadagesimo octauo incipit. Ceterum in
medio, qua laussime centum amplius milliariis patet Polonia, et cum in meridiem
paululum recuratur, tum in septentrionem magis ad mare Baltheum seu Venedi-
cum, et secundum extremam oram Masouiae dorso prominet, imam quidem poli
elevationem habet in ora Scepusii quadraginta nouem gradus, summam vero in
litore maris, et in Puscensi ora quinque ferme, et quinquaginta: ut figura eius
intensi arcus speciem praeseferat: cuius neruus paululum reductus, ad meridiem
et occasum hibernum quadantenus spectet, exterior vero curuatura in septentrio-
nem, et ortum aestiuum obuersa sit. Quod si quis nouas accessiones Polessiae,
& ei confinis Russiae, Volyniae, Podoliae, et Liouoniae, Prussiamque ducalem, et Lithua-
niam cum sua Samogitia, et Russia alba Moschis finitima (quae omnia iam vno
regno continentur) annumeret, multo longius et latius versus orientem solem, &
septentrionem ea patebit. Ad Nieprum enim sitae sunt arces & oppida, Kiouia,
Caniovia, et Circaisi, ultra LIV. gradum longitudinis. Prussiae vero ducalis et Sa-
mogitiae latus septentrionale quinquagesimum sextum, finitimae autem Russiae al-
bae LVII. gradum latitudinis attingit. Porro continens his Liouonia, quatenus cum
duce nouo Curonensi, siue Curlandico (qui partem eius nonnullam obtinet) re-
gis Poloni Maiestatem agnoscit, LXI. gradum excedit. Atque ita longitudo re-
gni Polonici a finibus Marchiae Brandenburgensis ad Nieprum ducta recta linea
non minus CCXL. milliaria complectitur, si XV. milliaria vni gradui respondent.
Latitudo vero ab ora Pocucensi ad Pernauiam Liouoniae ducenta plus minus. Cingi-
tur autem Polonia, sicut eam nunc circumscribimus, ab occidente sole incipienti-
bus, Marchia Brandenburgensi, et Pomerania vltiore: A septentrione mari Vene-
dico et Sarmatico: Cuius aduersa littora tenent Sueones siue Sueci. Inde Prussia du-
cali, eique continente Lithuania in ortum aestiuum fere vergente. Hinc porro cam-
pestribus Scytharum siue Tartarorum solitudinibus prorsus orientalibus, et flexa
in Euronothum Bialogrodeni Turcarum ora. Inde vero plane australi Valachia
siue Moldauia: Deinceps Vngaria, et in Africum et occasum hibernum obuersa
Silesia, Boemicae ditionis, ad Marchiam pertinetate. Et a Silesia quidem, et
Marchia, et Pomerania vltiore, et Lithuania palustres densaeque siluae eam fe-
re dirimunt: mare a Suecia: ab Vngaria vero siluestrium montium cacumina:
itemque ab occidentali parte Moldauiae. Nam a reliqua Moldauia, quae, in or-
tum et ad Pontum vergit, Niesster fluuius eam et finitimam ei Podoliam diuidit.
Idemque, nisi fallor, limes est eius ipsius Podoliae cum Bialogrodeni Turcarum
ora, ut Nieper et Ponti. Euxini sinus cum Tartaris Ociacouiensibus: Aut certe
cum vtrisque incertus is est, ut diximus, propter vastitatem, et solitudinem. E
qua solitudine pensitant tamen opiliones Turci regi Polono vectigal pascuorum
nomine. Prussia vero ducalis sic est implicata regiae (hoc enim nomine a du-
cali seiangenda est) difficulter ut queant distingui. A Masouia siluae eam di-
rimunt.

Partes insigniores Poloniae sunt, maior et minor Polonia, Russia, et Prussia
regia, Podolia, Masouia, et Cuiavia. Quae et ipsae deinde satrapiis, vel, ut vul-
go loquuntur, palatinatibus, ac territoriis fere distinctae sunt. Maior Polonia du-
as satrapias, nimirum Posnanensem, et Calissensem complexa, occidentalis est, Si-
lesiam, Marchiam, Pomeraniamque vltiorem meridionali, occiduo, et Arctoo
latere attingens. Magis autem ad occidentem vergit Posnanensis satrapia, Ca-
lissensis contra ad ortum et septentrionem: qua parte sunt Paluci, Craina, et Cas-
subia, tractus terrae non contemnendi. Minor Polonia orientalis est, Cracoui-
ensi, Sendomiriensi, et quae huius pars quondam fuit, Lublinensi satrapiis defini-
ta, hoc ipso ordine, quo nunc sunt enumeratae, versus aquilonem et ortum aestiuum

Figura.

Poloniae regni
amplitudo.

Curonensis
dux.

Finitimi Pola-
niae populi.

Limites.

Poloniae par-
tes & satrapiae.

Maior Polo-
nia, Posnan-
ensis & Calis-
sensis satrapi-
ae, Paluci Craina,
Cassubia.
Minor Polo-
nia.

Cracouiensis
Sendomiriensis
Silesia & Lubli-
nenfis satrapia.
Sciucius
& submontanus
tractus.
Polesse seu
Podlaffe.

Silesia-
Polonica
ditionis

Scepusium.

Hist. li. 5. & 17

Siradiensis,
Lenciciensis,
& Rauensis sa-
trapis & Ma-
ioris & mino-
ris Polonia
appellatione
quæ continetur.
Cuiavia.
Brestensis, &
Inouladislau-
nien. satrapia.
Dobri nom.
Masouia.

Prussia regia.

Culmenfis, Ma-
rieburgens. &
Pomerania sa-
trapis.

Varinia.

sitis. Quæ a septentrione Masouiae et Polesse tractui, qui dudum Lithuanicae ditionis erat, ab ortu Russiae, a meridie vero Vngariae, & Silesiae finitima est. Sunt autem satrapiae Cracouiensis partes, tractus Sciricius, & submontanus, vterque Scepusio & Vngariae finitimus. Ac Sciricius quidem ad occidentem vergens, Cracouiae vicinior est: Submontanus vero Russiae & Sendomiriensi satrapiae iungitur. Lublinensis item satrapiae pars est Polesse reliquum, quod a Lithuanis detractum non fuit, vtrumque a siluis ita dictum verius, quam Podlaffe dialecto Russica, quasi Poloniae finitimum. Nisi quis forte Podlaffe Polonis subiectum interpretari malit. Silesiae pars, ea, quæ adhuc est Polonicae ditionis, sic implicata est Cracouiensi satrapiae, ut ab ea magna ex parte ambiatur. Satrapiam ea nullam habet, sed in Cracouiensi fere censetur. Habet autem tria territoria, Osuencimense, Zatorienfe, & Seuerienfe, quorum duo priora superiori tempore suos habuerunt duces: Nunc praefecturae regiae sunt: Seuerienfe est in ditione episcopi Cracouiensis. Meridionale & occidentale latus eius ipsius Silesiae: cetera tenet Silesia Boemicae ditionis, nempe Cessinensis, & huius pars quondam Pelcienensis, Ratiboriensis, item & Opoliensis principatus, sive ducatus, ut vocant. Ab ortu vero hiberno Scepusiensem tractum vix et modice ea attingit. Est autem Scepusium non exiguus tractus, olim cum Polonici iuris esset, ad Vngaricum traductus, de quo alibi suis locis attigimus. Deinde vero nonnulla pars eius, cum tredecim oppidis & arce Libio, siue Lubowlia, rursus Polono regi certo pacto ab Vngaricis regibus addita est, atque etiam nunc ab eius praefecto, & eius nomine administratur, Cracouiensi satrapiae, tractuique Sciricio versus meridiem adiacens.

Inter minorem vero & maiorem Poloniam, primarias totius Poloniae partes, intermediae sunt satrapiae, Siradiensis, Lenciciensis, & Rauensis, nullum commune nomen habentes. Quarum prima ad meridiem et Silesiam, Lenciciensis & Rauensis ad septentrionem vergunt, Masouiamque attingunt. Harum autem occidentalior est Lenciciensis. Nonnunquam ex tres una cum Cuiavia, imo & Masouia, maiori Poloniae, sicut Russia & Podolia minori, actensentur. Cuiavia vero ab ortu Masouiae & Rauensi satrapiae, a meridie Lenciciensi & Califfensi iungitur. Continet autem in se duas satrapias, Brestensem, quæ magis ad ortum, & meridiem vergit, atque Inouladislauensem, siue Inuuladislauensem, quæ magis est occidua et septentrionalis. Cuius non exigua pars est Dobrinum, ultra Vistulam, ab oppido sic dictum, latere orientali confine Masouiae: septentrionali vero Prussiae. Masouia quoque eodem latere Prussiae, orientali Lithuaniam & Polesse tractum, & versus ortum hibernum Poloniam minorem, eiusque satrapiam Sendomiriensem, meridionali vero Rauensem attingit. Duabus satrapiis distincta, Plocensi nimirum, quæ occidentalis est, et ea quæ peculiariter Masouiae nomen retinet, propterea quod diutius ductum suorum (de Polonorum principum stirpe oriundorum) dominatu segregata, postrema omnium nostra memoria defecta ducibus, ex pactis, & iure feudi, ut vocant, Poloniae redintegrata est. Quæ quidem orientalis est. Rauensis quoque satrapia quondam pars Masouiae fuit, suosque duces habuit, sicut & Plocensis, et pleraque omnes. Prussia regia praeter meridionale latus, quod iam est expositum, ab occasu vltiorem Pomeraniam confinem habet. A septentrione sinu Baltheo, seu Venedico, siue Codano: ab ortu Prussia ducali cingitur. Tribus autem satrapiis distincta est, Culmensi, Marieburgensi, & Pomeranica, quarum haec occidentalis est. Reliquae duae Vistula flumine ab illa diremptae, orientales. Ex his autem Culmensis ad meridiem spectat, Marieburgensis vero ad septentrionem. Varinia & ipsa pars est Prussiae regiae, ad aquilonem, seu Euroaquilonem vergens, ducali fere vndique cincta, et ab ea quodam tempore maiorem in modum accisa. Marieburgensem quoque

satra-

satrapiam contingit: Nec in villa satrapia censetur subiecta episcopo suo, & sacro ecclesiae eius collegio, Regis Poloni Maiestatem agnoscentibus. Michalouienfe autem territorium est in satrapia Culmensi, Masouiae ac Dobrino finitimum, olim pars Masouiae. Ducalis Prussiae (ut eam quoque, quo magis perspicua sit haec Poloniae descriptio, hic obiter attingamus) praeter regiam Prussiae, limes est a septentrione mare Sarmaticum cum lacu Curoniensi, & ora Liuaniae: Ab ortu Samogitia, ceteraque Lithuania: A meridie vero Masouia. Satrapiam ea nullam habet: praefecturas permultas. Olim Prussia, priusquam sub iugum Christi missa est, alios fines habuit, & aliter diuisa fuit. Fuit autem ea decem regionibus siue tractibus descripta: videlicet Pomesanienfi, in quo est Marieburgum, Christiburgum, Quinzinum siue Marieuerderum: Pogesaniensi, in quo est Elbinga & Hollandia: Ermínio siue Varmienfi, qui retinet etiam nunc in lingua Germanica vetus nomen, & Ermeland vocatur: Natangino, ubi est Balga, Brandenburgum, Cruciburgum: Sambienfi, in quo sunt mons regius siue Koenigsberga & Lochstere: Nadrauenfi, quo Tapelauica, Insterburgum, & Vonsdorfia continentur: Salauenfi, in quo est Ragneta & Labia: Sudino, qui & ipse nomen suum retinet, et ad aquilonem, ortumque aestiuum inter vtrumque Habum et mare longe prominet: Bartheno, quo Rastenburgerum, Barthesteinum, et Resla siue Reselia continentur: & Salindo, qui nescio an is sit, in quo Galindas populos ponit Ptolemaeus. In his Sudinus tractus fuit primarius, opibus & viribus maxime pollens, ita ut sex millia equitum, peditum etiam ingentem numerum conficeret. Ceterorum quilibet minimum ter mille equites, peditum vero decem millia conficere potuit, si vera sunt ea, quæ nos in vetusto quodam libro, Germanica lingua scripto, legimus. Ceterum Culmensis tractus et Pomerania, Poloniae, non Prussiae, partes fuerunt. Sed nos cetera prosequamur. Russia, quam rubram nonnulli vocant, latere occidentali minori Poloniae iungitur. A septentrione Russiam albam, et Volyniam habet: Ab Austro Vngariam, eiusque populum Ceculos, et nonnullam Moldauiae partem attingit, eo tractu terræ, qui Pocuce appellatur. Nam cetera Moldauia siue Valachia, quæ Podoliae quoque iungitur, magis est orientalis Russiae. Continet Russia duas satrapias, nempe Belsensem, quæ ad Volyniam et Lithuaniam vergit, et eam, quæ peculiariter Russica et Leopoliensis dicitur, australem magis et orientalem: Nisi quod Chelmenfis tractus eius non exiguus ad septentrionem, etiam vltra Belsensem prominet, et Polesse finitimus est. Reliquum autem orientale latus eiusdem Russiae, ac totius Polonici regni claudit Podolia, ab aquilone et euro albæ Russiae, a cetero ortu vastis campis Tartaricis atque Turcicis, ut diximus, a meridie vero Moldauiae continens. Totaque vna satrapia censetur, quam Podolicam vocant. Olim Podolia & Russia, tam ea, quæ nunc Poloniae pars est, quam ea, quæ est in ditione Lithuanorum et Moschorum, suos habuit duces, quemadmodum luculentius ostendimus in historia, quorum stirps cum late propagata esset, partim ipsa sese intestinis dissidiis atque civilibus bellis confecit, partim a Polovuciis, qui Gothi fuisse videntur, ac Tartaris extirpata, partim Polonorum et Lithuanorum adiuncta est imperio, partim in nomen et ius de se ortorum Moschorum transiit. Extant etiam nunc permulti, ducalis nomen, sed plerique nudum propemodum et inane, retinentes: Inter Polonos vero nulla ducum superest memoria. Hi nunc sunt Poloniae, quatenus hic eam descripsimus, fines, haec partes. Est autem regio tota fere plana et aprica, maxime qua ad occidentem solem et septentrionem vergit, et quæ penitus orientalis est Podolia, ac vel nomine ipso decliuitatem praese fert, vicinorum Moldauiae, Russiae et Vngariae montanorum intuitu. Minor Polonia itidem atque Russia, quo propius accedit ad fines Vngariae, hoc magis montana est, et siluestris. Quo longius autem inde recedit, eo lenius decliuus est, magisque culta et meliore gleba. Tameris in medietate quoque Sendomiriensis

Hh

satra-

Michaloui-
ensis tractus.
Prussia ducalis
Prussiae vetus
ditionis.

Russia Regia,
siue rubra.

Russi duces.
Hist. Pol. lib.
3: Polovucii
Gothi.

Solum Polo-
nicum quale.
Polonia vnde
dicta.

satrapia aliqua ex parte leniter montosa seu verius cliuosa est. Prussia pleraque omnis, excepta Marieburgensi satrapia, qua ad Habum et mare vergit, collibus molliter et ad fertilitatem, amoenitatemque commode distincta est. Itemque pars nonnulla Cuiaviae. Montes Sarmatici, qui Poloniam et Russiam ab Vngaria dirimunt, ardui et siluestres, non ignoti sunt etiam veteribus geographis et historicis: et in his celebris est in primis Carpathus, quem nos Crempacum, ni fallor, vocamus: Alii Biesciadi, Modra, Turza, Vapienna, vernacula lingua appellari, externis ignoti sunt. In medullis vero minoris Poloniae Lyscius est, quasi tadicus caluum, siue caluastrum, in quo monasterium est S. Crucis nomine, lignoque celebre: et Vauelus, arce Cracouiensi, quam suo ipsius nomine nobilior, et is, in quo situm est Cienstochouienae monasterium, quem clarum montem Latine monachi, ni fallor, appellauerunt. Siluestris sane fuit superioribus temporibus pleraque omnis Polonia: Ex eone autem tempore, ex quo habitari coepit, antepostea pestium, bellorumque incommodis eo redacta, non liquet. Sed Sigismundi senioris, filique eius Sigismundi Augusti, optimorum et mitissimorum, sapientiumque regum studio, diuturnam pacem acta, nunc vbique diligenter excolitur, frugum leguminumque ferax, et pratis abundans. Nec tamen deest etiam nunc siluarum copia. Neque enim ea penitus exciduntur et extirpantur, partim propter pasqua et mellificia, partim propter aedificiorum materiam, et ligna mitigando frigori vitia ac necessaria, partim etiam propter saxosi, vel arenosi soli sterilitatem. Sunt autem silvae pleraque piceae, quernae, faginae, & abiegnae: Ad piceae quidem fere in planis & arenosis locis, abiegnae & faginae in montanis, quernae in vtrisque, sed vberiore gleba praeditis. Multae sunt etiam in planis iuxta ac montanis locis mixtum omni genere arborum refertae, & pascuis opimae. Ex his abietes, tiliae, piceae, quercus, apum alueariis grauidae sunt, materiamque aedificiis nauium ac domorum, malis, tabulis, & vasis aptam, vt & taxi, & terebinthi, suppeditant. Quercus & fagi etiam pastam vberem porcis, ferisque praebent: Omnes autem focorum, & fornacum, furnorumque ignibus alimenta subministrant. Tanta est enim vis frigoris in his regionibus interdum, vt radicibus arescant arbores, & aqua ex editiori loco effusa, priusquam terram contingit, in glaciem concreseat. Lacus quidem & paludes, & flumina duobus, tribusue mensibus hibernis, nonnumquam autem vel in quintum, ac sextum usque glacie concreta, non modo pedibus, verum etiam equitibus & curribus ac planis, quamuis oneratis, multis simul, longo spacio peruia & secunda praebent itinera. Equidem quodam tempore vltima die mensis Martii Vistulam in Masouia per firmam adhuc glaciem cum curru & quadrigis, & aliquot equitum comitatu transiui. Hac etiam praeterita hieme in Prussia glacialis piscatio in lacubus post initium Nouembris coepta, durauit per totum Martium: gelu autem per totum Aprilem. In tanta autem coeli intemperie pomaria tamen sunt non infrequentia, & fructuosa, ad Vistulam praesertim, & in suburbanis Cracouiensibus, Sendomiriensibus, Varsauensibus, Torunensibus, Elbingensibus item, Frauenburgensibus, Veliscensibus & Bochnensibus, licet remotioribus a Vistula, totoque tractu submontano atque Sciriciensi. In quibus pirorum, malorum, prunorum, persicorum, cerasorum, & nucum bonitas, & varietas certat cum Vngaricis & Italicis. Sunt & vites, quarum vuae in minore Polonia esui quidem non insuauis sunt, praesertim si aestas et autumnus temperiem suam seruent sed vinum inde expressum acerbius, vbi defecatum est. Aliquanto suauius et copiosius exprimitur apud Crosum, Silesiae in finibus maioris Poloniae. Apud Toruniam quoque in Prussia vineae coli coepere non infelicitur, vt audio. Neque negat solum Polonicum castaneas, mora, cotoneas, ficus, amygdalas, pepones, melopepones, herbas et flores omnis generis, et alias hortenses Italiae delicias, palatorumque leno-

cinia

cinia, si adhibeatur cultura diligentior, et a gelu custodia. Nec metalla, fossilia-Metalla, que defunt in montanis: plumbi quidem intermixto argento apud Ilcussum, Slawcouiam, Chranouiam et Nouagoram, oppida satrapiae Cracouiensis, et in finibus Silesiae: Argenti viui apud Tustanum in Russiae: Aeris et lazurii, et plumbi irem apud Chencinos: Ferri plurimis in locis siluestribus: Nitri apud Visliciam et alibi: Salis apud Bochnam et Veliscam in satrapia Cracouiensi, et apud Haliciam, Colomeiam, Solum (quod quidem a sale nomen habet) et aliis compluribus in locis Russiae. Ac in Russiae quidem id ex aqua, ex profundis puteis hausta, decoquitur, et partim in modum farinae, vel niuis minutum relinquitur, partim in frustula conformatur. In tractu vero Cracouiensi, partim lapidea duritie solidum instar ingentium saxorum, et rupium in subterraneis specubus, alte lateque excauatis, et villas, templa, oppidaque superaedificata sustentibus, ferro excinditur, comminatumque deinde, et mola tritum, ad vsus hominum accommodatur, partim et ipsum ex aqua iniectis lapidei salis frustulis et quisquiliis, quae a secantibus abraduntur, decoquitur. Color lapidei in massa liuidus est fere, ac luto respersus. Candidum, et in modum crystalli pellucidum, rarius est. Tritum cander aliud alio magis. Coctum vero despumatis sordibus candidissimum redditur, niui non dissimile. Fertur in salinis Bochnensibus reperiri quiddam pici concretae simile, quod vocant carbunculum, quod tritum & epotum soluat aluum. Ibidem exaudiuntur nonnumquam canum, gallorum, & aliorum animalium assimulae voces in profundissimis specubus: idque mali & incommodi alicuius imminuentis portentum vulgo habetur. In maiore quoque Polonia apud Pincum salinae sunt, verum tenuiores. Sunt etiam in confinio Osuencienae territorii & Scepusii aquae salinae, vnde salinem coctum vidimus regi exhibitum. Salinae tamen nullae sunt. Porro in de-Podolia fertis Podoliae, et Boristheni vicinis locis lacus est, cuius aqua, sereno et ardente sole, in solidum salem concreuit, ita vt homines cum iumentis et curribus in eo, tanquam in glacie, versentur, sectumque in frusta arbitrato suo auellant. Quam primum autem pluit, soluitur illa glacies non sine periculo insistentium. Apud Biezzum vero siue Beciam oppidum in submontana regione, vitreolum effodi, ac in viridem, lapideamque duritiem decoqui nuper coepit: copperwasser, hoc est, Vitreolum, aeris aquam Germani, et nostrates item appellant. Antiquitus autem id conficitur ad aeris metalla in Scepusio. Marmor quoque et alabastrum quibusdam locis effodiuntur. Est in maiore Polonia prope Sremum oppidum collis, vbi (res incredibilis, sed a multis confirmatur) ollae, amphorae, cecabi, et aliarum figurarum vasa fictilia sponte nascuntur, et sub terra effodiuntur mollia, in aerem autem prolata dureunt. Vidi vnum atque alterum, quod inde erutum esse dicebatur, rude, nec satis bene conformatum. Porro in mari Sarmatico Prussiam alluente colligitur succinum, (ambram etiam externi vocant) quod fluctibus appulsum ad littora, homines nudi opuiam euntes paruis retibus excipiunt et extrahunt, molle primum, sed mox in aere durecit, tornoque ac scalpro varie conformatur. In lacubus quoque nonnullis a mari remotioribus id reperitur: vt in Pissia episcopi Varmienensis, modicum tamen. Quia et in editioribus locis fossa altius humo ferunt inueniri. Spumane maris concreta id sit, an succus et gummi arboris, an quidpiam aliud, non est huius loci disputare. Est sane leue et pellucidum, estque fuluum et candidum: candido maius pretium. Ferunt, si incendatur, odor eius venenata necari. Visantur in nonnullis frustulis formicae, culices et alia insecta, non arte, sed vel opificio naturae, vel fortuitis casibus inclusa.

Aquis irrigua est pleraque omnis Polonia, sed fluuios nauigabiles non multos habet: Praecipui sunt Vistula, Donaeicius, Sanus, Vieper, quasi quis dicat porcum, Varta, Noteffius, Nester, Prutus, Bugus, Bohus siue Bogus, Pripetius, Narua, Dreuancia. Nam Odra, in confinio Morauiae et Silesiae existens, et per hanc

Hh 2

lecu-

Nieper.

Berezina.

Vistula.

Zulaua.

Flumina Vistulam influentia. Urbes oppida et arces ad Vistulam sitae.

Donaiecius.

Poprucus. Sanus.

Varta.

Notessius.

secundum Poloniae litem, perque Marchiam ac Pomeraniam vltiorem permeans, infra Stetinum in Venedicum sinum decurrit. Olim intra fines Poloniae tum oriebatur, tum decurrebat. Nieper Russiam albam, eique confinem Podoliam alluens, longo tractu in pontum Euxinum apud Ociacouiam, mutationem Tartaricam, sese exonerat, ortus in Moschouia. Boristhenes is est veteribus Graecis et Latinis, omnium scriptorum consensu, praeter Bernardum Vaponium. Qui similitudine nominis, vt credibile est, adductus, Boristhenem vult esse Berezinam: qui in Nieprum ab aestiuo occasu influit, minor eo et ignobilior. Vistula in Cessinenfi ora e Sarmaticis montibus exoritur, versus aestiuum occasum et septentrionem primum, mox versus orientem aliquantisper, deinde a Sendomiria versus septentrionem rursus per minorem Poloniam decurrit. A Varsavia vero rursus ad occasum aequinoctialem, et mox aestiuum flexus, Masouiam interluit: Dobri numque a reliqua Cuiavia dirimit. Vbi autem Prussiae fines attingit, in septentrionem reflexus, deinceps mediam eam diuidit. Supra Marieburgum autem in duos alueos praeter aggeribus obiectis sectus, insulam insignem et fertilem, quam Zulauam maiorem vocant nostri, efficit, et nomen amittit. Ac sinister quidem alueus, qui maior est, Leniuca, dexter vero Nogatus vocatur, quorum hic in Habum, partim in mare infra Gedanum sese exonerat, longitudinis quidem gradu XLI. latitudinis vero LIV. Fontes autem Vistulae sunt longitudinis iudeni XLI. gradu, latitudinis XLIX. minut. XX. Fluens autem amplius centum miliarium Polonicorum spacio Vistula, Solam, Premsam, Scouam, Rabam, Donaiecium, Vislocam Ropa auctam, Nidam, Sanum, Vieprum, Pilciam receptis Dreucis et Volboris, Bfui ram, Naruam cum Bugo, Drenanciam, Berdant, Ossam & Motlauiam, minora flumina, excipit, & Osuencium, Zatoriam, Cracouiam, Cazimiriā, Sendomiriam, Varsauiam, Wyssogrodum, Ploscum, Vladislauiam, Toruniam, Cultram, Grudentum, Quizinum, Nouum, Gneuum siue Meuan, Marieburgum, Derfauiam, et Gedanum, vrbes & oppida non ignobilia, praeterfuit. Arces item Lipoueciam, Tineciam et Mogilam, monasteria, Nepolomice, Corcinum, Zauchostum, Soleciam, Sececho uiam & Ceruencum, monasteria, Zacrocinum, Vissogradum, Sochatouiam, Dobrinum, Bobrownicos, Racianzum, Sluzouiam, Dybouiam, Niesfouiam, Starigradum, siue Althausum, & Suece, & adherentes eis vicos alluit. Donaiecius (quod nomen paruum Danubium significat) ex eisdem Sarmaticis iugis, non longe a Vistulae fontibus paulo orientior exortus, per Scepusium & submontanum tractum decurrit, Sorstenumque & Mussinam et Mestinum arces & Sandeciam oppidum, vbi Popruto augetur, praeterlapsus, non longe ab Opatouecio vico Vistulae miscetur. Sanus e Biesciadis iugis longitudinis gradu XLIV. latitudinis XLVIII. minut. XXX. nascens, et versus septentrionem et occasum aestiuum profuens, posteaquam Liefcum, Sobenum, Sanocum, Brozouiam, Praemisliam, Radimnum, Varoslauiam, Lezeistum, Russiae arces & oppida praetergressus est, Vislocamque, alitum a Visloca, et viarios minores fluuios in se recepit, apud Sendomiriam oppidum longitud. gradu XLIV. fere, latitudine L. minut. XXX Vistulam et ipse subit. Varta apud Cromolouiam, satrapiae Cracouienfis oppidum, ortus, longitudinis gradu XL. minut. L. latitudinis gradu L. minut. XX. per Siradiensem satrapiam, & maiorem Poloniam versus occasum aestiuum fere decurrit, Olstinum, Censiocho uiam, Mestouiam Siradiam, Vartam, Vneouiam, Colum, Coninum, Pysdros, Sramum, Curmicum, Posniam urbem, Obornicos, Stobnieiam, Varoneos, Siracouiam, Mezichodum, oppida et vicos cum adiunctis arcibus, et Landisbergam vteris Marchiae praeterfluens, Nyrumque, Vuresniam, Velinam, Prosniam, Ofram, & Notessium minores fluuios excipiens. Et apud Cosrinum oppidum in Odrand, e Silesia occurrentem, influit, longitud. gradu XXXVII. latitud. LI. minut. L. Notessius vero apud Crusuiciam Cuiaviae oppidum e Goplo lacu existens, &

ipse

ipse per maiorem Poloniam versus occasum hibernum means, Pacoffum ambit, Labissinum, Naclum, Pilam, Vise, Drenumque arces & oppida praeterlabitur. Nester, quem Tyram veteribus vocari volunt, in Russia e Sarmaticis iugis non longe e Tybisci & Sani fontibus ortus, initio versus aquilonem profuit, deinde ad ortum conuersus, Bistriciam, Lipam, Seretum Russicum, alium a Valachico, Sbrucium, Smotricium, Vsciam, & Moraquam ignobiliora flumina absorbet, & Zidaciouiam, Haliciam, Cessibiefos, Cernonum, Chocinum Valachiae & alia quaedam oppida praeterlapsus, infra Pocuce Podoliam a Valachia longo spacio diuidit: ad extremum deflexo nonnihil in meridiem alueo, super Bialogrodum urbem Scythicam, siue Turcicam, quae & Moncastrum dicitur, in Pontum Euxinum, siue continentem ei Obidovum lacum influit, longitud. grad. LIII. latitud. XLVII. minut. XXX. Bugus in Russia & ipse non longe ab Olesco oppido, longitud. grad. XLVI. latitud. XLIX. exoritur, & primum in occasum, mox in septentrionem secundum occidentale latus Volyniae tendens, postremo ad occasum reflexus, vbi Possenssem tractum (receptis Rata, et Muchauecio fluuiis) emensus est, & Buscum, Grodecum, Grodlum, Lubomliam Russica, Brestequ, Ianouiam, Melnicum, Drohiczum, Poleffensia, & Cameneciam Masouiticam oppida praetergressus est, apud Serocium vicum longitud. grad. XLIII. latitud. LII. minut. XL. Naruae a septentrione & ortu aestiuo e Lithuania profuente aegre miscetur, nigrorem suum retinens aliquamdiu: Nec multo inferius victor Narua apud Nouidvorum oppidum Vistulam subit. Est autem peculiaris Naruae natura, sicut & Dlugossus annotauit, quod non fert venenosa animalia, vsque adeo, vt serpentes, qui nauibus Bugo delatis adhaeserint, edito sibilo refugiant, cum primum aquam eius fluminis atigerint. Priperius in Chelmensi tractu e palude non longe a Lubomlia existens longitud. gradu XLVII. latitud. L. praeter occidentum & septentrionale latus Volyniae diuersus a Bugo per Russiam albam longo spacio versus orientem solem progreditur, et cum nonnullis aliis, tum Styro, Turo, Slucio, Suislocio, grandibus fluuiis auctus, Nieprum siue Boristhenem supra Kiouiam subit, longitud. grad. LI. latitud. LIII. fere. Bohusau tem, siue Bogus e palude ortus in sinibus Podoliae long. grad. XLIX. latitud. XLIX. minut. XXX. itidem per Russiam albam meridionalior longo terrarum tractu, ad ortum tendit: ad extremum deflexo in meridiem cursu, & ipse in Boristhenem non longe ab ostiis eius long. grad. LV. lat. XLVIII. sese exonerat. Prutus e iugo montium Sarmaticorum long. grad. XLVI. minut. L. latitud. XLVII. minut. XXX. versus aquilonem in Pocuce delapsus, et Colomeiam, Sniatinumque praeterlapsus, inde per Valachiam siue Moldauiam primum orientalis, deinde australis versus Bulgariam in Danubium decurrit, long. grad. LII. lat. XLV. In Prussia vero Alla siue Alna, & Passaria, non longis inter se spatiis orti, versus septentrionem fluunt: Et Passaria quidem infra Olstinetum, siue Hochsteinum (vt vocant Germani) ducale oppidum existens, Morango, Libstadia, Brunsberga, & Heiligebeila oppidis praeteritis, Habum lacum subit, long. gradu XLII. minut. XXX. latitud. LIV. Alla vero supra Allesteinum S. Collegii Varmiensis arcem et oppidum, cui etiam nomen dedit, oriens, praeteritis Vartemberga, Guteftadia, Heilsberga, siue Allesberga Varmiensibus, & Bartheftino, Sipelbeino, Fridelandia, Allemburgo du calibus oppidis, apud Velam Praegolae, ab ortu hiberno per ducalam Prussiam decurrenti, miscetur, & cum eo infra Koenigsbergam, hoc est, Regium montem, urbem longitud. grad. XLIII. latitud. LIV. Habo lacu recipitur. Dreuantia vero non ita longo ab his intervallo oriens, diuersoque meatu versus austrum fluens supra Toruniam a Vistula excipitur. Atque haec de fluminibus, nunc sufficiant. Lacubus piscosis in primis abundat Prussia. In his nominatissimus est Habus, cuius modo mentionem fecimus: quem etiam recens mare vulgo vocant. Ad quindecim miliaria in longitudinem inter Gedanum et Regium montem vrbes

li

secun-

Nester siue Tyra

Bugus.

Narua veneno sis carens.

Priperius.

Bogus.

Prutus.

Passaria.

Alla.

Praegola.

Dreuantia.

Neringa insula secundum mare patens, & ab eo angusta insula, quæ Neringa appellatur, diffusus, in latitudinem vero duo miliaria plus minus. Ac Elbingam quidem urbem non longo spacio adspicit, eique portum efficit, eiusdem nominis flumine nauigabili influente. Tolkemitam vero, Frauenbergam, cui basilica Varmienfis in modum arcis munita impender, Balgam, Brandenburgum, & Fishausum oppida & arces alluit, receptisque, ut dixi, Vistula et Prægola, & aliis minoribus fluminibus, apud Lochstete arcem mari miscetur. Hoc aliquanto amplior lacus alter est eodem nomine, cognomento Curonienfis, in Prussia ducali, in quo sunt ostia Nemenis fluminis (Memelam vocant Germani) per Lithuaniam defluentis. Inter hos duos Habos et mare peninsula est, quæ et ipsa Neringa, sed Curonienfis appellatur, arces & oppida continens. Secundum hos est Drusus siue Drausen lacus in Marieburgensi satrapia, vnde Elbinga fluminis profuit: Partecinus, Lubnus, Reusina, & Vicininus in Culmenfi: in Pomeranica vero Sturzonagaci, quasi quis stratum vel factum aggerem dicat, inter Choiniciam, Slochouiam, ac Tucholiam oppida, septem miliarium spacio longus, quinque latus: Vnde Berda fluminis per Crempscum, Lubonum, et Charficoum, minores lacus, in Vistulam influit infra Bydgostiam. Nec ignobiliores his sunt Vsdice, Lubscus, & Offecinus in eodem tractu: Alii minores. Sunt et in Varmienfi ditione non pauci. Præcipui vero Dadaius, Zainus, Vadangus, Pissia, Blanke, quasi albus, Sinser, Lingenus, Lemanglus, Ellingus, Plaucicus, Vulpingus, Clebergus, Cosnicus, Obelus, Marangus, & alii complures. Sunt et in ducali Prussia multi & grandes, quos omittimus. Habet & maior Polonia & Cuiavia nonnullos, piscososque, in quibus Goplus princeps est, quinque miliaria patens in longum, semis in latum: Secundum hunc sunt Blendnus, Pouizus, Slesinus, Sanus, Piednicia, Niezamyslus, Voniesca, Lomunice, Pcievus, Lubstrous Dravuscus, Noblun, Tulangus, Ielen, et Lednicia, in cuius insula Gnesnensis basilica initio condita fuisse, indeque propter difficilem aditum, in eum, in quo nunc est, locum translata esse putatur, quemadmodum Dlugossus memorat. In Cuiavia vero Tur, Lanscus, Bielscus, Lubotinus, Orle, Berdovus, Borinonius, Creuianta: Et in Dobrinensi tractu Gorznus, Mocous, & Scampscus, minores aliquanto superioribus. Pro lacubus minor Polonia, Silesia, Russia, ac Podolia piscinas habent arte manique factas permultas & grandes. Non carent tamen & lacubus, Lublinensis maxime & Chelmenfis tractus. E quibus Biale, hoc est, albus, per antiphrasim sic dictus, prætereundus non est, cuius aqua Aprili & Maio mensibus fustos reddit lauentes: Pisces autem pinguiissimos profert, qui brasni, a nostratibus autem Clesci vocantur. Est et in Belsensi lacus Crinice, non amplius, verum profundus. De quo illud memorabile annotauit item Duglossus, quod certis temporibus, altero vel tertio quoque anno, cum mugitu fluctus attollens exhauretur prope ad fundum usque, aquis vicini montis cauernas subeuntibus: atque ibi tunc facileprehenduntur pisces in aqua vadabili. Post dies aliquot ea refluit. In ceteris lacubus, atque etiam in maioribus piscinis & fluminibus hiberno tempore commodiores fere sunt piscationes, quam æstate, pertusa certis intervallis glacie, retique per maius foramen in aquam immisso: quod longis funibus ad perticas alligatis hominum equorumque opera longo spacio in diuersum tractum, coeuntibus rursus piscatoribus alio foramine piscibus refertum extrahitur. Sunt autem eadem genera piscium in lacubus & piscinis. Vtrobique enim sunt lupi, siue lucei, prasin, perca, rhombi (si modo sic appellandi sunt ii, quos nos Carassios dicimus) sumi, sendacti, cirtæ, a deliciis, ni fallor, apud Germanos nomen sortitæ, tineæ, anguillæ, ruboculi, carpiones, quos reginas vocant Itali, Latini cyprinos, quemadmodum vult IOANNES DVBRAVIVS, Olomucensis episcopus. Tametsi minus frequentes, hi sunt in lacubus, quam in piscinis: In quas paruuli tanquam in vinaria studiose inclu-

includuntur. Ferunt etiam lacus nonnulli eos, quos siluizas & sielatias nostrates, Germani Marenas vocant. Piscis est dulcis & sapidus, haleci similis: Fluvia- tiles vero sunt cum iisdem fere omnes, num delicati in primis, trusa, barbo siue mullus (paruenam vocant) fundulus, oculata, quæ lampreda quoque dicitur, alofa, siue borbocha, cuius iecur potissimum est in deliciis, a nostratibus mientus vocatur: Itemque Lipien, sliz, berzana, vleia, iasdez, et quæ bialariba, hoc est, albus piscis a nostratibus appellatur: quibus Latina nomina dare non habemus. Quanquam quid vetat Alberti Magni, & aliorum scriptorum, qui eiusmodi res persecuti sunt, exemplo, eos vernaculis nominibus ad Latinum sonum conformatis appellare? Quod in superioribus quoque nonnullis factum est. Cancris et anguillis abundans in primis Nida fluminis, Pinciouiam, Visliciam, & nouam ciuitatem præterfluens. Anguillis etiam et stincis Habus, et alii nonnulli lacus Prusfici. Marinis piscibus non admodum abundat ea regio. Nobiles autem præcipue sunt haleces, quos haringas Germani vocant, quorum sale conditorum maximus est vulgo vsus in tota Polonia, atque adeo in Lithuania quoque Boemia, Silesia, Morauia et Vngaria. Tanta eorum copia est. Sed in Prussia pauci prehendantur: A Cymblica autem Cherfoneso et Scandia, et ex oceano Germanico plurimi et optimi nauibus eo importantur. Pomuchlæ non desunt, neque passeris. Salmonem siue esocem, et sturionem inter marinofne, an fluiatiles numerem, nescio, vtrouque quidem prehendantur: Sed e mari sursum fluminis capsis collocatis capiuntur. Tanto sunt autem suauiores, quanto longius a mari et Habo recesserint. Quin vniuersæ pisces ii, qui in fluminis iuxta ac lacubus et mari viciant, sapidiore sunt in fluminis, quam in mari, vel lacubus capti. Non est hic prætereunda aquarum non vulgaris natura. Est in Scepusio riuus ex arduis montibus profluens, cuius gutta in lapideam duritiem concreuit, ita ut ex iis sponte existant fulera sustentantia canales, quibus riuus ille ad moletrinas deducitur. Est & fons siue lacus pestilentem aquam & vaporem emittens, cuius non modo gustu, sed etiam afflatu animalia & aues necantur. Sunt etiam nonnullis in locis Poloniae scaturigines tepidarum aquarum, sulphuris & aluminis odorem redolentium, quibus scabies et vlcera hominum et iumentorum curantur. Sed nos ab aquis et aquatilibus ad terrestres animantes transeamus. E ferarum animantium genere fert hæc regio copiam leporum, dorcarum, sciurorum: caniculorum quoque alicubi: Ceruorum etiam, et aprorum, et vrsorum, et lupbrum nonnullis in locis. In primis autem Nepolomicensis et Radomienfis saltus nobiles sunt ceruorum venationibus. Et horum autem, et onagrorum atque bisontium Prussia ducalis, eique finitima Masouia ferax est, et in primis Podolia: vbi agminatim in campis non modo hæ feræ, verum etiam feri equi pascuntur. Est autem bisons prægrandis, verum perniciosissima fera, magnis et introrsus leniter incuruis cornibus nigris armata, quibus equum cum sessore correptum in sublime identidem iactat, & arbores mediocri crassitudine euertit. Magnitudinis eius illud quoque est argumentum, quod in capite eius inter cornua, duo imo tres etiam homines possunt confidere. Habet villosum et hispidum corium, et sub mento palearia. Caro eius sale condita in deliciis est magnatibus et principibus, cornu sonorum, & ob id venatoribus in vsu est: Zubrum seu Zambrum vocant nostrates: Imo et Græci recentiores: Onager vero Los appellatur. Alicem hæc esse volunt, de qua scribit Plinius, et nonnulli alii ex veteribus. Fera est longis cruribus, et auribus, aliquanto maior equo, colore castio et fusco, mas capite cornuto, cuius vngula posteriorum crurum, si autumnii initio, spiranti adhuc desecentur, expentur, comitali præsertim morbo laborantibus salutaris. Ferunt etiam capreas montana loca Vngariæ finitima. Ceterum Vri, hoc est, boues siluestres, quos nos Thuros dici-

Pisces fluvia- tiles.

Halecum capia. Salmones & Sturiones.

Aquarum mta natura.

Therma.

Fera.

Bisontes siue Zubr.

Onager et Alce, Los.

Caprea. Vrus siue Thur.

Panthera.

Martes.

Castoris natura.

Vrsorum vola-

Bifontium venatio.

Vrsorum venatio.

dicimus, in solis Masouiticis siluis apud Vyskitcos extant. Et harum quidem ferarum carnes aptae sunt humano esui: Cultui vero pelles subministrat panthera, siue is est lupus ceruarius (Ris appellatur a nostratibus) maculosus ventre et pedibus: quae partes maxime in precio sunt. Martes, siue Mardures, quas cunas dicimus, vulpes, lupi, Rosomaci, Lutrae, item et castores amphibia. Atque horum, castorum, inquam, caudae etiam inter delicatos cibos, et pro piscibus habentur, reliqua carne inutili propemodum. Extruit autem sibi hoc animal cubile ligneum in marginibus fluminum et lacuum, cameris compluribus aliis super alias distinctum, ac secundum incrementum aquae domicilium mutat, ita ut cauda natante reliquum corpus in sicco maneat. Pellem habet in dorso hispida, sed mollem: unde fimbriae sunt exornandis vestibus hibernis et pileis. Vrsorum quoque volae cum digitis esitantur: pelles etiam stragulae vestis usum praebent. Quin & amicro his famulos coeperunt ii, qui feroculi videri volunt. Cuniculi, lepores, et sciuri cultui iuxta ac esui apti sunt. Sunt etiam in Podolia animalia sciurorum, vel cuniculorum magnitudine, in cauernis degentia, varias et maculosas pelles habentia, quae et ipsae ad vestitum, et pallia feminarum, expetuntur. Crzecicos vulgo vocant. Omni autem genere ferarum magis abundat Lithuania propter vastitatem siluestrem. De bifontium venatione scire operae precium est, quod in campis Podolicis segregati ex agmine singuli ab equitibus sagittariis ordine in gyrum dispositis conficiuntur. Vnus enim post alium feræ adequantur, iaculantur, citatisque equis refugiant. Efferata autem illa ictu et vulnere, refugientem insequitur. Interim ferit eam alius. Quem illa rursus priore dimisso insequitur, donec defatigata labore et vulneribus concidat. In siluis vero ii deprehensi opportuno aliquo loco deiectu arborum a rusticis hominibus ad id coactis, quasi intra sepes includuntur, plures etiam quam singuli, ita ut effugere inde non possint. Deinde extructa ex tempore principi & magnatibus ac feminis cauea siue tabulato editori, ex quo tuto spectare possint, venatores cum venabulis ad suam quisque arborem disponuntur. Mox ab equitibus strepitu et clamore, admissaque canum fera excitata e vepretis in medium propellitur. Quae a venatore post arborem latente, ut cuique maxime appropinquaret, venabulo petitur efferataque ictu, arborem, cuius obiectu ille se tegit, cornibus petit, & cum arbor sit gracilior, quam ut ambobus cornibus in eam possit impingere, fronte ac toto corporis nisu in eam incumbit, cornibus utrinque prominentibus. Urget interim seipsum adactum in praecordia ferrum venator, sensim cedens appetenti se feræ, ac circum arborem gyranti: nec desunt canes grandiores morsibus adiuvantes, donec ea exanimata, vel defatigata prorsus concidat. Quod si venator ictum frustratus sit, aut minus opportune intulerit, aut a fera etiam correptus, & proculcatus fuerit, aliquis e vicinioribus rubrum pannum feræ obiectat. Hoc enim colore maxime efferatur. Ibi ea dimisso priori, hunc petit recipientem se ad suam arborem, & ab eo feritur, & conficitur. Linguae eius contactus vitatur, quia longius exerta attrahit ad se hominem, si vel extremam vestis eius oram contingat. Est enim ea scabra. Vrsi vero, quamvis praegraves, & iam viui capiuntur, reti implicati, venatoribus compluribus simul accurrentibus, & ligneis furcis caput, pedesque feræ ad terram deprimentibus, donec ea fune constringatur. Constricta in arcam ligneam concluditur, ita, ut se commouere nequeat, & aueritur. Vnde post, ubi libitum est, ad spectaculum, & urbanam, vel campestram venationem emittitur. Sic autem colligatur, ut vno tractu funis ex arca prominentis solvatur. Vidimus aliquando in spectaculo equulum, & quidem castratum, cum vrsis praegrantibus commissum, qui ex intervallo accurrens obuerso tergo calcibus vrsi peribat, et refugiebat, vrsi ad stipitem, laxiore tamen fune alligato. Sed alia persequamur. De iumentorum genere bobus, & equis abundat Polonia: camelis, a-

finis

finis, & multis caret. Aliunde ii nonnunquam adducuntur, sed non durant. Ouium item, et caprarum ferax est: auium quoque magnam habet copiam. Praeter aliales autem, nempe gallos gallinaceos, domesticos iuxta ac Indicos (qui nuper a deo inuecti sunt) anseres, anates, & columbas, in delitiis haec sunt: Pygargus, quem quidam Bistardam vocant, eo quod tardior sit propter molem corporis, & vix a terra euolet, pauo, grus, cygnus, perdix, bonasa, coturnix, sturnus siue starnus, & quae Cietrzew, & Cieciorca, et Gluslerz, quasi surdaster, a nostratibus vocantur. Et ut rapaces aquilas, falcones, accipitres, miluios, vulture, nisos, ardeas, & multas alias mittamus, minorum quoque aucularum aprarum esui ingens est copia. In his nobilis imprimis ea, quae in solis fere Louiciensibus campis cum niue existit ac disparet auicula, passere non multo maior: quam a niue Sniegulam vocamus. Turdus rarior est, itemque Pardua, quam ita vocamus nomine vernaculo, quando Latinum non habemus. Auis est siluestris, gallina non multo minor, in campis Russicis et Podolicis. In iisdem reperiuntur coturnices virentibus pedibus, quarum esus spasmodum inducit. Ex auiibus maiores atque teneriores sub hiemis initium gregatim auolant, vereque nouo redeunt nonnullae minores, velut hirundines, et Cypseli, implicitis inter se pedibus et alis, conglobatae in lacus, paludes, et piscinas sese immergunt, ac vere nouo emergunt, et explicantes sese euolant. Hiberno quidem tempore rebus extractae a piscantibus sine villo sensu, et motu, et ad ignem adnotae, vel in hypocautis calidis positae, reuiuiscunt, et euolant, sed statim laesa frigore, vel ignis calore, atque vapore insolito emoriuntur. Ceterae hiemis tolerantiores in siluis, vel circum domos, et villas vitam degunt. Nec plura nunc de situ, vbertate, et omni descriptione Poloniae.

Genti Polonae sicut originem, ita & linguam communem esse cum Boëmis, Russis, Moschis, Croatis, Morauis, Silesiis, Cassubis, Bulgaris, Rasciis, Serbis, Illyris, & vniuerso nomine Slaui, seu Venedico, alibi exposuimus. Tamen dialectus ea tam varia est, ut nonnulli ex his populis aegre, & vix se inuicem intelligant. Ceterum ab aliis omnibus linguis ea prorsus diuersa est. Nisi quod multa instrumentorum, operum, & aliarum rerum ad opificia, & communem vitam pertinentium vocabula, a finitimis, & priscis, ni fallor, incolis Germanis mutata est. Sunt hodieque non modo mercatores, & opifices Germani multi sparsim in urbibus habitantes, verum oppida pene tota, & pagi pleni vrentium lingua Germanica in submontana regione, eique finitimis Russia, & Scepulio, itemque in extrema ora maioris Poloniae, deductis eo, sicut & in Silesiam, & in Prussiam, quodam tempore Germanorum coloniis, & multis de plebe compendii sui causa subinde immigrantibus. Quin & equestres quaedam familiae antiquitus e Germania ducunt originem, cuius rei argumento sunt stemmata, siue insignia, & eorum nomina. Sed iam ii, atque etiam oppidani, & pagani diuturnitate temporis ac domicilii, et connubiis magna ex parte in Polonos transferunt. Libenter autem et Poloni propter multum usum, et commercia cum Germanis condiscunt linguam Germanicam. Libentius etiam Latinam, propter sacrorum ritus, et sacerdotia, scribendique usum, qui vulgarissimus fuit antiquitus haec lingua, cum in priuatis scripturis, et epistolis, tum in actis publicis, ac diplomatibus, mandatis, edictis, decretisque principum, et omnium iudicium, et magistratuum. Estque etiam nunc, aliquando tamen minus in usu. Nostras enim lingua neque tam copiosa est, quam aliae, neque scriptu, lectuque facilis. Sed Prussiae incolae, cum maxima ex parte Germani, aut e Germanis oriundi sint, in conscribendis actis iudiciorum Germanica lingua magis vtuntur vulgo, mixtim Polonica, et Germanica loquentes. Prisci Prussi, quorum pertenuis adhuc extant reliquiae, peculiarem habuerunt, habentque ab utraque penitus diuersam. In Russia, meridionali praesertim, iam fere vltior est Polonica dialectus, quam vernacula, ex quo gens ea Polonorum cessit imperio, Polonis

Kk

pro-

Animalia domestica. Aues.

Sniegula. Pardua. Coturnices Russici. Auicula diuina.

Lingua Polonica.

Hist. Pol. lib. I.

Germaniae lingua vna.

Latina linguae usus.

Armeni.
Hebraei.Polonorum
habitandi ra-
tio.
Vrbs Craco-
uiaCazimira.
Stradomia.
Rudaua.
Cleparia.Academia
Cracouiensis.

Lublinum.

Adam. Con-
rarius episc. Po-
nanienfis.

propter vbertatem soli, et militiam aduersus Tartaros libenter ibi figentibus do-
micilia. Sunt etiam in Russia, Podoliaque Armeni, mercaturam exercentes: He-
braei vero longe frequentiores, etiam in cetera Polonia, praeter Prussiam, sparsim
oppida, et vicos incolentes. Vtrique sua lingua vtuntur: sed et Polonica, vel Rus-
sica: Hebraei vero passim et Germanica. Penetrarunt et Itali mercatores atque
opifices in vrbes primarias, nostra fere memoria. Estque nonnullus eius linguae
vfas etiam apud Polonos elegantiores. Libenter enim ii peregrinantur in Italia.
Pagis autem, et vicis potissimum, atque etiam oppidis gens Polona antiquitus ha-
bitat: quibus fere castella, et arces adiunctae sunt, dominorum, et praefectorum
domicilia. Vrbes munitas atque cultas non multas habet. Princeps est Craco-
uia in minore Polonia, regum et regni domicilium: quae cum aedificiorum priua-
torum iuxta ac publicorum splendore atque munitione, tum rerum omnium ad vi-
ctum, cultumque corporis pertinentium, et mercium exoticarum copia, emporio,
magnis ad vitam degendam commoditatibus, hominumque frequentia, ciuitate,
et elegantia facile primum locum obtinet, et cum clavis Germaniae, Italiaeque vr-
bibus certat. Germanis autem mercatoribus abundat antiquitus, neque caret Ita-
lis. Habet opportunitatem Vistulae fluminis, quo pisces, ligna, et omnis aedificiorum
materia, et alia quaedam e vicina Silesia importantur. Nonnulla etiam cum alio,
tum in Prussiam deportantur, et inde merces exoticae reportantur. Habet item
suburbana ampla, et frequentia, et cum hortis atque pomariis delicatis, tum vicia-
riis piscium, et praediis culta, ac temperie coeli amoenae. Adiuncta sunt ei duo
oppida: a meridie quidem Cazimira, ponte ligneo iuncta interlabente Vistula. Est
tamen intermedius vrbi, et ponti continens viculus, cui nomen est Stradomia.
Quem flexus Vistulae tria latera, ambientis, et influentis eum Rudauae occidens fa-
cit insulam. A septentrione vero pomariis vrbis continens est Cleparia, non ta-
men cincta moenibus, vt est Cazimira. Habet et arcem peramptam Cracouia, a
latere australi in colle seu rupe, Vistulae, et Stradomiae imminens, moenibus, tur-
ribusque munitam, et magnificis regiae ac basilicae, in qua sedes est episcopi, duo-
rumque praeter ea delubrorum, et aliarum priuatarum domuum aedificiis exornata.
Regiam quidem Sigismundus rex senior, nostra memoria in eam, quae nunc
visitur, formam, amplitudinem, et splendorem, redegit. Habet Academiam quo-
que omnium disciplinarum atque doctrinae studiis, et professione florentem. Olim
tamen, quam nunc honestis disciplinis, et frequentia praceptorum iuxta ac studio-
rum, florentiorem, cum principes viri ornamentis patriae magis fauerent, ac stu-
derent, necdum vel Lutheranismum infecta, vel ferro Turcico diuexata, et fere
subacta essent gentes finitimae. Sita est autem vrbs ea non procul a finibus Sile-
siae, Vngariae, et Russiae, longitudinis quidem gradu XLII. latitudinis vero L. Se-
cundum hanc sunt haud ignobilia oppida in eadem minore Polonia ac dioecesi
Cracouensi, Lublinum, tricesimo sexto milliario versus ortum aestiuum, longitudi-
nis XLV. fere, latitud. amplius LL. gradu: non spaciosum quidem, sed bene ex-
aedificatum, & externarum gentium Christianarum iuxta ac barbararum, emporio
nobile: deinde Sendomiria, Sandecia, Tarnouia, Biezzum, siue Becia, Vislicia
Ilcussum, & Osuencinum in Silesia. In maiore Polonia Posnania vrbs est, aemula
Cracouiae, quinquaginta milliariis ab ea distans, longitudinis quidem gradu XXXIX.
lat. vero LII. min. XXX. iidem commerciis, & emporio Germanorum exculta,
quae & ipsa Academiam, opera, & sumptibus Ioannis Lubrantii episcopi nostra
aetate fundatam, sed a successoribus eius neglectam, habet. Nunc tamen ea, cura
& munificentia episcopi Adam Conarii, instauratur. Habet & arcem, & basilicam,
sedemque episcopi cum oppidis Srodca, & Valisseu, interlabente Varta
flumine disinctam. Secundum hanc sunt oppida Calissia, Gnesna, vetustate, &
Archiepiscopi sede basilicaque nobilis, Vichouua, quam Frauenstadium Germani
vocat

vocat, Costenum, & Slupcia episcopi. In Russia Leopoldis longitud. grad. se-
re XLVI. latitud. XLIX. sita, quinquagesimo a Cracouia milliario. Vrbs est sa-
tis munita, duas arces adiunctas habens, emporio, ciuiumque elegantia, & huma-
nitate florens, ac sede alterius Archiepiscopi, & duorum episcoporum, nempe Ar-
menici atque Russici, non ignobilis. Sunt etiam oppida Premisla, & Crosna:
quorum Premisla arce munita, & duobus episcopis, Latino, siue Catholico, &
Russico cohonestata est. Chelma quoque iidem duos habet episcopos: sed pro-
pter oppidi, seu vici immuniti infrequentiam, Tartaricasque excursions, catholici
episcopi cathedra Crasnostauiam translata est. In Podolia Camenecia est, vrbs
cum arce, natura loci, manaque permunita, triginta milliariis bene longis distans
a Leopoli versus ortum hibernum, longitudinis gradu XLIX. ferme, latitudinis ve-
ro XLVIII. minut. XXX. Habetque & ipsa suum episcopum. In Masouia Var-
sua est, longitud. XLIII. lat. LII. grad. & minut. XX. pari fere spacio, hoc est,
quadraginta milliariis, a Cracouia, & Posnania. Deinde Ploscum basilica nobile,
& episcopo, eiusque episcopi oppidum Pultonia cum arce, & Lomza. In Cui-
uia sunt, Breste, & Vladislauia, sedes, & oppidum episcopi, cum arce, quam STANI-
SLAVS CACOVIVS episcopus nuper splendidiorem, & magis habitabilem reddidit.
In Prussia vero Gedanum, siue Dantiscum, octogesimo ferme a Cracouia milliario,
a Posnania vero quadagesimo, a mari vno ferme: longitud. quidem gradu XLI.
minut. XXX. lat. vero LIV. minut. XX. vrbs est a tribus oppidis coagmentata,
portu, naualibus, & horreis nobilis: copia, & varietate mercimoniorum partim ma-
ritimorum, ex toto occidente, & septentrione, partim terrestrium ex diuersis mun-
di partibus, & fluuiatilium, maxime Vistulae praeterlabentis opportunitate abun-
dans: munitione firma, ciuium, & conuenarum industria ac diligentia culta. Quae
anno superiori, dum opus hoc primum editur, rebellis facta, virtute, & dexterita-
te fortissimi regis Stephani post insignem cladem, & diuturnam obsidionem cle-
menter in deditionem redacta est. Gedano proxima dignitate nunc est Torunia,
viginti quatuor milliariis introrsum versus Posnaniam, & Cracouiam ab eo distans,
& in ripa Vistulae sita, longit. grad. XLI. lat. XXXII. duobusque oppidis distincta.
Olim emporio, et omnibus rebus florentior. Sed Gedani incrementa eam non
paruis detrimentis affecere, et infrequentem reddidere. Quod ipsa, iidem Cul-
mae prius vsu venerat: quae ciuitas ea dignatione fuit antiquitus, vt ab ea cetera
omnis Prussia atque etiam Masouia pleraque ius peteret: quod inde etiam nunc Cul-
mense dicitur. Viguerunt in ea non ita pridem etiam bonarum litterarum studia.
Nunc ea pro amplitudine sua infrequens est admodum: cumque superiori tempo-
re in ditione regia fuisset, nunc patet episcopo, qui inde nomen habet. Tamen
si cathedra eius est in oppido Culmensi, vno milliario inde distante. Elbinga
etiam Prussiae est gemina, permunita, et copiosa: nisi, quod eius quoque luminibus, vt
ita dicam, officiant, ab altera parte Gedanum, ab altera Regius mons, siue Koenigs-
berga, viciniae, et maiore commoditate portuum copiosae vrbes. Est autem Re-
gius mons, ducalis Prussiae caput, tribus oppidis, et arce magnifica, nostraque me-
moriam etiam basilica, et sede episcopi Sambienfis insignis: terrestri quidem itinere
decem octo milliariis, per Habum vero aliquanto minore intervallo, a Gedano
distans, long. gradu XLII. latitud. LIV. minut. L. Praegola flumen oppida interse-
cat, et vno ferme milliario infra ea in Habum influit. Minoribus item oppidis fre-
quens est admodum vtrique Prussia, et quidem nec incultis, nec immunitis. In
regia, primum est Marieburgum, cum ipsum per se moenibus, turribusque per-
munitum, tum arce amplissima, et munitissima nobile, situm ad Nogatum brachium
Vistulae, sexto ab vrbe Gedano milliario. Propter adiacentis autem insulae, cuius
mentionem supra fecimus, vbertatem glebae, pagorumque frequentiam, et cultum,
copiosum, et frequens. Ea vero insula in palustri olim restagnantis Vistulae solo
operi-

Leopolis.

Premisla.

Chelma.

Camenecia.

Varsavia.

Ploscum.

Vladislauia.

Gedanum, siue

Dantiscum.

Torunia.

Culma.

Ius Culmense.

Elbinga.

Regius mons.
siue Koenigs-
berga.

Marieburgum.

Heilsberga.
Fraumberga.
Brunsb erga.
Stanislaus.
Hobus; Cardi-
nalis: Oppida
Prussiae.

Pomesanienfis
Episcopatus.

Arces Poloniae

Monasteria.

Pagi

Vrbes quales.

Hypocausta.

operibus, et praefati ac firmi aggeris obiecta, ad utrunque fluminis brachium effecta, magno hominum labore non sine periculo ab inundatione defensatur. Maior ea vocatur. Minor autem appellatur, continens ei ad occidentale Lenivuae latus, et ad Motlauiam, Gedanumque pertinens planities: et ipsa palustris olim. Nunc autem fossarum ductibus excolta, et facta compascua. Marieburgo non multum villa recedit Allesberga, siue Heilsberga, episcopi Varmiensis domicilium. Cathedra enim supra Fraumbergam est, quemadmodum superius attingimus. Initio vero, Brunsbergae ea fuit collocata. Quod ipsum quoque oppidum geminum, permunitum, frequens & copiosum est, ita ut inter primarias vrbes Prussiae numerari queat. Quam nuper vir amplissimus STANISLAUS HOSIUS, S. R. E. Cardinalis et Varmiensis Episcopus, vna cum sacro eius ipsius ecclesiae collegio studiis literarum atque doctrinae nobiliorem reddidit, nobis adiutoribus, & in religione catholica conseruat, collegio religioso eorum hominum, qui de societate Iesu vocantur, in ea collocato. His oppidis non multum cedunt Gutesladi, Allesteinum, Resla, siue Reselia, Vormita, Melsacum, Vartemberga, Seburgum in eodem tractu ac dioecesi Varmiensis. In Pomerania, Tucholia, Choinicia, Stargarda, siue Starigrodum, Nouum, Gneuum, Derfaui. In reliqua Prussia, Neimarcum, Brodnicia, Stuma, Grudentum, Lubauia, Razinum, & inter haec interiectum ducale, Quizinum, quod Germani Marieuerder vocant, non ita pridem sedes Pomesanienfis episcopi: cuius dioecesis insulam quoque maiorem, & Stumense territorium compledebatur: nunc ea caret episcopo. Haec omnia oppida, & ipsa per se moenibus cincta sunt, & fere arces validas, & bene exaedificatas, sed verustas adiunctas habent. In cetera quoque Polonia non infrequentia sunt oppida (aut si vicos appellare malimus) pleraque sine vllis moenibus, nec nisi ligneis aedificiis, praeter templa, & castella, siue arces adiunctas. Sunt item arces in editioribus locis, & rupibus extructae, nullis adiunctis oppidis: Melsinum, Tencinum, Landischorona, Ogrodenecia, Lipouecia, Olstinum, Pilcia, Sorstenum, Soben, Oecium, Vishic. Sunt & monasteria ad munitionem pariter, et commoditatem habitatorum exaedificata, & vicis, pagisne non longe distantibus frequentata: Tinecense, Mogilense, Miechouienae, Andreouienae, Brescense, Sciriciense, Stananticense, Coprivunicense, siue Pocrivunicense, Lysscesense, Cienstochouienae, Vitouienae, Saleouienae, Landense, Lubinense, Cernuensense, Paradisense, Mogilnense, Tremeschenae, Secehouienae, Vangrouecense: & Sarnouicenses, Pelplinense, Oliuense, Zucouienae in Prussia. Pagi plerique omnes ad lacus, riuos, & flumina siti sunt, sparsim duplici, ut plurimum, ordine, dissectis agrestium domiciliis. In his castris sunt lignae, vel luteae, humiles, pleraque omnes stramentis, nonnullae asserculis intectae, praeter praedia, domosque dominorum, quae ampliores sunt, & cultiores. In Prussicis tamen pagis agrestes Germani minus inculte habitant: oppidani vero cultius etiam lateritiis fere domibus, interiectu trabium firmatis, & ad omnem commoditatem instructis: quae tamen pleraque stramentis tectae sunt: nonnullae lateritiis regulis. Vrbes longe sunt cultiores, nisi quod habent domos angustiores. Ceterae vero Poloniae vrbes primariae laxioribus domibus, nec minus cultis habitantur. In quibus cum Germani mercatores superiori aetate lateribus, & lapidibus elegantius aedificare coepissent, nunc Poloni quoque eodem studio tenentur, illosque superare contendunt: nec in vrbibus modo, sed etiam villis lautius habitare student, Italorum fere opificum opera, & industria. Hypocaustorum permagnus est vsus maiore parte anni in tota Polonia, praeter Cassubiam, & Prussiae partem quandam: vbi agrestes per hibernum tempus accenso in medio domicilii foco, cum pecudibus, iumentis, ac ceteris animalibus, et auibus domesticis in sordibus, foetore, atque fumo (licet non desint ampla fumaria) vitam degunt, sicut et in Samogitia, et aliis ad septentrionem vergentibus regionibus. Quanquam hypocausta quoque, agrestium dumtaxat, pleraque fumosa

fumosa sunt, (ut quae furnis ad coquendos cibos et paries intus extructis calorem excipiant, & fumariis magna ex parte careant.) Et anserum, anatum, gallinarumque cum pullis suis, ac ouicularum quoque, capellarum, vitellorum, ac fucularum, propter hibernum gelu, admissu, et receptu sordida. Balearum item excalearum frequens est Polonis vsus, aestate iuxta ac hieme, ad abluenda, & leuanda sudore corpora. In quibus mares seorsum lauant a feminis. Vestium genus neque vnum est, neque certum, aut suum cuique ordini, conditioni, aetati, et generi hominum. Exoticis delectantur plurimi. Feminae passim cum alio cultu vario, tum viro- rum amictulis vtuntur. Quanquam id nouum est. Reticulis tamen, aut lineis velis siue flammeis ex capitis integunt. Puellae antiquitus nuda capita fertis aureis, gemmatis, vel sericeis vel floreis, vel herbaceis redimitae progrediuntur in propatulum. Sed nunc ea, atque etiam matronae pileis sericeis, pellibus suffultis, indem ac mares fere tectae incedunt. Vicitus genti antiquitus vulgo, et in plebe, agresti praesertim et vicana, succidia, lactariis, pisciculis, oleribusque potissimum constat. Nunc multi verueciae quoque, et vitulina, et bubula carne viciantur: quarum car- nium fora in pagis quoque apud templa, et parochias festis diebus instituntur. Vrbis, atque nobilitati vicius est dapiliorum et iam lautior etiam, mentaeque cum altitibus, tum feris animalibus, auibusque, et piscibus lautis instructae: in quibus permagnus est aromatum, neque exiguus sacchari et aliorum exoticorum condimen- torum vsus: nec oleribus exquisitis ex careant. Nec desunt bellaria, aliaeque lauitiae cum domi natae, tum exoticae. Trincei panis, vini quoque vsus non ita pridem inuenit apud elegantiores. Nunc quidem utroque multum vtitur etiam vulgus in conui- uiis: vino quoque praesertim in minore Polonia, vicina Vngariae, et Morauiae. Nec obstat pretium. Ceterum filiginei panis, et cereuisiae promiscuus est vsus in to- ta Polonia. Fit autem cereuisia in Prussia quidem ex hordeo, in cetera vero Pol- onia etiam ex tritico minutatim molito, seu confrecto, et aqua decocto cum lupu- lo. Admiscetur nonnunquam tritico filigo, vel spelta, vel auenae. Mel quoque indem cum lupulo aqua decoctum in frequenti vsu est Russis praesertim, et Pod- oliis, apud quos permagna est apum, et mellis optima ex dictamo, et aliis bene o- lentibus herbis ac floribus collecti copia. Nec Prussis, et Masouis mel deest: qui et ipsi indem id decoquunt. Medonem vulgo vocant. Solet autem is condi- ri Variaviae peculiariter succo e cerasis, rubiae malis expresso, aut anomabus: et pro ratione condimentorum, Kerstrangi, Malinici, ac Troinici nomen accipit. Color hominum fere candidus est, capillus flauus, vel magis albicans: statura me- diocris, aut mediocrem paulo excedens, habitudo corporum succulentae. Nisi quod feminis, et maxime puellis nobilioribus, vrbis quoque, studium est, ut se red- dant curatura iunceas, quemadmodum inquit illae. Alioqui formae atque teneri- tudinis non magna ab iis adhibetur cura. Fucare autem faciem, et capillos tinge- re, indecorum habetur. Sed est in vris iuxta ac feminis naturalis quedam for- mae bonitas, ingenio rubore tincta. Ingenia Polonorum sunt aperta, et candida, et saluti quam fallere, magis apta, non tam irremotabilia, quam placabilia: minime pro- terua, aut pertinacia: imo valde tractabilia, si commode ac placide tractentur. Exemplis autem primis ii commouentur et sunt principibus, et magistratibus suis satis morigeri: Ad comitatem, emulitatem, benignitatem, et hospitalitatem prompti, ita ut ignotos, et externos non modo libenter suscipiant hospitio, sed etiam inui- tent, et omni officio prosequantur: et non modo ad conuictum atque familiarita- tem quorumlibet faciles, verum etiam ad mores, et imitationem eorum, cum qui- bus viuunt, externorum praesertim, flexibiles. Iuuentutis laxior est paulo et ne- glectior educatio. Sed ea naturae bonitate compensatur. Ad scholas quidem, et magistros mittere mares liberos, et Latinis litteris teneram aetatem imbui, o- mnibus pauperibus, nobilitati ac plebi, oppidanae praesertim, studium est. Mu- xi

Balearum.

Vestitus.

Vicius ratio.

Cereuisia.

Medo, sua a-
qua mulla.

Corporum ha-
bitudo.
Teneritas.

Ingenia, et
mores Pol.

Hospitalitas,
& ciuitas.

Peregrinationes Polonorum.

Studia Polonorum.

Aristoteles.

Doctrinae studia.

Academia Craeouensis.

paedagogos domi alunt. Itaque ne in medio quidem Latio quis reperiatur tam multos vulgo, cum quibus Latine tamen loqui possit. Puellae quoque nobiles, et urbanae, vel domi, vel in monasteriis vernacula, imo et Latina lingua legere, et scribere discunt: adultiores puellae quidem rei familiaris, culinariae praesertim et pecuariae curandae, lanificioque seu linificio potius, atque textitiae, et acu pingendi arti manus admouent: mares vero agriculturae, vel opificio cupiam, vel mercatura, vel magistratum, et procerum, sacerdotumue opulentiorum ministeriis, et affectationi sese addicunt. Multi domi cum parentibus vitam degant, eosque in re familiari curanda subleuant, ac decedentibus eis, patresfamilias facti, rem suam agunt. Complures libenter peregrinantur, dispendiorum reifamilias negligentes, egestatisque, et omnium, quae peregrinantes consequuntur, incommodorum tolerantes. Externa enim magis, quam domestica admirantur. Itaque linguas earum gentium, ad quas peruenerint, cupide, et facile discunt. Quin etiam in victu, cultuque corporis, & moribus noui aliquid peregre afferre studeant, indeque elegantiae laudem quaerunt. Quod iam ad opiniones quoque de religione proferpsit. Sunt autem docilia hominum ingenia, & valent quocumque intenduntur: sed alienis inuentis perdiscendis ea magis accommodant, quam ut noui aliquid ipsi excogitent, et excellere magnopere vilia re studeant. Id adeo fit, siue quod vni alicui arti, & studio non libenter sese addicunt, multa sed nosse cupiunt: siue incuria, segnitie, laborisque fugitatione, quae plerisque in rebus peculiaris est huic genti: praesertim quod homines, ad quorum usum fere liberalia iuxta ac mechanica studia referuntur, mediocritate contenti, exquisitam artificum, et operum praestantiam non magnopere requirunt: seu denique quod ditiores orio, deliciisque sese dedunt, relictis tenuioribus ingenii, & industriae exercitatione: hos vero, cum sit difficile, ut ait Philosophus, egentem bene operari, praesidiis vitae comparandis distineri, et alienis non nunquam ab ingenio suo studiis et negotiis implicari necesse est. Atque ubi, quod satis est, comparant, & ipsi ferme superiorum similes euadunt, vel rei familiaris tuendae cura, luxumque anfractibus, vel potentiorum consecratione distrahuntur, idque siue ambitionis stimulis incitatur, siue quo se, suosque certo aliquo praesidio ab aliorum iniuriis, & contumeliis vindicent. Nescio enim quomodo sit, ut ad vitae commodam, & ornamenta non modo comparanda, sed etiam tuenda non satis praesidii sit, haec nostra praesertim aetate, in solis animi, & ingenii bonis, & in legibus ac iure communi. Non tam autem ad artes mechanicas tractandas Poloni apti esse videntur, quam ad studia doctrinae. Nisi forte illas contempnere potius, quam assequi nequiverint. Externis quidem plerisque opificibus antiquitus vsi sunt, & videntur etiam nunc non paucis. Bonarum litterarum atque doctrinae studia accuratius constantur, in primis ii, qui his praesidiis ex humilitate, sordibusque domesticis emergere cupiunt, aut qui sua vel parentum voluntate ad sacerdotium animos adiiciunt. Seueriores autem disciplinas ad nostra usque tempora potissimum conseruati sunt Poloni. Non defuerunt nobis sane superioribus temporibus insignes mathematici, astrologi, dialectici, & philosophi, atque etiam theologi, ii praesertim, qui vocantur scholastici, cum instituta Craeouiae ante centum septuaginta annos Academia, magistri eius generis Lutetia, Pragaque acciti, admirationi essent vulgo, & primoribus, atque ipsis etiam regibus. Humanitatis, & linguarum eruditae studia diu neglecta iacuerunt: nec solum apud maiores nostros, verum & alibi, fatali quadam temporum conditione. Proinde non erat, unde nostrates ea discerent post acceptas cum religione Christiana litteras, & cultum vitae mitioris. Quo factum est, ut illi quoque, qui tunc docti habebantur, & erant, nihil propemodum literis mandarent, nec in publicum sibi edendum esse ducerent, si quid forte exercitandi sui, aliorumque docendorum causa conscripsissent.

Neque

Neque sane expedita erat edendi ratio, cum careret Polonia typographis. Ita doctorum virorum memoria cum ipsis pariter extincta est. Nunc certe postea, quam animaduersum est, in pretio esse linguarum, eloquentiae, humanitatisque studia, cupide ea quoque nostrates amplexi sunt, sed ad usum civilem, & vulgarem magis, quam ad gloriam. Non defuerunt tamen nostra hac aetate, neque nunc defunt in studiis humanitatis, & eloquentiae, tum in omni genere doctrinae magni quidam, & excellentes viri, qui cum commoda vitae honestissimis disciplinis, & gloriae, siue utilitati publicae posthabuissent, eo euaserunt, ut admirationi sint, si non suis, certe externis, incorruptius iudicantibus. Sed eos recensere nunc necesse non est. Nec medicinam posthabent, posteaquam ea, vulgatis, delicatioris & laxioris victus ratione, morbis, in pretio esse coepit. In aliis minus elaborant, propterea quod minus ea conducere videntur ad comoda, & ornamenta vitae comparanda. Non est enim nouum, plurimos mortales hunc finem studiis, laboribusque suis statuere, patresque similes illius habere, de quo canit Poeta quidam: *saepe pater dixit, studium quid inutile tentas?* Rem porro familiarem diligentius curare non ita pridem, & eodem prope tempore, quo bellorum incommodis vacui, luxum, splendoremque consecrari coepimus. Sed in ea minor est vulgo parta tuendi ac dispensandi, quam acquirendi diligentia. Maiores quidem nostri comparandis diuitiis non magnopere incubuere, satis habentes, sine magna cura, & labore, unde in diem propemodum, si non laute, non dure quidem certe, nec parce cum suis viuerent. Itaque tranquilliores tunc res domi erant. Minus appetebatur alienum, minus erat litium: minus iurgiorum atque eadum minus fraudum, & periculorum. Maior autem erat fratrum, & agnatorum, cognatorum, affiniumque inter ipsos concordia, & beneuolentia. Maior non modo parentum, sed etiam quorumvis natu grandiorum reuerentia. Perrara finium regundorum iudicia, herciscundae vero familiae nulla propemodum. Ceterorum enim cognatorum, aut vicinorum natu maiorum interuentu, et intercessione componebatur, si quid vlla de re exortum erat controuersia, quod ipsi inter se vicini, vel necessarii transigere familiariter nequiuissent. Res militaris quoniam cum instituto gentis, tum temporum quadam conditione in honore fuit superioribus atque adeo omnibus fere seculis, extiterunt multi virtute bellica praestantes viri, maxime nostra memoria, non ita pridem extincti. Et quamuis in diuturna pace, et otio, extant etiam nunc nonnulli. Nec amareit vulgo in Polonis vigor ille animorum, laudisque bellicae studium, si qua se usquam offerat idonea virtutis exercendae occasio. Meditationem et exercitationem, viri sapientes requirunt. Idque ideo fortasse, quia defunt virtuti sua praemia atque quod ignauo otio, et conuiuiis plusculum indulgetur. Ad haec autem, et festas epulas conueniunt plerumque vicini, et necessarii inter se ad vnum aliquem, viri soli, vel pariter cum feminis. Nec turpe habetur, puellas quoque interesse, et earum colloquia, conuiuias choreasque a iuuenibus frequentari, parentibus earum, cognatis natu maioribus praesentibus. Atque ita plurima conciliantur matrimonia. Nec raro in eiusmodi conuiuiis similitudines, et inimicitiae abolentur, et vel dissolutae, vel nutantes amicitiae redintegrantur. Quanquam intemperantioribus computationibus interdum cruentae quoque pugnae inter conuiuas amicos, et necessarios accendantur, iurgii plerumque inter viliora seruitia coortis. Potantibus enim dominis, nec illa a poculis arcentur. Quin illiberalis conuiuator habetur, cui curae non est, ut seruitia conuiuarum bene pasta ac pota sint. Quo fertiliores enim sunt haec regiones, eo magis indulgent homines vulgo crapulae, prolixioribusque conuiuiis, et computationibus, ita ut multi eum solum ducant fructum laborum atque diuitiarum suarum. Vigent autem passim inter mares computationes ad aequales haustus non solum in conuiuiis, verum etiam in cauponis, ad quas vulgus computandi causa conuenire solet: eoque prouecta est haec licentia, ut quod profestis

Ouidius. Rei familiaris cura.

Temporum diuersa ratio.

Controuersiarum transactiones. Rei militaris studium.

Computationum commodum, & in comoda.

Luxus Polonorum.

festis diebus partum est, festo die potando fere prodigatur. Atque inde fit, proserpente potandi etiam profestis diebus, & omni consuetudine, et inertia, ut angustiore re familiari utantur multi: praesertim cum nemini curae sit, quid priuatus quisque gerat negotii, unde et quomodo sese sustentet: et fructuosa sit autem dominis, et magistratibus illa potandi licentia. Etenim non exigua, et tributorum, et vectigalium publicorum iuxta, ac priuatorum portio e cauponis corrugatur. Exolefcit tamen sensim apud honoratioris illa ad aequales, haustus potandi consuetudo, eorum studio, qui apud eas gentes, quae humanitatem studiosius colunt, peregrinati sunt. Sed lautitia in victu, potuque magis ac magis indies inolefcit. In cultu quoque corporis, vestiumque numero, varietate, ac pretio maior luxu existit. Nec solum exoticis pannis, et pellibus, verum etiam serico, et purpura vestiri, et argento, auro, margaritis, gemmis exornari mos inoleuit, inferioribus quibusque, praestantium genere, honore, vel facultatibus exempla; cupide amplectentibus, nullis autem legibus sumptuariis modum in victu, cultuque corporis cuiquam ordini, aut homini praescribentibus. Quo planiora autem, et absolutiora sint omnia, quae de gente Polona persequimur, ordines, et genera hominum describamus: quae descriptio reipublicae quoque fundamenta continebit.

Ordines, & status hominum. Distinguitur populus Polonus partim ex religione sumpto vitae instituto. Aeger nere quidem in equestrem ordinem, siue nobilitatem, atque plebem distribuitur: religionis autem instituto in sacrum, et profanum ordinem. Liceat autem nobis eum, qui sanorum atque sacrorum administrationem non habet, profanum appellare, vulgo ecclesiasticum et laicum, vel spiritualem et saecularem, statum, & ordinem vocitant. De his posterius: nunc de nobilitate, et plebe. Nobilitas Polona ad regimen atque defensionem ceterae multitudinis, regionisque segregata est. Atque inde qui sunt huius ordinis, antiquitus milites, nunc equites fere ab equestri militia, cui sunt obnoxii, a Latine loquentibus, et scribentibus appellantur: vernacula autem lingua, Schlachta, a generis nobilitate, mutato, nisi fallor, a Germanis vocabulo, (quasi *Geschlechter*) vocantur, et Ziemiaie, quasi agrarii, vel, ut vulgo interpretantur, terrigenae, a terra, et agris, quos fere colunt, et habitant antiquitus, hereditarios, pretiosos, seu principis beneficio partos. Habet autem nobilitas, multas et magnas praerogativas, quae partim regum, et principum munificentia firmatae sunt, partim moribus, et institutis inualuerunt: quae magna ex parte sparsim, opportunis locis, huic, et historico operi a nobis insertae sunt. Regi quidem ea soli fere subiecta est. Inducatur tamen ad praescriptum legum, et a magistratibus regni, et regis, quemadmodum posteriore libro ostendemus. E ceteris, priuatis praesertim, nemo nobilitatem tam agris, et pagis, subiectam habet, nisi forte in Russia antiquitus, et prisco ducum gentis iura. Habet etiam Cracouensis episcopus in Seueriensis ditione: habet et Varmiensis, eiusque ipsius ecclasiæ collegium: quia et Plocensis praepositus: et alii fortasse. Licet tamen homini nobili, siue equiti sculteriam, ut vulgo vocant, siue aduocatum in bonis alienis paganis iuxta ac oppidanis voluntate domini obtinere: (de sculteris autem, et aduocatis posteriore libro dicemus.) Licet etiam priuati conditione in urbem, vel oppidum cuiuslibet commigrare, saluis personae suae praerogatiuis, nisi is decus nobilitatis amittat. Nobilitas porro genere censetur, ex meritis, adiuncto vitae instituto. Habentur enim nobiles, quorum maiores, aut parentes virtutis ergo in eum ordinem allekti, militiaeque adscripti, et gentilitio signo donati sunt, quae ipsi haec meruere virtute sua. Sed praestabilius habetur, nobilem natum esse, quam factum. Nasci autem nobilem patre simul, et matre nobilibus oportet legitimo coniunctis matrimonio. Quamquam nec plebeia mater liberorum nobilitatem minuit, dummodo pater sit nobilis. Nothi quamuis nobilibus, et illustribus orti, non censentur in familiis, neque nobilitatis praerogatiuis fruantur. Conferen-

Ordines, & status hominum.

Nobilitas. Milites, & equites.

Ziemiaie.

Nobilitatis praerogatiuae.

Nobiles qui.

Nothi.

ferendi porro huius decoris, hoc est, nobilitatis, potestatem solus habet princeps, idque vel suo ipsius iudicio, et beneficio facit, vel interveniente testimonio, et quasi adoptione clarorum, et principum alicuius familiae virorem, stemma, et gentem suam cum eo, qui ita creatur nobilis, communicantium. (114.) Eiusmodi tamen creatis nobilibus obtinere, et possidere bona terrestria statuto quodam modo non licet. Sed posteritas eorum pari cum aliis natis equitibus iure esse incipit. Amittitur porro nobilitas decreto principis, ob admissam dedecus, et atrox aliquod facinus. Contaminatur etiam, et abdicatur quodammodo, si quis de seruis militiae, et agriculturae studiis, sordidum quæstum faciat arte mechanica, vel æquipere, et minoribus mensuris ac ponderibus vitente mercatura, et cauponaria. Est autem pari dignatione Polonica omnis nobilitas: nec est vllum in ea patriciorum, comitumque discrimen, exæquata quodam tempore omnium conditione. Nuper adco paucis quibusdam, parentum vel ipsorummet amplitudine atque meritis, et principum beneficio, comitum decus denovo partum est. Ducum, qui peculiares haberent dominatus, vel territoria, nunquam aliud genus fuit apud Polonos, quam id, quod a BOLESŁAO KRIVOSTO principe propagatum fuit, cum is principatum inter liberos diuisisset. Verum id iam defecit. Russi habuerunt antiquitus, suos duces, habentque etiamnum ii, qui ducum Lithuanicae ditionis fuere, aut sunt etiamnum, et Volynii. Neque enim subactis, vel in deditionem acceptis ea praerogatiua adempta fuit. De Prussorum, et Curonien- sum ducibus post attingemus. Multae sunt nobilitatis Polonae gentes, et quasi tribus non locis, et regionibus, verum sionis quibusdam gentilitiis, quae arma, et insignia vocant, eorumque appellationibus distinctae, quae singulae rursus multas stirpes, et familias cognominibus, et agnationibus distinctas complectuntur. Verbi gratia, ELIVIORVM gens, cuius signum est, noua luna superne stellam inter cornua continens in caelestino scuto, TARNOVIAM, PILECIAM, MELSTINIAM et alias nonnullas honestas, et amplas familias comprehendit. Signa vero gentilitia, siue insignia, parum rebus, quarum sunt notae, quemadmodum TOPORVM ab ascia, partim ab euentu, ut ELIVIORVM a visceribus transfixis, appellationem habeat plurimorum ratio obscura est. Nisi forte a primis conditoribus gentium ea sumpta sunt. Neque enim olim, ut nunc, ab arcibus, villis, et pagis, quibus dominabantur, equites: sed vnde habet sumpta, aut indita nomina, ad longam posteritatem, amisso etiam, vel commutato patrimonio, recte transmitterebant. Quia supersunt etiamnum multa cum alibi, tum in submontano, Scircien- si tractu, et in Russia. Ut sunt HERBORTH, DVNIN, IORDAN, GLADIS, PERNIANSCVS, PIRSCHALA, OMITA, FAVREIVS, et alia eiusdem generis. Nunc malunt plerique de arcium, oppidorum, et pagorum nominibus deflexa paululum per denominationem in ski, siue ki voce appellari. Ea vero deflexio, vel adiectio syllabae a Latine loquentibus et scribentibus in ius commutatur, ita, ut a Choina Choinski, et pro eo Latine Choinius, a Crasne Crasinski, et pro eo Crasinius, a Lasco Lascki appelletur. Ceterum pro eo non Lascius, sed Lasus dicitur. Quod nos in historia secuti sumus, perspicuitati orationis, et externorum auribus inseruiens. Idem veteres historicos Græcos, et Latinos in barbaris nominibus factitasse animaduertimus. Interdum autem sine hac deflexione vel adiectione, arcis, vel oppidi vel pagi nomen, vnde quisque ortus, vel cuius dominus est, cum praepositione de, vel a, vel ab, vel in, cognominis loco usurpa-

Nobilitas a quo, & quomodo conseruatur.

Nobilitatis a quo.

Nobilitas a qua.

Comites. Duces.

Gentes & familiae nobiles vnde appellatae sunt.

Cognomina nobilitatis vnde, et qualia.

(114) Vi legum, seu constitutionum sequentium, vocant, ob merita in rempublicam, tunc distribuit. hae regum Poloniarum praerogatiua, qua adhuc SIGISMUNDVS AVGVSTVS fruebatur, abolita fuit. Serenissimus quidem rex Polonus, tanquam monarcha, & Marchiones, comites, nobilesque creat, sed Et respublica sola in comitiis congregata, quae cum illi non iuribus nobilium Polonorum gaudent, neque serenisimo rege plebeis iura nobilitatis, vel extraneis nobilibus ius nobilitatis Poloni, quod indigenarum nobilibus in republica officiis fungi possunt.

Signa, siue in
signa nobili-
tatis Poloniz.

tur, a magnatibus præsertim et clarioribus: ita, ut verbi gratia, in Tencin, vasa Gor-
ca, vel de Felstin, quis appelletur: Obseruaturque in his vulgo discrimen quoddam,
non magis a Polonis, quam a Germanis, et Boëmis, qui itidem vtuntur huiuscemodi
appellationibus. In enim præposuonem is fere attribuit, qui domini sunt lo-
corum: ceteras, etiam iis, qui inde dumtaxat orti vel oriundi sunt, etiam si ibi non
habeant, vbi pedem figant. Gentiliorum autem signorum, quæ, quidem quæren-
do inuestigare potuimus, appellationes hæc sunt: In quibus enumerandis ordinem
primarum litterarum, et vernaculæ linguæ sonum seruabimus. ABRAM, siue VAE-
DORFF: AMADEI: BIALINA: BIERSTEIN: BODVIA: BOGORIA: BOITZA:
BROG: BOZESTADO: BUINCA, siue BUINCZA: BYMIN: CIOLEKE: COPACINA:
COVMIA: CIELANTCOVIA: CORVITZ, siue BIES: CROEVA: COTFITZ: CORAB:
CORCIAK, siue COMCZAK: DAMBROVA: DAMBROVA: Altera: DEMINO: DOL-
VA: DOLENGA: DRZEVICA: DRUZINA: DRUA: DZALQSSA: GODZCIEMBA: GOS-
DOVA: GRABIA: GRIPH, quod et SVLEBODA: GRZYMA: GRZYMA: HAB-
DANC: HERBVRTHOVA: HELM: IANINA: IASTRZEMBIEC: IELITA, siue KOSLARO-
GI: IEDNOROZEC: IVNOSSA: KORSBOC: KERDEI: LABENT: LARISSA: ELIVA: ELA-
DA: LEVART siue LEOPARDVS: LODZIA: LZAVIA: LIS, quod & MYEZA: MOZELA:
MORSKICOT: MANDROSTCA: NALENCZ: NIESOBIA: NIECZVIA: NOVINA OLIVA:
OSMAROG: ODROVVANZ: OSTOIA: ORLIA: OLOBOG: OVADA: OXA: PILAVA: PIK-
CHALA: POVALIA, siue OGON: POBOZE: POGONIA, POLVCOSIA, PRAYVDA, POMIAN,
PRZEGINIA: PRVS, PRVS alterum: quod & NAVILKI: PROSNIA: RAVA: RADVAN:
ROZA: ROGALA: RVCHABA: ROLIA: SCHELIGA: SLEPOVVRON: SOCOLTA: SERVIC-
PTVR: SCHILDE: STARICON, STARZA, quod & OSSORIA: STRZEMPIEN: STRZEG-
MIA, STERNBERG, SRENAVA, SVLIMA, SVVIRCZEK, SIROCOMLIA: SCHVMBERG,
siue COTFITZA, SVVINCA, TARNAVA, TOPOR, TOPACZ, TRZASKI, TRAMBY, VAR-
NIA, VIENIAYA, VVCZELIE, VIERVSSOVA, VENZIK, VADVVA, VIERZINKOVA ZA-
BAVA: ZADORA, siue PLOMIEN, ZAGROBIA. Duorum nomina non teneamus, ea
sunt albæ aquilæ anterior pars dimidia a capite cauda tenus, erecta, cum duabus
stellis a tergo: & quinque rosæ albæ in quincuncem collocatæ. Vnde simul & ex
gente Iastrzembecia ego maternum genus duco, pater vero meus e Pirzchalia, et
Olinarogia. Nihil autem vetat his nostrum quoque adiungere, quo me vna cum
fratribus meis, & omni posteritate nostra optimus Rex Sigismundus Augustus or-
navit, dimidiam aquilam pectore tenus, naturali colore, extensis alis, laureæ co-
rolla circum collum redimitam in rubro scuto impartitus. Cui Ferdinandus Rom.
Imperator electus, immortalis memoria dignissimus, cum legatione apud eum
eiusdem regis nomine in septimum annumungerer, gentiliū Austriacæ fami-
liæ suæ stemma, rubram in albo scuto teniam per transversum ductam subdidit,
& duo nigræ Imperialis aquilæ capita galeæ coronatæ superposuit. Cur autem
minus liceat cuiquam a se parto, quam ab aliis relicto decore gaudere? Et hæc-
tenus quidem de nominibus gentium Polonæ nobilitatis nobis dictum sit. Signa, ori-
gines, familiasque describere, longum, & operosum esset, ne dicam infinitum.

Nobilitatis ha-
bitandi, et vi-
uendi ratio.

Feminarum
studia.

(115) Antiquitus sparsim nobilitas in agris habitat, in sua quisque villa, vel castel-
lo, vel arce, rem familiarem operis, & laboribus adscriptitiorum suorum, vel mer-
cenariorum curans, & agricultura, gregum, armentorum, & apiariorum fructu,
itemque venatione, & aucupio non modo sustentans sese cum domesticis suis fa-
milis, verum etiam honestas diuitias comparans vendendis iis, qui supersunt v-
sui domestico, quæque desunt inde vicissim comparandis. Matres autem familias,
& puellæ nobiles lanificium, & linum, cannabimque, & rem pecuariam tractantes

non
rum quod attinet, haud parem habet in regno. Cu-
mulum ad Niesiecii opus addidit. celebris in ac-
ademia Zamoscensi professor. DUXCZEWSKI.

non dedecet vendere ea, quæ ex huiusmodi re familiari, & fructibus eius super-
sunt vsui domestico. Quin & culinæ curam eæ gerunt, exceptis illustrioribus, et
senatoriis, quæ hæc pleraque dedignantur, aut pedissequarum opera peragunt.
Iter facientes, femina quidem carpentis, vehiculis, aut curribus vehuntur: mares
vero vel iisdem, vel equis potius pedestrem incedere per viam, longiorem præ-
sertim, minus honorificum vulgo habetur: nisi paupertas necessitatem imponat.
Iam autem lautiores, & elegantiores de nobilitate in vrbibus domicilia figere, vil-
lis, & rusticis prædiis relictis, incipiunt. Prodeuntem in publicum nobilem virum
iuxta ac feminam affectis maribus, feminam vero etiam puellis pedissequis stipari,
honorificum habetur. Et in eum vsu alit quisque domi suæ famulitium pro
modo facultatum: idque simili figura, et colore vestium, non sine sumptu, et lû-
xu vestiri vsitatum est. Aluntur et equi complures. Equitatem enim aut vehen-
tem herum famuli honoratores, non nisi per vrbem, vel ad suburbana pedestres
affectantur. Ac senatores quidem primarii, pedestres iuxta ac equestres, mediis fe-
re inter affectas mares incedunt, honoratioribus antecedentibus: cetera vero tur-
ba cum pueris subsequente. In cetera nobilitate affectæ omnes heros sequun-
tur. Matronas autem, et puellas nobiles mares quidem antecedunt, femina sub-
sequuntur, præter filias, et quæ in finiarum loco habentur, et sorores puellas, quæ
secundum antambulones proxime matrem, vel sororem præcedunt. Spectatur
autem in famulis, et pedissequis, cum vsus ad ministeria, tum statura, forma, ele-
gantia, et genus. Nec deest copia equestrium, ac nobilium iuuenum, qui vel
studio ciuitatis, prudentiæque vsu rerum comparandæ incitati, vel tenuitate for-
tunarum adacti, vel præsidii contra vim potentiorum sibi, suisque comparandi
causa, non modo in magnatum, et episcoporum, sacerdotumque ac doctorum cli-
entelas, verum etiam in parium ac tenuiorum, inferiorumque nonnunquam, eo-
rum præsertim, qui magistratus gerunt, aut aliquo sunt numero in aula principis,
aut opibus, industria, eruditione, gratiaue populari valent, affectationem, et mi-
nisterium, parua, vel nulla mercede, a parentibus, et propin-
quis traduntur, vel ip-
si sese addicunt. Duratque ea seruitus, quoad vtrique, hero, inquam, et seruo,
siue clienti placet. Multi etiam de ditioribus necessariorum, et amicorum liberos
pio quodam, et honesto iuuentutis educandæ studio vltro sibi in familiaritatem, &
ministerium adsciscunt. Ad eundem modum, et femina feminis famulantur.
Nec pudendum aut dedecori affine est genus hoc seruitutis, sed liberale, et socia-
bile: nec rara est in eo vicissitudo, ita ut eum quis habeat in ministerio, cuius pa-
rentibus ipse seruierit: honestaque habetur hæc iuuentutis equestris educandæ
ratio, æquabilitatem quandam etiam inæqualibus fortunis continens: Et multos
ex humili loco ac tenui fortuna non modo ad mediocres, verum etiam ad sum-
mos nonnunquam honores, amplissimasque facultates, et opes, ipsorum virtus,
herorumque beneficentia prouehit: idque maxime conciliandis luculentis coniu-
giis vel sacerdotiis. Honestatis magna semper a nobilitate ratio habita est. Frau-
dem facere, promissum fallere, peierare, mentiri, probrosum et infame semper
habitum est, atque etiam nunc habetur, quamvis in maiore, quam olim, habendi
studio et licentia. Quod si quid eiusmodi in probri loco cuiquam obiciatur, præ-
sertim ab eisdem ordinis viro, non tam legibus et magistratuum iudicio, et auctoritate,
quam ferro, manuque vindicatur. Dissimulare quidem probrosum habetur. Lo-
ci tamen ratio ducitur. Plebeis minor est cura dignitatis, atque pomposæ ambi-
tionis, exceptis vrbis feminis, quæ et ipsæ bene cultæ, et vna aut altera pedisse-
qua comitatæ incedere student: vita autem laboriosior, et sollicitior, tam mulierum
quam virorum, nullo fere sexus discrimine, nisi quod femina opificia non exer-
cent, neque vecturam, neque negotiandi gratia peregrinantur. Vicina tamen op-
pida intra fines regni adueniunt, domique negotiantur. In iudicio standi ius non ha-

Comitatus.

Famuli et Pe-
dissequæ.

Nobilitatis stu-
dia.

Plebs-

plebei qui-

bent. In plebe autem numerantur, quicunque nobiles, siue equites, non sint, siue sint agricolæ, olitores, apiarii, et pecuarii, siue opifices, et operarii, siue caupones, propolæ, vectores, et mercatores, et siue in agris, quemadmodum superius attingimus, pagis atque vicis vitam degant, siue in oppidis, et urbibus. Ac vides quidem, et oppida a mercatoribus, opificibus, et propolis habitantur. Viti autem, et pagi, et suburbana prædia ab aratoribus, olitoribus, pecuariis, et apiariis. Caupones vero, molitores, operarii, vectores, iumentorumque locatores, utrobique sunt. Sunt autem aliquanto meliore, et liberiore conditione urbani, et oppidani, quam agrestes. Ac censum quidem annum vtriq; de dominis suis persolunt, verum agrestes, et vicani plerique omnes, operas præter ea gratuitas ad colendos eorum agros, et alios vsus domesticos, non solum manuales, verum etiam cum iumentis ipsi, per se, vel per mercenarios, et operarios suos præstant. Nec alio cuiquam commigrare, inconsulto domino, licet: ita ut videantur esse glebæ adscripti, nec multum a seruis differant, præsertim ut nunc sunt tempora. Cmetæ, seu Cmetones, vulgo vocantur. His autem deteriori conditione sunt hortulani, qui hortos colunt. Vtrique scholæ appellantur, quam appellationem, velut probrosam, non fert nobilitas. Habent sane in eos domini, vitæ necisque potestatem: præter eos, qui ab ineunte ætate litterarum studiis, sacrorumque ministerio sese addixerunt. In plebe urbana non desunt, qui rethoriam per famulos, et vicarios administrantes, ipsi otio, honestioribus studiis, vel deliciis vacant. Multi lautius, et sumptuosius vitantur atque inde crescit rerum pretia, et non pauci ex iis ad egestatem rediguntur. Et hæc tamen quidem de nobilitate, et plebe. Iam de sacro, siue ecclesiastico ordine. Quod ut planius fiat, de religionibus prius pauca attingamus. Christianam religionem Polonica gens, abiecto semel impio demonum cultu, sexcentis amplius annis constanti reuerentia, religioseque colit, hæreticarum nouationum intolens, et inopatiens ante nostram ætatem. Nuper nostra memoria Lutherana primum, mox etiam Berengariana seu Calviniana labe a mercatoribus, et bonarum litterarum studiosis iuuenibus, leuitate animorum, et curioso studio nouitatis inductis, peregre inuecta, multorum animos infecit. Quod olim etiam de Hussitica, et Viclefica, extremis Vladislai Iagiellonis Regis, et primis filiorum eius Vladislai, et Casimiri temporibus (cum horum iuxta ac illius ætas contemneretur) vsu venire coeperat. Sed principum, et episcoporum virtute, auctoritate, studio, ac diligentia, ceterorumque procerum pietate, gravitate, et constantia malum altius radices agere permisum non est. Itaque retinuerunt et tunc cum prisca religione etiam dignitatem, auctoritatemque suam, et rempublicam. Quæ, qui nunc viuunt, vitam posteris etiam suis relinquant. Iam autem non solum ille, quas dudum memoravi, verum etiam Picardorum, Anabaptistarum, Arianorum, Pneumatomachorum, Trideitarum, Photinianorum, Ebionitarum, Requitorum, et nescio quæ non pestes, prohi nefas, Poloniam, laxatis semel licentiæ habenis, agminatim inuadunt, et prætextu, seu verius ab vsu libertatis, præeuntibus nonnullis de nobilitate, sibi quisque religionis magister, atque adeo rex, et rex esse incipit. Sed hæc alibi prolixius deplorauimus. Prussi aliquanto posterius Christo nomina dedere: citius autem, et cupidius Lutherani dogma amplexi sunt, urbani præsertim, et qui sunt Germanici sanguinis, propter mercatorum, et opificum Germanorum frequentiam, et commercia, et lectionem librorum importatorum e Germania. Quum enim ea colluies hominum quasi ad pileum vocata, semel ecclesiasticæ disciplinæ iugum excussisset, a magistratibus, siue timore, siue perversa animi inductione, et ob iniurandum præceptoribus suis in Germania datum, eodem inclinatis, imo redemptis etiam, non modo non repressa est, sed magis etiam confirmatur, et incitatur. Multi tamen adhuc pia maiorum instituta retinent, præsertim ubi magistratus

Urbanorum
et agrestium
discrimen.

Religio, et pietas
Polonorum.
Hæreses in Polonia.

Prussorum religio.

Masouiorum religio.

tus officium suum faciunt, alienum non vsurpant. Masouii tenaciores antiquæ religionis, & pietatis, a profanis nouationibus ferme abhorrent. Abhorrent etiam Russi. Græcos autem hi sequuntur, quos ab initio religionis magistros habuere, & cum iis a nobis, hoc est, a Romanæ, & catholice ecclesiæ consensu sese per sacrilegum schisma præcidunt tanta pertinacia, ut nihil commune habere velint cum Latinis. Sic enim nos appellant, qui in cultu diuino publice Latina lingua vitmur, & cum sapientissimis, & sanctissimis, maioribus ipsorum Græcorum iuxta ac nostris summam Romani Pontificis dignitatem, & auctoritatem in vniuerso christianorum populorum coetu agnoscimus. Nec in multis præter ea a nobis ii dissentiant: & quidem ritibus, & institutis ecclesiasticis magis, quam dogmatibus religionis. Vulgant autem diuortia, quamuis leui de causa. Plurimi tamen ex iis, ex quo tempore Polonorum ditione tenentur, ad nos, & Romanæ ecclesiæ societatem, & instituta transferunt, eodemque cum ceteris Polonis iure sunt. Armeni oppida quædam Russiæ, Podoliæque incolentes, suis & ipsi ritibus, suæque lingua in sacris vtuntur. Non abhorrent ii tamen, sicut accepimus, a Romana ecclesia, et Romano Pontifice, quin principatum eius in vniuersa Christi ecclesia agnoscunt. Hebræi vero, quibus aliunde pulsus, Russiæ, & Iudæi, Lithuania, ac totius fere Poloniæ oppida referta sunt, suam retinent religionem, nisi forte superstitio, vel impietas ea potius dici debet. Feruntur etiam Tartari Ceremissi in vno aut altero oppido Podoliæ suis vti ritibus, & impietate Mahometana, quemadmodum & in Lithuania, quorum in delubro apud Trocos nihil præter pileum turbinatum, quolibus vulgo ea gens vitur, in suggesto editiore positum ante multos annos aspeximus. Sed mittamus barbaros incolas, cum falsis suis religionibus, & ad institutum nostrum reuertamur. Tam apud Russos igitur, & Armenos, quam apud Polonos, qui Christi Dei, ac magistri institutis conuenienter pietatem colunt antiquitus, certus est ordo eorum hominum, qui religioni, sacrisque peculiariter moderantur, & inserviunt, non genere, sed eorum, penes quos eius rei potestas est antiquitus, & iam inde ab temporibus Apostolicis (episcoporum inquam) auctoritate, segregatione, & initiatione, siue consecratione a cetera omni multitudine distinctus: quem sacrum, & ecclesiasticum, & spirituale dici supra memorauimus. In quo non modo episcopi, & sacerdotes, verum etiam ceteri sacrorum administrati, monachi, monachæque censentur, a plebeio iuxta ac equestri ordine allekti. Vtrisque enim antiquitus iam inde ab initio patuit aditus ad hunc ordinem. Patrum demum, aut auorum nostrorum memoria ab episcopalibus non tam functionibus, quam sedibus, & primariis quarundam opulentiorum basilicarum, siue ecclesiarum, ut vulgo vocant, cathedralium honoribus, quæ prælaturæ, & canonicatus dicuntur, plebei (theologis, iureconsultis, & Medicis aliquot exceptis) excludi coepere. Quod iam ad abbatias quoque & monasteria (ubi ex professo mundana omnia abdicantur) inducitur. Secernitur etiam sacer ordo vestitu, & cultu corporis a cetera multitudine. Sed & inter se non modo a ceteris sacerdotibus episcopi, & ab vtrisque monachi, verum etiam ipse inter se monachorum, & monacharum sectæ, partim figura, partim colore vestium, partim toto vitæ instituto distinguuntur. Quæ, quoniam communia sunt Polonis cum ceteris Christianis populis, persequi hic prolixius necesse non est. Proinde distinctis ordinibus, reliquam rei familiaris Polonicæ rationem paucis concludamus. In magna rerum omnium copia, ut fit, maior aliquanto fuit superioribus temporibus, quam nunc est, argenti, & auri, rei que numariæ penuria, præsertim cum auri, & argenti metalla nulla extarent, & minus nota essent nostris maioribus transmarina mercimonia. Neque proprium habebant numum Poloni, sed externis, & maxime Boëmicis vsi sunt aliquandiu. Coepit deinde ante ducentos, ni fallor, annos, a Casimiro magno rege, æs, & argentum

Russorum religio, & schisma.
Latini.

Armeni.

Sacer ecclesiasticus ordo.

Pl-beii arcen-
tur a nonnullis
honoribus ec-
clesiasticis.

Saceri ordinis
distinctio.

Res numaria.

Moneta.

Nn

gentum

Aureus.

argentum signari ad exemplum Boëmorum. Aureos vero numos primus omnium Sigismundi Augusti pater, nostra memoria signavit, bonitate, & pondere Vngaricorum. Tamen Alexandri quoque, fratris eius, aureum numum vidimus. Sic autem crevit iam auri pretium, ut prope duplo carior nunc sit aureus numus, quam fuit aorum nostrorum memoria. Id adeo, partim propter luxum & crebriorem auri usum, exportationemque ad externos, partim quia deterior nunc esse fertur reliqua moneta, cum ponderis diminutione, tum æris admixtione. Est autem ea multiplex. Ac grossus quidem argenteum numisma est cum admixto ære, olim vicesima octava, nunc quinquagesima secunda, vel tertia, imo iam quarta, & quinta pars aurei Vngarici, sexagenæ, siue copæ sexagesima, marciæ quadragesima octava, floreni tricesima, fertonis duodecima, scoti vero dimidia. Sic vulgo dicuntur pondera, siue genera, quibus pecuniam numeramus, & computamus. Sunt & minores grossi numi. Medians quidem grossi dimidium, nona fere parte superans cruciatum Germanicæ, sed iam exæquutus. Solidus tertia pars grossi, ternarius sexta, obulus vero decima octava. Atque hi quidem nunc ærei sunt, in albi tempore habuerunt admixtum argentum, ut etiam nunc habent grossi, & mediantes. Argentei vero sunt trigrossus, ac segrossus hic quidem sex, ille vero tribus grossis estimatione par. Virumque primus signavit Rex Sigismundus senior: sed iam pauci extant. Exportantur enim, & constantur ab avaris Iudæis, mercatoribus, & argentariis apud gentes finitimas. Per magnus est autem etiam nunc apud nos usus externæ monete, quæ pro mercibus venditæ importatur. (116) Magna sunt enim nunc, si vnaquæque avaria, Polonis variarum rerum cum ceteris gentibus commercia: quanquam commutatione mercium permulta peraguntur. Exportantur autem in primis, siligo, triticum, hordeum, avena, & alia legumina, linum, lupulus, coria bouum, sebum, alutæ, mel, cera, succinum, pix, cinis, mali, assæres, ceteraque materies fabricandis navibus, & ornandis domibus aptæ. Cerevisia quoque & herba quedam tingendis lanæ, & sericis idonea. Iam vero & bouum, veruecum, & equorum permagna vis non modo finitimis, verum etiam remonioribus populis suppeditatur. Ac equi partim propter pernecitatem, & laboris, incommodorumque tolerantiam, partim propter meliorem incessum a remotioribus etiam populis expetuntur. Importantur autem vicissim aliunde panni non modo sericei, & aurei, sed etiam lanei, lineique subtiliores, auleæ, tapetes, & alia parietum, equorum, & hominum ornamenta, quorum officia minus exquisita sunt apud Polonos licet non desit materia, & aliis gentibus suppeditetur. Margaritæ item, & gemmæ, & pelles, sabellinæ, pantherinæ siue lupicervariæ, hermelinæ, madurinæ, murium ponticorum, vulpinæ, lupinæ, ursinæ, & aliarum ferarum, quarum maiorem copiam producant interiores septentrionis, orientisque siliæ. Husiones quoque siue Mariani, & haleces, & alia balsamifera, & vento, vel sole durati pisces marini. Ad hæc argentum, æs, orichalcum, & chalybs, cum facta, tum infecta. Bouum etiam copiam auget vber pascuis Valachia, siue Moldavia, & Bessarabia: sicut equorum Vngaria. Vina plurima ex eadem Vngaria et Moravia. Ex Austria, Rhetia, Slauonia, Italia, Creta, et Græcia importantur etiam, sed pauciora. Gedanum autem Renensæ, et Gallicum, et Hispaniense, Canariense quoque, et Creticum navibus aduehitur. Porro aromata et varia eduliorum condimenta atque cupediæ, quæ vna cum vino, et pannis aureis ac sericeis gentem hanc atque regnum vehementer exhauriunt, de longe ab oriente, et occidente importantur. Harum autem rerum atque mercium exportandarum, et importandarum commercia sunt Polonis, maritima quidem cum accolis sinus Venedici, et oceani Germanici, Pomeranis, Mechelburgensibus, Holsaciis, Danis, Frisiis, Hollandis, Brabantis, et aliis Belgis, Gallis, Liouonibus, Moschis, Sueonibus, siue Suecis, Noruegiis, Anglis, Scotis, Hispanis etiam et Lusitanis: itemque per Pontum Euxinum cum gentibus Turcicæ ditionis: terrestria vero cum Germanis, Morauis, Silesiis, Boëmis, Vngaris, Italis, Moldauis, Moschis, Armenis, atque Turcis. Sed iam hunc librum claudamus, altero reipublicæ Polonæ rationem descripturi. Ac primum quidem de magistratibus, et muneribus publicis persequemur: deinde vero iudiciorum, comitiorum, et belli rationem explicabimus, sic tamen, utrobique ut Prussos ad calcem operis, vitandæ perplexitatis causa, referuemus.

Grossus.

Copa.
Marca.
Florenus
Ferto.
Scotus.
Medians.
Solidus.
Ternarius.
Obulus.

Mercimonia.

Quæ exportantur.

Quæ aliunde importantur.

(116). Longe alia noster temporibus in Polonia rei numariz facies est, alii numi, aliusque eorum valor. Nunc in usu maxime sunt aurei numi, quos ducator dicunt, & omnes alii, ut Ludovici, Fridrici aurei, non nisi inter mercatores raro obveniunt. Valer autem Vngaricus numus, octodecim florenos Polonos, seu quatuordecim tynfones, & octo grossos. Argenteam monetam quid attinet, tynfones, sextarii, semisextarii, grossi & solidi nunc sunt circumsortanei. Præter hæc & Germanici & Russici, imperiales, floreni Germanici, illorumque

duos, quatuor & octo partes efficientes numi videntur. Tres solidi, faciunt grossum, ambo ex eo pro constati. Tynfones, sextarii & semisextarii, sunt argentei, admixti ære, tynfo valer triginta octo grossos Polonicos, & sextarius est tertia tynfonis pars, qui valer duodecim grossos & duos solidos, florenus vero triginta grossos Polonos. Florenus & grossus igitur Polonicus Cromeri tempore, ad eos, quibus nunc utimur, se habent ut 4 ad 1, vel quater superabant nostros.

spaniense, Canariense quoque, et Creticum navibus aduehitur. Porro aromata et varia eduliorum condimenta atque cupediæ, quæ vna cum vino, et pannis aureis ac sericeis gentem hanc atque regnum vehementer exhauriunt, de longe ab oriente, et occidente importantur. Harum autem rerum atque mercium exportandarum, et importandarum commercia sunt Polonis, maritima quidem cum accolis sinus Venedici, et oceani Germanici, Pomeranis, Mechelburgensibus, Holsaciis, Danis, Frisiis, Hollandis, Brabantis, et aliis Belgis, Gallis, Liouonibus, Moschis, Sueonibus, siue Suecis, Noruegiis, Anglis, Scotis, Hispanis etiam et Lusitanis: itemque per Pontum Euxinum cum gentibus Turcicæ ditionis: terrestria vero cum Germanis, Morauis, Silesiis, Boëmis, Vngaris, Italis, Moldauis, Moschis, Armenis, atque Turcis. Sed iam hunc librum claudamus, altero reipublicæ Polonæ rationem descripturi. Ac primum quidem de magistratibus, et muneribus publicis persequemur: deinde vero iudiciorum, comitiorum, et belli rationem explicabimus, sic tamen, utrobique ut Prussos ad calcem operis, vitandæ perplexitatis causa, referuemus.

Populi cum
quibus com-
mercia sunt Po-
lonis.

POLONIÆ MARTINI CROMERI LIBER ALTER.

DE REPUBLICA ET MAGISTRATIBVS POLONORVM.

De tribus primis, & simplicibus rerum publicarum formis, quæ vel vnius, vel paucorum imperio, vel multorum, omniumque quadam æquabilitate iuris continentur, vnius principatum Poloni semper, præter duos quedam tempora, de quibus in historia memoravimus, amplexi sunt, bonis plebæque, & moderatis, & a tyrannide alienis vti principibus. Fuitque contenta Polonia principis, siue ducis nomine & imperio, donec OTTO III. eius nominis Imperator Rom. BOLESLAUM cognomento CHOBURUM (Chabrum vulgo vocant) paulo post susceptam religionem Christianam: hoc est, anno post Christum natum millesimo, & primo, regio diademate, & honore dignatus est. Nec tamen ultra quartum Regem tunc is honos mansit apud hanc gentem. Nam post alterum BOLESLAUM, prioris illius pronepotem, ducentis amplius annis, principes Polonorum regio nomine abstinerunt. Deinde vero anno Christi MCCLXXXV. reuocatum, & renouatum id in Præmislo, manet in hanc diem: Et quidem ad externos plebæque liberis liberi populi suffragiis delatum, cum antea Poloni externum principem non habuissent. Ac neque ex alia familia per quadringentos amplius annos, quam ex ea, quæ a Piasto duxit originem. A centum & amplius octoginta annis regnavit perpetua successione IAGELLONIA magnorum ducum Lithuaniae progenies. Non hereditario tamen, sed electionis iure. Fuit autem initio liberior dominatus principis: & nulla propemodum legibus adstrictus infinitam non modo omnium rerum, sed etiam vitæ, necisque omnium potestatem habens. Post susceptam vero publice religionem Christianam, temperari ea coepit primum piis monitis, atque doctrinæ episcoporum, & sacerdotum (quibus nunc præclara scilicet refertur gratia, tunc permagna erat eorum dignatio, & auctoritas) ac ceterorum Christianorum populorum imitatione, & moribus. Deinde vero bellatricis nobilitatis me-

Monarchiam
Poloni ample-
xantur.

Hist. Pol. lib. 2.
Regni Poloniz
origo.
Hist. lib. 3.

Hist. lib. 5.
Regni resum-
ptio.
Hist. lib. 11.

Hist. lib. 14.
& 15.
Principis po-
testas.

ritus, & obsequiis, fortassis autem & contentionibus multa de suo iure remittentibus, & indulgentibus equestri ordini regibus, & principibus. Nunc sane angustis finibus regia potestas in sacrum, & equestrem ordinem, & utrique subiectos homines atque bona, circumscripta est: ac in sacerdotes quidem iam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ rex nihil prorsus iuris habet. De equitis vero capite, & fama, non nisi in comitiis cum senatu iudicat, certis aliquot causis exceptis. Senatu autem inconsulto neque bellum cuiquam facit, neque foedus publice cum quoquam icit, neque tributa, vectigalia, ac telonia noua instituit, neque alienat quicquam de bonis regni, neque rem villam maiorem, ad rempublicam pertinentem statuit, aut facit. Porro leges novas condere, pecuniam extra ordinem publice imperare, monetam signare, successorum sibi designare, ne cum senatu quidem potest absque consensu ceteræ nobilitatis, siue equestris, & militaris ordinis. De quo fere magistratus etiam publici, et senatores leguntur: ita ut penes eum ordinem nunc sit propemodum summa reipublicæ. Itaque nunc regnum, et respublica Polonorum a veteri Lacedæmoniorum, vel huius temporis Venetorum reipublicæ ratione non multum differt. Ius creandi Regis penes senatum est, de quo paulo post dicemus. Atque id etiam equester ordo sibi vindicare coepit, ita ut tum demum in eo ratum sit senatus iudicium, si assentiatur cetera nobilitas. Non temere tamen disceditur a stirpe regia mascula, si qua extat. A nouo rege iusiurandum exigitur in hanc sententiam: Quod secundum leges, et instituta maiorum regnaturus sit, et suum cuique ordini, et homini ius, priuilegiumque, et beneficium, a prioribus collatum, saluum conseruaturus, neque de regni finibus, et bonis quicquam diminuturus, quin amissa etiam ab aliis pro virili sua recuperaturus. Vicissim autem senatus omnis in verba eius iurat. Inauguratur autem (si tamen hoc verbo uti fas est) olim quidem in Gnesensi, nunc vero in Cracouiensi basilica ritu solenni Christianorum ab archiepiscopo Gnesensi sacris operante, ac duobus proximis episcopis: vinctusque inter scapulas sacro oleo ante aram maximam, ubi etiam sacrosanctam eucharistiam venerabundus accipit, et corona aurea redimitus, accepto in dextram sceptrum, et in leuam pomo aureis, in editiore folio ex tempore preparato collocatur, omnibusque rite peractis coronatus in regiam reducit. Postridie pompa itidem solenni coronatus in forum vr̄bis equo vehitur, senatoribus equestribus, episcopis quidem pone sequentibus: profanis vero antecedentibus longo ordine. E quibus tres primores pomum, et sceptrum, et strictum gladium proxime ei præferunt. Ibi erectum ex tempore tabulatum sublime cum iis pedester conscendit, et in editiori folio collocatur. Sedente senatus paulo inferior ordine circumsidet. Deinde assurgens ille, versus quatuor mundi partes gladium vibrat, rursumque residens, eius contactu siue leni ictu inter scapulas cuiusque, nobiles et equites auratos creat: quod perinde est, ac si baltheo militari donet. Urbani autem et oppidani magistratus in verba noui regis iurant. Inde rite peractis omnibus, in arcem cum eadem pompa reditur, et festis epulis indulgetur. Nec multo diuersa est reginæ inaugurationis: quæ sit præsentis, deducens, et postulante pro ea rege. Deducit autem eam coronatam etiam ad forum rex ipse quoque coronatus cum simili pompa. Sed non iuratur in verba reginæ, nec ei defertur vlla potestas aut iurisdictio. Vectigalia principis aliquanto luculentiora et ampliora olim fuere, quam nunc sunt. Pen-
sitabant enim ei omnes agrestes et adscriptitii quotannis tributum *poradline*, quod nos *rastrale* dicere possumus (regale etiam vocatur) in iugerum, seu laneum et mansum, ut vulgo vocant, duodenos grossos, et quidem latos siue Pragenses: qui dimidio eos, qui nunc sunt in usu, grossos vernaculos excedunt. Quin si bonitatem et pondus argenti spectes, quadruplo, quemadmodum earum rerum periti affirmant, melior tunc erat grossus, quam nunc est. Pen-
sitabant et alias quasdam cum

cum numarias, tum pecuarias, frumentarias, auenarias, et aliarum rerum pensiones: nec modo agricolæ, sed et oppidani: Quin et equites siue milites non penitus immunes erant. Et iumenta autem hi ei, quacunque iter faciebat, alii secundum alios suppeditabant, et canes cum venatoribus eius alere necesse habebant. Ne monastica quidem et alia ecclesiastica bona initio prorsus erant libera ab huiusmodi oneribus ac tributis, quorum appellationes videre licet in vetustis principum diplomatis: Nempe *przewod, powor, stroza, stan, powolowe, targowe, Croua, podwoody, Voginia, Narzas, sep, podworowe, Opolis*. Liberæ autem principi erant vbique piscationes atque venationes: Aliis non erant, ne in suo quidem cuiquam fundo, absque peculiari principis indulgentia. Multæ quoque malefactorum principi dependebantur. Quæ cum ita essent, cumque permagna esset rerum omnium ad victum pertinentium utilitas, & necdum maritima cum externis populis commercia extitissent, aut vulgata essent, non distrahebantur fruges, & alii fructus prædiorum principis, quæque ex pensionibus in cellam eius comportata erant, neque ad vnum aliquem totius regni locum (quod non sine graui agrestium pressura futurum erat) conuehebantur: sed in præfecturis asseruebantur. Cumque ad officium principis pertinere existimaretur, non desidem & vni alicui loco affixum hæere, sed obire omne regnum, & fines eius tueri, & omnium visibus sese exponere, querimonias afflictorum audire, ius dicere, tenuiores a potentiorum iniuriis vindicare, quoquo is venerat cum equitatu & comitatu suo aulico, eius præfecturæ fructibus & prouentibus alebatur, quoad ei manere ibi libuisset, opusue esset, siue quoad horrea, cellæque sufficerent, seu denique descriptis, cuique præfecto pro ratione præfecturæ, & prouentuum, certis temporum spatiis. Atque hoc illud est, quod scriptores quidam externi rerum Polonicarum imperiti ante nostram memoriam in eam partem acceperunt, & literis mandarunt, quasi rex Polonus egestatis causa regnum suum obire perpetuo necesse habeat, quo a suis hominibus quasi precario sustentetur. Ceterum postea cum principes vel certo se loco continere, vel bellis distenti peregre diutius abesse coepissent, distrahi coepere fructus prædiorum, qui præfectorum cum suæ cuiusque familia moderatis visibus superessent. Remissæ sunt deinde principum beneficentia sacro & equestri ordini, & vtriusque adscriptitiis & subditis pleræque omnes pensiones & onera. Nunc sane equestris & ecclesiastici ordinis homines nihil regi pensitare necesse habent. Ac ne oppidani quidem eorum, aut agrestes adscriptitii, præter binos grossos vernaculos de manso, siue laneo (quæ idem sunt) pagano, & eo quidem solo, quem adscriptitius ipse sibi colit. Nam qui sacerdotibus & equitibus coluntur, itemque suburbanis & scultetorum (de quibus post attingemus) agri, ab ea quoque pensione immunes sunt. Nec subseruiunt quidem principi sacerdotum & equitum homines agrestes & oppidani, præterquam ad arces tempore belli reficiendas, atque etiam nouas, si id e senatusconsulto fiat, condendas. Non ita pridem abbates & præpositi monasteriorum certas pensiones, quæ stationes vulgo dicuntur, regi denuo pensitare coeperunt. Adscriptitii quoque ipsorum ad colendos principis agros, subuectiones, & pensiones quasdam frumentarias reuocantur, quo præfectorum regionum præsidio tutiores sint ab iniuriis improborum. His autem exceptis, soli præfecturarum adscriptitii in suis quique præfecturis agros colendo, & vectigalia pensitando rem familiarem principis sustinent: quæ nunc tamen aliquanto exquisitius curatur, quam olim. Habet is etiam e metallis mediocri vectigal. In iis autem conductitiarum operarum usus est: quarum impensa deducta, reliquum cedit principi. Omnium vero metallorum in Polonia fructuosissima sunt salina. Sed habet in iis equester ordo hanc prærogatiuam, ut in usum suum domesticum statis anni temporibus aliquanto minoris emat saltem, quam ceteri homines. E teloniis quoque mercium

Pensionum
priscarum no-
mina.Princeps Po-
loniam obibatError quorum-
dam scripto-
rum.Vectigalium
inminutio.Cmetones.
R strate huc
regale tribu-
tum.Opera subdi-
torum sacer-
dotalium, e-
questrium.
Stationes.

Metalla.

Nobilitatis
prærogatiua
in salinis.

Telonia.
Telonium ve-
tus & nouum

Alienationes
regi interdi-
cta. Alexan-
dri R. statu-
tum.

Impensa Prin-
cipis

Leges Polo-
norum.

Consilium fi-
ne Senatores
regni.

Senatorum
genera & nu-
merus.
Archiepiscopi
Episcopi.
Senatorum
numerus &

& vectorum prouenit vectigal principi. Ceterorum hominum nemo ius ullum habet instituendi & exigendi telonii, præter peculiarem regis indulgentiam idque ob necessariam extra ordinem refectionem viarum, pontium, & aggerum. Ceterum nulum a traiectu fluminum in suo cuique solo instituere licet. Duplex autem est telonium: vetus & nouum. Ac vetus quidem exile est, quod ab iis penditur, qui intra fines regni negotiantur. Nouum vero maius aliquanto, quod bouum, equorum, coriorum, frumenti, lanae, cereæ, sebi, & aliarum mercium, quæ ad exterar oras exportantur, & earum, quæ aliunde importantur nomine pensatur. Vtriusque immunitatem habent ecclesiasticus et equester ordo, modo ne mercaturam quis exerceat, hoc est, venum ea exportet, quæ ipse aliunde emerit, ac non de suo pararit. Si quis tamen boues emptos suo pabulo et frumento per hiemem aluerit, perinde habetur, ac si domi eius nati sint. Publice quoque ciuitates nonnullæ habent immunitatem veteris telonii. De nouo fuit superiori tempore controuersia inter equestrem ordinem atque regem. Hæc igitur nunc sunt perpetua principis vectigalia: quæ dimittere, aut addicere cuiquam iure hereditario rex, Alexandri regis lege, prohibetur. Atque ea lex neglecta post, et ante paucos annos acerbius reuocata, multos conturbauit, & non exiguos motus excitauit: qui nondum prorsus sopiti sunt. Extra ordinem nihil a quoquam, nisi forte a Iudæis, regi pensatur. Ex his autem vectigalibus is cum domestica familia sua sese sustentat: inde comitatu suo amico stipendia præbet: inde in legationes, doctes, et elocationes filiarum, arcium præsidia, et facta tecta, viarum publicarum refectiones, machinas, et apparatus bellorum, præmia bene merentium de se ac de republica et in alios usus impendit: inde et senatoribus facere, ac magistratibus publicis, et nonnullis sacerdotibus certi ac perpetui redditus antiquitus constituti sunt, partim pietate et beneficentia principum attributi, partim, accepto in usus necessarios pretio, venditi. Et hactenus quidem de principe sine rege, ac vectigalibus ei is. Iam de legibus. Legum scriptarum nullus fuit usus apud Polonos vetustioribus temporibus: nec ullæ extant antiquiores iis, quas Casimirus magnus rex condidit: quæ sane paucæ sunt: nec multæ iis, a successoribus eius adiectæ sunt. Extremis demum fere temporibus, Sigismundi senioris, et regnante filio eius, Sigismundo Augusto, magis ac magis exarsit, et longius progressus est pruritus et libido nouarum legum condendarum, et antiquorum mutandarum. Quo fit, ut propemodum exoleuant: nouæ autem vix, aut ne vix quidem inoleuant: sed utræque, hæc quidem nouitate, illæ vero, vetustate sua, in contemptum vulgo veniant, maxima reipublicæ perniciem. Earum autem condendarum potestas est simul penes regem, senatum, et nuntios nobilitatis, nec nisi in contrariis. Statuta regni vocantur. Priscis temporibus viua lex erat Rex, sine princeps: qui cum vnus in tam amplo regno omnia neque præstare, neque providere, ac per iudiciorum quidem difficultates recte explicare posse videretur, et lubricus autem, procliuisque ad tyrannidem gradus in summa potestate esse soleat, adhibiti sunt ei senatores siue consilarii, qui et consilia actionesque eas ad salutem reipublicæ, et iudicia ad iustitiæ et æquitatis trutinam dirigerent, et monitis, consiliisque salubribus, quasi viuis quibusdam legibus pro re nata cum animo eius informarent, tum potestatem modificarentur. Hic est senatus regius, multo amplior modo, quam olim, certo hominum numero constans, quos senatores et consilarios regni appellamus. Qui non nisi iurati ad hoc collegium, et ad consilium admittuntur. Et perpetuum est hoc munus, quoad viuit quisque, certis annexum honoribus et magistratibus, partim ecclesiasticis, partim profanis. Sunt autem in senatu antiquitus, archiepiscopi duo, septem episcopi, palatini quindecim, castellani quinque et sexaginta. Archiepiscopi sunt, Gnesnensis in maiore Polonia, Leopoliensis in Russia. Episcopi vero, Cracouiensis in maiore, Posnaniensis in ma-

iore

iore Polonia. Vladislauensis in Cuiavia et Pomerania, qui tamen iam a certo tempore Posnaniensem loco anteit: Plocensis in Masouia. In Russia Præmisliensis, et Chelmenensis: Camenecensis in Podolia. Qui omnes, quo ordine nunc a nobis enumerati sunt, eum perpetuo seruant in senatu, dicendaque sententia, et in publicis celebritatibus. De Prussicis suo loco dicemus. Sunt quidem præterea tres Russici et Græci schismatis episcopi in Russia, quos ipsi Russi Vladicas vocant, nimirum Leopoliensis, Præmisliensis, et Chelmenensis: qui vna cum sectatoribus suis, et aliis Russicis itidem episcopis, qui sunt in ditone Lithuanica, a Kioiensi metropolitano, et a Patriarcha Constantinopolitano, quod ad religionem et initiationes attinet, dependent. Habent et Armeni suum episcopum. Sed neque hi, neque Russici, pertinent ad regium consilium. Superioribus sæculis, cum latius paterent versus occidentem solem fines Poloniae, Vratislauensis quoque et Lubusensis episcopi, et Camenensis, in senatu sua loca habebant, atque etiam nunc duo priores in provincia Gnesnensi censentur. Et nostra memoria habuit uterque certa bona in Polonia. Nunc Camenensis episcopatus in ducum Pomeraniæ, Lubusensis in Marchionum Brandeburgensium faucibus, Vratislauensis in regum Boemiæ ditone est. Secundum episcopos in senatu sunt palatini hoc ordine: Cracouiensis & Posnaniensis, alternis vicibus inter se priora & posteriora habentes loca & suffragia: Deinde Sandomiriensis, Calissiensis, Siradiensis, Lenciciensis, Brestensis, Vladislauensis, siue Iunivuladislauensis, Leopoliensis siue Russiæ, Podoliæ, Lublinensis, Belsensis, Plocensis, Masouia, & Rauensis: Castellani, Cracouiensis, Posnaniensis, Medirecensis, Rogosnensis, Sremensis, Præmentensis, Criuiniensis, & Santocensis in Posnaniensi, Sandomiriensis, Visliciensis, Radomiensis, Zauichostensis, Zarnouiensis, Malogostensis, Polanecensis, Cechouiensis in Sandomiriensi: Calissiensis, Gnesnensis, Landensis, Naclensis, Biechouiensis, Camenensis, in Calissiensis, Siradiensis, Rospirensis, Spicimiriensis, Velunensis et Conariensis in Siradiensi: Lenciciensis, Brezinensis, Inouulodensis, & Conariensis alius in Lenciciensi. In Brestensi, Brestensis, Crusuiciensis, et Coualiensis: In Iunivuladislauensi, Iunivuladislauensis, Bydgostiensis, et Conariensis item alius, itemque Dobrinensis, Ripinensis, et Slonensis in terra Dobrinensi: In Russia, Leopoliensis, Præmisliensis, Haliciensis, Sanocensis, et Chelmenensis: In Podolia vnus Camenecensis: In Lublinensi item Lublinensis: In Belsensi Belsensis: In Plocensi Plocensis, Racianzensis et Siepercensis: In Masouia Cyrenensis, Vizenensis, Varlauensis, Visslegrodensis, Zacrociensis, Ciechanouiensis, et Liuenensis: In Rauensi Rauensis, Sochaciouiensis, et Gostinensis. In Silesia vnus Osuencimensis, Palatinum ea non habet. Ex his castellanis, qui primi in vnaquaque satrapia modo a nobis enumerati sunt, eum inter se seruant ordinem, quo palatinos recensuimus, excepto Cracouiensi, qui ex quodam tempore palatinos omnes loco suffragioque anteit. Voiniciensis item et huic proximus Gnesnensis prærogatiua quadam inter Calissensem et Siradiensem castellanos interieci sunt. Ceterorum hic esse legitimus ordo existimatur, ut Rauensi, qui superiorum extremus est, proximus sit Sandecensis: deinde Medirecensis, Visliciensis, Bieciensis, Rogosnensis, Radomiensis, Zauichostensis, Landensis, Sremensis, Zarnouiensis, Malogostensis, Velunensis, Præmisliensis, Haliciensis, Sanocensis, Chelmenensis, Dobrinensis, Polanecensis, Præmentensis, Criuiniensis, Cechouiensis, Naclensis, Rospirensis, Biechouiensis, Osuencimensis, Brezinensis, Crusuiciensis, Bydgostiensis, Camenensis, Spicimiriensis, Inouulodensis, Coualiensis, Santocensis, Sochaciouiensis, Gostinensis, Vizenensis, Varlauensis, Racianzensis, Siepercensis, Visslegrodensis, Ripinensis, Zacrociensis, Ciechanouiensis, Liuenensis, Slonensis: extremi tres Conarienses: in quibus primum locum is, qui est in Siradiensi satrapia, medium qui in Lenciciensi, vltimum qui in Inouuladislauensi, obtinet. Sunt item

ordo recentior ad calicem
operis adscri-
ptus est.

Russorum epi-
scopi.

Palatini.

Castellano-
rum ordo.
Voiniciensis, &
Gnesnensis. Ca-
stellanorum
loca.

Magistratus
pertinentes ad
consilium pu-
blicum.

Consiliario-
rum numerus
Diuisio.

Secretarii.

Referendarii.

Consilii con-
uocandi ratio.

Senatorum
communio of-
ficia.

Archiepisco-
pus Gnesnen-
sis legatus na-
tus.
Primas.

Palatini officii.

in senatu magistratus quidam et administri principis, quos officiales regni vocant, nempe Marefcallus, siue Marefcalcus, qui magnus dicitur, Cancellarius, Procancelarius, siue Vicecancellarius, ac Thesaurarius. Est etiam vnus de magistratibus aulicis, seu curiae: putantur etiam duo praefecti seu capitanei, nempe maioris Poloniae, et Cracouiensis, ad consilium pertinere. Sed perraro vsu venit, vt ii non aliquo alio honore senatorio praediti sint. Horum autem omnium magistratuum loca et suffragia in consilio sunt secundum castellanos, eo, quo hic a nobis conscripti sunt ordine. Nisi si quo alio eminentiori honore ii cohonestentur: quod fit plerumque. Hoc igitur est consilium publicum apud Polonos, et senatus regius siue regni, sex et nonaginta consiliariis constans: quorum alii vocantur maiores, alii minores consiliarii. Sunt autem maiores, archiepiscopi, episcopi, palatini, primarii aliquot satrapiarum castellani vsque ad Siradiensem fortassis, ceteri omnes minores: qui postea in consilium adhiberi coeperunt: et excluduntur nonnunquam a consiliis secretioribus. In hoc senatu censentur etiam Prussici consiliarii. Verum de his et omni republica Prussica separatim postea persequemur. Accessere nuper (postea quam haec nos conscripsimus) et Lithuanici cum antiqui, tum quos Sigismundus Augustus Rex ad numerum eorum adiecit. Eos quoque alii loco referuabimus. Porro Secretarii admittuntur quidem et ipsi iurati in senatum, sed vt auditores modo, et quasi seminarium quoddam senatus: neque locum habent in consessu consiliariorum, neque dictionem sententiae. Ex his autem vnus primi siue maioris Secretarii nomen et honorem obtinet, de quo plura paulo post. Duo referendarii, siue supplicum libellorum magistri sunt. Putantur et succamerarii adiutum habere ad locum habendi senatus, claudendi et aperiendi ostii causa, idque in suo tantum quisque territorio. Iam et senatorum, primariorum praesertim, filios adolentescentes admitti in senatum non inusitatum est. Quamquam solent et ii sacramento adigi in numero secretariorum, quo liberius intersint consiliis. Conuocantur autem senatores a principe ad consilium, praesentes quidem quoties opus est: qui vero longius absunt, non nisi arduis de causis, vtpote ad comitia, vel celebritatis alicuius gratia nimirum ad nuptias principis, seu liberorum eius, aut si quis socius et obnoxius regno dux in verba principis iuraturus sit. Cum iis vero, qui adsunt, princeps pro re nata consultat. Nisi forte res grauior ac difficilior incidat, quae plurimum consilio et consensu sit explicanda, velut de indicendis comitiis. Tunc enim absentes singuli per epistolas regias consuluntur, maiores praesertim. Atque haec de genere, numero, ordine et officio senatorum, siue consiliariorum regni suffecerint, si vnum illud addiderimus, quod subseruiunt ii quoque principi et reipublicae quoties opus est, domi quidem in iudiciis cum aliis, tum recuperatoriis, quas commissiones vulgo vocamus, foris autem in legationibus obeundis, aut si quid aliud publice cum dignitate peragendum est. Cum autem ii certis magistratibus et honoribus praediti sint, habent etiam praeter commune senatorium munus, curamque totius reipublicae peculiaria officia pro diuersitate magistratuum siue honorum attributa. Ac archiepiscopi quidem et episcopi officia quae sint, nemini Christiano incognitum est, nec vllum ii peculiare habent in Polonia, praeter ceteris nationibus: nisi quod Archiepiscopus Gnesnensis perpetua quadam Pontificis Max. legatione fungitur, et legatus natus sedis apostolicae appellatur. Quo nomine ampliorem habet iurisdictionem: de qua suo loco attingemus. Habet etiam primatis honorem ab eadem sede apostolica, absque eo, quod est antiquo gentis instituto, et praerogatiua primas regni, et princeps senatus. Proinde penes eum est potestas indicendi comitia, conuocandi senatum, senatusque consulta definiendi et edicendi, absente rege, et regno vacante. Palatini munera sunt, esse ductorem copiarum suae satrapiae in expeditionibus bellicis indeque nomen habet

habet lingua vernacula, vt Voieuada dicatur, quasi dux belli, siue copiarum. Voieuada. Palatinus autem dicitur Romanorum imitatione, apud quos sub imperatoribus non obscurum erat nomen, honosque comitum palatinorum. Porro in pace palatini est, in sua cuiusque satrapia conuentus nobilitatis instituere, iisque, & iudiciis praesidere: pretia rebus venalibus praeter tempus comitiorum & belli imponere: ponderum & mensurarum curam gerere. Iudaeorum quoque patrociniū & iudicia ad palatinum pertinent. Castellani quasi legati sunt palatinorum, ductoresque & praesides nobilitatis sub suo quisque palatino. Appellatur autem Castellani etiam vernacula lingua, mutuato a Latinis vocabulo, a castellis siue oppidis, eorumque territoriis, quae singuli singula habent attributa: non quod dominatum, iurisdictionem, aut curationem in eis habent, sed legationem tantum bellicam, cuius modo fecimus mentionem: plerique etiam certos redditus anniuersarios: indeque suam quisque denominationem sumit, videlicet, vt Voiniciensis, vel Sremensis, vel alius cuiuspiam loci Castellanus vocetur. Vocantur etiam per sepe nomine vernaculo domini, loci appellatione in ki vel ski syllabam deflexa, verbi gratia, pan Posnan'ki, pan Ploski. Solus autem Cracouiensis Castellanus, praeter nomen & redditus, nihil habet commune cum aliis: Sed liberum is honorem habet, absque vilo prorsus munere, praeter commune senatorium. Tam palatinum autem, quam Castellatum, lege esse non licet quenquam in ea satrapia, in qua nullum proprium habet fundum, seu bona terrestria. Vocanturque ii vtrique vulgo communi vocabulo dignitarii, quasi dignitate & honore praediti, addito fere satrapiae, seu terrae nomine. Magistratus vero siue officiales regni ab officiis & functionibus quibusdam publicis, quibus funguntur ad vniuersam rempublicam pertinentibus, hanc sumunt communem appellationem. Nam peculiaria eorum nomina superius iam indicauimus: quibus singulis regni nomen adiungitur, vt, verbi gratia, Marefcallus, & Cancellarius regni dicatur, eodemque modo ceteri. Officia vero singulorum haec sunt. Marefcallus quidem magister aulae regiae, & administer consilii publici, penes quem ius est conuocandi senatum iussu regis, vel primatis, praestandi silentium & audientiam, faciendi potestatem dicenda sententiae, legatos externos introducendi, eiciendi e consilio eos, qui ad id non pertinent, pronuntiandi decreta regiae in causis infamiae capitalibus, promulgandi ad populum senatus consulta, moderandi pompis publicis, hospites illustres suscipiendi, compescendi motus inquietorum atque turbulentorum, non modo circum senatum & in publico, sed etiam in priuatis principis coenaculis & habitaculis, animaduertiendi in delicta, quae in loco & oppido domicilii suiue hospitii regii, vel comitiorum admittuntur, denique in comitiis & in comitati regio diuersoria distribuendi, & imponendi rebus venalibus pretia: unde etiam vestigal seu tributum forale ipsi prouenit. Marefcalli etiam in aulicum regis comitatum & ministros mensae regiae, aliorumque munerum aulicorum (profanos praesertim) iurisdictioni, censurae, et animaduersioni: eoque gestat is in publicis conuentibus, et regi in proparulum prodeunti praefert erectum sceptrum ligneum, siue baculum. Cancellarius et Vicecancellarius, nominibus et loco distincti, sed potestate et munere exaequati, diplomatis, edictis, mandatis, epistolis, et aliis scripturis regis conscribendis atque signandis, quaeque ad eum mittuntur accipiendis, et legendis praesunt. Itaque in potestate sua habent signa regiae, Cancellarius quidem maius, Vicecancellarius vero minus. Auctoritas eorum eo vsque patet, vt multa inconsulto principe signare: quae vero contra leges esse videntur, iubenti illi negare possint. Dant etiam responsa regio nomine, et quibus de rebus consilium haberi debet, in senatu proponunt: denique senatus consulta, regiaeque & comitalia placita ac decreta litteris mandant, & in publicum edunt. Sunt etiam ii cognitores priuatarum querimoniarum, & prouocationum ab vrbani et oppidanis, praefectorumque iudiciis,

Castellani of-
ficia & no-
men.

Castellani
Cracouiensis
praerogatiua.
Le palatinis
& castellanis
lex.
Dignitarii.
Officiales siue
magistratus
regni.

Marefcalli re-
gni officia.

Cancellarii &
Vicecancellarii
officia.

diciis, ad regium tribunal deuolutorum: Secretariis, scribis, sacerdotibus, concionatoribus, & cantoribus aulicis, cerimoniisque ecclesiasticis moderantur: is praesertim, qui est de sacro ordine. Lege enim, quamuis non antiqua, alterutrum ex his sacri, alterum profani ordinis esse oportet, cum antiquitus soli fere sacerdotes eo munere fungerentur. Sunt autem ii proxima expectatione honorum sui uterque ordinis. Sed neque sacerdoti cum episcopatu, exceptis Praemisliensi, Culmensi, Chelmeni, & Camenecensi, neque profano, siue seculari, cum villo palatino vel Castellania, retinere munus hoc licet, praeter peculiarem indulgentiam, aut conuentionem: Est autem vsitatum, ut de Vicecancellario fiat Cancellarius propter loci & sententiae dicendae praerogatiuam. Thesaurarius ipso nomine indicat munus suum. Est enim promus & condus thesauri regii, symbolorum siue insignium regni, quae sunt, corona, pomum, sceptrum, & gladius, supellectilis & redituum regiorum, scripturarumque et monumentorum publicorum: auctor et moderator quorumvis quaestorum, curatorum, atque dispensatorum principis, & rationum reddendarum exactor, monetariae officinae magister, stipendiorum tam militarium, quam aulicorum solutor: reddendae principi rationi obnoxius. De Marescalco curiae, et praefectis, referendariis, & secretariis dicemus postea. Numerantur etiam inter magistratus et officiales regni: duo duces exercitus: quorum alter generalis et supremus exercituum regni capitaneus, alter campi ductor, seu campestris capitaneus dicitur. Ac ille quidem dux est & moderator belli secundum principem, & vicariis principis. Ducit exercitum, capit locum castris, acies instruit, dat signum pugnae & receptus, comitatus & annonae curam in bello gerit, praetia rebus venalibus imponit, ponderibusque et mensuris earum modum statuit, & in delinquentes animaduertit. Campestris vero, huius est quasi vicarius, a principe datus, excusiarum potissimum explorationumque curam gerit, et mercenariis militibus, illo praesertim altero absente, praestit. Neuter tamen in senatu locum habet: quin temporarii esse perhibentur, neque inter magistratus regni habitis superioribus temporibus. Longe minus autem alii quidam, qui et ipsi nostra fere memoria pro magistratibus regni haberi & appellari coepere. Neque tamen in senatu locum habent, neque functionem ullam ad vniuersum regnum perinentem. Ii vero sunt, gladius, pocillator siue pincerna, structor mensae, quem incisorem vocant, dapifer, subdapifer, magister culinae, qui dapibus apparandis et cocis regis praestit. Et certe aut iidem sunt terrestres Cracouiensis satrapiae, aut ea sola de omnibus nullos habet. Itaque nos quoque de sententia peritorum inter terrestres honores et magistratus eorum officia exponemus. Dicuntur autem terrestres honores & magistratus, qui non vniuersi regni, sed terrarum atque satrapiarum sunt peculiare. Officia terrestria vulgo appellantur: & his qui praediti sunt, officiales terrestres. Sunt autem ii, succamerarius, capitaneus, gladifer, vexillifer, pincerna, subpincerna, incisor, subdapifer, dapifer, tribunus, iudex, subiudex, notarius, thesaurarius, venator, agaso, siue equorum curator. Habentque certas suas functiones, siue carationes antiquitus in sua quisque satrapia siue tractu, ac terra, ut vulgo loquuntur: quarum quaelibet olim, discerpro in multis dominatus regno, suum ducem habuit. Eius autem hi fuerunt administri peculiare. Nunc magna pars solum nomen nudumque honorem resinent. Quales sunt gladiferi, pincernae, incisores, dapiferi, subdapiferi, ac thesaurarii: nisi quod in extraordinariis iudiciis, quas commissiones vocant, regis mandatis subseruiunt, et in colloquiis assident. Tamen etiam nunc ii peculiaribus suis muneribus fungi recte posse existimantur in suo quisque tractu, a quo denominationem habet, quoties eum princeps addit: nempe ut gladifer Posnaniensis, in Posnaniensi satrapia, gladium ipsi praefert in solenni pompa: pincerna poculum administret: incisor siue structor mensam apponat: dapifer dapes inferat: subdapifer dapiferum cum scepro seu baculo praecedat,

Thesaurarii
officium
Regni sym-
bola.

Duces exerci-
tus siue capita-
nei.

Magistratus
quidam alii.

Officiales
seu magistra-
tus terrestres.

Gladifer.
Pincerna.
Incisor, siue
structor.
Dapifer.
Subdapifer.

cedat, subpincerna potus curam gerat, thesaurarius condus ac promus pecuniae sit ac suppelletilis eius. Ceteri sane funguntur etiam nunc fere suis muneribus. Ac vexilliter quidem in bello vexillum praefert exercitui suae satrapiae: tribunus custos est arcis in suo quisque tractu, durante bello: itaque vacationem habet militiae: venator venationibus et siluis praestit: agaso, equitio siue armento equorum, iudex causis et controuersis priuatis nobilitatis disceptandis et iudicandis praesidet, vna cum subiudice: qui eius est socius, non vicarius, loco tantum inferior. Notarius scriba est et actarius iudicii: sed habet ipse quoque in iudiciis ius dicendae sententiae, consuetudine magis, quam legum praescripto. Ceterum succamerarius (ut eius partes postremo loco explicemus, licet honore omnibus his anteeat) olim fortassis praesuit cubiculo et cubiculariis principis in sua quisque terra: nunc regendis modo finibus agrorum ac bonorum terrestrium praestit: quem itidem atque iudicem, subiudicem, et notarium iuratum esse oportet. Habetque is ad id munus obeundum vicarios, et ipsos iuratos in singulis territoriis singulos, qui camerarii vocantur, siue cubicularii, propter ea fortassis, quod antiquitus ministri cubuli principis ad id munus legabantur a succamerario. Nunc is eos sibi legit arbitratu suo ex equestri ordine eiusdem territorii, et iureiurando addigit, mutatque quoties vult. Cracouiensis succamerarius praeter ceteris ea praerogatiua praeditus est, ut salinarum eius ipsius tractus arbiter sit et inspector. Capitaneorum officia statim exponemus. Ceterum hi, de quibus modo egimus, non omnes in omnibus satrapiis sunt, neque in singulis singuli. Et Cracouiensis quidem satrapia succamerarium, gladiferum, dapiferum, tribunum, iudicem, sub iudicem et notarium habet singulos: Posnaniensis ceteros quidem habet itidem singulos: succamerarios vero, iudices, subiudices et notarios binos. Habet enim hodie terra Vuschnensis peculiare, quae a Polonia quodam tempore seiuincta fuit. Sandomiriensis satrapia ceteros quidem et ipsa singulos habet, praeter tribunum, quem etiam Prissouienae territorium, non ita pridem, suum habere coepit. Calissiensis item eosdem omnes habet singulos. Siradiensis structorem et subdapiferum caret: gladiferum, pincernam, dapiferum, habet singulos: succamerarios, vexilliferos, iudices, et notarios binos. Habet enim hos Velunense territorium suos, ex quo tempore auulsum fuit a Polonia, sicut arbitror. Tribuni item duo sunt in eadem satrapia, maior et minor. Lenciciensis gladiferum, structorem, et subdapiferum non habet, ceteros habet singulos. Itemque Brestensis. Inouladislauensis vero gladiferum vnum habet, structorem et subdapiferum nullum: reliquos omnes binos. Habet enim Dobriniensis terra peculiare succamerarium, vexilliferum, pincernam, dapiferum, tribunum, iudicem, subiudicem et notarium. Russia quinos habet succamerarios, vexilliferos, pincernas, dapiferos, tribunos, iudices, subiudices, et notarios: nempe Leopoliensem, Praemisliensem, Sanocensem, Haliciensem, & Chelmemensem: gladiferum, structorem, subdapiferum nullum. Podolia itidem nullum de his tribus: reliquos vero singulos, exceptis tribunis, quos duos habet, Camenecensem atque Trebovulensem. Lublinensis satrapia gladiferum, structorem, & subdapiferum nec ipsa habet: vexilliferum, pincernam, ac dapiferum singulos, ceteros binos. Lucouiense enim territorium peculiare habet succamerarium, tribunum, iudicem, subiudicem, & notarium. Belsensis succamerarium, vexilliferum, pincernam, dapiferum, iudicem, subiudicem, & notarium habet singulos, ceteros non habet. Plocensis succamerarium, pincernam, dapiferum, ac tribunum singulos, iudicem vero et subiudicem, notarios binos (habet enim hos Zaucrensis territorium suos) structorem ac subdapiferum ea satrapia caret: Rauensis vero structorem item & gladiferum: subdapiferum vnum habet: reliquos autem ternos, territoriis distinctos, videlicet Rauensem, Gostinensem, & Sochaciouensem. Masouia iudices habet vndecim, totidem quot territoria: nimirum, Cynrensem, Viznensem, Varsauiensem, Nurensem, Vyslogrodensem, Zacro-

Subpincerna.
Thesaurarius.
Vexillifer.
Tribunus.
Venator.
Agaso.
Iudex.
Subiudex.

Notarius siue
scrba.
Succamerari-
us.

Camerarii.

Succamerarius
Cracouiensis.
Officiales Cracouiensis satrapiae.

Posnaniensis.

Sandomiriensis.
Calissiensis.
Siradiensis.

Lenciciensis.
Brestensis, Inouladislauensis.

Russica.

Podolica.

Lublinensis.

Belsensis.
Plocensis.

Rauensis.

cimensē, Ciechanouiensē, Lomzensē, Ostrolencensē siue Zembrouiensē, Rozanensē, & Liuensē: subiudices & notarios totidem: succamerarios vno minus: Zembrouiensē enim territorium eo caret: Pincernas atque dapiferos octonos. Rozanensē enim et Liuensē, atque idem Zembrouiensē territoria hos non habent: vexilliferum ne Lomzensē quidem: subdapiferum autem neque hæc ipsa, neque Nurense, neque Vissegrodensē: Porro subpincernas et thesaurarios totidem, quot subdapiferos habet Masouia, nempe quinque: subpincernam item Rauensis satrapia habet: Brestensis vero thesaurarium: ceteræ omnes neutrum: magistrum culinæ nulla præter Cracouiensē, si modo non regni is est. Agasonem nulla, præter Russiam: venatores, solæ Cracouiens, Posnaniensis, Siradiensis atque Lenciciensis, singulos: Sandomiriensis vero & Masouitica binos. Hæc quidem Vizenfem & Lomzensē: Illa vero Sandomiriensē & Radomiensē. Habent & Osuiciensis et Zatoriensis terræ suos iudices singulos: habet etiam Seueriensis ab episcopo. Ceterorum terrestrium magistratuum nullum habet Silesia, præfectis siue capitaneis exceptis, de quibus iam dicendum est. Capitaneus, quem præfectum recte dixerimus, addito nomine arcis, cui præest, custos ac defensor non solum arcis regię, verum etiam pacis atque tranquillitatis publicę in sua quisque præfectura, quam a vi tutam debet præstare & vindicare, & furibus, laconibusque repurgare. Itaque iurisdictionem, coercionemque habet late patentem, non modo in agrestes et oppidanos, verum etiam in equestris ordinis homines: qua de re accuratius suo loco tractabimus. Adhæc omnium aliorum iudicum, ecclesiasticorum iuxta ac profanorum sententias ad extremum executioni mandat, si executores alii nolint, vel non proficiant. Gerit etiam curam commodorum et reddituum principis, qui ex re familiari, ac sensibus & censuibus oppidanorum & agrestium proueniunt. Et omnino arces, et villæ, seu rustica prædia cum suis sartis tectis, et oppida, pagique principis, in ditione præfectorum sunt. Solus omnium Cracouiensis præfectus licet amplissimam iurisdictionem habeat, tamen satorum testorum arcis, et reddituum principis curam non habet. Est enim magnus procurator eius arcis, qui virumque hoc onus sustinet. Nam Posnaniensis præfectus licet maiores etiam prærogatiuas et iurisdictionem in tota maiore Polonia obtineat, atque ob id generalis maioris Polonię capitaneus vocetur: curat tamen sarta tecta arcis Posnaniensis duntaxat, et redditus regios eiusdem territorii. Cetera enim territoria iurisdictioni eius subiecta, habent fere suos curatores, quos etiam minus propriè præfectos appellamus: de quibus post agemus. Oportet autem præfectum esse equestris ordinis, agros et fundos proprios in ea ipsa præfectura, cui præficitur, habentem. Neque externo autem, neque regio, vel ducali genere orto, conferri præfecturam fas est. Nec duas cuiquam habere licet: ac ne vnam quidem, primariam duntaxat et iurisdictione præditam, cum primaria castellaniam vel palatinatum eiusdem satrapię; Posnaniensis et Cracouiensis exceptis: in quibus non idem ius est. Ne Silesicę quidem cadunt sub hanc legem. Habet præfectus quilibet suum vicarium, quem Vicecapitaneum vel Burgrabium vulgo vocant. Nos subpræfectum fortassis non inepte dixerimus, penes quem est vicaria præfecturę totius potestas, et rerum iudicarum executio. Habet et alterum administrum statorum, ac certis temporibus peragi solitorum iudiciorum, quem iudicem castrensem dicunt. Virumque arbitratu suo creat et abdicat: sed virumque iuratum itidem, atque ipsum præfectum, et ex equestri ordine esse, certaque bona terrestria in ea ipsa præfectura habere oportet. Nec eundem iudicem et subpræfectum, terrestremue et castrensem esse fas est. Habet item præfectura quæque actuarium iuratum, quem notarium castrensem nominant. Non sunt autem satrapiis, verum arcibus ac territoriis fere, quæ districtus vocantur, distinctæ præfecturę: nonnullę etiam complura territoria in se complectuntur. Sunt vero hæc totius Polonię præfecturę: in maiore quidem Polonia vnica generalis,

Capitanei siue
præfecti.

Cracouiensis
præfecti priuilegium.
Magnus procurator arcis
Cracouiensis.
Maioris Polonię generalis
Capitaneus.
De præfecturis leges.

Vicecapitaneus.

Iudex castrensis.

Notarius castrensis.
Præfecturę totius Polonię

lis, Posnaniensē, Costensē, Vuschnouensē Calissiensē, Gneinensē, Pysdrensē, Coninensē, Kcinenensē, et Nacienensē territoria complexa: in minore autem Cracouiens, quæ præter primarium, alia tria territoria, videlicet Prossoniensē, Xianzensē, et Lelouiensē in se continet. Præter eam sunt, Sandecensis et Biencensis præfecturę cum iurisdictione. In Sandomiriensi vero satrapia sunt: Sandomiriensis, Radomienis (Stenzicenses quoque territorium dudum complexa) quod iam peculiarem præfectum habet. Corcinenis, quæ et nouę ciuitatis dicitur, Chencinenis, Opocinenis, Pilsnensis. In Lublinensi eiusdem nominis præfectura est, et Lucouienis. In Siradiensi Siradiensis, quæ et Schadcouiensē quoque et Radomiscensē et Petricouiensē territoria annexa habet: Velunensis irem et Ostresslouiensis. In Lenciciensi vnica est, tria habens territoria, nimirum Lenciciensē, Brezinenensē, et Orlouiensē. In Cuiavia Brestensis, Crusuiciensē item et Coualienensē, et Prædecensē territoria adiuncta habens: Iunivuladislauiensis cum annexo Bydgosciensi territorio: et Bobrovunienis, Dobrinensē, Ripinensē et Lipnensē territoria complexa. In Russia Leopoliensis, Præmisliensis, Sanocensis, Haliciensis, Chelmenis, et Crasnostauiensis. In Podolia Camenecensis atque Trebovulienis. In Belsensi satrapia, Beltenis, Buscensis, Grodlensis, et Grabenecensis. In Plocensi vnica cum tribus aliis territoriis, Zaucrensi, Mlauensi, Srenensi siue Srenscen i. In Masouia Cynrensis, Vizensis, Variaviensis, cui Nurense quoque territorium parer, Vissegrodensis, Zacrocinensis, Ciechanouiensis, Lomzensis, Rozanensis (in qua est et Macouiensē territorium) et Liuensis. In Rauensi vero satrapia tres præfecturę sunt, Rauensis, Gostinensis, et Sochaciouiensis. In Silesia sunt Osuiciensis et Zatoriensis. Præter has præfecturas sunt et alię de superioribus fere detractę, quæ peculiariter, quamuis minus Latine, tenentur; earumque præfecti tenentarii vulgo vocantur: qui partim non habent sua territoria, partim habent, verum sine vlla iurisdictione in nobilitatem. Nam ea est penes veros præfectos, quibus eę tenentur, voluntate regia, propter vilitatem, vel aliqua alia de causa, detractę sunt. Sunt autem ii tenentarii curatores modo regionum prædiorum atque reddituum, et castellorum, plebisque subiectę, non dissimili conditione magni procuratoris arcis Cracouiensis. In iis leges eę, quę de præfecturis dudum commemoratę sunt, locum non habent. Omnium autem præfecturarum redditus partim ex agricultura, & re pecuaria, partim e molis frumentareis & siluis, partim e censibus, et pensionibus agrorum vel eorum fidei committuntur, ita vt rationibus reddendis obnoxii sint. Condonutatum est, eas præferri, quę iurisdictione carent, quęque non sunt primarię annis de capite deducatur. Quod cum in desuetudinem abiisset superiori tempore, comitiarum decreto nunc renouatum est. In iis vero præfecturis, quę iurisdictionem habent, si vsus reipublicę oppignorationem requirat, etiam assensu senatus comitali opus est. Sola Sandomiriensis priuilegio quodam neque oppignorationi, neque locari perpetua locatione potest. (117) Habent et episcopi, et procures,

Præfecturę sine iurisdictione ne tenentur.

Præfecturarum redditus & administratio.

Sandomiriensis præfecturę priuilegium.

(117) Qui notionem de præfecturis cum iurisdictione & sine iurisdictione, exactam habere velit, legat libellum de præfecturis Polonię & M. D. Lit. celebris D. Danczewski in academia Zamoscensi Astronomię professoris, quem lingua Polona edidit, cuius inscriptio: *Traktat o Szaroſwach*, nuper iterum typis exscriptum Varſavię litteris Mizlerianis. In hoc scripto omnia, quę de præfecturis scire conuenit, ex regni legibus accurate enarrantur, addita historia, iuribusque singularibus vnus cuiusque præfecturę. Ibi inuenitur etiam accuratus syllabus omnium præfecturarum in regno & Lithuania,

nia, ordine alphabetico. Quę Cromerus dixit, ad hoc faciunt, vt sciamus, qualis illius temporibus, regni Polonię fuerit status, quod quidem utile ac necessarium est, sed nobis iam ad discendum hodiernum statum omni ex parte haud sufficit. Sed quę desiderari possint, ea iam in Strykovi Sarmatia supra addidi, numerum & ordinem, senatorum regni & Lithuania, statu & belli ministrorum, præfectorum & officialium terrestrium quod attinet. Ideo in Cromero eandem repetere rem, superuacaneum mihi videbatur.

præfetti alii
præter regios
Burgrabii Cra-
covienses.
Zupparii suq
salinatos.

Telonæ.
Exactores tri-
butorum.

Notarius the-
sauri.
Scriba castren-
sis.
Officia curiæ.

Secretario-
rum officia.

Primi secreta-
rii officium.

Marescalci cu-
riæ.
Thesaurarii
curiæ.
Succamerarii.

atque equites locupletiores nonnulli arces et præfectos suos: sed hoc nomine principi nequaquam obnoxios. Habet arx Cracoviensis peculiariter decem custodes, qui Burgrabii, sumpto a Germanis vocabulo, appellantur, sine vlla potestate, præfetti auctoritati obnoxios: qui pacis iuxta ac belli tempore nocturnas, atque etiam diurnas, quando opus est, excubias per se, vel per administratos suos servant: habentque militiæ vacationem: et eo nomine ambitur id munus a multis, et a rege conferitur. Salinæ et alia metalla habent suos curatores & administratos iuratos, & rationibus reddendis obnoxios. Præest autem salinis Bochnensibus & Veliscensibus, earumque administris & operis vnus salinator, quem Zupparium Cracoviensem vocant. Russicis item vnus, quem Russicum appellant. Est & honorata hæc vtraque curatio. Sed neque in regni, neque in curiæ, neque in terrestribus magistratibus numeratur: quemadmodum neque telonæ, siue quæstores teloniorum, neque tributorum atque exactionum publicarum exactores. Et ii vero vtrique rationibus reddendis obnoxii sunt. Telonæ quidem, si non redemerint telonia: quod faciunt plerumque. Hos omnes in hunc locum terrestrium magistratum coniecere libuit, propterea quod eorum curationes ad præfectorum officia nonnihil accedunt. Scribam quoque siue notarium thesauri regii nihil vetat his adicere, quem rex ipse edit, ac thesaurario vicarium adiungit. Est & scriba castrensis, quem etiam notarium campestrum vocant, mercenariorum militum conscriptor, & solutor stipendiorum. Sunt etiam a terrestribus magistratibus non multum diuersa ministeria quædam in aula principis, quæ officia curiæ dicuntur. Quorum administris terrestrium plerorumque & regni officialium (quorum sunt cognominis) quotidianis ministeriis in aula principis funguntur, fidemque suam principi ad suum quisque ministerium iureiurando obstringunt. Sunt autem ii: marescalcus, thesaurarius, seu vicethesaurarius, succamerarius, referendarii duo, pincerna, structor mensæ, subdapifer, dapifer, magister culinæ, & præfectus currum. Nuper etiam his accessere, vexillifer, ac ductor aulicæ militiæ. Qui omnes addito nomine curiæ, a superioribus magistratibus & officialibus cognominibus suis distinguuntur: nempe vt marescalcus curiæ, thesaurarius curiæ, atque eodem modo alii dicantur. Nec scio an & secretarii in hunc ordinem referri debeant, licet nullum peculiare certumque munus attributum habeant, sed ad nutum principis præsto sint, in obeundis eius nomine legationibus, in scriptionibus & lectionibus publicarum & regiarum scripturarum, in acciendis ac deducendis ad regem, vel in senatum illustribus hoipibus & legatis principum, in exquirendis & referendis sententiis ægrotorum, & a consilio absentium primariorum senatorum, in recognoscendis pro principe locis, factis, & causis controuersis, regionum præsertim hominum & administrorum inter ipsos, vel cum magistratibus suis, & si qua sunt alia honesta, & cum dignitate coniuncta ministeria. Numerus eorum certus non est. In his eminet vnus, qui appellatur primus seu maior secretarius. Is absentium cancellariæ præsidium vicem supplet in aula & comitatu principis: Nec tamen, vt illi, gestat signum regium, sed quoties opus est, petito ab ipso annulo signatorio, tam diplomata publica, quam epistolas, ipso præsentem signat. Quod si is quoque absit, peragit ea quispiam de ceteris secretariis, quem princeps iusserit. Habet autem primus quoque secretarius secundum Cancellarium & Vicecancellarium prærogatiuam capeffendi honores publicos & magistratus, qui vacauerint, in arbitrio tamen regio positam. Habet & locum honoratum supra omnes officiales terrestres et aulicos, excepto Marescalco. Marescalcus curiæ, absente marescalco regni, agit omnia, quæ illius muneris sunt: a præsentem etiam socius adhiberi solet ac debet ad ea, quæ sunt maioris momenti peragenda, præfertque cum eo pariter principi erectum sceptrum. Thesaurarius item thesaurarii regni absentis vicem gerit, adhibeturque et ipse a præsentem ad pleraque omnia. Succamerarius, est magister

gister cubiculi atque cubiculariorum, puerorum, aliorumque domesticorum principis administrorum, sub cuius potestate est suppellex ad lectum et cubiculum principis cultumque corporis pertinens. Ianitoribus quoque idem præest. Referendarii, supplicum libellorum magistri sunt, et querimoniis hominum audiendis, cancellariæque, vt verbo legis vtamur, referendis præstant. Quin etiam in litibus vrbis disceptandis præsto sunt eidem cancellariæ, eiusque permisso, exponunt regi cum consilio causas et controuersias litigantium. Nuper adeo sententias quoque rogare coeperunt in regis iudiciis. Sunt autem duo pari potestate, alter ecclesiastici, alter profani ordinis. Ductores copiarum, magistri stabuli, magistri culinæ, et præfecti currum, quæ sint officia, ipsa eorum nomina satis ostendunt. Ceterorum munera iam sunt explicata in terrestribus officiis et curationibus. Eadem enim sunt horum, atque illorum: sed cedunt hi illis præsentibus in sua cuique satrapia siue terra. Hæc autem omnia honorata sunt ministeria: minus illa, interioris cubiculi seruatoris, curatoris lecti, atque dispensatoris. Ceterum stipendiarii & aulici principis equites, concionatores, & sacrifici, quamuis honorato sint loco, tamen inter officiales non censentur: multo minus stipatores, siue satellites, cubiculariique, & pueri: sed perpetui sunt administris principis, & præsto sunt ipsi iter facienti, & quouis loco manenti. Ac sacrifici quidem per vices operantur sacris quotidie præsentem rege. Canunt etiam festis diebus, benedictionesque & gratiarum actiones ritu Christiano ad mensam eius peragunt. Concionator sacris concionibus fungitur. Aulici vero (sic enim vocantur) equites, equis stipendia merent, præsidii, honorisque regii causa, & equestrem eum, vel curulem, equestres fere comitantur. Qui equitatus numerosus est atque splendidus, nobili iuuentute constans. In qua sunt complures magistratibus & officiis non modo aulicis, verum etiam terrestribus præditi. Ei vero Marescalci moderantur. Ceteri ministri non habent necesse equos alere. Itaque pedestres prodeuntem in publicum principem deducunt. In solennibus tamen pompis non inusitatum est, vt equites quoque aulici pedestres equestrem principem antecendant. In longioribus autem itineribus ii, qui equis non merent, vel regis, vel oppidatum suppeditatis, vel conductitiis equis aut curribus vehuntur. Ex his stipatores, præsidii causa sunt circum principem: quod tamen recens est in Polonia: sed auget maiestatem principis. Cubicularii & pueri præsto sunt ad quævis domestica ministeria. Sed cubiculariorum peculiaris vltus est in acciendis in senatum & ad regem consiliariis, & perferendis quoquo versus, litteris, mandatis, edictisque regis. Quam ad rem oppidatum & vicatum eis, mandato principis, equi subministrantur: quæ subuectiones, & lingua vernacula *podwoda* vocantur. Cursum publicum Latini vocant. Incedentem in publico principem, aulici quidem antecedunt, stipatores prælongis securibus, morte peditum Germanorum armati latera eius cingunt: cubicularii vero cum pueris subsequuntur: sed ita, vt & aulici proceribus atque senatoribus profani ordinis, & cubicularii, puerique, episcopis ac secretariis, ecclesiastici ordinis, proxima principi loca, honoris causa, concedant: nisi forte regem regina sequatur. Tunc enim episcopi quoque & secretarii cum proceribus antecedunt: Regnam vero longus ordo sequitur nobilium matronarum & puellarum. Hæc igitur est ratio vniuersæ aulæ & comitatus regii. Mitto enim cantores, abaci custodem, mapparium, canum venaticorum curatores, dimensorum distributores, ianitores, tibicines, tubicines opifices, & alia viliora ministeria: quæ magna est turba, & sumptibus principis alitur. Et quoniam omnia persequimur, volumus quidem certe, habet etiam regina suum comitatum, nec modo puellarum & matronarum, quæ in gynæceo sunt, sed etiam puerorum, cubiculariorum, & aulicorum, in his peculiare administratos, siue officiales. In primis magistrum curiæ, qui omnibus præest, Regnamque prodeuntem cum scepro, antecedit: & magistram curiæ matronam gynæceo mode-

Referendari-
orum.

Alia minist-
ria aulica.

Aulici equites

Stipatores siue
satellites.
Cubicularii et
pueri.

Cursus publi-
cus seu poduo-
da.

Viliora minist-
teria.

Reginæ comi-
tatus.

Magister curie.
Cancellarius
sive secretarius.
Administrare-
gum.

Ecclésiastici
honoris &
magistratus.

Ecclésiastici
ordinis digni-
tatio.

Plebs Polona

Plebei magi-
stratus.
Sculptus sine
aduocatus hæ-
reditarius.
Aduocatus ip-
se dicitur.
Scabinus.
Consules, sive
decuriones.

Magister ciui-
um.
Magistri con-
tubernariorum.

Aediles.

rantem: Deinde cancellarium, vel secretarium: cuius sunt munera, litteras nomi-
ne reginæ conscribere, & signare, legere, & compellanibus eam responsa dare.
Quod quidem nescio, an cum magistro curiæ commune habeat. Est autem & hic
discrimen inter cancellarium & secretarium, quod hic non gestat signum reginæ,
sicut ille: sed ab ea, quoties opus est, utendum accipit. Habet regina etiam
thesaurarium suum, & pincernam sive pocillatorem, & fructorem mensæ, & sub-
dapiferum, & dapiferum, & culinæ ac stabuli magistros singulos: itemque dispen-
satorem, abaci custodem, mapparium, & ianitores eodem, quo regii sunt, hono-
ris discrimine: quibus omnibus victus, vestitus, & mercedes a rege præbentur.
Indi sem ipsius quoque reginæ mensa instruitur, res vestitaria, mundus muliebris, &
iura intra comparantur. Quod si ea regi superstes sit, vidua de suo, ac de fructi-
bus & redditibus eorum bonorum, quæ rex ipsi dotis ac donationis, propter nupti-
as, nomine, de amplissimi consilii sententia attribuerit, sese cum vniuerso comitatu
suo deinceps sustentat. Atque hæc de magistratibus regni, terrestribus, & aulicis
nobis decursu sunt. De ecclesiasticis magistratibus, honoribus, ministeriis & cu-
rationibus, quales sunt secundum archiepiscopos & episcopos, suffraganeorum, ab-
batum, præpositorum, decanorum, archidiaconorum, scholasticorum, cantorum,
custodum, cancellariorum, vicariorum in spiritualibus, officialium, commissario-
rum, ministrorum, priorum, custodum sive guardianorum, poenitentiariorum, paro-
chorum, quos etiam plebanos vocant, non est operæ pretium hic nos persequi: ne
de collegiis quidem, canonicorum, monachorum, & monacharum, fratrum, conuen-
tualium, vicariorum, prælatorum, mansionariorum, & si qua sunt alia. Neque enim
peculiare quicquam habent apud Polonos præ ceteris gentibus & nationibus Chri-
stianis, neque ad rempublicam pertinent, archiepiscopis et episcopis exceptis, & si qui-
bus forte præterea peculiariter quædam reipublicæ munera, quorum superius men-
tionem fecimus, mandantur. Magnus tamen, ut par est, honor eis & omnibus sacer-
dotibus habetur, solo sacerdotii nomine: maior etiam olim habebatur, id quod e ve-
tustioribus litterarum monumentis deprehenditur. Omnes autem ii episcoporum &
archiepiscoporum potestati & iurisdictioni subiecti sunt, præter, si qui pontificis
maximi, cuius eximia potestas est, auctoritate exempti sunt. Plebs urbana, & agre-
stes, partim principi parent, partim proceribus & equitibus: partim certis sacerdotiis
attributa sunt. Reguntur autem a suis quæque dominis, eorumque præfectis ac pro-
curatoribus, ex æquo & bono, siue ex arbitrio magis, quam certis legibus. Quan-
quam non carent tamen suo quæque iure: quod non est vnius modi, quemadmodum
posterius ostendemus. Præter dominos autem, eorumque præfectos & procuratores,
habet plebs quæque oppidatim, vicatim, & pagatim suos magistratus. Ac in pa-
gis quidem sculterum, siue aduocatum hereditarium vocant, qui est quasi dedu-
ctor ac defensor coloniarum: qui vel ipse per se, vel per vicarium suum, quem &
ipsum aduocatam, seu iudicalem, vocant, cum adiunctis aliquot ex aratorum nu-
mero scabinis (sic appellantur iudices, siue assessores iudicii) ius dicit. In ciuita-
tibus autem et oppidis & vicis præter hos, sunt etiam consules. Ita vocamus eos,
qui et veteribus decuriones appellantur: pene quos est ciuitatis cuiusque gubernatio
et custodia: in delinquentes animaduersio: publicorum commodorum administratio,
curaque ædificiorum et sartorum tectorum publicorum. Inter eos autem vnus
præsides magister ciuium, quem vulgo proconsulem vocitant, qui eos, quoties o-
pus est, conuocat, et in consilium adhibet. Nam leuiores sine illis ipse gerit.
Consulum non idem est vbique numerus. Habent item singula opificum socie-
tates et contubernia in qualibet ciuitate et oppido suos magistros, et his adiu-
ctos aliquot seniores. In maioribus urbibus sunt etiam ædiles vnus et alter de
numero decurionum delecti, pecuniæ publicæ quæstores, et sartorum tectorum
curatores. In oppidis vero et vicis communiter hæc a decurionibus curantur.

Hos

Hos magistratus in oppidis præsertim, iuratos esse oportet, præter aduocatos hæ-
reditarios. Nullos autem communes magistratus pagi inter se, neque ciuitates
habent. Hæc de plebeis magistratibus. Creandorum magistratuum, et hono-
rum mandandorum in Polonia non vna est ratio. Olim episcopi ex præscripto sa-
crorum canonum a collegiis primariorum sacerdotum, quæ capitula cathedralium
ecclesiarum vulgo nominant, legebantur: nunc princeps, vmbatili quadam ele-
ctione illis relicta, aut ne relicta quidem, solus arbitratu suo edit episcopum, et
pontifici maximo commendat, (quod fiebat etiam a collegiis) ut eius auctoritate
approbatur, præficiatur, et ab aliis episcopis consecratur. Coeperunt autem sic
editi siue nominati indulgentia, vel conuientia quadam, admitti ad consilia publica,
priusquam approbentur a pontifice: non item ad functiones sacras, et iurisdic-
tionem ecclesiasticam, et administrationem bonorum. Sed a morte episcopi collegi-
um sacrum, distributis inter se curationibus, bona vacantia administrat: excepta Gne-
shensi dioecesi, quæ peculiarem habet oeconomum, etiam viuente archiepiscopo.
Ius autem dicit in ea, iuxta ac in aliis dioecesium vacante sede, vnus aliquis, quem
collegium administratorem temporarium renuntiauerit. Abbatum et præposito-
rum eligendorum ius collegia monachorum hætenus retinere: sed iam vix reti-
nent, ab episcopis primum, deinde a regibus etiam labefactatum et violatum. Ad
electionem quidem certe regius assensus, et episcopi auctoritas accedat oportet.
Ceterum in sodalitiis et conuentibus fratrum mendicantium neutrum horum re-
quiritur. Ne in inferioribus quidem et quali vicariis locupletiorum monasterio-
rum curationibus, quas fere præposituras vel prioratus vocant. Prælati et cano-
nici ecclesiarum cathedralium, parum a pontifice maxime, parum ab ipsarum epi-
scopis alternis mensibus creantur. Primariorum tamen secundum episcopos in
vnaquaque ecclesia prælatorum, et nonnullorum canonicorum edendorum, siue
commendandorum, et, ut vulgo loquuntur, præsentandorum ius regi concef-
sum est, pontificum superiorum indulgentia. Indultum est idem ius etiam pri-
uatis quibusdam, præsertim episcoporum curatoribus, in aliis quibusdam sa-
cerdotiis. In paroeciis vero & aliis minoribus sacerdotiis visitatum et le-
gitimum est, ut ius edendi sit penes eos, unde profecta est dotatio cuius-
que sacerdotii, vel in quorum bonis id, prouentusque eius sit sunt, si ta-
men, ut penes episcopum sit approbatio editi, et reprobatio, si non sit idoneus:
aut si plures pariter edantur, diiudicatio. Quod de illis quoque, qui a rege, vel
alio quopiam profano commendantur, siue præsentantur, intelligendum est. Vo-
cantur autem patroni vltimo iuri pontificio nomine collatores etiam vulgo, qui
ius hoc edendi, siue præsentandi habent: quibus iniuris obtrudi sacerdotem siue
beneficiarium per legem non licet, ne pontificis quidem maximi auctoritate: nisi
si sese indignos eo iure reddiderint, aut intra tempus legitimum vni eo neglexe-
rint. Obtruso poena est proscriptio. Quæ sic obiter, et præter institutum pro-
prium hic nobis perstricta sunt. Ad proprios reipublicæ Polonæ magistra-
tus reuertamur. Palatinos et castellanos, et reliquum omnem senatum regni,
princeps legit, et iureiurando obstringit sibi et regno siue reipublicæ. Idem con-
fert præfecturas, ceterosque omnes magistratus, honores et ministeria publica.
Sed in magistratibus regni illud receptum est, ut non nisi in comitiis renunciatur.
In iudice vero & subiudice, & scriba siue notario terrestribus, ita est adstricta le-
gis potestas principis, ut nobilitas eius satrapie siue territorii, cuius iudex, vel
scriba decessit, conuentu instituto, auctore, & præside palatino, quatuor patres fa-
milias equites eligat: de quibus princeps vnum, quem vult, in locum vacantem
surrogat. Abrogari vero magistratus, aut honor vllus nemini potest, nisi per ma-
ximam vel mediam capitis diminutionem, hoc est, libertatis, ciuitatisue, siue no-
bilitatis & bonæ famæ amissionem: aut si quis alium magistratum, honoremue ade-
ptus sit, quem cum priori retinere iure non possit. Ipse se quisque abdicare ar-

Rr

bitratu

Magistratum
creandorum
ratio.
Episcoporum
electio
Nominatio.

Oeconomus
Gnesnensis.
Administrato-
r.

Abbatum ele-
ctio.

Sacerdotio-
rum collatio.

Senatus & ma-
gistratum e-
questrium cre-
andorum ra-
tio.

Iudicis, sub-
iudicis, & no-
tarii electio.

Magistratus &
honores per-
petui.

Plebeiorum
magistratum
creatio.
Cracouiensis
consulum cre-
atio.

Iudicium iuris
supremi crea-
tio.
Sculterus siue
advocatus ha-
reditarius.

Reditus magi-
stratum.

Episcoporum
& aliorum sa-
cerdotum re-
ditus.

Prætorum Po-
lonie divini
cultus auge-
di studium.

bitratu suo potest. Præfectura, & metallorum, teloniorumque curatione princeps amovere quemlibet, quando vult, potest, nisi cui ipse promiserit, ac diplomate cauerit, ut ad certum tempus, vel quoad vixerit, amoveri nequeat. Ausco item magistratu & ministerio amovere quemque regi licet. Non temere tamen id facit, nec fere sine nota ignominia, nisi lex iubeat. Exactores tributorum annui fere creantur a rege, vel consuali placito. Plebeios magistratus partim domini, vel præfecti creant, partim ipsi sibi ciues & oppidani legunt, præter Cracoviam, ubi palatinus ius legendi senatus habet, abrogandi non habet: nec nisi morte, aut maxima mediae capitis diminutione honorisque, amittitur: ex omni enim numero viginti quatuor consulum, quotannis octo, quos vult, palatinus rebus gerendis præficit, quos præfidentes vocant de quibus certo ordine singuli sunt magistri civium in sex hebdomadas. Nec multum diversa est ratio consulum in aliis quibusdam civitatibus et oppidis, nisi quod præfecti in suis quisque diocesis oppido vnum aut alterum legendi facultatem habent. Cazimiræ, Clepariæ, et Prossoniæ, magnus procurator, arcis Cracoviensis, tam in legendis consulis, tum in aliis rebus præfati vicem obinet. Idem advocatum et scabinos iuris supremi Theutonici, siue Magdeburgensis legit. Ceteros autem scabinos, ipsi consules siue decuriones in sua quisque civitate et oppido legunt, et sacramento asligunt. Cracoviæ advocatum quoque iudicalem. Ceterum scultetus siue advocatus hereditarius in quovis oppido, vico atque pago, semel a domino constitutus magistratum hunc, obnoxium ipsi domino ad equestre ministerium, etque publice ad expeditionem bellicam, etiam ad heredes transmittit. Quin et in externum transferre assensiente domino potest. Est tamen ius fasque domino amovere scultetum, et advocatum hereditarium contumacem, aut inutilem, perfolato ipsi præfati, quod habet inscriptum in diplomate, vel secundum estimationem emolumentorum atque ædificiorum. Nisi quid enorme et priuatione dignum is commiserit. Quo quidem iure multi sic abuti coepere ad augenda commoda sua, ut scultetis et advocatis hereditariis sine ulla culpa eieceris, prorsus, vel in ordinem redactis, agros eorum prædiis suis adiunxerint, iudiciis vero iudiciales advocatos arbitratu suo præficerent. Reditus magistratum regni exigui, terrestrium vero et amicorum nulli fere sunt. Ne urbanorum quidem & oppidanorum, & agrestium vili fere certi sunt. Honorem Poloni satis amplum et luculentum virtutis et honestorum laborum premium esse duxerunt, etiam sine compendio, quod minus generosi animi magis plerumque consecratur. Sunt tamen certæ mercedes, et quasi sportulæ, quæ iudicibus iudiciorumque administris penduntur a litigantibus. Primores aliquot palatini et castellani, mediores tamen habent redditus, partim ex agris et prædiis, partim e salinis, vel teloniis, siue aliis quibusdam pensionibus a principe antiquitus in omne tempus attributis. Episcopi nonnulli peramplos habent, unde non modo ipsi commode et cum dignitate vivere, et senatoria munera laute sustinere, verum etiam inferioris ordinis sacerdotes, socios et administratos suos recreare ac nutrire, et omnem cultum divinum cum dignitate administrare, et egenis denique liberaliter subvenire queant. Habent etiam decimas omnium segetum publico principum ac totius Poloniæ consensu, iam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ attributas, et aliis quibusdam pensionibus, postea vel cumulatas, vel commutatas: indeque cum aliis quibuslibet sacrorum administris, tum parocis, prælatis, et canonicis certas portiones antiquitus segregarunt. Habent et luculentos fundos, prædia, pagos, oppida, arces, et territoria, partim prætorum itidem principum et regum, partim priuatorum munificentia adiecta. Ne abbatum quidem, ac ceterorum sacerdotum, primariorum præsertim, quos prælatos vocant, et monasteriorum, atque etiam parocorum piis et honestis visibus male prospexit similis pietas et beneficentia. Ipsi etiam superiorum temporum episcopi, abba-

tes, et sacerdotes successoribus et posteris suis periculum addiderunt, patrimonialia, vel empta aliunde bona, censuque sacerdotis adiungendo, templorumque splendorem, ædificiorum atque donariorum omnis generis magnificentia augendo, quo augustiorem cultum divinum redderent. Atque hæc omnia cum ipsis adeo personis ecclesiasticis maiorum legibus ac principum benignitate immunita sunt a plerisque omnibus muneribus & oneribus publicis. Quo prolixior autem fuit hominum in ordinem sacrum munificentia superioribus temporibus, hoc erant abundantiores & ipsi, qui de suo liberales erant, licet minus curæ laborisque rei familiari impenderent. Nunc passim in alienas donationes ac decimas inuaditur longe maiore avaritia, rapacitatisque infamia, quam egestatis releuatione. Atque id tentatur etiam (proh nefas) placito & auctoritate comitiorum publica, qua refrenari potius talis priuatorum hominum temeritas & iniustitia deberet: ut fuit refrenata antiquioribus constitutionibus & magistratum severitate laudabiliter iuxta ac utiliter. O tempora! o mores! Nos ad institutum nostrum reuertamur. Multi tamen e sacro ordine nullos habent certos redditus: sed partim episcoporum & opulentiorum non modo sacerdotum, verum etiam profanorum stipendiis, partim ceteræ multitudinis quotidiana beneficentia, & quasi stipe, vitam sustentant. Quales fere sunt etiam ii, qui vocantur mendicantium conventus, siue collegia. Sed nos honorum & magistratum omni ferme ratione explicata, ad iudicia transeamus. Eorum autem ratio varia & perplexa est in Polonia. Habet ordo ecclesiasticus, quemadmodum & apud alios Christianos populos, sua, quibus ceteri quoque homines, nobiles pariter ac plebei obnoxii sunt aliquatenus, in iis præsertim causis, quæ cum religionis, aut personarum, rerumque sacrarum ratione aliqua ex parte connexæ sunt: quales sunt, de institutis & ritibus religionis, quæque his aduersantur de impietate, hæresi, schismate, magia, incantationibus, foenore, sacerdotiorum cauponatione, quam simoniam vulgo vocant: itemque de decimis, & fundis, & quibusvis censibus ac redditibus ecclesiasticis, de cæde, vi, & iniuria sacris iniuncto homini, reiue, aut loco sacro, seu sacerdoti fundo illata. Ad hæc de iure parocinii siue patronatus, quod vocant, & de sacerdotiorum iure quævis controuersia, item quæ de iure matrimonii et natalium, et de miserabilium, egenorumque personarum iniuriis, quæque ex obligatione in foro ecclesiastico facta, oriuntur. Testamentariae causæ profanorum hominum in hoc æque ac profanis foris disceptantur, dummodo extra iudicium testamenta sint condita. Aliter enim in eo foro disceptantur, in quo sunt condita. Nisi quid forte legatum sit pietatis ergo, et ad piam causam, ut vulgo loquuntur, hoc est, templis, ecclesiarumque ministris, aut egenis: quæ causa propria est ecclesiastici iudicii. Est autem iudiciorum ecclesiasticorum summa penes episcopos: quorum vices gerunt ii, quos vocant vicarios in spiritualibus, cancellarii, et officiales: inter quos unus, qui est primarius, generalis appellatur ceteri foranei. Ab episcopis, eorumque vices gerentibus prouocatio est ad archiepiscopos: et ad Gnesnensem quidem ab ipso etiam Leopoliensi archiepiscopo. Idque eo nomine, quod ille est legatus perpetuus, siue, ut vulgo loquuntur, natus sedis apostolicæ. Pertinent autem ad eius prouinciā hi episcopi: Cracouiensis, Vladislaviensis, Posnaniensis, et Plocensis in Polonia: Vratislaviensis in Silesia Boemicae diocesis: Lubussensis in Marchia Brandeburgensi, Vilmensis in Lithuania: et Medniciensis in Samogitia: olim Culmensis quoque in Prussia, et Camenensis in Pomerania sub eo fuerat. Sed nulli sunt postea. Ad Leopoliensem vero, Præmisiensis, Chelmenensis, Camenecensis, Lutensis, siue Luceoriensis, atque Kiouiensis. Extrema tandem prouocatio est ad pontificem maximum, antiquissimo Christianæ religionis instituto. Omnes autem iudices ecclesiastici iudicant, siue adeo iudicare debent, e præscripto ecclesiasticorum et pontificiorum canonum: et præter dictas sententias, et interdicta ecclesiastica, ha-

Benignitas dei
in pios.

Iudicia
ecclesiastica
iudicia.

Ecclesiastici
fori causæ.

Iudices eccle-
siastici.

Archiepiscopi
Gnesnensis iu-
risdictio.

Executio re-
rum iudicata-
rum ab eccle-
siasticis iudici-
bus.

Terrestria iudicia.

Iudiciorum terrestrium loca.

Terrestria iudicia causae. Succamerarii iudicium.

Commissaria iudicia.

bent ius quoddam coercendi fontes, in sui quidem ordinis homines laxius, in profanos autem restrictius, ita ut contra hos ad executionem rerum iudicarum, verbanorum, ac terrestrium magistratuum opem ad extremum implorare necesse habeant. Nec ii iure eis deesse possunt, aut debent. Habent & profani inter se nobiles iuxta ac plebei sui iudicia: quibus sacris initiatum aut sacerdotio praeditum praesse non licet. Ac nobilitas quidem terrestribus iudiciis peculiariter subest: quae a iudice, subiudice et notario terrestribus exercentur, alibi quidem quater, alibi sexies quotannis, alibi vero singulis mensibus: nisi forte iudex, subiudex, aut notarius desit: aut bellica expeditio, vel comitia, colloquiaue (de quibus paulo post dicemus) interueniant. Tunc enim silent iudicia nobilitatis, non terrestria modo, sed et alia. Sunt autem in qualibet satrapia, siue palatinatu, certa oppida, in quibus ius hoc dicitur nobilitati, in eo ipso territorio bona, agrosque habenti. Nec euocari quemquam e suo territorio licet, nisi ipse certa obligatione nominatim ab hac prerogatiua recesserit. Ceterum qui nulla habet bona terrestria, conueniri hoc iure non potest. Ne sacerdos quidem, exceptis causis finium regundorum, et adscriptitii alieni profugi, censi, vel vulnerati: aut si villo alio, quam sacerdotii nomine, bona terrestria possideat: oppida vero ac territoria iudicaria haec sunt: in Cracouiensi quidem satrapia Cracouiensis arx, Prossouia, Xianzum, Lelouia, Biezzum, Cichouia, in quo oppido et Sandecense territorium iudicatur: in Posnaniensi, Posnania, Costenum, et Vuschovia: in Sandomiriensi, Sandomiria, Radomia, Opocinum, Chencini, Vislicia, Pilsna: in Calissiensis, Calissia, Gnezna, Pysdri, Coninum, Keina, Naclum. In Siradiensi, Siradia, Schadeouia, Petricouia, Radomsci. Item Velunia, et Ostressouia: in Lenciciensi, Lencicia, Brezini, et Orlouia: in Brestensi, Breste, Crusuicia, Couale, et Praedecia: in Inouladistauensi, eiusdem nominis oppidum, et Bydgoscia. Itemque Dobrinum, Ripinum, et Linum: in Russica, Leopoldis, Praemisla, Sanocum, Halitia, et Chelma: in Podolica, Camenecia, ac Treboouia: in Lublinensi, Lublinum, et Lucouia: in Belfensi, Belsum, Buscum, Grodlum: in Plocensi, Ploscum, Plonscum, Bielscum, Razianzum, Zawuerze, Mlawia ac Srenscum: in Masouia, Cyrscum, Vizna, Varsovia, Nur, Vissegradum, Zacrocinum, Ciechanouia, Lomza, Zembrouia, Rozanum, et Liua: in Rauenfi, Raua, Gostunum, et Sochaciouia. In Silesia vero Ofuencimense, et Zatorienfe territoria suos vtrunque peculiare habet iudices, qui cum delectis de nobilitate, ius dicunt, praefecto praesidente. Ad eundem modum, et Seueriensis episcopi Cracouiensis ditio sum habet. Olim in Silesia ipsi duces in sua quisque ditioe iudiciis praesidebant. His iudiciis disceptantur pleraque omnes causae nobilitatis priuatae ac ciuiles, quemadmodum loquuntur iureconsulti, ac ciuilitur instituta. Regundorum finium controuersia hoc ipso quidem iudicio primum disceptatur inter equites, vel inter equitem et sacerdotem. Sed ad extremum ad succamerarium terrestrem remittitur: qui in rem praesentem veniens, ipse per se, vel per vicarium suum camerarium illius territorii eam definit, certisque metis atque signis fines controuersos designat. Atque haec est vnica succamerariorum iurisdictio. Ceterum si cum regis bonis equiti sit controuersia, non apud terrestre, et succamerarii iudicium ea disceptatur. Sed princeps equite postulante edit recuperatores aliquot de senatu ac terrestribus magistratibus, siue officialibus eius satrapiae, in qua est controuersia: quos commissarios appellamus. Inter quos etiam succamerarius esse solet: qui in rem praesentem venientes iudicium id peragunt. Idem fit, si sacerdotalis fundus, et ager cum regio controuersos fines habeat: nisi quod episcopus quoque eius dioeceseos editis a principe recuperatoribus vnum, aut alterum de suis adiungit. Eademque ratio est petendi recuperatores a principe in causa heriscundae familiae, siue diuidundae hereditatis inter fratres, et propinquos. Quamquam hoc iudicium etiam praefectus exercere potest. Criminales vero

vero causa de stupro, incendio, latrocinio, & vi armata, alienis aedibus illata, ad praefectorum, siue capitaneorum in sua cuiusque praefectura iudicium pertinent. Ciliales item, quaecunque aduersus eos equites instituuntur, qui certos agros, et bona terrestria nulla habent, et qui, licet habeant, obligatione tamen sua ei foro obnoxios sese fecerunt, aut merent publica stipendia, aut sacris initiato homini damnum, vel iniuriam intulerunt, aut alienum adscriptitium detinent, aut, obstaculis denique liberam fluuii navigationem impediuerunt, aut si quis executionem rei iudicatae prohibeat. Dicit autem ius praefectus in arce, aut alio loco publico suae quisque praefecturae sexta quaque septimana per se ipse, vel per vicarium suum iudicem castrensem. Atque haec sunt iudicia castrensis causae. Officii vero sunt rerum iudicarum executio: viduarum de bonis dotalibus electarum, et aliorum spoliatorum restitutio: itemque in deprehensos in scelere, et recenti, ut dicunt, crimine, aut si quis rem alienam apud se deprehensam non reddat domino repetenti. Ad haec in turbatores conuentium, et iudiciorum, et qui veritis armis vtuntur: in tolerantes censuras ecclesiasticas ultra annum: in iniustos teloniorum exactores, et in facerdoes, qui infirmitate profanorum hominum derogant, aut profanos praeter ius ad forum ecclesiasticum euocant, animaduersione. In quibus causis quouis tempore cuius quarenti praesto esse debet praefecti auctoritas per se ipsum, vel per subpraefectum suum: cuius iurisdictio ad causas officii pertinet, si praefectus ipse ius non dicat. Denique furti suspectos prehendi, reosque iudicandi, et supplicio afficiendi ius habet praefectus, et subpraefectus eius. Equestres tamen non nisi eos, qui ter ab eodem crimine damnatis editi, & in album furum relati sunt. Porro status controuersiae, hoc est, cum de genere cuiusquam ambigitur, et ex causa, quae infamia, confiscationis bonorum, vel capitis poenam (praeter eas, quas dudum praefectis attributas esse exposuimus) annexam habent, atque etiam de eade equitis, ad solius principis iudicium pertinent. De quibus is in comitiis demum cum senatu cognoscit. Praeter, si maleficio in loco domicilii principis ipsius, et sub aspectu eius patratum sit: tunc enim, si auctor recenti, et calenti, quod alunt, facinore comprehendatur, absque citatione princeps eum ipse per se, vel per mareschalcum iudicat. De personalibus vero causis ciuilibus, aut ciuilitur institutis, quae alioqui ad forum terrestre, vel castrense pertinent, princeps iudem quouis loco ac tempore cum iis, quos ad manum habet, consiliariis citatum iudicat. Quae citatio curialis, et post curiam vocatur. Sed eius usus ita restrictus est, ut ea in minore Polonia contra eum, qui in maiore tantum agros ac domicilium habet, non valeat: neque contra. Id autem iudicium regionum terminorum nomen habet. Vbi etiam in praefectos, & administratos suorum bonorum, et reddituum, quod ad munera eorum attinet, quicumque, & vndeunque ii sint, princeps ipse sibi, instigatore, ut vocant, officii petente, & cuius postulanti ius dicit: ac de prouocationibus quoque ab officio castrensi ad se delatis cognoscit. Iniustus tributis publicis exactor etiam apud episcopum, palatinum, vel castellanum loci recte conuenitur. Belli autem, & expeditionis publicae tempore, cum silent omnia supra memorata fora, penes principem est ius omne, & iudicium eorum, quae in castris, & in ipsa expeditione flagitiose aut scelerate admittuntur. De iniuriis quidem, damnisque datis in expeditione bellica palatini, vel castellani cuius quarenti contra suae quisque satrapiae, vel territorii homines, ius dicunt. Si quis autem non pareat, principi deferunt. Ab omnibus porro iudiciis nobilitatis prouocatio est ad principem: nisi quod ea, quae sunt a terrestribus iudiciis, in colloquiis fere prius disceptantur. Appellatur autem colloquium, peculiare palatini cum dignitariis, ut vocant, ac terrestribus magistratibus iudicium, quod semel quotannis autumni tempore in qualibet satrapia, siue palatinatu exerceri debet, prouocationem a terrestribus, &

capitaneorum, seu praefectorum iurisdictio.

Castrense iudicium & officium.

Regii iudicii causa.

Citatio post curiam. Regii termini.

Exactores iniusti ubi conueniantur. Iurisdictio bellica.

Appellationes seu prouocationes. Colloquia, & generales termini.

Sileſiorum
prouocatio-
nes.

Iudiciorum
comperen-
dinatio.

Appellatio.
Motio.

De prouoca-
tione ubi
cognoscatur.

Referendarii,
index, ſubiu-
dex, & nota-
rii terreſtres
in iudiciis re-
giis.
Duellum ſive
ſingulare cer-
tamen.

Statuta regni,
& Maſouia-
rum.

caſtreſibus eiſdem ſatrapiae iudiciis diſceptandarum cauſa. Quod etiam ter-
minos generales vocant. Vbi & alienationes, & obligationes bonorum terreſtrium
recte ſunt. Ab hoc iudem ad regem eſt prouocatio. Sileſii ſoli colloquiorum
uſum non habent, neque principem, ſed vicinorum duorum, triumque principatu-
um iudicia appellant, in eiſque acquieſcunt. Verum id quoque iam exoleſcit,
pleraque omni nobilitate in ius terreſtre Polonicum ſeſe transferente. Fuit ali-
quando in comitiis facta mentio inſtituenda in Polonia nouae iudicium decuriae,
quae de omnibus prouocationibus abſque prouocatione cognosceret, quale eſt in
Gallia, quod parlamentum vocant. Sed non placuit ſummam iudiciorum cui-
quam, praeter principem, concedere. Quo ſit, ut princeps plurimis, & variis
iudiciis diſtento, et aliis multis, et grauibz tam ampli regni negotiis diſtracto,
lites in multos annos comperendinentur, non ſine dolore, et querimonia multo-
rum, praefertim augeſcente indies cupiditate hominum, nullaue aut exigua cer-
te temere litiganti, et prouocanti, et iniuſto iudici poena imminente. Vnde ca-
pitales exiſtunt inter neceſſarios quoque, et cognatos inimicitiae, caedes innume-
rabiles patrantur, coactisue hominibus, et iuſtis prope exercitiis nonnunquam
conſtititur, dum offenſus longa iudicii comperendinatione, armis ius ſuum quis-
que perſequi ac tueri contendit. Sed ad prouocationes redeamus, earum duplex
eſt ratio. Eſt enim appellatio, qua inter litigantes ſolos diſceptatur, iuſtine, an
iniuſte iudicatum ſit. Motio vero eſt, in qua iudex a quo prouocatum eſt, neceſſe
habet tueri ſententiam ſuam, ut ſi iniqua, et legibus aduerſa fuerit, ipſe pudeſcit,
at, muldeturque. Quod tamen iam ſerme exoleuit. Vtrobique autem regio,
vel colloquiorum iudicio iniuſtum decretum reſcinditur, vel corrigitur, vniuerſa-
que cauſa diſceptatur ac diiudicatur, etiamſi ab interlocutoria prouocatum ſit.
Tameſi non temere admittitur eiſmodi prouocatio. Cognitionum quoque prin-
cipis de prouocationibus non vna eſt ratio. Nam de iis, quae ſunt a colloquiis,
non niſi in comitiis cum frequenti ſenatu cognoscitur. Ad eundem modum de iis
etiam, quae ſunt a terreſtribz iudiciis. Nam de iis quoque recte a rege cogno-
ſcitur in comitiis, ſi prius ea inſtituantur, quam colloquia. Itaque indiſcrimina-
tum prouocari ſolet ad colloquia, vel ad comitia. De ceteris vero prouocationi-
bus, quae ſunt ab aliis iudiciis, etiam extra comitia cognoscitur iſ cum iis conſilia-
riis, quos ad manum habet, quouis tempore et loco: ſed tamen intra fines re-
gni modo. Foris enim nemo equitum ſiſtere ſe principi neceſſe habet vlla ex
cauſa, exceptis ſitcalibus. Tam in comitiis autem, quam extra ea in iudiciis re-
giis abhibentur in conſilium etiam ſupplicum libellorum magiſtri, ſive Referen-
darii: itemque index, ſubiudex, et notarius eiſ ſatrapiae ſive territorii, in quo iu-
dicium exercetur, praeter, cum de prouocatione ab ipſorum iudicio facta cogno-
ſcitur. Habentque ii poſtremi omnium diſtinctionem ſententiae. Atque hiſ ſere fo-
ris atque rationibus nobilitatis iudicia peraguntur. Nam barbaricus ille mos, et
a religionis Chriſtianae inſtitutis alienus, prouocandi aduerſarium ad ſingulare cer-
tamen, et ferro vſque ad necem, vel deditionem de iure, et iniuria, veroque & falſo
decernendi, nihil habet commune cum iudicio. Quod tamen noſtra memoria ſe-
mel tantum a Sigismundo rege ſeriore admiſſum eſt. Cum autem liberrimus ſit
nobilitati Poloniae armorum uſus, ad iudicium tamen terreſtre, & caſtreſe, & ad
comitia nemini armato venire licuit antiquitus: nunc ea lex propemodum obſoleuit.
Ecce autem, dum nos hoc opus, typographo alteram editionem parante, reco-
gnoscimus, prodiit in lucem noua forma ſupremorum iudiciorum, in proxime
praeteritis comitiis Varſauienſibus promulgata, et edita. Iudicatur autem nobili-
tas ſuis legibus, quae paucae ſunt, & conſtitutiones, vel ſtatuta regni vocantur (ta-
meſi Maſouii peculiaria habent) vel moribus, vel ex aequo, & bono, ſive adeo
iudicium opinione. Magnam autem in iis iudiciis vim habet exemplum, & res
in

in ſimili cauſa a principe iudicata. Per magnam item ne dicam nimiam, iuſſuran-
dum. Magnus eſt etiam uſus praconum, quos miniſteriales terreſtres appel-
lant, magnaue eiſ ſides habetur, iudem ac rebellionibus in iure ciuili Romano,
& pontificio. Sed ſunt ii ſere illiterati, plebei, & ruſtici homines, palatini, vel
delegati cuiuſpiam regii arbitrio, nec ſemper exquisito delectu creati. Verum
in omni ſere functione ſua vnum, aut alterum equitem teſtem adhibeant oportet.
Actori nulla eſt poena, ſi cauſa cadat, vel eam non proſequatur: ac ne litis qui-
dem impenſas reus ſoluit. Reus condemnatus, ſi iudicatum non ſoluat, multa-
tur, & pignorat. Condemnatur autem actori in ciuili cauſa, quanticumque iſ li-
tem iureiurando interpoſito aſſeruerit. Licet tamen iudici ante iuſſurandum
eiſ aſſertionem imoderari. Si non paruerit rei iudicatae, reus condemnatur in
duplum: quod perlucrum appellant: prior enim condemnatio lucrum dicitur. Si
duplum ad certam diem non exſoluit, praefecti regii eiſ territorii, in quo reus
bona, vel domicilium habet, opem actor implorent. Ex decreto autem praefecti
bona rei poſſidenda ei traduntur, adiecta certa multa, quod vadium vocant, ſi iſ
prohibuerit. Sin iterum id fecerit, duplicatur multa: ſi tertium, triplicatur, quae
vadia duplicata, & triplicata appellantur. Quae tamen ſublata iam ſunt. Et poſt
interpoſitum vnum vadium, reus ſi pergat eſſe contumax, proſcribitur. Proſcri-
ptus vero, ſi vi ſeſe nihilominus, ſuaue tueatur, cuncta illius praefecturae nobili-
tas contra eum armatur. Ac ipſe quidem prehenditur: bona vero eiſ a praefe-
cto poſſidentur, donec de reſtitutione eorum, non modo iudicatum, ſed multa etiam,
& vadia ſoluantur. Iudicta vero cauſa, hoc eſt, non citatum, neque conuictum
equitem, qui modo agri aliquid habeat, prehendere nulli magiſtratu, ac ne prin-
cipi quidem licet, praeter ſurem a ſeruis poenae inter conſcios, & complices ter edi-
tum, aut in maleſicio quouis deprehenſum, aut qui ſatis dare nolit, vel non poſſit.
Praefecto remiſſiori in executione rei iudicatae poena eſt, abrogatio praefecturae: niſi
forte eam oppignoratam teneat. Tunc enim centum marcarum multa ipſi a prin-
cipe irrogatur, detrahenda de ſumma eiſ capitali, quoties officium ſuum non fe-
cerit. Oppidanis vero, & plebeiis magiſtratibus equitem etiam, in ſcelere depre-
henſum, ſine praefecti auctoritate iudicare omnino fas non eſt. Sed ſufficiant haec
nunc de iudiciis nobilitatis. Neque enim omnem iudiciorum rationem, & for-
mam perſequi hic nobis propoſitum eſt. Habet plebs peculiaria iudicia, in pagis
quidem ſimpliciſſima, quae vel ab aduocatis iudiciariis, & ſcabinis, vel a ſcultetis,
vel a praefectis, ſive dominis, eorumue procuratoribus, & adminiſtris, ſine ſtrepi-
tu, & figura iudicii exercentur. In urbibus vero, & oppidis exactiora ſunt: qui-
bus equites quoque, qui in iis domicilia, & ius ciuitatis habent, ſunt obnoxii in
cauſis ciuilibz dumtaxat. Ea vero partim penes aduocatum, & ſcabinos, & par-
tim penes decuriones, ſive conſules, & magiſtratum ciuium ſunt, partim etiam pe-
nes magiſtros contuberniorum. Conſules ac magiſtri contuberniorum ſine ſtrepi-
tu, & figura iudicii iudicant, hi quidem ſinguli cum adiunctis ſibi primoribus, ſi-
ue ſenioribus de leuioribus cauſis, ſui quiſque generis opificum. Conſules vero
de quibzuiſ proprietatis modo, & poſſeſſionis rerum ſoli, & haereditatis, item
que capitalibus atque ſanguinariis exceptis: quae ad ſcabinorum & aduocati iudi-
cium peculiariſter pertinent. Parui momenti cauſas etiam magiſter ciuium ſolus
cognoscit. A quo iudem, atque a magiſtris contuberniorum, ad conſeſſum con-
ſulium eſt prouocatio. Ab hiſ porro ad Regem. Inoleuit tamen multis in locis
mos, ut prius praefectus, vel qui praefecti loco eſt, appelletur, atque inde demum ad
Regem prouocetur. Idque de regiis modo oppidis intelligendum eſt. Nam quae
alii cuiſpiam ſubſunt, in iis prouocationes ſunt ad eorum dominos. Ab iſque ſine
prouocatione iudicantur. Sed ſi quis aduerſus eum, qui ipſi non ſubeſt, iniuſte
iudicauerit, ſive per vicarium, & procuratorem ſuum, vocari poteſt eo nomine
in ius

Reſiudicata.

Præco ſive mi-
niſterialis ter-
reſtris.

Executio re-
rum iudicata-
rum.

Nobilium pre-
henſio.

Capitanei ne-
gligentis poe-
na.

Plebis iudicia,
Ruſticana.
Vrbana.

Magiſtrorum
contubernio-
rum iudicia.
Conſulium iu-
riſdiſctio.
Scabinorum
iudicia.
Nobilitatis, &
ſacerdotum
oppida non
ſubſunt iuriſ-
diſctio regiis

in ius, cui est obnoxius. Porro episcoporum, & aliorum ecclesiasticorum hominum subditis opem superioris (nempe episcopi, vel archiepiscopi, vel pontificis maximi) contra vim, & iniuriam dominorum suorum implorare licet. In iurato autem iudicio (sic enim vocatur id, cui scabini cum aduocato iurati praesident) aequior seruatur processus iudicialis. Exerceturque id fere inter conciuies quinto decimo quoque die, nisi is festus sit. Externis vero, & hospitibus postulantibus, quoties opus est, exponitur. Atque hoc quidem emptum dicitur, illud expositum. Est & tertium genus iudicii huius, quod magnum vocant, ac ter statis anni temporibus, ob grauiiores causas, magistro ciuium praesidente, exercetur. A iurato autem iudicio legitima est prouocatio ad aliud quoddam iudicium primum vrbium. Quod quidem duplex est, itidem ac leges, quibus oppidani, & agrestes fere vtuntur. Neque enim iisdem iura cum nobilitate legibus tenentur. Ad in Masouia quidem, vbi ius Culmensis viget, ad Varlauensem, vel Plocensem, hinc porro olim quidem ad Culmensis, nunc autem ad Torunensem in Prussia magistratum, atque inde demum ad Regem prouocatur. In ceteris vero partibus Poloniae, vbi iuris Teutonici Magdeburgensis vltis est, olim ad Magdeburgensem ciuitatem prouocabatur. Sed Casimirus magnus rex aliud quoddam iudicium in arce Cracouiensi instituit, quod iuris supremi Teutonici, siue Magdeburgensis appellatur. In quo aduocatus cum septem scabinis, magno procuratore eiusdem arcis praesidente, non tamen iudicante, iudicant de prouocationibus, quae sunt a iuratis quarumvis ciuitatum, & oppidorum iudiciis. Inde vero prouocatio est ad aliud iudicium, quod sex ciuitatum dicitur. In quo eiusdem Casimiri instituto bini certorum oppidorum decuriones, siue consules, Cracouiam conuenientes, in arce ius dicunt sine prouocatione. De quo in historia satis perfecti sumus. Cognoscit autem princeps de prouocationibus iis, quae ab vrbis, & rusticis iudiciis veniunt, & omnino de controuersis plebeiis suae ditionis, atque etiam de querimoniis aduersus praefectos suos, vbi libet, etiam extra regnum, & cum quibus vult consiliariis. Saepem etiam consiliariis, & referendariis, aut secretariis earum cognitionem delegat, sed ita, vt ipse tamen ad extremum iis referentibus statum controuersiae, decernat: praesertim si causa ad equitem pertineat. Soli Cracouienses ciues hoc praediti sunt privilegio, quod a senatu vrbano non nisi ad principem est prouocatio, & quod eius, itemque Cazimiriensis, & Clepariensis ciuitatum causae ab eo non nisi Cracouiae iudicantur. De quo disceptare non est huius loci. Habent & sculteri, siue aduocati hereditarii pagorum, & oppidorum nonnullis in locis inter se peculiaria iudicia. A quibus item ad ius supremum Teutonicum, & inde ad sex ciuitates, vel ad principem prouocatur. Iure autem suo quisque iudicatur, praeter quod causae cadis, & vulnere Polonico tantum iure iudicantur: quo reus actoris iureiurando peragitur. Ac in recenti quidem crimine comprehensus, eadem capitis iure supplicio. Post interpositam vero viginti quatuor horarum moram, ad certam, & lege constitutam capitis aestimationem damnatur: quae diuersa est equitis ac plebei. Pro plebeio capite partim domino eius, partim liberis, & heredibus caesi cedit multa: pro equestri vero, solis liberis, & heredibus exoluitur. Equiti tamen pro equitis caede vltra multam, poena est etiam carcer annuus. Sed Masouiorum legibus carceris poena soluitur is, qui profugus annum totum exulauerit. Ceterum plebeio equitem interfecisse capitale est, nisi transigat cum actore. Vulnere certae sunt aestimationes. Fit autem contemptu harum poenarum, & capiendae ex multa pecuniae, vt crebrescant magis indies iurgia, caedesque. Executio rerum iudicarum contra oppidanos, & vrbanos penes magistratum est in sua quemque ciuitate, aut si is negligat, domini, vel praefecti auxilium imploratur. Et haecenus quidem de iudiciis. Comitiorum ratio nobis deinceps exponenda est. Duabus autem de causis ea habentur: propter con-

Prouocatio-
num & legum
ratio, quibus
oppidani vtun-
tur.

Culmensis ius.

Magdebur-
gense.
Iudicium iu-
ris supremi
Teutonici

Sex ciuitatum
iudicium.
Hist. lib. 12.
de prouocati-
onibus ab vrbis
iudiciis
vbi princeps
cognoscit.
Cracouiensis
privilegium.
Sculterorum
iudicia.
Homicidii iu-
dicium & poe-
na.

Executio vr-
banorum iu-
diciorum.

Comitiorum
ratio.

consultationes de republica & propter iudicia. Cum enim Polonis, quemadmodum supra memorauimus, ea potissimum forma reipublicae placuisset, in qua penes vnum quidem esset iudicium, & rerum omnium in bello, & in pace, summa, sed vt is rerum agendarum, & iudicandarum consilia cum compluribus consiliariis communicaret: hi porro cum propter alias functiones publicas, tum etiam propter curam rei suae familiaris, ad latus principis assidui esse non possent, placuit, vt ii ad certum locum, & diem conuocarentur a principe, ad exercenda cum ipso iudicia, consiliaque de republica capienda. Haec sunt comitia publica: quae etiam generales regni conuentus vocant. Qui olim, simplicioribus, & melioribus saeculis, bidui, vel tridui spatio peragebantur. Augescentibus deinde iudiciis, & rebus agendis, extrahi coepere in longius tempus comitia: sic tamen, vt pro re noua, & insolita annotarit Ioannes Dlugossius, in nonum diem ea extracta esse. Atque haec fuit vetustorum comitiorum ratio. Posteriori tempore, hoc est, auctum fere nostrorum memoria, cum vniuersa nobilitate, & vna de omnibus ciuitate Cracouiensi communicata sunt comitia: coeperuntque adhiberi legati nobilitatis, siue, vt vulgo loquuntur, nuntii terrarum, hoc est, satrapiarum atque territoriorum, & ciuitatis Cracouiensis, principio quidem vnam ob rem, quemadmodum in historia ex Dlugosso retulimus. Nempe sciendi in bellum tributum causa. Deinde vero, cum siue incuria principum, siue consiliariorum conuientia, multa, quae ad salutem, & amplitudinem reipublicae pertinebant, negligi, & nobilitatis praerogativae minui viderentur, ad alias etiam consultationes de republica accedere coeperunt, non vt consilium, sed vt monitores principis atque consiliariorum, & custodes libertatis, & praerogatiuarum nobilitatis, ac legum publicarum. Laudabile sane, & salutare in primis geni Polonae (si eo recte vtatur) institutum, & ad optime constitutarum olim rerum publicarum Romanae, & Lacedaemoniae mores accedens. Quarum in altera ephori, in altera tribuni plebis principum, et potentium libidini, inertique, et inuili administrationi reipublicae obiecti erant. Nunc igitur sine nuntiis terrarum non habentur legitima comitia. Atque eam ob rem quoties ea debent institui, indicuntur prius a rege nobilitati conuentus, quos vocant particulares, ad certos dies, certaque oppida. Maioribus quidem Polonis, hoc est, Posnaniensis, et Calisiensis satrapiarum equitibus Srodami: Cracouiensi vero satrapiae Proslouiam: Sendomiriensi Radomiam: Siradiensi Schadconiam, excepto Velunensi tractu, qui suum peculiarem conuentum Veluni habet: Lenciciensi Lenciciam: Cuiauiis Radeouiam: Dobrinenfes tamen separatim Ripini conueniunt: Russis Vismam, praeter Chelmenfes, qui et ipsi Chelmae suum habent: Podoliis Cameneciam: Lublinensi satrapiae Lublinum: Belsensi Belsum: Plocensi Razianzum in eodem tractu: Masouiis Varlauiam, Rauensi nobilitati Rauam: Sochacouiensi Sochacouiam: Gostinenfi Gambinum. His igitur locis (nisi iusta causa obster) nobilitas cum consiliariis, & magistratibus terrestribus, siue vt vulgo loquuntur, cum dignitariis, & officialibus eiusdem satrapiae, vel tractus ad templum conuenit, & implorata sacro publico ope diuini numinis, legationem regiam audit, vbi, quando, et quibus de causis opus sit haberi comitia: deinde praeeuntibus consiliariis legatos suos, siue nuncios deligit, eisque vel peculiaria dat mandata ad comitia, vel vniuersae potestatem facit curandi ea, quaecunque in commune a republica fore videbuntur. Lege autem ab hoc munere legationis excluditur, qui priuatum habet negotium, et litem in comitiis. Finitur nunciorum potestas vnicis comitiis. Nec idem sane est in omnibus satrapiis eorum numerus: verum pro numero territoriorum esse debere existimatur. Nunciis ita creatis in particularibus conuentibus, mox instituuntur alii conuentus, quos generales vocant. In maiore quidem Polonia Coli, in minore autem Corcini, quae etiam noua ciuitas nuncupatur. Et ad hunc quidem Cracouiensem, Sendomiri-

Comitia vetu-
sta.

Nuntii terra-
res.

Conuentus
particulares.

Conuentus
generales.

Tt

ensis,

ensis, Russicæ, Podolicæ, Belsensis, et Lublensis satrapiarum, ad illum vero reliquarum proceres, et nuncii recens creati, ac de nobilitate, qui volunt, constituta iidem a principe die, conveniunt, auditisque iterum mandatis regis, mandata nobilitatis, & quæ postulat vsus reipublicæ inter se conferunt. Atque inde itur ad maiora comitia. Quo vbi conuentum est, re sacra solenni iidem in templo publice peracta, itur ad aulam. Ibi princeps, & consiliariis in corona confidentibus, adstantibusque pene secretariis, & nunciis, Cancellarius, vel Pro-cancellarius principis nomine proponit in medium, quibus de rebus in commune consuli operæ precium sit. Deinde consiliarij ab archiepiscopis, et episcopis orsi, ordine dicunt sententias. Hinc nuncii, petita a rege venia, secedunt in aliud conclauem, iisdem de rebus inter se consultaturi. Reuersique siue eadem, siue alia die, per vnum aliquem exponunt id, quod ipsis in commune visum est, quid probent, quidue requirant. Nonnunquam pluribus mandant, si plura sint negotia proponenda, vt sua quisque edisserat. Non modo enim iis de rebus, quæ principis nomine propositæ fuerint, sed etiam, si quid aliud ipsis in mentem venit, de reipublica postulant, vel admonent. Id vero si est eiusmodi, vt consultationem requirat, & ab eorum functione non alienum esse videatur, dicuntur etiam de eo sententiæ a senatoribus, exclusis nunciis: interdum etiam non exclusis. In omnibus autem consiliis postremus omnium dicit princeps. Et quod ei placuit, decreti comitalis, & legis habet vigorem, dummodo prioribus legibus, nobilitatisque, aut sacri ordinis prerogatiuis ne aduersetur. Tunc enim refragari placito principis non solum senatui, sed etiam nunciis fas est. Itaque in eiusmodi consultationibus suspendit fere sententiam suam Rex, donec inter nuncios, & senatores, maiorem eorum partem conueniat. Sed hoc iam aliter modificatum est. Cetera autem consilia de reipublica, quæ legibus diserte excepta non sunt, nec prerogatiuis nobilitatis præiudicant, cum senatu solo princeps communicat. Quemadmodum iudicia quoque cum eo solo exercere, minimum biduo, vel triduo singulis hebdomadis per tempus comitiarum. Sed interdum ea delectis aliquot e senatu delegat. Atque ii quotidie fere, festis diebus exceptis, iudicant. Verum ab his quoque assessoribus (sic enim vocantur ii iudices) ad regem prouocatur. Atque ii statim controuersiam cuiusque, decretumque suum in consensu reliqui senatus exponunt. Sententias tamen de iure non dicunt. Publicarum inter sacrum, & militare, siue equestrem ordinem controuersiarum arbitrium atque transactio penes Regem est. Comitia quotannis, nisi quid forte impediatur, institui vsitatum est. Nihil tamen prohibet, quo minus vel rarius, vel crebrius, instituantur. Crebrius quidem vt id fiat, requirit iudiciorum, & prouocationum disceptandarum multitudo. Tamen extrahuntur ea nonnunquam in quartum, & quintum, ac sextum fere mensem. Locus certus comitiis habendis olim nullus erat. Sed vbi principi collibuerat, etiam sub dio, & in territoriis, ea peragebantur. Postea lege in vnum conclusa sunt oppidum, in vmbilico fere, & medullio totius Poloniæ situm Petricouiam. Sed iam ea inde noua lege in gratiam Lithuanorum Varsauiam translata sunt. Potest tamen Rex assentiente senatu, iusta aliqua de causa alibi quoque ea instituere. Nec illud prætermittendum est: quod initio comitiarum nunciis nobilitatis singulis certa pecunia in victum de publico numeratur. Senatoribus non item. Ceterum non venienti ad comitia senatori sine iusta causa, lege multa irrogatur: sed ea vix vnquam a rege exiguntur. Habet ecclesiasticus quoque ordo in Polonia sua comitia: quæ synodi Græco, sed Latinis non inusitato nomine, appellantur. Quarum causas & vniuersam rationem e iure pontificio petat, qui vult. Hic illud modo annotandum est, quod licet archiepiscopus Leopoliensis suam habeat prouinciā a Gnesnensi distinctam, tamen & ipse, & socii, vel (vt vocant) suffraganei eius episcopi, Gnesnensis

Comitia regni.

Iudicia comitalia.

Controuersiarum inter ecclesiasticum, & equestrem ordinem arbitrat Rex.

Comitiarum locus.

Synodi sacerdotum. Gnesnensis archiepiscopi prerogatiua.

snensis archiepiscopi auctoritatem agnoscunt, cum in prouocationibus, & iudiciis, tum in synodis, ad quas ab illo euocantur. Est autem ius, mosque, Petricouia, Lencicia aut Louicia prouincialem synodum tertio quoque anno, nisi res maiorem celeritatem, aliumue locum episcoporum consensu postulet, institui, & adhiberi in consilium abbates, & præpositos monasteriorum, et collegiorum sacrorum primariorum (quæ capitula cathedralia vocantur) legatos bingos, vel singulos dumtaxat. Sed nos a synodis, et comitiis ad bellum transeamus. Id autem in hac gente a nobilitate geri vsitatum, & legitimum est antiquitus: quæ cuncta equestris militat, quemadmodum antea diximus, idque pro modo bonorum, & redituum facere debet. Sed cum nulla publice instituta sit bonorum æstimatio, modus hic fidei cuiusque creditus, labente in deterius disciplina, & fide, arbitrarius factus est, non sine reipublicæ totius incommodo, & iniuria. Arbitrarium est, et genus armorum. Tenuiores, & qui equum alere non possunt, pedestres militant. Sculteti quoque, siue aduocati hæreditarii, & quicumque fundos terrestres hæreditarios habent, non sunt immunes a militia. Mulctatur autem agris, & bonis omnibus, si quis paterfamilias a bello abfuerit, aut filium ad cultum, fratremue, qui ipse separata bona, & militandi necessitatem non habeat, pro se non miserit. Ceterum pupillis impuberibus, ægrotis, senio confectis, & viduis per necessarios, & famulos militiam obire licet. Habent autem vacationem militiæ tribuni terrestres, præfecti arcium in finibus regni sitarum, vicarii ceterorum præfectorum iurisdictionem habentium, Vicecapitanei, & Burggrauii, et qui reipublicæ causa absunt. Habet item ordo cunctus ecclesiasticus, præter eos sacerdotes, quæ bona terrestria hæreditario, seu alio quouis, quam sacerdotiorum iure, et nomine obtinent. Euocatur ad bellum nobilitas antiquo more, dimissis quoqueuersus per præfecturas litteris signo regio consignatis: quæ deinde in perica resti alligatæ (vnde restium nomen acceperunt) a præconibus, siue ministerialibus terrestribus ad dignitarios, et officiales, siue magistratus, primoresque nobilitatis cuiusque præfecturæ, sublimes, et conspicuæ circumferuntur, et in foris urbium, et oppidorum alta voce publicantur. Ter autem id fieri oportet interpolatis quaternis septimanis: nisi decreto comitali tempus id accidatur, binæque restes coniungantur. Post tertias demum restes domo se quisque mouet ad suæ satrapie conuentum ad certum locum, certamque diem indictum. Inde porro auctore ac ductore palatino, cum sui quisque territorii castellano, ad constitutum a principe prope fines regni locum pacati prociscuntur. Verum hoc quoque, vt alia nonnulla recte a maioribus instituta, augeſcente indies equitum licentia, conuenientiaque magistratuum, in desuetudinem abiit, magno non modo sacerdotium, verum etiam regionum, et ipsius nobilitatis prædiorum, et adscriptiorum, incommodo, damnoque. Neceſſe autem habet princeps equestris ordinis homines ab hostibus in bello captos redimere, ac damna amissorum equorum, quæ ii extra fines regni acceperint, exolvere. Captum vero hostem, nobilem præsertim, is qui cepit, principi tradere debet, acceptis pro eo duobus florenis. Vsu venit nonnunquam, vt hæc copia diuidatur a principe de sententia amplissimi consilij, ac ceteris quidem aduersus hostem proficiscentibus, vnus aut alterius satrapie nobilitas, vel plurimum, si opus sit, ad præsidium eius oræ, vnde item belli aliqua est suspicio, relinquatur. Hæc est apud Polonos belli gerendi ratio: hoc robur militiæ, in equitatu situm. Hæ sunt opes, et vires gentis: hæc copia, externis pene incredibiles, et cum quibusvis maximarum gentium opibus ac diuitiis comparandæ: quibus olim principes Poloni res magnas, et præclaras gesserunt, non domi modo illata bella propulsando, sed foris etiam hostes viciscendo, fines imperij longe, lateque proferendo, et amicis atque sociis succurrendo. Sed cum abuterentur ii nonnunquam obsequio nobilitatis, eamque crebriorum ac diuturnorum, minime.

Belli gerendi ratio.

Poena non militantium. Militiæ immunitatem qui habeat.

Restes, seu restium literæ.

Bellicæ leges.

Bellica expeditione non indicitur sine comitiis. Nobilitatis officium. Oppidanorum munia in bello nimeque necessariorum bellorum incommodis exercerent, lege cautum est, intra hos ducentos annos, ut ne liceat regi bellum facere sine comitiis, et assensu amplissimi consilii: et ut nobilitas fines quidem regni quoties, et ubi opus est, absque ullo stipendio tueri necesse habeat, non sine principe tamen, praterquam in interregno. Ceterum extra fines ne ad ullam militiam educi possit inuita, nisi acceptis a rege in quemlibet hastatum equitem quinque maris, quod perinde est hoc tempore, ac quinque coronati Gallici, vel Italici. Peditatus nullus est fere apud Polonos prater mercenarium, si quem princeps conduxerit. Mittunt quidem ei oppidani cursum comiteatu onustos cum peditibus. Verum is peditatus non multus est, sternendis, muniendisque viis, quam armis tractandis, accommodatior. In extrema tamen necessitate, & grauiori bello, enocata ad expeditionem nobilitate, oppidani quoque, & agrestes decimum quunque peditem decreto comitali armant & expediunt. Cum autem lentior sit expeditio hac vniuersa, & nonnunquam ciuibus, & amicis magis, quam hostibus incommodare soleat, excogitata est ratio conducendi militis mercenarii pedestris, & equestris ad subitaneas Tartarorum, & aliorum hostium excursiones reprimendas, expugnandas mutationes, & alios militares labores subeundos aptior, & promptior. Quae copiae pariter cum decanis, centurionibus, turmarum & cohortium ductoribus, tribunisque militaribus ab alterutro duce exercitus longe laxiori potestate, & feneriore disciplina, quam in expeditione publica reguntur. Est autem stipendium trimestre in equitem quidem senum, in peditem vero quaternorum florenorum antiquitus constitutum. Per exiguum id sane est, nisi in magna alioqui rerum omnium ad victum, pastumque pertinentium copia, & vilitate, longe leuius etiam precium rebus venalibus bellica lex imponeret, & charitas patriae, studiumque bellicae virtutis, & gloriae, & spes adipiscendorum publicorum honorum magis, quam vlla merces iuuentutem, multitudinem & otio abundantem, ad facienda stipendia excitaret. In hoc vero stipendium publice confertur pecunia, tributo, quam exactionem vulgo vocant, agrestibus ac oppidanis, regi iuxta ac nobilitati subiectis, imperato, quo illi non inuiti agrorum, domorumque suarum vexationem redimunt: si modo redimunt, mercenariorum etiam militum, non contentorum stipendiis suis, licentia, & rapacitate indies magis ac magis progrediente, & nec sacerdotum, nec nobilitatis, atque adeo neque regis ipsius bonis abstinentes. Id autem tributum ex agris quidem in lanem seu manium (certus agri modus is est) ex oppidis vero ostiatim penditur. Quia etiam venalis cuiuslibet potus nomine in oppidis iuxta ac in pagis pensatur. Pendunt & molitores de molerrinis quiddam: & sculteti siue aduocati de suis agris, itemque equites ii, qui nullos habent adscriptitios, & plebei, qui neque domos, neque agros habent, et arte aliqua, vel opera sua, victitant. Doctores, magistri, et scholastici, et qui litterarum, doctrinaeque studiis vacant, immunes sunt. Est et aliud quoddam tributum, in magna necessitate aliquando plebi vniuersae, exceptis scholasticis, imperatum. Quod, quia de singulis capitibus, pendebatur, capitale dictum est. Imponit nonnunquam et ipsa sibi nobilitas cum rege, et proceribus tributum de agris, vel de censibus suis pensandum, si usus et necessitas postulet. Non nisi in comitiis autem haec tributa sciscantur ac decernuntur, et quidem consentientibus consiliariis pariter, et nunciis terrestribus. Ceterum ecclesiasticus ordo vna cum bonis, et hominibus suis iam inde ab initio susceptae religionis Christianae, non modo militiae perpetuam, sicuti superius attigimus, vacationem, sed tributum etiam publicorum immunitatem habet in Polonia. Verum ipse superiori tempore oppidanos, et agrestes suos tributis, quae ceteris imperantur, vltro reipublicae gratia subiecit. Nunc iam pro lege habetur, ut quoties regis et equitum subditis tributum imperatur, nec hi exortes sint. Pensitant ipsi etiam nonnunquam sacerdotes cum episcopis

rogati,

rogati, urgente necessitate, & charitate patriae suadente, de suis sacerdotibus certam redituum suorum portionem. Quam pensionem contributionem appellant. Eius vero decernendae ius est penes synodum provincialem, exigendae vero penes eos, quibus episcopi cum primario suo collegio in sua quisque dioecesi mandauerit. Superiorum autem illorum tributum, quae plebi atque etiam nobilitati imperantur, exactio plerumque regis arbitratu, nonnunquam de senatus atque nunciorum sententia, per satrapias compluribus imponitur. Nec diutius id munus durat, quam ipsum tributum. Dispenfatio penes regem fere, & thesaurarium regni manet. Nonnunquam tamen et ipsa aliis comitiarum decreto mandatur. Nuper adeo excogitata est noua ratio comparandae in defensionem regni, militemque mercenarium pecuniae. Rex enim benignissimus Sigismundus Augustus quartam partem redituum regionum in eum vltum perpetuo reipublicae concessit. Quae pacis tempore in fiscum, in arce Rauensi constitutum, deponitur. Atque haec habuimus in praesens, quae de ratione belli, de vniuersa republica Polonica in medium afferremus. Si quid prater ea requiritur, e recentioribus comitalibus constitutionibus petatur. Prussia Regia nobis reliqua est, quae, quamuis eodem cum Polonis regno contineatur, tamen quia peculiare consilium publicum, peculiare leges, peculiaria iudicia, et comitia, aerariumque, et belli gerendi rationem a reliqua Polonia diuersam habet antiquitus, de his nunc separatim persequamur. Nec abs re fortasse fuerit, si de ducali quoque obiter attingamus. Igitur ea pars Prussiae, quae nunc ducalis dicitur, ex eo tempore, ex quo denicis barbaris populis sub iugum Christi missa est, simul cum episcopis suis Sambienf, et Pomesanienf ad nostra vsque tempora ordini Teuthonicorum Crucigerorum, qui se de hospitali S. Mariae militiae Hierosolymitanae dixerunt, paruit. Cuius ordinis praeses magister generalis, socii vero administrationis, et praefecti territoriorum praepostores, et commendatores appellati sunt. Qui cum pro amicis, et sociis, Polonorum hostes facti essent, armis eorum adacti quodam tempore, vna cum episcopis in verba regis Poloni iurarunt, et aliquandiu maiestatem eius comiter conseruauerunt. Sed cum id deinde aliquoties, et ad extremum nostra memoria, Alberto Marchione Brandenburgensi magistro, viro excelsi animi, et rei militaris perito, auctore, detrectassent, Sigismundus rex senior, ut se et posteros suos illa perpetua defectionum, bellorumque molestia liberaret, et Poloniae, Lithuaniaeque tranquillitatem maiorem praestaret, fractis iis bello, et ad necessitatem deditionis redactis, & partim decedentibus e Prussia, partim habitantibus, & religione abiecta manentibus, illum ipsum Albertum, sororis suae filium, singularem clementiam pro magistro Ducem in Prussia iussit esse, hereditariumque principatum ipsi cum fratribus, et posteris eorum maribus attribuit, ea lege, ut in verba regis Poloni, ritu solenni iurarent: cum centum equitibus hastatis, quoties et ubi usus postulare, ei militarent: & in senatu regni locum haberent iidem, ac magister habuisset. Exant pacta conuenta. Ex eo igitur tempore pars illa Prussiae ampla, et copiosa, quarumque episcoporum suppressione auctior, sub duce esse coepit, summam omnium rerum potestatem, regi tamen Polono obnoxiam, habente, et arbitratu suo consiliarios sibi legente, et praefecturas, magistratusque mandante. Vtinam quidem is sacra intacta reliquisset. Nec plura nunc de ducali Prussia. Regia vero, ex quo a Crucigerorum imperio ad Polonum nomen (vnde fere detracta erat) ante centum annos sese recepit, recepta ea quidem est a Polonis in societatem iuris, & reipublicae, sed leges tamen suas, et instituta a Teuthonicis fere hausta, vel post subactos, & ferme extirpatos prius, & barbaros Prussos, deductione coloniarum e Germania importata, tenuit. Consilium quoque a senatu regni seionctum obtinuit. Habuit etiam initio suum gubernatorem, a rege datum. Sed postea suppressus est hic magistratus. Regiam autem

Quarta regionum redituum.

De Prussia

Ducalis Prussia.

Albertus Marchio Dux in Prussia.

Prussia feudalis tacta.

Regia Prussiae respublica.

Hist. lib. 27.

Vv

appel-

Leges Prussorum.

Culmense ius.

Lubecense.
Magdeburgense, & Saxonum.
Regis constitutiones.Stanislaus Carnouius episcopus Vladislauensis.
Vestigialia regia Prussica.
Nascentia in Prussia.
Prussorum commercia.Prussorum vi-
uendi ratio.Nobilitas, &
plebs Prussica.

appellamus, quæ Regi Polonorum immediate (vt vulgari verbo vtat) subiecta est. Cuius partes primariæ sunt, Culmensis, Marieburgensis, & Pomerania citerior. His annumeratur etiam Varmienfis episcopa. Quæ licet episcopo suo, et collegio sacro, siue capitulo, prorsus immediate subiecta sit, nec omnia cum superioribus eius patribus habeat communia, quemadmodum paulo post explicabimus, non segregat tamen sese a regia, privilegiis suis vtens, fruens. Vtutur autem omnis ferme Prussia, ducalis iuxta ac regia, iure municipali, quod Culmense vocatur. Quod tamen non satis certum est in hanc vsque diem. Eruitur quidem e tenebris, et colligitur, sed nondum in lucem prodit. Solæ Elbingensis, Brunsbergensis, et Fraumburgensis ciuitates, Lubecense amplexæ sunt, vel secum fortassis attulere. Et quoniam vtrumque id paucis capitibus continetur, in ceteris recurritur ad Saxonicum, et Magdeburgense: indeque etiam ad Romanum, quibus de rebus neque Culmensi, aut Lubecensi, neque Magdeburgensi, et Saxonico iure, neque plebiscitis ciuitatum, aut constitutionibus regiis, cautum est. Dedit enim constitutiones, et leges quasdam sapientissimus rex Sigismundus senior, partim toti Prussicæ regic, partim Gedanensi ciuitati peculiariter. Easque auxit optimus eius filius Sigismundus Augustus, cum in ea vrbe esset, anno post Christum natum MDLII. Quibus conscribendis nos adiuimus. Non ita pridem etiam cum idem rex comitali decreto clarissimos, et prudentissimos aliquot senatores ad Elbingensem, et Gedanensem ciuitates, corrigendorum quorundam erratorum, & abusuum causâ, cum summa potestate delegasset, condiderunt ii leges nonnullas, rebus, locis atque temporibus accommodatas. Quas nuper is, qui fuit princeps eius legationis, vir amplissimus, Stanislaus Carnouius, Vladislauensis episcopus, in lucem edidit. Vestigialia regia non ampla sunt in Prussia: eaque proueniunt potissimum e ciuitatum pensionibus, agris, et prædiis insularis, et præfecturis: quarum tamen pleræque donationibus, venditionibus et hypothecis in impendia bellorum superioribus temporibus accisæ, aut prorsus alienatæ sunt. Quod iidem aliis quoque vestigialibus, in ciuitatum ius translatis, factum est. Verum ea detrimenta crebris tributis, populariter in gratiam regis scitis, vel decretis, superiori tempore compensabantur. Metallorum ea regio ferax non est: fruges non maligne profert, et linum, et lupulum: easque merces trans mare mittit. Mittit et materiam fabricandis nauibus, et vasis, exornandis que domibus aptam, et ceram, et cinerem, et bubula coria, imo et carnes. Sed hæc ei fere suppeditat Russia, Samogitia, et Lithuania: quin et frugum, et aliarum rerum ad victum pertinentium maiorem copiam eadem regiones, et Masouia, ceteraque Polonia ratibus, et nauibus fluuiatilibus, subministrant. Accipit autem ea vicissim transmarinis commerciis vina, oleum, aromata, saccharum, sal, et alia condimenta mensarum, telam item et pannos, laneos iuxta ac fericeos, et quas præter ea mittit Lusitania, et India diues, cupedias: eaque omnia Polonis, et Lithuanis Prussia transmittit. Hinc est vulgo simul, et nobilitati res lautior, vestitusque et habitatio cultior. In victu quidem frugalitas prisca adhuc ferme retinetur. Vinam computationes essent moderatiores. Sed est id commune vitium septentrionalium populorum. Eæ tamen computationes Prussis hordeacea cereuisia crassiore ferme peraguntur. Vini non magnus est vsus. Distinguuntur Prussi, iidem ac Poloni, sacro, et profano ordine: nobilitate ac plebe. Sed paulo meliore est conditio plebs in Prussia, quam in reliqua Polonia. Eodem quidem cum nobilitate iure, et eisdem legibus vtitur, prærogatiuis modo quibusdam inferior: per quas tamen plebei neque a bonis terrestribus, neque ab honoribus, et magistratibus, neque a sacerdotiis, neque a consilio publico arcentur. Nec nobilitas modesta, et frugalis eos dedignatur. Quin decedit ea quoque vna cum sacro ordine nonnihil de immunitate sua reipublicæ et concordie gratia. Sacerdotibus iustus honos habetur, a catholi-

a catholicis præsertim. Monachi, et monachæ, cum nostra memoria præfultore Luthero domicilia sua reliquissent, manent ea etiamnunc propemodum vacua, et ruinosa, aliquot exceptis: quæ sane infrequentia sunt, et incolentes ea contempnibiles. Regis potestas in Prussia minus est restricta, quam alibi. Senatus constat duobus episcopis, tribus palatinis, totidem castellanis, totidem succamerariis, et tribus primariis ciuitatibus: quarum non mediocris est potentia. Earum vero bini consules, legati siue nuncii, pro singulis habentur, et alternis dicunt sententias. Episcopi sunt, princeps senatus, et moderator, Varmienfis, in qua episcopa me Pius, eius nominis quintus, Pontifex max. vltro perente D. Sigismundo Augusto Rege, amplissimo Cardinali Stanislao Hosio (ipso libentissime assentiente) ante sex annos coadiutorem (vt vocant) dedit, successoremque designauit, et collegium sacrum acceptauit. Sed reuertamur ad institutum. Est ergo princeps senatus Prussici Varmienfis episcopus: huic proximus Culmensis, qui olim eum antebat. Quorum hic, Teuthonum Crucigerorum opera, quodam tempore de Gnesnensi prouincia detractus, Rigenfi addictus fuit, vehementer accisus redditibus, et episcopa, ecclesiæque in ditionem ordinis ipsius redacta: ille vero, Varmienfis inquam, initio quidem Rigenfis archiepiscopi metropolitancam auctoritatem agnouit. Nunc vero multis annis in nulla prouincia censetur, & soli subest in rebus ecclesiasticis Romano pontifici: magistri, et ordinis dominatum nunquam agnouit, amicitiam, et societatem, cum et ipse plerumque Germanici esset sanguinis, libenter coluit: nec sine malo ac detrimento suo, et ecclesiæ suæ. Ad regnum vero Polonia post reliquam Prussiam peculiaribus pactis, cum rege Casimiro initis, sese adiunxit. Vladislauensis episcopus habet non contemnendas possessiones in Pomerania. Atque ea tota ferme in dioecesi ipsius est, indeque Pomeraniæ quoque episcopi titulum is vsurpat, sed ad Prussicum consilium non pertinet. Palatini sunt, Culmensis, Marieburgensis, qui ante hac Elbingensis dictus fuit, et Pomeranicus: castellani, Culmensis, Elbingensis, & Gedanensis: Succamerarii iidem atque palatini. Ciuitates, Torunensis, Elbingensis, et Gedanensis, in singulis satrapiis, siue palatinaibus singulæ, eundem ordinem seruantes inter se in consilio, quem sui palatini. Hoc est concilium Prussicum. Consiliarios terrarum Prussicæ vocant, quos et ipsos more aliorum iuratos esse oportet. Varmienfis tamen episcopus diuersam ab aliis iusiurandi rationem, & formulam pacto præscriptam habet. Nam is, si Rex est in Prussia, ipso presente: sin minus, nonnullis magistratibus Prussicis, ad id delegatis, in arce Marieburgensi, præeunte verba aliquo episcopo, iurat. Ciuitatum delegati iniurati ad consilium admittuntur, aliquone privilegio, an per abusu, nescio. Habent autem consiliarii Prussici sua loca, et ius dicendæ sententiæ in amplissimo totius regni Polonici consilio. Verum ea loca ante aliquot annos, post auctum Lithuanorum accessione senatum, aliqua ex parte variata sunt, ita tamen, vt nihilominus episcopi inter episcopos, palatini inter palatinos, castellani inter castellanos, consideant. Ad calcem operis huius ea singula secundum nouam constitutionem consilialem inter alios notata sunt. Palatinorum iurisdictio, & auctoritas in Prussia maior est, quam in cetera Polonia. Penes eos sunt multe, et supplicia delinquentium, rerumque iudicatarum executio. Tranquillitatem quoque publicam in agris, & extra vrbes ii præstant. Castellani, et succamerarii eodem sunt iure, quo in Polonia. De episcopis paulo post dicemus. Præter hos autem magistratus, habent Prussi thesaurarium, præfectos arcium, capitaneos, gladiferos, iudices, & scabinos: verum ii non pertinent ad consilium. Thesaurarius est, qui pecuniam omnem, et rationes a præfectis, & administris regionum honorum, et prouentuum, atque etiam tributorum publicorum exigit, vel ipse administrat, vel thesaurario regni tradit. Olim is oeconomus fuit, seu procurator Marieburgensis.

Ordo ecclesiasticus in Prussia.

Senatus, siue consilium Prussicæ.

Varmienfis, & Culmensis episcopi.

Vladislauensis etiam Pomeraniæ episcopus.

Varmienfis episcopi iuramentum.

Consiliarii Prussicæ ad senatum Regni pertinent.

Palatinorum potestas. Magistratus Prussici.

Thesaurarius.

Glabri.
Iudices
Pomeraniae
territoria.
Praefecti.

Marieburgen-
sis praefectus.

Ioannes Cost-
ka palatinus
Sendomirien-
sis.
Praefectus
Prussiae.

Viri consi-
derabiles
& pariter
& pariter

Glabros singulos habent Culmensis, et Pomeranicae satrapiae. Iudices novem sunt. In Culmensi quidem, & Marieburgensi satrapiis singuli: in Pomeranica vero septem, nempe totidem, quod territoria. Sunt autem ea, Slochouensis, Tucholien-
sis, Suecensis, Derfauensis, Zucouiensis, Pustensis, et Mirachouensis. Habentque singuli iudices in consilio scabinos iuratos: quot. Praefecti arcum, et reddituum regionum in sua quisque praefectura curam, et administrationem habent. Iurisdictionem nullam ferme habent; praesertim in nobilitatem, neque in oppidanorum amplam: in agrestes ampliore. Solus Marieburgensis, neque reddituum regionum curam gerit, neque in agrestes iurisdictionem habet: arcu modo praest, eiusque praesidio: quod perpetuum est. Ceterum constitutione quadam, ampliores is ceteris praefectis, et magistratibus prerogativas habet, velut generalis locum tenens regis in Prussia. Redituum vero, et subditorum, et sartorum rectorum eius ipsius arcis curationem habet thesaurarius. Igitur primaria totius Prussiae praefectura Marieburgensis est: cui Polonus antiquis praeficitur. Nunc primus de Prussia, e Polonia tamen oriundus, ei praest vir vigilantissimus, & omni genere virtutum ornatissimus, mihiq; amicissimus, Ioannes Costka, nuper palatinus Sendomirien-
sis a rege Henrico creatus. Secum tamen in eadem satrapia sunt haec praefecturae, Strumensis, Gneuen-
sis, No- uensis, & Stargardensis, siue Starigroden-
sis. In Culmensi Brodnicensis, Grudenti-
na, Radimensis, Golubensis, Rogoznensis, Brathianensis, Conalensis, Copriv-
nensis: in Pomeranica, Slochouensis, Suecensis, Tucholien-
sis, Derfauensis, & Pustensis. Toranensem vero, Elbingensem, & Gedanensem praefecturas, ciuitates ipse non regit, sed a rege et ex pacto vendicant, et per magistratus urbanos ad-
ministrant. Episcopi cum collegis suis suos, & ipsi habent arcium atque territorio-
rum praefectos, & burggrauios, suosque iudices, & aduocatos, & oppidanorum magi-
stratus. Habent & cancellarios, & officiales suos in causis ecclesiasticis vterque episcopus. Habent etiam vtramque iurisdictionem, & amplissimam potestatem in suis. Varmien-
sis quidem episcopa in nulla censetur satrapia: vno autem, & non interpolato ambitu, in modum principatus, bona certis finibus peculiari-
ter circumscripta, & arcibus atque oppidis exulta habet: eaque sic diuisa, ut duas partes episcopus, tertiam collegium siue capitulum obtineat. In his vtrique finis tamen nobilitatem habent, & liberam iurisdictionem; ab omni regionum ma-
gistratu iurisdictione exemptam. Praeter ea pertinet etiam Elbingensis ciui-
tas cum suo territorio ad Varmiensem dioecesim: quamvis iam aliquandiu haere-
tica labe infecta conuientibus regibus, & suffragantibus nonnullis magistratibus, ab ecclesiastica episcopi iurisdictione sese subtrahere nitatur. Bartena quoque ter-
ra, & Natangia ante CC. annos eiusdem episcopi iurisdictioni subiectae fuisse, & supra sex milia mansorum tunc episcopo Varmieni per fraudem, & iniuriam
Craiciferorum detracta esse memorantur. Subditi episcopi, & collegii Varmien-
sis eadem, quo ceteri Prussi iure municipali vtuntur. Sed habent etiam pecu-
lium, inter se autem communia, instituta: quae *Landsordnung*, hoc est, terrae con-
stitutiones, vocant. Conuentus etiam communes habent. Ad eos autem nobi-
litas, ciuitates, & sculteti cum liberis (de quibus postea dicemus) euocati, pro
se quique binos, vel plures etiam e singulis territoriis procuratores, siue lega-
tos mittunt. Iis de rebus, quae in consultationem veniunt, cum episcopo, & le-
gatis collegii constituturos. Ceterum ea nobilitas omnis, & aduocatus, & ciui-
tates, praeter infurandum, quo partim in episcopi, partim in sacri collegii verba
iurant, nouo quoque regi, ac deinde decimo quoque anno et ipsi e pacto fi-
delitatem obstringunt. Tamen de X. anno in desuetudinem abiit, sublata cau-
sa, hoc est, praeteritis promissis rebus Prussicis, & extirpato ordine Teuthonice mi-
litarum. Iurant etiam sacerdotes quando certum aliquod sacerdotium adipiscuntur:

pri-

primarii tamen, qui praefati, & Canonici cathedrales appellantur, intra mensem, posteaquam in id collegium cooptati sunt. Eos autem pontifex quidem maxi-
mus creat, collegium vero vna cum Episcopo eligit alternis mensibus: excepto
Praeposito, qui a Rege editur, siue praesentatur, ab Episcopo praeficitur. Sed ne-
que is, neque ceteri tres praefati locum & suffragium habent in collegio, siue capitu-
lo, nisi sint etiam canonici. Culmensis Ecclesiae collegium ad quatuor canonicos
reductum est. Qui singuli a ceteris vna cum episcopo cooptantur. Ipse autem
episcopus a solo rege designatur, a pontifice maximo creatur. Ceterum Varmi-
ensis ex pacto recentior e quatuor canonicis indigenis a rege propositis, vnus ab
eius ipsius Ecclesiae collegio deligitur: deinde hic quoque a pontifice renunciatur,
& confirmatur. Ac tum demum sacris pontificalibus ad praescriptum ecclesiasti-
corum canonum initiatur. Magistratus terrestres in Prussia quoque, itidem ac in
Polonia, a Rege creantur: iudex tamen ex aliquot a Palatino cum dignitariis, &
cetera nobilitate de consensu scabinorum delectis, ab eo editur: Scabini soli a pa-
latino cum ceteris dignitariis illius loci creantur. Sunt autem & Prussici magi-
stratus omnes perpetui, praeter praefectos: qui regis arbitratu mutari possunt, nisi
beneficio ac diplomate regio sibi prospexerint. Ciuitates a decurionibus,
seu consilibus, & quidem Germanicae linguae, & sanguinis (Polonos
enim pro externis habent, & neque ad artes mechanicas perdiscendas admittunt)
reguntur: quorum non idem vbique certus tamen est numerus. Et ipsi ius ha-
bent cooptandi, quos volunt, in sua collegia, quoties vacat locus, eoque maiore
sunt dignatione, & autoritate, quando volunt, & obsequentiorem habent ple-
bem. His praesident magistri ciuium a decurionibus, ac de numero ipsorum de-
lecti, & ipsi, itidem atque decuriones perpetui, in primariis quidem urbibus qua-
terni, in ceteris vero oppidis bini, per vices annum gerentes magistratum. Ha-
bent item singulae ciuitates iuratos iudices, siue scabinos, qui a decurionibus, siue
consilibus leguntur: & ipsi autem perpetui sunt, nisi forte in numerum consulum
cooptentur. Neque enim eundem consulem, & scabinum esse licet, praeter El-
bingam, & Brunsbergam: vbi pars consulum loco scabinorum iudicia exercet.
Ceterum vnus e consilibus eis praeficitur, quem sculterum, vel iudicem vocant.
Primariae tres ciuitates etiam praefectos habent singulos, ut dudum memorauimus,
quos vocant Burggrauios, & eos quidem annuos fere. Qui tranquillitatis
urbanae, ac totius territorii curam gerunt, causasque priuatarum iniuriarum, &
sanguinarias iudicant, & pro iis multas irrogant. Hunc solum Magistratum rex in
ciuitatibus creat, sed nonnisi vnum e sex, vel octo e numero consulum eiusdem
ciuitatis ab ipso collegio delectis, itidem autem consules ex omni ciuium numero,
Gdan, quidem centum viros, alibi vero pauciores deligunt, qui sint capita multi-
tudinis, & quasi tribuni plebis, cum quibus communicant nonnunquam consilia de re-
publica, & ex iis cognoscunt postulata plebis. Vitantur enim coitiones multitudinis,
propter externorum omnis generis hominum frequentiam, ne quando in seditio-
nem erumpant, ut nonnunquam factum est. Iudicia nobilitatis iudices terrestres
cum suis scabinis, praesidente palatino, bis quotannis exercent in certis oppidis.
Infamiae tamen causa, & status controuersia, itidem ac in Polonia, ad regis iudi-
cium pertinet. A terrestribus iudiciis prouocatio est ad consiliarios Prussiae: inde
vero ad Regem. In oppidis vero iudiciaria potestas fere omnis est penes consu-
les, exceptis paucis causis, quarum mentionem dudum fecimus, & si quae sunt
aliae ad Burggrauios, vel palatinos pertinentes: sed eam ipsi consules, quod ad
priuatorum hominum inter ipsos controuersias attinet, cum iurato iudicio, cuius
mentionem dudum fecimus, communicant. Ab eo vero iudicio in primariis
quidem ciuitatibus ad consules ciuitatis cuiusque in ceteris autem oppidis ad
consilium totius Prussiae: inde porro vtrunque ad regem prouocatur. Rex vero
de quibusvis prouocationibus vbilibet, & cum quibus vult, cognoscit. Plerumque
etiam

Canonico-
rum & Prae-
latorum Varmi-
ensium crea-
tio.

Episcoporum
Prussiae desi-
gnatio.

Magistratu-
um Prussico-
rum confere-
ndum ius.

Ciuitatum
Prussicarum
magistratus, &
administratio.

Magistri ci-
uium.
Scabini.

Scultetus.
Burggrauii
ciuitatum.

Capita multi-
tudinis.

Iudiciorum
ratio.

Iudicia urbana

Prouocatio-
num ratio.

Commissa-
ria iudicia.Comitia
Prussica.

Nuncii.

Tributum
apud Prussos
accisa.Varmien-
sium libertas.Portus Prus-
siae.Belli ratio
apud Prussos.Liberi in
Prussia.

etiam cognitionem delegat Cancellariis, & iureconsultis. Alioquin priuatum ne-
minem e Prussia regi euocare licet, exceptis iis causis, quae sunt fisci, & iudicii
regii propriae. Magistratus terrestres iuxta ac urbanos euocat de iis dumtaxat,
quae in magistratu perperam & praeter officium suum egerint: vel, si mavult, con-
siliariis Prussicis eas delegat, in comitiis cognoscendas. Delegat etiam veliisdem,
vel quibus vult, causas fisci sui, finium regundorum cum suis bonis, ac diuidendae
inter fratres, & cognatos hereditatis. Quasuis item alias ab aliis ordinariis iu-
dicibus per prouocationem ad se deuolutas. Comitiis bis quotannis habentur in
Prussia statim temporibus, Maio quidem Mense Marieburgi, Septembri autem ex-
tremo Grudenti. Ex iustis tamen causis ea quoque loca mutari possunt. In iis
comitiis a consiliariis de Republica in commune consultatur, siue vltro, siue ex
praescripto regio: de prouocationibus terrestrium, & oppidanorum iudiciorum co-
gnoscitur: & omnino iudicia vel a rege delegata, vel si qua sunt alia, exercentur.
Cum ducalibus quoque Prussis, seu ducis ipsius legatis nonnunquam Elbingae ex
foedere, vel Marieburgi, constituta certa die, conuentus habentur, & consultatio-
nes delegibus, & aliis rebus communibus, & controuersis. Non ita pridem in
Prussia quoque nuncii nobilitatis, & minorum ciuitatum in comitiis adhiberi ce-
perunt, tributis sciendi causa: cuius decernendi potestatem neque rex, neque
consiliarii soli usurpant. Ad regni quoque comitia nuncii nuper adeo miti ca-
perunt. Sciscitur autem cereuissarium tributum plerumque in usus publicos, vel in
gratiam regis: vocaturque id vulgo cisa, vel accisa. Nonnunquam etiam de
censibus, agris, domibus, bonis, & facultatibus, aestimatione facta, certa portio
pensanda decernitur. Varmienensis Episcopi subditi nihil habent negotii cum co-
mitiis. Solus iis interest, & praest Episcopus, ac deinde de iis, quae ibi consti-
tuta sunt, ad peculiarem conuentum suorum refert: de tributo praesertim. Nec
temere si dissentire solent ab Episcopi sui, & conuentus Prussici sententia. Nihil
tamen verat, ipsos quoque arbitrati suo, auctoritate Episcopi, & Capituli praeeun-
te, peculiares leges, & ut vocant, ordinationes sibi conderet, tributumque scisce-
re. Quin etiam magistratus primariarum ciuitatum non raro imperant ciuibus
suis tributum peculiare, & operas, aliaque onera in usus publicos urbium suarum,
adhibitis capitibus plebis. Portus maris tres habet Prussia, Regia quidem Gda-
nensem, & Elbingensem: quorum hic in Habum lacum, ille recta in mare pro-
currit: ducalis vero Regiomontanum, siue Koenixbergensem, qua Pragola flui-
us in Habum influit. Atque hic quidem cum portoriis, & omni iurisdictione,
& impendiis in ducis, duo vero reliqui in ipsarum ciuitatum, quibus adiacent, &
magistratus potestate sunt. Verum is tamen, magistratus inquam, sine permissu,
vel mandato regio claudendi, & aperiendi portus potestatem non habet. Quod
de tributo quoque decernendo iisdem nuper constitutum est. Quod ad bellum
attinet, si qua vis hostilis ingruat, Prussiae domesticis, communibusque plebis cum
nobilitate viribus depellitur. Ac nobilitas quidem cum proceribus equestribus
militat, Sculteri item & liberi: (quos ita vocant, propterea quod & ipsi ab ope-
ris, & laboribus, quos rustici dominis suis praestant, gratuitam immunitatem
habent, medii quodammodo inter nobiles, & rusticanos agricolas: ferunt tamen
nonnulla onera extra ordinem) ciuitates equitarum atque peditatum suppeditant:
rustici peditatum tantum. Haec ante institutam coadunationem (quae nec dum
matuisse videtur) de Prussia, & in vniuersum de Polonia nobis *συνέρερον* quod
aiunt, *ναι ἀναδέερον* sunt exposita. Quae cum ciuibus nostris, tum externis, non
ingrata fore speramus. Sic autem fiet, ut minus peregrinemur in historia nostra. (118)

(118) Neminem, qui historia Polonia doctus, fugit, Cromerum scriptorem, quod geographiam attinet, principem putari, neque a veritate abhorret, eum suo tempore praeter cetera bene scripsisse, sed no-
stris temporibus multa, quae illius temporibus vera facere, sunt obsoleta, quaedam etiam falsa.

Dixit Cromerus, conferendi nobilitatis potesta-
tem solum habet princeps, sed vi legum, seu consti-
tutionum sequentium, haec regum Poloniarum pra-
rogativa, quae adhuc *συνέρερον* *ἀναδέερον* *συνέρερον*
fuerat, abolita fuit, & respublica sola, in comi-
tiis congregata, vna cum serenissimo rege plebeiis

O Perae precium nobis visum est, coronidis loco hic adicere nomenclaturas, &
ordinem amplissimi Senatus Regii, quemadmodum in comitiis Lublinsen-
sibus ante quatuor annos constitutus est, & nonnihil ab antiquo (quem priori libro
recensuimus) mutatus, posteaquam Lithuani sese cum Polonis penitus coniun-
xere, & in vnum Reipublicae corpus coaluere. Qui tamen ordo non tam accu-
rate in confesso, quam in dicendis sententiis, & ferendis suffragiis seruatur.

SENATORVM REGNI POLONIAE CVM CONIUNCTIS EI DITIONIBUS
DIGNITATES, ET ORDO, SECUNDUM CONSTITUTIONEM COMITIALEM
LUBLINENSEM, ANNO M. D. LXIX. EDITAM.

Archiepiscopi duo.	Vladislauensis.	Culmensis.
Gnesnensis.	Vilnensis.	Chelmensis.
Leopoliensis.	Posnaniensis.) alternatim.	Kiouiensis.
	Plocensis.	Cameneccensis.
	Varmienensis.) alternatim.	Nunc Liouiae.
Episcopi 13.	Luceorienensis.) alternatim.	Smolensciae.
	Przemislensis.	
Craeouensis.	Samogitiae, siue Mednicensis.	

X x 2

Palatini

iura nobilitatis, vel extraneis nobilibus ius nobilis
Poloni, quod *indigenarum* vocant, ob merita in
republicam, nunc distribuit. Serenissimus quidem
Rex Polonus, tanquam Monarcha, & marchiones,
comites, nobilesque creat, sed illi non iuribus Po-
lonorum gaudent, neque bona nobilia iure here-
ditario possidere, neque publicis in republica offici-
is, fungi possunt.

Insuper sequentia sunt adnotanda: pag. 137.
nouis creatis nobilibus obtinere & possidere bona ter-
restria statuto quodam non licet. Vbi autem
statutum illud inueniatur, minime meminit. Hoc
quidem scimus ex legibus publicis, nouis creatis
nobilibus non licere officiis publicis fungi, ad terti-
am vsque generationem, ut patet, sic dicta, conuen-
ta, serenissimi Regis nostri, patris patris, AVGV-
STI III. loquuntur, sed si bona terrestria etiam possi-
dere non possint, in quo ius nobilitatis in Polonia
consistit principale, tunc ignobilibus haud essent
meliores. Sed hac de re in Polonia nemo nunc
dubitatur, & nescio quo casu, vel qua ratione, lute-
ratissimo Cromero haec verba exciderunt.

Pagi 140. haec verba: *habens nobilis Poloni in
subditos suos vitae necisque potestatem*, omnino ex-
am sunt sub incudem retocanda, si ius clarum cum
abusu iuris haud confundi debeat. Nobilis, qui sub-
ditum suum, vel ira incensus, vel alia ex causa, in-
terimit, non quidem capite plectitur, sed pecuni-
am, poenae loco, soluere debet, si interemti con-
sanguinei dicam ei scribant, id quod plerumque ex
inopia interimitur, & sic eiusmodi homicida im-
munis. Hoc neminem iuris Poloni gnarum fugit.
Quod si vero subditus cuiusdam nobilis tale crimen
commiserit, ut vita priuari debeat, domitus nullo
modo sua auctoritate id iubere potest, sed ad ca-
strum, seu praefecturae iudicium, vel aliud forum
ius gladii exercens, eiusmodi maleficum extradere
debet, ut secundum leges damnetur ac puniatur. si
vero secus faciat, lege & iure Polono poenam sol-
uere debet. Hoc idem nemo negat. Inde igitur in-
fero: quod si nobilis Polonus, subditum suum inter-
mit, qui capite plecti vel meruit, vel non meruit,
semper tamen secundum ius Polono poena pecu-
niae afficitur, tunc certe nobiles domini in subdi-

tos, vitae necisque potestatem non habent, & opti-
mus CROMERVS allucinatus est.

P. 140. loquitur CROMERVS de officialibus
regni, qui sunt: gladiifer, pocillator, siue Pincerna,
mensae struitor, quem incisorem vocant, dapifer,
subdapifer, magister culinae, & hoc dilemma ad-
iicit: *aut iidem sunt terrestres Craeouensis satra-
pia, aut ea sola de omnibus nullus habet.* Sed fa-
cile responderetur, non esse eosdem terrestres Cra-
eouensis satrapiae officiales regni, quia hi soli in
coronatione regum, & vallorum solenni in feu-
dum inauguratione, officiis suis publice funguntur,
Craeouensis vero palatinatus, seu satrapia, suos ha-
bet officiales terrestres. Si enim Rex in palatina-
tu Craeouensi commoraretur, tunc officiales ter-
restres satrapiae Craeouensis idem, iubente Rege,
facere, exceptis actibus solennibus, quod alii offi-
ciales terrestres in palatinatu Masouiae, vel alio. Clare
igitur sunt officiales regni ab officialibus Craeouensi-
bus distincti, clarius autem a rege distinguuntur, illi
enim plerumque ordine aquila alba insigniuntur, ho-
noris sigillo, quo tantum senatores regni affici solent.

Iudicium sex ciuitatum, de quo auctor p. 164.
differit, nostris temporibus obsoletum est, & su-
premus regni cancellarius in omnibus ciuitatum
causis, si ad eum prouocetur, iudicat sine vltimo-
re prouocatione, excepta vnica vrbe Culma, quae
in causis suis non ad cancellarium, sed episcopum,
prouocat.

P. 170. tandem auctor dicit: *in Prussia ne-
que a bonis terrestribus plebeiis arcensur.* Hoc non
nunc ita se habet. Plebei enim & rustici in Prussia
Polonia, bona nobilium emere & possidere non
possunt. Sed notandum, vocem *plebei* in Polo-
nia ambiguum esse. Multi enim sibi persuadent,
omnes eos, qui non sint nobiles, esse rusticos, &
ordo civilis in Polonia, non re vera, sed usu lo-
quendi, quasi exoleuit. Cum igitur magistratus
ciuitatum, qui bona terrestria possident, maxime
sint ex ordine civili desumpti, tale illi plebei ap-
pellantur. Quidam enim, ut Torunensis, Geda-
nensis, Elbingensis, ad status reipublicae pertinent.
Et hoc in causa fuisse videtur, quod Cromerus, alio-
quin acutissimus, minus accurate scripserit.

Palatini cum quibusdam aliis ex-
imili inuicem eos inter se 35.

Castellani Cracouienſis.	Cracouienſis.	Siradienſis.
Palat.	Polnaniienſis.	Lencicienſis.
	Vilnenſis.	Samogitiz.
	Sendomirienſis.	Breſtenſis.
Caſt. Vilnenſis.	Caſiſienſis.	Kiouiienſis.
Palat.	Trocentis.	Iuniwladislauienſis.
	Siradienſis.	Leopolienſis.
Caſt. Trocentis.	Lencicienſis.	Volynienſis.
Palat. Lencicienſis.	Capitaneus Samogitiz.	Camenecenſis.
	Breſtenſis.	Smolenſienſis.
	Kiouiienſis.	Lublinenſis.
Palat.	Iuniwladislauienſis.	Polocenſis.
	Ruſſiz.	Bellenſis.
	Volynienſis.	Novogrodenſis.
	Podoliz.	Plocenſis.
	Smolenſienſis.	Vitepſcenſis.
	Lublinenſis.	Czernienſis.
	Polocenſis.	Poleſenſis, ſive Podlaſſenſis.
	Bellenſis.	Rauenſis.
Palat.	Novogrodenſis.	Breſkienſis.
	Plocenſis.	Culmenſis.
	Vitepſcenſis.	Mſeſlauienſis.
	Maſouiz.	Elbigenſis.
	Poleſenſis, ſive Podlaſſenſis.	Braslauienſis.
	Rauenſis.	Gdanenſis.
	Breſkienſis.	Minſcenſis.
	Culmenſis.	
Palat.	Mſeſlauienſis.	
	Marieburgenſis.	
	Braslauienſis.	
	Pomeraniz.	
	Minſcenſis.	

Caſtellani minores 49.

Caſtellani maiores 30.

Polnaniienſis.
Sendomirienſis.
Caſiſienſis.
Voinicienſis.

Sandecenſis.
Medirecenſis.
Viſioenſis.
Biecenſis.
Rogoznenſis.
Radomienſis.
Zauchoſtenſis.
Landenſis.
Sremienſis.
Zarnouienſis.
Malogoſtenſis.
Velunenſis.
Præmiſienſis.
Caſiſienſis.
Sanocenſis.
Chelmenſis.
Dobrinienſis.

Polanecenſis.
Præmentenſis.
Cruinenſis.
Czechouienſis.
Naclenſis.
Roſpirenſis.
Biechouienſis.
Hydgoſthenſis.
Brezinenſis.
Cruſacienſis.
Oſuencimenſis.
Camienſis.
Spicimirenſis.
Inowiodenſis.
Coualienſis.
Santocenſis.
Sohaciouienſis.
Varſauienſis.
Goſtinenſis.
Viſnenſis.
Raciaznenſis.
Siepreenſis.
Viſogrodenſis.
Ripinenſis.
Sakroczimenſis.
Ciechanouienſis.
Liuenſis.
Stonenſis.
Lubaciouienſis.
Conarienſis in Siradienſi Palatinatu.
Conarienſis in Lencicienſi.
Conarienſis in Iuniwladislauienſi.

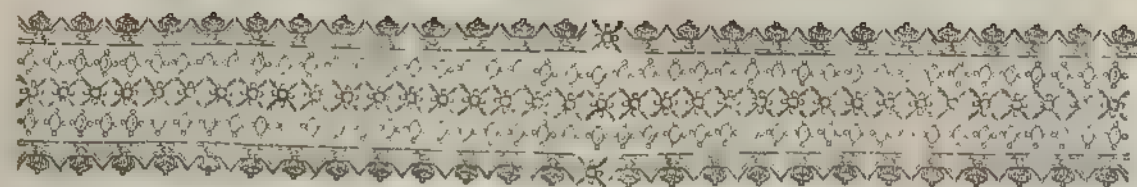
Officiales Curie 10.

Mareſcalcus Regni Poloniz.
Mareſcalcus Lithuaniz.
Cancellarius Poloniz.
Cancellarius Lithuaniz.
Vicecancellarius Poloniz.
Vicecancellarius Lithuaniz.
Theſaurarius Poloniz.
Theſaurarius Lithuaniz.
Mareſcalcus Curie Poloniz.
Mareſcalcus Curie Lithuaniz.

Finis librorum II. Martini Cromeri, de Situ, populis, moribus, Magistra-
tibus, & Republica regni Polonici.

MATHIÆ

DESCRPTIO SARMATIA RVM

ASIANÆ & EUROPIANÆ
ET EORVM, QUÆ IN EIS CONTINENTUR.

AUCTORE

MATTHIA & MIECHOW

ARTIVM ET MEDICINAE DOCTORE, CANONICO CRACOVIENSI.

*Sola sub occiduo virtus manet orbe perennis,
Omnia mortali cetera forte cadunt.*

Reuerendissimo Patri Domino Domino
STANISLAO TVRSONI,

Antistiti Olomucensi, Matthias de Miechow, artium & medicinæ
Doctor, canonicus Cracouienſis salutem plurimam dicit.

Ignissime præsul, plures scriptorum orbem terrarum lucubrationibus suis &
elucidationibus exararunt. Sarmatias vero tanquam incognitas præterue-
li dimiserunt. Qui autem aliquidpiam de ipsius posteris scriptis carminibus
relinquere curarunt, indistincte; & antiquitate premente, tanquam in media nocte ob-
scure dixerunt. Et quod intolerabilius est, multa ficta & fabulas, nunquam adaptan-
das

(119) MATTHIAS DE MIECHOW, medicus illis
temporibus & doctissimus & clarissimus. Natus cir-
citer an. 1456. honestis parentibus in oppido reli-
gioſorum militum ſepulchri Domini, MIECHOW. Pu-
er liberaliter inſtitutus, & Cracouiz publico in gym-
naſio peripatetica philoſophia imbutus. phyſicis po-
tiffimum delectabatur. Primum gradum in artibus
a. 1476. promeruit, & triennio poſt magiſteri di-
gnitatem. Naturæ genio obſecutus, ad medicinæ
ſeſe artem ſic applicuit, ut in omnibus parte Italia
& Germaniæ academiis publice in diſputationibus
ingenii acumen exhiberet, domumque reuerſus pa-
rem ſibi ea in profeſſione vix vllum in tota Polonia,
ſuperiorem certe neminem repererit. Igitur ob
nominis celebritatem aſtigsmundo I. rege Pol.
medicus adſciſtus. Aulicæ tandem vitæ perſectus,
ſacris ſeſe deuotit, atque canonica dignitate ab eo-
dem rege auſtus. Cumque & aſtologus inſignis
eſſet, & regia liberalitate rem ſatis lautam poſſideret,
cenſum, pro aſtologo atque medico, in academia
ſouendis, pignus gratitudinis pro egregia inſtitutio-
ne, perpetuum fundauit, erexitque ſcholas pro eru-
dienda iuuentute priuatas, cum ad ædes S. Annæ,
S. Floriani S. Stephani, SS. omnium, in vrbe, tum
etiam in patria ſua, municipio Miechouienſi. Item
domos hoſpitales aliquot & Xenodochia reſecit, bi-
bliothecam in Rupella apud fratres Pauli primi ere-
mitæ, ſumtu ingenti excitauit, & domui profeſſorum
maiori in academia Cracouienſi, quos inter ipſe olim
manſit, pro libraria atque horologio inſtaurando, plu-
rima tabulis teſtamenti legauit. Obiit a. MDXXXIII.
vid. Starouolſci elogio edit. Venet. p. 106. Scri-
pta eius ſunt
I. De ſanitate conſeruanda libellus.
II. Deſcriptio Sarmatarum. Cracouiz a. 1521. apud
Ioan. Waller. in 4.
III. Chronica Polonorum, a prima propagatione & or-
tu Polonorum, uſque ad annum Chriſti M.D. IIII.

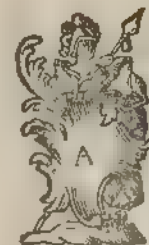
das superaddiderunt. Quemadmodum est: quod ultra Sarmatias, ad oceanum septentrionalem essent campi Elysi, aura temperatissima, vita placidissima & perpetua, omni amoenitate plena. At ubi multorum sæculorum decursu senium tædiosum incolis dispiceret, ex ripis in oceanum sese deicerent, sponte submersuri, tædium confectæ senectutis sic euajuri. Præter ea posuerunt illic terræ nascentia ambrosia, prædulci & odore suavi, incolas tanquam in paradiso consortantia: & aurum, quod laticat cor hominis, sine numero & mensura inuentum iri. Gryphes aues horridæ & rapaces, homines, cum equis exarcebantes atque in æra leuantes & deferentes, aurum effodi atque asporturi prohibentes. Et amplius, aiunt illic astrâ, solem, lunam, & ceteras stellas perpetuo girantes & lucentes, dies temperatissimas ac voluptuosissimas conficere. Quod in toto confictum est, & in rei veritate illic aut alibi nequaquam reperitur. Ponunt & hodierni scriptores Tartarorum gentem terribilem, in campis Sarmatiæ Asiaticæ degentem esse æternam, a sæculis in hanc diem in Scythia persistentem, cum tamen sit gens noua & aduentitia, a partibus orientis sedibus mutatis, paulo plus trecentis annis in Sarmatiam Asiâ ingressa, & antea non cognita, prout in initio huius opusculi dicam. Sed & nobis Hyperboreos & Ripheos in orbe terrarum nominatissimos, in illis regionibus septentrionis affirmauerunt, & ex eius non minus famosa erupisse flumina, per cosmographos & vates celebres scripta atque decantata, Tanaim, Boristhenem maiorem & minorem, Volhamque maximum fluminum declararunt. Quod cum alienum sit a vero, non abs re (experientia docente, quæ est magistra dicibilium) confutandum & reiciendum est, tanquam profanum & sine experientia promulgatum. Scimus quidem & visu cognoscimus, præfata flumina tria, magna siquidem, Boristhenem, Tanaim et Volham, ex Moschouia oriri et destuere: minorem vero Boristhenem (quem Aristoteles RAPANIS, alias minorem Boristhenem) appellat, ex Russia superiori cepisse, et in maiorem Boristhenem decurrere et ei commisceri. Montes autem Hyperboreos, Ripheos et Alanos nuncupatos, illic non existere, certo certius scimus et videmus: et iam prædictos flumines, ex terra plana consurrexisse ac emerisse conspicimus. Quare ut hæc, et complura alia in Sarmatis contenta, tuæ, doctissimi præsul, amplitudini vera veraciter enarrem, subsequens opusculum de duabus Sarmatiis, ab antiquioribus minus cognitis nominibus, quibus temporibus nostris nominantur, tibi domino et patrono meo semper colendissimo, scribere breuiusculè, ut res postulabit, ad incitandum alios, qui maiora nouerunt, et elegantiori stilo scribere facile poterunt, curabo. Utque sicut plaga meridionalis cum gentibus adiacentibus oceano usque ad Indiam, per regem Portugallie patefacta est: sic plaga septentrionalis cum gentibus oceano septentrionis imminetibus et versus orientem spectantibus, per militiam et bella regis Poloniae aperta, mundo pateat et clarescat. Vale, decus meum, præsul dignissime.

CAPVT

LIBER PRIMVS DE SARMATIA ASIANA

CAPVT I.

De duabus Sarmatiis in genere.

Antiquiores duas Sarmatias posuerunt; vnam in Europa, alteram in Asia, sibi inuicem cohærentes & contiguas. In Europiana sunt regiones Russorum, seu Rutenorum, Lithuanorum, Moschorum et eis adiacentes, ab occidente flumine Vislæ, et ab oriente Tanai, inclusæ: harum regionum gentes olim Getæ nuncupabantur. In Asiatica vero Sarmatia nunc commorantur et degunt plura genera Tartarorum, a flumine Don, seu Tanai, ab occidente, usque ad mare Caspium ab oriente contenta. Horum imperia, genealogiæ, ritus et mores, latitudoque terrarum, flumina et circumcirca adiacentia in subscribendis explanabuntur.

CAPVT II.

De ortu & aduentu Tartarorum.

Anno Domini M. CCXI. apparuit grandis cometes in diebus mensis Maii, octodecim diebus durans, et supra Poloucos, Tanaim ac Russiam gyrans, caudamque in occasum porrigens, et aduentum Tartarorum significans: unde sequenti anno gens Tartarorum, in illam diem ignota, occiso, ut fertur, proprio rege David, de submontibus Indiæ, confictisque pluribus nationibus septentrionalis ad Poloucos venit. Polouci siquidem fuerunt gentes secundum latus septentrionale Euxini maris commanentes, ultra paludes Mæotidis, alii Gothos appellant. Polouci autem lingua Rutenorum sonant et interpretantur venatici seu rapaces, quia sæpenumero inuadentes eos spoliabant, et bona ipsorum rapiabant atque abducebant, quemadmodum et Tartari hisce temporibus faciunt. Itaque Tartari ingredientibus, terras Poloucorum, postularunt hi per legatum ipsos principes Rutenorum, ut vniuersis copiis & potentiis se adiuuarent, quoniam par exitium et discrimen eos, sicut et Poloucos expectaret. Superuenerunt autem et Tartarorum nuntii, denuntiantes ducibus Russiæ, ne immiscerent sese bello et adiutorio Poloucorum, sed potius exterminium eorum, tanquam aduersariorum, procurarent. Russiæ vero immaturo vti consilio, nuntiis Tartarorum comprehensis et occisis, perrexerunt cum exercitu Poloucis in adiutorium, terrarumque. Videlicet Mscislaus Romanowicz cum militia Kiouensi, Mscislaus Mscislawicz cum militia Haliciensi. Item ceteri duces Russiæ Vlodimir Rurikowicz: duces Cirneouenses et duces Smolnenses. Iunctique exercitui omnium Poloucorum peruenerunt in Protokolce, et abinde singuli ascensis equis, venerunt duodecim stadiis ad fluium Kalcza, ubi iam Tartari castra metati fuerunt, et illico, respirandi spatio non dato, Tartari in eos irruerunt, et contritis ac diffugientibus Poloucis acies Rutenorum disiciuntur, plurimæque cæde peracta, bini duces Mscislaus Kiouensis et Cirneouensis captiuantur. Reliqui fugientes (abominabile dictu) a Poloucis sociis, per quorum terram fugam maturabant, trucidabantur. Equites quoque propter equos, pedites propter vestes, occidebantur, et in aquis suffocabantur. In illa ergo die Ruteni in pessimum, horrendumque inciderunt periculum, quale in terris Russiæ nunquam auditum est, eaque prima clades exitit, quam Ruteni a Tartaris pertulerunt. Mscislaus autem Mscislawicz Haliciensis dux, dum ad naues fugiendo peruenisset, superatis fluuiis persecutionem Tartarorum veritus, naues abrumpi præcepit, abindeque fugax in Halicz pauore & trepidatione plenus peruenit. Vlodimir autem Rurikowicz fuga & ipse saluatus in Kiow perueniens, sedem accepit Kiouensem. Alia vero omnis multitudo Rutenorum, dum ad naues fugiendo peruenisset, et eas abruptas offendisset, in

Sarmatia
Europæ.Sarmatia
Asiatica.

Cometes.

Polouci. seu
Polowcz.Russiæ duces
in auxilium ve-
niunt Poloucis
contra Tartar-
os & fugan-
tes.

Tartari in
ram Soudalo-
rum, & Smolen-
sem & Cernov-
uensem regio-
nes devastant.

meorem versa, dum vndas tranare non posset, fame contabescens illic consumpta est, præter paucos duces et aliquos eorum milites, qui in lembis fluitos traxerunt. Præter ea anno domini millesimo, ducentesimo, vigesimo octavo, in maxima multitudine Tartari Russiam ingredientibus, universam terram Rzesensem vastaverunt, ducem occiderunt, senes et impuberes necaverunt, reliquam multitudinem in captivitatem abduxerunt, castra incenderunt. Iterum hieme eiusdem anni venerunt Tartari in terram Susdalarum, et ea universa vastata, ducem Georgium et filios eius, pluresque alios Susdalarum principes, interfecerunt, castrum Rostow incenderunt, captivos et prædam pro libito abduxerunt. Sequenti quoque anno in Smolnensem et Cernovensem regiones venientes, eas crudelissima cæde, nulli terati parcentes, pervastaverunt, castra et fortalitia, ex quibus duces et milites præ timore fugerant, incenderunt, et onusti captivorum multitudine in terras suas redierunt.

CAPVT III.

De crudeli vastatione Poloniae & Hungariae per Tartaros.

Kiow metropoli
Russiæ, a Tartaris
funditus deletur.

Post prædicta, Tartarorum horrenda vastatio ex ordine narrationis subnestenda est. Anno domini millesimo, ducentesimo, quadragesimo primo, Tartari in Russiam venerunt, et Kiow amplissimam urbem et metropolim Rutenorum magnifice constructam funditus deleverunt. Habuit siquidem præfata urbs portas et turres firmiter ædificatas, et aliquarum portarum tecta deaurata et splendenda, habuit et usque nunc habet, metropolitanum de ritu Rutenorum seu Græcorum, plurimis Vladicis et episcopis a Danubio per Moldaviam, Valachiam, Russiam, & Moskouiam præsentem, in Kionia iam post destructionem non residentem. Habuit insuper ecclesias supra trecentas ornatisimas, quarum aliquæ in campis inter vepres et arbuta in hanc diem permanent, et stant desolatæ, pro laribus ferarum: ex quibus binæ ecclesiæ, videlicet sanctæ Mariæ et sancti Michaelis, aliquas laminas tecti adhuc tenent deauratas, quas Tartari prædatum venientes, et insipientes *altim bassina* vocant: id est, aureum caput habentes, quia partem tecti deaurati habent. Hac vero tempestate in monte, ubi olim castrum Kiouense stabat, Lithuani domini illius loci, fortalitium amplum de roboribus et lignis extruxerunt et tenent. Itaque tota Russiæ cum sua metropoli et Podolia omnique pessundata, Bathus, Tartarorum imperator, volens Hungariam ingredi, misit ducem, Peram nomine, cum magno exercitu vastatum Poloniam. A iunt Poloni, Bathum regem Tartarorum, Poloniam, Silesiam, Moraviam vastasse: verior tamen historia eorum, sicut et chronica Hungarorum referunt, Bathum non fuisse in Polonia, sed duces ipsius, qui trucidatis tyrannis et principibus Rutenorum, receptaque præda, in oppidis Lublin et Zavidov, vicinisque eorum, reduxerunt eam in Russiam, festinanterque redeuntes, expugnaverunt Sandomiriam cum castro. Illicque occiderunt abbatem Pokrzywnicensis cum fratribus eius, et magnum numerum utriusque sexus nobilium et ignobilium virorum ac matronarum, ad conservandum vitam Sandomiriæ collectorum. Inde exeuntes per Visliciam, in Skarbimiriam venerunt, et reuertebantur prædam deducturi in Russiam. Dumque statua tenerent ad fluvium Czarna, apud villam, quæ maior Thurko vocatur, irruit in eos Vlodimirus, Cracoviensis palatinus, cum militibus Cracoviensibus. Vbi inter pugnandum omnis captivorum multitudo diffugiens, in propinquas silvas se recepit: superari tamen sunt pauci a multis, Vlodimirus palatinus Cracoviensis cum suis a Tartaris. Verum strage suorum percussus Tartari, per silvam Stremecz in Russiam recesserunt, et in supplementum accersitis plurimis Tartaris cum fremitu et ira in Poloniam redierunt. Et quia

maxi-

maximum exercitum habuerunt, ad Sandomiriam pervenientes, bifariam dividerunt eum, minoremque exercitum in Lanciciam, Siradiam & Kuiaquam destinarunt cum principe Cadano, quem Poloni Kaydanum nuncupant, qui nullo obice apparente vastaverunt crudelissime illos tractus caedibus atque igne. Maior autem exercitus Tartarorum, etiam ductor fuit Peta, Tartarorum princeps, versus Cracoviam iit, omnem oram transitui propinquam, cæde et incendio pervastans. Occurrunt ergo ei in villa Chmelik, prope oppidum Szydlow, Vlodimirus, palatinus, Clemens, castellanus Cracoviensis, Pacoslaus palatinus, Iacobus Raciborowicz, castellanus Sandomiriensis, cum nobilibus et militibus Cracoviensibus et Sandomiriensibus. Et tacto conflictu cum una turma Tartarorum, ipsique attrita pedem referente, et ad alteram præstantiorem turmam sese diuertere, Poloni certamine priori fessi, pauci a plurimis aduerso pectore confossi ceciderunt: reliqui vero in fugam conuersi, per itinera nota euaserunt. Ceciderunt in eo conflictu desiderati Christianus Sulkowicz de Niedwiedz, Nicolaus Witowicz, Albertus Stampoticz, Zementa, Grambina, Sulislaus, milites strenui, et alii plures validi. Ex quorum strage tantus paor irrepsit, ut alii in alias regiones fugerent: agrestes vero cum pignoribus et pecoribus in paludes et silvas et in inuia se conderent. Sed et Boleslaus Pomeranus, dux Cracoviæ et Sandomiriæ, cum Grzimislawamatre, et Kinka, coniuge sua, priusquam in castrum Pieninide, prope oppidum Sandecz, postea vero in Moraviam ad monasterium Cisterciense effugerit. Tartari autem post cladem apud Chmelik peractam, Cracoviam in die cinerum pervenerunt, et eam vacuum hominibus inuenientes (omnes siquidem in abdita diffugerant) in ecclesias et domus incendio scelerunt. Ecclesiam vero sancti Andreæ tunc extra muros Cracovienses extantem, vallantes oppugnabant, expugnare tamen non valuerunt, quoniam pluribus Polonis magna vi et fortitudine se et sua illic defendentibus, irritum coepto recesserunt, et in Vratislaviam perrexerunt, quam similiter, ut Cracoviam, non solum desertam habitatoribus, sed et conflagram habitationibus reperientes. Clues enim Vratislavienses paore consternati, fere omnibus rebus, pretiosioribus dumtaxat festine raptis, fugam inierunt: quod gentes ducis Henrici de cruce videntes descenderunt, et opes cum victualibus in arcem inducentes, urbem cum tectis eius flammis exusserunt, et Tartari in urbe nil reperientes, castrum vastaverunt, et post aliquot dies obsidionem soluentes (ut aiunt, orationibus et lacrimis Ceslai prioris ordinis Prædicatorum et fratrum eius in castrum ad interiorum depulsi,) recesserunt. Interimque feria secunda paschæ Tartaris, qui Cuiaviam vastaverant, supervenientibus, simul iuncti in Legniciam profecti sunt. Dux etenim Henricus secundus, sanctæ Hedwigis filius, per illud tempus ibi collegit gentes et armigeros, tam nobiles quam agrestes maioris Poloniæ et Silesiæ. Adveniant et principes cum suis militibus Miecislaus Kasimirides dux Opoliensis, Boleslaus filius Depoldi, marchionis Moraviæ expulsi, qui Sepiolka corpe in rus est, et Pompo de Hosterno, magister cruciferorum de Prussia cum fratribus sui ordinis, insuper & cruce signati plures. Cumque ex oppido Legnicensi duceret agmina, & ea obequitarer, lapis de summitate ecclesiæ beatæ Mariæ decidit, parumque absuit, quin caput ducis Henrici diriperet, quod re vera infaustum omen fuit. Suburbana itaque oppidi Legnicensis prætergressus, quatuor acies instruxit & ordinavit. Primam de cruce signatis voluntariis, et de auri fossoribus oppidi Goldberg, aliisque peregrinis militibus: hanc Boleslaus Sepiolka, filius marchionis Moraviæ, ducebat. Altera acies fuit militum Cracoviensium & maioris Poloniæ, hanc Sulislaus frater Vlodimiri, olim palatinus Cracoviensis, circa Chmelik occisi, duxerat. Tertiā aciem gubernavit Miecislaus dux Opoliensis, in qua erant milites Opolienses, & Pompo magister Prusiæ cum fratribus & militia sua. Quartam aciem ipsemet dux

Polonorum
claudens.

Boleslaus Pomeranus
in Moraviam fugit.

Tartari Vratislaviam
veniant

Henricus, Miecislaus, Boleslaus, Pompo de Hosterno, contra Tartaros dimicant.

Zz

Hen-

Vlodimirus,
palatinus Cracoviensis
in Tartaros irruit

Peta dux
Tartarorum.

Miecislau dux
Opoliensis fu-
git.

Siepiolka &
Pompo in præ-
lio contra Tar-
taros cadunt.

Henricus dux
transfigitur a
Tartaro.

Nobilium Po-
lonorum strage-
s.

Henricus, ex præstantioribus militibus Silesiæ, & maioris Poloniæ, ac pretio condu-
ctis militibus, rexit. Toridem erant Tartarorum agmina, sed robore & frequen-
tia pugnatorum præstantiora, ita, ut vnum agmen eorum omnia Polonorum ag-
mina excederet. In campo igitur qui bonus campus dicitur, porrecto, & in o-
mnes partes lato, vterque exercitus, quinto idus Aprilis, alias feria secunda post
octauas paschæ, conuenit. Primumque cruce signatorum & aurifossorum exercitus
cum Tartaris magno impetu congressus, velut tenetæ aristæ a grandine percussæ, a sa-
gittis Tartaricis obtritus est. Deinde duo agmina sub gubernatione Sulislai militis, &
Miecislai ducis Opoliensis, consistentia, pugnare cum tribus Tartarorum agminibus
ingressi, validam in Tartaris stragem ediderunt, ita ut pedem referrent, & fugam
inirent. Quidam autem celerrimo cursu circa vtrumque exercitum discurrens, ter-
ribili voce clamauit: Biegaycie, biegaycie, quod sonat, fugite, fugite, Polonis ter-
rorem incutiens. Quam vocem Miecislau dux Opoliensis audiens, deserto præ-
lio fugit, & secum magnam partem militum traxit. Quod videns dux Hen-
ricus, ingemiscens dixit: Gorley się nam stało, id est, peius & moleste nobis ac-
cidit: inducensque suam quartam aciem fortissimorum militum, tres Tartarorum
a duabus aciebus Polonorum dissectas, prostrauit, & in fugam conuertit. Quar-
ta autem acies Tartarorum, & maior omnium, cum suo duce Peta superueniens,
horribili impetu bellum intulit, & bellum acerrimum inter virosque durauit,
magnaque ex parte Tartaris cæsis, & in fugam spectantibus, quidam Tartaro-
rum vexillifer valde magnum ferens vexillum, in quo chi, littera Græca, depicta
erat, talis X, & in summitate hastilis imago terribilissimi & nigerrimi coloris cum
barba prolixa, coepit incantando fortiter caput imaginis quater, ex quo illico
fumus & nebula horrendi & intolerabilis foetoris in Polonos diffusa est, ut præ-
ne exanimati, & inualidi ad bellum redderentur. (120) Clamore itaque horrendo
eleuato, in Polonos Tartaricus exercitus conuersus, acies eorum, quæ interim inte-
græ erant, dirupit, & eas magna strage affecit. In qua dux Boleslaus filius mar-
chionis Morauiae, dictus Siepiolka, & Pompo magister cruciferorum de Prus-
sia, cum multis insignibus militibus, necati sunt. Dux vero Henricus corona a
Tartaris circumfusus est, ut a tergo & fronte caderetur, iamque suis omnibus
vni pugnantis prostratis, ad extremum circa eum non nisi quatuor milites
verabantur. SULISLAUS, frater olim VLADIMIRI, palatini Cracouiensis, CLE-
MENS palatinus Glogouiensis, CONRADUS KONRATOWICZ, & IOANNES IWA-
NOWICZ, qui, quanta potuerunt vi & conatu, principem Henricum ex prælio e-
ducentes, ad fugiendum disponebant: sed ducis equus sauciatus subsistebat.
Tartari igitur, ne HENRICUS euaderet, veloci cursu consecutum cum tribus præ-
fatis militibus, quarto Ioanne Iwanowicz ab eis segregato, vallauerunt, cum quibus
aliquanto tempore decertabat: Ioannes vero Iwanowicz equum recentem a ROCIS-
LAO aulico ducali receptum, penetratis hostium cuneis, duci administravit. Quo
ascenso dux sequebatur Ioannem Iwanowicz, viam per medios hostes ei parantem.
Ipsoque in cursu vulnerato, & euadente, dux HENRICUS interceptus, & tertio
circumualitur: dumque audacissime contra Tartaros dimicaret, & manu sinistra
eleuata, Tartarum sibi obuium feriret, ab altero Tartaro lancea sub ascella trans-
fixus, ex equo, demisso brachio, moribundus defluxit: quem Tartari ingenti stre-
pitu inconditarum vocum facto capiunt, & extra locum certaminis, quantum esset
geminatus balistæ iactus, protractum, framea caput absciderunt, corpusque insigni-
bus omnibus despoliatum nudum reliquerunt. Occisa est in eo prælio multitudo
nobilium Poloniæ, inter quos clari & insignes fuerunt SULISLAUS, frater Vladimiri,

(120) Etiammodi fabulæ, ex physica superstitione gnoscere debuerit, minime quidem historias inquinari
atque ignorantum deponere, ad quas pertinet re deberent: sed in historia, antiqua præsertim Po-
& cometa supra dictus, qui Tartarorum aduentum si- lona, persepe obueniunt.

palatini Cracouiensis, CLEMENS, palatinus Glogouiensis, CONRADUS KONRATO-
WICZ, STEPHANUS de VIRBNA, & ANDREAS filius eius, CLEMENS, filius ANDRÆ
de Pelcznica, THOMAS PIORKOWICZ, PETRUS RUSSA & ceteri. Corpus ducis
Henrici post cladem in sexto digito sinistri pedis vix cognitum, & repertum per
Annam coniugem eius, in medio chori ecclesiæ sancti Iacobi apud fratres minores
Vratislaviæ sepultum est. Pomponis vero magistri Prusiæ, & militum insignio-
rum supra expressorum, in eodem monasterio sancti Iacobi Vratislaviæ corpora
tumulata sunt. Boleslai autem filii Marchionis Morauiae funus in Lubens, in choro
conuersorum humatum est, super cetera corpora fidelium in loco prælii sepulta,
ecclesia in hanc diem durans constructa est. Maxima victoria de duce Henrico &
Polonis Tartari potiti, lectis spoliis unicuique interemptorum vnam auriculam ab-
sciderunt, & nouem saccos grandes, ad sciendum numerum occisorum, repleuerunt.
Ducis autem Henrici capite in longiori hasta erecto ad castrum Legnicense (oppidum
enim metu Tartarorum exustum fuerat) applicuerunt, mandantes, ut duce eorum
occiso, castrum eis aperirent. Castrensibus conuenienter respondentibus, quod
pro vno duce occiso plures duces filios occisi haberent. Illi vero circa Legnicz,
vastatis & incensis villis, in Othmuchow se receperunt, vbi quindecim diebus sta-
tua continuando omnem regionem vastauerunt. Exinde Ratiboriensem oram
adeuntes, in BOLESISKO octo diebus commorati, in Morauiam fecerunt, & Ven-
ceslao rege Bohemiæ in castris se continente, eam plus quam vno mense incendiis
& cædibus vastauerunt. Tandem ab OLOMUNO septem castris in Hungariam per-
uenerunt, & maiori hordæ ipsius BATHI, quæ Hungariam intrauerat, sese conso-
ciauerunt.

CAPVT IV.

De cruenta vastatione Hungariæ per Bathi Imperatorem Tartarorum.

BATHI, vastata & ad nihilum redacta Russia, Hungariam cum quinquies centum
millibus ingredi contendeat. Resistentem ergo inter montes Sarmaticos, &
in clausa dicta Russiæ introitum prohibentem, comitem palatinum Hungariæ, a ZE-
LA, quarto rege Hungariæ, cum gentibus missum, præfatus Bathi obruit & expu-
gnauit, festinanterque exurendo & villas, ad Ticiam fluium qui vulgariter CIS A ap-
pellatur, ex montibus Sarmaticis versus meridiem in Danubium fluentem, perue-
nit. Et exinde gentes Tartarorum excurrentes, Vatiæ cum sua cathedrali eccle-
sia vastauerunt & incenderunt. Ad Pest quoque, vbi rex Bela quartus exercitum
contra Tartaros colligebat, ibant & redibant, aliquando appropinquando, non-
nunquam vero fugiendo, prout est mos pugnandi Tartaris. Quumque copiosum
exercitum, tam ex nobilibus, quam spiritualibus rex Bela coadunauerat, aduersus
Tartaros procedens ad fluium Ticiam applicuit, & castra metatus est, adhibita-
que custodia mille armatorum ad pontem, putabat Tartaros non transire fluium,
quoniam altus est, limosus multum, & impermeabilis. Tartari autem qui multo
maiores fluios transierant, in eodem vado Ticiam noctu transnatarunt, & in auro-
ra exercitum Hungarorum cum Bela rege eorum vndique circumdederunt, missis-
que densis, & quasi infinitis sagittis, velut quum grando nebulosus ac densus cum
fragore descendit, Hungaros perturbauerunt, multos occidendo, plurimos vero vul-
nerando. Hungari ergo veluti impræparati, & absque ordine contrahuentes ca-
debant. Quod alii videntes, meticolosi clam discedebant & fugiebant. Tartari
vero tanquam astuti, sinebant eos per medium sui transire. Vnde COLOMANNUS
frater regis, sic & rex BELA quartus, tanquam ignoti, euaserunt. Reliquos vero
conclusos Tartari crudelissime ad vnum necauerunt. Inter quos spirituales maio-
res ceciderunt, Matthias Strigoniensis archiepiscopus, Vgolinus Colocensis archi-

Henricus &
Pompo Vratis-
laviæ tumulan-
tur.

Tartari nouem
saccos auriculis
eorum reple-
rent.

Tartari in Mo-
rauiam & tan-
dem in Hunga-
riam perueni-
unt.

Bathi Hungari-
am ingreditur.

Tartari Ticiam
fluium trans-
natarunt & Be-
lam regem tu-
gant.

episcopus, Georgius, episcopus Laurientis, Reynaldus, episcopus Transiluanienſis & eccleſiæ Nitrienſis episcopus, Nicolaus Scibimienſis præpoſitus, Vicecancellarius regis, Bradus archidiaconus Bachienſis, magiſter Albertus, Strigonienſis archidiaconus. De aliis autem ſecularibus nobilibus & ignobilibus tere inſinu occiſi ſunt, & qui ſagerant conſecuti in viis necati iacuerunt. In Feſt etiam multi plebenſes conſecti in ore gladii ſuperuenientibus Tartariſ perierunt. Rex autem Bela qui prius propere ſequit ad metas Auſtriæ, ubi captus & detentus fuit per ducem Auſtriæ, tandem diſmiſſus ad regnum comitem ſuam perueniens, reſedit in Sclauoniam, illic uſque ad perſequentem Cadani commoratus. Vultata itaque Hungaria ex vna parte Danubii, in hieme proxima, gelato Danubio, in partem alteram penetrauerunt, et ſedes inter Iaurinum et Strigonium fixerunt, ubi in hunc diem foſſe et tumuli habitationis eorum cernuntur. Ex quo loco præſatam trans Danubium regionem ſpoliis, incendiis et occiſionibus crudeliſſime afflixerunt. Quumque in Tartariam ſecedere proponerent, diuiſo exercitu princeps Cadan aduerſus regem Belam in Sclauoniam diuerſit. A cuius facie territus rex, ad mare, tandem ad Polam ciuitatem fugit. Cadan autem, quemadmodum cum Bathi conſtituerat, pertranſiſit et vaſtaſis Boſna, Seruia et Bulgaria, ſubſiſtit circa Danubium, donec iorda Imperatoris Bathi ſuperueniret. At Bathi poſt diſceſſum Cadani vallauit et expugnauit Strigonium urbem, illa tempeſtate nobilem, cuius incolæ erant varii mercatores, Almani, Gallici et Italici: et quia theſauros, quos Tartari expetebant, in terra ſuſtoderant et occultauerant, ideo omnes necauerunt, nulli ſexui, nullique ætati parcentes: deſtructaque Strigonia, ſecus Danubium tranſeuntes ad exercitum principis Cadani operientem et expectantem peruenierunt. Tandem iuxta paludes Meotidis, via priori, in Tartariam abierunt. Tempus autem quo Tartari Hungariam afflixerunt, et multimode vaſtauerunt, erat fere biennium.

CAPVT V.

Quomodo Innocentius papa quartus miſit ad Cham Tartarorum, ne Chani, reges, et reſetur, & quomodo Cham fidem Mahometi ſuſceperit.

Diſcedentibus Tartariſ tota Europa contremuit, et principes Chriſtianorum timore percuſſi, ne redirent, conſulebant muicem. Innocentius quoque papa quartus ex conſilio Lugdunenſi, fratrem Aſcelinum ordinis prædicatorum cum tribus ſtatibus, eiſdem et aliorum ordinum, ad eos miſit, anno domini MCCXVI, qui per Almanniam & Bohemiam in Vratiſlauriam venit, exceptusque & ueneratus eſt a Boeſlao, Sileſiæ & Vratiſlauriæ ducem. Exinde tranſiens ad Lanciciam peruenit, a Conrado ducem Maſouiæ, cum ſuis reſcolleſtus & hoſpitatus. Deinde ad Cracouiam deductus, a Boeſlao pudico, genitriceque eius Grzimiſſa, & a Prandotha, ordinario loci, benigne ſuſcepti & habiti ſunt, pluribus pellibus ſubtilibus prouiſi, ſupra id quod proprio ære potuerunt emere, quoniam principes Tartarorum ſine munere adire nefas eſt. Tulit autem fortuna, ut eſſet apud Boeſlao pudicum principem Cracouiæ atque Sandomiriæ, Vaſilko, princeps Ruſſiæ, nepos matris ſuæ: huic itaque commendati, in Ruſſiam per ipſum deſecti ſunt ad Kiouiam vero venientes, equos acquiſiuerunt pro conditione terrarum Tartarorum valentes, qui pedibus aquam & pabulum ſub niuibz ſibi quaererent. Tandem ex Kiow procedentes, plures duces Tartarorum pertranſierunt, donec ad Cham ſeu imperatorem Tartarorum applicuerunt. A quo, legatione domini Papæ Innocentii quarti expoſita, poſtulauerunt, ut deum vniuerſorum agnoſceret, atque coleret, & eum quem miſit Ieſum Chriſtum, utque gentem Chriſtianam crudeli nece, quemadmodum fecit in Polonia, Hungaria & Morauia, non perderet. Et accepto reſponſo, quod Cham per quinquennium gentem Chriſtianam

Aſcelinus legatus Innocentii IV. ad Tartaros.

poſtulatam legari a Chano Tartarorum. Chani reſponſum.

nam non inuaderet, per eandem viam ad dominum apoſtolicum cum litteris imperatoris Tartarorum redierunt. Habes in ſpeculo hiſtoriali Vincentii libro XXXII. hanc hiſtoriam, quam caute legas neceſſe eſt, quoniam in aliquibus ſuperſtitioſa eſt. Poſt diſceſſum legatorum Chriſtianorum ſuperueniunt legati Saracenorum, perſuadentes Tartariſ, ut ſectam & fidem Mahumeti acceptarent, tanquam faciliorem & tolerabiliorem, voluptatibus plenam, virisque belligeris competentioſiorem, Chriſtianorum autem religionem conſutando dicebant eſſe otioſorum, imbecillium, & idololatrarum imagines colentium: Saracenorum vero legem multis vtilitatibus atque voluptatibus reſertam, & ceterarum religionum vi & armis expugnatricem, ut ſuperbos debellaret, humiliatis vero tributum conſtitueret. Placuit barbaris & ipſi primum imperatori Bathi, & omnibus Tartariſ, tanquam viris cordatis, audacibus & ſenſualibus, perſuaſio Saracenorum, ideo illam & non alteram ſuſceperunt. Et quum dicant: Eiſſa Rocholla, id eſt, Ieſus eſt ſpiritus domini: Mahumet vero Roſſola, id eſt, Mahumet eſt iuſtitia dei, noluerunt ſpiritus dei Ieſum benedictum, ſpiritualiter viuere docentem, acceptare: ſed iuſtitiam dei, hoc eſt, Mahumet carnaliter & tanquam beſtiam ſenſualem in ſpurciſ voluntantem, ab omnipotenti deo iuſte in lacu poenarum die ac nocte cruciandam, amplexati ſunt. Itaque ex tunc velut & nunc Mahumetum venerantes ſequuntur. Pentatencho Moysiſ obediunt, circumciduntur, & legalia obſeruant, campanis carent: ſed quotidie: lahi illo illo, quod in Latino ſonat: non eſt DEVS niſi vnus DEVS, clamant. Ingenue ſe proſitentur Iſmaëlitas, quia de Iſmaël ortos: Chriſtianos vero dzincis, id eſt, paganos, & gaur, id eſt, infideles, & ſine religione appellant. Celebrant velut alii Saraceni, tria in anno feſta, primum kuiram, id eſt, oblationis paſcha, in memoriam oblationis Iſaac, quando Abraam multarum gentium pater præcepto dei ipſum necare & offerre propoſuerat. In iſto feſto offerunt arietes, aues, alites &c. Aliud feſtum colunt pro animabus, tunc viſitant ſepulchra ſuorum maiorum, operibus miſericordiæ inſiſtunt, & alunt pauperes. Tertium feſtum agunt pro ſe ſuæque ſalute. Pro primo feſto rite peragendo triginta diebus ieiunant, pro altero vno menſe, pro tertio duodecim diebus.

CAPVT VI.

De moribus Tartarorum, & de contentis in terra eorum.

Tartari ſunt homines, ut frequenter, ſtaturæ mediæ, pectore, & ſcapulis amplis, facie lati, naſo ſimi, colore terri & deformes, robuſti viribus & fortes, famem, frigus & æſtum facile patientes: equitatu ab ineunte ætate & arte ſagittandi gaudentes. Omnia ſua ſecum ducunt, vagi & inſtabiles loco, cum vxoribus pueris atque pecoribus in campis degunt. Ciuitates, villas & domos non habent, illudentesque Chriſtianis adinuicem dicunt: non moreris in vno loco, ne tanquam Chriſtianus foeteres, & ſub te cacares. Pro hieme ad releuandum a frigore, ad mare Caſpium diuertunt, quoniam illic ratione maris temperiem aëris inueniunt. Ad æſtatem in ſuam regionem redeunt. Aliqui eorum vnā porcam, duas, tresue in longum, per iugera tria, quatuor & vltra, ſulcant, arant, & milio ſeminant, inde cibos & bairam, id eſt, paſtas faciunt. Non habent frumentum, nec aliquod aliud legumen, pecora & pecudes plurimas tenent, præcipue caballos & caballas pro equitatu & victu valentes. Incidunt & vulnerant equos, cruoremque & per ſe, & cum milio vorant: carnes pecudum, pecorum & equorum comedunt etiam ſemicrudas. Caballos pridie, tum ſponte, tum morbo mortuos, exciſos, loco remoto, perlibenter comedunt. Bibunt aquam, lac, & cereuiſiam ex milio coctam. Aquam Turci & Tartari vocant Su: interdum Tartari dicunt Suha, id eſt, aqua. Cereuiſiam autem miliarem, ſeu ex milio factam, buzam nominant, eandem Ruteni

Aaa

Bracha

Vincentii hiſtoria fabuloſa.

Tartari ſe ſtam Mahometiſ nam ſuſceperunt.

Tartarorum mos viuendi.

Araka lac sublimatum.

Bracha vocant. Laudant lac, præsertim *homix*, id est acetosum, eo quod stomachum eorum confortet, & medicinam purgatiuam faciat. In conuiuio & cum hospitibus aduenisque bibunt Araka, quod est, lac sublimatum, quod mirabiliter & cito inebriat. Non furantur, neque fures inter se patiuntur, rapto tamen viuere, vicinos spoliando, petiucundum & deificum est apud eos. Non sunt artificia inter eos, nec pecuniæ, sed res pro rebus commutant. Verum in horda Zauolhensi, incepterunt aspros, id est, argenteos obolos Turcorum, accipere & tenere. In horda vero Precopenfi ducatos acceptant. In horda Nohaiska res pro rebus dant, vafri & perfidi sunt exteris, sibi inuicem vero & suis omnibus fidelissimi. Indumenta sæpenumero ex filtro & lana alba grosse & plane facta gerunt. Oponcze plurimum diligunt, in expressione huius nominis præponunt litteram, i, ioponcze, & non oponcze nuncupantes, & est, pallium album spissum in consue pro imbribus & flumiis bene utile. Terra eorum plana & absque montibus, absque lignis & arboribus, graminibus dumtaxat abundans. Vias non habent, neque nauigia, sed per dies iter suum computant, ut terra Zauolhensium Tartarorum citissima equitationis, a flumine Volha ad mare Caspium est quasi triginta dierum. Equitant vna die viginti miliaria magna Germanica, pedibus non gradiuntur, nec itinerant. Ferae apud eos reperiuntur, cerui, damæ, dorcades & swak, quod est animal quantitatis ouis, in terris aliis non visum, lana griseum, duo parua cornua habens, cursa velocissimum, & esus carniū eius suauissimus. Et dum grex swak in aliquo campo inter gramina conspicitur, Cham seu imperator Tartarorum cum suorum multitudine equestres vadunt, & omniuaque circumdant in altissimis graminibus dilitescentes. Dumque tympanis incipiunt sonare, tunc swak tanquam metu percussa, rapidissime hinc atque illinc ab vna parte circumstantium ad alteram procurrunt, & iterum atque iterum decursando vadunt, usque quo fatigati deficiant, tunc irruentibus Tartaris cum clamore occiduntur.

CAPVT VII.

De finibus & metis Tartarorum Zauolhensium.

Tartari criniti.

Don fluius.

Claudatur terra Cham & Tartarorum Zauolhensium ab ortu solis mari Caspio, seu Hircano. A septentrione campis longissime, latissimeque protensis. Ab occasu fluminibus Tanai & Volha. A meridie partim mari Euxino seu Ponto, partim altissimis montibus Iberiæ & Albanie. Mare Caspium vocant Ruteni Chwalenkie morle: & est mare non ab oceano, sed a fluminibus illic defluentibus congestum. Fluunt multa ac magna flumina in aluearium illius maris, de ripis altis impetuose & quasi per saltum ex alto in medium decidentibus, & iuxta ripas sub ipsas transeuntibus iter præbentibus. Vnde fit, ut ibi in æstate a Persis & Medis refrigerium quærat: & in hieme ratione euaporationum temperies conflat. Iuxta illud mare & post ad orientem, ut Ruteni proferunt, sunt Tartari criniti, quos Tartari Calmuchos & paganos nuncupant, quoniam ritum Mahumeticum non colunt, nec crines capitis abradunt, quemadmodum Tartari omnes radunt, præter adolescentes, qui rasa coma, binos radios crinium ab aure dextra, & alium a sinistra usque in brachia prominentes, in signum indubitatis aut virginitatis relinquunt. Ab occasu sunt flumina Tanais & Volha. Tanaim Tartari Don appellant, qui secundum fontes suos ex ducatu Rzesensia duce Moschouie occupato, versus septentrionem fluit. Post flexitur in meridiem, & tribus ostiis paludes Mæotidis ingreditur: imo ipse paludes Mæotidis causat. Sunt iam circa Tanaim arbores, pomaque & alii fructus: sunt & mellificia quercina nonnulla, & pauciora de pino. Inde est, quod Tartari sanctum Don dicunt: quia iuxta illum, victum ex fructibus, melle & piscibus reperiunt. Volha fluius, Tartarice

tarice: Edel nuncupatus, ex Moschouia profluit, ex fontibus septentrionalioribus et occidentalioribus, quam Tanais: qui, quum ad septentrionem fluat, longo Tanaim circumiens intervallo, defleat in orientem & meridiem, & viginti quinque ostiis, seu fluminibus, in mare Euxinum delabitur. Distat Tanais a Volha quinque hebdomadarum itinere, ad minus veloci cursu trium hebdomadarum equitatione, vel plus. Et est Volha triplo maior, quam Don. Viginti quinque autem partitiones, seu particularia flumina ipsius Volhæ sunt magna: minora autem ex eis sunt tanta, quantus Tyberis Romæ, aut Visla post Cracouiam. Sunt multum piscosi præfati fluii, ita ut framea Tartari, ceterique transeuntes, in ripa stando pisces cum aqua decurrentes secant & tollant. Est iuxta hos fluios Tanaim & Volham air, id est, calamus aromaticus, qui & *brosturee* dicitur. In maxima copia ibidem rhapsodicum, quod Tartari nominant *czynirewent*, crescit: & *czynirewent* nomen est Persicum. Item *kuczylabuka*, vel ut alii exprimit *kilczabuha*: & in Latino sonat oculus cornicis: & est multæ calefactionis. De ortu horum fluminum Don & Edel, quum de Moschouia tractauero, clarius dicam. Quoties autem Tartari Zauolhenses in terras nostras spoliati: vadunt, et per hæc et alia flumina absque nauigio, alligatis sarcinis desuper, coniugibusque et pueris in dorsis equorum sedentibus, ipsimet caudas caballorum tenentes, transnarrant, et rapinas, crudelitatesque plurimas inferunt. Ad meridiem versus mare Caspium sunt montes Iberiæ et Albanie, quos Ruteni agente Piechorski Czircaczy, quasi quinque montani Circassi, vocant. Inter illos siquidem montes sunt Gazarorum gentes, quas, ut vestra Morauica legenda depromit, sanctus Cirillus et Metudius fratres, per Michaëlem imperatorem Constantinopolitanum missi, ad fidem Christi conuerterunt, et usque nunc fidem & ritum Græcorum profitentur: sunt homines bellicosi, in tota Asia et Aegypto acceptabiles. Apud hos Tartari Zauolhenses tela comparant. Verum hac ætate Græci illas gentes Abgazari et Abgazeli nominant, et vicinæ iuxta illos sunt gentes Circassi et Mengrelli, omnes de ritu Græco per beatum Cirillum in fidem Christi reductæ. Inde sanctus Cirillus, rediens ex mari Euxino seu Pontico (in quo omnipotens DEVS mirabilis, et gloriosus in sanctis suis, derat habitaculum, et ecclesiam marmoream per manus angelorum, sancto Clementi structam, quam singulis annis in festo sancti Clementis et septem diebus, mari recedente et siccat, secum circumfusi incolæ aggrediebantur, sanctum dei venerando, colendo et extollendo) sustulit corpus sancti Clementis, & in Morauiam prædicaturus Christum dominum, secum tulit et asportauit. Deinde Romam euocatus, et per papam Nicolaum citatus, prædictum corpus sancti Clementis Romam detulit, et in ecclesia sancti Clementis honorifice deposuit. Ipse Cirillus cum Metudio fratre in eadem basilica beati Clementis Romæ sepulti: sed non reperta ossa illorum, quantum libet summe desiderata in eadem basilica quæsitæ. Ex montibus Circassorum (Piechorski) seu quinque montium fluit magnus fluius Tyrk in Tartarico nuncupatus, rapidissimo cursu lapides secum voluens, & multos pisces, in mare Caspium defluit. Post hunc ex eisdem montibus fluius Coban, minor quam Tyrk, in prænominatum mare Caspium descendit.

Edel fluius

Rhapsodicum.

Gazarorum gentes ritus Græci.

Nunc Abgazari & Abgazeli dicuntur.

Sanctus Cirillus.

Tyrk & Coban fluii.

Tartarorum horda.

Horda Zauolhensium.

CAPVT VIII.

De genealogia imperatorum trans Volham incolentium.

Quatuor sunt hordæ Tartarorum, totidem imperatores eorumdem, scilicet horda Zauolhensium, horda Precopensium, horda Cofanensium, & quarta horda Nohacensium, quintamque addunt, quæ imperatorem non tenet, & nuncupant eam Kozackam: de his inferius dicetur. Horda in Tartarico multitudinem significat. Principalis ergo horda est Czahadaiorum siue Zauolhensium, quæ

Tak Xi, id est, capitalem hordam, vel homines principales & liberos, sese nominat, rum quia nulli subicitur, rum quia ab ipsa cetera hordæ propagatæ sunt. Ob hoc et Moscovitæ magnam hordam Zauolhensium hordam appellant. Inde etiam imperator eorum *IR TLI XI* lingua ipsorum, hoc est, liber homo dicitur. Dicitur et *VLUCHAM*, quod sonat magnus dominus, siue magnus imperator: *VLU* enim magnus, *CHAM* vero dominus et imperator est. Eundem aliqui magnum canem dixerunt, et male interpretati sunt: quia *Vlucham* non significat magnum canem: *cham* enim cum aspiratione dominum et imperatorem, et *cam* sine aspiratione canem, et nunquam canem, sermone Tartarorum designat. Produunt itaque et referunt Tartari, quod quædam vidua concepit et peperit filium nomine *CINGKIS*, et quum filii ipsius tanquam adulteram necare voluerunt, sinxit et excusauit se non ab homine, sed a radiis solis concepisse. Cui figmento filii credentes matrem liberam dimiserunt. Natus ergo *Cingos* vel *Cingkis*, homo sortis humilis, creuit in virum magnum et fortem: et is fuit primus propagator et sator imperatorum *Czahadaiorum* seu *Zauolhensium*. Huius filius fuit *IOKUCHAM*, gentilis et paganus: *Iokucham* genuit *ZAINCHAM* tertium imperatorem, qui in orbe terrarum, et maxime in Polonia, Hungaria et Russia dicitur *BATHI*. Iste destruxit Gothiam et Russiam, et vastauit Poloniam, Silesiam, Morauiam et Hungariam, prout a principio dictum est. Idem *Bathi* fuit gentilis primum: tandem sectam Mahumeri peruersus cum Tartaris suscepit, quam in hanc diem tenent et sequuntur. Quartus imperator ex *Bathi* genitus fuit *TEMIR KUTLU*, et interpretatur ex Tartarico, felix ferrum: *TEMIR* felix, et *KUTLU* ferrum: erat siquidem felix et bellicosus. Iste est ille *Tamerlanes*, in historiis celebratus, qui totam Asiam vastauit, et vsque ad Aegyptum pertransiit. Iste imperatorem Turcorum *Pesaitem* primum conflixit, et captiuatum catenis aureis alligauit, et post in breui dimisit. Iste habuit exercitum duodecies centena millia. Fuit et alius princeps Tartarorum eo tempore. *Aksak Kutlu*, quod in Latino sonat claudus, vel claudum ferrum: quoniam claudus erat, sed ferox. Is multa bella feliciter gessit, et ciuitatem magnam in terra *Czahadai*, id est Tartarorum *Zauolhensium*, nomine *Kumumedczar* expugnando desertauit, et in solitudinem redegit. Stant domus illius ciuitatis muratæ vacuæ, et ecclesiæ olim Gothorum trecentæ in ritum Mahumeticum et Mesquitas absque habitatoribus redactæ. In castro illius ciuitatis sit sepultura imperatorum *Zauolhensium*. Quintus imperator ex *Temir Kutlu* progenitus fuit *TEMIR CZAR*. Iste dicitur, per *Vitoldum* ducem Lithuanie et *Vladislaum* regem Poloniae in auxilium contra cruciferos Prussiae euocatus fortiter pugnans ferro occubuisse. Sextus imperator ex *Temirczar* genitus fuit *MACHMET CZAR*. Ex isto genitus est *ACHMET CZAR* septimus imperator, et *ACHMET* sermone Tartarorum exponitur componibilis. *Achmet* genuit *SZIACHMET* octauum imperatorem. *Sziachmet* sonat quasi religiosus *achmet*: et Tartari cognominant ipsum *Szachmet*, quod est martyrisatus *Achmet*: quia per Lithuanos captus detinetur, in *Kowno* incarceratus. Iste euocatus per *Albertum* regem Poloniae, et per *Alexandrum* magnum ducem Lithuanie in solatium contra *Mendligeri* imperatorem *Precopensium* Tartarorum. Anno domini millesimo quingentesimo, venit sub hiemem cum sexaginta millibus pugnatorum: mulieres vero et pueri fuerunt supra centum millia: et quia hiems fuit horrida, intensique frigoris, coniunx eius per imperatorem *Precopensium* clam vocata, frigus et in ediam non ferens, in *Przekop* a *Sziachmet* marito suo cum magna parte exercitus fugit. Itaque *Sziachmet* militibus diminutus, et intensissimo frigore pressus, per *Mendligeri* *Precopensium* oppugnatus, disiecto eius exercitu confictus est, et cum trecentis equis versus *Baiazetem* Turcorum imperatorem fugit. Quumque in *Bialigrod*, quod sonat, album castrum, iuxta mare Ponticum peruenisset, intellexit se captiuandum mandato imperatoris *Baiazet*: idcirco præpeti cursu retro cum

quin-

quinquaginta equis fugit, et in campos prope *Kiouiam* euasit. Capitaneus vero *Kiouienensis* per exploratores de ipso certior redditus, circumdedit eum cum suis et captiuauit, in *Vilnamque* Lithuanis misit, vnde aliquoties fugerat, et consequutus, comprehensus et reductus est. *Alexandro* autem rege Poloniae et magno duce *Lithuanie* conuentionem generalem in *Brzesze* Rutenorum agente, aduenit mandato eius *Sziachmet* ex *Vilna*, et magnifice per regem *Alexandrum* ad vnum milliare obuiam sibi euntem susceptus est: deinceps in *Radom* per Polonos, vt reduceretur in *Tartariam* trans *Volham*, conductis aliquot millibus armatorum leuis armaturæ, decretum est: et vt comperentior reductio, et a suis laudabilior susceptio fieret, præmiserunt *Kazak Soltan* fratrem germanum *Sziachmet*: qui trans *Volham* peruenit, et cum *Albugerim czar*, patruo *Sziachmet*, in *Czahadai*, terra eorum connata, moratur. *Sziachmet* vero pro expeditione armatorum in *Lithuaniam* transiens, ad suggestionem *Mendligeri* *Precopensis* imperatoris captiuatus est denuo per *Lithuanos*, et in *Cowno*, quod est castrum iuxta mare *Balteum*, detrusus ac incarceratus est, vere *Szachmet*, id est martyrisatus, a suis nuncupatus.

CAPVT IX.

Quod gentes Scythiæ inquietae sint & semper rapaces.

Non possunt Tartari in quiete viuere, quin semper vicinos impetant ac inuadant, prædamque ex spoliis hominum ac pecorum abigant et reportent, et hoc commune est omnibus hordis Tartarorum, ab exordio et ingressu eorum in hanc diem: vnde pauca pro multis annotabo. Anno domini millesimo, ducentesimo, quinquagesimo quarto, ingens Tartarorum exercitus ex multis legionibus conflatus, et per gentes Rutenorum atque Lithuanorum adauctus, cum ducibus Tartarorum *Nogay* et *Thelebuga*, post festum sancti *Andree* in terram *Sandomiriensem* aduenit, transiensque per glacies induratas fluminis *Vislæ*, tam ciuitatem, quam ecclesiæ eius incendit, castrumque, in quod vniuersa *Sandomiriensium* regio cum vxoribus, pignoribus, ac fortunis confugerat, cinxit, et illud nocte et interditi expugnauit: sed quum non prauallisset, duces Russiae *VASILKO* et *LEO*, filii *Danielis* regis Russiae, dolose suaserunt homagium et subiectionem præstituros propter securitatem, quod *Sandomirienses* fecerunt. Tartari autem fide violata clamore valido et concursu inuesti in castrum, omnes crudelibus suppliciis truculentissime enecauerunt, fluxitque sanguis occisorum de colle arcis, tanquam quidam riuus in *Vislam*. Alios vero homines occidere fastidientes, tanquam gregem cumulatam in *Vislam* impulerunt et submerserunt, effusque e *Sandomiria* Tartari, ductum præbentibus *Rutenis*, in *Cracouiam* venientes, et eam vacuum habitatoribus reperientes, in testa et valetudinarios saeuiunt, tribusque mensibus grassati, nullam resistantiam passi, onusti præda in *Tartariam* reuersi sunt. Præter ea apud *Cracouiam* puer natus vix semestris (mirabile dictu) articulata vore Tartaros venturos et Polonorum capita præcisuros prædixit. Cunctis trementibus interrogatus, an ipse etiam Tartarorum aduentum timeret, respondit, plurimum sese timere, quum inter alios suum caput essent præcisuri. Et ecce sub intensissimis frigoribus et densissimis niuibz ferocissima gens Tartarorum famem sedatura, ducibus *Nogay* et *Thelebuga*, primum in *Lublinenses* et *Masouia*, et post in *Sandomiriensium*, *Siradiensium* et *Cracouiensium* oras, in numero locustarum venit. A castro et ciuitate *Sandomiriensium*, cum ignominia et strage, milibus, qui in præsidio erant, strenue tutantibus repulsi, plures ecclesiæ, monasteria et munitiones obtinuerunt et incenderunt. Ad *Cracouiam* autem in vigilia natiuitatis Christi applicantes, et eam expugnare adorsi aliquot insignes eorum amiserunt, vlulatuque edito ab ea discesserunt, et depopulationem cum spoliis longius extenderunt. Dux *LESKO* niger de viribus suorum militum diffidens, in *Hungariam* cum *Griffina* sua coniuge fecit.

Bbb

cessit.

Sziachmet liberatur a Polonis & denuo captiuatur a Lithuanis.

Tartarorum perfida sauitia.

Prodigium.

Dux Lefeo in
Hungariam
fugit.

Deuastationes
Tartarorum.

Polowci signi-
ficat rapaces.

Stellarum in-
fluxus in Tar-
taros.

cessit. Et Tartari grassantes ad alpes Pannonias et ad Silesiam peruenerunt. Terris itaque prædictis spoliatis, sacerdotibus, lactantibus, et senibus trucidatis, cum ingenti præda hominum ac pecorum abscesserunt; quam apud Vladimiriā Rusiæ partientes, viginti vnum millia de virginibus dumtaxat nondum nuptis computauerunt: ex quo multitudo ceterorum virorum et feminarum poterit æstimari. Eodem fere tempore Tartari per Cumanos inducti, Hungariam cædibus, et spoliis usque ad Pest vastauerunt: et in ea ab octaua epiphaniarum usque ad festum paschæ commorati sunt. Item eo anno Tartari imperium Constantinopolitanum inuaserunt, et pluribus hominibus trucidatis, multa loca desertauerunt. Vnde ex his liquet, quod Tartari nunquam sine spoliis viuunt, et quod vicinas gentes turbant et inuadunt, veluti istis annis Tartari Precopenses sæpenumero Valachiam, Russiam, Lithuaniam et Moschouiam affligunt. Tartari vero Nohaienses et Cosanenses Moschouiam inuadunt, et spoliis atque cædibus implent.

CAPVT X.

Quæ gens, quæque natio habitat in Scythia, quæ nunc Tartaria vocatur.

Quum sint trecenti et sex anni, quod Tartari ingressi occupauerunt Sarmatiam Asiaticam seu Scythiam, pulsaret forsā quæpiam dubitatio, quænam gentes inhabitarent præfatam Sarmatiam Asiaticam, et nunc, et præcis temporibus Scythiam appellatam. Ad hoc ex præcedentibus facile est secundum historias respondere, quoniam Gothi illas terras tempore aduentus et ingressionis Tartarorum incoluerunt, a vicinis Polowci nuncupati, quod sermone Slaue- rum, Rutenorum et Moscouitarum rapaces et spoliatores sonat: quia tunc Gothi, quemadmodum nunc Tartari, tanquam canes venatici, vicinas inuadentes nationes molestabant ac spoliabant. Sed altius exordiendo dicamus, quod secundum Ptolemæum Pheludianum in secundo quadripartiti, angulus aquilonis septentrionalis, ubi nunc resident Tartari, est de partitione trianguli signorum septentrionalium æreorum: dominaturque in eo Saturnus cum signo aquarii, qui reddit præfatum angulum ferocem et horrendum, secundum incolas eius: sicut enim inquit idem Ptolemæus: qui in confinibus terrarum Sarmatiæ et terræ Ascardæ conuersantur, Aquario et Saturno assimulantur: vnde maioris sunt crudelitatis, qualitatesque animarum suarum ferocissimæ. Hæc ille. Malignæ siquidem est influentiæ ille falcifer Saturnus, et humano generi infestissimus, suis contrariis qualitatibus frigiditatis et siccitatis semper contrarius. Ex illo ergo angulo consurrexerunt et usque in hanc diem insurgunt nationes rigidae et crudeles, humanum genus perturbantes, secundum quod Ieremias primo capitulo dixit ab Aquilone pandetur omne malum, super omnes habitatores terræ. Quod si cui placeat examinare, manifestissimum et verum, quia diuinum oraculum, apparebit. Ibi enim historiæ, et Ptolemæus in loco præallegato, tradunt, mulieres, quæ Amazones dicuntur, habitasse, illis temporibus terror mundi: nam fragilitate sexus abiecta, plures terras vexauerunt, Asiamque minorem occupauerunt, et Ephesum famosam urbem construxerunt. His deletis et exterminatis successerunt aliæ nationes, Scythæ communiter nuncupatæ, orbi terrarum ut plurimum molestæ. Tandem supervenerunt Gothi, qui et Getæ vocantur, quorum captiui, a Græcis, et comiciis eorum Getæ, a Dacia Davi et Daci, tanquam sclauī et serui, tenti et nuncupati fuerunt. (121) Hi longo tempore possederunt illas terras, ciuitatesque et

(121) Suspicio est, Miechonium, ut multi exteri, credidit, vocem SCLAVUM, seruum denotare, quod omnino falsum est. Male enim dicitur, quamvis vsu iam probatum, SCLAVUS, SCLAVONIA, pro quibus, ut antiquitus scripserunt, recte dicitur: SLAVUS, SLAVONIA. Significat autem SLAVUS in lingua Slaonica non seruum, sed virum celebrem. SLAWA, enim idem est ac gloria, fama. Astrologicam vero Miechoni cre- duitatem quasi res. Saturno in Tartaros influente,

illorum ferociam nutrirent, hic refutare vix operæ pretium esse videtur. Quis enim haud intelligit, ignorantiam agriculturæ, commercii defectum, vitam desidiam & vagabundam, egestatem, & malam a maioribus servatam consuetudinem, rapiendi in Tartaris cupiditatem & crudelitatem, minime demissas e coelo vires, excitare. Sed qui persuadere sibi potest, periculum semetipsum articulatam voce Tartaros venturos prædixisse, ille facilius stellarum in corpora hæc inferiora influxum credet.

castra mutauerunt: præda tamen, ut semper, vixerunt, donec ex Iuhra a finibus septentrionalis Scythiæ supervenerunt Iuhri, qui postea Hugui, deinde Hungari sunt dicti. Hi Gothos sui multitudine presserunt & expulerunt. Ciuitates tamen & quædam castra non obtinuerunt. Gothi pulsi alienas sedes intrauerunt: primumque Alanos, Roxolanos, Rutenos et Vandalos eiecerunt: tandem iuxta mare Ponti commorati, Bulgariam, Thraciam; et imperium Constantinopolitanum inuaserunt, quos Zeno imperator perhorrescens et suspectos habens, ad Italiam liberandam de manibus Odoacri Eruli misit, prout infra dicetur. Vandali vero & Alani vagi, a Constantino Magno sedem petierunt, et pro mansionem Pannonias acceperunt. De his specialiter inferius tangetur. Iuhri autem multiplicati per flumina magna transeuntes, ut fertur, per venatores ceruam sequentes ducti et animati, terras Russorum intrauerunt, et Pannoniam propere aggressi sunt: præficientesque eis Attilam in ducem, fere toti Europæ molesti fuerunt. Deinceps Gothi qui super remanserant, pace oblata multiplicati sunt, et Tartaros inuasores, imo et exterminatores, prout in principio huius operis diximus, acceperunt. Hæc summarie de habitatoribus Sarmatiæ Asiaticæ dicta sunt. In sequentibus autem amplius et particularius dicetur.

Gothi alienas
sedes intrant.

Vandali & Alani in Pannoniam veniunt.

CAPVT XI.

De Gothis.

Gothi de Scythia pulsi partim in Taurica insula, et iuxta eam, iuxtaque mare Ponti commorati sunt: partim vero cum Ragaso rege eorum plus quam ducenta millia Italiam inuaserunt, et quum Roma tremere, et tantam potentiam expauesceret, multitudo eorum in aspero montis Fesulani iugo, inedia consumpta est, captusque et in vincula coniectus est Ragasus rex, exercitus vero eius tanquam pecudes dissectus, trucidatus, et venundatus est. Hi autem, qui circa Tauricam et Pontum sederunt, bifariam diuisi sunt, et qui eum duce Alarico ad occasum in Italiam et Galliam profecti sunt, Visigothi, id est, occidentales Gothi, vocati sunt. Qui vero cum principe Frigiderno in locis suis ad mare Ponti permanserunt, Ostrogothi, hoc est, orientales Gothi, sunt appellati. Exinde apertum et manifestum est, vnde Ostrogothi et Visigothi dicti sunt. Paret etiam, quod Gothi sub rege Daciæ in Gothia degentes, friuole et inepte eis nomina Ostrogothorum et Visigothorum appropriant, quum non de ipsis, sed de his, quos diximus, circa Pontum et Mysiam commorantibus, et illis ad Gallias transeun- tibus, orientales et occidentales Gothi primum et vere dictum sit. Illi autem in Gothia in septentrione ad oceanum in terra algidissima, haud in oriente, degunt, maleque et absurde aliena nomina eis usurpant. De hoc vide Paulum Diaconum libro decimo sexto, capite secundo. Orientales quoque Gothi Mysiam et Thraciam, ceterasque Constantinopolitani imperii provincias ingressi sunt, quos imperator expauescens, et ab imperio Constantinopolitano semouere cupiens, cum Theodorico rege eorum ad liberandam Italiam contra Odoactum misit. Hi per Sere- mium et Pannoniam gradientes, quum prope Aquilegiā circa fluvium Sontium se suæque iumenta reficerent et pabularent, Odoacrum, cum grandi exercitu venientem, et eis oppugnationem inferentem, fuderunt. Qui fugiens Romam peruenit, et quia clausas ei portas reperit, retrocedendo ad Ravennam cucurrit, quem Theodoricus obsidione cinxit, et post triennium, cum eo compositione facta, dolo occidit, totique Italiæ dominatus est. Qui autem reges Gothorum in Italia, Gallia, et Hispania fuerunt, facile ex historicis colliges: quoniam de his non est mihi intentio principalis scribendi. Iuhris autem siue Hungaris, de Sarmatia Asiatica in Pannoniam abeuntibus, reliquæ Gothorum auctæ et multiplicatæ sunt, quas Tartari ab oriente superuenientes in toto deleuerunt: sed et ciuitates, castraque

Gothorum rex
Ragasus in vin-
cula coniecit.

Qui Ostrogo-
thi qui Visigo-
thi dicti sunt.

Paulus Diaconus.
lib. XVI.
cap. 2.

Theodoricus
Odoacrum do-
lo occidit.

castraque demoliti sunt, ut solum in Taurica insula residui reperirentur. Verum Ianuenses ex Italia Theodosiam seu Caffam urbem famosam in Taurica insula sub ipsis obtinuerunt, et coloniam fecerunt. Tandem Tartari de familia Vlanorum, de quibus infra dicitur, per portam septentrionalem insulam ingressi, totam cum oppidis, pagis et campis occupauerunt, ducibus de Mankup, qui generis et linguæ Gothorum fuerunt, duntaxat castrum Mankup retinentibus. Postremo Mahomet octauus imperator Turcorum, auus moderni Selambeci imperatoris, Tauricam insulam comprehendit, Caffam expugnauit, Tartaros Precopenses, seu Vlanos, cum tota Cherroneso homagiales sibi fecit, et ultra insulam ad septentrionem, castrum Azow in ripa Tanais incastellauit, et in hunc diem Turci tenent. Binos quoque duces et fratres de Mankup, vnico Gothici generis ac linguæ superstitibus, ad spem gregis Gothorum proficandorum, gladio percussit et castrum Mankup possedit. Sicque Gothi penitus, tam circa Sarmatias, quam in Italia, Hispania, & Gallia extincti sunt, nec eorum genealogia amplius comparet.

CAPVT XII.

De Alanis, Vandalis & Sueuis.

Alani fuere gentes in Alania, regione Sarmatiæ Europiæ, flumini Tanai contiguæ et conterminæ: et est regio plana, sine montibus, paucas sinuositates et colles habens: caret colonis et habitatoribus, quoniam ab inuasoribus eiekti et dispersi, in alienis prouinciis consumpti et extincti sunt. Stant campi Alaniæ late profusi, tam Alanis quam aduenis possessoribus orbat ac deserti: duntaxat interdum Kazaciam pertranseunt, quærentes, ut moris eorum est, quem degerent. Kazak Tartaricum nomen est, Kozak vero Rutenicum, valens in lingua Latina feruilem, stipendiarium, grassatorem seu reytaronem: spoliis enim viuunt, nulli subiecti, gregatim latissimos et vacuos campos, tres, sex, decem, viginti, sexaginta &c. numero percurrentes. Crescit in illa terra calamus aromaticus vberissime, tartarickie Ziele a Polonis, nomine a Tartaris mutuato, nuncupatus: quoniam non longe a Tartarorum regione crescit et multiplicatur. Ast Vandali sunt et fuerunt populi Germaniæ, ut suis traditionibus celebrant Plinius, Suetonius Tranquillus, et Cornelius Tacitus, secus flumen Vandalum, a regina eorum, in libamen et sacrificium diis suis pro victoria ex inimicis adeptæ, sponte in ipso submersa, appellatum. Hoc flumen Istula et Visla vocatur. Ut autem de Vandalis completior historia referatur, accipiendum est, quod Slani ex Iauan, filio Iaphet, per Helisam procreati sunt. Noë siquidem genuit Sem, Cham, et Iaphet, Iaphet vero Iauan, quarto genitum et fratres eius. Iauan iuxta mare Ionium et Aegæum Græcos edidit et multiplicauit, simul et Helladicos seu Aeolios; Slauosque per filium suum Helisam propagauit: a Iauan enim Ionium mare dictum est: Hebræi quoque Ionios et Græcos lingua eorum Iauan vocitant. Hæc est sententia Iosephi de filiis Noë. Slaui itaque mox post Græcos ad occidentem terras possederunt, Serniam, Rusiam, Dalmatiam, Mysiam, Bulgariam, Bosniam, Croaciam, Pannoniam, et Slauoniam. Fuerunt autem principes Lech et Czech bini fratres, Iauan nepotes, de femore Helisæ descendentes, Croaciam ac Slauoniam per Crupam fluium rapidum et velocem determinatas, sorte cum cognatione et familiis eorum inhabitantes, regiam, locumque principalem suæ residentie in Psaro castro ac villagio, eius nominis tenentes: villa vsque in hodiernum diem cum suo nomine Psari permanet, et fluua Crupæ, plures inhabitatores et colonos, nostro æuo etiam linguæ Slauonici habens. Castrum vero demolitum solas ruinas et fundamenta arcis demonstrat. Quam autem ex multiplicatione hominum et genealogiarum, Dalmatia, Croatia et Slauonia eas non comprehenderet, sapenumero iura et sedes inter fratres, principes et cognatos pullulabant. Quapropter præfati duces Lech et Czech vitando pessima facinora, parricidia et mortes hominum,

animo

animò concordī et consilio salubri, collectis rebus et gentibus eorum, per familias et colonias cum tota suppellectile, quantulacunque tunc habebatur, relictis sedibus natiuis, ad occidentales diuerterunt regiones exploratum ire et percontari nouas sedes. Sciebant namque orientales meridionalesque regiones colonis et habitatoribus occupatas atque refertas: et idcirco frustra eas aggrediendas et querendas. Profecti itaque peruenere in Morauiam et Bohemiam, et lustrata vniuersa illa regione, vasta quidem et nondum culta, perspecta et aura eius salubri, et gleba fertili, fixerant tentoria in monte, qui Rzip dicitur: coepitque Czech frater minor, loci amoenitate delectatus, a maiori natu germano suo Lech plurimis instantiis petere terras Morauiae et Bohemiae in hæreditatem suam, posterorumque suorum perpetuandas et populandas: Lech autem ad obeundam et nutriendam benevolentiam fraternam, consensit votis, petitionibusque Czech, et valedicens processit cum suis versus orientem et septentrionem, deneniensque in terras incultas, a nemine vnquam habitatas, Silesiæ et maioris Poloniæ, suos suaque omnia exposuit et firmavit: multiplicatque Lechitæ, qui et Poloni, in his locis maioris Poloniæ et Silesiæ, creauerunt, Deo volente, in maximo numero, et impleuerunt Vandaliam, id est, Poloniam, iuxta flumen Vandalum, qui nunc Visla nominatur. Impleuerunt Pomeraniam, Cassubiam, et totam regionem secus mare Germanicum, vbi nunc est Marchia, Lubek et Rostok vsque ad Vestphaliæ, sortitque sunt varias nominationes secundum varietatem locorum quæ inhabitantur: & hi, qui penes fluuium Sueuum, nunc in Teuthonico Spre, seu Spréwa dictum, commorati sunt, Sueui nuncupati: & alii iuxta eos Burgundi, a casis, & acerbis, quos lingua sua Polonica Brogi vocant, appellati sunt: sicque de reliquis, Drzewianie, & Trawianie, a copia lignorum, & graminum nomina perciperunt. Tempore autem imperatoris Augusti, ut refert Bergomenis in supplemento, Burgundorum octuaginta millia ex septentrione venientes, ripas Rheni infederunt, quos Drusus, & Tiberius, nepotes Octauiani, ut refert Paulus Orosius, expulerunt, & repedare in connatas sedes compulerunt. Tandem Drusus Rhenum, & Albim fluuios transeundo pugnavit, (Albis fluuius est per Bohemiam, & Misniam vsque in mare Germanicum decurrens, Labia in Bohemico nuncupatus) & in Sueuos, & Burgundos incidit, quibuscum cruentissimam pugnam egit cum victoria. Sed victor Drusus in eodem prælio per ferocissimam Sueuorum gentem necatus occubuit, & in Moguntiam relictus sepultus quieuit. Exinde Cæsar Octavianus, ut miterent sub minori cælo, Sueuos, ut inquit Suetonius Tranquillus, traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocavit: vbi vrbs Augusta in honorem imperatoris Augusti structa est: qui translati in hanc diem Sueui a priori patria, & Vindelici a linguagio Vindelicorum atque Slauorum, nominantur, ipsaque vrbs Augusta, Vindelicorum Augusta dicitur. Hæc referunt præfatus Suetonius Tranquillus, & Martinus in sua Martiniana parte secunda, sub descriptione Cæsarum Augusti: tamen si Sueui de prouincia eorum cis mare Germanicum sita educti fuerunt, alii tamen Poloni, Vindelici, & Slau subintrauerunt, & illam regionem repleuerunt. Vnde tempore Valentiniani imperatoris, ut dicit Orosius, & Bergomenis in supplemento, Burgundi iterum ex septentrione de terra Vindelicorum surgentes, ad Rhodanum fluuium pertransierunt, & quia pacifice illas terras coluerunt, a vicinis eorum intacti, Burgundiam ex suo nomine vocatam constituerunt. Sed Vindelicos circa Lubek, Rostok, Mekelsburg, & fluuium Sueuum, imperatores Henrici, tanquam gentiles, Christum colere nolentes, expugnaverunt: sicque ad extremum Henricus tertius, deuictis prædictis gentibus, Teuthonicos in eorum loca induxit, & locauit. Refert quoque historia Henrici tertii, quod quatuor reges Vindelicorum, capti, diebus festis, & diebus coronationis suæ, lebetes, & caldaria in ignominiam eorum ad coquinam eius ferebant. Et verum quidem est, quod

Ccc

vsque

Gothi exterminantur.

Quid Kozak significet.

Vandalorum origo.

Fratrium principum Lech & Czech habitationes.

Lech & Czech nouas sedes quaerunt.

Czech in Bohemia manet.

Lech in maiori Polonia sedem fugit.

Paulus Orosius.

Vindelici & Sueui translati.

vsque in hodiernam diem perdurant Vindelici, seu Slavi in illis locis circa Lubek Rostok, Misnam, & Marchiam, non in vrbibus, sed in pagis, et villagijs, præcipue hi, qui Sarbi, et Vindæ vocantur: Permanent, et nomina Polonorum atque Vindelicorum prisca in nominatione locorum, castrorum, et ciuitatum. Nam Lubek, Rostok, Mekelsburg, etc. nomina sunt Polonica.

CAPVT XIII.

Continuatio, de Vandalis, Alanis, & Sueuis.

Alani Pannoni-
am intraue-
runt.

Mortetæ cum
effigie Adria-
ni imperatoris
in Polonia
inuenitur.

Modigifilus.
Gundericus.
Genfericus.

Genfericus
Carthaginem
capit.

Honorici cru-
delitas.

Guntamun-
dus.

Hildericus.

Expulsi Alani e suis sedibus ad Vandalos declinauerunt, et simul Pannoniam intrauerunt, ipsamque quasi sexaginta annis inhabitauerunt: postea rempublicam Romanorum inuadentes Gallias afflixerunt: et exinde, vt referunt historici, ad Vandaliam, seu Poloniam redierunt, et vsque ad tempora Stiliconis commo-
rati sunt: intuleruntque, vt ex quibusdam signis conicio, immensam multitu-
dinem argenteorum, cum figura, et effigie Adriani imperatoris, prout titulus, et superscriptio ostendit. Quam monetam in hanc diem est reperire apud Poionos
secus decursus aquarum, et alluvia pluuiarum, et in campis in cultura agrorum,
vocatque eam rucolæ denarios sancti Ioannis Baptiste, propter expressam ima-
ginem capitis, et colli ad similitudinem capitis sancti Ioannis in discp. Tempore
autem Honorii imperatoris, Stilicon comes Romanus, cupiens filio suo Eucherio
apicem, et culmen imperii conquirere, Vandalos, Sueuos, Alanos, et Quados
concitauit ad arma, et ad perturbandum dominium Romanorum. Qui in Gallijs
dehacchantes, diuina, et humana pessunderunt, atque destruxerunt. Deinde Go-
this cedentes Hispanias penetrauerunt, et nunc has, nunc illas, terribili mente af-
flexerunt. Deinceps ad Africam occupandam per Bonifacium principem Roma-
nam euocati transierunt, et illam ferro, et igni vastantes conquiuerunt. Primo
itaque anno Gratiani, puta anno Domini tricesimo, octuagesimo primo, et deinceps
super Vandalos de regno Poloniæ exeuntes regnavit Modigifilus annis trigin-
ta. Post hunc filius eius Gundericus in Hispanijs annis sedecim: hic capta Hupa-
li, quum manus in ecclesiam ipsius ciuitatis extendisset, a demone correptus in-
terit: cui Genfericus frater successit, vt refert Paulus Diaconus, ab Hispanijs ad
Africam transiens, cunctam penè Africam ferro, flamma, rapinis crudelissime
deuastauit, fidem catholicam impietate Ariana infectus subuerit, episcopos proli-
gauit. Sub hoc turbine, teste eodem Paulo diacono, et Possidonio, beatus Augu-
stinus episcopus Hipponensis, ne suæ ciuitatis ruinam cerneret, expletis annis vi-
te suæ septuaginta sex, migravit ad Christum. Deinde Genfericus Carthaginem in-
vadit, atque capit cum validissimo exercitu: ex Africa aduectus Romanam spo-
liat, multa millia captiuorum cum regina Eudoxia, et duabus filiabus in Carthagi-
nem duxit, quam Trasamundo filio suo in matrimonium copulauit: Campaniam
et Appuliam flammis consumpsit, Capuam, et Nolam pari ruina strauit. Inter
has procellas vir piissimus Paulinus Nolanæ vrbis episcopus, pro cuiusdam viduæ
filio sese in seruitutem tradidit. Regnavit Genfericus annis quadraginta octo.
Eo mortuo successit Honoricus filius eius, qui effugatis amplius quam CCC.
XXXIV. catholicis episcopis, & ecclesijs eorum clausis, plebem varijs supplicijs
affecit, & quidem innumeris manus & linguas abscidit: ius tamen expeditissime
loquens, vt refert beatus Gregorius, in tertio libro dialogorum, & Paulus
Diaconus in gestis Romanorum. Tandem iudicio Dei percussus, scatens ver-
bus miserabiliter expirauit. Post hunc Guntamundus nouem annis regnavit.
Post quem Trasamundus, qui ducentos, & viginti episcopos in Sardinia exilio re-
legauit. Deinde anno Domini quingentesimo vigesimo, regnavit Hildericus fi-
lius eius ex Eudoxia, filia Valentiniiani Imperatoris a Genferico captiuata, genitus.
Hunc pater Trasamundus ad mortem veniens, sacramenti nodis astrinxit, ne vn-
quam

quam in regno suo catholicis consuleret. Qui mox patre mortuo, antequam
regnum suscipere, omnes catholicos ab exilijs iussit reuocare, & episcopis ec-
clesias reformare. Regnavit annis octo. Hunc Gilimer perimens, annis
quinque post eum regnavit, qui tantæ crudelitatis fuit, vt nec parentibus par-
ceret. Tandem Belisarius patritius a Iustiniano Imperatore missus est ad Africam,
qui magnas copias Vandalorum fudit, regemque eorum Gilimerum viuum ca-
piens catena argentea vinctum Iustiniano Constantinopolim misit. Sic Vandalor-
um regnum in Africa destructum est. Habes ex prædictis, quod Vandalij,
Sueui, & Burgundi fuerunt de regno Poloniæ, a locis Poloniæ, quæ inhabitau-
runt, appellationem et nomina sortiti, linguam et sermonem Polonicum pro-
fiteres et loquentes. Habes secundo, quod præfati populi Vandalij, Sue-
ui et Burgundi, Germani, & non Sarmatæ, neque Scythæ fuerunt. Ideo Si-
gisbertus Vincenius in speculo historiali, & ceteri antiquiores, inconcin-
ne, & iniuste Scythas fuisse scripserunt. Collige tertio, quod prædictæ gentes
non de Scandia insula, sed de Polonia oriundi, partem Europæ occidentalem, & Afri-
cam perturbauerunt. Vnde non recte antiquiores dixerunt eos Scythas ex Scan-
dinavia insula, quum Scythia proprie sit post Tanaim in Asia ad orientem: Scan-
dia vero, siue Scandinavia fuit, & est, ad occasum solis, post mare Germanicum
in septentrione, Daniæ coherens, quam rex Daniæ possidet multis millibus pas-
surum a Scythia distans. Valde ergo indistincte ac impertinenter, iam dictæ gen-
tes, Alanique, Gothi, & Hugui ab ineptis de Scandia dicuntur exiisse, quum
in ea nunquam fuerint, nec eam penetrauerunt, aut contigerunt. Collige quar-
to, quod Poloni, & Bohemi, Sueui, & omnia genera Slauprum, post diluuium
in hanc ætatem, in suis sedibus, & connatis regnis permanent, & non aliunde su-
peruenerunt, vt refert chronica Polonorum et chronica Bohemorum. Et Tacitus
Cornelius affirmat in libello de situ et populis Germaniæ, inquiens: *ipso Ger-
manos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium aduentibus & hospitibus mix-
tos.* Nec est verum, quod falsus est Blondus (salua venia tanti historici,
in alijs doctissime scribentis, & modernorum, sequaciumque eorum) quod Slavi,
a Tanai, & Bosphoro ascenderunt in Illyricum, Dalmatiam, & Croatiam. Lech
quoque, & Czech, principes Polonorum, & Bohemorum ad occidentem diuerte-
runt, & terras Vandalorum, post egressum ipsorum in Gallias, intrauerunt, quum
Slavi in ipsorum prouincijs, & principes Lech, & Czech in Polonia, & Bo-
hemia, a diluio in nostram ætatem permanerent, permanent, & Deo fauente, per-
manebunt. Verum tamen Ruteni cum suis principibus ascenderunt eo tempore, &
alijs, de Russia, & Bosphoro in Illyricum, & Croatiam, & spolia referebant pin-
guia, nec illic permanerunt. Etiam exeunt de Vandalia, seu Polonia armigeri
sexaginta millia, nonnunquam centum millia ad oppugnandum hostes, nec per hoc
desertatur regnum Polonorum, quum ciues, mercatores, & coloni agrorum in op-
pidis, & villagijs intacti permanent, absque desolatione, & sic quod non sint loca
ingrediendi, & occupandi exteris: sicut fuit, & tempore Honorij Cæsaris, quan-
do Vandalij, pugnatores dumtaxat, exiuerant in Gallias. Et adhuc inquit histo-
rici, quod regressi Vandalij, (qui primum Gallias affligebant) sedes eorum in Van-
dalia inhabitauerunt: ergo alij ipsas non occupauerunt. Collige quinto, quod
linguagium Slauprum amplissimum est, & diffusum, plurimas terras, & prouin-
cias possidens, velut sunt Seruii, Mysii, Rascii, seu Bulgari, Bosneses, Turco
hac tempestate subiugati, deinde velut sunt Dalmatæ, Croatæ Pannonij, Slauj, Carni,
Bohemi, Morauj, Silesitæ, Poloni maiores, & minores, Masouitæ, Pomerani,
Cassubitæ, Sarbi, Ruteni, Moscouitæ: hi omnes Slavi, et Vindelici sunt, per am-
pla regna inhabitantes. Sed et Lithuani iam slaunifant: Nugardi quoque et Ple-
scouenses, Smolenses, et Ohulci. Vide chronicas eorum, et cosmographias.

Gilimer.

Vandalorum
regnum in A-
frica destrui-
tur.

Blondus resu-
tatur.

Lingua Slauo-
rum latissima.

Collige sexto, quod cis mare Germanicum Poloni, Sueui, et Burgundi, consumpti, et exterminati sunt, per Henricos imperatores, dumtaxat Sarbis, et Vindis, seu Vindeliciis, adhuc manentibus, ut expressum est supra.

CAPVT XIII.

De Iuhris.

Iuhris de Iuhra, terra Scythiae septentrionalissima, et frigidissima, iuxta oceanum septentrionis, a Moschouia, ciuitate Moschorum ad orientem, et septentrionem quingentis miliaribus magnis Germanicis distante, ascenderunt, et uenerunt per terram planam ad meridiem in regionem Gothorum in Scythia, ubi nunc Tartari Zahadaenses, seu Zauolhenses degunt, presseruntque sui multitudine, et eiecerunt Gothos de Gothia in Sarmatiam. Quonque coaluissent, et pane in infinitum multiplicati fuissent, audientes a venatoribus, qui ceruam sequentes transierant flumina Volhae, et Tanais, quod esset terra Sarmatarum Europae fertilior, et aurae mitioris, coaceruatim praefata flumina transnantes, Sarmatas, et Rutenos conflixerunt, Gothosque insequentes cum eis in Mytia, et Thracia bel-
Iuhri Pannoniam intrant.
Attila Gallias ingreditur.
Theodoricus rex Gothorum in pugna contra Attilam occumbit.
Attila S. Nicasium trucidat.
Attila in Germaniam descendit, deinde in Italiam properat.
Attila Aquilegiam deuastat.
Leo papa Attilam precatur, ne Romam deuastaret.
Attila in Pannoniam rediit.
Attilae mors.
Chaba, filius Attilae, ex Pannonia elicitur.
Ddd
pugna-

ad collum ligatam gestabat, duasque minorennes puellulas in iumento, quod ante se pellebat, portabat: reliquae filiae circumcirca matrem gradiebantur, et ambulabant. Hanc quum bellatores Attilae consequuti sunt, filiae eius territae, ad matrem concurrerunt. Mater autem stupida, et sui incompas, viso fluuio properanter currebat, volens se praecipitare, et in fluuio submergere. Sed milites eam insequuti in ripa fluuii rapuerunt, et cum filiabus ad Attilam perduxerunt, quae supplex ad terram procidens gratiam precabatur. Cui Attila misertus, datis pluribus nummis, et vestibus, liberam cum prole sua dimisit, et aliis, qui cum ea adducti fuerunt, propter ipsam pepercit. Deinceps Attila in Germaniam descendit, castraque, oppida, et villas eius vastabat, donec audiret, quod Aetius, et Gothi denuo nouum militem contra eum pararent, quo permotus ad Pannoniam abcessit, et renouato exercitu vir vltius in Italiam per Suriam, et Carinthiam properabat. Ab exploratoribus autem certior redditus, quod Aetius, et innumerae gentes in radicibus alpium opperirentur eum, declinauit, et diuertit ad Dalmatiam, et Histriam, euerisque notabilibus urbibus, iuxta mare Adriaticum ad Aquilegiam venit, et eam per triennium obsedit. Et cum visualia obsessoris etiam in longinquo defecissent, militesque praee inedia contra eum murmurarent, coepit iterum obequitare urbem, prospiciens qua parte impeteret eam, et dirumperet viditque auem, quae ciconia vocatur, pullum suum e summitate arcis rostro in propinquum arundinetum portare, sic consequenter et alium: et exclamans dixit, auem praesciam futurorum, nosse urbem perditum iri, ideo fugere, et inualefcens contra ciuitatem cepit eam, et more tyrannico omnes, quos in ea reperit, in ore gladii trucidauit. Eo tempore vrbs magnifica, et praepotens Venetiarum, ob metum Attilae, extructa est. Progrediens autem ad Lombardiam Attila, crudeliter afflixit, et vastauit eam. Quumque ad Rauennam venisset, aduolauit Leo Papa, obnix, et humiliter supplicans, ut a vastatione urbis Romae, et totius Italiae superfederet, et cessaret, quod et fecit. Et dum pugnatore eius admirantes ad inuicem replicarent, quod Attila neminem timeret, nisi bina animalia, lupum, et leonem, de pontificibus, propter quos genti eorum pepercit, parabolam sumentes: respondit Attila: maturum virum clericali habitu indutum iuxta leonem cum gladio bis acuto stesisse, et vibrato gladio mortem ei comminasse, nisi pacem redderet, peritorem exaudiendo. Abcessit itaque, et in Pannoniam rediit. Celebransque nuptias cum vna pulcherrima virgine, multum vini hausit, et in nocte inter cubandum apoplexia suffocatus; centum et viginti quatuor annis aetatis expleis interit, et sanguis per nares, et os ipsius fluxit. Illa nocte Marcianus imperator in Constantinopoli per somnium vidit Attilae arcum fractum: arcubus enim gens Iuhrorum potissime utebatur. Defuncto autem Attila, insurrexerunt inter Hungaros dissensiones, digladiationes, et strages, ita ut plures eorum occisi perirent, reliquos cum Chaba, filio Attilae, rex Gepedarum, et alii, olim Attilae subiecti, de Pannonia expulerunt, qui in Gothiam per paludes Maotidas transierunt, tria vero millia ex eis inter eundem de Pannonia segregauerunt se ab eis, et in Transsylvaniam manserunt, et ne a vicinis impeterentur, Siculos, in vulgari eorum Czakle, se nominauerunt. Qui autem trans Maotidas, et mare Euxinum penetrauerunt, saepe numero reminiscens fertilitatis, abundantiaeque panis, et vini ipsius Pannoniae, suis posteris differebant, et narrabant, utque in Pannoniam redirent, hortabantur. Factumque est, ut post mortem Attilae anno tricentesimo primo, recensitis pugnatorebus ducentis, et sedecim millibus, viam patrum eorum ingressi, iuxta paludes Maotidis per Sarmatiam, in Pannoniam peruenerint, temporibus Constantini imperatoris quinti, et Zachariae Papae, videlicet anno Domini septingentesimo quadragesimo quarto. Primumque in Iazyges ascenderunt, et illic septem capitaneos elegerunt, unicuique eorum, propter insultum inimicorum, triginta millia

Iuhri parum
terrae, aquae
& herbarum a rege
Swyatoplug
petunt.

Iuhri Pannoni-
os profligant,
& rex eorum
Swyatoplug in
Danubio perit.

Mors piscis.

De montibus
Riphaeis & Hy-
perboreis la-
bulosis.
Origo Tanais
& Volha.

pugnarum consignantes: et ut melius ab hostibus tuerentur, septem castra, cuique capitaneo vnum assignando, rade et grosse de terra fecerunt, et crexerunt, a quibus septem castris in hanc diem septemcastrensis dicitur. Præter ea miserunt exploratum ire Pannoniam quendam e suis militibus *Cusid* appellatum. Is offensus, & reperto Rege Pannoniae Swyatoplug nomine: (Slauis hic erat: nam & tota Pannonia terra Slauorum fuit, licet Romani eis capitaneos, & armigeros extraneos præficerent,) ipsum nomine Iuhrorum aduenarum præsalutando, equum album cum sella, & freno deauratis obtulit, & parum terræ, aquæ, & herbarum ab eo postulauit: quod rex Swyatoplug concessit: æstimabat enim agricolas fore, tanquam hospites aliquidpiam terræ pro cultura exposcere: ideo subridens, aiunt habeant, quantum volunt. *Cusid* ergo lagenam terræ, alteram aquæ Danubii, tertiam graminis reportauit, & quæ egit, suis exposuit. Iuhri cognoscens Pannoniam terram feracem, & opumam esse, nomine primi præfecti Arpad nuncupari, Swyatoplug intinuerunt, ut per amplius in terra eorum, pro equo albo, sella, et freno deauratis empta, non maneret. Is sero intelligens bellum ei imminere, exercitum coadunabat. Iuhri autem festine accelerantes ad regem prope Danubium venerunt, & facta pugna Pannonios cum rege eorum profligauerunt. Rex quoque Swyatoplug a facie eorum fugiens in Danubium incidit, & aquis vehementibus absorptus perit. At Iuhri Slauos incolas Pannoniæ trucidarunt, terramque eorum in hanc horam possiderunt, Slauis undique in finibus Pannoniæ remanentibus, & inhabitantibus. Accipe primo, quod Iuhri a Iuhra, regione Scythiæ, de qua oriundi exiuerunt, vocati sunt, & usque in nostra tempora a Bohemis, Polonis, & Slauis, Iuhri appellantur, ab aliis autem Hugi, tandem & Hungari dicti sunt. Accipe secundo, quod idem linguagium, & loquela pronuntiatioque acuta, sunt Iuhrorum in Hungaria, & illorum, qui in Scythia in Iuhra degunt. Verum Hungari in Pannonia Christiani sunt, & politiores, abundantioresque in omnibus. Iuhri autem in Scythia usque adhuc idololatæ sunt, & agrestes. Accipe tertio, quod Iuhra septentrionalissima est absque altissimis & inaccessibilibus montibus, nec tantis, ut sunt alpes iuxta Italiam, neque sicut montes Sarmatici. Non recte ergo quidam historici tradiderunt, dicentes: Hugos exisse de provincia eorum, de montibus maximis, & inaccessibilibus. Enim vero sunt montes in Iuhra cum densis siluis patentes, & bene permeabiles, quantitatis mediæ, & altitudinis, petrosi, & saxosi, quales sunt per totum septentrionem in fine terræ, iuxta oceanum septentrionis. Et scias, quod ex oceano septentrionis quidam pisces, idiomate Moschouitarum *Mors* nuncupati, in summite montis, mari adiacentis, scandunt, & dentem fricando se in ascendendo appendunt, de culmine montis deorsum in partem alteram prolabantur, & cadunt, quos Iuhri, & ceteri incolæ septentrionis capiunt, dentes eorum, qui ponderosissimi sunt grauitatis, in Moschouiam mittunt, & post ad Turcos, & Tartaros, de quibus manubria, & tenacula ensium, framearum, & cultellorum faciunt, ut impetuosiores ictus grauitate adiuuante impellant. Accipe quarto, quod montes Riphæi, & Hyperborei non sunt in rerum natura, non in Scythia, non in Moschouia, nec usquam locorum: & quum fere omnes Cosmographi asserant, Tanaim, Edel seu Volham, Dzwina, & magnos fluuios ex prædictis montibus effluere, conficta conficte, & potius fabulosa in experti scripsere. Fluit Tanais, Volha, & maxima flumina, ex Moschouia, de terra plana, coenosa, & nemorosa, nullis montibus obsita, prout de Moschouia, quum peruentum fuerit, dicam. Reuerendissime domine præsul, hic est baratrum profundissimum propter clarissimos scriptores, montes Riphæos & Hyperboreos ponentes. A quorum contradictione veritas ipsa me tueatur, & defendat, pro omnibus argutis rationibus experientiam rerum opponendo, ut, qui non credit, videat, et experiatur, quod

ita

ira est, quemadmodum dixi. Accipe quinto, quod Iuhri, in Iuhra Scythiæ, non colunt, agros non seminant, non habent panem, vinum aut cereuisiam, degunt miserissime in siluis, et foueis subterraneis, piscibus vescendo, & ferarum, quarum copiam habent, & aquam bibunt, pellibus induuntur ex diuersis animalibus, in vnum consuendo, pellem lupi, cerui, vulpis, martis, &c. Misera ergo regio est sub polo arctico, ut dixit Hippocrates in lib. de regionibus, aëre, & aqua. Subiecti sunt duci Moschouia, & pendunt pro tributo pelles sabellorum, scismorum, & similibus, quoniam aliis donatiuis carent. Accipe sexto, quod aliqui famosi cosmographi, & historici in illo angulo ad mare septentrionis temperatissimas regiones consinuerunt, in quibus propter temperiem, & auram placidissimam, beate, & diuissime viuunt, donec radio affecti, de montibus sese in oceanum præcipitent. Hoc totum fabulosum est: qualis etenim beatitudo sit, non habere panem, merum, & cetera delectabilia? qualis temperies est, continuum frigus, quo illic est pati? In solstitio hiemali perpetuam, & continuam noctem sentire? In solstitio vero æstiuo, permanentes & parum tepentes soles videre? sed hæc omitto. Accipe septimo, quod in Iuhra, & locis septentrionis non effoditur aurum, argentum, nec aliæ minerae. Nec correspondent fabulæ, quod illinc essent gryphes, & magnæ aues prohibentes fodere, & efferre aurum. Vnde secundum hoc dico, contrarium auctoribus antiquis, quod gryphes non sunt in rei veritate, in illa parte septentrionis, nec in aliis partibus orbis. Assertur autem ad nos auis quadam rapina viuens, quantitatis aquilæ, sed alis, & cauda prolixioribus, quam aquila, in similitudinem accipitris, & vocant eam Moschouitæ Krzczot, nostri vero homines vocant ipsam Bialozor, quasi albicans splendor, quia subalba est secundum ventrem. Hanc omnes rapaces aues, accipitres, falcones, & ceteræ rapto viuentes in tantum metuunt, quod inspecta ea tremunt, & cadunt, & extinguuntur. Accipe octauo, quod in septentrione post Gothiam, Sueciam, Finlandiam, Iuhram, & post mare Caspium, non sunt montrosi homines, scilicet monoculi, bicipites, canina capita habentes, &c. sunt nobis similes, rari, sparsim, & ab inuicem distantes, pauci numero habitantes, colore, ut frequenter, liuidi, propter frigus liuiditatem corporibus eorum imprimens. Hæc vera sunt, & qui scripsit, verum scripsit, & scimus, quia verum est testimonium eius.

CAPVT XV.

De Turcis.

Hæcenus diximus de quibusdam nationibus ante aduentum Tartarorum, Sarmatiam Asianam, seu Scythiam, per tempora et tempora inhabitantibus, scilicet de Amazonibus, de Scythiis, de Gothiis, & Iuhriis, seu Hugiis. Consequenter dicemus de validis gentibus ex Tartaris Czahadaiensibus originaliter disseminatis, quales sunt Turci, Vlani, seu Tartari Precopenses, & Tartari Cosanenses: item Tartari Nohaienses. Et primo de Turcis pauca dicamus. Post aduentum Tartarorum ex oriente, in terram Gothorum, quam ipsi Czahadaienses vocant, anno quasi nonagesimo, quidam miles magni Cham, nomine Otumannus, fortis humilis, & fortuna tunc obscurus, viribus tamen corporis robustus, & audax, propter certas, ut ei videbatur iniurias, e Tartariis in quadraginta equis secedens, coepit occulte in Cappadocia montes, & aditus opportunos occupare, & ex opportunitate loci & temporis prædas agere: ad quem plurimi grassatores, ut sit in huiusmodi genere hominum, confluxerunt, & coaluerunt vehementer, ita ut, quod prius occultis insidiis egit, palam et pari Marte tunc coeperit oppida, ciuitates, & gentes inuadere, & occupare. Et quia non reperit resistentes, ipse celer, manu audax, & dexteritate fortunatus, per terrores, comminationes, & per aliqua-

Ddd 2

rum

Iuhrorum in
Scythia misera
vita.

Error Cosmo-
graphorum.

Otomannus a
quo Turci im-
peratores Otum-
manni.

Turci origi-
nem ducunt
e Tartaris.

Archanes

Ammurates.

Pesaites.

Alpinus.

Mahumetes.

Ammurates
secundus.

Mahumetes
Constantino-
polim capit.

rum ciuitatum direptiones, occupauit, & possedit Cappadociam, Pontum, Bythiniam, Asiam minorem, Pamphiliam, & Ciliciam. Itaque ex ipsa familia Otummannorum, siue Turcorum, originem duxit, quia ab aquilone pandent omne malum super vniuersam terram. Quod autem Turci propago et soboles sint Tartarorum, identitas morum, loquelæ, & pugnandi demonstrat. Nam habitum, modumque equitandi, & curte infedendi, sagittis quoque, & arcubus pugnandi eundem habuerunt, & nunc ut plures habent cum Tartaris. Sermonem etiam & linguagium Tartarorum connatum habent: non differt loquela Tartarus, et Turcus, nisi modice, velut exemplariter diceretur, sicut Italus, & Hispanus, vel Polonus, & Bohemus. Otumanno ex humanis rapto, filius eius Archanes, secundus rex Turcorum, successit, audacia, & ambitione patri haud absimilis, sed disciplina, rei familiaris longe peritior: quo factum est, ut dominium, & imperium a patre coeptum, suapte industria auxerit, & conseruauerit. Deinde tertius rex subsecutus est filius Archanis, nomine Ammurates, hic Græcis dissidentibus, & imperatore Trapesuntino, & Constantino, de imperio certantibus, in adiutorium per Trapesuntinum imperatorem pretio euocatus, & in Thraciam per Hellespontum traiectus, vaser & astutus euentum belli prorogauit, atque protraxit, donec Græcis, viribus & diuitiis, fractis, & eneruatis, occasione habita, in eos arma vertit, & Thraciam occupauit. Eo defuncto Pesaites quartus rex filius surrexit, qui rerum maximarum cupidus, Macedoniam, Thessaliam, Phocidem, Boeotiam, Atticam sui iuris effecit. Bulgarosque, et Illyricos assiduis excursionibus debilitauit, et suburbia egregiæ vrbs Constantinopolitanæ spoliavit, et ciuitatem obsidione atque fame in tantum excruciauit, ut imperator Constantinopolitanus in Italiam, et Galliam auxilia mendicaturus profectus sit. Sed Deo disponente, Temir Kutlu magnus Cham Tartarorum, quem historici Tamerlanem dixerunt, affligendo, et tanquam fulgur Asiam petranseundo, incidit in Pesaitem præparatum, et occurrentem ei, quem profligauit, et captiuatum catenis aureis alligauit, et abduxit, breuique dimisit, qui paulo post obiit. Post hunc quintus rex Alpinus appellatus regnauit. Aduersus istum Sigismundus Hungariæ, et Bohemiæ rex ac Romanorum imperator copiosum duxit exercitum. Collatisque signis, tumultuose fusus castra reliquit, et paruo nauigio vix per Danubium turpem sibi inuenit salutem. Amplius sextus in ordine rex Turcorum Mahumetes tributa grauiam imposuit, excursionibusque fines sui imperii dilatauit: præter ea sublato Mahumete morte, filius eius Ammurates secundus regnauit, hic Thessalonicam urbem illustrem euerit, Cyprum, et Aetoliam subegit, Tribalos, Illyricos, et Hungaros vastauit: Vladislaum, Poloniæ et Hungariæ regem, in primis feliciter pugnantes, ultimo congressu ad lacum Varnensem, Ioanne Huniad cum Hungaris e prælio secedentibus, superauit, et misere cum suis occidit, elatusque victoria, Peloponnesum vi cepit, et muros Isthmi Corinthiaci funditus deiecit: vita denique functus, Mahumerem filium octauum regem reliquit, qui Constantinopolim anno M. CCCC. LIII. die ultimo Maii, post obsidionis quartum, et quinquagesimum diem, summa vi, et extrema oppugnatione cepit. Peram subinde, opulentissimum oppidum, per deditionem demolitis muris accepit, Bulgariæque, et Rascia positus, Smyderow magnificum castrum Rasciæ, supra Danubium situm, adeptus est, et ex eo Dalmatiam, et Croatiam in solitudinem redegit, Stiriam quoque, et Austriam penetrauit. Deinde Nigropontum sub Venetis expugnauit, Theodosiam, nunc Cassam nuncupatam, in Taurica insula, Ianuensium coloniam, vna cum præfata insula expugnauit, et comprehendit, binosque principes de castro Mankup, (ut fertur) postremas Gothorum reliquias, gladio percussit, et Mendligeri imperatorem Tartarorum in predicta Chersoneso Taurica, sui iuris fecit: Moldauiam, et Valachiam vastauit, et cum Venetis sede-

cim

cim annis continuis pugnavit, cum Husakassan, rege Persarum, similiter continuum bellum gessit, sæpe victus, nonnunquam et ipse victor fuit. Obiit prima die Maii, anno Domini millesimo, quadringentesimo, octuagesimo primo, in Constantinopoli sepultus. Pro ipso Turci Baiffetum filium eius ad imperium assumpserunt. Zeliabus vero, minor natu filius Mahumeti, indignatus ad Soldanum Aegypti recurrens, & exercitum comparans, cum Baiffeto infelicitè pugnavit, et ad Rhodienses fugit, quem magister ordinis Rhodiensis captiuum in Franciam misit, et postea Alexandro Papæ sexto obtulit. Ludouicus autem rex Galliarum ad Apuliam consequendam per Romam transiens, Zeliabum a Domino Papa per contractum accepit, et inter eundem, veneno, an fatigatione itineris, incertum est, extinxit. Expugnauit autem Baiffetus nonus rex Turcorum, Ciliam, et Album castrum in Moldauia. Modon quoque insulam, et urbem eiusdem nominis, sub Venetis, vi et obsidione conquisiuit. Cum Sophi rege Persarum sæpe pugnavit, et quasi semper succubuit. Dum autem senuisset, filius ipsius Selimbasseg, quem nostri homines Selembeg vocant, imperium sub eo arripuit, et Baiffetus ad insulam, in qua nutritus erat, deductus breui occubuit. Decimus rex Turcorum Selembeg modernus surrepto imperio, fratres suos necauit, et extinxit: deinde minax Christianis, præcipue Pannoniæ, bellum inferre proposuit. DEVS autem omnipotens excelso suo iudicio aduersus eum Sophi, regem Persarum, concitauit, et aliquot præliis confictum superare concessit. Postea Selinus, qui & Selemberg, Syriam expugnauit, & Aegyptum ingressus, Alkair maximam urbem apprehendit, & Soldanum dominum Aegypti occidit. Tribus autem imperatoribus postremo dictis, Constantinopolis, sedes imperii, quondam secunda Roma dicta, domicilium assiduam factum est, ita ut a circumstitis incolis, præsertim a Slaus, non Byzantium, nec Constantinopolis, sed Czarow dom, id est, domus Cæsarum diceretur, & est Constantinopolis triquetra figuræ, duobus angulis mari adiacens, tertio campos prospectans: eius ambitus decem et octo miliaria Italica continet, non habet grandia palatia, nisi thermas, & scholas philosophantium magnifice noniter structas: templum vero sanctæ Sophiæ, hoc est, sapientiæ Dei, qui est Christus, vera sophia patris, egregie olim ædificatum, per Mahumetem imperatorem secundum Turcorum deiectum est, & stabulum ferarum factum. Roma vero Italiæ rotundæ figuræ, ambitu murorum triginta duo miliaria continet, fere duplo ambitu Constantinopolis excedens, et habet septem colles, et palatia prætiosa.

Baiffetus.

Zeliabus capti-
uatur.

Selembeg.

Comparatio
Constantino-
polis cum
Roma.

CAPVT XVI.

De familia Tartarorum Vlanorum, siue Precopensem.

Altera soboles, et genealogia, ex Tartaris Zauoihsensibus deriuata, est Tartarorum Vlanorum, ab Vlano, inuasore insulæ Tauricæ cognominata. Vlanus puella est, et virgo, et quia Vlanus de virgine, et puella genitus est, sine legitimo thoro, Vlanus nuncupatus est, suisque posteris in Chersoneso Taurica nomen indidit. Etiam virgines imprægnari, et concipere absque viro apud Mahumeritas nullum miraculum est, quum apud ipsos hoc sæpius contingat, et prædicetur. Est autem Tauricana insula inter paludes Mæotidas, longitudinis viginti quatuor miliarium: latitudinis vero quindecim miliarium, habet tres ciuitates, Solat, Kirkel, Cassam: et duo castra, Mankup, et Azow. Solat Tartari appellant Chrim, et Cæsarem Precopensem, exinde Chrimensem imperatorem vocant: et ciuitas illa domus exiles habet, et est deserta pro maiori parte. Alia ciuitas minor est Kirkel, et supra eam in rupe alta est castrum ex lignis, et argilla factum. In hac rupe (ut fertur) draco commorabatur, et trucidabat homines, et iumenta, propter quem incolæ fugientes, habitationes propinquas vacuas reliquerunt, et

Quid sit Vla-
nus

Descriptio
Chersonesi
Tauricæ.

Solat seu
Chrim & Kir-
kel ciuitates.

Ecc

quia

quia Græci, et Itali insulam inhabitantes, gloriosam Dei genitricem Mariam precati sunt, ut eos a dracone liberaret, viderunt successu temporis candelam ardentem intra rupem: inciderunt ergo, et secuerunt gradus ascendendi in rupe: et peruenientes ad candelam ardentem, imaginem sanctissimæ Mariæ conspexerunt, coram qua lumen arsit, draconemque desubtus per medium ruptum iacentem. Egerunt itaque gratias de tam miranda liberatione, et draconem, in frustra sectum, proiecerunt extra rupem; et quia incolæ glorificantes beatam virginem ad imaginem eius ascendebant veneratum, Acigeri, Cæsar Precopensis, contra fratres suos pugnans; exemplo eorum motus, supplicavit beatæ virgini Mariæ, ut eum adiunaret, votum vouens, quod virginem benedictam remuneraret. Nam Mahumetici venerantur beatam Mariam, profitentes eam virginem absque thoro virili, magnum prophetam Iesum benedictum concepisse, et peperisse. Quumque adiutus superaret suos æmulos, binos equos, quos habuit meliores, vendidit, et exinde cera empta, maxima duo lumina, siue candelas fecit, et ante imaginem coram ardere quotannis iussit, quod in hanc usque diem per subsequentes imperatores continuatur. Tertia ciuitas est yrbs Theodosia, nunc Cassa dicta, quam expugnauit sub Ianuensibus Mahumetes secundus, imperator Turcorum: castrum vero Mankup, quod est versus occasum a Cassa, præfatus Turcus Mahumetes vi accipiens, binos fratres principes, et dominos castri Mankup, ut dicitur, reliquias ultimas Gothorum, gladio occidit. Azow quoque castrum circa ostia fluminis Tanais situm in castellaui, et Turci usque nunc tenent. Tartari vero Vlani ab ingressu insulæ in campestribus eius, ut est inuenta consuetudo Tartarorum, degunt, et extra insulam iidem campestria Sarmatiæ Europiæ iuxta paludes Mæotidas ad mare Ponti usque ad Album castrum occupando possident. Ingressumque in insulam, seu introitum, ad occasum solis fecerunt aggerem de terra longitudinis vnus miliaris, in modum pontis stementes, rudem tamen, et semiplenum, ita ut aquæ maris in aliquibus locis aggerem pertranseant. Insula ergo antiquitus Taurica dicebatur, nunc vero Przekop, quod sonat fossatum, quoniam aquæ circumdederunt eam, et protegunt, tanquam fossata aquis plena, ciuitates: sed hæc hætenus. Videamus deinceps genealogiam. Post Vlanum in Taurica regnauit Tachtamis Czar, qui vna cum Vitoldo duce Lithuania, contra fratrem suum Temir Kutlu Czar imperatorem Zauolhensem pugnavit, et superatus est. Ex Tachtamis Czar filius eius Szydachmet Czar regnare voluit: sed Adzikerei Czar expulit eum, et ipsemet pro eo regnauit. Szydachmet autem pro auxilio in Lithuaniam perrexit, et captiuatus per Lithuanos cum vxore, et filiis, in castro Kowno incarceratus est, ibi cum coniuge, et filiis mortuus in diebus Casimiri tertii Regis Poloniae, et magni ducis Lithuaniae. Defuncto Adzikerei Czar, quia septem filios reliquerat, senior filius Haider nominatus obtinuit imperium. Mendligeri vero vnus ex præfatis filiis ad imperatorem Turcorum confugit, et accepto subsidio, et vxore a Turco, dispersit et eiecit Haider, et Iamurci cum aliis fratribus. Hi ad Iwan Vasilowicz Moschouicæ ducem fugerunt, qui suscepit eos, et ducatum Cofanensem eis donauit. Ex Mendligeri Czar nouem filii nati sunt, primus Machmet Kerei, alter Achmet Kerei, tertius Machmet Kerei, quartus Bethi Kerei, et est submersus, dum prædam ageret per flumen in Valachia, anno Domini M. D. X. Quintus Burnas Kerei, sextus Mubarek Kerei, septimus Sadech Kerei, octauus, et noni nomina non teneo. Nunc pro patre suo regnat Machmet Kerei Czar. Et scias quod, licet Tartari Precopenses magis ciuiles, mitioresque ratione auræ sexti climatis, quod inhabitant, deberent esse, tamen non deseruerunt præscam suam lupinam rapacitatem, et ferinam crudelitatem, sicut bestiales, qui campos, et siluas inhabitant, et non ciuitates, nec villas. Inuadunt enim singulis annis, vastant, et deprædantur Russiam, Lithaniam, Valachiam, Poloniam, & quandoque Moschouiam.

Theodosia
nunc Cassa.

Azow.

Insula Taurica,
nunc Przekop.

Mendligeri
fili.

CAPVT

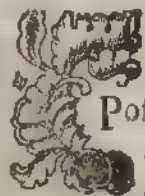
De Tartaris Kofanensibus, & Tartaris Nohaiensibus.

Tertia horda Tartarorum Kofanensium nuncupata est sic, a castro Kofan supra flumen Volhæ circa metas Moschouicæ situm, penes quod commorantur. Et exiuerunt de principali horda omnium Tartarorum, videlicet de Tartaris Czahadaiensibus siue Zauolhensibus, sicut et ceteri Tartari omnes. Habet autem prædicta Cofanensis horda quasi duodecim millia pugnatorum: in necessitate autem, quando aduocant alios Tartaros, ad triginta millia bellatorum constituunt. Istorum principes, et facta eorum, genealogiaque non scribuntur, quoniam homagiales sunt ducis Moschouicæ, et pendent ex arbitrio eius in viuendo, in bellando, & duces sibi eligendo: Idcirco quod de Moschorum principe dicitur, de ipsis poterit accipi, et adaptari. Quarta horda recens, et noua, ultimo ex Tartaris Zauolhensibus orta, est Occasorum, siue Tartarorum Nohaiensium. Nam postquam Occas insignis seruus, et miles magni Cham, habens triginta filios, occisus est, filii secesserunt a capitali horda Zauolhensium, et iuxta castrum Sarai degere coeperunt, ante hunc annum Christi, millesimum, quingentesimum, decimum septimum, circiter septuaginta annos, vel paulo minus, subitoque in immensum creuerunt, in tantum, ut hac tempestate numerosissima, et maxima surrexerit horda ipsorum. Isti sunt septentrionales, et frigidiores omnium Tartarorum, Moschouicæ a parte orientali adiacentes, et sæpenumero eam inuadentes atque spoliantes. Dominantur inter eos filii, et nepotes Occas. Non habent pecuniam, nec monetam, sed res pro rebus vendunt, puta pro seruis, pro filiis, pro pecoribus, et iumentis.

MATTHIÆ A MIECHOW DE SARMATIA EUROPEA LIBER II.

CAPVT I.

De Russia, de tractibus eius, de abundantia & contentis in ea.

Postquam diximus de Sarmatia Asiæ, quæ Scythia vocitatur, restat dicere de Sarmatia Europea, et in ea primum occurrit Russia, olim Roxolania dicta. Latus eius oriente adiacet flumini Tanai, & paludibus Mæotidis, secernentibus Asiam ab Europa. Priscis autem sæculis Alani habitauerunt ad flumen Tanais: deinde iuxta illos ad meridiem Roxolani. Hæ autem gentes in toto deletæ perierunt, campique latissime patentes spectantur deserti, solis feris, et Cofacis, seu prædonibus peruii, prout supra dictum est. Post hos supersunt reliquæ Circassorum versus meridiem, et sunt gentes ferocissimæ, et bellicosissimæ, genere, et lingua Ruteni. Deinde est castrum Oczarcow nuncupatum, quod imperator Tartarorum Precopensum extruxit, in dominio Lithuanorum, et post, quasi duobus miliaris ab Oczarcow in meridiem sequitur, Dzassow, et fuit castrum, quod ante tempora nostra demolitum est: A Dzassow in Byaligrod, quod Turci occupauerunt, sunt sex miliaria. Sequitur Podolia ad occasum, Moldauicæ & Valachicæ contermina ad meridiem: ad

Ece2

orien-

Fertilitas
terræ.

orientem vero campis Tartarorum, & Tauricæ insulæ. Hæc est terrarum fertilissima, Cererisque, & mellis feracissima. Nam agro rude culto, & parum inuerso atque exarato, frumentoque superfeminato, tribus annis sponte frumentum germinat, ita tamen, quod colligendo tempore mellis segetem, aliquidpiam granorum permittatur, in terram decidere, ad surgendum ex eis frumentum in anno sequenti, sine cultura, & sine agri aratura. Gramen quoque, & pascua tam cito ac vberime fundit, & prodit, ut pericam in tribus diebus supercrescendo contegat, & aratrum in locis graminosis derelictum in paulo pluribus diebus, granibus sepiat, & cooperiat. Examina vero apum non solum in mellificiis, & arboribus cauatis mellificant, verum in ripis, & terra sponte mella reponunt. Contingitque sæpe numero, ut examina apum superuenientia, & priores apes exterminantia, rucolæ aduolantia agmina apum trucidant, aut in aquis mergant, ut quæ præfuerunt, hæreditarie multiplicarent, & manerent. Postea ad montes Sarmaticos habitat genus Rutenorum, quibus præfident nobiles Polonorum. In Kolomia, in Zydazow, in Sniatin, in Rohatin, in Busco, &c. Sub eisdem montibus sunt tractus Haliciensis, olim Gallicia dictus, & Premisliensis, et inter montes Sarmaticos tractus Sanocensis. In medium Russiæ tendendo, est Leopoliensis terra, et vrbs in ea bene munita eodem nomine nuncupata: habens duo castra, superum, & inferum, & est metropolis Russiæ. In septentrionem sunt tractus Chelmenfis, Luceorientis & Belzenfis, terraque in medio iacens. Clauditur autem Russiæ a meridie Sarmaticis montibus, et flumine Tyras, quem incolæ Nistr appellat. Ab oriente finitur Tanai, & Mæotidibus, Tauricaque insula. A septentrione Lithuania, ab occasu vero Polonia. Ex Moschouia autem aduenit Borysthenes, ab incolis Dniepr nuncupatus, famosus fluuius, per Lithuaniam, & Russiam currens, & sub Smolensco, & sub Kiow labens, in hunc ab occasu circa Chmielnik oppidum confurgens, Bog non exiguus fluuius illabatur: & quum euenisset Borysthenes, quasi trecenta miliaria Germanica, in mare Ponti cadit. Amplius terra Russiæ quum sit fertilis, abundat melle, et medone, potu ex melle facto, adducitur et vinum ex Pannonia, et vinum ex Moldauia atque Valachia, quibus adiacet: sed et vinum ex Græcia, et est forte: etiam cereuiam ad nutum habet. Abundat equis, bobus, et ouium gregibus, abundat cera in maxima copia, abundat pellibus martium, scismorum, vulpium, et bouum. Abundat fluminibus, quibus irrigatur, et aquis pisculentis, ita ut, ubi aqua iuuenitur, et pisces in ipsa reperiantur: non impiscantur stagna, et pisciæ Russorum, sed ubicunque aquæ reperiantur, illic et pisces de rore cæli (ut aiunt) demittuntur, absque hominum cura, et impicatione: suntque in tractu Leopoliensi lucii magni, et laudabiles, et in partes tanquam in laminas diuisibiles. Abundat Russiæ calamo aromatico in terris versus Tanaim, et paludes Mæotidas. Item rhapontico in eisdem terris, et in Lithuania, sic et pluribus herbis, ac radicibus alibi non visis. Abundat tota terra Russiæ granis tinctorum, quæ copiosissime excrescunt: et quum præcis temporibus ad Genuam, et Florentiam, vrbes Italicas, importarentur, nunc vix aliquid de eisdem colligitur, fereque in toto frustrata, et non collecta pereunt. In tractu Chelmenfi rami pini arboris defæsti, et in terra iacentes, in anno aut in duobus in saxa, et silices vertuntur: estque ibi creta, seu terra alba, in copia, quæ ad nos ducitur. Est et sal, quod in lacu Kaczibcio temporibus siccis colligitur, et quia prope est Oczarkow castrum Tartarorum, intercipiuntur, et captuantur interdum per Tartaros ductores salis vna cum plaustris ducentis, quandoque et trecentis. In terra quoque Premisliensi, et in Drohobicz sal coctum, et in bolos ac portiones collectum reponitur. Præter ea in Russiæ sunt plures sectæ: est enim religio Christiana, Romano pontifici subiecta, et illa regit, et præualer, quanquam sit exigua numero. Est altera secta Ruthenorum amplior, quæ ritum

Ligna lapido-
scentia.Sal in lacu Ka-
cubeio.

tum Græcorum infectatur, totam Russiam adimplens. Est tertia secta Iudæorum non vsurantium, velut fit in terris Christianorum, sed laborantium, agricolarum, et magnorum mercatorum, præfidentque, ut sæpe teloneis, et exactionibus publicis. Est quarta secta Armenorum, præcipue in ciuitate Camenecensi, et Leopoliensi. Hi sunt mercatores peritissimi, ad Cassam, Constantinopolim, ad Alexandriam Aegypti, ad Alkairam, et partes Indiæ penetrantes, et merces afferentes. Ruteni habitu, et ecclesiasticis officiis Græcos insequuntur, habentque proprias litteras, et abecedarium, instar et proximum Græcis. Hebræi similiter Hebræorum litteris vtuntur, et disciplinis, verum etiam artes liberales, Astronomiam, et medicinam perscrutantur. Armeni suo ritu gaudent, et litteris. Inter sanctos colunt plus Thaddæum apostolum, asserentes, quod eos conuerterit, et fidem Christi docuerit. Deinde et Bartholomæum sanctum Dei apostolum venerantur, per quem multos articulos, ut asserunt, de fide acceperunt: habent magnifica, et plurimum decora ecclesiastica apparamenta, planetas, et ornatus non scissos, sed omniquaque rotundos, libros, calices, et ceteram Christianorum veteranorum splendidam suppellectilem. Quod autem ad spirituales præfides, et pastores Christianorum, archipræsul est Leopoliensis, metropolitanus Russorum, et Lithuanorum, habens sub sua ditione Kiowensem, Camenecensem, Præmisliensem, Chelmensem, Luceorientem, et Mednicensem episcopos. Rutenorum metropolitanus est Kiowensis, quæ olim metropolis Russiæ fuit: habet subiectos Vladicas, et episcopos de ritu Græco in Moldauia, et Valachia vsque ad flumen Histri, seu Danubii, vnum in Russiæ Chelmensem, alterum in dominio Lithuanorum Vladimiriensem, siue Brestensem, tertium Pinsci seu Mrowsci, quartum Polocensem, quintum Lucensem, sextum Smolensem, et passim omnes alios Vladicas ac episcopos in terris Moschorum, et in septentrionem sub iurisdictione Moschorum protensorum. Isidorus, metropolitanus olim Kiouiensium, lingua et doctrina Græcus peritissimus, tempore Eugenii Papæ quarti ad concilium Florentinum, in centum equis iuerat, et vniõne ecclesiæ Romanæ percepta, in Russiam redierat: hunc Moschouitæ obedientiam Romanam eis prædicantem spoliauerunt, et in necem extremam impulerunt. Sequuntur Ruteni doctores et theologos Græcorum, præcipue Basilium Nazianzenum eorum sermone Bogoslaw nuncupant, quod in Latino sonat, laudans deum. Acceperunt, et nostrum sanctum Gregorium Papam Romanum, præcipue in libris moralium, quem translatum legunt, et lingua eorum Biesiednik, quod valet concionantem, persuadentem, vel prædicantem, vocant. In ecclesiis Rutenorum lingua Seruiorum, quæ est Slauonica, diuina celebrant, legunt, et cantant, in ecclesiis Armenorum, Armeno sermone, in synagogis Iudæorum lingua Hebræa orant. Christiani autem, ritu Romano, Latino sermone cantant, orant, et legunt. Et scias quod in fluminibus Russiæ, et Lithuanie, præcipue in Boristhene, et Bog, qui dicitur Hypanis, tempore æstatis multiplicantur ephimeræ, et sunt vermes, et volatilia alata, quaternis, interdum senis alis oriuntur, et generantur mane, currunt super aquas, et volant super ripas circa meridiem: in occasu autem solis extinguuntur. De his loquitur Aristoteles primo de historiis animalium, et in problematibus, et medici de febre ephimera.

CAPVT II.

De Lithuania, & Samagithia.

Magnus ducatus Lithuania est regio latissima, in ea sunt plures duces Lithuaniae, et Russiæ: vnus autem præfex, et monarcha, cui ceteri omnes subsunt, magnus dux Lithuaniae vulgo nuncupatus. Aiunt autem verustiores, et antiquitatum relatores, quod quidam Italici propter Romanorum dissensiones de-

Fff

ferentes

Russiarum re-
ligio.Mercatores
Armeni.Ritus Armeno-
rum.Rutenorum
metropolita-
nus.

Isidorus.

Ritus Rutenorum.

Ephimera.

Itali veniunt
in Lithuaniam.

Vilna a duce
Vilio conditur.

Vithenen dux
Lithuanorum
Russiæ princi-
pes sibi sub-
iicit.

Olgerdus ma-
gnus dux Li-
thuanie, pater
Iagielonis.

Keystut pater
Vitoldi, in car-
cere a Iagiello-
ne occiditur.

Lithuani fidem
Christianam ac-
cipiunt.

secentes Italiam ingressi sunt terras Lithuanie, et nomen patrie, Italia, genti ve-
ro Itali indiderunt: quæ per posteros terra Litalia, et gens Litali, littera præ-
posita, coepit nuncupari. Rutheni autem, et Poloni, eorum vicini, maiorem im-
mutationem facientes, vsque in hodiernam diem terram Lithuaniam, gentes ve-
ro Lithuanos appellant. Hi primum condiderunt oppidum Vilno, elevationis
poli quinquaginta septem graduum, et ex nomine ducis Vili, quo cum illas re-
giones ingressi sunt, Vilno vocauerunt, fluminibus quoque circa ipsum fluenti-
bus Vilia, et Vilna, ex eiusdem ducis nomine, indiderunt nomina. Samagithiam
autem de suo sermone sic nominarunt, quod lingua eorum, terra inferior sonat.
Aliqui autem ignari historie, a lituo, quod est cornu, et tuba vehentium, eo
quod regio illa plures venationes exercent, Lithuaniam appellari voluerunt, quod
ad effectum, non ad historie originem spectat. Hæc gens Lithuanorum annis
superioribus adeo obscura, contempta, et vilis apud Ruthenos fuit, ut principes
Kiouenses ab ea sola perizomata, et subera ob egestatem, et soli natui sterili-
tatem in signum tantummodo subiectionis exigerent: donec Vithenen, dux Lithua-
norum, rebellionem primam contra Ruthenos inducens, et seipsum ducem inter
populares constituens, astu principes Russiæ aggressus conflixit, sensimque adeo
crevit viribus, ut iugo principibus Russiæ iniecto, etiam in tributa eos redige-
ret sibi pendenda, quæ per plures ætates Ruthenis ipse penderat. Posterique Vi-
thenen succedentes furtivis, lupinis, et subitis incursionibus finitimas gentes Rus-
siæ, Prussie, Masoviae, et Poloniæ invadabant, et diripiebant: donec fratres cru-
ciferi Teuthonici ordinis beatæ Mariæ per Conradum ducem Masoviae advocati,
& in auxilium assumpti, Prussia vi, & continuis armis conquiescit. Samagithas,
& Lithuanos aggressi, debellare, et opprimere pluribus oppugnationibus coepe-
runt, tandem, donec ad Olgerdum, & Keystutum duces Lithuanie successivè pe-
ruenerunt. Fuit autem Olgerdus magnus dux Lithuanie, cuius filius erat Iagello,
postea baptizatus, & Vladislaus nominatus, in regem Poloniæ coronatus. Frater
autem ipsius Olgerdi fuit Keystut, maximus expugnator, & persecutor Chri-
stianorum, qui inter pugnandum cum cruciferis Teuthonicis in Prussia ter captus,
terque astu, & mira evasione contra voluntatem cruciferorum liberatus e vin-
culis fugerat. Huius Keystut filius fuerat Vitawdus, seu Vitoldus, maxime virtu-
tis princeps: Iagello autem, qui postea, & Vladislaus, sub treugis pacis capti-
uando Keystut, & filium eius Vitawdum, Keystut in carcere occidit: Vitaw-
dum vero in vincula coniecit. Tandem a cruciferis, & Christianorum exerci-
tibus sæpenumero Iagello pressus, deo miserante ad Polonos declinavit, fideque
Christiana cum fratribus suis, quos octo in numero habuit, vnda baptismatis
ablatus, & in Regem Poloniæ coronatus, Hedwigim, filiam Ludonici, Hungariæ
& Poloniæ regis, illustrissimam, ac speciosissimam in consortem accepit, anno Chri-
sti millesimo tricentesimo, octuagesimo sexto, die Iouis, quarta decima mensis
Februarii, quæ fuit sancti Valentini. Coepitque præfatus rex Vladislaus secun-
dum promissa vigilare, & instare, ut gentem Lithuanicam a tenebris erroris ac
idololatria expurgaret, assumptis quoque secum, Bodzanta archiepiscopo Gne-
znenfi, & pluribus viris ecclesiasticis atque religiosis, item reginæ Hedwigi, Se-
mouito, et Ioanne Masoviae, Conrado Olesnicensi ducibus, et complurimis baro-
nibus, anno Domini millesimo, trecentesimo, octuagesimo septimo, in Lithuaniam
intrauit, & baptismum suscipere Lithuanos procuravit. Colebant autem ab
origine Lithuani numina, ignem, silvas, aspides, & serpentes: ignem, qui per
sacerdotem lingua eorum zinc nuncupatum, subiectis lignis adolebatur: silvas
autem, et lucos sacrosanctos, & habitacula deorum putabant: aspides vero atque
serpentes in singulis domibus, velut deos penates, nutriebant, & venerabantur.
Rex itaque Vladislaus ignem sacrum putatum in ciuitate Vilnensi, barbaris in-
specta-

spectantibus, extingui, templum, & aram in quibus fiebat hostiarum immolatio, di-
rumpi, silvas vero succidi, & confringi, serpentes quoque necari præcepit, bar-
baris sentibus deorum suorum falsorum exterminium, contra regem autem nec
missitare audentibus, mirantibus quoque, quod Poloni sacrorum violatores ignis
silvarum & serpentum intacti, illisque a diis eorum, secus quam ipsimet quoties
violabant, fuerunt. Exterminatis itaque idolis, gens Lithuanorum per aliquot
dies de articulis fidei, & oratione dominica per sacerdotes Polonos, magis tamen
per regem Vladislaum, qui linguam gentis nouerat, edocebatur, & sacra bap-
tismatis vnda renascebatur: largiente pio rege Vladislao singulis ex popularium
numero post susceptum baptismum, ex panno, de Polonia adducto, novas vestes: qua
prouda liberalitate efficit, ut natio illa rudis, & pannosa, lineis in eam diem
contenta, fama huiusmodi liberalitatis vulgata, pro consequendis laneis, caterna-
tim ad suscipiendum baptismum ex omni regione accederet: & quoniam labor e-
rat immensus, vnumquemque credentium baptizare singillatim, mandante rege
multitudo sequestrabatur in turmas, & cuneos, & vniuersis de qualibet turmarum
benedicta aqua sufficienter conspersis, cuilibet turmæ, & vniuersis, qui in ea con-
sisterant, nomen vñtatum Petrus, secundæ Paulus, tertiæ Ioannes, &c. feminis per
turmas diuisis, Catherina, Margareta, &c. iuxta numerum turmarum imponebatur,
militariis tamen specialis impendebatur baptismus. Fundauit insuper rex Vla-
dislaus in Vilna ecclesiam cathedralem, sub titulo sancti Stanislai patroni Polonorum,
principalemque aram in loco, ubi ignis, qui falso perpetuus credebatur, constituit,
ut error gentilis fieret cunctis patentior. Constituit etiam in eadem ecclesia Vil-
nensi episcopum virum spectatæ virtutis, Andream Vasilum, natione Polonum, genere
nobilem, de domo accipitrum, professione fratrem ordinis minorum, olim Elizabethæ
reginæ Hungariæ confessorem, et prædicatorem insignem, episcopum Cretensem.
Eodem quoque Vladislao rege instante, Samagithia fidem Christi, & baptismum susce-
pit. Ad cognoscendam autem naturam prouinciæ, & gentis illius, animaduerte, quod
regio Samagithia est septentrionalis, & gelida, Lithuanie, Liouonie, & Prussie con-
termina, siluis, collibus, & fluminibus circumsepta, in hos tractus distincta, scilicet,
Iragola, Miedniki, Chrossæ, Rosena, Viduki, Vielunia, Kelthini, Czethra. Gen-
tes regionis proceræ, & altæ staturæ, agrestes, & incultæ; paucis & castigato vi-
ctu viuentes, sitim aqua sedare solitæ, raro cereuisia, aut medone: auri, argenti,
æris, ferri, vini, illa tempestate expertes, & ignaræ: apud quos licitum erat vni
viro plures habere vxores, & patre mortuo nouercam, fratremque, glorem in vxo-
rem accipere. Nullus illic ædificiorum nobilium, sed tantummodo tugurii vnius v-
sus: ventrem distentum & porrectum: extrema vero habens coarctata, ex ligno, &
culmo structura, largius ab imo sensim operis incremento ædificium in arcibus cogi-
tur, in carinæ, seu galeæ maximæ similitudinem elaborata, in cacumine fenestra
vna superne lumen reddens, subter quam focus, & cibos parabiles coquens, &
frigus, quo regio pro maiori anni parte constricta est, repellens. In ea domo se,
vxores, pignora, seruos, ancillas, pecus, armentum, frumentum, & omnem su-
pellectilem conduat: gens ad diuinationes, & auguria procliuus. Præcipuum nu-
men Samagithicum erat ignis, quem sacrosanctum, & perpetuum putabant, qui in
montis altissimi iugo super fluium Newiasa sito, assidua lignorum appositione, a
sacrorum sacerdote alebatur. Accedens itaque Vladislaus rex turrim, in qua con-
sistebat, incendit, & ignem disiecit, & extinxit. Succidit deinde per milites suos
Polonicos silvas, quas non secus, quam sanctas, & deorum habitacula Samagit-
iæ (iuxta illud poeticum: habitauerunt dii quoque silvas) venerabantur, in eam ca-
liginem mentis prolapsi, quod & silvæ præfate, & aues, feræque in illis consi-
stentes, sanctæ forent, & quicquid in illas ingrederetur, ut sanctum deberet cen-
seri, violanti quoque nemus, feræ, vel alites, manus aut pedes, demonum arte,
curuabantur

Lithuani ba-
ptizantur tur-
matim.

Iagello ecclesi-
am cathedra-
lem Vilnæ
fundat.

Samagithia seu
Samagithia reli-
gionem Chri-
stianam susci-
pit.

Vladislaus rex
ipse ignem sa-
crum ex trin-
guit

Mortuorum
parentatio-
nes.

Primus Mie-
dnicensis epi-
scopus Mat-
thias natione
Germanus.

Vladislaus ce-
dit Lithuaniam
& Samogitiam
Vitoldo, fratri
patrueli.

Exercitus Vi-
toldi a Tarta-
ris deletur.

curuabantur. Maxima itaque barbaros tenebat admiratio, quod Polonorum milites nemus ritu eorum sanctum excidentes, nulla læsio, qualem ipsi in se frequentius experti erant, sequeretur. Habebant præter ea in siluis præfatis focos, in familias, & domos distinctos, in quibus omnibus charorum, & familiarium cadauera cum equis, fellis, et vestimentis potioribus incendebant. Locabant etiam ad focos huiusmodi ex subere facta sedilia, in quibus esca ex pasta in casei modum præparatas deponebant, medonemque focis infundebant, ea credulitate illusi, quod mortuorum suorum animæ, quorum illic combusta fuerant corpora, nocte venirent, escaque se exsatiarent. Insuper prima Octobris die, maxima per Samagittas in siluis præfatis celebritas agebatur, et ex omni regione vniuersus vtriusque sexus conueniens illuc populus, cibos, et potus quilibet iuxta suæ conditionis qualificationem deferrebat, quibus aliquot diebus epulati diis suis falsis præcipue Deo, lingua eorum appellato Perkuno, id est, tonitru, ad focos quisque suos offerebat libamina. Rex itaque Vladislaus primum eos pater noster, deinde symbolum docuit, quoniam nullus sacerdotum linguam Samagitticam nouerat, et vnda baptismatis ablui iussit. Vnus autem ex maioribus Samagittarum pro omnibus respondit: Ex quo, inquit, serenissime Rex, dii nostri veluti inertes, et languidi a Deo Polonorum deleri sunt, deos nostros, sacra eorum deserimus, et Deo tuo atque Polonorum fortiori adhæremus: sicque baptisati sunt. Rex autem in Miednicki cathedralem ecclesiam sub honore, et titulo sanctorum martyrum Alexandri Theodori, et Euanii, in aliis autem locis ecclesias parochiales fundauit, et illis dorem sufficientem consignauit, et inscripsit. Miednicensis ecclesiæ primus episcopus Matthias origine Almanus, in Vilna tamen natus, eo quod linguam Lithuanicam, et Samagitticam norat, præfectus est, et consecratus. Contigit autem in prima plantatione, dum Samagittæ per magistrum Nicolaum Vezik, fratrem ordinis prædicatorum regium prædicatorem per interpretem instruerentur de fide, creatione mundi, et lapsu primi hominis Adæ, vnus Samagittarum sufferre sermonem prædicantis non valens, in hæc verba prorumpit: Mentitur, inquit, illustrissime Rex, iste sacerdos, asserit mundum creatum esse, quum sit homo non longæuæ ætatis: sunt etenim inter nos plures annorum numero seniores eo, centenarium supergressi, qui creationem nullam recordantur: sed solem, et lunam, ceteraque sydera semper eisdem motibus luxisse, referunt. Rex autem Vladislaus iubens eum silere, declarauit, magistrum Vezik creationem mundi non asseruisse, in diebus suis incepisse, sed longe ante, puta ante sex millia annorum, et paulo plus, ordinatione diuina prouenisse. Contulit autem rex Vladislaus magnum ducatum Lithuanie, et Samagittie Alexandro Vitoldo fratri suo patrueli: is quia acer, et animosus erat pugnando, adiecit Lithuanie ducatum Pskow, quem Pleiscouiam appellant. Deinde alterum ducatum Nouogrodiensem, qui Nugardia agnominatur. Tertium ducatum Smolnensem suo dominio apposuit. Factaque in circuitu pace, in orientem penetrauit, et incidens in hordam Tartarorum, multitudinem eorum in Lithuaniam appulit, ac in certo territorio Lithuanie locauit, vsque in hac diem permanentem. Congestoque fortiori exercitu, iterum in Tartariam perexit, et superatis fluminibus, in planitiem diffuse porrectam circa flumen Vorzskla, quarta decima die Augusti peruenit. Ibi occurrente ei imperatore Zauolheni Temir Kudlu, quem scriptores Tamerlanem nuncupant, cum infinita ac innumerabili Tartarorum multitudine, de treugis, et pace vtrinque tractabant: concordia tamen nequaquam a Tartaris acceptabatur. Vitoldus igitur a suis persuasus cum custodibus corporis sui rrorsum abiit, et in Lithuaniam fugitiue rediit: exercitus vero ipsius ab infinita multitudine Tartarorum obrutus, in toto deletus est. Præter Sigismundus rex Romanorum iaciendo inter Vitoldum, et Vladislaum, fratrem eius regem Polonie, fomitem discordiarum, coronam

ronam Vitoldo, promisit, et in regem Lithuanorum sublimari persuasit: verum quum asferretur corona per loca tutiora Marchie, et Prussie, nobiles maioris Polonie sese opposuerunt, et cum exploratoribus in custodia permanendo, in loco, qui Tarzagora vocatur, legatos imperatoris Romanorum opperiebantur.

Illi vero rem infectam cognoscentes, terrore perculsi retrocesserunt. Vitoldus autem de hoc certior factus præ tristitia, ab anthrace inter scapulos orto, vitam cum principatu finiuit, anno Domini millesimo, quadringentesimo, trigesimo. Post mortem Vitoldi Vladislaus Iagello rex Polonie, Switrigellum fratrem suum, in ducem Lithuanie, annulo suo inuestiuit, et substituit: qui immemor beneficii, contra Vladislaum Iagellonem tumultuauit, et bella gessit, propter quod rex Vladislaus Principi Sigismundo de Starodup suggessit, commisitque, vt ducatum Lithuanie sub Switrigello surriperet. Apparente igitur comere exili supra illum ducatum, dux Sigismundus de Starodup Switrigellum expulit, et ducatum magnum Lithanie possedit. Hunc Sigismundum, Iwan dux Czartorienfis, genere, et secta Rutenus, post aliquot dies occidit. Ingrediebatur siquidem ex consuetudine vsa ad tabernaculum ducis Sigismundi. Ruteni itaque, more vsæ ostium tabernaculi fricabant, et mouebant: quo audito dux Sigismundus vsam aduenisse putando, ostia aperuit, & a Rutenis vulneribus concisus occubuit. Aeneas de Picolomini scripsit, non hunc Sigismundum, sed Vitoldum, sicut præmissum est, per suos in forma vsæ delusum, fuisse interfecum. Sed infamis relatoribus credidit, & erronee scripsit, quemadmodum simili errore ductus, plurima de Lithuanis, plurima & de Polonis conscripta litteris tradidit. Posterique historiographi errantem erronee sequentes, ipsius Aeneæ absurditates & loca, atque mores illarum nationum, nunquam visa, aliter quam fuerunt, & quam sunt, tanquam vere literis demandare non erubuerunt: quum experientia præteritorum atque præsentium ipsum & ipsos inexpertos, & aliter, quam res habeat, scribentes, redarguat. Succesit duci Sigismundo de Starodup, Casimirus, Vladislai Iagellonis tertius natus, in magno ducatu Lithuanie, quem fere quinquaginta annis gubernauit, sub cuius extremis & vltimis annis, Iwan dux Moschorum, auulsit, & sibi appropriauit ducatum Nouogrodiensem, alias Nugardiam seu Nouogrodiam nuncupatum. Post Casimirum in Lithuania dominatus est Alexander, filius eius quarto genitus, cuius temporibus præfatus Iwan, dux Moschorum, principatum Mozaisensem, longitudinis septuaginta, latitudinis totidem milliaria, & castra quadraginta subripuit. Alexandro vita functo, Sigismundus modernus in magno ducatu Lithuanie successus est, sub cuius dominio Vassilo, Moschouie dux, & principatum Pleikow, quem Plesequiam appellant, & ducatum Smolensem, expugnauit & possedit.

CAPVT III.

De amplitudine & contentis magni ducatus Lithuanie.

Amplitudo magni ducatus Lithuanie est talis: a mari Balteo, seu Prutenico, ad Vilnam, capitalem ciuitatem Lithuanie, sexaginta milliaria, a Riga vero ad Vilnam recto itinere septuaginta milliaria: eundo vero super Poloczko, vt communiter vadunt, erunt a Riga in Vilnam centum milliaria. Deinde a Vilna in Kiow sunt centum milliaria. A Kiow vsque ad confluentiam, vbi iunguntur flumini Dniepr & Bog, quos Græci Boristenem, maiorem & minorem appellant, sunt decem diete, quæ faciunt septuaginta milliaria. Ibi steterat castrum Dzassow, quod destructum est, & ibi est finis domini Lithuanorum, quum prius protendebatur ad Byaligrod, quod Latini Album castrum nuncupant, & ipsum Turci expugnauerunt & possident: circumcirca vero Tartari in campis degunt. Ista est computatio versus meridiem, quinimo verius dicam inter orientem & meridiem. Iterum

Ggg

ex transuerso

Imperator mit-
tit Vitoldo co-
ronam.

Vitoldus mori-
tur.

Switrigellus
dux Lithuanie.

Expellitur a Si-
gismundo de
Starodup, qui
occiditur.

Errores Aeneæ
de Picolomini.

Casimirus suc-
cedit Sigis-
mundo de Sta-
rodup.

Alexander
dux Lithu-
anie

Longitudines
inter Vilnam,
Kiow, Rigam.

Vilnæ ciuitatis
descriptio.

Commercium
Nouogroden-
sum.

Iwan Nouo-
grodenfium
thesauros in
Moschouiam
abducit.

Mos Nouo-
grodenfium
condemnan-
di fcarios.

Descriptio ci-
uitatis Nouo-
grod.

Descriptio Ple-
scouiz.

ex transuerso computando, a Parczow & metis Lithuaniae in Vilnam sunt octuaginta milliaria: sed a Cracouia per eandem viam, vsque in Vilnam, sunt centum & viginti milliaria. A Vilna in Smolensco centum milliaria, a Smolensco in Moschouiam, ciuitatem Moschorum, centum milliaria, & sunt milliaria Germanica magna. Prima autem & capitalis ciuitas in Lithuania est Vilna, et est tanta, quanta Cracouia, cum Casimiria, Clepardia, & omnibus suburbiis: verum domus non sunt coherentes, sicut in nostris ciuitatibus, sed vt saepe mediant horri & pomaria: habet Vilna bina castra murata, superum in monte, & inferum in basso. Nouogrod vero, quam Latini Nugardiam vel Nouogardiam vocant, fuit de possessione magni ducatus Lithuaniae, per ducem Vitoldum armis conquisita, & est Nouogrod in amplitudine paulo maior, quam Roma, in ambitu continet triginta duo milliaria Italica, quæ faciunt sex milliaria Germanica, & duo milliaria Italica supersunt. Nouogrod autem continet integra septem milliaria, alias triginta quinque milliaria Italica. Item Nouogrod lignea habet ædificia, Roma vero murata. Distat Nouogrod a mari Balteo duobus, vel quasi tribus milliariis. Et fuerunt, adhucque sunt, in ea ditissimi mercatores: in tantum, quod apud quemlibet mercatorem iuxta refectorium est Krancz, id est, refectaculum loco testudinis, in quod argentum, aurum & res pretiosæ conquisitæ proiciebantur absque numero. Vnde Iwan, quod sonat Ioannes, princeps Moschorum, anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo nono, surripiendo Nouogrod, de manibus Casimiri, magni ducis Lithuaniae, huiusmodi thesauros Nouogrodenfium exhaustit, & trecentos currus ad summum implendo, dumtaxat de auro, argento & vniouibus pretiosis, in Moschouiam abduxit. Et quia in eadem Nouogrod perniciofa consuetudo inoleuerat fcariorum & raptorum, saepeque, aliquo reo inuento vel designato, pulsabatur campana prætorii, vbi centum senatores, tanquam iudices, sedebant, omnes more illius patriæ barbam protensam nutriendes: vulgus autem audito sono campanæ, concurrebat de tota ciuitate, ita quod quilibet hospes duos acciperet lapides sub brachio, & filii hospitem similiter. Quumque reus per senatores condemnaretur, lapidibus adstantes obruebant, & interficiebant eum; tumultuoseque ad domum condemnati currentes, diripiebant omnia bona occisi, & area domus postea vendebatur, & pecunia exinde pro republica confiscabatur. Idcirco Iwan, dux Moschorum præfatus, apprehensa & possessa Nouogrod, in quinque famosioribus plateis quinque capitaneos cum armigeris constituit, ad sedandum & prohibendum solitos tumultus, inuasiones & spolia. Est in Nouogrod castrum Deczen nuncupatum, in eo principalis ecclesia est sanctæ Sophiæ, id est, saluatoris, & est tecta aureis laminis splendentibus, suntque in eadem Nouogrod septem monasteria Czynkorum, id est, nigrorum monachorum de regula sancti Basilii, & distant a se inuicem fere vel prope per medium milliare. In primo monasterio b. Mariæ virginis sunt mille monachi, in altero sancti Georgii septingenti, in tertio sexcenti, in quarto quadringenti: sic consequenter in aliis monasteriis. Sunt & ecclesiæ sanctorum plurimæ, & solius sancti Nicolai, quem Rutheni inter alios sanctos plus colunt: ecclesiæ sunt tot, quot sunt dies in anno. Habet eleuationem poli Nouogrod sexaginta sex graduum, & in æstate, circa solstitium æstiuale, post occasum solis apparet lux cæli vsque in ortum solis, vt artifices, sartores, sutores, & ceteri mechanici suere & laborare possint. Post Nugardiam ad septentrionem est Suecia & Finlandia, vsque in oceanum septentrionis. Pskow vrbs notabilis murata & magna, minor tamen quam Nouogrod, adiacet Moschouiz & Lithuaniae, hanc Latini, Plescouiam appellant. Inhabitatores ipsius omnes sunt lingua & ritu Rutheni, barbam non radunt, & crines capitis non tondunt, habitum vero in toto deferunt Alemannicum. Habet terra Plescouiz triginta castra murata, & sunt versus Liouoniam, & non sunt tam bona castra in Moscho-

uia,

uia, neque in Lithuania. Tota autem terra Plescouiz sexaginta milliaria in longitudine, & quadraginta in latitudine continet. VASSILO modernus princeps Moschouiz per compositionem & traditionem seniorum adeptus est, & possidet Pskow, deposuitque campanam, ad cuius pulsum tota ciuitas confluxebat, & iniuriantes opprimebat. Contra pactum quoque & promissa sua abegit Vladicam, id est, episcopum loci, & plures nobiles ac ciues Plescouiz, & locauit in ciuitate Moskwa, et in aliis locis Moschouiz. Deinde versus orientem est Poloczko, castrum & ciuitas magna, & pertinet ad ducatum Smolensem, possider eam magnus dux Lithuaniae. Post hanc ad orientem est Smolensco, castrum & ciuitas ex roboribus structa, & fossis profundis munita, ipsa autem terra, seu ducatus Smolensco, continet in longum sexaginta aut septuaginta milliaria Germanica. Præter ea linguagium Lithuanicum est quadripartitum, primum linguagium est Iaczwingorum, vt horum, qui circa castrum Drohiczin inhabitant, & pauci supersunt. Alterum est Lithuanorum & Samagitharum. Tertium Prutenicum. Quartum in Lothwa, seu Lothihola, id est, Liouonia, circa fluium Dzwinia, & Rigam ciuitatem. Et horum quanquam eadem sit lingua, vnus tamen non plene alterum intelligit, nisi currens & qui vagus est per illas terras. Habuit hoc linguagium quadripartitum tempore idololatriæ pontificem maximum vnum, quem Criue appellabant, morantem in ciuitate Romoua, a Roma dicta, quoniam hoc linguagium de Italia iactat sese aduenisse, & habet nonnulla vocabula Italica in suo sermone. De isto Criue, & ciuitate Romouæ in legenda sancti Adalberti pontificis & martyris legitur. Et scias, quod in Prussia iam pauci proferunt Prutenicum, subintravit siquidem lingua Polonorum & Alemannorum: sic & in Lothwa pauci villani profitentur hanc linguam, quia subintravit Alemannicum. In Samagithia autem, quæ est longitudinis quinquaginta milliariarum, & in Lithuania, quæ in longum triginta milliaria continet, in villis Lithuanicum loquuntur, & in magna parte Polonicum profitentur: nam & sermone Polonico sacerdotes eis prædicant in ecclesiis. Insuper scito, quod hoc linguagium quadripartitum totum est de obedientia et fide Romanæ ecclesiæ, in aliis autem prouinciis circumiacentibus, vt in Nouogrod, in Plescouia, in Poloczko, in Smolensco, et in meridiem, vsque post Kiow, Rutheni sunt omnes, et Ruthenicum seu Slauonicum loquuntur, ritumque Græcorum observant, et obedientiam Constantinopolitano patriarchæ præstant. Amplius sunt in ducatu Lithuaniae Tartari circum Vilnam, habent proprias villas: colunt agros more nostro, laborant et vehunt merces, ad mandatumque magni ducis Lithuaniae omnes ad bellum assurgunt, loquuntur Tartaricum et colunt Mahumetum, quia Saracenorum sectam profitentur. Insuper sunt Hebræi in Lithuania, præsertim in ciuitate Troki, hi laborant et mercantur, telonea et officia publica tenent, de vsurisque non viuunt. Post hoc de fluminibus dicamus. A parte orientali dominium Lithuanorum terminant fluiui, Oskol, Iugra, Donicz, id est, paruus Don, et est paruus Tanais, hi et plurimi alii in Tanaim decurrunt. Item ex dominio Lithuanorum post castrum Vefnya, quod dux Moschouiz modernus Vassilo occupauit, ortus est Dniepr, seu Borysthenes, ex terra plana lutosa, ex stagnis in densis siluis, et fluit sub Smolensco et sub Kiow, tandem emensis quasi trecentis milliariis Germanicis in mare Ponti incidit. Vilia alius fluius triginta milliariis ad orientem Vilnæ ciuitatis ortum cepit, et sub castro Vilnensi cum alio fluuio minori, Vilna dicto, (et initium eius duobus milliariis a præfata ciuitate Vilna computatur,) commiscetur, vnaque ad magnum fluuium Niemen influunt. Niemen autem fluuius valde flexuose decurrit, naues defert et merces: post castrum Kowno in mare Prutenicum cadit. Item Dzwinia magnus fluuius fontes habet in Moschouia, et in dominio Lithuanorum, fluit sub castro Virepsk, deinde sub Poloczko: ostia eius circa Rigam ciuitatem Liouoniz, vbi in mare cadit, et scias quod quemadmodum in su-

Ggg 2

periõribus

Poloczko

Smolensco

Dialecti in Lithuania.

Tartari circa Vilnam Mahumetani.

Fluuii Lithuaniae.

perioribus præmissi, tria magna flumina prope se inuicem oriuntur, Dniepr, Dzwina, et Volha: oriuntur, inquam, in locis planis, nemorosis, palustribus, non ex montibus Hyperboreis, non Ripheis, nec aliquibus montibus, qui in natura minime sunt, dumtaxat figmento olim Græcorum, tanquam in rei veritate existerent, gloriose & ampullose prædicati sunt, et quod præfata flumina ex ipsis erumperent ac orientur, per sequaces historicos, cosmographos et poetas, in experte descripti, decantatique sunt, quum nusquam compareant: plana siquidem est terra per totum, unde illa orum ducunt. Et Dniepr, qui est Boristhenes, ad meridiem fluit vsque in mare Ponti incidens. Dzwina grande flumen ex Moschouia erumpens, ad occasum solis per dominia Lithuanorum, et per Liouoniam labens, iuxta ciuitatem Rigam, in mare Balteum descendit. Volha maximus fluminum etiam ex Moschouia oriens, in septentrionem tendit, reuersusque in orientem, longinque circuit Tanais tandem conuersus in meridiem per Scythiam, seu Sarmatiam Asianam, et campos planissimos Tartarorum peragatus, in viginti quinque flumina magna partitus, mare Euxinum ingreditur. Distat Tanais a Volha in Tartaria iunere sex hebdomadarum, ad minus tribus aut quatuor velocissime currentibus. Sunt et alia in Lithuania et Moschouia multa flumina et stagna magna: parua vero flumina et riuuli, sine numero, in maiora defluunt, omnia piscosa abundanter, ita quod in illis terris ubi aqua, ibi et pisces: et sunt pisces sapidiore et delectabilioris gustus, quam in regionibus nostris, piscinae et fodinae pro aquis et impiscationibus, tanquam inutiles, illic non fiunt. Amplius in ducatu Lithuanie panis rusticorum nigerrimus est, non cribratus, ex siligine aut hordeo vna cum fursuribus: dominorum vero et potentum panis delectabilis, de pura similagine tritici albilissimus pinxitur et habetur. Vino carent, nisi quod aliunde ducitur, præcipue vinum Rhenense, et ex occidentalibus regionibus per mare Germanicum et Balteum adductum, alicubi reperitur, medone et spisso, et tenui, & vario modo cocto abundant, et illo reficiuntur et inebriantur. Cereuias coquunt diuersimode et ex variis graminibus, puta frumento, siligine, hordeo, auena, millio, &c. et non sunt sapidae: vulgus autem, ut semper, aquam bibit: oliuæ et fructus dulces ac delicti illic non crescant, algida etenim et frigida est provincia. Armenta habent omnis generis et feras siluarum, plus quam in orbe Christianorum reperiantur: saltus, deserta, et siluæ sunt magnæ, decem, aliquando quindecim milliariorum, nonnunquam et viginti quinque milliariorum ad latera desertorum et siluarum villæ et habitatores inueniuntur, et idcirco, quia magna nemora sunt, magnæ feræ et multæ abundantissime visuntur et capiuntur, vti et boues siluestres, quos lingua ipsorum thuros et zumbrones vocant, onagri, et equi siluestres, cerui, damæ, dorcæ, capræ, aprî, vrsi, martes, scismi, et cetera genera ferarum. Insuper aues abundant, et ficedulæ, quamuis illic vineæ non sunt, aduolant et impinguantur, atque cum suauitate eduntur. Estque in Lithuania et Moschouia animal voracissimum et inutile, quod alibi non compareret, Rossomaka nominatum. Quantitatis canis, faciei cati, corporis et caudæ vulpis, colore nigrum, cadaueribus vescitur, inuentoque cadauere, in tantum vorat, ut extendatur et infletur tanquam tympanum, repertaque angustia stricta, inter arbores intrat et intrudit se cum violentia premento, ut violenter comesta violentius egerat, sicque extenuatum denuo cadaueri accurrit, et ad summum impletur, cum vicissitudine expressionis, et ad morticinium reuersionis, donec totum absumat et deuoret. Et forsitan natura tam insatiabile animal in illis regionibus producit, ut homines simili voracitate laborantes redarguat. Quoniam potentes, quum conuiuari coeperint, sedent a meridie in medium noctis, continuo cibo et potu sese oplendo, et a mensa, quoties natura propellit, assurgendo, iterum et iterum vorant vsque ad vomitum et amissionem discretionis et sensus, tuncque inguinis et capitis, quæ sunt discrimina, nesciunt: estque illa consuetudo perniciofa in Lithuania

Flauii
Dniepr,
Dzwina,
Volha.

Abundantia
piscum in Li-
thuania.

Potus Lithua-
norum.

Feræ.

Aues.

&

et Moschouia, magis vero et absque rubore in Tartaria. Est etiam in illis terris Lithuaniae, Moschouiae et Tartariae, ab origine consuetudo venditionis hominum: serui namque venduntur a dominis suis tanquam pecora, puerique eorum et uxores: quinimo pauperes homines, libero ventre nati, victu carentes, vendunt filios & filias suas, interdum et semetipsos, ut apud patronos filiquis et grossis cibis saturentur.

Venditio ho-
minum olim
in Lithuania.

C A P V T . I V .

De Moschouia.

Moschouia est regio longissima, latissimaque: nam a Smolensco vsque ad Moschouiam ciuitatem sunt centum miliaria, a Moschouia ad Volochda centum miliaria. Et Volochda est provincia, et fluius per ipsam labens eodem nomine vocatur, a Volochda ad Vsczuga centum miliaria, ab Vsczuga ad Viatka centum miliaria: et ista quadringenta miliaria sunt de regione Moschouiae, et sermo per totum est Rutenicus seu Slauonicus. Ultra prædicta a Viatka ad regionem Permska centum miliaria, inde ad terram Vahulezka triginta miliaria, et hæc Scythiae confinis est. Et istæ provinciae subiectæ sunt duæ Moschouiae, additisque terris ad septentrionem et orientem, ab eodem duce Moschouiae possessis, Iuhra et Corela, quæ sunt in Scythia, erunt quingenta miliaria Germanica magna. Verum Moschouiae non per miliaria nostra computant, sed per werst: et werst est quinta pars miliaris Germanici. Numerant itaque a ciuitate Moschouia ad Vlodomiriam ciuitatem decem et septem miliaria Germanica: abinde ad Vsczuch quingenta werst iterum ab Vsczuch ad Iuhram quingenta werst. Intra Moschouiam autem sunt multi ducatus. Est ducatus seu terra Moschouiae, de qua triginta millia pugnatorum nobilium ad bellum egrediuntur, agrestium vero sexaginta millia. Est et ducatus seu terra Twerzka, de qua quadraginta millia armatorum nobilium dumtaxat ad bellum prodeunt. In hoc ducatu capitalis ciuitas Twerd nuncupatur, et est ciuitas grandis, de lignis ædificata: in ea sunt ecclesiae lignæ centum et sexaginta: castrum etiam ligneum est, et sunt in ipso nouem oracula seu ecclesiae: principalis est sancti saluatoris, et illa dumtaxat est murata: sub hac ciuitate et castro amplissimus fluius Volha labitur. Ducatus Chelmsei, de quo septem millia pugnatorum exeunt. Ducatus Zubczowski, de quo quatuor millia armatorum, & ducatus Kliniski, de quo duo millia bellatorum prodeunt, ad terram Twerdensem annumerantur. Item ducatus Cubensis triginta miliaria in longum continens. Ducatus Iaroslauiensis quadraginta miliaria de terra habens. Ducatus Szuhersienis viginti miliaria terræ habens. Ducatus Szachouienis triginta miliaria in longum continens: omnes sunt in milliariis Moschouiae in longum computatis. Insuper ducatus Rzezensis, de quo quindecim millia boiarorum, seu nobilium armatorum, euadunt, et fluius nominatissimus Tanais de ipso oritur. Item ducatus Susdalarum, et plures ei adiacentes desolati et destructi sunt per Tartaros. Est et terra Tartarorum, Kozanska horda nominata, triginta millia pugnatorum producens, principi Moschorum subiecta, in campis iuxta castrum Kozan, (quod dux Moschouiae possidet, et altitur magno fluminis Volha,) degens. Moschouia est ciuitas principalis satis magna, bis maior, quam Florentia Thusciae, aut bis maior, quam Praga, Bohemiae vrbs. Praga dico, quæ extat, et quam tu vidisti: non Praga, quam quidam nouus historicus fecte astruit longissimam trium dierum itinere ciuitatem, quod fabula est: verum Moschouia lignea est, non murata, plurimas habens plateas, et ubi vna platea finitur, altera non statim incipit, sed campus mediat. Inter domos quoque sepes mediant, ita ut domus sibi inuicem non cohæreant. Nobilium domus sunt maiores, plebeiorum vero humiles. Fluit per

Moschouiae ci-
uitatis descri-
ptio.

Hhh

medium

medium civitatis, et sub castro ipsius fluvius, eiusdem nominis cum civitate, Moskwa appellatus, et est tantus, quantus Multava in Praga, aut Arnus in Florentia. Castrum autem, quod est in medio civitatis, in plano, est castrum bonum muratum, tantæ amplitudinis, ut Buda in Hungaria, habet tria propugnacula et cum his turres magnæ simul computatæ sunt, decem et septem, tegulis latericiis rectæ, sed unus murus in eo castro ecclesiæ sunt sedecim, tres muratæ, scilicet sanctæ Mariæ, sancti Michaelis, sancti Nicolai, reliquæ sunt de ligno. Palatium ducis in præfato castro est muratum, ad instar Italicum, novum, non amplum nec magnum: tres curiæ nobilium sunt muratæ, aliæ domus ligno constructæ, stibæ omnes nigrae. Aliæ civitates Moschorum sunt minores, et castra minora, omnia de lignis fabrefacta. Præter ea terra Moschouia plena est boscis ac silvis, aquis quoque, fluminibus, piscibus et feris, quemadmodum Lithuania referta, sed frigidior et septentrionalior, unde peoues et pecora parva sunt, et mutila, absque cornibus quasi semper, propter frigus homines vero proceræ, altæ, et robustæ staturæ sunt. Bibunt aquam, medonem, et kwassecz, id est, fermentatos liquores. Arant et sultant ligno sine ferramento, et arpicant frondibus arborum supra seminata equis tractis, raroque propter intensam et longa gelua segetes maturescunt, ideo messis & festis frugibus in stibis desiccant, maturant et tritant. Sæpenumero autem utuntur calefactantibus aromatibus, sæpe et sublimatis, de aromatibus, de melie, vel alio calefactorio, ita ut et de auena aquam ardentem siue sublimarum faciant et bibant, ad effugandum et repellendum algorem et frigus, alioquin ex frigore congelarent. Carent vino et oleo, et ne inebriantur, princeps terræ prohibet, ne medo aut liquor inebrians in aliqua domo reperiat, sub privatione vitæ, nisi bis aut ter in anno ex admissione principis. Monetam habent argentæam puri argenti, dzingis nominatam, maiorem et minorem, formæ oblongæ, quadrangularem, non orbicularem, non politam, nec bene planam. Estque terra dives argento, et custodia vndique clausa, ut, nedum serui et captivi, sed et liberi, indigenæ et advenæ exire absque litteris ducis nequeant, et hæc hæcenus. Flumina in Moschouia sunt plurima, aliqua autem maiora scitu digna enumerabo. Tanais nominatissimus fluvius, a Tartaris et Moschouitis Don nuncupatus, fontes et originem habet in Moschouia proprie in ducatu Rzezensi. Conspicitur de terra plana, sterili, limosa, paludinea et nemorosa. Quumque ad orientem solis processisset, usque ad metas Scythiæ et Tartariæ, declinat ad meridiem, et perveniens ad paludes Mæotidas, illic ostia tenet et ingreditur. Est tantum Tanais, quantum dicerem triplicem Tyberim, post Romam in mare Tyrrhenum decurrentem, aut quantum Danubium in duplo circa Budam. Et doctrina astrologorum tenet, quod Tanais sit eius longitudinis, cuius et Nilus fluvius Aegypti, puta circa sexaginta gradus longitudinis. Et sicut Nilus a meridie ad mare Alexandriæ descendit, sic Tanais a septentrione in Mæotidas et mare Ponti defluit. Nec piget repetere, quod supra dixi, alia magna flumina, ex Moschouia esse orta, videlicet Dzwina, Volha, et Dniepr seu Borysthenem. Et cum Moschouia sit regio plana, non montosa, prædicta flumina, in distantia non valde longinqua a se invicem, ex terra plana, nemorosa et paludinea oriuntur, maximusque fluminum ille Volha, in Tartarico dictus Edel, tendens in septentrionem, procedit ducentis milliariis usque ad Nizni Novigrod, quod sonat inferius novum castrum, et est in terra Moschouia: et illic accurrit, et ei coniungitur, magnus fluvius ex media Moschouia procedens, Ocea cognominatus. Deinde octuaginta milliariis Germanicis Volha sub castrum Kosan, quod dux Moschouia possidet, tandem sub castrum Sarai, quod Tartari tenent, fluit deinceps versus meridiem, viginti quinque fluminibus tantis, ut est Tyberis Romæ, et aliis multo maioribus, influit in mare Euxinum. Accipiat itaque R. P. tua et contra omnes aduersantes tueatur,

Moneta olim
in Moschouia.

Fluvii Moscho-
uia.
Tanais.

Dzwina.
Volha.
Dniepr.

Ocea.

tueatur, et dicat, quod prælibata flumina non de montibus, nec de radicibus montium, quoniam ibi montes sunt nulli, oriuntur et fluunt. Accipiat secundo, quod montes Hyperborei et Riphæi, de quibus emanasse illa flumina ab aliquibus fabulose scriptum est, nec in Moschouia, neque in aliis partibus septentrionis sunt: recteque dicetur confictos esse, et nusquam existere, nisi forte in libro scripti aut picti, et non in terra reperiri, affirmarent. Accipiat tercio, quod in dominio Moschorum, quemadmodum et in terris Turcarum, homines de loco in locum, et de territorio in territorium ad incolendum transferuntur, et alii pro his commutati mittuntur et locantur. Accipiat quarto, in Moschouia vnam linguam et vnum sermonem esse, scilicet Rutenicum, seu Slauonicum, in omnibus satrapiis et principatibus, sic quod etiam Ohulei, et qui in Viatka degunt, Ruteni sunt, et Rutenicum loquuntur, vnamque sectam et religionem instar Græcorum tenent, omnesque Vladicæ, id est, episcopi, qui plurimi sunt, patriarchæ Constantinopolitano subsunt, et confirmationem ab ipso postulantes obedientiam promittunt, præter Tartaros Cosanenses, qui ducem Moschorum recognoscunt, Mahumetum vna cum Saracenis venerantur, et linguagium Tartarorum loquuntur: etiam præter alienigenas ad septentrionem in Scythia commorantes, qui sermone et linguis propriis loquuntur, et idola colunt, prout in sequenti capitulo dicitur. Accipiat quinto, quod post terram Viatka nuncupatam, in Scythiam penetrando, iacet magnum idolum Zlota baba, quod interpretatum sonat, aurea anus seu vetula, quod gentes vicinæ colunt et venerantur, nec aliquis in proximo gradiens, aut feras agitando, et in venatione sectando, vacuus et sine oblatione pertransit: quinimo, si munus nobile deest, pellem, aut saltem de veste extractum pilum in offertorium idolo proicit, et inclinando se cum reuerentia pertransit.

Zlota baba
idolum.

CAPVT V.

De regionibus Scythiæ Perm, Baskird, Iuhra & Corela, per ducem Moschouia subiugatis.

Post Moschouiam sunt gentes et regiones, inter septentrionem et orientem in fine Asiæ septentrionalis, quæ proprie Scythia dicitur, principi Moschouia subiectæ, per Iwan ducem Moschouia principaliter subiugatæ, scilicet Perm, Baskird, Cziremissa, Iuhra, Corela. Perm monosyllabum est, inde terra Permsee, bisyllabum Permsea pronunciandus et fuit regio idola colens, quam Iwan dux Moschorum circa annos viginti baptismum percipere coëgit, more Rutenorum seu Græcorum: et posuit eis Vladicam, id est, episcopum, nomine Stephanum, quem barbari, post discessum ducis, viuum excoriarunt et necauerunt, reuersusque dux afflixit eos, et alium denuo præfulem constituit, sub quo tanquam noui Christi-colæ, Rutenorum schisma et ritum profitentes permanent. Aliæ vero regiones, præexpressæ in infidelitate et idololatria persistunt. Colunt solem, lunam, stellas, bestias siluarum, et quod eis occurrit: habent propria linguagia et idiomata. In terra Permsea proprium idioma, in terra Baskirdorum proprium, in Iuhra proprium, et in Corela etiam proprium. In his regionibus non arant, non seminant, panes non habent, nec pecunias: feris siluarum, quæ apud eos abundant, vescuntur, et non nisi aquam bibunt: morantur in densis silvis, in tuguriis ex virgulis factis. Et quia silvæ illas terras contexerunt, homines siluestres et ferinos effecerunt. Sunt velut bestiæ ratione non videntes, vestimenta de lana non habent: pellibus teguntur, rude et grosse consuentes varias pelles insimul, ex lupo, ceruo, vrsio, sabellis et scisnis, et ceteris, prout fors obtulerit. Et quia ipsorum terræ mineras non nouerunt, pro homagio duci Moschouia mineras non pendunt, sed pelles animalium siluestrium, quibus abundant. Proximiores oceano

Incolæ terræ
Permsee ba-
ptizantur.

Homines sine
pane viuunt.

Canis marinus
feu *Ver vol.*

septem ionis, vi Iuhri et Coreli, piscantur et capiunt balenas, et vitulos seu canes marinos, quos ipsi *vor vol* appellant, et ex cute eorum parant rhedas, bursas et chieras, axungiam autem pro impinguatione seruant et vendunt. In Iuhra et Corela sunt aliqui montes mediocris tumoris, non altissimæ elevationis, prout quidam putauerunt et scripserunt. Supra montes autem Oceani, qui mediocres sunt, per totum septentrionem Oceano adjacentes, scandunt ex mari pisces *morj* nuncupati, dente sese supra montem continendo, fricando, et ascensum promouendo: dumque ad summam montis perueniunt, ad viciosa gressum promouendo, ad alteram partem montium volutando decidunt. Hos illæ gentes colligendo dentes eorum satis magnos, latos et albos, pondere grauissimos, capiunt, et Moschouitis pendunt atque vendunt: Moschouitæ vero his vtuntur, ad Tartariam quoque et Turciam mittunt, ad parandum manubria gladiatorum, framearum & cultorum, quoniam grauitate sui maiorem ac fortio rem impressionem impingunt et præbent impellentibus, laborantibus, præliantibus, et occidentibus. Et memineris, quod supra dixi, hanc esse illam Iuhram regionem Scythiæ, de qua egressi sunt Iuhri, a posterioribus Hugut et Hungari dicti, qui ad mare Euxinum ascendentes vehementer multiplicati transierunt maxima flumina circa paludes Mæotidas, intraveruntque in Pannoniam, et secundo regressu eam occupauerunt, possederunt, et in hanc diem tenuerunt, suntque eiusdem sermonis et loquelæ præcisæ, nisi quod addiderunt nostri Hungari aliqua vocabula ex Slaunico idiomate, earum rerum, quæ in Scythia et Iuhra non reperiuntur. Verum in Pannonia Iuhri sunt Christiani: in Iuhra vero patres eorum idololatæ, polioresque et cultiores sunt Hungari in Pannonia, omnibus delitiis pleni, (quamuis in toto ferocitatem nondum deposuerunt) quam Iuhri septentrionalissimi in Iuhra, qui in toto siluestres sunt, bestiales, et in frigidissima regione miserrime degentes. Insuper memineris in his regionibus Scythiæ, ad oceanum septentrionis, non esse magna flumina, sed esse quasdam rupes et montes mediocris molis, & non excellentissimæ celsitudinis, inaccessiblelesque, velut aliqui historici antiquiores protulerunt et scripserunt. Potius itaque secundum experientiam dixissent, de nemoribus et densis siluis eos exiisse, quam de inaccessibleibus montibus. (122)

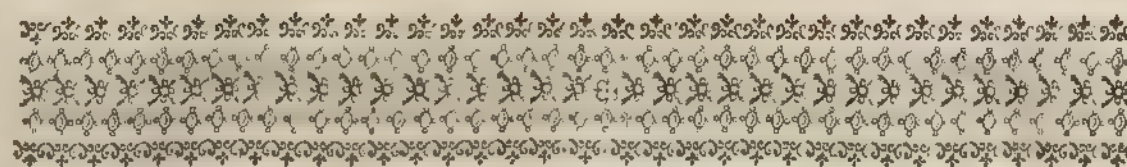
Differentia
Iuhrorum in
Pannonia &
Scythia.

(122) Hæc sunt, quæ MIECHOVIUS memorie prodidit, stilo minus Latino, varios intermiscens barbarismos ac solecismos. Historia tamen, si superstitionem tollas, minime contemnenda, quantum haud recte semper digesta. Sæpius enim sine necessitate de montibus Hyperboreis & Rheis, hæc non de piscibus ex mari scandentibus, *Morj* dictis, & aliis de rebus quibusdam, loquitur, quasi oblitus esset ea,

quæ antea dixit. Errorès typographicos in exemplari, apud Hallerum Cracouia, anno 1521, viuentem auctore, impresso, sedulo correxi, nec non illos, qui in editione Pistoriana, ex ignorantia Poloni idiomatis, sæpius obueniunt, & longum esset, omnes illos enumerare, cum eorum satis magnus sit numerus. Sufficit mihi, ut lector habeat hanc editionem, præ ceteris omnibus correctam.

SIGIS-

VI.
SIGISMUNDUS
LIBER BARO IN HERBERSTEIN, NE YPERG,
ET GUETTENHAG ACT. (123)
DE LITHUANIA.

Lithuania Moscouiæ proxima est, non autem de sola prouincia, sed regionibus illi adiacentibus, quæ sub Lithuania nomine comprehenduntur, nunc loquor. Hæc longo tractu ab oppido Circas, quod ad Borysthenem situm est, in Liouoniam vsque protenditur. Porro Circassi, Borysthenis accolæ, Rutheni sunt, alii ab his, quos supra ad Pontum in montibus habitare dixi. His nostra tempestate præficebatur Eustachius Tascowitz, (quem cum Machmetgirei

Eustachius
Tascowitz,

(123) SIGISMUNDUS liber baro in HERBERSTEIN, cesaris minister status, Vippachii in Sciria natus d. XXIII Aug. anni 1486. A puero literis operam dedit, & Viennæ a. 1502. artium Baccalaureus creatus fuit. Deinde strenue in Hungaria contra Turcas militare coepit a. 1506, tribus annis post legionis moderator factus, eques creatus, & consiliarius imperii alicuius declaratus fuit ab imperatore, si mul & catena aurea donatus. Legationibus variis, nempe a. 1516. in Dania & Helvetia, a. 1517. in Polonia & Moscouia, a. 1519. in Hispania functus, iterum in Moscouiam a. 1526. profectus, tandem consiliarius intimus & præses aulici Austriaci a. 1532. fuit constitutus. Cumque quatuor imperatoribus summo cum honore & tractu inuenerit, mortuus anno 1566. Vitam suam ipse descripsit in *commentatione actionum suarum a puero, ad LXXIV. annum.* Viennæ apud Raphaelen Hôlhalter, 1560. Edidit præter eam *commentationes rerum Moscouicarum*, in quibus continentur *Russiarum descriptio, varia de religione, chorographia totius imperii Mosci, modus excipiendi & tractandi oratores, itineraria duo in Moscouiam, Basileæ per Ioan. Oporinum. anno 1549. in fol. in fine huius libri adiectus est, Pauli IOVII. Nouocomensis, de legatione Basilii Magni principis Moscouiæ, ad Clementem VII. pont. max. liber.*

Descriptio Lithuaniae ex his commentariis excerpta est, quæ pag. 109, huius editionis, inuenitur. Hos commentarios iterum typis exscripsit Ioannes Oporinus Basileæ, mense Augusto a. 1556. in fol. ad quam editionem, præter varias in lignum incisas tabulas, accessit de admirandis Hungariae aquis hypomnemation, Georgio Wernbero auctore. Hæc omnia iterum, excepto Wernberi de aquis Hungariæ scripto, typis denuo exarant officina hæredum Andreæ Wecheli, Francofurti a. 1600. sub inscriptione: *rerum Moscouicarum auctores variis, unum in corpus nunc primum congesti*, in fol. quo in libro, præter Herbersteinium, Io. Fabri, Alexandri Guaguni, non Grouini, ut ibi scriptum est, sed verius Marthie Striycouii ex Sarmatia, Matthiæ a Miechouia, Tilmanni Bredembachii, Pauli Oederbuii, Reinoldi Heidensteinii & re-

bus Moscouiticis scripta, & Anglorum nauigatio ad Moscouitas, reperiuntur.

Hi commentarii in Italicam linguam translati fuerunt, & sequenti anno, cum primum Latine prodierunt, Venetiis impressi, anno 1550. sub inscriptione: *Commentarii di Moscouia e Russia, Descrizione del Imperio Moscouitico e de Tartari, Lithuan, &c.* Interpretæ anonymo. Extant aliqua horum commentariorum, non omnia, ut in lexico eruditorum Ioacheriano dicitur, in Io. Bapt. Ramusii collectione *delle Nauigationi & Viaggi* Tom. II. part. II. p. 137.

Idem commentarii, Germanorum idiomate, interprete Henrico Pantaleone, impressi fuerunt Basileæ apud hæredes Nicolai Brillinger a. 1567. in fol. vna cum PAULI IOVII descriptione Moscouiæ, HENRICI PANTALEONIS descriptione Lithuaniae, Poloniae, Sueciæ, Liouoniæ, Noruegiæ, Hungariæ, Turciæ imperii & Tartariæ, & GEORGII WERNBERI descriptione aquarum Hungariæ, iterum Germanice cum historia Cromeri Francofurti a. 1576. in fol. In eodem lexico Ioacheri dictum est, *commentationem actionum suarum a puero*, commentariis de rebus Moscouiticis adiectam esse, id quod fieri non potuit, cum tres editiones commentariorum in lucem editæ fuerunt, nempe Basileæ a. 1549. ibid. 1556. & Antwerpæ etiam apud Io. Streellium a. 1557, commentatione nondum impressa, quarta autem editio, eodem anno, quo commentatio dicta, apud hæredes Wecheli prodit. Præter has autem quatuor editiones, nulla forte recentior typis exscripta fuit. Præter hoc dictum in lexico Ioacheriano: *hos commentarios reperiunt etiam in Pistorii scriptoribus rerum Polonicarum*, sed in his nil præter descriptionem Lithuaniae Tom. I. p. 151, & fragmentum de bello Poloni & Moschi, Tom. III. p. 13, inuenitur. Notandum tandem, Polonos Herbersteinium accusasse, quod primus Moschouicæ duci, legatus in aula eius, regium titulum dedisset, eumque contra regem Polonum excitasset, sed in scripto ad Henr. Glareanum se defendit, & integritatem domus Austriacæ erga Poloniam monstrauit. Vide BOECLERUM de rebus XVI. sæculi p. 518. & FREHERI theatrum eruditorum.

rege in Moscouiam vna profectum fuisse, supra dixi) vix belli periculis, astutia singulari: qui, cum crebra cum Tartaris commercia haberet, sæpius tamen eos fudit, quin & ipsum Moscum, cuius aliquando captiuus fuerat, in magnæ saepe pericula adduxit. Eo anno, quo nos Moscouiæ eramus, miro astu Moscos profligauit: dignaque mihi res visa est, quæ hoc loco adscriberetur. Tartaros quosdam habitu Lithuanico in Moscouiam deduxit, in quos, cæu Lithuanos, nullo metu Moscos irruituros sciebat. Ipse dispositis loco opportuno insidiis, Moscos vlciscentes præstolatur. Tartari depopulata parte Seweræ prouinciæ, Lithuaniam versus iter arripiunt: indeque mutato itinere, cum Lithuaniam tenuisse cognouissent, Moscici Lithuanos esse rati, mox vindictæ cupiditate, magno impetu in Lithuaniam irruunt: qua vastata, cum præda onusti redirent, ab Eustachio ex insidiis circumuenti, ad vnum omnes caduntur. Qua re cognita, Moscus oratores ad Poloniæ regem, qui de illata sibi iniuria conquererentur, misit. Quibus rex: suos non intulisse, sed iniuriam vltos esse, respondit. Ita Moscus vtrunque delusus, damnum cum ignominia ferre coactus est.

Infra Circassos nullæ habitationes Christianorum sunt. Ad Borysthenis ostia, Oczakow, castrum & ciuitas, quadraginta miliaribus à Circass, quam Tauricæ rex, non ita diu Poloniæ regi ademptam, possidebat. Hanc nunc Turcis tenet. Ab Oczakow ad Albani, circa ostia Thiræ, quæ veteri nomine dicitur Moncastrô, quatuordecim miliaribus, ab Oczakow in Præcop quatuordecim miliaribus. A Circass circa Borysthenem ad Præcop quadraginta miliaribus. Supra Circassos septem miliaria per Borysthenem ascendendo, Cainow oppidum occurrit: a quo decem & octo miliaribus est Chiouia, vetus Russiæ metropolis: quam magnificam & plane regiam fuisse, ipsæ ciuitatis ruinæ, monumentaque, quæ in rudibus visuntur, declarant. Apparent adhuc in vicinis montibus ecclesiarum, monasteriorumque desolatorum vestigia, præter ea cauerne multæ, in quibus vetustissima sepulcra, corporaque in his nondum absumpta, visuntur. Ab hominibus fide dignis accepi, puellas ibi vltra septimum annum raro castitatem seruare. Rationes varias audiui, quarum nulla mihi satisfacit: quibus, mercatoribus abuti quidem, sed abducere minime licet. Nam si quis, abducta puella, deprehensus fuerit, & vita, & bonis, nisi principis clementia seruatus fuerit, priuatur. Lex etiam ibidem est, qua externorum mercatorum (si qui ibi forte decesserint) bona, aut regi cedunt, aut eius præfecto: id quod apud Tartaros & Turcas, in Chiouiensibus apud se mortuis, obseruatur. Ad Chiouiam monticulus quidam est, per quem mercatoribus via aliquanto difficiliore transeundum est: in cuius ascensu, si forte currus aliqua pars frangatur, res quæ in curru portabantur, fisco vindicantur. Hæc omnia D. Albertus Gastol, Palatinus Vilnensis, regis in Lithuania vicæ gerens, mihi retulit. Porro à Chiouia ascendendo per Borysthenem triginta miliaribus, Mosier ad flumini Preperz, qui duodecim miliaribus super Chiow Borysthenem influit, occurrit. Thur fluius piscosus influit Preperz, a Mosier autem ad Bobranzko, triginta. Inde ascendendo viginti quinque miliaribus, peruenitur in Mogielew, a qua Orsa sex miliaribus abest. Hæc iam enumerata secundum Borysthenem oppida, quæ omnia in occidentali litore sita sunt, regi Poloniæ, orientali vero, Moscouiæ principi, subiiciuntur: præter Dobrownam, & Mscislaw, quæ Lithuaniae ditionis sunt. Traiecto Borysthene quatuor miliaribus Dobrownam, indeque viginti, Smolensko deuenitur. Ex Orsa nobis iter fuit in Smolensko, & tum Moscouiam vsque.

Borisowd oppidum viginti duobus ab Orsa in occidentem miliaribus abest, quod Berezina fluius, qui infra Bobranzko Borysthenem influit, præterlabitur. Est autem Berezina, vt oculis conspexi, amplior aliquanto Borysthene, ad Smolensko. Plane puto hunc Berezinam, id quod etiam vocabuli sonus, indicare videtur.

Illius strata-
gema

Kiow Russiæ
metropolis.

Ius Albinagii.

Mosier ciuitas.
Bobranzko.
Mogielew
Orsa.

Borisowo.
Berezina flui-
us.

detur, ab antiquis Borysthenem habitum fuisse. Nam si Ptolemæi descriptionem conspexerimus, Berezina fontibus magis, quam Borysthenes, quem Nieper appellant, conueniet.

Lithuania porro, quos principes habuerit, quando Christianismo initiata fuerit, ab initio satis dictum est. Huius gentis res ad Vitoldi vsque tempora, semper florebat. Si bellum aliunde ipsis immineat, suaque aduersus hostium vim defendere debeant, vocati quidem, ad ostentationem magis, quam ad bellum instructi, magno apparatu veniunt: verum delectu habito, cito dilabuntur. Quod si qui remanserint, hi equis, vestibusque melioribus, quibus instructi nomina dederunt, domum remissis, cum paucis quasi coacti, ducem sequuntur. Cæterum magnates, qui certum militum numerum suis sumptibus in bellum mittere coguntur, data duci pecunia, se redimentes, domi remanent: eaque res adeo dedecori non est, vt militiæ præfecti, ducesque publice in conuentibus, castrisque proclamari faciant, si qui velint, numerata pecunia exautoratos domum redire posse. Tanta autem inter hos quilibet agendi est licentia, vt immodica libertate non vi, sed abuti videantur, principumque bona impignorata possideant: adeo, vt principes in Lithuania venientes, suis, ni prouincialium opæ subleuentur, vestigalibus ibi viuere non potuerint. Gentis habitus oblongus, arcumque Tartarorum, hastam vero & scutum Hungarico more gerunt, equis bonis, iisdem castratis, sine soleis ferreis, quos mollibus coercet lupatis, vtuntur.

Vilna est caput gentis, ciuitas ampla, intra colles sita, ad confluentem flumini Vilnæ & Vilia. Vilia autem fluius aliquot infra Vilnam miliaribus, Crononem influit. Cronon autem, oppidum Grodno, nomine haud ita dissimili, præterlabitur, Prutenosque populos, quondam ordini Teutonicorum subiectos (quibus nunc Albertus Marchio Brandenburgensis, postea quam se regi Poloniæ subdidit, croceque & ordine deposito, hæreditarius præest) a Samagitis, eo loci, quo Germanicum mare illabitur, dirimit: vbi est oppidum Mumel. Nam Germani Crononem Mumel, patrio vero vocabulo Nemen appellant. Vilna porro nunc est muro cincta, multa templa, sedesque lapideæ in ea exædificantur, in qua episcopalis sedes est, quam tunc Ioannes, regis Sigismundi filius naturalis, vir singulari humanitate præditus, tenebat, nosque in reditu nostro humaniter excepit. Præter ea parochialis ecclesia, & aliquot monasteria, & præcipuum Franciscanorum de obseruantia coenobium, maximis sumptibus extructum, excellit. Multo plura tamen sunt Ruthenorum templa in ea, quam Romanæ obedientiæ. In Lithuania principatu sunt tres Romanæ obedientiæ episcopatus: Vilnensis scilicet, Samagithiæ, & Chiouiensis. Rutheni vero episcopatus in regno Poloniæ & Lithuaniae, aut suis incorporatis principatibus, sunt, archiepiscopus Vilnae nunc degens, Polocensis, Volodimiriensis, Lucensis, Pinski, Chomensis, Praemissiensis. Lithuani melle, cera, cinere, quibus potissimum abundant, quaestum faciunt, quæ magna ab eis copia Gedanum, deinde in Holandiam deferuntur. Picem quoque & asseres ad fabricandas naues, framentum quoque Lithuania abunde præbet. Sale caret, quod venale ex Britannia habet. Quo tempore Christiernus Daniae regno eiectus, mareque piratis infestum esset, sal non ex Britannia, sed ex Russia portabatur: quo etiam tum vtuntur apud Lithuanos. Nostra tempestate apud Lithuanos duo potissimum viri bellica laude clari fuere: Constantinus Knes Ostroski, & Knes Michael Linzki. Constantinus vt plurimum Tartaros fudit: non occurrendo multitudini prædantium, sed præda onustos sequebatur: cumque redirent ad eum vsque locum, in quo se omni metu solutos, respirandi & quiescendi commodum spatium habere putabant (is locus erat illi notus) cumque eos inuadere constituisset, monuit suos, vt sibi ea nocte cibaria pararent, nam se eis nullam ignis copiam in noctem futuram, esse facturum. Itaque sequenti die

Vilnae descri-
ptio.

Lithuanie epi-
scopatus.

Constantinus
Ostroski. Mi-
chael Linzki.

continuato itinere, cum Tartari, noctu nulla flamma aut fumo apparente, putarent, hostes regressos, aut dilapsos, eoque & equos in pascua dimitterent, mactarent, vorarent, & se somno dederent, Constantinus primo diluculo inuadens, magnis cladibus eos affecit. Knes vero Michael Liniski, qui, cum adolescens adhuc in Germaniam venisset, & apud Albertum Saxoniae ducem, eo tempore in Frisia bellum gerentem streau se gessisset, ac per omnes militiae gradus magnum sibi nomen peperisset, Germanorum, apud quos adoleuerat, moribus imbutus, in patriam rediisset, apud Alexandrum regem magna auctoritate ac summo loco fuit adeo, ut rex arduas quasque res ex eius iudicio ac arbitrio constitueret. Accidit autem, ut cum Ioanne Sawersinski, palatino Trocensi, regis causa in diffensionem veniret, ubi compositis tandem rebus, in vita regis omnia quiescente inter illos manebant: at mortuo rege, manebat Ioanni alta mente repositum odium, nam ex eo priuatus erat palatinatu. Tum ipse & complices, & aequi amici, apud Sigismundum regem, qui Alexandro successerat, crimine affectati imperii, ab aemulis quibusdam delatus est, & proditor patriae nominatus. Cuius iniuriae Knes Michael impatiens, cum saepe regem appellasset, rogassetque, ut comuni iudicio, quo tantum crimen a se depellere posse dicebat, causam inter se & Sawersinski actorem discerneret, cumque rex illius petitioni locum non daret, in Hungariam ad Vladislaum regis fratrem proficiscitur: a quo litteris & oratoribus, quibus ad cognoscendam suam causam rex admonebatur, impetratis, tentatisque omnibus, cum causae suae cognitionem a rege impetrare non posset, indignitate rei permotus Michael, tale facinus se aggressurum, regi dixit, quod ipsi sibi aliquando foret moerori. At cum domum iratus se recepisset, quendam ex suis hominem sibi fidum, cum litteris mandatisque ad Moschouiae principem mittit. Scripserat autem, si princeps securam, liberamque ad se veniendi copiam, datis in hanc rem litteris, atque addito iuramento, sibi promitteret, eaque res honori, emolumentoque sibi apud principem foret, se castris, quae in Lithuania possideret, aliisque, vi aut deditione occupatis, ad se deficere velle. Eo nuncio Moscus, qui viri fortitudinem et dexteritatem cognitam haberet, mirifice exhilaratus, omnia, quae a se Michael peteret, datis, ut volebat, litteris, iuramentoque addito, se facturum recepit. Rebus ita apud Moscum ex sententia confectis, Michael vlciscendi libidine flagrans, in Ioannem Sawersinski, qui tum in villa sua circa Grodno erat (in qua ego postea semel pernoctavi) toto impetu fertur, eumque, ne elabi posset, dispositis circum aedes militum stationibus, immisso percussore quodam Mahumetano, in lectulo dormientem opprimere, obtruncatque: qua re peracta, ad castrum Minsko cum exercitu progressus, vi illud, aut deditione occupare nitebatur: sed Minsko occupatione frustratus, alia subinde castra oppidaque aggressus est. Interea, cum regis in se copias aduenire, seque illi longe imparem esse intelligeret, obmissa castrorum oppugnatione, in Moschouiam se contulit: ubi a principe honorifice exceptus est, nam Lithuaniam illi parem non habere sciebat. Vnde magam de eo spem conceperat, se eius consilio, opera, industria, vniuersam Lithuaniam posse occupare, qua spe haud prorsus frustratus est. Nam communicatis cum eo consiliis, Smolensko, insignem Lithuaniae principatum, de nouo obsedit, & eam viri huius industria magis, quam viribus, cepit. Vnus enim Michael, militibus, qui in praesidio erant, omnem vrbs defendendae spem, sua praesentia ademittit: eosque, & metu, & pollicitationibus, ut castrum proderent, permouit. Quod eo audacius maioreque studio faciebat, quoniam Basilius, si Michael Smolensko quacunque arte potiri posset, se castrum cum provincia adiacente perpetuo sibi concessurum promiserat. Quibus tamen promissis adeo ille postea non stetit, ut Michael de pactione se appellentem, vana tantum spe lactaretur atque illuderet. Qua re vehementer & Michael offensus, nondum abolita

Michael Liniski ad Moscum defecit.

Michael Liniski occidit Sawersinski.

Aufugit in Moschouiam, ad Moscorum principem, qui eum honorifice excipit.

e pectore

e pectore Sigismundi regis memoria, huius gratiam opera amicorum, quos in eius aula tum haberet, se facile consequi posse sperabat, ex suis quendam sibi fidum ad regem mittit, seque, si, quae grauius in se commississet, condonaret, rediturum, pollicetur. Grata haec legatio regi fuit: nuncioque continuo publicae fidei, quas petebat, litteras dari mandauit. Verum cum Michael litteris regis non prorsus fideret, quoniam tutius redire posset, a Georgio Pisbeck, & Ioanne de Rechenberg, equitibus Germanis, quos ea auctoritate apud regem, eiusque consiliarios esse sciebat, ut regem, vel inuitum, possent ad seruandam fidem cogere, similes litteras efflagitauit, impetravitque. Sed cum eius rei nuncius in Moschi custodias incidisset, captusque esset, re patefacta, principique celeriter significata, Michael principis iussu capitur. Eodem tempore nobilis quidam, ex Trepkonum familia, adolescens Polonus, a Sigismundo rege ad Michaellem Moschouiam missus erat: qui, ut mandata regis commodius exequi posset, perfugam se simulabat. Is quoque haud meliore fortuna usus, a Moscis capitur: et cum perfugam se diceret, neque sibi fides adhiberetur, adeo arcani continens fuit, ut etiam grauius tortus, id non renelaret. Porro cum Michael captus, in conspectum principis in Smolensko adductus fuisset: perfide, inquit, digna te pro meritis poena afficiam: ad quae ille perfidiae erimen, quod mihi impingis, non agnosco, nam si tu mihi fidem, promissaque seruasses, fidelissimum me in omnibus seruitorem habuisses. Sed cum te eam flocci facere, meque a te insuper eludi viderem, graue mihi in primis est, ea, quae animo in te conceperam, me exequi non potuisse. Mortem ego semper contemsi, quam vel ea causa libenter subibo, ne vultum tuum, Tyranne, amplius conspiciam. Deinde principis iussu in magnam populi frequentiam in Wisma abductus, ubi supremus belli praefectus, proiectis in medium grauib, quibus vincendus erat, catenis: princeps te, inquit, Michael, maxima (ut scis) dum fideliter seruires, gratia prosequeretur. Postquam autem proditione fortis esse voluisti, hoc te secundum merita tua munere donat. Simulque eum dicto catenas illi iniici iubet. Qui, dum ita spectante multitudine catenis constringeretur, ad populum conuersus: ne captiuitatis, inquit, meae falsa apud vos fama spargatur, quid fecerim, curque captus sim, paucis aperiam: ut vel meo exemplo, qualem Principem habeatis, quidque quisque vestrum de eo sperare debeat aut possit, intelligatis. Ita orsus, totius sui in Moschouiam itineris rationem, quaeque Princeps scriptis litteris, addito iuramento, sibi promississet, neque vlla ex parte promissis stetit, referebat. Cumque sua de principe expectatione falsus esset, voluisse denique in patriam redire: ideo se captum esse. Quae iniuria cum praeter meritum afficeretur, mortem se non magnopere refugere, praesertim cum sciret, communi lege naturae omnibus aequae moriendum esse. Et cum corpore valido, ingenioque ad omnia versatili esset, multum etiam valebat consilio, seriis, iocosisque rebus aequae idoneus, planeque (ut aiunt) omnium horarum vir: quod animi dexteritate multum sibi gratiae, auctoritatisque apud omnes, Germanos praesertim, ubi educatus fuerat, conciliauerat. Tartaros, Alexandro rege imperante, insigni clade profligauerat: neque a Vitoldi morte, Lithuaniam tam praeclearam a Tartaris victoriam vnquam reportarunt. Hunc Germani, voce Bohemica, Pan Michal vocabant: qui, cum, ut homo Ruthenus, Graecorum in fide ritum ab initio, eoque post obmisso, Romanum sequutus fuisset, quo principis in se iram, indignationemque leniret, mitigaretque, in vinculis denno Ruthenicum assumpsit. De eius liberatione, nobis in Moschouia existentibus, multi praecleari viri, in primis autem principis coniunx, quae sibi ex fratre neptis erat, apud principem laborabat. Intercedebat pro eo etiam Caesar Maximilianus, litterasque speciales in priore mea legatione ad principem nomine suo dederat: quibus tamen usque adeo nihil effectum est, ut mihi tum nec aditus ad se pateret: imo ne videndi

Vana spe lactatur a principe Moschorum. Vult redire in Poloniam. In carcerem coniecit a principe Moschorum.

Sermo Michaelis Liniski ad principem Moschorum.

Catenis vincitur.

Imperator Maximilianus intercedit pro Michaeli Liniski.

Kkk

sui

Michael Liniski
liberatur, & he-
rator principis
pura.
Infelix in car-
cere moritur.

sui copia dabatur. In altera vero legatione, cum forte de liberatione eius tractaretur, sapius a Moscis interrogabar, an hominem nouissem? quibus equidem, quod in rem suam fore putabam, nomen me dumtaxat eius aliquando audiuisse, respondi. Atque Michael tum liberatus ac dimissus fuit: cuius neptim Princeps, viuente adhuc priore vxore, cum duxisset, tantam spem in eo ponebat, vt filios suos, illius virtute, a fratribus in regno tutos fore crederet: tutorem denique filiorum suorum testamento instituerat. Mortuo dein Principe, viduam lasciuientem cum identidem increparet, prodicionis crimine ab ea insinulatus, captusque infelix moritur. Qua re patrata, non longe post, ipsam quoque ita seuientem, veneno sublatam: adulterum vero Owtzina dictum, in partes laniatum ac dissectum aiunt.

Misera condi-
tio populi in
Lithuania.

Volinia, inter Lithuaniae principatus, gentem bellicosiores habet. Lithuania admodum siluosa est. Paludes ingentes, & multos fluuios habet: quorum alii, vt Bog, Preperz, Thur & Berefina, orientem versus, Borysthenem illabuntur. Alii vero, vt Bug, Cronon, & Narew, septentrionem versus decurrunt. Caelum inclemens, animalia omnis generis parua habet: frumento quidem abundat, sed seges raro ad maturitatem peruenit. Gens misera & graui seruitute oppressa. Nam vt quisque famulorum caterua stipatus, domum coloni alicuius ingreditur, impune quiduis facere, res ad vitae usum necessarias rapere, absumere, crudeliter etiam colonum verberare licet. Colonis quauis de causa ad dominos suos absque muneribus aditus non patet, quod si etiam admittantur, ad officiales et praefectos relegantur: qui nisi munera accipiant, nihil boni decernunt, constituuntque. Neque vero haec solum tenuium ratio est, sed etiam nobilium, si a proceribus impetrare quidpiam volunt. Audiui a quodam primario officiale apud Regem iuniorem, qui dixit, vnumquodque verbum in Lithuania aurum esse. (124) Regi quotannis imperatam pecuniam pro defendendis regni finibus pendunt. Dominis, praeter censum, hebdomadatim sex dies laborare: parcho denique, ducta, vel mortua vxore, liberis similiter natis, aut vita defunctis, eo, quo consentitur tempore, certam numerare pecuniam coguntur. Tam dura porro seruitute a Vitoldi tempore in hunc usque diem detinentur, vt si quis forte capite damnatus fuerit, de se ipso, iubente Domino, supplicium sumere, suisque manibus se suspendere cogatur. Quod si forte facere recusauerit, tum crudeliter caesus, atque immaniter excarnificatus, nihilominus suspenditur. Hae seruitutis effectus est, vt si iudex aut praefectus in re praesenti constitutus, reo mortem forte nescienti, minatus fuerit, aut solummodo dixerit, festina, dominus irascitur: tum miser grauissima verbera extimescens, laqueo vitam finit.

DE FERIS.

Descriptio
bifontis.

Feras habet Lithuania, praeter eas, quae in Germania reperiuntur, bifontes, vros, alces, quos alii onagros vocant, equos siluestres. Bifontem Lithuani lingua patria vocant Suber: Germani improprie Auerox, vel Vrox: quod nominis vtro conuenit, qui plane bouinam formam habet, cum bifontes specie sint dissimilima. Iubati enim sunt bifontes, & villosi, secundum collum & arcos, barba quadam a mento propendente, pilis muscum redolentibus, capite breui, oculis grandioribus, & toruis, quasi ardentibus, fronte lata: cornibus plerumque sic diductis & porrectis, vt intervallum eorum tres homines bene corpulentos insidentes capere possit: cuius rei periculum factum perhibetur a rege Poloniae Sigismundo, huius, qui nunc regnat, Sigismundi Augusti, patre, quem bene habito & firmo cor-

pore. (124) Sex versus, incipiens a verbis: *gens misera*, mus, qui & varia alia ex eo hausit. Priori quidem usque ad verbum *boni decernunt*, Strycouius in Sarmacia Europaea, vt supra p. 81. videre licet, ex Herbersteinio, non laudato auctore, exscripsit verbo te-

mus, qui & varia alia ex eo hausit. Priori quidem loco Herbersteinus, deinde Strycouius, recentior auctor, ponendus fuisset, sed, capitibus nonnullis Sarmaciae Europae iam impressis, res non fuit integra.

pore fuisse scimus, duobus aliis se non minoribus sibi adiunctis. Tergum ipsum ceu gibbo quodam attollitur, & priore, & posteriore corporis parte demissiore. Qui venantur bifontes, eos magna vi, agilitate & solertia praeditos esse oportet. Deligitur locus venatui idoneus, in quo sint arbores iustis diremptis spatiis, truncis nec crassis nimis, vt facile circumiri possint: nec paruis, vt ad regendum hominem sufficiant. Ad has arbores singuli venatores disponuntur, atque vbi canibus persequentibus exagitatus bifons eum in locum propellitur, qui primus ex venatoribus sese profert, in eum magno impetu fertur. Atis obiectu arboris sese tuerit, & qua potest percussit venabulo feram: quae, ne sapius quidem icta cadit, sed incensa magis ac magis rabie, non tantum cornua, sed etiam linguam vibrat: quam ita scabram & asperam habet, vt venatorem solo vestis eius attactu comprehendat & attrahat: nec ante relinquat, quam occidat. Quod si quis forte circumcurritando & feriendo delassatus respirare cupit, is ferae obicit pileum rubrum, in quem & pedibus, & cornibus saeuit. Si vero alteri in idem certamen, non confecta fera, descendere liber, vt fieri necesse est, si salui illinc abire velint: is eam facile in se prouocat, si vel semel sono barbaro Lululu succlamarit.

Venatio
bifontis.

Vros sola Masouia Lithuaniae contermina habet: quos ibi patrio nomine Thur vocant, nos Germani proprie Vrox, dicimus. Sunt enim vere boues siluestres, nihil a domesticis bobus distantes, nisi quod omnes nigri sunt, & ductum quandam instar lineae ex albo mixtum per dorsum habent. Non est magna horum copia: suntque pagi certi, quibus cura & custodia eorum incumbit: nec fere aliter, quam in viuariis quibusdam seruantur. Miscentur vaccis domesticis, sed non sine nota. Nam in armentum postea, perinde atque infames, a ceteris vris non admittuntur: & qui ex eiusmodi mixtione nascuntur vituli, non sunt vitales. Sigismundus Augustus, rex mihi apud se oratori donauit exenteratum vnum, quem venatores eiectione de armento seminiuum confecerant: recisa tamen pelle, quae frontem regit, quod non temere sacrum esse credidi: quanquam cur fieri soleret, per incogitantiam quandam non sum percontatus. Hoc certum est, in pretio haberi cingulos ex vri corio factos, & persuasum est vulgo, horum praecinctu partum promoueri. Atque hoc nomine regina Bona, Sigismundi Augusti mater, duos hoc genus cingulos mihi dono dedit: quorum alterum serenissima Domina mea, Romanorum regina, sibi a me donatum, clementi animo accepit.

Vri.

Quae fera Lithuanis sua lingua Los est, eam Germani Elend, quidam Latine alcen vocant: Poloni volunt onagrum, hoc est, asinum agrestem, esse, non respondente forma. Sectas enim ungulas habet: quanquam, & quae solidas habent, repertae sint, sed id perrarum est. Animal est altius ceruo, auribus & naribus prominulis, cornibus a ceruo non nihil diuersis, colore item magis ad albedinem tendente. Cursus est velocissimi: non quo cetera animalia modo, sed gradarii instar. Ungulae, tanquam amuletum, contra morbum caducum gestari solent.

Alce.

In desertis campis circa Borysthenem, Tanaim & Rha, est ovis siluestris, quam Poloni Solhak, Mosci Seigack appellant, magnitudinis capreolae, breuioribus tamen pedibus: cornua in altum porrecta, quibusdam circulis notata, ex quibus Mosci manubria cultellorum transparentia faciunt: velocissimi cursus, & altissimum saltuum.

Ovis siluestris
seu Solhak.

Samagithia proxima Lithuaniae est prouincia, in septentrionem ad mare Balticum, quae Prussiam, quatuor milliarium Germanicorum spatio, a Liuania diuidit: nullo oppido, aut castro munito insignis. Huic ex Lithuania a principe praefectus, quem sua lingua Starosta, quasi seniore, appellant, praeficitur, neque temere is, nisi grauissimas ob causas, officio mouetur: sed quoad viuit, perpetuo manet. Episcopum habet Romano Pontifici subiectum. In Samagithia hoc in primis admirandum occurrit, quod, cum eius regionis homines procera, vt plurimum,

De Samogithia.

Mos viuendi
in Lithuania.

Mos arandi.

Cultus serpe-
rum olim in Li-
thuania.

Abundantia
mellis in Sa-
mogithia.

statura sint, filios tamen, alios corporis magnitudine excellentes, alios perpusillos, ac plane nanos, veluti vicissitudine quadam, procreare solent. Samogithæ vesti-
tu vili, eoque ut plurimum cinericio vtuntur. In humilibus casis, iisque oblon-
gioribus vitam ducunt, in quibus ignis in medio conseruatur: ad quem cum pa-
terfamilias sedet, iumenta, totamque domus suæ suppellectilem cernit. Solent
enim sub eodem, quo ipsi habitant, tecto, sine vilo interstitio pecora habere.
Maiores vrorum cornibus pro poculis etiam vtuntur. Audaces sunt homines, &
ad bellum prompti: loriceis, aliisque plurimis armis, præcipue autem cuspide, &
eo breuiore, venatorum more, in bello vtuntur. Equos adeo paruos habent,
ut vix credibile sit, ad tantos labores eos sufficere posse: quibus foris in bello,
domique in colendis agris vtuntur. Terram non ferro, sed ligno proscindunt:
quod eo magis mirandum, cum terra eorum tenax, & non arenosa sit, quaque
pinus nunquam crescit. Araturi ligna complura, quibus terram subigunt, lo-
coque vomeris vtuntur, secum portare solent: scilicet, ut vno fracto, aliud atque
aliud, ne quid in mora sit, in promptu habeant. Quidam ex provinciae præfe-
ctis, quo prouinciales grauiore labore leuaret, multos ferreos vomeres adferri fe-
cerat. Cum autem eo, sequentibusque aliquot annis, segetes, aliqua calis intempe-
rie, expectationi agricolarum non responderent, vulgusque agrorum suorum steri-
lilitatem ferreo vomeri adscriberet, nec aliud quicquam in causa esse putaret, præ-
fectus veritus seditionem, amoto ferro, suo eos more agros colere permisit. Pro-
uincia hæc nemoribus, siluisque abundat, in quibus horrendæ quandoque visio-
nes fieri solent. Sunt etiamnum illic idololatræ complures, qui serpentes quos-
dam quatuor breuibus, lacertarum instar, pedibus, nigro obæsoque corpore, tri-
um palmarum longitudinem non excedentes, Giwoites dictos, tanquam penates
domi suæ nutriunt: eosque lustrata domo statis diebus ad appositum cibum pro-
repentes, cum tota familia, quoad saturati in locum suum reuertantur, timore quo-
dam venerantur. Quod si aduersi quid illis accideret, serpentem, Deum domesti-
cum, male acceptum ac saturatum esse credunt. Cum, priori ex Moschouia itine-
re rediens, in Troki venissem, referebat hospes meus, ad quem forte diuerteram,
se eodem, quo ibi eram, anno, ab eiusmodi quodam serpentis cultore aliquot al-
uearia apum emisse: quem cum oratione sua ad verum Christi cultum adduxisset,
utque serpentem, quem colebat, occideret, persuasisset, aliquando post, cum ad vi-
sendas apes suas eo reuersus fuisset, hominem facie deformatum, ore aurium te-
nus miserabilem in modum diducto, offendit. Tanti mali causam interrogatus,
respondit, se, quod serpenti Deo suo manus nefarias inieciisset, ad piaculum
expiandum, luendamque poenam, hac calamitate puniri: multaque grauiora, si
ad priores ritus suos non rediret, eum pati oportere. Hæc quamuis non in Sa-
mogithia, sed in Lithuania sunt acta; pro exemplo tamen adduxi. Mel nusquam
melius, nobilissime, quodque minus ceræ habeat, albumque sit, quam in Samogithia,
reperiuntur.

Mare quod Samogithiam alluit, quodque Baltheum, quidam Germanicum,
alii Prutenicum, nonnulli Venericum, Germani vero alludentes Baltheo, Pelis ap-
pellant: sinus proprie dicitur, interluit namque Cimbricam Chersonesum, quam
hodie Iuchtland, & Sunder Iuchtand Germani: Latini vero, nomine inde pariter
sumpto, Iuciam vocant. Alluit & Germaniam, quam Bassam dicunt, incipiendo
ab Holfaria, quæ Cimbricam contingit: dein Lubicensem, item Vismariam, &
Rostok, Magnopolensium Ducum ciuitates, totumque Pomeraniæ tractum, id
quod nomen eius loci indicat. Pomoria enim Slauonica lingua idem est, ac si
diceret, iuxta mare, seu maritimum. Inde Prussiam, cuius metropolis est Gdanum,
quod & Gedanum & Dantiscum appellatur, alluit. Porro Ducis Prussiae sedes est,
quam Germani regium montem appellant. Eo loci certo anni tempore, succinum
mari

mari innatans, magno hominum periculo, propter subitum maris accessum &
recessum aliquando, piscatur. Samogithiam vix IV. milliariis contingit, atque
longo tandem tractu Liunioniam, & eam partem, quam vulgo Churland, Curetos
absque dubio vocant, & regiones, quæ Mosco subsunt: Vinlandiam denique, quæ
Swetensium ditionis est, vnde etiam Venedicum nomen originem duxisse aibi-
trantur, circumluit. Ab altera autem parte Swetiam contingit. Totum autem
Daniæ regnum, quod insulis maxime constat, in hoc sinu continetur: exceptis
Iucia & Scandia, quæ continenti adherent. Gotlandia quoque insula regno Da-
niæ subiecta, in hoc sinu est: ex qua plerique, Gothos prodixisse, putabant: cum
tamen longe angustior sit, quam quæ tantam hominum multitudinem capere po-
tuisset. Præter ea si Gothi ex Scandia progressi fuissent, ex Gotlandia in Swe-
tiam, & iterum reflexo per Scandiam itinere (quod rationi minime consentane-
um est) oportuisset eos reuerti. In Gothia insula adhuc Vuisby ciuitatis rui-
næ extant, in qua omnium illac præternauigantium lites ac controuersiae cognos-
cebantur, ac constituebantur: eo etiam ex longinquis illis maritimis locis cau-
sæ ac negotia deferebantur, prouocabanturque.

Liunia provincia in longitudine secundum mare protenditur. Huius me-
tropolis est Riga, cui Teutonici ordinis magister præest. In ea, præter Rigen-
sium archiepiscopum, Riualiensis & Orsiliensis episcopi sunt. Oppida habet com-
plura: præcipue autem ciuitatem Rigam ad fluuium Dwina, non longe ab ostiis:
item Reualiam & Derbtensem ciuitates. Reualiam Rutheni Roliwan: Derbt vero
Iuryowgorod appellant. Riga nomen suum vtraque lingua retinet. Fluuios
nauigabiles, Rubonem & Neruam habet. Huius provinciae princeps, fratres or-
dinis, quorum primi Commendatores vocantur, item procures & ciues, Germa-
ni fere omnes sunt. Plebs, ut tribus fere linguis vitur, ita in tres ordines, seu
tribus, est diuisa. In Liunioniam ex Germaniæ principatibus, Iuliacensi, Geldrensi,
& Monasteriensi, quotannis noui & seruitores & milites deducuntur: quorum pars
inde mortuorum, alii in eorum locum qui defuncti annuo officio, quasi manu-
missi in patriam redeunt, succedunt. Insigni equorum copia adeo abundant, fir-
mique sunt, ut hætenus tam regis Poloniæ, quam magni Ducis Moschouiae ho-
stiles & frequentes in agros eorum incursiones fortiter sustinuerint, strenue de-
fenderint.

Anno Domini MDII, mense Septembri, Alexander Poloniæ rex, magnusque
Lithuaniae Dux, magistrum Liunionensem Waltherum a Pletenberg, passionibus qui-
busdam induxit, ut ipse instructo exercitu Moschouiae Ducis provincias aggre-
deretur: pollicitus, ubi is hostilem terram attigisset, cum magno se exercitu affu-
turum. Sed enim rex cum ad constitutum tempus, sicuti receperat, non venisset,
Mosci cognito hostium aduentu, ingenti multitudine magistro occurrissent, is-
que cum se desertum videret, neque sine summa turpitudine periculoque retrocede-
re posset, suos primum pro tempore paucis adhortatus, mox exoneratis tormentis,
strenue hostem aggreditur: primoque impetu Ruthenos dissipat, atque in fugam
conuertit. Cum autem pro numero hostium pauciores essent victores, grauior-
que armatura præpediti, hostem longius persequi non possent: Mosci re cogni-
ta, recuperatis animis, denuo in ordines redeunt, atque Pletenbergii peditatum,
qui circiter mille quingenti instructa phalange hosti se opposuerunt, aggressi stre-
nue cadunt. In ea pugna præfectus Matthæus Pernauer, cum fratre Henrico,
& vexillifero Conrado Schwartz, periit. Huius vexilliferi egregium facinus
memoratur, nam cum hostium telis obrutus, confectusque diutius stare non pos-
set, priusquam occumberet, alta voce virum aliquem fortem, qui vexillum a se
reciperet, inclamabat, ad cuius vocem Lucas Hamerfeter, qui se ex Braunsuicen-
sibus ducibus, illegitimo tamen thoro, oriundum gloriaretur, illico accurrens, ve-
xillum

Liunia de-
scriptio.

Fluuii Rubon
& Nerua.

Bellum & pu-
gna inter Mo-
schos & Wal-
therum a Ple-
tenberg.

Factum vexil-
liferi Conradi
Schwarz.

xillum ex moribundi manibus capere nitebatur, quem Conradus, siue quod si-
spectam haberet illius fidem, siue quod tanto honore indignum esse arbitraretur,
tradere recusauit. Cuius iniuriæ Lucas impatiens, educto gladio manum Con-
radi cum vexillo amputat. Conradus nihilominus vexillum altera manu & den-
tibus mordicus apprehendens, tenet, laceratque. Lucas vexilli fragmentis arre-
ptis, proditisque peditum copiis, ad Ruthenos deficit. Huius defectione factum
est, ut quadringenti fere pedites ab hostibus misere trucidarentur: reliqua turba
cum equitatu seruatis ordinibus, ad suos incolumes rediere. Huius cladis auctor
Lucas, postea a Moscis captus, atque in Moschouiam missus, in aula principis ali-
quandiu honesto loco fuit. Verum is acceptæ a Moscis iniuriæ impatiens, ex
Moschouia clam ad Christiernum Daniæ regem postea profugit, a quo tormen-
tis præficitur. Cum autem pedites aliqui, qui ex ea clade euaserant, in Daniam
elapsi, illius prodicionem Regi indicassent, nec cum eo vna militare vellent, rex
Christiernus eum in Stockholm misit: mutatoque post regni statu, Iostericus, alias
Gustavus Suetiæ rex, recuperata Stockholm, Lucam ibi inuentum, numero familia-
rium suorum adscribit, & Viburg oppido præficit: vbi eum, nescio cuius crimi-
nis se infimulari cerneret, veritus grauiora, de nouo in Moschouiam se recepit: vbi
ego illum honorifice vestitum, inter principis stipendarios vidi.

VIII.

DE SARMATIA COMMENTARIOLUS

HARTMANNI SCHEDELI (125)

ARTIS MEDICÆ DOCTORIS.

Fines Sarmatiæ Sarmatia est nimis vasta & ampla regio, sed inculta & in solitudine posita, &
sub rigidissimo æthere iacet. Hæc ex ortu Moschos & Tanain fluuium habet:
A meridie Dacos & Pannonas; ab occidente Bohemos, Morauos, Slesios, & Teu-
tones: a septentrione mare Germanicum & sinum Codanum. Id vero quod re-
gni nomen sortitur, Poloniam vocant. Hæc duo nomina habet. Nam eam
partem terræ, vbi sita est Cracouia, minorem Poloniam nominant: at vbi Poshania
& Gneszna surgit, maiorem nuncupant. A Craco autem primo ducæ vsque
ad ætatem primi Boleslai, non nisi duces illic imperitabant. Temporibus au-
tem primi Othonis Cæsaris Boleslaus clarissimus dux fuerat. Non is, de quo
in vita diui Stanislai dicemus. Nam ille nepos eius fuit, qui ex monacho, hu-
ius Boleslai filio, natus fuerat. Iste igitur Boleslaus, regem Franciæ & Germa-
nas gentes, victrici manu infestabat. Tandem sub Othone Cæsare tali bello fi-
nem dedit, & foedus cum Germanis & Gallis contraxit. Otho autem Cæsar vi-
dens tanti principis animi magnitudinem, quam toti Germaniæ & Sarmatiæ no-
tam fecerat, se cum Boleslao ducæ in Sarmatiam contulit, ut & imperium, & po-
testatem eius planius perspiceret. Quem illustris dux summis honoribus in Po-
shan suscepit. Nam tribus ante urbem millibus passuum, aut longius, sericas la-
nas, muriceasque vestes, auro, argentoque decoratas, per viam, qua Cæsar iturus
erat, prosterni iussit. Et, post ingressionem Cæsaris in urbem Poshan, cuiusque
licitum

Magnificencia
Boleslai.

(125) HARTMANNUS SCHEDEL, fuit medicus
& historicus Norimbergæ viuent. Vbi, & quo anno
sit natus, ignoratur, mortuus vero dicta in ciuitate d.
IV. Dec. anni 1485. De peste, aliosque de medici-
na libellos scripsit. Præter ea, librum *Chronicorum*,

hunc commentariolum continentium, reliquit, qui No-
rimbergæ a. 1443. prodit, in fol. quem librum, *Chro-
nica Norimbergensia* dicta, deinde GEORGIUS AL-
TENS, Germanorum idiomate donauit. Scripsit &
CHRONICON, siue *epitomen dierum mundi fabrica*.

licitum fuerat illa deferre & deportare. Illic magnificis, splendidissimisque con-
uiujs & theatris, ceterisque carimonijs Cæsarem venerabatur, ut nulla, quam
aurea, illic forent supellectilia: quæ post quoslibet cibos in puteos, quorum fun-
di nemo certus erat, deiici æt deperdi iubebat. (126) Multas alias pompas ac muni-
ficentijs Cæsari Othoni instaurabat, quæ satis ample Sarmatica historia enarrat.
Iamque videns Cæsar tanti principis liberalitatem, & mentis sublimitatem, diui-
tiarumque abundantiam, non ab re animo duxit, tantum clarissimum ducem co-
rona regia dignum fore. Eum itaque regali sceptro ac diademate exornauit,
ac ceteris dignitatibus, sedem regiam requirentibus, celebravit. Ne autem Bo-
leslaus, iam illustris rex, tanti erga Cæsarem beneficii ingratus videretur, brachi-
um diui Adalberti antistitis, quem Pruteni nefanda morte trucidarunt, pro mu-
nere Cæsari obtulit. Iamque aucto regni imperio vsque ad annos salutis no-
stræ, M. CCCC. aut paulo antea, rex Poloniæ, dum absque prole discessisset,
tandem dux, qui Lithuanis ac Russiæ præsidebat, in regem electus fuit, qui idola
antea coluit. Sed eo tempore, quo illi regium sceptrum deferrebat, Christi-
ana religionem cum omni terra, cui præerat, suscepit. Itaque Lithuanos ac
Russitas ad regnum Sarmatiæ sic adiuuauit, ut non nisi absque certa condicione,
dissolui possint. Is ergo illustrissimus princeps Prutenos, maritimas Germaniæ
gentes, sæuissimo bello sub iugum duxit, ac imperium amplius extendit. Vbi in-
signes vrbes extant Dantiscum & Thuronia. Est & clarissima arx Mariburgum,
cui similis nemo mortalium vidisse fertur, multis variis structuris, moenibus, tur-
ribus ac fossis munita, ut nulli inimicorum tutus sit ad arcem accessus. Ampli-
us imperium ante aliquot annos fuerat: infestante tamen Tartarorum & Turea-
rum perfidissima gente, magnum toti Sarmatiæ damnum illatum est. Nam ter-
ra, quæ post Russiam vadit, quam gens Podoliam vocat, tota exusta & in soli-
tudine posita est: ut & necessitatem peregrinantibus ferre non possit, quamuis
fertilissima sit: ita ut gramina in altitudinem vnius celsi viri excrecant: & ap-
bus, & melle tota redolens, ut non satis illis locus sit, vbi mella deferant. Sub
arboribus namque aut virgultis & siluis fauos sic educunt. Hercynium autem
celebratissimum nemus, quo in tota Europa nihil præstantius, Sarmatiam totam
percurrit, & circa Cracouiam saltus suos extendit: per quos ire potest vnusquis-
que vsque in Lithuaniam & Scythiam. Tantis brachijs regionem illam totam
peruagatur, ferarum maximos educens greges. In ea vero siluæ parte, quæ septen-
trionalior est, bisontes ferunt: quæ ferox ac immanis bellua est, humanum genus
maxime perosa: ad vescendum quidem maxime conueniens: Formam autem
gerit citrini coloris: frontem latam & cornua fert, ut nec venationi satis aptam sit,
nisi maximis, variisque laboribus. Metallum vero nullum, quam plumbum, Sar-
matia fert: non alia, quam Saturni causa: qui terram rigido infestat frigore. (127)
Salis autem maxima copia est, qua ceteræ longinquæ gentes vtuntur. Quod
maximum præstat toti regioni emolumentum: qua nulla regi ipsi maior in toto
regno gaza extat. Nam sub terra exiduntur ingenia salis saxa. Extra terram
autem aliud sal ex aqua decoquitur. Est & Sarmatia ferax & vberima tellus omni
genere fructuum, & quicquid ad pascendum humanum corpus expetit. Nunc
addenda est clarissima proles illustrissimi principis Vladislai, de quo antea dixi
mus. Is tres (ut quidam ferunt) vxores habuit, ex quibus quos suscepit fi-
lios, quorum vnus natus maior Vladislaus vocabatur, alter Casimirus. Vladi-
slaus autem post mortem patris regio insignitus fuerat imperio. Itaque Hun-
garie & Bohemiæ, & Poloniæ regnis præsidebat, vbi clarissima gesta militari

Donatur coro-
na ab impera-
tore Otton e.l.

Fertilitas
Podoliæ.

Hercynium
nemus.

Bisontes.

Vladislai
proles.

LII 2

manu

(126) Sit fides penes auctorem. Difficile enim
est, credere, Boleslaum tam malum fuisse oecono-
mum, & tam barbare magnificentum, prodigumque, ut
tot vasa aurea in puteum deicere & perdere iussit.

(127) Meliorem certe causam medicus, physicus in
rebus, asserere debuisset. Gaudet Sarmatia & auro &
argente in montibus Carpatijs, sed non eluduntur.

manu faciebat, ac imperium & Christianam religionem amplificabat. Nam regi Turcarum tantum terrarum depopulatus fuerat, ut & ante Constantinopolim castra metaretur: ubi dum seuerissima bella erga Turcas gereret, ac utraque pars crudelissimo conflictu decertaret, Pannoniæ, versis tergis, fugam dabant, ac regem cum paucis Sarmatiæ copiis in tanta hostium multitudine reliquerunt. Casimirus vero dux, Lithuanis & Russiæ præerat. Inde, dum casus regius genti notus fuerat, Casimirus per Sarmatias in regem declaratur, qui filiam ducis Austriæ, sororem Ladislai, qui regno Bohemæ & Hungariæ præsidebat, in uxorem duxit. Ex ea sex suscepit filios & quinque filias. Primogenitus vero Vladislaus vocatur. Hic adhuc iuuenis existens in imperium regni Bohemæ electus fuit, mira quadam animi magnitudine ac optimis consiliis pollens. Ob quod, dum Matthias rex Hungariæ decessisset, & regnum Pannoniæ adeptus est. Huic erat proximus frater, cui Casimirus, nomen paternum datum fuerat, qui summo ingenio ac prudentia claruit, tandem morbo inualecente perijt. At huic successit illius frustissimus princeps Iohannes Albertus, iam futurum toti orbi spectaculum. Is plurima illustria gesta militaria bello apud Tartaros ac ceteras gentes edidit. Post patris autem obitum regno successit, ubi, fauente illi prospera fortuna, regnum virtute sua & optimorum, doctissimorumque virorum consiliis, gubernat. Inclitus vero dux Alexander quartus natus regius est, cui fortitudine & mentis sublimitate parem tota Sarmatia vix tulit. Hunc ob eius constantiam Lithuani post mortem patris in ducem susceperunt, qui & maximum toti Sarmatiæ decus esse existimatur. Post hunc sequitur Sigismundus celebris princeps, qui paternam sequitur vestigia. Is multis egregiis gestis clareret, si illi aliquid felix factum aspiraret. Celeberrimus autem Fridericus princeps vitimum natorum locum obtinuit, qui, innata animi ingenua virtute, relinquens vanos principum tumultus & inquietam vitam, ad sedem tranquilliorē se contulit. Vnde episcopus Cracouiensis electus ad archiepiscopatum Gnenensem postea deuenit. Hi omnes, clarissimi quinque principes, hanc usque in ætatem, magnifice ac celeberrime vitam ducunt. Inter filias vero quinque, prima nupsit Georgio duci Bavarie: secunda Friderico Marchioni Brandenburgensi. Tertia duci Pomeraniæ. At duæ reliquæ innuptæ apud matrem vitam ducunt.

DE SANCTO STANISLAO EPISCOPO

Cracouiensi, Patrono Sarmatiæ.

Divus Stanislaus, vir magnæ apud Deum auctoritatis, totus Sarmatiæ patronus & signifer, natus anno salutis nostræ M. VIII. in rure quod Sczeppanowo vocant, nobilibus ac claris parentibus, quorum cura fuit in templis diuino seruitio incumbere, & Deum piis placare precibus. Is dum in iuuentutem deuenisset, patris monitu in celebre gymnasium, Lutetiam, deuenit, ubi optimarum litterarum studiis summam operam dabat: unde multis virtutibus floruit, sacro autem, diuinoque iuri præcipue insistebat: non ea, quæ huius ætatis iurisperiti quæstus causa solent, ut maiorum dignitatum honorem adipisceretur: sed ut, si quando locus, statusque, aut conditio sua ferre posset, ut tantum miseris, quantum potentibus, orphano, pupillæ iustitiam administraret, & unicuique æquo pondere, quod suum esset, iubente id lege, redderet. Tandem paternas sedes rediens, Cracouiam, inclitam Sarmatiæ urbem, deuenit. Illic ob virtutem & scientiam suam canonicali dignitate fungitur. Mortuoque annis, coelestis numinis providentia in præsulis sedem declaratus fuit. Hunc dum semper optimo ordine statum deferret, curabat sacram religionem ac diuinum cultum amplificare. Empto tandem rure a quodam milite, eoque mortuo, amici illius villam

Virtutes diui
Stanislai.

villam eandem iure hereditario a diuo præfule repetere conabantur. At ille testimonium huius stipulationis, emtionisque proferre non potuit. Nam hi, qui huius rei satis edocti fuerant, propter illorum potentiam latebant. Vir ergo sanctus orationibus ac ieiuniis incubuit, confususque summi Dei potentia, qua se iam diu munitum cognouerat, accedens ad tumultum defuncti militis, a quo rus illud emerat, & euoluto lapide & arena, pia & deuota oratione Deum obtestatur, & mortuum illum per quatuor annos in vitam reduxit. Eumque coram tyranno Boleslao, apud quem tale ius agebatur, constituit: adstantibus illuc suis aduersariis, ceterisque regni optimatibus: quo se emisse villam aperte demonstravit: iamque firmus Boleslaus foedo, turpique luxui insistebat, ac omnem in suas gentes perfidiam & tyrannidem exercebat: ac illustres viros, egregiosque ciues nefandis, dirisque suppliciis, excruciebat. Stanislaus vero Christi vates haud longè ad ferendum existimabat. Itaque regem intrepidus adiens, ut talibus ceptis desineret, illum obiurgabat. At ille magis in dies facinus exercebat. Tandem a præfule in sententiam excommunicationis ponitur, quare tyrannus Boleslaus, ignarus præfule, quid ageret, dimisit satellites suos, ut præfulem, quocunque esset loco, trucidarent. Eo tempore diuus Stanislaus in sacellum diui Michaëlis, quod super rupellam in Casimiri urbem conditum est, deuenit, gratissimum illic Deo offerens sacrificium: hunc in locum dum ministri regii deuenissent, iamque ter ingredi templum conarentur, ter iterum pulsi, diuina potentia in tergum cadebant. Id postquam ad regias aures deuentum fuisset, magno fremitu rex Boleslaus in sacellum properat: ubi sanctum præfulem iam sacrificia offerentem immani verbere ac seuerissimis ictibus trucidat. Tandem per ministros in frustra partitus, extra urbem deiecit, ut volucres illud vncis, rostris, diuellerent: sed, diuina sic agente providentia, aquilæ illic aderant, quæ pretiosum corpus in vnum collegerunt, summaque diligentia id seruabant, quousque ciues ipsum maximo, venerandoque ritu in rupella honorifice sepelirent. Tandem in numerum sanctorum relatus, ut præmissum est, in arcem regiam ad templum diui Venceslai deductus, in aurea tumba, multis miraculis corrufcat, quem populus multo thure ac precibus indies veneratur.

Diuus Stanislaus obiurgat regem Boleslaum.

Trucidatur a Boleslao.

DE CRACOVIA VRBE REGIA SARMATIÆ.

Cracouiam urbem regiam, inferendam, haud absurdum esse duxi. Nam celebris Germaniæ ciuitas est, teste Ptolemæo optimo, lucidiorique Cosmographo, qui eam Corrodunum appellat. Strabo autem Germaniam definit, quantum Rhenus & Albis in se clauferint. Nos ea causa sane non indignam urbem Sarmatiæ fore censemus. Hanc a prima eius origine repetendam satis dignam esse puravi. Sed ne prolixiori, ambiguaue oratione narrando fabulari videar, breuiter de eius situ quippiam narrare constitui. Cracouia igitur illustris vrbs Sarmatiæ, quam Poloniam vocant, ad ripam Istulæ, non longe ab eius fontibus sita est. Hæc a Craco, primo duce, condita fuisse, & ipsius nomine celebrata esse a multis dicitur. Hæc altis primum moenibus cingitur & propugnaculis & celsis turribus: post paruo muro & ob vetustatem ruituro simili. Tandem vallis ac fossis: ut imminentibus hostibus facilius aditus prohibeatur. Hæc quædam piscinariis aquis repletæ: quædam virgultis, frutice, ac graminibus virent. Post aggerem vero, qui valli imminet, annis non late fluens Rudiis dictus, totam ciuitatem circumluit. Hic rotarum orbem agit, qui cererem saxis conterunt & emolliunt. Deductus tandem per subterraneos cuniculos & cannas toti urbi satis vndarum præbet. Portæ urbis septem. In ea vero plurimæ ac egregiæ ciuium domus ac plurima ingenia templa. Præcipuum diuæ virginis Mariæ in medio

Mmm

vrbs

urbis extat cum duabus arduis, cellisque turribus. Sunt & illic multa monasteria, ubi multus deuotorum, religiosorumue patrum coetus fulget. Ad aedem namque gloriosissimæ Trinitatis, sic vocatam, est celebris ordo prædicatorum. In ea vero sacra æde multæ sanctitatis vir beatus Iacintus, nondum in numerum sanctorum relatus, magnis miraculis redolet, diui Dominici comes, qui adhuc uiuens tres mortuos in vitam reduxit. Ad templum vero sancti Francisci est ordo fratrum minorum non reformatus, ac cetera multa monasteria. Est & templum non longe a porta Istulæ, quod ad sanctam Annam vocant: ubi beatus Cantus, celebris huius urbis gymnasi doctus, multis miraculis & prodigiis fulget, quamuis nondum in catalogum sanctorum adscriptus sit. Hanc iuxta sacram aedem situm est ingens celebre gymnasium, multis clarissimisque viris pollens, ubi plurimæ ingenue artes recitantur, studium eloquentiæ, poëtices, philosophiæ, ac physices: Astronomiæ tamen studium maxime viret, nec in tota Germania (vt ex multorum relatione satis mihi cognitum est) illud clarior reperitur. Illic iam maxime Phoebus colitur, qui & eorum cruda eliminat ingenia ac polita reddit. Has aedes diuus Vladislaus, illustris Sarmatiæ rex, dum ex Prutenorum littorali Sarmatiæ gente saeuissimo conflictu victoriam duxisset (cuius quidem belli plurima clarissima monumenta hanc vsque in ætatem in arce regia, de qua paulo post dicemus superstant) magnis opulentis extruxit, libertatibus & stipendiis summis celebravit, nec incolæ urbis Sarmatico more viuunt, quos crudos & ignauos Sarmatas præci dixerunt. Sunt namque illic clarissimi ciues, virtutibus, prudentia, & comitate insignes, humanitatem & hospitalitatem liberaliter & familiariter erga quosque peregrinos offerentes. Vinctus illis splendidior, quam ceteris Sarmatis. Ex omni delicato genere cibi, potus illis frequentior est, aqua hordeo & humulo decocta. Is, quantum necessitas ferre potest, si immittitur, profecto nihil nature humanæ & ad corpus ipsum alendum conuenientius quicquam reperiri potest. Sub arce vero intra ciuitatem extat & aliud insigne collegium, ubi Academia iuris ac legum pollet. Ad urbis vero septentrionale latus adiacet paruum oppidum, nullis quidem moenibus cinctum, quod Clepardium vocant. Nihil digni scriptum in ea, quam egregia sacra sedes diui Floriani, strenui Christianæ fidei militis: quam diuus Vladislaus, de quo antea meminimus, canonicatu, ceterisque dignitatibus, ac muneribus refecit, & doctoribus, gymnasium artium regentibus, colendam reddidit. Rupes autem ac crepidines nimia altitudine erectæ, sic vt iam coelum sustentare videantur; tandem arenis, congestaque terra obductæ, ingentem collem efficiunt, qui ea parte, quæ in Boream tendit, urbi imminet, & ex alio latere niuosum Carpathum alte tumentem respicit. Quam collis partem insignis Europæ fluius, Istula, quondam Germaniæ terminus, alluit: qui ex Carpathi radice, paruo quidem fonte, profiliens, longius magisque tumet, ita vt iam vndarum auctus mole, quæ ex Pannonicis montibus sese in eum præcipitant, trabes & ingentia robora, variasque lignorum structuras deferat. Tandem, ubi imbris ac ceteris fluminibus magis tumuerit, rates ac onerarias naues secum ad Germanicum oceanum in sinum Codanum deducit, ubi trino vasto ore spumofus sese euoluens nomina deperdit. In eo autem colle primum est ingens templum in decus diui Venceslai, ducis Bohemiæ, conditum: ubi omnium illustrissimorum virorum monumenta ac sepulturae extant, multis opibus, variisque artibus exstructæ, marmoreo, alabastroque lapide exsculptæ, quas maximo ritu ac pompa celebrari consuetum est. In medio autem templi extat celebre monumentum, in quo clarissimus Christi miles, diuus Florianus, requiescit. Sunt & in eodem colle duæ sacra ædes, diui Michaelis & sancti Georgii. Post egregiæ nobilium curiæ ac sedes sacerdotum, qui noctu, dieque templa venerantur. Post primum ingens regia sedes maximis ac variis structuris condita, quæ

S. Hyacinthus

S. Cantus.

Laud academiæ Cracouiensis.

Incolarum Cracouiensium.

S. Florianus

totius regni Capitolium est, ubi tota regni gaza congeritur. Hinc principibus declaratur imperium, nam regalis corona hic maximis custodibus obseruatur. Extra collem autem est monasterium fratrum minorum religiosius ordinem seruans. Nec longe ab eo monasterio extat coenobium sacrarum virginum. Huic ex opposito ad pontem ipsum est insigne hospitale & sacra ædes sanctæ Hedwigis. Ad aliam vero Istulæ ripam extat clara ciuitas (quam Casimirum vocant) iam rege sic vocato condita, quam Istula, ubi sub arce regia se diuiserit, totam circumluit ac pene insulam reddit. Est in ea insigne sanum diuæ virginis Catharinæ, ubi ordo Augustinensium floret. Tum & templum quod ad sacrosanctum corpus Christi vocant, ubi canonici regulares inhabitant. Ac ceteræ aliæ sacra ædes. Extant & clarissima monumenta vetusti collegii iam insolita, quod illustris regina Hedwigis construxerat. Plurima præclara præter ea in his urbibus a vetustissimis temporibus gesta sunt per illustrissimos reges ac principes. Sed breuitatem imitati finem his imposuisse dignum statuimus.

IX.

STANISLAI SARNICII (128)

DESCRIPTIO VETERIS & NOVÆ
P O L O N I Æ
CUM DIVISIONE EIUSDEM VETERI
ET NOVA.

Adiecta est vera & exquisita Russiæ inferioris descriptio, iuxta reuisionem Commissariorum Regiorum. Et Lituoniæ iuxta hodoeporicon exercitus Polonici redeuntis ex Moschouia.

AVCTOR ad LECTORES.

*Lechia quidnam sit modo, quæue potentia sceptri,
Lit. Liu. Rur. & Prus. littora quæue tenet:
Scribunt iam multi, quo mente reuoluere possis,
At modo, quo cernas, dat tibi Sarnicius.*

SACRA AC SERENISSIMA
REGIA MAIESTAS

DOMINE DOMINE CLEMENTISSIME.

Uemadmodum a Maiestate vestra Regia delectus ac destinatus fui, ut situm inferioris Russiæ eiusque campestris desolata perlustrarem & reuiderem, id sedulo præstiti & feci. De qua re complura cum Maiestate vestra & verbis & scriptis egi, monstrauique omnia, quæ videbantur ad hoc propositum pertinere. Nunc vero ut

(128) STANISLAUS SARNICIUS, eques Polonus, celebris fuit scriptor historiarum, circa finem sæculi XVI, natus Lypsi in Russiæ rubra, ex familia CORVINORUM oriundus, quæ stemmate, ELEPHONTI dicto, utebatur. Scientiis operam dedit Regiomonti, aliisque in locis, vir suo tempore illustrissimus, de quo STAROVOLSCUS in centum illustri Pol. script. elogius, hæc memoriz prodidit: fuit illi

Mmm 2

magis

varium secundumque ingenium, quod nullis inclusum spaciis, per omnes fere disciplinas liberius euagaretur, essetque non vulgare aut nostri decus, si nura professionis litterariæ terminos substitisset, seque totum huiusmodi studiis, quibus in primis natus erat, missis sacris litteris, dedisset. Sædæ Calvinianæ fuit addictus, & sacro inter eos officio functus, Russiæ superintendens fuisse dicitur, quo se deinde munere abdicauit, & vt eques vixit.

magis promereret novis obsequiis gratiam Maiestatis vestrae Regiae, curavi (sumptibus non parcens) ut haec in planiore forma luculentius artificiosusque traderentur, adhibita arte geographica, & praecipuis, quae a litteratis hac in parte observari solent, ut etiam ab eruditissimis in aliis regnis, cum celebritate & laude Maiestatis vestrae, legi possint. Cumque ipse occupatus essem aliis negotiis arduis, usus sum ea in re opera eruditi & de litteris bene meriti viri, generosi domini Stanislai Sarnicii, amici mei non vulgaris, qui etiam am notus est Maiestati vestrae. Nam cum aliquot vicibus, libris in lucem editis, nomen & victorias Maiestatis vestrae, ut par erat, celebrasset, Maiestas vestra Regia eum pro cliente suo accepit, eique se benignissimum fore patronum declaravit, promissa ei gratia Regia, ut ex diplomate ei tradito liquet. Hic ergo, lustrationis meae typo accepto, effecit, ut non modo Russiae, sed etiam totius regni Maiestatis vestrae situs, hoc est Poloniae, Lituaniae, Prussiae, Livoniae, & quae paucis ante annis de Moscho Maiestas vestra recuperavit, exacte describeretur: ut uno quasi intuitu, veluti in tabella, a legentibus cerni possit: quam operam spero gratam futuram Maiestati vestrae & Reipublicae non inutilem, praesertim cum a nemine hactenus istud argumentum hoc pacto tractatum sit. Certe praecipuos olim Reges & Imperatores eiusmodi studiis mirifice delectatos fuisse, ac sumptus ad ea promouenda liberalissime suppeditasse, ex historiis constat. Cuius Regia Maiestas tua, haud postremum inter laudatos Reges locum obtineat, non dubium est, eam quoque pro sua ingenta clementia declaraturam, sibi hunc honestum conatum non displicere, neque in liberalibus studiis promouendis sumptibus parcere.

Datum Warsaviae primo Kalendas Mar. 1585.

Sacrae ac Serenissimae Regiae Maiestatis vestrae
Fidelis subditus

Ioannes Siemienius C. L.

vixit, tribunus Crasnostauientis factus. Rem familiarem eius quod attinet, non adeo bene, quam forte meruit, se habuit, id quod ex dedicatione ad inclitum regni senatum apparet, annalibus suis praefixa, huiusque tenoris: merces decemta laborum & oppressio pauperum, utrumque istorum est deservibile apud Deum, & utrumque in peccatis mortalibus & clamantibus ad coelum a theologis reponitur. Si nunc terra funiculum mihi non praebetis, postea non nisi una in lacum, & tribus in longum indigebo. Berozo, Iosepho, hylorico, pro merito erga rempublicam, simili quem ego Poloniae praestiti, statura aurea a suis donata fuit, vos mihi cespice terrae non respondebitis? Sed & apud nos Cullubco, Dlugoszy, episcopus opulentissimus donatus fuit pro historico opere, & vos me exhaustum servitio, quod reipublica impendi per annos decem, ita consensere patiemi? Starouolskius refert, maximam ei intercessisse cum LEONARDO GORECIO necessitudinem, qui scripsit de bellis Valachicis libellum, & de bello Gedanensium alium, qui una secum & domestica studia pertraxerat, & praecipuas quasvis Europae nationes, velut Achates, fidus, peragraverat. Quo anno SARNICIUS mortuus ignoramus, sed id circa finem ipsius saeculi XVI. accidisse, veri simile suspicamus. Non adeo apud suos fuit acceptus, ex odio, sine dubio, religionis. Scripta eius sunt sequentia.

I. Oratio pro lege electionis ad tres ordines regni: addita est deliberatio de bello Turcico & ratio creata. Papam. in 4. Cracoviae typis Matthiae Wierzbientz 1575. Dedicavit STEPHANO, Regi Polono. II. Synopsis brevissima annalium Polonicorum, qui propediem edentur, ab ASARMOTH, conditore populorum Sarmaticorum, ad LECHUM. in 4. Cracoviae, typis Mat. Wierzbientz. 1582. Dedicavit

uit Stephano Regi.

III. Annales, vel de origine & gestis Polonorum & Lithuanorum libri VIII. ab ASARMOTH, conditore populorum Sarmaticorum, ad LECHUM, & tandem a Lecho ad nostra tempora. in fol. anno 1587. sine mentione loci, sed sine dubio Cracoviae, sumptibus auctoris excussit. Dedicavit regni senatui.

IV. Descriptio veteris & novae Poloniae &c. quam hic suppeditamus, editore Ioan. SIEMIENIO, seu SIENINSKI, castellano Leopoliensi. in fol. Cracoviae. a. 1585.

V. Merrica Statutow &c. hoc est: Tabularium, seu Archivum statutorum & privilegiorum regni Polonae. Tom. I. II. in fol. Cracoviae. a. 1594. Dedicavit SIGISMUNDO III. regi Pol. & plurimis aliis proceribus.

VI. Campiductoriae libellus. Mentionem facit huius libri auctor in sua hist. p. 345. Nondum typis exscriptus putatur, sed, ni fallor, Venetiis splendide impressus, liber rarissimus.

VII. Topographia locorum, a Stephano & te, Moschis ademptorum.

VIII. Triumphus regis eiusdem carmine heroico. Huius libros & Starouolskius in elogiis laudat, sed iam vel non extant, vel non impressi fuere.

IX. Historia ecclesiastica, quam citat auctor Lib. VI. cap. VI. suae historiae, similiter nondum impressa, & forte perditam est.

De SARNICIO sermo est in praefat. DLUGOSZY hist. Pol. edit. 1711. Tom. II. p. 32. in Braunii indicio & catalog. script. Polon. p. 12. & 40. in catal. Bibl. Ludewigianae Tom. III. p. 1126 in SCHEERER hist. geogr. Polit. IV. 498. in Niesiecki de stemmatibus Polonis. IV. 40.

Sicuti theologiae fundamentum sunt scripta prophetica & apostolica, medicinae, Galeni philosophia, ita senatoriae facultatis subiectum, ut vocant, circa quod versatur, est historiae cognitio, & reipublicae bene gerendae scientia, quam complexus est Plato & Aristoteles. Fatentur autem viri togati, se plurimum iuvare in gubernandis rebus publicis cognitione historiarum, militares etiam viri non possunt dissimulare, eiusdem summam vim esse in castris totaque militia. Denique, ut praclare Cicero dicebat: ipsa est testis temporum, lux veritatis, magistra vitae, vita memoriae, adderem ego, parens immortalitatis. Nam ipsa efficit, ut morientibus nobis potior nostri pars in terris superuiuat, hoc est, fama bona, immortalitate tincta. Cum igitur undique sese utilitates huius diuinæ exercitationis offerant, merito apud Reges & Principes in pretio habetur. Iam si historia grata est cunctis, etiam ea, quae ancillantur historiae, hoc est, chorographia & chronologia, merito gratæ esse debent. Et omnino, sicuti Plato neminem ad suam scholam, qui prius non esset versatus in geometria & arithmetica: ita merito illotis manibus dicitur ad historias accedere, cui prius situs locorum, ubi illæ sunt gestæ, & ratio temporum, quando nimirum hæ acciderunt, non fuerint cognita. Ideo, sicuti commentariis Cæsaris, descriptio Germaniae & Galliarum est praefixa, ita ego descripturus res Sarmaticas, eiusdem Sarmatiae typum praemitto, adiuncta supputatione temporum, ut ita lector locorum & temporum cognitione suffultus, ad cognoscendam hanc historiam, rectius praeparatus reddatur, instructiorque ad eam legendam accedat.

Lans & necessitas historiae.

DE SITU ET AMBITU VETERIS SARMATIAE, EIUSQUE DIVISIONE, IUXTA VETERUM SENTENTIAM.

Quidebant veteres potissimum regiones suas iuxta decursus fluminum, ad quorum ripas degere consueverant, a quibus congregationes & societates hominum, tanquam provincias quasdam, appellare iam dudum consuetudo obtinuerat. Hinc pagorum cognominis origo deducitur. Nam pagus Graecis πᾶν, fons dicitur. Et qui ex vno fonte bibere & iumenta sua ad quare solebant, pagani cognominabantur, hoc est, societates hominum iustae magnitudinis, quae ad flumen aliquod & valles cum servis liberisque, pecoribus & adscriptis, adeoque tota suppellectili domestica, inhabitatum confederant, & non aliter ac corruales necessitudine quadam deincti, felicia & aduersa perpeti paratissimi erant. Hinc Cæsar in commentariis vniuersam Helvetiam in quatuor pagos diuidit, cuius appellationis vsus etiamnum ab eis retinetur, aucto tamen numero pagorum. In duodecim enim pagos posterius seculum, siue regiones, totam illam rempublicam diuidit. Communi igitur mori & consuetudini illius antiqui saeculi innitendo, veteres quoque Sarmatae & Sueui, a fluminibus potioribus & littoribus maris, regionibus suis & provinciis nomina imponere solebant. Vnde Ostrogorthorum, Tirangitarum, Tissigetarum, & Sueuorum nomina prodierunt. Nam Ostrogorthi populi dicebantur, qui ad Istrum inhabitauerunt. Tirangitæ, qui ad Tiram, Tissigetæ ad Tibiscum, Sueui ad Suetum, & sic de ceteris, sicuti mox ex declaratione inferiori patebit. Notitia autem huius historiae mire poterit iuvare lectorem, non modo ad intelligendam hanc, quam tradimus modo, historiam, sed etiam ad exponendos aliarum gentium rerum gestarum commentarios.

Pagorum & paganorum origo.

Nnn

VANDALI

Vandali a flu-
vio Vandalio.
Dicuntur & Vi-
nidæ, Venedi,
Veneti & Heneti.

VANDALI dicebantur populi, qui habitabant ad flumen Vandalum seu Vistulam. De his dicit Ptolemæus, quod maximam partem Sarmatarum occuparint. Et Procopius similiter eos maxima spacia ad Istulam occupasse affirmat. Vnde & Venedicus sinus a Ptolemæo, & aliis auctoribus, mare ad litus Prutenicum vocatur, eo quod gentes eius linguæ illas regiones etiam tum incolebant. Hi vero populi ab aliis Vinidæ, ab aliis Venedi, Veneti & Heneti nuncupantur; voce quidem nonnihil deflexa, sed re ipsa, ut liquido monstrabimus, una & eadem gens, Vandalica designatur, modo lector iudicium suum paululum suspendat, usque dum ad finem legendo decurrerit.

Marcomani a
flumine Mora-
ua.

MARCOMANI. Esi autem varie se torquent auctores, nomen Marcomanorum exponentes, tamen liquet hac voce populos illos intelligi, qui ad flumen Moruam habitabant, a quo etiam nomen sibi acquisuisse, sonus ipse indicat. Huius gentis Rex Marobudus celebratur a scriptoribus. Floruit vero iste Cæsaris Augusti temporibus, æmulus Harminii Ducis, quorum uterque ab initio illorum bellorum pro strenuis defensoribus Germaniæ sese gerebant. Et certe, nisi fata obstitissent, terribiles formidabilesque potentiae Romanorum fuissent.

Suevi a fluvio
Sueuo nunc
Sprea.

SVEVI populi, qui ad Sueuum, quem hodie Sprea nominant, habitabant. Flumen hoc oritur ex montibus Sudeti, duobus miliaribus a Budisino vrbe Venedorum Germanicorum. Hi populi etsi Germanis adnumerantur, tamen cum Sarmatæ populis, ob quandam necessitudinem, sese coniungebant, & commilitabant Sarmatis in pugna Carnutana, contra Romanorum Imperatorem, Antonium Pium, in finibus Boemicis, quo Marobudus, illo tempore Augusti, sedes suas ex Moravia transfulerat: attestante Suetonio in vita Augusti. Et eo tempore, eaque occasione linguæ nostræ usum voluit plerique, usque ad Albis ripas, translatum fuisse, de qua re vide plura in historia nostra.

Gotthi a fluvio
Gutalo nunc
Odra.

GOTTHI vel Guthones, pagus & provincia Sarmatica habitantium ad Gutalum flumen (sic enim ad Plinium vocat.) Ideo Guthones & Gotthi a Gutalo vocantur. Nunc Odra dicitur. Extendebantur colonie eorum Codanum sinum versus ad occidentem & septentrionem, ubi est Gedanum, quem, inquam, sinum etiam a Gotthis nominatum esse, doctiores & eruditi viri tradunt: sicut ipsa vox indicat. Sed & Bidgostiam, & Gedanum ipsum, a Gotthis etymon suum trahere syllabarum ipsa compositio indicat. Nam Bidgostia, habitationem Gotthorum significat. Ad orientem vero progrediendo, habitatio eorum extendebatur per montes Sarmaticos usque ad orientales Gothos, qui Getæ etiam & Ostrogothi dicebantur. De his tradit Cornelius Tacitus inquit: trans Ligios Guthones regnant. Parebant enim Sarmatis & tributum eis pendebant, ut aperte idem Cornelius tradit. De iis latius lib. 4. historiæ nostræ.

Varini a fluvio
Varta.

VARINI pagus & populi Sarmatiæ, qui ad flumen Vartam, citra & ultra Posnaniam, habitabant. Quam autem nomen Varinorum cum nomine Varta, sicut Guthonum cum Gutalo conformè sit, nemo non videt. Sic descriptio situs locorum utriusque gentis, cum descriptionibus veterum, ne pilo discomuenit. Meminit Varinorum Cornelius Tacitus, lib. de moribus Germaniæ: Reudigni, inquit, Varini, & Eudoses, fluminibus aut silvis muniuntur. Et secundum Chronicon Germanorum, Pomeraniam tenere Rugii, Auiones, & Varini: sed Varinos expresse dicit Cornelius flumine muni. Nam Varta flumen cum Prosna speciem insule efficit, sic Odra cum eadem Varta.

Avarini ad Nar-
uam fluuium
habitantes.
Cistoboci ad
Bogum flumen

AVARINI populi ad Naruam flumen, quod Istula copulatur infra Varsaviam, habitabant. Expositores Cornelii Varmiriam in Prussia, a Varmis esse dicunt, existimant. Differunt ab iis Auares, Vngarorum progenitores.

CISTOBOCI. Cistobocos aliquoties Ptolemæus meminit. Et Cornelii Taciti expositores ad Bogum flumen eos collocant, & ab eo denominatos esse scribunt.

scribunt. Nec remota est compositio a Bug Cistoboci; & cisto significat mere vel sincere Boci, id est, ipsissimi. Nec procul eos ab Iglionibus Vilenensibus habitasse tabulæ Ptolemæi monstrant. Plinius autem agnoscit Sarmatas ad Bugi ripas habitasse. Qua de causa eosdem inter Sarmaticas provincias, seu pagos, collocamus.

TIRANGITÆ pagus vel provincia Sarmatica. Nam Ptolemæus expresse Tirangitas Sarmatas vocat, qui ad Tiram, seu Nestrum flumen, habitabant. Quod autem a tirare, id est, trahere arcum, voce Italica, dictum esse putant quidam, non possum assentiri. Nam ab Quidio flumen hoc Tiras vocatur, et sæculo illo nondum lingua Latina in Italicam degenerauerat.

TISSIGETAS Ptolemæus populos vocat, qui ad flumen hoc habitabant, quem nostri hactenus Tiffam similiter appellant. Euincitur igitur inde, nostram linguam in usu fuisse illis in locis, illo adhuc sæculo. Neque enim nostrates eam appellationem a Græcis Latinisue hauserunt, sed Latini a nostris.

OSTROGOTTHI provincia Sarmatica, seu pagus habitantium ad Istrum & ostia eius, quem hactenus Vistrum Slavi vocant. Expresse autem Ovidius se exulasse dicit apud Sarmatas. Ergo Thomos, vrbs nobilis exilio poetæ, ad ripam Istri, Sarmatarum colonia fuit, ubi nunc Kilia, Achillis nomen resonans. Et Plinius aperte ostium Istri, quod Calostomum vocant, Sarmatis tribuit. De hac re latius in historia nostra.

VISOGOTTOS quos Ptolemæus Gythones vocat, Cornelius etiam, eosdem electrum, quod Glassium vocant, colligere ad Balticum mare, tradit. Proinde commentator præcipuus Cornelii Taciti inquit: Gothini, Gottones, partes sunt Gothicæ gentis, quæ late compleuit latus Balticum, utramque ripam Istulæ. Et prioris recte mihi videntur exponere, & proprie Visogothos, id est Vistulæ Gothos, sicuti Ostrogothos, Gothos, qui ad Istrum habitabant. Nam expositio illa, Vest & Goth, iam confutata, locum non habet. Quanquam et Vistulæ Gotthi septentrionales quoque sunt, & septentrionales, vel Vestgotthi, possent dici.

TANAITÆ, qui ad Thanaim flumen Sarmatæ incolebant, sic vocabantur. Sicuti et Renisarmatæ a Berofo, qui viciniore erant Reno, vide historiæ Babylo-nicam.

CYMBRI celebratissimi et antiquissimi erant Sarmatæ, qui ad Cymerium Bosphorum, ubi nunc est Capha Oczakouia, inhabitabant. Horum volunt esse posteritatem illos nostros Cyrkafios. Homerus de Cymeriis subinde meminit. Meminerunt tandem historici Cymbrorum, qui ante Christi aduentum maxima bella in Italia excitabant. Vnde nomen Cymbricæ Chersones: sed utrum isti ab illis, an illi ab istis orti sunt, dubium hoc discutitur in hac historia.

PEVCINI veteres proprie, ubi nunc est Smolensko, sedes suas habuerunt. Nam Ptolemæus Borysthenem ex Peucinis montibus derivat. Borysthenes autem oritur non procul a Smolensko, quam sententiam adiuvat et etymon vocis. Nam πεύκη pinum Græcis significat, præpinguem resinam. Porro loca illa ubi est Smolensko, et Polocko sunt admodum referta pinetis. Quin et Pinsko ad eandem vim denominationis Peuciporum devenit. Quod autem insula illa, quæ in ostiis Danubii, Peucaen quoque dicta est, inde reor factum esse, quod incolæ Smolensko, Pinsko, et Przypiecz, prono flumine Neprædabile est delatos fuisse usque ad illa loca, ibique colonis deductis sedes suas fixasse. Bernhardus Vapourius existimat eam gentem, quam hodie Rieczniegos vocant, non remote ab illis locis, esse reliquias veterum Peuciporum. Alii eos, qui vocantur Pokucie, intelligunt, utramque autem sententiam et situs loci vicinus, et vis cognominis comprobant. Syrmus rex Peuciporum, qui Alexandri magni temporibus floruit, iis in locis, ubi nunc Besarabia, quos Polonios vocant, imperabat. Nam quia Syrmium, ubi illud concilium postea celebratum fuit, adiacet Danubio, itaque haud difficile ei fuit,

Tirangita, ad
Tiram fluvium
seu Nestrum.

Tissigeta ad
Tiffam fluvi-
um.

Ostrogothi ad
Istrum fluvium.

Visogotti ad
Vistulam flu-
vium.

Tanaitæ ad
Thanaim flu-
vium.

Cymbri ad cy-
merium Bos-
phorum.

Peucini ad
Smolensko.

prono flumine prouincias illas, quæcunque spectant ad Danubium et ostia eius, imperio suo adicere. Complura ea de re, digna consideratione, libro secundo attulimus.

Bastarnæ vbi
nunc Podgo-
rzi.

BASTARNÆ Sarmatica prouincia, vel pagus, in ea parte Poloniae, vbi nunc sunt, qui vocantur Podgorzi: sed porrigebantur secundum fines Daciae. Ideo Procopius et alii veteres eos ponunt ad latus Daciae septentrionale. Dacia autem proprie fuit, vbi nunc est Transylvania. Cui rei et Iouius in sua historia astipulatur.

Ligii inter Via-
drum & Bohe-
micos montes.

LIGII prouincia Sarmatica inter Viadrum et Boemicos montes, quos Vandalicos Dion vocat. Ea nimirum Silesiae pars, vbi est Legnicium oppidum. Ideo Legnicii etymon a denominatione Ligiorum scriptores Germanici deriuant.

Quadi prope
Nissam.

QVADI. Positis terminis Marcomanorum ad flumen Morauam, et Ligiiis populis, infra montes Vandalicos seu Boemicos, vt modo dictum est, quicquid in medio est, Quadis est tribuendum, vbi est Nissa et Ducatus Opoliensis. Non assentior quibusdam expositioribus Cornelii Taciti, qui etiam locum, vbi est Petricouia, quo heroes Polonorum ad comitia veteri instituto confluere solebant, in ipso umbilico Poloniae, Quadis tribuunt. Ita enim Marignis, Gothis, Ossis, et Buriis, qui Cornelio attestante, terga Marcomanorum et Quadorum claudere debebant, nihil retro spatii relinqueretur. Affirmant autem, Quados cum Iulio Caesare aliquando conflixisse, quod forsan contigit tempore Heluetici belli, quibus sese certo foedere copulauerant.

Marigni sub
montibus Sar-
maticis.
Sidoni vbi est
Szydlovec.

MARSIGNI populi Sarmatici sub montibus Sarmaticis.
SIDONII, hos Ptolemæus ponit, vbi est Szydlovia et Szydlovec. Nec sono vocis admodum discrepat Szydlovia a Sidoniis. Isti cum Desiderio, Rege Longobardorum, in Italiam ingressi Asidonem urbem, quæ postea Cosse dicta est, fundauerunt. Delata hæc fuit successu temporis a Carolo magno, cum eam a Saracenis vindicaret, vt Anius Viterbiensis, scriptor Italicus, memoriae prodidit, vbi expresse hoc Polonis tribuit in commentariis in Berosum.

Ossi ad flumen
Olsam.

OSSI populi Sarmatici, quos Cornelius Tacitus penes Gotthinos ponit, propemodum ad flumen Olsam, quod cum flumine Moraua miscetur. Nec remota est vox Olsa, & Ossa, littera l saltem in s mutata. Est & in finibus Prussiae Ossa flumen sed forsan, posterioribus temporibus, bellis detrussæ erant ad istum angulum Prussiae.

Burii extremi
Silesiorum.

BVRII penes Ossios prouincia Sarmatica. Descriptiones situs loci planè conueniunt cum Varka oppido & Varfauia. Et vox Burii & Varka non variant, nisi littera b, in u, vsitato more, conuersa. Ptolemæus sane, in suis tabulis, eodem loco eos reponit. Et Cornelii Taciti præcipuus commentator hoc idem iis verbis innuit: Burii, inquit, extremi sunt Silesiorum, versus Istulam, & porriguntur Toruniam. Meminit etiam Dion historicus Buriorum in historia Traiani: contra quem vna cum Dziurpaneo, Rege Dacorum arma sustulerant. Latius hæc in historia nostra reperies.

Rugii, vbi nunc
Pomerania.

RVGII populi: hos inter Viadri & Vistulae ostia Ptolemæus collocat, vbi est modo Pomerania. Ostensum est autem Gutalum, seu Viadrum, a Guthonibus seu Gothis esse dictum, eo quod domini & possessores eius ripæ erant. Cum Rugiani inter vtramque gentem Sarmaticam in medio habitarent, crediderim eos ad supplementum eorum pertinere. Affirmant autem commentatores Cornelii Taciti, Rigenfes in Lituonia, ad ostia Rubonis, vel Dunæ, a Rugiis originem suam ducere, esseque eorum colonias. Odoacer princeps bellicosus, vastator Italiae, sub tempora Gotthorum, ante mille annos dicitur prodixisse ex ea gente. Ideo Dlugofius, historiographus Polonorum, Odoacrum Polonum facit. Siquidem & nunc illæ regiones Pomeranicae obnoxiae sunt Polonis; antes vero prorsus dinominis regum Poloniae erant. Commemoratur tamen in historiis, Rugianos vna cum

eum Gothis militasse, & Gothis excedentibus ex Italia, etiam Rugii in eorum castris connumerantur. Grammaticus autem historicus eadem de causa, Cassubios etiam ante aduentum Christi eodem in loco, id est, ad litus maris illius Baltici, habitasse affirmat. Sunt autem Cassubii gens stirpis Polonicae.

SCYRI etiam prouincia Sarmatica. Nomen credo hæsit in Seyriciis, qui sub montibus Carpati ultra Cracouiam habitant. Plinius lib. 4. cap. 13. Scyrorum meminit, quidam, inquit, hæc habitari ad Vistulam vsque fluium a Sarmatis, Venedis, Scyris, Hiris, tradunt. Scyros vna cum Gothis, etiam ex Italia emigrasse memoriae proditum est.

HIRROS Siradienses crediderim esse.

CAUCHI iidem forsan, quos Cassubios nostri vocant, aut Culautenses.

PACINACES ad Borystenem statuunt. Auctor supplementi Carionis cum Borsinis eosdem esse putat.

ERULLI: Isti quoque ad Istrum habitabant. Primi ii religionem Christianam publice amplexi sunt inter eas gentes, vt tradit historia ecclesiastica. De horum leui armatura quædam Iornandes tradit, libro de rebus Geticis. Hi Corales ab Ouidio forsan vocantur.

GEPIDES pagus Sarmaticus ex stirpe Gotthorum, qui habitauerunt ad Vistulam flumen, & cognominati sunt hoc nomine a tarditate ingenii & pigritia, vt Procopius tradit. Habitatunt olim ad Syrmum in Pannonia. Celebratur Rex Gepidarum Ardarichus, cuius opera Athilla, rex Hunnorum, in multis præliis vsus est feliciter, sed postea reliquias exercitus Athillæ deleuit. Vbi Scepulum est, ibi sedes eorum statuunt. Sed quod Gepidarum nomen Lituaniis quidam recentiorum tribuunt, non video, quo pacto id cum sententia veterum quadret. De his latius in ipsa historia. Vbi etiam illa opinio discuitur: an Germani Scepulenses sint reliquiae stirpis Gepidarum. Et Germani, qui degunt in Transylvania, vtrum sint reliquiae Gothicae stirpis, quemadmodum vult auctor supplementi Carionis.

BESSI, Bessorum pars hæsit, vbi sunt montes Biesczady a Bessis cognominati.

DUCLEOTÆ adhuc oppidum est ad radices montium Sarmaticorum de nomine illorum Ducla dictum.

BICEN ipsissimi Sarmatae erant ad Mæotiden, sed colonias eorum transportatas esse, metu bellorum, in illud territorium, vbi est Biecz. Et nomina Bicen & Biecz sunt sibi cognata.

IAZYGES: Ptolemæus triplices gentes in Sarmatia ponit: maximas, mediocres & mediocres. Inter medias autem Iazygas recenset. Expresse autem Sarmatas vocat Iazyges illos, qui Euxinum versus porrigebantur. Nomen Iazygum significat iugum vel par boum, ab ἴος ζυγός id est, tantum par boum. Videmus enim hæcenus, Podlacios, vbi eorum præcipua sedes erant, tam facilem agriculturam habere, vt colonus vnico iugo boum contentus sit, ad exercendum commode agellum suum. Fuerunt alii Iazyges, Metanastæ dicti, eo quod vna cum familiis superatis montibus Carpati ad Tibiscum, vbi nunc Vngaria est, commigrarant, ibique sedes suas fixerant. Horum reliquias adhuc extare audio, & loquuntur corrupto sermone Slauonico seu Sarmatico. Et vocantur etiam ab accolis Iazynges.

ASCAULES hic alicubi, vbi est Sochaczouium, Louicium ad flumen Bzura reponuntur. Dicuntur autem Ascaulistæ illi agrestes, qui tibias cum sacco inflare solent. Musicorum genus vile. Forsan quod locus ille multos tales alebat, quod etiamnum non insolens est in illa prouincia. Et Ptolemæus saepe agnomina & prænomena loco propriorum nominum ponit, vt Iazyges, Agatyrsi, Ichtiophagi & Anartophracti &c.

ANARTOPHRACTI, id est, inopia panis laborantes. Nam α est priuatiua particula

Scyri sub mon-
tibus Carpathi.

Hirri Siradien-
ses creduntur.
Cauchi Culauti-
enses
Pacinaces ad
Borsinensem.

Gepides ad
Vistulam flu-
men.

Bessi ad mon-
tes Biesczady.
Ducleotæ ad
montes Sarmati-
cos.
Bicen ad Biecz.

Iazyges in Po-
dolia.

Ascaules vbi
est Sochaczou-
ium.

Anartophracti
ob inopiam pa-
nis ita dicti.

particula & *ἄρτος* panem denotat. Et verisimile est. Nam inhabitabant illud solum lapidosum arenosumque, quod est inter Podlasiōs, lazyges, & Isthiam. Admodum sterilis est illa prouincia.

Lutii ad Lutomirsko.

LVTII reponuntur, vbi oppidum non ignobile Lutomirsko. Et sonus vocis cognatus est cognomini oppidi.

Burgiones ad Lublinum.

BVRGIONES fere reponuntur vbi est Lublinum, ab iis Burgundiones ortos esse volunt, gentem bellicosam, qui copulati Vandalis, Gallis, superioribusque Germanis mouerunt bella atrocia.

Antæ cum Romanis sententia.

ANTÆ natione Slavones erant, sed cum Romanis contra suos sentiebant, ideo Antæ, id est contrarii vocabantur.

Borvsci ad finem Balticum.

BORVSCI qui & Carbores, primo septentrionem incoluerant, vicini Moschis, tandem ad sinum Balticum progressi confederunt, vbi est ab eis dicta Borussia. Non desunt, qui eos ex Asia huc commigrasse dicant. Notum est in historiis nomen Prussiar, Regis Bythinæ.

Hermunduri ad montes Boemicos.

RVSSI & ROXOLANI vicini erant Boruscis.

HERMVNDVRI ad montes Boemicos, ex quibus Albis oritur. Sed Du brauius, scriptor Boemorum, lib. 1. conuincit errati Cornelium Tacitum ea in re.

SVDINI in Prussia reponuntur. Ferunt autem eam regionem opulentissimam fuisse, sed iam deletam propemodum ad internecionem a Cruciferis ordinis Theutonici. Iamque maximas siluas enatas, vbi olim degebant.

SCANDIA, de hac insula multa a multis inter veteres auctores referuntur. Ideo malo de ea aliorum sententias referre, quam meum iudicium, aliis obtrudere. Iosephus Meletius in Venetorum editione Ptolemæi, in tabula nona Europæ hæc, inquit, regiones: id est, Prussia, Liuania, Lithuania, &c. in tabula Sarmatiæ Europæ ab antiquis (id est historicis & geographis) numerabantur. Et videtur hæc narratio firmo niti fundamento. Nam si in mari Sarmatico innatant & ab eo cinguntur, necessario & ipsæ ad Sarmatias pertinent. Glareanus vero in geographicis: Dothlandia insula, Scania insula, quam hodie Solandiam vocant, at Plinius, inquit, lib. 4. cap. 14. Scandinauiam vocasse videtur, aut saltem vicinam Daciam. At enim, ab incolis nominari alterum mundum. De Dania autem sic idem auctor: Daciam Transyluaniam vocant. Est autem longe alia ab eâ, quam non recte hodie Daciam vocant, cum sit Dania appellanda, vulgo Dan marck ad Cymbricam Cheronesum. Meletius vero: Dania sic dicta a Dano Rege, Gothlandia quasi bona terra, Scholandia, id est, amoena terra, Northuegia, id est, septentrionalis terra, Findlandia, id est, pulcherrima terra, Glorandia, id est, virens terra, Isthlandia, id est, glacialis terra. Hæc habentur in charra hydrographica: Tile, Scandiæ insularum vltima, septentrionem eundo, a veteribus poetis & scriptoribus vocatur. Et Polonico sermone Tile significat vltimum, vel eatenus, quia vltima terrarum credebatur.

ROMANI sicuti de regionibus orientis, ita de istis septentrionalibus insulis mirabiles fabulas sparserunt in vulgus. Inter quos Cornelius Tacitus ita propinquas dicit coelo, vt ibi iam possint solis labores exaudiri, & fridores rotarum eius. Formas Deorum istuc videri, homines monstrofi aspectus, & lapides gemasque precipuas. Hoc vero eo consilio faciebant, vt inde gloriolam apud suum vulgus aucuparentur, se nimirum deuicta ac debellata Germania, adeptos tales terras, quæ iam veluti suburbium coeli viderentur, ob talia et tanta miracula.

DE

DE LIMITIBUS VETERIS SARMATIÆ

Addam hic descriptionem finium Sarmatiæ, iuxta seriem temporum, incipient a temporibus Augusti Caesaris.

Florus lib. 4. cap. 12. scribit, Augustum cum legatis Sarmatarum Getarumque pacem sanxisse, fœdusque percussisse iis conditionibus, ne ripam Danubii transcenderent. Ideo ad Lucillum literas scripsit, vt aduersus Sarmatas ripam tantum Istri meretur. Huic sententiæ suffragatur Ouidius. Nam Lucillum laudans inquit: hoc duce ripa Istri tuta fuit. Porro occidentalis limes fuit Albis flumen. Nam Strabo & Suetonius aperte dicunt, Romanos, occupata Germania, Albim noluisse transcendere. Imo Sueuos, qui illa loca occupant, Cæsares transfulerunt ex iis regionibus, ne præberent ansam cum Sarmatis.

Traiani & Adriani temporibus, pontus in Danubio ad Nicopolim erectio, indicat Romanos Danubio imperium suum in Europa finire voluisse, sicuti Euphrate ab ortu, & Nilo a meridie.

Bellum Sarmatarum, Aurelii Antonii cum Sarmatis & Squadis, ad fines Boemiæ, & stationes legionum Romanarum, auctorum scriptis concelebratæ, indicant, qui fuerint tunc fines eorum, pro quibus dimicatum est.

Dion, Seueri temporibus historiam suam, scribens, dicit Albim flumen oriri ex montibus Vandalicis, siue Boemicis, qui & Sudeti vocantur. Vandalos autem fuisse populos natione Slauos, viginti argumentis probatur a nobis lib. 4. annalium.

Temporibus Theodosii, cum lites non parue motæ fuissent de finibus inter nostras gentes & Germaniæ Duces, exercitus Saxonici & Turyngici collocati erant inter Albim et Viadrum, ad tuendos limites et arcendas gentes Sarmaticas.

Caroli Magni temporibus, affirmante Blondo, Crantio, Bonifinio, Einhardo, ad Albim flumen præsidia contra Sorabienies collocata fuere. Et hæcenus Sorabi et Vandali incolunt illas regiones ad Albim, qui nostra lingua vtuntur.

Orthonis tertii temporibus Boleslaus Chrobri, Rex Poloniæ, Herculem imitatus, pro gadibus iniecerat tres columnas ad confluentem Albis et Salsæ. Ad hæc institutio Marchionatus Saxonie indicat, metas limitum istuc tunc fuisse. Nam Brandenburgensis postea, prolatis in septentrionem Germaniæ finibus, institutus fuit.

Henrici tertii temporibus inceptum fuit a Criuousto Rege bellum ad fines Boemicos, et finitum in campo Canino ad Vratislauiam. Cum Boemis enim Poloni tum limites habuerunt ab illa parte, non cum imperio.

Girca tempora Henrici Septimi diuulsæ Poloniæ vires ob dissidia Ducum Boleslaidarum, ansam præbuerunt vicinis Regibus et principibus attrectandi fines eorum. Vnde consequutum est, vt, vndique accisis finibus, limites Poloniæ intra octo cruces hæserint, quas scriptores nostri ita consignant. Prima ad Pakosc, quæ nos a Pomerania diuidit. 2. ad Pys a Prussia. 3. ad Zebrow a Lithuania. 4. ad Podhaice ab orientali Russia. 5. ad Chocim a Valachia. 6. ad Scepusium a vicina ei Vngaria. 7. a Sicow a Silesia. 8. a Zbasin a Marchia. Hæ crucés a nobis in typo Sarmatarum apertius rubro expressæ sunt.

Hæc ita iam admitti possent de vetustioribus limitibus, nisi dissidium illud Ptolemæistarum et Cornelistarum obstaret. Nam sequaces Ptolemæi adducunt auctoritatem ex eo scriptore, vbi dicit: Germaniam terminari ab ortu Istula tentus. Vnde Glareanus non postremus geographorum deceptus, ante triginta annos scribens, Germaniam veterem hic statuit, ad eaque absurda deuenit, vt diceret:

0002

Germaniæ

10.
Sub aduentum
saluatoris.

110.

163.

247.

383.

810.

1000.

1103.

1300.

241
 Diffidium inter sequaces Ptolemæi & Cornelii.
 Germania, inquit, non postrema pars sub victorioso principe Sigismundo Rege Poloniae degit, Poloniam ipsam intelligens. Hunc sequutus D. Cromerus adhuc clarius eadem absurda simpliciter affirmans, hic, ubi est minor maiorque Polonia, ante Constantinum Magnum, Germanos habitasse, qui error a me lib. 3. est abunde confutatus.

Nam Cornelius Tacitus, homo Italus, cui melius, quam Ptolemæo Alexandrino, res Sarmaticæ notæ erant, vicinior enim istis regionibus fuit hic, inquam, auctor, ex professo Germania statum describens, non ausus est dicere Germaniam à Sarmatia Istula dividi, ut Ptolemæus dixit, sed inquit Germaniam dividunt montes Sarmatici et mutui metus. Forsan enim tum ab utraque gente ita infestis animis de limitibus decertabatur, ut neutra pars libera a metu et formidine, semper hostem sibi collo imminere cum ferro et igne putaret. Et aperte addit, quod illo ipso tempore Sarmatæ tributum imponebant Gotthis populis, quo eis liceret in regionibus Sarmaticis, quæ ad Botmiam vergunt, ubi est Opava, montes Tarnouienfes, metalla fodicare & conficere. Vocanturque illa loca à Ptolemæo Sydirorichia.

Nec difficile observatu, vndenam Ptolemæo hic error obrepserit. Nam iuxta dictum: Dato vno inconuenienti cetera inconuenientia sequuntur. Quia in tabula descriptionis Germaniæ Istulam vsque ex montibus Boemiis deducit, ideo in limitibus fanciendis errorem commisit. Et regiones quidem à Sarmatis possessas eis non adimit, sed profuenta Istula aliunde et aliorum detruens posteritati materiam erroris grauissimi relquit. Non desunt enim etiam ex nostris, qui populos nostros in suspicionem apud vicinas gentes adducant, ac si has terras, non ut patriam, tanquam legitimi possessores, inhabitarent, sed quod aliunde vententes in alienas possessiones inuolarint. Cum pro fundamento geographico inconuulsibili semper accipiendum sit illud a me toties reperiuntur pronunciatum: quicquid est inter duo maria Sarmatica, Euxinum, inquam, Balticumque mare, et montes Sarmaticos, id Sarmatiæ nomine censeretur debere. Sic Sarmatia Asiatica cum Europa contigua et confinis semper fuit, etiam Glareano attestante, flumine Tanai tantum eos distinguente. Nota sunt etiam vetusta nomina vrbiũ in vicina Germania: Lubecum, Rostokium, Starogardum, Zgorelecium, seu Brandenburgum, quæ prorsus sonum reddunt linguæ Polonicæ. Sic montium Sarmaticorum parte ab altera: Kossice, Liska, Sklane, Tarnaua, Tokai, Igniecz, quæ in memoriam reuocant, qui olim possessores fuerint priscis temporibus illarum regionum. Sed de istis latius in ipso opere annalium.

Quidius Ponticum mare Sarmaticum vocat. Mare autem quod Daniam & Vistulam alluit, Sarmaticum Oceanus à Ptolemæo nominatur. Sarmatæ autem populi erant, quicunque lingua nostra vruntur Slauonica, heet Veneti interdum eis admissabantur.

INDEX

INDEX TABULÆ SARMATIARUM SIMULQUE VRBIUM, MONTIUM, FLUUIORUM, SYLVARUM, SOLITUDINVM ET ALIORUM NOBILIVM LOCORVM, QUORVM SITVM ET DISTANTIAM, SUMPTO NUMERO LONGITUDINIS ET LATITUDINIS FILO A NUMERO AD NUMERVM INSTAR CRUCIS AD LATERA TABULÆ DUCTO, ET RITE APPLICATO, INTERSECTIO INDICABIT.

	A			
	Latitudo	Longitudo	gradus.	minuta.
ALLA fluius	51.	1.	43.	4.
ANGEBURG	55.	5.	44.	1.
ALLENBURG	55.	5.	44.	4.
ALLENSTEIN	54.	11.	58.	8.

B.

Latitudo. Longitudo.
 BALICE 50. 10. 41. 16. quarto lapide a Cracouia, seu vno milliari Polonico. Villa, in qua superbo sumptu aula extructa, e longinquo cernitur. Opus inter miracula reponendum. Estque locus natalis Bonerorum gentis spectatæ nobilitatis, & optime meritis de republica Polonorum. Insigne gentis, est liliorum flos, vulgo Hiberida dictum. Sunt enim veluti des armes (permitte me sic loqui) regni Galliarum. Nunc est possessor pagi Magnificus D. Nicolaus Firley, Castellanus Biecenfis, paternarum & maternarum virtutum ipsissima imago.

BETIGOLA	56.	210.	47.	6.
BERSARI	56.	8.	44.	4.
BELDE	55.		40.	4.
BUTAV	55.	2.	43.	3.
BRUNSBURG	55.	6.	43.	3.
BRODNICA	54.		43.	
BIDGOSTIA	54.	2.	53.	10.

quæ & Varmia dicitur, sita est fluium Prussia.
 hæc Germanice Strasborg dicitur.
 Ad confluentem flumen Brda cum Istula.
 A Vladislauia sex milliariibus distat.

BRZEG 51. 12. 39. 10. Vrbs ducalis & colonia Polonorum: sed & ii, qui nunc supersunt principes, de stirpe Piaſtonum Polonicorum Regum descendere dicuntur.

BRDA fluius	54.	2.	41.	5.
BRESBURG	54.	5.	41.	5.
BRANDEBUG	55.	8.	53.	6.
BOLO fluium	54.	2.	41.	
BRATIM	54.	4.	43.	3.
BEREZIN fluius	55.		51.	
BORISSOVO	56.		55.	

Ad flumen Borystenem oppidum est. Existimant autem quidam ab hoc oppido flumen etiam Borystenem nuncupari. Oppidum autem conditum fuit a Borisso quodam duce Russorum. Nec raro contingit flumina ab oppidorum nominibus dici, ut Odra fluius ab oppidi denominatione dictum esse tradunt. Ad hoc oppidum vsque Borissou Moschus fines suos extendi affirmat, contra Lituania Olgerum ducem fines magni ducatus protelasse vsque ad Mozaisko, constanter asseuerat.

BZURA fluius 53. 6. 42. 8. infra Louicium, ubi sunt nobiles bisontum venationes, locus ille & silua vocatur Viskitki.

Ppp

BRZEZIN Y

BRZEZINY 53. 42. Oppidum amplissimum egregiis artificibus refertum. Et est domicilium spectatæ nobilitatis Lassocorum.

BVG fluvius 53. 6. 43. 8. Commentatores Cornelli Taciti populos veteres Cistobocas, ab hoc flumine Bug dictos esse, tradunt, eo quod isthic sedes patrias habuisse feruntur. Et vox cognominis Cistobocorum non dissonat a denominatione Bug.

BRZESIE 53. 8. 47. 7. Ciuitas populosa, ad confluentem Bug & Muchanec in ipso triangulo, triquetram figuram efficiens.

BUZAC 49. 10. 48. 6. vetustæ & claræ gentis colonia Buczaciorum. In ditioe horum ferunt inueniri venas auri, quæ veluti ramenta scintillant in aqua riui ex rupe altius scaturientis. Hæc postea ab agrestibus excipiebantur percolabanturque, ac ita massa conficiendo auro apra reddebatur, sed multa ignauia quadam negliguntur. Laudatur etiam ab equis generosis, quos magna vbertate greges numerosi quotannis produciunt ipsi: vnde in proverbum abiit: equus Buczaciorum gregis.

BIELSKO	53.	6.	47.	8.
BARYCZ	52.	8.	39.	10.
BOLESŁAWICEZ	52.	2.	40.	12.
BRZETNICA	52.	9.	46.	2.

BOCHOTNICA 52. 9. 40. 12. domicilium claræ gentis Samboreciorum.

BOCHOTNICA 52. 9. 40. 12. est arx murata. Hæc potest vocari antiquitas. Nam muri eius vetustate conquassati ruinam minantur: propediem collapsura videntur.

BOROVIEC	52.	6.	45.	11.
BIELANY	52.	7.	44.	7.
BODZECIN	51.		44.	8.
BELZYCE	51.	12.	46.	2.
BYCHAVA	51.	10.	48.	3.
BOBOVA	50.	6.	44.	1.

BIECZ 50. 6. 44. 1. Meminit Ptolemæus & alii vetustiores provincie Sarmaticæ, quæ dicebatur Bicen. Sina fuit ad Euxinum pontum: sed credibile est colonias inde ad eum locum translatas fuisse. Hanc præterfluit flumen dictum Ropa ex cuius spuma sulfur conficitur.

BESKIDIM 49. 44. Beskir vel Bieschadi ab incolis vocatur. Mons est nobilis, ultra Humiennu, ex quo flumen Tiras oritur. Memineruntque veteres eo loci Bessorum populorum.

BRACŁAW 50. 10. 52. 8. Arx in qua semper præsidium firmissimum expeditum asseruatur. Vocatur vrbs illa sancti Petri, eo quod imagine diui Petri Apostoli pro insignibus vitur.

BALAKLEI 50. 2. 52. Arcis vestigia in loco procommodo. Czapczaklei vero est fluminis nomen.

BOCHNA 50. 11. 43. 5. Salsifodina præstantissima, quarum sal ideo salii Russico præfertur de marino, quod plus terrestre itatis in se habet, ac propterea magis solidum & magis salum est. Multi autem ex viris literatis & etiam illustribus admiratione ducti, demittebant se in illum abyssum salsifodinarum. Et re vera est res stuporis plena, videre illas profunditates & veluti centrum terræ. Inuentum saltem eo locorum, acceptum referunt Kunegunda, Boleslai Pudici Regis coniugi, femina sanctæ. Anno salutis 1251. Et quia Vngara fuit, vulgo creditum est, & passim iactatum, reginam illam sal illud minerale ex Vngaria in Poloniam transtulisse, secumque aduexisse.

BIALOGROD 48. 10. 52. 8. Theodosia dicta veteribus. Hanc ad ostia Borystenis

Borystenis iovius ponit, sed erroneam eius opinionem. D. Cromerus confutat. Præterit vero Bialogrodum via trita & celebris, quæ ducit Oczakouiani. Hac Turcici & Scythici negotiatores potissimum comitant, quos illi lingua sua Carabanos vocant. Quando igitur nostri aliqua mancipia interciperé conantur, ut ex eis discant, quidnam hostis machinetur modo, quidue in Turcia Seythiaue geratur, tunc ad eam usque viam genus quoddam militum leuissimæ armaturæ velitationibus aptum, quos Kozakios vocant, progreditur, ac ita ex prætereuntibus rapiunt quos possunt, & ad præfectos suos citato & festinanti cursu reduciunt, facius tamen retro, ceruice inflexa, prospectantes, ne quis eorum vestigia signet, & vrgendo capiti eorum inuehat. Nam non raro alea secus cadit quam optassent, & sæpe ex captiuante fit captiuus. Et interrogati, cur ita temere dubio Marti se exponant, respondere solent: bene est, si, inquit, nihil inde utilitatis percepero, nisi quod iuuenilem ætatem meam eo pacto consolabor contentaueroque, satis est, iuuat. At contentatio illa qualis futura sit, si interim ad manus Scythicas deuenieris, nemo est qui ignorat. Fuit quondam Bialogrodum emporium celebre, & obuium nostris hominibus. Nam temporibus Casimiri Cyprum usque deueabant naues onerarias tritico Podolico plenas. Nunc tantum scandulae, prout flumine ad barbaros deuenire Bialogrodum solent; idque non sine graui discrimine vitæ.

BALNEUM VITOLDI 50. 55. 6. Nunc fons tantum amoenus, vbi miles statua habere & corpus reficere solet. Adest & oratorium ibi gentile dirutum.

PONS VITOLDI 50. 55. non procul a Balneo.

BRZOSTEK	50.	6.	44.	4.
BRZOW	50.	3.	45.	2.
BELZ	50.	3.	45.	2.
BUSKO	50.	11.	47.	6.
BUKACZ	49.	7.	44.	2.
BEBEK	40.	11.	47.	3.
BADEN	45.	3.	44.	1.
BERSTANI	45.	3.	47.	8.

BARDENLAND 50. 43. Crux picta confinium significat, lapideam esse audio crucem, et eminet ex aqua.

BRZYLOW 52. 54. ad Borystenem inter Coroszczycow et Kiow.

BAR 50. 50. Arx munitissima ob memoriam Bari, patriæ dulcis a regina Poloniae Sforcia Bona, in ipso aditu Scythiae excitata. Semper ibi præsidium forte imponitur, et præfectus datur vir exploratæ virtutis. Nunc præfecturam illam administrat summa cum laude Nicolaus Bucacius.

BASILEA RUSSIE 50. 40. a Basilio Duce Ostroneciorum fundata. Floruit is nostra ætate. Fuitque filius illius Constantini bellatoris.

BACOTA 50. 6. 50. 6.

BUH fluvius 50. 52. Axiacum veteres dixere, quidam Hyppanum esse volunt, innixi, ut aiunt, Herodoti sententiae, sed refragante Ptolemæo, qui Hyppanum collocat cis Borystenem, Tauricam et Maotiden versus. Oritur paulo supra Miedziboz et paulo infra collem dictum Zbornamogila. Alluit Chmielnik Vinnicam Bracław, et postea incitatus cursu per campos Vrocziska decurrit: Koczman pontem Vitoldi, tandem citatus per vastam camporum solitudinem ad Euxinum pontum amplo gurgite deuoluitur. Et recte reprehenditur a magnifico viro, Ioanne Siemienio, Castellano Leopoliensi, error quorundam nostræ ætatis chorographorum, qui Bohum hunc incidere in Borystenem sinxerunt. Cum quatuor miliaribus ab ostio Borystenis in Limenium sinum Euxini sese abscondat. Quod autem flumina ista Buh, & Bozek, veteres vocarunt, forsitan quia pro diis annes præci homines coluerunt, quum gentes essent.

BIALACERKIEW 51. 53. ad flumen Ros, a Kiouia XV. milliabus, vel paulo vterius. Sæpe huc Scythæ visuntur, ut canes spectantes in culinam. Russica milliaria sunt longe maiora quam Polonica. Ideo non mirere, si quantitas circi- no hic non responderet ubique.

BROD BAZARABSKI, vide Ostrokol.

BOGEX fluvius. 50. 6. 49. 6. Inter confluentem Buch & Bozek, veluti Meso- potamia sedet Miedzyboz, ut etymon ipsum vrbis indicat.

C

CRACOVIA 50. 10. 42. 9. olim Carodunum iuxta Ptolemæum dicta. Re- gia est Polonæ ad confluentem Istulæ & Rudavæ. Et vere Regia. Nam sue loci spectes situm, siue hominum frequentiam diuersarum gentium, siue om- nium rerum affluentiam, siue ædificiorum magnificentiam, tanta reperiuntur quanta, ut merito naturam totam vim suam in eum locum effudisse putes. Ibi est sedes episcopalis, ibi Academia celeberrima, argenti fodinæ, salis fodinæ, pluri- baria, territoria fertilissima, arces in vicinia muratæ frequentes patent. Super- rius Zatorium lacubus & copia piscium affluens, inferius Nepolomiciam abun- dans pingui ferina, ex montibus etiam Sarmaticis, qui vrbis impendere videntur, varia genera avium afferunt aucupes. Demeationes quoque navium mercena- riarum sursum deorsumque cum sale, ære, plumbo, frumento, vino, cera, vs- que ad mare visitatæ sunt. Cracoviensibus. Adherent etiam vrbis alia oppida: Clepardia a septentrione, Casimicia ab orientali plaga. Ac, ut brevius dicam, nullam iam urbem perpendo septentrionem & orientem Borealem reperies tam augustam, quæ eius splendori & magnificentie conferri queat. Huius figuram alii testudini musicali, alii aquilæ expansarum alarum, quod est insigne regni, comparant, ad eam nempe modum, ut arx caput alitis referat, suburbia autem vtrinque adhaerentia alis depansis & caudæ discuneatæ, conferantur.

CZARNKOW 53. 11. 39. 11. antiquissimum & spectabile domici- lium & sedes quondam ducalis gentis Czarnkoviourum. Hi primi inter heroes Po- lonorum erant, qui Christo nomina sua dederunt. Cuius rei insigne vittam ba- ptismalem hæcenus gerunt. De qua re complura leguntur in historia nostra. Vide & infra titulo: Ostrorog

CAMENUM	1.	55.	2.
COSZELIN	39.	4.	53.
CINTERI	53.	6.	43.
CREUESB	55.	7.	43.
CURISCHAFÉ	55.		45.
CORNAND	54.	5.	43.

Locus nobilitatus pugna cele- bri quadam, in qua ita obstinate a Polonis pugnatum est contra Cruciferos, ut fessis ter spatium respirandi daretur, quod frid Germanice vocatur, & ter ad ma- nus redirent, donec hostis armis oppressus victum se fateretur. Nostri bellum il- lud Coronouienſe vocant. Vide D. Cromerum lib. 17.

CULMER	54.	4.	42.
CIECHANOW	54.	2.	44.
CULTRI	54.	7.	49.
CROVE	55.	8.	50.
CROSNE	50.		44.

CAMIENIEC 49. 6. 49. 4. Arx munitissima Vala- chiam versus, quæ ob id, quod natura loci mirabiliter sit munita rupibus præaltis & flumine Smetricz, solius Dei manu ædificata esse ab incolis prædicatur. De hac ta- men ita scriptum est:

Quamvis

Quamvis altis cincta est Camenecia muris,
Si tamen inspicias, huic multa deesse videbis.

CZIZOW 51. 3. 44. 10. Arx murata, elegans, specta- ta profapia Czizoviorum.

CHODECZ 55. 40. 7.

CAMIENSKO 52. 4. 41. 2.

CAMIENIEC, alia arx murata firma & pulchra, medio milliari a Crosno.

CZESTOCHOVIA 53. 8. 41. 8. Locus celebris frequen- ti hominum concursu religionis ergo. Simile aliquid Compostellæ Hispaniæ.

CRASNIK 51. 6. 45. 2.

CHECINY 51. 9. 43. 6. Præfectura nobilis & arx murata in arduo colle. Ibidem aris fodinæ vetustate neglectæ, lapis tamen Lasu- lus vel color conficitur.

CUIROW 55. 5. 45. 2.

CZESSIN 50. 7. 41. 6.

CACZIBEI 48. 55. arx vetustate destructa, ad litus Ouidii lacus. Eratque Polonorum emporium celebre, ubi sal deponabatur marinum. Veteres meminere huius portus ad Euxinum. Plinius vocat Cathizos pomiliones. Vetustas enim cre- didit homunciones brevis statura eo loci belligerare cum gruibus, eaque scri- ptis mandarunt.

CHELMA 54. 8. 42. 8. In Prussia est ciuitas, creditur esse omni- um antiquissima. Unde ius Chelmenſe seu Culmenſe. Laudatur dimensio vrbis illius, quod plateas fere ad perpendicularum gnomonis rectissimas habeat, & turres ita concinne dispositas, ut turris turri, porta portæ, fere diametraliter opponatur ut e regione, vir vixit ex fenestra vnius in fenestram alterius prospicere queat.

CASSOVIA 49. 46. 6. Vrbis Vngariæ munitissima & paries fortissimus, quo sustinetur impetus & inundatio Turcorum. Sed appa- ret fuisse coloniam Sclauorum. Quia sita est inter montes, qui ad Sarmatiam per- tinebant & Sarmatici vocantur. Denique & nomen Cassoviæ Sclauonicæ linguæ olet sonum.

CALISZ 52. 8. 41. 13. Ptolemæus expresse meminit eodem in loco Calis. Est ergo hæc vrbis numeranda inter antiquissima municipia Sarmatarum. Nam Ptolemæus vixit fere centum annis ab aduentu Christi domini, post tempora Traiani Imperatoris.

COMARNO 49. 46. 6.

COZIBELE 49. 5. 47. 7.

CZERVONE 40. 5. 46. 6.

CLEVAN 51. 10. 48. 5.

CHMIELNIKO 51. 50. 6. Propugnaculum contra Scythas Bohum versus. Administrat nunc præfecturam illam summa etiam laude Iacobus Strus, robore animi & corporis cunctis iam dudum conspicuus, patrisque & auo- rum memoria celebrissimus.

CZARTORISKO 51. 48. 5. ad ostia Styri fluminis.

CZARNOBILUM 52. 53. Significat nomen czarno & bie- lo, id est, album-nigrum, albæ & nigrae Russiæ confinium indicans. Sita est pro- pemodum ad Przypiecz, Kiouiam versus.

CRASIEW 50. 50. ad fontem fluminis Horin.

CONSTANTINOW 50. 50. sunt ciuitates Ducis Ostroeci: Constantinow, Ba- filea, Krasylow, Kuczmin in finibus Volhinie, quæ itur Miedzibozam versus, quæ- si in vno tractu.

CZERNYSTROW 50. 50.

Q99

CATARACTÆ

CATARACTÆ 51. 53. quindecim miliaribus a Caniow, vide titulo Prohi & Borysthenes.

CAROWGAI 50. 49. Est nobile nemus, & puto illud esse, quod Prolemæus vocat nemus Dianæ. Non procul a Sieniaua, non remotè hinc oritur flumen Ikawa.

CERKIEW 50. 46. miliaria septem a Leopoli.

COMIENCZA fluuius 49. 56. Flumen ex aduersa ripa Tehinia, in Tiram illabatur.

CZERNICHOW 59. 12. 48. non procul a Tarnopole ditionis Ducis Ostrouienfis.

CZECHOWCE 49. 12. 48. 12. non procul a fontibus fluminis Zbrocz. Fateor autem nonnihil angustiora hic spatia esse, quam vt illam amplitudinem camporum in latum capere queant.

COLOMIA 48. 2. 48. 1. Colomiam dictam esse putant, quasi coloniam, quod credunt olim Romanorum colonias eo deductas fuisse. De qua re consule historiam libro 3. Nisi forte a Colomano rege Haliciensium nuncupata sit. Conficitur ibi sal, cuius nidus ouorum odorem plus satis frisorum & adustorum suauiter redolet. Quod die Veneris ieiunantibus, disputationis occasionem de ciborum delectu præbere solet, dum vesperi ad lumen hilarius conuiuari solent.

CUDNIKOW 51. 4. 45. 12.

CRUPA 51. 9. 50. 6. ibidem flumen Crupa, synonymum illi, quod in Slauonia est, a quo Lechus in Poloniam venisse, vna cum fratre Czecho, dicitur. Et forsitan incolæ loci in Slauoniam penetrantes ex Russia, patriæ dulcis memoria ducti, anni nomen in patria Lechi imposuerunt.

CZERKASY 51. 4. 54. 12. Czirkasy tradunt, reliquias esse veterum Cymbrorum, quos Homerus Cymrios vocat. Nomen certe affine est. Religio apud eos magna ex parte Machometana. Mulieres fere ac viri belli munia apud eos obeunt. Distat a Kiouia iuxta Guagninum XXVII. miliaribus, iuxta vero regios lustratores XXXI.

CUDNIOW 51. 12. 53. 1. ad lœnam eundo Kiouia: a Leopoli XVII. miliaribus.

CHORCYCA 50. 54. Insula est in alueo Borysthenis, clara Visniouecii herois oeconomia militari. Ibi enim sedem & firmamentum sui roboris stabilierat. Sitæ est a Kiouia XLIV. miliaribus, paulo infra ostia fluminis Tiimienca.

CZERNIECHOW 51. 55. flumen cis Borystenem Disna, e regione Kiouia, ad quod sita est arx Moschorum, firmata præsidio: XXX. miliaribus a Kiouia, vt Guagninus refert, lustratores XXIV. ponunt.

CHOCIM 49. 8. 49. 8. Arx fortissima in ipso aditu Valachia, æmula Camenecii, quæ est ditionis Polonorum. Ideo Petrum Valachia Palatinum ferunt solitum distitasse: aut tu Camienice Chocimum nostrum, aut Chocimum Cameneciam deglutiit.

CZAPCZAKLEI 50. 2. 52. Flumen est, notius habetur propter vina vestigia munitissimæ arcis Balaklei, quæ, si iusto præsidio muniretur, firmissimum propugnaculum ad impediendos Præcopiensium transitus per Hyppanim esset. Et præsertim, si vicissim ad flumen Russaia in loco illo, excitanda arci peridoneo, & a multis celebrato, propugnaculum nouum inædificaretur. Hæc, inquam, duæ arces non plus quam XX. miliaribus a se distantes, alia ad Tiram ex opposito Tehinia, alia, ostia versus Hyppanis si bene munirentur, totum tractum illum triangularem ab Oczakouia, tanquam duo parastata, id est columnæ ex æquo a se distantes, mirifice tutum redderent, vt consilium lustratorum adscriptum prudentissime suadet. De qua re vide titulo Russaia, Balaklei & Grodzisko. Distat Czapczaklei ab Oczakouia octo miliaribus, aut nouem, vt lustratores idem annotarunt.

CZARNYLAS 49. 12. 50. Alias silua Pieczyngi vocatur. Est etiam Czarnylas pagus Kochanoui, Poëta eximius, in Sendomiriensi prouincia.

CHORBOF 51. 3. 48. 5. Ad fontem fluminis Wstecz, non procul a Lucko.

D

DABROVICA 51. 12. 45. 3. Domicilium natale illustrium & magnificorum Firleiorum, Baronum a Dabrouica. Ex ea gente complures palatini, præfecti copiarum, campiductores, castellani & prouinciarum dignitarii prodierunt, quorum fama vbique etiamnum coruscat. Arma Leopardus. Animal hoc ferunt esse robustissimum, vincit hunc tamen viribus Leo, sed rursus ingenio a Leopardo vincitur. Nam vt cum in discrimen adducat, ferunt cuniculum subterraneum parare solitum, quem, quoniam in vestibulo diductiorem latiore, que, in exitu vero angustiora præparare solet: ideo cum a Leone inuaditur ipsemet, vt qui minor, celeri cursu repages vngues Leonis elapsus euadit. Leo vero ira exagitatus cavernam, latius ostium habentem, facile ingreditur, postea vero in exitu strictione, eluctando hæret, & captius retinetur. Hanc ferunt esse naturam Leopardi. Hoc eodem stratagemate eius gentis homines, hostes patriæ debellare solebant, hoc est, viribus & ingenio. Nam fere omnes litterati sunt, ideo etiam litteratis hominibus fauent, & sunt patroni Musarum munificentissimi.

DZIALIN 53. 43. Domicilium & colonia magnificorum & spectatæ nobilitatis Dzialiniorum, quorum aliquot mea ætate in senatu regio cum laude tuebantur suum locum.

DRUZEK 55. 7. 44. 8.

DREZEN 58. 8. 46. 10.

DUBRAVICA 52. 6. 59. 6.

DISLA 58. 7. 4. 10.

DRISMET 56. 11. 51. 1. Grodecus in sua tabula, in Disna & Drisna lapsus est, & fluminis Dunæ situm ignorauit. Quare eo modo, vt hic vides, error hic est corrigendus.

DRUSNO 55. 1. 42. 1. Lacus nobilis ad Elbingam.

DUBKACZ 55. 5. 44.

DRANBORG 54. 3. 39. 7.

DRZWIACA fluuius 54. 3. 42.

DZIALDOW 54. 4. 34. 8. Significat nostra lingua

Dzialdow diuiforem. Nam Pruteni litem hic esse volunt suum, qui a Masouis eos separet.

DABROWNO 54. 4. 43. 8. locus pernobilis pugna illa, quando Poloni de summa rerum duce Moschouio Vinbrama, cuius sol insigne fuit cum cruce signatus, Marte iudice ferro decernebant, ante annos 150. Et tum de Cruciferis octoginta milia præfigata sunt. Locus pugnae, ad eam usque diem ab aecolis monstratur. Vocatur hæc ab aliis pugna bellum Grinualdense. Sed pagus iam ille vastatus iacet. In prælio hoc aderat Rex ipse Jagello Vladislans, aderat & Vitoudus, frater Regis. Ex cruce signatis occubuit ipse magister ordinis in conflictu, cum toto suo robore militiæ & multis commendatoribus. Duces Germaniæ aliquot capti & ad Regem perducti culpam deprecantes veniam impetrarunt. Signa cohortum cruciferarum descripta habes sigillatim apud Dlugosum historicum.

DZWICH 52. 12. 51. 6.

DLUGOSSOVICE 51. 1. 42. 2.

DUNAIEC fluuius 55. 43. Hunc annum alii Danastrum, alii Visciam vocant cum Procopio. Nam ex iis locis demanat, id est Scepusio, vbi Gepidæ veteres, Gothica natio, sedes suas habuere præcipuas, teste eodem Procopio.

DUCLA 50. 3. 43. 5. Ptolemæus eo quoque loci ponit Duceotas populos, voce neutiquam dissona.

DEBICA 50. 2. 44. 6.

DINOW 50. 5. 43. 2.

DUBIECKO 50. 6. 43. 2. Colonia vetusta gentis Spectata nobilitatis STADNICIORUM, dominorum ab Osmigrodi. Horum insigne est annis Sreniana: Nam ad hoc flumen ab eorum protano fusi, fugatique erant hostes patriæ. Ideo recte a quodam erudito hæc victoria celebrata fuit hoc distycho: *Srenius immanes princeps qui viderat hostes, Præfens ad flumen talia signa tulit.*

DEBNO 50. 43. Magnificus Franciscus Veselinus, Camerarius regius illa ditone ponitur. Vir heroicis virtutibus conspicuus, & omnibus bonis merito charus. Est aliud Debno in prouincia Sendomiriensi, Sienieniorum colonia verus. Est & tertium nouiter locatum oppidum a magnifico Castellano Leopoliensi, ad Szidlow.

DUBINKI 58. 4. 50. 5. Domicilium natale Illustrissimi Ducum Raduilonum, quorum pater principem locum tenuit inter Senatores magni Ducatus Lituaniæ. Huius duo filii ambo palatini. Nam & Christophorus, Castellanus Trocensis successit, nunc audio, in locum patris, effectusque est palatinus Vilnensis. Huius virtus enituit ante biennium in expeditione Plefcouiana contra Moschoviae ducem: vir est acer in armis.

DOBROVODA 50. 9. 40. 6.

DROHOBIEZ 59. 8. 47. 6.

DOLINA 49. 4. 47. 9. Affine est vocabulum cognomini Podolia. Nam tractus hic ad illam vallem est situs, a qua denominatur Podolia. Vires hic possent plantari, & vinum proferrent, quale Cassovia proferri. Est enim cum illa ex æquo meridionalis.

DABLIACZ 45. 7. 45. 2.

DOBRZIN 51. 7. 45. 2.

DURISKO 51. 7. 48.

DROHOBUSZ 51. 8. 36. 6.

DUNAIOV 50. 4. 48. 3.

DWIEKLGZUIECZ 49. 10. 49. 10.

DASCHOW 49. 6. 34.

DROMUS ACHILLIS 54. Hic se heros clarissimus exercere solebat.

DUNIAIOV 49. 11. 47. 6. Ad confluentem Kropiecz & fluminis Lipal.

DZWAN fluius 49. 51. in Tiram theidie. Est castellum desertum Dubno, 50. 5. 58. Ducis Ostroienensis habitaculum.

DUBROVICA 52. 51. Supra confluentem Slucza et Mochor fluminum.

DSLNA fluius 50. 54. Flumen cis Borystenem e regione Chofcycæ insulæ.

DAVIDOW 52. 50. in ipso conflente fluminum Przypiecz & Slucza oppidum.

DISNA fluius e regione Kiouia 51. 55. ad quod duæ arces Moschorum, Czerniciow & Patuol, tantummodo 24. miliaribus a Kiow distant.

E.

ELBINGA 52. 4. 42. 5. Vrbs nobilissima in Prussia, commendatur, quod sit munita natura loci & altitudine murorum: sed magis a fide & obsequiis, voluntate denique propensa erga Reges Poloniae, etiam in aduersis

in aduersis casibus. Reo eis, ut sigillum afferrent reipublicæ Prothenicæ conditum est, a Gedano sex miliaribus in altera Istulæ ripa.

F.

FULSTINUM 59. 45. Cognomen est Germanicum. Multa autem nomina Germanica non solum vrbium, sed etiam præcipuorum nobilium, in illa submontana regione reperiuntur. Cuius rei causam alio in loco explicauimus. Est autem Fulstinum domicilium natale antiquæ stirpis Herbortorum, ex quibus nostra ætate tres in senatu regni residebant. Arma gentis sunt tres gladii pomicuspidibus infixi.

FRIDLAND 55. 5. 43.

FALKENBURG 54. 7. 46. Ex media Germania huc nomina translata veteribus abolitis.

FILEK 48. 48. Arx Turcicæ ditionis: credo tantum sex, aut nouem miliaribus, a Scepuso, finibus Polonicis, distat: tua res agitur, paries cum proximus ardet.

G.

GEDANUM 55. 41. 41. 9. Vrbs nominatissima & ornamentum non postremum regnorum Europæ, ad ostia Istulæ, quæ triginta haustis fluminibus miscetur Baltico freto, sua amplitudine speciem maris efficiens. Per hanc quicquid habet Polonia, Lituania, Masouia, tanquam in oesophagum, Gedanum intrat, & in transmarinas regiones auehitur. Et rursus, quicquid affertur ex Germania, Anglia, Gallia, Hispania, Dania, Suecia, per vniuersam Sarmatiam digitis Gedanensium ciuium dispensatur. Laudatur in ea, quod bene munita sit, populosa, diues, commemorantur horologia affabre facta: sed me in eius admirationem magis rapit gubernatio eorum reipublicæ, qua prudentissimus senatus, tanquam habens, vniuersam multitudinem regit & in officio retinet. Nec video urbem in regionibus istis, cuius gubernatio sit similior Venetorum reipublicæ. De nomine Gedani & eius erymon probatur doctioribus sententia Celtis, quam hoc distycho expressit:

*Sed quondam Gedanum Gotthorum nomine dictum:
Hincque finis Codanus nomina clarus habet.*

GOLBERGA 55. 1. 38. 8.

GUTHSTAT 55. 3. 43. 6.

GERMA

GRANDE FILZ 45. 9. 43. 4.

GWDA fluius 54. 39.

GRANDCZ 54. 6. 42. 4. Locus celebris ob quandam victoriam Polonorum. Grudziac a nostris vocatur.

GESTEN 54. 10. 42. 5.

GONIGDZ 54. 7. 46. 11. Venationes istic Regum præstantissimæ.

GOSTOMIA 52. 42. amplissima & viris fortibus referta domus & locuples. Refert autem non obscure suo cognomine veterum Gotthorum appellationem & sonum, qui nequaquam remote olim abhinc habitabant. Sed de origine Gotthorum accuratam inuestigationem habes lib. 3. annalium nostrorum.

GRIMKI 54. 5. 46. 4.

GRODNO 54. 6. 58. 9.

GRODZISKO 54. 4. 40. 9.

GEBICA 53. 7. 41. 9.

GLIWICE 51. 4. 45. 8.

GRODEK 50. 2. 46. 10.

GORAI 51. 4. 48. 8. Memorabilis facti Demetrii de Goray

Rrr

fit

fit mentio in historia Jagelloni, a domino Cremero, & alijs, circa desponsationem Eduigis reginae nuptae Jagelloni.

GRABOW 51. 5. 46. 10.

GOLOGURI 50. 52. 47. 4. Oppidum inter montes, situm sicut & nominis etymon indicat. Puto autem hos montes qui a Leopoli Volhimi- am, usque protenduntur, Peucinos vocari a Ptolemaeo.

GAINIANI 50. 3. 47. 1. quinque miliaribus a Leopoli.

GNIEVVM 54. 6. 42. 6. Praefectura est Cemorum. Est autem Cemo- rum familia, genere & rebus gestis admodum clara & spectabilis. Mea aetate quatuor ex ea gente in senatu regio palatini erant: Achatius, palatinus Pomeraniae, Fabianus alter, palatinus Marienburgensis. Tertius N. Quartus N. Seniore: Ce- mam ita amavit Albertus, Marchio Brandenburgensis, dixit Prussiae, ut cum renun- tiaret professioni Crucifericae, exheretque vestem ritualen, qua ipse magister ute- batur, ipsi soli, tanquam amico confederato, eam tradiderit, quam hactenus suc- cessori memosyni loco asseruant.

GRODEK aliud 49. 7. 48. 3. Ad flumen Hnietiola & Tiram domicilium Herbort de Dziedzlow, viri clarissimi, Succamerarii Kameneensis.

GRODEK tertium 50. 49. In summitate fluminis Smeticz, & vnum ex istis vocatur Slony Grodek.

GORKA 52. 6. 40. 6. Illustrium Comitum a Gorka domicilium, quorum insigne est navis argonautica. Ex ea gente prodierunt complures palati- ni, campiductores, episcopi, castellani, oratores ad exteris nationes. Viri ro- ga pariter & armis illustres. Horum nomen in Germania & in alijs exteris na- tionibus ita clarum est, ut putes istos natos esse. Linea, ut vocant, istorum, quan- tum ego scire possum, ex senatoribus, hoc ordine potest recenseretur: Lucas pri- mus de Gorka, palatinus Posnaniensis 1340. Lucas secundus de Gorka, palatinus Posnaniensis 1466. Vriel, episcopus Posnaniensis & cancellarius regni 1479. La- eas de Gorka & idem postea episcopus Cuiavienensis, quem ego probe nouerant. Nam fui tum alumnus & condiscipulus nepotum huius, filiorum Andreae. Usque sumus praefectore Ioanne Cosmio, viro erudito, qui postea theologus, & a con- cionibus fuit apud Sigismundum Augustum Regem Poloniae 1542. Tandem An- dreas de Gorka, castellanus & capitaneus Posnaniensis generalis. Huius tres filii: Lucas de Gorka palatinus Posnaniensis, frater denique eius Andreas, Castellanus Miednicensis, qui nunc satis concessit. Et Stanislaus, palatinus Posnaniensis, vir absque omni exceptione, omnium ordinum, omniumque statuum iudicio incom- parabilis, amator reipublicae ardentissimus, & delictum Polonorum.

GNESNA 53. 7. 41. 5. Prima & antiquissima sedes & regia Polo- niae, olim Lemisaletum dicta, ut placet doctioribus. Meo aetate ad eos honores & uestus fuit Iacobus Vchanius, cui successit STANISLAUS CARNEVIUS, praefectus di- vini pariter & humani iuris peritissimus. Idem locus nobilitatus est sepulchro diui Alberti, & aduentu Orthonis tertii Imperatoris Romanorum. Et quod maximum, est: eo loci primo honores regii cum diademate delati sunt Boleslao Chrobri, sacrae memoriae Regi Poloniae, & coronatio ista prima consummata fuit. Qua- propter hoc nomine vicissim honos summus habitus fuit eidem Imperatori.

GLUSSINUM 53. 42. Tempore Regis Lodovici eo loci bellum acer- rum gestum fuit cum Cruciferis, ductaque fuit ista fossa septem miliarium cuius adminiculo aliquot millia Polonorum strenue sese aduersus Cruciferos, Iulii Caesaris aduersus Pompeium exemplo, durante Pharsalico bello, defenderunt. Hoc ergo opus merito inter antiquitates referri potest.

HALICZ

H

HALICZ 49. 5. 47. 6. Halicios Galatas alii esse volunt, ad quos bea- tus Apostolus scripsit, sed hoc non videtur verisimile: nisi forte pars illorum auulsa in istis locis haerit. Sed videtur verisimilius, Gallorum reliquias loco no- men dedisse. Neque enim procul ab illis oris Scordisci confederant, qui Gallica gens erant. Balduius etiam Gallus, ante ducentos annos imperium orientale occupauerat. Et fieri potest, ut aliqua portio exercitus illius ad eum locum, com- pendium calamitatum suarum quaerendo, confugerit. Sed Haliciorum nomen ante Balduinum inclauerat, ut liquet ex serie historiae Polonicae. Reges Hali- ciorum coronati hoc ordine enumerantur: Colomanus nimirum, Daniel, deinde rursus Romani filius, qui ad Zaichostum male pugnavit. Leo tandem tertius, conditor urbis Leopoli. Ad augendam vero celebritatem loci Ludouicus, quem nostri Loissum vocant, Rex Poloniae & Vngariae, sedem archiepiscopalem in eadem Halicz erexit, quae postea Leopolim prudentissimo consilio translata fuit. Praelia etiam complura, ad Halicium gesta, locum celebriorem reddiderunt, maxime vero Criuoustii Regis victoriosissimi clades memorabilis, cuius postea i- gnominiam Casimirus secundus, victoria de Russis parta, aboleuit. Reperitur ibi- dem lapis Alabastrinus, pulcher admodum, ita ut nitore suo etiam Phrygium su- perare videatur. Auehant inde in Germaniam & alias remotas regiones.

HEILIGAW 56. 5. 45. 4.

HEILAND 55. 7. 41.

HEILSPURG 55. 4. 43. 7.

HAMOSTEIN 59. 10. 40. 5.

HUMIENNO 49. 8. 44. 11.

HYPPANIS fluius 50. 52. Vide titulo Boch.

HODOROW 49. 44. Lacus ibi laudatur.

HNIEZOLA 49. 48. Oritur ad Bauorow & ad Grodek, in- cidit in Tiram. Trebowla ad hoc flumen sita.

HOLOWNTA villa I

IGNIECZ 50. 5. 44. 5.

IASLISKA 49. 6. 45. 6. Emporium vini Vngarici, Diffe- runtque Iaslika & Iasle.

IUR fluius 34. 38.

IAGIEL 49. 5. 44.

IAZLOVIEC 49. 45. Arx bene murata, Valachiam versus in- ter flumina Stripa & Hnietola. Et est domicilium natale antiquae stirpis Iazloue- ciorum, quorum pater nostra aetate palatinus Russiae fuit, oratoremque egit ad Imperatorem Turcorum cum magna laude sua & reipublicae, gentis suae clarita- tem auxit Iaslouecius, praefectus Sniatinensis, profligato & capto palatino Valachiae. Acciderunt haec anno salutis 1582.

IARMOLNICE villa 50. 50.

ISKAVA fluius 50. 48. Vbi & Dubno.

IKAVA fluius 50. 50. Vbi Sieniaua Sieniauiorum.

IUGRA fluius 54. 43. In Masouia

K

KINSBERG 55. 9. 43. Regium montem Latine vocare solent. Est urbs Recentius laudatissima, vel tres simul, ita ut tripolis dici possit. Scribit autem Plinius Kinsbergae ety- mon vide Mie- lib. 4. cap. 1. & meminit insulae Balthiae, quam, inquit, Pytheas nominavit Basy- chonui histori- liam. Et Basyliae nomen cum Regiomonte quadrat. Tripolim autem ideo vo- am ubi dicit occasionem de- care placuit, quia ex tribus oppidis proprijs, moenibus, & interlabentibus flumi- nibus dille huc

Rrrz

cognomini ar-
cis, aduentum
Orthocari Re-
gis Boemorum

nibus distinctis constat & coaugmentatur, quibus arx impender amplissima in e-
ditore colle, domicilium haud dubie illustrium virorum indicans. Ibidem est ma-
ris portus minime ignobilis, & Academia celebris, ubi quoque ego tyrocinium
studiorum meorum ieci, sumptus mihi & mensam in arce suppeditante illustrissi-
mo duce Prussiae, Alberto Marchione seniore. Nunc provinciae illius & dux & tu-
tor scriptus est a regno Poloniae Georgius ab Ansbach, soboles dignissima Re-
gum Polonicorum. Quod factum esse reor, cum ob alias causas, tum ut testa-
tum facerent Poloni, quanti faciant amicitiam principum Germaniae.

KIELMI	56.	8.	47.	7.
KAPURN	53.	10.	43.	8.
KURISCHFERUNK	56.	44.		
KAW	55.	5.	47.	10.
KLANSTEIN	54.	11.	41.	10.
KYSSOW	54.	11.	41.	10.
KORSBORG	54.	11.	43.	2.
KNISZIN	54.		47.	5.
KOLOCZ	53.	11.	40.	
KOSCIAN	53.	2.	40.	2.
KREW	33.	11.	46.	11.
KODEN	53.	7.	47.	8.
KLECKO	53.	7.	50.	1.

ria de Tartaris paria.

KOLMI	53.	6.	51.	8.
KAZIMIRIA	52.	11.	45.	8.
KUROW	52.	2.	45.	5.
KVRNIK	53.	6.	40.	7.

Domicilium Illustris Comi-
tis a Gorka Stanislae, palatini Posnaniensis. Arx est murata ad elegantiam & ad
sustinendum quemvis hostem, cui adhaeret oppidum. Territorium illud omnibus
praesidiis oeconomicis refertum, horreis, granariis, piscinis, ferinariis, auiariis.
Potesque de Kurnicio illud dici Tullianum. Et dominus domum & domus do-
minum cohonestat.

KUNCZICE 53. 45. Locus natalis familiae clarissimae Mniskonum, qui
patrum memoria ius ciuitatis in regno Poloniae adepti sunt, sed ita feliciter, ut e-
tiam omnibus patriciis adaequantur.

KRZECZOW 52. 43. Ad Bochnam milliari Italico. Praefecturam illam
administrat magnificus Iacintus Mlodzieiowski, thesaurarius aulae regiae, quem
virtus, ingenium, fidesque erga Reges Poloniae ad eos honores euexit & extulit,
cunctis ei bonis fauentibus.

KOZLE	52.	6.	46.	3.
KOZLEGLOVY	51.	2.	40.	8.
KRZEPICE	31.	6.	41.	9.
KROMOLOW	51.	11.	41.	4.
KLOBUCKO	51.	9.	41.	7.
KURZELOW	51.	10.	42.	8.
KRASNISTAW	51.	8.	56.	6.

ubi Casimirus oeconomi-
cissimus Rex piscinam ingentem condidit, a qua nomen ciuitati inditum est.

KAMIENIUM	51.	12.	47.	2.
KARMIOW	51.	12.	40.	6.
KOZOBABA	30.	4.	42.	4.
KETY	50.	8.	42.	7.

Patria professoris Acade-
miae Cracouiensis, qui ob vitae frugalitatem, modestiam, elemosynas, inter di-
uos est relatus sanctus Cantu vulgo vocatur.

KESCHMERK

KESCHMERK	48.	7.	42.	8.
KIERMESCH	48.	7.	45.	4.
KROPIWNA	53.		51.	

In hoc amne Moschi post eladem
Orszensem demersi sunt.

KOTIL, ciuitas in ducata Blucensi, sedesque secundo genitorum.

KRZEMIENIEC 30. 9. 54. Arx murata, quam Ianusius episcopus
Posnaniensis erexit firmissimo in loco.

KUROPATWNI 49. 12. 48. 12.

KROPIECZ fluuius 49. 48. Incidit in Tiram ad oppidum Kropiecz.

KUCZMANIA fluui. 50. 5. 50. 6. Vide dictionem szlak. Inci-
dit in Axiacum, seu Buch, inter Vinnica & Braclaw ripa ab altera, L. milliari-
bus a Leopoli & aliquot.

KORSON 31. 23. 53. 6. ciuitas nouiter locata a Stephano pri-
mo, Rege Poloniae, cum munitione firma, ad flumen Ros in ipso transitu Scy-
tharum, seu szlak czarny, ubi cernis literam K. Et pollicentur Regi praesides illi-
us loci, quod non amplius Scythae possunt transire impune per Czarny szlak.
Fuisse etiam olim ibi arcem nobilem, testantur ruinae muri vetustate neglecti.

KRILOW 31. 10. 54. 11. Arx murata in loco valde oppor-
tuno contra Scytharum irruptiones, optime munita ad morem Germanicarum vr-
bium. Huius haeres est Castellana Miediricensis a Thęczin domina, genitrix O-
strorogorum.

KIOVIA 31. 10. 54. 12. Sedes antiqua Ducum Russiae.
Et quod olim Romani de septentrionalibus & Indianis monstris & miraculis spar-
ferunt, hoc Russi de prodigiis & herolibus suis, quos Bohatros, id est, semideos
vocant, aliis persuadere conantur. Contumulare autem istos solent in cauernis
rupium, quas in immensum, tanquam cuniculos subterraneos, usque Nouogrodi-
am magnam, fabulantur extendi. Illud tamen pro confesso est, & instar miracu-
li habetur apud peregrinos, qui se eo conserunt, quod a monachis monstrantur
istic corpora principum incorrupta, quae per longa spatia temporum, loci tem-
peramentum quoddam, absque villo detrimento conseruat. Incolae id ad religio-
nem referunt, & loci sanctitati acceptum tribuunt. In eadem vrbe Armeni, sicuti
Leopoli & Cameneciae, assaui habitant. Distat a Vilna nonaginta milliariibus,
a Leopoli sex supra octoginta. De hac distichon adiciam cuiusdam Poetae e-
ruditi:

Nomen habet magnum spatiosa Kiouia quondam

Cuncta breui imposito, tu milite prospice forti.

KOROSZCZICOW 52. 53. Ad ostia fluuii Fekerow, ubi in Borystenem
incidit. Ad idem flumen est Sytomirz & Cudniow.

KOVALIA 51. 10. 42. 8.

KRASYLOW 50. 12. 49. 5. Supra lacum pulcherrime bipartitum.

KODOMA flu. 50. 6. 50. 6. a Kuczman Scythiam versus decem
milliaribus.

KULIKOW 49. 6. 48. 12.

KANIOW 50. 8. 54. 10. Munio Kozakiis referta ad Bory-
stenem Porohi versus.

KOCHANIE 50. 9. 54. 11. Est locus supra insulam dictam Chorcyta in-
ter cataractas seu Porohi, aliquot milliariibus supra modum amoenus: in quo, si a-
liqua manus militum disponderetur, commode posset semper impediti transitus Tar-
tarorum, qui per vtrumque traiectionem Borystenis, Kuczmaniski, inquam, & Krze-
mienieczkie, quoribus non sentiunt esse in armis Nisouios Kozakos, libere traice-
re solent & infestare nostras regiones. Distat hic locus a Kiouia XL. milliariibus,
Sss

Hæc omnia ex sententia magnificorum virorum adieci, qui lustrandis illis regionibus a R. M. delecti & destinati erant. Narrant insuper præter ilas duas insulas, Thomakowka inquam, et Chorcyca, esse et alias complures desertas in illo flumine, in quibus materies ampla et lignorum copia est, tam ad ædificandas arces, quam ad naues struendas. Cui testimonio suffragatur etiam historia de principibus Kiouiensibus, qui ante quadraginta annos magnos exercitus, et ingentes classes ex iis locis secundo flumine, usque Constantinopolim et ulterius, deducere solebant, ad oppugnandum orientale imperium. Et cauendo, ne hoc amplius fieret, existimo Turcas Scythias eos portus repleuisse, quos etiam ideo suo patrocinio tuentur. Narrant præter ea iidem D. lustratores in suo itinere ad fluvium Ros et Tysmienica et Olszanica, et in aliis fluminibus, esse ibidem loca costragosa, &c. ubi arces possent excitari, nec haberet Turca ansam ita conquerend. sicuti præterdere solet, cum ad Tiram aliquid nostri ædificare instituunt.

L

LUBLINUM 51. 10. 46. 10. Vrbs spectabilis, partim ob loci opportunitatem, partim ob nundinarum celebritatem, quæ ter in anno ibi fieri solent, et singulis vicibus spatio quatuor septimanarum durant. Confluunt eo negotiatores ex Turcia, Moschouia, Germania, Armeni, Lithuani, Valachi. Eam celebritatem auxerunt iudicia tribunalicia, quæ istic quotannis exercentur. Est autem horum iudiciorum in Polonia auctoritas tanta, ut nec ad Ragem, nec ad comitia inde prouocare liceat. Distat Lublinum Cracouia XXXVI. miliaribus, a Sandomiria XIV. Varsovia XXIV. Vilna LXX. A Kasimiria VII. Qui post me eadem recudet, propius in tabula admouebit Kasimiriam Lublino.

LEOPARDIA 52. 2. 46. 9. Domicilium magnum domini Nicolai Firleii ad flumen Veprum, a Lublino tribus miliaribus. Commendatur a politia, artificibus insignibus et schola. Est præter ea locus ille refectus granariis, promptuariis, piscibus, pomariis, hortis delicatis ita exornatus, ut non modo ad necessitatem, sed etiam ad voluptatem comparatus esse videatur.

LOSZYKI 52. 6. 46. 5.

LUKOW 52. 9. 43. 11.

LECZNA 52. 2. 46. 9.

LUBOMI 52. 1. 47. 1. Præfectura regni, cui præest vir spectatæ nobilitatis D. Krasinski, metator castrorum regionum.

LANCUD 50. 8. 45. 4.

LEZANSKO 50. 11. 45. 4.

LELOW 51. 7. 42. 4.

LUCZKO 51. 3. 48. 5. duas arces habet. Demeationes nauum e Sluczko ad Luczko commodæ. Et est sedes episcopi Luceorientis. Sita est ad confluentem fluminum Str & Wstecz. Præfecturam illam nunc administrat summa cum laude Alexander Prunski, dapifer magni ducatus Lithuanie, vir magni nominis, ex clario stemmate primariorum Ducum suam originem ducens.

LEOPOLIS 52. 10. 50. 8. vrbs Russiæ primaria Metropolis, muris & vallis optime munita. Arces habet duas, quarum altera eminet in ipsa crepidine montis excelsi. Laudatur a politia, munitionum firmitate in locis opportunis, & apparatu bellico. Est enim illa vrbs veluti propugnaculum, non modo Sarmatiæ ipsius, sed aliarum etiam provinciarum christianitatis contra Turcorum, Scytharum & aliarum barbaricarum gentium insultus & irruptiones. Est præter ea nutrix variarum religionum. Sedem ibi habet Archiepiscopus ecclesiæ Romanæ, ibidem antistes Armeniorum, qui instituta & ritus Antiochenæ ecclesiæ sequitur. Russorum etiam ecclesiæ complures, qui Constantinopolitanos ritus pro norma habent. Solis Evangelicis ab occulto sydere infesti sunt. Præest nunc sedi archiepiscopali Stanislaus Sulicouius, siue morum integritatem, siue solidam eruditionem spectes, vir est omni laude superior.

LACUCHOW

LACUCHOW 51. 9. 46. 6. Spectatæ nobilitatis domicilium Orchouiorum et locus natalis. Tres sunt fratres, viri ad res magnas nati, eorum fater vterinus est Ioannes Sienienius, Leopoliensis Castellanus.

LIPOVIEC 50. 11. 42. 4.

LIPNICA 50. 9. 45. 5.

LESKO 49. 9. 42. 11.

LEUCZA 49. 4. 45. 5.

LUNEBURG 53. 4. 45. 5.

LABETAVOLA 50. 5. 45. 5.

LIPSA Russiæ 51. 5. 45. 5. Patria auctoris libri et solum hereditarium. Series autem progenitorum eius, sic recensetur. Est in Mazouia provincia Plocensi colonia Sarneciorum, quibus commune est stemma nobiscum, quod Coruinus vocatur, ad eam usque diem. Hi sunt gentiles nostri. Nam propemodum iam centum anni sunt, cum ex regione illa Iacobus Sarnecius aulicus Regius, avus meus, relictis penatibus in eas regiones delatus fuit. Fuit is tum Regi percharus, quod ministerio eius utebatur in legationibus, ad Scytharum principem. Nam linguæ Scythicæ notitiam sibi comparauerat. Et quia tunc bellum Bucouienfe contra Valachos parabatur, etiam ille alacriter castra Regis sequebatur. Et cum ad Zarnouecium, ad flumen Prutum, præclare Regi operam suam probasset, strenueque se gessisset, ferociam Valachorum, qui cum Stephano ripam infederant, non sine graui discrimine reprimens. Rex pro donatio virtutis, pagum ei in Belzensi palatinatu Slepce nuncupatum, et Scultetiam Krezonouiensem, attribuit. Sed non diu ei concessum fuit præmio illo virtutis frui. Nam non ita multo post, siue vulneribus in bello Valachico debilitatus, siue pestilenti aura, ut creditum est, affatus, quæ bello illo durante inualuerat, fatis concessit, relictis in eadem possessione tribus filiis: Andrea nimirum, Stanislao, et Ioanne, quos ex Hedvige Piatkouia coniuge sua nobili femina, suscepit. Horum minimus natu Ioannes, quem iam moriturus baiulabat, sub axillis tenens, pater meus fuit, Andreas vero in finibus Podoliæ Strusiis commilitabat, ubi et filii eius duo ante viginti annos, in campis credo Tehinensibus, pro patria fortiter dimicando aduersa tela pectoribus exceperunt. Tertius vero in Moschouia ad Neucl arcem, sub signis Ioannis Goraii, viri fortis militando, vna cum Malicio, perit. Cum igitur Rex accepisset, auum vitam cum morte commutasse, Ioanni Zamoscio, qui postea a supplicibus libellis, sen Referendarius fuit, tutelam pupillorum commisit, quod munus ille tanto alacrius subiit, quo magis hominem dilexit, compluribusque in rebus, eius obsequiis familiariter utebatur. Itaque vir eximius et bona puerorum interuersa a malignis tutoribus breui vindicauit, et ubi ad ætatem iustam peruenere vxores addixit eis, Andree cognatam suam Tarmirska, Ioanni vero agnatam Helizabetam Gorzkowska, quæ mater mea fuit. Hæc festinanti stylo attingere volui, ne dum aliorum res ad posteritatem transmittito, meis prorsus deesse videar.

LIPA fluvius 49. 12. 47. 12. ad Gologury oritur, et Dunaïow præterlabitur, tandem Tiræ iungitur, e regione Halicz.

LINDAVA flu. 49. 12. 49. 12. in Tiram illabitur infra Camenec octo miliaribus.

LYSSOVA flu. 50. 6. 47. 12. ad Beresieczko flumini Str vnitur.

LITOWISZ 51. 5. 47. 8. Ad Bug flumen.

LUDINIA flu. 53. 44.

M

MIELEC 55. 2. 44. 6. Vetustæ gentis Gryphiorum domicilium natale, ex quo prodierunt plurimi senatores huius regni, palatini, castellani, campiductores, puto et duces Pomeraniæ veteres. Horum insigne est Gryphus

Gryphus, nostri *Swoboda* more usitato vocant, id est liberum liberalemque animum, eo quod multas possessiones, ut quidam non inepte exponunt, ecclesiastico ordini contulerit, ut donationes laxæ, militis Hierosolymitani, testantur.

MIECHOW 51. 3. 42. 8. Situm huius oppidi simillimum esse ferunt Hierosolymitano territorio. Et credibile est fundatorem oppidi, Gryphum Iaxam, quaesivisse locum eius instituto aptum, qui similitudine sua memoriam referret pariter et loci celebris templi, et peregrinationis Hierosolymitanæ, qua defunctus huic operi extremam manum imponere voluit. Nunc Andreas Bathori, nepos S. R. M. ibi rerum potitur, qui hoc anno in nunesum amplissimi Senatûs Cardinalium a Pontifice summo est adlectus. In hoc Illustrissimo Principe aspectus decorus, facies augusta, mores amabiles pollicentur, et fidem faciunt pro eo, nequaquam degeneraturum a patris sui moribus, Serenissimi, inquam, Stephani Regis Poloniae.

MARUSSA 49. 10. 31. 10. Flumen Podoliae. Et nota dialectum Cymbricæ linguae vetustioris. Nam Plinius annotat Cymbros olim mare mortuum Morimarussa vocitasse.

MSTICZOW 51. 5. 43. 12. Natalis locus Plazonum. Gens hæc est nominatissima in Polonia. Suntque contribules & coarctes, ut vocant, Tenczinorum.

MRZYGŁOD 51. 5. 43. 12.

MSTOW 51. 9. 42. 2.

MAŁOGÓSC 51. 8. 43. 3.

MONS crucis 51. 12. 44. 6. Locus celebris ob peregrinationes, quæ voti causa suscipiuntur religionis ergo. Cernitur templum illud & monasterium fere decem milliariis, usque adeo mons in alta rupe eminet. Monstratur ibi, a monachis, peregrinis peculiare atrium, quod vocant illi patria lingua, Rayski dwor. Et si quis ex posteritate Debno, qui illud monasterium fundarunt, turriculam paulo altius monasterio fenestratam excitaret, in qua laterna vel lampas noctu iugiter arderet, certe loco illi maiorem admirationem & sibi perenne nomen pararet. Cerneretur illud lumen existimo per quindecim & amplius milliaria, possetque cum Olympo monte Græciæ conferri.

MACIEIOW 52. 44. Antiquæ & spectatæ nobilitatis domicilium Macieioiorum. Arma gentis sunt Virulus cornapeta. Decus huius gentis nostro ævo floruit Samuel Macieioius, episcopus Cra-coviensis & cancellarius regni.

MOROVA fluvius 50. 9. 39. 9. Ab eo flumine & regionem ipsam, Moraviam, inquam, dictam esse putant. Patrium solum fuit Marobudi illius principis clarissimi: sed & illo ævo Moravia, non valde absimili voce dicebatur: Martomania. Fuit autem Marobudus ex stirpe Squadorum oriundus, qui Sarmatæ erant. De hoc complura libro tertio historiarum nostrarum leguntur.

MOGILA 50. 6. 45. 8. Monasterium insigne unico tantum milliari a Cracovia Vandæ Reginae Poloniae tumulo concelebratum. Aggestum illud cernitur e longinquo a prætereuntibus. Præest nunc illi loco episcopus Camenecensis Martinus Bialobrzelski, theologiæ catholicæ peritissimus, & ad obeunda munia Reipublicæ vir peridonens.

MONASTERZISKA 49. 47. Fortalitium, seu munitio pulchra & possessio ampla. Fuit quondam patrimonium spectabile magnificorum, qui dicebantur Manastircezi, quorum posteritas dicuntur esse Iazloueci. Huius munitiois superioribus temporibus tantum quædam ruinæ eminebant, quæ tamen antiquitas indicabat, istius cuius magnatis domicilium fuisse. At nunc Ioannes Sienienius, castellanus Leopoliensis, hæres illius diuionis, suo sumptu impenfisque, omnia, quæ erant collapsa, instauravit: partim muris ab integro in locis opportunitis excitatis, partim materia quercus,

Iouis

Iouis arbore, munitiones firmando. Eaque omnia ad utilitatem Reipublicæ & posteritatis suæ peregit. Tempore enim incursionum Tartaricarum commode, tanquam ad asylum, quivis indigus ope, eo confugere potest. Est aliud 51. 6. 48. 6. ad Styr flumen Tiram versus.

MARUSSA flumen vel Marhaska 49. 50.

MOCHOR fluvius 51. 51. Ad Polonne in Slucz flumen incidit.

MORAVICA 51. 49. Ad Iskiew fluvium. Est & pagus ad Craconiâ.

MOGILA zborna 40. 4. 44. 8. Vbi Bozek flumen oritur. Est promontorium nobilitatis ad Miedziboz.

N

NIESWIES 53. 7. 50. 8. Raduilonum Illustrum domicilium natale, de quibus vide infra titulo Olika. Distat Nieswiczum a Klocko duobus milliariis, a Kopil quinque, quod est situm in Slucensi ducatu. Collegium istius Iesuitarum instituitur. Arx murata bene firma.

NIESWIETA fluvius 56. 4. 56. 1.

NIEPR 56. 4. 56. 1. vel Borystenes, magnitudine Rheno & Danubio confertur. Hic enim quondam naues magnas & classes etiam ingentes sustinere potuit, ut testantur historiarum de Kiouensibus Ducibus Olha & aliis, qui magno apparatu Constantinopolim oppugnare solebant. Oritur paulo ultra Smolensko, & capit in se flumina amplissima, Berezy, Tup, Przypiecz, Stir, Slucz, & alia innumerabilia, ab orientali vero parte, infra Kiouiam, Diima, Trubiesz, Vday, Zula, Osla, Pstal, Somow & Horol. Hi eo ordine aggregati Borysteni, in Euxini ostia ita imperum faciunt, ut sua dulcedine & ipsum mare inficiant, eiusque aquas dulces reddant, teste Ovidio. Urbes sua vnda fluentes potat, Sklow, Mohilow, Kiow, Czyncasy, Kaniow. Insulas nobiliores circum fudit: Chorocyca, Thomakowka &c. Commemorantur duo eius nobiliores tractus, Krzemieniecki, inquam, et Kuczmienski, qua Scythæ illi Batthones, et alii barbari, transierunt et nunc transire solent. Sed Nisouii Kozaki (milites sic vocantur) late litus illud complexi sunt.

NARKIE ad ostia Lipæ ad Tiram.

NIEMIEN 49. 51. 8. prope Russava fluvium ad Tiram.

NIGRA flus 51. 52. Vbi Scythæ latitare solent, inuasuri in regiones nostras.

NIEMOIOVICE 55. 9. 48. 3.

NOGAT fluvius 54. 9. 44. 8. Vbi se Istula findit & pars eius Marienburgum tendit, pars vero altera, Gedanum defertur. Sed illa, quæ Marienburgum tendit, Nogat proprie vocatur, ab apne quodam, in cuius meatum detrusa Istula sui propaginem eo cum Nogato transmittit.

NICA 54. 4. 40. 7.

NARIEL 54. 4. 40.

NAIBURG 54. 7. 42. 7.

NOTES fluvius 54. 7. 42. 7.

NOMOGROD 54. 7. 45. 6.

NIEMIENCICE 55. 11. 50. 5.

NAREW fluvius 57. 11. 44. 6.

NOVODWOR 53. 12. 40. 10.

NAMISLOW 57. 12. 40. 8.

NER fluvius 52. 12. 42. 8.

NIESUCHOTCZA 57. 12. 48. 7.

NISSA 51. 12. 39. 5.

NIDA fluvius 50. 12. 42. 12.

NOVETANG 50. 2. 42. 12.

NIEMEN flumen.

Tu

NIEPOLOMICE

NIEPOLOMICE 50. 10. 42. 9. vbi partem Herciniae siluae veteres statuebant. Nunc venationes istae Regum Poloniae delectabiles. NIESTR 149. 10. 45. 6. oritur ex montibus Sarmaticis, qui vocantur Beskid, & antequam amplo gurgite deuoluitur in Euxinum Pontum, capit in se Podolica flumina nobiliora decem: Lipa, Stripa, Sereth, Podolicum, Zbrucz, Smotricz, Vlicza, Row, Ladana, Dzwana, Rusana. A meridionali vero parte, flumen Halicense, Dolinense, & Tarnaukany sed quod Ouidius tardum Tyram vocat, non possum demerari. Vel eum nunquam vidit, vel aliud certe Tyram vocat, quam nos hodie vocamus. Constantini velocitate nostrum Nestrum multa flumina anteire. Nisi forte ex montibus decedens rapidior sit, vbi vero Euxini undis repercutitur, visa maris amplitudine & collata sua paruitate veluti rubore percutus, cursum suum inhibuit. Nam credibilis est Ouidium Tyram vidisse ibi alieubi, circa maritimos campos, quum ad lacum suum, Vido, no lesioro, proficisci volebat.

OLKA 35. 5. 48. 7. Illustrium principum Radiulionum & Comitum in Szidlow patria & locus natalis, a quo etiam duces denominantur. Septem horum mea aetate simul in senatu regni residebant. Tantam opinionem virtutis, prudentiae, & dexteritatis in rebus agendis DEUS penes eam gentem reliquit. Eo anno, quo haec scripsimus, hoc est 1584, Georgius Radiulius in numerum amplissimi Senatus Cardinalium est adiectus & inauguratus, ipso Rege assistente & caerimonias quasdam, ut audio, circa inuestituram, ut vocant, per se adiuuante. Primus hic est Cardinalatus in Lithuania, ante vero episcopus tantum Vilnensis & Liouoniae administrator vocabatur. Idem Georgius Radiulius OLIVA 35. 5. 48. 7. Monasterium celebre ad Gedanum.

ORSEN WALD 35. 5. 48. 7. Monasterium in Pomerania. Aliud est ad Sandomirana. Tertium ad Varlauiam Oliecko.

OSSA flu. 54. 5. 42. 7. Erant vero populi Sarmatici Morauiam versus ad flumen, quod dicitur Ossa. Et forsam ipsum ante vocabatur Ossa, sed successu temporis, littera s in t mutata, Ossa vocari coepit. A quo etiam Oultinek oppidum est dictum. Nam Cornelius Tacitus dicit Ossi, Buri terga Marcomanorum claudunt. Forsan ergo pars aliqua gentis illius in Prussia haesit ad flumen Ossa, vbi Chrobrius Rex columnas iniecit. Vnde & pagus vicinus Slupia, id est, columna, dicitur ad Rogozno.

OSTINEK 54. 5. 42. 7. Erant vero populi Sarmatici Morauiam versus ad flumen, quod dicitur Ossa. Et forsam ipsum ante vocabatur Ossa, sed successu temporis, littera s in t mutata, Ossa vocari coepit. A quo etiam Oultinek oppidum est dictum. Nam Cornelius Tacitus dicit Ossi, Buri terga Marcomanorum claudunt. Forsan ergo pars aliqua gentis illius in Prussia haesit ad flumen Ossa, vbi Chrobrius Rex columnas iniecit. Vnde & pagus vicinus Slupia, id est, columna, dicitur ad Rogozno.

ORSSA 55. 5. 55. 7. Arx, vbi ingenti clade octoginta millia Moschorum a Polonis Lituanisque fere deleta fuisse, anno 1508.

OSTROG 51. 5. 50. 4. Sedes & domicilium natale Ducum Ostrogoniorum. Et credibile est istis olim consedisse colonias Ostrogoniorum, gentis bellicosae, cum & scriptores vetustissimi Alanos, hoc est, Volhynios, Gothos affirmant fuisse. Et Beszaborum vadum, etiam vicinum istis traiectum per flumen Slucz vocatur. Beszabes autem in veteribus sedibus Gothorum habitant inter Tyram & Istrum, seu Danubium. Denique nomen Ostrogoniorum cum Ostrog valde est affine & homonymum. De Constantino Duce Ostrogeos

Ostrogeos, viro nostra aetatis in rebus bellicis nemini secundo, saepe mentio in hac nostra historia occurret. Fuit is pater Constantini huius Basilii, affinis nostri, qui ducta in uxorem filia Comitis Ioannis a Tarnow, Polona, sua amabili sobole viriisque herois, hoc est, patris & soceri, ita viuam memoriam expressit, ut cum ambo fuerint praefecti summi copiarum, & ambo iamdudum mortui sint, tamen intuitu solo Illustrum iuuenum ita perculsi, eorum admonemur, ut non ante triginta annos, sed rarius tertius eos mortuos esse credamus. Sita est Ostrog ad confluentem fluminum Horin & Vilgia. Vrbes eorum ditionis sunt: Ostrog metropolis, Ostrokol, Basilea, Krasylow, Kuczmin, Konstantinow, Dubno. In Polonia vero Tarnow, Tarnopole, Czerniechow, Przeworsk. Ceterarum non bene recordor. Sed audiui quosdam eorum arces circiter quinquaginta numerare.

ORCZIK fluius 54. 3. 44. 6. ARGENTIFODINAE & PLUMBARIA, milliaribus quinque Cracouia distant.

OSTROKOL 51. 1. 50. 7. Antiquis Bassarabei vadum vocantur.

OSTROW 51. 9. 46. 2.

OLESZNICA 52. 6. 40. 2.

OBRA fluius 53. 12. 40. 2.

OPOCZNO 53. 5. 43. 4.

OKRZEIA 52. 7. 47. 4.

ORCHOW 52. 7. 43. 51.

OPOLE 51. 8. 44. 4. oppidum spectatae nobilitatis

Slupiciorum.

OGRODZENIE 51. 2. 42. 6. Arx Bonerorum murata mira

elegantiae.

OPATOW 51. 8. 43. 7.

OSIEK 51. 4. 44. 6.

OSTROROG 53. 5. 50. 4. Sedes & domicilium natale

vetustae gentis Ostrogoniorum, ex quibus multi insignes senatores, & etiam aliquando gubernatores totius regni extiterunt. Sed illud est peculiare, quod de

illis & Czarnkouiis, Sbasiniis, Samotiliis, praedicatur, eos nimirum primos fuisse

inter Polonos ex vicinioribus illi loco, vbi id accidit, qui Christiani sunt facti, sed

nomina sua Christo dederunt, lauacroque baptismi initiati eam gloriam obtinuerunt.

Cuius rei signum spectabile haecenus pariter & nobilitatis suae gerunt: vitam nempe baptismati vno saltim nexu coniectam, qualem ii, qui baptismi

initiantur, caput redimiri gestare solebant. Habebant quidem antea illi aliud

ducale signum auitum, ad pompam & ostentationem magis comparatum (quo

vitio fastus etiamnum nostra aetas plurimum laborat) sed abnegatio sui & humilitas

christiana in eis effecit, ut hoc symbolum christianae mansuetudinis omnibus

titulis & signis, quantumvis speciosis, anteposuerint.

OSOLIN 51. 5. 44. 5. Arx murata, domicilium natale

generosae & antiquae stirpis, optimeque merita de republica Polona Osolinorum.

Habent hi firmiter impressas virtutes, quae res facit, ut semper eodem

modo agant & aequabilitatem retineant.

ODRY 50. 5. 43. 4. Ad hoc oppidum oritur flumen Odra,

ideo & flumen ab eo denominatur. Fuit sedes olim Gotthorum. Ideo a Plinio

Guttallus, a Gotthis, flumen illud appellatur. Iuxta vero Strabonem fines

Gotthorum exporrigebantur usque ad fines Sueuorum, non longo admodum

intervallo, quod etiam nomen fluminis Sueuius indicat.

OROW 53. 4. 41. 7. Oppidum a Lencicis quatuor milliaribus.

Produxit

Produxit hæc domus viros cordatos, nec consilii inopes: iuxta dictum philosophi: militem oportet esse instructum legibus & armis.

OPATOWIEC 50. 12. 43. 7.

OPAVA 50. 9. 40. 7. A veteribus Sydirorychiæ eo locorum statuebantur, temporibus nimirum Traiani. Ideo Cornelius Tacitus dicit Gothonos illo quo pendisse tributum Sarmatis, tanquam possessoribus illarum regionum legitimis, ut eis liceret metalla in illo territorio fodere & præparare. Expresse hæc habentur in libello de situ Germaniæ, paragrapho: *Proh pudor*.

OLESKO 50. 9. 48. 12. Sedes quondam ducalis fuit Siemieniorum donatiua, ad quam & Zloczow pertinebat, in monte editiori ex quo fluuius Bug & Stir oritur.

ORAVA flu. 48. 8. 42. 3.

OCZAKOW 49. 54. Præmarium oppidum Scytharum, sed nostrates, Iazlouecii & Siemianii, patriam suam istuc fuisse asseuerant. Distatque ab ostiis fluminis Buh aliquot miliaribus.

OSTR fluuius 51. 54. ab oriente, id est, e regione Kiow in Borystenem se infundens.

OVIDII lacus 54. 49. inter Hypanium & Tyram, sed vicinior ostiis Tyræ. Cernitur ibi murus quidam plumbo compactus, qui in mare medio milliari porrigitur. Dicuntque Vitoudum eo usque in mare equo descendisse, dominium sibi maris Sarmatici vendicans.

OROL flumen ad ostia Borystenis a parte orientali a Taurica.

OLSENICA flumen Borystenis hic ab ea parte.

OBERTIM 49. 5. 48. 7. non remote a Chorim villa, victoria gloriosissima de Valachis parta concelebrata. Ibi concidit David Siemienius pro patria pugnando, pater huius Ioannis Siemienii, castellani Leopoliensis.

P

PIESKOVA SKALA 51. 2. 42. 3. Domicilium natale peruetustæ gentis Szafranciorum, ex qua multi senatores, palatini, episcopi, præfecti copiarum, velut ex equo Troiano prodierunt, ut est in proverbio, (nam equus quoque est insigne Szafranciorum). Hic ergo equus edidit in lucem homines frugi & viles Reipublicæ, quarum virtutum typum habes in hoc palatino Sendo: miriensi, Stanislae Szafrancio, in quo peculiariter memoria senatorum prioris ætatis videtur hæsisse, auctoritatis, inquam, gravitatis cum pari animi probitate. Accessit corporis proceritas, facies decora, supercilium graue.

PRUT fluuius 55. 49. 55. A duce quodam eius nominis sic dictum, hic amnis dislimitat Valachiam.

POBRUT fluuius 49. 45. Ad Saderiam cum Dunaie seu Dana stro confluit.

POLANIEC 51. 5. 44. 8.

POKRZLWICA 51. 5. 44. 8.

PACZANOW 51. 5. 44. 7.

PIOTRAWIN 51. 8. 44. 9. Locus hic innouit historia diuini Stanislae. Monstratur ab accolis tractum ejus per Vistulam miraculosum. Monstratur quidem, sed tamen non, cernitur, nisi ita credentibus.

PCZINA 50. 9. 41. 9. Quibusdam Pczina quasi latinum piscina sonat, quod ibi piscium & piscinarum, supra quam credibile est, copia sit magna.

PRECLAW, metropolis quondam Russiæ, & sociæ Kiouicæ.

PROCHNICA 50. 45.

PRZEMISL 50. 6. 45.

POTYLICZ 60. 45.

POMORZANY 50. 3. 47. 11. Domicilium spectabile Magnifici domini, Ioannis de Siemno castellani Leopoliensis. Arx est eximia ad splendorem & ad

& ad propulsandum hostem patriæ instructissima, muratæ, & quidem ex integro, magna cum arte, opera & sumptibus eiusdem M. Domini a Siemno. Fuitque hæc quondam possessio gentis clarissimæ Swinkonum, ex qua stirpe floruit olim archiepiscopus Gnesnensis. Prodierunt & alii successores viri, spectabiles & celebres ex eadem familia.

PLAVIECZ 47. 7. 43. 4.

POLOCK 57. 8. 52. 10.

PODHAICE 49. 11. 48. 5.

POLONNE 51. 53. 5. in confluyente fluminum Slacz.

PINCZOW 51. 5. 43. 6. Domicilium clarissimæ gentis Ole-

sniciorum, ex qua familia fuit 7 bigneus Cardinalis, ornamentum Poloniæ præclarissimum. Arx in monte altissimo ex lapide sedo, et magna ex parte polimito, arte exquisita fabrefacta, testatur, istuc virum magni nominis mansisse. Sunt ibi cellæ vinariæ eius proprietatis, ut vinæ mediocriæ, et etiam tenuissima, redantur eximii saporis ad admirationem palati bibentium. Signum gentis est, quod iam visitato more vocatur: Virgo violata. Hoc idem est signum Siemieniorum. Quia unam gentem esse volunt. De quo plura vide in fine ex professo de insigni Debo.

PIANINI 49. 53. locus, iudicio senis Bernhardi Pretuicii, peridoneus excitandæ arci cum propugnaculis contra Scytharum, immanissimæ gentis, irruptiones, idque in ipsa aditu regionum barbaricarum.

POKUCIE 50. 5. 55. 5. Significat autem nostra lingua pokucie poenitentia, eo quod in reatu derectos ad eas regiones Romani in exilium mittebant. Eos nimirum ciues, qui turbulentiores videbantur, aut de proditiione suspecti. Et hoc vocabant relegationem, aut deportationem. Porro exilium grauior erat multa, id quod nostri bannitionem vocant.

PIECZYMEGI silua 49. 8. 53. Hic sedes suas Peucinos veteres habuisse auctor est Bernardus Vapouius.

PORONI 49. 12. 34. 13. Proq nostra lingua significat limen. Quia ibi sunt angustie Borystenis ob-rupes, quibus coarctatur aqua profluentis, et veluti per limen ex alto decidit cum magno fragore. Ultra hoc limen cum milites Kozaki euadunt, iam se securos putant a Scythis. Veteres talia loca Katadupa a sonitu, qui e longinquo exauditur, vocare solebant. Inueniuntur tales cataractæ et in his magnis fluminibus, Istula, ad Ghew, Rheno ad Baden. For-san DEUS veluti frænum eo modo iniicere eis voluit, ut cursum eorum retardaret, ne abuterentur sua potentia, supra modum arando terram.

POSNANIA 53. 7. 40. 6. Posna vrbs pulcherrima, riuis distincta ad voluptatem, veteribus Stragona dicta: sed nomen mutauit ab illo tempore, quo Imperator, Ortho tertius, cum Rege Poloniæ Chrobri notissimam inuit. Inde Posnania vocata. Aut verius, quod Poloni illo in loco primum notissimam christianæ religionis (quod poznaniem Prawdy vocant) consequuti sunt. Laudatur illa vrbs a politia, amoenitate loci, et morum elegantia: sed verius laudari potest ab eo euentu, quod in illo territorio, ut iam dictum est, primum omnium ad cognitionem Christianæ religionis et abiectionem idololatricorum cultuum peruenire Posnanienses, cum Rege et vicinioribus familiis, Czarnkouiis, inquam, Ostrorogis, Zbasiniis, Samotulisque, qui signa conuersionis suæ, vittam baptismalem, hætenus pro armis circumferunt.

PAKOSC 52. 12. 44. 8. vbi cruce limes signatur.

PLOCKO 53. 9. 45. 8. quondam Ducum Mazouie sedes.

Arx muratæ et ciuitas.

PRZEDBORZ 52. 1. 42. 8.

VVV

PIOTRKOW

PIOTRKOW 52. 8. 42. 7. vbi olim heroes Poloniae, causa comitiorum, antiquo instituto conuentus agere solebant.

PLAVIECZ 54. 1. 42. 7.

PABIANICE 52. 9. 49. 8.

PARCOW 52. 4. 48. 6.

PRZYPIECZ flu. 52. 4. 48. 9. Peucinorum colonia.

PROSOVICE 51. 5. 45. solum fertile et supra modum pingue.

Vnde iocus Sigismundi primi Regis Poloniae desumptus. Cum enim Ioannes a Lasko archiepiscopus Gnesnensis impensius coram eo gloriaretur, se in oppido suo Lasko non modo cathedralem, vel collegiatam, ecclesiam erexisse, sed etiam coemiterium eius terra sacra, Hierosolymis aduecta, conseminasse. Ille subridendo inquit, quid terram sacram? Si fertiles illas arenas Masouiorum reddere voluisti, potius Prosoviensem terram tecum eo deportasses, agrosque illos consperisses. Tantum Rex solo Prosoviensi tribuebat.

PASCUA Pomarzani 50. 48. In summitate fluminis Kropiecz sita sunt.

PASCUA Zloczouiensia 50. 6. 48. 4. in summitate scaturiginis fluminis Stripa.

PASCUA Oczakouiensia 49. 54. inter Oczakouiam et Ouidii lacum.

PIKOW 51. 2. 51. 9. oppidum.

PLOSKIROW 50. 3. 49. 8.

PROBITO fluuius 50. 8. 52. 8. ad Hypanim.

PISCZAMBOT flu. 50. 9. 53. incidit in Hypanim. Ibi etiam est pons Vitoldi.

POROMIL 51. 6. 48. ad Styr fluuium.

PODKAMENIE 49. 47. 4.

POLTOW fluuen sub Gliniany.

QWIDZIN 54. 10. 42. 7. Vide infra in descriptione veteris Poloniae paragrapho Quadi.

R

RADLOW 53. 40. Locus amoenus & refertus omni genere elegantiarum, ita, vt Luculli hortum putes. Domicilium est magnifici Opatenii, supremi Marsalci regni Poloniae & capitanei generalis maioris Poloniae.

RAQNETA 53. 8. 43. 8.

REIN 53. 2. 43. 7.

ROGOZNO 54. 6. 42. 6.

ROZEMBERG 54. 8. 42. 11.

ROZAN 54. 1. 41.

RASTEMBERG 54. 12. 44.

RAIGROD

ROZANKA 54. 4. 49. 7.

RADOMIA 54. 11. 49. 5. Est & fluuen ad Gedanum.

RESIZAD 55. 5. 54. 5.

RZEPIN 55. 5. 58. 6.

RACIASZ 53. 11. 43. 6.

RADZIMIN 53. 7. 44. 8.

RAVA fluuius 53. 5. 43. 6.

RADOSZYCE 52. 1. 43. 6.

RACIBORZ 50. 11. 40. 12.

RIENIK 50. 10. 41. 4.

REGIUS mons, vide Kinsberg.

RIMANOW

RIMANOW 50. 2. 44. 7.

RAB-flu. Rapo 59. 2. 44. 3.

ROPA fluuius 40. 43. ad Biecz fluuen

ROHATYN 49. 10. 47. 6.

RUSSAVA fluuius 49. 51. in Tyram labitur. Libenter haec Russica & Podolica annotamus & curiose perquirimus, quia depopulationes Tartarorum saepe cogunt nos talia perscrutari. Vbi sint, quid agant, quo tendant.

ROW fluuius 50. 51. incidit in Hypanim. Et ad eius scaturiginem in summitate Bar arx munitissima.

RASTAVICA flu. 51. 52. in Hypanim incidit, vbi insignis vir Stanislaus Strus occubuit, pater istorum, fortiter dimicando cum Scythis.

RAKOW 51. 5. 43. 12. Erat quondam siluestris solitudo, dumeta & latibula ferarum, quae ab agnatis suis Gnoienis idem magnificus Ioannes a Sianno castellanus Leopoliensis redemerat, & siluis extirpatis, molendinis institutis, agris excultis, oppidum excitauit, pulcherrimo nomine ei imposito Rakow, quod significat cancerum, ab insignibus vxoris suae charissimae. Ibidem oppidum ab insignibus suis locauit, vt sempiternum extaret memoriale felicitatis coniugii & amicitiae inter Sienienios & Gnoienios. Ibidem & villas & piscinas complures, & aulas amplas magno sumptu fabrefecit. Et tertium oppidum Stephanow, a nomine Serenissimi regis Poloniae, patroni sui clementissimi, appellatum locauit.

S

SENDOMIRIA 51. 1. 44. 10. Sedes secundo genitorum fuit, cum Reges hereditabant, nascebantur, non eligebantur. Est locus ille supra modum amoenus & delicatus. Vineae istuc coluntur. Pomaria vbique patent, ita, vt putes vndique siluas circumstare. Tanta ibi est copia nobilissimarum frugum. Propter ea Casimirus Magnus, & alii reges, eo ad capiendam auram, animi causa progrediebantur. Auxit loci beneficium ciuium ipsorum vrbinitas coniuncta cum aliis oblectamentis. Inuenias ibi praestantissimos medicos, musicos, potus varia genera, & hilarem clerum, piscium, mellis, salmonum, ferinarum, frumenti, & aliarum libentiarum (vt Gellii verbo vtar) copiam incredibilem. Administrat praefecturam illam summa cum laude vir magnificus Andreas Firleius, dominus a Dąbrowica, castellanus Lublinensis.

SEQUA 54. 44.

SUENTA fluuius 56. 45.

SAIKIEMI 56. 6. 47. 4.

SWINTRAVA 56. 4. 50. 8.

SMOLENSKO 56. 11. 56. 4.

SELBORG 55. 1. 45. 9.

SUD 55. 44. Sud Samogitae, id est septentrionales Samogitae. Insula est retro regium montem. Vel sunt Sudinorum veterum populorum reliquiae, quarum Ptolemæus subinde meminit.

SZEPENPIL 55. 3. 43.

SOKA 55. 3. 44. 3.

SALAUNI 55. 46. 6. Idem forsan quod Sawlae vocant. Praefectura praedines.

SEIMI 55. 10. 47. 10.

SOMLO 48. 6. 46. 6. Arx est murata in Hungaria, a Sambor XXXVIII. miliaribus, a Kolozuar XI. Estque locus natalis Batororum. Gens haec illustris & vetustissima, ex qua anno salutis 1576. Stephanus primus, Princeps & Palatinus Transyluaniae, Rex Poloniae & Magnus Dux Lituaniae electus.

Vv 2

electus

electus fuit. Hic aduentu suo turbatas res Sarmatiae pacavit, moeroremque incredibilem Poloniae ob extinctos modo quitos Reges, letitia sui aduentus exhilaravit. Chronologi annotant iam ante Caesaris Augusti tempora Batorum stirpem in Pannonia floruisse. Ita enim Strabo inquit: Pannoniorum gentes Breucii, Andixecii, Diacones, Pirostae, Mazae, Desiciatae, quibus Bato imperabat. Haec si ita se habent, origine ergo hic Rex non tam Hungarus, quam nostras esset. Nam Hungari nondum pervenerant tum in Pannoniam. Pannonos autem a nostris Panis, seu Polona nobilitate, non ita multum dissident. Quia immo Cechus & Lechus ad nos venit cum suo comitatu & colonis ex Pannonia. Meminit etiam Iovius Batorum aliquones, ex quibus proreges Hungariae patrum nostrorum memoria designati sunt.

SLUCKO 53. 52. Sedes Illustrissimorum Ducum Slucensium. Principes isti prodierunt ex eadem stirpe, ex qua Reges Poloniae Hungariae & Boemiae originem suam derivant. Adepti sunt autem maiores horum Ducum, virtute belli pacisque artibus, prerogativas tales & tantas, ut tempore pacis primum locum in senatu, tempore belli dextram manum tenere, tutelaremque salutis Regiae curam habere promeruerint. Potestque eorum stirpis series hoc ordine enumerari. Olgerus, Magnus Dux Litvaniae, primam uxorem Iuliam, seu Vliam, duxit filiam Ducis Vitepskensis Russiam, religionis Graecae, ex qua suscepit sex masculos, quorum natus maior fuit Vladimirus, Dux Kiouienfis frater germanus Jagellonis: sed alia matre natus. Ex quo Vladimiro prodiit Alexander, quem Russi Olelko vocant. Hic fundavit civitatem Slucensem triurbem ad flumen Slucz, ante annos 150. Ex Alexandro Simeon, ex hoc rursus Georgius, qui duxit Thecziniam Comitum feminam leclissimam, ex qua tres suscepit masculos, qui nunc versantur in luce hominum: Georgium, Simeonem & Alexandrum iuniorem, iuvenes heroicis virtutibus suffultos, de quibus usurpari potest illud: Spes altera Romae. Ducatus hic Slucensis haecenus a geographis & chorographis suppressus est, quod ego committere nolui, cum sit magnitudine sua effatu dignus. Terminatur ab oriente Borysthene, a septentrione flumine Nienem, a meridie Pripecio, ab occasu parte magni ducatus Litvaniae. Urbes eius sunt Sluck metropolis, Kopil secundo genitorum, a Slucko quinque miliaribus distans, Ture 15. Petricovice 24. Volkukala 4. Mohilow 50. ab eadem Slucko distans. Alias brevitatis causa omitto.

SPITKOVICE 50. 10. 41. p. Arx murata. Et est locus nobilis, cum aliis rebus, tum captivitate ducis Henrici Barbari, quem Conradus Masoviorum princeps, ante ducentos annos in ea villa divina rei vacantem coeperat, & in Masoviam asportaverat. Estque domicilium natale vetustae gentis Misconiorum, ex qua multi senatores praestantissimi, episcopi, palatini, castellani & etiam campiductores prodierunt. Fulget nunc senectute viridi Petrus Misconius, Antistes Cracoviensis, columen familiae. Fuit ex eadem gente ante decennium Stanislaus Misconius de Mirow, Palatinus & capitaneus Cracoviensis, Marienburgensisque, vir heroicus, mihi per familiaris. Didi non potest, quam egregiae formae & proceritatis, & ut ex picturis liquet, Scandembergus ipsi similis. Merito ergo illud ei competit: Gravior est pulchro veniens de corpore virtus.

SOLDIM	54	2	38	9
STARIGARD	54	10	37	13
SLETINUM	34	10	37	11
STKZELCE	54	10	37	11
STEFELBORG	54	10	39	5
SLUCHOW	54	5	41	3
SLONINY	54	5	41	3

SLONINK

SLONINY	54	2	49	7
SKLOW	54	4	55	7
SVLEVCE	53	6	3	8
SWIEBODZYN	53	5	39	4

SUEVVS fluvius, Sprea nunc dicitur in Marchia. Alii illud flumen ad Budissinum apud Vindas Saxonicos esse volunt, & non bene.

SBASZIN 53. 3.

STENSZOW 53. 3. 39.

SQUIDZINIA 55. 8. 30. 7. Solum haec duae appellationes Quiddzin & Squidzinum, aliquid commune habent, cum cognomine Quadorum.

SIENNO 51. 44. Habet haec gens peculiare chronicon rerum a suis maioribus gestarum. Compluresque ex iis prodierunt dignissimi senatores, archiepiscopi utriusque sedis, Gnesnensis, inquam, & Leopoliensis, episcopi Cracoviensis cathedrae, Posnaniensis & Cuiauiensis, viri liberales & largitores in opera pietatis, ut testantur etiam nunc insignia illorum, insculpta templis, collegiis, & domui Hierosolymitanae. Quin & dignitas Cardinalatus eis, novus honos in Polonia, attributus fuit, quod antea nemini contigerat. Erant item ex eis multi palatini, castellani, legati ad exterarum nationes, ad concilium Basiliense, & ad imperatorem Turcorum, viri consulares, & quando opus erat, milites strenui. Ideo nunquam a subfelliis ordinis senatorii discessere. Omnium horum nunc memoriam refert Ioannes Sienienius, castellanus Leopoliensis, senator regni dignissimus, & suae familiae hoc tempore maior domo, (permitte me sic loqui.) De cuius meritis erga rempublicam lege in fine epilogum huius libri.

SLUPIA 51. 7. 44. 7. Domicilium Slupicorum natale, a Sandomiria milliari vno. Domus isthic est lignea admirandae structurae, quae declarat, etiam antiqui saeculi homines nequaquam ingenio destitutos fuisse.

SLUPCA	53	8	41	5
STOBNICA	53	8	40	2
SOBIEN	49		45	
SNIENA	53	4	41	7
SRZODA	53	4	40	8

Est et aliud Srzoda, vel Srotka, in suburbio Posnaniensi, vetustum, a quo ius Sredenfe. Vide D. Cromerum. SOBOTA 53. 11. 41. 6. Sobotiorum expresse meminit Ptolemaeus eodem fere loco. Srzoda, ergo & Sobota, antiquissima sunt oppida.

SOCHACZOW	53	7	43	4
SREMSKO	53	12	43	7
SBUCZIN	53	12	45	7
SEDESZOW	53	7	48	
SCHOVA	42	12	39	4
STRASBORG	p2	8	39	4
STRZECZE	52	6	40	9
SIKOW	52	7	40	8
SIRADIA	52	6	40	6

ibi facinorosi etiam ex nobilibus in turrim coniciuntur.

SULEIOW	52	1	44	11
SKRZINNO	52	1	44	11
SADDECZ	po	6	43	

Monasterium istic virginum, nobilitatum reginarum, Poloniae viduarum cohabitatione. Huius conditionis & professionis foeminas Alisterias vocant ecclesiastici.

SCZEKARKOW 50. 60. Domicilium Tarlonum, qui iam diu ornameto erant aulae Regiae. Cum Thenciniis sunt coarmes, et quondam etiam gentiles.

XXX

SOLEC

SOLEC	52.	1.	44.	6.
STEZICA	52.	6.	44.	11.
STANIOW	50.	7.	47.	11.
SLUMNIKI	51.	3.	42.	12.
STAMA				
SKARMIRZ	51.	3.	43.	5.
SLAWKOW	51.	3.	42.	3.
SZIDLOW	51.	6.	43.	11.
Colonia veterum Sidoniorum. Vide ab initio diuisionem veteris Poloniae.				
STRZELCE	51.	7.	40.	
SKALA	51.	1.	42.	6.
Skala locus inclauit bello Mazouiorum Ducum.				
STIR fluius	51.	1.	42.	6.
Stiri populi ultra Viennam, vna cum aliis Slauinis, inde progressi esse creduntur. Creditum est antiquis flumen Stir a Tyra scaturiginem suam trahere, quod expresse pictum extat in tabula Grodecii. Sed errorem hunc detexerunt lustratores regii. Deriuant enim Stir ex montibus ad Olesko, vnde et Bug et alia complura flumina. Quia tamen ab illa regione decurrit, qua Tyra praetermeat, recte Stir, id est, a Tyra demanans, litera s addita, nuncupatur. Ad hoc flumen sita sunt oppida: Czartorisko, Manaster, Peremil, Beresteczko, Strzemil.				
SYTOMIRZ	51.	11.	50.	9.
SKALA alia	50.	3.	48.	7.
SBARASZ	50.	6.	48.	7.
ad Zbrocz fluium. Colonia ducum Sbarasiorum.				
Floret nunc ex gente palatinus Trocensis.				
SIENICA	51.	9.	46.	9.
vbi et pagus Boncza. Etenim pro signo militari hac gens gerit monocerotam, quod Boncza vocatur, more patrio. Floruit ex ea gente, nostro aeuo, Nicolaus Sienicius, vir consularis & eloquens, deque republica Polona optime meritis, constantia admirabili. Commemorantur nunc frequenter eius consilia et orationes habitae ad regem et senatum.				
SZATANOW fere in via qua itur Kamenecia ex Tarnopole. Septem miliaribus inter vtramque urbem sita.				
SIENIAVA	50.	12.	40.	9.
Clarissima colonia Sieniauiorum sedes suas hic habet. Cuius iuuentus veluti murus obiecta contra Tartarorum irruptiones semper sese opponebat. Floruerunt nunc duo palatini Russiae ex ea gente, pater & filius successiue.				
SCZMIELOW	51.	5.	46.	2.
SCZEBRZESZIN	51.	9.	46.	9.
Iurisdictionis regiae fuit quondam, sed in donatium cessit Demetrio de Goray.				
STEPAN	50.	6.	50.	9.
SOKAL	51.	3.	41.	8.
a quodam Duce Sokal fundata & denominata.				
STRUMIEN	50.	9.	41.	8.
Riuum significat, eo quod Istula paulo ultra hoc oppidum oriens mediocri alueo istac pererrat.				
SOLA fluius	50.	8.	42.	9.
SKAVINA flu.	50.	8.	42.	9.
Est & oppidum Skauina ibid.				
SZORJIN	50.	2.	43.	3.
SLUZOW	53.		42.	
SMIGROD	50.	5.	48.	8.
Stadniciorum clarissima colonia & locus natalis. vide Strzeniaua.				
SEDZISZOW	50.	7.	44.	8.
STRYZOW	50.	7.	44.	8.

SLOCZOW 50. 4. 47. 8. Amplissima haereditas, ad Olesko quondam pertinebat.

SAMAIDE 51. 12. 44. 4.

SCANDIA, descriptionem eius vide ab initio.

SAWRAN flu. 50. 4. 51. 12.

SWINIGROD flu. 50. 4. 55. 6. Sedes olim Ducum Rus.

SNIATYN 40. 49. 49. 49. Ultima praefectura in ipso aditu Valachiae.

SERET fluius 49. 49. 49. 49.

SERET 49. 50. ciuitas.

Aliud Seret Podolicum, ad quod est Zalose, Czerniechow & Hnieziola. Flumini iungitur infra Trebowla.

SARNIE pole 50. 52. sunt campi: Vloczysko vocant.

SZLAK. Sunt itinera visitata Scytharum, quibus infestare solent terras Russiae fertilissimas & etiam Podoliam. Et numerantur tres praecipui vnus Kuczmien-ski, alter Czarny szlak, tertius Valachicus, quos non piget hic describere. Et certe, si quid laude dignum praestitit, magnificus vir Ioannes Sienienius in hac lustratione, istud sane, quod hac itinera accurate descripsit & depinxit, numero miliariorum adiecto, non modo vtile, sed etiam valde pium opus perfecit. Nam si imperator Antonius Pius, pii nomen meruit, quod libellum confecit quendam, in quo vias descripsit, quae ducunt Roma ad nationes barbaricas, vt captiui Romanorum illo aeuo scirent & nosse possent, qua redeundum sit in patriam, si forte contingeret eis ex manibus hostium sese euoluere: certe non minus encomium meritis est noster Ioannes Sienienius, quod hosce szlak dicticas in iis tabellis expressit. Audimus enim de multis captiuis, qui apud Scythas aut Turcas detinebantur, quod, cum possent se interdum ex catenis ipsorum euoluere, tamen ob solam ignorantiam itinerum reditus in patriam, maluerunt duriores morte seruitutem perferre, quam profugientes ex ergastulis eorum in solitudinibus oberrare, aut a feris deuorari. Porro ex istis descriptionibus lustratorum, quilibet potest sibi notitiam comparare illorum itinerum, vt, si forte domino Deo permittente quidpiam tale ei contingat, scire possit, quo est egressus loco, & quem portum tenere debeat, compendium quaerendo suorum malorum.

Kuczmien'ski szlak.

Primo Leopoli ad Szarawka nota sunt itinera. Ex Szarawka XX. miliaria ad vadum fluminis Kuczmien, a quo etiam hic szlak denominatur. A Kuczmien ad Kodima fluminis vadum X. miliaria, a Kodima ad Sawran IV. miliaria. A Sawran ad Czapczaki X. miliaria. Inde vero Oczakouium VIII. sunt Russica multo maiora quam Polonica. Ideo vni gradui decem miliaria forsitan respondebunt. Polonica vero XV. Ista via est compendiosior omnium.

Czarny szlak.

Leopoli Sokalum XII. miliaria, Sokalo Luskum a J Stir XII. miliaria, Lusko ad flumen Horin XI. miliaria, ab Horin ad vadum Slucz per Zaslaw & Polonne X. A Polonne XL. Kiouiam. Eritque a sinistra oppidum Cudniow, a Kiow Kaniouum XVI. miliaria. A Kaniow Czerkasium XV. A Czerkasium ad Porohy XII. miliaria. A Porohy ad Tomakowka XI. Inde Torhouistiam VI. Hic iam Scythae nauigiis dilabi solent per sinum Borysthenis vsque Oczakouium, vel quo lubet.

Szlak Walachicum.

Per Buczac, Skala, Zynkow, & summitates fluminum Vityca, Dzwani, Ruzaua, inde per Valachiam, aut per campestria littoris Tyræ: miliaria, in tabula adscribentur.

De custode transituum seu szlak.

Hiscē transitibus vnus speculator, vir nobilis expertæ virtutis, præficitur, qui vocatur custos szlak, seu viarum tritarum. Hic per se & per homines industrios, & vitæ suæ minime prodigos, vario ingenio nauiter, motus, & machinationes hostium, inuestigat, & ubi rescuerit de hoste, præsidibus arcium & duci belli campestris renunciat, qui dato signo, relictis copiis confestim occurrunt, eosque adoritur. Atque ita Podolii noctes ac dies bello continuo vitam totam transigunt. O viros omni genere præmiorum dignos.

SINA VODA 39 10 54 5. Est restagnatio quædam maria ad ostia Borysthenis. Hæc Scythæ nauigiis subuehere se solent, & tandem in nigra silua latitare, donec omnes conueniant. Inde a nigra silua dicitur Czarny Szlak. Mare illud est tranquillum & ab iniuriis procellarum tutum, ita, vt etiam in eo folia nymphæ, sicut in aliis lacubus partem, excrescant, & supernatent aquæ, & differt Sina voda a mari mortuo, in quo sal veluti glacies tenuis supra aquam innatat, & est admodum subtile. Hoc situm est ad Prekop, vbi illa fossa a mari cernitur ad mare.

SYLVA nigra 49 12 54 1. ac Gologury.
STARE SIOL 50 12 42 5. Pyram versus tendit, non procul a Podhaice.

SOTHARAE flu. 52 54 ad quod Sytomyrz in Borysthenem allabitur.
SMOTRICZ flu. 50 49 hæc est Gródek, Kamienec & arx deserta Smatricz

SZARAWKA 49 8 50 8 in summitate fluminis Vityca. Domicilium fuit Bernhardi Præulæ, bellatoris illius clarissimi, qui filium reliquit doribus animi eximie ornatum.

STOLPIEN 50 8 47 6.
STRZEMYL 50 8 48 9. Lasczonum, qui dicuntur Strzemie-
lecki. Inclauit iam diu rebus bellicis dominus loci illius Stanislaus Lasc.

SCZUROVICE 50 47 7.
SLUCK fluius 52 50 oritur non procul a Czarny Ostrow, Zbor-
na Mogila versus.

SULA fluius 49 55 e regione Chorcyca insulæ, in quem colum-
nas iniecisse dicitur Rex Chrobry, non procul a cataractis, sed Zula a Cromero
vocatur.

SOMAR fluius 49 54 10. Paulo inferius, quam Sula. Vi-
de infra in Topographia ostiorum Borysthenis.

TORVNIA 54 1 42 8. Vrbs celebris in ipso aditu Prus-
siae. Situs Gedani & Elblingæ Toruniæque triquetram figuram efficit,
sed Torunia salubritate aeris & decore, primo intuitu duas illas superare videtur.
Vnde in prouerbium abiit apud Polonos maiores: Rubes vt Torunia. De eius
origine vide historiam nostram.

TANG fluius 56 9 43 6.
TAPIA 55 7 44 8.
TICZINUM 54 1 42 8.

TUR fluius

TVR flumen 53 8 53 3. Insigniter piscosum.
TVSTAN 46 49. Oppidum in ipso limite, Poloniae
& Hungariæ. Propter ea Tustan significanter, id est, hic siste gradum, appella-
tur. Exemplo noto a columnis & gadibus freti Herculei. Vnde symbolum affi-
gitur: NON PLUS VLTRA.

TYSZOWCE 51 1 46 10.
TANEW fluius 51 5 43 3. cum Tanai flumine nomen
commune habet.

TWARDOSIN 50 1 41 12.
TUR stagnum 51 42 nobile, vbi Przypiecz flumen scaturit,
ad pagum Holowno. Ibidem Turia fluius, vbi Ratno.

TISMENICA flu. 48 6 52 ad Torhouistiam in Borysthenem
sepe infundens.

TORHOVISTIA 48 6 52 significat nostra lingua nundinatio-
nes, eo quod ibi negotiatorum emporium nobile admodum fuit, dum starent
res Russorum & Græcorum. Est & in Valachia aliud Torhouistia.

TARNAVATKA fluius 49 52
TISMEN flumen 48 6 52 aliud quam Tismienica, nam hoc
ad Borysthenem ad Torhouistiam, illud ad Axiacum, vel Hypanim.

TECZIN 50 12 42 12. Domicilium natale illu-
strium Comitum a Thęczinum. Produxit hæc domus viros excelso & regio
animo præditos. Proinde hoc peculiare habet, quod a ducentis annis nunquam a
subselliis senatoris recessit, sed aut palatinorum, aut castellanorum munere fungitur.
Ludouici Regis temporibus Topororum trecenta vexilla in quadam bellica expe-
ditione censa fuisse dicuntur. Signum gentis est bipennis, quod veteri & recepta
consuetudine STARZA ideo vocatur, quod antiquissimum sit signum. Nam
quidam eius originem ad tempora Boleslai Kryuousty referunt, quidam ad Mie-
cislaum, vsque, qui primus Christo nomen dedit, quidam autem aboriginem
ipsorum vnum ex duodecim illis palatinis fuisse tradunt. Auctores habeo.

TREBOWLA 49 12 48 7.
TEHINIA 49 6 51 6. Arx ad Bialogrodum, quam hoc
anno Kozaki Nisouii acerrime oppugnarunt.

TÓBARCZA 48 6 52
TROKI 55 7 40. Sedes istic fuit Lituaniæ Ducum, ante
conditam Vilnam.

TARNOW 50 6 44 11. Domicilium natale illustrium Co-
mitum a Tarnow. Multa autem memorabilia temporibus Jagiellonis & Vla-
dislai tertii gesserunt arui Tarnouiorum. At Ioannes a Tarnow, nostra me-
moriam suæ famæ splendore prædecessorum suorum lucem superasse videtur. Hunc
hominem Sigismundus Rex tanti fecit, vt post illam memorabilem victoriam de
Valacho partem ad Obertinum, binorum grossorum in iugera contributionem
publicam ei decreuerit, qui honos antea nemini, quod sciam, habitus fuit. Antiqui-
tate quidem totum genus humanum adæquatum sibi est. Sed si tempus illud respi-
cias, quando quis e tenebris emerit heroicis factis, Tarnouii Tenciniis hac in parte
pares habentur. Attamen Tencinii hoc nomine aliquid sibi deberi volunt, quod
veluti aborigenes ex stirpe Polonorum prodierint. Tarnouii autem aliunde huc
appulerint. Hanc differentiam quidam statuunt. Non ignoro tamen Stanislaum
Orichouium, cui in hoc multa debentur, voluisse probatum facere, Lituam, fi-
gnum Tarnouiorum, hic quoque in Polonia, & ex Polonis originem suam traxisse.

TOMAKOWKA 49 54 Insula est in Borystheni, inter Tismien flu-
men & Fessinum, quod ex nigra silua demanat, vbi Nisouii Kozaki, tanquam
Yyy in arc e

in arce fortissima habitant confidenter. Etymon Thomakowka a *Thomos* videtur esse nata. Nam Thomitanis forsitan, ubi Ovidius exulabat, obnoxia fuit.

TRHOBIAS fluvius, ibidem e regione Cerkasy est.

TRUMACZ 49. 49.

TARNOPOLE 50. 48.

TOHORO flu. 52. 54. ad quod Sytomirz, Cudniow.

TUROBIN 55. 5. 44. 6.

VILNA 55. 9. 49. 6. Vrbs insignis & ampla, Lituanie metropolis, a Gedimino duce fundata, anno domini MCCXXI. ad confluentem fluminum pulcherrimorum Vigiliae, & Vilnae, mura vero cincta ab Alexandro Poloniae Rege an. MDV. Haec nobis & Vngaris Boemisque magnam feriem Regum edidit. Vbi nunc est Vilna, Igliones populi a Ptolemaeo collocantur, qui ab Ovidio Gelones picti vocantur, eo quod variegata & polimisa veste libenter vestirent ea gens, sicuti nunc septentrionales populi, Moschi, morem veterem retinent. Summa nunc auctoritatis est apud Vilnenses: Eustachius Volonitz, non modo hoc nomine, quod se eorum Castellanus & Cancellarius, sed quod eum propter eximias virtutes & opinionem summae prudentiae instar patris patrie amant & colunt. Non vidit ille Germaniam, nec unquam aspexit Italiam Galliamque, sed tamen & Germani & Itali, & qui modo vendunt in aulae regiam, habent in eo, quod mirentur & suspiciant.

VARMIA 55. 5. 42. 11. Vide Braunsberg.

VENEDIE 53. 5. 42. 11.

VILKA 53. 6. 47. 6.

VALRZ 54. 5. 39. 10.

YSSIE 54. 40.

YIECBORG 54. 2. 41. 3.

VANDERBURG 54. 4. 46.

VASOSCHE 54. 9. 46. 2.

VOLKOMIRIA 54. 2. 46. 11.

VASILISKI 54. 8. 39. 11.

VILGIA fluvius 51. 50. ad Ostrog decurrit.

VLANOW 51. 8. 51. 8. Scytharum municipium, quod Sieniauii fundarunt ad obsequia sua. Nam eis commilitant, ubi datur signum.

VISTULA fluvius, quod & Istula, Vistillus, Vandalus, a veteribus vocatur. Flumen est, valde amoenum, & multos populos, iam ad hos, iam ad illos, veluti eleemosynaria materfamilias, consulo diuertens ditat sua opportunitate. Hec mediam Sarmatiam peragrande lambit, & oritur ex montibus Sarmaticis ultra oppidum Skoczow & Bielsko, gradu 40. minuto tertio, 45. 9. & tandem ad septentrionem tendit, arcus figuram efficiens. Antequam autem mari mergitur, capit in se quinquaginta flumina iustae magnitudinis, quorum bona pars est navigabilis, ex quibus duo nobiliora infra Varsoviam sese ei associant: Narva, inquam, & Bug. Et cum insimul veluti peregrinatura ad sinum maris Baltici iter arripiunt, rursus aliquot, ante Gedanyam, miliaribus, non secus, ac si his quaedam inter ea coorta esset, inuicem a sese dirimuntur. Nam unum illorum Elbingam, veluti inuento proprio meatu, quod ante deseruerat, aliud mediam petit. Vistula vero ipsa artificiose deducta suo alueo, quem nostri Leniwka vocant, Gedanensium vrbis muros alluens, in mare sese e-converso demisso murmure exonerat. Hinc fabula nata est, de dissidio trium Nympharum, quae, cum initio concorditer iuneri se se commisissent, tandem ad Gneuum oppidum, ita exitiali inter eas poena, (nam & Gneuum iram significat patrie lingua) amicitiam solvunt, & alienata a se diuersum diuersae petunt.

VARSAVIA

VARSAVIA 53. 8. 44. 4. Sedes olim et colonia Avariorum populorum creditur fuisse, quod et loci vicinitas, et sonus cognominis indicat. Pons per Istula vastitatem ab Augusto Rege, ante decennium praedmirando genere structurae fabricatus, vrbis admirationem auget. Consilium et institutum edificanda tanta machina ex hoc epigrammate acri incise, et fronsipicio portae affixe, facile patet.

Inscriptio pontis Varsoviensis.

Ne pontem sublicium
Superba sumptu, atque arte admirabili
A Sigismundo Augusto, Rege inchoatum
Et a se post eius mortem
Consimili opere perfectum,
Reperi vicinia suburbanorum
Male cautorum tectorum flamma
Nec opinare mere corripere
Corruptumque in favillam redigeret:
ANNA Jagellonia Poloniae Regina
Magnorum regum coniunx, soror, filia,
Hoc lateritio propugnaculi sepimento tutissimo
A fundamentis excitato
Munendum curavit

Anno Christi DEI nostri MDXXII.

VRATISLAVIA 53. 3. 39. 6. Vrbs praecleara loca et socior Cracoviae ob continuas negotiationes, et quod colonia Polonorum fuit olim.

VIERUS 52. 4. 40. 12.

VIELUN 52. 2. 40.

VNIETOW 52. 12. 40. 8.

VIAZB 52. 9. 44. 4.

VOLBORZ 52. 8. 42. 8.

VARKA 52. 9. 44. 4. Vbi situm est oppidum Varka, Ptolemaeus Burios populos ponit. Et certe vox enim ipsa declarat Burios et Vareses, si in V, vltimo more verso, non multum a se distare. Varka igitur inter antiquissima municipia Poloniae collocanda, sicuti et Sroda et Sobota.

VRZEDOW 51. 5. 45. 5.

VISLOKA fluvius 51. 5. 44. 2.

VISLOK oppidum 50. 8. 44. 3.

VIAK fluvius 51. 4. 45. 7. cum Vislok confluit ad

Lancud.

VISNIA 50. 3. 64. 2. ubi comitia fiunt Russicae nobilitatis.

VAG fluvius 49. 9. 42. 5.

VLDove iezloro 51. 6. 50. 6. Russii, Ovidii lacum hunc fuisse, dum exularet, asseuerant. Est quidem nominum non parva affinitas. At certum est, Ovidium in vrbe Thomitana ad ostia Daquibii exulasse: nisi forte reditus anni istius lacus a Romanis, in solatium exilii, ei attribui erant. Nam sal Scythicum ex aqua illius lacus conficitur. Vide lib. 8. Annalium nostrorum.

VILHORA 51. 6. 50. 6.

VISNOVIR 51. 10. 46. 6. In arduo monte. Et est colonia nataleque solum Ducum Visnoveciogum, quorum fama et decus bellicarum virtutum implevit Europam, ita, ut vrbis, etiam in pagis, agrestes cantilenas eos celebrant. Locus ibi monstratur pugnae cum Tartaris et victoriae Polonorum.

273 STANISLAI SARNICIE DESCRIPTIO
VHROWSKO 51. 9. 47. 5. Reius in suo libello huius gen-
tis stirpem a Ducibus priscis Russis derivat. Quae sententia comprobari potest
privilegiis Vrgonis, aborigenis ipsorum, qui fundavit Wladicatum Chelmensem et
pleraque alia.

VINNICA 51. 1. 51. 11. praefectura in aditu Scythiae.
VISNIC 50. 43. Floruit haec domus supra modum, regnante
Sigismundo primo sacratae memoriae Rege, postea, mortuo Ioanne Kmita, labasce-
re coepit, sed spes est iterum pristino nitore restituendam, egregii et loco excelso
nati iuuenis I. N. Barzii studio, nepotis Thenciniorum ex sorore, qui nunc est domi-
nus arcis illius.

VCHANIE 51. 46. Domicilium spectatae nobilitatis. Ex hac
gente nostra aetas habuit duos senatores praestantissimos: Arnolphum Vchanium
Palatinum Masoviae, et Iacobum Vchanium, Archiepiscopum Gnesnensem regni-
que primatem, virum expediti ingenii acerrimumque praerogatiuarum ecclesiasti-
carum defensorem.

VYSOKIE 51. 5. 44. 6. Petri Cassovii, senisamoeno ingenio
praediti, oppidum. Hic est nunc iudex terrae Lublinensis.

X.

Xiaż 51. 5. 44. 4. Kriouustii regis temporibus fuit istic du-
cum sedes, quod et nomen oppidi Xiaż indicat. Nam lingua nostra patria
Xiaże ducem vocamus. Hic captivum illum ducem Halicensem in Poloniam
deportauerat. Vnde tragoedia magna secuta fuit bellorum.

Z.

ZAMOSCIA 51. 6. 46. 7. Domicilium vetustae gentis Sza-
riorum, qui nunc Zamoscii dicuntur. Arx fuit vetus in firmissimo loco, et re-
fugium ab incurfionibus Tartarorum, patris castellani et auorum memoria. Nunc
demum a fundamento muris eductis, propugnaculis institutis, oppidoque nouo
adiecto, non minus ad elegantiam, quam ad sustinendos quosvis hostes, ab integro
excitata, opera et sumptibus illustris et magnifici domini, Ioannis de Zamoscie.
De hac re luculentius testatur inscriptio tabulae marmoris nigri, frontispicio aedi-
ficii ibidem affixa, quam ego describendam curavi.

IOANNES DE ZAMOSCIE Regni Poloniae Cancellarius, exercituumque
Dux supremus, et Cracoviensis, Mariemburgensis, Belzensis, Cnissinensis, Mediri-
centis, Cresoviensisque Praefectus. Dum bello Serenissimi STEPHANI Regis
cum Ioanne, magno Duce Moschorum, pro debita in patriam pietate, nec sumpti-
bus, nec laboribus, nec vitae parcat, innati quoque erga patrios lares amo-
ris, hoc monumentum excitari curavit.

ZDROIOW 50. 6. 45. Thomae de Zdroihow, Capitanei Pre-
misliensis maiorum domicilium natale, qui omnibus bellis Stephani Regis non
modo interfuit, sed magna ex parte praefuit, et oratorem egit ad Christianissimum
Regem Galliarum, et ad potentissimum Imperatorem Turcorum.

ZALESIE 50. 4. 44. 4.

ZASLAW 51. 3. 49. 9.

ZUKOW 49. 2. 48. 1.

ZELECHOW 55. 45. 5. Locus natalis spectatae stirpis Ciolkonum.

ZARNOW 51. 4. 42. 7.

ZINKOW 50. 50. Arx in Podolia, sed neglecta.

ZBOROW

ZBOROW 51. 4. 44. 4. Zborow arx murata elegans, est-
que domicilium natale magnificorum dominorum de Zborow. Produxit haec
domus senatores magni nominis nostra aetate, Martinum Zborovium castella-
num Cracoviensem, animi & corporis celsitudine virum conspicuum, Petrum
Zborovium, filium eius, palatinum Cracoviensem, Ioannem Zborovium, Castella-
num Gnesnensem, qui praefectus summus copiarum fuit in pugna Derfaviensi,
Andream, Marsalcum curiae. In summa, quotquot ex sororibus eorum pro-
gnati sunt, omnes ad magnas res gerendas nati esse videntur, si bellum moueretur, &
classicum caneretur contra Christiani nominis hostem.

ZOLKIEW 51. 5. 44. 6. Locus natalis amplissimae stirpis Zol-
kiewiczum, quorum virtus bellica enituit in bellis Prutenicis, & antea Tartari-
cis, Moschoviticis. Horum nunc columen Stanislaus Zolkiewicz, palatinus Belzen-
sis eodem aetate fuit.

ZYDACZOW 43. 47.

ZARY 50. 10. 41. 7.

ZATOR 50. 10. 40. 5.

ZABNO 50. 12. 43. 10. oppidum.

ZOHAD 49. 7. 44. 2.

ZULA fluvius 50. 6. 50. 6. non Sula ad orientalem ripam Bo-
rysthenis, ad cuius ostia in confluentem Rex Boleslaus Chobri columnas ferre-
as, pro gadibus finium Sarmaticorum, post continuas victorias victor iniecit: ego
quoque hic descriptionis huius finem facio.

SITVS ET AMBITVS LIVONIAE PROVINCIARVMQUE

AD FLVMEN DVNAM SITARVM

a tyrannide & metu tyrannidis Moschi liberatarum, Stephani Regis Poloniae
virtute, felicitate & perseverantia, exercitusque eius.

Iuxta itinerarium exercitus Polonici redeuntis ex Moschovia.

A

	Latitudo gradus	minuta	Longitudo gradus	minuta	
AMOZA flu.	59.	8.	54.	6.	a Derpt lacu Virtiz 8.
ADSEI.	59.	6.	58.	12.	ritur & desertur ad lacum Feibus, qui Plescoviam alluit.
ALTENTUM	69.	8.	50.	6.	
ADOBA	60.	10.	52.	10.	
ASZ.	61.	4.	51.	6.	ad flumen Ambda.
AMBOT	61.	4.	45.		Portus Findlandiae. Ibidem & Am- boten, ab eo loco non procul traiectum in Svetiam, cuius maris est 81. millia- rium distantia.
ASCHERAT	57.	3.	49.	5.	
ADENSKO lacus	62.		56.		septentrionalis ad modum, vnde Nothburg vicina ei.
ARENSBOG	66.		43.		in insula Ossilia.
ARIES	58.	11.	48.	2.	

Zzz

AGATYRSI

AGATYRSI hos populos, veteres prædiuites & beatos, hoc potissimum nomine, censabant, quod solis inter mortales, diuitiis vi, absque inuidia & æmulatione aliorum, datum sit. Hos eo fere loco statuebant, ubi est Kokienhaus, & oppidum Tyrſen, quod appellationem præscam adhuc videtur retinere. Sed & Kokienhaus audio locupletem esse præfecturam.

AMBEDE 61. 51. Obseruabis, quod Germani Lubecenses, occupata Liuania, nomina locis indiderunt, petita a regione vicina. Lubecensibus notum est nomen Ambede non procul Lubeco.

BERHOLM 61. 51. 5. Arx in Haria, quam rex Suecorum interceptit, non procul a Revel.

BIALY KAMIEN 60. 8. 49. 10. Germani Vitenstein vocant.
BERLE 58. 3. 49. 10. ad scaturiginem fluminis Theidera.
BERLE 59. 6. 48. 10. ad Sedwe profluentem.
BERSON 57. 7. 49. 12. non procul a lacu Ludan.
BAWSKO 56. 6. 47. 6. in summitate fluminis Duldera.
BLOKAUS. 57. 12. 47. 5. Blokaus propugnaculum ad Rigam

nouiter excitatum. Nam Dinamont ab altera est parte, remotius, quam ut nauium cursum ei aculatione assequi possit.

BERSARI in Curlandia.

CURLANDIA 56. 46. Nobilissima prouincia & nostra ætate magis dilatata finibus extensis, & in formam prouinciæ a Regibus nostris redacta. Habet mare proprium, quod Curlandicum dicitur, habet & insulam & portum, qui Curisferunk vocatur. Præerat huic Ducatui, Augusti regis temporibus, Gottardus Kotler, cuius opera in bellis Liuonicis utebatur. Commendatur a Polonis a fidelitate, & quod in ea expeditione erga eos officiosus fuit. Huius filius etiam captiuitatem pertulit, dum Pieczary animosus cum nostris oppugnaret, & pro honore Regis strenue dimicaret. Terminatur autem Curlandia a meridie Samogitia, a septentrione mari Liuonico, sed si addas Semigalliam, quia vtrumque possidet, tum flumine Duna, a Bawsko ad Memel ducta linea.

CORALIA 62. 51. Prouincia quædam diues admodum. Et significat lingua Moschica regiam terram. Nam Korol illi regem vocant. Eant enim sibi Rex Sueciæ vendicat.

CREMON 59. 5. 48. 3.

CASTERHELM 61. 46. ibi est traiectionis in Sueciam ex Finlandia: cuius distantia est 81. miliarium.

DUNA flumen 57. 35. nostri vocant Dzwian, veteres Rûbonem appellarunt. Præterlabitur Vitpeſko, Polocko. Recentiores scribunt, eam oriri ex Seneria, prouincia Moschorum, fere ex iisdem paludibus, ex quibus assurgit Boryſthenes, gradu 56. 57.

DUNEBURG 57. 4. 51. II. ad Dunam flumen Curlandiam versus.

DUNAMUND 58. 43. 2. Arx in ostiis fluminis Dunæ in ripa septentrionali Offiliam versus, a Rigam duobus miliaribus, propugnaculum fortissimum, cui præsidia Polonica imponuntur, ob maiorem securitatem negotiatorum & ipsius vrbs Rigenſis. Lituani Diamem vocant.

DERET 59. 7. 49. 10. Torpatum latine vocamus. Episcopatus fuit amplissimus. Memini & ipse, in Concilio Tridentino postremo adfuisse episcopum Torpatensem. Capta hæc fuit vrbs a Moscho 1558. sed a nostris 1582, de manu hostium meliore successu vindicata, quam si illa vice, ante viginti

viginti annos post expeditionem Poſuolensem, a Cruciferis in manus nostrorum deuenisset. Nunc enim imperium iure conqueri non potest, fines eorum esse attrectatos, cum ex faucibus ipsis hostium bolus hic ereptus sit.

DRISSA 57. 8. 52. 2. Errauit toto coelo auctor tabulæ, in qua depicta est Polonia. Nam situs fluminis Dunæ, istarumque duarum munitionum pugnat cum vera supputatione miliarium, & experientia ipsa. Quare error hic corrigendus est eo modo, ut iam vides.

DULDERA flu. 57. 47. in medietate ipsius Curlandiæ, supra quod Mitow, vrbs primaria Ducis.

DURBEN. 57. 45.

NOBLIN 57. 3. 46.

DAGEDEN 60. 7. 46. infra Haspaliam insula socia Offiliæ.

DAN 60. 7. 46. inter Offiliam & Liuoniam parua insula.

ESTLANDIA 46. 49. Est prouincia in Liuania, quæ inter sex alias numeratur. In hac Torpatum est situm.

FELIN 60. 1. 48. in Germanice per W scribitur Wellin. Arx est in Estlandia bene munita, in qua Wilelmus Furſtembergius a suis militibus Moscho fraude proditus fuit, & in Moschouian auctus, ubi etiam in vinculis exspirauit.

FALKENHAUS 59. II. 56. 5.

FEGER 60. II. 49. 6.

FENENBURG 57. 6. 43. 6.

FINES Samogitiæ, vide Samogitia.

FINES Curlandiæ, vide Curlandia.

FINES Liuania Polonica & Suecorum ditionis, est fere parallelus sexagesimus, & occupant fere totum Venedicum sinum ab vtraque ripa.

GOTTLANDIA 60. 45. Molotius, geographus Venetorum, exponit esse diſtam non a Gothis, sed ex Germanico, quasi dicas optima terra.

GROBIN 56. 6. 46.

GOTTLINGEN 57. 4. 45. 7. ditionis Curlandiæ, sicuti & Grobin.

GERVELANDIA, regio hæc mari adiacet, septem miliaribus in latum & longum.

HASPALIA 61. 47. 7. fedes fuit episcopi Haspalensis, inter hos motus, Magnus, frater Regis Daniæ, eam sibi vſurpauerat, titulo episcopatus, sicuti & insulam Offiliæ. Sed quæ insula illis duabus dominatur, potest in archum adducere omnes Liuania portus. Ferunt autem Danos libenter insidiari talibus locis, ex quibus propter angustos transitus, nauigantibus nocere possint. Qua etiam ratione sibi plurimum placent, quod veluti inuitores portuum esse volunt. Ferunt autem iam hoc anno illas duas insulas in potestatem nostrorum deuenisse.

HARIA, prouincia una ex sex ducatibus Liuania. In ea sita est Reuelia, Baldis, Fegurg.

HOCHROSEN 59. 49. 1. 49. 1. 49. 1.

HELMET 56. 43. 4. 43. 4. 43. 4.

HERSCHENFORT in Finlandia ex opposito arcis Kolek.

HOCHLAND 61. 53. insula a regione Naru in Venedico lnd.

MASSENPOT 57. 45. in Curlandia.

Ziz 2 IWANOW

IWANOW horod 61. 10. 53. 6. Arx munitissima ex lapide secto excitata, & a nomine ipsius ducis Moschorum nuncupata, æmula Naruæ. Est enim ei opposita, ne qualibet occasione arrepta rebellare queat. Etenim est moris Monarchis, aliquas munitiones talibus urbibus ob certos respectus adiacere, nimirum ut ingredientibus & egredientibus urbem semper habeant, quod vereantur. Eodem consilio Moschus Narua potius hanc arcem erexerat.

IAMMA 61. 7. 54. 9. Arx munitissima ad flumen Plossa aut Iuga, septentrionalior inter omnes Liunionis arces. Distat ab Ivanow horod XII. miliaribus. Ab hac rursus Polna flumen XXVI. miliaribus extenditur, ad cuius ripam arx Oressek sita est, dislimitatque Sueciam a Moschouia. Nos hic ex altera pagina picturæ consignauimus.

IUGA fluuius 61. 54. a Nouogrodia tendit etiam Naruam versus, & augeat Naruensium diuitias.

IURGENBURG 58. 8. 48. 12

K.

KOKENHAUS 57. 4. 49. 6. Vide supra Agatyrsi.

KRISSEBORG 57. 4. 50. 5.

KARKUS 59. 9. 48. 3.

KIES 60. 48. Arx ad quam memorabili clade profligati

sunt Moschi, duce exercitus N. Sapieha Lithuano, non procul a Parnaua in Estlandia. Alii Kies dicunt vocari Wendin. Huius Sapiehae frater Procancellarius est magni Ducatus. Vir, supra ætatem, prudentia & eloquentia admirandus.

KORALIA vide Coralia per C.

KOLEK 61. 8. 50. 9. Arx.

KIRCHHOLM 57. 8. 48. 6.

KLEIN ROP. 59. 8. 48. 3.

KEREM 59. 6. 50. 10.

KRASNYGRODEK 59. 7. 52. 11.

KAWELECHT 59. 10. 49. 7. significat eme candelam. Et re vera candelis ibi opus est. Ibi enim dies iam hieme noctesunt, & noctes æstate diescunt, propter vicinitatem arctici poli.

KONCKUL 59. 7. 49. 4.

KOPORIEA 61. 12. 55. 12.

L.

LEVARD 57. 4. 48. 5. Arx ad flumen Dunam octo miliaribus a Riga.

LAIFLANDIA 57. 47. Liunionis veteris quinque erant præcipui Ducatus: Estlandia, Curlandia cum Semigallia, Virlandia, ubi est Narua, Haria, & Laiflandia, ubi est Riga. Istæ nunc finito bello, anno superiore, in tres palatinatus, veluti tetrarchias, a Serenissimo rege Poloniae, Stephano primo, descriptæ & in ordinem redactæ sunt, legesque eis datæ, locus conuentuum designatus, ubi ius dicitur, deliberationes expediuntur, exemplo Prussiae.

LODE vel Lede 61. 7. 48. 7. non procul a flumine Leal. Pertinebat ad Absalensem episcopatum. Hanc Gottardus Kettler, Dux Curlandiae, Suerensibus eripuerat, simulque aliquot grandia tormenta ademerat.

LUKI veliki 58. 5. 56. Anno 1581. summa contentione & obstinata militum Polonorum pertinacia expugnata. Magna ubi strages & sanguinis effusio facta fuit, quæ nulla ratione vitari potuit, satis sic irascentibus genui Moschorum, de qua re vide lib. 8. historiae nostræ.

LOVAT fluuius 58. 56. Præterlabitur Luki, & miscetur lacui Ilmen ad Nouogrodiam.

LUDEN

LUDEN 57. 7. 50. 2. a stagno Luden dictum.

LUDEN lacus 57. 56.

LANDE 57. 3. 49. 8.

LUTZEM 57. 8. 51. 12. vbi Marcus Sobieski Signi-

fer aulae regiae, miles strenuus, cum ad deditionem Moschos, nomine Regis, stando in equo sub moenibus inuitaret, globo venenato petitus ira enorme vulnus retulit, ut malignum contraxerit Erysipelas, seu ignem sacrum.

LANCEL 59. 4. 47. 11.

LAIS 61. 51. 5.

LODE 61. 5. 48.

LIBA 56. 45. 3. Libonis Nauarchi Pompei

aduentu clara. Ibidem flumen Liba.

M.

MARIEMBURG 58. 10. 51. 11.

MOLAN 59. 3. 48. 11.

MARIENHAUS 58. 3. 51. 9.

MYTOW 57. 1. 46. 11. ad flumen Duldera, metropolis Curlandiae.

N.

NOVOGROD 60. 6. 53. 6. Naugardum Germanis dictum.

De situ & elevatione harum regionum male sentiunt cosmographi, tam Veneri, quam Marienburgenses. Nam eam longe septentrionaliore faciunt, quam distantia locorum & supputatio miliarium exposcit. Inde fit, ut & parallelorum & meridionalium circulorum ambitum eis longe diuersum tribuant. Ego experientiam sequutus sum, prout nobis retulerunt milites, qui exantatis laboribus militaribus in Moschouia regiones illas peragrarunt. Habui etiam præ oculis picturam & iunerarium supremi ducis copiarum, magnifici domini Ioannis de Zamostia, quam mihi accommodauerat. Et puto me ad veritatem ipsam propius accessisse. Descriptiones Nouogrodiae omitto, cum vbique apud auctores occurrant. Alluit eam stagnum nobile Ilmen, quod excipit Louatum flumen. Sic & Iuga flumen.

NITAW 58. 10. 48. 3. arx in Laiflandia.

NARUA 61. 11. 52. 10. Arx & ciuitas nominatissima ad flumen Naruam. Et est emporium celeberrimum, quo Plescouienses & Nouogrodienfes naues deuehunt mercenarias, & ditant urbem & ipsi ditantur. Eodem, ex toto Venedico sinu deuehuntur merces. Huius ex aduerso arx Ivanow horod, Narua autem per medium interfuit. Est illa nauigatio commoda, tamen duobus miliaribus ab urbe rupes quædam impeditam reddunt nauigationem. Respicit Narua fere ex aduerso Findlandiae urbem Wibur. Debitque portus hic Naruensibus, confecto bello Moschouitico, cedere in brachium Regi Poloniae. Sed rex Suecorum nolens sibi deesse, anteuertit. Obiciebant nostri, id commissum esse contra æquitatem & contra pacta conuenta, vrgebantque exemplum venatorum, apud quos flagitium est, feram, ab alio exagitam & a canibus defatigatam, intercipere. Sed Suecus quibusdam euasione transiciones illas eludebat. Contra quem rex modestissimus summo iure noluit vi. Dedit hoc affinitati, dedit tranquillitati reipublicæ Christianæ. Res tamen ad senatum relata in aliud tempus discutienda reuocatur.

NEVEL 57. 53. arx.

NEWUL 50. 10. 48.

NAIHAUS 59. 48. 4. non remote a Pectory.

NATSCHLOS 58. 8. 52. 8.

Aaaa

NARGEN

NARGEN 61. 49. Insula ad Reuel, quæ indicat suo nomine iter ad Naruam.

NOTHBURG 62. 56. valde septentrionalis ad Ladensko lacum in Curlandia.

NEMELOW 57. 46.

NEISCHLOS 61. 52. in ipsis angustis lacus Peibus, ex quibus Narua flumen exoritur.

O

OSSILIA 59. 49. Insula pulcherrima in mari Liouico.

Eam cruce signati Daniæ regi prodiderunt, qui potuerunt hac insula de dominio maris illius præsumunt, & impedire navigationes Liouicæ possunt.

ORESSKO 63. 59. ad flumen Pulno, Coralliam uersus. Tentata hæc Suecorum armis statim post bellum finitum inter Moschum & Regem. Distat ab Iamno XXVI. milliariibus. Pulno flumen, disliniunt Sueciam & Moschouiam.

OLSEN 59. 6. 50. 10. ad lacum qui uocatur Pecury.

OSTROW 59. 52. 4. arx ad flumen Velika, ubi exercitus regius præludium & experimentum fecit virium suarum, antequam Plescouiam obsidione cingeret.

OPCZKA 59. 53. 5.

OPERPAL 60. 50. 11.

PLESKOWIA 60. 51. 8. Descriptiones Plescouiæ ubi que apud auctores occurrunt. Quomodo autem oppugnata a nostris & in angustum redacta lib. 8. historiæ nostræ reperies. Distat a Riga LX. milliariibus & totidem a Polocko, quod & circino probare potes. A Torpato seu Derpt XXI. a Narua XVI.

POLOCK 57. 9. 52. 11. regia quondam principum Russiæ.

POLNO flu. 63. 56. ad hoc Oresslek est situm.

PSKOWKA flu. 60. 52. urbem ipsam Pskow permeat. Castra regia ad eundem profluentem metata erant.

PARNAVA noua 60. 9. 48. 2. ad littus fluminis Vbra. Cis vero flumen Haspaliam uersus Stara Parnaua cernitur.

PEMBURG 57. 10. 57. 10.

PEBALGEN 58. 1. 56. 10.

PECURY 60. 3. 51. 9. Monasterium insigne.

PORCHOW 60. 5. 53. 11.

PIRKUL 69. 5. 48. 9.

PEIBUS lacus 61. 52. ex quo Narua demanat statim post Pleskouiam.

PROCLUD 61. 49. in isthmo Findlandiæ e regione Reuel.

PADES 61. 8. 48. 11.

PILTEN 57. 8. 45. 11. ad Vindas fluminis ripam a Danis adhuc possidentur, sed liberatur.

PLEN 55. 7. 46. 3.

PARNAVA flu. 60. 48.

R

RIGA 57. 5. 47. 7. Vrbs amplissima opulentissima, que, metropolis Liouicæ. Huius altitudinem fere eandem cum Gedano geographus Venetorum facit, quem errorem correxi, & littus Liouicum paulo altius assurgere feci. Constat enim urbem Vilnensem cum Gedano eandem latitudinis

latitudinis rationem habere. At Vilna Rigam euntes via septentrionali quadraginta milliaria emetuntur, quæ duos gradus efficiunt & paulo plus. Itaque duobus gradibus Rigam cum suo littore assurgere feci. Hæc vrbs per hos motus bellicos, viginti & aliquot annos varios casus fortunæ experta est, & miris modis; iam a Regibus insularibus, iam a Moschis, petita est, tandem liberata gratias agere debet Regi Poloniæ, quod eam respirare fecit, & portum ei a Virepsko usque per octoginta milliaria patefecit. Situs eius, & stagnationes maris in maiore spacio, ut melius cerni queant, adiecimus.

REVEL 61. 8. 49. 8. Vrbs amplissima, post Rigam secundo loco habitata a Sueuorum Rege præcepta. Sed Venedicus sinus (ut nomen ipsum indicat) non nisi Venedos, id est, Slauonicæ linguæ populos, pro veris & legitimis habuit hæredibus.

ROUM insula 61. 8. 49. 8.

RODENPAS 58. 3. 48. 8.

ROP 58. 11. 48. 10.

ROZENBERG 59. 2. 48. 10.

RINGEN 59. 7. 48. 4.

ROMITEN 57. 8. 50. 11. ad lacum Ludan.

RANDEN 59. 9. 49. 4. ad lacum Virtsser.

REXHEIM 62. 51. id est, domus regis, & Moschi vocant stagnum illud, Coralliam, quod idem significat.

RIMACH 64. 6. 58. 8.

SEMIGALLIA 56. 6. 49. 6. Regio, quæ Lithuanicæ a meridie, Curlandiæ vero a septentrione, contigua est, non procul a Vilna: sed Duci Curlandiæ attributa est.

SAMOGITIA 55. 45. Terminatur ab ortu, linea ducta a Kauno ad Banko, ab occasu littore maris ad Memel & Libam, a meridie flumine Nemen, & tandem mare uersus decurrit cum profluente Tang, a septentrione Curlandiæ. Malui more Strabonis circumseribere fines harum regionum, quam typum ipsum frequentibus lineis deformare.

SAVOLOCIE 58. 8. 54. 12. Munitio in firmissimo loco paludibus et lacubus undique septa, sed a nostris (duce magnifico Ioanne Zamoscio) Rhodiorum militum artibus oppugnata & defatigata ægre salutem impetravit.

SERBEN 58. 4. 49. 9. Serborum nomen notum est, qui aut hic in vicinia ad Venedicum sinum olim confederant, aut cum Lubecensibus illi Venedi & Sorabi transferant, qui in Saxonia hætenus habitant, & nomen eorum in eo oppido hæret.

SACEL 57. 7. 49. 7.

SEGENVULT 57. 12. 48. 9.

SUEIN 57. 12. 49. 5.

SEDUE fluuius 59. 48.

SEXUEGEN 58. 1. 50. 1.

SANGRAC 59. 5. 49. 10. Existimo in fauorem Gratiani Pontificis oppido nomen impositum, qui aut fundauit, aut auxit ordinem istum.

SIEBIESZ 55. 2. 53. 4.

SALAS 59. 6. 47. 12.

SELGAR 61. 4. 52. 12. Insula cum oppido in lacu Peibus innatat uelut Rhodis. Iam uides totam Liouicam stagnis & fluminibus marisque portibus ita repletam esse, ut putes Venetiam riuis distinctam.

S. BRIGITTA 61. 6. 50. 4. Divæ Brigittæ nomen celebre est.
 SRUNDEN 57. 1. 45. Ad Vinden.
 SAREL 57. 45. Ad Vinden.
 SENEBORG 60. 46. Ad Ofsiliam insulam.
 SOKOL 57. 53. aliquot miliaribus a Polocko, duce belli Me-
 letio expugnata. Ibi Seremet, Moschorum Dux nominatissimus captus, plurimi
 bellatores eius cæsi & trucidati, roburque Magni Ducis concidit. Missi erant
 isti ad ferenda subsidia Polocenibus.

T

TREIDEN 58. 11. 48. 7. Civitas ad fluvium Treidera.
 TRICATEN 58. 11. 49. 10.
 TREIDERA flu. 58. 49.
 TYRSEN 58. 50. 3. Oppidum in quo veterum populo-
 rum Agatyrforum, qui hic habitabant, nomen hæsit, non remote a Kokienhaus.
 TAURUS 59. 10. 48. 10. arx firma.
 TOLZBORG 61. 8. 51. 5. In Chersoneso quadam Venedi-
 ci sinus vrbs inter Reuel & Naruam.
 TUCCUM 57. 5. 46. 11.
 TOROPEC 58. 56. vbi Signifer regius, Marcus Sobieski, den-
 sa nube sagittarum petitus, aliquot in lumbis, plura ex penula pendentia tela ad
 exercitum reportavit. Situs arcis est ultra Luki veliki.

V

VITEPSKO 57. 4. 55. 1. Si bene observavit D. Guagninus
 distantiam eius ab Orffa, nempe XVIII. miliarium, tunc apposte sic colloca-
 bitur. Est firmissimum municipium duas habens arces, nec ei par habetur in illa
 regione. Quondam Ducum Russiæ fuit sedes.

VIK 60. 46. In insula Ofsilia vrbs & territorium Vikenlandia diceba-
 tur. Hæc vna cum Haspalia episcopi diuisionis fuit.

VENDIN 58. 11. 49. 2. nostri Kies vocant.
 VANZEL 59. 2. 48. 6.
 VOLMIRZ 58. 12. 49. 11.
 VALK 59. 6. 49. 3.
 VELIKA flu. 59. 56. Forsan ideo sic vocata, quod sit flumen
 magnum. Nam nostra lingua velika significat magnum. Aut quia non procul ori-
 tur a Veliki Luki.

VORONIECZ 58. 55.
 VELIN seu Felin 60. 49. 9.
 VIRTSCHER 60. 49. lacus nobilis paulo supra Derbt vicinior
 ci Taurus.
 VISKIEL 60. 9. 49. 3. Sita est inter duo flumina, Amora
 & Embde.

VIRCENBEG 60. 10. 51. 5.
 VEYSESTEIN 60. 9. 49. 9. nostri vocant Bialy kamien.
 VEISEN 60. 3. 50. 9.
 VRANGA 61. 50. insula e regione arcis Kolek.
 VIBOR 62. 50. e regione Koropeia.
 VELIKI luki 58. 5. 55. vide Luki.
 VINDOW flu. 57. 45. vide dictionem Vendin.

VENEDICUS sinus 61. Est mare mediterraneum inter Liuniam & Finlandi-
 am, sed geographorum pars magna errat, quod cum in septentrionem nimis
 oblique

oblique dirigunt; cum statim ab Haspalia inflexio eius incipienda, & iuxta paral-
 lelum sexagesimum secundum, orientem versus, debeat extendi. Quod nisi fa-
 ciamus, miliarium veram distantiam amitemus & experientia repugnabimus:
 Ego itinerarium exercitus sequutus sum. Vocabatur autem Ptolemæi tempo-
 ribus sinus Venedicus totum mare Prussicum. Totum autem mare inter
 Prussiam, Liuniam, & Daniam, Oceanus Sarmaticus, a Ptolemæo vocatur, ut
 liquet ex tabula IV. Germaniæ. Nunc tantum Venedici maris, in illo sinu par-
 ua, nomen hæsit. Probatur autem testimonio linguæ totius Germaniæ Vene-
 dos vocari, non modo illos Vinidas, qui in Saxonia habitant, sed etiam illos,
 qui in Slavonia, adeoque omnes, qui linguæ Slavonica vruntur. Quod si ita
 est, constat ergo totum illud Venedicum mare antiquitus possessum fuisse a Ve-
 nedis, hoc est, a Russis, qui a Venedis, seu Henetis, originem suam & appellatio-
 nem deriunt. Et ideo Moschorum Ducem mortuum, eo respectu, bellum mo-
 visse puto istis regionibus, quod plurimum movebatur veterum geographo-
 rum tam evidenti testimonio. Penes hunc Venedicum sinum Finonicus sinus
 maris proxime statuitur gradu fere 70. Ibi est trux collocata lapidea, vitra
 quam sub capitali poena, a rege Suecorum, progredi peregrinantibus prohibi-
 tum est, nisi prius sumant facultatem ab ipso Rege. Nos quoque hic ad istam
 crucem finem huic chorographiæ faciemus.

X. IACOBI PRILUSII (129)

DE PROVINCIIS POLONICIS, ET QUIBUSDAM REGUM DIPLOMATIS TRACTATUS EX STATUTORUM LIBRIS AB ILLO PUBLICATIS EXSCRIPTUS.

CAPITULUM I.

De Magno Ducatu Lithuanicæ.

LITHUANIA, est regio in Sarmatia, quæ ab oriente Scythiam, a me-
 ridie Poloniam minorem, ab occidente Masoviam, a septentrione
 Liuniam, Samogitiam, & Moschouiam habet. Et licet hic duca-
 tus ad ducenta fere miliaria Germanica quaquaversum pateat: gens tamen Li-
 thuanorum superioribus annis (æque ac regio multis sui locis sterilis & inculta
 est) obscura & contempta, Ducique Kiouienfi tributaria fuisse, memoratur: donec

Bbbb VITHENES

(129) IACOBUS PRILUSIUS, tempore Sigis-
 mundi Augusti, Poloniæ regis floruit, orator, poë-
 ta & iure consultus insignis, terræ Cracoviensis
 notarius & ædilis, vir suo tempore longe studi-
 tissimus, Orehovii, Tricesii & Kochanovii fami-
 liaris & amicus. Laudatur quidem a STAROVOL-
 SCO in elogio, ob eruditionem, sed non minus
 etiam vituperatur, quia transfuga, ut ait, e castris ec-
 clesiæ Romanæ fuit. Parochus & pastor antea fuit
 ecclesiæ Mosciensis, teste Starovolscio, qui sequen-
 tia de Priluso memorie protulit in elogio: eadem
 qua Orehovius impietate Lutheranæ infensus, reli-
 quis velut mercenarius, vices ecclesiæ Mosciensis,
 tui parochus & pastor datus præfuit; transiitque ad
 coenobios illos Wissemburgenses porcos, ut in coena cum

illis, loco panis vini, hereticis silquis infave-
 retur, omni farina cassis. Duceque uxore mu-
 lieris sacerdos, vicegerentis officium in castro
 Cracov. habita seculari gessit; Kmice palatino
 Cracov. magno in Polonia senatori, & literato-
 rum fautori, ob ingenti præclaras doctas & in-
 ris parvi peritiam in primis clarus, atque tu
 eo reliquis in Polonia dynastis, cum & ipsi regi
 Augusto familiaris. Scripta eius sunt:

I. Oratio in obitum Sigismundi I.

II. Liber de legatione

III. Statuta ac privilegia regni Polonia omnia
 anno 1533. in fol. p. 85. pagina

IV. Liber poematum variorum

V. Liber epistolarum familiarium.

VITHENES Dux quidam eorum, sumptis virium incrementis, negaret ei tributum quin & ingo principibus Russiæ vicissim iniecto, eos ad tributa sibi pendenda degerit. Nec longo post tempore, IAGELLO, magnus Dux Lithuaniae, circa annum MCCCCLXXXVI. Hedvigi, filia Ludouici Hungariae & Poloniae Regis, in uxorem ducta, sacro baptismo tinctus, Vladislai nomen, vnaque regnum Poloniae, Baronum regni consensu, accepit. Prætereaque secum fratres quatuor & gentem Lithuanam, contractis eius idolis, lucisque incensis, & exemplo suo, & tunicarum in concursantem pannosam plebem largitione, ad fidem Christi conuertit: fideque neophytos opera Polonorum primis rudimentis doctrinae Christianae instruxit: ac insuper Ducatum solum Lithuaniae, Samogitiae, & Kiouiae, cum Alexandro Vitoquido, aliisque fratribus suis, regno Poloniae incorporauit, & vniuit perpetuo. Hic primus Lithuanum nomen adeo illustrauit, vt & Polonia ab hoc primum Rege, eiusque successoribus, tam litterarum, quam armorum gloria florere, amplissimique regni nomen habere coeperit. Qualisque & quantus vir fuerit in magistratu declarauit. Habet autem fratrem Alexandrum Vitoquidum in rebus gerendis quasi Theorem. Hic enim, loco fratris, Lithuanis magnus Dux relictus, adiecit suo, & fratris ducatu, ducatum Plescouiensem, ducatum Nouogrodiensem & ducatum Smolescensem, qui, an incuria principum, an perfidia praediorum, a Moschis intercepti, Lithuanisque detracti sint, scire non possumus: certe qui nostrorum principum velit, haberet satis materiae ad parandam sibi gloriam, atque adeo nominis immortalitatem, in recuperanda defestrice Silesia, & Pomerania ab vna parte regni, & in repetendis iis ducatibus, quos dicimus a Moschis esse interceptos, parte ab altera: item Oczakouio a Scythiis, nisi quod interdum iniquior etiam pax iustissimo bello est anteferenda.

Alexander ducatus Plescouiensem, Nouogrodiensem & Smolescensem Lithuaniae adiungit.

ARTICULUS I.

Magnus Ducatus Lithuaniae, Regnum Poloniae.

Vnio magni ducatus Lith. cum regno Poloniae in HRODLO a. 1413.

IN Nomine D. Amen, ad perpetuam rei memoriam, debitores sumus spiritualis alimoniae salutaria illis pocula ministrare, quibus praesidentes temporalium commodorum praestamus suffragia: vt quos ad corporis necessitatem sustentamus, salutis etiam ipsis, quantum nostra sufficit facultas, ministeria porrigamus: ne, dum temporalibus insistimus profectibus, vitae commoda negligere videamur. Et vnde dona benedictionis, & brauium expectamus sempiternum, inde vitae detrimenta sentiamus, & praemiis destituti adoptatis nulla laboris nostri commoda consequamur. Expedit perquirere, & debita attendere ratione, vt, dum hominibus impartimur carnis beneficia, meditemur qualiter ipsis coelestia praebemus alimenta, & quos in hoc saeculo transitorii rerum condimus copias, illis viam aeternae beatitudinis demonstramus, quatenus & hic nostrae munificentiae cognoscant praesidia, & tandem futurae gloriae compendia per exercitia directionis nostrae apprehendant, in omnium Salvatore. Proinde nos VLADISLAVS, Dei gratia Rex Poloniae, nec non terrarum Cracouiae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cuiaviae, Lithuaniae Princeps supremus, Pomeraniae, Russiæque Dominus et haeres, &c. Et ALEXANDER, alias Vitoquidus, magnus Dux Lithuaniae, nec non terrarum Russiæ Dominus, & haeres, &c. Significamus tenore praesentium, quibus expedit vniuersis, praesentibus, & futuris, praesentium notitiam habituris, quomodo terras Lithuaniae, & earum incolas, nostro subditos dominio, in quos liberalitatis nostrae manum extendimus, & profectui ipsorum intendentes, multa frequentia, statum, & conditionem eorum, semper studuimus facere meliorem. Feruenti desiderio cupientes in assumptae fidei deuotione iugiter solidare, et fundare. Vt ipsos altissimus, quo praestante lumen fidei per nostram operam receperunt, ad laudem, et honorem sui

sui nominis, et eiusdem fidei catholicae augmentum gratiae suae charismate confirmaret. Cum eos saepe munificentiae nostrae donis refecimus, summo opere affectamus spiritualibus gratis refouere, et per quaeque legitima studia, et labores id feruentius mancipare. Qui, vt se in fidei constantia commodius exercent, et crescant de virtute in virtutem, iugum seruitutis, quo hactenus fuerunt compediti, et constricti, de cervice ipsorum deponentes et soluentes, ex innata nobis benignitatis clementia, ipsis libertates, immunitates, gratias, exemptiones, et privilegia dari Catholicis solita, iuxta continentiam articulorum subscriptorum, tenore praesentium concedimus, et largimur. Et primo, quamuis eo tempore, quo almo spiritu inspirante fidei catholicae recepta, et cognita claritate, coronam Regni Poloniae assumpimus: pro Christianae religionis incremento, et bono statu, et comodo terrarum nostrarum Lithuaniae praedictarum, ipsas, et cum terris ac dominiis ipsis subiectis, et connexis, praefato Regno nostro Poloniae appropriauimus, incorporauimus, coniungimus, vniuimus, adiungimus, confoederauimus, de consensu vnanimi nostro, & aliorum fratrum nostrorum, & omnium Baronum, Nobilium, Procerum, & Boyaronum eiusdem terrae Lithuaniae voluntate accedente, & assensu: volentes tamen terras praedictas Lithuaniae propter hostiles insultus, & insidias Cruciferorum & eis adherentium, ac aliorum quorumcunque inimicorum, qui praefatas terras Lithuaniae, & Regnum Poloniae demoliri nituntur, & in ipsorum destructionem machinantur, in certitudine, securitate, & tutela melioribus reponere, et eis perpetuum commodum procurare, easdem terras, quas semper cum pleno dominio, ac iure mero, et mixto, hactenus habuimus, et habemus vsque modo a progenitoribus nostris, et ordine geniturae, tanquam domini legitimi, Baronum, Nobilium, Boyaronum voluntate, ratihabitione, et consensu adhibitis, praedicto Regno Poloniae iterum incorporamus, inuisceramus, appropriamus, coniungimus, adiungimus, confoederamus, et perpetue annectimus: decernentes, ipsas cum omnibus earum dominiis, terris, ducatibus, principatibus, districtibus, proprietatibus, omnique iure mero, et mixto, coronae Regni Poloniae perpetuis temporibus irrevocabiliter, et irrefragabiliter esse vnitas. Ceterum omnes Ecclesias terrarum Lithuaniae praedictarum, tam Cathedrales, quam Collegiatas, Parochiales, et Conuentuales, videlicet Vilnenses et ceteras in eis erectas, et erigendas, fundatas, et fundandas, in omnibus ipsarum libertatibus, immunitatibus, privilegiis, exemptionibus, et consuetudinibus vniuersis conseruamus. Harum serie mediante iuxta consuetudinem Regni Poloniae, Barones, etiam Nobiles, Boyari terrarum nostrarum Lithuaniae praedictarum, donationibus, privilegiis, et concessionibus ipsis per nos datis, impartitis, et collatis, duntaxat Catholici, et Romanae Ecclesiae subiecti, et quibus clenodia sunt concessa, gaudeant, participant, et fruuntur, prout Barones, et Nobiles Regni Poloniae suis potiuntur, et fruuntur. Item Barones, et Nobiles praedicti bona ipsorum paternalia pari iure obtineant, sicut Barones Regni Poloniae sua noscuntur obtinere, et donationes nostras, super quibus litteras obtineant, a nobis efficaces, et fulciras perpetui roboris firmitate similiter obtinebunt, et liberam habebunt ipsa vendendi, communicandi, alienandi, donandi, et in vsus suos conuertendi facultatem: nostro tamen consensu ad hoc specialiter accedente. Sic tamen, quod ipsa alienando, commutando, vel donando, coram nobis, vel nostris officialibus iuxta consuetudinem Regni Poloniae, resignabunt. Item post mortem patrum liberi non debent bonis haereditariis priuari, sed ea cum suis successoribus possidere, prout Barones, et Nobiles Regni Poloniae sua possident, et in vsus conuertunt beneplacitos. Similiter uxores suis dotalia in bonis, et villis, quas ex successione paterna, vel concessione nostra perpetua habuerint, vel sunt habituri, poterint assignare, prout in Regno Poloniae assignantur. Filias autem

forores, consanguineas, et affines suas prefati Barones, et Nobiles terrarum Lithuaniae copulare poterint, viris duntaxat Catholicis, et tradere coniugis iuxta beneplacitum suae voluntatis, iuxta consuetudinem Regni Poloniae ab antiquo observatam. His autem libertatum concessionibus non obstantibus, Barones ad constructionem et erectionem castrorum, vias expeditionales facere, per tributa dare iuxta antiquam consuetudinem astringuntur. Hoc specialiter expresso, quod omnes Barones, et Nobiles terrarum Lithuaniae, fidelitatem, et debitam ac Christianam fidei constantiam nobis videlicet VLADISLAVO Regi Poloniae, et ALEXANDRO filio Vitovudo, magno Duci Lithuaniae, et successoribus nostris tenere debebunt, et servare, prout Barones, et Nobiles Regni Poloniae suis Regibus tenere soliti sunt, & servare super quo Barones, Boyarones, & Proceres terrarum Lithuaniae praedicti iuramentum nobis iam praestiterunt, prout clarius in litteris ipsorum quos cum Baronibus Regni Poloniae sibi invicem concesserunt, continetur. Pari modo sub fidei sacramento, & sub honorum suorum amissione multis Principibus, aut Baronibus, vel aliis cuiuscunque conditionis hominibus, terris Regni Poloniae adhaerere volentibus, consilia, favorem, & auxilium ministrabunt, vel praestabunt, sed eos tanquam hostes terrae & dominiorum Lithuaniae totis viribus prosequantur, & ad nullum alium respectum habebunt, nisi ad nos, & ad nostros successores, prout hanc ipsam Barones, et nobiles praedicti pro se & pro suis posteris, per fidei sacramentum cautionem praestiterunt, et fecerunt. Item dignitates, sedes, et officia, prout in Regno Poloniae instituta sunt, instituantur, et locabuntur in Viina scilicet Palatinus, et Castellanus Vilnensis, et deinde in Troki, et in aliis locis, ubi nobis videbitur expedire, iuxta nostrae beneplacitum voluntatis, perpetuis temporibus duraturis. Et huiusmodi Dignitarii non eligantur, nisi sint fidei Catholicae cultores, et subiecti S. Romanae ecclesiae, nec etiam aliqua officia terrae perpetua, ut sunt dignitates, et Castellanus, etc. nisi Christianae fidei cultoribus conferantur, et ad consilia nostra admittantur, et eis intersint, dum pro bono publico aliquid tractatus celebrantur. Quia saepe disparitas cultus, diversitatem inducit animorum, et consilia, patent talibus divulgata, quae traduntur secreta: observanda. Item omnes, quibus huiusmodi libertas, et privilegia conceduntur, nunquam nos VLADISLAVUM Regem Poloniae, et Alexandrum Vitovudum, Magnam Ducem Lithuaniae, quo ad usque vixerimus, et nostros successores, Reges Poloniae et Duces Lithuaniae, a nobis, et nostris successoribus statuendos, et locandos, deserant, vel recedant ab eisdem, sed sub fide, et honore pariter et onere iuramenti, fideliter, et firmiter nobis, et successoribus nostris adhaerebunt favoribus, consiliis, et auxiliis, perpetuis temporibus, et in aeternum. Hoc etiam addito, quod praedicti Barones, et nobiles, etc. Lithuaniae post mortem Alexandri, alias Vitovudi Magni Ducis moderni, nullum habebunt, aut eligent pro Magno principe, et domino Lithuaniae, nisi quem Rex Poloniae, vel ipsius successores cum consilio Praelatorum, et Baronum Poloniae et terrarum Lithuaniae, duxerint eligendos, statuendos et locandos. Similiter Praelati, Barones, et nobiles Regni Poloniae, Rege Poloniae sine liberis, et successoribus legitimis decedente, Regem, Dominum non debent ipsis eligere sine scitu, et consilio nostro, videlicet Alexandri Magni Ducis, Baronumque, et nobilium terrarum Lithuaniae praedictarum, iuxta tenorem, et contenta priorum litterarum. Praeterea praedictis libertatibus, privilegiis, et gratiis tantummodo illi Barones, et nobiles terrae Lithuaniae debent uti, et gaudere, quibus arma, et clenodia nobilium Regni Poloniae sunt concessa, et cultores Christianae Religionis Romanae ecclesiae subiecti, et non schismatici, vel alii infideles. Item omnes litteras, quascunque Regno Poloniae, et terris Lithuaniae ante octo, vel septem annos, ac post, vel

vel circa coronationem nostram concessimus, et dedimus, tenore praesentium confirmamus, ratificamus, approbamus, et robur perpetuum in ponimus eisdem, habentes ipsas praesentibus pro insertis. Hoc etiam addito specialiter, et expresso, quod praefati Barones, et nobiles Regni Poloniae et terrarum Lithuaniae, Conventiones, et Parliamenta, quando necesse fuerit, in LUBLIN, vel in PARCZOW, et aliis in locis aptis, de consensu et voluntate nostra, celebrabunt, pro commodo, et utilitate Regni Poloniae et terrarum Lithuaniae praedictarum meliori. Praeterea nos ALEXANDER, alias Vitovudus, de consensu Serenissimi Principis domini VLADISLAVI, Regis Poloniae, fratris nostri charissimi, eligimus ad arma, et clenodia nobilium Regni Poloniae, terrarum nostrarum Lithuaniae nobiles infra scriptos, quos ipsi Regni Poloniae nobiles simul cum omnibus, qui ex eorum stirpe originem suam ducunt, ad fraternitatis, et consanguinitatis consortia receperunt. Et primo nobiles *Leliwa, Monywid*, Palatinum Vilnensem. Item *Zadora*, Palatinum Iavnum Trocensem, *Rawa Minigal*, castellanum Vilnensem, *Lisy, Sunigal*, castellanum Trocensem, *Iasymbiec*, seu *Lazanky*, alias *Boleschy, Nagora* vocatos, *Nemur, Trambki, Hostikonem, Topory, Butrym*. Item *Labencz*, alias *Skrynszy, Goligunt, Poraye, Nicolaum Bylymin, Dambno, Korwam, Odrowasz, Vyshegerd, Wadwicz, Petrum Mondigerth, Dria, Nicolaum Tawtigerd, Habbonyecz, Ioannem Gastoldi, Pulkoza, Volczkonem Kukuwa, Grifones Butowdum, Srzeniawa, Iadaldum, Pobodze, Kalonem, Grzymala, Ioannem Rymowidowicz, Zarembo, Gyneth Konczewicz, Pirzchala, Dawxa, Nowina, Nicolaum Boynar, Dzialosza, Volczkonem Kokuthowicz, Kopacz Gedorwoch, Rola Danel, Szokomla, Iakobum Mingyel, Cattus Marinus, Woyzsnar Wilkolewicz, Powala, Georgium Sangaw*. Item *Pomyan, Saka, Doliua, Natzkonem, Starza, Twerbut, Dolga, Monstoid, Bogoria, Stanislaum Vissygin, Ianina Woyssym Danczykowicz, Bichawa, Monstoid Swinka, Andream Dewkethowicz, Rolda, Minimund Sefnikowicz, Sulima, Bodywil*. Item *Nalecz, Kocznanum, Lodziu, Miczuch, Ielitowe, Gerdud, Korczak, Czuppam, Biala, Moydilonem Czuszolowicz, Wenzyk, Koycznanum Sukowicz, Ciolek, Ioannem Ewil, Godziemba, Stanislaum Buthowtowicz, Osmorog*, alias *Geralth Surguter de Kyefzlinn, &c.* Quibus quidem armis, clenodiis, et proclamationibus, praedicti nobiles, Proceres, et Boyari terrarum Lithuaniae ex nunc, et in postea perpetuis temporibus ybiliter gaudeant, potiantur, prout ipsi praefati nobiles Regni Poloniae uti, frui consueverunt, et potiri. Ut autem corroborationis, et cautelae vberioris omnia praemissa accipiant firmitatem, praesentes fecimus Sigillorum nostrorum munimine corroborari, praesentibus, et consentientibus ac ratum habentibus Reuerendis in Christo patribus, Domimis *Nicolao Gnesnensi archiepiscopo, Alberto Cracouiensi, Iohanne Vladislaviensi, Petro Polnaniensi, Iacobo Plocensi, Nicolao Vilnensi, Iohanne electo Leopoliensi Metropolitensi, Matthia Praemisliensi, Michaele Kiouieni, Gregorio Vlodimiriensi, Sbigneo Kameneczensi*, electo ecclesiarum episcopis, *Chelmenensi*, et caeteris ecclesiis vacantibus: Nec non Magnificis, validis, et strenuis *Cristino Crac. castellano, Iohanne de Tarnow Cracouiensi, Nicolao de Michalow Sandomiriensi, Sanduogio de Ostrorog Polnaniensi, Matthia de Wosose Calissieni, Iacobo de Koniecpole Siradiensi, Ioanne Ligeza Lanciciensi, Matthia de Labiszyn Brzestensi, Ianussio de Koszyelec Gniewcouiensi, Palaunis, Michaele de Bogumilowice Sandomiriensi, Iohanne de Szczekocyn Lublinensi, Dobieslao de Olesznica Voynicensi, Floriano de Rokitnica Vislicensi, Cristino de Kozyeglowy Sandeccensi, Martino de Kolikowo, Gnesnensi, Clemente de Morcsko Radomiensi, Domarath de Kobylany Biecen, Mosticio de Stachow Polnaniensi, Ianussio de Wiskow Calissieni, Martino de Kalinow Siradiensi, Petro de Wiojczowa Dobrinen, Alberto de Kosciol Brzestensi, Ioanne de Lankofin Lanciciensi, Christino Krusnicensi,*

Krassuiciensi, Joanne de Laczuchow Zauichosteni, Martino de Lubnica Brzeziniensi, Stanislaw Gamrath Polanecensi, Iohanne de Bogumilowice Czechouienſi, Matthia Koth Naclensi, Grottone de Iankowice Malogostenſi, Ivano de Obichow Srzemenenſi, Ianuſſio FurmanMiedzyrzecenſi, caſtellanis: Sbigneo de Brzezic Regni Poloniae Marſchalco, Petro Szuffraniec Succamerario, Martino de Wrocimow Vexillifero Cracouiensi, Paulo de Bogumilowice Cracouiensi, Nicolao de Strzelce Sandomiriensi, Nicolao de Czarnkow Poſnaniensi, Iaka Kaſiienſi, Andrea de Ludbranc Cuiaviensi, Petro de Vidawa Siradienſi, Nicolao de Suchodol Lublinenſi, Petro de Thur Lancicienſi, Iudicibus. Actum in oppido Hrodlo circa flumen Bug in Parlamento, ſeu congregatione generali, die ſecunda menſis Octobris, ſub anno Domini 1413. datum per manus Reuerendiſſimi in Chriſto patris, domini epiſcopi Cracouiensis ſupremi Cancellarii Regni Poloniae, nobis ſincere dilecti. Scriptum vero per manus Ciolkonis, Canonici Sandomiriensis, ſecreti noſtri Notarii.

PRÆLATI LITHUANIÆ INCORPORANT SE REGNO POLONIÆ
AC REGI POLONIÆ SE SUBIICIUNT, QUEM VNA CUM
POLONIS ELIGENT.

De ducatu magno Lithuaniae, ad regnum Poloniae assumpto, 1401, tempore Vladislai Jagellonis & Alexandri Witowdi.

IN nomine Domini Amen. Tunc enim multis errorum, et dubiorum incommodis prudenter occurrimus, cum gesta aetatis nostrae litterarum apicibus, et Sigillorum appensionibus comprehendamus. Proinde nos Praelati, Principes, Barones, Nobiles, terrigenae terrarum Lithuaniae, et Russiae, videlicet Iacobus diuina prouidentia Vilnensi, ecclesiae episcopus, Dux Iuanus Olgimuntii cum filiis suis, videlicet Andrea et Semkone, et caeteris, Mungaylo, Gidigoldo fratre, et caeteris, Czupurna Marſchalco Semkon Iamunti, Fedorus Lemus cum Iufkone fratre germano, Gafchow cum filio Tahusz, Gineyd cum filio Milus, et caeteris, Kowath cum filio Dauxha, Strzygoil Karikonis, Gynolth Astok cum fratre germano Dorgi, Gafolth cum Przeghindo fratre germano, Nemira cum fratribus suis germanis, Szugaylo, Olizae Viſſilonis Voinad, Ruſchylowicz, Kieſſgaylo, & Kumbold Volimontonis cum ſuis caeteris fratribus germanis, Goligin, Roman Mileykonis cum fratre Volczkone, & caeteris, Voyſchyund cum filio, Rudiuilo, Volochko Kavothmonis cum fratribus Butoldmuntigailo, Hanuſch Monigerdonis cum fratribus ſuis, Bovogin Viſſigirdonis, Draunti cum Veſſkone filio, Volczko, vel Vtruwicz, Volczko Konſchowtowicz, Dogirdi Vonyir, Vrdzich cum fratribus, Goligind, Vrydimin Heſchus, Selkowicz, cum cognationibus, & Genealogiis ſuis: nec non tota vniuerſitas omnium & ſingulorum Nobilium, & terrigenarum praedictarum Lithuaniae & Russiae terrarum, quorum quamuis nomina ſingulatim hic non ſunt expreſſa, ipſorum tamen conſenſus ad ſubſcripta adest, ac ſi pro inſertis haberentur. Proinde ſignificamus, quibus expedit vniuerſis. Quomodo eo tempore, quo Praelati, Principes, Barones, et Nobiles, et communitas terrigenarum Regni Poloniae diuina cooperante clementia, Sereniſſimum Principem dominum Vladislaum Regem Poloniae, ſupremum Ducem Lithuaniae, haeredem Russiae, dominum noſtram gratioſiſſimum, de gentilitatis erroribus educantes in Regem et dominum ipſorum aſſumpſerint: Nos quoque ipſius veſtigia ſequentes, almi ſpiritus gratia eruditos ad ipſorum conſortium Catholicum inuitantes de tenebris erroris vetuſti, per aſſumptionem Sacrae fidei orthodoxae receperint, cum quibus in fide facti vnanimes, et conſortes ad perfectionem Catholicorum operum merito, et opportune debemus per concordiam perpetuo adſpirare. Pro eo, praedicto domino VLADISLAO Regi Poloniae &c. Et ipſius Coronae, Regno, ac Regnicolis Poloniae, firma fide, et inuiolabili ſponſione promiſimus, et tenore praesentium promittimus, toto poſſe, et viribus contra inſultus quorumlibet hominum

hominum eis aſſistere, et eos nullo exquiſito coloris fūco vnquam deferere, ſed ipſos ſine dolo, et fraude, ſcilicet Regem, et Coronam, Regnum et Regnicolas Poloniae et eorum neceſſitates perpetuo adiuuare, eorumque proſectus, vtilitates, commoda, et bonum commune peragere, ſalubri, et ſideli diſpoſitione, velut noſtrum proprium: quod et ipſi nobis pari modo tenebuntur facere, vice verſa. Demum quia praedictus dominus VLADISLAVS Rex &c. Dominus noſter gratioſus, ex ſpeciali confidentia, magnifico, et praeclaro Principi, domino ALEXANDRO, alias VITOWDO, Duci Lithuaniae, etc. ipſum in partem ſuae ſollicitudinis aſſumens ſupremum principatum terrarum earundem Lithuaniae, ceterorumque dominiorum ſuorum Ducatus dedit, et contulit, et ipſum in eis de manu ſua ſtatuit, ad vitae eiſdem domini Ducis VITOWDI terminum vltimum et extremum. Pro quo eundem dominum VLADISLAUM Regem conſtantiori fiducia proſequi volentes, et prout iuſtum eſt, ipſum reddere certiore firma ſponſione, et irrevocabili promiſſo ſibi, tenore praesentium promittimus, quod ſupremus praedictus principatus terrarum Lithuaniae, et ceterorum dominiorum Ducatus vna cum bonis, et ceteris patrimonialibus ad eundem dominum Ducem VITOWDUM pertinentibus, et cum omnibus caſtris, fortiſſimis, diſtributibus, territoriis, et eorum incolis poſt deceſſum ipſius ad ipſum dominum VLADISLAUM Regem, ac ad Coronam regni huius Poloniae, iuxta tenorem litterarum, per praedictum dominum Ducem Vitowdum, eidem domino VLADISLAVO Regi, et Coronae eius datarum, debent plene et integre deuolui, et redire. Et nos etiam, cum noſtris poſte:is atque ſucceſſoribus poſt deceſſum domini Ducis Vitowdi promittere praedicto domino VLADISLAVO Regi, Coronae, et Regno Poloniae adhaerere, ſubiici, obſequi, et ſeruare ſine dolo, et fraude, toto poſſe, et viribus tenebimur, et praeter ipſum ad Coronam Regni eiſdem, nunquam nobis alios, vel alium dominum vel dominos, aſſumemus. Illo etiam non omiſſo, quod ſi dominus Vladislaus Rex praedictus (quod DEUS auertat) ſine prole deceſſerit, extunc ſine ſcitu, et conſilio eiſdem domini Ducis Vitowdi, et noſtro pariter, Principes, Praelati, Barones, Nobiles, et communitas terrigenarum terrarum Regni Poloniae praedicti ſibi Regem et dominum non debent eligere, ſeu locare, cum quibus firmam mutuam, et conſtantem ſeruantes aſſiſtentiam, in dulcedine fidei, et viſceribus JESU Chriſti perpetuam et irrevocabilem tenebimus vniorem. In quorum omnium fidem et teſtimonium, euidentiamque pleniorē pro perpetuo robore Sigilla noſtra praesentibus ſunt ſubappenſa. Actum, et datum in Vilno ipſo, die S. Priſcae Virginis et Martyris. Anno Domini 1401.

VLADISLAUS TERTIUS REX POLONIÆ CONFIRMAT IURA ET
PRIVILEGIA SIGISMUNDO MAGNO DUCI LITHUANIÆ SUPER
DUCATU MAGNO PER D. OLIM VLADISLAUM SUUM GENITOREM
IDEM SIGISMUNDO CONCESSA.

IN nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam, Nos VLADISLAUS Tertius, Dei gratia Rex Poloniae, nec non terrarum Cracouiae Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cuiaviae, Lithuaniae, Princeps ſupremus, Pomeraniae, Russiaeque Dominus, & haeres, &c. Significamus tenore praesentium, tam praesentibus, quam futuris notitiam habituris: Quod ex quo praecclarus, & Magnus Princeps, dominus SIGISMUNDUS, Dei gratia magnus Dux Lithuaniae, Russiae, &c. patruus noſter percharus omnem ſinceritatis conſtantiam erga Regnum Poloniae noſtrum, & noſtram Regiam praesentiam ſemper geſſit incorrupte, cuius rei nos memores, et pergrati, dignum cenſuimus ſibi proinde cordis puro zelo occurrere, et omnium qua decet gratitudine, hanc fidem,

Cccc 2

&

Vladislaus III. confirmat Lithuaniae ducem SIGISMUNDUM, Petricouiae anno 1438.

et constantiam integram compensare. Vnde ex certa nostra scientia sufficientissima, deliberatione praehabita, animo beneuolo, et voluntate nostra vitronea nostrorum Praelatorum et Baronum salubribus, freti consiliis, ipsi domino SIGISMUNDO Magno Duci, nostro patruo charissimo, iura, literas, et priuilegia, quae a nobis, et felicitis memoriae genitore nostro, domino Vladislao Rege Poloniae, super Ducatu magno, et quibuscunque bonis et libertatibus, sub quibuscunque datis, et tenoribus existunt, quas hic habere volumus pro insertis, in omnibus earum punctis, conditionibus, positionibus, particulis, et clausulis vniuersis, ratificamus, innouamus, gratificamus, et approbamus, et praesentis scripti patrocinio confirmamus: decernentes, ea robur obtinere perpetuae firmitatis. Promittimus insuper in verbo nostro Regio praesentibus, et spondemus easdem ipsius literas, iura, et priuilegia, rite et iuste emanata, per omnia rata atque grata habere, et inconcussa iugiter, et inuolabiliter obseruare, et de eis satisfacere, harum, quibus sigillum nostrae Maiestatis est appensum testimonio litterarum. Datum in oppido Piotrkow, in Parlamento generali, feria tertia proxima post festum S. Luciae Virginis, Anno Domini 1438. praesentibus ibidem Reuerendissimo et Reuerendis in Christo patribus, Dominis Vincentio S. Gnesnensis ecclesiae Archiepiscopo, et Primate, Sbigneo Cracouiensi, Vladislao Vladislauensi, episcopis, et Andrea de Bnin electo confirmato ecclesiae Posnaniensis, ac magnificis nobilibus, et strenuis viris, Ioanne de Czyzow castellano Cracouiensi, Dobeslao de Sienna Sandomiriensi, Martino de Slawkow Califfiensi, Alberto de Male Lanciensi, Ioanne de Lichni Brestensi, Iarando de Grabye Iunivladislauensi, et Petro Odrousz de Sprowa Leopoliensi, palatinis. Dobrogostio de Szamotuly Posnaniensi, Clemente Wstrobka Strzelce Sandomiriensi, Laurentio Zarembe de Kalinowa Siradiensi, castellanis. Ioanne de Olejnica Marschalco, et Andrea de Lubino Thesaurario Regni Poloniae, et aliis Dignitariis, Baronibus, militibus, et nobilibus, testibus circa praemissa. Datum per manus Magnificorum, et Generosorum virorum Inannis de Koniecpole Cancellarii, et Petri Woda de Szczekoczyn Vicecancellarii Regni Poloniae, nobis sincere dilectorum.

Ad Relationem Magnifici Ioannis
de Koniecpole R. P. Cancellarii.

TEMPORE IOHANNIS ALBERTI REGIS POLONIAE ET ALEXANDRI
MAGNI DUDIS LITHUANIAE BARONES, ET CONSILIARII
DUCATUS LITHUANIAE CONFIRMANT INSCRIPTIONES PER
antecessores eorum cum regno Poloniae factas.

Procerum Lithuaniae confirmatio veteris societatis magni ducatus, adiuncti regno Poloniae, facta an. 1499.

IN Nomine Domini Amen. Ne gesta aetatis nostrae tempus et veritas aboleret, inuentum est, ut ad memoriam posteritatis litterarum apicibus, et testium annotatione deducantur. Proinde nos Praelati, Barones, Nobiles, et vniuersitas Terrigenarum magni ducatus Lithuaniae, videlicet Albertus Vilnensis, Ioannes Luceoriensis, Martinus Mednicensis, ecclesiarum Dei gratia episcopi, Nicolaus Radziwilowicz, Palatinus Vilnensis, et magni ducatus Cancellarius, Dux Alexander Iurgiewicz de Holschani, castellanus Vilnensis et capitaneus Grodnenfis, Ioannes Iurgiewicz de Zabrzeze palatinus Trocensis, ac supremus magni ducatus Marschalcus, Stanislaus Ianowicz castellanus Trocensis et capitaneus terrae Samogitarum, Gregorius Patzowicz Polocensis, Gregorius Ofczykowicz Curiae Marschalcus et in Merec, Nicolaus Nicolai Radziwilowicz Pincerna ducalis, et in Bielsko, Iacobus Dowotynowicz Drohicensis, Stanislaus Potraszkowicz Lidensis, Ioannes Lithaor Nouogrodenfis, Stanislaus Michaelis Potkowicz Brestensis, Albertus

Albertus Ianowicz Vexillifer Caunensis, Nekras Wolothowicz in Belzyca, Petrus Radziwilowicz Succamerarius et in Eyziski, Niemira Grzymalicz Mielnicensis, Nicolaus Iundytowicz in Dubicza, Georgius Montontowicz, Alexander Montigordowicz capitanei, Marschalci, et Tenutarii. Significamus tenore praesentium, quibus expedit vniuersis. Quomodo licet vniones, et foedera, inter haec dominia, videlicet Regnum Poloniae et Magnum Ducatum Lithuaniae, terrasque eisdem subiectas, a temporibus longe retroactis, sub rege Poloniae Vladislao, alias Jagello, et sub magno Duce Lithuaniae Alexandro, alias Witowdo. inita, et constituta, hucusque inuolante seruentur. Postquam vero Serenissimi Principes domini nostri gratiosissimi super ipsa dominia in Regem Poloniae Serenissimus dominus IOANNES ALBERTUS, in Magnum vero Ducem Lithuaniae, Serenissimus Dominus ALEXANDER, Domini nostri gratiosissimi, diuina dispositione assumpti sunt, placuit Praelatis, Baronibus, et nobilibus Regni Poloniae, fratribus nostris, similiterque ipsi nobis iam defuncto fecerunt, ut per nostras nouas literas, et inscriptiones antecessorum nostrorum super huiusmodi foederibus confirmaremur. Quarum quidem litterarum verbum de verbo tenor sequitur, et est talis.

In Nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Sator rerum omnium, cuius oculus penetrat vniuersa, & scientia nunquam exstinguitur, in rebus humanis, quas caducis momentis constat subiacere, ut memoria earum remaneat, apices litterarum alti consilii providentia ordinauit, quarum praesidio, rerum ordinationes, pacta, & tractatus conseruantur. Proinde nos Monivitus palatinus Vilnensis, Iavini palatinus Trocensis. Mingal Vilnensis, Sungal Trocensis, castellani: Nienir, Ostyk, Butrym, Golsnith, Nicolaus Bielim. Corejowa, Vissygert, Petrus Montigerd, Nicolaus Tawtigerd, Ioannes Gaskowdy, Wolezko Kulwa, Boffowdus Indath Ralo, Ioannes Rimowidowicz, Ginenth Konczewicz Doxa, Nicolaus Byeinar, Voljko Kochatowicz, Iacobus Mingel, Voysnar Virkolowicz, Gregorius Sangaw, Saka Naczko, Verbunt Monkwild, Stanislaus Wyszugin, Voyschin Damenkowicz, Monksold, Andreas de Vknutowicz, Munimant de Sefnikowicz, Rodwil, Koczannus, Miczech, Gerdud, Czuppa, Woydzila Koszytowicz, Koczannus Sukowicz, Ioannes Eywild, Stanislaus Bathowthowicz, Surgutis de Reszynki, &c. Significamus tenore praesentium, quibus expedit vniuersis, praesentibus & futuris, praesentium notitiam habituris. Quod, quia Serenissimorum principum dominorum, Vladislai Regis Poloniae &c. & Alexandri, alias Witowdi, magni Ducis Lithuaniae, dominorum, nostrorum gratiosissimorum concessione, & indulto, arma quibus uti insolitum fuit nobis, contraria consuetudine obstitentes ad insigniendum nominis, nobilitatisque nostrae, titulum, a Baronibus, nobilibus, & Proceribus suis ordine, geniturae contraxerunt, recipimus, & ad gratias, libertates, & immunitates, priuilegia, & exemptiones, & multa alia beneficia, & praerogatiuas, quae nobis per dictos dominos gratiosos, Vladislum Regem Poloniae, & Alexandrum Magnum Ducem Lithuaniae munifica sunt concessa largitione, & litterarum patrocinio munita, interuentu ipsorum, & studio promoti extitimus, & prouecti, promiseruntque suis patentibus litteris adhuc, qua poterint diligentia, bonum commodum & profectum status nostri, & honoris vbilibet promouere, & nunquam in aduersitatibus nostris, & necessitatibus nostris, nos deserere, sed semper contra omnium inimicorum nostrorum insidias, & insultus, auxiliis & fauoribus suis prosequi, & iuuare: horum intuitu volentes tot beneficiorum merita compensare, & ipsis dignas vices pro eis impendere, ne disparitatis in nobis aut ingratitude contagia, & inaequalitas litterarum cernerentur, vindicare: sed ut semper vnanimis identitas inter nos remaneat, & voluntas animorum sicut idem cultus, & Religio fidei obseruatur, vniuersaliter vniuersi, & singulariter singuli nostris nominibus, ac vice omnium nobilium, Boyaronum, Procerum, & incolarum

Dddd

incolarum terrarum Lithuaniae bona fide in verbo nostro constanti & fideli, omni dolo, fraude & colore amputatis & remotis promittimus, pollicemur, vouemus, spondemus, & iuramenti nostri ministerio strictius nos obligamus, nunquam praefatos Praelatos, Barones, nobiles, & Proceres Regni, & ipsum Regnum Poloniae praedictum in omnibus eorum necessitatibus, et aduersitatibus deferere, sed semper ipsis contra omnium inimicorum eorum insidias, et insultus, consilia, auxilia et fauores fideliter ministrare, et nulli lites, bella, aut guerras praeter scitum, et voluntatem, et consensum, consilium, et requisitionem ipsorum, et eorum successorum indicare, facere, vel mouere, praefatosque dominos, Vladislaum Regem Poloniae et Alexandrum, alias *Vitowdum*, Magnum Ducem Lithuaniae, et eorum successores, Reges Poloniae et Duces magnos Lithuaniae, nullis temporibus deferere, quoquomodo, sed semper, ipsis sine dolo et fraude fideliter adherere omni consilio, auxilio et fauore. Praeterea promittimus, prout supra, quod defuncto praefato Domino Vitowdo, magno Duce Lithuaniae, nunquam eligemus, assumemus, et recipiemus in magnum Ducem Lithuaniae, vel dominum, nisi quem praefatus dominus Vladislaus rex, si vita potuerit longiore, vel eius successores, et Praelati, Barones, nobiles, et Proceres Regni Poloniae duxerint eligendum, statuendum, vel locandum. Et viceuersa Praelati, Barones, et nobiles Regni Poloniae, Rege praefato, quod absit, sine liberis, et successoribus legitimis decedente sine scitu et consilio illustris domini Alexandri, alias Vitowdi Magni Ducis Lithuaniae, si superstes remanserit et nostro, eligere non debebunt. Vt autem corroborationis, et cautelae vberioris omnia praemissa accipiant firmitatem, fecimus sigillorum nostrorum munimine roborari. Actum in oppido Hrodlo circa flumen Bug, in Parlamento, seu congregatione generali, die secunda mensis Octobris, anno Domini MCCCCXIII.

Proinde nos Praelati, Barones, Proceres, et nobiles magni Ducatus Lithuaniae praefati, praecipientes, quia vetustate temporum multa in ambiguitatem, veniunt, per quam, ne quid incommodi veniat, dignum censuimus prouidere, volentes igitur, ne articulus de Electione Serenissimorum dominorum nostrorum, tam Regis Poloniae, quam Magni Ducis Lithuaniae, in praefertis litteris breuitate verborum contextus, aliquid ambiguitatis in posterum indicat: cupientesque praefatos Praelatos, Barones, et Proceres Regni Poloniae in ipso articulo Electionis pares nobis, ut dictum est, efficere, adicientes declaramus: quod defuncto Magno Duce Lithuaniae sine scitu et consilio praelatorum, et Baronum, Procerum, et nobilium Regni Poloniae, fratrum nostrorum, ad electionem Magni Ducis noui non procedemus, sed cum ipsis pariter, si vocati tempore congruo venire voluerint, magnum Ducem, et Dominum eligemus. Pariformiter defuncto Rege Poloniae, praefati Praelati et Barones Magni Ducatus Lithuaniae ad electionem noui Regis non procedent, sed pariter cum Praelatis, et Baronibus Magni Ducatus Lithuaniae, si vocati tempore congruo venire voluerint, Regem et Dominum eligent. Quibus, ita ut praemittitur, stantibus, et in posterum obseruandis, de certa scientia omnium aliorum Praelatorum, Baronum, et Procerum et nobilium magni Ducatus Lithuaniae, fratrum nostrorum, inscriptionem praefertam praedecessorum nostrorum suscipimus, ratificamus et confirmamus per praesentes, obligantes se nostris nominibus ac vice omnium Praelatorum, Baronum, Procerum, et nobilium Magni Ducatus Lithuaniae, bona fide in verbo nostro constanti, et fideli, omni dolo, fraude, et colore, remotis, promittimusque, pollicemur ac vouemus, et nostri iuramenti praestiti onere, et ministerio strictius nos obligamus: ipsam praefertam inscriptionem, cum reformatione declaratione articuli de Electione Serenissimorum dominorum nostrorum, ut praemittitur, in omnibus suis articulis, clausulis, punctis, et sententiis firmatam

firmatam, tenere, perpetuoque et inuiolabiliter obseruare. Et si quae aliae singulares inscriptiones inter nos, Praelatos et Barones magni Ducatus Lithuaniae ac Praelatos, et Barones Regni Poloniae forent, quae communem vtrinque honestatem lacerarent, quas antecessores nostri non tenuerint, tales nos quoque non recipiemus, neque tenebimus. Vt autem omnia praemissa perpetuae firmitatis robur obtineant, praesentibus litteris Sigilla nostra subappendi iussimus. Datum Vilnae in Conuentione generali, quarta et vigesima mensis Iulii, in vigilia S. Iacobi Apostoli Anno Domini 1499.

DE CAPTA AC REPETENDA SMOLENSCO Sigismundi ad Imperatorem fragmentum epistolae.

Quam ad res magni ducatus Lithuaniae attinet, quae nos plus iusto exercent, ita scire dignetur Maestas vestra. Arx nostra Smolensko, toties ab hoste nostro, Moschorum Duce armis petita, toties variis artibus, & dolis tentata, cum superioribus annis longe maioribus viribus, maioreque apparatu oppugnaretur: tamen strenue & viriliter se defendebat, in fideque stabilis permanfit. Nunc ignoramus, quo facto, nulla insigni oppugnatione concussa, nulla memorabili clade, vel strage accepta, praeterea frumento, ceterisque rebus ad victum pertinentibus omnifariam abundans, vauissimis tandem sollicitationibus illata, scelere, & perfidia quorundam, cum militum mercenariorum, tum primorum eiusdem regionis nobilium, portas hosti aperuit, eique sese tradidit. Nos ea re ita, ut decuit, permoti, & paene obstupesciti, implorata diuina ope cum gentibus nostris, quas Dei benignitate, & numero, & virtute non contemnendas habemus, illuc proficiscimur. Iamque in procinctu sumus, fretique diuino auxilio, dabimus operam, ut nostra primum vindicemus, & tandem iniurias illatas ulciscamur.

ARTICULUS II.

De Regni Ducatibus ad ferenda onera vniendis.

Quanquam inter Polonos et ceteras gentes, quae eis vario iure confederatae sunt, tot mutua beneficia et necessitudines, quasi quaedam sacrosancta vincula intercefferint, et iam ex diuersis quasi populis vnā ciuitatem fecerint, ut participandis aliquibus commodis, vel leuandis communibus oneribus alteras alteris meliore, vel deteriore esse conditione non deceat. Nihilominus praesens rerum facies, et bellorum vis Regno vndiquaque imminentium hortatur, atque exigit, ut omnes Prouinciae, tametsi suis quaelibet iuribus domi censeantur, bello maiore ingruente, communibus viribus hosti eant obuiam: quis enim DEUS sponsor illis erit, ut se saluas et incolumes fore credant, si, quod absit, re male gesta semel a Polonis peccetur in praelio? Annon ab simile proditionis fuerit, societatis necessitudinem, vnionis vincula, atque etiam deditionis officium praese ferre: laborum autem, sumptuum, et periculorum nolle fieri participem? sed vel quasi in portu expectare, quid de pugnantis Mars constituat: vel saltem quasi cum funda stare post principia, euentum periculi expectando? Quod si etiam illa ipsa vnio non intercefferit, at certe satis iusta causa communibus viribus tuendi Regni esse putatur: naturae et Reipublicae consortium: idque interdum fideles Christi, quibus si desit fides erga proximum, frustra etiam nomen eius sine re portant: superstitiose etiam nomine socios, re vera autem alienos sese appellant. Quod si haec vel illa prouincia hanc, vel illam libertatem praetendat, neque se teneri ad belli onus dicat, omnino haec libertas quasi Reipublicae insidiosa tempore rescindenda esse videretur, ne, si tum disceptetur de ea, cum iam esset pro summa rerum consilgendum, ad seruitutem

Dddd 2

eternam

æternam nobis, quod absit, iter aperiat. Si enim Lithuani sponte sua se omnia fere onera tuendi Regni nobiscum diplomatibus suis submiserunt: qua tandem excusatione ipsimet hodie, aliæque gentes vti possunt? quæ vel in solo Polono confederunt, vel Regno sese addixerunt: quo minus hoc faciant, nemo sanus videt. Adde quod nisi illarum quoque nobilitas gladium pro Republica vibret, suasque copias copiis Regni, tanquam membrum capitis adiungat: de dignitate etiam sua ac officio non mediocriter periclitetur, ac excidat, ut iusta causa dari nequeat, propter quam, vel ciuibus socii vel heredibus aduenæ, vel emptoribus ex contractu, quæsi opem ferre non teneantur, sed contra ociosi et securi in laborantes ac bellantes spectare: vanis tamen titulis militiæ turgere, et prærogatiuis Nobilitatis frui debeant. Si enim Palatinus Transylvaniæ tempore suos exercitus Ludonico Regi Hungariæ, iam contra Turcam in acie ad Moaczouium stanti, et dimicanti coniunxisset: fortassis Rege saluo, ac triumphatore, Hungaria etiamnum incolumis staret: quæ non magis potentia hostium, quam inobedientia ciuium nunc discerpta, et in æternam seruitutem, nobis, proh dolor, neque illam iuuantibus, neque delicta nostra illius exemplo emendantibus redacta esse videtur.

REX DUCATUS AD FERENDA ONERA REGNO VNIAT.

SIGISMUNDUS Petricouiz 1510.

Cum compertum ab omnibus habeatur, quod VIRTUS VNITA FORTIOR, solidiorque esse consuevit ipsa diuisa: promittimus nos operam daturos, ut Magnum Ducatum Lithuanicæ, terrasque Prussicæ, et alias terras in finibus Regni consistentes ad vnionem redigamus. Et quantum possibile factu erit, onera omnibus communia communiter ferenda, simulque monetam æqualem communiter recipiendam imponemus: præsertim cum conuentum vtriusque dominiis præfatis ad hoc perficiendum constituerimus.

SIMILIS.

Idem SIGISMUNDUS Petricouiz 1539.

Cum variis exemplis docemur, vires in vnum collectas multo plus posse, quam dispersas: et videamus, quod VNITA VIRTUS MULTO FORTIOR est, quam diuisa. Id nos, diligentius animo nobiscum reuoluentes cum videamus Regno nostro maiora nunc et grauiora, quam vnquam antea, pericula impendere, quo facilius ea a nostris, nostrorumque ceruicibus propulsare possemus, omnia nos facturos pollicemur, ut, quibus possimus honestis rationibus, Ducatus nostros Lithuanicæ, Zathoricensis, et Oswiecimensis, atque vna terras nostras Prussicæ eo adducamus: ut quum in Regni nostri periculo suum quoque periculum videant, neque hoc ruere possit, quin illæ quoque terræ eodem labefactatæ motu concidant: omnes suas vires cum Regni viribus coniungant. Quo, si potens hostis vim aliquam nobis inferre conetur, coniunctis ANIMIS ET COPIS in vnum collectis, facilius eam arcere possumus.

SIMILIS.

Idem SIGISMUNDUS Petricouiz 1543.

Cum subditi nostri Regni Poloniæ ex Comitibus generalibus ante annum Petricouiz habitis, tam per nuncios, quam per litteras, nobis tum Vilmæ agentibus, a nobis peterent: ut dominium nostrum Magnus Ducatus Lithuanicæ, cum Regno Poloniæ vniretur, tam bello contra communem hostem sustinendo, quam etiam in aliis negotiis et pactis antiquis, vicinæ ac fraternitati hinc inde conseruandæ causa pernecessariis. Et quamuis cum pro ratione postulationis ipsis respondissemus, attamen cum in præsentibus comitiis Regni consultando de perpetua defensione contra potentes hostes vtriusque domini nostri tam Regni, quam ipsius Magni Ducatus Lithuanicæ, cum Consiliariis nostris, et terrarum nunciis

nunciis longiorem defensionem Regni, nisi annuam constituere non potuimus prætereaque ad Consiliarios Magni Ducatus nostri Lithuanicæ intinuimus, ut illi etiam hoc anno consimilem defensionem, cum Regno nostro Poloniæ contra communes hostes in finibus tenerent. Interim autem pollicemur Consiliariis nostris, et nunciis terrarum Regni Poloniæ: quia hoc anno subditos nostros Magni Ducatus Lithuanicæ adducere volumus, ut consimilem defensionem cum Regno Poloniæ contra communem hostem in finibus tenerent. Quod autem ad pacta, seu inscriptiones, et conuentus ipsius Ducatus et Regni communes attinet, in eo nihil certe adhuc facere potuimus. Quandoquidem Consiliarios ipsius Ducatus circa nos non habuimus, attamen hoc responsi Consiliariis nostris, et terrarum nunciis dedimus: quia cum aliquid vile, dignum et perpetuum in Regno constitueretur: facilius nobis esset apud Consiliarios nostros Magni Ducatus ipsius hoc obtinere, ut illi similiter, causa Reipublicæ suæ et Regni, ad consimiles Constitutiones consentirent: quod cum fieri, pollicemur subditis nostris Regni Poloniæ, quia volumus Consiliarios nostri Magni Ducatus Lithuanicæ ad hoc ducere, ut illi etiam in omni re, non minus sibi, quam Regno vili, in bonoque ordine, et Constitutionibus, ac defensione eisdem conformiter conueniant, iuxta pacta, seu inscriptiones ac priuilegia antiqua inter vtraque dominia facta, et recepta.

AN HÆC VNIO SORTITA SIT SUUM EFFECTUM

TERRA DROHICIENSIS IURI POLONICO ADSCRIBITUR.

IN Nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Ordinationes Regum et principum pro subditorum commodo quomodo libet factæ, ut potissimum firmæ ac stabiles essent, tam literarum munimentis, quam testium fide dignorum annotatione perennari consueverunt. Proinde nos Sigismundus DEI gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuanicæ, Samogitiæque dominus & hæres. Significamus tenore præsentium, quibus expedit, vniuersis præsentibus & futuris, harum notitiam habituris. Quod licet Nobiles, & Terrigenæ nostri Districtus Drohicensis de speciali concessione prædecessorum nostrorum huius Magni Ducatus nostri Lithuanicæ Ducum, iure terrestri Polonico, more Nobilium Terrigenarum in regno nostro Poloniæ degentium, gauderent, & vterentur, haberentque desuper litteras, & monimenta eorundem prædecessorum nostrorum, videlicet Serenissimorum olim Principum felicitis recordationis, Kasimiri genitoris, & Alexandri germani, nostrorum charissimorum Poloniæ Regum, & huius Ducatus Lithuanicæ Ducum, successive concessa: quia tamen in eisdem litteris seu Priuilegiis coram nobis ad præsens originaliter productis & exhibitis, multa comperimus articulatum superuacaneè descripta, quæ in libris statutorum regni nostri Poloniæ specificæ, & per expressum continentur, & iuxta nonnulla, quæ in perniciem, iacturam, & oppressionem non modicam eorundem subditorum nostrorum fuisse adiecta: hoc idem ius Polonicum eisdem subditis nostris Nobilibus & Terrigenis priuilegiatis, & non priuilegiatis, hoc est, ius habentibus, & non habentibus, Districtus præfatus Drohicensis præsentibus & futuris, eorumque successoribus, coniunctim & diuim, de certa scientia & gratia, fauoreque speciali Ducatibus nostris, de nouo iterum dandum & conferendum duximus, damusque & conferimus in omnibus punctis, articulis, & conditionibus prout in libris statutorum regni Poloniæ latius continentur, in eodem Districtu nostro tenentes & obseruantes, omnes & singulos articulos iuri prædicto Polonico ac iustitiæ quomodolibet contrarios, & in literis, & priuilegiis præfatis prædecessorum nostrorum prædictorum, vti præfertur, expressos, & specificatos, oppressionem huius

Eccc

modi

Sigismundus Vilmæ 1516.

modi subditorum nostrorum praefatorum in se continent, & in nihilum rediguntur cassanturque & mortificantur ac extinguuntur perpetuo, & in ævum, tenore praesentium mediante. Præter illum articulum, quo mediante praefati prædecessores nostri Officiales, seu Ministeriales vulgo Lithuanico Dzieczkye nuncupatos, contra ipsos Nobiles, & Terrigenas eiusdem Districtus, nunquam deinceps fore dandos prohibuerant: quos quidem Officiales proxime expressos, nos quoque dandos esse praesentibus prohibemus quomodolibet in futurum: volentes & districte precipientes, ut omnes & singuli Officiales terrestres, & Castrenses Districtus praedicti Drohicienfis pro tempore existentes, quilibet eorum pro suo interesse, Nobiles, & terrigenas nostros praedictos ad cuiuscunque instantiam videlicet, tam Nobilis, quam ignobilis, Rutheni, Iudæi, Armeni, Christiani, & Pagani, citatos, ac literis citationum intercisis, non nisi sermone, & characteribus Latinis iuxta consuetudinem iuris terrestris Polonici conficiendis legitime evocatos, pro causis tam parvis, quam magnis, nullis exclusis, secundum hoc idem ius Polonicum, & ordinationes in libris statutorum regni nostri Poloniae specificè contentas, non aliter, quam nunc & in futurum iudicarent temporibus æternis. Et quamvis iure ipso Polonico laudabiliter prouisum sit, ut in singulis terris eiusdem regni nostri homines possessionati, et indigenæ ex incolis cuiuslibet terræ, scilicet, et non extraneæ personæ singulis officiorum terrestrium, et Castrensum in casu vacationis praeficiantur in hætenus: pro maiori tamen cautela, et securitate praedictorum subditorum nostrorum Drohicienfium praesenti privilegio nostro id ipsum singulariter instituimus, et ordinamus, ut in eodem Districtu Drohicienfi huiusmodi Officiales terrestres per liberam electionem indigenarum, et vniuersorum Nobilium conventionaliter congregatorum, de iure communi regni fieri solitam, ad eadem officia sua toties, quoties per decessum vacatura, non nisi cum rationabilione nostra ducali, successorumque nostrorum magni Ducatus Lithuaniae Ducum, Castrenses vero pro arbitrio nostro dumtaxat ex eisdem incolis, et indigenis Districtus praedicti Drohicienfis per nos, et successores nostros Lithuaniae Duces, dummodo vterque ipsorum Officialium Romanae religionis essent, deinceps instituerentur, de omnibus et singulis causis subditorum nostrorum praedictorum coram se legitime exortis, motis, et mouendis, statuis a iure temporibus, modo praemissis cognitari, confirmantur esse. Nihilominus in hoc moribus, et consuetudinibus approbatis, et approbandis, terræ Cracouiensis, tam diu, quoadusque omnes aliae consuetudines iudiciariae vniuersarum terrarum regni nostri praedicti per nos, vel successores nostros Poloniae Reges, aut eos, quorum interesset, inuicem coequarentur. Casu vero, quo aliquis terrigenarum nostrorum Drohicienfium praedictorum, aut quispiam alius in iudicio terrestri, vel Castrensi Drohicienfi sententiam contra se latam reportauerit: qua mediante crederet sibi quomodolibet praepudicatum iri, ex tunc instituimus & ordinamus, ut in eiusmodi praepudicio liceat unicuique taliter condemnato, a sententia iudicis, et capitanei nostrorum praedictorum, velut iniqua et erronea, ad nos, et successores nostros Lithuaniae Duces, cum parte sua aduersa legitime appellare, et coram nobis, successoribusque nostris, cum eadem parte aduersa iustitiam suam experiri meliorem, iudici, et capitaneo illæsis, quietisque propterea manentibus, prout in terris Masouiae, et praesertim in terra nostra Plocensi teneri, et obseruari est consuetum. De poenis vero iudicialibus per partes victas legitime luitis, ad sortem nostram, et successorum, Officialiumque nostrorum, & etiam partis vinctis, ex vi per lucrorum vel quomodolibet aliter spectantibus per Officiales nostros Castrenses & Terrestris praesentes, & futuros Drohicienfes exigendis, ac de Kmetonibus eorundem Terrigenarum nostrorum Drohicienfium, fouentur, manu tenentur. Mellificiis quoque, seu apiasteriis ac iniuriariis, & damnis quomodolibet inde secutis, & iustitia

iustitia vicinis, cum subditis Nobilibus & Terrigenarum pro quacunque re ministranda, cuiuscunque ritus vtrunque aut conditionis essent: nec non captiandis, & non euocandis ad quodcunque iudiciorum nostrorum eidem Terrigenis de proprio eorum Districtu Drohicienfi, pro quibuscunque eorum excessibus, totoque processu iudiciario ac inscriptionibus, & aliis rebus quibuscunque per singulos iudices, & capitaneos nostros Drohicienfes pro tempore existentes, non aliter volumus obseruari, nisi quemadmodum iure ipso Polonico iuxta Constitutiones praedecessorum nostrorum in toto regno nostro hætenus teneri, & obseruari solitum est, ac consuetum. Ordinamus etiam ac instituimus, ut in singulis citationibus literalibus terrestribus Sigillum terrestre Districtus Drohicienfis infra depictum equum sellatum vno homine armato, littera S. ad perpetuam rei memoriam nominis nostri praecincto, in se continens, applicaretur, subimprimereturque toties, quoties fuerit opportunum. Quod quidem Sigillum supra descriptum praesenti privilegio nostro ipsi Districtui Drohicienfi & incolis eius pro tempore existentibus, quoad praefatam necessitatem iudiciariam, ac pro armis terrestribus Drohicienfibus de nostræ celsitudinis clementia tribuendum, concedendumque duximus, prout tribuimus, & concedimus, perpetuis temporibus, per eos, quorum interest, obseruandum. Ut itaque praemissa omnia per nos concessa robur obineant perpetuæ firmitatis, praesentes literas nostras scribi, Sigillique nostri magni Ducatus Lithuaniae iussimus, & fecimus, appensione communiri. Actum & datum Vilnae, die dominica Lætare, Anno Domini MDXVI. praesentibus ibidem Reuerendo in Christo patre domino Alberto episcopo, ac magnificis, & generosis Nicolao Radziwilowicz palatino Vilnensi & Cancellario, Gregorio Ofczykowicz Trocensi & Marschalco curiae, Alberto, Gastold Polocanensi, Ioanne Zabrzezinski Nouogrodenfi, Palatinis. Andrea Dowonowicz Succamerario, Georgio Hlinicz Capitaneo Brzestensi, Ioanne Sczytowicz, Nicolao Iundylowicz, & Ioanne Hlabowicz Marschalcis: ceterisque Dignitariis, & Officialibus curiae nostræ, circa praemissa testibus fide dignis, sincere nobis, & fidelibus nostris dilectis. Datum per manus praefati magnifici Nicolai Radziwilowicz Palatini Vilnensis & magni Ducatus Cancellarii sincere nobis dilecti.

Sigismundus Rex significat.

Relatio eiusdem magnifici Nicolai Radziwilowicz
Palatini Vilnensis & Magni Ducatus
Lithuaniae Cancellarii.

ITEM BIELSCENSIS DISTRICTUS IURI POLONICO ADSCRIBITUR.

IN Nomine Domini Amen. Ad æternam rei memoriam. SIGISMUNDUS AUGUSTUS Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, totiusque Prussiae, Samogitiae, Masouiae, &c. Dominus, et hæres. Significamus tenore praesentium, quibus expedit, vniuersis, praesentibus et futuris harum notitiam habituris. Quia cum in hoc conuentu generali ex clementia nostra singulari ad petitiones, supplicationesque vniuersorum Ordinum, magni huius Ducatus nostri, privilegia omnia et singula a maioribus nostris habita, omnium hominum incolarum eiusdem approbauerimus, id quod ex literis, seu diplomate nostro, super iis per nos illis dato et concessis, videre est. Tamen cum esset nobis specialiter supplicatum nomine vniuersæ nobilitatis terræ Bielscensis et territorii eius per quosdam e medio eorum, videlicet Ioannem Myński, & Martinum Wiszeński latbrzyk huc ad praesentem conuentum missos. Quia quamvis habeant privilegium ex concessione Serenissimi olim Alexandri Regis Poloniae, et magni Ducis huius Ducatus nostri Lithuaniae, patris nostri desideratissimi, quibus illis permissum fuerat, ut consuetudinibus, et iure Polonico vterentur, et gauderent, prout et hætenus

Eccc 2

vfi

Sigismundus
Augustus Vil-
nae 1547.

visi sunt, et gaudebant. Sed quia in eiusmodi privilegio essent quaedam, quae a iure, legibus, et consuetudinibus Polonicis discrepant, et diversa sunt, quare summo studio a nobis orauerunt, ut sublati exceptionibus eiusmodi omnibus, quae a iure, legibus, et consuetudinibus iuris Polonici, quo ipsi se utuntur, discrepant, et disconuenient, potius illis permitteremus, ut in vniuersum, et ut dicitur, totaliter, et plene consuetudinibus, et iuribus Polonicis vterentur ipsi, et eorum posteri perpetuo. Quorum nos supplicationibus clementer annuentes, et inherentes maiorum nostrorum magnorum Ducum Lithuaniae vestigiis, volentesque eosdem obligatiores, et alacriores ad optime de nobis, et Reipublicae huius magni Ducatus nostri Lithuaniae bene merendum facere. Cum vniuerso Senatu nostro decernimus, ut deinceps semper perpetuis temporibus vniuersa Nobilitas et incolae terrae Bielsensis et eius territoriorum, seu Districtuum omnium gaudeant, et vrantur iuribus, legibus, et consuetudinibus Polonicis; perinde atque Nobilitas terrae, seu Districtus Drohicensis ex speciali concessione maiorum, seu praedecessorum nostrorum felici memoriae magnorum Ducum Lithuaniae ex praerogatiuis ipsis datis, concessis, et legitime emanatis, quas et hic volumus habere pro expressis, hactenus vritur, et gaudet. Decernentes insuper omnes alios quoscunque abusus isthinc contra leges, constitutiones, et iura Polonica hactenus existentes, et siue ex privilegiis aut consuetudine, seu potius desuetudine aliqua, aut improbitate etiam aliquorum Officialium, aut cuiusvis magistratus, siue quacunque alia ratione exceptos, specificatos, vel reseruatos, et introductos, esse tollendos, et abrogandos, prout eosdem et per praesentes tollimus, et abrogamus perpetuo. Volentesque deinceps semper futuris perpetuis temporibus vniuersos et singulos Dignitarios, seu Officiales terrestres, et castrenses et alios quosuis praesentes, et futuros iam constitutos, et in posterum constituendos, non aliter se debere, nec posse gerere erga illorum territoriorum incolas, quam secundum praescriptum iurium, legum, et consuetudinum Polonicarum praesentium, et futurorum, quibus Districtus Drohicensis gaudet. Alioquin si quid in contrarium fuerit in praemissis per quempiam hominum attentatum, id decernimus nullum et inualidum, eiusque modi attentatores, poenis seu mulctis in iuribus Polonicis constitutis, et contentis, puniendos et mulcandos semper perpetuo. In quorum omnium fidem, et testimonium praemissorum, sigillum nostrum est appensum. Datum Vilnae in conuentione generali, die vigesima tertia mensis Februarii, Anno Domini MDXLVII. praesentibus Reuerendis in Christo patribus, et magnificis dominis strenuis ac generosis militibus, Paulo Vilnensi, Georgio Luceoricensi, Venceslao Mednicensi, episcopis. Joanne Hlebowic palatino Vilnensi cancellarioque nostro, et tenutario in Bobroysko, et Boryssow, Gregorio Ofczykowic castellano Vilnensi, tenutario Vpiteni, Joanne Iuriowicz duce Dubrouicensi palatino Trocensi, tenutario Mohilouienfi, Hieronymo Chodkiewicz, castellano Trocensi, capitaneo Samogitienfi, Nicolao Ioannis Radziuill Marechalco terrestri, tenutario Szawlenfi, Stanislaw Dowoyno Polocensi, Alexandro Chodkiewicz, Novogrodenfi, Stanislaw Petri Kiszka de Czechonowicz Vitebscensi palatinis. Andrea Sanguszkowicz Duce de Kossyr capitaneo Luceoricensi, Iuano Harnostay Marechalco curiae, et thesaurario terrestri, praefecto Slonimenfi, Nicolao Georgii Radziuill pociatore, Joanne Ioannis Radziuill structore mensae, Stanislaw Nicolai Kyczał dapifero, Gregorio Chodkiewicz succamerario, Nicolao Petri Olechnowicz gladifero, Nicolao Andrussowicz praefecto equisonum nostrorum, tenutario Ozensi, et Perelomenfi, Nicodemo Ioannis a Czechanowicz Melnicensi, Nicolao Alberti Narbut Kreuenfi et Mozirenfi praefectis, Marechalcis, aliisque Officialibus, Dignitariis, ac consiliariis nostris fidelibus nobis sincere dilectis.

Similiter Districtus Mielnicensis Regno Poloniae incorporatus est: eius tamen privilegii copiam habere non potui.

ARTICULUS

ARTICULUS III.

Lithuaniam a Masouia Commissarii dislimitent.

Prouidentes difficultatibus, et grauatibus subditorum nostrorum Regni, et Sigismundus Magnus Ducatus Lithuaniae, quae occasione granicierum inter eadem dominia, et Masouiam, cum inter Magnum Ducatum, et Regnum saepe contingunt, volumus, et decernimus, ut quoties opus fuerit, per nos Commissarii deputentur, et mittantur nostris expensis providendi, ad faciendas easdem granicies, et iniurias componendas, occasione illarum, hinc inde exortas, quatenus absque querentium onere iustitia eis ministraretur.

DE EODEM

Dietae, et iudicia antiqua inter Ducatus Lithuaniae, Prussiae, et Masouiae in locis solitis pro omnibus iniuriis subditorum ex utraque parte fieri debent de cetero, et innouari, iuxta antiquam consuetudinem, et processus terrestres.

CAPITULUM II.

De Ducatu & terris Russiae.

Et vetustis Polonorum annalibus, et linguae similitudine docemur, Lechi a quo Poloni, et Czechii, a quo Bohemi ducunt originem, fratres fuisse Russum, a quo Russia, et Prussum, a quo Prussia sunt appellatae. Tamen ergo utraque Provincia, partim stirpe propriorum Ducum deficiente, partim eorum posteris, iure belli subactis, ad corpus Regni Poloniae pertineat, ipsa tamen Russia non minus cum WLADIS. IAGELLONE & ALEXANDRO Witowdo ultimis fere Ducibus Lithuaniae atque suis spontanea ad Regnum accessione, regnum Poloniae hereditaria, ac propria esse videtur. Atque ob id ita praeter ceteris ciuitatem Poloniam accepit, eique coeuit, et est vnita, ut magis nomine, quam re ipsa a Polonis in communicatione ciuitatis, et usu iuris distinguatur. Qua de re constitutiones Regni ex illorum consensu confectae videantur. Nam linguam, scripturam, et religionem ad Archetypum Graecorum adhuc retinent, cum nostri maiores, haec aboriginum communium munimenta hereditaria deserentes, Latinos potius in his omnibus sunt secuti. Nostrae autem et Ruthenicae gentis ad Christum conuersio fere in ea tempora incidit, quibus vniuersalis ecclesia quatuor orbis terrarum partibus definita, ob calicem sacrati cruoris, et uxorem Sacerdotis (quae duo Graeci secundum praecceptum Domini, et Apostoli etiamnum retinent) temeritate Patriarchatum, est, pro dolor, diuisa, atque perniciosissimo exemplo diuisa.

ARTICULUS I.

Russia vno iure cum Regno Poloniae gaudeat.

Item pollicemur, quod omnes terras nostras Regni Poloniae etiam terram Russiae includendo (saluis tamen aeneae contributionibus, de quibus nobis ad tempora vitae nostrae, sola Russia respondebit) ad vnum ius, et vnam legem communem omnibus terris reducemus, reducimusque, adunamus, et vnimus, tenore praesentium mediante.

RUSSIA OMNIBUS REGNI LIBERTATIBUS FRUATUR.

Ad supplicationem terrarum Russiae volumus, et decernimus, ut de omnibus fugitiuis Statutum Regis Alberti obseruetur: et quod Nobilitas illarum terrarum, sicut in aliis terris Regni a solutione teloneorum, et foralium sit libera, atque exempta, et in aliis eadem gaudeat libertate.

Ffff

Alia

Vladislaus
Iagello Cra-
couiz 1433.

Sigismundus I.
Cracouiz 1507

Alia ergo omnia Statuta Regni incolis seruientia, Russiae quoque municipibus feruunt, quae suis locis videantur.

NUSQUAM NISI IN RUSSIA PIXIDES DEFERANTUR

Sigismundus I.
Breſtae Cuiaviae
1519.

Nemo deinceps tempore pacis, siue eques, siue pedes, pixides breues, quas Russice vocant, deferre audeat: ab hac tamen Constitutione terras Russiae liberas esse volumus, quae parata arma contra insulsum hostium habere semper solent, et debent.

TERRA BELZENSIS REGNO ADSCRIBITUR.

Casimirus III.
Br zefus 1462.

IN Nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Quoniam acta mundi astra subito detergeret oblitio, nisi ea litterarum soliditas, et testium adnotatio memoriae commendaret aeternae. Proinde nos KAZIMIRUS Dei gratia Rex Poloniae, nec non terrarum Cracouiae, Sandomiriae, Siyadi Lanciciae, Cuiaviae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiaeque: nec non Colmenfis, Elbingensis, Kunigbergensis et Potheraniae haeres, et Dominus. Significamus renore praesentium, quibus expedit vniuersis et singulis praesentibus et futuris, horum notitiam habituris. Quomodo recentes, et in anxia reuoluentes, quantae puritatis affectione, et fidei integritate constantia, Barones, Milites, Nobiles, Terrigenae, & Proceres terrae Belzensis sincere, grate, et fideles nostri dilecti, personam et Regnum Maiestatis nostrae venerati sunt, ad nos tanquam Dominum naturalem, haeredem, verum et legitimum, ac indubitatum successorem suum, et ad Coronam Regni nostri Poloniae, a qua transactis temporibus exciderant, viceris reuerſi, et accesserunt, seque Regno, et Coronae, tanquam pars suo poti, inuiscerauerunt, vniuerunt, incorporauerunt, et appropriauerunt. Quae quidem terra Belzensis iusto titulo, iure legitimo haereditario, et succedaneo, nos et nullum alium contingebat, atque contingit, et concernit. Horum itaque Terrigenarum Belzensium fidelitatis constantia, zelo dilectionis, maturitate consilii, et sagaci providentia, Regali consideratione merito digestis et reuolutis, ac debite pensatis, et intuentes ad eorum statum, honorem, commodum, salubremque profectum, pio et sincero mentis affectu: quemadmodum ex assumptae dignitatis nostrae debito tenemur, et pro officio sollicite aspirantes, ipsos in nostram, et successorum nostrorum manu tuitionem, et protectionem Regni et Coronae reassumpsimus, incorporauimus, appropriauimus, et vniuimus, tenoreque praesentium reassumimus, incorporamus, annectimus, appropriamus, et vniuis perpetuo, et in aenum. Promittentes ipsos, et eorum quemlibet in omnibus ipsorum iuribus, libertatibus, immunitatibus, gratiis, praerogatiuis, dignitatibus, honoribus, et officiis tenere, et obseruare. Inprimis itaque pro praedicta eorum fidei, et iusta adhaesione, et subiectione iure defendere, agere, manutenere, et eos euincere, contra quamcunque personam cuiuscunque dignitatis Imperialis, Regalis, aut Ducalis fuerit, aut cuiuscunque status, conditionis et praeminentiae extiterit, dum per quempiam vexarentur, seu impeterentur, quo modo pro ipsorum huiusmodi adhaesione, similiter ab insultibus, violentiis, bellis et aliis molestiis quibuslibet protegere, defensare, tueri, et realiter ac effectiue opponere, intercedere, et liberare. ITEM terram nostram Belzensis cum ipsius Districtibus Lubacouienſi, Lopaczienſi, Schewlozienſi, Grabouecenſi, et Hrodlenſi, saluam et integram, prout fuit, et in haecenus est conseruata, suis limitibus, metis et terminis dudum tentis, obseruabimus, tenereque et obseruare volumus, nullos districtus, aut Villas ab eadem remouentes, alienantes, seu diminuentes. Item omnibus personis, tam ecclesiasticis, quam saecularibus ciuitatum, et oppidanis Priuilegia ipsorum per antecessores nostros Reges et Duces data et concessa iusta, legitima, et suffici-

entia

entia rite, et rationabiliter emanata, ac in nulla sui parte viciata seu suspecta confirmamus, ratificamus et approbamus per praesentes. Vbi vero aliquibus personis forent per voraginem ignis absumpta, seu casu infortunii amissa, et de hoc perufficiens testimonium probatum fuerit, praemissa innouare, atque dare volumus, et spondemus. Item ex quo ex obligatione, et inscriptione pecuniarum capitaneis in aliqua terra inscriptarum saepius indigenae eiusdem terrae variis grauantur modis, oppressionibusque, et molestiis afficiuntur: pollicemur, quo praefatam terram Belzensis in pecuniis nullipiam obligabimus, aut inscribemus villo vnquam tempore. Quod si per obliuionem, aut alium casum quemcunque, nos inscribere contingeret, talem inscriptionem praesentibus ex nunc, prout ex tunc cassamus, annullamus, ac nullius roboris esse, et fieri, decernimus per praesentes. Item nullam extraneum, cuiuscunque conditionis existat, in capitaneum terrae Belzensis praeficere, et praeferre debemus, nisi Terrigenam eiusdem terrae possessionatum. Item volumus omnimode dignitates, honores, officia, in terra Belzensi consistentes, et consistentia aequo modo circa iura et consuetudines ipsorum, quae et quas temporibus praedecessorum nostrorum Regum, et etiam ductum obtinebant, conseruare in eodem numero, et permanere. Quas quidem dignitates, et officia, dum vacare contigerit, nulli extraneo, nisi indigenae bene conseruato illius terrae, in qua dignitas aut officium vacauerit, dabimus, et conferemus. Item quod nulli terrigenae de terra Belzensi et ipsius Districtibus ad alias terras seu Districtus euocentur, sed penitus iuxta consuetudinem aliarum terrarum Regni nostri iuribus ipsorum, et libertatibus vtantur, et gaudeant. Item conuentiones, colloquia generalia, termini particulares, et iudicia iuxta ritum, et consuetudinem in talibus dudum tentam et obseruatam in terra praefata, quemadmodum in aliis terris Regni nostri debent habere progressum, et processum. Item nullus terrigena possessionatus per nos, aut capitaneos nostros, nisi iure conuictus capietur, iuxta Priuilegia aliarum Regni nostri terrarum, et consuetudines. Item omnes et singuli Kmetones Spiritualium et Saecularium personarum in dicta terra consistentium, de quolibet laneo possesso profesto Sancti Martini singulis annis exactionem, alias *podymne*, per duos grossos monetae et numeri communiter in Regno currentis, nobis et successoribus nostris dabunt, et exoluent, more terrae Leopoliensis et aliarum Regni nostri terrarum alias autem collectas, et exactiones in Regno nostro insolitas, et inconſuetas, etiam si tempore ductum huiusmodi fuissent in frumentis, bladis, aut auena, vel pecuniis exactae, vel solutae, de nostra Regia benignitate cassamus, et annullamus. Item cuiuslibet Terrigenae nostro limites, et granicies cum bonis nostris Regalibus habere petenti dare tenebimus, ipsas a signis metallibus, et scopulis consuetis distinguendas volumus, iuxta modum aliarum terrarum in Regno obseruatum. Item quodocunque terra nostra Leopoliensis ad bellicam expeditionem se mouerit, aut necessitate inqumbente eandem procurauerit, praefata etiam terra nostra Belzensis, seu nobiles et terrigenae eiusdem cum ipsis Leopoliensibus, quotiescunque fuerit necesse, tenebuntur et debebunt, ac omnino sunt obligati pariter et astricti proficisci, bellicose et transire, et non alias, eo tamen iure et modo, quo terra Leopoliensis ad expeditiones se mouere consuevit, et solita est. Animaduertendum autem praefatos nobiles, terrigenas et Proceres, ad nos tanquam ad Dominum et haeredem ipsorum legitimum affectum habere specialem, horum praetextu, volentes ipsos fauore nostro speciali prosequi, et eorum Kmetones, quos libet praefatam terram Belzensis inhabitantes ab omnibus et singulis exactionibus, angariis, praecangariis, castrorum aedificiis, et pontium laboribus, et reparationibus, eximimus, absoluiamus, ac liberos et absolutos facimus perpetuo, secundum morem aliarum Regni nostri terrarum. Praeterea generaliter et singulariter

Ffff2

omnes

omnes alios articulos; libertates et iura alijs terris Regni nostri data, et concessa, et praesertim terrae nostrae Leopoliensis, si quae hic omissa forent, pro insertis habere volumus, et habemus. Eademque extendimus et referimus ad terram Belzensem. In cuius rei testimonium Sigillum nostrum praesentibus est appensum Actum in Brzelezye, feria tertia festorum solennis Paschae. Anno Domini MCCCCLXII. Praesentibus Reuerendo patre Domino Ioanne de Brzezye iuris utriusque doctore, electo ecclesiae Cracouiensis et Regni Poloniae Vicecancellario, nec non magnificis et generosis, Petro de Opporau Lanciciensi, Nicolao de Koszyelec Brzeztensi palatinis, Iacobo de Dambno Regni Poloniae Vicethesaurario, Nicolao de Borzyssowicze Zawichostensi, Sbigneo Bank de Gora Malogostien- si castellanis, Nicolao Spoth de Vola Sandomirienti, Iustitio Koluczski Iunivladislauensi, Vexilliferis, Ioanne de Oftrorog iuris doctore, Nicolao de Brudzyeao Subpincerna Castiliensi, et capitaneo Brestensi, Iaroslao Brzozoglowy Subiudice Iunivladislauensi, Stanislao Marschalcowicz de Brzezye, Et Ioanne Synowiecz de Zap- dowiecze Curienibus nostris, et aliis pluribus fide dignis testibus ad praemissa. Datum per manus eiusdem Reuerendissimi patris domini Ioannis de Brzezic E- lecti ecclesiae Cracouiensis, Regni Poloniae Vicecancellarii, sincere nobis dilecti.

*Ad Relationem eiusdem Reuerendissimi patris domini
Ioannis de Brzezic iuris utriusque doctoris electi
ecclesiae Cracouiensis R. P. Vicecancellarii.*

CAPITULUM III.

De terris, Et Ducatu Prussiae.

Quaquam vero Prussiam (a quo Prussiam dici legimus) Lechi auctoris no-
strae gentis fratrem fuisse, & eas provincias ita inter sese diuisisse, nihil
dubitemus: non minore tamen argumento Prussiam iuris Polonici semper exti-
tisse, inde apparet, quod longe post Lechi, et post Gracci familiam extinctam, in-
terregnumque Palatinorum, Lesko tertius Dux, et Monarcha Poloniae, ante Piali
etiam tempora viginti & vni filiis suis terras maritimas, nempe Rugiam, Cassubi-
am, Pomeraniam, Holsatiam, Sgorzelitiam, iam Brandenburgum, Miedzybozen,
quae nunc est Meindeburgum, Limam, nunc Lymburgum, Bukowiecz, alias Lube-
cum, Lukow nunc Meckelburgum, & Prussiam est partitus. Quod quidem & alii
omnes Reges Polonorum, et saepe, & libere fecerunt, usque ad tempus, quo
Marianis militibus, ex Hispaniis pulsus, ius vtendae illius provinciae dederunt, vt
fideliter, contra infideles eis suppetias ferrent: Tamen autem coelum, & so-
lum illi boni cruciferi verterint, ingenium tamen & fidem mutare non pote-
rant: namque pro hostibus hospites, pro externis dominos suos omni genere
doli atque fraudis imperare non desierunt: quoad Reges Poloniae perfidiosum
illud genus militum, cum secus nulla ratione renocari ad officium superbi, in
fideque constabili perferri potuerunt (vt Hercules Antaeum) multis cladibus
attritos, ferro tandem sustulerunt, & ius suum antiquum ac haereditarium in
Prussia, abolita nefaria religione, recuperarunt. Et tamen ne D. Sigismundus
nonneque pius parcendo subiectis, ac fortis debellando superbos videretur ex
conditionibus pacis sponte sua partem ipsius provinciae, Illustri Principi, ac for-
tissimo viro domino Alberto Marchioni Brandenburgensi, ex sorore nepo-
ti suo, in feudum concessit, simulque pro infelicis religionis titulis, Ducis
titulo eundem feliciter insigniuit. Et quoniam feudum, seu beneficium fun-
dum certis cum solennitatibus conferri paulo ante dixi, & solere dari vidimus:
ea quae de hoc genere caeremoniarum in commentariis Cancellariae Regiae tra-
dicta reperi, huc, vt arbitror, non intempestive, adicienda esse putavi.

M O S

MOS PRAESTANDI HOMAGII REGI POLONIAE.

Cum aliquis Princeps Regi praestiturus est homagia, Rex coronatus in solio suae
Maestatis residere, et ad latus suum habere Praelatos, et Barones, consilii
Regni sui debet: ad quem Princeps praestiturus homagia cum suis Baronibus, et
homagialibus, et vassallis, banderium habens in manibus ad sedem solii regalis
venire, et procedere debet eques. Et descendens iuxta solium ex equo suo, at-
que cum reuerentia ad Regem, coronamque senatus eius accedendo, ista verba
in hunc modum proferre, vel saltem in hanc sententiam dicere tenetur: SERE-
NISSIME REX, Ego Serenitati vestrae homagium facio, et praesto cum omnibus
terris et hominibus nostris, et peto tuitionem Serenitatis vestrae, et circa iura, et
in iure meo ducali, et dignitatibus conservari. Post haec autem sic tacto signo
crucis iurare astringitur: CLEMENTISSIME REX, Ego homagium praesto, et pro-
mitto sine dolo, et fraude, vestrae Serenitati et Coronae Regni Poloniae, cum omni-
bus terris et hominibus nostris fidelitatem, et esse fidelis, etc. sic me DEus ad-
iuvet, et haec sancta Christi crux. Quo facto, Rex ipsum accipere in suam tui-
tionem, et ista verba ad praestantem homagium dicere debet: Nos accipimus
in nostram protectionem, et circa omnes dignitates, et circa omnia iura Ducatus
tui, tanquam principem nostrum, relinquimus, ac postea, osculetur eum et reci-
piat Rex de manibus principis banderium, et illud frangatur, et proiciatur ex-
tra sedem. Omnes autem vassalli et homagiales principis homagia facientes, de-
bent etiam post eum transire, usque ad sedem solii regalis, portantes singuli in
manibus vexilla parua, seu minora, et eadem etiam, iuramento praestito, post ve-
xillum principis proiectum, ad terram proicere debent. Itaque Banderium prin-
cipis praecedere, Vassallorum vero sequi ipsum debet. Post hoc autem Rex de-
bet recipere a principe recognitionem facti homagii litteralem, sub sigillo ducali.

PAX ET CONCORDIA INTER VLADISLAUM, REGEM POLONIAE ET CONRADUM DE IUNGINGEN, MAGISTRUM PRUSSIAE, RATIONE FINIUM REGUNDORUM.

IN nomine Sanctae & Indiuiduae Trinitatis, Amen. Frater Conradus de Iun-
gingen, magister generalis Ordinis Beatae MARIAE, hospitalis Ierosolymitani
de domo Teutonica: vniuersis praesentibus & futuris, praesentium notitiam ha-
bituris, Salutem, & rei gestae ad perpetuam memoriam cognoscere veritatem.
Cum auctor pacis, ad unitatis & pacis spiritum, suis rigorosis mandatis quotidie
nos inuitet, dignum arbitramur, vt inueteratae displicentiae, guerrae, & offensae
contra Serenissimum Principem & dominum, dominum VLADISLAUM Regem
Poloniae, supremum Ducem Lithuaniae, & haeredem Russiae: suosque progenito-
res, quo ad terras Lithuaniae, & Russiae, per nos, nostrum quoque ordinem, in-
tuitu orthodoxae fidei, diutius exagitatae, in pacem perpetuam, remissionem, &
concordiam committantur. Hinc est, quod nos de expresso consensu compae-
ceptorum nostrorum, cum dicto Serenissimo domino Vladislao, anno, die, & lo-
co infra scriptis, certum terminum placitorum concorditer celebravimus: super
pace inter nos & terras ordinis nostri ex vna: & supra dictum dominum Regem,
et terras suas, videlicet, Lithuaniam, et Russiam, parte ab altera: facienda perpe-
tuo et firmanda, variis praemissis tractatibus, tandem (vt sequitur) concordavi-
mus in hunc modum. Inprimis promissimus, et praesentibus bona fide promitti-
mus, quod ex nunc, et in antea tenebimus pacem inuiolabilem, et concordiam cum
supradicto magnifico domino Serenissimo VLADISLAO Rege Poloniae, suis catho-
licis haeredibus, et successoribus, ac Praelatis et ecclesiis, omnibus quoque terris
suis per Lithuaniam et Russiam, terrarumque incolis perpetuis temporibus obser-
uare.

Gggg

uare.

uare. Nec vnquam volumus et debemus aliquam ligam inire, aut facere, contra dictum Vladislauum, suos quoque catholicos successores terrarum Lithuaniae, et Russiae, cum dominiis, aut aliis hominibus, et rancore quolibet postposito: omnes et singulas iniurias nobis, et nostris per se, vel per alios quomodolibet illatas, remittimus penitus, et offensas. Insuper limites, et terminos inter nostras, et dicti domini Regis terras: videlicet, Lithuaniae, et Russiae, distingui fecimus, et modis distinguimus infra scriptis. Inprimis incipiendo in quadam insula, Sawin dicta vulgariter, sita in fluuij dicto Memla, habente in se insulam Romewider. Quae quidem insula tota apud ordinem permanebit temporibus affuturis: ab hinc directe progrediendo ad fluuium dictum Noruesse, in decliuio seu villa continua, sub silua dicta *Heyligenwalt*. Abhinc dictum fluuium sequendo in medijs fluctibus, vsque ad *Vyswilten*, ascendendo abhinc linealiter et directe eundo ad quandam lapidem magnum, dictum *Roda*, iacentem in fluuij dicto A. et *Roda* vulgariter nuncupatum, ab isto lapide, ascendendo super stagnum dictum *Sinarden*, abhinc directe eundo, vsque ad viam vulgariter nuncupatam: *Der Brengelische weg*: abhinc directe vsque in *Nowenritzen*: abhinc linealiter procedendo versus finem, seu aciem mericae, dictae vulgariter *Heyde*, ad locum, ubi fons oritur: a dicto fontis ortu procedendo, per directum in solitudinem quandam, communiter *Viltnisse* dictam: ubi fluuius *Eglosse*, ortum habet, abhinc directe eundo, per medium dictae solitudinis, vsque ad terminos et gades illorum, de *Ploschkow*: et hi omnes termini siti sunt versus Liouoniam. Ascendendo vero versus Prussiam, termini subscripti, per dictum ordinem perpetuo, sine quolibet contradictionis obstaculo habebuntur, incipiendo a supradicta insula Sawin, in directum procedendo, vsque ad fluuium dictum *Suppe*, abhinc procedendo ad locum ortus sui: abhinc progrediendo vsque ad fluuium, qui effluit a lacu dicto *Mothensee*, et dicitur communiter *Methensli*: abhinc per descensum fluuii vsque ad fluuium dictum *Beber*, deinde dictum fluuium sequendo vsque in milliare, prope fluuium, qui *Nare* dicitur, et abhinc directe eundo, vsque in dictum fluuium *Nare*. Ceterum pro nobis, nostro ordine, omnibus nostris successoribus, renuntiamus omni impetitione, et iure, quae in praedictis domini Regis Vladislai terris, videlicet Lithuaniae, et Russiae suis, terminos superius expressos versus dictas terras, habuimus, vel habere videbamur: insuper terrae, et dominia de magno *Nowohrodén*, qualitercumque siue per nos, nostrum ordinem, aut supradictum serenissimum dominum Vladislauum, aut per suos coniunctim, et diuim acquisite fuerint, vel alias qualitercumque ad nostrum ordinem deuenierint, easdem ac eadem dictus Dnus Rex obtinebit: nec vnquam bona fide, quo minus easdem detineat, impediemus. Praeterea volumus, quod homines saepe dicti domini Regis, et suorum successorum in terris Lithuaniae, et Russiae constituti, in omnibus terris ordinis mercari, et negotiari libere valeant: absque teloneis, aliisque exactionibus, quos etiam defendere tenebimur, sicuti nostros, saluis tamen teloneis, ab olim institutis, ac quibuslibet edictis nostris editis, et edendis in terris ordinis, quibus nostri arctantur, et dicti domini Regis, suorumque successorum homines per Lithuaniam et Russiam sunt arctati. Item ordine nostro in expeditione communi cum praenominato domino Rege, et suis successoribus: et ipsorum hominibus per Russiam, et Lithuaniam, existente, quotquot ipsi captiuauerint, suos habeant, vt captiuos. Excessus quoque per dicti domini Regis, successorumque suorum homines in praedictis terris, qualitercumque commissos, capitaneus exercitus eorundem, eosdem libere iudicabit. Excessus vero communes per vtriusque exercitus homines commissos, capitanei vtriusque exercitus, simul & communiter iudicabunt. Nallos insuper armigeros, dominos, milites, vassallos, vel alterius cuiuscunque generis homines, etiam si Christi fideles fuerint: in damnum seu prauiudicium, dicti magnifici

magnifici domini Vladislai, aut suorum vnquam per terras nostras scienter ire permittimus: sed impediemus et prohibebimus iuxta posse. Denique omnes praescriptos, seu bannitos, de supradictis terris, praefati domini Regis, non recipimus ad terras nostras: maxime quibus in sui vindictam, homicidia, vel incendia, eiusdem domini Regis, vel suorum successorum hominibus in praemissis terris Lithuaniae comminantur, et Russiae. Praeterea per terras dicti domini Regis, suorumque successorum Catholicorum, videlicet Lithuaniae et Russiae, contra quoscunque nunquam traducemus exercitum, aut traducere per quemcunque faciemus, nisi expresse fuerit de voluntate dicti domini Regis, suorumque successorum: qua obtemperata damnum nequaquam ipsis, ac ipsorum hominibus inferemus. Praeterea promittimus, quod nullos fratres, et consanguineos ipsius domini Regis fugitiuos, seu alios quoscunque erroneos, per quos dominus Rex, et Regnum Poloniae ac terrae Lithuaniae et Russiae possent molestari, durante pace, debemus ad terras nostras recipere vel fouere. Omnia vero singula praemissa, in articulis praemissis, et eorum quolibet contenta, bona fide promittimus, pro nobis, totoque ordine nostro firmiter ac inuolabiliter observare: nec vnquam contraueniemus, aut contraueniri procurabimus per quoscunque, arte, ratione, ingenio, de iure, vel de facto: consilio, vel auxilio, publice vel occulte. In quorum omnium euidentis testimonium, et fidem, de et super omnibus praemissis, praesentes litteras nostri maioris sigilli munimine mandauimus communiri. Datum in fluuij dicta Visla, prope castrum Raczyanz dioecesis Vladislauensis, feria quinta proxima ante festum S. Trinitatis, anno MCCCC. IV. Harum rerum testes sunt, Reuerendi in Christo patres, et domini, dominus *Arnoldus* episcopus Culmenis, et dominus *Ioannes* episcopus Pomezaniensis, ac honorabiles, et religiosi viri fratres, ordo, et commendatores.

PAX, ET CONCORDIA PER VLADISLAUM IAGELLONIS, TUNC POLONIE ET POSTEA HUNGARIE REGEM IN BRZESCYE CUIAVIAE FACTA, CUM PAULO DE RUSDORE MAGISTRO PRUSSIE, QUAE FACTA ERAT ANNO DOMINI MCCCCXXVI. PRESENTIBUS MAGNO DUCE LITHUANIE SIGISMUNDO, EIVSQUE FILIO MICHAELE. ITEM DUCIBUS STOLPENSI, ET MAZOVIE, ET UNIVERSIS DE REGNO, ET DE MAGNO DUCATU LITHUANIE PRELATIS, BARONIBUS ET CONSILIARIIS, IN FINE PACIS SUBSCRIPTIS HUIUS TENORIS:

IN nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Conuenit actus hominum, qui vetustate cadunt, et successu temporis in obliuionem vertuntur, solidis scripturarum, et testium fundamentis commendare, in quorum custodia nullis marcescant temporibus, sed semper iugis perennationis memoriae incommutabiles seruantur. Proinde nos VLADISLAUS DEI gratia Rex Poloniae, nec non terrarum Cracouiae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciciae, Cuiaviae, Lithuaniae Princeps supremus: Pomeraniae, Russiae, etc. Significamus tenore praesentium, quibus expedit vniuersis, praesentibus et futuris, notitiam praesentium habituris. Quando cum diuini dispensatione consilii, huius regni recepimus gubernacula, ad hoc quoque tamen in terris obtinuimus principatum, vt propensiori cura, et vigilantia nostra, semper studia extendamus, per quae pacis desideranda tranquillitas inter Christi fideles: ex quorum discordia, non solum terrarum, et vrbium, sed prouinciarum atque regnorum resultant excidia, prout in plerisque lugenda, atque calamitosa exempla mortalibus exhibent argumenta: procurari queat, et procurata ab auctore pacis, de throno suae ineffabilis Maiestatis, atque potentiae concludi, et medijs salutaribus stabiliri ac extolli felicibus incrementis.

Et attendendo quod non nisi in pace pacis opifex DEUS perfecte vobis valeat: et eo nihil in mundo exoptari possit pretiosius, aut desiderabilius concupisci. Hinc est, quod nos non absque interna compassione, et grani cordis amaritudine recensentes, quot et quanta mala ex guerris, et dissensionibus procedant: quotque ex contentionibus, et bellis, si ea mortales agant, odia hominum; non sine etiam animarum, et aeternae salutis dispendiis, ac excidiis civitatum, provinciarumque, et terrarum, ac in illis degentium interitus, subsequantur. Divinus deperit cultus, et sanguinis effusio oritur. Cumque tales discordiae atque bella, non solum se, suosque, sed etiam alios plurimos tractura sunt, verisimiliter in praecipitium et ruinam. Propterea supremis affectibus exoptantes, ut non crescant iurgia, sed iuxta magistrum bonorum omnium charitatem, quae nihil sapit extraneum, nil asperum, nil confusum, imo propria virtute nutrit concordiam, dissociatos iungit, pacem et unitatem consolidat. Ad laudem, et gloriam omnipotentis DEI, et Beatæ Mariæ virginis gloriose, totiusque hierarchiae caelestis, propagationem fidei, cultum iustitiae, et religionis Christianae salutiferum incrementum: guerras defendas, excidia, displicentias, odia, rancores; et offensas, inter nos Vladislauum Regem Poloniae etc. Sigismundum magnum Ducem Lithuaniae, etc. praedictos, et incolam Casimirum germanum nostrum, Semovitum, Casimirum, Vladislauum, Boleslauum, Masouie, ac Boguslauum, Stolpensium et Pomeraniae Duces, Regnum Poloniae terrasque nostras magni Ducatus Lithuaniae, Russiae, Masouiae Stolpensium et Voyevodam Moldaviae, et alia dominia nobis subiecta ex vna: et magnificum ac religiosum dominum Paulum de Rusdorf ordinis Beatæ Mariæ Teuthonicorum ierosolymitanum, et ordinem suum ac terras eiusdem ordinis, Prussiae, Almaniae, Linoniae, et alias omnes ei subiectas, parte ex altera: nouissime graui offensione, et iactura exortas, per nostrae mentis propositum retrahere decreuimus: et ea, quae durantibus huiusmodi controuersiarum, et guerrarum turbinibus: circa bonum Reipublicae sunt diruta et destructa, per pacis integritatem ad statum cupientes reducere quietum et tranquillum. Cum eisdem, magistro, fratribus et ordine ipsius terris Prussiae, Almaniae, et Linoniae subditis, et sequacibus eorundem perpetuae pacis, et inuolabilis foederis unionem, elegimus, assumptimus, suscepimus, et iniunimus, eligimusque; suscepimus, assumimus, et iniunimus tenore praesentium mediante, omni tempore perpetuo duraturam. Quam sub fide et honore ac iuramentis corporaliter praestitis, sine dolo et fraude promittimus, vigore praesentium, obseruare, et ut ipsa unio cum tanta deliberatione et maturitate concepta, ad firmum et constantem ordinem iugiter obseruandum reducatur: ipsam per articulos infra scriptos omnino duximus regulandam. Inprimis quod inter nos Regem, Magnum Ducem, et Duces praedictos, Regnum Poloniae, Magnum Ducatum, et terras Lithuaniae et Samogitiae, Russiae, Masouiae, Stolpensium et Voyevodam Moldaviae, et et aliorum dominiorum, et subditorum nostrorum ab vna: et praedictum Magistrum generalem, et Ordinem, terras, et subditos ipsius, tam in Prussia, Almania, quam Linonia et noua Marchia, parte ex altera: omnes dissensiones, controuersias, et damna inter partes hinc inde facta, dimissa, et totaliter sopita debent esse. Nec illorum de caetero aliqua mentio, aut memoria; et signaher in querelis, aut in detractionem paruum, coram quibuscunque personis habeatur, aut fiat: sed nec vna partium ad infamiam alterius partis suggeret, consentiet, auxilium dabit, et fauorem publice vel occulte, et quantum in ea parte fuerit, dilationes, et detractiones huiusmodi fieri non admittet, sed potius prohibebit. Item quod omnia bona Ecclesiarum, Gneznenfis, Vladislauensis, Plocensis, Poznanienfis, Praelatorum, Abbatum, Monasteriorum, Conuentuum, et aliarum quarumcunque personarum saecularium, et religiosarum, quae sunt in

in terris ordinis praedicti situata, debent circa iura omnia, tam ecclesiastica, quam saecularia, & omnes antiquas consuetudines, questus, decimas, castra, villas, praedia, curias, & alias utilitates, emolumenta, & prouentus, quibuscunque nominibus nuncupentur, conseruari, nec aliquibus nouis consuetudinibus, seruitiis & oneribus aggrauari. Quodque eadem bona non alienentur, nec pro eorum alienatione instetur per partes sine consensu Praelatorum spiritualium. Omnes autem census, decimas, prouentus, & alias obuentiones qualescunque in terris ordinis consistentes, quos & quas magister & ordo Reuerendissimis in Christo patribus, dominis, archiepiscopo Gneznenfi, Vladislauensi, & Plocensi, episcopis, aliisque Praelatis saecularibus, & regularibus Regni Poloniae per biennium subleuauerunt, plene & integre restituant, & restitui faciant: medietatem intra hinc et festum Purificationis Mariae, reliquam vero ad festum Paschae proxime affuturum, in ciuitate Torunensi quietationibus de solutione a praefatis Praelatis receptis, & quod bona, & decimae Reuerendissimi patris domini Vladislai episcopi Vladislauensis nouiter, & quorumlibet arrestata relaxentur. Item ut omnis suspicio, & hostilis respectus hinc inde inter nos, & partem magistri generalis, & ordinis sui in toto euellantur, volumus, quod ligae, confoederationes, & inscriptiones, quaecunque sunt, vel fuerunt inter magistrum generalem, praecceptores per Almanniam, & Linoniam, & ordinem ipsorum, Praelatos, Nobiles, ciues & subditos ipsorum, cum Duce Boleslao, alias Swidrigal, Praelatis, Ducibus, Boiariis, & subditis terrarum Lithuaniae, Samogitiae & Russiae factae, debent esse cassae, inanes, irritae, & in nihilum redactae: Ipsique, magister & ordo, Praelati, Nobiles, ciues, & subditi ipsorum, debent praefatum Ducem Swidrygal, deferere, & dimittere perpetuis temporibus, & nunquam eidem, aut alteri cuiuscunque magno Duci Lithuaniae, et Russiae, auxilia & consilia contra nos, & successores nostros, & Regnum nostrum, ac etiam praefatum principem dominum Sigismundum, magnum Ducem Lithuaniae modernum, magnumque Ducatum Lithuaniae, praestabunt: nec aliquas ligas, suggestiones & confoederationes in damnum nostrum, aut Regni facient in perpetuum cum eisdem: imo nec aliquem alium tenere, et reputare debent pro magno Duce Lithuaniae, et Russiae, nisi qui cum nostro consensu, et regio (quemadmodum praefatus Dux magnus Sigismundus modernus est electus, iuxta dispositionem dudum factam inter Regnum Poloniae et terras Lithuaniae) electus sit, et positus in Ducatum: nec etiam permittent ipsum Swidrygal de terris per terras et dominia ordinis, ipsorum damna aut impedimenta, Regno, coronae nostris, Ducatui magno Lithuaniae, et Ducatibus praedictis inferre, nec ipsum publice, vel occulte per se, vel submissas personas iuuare, aut subleuare quouis modo. Item, ut huiusmodi pacem perpetuam et concordiam sub certiori attentionis firmitate, et robore custodiamus, et seruemus, promittimus, sine dolo et fraude, sub fide, et honore, ac onere praestiti iuramenti, quod ad nullius hominis viuentis requisitionem, inductionem, suggestionem, persuasionem, vel mandatum etiam, quacunque dignitate praefulgeat, Papali, Imperiali, vel Regali, aut cuiuscunque congregationis legitima, personarum ecclesiasticarum, vel saecularium, debemus, vel poterimus contrahere ipsi in parte, vel in toto, expresse, manifeste, vel occulte, per se, vel alium, seu alias quascunque personas submissas spirituales, vel saeculares, neque eas taliter, aut quocunque modo violare: etiam si modernus Imperator, aut successores sui Imperatores personaliter cum exercitu contra magistrum, et ordinem se mouerent, non debemus ei, nec successores nostri, assistere ope, consilio, auxilio vel fauore. Item quod medius fluuius Drwanca sit limes inter Regnum nostrum, et terras ordinis: nec fiat in fluuiio aliquod molendinum in limitibus, et ripis communibus. Et praecipue in loco Lubicz dicto, in quo alias factum fuerat, sic quod idem fluuius suum antiquum meatum habeat: quodque residuum aggeris vna

Hhhh

cum

cum ponte maneat, sine omni clausura diurna, et nocturna, prostrata publicā, nec nouum ibidem molendinum deinceps erigatur, quo per descensum intrante flumen Visla, iterum descendendo, per Vislam inferius, ipse medius fluuius Visla erit iterum limes inter Regnum Poloniae, et terras magistri, et ordinis Prussiae, cum omnibus suis insulis, piscaturis, iuribus, et obuentibus vniuersis, nullis exclusis penitus, et exceptis: usquequo ipsa medietas praedicti fluuii Visla tanget locum limitum, quem quondam Serenissimus Princeps dominus Casimirus diuinae memoriae, Rex Poloniae, cum magistro Prussiae, dicto Gusmar, inter terras Bidgostienenses et Pomeraniae, certis literis, et signis notabilibus limitauit; descripsit, et distinxit. Castro Iasyniec in terris ordinis remanente, ita tamen quod castrum Nyschowa cum territorio suo, et villis Murzynowo, Orlowo, Nowawies, et aliis villulis, molendinis, et vrbibus ad dictum castrum, et territorium, cum omnibus castri, territorii, ac villarum praedictarum borris, filius, et utilitatibus: aquis quoque, et earum decursibus cum pleno et totali dominio, ac cum medietate nauigii in flumine Visla, et eius prouentibus, ac in suis piscaturis, iuribus, libertatibus omnibus et singulis ad ipsa spectantibus ab antiquo, nullo penitus alicui prater nos, et coronam Regni Poloniae, iure in eisdem castro et territorio, ac villis reseruato, remaneat circa nos et coronam regni Poloniae perpetuo, et in aeternum. Sic tamen quod nulli subditorum saluo censu debito, et solui consueto, per hanc cessionem in iuribus ipsorum in insulis, et molendinis praedictis generetur, etsi nos in iuribus ipsorum ipsos tolerare noluerimus, extunc licitum sit nobis iuxta antiquam taxam, prout ab antiquo inter se vendere consueuerunt, huiusmodi iura comparare, et soluere, quemadmodum Serenissimus Princeps diuinae memoriae, dominus Vladislaus, genitor noster charissimus, et coronam Poloniae, pacifice et quiete tenuit, a tempore concordiae circa locum Melno iacentem, in terris ordinis, inter castra Radzin, et Rogozno, circa flumen Ossa, die sancti Stanislai episcopi, et martyris de mense Septembri factae, usque ad receptionem, et occupationem eorundem, per magistrum, et ordinem de anno Domini MCCCCXXI, attentatam. Specialiter addito, et expresso, quod omnibus hominibus, et mercatoribus cum quibuscunque rebus, cuiuscunque generis preuii, vel valoris existant, proficiscentibus liberum sit vendere huiusmodi res, seu merces, absque impedimento, & compulsa, & stare, siue manere cum eis, aut eas in ciuitate Nieszowa locandas conseruare, vel transire cum eis, quo placebit, siue per terram, siue per fluuium Visla, infra, vel supra, vel in Thorun, aut alia loca in terris Ordinis constituta. Item incipiendo ab eo loco, in quo praedicti limites per dominum Kazimirum Regem Poloniae, & magistrum Prussiae facti, & in eorundem literis expressi terminantur, & desinunt, in procedendo ulterius, usque ad introitum fluminis Notesz, siue Bierzwennik, obseruabimus istum modum, & ordinem. Quod si de praedictis limitibus poterint bonae famae tres homines pro parte nostra, & Coronae, & tres pro parte Magistri & Ordinis electi, vixis vtriusque partis literis, iuribus, & possessionibus, & aliis legitimis documentis concordare, stabunt limites taliter concordati, ubi autem non possent electi illi homines boni concordare, extunc sortes ab utraque parte mittantur, quaecunque autem partem sortis contigerit, sic emissae pars reliqua, quam fors ipsa non tetigit, debet sex personas, quas placebit de parte praedicta eligere, quae personae sic electae, postquam iuramento corporali limites inter partes praedictas, sic de limitibus discrepantibus firmaverint: limites illi, sic iuramento firmati, pro signis & limitibus inter Regnum Poloniae & hanc Marchiam perpetuo remanebunt. Testes autem illius partis, cui sortes aduenerunt, in processu limitum praedictorum castra, ciuitates partium praedictarum ex hac fortis accessione, non attingent, nec mouebunt, aut pro sua parte aliquam vendicabunt,

sed partes superius expressae, castra, ciuitates ab antiquo tentas, absque impedimento fortium obtinebunt. Ita tamen, quod pons in fluuiio Drowa circa Ochczeth cum libero transitu perpetuo manebit: hoc addito, quod si in parte magistri, seu ordinis cesserit, & in eius structura negligentia commissa fuerit, licitum sit nobis, aut capitanis nostris, huiusmodi pontem nouum construere & antiquum reformare, quoties fuerit opportunum. Et ne in posterum de huiusmodi personis, & testibus supra scriptis aliqua difficultas oriatur, nos Reuerendissimum in Christo patrem dominum Franciscum, episcopum Varmianensem, & honorabiles, ac religiosum Volf de Sauszen, commendatorem in Ostrode, & strenuum Ioannem de Sayfen pro huiusmodi compositoribus, et honorabilem ac religiosum Conradum de Erbinghausen, Hermannum Reussop Thorunensem, Henricum Forrothdanensem Proconsules cum superscriptis, episcopo commendatore, & Ioanne, pro testibus in casu, quo fors magistrum, & Ordinem tetigerit, duximus nominandos & eligendos, qui ad faciendum praemissa cum nostris, per magistrum, & Ordinem nominatis et electis, conueniant, nostri in Bydgosiam, ex parte Ordinis in Swece, in crastino Natiuitatis Mariae proxime venturo, aliunde ad huiusmodi limites, sicut praemittitur, distinguendos, ulterius processuri. Postquam autem ventum fuerit per limites praedictos, sic, ut praemittitur, distinctos iuramento, quando limes ille fluuium Notesz, & Bierzwennik insiliet, ipse fluuius Bierzwennik medius erit limes perpetuus inter Regnum Poloniae & terram nouae Marchiae, et iterum ubi Bierzwennik cum Notesz confluit, medius fluuius Notesz erit limes: ita quod Ordo, & subditi eius ipsum flumen ascendendo dimidium milliare, & descendendo similiter medium milliare, ac versus Regnum dimidium milliare, pro pascuis pecorum, & pecudum quorumcunque, ac pro receptione argillae, calcis, lapidum, lignorum, tam pro igne, quam pro aedificiis castri, & oppidi, liberum habeant usum fructum, & similiter homines, & subditi Regni, & Coronae, dominio, & proprietate apud Regnum nostrum remanentibus. Teloneum autem aquaticum, & terrestre cum ponte & ipsius structura, secundum antiquam consuetudinem, absque ampliori augmento praedicti telonei, apud ordinem remanebunt. Piscaturam etiam praefatus Ordo solus liberam in eodem flumine Bierzwennik, seu Notesz, ascendendo, & descendendo, ut praemittitur, per medium milliare, a ponte qui ducit versus Poloniam obtinebit, eo salvo, quod villa Trzebyeszow in suis limitibus piscandi liberam habeat facultatem. Hoc adiecto, quod in eodem dimidio milliari ascendendo, & descendendo fluuium Bierzwennik, & etiam versus Regnum similiter per medium milliare, aliquod fortalium non erigatur. Item postquam ventum fuerit ad limites per aquam, ubi fluuius Bierzwennik, siue Notesz, taliter procedendo inferius, ut supra dictum est, versus Lanczberg super differentiam, ibidem ex opposito praedicti oppidi confurgente, pars utraque, videlicet Nos, & magister ac Ordo elegimus nobis pro iudice Reuerendissimum in Christo patrem, dominum Christophorum, episcopum Lubucensem, in quem partes ipsae de alto & de basso compromittent, & ad festum S. Trinitatis proximum ibidem circa Lanczberg adducunt, & productis coram eo iuribus, & probationibus legitimis, in termino, seu terminis competentibus, ab utraque parte laudum, & pronuntiationem, quam vsus consilio sapientum super omnibus differentiis inter Regnum, & oppidum praedictum Lanczberg tulerit, ambae partes huiusmodi sententiam suscipere, laudare, promulgare, & seruare sub fidei puritate tenebuntur. Volumus etiam, & decernimus per praesentes, quod teloneum, & depositum, vulgariter ablata, magister, & Ordo restituere teneatur. Et si aliquis subditorum, de terris, aut dominiis nostris velleret ad terras Ordinis ratione incolatus se transferre, licet poterit, & libere recedere, absque quouis impedimento, aut arresto personae, et bona

& bona sua vendere, aut de eis disponere iuxta beneplacitum libere voluntatis, pari modo volumus de bonis in terris magistri & Ordinis ablati seu occupati observari. Item omnes coadiutores, & adhaerentes, qui in favorem nostri, & Regni nostri Poloniae coadiutorum, & subditorum nostrorum, magistrum & Ordinem Prussiae diffidant, ab omni impetitione magistri, & Ordinis praedicti sint liberi, & soluti. Item omnes apostatae Ordinis praedicti in regno nostro, & terris Lithuaniae, Samogitarum, Masoviae, Russiae, & Stolpensi & aliis dominiis Regni nostri, & terrarum praedictarum commorantes, ne diutius in suis peccatis tolerantur, de Regno nostro, & dominiis nostris praedictis, per nos, & Officiales nostros exire compellantur, & deinceps hi, & alii in eisdem nullatenus foveantur. Item quod nullus mercator, seu alius homo cuiuscunque conditionis existat, aut bona ipsius, propter delictum, seu debitum alterius arrestetur, molestetur, vel turbetur, nec etiam captivetur. Item si vectores, et aurigae bona, seu merces mercatorum, pro pretio ducentes, telonea, seu loca datiarum praeterierint, ipsi duntaxat in rebus, et equis suis propriis puniantur, et quod propterea bona mercatorum non debent occupari, nec detineri. Item silva Babsko, circa Fredeland in Districtu Naklensi impignorata ordini, pro certa summa redimi poterit, per impignorantem, vel per Regnum soluta summa ordini, pro qua extat obligata, et in litteris desuper confectis continetur. Item datio, siue exactio dicta Funthomezol, super qua praeis temporibus et hactenus, controuersia inter magistrum, et ordinem ac mercatores terrarum Poloniae, magni Ducatus Lithuaniae, et Ducatum praedictorum, vertebatur, et pendebat, ex certis causis indecisa, talem ponimus ordinem: quod mercatores Regni, Ducatus magni, et Ducatum praedictorum, praeter alia quaecunque gravamina, et solutiones imposterum imponendas, quibuscunque nominibus nuncupentur, respondeant ordini de eadem, duntaxat si aliquando contigerit, ipsos cum bonis suis in navibus propriis navigare ultra mare, ita tamen, quod si civitates maritimae libertate, et absolute via iuris fuerint ab eadem, quod ciues, mercatores, et indigenae Regni, et terrarum Poloniae, Lithuaniae, Masoviae, Russiae, a solutione huiusmodi sint similiter liberi, et excepti, et illa omnia, quae ab eis a tempore, quo praefens pax perpetua est firmata, ratione huiusmodi exactionis sunt recepta, integraliter restituantur per ordinem praedictum mercatoribus Regni, Ducatus magni, et Ducatum praedictorum viceversa, absque recusatione, et renitentia, qualicunque interruptione, consuetudine, praescriptione, et diuturnitate non obstantibus. Si vero per concordiam extincta fuerit, ad restitutionem redeptorum minime teneantur. Aliae autem omnes, et singulae exactiones, quibuscunque vocitentur nominibus, a mercatoribus terrarum, Regno Poloniae, Ducatu magno Lithuaniae, et Ducatibus praedictis subiectarum, ut praefertur indigenis, in terris, magistro, et ordini subiectis, et specialiter exactio quaedam dicta Lobegal, et Fyrken nullatenus de cetero exigatur. Nec nos Rex, Dux magnus Lithuaniae, Duces Masoviae, et Stolpensis, imponemus aliquod novum teloneum in gravamen, et praedictum duntaxat subditorum ordinis praedicti, et si quod novum est impositum in terris nostris, et Ducatibus praedictis, a tempore concordiae circa locum Melno factae, omnino deponatur, teloneis et depositis antiquis semper salvis. Item cum medietas navigii circa Thorun supra dicti, cum medietate pecuniarum de ipso provenientium, nobis vigore prius habitae, et praesentis concordiae, in perpetuum haeredibus et successoribus nostris debeatur, de collectore pecuniarum ex ipso sic inter nos existit conventum, ordinatum et conclusum, quod is, qui per nos, et successores nostros, ad ea fuerit deputatus, conveniat cum commendatore Thorunensi pro tempore existenti. Vno anno in oppido Thorun, et alio in Nieschowa, et sic semper vicibus alternatis collectorum huiusmodi singulis

di singulis annis simul constituant, qui sub praefito iuramento pecunias, quas collegerit, diebus dominicis in manus viriusque praesentet, aequali portione diuidendas, solutis pretiis famulorum, & reparatione navium de communi. Et si alteri parti ille collector pecuniarum non placuerit, anno elapso tam capitaneus, siue ad ea deputatus, quam commendator, convenientes, ut supra, alium eligant, quoties fuerit opportunum. Servitia vero per famulos navigii praedicti, quae Szarwek appellantur, fieri consuevit partibus praedictis, similiter alternatis septimanis, & paribus vicibus impendantur: et tunc pars quaelibet in sua septimana ipsis provideat de expensis, modo, et forma, sicut hactenus est eis prouisum. Item si aliqui de terris Regni nostri, Ducatus magni, et Ducatum praedictorum, subditis ordinis iniuriam intulerit, & super eo capitaneus, vel alius Officialis noster requisitus iustitiam non fecerit, extunc pro negligentia huiusmodi ab officio est deponendus, nisi de innocentia sua iuramento proprio et corporali se purgauerit. Similiter ex alia parte, si commendator, vel Officialis ordinis praenominatus, in reddenda iustitia in praemissis negligens fuerit, pari modo destituatur. Et nihilominus successor iustitiam teneatur facere expeditam requirenti. Si vero is, qui pro iustitia ratione delicti, vel alias requirit, simplex fuerit terrigena, & iustitiam facere recusaret, aut negligeret, ex tunc damna iustitiam requirenti, per capitaneum, seu commendatorem, de bonis terrigenae praedicti compensentur et solvantur, nisi simili se purgauerit iuramento. Item si per aliquem subditum, indigenam vel aduenam alicuius nostrum, casu et euentu, inscriptioni seu paci huiusmodi perpetuae fuerit in aliquo derogatum et contrauentum, vtpote rapinae, spolia, incendia, vastationes, praedae, vel homicidia, aut aliqua maleficiorum genera, in dominiis et terris nostris alterutris patrata fuerint & commissa: propterea pax praedicta cassari, irritari non debet, sed in suo robore, & firmitate permanebit. Nec propter hoc pars, cuius subditus maleficium huiusmodi commiserit, censetur fore deierans seu periurans. Praedicti autem delinquentes et malefactores, pro ipsorum excessibus, per capitaneos seu Officiales viriusque nostrum iudicialiter puniantur, et ad satisfactionem plenam et debitam arceantur & compellantur. Item ut capitanei, palatini, commendatores, officiales seu iudices partis viriusque ad administrationem iustitiae fortius inducantur, & ne aliqua grauis displicentia inter nos, Regem, Ducem magnum, et Duces praedictos ex vna, magistrum, ordinem et terras subiectas sibi praenominatas & subditos eorundem, parte ex altera, in posterum valeant exoriri, singulis annis, nos, Rex praefatus duos ex commendatoribus, viros boni testimonii et conscientiae in festo Pentecostes, et similiter magister et ordo duos Palatinos, aut alios paris conditionis, in praefato festo de terris nostris praedictis eligant, et sibi, quanto citius poterint, huiusmodi electiones personarum scriptis insinuent. Qui in festo S. Michaelis convenientes vno anno in Nieschowa, alio in Thorun, et tactis sacrosanctis Euangelis, favore, timore, et odio exclusis, de iustitia facienda punient iudices ac Officiales in administratione iustitiae remissos et negligentes, et iura municipalia loci delicti partibus laesis facient. Nihilominus iustitiam congruentem, vel partes secundum equitatem, et bonam iustitiam component, et omnia faciant, quae pro conseruatione huiusmodi iuratae pacis perpetuae viderint expedire. Pari modo inter Samogitiam et Prussiam vno anno in Veluna, et alio in Regnith, inter Lithuaniam et Liouoniam, vno anno in Huspole, et alio in Dymborg alias in Nowyna. Inter nouam Marchiam et maiorem Poloniam, vno anno in Syrakowo alias Czyrk, alio in Drezno: inter terram Dobrinensem et Prussiam, vno anno in Ripyn, & alio in Brodnica: inter terras Masoviae Ducis Vladisloi et Prussiam, vno anno in Dzoldow, et alio in Mlawe: inter Vysznam et Prussiam, vno anno in Viszna, et alio in Ianusburg: inter terras Ducis Bolkonis et Prussiam, vno anno in Ciechanow, et alio in Nidborg, per omnia volumus et decernimus observari.

Inter Ducatum Stolpensem et Prussiam, vno anno in Stolpem, et alio anno in Rithaw: inter nouam Marchiam et terram Stolpensem, vno anno in Reetz, et alio in Sathin, nisi partes de aliis locis fuerint concordatæ. Item ne circa limites, displicentia seu controuersia suscitari valeant, volumus limites de quinquennio in quinquennium, ubi opus fuerit, innouare. Item liber sit transitus et via omnibus mercatoribus ac incolis terrarum, et dominiorum ordinis cum suis mercantiis, frumentis cuiuscunque grani, et rebus quibuscunque et cuiuscunque conditionis, vel materiei existant: sine impedimento, vel angaria, per terras et maria, aquas et flumina quocunque ascendendo, in et ad Regnum Poloniam, terras Lithuaniam, Samogitarum, Masouiam, et Russiam: et descendendo per ipsum Regnum atque terras praedictas, ac per ipsa flumina seu aquas, usque ad maria, et trans mare in nauibus paruis siue magnis, vacuis siue oneratis, in perpetuum, quomodocunque et quocunque voluerint, absque aliquo arresto vel impedimento cuiuscunque, et specialiter oppidanorum in Thorun. Quas quidem merces, frumenta, et res, ut praescriptum est, si praefati mercatores seu incolae ordinis ducentes, vendere aut stare in aliquo locorum, seu ciuitatum ad portum, siue ripam praedictam aquarum siue maris situatorum, seu situatarum voluerint, est & debet esse, in ipsorum arbitrio et voluntate: Si vero vendere noluerint, possunt absque omni impedimento ire seu ascendere, vel descendere, quo eis placuerit, cum rebus praedictis, ut superius est expressum, teloneis et antiquis depositis, prout supra, saluis. Item omnia damna, iniuriae, displicentiae, impensae, et expensae Praelatorum, eorumque ecclesiarum, et capitulis, ac abbatibus, prioribus, conuentibus, monasteriis, personis ecclesiasticis, secularibus et aliis quibuscunque, per nos, subditos, coadiutores, & adherentes nostros, in terris Prussiae & extra, illata quomodolibet et facta, in omnibus guerris praeteritis, et e contra per saepe dictum magistrum et ordinem, ac exercitus ipsorum, Praelatis in dominiis Regni nostri constitutis, sint sopita, auctoritate praesentium penitus et extincta, ita quod praetextu eorundem per Praelatos ipsos, aut eorum aliquem suis aut ecclesiasticum, capitalium, conuentuum, siue monasteriorum suorum nominibus, magistra & ordini praedicto, vel aliis supra dictis, quaestio, causa, actio, vel impetio, de iure vel de facto, nullo unquam tempore moueatur. Item magister et ordo praedicti, tenebuntur nobis ratione concordiae praesentis, dare et soluere nouem millia florenorum cum quingentis hungaricis iusti et boni ponderis, aut eorum valorem in moneta prutheniensi bona, noua, medietatem in dominica Laetare, et aliam medietatem in festo S. Martini episcopi in Thorun, proxime affuturis, pro rata cuiuslibet solutionis litteras quittantias tenebuntur assignare. Item circa iudicia, mercantias, emendas vel vendendas, et circa victualia comparanda, et telonea antiqua soluenda, rationabilis consuetudo tempore bonae memoriae Vitowdi, magni Ducis Lithuaniae, tenita, in Lithuania, Samogitia, et Russia inconcussa seruetur, et quantum fieri poterit, iuxta ritum Catholicorum in melius reformetur. Item ne circa hanc concordiam perpetuam aliquid in posterum relinquatur, quod possit mentes et subditos partium praedictarum, tam spirituales quam seculares, ad lites et odia quacunque prouocare in futurum, causam ecclesiae Vladislauensis et ipsius episcopi, super demolitione domus episcopalis ante oppidum Gdanst, in praeteritis guerris per oppidanos Gdanenses attentata, quae in curia Romana et Constantiensi ac Basiliensi Conciliis, per annos plurimos pendebat indecisa, duximus de consensu partium, et venerabilis capituli Vladislauensis per medium concordiae sociendam. Ita videlicet, quod magister et ordo pro oppidanis Gdanensibus Reuerendo in Christo patri domino Vladislao, moderno ecclesiae Vladislauensis episcopo, mille ducentos florenos hungaricales boni et iusti ponderis, pro media parte huius-

te huiusmodi summae in festo Carnispruii, & vno stamine Brusliensi boni operis in oppido Thorun, et pro alia media in festo S. Michaelis ibidem proxime affuturo, ratione demolitionis domus praedictae, soluent, et expedient cum effectu, et absque excusatione aliquali. Dominus vero episcopus praedictus et capitulum eius, eosdem oppidanos Gdanenses et ordinem ab impetitione sua debet dimittere absolutos, et causam huiusmodi extinguere, nunquam ipsis de cetero per se et successores suos intentandam. Quam ordinationem praefati dominus episcopus et oppidani publice et solenniter euulgarunt, solutione facta dominus episcopus praefatus cum capitulo suo, super qualibet solutione quietabit sufficientibus litteris magistrum, ordinem, et oppidanos ante dictos. Item magister generalis et ordo omnem exactam et extremam diligentiam faciet, quod magister Almaniae intra vnum annum maius suum sigillum huic concordiae perpetuae appendet, quod si facere nolle, sed cum aliquo domino spiritali vel temporalis, ratione bonorum ab eodem domino obtentorum, Regi, Regno Poloniae et Ducatibus praemissis, ac eorum subditis bella moueret: extunc magister generalis, et magister seu praepositor Liouoniae, et fratres ordinis per Prussiam et Liouoniam, absque dolo et fraude sub fide et honore praestiti iuramenti, eidem magistro Almaniae nec non illis dominis, sub quibus consistunt, ac aliis quibuscunque hominibus per se vel alios, publice vel occulte, directe vel indirecte, cum gentibus armorum, pecuniis, armis, aut aliis auxiliis quibuscunque, consilio vel fauore, non debent neque possunt subuenire aliquo excogitato ingenio vel colore, quod si contrarium fecerint, et id legitimis documentis probatum fuerit, quod tunc subditi eorum ab omnibus, homagiis, iuramentis, et subiectionibus liberi et soluti esse debent in hoc casu, donec ad observationem pacis perpetuae reuertentur. Item nos Vladislaus Rex praedictus, oppidum Arnswald alias Choszczno, quod exercitus patris nostri, bonae memoriae, domini Vladislai acquisiuit, et cuius possessionem huc usque habuimus pacificam, magistro et ordini intra hinc et dominicam Laetare proxime venturam, cum curiis, villis, et aliis omnibus coherentibus, ad praedictum oppidum spectantibus, restituere tenebimur et debemus. Nobiles insuper de Nowawedel et Felkemburg, cum oppidis, castris, et omnibus bonis suis in noua Marchia consistentibus, qui patri nostro praedicto fidelitatem et homagium, exercitu nostro in noua Marchia existente, praestiterant, ad magistrum et ordinem, absoluti primo a nostris homagiis et iuramentis, ratione bonorum praedictorum duntaxat nobis factis, intra hinc et praedictum terminum dominicae Laetare reuertantur. Qualitercunque autem ipsi nobiles et oppidum Arnswald ad possessionem magistri et ordinis acceperint, siue de manibus nostris aut nostrorum, siue etiam aliis modis quibuscunque, quod per hoc huic articulo satisfacere censeamur, prout tamen, quod magister et ordo eosdem fauorabiliter et benigne recipiant, et de vita ac bonis assureant: quemadmodum de huiusmodi assecuratione per magistrum et ordinem in festo Purificationis Mariae proximo debet eisdem provideri, et in castro Raczyanz huiusmodi litterae assecurationis praesentari. Item castrum Nieschowa, cum districtu & medietate nauigii, ut superius est expressum, magister et ordo, intra hinc et dominicam Laetare proximam, ad manus Reuertendi in Christo patris, domini Vladislai episcopi Vladislauensis, nomine nostro debent tradere, restituere, et assignare cum effectu. Item ut haec concordia cum tanta maturitate concepta, abundantiori cautela valeat ab utraque parte fortius et attentius custodiri: promittimus bona fide, attente, et fideliter in verbo nostro regio, absque dolo et fraude, corporali praestito iuramento, huiusmodi concordiam in omnibus suis articulis, atque punctis obseruare. Et ut propensiori vigilantia ipsius capitula attendantur, decernimus, formam iuramenti sub verbis et tenore

infra scriptis. Ego N. iuro, quod hanc concordiam observabo: nec contra-
riam ei, facto, auxilio, consilio, vel favore: sic me DEUS adiuvet; & haec sancta
Christi crux. Et quod omnes Reges successores nostri & haeredes, intra annum
Coronationis suae, seu suscepti regiminis, similiter Dux magnus Lithuaniae moder-
nus, ad requisitionem alterius partis per nuntios speciale mandatum habentes
huiusmodi pacem perpetuam iuramentis firmare & stabilire teneantur. Quod-
que de decennio in decennium per Praelatos, Duces, Palatinos, commendatores,
terrigenas atque ciues, tam nostrorum, quam ordinis partium, & prius non iuratos,
debet novis iuramentis solidari. Item ut pars contra partem metu animadversionis
praesentis ad bella, & praelia non consurgat: Statuimus decernendo, quod nostri
Praelati, milites, nobiles, ciues, & tota communitas debeant & teneantur terrarum
magistri & ordinis Praelatis, Nobilibus, militibus, ciuibus, & toti communitati
dare certas nostras litteras, & pares siue reuerfiales ab ipsis, sub eadem forma, re-
cipere, quas tam nos, quam praefatus magister & ordo vtriusque subditis nostris,
dare promittimus & debemus. Ipsique subditi nostri, subditis magistris & ordi-
nis, & e converso subditi ordinis, subditis Regni nostri, dare & praesentare tene-
buntur, in dominica Laetare proxime ventura, sub his vel similibus verbis. Quod
si nos vel successores nostri, stante huiusmodi pace perpetua, magistro & terris
ordinis vellemus, aut conaremur, huiusmodi guerras; aut bella mouere, non de-
beant nobis subditi nostri consentire, nec in hoc obedire aut parere: quinimo e-
runt ab omnibus nostris homagiis, iuramentis, & subiectionibus liberi & soluti,
donec in hoc casu nos & successores nostri, ad observantiam pacis perpetuae re-
uertemur. Item omnes violationes Treugarum ac pacis, foederum, stipulationum,
& contractuum, si quae inter partes praedictas in guerris praeteritis accidissent, vigore
praesentis concordiae, annullamus, & cassamus. In cuius rei testimonium sigillum no-
strum, quo ad praesens vimur, cum infra scriptorum illustrium ac praefectorum
dominorum, fratrum nostrorum charissimorum, magni Ducis Lithuaniae Praelatorum
Ducum, Baronum, militum, procerum, & ciuitatum sigilli, est appensa, videlicet
Sigismundi magni Ducis Lithuaniae praedicti, Semouiti, Casimiri, Vladislai, Bo-
leslai, Masouiae, Boguslai Stolpensis, Michaelis praefati domini Sigismundi, magni
Ducis Lithuaniae nati, Ducum: nec non Reuerendissimorum ac Reuerendorum in
Christo patrum dominorum, Alberti S. Gnesnensis ecclesiae Primatis, & Ioannis
Leopoliensis, archiepiscoporum, Sbigni Cracouiensis, Stanislai Posnaniensis, Vla-
dislai Vladislauensis, Stanislai Plocensis, Matthiae Vilnensis, Ioannis Chelmenis,
Pauli Kamenecensis, & Andreae Vladimiriensis, episcoporum, Andreae Vladi-
mirowicz, Chebdogoldowicz, Georgii Syemionowicz Russiae Ducum, & magnificorum Nico-
lai de Michalow Cracouiensis Castellani, Sandiwogii de Ostrowog Posnaniensis, Pe-
tri de Pyrkowaskala Cracouiensis, Ioannis de Czyzow Sandomiriensis, Martini de
Kalinowa Siradiensis, Ioannis de Lychyn Brestensis, Iarandi de Brudzewo, Iuniwladisl.
Ostyk Castellani Vilnenses, Dolgerth Vilnensis, Lutufch Trocensis, Ioannis Manzyk
de Dabrowa Leopoliensis, Petri Odrowaz Podolae, Stanislai Graf de Szewsko
Plocensis, Ioannis Glowac de Lauzenice Czarnensis, Pauli de Radzimowo Belzen-
sis Palatinorum: Martini de Slawsko Posnaniensis, Dobeslai de Siemno Sandomi-
riensis, Petri de Zirniki Califfensis, Laurentii Zarzba Siradiensis, Petri de Bnih
Gneznenfis, Alberti Malshi Lanciencis, Floriani de Korythnica Vislicensis, Do-
marath de Kobylany Lublinensis, Nicolai de Porzinowo Brestensis, Christini de Ko-
zyeglowy Sandecensis, Ioannis de Tenczyn Voynicensis, Przedborii de Koniepole
Rospierensis, Nicolai de Pirzbirzko Dobrinensis, Ioannis de Ballice Radomienfis,
Barthossii de Gostyn Naklensis, Martini de Vyrzyska Iuniwladislauensis, Clementis de
Strzelce Biecenfis, Vincentii de Szamotuly Miedzyrzecensis, Dobrogostii de Kolna
Camenecensis, Przedpelkonis de Kopydowo Landensis, Przybislai Dzik Zamouien-
fis,

lis, Parsy de Ostrow Zawichostensis, Pauli de Biskupice Malogostensis, Alberti de
Pakosz Szremensis, Matthiae Brzezinsensis, Ioannis de Kalinowa Sandecensis, Petri
de Chelm Polanecensis, Nicolai de Lubstow Kruswicensis, Stanislai de Skarszewo
Biechouienfis, Iacobi Przekora Czechowienfis, Przybislai Koualensis, Nicolai Kie-
bassa Bydgosciensis, Iakuffi de Strzygi Ripinensis, Paskonis de Goslawice Konaiien-
fis, Ioannis de Vianowo Rogoznensis, Hriczonis Kyerdeyowicz Leopoliensis, Nico-
lai de Wisznice Premisliensis, Petri de Smolice Sanocensis, Michaelis de Buczara Ha-
licienfis, Ioannis de Olesznica Marschaleir Andreae de Lubino Thesaurarii Regni Po-
loniae, Andreae de Czechowice Plocensis, Vigandi de Ostroliga Cynensis, Dobrogo-
stii de Nowydwor Varfaniensis, Pauli de Leszno Sochacouiensis, Ada de Rytko Go-
stinensis, Markuffi de Popyen Rauenfis, Nicolai Muldrzyk de Starogrod Belzenfis,
Castellanorum: Petri de Pyrkowa Jala Cracouiensis, Petri Kordobog Posnaniensis,
Andreae de Zelenow Sandomiriensis, Dobrogostii de Szamotuly Califfensis, Clemen-
tis Scheliga de Janowice Siradiensis, Stanislai Bielawski Lanciencis, Andreae Dunin
Brestensis, Stanislai Iuniwladislauensis, Volkonis Rokatowicz Leopoliensis, Santhonis
de Sennow Premisliensis, Czurilanis de Stoyancza Halicienfis, Iannuffi Kerkeiowicz
Kamenecensis, Nicolai Grzymalka Sanocensis, Stanislai Kanymir Chelmenfis, Pe-
tri de Kampa Plocensis, Andreae de Radziowice Sochacouiensis, Nicolai de Brzo-
zow Gostinensis, Ioannis Tabasz de Zalufki Rauenfis, Succameratorum: Morossii
de Wroczimowice Cracouiensis, Theodorici de Modzichod Posnaniensis, Stanislai Sian-
ka de Lapsowa Sandomiriensis, Nicolai de Plesowo Califfensis, Zgotha de Motko-
wa Siradiensis, Petri de Oporowo Lanciencis, Vaskonis de Shizewo Brestensis, Nico-
lai de Kojczyelec Iuniwladislauensis, Derilai de Vysoky Lublinensis, Georgi de Lassodki
Dobrinensis, Ioannis de Vinnica Leopoliensis, Iacobi de Zakowice Halicienfis, An-
dreae Vizga Plocensis, Ioannis de Regiewice Cynensis, Ioannis Rogala de Vagrzy-
nowo Wislogrodenfis, Derilai de Podofye Zakrocimenfis, Vexilliferorum: Pauli de
Bogumilowice Cracouiensis, Abrahae de Zbaszyn Posnaniensis, Ioannis de Sprowa
Sandomiriensis, Troiani de Lekna Califfensis, Petri de Widawa Siradiensis, Ada de
Thur Lanciencis, Andreae de Ludbranc Brestensis, Matthiae Figa de Olesznica Iuni-
wladislauensis, Alexii de Pionniki Dobrinensis, Ioannis Kielcowicz Lublinensis, Stanislai
de Davidowo Leopoliensis, Petri de Grachowicz Premisliensis, Ioannis Kola Hali-
cienfis, Stanislai de Strzegowo Plocensis, Alberti de Chebdzino Cynensis, Zylandi
de Vinnica Vyszogrodenfis, Zemak de Smogorzewo Ciechanouiensis, Sazyni de
Szczawino Gostinensis, Iacobi de Glowno Rauenfis, Sazyni de Virzyska Belzenfis,
Iudicum: Ioannis Forury Cracouiensis, Bienyakonis de Bandewo Posnaniensis,
Ioannis Powala Sandomiriensis, Sigismundi de Margonino Califfensis, Stephani de
Oporow Lanciencis, Christini de Kostol Brestensis, Ioannis Boyhuski Iuniwladislauensis,
Demetrii de Chodorow Leopoliensis, Ioannis Mzyrkowski Premisliensis, Dapiferorum:
Iannuffi de Kobylany Cracouiensis, Samborii de Malachowo Posnaniensis, Petri de Krzyza-
nowice Sandomiriensis, Thomkonis de Mirza Siradiensis, Voienfki Brzenfis, Kaczkowfki
Iuniwladislauensis, Nicolai de Felfen Leopoliensis, Venatorum: Iacobi Kluze Pin-
cernae Siradiensis, Petri Skora Posnaniensis, Bogussii de Kruszow Califfensis, An-
dreae de Brzezze Brestensis, Ioannis de Zimnawoda Leopoliensis, subiudicum: Ni-
colai de Brzezze Cracouiensis, Raphaelis de Goluthowo Posnaniensis, Iacobi de Bara-
now Sandomiriensis, Stanislai de Ostrowog Califfensis, Nicolai Kolucki Iuniwla-
dislauensis, Clementis de Banczyce Lanciencis, Nicolai de Sarlei Brestensis, Subdapi-
ferorum: Iacobi Lublinensis, Kyelcz Siradiensis, Ioannis de Lassotki Dobrinensis,
Iacobi de Malice Leopoliensis, Tribunalium: Stanislai Liganzyc, Spithonis de Mel-
stin, Petri de Kurow, Nicolai de Krolikowo, Przedpelcze Moszczyc de Kosmin, Milai
de Milostaw, Iannuffi de Tuliskow, Nicolai de Grandi, Petri de Zawady, Mjczyu
de Barczew, Iakuffi de Vroniawy, Ioannis de Lychlino, Nicolai de Sleszyno, Vincen-
tii de Pniewa, Thomkonis de Sobotza, Tluk de Strzykow, Raphaelis de Tarnow, Ioannis
de

de Pilczā, Skarbkonis de Gora, Nicolai de Michow, Nobilium & Procerum Cracouienſium, Poſnaniienſium, Caſiſienſium, Leopoliienſium, Plocenſium, Varſauienſium, Stolpenſium & Stargardenſium ciuitatum. Poſtquam autem DEO fauente annos diſcretionis atigerimus, promittimus & ſpondemus iuramentum præſtare, renouare & appendi facere præſentibus Sigillum noſtræ Maieltatis. Actum, in Brzeſcie Vladislauienſis Dioceſis Sabbatho in vigilia Circumciſionis Domini. Anno MCCCCXXXVI. Datum per manus magnifici & venerabilis IOANNIS de KONIECPOLE Cancellarii, & VINCENTII KOTH de DAMENO Cuſtodis Gneſnenſis Cantoris Cracouienſis Regni Poloniae Vicecancellarii, ſincere nobis dilectorum.

MAGISTER PRUSSLÆ PROMITTIT PACEM SERVARE CUM REGNO
POLONIÆ PERPETUAM.

Pruſſiæ magiſter Paulus de Ruſdorf pacem cum Polonia promittit ſeruare anno 1436.

NOſ frater PAULUS de RUſZDORFF ordinis beatæ Mariæ, domus Teutonico- rum Ieroſolimitanorum magiſter generalis: ſignificamus tenore præſentium, quibus expedit vniuerſis, quod nunquam nos, nec ſucceſſores noſtri Sere- niſſimo Principi & domino, domino VLADISLAO Regi, aut regno ſuo Poloniae guerras mouebimus, aut bella: ſed pacem perpetuam & concordiam inter prædictum dominum Regem, regnum, & adhærentes ſuos ab vna: Nos, ordinem & adhærentes noſtros ab altera partibus, de anno domini MCCCCXXXVI. in vigilia Circumciſionis Domini in ciuitate Brzeſcie conceptam & firmatam, cuſtodie- mus, & ſeruabimus inconeſſe, in omnibus ſuis articulis atque punctis, promit- tentes, quod ſi nos, vel ſucceſſores noſtri, ſtante huiusmodi pace perpetua, ſu- pra dicto domino Regi, aut regno Poloniae vellemus aut conaremur huiusmodi guerras, aut bella mouere, non debent nobis ſubditi noſtri conſentire, nec in hoc obedire aut parere: quinimo erunt ab omnibus noſtris homagiis, iuramentis & ſubiectionibus liberi, & ſoluti, donec in hoc caſu nos & ſucceſſores noſtri, ad obſeruationem pacis perpetuæ reuertemur, quos in huiusmodi caſu abſoluimus ab omnibus homagiis, promiſſionibus & iuramentis nobis factis, vt præſertur ip- ſo facto per præſentes. In cuius rei teſtimonium & fidem firmiorem, Sigilli noſtri appenſione præſentes fecimus communiri. Datum in caſtro noſtro Marienburg ipſa die dominica qua in eccleſia DEI Lætare Ierusalem decantatur. Anno Domini MCCCCXXXVI.

CONDITIONES PACIS PERPETUÆ IN TERRIS PRUSSLÆ ULTIMO
FACTÆ.

Pax in terris Pruſſiæ perpetua anno 1436. facta.

IN Nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Cum inter humanæ voluntatis deſideria, quæ in aliquid citra DEum, ſinem atque rerum omni- um opificem, diriguntur, nulla res optabilior, nulla gravior, quemadmodum quo- tidianis experimur effectibus, nulla denique humano generi æque ſalutaris, neces- ſaria, iucundior, & vtilior, quam pax habeatur, in ore redemptoris domini no- ſtri IEſu Chriſti, hominibus bonæ voluntatis denuntiata per angelos, & in reſeſſu ad patrem coetui apoſtolico, & vniuerſis Apoſtolorum ſequacibus geminata, do- natione relicta & repromiſſa. Proinde nos CASIMIRUS, Dei gratia Rex Polo- niæ, magnus Dux Lithuaniae ac Cracouiae, Sandomiriae, Siradiae, Lanciae, Cu- iauiae, Ruſſiæ, Pruſſiæque, Chelmenſis, Elbingenſis, et Pomeraniæ terrarum Dominus et hæres. Significamus tenore præſentium quibus expedit vniuerſis, tam præſenti- bus, quam futuris præſentium notiā habituris. Quomodo attendentes, quales ſint veræ pacis fructus, & quanta belli pericula, qualisque vaſtitas diſcordiam ſub- ſequatur, ad laudem omnipotentis DEI, & intemeratæ Virginis Mariæ glorioſæ, totiusque coeleſtis Hierarchiæ propagationem, fidei cultum, iuſtitiae & religionis Chriſtianæ ſalutiferum incrementum: noſtri quoque regni decus & ſtabilimen- tum

tumæ guerrarum et litigiorum deſendis diſcriminibus, & diſſenſionum ac odio- rum anfractibus, diſpicientiis, & ſingulis offendiſ, quæ inter nos CASIMIRUM DEI gratia Poloniae Regem, magnum Ducem Lithuaniae, Ruſſiæ, Pruſſiæque do- minum & hæredem, & illuſtres Principes Dominos CASIMIRUM, BOLESLAUM, CONRADUM, & IANUSSIUM Maſouiae, & HENRICUM Stolpenſem, Duces: & Reue- rendum patrem dominum Paulum episcopum, eccleſiam & capitulum Varmien- ſe, STEPHANUM Voieuodam Moldauiae, regnum Poloniae, terras noſtras, & alia dominia, nobis & regno noſtro ſubiecta ex vna: & magnificum et religioſum vi- rum, Dominum fratrem LUDOVICUM de ERlichSHAUSEN magiſtrum generalem, ordinis beatæ Mariæ Teutonicorum hospitalis Hieroſolymitani, præceptores, com- mendatores, & ordinem, ac terras eiſdem ordinis, in terris Pruſſiæ, parte ex alte- ra conſiſtentibus, fuerunt exortæ, animos noſtros ad ſemitas pacis & concordiae conuertimus: fluctus quoque bellicæ tempeſtatis hætenus inter nos vigentes, ſe- dandos & abolendos duximus, & ea, quæ durantibus huiusmodi guerris & con- trouerſiarum turbinibus diruta fuere, deformata, & diſtracta, per pacis inte- gritatem ad ſtatum cupientes deducere quietum & tranquillum, per meditatio- nem, operam, & interuentum Reuerendiſſimi in Chriſto patris domini RUDOLPHI, episcopi Lauantini, ſedis apoſtolice Legati, a ſanctiſſimo domino noſtro PAULO Papa ad intercipiendum bellum huiusmodi ſpecialiter deſtinati, cum eodem do- mino LUDOVICO, magiſtro commendatoribus ordinis et fratribus ipſius, terris Pruſſiæ ſubditis & ſequacibus eorum, perpetuæ pacis & inuiolabilis foederis conclu- ſionem & conſummationem elegimus, aſſumpſimus, iniuimus, ſuſcepimus, ele- gimusque, aſſumimus, & inimus, tenore præſentium mediante, omni tempore & per- petuo duraturam, quam ſub fide, & honore, & iuramentis corporaliter præſtitis ſine dolo & fraude promittimus vigore præſentium obſeruare. Et vt ipſa PAX & CONCORDIA cum omni maturitate & deliberatione concepta, ad firmum & con- ſtantiem ordinem iugiter ſeruandum reducatur, ipſam per articulos infra ſcriptos duximus regulandam. In primis quod inter Nos Regem, Duces prædictos, Re- gum Poloniae eiſque terras, episcopum Varmienſem et capitulum, et ſuam eccle- ſiam Ruſſiæ, et Pruſſiæ, Maſouiae, Stolpenſis et aliorum dominiorum noſtorum, ab vna: et prædictum magiſtrum generalem, commendatores, et ordinem, ter- ras, et ſubditos ipſius in terris Pruſſiæ parte ab altera: omnes controuerſiæ, diſ- ſenſiones, hoſtilitates, inimicitiae, diſſidationes, infamiæ, et damna inter partes hinc inde facta, diſmiſſa et totaliter ſopita debent eſſe: nec eorum de cætero ali- qua mentio, aut memoria, et ſignanter in querelis, aut in detractioe par- tium, coram quibuscunque perſonis habeatur, aut fiat in quocunque iudicio eccle- ſiaſtico, vel ſeculari, vel extra: ſed nec vna partium ad infamiam alterius ſugge- ret, conſentiet, auxilium dabit vel fauorem per ſe, aut ſubmiſſam perſonam, quouis quaſiſito colore, publice vel occulte: et quantum in vtraque parte fuerit, delatio nes et detractioes huiusmodi fieri non admittet, ſed potius prohibebit. Item ad abolendas omnes diſpicientias, odia, ſimultates, et quaſlibet hoſtilitates, quæ in- ter LUDOVICUM magiſtrum, commendatores et ſuum ordinem, ſuosque præde- ceſſores ab vna: et Nos prædeceſſoresque noſtros Reges Poloniae partibus ab altera: occaſione terrarum Pomeraniæ, Culmenſis, Michalouiſenſis, frequentius annis ſi pe- rioribus vſque ad bellorum grauia diſcrimina conſurgebant: et vt pax firma, uſta- bilis atque perpetua, non ex ore tantummodo, ſed ex corde, pure, non fiſte, ſin- cere, non ſimulate, inter Nos Regem, et Regnum Poloniae, Duces, episcopum et capitulum Varmienſe adhærentes, et coadiutores: noſque LUDOVICUM magi- ſtrum, commendatores, et ordinem prædictos proueniant: terra Culmenſis cum ſuis caſtris, ciuitatibus, oppidis, et fortaliſſimis videlicet Thorun veteri et noua, Byr- gelaw alias Byrzgłowo, Starogrod alias Altheaus, Chelm alias Culmen, Duniflaw alias Venczelaw, Lypno alias Leiſe, Kowale alias Schönenſch, Rogozno alias Roghaufen, Koprzy- wno

uno alias *Engelsberg*, *Radzin* alias *Reden*, *Grudancz* alias *Grudencz*, *Golub* alias *Golau*, *Papow*, *Brodnicz* alias *Strasberg*, *Lutberg* alias *Litterberg*, *Brathyan* *Neuenmarkt* alias *No-uo-foro*, *Laffen* alias *Lassy*, cum omnibus suis pertinentiis, et villis eorum quæ pertinebant ad iudicium et banderium Culmensē, et cum tota terra Michalouienſi nihil excipiendo. Item tota terra Pomeraniæ iuxta antiquos terminos suos, cum vniuersis caſtris, ciuitatibus, oppidis, & munitionibus, in ea conſiſtentibus, videlicet *Gdanſk*, *Pwozék* alias *Puczek*, *Lauenborg*, alias *Lemberg*, *Heyle* alias *Hella*, *Liche* alias *Koszczyn*, *Grebín* alias *Grabino*, *Dirſkau* alias *Tizow*, *Merbe* alias *Gniew*, *Stargard*, *Neweburg*, alias *Nowe*, *Swiecie* alias *Swiecz*, *Moffek* alias *Oſzyk*, *Jaſyeniecz* alias *Jeſſenicz*, *Keyſchau*, alias *Kyſchowo*, *Slochau* alias *Slochow*, *Konycz* alias *Choyniczka*, *Fredeland*, *Hamerſtein*, *Bewtau* alias *Bythow*, *Thuchel* alias *Tuchola*, *Sobbycz*, *Schoneke* alias *Skarzewo*, *Baldenburg*, & cum Nariá, fluuiis, aquis, mari, & piſcatoriis, quæ ſunt in cauda maris, alias *Hab*, villis, portibus, inſulis, & pertinentiis vniuerſis; ac dominio vniuerſali, directo, & vili, mero & mixto, ad Nos, & Regnum noſtrum Poloniæ pertinebunt, & ſpectabunt, pertinere & ſpectare debebunt; donationibus, renuntiationibus ceſſionibus, appropriationibus per Reges, Principes, Prælatos, Barones, Nobiles, ciuitates & ſubditos Regni Poloniæ ex quacunque cauſa vel occasione de terris prædictis, iure, proprietate, & dominio ac titulo earum quomodolibet, & quotiescunque, etiam iuramento corporali interueniente, in fauorem magiſtri noſtri & ordinis factis, & apoſtolicæ, imperiali, vel quacunque alia firmitate roboratis non obſtantibus quibuscunque: quas per præſentem vnionem & foedus annullamus, caſſamus, abolimus, tollimus, extinguimus, & mortificamus, illisquæ perpetuo derogatum eſſe volumus & derogamus. Tenebiturque Dominus magiſter *Lodouicus*, commendatores, et ordo Teutonico-rum prædicti, ipſis terris Pomeraniæ, Chelmenſis & Michalouienſis et illarum iuri, proprietati, titulo, et dominio quomodolibet et ex quacunque cauſa ſibi & ordini in illis competenti, pro ſe, ſucceſſoribus ſuis & ordine, renuntiatione et ceſſione perpetua, irreuocabili, et ſpontanea de certa et expreſſa ſcientia cedere et renuntiare, ſequæ et ordinem ſuum terris præſatis Pomeraniæ, Culmenſis et Michalouienſis in perpetuum abdicare, et omnes inſcriptiones, donationes, renuntiationes, ceſſiones, reſignationes, confirmationes, litteras, priuilegia, inſtrumenta, venditiones, emptiones, lauda, arbitria, ſententias, pronuntiationes, monumenta et decreta in fauorem magiſtri et ordinis ſuper terris prædictis per ſummos Pontifices, Imperatores, Reges, Principes, Duces, Marchiones, Comites, et quacunque perſonas eccleſiaſticas vel mundanas cuiuſcunque conditionis, dignitatis, præeminentiæ vel tenoris, exiſtant conſectas, decretas, et conſeſſas, caſſare, abolire, extinguere, ac mortificare, et illis pro ſe, ſucceſſoribusque ſuis, et ordine non per errorem, coacte aut improvide, ſed libere et ſpontanee, ac de certa ſcientia perpetuo cedere, et renuntiare, et ius omne quod magiſtro et ordini in præſatis terris quomodolibet compete- bat, in Nos et Regnum noſtrum, ſucceſſores- que noſtros Reges Poloniæ perpetuo transferre, et militares, nobiles, vaſallos, ciues, terrigenas et quoscunque ſubditos; eccleſiaſticos et ſeculares, terrarum, ciuitatum, diſtrictuum, et locorum prædictorum ab omni ſua fidelitate, homagio, ſub- iectione, iuramento et qualibet ſponſione, dimittere et abſoluere, et relaxare. Ex- cepto quod piſcaturas in *Hab* a ſine aquæ et piſcaturarum epico- pi et capituli *Varmienſis*, et ex oppoſito in mari ſalſo: item partem *Nergia* a dicta aqua et piſcatoriis dictæ eccleſiæ *Varmienſis* per tranſuerſum *Nergia* vſque ad dictum mare ſalſum, et a dicto tranſuerſo per deſcenſum *Nergia* vſque in profundum cum villis *Scheyte*, *Neudorf* ac curia *Mitelhoff* cum iuriſdictione et vilitate at- que ipſum profundum cum piſcatura ſturionum, et teloneo antiquo; dominus magiſter et ordo perpetuo habebunt et poſſidebunt. Quam quidem portionem *Ner- gia* cum prædictis villis et curia de ſpeciali gratia præſato domini magiſtro et ordini

ordini perpetuo conferemus & assignamus. Reſeruata tamen Nobis totali ve- natione ſuper dicta portione *Nergia*; prout & ſuper tota *Nergia* illam nobis reſeruabimus. Hoc etiam adiecto; quod magiſter & ordo nullum caſtrum aut munitionem ſuper dicta portione *Nergia* ſibi donatæ ædificare aut ædifica- ri facere, neque nouum teloneum aut grauamen imponere debeat. Item ex bonis certis reſpectibus nos mouentibus & pro præſentis pacis ſtabilimento ca- ſtrum & ciuitas *Marienburg* cum duabus inſulis magna videlicet; & altera par- ua; quæ dicitur *das Fyſſannyſſe*, *Herwerder*, & cum integritate lacus *Drus- ſen*, & cum ſuis omnibus piſcatoriis, piſcationibus, & villis, & cum diſtrictu *Sarchaffaw*, & omnibus aliis attinentiis & villis ſuis, eo tamen excepto, quod villæ *Haldenhorff* & *Alepin*, quæ pertinent ad *Holand* & *Kulchebory* & *Horn- dorff*, quæ vltima ſola militantium eſt; & pertinet ad *Preuſchenck*, habeant fa- cultatem in lacu *Drufen* piſces pro ſuo beneplacito piſcandi iuxta morem anti- quum. Item caſtrum & oppidum *Sthum*, cum omnibus antiquis ſuis iuribus, co- hærentiis, & pertinentiis vniuerſis. Item ciuitas *Elbing* vtrique vetus & no- ua cum diſtrictu villarum limitibus, & iure, & cum oppido *Tholkmyth*, & eius diſtrictu & ſuo officio ſylvarum & nemorum, alias *Valdaph*, & cum ſex villis *Te- nutæ* & caſtri *Holand*, videlicet *Pylomen*, *Myslothyno*, *Berthkoni*, *Kamersdorff*, *Vielkielicz*, & *Przeuſſemeret*, & cum quinque villis, quæ ad oppidum & diſtri- ctum *Molhnuzen* pertinebant, videlicet magna *Staban*, parua *Staban*, *Schone- mor*, *Pomerendorff*, & *Volſſden*. Item oppidum & diſtrictus *Kriſchburg*, alias *Drzgon* cum ſuis libertatibus, militaribus, nobilibus, vaſallis, villis, lacubus, mo- lendino & caſtro. Ita tamen quod demoliatu- rum & cum pertinentiis eius- dem vniuerſis, incipiendo ab vno latere oppidi prædicti *Kriſchburg*, et deſcen- dendo a fluuio *Szroge*, vſque ad lacum *Drufen*. Curia tamen *Doleſſezch* cum ipſius molendino apud nos et ordinem noſtrum remanente. Ab alio vero latere dicti oppidi, aſcendendo et tranſeundo vſque ad ſinales granicies dicti oppidi *Kriſch- burg*, et villæ *Halbenſtadt* mutuo ſe contingentes: eadem villa a ſiniſtris et in dicio- ne noſtra, et ordinis remanente; ab inde vero directius eundo ad eccleſiæ *Po- mezanienſis* ſines proximiores, vbi omnia et ſingula ſubdictis ſinibus ad partem caſtri *Marienburg* conſiſtentibus villa *Moyſerburg*, iterum in parte noſtra et ordinis remanente cum curiis, allodiis, et quibuscunque aliis pertinentiis ad dictum caſtrum *Marienburg* ſpectabunt et pertinebunt. Cetera vero alia omnia et ſingula ad ca- meratum, et generaliter ad diſtrictum *Kriſchburg* vſque in præſens pertinentia pari modo cum oppidis et allodiis militaribus terrigenis, villis, piſcatoriis, aquis, ne- moribus, et aliis ſingulis pertinentiis ſpectabunt ad caſtrum noſtrum et ordinis *Preſſemark*, perpetuo et in æuum, pro prædicto Sereniſſimo domino Rege, et Re- gibus et Regno Poloniæ remanebunt. Ita quod caſtra, ciuitates, oppida, diſtri- ctusque prædicti ex nunc et de cetero vigore præſentis vnionis et foederis ad ius, proprietatem, ſortem, et titulum Regni Poloniæ pertinebunt et ſpectabunt per- tinere, et ſpectare debent perpetuo et in æuum. Dominus quoque magiſter *Ludouicus*, commendatores, et conuentus prædicti pro ſe et ſuis ſucceſſoribus, caſtris, ciuitatibus, oppidis, inſulis, lacubus, piſcatoriis, piſcatoribus, camerati- bus et officiis prædictis et illorum diſtrictibus et villis, perpetua et irreuocabili renuntiatione de certa et expreſſa ſcientia, iuri, quoque forti, proprietati, titulo, et domino quocunque et ex quacunque cauſa domino magiſtro, commendatoribus, officialibus et ordini ſuis in illis competentibus, per ſuas patentes litteras cederet et re- nuntiabit, et omne ius quod eidem domino magiſtro, commendatoribus et ordini ipſius in caſtris, ciuitatibus, oppidis, inſulis, lacubus, piſcatoriis, diſtrictibus et villis prædi- ctis quomodolibet competiit, vel competere potuit, in Nos *CASIMIRUM* Regem, ſucceſſores noſtros, Reges et Regnum Poloniæ ſpontaneæ et de certa ſcientia perpetuo tranſtulit et applicauit. Milites quoque nobiles, vaſallos, terrigenas, ci- ues,

ues, et quoslibet subditos ecclesiasticos et seculares praefatorum districtuum, terrarum, ciuitatum, et locorum ab omni fidelitate, iuramento, homagio, subiectione, et qualibet sponcione absoluet, dimittet, et relaxabit. Cetera vero castra, ciuitates, districtus, fortalitia, villas, et dominia in terris Prussiae, tam in terris quam in aquis existentia, videlicet *Konigsberg* castrum cum tribus ciuitatibus: *Item* castra et oppida *Lochset*, *Wargien*, *Girman*, *Pobekten*, *Rudau*, *Schoken*, *Kymen*, *Kremthen*, *Valdau*, *Tappau*, *Tabelauken*, *Narbekten*, *Insterburg*, *Allenburg*, *Wonsdorf*, *Gyrdawen*, *Angirburg*, *Nordenburg*, *Labyaw*, *Laukyschen*, *Tylsath*, *Ragnith*, *Rositen*, *Vinthburg*, *Memel*, *Brandenburg*, *Krewezeburg*, *Frideland*, *Barten*, *Leczen*, *Balge*, *Heyligenbeil*, *Synthen*, *Landtberg*, *Preischenlau*, *Bartensteyn*, *Seften*, *Legensburg*, *Ryn*, *Rastenburg*, *Like*, *Iohansburg*, *Holand*, *Lybertath*, *Molhusen*, *Morung*, *Pasenheim*, *Ortelburg*, *Ofterode*, *Hohensteyn*, *Neydenburg*, *Soldau*, *Ligenburg*, *Dewezelaw*, *Preusemark*, *Libemole*, et *Salefelth*, et quaecunque alia castra, ciuitates, oppida, districtus, territoria, et villas cum eorum subditis, militibus, terrigenis, et uasallis, aquis, nemoribus, lacubus, et aliis pertinentiis et iuribus uniuersis quibuscunque censeantur nominibus dominus magister, commendatores, conuentus et ordo perpetuo et in aeuum, quiete, et pacifice absque omni nostro et successorum nostrorum Regum et Regni Poloniae impedimento, perturbatione, et molestatione possidebit, et illorum plenum habebit usum et dominium. De quibus quidem castris, ciuitatibus, oppidis, terris, districtibus, villis, militibus, terrigenis, et uasallis, de illorum quoque iure, titulo, proprietate, sorte et dominio, quod nobis et Regno nostro Poloniae quomodolibet et ex quacunque causa competuit, vel competere poterit, Nos CASIMIRUS Rex de certa et expressa scientia pro nobis et successoribus nostris Regibus et Regno Poloniae sponte et deliberato animo praefato domino magistro, successoribus suis magistris, commendatoribus, conuentui et ordini in terris Prussiae, cedimus et renuntiamus, ac omne ius quod nobis successoribus nostris Regibus, et Regno Poloniae exemptione et quibuscunque aliis causis in praefatis castris, ciuitatibus, oppidis, terris, districtibus, villis, militibus, et uasallis quomodolibet competuit, in dominum magistrum, successores suos, commendatores, conuentum, et ordinem per renuntiationem et cessionem perpetuam et irreuocabilem transferimus, et illud ipsis sponte, libere, et de certa scientia applicamus, et omnes milites, uasallos, nobiles, terrigenas, ciues, et quoslibet subditos ecclesiasticos et seculares terrarum et locorum praedictorum ab omni fidelitate, iuramento, subiectione, homagio et qualibet sponcione absoluiamus, dimittimus et praesentium tenore relaxamus. Episcopus insuper et ecclesia Sambienensis cum suis castris, ciuitatibus, oppidis videlicet *Fischhausen*, *Tyremberg*, *Labedan*, *Powdenl*, *Iurgemburg*, *Zalau*, et *Newerhaus* cum omnibus uasallis, villis, et pertinentiis suis uniuersis subditiomem domini magistri et ordinis sui perpetuo consistet et permanebit. Item ordinamus et statuimus, quod super omnibus piscatoriis Curie appellatis vulgariter sub praesentia capitanei nostri Marienburgensis et factoris domini magistri ab eo destinandi in castro Marienburg annis singulis in magna feria quinta debeat fieri arendatio, et latera super omnibus Curie sub nostro et domini magistri signetis arendatoribus debeant dari, et medietas pecuniarum et huiusmodi arenda progentium nobis debeat cedere, alterum uero medietas domino magistro et ordini provenire. In re episcoporum Varniensium et Sambienensium et capitaneorum eorundem, ceterarumque personarum et locorum libertatem ex antiquo Consuetudine habentium per omnia saecula. Quibus litteris super Curie praefatis et quantitate illorum absque omni pecunia libere volumus concedere. Item ne pax ipsa foederis et uis tanta maturitate firmata et conclusa possit in posterum humana malignitate infringi, aut aliquibus fallaciis, dolis, et ingeniiis violari, Nos quoque CASIMIRUS Rex et successoribus nostris Reges et Regnum Poloniae, Praelatos, Princi-

pes,

es, Barones, et subditi Regni eiusdem de domino magistro, commendatoribus, et ordine Prussiae, Praelatis, militibus, et subditis suis: dominus quoque magister, successores sui, commendatores, et ordo, Praelati, milites, et subditi sui Prussiae de nobis, et Regno Poloniae, Praelatis, Principibus, Baronibus, et subditis eiusdem plenam confidentiam et securitatem omni hostili respectu in praesens et in posterum deposito teneamus. Nos CASIMIRUS Rex Poloniae praefatum dominum LUDOVICUM magistrum, commendatores suos, et ordinem in Prussia, omnesque eorum successores in nostrum et Regni Poloniae, Principem consiliarium perpetuum: commendatores vero principales, quos dominus magister et successores sui pro tempore duxerint deputandos in consiliarios nostros et Regni Poloniae et in nostram, et Regni Poloniae protectionem, subiectionem, et defensionem perpetuo duraturam assumimus, pollicentes in verbo nostro Regio, et sub fide praestiti iuramenti, pro nobis et nostris successoribus nostris Regibus et Regno Poloniae, quod nos praefatum magistrum, commendatores, et ordinem, Praelatos, milites, uasallos, et subditos suos in Prussia, eorumque successores, affectione Regia tractabimus, honorabimus, et diligemus, ipsumque dominum magistrum, commendatores, et ordinem, successores Praelatos, milites, nobiles, ciues, subditos et terras eorum, velut Principis consilarii et vnitorum nostrorum iniuriis eorum, libertatibus, priuilegiis, munimentis, et limitibus, quae praesenti vnioni et foederi aut eius articulis et conditionibus non contrariantur, conseruabimus, ab uniuersis quoque hostibus eorum, vexatoribus et impugnatoribus in terris eorum praedictis Prussiae tuebimur et defendemus. Tenebitur quoque dominus Ludouicus magister praefatus et quilibet successor suus in officium magisterii assumptus, et assumendus, post sex menses a die assumptionis in magisterium se nobis et successoribus nostris Regibus Poloniae personaliter representare, et illic pro se commendatoribus et terris in Prussia, nobis et successoribus nostris Regibus et Regno Poloniae praestare debitae fidelitatis, et de obseruanda praesenti pace, et nunquam perenda absolute seu relaxatione iuramenti, nec ut concessa aut concedenda iuramentum ac in nostra CASIMIRI Regis, nostrorumque successorum Regum Poloniae sinistra parte primarium habere locum et sessionem. Quem quidem dominum Ludouicum magistrum suosque successores, commendatores, Praelatos, milites, uasallos, conuentum et subditos, terrasque omnes Prussiae ab eis nunc possessas et in posterum possidendas, conquistatas et conquirendas etiam in terris paganorum extra terras Prussiae, Nobis et Regno Poloniae perpetuo connectimus, iungimus, vnimus, et inuisceramus, ea conditione, et respectu, ut praefatus Ludouicus magister, sui successores, commendatores, et conuentus, Praelati, Barones, milites, terrigenae, et personae singulae, tam ecclesiasticae quam seculares, et omnes eorum terrae atque homines in illis degentes in Prussia sint amplius, et de cetero nobis cum successoribus nostris Regibus et cum Regno Poloniae vnum et indiuiduum corpus, vna gens, vnus populus, in amicitia, foedere, et vnione, nullum alium praeter summum Pontificem, quam Nos CASIMIRUM Regem et successores nostros Reges Poloniae pro suo capite et superiore recognituri: teneantur insuper & sint obligati, Nos successores nostros et Regnum Poloniae siue in prosperis, siue in aduersis nunquam deserere, sed nobis et successoribus nostris Regibus et Regno Poloniae contra omnes hostes et aduersarios nostros et Regni nostri Poloniae more aliorum Principum, Praelatorum, & Baronum Regni assistere, Nosque et Regnum Poloniae in nostris guerris et in aduersitatibus nostris, potentiis, consiliis, auxiliis, et suffragiis opportunis adiuuare. Nec sine nostro et successorum nostrorum Regum Poloniae, Nos quoque et successores nostri Reges Poloniae sine magistris, successorum, Praelatorum, commendatorum, et militum suorum Prussiae, speciali et expresso consilio, voluntate, et consensu, cum quibuscunque personis, quacunque praesulgeant dignitate, celebrabimus, statu-

LIII 2

mus, aut firmabimus aliqua foedera, inscriptiones vel contractus, publice vel occulte, per se vel submissas personas: sed nec dominus magister, commendatores, eorumque successores bella aliqua contra Catholicos sine nostro et successorum nostrorum Regum et Regni Poloniae speciali mouebunt consensu.

FORMA AUTEM IURAMENTI QUA NOS LUDOVICUS MAGISTER ET SUCCESSORES NOSTRI MAGISTRI SERENISSIMO DOMINO CASIMIRO REGI, ET SUCCESSORIBUS SUIBUS REGIBUS, ET REGNO POLONIAE IURARE TENEBIMUR, TALIS ERIT:

EGO LUDOVICUS magister generalis ordinis sanctae Mariae Teutonicorum, Princeps et consiliarius Regni Poloniae, iuro, quod ab hac hora, et deinceps fidelis ero Serenissimo Principi domino CASIMIRO Regi, et successoribus suis Regibus, et Regno Poloniae, et profectum illorum fideliter procurabo, et negotiis Regis et Regni fideliter consulam, et secreta, quae mihi qualitercunque communicata fuerint, in eorum detrimentum nulli pandam, pacem insuper praesentem in omnibus suis conditionibus et articulis obseruabo et custodiam: sic me DEUS adiuuet, et haec sancta Christi crux. Item ut per praesentis pacis unionem et foederis singula odiorum et iuramentorum nubila, possint funditus euelli cum praefato Serenissimo domino CASIMIRO Rege, et Regno suo Poloniae pro bono pacis deuenimus, et illud inter nos concordauimus, quod episcopatus Culmensis ad ecclesiam Gneznensem redeat, a modo et deinceps praefatae Poloniae et Gneznenfis ecclesiae, et ut tanquam principali sit in omnibus obediens et subiecta, de regulari in saecularem, fauore et auctoritate summi Pontificis, ad quod tam nos Ludouicus magister, et commendatores nostri expressum praebuimus et praebemus consensum, transferendi, quae etiam cum sua dioecesi et omnibus castris, ciuitatibus, oppidis, et munitionibus, videlicet, Chelma alias Kulmensch Lubawa alias Lubaw, Kurzatnik alias Kurnik, Varmbrzeszno alias Fredeke. Et omnibus districtibus, nobilibus, vasallis, villis, et pertinentiis vniuersis sub praefati domini CASIMIRI Regis et Regni sui Poloniae consistet perpetua ditione, patrocinio, et defensione. Item concordauimus, quod Varmiensis ecclesia et eius Pontifex pro tempore cum suo venerabili capitulo ex nunc, et de cetero cum omnibus suis castris, ciuitatibus, oppidis, et munitionibus, videlicet, Heilsberg, Brunsberg, Vormdith, Seeburg, Vartemberg, Ressel, Bischofsstein, Allestein, Gekteszkat, Melizak, Frauenburg, et Bischofsburg cum omnibus districtibus, nobilibus, et vasallis, villis, pertinentiis et attinentiis suis praefati domini CASIMIRI Regis et successorum suorum Regum et Regni Poloniae ditione, subiectione et protectione consistant. Et nos Ludouicus magister, nostrique successores, commendatores, et ordo eius ditioni, subiectioni, et protectioni expresse renuntiamus, et omne ius quod nobis in praedicta ecclesia, episcopatu, et capitulo quomodolibet hactenus competebar, in praefatum Serenissimum Regem dominum CASIMIRUM successores suos haeredes Reges et Regnum plenarie transfundimus, transferimus per praesentes. Item concordatum et ordinatum est de speciali nostra Ludouici magistri, commendatorum, et conuentus nostri comprobatione et consensu: quod venerabilis dominus Vincentius Kielbassa consiliarius et secretarius praefati Serenissimi domini Regis CASIMIRI ad ecclesiam praefatam Culmensi per ipsum dominum CASIMIRUM Regem nominatus, et ad eandem sua intercessione dante domino promouendus ecclesiam, et sedem Pomezaniensem episcopatus, quamuis hactenus in capite et membris regularem in commendam ad vitae suae dyntaxar tempora per dispositionem et ordinationem habeat apostolicam, et illam cum suis castris, ciuitatibus, fortaliis, videlicet Prybuth alias Ressenburg, Quedzyn alias Mariewerder, Biskupice alias Bischofswerder, Kysnelcz alias Frenstach, Smenber

ber alias Sardzen, & Rossenberg, ceterisque eius districtibus & pertinentiis obineat ipsamque in spiritualibus & temporalibus administret: ecclesia praedicta Pomezaniensis, remanente nihilominus in suis membris interim regulari, praefato autem Vincentio Kielbassa morte absumpto ad praefatam ecclesiam Pomezaniensem regularis persona nostri ordinis in Pontificem eligeretur, & substitueretur, Sanctissimi domini nostri Papae gratia & fauore accedente, gaudebitque domini Regis protectione, consistens in nostra & ordinis nostri tam religione, quam ditione. Item quoniam post sedatos fluctus bellicae tempestatis nulli magis nos primum conuenit, quam ecclesiis & earum ministris compati, & commisereri, quatenus supremus sedator vberiore firmitate paci conditae infundat, quocirca ordinamus & decernimus & statuimus, quatenus omnia castra, fortalitia, ciuitates, oppida, castella, munitiones, ecclesiarum loca, & villae: & signanter Frauenburg, Vormedith, Vartemberg, Melzak, Lubaw, Rossenburg, Marienwerder, & Schomberg, quomodolibet a nobis & nostris ac praefato domino LUDOVICO magistro, commendatoribus & conuentu suis possessa, occupata, & incastellata, quocunque nomine vocitentur, suis Pontificibus, Capitulis, Praelatis, Abbatibus, Monasteriis, & signanter Varmiensibus, Culmensibus, Pomezaniensibus & Sambienensibus episcopis & eorum ecclesiis, tam Cathedralibus, quam conuentualibus Collegiatis, et earum Capitulis, hospitalibus absque aliqua contradictione, diminutione, depactione, solutione, vel arresto, cum omni sua suppellectili, bombardis, ornamentis, & pertinentiis, vniuersis: infra hinc et festum Natiuitatis S. Ioannis Baptista proxima venturum reddantur viceuersa. Omnes insuper Pontifices, Abbates, Capitula, Praelatos, Praepositos, Canonicos Curatos, & non Curatos, & alios beneficiatos, qui non sunt de ordine praedicto, in eorum loca, iura, libertates, & possessiones, quae & quas ante motam guerram possiderant, restituimus, & tenore praesentium reintegramus: exceptis castris & ciuitatibus praedictis in praedicto festo S. Iohannis Baptista restituendis. Quod si curati nobis aut domino magistro, aut ciuitatibus vel oppidis ingrati vel suspecti sint, permittatur, quod permittent, aut vicarios idoneos constituent, aut pensionem honestam auctoritate superioris reseruandam, dimisso atque renunciato titulo suscipiant. Item omnes captiuos in praesenti guerra per nos CASIMIRUM Regem, Duces Masouiae & Stolpensem, episcopum, et capitulum Varmiense, gentes nostras, coadiutores, & adherentes captos, siue sint depactati, siue non, ab omni captiuitate & sponfione, vigore praesentis foederis absoluiamus, & tenore praesentium relaxamus, quae absolutio & libertas per dominum Ludouicum magistrum, suos praepceptores, capitaneos & officiales, nostris & omnium nostrorum coadiutorum, & adherentium, & signanter captiuis dominorum Ducum Masouiae & Stolpensis, ac Reuerendi patris domini Pauli episcopi & sui capituli Varmiensis, siue depactatis siue non, quocunque nomine vocitentur, nulla excepto, deber praestari, & impendi, nec depactati aut taxati debent obligari ad aliquam solutionem praemissam, quae nondum est soluta, etiam si depactati dedissent pro se de solutione aliquam cautionem. Item ordinamus, & statuimus, quod omnes mercatores, tam Regni nostri Poloniae, principatum, terrarum & dominiorum nostrorum & regni ac episcopatus Varmiensis siue capituli, quam terrarum Prussiae in ditione domini Ludouici magistri & ordinis sui consistentes sint vbique in terris, & in aquis tuti, & nullae eis molestiae inferantur, nec cogantur nisi soliis & veteribus seruatis itineribus & locis ambulare, aut ad aliquam ciuitatem, castrum, & locum sub praetextu cuiuscunque constitutionis vel edicti cum rebus & mercibus suis cuiuscunque materiei existant de cetero applicari, praeterquam in Kinsberg, iuxta conuentionem desuper factam, super qua speciales a nobis litterae emanarunt. Item quoniam per mercatorum industriam, & rerum venalium importationem, Respublica notabile accipere consuevit incrementum, statuendo decernimus & spondemus, quod nulla telonea, deposita, gabellae, foralia, siue

M m m m

quascunque

quascunque alias censurationes locis & personis, in regno nostro, principibus & dominis nostris & regni nostri, imponemus de nouo, aut imponi permittemus, tam in terris quam in aquis: sed tantummodo utemur impositis. Quod idem dominus magister Ludouicus, successoresque sui, commendatores & conuentus in suis Prussiae terris obseruabunt. Item ut charitatis & vnionis amplior certitudo inter nos CASIMIRUM Regem, successores nostros Reges & Regnum Poloniae, principatus, terras, & dominia nostra, & regni eiusdem subditos & adherentes ab vna, & dominum Ludouicum magistrum, successores suos, commendatores, & ordinem in Prussia ad altera partibus, iugiter & inconcasse perpetuo perseruet: Statuimus et ordinamus, quod deinceps et a modo ad ordinem sanctae Mariae Teutonicorum praedictum in terris Prussiae consistentem, personae idoneae et ordinis capaces, etiam ex subditis quibuscunque Regni Poloniae et principatum terrarum et dominiorum eius assumantur. Ita tamen quod ultra mediam partem de illis assumere non teneantur: in distribuendis commendariis et officiis ordinis iuxta medietatem dictam, magister & commendatores ad illos bonum respectum habere teneantur. Magister vero eligetur vir magis utilis et idoneus secundum ordinis regulam et instituta. Qui cum sit noster & Regni Poloniae princeps et consiliarius, non debet sine suo demerito, scituque nostro, per commendatores et conuentum a magistratu amoueri. Item ut huiusmodi pacem perpetuam, vnionem et concordiam sub certiori attentione, firmitate et robore custodiamus, promittimus sine dolo et fraude, ac sub onere praestiti iuramenti, quod ad nullius hominis viuentis auctoritatem et potestatem, etiam quacunque dignitate praesulgeat, Papali, Imperiali, Regali, Ducali, aut cuiuscunque congregationis legitime, personarum ecclesiasticarum, aut saecularium, ad impetrandum praesentis pacis, vnionis, foederis, et contractus, in toto vel in parte, expresse, manifeste, vel occulte, per se alium vel alias quascunque personas submissas spirituales vel saeculares, dissolutionem, ruptionem, cassationem, et irritationem, recurremus, aut recursum habere poterimus, aut nos induci, persuaderi, requiri, vel nobis mandari ad violationem praesentis pacis et foederis per aliquam potestatem Papalem, Sinodalem, Imperialem, Regalem, Ducalem, permittemus, neque impetrabimus absolutionem et relaxationem iuramenti praestiti, neque utemur impetrata, aut etiam motu proprio concessa, vel concedenda, quod si contrarium fecerimus, censebimur fidefragi & periari. Item subditi Domini Ludouici magistri ac terrarum praedictarum suarum Prussiae, vndeunque & cuiuscunque gradus, status, & conditionis fuerint, qui causa negotiationis, vel alia, ad terras quascunque nostras & regni nostri, principatum & dominiorum praedictorum venerint, per Nos, Principes, Barones, siue subditos extraneos, cuiuscunque status, gradusue fuerint, etiam impediri, conueniri, vel arrestari non debent. Sed in Prussia, si quid actionis habuerint, Actores iuxta terrarum iura municipalia illos conueniant, & querelae huiusmodi sopiantur. Delinquens tamen in loco delicti deprehensus & contrahens de contractu recenti in loco contractus poterit conueniri, sed si de loco, vbi contraxit, recesserit publice vel occulte, coram iudice suo, conueniatur. Item ordinamus: Quod vbiunque quis reperiat rusticos vel colonos suos, qui propter guerras, aut alias ab eo recesserunt, possit eos reperere, qui & sibi dimitti, & restitui debent, cum eos requisierit. Item quod nullus mercator seu alius homo, cuiuscunque conditionis existat, aut bona ipsius propter delictum, seu debitum alterius arrestentur, molestentur, turbentur, nec etiam capiuntur. Item si vectores, aut aurigae, bona seu merces mercatorum pro precio ducentes, telonea seu datiarum loca praeterierint, ipsi duntaxat in eorum rebus, & equis suis propriis puniantur, & quod praeter ea bona mercatoria non debent occupari, nec detineri. Item si per aliquem subditum aut indigenam alicuius nostrum inscriptioni seu paci perpetuae praesenti fuerit in aliquo derogatum & contrauentum, ut

pote

pote, si rapinae, spolia, incendia, vastationes, praedae, vel homicidia, vel aliqua maleficiorum genera in terris et dominis nostris alterutrum perpetrata fuerint et commissa, propter ea praedicta pax, vnio, cassari et irritari non debet, sed in suo robore & firmitate permanebit. Nec propter hoc pars, cuius subditus huiusmodi maleficium commiserit, censetur fore deierans & periurans. Praedicti autem delinquentes & malefactores pro ipsorum excessibus per capitaneos siue officiales vtriusque nostrum iudicialiter punientur, & ad satisfactionem plenam & debitam arcebuntur & compellentur. Item promittimus tenore praesentium & spondemus in verbo nostro, & sub onere praestiti iuramenti per nos pollicemur, quod (ad occupandum terras, castra, ciuitates, oppida, villas, & quaecunque loca domini Regis, Ducum & episcopi & capituli praedictorum & omnium subditorum suorum sub eorum diuisione consistentium, tam ecclesiasticorum, quam saecularium: Quinimo si aliquo casu per quemcunque hostem aut insidiatorem Regis, Ducum, episcopi, & capituli praedictorum, castrum aliquod, ciuitas vel fortalitium fuerint dolo, fraude, vel violentia intercepta vel occupata, aut aliqua loca incastellata, quod Deus auferat) nullatenus debeamus aut poterimus castrum, fortalitium, ciuitatem, aut loca sic intercepta, occupata, vel incastellata, etiam si sponte vel vitro nee illius vel illorum nobis offeratur deditio, quomodolibet & sub quocunque colore suscipere: sed tenebimur & astringemur ad conquisitionem & recuperationem cuiuslibet castri, ciuitatis, & fortalitii in terris Culmensi, Pomeraniae & Prussiae intercepti & occupati, expugnati & incastellati, per nos & nostras potentias, vna cum potentiis Serenissimi domini CASIMIRI Regis, dominorum Ducum, & episcoporum, & terrarum suarum & subditorum praedictorum consurgere, & de manibus hostilibus eripere, ac in potestatem & ditionem Serenissimi domini Regis CASIMIRI, Praelatorum, Principum, & subditorum praedictorum restituere viceuersa tenebimur. Item nos Ludouicus magister commendatores & ordo praedicti, castra & ciuitates Sthum, Nouumforum, Chelm alias Kulmen, antiquum castrum alias Haldennus, Brodnica alias Strosberg, Kryszburg alias Dragon, quae haecenus fuerunt in nostra possessione & ditione, cum vniuersis suis districtibus & pertinentiis, salua dispositione, quo ad Kryszburg superius expressa, praefato Serenissimo domino CASIMIRO Regi & Regno Poloniae, aut eorum factoribus & officialibus dimittere & resignare cum villis, oppidis, cohaerentiis, pertinentiis eorum vniuersis, nihil excipiendo, & dictorum castrorum atque ciuitatum praefato Serenissimo domino Regi CASIMIRO & Regno Poloniae, aut eorum factoribus & officialibus intra hinc & festum Natiuitatis S. Ioannis Baptistae proxime venturum effectualem, litteralem, & expeditam tradere possessionem, siue autem de manibus nostris et nostrorum, et ex nostra cessione, siue etiam aliis quibuscunque modis praefata castra et ciuitates in manus et potestatem domini CASIMIRI Regis et Regni Poloniae deuenierint, quod & per hoc huic articulo, nos magister, commendatores, conuentus, et ordo censetur satisfacere. Prouiso et etiam ante omnia saluo, ut Serenissimus dominus CASIMIRUS Rex Poloniae, praedictos ciues et subditos ciuitatum praedictarum benigne suscipiat, et omnem offensam ex corde illis, nunquam verbo vel facto ipsam reminiscendo, dimittet, et de bonis ac vita illos per speciales suas regias literas, in manibus nostris tradendas, assecurabit. Iura eorum, libertates, et immunitates antiqua et antiquas duntaxat confirmando. Quod idem et nos Ludouicus magister, commendatores et ordo de ciuibus et subditis ciuitatum Holand, Bassenheim, Meydenburg, et Molhyrzen, et cammeratum Bordewon, praefatus Serenissimus dominus CASIMIRUS Rex et Regnum Poloniae, tenebitur nobis, magistro, commendatoribus, et ordini nostro infra hinc et praedictum festum Natiuitatis S. Ioannis Baptistae liberam, realem, et expeditam dimittere possessionem, exceptis sex villis districtus Holand, et quinque villis op-

Mmmmm 2

pidi

pidi, et districtus Molhusensis, quæ superius sunt nominatæ. Volumus autem quod omnes venditiones, donationes, alienationes, liberationes, et inscriptiones inde et super oppidis, villis, castris, quæ nos Ludouicus magister commendatores et ordo, dicto domino Serenissimo CASIMIRO Regi prout supra assignare tenemur, huiusmodi guerris durantibus, quouis modo factæ, sint cassæ, irritæ, et nullæ; quas et sic ex nostra certa scientia cassamus, irritamus, et annullamus. Item ordinauimus, quod omnes profugi, spoliati, et exules; militares videlicet nobiles et terrigenæ, tam e Regno Poloniae, Ducatibus, dominiis, et terris præfati Serenissimi Principis CASIMIRI Regis et Regni sui, et episcopatus Varmiensis, quam de terris Prussiae et ordinis prædicti quibuscunque, possint redire ad propria, et de bonis suis dimissis disponere pro beneplacito suæ voluntatis, ad quorum quietam et plenam possessionem tenebimur illos et proximiores illorum admittere & defendere. Non obstante, quod huiusmodi bona eorum per nos aliis quibuscunque personis sint ad vitam, aut ad tempus, vel in perpetuum, obligata, donata, vel inscripta: quas quidem obligationes, donationes, venditiones, et inscriptiones cassamus et irritamus, reuocamus et annullamus, nulliusque roboris esse volumus per præsentem. Tenebimur quoque nos Ludouicus magister, commendatores, et successores nostri, illos habere in gratia et fauore, nec vnquam verbo aut facto eorum reminisci hostilitatis, nec de illis vnquam aliquam sumere vltionem, per nos, vel submissam personam, publice vel occulte, directe et indirecte, aut quouis quæsitio colore: quibus etiam plenam damus licentiam de terris et dominiis nostris ad terras Regni, Principatum et dominiorum prædictorum, ratione incolatus se transferre, et bona sua mobilia et immobilia vendere, et commutare, et de eis libere disponere pro suo arbitrio, beneplacito, et voluntate. Cuius etiam vtriusque partis, qui de ciuitatibus vel oppidis expulsi, vel banniti fuerant, aut alias ab eis recesserant, publice vel occulte, debent ad illos, et ad illa ire, et adiri. Bona quoque eorum, quæ ante inchoationem huius diætæ vendita vel donata aliis non sunt, debent eis restitui. Et si ad domos, vel bona vendita aut donata, redditum habere velint, dato pretio per emptorem exposito, aut quod pro donatis per consulum loci taxabitur, restitui debent eisdem, saluo etiam eo, quod possessiones in edificiis, vel aliis oneribus occasione dictorum dominiorum, vel bonorum exposuerunt, quod similiter iuxta dictamen consulum loci restituere debent, antequam huiusmodi domus ipsis vel bona restituantur. Item vi præsentis pacis, foederis, et vnionis conclusio abundantiori cautela custodiatur, per nos magistrum, commendatores, et ordinem, omnes episcopos, commendatores, vicecommendatores, aduocatos, milites, nobiles et cæteros magistratus et officiales in terris nostris Prussiae obtinentes. Item magistri consulum, consules ciuitatum nostrarum Kunsberg, Knepaw, Lembenycht, Holand, Noyderburg, Passenheim, ac omnes et singuli fratres ordinis militares Prussiae, iurabunt pacem præsentem seruare inuolabiliter, et inconcusse, nec ei controuenire quacunque occasione, nec dispensationem vel relaxationem iuramenti petere, renuntiando omnibus exceptionibus, tam iuris quam facti, maxime quod causa merus, perditionis omnium bonorum, aut absque consensu sedis apostolicæ, cui ordo immediate subest, seu quod non vocatis magistris Alemanniae et Liouoniae, et absque eorum scitu, voluntate, et consensu, et contra statuta et consuetudines ordinis, præsens concordia et vnio celebrata et accepta sit, et aliis non obstantibus quibuscunque. Item vt huiusmodi pacem perpetuam et concordiam sub certiori tenore, attentioni firmitate et robore in omnibus suis capitulis, conditionibus, articulis atque punctis custodiamus et seruemus: et vt pax ipsa foedus et vnio ab omni suspitionis genere sit circumscripta, pro illius subsistentia et robore adiuicimus, quod Serenissimus dominus CASIMIRUS Rex Poloniae, et nos Ludouicus magister, commendatores, conuentus et ordo, per nostros hinc inde factores et procuratores, quos in solidum, et irreuocabiler præsentium tenore constituimus.

constituimus, venerandum videlicet patrem dominum Iodocum, episcopum Osiensensem, ordinis procuratorem generalem, et magnificum, venerabiles, egregios, nobiles, et circumspectos viros, Ioannem de Ostrog, militem, vtriusque iuris doctorem, castellanum Miedzyrzecensem, magistrum Sandvogium Theologiæ professorem, Praepositum monasterii Kłodatienensis ordinis canonicorum regularium, Antonium de Bursia decretorum doctorem, cameræ apostolicæ clericum, Andream de sancta cruce, Antonium de Kasarellis, sacri palatii apostolicæ aduocatorem, Bartholomæum Kielbassæ, canonicum Gnezniensem, magistrum Henricum Curquay, decanum ecclesiæ S. Andreae Coloniensis procuratorem causarum, magistrum Eshianum Hanco decretorum doctorem, canonicum maiorem et Scholasticum S. capis Vratislaviensis ecclesiarum coram summo Pontifice domino nostro sanctissimo Papa confitebimur, profitebimur, recognoscimus, et quilibet nostrum profitebitur, et recognoscet præfatam vnionem, foedus, pacem, et concordiam, nos spontaneæ, libere, sincera voluntate, sine dolo et fraude celebrasse, ordinasse, confecisse, & consumasse. Et omnes articulos, capitula, modos, & ordinem, quibus pax ipsa & concordia confecta, consummata, & regulata est, ad præfati Reuerendissimi domini patris Rudolphi episcopi Lauentini, apostolici Legati, exhortationem, persuasionem, & mediationem, & de nostra mente, scitu, voluntate, consensu & beneplacito vtriusque processisse. Instabimus quoque, petemus, laborabimus, instare, petere, & laborare debemus, & tenebimur, sine dolo & fraude, quatenus summus Pontifex dominus noster, præsentem vnionem, foedus, pacem & concordiam, per interpositionem sui specialis decreti, de certa suæ Sanctitatis scientia emanandi, & per literas apostolicas, siue bullas, in omnibus ipsius articulis, capitulis, modis, ordinationibus, atque punctis acceptet, ratificet, & ad perpetuam rei memoriam confirmet, poenam quoque & censuram, ad quam nos summittimus, adiciat, & apponat in præsentis pacis, vnionis, & foederis violatorem & transgressorem & contrariatorem cum suppletionem defectuum, si qui sunt in præfati foedere, ordinatione, & inscriptione commissi, et cum derogatione statutorum & consuetudinum, Ordinis etiam iuramento firmatorum, aut auctoritate apostolica vel Legatorum eius, vel quacunque alia confirmatorum, quibus fortasse caueretur, quod in magnis & arduis rebus ordinis vocatio et consensus magistrorum Alemanniae et Liouoniae debeat interuenire, ac etiam cum cassatione allegationis merus, quæ per nos magistrum, commendatores, conuentum et ordinem prætendi possit, cum ad pacem præsentem conficiendam aduocationem Reuerendissimi domini Rudolphi episcopi Lauentini, Legati apostolici, sponte venerimus, et in singulis tractatus, conditiones, et conclusiones pacis tanquam nobis proficuos et viles nostrum vltionem præbuerimus consensum. Quam quidem concordiam, vnionem, et foederis perpetui conclusionem, Nos CASIMIRUS Rex præfatus, pro nobis, Regni nostri successoribus, & Ducibus Masoniae & Stolpensi, episcopo, episcopatu, accapitulo Varmiensis, adiutoribus, adherentibus, & subditis nostris, de certa scientia in omnibus eius articulis, conditionibus, atque punctis approbamus, acceptamus & præsentium tenore pro subsistentia perpetua emologamus, saluis aliis, quæ contra præsentis pacis & vnionis ordinationem, eius conditiones, articulos & capitula non sunt, præfati domini Ludouici magistri et sui ordinis iuribus, libertatibus, et priuilegiis. Quæ nos CASIMIRUS Rex præfatus, pro nobis et successoribus nostris Regibus Poloniae approbamus et confirmamus. In cuius rei testimonium, nostrum, et præfati Reuerendissimi patris, domini Rudolphi episcopi Lauentini et apostolici Legati, sigilla, cum manus propriæ ipsius domini Rudolphi Legati, et notariorum publicorum subscriptione præsentibus sunt appensa. Et Nos Ioannes sanctæ Gnezniensis ecclesiæ archiepiscopus et Primas, Regni Poloniae cancellarius, Iacobus Vladislaviensis, Paulus Varmiensis, eadem gratia episcopi: Lucas de Gorka Posnaniensis, Stanislaus de Ostrog

Calisienſis, *Sciborius de Bayſen* gubernator Pruſſiæ, *Petrus de Oporow* Lancienſis, *Nicolaus de Koſcielce* Breſtenſis, *Ioannes de Koſcielce* Iuniſladſlauenſis, *Gabriel de Bayſen* Culmenſis, Palatini, *Petrus de Szamotyly* Poſnaniſis, *Petrus de Gay* Calisienſis, *Ioannes de Rytwiany* Regni Poloniae Mareſchalcus, *Otho Machwitz* miles, *Nicolaus Piſawski* Culmenſis, *Petrus de Moſchczona* Dobrzyneſis, *Dobrogostius de Oſtrorog* Cancellarius Cameneſis, *Ioannes de Oſtrorog* vtriusque iuris doctor, Miedzyrzecenſis, *Sandiogius de Czarnkow* Santhoczenſis Caſtellani, *Sciborius de Powecz* Iudex Poſnaniſis, *Petrus Dunin de Prankowicz* Sandomiriſis, et *Michael de Laſſotki* Lancienſis, Succamerarii: Promittimus et ſpondemus, quod Sereniſſimus Princeps, dominus noſter gratiſſimus, dominus CASIMIRUS Dei gratia Rex Poloniae, et magnus Dux Lithuaniae, Ruſſiæ, Pruſſiæ, dominus et hæres, et ſui ſucceſſores Reges Poloniae præſentem concordiam, et foedus pacis perpetuæ atque coniunctionis, cum illuſtri & magnifico Principe, et conſiliario Regni Poloniae, domino Ludouico de Erlichauſen, magiſtro generali ordinis beatæ Mariæ Theutonicorum hospitalis Ieroſolimitani prædicto initam, conſuſam, affirmatam, cuſtodiet, attendet, obſervabit. Nos quoque Prælati et Barones prædicti cuſtodiemus, attendemus, obſervabimus, et implebimus in omnibus conditionibus, articulis, atque punctis, & in euidentiam præmiſſorum, ſigillorum noſtrorum appenſione, præſentem literam ordinavimus roborari. Actum et datum in Thorun, die ſolis, decima nona Octobris anno domini 1466. Præſentibus venerabilibus, egregiis, ſtrenuis, nobilibus, et ſpectabilibus viris, *Paulo de Glouina* Decano Cracouiſi, *Petro Pniowy* Præpoſito Vladislaviſi canonico, *Iacobo de Schadek* decretorum doctore, Præpoſito Premisliſi, et *Ioanne Dlugosz* canonico Cracouiſi, *Henrico de Oporow* vtriusque iuris doctore, archidiacono Gneſnenſi, *Mathia de Raczanſz* canonico Vladislaviſi, *Ioanne Winkler* decretorum doctoribus, *Paulo de Panczlawice*, *Ioanne Ofman*, clerico Bambergensis dioceſis, licentiatuſ in decretis, *Ioanne Stankonis* medicinae doctore, canonico Vratiſlaviſi, *Bernardo de Schomberg in Cheſm*, *Ioanne Skalkſim in Frauenburg*, *Georgio Sliwen*, *Przewſchelaw*, capitaneis: *Ioanne Szyling*, *Ioanne Thimonis*, et *Philippo Vayſel de Sambia*, et aliis quam plurimis fide dignis teſtibus ad præmiſſa vocatis et rogatis. Et ego *Rudolphus*, Dei gratia epiſcopus Laurentinus, ſacroſanctæ ſedis apoſtolice et ſanctiſſimi domini noſtri, domini *Pauli* divina providentia Papæ ſecundi, ad Germaniam Legatus miſſus præſatus, quia præmiſſa omnia tractavi, concordavi, & dum per partes acceptarentur, emologarentur, & iurarentur, interfui: ideoque pro meliori euidentia ac teſtimonio hic me manu propria ſubſcripſi, huiusmodi concordiam & foedus approbando, atque ratam & gratam habendo, *Laurentinus* epiſcopus manu propria. Et ego *Ioannes Ervich de Attendary* clericus Colonienſis dioceſis, apoſtolica & imperiali auctoritatibus Notarius, præſatique Reuerendiſſimi in Chriſto patris & domini domini *Rudolphi* epiſcopi Laurentini & Legati apoſtolici, ac coram eo ſcriba. Quia præinſertis concordia & perpetuæ pacis & articulorum & capitulorum in in-eadem concordia expreſſorum, publicationi & inſinuationi partium, hinc inde concordia, acceptationi, & emologationi, exceptioni, renuntiationi, promiſſioni & iuramenti præſtationi, omnibusque aliis & ſingulis præmiſſis, dum ſic, ut præmittitur, per præſatum dominum Reuerendiſſimum, dominum *Rudolphum* epiſcopum Laurentinum & Legatum apoſtolicum, ac coram eo, & per Sereniſſimum Principem dominum & dominum CASIMIRUM Regem Poloniae &c. & ſuos ex una, ac magnificum dominum Ludouicum de Erlichauſen magiſtrum generalem ordinis beatæ Mariæ Theutonicorum, et etiam ſuos, ab altera partibus, agerentur, & fierent, una cum prænominatis teſtibus præſens interfui. Eaque omnia & ſingula, prout in præſactis concordia & articulis continetur, fieri vidi & audivi. Ideoque præinſertas literas concordia & perpetuæ pacis cum earum articulis & capitulis

capitulis, manu alterius, me aliunde legitime occupato, fideliter ſcriptas, atque conſectas, ſubſcripſi, publicavi, & in hanc publicam formam redegi, ſigno & nomine meis ſolitis & conſuetis, una cum dicti Reuerendiſſimi domini Legati, magiſtri generalis, & commendatorum prædictorum, ſigillorum appenſionibus, ac cum Notariis inſcriptis ſignavi, in fidem & teſtimonium omnium & ſingulorum præmiſſorum rogatus & requiſitus. Et ego *Stanislaus Francke* de *Rakonice* clericus dioceſis Vladislaviſis, publicus imperiali auctoritate Notarius, ut ſupra. Et ego *Paulus Ioannes de Beſzowa* clericus dioceſis Gneſnenſis, publicus imperiali auctoritate Notarius &c. ut ſupra.

ORATIO AD DIVUM PAULUM SUMMUM PONTIFICEM, NOMINE
MAIESTATIS REGIÆ PRO RATIFICANDA PACE PERPETUA, ET PRÆSTITA
OBEDIENTIA HABITA.

Beatissime pater, & domine gratiſſime, fidelium omnium paſtor & rector, facturus apud tuam Maiestatem, & hunc Reuerendiſſimorum patrum doctorum Cardinalium inſignem catum, nomine Sereniſſimi Principis domini CASIMIRI DEI gratia Regis Poloniae, magni Ducis Lithuaniae, Ruſſiæ, Pruſſiæ, domini & hæredis, verba, & iuſſiones tuæ ſanctitati expoſiturus, circumſpiciens: non commoveri, non denique fluctuare animo meo non poſſum, magnopere mecum, reputans, quam maximum, & quam ampliſſimum munus mihi mandatum ſit: quanquam hoc tempus, hæc dies, hic locus, virum quem alium, quam ego ſum, dicendi nempe peritum, deſideret, cui & amplior vbertas ſermonis, & feratior contingit libertas ingenii, mihi etenim hac in eminentiſſima frequentia, hoc in ampliſſimo collegio, apud tuam ſanctitatem, nunquam alias viſam, apud vicarium Chriſti peroranti, mens atque animus contrahit ſtuporem. Quis enim eſt tam ſacundæ atque vivacis memoriæ? quis tanta ingenii, ac dicendi polleat facultate, qui in hoc pulcherrimo conſeſſu, & huius frequentia corona, dignitatem & excellentiam tuam metuendo, non fiat hebetior? non fiat obtuſior? et tamen ſciens clementiſſimum, ſagaciſſimum, & erudiſſimum, & verum noſtræ religionis parentem, in ſingulos etiam, favore propenſiori, ac benevolentia multa propicium, auſus mihi maximos ſumo, qui me non tantum firmant, ut ſidenti & quieto animo dicam, ſed etiam prouocant, & impellunt, vehementerque cogunt, ut magna & hilari mente aggrediar, apud divinas aures tuas benigniſſime acceptum iri, quod, quicquid dixerò, conſidens, & quo minus poſſum ingenio, eo magis mihi, & ignorantia meæ paſſurum non ignoro a Tua Sanctitate, præſertim cum non meo, ſed præſati Sereniſſimi domini Principis CASIMIRI Regis auctoritate & nomine mihi incumbat dicendum, quem tua Sanctitas, etiam, dum illam minor haberet ſtatus, et deinde in hac ad ſummum ſacerdotium divina quam humana euectione, ſacra feliciſ recordationis domini Eugenii papæ quarti prædeceſſoris, et auunculi tui imitata veſtigia, peculiari animo ſouit, extulit, et dilexit: ac ſuos et Regni profectus ſui et commoda ſingulari ſtudio et cura promouit, et procurauit, ipſeque illuſtriſſimus Princeps dominus CASIMIRUS Rex Poloniae præſatus, quam primum te ad Culmenſis dignitatis apoſtolice favore diuino, et patrum conſcriptorum vniſormi et mirifico conſenſu, diuinis trahentibus meritis cognouit ſublimatum, vniuerſæ primum Reipublicæ Chriſtianæ maximis haſtenus impreſſionibus barbarorum vexatæ, deinde ſuis, et Regni ſui, et dominiorum ſuorum rebus optime ſperare coepit: poſtquam te ſciebat natura, ingenio, atque virtute, et tam optimarum artium ſtudio; quam innocentia excelluiſſe: pro fidei quoque et religionis noſtræ incremento, et populi Chriſtiani libertate vendicanda, magno ſemper animo, magnoque zelo ſagraſſe. Quapropter illuſtriſſimus ipſe Rex tantis bonis, et ſuperne tibi collatis, et a natura ingentis in vniuerſum catholicum orbem, in ſuum quoque

quoque Regnum, principatus et dominia redundantibus, et redundantibus, singularissimo zelo vel deuotissimo ilius effectus, et per oratorum suorum, ex bonis et necessariis respectibus hactenus missorum sanctitati tuae publicam obedientiam verbis non praestitit: rebus tamen ipsis, et operibus te coluit, et recognouit te vicarium vnicum, et indubitatum, summi Dei in terris tenuit, reputauit, et credidit, iustissimis etiam tuis, tam exhortationibus quam mandatis, obedienter paruit. Requisitus, siquidem tuae sanctitatis literis, et deinde Reuerendissimi in Christo patris, domini Rudolphi, episcopi Lauentini, tuae sanctitatis ad Germaniam Legati et oratoris sermonibus et literis, quatenus bellum atrox et diuturnum cum magistro et ordine Cruciferorum, ordinis sanctae Mariae Theutonicorum hospitalis Ierosolimitani, hactenus contumacem, dirimeret, et tibi a bellorum stridore temperaret, (quanduis armis et potentia, fauore hominum, insuper et successuum fortuna: se sciret multo superiorem, et pene iam victorem.) monitis tamen tuae sanctitatis, et imperio, potius, quam suae felicitati et successibus deferendum et auscultandum duxit, et ad dietam super plantanda pace, pro die prima Septembris apud Thorun per dictum dominum Rudolphum Legatum in dietam personaliter aduenit: sicque adueniens se in conditiones aequas pertrahi consensit. Ea cuius quidem pacis ordinatione et tractatu, dominus Rudolphus episcopus Lauentinus, caste, sincere, integre, inter partem vtramque, duobus prope mensibus versatus, fructum est amplissimum suae missionis consecutus: tantam nimirum de se vilitatem, tantam Industria exhibens, quantam in terris omnibus, qui rem hanc facere aggreffus, neque videre, potuimus, neque sentire. Talem insuper in pace componenda, talem in dirimendis difficultatibus, talem in dissoluendis nodosis disceptationibus, talem in admonendo, talem in persuadendo gessit, ut parti vtrique gratissima fuerit eius fides, modestia, et integritas. Cuius modestiae et integritatis signum hoc vel pro maximo documento, tua sanctitas accipiat, quod singula dona, quibus a Serenissimo domino nostro Rege honoratus erat, recipere constantissime recusauit. Et quamuis ab insignibus, et gratiis viris, ad idem a Rege ad illum ea causa destinatis sollicitaretur, ut ex donis ipsis aliqua saltem gratia accipere in animum induceret: iterumque atque iterum, ne quidquam vexaretur, aspersionis, tamen omnia, et expeditionis frequentem instantiam, et petentium dignitatem, repulit. Itaque pater beatissime nomine praedicti illustrissimi Regis nostri, praetorum, Principum, et omnium subditorum suorum, quos ambitus Regis Polonici continet, maximas tuae sanctitati, quemadmodum iustum et condignum est, gratias agimus, maiores habemus, quamuis illas satis et ornate agere nullatenus possumus, agit et venerabilis magnificusque vir dominus Ludouicus de Erlichhausen, magister generalis ordinis praedicti, cum Serenissimo Rege domino nostro, et Regno perpetuo foederatus, et vnitus, agunt, et praecipites, subditique sui, tuo fauore, tuo beneficio in dudum exultantem pacem reduci. Sed neque solum illustrissimus ipse Rex Poloniae, sui que optimates subditi et procures, praedictusque magister generalis et ordo, verum vniuersae vicinae nationes et populi tuae sanctitati gratias immortales fere gestiunt. Nec est ex tot linguis et populis, qui non probet, qui non laudet, qui miris laudibus non effert, qui te beato uero et gloria immarcescibili perfrui non optet: qui populum catholicum maxima letitia affecisse, et in singulos pacem diffudisse, non dicant, non sentiant: quae illam generale studiorum, illam bellorum perniciem sustulit, extinxit, et pacem cunctis desiderabilem aequis conditionibus perfecit: quam perficere sine te, nemo alius potuit. Cum autem virum eum, Pontificem et Legatum, qui iucundissimam pacis amoenitatem tua auctoritate et nomine confecit, disiunctissimos populos odiis prope maioribus certantes, quam viribus, ad pulcherrimam et vniuersam identitatem reduxit (quorum solidum glutinum magistri et ordinis oratorum nos concomitantium, nostrisque precationibus fauentium coram testatur conspectus) eum inquam hominem, vel ut verius dicamus,

thus, terrestrem pacis angelum, summa fide, summa probitate, continentia, innocentia, puritate, nobilissimis quoque moribus, partis vtriusque beneuolentiam et existimationem consecutum, tua Sanctitas charum habeat, et sublinem, quemadmodum dignus et meritis est, precamur, decoret, pacemque confectam, pro solidiori illius subsistentia, sua auctoritate, sui que apostolici interpositione decreti approbet, et in singulis suis conditionibus et articulis (id enim pars vtrique deposcit, precatur, et desiderat) suis literis confirmet. Rex autem clarissimus hoster, dudumque tibi et sedi apostolicae deditissimus, praestitam tibi alias obedientiam iterum praestat, et innouat. Teque vnicum, summum Pontificem, vniuersalisque ecclesiae vicarium indubitatum Iesu Christi, per nos humiles oratores suos profiteatur, et recognoscit. Rogans humiliter et deprecans Sanctitatem tuam, ut ad defensionem catholicorum, exterminium barbarorum, atque in augmentum religionis, quo coepit zelo et studio, intendat, ipsum Regem, Regnum suum, et illustrissimam coniugem suam, natos, Praelatos, Principes, et subditos: singulariter quoque praefatum dominum Ludouicum magistrum et ordinem suum, principatus, et dominia ipsorum habere velis singulariter recommissos, qui se tuae Sanctitatis, omniaque sua, beneuolos et deuotissimos exhibent, tuae quoque fidei et obedientiae se submitunt, grato et prono animo facturos singula quaecunque spectare viderint in tuae sanctitatis et sacrosanctae vniuersae ecclesiae honorem, statum, beneplacitum, et augmentationem: ad laudem indiuiduae Trinitatis, tuaeque beatissimae Sanctitatis.

Et quauquam Priuilegium Breſenſe pacis ex reuerſibus literis in theſauro exiſtentibus praſenti communi Priuilegio aſcriptum fuerit, continens conditiones dictae pacis, ear, quae infra ſcriptae ſunt: tamen quia ſcribuntur puncta et conditiones in vno, quae non continentur in altero: idcirco Nos ALEXANDER Rex articulos eiſdem pacis Breſenſis ex Priuilegio Ducatum Maſouiae ſumptos, in omnem euentum, ac communem ſubditorum noſtrorum inſtructionem decreuimus ſupra ſcriptis adſcribendos ſicut ſequitur.

IN primis per praedictos dominos, Regem et Duces Poloniae, terras Lithuaniae, Samogitarum, Russiae, Maſouiae, et Stolpenſis, et alias dominiorum ipsorum, et subditos ab vna: et praedictum magistrum generalem et ordinem, terras et subditos ipsius, tam in Prussia et Alemannia, quam Liuania et noua Marchia, parte ex altera: omnes diſſenſiones, controuerſiae, et damna inter partes hinc inde facta, diſmiſſa, et totaliter ſopita debent eſſe. Ne illorum de cetero aliqua mentio, aut memoria, et ſignanter in querelis, aut in detractioe partium aliqua coram quibuſcunque perſonis habeatur, aut fiat: ſed nec vna partium ad instantiam alterius ſuggeret, conſentiet, auxilium dabit et fauorem publice vel occulte, et quantum in ea parte fuerit, delationes et detractioes huiusmodi fieri non admittat, ſed potius prohibebit. Item quod omnia bona eccleſiarum Gneznenſium, Vladislauenſium, Plocenſium, Poſnanienuſium, Praetorum, Abbatum, monaſteriorum, conuentuum, & aliarum quarumcunque perſonarum ſaecularium et religioſarum, quae ſunt in terris ordinis ſita, debent circa iura omnia, tam eccleſiaſtica, quam ſaecularia, & omnes antiquas conſuetudines, quaerſus, decimas, caſtra, villas, praedia, curias, & alias vtilitates, emolumenta, & prouentus, quibuſcunque nominibus nuncupentur, conſeruari, nec aliquibus nouis conſuetudinibus, ſeruitiis, & oneribus aggrauari. Quodque eadem bona non alienentur, nec pro eorum alienatione inſtetur per partes, ſine conſenſu Praetorum ſpeciali. Omnes autem cenſus, decimas, prouentus & alias obventiones qualescunque, in terris ordinis conſiſtentes, quos & quas magiſter & ordo praedictis Reuerendiſſimis patribus, dominis archiepiſcopo Gneznenſi, Vladislauenſi, Plocenſi, episcopis, aliisque

O o o o

Praelatis

Prælaris secularibus et regularibus Regni Poloniæ per biennium subleuauerat, plene & integre restituant, & restitui faciant: medietatem infra hinc ad festum Purificationis Mariæ, reliquam autem partem ad festum Paschæ proxime nunc venturum in ciuitate Thorunenſi. Item de limitibus Ducum Masouiæ hoc statuimus, quia remanere debent circa literas quas habent. Et similiter, qui in literis nostris & ordinis super eisdem limitibus continentur, & ubi in literis limites descripti non fuerint, ad eosdem firmandos præfati Duces suos consiliarios destinare debent, similiter & ordo. Quæ vero partium euidentiori testimonio, vel aliis legitimis probationibus, suos limites probauerit, & suas esse granicies docuerit: hæc remaneat circa ipsas. Et in casu quo, utraque partium granicies & limites legitimis probationibus probare non posset, stabit in optione magistri, an velit iurare pro eisdem graniciebus, vel dominum Ducem admittere ad iuramentum pro eisdem. Cum Duce autem Boleslao limites, alias ut prius facti, pro quibus non est discrepantia, renouentur. Item terræ Samogitarum & Sudorum propter bonum pacis debent apud nos & Regnum Poloniæ ac Ducatum Lithuaniam sub limitibus superscriptis remanere perpetue & in æuum. Item a fine limitum Ducum Masouiæ incipiendo a flumine Lyk, & vado dicto Kamyonibrod, qui iacet in superiori parte eiusdem fluminis Lyk, altius quam isti lacus Brayuo, Thoczylow: & ab illo directe eundo per solitudinem vsque ad locum, qui dicitur Rohoth, ita quod medietas eiusdem lacus remaneat in terris domini Ducis Lithuaniam, & reliqua medietas in terris ordinis, & ab illo lacu directo tramite per desertum vsque ad quandam arcam dictam Mernusk, & a Mernusk eundo directe vsque ad lacum, qui vocatur Dwischicz: ita tamen quod idem lacus remaneat totus in parte ordinis: & ab eo lacu, quo directius iri potest ad ortum seu summitem fluminis dicti Lepnicza, per eundem fluuium descendendo vsque ad consumationem eius, ubi intrat in fluuium Scheschupa, procedendo per solitudinem vsque ad ripam fluminis Memel, & ex opposito fluminis dicti Swyanta, ubi idem fluuius Swyanta intrat fluuium Memel prædictum: & hoc, quo ad terram Sudorum, tandem per fluuium sursum ascendendo per duo miliaria, & ab illo loco per illum fluuium descendendo, transeundum est per solitudinem, quo directius iri potest vsque ad fluuium Iura: relinquendo fluuium Memel in sinistro latere ubique per duo miliaria, et dictum fluuium Iura ascendendo vnum miliare, a quo loco Iura fluuius deferendus est, & transeat per solitudinem, relinquendo fluuios Memel, & Rusina lacum, qui dicitur Hap, & castrum Memel in Samogitto Klupedo appellatum, vndique a sinistro latere per tria miliaria: & sic transeundum est vsque ad litus maris salis. Et hæc sunt granicies terræ Samogitarum & Prusiæ. Inter Liouoniam vero, Samogitiam, & Russiam, limites sunt incipiendi a flumine dicto Helge, ubi dictus fluuius intrat mare, per eundem fluuium ascendendo sursum ad antiquos limites inter Samogitiam, Lithuaniam, Russiam ab vna, & Liouoniam ab altera partibus, tentos & obseruatos. Non tamen ad illos limites, qui signati sunt eo tempore, quando ordo terram Samogitarum tenuerat, sed ad illos, qui antiquitus inter terras prædictas sunt seruati. Item datia siue exactio Funtowczól, super quæ priscis temporibus & hætenus controversa inter magistrum & ordinem, ac mercatores terrarum Regni Poloniæ vertebatur, & semper pendebat ex certis causis indecisa, talem ponimus ordinem: quod mercatores Regni præter alia quæcunque grauamina & solutiones in posterum imponendas, quibuscunque nominibus censeantur, respondeant ordini de eadem dumtaxat, si quando illos contigerit cum bonis suis in nauibus propriis nauigare ultra mare. Ita tamen, quod si ciuitates maritimæ libertatæ & solutæ via iuris fuerint ab eadem, quod ciues, mercatores, & indigenæ Regni & terrarum Poloniæ, Lithuaniam, Masouiæ, & Russiæ a solutione quoque huiusmodi sint liberi & exempti. Et illa omnia ab eis, a tempore, quo præsens pax perpetua est firmata, ratione huiusmodi exactiois sunt recepta, integraliter restituentur per ordinem prædictis

prædictis mercatoribus Regni viceuersa, absque recusatione & renitentia: quacunque interruptione, consuetudine, præscriptione, & diuturnitate temporis non obstante: si vero per concordiam extincta fuerit, ad restitutionem receptorum minime teneantur. Aliæ autem omnes & singulæ exactioes, quibuscunque nominibus vocitentur, a mercatoribus, & terrarum Regno Poloniæ subiectarum, ut præfertur, indigenis, in terris magistro & ordini subiectis, et specialiter exactio quædam dicta *Lobegalth*, & *Firhen*, nullatenus de cetero imponantur. Item liber sit transitus & via omnibus mercatoribus & incolis Regni Poloniæ & terrarum Lithuaniam, Samogitarum, Masouiæ, Russiæ, & Stolpensis, cum suis mercantijs, frumenti cuiuscunque grani, & rebus quibuscunque, & cuiuscunque conditionis vel materiei existant, sine impedimento vel angaria per terras, & maria, aquas, & flumina quæcunque ascendendo, in & ad Regnum Poloniæ, terras Lithuaniam, Samogitarum, Masouiæ, et Russiæ: & descendendo per terras dominiorum ordinis, & per ipsa flumina seu aquas, vsque ad maria & trans mare in nauibus vacuis siue oneratis, magnis siue paruis, absque aliquo arresto & impedimento ciuitatum seu oppidorum, et specialiter circa Thorun, quocunque et quotiescunque voluerint. Quas quidem merces, frumenta, et res, ut præscriptum est, si præfati mercatores, siue incolæ Regni nostri Poloniæ & terrarum superscriptarum, ducentes, vendere aut stare in aliquo locorum seu ciuitatum, ad portum, seu ripam prædictarum aquarum siue maris situatarum, siue situatarum voluerint, est, & debet esse in ipsorum arbitrio & voluntate. Si vero vendere noluerint, possunt absque omni impedimento ire seu ascendere, vel descendere, quo eis placuerit cum rebus prædictis, ut superius est expressum. Item si aliquando contigerit, quod subditi nostri, tam spirituales, quam sæculares, cuiuscunque conditionis existant, status vel ordinis, volendo pacis perpetuæ præsentis concordie foederibus contraire, vel aliis causis legitimis occasione prædicta emergentibus fortasse indignationem nostram incurrerent, & formidine pænæ ac metus qui cadit, in constantem, recurreret ad magistrum & ordinem, exposita causa metus tenebit magister & ordo talem et taliter ad dominia ordinis fugientem suscipere, et fouere, ipsumque fugientem ad iustitiam exponere, causamque sui recessus coram nostra Maiestate per suas literas vel nuncios allegare: ita quod nos post intimacionem magistri et ordinis tenebimur in termino competenti circa limites de parte nostra duos Barones, aut milites, de nostris ponere, et magister de suis totidem: qui taliter ex utraque parte electi, cognita sui recessus causa, debebunt de ipso bonam facere iustitiam, et iuxta merita causæ coram eis introductæ, tali persone fugienti de pace et securitate per declarationem suam apud nostram regiam Maiestatem cum bonis conditionibus assurationi suæ providere. Ita quod nos propter hoc, contra personam prædictam fugientem, ad aliquam ultionem, parendo declarationi illorum iudicum, electorum, non consurgamus: sed eum pristinis fauoribus, sicut et cæteros subditos complectemur. Item et subditi nostri, et magni Ducis, et terrarum nostrarum prædictarum, vndecunque, et cuiuscunque gradus, status, vel conditionis fuerint: qui causa negotiationis vel alia, ad terras nostras Prusiæ, Lithuaniam, vel alias venerint, per nos et subditos nostros, ac extraneos cuiuscunque gradus, status, aut conditionis fuerint, minime impedi, conueniri debent, vel arrestari: sed in Polonia, Lithuania, Masouia, Russia, seu terra Stolpensi, quid actionis habuerint iuxta terrarum iura municipalia huiusmodi contractionis sopiantur. Delinquens tamen in loco delicti deprehensus, et contrahens de contractione recenti in loco contractus poterit conueniri. Sed si de loco, ubi contraxit, recesserit, publice vel occulte, coram iudice suo conueniatur. Item si fures, incendiarios, vel alios malefactores quoscunque de dominiis Regni nostri quibuscunque ad Regnum nostrum, Ducatus, et terras nostras prædictas fugere conigerit: extunc terrigenæ et quorum interest, de terris et dominiis

Regni nostri licenter eosdem sine omni impedimento insequi libere ubicunque poterint. Quibus etiam capitanei, tenetarii, terrigenae, indices, officiales, et subditi dominorum nostrorum praefatorum, quicunque super hoc fuerint requisiti, debent praestare auxilia, consilia, et fauores, ut malefici huiusmodi capiantur, captique iuxta iura municipalia Regni nostri legitime puniantur. Et si capi non poterint in Regno & terris nostris, saepe dictis per nos & subditos nostros, vtriusque nullatenus sustineantur seu foueantur. Teneanturque utraque pars illis sine fraude & dolo in suis dominiis incolatum prohibere, aut in metis terrarum, quos huiusmodi tangit negotium, exhibere de eis iustitiae complementum. De malefactoribus autem de terris ordinis Prussiae & Lithuaniae ad Regnum nostrum confugientibus similis aequitas habeatur. Item neutra partium debet aliquem, vel aliquos etiam subditos alterius partis in suis dominiis fouere ac tolerare, qui alteri parti, eius subditis, aut subdito diffidare velint, aut velint, ac diffidant, damna irrogant, seu infidelitatem commiserint, vel alias graues inferrent molestias, imo & inimicis parti aduersae adherere possint: eos per terras suas permittere in praedictum & offensam alterius sine dolo & fraude quoquomodo. Item omnes coadiutores & adherentes, qui in fauorem nostri & Regni nostri Poloniae coadiutorum, & subditorum nostrorum, magistro & ordini Prussiae diffidarunt, & ab omni impetitione magistri & ordinis praedicti sint liberi & soluti. Item omnes apostatae ordinis praedicti in Regno nostro, & terris Lithuaniae, Samogitarum, Masouiae, Russiae, & Stolpensis, & aliis dominiis Regni nostri & terrarum praedictarum commorantes, ne diutius in suis peccatis tolerantur: de Regno nostro & dominiis nostris praedictis per nos & officiales nostros exire compellantur, & deinceps ii & alii in eisdem nullatenus foueantur. Item quod nullus mercator seu alius homo cuiuscunque conditionis existat, aut bona ipsius, propter delictum seu debitum alterius arrestetur, vel turbetur, nec etiam captiuetur. Item si vectores & aurigae bona seu merces mercatorum pro pretio ducentes, telonea seu loca datiarum praeterierint, ipsi duntaxat in rebus & equis propriis puniantur. Et quod propterea bona mercatorum non debent occupari, nec detineri. Item illustris princeps dominus Boguslaus Dux Stolpensis ab vna, magisterque & ordo praedicti ab altera partibus, ad distinguendum et reformandum limites inter Ducatum Stolpensem praedictum, et terram ordinis in Pomerania nuntios ex utraque mittant in festo Ascensionis domini proxime nunc futuro, ubi dum conuenerint, pars domini Ducis eligeret duas aut tres personas de parte domini magistri et ordinis. Ete conuerso dominus magister et ordo duas aut tres personas similiter de parte Ducis, quae personae sic electae praestito corporali iuramento, visis partium iuribus, literis aut legitimis documentis, differentias huiusmodi, si commode poterint, terminabunt. Si vero non possent, extunc eligent vnum vnanimi consensu pro iudice: qui habendo DEum et iustitiam praese oculis, quaestionem praedictam inter partes iudicialiter, quanto breuius poterit, terminabit. Cuius decisioni partes beneuole obediant et parebunt. Item ut huiusmodi pacem perpetuam et concordiam sub certiori attentionis firmitate et robore custodiamus, et seruemus, promittimus sine dolo et fraude, sub fide et honore, quod ad nullius viuentis hominis requisitionem, inductionem, suggestionem, persuasionem, vel mandatum, etiam quacunque dignitate praefulgeat, papali, imperiali, vel regali, aut cuiuscunque congregationis legitime personarum ecclesiasticarum vel saecularium, debemus vel poterimus contravenire ipsis, in toto vel in parte, expresse, manifeste, vel occulte, per se, seu alium, vel alias quascunque personas submissas, spirituales vel saeculares, neque eas taliter, aut quocunque modo alio violare: etiam si imperator personaliter cum exercitu se contra nos, Regnum nostrum, aut magnum Ducatum Lithuaniae moueret. Non debemus ei, nec successores nostri assistere, ope, consilio, auxilio, vel fauore. Item ut omnia praemissa certiori cautela munita

nita iugiter permaneant, et ut pars contra partem metu animaduersionis praesentis concordiae ad bella, et praelia non consurgat: statuimus decernentes, quod nostri praelati, milites, nobiles, et tota communitas debeat et teneatur terrarum Regni Poloniae praelatis, baronibus, militibus, nobilibus, ciuibus et toti communitati dare certas nostras literas, et pares siue reuersales ab ipsis sub eadem forma recipere, quas tam nos, quam praefatus ordo vtriusque subditis nostris dare promittimus, et debemus, ipsique subditi nostri easdem subditis domini magistri et ordinis, et e conuerso subditi ordinis subditis Regni nostri dare et representare tenebuntur in termino sub his, vel similibus verbis: Quod si nos vel successores nostri stante huiusmodi pace perpetua, magistro aut terris ordinis vellemus aut conaremur huiusmodi guerras aut bella mouere, non debent nobis subditi nostri consentire, nec in hoc obedire, aut parere. Immo erunt ab omnibus nostris, homagiis, iuramentis, et subiectionibus liberi et soluti, donec in hoc casu nos ad obseruationem huiusmodi pacis perpetuae reuertemur. Item si aliquae nouae dissensiones, displicentiae, damna, sine discordiae inter nos, Lithuaniae, Samogitarum, Masouiae, terras Russiae & Stolpensem ex vna: ac magistrum & ordinem praedictum, tam per Russiam quam Liouiam, emerferint, vel aliqua partium praesenti concordiae, suadente diabolo contravenire quouis modo praesumpserit. Ex tunc pars laesa alteri tenebitur & debet nunciis aut scriptis huiusmodi iniurias & displicentias seu aliquod praemissorum, significare. Et tandem ambae partes efficere, & procurare sine dolo & fraude, quod consilarii ipsarum partium ad certos, locum & diem, conueniant competentes, qui huiusmodi displicentias & iniurias secundum Deum & iustitiam, omni fauore & odio postpositis, tractent, cognoscant, terminent, & decident. Item omnes violationes treugarum, pacis, federis, stipulationum, & contractuum, si quae inter partes praedictas in guerris praedictis accidissent, vigore praesentis concordiae cassamus, & annihilamus.

Finunt articuli ex Priuilegio Ducatum Masouiae de pace Bresteni sumpti.

SIGILLA PENDENTIA AD LITERAM PACIS PERPETVAE.
SIGILLA PALATINORUM

SIGILLVM Maiestat Regiae.	Cracouiensis.	Lanciciensis.
Item Magni Ducis Lithuaniae.	Posnaniensis.	Brestenfis.
SIGILLUM DUCUM Masouiae.	Sandomiriensis.	Vladislauensis.
Semouiri.	Califfiensis.	Miedzyrzecensis.
Kasimiri.	Siradiensis.	Vilnensis.
Vladislai.	Lanciciensis.	Trocensis.
Boleslai.	Brestenfis.	Plocensis.
SIGILLA	Vladislauensis.	Dobrynensis.
Item quatuor Ducum Lithuaniae.	Vilnensis.	Czyrnenfis.
Item Boguslai Ducis Stolpensis.	Trocensis.	Varssauensis.
SIGILLA ARCHIEPISCOPOR.	Plocensis.	Leopoliensis.
Gnesnensis.	Varssauensis.	Cameneensis Russiae.
Leopoliensis.	Leopoliensis.	Cameneensis Podoliae.
SIGILLA EPISCOPORUM.	Cameneensis.	Lublinensis.
Cracouiensis.	Belfensis.	Voyniczenfis.
Vladislauensis.	SIGILLA CASTRORUM.	Byeczenfis.
Plocensis.	Posnaniensis.	Radomienfis.
Posnaniensis.	Sandomiriensis.	Landensis.
Vilnensis.	Califfiensis.	Rosperienfis.
SIGILLUM	Gnesnensis.	Brzesinenfis.
Item Castellani Cracouiensis.	Siradiensis.	Konariensis.
Pppp		Rupinenfis

Rupinensis.
Gostinensis,
Rauensis.
Szochacouienfis.
Cziechanouienfis
Koualensis.
Krusciensis.
SIGILLA OFFICIAL:
Mareschalci Regni &
Officialium
Regni Poloniae
SIGILLA SUCCAM.
Cracouiensis.
Poznaniensis.
Sandomiriensis.
Calissiensis.
Gnesnensis.
Siradiensis.
Lanciciensis.
Brestensis.
Vladislauensis.
Plocensis.
Czyrnenfis.

Varssauensis.
Leopoliensis.
Camenecensis,
SIGILLA VENATOR.
Brzestensis.
Czyrnenfis.
Vladislauensis.
Varssauensis.
SIGILLA GLADI.
FERORUM.
Cracouiensis.
Siradiensis.
Poznaniensis.
Lanciciensis.
Brestensis.
SIGILLA SUBDAPIFE.
RORUM.
Cracouiensis.
Poznaniensis.
Sandomiriensis.
Calissiensis.
Gnesnensis.
Siradiensis.

Lanciciensis.
Brestensis.
Vladislauensis.
Plocensis.
Czyrnenfis.
Varssouiensis.
Leopoliensis.
Dobrinensis.
SIGILLA SUBPINCER.
NARUM.
Cracouiensis.
Poznaniensis.
Lanciciensis.
Brestensis.
SIGILLA OFFICIAL.
CURIÆ
Mareschalci
Subcamerarii
Thesaurarii.
Magistri coquinae.
Pincernæ
Incisoris
Dapiferi.

LIBER TRANSITUS OMNIBUS MERCATORIBUS & INCOLIS REGNI
POLONIE ET TERRARUM LITHUANIE, SAMOGITIE, MASOUIE & RUSSIE CUM
OMNIBUS MERCANTIS PER TERRAS, MARIA, ET TRANS MARE IN PERPETUUM
PER TERRAS CRUCIFERORUM TAM PRUSSIE, QUAM LIVONIE PERMITTITUR.

FRATER PAULUS de RUSZDORFF Ordinis beatæ Mariæ domus Teutho-
nicorum Hierosolymitani Magister generalis, significamus tenore præsentium
vniuersis. Quomodo inter cætera nostræ sinceritatis et benignitatis studia, quæ
ad subditos & subiectos dominiorum Ordinis nostri quadam humanitate libenter
gerimus, diebus, noctibusque meditantes in animo fatigamur, ut ipsis tranquil-
latis remedia, pacis dulcedinem & requiem procuremus opulentam. Igitur con-
uenientibus nobis vna cum prælatis & Præceptoribus, ceterisque Ordinis no-
stri fratribus, ac strenuis militibus, & prouidis ciuibus, fidelibus nostris dilectis
infra scriptis, feria sexta in crastino ascensionis Christi & diebus sequentibus, in ripa
fluminis Visla, in hæreditate *Nyessoua* Vladislauensis diocesis ex opposito oppidi no-
stri Thorun ex vna: & Serenissimo Principe, magnificoque domino VLADI-
SLAO Rege Poloniae, &c. factæ, & initæ, contentos ipsis articulos præfatæ con-
cordiæ in nullo penitus contraueniens, sed ipsos magis ac magis approbantes
& confirmantes per capitula, distinctiones, & clausulas infra scriptas, declarauimus et
elucidauimus, ac tenore præsentium elucidamus. In primis si quidem, quod via libera
est, & debet esse, omnibus mercatoribus, & incolis Regni Poloniae & terrarum
Lithuanie, Masouie, Russiæ, & Samogitarum transeuntibus cum eorum mercan-
tiis & rebus quibuscunque per Prussiam & Liuoniam & alias terras ordini subie-
ctas, antiquis tamen teloneis & depositis siue modis deponendi merces consue-
tudinibus, & obseruantis aliis semper saluis, prout in articulo octauo literæ vni-
onis, & concordie perpetuæ quæ sic incipit: Item omnes mercatores, &c. est
expressum. Item liber sit transitus & via omnibus mercatoribus & incolis Re-
gni Poloniae & terrarum Lithuanie, Samogitarum, Masouie, & Russiæ cum suis
mercantiis, frumentis cuiuscunque grani, & rebus quibuscunque, et conditionis
vel

vel materie existant, sine impedimento, vel angaria, per terras, & maria, a-
quas & flumina quæcunque ascendendo in & ad Regnum Poloniae, terras Lithu-
aniæ, Samogitarum, Masouie, & Russiæ: & descendendo per terras dominio-
rum ordinis nostri, ac per ipsa flumina seu aquas vsque ad maria & trans ma-
re, in nauibus magnis siue paruis in perpetuum, quocunque, seu quotiescunque
voluerit: quas quidem merces, frumenta, & res, ut scriptum est, si præfati mer-
catores seu incolæ Regni Poloniae & terrarum supra scriptarum ducentes
vendere aut stare in aliquo locorum seu ciuitatum ad portum seu ripam prædi-
ctarum aquarum siue maris situatarum, vel situatorum voluerint, est, & debet
esse in ipsorum arbitrio & voluntate. Si vero vendere noluerint, possunt absque
omni impedimento ire seu ascendere, vel descendere, quo eis placuerit, eum re-
bus prædictis, ut superius est expressum. Item de datia, *Pfundtzol* vulgariter
dicta, consilii domini Regis prædicti proposuerunt Quomodo prædicta da-
tia sit noua, & deposita fuerat, neque eo tempore exiit, quando pax & con-
cordia est facta & firmata, neque prædicta datia imposita fuit ad longa tem-
pora, sed tantum ad pacificandum mare, eo tempore, quo Regina Daciæ *Mur-
gartha* cum *Alberto* Rege Sueciæ tenuit guerram. Ex aduerso consilii ordi-
nis nostri dixerunt, quod hoc teloneum *Pfundtzol* fuit ante istam pacem & con-
cordiam perpetuam, nec vnquam fuit depositum, nec articulus in litera con-
cordiæ positus continetur, quod aliqua telonea deberent deponi: Sed demon-
strat, quod nulla noua telonea sunt instituenda: propter quam discrepantiam
et dubium sic est conclusum. Quod de cætero prædicta datia *Pfundtzol*, et e-
ius solutio suspendatur, et sit suspensa: nec ad ipsius solutionem mercatores
duntaxat et incolæ Regni Poloniae et terrarum prædictarum teneantur, tam diu
quousque cognoscatur et discutatur, an secundum dispositionem et tenorem
ariculi octauo, a capite de quo supra est facta mentio, debeat deponi, quoad
mercatores et incolas Regni Poloniae et terrarum prædictarum. Item quod
omnes mercatores et incolæ Regni Poloniae et terrarum Lithuanie, Samogitarum,
Masouie, et Russiæ, a solutione cuiusdam pecuniæ vulgariter *Lobegeld* nuncupatæ,
quæ a frumento in *Gdansk* recipiebatur, perpetuo sint liberi et exempti, nec ad eius
solutionem de cætero teneantur. Item omnes mercatores et incolæ terrarum
et dominiorum ordinis nostri in terris Regni Poloniae duntaxat, Dobrinensis
Ciuiensis, Lanciciensis, Siradiensis, et in Polonia in ciuitate Gnesnensi tan-
tum, libere possunt pannos vendere, et per vias incedere in foris annalibus ciui-
tatum seu oppidorum prædictorum: possunt etiam emere et ducere frumenta,
pecudes, et pecora ac quascunque alias res in foris septimalibus quibuscunque.
Item quod teloneum et depositum vulgariter *Niderloge*, circa Landisberg, et
castrum in noua Marchia, quæ dicuntur de nouo imposita, suspendantur: nec
a mercatoribus et incolis Regni Poloniae exigantur, seu recipiantur: sed den-
tur ad fideiussoriam cautionem, tam diu, quousque dominus Rex et nos Magister, ad
limitandum granicies inter Poloniam et nouam Marchiam, nostros nuncios
transmitteremus, et ibidem nos magister et ordo prædicti recepta primitus infor-
matione et impositione nouitatis telonei et depositi prædictorum per dictos no-
stros nuncios, id quod nouum, et inconstitutum fuerit, deponemus et tollemus.
Item de vectura salis, de Prussia per terram Dobrinensem suspensum est, vsque
ad responsonem domini Regis Poloniae, &c. In quorum omnium testimoni-
um et euidentiam pleniorum, sigillum nostrum præsentibus est appensum, præ-
sentibus et tractantibus reuerendis in Christo patribus et dominis, dominis *Ioanne*
Culmensi, *Gerhardo* Pomeraniensi ecclesiarum Episcopis, venerabilibus et genero-
sis ordinis nostri fratribus *Ludwigo* de *Landsee* marschalepo supremo, *Henrico* *Hold*
supremo hospitalario in Elbingo, *Nicolao* *Iorlicz* supremo Trapiario in Kriis-
burg, *Martino* *Kemerater* in Thorun, *Iodoco* *Hoenkirchen* in Tuchala, commen-
datoribus.

datoribus. Egregiisque & Religiosis ordinis nostri professis. Actum et datum in ripa fluminis Visla in hæreditate *Neyssoua* Vladislauensis diœcesis, ex oppo- sito oppidi nostri Thorun, feria quarta infra octauas Ascensionis Christi. Anno Domini. 1424

* * *

Cum *VLADISLAUS* Jagello, tandemque *CASIMIRUS* suus filius, terras Prussiae per Cruciferos de corpore Regni occupatas, uterque eorum recuperarat, & eas reu- niuit suo corpori Regni, a quo per Ordinem dismembratae erant, restituendo eas ad corpus Regni, suae incorporationis Literas dedit, habenturque in Terris Prussiae pro Priuilegiis Terrae de quibus infra scripta puncta sunt transumpta: quas licet sint in Priuilegio incorporationis Terrarum, quod habetur in *Thesauris* Regni: tamen quia nonnulla sunt hic quae in Priuilegio incorporationis non videntur contineri,

Idcirco praesentia puncta scienda sunt propter iustitiam inco- larum Prussiae ad quod communiter se referre consueverunt.

Promittentes insuper pro nobis et hæredibus successoribus nostris. Quod praefatos Barones, nobiles, et ciues, et singulos incolas terrarum nostrarum praedictarum Prussiae, in iuribus, libertatibus, literis, munimentis eorum, quae a Principibus Spiritualibus et Saecularibus, Regibus et dominis terrarum praedi- ctarum obtinent, conseruabimus, fouebimus, defendemus, nec vnquam ea vio- labimus, aut praenariabimur, aut violari, aut praenariari quomodolibet per- mitemus. Si autem alicui ciuitati, vel priuatae personae Priuilegium amissum fuerit, aliud de consilio Consiliariorum terrarum illarum grauiose dabimus et largiemur: dum modo in hæreditatis et honorum, quorum a nobis petetur, li- teralis innouatio, petens fuerit in pacifica continua et praescriptionem habentem possessione. Vt autem nostrae libertatis, æquitatis, et iustitiae dexteram in his subiectionis eorum et nostrae acceptionis felicibus dante Domino primitiis sen- tiant, in vniuersos et quemlibet eorum effusam, et immutatione Principum com- mutatam etiam et sublatam depræhendet oppressionem, datiam, quae in vulgari fundszol dicitur. Item omnia telonea in aquis, et terra, noua et antiqua obser- uantia in terris duntaxat Prussiae quomodolibet instituta. Item in terra Pome- raniae exactionem sine datiam, quae portus alias *Marssard* veteri institutione Du- cum Poloniae vocabatur, Regia munificentia tollimus, abrogamus, deponimus ac so- lutionem illarum temporibus perpetuis resolvimus, dimittimus, et relaxamus, in nullo vnquam tempore per nos aut successores nostros Reges Poloniae ex quacunque causa, aut occasione instituendam aut imponendam. Item licet magister et ordo occupatione terrarum praedictarum omnia bona et merces quarumcumque mate- rierum, diuina permissione naufragium in mari passorum, velut propria ex naufra- gio, quasi iuris sui facta occupabant: Nos tamen, qui Rex Catholicus sumus, et sortem huiusmodi et naturali, et diuino iure, sedisque Apostolicae decreto dam- natam, velut crudelem et iniustam execrantes, pollicemur, quod res et bona cu- iuscunque ponderis, aut valoris existant, earum personarum quae maris naufragio periclitabuntur, nunquam per nos aut Officiales nostros velut nostras, aut iuris nostri petemus aut requiremus, sed illas absque aliquali diminutione per eos, quo- rum ante naufragium fuerunt, aut eorum propinquiores, demonstratione euidenti propinquitate probantibus, colligendas, et in vsus conuertendas beneplacitos decernimus: contrariae consuetudini aut iuri, vel potius corruptelis, pro nobis, et successoribus nostris renunciando. Nisi forte nullus bonorum huiusmodi exstaret iustus hæres et successor, quoniam in casu illo bona ex naufragio ha- bita nostrae potestati volumus subiacere. Item omnes militares nobiles, ciues, et incolas terrarum praedictarum in ius, conditionem, et proprietatem Regni Poloniae translatos et inuisceratos, hac etiam prosequimur praerogatiua. Quod

Dignitates

Dignitates et officia hæcenus illic consistentia, et in posterum constituenda. Item tenutas ciuitatum et locorum in terris praedictis nulli extraneo aut forensi, sed proprio indigenae, iuxta obseruantiam aliarum terrarum Regni nostri, confere- mus. Item omnes causas notabiles, dictas terras concernentes, cum con- siliariorum consilio terrarum praedictarum tractabimus, terminabimus, et definiemus. Item terras praedictas sub nostro regimine et Regni Poloniae corpore consistentes, in suis antiquis gadibus, liminibus, terminisque conser- uabimus, tuebimur, et defendemus, nec terminos et gades terrarum ipsarum in aliquo diminui, vel periclitari, velut Regni nostri partes indiuiduas, vllatenus patiemur. Item cum terrae ipsae et homines, ipsas incolentes, variis hæcenus legibus siue iuribus, videlicet Maydeburgensi et Culmensi Polonicali haereditario, et Pruthenico, in decidendis quibusuis et eorum quaestionibus et administratione iustitiae vtebantur: quod etiam illis sub nostro principatu et regimine volumus firmum esse et perenne, ea licentia attributa, vt liceat cui- cunque de vno iure in aliud, sine tamen aliorum praedicio, quo voluerit, transmigrare. Item cum monetae, iustam fidem ligam, pondusque habentes, cussio, terrarum quamlibet, vehementer, et Nobilitatem facundet: volumus, vt in quatuor locis terrarum praedictarum, videlicet Thorun, Elbing, Gdansk et Kohigsberg, duntaxat guerra durante, fidelis et iusta, imaginem nostram et subscriptionem tituli nostri continens, eudatur moneta, praefatorum militarium, ciuium, terrarum praedictarum impensis. Pace autem suffragante et habita, tantum in Thorun et Gdansk, sine praedicio priuilegii Thorunensis ciuitatis, nostris Regibus eudantur impensis. Prouiso tamen, quod moneta ipsa in pon- dere et grano, et liga debita nullatenus minuat. Item, quia nobis pro bene gerendis rebus dominiorum in varia saepe loca a terris praedictis distantia necesse est facere descensum: Ne igitur per nostram absentiam terrae ipsae aliquod contrahere possent periculum, vel periculationem, nobiles viros pro illius tuitione & gubernatione, de eorum legalitate, fide, & merito consili, ad nostrae duntaxat beneplacitum voluntatis, ac cum consilio Praelatorum, Consi- liariorum, ciuitatum maiorum, praedictae terrae deputabimus, ad quos in nostri absentia saepe quolibet defectu & euentu habeatur recursus, prouidentia, pro- uisione, auctoritate & decreto eorum supplendus, & emendandos. Item mer- catotibus terrarum praedictarum Prussiae, in Regnum, Ducatus, & dominia nostra venientibus hanc praerogatiua & libertatem de cetero volumus conseruari, vt quoties illos in quacunque loca, ciuitates, & oppida Regni dominiorum nostrorum venire cum mercibus eorum, cuiuscunque speciei vel materiei exi- stant, contingat: licitum eis huiusmodi merces in loca, testudines, & cameras, aut recta (quorum illis libera praestari debet arendatio) deponere, & pro suo arbitrio exponere in venalitate, stratasque omnes versus Hungariam, Russiam, Morauiam, Slesiam, Austriam, Saxoniam, Valachiam, liberas habeant, dis- positis tamen teloneis & stratis antiquitus ciuitatum Regni & dominiorum semper saluis. Harum, quibus Sigillum nostrum est appensum, testimonio li- terarum. Actum Cracouiae feria quarta cinerum. Anno domini 1454. praesentibus ibidem Reuerentiss. in Christo patribus & Magnificis dominiis

Sbigneo, Dei gratia tituli S. Prisca, Presbytero Cardinali,
& Cracouensi, *Ioanne* Vladislauensi, *Andrea* Pos-
naniensi, eadem, gratia Episcopis. *Iohanne* de
Czyzow Cracouensi, *Laca* de *Gorka*, &c.

* * *

Q 999

Iuramen

EGO L. Magister generalis Ordinis Sanctæ Mariæ Virginis Teuthonicorum, Princeps, & Consiliarius Regni Poloniæ, iuro, quod ab hac hora & deinceps fidelis ero Serenissimo Principi domino CASIMIRO Regi, & successoribus suis Regibus, & Regno Poloniæ, & profectum illorum fideliter procurabo, & negotiis Regis, & Regni fideliter consulam, & secreta, quæ mihi qualitercunque communicata fuerint, in eorum detrimentum nulli pandam: pacem insuper perpetuam in omnibus suis conditionibus & articulis obseruabo & custodiam. Sic me Deus adiuuet, & hæc Sancta Christi crux.

*Forma Iuramenti per Consiliarios Terrarum Prussiæ,
secundum Ius & necessitatem Terræ.*

Iuro, quod nunquam scienter ero in consilio, auxilio, aut facto in tuam læsionem, iniuriam, aut contumeliam, aut honorem, quem habes, vel habiturus sis, & si contra aliquid audiuerō, pro posse meo, ut non fiat impedimentum, præstabo, aut tibi, quanto citius potero, nunciabo, secreta mihi manifestata sine tua licentia nemini pandam, vel per quod pandatur, faciam. Similiter tibi & Reipublicæ consulam, prout videbitur magis expedire, & nunquam ex persona mea aliquid faciam scienter, quod pertinet ad tuam vel Reipublicæ contumeliam, vel iacturam.

*Forma Iuramenti inscripti, quo Consilarii Terrarum
Prussiæ, in medio consilii iurant.*

EGO A. Iuro Serenissimo domino, domino Regi Poloniæ &c. & successoribus suis fideliter consulere pro honore & statu suo regali, ac prouentibus suæ Maiestatis, ac pro communi bono terrarum Prussiæ & Regni Poloniæ, consilium suum secrete tenere, & eum in omnibus præcustodire. Sic me Deus adiuuet, & hæc Sancta Christi crux.

*Consules ciuitatum earundem & Terrarum ac Nobilium commu-
nitas in folio Maiestatis iurabunt, forma inscripta.*

EGO N. Iuro. Quod Serenissimo Principi & domino, domino, A. Regi Poloniæ etc. et suis legitimis successoribus Regibus, primoque coronatis, fidelis ero, suæque Serenitatis honorem, statum Regium, et commodum Reipublicæ, Coronæ, et Terrarum Prussiæ, pro posse meo procurabo, suam Serenitatem de omnibus damnis, quæ sciuerō, auisabo: et ea manifestabo fideliter. Sic me Deus adiuuet, et hæc Sancta Christi crux.

Capitanei & Tenutarii Terræ Prussiæ sic iurant.

EGO B. Iuro. Quia fidelis ero in Castro Tenutæ meæ, illudque seruabo fideliter Serenissimo Principi et domino, domino etc. Regi Poloniæ, et suis legitimis successoribus Regibus Poloniæ, tranquillitatem, et securitatem viarum, et iustitiam tuebor, et generali, seu supremo terrarum Prussiæ officiali, obediens ero. Sic me Deus adiuuet, et hæc Sancta Christi crux.

Iuramentum Burgrabi Gedanensis.

EGO N. Iuro, quia fideliter ius Regium tuebor, et quidquid ad ius et personam Maiestatis Regiæ pertinet, attendam, et attentabo, agam, et procurabo, ut æque bene pauperi, sicut diuiti, iustitia ministretur. Sic me Deus adiuuet, et hæc Sancta Christi crux.

Nicolaus

Nicolaus Episcopus Varmiensis cum suo Capitulo facit obedientiam Kazimiro Poloniæ Regi, successoresque suos ad eam faciendam Regibus Poloniæ pro tempore existentibus astringit, & obligatos facit: Iuramentorumque modum & formam per eos ipsos successores suos Episcopos, prælatosque & Canonicos ac quancunque personam Ecclesiasticam beneficiatam Ecclesiæ & diocesis Varmiensis circa receptionem beneficii cuiuslibet faciendorum dat & inscribit, contentaque omnia in inscriptione pacis perpetuæ facere promittit.

IN nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos NIKOLAUS Dei & Apostolicæ sedis gratia Episcopus Varmiensis, significamus tenere præsentium, quibus expedit, vniuersis, præsentibus, et futuris, harum notitiam habituris. Quomodo destructioni bonorum subditorumque Ecclesiæ nostræ Varmiensis, quæ per armorum gentes facta est, sitque vsque eo, condolentes, ac ipsos subditos nostros paci reddere optatæ cupientes: Recensentes Episcopatum nostrum & Ecclesiam vigore perpetuæ pacis medio Reuerendissimi in Christo patris, domini Rudolphi, Dei gratia nunc Vratislaviensis, tunc vero Lauantini Episcopi, sacrosanctæ sedis Apostolicæ Legati, inter Serenissimum Principem & dominum, dominum CASIMIRVM Dei gratia Poloniæ Regem, Illustrissimum Magnum Ducem Lithuanie, Russiæ, Prussiæque dominum & heredem &c, dominum nostrum gratiosissimum, ex vna: nec non Magnificum & Venerabilem dominum Magistrum generalem ordinis beatæ Mariæ Virginis domus Teuthonicorum, Ierosolimitani in Prussia, partibus ex altera, initæ, ordinatæ, factæ, dispositæ, & celebratæ, literisque ac sigillis atque iuramentis corporalibus, hinc inde per partem ytramque munitæ & obfirmatæ, de corpore incliti Regni Poloniæ existere: cui hucusque restitimus propositum nostrum renocantes. Præfatum Serenissimum Dominum Regem Poloniæ, ac suæ Serenitatis successores Reges Poloniæ futuros, pro nobis & successoribus nostris, cum Venerabili Capitulo Ecclesiæ nostræ prædictæ, vigore mandati in certas personas hoc plenarie per ipsum Capitulum dati & concessi, quod in manibus præmemorati Serenissimi domini Regis & suæ Serenitatis Consiliariorum, reliquimus, recognouimus, recognoscimusque præsentibus, esse dominum & protectorem Ecclesiæ nostræ cum castris, ciuitatibus ac vasallis nostris, gratiaque a sua Serenitate conquistata, innitendo præfatæ pacis perpetuæ dispositioni & ordinationi, & ab ipsa in nullo descendendo, nos Ecclesiam, Capitulum, subditosque nostros, tam spirituales, quam seculares, ad corpus & vnionem præmemorati incliti Poloniæ Regni renocamus, & reducimus, sub articulis infra scriptis. Ad quorum obseruationem firmiorem nos Ecclesiam, Capitulum, et subditos nostros, ac etiam successores, obligamus: eosdem articulos perpetuo seruatuos. Quorum quidem articulorum tenor de verbo ad verbum sequitur, et est talis: Inprimis quod quilibet Episcopus Varmiensis, successor noster futurus, seu alii omnes pro tempore existentes, in perpetuum infra tres menses a die receptionis litterarum Apostolicarum prouisionis Ecclesiæ Varmiensis tenebitur, seu tenebuntur personaliter venire ad præsentiam Regiæ Maiestatis et suorum successorum, dummodo in terris Prussiæ essent constituti, aut in illorum absentia, in castrum Marienburg, et ibidem in manibus Episcopi, et non alterius, quem ad hoc sua Celsitudo designauerit, in Ecclesia maiori ad altare summum sub præsentia Palatini Marienburgensis et Capitanei ac etiam Magistrorum ciuium de Thorun, Elbing, et Gdano, præsentium et in futurum existentium, teneantur iuramentum facere, quod et nos Nicolaus fecimus, sub ea, quæ sequitur, forma, et in castrum præfatum descendere sub tempore descripto auisati: Casa vero quo vnus vel plures descriptorum interesse impedirentur, nihilominus in manibus dicti Episcopi coram præsentibus, qui conuenirent, Episcopus, seu Episcopi

Qqqq2

copi in futurum existentes Varmienſes iurare tenebuntur in hæc verba: Ego N. Episcopus Varmienſis promitto et iuro, quod ex nunc et in antea fidelis ero Serenissimo domino meo CAZIMIRO, Regi Poloniae, eiusque successoribus Regibus et Regno Poloniae tanquam domino et protectori Ecclesiae meae, ac etiam Capituli suae Serenitati et Regno assitam, nec non eius successoribus, vi suae Serenitatis Consiliarius, contra quemlibet inimicum, cum quo nullo tractatus, foedera, aut inducias faciam, sine suae Maiestatis consensu, inscriptionemque pacis perpetuae in omnibus capitulis et punctis, ac etiam inscriptionem per meum antecessorem dominum Nicolaum Episcopum Varmienſem cum consensu Capituli factam, inuiolabiliter tenebo, consilium mihi creditum ad suae Serenitatis damnum non reuelabo, omnemque machinationem, quam praticari subodorauero, in praeiudicium et commodum Regiae Maiestatis, successorum aut Regni, terrarumque et ciuitatum Prussiae, de corpore incliti Regni Poloniae existentium, pro quibus fideliter consulam, praecustodiam tempeſtue, et auisabo. Sic me Deus adiuuet, et hæc Sancta dei Euangelia. Casu autem quo aliquis Episcopus Varmienſis, pro tempore existens, iuramentum fidelitatis iuxta formam et tempus praescriptum praestare non curaret, extunc Vassallis et subditis praedictae ecclesiae Varmienſis licebit cum honore, et impune ab obedientia dicti Episcopi, vi iuramenti firmata, resilire, et R. M. usque quo iurauerit, adherere. Item quod hinc et in perpetuum Vassalli et subditi Ecclesiae Varmienſis, cuiuscunque status et conditionis existant, de terris et ciuitatibus, tam nostri Episcopales, quam capitulares, de decennio in decennium iuramentum fidelitatis Regiae M. successoribusque et Regno Poloniae, ac etiam de obseruanda pace perpetua, atque articulis in praesenti inscriptione contentis, renouare tenebuntur, in manibus Consiliariorum R. M. ad hoc deputandorum, temporibus perpetuis et æternis. Cuius quidem decennii initium incipiet et transibit a die praestitionis iuramenti per praefatos Vassallos et ceteros subditos Ecclesiae, praescriptae in proximo faciendi. Praeterea submittimus et praesentibus obligamus, nos et successores nostros cum Capitulo Ecclesiae nostrae Varmienſis, quod in futuris electionibus pro tempore existentibus, siue postulationibus Episcoporum dictae Ecclesiae Varmienſis, Capitulares eiusdem R. Maiestati et suis successoribus personam gratam eligere tenebuntur. Item quod quilibet praelatus et canonicus dictae ecclesiae Varmienſis infra unum mensem a die receptionis suae, siue representationis in ecclesia, alias dum modo possessionem fuerit consecutus, iurare similiter tenebuntur fidelitatem suae Serenitati, et obseruantiam perpetuae pacis iuxta tenorem inferius descriptum, in manibus Episcopi et Capituli Varmienſis, qui suas patentes literas de cuiuslibet canonici seu praelati iuramento, supremo Dignitario R. Maiestatis in Prussia, plenam fidem facere tenebuntur. Cuius quidem iuramenti tenor sequitur in hæc verba: Ego N. Praelatus vel Canonicus Ecclesiae Varmienſis iuro et promitto, quod ex nunc et in antea fidelis ero Serenissimo Domino meo Domino Cazimiro, Poloniae Regi Illustrissimo, eiusque successoribus Regibus et Regno, tanquam Domino et protectori Ecclesiae Varmienſis, Inscriptionemque pacis perpetuae ac Capitulorum, per Dominum Nicolaum Episcopum Varmienſem, de consensu Capituli descriptorum, inuiolabiliter tenebo. Sic me Deus adiuuet et c. Item quod tam Dominus Episcopus, quam Capitulum, pro tempore existentes, Aduocatum, quoties praeficere aut immutare Dominus Episcopus velit siue Capitulum, aut administrator, sede vacante, non alium deputent, nisi pro parte subditorum R. M. eorum etiam qui sub ditione Ecclesiae Varmienſis consistunt. Qui sic deputatus iurare similiter tenebitur Regiae M. modo superius expresse, dum talis hoc ipsum prius non iurasset. Item casu, quo Magister generalis nullo facto iuraret, siue cum Regia Serenitate hinc

hinc diffideret, et ad arma contra eum et ordinem iam ex nunc, vel in futuris temporibus veniretur, aut cum aliis quibuscunque hostibus. Extunc nos NICOLAUS Episcopus tenebimur, et nostri successores tenebuntur, esse auxilio et consilio suae Serenitati toties, quoties opus fuerit, sicut Consiliarius suae Serenitatis, cum castro, ciuitatibus et vassallis, tam nostris episcopalibus, quam Capituli. Ita videlicet, quod sine omni contradictione castra et ciuitates ecclesiae praedictae, gentibus Regiis pateant, et apperiantur, et singulis nos submittemus periculis, nostrique successores se submittent, cum sua Serenitate. Nec tractatus, foedera, vel ligas, aut villas inducias cum hostibus faciemus, ac nostri successores, facient, absque scitu et consensu Reg. Mai. et successorum eius. Item quoties beneficia cum cura, vel sine cura, in diocesi nostra Varmienſi, vacare contigerit, extunc circa institutionem beneficiarii nos NICOLAUS Episcopus et nostri successores, aut noster, et ipsorum successorum nostrorum Vicarius, tenebimur, seu tenebuntur, siue tenebitur, recipere iuramentum a quolibet eorum de obseruanda pace perpetua, et tenenda fidelitate Reg. Mai. et Regno Poloniae. Postremo et finaliter praesentibus adiciamus. Nosque et successores nostros obligamus, quod subditi, tam nostris episcopalibus, quam capitularibus, omnibus et singulis liceat in causis militaribus, feudalibus, ciuilibus et criminalibus, siue quibuscunque aliis saecularibus ad Regiam Maiest. prouocare, in causa grauaminis, et defectu iustitiae, querulari, et appellare, ad suosque successores, Reges Poloniae, temporibus perpetuis. Obseruato tamen prius ordine prouocationis in causis ciuitatensibus, ad ius Culmenſe, Lubecenſe, Maideburgenſe, et ceteris, quibus gaudent, in quibus eis non praediuidetur. Hoc tamen specialiter expresse, quod, quoties aliquem ad R. M. prouocare contigerit, extunc coram nobis Episcopo et successoribus nostris cautionem faciet, quatenus, casu quo appellationem non fuerit prosecutus, infra tempus per nos Nicolaum Episcopum et nostros successores iuxta causae et circumſtantiarum qualitatem, limitandum, aut in causa succubuerit, penam amissionis causae et solutionis expensarum parti aduersae incurrat. Quae omnia et singula scilicet scripta nos Nicolaus Episcopus Varmienſis praefatus, cum Capitulo, Vassallis, et omnibus subditis nostris, firmiter, illaese, et inconcuſſe tenere, exequi, et inuiolabiliter perpetuo obseruare promittimus, ac nos, successoresque nostros, et Capitulum nostrum praedictum, cum Vassallis, et subditis Ecclesiae nostrae generaliter vniuersis, tenore praesentium obligamus. In quorum omnium fidem et euidentis testimonium praemissorum praesentes Literas nostro atque capituli nostri sigillis iussimus et fecimus communiri. Datum in Conuentione Petricouienſi generali, die Iouis quinta decima mensis Iulii alias ipſo festo diuisionis Apostolorum, Anno Domini 1479.

ARTICVLVS II.

*Posteriores tractatus de pace in Prussia, intra & extra confecta, continet.
Cum autem bellum Prutenicum recruderat, Maximilianus Imperator concordias inter Regem Poloniae & Magistrum Prussiae confirmat:
quum etiam ad homagium, Sigismundo Regi Poloniae praestandum,
hortatur, simulque Gedanum, ac Elbingum ex banno dimittit.*

Viennae 1515.

MAXIMILIANVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper AVGVSTVS, Germaniae, Hungariae, Dalmatiae &c. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae &c. comes Palatinus &c. tenore praesentium recognoscimus, & profitemur: quod cum inter alia, quae nobis curae, cotidique sunt, summopere cupiamus vera, sincera, atque fraterna vniione ceteris Principibus christianis coniungi, quantum in nobis est, omnes ad sanctae pacis & concordiae foedera reducere, & cohortari: ut tandem concordibus armis & viribus Christianis ferocissimi eiusdem nominis hostes debellari, & exterminari possent: ut hinc quieti, tranquillitati, ac stabilimento vniuersae religionis, ad incrementum & propaginem Christiani nominis consuleretur.

Cumque serenissimus dominus Rex Poloniae, in ea semper voluntate fuerit, ut cum sacra imperiali Maiestate in optima amicitia & beneuolentia fraterna viuat, & maneat: suamque Maiestatem, tanquam fratrem maiorem & consanguineum charissimum, etiam obseruet, ac veneretur: placeat igitur Maiestati nostrae caesareae, ut res & negotia inter eundem serenissimum Poloniae Regem, & Magistrum Prussiae, ac ordinem suum, in ea forma & modo remaneant, quemadmodum extant vtrique conscripta, & obseruabantur, ab annis retro actis, tempore felicitis memoriae Friderici Imperatoris, & serenissimi domini Regis Casimiri. Nec Magistrum Prussiae, eiusque ordinem subtrahere volumus ab his, quae debent suae Serenitati, & regno Poloniae, & quae praedecessores eius Magistri faciebant, neque auxilium, neque consilium ei praestabimus in damnum & detrimentum suae Serenitatis & regni sui. Item quod ad ciuitates Gedanensem & Elbingensem attinet, quae hactenus bannis & aliis modis, iuri serenissimi Regis & regni Poloniae noxiis, grauabantur, nos ex nunc iam easdem ciuitates ab iisdem bannis absoluiamus, & liberos esse decernimus, ac id ipsum, iudicio camerae nostrae imperialis, literis nostris denunciabimus, mandabimusque, ut easdem ciuitates a praeteritis bannis absolutas dimittat, & in futurum ex quibuscunque causis ad cuiuscunque instantiam nunquam eas au-deat bannire; vel quouis modo infestare: nullumque iudicium contra easdem ciuitates & earum similes, a nostra imperiali iudicii camera deinceps institui, & fieri permittemus. Quos duos articulos nos summa fide promittimus inuolabiter obseruare, adimplere, & exequi, neque illis quoquo modo controuenire. Harum testimonio literarum nostrarum, sigilli nostri imperialis munitione roboratarum. Datum in ciuitate nostra Vienne die 22. mensis Iulii. Anno domini 1515.

Fragmentum legationis SIGISMVNDI Regis ad Leonem X Papam, & Carolum V imperatorem de bello Pruthenico, iam vigente.

Ex Thorun
28. Iulii 1520.

In summa, S. & M. vestra accipiant. Introductum fuisse ipsum ordinem ad terras Prussiae & loca ac ditionem illam, ei a principibus Poloniae datam, hac conditione, ut se contra vim infidelium, quibus vndique sepi erant, iu-uaret: & cum illis vna militaret. Qui firmatis illic rebus suis, & radicibus, bene actis, coepit sensim occupare latius terras ipsorum principum Poloniae, &

illos pro infidelibus armis imperere. Vnde cum multa essent vtrumque acta praemia, multi item tractatus & concordiae secutae, nihil tamen vnquam adeo firmum & certum, confici potuit, ut non ordo ipse per omnem occasionem illud infringeret, ac violaret. Ad extremum post ingentem belli molem, quae per serenissimos olim Reges, auum & parentem maieftatis domini mei, & ordinem ipsum agitata fuit, qua tantum impendii fuit factum, tantum sanguinis christiani fufum, quantum nulla ratione possit aestimari: subsecuta fuit solennis concordia, Pauli secundi Summi Pontificis auctoritate, ipsiusque legati, ac aliorum Principum medio. Quam etiam ordo ipse sensim labefactare coepit. De hinc modernus dominus magister nulla de causa torum dis-suit, & irritum fecit. Quocirca hic ordo ad hoc vnum fundatus esse videtur, vbi vbi sit, ut omnia misceat et perturbet. Sed cum illum olim Regna Hispaniae, et Angliae, ac nonnullae aliae gentes, vi rem noxiam penitus exterminarunt, nescimus, quo fato nostro sit, ut nos soli, qui pro tota re christiana ingentem vim infidelium solis viribus nostris arcemus, nec vnquam ab hoc labore et bello requiescere possumus, hunc obicem domesticae pacis habere, et tantam eius insolentiam perpeti cogamur? ne liceat nobis citra inuidiam, quod licitum est in alijs, hanc calamitatem vel excutere, vel saltem compescere. Verum confidimus virtuti S. et Maieftatis vestrae, quod si nostram et Illustrissimi domini Neptis nostri coniunctionem et officia cordi habent, si recte statui christiano consultum iri, et eum ab infidelibus defendi cupiunt, cum quibus, vtrunque hic distinemur, milites tamen nostri, quos in illis finibus habemus, assidue et feliciter dimicant, operam et fauorem suum nobis praestabunt, quo tandem hac molestia et impedimento domestico carere, et arma nostra pro commodo rei christianae liberius exercere possemus.

LEO X. PPS. SIGISMVNDI REGIS POLONIAE.

Charissime in Christo fili, salutem et apostolicam Benedictionem. Dilectus filius Ioannis Theobaldi, ciuis Florentinensis, quem, et venerabilem fratrem Zachariam, Episcopum Gardiensem, nuncios nostros alias ad Maieftatem tuam destinauimus, nuper ad nos reuersus, nobis retulit, quo amore & quantam humanitate regia Maieftas tua eos venientes exceperit, ac semper tractauerit, ipsumque deinde recessurum benigne ac liberaliter dimiserit. Quod, ut nobis gratum & acceptum fuit, ita valde et supra modum displicuit, ab eodem Ioanne intellexisse, bellum inter te, et dilectum filium Albertum ex Marchionibus Brandenburgensibus, hospitalis domus beatae Mariae in Prussia magnum magistrum, bellum, quod pluribus literis ac monitionibus per dictos et alios nuncios nostros, vtrique vestrum, nostro nomine factis, extinctum vel saltem sedatum, ac sopitum esse credebamus, adeo recrudescente coepisse, ut inde populorum strages & deuastationes, ac innumera scandala, qualia pluribus ab hinc annis acciderunt, magnopere timenda sint, ac formidanda. Et nobis quidem persuademus, Maieftatem tuam ad huiusmodi bellum, ex quo nulla laus vel utilitas sperari, ignominia vero & ingens damnum formidari debet, initum, trahi a bellis illis contra infideles et schismaticos, ex quibus maximam et immortalem gloriam sibi comparauerit: non possumus tamen solitam eius mansuetudinem ac bonitatem non desiderare, erga eum praefertim, quem filii loco habere, et cuius iuueniles impetus patientia quadam potius et consilii maturitate delinire deberet, quam vi frangere ac non sine magna rerum prope omnium confusione destruere.

Quamquam si vera sunt, quae nobis nunciantur, et quae vix credere possumus, ipsum v. licet Albertum, non suos tantum, sed complures, alios Ger-

Rrrr2

maniae

manæ populos pro se contra Maiestatem tuam conuocasse, ac tantum comparasse exercitum, ut illi vix resistere possis, quin regni tui ciuitates, & loca Tartaris ac Moscovitis, aliisque infidelibus, & schismaticis confinia, solitis ac necessariis præfidiis, quasi denudare cogaris, propter quod Maiestas ipsa tua nonnullam irascendi ac viam vi repellendi causam habet. Ac propter ea ipsum *Albertum* per alias nostras ad pacem, & concordiam cum Maiestate tua ineundam serio monemus. Præterea ad charissimum in Christo filium nostrum CAROLUM Romanorum ac Hispaniarum Regem charolicum, in Imperatorem electum, scribimus, eum hortantes, ut pro concordia inter vos componenda laborare, eamque per oratores suos procurare velit, ac etiam dicto Zachariæ Episcopo & nuncio committimus, ut pro eadem pace componenda nostro nomine operari atque efficere debeat: speramusque omnipotentem Deum sua clementia permitturum fore, ut pia desideria nostra, non alio quam ad publicam totius christianitatis pacem et quietem, eiusque sanctæ fidei conseruationem et exaltationem tendentia, felicem sortiantur euentum. Quod autem ad Maiestatem tuam attinet, te, fili noster charissime, hortamur ac per viscera misericordiæ Dei nostri rogamus, ut si vlla vnquam in re prudentiam, æquitatem, ac mansuetudinem, tibi a natura insitas, ostendisti, nunc illis erga nepotem tuum uti velis: ac satis habens regnum tuum defendere, ac tutari: nolis ulterius progredi, ac eiusdem *Alberti* fines ingredi temperes, ac abstineas: non ignarus potius ac magis regiam virtutem esse iniuriarum obliuisci, quam eas vlcisci velle: ac ex omnibus victoriis nullam maiorem esse, quam se ipsam vincere. Tua igitur Maiestas ita se geret, ut quemadmodum omnes singularem eius virtutem & præclara gesta iure ac merito prædicant, verisque præconiis & laudibus in coelum tollunt, ita etiam eiusdem pietatem et continentiam atque animi moderationem, dignis ac veris laudibus prosequantur. Quod si Maiestas tua, ut speramus, fecerit, magno cæteris Principibus exemplo erit: qua ipsi etiam temperantia ac modestia uti debeant, et coram Christo redemptore nostro, qui in ligno crucis pendens Deum patrem pro crucifigentibus se, rogauit, non paruum sibi meritum acquirit. Nobis insuper, qui eam tanquam peculiarem filium nostrum in visceribus charitatis semper gesimus, rem gratam et nunquam obliuiscendam faciet. Datum Romæ, die 26. Decembris. Anno domini 1521. Pontificatus nostri anno 8.

AD SIGISMUNDVM LEGATIO ORATOR.
CAROLI V. CÆSARIS

Serenissime Rex, cum Maiestas Cæsarea non ignoret, quanto studio et amore Maiestas vestra quondam felicitis memoriæ diuum Cæsarem *Maximilianum*, auum suum colendissimum, ipsamque inclytam domum Austriae, sit prosecuta, non sine graui animi displicentia et perturbatione Maiestas Cæsarea perniciosum istud bellum inter Maiestatem vestram, et Albertum Principem, magnum Prusiae magistrum nuper exortum accepit: cum ob eius fraternum in maiestatem vestram amorem, et eius felicitatem, et prosperitatem hand secus atque propriam semper exoptat: tum quod magno magistro, sine Principum et totius nobilitatis Germaniae offensa, qui illi, atque eius ordini plurimum sunt affecti: atque ex debito officii sui penitus deesse vix possent. Quibus accedit huius belli immanitas atque crudelitas, eo quod inter christianos et eos, qui tam arctissimo sanguinis vinculo coniuncti sunt, geritur. Nec minus etiam respublica christiana ex hoc bello patitur dispendii ac detrimenti. Quippe cum in occulto non sit, quam late hinc Mosci et Tartari, illinc Tutcae et Valachi, amplissimam Maiestatis vestrae ditionem ambiant, eiusque fines contingant, situbundis faucibus illis perpetuo inhiantes, imma-

nissimae

nissimæ atque insatiabiles bestiae, omnibus mortalibus infensi, ac perpetui Christiani nominis hostes, cum quibus quam strenue atque feliciter Maiestas vestra saepenumero sit congressa, iisdemque potentissimis hostibus sese, regniue sui vires, veluti totius Christiani orbis antemurale & vnicus propugnator obiecerit, eos non sine suorum sanguine fuderit, & paruis copiis innumeros illorum exercitus Christo duce prostrauerit & profligauerit, tot insignes Maiestatis vestrae victoriae non sine eius celeberrima fama & nomine atque immortalis gloria late per vniuersum orbem sparsa vberius testantur: inde sit, quod talem ac tantum principem de republica Christiana optime meritum a tam honestis, & felicibus rerum publicarum studiis atque successibus ad priuata atque intestina bella trahi, hoc est, vniuersorum salutem & commodum priuatis contentionibus turbari atque impediri, Christianorum arma, paulo ante hostibus suis formidabilia & perniciofa, nunc inter sese dimicare, & quæ prius in hostem exercebantur, nunc in fratrem Christianum seruire, quis non doleat? quis non detestaretur? quis reipublicæ Christianæ casum in tanto discrimine satis deplorare posset? arrectis auribus & votis intentus nunc est Tartarus veteris cladis a Maiestate vestra receptæ haud immemor atque vltionis situbundus, exitum rei cautius obseruat Moscus, expectat hoc idem Turca & Valachus, ut concisis ac debilitatis intestinis inter se bellis Christianorum viribus, infusa barbarorum suorum multitudine & inualidos obruant, & maiore spe ac minore sui periculo penitus excindant.

Hic bellorum Christianorum tam expectatus finis, hæc illa insignis, pro qua certatur gloria, hæc tam opima Christianis detracta spolia, paulo post etiam hostibus suis præda futura: quamuis Deus sua misericordia (ut precamur) hæc mala longius abesse faciat. De humanis tamen casibus humano more loqui aliquando præstat. Nec satis probe rebus suis consulunt, qui arridenti fortunæ, & potentia suæ fiducia freti, ac tutiores sibi visi, quoduis periculi contemptores, aduersantis fortunæ impetum (quæ dicto citius subinde mutatur) non formidant, non obseruant, non late prospiciunt. Quod saepe cum multorum perniciem bellorum docuere euentus: quorum ut initia feruida, & spe victoriae tumida, ita exitus solent esse vari & incertissimi, hæc apud se Maiestate Cæsarea alius pensante, & perniciem, quæ & priuatis, & publicis rebus ex hoc bello oriri posset, accuratius animo versante, visum est, & pro fraterno suo in Maiestatem vestram amore, & quæ in reipublicam afficit sollicitudine, posteaquam nunc Deo aspirante imperii coronam & moderationem feliciter suscepisset, nihil amplius temporis prætermittere, sed præsentis malo auctoritate sua interposita occurrere, & ad huius belli incendia restinguenda omnem curam impendere sese debere, ne recens malum longius serpat, & grauior vis belli ingruat. Quandoquidem sero adhibita remedia nonnunquam soleant esse difficiliora, & minus vtilia: voluitque eius rei causa nos ad Maiestatem vestram proficisci, ut vna cum Serenissimis Hungariæ & Bohemiæ Regis oratoribus etiam ad hunc finem ad Maiestatem vestram destinatis, negotium istud suæ Cæsareæ Maiestatis nomine solliciti curaremus, & quantum fieri posset, Deo annuente, ad tranquillos exitus, & honesta media pacis, vel induciarum reduci, studeremus.

Hortatur igitur eam ob rem Maiestas Cæsarea, quo maiore studio potest, Serenitatem vestram, velit suæ Cæsareæ Maiestatis & Reipublicæ contemplatione arma deponere, & iis tractatibus locum dare, publicumque commodum suo priuato anteferre, vtrunque etiam iusta forte causa ad hoc bellum suscipiendum sibi videatur prouocata, plus etenim gloriae & laudis apud vniuersos sibi pariet, si veluti Christianus Princeps, quod nomen etiam vsque nunc immaculatum apud cunctos retinuit, ab iis, quæ forte sibi licere existimat, Reipublicæ amore abstinuerit: omnes Maiestati vestrae plurimum debebunt, quæ omnium commodis sua posthabuit. Erit quoque istud perpetuum virtutum suarum etiam apud posteros

Ssss

monumen-

monumentum, quando honestas conditionibus, inita cum magno magistro pace, ad priora & intermissa bellorum studia contra inimicos fidei reuertetur, in quibus arcendis & subigendis plus ad victoriam procul dubio a Deo auxilii & fauoris a Christianis Principibus est habitura. Talis triumphus Maiestatem vestram adhuc manet, hæc est victoria Maiestate vestra, & tam Christiano Principe digna, quæ non Christianorum, sed eorumdem hostium sanguine fuso apud cunctos mortales clara & celebris habeatur, & a Deo, in hac vita felicem Regni moderationem consequatur, & alibi æternis præmiis & perpetua immortalitatis corona donetur. Dabitque Maieestas vestra maiorem ac certiore Maiestatum Cæsareæ de se spem atque expectationem, quoduis fraternum officium ab ea posse impetrari, quando in hac re, qua nihil optatius nunc habet, honestis ac fraternis votis suis se videbit minime frustratam. Hoc tamen Maiestatum vestram, Principi alioquin & pace, & bello clarissimo atque expertissimo, & cui diuina quædam insita est prudentia, omniumque virtutum consummata integritas, a Maiestate Cæsarea Principe adolescente persuaderi forte supernacaneum videri possit: fraternus tamen amor & vehemens in Maiestatem vestram studium diutius silere non potuit, atque sollicita in Rempubicam cogitatio Maiestatem suam Cæsaream impulit, ut ei consilium daret, a quo accipere & petere deberet: atque ea suaderet, quæ non tam existimaret esse ex Maiestatum vestram re & dignitate, quam ex totius Reipublicæ Christianæ salute, necessitate, & tranquillitate. Ad hæc, si vi Maiestatum Cæsareæ est firma spes atque expectatio, Maieestas vestra animum applicare & fraternis suæ Cæsareæ Maiestatum exhortationibus acquiescere voluerit: nunc, aut quocunque alio tempore opportuno, quæ ad præsens negotium spectabunt, iuxta commissionem nostram Maiestatum vestram latius declarabimus, & exponemus, intellectaque circa hæc Maiestatum vestram deliberatione, ad magnum magistrum Prussiæ nos recipiemus: pariter huic Maiestatum Cæsareæ mandata, voluntatem, & in rescindendo hoc bello desiderium declaraturi, & alia iuxta commissionem nostram acturi: sperantes excellentiam suam, & Maiestatum Cæsareæ voluntatem, & honesta media pacis, & induciarum nequaquam speruram.

Quantum vero ad nos attinet, & si cognoscamus hanc rem grauem atque difficillimam ingeniorum nostrorum vires longe excedere, postquam tamen Maiestatum Cæsareæ nobis hanc prouinciam imponere placuit, eo alacriore animo hanc vicumque grauem suscepimus, quo seruitutis nostræ deuotionem Maiestatum vestram in hac re ostendere ex animo desideramus. Nihil studii & laboris, quantum ingenium nostrum consequi potest, & negotia ipsa admittent, prætermitturi: quo Maiestatum vestram dignitati & commodo quam maxime consulatur. Deum optimum maximum omnibus votis precandis dignetur huic negotio suam misericordiam aspirare, & felicibus auspiciis feliciores tribuere successus, & exitus: ut tandem concordibus armis & animis Christiani Principes inter se conueniant, in exterminium & perniciem hostium sui nominis, atque stabilimentum ac incrementum & perpetuam tranquillitatem suæ Reipublicæ Christianæ.

CAROLUS V. Romanus Cæsar ALBERTO Marchioni Brandeburgensi, magistro Cruciferorum in Prussia.

Venerabilis Princeps, consanguineæ charissime: cum nos nutu Dei optimi maxima quo omnia fiunt communibus Principum Electorum suffragiis in Regem Romanorum, futurumque Imperatorem electi simus, nostri officii esse duximus, pacem & concordiam Christianorum Principum procurare: quo facilius concordibus armis atque animis expeditio contra Christiani nominis hostes suscipi posset. Et cum intelligamus inter Serenissimum Regem Poloniae, fratrem nostrum charissimum, & deuotionem tuam super iuramento quodam præstando non nihil

differentiæ

differentiæ adesse: cuperemus plurimum huiusmodi discordiam sedari, præsertim cum edocti fuimus Cæsaream Maiestatem præclarissimæ memoriæ dominum atque avum nostrum colendissimum ad te quoque super ea re literas dedisse. Quapropter hortamur deuotionem tuam magnopere, ut dicto serenissimo fratri nostro debitum, & præsertim, quod prædecessores tui Regibus Poloniae præstare soliti sint, etiam præstes, & te erga eum ita exhibeas, ut iunctis armis isthic fidei hostibus occurrere, & terrori esse possitis: et si quid forsitan dissidii inter eundem Regem et te remanserit, daturi sumus operam cum primum in Germaniam venerimus, quod dante Deo prope diem futurum speramus, ut huiusmodi inter vos quæstio amice & pro dignitate vtriusque componatur. Quare nobis pollicemur, quod pro tua & fratrum tuorum in nos obseruantia, nobis in hac re satisfacies: quod quidem erga deuotionem tuam vniuersumque istum ordinem benigne & omni gratitudine recognoscemus. Datum &c.

Pax perpetua inter SIGISMUNDUM I. Regem & Regnum Poloniae, & magistrum Prussiæ, eiusque ordinem Crucifericum Cracouiæ 1525. confecta.

IN nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam, omnium rerum, quæ sempiternæ sunt futuræ, nulla firmitudo certior excogitari potest, quam ea, quæ sit literarum monumentis prodita ad memoriam posteritatis. Cetera enim facta humana, quantumcunque memorabilia, aliis modis, quam literis, æternitati consecrata, aliquot quidem seculorum decursu durare possunt: quæ vero literarum officio memoriæ mandantur, nunquam intereunt, ipsæque vetustate sunt augustiora. Proinde nos SIGISMUNDUS Dei gratia Rex Poloniae, magnus Dux Lithuaniae, nec non Terrarum Cracouiæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cuiaviæ, Russiæ, ac omnium Terrarum Prussiæ, Pomeraniæ, &c. dominus & hæres, manifestum facimus vniuersis: quia cum acta essent plurima bella inter prædecessores nostros Reges et Regnum Poloniae, ac magistros et ordinem dictum S. Mariæ Theutonicorum in Prussia: de proprietate ipsarum Terrarum Prussiæ certantes, eaque non penitus extincta inter nos, et illustrem dominum Albertum Marchionem Brandeburgensem et magistrum ipsius ordinis recrudiissent, cum magno Reipublicæ Christianæ incommodo et detrimento: proindeque et summus Pontifex, et Cæsarea Maieestas serenissimusque nepos, dominus LUDOVICUS Hungariæ et Bohemiæ Rex, nos ad ineundas quadriennales inducias et arbitralem cognitionem subeundam hortati essent et induxissent: qua demum magnis impedimentis non secuta, et tempore induciarum expirante, venissent ad nos illustres principes dominus Marchio Brandeburgensis, in Silesia Ratiboriensis Iägerndorff: in Prussia Stetinensis, Pomeraniæ, Cassubarum, Sclauorum, Dux: Burgravius Norembergensis et Princeps Rugiæ. Et FRIDERICUS, Dux Legnicensis et Brigenis ac inferioris Silesiæ capitaneus, necessarii et affines nostri charissimi, de pace et concordia stabili ac firma sedulo agentes. Tandem post multos tractatus et rationes vtrinque expensas ad infra scriptas conditiones et capitula ipsius pacis et concordie deuenimus, omniaque et singula condiximus et vtrinque firmauimus in hunc, qui sequitur, modum:

In nomine Sanctæ et indiuiduæ Trinitatis Amen. Nos GEORGIUS, Dei gratia Marchio Brandeburgensis in Silesia Ratiboriensis Iägerndorff, in Prussia Stetinensis, Pomeraniæ, Cassubarum, Sclauorum etc. Dux, Burgravius Norembergensis et Princeps Rugiæ. Et nos FRIDERICUS eadem gratia Legnicensis et Brigenis ac inferioris Silesiæ capitaneus, recognoscimus et significamus omnibus et singulis præsentem concordiam seu contractum visuris, audituris, siue lecturis. Quia nos ex infra scriptis sequentibus rationibus, quæ nos tanquam Principes Christianos promouerunt, eandem sequentem concordiam et contractum inter serenissimum

nissimum & excellentissimum principem & dominum, dominum Sigismundum Regem Poloniae & suae Maiestatis haeredes, & successores Reges Regni Poloniae ex vna, & illustrissimum principem & dominum, dominum ALBERTUM Marchionem Brandenburgensem Theutonici ordinis generalem Prussiae magistrum, & eius ordinem militare, terrigenas & ciuitates, ex altera, partibus, concepimus, tra-
 crauimus, & composuimus. Et in primis id praecipue ac potissimum consideran-
 tes, omnes dissensiones, bella, contentiones, & conflictus inter regiam Maiesta-
 tem & dominum magistrum, eiusque terrarum incolas hinc ortas & emanatas
 esse, eo, quod non vnus princeps hereditarius omnium terrarum Prussiae gu-
 bernator hucusque extitisset, dictaque Prussia diuersorum procerum capitibus gu-
 bernata esset, vnde terrarum ipsarum incolae perniciosius inter sese bellis & con-
 tentionibus digladiabantur, & praelia commouebant: ex quibus magna effusio
 Christiani sanguinis, damnaque & nocumenta incolis, orphanis, & viduis pluri-
 ma sunt illata. Similiter considerantes, quod praefatus dominus magister, frater
 et auunculus ac sororius noster retroactis temporibus, quando officio magisterii
 fungeret, multifarias fatigas et labores hucusque subiuit apud omnes status Chri-
 stianorum principum, videlicet summos Pontifices, et Caesarem Maiestatem, sa-
 crum Romanum imperium, et Electores imperii, nec non apud nobilitatem Ger-
 maniae, eosdemque omnes saepius requirendam operam diligentem impendit, spe-
 rans eosdem inuigilatu-
 ros, quo ipsae seditiones et controuersiae ac dissensiones se-
 cundum continentiam infra scriptae perpetuae pacis per Serenissimam Maiestatem
 felicitis recordationis Casimiri Regis olim, Thorunii confectae, et iuxta compromis-
 sum in proximo quadriennio per Caesarem Maiestatem et Regiam Serenitatis Vngariae
 oratores in praesentia sanctissimi domini Leonis Papae Legati etc. Thorunii factum
 componerentur et concordarentur, id tamen ex interuenientibus bellorum mo-
 tibus et caeteris variis admodum arduis negotiis, quibus Caesarea Maiestas et Se-
 renissimus dominus Rex Hungariae haecenus impliciti ac distracti fuerunt, hucus-
 que impeditum et indissolubile permansit: nos tamen considerandam huiusmodi
 ordinationem optimam fuisse, compromissum paucis diebus ad finem et terminum
 vltimum deducere statuimus. Nam vbi negotia indiscussa permansissent, formi-
 dandum fuit, ne Regia Maiestas et Regnum Poloniae ac magister cum terris Prus-
 siae iterum ad maiores armorum tumultus, praelia, et contentiones ac humani
 sanguinis effusionem redirent, in damnum et iacturam totius Reipublicae Christia-
 nae. Ad praecauendum igitur huiusmodi mala et incommoda, pacisque studio
 intendentes, quo in futurum perpetua Christiana pax inter Regiam Maiestatem et
 eiusdem Maiestatis haeredes, successores Regni Poloniae Reges, et inter magistrum
 Prussiae et eiusdem Terrarum incolas, vtrinque interuenire ac disponi possit: con-
 siderantes etiam, quia et nunc Reuerendus dominus Statilius, Praepositus Vespri-
 mienfis, Serenissimi Regis Hungariae, domini, domini nostri clementissimi, tanquam
 dicti compromissi arbitri, internuntius pacis, ac missus orator ad Sacram Maiesta-
 tem Regiam Poloniae ac magistrum Prussiae fratrem et auunculum ac sororium no-
 strum, quo se ad concordiam et ipsum contractum per nos factum beneuole sub-
 mitterent, et gratiose ac benigne eidem consentirent, rogauit et requisuit: nos
 tanquam mediatores, reconciliatores pacis, ex supra dictis causis et rationibus
 sequentes articulos, quos, salubri viae concordiae intendentes, Christianos, decen-
 tes, idoneos cognouimus, inter Sacram Maiestatem Regiam, et dominum magi-
 strum, vtriusque accedente consensu, fecimus et disposuimus, et prout infra con-
 tineretur ordinauimus et confecimus. In primis, quod omnes dissensiones in iis
 bellis inter Regiam Maiestatem, dominum magistrum, duces Masouiae, episcopos
 Varmienenses et Culmenenses et caeteros omnes, eorumque subditos exortae, per se-
 quentem transactionem in vniuersum sublatae sint, et neutri partium in malo re-
 miniscendo imputari debent. Item, quod loca, castra, et oppida cum omnibus
 attinentiis

attinentiis & pertinentiis in his bellis vtrunque alias vtrinque intercepta, cum bom-
 bardis maioribus, quemadmodum in prima occupatione arcium & oppidorum in-
 ueptae sunt, restitui: bombardae etiam vncales, quas Hokenbuchs vocant, eo pacto,
 vt penes modernos officiales restabant, similiter reddi debent. Si vero quicquid
 bombardarum maiorum deesset, debent officiales per iuramenta interrogari, vt
 mediis eorum iuramentis dicant, quid illic inuenerint. Quod autem bombardas
 in castro Hollando demolito inuentas attinet, debent sine diminutione ad manus
 illustris domini Marchionis Alberti restitui.

Præterea debent omnes & singuli ex nobilitate, ciuibus, & colonis, omnis
 promissionis & iuramenti, quibus praesentibus bellis aut citra alias circa hæc tem-
 pora a suis ad alienos dominos se contulerunt & obligarunt, liberi & soluti esse, &
 reputari.

Cæterum quod ad neglecta seruitia attinet, debet a Regia Maiestate & Du-
 ce de Prussia, illis, qui ea neglexerint ex gratia condonari, & bona seu possessio-
 nes eorum reddi. Cæterum quod liberos eorum attinet, qui condemnati ob
 perpetratum facinus poenas dederunt, bona immobilia vtrinque reddantur, &
 patrum facinus honori puerorum nihil noceat: nec apud quempiam in aliquo
 præiudicet.

Item debet Regia Maiestas illis de Neumarkt, similiter Marchio Albertus
 Giltzenburgensibus & Hoenstrinensibus, nec non omnibus ciuitatibus ecclesiasticis &
 saecularibus, nobilibus, plebeis vtriusque partis subditis, qui ex timore defecerint,
 parcere & condonare: nullaque indignatione reminisci, nec cuiquam, vt hoc vin-
 dicet, permittere: sed ex clementi voluntate, sub vtriusque hinc inde sigillis &
 literis sententiam ferre, quod hoc ipsis & liberis eorum in nullam de honestatio-
 nem, aut incommodum vergere debeat.

Item quod ad ecclesiasticorum bona & iurisdictionem attinet, debet Dux
 Prussiae ad requisitionem ecclesiasticorum vnicuique iustitiam, vt Christianum æ-
 quum & iustum est, administrare. Cæterum bona redditus & census sub Duce
 Prussiae sibi episcoporum Varmiensium, vel eosdem ecclesiasticos attinens, debent
 vicissim ex omni parte restitui. Si vero Dux, vel nobiles sui, curatos, vel alios
 in ecclesiastica beneficia collocare vellent, qui hominibus Christiane prouiderent,
 eos episcopus iuxta antiquam consuetudinem instituere ac inuestire debet.

Item si possent domini Pontifices constanter docere, quod ecclesiastici in
 terris domini Ducis commorantes secus quam Christiani ac contra ordinationem
 et constitutionem vniuersalis sanctae ecclesiae Christianae se gererent: debet domi-
 nus Dux vna cum dominis episcopis iuuare, vt tales debita castigatione emen-
 dentur.

Item si quispiam ciuium aut rusticorum duos annos ante proxime gestum
 bellum vsque huc domino suo se subduxisset, et absque voluntate eius aufugisset,
 repetiti debent dominis suis sine omni medio restitui, et exinde nulla partium
 alterutri suos detinere. Qui autem vi ab vtraque parte abacti sunt, ii debent
 publicis mandati literis ad dominos suos dirigi, seu remitti.

Item debet dominus Albertus Marchio, Regiae Maiestatem et Regno Poloniae
 iuramentum, vt naturali et hereditario domino suo, praestare: et se in posterum
 erga eius Regiam Maiestatem in omnibus, sicut principem vasallum, erga dominum
 suum hereditarium de iure decet, obedientem exhibere. Debet præterea Mar-
 chio Georgius suo et fratrum nomine vexillum contingere. Debent similiter
 Marchiones, Casimirus et Ioannes, sigillis et literis suis intra annum huiusmodi
 contractum agnoscere, et acceptare.

Item debet Regia Maiestas ex aduerso Marchioni Alberto infra scriptas ter-
 ras, ciuitates, castra, et vicos, videlicet tria oppida et castrum *Konigsberg: Loch-
 Acten, Vargen, Girmau, Pubetten, Rudaw, Schokken, Kaymen, Kremitten, Vul-
 daw,*

daw, Tapiaw, Taplawhen, Narbotten, Insterburg, Allenburg, Wensteruw, Gordawen, Angerburg, Mordenburg, Lubaw, Laukisten, Tilsith, Ragnet, Rossiten, Vintberg, Mimet, Brandenburg, Kreutzburg, Fredland, Demenaw, Barten, Letzin, Balge, Heylige, Beyhell, Zintien, Landsberg, Preuschewlaw, Bartenkyn, Schefsen, Saynburg, Reynn, Rastenburg, Lick, Iohansburg, Holland, Liebstadt, Muthausen, Morwige, Passenheim, Orbelburg, Osterode, Hogensteyn, Neidenburg, Soldaw, Ilgenburg, Schippenbelt, Teuschkeylaw, Preuschmark, Lubemul, Salsfeld, Risemburg, Marienwerder, Tirenberg, Labtaw, Schonberg, Bouunden, Torgenburg, Resenburg, Gordenische, Neuhaus, Freyestadt, Solaw, Visehausen, Bischofswerder, Medenaw, tanquam Duci in Prussia in legitimum et hereditarium feudum conferre, et eiusmodi infestationis literas ab uno fratre ad alium et eorum heredes, tanquam sit, per indiuiso feudo, iuxta tenorem transactionis conficere.

Item si quando memorati quatuor principes et Marchiones, Albertus, Georgius, Casimirus, Ioannes, et eorundem legitimi feudi heredes omnes, sine legitimis feudi heredibus decederent, tunc, et non antea, debent suprascriptas terras Prussiae ad Regiam Maiestatem et Regnum Poloniae hereditarie redire et recedere. Si vero filiae superessent haec debent ducalis dotis pecunia a Regia Maiestate absolui et prouideri.

Item debet Regia Maiestas Marchionem Albertum, suos heredes, et omnes incolas supra scriptarum Terrarum Prussiae, in eorum privilegiis huic transactioni et superioritati Regiae Maiestatis non repugnantibus, conseruare et alias ab iniqua uolentia defendere et manuteneri.

Item debent tam ordinis quam nobilitatis et ciuitatum praedictarum Terrarum Prussiae mandatarii nuntii pro se, heredibusque et successoribus suis consentire, et inscribere, quod se ipsos, heredesque et successores suos post obitum quatuor praedictorum principum et suorum legitimorum feudi heredum ad Regiam Maiestatem et Regnum Poloniae ac ipsius heredes debita fidelitate et subiectione, uti ad eorum naturalem ac hereditarium dominum, et nullum alium, tenere debeant, et velint. Ita denique, quod Regia Maiestas suprascriptas terras Prussiae cum aliquo linguam Germanicam callenti, et in eodem Ducatu bene possessionato, qui omnia officia administret, procurare debeat. Et si Maiestas Regia consiliarios suos deputauerit, quod nobiles et ciuitates, ecclesiastici et saeculares, omnium ordinum Terrarum Prussiae Duci ex Prussia iuramentum praestare debeant, quod tunc ex singulis districtibus duo ex nobilitate, ac ciuitatibus nomine aliorum omnium, quemadmodum hic praesentes se inscripserunt, literis quoque et sigillis suis huiusmodi concordiam recognoscere debebunt, et quum Principi de Prussia iuramentum praestabunt, quod tunc medio huiusmodi eorum praestito iuramento, etiam concordiam se seruatuos promittant.

Item quod Princeps de Prussia primum et proximum locum in consiliis, terrarum comitiis, et publicis conuentibus apud Regiam Maiestatem habere debet.

Item quod Princeps ex Prussia, heredesque et successores Principes ex principatu et Terris Prussiae praedictis nihil vendant, verum si ad hoc ingens uirgeret necessitas, debebunt hoc Regiae Maiestati, tanquam domino suo hereditatio ante unum annum prius denuntiare. Quod si Maiestas sua emere nolle, extunc ipse Princeps vendendi habeat potestatem: regalibus tamen Regiae Maiestatis feudi et obsequiorum iuribus saluis. Et praeterea, si Dux ipse Prussiae urgente necessitate praemeretur, poterit arces et oppida sua uasallis suis locare et impignorare, ut eadem terrae unitae et indiscissae, quemadmodum nunc sunt, permaneant.

Item quod ad obsequium attinet, ex quo Terra Prussiae in magnum detrimentum peruenit, promittit Regia Maiestas Marchioni Alberto sex annorum libertatem se ex gratia daturam. Vbi autem Regia Maiestas et Regnum Poloniae a quibuslibet

quibuslibet, cuiusuis dignitatis aut conditionis illi fuerint, occasione huius transactionis et concessionis feudi impugnaretur: extunc Dux in Prussia cum successoribus in propria persona una cum omnibus suis subditis pro summis viribus Regiam Maiestatem etiam intra hoc sex annorum libertatis spatium adiuuare, et illi consulere sit obligatus. Similiter Regia Maiestas & Regnum Poloniae erga Ducem in Prussia & ipsius terras in hoc casu facere debent.

Si autem contingeret, quod Regia Maiestas aut Regnum Poloniae, extra hunc contractum ab infidelibus & alias uirgeretur, & Regia Maiestas Poloniae in propria persona tum omnibus suis subditis in castra proficisceretur: tunc Dux in Prussia cum successoribus suis obligatus esse debet, Regiam Maiestatem cum centum instructis equis, usque ad terminos Terrarum Prussiae insequi.

Si vero Dux in Prussia a Regia Maiestate ultra fines transire requisitus fuerit, extunc huiusmodi centum equites instar aliorum Maiestatis suae equestrium militum regni stipendiis militare debebunt. Casu autem, quo Regia Maiestas uirgenti necessitate plures quam centum equites a Duce in Prussia educi desideraret, quotquot centenarium numerum excefferint, a tempore exitus domiciliorum suorum, regia stipendio, ut praemissum est, militabunt. Si vero in facultate Ducis ex Prussia non fuerit plures, quam centum equites, educendi, non debet propterea ipsam Maiestas Regia ulterius uirgere.

Item quod ad iurisdictionem inter Regiam Maiestatem & Principem Prussiae attinet, ita obseruandum est, si contingat, quod Regia Maiestas Principem, aut uicissim Princeps ipse Regiam Maiestatem in causis personas utriusque partis concernentibus conuenire uellet, debet Maiestas Regia consiliarios suos Marienburgi aut Elbingi collocare, iuramentisque, quibus suae Maiestati obnoxii sunt, absolueri, & rursus ad iuste iudicandum obligare. Et quicquid tunc a praedictis consiliariis Regiae Maiestatis & Principis pronunciatum & decretum fuerit, ratum esse debebit, & sine contradictione seruari.

Si vero quispiam de sorte seu conditione principis saecularis, aut ecclesiastici status in Prussia supradictum principem de Prussia super quauis re conuenire praeponderet, debebit Maiestas Regia sex ex consiliariis suis & Princeps in Prussia totidem ex suis ad iudicium, ut praemittitur, obligare, & iuramentis astringere: & quicquid ipsi aequum esse decreuerint, & pronunciauerint, ei utraque pars acquiescere, & sine ulla tergiversatione id ratum habere debet.

Si autem aliquis, qui de sorte principum non fuerit, contra Ducem in Prussia quampiam actionem instituere uellet, hoc coram uasallis principis facere debet, quos princeps ipse collocare, & ad iudicium obligare tenebitur. Si quis autem occasione huiusmodi iudiciorum in casibus principis personam attingentibus sibi iniuriam factam, aut se grauatum existimaret esse, poterit ad consiliarios (quos Regia Maiestas & Dux in Prussia quotannis ad festum Francisci, cum id necessitas exigerit, Marienburgum mittere debebunt) prouocare, qui super ea re cognoscendi potestatem habere debent. Quod si ibi cognitum fuerit appellationem prouocantis frivolum & illicitum esse, debebit illa pars iudicio docti marcas Pruthenicales pendere, & parti aduersae ad refundendum expensa litis & ad parendum priori sententiae obligata esse.

Vbi vero actiones emergerent, incolas Terrarum Prussiae & eorundem possessiones utrinque contingentes, unusquisque in eo iudicio, ubi bona seu possessiones sitae fuerint, aut reus domicilium habuerit, conueniri, & ad extranea iudicia trahi non debet.

Item neutrius partis subditi, nec etiam eorum bona, ex quo in locis, ad quae spectant, iustitia obtineri possit, in alienis iudiciis arrestari, aut detineri debent.

Item quod deinceps omnes incolae terrarum Prussiae utrinque reciproca uicissitudine in terra & mari sine impedimento negotiationes exercere, veteribus

stratis proficisci, & curribus transire, nec non in privilegiis suis hoc casu per-
mitti debent.

Cæterum fora in villis contra fas & antiquam consuetudinem instituta, deinceps
vbique aboleri, & in ciuitates, ad quas spectant, reponi debebunt.

Item quod profundum Balgen ad mare recens Habet vbicunque alias pro-
funda, id est, ostia maris fuerint, caput Vislæ, & omnia flumina omnibus Prussiæ
incolis, vt in ipsis nauigare & traicere possint, libera sint. Et peregrini merca-
tores nec in Königsberg, nec Braunsberg, Elbingum, Gdanum, aut in vllam
aliam ciuitatem proficisci cogantur, sed debent libere, non coacti, prout ipsis pla-
cuerit, velificare, & nauigare. Attamen sine antiquorum teloneorum et priuile-
giorum detrimento.

Item nulla telonea, depositiones, vel alia grauamina in Terris Prussiæ contra
antiquam consuetudinem et priuilegia ab vlla partium institui debent, sed ve-
tera telonea permanere. Si autem ab alterutra partium a tempore transactionis
Regis Casimiri telonea essent instituta, ea quoque hinc inde abrogari debent. Si
vero successu temporis contingeret, quod Regia Maiestas et similiter Dux in Prussia
ad requisitionem vtriusque subditorum suorum alicubi noua telonea aut emporia
ad vilitatem Terrarum Prussiæ instituere destinarent, tunc debet Regia Maiestas
Ducem Prussiæ vocare in locum opportunum, et ambæ partes super ea re con-
cordandi et transigendi potestatem habere. Si etiam aurigæ, vel nautæ huiusmo-
di telonea præterirent, non debent eis bona adimi, sed tantum naues, currusque
auferri.

Cæterum quod ad bona naufragantium attinet, debet id cum iisdem se-
cundum veterem introductam consuetudinem, ex quo idem in Zelandia, Holan-
dia et Brabantia consuetum est, etiam obseruari, ita tamen quod a nautis nihil
plus extorqueatur.

Item debet vtraque partium aduersus alteram, nunc et deinceps publicarum
stratarum prædones, et alios terris perniciem inuehentes, ad receptandum et pro-
mouendum abstinere. Sed qui vnus partis professus hostis sit, debet etiam ab
altera parte pro eius diffidato hoste et damnificatore censi.

Item quævis partium potestatem habere debet hostes et noxios suos in bo-
nis alterius partis persequendi, et in quibus iudiciis apprehenduntur, in illis sisti,
et iuxta ipsorum demerita iustificari debent.

Item Dux in Prussia, præterea Elbingenses Gdanenses et Thorunenses omnem
monetam cudere abstineant, ita quod Regia Maiestas intra hinc et festum Pente-
costes sequentis anni diem statuatur se ratione huiusmodi monetæ clare concordandi.

Item quod Dux Prussiæ omnibus priuilegiis et iuribus huic contractui repu-
gnantibus, seu ea sint ea a Pontificibus maximis, Imperatoribus, Principibus, vel
Regibus Poloniae profecta, nunc et in perpetuum renuntiare, et ea in manus Re-
giae Maiestatis consignare debet. Si autem quicquam in eiusmodi priuilegiis
continetur, quod huic transactioni non repugnaret, sed Duci Prussiæ et terris
occasione finium, et aliorum iurium et priuilegiorum necessarium esset, debet
Maiestas Regia ejusdem tenoris sub literis et sub sigillo Maiestatis suæ ea denuo
concedere.

Item quod Regnum Poloniae et Terræ Prussiæ, pro se et eorum successo-
ribus sufficienter se inscribere debent, quod hanc institutam transactionem, in omni-
bus suis partibus, punctis et articulis, fideliter perpetuo et irrenocabiliter seruire,
nec vnquam contrahere aut agere debeant, aut velint: hoc puncto singulariter
adiuncto, si casus mortis principum, quos Deus pro suo arbitrio, conseruet, se of-
ferret, quod Terræ Prussiæ Maiestati Regiæ et Regno Poloniae, et nulli alteri
adhærere debent.

Postremo, si quisquam cuiusquam dignitatis aut conditionis existeret, hunc
que

que contractum impugnare veller, debent tres Marchiones, quos hæc concordia
pariter attingit, vna cum Duce de Prussia cum omnibus, quos ad hoc permouere po-
terunt, Regiam Maiestatem iuuare, & super hoc respondere.

Hinc superscriptæ Christianæ concordie & vnitati, Regia Maiestas Poloniae,
& Dux Prussiæ in omnibus articulis, clausulis, conditionibus, punctis, superius ex-
pressis, Regiam ac Ducalem dignitatem, Christianamque bonam fidem perpetuo &
fideliter interponendo, inuolabiliter pro se & successine posteritatis eorum hare-
dibus successores Reges Poloniae & Duces Prussiæ ratam & firmam habere, & ob-
seruare polliciti sunt, ac promiserunt. Pro maiori præfatorum fide & securitate
Regia Maiestas, similiter Dux Prussiæ, huiusmodi pactum, concordiam, & vnionem
manu eorum propria subscripserunt, & Sigilla ipsorum nostris adherentia subap-
pendi fecerunt, & huiusmodi contractus binæ literæ concordationis seu vnionis,
sub eodem verborum tenore confectæ, cuiuslibet parti vnæ præsentatæ sunt. Datum
& actum Cracouiæ, Sabbato in vigilia Palmarum, quæ fuit octaua mensis Aprilis.
Anno Domini 1525.

Nos itaque SIGISMUNDUS Rex Poloniae, de concilio & consensu Consiliario-
rum nostrorum Regni Poloniae, omnes & singulos memoratos articulos, vt præmittitur,
medio Illustrium Principum prænominatorum Georgii Marchionis Brandebur-
gensis, & Friderici, Ducis Legnicensis, inter nos, & Illustrem dominum Albertum
Marchionem Brandeburgensem Magistrum, ac Ordinem eius in Prussia actos, condi-
ctos & conclusos in omnibus & singulis eorum punctis, clausulis, continentis, prout
iacent, acceperimus, ratificamus, approbamus, laudamus, & confirmamus,
ipsosque perpetuum firmitudinis robur obtinere volumus. Promittentes in ver-
bo nostro Regio, ac sub fide boni ac legalis, & ingenui Principis, pro nobis at-
que successoribus nostris Regibus Poloniae ac Regno, & dominis, & iuris, quan-
tum nos & illa concernunt, nos omnia superscripta, in præsentis literis atque
articulis conditis & conclusis expressa, firmiter & inuolabiliter obseruare, exequi,
& adimplere, neque illis quoquomodo contrahere de iure, vel de facto, dire-
cte & indirecte, omni dolo & fraude penitus seclusis. In quorum omnium et
singulorum fidem, robur, et testimonium præmissorum præsentis literas manu
nostra propria subscripsimus, illasque Sigillo nostro Regio & Consiliario-
rum nostrorum sigillis communi fecimus. Datum Cracouiæ die Dominico Palmarum,
Anno Domini 1525. Regni vero nostri anno 19. Præsentibus, &c.

Rex SIGISMUNDUS Terras Prussiæ dat in feudum.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam rei memoriam, Nos SIGISMUN-
DUS Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, nec non terrarum
Cracouiæ, &c. Dominus & hæres, vniuersis et singulis præsentibus & futuris ha-
rum seriem inspecturis, manifestum facimus: Quia cum olim multæ & graues
controuersie, multaque et reipublicæ Christianæ perniciosissima bella gesta fuis-
sent, inter prædecessores nostros Reges Poloniae, ac Magistros et Ordinem dictum
S. Mariæ Teuthonicorum, super proprietate in terris Prussiæ, Regibus et regno
Poloniae ius suum hereditarium pro virili tuentibus, Magistris vero ac ordine
suis veris ac legitimis hæredibus et dominis parere recusantibus, atque his tan-
tis controuersis, tantisque bellis eo res deducta fuisset, vt diuino fauore iustitiæ
Regni nostri opulante, et pax confecta, et Magistri ac Ordo, totaque ipsorum
ditio in subiectionem et homagium Regibus et Regno Poloniae deuenisset, idque
longissimo tempore tentum et obseruatum esset: Successu vero temporis nouæ
controuersie de ipsa proprietate, ac demum bellum inter nos Regnumque no-
strum, et Illustrem dominum ALBERTUM Marchionem Brandenburgensem, Magi-
strum generalem ac Ordinem eius, suscitatum esset, cum maximo Reipublicæ chri-
stianæ

stianæ incommodo. Proindeque summi Pontifices videlicet *leo* decimus, *ADRIANUS* sextus, et modernus *CLEMENS* septimus, demum inuictissimus *CAROLUS* Romanorum Imperator et Hispaniæ Rex catholicus, nec non Serenissimus nepos noster dominus *LUDOUICUS*, Hungariæ et Bohemiæ Rex, ac plerique Germaniæ Principes, summo studio apud nos egissent de concordia, et pace componenda. Quæ denique concordia cum medio illustrium Principum dominorum *GEORGII* Marchionis Brandenburgensis, in Silesia Ratiboriensis Iagendorff, in Prussia Stettinenensis, Pomeraniæ, Cassubarum, Sclauorum, &c. Ducis Principis Rugiæ ac Burgrabii Nurembergensis, & *FRIDERICI* Ducis Legnicensis & Brigenfis & Capitanei inferioris Slesii, tractata & conclusa esset, venissetque ad nos ipse Illustris dominus *ALBERTUS*, Marchio Brandenburgensis et Magister generalis, cum nonnullis membris Ordinis et subditis suis, plenam et omnimodam facultatem ab Ordine et vniuersis subditis eius habentibus, se nobis uti vero et legitimo hæredi, et domino suo ac terrarum omnium Prussia subiectentibus, ac easdem terras sibi in feudum dari enixe, et suppliciter, primum eius Consilijarii Proceres et subditi, demum ipse Illustris dominus *ALBERTUS* Marchio a nobis petuissent, declarans se nobis et Reipublicæ Regni nostri hoc pacto magis ex usu fieri posse, pacemque firmiorem futuram. Nos rationem habentes in primis utilitatis ipsius Reipublicæ christianæ, quæ in tanta infidelium tempestate, non nisi pace et concordia inter se christianorum Principum seruari potest, demum obaudire nolentes, ut postulata Sanctissimi domini nostri Papæ, Cæsareæque et catholicæ Maiestatis, ac Serenissimi domini nepotis nostri, domini *LUDOUICI* Hungariæ & Bohemiæ Regis, aliorumque Principum christianorum, qui hactenus omni conatu hanc differentiam & bellum sistere & componere inter nos studuerunt, ac denique gratificari & commodare volentes dicto Illustri Principi Domino *ALBERTO* Marchioni Brandenburgensi, uti nepoti nostro ex sorore charissimo, eiusque Domui de Onspach, annuimus non grauati precibus eius Illustritatis, & subditorum ipsius, illique & eius veris masculini generis & legitimis feudi hæredibus ex lumbis eius procedentibus, terras, ciuitates, oppida, & arces infra scriptas in perpetuum, & indiuisum feudum dedimus, & concessimus, & ipsam de illis per vexilli nostri traditionem inuestimus, harumque serie literarum damus & concedimus: videlicet arcem Königsberg cum tribus ciuitatibus, item arcem & oppida Lochstete, Vargen, Girmaw, Pubetten, Rudaw, &c. ut in præcedentibus concordie literis sunt descripta. Cum omnibus & singulis subditis, vasallis, fructibus, dominiis, superioritatibus, libertatibus, & iuribus, vna cum omnibus arcibus, ciuitatibus, foris, villis, mansis, Curis, molendinis, molendinorum locis, censibus, vectigalibus, redibus, teloneis, seruitiis, feudis spiritualibus, & secularibus, lacubus, fluminibus, piscationibus, aquis, aquarum decursibus, ferarum lustris, ferarum meatibus, venationibus, syluis, nemoribus, pascuis, pratis, adibus etiam, cum omnibus metallis, quæ modo sunt, seu in futuro fieri possunt, auro, argento, cupro, stanno, plumbo, salinis supra & subter terram, similiter vna cum omnibus & singulis eminentiis, iuribus, & pertinentiis vniuersis, nullis exceptis, sicuti eiusmodi terras priores Magistri generales, & idem Ordo habuere, & usque ad præsens notissimum bellum gestum usu & fructu tenuerunt, in posterum, perpetuo & hæreditarie in commune & indiuisum feudum tenendum, habendum, fruendum, vtendum, & possidendam. Vbi vero ipse Illustris *ALBERTUS* Marchio & Dux in Prussia, sine legitimis masculis feudi hæredibus, vel eius legitimi masculi, feudi hæredes, non relicta prole virili deficerent, extunc supradictæ terræ, ciuitates, & oppida et arces in omni forma & modo, quemadmodum eas supradictas Illustris *ALBERTUS* Marchio habuit, ad Illustris Principem Dominum *GEORGIUM* Marchionem Brandenburgensem & ipsius legitimos sexus masculini feudi hæredes venire, & deuolui

deuolui debent. Si vero etiam Marchio *GEORGIUS* sine legitimis feudi hæredibus masculis, vel eius hæredes post eius obitum sine legitimis masculi generis legitimis feudi hæredibus, ex humanis concederent, dictæ terræ, ciuitates, oppida, & arces ad Illustris Principem Dominum *CASIMIRUM* & eius masculos feudi hæredes deriuari ac deuolui debent. Si autem prædictus Marchio *CASIMIRUS* sine prole mascula feudi hærede decederet, aut eius feudi hæredes post ipsius mortem liberos masculos, feudi hæredes, post se non relinquerent: tunc nominatæ terræ, ciuitates, oppida, et arces in Prussia, ad Illustris Principem Dominum *IOANNEM* Marchionem Brandenburgensem et eius veros legitimos masculini generis feudi hæredes deuolui debent, ita quod dictæ terræ, ciuitates, oppida, et arces, vbi diuina ordinatione huiusmodi casus futuris temporibus accideret, de fratre in fratrem prædictos et eorum legitimos feudi hæredes masculos cedant, et deuoluantur, sine nostro, hæredumque et successorum nostrorum Regum ac Regni nostri Poloniæ impedimento. Ita tamen cum, et quoties se obtulerit eiusmodi casus deuolutionis de vno in alterum, prædictos fratres et eorum legitimos feudi hæredes masculos, debebunt illi, et quisque eorum debet nobis et successoribus nostris Regibus ac Regno Poloniæ, infra tempus debitum ac legitimam debitam subiectionem, et feudi obligationem, ac homagium præstare. Quod si prædicti quatuor fratres de domo Onspach, diuina voluntate sic disponente, sine mascula prole feudi hærede legitima ex lumbis eorum ordine suprascripto procedente, aut eorum huiusmodi proles similiter sine masculo feudi hærede legitimo, ex lumbis eorum procedente, decederet: Tunc omnes et singulæ terræ, ciuitates, oppida, bona, et arces suprascriptæ ad nos, et successores nostros Reges et Regnum Poloniæ, sine omni impedimento ac contradictione deuolui ac redire debent.

Debet item ipse Illustris Dominus *ALBERTUS* Marchio et Dux in Prussia, eiusque prænominati successores et feudi hæredes, pro hac nostra in se beneficentia nobis et Regno nostro tale obsequium præstare, quod vbi ratione huius concordie et concessionis feudi a quocunque cuiusvis eminentiæ et conditionis Principe, seu potentatu impeteremur, aut successores nostri impeterentur, tenebitur ipse Illustris Dominus *ALBERTUS* Marchio, aut eius prædicti successores Duces in Prussia, in propria persona nobis et Regno nostro, vbique vna cum omnibus suis adesse. Quod vicissim nos et successores nostri Reges ac Regnum Poloniæ in eodem casu facere debebimus et debebunt.

Vbi autem contingeret, quod nos vel successores nostri Regnum Poloniæ altera quauis ex causa, tam ab infidelibus, quam ab quocunque alio hoste impeteretur, et ipsi in persona propria ad bellum cum subditis nostris proficisceremur, aut successores nostri proficiscerentur, debet Illustris Dominus *ALBERTUS* Marchio et Dux in Prussia, aut eius prænominati successores Duces in Prussia nobiscum eum centum equibus armatis proficisci, et intra limites terrarum Prussia nobis seruire. Quod si educere extra terminos Prussia illum aut eius successores, nos et successores nostri vellemus, extunc ad eosdem centum equites stipendium tale præbere, quale dari aliis nostris mercenariis equibus est solitum, tenebimur. Vbi vero nos vel successores nostri vellemus ipsum Dominum *ALBERTUM* Marchionem aut eius nominatos posteros nobis et successoribus nostris maiori comitatu seruire, debebimus nos et successores nostri iis omnibus militibus, quos ultra centum prædictos conducere posset, mox post egressum a domibus ipsorum stipendium, quod nostris militibus dabitur, illis, quam diu seruerint, persolvere. Si autem plures quam centum prædictos equites ipse Illustris Dominus *ALBERTUS* Marchio, aut eius successores Duces in Prussia, educere non possent, non debebimus nos, aut successores nostri, ab illo et eius posteris Ducibus in Prussia plura exigere.

Præterea non debet ipse Illustris Dominus ALBERTUS Marchio et eius nominati feudi hæredes, successores Duces in Prussia, quicquid ex terris, ciuitatibus, oppidis, arcibus, et bonis prædictis vendere. Verum si ad hoc illum, et eius successores, ingens vrgeret necessitas, tenebitur nobis et successoribus nostris, tanquam dominis suis hæreditariis, ante omnia denunciare. Quod si nos ipsi emere non curauerimus, aut hæredes et successores nostri non curauerint, in hoc casu ipse Dominus ALBERTUS Marchio et Dux in Prussia, aut eius legitimi feudi hæredes seu successores, cuicumque voluerint vel potuerint, liberam vendendi habebunt facultatem. Regalibus tamen nostris feudi et obsequiorum iuribus semper saluis remanentibus.

Poterit etiam ipse Dominus Dux in Prussia, et eius feudi hæredes, ubi eos necessitas vrgens premeret, ex bonis suis prædictis, quantum opus foret, impignorare, suis duntaxat subditis et Vassallis, vt eadem bona vnita et indiuisa permaneant. Quae etiam omnia et singula suprascripta, et quaecunque alia, quae Vassallus et feudalis Princeps erga suum naturalem Dominum hæreditarium et superiorem dominum præstare ac obseruare tenetur, debet ipse Illustris Dominus ALBERTUS Marchio et Dux in Prussia, ac eius feudi hæredes legitimi successores, firmiter et inuolabiliter adimplere. Nosque vicissim illum et successores eius omni gratia et fauore Regio complecti, ac illos in iuribus et immunitatibus ipsorum conseruare, pro nobis et successoribus nostris Regibus et Regno Poloniae pollicemur. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium Sigillum nostrum præsentibus est appensum. Datum Craconiae feria secunda post dominicam Palmarum proxima. Anno Domini 1525. Regni vero nostri anno 19. Præsentibus, etc.

Rex dabit ALBERTO Duci Prussiae 4000. florenorum Rhenensium.

SIGISMUNDUS, etc. Significamus tenore præsentium vniuersis. Quia cum diuino fauore Illustris Princeps Dominus ALBERTUS Marchio Brandenburgensis ac in Prussia Stetinensis, Pomeraniae, Cassubarum, Sclauorum, &c. Dux, Burgravius Nurembergensis et Princeps Rugiae, nepos, noster, charissimus, post controuersiam ad quam nobiscum deuenerat, tandem ad nos veniens medio Illustris Principum Dominorum GREGORII Marchionis fratris germani, ac FRIDERICI Ducis Legnicensis sorori sui, se nobis reconciliauerit, magnaeque ac euidentia testimonia et indicia de sua erga nos fide ac propensione exhibuerit, volentes eius Illustritatem in terris Prussiae, quas illi in feudum dedimus, et quae bellica facilia magnum detrimentum sunt passae, releuare, ac illum nobis et Regno nostro maiori beneficentia deuincere, dandum et donandum illi duximus annuum stipendium, quatuor millium florenorum Rhenensium in auro, vel pro singulis aureis xxviii. grossos integros monetae et numeri Regni nostri praesentis, harumque serie literarum damus, donamus, et assignamus, ad terminos vitae Illustritati suae, per nos et successores nostros quotannis soluendum, ita videlicet, quod primam ratam anni huius soluere debeamus ad festum S. Michaelis proxime futurum, alteram vero ratam ad festa Paschae anni Domini 1527. et deinceps singulis annis sequentibus ad festa Paschae dictam summam quatuor millium florenorum Rhenensium soluere nos et successores nostros Reges Poloniae submissimus, et praesentibus submitimus, ac obligamus, promittentes in verbo nostro Regio pro nobis et successoribus nostris Regibus Poloniae, quod eam donationem et firmam habebimus, et illi semper, quoad sua Illustritas vixerit, satisfaciemus, et successores nostri Reges Poloniae satisficient. In cuius rei testimonium Sigillum nostrum est praesentibus appensum. Datum Craconiae feria 17. post Dominicam Palmarum, quae fuit xii. Aprilis, 1525. Regni nostri 19.

Prilui

PRIVILEGIUM DUCI PRUSSIAE DATUM.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Ad perpetuam rei memoriam, Nos SIGISMUNDUS Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, nec non terrarum Craconiae, Sandomiriae, Lanciciae, Cuiaviae, Rusiae, totius Prussiae, Culmenis, Elbingensis, Pomeraniae, etc. Dominus et haeres, manifestum facimus tenore praesentium. Quia licet quasdam terras nostras haereditarias in Prussia Illustri Principi Domino ALBERTO, Domino Marchioni Brandenburgensi, & Duci in Prussia, &c. iure feudali concessimus, in earumque possessionem illum per consiliarios nostros induci fecimus, & eius concessionis, ac articulorum, & conditionum inter nos transactarum illi sufficientes nostras literas dedimus, in quibus praeter alia, etiam immunitates illi a nobis concessae sunt descriptae, tamen cum contractus, cum illo per nos factus, velir, vt, si quidpiam in privilegiis illis contineretur, quae nobis restituit, & quibus renuntiavit, quod huic ipsi contractui & transactioni non repugnaret, sed quod ipsi Duci ex Prussia & terris eius occasione finium et aliorum iurium et privilegiorum necessariorum esset, quod id nos sub literis et sigillo nostro denuo concedamus: Ideo nonnullas infra scriptas praerogativas et immunitates prioribus literis contentas eius Illustritati renouandas, addendas, et denuo concedendas duximus, & tenore praesentium concedimus, ita sane, vt ipse Dux ALBERTUS, similiter et hæredes eius, terram concessam ab omni exactione & seruitio, exceptis his quae nominatim in contractu concordiae expressa sunt, liberam teneat & immunem, & coram nullo alio, si ratione ipsius terrae impeteretur, quam coram nobis, aut successoribus nostris, Regibus Poloniae, respondere teneatur, atque vt liceat eidem, vna et hæredibus suis, per totam terram nunc concessam, ad commodum suum passagia et telonea ordinare, secundum contractus praescriptum, nundinas et fora statuere, monetam cudere pro contractus formula. Talia et alia iura taxare, directuras per terram in fluminibus, et in mari, sicut vñse visum fuerit, stabilire. Denique iurisdictionem, potestatemque illam habeat, et exerceat in terris suis, quam aliquis Princeps Regni nostri melius habere dignoscitur in terra quam habet. Quatenus autem initae concordiae, & contractui, non aduersetur, vt bonos vsus et consuetudines ponat, assilias faciat, et statuta, quibus omnes eius subditi pace tranquilla gaudeant, et vtantur. Postremo concedendam etiam duximus, et concedimus, tenore praesentium eius Illustritati atque nobilibus, suis omnibus, libertatem ducendi et transuehendi per regnum et dominia nostra, terra vel aqua, omnes et singulas res, quaecunque ad vsu et necessitatem propriam eius Illustritatis atque eorundem nobilium, non autem ad mercatram exercendam, opportuna et necessaria fore videbuntur, et his pariter omnibus, qui ex alienis prouinciis commigrare vellent, in terram et ditiones eius Illustritatis, equestris duntaxat conditionis seu nobilibus, liberam damus res omnes illorum proprias secum transferendi per Regnum & dominia nostra, absque solutione cuiuslibet telonei, et citra vllum impedimentum, facultatem et praerogatiuam. In cuius rei testimonium Sigillum nostrum est praesentibus appensum. Actum et datum in ciuitate nostra Marienburgensi sabbato proximo ante festum S. Trinitatis. Anno Domini 1526. Regni vero nostri anno xx. vt supra in literis feudalibus Ducis Pomeraniae.

NOBILITAS CUM CIVITATIBUS APPROBANT CONCORDIAM.

Nos infra scripti ERHARDUS electus Pomeraniae, FRIDERICUS Dominus de REYHER, ordinis Teutonicorum in Prussia, HENRICUS de RITTICZ, GREGORIUS de RITTICZ, nomine Nobilium: NICOLAUS RICHAN, magister ciuium ciuitatis antiquae, CHRISTOPHUS SEHNERBERG, Consul in Karibhoff nomine maiorum

Xxxx

iorum

iorum & minorum ciuitatum in Prussia: palam facimus & recognoscimus, quia cum retroacto tempore multa, grauique bella, inter Serenissimos Poloniae Reges, et inclytos Teuthonici ordinis Magistros magnos, tantis odiis, inueteratisque dissidiis in vtriusque populi, & Polonici & Pruthenici, calamitatem gesta sint, ut parum haecenus profuerint contractus, et pacis foedera summorum Pontificum, Imperatorum, Regum auctoritate semper interposita. Cuius mali origo hinc dimanauit, quod Prussiae terra (nam de eius propinquitate tantopere pugnatum est) rectore hereditario caruit, cum hinc Reges Poloniae, illinc magni Magistri & militaris ordo, ius suum praetenderent, mallerentque armis, quam pia Christiana-naque concordia, negotium transigere. Proindeque peruenit eorum malorum non parua portio ad nostram usque aetatem. Siquidem paucis ab hinc annis, oborto iterum ea de re bello, concurrentibusque, infestis signis, Serenissimo Rege SIGISMUNDO, & Illustrissimo Principe ALBERTO magno Magistro: quanta vastitate vtraque terra affecta sit, ostendunt ipsae ruinae & calamitas miserorum. Sunt vastati agri, abducti coloni, effusus sanguis Christianus, vim passae mulieres, stupratae virgines, prophanatae sacrae aedes: praeterea alia scelera et bellorum incommoda perpetrata, quae etiam audire, ne dum fieri, in populo Christiano mens horret. Cuius belli immanitate moti, et miserorum fortunam miserti, summus Pontifex, sacratissima Caesarea Maiestas, Serenissimus Hungariae Bohemiaeque Rex, ad inducias quadriennales vtramque partem piis rationibus flexerunt, eo proposito, ut quadriennio illo induciarum veterem discordiam omnino tollerent, et pacem firmam inter nos finitimas gentes componerent. Erat spes bona nobis, fore, ut aliquando concordia pro discordia veniret. Caeterum cum Christianus orbis vndique bellorum tumultum, variisque perturbationibus vexaretur, factum est, ut tam pium consilium tantorum rectorum rerumpublicarum de concordia statuenda impediretur, quando quidem quadriennium induciarum irritum abiit, ut eius sine pro pace bellum videretur renasci, quod sane ita erat in manifesto, ut aut ipsum noua cum calamitate Christianorum fuisset suscipiendum, aut in contractum Thorunensem, cui titulus est, perpetuae pacis, coniurandum. Quando igitur versaremur inter duo eiusmodi pericula, ut aut arma patriae nostrae intoleranda deinceps forent capeienda, aut necesse esset consentire in concordiam et praedictum contractum perpetuae pacis, nec in aliam partem se flecti permitteret Serenissimus Rex Poloniae et inclytum eius Regnum: Respexit Deus propiciis oculis in pias preces calamitate afflicti populi, deditque ex improviso pios ac prudentes pacis, per alium modum procuratores, Illustrissimos Principes et dominos, Dominum GEORGIUM Marchionem Brandenburgensem etc. et Dominum FRIDERICUM, Ducem Legnicensem, etc. quos vetus discordia et periculum redeuntis belli non minus mouit, quam si eorum res ageretur: quum sint vtrique partium sanguine et affinitate coniunctissimi. Hi diuina inspiratione inuenerunt articulos transactionis et pacis cum iustos, tum Christianos. Qui si bona fide custodiantur, non erit amplius timor de periculo renascituri belli.

In primis autem sua prouidentia curarunt, quo restingeretur fons, unde hactenus tot mala fluxerunt, scilicet, ut habeat terra Prussiae Principem hereditarium, qui iustis de causis superiorem recognoscat Serenissimum Regem Poloniae et inclytum eius Regnum. Quando quidem certis iam indicis et argumentis haud fallacibus iam tandem euidenter cognouimus, fundum et solum terrae Prussiae intra fines, limites, et circulo diuisionis inclyti Regni Poloniae contineri, et concludi. Quando autem nihil potius esse debet Christianis pectoribus, quam cum omnibus, si fieri possit, in primis vero cum vicinis, in pace et tranquillitate vivere, quoque nobis Magister noster Christus, et eius discipuli, tanta cura et studio commendarunt. Volentes accuramus ad per tam pios Principes ob-

latas

latas pacis condiciones, qua hactenus indigni visi sumus, et nunc diuina commiseratione donamur: idque eo libentius fecimus, quod nos ad eandem transactionem amplectendam clarissimus vir, Dominus IOANNES STATILIUS Praepositus Vespriensis, Secretarius & Orator Domini LUDOVICI, Regis Hungariae et Bohemiae, Regis Domini nostri gratiosissimi adhortabatur duplici nomine, tum quod ad perueniendum foedus pacis missus esset, tum quod propositi articuli transactionis iusti ac Christiani a praefato Serenissimo Rege iudicarentur, qui ceu alter summorum arbitrorum concordiae statuendae in quadriennalibus induciis nihil reque ad se pertinere affirmavit, quam, vel in ipsis induciis, vel post finem earum, inter Principes vtriusque sibi coniunctissimos, & populos vicinos, pacem procurare. Ideo consensimus & consentimus in transactionem & concordiam inter Serenissimum dominum SIGISMUNDUM Regem, & inclytum Regnum Poloniae, ex vna, et Illustrissimum Principem Dominum ALBERTUM, Marchionem Brandenburgensem, &c. haeredes & successores, ex altera partibus, super feudo, iuribus, & proprietate praedictae terrae Prussiae, ac aliis punctis, articulisque per praefatos Illustrissimos Principes Dominum GEORGIUM Marchionem, &c. FRIDERICUM Ducem Legnicensem, pacis mediatores, anno 1525. die nona Aprilis Cracouiae ad nostram petitionem & placitum conceptam, & confectam, ipsamque in omnibus punctis & articulis, proinde ac si inserta hic esset, nostro, constituentium, haeredum, & successorum nomine, laudamus, approbamus, & cum magna hilaritate animique gratitudine suscipimus & amplectimur, pro nobis, praefatis constituentibus haeredibus & successoribus nostris, sincera & Christiana fide, & sub honore nostro, nec non iurisiurandi sacramento firmiter & constanter promittentes, & efficaciter nos obligantes, quando eandem concordiam transactionemque, ut praefertur, in omnibus & singulis articulis & conditionibus fideliter & irrevocabiliter sine fraude & dolo ratam & gratam habere, & perpetuo observare, nec vnquam per nos, aut submissas personas, quouis praetextu siue colore, publice vel occulte ipsi contravenire volumus, nec debemus, renunciantes praeterea omnibus & singulis iuribus & privilegiis, & exceptionibus, quibus eandem concordiam impugnare, & infringere possemus. Porro si Illustrissimus Princeps Dominus ALBERTUS Marchio Brandenburgensis, &c. in Prussia Princeps, &c. quem de voluntate praefati Serenissimi Regis Poloniae SIGISMUNDI, in hereditarium dominum suscepimus, & praesentibus suscipimus, nec non Illustritatis suae veri & legitimi feudi haeredes masculi, & subinde Illustrissimi Principes Domini GEORGIUS, CASIMIRUS, IOANNES, vna cum omnibus suis legitimis feudi haeredibus & vita migraverint, & praefata terra Prussiae ipsis in feudum concessa, iuxta inscriptionem praedictae transactionis ad Serenissimos Reges & Regnum Poloniae deuoluta fuerit: quod nos Serenissimis Regibus eiusdem, & Regno Poloniae, cui nos vnanimiter sponte & ex certa scientia, vna cum praedicto Principe nostro, tanquam superiori domino, subiecimus, & ex tunc subiecimus, nec cuiquam alteri adhaerebimus, obediemus, et subiecti erimus. Sed eosdem Serenissimos Reges, et inclytum Regnum, pro dominis nostris, quo ad utile et directum dominium, merum et mixtum imperium, in perpetua subiectione profitebimur, et recognoscemus. Saluis tamen semper manentibus omnibus et singulis transactionis articulis, quibus in hoc casu terrae Prussiae cautum est. In quorum omnium fidem et robur nos superscripti Oratores, nomine constituentium et nostro, has literas sigillorum nostrorum appensione munuimus. Datum Cracouiae die ix. Aprilis, quae erat dominica Palmarum. Anno Domini 1525.

XXXX

SIGIS.

SIGISMUNDUS I. IOANNI DANTISCO apud Romanum Pontificem
Oratori de pacificatione Prussiae.

Cum induciae cum Magistro Prussiae expirarent, ageretque cum summus Pontifex, tum Caesarea Maiestas, Serenissimusque Dominus Rex Hungariae, nepos noster, apud nos de induciis prorogandis, ad quas subditi nostri consentire nequaquam voluerunt, iudicantes eas bello futuras nociliores, proindeque nos ad prosequendam rem nostram armis institueremus: venit ad nos id sentiens ipse Magister cum Illustribus Marchionibus GEORGIO ET FRIDERICO, Duce Legnicensi, transiitque nobiscum coram de tota controuersia: praestito nobis debito suo, et datis illi per nos in feudum terris, quas prius ante bellum nouissimum possedit.

De religione vero nihil inter nos est actum, tum quia interesse nostra non videbatur, tum quod etiam ordinis institutores non fuerimus, tum vero quod fere in tota ditione ordinis prorsus de tota religione catholica sit actum, et deploratum. Proindeque abusi sumus ea conditione deprauati temporis, in rem pacis, cum res aliter transigi nullo pacto potuit.

Proinde, si qui isthic hos actus nostros in re Pruthenica suggillare vellent, habes, quo innocentiam nostram tueri possis. Nam nos ordinis curatores non sumus, sed hereditarium ius nostrum dantaxat semper exegimus: Religio catholica nobis semper cordi fuit, pro qua nequaquam dubitamus vel sanguinem nostrum profundere, tantum abest, ut illi nostra opera vel consensu quicquam esset per hanc transactionem detractum.

CONSTITUTIONES MILITAREM ET CIVILEM ORDINEM, TOTAMQUE
PRUSSIAM CONCERNENTES.

SIGISMUNDUS Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux, etc. Significamus tenore praesentium quibus expedit vniuersis, quia consulere volentes, multiplicibus erroribus et abusibus, qui cum in diuinis, tum etiam humanis rebus, inoleuerant in terris et ciuitatibus nostris Prussiae, venimus huc ad easdem terras, omnibus aliis negotiis nostris intermissis, et auspice Domino Deo recte omnia, quae reformatione indigebant, consecimus. Praeter ea etiam ad futurum deinceps bonum regimen, constitutiones et ordinationem opportunam in ipsis terris relinquere operae pretium esse duximus. Proindeque de consilio et consensu omnium Consiliariorum et Nunciorum communis, tam militaris, quam etiam civilis ordinis, infra scriptas constitutiones edidimus et promulgauimus.

In primis quisque PALATINUS habeat apud se exemplum, seu copiam, privilegii terrarum Prussiae, et illud vnicuique petenti ostendet, et coram eo legi faciet, quod nos manutene, et secundum ipsius tenorem, dignitates, officia et capitaneatus, solis indigenis conferre dignabimur.

Ceterum cum ius Culmeense, quo potissimum Prussia vititur, scripturis faterem authenticis nusquam reperiatur esse sancitum, multaque propterea oriantur incommoda, Venerabiles et egregios deuote nobis dilectos TIDEMANNUM, Gese, Custodem et Canonicum Varmiensem, MATTHIAM SLEWNICZKI, Canonicum Gnezniensem, ACHATIUM FLENNUT, Canonicum Varmiensem, FRANCISCUM SODAW, et PHILIPPUM HOLKNER designauimus, ut hoc anno ad calend. Octobris Marienburgi conueniant, et eiusmodi ius cum eius constitutionibus passim colligant diligenter, conscribantque, ut deinde typis excussum et euulgatum ad omnium notitiam perueniat, firmiterque a cunctis obseruetur.

Iudicia

Iudicia autem terrestria in singulis Palatinatibus quotannis bis feruentur, ita, ut in Palatinatu Culmensi primum iudicium feria tertia post dominicam quasi modo geniti, secundum autem feria tertia post Lamperti celebretur. In aliis autem Palatinatibus iuxta veterem consuetudinem celebretur, ex quibus quidam iudiciis terrestribus appellationes ordinarie fiant ad conuentus generales terrarum Prussiae. A conuentibus autem generalibus ad regium tribunal nostrum, donec ab alterutra partium conformes sententias obtinuerit.

Ut autem frivola et temerariae appellationes nonnihil cohibeantur, quisquis a iudicio terrestri ad conuentum generalem appellauerit, tres marcas in iudicium reponat. Si vero a conuentu generali ad nos appellatum fuerit, sex marcas dependant, et si appellans coram iudice appellato succubuerit, in usum publicum iudicii, in quo erant repositae, cedant, alioquin parti restituantur.

Nec Palatini iudicent causas ad ius terrestre spectantes, nisi de consensu partium, et proponentes ad iudicium terrestre remittant, exceptis causis leuioribus, quae videlicet valorem decem marcarum non excedant. Haec quidem sine strepitu iudicii de simplici & plano ab eis componi possunt. In causis autem sanguinis & de facto recenti deprehensis, indilata iustitiam ministrent, nec partes contendentes ad componendum amice inter se conuersionem cogant, nec exigant villas penas, nisi per iudicium decretas. Quarum penarum tertia pars iudicio terrestri, reliquae duae partes Palatino loci cedant.

Palatini & Capitanei citati, tam in iudicio terrestri quam conuentuum publicorum respondere sunt obligati, exceptis actionibus super bonis nostris regalibus emergentibus. Capitanei autem iuxta continentiam privilegii terrarum Prussiae sint indigene possessionari, ratione quarum possessionum suarum sint iudicio terrestri subiecti.

Statuimus praeterea, ut communibus consiliariorum, vobis Notarius terrestris nobilis possessionarius linguae necessariae callens, & alias ad hoc officium eligatur, qui cum iuratus fuerit, exclusis tam ecclesiasticorum Praetorum, quam ciuitatum ac aliorum, Notarius solus secretorum consiliis et conuentuum publicorum iudiciis intersit. Literas & acta iudicialia diligenter conscribat, ac iura partium in iudicio producta fideliter custodiat.

Ut autem temerariae lites amputentur, commissarios, seu iudices delegatos non deputabimus in causis ad iudicium terrestre spectantibus, et minus in eo iam pendentibus, nisi per appellationem ordinariam, de qua superius dictum est, a sententia definitiua seu interlocutoriua iam lata ad tribunal nostrum deuoluta fuerint, exceptis causis limitum bonorum nostrorum regalium, nec iudices delegatos seu commissarios, a quibus semel appellatum est, in eadem causa denuo deputabimus, aut causam ad illos remitemus. Non enim verisimile aut honestum videbatur, quod iudex pristinae suae sententiae retractet, aut aliter iudicet, quam antea iudicauerat.

Conuentus autem publici, seu generales, iuxta proximam ordinationem nostram in Prussia quotannis bis celebrentur. Verno videlicet tempore Dirsaui, ad diem S. Stanislai, tempore autem autumnii in Graudentz ad diem S. Michaelis. Conuentus autem peculiariter per nos instituendus, locum & diem ex nostro arbitrio sortietur.

Ad praedictos conuentus omnes causae, tam ex ciuitatibus, quam iudiciis terrestribus, per appellationem deuoluantur, et etiam sine speciali commissione nostra iudicentur. Deinde vero, & non antea, ad supremum tribunal nostrum remittantur parte prouocante, cui ad prosequendum appellationem a iudicibus legitimus terminus praefigatur. Quam appellationem, si intra vnius anni spacium non prosequeretur, prior sententia, iuxta iuris communis dispositionem, in rem transeat iudicatam, & executioni demandetur.

Y y y y

Ante

Ante conuentum vero publicum per nos et successores nostros singulariter instituendum, in singulis palatinatibus, Culmensi videlicet, Marienburgensi & Pomeraniae, fiat nobilitatis conuentio particularis, quam secundum morem antiquum Palatini ex singulis districtibus Palatinatus sui ad aliquem locum conuenientem literis suis conuocent: ut nuncii ad huiusmodi conuentum mittendi eligantur. Qui autem vocatus non comparuerit, poenam quartam marcarum perdat. Cuius medietas Palatino eius loci, altera vero medietas aerario publico proueniat.

At cum frustra sententiae ferantur, nisi legitime executioni demandentur, volumus & irrefragabili constitutione sancimus, ut deinceps unusquisque cuiusvis conditionis vel eminentiae fuerit, rei iudicatae sine omni contradictione cum effectu pareat, & obsequatur. Alioqui locorum Palatini nullo alio a nobis mandato expectato, legitimam executionem faciant adiuncto sibi ubi causae conditio postulauerit, capitaneo et nobilitate illius districtus: aut etiam, si necessitas exegerit, omnibus & singulis nostris vasallis seu nobilibus illius Palatinatus, quos ad assistendum illi sub iurisiurandi debito & amissione feudorum obligatos esse decernimus. Si vero maiori potentia sit opus, negotium ad nos referri volumus: ut opportunis rationibus rebus prouideamus. Palatinos similiter ad huiusmodi executiones faciendas, iustitiamque oppressis administrandam, iurisiurandum nobis praestitum adigat. Quos etiam si remissiores fuerint, quinquaginta florenorum Hungaricalium poena plecti volumus. Cuius multae medietas parti, cui iustitia denegata est, altera vero medietas aerario publico terrarum Prussiae cedat. Vbi autem quis executioni violenter resistere conuictus fuerit, poena bani, siue proscriptionis, ac bonorum confiscatione puniatur, ex quibus bonis parti laesae primum fiat satis. Quod reliquum fuerit fisco applicetur.

Statuimus praeterea, ut nullus capitaneus, nobilis, ciuis, aut quouis alius cuiusvis conditionis existat: personis, castris, domibus, aut possessionibus alicuius villam violentiam inferre, incursiones facere, in publicis stratis insidias ponere, praesumat, alioquin super his conuictus, iuxta antiquum plebiscitum terrae Culmensis capitali poena puniatur.

At cum aliquis nobilis decreto publici conuentus, iudicio Palatinorum aut terrestri capitur, sub certis poenis in potestatem aut carcerem civilem non tradatur: sed in manus Palatinorum. Si quis autem in ciuitate, ubi nulla arx est, capiatur, & autoritate conuentus, Palatinorum iudicii in carcerem civilem coniciatur: in potestate eorundem, & non ciuitatis permaneat, fideiussoria tamen cautione a carcere huiusmodi liberetur, nisi causa fuerit criminalis, alioquin sub poena viginti florenorum Hungaricalium, quorum medietas Palatino, altera parti laesae cedat, absque ulla remissione persoluentur. Nobiles & eorum subditi auctoritate seu potestate civili non capiantur, detineantur, aut arrestentur: nec vicissim nobiles auctoritate propria capiant, aut detineant ciues, aut eorum subditos, sed unusquisque coram iudicio suo ordinario conueniatur, & iustitiam requirat.

Praeter ea ne in fluminibus Prussiae praesertim nauigabilibus, & item Fehres, Bree, & Bda, ac etiam Redae in districtu Puczkowienensi obstacula fiant, ut tam piscibus quam nauibus & lignis liber transitus permittatur: nisi quis speciale priuilegium super hoc habuerit.

Nobiles autem qui habent priuilegium piscandi in lacubus nostris regiis, & rebus fide dignis probare possunt, se fuisse in possessione piscandi: & quorum vel limites, aut ager stagnis nostris regiis adiacet, his quidem piscatio permitti debet, sed paruis rebus duntaxat ad usum & mensam eorum propriam: non autem ad vendendum. Ea tamen conditione, ut retia Castrensis primos in hyeme habeant tractus, & quod tempore, quando pisces qui Germanice *Bressen*, Polonice vero

vero *Klesetz* vocantur, semen aut foetum emittunt, nulli liberum sit in lacubus nostris Regis piscari: ne huiusmodi piscium foetura in augmentando impediatur.

Praeter ea ut ecclesiastici bona terrestria ecclesiis adscribenda, & approprianda, siue incorporanda, absque speciali consensu nostro a modo, non nisi a suis vasallis emant, nec obsequia nobis ex ipsis debita intendant, pro se vero priuatim illa emere possint, quae si in vita sua non alienauerint, aut cuiquam non donauerint, ad eorum propinquos & consanguineos deuoluantur.

Similiter, ne ciuis, aut ignobilis quispiam bona terrestria emat. Si vero iam empti possideat, non per conducticias personas, sed proprias, seruitia seu obsequia debita ad bellicam expeditionem de ipsis, sub eorundem amissione, praestet.

Nec omnino liceat a modo rusticis feras in nemoribus venari, nec laqueos in syluis, & agris ponere, canes aut retia venatoria habere, alioqui in potestate dominorum sit, Bombardas, canes, & retia huiusmodi auferre, & pro qualitate excessus mandatum praeparantes in decem maris pecuniae domino fundi applicandis, toties quoties punire, exceptis fossis pro luporum captura, quas tamen sine praedicio cuiusvis quilibet cum consensu dominorum suorum habere potest. Simili modo, nec Palatini, Capitanei, aut Nobiles, alter in alterius fundo absque voluntate domini fundi venari, nec in syluis feras domare, aut circumire debet, quod Klopfen vocant, sub amissione retium, equorum, & currum. Bombardis autem nemo omnino, nec in propriis, nec alienis syluis sub poena centum florenorum Hungaricalium, irremissibiliter soluendorum a modo utatur. Cuius multae medietas nobis, altera aerario publico terrarum Prussiae proueniat.

Volumus item, ut in conuentu generali proximo, per vniuersos Consiliarios harum terrarum omnium, rerum vendibilium aestimatio, & iusti precii constitutio fiat: vique diligentior respectus ad mensuras, & omnia pondera habeatur: ut dolus ac deceptiones malitiae vitari possint.

Item ut Palatini & Capitanei diligenter fines terrarum obseruent, ne praedones & grassatores ingrediendo & egrediendo impune grassentur.

Item ne rustici cum cuspidibus, lanceis, gladiis, aut similibus armis publice aut priuatim incedant, easque deferant, nisi a dominis suis ad venationem vocati fuerint.

Districtius etiam inhibemus, ne Poloni a modo ab opificiis ciuitatum quarumlibet arceantur, sed pari conditione cum Germanis & aliis nationibus admittantur, non obstantibus huiusmodi opificiorum contrariis constitutionibus, sub poena L. florenorum Hungaricalium, qui eos non receperint infligenda: perque loci capitaneum pro fisco regio exigenda.

Ex quo item multorum quaerimoniis accipimus, quosdam officialium nostrorum, praesertim Tuchowenses, praetextu mandati prohibitorii, de iniectione salis peregrini in Poloniam, innocentibus, si quidem finibus terrae appropinquant, sallem adimere. Quod quia iniquum est sub graui indignatione nostra prohibemus, ne de cetero cuiquam adimatur, nisi ultra fines transgresso.

Nobiles praeterea districtus Slobchow, instar rusticorum, ut ligna ad arcem ducant, aut alia seruitia rusticalia faciant, cogi nolumus: sed antiquam consuetudinem seruandam esse decernimus.

Ad praeccludendas autem varias hinc inde obloquendi vias, & controuersiarum occasiones, quae solent oriri a ciuitatibus & oppidis contra nobiles & tabernatores, tam saecularium quam spiritualium, qui coquunt, & aliis per tunnas vendunt, cereuissiam: ita ordinatum est, quod nobiles pro utilitate eorum propria coquere libere possint ipsam cereuissiam, & si quid ex illa eis superabundauerit, id vendet ad suas tabernas, verum negotiationem cereuissiae non exerceant, quod statu eorum foret indignum. Tabernatores vero, qui ultra milliarem distant ab oppidis

oppidis rebuscitis, & qui habent in suis privilegiis facultatem coquendi cere-
niam, & coquere illam possunt, quantum ad propinandum in eorum tabernis
sufficit, nequaquam tamen per integras vel medias tinnas vendendi ipsam cere-
niam habeant: sed sub poena decem marcarum toties, quoties huic constitutioni
contraxerint soluendam.

Cum etiam mercatores & praesertim peregrini, siue exotici homines, in nobi-
litate ac ciuitatum iniuriarum pelles, frumenta, lupulum, linum, & alia merum genera
in villis ac pagis clauis & publice coemere, & negotiari quoslibet illicitas exerce-
re soleant: auctoritate nostra regia firmiter prohibemus, ne id de cetero fiat. Stanti-
entes, ut deinceps subditi dominorum mercem, & res suas vendibiles, in proximis
ciuitates ducant, & in foro publico venales exhibeant, legitima tamen domino-
rum suorum cum pellibus ferarum et bestiarum sylacstrum habita ratione.

Alioqui emptoribus equos, & currus, venditoribus autem res venditas, praes-
fectis nostris adhibere confiscari volumus. Mandamus, in super, & ita omnino habere volumus, ut Palatini debitores
decimarum aratralium, & quorumvis ecclesiasticorum proventuum censuras conti-
numaciter sustinentes, ad huiusmodi debitorum solutionem remediis opportunitis
compellantur, ne ecclesiastici progentibus sibi ipsis fraudentur.

Postremo ad tollendam errorem & incommoditatem ex varietate, utilitate,
& aditeratione monetae prouenientem, unanimi consilio decretum & constitutum
est: ut abolita in Prussia moneta vetere triplici noua sub nostris & terrarum
Prussiae insigniis cudatur: videlicet grossi, solidi, & oboli, siue denarii, ut
viginti grossi vnam marcam, quadraginta autem grossi, siue duae marcae, florenum
Hungaricalem constituant. Tres vero solidi grossum, & sex oboli solidum. Sit-
que ea moneta in grani valore & aestimatione par Polonicae, & similiter noua cu-
denda est, aequaliter proportionata, ut scilicet grossus Polonus Pruthenicum ad-
quet, & solidus ternarios duos, obolus vero obolum valeat. Curratque huius-
modi moneta Pruthenica, regio edicto per totum Regnum Mazouiam, & Lithu-
aniam, hoc tamen Illustris Prussiae Dux usque ad festum S. Martini proximum in
deliberationem accipiat.

Quae omnia & singula, ut praemissa sunt, in omnibus suis punctis, conditi-
onibus, & articulis rata & firma esse volentes, de certa nostra scientia & delibe-
ratione, consensuque tam Consiliariorum nostrorum status variisque, quam etiam
Nuniorum omnium terrarum nostrarum Prussiae, statuimus et decernimus robur
debitae firmitatis habere, debere. Harum testimonio literarum quibus sigillum
nostrum est impressum. Actum et datum in ciuitate nostra Gedanensi feria ter-
tia proxima post festum diuisionis beatorum Apostolorum. Anno domini 1526.
Regni nostri anno xx.

SIGISMUNDUS REX AD CONSILIARIOS TERRARUM PRUSSIAE

DE DECIMIS EPISCOPO VLADISLAVIENSI PENDENDIS.

Magnifici & generosi sincere nobis dilecti. Accepimus literas vestras, qui-
bus nescimus prolixè ne magis an indigne nobis, cum aduersus decretum
nostrum, quod de soluendis decimis domino Episcopo VLADISLAVIENSI anno supe-
riore iuste & aequanimiter tulimus, responderis, idque agitis, docentes, nos quae
nouum aut desultorium Christianum, de lege gratiae, de sublato sacerdotio Le-
uitico, de non contribuendo pastoribus, nisi pascant, & aliis tritis iam apostata-
rum, cantilenis: non temperantes interim ab aculeis in suum Episcopum, et Pasto-
rem. Vnde vehementer miramur, quae est ista noua christiana ratio: Quia per
legem gratiae, quae tantum legi iam operanti contradicit: per libertatem Euange-
licam, quae solum seruituti peccati opponitur, duplex, idque ingens peccatum
aduersus

aduersus diuinas & humanas leges committitis. Alterum non reddendo pro-
ximo suo, arque adeo pastori quae sua sunt: alterum literis & decretis Prin-
cipis sui non parendo. Si per legem gratiae liber est populus a soluendis decimis,
quae ministris Dei debentur: eadem lege liber erit a soluendis tributis, quae aliis
ordinibus & potestatibus debentur. Nam lege gratiae omnes pariter Christiani
in vnam libertatem sunt asciti. Si ob hoc, quod sublato est sacerdotium Iu-
daeorum, non plus habeant Sacerdotii Christiani sacerdotes, quam id, quod
commune est omnibus, neque illis suos prouentus deberi: pari ratione abolito
regno Iudaeorum Christiani non plus erunt Reges, quam ceteri Christiani, nam
per legem gratiae omnes ex aequo regale sacerdotium esse censentur. Quod si
Christiani Principes decimas & prouentus successoribus Apostolorum non recte
contulerunt: minus recte Apostolis ipsis primi illi Christiani pretia bonorum suo-
rum omnium contulerant. Si nefas est, Pontificem ob non redditas decimas
populum excommunicare, maius erit nefas, quod Apostoli ob negatam
pecuniam ecclesiae dicatam, vtraque morte condemnabant. Si non pendendum
est pastori, nisi pascat, & doceat: non pendendus erit etiam a plebe suus cen-
sus ordinis seu statui militari, nisi militet, & populum Dei tueatur: si denique
non sunt validae dotes & privilegia maiorum & antecessorum nostrorum ecclesiis
collata, cuius erant firmitatis illa aliis ordinibus sub paribus signis, pari atra-
mento, & pelle, concessa? atque haec sunt illae euangelicae rationes, quae nunc
orbem terrarum seditionibus, tumultibus, periuriis, & sacrilegiis implent.

Graui igitur & molestissimo animo ferimus, quod aduersus decretum nostrum
tales literas, talibus impiis dogmatibus confutas, miseritis, quae non solum in-
digna sunt auribus nostris, & ab vniuersa ecclesia catholica damnata: sed etiam
a nobis, & aliis Christianis Principibus publicis edictis vetita. Et proinde denun-
tiamus vobis hanc immutabilem sententiam, & voluntatem nostram, quod decre-
tum ipsum nostrum iuste & legitime latum nulla ex parte mutaturi, neque do-
minum Episcopum, & iura ipsius nostro debito patrocinio deserturi sumus.

Et si in ea contumacia perseverare volueritis: nos id, quod ad iustum &
christianum Principem attinet, exequimur. Datum Petricouiae decima Ianuarii
Anno Domini MDXXVIII.

ARTICULVS III.

An Dux Prussiae ad electionem Regis Poloniae pertineat? quodque ab eo ad
regiam Maiestatem, vel alloquin communes illorum commissarios, appelleretur. Prae-
ter ea Regis Maiestas literas publicae fidei aliqua iniuria in Prussia grauatis dabit.

RESPONSVM DATVM ORATORIBVS DVCIS DE PRUSSIA SVPER

FACVLTA TE ELIGENDI REGIS.

Quod legatio Illustrissimi domini Ducis Prussiae in primis continebat, de facultate
eligendi Regis: super eo negotio expendens Maiestas regia vna cum vni-
uersis consiliariis suis singularem in se & regnum suum propensionem eius illu-
stritatis, proindeque cupiens illi hac in re ex animo gratificari, reuoluit Maiestas
sua ut se facturam receperat, cum iura & privilegia, tum vero acta & consue-
tudines regni veteres, comperitque adeo diligenter cautum & obseruatum esse omni
tempore, ne quis alius excellentioris ordinis praeter consiliarios regni ius eli-
gendi Regis haberet, ut etiam & duces Masouiae, qui principes erant indigenae
Regii, & vetustissimi generis, ut denique & filii Regii domini naturales huius
regni, post obitum patris, neque locum, neque vocem eligendi Regis habere
potuerint. Sed et magistri Prussiae, qui homagia Regibus et regno Poloniae
praestabant, non solum ut principes, sed etiam ut consiliarii regni, qui pari modo

Z z z z

loca

loca in Senatu habebant, hoc ipsum ius electionis obtinere non potuerunt. Proinde cum illustrissimus dominus Dux Prussiae, ut prudens Princeps, satis intelligat, nihil esse perniciosius in omni republica, quam aliquid aduersus leges & instituta vetera, perpetua serie et usu approbata, committere, neque aliunde grauiores casus et perturbationes oriri, boni consulere dignetur eius illustritas, quod Maiestas regia et vniuersi consilarii regni, quam eius illustritati integerrimo animo afficiuntur, non possunt eam rem ut insolitam et institutis regni aduersam concedere. Praesertim cum id in omnibus conuentibus exigant vniuersi regnicolae, ut nihil aduersus iura et morem regni veterem statuatur.

Neque mirum aut indignum videri debet eius illustritati, quod habens locum suum in consiliis, terrarum comitiis, et conuentibus generalibus, ad electionem Regis non pertineat: cum itidem non pertinebant antecessores eius illustritatis, ac Duces Mazouiae, et hic fuit mos et usus in hoc regno ab initio receptus et obseruatus. Sed et in Germania, ubi vigent leges caesareae, non omnes principes ius habent eligendi Caesaris, qui locum suum habent in conuentibus publicis. Similiter in regno Bohemiae, et alibi, quod notius est, quam ut explicari sit opus. Alioquin nisi res esset aduersus iura et instituta regni, quae Maiestas sua noller vlla in parte turbari et labefactari, libentissimo animo Maiestas sua et consilarii vniuersi gratificarentur eius illustritati, propter hanc illius erga Maiestatem regiam et regnum eius, quam omnes cognoscunt, propensionem et obseruantiam, neque vilo pacto sibi aliter eius illustritas persuadere dignetur.

A DVCE PRVSSIAE AD REGIAM MAIESTATEM APPELLETVR,

QVAE ETIAM LITERAS PVBLICAE FIDEI DABIT. RESPONSVM
ORATORIBVS DVCS PRVSSIAE IN CONVENTV PETRICOVIAE
DIE X. IANVARII DATVM.

Quod ad appellationes ab illustrissimo domino Duce Prussiae ad Maiestatem regiam interpositas, et interponendas pertinet: nemo vel mediocriter in iure versatus ignorare potest, proprium esse ius vniuscuiusque superioris domini, ut ad ipsum a quouis subiecto et vasallo appelletur. Quippe quod non aliunde magis dominium et subiectio dignoscitur. Cum itaque priuilegium eius illustritati concessum clare testetur, eius illustritatem se cum omnibus conseruare debere erga Maiestatem suam, uti fidelem subditum et vasallum de iure decet, et articuli transactionis satis declarent, Maiestatem suam ea duntaxat priuilegia et immunitates eius illustritatis confirmasse, qui huic transactioni et superioritati Maiestatis suae non repugnarent: neque de appellationibus, quae iure et consequentia propria ad superioritatem pertinent, aliquid est exceptum: nemini dubium esse deber ad Maiestatem suam ius appellandi pertinere, quemadmodum et alia omnia superioritatis iura pertinent, quae non sunt in priuilegio nominatum exempta et excepta. Siquidem sublati appellationibus nullam extaret verae superioritatis vestigium.

Similiter et de dandis a regia Maiestate saluis conductibus intelligi debet, ea enim res non modo conueniens est et iusta, sed etiam pro conseruando communi statu et tranquillitate apprime necessaria. Ex denegatis enim appellationibus et saluis conductibus a superiori domino, oriri solent diffidationes, depredationesque communium subditorum, ex quibus et ad bellum peruenitur. Maiestas vero regia neque debet neque vellet vlla in re aduersa eius illustritati ac subditis eius vnquam deesse. Quare hortatur Maiestas sua eius illustritatem, ut quae propria sunt Maiestatis suae et iuris eius superioris, his eius illustritas non nitatur Maiestatem suam priuare, et transactionem factam, quae satis clara est, istis discepcionibus in alium sensum torquere, et labefactare in praedictum Maiestatis suae et communis boni status detrimentum. Quod

si vtiue molestum id esse deberet eius illustritati, quod merito esse non debet, neque illam iustae rationes Maiestatis suae permouerent, licet esset cum dispendio iuris et auctoritatis Maiestatis suae, tamen potius quam eius illustritati Maiestas sua displicere in hoc deberet, ita se conseruare dignabitur in causis; tam appellantium, quam etiam qui sub saluis conductibus iustitiam quaerunt, ut est in causis, si quae inter Maiestatem suam et eius illustritatem inciderent; expressum in priuilegio transactionis articulo decimo septimo, qui incipit: *item quod ad iurisdictionem inter Maiestatem regiam & Principem attinet*, &c. deputare videlicet dignabitur consiliarios suos et illos, quo ad eiusmodi actus a iuramento sibi obnoxio absoluet, et iustitiam ministrare praecipiet.

Eos vero iudices cum in causis propriis eius illustritas suscipere non recusabit, in alienis merito refutare non debet.

ARTICVLVS IIII.

SIGISMVNDI REGIS AD ARCHIEPISCOPVM, MAGISTRVM, ET
RELIQVOS ORDINES LIVONIAE LEGATIONIS FRAGMENTVM.

Quia sacra Maiestas sua Reuerendum dominum Iohannem, Archiepiscopum Rigensem, et Episcopum Therbatensem, occasione nonnullarum differentiarum in Liuania exortarum, molestationes nonnullas tanto viro indignas pati accepit, eius Maiestas officii sui esse existimauit, ut, quoniam Rigenensis et Terbatensis ecclesiae iam dudum protectione Regum Poloniae ac Lithuaniae Ducum vtuntur, causae atque differentiae ipsius domini Archiepiscopi non deesset, ne quid in eius praedictum atque iniuriam ageretur. Ideoque hos nuncios suos ad dominum Liuaniae Magistrum, et hunc conuentum Maiestas eius misit: qui actionibus iis contra reuerendissimam Paternitatem suam instituendis interessent, referrentque Maiestati suae, quid de ipsa causa et reuerendae dominat. suae statu decerneretur.

AD ARCHIEPISCOPVM LIVONIAE LEGATIONIS FRAGMENTVM.

Nuncios sacrae Maiestatis regiae omnia pro honore et commodo Reuerendissimi domini Archiepiscopi agent, dum modo vicissim dominus Archiepiscopus in his rebus, quibus subditi se grauatos merito conqueruntur, iusto moderamine vtatur: ne Maiestas sua rem videatur postulare indecentem.

CAPITVLVM IIII.

DE INFEVDATIONE CASTRI BYTOW ET CIVITATIS LVNEBURG.

Ad perpetuam rei memoriam. Nos SIGISMVNDVS etc. vniuersis et singulis praesentibus et futuris, harum seriem inspecturis manifestum facimus, quia vigentibus olim bellis inter serenissimum felicis memoriae CAZIMIRVM Regem, parentem et praedecessorem nostrum, ac inter ordinem dictum sanctae Mariae Teuthonicorum in Prussia, illustris olim Princeps dominus ERICVS Stetinensis, Pomeraniae, Cassubiae, Vandaliae Dux et Princeps Rugiae, multa in ipsis bellis et controuersijs, fauoris, benevolentiae et obsequii sui erga praedictum serenissimum parentem nostrum officia exhibere, et suppetias non vulgares illius Maiestati defunctae aduersus hostes eius praestare solitus erat, ac ob eam causam illi arcem Bytow vna cum oppido ibidem consistente, nec non ciuitatem Lunenburgk cum vniuersis fructibus et prouentibus ad illam pertinentibus, idem serenissimus parens noster ad arbitrium et beneplacitum suum concesserat, ut id literis et aliis monumentis abunde constat. Deinde vero ad eam benevolentiam et coniunctionem, quae inter serenissimos praedecessores nostros et praedictum

prædictum dominum Ducem ERICUM ac posteros eius intercesserat, etiam affinitas et necessitudo accessit, quæ ad hæc vsque tempora mutuis officiis et amore coaluit, ita ut prædictas arces et oppida repetita quidem aliquoties, tamen non grauatum, et nos, et serenissimi fratres ac prædecessores nostri possidere a nominatis Ducibus Pomeraniæ citra iurium regni sui detrimentum ferebant. Cum postremo nos ad has terras nostras Prusiæ venientes inuideret officiosissime illustrissimus Princeps dominus GEORGIVS, Stetinensis, Pomeraniæ, Cassubici, Vandalici Dux et Princeps Rugiæ, nepos noster ex sorore charissimus, et suam ac illustris fratris sui germani domini Bernimi singularem erga nos propensionem animi et obseruantiam declarauit, remisitque nobis et successoribus nostris de dote illustrissimæ olim dominae Annae, sorori nostræ, a præfato serenissimo domino rege Casimiro patre nostro promissa quatuordecim millia aureorum Hungaricalium: volentes vicissim erga illustriates eorum vberiore amore nostrum testari, et illas, earumque successores nobis ac regno nostro arctiori beneuolentia et coniunctione deuincere, attamen iuribus regni nostri non deesse, illis & earum hæredibus masculis, arces & oppida prædicta Bytow & Lunenburgk cum omnibus, & singulis eorum subditis, Vassallis, fructibus, libertatibus, eminentiis, censibus, prouentibus, iuribus et pertinentiis vniuersis, sicuti illa ad arbitrium et beneplacitum, ut dictum est, serenissimorum prædecessorum nostrorum, et nostrum hactenus usu et fructu tenuerunt, de consilio et consensu dominorum consiliariorum, tam spiritualium, quam secularium regni nostri, tenendo, habendo, fruendo, vtendo, et possidendo, in perpetuum iure feudi pro nobis et successoribus nostris Regibus Poloniæ dedimus, et concessimus, ac illos de iis ipsis arcibus et oppidis Bytow et Lunenburgk inuestiuius, et tenore præsentium damus et concedimus, illosque et eorum hæredes de ampliori gratia et beneuolentia nostra ab omni iuramento, nec non tributis et exactionibus quibuscunque, nobis et posteris nostris ratione dictarum arcium & oppidorum præstandis, dimittimus, & liberos facimus, pollicemur præterea dictos Principes in prædictis arcibus & eorum pertinentiis, quantum in nobis est, defendere et tueri, tenebuntur tamen & obligati esse debent præfati domini duces, & eorum successores ad singulas successorum nostrorum Regum Poloniæ coronationes vel venire ipsi, vel consiliarios aut officiales suos mittere, qui hoc ipsum ius feudale de præfatis arcibus et oppidis ad regnum nostrum pertinens, ita ut iam dictum est, recognoscent, et literas eius recognitionis et renouationis ipsius feudi, quæ gratis debent illis dari, a nouis regibus accipient. Quo si aliqua legitima causa impediti hoc officium et debitum in coronationibus successorum nostrorum non fecerint, nihil ea neglegentia illis detrimenti afferre debebit, dummodo alio breui tempore post coronationem id præstare curauerint. Vbi vero ipsi Principes domini GEORGIVS & BERNIMUS, Duces Pomeraniæ, sine legitimis masculis feudi hæredibus, vel eorum legitimi masculi feudi hæredes non relicta prole virili, decederent, stirpsque & progenies eorum mascula & legitima deficeret, extunc predictæ arces & oppida Bytow & Lunenburgk cum omnibus suis bonis, subditis, Vassallis, fructibus, libertatibus, iuribus, eminentiis, pertinentiis vniuersis ac cum pleno iure et possessione citra omnem difficultatem ad nos et posteros nostros Reges Poloniæ redire debebant: salua tamen iurisdictione interim perpetuo prouentibus, decimis seu episcopalibus cum villis, et bonis, piscariis ac libertatibus ad reuerendum IOANNEM Episcopum et ecclesiam Vladislauensem ex antiquo pertinentibus. In cuius rei testimonium sigillam nostrum est præsentibus appensum. Actum et datum in ciuitate nostra Gedanensi, die inuentionis S. Crucis. Anno domini 1526. Regni nostri anno XX.

CAPITVLVM V.

LITERÆ FEUDI ET HOMAGII DUCIS OSZUACIMENSIS ET ZATORIENSIS.

IN nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam nos, CASIMIRUS Dei gratia Rex Poloniæ, magnus Dux Lithuanici, Russici, Prusici etc. dominus et hæres, notum facimus per præsentis nostras literas omnibus & singulis, quibus expedit. Quod veniens ad præsentiam nostram præclarus dominus Venceslaus Dux Oszuacimensis & Zatoriensis &c. frater noster dilectus, cupiens & petens regno nostro vniri & incorporari, literas & priuilegia quorundam Regum Bohemiæ in præsentia nostra posuit & ostendit, quatenus ipsum & ipsius successores in eisdem priuilegiis, & in aliis libertatibus conseruaremus, & confirmaremus, in protectionemque & tuitionem nostram, ac regni nostri reciperemus, prout ipsum, ipsiusque successores, antecessores Reges Bohemiæ tenebant, & tuebantur. Nos vero priuilegiis ipsius visis, & sufficienter examinatis, tanquam iustis & rationi consonis, tum & petitioni ipsius acclinati, attendentes ipsius liberum accessum & unionem ad nos & regnum nostrum, ipsum dominum Venceslaum Ducem Oszuacimensem & Zatoriensem in nostram & regni nostri tuitionem & protectionem recepimus et recipimus, ac priuilegia per Reges Bohemiæ sibi & suis antecessoribus data & concessa confirmauimus & confirmamus. Insuper & a iuribus nostris feudalibus, quomodocunque ad nos spectantibus & pertinentibus, a bello, dum & quando expeditio bellica fieret & contingeret, aliarum terrarum regni nostri, a contributione seu dacia omni, in quam terræ regni nostri consentierint ex quacunque causa seu modo, ceterisque seruitiis & grauaminibus quocunque nomine vocantur, seu in futurum vocabuntur, tam de persona, quam de bonis mobilibus & immobilibus liberum fecimus, dimisimus, & in futurum facimus, & dimittimus. Et si quispiam habens bona in prædicto Ducatu ab obediencia domini Ducis Zatoriensis se subtraxerit, & ad nos recurrerit: talem non suspiciemus, neque defendemus, sed remitemus & compellemus eum ad obedienciam domini Ducis Zatoriensis. Et si aliquando aliquis nobilium, aut plebeiorum, de eodem Ducatu Zatoriensi ad nostram vel regni nostri iudicium prouocauerit & appellauerit: sic prouocantem & appellantem non admitemus ad nostram audientiam seu iudicium, sed remitemus, & in futurum mandamus remitti, ad eundem Ducatum Zatoriensem, ut ibidem in omni negotio per subditos prædicti domini Ducis iustitia petentibus administretur: & generaliter ipsum dominum Ducem, & ipsius successores, tum & Ducatum Zatoriensem, seu dominium, in omnibus iuribus & priuilegiis conseruamus, & in perpetuum volumus conseruari, quæ ab antiquo ad ipsum, et dominium ipsius pertinebant et spectabant. In cuius rei testimonium etc.

LITERÆ SUPER DUCATUM ZATORIENSEM. M.CCCC.LXXXXIV.

IN nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam, quoniam humani generis actiones memoria perpetua indigentes plerumque ab hominum notitia dilabuntur, nisi scripturarum seu testium munimine fuerint renouata: Proinde nos IOANNES ALBERTVS Dei gratia Rex Poloniæ, nec non terrarum Cracouiæ, Sandomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cuiaciæ: supremus Dux Lithuanici, Russici, Prusici: nec non Culmensis, Elbingensis et Pomeraniæ dominus et hæres etc. Significamus tenore præsentium quibus expedit vniuersis, præsentibus, et futuris, harum notitiam habituris. Quomodo quamuis a multis iam retroactis annis terra seu Ducatus, vna cum Ducibusque, Zatoriensis cum omnibus eorunde in iuribus, inscriptionibus, et cum omnibus et singulis terrigenis, nec non ciuitate Zathor, aliisque oppidis, et cum castro seu fortalitio eodem nomine Zathor dicto, aliisque omnibus fortalitiis, nec non villis, hæreditatibus, possessionibus,

bus, et omnibus eorundem censibus seu utilitatibus, fluviiis, silvis, eorumque vñbus tam ducalibus, quam etiam aliorum quorumcunque terrigenarum et subditorum cuiuscunque conditionis existant in toto ambitu dicti Ducatus consistentibus, cum omni iure, proprietate, et dominio, nobis, ditionique nostræ seu Regibus et toti Coronæ Poloniæ pertineant, et Coronæ nostræ præfatæ subiecti, cum omnibus eiusdem Ducatus subditis tam spiritualibus quam sæcularibus. Quam incorporationem, vnionem, confederationem, et subiectionem vetustam, semper ratam, firmamque et inuiolabilem perpetuoque duraturam habuimus, habemus, perpetuoque habere volumus: nihilominus præclarus Dux *Ianusius* eiusdem Ducatus Zatorienfis modernus dominus, hæres, & possessor ex successione suorum parentum Ducum Zatoriensium procedens, vna cum illustri Ducissa domina Barbarâ consorte sua legitima, easdem veteres inscriptiones, incorporationes, vniones, et subiectiones, constantes et recognoscentes nouis se inscriptionibus, foederibus, ligis, venditionibus, atque subiectionibus pariter cum præfato pleno et integro Ducatu Zatorienfi nobis et omnibus successoribus nostris Regibus et toti Coronæ Poloniæ cum plena potestate et auctoritate, perpetuoque duraturis matura deliberatione et consiliis, quibus intererat, præhabitis voluerunt inscribi, tantoque firmitus incorporari, et subiici, prout iam nunc se inscribunt, et prout propriis inscriptionibus præfati Ducis *Ianusii*, consortisque suæ præfatæ, nec non omnium terrigenarum pariter et ciuitatensium præfati Ducis *Ianusii* subiectorum, sufficienter est firmatum et expressum. Proinde vt hæc vnio, incorporatio, inscriptioque præfati Ducis *Ianusii* et consortis suæ, nec non totius Terræ et Ducatus eiusdem venditio, realisque satisfactio per nos sibi facta ad effectum deducatur, sitque solidior & firmitior perpetuo & in æuum, recognoscimus nos apud præfatum Ducem *Ianusium*, tantquam apud verum et indubitatum hæredem præfati Ducatus Zatorienfis, et apud illustrem Barbaram consortem suam præfatam, emisisse præfatum Ducatum Zatoriensem vna cum castro seu fortalitio, et ciuitate tota Zatorienfi, et cum omnibus bonis, possessionibus, villis tam ducalibus quam terrigenarum et subditorum quorumcunque, quicunque seu quæcunque in præfato Ducatu consistunt, emptione, venditioneque perpetua et irrevocabili, perpetuo et in æuum, pro octuaginta millia florenorum Hungaricorum auri veri puri et iusti ponderis. Pro quibus sibi iam plene ex toto satisfacimus realiter et cum effectu: prout ipse Dux *Ianusius* vna cum præfata sua consorte eandem satisfactionem et solutionem propriis litteris et sigillis, consortisque eiusdem vna cum terrigenis et subditis suis fateretur et recognoscit: riosque et futuros successores nostros Reges & Coronam Poloniæ de accepta satisfactione et solutione quitauerunt, et liberos dimiserunt. Et tamen præter hoc, tenore præsentium promittimus, quod nos et successores nostri Reges, et tota Corona Poloniæ pro finali satisfactione præfati Ducis *Ianusii* et consortis suæ præfatæ pro dicto Ducatu Zatorienfi et bonis ad ipsum pertinentibus, debemus, tenemur, tenoreque præsentium pollicemur, et tenebimur, nosque obligamus præfato Ducis *Ianusii*, et dictæ consorti suæ, pro quolibet anno dare et soluere de zuppis nostris Vielicensibus et Bochnensibus ducentas Marcas pecuniæ communis monetæ et numeri Polonicæ, et sedecim bancos salis donatiui, vsque ad extrema tempora vitæ eorum, seu vtriusque, seu ad mortem præfatorum Ducis *Ianusii* et consortis præfatæ eiusdem. Ita tamen, quod pro quolibet quatuor temporibus singulorum annorum per quinquaginta Marcas, et per quatuor bancos salis, dare eisdem, seu vtrique eorundem, vel alteri eorundem qui supervixerit, præfatas ducentas Marcas, dare et extradere tenemur, et debemus, tenebimurque et debebimus. Et similiter nostri successores Reges, et tota Corona Poloniæ, dare eisdem, vel alteri eorum modo supra scripto soluere et complere tenebuntur. Si vero, quod absit, pro aliquibus quatuor temporibus vsque per vnum integrum annum præfatum censum ducentarum Marcarum, et sedecim bancos salis, prout præmissum est, soluere neglexerint,

neglexerimus, vel non curauerimus, vel successores nostri neglexerint, vel non curauerint, extunc post cuiuslibet anni integri decursum, post huiusmodi negligentiam sequentem in aliis ducentis Marcis præfato Duci *Ianusio* & suæ consorti succumbemus, & successores nostri succumbent. Post præfatorum vero Ducis *Ianusii* et Barbaræ consortis suæ legitimæ obitum, extunc præfatus Ducatus Zatorienfis cum castro et ciuitate, et cum omnibus terrigenis, omnibusque bonis et subditis, tam spiritualibus quam sæcularibus, cuiuscunque conditionis existant, cum omni iure hæreditario, proprietate et dominio, cum titulo re, iureque venditionis, et emptionis in manus nostras, vel successorum nostrorum Regum, et toti Coronæ Poloniæ perpetua et irrevocabili successione, iureque hereditario perueniet, et deindebuetur. Quem iam exnunc, prout extunc, et extunc prout ex nunc, ipse dux *Ianusius* vna cum consorte sua præfata nobis, Regibusque et toti Coronæ Poloniæ condescendit, et resignat, et ita, sicut præmissum est, condescendunt et resignant. Et præter hoc, præfatus Dux *Ianusius* vna cum consorte sua proprio iuramento corporali, hanc venditionem, emptionemque, nec non inscriptionem et subiectionem, conseruationemque irrevocabilem atque perpetuam iam approbare, confirmare, et roborare effectualiter de facto debet et teneretur, debentque et teneantur. Et similiter Burgravius castri seu fortalicii et omnes terrigenæ, ciuesque Zatorienfes, iurare debent nobis, regibusque et toti Coronæ Poloniæ nunc iam et in posterum, quoties opus fuerit, ad tenendam nobis, regibusque et toti Coronæ Poloniæ fidem seu fidelitatem, et tam præfatus dux *Ianusius* vna cum consorte sua specialibus literis, suis, nec non omnes et singuli terrigenæ eiusdem ducatus Zatorienfis etiam propriis literis inscribere se debent, et propria sigilla ad litteram pargameneam appendere, promittendo obedientiam, fidelitatemque nobis Regibus et toti Coronæ Poloniæ præstandam, & post mortem præfatorum Ducis *Ianusii* et consortis suæ præfatæ nulli alteri possessionem dicti castri, ciuitatisque Zatorienfis et totius terræ seu ducatus Zatorienfis dare, facere, et resignare, nullique fidem & fidelitatem ac obedientiam præstare et facere, quam nobis Regibus & toti Coronæ Poloniæ debent & tenentur, quilibetque eorum debet, & tenetur. Qui etiam terrigenæ omnes & quilibet eorum debet & tenetur, debentque & tenebuntur, specialiterque pro Burgrabio dicti fortalicii siue castri & ciuitatis Zatorienfis & pro semetipsis, iam nunc, et quoties opus fuerit, seu quoties præfatus Burgravius mutari et institui debebit, etiam viuentem præfato duce *Ianusio*, cauere ei, fideiubere atque corporaliter intrare: quod præfatum castrum fideliter tenebit, et nulli alteri in præfato casu mortis præfatorum Ducis *Ianusii* et consortis suæ, quam nobis Regibus et toti Coronæ Poloniæ condescendere et resignare debebit, et tenetur. Debet etiam et tenetur præfatus Dux *Ianusius* vna cum præfata consorte sua in vita sua, quamdiu omnipotens Deus eam eis concefferit, nobis nec non Regibus et toti Coronæ Poloniæ in omnibus aduersis assistere, et nos contra omnem inimicum iuuare, vna cum præfatis terrigenis et subditis suis, seu cum toto suo ducatu et eiusdem incolis, quando, et quoties opus fuerit. Nos vero etiam præfatum ducem *Ianusium*, suosque terrigenas & subditos, totumque ducatum tenere et conseruare debemus et tenemur sub nostra terrestri, et totius Regni Poloniæ, tutela: et eum ab omnibus inimicis suis opprimere eum volentibus sibi assistere, & eam pariter et consortem præfatam eiusdem defendere et tueri pollicemur, et tenemur. Volumus etiam, vt in necessitate alicuius disturbance terrestris, vel cuiuscunque guerræ aut intranquillitatis, ipse Dux *Ianusius* in castrum et fortalitium, ciuitatemque Zathor gentes nostras immittere debeat libere ad requisitionem nostram, vel nostri capitanei Cracouiensis, vt tanto securius ab hostium incurfu ipsum castrum et fines Regni nostri tutius, et in meliori pace conseruare valeant, ad quod etiam faciendum se sua inscriptione vna cum præfata sua

conforte subdiderunt. Ex quo autem praefatae illustri Barbarae consorti domini Ducis Ianussii pro dote et dotalitio suis, quae habebat in praefato Ducatu Zatorienfi sibi inscripta et reformata, per nos et per Coronam nostram seu Regnum Poloniae completis praemissis, est sibi satisfactum. Ex tunc praefata Ducissa Barbara tenebitur, teneturque literis sui mariti domini Ducis Ianussii, nec non etiam suis propriis praefatam satisfactionem recognoscere, nobisque literas suae reformationis restituere, et easdem inscriptiones dotis et dotalitii praefatis literis extinguere et mortificare. In cuius rei testimonium sigillum nostrum, praesentibus est subappensum. Actum Cracoviae, feria tertia ante festum S. Petri ad vincula, anno domini MCCCCLXXXIV. Regni vero nostri anno II. praesentibus magnificis et generosis *Ioanne de Pileza* Russiae, *Dobeslao de Kurozuanki* Lublinensi palatinis, *Petro de Kurozuanki* Thesaurario Regni Poloniae et Cracoviensi capitaneo, *Petro Myszkowski* Vielunensi et *Nicolao Strazowski* Sanocensi castellanis, *Stanislao de Chodcz* capitaneo exercituum nostrorum in terris Podoliae, *Andrea Koszyelecki* Bidgostiensis et *Ioanne Dunyn de Viazd* capitaneis, ceterisque dignitariis, consiliariis, et cubiculariis nostris fide dignis testibus. Datum vero per manus venerabilis *Gregorii de Ludbranz* Skarbimiriensis et S. Floriani in Kleparz praepositi, Regni nostri vicecancellarii, sincere nobis dilecti.

VENDITIO DVCATVS OSZYACZIMENSIS REGI POLONIAE CASIMIRO.

IN nomine domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Ne temporum labentium cursus rerum gestarum memoriam secum rapiat, et illos obliuionis errore confundat, mentibus humanis illud diuinitas inspirauit, praestititque remedium ut actiones, ordinationesque humanas per temporis lapsum perituras, et venditionum, emptionumque contractus, ne a posteris renouentur in dubium, constans apex roboret litterarum, et fides testium iugiter renouet et confirmet. Proinde nos *IANUSSIVS*, Dei gratia Dux et dominus Oszyaczimensis, significamus tenore praesentium, quibus expedit vniuersis et singulis, praesentibus et futuris, publiceque recognoscimus et fatemur. Qualiter matura deliberatione cum illustribus fratribus nostris, baronibus et consiliariis nostris praehabita, etiam in optima valetudine constituti, nullo dolo, fraude, aut ingenio seducti, nec per errorem aut improvide, sed de mera et spontanea voluntate Ducatum nostrum et terram nostram Oszyaczimensem, quae portione paterna nobis obuenit, serenissimo Principi et domino, domino CASIMIRO, Dei gratia Regi Poloniae, magno Duci Lithuaniae, haeredi Russiae, et domino Prussiae, Regnoque suo et Coronae Poloniae, pro quinquaginta millibus marcarum latorum grossorum Pragensium, numeri Polonialis, quadraginta octo grossos in quamlibet marcā computando, (quae quidem quinquaginta millia marcarum grossorum ab eodem domino CASIMIRO Rege et Corona Poloniae nos integraliter et effectualiter in pecunia parata et numerata pro huiusmodi Ducatu tulisse, et leuasse, et percepisse praesentibus recognoscimus, et profiteamur) vendidimus, praesentiumque tenore vendimus, et venditione perpetua, et irrenocabili praefato serenissimo Principi et domino, domino CASIMIRO Regi et Coronae suae Poloniae de illo cedimus, et ipsum resignamus, et inscribimus, cum omnibus et singulis dicti Ducatus et terrae Oszyaczimensis castris, fortalitiis, ciuitatibus, oppidis, villis, teloneis, censibus, prouentibus, vtilitatibus, fructibus, seruitiis, homagiis, allodiis, exactionibus, collationibus, iuribus patronatus, culpis, emendis, piscinis, molendinis, lacubus, agris, pratis, siluis, borris, venationibus, aucupationibus, mellificiis, pascuis, rubetis, mericis, fluuiis, torrentibus, aquarumque quibuslibet decursibus, montibus, fabricis, ferrifodinis, plumbifodinis, auri et argenti, aeris et cuiuslibet metalli fodinis, monetis, iudiciis et bannis, seu inhibitionibus venationum, et pennis

nis inde sequentibus, consuetudine vel de iure vtilitatibus, honoribus, conventionibus, honorantiis, feudis, feudatariis, vassallis, vassallariis, nobilibus, rusticis et plebeis, hominibusque habitantibus, & habituris, cum potestate ibi mercata publica & nundinas celebrandi, faciendi, datias, pedagia, gabellas, & alia omnia onera realia & personalia, ordinaria, extraordinaria, atque mixta, quocunque nomine nuncupentur imponendi, exigendi, & exigi faciendi, cum mero & mixto dominio, supremo & infimo, omnimoda iurisdictione, plena gladii potestate, & exercitiis eorundem, cum vniuersis aliis vtilitatibus, quae ibi hactenus sunt, & in posterum naturaliter, aut industria humana fieri poterunt, quibuscunque nominibus aut cognationibus, vel vocabulis nuncupentur, prout idem Ducatus & terra longe late, & circumferentialiter in basso & plano, in gadibus & limitibus, & terminis est distinctus, cum omni iure ducali, dominioque mero & mixto, supremo & infimo, titulo & proprietate prout eandem terram & Ducatum nos & nostri praedecessores tenuerunt & habuerunt, nihil nobis aut nostris successoribus cuiuscunque domini, iuris, feudi superioris, & proprietatis, tituli, & memoriae in eodem Oszyaczimensi Ducatu quomodolibet reseruando, per dictum ipsum CASIMIRUM Regem & suam Coronam Poloniae, suosque successores Reges Poloniae habendum, tenendum, possidendum, & ad vsus suos beneplacitos conuertendum renuntiantes publice, & per expressum omni iuri, titulo, feudo, dominio, & proprietati, quod hactenus illic habuimus, & progenitores, antecessoresque nostri habuerunt, pure, simpliciter, & de plano, & sine aliqua conditione, ius, titulum, dominium, proprietatem, atque feudum dicti Ducatus et terrae Oszyaczimensis eidem serenissimo Principi domino CASIMIRO Regi, et suae Coronae Poloniae resignantes, absoluentes, omnes et singulos Barones, nobiles, sculteros, ciues, oppidanos, et kmetones, incolas et singulas personas ecclesiasticas et seculares, quocunque nomine censeantur, aut quacunque dignitate vel conditione perfulgeant praefati Ducatus et terrae Oszyaczimensis a nostra obedientia et feudo, iuramento, et fidelitate, ac obligatione eosdem Barones et nobiles, sculteros, ciues et oppidanos, kmetones et incolas, personasque spirituales et mundanas eiusdem Ducatus, in obedientiam, feudum, et vtilitatem praedicti serenissimi domini, domini CASIMIRI et sui Regni ac Coronae Poloniae subiicimus et supponimus per praesentes. Et ne in posterum dubitari quomodolibet possit, quo iure, titulo, et conditione, castra, ciuitates et oppida, atque villae in dicto Ducatu et terra Oszyaczimensi consistentia, per nos eidem serenissimo domino, domino CASIMIRO Regi et suo Regno ac Coronae Poloniae venditae et resignatae, et subiectae sunt, conditionem eorum pro futura memoria duximus praesentibus exprimendum. In primis quidem faciemus, quod castra principalia Oszyaczimensia et valentes huiusmodi Ducatus, et terrae praedictae cum duabus ciuitatibus seu oppidis, videlicet ipsa Oszyazim cum teloneo et molendinis, et Kanthi cum teloneo et molendinis, nec non villae *Bielany*, *Lauki*, *Babicze*, *Lipnik*, *Osiek*, *Breszye*, *Manouicze*, & *Dwory*, sunt, esseque debent de mera proprietate, titulo atque dominio praefati domini CASIMIRI Regis et sui Regni ac Coronae Poloniae, quoniam cum praefata castra, ciuitates et oppida, telonea atque villae nulli aliter nisi nobis sunt censuales et obnoxiae ac subiectae, praefatus etiam dominus Rex cum omnibus pertinentiis, appendentiis, et emolumentis ea possidebit. Item recognoscimus et publice profiteamur, quod etsi villae *Polanka antiqua*, *Polanka noua*, *Polosyenicza*, *Poramba*, *Grodzyecz*, *Sparonicze*, *Nidek*, *Vithkovicze*, *Glabouicze*, *Bulouicze*, *Czanicze*, *Malecz*, *Czacuga*, *Nowawyszk*, *Rocziny*, *Sbroslouice*, *Brzezinka*, *Rajsko*, *Francyskovicze*, *Przerzysyn*, *Skiedziey*, *Vithkovicze*, *Vilamouice*, *Helcznarouice*, *Bynadow*, *Dzuekoffe*, *Mikluszouicze*, *Pissarouicze*, *Halcnow*, *Biertolouice*, *Komorouice*, *Zebra*, *Restwina*, *Rabkowice*, *Starawyszk*, *Ianussouice*, *Tharmassy*, et aliae omnes in praedicta terra Oszyaczimensi consistentes per certos terrigenas, et nobiles Ducatus

prædicti teneantur et inhabitentur. Quia cum nos et progenitores supremum ius ducale fere in illis omnibus habuimus, caeterosque census, tributa, labores, seruitia, et obventiones ex illis iure nostro ducali percipiebamus: unde etiam villas prædictas in signum altioris firmitatis cum omnibus censibus, prouentibus et oneribus eisdem domino CASIMIRO Regi et Coronæ Poloniae resignamus, et eisdem renuntiamus. Item omnes litteras, privilegia, munimenta, inscriptiones, obligationes, contractus et quascunque scripturas, quas nos vel consanguinei fratres aut successores super dicto Ducatu eiusdem titulo et proprietate, et dominio habuimus, habemus, vel habebimus, quem in derogationem, vel læsuram iuris, proprietatis, tituli et domini præfati domini Regis et sui Regni, ac Coronæ Poloniae in dicto Ducatu Ofzuyacimensi, et præfenti nostræ resignationis vergenda, vel quomodolibet facienda, et quæ nobis aut fratribus, vel consanguineis nostris possent prodesse, & dicto domino CASIMIRO aut Coronæ Poloniae obesse annullamus, cassamus, extinguimus, et mortificamus, easdemque nullius decernimus et profiteamur roboris vel momenti, suspectasque, et vitiosas declaramus. Item ut huiusmodi nostra venditio et resignatio præfato domino Regi et suo Regno, et Coronæ Poloniae de dicto Ducatu Ofzuyacimensi facta, iuxta desiderium cordis nostri funiculo multiplici roborata, perpetua, atque pacifica, nullum futurae litis, inquietationis, aut dubietatis habens respectum perseveret: promittimus, spondemus, nosque verbo ducali circa fidem nostram et honorem sine dolo et fraude catholica promissione astringimus et obligamus, quod venditionem et resignationem nostram de dicto Ducatu et terra Ofzuyacimensi per nos, ut præmittitur, dicto serenissimo Principi domino CASIMIRO Regi et suo Regno ac Coronæ Poloniae factam, illustres Principes domini *Venceslaus Zatoriensis, Przemislaus Thoslenis*, germani nostri Duces, omnesque consanguinei nostri affines et proximi gratam, ratam, firmam habebunt, tenebunt, nec in aliquo directe vel indirecte quæsito colore occasione huiusmodi venditionis et resignationis contravenient, aut eam impediunt quouis modo. Nosque prædictum serenissimum Regem et suum Regnum, ac Coronam Poloniae ab omnibus impedimentis, litibus, molestationibus, perturbationibus, infestationibus, offensis et iniuriis, tam a præfatis dominis, *Venceslao et Przemislao*, germanis nostris, quam ab omnibus consanguineis et proximis nostris, et a quacunque persona, cuiuscunque conditionis existat, et quacunque fulgeat dignitate, spiritali siue saeculari, a quibus occasione præfatae nostræ venditionis resignatiq. et contractus præfati Ducatus et terræ Ofzuyacimensis ipse serenissimus dominus Rex et Regnum ac Coronam Poloniae, læsi, molestati, perturbati, offensi, et impediti fuerint, ipsum dominum serenissimum Regem, suum Regnum et Coronam Poloniae nos intercedere, et euincere, nullam interponendo præscriptionem iuxta ius nostrum ducale tenebimur, eliberareque sub fide et honore. In cuius rei testimonium sigillum nostrum ducale præsentibus est subappensum. Datum in Gliuice feria secunda ante festum S. Mathiae Apostoli, anno Domini MCCCCLVII. Præsentibus strenuis, generosis et nobilibus, *Joanne Saffowski, Zauisza Bohemo, Nicolao de Kamieni, Krystek Schelhem de Schothmanh, Misluborio de Orzeffe, Joanne Karnic de Sambork, Michaële Laskowski, Nicolao Myskowski, Nicolao Saffowski, Joanne Vuytc de Thomica, Protopio de Suyantostouice, Hinkone Swyatlik de Zafs, Joanne Tlemia, Urbano de Kopcouice, Michaële de Zawyerce* notario nostro, et aliis fide dignis testibus circa præmissa.

Nos IANVSSIUS, Dei gratia Dux Ofzuyacimensis, recognoscimus tenore præsentium quibus expedit vniuersis, tam præsentibus quam futuris, notitiam præsentium habituris: Quod a serenissimo Principe domino CASIMIRO Dei gratia Rege Poloniae, magnò Duce Lithuaniae, haerede Russiae, Prussiaeque domino, et a Regno, Coronæque sua Poloniae quinquaginta millia marcarum lato-

rum

rum grossorum Pragensium numeri Polonialis, quadraginta octo grossos in quamlibet marcā computando, in vim totalis & integræ solutionis pro terra & Ducatu Ofzuyacimensi, per nos ipsi serenissimo Principi domino CASIMIRO Regi & Coronæ Poloniae venditis, recepimus, & de manibus magnificorum & strenuorum ac nobilium dominorum *Ioannis de Czufow* castellani & capitanei Cracouiensis, *Gregorii de Branyca* castellani Radomiensis, *Andree de Tenczyn*, *Ioannis de Rythuiany* capitanei Sandomiriensis, *Ioannis de Tarnow*, *Ioannis de Melszyn*, & *Grot de Ostrow*, in effectum leuauimus. Unde & eundem serenissimum Principem dominum CASIMIRUM Regem Poloniae &c. & suum Regnum, Coronam suam Poloniae, Nos *Ianussius*, Dux prænominatus, quietamus, & absoluiamus, quietatosque & absolutos pronuntiamus per præsentis. Omnesque litteras, & obligationes cuiuscunque existant tenoris, quas præfatus Dominus Rex & suum Regnum, & Corona Poloniae, aut sui fideiussores nobis super solutionem dictarum quinquaginta millium marcarum latorum grossorum, aut illarum aliqua portione, dederunt, mortificantes, & cassantes præsentium per tenorem, profitentes illas nullius esse efficaciam, roboris, vel momenti, & iam præfatum dominum CASIMIRUM Regem & Coronam Poloniae nobis occasione emptionis terræ Ofzuyacimensis recognoscimus, & profiteamur in aliquo non teneri. In cuius rei testimonium sigillum nostrum præsentibus est appensum. Datum Cracouiæ feria quinta post Cincram, anno Domini MCCCCLVII.

IVRAMENTVM DVCIS ZATORIENSIS.

Ego I. Dux Zatoriensis iuro, quia fidelis & obediens ero cum omnibus subditis Ducatus mei, & cum Ducatu meo serenissimo Principi domino A. &c. Regi Poloniae &c. gratiosissimo, & ipsius successoribus Regibus, et Regno, ac Coronæ Poloniae, pro bono statu Maiestatis Regiæ et Reipublicæ Regni Poloniae et pro vilitate Maiestatis Regiæ, et Regni consulam, et quæ sentio Maiestatis Regiæ successoribus et Regno Poloniae nocitura præcustodiam, et pro posse meo auertam, ac omnia fideliter ad partem Maiestatis Regiæ et Regni Poloniae agam, fideliter et obedienter, mandatis Maiestatis Regiæ et successorum suorum parebo, et ea implebo, litteras meas iuxta contractum per olim serenissimum dominum IOANNEM ALBERTVM inter me, et Regnum factum, sub meo et subditorum meorum sigillis dabo Maiestati Regiæ ad thesaurum, Regni, subditosque vniuersos meos ad iurandum iuxta contractum inducam, et iurari, aliaque quæ ex conditione debeo facere, faciam. Sic me Deus adiunet, et hæc sancta Christi crux.

IVRAMENTVM TERRIGENARVM DVCATVS ZATORIENSIS.

Ego P. iuro quia fidelis ero serenissimo Principi et domino, domino ALEXANDRO Dei gratia etc. gratiosissimo et Regno ac Coronæ Poloniae et post mortem Ducis IANVSSII Zatoriensis domini mei gratiosi, neminem alium, quam ipsum dominum ALEXANDRVM Regem et successores Poloniae pro domino suscipiam, et me ei subiiciam, ac pro posse meo procurabo omne bonum, et auertam omne malum, quod sciero, imminere Regiæ Maiestati, et suo Regno Poloniae, omniaque faciam fideliter, obedienter, et diligenter, quæ ad subditum bonum et fidelem pertinent. Sic me Deus adiunet, et hæc sancta Christi crux.

CAPITVLVM VI.

DE XIII. CIVITATIBVS SCERVSII.

Tamet si Reges Poloniae, et semper fere, contra omnes hostes vicinos in statione excubare oporteat, et solum eorum prouentu metallorum, prouinciis ad meridiem

Bbbbb 2

ridiem et occidentem sitis, sterilius esse videtur: nihilominus CASIMIRUS tertius Rex Poloniae, confectis tot bellis, factis praeter ea aliis tot sumptibus, Regi Hungariae magnam pecuniae vim mutuo dedit: in qua etiam Scepusi XIII. ciuitates iure obligationis ac hypothecae in possessionem accepit. Et quia ad tempus praestitutum aes ei restitutum non est, aliaeque conditiones contractus et inscriptionum in thesauro regio repositarum, expletae non sunt, Scepusium ipsum poenis ac vadiis in ipsis litteris obligationum contentis et interpositis, tantum immersum, illigatumque habet, ut si redimendum esset, vnus Regni pecuniae ad illud eliberandum vix sufficerent, propter quas obligationis conditiones et nodos, non tantum vsusfructus, qui ex obligatione possessori venit, verum etiam ipse fundus, qui aequivalenti summa ab emptore acquiritur, Regis et Regni Poloniae proprius esse censetur.

CAPITVLVM VII.

DE DVCATV MASOVIÆ.

SIGISMVNDI REGIS AD MASOVIAM LEGATIO.

Res ipsa per se nota est, nec dubitaturum aliquem inter nos arbitror, qui modo mediocriterum pericia imbutus sit: quomodo aliquot retro saeculis gens et lingua nostra in has oras et regiones, quas modo incolimus commigrauerit, sedesque hic in his locis fixerit, cumque in infinitam pene multitudinem coaluisset, omnesque finitimas nationes sibi infensas esse prospexisset, id quod lex naturae et reliquarum gentium mos suadet, ad vnum omnia deferre constituerat, ut ita vni, qui sit optimus, summa rerum tradita eius imperio pareret. Sic enim et aduersariis resistere, et tranquillius vitam agere se posse existimauerit. Cuius rei argumento sunt, multae et vetustae litterae veterum Regum, et Ducum signis communitae, quae tum per arces, tum vero per templa religiosissime custodiuntur. Satisque constat Meschkonem primum, eundemque piissimum Ducem, et BOLESLAVM primum Poloniae Regem, omnes fere episcopatus istos, qui nedom in Regno Poloniae, sed etiam in finitimis prouinciis habentur, fundauisse, puta archiepiscopatum Gnezensem, episcopatum Cracouiensem, Vladislauensem, Poshniensem, Vratislauensem, Culmensensem, Lubucensem, in Pomerania Caminensem et alios plurimos. Cuius Regis imperio, cum vniuersae gentes linguae nostrae parerent, incredibile dictu est quam longe, lateque terminos ditionis suae propagarent: et quanto terrori vicinis nationibus existerent. Tandem vero (ut fere omnibus rebus vsu venit) dum eadem gens nostra in arcem summae potentiae, decorisque euaserat, ut sunt res humanae fluxae, et fragiles, extincto illo ipso, ramprorege, quam Rege in deterius prolabi, et in diuersas factiones, qui Ducatus vocabantur, scindi coepit. Ita quod ex vno, eodemque amplissimo Regno multi Ducatus succreuerant. Demum cum successu temporis homines multitudinis Principum pertesi essent, sublati e medio multis, iterum res omnis in potestatem vnus, hoc est, Regis, deuenerat.

Tamen Ducatus ipse Masouiae singulari quadam prouidentia diuina usque in haec tempora seorsum ab Regno Poloniae auulsus sub imperio Ducum Masouiae uigebat, quatenus stirps mascula non defuerat. Cum vero Deo ita ordinante nuper stirps illa ducalis in Masouia penitus extincta esset, iure naturae et gentium aequum est, ut membrum a corpore suo iam dudum separatum rursus tandem corpori suo vniretur et sub imperium vnus capitis, hoc est, serenissimi domini domini SIGISMVNDI Regis Poloniae domini nostri gratiosissimi & Coronae regni Poloniae adiungeretur. Quod negotium tentatum quidem est in proxime praeterito Cracouiensi conuentu cum oratoribus Ducatus Masouiae per Regiam Maiestatem, et senatores Regni: sed oratores ipsi Masouiae renitebantur, nec super eisdem rebus aliquid tractare volebant, asserentes se nullam facultatem, vel mandatum super eiusmodi rebus habere ab his qui eos miserunt. Quare Maiestatem suam

suae supplicauerunt, ut totum hoc negotium vniendi & incorporandi Ducatus Masouiae ad regnum & ducatum ipsum, & ad incolas eius, dimitteret, & conuentum talia tractanda Varsoviae indiceret. Quod sua Maieestas ex singulari sua clementia effecit, conuentumque hunc Varsoviensem indixit, & agi voluit. Nosque huc ad vos in eo negotio misit, ut vobiscum super eiusmodi rebus ageremus. Cum itaque sua Maieestas regia plane perspiciat indecorum & paene absurdum esse, si pars suo toto non congruat, suadet & hortatur, imo praecipit, ut cum (Deo volente) iam vnus capitis & corporis membra effecti estis, etiam vnus legibus atque institutis utamini, eis videlicet quibus mater ipsa nostra Polonia, reliquaeque terrae Masouiae, puta Plocensis, Gostinensis, Ravenensis, Sochaczouiensis, & Belzenensis, vtuntur: praecipue quod ad expeditionem militarem & bellicam attinet, cupit sua Maieestas, utraque iure & ordine cum vniuersis terris Regni Poloniae subeat, & iniuriam super his rebus conferatis, & omnia haec de quibus supra mentio habita est, in praesentia nostrum constituatis & firmetis.

Id cum effeceritis, multum honoris & dignitatis atque commodorum rebus vestris inde accedet, libertatibusque & caeteris summis praerogatiuis, quibus nihil est dulcius, perfruemini: & Regiae Maiestatem domini mei clementissimi gratiam vobis conciliabit, vobisque ac posteris vestris, tum & bono ac tranquillo statui vestro optime consulens.

ALIA LEGATIO.

Post dictam gratiam regiam, & litteras fidei oblatas, dicendum, satis esse iam declaratum, terras Masouiae vniuere esse corpus & vnam haereditatem regni Poloniae, vnam gentem, vnam linguam, vnos dominos ipsorum ab initio semper extitisse: partito vero regno inter Duces, ut alias terras, ita et ducatus, terrasque Masouiae, decedentibus masculis iure feudi ad corpus vnitatem regni denuo rediisse, quae omnia ex litteris, inscriptionibus, & exemplis ita clare constant, ita in recenti memoria existunt, ut nullis rationibus & argumentis inficiari possint.

Cum itaque placuit diuinam Maiestatem reliquam masculam scibilem Ducum Masouiae ab humanis auferre, & reliquae terrae Masouiae iure feudi, & iuxta inscriptiones veteres ac recentes in Maiestatem regiam & Regnum Poloniae reciderent: licet Maieestas sua potuisset e vestigio possessionem earundem terrarum accipere, & illis, sicuti reliquis terris & subditis suis, imperare, tamen voluit Maieestas sua, ut decet clementem & benignissimum principem, rem alioquin iam prius transactam iterum placide & aequanimiter transigere. Non enim designata est Maieestas eius primum legationibus benignissimis illos ad debitum ipsorum cohortari, deinde etiam ipsamet ad eos descendere, & iustis rationibus, modisque clementissimis ius suum & debitum illorum ab eis exigere: quibus cum iuste reluctari non potuissent, tandem vniuersi iusiurandum Maiestatem suam & Regno suo Poloniae praestiterunt.

Quamuis autem petissent tum & pariter in contentu Cracouiensi dari sibi in Ducem & dominum illustrissimum Principem SIGISMVNDVM AVGVSTVM, filium Maiestatem suam charissimum, tamen Maieestas eius id tum illis, & demum in conuentu Cracouiensi denegauit, quod nollet videri is, qui iuribus regni sui quicquam detraheret, quin magis conducere putet, ut filio suo & omnibus subditis suis regnum & dominia vnita, quam scissa & diuisa, relinqueret.

Siquidem Ducatus Masouiae mera est haereditas & corpus Regni Poloniae possessusque est ab initio a praefatis Ducibus iure feudi. Quo quidem iure iam maior pars ipsius ducatus antea successiue ad praedecessores Maiestatem suam & Regnum Poloniae recidit. Nempe terra Ravenensis, terra Sochaczouiensis, terra Gostinensis, terra Plocensis, terra Visnensis, quae omnes terrae sunt Masouiae, sed eo

Cecce

iure

iure ad regnum deuolutæ, atque id non solum mascula stirpe non deficiente, sed etiam fratribus superstitis partitis inter se bonis, sibi inuicem nunquam succedere potuerunt, eoque minus nunc succedere possent, cum vniuersa stirps mascula defecit. Quod scientes & intelligentes domini Duces nouissime defuncti, obtinuerant a Maiestate sua, eam gratiam magnis precibus & seruitiis suis, quod ipsi duo fratres sibi inuicem succedere potuissent, & concessum illis erat hoc privilegium a Maiestate sua, non sine magnæ clementiæ testimonio, prout litteræ eo nomine confectæ satis declarant.

ARTICVLVS I.

CONFIRMANTVR IVRA MAZOVITARVM.

Sigismundus
Petrivici
1529.
Ex statuto
Masouia.

OMnia iura, priuilegia, donationes, consuetudines, libertates, prerogatiuas, & successiones omnes omnium nobilium, quorumvis subditorum nostrorum in Ducatu Masouia, tam publice quam priuate, iuste & legitime datæ & emanatæ, in quorum seu quarum extant possessione pacifica, in vita Ducum & dominorum suorum, confirmamus; & in robore conseruamus perpetuo. Similiterque omnia statuta terrestria eiusdem Ducatus, consuetudines & articulos, quo ad iudicia terrestria & castrensia in omnibus causis, controuersis, & rebus quibuscunque in suo ordine antiquo, statuto, tenore, & consuetudine conseruamus & confirmamus, iuxta antiquam eiusdem Ducatus consuetudinem, quibus non debent derogare nouæ consuetudines regni perpetuo.

IVRAMENTVM PRÆSTITVM PER SVEDITOS DVCATVS MASOVIÆ
FERIA QUINTA IN VIGILIA EXALTATIONIS S. CRVCIS MDXXVI.

Iuramentum
Masouitarum.

EGO S. spondeo & iuro, quia serenissimo Principi & domino, domino SIGISMVND, Dei gratia Regi Polonia, magno Duci Lithuania, Russia, Prussia, &c. domino meo gratiosissimo, eiusque Maiestatis successoribus Regibus Polonia fidelis, obsequens, & subiectus ero, ac omne bonum & commodum suæ Maiestatis successorum ipsis Regum et Regni Polonia procurabo, ac promerebo, et quæ sensero illis nocitura fore præcustodiam, et præcauebo, ac pro posse meo auertam, omniaque fideliter et obsequenter curabo et faciam, quæ ad bonum et fidelem subditum pertinent, ita me Deus adiuuet et sancta Christi crux.

DVCATVS MASOVIÆ MAIORI POLONIÆ ADSCRIBITVR.

Consentimus, ut iste Ducatus adiungatur et adhæreat, sicut et aliæ terræ, terris maioris Polonia, quando præsertim et Ducum tempore Duces ipsi erant cum terris maioris Polonia tempore belli. Nec ob aliam causam terra Vischnensis ipsis terris maioris Polonia sit adiuncta.

RATIO TAMEN ÆQUA MASOVITARVM HABERI NON POTEST ATQUE POLONORVM DVANTIBVS CONSTITVTIONIBVS ILLORVM.

Nuntii ex terris Masouia cum multa a nobis postularent, quæ concedi solent per nos aliis subditis nostris regnum incolentibus, et statutorum communi iure fruuentibus, a nobis hoc responsum tulerant, quod dam sunt iure et consuetudine ab aliis regni nostri subditis seiuncti, non in omnibus eorum eadem ratio haberi possit, quæ habetur subditorum regni. Sed si aliquando iuribus et consuetudinibus se coequare regni nostri subditis voluerint, quod in eorum arbitrio est positum, tum eorum ratio æqualis cum aliis est futura. Interim autem in eorum moribus, iuribus, priuilegiis, et consuetudinibus, priuilegio nostro confirmatis, illos conseruabimus.

CAPITV-

CAPITVLVM VIII.

REX SIGISMVNDVS DVCI BARENSI AD QUASDAM INSCRIPTIONES
CONSENTIT.

SIGISMVNDVS Dei gratia Rex Polonia manifestum facimus per præsentis vniuersis. Quia pro necessitudine et amore mutuo, qui nobis est cum illustrissima Principe, domina ISABELLA Mediolani et Barii Ducematre, et socru nostra charissima, illi gratificari volentes, ut in vita sua possit partim de seruis suis, partim etiam de religione et sacricolis bene mereri, et suæ suorumque saluti consulere, tenore præsentium consentimus, ut, quandocunque illi libuerit, possit inter seruos, et ad pia opera, quemadmodum illi melius videbitur, decem millia aureorum in auro ex prouenibus annuis Ducatus Barensis distribuere, vel ad distribuendum inscribere seu obligare. Promittimusque verbo nostro regio pro nobis, et illustrissimo filio nostro SIGISMVND, nos eandem distributionem seu obligationem per eius illustriatam factam, firmam et ratam habituros. In cuius rei testimonium sigillum nostrum præsentibus est impressum. Datum Cracouia die IV. Februarii. Anno Domini MDXXIII. Regni vero nostri XVII. SIGISMVNDVS Rex significat.

VNIVERSITATI CIVIVM CIVITATIS BARENSIS ET MODVNENSIS.

Magnifici, nobiles, et egregii, fideles nostri dilecti. Accepimus litteras quibus nobis dolorem vestrum de obitu illustris Ducis Isabellæ, et fidem vestram erga nos declaratis, de qua non aliter nobis persuademus, neque dubitauimus, quin in eo eueniu vos ita exhiberetis, uti probos et fideles subditos decet. Nos etiam volumus ea erga vos gratia, & æquanimitate uti, et tales vobis officiales præficere, ut nobis subesse nunquam iure vos poenitere queat.

IOANNI DANTISCO ET LVDOVICO DECIO IOSTO ORATORIBVS SVIS.

Nobiles fideles dilecti, hesterno die allatæ sunt nobis litteræ Iosti ex Bario, quibus significat statum illius, et omnes res recte se habere, nihilque aduersi illic ortum, præter tumultum contra Iosue, qui et ipse tandem est sopitus. Allatæ quoque nobis sunt litteræ a ciuitatibus Barensi et Modunensi, quibus fidem suam erga nos abunde testantur, quam, et aliorum pariter Iostus ipse declarat, prætereaque scribit esse magnas quærimonia omniū subditorum aduersus Iosue, et alios officiales. Proindeque efflagitant, ut cum illis iustitia ministretur, petatur confirmatio iurium et priuilegiorum, petuntur boni et æquanimis officiales. Quocirca omnium prima erit illic cura vestra, ut videlicet compositis et sopitis rebus, si quæ in perturbatione sunt, iustitiam unicuique ministretis, et officiales tales constituatis, quorum probitas et fides spectata est, et populo essent ex sententia. De priuilegiis confirmandis respondimus, nos id facere velle, quod et vos illic eis polliceamini, et transumpta illorum nobis mittatis, quibus visis libenter confirmabimus, quæcunque iusta et honesta fuerint.

CAROLO V. CAESARI.

Serenissime ac excellentissime Princeps. Significatum est nobis nuper ex Mediolano illustrissimum dominum Mediolani Ducem petere decreuisse, vel forte iam petiuisse a Maiestate vestra, ut consilio regni Neapolitano demandare dignetur, quo Ducatum Barensis, ad nos iure legitimæ successionis deuolutum, acciperet in sequestro: in quo idem dominus Dux Mediolani nescimus quid iuris sibi competere asseuerat, et deducere nititur, illustrissimam olim dominam Isabellam de Arragonia Ducem Mediolani et Barii socrum nostram non hæreditario iure,

Ccccc 2

sed

sed duntaxat vitae suae spatio illum possedisse. Nos non dubitamus ius certum et indubitatum penes nos et serenissimam dominam BONAM coniugem nostram esse. Quod quidem non verbis sed litteris, non vni, sed pluribus, sine controversia probare poterimus, quorum beneficio post mortem ipsius olim dominae matris et socrus nostrae possessionem illius Ducatus continuavimus, quaque priuari citra insignem iniuriam nostram non possumus. Cum enim ad disquisitionem ventum fuerit, melius diplomata, seu privilegia nostra, quam nuda verba, vim iuris et iustitiae declarabunt.

LEGATIO SIGISMUNDI REGIS AD CAROLVM V. CAESAREM DATA
STANISLAO BOREK CANONICO CRACOVIE NSI.

Cum proximis his mensibus illustrissima domina ISABELLA de Arragonia, Ducis Mediolani et Barri suae serenitatis mater, et socrus, ab hac vita discessisset, relicto iusto et haereditario iure Ducatus Barenfis serenissimae BONAE, coniugi serenitatis suae, filiae vero suae, ad capiendamque possessionem ducatus, serenitas sua ipsius serenissimae coniugis nomine, nuntios et procuratores, nulla mora facta, misisset, illique, ea ipsa possessione accepta, et aliquanto tempore continuata, rerum et negotiorum eiusdem ducatus curam et administrationem suscepissent, vicerex vestrae Maiestatis regni Neapolitani eandem possessionem illis ademir, et sequestrem constituit, qui ad disquisitionem eidem ducatu praesert: quasi lis esset sub indice, cum reuera nulla unquam fuerit, nec esse possit.

Totum enim ius ipsius ducatus apud serenissimam dominam Reginam est ex legitima successione: cuius vim et seriem ex litterarum et privilegiorum exemplis, quae mecum attuli, vestra Maiestas probe cognoscat.

Miratur autem vehementer serenissimi domini mei celsitudo, cur et qua ratione tanta iniuria sit ei irrogata: cum totius orbis hominum ius esse peculiare non ignoret, possessionem bonorum nemini nisi ad disquisitionem vocato, iareque victo adimi solere. Si enim illustrissimus dominus Mediolani Dux aliquid iuris haberet, quo sibi persuaderet hunc ipsum ducatum fore suum: aliis modis, quam vi, iustitia sua sibi quaerenda erat.

CAROLO V. CAESARI SIGISMUNDVS PRO RESTITVTO DVCATV
GRATIAS AGIT.

Serenissime ac excellentissime Princeps etc. nuntius noster quem in causa Barenfi ad vestram Maiestatem miseramus tandem rediit: duas res gratissimas afferens: quarum haec potissima est, quod declaravit vestram Maiestatem in ea benevolentia erga nos permanere, quam nobis ex ea sanguinis coniunctione, quae nobis cum illa intercedit, pollicebamur: est deinde nobis per quam gratum quod vestra Maiestas Ducatum Barensem nobis restituere dignata est, non adeo propter ea commoda, quae illinc habituri sumus, quam quod hi disidentes animos nostros inuicem videre vellent, qui alienis malis laetari solent. Agimus igitur vestrae Maiestati quas maiores possumus et debemus gratias, relaturi etiam quacunque parte et occasione id facere possumus, ut amoris nostro nunquam intermori-turo, sed perpetua serie permansuro ad summam coniunctionem nihil defuturum esse videatur. Caeterum quia is orator noster, qui iam pridem apud vestram Maiestatem fungitur munere, sibi a nobis iniuncto ob eas necessitates, quae subinde se offerunt, adhuc munus ipsum aliquantisper est obiturus, referretque a nobis nonnulla vestrae Maiestati: idcirco rogamus illam plurimum, dignetur eius verbis, quae soler benignitate, aequae ac nostris propriis fidem adhibere. Valeatque felicissime Maiestas vestra et voto suo in omnibus optatis potatur, nosque habeat commendatos. Datum etc.

EIDEM

EIDEM CAROLO V. CAESARI.

Serenissime ac excellentissime Princeps &c. rediens dudum ad nos a vestra Maiestate nuntius et secretarius noster BORGIVS, declaravit nobis a Maiestate vestra, nos in possessionem Ducatus nostri Barenfis & Principatus Rossani restitui mandavit, & litteras ad eam rem opportunas nobis attulit, de quo officio & amore fraterno Maiestatis vestrae fuimus admodum consolati, & illi e vestigio gratias quas debuimus per litteras nostras egimus: verum facti nunc sumus certiores illinc ab officialibus & procuratoribus nostris, ipsam possessionem nobis vigore litterarum Maiestatis vestrae restitutam denegari, remque pretexta quarundam litterarum aliarum Maiestatis, quae ex diametro sunt contrariae investiturae, & aliis litteris nobis concessis in longum produci. Quibus scriptum dicitur (quod admodum nobis mirum videtur) ut nisi vocato prius illustrissimo domino Duce Mediolani, de restituenda nobis possessione nihil fieret: ut hac mora & difficultate inestrapariant nobis aliquod incommodum, hi qui & fauorem nobis Maiestatis vestrae invident, & nostram mutuam coniunctionem, & necessitudinem agre patiantur. Cum autem & nos vocati non fuerimus quando possessio nobis indicta causa adimebatur, qui ad illam legitime successimus, obtinuerimusque insuper investituram a Maiestate vestra, facto illi debito homagio, quae concedi non solet nisi possessoribus, vel quibus possessio iure debetur. Proindeque sequestrum cum ipsa investitura nequaquam cohaerere potest. Quocirca rogamus etiam atque etiam Maiestatem vestram ut fratrem nostrum honorandissimum, non patiat nos ita & coniunctionem & necessitudinem nostram mutuam apud se per amulos nostros labefactari, ut etiam illud saltem quod nobis iure optimo debetur, & Maiestas vestra iam semel concessit, & restituendum commisit, consequi nequeamus: iubereque dignetur Maiestas vestra, denuo, ut citra istas productiones & difficultates, nobis ipsa possessio bonorum nostrorum reddatur, qua potiti, parati erimus coram Maiestate vestra aut eius collateralis consilio, non ipsi solum illustrissimo domino Duci Mediolani, sed etiam unicuique alteri pro iure nostro respondere.

CAROLO V. CAESARI SIGISMUNDVS REX.

Serenissime ac Excellentissime Princeps, fecerunt nos certiores officiales & procuratores nostri, hactenus arcem Barensem non esse nobis restitutam, non possumusque non vehementer mirari, ut cum semel Maiestas vestra Caesarea pro sua aequitate, et in nos animi sui propensione, super investituram ipsius arcis Barenfis dederit assensum, & beneplacitum suum, unde sit istud impedimentum, quo minus decretum Maiestatis vestrae Caesarea locum habeat. Propter ea rogamus Maiestatem vestram omni studio, ut tandem possessionem eiusdem arcis Barenfis nobis reddi & libere dimitti faciat, & ut Maiestas vestra Caesarea aures hominibus maleuolis non accommodet, qui inter nos diffidiam querunt, coniunctionemque ac mutuam benevolentiam & necessitudinem nostram dirimere contendunt, faciet Maiestas sua, rem suae virtutis et nostrae in se perpetuae observantia dignam.

LEGATIONIS AD CAESAREM FRAGMENTVM.

Nuntius noster hoc ager diligenter, ut restituamur in possessionem Ducatus Barenfis, et si Dux Mediolani aut quisvis alter pretendit se aliquod ius habere ad Ducatum, ipsum Barensem, cum vocabit nos, aut serenissimam coniugem nostram dominam Reginam in ius, stabimus paratissimi omni iudicio. Et cum Maiestas Caesarea vult ministrare iustitiam illustrissimo domino FRANCISCO

crisco Duci Mediolani de Ducatu Barenfi; roganda erit, vt similiter administrare velit nobis iustitiam in Ducatu Mediolanensi et in dotibus auiæ serenissimæ coniugis nostræ dominæ Reginæ, hoc est, in ciuitate Cremonensi, quoniam Maiestas sua Reginalis plus iuris habet ad Ducatum Mediolanensem quam habet Dux FRANCISCVS in Ducatu Barenfi. Aequum enim est et valde conueniens, ut cum Maiestas sua Cæsarea, vult ministrare iustitiam in vno, velit etiam ministrare illam, et in alio.

Item excusabit nos nuntius, quod tam diu homagium debitum Cæsareæ Maiestati non præstissemus, nam id non negligentia vlla, sed cum propter longinquitatem itineris tum propter multas occupationes bellicas et curas, quibus ad hoc tempus districti fuimus, facere distulimus. Nunc vero mittimus mandatum sufficiens ad illud præstandum, nam de iure, viuente illustrissima olim matre nostra domina ISABELLA, præstare non atinebat, nec eramus obligati. Iurabitque nuntius homagium nomine reginalis Maiestatis prius, et demum si necessarium erit, iura etiam præstabit nostro nomine postremo. Quamuis autem in vita eiusdem illustrissimæ matris nostræ, populi et vasalli Ducatus nostri Barenfis promiserunt et rogauerunt solenni stipulatione, quod serenissimam dominam Reginam, post mortem et felices dies dictæ illustrissimæ dominæ ISABELLÆ Ducissæ, habituri essent in suam veram et vtilem dominam dicti ducatus ac ciuitatum et terrarum ad illam spectantium, tanquam vnicam legitimam et vniuersalem hæredem illustrissimæ olim dominæ Ducissæ, eique præsentem, recipientem, et stipulanti ad sancta Dei euangelia corporaliter manibus iunctis tacta, sponte iurauerunt, et iuramenta corporalia præstiterunt. Quia tamen id fecerunt absque consensu Cæsareæ et Catholicæ Maiestatis, roganda erit Maiestas sua Cæsarea et Catholica, consentire dignetur et admittere, vt dicti vasalli et populi denuo iuramentum faciant, et promittant modo, quo supra dictæ serenissimæ dominæ Reginæ, quod eam recognoscent veram dominam et patronam dictarum ciuitatum et terrarum, eique de omnibus et quibuscunque fructibus, redditibus, introitibus, et prouentibus illarum respondebunt, et responderi facient secundum iura et constitutiones Regni Neapolitani, sicuti decet vasallos facere et exequi.

Item impetrande erunt commissiones efficaces, vt præfecti Cæsareæ Maiestatis non molestant deinceps nos in ducatu ipso Barenfi, sed vt deinceps securum illum semper habeamus ab omni perturbatione.

Item quoniam illustris olim mater nostra moriens, multas donationes et legata fecit testamento suo seruitoribus suis, et aliis multis personis etiam ad vitam illarum, alienando multos prouentus Ducatus nostri Barenfis, quod facere non potuit obstantibus pactionibus et conuentionibus matrimonialibus, quæ inter nos et illam intercesserunt: roganda erit Maiestas Cæsarea ne eiusmodi testamentum et legata approbet, et confirmet, et si forte iam confirmauit et approbauit, ignara existens de iure nostro et pactione prædicta, vt cassare et inuolidam facere priorem suam confirmationem surreptitiam obtentam, nostra et iustitiæ causa dignetur: prout apparet in capitulis matrimonialibus quæ ostendentur.

Item petet nuntius noster a Maiestate Cæsarea, quod restitui faciat quatuor pascua montis serici, quæ sunt ablata nomine Maiestatis suæ Cæsareæ, pro præterito, quod prius ad vsum Maiestatis suæ tenebantur.

Omnia autem supradicta aget nuntius, et tractabit communi consilio et opera cum Ioanne Dantisco nuntio nostro, quem antea ad Maiestatem Cæsaream misimus.

Iustitia autem, quam serenissima coniunx nostra domina Regina habet ad ciuitatem Cremonam, est ista: ea enim ciuitas Cremona data fuit in dotem ab illustrissimo domino Duce PHILIPPO Vicecomite, illustrissimæ dominæ BLANCÆ filię suæ, quæ collocata erat in matrimonium illustrissimo Comiti FRANCISCO SFORCIÆ

proauo

proauo suæ Maiestatis; ex quo connubio nati sunt filii multi, qui omnes habuerunt dominium & prouentus dictæ ciuitatis pro rata parte: ex illis autem suecessoribus non extat persona aliqua legitima, nisi ipsa Serenissima domina Regina, & Dux FRANCISCUS; propterea medietas est de mera iustitia suæ Maiestatis, imo & plusquam medietas, ea ratione, quod felicitis memoriæ illustrissima domina Isabella Ducissa, suæ Maiestatis mater, fuit filia illustrissimæ dominæ Hyppolitæ Sforcie Ducissæ de Calabria, filię legitimæ dictæ dominæ BLANCÆ, & ob id dicta serenissima domina Regina, haberet iustitiam & ius in duabus partibus, ex tribus dictæ ciuitatis.

MANDATI FRAGMENTVM

SEd cum illustris dominus Dux Sforcia pro Ducatu Barenfi, ad quem nolum ius habet, nos impetat, nos vero ad Ducatum Mediolani plenum & perfectum ius habeamus, nihilominus tamen pro Ducatu Barenfi respondere non abnuimus, modo rogamus Cæsaream Maiestatem, quam & in verbis nostris roges, ut cum primum de Ducatu Barenfi nobis lis monebitur, suam Maiestatem vnico atque eodem iudicio, vnoque actionis contextu, causam etiam Ducatus Mediolanensis atque ita & ciuitatis Cremonensis, ad quam etiam ius habemus, diiudicare, determinare, & definire iubeat: id nos paribus, vel etiam maioribus officiis & meritis suæ Maiestati rependere semper præsto erimus.

SIGISMVNDVS COMITI DE NASSAU

Illustrissime princeps nobis charissime, facti sumus certiores, illustrissimum principem FRANCISCUM Sforciam velle nos impetere, & in ius vocare pro Ducatu nostro Barenfi, cui nos non abnuimus quidem respondere iure, & iustitiam nostram declarare, verum cum nobis etiam ius comperat ad Ducatum Mediolanensem & ciuitatem Cremonensem, Rogamus plurimum tuam Illustritatem, facere velit operam suam apud Cæsaream Maiestatem, vt cum nobis institueretur actio pro Ducatu Barenfi, committere dignetur Maiestas sua Cæsarea, quo vno eodemque iudicio, pro Ducatu quoque Mediolanensi ac ciuitate Cremonensi, ad quam etiam ius clarum habemus, cognoscatur & definatur: informabit de his & aliis nostris negotiis plenius tuam Illustritatem, orator noster Magnificus Ioannes Dantiscus, de mente nostra sufficienter instructus, quem benigne audire, & plenam illi fidem adhibere velis: nos vero vicissim omnibus in rebus, quibuscunque poterimus tuæ Illustritati hanc operam referre curabimus, Datum.

CAPITVLVM IX.

DE SAMOGITIA & POMERANIA.

SI Cosmographi non seorsim Samogitiæ & Pomeraniæ meminisse solerent, diuersumque genus hominum Samogitas a Lithuanis, & Pomeranos a Pruthenis assenerent: & nisi præter ea ita rem sese habere ipse quoque audiam: certe ego eas Prouincias, ipsam videlicet Samogitiam sub capitulo de Lithuania, cuius vtiue pars esse præsumitur: & Pomeraniam sub capitulo de Prussia, cui saltem contermina est, reposuissem: ne nimium diligenter prouincias Regni enumerando, vel cymini sector, vt est in proverbio, vel intempestiuus opum Regni ostentator, cauris lectoribus, vt hospitibus delicatis esse videar. Ac proinde iam longe alia scripturienti, pene oblito in memoriam earum prouinciarum recordatio subiit. Vtunque autem illæ prouinciæ, suis Magistratibus ac iuribus diuisæ, ac descriptæ sint: cum tamen nulla publica literarum monumenta de eis habeam, meminisse potius hic earum prouinciarum, quam ipsa earum iura, quibus Regno coherent, recensere cogor, hoc unum interea sufficere

Dddd2

arbitratus

arbitratus, si earum alteram Regum Poloniae, alteram autem Ducum Lithuaniae, semper proprias ac tributarias fuisse, & esse, meminero

CAPITVLVM X.

DE MOLDAVIA SIVE VALACHIA

HOMAGIVM PALATINI MOLDAVIAE

Post plures tractatus inter Serenissimum P. & D. D. CASIMIRUM tertium, Regem Poloniae & Barones Poloniae, suae Serenissimae Maest. et Regni nomine ex una, & inter magnificum Ioannem Stephanum Palatinum Moldaviae, armigerosque ipsius, suo & terrae Moldaviae similiter nomine parte ex altera, partim personaliter, partim etiam per Regiae Maestatis nuncios, diebus aliquot ab adventu ipsius in praesentem diem habitos, dominus Palatinus Moldaviae qui supra, propter defensionem a Poloniae Regno habendam, feria secunda proxima post festum natiuitatis Virginis gloriosae Mariae, ad homagium serenissimo principi Domino CASIMIRO Poloniae Regi etc: inclytaeque suae Polonae Coronae praestandum, se, posteros, & terram suam iuramento ad fidelitatem, subiectionem, & obedientiam perpetuo seruandam, habendam & obstringendam consensit, hora tertiaria, eademque die hora meridiei, vel paulo serius homagium et corporale iuramentum praestitit, iuxta informationem per Maestatem Regiam datam. Primum itaque Maestatem Regiam, cum adhuc ille abesset, solum suum in Corona qua coronatus est, ascendente, ibique in apparatu integro, quem circa coronationem induit, sedente, Maestatis sede septa spiritualibus & saecularibus Praelatis & Summaribus infra scriptis, Stephanus Palatinus a Maestate Regia per magnificos nuncios ad veniendum, faciendumque, ea quae debet, ausatus et conductus cum omnibus suis armigeris, Boiariis, vulgari eorum lingua dictis, eques venit; ad latus vero per vnum suum fidelem habebat, cui Banderium quoque magnam sericeum coloris rubri, in quo arma Terrae Moldaviae pulchre auro depicta erant, praeferebantur. Sui vero omnes terrigenae bona haereditaria, in Moldavia habentes, et alii omnes Curientes notabiliores, Banderia parua, quilibet suum equum insedendo, manu tenebant. Ipsius, et Regiis clangentibus rubis, accedensque ad solum Maestatis Regiae, ex equo descendit, dein Banderium manibus corripuit ac mox cum Banderio versus solum processit, id etiam sui omnes post eum fecere: immediateque solum accedens, flexis suo more genibus et capite prono, Banderium usque ad terram inclinat, similiterque facientibus subditis: tenorem homagii his verbis proferebat, Maestatem Regiam immota sedente, sed stantibus dominis: his verbis in facie Maestatis Regiae.

Clementissime mihi Rex, ego Serenitati Vestrae homagium facio, et praesto cum omnibus terris, et hominibus meis, et peto tuitionem Serenitatis Vestrae, et circa iura, in iureque meo et dignitatibus conservari. Hic adhuc banderium tenuit, pro genu autem flexione, de ritus sui more, capite inclinato, tacto signo crucis sanctae, iurandum fecit corporale, his verbis:

Gratiosissime Rex, ego homagium praesto, et iuro, ac etiam promitto fideliter sine dolo et fraude Vestrae Serenitati, successoribusque Serenitatis Vestrae Regibus, et sacrae Coronae Regni Poloniae, cum omnibus terris, baronibus, et hominibus meis; fidelitatem, esseque fidelis et obediens Serenitati vestrae successoribus, et Coronae Poloniae Regni. Sic me Deus adiuuet, et sancta Christi crux.

Mox iuramento finito, haec respondit Maestas Regia verba, residens in sede Maestatis suae: Nos te et terras tuas in nostram protectionem recipimus, et circa omnes dignitates et iura omnia terrarum tuarum, tanquam Palatinum nostrum relinquimus.

His dictis osculata est eum Maestas Regia.

Osculo

Osculo facto, recepit Banderium Maestas Regia manibus, de Palatini manibus, in manusque Mareschalci Regni illud dedit. Hic primum armigeri omnes Palatini Moldaviae stantes circa solum Maestatis, sua banderia parua e manibus in terram strauerunt, Mareschalcoque Regni praedicto banderium magnum de folio Maestatis, iuxta ac conclusum erat, ad Thesaurum Regium deferente, et parua illa per cubicularios Maestatis Regiae collecta, inde ad thesauri locum ferebantur seruanda. Noluit quippe Palatinus et armigeri sui consentire, ut intra tractandum diriperentur: quin petiit, ipsorum ut Banderia homagialia honeste seruarentur: propter maioris amicitiae auctoramentum. Quo facto, Maestas Regia non longe a se Palatinum tanquam amicum & suum homagiale penes se locauit, & consedentibus illis, armigeri ipsius omnes sub forma iurauerunt tacta cruce.

Nos Barones, Vasalli, & tota terra Moldaviae praestamus homagium nostrum & totius communitatis Terrae Moldaviae nomine, Serenissimo Principi Domino, CASIMIRO & Successoribus Regibus Poloniae & Coronae Regni Poloniae, promittimusque & iuramus omnem fidelitatem, subiectionem, & obedientiam in perpetuum Serenitati suae, Regno, & Regibus Poloniae. Ita nos Deus adiuuet, & sancta Christi crux.

Quod quidem iuramentum, quidam eorum manibus cruci apposis, quidam uero expansis supra, fecerunt. Eo facto Regia Maestas omnes Palatini armigeros, uniuersam denique Curiae suae iuuentutem, militiae symbolis insigniuit.

Huius actus Regij & Poloniae Regni, tam notabili celebritati pro ceremonialium more, Reuerendissimi & Reverendi in Christo Patres & Domini, ac Magnifici, Venerabiles, Strenui, Generosi, ac Nobiles interfuerunt: Ioannes Vatropa Archiepiscopus Leopoliensis, qui sancta tenebat ad iuramenta. *Matthias de Stara Lomza* Episcopus Camenecensis, & Ioannes Targonicki Electus Chelmenfis, eidem Suffragantes: *Jacobus de Dombno* Castellanus & Capitaneus Cracouiensis, qui ceruici Regio sacrum imponebat dirigebatque diadema. *Matthias de Brin* Posnaniensis, *Iuanus Amer de Targouu* Cracouiensis, *Spytko de Iaroslau* Sandomiriensis, qui Sceptrum Regni gerebat, differebantque quippe hi Domini Cracouiensis, & Posnaniensis, Palatini, quod uterque illud ferre nitebatur, alter alteri se praefereundo, unde unanimi consensu Palatino Sandomiriensi Sceptra dedere pro hac uice duntaxat, *Ioannes de Pilca* Russiae generalis, *Jacobus de Buczac* Podoliae, & *Dobeslaus de Buffouu* Belzenfis Palatini, *Raphael de Iaroslau* Sandomiriensis, qui etiam Regni Mareschalcatum gerebat, *Nicolaus de Kurozuanki* Siradiensis, *Ioannes de Koscielce* Dobrinenfis, *Nicolaus de Zmigrod* Premisliensis, *Michael de Buczac* Halicienfis, Castellani: *Creslaus de Kurozuanki* Decanus Gnesnensis, Cancellarius: *Petrus* de eadem Kurozuanki, Thesaurarius qui sub hac differentia pomum tenebat, Cancellario ipso homagii & iuramentorum formam atque tenorem pronunciante, *Gregorius de Lubraniec* Praepositus Skarbimiriensis, Vicecancellarius Regni Poloniae: *Stanislaus de Brosno* Mareschalcus, *Ambrosius Pampoucki* incisor Curiae Maestatis Regiae, *Ioannes Podlodowski* Zarnobienfis, *Ioannes Oleksi* Malogostenfis, Castellani: *Nicolaus de Tenczyn* Gladifer, *Ioannes de Tarnouu* Vexillifer Cracouiensis, alique quam plures Nobiles iuuenes, & Regni indigenae fide digni.

CAPITVLVM XI.

DE DVCATIBVS PRAEDICTIS A REGNO, AB SESEQVE DISLIMITANDIS.

LITVANIAM A MAZOVIA COMMISSARII DISLIMITENT.

Proidentes difficultatibus & grauaminibus subditorum nostrorum Regni & Magni Ducatus Lithuaniae, quae occasione granicierum inter eadem dominia

Sigismundus
Cracouiae
1510.

nia & Masouiam, tum inter Magnum Ducatum & Regnum saepe contingunt, nolumus & decernimus, ut quoties opus fuerit, per nos Commissarii deputentur, & mittantur nostris expensis providendi; ad faciendas easdem granicies et iniurias componendas, occasione illarum hinc inde exortas, quatenus absque quærentium onerum iustitia eis ministraretur.

DE EODEM.

Sigismundus
Petit. 1549.

Dietæ & Iudicia antiqua inter Ducatus Lithuanie, Prussie & Masouie, in locis solitis pro omnibus iniuriis & violentiis subditorum ex utraque parte fieri debent de caetero, & innouari, iuxta antiquam consuetudinem & processus Terrestres.

DE EODEM.

Sigismundus
Cracoviz
1543.

Commissarios iam nunc ad fines Regni emittemus, qui tam de finium regundorum, quam de aliis causis nomine iniuriarum suscitatis certum aliquid constituerent. Quocirca iam eos nominare, & dare volumus.

DE EODEM.

Sigismundus
Augustus Pe-
tuit. 1550.

Quia tenemur paci & tranquillitati subditorum nostrorum consulere, Commissarios ad dislimitanda dominia Regni nostri a vicinis dominiis, puta Hungarie, Marchie, Silesie, Pomeranie, Lithuanie, & Prussie, neque non ad resarcienda damna et iniurias mutuas designauimus: Cui quidem nostro instituto ut quam citissime satis fieri possit, dabimus operam diligentem. Commissarii autem nostri etiam diligenter curabunt, ut pro iis damnis, quæ per communes Commissarios Serenissimi Regis Romanorum, & nostros in Silesitis sunt decreta, hominibus nostris satisfactio iusta & competens impendatur.

X I.

IOANNIS CRASSINII POLONIA.

AD SERENISSIMUM ET POTENTISSIMUM,
HENRICVM PRIMVM VALESIVM,
DEI GRATIA VTRIVSQUE POLONIE REGEM.

Bononia, Apud Peregrinum Bonardum, Venia ab Superioribus concessa.

SERENISSIMO PRINCIPI D. HENRICO VALESIO,
DEI GRATIA VTRIVSQUE POLONIE REGI POTENTIS.
IOANNES CRASSINIVS EQVES POLONVS S. D.

UANTAM, & quam uberem universus terrarum orbis, ex felicissima post hominum memoriam Maiestatis vestre in Regem Poloniae electione, voluptatem reperit; vel ex eo facile quisque iudicare potest, quod tanta res fama accepta; nunc certatim omnes, & de Polonia, & de universa Reip. Polonae administratione, avidissime percontantur. Cum enim expecta-
tissimus

tissimus atque optatissimus nuntius in hæc loca venisset, Maiestatem Vestram mirifico uniuersorum Poloniae ordinum consensu ad regnum euectam, & mox incredibili omnium lætitia regalibus ornamentis affectam esse; non tam singuli amplissima dignitatis sublimitatem in ea admirabantur, quam quantum id esset, quod Deus præstantissimis ipsius virtutibus detulisset, diligentissime inuestigabant. Fit enim, ut propter mediocritatem nostrorum hominum cum Occidentalibus populis commercia, & tanta locorum intervalla, non minus illæ gentes, in iudicandis Reipublicæ nostræ negotiis ignorationis, quam vanitatis habeant. Quod cum iam inde, postquam in Italia versari cæpi, ita se habere animaduertissem, non cogitare non potui, quonam pacto, & communi exterarum gentium utilitati consulere, & nobilissimæ Gallorum nationi, quæ nunc incredibili cognoscendarum Polonicarum rerum studio flagrare dicitur, pro virili mea parte gratificari possem. Decebat enim me, qui in imperio Maiestatis Vestre natus, & Ecclesiasticis honoribus auctus sum, omne meum studium ad excolendam imprimis regiae dignitatis amplitudinem, deinde etiam ad illustrandam patriam (qua nobis nihil carius in vita esse debet) conferre. Quæ causa effecit, ut hoc de Polonia scribendi negotium, urgente potissimum CAROLO SIGONIO præceptoris meo, viro politiorum Litterarum in tota Europa facile principe, non inuitus susceperim. Quæ in re si quid ingenio aut doctrina affectus sum, Deo imprimis OP. MAX. cuius auspiciis omnia geruntur, deinde felicibus Maiestatis Vestre regni primordiis, tunc demum etiam Francisco Crassinio Episcopo Cracoviensi, & Severiensis provincie Duci, patrum meo, qui me ab ineunte ætate mea, in optimis Litterarum disciplinis erudiendum curavit, acceptum refero. Facior quidem me rem non omnibus absolutam numeris, quod mihi per ætatem non licuit, perfecisse; tamen vel eo potissimum nomine mihi ipsi gratulor: quod hic meus quantuluscunque labor, ad illustrandam Poloniam, nostratium hominum ingenia inflammaturus sit. Ex hoc certe qualicunque meo opere exteri homines intelligent; Maiestatem Vestram, non fabulosam aut obscuri nominis Regem esse, sed qui numerosissimis populis, & amplissimis provinciis imperet; & pulcherrimam atque latissimam Europæ regionem Sarmatiam, præcæ incognitam scriptoribus, iusto dominatu teneat. POLONIAM autem ut in Vestro clarissimo Nomine publicarem, ut hoc potissimum in causa fuit; quod Polonia regi Polono pulchre conveniat, & quod Maiestas vestra Poloniae gentis nomen, apud exteras nationes, post partam regiam dignitatem mirifice illustraverit. Precor DEVM, ut quemadmodum illa singularibus ipsius auspiciis ad summum dignitatis fastigium ascendit, ita etiam eiusdem diuini numinis beneficio felicissime in primis commendati regni gubernacula gerat, deinde etiam ex omnibus, quibus hoc regnum cinctum est, barbaris nationibus, amplissimos triumphos agat Bononia. XX. Mensis Maii, Anno salutis humanæ M. D. LXXIII.

MAIESTATIS VESTRÆ

Deuotissimus Subditus

IOANNES CRASSINIUS.

IOANNIS

℞℞℞℞

IOANNIS

CRASSINII POLONIÆ

LIB. I.

QUIBUS TERMINIS REGNUM POLONIÆ CONTINEATUR.

CAPUT I.

DE Polonia, quæ antiquitus Sarmatia dicta est, scripturi: operæ pretium duximus, non Poloniam tantum, quæ est totius Sarmatiæ Europæ caput, & Regina: sed etiam singulas universæ diuisionis Poloniæ provincias, describere. Ac primum omnium constat, Poloniam esse regionem maximam; quæ innumerales, moribusque, ac lingua, differentes inter se gentes, rara quadam felicitate, in unum amplissimi regni corpus, congregavit: vniusque Regis imperio obtemperare coegit. Quæ quidem, nunc in eam amplitudinem excrevit: ut totum illud terrarum intervallum, quod est inter Oderam, & Vistulam, fluviôs; & a Vistula ad Borysthenem, a Ponto Euxino, ad mare Balthicum, & ab extremis Lithuanorum finibus, ad Moscorum, & Suecorum usque regna, Regis Poloniæ imperio contineatur. In eo Sarmatiæ Europæ spacio, maximæ & frequentissimæ regiones, Polonia, Lituania, Russia, Prussia, Masovia, Samogitia, & Livonia, in unum fortunatissimi regni corpus, coaluerunt. De quibus, & si opus est negotii plenum, in disputationem venire: elaborabimus tamen, & situm harum provinciarum, solique ubertatem, mores gentium atque instituta, Reipublicæ gubernacula, & quare Rex Polonus in eas regiones habeat imperium; exteris hominibus, quorum causa hanc scribendi provinciam suscepimus, demonstrare. Sed nos ad Reginam totius Sarmatiæ Poloniam accedamus. Quidquid autem de Reipublicæ Polonæ gubernaculis dicitur, idem etiam fieri, & in aliis Poloniæ Regno contributis provinciis, intelligendum erit.

DE POLONIA MORIBUS, ET ORIGINE POLONORVM.

CAPUT II.

Polonia, olim Sarmatia, nunc autem novo gentis vocabulo, (a Pole) quod planiciem & venationem quoque sonat, dicta Polonia: eo quod & plana maiori ex parte, & exercendis venationibus aptissima sit, in maiorem, & minorem dividitur Poloniam. Hæc ab occasu habet, maximam omnium Europæ provinciarum Germaniam: a meridie Hungariam, ab exortu solis, Polonia respicit Lituaniam; ad septentriones Prussiam, ad sinum Balthicum sitam. Regio universa, & ubertate agrorum, & multorum magnorum, ac celebrium fluviorum frequentia, & metallorum copia, & hominum atque oppidorum numero, & cultissimis gentis moribus, maxime præstat. Quæ cum sub frigido coelo frequentibus Boreæ flatibus sit exposita, nullam fere in universum vinearum culturam exercet. Quare potus genti communis est cerevisia, ex aqua, tritico, vel hordeo, & lupulo, cocta. Bibitur et optimus medo, qui ex aqua, melle, lupuloque conficitur. Viri nobiles, & ditiores, vino ab exteris Hispanis, Gallisque per Oceanum: ex vicina Hungaria, & Germania plaustris advecto, uruntur. Habitus nationis plerumque oblongus, neque Hungarico, et Dalmatico, valde dissimilis. Color gentis, ut omnium Septentrionalium, albus. Homines vtriusque

sexus

sexus, plerumque proceræ staturæ, robusti, & eximia forma præditi. Viri in universum, natura fortes, & ad omne genus periculi subeundum, animosi. Ignominiam, quæ etiam nota infamiæ appellatur, publico legum decreto inustam, veneni instar detestantur. Gens in universum, cultum corporis diligit. Illustres, & nobiliores viri, induuntur sumptuosissime. Vestes quidam sericeas, alii item aureas textiles, margaritis distinctas, pellibusque Zebellinorum, aut Martarum suffultas: pectoralia aurea, vel argentea, ab iugulo umbilico tenus (ita. n. vestium fibulas faciunt: cingulos aureos, aut argenteos inauratos, unionibus figuratos habent. Gladios magni præcii incuruos, quos Persicos acinaces vocare lubet, in aureis, vel argenteis vaginis, recondunt; vaginas & manubria ensium, adamantibus exornant. Equis pretiose phaleratis insident. Equorum colla, et pectora, laminis aureis vel argenteis pellibusque nobilium animalium circumducunt. Sellas, supercilia, caudasque equorum: gemmis distinguunt. Multi, equos variis tingunt coloribus. Est illis splendida supellex domestica, abacus argenteus, sunt & aulae, infano sumptu comparata. Epulæ miro ordine, incredibilique pompa, inferuntur convivia non tam edendo, quam cum lectissimis virginibus, & matronis confabulando, in multas horas protrahuntur. Universa natio læta admodum, ludis, choreis, et comotationibus, sæpius indulget. Hospites, & extraneos, laute habent; & non sine muneribus, quandoque dimittunt. Gens in universum prudens, & literarum amatrix. Quamobrem, et regionum visendarum causa, multi nobiles, et primores adolescentes, lares paternos deferunt, & magnam secum omnium doctrinarum copiam, et opimarum rerum usum non mediocrem, domum referunt. A Polonia disti sunt Poloni. Polonos autem, Slavicam, seu Slavicam gentem, constat esse. Slavi, a (slava) quod gloriam, & celebritatem sonat, appellati. Hi ut quidam volunt, imperante Mauritio Imperatore, a Bosphoro Cimmerico, Tanaique fluvio, (qui Europæ et Asiæ terminus est) profecti; Dalmaniam & omnem Illyrici oram, depulsis atque trucidatis Romanorum præfidiis, occupaverunt. Provincia universa, eorum nomine appellata. Altera Slavorum pars, in Poloniam & magnam Germaniam, divertens: duas maximas gentes, Bohemos, et Polonos, condidit. Sed nobis, Martinum Cromerum, rerum a Polonis gestarum scriptorem illustrem, qui ab his non valde dissentire videtur, sequi libet. Is enim refutatis, non levibus argumentis, aliorum opinionibus, diligens veritatis perscrutator, Slavos ex Russia, quæ vetustis authoribus est Roxolania, non solum in Mæsiam, Daciam, Pannoniam, & universas Illyriorum provincias: sed etiam in Poloniam, quæ tunc forte habitatoribus vacua erat, & in Bohemiam migrasse credit. Sed quibus primum temporibus, aut unde, Slavica gens, in Roxolaniam venerit; et antiquos illos Sarmatas (si qui modo alii fuerunt) deleverit, non constat. Roxolanorum tamen nomen, quod Russorum appellationi convenit, non est incognitum antiquis scriptoribus: Ptolemæus enim, et C. Plinius, Roxolanos populos, in Sarmatia ad latus Mæotidis paludis collocant. Et Cornelius Tacitus, Othonis Sylvii Imperatoris, qui octavus post C. Iulium Cæsarem imperavit, tempora describens: Roxolanos Sarmaticam gentem, cæsis priori hyeme duabus Romanorum cohortibus, magna spe in Mæsiam irrupisse, affirmat. Strabo lib VII. Roxolanos ad aquilonarem regionem spectantes, inter Tanaim, et Borysthenem, pasci scribit. Quando vero Slavinorum populi ex Russia in Poloniam, cæterasque regiones, concesserint; inter autores non convenit. Cum enim barbari essent, rebus potius præclare gerendis, quam memoriæ hominum commendandis, vacarunt. Cromerus tamen vir gravissimus, qui primus omnium, historiæ veram lucem attulisse videtur; eos populos qui nunc Poloni et Bohemi, dicuntur: circiter Attilæ, Hunnotum Regis tempora, vel paulo post progressos e Roxolania, et Sarmatia, cæterasque Slavici generis nationes, vacuas Vandalorum sedes occupasse, et in

interiorem

interiorem Germaniam arma victoricia intulisse putat. Ut ut res se habet, verisimile est, Slavos ex Russia produsse. Qui cum in Poloniam Lecho, in Bohemiam Cecho, ducibus germanis, venissent: primus apud Polonos Lechus, apud Bohemos item Cechus, vtriusque gentis per manus tradita opinione, regnasse creditur. Slavicae linguae usus, hodie quam latissime patet. Ut enim Slavica gens, ita et Slavonica lingua, per innumeras fere terrarum orbis regiones, propagata est. Dalmatae itaque, Bosnienses, Servi, Bulgari, Mysii, Rasciani, caeterique Byzantium usque Istri, Carni, Carniolani, Carinthii, Vindae mari Balthico vicini populi, Pomerani, Bohemi, Moravi, Lusacii, Silesii, Roxolani, Moschi, quorum et in Asia, et in Europa, latissimum est imperium. Circasii, Quinque montani ad Pontum habitantes; denique ipsi, de quibus scribimus, Poloni, Slavonicae gentis nomen agnoscunt, Slavicaque lingua, quamvis variantibus inter se aliquantum dialectis, utuntur. Sed et Turcarum genti, familiaris est slavonicus sermo, et in aula Byzantina, gratissimis excipitur auribus. Cuius rei eam esse puto causam, quod Turcarum Rex, Slavinorum regiones fere universas, non invasisse modo: verum etiam in suam ditionem penitus redegit. Multi etiam Slavicis nominis nisi sectam professi Mahumetanam; Turcarum Regis stipendia merentur. Sed nos, quos ritus Poloni sequantur, ostendemus.

DE SACRIS POLONORVM RITIBUS, ET RELIGIONE

CHRISTIANA SUSCEPTA.

CAPUT III.

Diutissime olim gens Polona, propter innatam barbariem, et feros mores, annalium Polonicorum testimonio, falsorum Deorum cultum amplexa est, quae tandem anno ab hinc sexcentesimo, repudiatis Iovis, Martis, Plutonis, Cereris, Dianae, Veneris, caeterorumque monstrorum ritibus; auctore Miecislao Duce, Christianorum sacra adscivit. Primus omnium Miecislavus sacro baptismatis fonte ablatus; hunc universa provincia secuta. IOANNES, decimus tertius, Romanae Ecclesiae Pontifex maximus, primos Italici, Gallici, Germanicique generis, Episcopos, in Poloniam misit. Eorum opera, et universa gens, ad Christi fidem accessit, et Miecislavus Dux; propagandae religionis Christianae cupidissimus, plerasque Ecclesias pontificales, non construxit modo, sed etiam amplissimis opibus, dotavit. Ex eo tempore, natio Polona, Apostolicae sedis Romanae, (ex cuius gremio sacrorum ritum accepit) cultrix tenacissima fuit: ita, ut et piissimae religionis cultu, et Christianarum virtutum observantia, antecelleret: nunc prohi dolor, improbiisimae haereticorum opinionibus, qui proprios sensus, auctoritati patrum praefereunt quadam ex parte servit. Non enim solum omnes fere peregrinas admittit sectas, sed etiam novas sibi, easque ab omni homine Christiano alienissimas, quotidie confingit. Verum ea nunc est, de Henrico - Valesio, Catholico Rege, omnium Christianorum opinio atque fiducia, ut ipse unus sit, qui et labantem religionem Catholicam erigere, et huic fundi nostri calamitati mederi possit. Sed quod prius mihi dicendum erat, illud nunc filere haud possum: nimirum, quod ipsius primi Ducis Christiani temporibus, apud Polonos inoleverat: ut homines nobiles, sacratissimo missae sacrificio adstantes, cum evangelium dicturus sacerdos, prima verba pronuntiaret, gladios mediotenus stringerent: respondente vero ministro rursus reconderent. Incredibilis religiosissimae gentis pietas, constans, et perpetuum tuendae religionis Catholicae studium, ostendebat. De religione hactenus, ad primas Poloniae urbes accedamus.

DE PRIMARIIS

DE PRIMARIIS POLONIAE VRBIBVS.

CAPUT IV.

Antiquissimam omnium Polonicarum urbium Gnesnam, annalium Sarmaticorum testimonio, censemus. Ea ab Lecho, primo Polonorum Duce condita, & ab (Ghiasdo) quod nidum significat, appellata, principum sedes quam diutissime extitit. Quod si verum est, Polonos Duce Lecho, ex Roxolania in Poloniam migrasse, circiter Attilae Hunnorum regis tempora; consequens erit, ut dicamus etiam, eodem temporis intervallo, hoc est ipso regni sui exordio, Gnesnam, ab eodem aedificatam esse. Hoc certum est, omniumque opinione Polonorum receptum, Gnesnam conditorem habuisse Lechum, & ab (Ghiasdo) quod nidum sonat, sumpsisse appellationem. Forte enim in eo loco Lechus, aquilarum nidum reperit. Quare ex eo tempore, Principibus Polonis, alba Aquila erecta, expansis alis, insignis manet. Sed quae nunc potissimum Gnesnae spectatur ecclesia metropolitana, sede Archiepiscopali, & Adalberti martyris sepultura, antecellit Adalbertus, secundus in ordine, primum Pragensis Episcopus, deinde regnante Miecislao Duce; qui, primus Christianis sacris apud Polonos initiatus est: defuncto Roberto, primo eius Ecclesiae antistite; Gnesnensis Archiepiscopus fuit; fidemque Christi in Polonia mirifice propagavit. Qui cum Pruthenos, gentem feram, ad mare Balthicum sedes habentem, ad Christum pellicere conareretur: ab immanissimis barbaris, crudelissimis confectus vulneribus, anno christi, nongentesimo nonagesimo septimo occubuit. Eius corpus a Boleslao Poloniae Duce; qui primus ab Othone Russo, eius nominis tertio, imperatore Romano, Anno post Christum natum, Millesimo primo, in civitate Gnesnensi Rex est appellatus: tanto auri pondere, quantum corpori respondebatur, redemptum. Est autem Archiepiscopus Gnesnensis Legatus natus & totius regni Primas. Sed qua parte post Regem in Polonia est Princeps, subtracto e vivis Rege, munere apud Polonos fungitur regio: mittendum ad externos legationum, custodiendum finium & promulgandum Commodorum, ius habet: Regem electum pronuntiat, sacro oleo inungit, regioque diademate exornat. Huic primae apud Polonos significandae dignitatis causa, ab magistro Archiepiscopalis curiae, sublati praefertur baculus: manducatorio tympana militaria verberantur. Qui honor cum maximus sit, soli Archiepiscopo Gnesnensi, in tota Polonia, penes Regem habetur. Aula nulla post regiam, praeterquam Archiepiscopalis censetur. Quare caeterorum Episcoporum, & principum familiares: non aulicos, sed famulos vulgo appellamus. Decreta est praeterea communibus totius regni legibus, in eos poena; qui praesente Archiepiscopo, vel ceciderint aliquem, vel gladium strinxerint, vel quod etiam est levius, obscenos sermones miscuerint. Magna quidem & singularia extant, Polonorum Regum, erga universum Ecclesiasticum Ordinem beneficia. Quae si mihi singula percensenda essent; multorum dierum, multorumque voluminum, non unus operis negotium esset. Sileré tamen ea non possum, quae in publicos totius regni inserta annales, incomparabilem Cleri dignitatem magnopere augere videntur. Primam itaque Boleslaus primus Rex, hoc in genere laudem sibi vindicavit; qui & consecrata regio Diademate; incredibiliter gentis Poloniae nomen apud exteras nationes illustravit; & inter caetera praestantissimae suae virtutis edita facinora, omnibus in Polonia Sacratissimis hominibus, universa Regibus Polonis praestanda vestigia, iure sempiterno remisit: & ab omnibus, omnium onerum officiis, immunes declaravit. Henricus Archiepiscopus Gnesnensis, Theodorici Ducis Bernensis filius, qui circiter millesimum ducentimum annum, Gnesnensis

Finit

ecclesiae

ecclesiae praefuit: opera & auctoritate sua; qua plurimum valebat perfecit; ut Leschi Albi Polonorum monarchae, qui tunc apud Polonos summum obtinebat principatum, atque omnium Ducum, Procerumque Polonorum consensu; & communi totius Poloniae decreto: viri ecclesiastici, una cum omnibus subiectis Ecclesiarum hominibus, ab vniuersa principum, & qui eorum nomine ius dicunt praefectorum, iurisdictione, liberi essent. Vladislaus Jagello, Magnus Lithuaniae Dux, abdicatis sceleratis gentilium ritibus; sacro baptismatis fonte ablutus, & regnum apud Polonos adeptus est. Anno millesimo trecentesimo octuagesimo sexto. Eo demum anno, qui proxime sequutus est; profectus in paternam Lithuaniae regionem, non solum omnem illam gentem Christo Deo dicauit: sed etiam multis extructis sacris aedibus, & diuitijs ecclesiastici ordinis hominibus attributis, omnes Ecclesiarum agros, ab vniuerso onere, & ab omni pensione, & iurisdictione principis, & profanorum, lata lege liberauit. Verum & in Comitibus regni, apud Iedlinam pagum venationibus nobilem, in Polonia celebratis; omnibus Ecclesijs, regionum vestigalium immunitatem, rari & singularis exempli Rex, liberaliter concessit: & superiorum regum beneficio nactam libertatem approbavit, Anno millesimo quadringentesimo trigesimo. Quid dicam de Alexandro, optimo & religiosissimo Rege? qui ut ne Vladislao Jagelloni suo suo, singulari in Deum pietate, cedere uideretur; vniuersa omnium regum, Ecclesiastico ordini indulta privilegia, in Comitibus regni Lublinsibus, magna sui nominis laude confirmavit anno millesimo quingentesimo sexto. Et cum tunc forte, inter Proceres, & Episcopos, de ratione sedendi in Senatu & de Ecclesiasticis agris, controuerteretur; sanxit, ut Episcopi in senatu ytrumque regis latus tegerent, fundi vero ecclesiarum, ab omni regni militia perpetuam haberent vacationem. Nihil nunc dico, de insignibus ceterorum regum sacratio ordinis donatis privilegijs: quae praestantem hanc Cleri auctoritatem, incredibiliter confirmant. Illud tamen praeterire non possum; non minorem fuisse illorum regum in ruenda Ecclesiastica dignitate, quam in attribuendis castellis, vicis, & pagis, (quibus Deo dicari uiri uitam sustentarent) religionem. Quam ob rem, cum Ecclesiastici agri potius totius regni partem occupare censeantur: & Archiepiscopi Gnesensis Primatis, & ceterorum Poloniae antistitem, amplissimas ditiones, ex quibus illis ingens auri pondus quotannis uenit, maximos esse principatus, nemo est rerum Sarmatarum peritus, qui non dixerit Iacobus Uchanseius, eques Masouius, nunc Ecclesiae Gnesensis, clauum tenet; cuius praestans & egregius tuendae religionis catholicae ardor, & in rebus gerendis prudentia: si unquam alio tempore, in electione Henrici Valesii Regis, magnopere enituit. Ceterum Gnesensis civitas metropolitana, Polonorum principum regia erat. Sed cum Cracus Dux, quem Bernardus Vapouius historiographus Polonorum, circiter Septingentesimum a Christo nato annum, imperasse apud Polonos scribit: Cracoviam, totius septentrionis urbem nobilissimam, ad ripam Vistulae fluminis aedificasset; & publicis atque privatis aedificijs exornasset mirifice, in eam sese, sedemque suam, primus omnium transtulit. Mansit regia principum sedes Cracouiae, ad Popieli senioris, Poloniae monarchae, usque tempora: qui montanae partibus regionis, in qua urbs Cracouia sita est, regum tribunal Gnesnam retulit: atque inde paulo post, mutato consilio, Crusuiciam, nunc ignobile opidum transtulit. Sed illud inde quoque, volente Piasio principe, (qui ex infima plebe creatus monarcha, circiter octingentesimum sexagesimum primum annum ad gubernationem Poloniae adscitus est) Gnesnam priscam Lechi Ducis regiam, relatum. Fuit autem ex eo tempore Gnesna, multorum principum, regumque domicilium, & in qua reges solenni ritu inungebantur. Verum Vladislaus cognomento Lothicus Rex, relicta Gnesna, sedem regiam, atque ipsa regni insignia, Cracoviam retulit: primusque regum in ea urbe, regio diademate insignitus est. Anno

est anno Christi millesimo trecentesimo vicesimo. Ab eo tempore, urbs Cracouia, regia sedes semper fuit, ad nostra usque tempora. Quae quidem, posteriorum regum sumptibus ad eam amplitudinem venit: ut cum Italicis, & Germanicis elegantioribus, ceteris: & inter ceteras septentrionales, principem teneat locum. Primum eius urbis ornamentum, pulcherrima totius regni arx, in colle Vauelo ab incolis dicto sita, iudicatur: quae incredibili Sigismundi primi Regis constructa sumptu, non incolarum modo; verum etiam externorum oculos, in admirationem rapit. In arce, aerarium regni, in quo diadema regum, ceteraque regalia insignia, & antiquitatis Poloniae monumenta, custodiuntur, cernitur. In Cathedrali arcis ecclesia, quod olim Gnesna fieri solebat, reges sacrantur. In Ecclesia Stanislai martyris preciosissimis illustratum vnionibus sepulchrum, argenteae diuorum arae, insigne ab incredibili operis artificio, & preciosa suppellestili, Sigismundi primi Regis sacellum, & antiquissima de hostibus capta vexilla, Stanislao dicata spectantur.

In secretiori templi scrinio, sacratissima crucis portio, ab Casimiro magno Rege, ex Roxolanica Leopoliensi praeda; Anno Christi millesimo trecentesimo quadragésimo illata videtur. Sunt et bini clani, quibus Christus Seruator noster cruci affixus fuit: quorum alterum Otto Russus Imperator, una cum D. Mausitii lancea, Anno Millesimo primo, Boleslao Regi dono dedit: alterum, Martinus eius nominis quintus, Pontifex maximus, per Latinum Vrsinum Cardinalem, Episcopum Hostiensem, Vladislao primo ex Litvana gente regi, misit Anno millesimo quadringentesimo uigésimo quarto. In eodem templi arario, auri, argenti gemmarumque Massae seruantur. D. Stanislai, ex nobili apud Polonos Prussorum domo, cognomine Scepanonius, Cracouensis Episcopus fuit. Qui dum Boleslaum secundum Regem, propter incredibilem feritatem, et detestandas libidines, obiurgat: et ab illicito grassandi et scortandi genere, Ecclesiasticis poenis auertere nititur, scelestissimi tyranni gladio obruncatur: cum vix triennio, Episcopi munere functus esset: Viri Sanctissimi caedes Anno Christi millesimo septuagesimo nono patrata. Hic anno denum Millesimo ducentesimo quinquagesimo tertio, Innocentii quarti Pontificis maximi auctoritate, diuis adscriptus est. Sed augustissima regni civitas Cracouia, tribus oppidis conuigis, Casimiria, Cleparia Stradomioque frequentissima efficitur. Casimiria Stradomio, et interlabente Vistula fluuio, qui receptis amplius quatuordecim magnis fluminibus, apud Dantiscum urbem in mare Balthicum effunditur; ab Cracouia separatur. Amplissimus pons; ex vna parte migrandi in aliam, facultatem praestat. Casimiriae coniunctus est Harbreorum vicus, qui cum ante in urbe promiscue cum Christianis habitarent: seditionibus coacti popularibus, multis magnis, et elegantibus aedificijs, propinquum Casimiriae locum, complenerunt. Multae autem sunt in vniuersum nobiles per omnes urbis regiones aedes: sed spatiosissimum, et elegantissimum forum, aedificiorum splendore antecellit. Aedes praetoriae una cum amplissimis, et splendidissimis mercatorum tabernis in ipso fori umbilico conspiciuntur. Sunt et illustra pleraque templa, diuorumque Floriani, et Iacinti reliquiae, illa ornamentum urbis; haec hominum religionem augent. D. Floriani Sacratissima ossa ab Lucio eius nominis tertio Pontifice maximo, Casimirus Poloniae princeps impetrauit. Aegidius Mutinensis Episcopus Legatus, Lucio e rebus humanis erepro, Cracoviam detulit. Iacintus D. Dominici vitae institutum professus, cum grauissimos pro Sacratissima Christi religione, in Polonia & Roxolania, subiisset labores: Anno Christi millesimo ducentesimo quinquagesimo septimo, e viuis subtrahitur: post mortem, propter Sanctimoniam actae vitae, & ostensa prodigia, inter sanctos haberi cepit. Urbis Cracouiensis Episcopus, cum propter primariae in Polonia ciuitatis Episcopalem dignitatem, tum vero etiam ob maximas opes, inter Poloniae Episcopos supremum honoris gradum vendicat. Ecclesiae Cathedralis

Prælati & Canonici, in magna sunt apud Polonos dignitatis & facultatum opinione. Nemo enim nisi eques sit ex utroque parente, & nobilitatis suæ insignia sufficientibus testimoniis demonstraverit, in Collegium Canoniorum adscribitur. Instituta sunt nihilominus, aliquot pro candidatis humili loco natis Sacerdotia. Canonicatus omnes, & ut vulgo appellant prælaturas, Summus Pontifex, & Episcopus diuisis inter se temporibus conferunt, primariis aliquot sacerdotiis exceptis, quarum Rex ipse conferendarum potestatem habet. Boleslaus Pudicus, Cracouiensis, & Sendomiriensis prouinciæ Dux, qui cum quinquaginta duos annos, minoribus Polonis inperasset, Anno Christi, Millesimo ducentesimo septuagesimo nono, vitam cum morte commutauit: Episcopum, & ecclesiam Cracouiensem, singularibus exornauit privilegiis. Episcopum quidem ducali iure vii, in vniuersa sua ditione iussit. Erst, postea Sbigneus Olesnicius, Cardinalis, & Episcopus Cracouiensis, Ducatum Seueriensem ab Venceslao Cesinensium Duce, ære priuato comparauit, & ex eo tempore, Episcopi Cracouienses, Duces Seueriæ, appellari cepti: Sbigneus Cardinalis, uir fuit omni laude, prædicationeque, dignissimus: ut pote qui Ecclesiæ vindex, atque defensor acerrimus, & libertatis Poloniæ auctor apud Reges studiosissimus, extiterit. Obiit autem, Anno Christi Millesimo quadringentesimo quinquagesimo quinto. Omnibus præterea diæcesis Cracouiensis Sacris Ordinibus, eorumque subiectis hominibus, Boleslaus princeps, vectigalia, seruitutis onera, & portoria remisit: & ab omni sua, sui-que magistratus iurisdictione liberos declarauit. Prælati item & Canonici Ecclesiæ Cathedralis, senos ex equestri ordine, duodenos de plebe, ab expeditione bellica, ministerii sui causa, liberandi potestatem fecit: minorum vero Collegiorum Canonicis, dimidiam eius numeri partem. Nostra tempestate, ecclesiæ Cracouiensis Episcopatum gerit, Franciscus Crassinius de Crasne, eques Masouius, qui in obeundis Sigismundi Augusti Regis nomine, apud Maximilianum secundum Imperatorem, legationibus, & tractandis maximis Reipub. negociis, summam sibi apud omnes laudem comparauit. Castellanus Cracouiensis, in senatu regni, penes Episcopos est princeps. Palatinus, secundum post eum dignitatis gradum, tenet. Præfectus urbis, capitalium causarum curam gerit sunt & ciuibz peculiare magistratus, quos consules & proconsules, vocant, qui ex arbitrio Palatini creantur. Est Cracouiæ bonarum artium gymnasium, Vladislai primi Jagellonis Regis liberalitate, circiter Millesimum quadringentesimum primum annum, conditum. Ibi Mathematicarum, Theologiæ, Philosophiæque studia maxime florent. Legum quoque sacrarum cupidos, Pontificum ius docetur. sunt item pluraque Collegia ubi frequentes literarum studiosi degunt: & leuibus sane propter summam annonæ vilitatem, sumptibus. Quare concludendum est, Cracouiæ, inter Polonicas vrbes, dignitate, opibus commerciorum & opificiorum varietate, incolarum & externorum numero, rerumque omnium ad victum & cultum corporis pertinentium abundantia, primam esse. Mercatores quidem diuissimi sunt, & cum externis quoque magna negotia habent. Fuit olim Verincus quidam natione Germanus, ciuis Cracouiensis, qui cum Casimirus magnus Rex, Elisabethæ Boguslai Ducis Stetiniensis filia, nepti suæ, quam Carolo quarto Imperatori coniungebat, nuptiarum festos dies celebraret, Imperatorem, Ludouicum Hungariæ, Casimirum Poloniæ Sigismundum Gottorum sive Danorum, Petrum Cypriorum Reges, domi suæ convivio excepit: Regi Polono domino suo plus centum millibus aureorum nummum dono dedit; Cæsarem, cæterosque Reges paulo minoribus affecit muneribus. Annus quo hæc gesta sunt, millesimus tercentesimus sexagesimus tertius post Christum natum fuit. Altera Poloniæ vrbs est Posnania, quam Varta celebris fluuius alluit. Hæc post Cracouiæ, & superbarum ædium splendore, atque magnificentia, & mercatorum atque opificum omnis generis numero,

numero, & omnium rerum ad luxum, & usum necessariorum copia, cæteras Poloniæ ciuitates antecellit. Episcopus Posnaniensis, cum magna apud Polonos dignitate, magnas quoque opes coniunctas habet. Hodie Adamus Conarius, eques Polonus, in quo incredibilis uirtus, cum summa nobilitate certat, Episcopi munere fungitur. Palatini Posnaniensis; illustris est in senatu regni auctoritas. Castellanus etiam regni senator censetur. Penes has duas primarias vrbes, cernitur Vladislauia, ad Vistulam fluuium sita; quæ & si superioribus nulla ex parte comparanda videtur, Episcopali tamen Cathedra est insignis. Episcopus Vladislauiensis, qui & Cuiuiensis, & Pomeraniæ nuncupatur; cum sit ex principibus Poloniæ Episcopis, amplissimam habet diæcesin. Dantiscum etiam, vrbs totius aquilonaris regionis nobilissima, & uniuersæ fere Europæ emporium frequentissimum, Vladislauensi Episcopatu continetur. Nunc ad eius Episcopatus gubernacula sedet, Stanislaus Carnouius, equestri apud Polonos, in prouincia Dobrinenfi ortus familia; vir & religione, & illustribus apud externos Reges perfunctis legationibus, clarissimus. Sunt præterea, pleræque nobiles in Polonia ciuitates; quæ etsi urbium nomen non merentur, Palatinorum tamen, & Castellanos, amplissimæ, & frequentissimæ prouinciæ, ab illis sumunt appellationem. Palatini, lingua patria (Voieuodæ) quod militiæ duces significat; amplioribus regio nomine præfunt prouinciis: Castellani, angustiorum regionum sunt præfecti. Frequentissimi nihilominus passim spectantur pagi, & innumera propemodum Castella, quæ quamvis ex rudi plerumque lignorum materia, sint constructa: habitatoribus tamen, & rebus ad propagandam hominum uitam necessariis, magnopere abundant. Illustres autem rariores esse vrbes, penes principes, & nobiliores uiros, culpa residet. Illi enim non ciuitates regias, (quemadmodum consuetudo apud Italos & Hispanos obtinuit) sed oppida & pagos hæreditarios, (mercatorum esse, & opificum degere in urbibus existimantes) colunt. Visuntur etiam per uniuersam Poloniam innumera fere summisque aucta opibus, religiosorum uiro- rum, & sacrarum uirginum Caenobia. Sed Cisterciensium familia, ædificiorum splendore, & amplissimis præstat facultatibus. Abbates in uniuersum monachorum suffragiis electi: Regio & Episcoporum iudicio confirmantur, habitu religioso uti, & in monasteriis uitam agere, constricti. Arces, si quæ sunt in Polonia, non ad sustinendam diuturnam obsidionem: Sed ad reprimendos tantummodo primos hostium impetus valent. Summæ totius regni vires, non in munitissimis castrorum propugnaculis: sed in validissimis, & expeditissimis nobilium uiro- rum, constitutæ sunt. Quotiescunque enim hostes adesse nunciantur; iustus in vnaquaque Poloniæ prouincia, ex solis nobilibus, ad resistendum, signo dato, conflatu exercitus. Hæc de urbibus Polonicis dicta sunt; superest ut Reipub. Poloniam depingamus.

DE REIPUBLICÆ POLONIÆ FORMA.

CAPUT V.

Reipublicæ Poloniæ primordia, mihi in annalibus Polonorum diligentius inuestiganti: eam, iam inde a primis crescentis regni exordiis, imperio principum administratam esse occurrit. Quæ enim de Lecho primo gentis duce, vulgo circumferuntur; non regium, sed potius principis titulum, illi videntur adscribere. Sed quamdiu is apud Polonos regnauerit, quosque liberos reliquerit, & quando ipsius posteri imperauerint; nemo hætenus, quod sciam, literarum monumentis, mandauit. Sublata Lechi prole, unius principis imperium aspernata gens Polona, duodenos ex omni Procerum numero Duces, (quos Palatinos appellauit) delegit; illisque uniuersæ Reipublicæ commisit administrationem. Sed quando hoc factum sit, & quamdiu Palatinorum dominatus manserit, non constat. Hoc tamen certum est, neque hac Reipublicæ gerendæ ratione, Polonos fuisse contentos. Quamobrem regnandi potestas, iterum ad unum delata est. Cra-

Ggggg 2

cum hunc

cui hunc fuisse, Polonica testatur historia, Cracouiensis urbis conditorem, quem nonnulli Grachum exulem Romanum uolunt esse: Sed falso. Cracus, si Vapouio, historiographo Polono, credimus: circiter septingentesimum a Christo nato annum, ad gubernationem Poloniæ adscitus est. Extincta Craci stirpe, Respub. Polona; denuo ad duodecim Palatinos recidit. Suppresso deinde Palatinorum imperio; Præmislaus, homo plebeius, sed astutus, propter rem contra Hungaros bene gestam: post septingentesimum, quinquagesimum, vel sexagesimum, humanæ salutis annum, omnium suffragiis princeps creatus. Hunc alii atque alii longa temporum serie secuti principes; ad Boleslaum usque ducem, Reipublicæ Poloniæ clauum tenuerunt. Boleslaus primus, ab Othone Ruffo Saxone, eius nominis tertio, Imperatore Romano, abiecta Ducis appellatione, in ciuitate Gnesensi, Rex, socius, & amicus Romani imperii appellatus est. Anno Christi millesimo primo successerunt Boleslao cæteri Reges, ad Vladislai principis usque tempora; qui post patratam a Boleslao secundo Rege, Stanislai Episcopi necem, Regium neglexit titulum, & princeps appellari uoluit. Eius exemplum secuti alii, Principum titulo contenti fuerunt. Successit tandem Præmislaus, qui resumpta, & renouata; apud Polonos regia dignitate; communibus Procerum, & nobilitatis iudiciis Rex electus; ab Iacobo Archiepiscopo Gnesensi, coronatus est, Anno millesimo ducentesimo nonagesimo quinto. Cæteri qui in Polonia regnarunt, ad hodiernam usque diem Reges appellati. Quæ cum ita sint, constat Poloniam regnum esse, Regioque gubernari imperio. Sed mihi nunc, de antiquis & recentioribus Rerumpublicarum, et regnorum gubernaculis, cogitanti: venit in mentem, regiam hanc nostram Rempubicam Poloniam, (quæ non unius ciuitatis continetur manibus, sed per omnes totius regni provincias, est diffusa) post tot diversas, multiplicis administrationis rationes, constitutam tandem esse sapientissime: Aristoteles quidem Philosophorum princeps, quatuor Reipublicæ administrandæ formas depingit. Aut enim populus libertatis confestator, Reipublicæ gubernacula vendicat, vel summa rei, penes paucos est, opum studiosos priuatarum: aut præstat optimatum imperium: vel ad unum Reipublicæ deferatur gubernatio. Gens Polona, nullam peculiarem istius administrationis partem secuta; populum quem plebis nomine complectitur, ab aniuersa rerum publicarum, procuratione, abesse iussit. Tarpe est enim, ex ignobili plebis faece, creati magistratus: & eos uicissim cernere, ad Reipublicæ gubernacula constitutos: qui & seruiunt quæstui, & in fordibus occupantur opificiis. Accedit, populum neglecta communi utilitate, priuatis rationibus, priuatæque incumbere auaritiæ. Quod enim est omnium, nullius esse existimatur. Plebs item fluxa, & volubili est fide, & nunc in hanc, nunc in alteram partem, facillime traducitur. Quod si superiorum temporum monumenta euoluamus, Romana Respublica terrarum orbis imperatrix, Tribunicis plebis furoribus profigata, cum libertate amplissimi imperii dignitatem amisit. Nihil nunc dico, de proximis patrum nostrorum memoria, rerum publicarum euerfionibus, quas insanissimis plebeiorum consiliis, & superbis cum nobilibus concertationibus, cecidisse manifestum est. Noluerunt etiam Poloni, superiorum Palatinorum admoniti insolentia, paucis hominibus Reipublicæ mandare gubernacula. Sæpe enim usu uenit, ut isti tales despectis imbecillorum uiribus, contra uiros honesta conditione patos grassentur, eorumque facultates apperant. Optimatum in Polonia auctoritas, qui ex patribus & nobilitate constant, regio imperio; Regia potestas uicissim senatus & equestrium hominum libertate temperatur. Quare concludendum tandem est, pulcherrimam hanc Regiam Rempubicam Poloniam tali esse conditione, ut Rex quidem, liberis Patrum, & nobilitatis electus suffragiis, & ab Archiepiscopo Gnesensi regni Primate, coronatus, sit omnium princeps, & dominus, qui amplissimi senatus, & clarissimæ nobilitatis, adiutus consiliis, uniuersam totius regni molem sustineat. Nec iniuria,

iniuria. Vertitur enim nimia regum potestas in furorem, gignit libidines, omnium scelerum, omnisque iniustitiæ est seminarium; nisi sapientissimis Senatorum, & nobilitatis animaduersionibus, intra æquitatis terminos, contineantur. Sed quia maximæ apud nos sunt Regibus opes, quæ ad opprimendam publicam libertatem, interdum adminicula solent esse non vulgaria: non vectigalia modo, præfecturæque omnes, nobilibus uiris mandantur, sed & vitæ quoque Regiæ custodia nobilitati credita. Illi enim, qui liberis omnium ordinum electus est Rex suffragiis; non ad euerfenda priuilegia, sed ad propagandas immunitates incumbendum est. Secus certe in regnis usu uenire solet hæreditariis; ubi Reges, impune faciendi omnia potestatem habent. Neque ego negauerim, totius terrarum orbis Reges, Dei Optimi Maximi nomine imperare, Deos tamen non esse. Cum itaque, iam inde, a primis Polonorum primordiis; Senatus, & Nobilitas uniuersa Polona, sui muneris admonerent Regem: Rex grauissimorum consiliis uirorum niteretur, illi uicissim Regiæ Maiestatis splendorem reueriti essent, sola ex omnibus regnis Polonia, salua, incolumis, & ab omni iniuria, & detrimento integra, uiuit suis legibus; & cætera dignitatis, & libertatis ornamenta, ad hanc usque diem constantissime retinet. Soli etiam Dei beneficio præter cæteras gentes Poloni, eligendi Regis facultatem habent.

DE ELECTIONE ET CORONATIONE REGIS.

CAP. VI.

IS qui apud Polonos Reipublicæ gubernacula gerit; non naturæ legibus, quem admodum cæterarum gentium Reges, in paternum & auitum regnum succedit: sed communibus Senatorii, & equestris ordinis suffragiis, publica quoque totius nobilitatis acclamatione, Rex eligitur. Senatores: Archiepiscopi, Episcopi, Palatini, Castellani, & Supremi Regni officarii, censentur. Equites, siue nobiles, consecratam semel uirtute maiorum nobilitatem, perpetuo hæreditatis iure usurpant. Quod si superiores Reges, continuato plerumque temporum contextu, Rempubicam Poloniam administrarunt; hoc non legibus hæreditariis, quas sibi uendicare prohibentur, sed eorum præstantissimis uirtutibus, & innatis Nobilitati Poloniæ erga Regiam Prolem studiis, adscribendum est. Nati enim paternæ uirtutis hæredes, iudicantur; et quod in parentibus admirari, hoc & de filiis eorum sperare, solemus. Qua quidem constanti totius gentis opinione, Piastorum stirps, quingentorum; Jagellorum familia, ducentorum fere annorum spatio in Polonia regnauit. Electionis certe uniuersa ratio, eam ob causam instituta; ut si qui Reges, aut ab officio deflectere, vel publicas oppugnare libertates vellent; hac saltem lege, & liberorum charitate, in officio continerentur. Quem admodum ergo, olim Romani Imperatores, prætorianorum militum suffragiis, Cæsares appellabantur; ita nunc Rex Polonus, eligitur Senatorum & Nobilitatis iudiciis. Creandi Regis causa, uniuersæ Poloniæ Comitia indicuntur: in comitiis, de subrogando Rege disceptatur. Cæterum longe maiori apparatu, maiori que Procerum & Equestrium hominum frequentia ea celebrantur; cum non Regis Poloni filium aut fratrem, sed alium quempiam, eligere contingit. Tunc enim, cum res sit summae considerationis, Summi que consilii, ingens nobilium uirorum numerus, ad celeberrimi spectaculi famam confluere consuevit. Mos est apud Polonos antiquus, ut cum creandi Regis causa conueniunt; in patentibus potius campis, quam in urbibus, deliberare malint. Erigitur itaque in amplissima planicie Senatui tentorium: Pontifices, Proceres, Equitesque, circumquaque castra locant: firmissimique præsidii causa, validissimis & numerosissimis militum turmis vallantur. Uniuersa de Rege consultatio; ab invocando Numine Diuino sumit exordium: deinde externorum audiuntur legationes: tandem Regni peti-

Hhhhh

tores

tores appellantur: qui aut extranei principes, vel etiam Regni Proceres, Equitesque esse solent. Datur principibus aliquot Senatoribus, singulorum prædicandi uirtutes prouincia; utilitates; & incommoda explicantur: postremo exquiruntur ab Senatoribus & uniuersa Nobilitate suffragia. Hic est demum apud Polonos legitimus Rex, in quem; uniuersi totius Regni Ordines, consentientibus inter se iudiciis conuenerint. Perfecta electione solenne iuramentum repetitur ab Oratoribus electi Regis, siqui forte adsunt; Rex ab Archiepiscopo Gnesnensi Regni Primatæ pronuntiatur; & per Supremos Mareschalcos cunctæ denuntiatur Nobilitati: decretum totius electionis conficitur: & singulorum Procerum sigillis obfirmatur. Hoc ordine, nostra ætate electus est Rex, Henricus Valesius, Andium, Borboniorum, & Aruerniorum Dux; Caroli noni Christianissimi Gallorum Regis frater; cui nemo Christianorum Regum, vel in tuenda religione Catholica studio, vel altitudine ingenii; vel etiam rerum gestarum gloria, conferendus esse uidetur. Postquam vero Rex est apud Polonos declaratus, antiquissima Christianorum Regum consuetudine, sacro oleo ungitur, Regisque illustratur insignibus. Quam obrem Comitibus denuo promulgatis; singuli ex omnibus Regni prouinciis Pontifices, & Proceres, in urbe Cracouiensi primaria, felici Sarmaticæ gentis domicilio, adesse iubentur: frequentissimi undique Senatores, & splendidissimæ equestrium hominum turmæ, conueniunt. Archiepiscopus Gnesnensis, ab uetusta superiorum temporum memoria, coronandi Regis ius habet. Is ergo Pontificibus, Principibus, & Nobilitatis stipatus corona; adiuantibus in solennibus cærimoniis Episcopis, assentiente uniuerso Equestri Ordine, in Cathedrali urbis Ecclesia, Regem sacro oleo inungit, Regioque diademate exornat, Sacramento fidei adigit, ita ut libenter iuret, se Ecclesiæ Catholicæ auctoritatem defensurum, pugnaturum aduersus Sacrosanctæ religionis Catholicæ hostes; leges, libertatem, priuilegia Ecclesiastici, & profani in Polonia Ordinis conseruaturum. Tunc demum Archiepiscopus, Regia Insignia, Regi demanibus tradit. Ensem uidelicet, quo irruentem in Poloniam barbarorum colluiem reprimat; Sceptum, ut religiose subiectis gentibus imperet; Orbem aureum, cum præfixa cruce gemmis distinctum, ut Sarmatiam permultas terrarum orbis Regiones continentem, summa Virtute regat. Postremo Regem in excelsa Regum solio sedere iubet. Atque ita Rex Polonus, legitime primum electus, deinde rite coronatus; ab Archiepiscopo Gnesnensi, qui Romani Pontificis vice fungitur, & ab uniuersa Nobilitate Polona; regnandi potestatem sumit & auctoritatem; & verus, atque legitimus princeps, censetur.

DE REGIA POTESTATE, ET OPIBUS IN POLONIA REGIIS.

C A P V T VII.

VNiuersa Reipublicæ Polonæ ratio huc spectare uidetur, ut Regi apud Polonos, sit constitutis legibus imperandum. Ex quo longe diuersa esse cæterorum gubernacula regnorum, constat. Ibi enim quidquid Regibus placuit, iuris habet uigorem: hic non modo nullam Rex sine Senatus consilio, & Nobilitatis assensu, fert legem: sed & certis legibus obtemperare iubetur. Incredibilis tamen est Regum in Polonia potestas, summusque Regiæ Maiestatis cultus; cum ex præscripta communium Sanctionum forma; regnare iudicantur. Quod enim omnium caput censetur, maxima est penes Reges iuris dicendi auctoritas. Et quamvis nihil in quempiam, sine auctoritate iudicii statuunt acerbius; condonandi tamen multas, & ab legibus patrata nece uindicandi libertatem habent. Eorum est etiam; ad repentinos Reipublicæ casus, hostium urgente periculo, uniuersam Nobilitatem, signo dato, ad arma uocare, & irruentibus inimicorum copiis, sub uexillis opponere: mercenarium militem conscribere, creare militiæ

militiæ magistros, exauctorare exercitum; & in violatores bellicarum sanctionum animaduertere. Sed omnium potissima est, Regum in creandis magistratibus, & conferendis honoribus facultas. Ut enim a primis exordiar, omnes Archiepiscopos, Episcopos, Abbates, primosque Ecclesiarum Prælatos, beneficio sedis Apostolicæ, appellant, Palatinos, Castellanos, Mareschalcos, Cancellarios, Procancellarios, Thesaurarios, qui sunt Regni Senatores, ex arbitrio suo faciunt. Gubernatores, Capitaneos, Iudices, cæterosque regionum magistratus, in singulis præficiunt prouinciis: Secretarios, supplicum libellorum Magistros, & reliquam curialium ministrorum turbam, creant: homines plebcios, propter egregia æque in bello ac in pace edita uirtutis facinora, iure nobilitatis ornant: Castella, pagos, vicosque Regales, uiris de Republica benemeritis utendos concedunt: Proscriptorum, et sine legitimis hæredibus decedentium agros, nobilibus uiris iure sempiterno donant. Omnes demum legationes, leges, litteræ, singula priuilegia, et uniuersa bellorum fæderum, et induciarum negotia, Regio nomine conficiuntur, & regiis sigillis obfirmantur, ita tamen, ut plus in ijs omnibus, tota Reipublicæ uniuersitas, quam Rex ipse, potestatis habeat. Hæc tanta, tamque excellens, Regiæ auctoritatis dignitas non mediocribus quoque opum prædictis, fulta est. Permultæ enim præclarissimæ, in amplissimo maximi atque opulenti Regni Imperio, urbes; frequentissima Regia per omnes prouincias oppida; vici et pagi propemodum infiniti; portoria ex mercatura, locupletissimos census pariunt. Magna quoque pecuniarum uis, ex fortunatissimis salis, (quod admirabili naturæ beneficio; e profundissimis terræ uenis, saxorum in morem eruitur) argenti, plumbeique secturis, in Thesaurum Regium quotannis infertur. Certos tamen annuos redditus, et peculiarem nummorum censum describere; nec possum, nec audeo. De hoc dubitandum non est, excreuisse regias opes, ad multa, centena aureorum nummorum millia. Sed incredibilem annonæ uilitas, summaque Ecclesiarum, et Nobilitatis priuilegia faciunt: ut minores sint nostris, quam cæteris Regibus census. Ut enim de libertate Ecclesiastici ordinis taceam, Nobilitas uniuersa, omnibus soluta uexigalibus, bellica tantummodo munera: priuatis obire stipendiis, tenetur. Agricoltæ equestrium hominum, vix senos, in singula iugera, solidos; agnoscendæ regie potestatis causa pendunt: regia item plebs, moderatum vectigal soluere adstricta. Licet tamen, interdum regibus apud Polonos, ex amplissimi consilii sententia, uniuersis totius regni Ordinibus, imperare tributum, quod quidem in communes, et potissimum bellicos totius Reipublicæ usus, confertur. Verum tamen Rex Polonus, innumerabili uoluntariorum militum fretus equitatu, superat omnium Christianorum Regum, in unum locum congestas opes; superat diuitias. Is enim ex omnibus apud Christianos inuenitur, qui ex solis nobilibus, priuatis sumptibus Regni militiam exercere adstrictis; centum quinquaginta, grauioris et leuioris armaturæ, equitum millia, cogere: et in aciem secum, si res ferat, educere possit. Mirum id cupiam uidebitur. Sed me non inania potius Polonæ gentis præconia, quam commune, et constans totius Sarmatiæ iudicium; quod ex descripta singularum prouinciarum militiâ constat; scribere mortales credant. Testes hic mihi adesse uolo, homines Italos, Gallos, Hispanosque; qui regiones, Sarmaticas non uiderunt modo, sed etiam ad unguem perlustrarunt. De Germanis, et Hungaris, atque Bohemis, haud loquor: illis enim propter uiciniam, Regis Poloni uires notissimæ sunt. Hi omnes, uno ore, confitebuntur, uera esse quæ scribimus. Verum quidem est, Polonos nobiles, non nisi ad propulsandam hostium uim, intra Sarmatici regni fines, propriis militare stipendiis; quod si ad inferendum, exteris gentibus bellum, ultra Poloniam proficisci iubeantur: singulis ternis mensibus, quinos aureos nummos, stipendium in hastam accipiunt. Hoc itaque inusitato apud cæteras Christiani orbis nationes, bellandi genere; Reges Poloni, et potentissimi, et locupletissimi

Hhhhh a

llimi

ssimi omnium regum, iudicantur. Quis est enim per Deum immortalem, in toto terrarum orbe Rex, qui non vniuersas Regni opes, in alendis exercitibus, absumat. Soli omnium, Dei beneficio, in Polonia Reges, & instructissimum omni armorum, & nobilium equorum genere, colligere exercitum: & cum quouis potentissimo hoste decertare, sine ullo aerarii sui praesidio valent.

DE SENATV ET MAGISTRATIBUS POLONICIS.

C A P V T V I I I .

Avgustissima est Senatorum regni aequa Polonos dignitas; ut quae primum post Regem amplitudinis locum uendicare, sine aliqua controuersia concedatur. Sunt autem principes Regni Senatores, Archiepiscopi, & Episcopi, propter admirabilem Ecclesiastici Ordinis Maiestatem, & opes maximas, totius Regni bases: qui in Senatu, vtrumque Regis latus tegunt. Secundas Palatini auctoritatis partes usurpant. Hic est antiquissimus in Polonia magistratus; utpote penes quem, sublaris olim principibus, summa Reipublicae administratio, bis fuit. Nunc restricta potestate, & iurisdictione, non Senatores tantum regni, sed etiam amplissimarum regionum praefecti, ac iudices; & quae in eorum prouinciis conscribitur nobilitas, in bello sunt Duces. Proximi Palatinos sequuntur Castellani, Cracouiensi excepto, qui Palatinos omnes antecedit, & quibusdam aliis, qui Palatinis sunt permixti. Hi non castris, vii etymologia uocis sonat, sed minoribus nomine regio praesunt prouinciis. Ceteri Senatores, Supremi totius Regni Officarii, appellantur. Quorum alii sunt Poloniae, alii Lituaniae Mareschalci; alii item Cancellarii, & Procancellarii, aerarii Praefecti ceteri. Duae sunt Mareschalcorum classes, Summorum, & Curialium. Ad hos, dicere ius curialibus; delinquentes mulctare, facinorosos afficere suppliciis, curare totius aulae tranquillitatem, partiri inter Proceres & aulicos regios urbium aedes, pertinet: & ut quisque, officio suo apud Regem fungatur, providere. Singuli sublatos incedenti Regi baculos, praetendunt. Sed in publico Regni consilio, supremi Poloniae, & Lithuaniae Mareschalci, vtriusque gentis Senatores dicere sententiam, & quos non in Senatum adscriptos animaduenerint, imperant discere. Quod si forte his abesse, contigerit, Curiales Mareschalci, eorum partes exequentur. Bina maiora Poloniae & Lithuaniae sigilla, vterque Cancellarius; ambarum nationum Procancellarii, minora seruant. Omnium auctoritas legibus aequata. Sed Cancellarii & Procancellarii munere; sacerdotes, & Laici, alternis vicibus, in Polonia funguntur. Curant autem regias conscribere epistolas, literas, leges, priuilegia, Senatus consulta, decreta, non modo regio iussu conficiunt: sed etiam obsignant, & ne quid contra leges publicas committatur diligentissime obseruant. Ad eos primum scriptae Regi epistolae deferuntur: illi lectis literis Regem conueniunt, & vniuersam earum seriem ex ponunt. Proponunt etiam in Senatu, Regio nomine, consultationum summam: externorum Regum respondent oratoribus: legatos in peregrinas prouincias mittendos; de omnibus legationum capitibus instruunt: Regique in gerendis Reipublicae gubernaculis, quotidiano consilio opitulantur. Quare cum quis ad supremos & extremos aspirat honores, Cancellariorum, et Procancellariorum, studiis nititur. Omnes regii, et Reipublicae census, tributa, et vectigalia omnia, aerarii Praefectis mandantur. Ad eos annui deferuntur redditus: illi in regios, et Reipublicae usus partuntur. Is est potentissimi regni Senatus: ea Senatorum appellatio. In eam uero nunc excrevit magnitudinem, ut non Poloniae tantum, de qua nunc nobis est sermo: sed etiam omnium, quae in idem Reipublicae Poloniae abierunt corpus prouinciarum; de quibus postea dicemus: Senatores, amplissimo Senatu continentur. Duo sunt in vniuerso Regis Poloniae Imperio Archiepiscopi, Gnesnensis

Regni

Regni Primas, et Archiepiscopus in Roxolonia regia Leopoliensis. Episcopi in uniuersum tredecim, Cracouiensis, Posnaniensis, Vladislauensis, Vilnensis, Ploccensis, Varmiensis, Præmislensis, Luceprienensis, Culmensis, Samogitiae, Kiiouiensis, et Camenecensis. Hos ex ueteri priuilegio, Castellanus Cracouiensis subsequitur, militarium procerum princeps; deinde Palatini, et intermixti Palatinis Castellani, tunc demum alii Castellani, et supremi Regni Officarii, continuata ordinis serie succedunt. Omnibus eadem est perpetua et constans tuenda publica libertatis et propagandi Regni uoluntas: in Senatu cum de Republica deliberant, libere, et saepius acerrime sententias dicunt: Regem imprudenter regnantem obiurgant: atque uno consensu sanctissima maiorum instituta, et vniuersas communis patriae leges, insuperabiles defendunt. Nec iniuria omnes enim, ex praecipua, et illustri, totius regni Nobilitate, generis et uirtutum commendatione delecti: exacto fidei sacramento, in Senatum adscribuntur. Ex amplissimis etiam opibus, et copioso militarium uirorum praesidio, praestati in Senatoribus spiritus excitantur. Multi enim centenos nobiles, et inferioris conditionis famulos, totidemque patrios, et ex omni regionum sobole maxime generosos, ac insano sumptu toto terrarum orbe conquestos equos, priuatis sumptibus alunt. Primoribus certe octoginta, et quadraginta, mediocribus duodena, triginta, et dena, posterioribus quaterna, et terna, aureorum numerorum millia, quotannis ueniunt. Quam etiam ob rem tanta sunt apud Regem ueneratione, ut Pontifices dominos, Palatinos, Castellanos maiores, summosque Regni Officiarios, magnificos: minores autem consiliarios, generosos, & fideles in literis appellet. Venientibus ad se, non sine magna, oris suauitate, cum grauitate coniuncta, aperire caput, et in proximo discumbendi loco potestatem facere consuevit. Sunt et cetera quoque summae auctoritatis apud Polonos officia: sed splendidissimus militiae totius regni Ducis, in exercitu magistratus; penes quem in acie summa rei residet, potissimum excellit. Quare hoc tam illustri honoris gradu, non nisi principes donantur Senatores. Praestant et militiae Duces, vulgo Campestris appellati. Nobilissimus etiam quisque maioris Poloniae praefectura, augetur. Summus Regis Secretarius, ad tractanda grauiora regni negotia, in consilium admittitur. Supplicum libellorum Magistri, subditorum querelas ad Regem deferunt. Ciuitatum, et oppidorum Capitanei, salinarum et metallorum praefecti; et dignitate, et opibus antecellunt. Illis capitalium iura negotiorum; his ex metallorum secturis regii census committuntur. Neque ignobilis est Ensisferi Regni dignitas. Vexillifer curiae Regiae, curiale vexillum in bello deferit. Sed ex ceteris quoque regionum officiis, non mediocri nobilibus uiris dignitatis splendor accedit. Sunt autem prouinciarum officarii, Iudices, Pincernae, Succamerarii, Dapiferi, Vexilliferi, Scribae, Tribuni militum, et ceteri: qui una cum Iudicibus prouincialibus, qui Nobilitati ius dicunt, particularia exercent iudicia. Omnes Secretarii, commendatam sibi ab Rege et Cancellariis scribendi prouinciam, exequentur. Regii cubiculi, stabuli, culinæque magistri: sua quoque obeunt munera. Nobiles aulici et stipendia regia merentes, in praestandis quotidianae seruitutis Officiis, Regi operam nauant. Cubicularii, vel potius Veredarii, qui cum Epistolis regis per omnes regni prouincias discurrent, et satellites Regiae vitae custodes, postremas dignitatis partes usurpant. Totus sane Regiae aulae comitatus, superiorum Regum memoria, M. D. equitibus quandoque etiam binis equitum millibus abundabat. Tantus est enim apud Polonos, seruiendi natuius Regibus ardor, tantumque gratificandi studium; ut cum innumeri Regiam, aequae in bello; ac in pace, priuatis sumptibus aucupentur grauiam: libenter etiam facultatum suarum iacturam faciant.

DE NOBILITATE

liiii

DE NOBILITATE POLONA.

CAPUT IX.

OMnes illustres, & ciuilioris uitæ cultrices nationes: iam inde ab exordio terrarum orbis, pulcherrimum nobilitatis ornamentum, in primo humanæ felicitatis domicilio collocauerunt. Cum enim aliqui mortalium essent; qui excellenti rerum ab se gestarum gloria cæteris antecellerent, istaque uirtutibus præmia deberi apud omnes iudicarentur; sapientissima uetustas, eos qui in toga aut etiam in bello quidpiam præstiterint egregium, ad excelsum nobilitatis gradum extulit. Et quoniam indignum erat, illustria clarissimorum hominum factiora, una cum eorum uitâ occumbere; diuturnâ constantique omnium fere gentium consuetudine in usum uenit; ut parentum uirtute parua nobilitas, ad legitimos quoque eorum hæredes transmittatur; & optimo sane consilio. Fortes enim plerumque ex fortibus procreantur. Etenim si semen uberi iniectum agro, copiosum reddit fructum, et ex optimis animantibus generosa gignitur soboles: quanto magis id consentaneum est, usufruere in hominibus, ut ex fortibus fortissimi proueniant: & cum sibi præclarissimas maiorum imagines, ob oculos nescari animaduertunt, eorum præstantissimas uirtutes imitari uelint. Nostra quidem tempestate; ut de antiquis Græcis & Romanis taceam; in omnibus Christianarum gentium Regnis; & apud plerasque liberas urbes, summa est antiquæ nobilitatis auctoritas: uiri autem illustres, ad nobilitatis loco orti prima rerum gerendarum uendicant gubernacula; incredibilis est apud Gallos ueræ nobilitatis splendor: Germani nobilitatem amplectuntur: Hispani ornamento gaudent nobilitatis: Itali ab Romanis usque iura nobilitatis deducunt. Sed Venetorum antiquissima post hominum memoriam Respublica, summum dignitatis honorem nobilitati detulit. Ibi enim penes nobiles uniuersæ Reipublicæ, administrandæ cura manet; ex quibus Sapientissimus toto terrarum orbe constat Senatus; qui diuisis mirifico inter se ordine magistratibus & felicissimam, atque ipso situ admirabilem urbem Venetam, & cæteras ditioni Venetæ subiectas provincias, ualidissimas Classes, & potentissimos exercitus, summa cum laude gubernat. Poloni uero præter cæteras gentes, antiquam, & per manus traditam a maioribus posteritati nobilitatem, Diuini alicuius Numinis instar colunt. Propterea, quod apud illos non nudis tantum modo auorum imaginibus, facultatumque præstidiis; sed etiam legibus ipsis cum libertate coniunctis, uiri nobiles ab ignobili plebis sæpe distinguantur. Nobilitas quidem uniuersa, Regum principumque auctoritate est introducta. Illi enim plerosque uiros fortes, propter res pro patria præclare gestas, singularibus nobilitatis affecerunt ornamentis: magnum quidpiam, & augustum ducentes, & mutare obscuram popularium conditionem, & ad excelsum principis dignitatem propius accedere. Quare cum quis ab Rege creabatur eques, non insignia modo nactæ nobilitatis (quæ uulgo gentilitia arma appellantur) accipiebat: sed & totius nobilitatis Polonæ legibus, atque immunitatibus donabatur. Signa quidem omnium familiarum nobilium (ne quis priuata auctoritate suis subnixus opibus, in ordinem irreperet equestrem) in archiuo Regni seruantur: priuilegia uero fere uniuersa, uisuntur in publicis totius Regni sanctionibus. Magna sane extant, Polonorum equitum erga nationes Reges merita, summa & incredibilia uirtutis testimonia. Si enim inuestigare uelimus, per quos fuerit olim Respublica Polona fundata, eiusque imperium latissime propagatum: intelligemus nihil apud Polonos post hominum memoriam posse inueniri, ad tuendam Regiam dignitatem opportunum, in quo non sese uniuersæ Nobilitatis studium, omni ex parte effuderit. Et ut multa paucis complectar,

complectar, quidquid Polonice ditionis, a Ponto Euxino ad Oceanum Germanicum usque censetur; uera Polonæ Nobilitatis uirtute, maximisque priuatarum opum sumptibus, Regibus Polonis comparatum est. Quamobrem tanta vicissim profecta sunt ab illis, in omnem equestrium hominum Ordinem beneficia, ut uere illud possit affirmari, (procul absit dicto inuidia) nullam esse in toto terrarum orbe nobilitatem, quæ cum hac, & summa uiuendi libertate, & illustribus certare priuilegiis queat. Quid enim primum commemorem, maximam illam, summa Regum indulgentia, & diuturna consuetudine, introductam totius Nobilitatis auctoritatem; qua illi est in subiectam plebem, uitæ necisque concessum ius: popularibus autem iurisdictioni equitum adscriptis, appellandi Regem erepta facultas. Qua quidem equestris ordinis potentia, nihil maius, aut magnificentius excogitari potest. Augustior tamen eorum censetur potestas; qui non oppidanis tantum, & agricolis: sed etiam nobilibus uiris, pari libertate in ditionibus suis ius dicunt. Et in Polonia quidem Cracouiensis, in Masouia Plocensis, in Prussia Varmiensis, Episcopi: Præpositus item Ecclesiæ Plocensis; id sibi iuris uendicant. Et si autem difficile sit, ingenio, copia, facultate; singulas omnium Regum leges, decreta, Senatus consulta omnia, animo complecti: filere tamen non possum singularia Polonæ Nobilitatis priuilegia: ex quibus ueluti fontibus quibusdam, reliqua libertatis equestris capita profluxerunt. Ordinar igitur ab eo potissimum Ludouico maximo Vngarorum, & Polonorum Rege; qui a Polonis propter admirabilem regis uirtutis opinionem, & rerum gestarum gloriam, ad amplissimi Regni gubernacula adscitus: Regium diadema suscepit. Anno millesimo tercentesimo septuagesimo primo. Is ut sibi Polonos obstringeret beneficiis, multis magnis & illustribus Nobilitatem Polonam donauit immunitatibus. Ac primum quidem vectigalia Regia, Equitibus Polonis omnibus, eorumque subiectis hominibus iure sempiterno remisit. Pensionem Regiam, quæ uulgo rastralis dicitur, agricolis nobilium uirorum, ita diminutam reddidit; ut iam illius nomine non nisi seni in singula iugera solidi, pendatur. Quod cum leuissimum sit tributum, agnoscendæ modo Regiæ Maiestatis gratia numeratur. Tulit etiam legem in gratiam Polonæ Nobilitatis; ne magistratus et præfecturæ omnes extraneis, immo ne quidem incolis, ab illustri Ducum genere ortis, in Polonia mandarentur. Annus, quo hæc Cassouia in Vngaria Polonis Equitibus donata sunt; millesimus tercentessimus septuagesimus quartus, post Christum natum fuit. Quid uero quæso est, quod ad amplificandam equestris Ordinis libertatem magis pertineat? quam quod illi, Vladislai primi ex familia Iagellonum Regis, priuilegiis partum, ad hanc usque diem firmissimum manet. Quid inquam hoc Rege Equites Poloni adepti non sunt? et ad illustrandam eorum dignitatem magnificum, et ad augendam rem familiarem peropportunum. Huius itaque memorabiles illæ extant, latæ in Polonia apud ledlinam pagum Anno Millesimo tercentesimo tricesimo, ex communi totius Regni consensu sanctiones. Arces et præfecturæ omnes; non extraneis, neque Polonis ex Ducibus ortis; sed nobilibus tantum uiris committantur. Singuli Equites, priuatis sumptibus Regni fines tueantur: quod si extra fines militare iubeantur, quinos aureos nummos, in equum stipendium accipiant. Capti intra Regni limites, Regio aere redimantur; extra fines uero non redimantur modo; verumetiam incommoda uniuersa, quæ ex hoc accepissent, illis sarciantur. Qui hostes ab Equitibus capti fuerint, eorum sint serui. Nobilibus subiecti agricolæ ab omnibus vectigalibus immunes sunt. Rastrale tributum, ab illis qui ampliores colunt agros, persoluatur. Equitem Polonum possidentem agros, ne liceat indicta causa in carcerem detrudere, aut supplicio afficere; furibus, prædonicam exercentibus, ædium incendiariis, intersectoribus uoluntariis, uirginibus, et matronis uim inferentibus, exceptis. Bona Equitis, ne Rex absque iudicii auctoritate publicare queat.

care queat. Cum de controuersis quibusque causa in iudicio non decisa, uiri nobiles inter se conuenerint ut ne ab illis multa iudicaria Regio nomine exigantur. Sanxit etiam, ut ne quam Rex, nisi ex amplissimi consilii sententia, monetam in Polonia cuderet. Sunt et ceterorum Regum plane regia, erga uniuersam nobilitatem, regiae gratiae monimenta; sed ea nos breuitatis causa, omittenda putamus. Ex his sane, et aliis quoque Regum Nobilitati datis privilegiis, consecutum est; ut in Polonia, uiro nobili splendidius et honorificentius nihil sit. Plebs uniuersa summo Equestrem Ordinem prosequitur honore. Equites autem cum incredibiliter liberalitatis atque munificentiae excellant laudibus: numerosam alere familiam, incolas pariter ac extraneos domi habere lautissime, et non sine muneribus quandoque dimittere solent. Multi sunt illis in uniuersum, in oppidis, & pagis haereditariis, in quibus agunt; armentorum, & nobilium equorum greges, venatio piscatioque frequens. Opulentiores, certum uiro, & militarium equorum numerum, ad subitaneos belli casus sustentant. Haec sunt autem plurimarum illustrium, ac nobilium familiarum uires, eaque potentia: ut cum regnante Ludouico Rege; Anno millesimo tercentesimo septuagesimo septimo, in expeditione contra Roxolanos suscepta, inter Polonos & Ungaros iurgium ortum esset, & res ad arma spectare uideretur; solam Topororum domum, (ex qua nunc Comites Tencinii maxime florent) septem habuisse uexilla, memoria proditum sit. Albertus Laschius, Palatinus Siradiensis, Nobilis Polonus, uir nobilitate sanguinis, bellica laude, & rerum gestarum gloria clarissimus; iustum ex Polonis, Huiuganis, Germanis, Italis, Hispanis, Gallisque, suis fretus opibus, conscripsit exercitum, Anno millesimo quingentesimo sexagesimo primo; Iacobum Heraclidem Cyprium, caesis Valachorum copiis, pulsoque gentis Duce Alexandro, non modo introduxit in Moldauiam; sed etiam uniuersam illam nationem in eius uerba iurare coegit. Sed cum ille post modum, non magno interiecto tempore, promissis quibus se Laschio obstrinxerat, non steterit; & homo externus, gentem alias natura feram, nulliusque fidei, tractaret durius; iusto Dei iudicio, eorum arma in se conuerterit & in partes innumeras dilaniatus; mortem subiit turpissimam. Quod si quis quaerat, quae sint apud Polonos in tanta nobilium multitudine, primariae & illustres gentes? huic ego ita respondendum puto, illas in Polonia dici clarissimas familias; quae continuata fere serie, perpetuoque temporum contextu; illustribus Regni magistratibus, ac honoribus, persuectae sunt. Eas ego nec possum, et si possem percensere nollem. Si enim quispiam in ipso scribendi cursu praeteritur, nefas: sin uero ordinis inueritur ratio, odii et obtretationis plenum est. Hoc caput est, innumeras esse nobiles in Polonia familias; quae et primum nobilitatis domicilium tenent, et magnitudine opum cum Italicis Neapolitanis Ducibus, et Germanicis tenuioribus, cernant. Vniuersi nihilominus equites Poloni, pari nobilitatis iure et unius libertatis legibus exaequantur.

DE POLONICA PLEBE.

CAPUT X.

Vniuersa Polona plebs, ex oppidanis constat, et agricolis. Oppidani vrbes, et oppida, agricolae rura colunt. Sed sunt qui Regiae, sunt item qui Antistitum, Procerum, Cleri, et Equestrium hominum iurisdictioni parent. Oppidani quidem, quos etiam ciuitatum incolas appellare liber; non praefectos modo, qui illis dominorum nomine ius dicunt: sed etiam peculiare habent magistratus: qui Proconsules, Consules, et Scabini, vulgo appellantur. Nemo fere ex his inuenitur, qui vel quaestui non seruiat, vel ignobilia non exerceat opificia. Quare alii mercatores, opifices item alii censentur. Habitu cultuque corporis, plebei ab uniuersa Nobilitate distinguuntur; huic debitum ubique honorem deferunt.

Cultissimis

cultissimis sunt praediti moribus, & diuitiis ac preciosa suppellectili, in frequentioribus Regni urbibus magnopere abundant. Vitam quoque lautam propter summam annonae uilitatem, & rerum ad uictum pertinentium copiam, plerumque agunt. Solebant olim oppidani in Polonia regii, magno facultatum dispendio, ad supremum Magdeburgensis in Germania ciuitatis tribunal, prouocare. Sed eam Polonici nominis indignitatem, primus omnium Casimirus magnus Rex, summo in arce urbis Cracouiensis Saxonico iudicio constituto, optimo consilio deleuit. A quo tamen ad Regem prouocare licet. Verum, quae plebs regiam agnoscit iurisdictionem; amplioribus libertatis privilegiis, quam quae Proceribus nobilitaque seruit; munita est. Cum enim praefectus aliquem regius contra ius uiolauit, Regis appellandi facultas est; sed ceteri Principibus, Equitibusque, subiecti homines, extremam, & iniquam quandoque dominorum sententiam amplecti coguntur. Ad hanc tantam tamque duram, introductam antiquitus, miserae plebis seruitutem; si quando Tyrannicum accedit imperium: cum incredibili laborum, onerum, multarumque pondere coniunctum est. Nulli etiam, inuito fundi patrono, ex agro discedere permittitur. Quod si interdum abeundi imperatur potestas: precium seruorum in morem persoluitur. Verum quod magis, & plane impium est; licet domino subiectum sibi hominem, non facultatibus tantum exuere omnibus: sed etiam contra omnia diuina & humana iura, impune afficere supplicio. Quod qui faciunt, & potentia abutuntur, ad miserorum hominum calamitatem, remque suam familiarem, plebi grauissimas iniurias inferendo, amplificanti: non homines, sed belluae, non iusti patroni, sed crudelissimi Tyranni censendi sunt. Omnibus praeterea popularibus, & ignobilibus uiris, & Reipublicae tenere clauum, & nobilia obire munera, & illustria habere sacerdotia uetatur. Primariae tamen vrbes, ad communia Reipublicae Comitia legatos mittunt, quibus etiam de grauioribus negotiis, una cum ceteris totius regni Ordinibus assentiri permittitur.

DE COMITIIS POLONICIS.

CAPUT XI.

Quibus superiora Poloniae nostrae capita perspecta sunt: non erit etiam conicere difficile; Regem apud Polonos gentem liberam, non suis priuatis, sed publicis patrum & nobilitatis consiliis, totius Regni summa gerere gubernacula; uniuersam omnium magnarum rerum molem sustinere. Quoniam uero omnes fere Senatoria & equestri dignitate, illustres uiri, per singulas amplissimi regni diffusi regiones, uicos & castella sparsim habitant haereditaria: decretum est, ut cum postularent grauiora Reipublicae negotia, conuocandi Senatus, & adsciscendae ad consilium Nobilitatis, penes Regem potestas esset. Quod quidem consultandi institutum, ut olim non ualde dissimili ratione apud Romanos, ita nunc apud Polonos quoque, Comitiorum obtinuit appellationem. Videretur autem Regia Polona Respublica instar alicuius magnae urbis, quae non contigua, sed sparsa per agros habeat aedificia, a maioribus nostris instituta esse. Equites enim Poloni, huius maxime Reipublicae ciues, in omnibus regni Sarmatici regionibus, aedes colunt paternas, magnis locorum spatiis inter se diuisas: sed non secus tanquam unius ciuitatis essent habitatores, unam uiuendi consuetudinem, easdem leges, & de communi salute deliberationes habere consueverunt. Ita tunc cum publica uniuersae Reipublicae celebrantur Comitia; istius tam uastae ciuitatis incolae, & magistratus omnes, in unum aliquem locum, ueluti forum quoddam, conueniunt. Quomodo autem soleat Rex; Senatui & Equitibus Polonis, indicere Comitia, aperiendum est. Et si enim summa sit penes illum promulgandorum Comitiorum auctoritas: nihil tamen etiam inconsulto

Kkkkk

Senatu,

Senatu, de re tanti momenti statuit. Qua propter communicato primum per literas, cum Primoribus regni Consiliariis negotio, epistolæ regiæ vulgo Comitiales appellatæ, Senatoribus, & nobilitatis Officiariis omnibus, mandantur; quibus & de præscripta Comitii vrbe, ac die, & de particularibus, in singulis regni prouinciis agendis, conuenticulis, significatur. Mox ad constitutam in omnibus regionibus diem, totius Nobilitatis concilia habentur: legati ex omni equestrium hominum Ordine allegandi ad Comitia, cum potestate deliguntur. Rex ad singulas Palatinorum prouincias, Oratores mittit, qui & consultationum Comitiatum habendarum summam, & promulgatorum causam Comitiorum, vniuersæ Nobilitati regio nomine exponunt. Quibus perfectis, itur ab Senatoribus, & prouincialibus nobilium legatis, ad constitutam Comitii urbem. Coacto celebri Antistitum, Procerum, & Equestrium nunciorum consilio, prima celebrandis Dei Optimi Maximi sacris dies conceditur, postera frequens in curiam conuenit Senatus: in amplissimo Rex ab omnibus prouinciarum legatis Senatu salutatur: vniuersa deliberationis Comitialis capita iubente Rege recitantur; tunc demum Senatorum audiuntur iudicia; postremo Rex suam omnibus aperire sententiam solet. Vniuersa Comitii in duo scinduntur consilia, alterum Senatus, cui Rex ipse præsidet; legatorum prouincialium. Cæterum alterum appellatur. Sed quemadmodum Senatores, ita & illi disceptandi de Republica una cum Rege ius habent. Quare virique consilio, siue Ordini, deliberationes proponuntur; vtrique de Republica ferunt suffragia; & quemadmodum Senatorum, ita etiam Oratorum Equestrium necessarius in omnibus assensus requiritur. Dignitas quidem Senatoria antiquissima est; Legati vero prouinciarum nouo quodam, & inusitato ante Reipublicæ instituto: regnante Casimiro eius nominis tertio Rege, circiter Milleſimum quadringentesimum sexagesimum octauum annum initium sumpserunt. Cum enim Rex apud Visliciam oppidum, minoris Poloniæ conuentum ageret; ut militibus exolueret Pruthenicis stipendia, vectigal ab omnibus eius regionis Ordinibus petebat. Illi nihil se de re tanti momenti, sine maioris Poloniæ assensu, statuere posse affirmabant. Quare placuit tunc primum, & Regi & Senatui; binos ex omni nobilitate oratores, singularum nomine prouinciarum, ad Comitii Petricouienſia mitti; quibus imperandi vna cum Rege, & vniuerso Senatu moderati tributi potestas esset. Creuit eorum cum temporis auctoritas. Nunc enim, non de vectigalibus tantum, sed etiam de omnibus totius Regni negotiis disceptare solent: nullaque legitima sine illis Comitii habentur. Eos vniuersa Polona Respublica, communis libertatis custodes, apud Regem esse voluit. Et cum olim Regis, & Senatorum, alternis vicibus iubiæ essent, iam & Regem, & Senatum sui muneris admonere; & utriusque mores grandi supercilio notare consueverunt. Eos ego illorumque laudarem potestatem, ni sibi quandoque (quod ab eorum officio alienissimum est) de religionis quoque Christianæ doctrina, ritibus, ac cæremoniis, differendi prouinciam temere arrogarent. Constat igitur Polonica Comitii vniuersa, ex Rege, Senatoribus, & prouincialibus Equestrium Hominum legatis constata esse. In quibus, cum de summa rerum potissimum agatur, publicæ de amplissimi consilii sententia leges eduntur; communia totius regni ab æge exercentur iudicia; noui ex arbitrio regio creantur magistratus; bellum si quod faciendum est, constantissimo omnium Ordinum consensu decernitur; sed & externorum quoque Regum de rebus magnis audiuntur legationes, fæderaque & induciæ stabiliuntur. Imperantur etiam nonnunquam, postulante rege, omnibus totius Regni Ordinibus vectigalia. Omnia denique, quæ ad constituendam, & formandam Rempublicam Polonam pertinent, in Comitii regni diligentissime curantur.

DERATIONE

DE RATIONE MILITANDI APVD POLONOS, ET PRÆCIPUIS
POLONORUM EXPEDITIONIBUS.

CAP. V. T. XII.

Omnēs optimæ apud singulas terrarum orbis gentes Respublicæ, tunc ab omnibus maxime iudicantur felices; ac beatæ; cum & sapientissimis in pace grauissimorum hominum consiliis, & armis in bello militarium virorum præsidis, nituntur. Quod quidem non inepte in hanc, de qua nobis est negotium, Poloniam Rempublicam cadere videtur. Quæ cum Prudentissimum toto terrarum orbe habeat Senatum, cuius Rex ipse caput censetur; fortissimis quoque Equestrium hominum copiis; ab omnibus quibus undique cincta est barbaris nationibus, tutissimam se esse arbitrat. Descripta enim vniuersa imperii Polonici ditio, in triginta fere prouincias, quas Palatinatus vulgo vocant; ita iam inde a primis nascentis regni exordiis constitutum est; ut cum in singulis regionibus, Equitibus Polonis, regio nomine signum belli datum esset, mox Palatinorum qui illis præfunt militaria vexilla sequerentur; Palatini autem omnes collectis in vniuersis prouinciis exercitibus, regi adessent. Solet vero Polona Nobilitas, ad arma euocari hoc modo. Cum vel ad inferendum, vel reprimendum forte bellum, (Wici) summa omnium totius Regni ordinum uoluntate, proficisci Rex decreuit; innumeras fere omnibus Capitaneis, & gubernatoribus epistolas per celeres tabellarios transmittit. Hæ apud omnes vſitato antiquitus uocabulo litteræ restium appellantur. Præfeti eas vicissim cæteris regionum officiariis, & nobilibus vniuersis, ut proximus quisque est mittunt; illi ad alios sine mora transferendas curant; ita ut nemo in tota Polonia eques inueniatur, cui tandem ille reddita, non fuerit. Summa epistolarum hæc est; ut singuli Poloni nobiles, regiis lectis litteris armis, equis & rebus ad continuandam diuturnam militiam bene instructi necessariis, Palatinos copiarum Duces, sequantur; illi deinceps una cum Castellanis, cæterisque militiæ præfedis, quorum in omnibus prouinciis habetur copia, regiis sese omnes vexillis coniungant. Consuevit autem nonnunquam singulis, quandoque binis, interdum etiam ternis eiusmodi litteris, bellum in Polonia denunciari. Scilicet oportunitatis, locorum, temporis, & hostium ratione considerata. Grauiſſima est quidem in earum contemptores epistolarum constituta pena. His itaque uoluntariæ nobilitatis freris copiis, (quæ si ex vniuersa maximi atque opulenti regni ditio, in unum locum conueniant; centum quinquaginta millium equitum, numerum conficiunt) Rex apud Polonos bellum gerit. Quod si tam numeroſo auctus equitum, in alienas regiones proficisci statuerit; singulis nobilibus uiris, quinos aureos nummos in hastam stipendium soluere cogitur. Multi autem sunt apud Sarmatas optimorum militum præstantissimi ordines. Exercitus quidem fere omnes, ex equitibus & pedum legionibus constare solent. Equites alii splendentibus protecti armis; equos ad statariam pugnam idoneos habentes, quorum anteriora ferreis laminis tegunt, Cataphracti appellantur. Hi primum hastis, deinde duobus gladiis; altero oblongo, & quadrato, quo punçim; altero autem incuruo & breui, quo cæsum ferunt; committere prælium consueverunt. Pixidibus etiam breuibus Germanico, & ferreis clauis Vngarico more, cum opus est rem gerunt. Clypeis quoque corpora tegunt. Alterum leuis armaturæ equitum genus, vſitato apud Polonos, & Vngaros, nomine Vſarorum nuncupatur. Iſti loricati, galeaticque fere omnes, uelitares hastas, & clypeos Turcarum instituto deferunt. Curuatis ensibus utuntur. Quidam arcibus Scytharum more, nonnulli etiam breuibus scloperis hostem petunt. Postremum equestri militiæ genus, Cosacorum vulgo appellatum, frigoris, inediæ, laborisque patientissimum est. Cosaci

Kkkkk2

ad instar

ad instar fere Tartarorum leuissime omnium armantur. Equos perniciosissimos habent, & exercendis minutis praeliis apertissimos. Ehippia equorum in eum usum accommodata; ut se in omnes partes nullo negotio uertere, arcumque stringere queant. Arcubus potissimum pugnam ineunt, & frequentissimo sagittarum imbrey uiros, & equos simul conficiunt. Acinacibus scythicis accinguntur. Hastas quoque breues habent. Magna isti, cum inimicas aggrediuntur regiones, ferro, & flamma omnia miscentes, itinera faciunt. In celeritate, & salus exercitus, & uincendi tota spes collocatur. Deferunt secum in vastis Podolice solitudinibus, in quibus cum Tauricanis Tartaris continenter bellum gerunt, in sacculis quibusdam, panem, carnem suillam salisam, sal mixtum pipere. Præterea unusquisque habet securim, fomitem; ut si quando ferant, quarum in illis destituitis, habitatoribus campis ingens est copia, conficere contigerit, tum ignem excutiant, & conditam sale pipereque prædam coquant. Solent etiam Poloni, peditum legiones, in quibus pars sclopetarii, pars etiam sunt hastati, conscribere; & ad longinquum bellum secum deducere. Quibus validus, & numerosus omnis generis tormentorum apparatus, commendatur. Eorum etiam opera uniuerso exercitui itinera sternuntur, extruuntur pontes, atque ipsæ denique vrbes, & arces oppugnantur. Neque inacte inuicis prorsus eorum uirtus iudicatur. Equitatu tamen uniuersi Sarmatæ maxime confidunt; peditatus non tantopere ut apud Italos, & Hispanos æstimatur. Verum ubi totius exercitus uires in unum locum conuenerunt, perpetuo cartorum munimento castra uallantur; portis aliquot ad instar alicuius Ciuitatis adaperitis; in quibus ænearum machinarum magna uis, collocatur. Sarmatæ enim ingentem quadrigarum numerum, quibus homini iumentoque uictus fertur, ad longinquum bellum secum ducere; & in multos dies propter longitudinem itineris, & locorum sterilitatem, comitatu providere consueuerunt. His itaque perpetua serie catenatis, tanquam firmissimis, quibusdam propugnaculis castra muniuntur. Hæc est apud Polonos belli gerendi ratio. Magnam quoque consecuti sunt bellicæ laudis existimationem; plurimis, & difficillimis expeditionibus. Bohemos enim, Boleslaus primo eius nominis, optimo & fortissimo Rege duce; capta eorum metropoli Praga, cæterisque urbibus ad deditionem compulsi, imperio suo parere coegerunt; pulsoque gentis Principe, Boleslaus, Vldericum alterum ipsius filium, iure beneficiario præesse uniuersæ provincie, iusserunt. Anno Christi millesimo tertio, Roxolani etiam gens fera, & bellicosa, eiusdem Regis auspiciis, apud Axiacen fluium memorabili prælio superati; bisque iterum bellum renouantes fusi. Kiuouia, Roxolaniæ regia celeberrima olim vrbs, cuius amplitudinem, splendorem, & elegantiam prope incredibilem, ingentes adhuc ruinae testantur; admirabili Polonorum uirtute contrita, in potestatem Regis Poloni concessit, eius uictoriæ ut perpetua extaret apud posteros memoria, tres ferreas columnas, Boleslaus Rex in Borysthene fluuio collocauit. Anno millesimo octauo. Memorabilis est, & illa fortissimi regis expeditio; qua suscepto aduersus Saxones bello, omnem illam regionem ad Albim, & Salam fluuios, & Chersonesum Cimbricam, quæ hodie Dania uocatur, incredibili celeritate sub Imperium suum subiunctam, potestatis suæ fecit. Vrbes illius provincie maximas, solo æquauit; gentem uniuersam ad accipiendam Christi doctrinam compulit. Postremo fixis, memorie causa, in Sala ripa tribus ferreis columnis, victor cum uictoribus Polonis in Sarmatiam rediit, Anno Millesimo duodecimo. Neque minori uirtute aut felicitate, ferocissima, & Christiano nomini inimicissima Prussorum gens, quæ aliquot ante annis, D. Adalbertum Archiepiscopum Gnesnensem trucidauerat; Polonorum armis subacta. Eius enim ulturus necem Boleslaus rex, cum omnem illam regionem, una cum maximi roboris exercitibus, hostilem in modum peruagatus esset; ad extremum supplicibus Prussis, & tributa soluere promittentibus, pacem dedit; neque aliam pœnam uictor imposuit.

fuit uictis; quam ut repudiato falserum Deorum cultu, & abiecta superstitione, Christo Deo iniiciantur. Huius uictoriæ monumentum bellator inclutus ferream columnam in Ossa flumine locauit, anno paulo post millesimum duodecimum. Boleslaus secundi Regis, singularem eximiamque virtutem tacitus præterire non possum; qui post susceptum regnum, anno millesimo quinquagesimo octauo, non multo interiecto tempore eosdem Prussos, Polonorum uexigales, ingum Polonicum excutere conantes, non longe ab Ossa fluuio, insigni prælio deuicit, agros hostium cadaueribus strauit, fluuios eorum sanguine infecit; deuictos in fidem, & clientelam Polonorum recepit. Post confectum Prussicum bellum, fortissimus Rex, ANDREAM Vngarorum regem, ad Tybiscum siue Cyslam amnem (qui e Sarmaticis montibus, qui Hungariam a Polonia diuidunt, ortus in Danubium effunditur) cum maximis Germanorum, & Bohemorum auxiliaribus copiis, ad internecionem profigauit; Belam Vngariæ Ducem, Andree Regis fratrem, cuius causa illud bellum susceperat, in paterno, & auito Hungarorum Regum folio liberaliter collocauit. Sed & Roxolanos, Sarmatiæ populos, cum antea quoque sola nominis, & exercitus sui fama fugere coegisset; Kiuouiamque eorum metropolitanam urbem receptam, Iaroslao gentis Duci reddidisset, anno demum millesimo septuagesimo quarto, cum validissimis, & numerosissimis eorum turmis deleuit. Kiuouiam maximam, & frequentissimam totius Sarmatiæ urbem, quæ ab illius fide etiamnum discesserat, diuturna obsidione ad deditionem compulit. Ingrediens autem cum uictore exercitu, in portam urbis ferream, gladium vibrauit: quod proauum item suum fecisse acceperat. Atque ex eo tempore Roxolania, amplissima, & feracissima Europæ regio, Polonorum uexigalis facta. Quod si mihi Boleslaus eius nominis tertius, Polonorum monarchæ, æternis dignissima laudibus bella, in unum angusti operis volumen concludenda essent; incredibilem apud omnes nationes admirationem excitarent sui. Sed nunc breuior esse cogor. Dicam tamen, id quod ab optimis auctoribus memorie proditum est: singularem, & prope incredibilem huius principis uirtutem. Henricum quintum Romanorum Imperatorem, apud Vratislauiam, Silesiæ metropolim, acie fustum, castris etiam exutum esse. Cum enim Henricus Cæsar, uano, & insolenti animo, Poloniam sub imperium suum subiungere meditaretur: iamque aliquot Polonicæ ditionis munitiones occupasset; Boleslaus cum prius præstolando auxiliares suorum copias, uniuersam prælii fortunam detrectasset: ad extremum cum ab Imperatore iniustas sibi, & Polono nomini indecoras pacis conditiones præscribi animaduerteret: collatis signis, cum potentissimo Cæsaris exercitu conflixit, & uictoriam longe memorabilem, deletis hostium copiis ipsoque Cæsare in fugam acto, reportauit, anno Christi millesimo centesimo nono. Locus ubi pugnatum est, caninus campus ad hodiernam usque diem ab incolis appellatur. Germani enim insepulti, canibus eorum præbuerunt. Cum autem ingens ad eum locum canum numerus, ex circumuicina regione, ad deuoranda cæsorum cadauera confluxisset, difficilem uiam paucis hominum comitatu faciebat. Qua propter planities illa, quæ quinque millium passuum intervallo, ab urbe distat Vratislauiæ, ab Germanis, & Polonis, caninus campus nuncupatur. Nihil nunc dico quomodo Dania, siue Dacia, quæ etiam Cimbrica Chersonesus dicitur fortissimi principis auspiciis, atque ipsis uictoribus Polonorum armis sit perdomita. Verum ut omnia planius percipiantur, exordium susceptæ expeditionis, repetendum esse nobis paulo longius uidetur. Erat apud Boleslaum Petrus quidam Comes, illustri apud Danos ortus familia, cuius pater Guilhelmus; summus erat apud Henricum Danorum Regem præpositus regni gubernaculis. Forte autem accidit, ut Henricus Rex scelestissimis fratris Abeli manibus trucidaretur. Scribit Guilhelmus ad Petrum filium, in Poloniam, ut cum aliquanta militum manu quam primum accurrat: gazam regiam, quam tunc in potestate habebat,

te habebat, auferat; ne ab immanissimo parricida raperetur. Petrus quod per se ipse prestare non poterat, non difficulter Boleslaus persuasit, ut is propagandae Polonici nominis gloriae causa, eam expeditionem suscipere. Classe itaque apud Dantiscum maritimam Prussiae urbem, comparata; Boleslaus secunda usus tempestate, in Daniam delatus est. Expositoque in terram exercitu, cum prius etiam Danorum procerum voluntates sibi conciliasset; uniuersam in suam redegit potestatem: interfecit Henrici regis in turpissimam fugam acto. Et ut singulare victoriosissimi monarchae, apud exterarum gentes clementiae extaret monumentum: totam Daniam, quam in manibus habebat, sua sponte Danorum genti reddidit; regisque creandi illi potestatem fecit. Atque ita rebus omnibus ex animi sententia confectis, ingentique thesauro secum ablato; victor in Poloniam reuertitur, anno Christi vicelimo quarto supra millesimum centesimum. Verum, ut ceteros taceam fortissimi Ducis triumphos; (neque enim me Polonorum res gestas, sed potius Poloniae imaginem quandam scribere profiteor) vnus omnium, qui apud Polonos regnarunt; quadragies septies acie victor Boleslaus, totidem quoque vicibus, de omnibus fere Polonici nominis hostibus triumphauit. Sic ut antiquis Ducibus, Alexandro Asiae domitori, C. Tullio Caesari, Pompeio, Anibali, rerum gestarum gloria, non modo exaequandas; verum etiam antefendus esse videatur. Neque mihi hoc loco singularem omniumque saeculorum praedicatione dignissimam, Vladislai Lodovici regis virtutem, praetereundam existimo, qui maximas easque virtute bellica praestantes Marianorum militum Prussensium copias, impari suarum manu, apud Blerum, maioris Poloniae pagum, deleuit, anno millesimo tercentesimo tricesimo primo. Fuerunt exinde res gestae, Vladislai primi ex familia Jagelloniorum regis illustres; qui et pietate et virtute bellica insignis, praeclearam ab se maximae victoriae memoriam reliquit. Germanos enim Teutonicae militiae religionem professos, ingenti pugna victos, caeso in acie VLATICO, magno religionis magistro, apud Grunewaldum Prussiae oppidum, ad internecionem profligauit: quo in praelio quinquaginta hostium millia trucidata esse, capta item quadraginta millia memoriae proditum est. Annus quo haec acta sunt millesimus quadringentesimus decimus, post pactam Virginis fuit. Ex ea victoria Prussia fere vnuerfa, Prutenicae militiae equitibus erepta; in potestatem regis Poloni concessit. Quid ego hic singularem, et prope diuinam Vladislai secundi ex Jagellonum gente, Vngariae, et Poloniae regis, virtutem commemorem? qui in ipso iuuenilis aetatis flore Polonorum creatus Rex, ab Hungaris etiam ad regnum adscitus, plurimis, et difficillimis cum Turcis praeliis, immortalem sui nominis famam, posteritati consecrauit. Atque in primis (ut reliqua, quae per Ducem gessit, praeteream) in montis Hemi vallibus, cum Amurathis secundi Turcarum regis Duce Carambeio, summa virtute, maximaque Polonorum militum laude confixit; caesoque Turcarum exercitu, atque ipso Carambeio capto, de hostibus christiani nominis acerrimis, amplissima trophaea Christo Deo dicauit. Hoc in confictu pedites Poloni, cominus cum Turcis pugnantes, aequorumque hostilium inguita breuibz quibusdam gentis suffodientes equitibusque ipsis crura praecedentes, bonam suo regi operam nauarunt, anno Christi millesimo quadringentesimo quadragesimo tertio. Fecit posthac anno proximo subsequente pacem cum Amurathe Vladislau, et quidem grauibz Turcarum genti conditionibus. Dimissus etiam Carambeius, precio quinquaginta millium Ducatorum redemptus, Verum ea pax diuturna non fuit, cum eam Vladislau, in gratiam Ioannis Palaeologi, imperatoris Constantinopolitani, Eugenii Pontificis, Philippi Burgundiorum Ducis, et Venetorum violasset. Quamobrem pugnatum est denuo, apud Varnam ciuitatem, antiquitus Dyfionopolim vocatam, cum Amurathe Turcarum Tyranno; maximis Polonorum, et Hungarorum viribus, ubi Rex ipse Vladislau, fortissime dimicans, cum vnuerfo quem circa se habebat Polonae nobilitatis robore, cecidit: Vngaris vna cum Ioanne Hunniade Matthiae regis patre, bona ex parte

parte fuga dilapsis. Plures tamen ex Turcis, quam ex nostris eo in praelio occubuerunt. Perpetrata est haec Christianorum strages anno salutis humanae millesimo quadringentesimo quadragesimo quarto. Fuit, et longe insignis, Casimiri eius nominis tertii regis, in Silesiam aduersus Matthiam Vngarorum regem suscepta expeditio; non tam vili memorabili parta victoria, propter Polonos proceres Matthiae regis auro corruptos, quam ingenti copiarum mole. Quae ex Polonis quidem sexaginta bellatorum milia, ex Boemis autem qui Vladislau Casimiri filium, regem suum sequebantur, viginti millium numerum constituiebant. Verum hoc bellum pactis inter reges induciis disemptum est circiter millesimum quadringentesimum septuagesimum quartum, ab orbe redempto annum, secuta est exinde memorabilis Ioannis Alberti Regis, aduersus Turcas Christianae religionis hostes expeditio; et quidem infelicitate, cum parum abfuerit, quin ab Valachis, quos in societatem belli trahebat, fere circumuentus esset. Stephanus enim eius gentis Dux, indigne ferens se ab rege oppugnatum, et provinciam suam fere vnuerfam euastatam esse; cum Rex nulla re memorabili contra Turcas gesta, per Bucouinam suam reuertere, ex insidiis regium exercitum maximo affecit incommodo; ubi plerique ex nobilitate Polona desiderati sunt. Habebat autem tunc Rex (annalium Polonicorum testimonio) in exercitu octoginta millia pugnatorum; exceptis laxis, et aurigis, qui dimidium eius numeri conficiebant: carrorum vero, quibus castra vallantur, triginta millia. Quod quidem eo libentius retulimus, ut ea, quae de summa regis Poloni potentia dicta sunt, non ex vulgi opinione, sed ex ipsis historiarum monumentis confirmationem habeant. Neque tunc sane totius regni Sarmatici vires in vnum locum coierant. Aberat enim fortissimus leuis armaturae Lituanorum equitatus; desiderabantur magni roboris Prussorum phalanges; Masoni etiam paucis exceptis domi se continebant; Liouonenses nondum in potestate regis Poloni erant; qui si Ioannem Albertum secuti fuissent, regius exercitus dubio procul ducentorum armatorum millium numerum superasset. Annus quo Ioannes Albertus rex, cum Valachis infelicitate pugnavit, millesimus quadringentesimus nonagesimus septimus fuit. At Sigismundus primus Poloniae Rex, rei militaris peritia, magnitudine animi, et felicitate rerum gestarum, veterum imperatorum gloriam aequauit. Basilium enim potentissimum Moschouitarum Ducem, superato Borystene, Duce Constantino Ostrogio, apud Orsam oppidum, cum maximis eius gentis copiis profligauit: ita ut caesorum numerus ad quadraginta fere millia, captorum vero ad quatuor millia perueniret. Accidit autem haec Moschorum clades, anno Christi millesimo quingentesimo decimo quarto. Huius victoriae graua decreta fuerunt, ab Leone decimo, Pontifice optimo maximo, in vrbe Romanae Ecclesiae hostibus. Neque vero hoc primum aut postremum praestantissimae suae virtutis facinus fuit. Scytas enim Roxolaniam provinciam ferro, et igne vastantes, apud Vilniouicium castellum superauit: Valachos, auxiliaribus Turcarum copiis instructos, Ioanne Tarnouio duce, ad Oberrinum deleuit. Moschouitas iterum, capta atque euerfa arce Starodupo, ingenti strage deuicit: Prussiam mandata ipsius detestantem maximo bello perdomuit. Et ut multa paucis complectar, tot sunt huius regis victoriae, quot regni Poloniae hostes: tot item triumphus, quot ab eo barbararum gentium deleri exercitus: ita ut Sigismundi beneficio, deleris circumquaque hostibus, tunc primum Polonia exoptatam pacem nata sit. Postremum fuit nostra memoria illustrium apud Polonos expeditionum opus Sigismundi secundi Augusti regis, susceptum aduersus Liouonenses Cruciferos bellum, quod quidem propter incredibilem regiarum copiarum numerum, (centum enim millia bellatorum in exercitu habere ferebatur), non Polonorum modo, sed etiam externorum oculos, qui eo contemplandi causa confluerant, summa affecit admiratione. Tanta ergo regii exercitus mole, magnus Liouonicae militiae

militiæ magister Firstenbergus conterritus, ad regem in castra venit supplicisque habitu ad genua regis prouolutus, veniam deprecatus est, et se suaque omnia in potestatem regiam ultro dedit. Sed nos longius quam institueramus prouecti sumus; scilicet, ut exteri homines intelligerent, Polonos, et rei militaris peritia, et numero militum, et rerum gestarum gloria omnibus omnium ætatum temporibus semper floruisse.

DE VERTATE POLONIAE

CAPVT XIII.

Regio Poloniae in vniuersum plana, et campestris, siluas quoque frequentissimas habet; quibus nihil ad amoenitatem, vel ad usum potest esse præclarior. Fluvii celebriores, et ad deferendos lintres idonei, Vistula, Odera, Varta, ingentem piscium copiam suppeditant. Salmones, et Sturiones, nobile piscium genus, Vistula præbet. Visuntur passim et crebri lacus, piscatura illustres. Ex piscinis arte hominum effossis, in quibus aggeribus terræ quibusdam aqua continetur; piscium multitudinem ferme incredibilem expiscantur. Unde magnæ incolis opes. Aquas calidas sanandis corporibus humanis utiles Polonia non habet. Siluæ venationem ceruorum, aprorum, damarum, vrsorum, luporum, vulpium, castorum, martum, et leporum assatim subministrant. Apes in ipsis arborum cauis, probatissima mella conficiunt. Campi tritici, siliginis, hordei, milii, lini, cannabi, et omnis generis leguminum, admirabilem producant copiam. Ferax est optimorum fructuum; Ficus, amygdalæ, castaneæ nuces, aurea, citria, et Punica mala, limones, et capparæ desiderantur. Porro quidquid aucupio capitur, et quod ad mensas deliciores expetitur, nihil est quod in Polonia desiderare possis. Turdi, anates, pernice, anseres, cothurnices, grænes, leuissimo precio distrahuntur. Capitur quoque avis subnigra puniceis superciliis, quæ incredibili pulparum sapore, Phasianorum excedit dignitatem. Hæc *Plinio*, *erythraon*, Polonis, *Cietzeo* vocatur. Gallinæ, capones, non minus plebeiorem, quam nobilium virorum epulæ censentur. Maioris minorisque pecoris incredibilem copiam, in exterarum regionum, Germaniam, Boëmiam, et Moraviam Polonia mittit. Equorum perniciem greges, propemodum infinitos alit. Eos regio edicto ex prouincia abducere minime licet. Reperiuntur, plumbi, argenti que simul, æris, cupri, optimique ferri secturæ: Sed nullum tota regione gemmarum, vel preciosi lapilli vestigium. Sal candidum, optimique saporis, in profundissimis terræ cauernis, saxorum in morem excinditur. Ex quo magnum regi Polono vectigal. Aurum etsi inueniri posset, negligentia tamen incolarum non eruitur. Habet Polonia præstantissimi generis caruleum colorem, vulgo *Lazurium* vocant, necnon sulphuris, aluminis, vitriolique venas. Vino, oleoque nativo caret, quod ab externis populis petit. Creticum subdulce ex Græcia, partim terrestri itinere per Valachiam, et Roxolaniam: partim etiam per immensum Oceanum eductum Creta per Gaditanas fauces aduehitur. Vites in selectioribus hortorum agris voluptatis gratia plantantur. Cerae mellisque, quod non tam in manufactis agrestium aluearibus, quam in ipsis arborum cauis conficitur, ingens est copia. Frumentum omnis generis, asseres pro fabricandis nauibus, picem, cineres pretiosos, ex quibus selecti fiunt colores, linum, cannabum, lanas, coria animalium, massas cerae ingentes, Poloni, secundo Vistula flumine, Dantiscum quotannis mittunt. Ad eam urbem, quæ ab littore maris Balthici quinque millium passuum distat intervallo; ubi Vistula magnam aquarum molem secum trahens in Oceanum enoluitur; ex remotissimis Lusitanæ, Galliæ, Flandriæ, Hollandiæ, Angliæ, Scotiæ, Hybernæ, Suetiæ, Noruegiæ, Daniæ, Germaniæque prouinciis mercatores commeare solent. Obseruatum est autem, ducenta, et tercenta maiora,

maiora, & minora mercatorum nauigia, vno eodemque tempore Dantiscum appulisse. Omnes fere exportandarum frugum gratia potissimum veniunt, quas Polonia ceteraque regni Poloniae prouinciæ, tot terrarum orbis regionibus abunde suppeditat. Vicissim autem Poloni, ab illis gentibus, aromata omnis generis, saccharum, vuas passas, ficus passas, aurea, citria & Punica mala, Oliuas conditas, Limones, capparæ, amygdala, anisum, cumetum, coriandrum, halesces, oleum balenæ, ceteraque eiusmodi: pannos item preciosos, plurimam vestem sericum, nobilesque telas, gemmas quoque, & vniones, aurum denique ipsum signatum accipiunt; quæ omnia tot bona Polonis natura inuidit.

IOANNIS CRASSINII
POLONIAE LIBER II.
DE LITHVANIA

De moribus, origine, & sacris Lithuanorum ritibus.

CAPVT I.

Superiori libro satis, ut arbitror, dictum de Polonia, & vniuersa Reipublica Polonæ administratione. Superest, ut, quemadmodum propositi nostri exigentia, de singulis Poloniae regno contributis prouinciis, differamus. Regio est in Sarmatia Europæa, & singulari vbertate agrorum, & omnium rerum ad tuendam hominum vitam pertinentium opima, Lithuaniae nomine appellata: Moscouitis, Lithoniensibus, Roxolanis regiis, Prutenis, Samogitis, & Masouis contermina. Vastæ quidem, & campestris, pabulique ferax, sed nemorosa; æstate autem pluribus in locis palustris: Nivibus enim (quod in regionibus frigidis vsu venit) ardore solis colliquatis, & resoluta per omnes campos glacie, agri passim in paludes abeunt. Fluvios illustiores, & ferendis lintribus aptos, Chrononem, Naruam, & Beresinam, in quibus incredibilem est piscium copia, habet. Sunt & vastæ magnitudinis lacus, piscium omnis generis feracissimi. Triticum, siliginem, & omne genus leguminis, vsque ad abundantiam Lithuania producit. Mel, ceram, cinerem faciendis coloribus idoneam, picem, asseres ad fabricandas naues, ipsas denique fruges, secundo flumine Narua, qui in Vistulam effunditur, Dantiscum mariumam Prussiæ urbem quotannis mittit. Vitibus Lithuani carent, neque ullam vinearum exercent culturam. Potus genti communis, ut Polonis, birra, atque cereuisia, ex tritico, vel hordeo decocta. Præstantissimus medo ex melle lupuloque coctus, in conuiujs circumfertur. Nobiliores, & opulentiores, vino ab externis accepto vtuntur. Nulla auri, argentiue, vel ignobilioris metalli tota regione vena, ferro excepto. Sale nativo caret, quod ab externis petit. Vno nobilissimarum pellium beneficio, tot negata naturæ iniuria commoda sarciantur. Martum enim, castorum, Hermelinorum, Aspreolorum, nigrarum, & albarum vulpium, luporum, pantherarum vrsorumque pelles, Lithuani in omnem Europam mittunt. Hercinia silua bonam Lithuaniae partem occupat. Ea immanibus feris præter eas, quæ in Germania, Polonia, Italia, Galliaque reperiuntur, plenissima; iubatos bisontes ferocissima taurorum specie, cornibus quandoque sic ductis, ut tres proceræ staturæ viros, eorum intervallum capiat: Alces item, ceruina effigie, colore tamen ad albedinem inclinante, & cornibus nonnihil differentibus producit. Alces perniciosissime currunt, verum ad instar equigradarii. Caro bisontis, & alcina, inter deliciores obsonia apud Polonos, & Lithuanos appantur. Sed ex pellibus alcinis optimi conficiuntur thoraces; quibus Poloni, & Lithuani milites in bello vtuntur. Ungulæ alcinae, si recte, & statis temporibus abscindantur; certissimum aduersus comitalem morbum antidotum præbent. Habet Lithuania equos siluestres, habet & ingentis magnitudinis vrsos; quos ioculatores

M m m m m

latores ab ineunte ætate saltus quosdam, & choreas edoctos per omnem fere aquilonarem regionem circumducunt, lucri gratia. Avium quæ aucupio capiuntur incredibilis est numerus. Gallinæ, capones, anates, anseres, ceteraque ad victum pertinentia exiguo veneunt precio. Maioris, minorisque pecoris summa est copia. Volunt Lithuanos Romanorum exules esse. Neque id omnino fabulosum est, cum eorum lingua, non paucas habeat admixtas Latinas voces, corruptas tamen magisque Italicum, aut Hispanicum sermonem, quam Latinum, redolentes. Nonnulli Libonem aliquem Romanum, ad ea litora maris Balthici, quæ ad orientem solem spectant, & Roxolanis finitima sunt, appellasse, & provinciam de suo nomine Liboniam, seu Linoniam appellasse suspicantur. Atque inde dilatatis finibus eosdem Romanos, qui Libonem secuti erant, magis corrupto vocabulo Lithuanos appellatos, alios qui in Prussiam secesserunt antiquum Prussorum nomen retinuisse. Lithuani enim, Liuvionenses, & Pruteni, si de antiquis earumque regionum incolis loquendum est, eadem fere lingua vtuntur. Nam qui in Prussiam, & Liuvoniam posteriori tempore colonias deduxerunt Germani, Teutonicum sermonem propagarunt. Quam ob rem valde mihi errasse videntur illi, qui Lithuanos omnes Slaonica lingua vti scripserunt. Verum quidem est, nobiliores Polonicum, & Roxolanicum sermonem vsurpare: sed plebs peculiare Lithuanicum idioma habet. Quidam ex eo Lithuanos Romanorum exules esse contendunt, quod Lithuania nomen, paucis immutatis literis appellationi Italiae non absurde conveniat. Quomocunque res se habet, nos quando hæc Romanorum migratio extiterit, dicere non habemus. Cæterum Lithuani, cultu corporis, genere armorum, ipsis denique moribus, nihil fere a Polonis differunt. Equitatu maxime valent. Vnde magna regi Polono auxilia. Equorum, & hominum tanta multitudo, vt eos posse conficere quadraginta equitum millia ab expertissimis provincialibus acceperimus. Equi eorum elegantes, robusti, & velocissimi habentur. Raro illis est quies, nam continuum fere cum Moscovitis de finibus bellum gerunt. Vnam, & eandem Reipublicæ administrationem, eosdemque cum Polonis magistratus habent. Nobilitas tamen vniuersa, secus atque apud Polonos, Ducum, Comitum, Baronum, Equitumque titulis comprehenditur. Poloni enim præter equestrem dignitatem, ceteras veluti antiquo gentis instituto odii plenas, detestantur. Magnæ proceribus Lithuanis opes, nec defunt qui vel exercitum aliquandiu alere possint. Vnde ridiculum est, quod ab aliquibus memoriæ proditum reperitur, nullum esse apud eam gentem pecuniæ vsum. Duces proceresque insignes hodie apud Lithuanos censentur. Dux in primis Slucensis, qui incredibili priuatarum opum apparatu, vel aliquibus Italicis Germanicisque principibus exæquari potest. Duces item ex illustrissima Radiulorum familia, ex qua Sigismundus secundus Augustus Rex, sanctissimam feminam Barbaram uxorem duxit. Eius gentis lumen singulare ingenii atque prudentiæ laude, nunc floret, Nicolaus Radiulus, Dux de Olika, iuuenis omnibus belli pacisque artibus apprime instructus. Magna quoque est clarissimæ Chorkieuciorum Comitum gentis, apud Lituanos dignitas. In qua comes Ioannes Chorkieucius, summus magni Ducatus Lithuaniae Marescallus, Samogitiæ provinciae Capitaneus, & amplissimi principatus Liuvonici regio nomine gubernator, veluti iubar quoddam vniuersæ Lithuaniae lumen subministrat. Cuius viri tanta est in rebus gerendis dexteritas, tantæ sunt opes, vt haud sciam, an aliquis in amplissimo regni Polonici senatu inueniatur, in quem natura tot ingenii fortunæque bona contulerit. Sed quanto præstantior est Principum, nobiliumque Lithuanorum auctoritas, tanto deteriori plebs vniuersa conditione censetur. Nam vt quisque servorum caterva stipatus, agricolæ alicuius ædes ingreditur, impune quidvis agere, & agricolam ipsum pulsare licet. Colonis ad dominos absque muneribus aditus non patet: domini agricolas, & laboribus quotidiana-

nis, & grauib; torquent exactionibus. Vltimi omnium Europæ gentium, qui repudiato falorum Deorum cultu Christo Deo descripti sint, fuere Lithuani, Vladislai primi Iagellonis regis tempestate, qui cum magni Ducis nomine vniuersæ imperitaret Lithuaniae, a Polonis ad regnum adscitus, abiectis gentilium ritu, sacro fonte ablutus, vniuersam illam gentem, Christianis sacris sanctæ Ecclesiæ Romanæ more initiari curauit, anno millesimo tercentesimo octogesimo septimo; sed nunc plerique, Roxolani maxime incolæ, introductum olim Græcorum ritum sequuntur, Episcopis eius sectæ obtemperantes, qui ab Constantinopolitano Patriarcha suam petunt confirmationem. Irrepsit etiam in Lithuania patrum nostrorum memoria, omnium fere hæresum fex, magno Reipublicæ Christianæ detrimento. Sunt tamen hoc tempore in illa provincia viri religiosi ex societate nominis Iesu, qui vberes in vinea domini quotidie edunt fructus. Eorum enim opera, Lithuania, pertinaces Græcorum opiniones repudiare, & insulsos hæreticorum errores bona ex parte abiurare cepit.

DE NOBILIBUS LITHUANIAE VRBIBUS.

CAPUT II.

Vilna illustrissima in Lithuania vrbs, & totius provinciae metropolis intra colles, vbi Velia, & Vilna flumina miscentur: & descriptione ædificiorum, pulchritudineque & populi frequentia, amplitudine ipsa, singulas quidem Lithuaniae ciuitates superat, cum ceteris vero nobilioribus septentrionis urbibus, dubio procul potest comparari. Duas arcas habet maximis Lithuanorum principum sumptibus constructas, magnitudinis operum, & ædificiorum splendore conspicuas. Multa per urbem insignia diuorum templa, plurimæ superbae in singulis ciuitatis regionibus, procerum, nobilium, ciuiumque ædes. Est enim & magnorum Ducum, & Episcoporum sedes. Episcopum primus in ea Vladislavus Iagello, Poloniae Rex, instituit, multis Episcopis & vniuerso ecclesiastico ordini attributis diuitiis, anno salutis humanae millesimo, tercentesimo octogesimo septimo. Sunt & pleraque religiosorum virorum cœnobîa; sed Franciscanorum obseruantium, omnia eius vrbs opera antecellit. Plura in vniuersum Roxolanorum, qui Græcicos ritus sequuntur, quam Romanae obedientiae templa. Floret hodie Vilnae collegium Societatis Iesu optimarum disciplinarum genere; ab Valentino eius vrbs Episcopo institutum. Doctorum hominum, qui publice bonas literas profitentur, & nobilium scholasticorum ea frequentia, vt non scholam aliquam priuatam, sed florentissimam Academiam dixeris. Est enim ea ciuitas, multa omnium rerum commoditate insignis. Mercatorum atque opificum omnis generis, & ex omni gente incredibilis numerus. Rerum in foro venalium ea copia, vt vel maximus exercitus non difficulter sustentari queat. Victualia ære veneunt exiguo, si ceterarum regionum sumptus aestimaueris. Palatium Vilnensis militarium procerum Lithuanorum, in senatu regni est princeps. Castellanus inter maiores regni consiliarios numeratur; Praefectus ciuitati, regio & magni Ducis nomine, praest. Prope Vilnam Tartari gens Scythica, supra vacant amnem agris colunt; Mahumethanae superstitionis affectae. Eos Vitoldus Lithuaniae Dux ex media Scythia abducos, cum vxoribus, & pueris, in media Lithuania collocauit. Christianae salutis, millesimo tercentesimo nonagesimo sexto. Viuant ii suis legibus, & ex aequo cum Lithuanis magni Ducis imperium agnoscunt. Boni sunt patres familias, neque rei militaris ignari. Conscribuntur aliquot ex eorum numero turmae, quibus Rex in bello vti consuevit. Cæterum Lithuania præter Vilnam, plerasque non ignobiles habet ciuitates, & oppida cum castris nobilissima; quæ si nulli singula recensenda essent, aliud me scribere volumen necessum esset. Ex hoc manifestum est, falsam esse eorum opinionem, qui rara in Lithuania oppida,

mmp

Mmmmm2

villarum

villarum incolatum infrequentem scripserunt. Verum quidem est Lithuaniam cultam non esse, ut Italia, Germania, & Polonia, verum tamen non ita omnino destituta est incolis, ut isti volunt. Quare quae olim aut siluis horrida aut paludibus foeda fuit: nunc excisis pluribus in locis nemoribus, exutaque pristina barbarie, ab urbanis, & civilibus habitatoribus excolitur.

QUARE REX POLONUS VSURPAT TITULUM MAGNI
DUCIS LITHUANIAE.

CAPUT III.

Lithuania quos primum Magnos Duces habuerit, & quando Magni Ducatus titulo sit exornata: mihi, ut ingenue fatear, non constat. Dubium est enim, an Lithuanorum Ducum quispiam eam dignitatem propria usurpauerit auctoritate, vel ab alio delatam acceperit. Verisimile est tamen aliquem Lithuaniae Ducem, subiugatis, & in ditionem suam redactis vicinis Ducibus, auctaque potentia, magni ducis titulum arripuisse. Magni ducis enim nomen apud Lithuanos, quasi in alios minores duces potestatem exercentis sonat. Mihi probabile non videtur, Lithuanos olim barbaros, & falsis gentilium ritibus addictos, eam dignitatem ab ullo imperatore vel etiam rege superiorum accepisse. Quare non absque suspicandum erit, similiter Lithuanos, quemadmodum etiam Moschorum duces, subactis vicinis ducibus, magnorum ducum titulum privata auctoritate usurpasse. Immo & nunc magnus Moschouiae Dux, Imperatoris, & Regis Russiae dignitatem, sibi inlitteris, quas ad Pontificem, & Imperatorem Romanum scribit, temere vendicat. Praestantissimus autem monarcha, qui apud Lithuanos magni ducis nomine imperitarunt, fuit Vladislaus Jagiello. Eius praclarissima stirps, atque propago, ab Gedimino Magno Lithuaniae ducis, sumpsit exordium. Eratis Gedimins apud Vitenensem Magnum Lithuanorum Ducem stabuli praefectus, qui interfecto Vitenense hero suo, & legitimam ipsius uxorem, & Lithuanorum dominatum arripuit. Ex uxore multos suscepit liberos. Sed duos maxime insignes, Olgirdum & Chestudum. Chestudus pater fuit Violdi, qui postea Alexander dictus est. Olgirdus procreauit Jagiellonem. Hic est ille Jagiello, magnus Lithuaniae Dux; qui abrogatis idolorum superstitionibus, sacris Christianorum initiatus, Vladislai nomine accepto, et reginam Hedwigem, Ludouici Hungariae Poloniaeque regis filiam, quam Poloni regio diademate ornauerant, et regnum apud Polonos consecutus est; anno salutis humanae, millesimo trecentesimo octogesimo sexto, quarta decima die mensis Februarii. Et ut patrem Polonis omnibus, tam praedarii beneficii referret gratiam, post consummatum cum Regina matrimonium, Lithuaniae omnem cum Samogitia, et ea Roxoloniae parte, quae inditionis eius erat, Poloniae Regna iure sempiterno adiunxit, et in vnum Regni Polonici corpus redactam; regibus Polonis obnoxiam fecit: quam tamen succedentium temporum interuallo, Violdo fratri patrueli, iure beneficiario, concessit: accepto ab illo iure reintegrando, quod infide, et clientela Polonorum regum, semper futurus esset. Anno orbis redempti millesimo trecentesimo nonagesimo secundo. Defuncto Violdo, duce, Suirigelo Vladislai regis frater, magnum Lithuaniae ducatum priuato consilio inuasit. Cui Rex arctis amoto, Sigismundum alterum fratrem patrelem, subrogauit; qui se in fide, et clientela regis Poloni, ad quem Magni Ducis Lithuaniae titulus, iure spectaret, semper forquiuauit, anno millesimo quadringentesimo tricesimo secundo. Sigismundo magni Lithuanorum ducis, conspiratione procerum, propter immoderatum in suos dominatum trucidato; Vladislaus secundus Jagiellonidis Poloniae Rex, magnum Lithuaniae ducatum, Casimiro fratri administrandum mandauit; qui pro gubernatore in Lithuaniae profectus, Vithae Dux magnus, ab Lithuanis acclamatus est; Polonis, qui eum secuti erant, nequidquam

quam reluctans, anno millesimo quadringentesimo quadragesimo. Erepto rebus humanis Vladislao rege, Casimirus non modo apud Lithuanos principatum stabilivit; verum etiam a Polonis Rex electus; regio diademate insignitus est, anno millesimo quadringentesimo quadragesimo septimo. Extincto Casimiro rege, vniuersi Lithuanorum ordines, Alexandrum filium patris morientis mandato, Ducem sibi creauerunt, qui postea prosperiori usus fortuna, Ioanni Alberto regi, in regnum Poloniae successit, anno millesimo quingentesimo primo. Alexander, Rex Poloniae regnum, & magnum Lithuaniae Ducatum, morte sua Sigismundo fratri reliquit. Sigismundi primi regis regnum, vna cum vniuersa Lithuania, Sigismundus Augustus filius excepit. Qui, cum nostra memoria, magnum Lithuaniae Ducatum, arctiori quodam societatis vinculo cum amplissimo Poloniae regno copulare, & antiqua inter Polonos, & Lithuanos pacta renouare cuperet; indictis Lublinum, Roxoloniae ciuitatem, generalibus totius regni comitiis, de amplissimi consilii sententia legem tulit, ut Lithuania deinceps regni Poloniae provincia: & ex Lithuanis, & Polonis, sub vno rege, vna gens esset. Adde, ut Rex Polonus, vtriusque nationis suffragiis in Polonia eligeretur: & qui in regem Poloniae electus esset, is etiam magni Ducis Lithuaniae titulum, & vniuersam Lithuaniae obtineret. Ex quibus omnibus satis quisque intelligere potest; regem Polonum non immerito magni Ducatus Lithuaniae dominatum usurpare; cum singulari primum Jagielloniorum regum beneficio, qui legitimi Lithuaniae Duces, & haeredes fuerunt; deinde etiam summa, & constanti omnium Lithuaniae ordinum voluntate, in vnum regni Polonici corpus fuerit redactus.

DE ROXOLANIA.

CAPUT IV.

Russia, siue Roxolania, quam Moschouiae Roxolanorum populi *Rossiam* antiquitus appellatam volunt; quasi gentem dispersam vel disseminatam, id quod etiam etymologia vocis sonat; quidquid terrarum est, inter mare Balticum, Liouoniam, Sueciam, oceanum glaciale, Rha fluium, Maotum Paludem, Pontum Euxinum, montes Sarmaticos, Poloniam, Lithuaniam, & Samogitiam, complectitur. Quae quod amplissimis contineatur finibus; in duas regiones, siue in duo imperia diuiditur. Altera est enim Roxolania, quae Carpathios montes non longe ab vrbe attingit Cracouia, & secundum fluium Tyram, ad Valachorum regionem, ex altera parte ad Borysthenem, & Pontum Euxinum porrigitur; & ad vtramque Axiacis fluminis ripam vergit. Altera, quae ultra Borysthenem ad Tanaim vsque extenditur, & ab Tanei ad Astrachan nobile emporium, vbi a Medis, Persis, Armenis, Schyris, & Moschouitis nundinae celebrantur. Sita est Astrachan in eiteriore Rha fluminis ripa, ad eius fere ostia, scinditur autem Rha fluius, qui & Volga appellatur, non magno interiecto ab illa vrbe spacio, in septuaginta ramos, plurimasque facit insulas totidemque ostiis nauigabilibus, in mare Hyrcanum euoluitur. Quae cum ita sint; prior Roxolania, quam regiam appellare libet, regni Polonici pars censetur, illa vero, quae ultra Borysthenem fluium ad mare Caspium, & Persarum vsque regna extenditur, magni Moscouiae Ducis imperio caret. Haec quam regiam vocamus, Leopoliensi, Lublinensi, Belsensi, nec non Podoliae, Volinia, Kiouiae, Circassiae, & Podlachiae regionibus comprehenditur. Diues est pecoris, cuius tantam nutrit copiam, ut veluti Bauaria sues, ita haec boues, & infinitos propemodum ouium greges, multis Europae nationibus abunde suppeditet. Equi Roxolanici pernitate, & elegantia, Hispanicis, & Turcicis vix cedunt; robore autem illos longe superant. Cera, melle, & sale Roxolania in vniuersum abundat. Ex melle optimus decoquitur medo. Vino natiuo caret: Habet probati ferri, nec non candidissimi alabastrum venas, cetera desiderantur metalla.

talia. Piscium omnis generis incredibilis copia in quibus potissimum incolarum consistunt opes. Lucii, quos etiam lupos appellamus, nullibi plures, aut deliciores. Tota regio fecunda, ita ut semper vilissimo precio fruges, carnes, ceteraque ad victum pertinentia, ibidem veneant. Nobilium animalium pellibus scatet. Venatione ferarum nulli prouinciarum cedit. Reperiuntur in vastis Podolae solitudinibus, bisontes, alces, & equi siluestres; quorum frequentissimi greges, cum noctu ad aquas potandi causa conueniunt; vel maximos exercitus, quos ibi Rex aduersus continuas Tauricanorum Tartarorum praedationes alit, falsa hostilium copiarum imagine decipiunt. Sunt & circa Borysthenem oues siluestres, capreolorum staturam non excedentes, curtiorebus tamen pedibus, pernicissimi cursus, & altissimorum saltuum. Cornua in altum porrecta, quibusdam circulis notata conspiciuntur: ex quibus Roxolani transparentia cultellorum manubria eleganter conficiunt. Vniuersa haec Podolae prouincia, multis nobilibus irrigatur fluminibus; lacus piscosissimos habet: vbertate agrorum omnes totius Europae regiones superat: nemoribus sparsim ornatur amenissimis. Qua tamen Scythiam respicit, magna ex parte habitatoribus caret; ita ut accusanda sit nostrorum hominum negligentia; qui eos sinunt immanibus feris patere campos, ex quibus homines ingenio, ac industria praediti, magnos, & vberes fructus percipere possent. Hodie tota regi Polono subiecta Roxolania ab Roxolanis, antiquissimis eius regionis incolis, & a Polonis, quorum posteriori tempore deductae fuerunt coloniae, excolitur. Roxolani quidem, habitu cultuque corporis, genere armorum, lingua, & moribus, nihil fere ab aliis Slaunicae linguae populis discrepant. Ante sexcentos annos, imperantibus apud Graecos Basilio, & Constantino fratribus, Christianis sacris initiati sunt, eo potissimum tempore, quum Graeci antistites, ab ecclesia Latinorum dissentire coeperunt. Quo fit ut Graecorum olim imbuti superstitionibus, nunc etiam Romanae ecclesiae principatum superbe & pertinaciter negare non vereantur. Obsequuntur suae sectae episcopis, qui ab Constantinopolitano patriarcha, confirmationem petunt. Poloni enim, qui in Roxolania degunt, Latinorum ritum sequuntur, & Latinis episcopis obtemperant. Princeps totius regionis ciuitas Leopoli, ab Leone Duce condita, Archiepiscopum habet Romano Pontifici subiectum. Frequens Turcarum, Graecorum, Armenorum, Scytharumque mercatorum ad eam conuentus. Agris exornatur fecundissimis, qui fruges, cum nobilissimis fructibus, assatim producant. Piscium ea copia, ut inde in omnem fere Sarmatiam, magno incolarum lucro mittantur. Verum ubi Roxolani Moldauos spectant, Camenecium nobilis cum castro ciuitas, & Episcopi Romanae obedientiae sedes; non tam arte hominum, quam singulari naturae beneficio inexpugnabilis efficitur. Est enim in excelsae rupis umbilico constructa, fossas habens profundissimas, non humano excisas artificio, sed ab ipsa rerum omnium parente natura productas. Saxum ingentis magnitudinis, & mœniorum, & propugnaculorum vicem sustinet. Fuit olim Kiouia, nobilissima Roxolanicae gentis metropolis, quam amplissimam, & omni superbiorum aedificiorum splendore olim exuisse ornatissimam, ingentes adhuc ruinae, quae in ruderibus visuntur, referunt. At nunc amisso pristino dignitatis splendore, ciuitas est episcopalis cum insigni castro, quam Borysthenes fluuius alluit. Vastae sunt Kiouiensis regionis solitudines; attamen plerisque in locis felicissime excolitur. Palatinus prouinciae Kiouiensis, cum summa in vniuersa regione potestate, magnum quoque in amplissimo regni Poloniae sehatu dignitatis gradum obtinet. Hodie Palatini munere fungitur, Constantinus Ostrogiae Dux, vir et insigni praestantissimarum virtutum laude, et rei militaris peritia illustris: cuius praclarissima stirps, propago, ab antiquissima Kiouiensium Ducum domo; qui olim totius Roxolaniae dominatum habebant, originem ducit. Sed qua Russia Polonis, et Hungaris est propinquior, Praemuslia ciuitas cum arce non ignobilis, et

Episcopi

Episcopi sedes conspicitur, quae ab septentrionali latere Sano fluuiio, qui ex Sarmaticis montibus, non longe ab fontibus Tybisci oritur, magno incolarum commodo aluitur. Ab ea vrbe, aliquot dierum itinere Lublinum peruenitur, quo loco, stato anni tempore insignes celebrantur nundinae, ad quas ex variis terrarum orbis prouinciis mercatores Moschouitae, Lithuani, Tartari, Liouonienses, Prutheni, Roxolani, Germani, Hungari, Armeni, Turcae, Valachi, atque Ebraei confluere solent. In Volinia frequentissima totius Roxolaniae prouincia, Luceorium vrbs pontificalis cernitur. Ceterae ciuitates parum nitidae. Quare concludendum est, Roxolaniam totius regni Polonici regionem fertilissimam, Russos vero inter omnes Sarmaticas gentes (Polonos excipio) bellicosissimos esse.

QUARE REX POLONUS VENDICAT DUCATUM ROXOLANIAE?

CAPVT V.

Russia quos primum ab omni hominum memoria Duces nacta sit, auctores, qui ad nostras peruenerint manus, non memorant. Etenim barbara Roxolanorum gens, ante susceptam Christi fidem characteribus carebat, quibus praeclara maiorum res gestae, ad posteritatem transmitterentur. Eorum quidam annales, in septentrionali Roxolania, quam nunc Moschouiam appellamus; Ruricum, Sinavum et Trauborum fratres; in australi vero, quae modo regni Polonici prouincia censetur, Chium, Sciscum, et Chorevum cum sorore Libeda, circiter octingentesimum sexagesimum primum, ab orbe redempto annum imperare cepisse asserunt. Sed quoniam hos perpetua successione serie sine consecuti, difficile est, in tanta scriptorum inopia, ex obscuritatis tenebris eruere. Hoc tamen ab optimis auctoribus memoriae proditum est, fuisse olim apud Roxolanos viros principes; qui se et Ducum, et Monarcharum, et regum titulis exornauerunt. Colomanus enim, Andreae Hungariae regis frater, cum Haliciam ab Roxolanis, ad principatum expetitus venisset, ab Episcopis, quos in comitatu suo habebat, ritu solenni coronatus, et Rex Salaciae siue Haliciae, quae ciuitas est in Roxolania, ad radices Sarmaticorum montium, appellatus est, circiter millesimum ducentesimum annum. Ex quo tempore, Vngari reges, etsi postea Russia omni prorsus exciderent, regni tamen Salaciae siue Lodomeriae titulum, semper usurpauerunt. Extincto Colomanno Haliciensium rege, Daniel Romani Roxolanorum Ducis filius, magnam sibi apud eam gentem comparauit potentiam. Et ut maiori esset, et augustiori apud vicinas nationes dignitate; Legatione ad Opifsonem legatum Apostolicum in Poloniam missa, cum promitteret, se ad auctoritatem sedis Romanae accessurum, regium titulum pro se, et vniuersa sua posteritate ab eo impetrauit. Verum ut primum voti compos est factus, promissis quibus se legato pontificio obstrinxerat, non stetit. Ceteri qui apud Roxolanos imperarunt vel Duces, quod aliquem principatum obtinerent, vel Monarchas, quod ceteris principibus praesent, sese appellauerunt. Quo iure autem, vel quomodo Russia, in potestatem Polonorum concesserit explicandum est. Multa saepe memorabilia, Poloni reges cum Roxolanis principibus bella gesserunt. Nam et Boleslaus primus Poloniae Rex, ut supra docuimus, ingentes eorum copias, apud Axiacen fluuium profligauit, et metropolitanam gentis urbem Kiouiam, ad deditionem compulsi, anno millesimo octauo. Boleslaus secundus pari fortunae usus beneficio, capta denuo Kiouia (quae ab obsequio Polonorum principum defecerat) Russorum vires vniuersas fregit, anno millesimo septuagesimo quarto. Atque ex eo tempore Roxolania Polonorum facta tributaria, regibus Polonis obnoxia fuit; ita tamen, ut suos eorum indulgentia Duces haberet. Qui discepto post haec in plerasque minorum principum ditiones Polonico imperio, Polonorum iugum pedetentum excusserunt. Sed non diu inulta eorum mansit perfidia:

N n n n n

perfidia; Luburtus enim, Gedimini Lithuanorum Ducis filius, ducta in uxorem Vladimiriensem Ducis filia, omnem eum Roxolaniæ tractum; qui Lithuanis finitimus est, in suam redegit potestatem. Donec tandem Casimirus magnus Poloniæ Rex, Roxolaniam australem, & regiam ipsius urbem Leopolim; maiorum suorum negligentia amissam, recuperavit; excepta ea parte, quæ Lithuanicæ ditionis erat, quam illis ex pacto ad biennium intactam reliquit, anno Christi millesimo tercentesimo quadragesimo. Et ut omnem Roxolaniæ omnibus eriperet reluctandi occasionem, Russiam subactam ab se in formam prouinciæ redegit, creatisque Polonorum more magistratibus, Roxolanos omnes in vniuersum regni Poloniæ corpus adscripsit. Ex eo tempore Roxolania australis consilio publico a Polonis nunquam defecit. Ad extremum Vladislaus Iagiello magnus Lithuanicæ Dux a Polonis ad regnum adscitus, non Lithuaniam modo & Samoginiam vniuersam, sed etiam eam Roxolaniæ partem, quam ditione tenebat, regno Poloniæ iure sempiterno contributam regibus Polonis subiecit, anno millesimo tercentesimo octogesimo sexto. Ab eo tempore Roxolania regia, Polonis semper, regibus paruit. Et si interdum aliqua eius portio, nonnullis principibus iure beneficiario fuerit concessa. Ita ut cognoscere possimus, qua ratione eius regionis dominatus, ad regem Polonum pertineat.

D. PRUSSIA.

CAPVT VI.

Prussia siue Borussia, regio totius regni Polonici florentissima, ab oriente sole Lithuaniam spectat, a meridie Polonis contermina, ab septentrione Lituonienses, & ab occidente Pomeranos respicit. Mare Balthicum, quod & Venedicum, & Codanum sinum appellant, prouinciæ alluit. Sinus Balthicus, ex Britannico mari sumit exordium. Eius ostium ad occidentem solem non longe ab Cimbrica Chersoneso, quam hodie Daniam vocamus, spectatur, sed qua parte contigit Prussiam, plerisque sinuosis flexibus amœnam, & opportunis portibus commodam facit. Non arbitror, quæquæ patet Sarmatici regni imperium, regionem aliquam reperiri, quæ cum hac, & illustrium urbium atque oppidorum frequentia, & ingentibus incolarum diuitiis conferri queat. Quod si singularem terræ vbertatem, maioris minorisque pecoris incredibilem copiam, venationem, piscationem, ipsam denique totius regionis summam cum voluptate coniunctam antenitatem, spectare velis, vix illam aliqua in tota Europa prouincia superabit. Subciuum antiquis *Glesum* appellatum, in litore maris Balthici, Proteri legunt. Nulla tota regione vinearum cultura, vinum ab externis importatur. Potus genti communis, ut Polonis, cereuisia. Nulla metallorum sectura, ferro excepto. Ceterum regio hæc, quam nunc Prussiam appellamus, olim ab aliis quam modo populis habitata fuit; qui Prussi siue Borussi, vel etiam Borusci, auctore Erasmo Stella dicti sunt. Ptolomæus Boruscos populos in Sarmatia Europæ ad septentrionem ponit, in ea ora, quam nunc Lituonienses, & Moschiotæ occupant. Ex quo probabile est, eos aliquando inde profectos, non solum vniuersam illam terrarum tractum, quem nunc Lithuani, & Samogitæ tenent, verum etiam totam eam regionem, quæ penes maris Balthici litus, usque ad Vistulam, et Ossam fluuios excurrit, in suam ditionem redegissem, et Borussos siue Prussos, parum immutato nomine, appellatos esse. Quæ cum ita sint, constat, barbaram Prussorum gentem victoribus primum Polonorum principum armis, deinde etiam ab Germanis Marianæ militiæ adscriptis subactam, et Christianis sacris initiatam; ad extremum etiam totam ferme deletam esse. Exstant tamen adhuc exiguae eius nationis reliquiae, in vicis et pagis Varmienfis, et Sambienfis prouinciæ; quæ in sermone cum Lithuanis et Samogitis mirifice conuectant. Successerunt in antiquas

antiquas Prussorum sedes, Germani atque Poloni: qui nunc etiam prouinciæ colunt. Equites Teutonici, Germanorum, Poloni reges, Polonorum colonias in Prussiam deduxerunt. Fratres Teutonicos S. Mariæ militiam professos, ex Syria ab Saracenis eieptos, Conradus Masouia ad propulsandam Prussorum vim accersuit, circiter millesimum ducentessimum vicesimum octauum annum. Qui post extirpatam barbaram gentem, multis extractis ambitiosis urbibus, Germanicum sermonem in Prussiam introduxerunt. Magnæ olim erant Teutonicorum equitum opes, neque minor potentia, quam regibus. Multa illis cum Polonis bella intercesserunt. Ad extremum victi, quod se aduersus legitimos Prussiæ patronos, vitio ingratitude contaminauerant, facultatem suarum iacturam fecerunt. Nostri tempestate Prussia vniuersa, in regiam, & Ducalem diuiditur Prussiam. Hæc regium: illa Ducis imperium sequitur. Dux ipse regis Poloniæ beneficiarius, & ut vulgo appellant, *Vassallus* censetur. Tota regio quatuor quondam episcopalibus ecclesiis, vtpote Varmienfi, Culmenfi, Pomesanienfi, & Sambienfi insignita fuit: nunc ad Varmiensem & Culmensem redacta, Varmienfis ecclesia, iure suo vitur, neque alterius præter quam summi Pontificis Romani, & Poloni regis maiestatem agnoscit. Episcopus in vniuersa fere episcopatus sui dioecesi, ecclesiasticum, & temporarium ius exercet. Episcopalis splendor, summis auctus opibus, senatoria, in amplissimo regni Poloniæ consilio, dignitate exornatur. Hodie Varmiensem episcopatum vendicat Stanislaus Hosius, S. R. E. Cardinalis, & magnus Pœnitentiarius, princeps post hominum memoriam, ad tuendum sacratissimæ religionis Catholice cultum, & ad omnes falsorum dogmatum radices euellendas, atque exscindendas natus; qui & singulari in Deum pietate, & præstantissimis in lucem editis operibus, Poloniæ gentis nomen, apud exteras nationes, mirifice illustrauit. Hæc, quam nos regiam appellamus Prussiam, Culmenfi, Mariæburgensi, Michalouienfi, & Pomeraniæ prouinciis continetur. In regione Pomeranica, cuius etiam titulum Rex Polonus usurpat, Daniscum vrbs, quæ & Gedanum, & Gdanum nuncupatur, inter cæteras Prussiæ ciuitates principatum tenet. Putatur ab Vissimiro principe, ex stirpe Lechi, primi Polonorum Ducis, post deuictos Danos condita. Vnde a Danis Gdanum appellatum. Quæ ciuitas nunc non modo septentrionis, verum etiam totius fere terrarum orbis emporium frequentissimum, iudicatur. Sita est ad radices montium; ab litore maris Balthici quinque millium passuum intervallo; vbi Vistula celeberrimus Sarmatiæ fluuius, in Oceanum euoluitur. Perducta ex mari in urbem fossa, centenarum intra triduum subuehendarum nauium, commoditatem subministrat. Propugnaculum in ipso maris portu exædificatum, multis impositis machinis bellicis, armato milite custoditur. Vrbs vniuersa Polonorum regum exornata priuilegiis ad eam dignitatem venit; ut hodie descriptione ædificiorum atque pulchritudine, commerciorum & opificiorum varietate, incredibili incolarum, & externorum numero, & ingentibus ciuium diuitiis, paucis omnino Europæ ciuitatibus cedat. Ceteras vero Sarmatici regni longe superet. Spectatur in primis primarium vrbs fanum, immenso sumptu, tamque admirabili arte constructum; ut paucis in toto terrarum orbe templis conferri possit. Præcipuum clarissimi templi ornamentum, æneum baptisterium; & singulari operis artificio, & incredibili propemodum precio, omnia totius Europæ baptisteria superat. Ædes quoque pratorias maximo auri pondere exædificatas, vna cum superba turri videre licet. Publicum vrbs palatium, quod vulgo *Geldam* appellant, inter illustria numeratur ædificia. Burgrabius cum Proconsulibus, et Consulibus ciuitatem regio nominæ administrant. Ciues Germani omnes, Teutonica lingua, sed corrupta aliquantum, Flandricæque non dissimili, vtuntur. Magnus Daniscum externorum mercatorum concursus. Vnde ingentes ciuibas opes. Totus fere septentrio, vna cum vniuersa Gallia, Anglia, Scotia, et Lusitania eo mercatum venit. Vinum Creticum, cæteræque preciosiores

ciosiores merces, ex Creta per immensum Oceanum eductæ per Gaditanas fauces, aduehantur. Ciuitatis ea nunc est potentia, ut iustam, quotiescunque necessitas postularer, apparare classem queat. Sed eas potentissimæ urbis vires; si quando ab obsequio Polonorum deficere cogitaret, Rex Polonus, non difficulter comprimere potest. Interdictis enim mercibus, quæ ex vniuersa totius regni Polonici ditione, secundo Vistulæ flumine aduehantur, Dantiscanorum potentia, et opes simul intereunt. Neque enim externi mercatores Dantiscum accederent; ni incredibilis frugum, ceterarumque mercium copia, ex vniuersa Sarmatia suppeditaretur. Habet præter ea Prussia, plures nobiles ciuitates. Ex quibus Elbinga in littore maris, publicarum iuxta, ac priuatarum ædium magnificentia et copiosis ciuium opibus antecellit. Torunia in ripa Vistulæ fluminis, splendidis ciuium ædibus, et mercatorum frequentia spectabilem se reddit. Mariæburgum nobile oppidum, et arx amplissima, magni Magistri Prutenicæ militiæ olim sedes, munitissimum totius Prusiæ propugnaculum: quod cum vi capi nunquam posset, per deditionem in potestatem Casimiri tertii Poloniæ regis concessit. At in Prussia Ducali Regius mons ciuitas maritima, generalis studii domicilium, et principis sedes spectatur. Sigismundus primus Poloniæ Rex, Albertum Marchionem Brandenburgensem, et magnum Teutonicorum equitum in Prussia Magistrum, sororis suæ filium Ducem in Prussia creauit, bonamque regionis portionem ipsi, et fratribus eius Casimiro, et Georgio, in mares duntaxat liberos, iure hæreditario, in feudum, ut vocant, concessit. Magni magistri appellatio in Ducis nomen, quo omnis deinceps reluctandi occasio tolleretur, commutata. Albertus noua auctus dignitate, Teutonicæ religionis habitum deposuit. Albertus Fridericus filius, qui nunc uiuit, paternum excepit principatum. Sed ut ad vniuersam Prusiam reuertamur, existimo nullam in tota Sarmatia inueniri regionem, quæ simili spacio tantum oppidorum contineat. Sed et quinquaginta nobiliora Prutenorum oppida, Friderici tertii imperatoris temporibus, electis Teutonicis equitibus, in potestatem Casimiri tertii Polonorum regis, viro venerunt. Ex quo tempore Prussia fere vniuersa Marianorum militum pertæsa tyrannidem, et iniusto Friderici imperatoris offensa decreto, qui Prutenis omnibus sexcentorum millium florenorum mulctam irrogauerat: et gentem vniuersam, magno ordinis magistro in seruitutem addixerat, ab immanibus et iniustis dominis, ad legitimum Poloniæ regem, publico consilio defecit.

QUAM OB REM REX POLONUS, DUX et DOMINUS TOTIUS
PRUSIÆ CENSETUR.

CAPUT VII.

Russia, quonam pacto in potestatem Polonorum regum concesserit, facile ostendam; si prius, quomodo barbara Prusorum gens, victricibus Polonorum, et Marianorum militum armis sit perdomita, exposuero. Boleslaus primus Poloniæ Rex, ne longius exordium repetamus, et vniuersam Prusiam, Polonis regibus fecit tributariam, et barbaram Prusorum nationem, sacris Christianorum ritibus initiari curauit: circiter millesimum decimum sextum annum. Casimirus etiam primus eius nominis Polonorum Rex, maximas Prusorum copias, quæ Maslao, Masouiæ Tyranno suppetias ferebant, collatis cum hoste signis, ad internecionem profligauit: fractisque totius gentis viribus, debita sibi tributa pendere coëgit, anno salutis humanæ millesimo quadragesimo tertio. Boleslaus Crispus Poloniæ princeps, Prussos sacram Christi fidem, quam abiurauerant, recipere; et ad obsequium Polonorum redire compulit, anno millesimo centesimo sexagesimo quarto. Abiecerunt tamen, non magno post interiecto tempore, Christianam religionem Pruteni; immo. et Polonis principibus, succedentium temporum

porum intervallo, obtemperare se velle negarunt. Eos Casimirus Poloniæ princeps, magnis affectos cladibus ad officium reuocauit, et superiorum annorum tributa persolvere coëgit, anno millesimo centesimo nonagesimo quarto. Excusserunt nihilominus post hæc etiam Polonorum principum iugum, et magnis Conradi Masouiæ Ducis ditiones affecerunt incommodis. Qui cum se aduersus continuas barbarorum prædationes, non satis tutum esse arbitraretur; fratres Teutonicos S. Mariæ militiam professos, qui amissa Ptolomaide, Saracenorum armis ex omni Syria pulsi erant, ab urbe Romana in auxilium euocatos; Culmensi prouincia, et vniuerso illo terrarum spacio, quod inter Vistulam, Mocram, et Deruanciam flumina, continetur, donauit; his conditionibus, ut contra barbaram Prusorum gentem summis viribus atque conatibus bellum gererent. Vbi vero illam domuissent; Culmensi quidem regionem restituerent; ceteram vero de barbaris captam prouinciam, secum, vel cum posteris suis, ex æquo partirentur. Adde ut cum Polonis aduersus Polonorum hostes essent, maxime autem illis contra barbaros opem ferrent. Quod si aliquando violassent conditiones conuentas beneficia amitterent, et pœnam, quæ ingratum ex iure gentium deberetur subirent. Hæc ita tunc inter Conradum Ducem, et fratres Teutonicos, quibus Hermannus de Salza magni magistri nomine præerat, approbante Gregorio nono Pontifice maximo, conuenerunt; circiter millesimum ducentissimum vicesimum octauum post, Christum natum annum. Quo tam singulari religiosissimi principis affecti beneficio fratres Teutonici literas quoque sub aurea bulla ab imperatore Friderico, eius nominis secundo, impetrarunt: quibus ille confirmauit vniuerso ordini possessionem prouinciæ Culmensis, et quidquid ille deinceps in Prussia adepturus esset; itemque regionem, quæ est inter Prusiam et nouam Marchiam, quam illi Conradus Masouiæ Dux esset donaturus. Qua quidem in parte magnum mihi errorem commisisse videntur; cum nec Cæsaris illæ ditiones essent, nec imperator ius aliquod in eas prætenderet. Ut primum ergo Prussia, Polonorum beneficio Marianis militibus cessit; viri nobiles, et rei militaris periti nihil prius habuerunt, quam ut exstructis subitariis aliquot propugnaculis, barbaræ Prusorum genti bellum facerent. Pugnatum est aliquandiu summis utrisque viribus: et nunc his nunc illis victoria cessit. Ad extremum fortuna fratribus arrisit, omnemque Teutonico ordini, exstirpata et ad internecionem ferme deleta Prusorum natione, Prusiam subiecit. Post partam bello victoriam, sacra Christi religio, et lingua Germanica introducta. Creuit ex amplissimis opibus, et consecuto totius regionis imperio, Teutonici ordinis potentia. Otium cum summis coniunctum facultatibus, et conuentas fratrum cum Conrado Masouiæ Duce violandi conditiones, et aduersus Polonos Prusiæ patronos belli gerendi occasionem præbuit. Multa Mariani milites cum Polonis regibus bella gesserunt, ita tamen, ut sæpius victi quam victores discesserint. Vno apud Gruneuoldum Prusiæ oppidum prælio, VLADISLAUS IAGELLO Poloniæ Rex, quinquaginta hostium millia cecidit. Tota Prussia excepto Mariæburgo præclarissimæ victoriæ fortunam secuta, quæ tamen post ad Teutonicos equites rediit; satis eam Casimiro tertio Poloniæ regi, Vladislai filio, destinantibus. Cum enim vniuersi Prusorum ordines, iniqua Teutonicorum equitum exagitati tyrannide, iniusto etiam Friderici imperatoris decreto, qui eos magno ordinis Magistro seruorum in morem addixerat, offensi essent; sex et quinquaginta nobilioribus oppidis, in suam potestatem redactis, electisque impotentibus dominis, Casimiro Poloniæ regi deditionem fecerunt, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto. Rex acceptata deditione, cum exercitu in Prusiam profectus, a Proceribus, Nobilitate, et Ciuitatibus, solenne iusiurandum exegit. Episcopi etiam Prutenici abiecto cultu Teutonico, cum suo quisque sacerdotum collegio, in verba regis iurarunt. Prussia vniuersa, de amplissimi consilii sententia, in vnum regni Polonici corpus adscripta. Vectigalia et portoria Prutenis omnibus remissa.

remissa. Omnes Prussorum ordines magnis aucti privilegiis. Conati sunt nihilominus Teutonici Equites, Prussiam ex manibus Polonorum regum vindicare. Et principio quidem fortuna illis fauere visa est, cum Casimirus regem, iniquitate potius locorum, quam vera virtute victum, cum vniuerso Polonorum exercitu, apud Choiniciam oppidum, in fugam coniecissent, multasque praeterea Prussiae munitiones, ut est varia Martis fortuna, recepissent. Ad extremum tamen fracti victricibus Polonorum armis, pacem cum Casimiro rege fecerunt, anno millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto, decima nona die mensis Octobris. Culmensis, Michalouienensis, Mariaeburgensis, et Pomeraniae regiones, Casimiro regi cesserunt. Caetera Prussia, cuius caput est vrbs Regiomontana, Teutonico ordini relicta, his editis legibus; ut Prutenicae militiae Magister et vniuersi Mariani milites, in fide est clientela Polonorum regum semper essent. Magister ordinis, sacramentum fidei regibus Polonis solemniter praestaret et Princeps atque consiliarius regni esset; et in amplissimo regni Poloniae senatu, primum penes regem ad laeuam locum obtineret. Primi Teutonici ordinis Commendatores, ut consilarii regii censerentur. Quidquid Prutenicae militiae Equites barbaris adimerent, in vnum regni Polonici corpus coalesceret, tota Teutonorum in Prussia religio, nullius in terris praeterquam regis Poloni Maiestatem, salua Pont. Max. auctoritate, agnosceret. Ad professionem ordinis, ut Polonis iuxta, ac Germanis aditus pateret. Cruciferi regi Polono contra quemvis hostem adessent. Magister Teutonici ordinis ne infcio Rege officio priuaretur. Munitiones ex vtraque parte interceptae bona fide redderentur. Quodsi ab aliquo alio tenerentur, ut coniunctis recuperarentur viribus. Donationes, venditiones, et alienationes bonorum, belli tempore damno alterius partis factae, ne vllum robur haberent. Nobilibus profugis, et exulibus, agri adempti restituerentur; plebeis autem hominibus illae tantum, quae ante initium illius pacis venditae non essent. Pro distractis agris liberum esset pecuniam numerare. Perduellionis culpa, ut omnibus ex vtraque parte condonaretur. Culmensis Ecclesia, ut amotis religiosis Cruciferis, ad iurisdictionem metropolitanae ecclesiae Gnesnensis rediret. Vincentius Chelbassa secretarius regius, Culmensis et Pomesanienensis Episcopus esset. Eo e rebus humanis erepto, Pomesanienensis episcopatus Teutonicis equitibus cederet. Agri ecclesiastici, vtrinque suis ecclesiis redderentur. Portoria noua ne imperarentur. Captiui ex vtraque parte dimitterentur. Itinera publica, ut essent libera. Conuentas inter Casimirus Poloniae regem et ordinem Teutonicum pacis leges; ut omnes Episcopi, Duces, Palatini, Castellani, Commendatores, Equites, et ciuitates, iureiurando approbarent. Haec ita tunc, adiectis in violatores pacis poenis, conuenerunt. Ex quo tempore Prussia vniuersa, in potestatem, fidem, et clientelam Polonorum redacta, crudelibus bellis finem imposuit. Nata apud Prutenos Dei beneficio tranquillitas, cum aliquando Teutonicorum equitum lenitate fuerit turbata; ad extremum tamen salua illis, et integra permansit; ad Sigismundi primi Poloniae Regis vsque tempestatem. Quo tempore ALBERTUS Marchio Brandeburgensis, magnus Teutonicorum in Prussia Magister, obtemperare se velle Polono regi negauit. Certatum est aliquandiu, magnis vtrinque conatibus, Germanis principibus Alberti partes fouentibus. Cesit tamen ille Poloni regis potentiae; et repudiato magni magistri officio; Ducis in Prussia titulum et bonam Prussiae portionem, ab Sigismundo Rege iure beneficiario accepit; data fide, quod Polonis regibus dicto audiens futurus esset. Exstincto Alberto Duce, ALBERTUS FRIDERICUS filius, in paternum successit principatum. Qui cum Sigismundo Augusto Poloniae regi defuncto, solemne nostra memoria praestitisset homagium: nunc etiam in potestate Henrici Valesii optimi et fortissimi regis libenter acquiescit. Atque ita Prussia, victricibus primum Polonorum armis subacta, deinde Polonorum beneficio Marianis militibus

militibus concessa, atque illis quodam tempore, quod in legitimos Prussiae patronos reges, arma conuerterant, erepta postea tamen restituta, deinde publico primum, & constanti vniuersorum totius Prussiae ordinum consensu, qui Marianos milites eiecerant, ab Casimiro tertio, Poloniae rege, in deditionem accepta, postremo etiam summa Teutonici in Prussia ordinis voluntate, ad Polonorum regum imperium iure optimo accepit.

DE MASOVIA.

CAPVT VIII.

Masouia doctissimorum virorum, & fortissimorum militum, feracissima in Polonia prouincia; cum antea communi totius Poloniae nomine censeretur, tunc primum peculiarem adeptam appellationem, cum Maslaus, Miecislai Polonorum regis pocillator, erepto e rebus humanis rege, circiter millesimum tricesimum quartum annum, ardenteque ciuilibus bellis Polonia, eius regionis dominatum arripuit. Vnde ab Maslao, qui & Masos dictus est, appellata Masouia. Maslaus vero Casimiri primi Poloniae regis virtute, vna cum auxiliariis Prussorum copiis superatus, tandem etiam ab illis supplicio affectus, vitam cum principatu simul amisit, anno millesimo quadagesimo tertio. Exstincto Maslao Masouia ad amplissimi regni corpus rediit; nomen tamen semel acceptum, ad hanc vsque diem constantissime retinet. Eius prouinciae singulares, quibus a natura exornatur, vbertatis laudes, nihil attinet perferre: cum & se ipsam quam commodissime sustentet, & incredibilem frugum, pecoris, tatararum mercium copiam exteris gentibus transmittat. Illustratur in primis tribus praecipuis Sarmatae fluminibus, Vistula, Narua, & Bugo, quorum etsi primam sibi Poloni, Lithuani, & Roxolani, vendicant originem, nullibi tamen plenius & spaciosius fluunt, piscibusque & maioribus, & melioribus abundare censentur. Siluae amoenissimae, quae Prussiam spectat, ferarum omnis generis venationem subministrat. Vros sola Masouia habet, quos ibi patrio nomine Tuos vocant; qui, cum sint boues siluestres, nihil fere ab domesticis bobus differunt: praeterquam quod omnes nigri sunt, & ductum quendam instar lineae ex albo mixtum per dorsum habent. Cinguli ex eorum coriis facti, cum quibus feminae praecinguntur, partum promouere existimantur. Vrorum custodia, quod paucissimi sint, & in precio habeantur, certis quibusdam vicis atque pagis incumbit. Primaria totius Masouiae vrbs, & metropolis VARSAVIA, ad ripam Vistulae fluminis exaedificata, cum olim Masouiorum Ducum sedes esset, nunc propter insignem maximi fluminis opportunitatem, celebrandis generalibus totius regni comitiis, commodissimum habetur domicilium. Amplissimus totius septentrionis pons, ex trabibus ingentis magnitudinis constructus, in Vistula flumine cernitur, Sigismundi Augusti Poloniae regis opus. PLOSCUM episcopalis ciuitas ad eundem fluvium sita, sede Pontificali, & insigni Canonico collegio celebris, secundas post Varsauiam dignitatis, & splendoris partes usurpat. Hodie eius vrbs Episcopatum administrat, PETRUS MISCOVIUS eques Polonus, qui ad illustrem praeclearissimi generis nobilitatem, praestantissimam quoque doctrinarum laudem adiunxit. Caeterum Masouiae, quod a propriis olim Ducibus fuerit administrata, Ducatus titulum sortita est. Duces Masouii socii, & beneficiarii Polonorum regum fuerunt. Exstinctis autem patrum nostrorum memoria, Stanislaus & Ioanne Ducibus, quod in illis Masouia Masouiorum Ducum stirps defecisset: Sigismundus primus Poloniae Rex, totam Masouiam in formam prouinciae redactam, ex amplissimi Consilii sententia, Poloniae regno iure sempiterno adscripsit. Quam vna cum regno ad Sigismundum Augustum filium transmisit; ille immatura morte praeventus, Masouiae Ducatum, vna cum ceteris regni Poloniae prouinciis Henrico Valesio regi reliquit, qui nunc regnat.

CAPVT IX.

Samogitia, quæ ab vna parte mari Balthico alluitur, regio est Lituanis contermina, Prutenis & Liouoniensibus intermedia. Ferax frumenti, & leguminum, sed nulla celebri vrbe, nulloque illustri oppido insignis. Siluis, & nemoribus sparsim exornatur amoenissimis; in quibus horrendæ quandoque visiones fieri solent. Multa ferarum venatio. Melle candidissimo, optimique saporis, & quod parum admodum ceræ habeat. Gens in vniuersum proceræ staturæ, & bellicosa, plerosque tamen pygmæos, quos vulgo *nanos* vocant, videre licet. Equi rotius provincie fere omnes pusilli; frigoris, inedia, laborisque patientissimi. Eam nationem, falsorum Deorum superstitionibus dicatam, Vladislavus Iagello, Poloniae Rex, ad Christum vocauit, circiter millesimum decimum tertium annum. Colebant autem pro Diis, quemadmodum & Litvani, serpentes, eos domi veluti penates nutriebant, & in scæno iacentibus sacra faciebant: immo, & solem, & siluas diuino cultu prosequiebantur. Post introductam sacram Christi fidem, Episcopus ex auctoritate summi Pontificis Romani genti vniuersæ præfatus; provincia in duodenas paroecias distincta. Capitaneus, qui est ex principibus regni Poloniae senatoribus provincialibus regionomine ius dicit. Hic est perpetuus apud Samogitas magistratus. Totius autem regionis dominatus eodem quo & magnus Lithuaniae Ducatus iure, ad Regem Polonum pertinet.

DE LIVONIA.

CAPVT X.

Liunia, extrema Sarmatici regni provincia, firmissimum olim, ad sustinendam, & propulsandam barbarorum vim, Christiani orbis propugnaculum: ab septentrione finitimos habet Roxolanos, qui hodie Moschouitæ nuncupantur. Moschouitarum nomen recens est, quanquam, & apud Lucanum de Moschis, Sarmatarum affinitus, mentio fiat, & Plinius Moschos ad Phasidis fontes supra pontum Euxinum ad orientem solem constituat. Vrbs Moschouia, regioni, & genti simul nomen dedit. Ea est omnium totius aquilonis regionis ciuitatum longe maxima, vtpote quæ secundum Moschi fluminis ripam, ad spacium quinque miliarium extenditur. Aedium in vniuersa vrbe multitudo, quadraginta millium, & mille quingentarum numerum superare creditur. Huius gentis Princeps supra centum & quinquaginta millia equitum ad bellum ducere, & cum Polonis ac Lithuanis de finibus, cum Tartaris autem ad vindicandas eorum continuas incursiones, dimicare consuevit. Ab occidente Liunia mari Balthico secundum longitudinem alluitur. Mare Balthicum multis illustribus maximisque scatet insulis; ad quas breui navigatione ex Liunia peruenitur. Ibi Noruegia, ibi etiam Gottia, Gottorum origine illustris, spectantur. Hodie principes Liouoniensium vrbes Riga, Riualia, & Torpatum censentur. Riga gentis metropolis, ad ripas Dunæ fluminis, non longe ab ostiis, celeberrimum septentrionis emporium, primas dignitatis, et diuitiarum partes vendicat. Prouincia vniuersa cum singulari terræ vbertate secunda, et insigni equorum, pecoris, atque nobilium animalium copia præstans; tum vero etiam plerisque illustribus vrbibus potens, optimis portibus commoda, et frequentissimis arcibus munitissima iudicatur. Fluvios nauigabiles, et ferendis lintibus idoneos, Rubonem, et Neruam habet. Etiam fratres Teutonici S. Mariæ militiam professi, victricibus subactam armis, sacram Christi fidem suscipere coegerunt; deductisque in provinciam Germanicæ nationis coloniis, præstantissimis ciuitatibus atque oppidis communitam, tribus etiam

am pontificalibus ecclesiis, Rigensi, Riualensi, et Osiliensi mirifice illustrauerunt. Sæpius ab illis cum Moschouitis dimicatum; plerique tamen insignes Teutoniarum habiti ex ea gente triumphum enumerantur. Nostra autem memoria cum Sigismundi secundi Augusti, Poloniae Regis, legatum cæcidissent; & Vilhelmum ex Marchionibus Brandeburgensibus, ecclesie Rigensis Antistitem, regium affinem, vna cum Christophoro Mechelburgensi Regulo, in vincula coniectos carceribus mancipassent, magni, & vix non exitiosi aduersum se belli occasionem præbuerunt. Eorum enim facinoribus Rex potentissimus, maiorem in modum irritatus, maximo ex Polonis, & Lithuanis collecto exercitu, vicisci iniurias illatas decreuerat. Verum Vilhelmus Firstenbergus, magnus Liouonicæ militiæ Magister, cum se tantis Poloni regis copiis, quas tunc maximas, & paratissimas in conspectu hostium habebat, imparem fore sibi persuaderet, imperata potius facere, quam ad vniuersam prælii dimicationem venire maluit. Quamobrem acceptis ab rege conditionibus, non modo Archiepiscopum Rigensem, & Mechelburgensem Ducem liberatos dimisit; verum etiam, quod magis est, ipse cum vniuersa provincia in fidem & clientelam regiam, quamvis tunc non omnino pleno iure, concessit. Anno autem, qui proxime subsequutus est, cum magnus Moschouitæ Dux Torpatensem in Liunia urbem occupasset, & antistitem eius diocesis cepisset, Liouonienses in angustum redacti, annuente Ferdinando Imperatore Romano, toto iure sese regi Polono subiecerunt. Neque ita multo post, magnus Liouonicæ militiæ Magister Firstenbergus, vna cum Felino arce, in qua se imprudenter incluserat, magno Moschouitarum tyranno deditionem fecit. Liunia, cum propter maximas ab immanissimo hoste illatas clades, tum etiam ob profligatam Catholicam religionem, summis affecta incommodis. Cui, vt aliquod salutare remedium Sigismundus Augustus Rex sapientissimus adferret, & regionis florentissimæ vires sparsas ad neruum aliquem colligeret; GOTTHARDUM KETLERUM nobilem Vestphalum, Curlandiæ et Semigalliæ in Liunia Ducem creauit, exacto ab eo fidei sacramento, quod in potestate, et clientela Polonorum Regum semper futurus esset. Totius autem Liouoniæ gubernationem IOANNI comiti CHODKIEVICIO viro prudentissimo, et in rebus bellicis exercitatissimo mandauit, ex quo tempore Ducatus ille, qui et amplissimi Regni titulum, propter magnas ciuium opes, et incredibilem maximarum vrbium potentiam meretur, Regis Poloni imperio in hunc vsque diem obtinuerat (130)

FINIS.

(130) Ante quam de illis, quæ in CRASSINIO emendanda videntur, dicam, haud abs re erit, de ipso prius libelli huius auctore, facere sermonem. Sed pauca tantum possumus de vita eius dicere, administrandis destituit, & si SIMON STAROVOLSCIVS epitaphium eius in monumentis Sarmatarum non conseruasset, tacere fere deberemus. Est vero illud huius tenoris:

IOANNI KRASINSKI a Krasne Cantori, Canonico Crac. et Gnesnen. Regio Secret. ingenio acri, lingua prompta, viro ad omnia summa nato; deque Eccl. Dei optime merito, STANISLAUS a KRASNE, Palatinus Plocen. capitaneus Blonen. Fratri desideratis. monumentum posuit. Obiit Anno Domini M. DC. XII. die XIII. Mensis Aprilis.

Crassinius noster fuit nepos episcopi Cracouiensis, qui eum ad excolendas litteras in Italiam ablegauit.

Poloniam hanc CRASSINII quod attinet, phenix est librorum, & nullibi in Polonia conspicitur. Non nisi tria exemplaria in vita sua vidit illustrissimus Episcopus Kiouienfis, Zaluscius comes, nempe in bibliotheca Orzoboniana, & Casanapensis Romæ, & Krasniana in Nowawies in Polonia, præter duo, quæ antea possidebat, exemplaris, quorumque alterum bibliothecæ regie Dresdensi fuit donatum, alterum a cellissimo. pie defuncto episcopo Cracouienfi e bibliotheca Zalusciana sumtum, & nescio quo in loco, perditum fuit. Nunc iterum illustriss. episcopus Kiouienfis possidet exemplar, in Gallia ante aliquot annos emtum, quod vero nondum in Polonia adest. Non parum igitur mihi molestiæ creauit libri huius raritas, qui vix exemplum huius libri scriptum manu obtinere potui, quod tandem literatissimus HENRICUS IONATHAN CLOPPUS, Serenissimo regi Polono Drexda a bibliotheca & epistolis secretioribus, suppeditauit, secunquap autographum ab eo correctum, cui gratias, ea, quæ par est, humanitate, agere hodiebam.

Fuere quidam, qui Crassinium huius libelli esse auctorem negarunt, quorum quidem princeps est

Thuanus,

Ppppp

Thuanus, lib. I. commentariorum de vita sua pag. 17. edit. Londinensis, qui id ex ore SIGONII accepisse perhibet, quam ob causam etiam in catalogo bibliothecae Thuanæ part. I. p. 439. iuxta inscriptionem huius libri: *Ioannis Crassini Polonici Bononiensis*. hæc verba adposita sunt: (*Carolus Sigonius auctor est.*) *Thuanus*, virum fide dignum, alii sequuntur, idem scripserunt, ut PLACCIUS, DECKHERR, alique, quos prætereo. Sed his omnibus non obstantibus, certum esse videtur; Crassinum non Sigonium libelli huius verum, esse auctorem. Hoc facile nunc probamus, & maximum ex ipsa ad *Henricum Volesium*, Poloniarum regem, Crassinii dedicatione sumimus argumentum, dicentis: *quæ causa effecit, ut hoc de Polonia scribendi negotium, videretur potissimum CAROLO SIGONIO, præceptore meo, non iniurus susceperim.* Quis esset tam durus, ne dicam audax, ut Crassinum aperti mendacii in dedicatione ad regem, viuentem Sigonium, insinularet, quem sibi auctorem, ut hunc libellum scripserit, fuisse, clare dicit. Certe plus fidei meretur Crassinius ipse, qui se auctorem libri coram rege suo, coram præceptore suo, proficitur, quam *Thuanus*, qui audita dicit, & male rem, de qua statim dicemus, intellexit. Deinde verisimile minime videtur, Sigonium, quamvis litteratissimum, tam exactam rerum Polonarum cognitionem habuisse. Sed Crassinius ea, quæ deficiebant, potuit suppeditare. Potuit certe, qui & scribere potuit, vltus tam diu tanto præceptore. Quando igitur Crassinius & voluit & potuit scribere, & se scripsisse dixit, cur iniuria Crassinii hunc libellum Sigonio tribuamus, qui se nunquam illius auctorem dixit. Muratorius, itaque illi & diligens rei litterariæ scriptor, in vita *Caroli Sigonii*, operibus eius præfixa, ne verbum quidem hæc de re dicit, mentionem faciens libri *Zamosis de Senatu Romano*, qui Sigonio etiam attribuitur, qua de re tamen Muratorius doctissimus dubitat, hæc adiciens verba: *mibi Italica eruditio nihil ministrat, unde ista aut confirmetur, aut falsi arguantur.* Nullus dubito, Sigonium vitam ad Crassinii discipuli sui Poloniam addidisse limam, qui, cum ei ad scribendum hunc librum auctor fuerit, sine dubio tanquam persuasor & præceptor opus prius vidit, legit, correxit. Hoc *Thuanus* ex eo sciuit, qui ob id libellum Sigonio præceptor, non Crassinio discipulo male tribuit. Quæso autem, quoniam est libelli auctor, illene, qui omnia conquirat, elaborat, & digerit, vel ille, qui deinde legit, & quædam limat? *Thuanus* igitur testimonium non tam suspectum, quam male dictum mihi videtur. Sed de hoc satis.

Præter hunc libellum Crassinius scripsit:

II. *Orationem ad senatum & equites Polonos, de electione HENRICI VALESII, Poloniarum regis, septem & decem paginis constantem, & in 4. Bononiæ apud Peregrinum Bonardum a. 1573. impressam, quam vidit acutissimus librorum percrutator, illustris. ZALUSCIUS, episcopus Kioviensis, in bibliotheca quatuor nationum, Parisiis.*

III. *Vitas Archiepiscoporum Gnesnensium, manu scriptas auctoris, & in bibliotheca Zalusciana asservatas. Illustris ac Reuerend. Canonici JANO-CIUS noster dicit quidem in relationibus bibliothecæ Zaluscianæ, part. I. p. 17. Crassinum quoque Commensarios belli Livonici scripsisse: cum vero nemo eos viderit, vel extare illos probare possit, in medio id relinquo.*

Nunc ex, quæ præ ceteris lima critica indigent, adiciemus.

Libro I. cap. IV. p. 392. auctor dicit: *defuncto Roberto, primo eius ecclesiæ antistite, nonne*

Archiepiscopo Gnesnensi. Sed quem fugit, primum archiepiscopum Gnesnensem fuisse VILIBALINUM, secundum HATTONEM, & tertium, demum ROBERTUM, vid. *Mizleri Warschauer Bibliothek* part. 3. p. 177.

Lib. I. Cap. IV. p. 396. *Abbas in universum monachorum suffragis electi.* Nostris temporibus hoc obsoletum. Nam Rex nunc in universum omnes abbates nominat, Roma confirmat. Lib. I. Cap. VII. p. 399. *Regis est, mercenarium militem conscribere, exnuotare exercitum.* Hoc ius regium per sic dicta *pakta conuenia*, subsequencia fuit abolitum. Ibidem pag. 400. *homines plebeios iure nobilitatis ornant, & hoc ius regium nunc abolitum.*

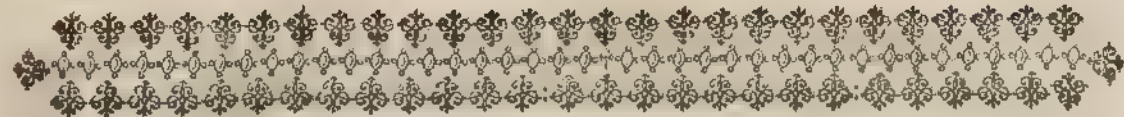
Lib. I. cap. IX. pag. 405. *Albericus Laskius Lachum Heraclidem Cyprium introduxit in Moldaviam.* LASKIUS non IACOBUM, didascalum dictum, sed fratrem eius Ioannem Heraclidem in occupanda Valachia adiuvit. vid. A. M. Grariani de Ioanne Heraclide, Despota Vallachorum. princeps libris III, nuper a IANOCIO nostro, Canonico, ex typographia Mizleriana editis.

Lib. I. cap. X. p. 405. *Univerfa Polona plebs ex oppidanis constat & agricolis.* Crassinius illa animi præconcepta, ut & nunc multi in Polonia, opinione laboravit, civitatum incolas omnes pertinere ad plebem, & contra rei naturam, mercatores, opifices, & ingenue natos haud a rusticis distinguit, quod exteris hominibus videtur plane incredibile. Quælis dissensio inter mercatorem honoratorem, qui ingenue natus & bene educatus varias scientias didicit, & nobiliter vivit, & inter nobilem inter rusticos educatum, omniumque scientiarum præter agriculturam, et vltimum male cognitam, expertem, qui in pago vitam paræ & rusticorum more agit. Hic tamen qui rustice vivit, est nobilis, & ille qui nobiliter se gerit, rusticus censetur; sed ab illo in Polonia tantum, qui litteras & ignorat. Sed civitatum incolæ quæstui serviunt, quod est ignobile. Vel nobiles, qui boves, equos, emunt, & iterum cum lucro vendunt, quæstui non serviunt?

Ibid. p. 406. *quod impium est, licet domino subiectum sibi hominem non faciens, utibus suis exuere omnibus, sed etiam contra omnia divina & humana iura, impune officere supplicio.* Hoc non licitum esse, in annotatione ad Cromerum p. 175. monstratum, & si verum esset, non prærogativa aut honor, sed summa iniuria esset & pudor, si nobilitas Polonæ contra omnia divina & humana iura impune peccare posset. Persuasum mihi habeo, ut si qui Catholicæ genti Polonæ, nationi politz & generosæ, eiusmodi diabolicam legem attribuunt, summa eam afficiant iniuria, quia eo ipso nobiles Polonos erga divina & naturalia iura rebelles dicunt, omniisque honorum odia in eos excitant. Sed in sinu gaudeat, inclinat Poloniam gentem horrenda, hoc crimine iniuste insinuat.

Ad extremum moneo, varios me in Crassinii Polonia inieciße errores, ita quæ Latinitatem, tum quæ orthographiam attingunt. Cum absens eram per aliquot hebdomadas impressæ fuere plagula aliquot ab litera E e e e, usque ad litteram K k k k. In his si lector errores typographicos inveniat, veniam precor, sed si iam in litteris L l l l, non obveniant, quam cum lequeptibus ipse iterum correxi. Crassinius sæpius *marrarum*, loco *martum* in gen. pluralis, *Sulmones*, pro *Sulmoner*, *canubium* pro *canonum*, *erythraæ* pro *erythraon* &c. dixit, ne dicam plura, quæ emendandi, sed barbaris vocabulis nonnullis Latiniore substituere meum non erat.

SIMONIS

XI.

SIMONIS STAROVOLSCII POLOONIA

Nunc denuo recognita & aucta accessit tabula geographica & index rerum locupletissimus cum Præfatione

HERMANNI CONRINGII
WOLFERBYTI

Sumptibus Conradi Bunonis Anno 1656.

HERMANNUS CONRINGIUS,

BENEVOLO LECTORI

S. P. D.

Vae tibi nunc exhibetur Starovolschianæ Poloniæ editio, Lector optime, illa expressa quidam est ex ista, quæ ante hosce quatuor annos, cura GEORGI Forsteri, Gedani in Prussia prodit in lucem; innumeris tamen locis emendatior est, atque ad usum civilem aptior: locupletior quoque saltim ob indicem & mappam, quæ maxime desiderabatur in libello chorographici præcipue argumenti. Auctorem ipsum Polonum esse palam est. Eius viri doctrinam & mores non patiuntur nos ignorare, præter hunc libellum, etiam alia illius nonnulla, Eques præsertim Polonicus, Elogia bellica virtute illustrium Polonorum, & Hecatontas scriptorum Polonicorum: in quibus Latina eloquentia, prudentia, studium libertatis, amor patriæ, odium Protestantium immane, perinde ut Romanensium sacrorum inconsulta veneratio, nusquam paene non elucet.

Hunc libellum initio quidem conscripsit Rege adhuc SIGISMUNDO: at passim interpolavit, quo tempore Polonis rex præfuit Vladislaus, anno circiter seculi huius quadragesimo. Quare interdum multa turbata sunt: utpote, quum rerum status passim mutaverit paucos intra annos: libellus vero nunc Sigismundi, nunc Vladislai tempora referat: & quidem posteriora hæc interdum non expunctis prioribus; auctoris ipsius incuria, an culpa librarii, incertum. Occupatur porro libellus potissimum quidem ex Tŭ Χωρογραφία omnium Polonici regni, quod sane amplissimum est, regionum provinciarumque; idque adeo argumentum ita plene pariter nitideque exsequitur, ut aliorum industriam longe superaverit. Attingit vero etiam alia quam multa, quæ ad rem publicam attinent, non minore felicitate. Nam & præclare sentit salum de plerisque, & sine furo sententiam promit in publicum; quorum alterum prudentis, alterum generosi est animi. Ipsa sane etiam reipublicæ patriæ vitia usque adeo non dissimulat, ut nisi illa iam tum nimium quantum in uniuerso orbis conscientiam venissent, possit videri peccasse in patriam isthac propalatione. Nec vero arcana ciuitatis mala fas est nudare; tegenda illa sunt, pallianda, etiam purpurisso nonnunquam fucanda, si res ferat. Quorum nihil tamen patitur historia, nudam quippe veritatem professæ: in iam apertis quoque reipublicæ id conari, ridiculum est. Insestus auctoris in Protestantes animus (quem cui scholæ debeamus, haud temere quem latet) sæpenumero iudicium, cetera satis exquisitum,

Qqqqq

litum, transversum rapit, ac linguam fœda deturpat maledicentia. Quam iniquus sane sit in Rigam Livoniae metropolim, vel ex uno Paulo Piascio discas, et hic Roma sacra amplexus sit, imo suae gentis Episcopum egerit. Non tango hominis ulcera reliqua: quum hoc unum satis ostendat, quam ille in similibus nihil mereatur fidei. Et vero alii quoque in libris suis, perinde turpi maledicentia in Protestantes iniurius est. Quam intoleranda enim illa sunt conuitia, quibus tanquam gēmmis Hecatontadem suam illustravit! dum Lutherum lugilem subulci: Melanchthonem, Pomeranum, aliosque, nunc cenosfororum VVitebergensium porcorum, nunc latalenti Saxoniorum porcorum gregis, nunc lenonum Saxoniorum, perditorum ac perfidorum hominum, aliisque ex trivio petitis contumeliis incessit. Ceterum in omnes Germanos quoque quam sit maligno animo, imo quam contemptum tantum non omnes populos externos prae suis Polonis habeat, vel hic ipse libellus loquitur. Non est tamen, quod illa nos moveant, quo minus auctorem in praeclarorum scriptorum censum recipiamus; imo quo minus hunc libellum annumeremus melioribus rerum publicarum descriptionibus.

Nec vero libellus pretio suo fraudandus est, propter ea quod naevis illis sit deformis: perinde ut nec ideo meretur reici, quoniam reipublicae Polonicae omnia non est persecutus. Num hoc quidem ipsi commune est cum omnibus rerum publicarum descriptoribus: quorum tamen nonnulli laudem sibi aeternam iure sunt hinc consequuti. Multa scilicet pertinent ad plenum reipublicae alicuius notitiam: id quod libro de civili prudentia pluribus docemus: illorum vero nonnulla non est fas vulgare, alia occultiora sunt, quam ut facile possis assequi: quorum proinde silentium per iniuriam cui veritas vitio. Quintamen longe uberiora & licuisset, & potuisset & debuisset de Polonica reipublica Starovolscius dicere, haut distemur; eoque ab omni illi culpa vacuum non pronunciauerimus. Maiore sane industria locum hunc traiecit Martinus Cromerus, vir cum antiquitate comparandus. Vel ideo tamen Starovolscium Cromero ipsi praetuleris, quod hic doceat nos recentissima, quaeque a teo hodie magis ex usu sunt: ille vero ea tradat, quorum pars eximia in defuetudinem iam abiit: ut solent reipublicae pleraeque perpetuo quasi motu agitari, nec unquam stabili pede consistere: etsi eorundem vocabulorum inanitas specie imprudentibus illudat. Non una vero ratione poterit nunc Starovolscius prodesse in publicum. Nec enim non quivis curiosior desiderabit scire causam lapsus illius, quo nunc concidit, illa haec robustissimis annumerata Polonica reipublica. Illam vero quasi oculis spectandam exhibet hic libellus interim, dum describit vires, opes, militiam & regimen Polonicum. In hac scilicet modum habentibus sese alioqui civitatis rebus, fieri non potest, ut vel salus ipsa eam conservet: tantum abest, ut non concidat reipublica, si quo graviore malo praeter solitum afficiatur.

Simul itaque isthoc exemplo alii, ad res suas cautius meliusque instituendas, excitari poterunt: ac proinde ex Starovolscio discere omnibus in promptu erit, quae fugienda & vitanda sint sibi rebusque publicis suis, nisi parem cum Polonis fortunam velint experiri. Taceo nunc, quod ipsa Poloniae vicinitas merito saltem omnes illos, qui ad clavum Imperii sedent, ad reipublicae vicinae notitiam inuitet: quum non satis sit ad id, ut civitati alicui exaete consulas, res domesticas novisse; verum ad omnes etiam alias, quibuscum potest commercii aliquid intercedere, sit respiciendum. Quidquid huius sit, neminem lectionis & operae in Starovolscium impensae unquam poenitebit. (131)

(131) SIMON STAROVOLSCIUS inter Polonos polygraphorum princeps, haud contemnendus quondam in Sarmatia scriptor, & vir in rebus litteratis Polonis quam optime versatus, quanquam non semper adeo accuratus. Communi laboravit polygraphorum vitio, qui multa scribentes non omnia recte dixerunt, de cetero de literis in Polonia praeclare meritis. Adhuc hic breuem SIMONIS STAROVOLSCII, eiusque operum notitiam ex illustrissimis & Reverendiss. Ios. Andr. comitis Zaluscii, Episcopi Kiiouensis, bibliotheca Scriptorum Polonorum depromptam, huius tenoris:

Simon Starovolscius, ortus est ex peruetere ac praeclara LODZIARUM familia, quae navis piscatoriae gerit insigne. Paet domi omnes eas artes didicit, quibus prima aetas institui atque erudiri solet. Profectus deinde Cracoviam, doctissimis tunc hominibus, & litterarum studiis affluentem, gravioribus disciplinis operam dedit. Reliqua urbe, a IOANNE GOSTOMSCIO, Ordinis Cisterciensis, Abbate Vanhacenensi conductus, in eo cenobio fratres religiosos iuniores, cum philosophiam, tum theologiam edocuit. Exinde a Ioanne CAROLO CHODKIEVICIO, exercitus Litvani imperatore evocatus,

tus, ei fuit a scribendis epistolis, & notandis rebus praeclare gestis. Defuncto eo, Germaniam, Italiam, Galliam & Belgium, capiendae melioris cultorisque doctrinae causa, perulsiavit. Redux ALEXANDRO KONIECPOLSKO, castellani Cracovienis, summiue copiarum Polonarum ducis, filio, studiorum eius moderator, morumque cultos honorarius fuit additus. Denique sacrisinitatus ordinibus, insignis Tarnovienis ecclesiae sacerdotium obtinuit. Postremo Cracovienis Canonici dignitatem est adeptus. Summo ingenio fuit, & eleganti eruditione, studioque in republicam & religionem plane admirabili. Quocirca a principibus viris, praemis donatus est, atque in deliciis habitus. Dilectus maxime est a PETRO GEMBICIO, Antistite Cracovienis, qui CAROLO GUSTAVO, Sueciae Rege Poloniam regnum armis occupante, Ecclesiam sibi concreditam, STAROVOLSCII fidei commisit. Res digna memoria est, quam VESPASIANUS a KOCHOWSKI, auctor gravissimus, in annaliu Poloniarum, climactere secundo, p. 57. his refert verbis: Ingressus arcem Cracoviensem CAROLUS, Basilicam quoque D. STANISLAI Cathedralis inuissit, utque videndi cunctis datus, non religione: Qui manu ducebat, SIMON STAROVOLSKI erat, Canonicus tum Cracovienis, probum & eruditum caput, spectatu digniora antiquiora monumenta, Regi exquirenti ostendens, sed praecipue sepulchra Regum Polonorum, cum breui curusque eloquio, historiarum ipse peritissimus. Sors, an ordo fecit, ut ad innotum entum VLADISLAI LOCTICI veniretur: Hic Rex, inquit STAROVOLSCIUS, rer regno pulsus, iter idem recuperavit, cui CAROLUS: ac CASIMIRUS vester semel exactus, haud amplius recuperare amissum quilibet. Tum senex, seu fat. lico spirans, seu extenuis iam senio liber. Quis sit & nam & Deus potens est, & fortuna variabilis. Perfructus responso Rex, enarrantur fuit, & termino manu ducens finem, alio diuersis imposuit; donec peragraret templum capite intecto, & quidquid STAROVOLSCIUS narraret, attentissime auscultans. Mortuus est autem STAROVOLSCIUS Aprilis mense, eius anni, qui fuit post C. N. quinquagesimus sextus, supra mille & sexcentos. Patre hoc expatnegyrico, quem FRANCISCUS VOLSCIUS, Ordinis Fratrum minorum reformatorem, in cenobio Cracovienis ecclesiastes, STAROVOLSCIO lingua vernacula dixit. Ex quo facile agnosces errorem PETRI HYACINTHI PRUSCII, in eologis Polonorum, sanctimoniam & doctrinam illustriam, patri sermone edita, p. 304. mortem STAROVOLSCII in annum MDCLVIII, reicientis; cuius auctoritate deceptus Achates noster, perillustis & admodum Reverendus IOANNES DANIEL JANOZKIUS, in der Nachricht von raren Polnischen Buchern, part. I. 59. eundem annum STAROVOLSCIO fatalem perhibuit. Hic STAROVOLSCIUS complura, varizque eruditionis volumina reliquit. In Bibliotheca nostra, sequentia servantur.

SERMONE LATINO.

I.

Simonis Starovolsci, de rebus Sigismundi primi, Poloniarum Regis inuicissimae, virtute & auspicio gestis, Libri quatuor. Cracoviz. In Officina Lazari, Matth. Andreouienis excudebat. Anno 1616. 4. Hicce liber omnium a Starovolscio editorum est rarissimus.

II.

Eucharisticon, Illustrissimo ac Reverendissimo, Domino, D. Martino Szyfzkowski, Episcopo Cracoviz. Qqqqq

covienis, Duci Severienis, Cancellario Academiae Cracovienis Amplissimo. A Simone Starovolscio factum dicaturque. In primo Episcopatus sui ingressu. Cracoviz, in Officina Lazari, apud Matthiam Andreouensem. Anno D. 1617. 4.

III.

Simonis Starovolsci Penu Historicum, seu, de dextra & fructuosa ratione historias legendi, commentarius. Permissu Superiorum. Cum Privilegio. Venetis. MDCXX. Apud Haeredem Damiani Zenarii. 8. mai. Editio rarissima.

Editio secunda, ab ipso auctore recognita & aucta. Romae, expensis I. Baptizae, & Iosephi Corui. Typis Ignatii de Lazaris. MDCLIII. Superiorum permissu. 12. Hae editio quoque perrara.

IV.

Simonis Starovolsci melissus Bernardus, seu de laudibus & vita melissus ecclesiae Doctoris. D. Bernardi, Oratio. Cracoviz in Officina Matthiae Andreouensis, Anno D. 1622. 8. Liber rarissimus.

V.

Simonis Starovolsci Oratio, in obitum magnanimi Herois, D. Io. Caroli Chodkiewiczi, Comitis in Szklow, Mysza & Bychow, Palatini Vilnensis, Capitanei Derbarentis, Lublaniensis, Velonensis &c. Supremi Magni Ducatus Lithuaniae, & ad bellum Turcicum, Regni Poloniae Exercituum Generalis, nec non terrae Lithuaniae Gubernatoris. Cracoviz. In Officina Typogr. Matthiae Andreouensis, Anno D. 1622. 4.

VI.

Simonis Starovolsci Camaldula Argentini, sue de laudibus inlyti Camaldulensis Ordinis, Fr. Eremitarum prope Cracoviam, in monte argenteo, Orationes IV. Cracoviz. In Officina Typogr. Matthiae Andreouensis, Anno D. 1623. 4.

Editio secunda. Cui addita est laudatio funebris Nicolai Volsci, Fundatoris illorum Camaldulensium. Cracoviz. In Officina Francisci Casarii. Anno 1630. 12.

VII.

Simonis Starovolsci, centum Scriptorum Poloniarum Illustrum Elogia & Vitz. Francforti. Sumptibus Iacobi de Zeuer. Anno 1625. 4. Editio admodum rara.

Editio secunda: Permissu Superiorum, & Privilegio. Venetis M. DCXXVII. Apud Haeredes Damiani Zenarii. 4. mai. Editio optima eoque rarissima.

Editio noua. Vratislaue MDCCXXXIV. apud Ioannem Iacobum Kornum.

VIII.

Simonis Starovolsci: de claris Oratoribus Sarmatiz, Florentiz. Ex Typographia Zenobii Pignorii. Superiorum permissu. 1628. 4.

Editio noua cum praefatione Laur. Mizleri de Kolof, Regni Poloniae Historiographi & Medici Varsoviensis. Varsoviae A. MDCLLVIII. Ex typographia Mizleriana. IX.

Simonis Starovolsci Eques Polonus. Venetis MDCCXVIII. apud Franciscum Baha. 8. mai. Inter rarissimas & rarissima Starovolscii opuscula est numerandus.

X.

Laudatio funebris, pia & felici memoriae Illustris quondam viri D. Nicolai de Podhayce Wolski, Supremi Regni Poloniae Marchalei, Crepicensisque, Olsinensis, Odolanouienis, atque Rabstinenis Praefecti. A Simone Starovolscio dedicata. Anno Domini; MDCXXX. Cracoviz, in Officina Typ. Matthiae Andreouensis. XL.

In obitum Serenissimi piissimique Principis Sigismundi III. Poloniarum & Sueciae magni Regis, STAROVOLSCI

NIS STAROVOLSCII oratio. Antuerpiæ Ex Officina Plantiniana Balthazaris Moreti. MDCXXXII. fol. XII.

Simonis Starovolskii, Sarmatiz Bellatores, Colonia Agrippinæ apud Henricum Crithium sub signo Galli. Anno MDCXXXI. 4. Editio perelegans & admodum rara.

Editio noua Wratislaviæ. MDCXXXIV. apud Ioannem Iacobum Kornium 4.

Simonis Starovolskii, Declamatio contra oblectatores Poloniz. Cracouiæ. In Officina Typogr. Mathie Andreouienfis. Anno MDCXXXI. 4. Liber rarissimus.

Simonis Starovolskii, Polonia. Coloniae. apud Henricum Crithium. Anno MDCXXXII. 16. Denao recognita & aucta. Dantisci. Sumptibus Georgii Försteri, S. R. M. Bibliopolæ. MDCLII. Cum Priuilegio S. R. M. 16.

Tertia Editio. Cui accesserunt Tabule Geographicae, & index rerum locupletissimus. Cum Praefatione Hermanni Comingii. Wolferbyti. Sumptibus Conradi Butonis. Anno MDCLVI. 4. Editio optimæ eaque rarissima.

Editio noua. Wratislaviæ. MDCXXXIV. apud Ioannem Iacobum Kornium 4. Hic liber omnium a Starovolskio editorum, optimus, summaque diligentia & nitide admodum scriptus.

Simonis Starovolskii, Accessus ad iuris, vtriusque cognitionem. Diuisus in quatuor breuissimos tractatus: quorum primus est, de iure in communi; secundus de iustitia; tertius de iure ciuili; quartus de iure canonico. Primum Romæ, typis Vaticanis MDCXXXIII. deinde Cracouiæ, typis Mathie Andreouienfis. Anno Domini MDCXXXIV. Superiorum permissu. 12. Romana editio rarissima.

Simonis Starovolskii panegyricus, Serenissimo atque potentissimo Principi, Vladislao Sigismundo, ob virtutem omnium votis acclamato Polonorum Regi, ob iura hereditatis legitimo Suecorum Monarchæ, ob regiam indolem electo magno Moscorum Duci, ob adnatam felicitatem bellicosissimorum in Aquilone populorum, Gothorum, Vandalorum, atque Sarmatarum Imperatori, inclyto, pio, felici, augusto, bono orbis Christiani nato, consecratus. Antuerpiæ, ex Officina Plantiniana Balthazaris Moreti. MDC. XXXIII. fol. Hic panegyricus inuentu difficilissimus.

Simonis Starovolskii, lachrymæ in obitum Serenissimi Alexandri Casimiri, Poloniz & Sueciæ Principis. Cracouiæ in Officina Mathie Andreouienfis. Anno MDCXXXIV. fol.

Simonis Starovolskii, oratio de gloriosa Assumptione augustæ Dei Genitricis Mariæ. Cracouiæ. in Officina Typogr. Mathie Andreouienfis. Anno MDCXXXVIII. fol.

Simonis Starovolskii, commentarius in IV. Libros institutionum iuris ciuilis. Cracouiæ. Typis Francisci Casarii. Anno Domini, MDCXXXVIII. 8. Liber rarus.

Elogium fanebre magni olim Senatoris, Thomæ Zamolskii Sarii, supremi Regni Poloniz Cancellarii, Kuifensis, Rabstinenfis, Socalienfis, Neosorientis, Præfecti, Cracouiensisque Satrapiz Prætoris. A Simone Starovolskio scriptum, in Officina typographica Academiae Zamolsc. imprimebat Andreas Iastrzebski Anno Domini MDCXXXVIII. fol.

XXI.

Simonis Starovolskii, laudatio almae Academiae Cracouiensis. Cracouiæ, in Officina Christophori Schedelii S. R. M. Typogr. Anno Domini MDC. XXXIX. fol. Liber rarissimus.

XXII.

Simonis Starovolskii, vestis Mariana, seu oratio, sacrum Regniæ carli habitum, vulgo scapulare dictum, describens. Cracouiæ, in Officina Christophori Schedelii. S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDC. XXXX. fol.

Editio secunda. Romæ. Ex Typographia Andreæ Phæi. MDCXLVI. Superiorum permissu. 16.

XXIII.

Simonis Starovolskii, institutorum rei militaris. Lib. VIII. Quorum I. Generalem belli descriptionem continet. II. Ducis qualitates, & officia comprehendit. III. Delatum militum, disciplinamque eorum edocet. IV. Clallicum sonat, & acies instruit. V. Nauale prælium describit. VI. Solertia Ducum facta ostendit. VII. Subruendarum, atque defendendarum urbium rationes monstrat. VIII. Dubia nonnulla ad militarem prudentiam spectantia resoluunt. Cracouiæ, in Officina Christophori Schedelii, S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDCXXX. fol. Editio noua.

Editio secunda. Florentiæ. MDCXLV. Superiorum permissu. Sumptibus Ioannis Baptiste & Iosephi Corni, Bibliopolarum Romæ. 8. Editio rarissima.

XXIV.

Vita & miracula serui Dei, Vincentii Kadlubkensis, Simone Starovolskio ferore. Cracouiæ, in Officina Christophori Schedelii, S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDCXLII. 4. Inter rarissima Starovolskii scripta referendum. Kraule in præf. ad Dlugoski Tom. II. p. 18. vocat librum nupiam apud nos reperendum. vid. eiusdem unständliche Bücher Historie. part. II. p. 303. confer etiam Götzens Merkwürdigkeiten der Königl. Biblioth. zu Dresden, Tom. III. p. 136.

XXV.

Magni Anustitis, Iacobi Zadziçii, elogium & vita, a Simone Starovolskio conscripta. Cracouiæ. in Officina typographica, Francisci Casarii. Anno MDCXLIV. 4. Liber rarus.

XXVI.

Simonis Starovolskii, ad Principes christianos, de pace inter se componenda, belloque Turcis inferendo, protrepticum. Prodiit Gedani circa annum MDCXLV. absque vlla anni locique mentione 4. Hec Editio nitidissima & rarissima.

Editio secunda, Viennæ Austriae, typis Matthæi Cosmerouii. Anno MDCLV. 12. Hec editio quoque rara.

XXVII.

Musices practicae Erotemata. In vsum studiose inuentutis, breuiter & accurate collecta, a Simone Starovolskio, ecclesiæ Collegiæ Tarnouienfis Primicerio. Cracouiæ. Ex Officina Francisci Casarii, S. R. M. Typogr. Anno MDCL. 8. Liber rarissimus. Primicerii dignitas significat emen Domsänger, qui in eiusmodi ecclesiis semper canonicus.

XXVIII.

Iubileus, seu Remissa nokarum. Per Simonem Starovolskium, Primicerium Tarnouiensem. Pro poenitentium, ac poenitentiariorum cognitione, enodata. Cracouiæ, in Officina Francisci Casarii, S. R. M. Typogr. Anno Domini MDCLII. 12. Liber rarus.

XXIX.

Simonis Starovolskii, monita legalia, methodum in vtroque iure studendi præsentantia. Cracouiæ. apud Viduam & Heredes Francisci Casarii, S. R. M. Typogr. MDCLII. 12.

XXX.

XXX.

Epitome Conciliorum, tam Generalium, quam Prouincialium, in Græca & Latina Ecclesiæ celebratorum, quæcumque reperiri potuerunt. Itemque Vitarum Romanorum Pontificum, Epistolarum, Decretalium & diuersarum Sanctionum eorum. Cum Chronologica & Historica obseruatione. A Simone Starovolskio, Primicerio Tarnouienfis, Libris XXVI. comprehensa. Romæ. MDCLIII. Sumptibus Ioannis Baptiste, & Iosephi Corbi Bibliopolarum. Typis Ignatii de Lazaris. Superiorum permissu. fol. Opus rarissimum.

XXXI.

Simonis Starovolskii, Breuiarium Iuris Pontificii, in vsum simplicium Parochorum, Libris septem, simpliciter collectum. Romæ. Sumptibus Io. Baptiste & Iosephi Corbi, Bibliopolarum. Ex Typographia Francisci Monetæ. MDCLIII. Superiorum permissu. 4. Liber rarissimus.

XXXII.

Monumenta Sarmatarum, viam vniuersæ carnis ingressorum. Simone Starovolskio, Primicerio Tarnouienfis, collectore. Cracouiæ. In Officina viduæ & Heredum Francisci Casarii, S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDCLV. fol.

XXXIII.

Vitz Antistitum Cracouiensium, per Simonem Starovolskium, C. C. Primicerium Tarnouiensem, editæ. Additis hexastichis, excellentis olim viri, Christophori Contzii, Philosophiæ Doctoris. Superiorum permissu. Cracouiæ apud Viduam & Heredes Francisci Casarii, S. R. M. Typ. Anno Domini, MDCLV. fol.

SERMONE POLONO

XXXIV.

Epistolarum Torcularum volumen. Cracouiæ, in Officina typographica Mathie Andreouienfis. Anno Domini MDCXVIII. Liber perrarus.

XXXV.

De corrigenda Reipublicæ Polonæ forma, poemata. Impressum Anno Domini MDCXXV. 4.

XXXVI.

De laudibus S. Benedicti, concio. Cracouiæ, ex Officina Christophori Schedelii, S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDCXLI. 4.

XXXVII.

Oratio, in exequiis magni Præfulis, Iacobi Za-

SIMONIS STAROVOLSCII P O L O N I A Sive status REGNI POLONIÆ DESCRPTIO.

POLONIA, antiquis Sarmatia Europæa dicta, vti nunc a sapientissimo Rege Sigismundo III. moderatur, octo in vniuersum Prouincias sub vno sceptro continet; moribus, legibus, lingua, ex parte differentes: viuendi vere genio, libertatis prærogatiua, capeffendorumque in republica honorum aptitudine, omnes ex æquo pares, & iuribus necessitudinum inter se inuicem adstrictas. Hoc est, Poloniam utramque, Lituaniam, Russiam, Prussiam, Masouiam, Samogitiam, Pomeraniam & Livoniam. De quibus singulis, quamuis & sigillatim & in communi, plurimi viri prudentes, tum nostrates, tum extranei, scripserint; quia tamen assidua est harum sublunarium rerum mutatio, & potentissimorum

dzik, Episcopi Cracouiensis, Ducis Severiz, habita. Cracouiæ, ex Officina Christophori Schedelii. S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDCLII. 4.

XXXVIII.

Sermones de Sanctis, Cracouiæ, ex Officina Christophori Schedelii, S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDCXLV. fol.

XXXIX.

Sermones in dies Dominicas. Cracouiæ, ex Officina Christophori Schedelii, S. R. M. Typogr. Anno Domini MDCXLVIII. fol.

XL.

Sermones, pro diebus, B. Virginis MARIÆ sacris Cracouiæ, ex Officina Francisci Casarii, S. R. M. Typogr. Anno Domini, MDCXLIX. fol.

XLI.

De Aula Constantinopolitana relationes. Cracouiæ, ex Officina typographica Francisci Casarii. Anno Domini, MDCXLVII. 4.

Editio secunda, Ex eadem Officina Anno Domini, MDCXLIX. 4.

Tertia editio. Cracouiæ, ex Officina Francisci Casarii, S. R. M. & illustris. Principis Episcopi Crac. Typographi. Anno MDCXXV. 4.

XLII.

Bonus miles. Superiorum permissu. Absque anni & loci mentione. 4. Rarus Liber.

XLIII.

Dissertatio, de exactionibus militaribus. Absque anni & loci mentione. 4. Libellus rarissimus.

XLIV.

Dissertatio, de moneta. Omisssa quoque, cum anni, tam loci mentione. 4. Rarissimus Starovolskii scriptis annumeranda.

XLV.

Consilium, de prohibendis populationibus Tartarorum. Prior editio, sine loci & temporis nota, exiit. 4.

Secunda editio; Cracouiæ, typis Adalberti Gorecii, excusa est, Anno Domini, MDCLXXI. 4.

XLVI.

De reformandis gentis Polonæ moribus. Opus sæpius excusum. Postrema, eaque optima editio, cura & liberalitate Stanislai Witwicki, Episcopi Poseniensis, Varfauiz, ex Typographia Collegii Scholarum piarum prodit. Anno Domini MDCXCII. 4. Est quoque penes nos, eiusdem operis Latina versio, propria, vt opinor, Starovolskii manu scripta, publici tamen iuris nondum facta.

tissimorum quorumvis imperiorum fatalis quædam hæc conditio, ut singulis fere seculis ac ætatibus, accipiant novas inclinationes, aut incrementa: Ideo, qualem nunc patria nostra sortiatur statum; qualesque seruent sub coronam aggregati populi mores & consuetudines inter se; quas vires, quas opes, quod regimen, quam religionem, quos denique vicinos habeant, & quam potentes: hoc speciali libello perstricta, posteris tradere constitui. Ut candidus lector, conseruatam hætenus, prout a maioribus nostris accepimus, imo auctam Sarmatiam nostram videns, non prudentiæ alicui humanæ (ut solent moderni politici) aut potentiae amplissimi Regni, hoc adscribat, sed diuinæ proflus benignitati, quæ veros sui cultores, quamuis in faucibus immanissimorum hostium positos, incolumes pro sua misericordia seruat, & a primo gentis auctore Lecho, in hodiernum, liberos atque florescentes, nec ullius vnquam iugo pressos, circum vicinis etiam populis, fœderum leges præscribere sinit.

SITUS POLONIÆ.

Regnum Poloniæ, cum adiacentibus sibi prouinciis, extenditur in longum, a tricesimo octauo gradu, ad quinquagesimum quartum, ab occasu æstiuo versus ortum hibernum, amplius quam per ducenta quadraginta milliaria Germanica. In latum vero a montibus Carpathiis, vsque ad mare Balticum seu Venedicum, per ducenta plus minus milliaria. Ab occasu cingitur Marchia Brandenburgensi, & Pomerania ulteriore. A septentrione mari Venedico & Sarmatico, cuius aduersa littora Gotthi atque Suedi tenent. Ab ortu Moscovia, & campestribus Scytharum solitudinibus. A plaga demum Australi, Valachia, Vngaria, atque Silesia. Regio tota fere plana & aprica est, nisi qua ad fines Vngariæ accedit, montana & sylvestris. Quo longius autem inde recedit, eo lenius decliuus est, magisque culta, & meliore gleba. Nisi quod in medullio minoris Poloniæ Caluus mons supereminet, in quo monasterium est S. Crucis nomine, lignoque, in quo Saluator noster pependit, celebre reliqui colles fere in toto Regno sunt potius, quam montes. Sylvestris sane fuit superioribus temporibus pleraque omnis Poloniæ; sed nunc vbique diligenter excolitur, frugum leguminumque ferax, & pratis abundans. Et quamuis cæli intemperie nimium laborat; pomaria nihilominus non infrequentia & fructuosa passim habet; in quibus pyrorum, malorum, prunorum, persicorum, cerasorum, & nucum bonitas & varietas certat cum Vngaricis & Italicis. Sunt & vites pluribus in locis, quarum vix esui quidem non insuauis sunt, præsertim si ætas & autumnus temperiem suam seruent: sed vinum inde expressum acerbius, vbi defecatum est. Neque negat solum Polonicum castaneas, mora, cõtonia, ficus, amygdala, crocum, oryzam, pepones, melopepones, herbas & flores omnis generis, & alias hortenses Italiciæ delicias, palati nariumque lenocinia. Nec metalla fossiliaque defunt, ut suis locis dicetur, plumbi, ferri, æris, cupri, argenti & auri. Auium quoque & alitum, magnam habet copiam. Itemque iumentorum omnis generis, & ferarum; ceruorum videlicet aprorum, vrsorum, luporum, sciurorum, dorcarum, leporum, onagrorum, bisontium, caprarum, vrorum, pantherarum, mardorum, vulpium, rosomacorum, lutrum & castorum. Similiter piscium diuersorum, quotquot nominari possunt: nam fluuiis, lacubus, piscinis atque stagnis supra modum abundat. Inter fluuios tamen præcipui sunt: Vistula, Doniæcius, Sanus, Nieper, Varta, Notessius, Duna, Nemenus, Nefer, Prutus, Bugur, Bohur, Pripius, Narva, Drevantia, Beresina, Boristhenes, omnes fere nauigabiles. Sed singillatim quamlibet prouinciam cum suis qualitatibus videamus.

MAIOR POLONIA:

Tota in vniuersum Polonia extenditur in longum per nonaginta milliaria Germanica;

Germanica; incipiens a Marchia Brandenburgensi ab occidente, vsque ad Vistulam fluuium, qui e Carpathiis montibus profluens, Russiam a Polonia determinat, & quatuor a Resovia miliaribus Sano illabitur. Latitudinem vero habet 50. milliaria a prædictis montibus Carpathiis, vsque ad oppidum Parcoviam, in confinibus Lituanie positum. Diuiditurque in maiorem & minorem. MAIOR versus occasum est, tota fere plana & fluuiis irrigua, nisi quod Cuiavia nonnulla pars elivosa est, collibusque molliter & ad fertilitatem commode distincta. Habet a meridie Silesiam; Marchiam ab occasu & Pomeraniam ulteriorem: Prussiae partem & Masoviam a septentrione, a quibus Vistula determinatur: ab ortu vero minorem Poloniam, variis, usque ignotis terminis diuisam, sed quos inter Pilcza, fluuius præterlabitur. Tota autem hæc maioris Poloniæ amplitudo, in octo satrapias diuiditur: in Palatinatum videlicet Posnaniensem, (cui & Wschoviensi territorium adiungitur) Calissensem, Lanciciensem, Brestensem, Junovladislaviensem (& hæc duæ satrapie vulgo Cuiavia dicuntur) Stradiensem, Rauensem & terram Velunensem.

Prouinciæ metropolis POSNANIA est, ad fluuium Vartam, longitudinis gradu 39. latitud. 52. sita, a qua & districtus nomen habet, primumque sibi locum inter satrapias vendicat. Vrbs quidem ipsa parua est, sed pulchra satis, & commercii emporioque Germanorum exulta, suburbia amplissima habet; vbi & templum Cathedralium cum collegio Canonicorum, & aula Episcopi, inter paludes situm est; vulgo Valsouiam dicunt, quæ instar oppidi locum munitioni aptissimum habet. Ioannes Lubranscius Episcopus loci, memoria omnium seculorum & laude vir dignissimus, publicum ibi Gymnasium, patrum memoria, erexit, & laudemque Academiæ (quæ semper habita est domicilia omnis sapientiæ, & in qua ipse quoque omni meliori doctrina perpolitus, I. V. lauream promeruerat) Professoribus curandum reliquit. Quod deinceps Adamus Conarus, eius successor, augustiori structura exornauit, Comes vero Rosasuius maioribus stipendiis auxit. Vnde quamuis Clerici Societ. Jesu in vrbe ipsa habeant suum collegium, in quo studiosam iuuentutem erudiant, florere nihilominus in suburbano Lubranscianum Athenæum, certatim eo nobilitate concurrente, ob mathematicas disciplinas, & iuris prælectiones. Florent & in monasteriis studia religiosorum; sed præcipue apud Dominicanos sodales theologia, magno auditorum concursu viget: pietas æque apud omnes.

Septem inde miliaribus GNESNA distat, cuius Archiepiscopus ecclesiæ Polonicæ Primas est, & Regni totius primus Princeps: olimque vrbs ipsa Regni caput erat, quod nimirum a Lecho gentis auctore primum erecta esset, & a regis aui omine auspicio nomen sortiretur. Nidus enim in Sclauonico, gniasdo dicitur. Cum autem ille in eo loco nidos aquilarum plurimos reperisset, urbem quam inibi condidit, a nidorum multitudine Gnesnam appellauit: pro insigni autem militari, aquilam albam assumpsit, quo etiamnum regnum Poloniæ vititur. Archiepiscopus igitur Gnesnensis, a concilio Lateranensi, in spiritualibus vices summi Pontificis gerit, & Legatus Natur appellatur: in politicis autem, præcipue interregni tempore, Proregis auctoritatem habet. Et prout collegium illius, ob excellentiam suæ Metropolitanæ ecclesiæ, præter aliarum Cathedralium morem, Cancellarium cum dignitate habet, qui munimentorum & libertatis illorum (omnes enim nobiles esse debent, nec ad præbendas admittuntur plebeis ori parentibus, in vilo Capitulo Cathedrali, in tota ferme Polonia, nisi certus Doctorum numerus, assignatus ex fundatione,) custos quodammodo est: sic Archiepiscopus ipse, supra dignitatem & prærogatiuam aliorum Antistitem, auctos, cubicularios pueros, aliosque ministros & satellites, more regio habet, & qui inter eos eminent, Cancellarium specialem, atque Marefchalcum. Quorum ille, iudicii spiritualibus, quæ ad curiam Archiepiscopi deuoluuntur, cum auctoritate.

ctoritate præest: hic, cum in publicum Princeps prodit; baculum seu virgam illi præfert, prout Regibus ipsis præferri in Polonia mos est, & aulam ipsius totam ipse moderatur. In Metropolitana itaque *Gnesnensi* ecclesia, Divi *Adalberti*; Archiepiscopi olim loci illius, honorantur reliquæ, sepulchro in medio templi pulcherrime exstructo; pro quibus asseruandis, serenissimus Rex *Sigismundus III.* tumbam argenteam donavit precii haud contemnendi; cum & antea cistæ argenteæ inclusæ fuissent, sed non ita affabre exstructæ. Habetque sane templum illud inæstimabilem thesaurum in vasis aureis, argenteis, & gemmatis, quæ veteres Principes & Archiepiscopi tabulis legarunt; & nuper defunctus *Henricus Firlei* præter alia vasa & vestes pretiosas, quas ecclesiæ illi donavit, dedit etiam uiam suam episcopalem, viginti quatuor millibus florenorum æstimatam.

Cætera oppida satrapiae *Posnaniensis* sunt, *Costenum*, *Ujchovia*, *Slupciâ*, *Pydra*, *Coninum*, *Kcina*, *Kazimiria*, *Nacum*, *Curnicum*, quæ & muris exornata sunt; & non infrequentia habentur: reliqua vero omnia sine villis mœnibus sunt; & nec nisi ligneis ædificiis constant, præter templa, & castella, siue arces adiunctas, aut monasteria Abbatiarum præpinguium, quale est, *Landense*, *Obrense*, *Lubinense*, *Blesoviense*, *Vongrovecense*, *Paradisense*, *Mogilnense*, *Tremesnense*, *Praemontense*, & reliqua Ordinum mendicantium.

Senatores vero huius satrapiae sunt, Archiepiscopus *Gnesnensis*, Episcopus *Posnaniensis*, Palatinus *Posnaniensis*, & Castellani septem; *Posnaniensis*, *M-direcensis*, *Rogofnensis*, *Stemensis*, *Praemetensis*, *Criviniensis* & *Santocensis*. Sunt & officiales tam terrestres, quam castrenses; Praefectique civitatum partim cum iuris dictione, partim sine iurisdictione, ut in omnibus regni provinciis habere mos est. *Posnaniensis* nihilominus praefectus prerogativam habet hanc; ut *Generalis* maioris Poloniae dicatur, & in aliquot districtibus suam iurisdictionem exerceat.

CALISSIUM vrbs ad fluvium *Przofna* inter paludes sita: muro latericio, cum turribus, cincta, aliquot religiosorum monasteria & templum Canonico-rum habet; itemque Collegium *Societatis Jesu* sumptuosissimum, quod *Stanislaus Karnicovius*, Archiepiscopus olim *Gnesnensis*, vir rerum civilium cognitione, cum eruditione eximia, tum prudentia, integritate, aliisque dotibus, in Republ. clarus, suis sumptibus exstruxit, & inibi sepeliri voluit. Regio sicut & tota maior Polonia, frugibus, piscibus & pecoribus abundans est; minoribus oppidis admodum frequens, quorum praecipua sunt, *Stavum*, *Colum*, *Cosminum*, *Dobra*, *Grabovia*, *Opatovicia*, *Plesovia*, *Odolanovia*, cum arce in paludibus sita, & *Chocia*, in qua nuper Reverendissimus Episcopus *Cracoviensis Andreas Lipski*, ecclesiam collegiatam & praepositum insulatum, sumptu ingenti fundavit. Haud procul inde conspicitur *Goluchovia*, arx Comitum a *Lesno*, recentiori architectura exstructa: itemque parte ab alia *Crotosinum*, cum orto pulcherrimo Comitum *Rozrazoviorum*, & oppidum *Borek*, imagine miraculosa *B. Mariae* percelebre; ingens enim o tota Polonia eo hominum devotorum concursus fieri solet, qui singularem ibi numinis favorem experiuntur. Est & *Olobocum* duobus miliaribus a *Calisso*, monasterium monialium praediens, & pulchre in modum castelli ædificatum. Habet autem satrapia hæc Palatinum proprium, & Castellanos sex, *Calissensem*, *Gnesnensem*, *Landensem*, *Naciensem*, *Biechoviensem* & *Camenenensem*.

SIRADIA, ad *Vartam* fluvium posita, in quatuor territoria satrapiam suam diuidit; in *Siradiense* videlicet, *Schadkoviense*, *Radomscense*, & *Petricoviense*. Habetque præter Palatinum, Castellanos quatuor: *Siradiensem*, *Rospirensem*, *Spicimiriensem*, & *Conariensem*. Oppida vero praecipua, *Vidaviam*, *Vartam*, *Pabianice*, *Lascum*, vbi olim *Joannes Lascus* Archiepiscopus *Gnesnensis*, hæres comitatus illius, Praepositum insulatum diuissime fundauerat: auxerunt autem ecclesiæ suppellectilem, illustres illius fratres, collatis amplissimis donariis. Septem autem miliaribus inde est *Petricovia*, vrbs non inelegans, in qua *Regni Tribunal*, seu parlamentum,

parlamentum, singulis annis celebratur; & aliquot stadiis inde *Byki*, arx Baro-num eiusdem cognominis, pulcherrime exstructa. Est & Abbatia insignis *Vitroviensis* in proximo: & paulo remotius Italicae architecturae palatium *Crusmense*. Huic palatinarui adiacet *Terra Vielunensis*, quæ proprios magistratus habet & Castellanos; diuiditurque in territoria, *Vielunense* & *Ostreffoviense*, quæ aliquot oppida in se (praecipue *Boleslaviciam* cum arce munitissima) continent, atque pagos infinitos. Ipsa vrbs *Velunia* pulchras domus latericias habet, & templum Canonico-rum fabricæ antiquæ, itemque monasteria aliquot elegantia: sed quæ omnia superat illud *Zloczoviense* FF. Minorum de Observantia.

RAVENSIS satrapia habet Palatinum & Castellanos tres: (in tot enim territoria diuiditur) *Ravensem*, *Sochacioviensem* & *Gostinensem*. Oppida praecipua sunt, *Rava*, ligneis quidem ædificiis constans, sed populata satis, arcem muratam habet, in qua proventuum & bonis regis solutioni militum, quarta pars depouitur: Sic enim Reges superiores voluerunt, ut assidue in *Podolia*, contra barbarorum excursions, excubiae fierent. In eadem arce communissime asseruantur captivi hostes patriæ, si sunt personæ honoratiores: qualis nostra ætate ibi fuit; filius naturalis *Caroli* Regis *Sueciæ*, bello *Linopico* cum aliquot legionum praefectis captus; & nuper *Baudisius*, *Gustavi* Regis *Sueciæ* militum Tribunus, itemque *Streffius*, *Teuffius*, & alii alarum ductores, bello *Prussico* capti. Collegium hic studioforum frequentissimum *Societatis Jesu* clerici habent. Sed longe populosius est *Lovicium*, residentia Archiepiscopi *Gnesnensis*, quinque miliaribus *Rava* distans. Nundinae quotannis ibi sunt celebres, vnde cines quoque mercaturæ additi. Arx Archiepiscopalis in mediis paludibus sita, pulchra ædificia habet, itemque Canonici & cines nonnulli: Ecclesia namque collegiata ibi est, satis argento & vestibus sacris diues: similiter monasteria & templa alia. In agro *Lovicensi* nobilium aucularum, quæ *Sniegulge* vocantur (quasi nivales aues dixeris, ut *Cromerus* auctor est: quod non nisi sub hyemem excipiantur & cum hyeme simul dispareant); famosa est captura: alibi eas conspici aut capi negant incolæ loci illius. *Volboria*, quoque *Cuiaviensis* Episcopi residentia, palatium pulchrum ad aquas situm habet, & oppidum ipsum habitatoribus plenum. Est etiam alicuius notæ *Gombinum*, *Sochaciovia*, *Gostinum* (nobilitatum carcere *Demetrii Suisii* Magni Ducis *Moscoviae*, qui ibi in arce longo tempore asseruabatur, & tandem pædore consumptus vitam exspiravit.) *Squernevia* haud inelegans palatium Archiepiscopi *Gnesnensis* continens; *Biala*, *Chelmenis* Antistitis ditio; vnde conspicitur *Radzeivodia*, eiusdem cognominis Palatini *Lenciciensis* arx pulcherrima, hortos fontes & pomaria amantissima habens.

Tum *Viasdum* oppidum arcis elegantia conspicuum, quasi ad laevam *Ravae* civitatis positum. *Ravensi* vero satrapiae vicina est LENCICIENSIS, in tria similiter, prout & illa, territoria diuisa, *Lenciciense* videlicet, *Brezinense*, & *Orlouense*. Præterque Palatinum, quatuor Castellanos habet, qui ad senatum regni spectant, *Lenciciensem*, *Brezinensem*, *Inovlodensem* & *Conariensem*. Praecipua districtus vrbs *Lencicia* in paludibus sita, templum Canonico-rum longe extra urbem in loco sane inexpugnabili habet, si eum vel levis ars architectonica iuvasset; ipsa nundinis celebris & comitiis nobilitatis illius palatinatus, qui ibi sua iudicia peragunt. Est & *Piontkum* ab una, atque *Vnieiuvia* parte ab altera, civitates Archiepiscopi *Gnesnensis* non contemnendæ; in quarum posteriore, arx ad *Vartam* affabre facta, conspicitur: in priore autem monasterium FF. S. *Pauli* primi Eremitæ.

Sequitur CULAVIA in duos Palatinatus diuisa, *Brestensem* nimirum & *Iuniola-dislaviensem*; regio frumentis, pecoris & piscium ferax; lacus etenim innumeros habet, eosque pisces valde, quos inter praecipuum locum *Goplus* habet, quinque miliaria patens in longum, semis in latum.

S f f f f

Et

Et BRESTENSIS quidem satrapia unum Palatinum, tres vero Castellanos habet, *Brestensem* videlicet, *Crusviciensem* & *Covalichensem* territoria autem quatuor, *Brestense*, *Crusviciense*, *Coualiense* & *Prædecense*. In *Brestensi* Vladislavia est, sedes & oppidum Episcopi Cuiavienfis & *Pomeraniae*; templum Cathedralis, veteris quidem fabricae, sed varia suppellectili, ac praecipue vasis argenteis ditissimum habens. Circa domus Canoniceorum, schola & seminarium; arx verò ipsa ad confluentem *Vistulae* sita, sicut & oppidum, domus latericias complectens. In eodem litore conspicitur *Nisavia*, tota murata, nec valde longe *Racienfem*, arcem pulcherrima exornatum; item *Radzivilia*, *Sluzevia*, atque *Brest ipsum*, vallor, muris, & fossa cinctum, latericiisque domibus interiectu trabium exornatum. Regio haec, ferenda segeti habiles campos ostendit, omniumque frugum copiam habet, quae non modo in domesticos usus supperant, verum etiam *Dantiscum* ad nobilem illum mercatum secundis annibus devehantur.

Eodem modo IVNIVLADISLAVIENSIS satrapia tria territoria complectitur, *Bydgosensem*, *Bobrovnensem* & *Iunivladislaviensem*, quod statim a *Goplo* lacu & oppido *Crusvicia*, usque ad *Vistulam* & fines *Pomeraniae* extenditur, habetque complura oppida & villas, quamvis ligneas omnes; & praeter *Palatinum*, tres ad consilium regium *Castellanos* mittit, *Iunivladislaviensem*, *Bydgosensem* & *Conariensem*.

Crusvicia quae ad *Brestensem* palatinatum spectat, & in *Iunivladislaviensi* satrapiae finibus posita est, habet templum extra oppidum, *S. Petri*, quadrata lapide extructum cum collegio XXIV. Canoniceorum & arcem latericium in insula *lacus Goplenfis*, in qua olim Regem *Popieliam*, divina visione permittente, mures deuorant, quod plurimos consanguineos suos, regnandi cupiditate, veneno in conuiuio sustulisset.

Bydgosia est ciuitas murata, collegio Clericorum *Societatis Iesu* nobilitata, habetque maximam copiam salmonum; sicut & *Patozia* rhombum. Sunt & alia ibidem non contemnenda loca, populationesque bonae, *Ugniecouia*, *Vratislavia*, *Soletia*, *Dibouia* atque *Strelce*, ubi monialium totius maiori *Poloniae* ditissimum monasterium habetur.

POLONIA MINOR.

TAM in longum, quam in latum, quinquaginta fere milliaria Germanica, MINOR POLONIA habet; & in tres communissime satrapias seu palatinatus diuiditur, *Cracouiensem*, *Sandomiriensem* & *Lublinensem*, hoc ipso ordine, quo nunc sunt enumerati, versus aquilonem & ortum aestiuum sitos. Et a septentrione quidem *Masouiae* atque *Podlachiae* tractui, ab occidente maiori *Poloniae*, ab ortu *Russiae*, a meridie vero *Vngariae* & *Silesiae* finitima est. Quoque propius accedit ad fines *Vngariae*, hoc magis montana est & syluestris; quo longius autem inde recedit, eo lenius decliuus est, magisque culta, & meliore gleba. Tamen in medietate quoque *Sandomiriensis* terra, aliqua ex parte leniter montosa, seu verius cliuosa apparet: Vno *Caluo monte* excepto, in quo monasterium *Benedictinorum* est, *S. Crucis* nomine lignoque celebre; tum aliud ad radices eius, duobus milliariis inde *S. Catharinae*, FF. Minorum de obseruantia.

CRACOVIENSIS palatinatus, praeter suos quatuor districtus (*Cracouiensem* videlicet, qui duo territoria complectitur, *Xianzense* & *Prossviciense*, *Lelouiensem*, *Biecenfem* & *Sendecensem*, in quos diuiditur,) etiam tres ducatus in se continet, *Osuecimensem*, *Zatorienfem*, *Seuerienfem*, qui partes sunt *Silesiae*, & comitatum *Scerpufenfem*, qui est pars *Vngariae*, tredecim oppida continens, inter quae *Lubouia* praecipuum locum sibi vendicat, arcem munitissimam, & in ea perpetuas excubias habens; *Podolinicia* quoque collegio piarum scholarum percelebris. Reli-

qui

qui vero omnes huius satrapiae districtus, tres & nonaginta populationes, praeter pagos & villas continent, templis, monasteriis, & castellis exornatas. Ac praeter istas, sunt etiam arces in editionibus locis & rupibus extructae, *Melstinum*, *Rabstinum*, *Tencinum*, *Landiscorona*, *Moravica*, *Xianfia*, *Ogrodenecia*, *Lipovecia*, *Ociellum*, *Visnice*, *Pilcia*, *Sorstenum*, *Bobrek*, *Spitkovice*, *Soben* & cetera. Sed sunt & monasteria ad munitionem pariter & commoditatem habitatorum exaedificata, & vicis pagisue non longe distantibus frequentata, *Tinecense*, *Maglense*, *Bielanense*, *Catuaride*, *Miechouiense*, *Sielecense*, *Visnicense*, *Siriciense*, *Hebdouiense*, *Aluernense*, *Stanantecense*, *Andreouiense*, *Prerouiense*, *Gidlense*, *Mstouiense* & *Czenstochouiense*.

CRACOVIA, caput provinciae & regni totius metropolis, posita longitudinis gradu 42. latitud. 50. quae cum aedificiorum priuatorum iuxta ac publicorum splendore atque munitione, tum rerum omnium ad victum cultumque corporis pertinentia, & mercium exoticarum copia, hominumque frequentia & ciuitate facile cum claris *Germaniae Italiaeque* urbibus comparari potest. Habet adiuncta sibi duo oppida, a meridie *Cazimiriam*, a septentrione *Cleopardiam*, arcem vero in rupe, quasi mediam, *Vistulae* imminentem, ac magnificis aedificiis exornatam. Ibidemque Basilicam *S. Stanislai*, in qua eius sepulchrum nuper a *Martino Szyszkouio* loci Episcopo sumptuosissime restauratum est; cum etiam antea remissam argenteam multaue aurea vasa cultui diuino sacrata habuerit, sed ea longe auxit priorum Regum e *Iagellonica* prosapia liberalitas, tum *Sigismundi III.* eiusque filii *Vladislai IV.* pietas. *Sigismundusque senior*, praeter donaria alia in crucibus aureis et vestibus gemmais oblata, argenteum altare, ad *Diui* sepulchrum erexit; eiusque deinde filia, *Anna* Regis *Stephani* vxor, aliud argenteum altare in capella *Annunciatas Virginis*, ubi regum sepultura est, patris sui manes venerata, statuit; testoque deaurato Oratorium illud condecorauit. Taceo hic tot reliquias *Sancorum*, auro, argento, gemmisque preciosissimis exornatas; taceo cruce lapidibus et margaritis lucentes, quae tot milibus aureorum aestimantur; taceo mitras episcopales, casulas, et pluualia ex ipsissimis gemmis facta, cum haec precium fere omne superent, faciantque eo maiorem stuporem mirantibus; quo magis considerantur et diligenter inspiciuntur. Hoc dicam, quod ditissime etiam in Europa prouisis ecclesiis cum hac nostra commune non est, quod in ea videlicet perpetuo cantetur et nusquam silentium fiat, sacerdotibus in certas classes ob id dispositis, qui per totam noctem psallunt. Cumque centum circiter singulis diebus in ea sacrificia peragantur, octo Missae ordinariae cantantur a sacrorum mystis, et ex eis duae concentibus musicis. Episcopus ipse, tredecim civitatum dominus est, et ducatus *Seueriensis* supremus princeps. Capitulum, quod 36. Canonicis constat, cum reliquis inferioris ordinis sacerdotibus, tantundem in redditibus, quantum et Episcopus, habent. Omitto hic alias quinque ecclesias tam in arce, quam in vrbe sitas, quae proprios Canonicos et Capitula sua habent. Omitto monasteria ditissima, et paroecias vrbs; inter quas principem locum tenet illa in circulo *Cracouiensi*, *Beatae Mariae Virginis*, quae Archipresbyterum infusatum habet, et ob cleri numerositatem, similiter prout et in arce, totis noctibus assidue laudes diuinas concinit.

Venio ad *Academiā*, eruditorum omnis generis fertilissimam officinam, quae totius *Sarmatiae* sedes lucidissima est, pariter vt olim *Graeciae* oculus *Athenae*. Haec in vniuersum undecim collegia habet. Collegium maius in quo Philosophi, et Collegium Iurisperitorum, in quo eius artis Professores habitant et praeregunt. Medici enim, quia communissime vxorati sunt, extra Collegium manent quisque in domo propria. Bursa Iurisperitorum, seu Collegium *Dlugossianum*, in quo Aetreae candidati manent. Collegium pauperum seu Bursa *Iagellonica*; Collegium Philosophorum seu Bursa *Noscovia*, Collegium Hierusalem seu Bursa *Olesniciana*, Collegium *Zimianum* nouiter erectum, Collegium *Starogilianum*, *Smiescouicianum*,

et Collegium seu Classis artium humaniorum. His adiungi possunt 14. scholae grammaticae, sparsae per urbem, in quibus alias etiam superiores artes Academiae Magistri docent, sub vno capite Magnifico Academiae Rectore; singulaeque Facultates, certis legibus suos regunt, et studium magna sedulitate dirigunt ita, ut nullus fere ecclesiasticae Polonicae dignitatis ordo sit, in quo non reperiantur, qui in alma hac vniuersitate exercitati non fuerint. Faxit immortalis Deus, ut florentissima Academia gloria, quae tam multorum in se amoris, variis exercitiis ærumnis conuertit, et pietatem excitat, nulla aut fortitudo aut inuidia, vi vnquam collabascit.

Sunt et Monasteria Religiosorum mendicantium studia tam Philosophiae quam Theologiae florentissima, apud Augustinianos in monasterio S. Catharinae, apud Franciscanos, tam conuentuales, quam de obseruantia, apud Carmelitas Discalceatos in suburbano, apud Ignatianos, ad sanctae Petrum maiorem, apud professores sancti Pauli primi Eremitae, in Rupella, atque alibi apud alios. Sed maxime apud Dominicanos ad aedem SS. Trinitatis, qui antiquitus eruditione simul et vitae integritate excelluerunt, et etiamnum habent praefectores viros omnium iudicio, doctissimos, et vna verbi DEI praedicatores celeberrimos.

Sed et corpora Sanctorum quiescunt in hac vrbe plurima, ac praecipue quae miraculis clarent, sunt, sancti Stanislai, S. Prandothae, S. Ioan. Grothii in arce, S. Hyacinthi & Ioannis Episcopi apud Sodales Dominicanos, S. Isidori Confessoris apud Augustinianos Eremitas, S. Stanislai Cazimiriensis apud Canonicos Regulares, S. Simonis Lipnicæ apud Minoritas de Obseruantia, qui omnem ætatem suam, tam in seculari, quam monastica vita, magna puritate et innocentia peregit, ita ut cunctis exemplo esset. Sanctus quoque Ioannes Cantius Academicus, vir vti eximia vitae sanctimonia, sic et praestanti excellens doctrina apud S. Annam quiescit, et cum illo plurimi pietate insignes viri: Antonius Anapachaniae, Rochus Posnaniensis, Simon Halicius, alique plures, alibi, morum suauitate, et vitae inculpatæ innocentia celebres: ut Stanislaus Kokoszka, Bartholomaeus Bonthovius, Ioannes Vichicius, Sebastianus Nucrinus; sed principaliter apud S. Marcum, Michael Gedrucins: Reliqui, quorum praeter summam vitae integritatem, doctrina quoque varia et recondita fuit, sunt scripti in libro vitae.

Sunt et Confraternitates piorum hominum in hac vrbe celeberrimae, quae solemnioribus festiuitatibus, iuxta veterem ritum, diuersis coloribus in processionibus vestiuntur, videlicet: Confraternitas Rosarii colore rubro, Confraternitas Misericordiae colore viridi, Confraternitas Scapularis colore coeruleo, Confraternitas compassionis Christi colore nigro, Confraternitas Italarum colore niueo, Confraternitas Corporis Christi colore niueo cum capitiis rubris, Confraternitas sanctae Sophiae colore albo nitido, Confraternitas sanctae Annae albo obscuro, Confraternitas sanctae Monicae colore lazuro etc.

Sed nos, facta obiter religiosae pietatis mentione, quae ad eandem normam in omnibus Poloniae urbibus seruatur, ad reliquam huius nobilissimae satrapiae descriptionem procedamus. Habet itaque illa praeter Episcopum, Castellatum, et Palatinum Cracouiensem alios quatuor Senatores ad consilium Reipublicae pertinentes, Castellatum nimirum Voinicensem, Osuecimensem, Sandecensem et Biecensem; Praeterque alios magistratus terrestres, et castrenses, (quos inter Generalis Praefectus Cracouiensis, est primarius custos ac defensor, non tantum arcis regiae, in qua corona asseruatur, verum etiam pacis atque tranquillitatis publicae: Vnde iurisdictionem habet late patentem, non modo in agrestes et oppidanos, verum etiam in equestri ordinis homines) Magnum Procuratorem Cracouiensem numerat, qui factorum tectorum arcis et redituum Principis curam habet. Arxque ipsa Cracouiensis peculiariter decem custodes habet, qui Burgrabii sumpto a Germanis vocabulo appellantur, pacisque iuxta ac belli tempore, nocturnas atque etiam diurnas,

quando

quando opus est, excubias per se, vel per administratos suos seruant; debentque omnes nobiles esse.

Nec est praetereundum, quod praeter omnibus Regni Poloniae satrapiis, vna Sandomiriensi excepta, huic soli omnia metalla fossiliaque contigit possidere: plumbi & argenti apud Ilussiam, Slaucoviam, Severiam & Novagoram: æris atque auri ad Novotargum, & in montanis circa Sandeciam: salis metallici, instar ingentium saxorum, apud Bochnam & Veliscam: marmoris omnis coloris, apud Seletiam, Carmelitarum Discalceatorum Eremitorium: nitri apud Visliciam: vitrioli apud Bieciam: cupri & carbonum ad ignem fouendum apud Tencinum: chalybis apud Podoleneciam: ferri vero simplicis & vasorum vitreorum officinas, apud Ostiniam, tum & aliis compluribus in locis.

Quae vniuersa quamuis, sed in submontana regione potissimum, hortis haud incultis, (ut hic de suburbanis Cracouiensibus taceam) & pomariis fructuosissimis referta sunt in quibus castaneas, moram, cotonea, ficus, amygdalas, pepones, melopepones, herbasque ac flores omnis generis, Italiae delicias reperias. Et in primis CREPICIIIS hortum, ut vulgo dicunt, Italicum cultissimum videbis: itemque palatium laquearibus deauratis, recentis architecturae, tum quoque monasterium & templum Canonicorum regularium, sumptu & cura excellentissimi olim viri, & cuius nomen fama nec vetustate obrui, nec obliuione deleri poterit, Nicolai Volsii, Regni Poloniae supremi Marschalci, exstructum. Et in vicinia Castellum viuarium diuersorum animalium amplissimum, in quo nostris temporibus, praeter castores, capras, damas & danielos, mille sexcentis solum modo cerui ipsi numerabantur. Eiusdem illustrissimi viri studio, & magnificentia CLOBUCII, templum & monasterium, similiter Canonicorum regularium, & palatium penes affabre factum & hortus, ut dicunt, Italicus conspicitur.

Sequitur CZENSTOCHOVIA, oppidum quidem bona cereuisia, quae non tantum per Poloniam, sed etiam per vicinas Imperii Germanici provincias distrahitur, percelebre. Monasterium vero extra oppidum in Claro monte situm, egregieque nunc restauratum & munitum, B. Virginis miraculosa imagine, a S. Luca Evangelista depicta, fere toti Christianitati notam. Solent enim eo, e longissimis partibus Europae, deuoti homines, aut saltem donaria sua mittere, difficultatibus, aliquibus impediti. Hinc thesauros ibi ingentes in gemmis, auro, argento, & vestibus sacris videbis, Religiosorumque inibi degentium, S. Pauli primi Eremitae, frequentiam non contemnendam. In proximo templum S. Apolloniae, & turris conspicitur: atque inde FF. Dominicanorum residentia Gidlensis, itidem B. Virginis imaguncula miraculosa percelebris; vbi & Carthusia nouiter exstructa est.

Ad confluenta deinde Vartae, oppidum Mstovia, Canonicorum regularium, ditio amplissima, qui Praepositum insulatum loco Abbatis habent; & ad manum dextram inter siluas, arx in scopulo eminentissimo Ostinia: Tum procedendo versus ortum aestiuum, S. Annae templum Priroviae, sub cura FF. minorum de obseruantia, piorum hominum assiduis peregrinationibus famosissimum.

Ad fluium vero Pilciam, Novopolia, nidus Koniecpolsiorum cum arce elegantissima, & castellum Potok conspicuum, eiusdem familiae amoenissima possessio.

Lelovia deinde sequitur, territorii caput, & muro vetusto permunita. Hinc Pilcia, Zbaravii Ducis ditio, templum Canonicorum in oppido habens, in monte vero munitissimum propugnaculum, ad praesentem Geometriam dimensum; intus palatium superbissimum, & hortus more Italico excultus.

Inde versus meridiem eundo, primum occurrit Ogrodenecia, in scopulo arx DD. Firleorum vetustissima; deinde oppidis aliquot ignobilioribus interiectis Severia caput amplissimi cognominis Ducatus, arcem habet satis munitam in insula vnius latissimi stagni; & aliam Lipoveciae in scopulo eminenti, famosam carceribus

T r r r

bus

bus insolentioris Cleri Dioecesis Cracoviensis. Cum enim Episcopus Cracoviensis supremus Princeps sit Ducatus Severiensis, qui aliquot oppida continet; *Lipoveciam* inter illa, tanquam viciniorem urbi Cracoviensi, ubi communissime iudicia peraguntur, incarcerandis licentioris Clericis antiquitus deputavit.

In eodem Ducatu est *Slavovia*, fodinis argenteis percelebris; ac ob id multum Episcopis Cracoviensibus amata. Vicina illi *Ilcusia* urbs regia, itidem plumbi atque argenti fodinis dives & famosa; ciues habet, ut in luxu plus nimium superbos, sed ad devotionem & pietatem nihilominus pronos, & bene moribus politos; urbem ipsam mœnibus cinctam, & domus pulchre e laterculis factas: panis hic semper optimus & caro bubula, ut etiam Cracoviam ipsam superent, a qua vix quinque miliaribus distat. Quo spacio videbis tot castella, tot monasteria, torque palatia nobilium; sacerdotum, mercatorum, & in primis *Tencinum*, in monte eminentissimo situm, arcem pulcherrimam comitum ab illa cogramen suum derivantium, originem vero a *Lecho* ipso gentis *Polonae* auctore: deinde ad sinistram *Piescovam* scalam, inter silvas arcem in rupe prærupta sitam: Itemque *Ociecium*, arcem simili situ gaudentem; Et a tergo quasi *Rabstuniam*, *Ilcusiam* imminuentem. Versus autem Cracoviam procedendo, *Moraviam*, *Balicos*, *Midmicos*, palatia pulcherrima, & ante ipsam iam urbem, *Voham* castellum elegantissimum, industria *Italorum* opificum exstructum. Tum denique in suburbano, *Lobzovia*, palatium sumptuosissimum regium, & hortus vndeque cultissimus. Ad occidentem urbis, vno milliari conspicitur in monte eminentissimo *Argentino* nuncupato, patrum *Camaldulensium* Eremitorium, prædicti viri excellentissimi *Nicolai Volsii* sumptibus magnificentissime exstructum; ubi est quod viator miretur, cum sint omnia admodum iuxta proportionem geometricas in fabricando observata. Medio quasi milliari inde *Tinecium*, Benedictinorum ad *Vistulae* præterlabentis litus monasterium, Abbatem quinque civitatum, & centum villarum Dominum habens, qui est perpetuus Canonicus Cracoviensis. Et pergendo ad confinia *Silesiae*, palatium *Spitcoviense* ad eiusdem *Vistulae* confluviū occurrit: deinde arx *Bobrcensis*, in Ducatu *Osvecimensi*, ut ipsam *Osvecimiam* inter paludes sitam omittam. Inque Ducatu *Zatorienfi*, palatium *Osvecense* haud indecore permunitum. Similiter in comitatu *Zivcenfi* monasterium Canonicorum regularium, & palatium pulcherrimum in *Sucha*. Arx deinde *Landiscoronensis* in rupe excelsa, per tot miliaria undique conspicitur; tum in dirione illius, *Mons Calvariae*, ad Illustri olim viro *Nicolao Zebredovio*, Palatino Cracoviensi appellatus, inque eius hereditario fundo a viris religiosis, priorum devotioni locus delectus, observata omni similitudine situs, cum situ urbis *Hierosolymitanae*, in qua Christus Dominus operatus est salutem nostram. Ergo collibus impositis suis cognominibus oratoria sparsim per campos pulcherrima extruxit: in monte vero ipso *Calvariae*, monasterium sumptuosissimum FF. de Observantia erexit; impetrata a summo Pontifice gratia, quo a peregrinantibus ea loca licite visitari possint: Fitque eo maximus hominum concursus, non e *Polonia* tantum, aut vicinioribus locis, sed ex *Vngaria*, *Transylvania*, *Silesia*, *Moravia*, aliisque remotioribus populis.

Ab alia parte urbis Cracoviensis, est Abbatia dives, monasteriumque Cisterciensium, satis munitum & pulcherrimum *Claraetumbae* seu *Mogilense*: Et aliud ex opposito fere, *Vistula* tatummodo superata, *Staniontense*, Monialium *D. Clarae*: Tum in silvis palatium regium *Niepolomicense*, venationes diversarum ferarum & hortum excultum habens; Et silvis superatis quarto ab urbe milliari aut quinto, Præmonstratensium Abbatia *Hebdouiensis*. In submontanam vero regionem vergens *Velsca*, civitas salis metallici fodinis nota per Europam, vel ex foliis *Rhetici* Mathematici celeberrimi descriptione: itemque *Bochnia*, æmula *Velscae*, iisdem fossilibus abundans. Acuius latere dextro versus *Vngariam*, primo conspicitur *Dobcicia*, civitas cum arce: deinde *Scirisum* intra montes, Cisterciensium

sterciensium Abbatis non contemnenda. Et versus ortum in *Visnicia*, Comitibus *Lubomirscis*, Cracoviensis Palatini, arx munitissima, & PP. Discalceatorum in vno monte vicino Eremitorium: utraque modernæ architecturæ; excellentissimas picturas diversaque marmora; & artificiosos in hortis aqueductus continens.

Omitto oppida ignobilia, & veteris fabricæ arces: omitto villas & domus nobilium affore factas, cum non in urbibus modo, sed etiam in villis, laetius nunc & quodam modo magnificentius habitare nostri homines studeant; præcipue autem in satrapia Cracoviensi, quæ & Germaniarum vicinior aliis est, & Italos mercatores atque opifices, quorum opera & industria in ædificando vitur, complures semper habet. *Sandecia* itaque in submotana hac regione, civitate alias circumvicinas populationes superat, quæ & Abbatem Præmonstratensium monachorum, & ecclesiam collegiatam habet; & homines Mercurio deditos, non pigros aut agrestes, ut communiter sunt montani omnes; sed politos, industrios, & negotiis suis intentos. Urbs muro cincta ad ripam *Dunajicii*, in loco amenissimo, quasi vno milliari in prospectu veterem *Sandeciam* habet, ubi moniales Præmonstratenses diutissimum tota *Polonia* monasterium incolunt. Quinque miliaribus inde *Bicia*, urbs pulchra & loco munito sita, sui territorii, prout & *Sandecia*, caput; tandem *Tucholia*, *Zmigrodum*, *Dembovecia*, *Ducia*, & *Tarnovia*. Ecclesia collegiata marmoribus perpolitis conspicua, tum muris ædificiisque urbis, atque extra paulo in monte eminenti arce perinsignis, cui viuarium amplissimum adiunctum, conspicitur. Est hic in suburbano FF. Minorum de observantia & monialium *D. Benedicti* haud inelegans, & in templo Canonicorum, sepultura *Tarnoviorum* comitum, & *Ioannis* ultimi Ducis *Ostrogii*, varie marmoribus exornata, & tota sane Phidii opere sculpta.

Ad septentrionem itaque procedendo, inter nobiliora oppida huius palatinatus consensur esse *Opatouecia*, *Coscia*, *Prosovia*, *Miechovia*, militum sepulchri Christi diti, qui in ea monasterium multis possessionibus ditatum habent; præposito insulato superiori vrentes: *Xiansa* monasterium Augustinianorum, & palatium marmoribus pulcherrime variegatum, extra septa oppidi habet. *Androvia* Abbatia prædives, & oppidum non contemnendum. *Scarbimiria* frugum dives, & collegio Canonicorum honorata. *Chroberstum* arx pulchra Marchionis *Miscovii*, atque eiusdem civitas *Pinczovia*, palatium superbissimum continens, in quo maxime balneum a poetis celebratur. Terra abundat lapide viuo pro fabricis extruendis apto, & agros per totum fertilissimos habet.

Sed iam transeamus in SENDOMIRIENSEM palatinatum, qui in octo territoria dividitur, *Sendomiriese* videlicet, *Radomiese*, *Stenzitense*, *Corcinense*, *Visliciese*, *Chencinense*, *Opocinense* & *Pilsnense*. Habetque Senatores ad consilium Reipublicæ spectantes numero novem: Palatinum in primis, tandem *Castellanos* sequentes, *Sendomirensem*, *Vislicensem*, *Radomensem*, *Zavichostensem*, *Zarnovensem*, *Malogostensem*, *Polanecensem* & *Cechovensem*. Abundat metallis, auri, argenti, æris, & lazarii apud *Kielcos*: plumbi & argenti apud *Chenciniam*: ibidem marmoris nigerrimi & viridis atque rubei apud *Cunoviam*: ferri & chalybis ad *Vonehociam*, *Bodzantinum*, *Sydloveciam*, atque alibi passim. Sicut & pomaria fructuosa ubique reperias, sed maxime in suburbanis *Sendomiriae* ipsius & *Zavichosti*, in quibus pirorum, malorum, prunorum, persicorum, ceraforum, & nucum bonitas atque varietas certat cum *Vngaricis* & *Italicis*. Sunt & vites, quarum vuae non insuaves sunt, præsertim si aestas & autumnus temperiem suam seruent; sed vinum inde expressum acerbius, ubi defecatum est. Urbs in scopulo eminenti posita ad *Vistulam*, prospectum amenissimum habet, satisque ciues politos fortitur, cum magna ibi semper nobilium sit frequentia, ob assiduam iurisdictionem magistratuum provinciae ibi residentium. Est quoque ibi & collegium Canonicorum locupletissimum & collegium Clericorum *Societatis Jesu* iuventutem docentium,

centium, & collegia religionum virorum, & arx regio satis pulchre fabricata, in qua residet *Praefectus*. Secundum illam est OPATOVIA quatuor inde miliaribus distans, in loco fertili & ameno sita; in eademque templo Canoniorum, viris religiosis, & populi frequentia urbs insignis, atque munitio *Mazdensis* noviter erecta. Radomia territorii sui caput, muro cincta, templum minoritarum inter alia, pulcherrimum habet. Oppidum *ledlinska* distans gymnasium Academicum celebre, et templum affabre exstructum. *Tartovia* quoque templum inter novas fabricas magnificentissimum. *Solecia* ad *Vistulam* sita, arcem a Duce olim illustri, *Christophoro Zbaravio* restauratam et recentiori architectura exornatam, hortoque cultissimo auctam continet. *Opilza* urbs, domibus laetis elegans, Episcopi Cracoviensis est, ollas pulcherrimas totius *Poloniae* subministrat; cui arx adiuncta veteris quidem fabricae, in loco editioni, sed pro commoditate aule Episcopalis satis auguste exstructa. Ad eam pertinet *Junonia*, marmoribus omnis generis et omnis coloris percelebris. Illi vicina *Nonchasia*, monachorum Cisterciensium Abbatia pinguis, aquisque irriguis et hortorum amplexibus laeta. Habet in fundo suo lapideam pro fabrica optimam, itemque coeta aciendo ferro, qui per totam *Poloniam* distrahuntur. Ferri autem officinae, passim ibi per silvas, et montes sparsae reperiuntur, sed praecipue in ditione Episcopi Cracoviensis, qui suam residentiam *Bozentini* communissime habere solet. Civitas est haud inelegans, muro et vallo septa, palatium pulchrum, et hortos Episcopi continens; estque quasi ad radices *Calvimontis*, quo in tota *Polonia* altior non invenitur. In iugo ipso, Benedictinorum Abbatia est, celebris ligni *S. Crucis* venatione; Populus enim ex tota *Polonia* eo concurrere, et vota sua exsolvere solet, miraculorum quae ibi patrantur fama assidua concitatus. Idem ad radices montis celebre est monasterium *S. Catharinae*, FF. *S. Francisci* de Obsequantia, prout et alia complura per circuitum sparsa. Et versus occasum procedendo, *Kielcis* (Ecclesia hic collegiata pulchra, et palatium episcopale marmoribus exornatum ad symmetriam *Italicam*) aeris et cupri, lazurique fodinae famosa, Episcopi Cracoviensis sunt; prout *Chencinae* plumbi, argenti, atque marmoris, diversi, tribus miliaribus inde, Regis ipsius. Arx ibi in monte praerupto sita, iuris dictionem in totum illum districtum exercet.

Sequitur *Malogostia* titulo *Castellani* nota, aliaque plurima ignobilia oppida: inter quae *Sulovia* alicuius nominis est, quod Abbatem Cisterciensium Monachorum habeat, dominum aliquot circumvicinarum civitatum. *Drevicia* castro antiquo notabilis, sicut et *Inovodia* ad fluvium *Pilcam* sita; sed utriusque claritatem obscurat *Sidlovicia*, Ducum *Radivilorum* non contemnendus comitatus, et bonas piscinas, et frequentes ferri fodinas, et silvarum copiam, et pulchra urbis aedificia habens. Hae in septentrionali parte huius satrapiae, quae quasi pro additamento, *Vistula* superata, districtum *Stenzicensem* habet; in transitu vero ipso *Seciechoviensem* Benedictinorum Abbatiam, ad ipsam fluvii ripam sitam; et paulo superius *Ianoveciam*, arcem in editiore ripa haud inelegantem habentem. In *Stenzicensi* vero tractu, arx *Vistiscensis*, primum inter omnes nobilium villas locum habet, quod elegantiam fabricae; reliqua omnia vetusto more, in toto illo territorio aedificata.

Cum itaque per medium quasi palatarum *Sandomiriensem*, a meridie ad septentrionem *Vistula* decurrat, et hanc partem, quae versus occidentem est, per medium etiam mons *Calvus*, ab ortu in occasum secet: enumeratis notabilioribus locis, quae in parte Boreali erant; nunc ea, quae in Austrum vergunt, breviter percurramus. Ac primum ad montis ipsius radicem *Slupciam*, Abbatem *S. Crucis* oppidum haud ignobile intueamur; deinde *Lagoviam* Episcopi *Cuiavien* civitatem, ollis conficiendis, quae per *Poloniam* distrahuntur, celebrem.

Hinc sequitur *Racovia*, nidus *Arrianorum*, olim populosa civitas satis, et Synagoga

synagoga impiorum, gymnasioque inficienda verius, quam erudienda iuventutis, apud suos sectatores famosa; sed nunc expulsis publico comitiorum decreto blasphemiae magistris, tota in Catholicae ecclesiae gremium gratia & assistentia divina reuocata, & cura pietateque sanctae memoriae Antistitis *Iacobi Zadziaci* templo magnifico, & circa eam clero religioso, conspicua.

Vicina illi *Sydlovia*, muro vetusto circumdata, & insuper arce itidem munita, Catholica; & quae parte quasi ab una, post multa alia oppida ignobiliora & villas, *Pocriuviciam* Cisterciensium diuissimam Abbatiam habet; parte vero ab alia, arcem *Rytvianensem* comitum *Tencintorum*, & ab illis exstructum in silvis eremitorium Patrum *Camaldulensium*, sancti *Romualdi* sectatorum.

Est ibidem monasterium, in vicinia FF. *sancti Pauli* primi Eremitae, *B. Sophiae*, quod similiter praedictorum *Camaldulensium* fundator, Illustrissimus comes *Jo. Tenciniur*, palatinus Cracoviensis, variis pro sua deuotione donariis exornauit. Sequuntur alia celebriora oppida, *Oficum*, *Stasovum*, *Polanecia*, *Paczanovia*, *Stobnicia*, *Olesnicia*, *Ofolinum*, palatium elegans, & monasterium Dominicanorum *Climuntoviae*, atque ecclesiam collegiatam cum praeposito insulato habens. *Corczynum* territorii caput, arcem loco munito inter aquas habens; & *Vislicia* demum, mediis in paludibus sita, ubi templum Canoniorum ex lapide quadrato, & Cleri habitationes bene exstructas videbis; tum infinitam multitudinem serpentum, aliorumque insectorum passim, sed quae a Pontifice Romano, ut scripturae registratae testantur, excommunicata, incolis minime nocent, transportata vero statim emoriuntur. *Sborovia* arx antiqui operis, est quasi media inter *Visticiam* & *Corcinum*, viuaria animalium amplissima, & piscinas optimas circumcirca habet.

Sed ad trans *Vistulanam* partem huius amplissimae satrapiae transeamus, quae inter oppida *Pisnam* territorii caput numerat, templum pulchrum & organa celeberrima habentem. Deinde *Sendioviam*, *Zarnoviciam*, *Socoloviam*, *Praclaviam*, *Zaclicynum* foro pulcherrimo conspicuum; & *Lezaiscum*; tum templo parochiali, militum sepulchri Domini, illustre; tum extra oppidum monasterio FF. Minoritarum, ad quod populi undique deuotionis ergo in *Beatiss. Virginem*, cuius imago ibi miraculosa asseruatur, concurrunt; per omnes circumvicinas provincias celebre. Sunt & arces nobilium in hoc districtu non contemnendae plurimae, sed haec tres praecipuae censentur esse, *Rzemienium* munitissimum, *Vieviorka* amoenissima, & *Baranovia* elegantissima. Sed quas nuper ab *Ofolinio* palatino *Sandomiriensi* *Christophoria* elegantissime exstructa superat.

Tertia & ultima pars minoris *Poloniae* LUBLINENSIS satrapia, cui adiuncta est Terra *Lucouensis*, circiter duo millia domus nobilium habens. Et cum tota minor *Polonia* vnum tantum Episcopum Cracoviensem habeat, qui mille octodecem templa (inter quae tredecim ecclesiae collegiatae sunt) sua iurisdictione complectitur, idcirco Lublinensis quoque palatinatus eidem Episcopo subiectus existens, praeter complures civitatum Praefector, & varios magistratus, duos tantum in sua amplitudine Senatores habet, Palatinum & Castellatum Lublinensem. Porro *Lublinum* ipsum long. 45. fere gradu, lat. amplius 51. quamvis non adeo spaciosum sit, ita bene tamen exaedificatum est, ut vix vlli totius *Sarmatiae* urbi cesserit, vel amoenitate situs, vel coeli salubritate, vel fecunditate soli, vel aliarum quarumlibet rerum vitae degendae conducibilium, aut etiam ad splendorem & luxum pertinentium vbertate. Habet templa & monasteria magnifice exstructa; habet ecclesiam collegiatam; habet collegium Clericorum *Societatis Iesu* frequentissimum; habet ter in annum nundinas celeberrimas, ad quas concurrunt Angli, Scoti, Itali, Germani, Moscovitae, Persae, Armeni; habet Parlamentum, seu Iudicia Tribunalicia totius *Poloniae*; atque ex eo maximam frequentiam nobilitatis. Secundum post eam locum tenet *Cazimiria*, ad *Vistulae* ripam civitas pulcherrime exaedificata, & satis mercatoribus abundans. Reliquae sunt *Opolia*, *Curouia*, *Crasnicia*,

cia, *Levartovia*, *Wrzendovia* *Lenczna*. Sed inter quæ *Czemernicos* primo loco adscribemus, ob pulchritudinem palatii, ab egregio olim & excellentis prudentiæ viro *D. Henrico Firleo*, Archiepiscopo Gnesnensi, magnificentissime exstructi: tum ob amoenitatem hortorum. Quamvis & *Dombrovicia*, earundem *DD. Firleorum* arx non inelegans habeatur.

LITVANIA.

Siluestris sane fuit superioribus temporibus. pleraque omnis *Lituania*, sed a *Sigismundi Senioris* temporibus ad hodiernam vsque diem; optimorum Regum studio, diuturnam pacem nata, nunc vbiq;e diligenter excolitur, frugum leguminumque ferax, & pratis, hortis, pomariis, abundans: villis, pagis, oppidis, castellis, recentiorisque fabricæ ædificiis, non modo in urbibus, sed etiam in prædiis referatissima: Fluvios complures, & lacus ingentes, sed piscosos, passim habet. Extenditurque a confinio satrapie *Lublinensis*, vsque ad terminos *Livoniae* in longum per nonaginta milliaria Germanica, in latum per quadraginta & amplius; a finibus *Prußiae* ab occasu, ad *Albae Russiae*, (quæ ad magnum Ducatum *Lituaniae* spectat) conterminia versus ortum: Et dividitur communissime in hos tres palatinatus, *Vilnensem*, *Trocensem*, & *Brescianensem*.

VILNENSIS satrapia seu palatinatus, primum in Magno Ducatu *Lituaniae* locum tenet. Habetque Episcopum, (quise Ducem *Iuanum* scribit) ita late suam iurisdictionem extendentem, ut tota *Lituania* atque *Alba Russia*, quæ tot satrapiis constat, vsque ad confinia *Moscoviae*, non nisi illius Vicarii seu Officialis sacris Christianis præsent & inuigilent; nullius alterius Diæcesis interuenit. Habet & *Palatinum*, atque *Castellanum*, qui ad *Senatum Regni* spectant; sed *Palatinus* ipse quoque & urbis *Vilnae* Praefectus est, exercetque iurisdictionem suam in omnes, exceptis magistratibus aliis, qui ibi suam residentiam habent. Nam & *Parlamentum* seu *Tribunal* totius *Lituaniae*, prout cum adiacentibus sibi provinciis extenditur, ibidem celebrari mos est. Urbs magnitudine non superat *Cracoviam*; sed quia forum strictius habet, videtur plateas ex eo longiores ducere, a porta nimirum *Rudnicensi* vsque ad arcem inferiorem; vbi templum Cathedrale est, & in eo corpus integrum *S. Cazimiri* Principis *Poloniae*, Fratris Germani *Sigismundi senioris*, Regis olim *Poloniae* sapientissimi, qui eum a *Leone X.* Sanctorum catalogo inscribi curauit. Huic tanquam auro suo serenissimus Rex *Sigismundus*. III. tumbam argenteam nuper, tria millia librarum ponderis habentem, fieri curauit: itemque altare argenteum, capellam marmoris exquisitissimi: campanam ingentem, (similem *Cracouiensi* illi, quæ a *Sigismundo I.* facta, nomen illius retinet) votum, expugnati *Smolensci*, ad quam pulsandam viginti quatuor robusti homines requiruntur: & demum sub titulo & patrocinio illius, basilicam *Italicae* architecturae, *Societatis Iesu* Clericis, in medio urbis foro, magnificentissime erexit. Quæ prædicta *Societas*, Collegium studiosorum a Rege *Stephano* fundatum, in platea *Castrensi* superbe ædificatum, ad *D. Ioannis* templum parochiale possidet, nouitiatum vero in alio loco habet. Collegium istud sub titulo *Vniuersitatis* erectum est a *Gregorio XIII.* anno 1579. urgente in primis fundatore *Valeriano* Episcopo *Vilnensi*, & *Stephano* Rege, aliisque viris piis; de quo vide *Albertum Koialovicium*, *Societatis Iesu* Theologum, eiusdem *Vniuersitatis* Procancelarium, in *miscellaneis* rerum, ad statum ecclesiasticum in Magnum Ducatum *Lithaniae* pertinentium. Theologiam hic profitentur sex Professores, septimus linguarum sacrarum: Philosophiam quinque; ius vtrumque quatuor, humaniores literas septem: Arces in hac urbe Regia duæ sunt, superior vetusti operis & plane iam desolata: inferior autem proportionatæ geometriæ, & satis pro regio comitatu augusta, Reliquorum nobilium

nobilium palatia minora, sed pulchre fabricata, sicut & ciuium priuatorum domus, qui post illud incendium grande, quo urbs tota perierat, anno 1610. cum bellum cum *Moschis* haberemus, elegantius lapidibus & laterculis ædificare ceperunt. Sunt hic monasteria complura, tam *Graecorum*, quam *Latinorum*. Erat & synagoga *Calvinistarum*, qui iidem suum gymnasium habebant, peritis ex *Germania* suæ impietatis magistris, (namque urbs ista plurimos, & opifices & mercatores, *Germanos*, *Scotos*, & *Anglos* habet) Sed itidem decreto comitiorum regni, prout & *Racouiensium Arrianorum* funditus extirpata est. Bombardæ bellicæ æneæ, & sclopetæ minora, hic præstantissima conficiuntur, tum alia quoque militum utensilia & arma. Quatuor ab urbe milliariibus est in siluis *Rudnikum*, aula regia ornatisima & hortus amœnus, & venationes ferarum & viuarum illarum amplissima habens. Inter oppida autem, *Lida* atque *Osmiana*, quæ sunt terrioriorum capita, & *Ducis Radiuilli, Bierze*, cum arce munitissima præcipua censentur esse; reliqua fere omnia lignea sunt, & parui momenti.

TROCENSIS satrapia *Palatinum* tantum & *Castellanum* habet, quamvis illi subfit Terra *Grodniensis*, quæ etiam sibi territorium *Volcouicense* adscriptum iacet, & vtraque illarum Magistratus proprios habeat, superetque magnitudine ipsum districtum *Trocensem*: Quia tamen in *Lituania* non est mos *minores Castellanos* creare, prout in *Polonia*, ideo quælibet satrapia duos tantum *Senatores* habet, *Castellanum* & *Palatinum*.

Ciuitas itaque *Trocensis* quatuor a *Vilna* milliariibus distat; estque posita inter paludes inaccessibiles, quæ etiam intensissimo frigore non plane congelantur; & arcem quamvis vetustam, bene tamen munitam habet; tum monasterium *Benedictinorum* satis firmum. Hic in templo parochiali imago *B. Virginis* miraculis clara habetur, quo de longinquo fideles concurrere deuotionis causa solent, diuersaque beneficia & extraordinarias gratias, orantibus, in prædicto loco, aut vorum coram illa imagine concipientibus, DEUS omnipotens largiri solet.

Grodna autem ad fluium *Crononem* seu *Memenum* sita, arcem haud inelegantem in loco editiori habet, exstructam a Rege *Stephano*, qui ob venationes ferarum maiorum, puta alcium, vrorum, arque vrforum, libentius hic immorabatur. Serenissimus autem Rex *Sigismundus* III. pontem *Memono* imposuit, ligneum quamvis, sed ita affabre factum, ut similem *Polonia* non habeat. Complura hic monasteria sunt, & templum parochiale pulchrum. *Ignatiani* quoque collegium non ita pridem, pro studiosa iuuentute hic erexerunt.

BRESCIENENSIS quoque palatinatus, *Lublinensi* satrapie vicinus, easdem fere qualitates, quas & reliqui districtus *Poloniae*, possidet: oppida lignea & villas habet, pecoribus & frugibus abundantes, præcipue *Camenticiam*; *Cobriniam*, *Ianoviam*, quibus arces impositæ sunt, *Voiniam*, *Rosoviam*, *Vlodaviam*, *Bialam*, vbi palatium Ducum *Radiuillorum* pulcherrimum est, & nunc gymnasium publicum erectum, vocatis ex *Academia Craconiensi* Magistris et Professoribus in omnibus disciplinis peritis.

Reliqua omnia ignobiliora sunt, præter *Brescis* ipsum; quod arcem in scopulo inter *Bugum* & *Muchavocium* fluvios, sitam habet: Itemque palatium regium nouæ architecturae, extra ciuitatem cum hortis delicatis. Sunt et hic scholæ *Ignatianorum*, monasteriaque religiosorum virorum non contemnenda. Sed et *Iudaei* hic scholam suam in tota Europa celebrem habent, solentque conuenire eo ex *Italia*, *Germania*, *Moravia*, *Silesia*, non modo studiosorum, sed et promotionum causa, ut *Rabini* post modum fiant, et domum reuerfi, synagogas dirigant. *Berezæ* Eremitorium *Carthusianorum* fundauit *Leo Sapieha*, Procancelarius *M. D. Lituaniae*, suntque vicinae aliquot Abbatiae *Ord. S. Basilii* vnitorum.

Pinscensis amplissimus districtus, proprios tam terrestres, quam castrenses magistratus habens, huic satrapie adiunctus est, sed siluis nimium inumbratus, et paludibus

ludibus immerfus; piscium, mellis, et ferarum copia percelebris, tamen et fruges non maligne proferat, et ceram, sebum, lupulum, in *Silesiam*, atque in *Prussiam Dantiscum* mittat. Habet *Pinscum* oppidum homines industrios, et mercaturæ adeo deditos, ut et in *Moscoviam*, et in *Germaniam* sæpissime cum suis mercibus excurrant. Sed ut plurimum religionis sunt *Græcæ*, Episcopumque proprium habent. Vbi et Ignatianis collegium Dux *Stanislaus Radivilus*, Cancellarius *Lituanie* erexit.

R V S S I A.

Prout Regni *Poloniae* amplissima *Russiae* regio subiicitur, extenditur in longum ab ora *Pocucensi*, ad confinia *Lituanie*, per ducenta plus minus milliaria; in latum vero a *Polonia minori*, aut *Lituania*, versus ortum usque ad vastos *Tartarorum* campos, aut *Moscoviam*, per centum viginti. Diuiditurque in *Russiam albam*, quæ ad Magnum Ducatum *Lituanie* spectat, et in *Russiam rubram*, quæ proprie dicitur *Roxolania*, et ad *Poloniam* pertinet. Nam tertia pars, ultra *Tanaim* et fontes *Borysthenis* posita, dicitur *Russia nigra* ab antiquis, a recentioribus autem vulgo obtinuit, *Moscoviam* appellari; quod totum illud imperium, quacumque latum est, ab vrbe et fluuio *Mosua*, dicatur communiter *Moscovia*; quæ olim *Sarmatia Asiatica* vocabatur. Nostra autem cis *Borysthenica Russia*, *Surmatica Europæa*; et *Polonia* ipsa proprie *Vandalia*. Tota hæc in vniuersum regio, frugum, ferarum, pecoris, piscium et mellis copiam infinitam habet; præsertim in *Podolia*, vbi ex dictamno et aliis bene olentibus herbis ac floribus ab apibus colligitur. Nobiles audaces sunt et strenui omnes, quin et agrestes ad bellum prompti, loriceis, sclopetis, hastis, aliisque plurimis armis, præcipue autem cuspidem venatorum et pharetra vtuntur.

R V S S I A R V B R A.

Nobilissima hæc prouincia, lacte et melle abundans, ab Austro *Vngariam*, *Moldauiam* et *Bessarabiam* habet; ab Euro *Scythiae* deserta et potentissimum *Moscoviae* Principem, a septentrione *albam Russiam*, *Stiro* et *Pripecio* fluminibus diiunctam, ab occasu vero *minorem Poloniam*, *Visloca* et *Vepro* fluuiis quasi notioribus terminis diuisa. Complectiturque in se septem amplissimas *Satrapias*, *Russiae Palatinatum* in primis, dein *Podoliam*, *Volhyniam*, *Betzae Braslaviae*, *Kioviae*, et terram *Chelmensem*, *Haliciensem*que.

RUSSIAE satrapia habet *Senatores*, *Archiepiscopum Leopoliensem*, *Episcopum Praemisliensem*, et *Kioviensem*; *Palatinum Russiae*, et *Castellanos quatuor*, *Leopoliensem*, *Praemisliensem*, *Haliciensem*, et *Sanocensem*; quia in totidem etiam *districibus* seu *territoriis* diuiditur.

Et *primi* quidem *districibus* primaria vrbs *Leopolis* est, sita longitudinis gradu 46. lat. 49. Habet propugnacula satis firma, et arces duas, habet, uti diximus, sedem *Archiepiscopi Catholici*, et *duorum Episcoporum*, nempe *Armenici*, atque *Russici*. Hæreticos autem nusquam admittit, nec admittit, ob quod maxime a *Sixto V.* laudata fuit, et insignibus illius donata. Viros literatos permultos habet, libenterque promouet, et amat eo concurrentes, atque ex eo, emporio ciuiumque elegantia et humanitate maxime floret. Ignatiani hic collegium studiosorum habent; sed et *Dominicani*, *Franciscani*, *Carmelitæ*, *Bernardini*, alique studia *Theologica* atque *philosophica* diligentissime tractant. *Humaniorum vero artium* gymnasium vrbs, optimos præceptores ex *Academia Cracoviensi* sumit. Nundinae hic brumales, pro festo *S. Agnetis* celebres sunt: solentque eo ex *Vngaria*, *Moldauia*, *Turcia*, atque aliis orbis partibus ditissimi mercatores venire. Cum autem præter fluuios infinitos, habeat *Roxolania* piscinas ingentes, et stagna arte manuque

facta

facta fere innumerabilia, quæ pisces omnis generis pinguisimos proferunt, idcirco illi hyberno tempore sale conditi, (cum omnes recentes comedi, & seruari ob multitudinem non possint) vasis ingentibus, cum ad alias ciuitates, tum maxime nundinarum tempore *Leopolim* conuehantur, atque demum inde per totam *Poloniam* distrahantur. Tempia in hac vrbe pulchra sunt, & vestibis sacris atque vasis argenteis aureisque satis bene ditata. *Societatis Iesu* Clerici, inter reliqua clenodia, casulam gemmis totam atque lapidibus pretiosis variegatam habent, æstimatam aliquot myriades florenorum. Similiter templa alia, multos calices aureos, multaque vestimenta sacerdotalia, margaritis distincta habent: sed præcipue templum *cathedrale*, mitram episcopalem ingentis precii, gemmis exornatam. FF. vero minores de *Observantia*, qui extra vrbis muros sunt, templumque magnificentissimum sibi non ita pridem extruxerunt, inter alias sanctorum reliquias, habent quoque sui instituti Fratrem vnum, ad altare maius sepultum, beatum *Ioannem Duplesem*, miraculis clarum. Qui dum viveret, in diuini verbi prædicatione inexhausti plane laboris erat; Eaque fuit in homine iam inde a primis annis pietas, & innocentissima sanctitas morum, ut priscorum *Anachoratarum* eximium in eo specimen eluceret. Oppida præcipua huius *districibus* sunt, *Gliniani*, *Zloczovia*, *Zborouia*, *Grodziec*, *Komarna*, *Zolkua*, arcem pulcherrimam, atque hortos amcenos, templumque vario marmore exornatum habens; quamuis & alie ciuitates, cum adiunctis sibi castellis, non sint plane ignobiles, inter quas *Jayoniria*, celebris tepidarum aquarum scatargine, in pago *Silo* dicto, ebullient, vtili valde ad curandos varios hominum morbos; ut libro suo testatur, magnæ experientie Medicus, *Sixtus Leopoldus*.

Secundus satrapie huius *districibus* est *Praemisliensis*; vrbsque ipsa *Praemislia*, arce in scopulo sita, & duobus Episcopis, *Latino* siue *Catholico*, & *Russico* ritus *Græcæ*, cohonestata est. Ad sunt & Ordines religiosorum diuersi, præter venerabile *Canonicorum capitulum*. Est & collegium pro studiosa iuuentute *Societatis Iesu* Clericorum: sunt & magistratus diuersi, tam castrenses, quam terrestres: suntque demum cines mercaturæ dediti plurimi: nundinasque celebres quolibet anno habent. Castella hic passim nobilium munitiora videbis, ob frequentes *Tartarorum* incursiones, muris, & propugnaculis firmata, *Bialoboki*, *Soznica*, *Dombrova*, *Vherce*, *Prochnicum*, *Lastki*; sed quæ inter excellit *Crascinum*, recentioris fabricæ ad Sanum fluuium, palatium, vno aut altero milliari a *Praemislia*. Oppida vero celebriora sunt *Samhoria*, pulcherrimum *Minoritarum* monasterium habens: *Fulstina*, *Dombromilia*, *Visnia*, *Zidaczovia*, *Mosciska*, *Dubiecia*, *Canczuga*, *Praeuvorscia*, *Jaroslavia*, nundinas pro festo assumptionis *B. Mariæ Virginis* in toto Regno, *Poloniae* celebriores habens; vbi præter alias merces, e *Perside*, *Constantinopoli*, *Venetis*, *Moscovia*, & *Amstelodamo* apportatas, solent amplius quadraginta milia bouum venalium fieri, & medium tantum equorum. Ignatiani hic collegium studentium habent, domumque residentie extra urbem; & virgines *Vestales* monasterium regia plane munificentia extractum: neque arcis fabrica & munitio contemnenda est, quam *Sanus* alluit ab ortu: vrbs autem posita ab occasu. Sequitur *Lancutum*, templis ab egregio viro *Stanislao Lubomirscio*, *Palatino Cracoviensi* magnifice extructis, tum Palatio magnifico munitioneque fortissima, & hortis amcenis exornatum.

Resovia arce eleganti & monasteriis, nundinis itidem vernalibus pro festo *sancti Alberti* clara; lacticiniorum hic & linteaminum magna fieri solet copia, quod in toto tractu isto *Germanæ* gentis homines pagos inhabitent, capti in bello quodam a *Cazimiro* magno Rege *Poloniae*, deductique e *Saxonia* cum liberis & vxoribus, ut eam oram incolerent, ut domicilium proprium: Hi itaque pecorum & lini curam magnam habent, & nundinarum tempore, cum ad alia circumuicina oppida venum comportant, tum maxime *Resoviam* & *Jaroslauiam*.

XXXX

Tertius

Tertius Palatinatus *Russiae* districtus est *Sanocensis*, montibus *Vngariae* vicinus, atque ipsi *Transylvanicae*: ac ob id totus per colles dispositus, excepto qua *Crofnam* protenditur: quæ vrbs in hoc tractu fere principalior, emporium *Vngarorum* habet. Quamvis illi passim merces suas & vina, in oppidis submontanæ regionis deponant, huc tamen veteri consuetudine ut plurimum aduehant. Quare & ciues hic paulo ditiores aliis, & nundinæ apud illos reliquis vicinæ populationibus longe celebriores. Habet hic quoque *Sodalitas Iesu*, collegium artium humaniorum. *Sanocum* vero ipsum, quamvis territorii caput, multo iam inferius est quoad ciuitatem, & frequentiam habitatorum; arcem tamen in saxo supra *Sanum* fluium sitam non contemnendam habet: sicque & aliæ ciuitates eius tractus, *Brozovia*, *Rimanovia*, *Dinovia*, *Lesko*; quæ indies, ob metum *Tartarorum*, munitiones suas firmiores faciunt.

Quartus *Russicæ* satrapiae districtus est *Haliciensis*, montibus *Transylvanicae* ad occasum hyberno, a meridie autem *Moldaviae* faginis siluis cinctus; *Tyra* fluiorapidissimo e montibus *Carpathiis* orto, versusque *Eurum* in mare *Euxinum* decurrenti, quasi per medium sectus, cuius pars australior, quæ trans *Tyram* est, posita, vulgo *Pocucia* appellatur. Oppida præcipua habet *Haliciam*, a qua denominatur, olim regni *Russici* caput, Rexque proprie *Haliciensis*, non *Russicæ* (quia hæc tota in plurimas tetrarchias scissa, proprios duces habebat, sed quos inter primatum & quasi monarchiam *Dux Kioviensis* tenebant,) nuncupabatur; ut latius hac de re historia: sed nunc ne vestigia quidem præfæ illius magnitudinis apparent. Arx est ad *Tyram* sita alicuius notæ, sed oppidum ciues habet subrâsticos; agriculturæ non *Mercurio* deditos. Similiter *Sniatinum*, ad *Prutum* fluium situm, quod proprie est *Pocuciae* caput; soletque nundinas semel in annum non incelebres habere, quod *Valachi* emporium ibi suum, tanquam in vicinia faciunt. Unde boum, ceræ, mellis, & equorum generosissimorum copia ingens eo adduci solet. *Colomia* non infrequens ciuitas ob salis cocti copiam, quod inde per totam *Russiam* & *Lituaniam* distrahitur, quarum omnes fere sale carent, nisi hic & in *Praemisiensi* districtu conficitur. Sunt itaque pagi nonnulli apud *Haliciam*, in quibus ex aqua e profundis puteis hausta sal decoquitur, & partim in modum farinae, vel nivis, minutum relinquitur, partim in frustula conformatur, & sic diuiditur; conficiturque pluribus in locis *Russicæ* huius satrapiae, nempe apud *Riboticior* in tractu *Praemisiensi*, apud *Dobromiliam*, *Samboriam*, & *Solum*, quod etiam a sale nomen habet. In desertis quoque campis *Vkrainæ*, seu *ulterioris Podoliae*, prope *Boristhenem*, est lacus quidam, cuius aqua sereno & ardente sole, in solidum salem concrevit, quo circumiacentes accolæ vtuntur. Sed ad rem nostram. In *Pocucia* nobiliora loca sunt *Martinovia*, *Dolina*, *Strium*, arcem in paludibus sitam habens. Cis *Nestrum* autem aut *Tyram*, *Podorum* arce munita, & templo sodalium Dominicanorum a *Stephano Potocio*, Palatino *Braslauensi*, qui ibidem fato functus quiescit, egregie exornatum. Eiusque successorum oppidum & arx *Monasterziska*, *Vscie*, *Dobrovoda*, aliaque complura castella; inter quæ *Buczavia* arce firma conspicua, itemque *Podhaiecia* muro cincta & propugnaculis, atque in vicinia arx *Zavalovia* non inelegans: tum *Brezanum* ciuitas populosa, & templum pulchrum, & palatium splendidum atque bene firmum habens.

Sequitur deinde *Podolia*, continuis barbarorum incurfionibus & præliis famosa; quæ, si optata pace posset ita frui, ut occidentiores *Europæ* populi, certe nec *Italiae*, aut *Vngariae*, soli vbertatem & diuitias inuideret. Habet et marmora diuersa, atque alabastrum in diuersis locis. Diuiditurque in tria quodam modo territoria, *Cameneense*, *Tremboulense*, & *Laticzouiense*. *Cameneia* est vrbs cum arce, natura loci manuque permunita, triginta miliaribus bene longis distans a *Leopoli*, versus ortum hybernum, longitudinis gradu 49. lat. 48.

Habetque

Habetque & ipsa duos Episcopos, *Catholicum* vnum, & *Armenum* alterum; gens enim hæc lucri causa libentissime in Regno *Poloniae* immoratur, & merces nobis varias, partim e *Perside*, partim e Regnis *Turciae*, præcipue autem equos generosos adducit. Habentque hic, prout & in aliis vrbibus *Russicæ* maioribus, suum magistratum seu *Seniores* nationis, qui fidem Regi & *Vrbico* magistratui pro reliquis spondent, & in vitia gentis suæ ipsi animaduertunt. *Societas* quoque *JESV* collegium hic suum habet, & instruit artibus iuuentutem. Secundo ab vrbe lapide, est arx *Potociorum*, *Paniouce* dicta, a *Joanne Potocio*, insigni nostra ætate bellatore, Palatino *Braslauensi*, recenti architectura exstructa, celebris oppugnatione *Turcica*, cum anno 1621. bellum cum illis grauissimum, ad *Chotiniam* in *Valachia* haberemus.

Trembovula vero, *Laticzovia*, *Hufatinum*, *Barum*, a Regina *Bona*, olim fundatum, vbi etiam *Jesuitæ* pro iuuentute informanda collegium habent, *Czartovia*, *Janovia*, *Zinkovia*, *Miendzibozia*, *Jesupolis*, *Grodecia*, *Jasloviicia*, *Satanovia*, *Zvanecia*, *Tarnopolia*, *Kitaigrodum*, *Dunaigrodum*, & alia complura, huius Dynastiae oppida, singula fere ob *Scythiæ* infestationem, & quasi assidua bella, non male permunita sunt; habentque arces sibi adiunctas firmissimas, & incolas bello natos, Martique deditos. *Senatores* huius satrapiae sunt tres, qui ad Reipublicæ consilium pertinent, *Episcopus Cameneensis*, *Palatinus Podoliae*, & *Castellanus Cameneensis*.

BRASLAVIENSIS palatinatus ultra *Podoliam*, in confinio *Tartarorum* positus, egregias populationes plurimas, atque arces permunitas habet, quas inter eminent, *Morachua*, *Jarosovia*, *Zitomiria*, *Sarogradum*, *Felstinum*, *Chmielnicum*. *Braslavia* ipsa, ad *Bogam* fluium sita, atque *Vinnicza* condentium nobilitatis, atque iudiciorum deputatus locus; vbi *Societatis Jesu* quoque Clerici, erudiendæ iuuentutis, collegium egregium habent. *Senatores* hic duo, *Palatinus* & *Castellanus*; districtusque satrapiae duo, *Vinnicensis* & *Zitomiriensis*.

Similiter *Tartaris* vicinus est palatinatus *KIOVIENSIS*, sed qui parte ab altera *Moschum* quoque habet, & quasi per medium maximo fluiorum *Borysthene* secatur. Vrbs *Kiovia* ampla & populosa satis, olim sedes Ducum suorum, qui toti *Russicæ* seu *Sarmatiae*, tam in *Asia*, quam in *Europa* imperabant, *Romanisque* ipsis, ac postea *Graecanicis* imperatoribus graues; cæterum nunc vix ruinæ veteris illius magnitudinis apparent, eæque paucae: omnia tempus rerum edax absumpsit. Est hic Archiepiscopus *Russorum*, omnium quotquot in Regno *Poloniae* *Graecanici* ritus Episcopi sunt, Primas seu Metropolitæ, qui Romano Pontifici obedientiam nunc præstat. Est & Episcopus *Catholici* ritus, qui cum *Palatino* & *Castellano* vrbis, ad *Senatum* Regni pertinet. Tempia hic tam *Russorum* quam *Latinorum* complura, sed quorum vnum *Archimandrita*, cum monachis suis schismaticis, & rebellibus sedi *Apostolicæ*, occupat; habetque centum pagos maximos adscriptitios. Sunt hic speluncæ naturaliter factæ, in quibus olim corpora Ducum *Kioviensium* reponebantur, hodieque visuntur nonnulla integra; quæ illi pro sanctis venerantur; Extendunturque illæ cryptæ, seu subterraneæ vbi ferunt, vsque in *Moschoviam* per aliquod decumas miliarium. Monachi illorum (S. *Basilii* instituti) qui durissimam vitam agunt, intrant eas tempore quadragesimali; ibi solitarii pœnitentiam peragunt. Alii vadunt in desertum, cilicio & catenis ferreis induti, interdum vsque in *Scythiam* remotiorem, vbi Evangelium prædicent, & martyrio coronentur: *Ignatianorum* opera, qui *Kioviae* suum collegium habent, ad ecclesiæ vnitatem reducti. Habentque plurima monasteria in *Russia*, sed quorum alia iam sunt in vnione cum ecclesia *Romana*.

Satrapia hæc late extenditur, tam versus *Euxinum* mare in meridiem, quam versus occidentem & septentrionem, ad *Lituaniam* & *Albae Russicæ* confinia: habetque & populata, arcibus adiunctis permunita oppida plurima, præcipua ve-

Xxxxxx 2

ro

ro Canioviam, Circassiam, Bohuslaviam, Pereslaviam, Bialoceram, Stepanoviam, ex arte vallo & fossis munitam, Rastoviamque, Episcopi Kiouienfis, residentiam, unde Jesuitae suum collegium Kiouiam transtulerunt. In hac satrapia, & in supradicta Braslaviensi, plebs assiduis bellis exercitata, militares animos gerit, & tam ex oppidis, quam ex pagis, in insulas Borysthenis congregatur, dantque nomina militiae gratis, & se Cosacos vocant, servataque disciplina veteri, partim in Scythiam pedes excurrunt, & praedas inde abigunt, partim in Turciam per mare, aut si quo iussi a Rege fuerint. Fit autem eorum numerus ad quadraginta millia, qui omnes fere in hyberna domo sua abeunt, paucis relictis in custodiam insularum, ne a barbaris occupentur; militantque Reipublicae absque villis stipendiis, sola praeda contenti. Quo tamen alacriores ad servitia fiant, solet illis Rex semper bello peracto, certam aliquam pecuniae summam, ad reficienda arma donare, quo maiorem numerum exercitus scribant.

Sed revertendo quasi domum, occidua Kiouiae est VOLINIAE satrapia, quae in duos maximos districtus diuiditur, Cremenecensem & Luceoriensem. Habetque Senatores tres, Palatinum & Castellatum, Volyniae, & Episcopum Luceoriensem, qui cathedram suam cum capitulo in arce urbis habet; ibidemque Societatis Jesu Clericorum collegium pro studiosis. In vrbe autem ipsa Episcopus Russorum. Nec multum inde procul est ciuitas Volodimiria, in qua iudem Russorum Episcopus sedem suam habet, & iurisdictionem late exercet. Reliquae ciuitates sunt Rubesovia, Socalia, veneratione miraculosae imaginis B. V. M. nobilis; Solet enim eo magnus hominum concursus semper fieri, votorum exsoluendorum causa, procurantibus sacra religionis viris S. Francisci de obseruantia, quos vulgo Bernardinos dicimus. Hi igitur in insula fluminis Bug, magnificentissimum templum piorum eleemosynis, & monasterium propugnaculis firmum, ob metum hostium, paucis abhinc annis erexerunt, templumque illud totum pulcherrimis picturis, vasis argenteis atque aureis, vestibisque sacris gemmatis, ad stuporem breui tempore exornarunt. Sequitur Czartoriscum, Olecum, Crilovia; ciuitates egregiae & arcibus munitissimis conspicuae. Brodi oppidum a Stanislao Koniepskio, Castellano Cracouienfi & exercituum Duce supremo, insigni fortalicio, ecclesia collegiata, & gymnasio publico condecoratum. Vnde non procul Podhorensis palatium, cum hortis & aquae ductibus egregiis, conspicitur. Dux quoque Stanislaus Radivillur, Cancellarius Lithuaniae supremus, in eadem satrapia ciuitatem suam Qlicam, arce munitissima, atque elegantissima ecclesia collegiata, suppellectili aurea celeberrima, & Academia bonarum artium illustrem, nostra aetate admodum reddidit, erecto ibidem Praeposito insulato & monte pietatis.

Sequitur Cremenecia, territorii sui caput, arcem in saxo eminentissimo ostentans; deinde Visniouecia, Zaslavia, Constantinovia, Balsica, Dubna, Ostrogium, Zbaravia, quaelibet arcem munitissimam & ornatissimam habens, vtpote singulae vetustissimorum Ducum Russorum sedes primariae & lares. Et Ostrogium sane parte ab vna (quamvis remotius paulo) Dormanum, monasterium Russicum pulcherrimum habet, in quo instituti S. Basilii monachi, sub proprio Higumeno, in schismate ab ecclesia Romana viuunt, habentque possessiones amplas: parte ab alia Miedireczum oppidum munitissimum, in quo Franciscanis conuentualibus, vltimus de familia Joannes Dux Ostrogus, Castellanus Cracouienfis, sumptu (vt ita dicam) regio, templum & monasterium extruxit. In vrbe autem ipsa, rebus illius nuper Ignatianae societatis Clericis, collegium pro erudienda iuuentute, & templum magnificentissimum erexit, in quo mariti sui ossa Caroli Chodkievicii, viri bellica virtute incomparabilis, cum lachrymis reposuit.

Jam vero BELZENSIS satrapia, Leopoliensis districtui, & terrae Chelmenfi vicina, in medietate quasi Rubrae Russiae posita, urbem ipsam inter paludes sitam (vbi

(vbi sodales Dominicani templum antiquissimum possident) & ab ea cognominatos duos Senatores habet, Palatinum & Castellatum Belzensem; diuiditurque facile in quatuor territoria, Belzense, Buscense, Grodlense, & Grabouiscense, in quibus tot oppida & pagi, sed haec praedicta quatuor, vt suorum territoriorum capita sunt, ita & praecipua aliis censentur esse, arcesque sibi munitas adiunctas habent.

Vltimum locum Terra Chelmenfis tenet, inter Lublinensem satrapiam & Lithuaniae confinia posita, Volhyniam, versus ortum, respicit; Vrbsque ipsa Chelma duos Episcopos habet, vnum Catholicum, cuius Cathedra non ita pridem Crasnostaviam translata est: & alterum Russum, qui ibidem manet, & templum suum cathedrale tenet. Igitur in duo territoria diuisa, Chelmense videlicet, & Crasnostavienfe; duas quoque Senatores habet, Episcopum, & Castellatum Chelmensem. Oppida praecipua Chelma ipsa, Rozana, Vlodavia, Crasnostavia, ad Veprum fluminem sita, vbi & Cathedra Episcopi, & arx palatiumue recentioris architecturae sunt. Hic Diuae memoriae Archidux Maximilianus, cum ad regnum Poloniae paucorum temeritate vocatus, cum exercitu hostiliter veniret, a Joanne Zamoscio profligatus, captusque asseruabatur sub custodia.

Qui quidem praedictus Zamoscio in vicinia pene statim, urbem Zamoscium in rure suo hereditario, munitissimam fundauit, & moenibus, fossis, vallo atque propugnaculis, ex arte praesentis geometriae communiuit; inque ea templum Canonicorum (quorum Decanus insulatus est) pro summa in DEUM pietate, magnificentissime erectum, omnibus requisitis sufficientissime locupletauit. Et vt erat maximus ingeniorum liberalium educator, artiumque omnium & elegantiarum pater, euocatis Cracouia viris doctissimis Academiam instituit, & non Zamoscium modo suum, sed totam etiam Russiam, Musarum splendore illustrauit. Addidit collegium sacerdotum & seminarium clericorum Catharina Ostroga, Thomae Zamoscii regni cancellarii vxor, auctusque numerus Professorum & Canonicorum egregie.

Circumcirca sunt non contemnenda quoque oppida, vt, Scebrezinum, Turbinum, Tamogrodia, Tomasovia, Ctesovia, aliaque complura; sed omnia fere ad ditionem, Zamoscii spectantia, vbi & hortos cultissimos, & piscinas stagnantes, & diuerforum animalium viuaria, & ferrarias officinas passim videre licet.

Similiter quoque & in Vchanie, vbi illustris olim vir, Nicolaus Danielowicz, Regni thesaurarius, templum magnificentissimum extruxit, & cum preciosissimis aliis donariis, tum argentea suppellectili, insigniter ditauit. Palatium etiam hic visitur superbum, & horti amoenissimi; quod commune est omnibus magnatibus Sarmatiae.

Hic addendam duximus satrapiam Czerniechoviensem vitra Borysthenem positam, quam Vladislaus IV. Moschis ademptam, regno Poloniae adiunxerat, atque praeter ciuitatum Praefectos, duos in ea Senatores, Palatinum videlicet, & Castellatum constituerat, eisque loca in Senatu Regni assignauerat; Catholici ritus compluribus in locis templis excitatis, fundatoque, pro erudienda iuuentute, collegio clericorum, Societatis Jesu Novogrodiae. Sed iam ad Albam Russiam procedamus, quia Czerniechoviensis prouincia, proprie Russia Nigra posita censenda est.

RUSSIA ALBA.

Quae Magno Ducatui Lithuaniae adiacet subiacerque, Russia vulgo dicitur alba; partim quod incolae eum colorem praefereant; partim quod niuibuscampi cooperti diutius quam alibi durent, & insipientibus omnia alba repraesentent, vt etiam in naturam animalium color iste transeat; siquidem ibi & lupos & vrsos, lepores, vulpes, aliaque, tam domestica, quam siluestria, animalia passim alba videre est; quae nihilominus in aliis, locis nata alium colorem habere solent. Regio est omnium rerum, quae ad victum spectant, feracissima, filiginis, hor-

Y y y y

dei, avenæ, tritici, ciceris, cannabis, lini, mellis, lupuli, ceræ, pecoris, piscium, aurum, & ferarum: hæque sunt divitiæ ipsorum, quas partim *Duna* fluvio, in *Livoniam* ad emporium *Rigenſe* transmittunt, partim *Nemenio* per *Lithuaniam*; *Regium* montem in *Prussiam*. Diuiditur autem hæc nobilissima provincia, in sex maximos *Palatinatus*, seu *ſatrapias*, quarum prima populosior ceteris est **NOVOGRODENSIS**; quæ in duos districtus diuiditur, in *Novogrodensem* & *Stonimensem*: vterque plurima oppida continet & bene populata, sed præcipua hæc sunt: *Novogrodum*, vbi alternatis vicibus cum oppido *Minſco*, *Parlamentum* totius Magni Ducatus *Lithuanie* celebratur, & *Ignatianorum* residentia habetur, præter alia monasteria *Græci* & *Catholici* ritus. *Stonimum*, *Rozana*, *Selecia*, *Myſza*, *Lachovicia*, a feliciſſimo olim memoriæ viro, *Carolo Chodkiewiczio*, Generali exercituum *Lithuanie*, palatio pulcherrimo, & propugnaculis, ex recenti dimensione factis, firmissime communita. Similiter *Nefuſzia*, Ducum *Radiuilorum* nidus, vbi excellentissimus ille, & cum omni antiquitate comparandus vir, *Nicolaus Christophorus Raduillus*, peregrinus cognominatus, (quod habitu peregrini terram sanctam adiit) complura monasteria sumptuosissima; xenodochia; seminaria; collegiumque *Societatis Jeſu* clericorum, & bursas studentium, plane regali animo & sumptu erexit, inque ceteris possessionibus suis, templis passim reſectis, aut a fundamentis excitatis, palatium Ducale loco munissimum moderna architectura extruxit: Similiter prætorium urbis, & arcem *Myſh* dictam, quarto ab urbe lapide, cum prædiis, villis, hortis, pomariis, piscinis, & viis quaquaversum per aliquot miliaria, ad regulam rectissime dispositis, fossas a parte vtriusque & arbores fructiferas apposuit, inque media *Sarmatia Italiam* nobis exhibuit. Novem inde miliaribus distat *Stuckum*, urbs omnium quæcunque in *Polonia* sunt maxima, sed tota fere lignea templo *Catholicorum* excepto, & palatio Ducis. Hæc olim, & iam patrum nostrum memoria, principem absolutum, sed Regi *Poloniae* feudatarium, cum amplissimis possessionibus habebat, sed stirpe non ita pridem deficiente, cessit cum omnibus adiacentibus suis, in familiam Ducum *Radiuilorum*.

In *Stonimensi* vero districtu *Rozana*, *Sapieharum* nidus, cum ædificiis magnificentissimis, tum viarum rectissima dispositione percelebris est, monasteriumque *Basilianorum* *Catholicæ* ecclesiæ unitorum, *Divæ Virginis Mariæ* imagine miraculosa, per totum Regnum *Ziroviciis* claret.

Secunda ſatrapia est **MSCISLAVIENSIS**, *Pripetio* fluvio a meridie, & *Boryſthenem* ab ortu, quasi triangulari forma, adiacens, silvis tota inumbrata & aquis immerſa; diuiditurque in duos districtus amplissimos, *Mscislaviensem* & *Modzirensensem*: & more ceterarum ſatrapiarum *Lithuanie* atque *Russie*, duos *Senatores* habet, *Palatinum* & *Castellanum Mscislaviensem*. Oppida autem præcipua, *Cleckum*, *Ouruckum*, *Homliam*, *Criczouiam*, arcibus pulcherrimis & bene munitis exornata, tum *Oſtrjukum*, *Mscislaviam* ipsam & *Modziriam* in mediis paludibus sitam. Ager tamen ubique, vel innata fecunditate, vel accuratior hominum cultu benigne fementem reddit; pecorumque omnis generis & armentorum abunde habet; sed maxime volucrum & ferarum siluestrium.

Tertius *Palatinatus* est **VITEBSCENSIS**, sicut & ille superior, ad *Boryſthenem* versus *Eurum* positus, qui iudem in duos districtus bonos diuiditur, *Vitebſensem* & *Braslaviensem*; præterque has duas ciuitates, aut verius vnam *Braslaviensem* (nam *Vitebſcum* ipsum, ob occisum Beatum virum *Josaphat*, Archiepiscopum *Ruthenici* ritus *Polocensem*, quod eos ad unitatem ecclesiæ *Romanæ* induceret, amisit iura ciuitatis, & est redactum in pagum, sola arce regia cum iurisdictione relicta) & oppida ignobiliora, habet *Mohiloviam* urbem amplissimam, mercatoribusque plenam, emporio *Moscovitarum* claram; præcipue siquidem preciosioresque pelles, quæ ex *Moscovia* veniunt, per eorum manus, tam in

Polonia

Polonia, quam in *Germania* distrahuntur. *Vitebſcum* ipsum, collegium *Societatis Jeſu* habet, ex fundatione *Alexandri Gzſewski* *Palatini Smoleuſensis*, reliquaque huius provincie oppida & ciuitates, diuerſorum religiosorum domicilia, conuentus, & monasteria. Tum palatia nobilium, & arces bene munitas, ipsasque populationes fossis & propugnaculis cinctas.

MINSCENSIS ſatrapia quartum locum obinet, præterque suum districtum, habet etiam *Boriſouiense* territorium, omnium frugum copia diues. *Minſcum* arcem bene munitam inter aquas habet; aliudque propugnaculum inferius, non contemnendum. Est hoc enim *Russis* in more, vt quasuis principaliores ciuitates suas duplici munitione firment, communissime inferiori & superiori arce. Vnde & *Barisovia* quoque ad fluuium *Berezinam* sita, duplex propugnaculum habet, sicut & *Minſcum*; quod tamen ciues politiores continet, ob concursum nobilitatis, *Tribunali* seu *Parlamento* totius *Lithuanie* ibi durante. Sic enim consuetudine obtentum est, vt vno anno *Parlamentum Vlnæ* resideat, altero *Minſcii*, aut *Novogroci*, vicibus alternatis celebretur. *Toloczinum* quoque hic, *Smolniam*, *Coidanovia* & *Turkum*, haud incelebrata oppida habentur. Reliqua fere omnia ignobiliora, monasteriis tamen & palatiis Magnatum referta.

Quintum locum occupat **POLOCENSIS** ſatrapia, *Polockum*que ipsum, ad *Dunam* fluuium positum, urbem mercatoribus plenam habet, & duplici propugnaculo seu arcibus firmam, Archiepiscopi *Russici* sedem in se continet; in qua nostris temporibus *Beatus Josaphat* collocatus, ab impiis Schismaticis *Vitebſcii* interfectus, ad meliorem vitam transiit. Corpus eius huc translatum, maximis miraculis claret. Habent etiam in hac urbe *Societatis Jeſu* Clerici, viles in vinea Domini operarii, collegium studiosorum, a *Stephano* Rege erectum. Nec longe admodum *Vſuiatum*, ciuitas egregia cum arce. *Starzicia Velisſa*, caput unius districtus ad eandem ſatrapiam spectantis; & duæ incomparabilis olim *Herois Caroli Chodkiewiczii* munissimæ ciuitates, *Solovia* atque *Bychovia*, in quibus non modo propugnacula ex arte recentiori, sed & templa, monasteriaque ab illo, noua architectura sunt erecta. Tum monasterium *Carmelitarum* *Discalceatorum* *Glebocii*, & *Franciscanorum* conuentus *Ozguæ*; præter Abbatis Ord. *S. Basilii*.

Ultima eaque maxima ſatrapia est **SMOLENSCENSIS**, Ducatum *Seueriensensem*, Terram *Czerniechouiensem* (vtrique autem hæc septuaginta arces continent) & districtum *Orſanenſem* in se complectens. *Smolenscum*, ad *Boryſthenem* ripam in loco editiore positum, muro sex cubitos lato, quinquagintaque duabus turribus firmum, speculam & propugnaculum in medio urbis, in monte excellentiore habet: continetque circiter quatuor millia domuum, præter aulas nobilium & templa religiosorum, tam *Russorum*, quam *Catholicorum*. Inter quæ vnum est & Ignatianorum, cum collegio pro studiosa iuventute, & sedes Episcopi *Russici*, qui in spiritualibus subiaceret Archiepiscopo *Polocensi*, tanquam suffraganeus, & vterque agnoscit pro capite Romanum Pontificem. *Catholicum* vero Episcopum nuper fundauit *Vladislaus IV.* vna cum collegio *Canonicorum*, proſtigatis inde numerosissimis exercitibus *Moscovitarum*; Idque ex destinatione patris sui *Sigismundi III.* qui conuentum Ord. *Præd.* fundauerat. Sunt & *Græci* ritus monasteria sexus vtriusque, & *FF. Min.* de *Obſeruantia*: prout & *Dorohobuſi* atque *Starodubi*, aliisque in locis, *Dombrowna* quoque oppidum non contemnendum: Sicut et *Orſza* ad *Boryſthenem* sita (in qua iudem *Societatis Jeſu* Clerici *Gymnasium* publicum habent), quæ semper fuit in ditione Regis *Poloniae*: *Smolenscum* autem cum toto Ducatu *Seuerienſi*, ante annos circiter centum, interceperat *Moschus*, sed *Sigismundus III.* Rex noster modernus, anno 1611. bello recuperauit, et insuper terram *Czerniechouiensem*, *Rumnenſem*, et *Sterpieiouiensem* ab hoste extorſit, et *Smolenscensi* ſatrapie adiunxit.

PRUSSIA.

Yyyyyy 2

P R U S S I A.

Prusia quamvis eodem cum *Polonia* regno contineatur, peculiare tamen consilium publicum, peculiare leges, peculiaria iudicia, comitia, aerarium, ac belli gerendi rationem diuersam antiquitus habet, estque amplissima regio, plerisque sinuosis flexibus ubique amena, & opportunis portibus maris *Balthici* maxime commoda. In latitudinem 50. in longitudinem vero circiter sexaginta miliaribus extenditur. Et ab occasu *Pomeraniam*, ab Austro *Masoviam*, *Lithuaniam* cum *Samogitia* ab ortu, e septentrione demum mare *Balthicum* seu *Sarmaticum* habet; atque urbium illustrium, oppidorum, arciumque frequentia, opimis incolarum diuitiis, opibusque ac terrae ipsius ubertate, supra modum claret. Metallorum quidem ferax non est, sed pecoris omni generis inestimabili copia, piscationibus, venationibusque & siluis fructuosissimis, atque aeris demum temperie, cum amenitate coniuncta, praedita est. Merces quas e *Polonia*, *Russia*, & *Lithuania* accipit, maximo suo commodo trans mare mittit; & vicissim in *Poloniam* importat, quidquid *Europa* vniuersa, & *India* diues gignit, omnia fere per commutationem a transmarinis mercatoribus accipiens. Hinc vulgo simul & nobilitati res ibi lautior, quam in reliquis partibus Regni, vestitusque & habitatio cultior; quod totum prisca frugalitas, non modo conseruat, sed etiam indies auget.

Habet autem *Prussia* praecipua flumina duodecim, *Vistulam*, quae *Silesiam*, *Poloniam*, *Masoviam* & *Prusiam* praeterlabitur, *Nemenum*, ex *Alba Russia*, per *Lithuaniam* & partem *Samogitiae* decurrentem, *Dereuaniam*, *Elbingam*, *Veseram*, *Passariam*, *Allam*, *Praegelum*, *Ossam*, *Drebnicam*, *Licam* & *Leuiam*. Praeter ea lacus plurimos, piscibus omnis generis exundantes; in his nominatissimus est *Hibus*, ad quindecim miliaria in longitudinem, in latitudinem vero duo miliaria plus minus habens: angusta valde insula *Neringa* a mari disiungitur; vbi succinum siue electrum (*ambra* etiam externi vocant, quam fluctibus appulsam, ad littora homines nudi obuiam euntes, paruis retibus excipiunt & extrahunt; mollem primum, sed mox in aere durefcentem, quae torno deinde ac scalpore varie conformatur) sicut & in omnibus *Prussiae* littoribus colligitur. Est & alius lacus aliquanto amplior isto, cognomento *Curoviensis*, sed in *Prussia Ducali*: reliqui omnes fere minores.

Duplex autem est *Prussia*, *Regia* & *Ducalis*: sic dictae, quod haec *Ducem Marchionem Brandeburgensem*, Regi *Poloniae* vestigalem, pro Domino agnoscat; illa, directe Regno *Poloniae* incorporata, neminem pro principe superiore, nisi Regem ipsum veneretur. Et *Ducalis* sane minoribus oppidis frequens est admodum, & quidem nec incultis, nec immunitis, quae ultra sexaginta numerantur: habetque metropolim *Regium montem*, urbem emporio claram, tribusque oppidis & arce magnifica insignem; longitudinis gradu 43. lat. 54. In qua *Academiam* quoque *Albertus*, ex *Magistro Ordinis Teutonici* primus *Dux* factus, anno 1544 erexit: sed quia haereticis professoribus regendam commisit, ideo hucusque incognita habetur, nec efflorescit ingeniis. Ciues ibi etiam variis sectis infecti, templa, *Lutheri* adhuc temporibus, Catholicis erepta, suis praedicatoribus gubernanda dederunt. Quare serenissimus Rex *Sigismundus III.* cum a *Duce* illo anno 1621 homagium *Varaviae* reciperet, legem imposuit, ut Catholicis liberum religionis exercitium maneret. *Dux*que ipse templum illis a fundamentis erigeret, & omnibus requisitis ornaret, clerumque insuper sufficientissime ditaret. Quod primo statim anno factum est, ut in possessionem venit; alias enim Ducatu ipso priuari debebat, sicut etiam, si subditis suis prouocationes ad Regem, in causis maioribus prohibuisset.

Regia

Regia autem *Prussia*, tribus satrapiis distincta est, *Culmensi*, *Marieburgensi* & *Varmiensi*. *Michalouienſis* autem territorium est in satrapia *Culmensi*, quae ad meridiem spectat. *Varmiensi* ad Aquilonem, subiecta Episcopo suo, & sacro ecclesiae eius collegio, Regis *Poloni* maiestatem agnoscentibus. Media est *Marieburgensi*, quae sola fere plana & decliuis est. Reliqua *Prussia* pleraque omnis collibus molliter, & ad fertilitatem amenitatemque, commode distincta est.

C U L M A igitur primae satrapiae caput, ad *Vistulae* ripam sita, pro sua amplitudine infrequens ciuitas est, & Episcopo parei, qui inde nomen habet: quaravis Cathedra eius sit in oppido *Culmensi*, vno miliari inde distante. Templum tamen pulcherrimum, preciosisque vestibus sacris ornata habet, inter quae minimum est illud Monialium, sed omnium, tam quoad possessiones, quam ad vasa sacra ditissimum. Vbi inter vestimenta alia vsui sacrorum dicata, habent quoque casulam, totam adamantibus maximis preciosissimisque exornatam, circumductam autem circumcirca catena aurea, pulcherrimis gemmis distincta. Huius satrapiae oppida praecipua sunt: *Brodnia*, *Grudentum*, *Radinum*, *Golubia*, *Rogozna*, *Brathianum*, *Coualia*, *Coprunicza*, *Lubavia*, Episcopi *Culmensis*, quae omnia fere mœnibus cincta sunt, & arces validas beneque exaedificatas habent. Sed primum locum obtinet *Torunia*, vrbs in ripa *Vistulae* sita, longitudinis gradu 41. latitud. 32. nulli ex urbibus *Germaniae* pulchritudine, munitione & diuitiis cedens. Plurima hic templa *Catholica*, & *Societatis IESU* Clericorum gymnasium non infrequens; sed mercatores communissime & magistratus haeretici sunt, habentque gymnasium suum, in quo humaniora diligentissime tractant; in sacris autem ordinarie controversias *Cardinalis Bellarmini* praefungunt. Habent & bibliothecam instructissimam, in qua duae *Ciceronis* epistolae in tabulis cereis scriptae asseruantur. Praetorium quoque in hac vrbe est elegantissimum, in medio foro situm, quale nullibi videbis; ingressis enim stuporem iniiciunt pavimenta, parietes, laquearia, trabes, ut nihil ad perfectionem architecturae requiratur.

Secundae satrapiae caput est **M A R I E B U R G U M**, cum ipsum per se mœnibus turribusque permonitum, tum arce amplissima (in qua praecipui ex hostibus captiui communissime asseruantur) & munitissima nobile situm ad *Nogatum* brachium *Vistulae*, sexto ab vrbe *Gedano* miliari: propterque adiacentis *Zulavae* ubertatem, pagorumque in ea frequentiam & cultum, copiosum satis & frequens. Est autem *Zulava* insula in palustri olim restagnantis *Vistulae* solo, operibus & praetuli ac firmi aggeris obiectu effecta, quae magno hominum labore, & non sine periculo, ab inundatione fluminis defensatur. Est duplex, maior vocatur haec, quae *Marieburgo* adiacet. Minor autem ea, quae ad *Gedanum* est, inter alterum eiusdem *Vistulae* brachium, & est quidem tota in possessione & libero vsu ciuium *Gedanensium*, sed antiquitus maior eius pars ecclesiae parochiali debebatur. Oppida huius satrapiae sunt primaria, *Stuma*, *Gniezum*, *Novum*, *Stargardia*, *Orneta*, sed praecipue *Elbinga*, bene permunita & copiosa, splendidisque ciuium opibus, & mercatorum diuitum frequentia clara, in qua praeter urbis Consulem, Angli quoque suum magistratum habebant. Fundauerat hic *Albertus* primus *Dux Prussiae* *Academiam*, anno M. D. XLII. sed quia *Lutheri* discipulis gubernandam commiserat, ideo ignobilis haecenus fuit.

Tertia satrapia est **V A R M I E N S I S** episcopatus, seu principatus singularis, habens nobilitatem ab omni regionum magistratuum iurisdictione exemptam, qui iure municipali eodem, quo & ceteri *Prussi* vtuntur. Primaria vrbs est *Heilsberg* domicilium Episcopo, (cathedra enim supra *Fraumbergam* est) munitionibus & propugnaculis bene firma. Deinde *Brunsbega* ad *Pessariam* sita, adeo frequens copiosa & permunita, ut inter primarias vrbes *Prussiae* numerari queat. Collegium *Iesuitarum* habet a *Hofio* Cardinali fundatum. His urbibus non multum cedunt, *Gutestadia*, *Altestenum*, *Resla*, *Vormita*, *Melsacum*, *Vatemberga*, *Sebergum*, &

Z z z z z

aliae

aliae civitates, Capitula directe subiacentes. *Senatus* itaque *Prussiae*, quos *Confinarios* terrarum *Prussiae* vocant, constat duobus Episcopis, *Varmiensis* (qui princeps & moderator reliquorum est) & *Culmensis*; Palatinis tribus, *Culmensis*, *Mariburgensis*, & *Pomeranico* (*Pomerania* liquidem hisdem quibus & *Prussia* legibus vitur, & quasi pro vna provincia cum *Prussia* computatur, solo titulo *Pomeraniae* excepto). *Castellanis* tribus, *Culmensis*, *Elbingensis*, & *Gedanensis* (hi supra nominati omnes *Senatores*, ad senatum quoque reipublicae pertinent) & totidem *Subcamerariis* (*Culmensis*, *Mariburgensis*, & *Pomeranico*, tribusque demum primariis civitatibus, quarum non mediocris est potentia, *Torunensis*, *Elbingensis*, & *Gedanensis*. Praeter hos autem magistratus, habent *Prussae*, *Thesaurarium*, *Praefector arcium*, *Gladiatores*, *Judices* & *Scabios*; verum ii non pertinent ad consilium. *Palatini* autem, qui iurisdictionem exercent, maiorem hic in *Prussia* auctoritatem habent, quam in cetera *Polonia*.

P O M E R A N I A.

Pomeraniae nomine generaliter id totum vocatur, quidquid a *Vistula* incipiens, usque in *Limbricam*, littori maris *Balthici* adiacet, quod postquam in *Germaniae* gentis ditionem cessit, cuilibet parti, inter fluvios maiores in mare decurrentes sita, peculiare nomen, vel ab euentu, vel a loci natura, pro libitu imposuerunt. Proprie autem nunc *Pomerania* dicitur ille tractus, qui inter *Oderam* & *Vistulam* fluvios extenditur ad litus *Balthicum*; cuius partem citeriorem *Rex Poloniae* possidet; vterior proprium principem habet, ad Imperium Germanicum spectantem. Qui tamen nomine olim *Lemburgi* & *Bithoviae*, Regis *Poloni* beneficiarius fuerat, iuraueratque ritu solenni in verba eius, quemadmodum & *Dux Prussiae* (sed nunc iam ad coronam *Poloniae* rediit, & provinciae *Prussiae* adscripta est, sub iurisdictione *Palatini Pomeraniae*.) Regiae *Pomeraniae*, quae iisdem moribus & legibus cum *Prussia* est, nec nisi titulo solo ab illa differt, & fluvio *Vistula* disiungitur. *Gedanum* urbs metropolis est, longitudinis gradu 41. lat. 54. maris *Balthici* emporium celeberrimum, coria & varietate mercimoniorum, partim maritimorum, ex toto occidente & septentrione, partim terrestrium, ex diversis mundi partibus, & fluvialium, maxime *Vistulae* praeterlabentis opportunitate abundans; adeo ut aedificiorum tam privatorum, quam publicorum pulchritudine, incolarum & externorum multitudine, civium divitiis, propugnaculorum firmitate, machinarumque & instrumentorum bellicorum numero, cum praecipuis *Europae* urbibus certare possit. Quae cum haeretica tota sit, *Officialem* tamen seu *Vicarium* Episcopi patitur, & coram illo omnes haeretici variarum sectarum causas disceptant, praesertim in materia matrimonii. Quamvis enim haec satrapia proprium Episcopum non habeat; in spiritualibus tamen tota subest Episcopo *Vladislavensi*, seu *Cuiaviae*, qui se etiam Episcopum *Pomeraniae* scribit, & in ea non contemnendas possessiones habet; etiam in suburbanis *Gedanensibus*, ubi templum & collegium pro erudienda iuventute *Ignatiani* habent; *Dominicani* autem, *Carmelitae* & *Moniales* in urbe ipsa, sicut & *Vicarius* Episcopi. *Gymnasium* hic *Lutheranorum* celebre est, itemque horologium urbis affabre elaboratum, & palatium publicum vulgo *Gelda* dictum.

In ipso quoque maris portu, propugnaculum munitissimum exstructum, *Pharum* vocant, & firmo praesidio custoditum, ubi interdum quingentas vna die cum mercibus naues appulas videbis, quae a praesidiariis excutuntur, & portorium persolunt. Conebatur huc *Sueci* bello durante irrumperere, sed a regis fortiter exceptus, naues aliquot & Admiralem amisit, qui cum sua praetoria igni exustus fuit; reliquae fugatae & submersae, captae vero septem. Abundat autem magnopere haec provincia, piscibus, frugibus, fructibus & silvis; diuiditurque in

septem

septem territoria, & totidem iudices habet, in *Stuchoviense*, *Tucholiense*, *Succense*, *Dersaviense*, *Zukoviense*, *Pucense*, & *Marathoviense*; Quibus etiam *Craina* & *Cassubia*, tractus terrae non contemnendi, adiunguntur: in quorum illo priore, *Abbatia Coronoviensis* praepinguis est; in isto praefecturae aliquot regiae.

Puckum praecipuum oppidum satrapiae, cum arce munitissima ad mare sita, quam interceperat *Succus*, vii locum sibi ad inuadendam totam provinciam valde opportunum, sed virtute nostrorum expulsus, multis militibus suis amissis. Nec multum illi cedit *Stuchovia*, *Stargardia*, *Neimburgum*, *Meva*, *Schoinitia*, *Dersavia*, quae arces sibi adiunctas habent; reliqua non item; nisi quod *Amsternum*, bello hoc famam aliquam inter cetera sibi paria videtur acquisivisse, quod in eo duas *Sueci* legiones, *Komepolsens* *Polonici* exercitus Generalis, integras cepit, armisque & signis spoliatas dimiserit omnes, praeter ductores ipsos.

Habet *Abbatias* quoque haec provincia praediuites, affabreque facta monasteria, *Olivae*, *Pepliniae*, *Cisterciensium*; *Zarnoviciae* ad litus maris, & *Zukoviae*, monialium, & quod vnicum tantum huius ordinis in tota *Prussia* est, prope *Dantiscum*, *Carthusianorum*.

M A S O V I A.

In medietate, quasi regni *Poloniae* sita est *Masovia*, quatuor satrapiis distincta, *Plocensis* nimirum *Palatinatu*, *Podlachico*, & eo, qui peculiariter *Masoviae* nomen reinet, atque terra *Dobrinensis*.

DOBRIENSIS occidentalis est, inter *Cuiaviam* & *Prussiam* posita; in hae tria territoria diuiditur, nempe in *Dobrinense*, *Ripinense*, & *Libnense*, silvas fructuosas complures habet, & lacubus piscosis in primis abundat: praeterque haec tria oppida, quae suorum territoriorum diximus esse capita, nullum aliud celebris habet, nisi illud, quod vulgo *Skompe* vocatur, in quo Minoritae imaginem *Beatissimae Virginis* miraculosam asserunt, sitque eo magnus populorum concursus, ex circumiacenti vicinia devotionis ergo. *Gurzano* etiam oppidum Episcopi *Plocensis*, (qui in toto illo tractu iurisdictionem suam exercet) est alicuius momenti, multosque pagos subiectos sibi habet. *Senatores Terrae Dobrinensis* sunt *Castellani tres*, *Dobrinensis*, *Ripinensis*, & *Slonnenis*.

Hinc versus ortum procedendo, inter *Vistulam* & *Prussiam* iacet, *Palatinatus Plocensis*, qui in quatuor territoria diuiditur, *Plocense*, *Zaucrensis*, *Miavense* & *Stenense*. Habetque *Senatores* quinque, *Episcopum*, *Palatinum*, & *Castellanum*, *Plocensis*; deinde *Ravianensem* & *Sieperensem*, *Castellanos*. Oppida fere omnia ignobilia sunt, praeter *Sieperciam* (ubi imago miraculosa *Beatissimae Virginis* habetur, sitque hominum concursus magnus) & *Plocum* ipsum, basilica nobile & Episcopo, situm in tipa eminentiore *Vistulae*, unde prospectus in partes omnes amoenissimus, quem eo lucundiores faciunt naues, assidue huc illuc transeuntes, & pomaria per circuitum urbis disposita, fructus sapidissimos proferentia. Templum hic plurimum, & bene ditata, praecipue Monialium *S. Mariae Magdalenae* in suburbano, & *Benedictinorum* *Abbatia* in arce, ubi *Basilica* quoque ipsa haud inelegans structurae, diues argento & clenodiis, inter quae visitur etiam caput *S. Sigismundi* Regis, a Serenissimo Rege *Sigismundo III.* loco illi, (quod nimirum *Basilica* ipsa sit sub titulo *S. Sigismundi* erecta) non ita pridem donatum, thecae auri obryzi inclusum, & plane regali munificentia, gemmis & lapidibus preciosis exornatum. Capitulum hic fere aequales reditus cum Episcopo habet; nam *Praepositus* ipse integrum territorium possidet, estque supremus Dominus nobilitatis illius, quae ibi manet. Sicut & Episcopus, *Pultoviensis* territorii supremus est Princeps, nec ab illo datur prouocatio ad Regem: Sed ita nobiles sunt illius subditi, sicut & Episcopi *Varmiensis* aut *Cracoviensis*, in Ducatu *Sueriensis*.

Z z z z z

Jesuitae

Jejutae hic collegium erudiendae iuventutis habent; sed et gymnasium castrense, sub cura venerabilis Capituli, qui eo magistros ex Academia *Cracoviae* evocant.

Vrbs ipsa civili populo abundat, qui partim agros & hortos pomiferarum arborum colit, partim mercaturae studet, ad quam gnauiter exercendam loci opportunitas, ipseque inprimis *Vistula* onerariarum navium capacissimus incolas inuitat. Salmonum hic & silurorum copiosior sit expiscatione prouentus, mense Martio praesertim: Sed & *Trutta* hic ab egregia pulparum pinguedine maxime commendatur.

Sequitur *Masovia* ipsa, quae Episcopum nullum, Palatinum autem Generalem habet, atque Castellanos septem, *Cyrnensem*, *Varsoviensem*, *Visnensem*, *Visogrodensem*, *Zacrocimensem*, *Ciechanoviensem*, & *Livensem*. In spiritualibus autem, partim subest Episcopo Posnaniensi, partim Plocensi, partim Luceorienti. Et quia ampla provincia est, ideo in duodecim territoria diuiditur, in *Cyrnense*, *Visnense*, *Zembraviense*, *Varsoviense*, *Nurense*, *Visogrodiense*, *Zacrocimense*, *Ciechanoviense*, *Lomzense*, *Rozanense*, *Masoviense* & *Liuense*. Praeterque praedicta oppida, quae suorum territoriorum capita sunt, habet complura alia notabilia multo, ut *Pultoviam*, Episcopi Plocensis residentiam, latericis domibus, & arce in scopulo pulchre exstructa, hortisque ac pomariis amenissimis nobilem, quasi in insula *Narvae* navigabilis fluvii sitam, in qua & Societatis *Iesu* Clerici insigne studium habent, & collegium Canoniorum templum magnificum beneque prouisum. *Czerniescum* vero ad *Vistulam* situm, habet abbatiam Canoniorum regularium diuissimam. Tandem *Minscum*, *Varcam*, *Vengroviā*, *Garvoliniamque* optima cereuisia oppida celeberrima: similiter *Stanislavoviam*, *Brochum*, *Viscoviam*, *Serciczam*, *Lomzam*, collegio Ignatianorum insignem; atque demum *Varsoviā* ipsam, centrum Regni Poloniae, atque ob id comitorum locum privilegiatum, ut ex omnibus provinciis aequalis sit commeantibus distantia. Est enim sita longitudinis gradu 43. latit. 52. quadraginta milliariis a *Cracovia* & *Posnania*. Habetque palatium amplum quadratum, recenter a serenissimo Rege *Sigismundo III.* sumptuosissime exstructum, cum antea tota fere fabrica lignea fuerit: itemque extra urbem aliud, *Viasdoviae*, *Vistulam* prospectans, inter hortos amenissimos. Tempia quoque magnifica habet, inter quae primarium *S. Joannis Baptistae*, Canoniorum secularium, picturis & vestibus sacris preciosis, pro regia maiestate exornatum. In suburbio *Cracoviensi* dicto, versus *Viasdoviam*, est trophaeum victoriae de *Moschor*, capella nimirum, pulchre iussu regio fabricata, in qua repositus quiescit *Jo. Demetrius Suiscius*, magnus Dux *Moschorum*, & tot populorum *Asiaticorum*. Imperator, qui captivus vitam in carcere *Gostinae* finiuerat; vna cum fratribus duobus.

Sunt & in suburbiis complura procerum palatia, solerti artificum *Itatorum* ingenio exstructa, sed quae inter regia villa a *Vladislao IV.* nuper exstructa, interiori elegancia eminet. Tum colossus ille, quem Diuo *Sigismundo III.* patri suo recenter erexit. Habet *Masovia* tota quinque & quadraginta millia equestrium familiarum, quarum si quaelibet vnum saltem virum, equo armisque decenter munitum, praebere, quantus in patriae defensionem exercitus illico fuisset? Et sumptus plurimi, ut cuiusque census est, qui possunt integras etiam turmas armare: praeter pedites, quos duplo maiori numero, urbana rusticaque plebs praebere posset. Sola siquidem *Prasniensis* regio septem millia equestrium familiarum perhibetur continere; e quibus nulla tam egens est, quin equitem vnum in publico tumultu armet. Quos inter vetustissima *Romanorum Valeria* familia, corum pro gentiliis insignibus gestat, & fecunda sobole est, ut ad duo milia familiarum prope accedat. Gens pugnacissima, & quae a perdita audacia, mortis contemtrix habetur.

Vltima

Vltima provinciae *Masoviticae* satrapia *PODLACHIA*, in spiritualibus tota Episcopo Luceorienti subiecta, duos tantum Senatores habens, Palatinum & Castellatum *Podlachiae*. Diuiditurque in tres quasi districtus, *Drohiczynensem*, *Mielnicensem*, atque *Bielsensem*; quae etiam tria oppida sunt principaliora, reliqua non item, praeter *Holovacz*, *Surasiam*, *Vysokie* & *Knishnum*. *Ticocinum* quoque oppidum non est postremo censendum, ob elegantiam palatii, inter paludes loco munito exaedificati, architectura recentiore, studio & munificentia illustrissimi viri *Christophori Visiolovii*, Magni Ducatus *Litvaniae* Curiae *Marischalci*, qui etiam quarto inde milliari, *Bialostocum* castellum pulcherrimum possidet, ubi templum, ad elegantiam modernam cum omni sacro apparatu exstructum conspicitur. Et paulo inde longius, *Supraslum Russorum*, in silvis ditissimum monasterium, in quo *S. Basilii* professi, sub obedientia ecclesiae *Romanae* habitant: sitque eo maximus hominum concursus, miraculis in dies inclarescentibus.

SAMOGITIA

Satrapiam ea nullam habet, sed Praefecturas perinultas: summusque eius *Töspurcha*, vulgo *Capitaneus* locum in senatu regni, cum Episcopo & Castellano habet, cum praeter ipsum, nullius vrbs aut regionis praefecto, locum habere in Senatu liceat, nisi fuerit aliqua alia dignitate maiore ornatus: puta *Cancellarii*, *Marischalci*, *Palatini*, aut *Castellani*. Regio haec satis ampla & fertilis est, sed silvis tota inumbrata: a septentrione *Livoniae* contermina, marique *Balthico*: ab Occidente *Prussiam Ducalem* in vicinia habet: a meridie & ab ortu *Litvaniae* adiacet. Civitates tam Regis, quam nobilium complures habet, sed penitus omnes ligneas; praeter *Counam*, ad *Crononis* seu *Nemeni* litus sitam, collegio Societatis *Iesu*, & monasteriorum celebritate illustris; in qua *Germani* mercatores, superiori aetate lateribus & lapidibus elegantius aedificare coeperunt: hunc reliqui incolae quoque eodem studio tenentur, illosque superare contendunt. Sed turba in humilibus casis habitat, quae, ut plurimum ad lacus, rivos, & flumina sita sunt, stramentis aut asserculis intectae: praeter praedia domosque nobilium, quae ampliores sunt & cultiores. Terram non ferro, sed ligno proscindunt, quae tamen non est arenosa, sed tenax & fertilis satis. Equos adeo paruos habent, ut vix credibile sit ad tantos labores eos posse sufficere, quibus foris in bello ad trahenda onera, domique in colendis agris utuntur. Episcopum habent *Romanas* obedientiae, qui, ut diximus, cum suo Castellano & Capitaneo ad Senatum Regni pertinet, & cathedram suam atque residentiam *Medniciae* tenet. In vicinia vero eius est praepositus insulatus ordinis *S. Augustini*, cruce rubea signatorum, quos non ita pridem, quidam e prosapia Ducum *Gedruicorum*, in rure suo hereditario, adscriptis amplissimis possessionibus fundavit; quod nimirum in ea religione olim avum suum paternum, *Beatum Michaelem* haberet: qui *Cracoviae* in conuentu *S. Marci* multis, cum viveret virtutibus claruit, & non sine sanctitatis opinione in eodem cenobio, ubi strenuum religionis pugilem se praebuit, e vivis sublatus quiescit. Ad cuius tumulum etiam num quoque varia miracula patrantur, DEO sanctorum suorum gloriam in dies augente. Est & collegium Societatis *Iesu* Clericorum, pro studiosa iuventute a magno illo Heroe *Curolo Chodkievicio*, *Crois* erectum. Qui cum ardentissimus verae pietatis cultor esset, etiam *Cretingat*, ubi sepeliri optabat, *FF. S. Francisci* de observantia magnificenissimum monasterium, ad litus maris exstruxit, & diuite suppellectili, in vasis tam argenteis, quam etiam aureis, liberalissime dotavit. Sunt & alia plurima religiosorum virorum frequentia insignia, ut est *Calvariae* conuentus *Dominicanorum*, *Viraboloviae*, *Lincoviae*, *Gitovianis*, *Rasensis*, *Vornis*, *Telsis*, atque alibi.

LIVONIA

Aaa aaa

L I V O N I A.

Ultimo Régno *Poloniae* accessit *Liunia*, seu *Lieslandia*, regio amplissima, siliginisque & frumenti perdiues, pecoribus ac iumentis domesticis omnis generis maxime abundans (quæ omnia deinde fluviis *Duina* & *Nerva* ad portus maris, atque inde in *Hollandiam*, *Scotiam* & *Angliam* transmittit) lacubus fluviisque piscosis, & siluis ad venationem idoneis referta: in quibus habet vrsos, alces, vulpes, lynces, marturos, castores, & omnis generis animalia, quæ ex *Moscovia* veniunt; siquidem eam ab oriente contiguam sibi habet, & *Nerva* tantum fluvio ab illa separatur. A septentrione cum *Sueciae* regno & *Finlandiae* Ducatu, per maris *Balthici* sinum viciniam gerit: ab occidente nonnihil *Prussiae* adhæret. A meridie vero *Samogitiae* & *Lituaniae* iungitur. Extenditurque in longitudinem nonaginta miliaribus Germanicis, in latitudinem vero quinquaginta. Et dividitur in octo territoria, *Leitlandiam* videlicet, *Ekelandiam*, *Curlandiam*, *Semigalliam*, *Estlandiam*, *Virlandiam*, *Hariam*, *Gervandiamque*: quæ singula nunc bellis per tot annos sævientibus cum *Sueco*, atrocissime vattata sunt, & a diuersis principibus possidentur, hoc est, a *Moscho*, *Sueco*, *Dano*, & Rege *Poloniae*; qui præcipuas ibi arces & ciuitates possidet: habetque in ea septem Senatores ad consilium regni generale pertinentes, puta *Palatinum*, *Castellanum* & *Episcopum*, *Vendensem*, *Palatinum* & *Castellanum Parnaviensem*, & *Palatinum* atque *Castellanum Derpatensem*, ac præterea vasallum non contemnendum, Ducem *Curlandiae*, & *Semigalliae*. *Riga* totius provinciae metropolis, quam fluuius *Duina* amplissimus, vna cum arce aluit: vrbs ipsa muro firmissimo, propugnaculisque & turribus densis vndique munita; item, vallo inexcusso, tribus ordinibus tormentorum apto, fossisque duabus ex utraque parte circumducta, & stipitibus acutis circumseptæ: Instrumētisque insuper bellicis, ac tormentis æneis, & comæatu copioso, tum militibus stipendiariis, pacis & belli tempore bene prouisa. Magnum in ea est & celeberrimum emporium: & quamvis duobus miliaribus distet a mari, naues tamen omnigenæ, facillime de mari sub ipsa vrbs mœnia deueniunt & redeunt. Vbi vero fluuius mari illabitur, est arx *Dunamunda* inexpugnabilis, natura opportunitateque loci, duobus a *Riga* miliaribus. In ea omnes naues ex ultramarinis regionibus venientes, merces suas indicare, teloniaque persolvere coguntur: iterumque excutuntur in *Blokaus*, munitione sita medio loco inter *Rigam* & *Dunamundam*. Hæc igitur tam diues atque potens vrbs, diuersas hæresium sectas in se continens, moleste ferebat valde, quod piissimus Rex *Societatis Jesu* Clericos illis dedisset, & collegium pro instituenda iuuentute in vrbe fieri iussisset. Similiter quoque *Pernaviae*, *Derpati* & *Vendae*. Quare metuentes sibi, ne cura horum patrum, hæresis ipsorum extirparetur, tempore, quo nos cum *Turca* bello grauissimo in *Valachia* occupati fuimus, concitatis circumuicinis vrbibus ad rebellionem, *Suecum* ad se cum exercitu euocarunt, & ut fautorem ac promotorem suæ religionis portis apertis admiserunt; vnde nobis postea bellum cum ipso difficillimum, non in *Livonia* modo, verum etiam in *Prussia*, simili scelere hæreticis, vrbibus eum ad se euocantibus, per annos aliquot durauit. Quod postea induciis diremptum fuit, & *Riga* ipsa cum aliis nonnullis maritimis locis, in *Sueci* potestate mansit. Sunt etiam plurimæ aliæ in hac provincia vrbes & arces optime munitæ, & ex laterculis omnes pane factæ: inter quas censetur quoque *Kircholmia*, ad *Duinam* fluuium, duobus miliaribus a *Riga* versus orientem sita; ad quam felix olim & pia memoria, Dux exercituum *Lituaniae*, *Carolus Chodkievicius*, cum tribus suorum militum millibus, aggressus Marte aperto *Carolus Sudermanum*, patrem *Gustavi*, sic eum acie vicerat, ut novem millia caesorum essent, quatuor autem millia captiuorum.

Penes

Penes eundem *Duinam* superius procedendo, est arx *Kokenhausum*, et paulo longius *Volmaria* ciuitas, & castrum; utraque similiter clade *Suecorum* ingenti nobilitata: ad illam enim septem millia vna die transmarinorum militum cæsa fuit: ad istam vltra duodecim millia occisa, vix duodecim horis elapsis. Sequitur *Derpatum*, insignis vrbs, & arx in colle munitissima, *Moscoviae* contermina, cuius praefecturam, quod hostis esset in vicinia, ipse praedictus *Chodkievicius* gessit, qui & totius *Livoniae* gubernator fuit. Quamvis aliis fuerit provinciae *Derpatensis* *Palatinus*, subditorum defensionem a Rege institutus: sicut & *Vendae* atque *Parnaviae*. Et *Venda* sane vrbs insignis est, & arcem firmissimam habet; ubi Rex *Stephanus*, *Livonia* a *Moscho* recuperata, *Episcopum Catholicum* instituerat, quod tota provincia varias hæreses amplexa, nullum sacerdotem Catholicum haberet. Erat ibi & collegium *Societatis Jesu*, sed pulsi ab hoste in *Lithuaniam* redierunt omnes; *Episcopus* autem in minori *Polonia* abbatiam *Cisterciensium* praepinguem *Sulouiensem*, sustentandi sui honoris causa, a Rege obtinuit. *Parnavia* demum vrbs est egregia ad mare posita, quæ & arcem insignem atque bene munitam habet, ac propterea *Palatinum* gubernandæ regionis habet; quam similiter *Chodkievicius* vi recuperauerat a *Sueco*, caeso in ea firmissimo praesidio; Sed eam iterum nunc *Sueci* habent. Reliquæ populationes & vrbes possidentur a diuersis Principibus: ut *Nerva* cum portu maris & duabus arcibus firmissimis a *Moscho*; Vrbs *Revalia* cum portu a *Sueco*: insula *Oslia* a *Dano*; reliquum quod *Lithuaniae* conterminum est, a Rege *Poloniae*.

Et hæc de provinciis coronæ *Poloniae* subiectis, deque situ & natura earum: nunc breuiter videamus & examinemus *Polonorum* ingenia, opes, vires, atque alia, quibus regnum suum firmant, & tantopore libertatem suam tuentur.

INGENIA POLONORUM.

Ingenia *Polonorum* sunt aperta & candida, utque *Johannes Boterus* in suis *Relationibus*, inquit, falli, quam fallere magis apta, minimeque propterea aut peritina, sed tractabilia & placida: vnde in primis exemplis commouetur. Sunt autem principibus & magistratibus suis satis morigeri, æque omnium provinciarum populi, & ad comitatem, ciuitatem, benignitatem, & hospitalitatem prompti, ita, ut ignotos & externos non modo libenter suscipiant hospiti, sed etiam inuident, & omni officio prosequantur: Et non solum ad conuiuium atque familiaritatem quorumlibet faciles, verum ad mores & imitationem eorum, cum quibus viuunt, externorum præsertim, flexibiles. Teneram ætatulam literis addiscendis impendunt, ut vernacula & Latina lingua legere & scribere sciant: vnde ne in medio quidem *Latine* tam multos reperias, cum quibus Latine loqui possis, & ubi tam in *Cancellaria* Principis, quam in curiis *Parlamentorum*, inferiorumque omnium iudicium subselliis causas decidas, & monimenta lingua Latina descripta videas. Aduliores, si plebei sunt, agrorum cultuationi, opificio, aut mercaturæ sese addicunt: nobiles vero, militia, sacerdotio, & ministeriis opulentiorum. Vtrique autem libenter peregrinantur, & earum gentium linguas, ad quas perueniunt, cupide & facile discunt. Sunt enim docilia hominum ingenia, & valent quocunque intenduntur: sed tamen alienis inuentis perdiscendis ea magis accommodant, quam ut noui aliquid ipsi excogitent, & excellere magnopere vlla re studeant. Nihilominus non defuere nobis insignes *Mathematici*, *Astrologi*, *Dialectici*, *Oratores*, *Poetae*, & *Philosophi*; tum *Medici*, *Jurisperiti* atque *Theologi*, qui & *Repub.* & *Ecclesiam*, ingeniis suis atque scriptis illustrant. Ac supersunt etiamnum clara patriæ suæ lumina, quorum monumenta, quamquam nondum in lucem prodierunt, laude tamen, quam merentur, non carebunt.

In

In opificiis attamen nostrates minus elaborant, sed externis plerisque opificibus antiquitus vsi sunt, & videntur etiam nunc non paucis.

Rem porro familiarem diligentius curare, non ita pridem incepimus, idque ab extraneis, passim quæstus causa ad nos concurrentibus, concitatis: unde velut invidia quadam, parandis diuitiis & avaritiæ totos iam nos in dedimus, ut quod olim *Senatoris* filia centum marcarum dos fuerat, nunc simplicis alicuius nobilis filia (quinimo & mercatoris iam) centum millium florenorum dos esse soleat.

Et non modo præstantiores genere, exoticis pannis & pellibus videntur, verum etiam inferiores & plebei, serico, purpura, & auro vestiuntur: passimque iam equos argento exornari, in vasis argenteis comedere, argento altaria etiam in villis & pagis onerare, argentoque, auro, margaritis & gemmis vestiri mos inoleuit: nec restat aliud, nisi ut aurum & argentum comedamus; cum maiores nostri satis haberent, si ex agris & prædiis suis honeste cum familia viverent, non luxum externorum aut splendorem conlectarentur: unde litium nunc origo & civium assidue discordia. Nec rei militaris tanta cura, quanta superioribus seculis existit, cum quisque priuatum commodum sectetur, & cupiditate ductus lucrum, non gloriam, aut famam bonam quærat. Existere tamen semper, & etiam nostra hac ætate, multi virtute bellica præstantes viri (de quibus sigillatim, prout & de viris eruditis, scripsimus) ut *Moschovitici*, *Livonicis*, *Tartaricis*, *Turcicis*que expeditionibus, atque hoc ultimo bello *Prussico*, videre licuit. Nec emarcuit vulgo in *Polonia* vigor ille animorum, laudisque bellicæ studium, si modo virtuti sua premia non deessent.

VICTUS ET VESTITUS.

Victus genti nostræ dapilior fere omnibus aliis Europæis, atque ita in mentis ditiorum exquisitus, ut potissimum prouentuum suorum partem Magnates, in aromata & vina insumant. Antiquitus siliginei panis, & cerevisiæ ex hordeo aut tritico factæ, promiscuus erat omnibus vsus, & quasi quotidianus: nunc iam non elegantiores tantum, sed vulgus etiam ipsum, pane triticeo, atque vino in conuiuiis vitur; præsertim in urbibus maioribus, & qui viciniore sunt *Hungariæ*. Et plebs quidem vicana, succidia, veruecina, bubula, vitulina, lardo, lactariis, pisciculis, oleribusque potissimum mensam instruere solet; quarum rerum fora in pagis quoque, apud templa & paræcias festis diebus instituuntur. At urbanis et nobilitati multo delicatior victus, mensæque eorum cum altilibus omnigenis, tum feris animalibus, auibisque et piscibus lautis, vsque ad luxum interdum, onerantur, aromatumque diuersorum, saccari, vini, confectionum, et aliorum exoticorum condimentorum, aut bellariorum maximus quotidie vsus. *Russis* tamen et *Lithuanis*, apud quos permagna est apum et mellis copia, mulsum itidem, prout et cerevisia, cum lupulo et aqua decoctum, in frequenti vsu est, *medonem* vulgo vocant.

Vestium vero genus, neque vnum est, neque certum, aut suum cuique ordini, conditioni, ætati et generi hominum: sed prout cuique diuiti, aut pauperi placet. Exoticis tamen delectantur ut plurimum nobiles; milites autem potissimum inuentores sunt. Sic quum bellum nobis cum *Moscho* fuisset, illorum more latas oblongasque togas, pellibus preciosis, mardurinis, Pantherinis, aut zobelinis suffultas, prægrandesque pileos gestauimus. Postea vero quam cum *Turcis* in *Valachia* rem gessimus, equorum ornatus, sagos militares, nonnullasque oblongas, curtas, et astrictas vestes ab illis, atque eorum sociis *Tartaris*, desumpsimus. Mox bello in *Prussiam* contra *Suecum* translato: laxiores caligas coriaceas, pallia atque alia vestium genera, *Germanico* habitui similia, nobis fecimus.

Atque

Atque sic spatio decennii vnus, ter, aut quater habitum vestium nostrarum correximus, aut verius corruptimus permutando: cum statim licentiam militarem sequuntur, qui domi mansere, iuniores præsertim, ne dignoscantur, aut certe villendantur ab illis, qui alicui expeditioni interfuerunt. Idem sane faciunt et feminae, atque omnes Europæarum matronarum habitus sibi vsurpant, & ad suum patrium accommodant, prout cuique; tam diuiti, quam pauperi, libet. Communissime tamen omnes pannis extraneis, puta *Germanicis*, *Flandricis*, *Galicis*, *Anglicis*, *Hispanicis*, atque *Italicis* vitur: maxima autem pars sericis diuersorum colorum, & panno aureo. Nec obstat pretium, quod e longinquo ista veniant, cum reperiantur nonnulli, qui interdum sexaginta vestibus quam preciosissimis pro sua persona comparatis, etiam famulos suos similibus induant, & potissimum partem bonorum suorum in id ipsum impendant, ut splendida cum suo comitatu vestiantur, tam feminae, quam viri. Ad exornandos, siquidem gladios suos, pileos atque equos, non minus preciosis gemmis vitur & auro; quam & filia, aut vxores ipsorum; quæ de nodis, torquibus, monilibus, annulis; alioque mundo muliebri nimium delectantur. Et vidimus nonnullas sæpius, nec valde diuites tamen, totam suam vestem gemmis & lapidibus pretiosis, vsque ad talos exornauisse; lex tamen sumptuaria, nescio quo pessimo fato nostro, in comitiis Reipublicæ non præscribitur, cum passim videamus, nimio isto luxu maximas quasvis familias, ad summam deinde egestatem peruenire; cum ingenti opprobrio & dehonestamento maiorum suorum. Et non in vestibus modo hunc nimium luxum, & prodigalitatem quodammodo habemus, sed in ædibus quoque & fabricis ligneis, quæ nihil sunt, nisi rogas apte compositæ ad comburendum: in suppellectili varia, in conuiuiis & commensationibus; passimque iam laquearia nunc, & in priuatis domibus auro teguntur: parietesque ædium non proceres modo, aut principes viri, sed mercatores iam & urbana plebs, pretiosissimis aulæis ac tapetibus vestiunt. Nec in urbibus modo, sed etiam in villis lautius habitare student, *Italorum* fere opificum opera & industria. Iam autem iter facientes, feminae quidem carpentis, rhedis, cisis, aut curribus iunctis sex equis vehuntur: vires vero, vel iisdem, vel equis potius. Pedestrem incedere per viam, longiorem præsertim, minus horum crificum vulgo habetur. Prodeuntem in publicum nobilem virum iuxta ac feminam affectis maribus, feminam vero etiam puellis pedisequis stipari moris est. Et in eum vsu alit quisque domi suæ famulitium pro modo facultatum, quos simili colore vestium, non sine sumptu & luxu vestiri vitatum est. Plebei minor est hæc in parte cura factus, atque pomposæ ambitionis, exceptis urbanis feminis, quæ & ipsæ bene cultæ, & vna aut altera pedisequa comitatur, incedere student.

NOBILITATIS PRÆROGATIVA.

Populus *Polonus* in equestrem ordinem, siue nobilitatem, atque plebem distinguitur primo; deinde in ecclesiasticum & secularem statum. Nobilitas ad regimen atque defensionem patriæ segregata, plebs ad agriculturam, mercaturam, & opificia: ex utrisque autem ad colendum Deum sacerdotes sunt. Nobiles antiquitus vocabantur milites, nunc communissime dicuntur Equites; ab equestri militia, cui sunt obnoxii. Habentque multas & magnas prærogativas, quæ partim *Regum* & principum magnificentia firmata sunt, partim moribus & institutis inualuere. Censenturque si tantum nobiles esse, quorum maiores virtutis ergo in eum ordinem affecti, gentilitio signo donati sunt: aut qui nunc ipsi hoc meruere virtute sua, & publico Ordinum Regni consensu, militia a principe sunt adscripti. Præstabilius tamen habetur, nobilem natum esse, quam factum. Nasci autem patre simul & matre nobilibus oportet, legitimo coniunctis matrimonio;

B b b b b b

matrimonio;

matrimonio; quia nothi, nobilibus quamvis & illustribus orti, non censentur in familiis, neque nobilitatis prerogatiuis fruuntur. Porro amittitur nobilitas his duobus modis, Principis decreto nimirum, ob admissum dedecus, et atrox aliquod facinus, et fordidi questus cupiditate; si quis videlicet desertis militiae et agriculturae studiis, mercaturam amplectatur, aut cauponationem, artemve aliquam mechanicam, exerceat. Est autem pari dignatione omnis Polonica nobilitas: nec ullum patritiorum, comitumque, aut Ducum discrimen; omnes iure aequali et libertate gaudent: omnes vna simul *Regem* sibi eligunt, leges in comitiis per suos *Tribunos* faciunt, bella vicinis indicunt, foedera cum illis statuunt, tributa imponunt, eundemque pecuniae modum praescribunt, et omnem penitus Reipublicae administrationem in manibus ipsi habent. *Rex* tantum cum *Senatu* iudiciis et deliberationibus praesidet, et quae illi concluderint, moderatur, et sua auctoritate pondus addit, nomenque tabulis et titulum Regium praescribit. Item, honores et beneficia distribuit, magistratus creat, et bonos praemiis pro libitu, malos vero poenis, non nisi cum scitu omnium ordinum regni afficit; ne forte, si ipse vitae et necis iura teneret, ad tyrannidem proclaberetur. Vnde neminem e nobilitate captiuare potest, etiam crimine perduellionis, nisi iure conuictum: nec captum capite plecti, nisi sententia *Senatorum* rogatis; qui itidem sunt ex nobilitate delecti, et paribus prerogatiuis cum illis viuunt. Quare multos ex humili loco, ac tenui fortuna videbis, non modo ad mediocres, verum etiam ad summos nonnunquam honores, amplissimasque facultates et opes, *Regum* beneficentia, ob virtutem prouectos, paucos autem ob scelerum atrocitatem ab illis punitos; quod a nobilitate maxima semper honestatis ratio habeatur, etsi in summa paupertate. Fraudem facere, promissum fallere, peierare, mentiri, probrosum et infame est, et si quid eiusmodi in probri loco cuiquam obiciatur, praesertim ab eiusdem ordinis viro, non tam legibus et magistratu iudicio, quam ferro manuque vindicatur, cum autem *Rex* causas et actiones nobilium, per appellationes ad iudicium suum deuolutas, expedire ob occupationes, quae illi semper maximae non vsquequaque potuisset, consultum illi esse volentes iustitiae et rebus suis, eam iudiciorum formam, non ita pridem adinuenerunt, quae alibi *Parlamentorum* est, apud nos *Tribunal* appellatur: quo singulis annis, ex singulis prouinciis, omnium consensu viri e nobilitate praecipua eliguntur, et ad loca iam perpetuo destinata mittuntur, ut causarum differentias secundum leges et statuta deciderent. Quod cum sit vltimae instantiae, prouocatio ab eo non datur, nisi ex paritate sententiarum causa aliqua remittatur ad comitia, *Regi* et *Senatui* discutienda atque determinanda: Cum extra Comitia, *Rex* fisci tantum causas cognoscere potest, aut differentias inter tenentarios in bonis suis regalibus: tum quoque ciuitatum, oppidorumque Regni controuersias, quae iure *Saxonico* vtuntur. Quod si *Rex* quandoque ab officio suo deflecteret, et vel in iudiciis, vel in aliis rebus ad finem, publicas libertates suorum opprimere aspiraret, auctoritate *Senatoria*, qui ad hoc attentandum iuramento sunt obligati, et per vices in Regia manere tenentur, facile prohibetur: saepiusque illi acerrime sententias dicunt, cum de republica deliberant, et *Regem* imprudenter regnantem obiurgant, atque sic vno consensu sanctissima maiorum instituta et communis patriae charissimas leges, ad extremum vitae defendunt.

LEGES ET STATUTA.

Leges olim Poloni scriptas nullas habuere, sed ab origine imperii, vsque ad *Casimiri Magni* tempora, ius omne in Principis arbitrio erat. Licetque ante eius tempora, et Christiani iam per longam aetatem fuissent, et literarum scientias optime callerent, vt passim in *Senatu* et *Magistratibus*, tam secularibus, quam

spiritualibus, reperiantur Doctores legum & artium magistri, prout in veteribus monumentis cuique videre licet: Nusquam tamen lex aliqua, aut statutum Principis, scripto promulgabatur, sed moribus tantum & consuetudinibus antiquis regnum administrabatur: lites vero & causae priuatorum, arbitrio bonorum virorum determinabantur, qui Principis iussu, prouinciarum iudices erant. *Casimirus* itaque *Tertius*, ob prudentem regni administrationem, *Magnus* cognominatus, primus ipse, et nobilibus leges certas scriptas dedit, et vrbicę plebi, iura a vicinis *Saxonibus* accipere ex facili permisit, quod assiduis supplicationibus *Germanorum*, qui passim tum in *Poloniam* habitatum lucri causa veniebant, sollicitaretur, vt similem patrię suę vrbium administrationem haberent, et inter *Sarmatas* iurium ignaros, *Consulum* & *Advocatorum* honore, aduenae eminerent. Atque hinc mos inualuit, vt omnes *Poloniae* ciuitates, in hodiernum iure *Saxonico* (quod vulgo *Magdeburgense* vocatur, quia ex illa metropoli tum *Saxoniae* vrbe fuit allatum) tum *plebiscitis* quaelibet propriis, et *Constitutionibus Regiis* vtantur. Nobiles autem, tam ad regimen politicum, quam ad priuatorum causas determinandas, ius peculiare suum habent; partim a *Regibus* superioribus, qui post *Casimirus* *Magnus* vsque ad aetatem *Sigismundi Augusti* inclusue regnarunt, vigore legis traditum; quod volumine singulari a viris doctis complexum, *Statutum Regni* vocatur: partim quod recentioribus, et nostris iam temporibus, ipsimet sibi in Comitiis publicis, approbantibus tamen *Regibus* cum *Senatu*, conscripserunt, et vocantur *Constitutiones*. Quae pro rei et temporis exigentia, saepius immutantur, abrogantur, aut reassumuntur, omnes ex aequo prouincias regni obligando, licet nonnullae iura sua pragmatica habeant; praesertim *Lithuania* & *Volhynia*, quae in decisionibus causarum propria statuta sua obseruant: tum *Prussia* quoque, *Ducalis* iuxta ac *Regia*, quae omnis ferme iure *municipali* vtitur, quod vulgo *Culmeise* vocatur; tribus ciuitatibus exceptis, *Elbinga*, *Brunsb erga* & *Fraumburgo*, quae ius *Lubecense* amplectae sunt.

REGIMEN POLITICUM.

Poloniae regimen est compositum de tribus primis et simplicibus Reipublicarum formis, quae vel vnius, vel paucorum imperio, vel multorum omnium quadam aequabilitate iuris continetur. Habemus siquidem *Regem*, non successionem, sed electionem creatum; qui est absolutus executor legum in comitiis factarum. Habemus *Senatum*, e praecipua nobilitate selectum, et ad custodiam earundem legum deputatum. Habemus *Municipales Nuncios* liberis vniuscuiusque prouinciae suffragiis electos, et ad statuendas in comitiis leges, velut *Tribunos* aliquos designatos, qui et *Regis* potentiam, et *Senatus* nimiam auctoritatem restringunt.

Et sic vnanimi omnium studio, certis sane iisque angustis finibus, Regia potestas, in sacrum et equestrem ordinem, et vtrique subiectos homines, atque bona, circumscripta est. Ac in sacerdotes quidem, iam inde ab initio susceptae religionis Christianae, *Rex* nihil prorsus iuris habet. De equitis vero capite & fama, non nisi in comitiis cum *Senatu* iudicat: certis aliquot causis exceptis. *Senatu* vero & *Tribunis* inconsultis, neque bellum cuiquam facit, vt supra diximus, neque foedus publice cum quoquam icit, neque tributa, vectigalia ac telonia noua instituit, neque leges nouas scribit, aut monetam signat, neque alienat quicquam de bonis regni, neque transcribit quemquam in ordinem equestrem, neque rem vllam maiorem ad Rempublicam perinentem statuit aut facit. Bene autem ipse *Episcopos* & *Abbatas* nominat, *Palatinos*, & *Castellanos*, *Marchalcos*, *Cancellarios*, *Thesaurarios*, *Ducesque* militiae creat, redditus coronae dispensat, & praefecturas distribuit, comitia indicit, magistratusque omnes & iudices eligit. Denique vniuersa

fos Reipublicae honores, solus, prout illi placet & lubet, confert: habetque in manu omnes modos remunerandi; beneficioque afficiendi quoscunque voluerit.

Porro *Senatores*, qui *Regi* adhibiti sunt, ut & consilia actionesque eius ad salutem Reipublicae, & iudicia ad iustitiam & aequitatem trutinam dirigerent, numerantur ex omnibus provinciis collecti, tam spirituales, quam seculares, centum quinquaginta. Namque tres nouiter addidit *Vladislaus IV*, puta *Episcopum Smolensensem*, *Palatinum* & *Castellanum Czerniechoviensem*, suntque ordinis quadruplicis, *Episcopi*, *Palatini*, *Castellani*, & *Officiales maiores*, qui omnes iurati ad hoc Collegium & ad Consilium admittuntur. Et perpetuum est hoc munus, quoad viuit quisque, certis annexum honoribus & magistratibus, partim ecclesiasticis, partim profanis: abrogari vero nemini potest, nisi per maximam vel mediam capitis diminutionem, hoc est, libertatis ciuitatisue, siue nobilitatis & bonae famae, amissionem: aut si quis alium magistratum honoremue adeptus sit maiorem, quem cum priori tenere iure non possit. Sunt autem *Archiepiscopi* duo, *Gnesnensis* & *Leopolitensis*. *Episcopi* quindecim: *Cracoviensis*, *Curaviensis*, *Vilnensis*, *Posnaniensis*, *Plocensis*, *Varmiensis*, *Praemislensis*, *Samogitiae*, *Culmensis*, *Chelmenensis*, *Kiouiensis*, *Luceoriensis*, *Cameneensis*, *Vendensis*, atque *Smolenscensis* nouiter fundatus. Qui omnes, quo ordine nunc a nobis enumerati sunt, eum perpetuo seruant, in *Senatu* dicendaque sententia, & in publicis celebratibus. *Palatini* triginta quatuor: *Tracomiensis*, *Posnaniensis*, *Vilnensis*, *Sandomiriensis*, *Calskensis*, *Trocensis*, *Siradiensis*, *Sancticiensis*, *Brestensis*, *Kiouiensis*, *Inouladislauensis*, *Russiae*, *Volhyniae*, *Podokius*, *Smolenscensis*, *Lublinensis*, *Polocensis*, *Betzensis*, *Novogrodensis*, *Plocensis*, *Vitebscensis*, *Massouiae*, *Podlachiae*, *Rauensis*, *Brescensis*, *Culmensis*, *Mscislaviensis*, *Mariburgensis*, *Brastaviensis*, *Pomeraniensis*, *Minscensis*, *Vendensis*, *Derpatensis*, *Pernauensis*, *Czerniechoviensis*; nouiter a *Vladislao IV*, institutus. *Capitaneus* *Samogitiae*, qui solus ex omnibus omnium provinciarum & districtuum praefectis, *Senatum* ingreditur. *Castellani*, tam maiores quam minores, numero octuaginta septem: *Cracoviensis* (qui omnes *Palatinos* antecedit, primumque locum post *Episcopos*, inter seculares *Consiliarios* capit) *Vilnensis*, *Trocensis*, *Posnaniensis*, *Sandomiriensis*, *Calskensis*, *Voinicensis*, *Gnesnensis*, *Siradiensis*, *Lenciciensis*, *Samogitiae*, *Brestensis*, *Kiouiensis*, *Inouladislauensis*, *Leopolitensis*, *Volhyniae*, *Cameneensis*, *Smolenscensis*, *Lublinensis*, *Polocensis*, *Novogrodensis*, *Plocensis*, *Vitebscensis*, *Cernensis*, *Podlachiae*, *Rauensis*, *Brescensis*, *Culmensis*, *Mscislaviensis*, *Elbingensis*, *Brastaviensis*, *Gedanensis*, *Minscensis*, atque *Czerniechoviensis*. Et hi dicuntur maiores, quia cum ceteris *Senatoribus*, tam *Ecclesiasticis*, quam secularibus, ad omnia etiam secretissima consilia admittuntur. Minores vero non item, & sunt isti: *Sandecensis*, *Medzycensis*, *Vislensis*, *Biscensis*, *Rogoscensis*, *Radomiensis*, *Zawichostensis*, *Landensis*, *Stremensis*, *Zarnoviensis*, *Malogostensis*, *Vielunensis*, *Polancensis*, *Praemetensis*, *Criuinensis*, *Czechoviensis*, *Nacensis*, *Rospriensis*, *Biechoviensis*, *Bidgosiensis*, *Braesinensis*, *Crusvicensis*, *Osvicimensis*, *Cameneensis*, *Spicimiriensis*, *Inoulodensis*, *Coualensis*, *Santacensis*, *Sochaczoviensis*, *Varsoviensis*, *Gostinensis*, *Visnensis*, *Racisensis*, *Stiepcensis*, *Villogrodensis*, *Ripinensis*, *Zacrocimensis*, *Ciechanoviensis*, *Livenensis*, *Slonscensis*, *Lubaczoviensis*, *Conariensis* terrae *Siradiensis*, *Vendensis*, *Derpatensis* & *Pernauensis*. *Conariensis* terrae *Lenciciensis*, *Conariensis* terrae *Cuiaviensis*. Hos sequuntur deinde *Officiales* *Regni* maiores decem: *Marschalcus* *Regni* *Poloniae* supremus, & *Marschalcus* *Regni* *Curiae*; *Marschalcus* *Magni Ducatus Lithuaniae* supremus, & *Marschalcus* *Curiae* *Magni Ducatus Lithuaniae*. *Cancellarius* *Regni* *Poloniae*, & *Vice Cancellarius*; *Cancellarius* *Magni Ducatus Lithuaniae* & *Vice Cancellarius*. *Thesaurarius* denique *Regni* *Poloniae*, et *Thesaurarius* *Magni Ducatus Lithuaniae*.

Palatini dicuntur, veterum Romanorum more, *Duces* *Satrapiarum*; vnde munus quoque eorum apud nos idem est, esse ductores copiarum districtuum suorum, in expeditionibus bellicis. *Castellani* vero a *Castellis*, siue oppidis, quae singuli

singuli singula habent attributa, sic appellantur: & sunt quasi *legati* *Palatinorum*, ductoresque & *praefides* nobilitatis, sub suo quisque *Palatino*: sunt autem in *Palatinatu* vno aliquando plures *Castellani*.

Officiales demum *regni*, ab officiis & functionibus quibusdam publicis, quibus funguntur, ad vniuersam Rempublicam pertinentibus, hanc sumunt communem appellationem. Sed sunt & alii *officiales* extra ordinem. *Senatorium* positi, trifariamque diuisi: alii, qui totius *Regni*, aut *Magni Ducatus Lithuaniae* *officiales* dicuntur, ut *exercituum Generales*, *Referendarii*, *Pocillatores*, *Dapiferi*, *Vexilliferi*, ceterique similes: alii *aulae Regiae* *officiales*, ut *Camerarius supremus*, *Praefecti* & *Vicepraefecti* *stabuli*, *Culinae*, *Curruum*, *Venatores*, *Secretarii*: & alii denique *districtuum*, seu provinciarum *officiales*, ut *urbium praefecti*, *Judices*, *Gladiferi*, *Quaestores*, *Tribuni*, alique plures, quos *terrestres officiales* nuncupamus, qui certas suas functiones habent, in sua quisque *satrapia*, seu tractu, vel, ut vulgo loquuntur, *terra*: quarum qualibet olim, diuerpto in multos dominatus regno, suum *Ducem* habuit.

Omnes autem isti tales, solius *Regis* arbitrio creantur, & e sola nobilitate, qui deinde ad *Senatorias* dignitates assumuntur: quorum etiam opera *Rex*, prout illi visum fuerit, vitur in legationibus, in commissionibus, in finibus regundis, in contributionum publicarum exactionibus, in militia, & id genus muniis publicis.

Atque ita potentissimus quamvis *Rex Poloniae* sit, & supremus omnium coronae subiectarum provinciarum Dominus, tamen secundum legem & *Senatus* praescripta viuere tenetur: Regnumque ipsum amplissimum, licet regio imperio gubernatur, nobilium nihilominus vigilantia & libertate, tam regia maiestas, quam *Senatus* auctoritas quodammodo temperatur, intraque aequitatis terminos omnes ordines regni, cum ipso Rege continentur. Et cum omnibus eadem sit perpetua & constans tuendae publicae libertatis, & propagandi imperii voluntas: nihilominus regiam maiestatem sic cuncti reuerentur, amant, & honorant, ut iniussa illius nihil penitus in Republica faciant, pro eius autem incolumitate & gloria, vitam ac possessiones priuatas omnes effundere sint parati.

V A S A L L I.

Tres praecipui *vasalli* sunt *Regni Poloniae*: *Dux Prussiae*, *Dux Curlandiae*, & *Princeps Valachiae*. Duo illi haeretici sunt, tertius iste Schismaticus. Qui omnes etiam si *Regem*, tanquam *regni feudatarii* superiorem agnoscant, & honoraria, pensionesque debitas, in signum subiectionis, statim temporibus praesentibus non sunt tamen viua membra regni, ut ceteri incolae *Poloniae*: non veniunt ad *Comitia* *Regni*, ut *Principis Consiliarii*: non habent *usfructus* in electione *Regis*: nec partem in gubernatione regni: nec pro dominis naturalibus habentur, sed pro extraneis, sicut vere sunt, quia deficiente in illis prole mascula (*Valachia* excepta) principatus illi ad Coronam directe, tanquam membra ad suum corpus, adiunguntur, (vix nuperrime adiuncta est illa pars *Pomeraniae*, ratione cuius *Duces Stetineses* homagium *Poloniae* praestabant.) Vnde subditi ipsorum, nunc etiam in causis grauioribus, ad *Regem*, tanquam ad supremum Dominum & iudicem recurrunt, nec possunt tyrannide opprimi a suis Principibus. Non item iam *Moldaviae* seu *Valachiae* populi, quia *Principes* ipsorum *Turcam* potius supremum Dominum recognoscunt, non, ut ante, *Polonum*; cuius modo maiestatem tantum venerantur, & velut potenti vicino, statim temporibus honoraria mittunt. Olim tributum directe persoluebant, & a Rege inuestiti iurabant in verba eius: nunc a *Turca* absolute Principatus insignia, & corporis custodiam habent. Quamvis foedere aequo inter *Polonos* & *Turcas*, etiam ante bellum *Chotimense* in pacem mutuam sancito, disertis verbis caueretur, ne provinciam

Cccccc

illam

illam cuiquam *Turcarum* Imperator vnquam, præter *Poloniae* Regis voluntatem committeret; vique is, qui eam obtineret, Regi quoque *Poloniae* fidelis esset.

R E L I G I O.

Christianam religionem *Polona* gens, abiecto semel impio dæmonum cultu, *septingentis* circiter iam annis constanter retinet, religioseque colit, hæreticarum nouationum insolens & impatiens, aorum nostrorum ætate, quando *Hussus* & *Viclusus* virus suum in *Boëmia* diffundebant. Sed postquam *Lutherus*, cum aliis suæ farinæ hominibus, patrum nostrum memoria, per totam *Germaniam* zizania disseminauisset, quæ nobis vicina est, & commercia fere quotidiana nobiscum habet; prætextu seu verius abusu libertatis, nescio quæ non pestes *Poloniam* inuaserant, infecerantque mentes hominum nostrorum, vt per annos complures diuersi diuersa de religione sentirent, & quisque se iudicem & interpretem scripturarum putaret. Sed nunc iterum DEO bono fauente, toto in Regno *Poloniae* religio Catholica præcipua est: nec in *Senatum* admitti, aut ad minora subfella vocari quisquam potest, nisi Romanæ professionis. Et maiores nostri, tantæ pietatis statim a recepta fide fuerunt, vt ecclesiarum Antistites in *Senatu* locum, eumque primum habere voluerint, vt omnibus consiliis adhibiti præsentem, diligenter pro suo munere animaduertent, ne quid in legibus, aut moribus populi contra ecclesiæ sancita peccaretur. Eandemque ob causam etiamnum *Tribunaliciis* iudiciis seu *parlamentis*, minoris ordinis mystas, e singulis cathedralium Capitulorum collegiis, piissimi Reges interesse iusserunt, sanctioribusque curis Regni & scripturis, prisco more, vel maxime tum, cum pertinacissimi hæretici, Antistites e *Senatu* eicere conarentur, cum maxima potestate præfecerunt, ita, vt & *Cancellarii* & *Procancellarii* munus, alternatis vicibus penes *Episcopos* maneret, Maiorque *Secretarius* Regni semper ex *Ecclesiasticis* esset; frustra reclamantibus aduersariis fidei, qui sub extremam ætatem *Sigismundi Augusti* Regis sapientissimi, & potissimum interregnum tempore, nimium inualuerant: Caterum diligenti vigilantia sanctissimorum Præfulum, sapientiumque Regum studio (maxime vero pietate Diui *Sigismundi III.*): vix non omnes iam eradicati fuerunt. Verum *Græcanici* ritus homines, in *Russia* & *Lithuania* passim legibus antiquis tolerantur, sicut & *Armeni*: partim Pontifici Romano per obedientiam subiecti, partim non; qui *Episcopos* suos, & complures Abbates habent: & ritibus atque institutis ecclesiasticis magis, quam dogmatibus religionis, a nobis dissentiant. Sunt quoque & *Scythæ Mahometani* in *Lithuania* & *Vollhynia*, qui suos quoque ritus & superstitiones habent; sed qui neminem a fide Catholica auocant, aut malo suo exemplo inficiunt, vt assolent Hæretici. Fides igitur Catholica in toto regno præcipua habetur, magnusque, vt par est, omnibus sacerdotibus honos habetur, solo sacerdotii nomine: & omnes Romanum Pontificem, vt summæ sedis *Episcopum*, vt omnium *Episcoporum* patrem, vt vniuersalis ecclesiæ caput, vt Apostolicum reuerenter agnoscunt.

O P E S.

Neque magnæ, neque contemnendæ sunt opes *Polonorum*, sed tales, vt omnes bellorum expeditiones hætenus suismet redditibus peregerint, sumptusque quosuis maximos in coronationes, nuptias, aut sepulturas Regum suorum, ære proprio exsoluerint, nullius vicini populi auxilio egentes. Et quamuis nonnulli Reges nostri, ob nimiam prodigalitatem suam, fœderatorum aut cognatorum Principum pecuniis, ad priuatas suas necessitates aliquando vsi fuerint: nusquam tamen, vel in maximis necessitatibus, Respublica extraneorum emendicabat opem, aut mutuabatur aurum, etiam tum, cum nondum ipsa pecuniam signaret. Olim enim

enim proprium non habebant nummum *Poloni*, sed externis, & maxime *Boëmicis* vsi sunt aliquamdiu, quod metalla minus nota essent nobis. Primus *Cazimirus Magnus* æs & argentum signari iussit, postea tandem sero *Alexander Rex*, *Sigismundusque Senior* aureos nummos cudabant: quorum imitatione Rex Serenissimus modo & argentum, ad exemplum *Germanorum*, & aurum bonitate & pondere *Vngaricorum* signari iubet. Sed vtriusque pretium sextuplo fere creuit, quam fuit aorum nostrorum memoria, vt signari cœperat: partim propter luxum & crebriorem auri vsum, exportationemque ad externos: partim propter deteriores reliquam monetam, cum ponderis diminutione, tum æris admixtione. Permagis est autem nunc apud nos vsus externæ monetæ, sed aureæ atque argenteæ tantum, quæ pro mercibus vndelibet importatur: quanquam commutatione mercium permulta peraguntur. Exportantur autem e *Polonia* filigo, triticum, hordeum, auena, milium, papauer, pulres diuersæ, atque legumina, lana, linum, cannabis, lupulus, coria, sebum, alutæ, mel, cera, succinum, pix, cinis, mali, asseres, cæteraque materies fabricandis nauibus, & ornandis domibus apta. Item sal, cereuisia, vitriolum, nigrum, lazurum, coccus, æs, plumbum, ferrum, cuprum, orichalcum, carbonem terreum, vasa vitrea, equi, boues, verueces, porci, lardum, aliaque innumera, quibus vicini & etiam transmarini populi a nobis indigent. Et a quibus vicissim ad nos importantur panni sericei, aurei, lanei, lineique subtiliores, aulæa, tapetes, & alia parietum, equorum, & hominum ornamenta, quorum opificia minus exquisita sunt apud nos, licet non desit materia, & aliis gentibus suppeditetur. Importantur etiam margaritæ, gemmæ, pelles preciosæ, hufiones seu mariani, haleces, & alia fassamenta, & vento vel sole durati pisces marini. Ad hæc argentum, aurum, stannum, & chalybs, cum facta, tum infecta: vina demum & aromata, & varia eduliorum condimenta atque cupediæ, sine quibus bene posset stare patria nostra; si ad veterum *Lacedæmoniorum* rigorem ordinata esset. Cum itaque plures merces nostras mittamus extra regnum, quam indigeamus externis, eisque non tam ad necessitatem, quam ad luxum spectantibus, consequens est, vt non penitus inopes dicamur, respectu aliorum *Europæorum*, qui & mercimoniis, & opificibus diuersis, & metallorum abundantia, & æconomiae demum diligenti administratione, multo nos antecedunt.

M I L I T I A.

Quia suis rebus contenti, nusquam bella offensiuæ vicinis populis *Poloni* inferimus, nisi forte prius laceßiti ab illis: idque potius ad vlciscendum iniurias, recuperandumque ablata, quam vt inuadamus possessiones eorum, & dominemur illis. Ideo & militiam quoque nostram, defensionem vtriusque patriæ aptam habemus, quam expugnationi urbium alienarum, fortissimorumque propugnaculorum, qualibus vicini nostri confinia sua a nobis muniunt: proindeque exercitus nostri maiori ex parte equitatu constant, qui e præcipua nobilitate est, vt in campos apertos excurrant, procedantque obuiam venienti hosti, prius quam ille fines nostros attigerit. Pedites autem paucos habemus, eosque e plebe omnes, non ita ad pugnam, quam ad labores castrenses euocatos, vt nimirum fossas, dum opus, fodiant, vallum excitent, pontes construant, vias sternant, tormenta & impedimenta bellica conducant, atque demum castra ipsa custodiant. Quod si vero oppugnationem loci alicuius meditamur, tum e *Germania*, aut *Vngaria*, mercenarios nobis pedites adducimus, qui sunt exercitiores nostris. Equitibus autem semper contenti sumus nostris; qui, si generali edicto ex omnibus prouinciis, ad propugnandam patriam euocati sunt, extra fines regni, vltra quinque miliaria procedere non debent: Si autem procedere necesse sit, tum statim in comitiis, quæ semper bellum præcedere debent, militem stipendiarium decernimus: Qui

quidem, cum e præcipua nobilitate conscribatur, ita in pugnis solet esse animosus, ut in maximis etiam periculis sese non deserat, neque animum despondeat: & ut audaces fortuna iuuare consuevit, validissimos hostium exercitus, exigua suorum manu in campis adoriatur, & sæpissime vincat. Sic sub Diuo Sigismundo I. (ut hic vetustiora omittam) Lesniovius mille quingentis hastatis, quadraginta millia Moschorum aggressus, in fugam omnes vertit, & novem circiter millia ex illis occidit. Sic Boratinus similiter duobus millibus equitum, tredecim millia Moschorum adortus, miraculosam ex illis victoriam reportavit, septem millia occidit, & tormenta bellica omnia ademit. Camenecius sex millibus suorum, viginti quinque millia Tartarorum in acie prostravit. Turnovius quatuor millibus viginti duo millia Turcarum atque Valachorum cecidit, & quinquaginta duo tormenta bellica accepit. Sub Augusto autem Rege, Sigismundi filio, Radvillus septem millibus ad Viam, tringenta Moschorum millia deleuit, & arcem ipsam die eadem expugnavit. Et Sapieha quinque millibus Vendam defendit; & viginti quatuor Moschorum atque Livonum millia vna acie prostravit. Sub Stephano deinde Rege, Zborovius non integris duobus millibus, totum rebellium Dantiscanorum exercitum, ex transmarinis populis conscriptum, vna die deleuit, & præter captivos, ultra octo millia caesorum in acie numeravit. Denique sub auspiciis Diui Sigismundi III. Zamościus non totis sex millibus, Archiducem Maximilianum, circiter octodecim millia in castris habentem, non tantum devicit, sed & ad deditionem coëgit. Cazigereius Scytham, cum septuaginta millibus in Poloniam tendentem, in campis Cicorae, tribus millibus suorum, ita retudit, ut multis millibus in acie amissis, statim in Tauricam suam rediret. Chodkiewiczus vero, tribus millibus Suecum in Livonia adortus, novem de eius exercitu ad Kircholimiam occidit, quatuor millia captivorum habuit. Similiter tribus millibus equitum Zolkievius octuaginta Moschorum millia inopinato ad Clusiniam aggressus, omnes statim in fugam vertit, & tres Germanorum legiones in eodem hostili exercitu captas cum Duce suo, Comite de Pontibus, ad Regem, Smolenscum duxit. Koniecpolskius quoque nuperrime in Prussia quinque equitum cohortibus, novem millia Gustavum ad Stuma habentem, audacter aggressus, caesis ultra mille, in fugam eum turpissimam vertit, & omnia tormenta bellica illius accepit. Et ad Amerstinum in Pomerania, duas eius legiones nactus, manibus non confertis, ad deditionem statim coëgit, cum non ex integro duo millia equitum secum haberet, peditem omnino nullum.

Sic nostri semper hostis quamvis validissimi impavidi; quem campestri prælio, licet exiguis copiis impares, alacriter adoriuntur. Et sunt equites ipsi quasi in quadruplici differentia: pedites in duplici. Ex equitibus, alii sunt gravioris armaturae, & alii levis: et qui gravioris armaturae dicuntur, alii sunt hastati et vulgo Hussari vocantur, et alii Sclopetis tantum armati, et vocantur Harcabussari: utrique autem isti, ferreis thoracibus atque galeis sunt vestiti. Levis deinde armaturae alii sclopetis oblongis, alii autem pharetris et lanceis brevioribus sunt armati: et utrique loriceis induti, atque communi nomine Cosaci appellati. Pedites vero, alii vocantur Haiduci, qui sunt e Polonia, aut Hungaria conscripti: alii Cosaci Zaporovienses, qui e partibus Russiae vicinis Scythiae, ultro nomina dant militiae, et ducem suum proprium disciplinamque castrensem habent. Omnes autem isti, frameis incurvis, seu acinacibus, et sclopetis oblongis in prælio utuntur: nisi quod illi priores uniformi vestium colore a Rege donantur: isti, rudi panno recti, equos singuli fere atque currus habent, quibus deinde castra sua muniunt, et in præliis loco aggeris aut sepimentorum, contra potentiam hostis utuntur, (sed hæc sufficienter in Equite Polono ad Urbanum VIII. Pont. Max. perscripsimus) proque occasione et necessitate, partim in equis, partim pedites pugnant: partim denique naviculis suis conscensis maria pervolant, et Turcarum ditiones infestant. Ut igitur omnis fere equitatus noster, præter seruos, e nobilitate

nobilitate est; sic totus peditatus e plebe; præter cohortium duces, & præfectos Haiducorum. Nam Cosacorum Zaporoviensium, uti centuriones, & Chiliarchae, sic & Dux ipse, quem e medio sui eligunt, plebeius est; modo artis bellicae peritus sit & fortunatus, alias deponitur statim, & alter illi surrogatur. Quem sequentes, terra & mari Scythas Tauricanos, atque Turcas assidue bello laceffunt, & maximas de illis sæpissime victorias referunt, adeo, ut iam aliquoties Constantinopoli nostra ætate trepidatum fuerit.

V I R E S.

Poloniae vires & numero & natura sunt tales, ut pauca Europæ regna eas æquent; nullum vero superet: et si ordo, qui est anima rerum, melior apud nos esset, procul dubio nos, cunctos occidentis populos superaremus. Cum enim ad potentiam et firmitatem cuiusque status, requiratur numerositas virorum bellicorum, abundantia comitum, pecuniarum magnitudo, armorum sufficientia, et frequentia munitionum, nullum prorsus ex prædictis conditionibus, debite et convenienter habemus, quamvis singulas, præ aliis gentibus, excellentiori quodam modo possideamus.

Et quantum ad viros bello aptos, et militiae peritos: certum est, Regem Poloniae, posse ducenta equitum millia habere absque ullis stipendiis, et oneribus publici æarii: quorum quilibet sumptu proprio, vel eo nomine, quod nobilis sit; militare tam diu tenetur, donec vel bellum finiatur, vel a Rege in hiberna omnes dimittantur. In tanta igitur nobilium multitudine, quæ præter armorum tractionem, aliam professionem non habet, quid mirum, si duces bellorum aliunde non quaeramus? et opimos imperatores internos habeamus? Habituri multo plures & excellentiores, si virtus vnumquemque, non divitiarum, aut vetustas familiarum, ad dignitates et officia Reipublicæ promoveret: sed quia pauperem esse, vitio seculi probrosum est, ideo pauci in magistratibus præstantes, pauci militia clari: Illaque ingens nobilium equitum multitudo, quam diximus, ob malum Reipublicæ regimen, nullatenus simul convenire contra hostem potest; nam aliter nudarentur provinciae, conterminae potentibus vicinis, quas utique custodire oportet, cum militem in urbibus præsidarium, nullibi omnino habeamus, qui imperum supervenientis hostis aliquo modo reprimere posset, præter paucas cohortes in Russia, quæ excubant a Scythia. Iam autem hostes undique potentes & parum fideles habemus, Turcam, Scytham, Moschum, Suecum, & Germanicam nationem: quæ licet variis fœderibus, & toties iteratis affinitatibus nobiscum iuncta sit, semper tamen Principes eorum inhiant patriæ nostræ, & in omnem occasionem sunt intenti.

Bene tamen potest, relictis ad custodiam provinciarum aliis, centum equitum millia in castris Rex Poloniae habere: ut & Vladislavum olim Jagellonem, contra Prussicos Crucigeros, ad Grunewaldum habuisse legimus, cum nondum coronæ Poloniae, Prussia, Pomerania, Curlandia, Livonia, atque Samogitia, populosissimæ provinciae, iunctæ fuissent. Contra eosdem Teutones, filius eius Cazimirus, præter Russos & Lituanos, ex sola tantum Polonia sexaginta equitum millia ad Chomiciam duxerat. Huius deinde filius Joannes Albertus, octuaginta nobilium millia, ex Polonia & Russia solum, contra Stephanum, Valachiae Principem collegerat. Frater vero illius Sigismundus I. ex provinciis magni Ducatus Lituaniae, quinquaginta duo millia contra Moschum ad Orsam conscripserat, cum Livonia nondum nostri iuris fuisset, & Curlandia, quæ nunc ad Ducatum Lituaniae pertinet. Itemque centum millia ad Leopolum habuerat, cum in Valachiam moverit, nulla satrapia Lituaniae in comititium evocata, præter aulicos, & voluntarios, qui ultro Regem suum comitabantur. Similiter eius filius Sigismundus Augustus, paucis e Russia

D d d d d

stipendiarius

stipendiariis, cum Duce Nicolao Meletia, euocatis, quum in *Livoniam* contra *Teutones Marianos*, *Lutheri* hæresim tum amplexos, expeditionem sumpsisset, centum & viginti millia armatorum, & sola *Lituania*, eique adnexis satrapiis habuit. Jam autem nostra ætate, octuaginta millia armatorum bello civili ad *Sandomiriam* censebantur, cum nihilominus potior pars regni quiesceret, nec fumerent arma contra Regem provincie, nisi proceres quidam; & quorum ordine pars maior, aut certe sanior, Regi ipsi adhærebat. Et bello nuper cum *Turco* durante, cum *Divus Sigismundus III.* generalem nobilitatis expeditionem edixisset, vix tres aut quatuor satrapiæ ad *Leopolim* conuenerant, & iam numerus ad quinquaginta millia (cum comitatu regio, qui pedites *Germanos* complures secum, mercenarios duxerat) ascendebat: quid si omnes regni provincie, vti fuerat imperatum, conuenissent?

Sed in ista multitudo duo desiderantur, quæ in bellis gerendis maxime sunt nociuæ: celeritas nimirum, & obedientia; quia & tardè nobiles sub signa conueniunt, comitiis primo tot hebdomadas celebratis, sine quibus bellum edici non potest: & difficulter ab æconomia sua, vxoribus, atque liberis diuelluntur, vsque tertium editum expeditionis bellicæ, praua consuetudine expectantes. Cumque iam ad locum designatum conuenerint, tum se vnitos & armatos animaduertentes, aut contra *Regem*, aut contra *Senatum* tumultuantur. Vel etiam interdum Reges ipsi tardius in expeditionem procedunt, & mora tempus elabi vltro patiuntur, ne vel a nobilitate ob malum regimen exagitentur, vel prætensionibus illorum, cum diminutione suorum reddituum, aliquid tribuant. Vnde incommoda ista Respublica prospiciens, stipendiario milite ordinarie bella peragere consuevit: generalem autem nobilitatis expeditionem, in vltimum tantum casum reservauit; ut, si vel tributa non sufficerent, vel hostis ita potens esset, ut ei resistere conscripto milite Generalis belli nequireret, tum ad generalem omnium nobilium expeditionem, tanquam ad vltimum remedium consuegiendum putarent. Prout nuper præterito bello *Turcico* faciendum censuerunt; cum barbarus sexcentorum fere millium exercitus in nos duceret, *Generalis* militia cum septuaginta millibus stipendiariorum, extra limites regni in *Polachiam* præmissus fuerat, ut eum obuius exciperet: Rex autem in consiliis quasi, ad *Leopolim*, nobilitatem conuocabat, quibuscum suppetiarum, præmissis exercitui cum filio ire debuerat. Et si tum celerius, vti decretum erat in comitiis, superuenisset, profecto maiores longe progressus belli fecisset, maioremque sibi ac suis gloriam apud posteros parauisset.

Quo autem in eiusmodi expeditiones paratior nobilitas fieret, statutum est iam dudum publico comitorum decreto, ut prima post *paschatis* festum *Dominica*, in singulis satrapiis lustratio in armis fieret, & quisque *Palatinus* suorum provincialium nomina in tabulas referret. Quod tamen, æque ut & alia instituta patriæ, aut penitus negligitur, aut certe neglectum peragitur, pœna in delinquentes valde leui assignata.

Sic pedestris quoque militia *Augusti* Regis inuento, tam ex urbana, quam ex pagana plebe delecta, fere iam euauit, & vix aliquot centena tantum numerantur, eaque nullius frugi, qui quindecim millia superare debuerant. Reliqui omnes, auaritia præfeſtorum, censum exsoluere iussi, & rusticis laboribus adscripti, cingulum militare deposuerunt. Stipendiis nihilominus conscriptos, egregie sese in bellis gessisse vidimus; & famem, sitim, æstum, frigus, laboresque castrenses, multo fortiori animo pertulisse obseruauimus, quam aut *Hungari*, aut *Germani*, qui aërem nostrum pati non possunt, & vel diffugiunt, vel moriuntur. Quod si Ordines regni vellent serio curam rei bellicæ iniire, possent absque omni dubio ducenta & amplius, præstantissimorum pedum millia, & pagis & oppidis deligere, quibus vel maximo hosti patriæ pos-

sent

sent facillime resistere. Experimentum habemus in *Cosacis Zaporouienſibus*, qui omnes rustici sunt, & pagis atque oppidis nostris collecti, & nulla literatura præditi: nihilominus tamen in castris suis veterum Romanorum disciplinam habent, fortitudineque bellica, & rei militaris peritia, nulli in mundo nationi cedunt. Quibus si toto regno delecta iuuentus adiungeretur, & sub præfeſtis atque *Chiliarchis* nobilibus, in arte militari exerceretur, nullus penitus in orbe Christiano Monarcha, pares Regi *Polonia* vires in suo regno haberet.

De comineatu vero non est dubitandum, quin tantam in bellis multitudinem Rex *Polonia* alere possit, cum sit cuique manifestum, Regnum *Polonia* posse alia duo similia regna, prout ipsum est, non modo frugibus, sed & carnibus, & alio campeſtri sustentare. Nihilominus nos *Poloni*, in qualibet expeditione bellica fame laboramus, atque sæpiſſime res iam ad finem perductas, propter comineatum penuriam turpiter deserimus. Quod totum procedit ex socordia præfeſtorum belli, aut potius Reipublicæ Ordinum, qui dum aliquorſum bellum edicunt, nusquam in partibus illis de comineatu provident; sed quod cuique militi fors offert, id rapit transitu, & postea sese cum equis & famulis in castris sustentat. Famine vero oborta, aut morbis passim omnes intereunt, aut nolunt obedire Ducibus suis, & dilabuntur. Quod si vero Respublica primum ibi de comineatu prouideret, quo exercitus mittere valleret: & comineatus ille, ob abundantiam rerum omnium, paruo certe constaret, & expeditionem propositam facile ad finem optatum deduceret.

Iam autem quoad pecuniam, parata illa in ætario nusquam reperitur, sed tum demum, cum bellum per comitia edicatur, provincialibus imponitur, vectigaliaque diuersa bello finiundo sufficiens statuantur. Sed & hæc ipsa, vel tarde conferuntur, vel non ex integro in ætarium inferuntur, potior pars priuatorum cupiditati cedit. Quæ si paulo ordinatius colligerentur, atque etiam tum, cum bellum nobis nullum est, moderatè imponerentur, & asservarentur in promptuariis: profecto & exercitus nostros celerius in hostes educeremus, & militem ipsum obsequentiorum in bellis haberemus, qui, dum auaritia gubernantium stipendia sibi retineri vident, facile in pernicienti patriæ coniurant, quod iam sæpiſſime sumus experti. Hoc tamen vel maxime Regem *Polonia* in bellis iuuat, quod *Proceres Regni*, & quique *nobiles ditiores*, soleant integras equitum cohortes, & alar, sumptu suo proprio, in castra adducere, vel solius patriæ amore. Pauperiores vero plures una collecti, ducem sibi virum aliquem strenuum eligunt, & vltro sine stipendiis, belli imperatorem sequuntur, ob id ipsam voluntarii appellati. Quod ipsum & *Cosaci Zaporouienſes* faciunt, interdum ad quadraginta millia pugnatorum collecti.

Quod arma autem: Hæc quisque sibi priuatus curat & *Germania*, aut aliqua alia gente vicina portari; quia Rex aut Respublica nullum armamentarium publicum habet. Sunt tamen aliquot in locis repositoria tormentorum maiorum, nuperime a Serenissimo Rege *Vladislao IV.* instituta. Sed pluræ multo & ordinatiora ciuitates habent: itemque *nobiles nonnulli & Proceres Regni*. Qui, cum bellum edicatur, & ipsi amore patriæ in bellum eunt, & tormenta secum maiora, adhibitis omnibus necessariis conducunt. Rex autem quum nullas munitiones magnas habeat, quas armis providere deberet, quocunque expeditionem sumit, habet facile armorum sufficientiam, aut a ciuitatibus ditioribus, aut e suis armamentariis, quæ sparsim pluribus in locis parua ab antiquo sunt ditata. Cumque & *Polonia* ipsa non sit metallorum indiga, & *Germania* quæ illis maxime abundat, statim in vicinia sit posita, non difficulter paratur, quod belli exigentia postulat, magistris artis fusoria, in regno existentibus.

Quantum deinde ad munitiones & fortalitia: candide fatendum est, illa omnino in *Polonia* nulla existere, præter aliquot castella priuatorum: idque spar-

D d d d d 2

lum

sim per provincias & regnum, ut est *Zamoscium, Lancutium, Zbarasium, Niespica, Lachovicia, Medirecia, Dubna*, aliaque minutiores populationes.

Ceterum tamen facile potuissent excitari plures, si Respublica in id operam suam intendisset, siquidem & lapidis & calcis, & ferramentorum atque lignorum copia ubique maxima, in *Polonia* reperitur. Quum autem non simus cupidi aliena invadendi, nostra facile vel pectoribus nostris tueri possumus, prout & hactenus tutari sumus, aperto potius Marte cum hoste decertando, quam vel propugnaculis sese includendo. Sic *Germanos* saepius patriam nostram invadere conantes, pectoribus nostris repulimus. Sic *Turcam* eum tota sua potentia venientem reiecimus. *Moschum* non tantum revidimus, sed totum etiam eius imperium multoties pervastavimus. *Scythas* frequentius *Russiam* incurrentes, notabiliter castigavimus. *Valachiam, Moldaviam, & Bessarabiam* etiam privati multoties depulati sunt, & Principes illis pro suo arbitrio impulsuerunt.

Restat solummodo *Suecus*, quem & olim & nuper acie quidem semper devicimus, elicere provincia omnino non potuimus; partim quod discordia quadam, ad expugnandas multas vrbes non sumus apti; partim quod haereticis illi passim fauentibus domesticos proditores evitare nequeamus; partim quod provinciis illis sacratorum virorum possessioni semel dicatis, non sit prosperum penitus, profanos homines iterum frui; partim etiam, quod exardescens, vicio saeculi, hominum cupiditate, minus publicis rebus modo sumus intenti, quisque nostrum privato commodo studet, ex quo procerum assidue discordia, nobilium inobedientia, auiæ suspensiones, Principis contemptus, rem neglectus passim. Partim denique quod Numinis iræ difficile nos sit contravenire; quæ ob tot scelera publica in patria nostra impunita, hoc, quem minime semper debebamus, hoste nos punit, & quasi publica hac castigatione ad resipiscendum benignè impellit. Sed o macro Domini, quo usque non requiesces? Ingrederemur vagantem tuam, refrigerare, & fidei? Cogita super nos cogitationes pacis, & non afflictionis; ut des nobis finem & patientiam: & invocabimus te, & vivemus. (132)

(132.) Quæ a *Starovolski*, ad hostia usque, finem daret, ut *Arceus* III. indulgenti temporibus, in *Polonia* mutata sunt, ut opus est, ut amorem, cum & neminem litterarum ea fugiant, & infra a scriptoribus recentioribus ea ipsa dicantur. Iam non illa *Polonia* pars ad *Poloniam* pertinet, quæ regit *Vladislaus IV.* tempore perierit. Iam non ita *Polonia* habet clientelarios, quos *Vassallos* vulgo dicunt, sed tantum vicum, *Cattandæ* ducem, nunc *Serenus*.

ANDRÆ SWIECICKI

(133)

Notarii terræ Nurensis

DESCRIPTIO TOPOGRAPHICA

DUCATUS

MASOVIAE.

ILLUSTRISSIMO & REVERENDISSIMO

IN CHRISTO PATRI AC DOMINO DOMINO

STANISLAO LUBIENSKI

DEI & APOSTOLICÆ SEDIS GRATIA EPISCOPO

PLOCENSI, DOMINO

ATQUE PATRONO COLENDISSIMO.

Escriptionem *Masoviae*, quam pater meus, geographorum in hoc seculis vestigia, concinnauerat quondam, & quæ huc usque deituerat in obscuro, nunc primum in lucem profero, ANTISTES ILLUSTRISSIME. Præclarum enim arbitror, banc regionem, quam nullus exterorum hactenus, nostrorum perpauci, idque breviter admodum attigerint scribendo, (præsertim, cum & vera religionis luce quam pridem illustrata sit, & omnibus virtutum & humani cultus ornamentis floreat, quæque & imperii amplitudine, & rerum omnium affluentia, nulli provinciarum in hoc regno cedat) non cognitam modo, verum oculis plane subiectam, remotioribus quoque gentibus effecisse. Quod vero in tuo potissimum Nomine adparere eam voluerim, ex decursu sermonis mei colliges, clareque leges. Virtutis atque pietatis omnium specimen es, sapientiæ laude quam maxime flores, Episcopus præterea es huius provinciae: nonne tibi igitur, tam Heroi præstantissimo, quam alii cuipiam, opus istud offerre æquius est? Multis præterea, qua provinciam banc, qua totum *Poloniarum* orbem illustras ornamentis, cumulas beneficiis. In victas siquidem illius res gestas inuicta tua facundia, imo oraculi

Eee eee

(133.) *Andreas Swiecicki*, vir doctus, filius suus *Nicolai de Swiecice* ex *Anna Nostowska*, sorore episcopi *Plocensis*, *Andreas Nostowski*, cuius vitam idem scripsit, quamque filius eius *Sigismundus*, *Varavia* anno 1637. in 4to impetiam edidit, hanc autem topographiam *Varavia* anno 1634. imprimi curavit, quæ editio ita rara, ut nemo fere litterarum eam viderit. *Niesiecius* in articulo *Swiecicki* dubitat, an ea typis exscripta fuerit, sed extat

hæc editio impressa in Bibliotheca illustrissimi summi regni *Mareschalei Brelinski* comitis. Inter quinque fratres fuit noster *Andreas* quartus, quo vero anno natus, quoque denatus, ignoramus, ut ceteras vite eius res circumstantes. Nullus enim scriptor, præter *Niesiecius*, fecit auctoris nostri mentionem, neque filius *Sigismundus*, ea, quæ vitam patris attinent, memorie prodidit.

culi instar, ut qui non ex sermone vel narratione aliorum pendeas, sed ipse omnia habeas comperta, longo vsa iis cum interfuisti, tum praefuisti, mandas literarum monumentis, atque persaepe nutantes eius res, subleuas atque sustentas, prudentia Tua & consilio. Quocirca vel hac saltem ratione, patriae communis nomine debitam Tibi gratitudinem testari, non iustum minus quam pium iudicavi. Muebant me quoque in hac parte ornamenta prosapiae Tuae, quae equidem & rara sunt, & nescio, an unquam antebac in Polonia audita. Siquae tamen? ut vetustiora eaque celeberrima etiam, utque pientissimos Parentes Tuos, quibus nil sanctius, devotius, iustius, ne dicam felicius (tot enim & tam illustrium natorum esse genitores inusitatae prorsus felicitatis est) vidit atque nouit patria nostra, praeterea, an raru & magnu non est? vos quatuor Germanos fratres, singul & semel esse Antistites, idque praecipuos, Te nimirum Plocensem, illum Vladislauensem, simul esse vobis in senatu collegas, prudentia & auctoritate praecipuos; Alterum deinde de fratribus Tuis insigni praelatura functum, tum etiam utriusque vestrum auspiciis; velut alis duabus suffultum, ad eandam amplitudinem tendere, alterum vitae religiosae suscepisse instituta, ac Jesu Societati dicatum conspiciamus. Soror porro germana, Virgo vestalis est. Abbatissa omnibus disciplinis honestis impense imbuta. Rarum certe! Neque haec ideo, ac si essent ignota, commemoro, verum ut agnoscam tanquam diuina. Multa quidem alii atque diuina, plerumque etiam ultra humanum fastigium de aliis predicare solent, ac in illis admirari; ego quod ad te, in his dumtaxat, quae sunt rara, acquiesco; & quae luce clariora. Ceterum quando quidem provincia haec & diuini ingenii Tui monumentis, & diuinis istis ornamentis, tum etiam perpetuis beneficiis illustratur, decoratur, cumulatur; æquum itidem est, ut opus hocce, de eadem nempe, quod b. m. pater meus olim concinnauerat, famae, gloriae, sapientiaeque Tuae splendore adornatum in lucem prodeat. Modo illud aura fauoris Tui prosequaris, procellas quasuis liuoris ab eo propulsaturus. Vale Situi IV. Nonar: Junii, anno a partu virginis M.D.CXXXIV.

TUAE ILLUSTRISSIMAE CELSITUDINIS

Obsequentissimus Cliens

SIGISMUNDUS SWIĘCICKI, Auctoris Filius.

SIGL

Auctoris filius.

Lectori Salutem.

Quia hoc in opere tenuioribus notis sive literis occurrerint, Lector optime, a me adiecta sunt: non ostentationis alicuius gratia, neque laudis ambitione. Quae enim laus e re tam exili expectanda est, vel etiam euenire potest? Neque me latet, quam esset impium, paternae eruditioni atque ingenio, meum praeferre velle. Non ea vis animi, illius vel minima quaeque sunt mihi eruntque perpetuo gratissima, imo pro sacro sancto. Quid tandem causae sit (dicet quispiam) quod in his desudarim? Cum pater meus, quae notabilia videbantur, cmiserit, vel illo superstitē nondum extiterunt, quaedam, etsi erant, nunc vero vel nullum vel paruum eorum vestigium appareat: idcirco quaedam suppleui, quaedam elucidaui, alia reueci consulto, nonnulla obscuriora declaravi succincte paucisque; eorum alia ex grauissimis scriptoribus excerpti, alia sapientum traditione hausi, cetera magistra experientia aliquando consecutus sum. Quemadmodum autem paternae gloriae inuidere vel quidpiam detrabere, piaculum esse reputo, sic contra, vera prosequi, laudis existimo. Vale.

TOPOGRAPHIA SIVE DESCRIPTIO MASOVIÆ

Masovia regio, Polonici regni pars, a meridie & occidente Polonia clauditur, ab oriente Lublinensem oram & IAZYGAS tangit, ab aquilone vero Prussiae vicina est. Fuit Masovia ante Sclauorum aduentum inculta & deserta regio, sed postquam Vandali, relicto patrio solo, ad quaerendas nouas sedes profecti sunt, tum demum veteres Sarmatae ex abstrusis boreae regionibus progressi, non Masoviam modo, quae ad vtramque vistulae ripam patet, sed et latos ad occidentem campos, deleris Vandalorum reliquiis insedere. Tempestate MASTONIS Regis, Sarmatia omnis publico consensu, Christianae religionis instituta suscepit, tum primum nostri homines perspecto vicinarum gentium cultu, apertos late Hungariae agros colere & aedificare coeperunt. Sunt qui existimant, eam gentem, priscis forte MASSAGETAS, ut sentit SARNICIUS lib. I. annalium p. 14. & HAMATOBIOS fuisse, & inde sensum corrupto vocabulo in MASOVIORUM nomen abiisse, sed quo argumento id factum velint, non videmus. Nos certe, qui recentia, ob idque certiora testimonia, quam subtiles coniecturas, sequi malumus, dicimus Masoviam quingentis plus abhinc annis sic vocari coepisse, eo ipso tempore, quo CASIMIRO monacho in Gallias malignitate RIXAE matris relegato, Sarmatica gens sine Rege fuit. Fuere enim, qui ambitione superbiaque caeci, comparatis factionibus, regium nomen per interregnum ad se attraherent, & recens adhuc erat duodecim virorum memoria, qui extincto quondam unius principatu, quum Rempublicam auare & insolenter administrassent, oppressa obiter popularium libertate, pro aequitate optatum, tyrannorum mores inuexerant.

Eee eeez

La

Ea dominandi spe illece nonnulli, occultas primum manus congregare, debilio res partim metu, partim promissis oneratos sibi adsciscere, ad extremum patriam loco prædæ habere. Tyrannorum facile primus fuit MASOS in agro Plocensi clientelis & opibus potens, qui cum redeuntis ab exilio Regis voluntati diffideret, & quæsito impotentibus armis dominatu excludi iniquum arbitraretur, comparato magno exercitu obviam Regi profectus est. Sed MASOS, qui CASIMIRUM intra religiosorum septa educatum, ut imbellem contemnerat, ubi ad manus ventum, resque eominus geri cepta est, victus & profligatus, intenta fuga Prussos petiit, quem Prussi amice excepere, & non solum profugo, fugæ receptum, sed valida etiam auxilia ad recuperandum regnum præbuerunt, quibus acceptis MASOS, & maioribus etiam a barbaris IAZYGIBUS impetratis copiis, quum prædando & hostiliter agendo, CASIMIRUM insolentius laceraret, ingenti edita strage secundo victus est. Pauci victorum & persequentium Sarmatarum manus evaserunt. MASOS autem, quum perditis rebus, ad barbaros iterum profugisset, captus ab iis, & ignobili supplicio adfectus, perfidiæ pariter & intempestivæ ambitionis poenas dedit. Exinde regio illa, quam MASOS dominatu complexus erat, Masovia nomen accepit. Mansit Masovia sub imperio Piastidarum, ad patrum usque memoriam. Sed e multis regulis, qui genti præfuerunt, memorabilis in primis fuit CONRADUS Priscus, qui CASIMIRO CRISPO genitus est, & BOLESŁAI KRZEWOSZCIS clarissimi bello pacisque principis nepos, PIASTI Regis Parentisque iusti Poloniae rum, genus ad nostra fere tempora propagavit. Cum regulorum Sarmatarum opibus, esset amplissimus (nam supra Masoviam, Siradiensem, Lanciciensem & Kujaviensem imperio tenebat), continenter cum finitimis Prussis bella gessit. Magnæ quoque tum vires Prussorum erant, præter ea regio inaccessa paludibus, impedita silvis, ab omni externa iniuria barbaros tutabatur, quum ipsi notis tramitum diuortis, impronise erumpentes, in omnem Masoviorum agrum ferro & incendiis impure desærent. Sed eos tandem CONRADUS virtute CHRISTINI Lilligeri, incliti bello ducis, intra patrias paludes cohibebat. Hic ille est CHRISTINUS, qui auspiciis LESCI & CONRADI fratrum, profligato & cæso ad Zävichostum Romano Roxolanorum bellicosissimo Rege, memorabilem victoriam reportavit, scilicet ut virgente mox invidia, e tanta felicitatis fastigio præceps daretur. Conradus enim, sive quod tantæ victoriæ decus Christiano adscribi ægerime ferret, invidia corruptus, siue Ioannis Andreae sacra viri assentionibus depravatus, Christinum insontem occidi iussit, mox penitentia ductus, versoque in consultorem odio, Andream quoque, nihil ipsius, dignitatem reveritus, impij & maximo crudeli supplicio, si religionis nomen spectetur, latronum in morem strangulavit. Concussit id immanis Tyranni scelus, omnem sacra nominis ordinem, vnoque in primis Petro Gnesnensi Archiepiscopo adnidente, Conradus diris deuotus, totaque ipsius ditione ab sacris cessatum est. Nec eam ignominia notam, Conradus non dubia religione tactus, ad seque ipsum rediens, dissimulanter tulit, & ita Archiepiscopo satisfecit, ut & patrimonii parte spoliatus, & vicinorum Prussorum iniuriis expositus, geminati parricidii poenas daret. Siquidem Prussi ita deinceps Conrado graves fuere, ut is, quum nec animi per se nec virium satis haberet, ad imploranda auxilia externa confugere cogeretur. Eud, cauitque subsidio Marianos milites Germanici generis, qui tum a Saracenis Syria undique puls, novas & ipsi sedes condendæ coloniarum quærebant, sed qui a Conrado acciti agroque Culmensi & Dobrino donati, auxilio Polonis venisse videri volebant: postquam diuturno bello victis subactisque barbaris Prussiam omnem late perdomuissent: ex lato rerum successu in superbiam lapsi, in Polonos ipsos & Masovios infesta arma verterunt, tanta animorum infania, ut quamdiu alternante utrinque fortuna cruentissime certaretur, Polonique ex sociis & beneficiariis hostes actos indignarentur, non nisi cum excidio Mariani nominis, optata pax adfectis defessisque Sarmatæ rebus parari potuerit.

Post

Post Conradum inter liberos ipsius Regnum paritur. Casimiro ad veterem Cuiaviae Lanciciæq; dominatum, Siradia etiam accessit. Semovitus eâ tantum, quæ peculiariter Masoviarum nomen reliquit, positus est. Verum Casimiro inter numerosam sobolem fuit vnus Ladislaus, Casimiri Magni pater, qui vel hoc vno maxime memorandus atque inclitus habetur, quod infestæ fortunæ nunquam cesserit, vnusque rem Poloniam prodigiose regulorum multitudini obnoxiam, ob idque distractis viribus labentem, ad vnus nutum, & regimen iterum reuocauerit, egregio quidem auspicio, postquam Casimirus filius & Ludovicus Hungarus ex filia nepos, mox autem Iagello Lithuanus, Ludovici gener, ægre coalescenti imperio accessione fortissimarum gentium, tantum quantum nunc videmus, roboris atque splendoris attulissent. Semovitus alter e Conradi filiis excursionem quadam a Lithuanis oppressus & cæsus perit. E cuius posteris ii maxime insignes existerent. Semovitus nempe Plocensis atque Ravensis princeps, qui ducta in matrimonium Alexandra, Iagellonis Regis sorore, acceptoque simul dotali iure Belzensis regionis dominatu, multiplici liberorum prouentu felix apparuit.

Filiam vnâ Cimbaream nomine, Ernesto Austro, Norici Regulo, in matrimonium collocavit, quæ peperit Fridericum tertium Cæsarem, magnorum Regum atque Imperatorum progenitorem. Ex filiis etiam vnus Alexander purpurei galeri honorem promeritus, idem Aquileiensis Patriarcha & Tridentinus Aristes fuit. Alter cui Ladislaus nomen erat, in imperio patri successus est, quod reliquis fratribus in cælibatu morte absuimus, neminem ipsi paterni dominatus æmulum fortuna excitasset. Ladislaus vero moriens cognominem sibi filium vnum, atque iterum alterum Semovitum reliquit, quos iuuentutis vigore, & multarum virtutum laude florentes, Gothardus Ribinius, homo multis ipsorum beneficiis obstrictus, sed ingenio malo perfidiosoque, conceptis temere quibusdam suspitionibus veneno fustulit. Inde grauis controversia inter Boleslai patruelis liberos & reges Poloniae orta est, quam virique decedentium sine prole regulorum hæreditatem ad se pertinere æquo iure æstimarent. Lis eum euentum tulit, ut recepto Belzensi in Russia, Ravensi in Masovia agro, Polonus in Plocensi, haud grauatim iure suo cederet, potiusque est Ioannes, Boleslai Warsaviensis filius, Plocensium principatu, quem tamen paulo post sine liberis decedens, uti in satis erat, Polono regi reliquit.

Cætera Masovia a Conrado Ioannis fratre ægre retenta. Intentarat enim ipse quoque litem Ioannes Albertus Rex, quod tribus sine prole Conradi fratribus sublati, secundum beneficiarii iuris formulam, Rex ipse hæres esset. Sed amice deinde res est transacta, quum Conradus recepisset, post mortem suam omnia Regi cessura, excepto Cynensi territorio, in quo duobus Conradi filiis in spem Regni antea susceptis succedendi ius concessum. Ferunt Conradum conspiratione quorundam Procerum suorum circumuentum, tam indignas nomine & auctoritate sua condiciones pacis accepisse. Iam enim Masovii acerbioris Principum suorum dominatus pertæsi, occasionem circumspiciebant, qua servitutem excuterent, ut tunc opportune accidit. Cum Conradus Radziminium fortem virum, & tum inter Masovios opibus & belli gloria nemini secundum, extitum omni fortuna spoliasset, insolenti iniuria perturbatus, ad Albertum, uti supremum Regem confugerat: publicoque in concilio, cum detegendis Conradi vitiis, tum Sarmatæ exaggerandis suis & popularium suorum calamitatibus, ingentem Conrado inuidiam conflauerat. Erat enim Radziminus tum ipsi Regi, tum Principibus Polonorum notus, quod eum virum fortem nuper bello Valachico quingentis Masoviis equitibus profectum cum multo maioribus hostium copiis longe omnium acerrime dimicasse meminerant. Hæc prægrauabant Conradi gratiam, ita, ut

Fff fff

senatus

Divisio inter
Conradi libe-
ros.

Semovitus
Plocensis &
Ravensis Prin-
ceps.

Gothardus Ri-
binus perfidia.

Ioannes Plo-
censium Prin-
ceps.

Radziminus
fugit ad Al-
bertum Re-
gem.

senatus consultum feuerissime perferberetur; quo Conradus fraternis ditionibus abstinere iubebatur.

Conradi iracundia erga Albertum.

A maioribus natu accepimus, Conradum cum ipsi legatus regius, senatus consulta recitasset, ut erat iracundia præceps, tacto gladii capulo in hæc verba prorupisse, ut diceret: Albertum imprudenter & inique facere, quod sibi contra mores & instituta omnium gentium, certissimæ hereditatis iura præriperet, proinde si absque exercitu rem experiri vellent, se optimæ causæ consilium, cui etiam Dii immortales fauere conlueuissent, paribus armis & singulari certamine cum ipso depugnaturum, fortuna iudice, non dubii iuris controuersiam nobili victoria, vel generosa saltem mortē, finitum: Dictis lachrimas adiecit; dira capiti ipsius atque adeo Jagellonio nomini imprecatus. Hæc tum verba cum risu potius quam indignatione excepta fuere, ut facere mos est iis, qui maledicta eorum obaudiunt, quibuscum iniquius agant. Cæterum Conradus extremum sibi vitæ diem adesse sentiens, conuocatis proceribus, liberos ipsis suis commendauit; singulos obtestatus ut fidem eis constanter seruarent; neque aliunde quærendos Reges arbitrantur, donec superesset stirps sua, cuius mite imperium tot sæculis maiores ipsorum pertulissent; atque ita tranquillo animo sacris Christianis rite procuratus, Olesii in uico, ad quem libenter venationum causa secedebat, mortem obiit, in regni liberorumque tutela, Annam uxorem relinquens. Ea fuit illustri loco apud Lithuanos nata; Georgii Rádiuili germana soror, Conradoque iam his viduo, qui e prioribus tam virilibus, quam femininis sterilitate damnatis matrimoniis nullos liberos sustulerat, melioribus auspiciis nupsit, cum binos regie indolis mares, totidemque puellas insigni fecunditate peperisset. Hæc tum summa æquitate iura reddebat, & virili plane animo ad omnes regni partes intentos oculos habebat, prorsus non poenitendi Regis officium implens, si færa indomitæ gentis ingenia placabilitate potius & mansuetudine, quam truci feueroque imperio regi didicissent. Itaque non diu Masouii muliebri imperio tulere, idque eo magis, quod Annæ pudicissimæ alioquin femina, intemperantis vulgi dicacitas famam proscindebat, quasi ea Zaleuio inter Masouios proceres subscripserat promissæque comæ, & rosei vultus decore conspicuo; familiaris quam tantæ fortunæ feminam Principem deceret, vteretur. Ideoque facta tumultuaria manu, frustra Deum, atque hominum fidem implorantem, cum impuberibus filiis ipsoque Zaleuio, in arce Masouii obsederunt, fortes viros mulieribus parere, indignum esse, principes suos Regno non matris gynæceo debitos, inconditis vocibus dedi sibi clamitantes, in eo tumultu dum utrinque missilibus certatur, parum absuit, quin alter e regulis sagitta, in incertum immissa, percuteretur. Mox interuentu quorundam Procerum seditio compressa est, recipiente scilicet, se filios, si ita optimatibus videretur, ad principatus administrationem admissuram, modo ab armis discedatur, & ne ea, quæ ab se bona cum gratia impetranda essent, per vim extorqueantur. Dudum iam antea Alexander Sarmatiæ Rex, benigni clementisque ingenii Princeps, mitigata fraterni decreti acerbitate, & correctis fœderibus, uti magnanimum & liberalem decuit, Stanislao atque Iohanni impuberibus Conradi filiis, iis quibus pater regnasset finibus dominatum permiserat, illum etiam imitatus Sigismundus nouus Rex, veræ virtutis studio omnium, qui tum vbiq; fuere Regum clarissimus, insigni benignitate regulorum opes stabilivit, compositis scilicet per Ioannem Laskium Archi-Episcopum Gnesnensem Masouia rebus, demandataque reipublicæ Stanislao maiori natu cura, qui iam maturam administrando Regno indolem præferebat. Erat hic modesto ciuiliq; ingenio, nec tamen Martis spiritus & bellicæ alacritatis expers, ut qui præclarum postea virtutis specimen ediderit, quum copias rebellantis in Prussia Alberti Germanicæ militiæ Magistri, Sigismundi partes secutus, iusta acie ad Piliam profligasset. Sed Ioannes, cætera fratri par & eximius, robore corporis longe præstabat.

Princeps Masouia Conradus Moritur, in Olesie.

Anna Conradi vidua.

a Masouiis in arce obseditur.

præstabat. Nemo enim ipso validius ingentem teretem palum, & prægrandia saxa iactare, nemo facilius crassos funes & ferreas equorum soleas rumpere, nemo arcum fortius tendere consueuerat. Ferunt eum duplici spina præditum, lato pectore, & toroso habitu, priscorum Heroum speciem reuulisse; nisi submissus & repandus nasus totam iucundi alioqui vultus dignitatem, importuna naturæ iniuria defecderet. Vterque certe domestico familiæ cultu, eruditus mundiciis, ipso denique militari apparatu, magnos reges anteibant, ob idque non iniuria in fastigio maiorum suorum, si perfata licuisset, digni videbantur.

Qua flotentium fama excitus Aloysius Pechrius, cognomento Nadersbanus, inter Pannonicos proceres dignitate & opibus clarissimus, affinitatem Ducum Masouia affinitas. cum expetiuit, accepta in matrimonium sorore ipsorum Sophia, præcellentis formæ lectissimæque moribus puella, quam Stanislaus frater honoris causa, in Pannoniam cum numeroso & insigni comitatu deduxit. Eo tempore cum mutationem rerum in Masouia nemo expectaret, repente Principes in ipso ætatis flore, immani furorum inuidia concidere. Dum enim iuuenili procacitate amoribus inseruiunt, & intempestiuis conuiuiis atque commensationibus vtuntur, maturatione exitio viam inuenerunt. Prior Stanislaus obiit, subsecutus est eum intra decem & octo menses Ioannes frater, & tabifico confectus morbo interiit.

Coniuncta causa mortis.

Duplex inde opinio mortis ipsorum fuit: alii ad vini intemperantiam, quo reguli in conuiuiis immoderatus vsu fuissent, causam referebant; alii rem ad inuidiam vertentes, iuuenes robore firmissimos, morbo non facile cessuros fuisse adfirmabant, nisi ad maturandam ipsorum mortem veneni vis accessisset. Desagruit postea publica infamia, Catharina quædam, palatini Rauensis filia, quam Conrado Oborio nuptam vidimus, quasi ea, ut acius vreret, ad non dubiam perniciem incautos adolescentes amatoris philtis dementasset, scilicet ut amore victi importunæ mulieri manus darent.

Principes Masouia intereunt.

Habite sunt de suspectis quæstiones, & ex iis Iazdonovius eques securi percussus, & femina Catharina huius familiaris, immanis supplicii poenam tulit. Scuitum fuisset & in ipsam Catharinam a furente infestaque plebe, nisi metus Regis dissuadisset, cuius sub tutela Catharinæ pater, totaque Rauensis provincia iam pridem censeretur. Nulla enim gens immoderatus regum suorum interitum tulit, idque eo magis mirum videri poterat, quod qui modo Conrado inueteratæ prudentiæ Principi, ægre dicto audientes erant, adolescentes ipsius filios, velut tum primum exuta feritate tanto amore prosequerentur, postquam clementia, & animi magnitudine, & quod conciliandæ popularis beneuolentiæ multum intererat, comitate ipsa Conradum patrem, uti natura subausterum, anteissent. Augebat lætæ regie domus orbitas. Familiam enim supra quadringentos annos in Masouia rerum positam, extincta virili stirpe, funditus interiisse videbant. Fuere tum, qui crederent, Catharinam altiore consilio regulos lento veneno peremisse, scilicet ut orbis & sine prole mortuis succedentem Regem detestabili officii genere demereretur, sed id insciente prorsus Rege perpetratum fuisse constat. Quid enim absurdius est? quam credere Sigismundum, tantæ pietatis & iustitiæ Regem, qui oblata a Pannoniis, Bohemis & Danis amplissima Regna cum magna conuentiæ laude repudiasset, in mortem infantium regulorum consensisse, scilicet ut necatorum mediocri patrimonio cum perenni infamia potiretur. Cæterum ab excessu Masouiorum Principum Sigismundus Rex pacato agmine adueniens, tumultuantes Masouios vna nominis auctoritate sedauit. Non obscure enim Masouii fauebant Ioanni Odrowonzo, Podolia tum Palatino, qui nobilitate iuxta & virtute præcellens, sororem Principum natu minorem in matrimonio habebat, ideoque præclara hæreditatis nomine adeundi Principatus iura præferebat. Egre etiam Masouii peculiari Principum suorum imperio, tot sæculis adfuerit, ab eo Rege iura petitori videbantur, qui opulentarum gentium imperio potitus, Masouiam

Sigismundus
Rex Masovius
suis moribus
vivere permit-
tit.

Prazmouius
Prorex Maso-
viae.

Descriptio
Masoviae.

Vti Masovia.

Souiam nobilitatem infirmis, opibus aegre Procerum nomen sustentantem, vel neglecturus vel contempturus omnino crederetur. Sed Sigismundi Regis eacerat animo insita aequitas, ea sapientia; ut cunctis se vultu & alloquio exhiberet. Itaque Masovios suis primum legibus & moribus vivere permittit, multa praeter ea ad veteres immunitates addit, ut gentis studia redimeret, quando non armis victa, sed antiquissimis foederum iuribus quaesita, humaniter tractanda videretur.

Contenderunt postea Masovii a Sigismundo, ut ipsis Augustum filium etiam tum impuberem Principem daret, sed negatum est, certisque rationibus demonstratum: maxime ipsis expedire eundem, ut cum Polonis Regem haberent. Itaque regione in provinciae formam redacta, & Prorex cum imperio relictus, qui genti in absentia Regis ius diceret. Primus hunc magistratum gessit Laurentius Prazmouius, idem Prorex & Palatinus Masoviae, eius porro officii tanta erat auctoritas, ut Regia munia obiret, nec alia sententiae eius vis, quam si ab ipso Rege lata esset, id graue impositum iugum, Masovios, alioqui per se iam seuerioris dominatus impatientes, & paribus aegre parere solitos, usque adeo male habuit, ut postea sub interregno id magistratus nomen publico in concilio lege lata abolerent, nec iustae eorum voluntati obuiam a Rege itum est.

Palatinis post Regem praecipua apud gentem dignatio, qui numero tres sunt: Plocensis, Cyrnensis qui & Masoviae, & Rauenensis; idem in senatu regio loci & dicendae sententiae ordo. Secundum Palatinos proxima Castellatorum auctoritas, nam & ii ad Regis consilium pertinent. Praefecti vero, iudices, praetores, finium regundorum iudices, suis quisque in municipiis iura reddunt: praeter eos, qui ad iudicia non pertinent, sed in aulae ministerium, ab antiquo instituti fuere: Praegustatores scilicet, dapiferi, & eorum succedanei, deinde vexilliferi, quaestores, venatores, siue aucupiorum administri, ad haec tribuni & scribae, officiorum honoratorum nomina sunt, quorum munera percensuisse, ambiriosi, mehercules! ingenii videri posset, quando haec omnia Marinus Cromerus grauissimus scriptor, incomparabili facundia, atque miro ordine persecutus in sua Polonia descripserit. Regionis itaque situm, oppida, clariores pagos, loca insignia, opes, mores, item & studia gentis describemus, a seuerioribus postulantes, ut a nobis nimiae curiositatis rationem ne exigant, totum enim istud ab ingenio & liberali animo profectum est, postquam ea, quae cum aliquo saltem legentium voluptate, non indigna cognitu viderentur, omittere patriae amor non permisit.

Masovia igitur multis in locis numerosa est. Ager ferendae segeti habiles campos ostendit. Alibi ea soli facies est, ut fertilissimis fundis steriles passim arinae interiaceant, sed ubique tamen vel innata foecunditate, vel accuratiore hominum cultu benigne agri sementem reddunt. Omnium frugum copia est, quae non modo in domesticos vsus suppetant, verum etiam Dantiscum ad nobilem illum mercatum secundis annibus deuehantur, pecorum omnis generis, & armentorum abunde habet, reliquarum, quae ad vitam pertinent, rerum usque ad vilitatem summa est copia. Venatio multiplex, sed cerui, alces, bisones, non nisi in Sequana silua reperiuntur, in Hectorea vero silua vrorum ingentium greges inerrant. Id vnus Regibus dicatum est animal: eos enim a quopiam alio occidi proposita capitis poena, fas non est.

Hoc animal priscis temporibus Germaniae siluis familiare, nullibi nunc (quod sciam) in tota Europa, nisi in his angustiis, Hercyniae veteris reliquiis, reperitur.

Magnitudine est multo maiori supra nostros boues, forma non absimili, ceterum agilitatis prope stupendae, ut etiam finum inter egerendum, priusquam terram attingat, cornibus excipiant ludibundi. Pollutas domesticorum tauro- rum coitu feminas, odor maribus prodir, quas longe ex armentis abigunt, ut

obiecta

obiecta rapacibus feris, vitiani generis poenam pendant. Tanto autem robore pollent, ut sublatum cornibus equitem facile prosterant. Obseruatum est saepius, vnicum marem vrum, prostratis ac proculcatis lupis aliquot, integram victoriam retulisse. Nihil tam expetitur venatoribus quam media & villis intorta pars frontis (Polonis *Turzywicher*) praesertim si spiranti adhuc vro excindatur: gestata enim a gravidis caruncula, abortibus resistit & facilem partum procurat. Eandem vim quoque zonis inesse putant, quae resecto in orbem corio morientibus vis detrahuntur; obuium hominem aut feram, nisi irriterentur, transire facile patiuntur, irritati furenter sauiunt. Nec tamen Caesarem mendacii arguerim, qui aliter scriptum reliquit, fieri enim potuit, ut animal, in illis vastis Germaniae solitudinibus educatum, occurrentem hominem insequeretur: Nunc vri angusta inclusi sylua mitescent necessario.]

Regio omnis in tres satrapias diuiditur: Masouiensem, Plocensem et Rauen- uensem.

Earum priorem, a sinibus Poloniae incipientes, describemus. Constat haec undecim pagis: Cyrisko, Varsovia, Zakroczym, Wysochodnia, Ciechanouia, Vinsna, & Litua, quibus Castellani cum imperio praesunt: reliquae, Lomza, Zambrouia, Rozanum atque Nurium minoribus magistratibus parent.

[Haec Satrapia longe quam caeterae potentior est, nam quinque & quadraginta millia equestrium familiarum continet, quarum nulla tam egens est, quae non vnum saltem virum equo armisque insignem praebet, aliquae, ut cuiusque census est, plures, nonnullae etiam integras turmas armant. Peditem urbana rusticaque plebs praebet.]

Is terrae tractus, qua *Radominia* flumen decurrit, Sendomiriensem provinciam tangit, inde secundum vtramque Vistulae ripam, iam tum in boream retorto alueo tendendis ultra Wysochodiam protenditur, mox ignobilibus riuis a Plocensi distinctus, Prussia primum, dein Iazygibus ac Lucouis semiRoxolana gente includitur.

Ad Radominiam in ipso Poloniae aditu *Glovatzevia* iacet, Lezencii Capitoni, conditoris sui memoria celebris, qui bello Dux fortis *Vitoldo* in Asiatice expeditione comes fuit. Arx ipsa Lezennicia non longe abest, natalis illius locus, [Secundam haec loca claritatem accipiunt a Ma... Lezentio fortunae & animi bonis, longe ornatissimo, hic voris Hierosolymae ad ipsum Christi servatoris sepulchrum rite persolutis, dum Italiam repeteret, taedio diuturnae navigationis confectus, ad Zacynthum interijt] inde cum Piliciam amnem petueris, Bialobriga primum paruum oppidum, postea *Pribiszeum* & *Wyszenirzyce*, quae Abbati Plocensi parent.

Mox *Warka* occurrit aedificiis atque incolis oppidum frequentissimum, totus hic pene ad Piliciam tractus feracibus hortis constat, & vicinis oppidis ingentem vim cucumerum, ceparum, & omnis generis olerum, praebet.

Warka ipsa innumerabiles optimorum opificum familias habet, templa item sex, septimum augustius cum canobio cucullatorum sodalium Dominicani, in quo Troideni et Semouiti Masouiorum principum, Annaeque item, quae Vitoldi soror fuit, sepulchra visuntur. Ab eo loco sex fere millia passuum *Pilicia* amnis pulcherrimus praeterlapsus *Ostrolękam*, pagum, sedem a loci amoenitate & musis ipsis dignam & studiis nostris accomodam [huius pagi haereditas cum *Margaretha Vistellia* auctoris coniuge, charissimaeque matre mea, in Swięciciam Domum transferat: nunc vero discordia, an prodigalitate dicam, quorundam fratrum meorum haud scio, in aliam familiam deuenit] multis moletrinarum aggeribus fractus & strangulatus, violentius, quam si libero cursu fluere, in Vistulam prorumpit, & ad multum spatium, innatum aquae nitorem retinet, donec victus et mole aquarum Vistulae oppressus victoris fluminis colorem induat. At collis, qui pago adiacet, lato magna

Ggg ggg

parte

Diuisio Maso-
viae.

Cyrsk.

Glovaczow.

Przybyzow.

Warka

Ostrolęka

Czerst.

parte anni pabulo viret, manatque ab eo perpetua scaturigine limpidissimus fons Calirrhoe, vibus meis feruens, qui strepente aquula in subiectam paludem effunditur, & inde vii caeco absorptus cuniculo nusquam exitum inuenit. Cyrscum septentriones spectat, nobilissimus quondam Masouiae ciuitatis pagus & antiquorum olim Ducum regia, nunc obscurum oppidum.

Goscinia.

Nil in eo admiratione dignum videtur, excepta arce, non tam munitio- nibus quam vetustate ipsa admiranda, ea triplici turri a longo intervallo conspicua, sublimi e colle, Vistulam pleno amne descendente, vltioreque in ripa latissimas ostentantem siluas despectat, sub colle vinea est, studio Bonae Reginae plan- tata & exculta. Ad occidentem solem hortos oppidani habent eximiorum fru- ctuum pro ratione Sarmatici caeli feraces. Introrsus recedit Goscinium nulla re insigne, nisi forte in numero nobilioris artificii ponas, quod incolas habet fere omnes cribrorum egregios opifices, ea partim e fetis equinis in tela modum detexuntur, partim detractis maceratisque tilliae corticibus argute plicantur ad excernendos surfures pistoribus expetita. Penetrant illi difficilissimis itineribus ad Pannonios vsque Maesios & Triballos, magnoque distractis vilissimae notae mer- cibus, auro dites in patriam redeunt, multa in illis gentibus percunctando & speculando cognita referentes, quae alias magno exploratorum periculo discerentur.

Grodziec.

Hinc Grodecia VIII. milibus passuum abest, Cracouiensi viae imposita, la- teritiis aliquot aedibus ornata, & templo item non ignobili. Oppidani quod flumine ad exercendam mercaturam carent, vni opificio se populariter dedunt, chordasque subtiles in usum testudinum, ex tenuioribus arietum intestinis argu- ta manu conficiunt, quae demum in remotissimas regiones distrahuntur. Cy- nense territorium a Rauensi Mogilnica paruis amnis determinat, a Varfauien- si leziora, sed vltra Vistulam aliquando latius patet, vocatur illa regiuncula *Pole- se*, quod excisis siluis non pridem coli coeperit.

Pluminum
sunt nomina
Mogilnica &
leziora.Garuelin.
Latovica.

Oppida habet: Garuelinum, frequens aliqui & optimae cereuisiae pro- uentu clarum ac Latoidem ad orientem Cyrisco opposita: in quorum circui- tu longe lateque fertilissimus patescit ager, rigatur duobus amniculis Wilka & Sphydro, qui opportunis locis lacubus excepti, angustisque demum canalibus erumpentes, frumentarias agunt molas, & vario piscium genere abundant. Non procul inde sunt Kozlouia arx cum Parisopoli, piscosissimis vndique stagnis praecincta, & Sebastianoua: quam Sebastianus Branicius Poseniensis Episcopus ab se conditam, de nomine suo appellauit. Magis recedunt Kasseum & Seroci- num, neglecti procerum Masouiorum pagi, propior est Cyrisco Kolubela, Sphy- dro late restagnanti imposita. Miscum paulo remotius est populosum iis locis oppidum, & duabus nobilium procerum regis memorandum: ab eo distat Lau- rentinum VIII. mill. pass. & Ofsecycum in via Cynensi ingenti saltu vndique cin- ctum. Id nulla re magis est memorabile, quam quod in proximo spectatur vi- uarium transuersis perticis vndique permunitum: quod antiqui Masouiae princi- pes, immixtis eo ceruis & damulis, ad voluptatem instituere: labitur per viu- rium riuulus argenteo nitore pellucidus, qui ne frigidissimis quidem anni tem- poribus in glaciem concrevit, cum vel maximis aestatis feruoribus gelidus omnino perhibeatur, faciles passim ascensu ripas sitientibus feris ostentans. Pro- tenditur hinc ingens silua, quae ab ingressu Masouiae, secundum Vistulae ripam ad Naruam vsque flumen excurrit: per eam Sphydrus Vistulam petit, nec lon- ge hic abest Karczeuium paucis habitatum incolis. Varfauia porro a Cyrisco XX. mill. passuum distat, ea est vrbiu Masouiae facile princeps, nostro aetate publi- ci Sarmatae consilii et senatus habendi celebris locus, sita est in excelsa colle qui Vistulae inherens, vorticosi amnis imperum adesis et euulsis passim cauibz nec quicquam prohibet.

Karczew.
Warszawa.Wawrzyszew
Ofiecz.Seroczyn
Czerst.
Swider.
Kotobiel.Kozlow.
Parylow.

incolae praerupti loci natura ipsoque vasti fluminis alueo satis se tutos ab omni hostium iniuria arbitrentur, ab aliis partibus duplici muro et fossa nequa- quam profunda cingitur. Suburbia vero habet tanta, vt vrbs magnitudi- nem longe superent, in iis delicatissimi visuntur horri nobilibus arbusculis ad voluptatem confiti. Inter sacra loca, primas tenet ingens basilica diuo Ioanni Ba- ptistae dicata, cum operis mole, tum vetustate admiranda; haec aliquot collegia sacra- torum hominum habet, qui statis vicibus ad peragenda sacra praesto sunt. Sed vnum et delectu virorum, qui ab insigni morum et doctrinae commendatione plerum- que cooptantur, et censu caeteris antestat. Sunt et alia sacra loca et cenno- bia, in suburbis nempe, vnum eorum, qui Bernardini Senensis sectam habitu et disciplina profitentur, eius structurae ampla est moles, et post regiam maxime visenda. Tum etiam cenobium diuo Georgio sacrum, nec non sodalitiu Do- minicani atque in ipsa vrbe fratrum Eremitarum regulam diui Augustini pro- mitentium. Praeterea aliquot insignia templa, quae prioribus saeculis religiosissi- mi mortales magnifice condidere. Regia ipsa olim quidem praeco artificio stru- cta, nostra vero aetate primum opera Augusti Regis restaurata. [Nunc vero di- ui Sigismundi tertii studio, et solerti artificum Itatorum ingenio in eam quam videmus faciem euasit.] Eiusdem diui Regis opus est pons super Vistulam sub- licius, artificio struentis inprimis clarus. [Erat quondam pons per Vistulam subli- cius, qui annis superioribus aquarum vasta mole atque perpetuis gurgitibus pe- ne deiectus est, nullumque prorsus eius operis vestigium apparet et conspicitur, praeter latericiam portam.] Hanc urbem positurus felicem, quod subuehendis comitatibus opportunissimo loco & in medio Poloniae pariter et Lithuaniae sita videretur, Augustus Rex singulari iudicio delegit, in qua deinceps vniuersae Sar- matiae comitia indicerentur, nec ipse, dum vixit, libentius vsquam moratus est. [Vt & nunc Augusti exemplum in eo sequi vidimus diuum Sigismun- dum tertium Regem, quem auitae virtutis aemulum Sarmatia coluit. Magna hinc opulentiae incrementa Varfauia accepit, ita vt cum aedificiorum splendore, incolarum diuitiis, & rerum omnium copia floreat, non multis Sarmatae vrbi- bus cedat.]

Tarcinum & Blonie oppida, praeterea Piasecinum ad Varfauiam pertinent, hoc IX. millia passuum, illa XX. fere distant, in circuitu Varfauiae ferendis frugibus aptissimus est ager, & tritici in primis ferax. Sed cir- cum Blonie, lignorum inopia magna est, quod excisis radicibus siluis omnia campi frumentarii occupent. Ab altera Vistulae parte, latius aliquando Varfa- uien- sis praefectura patet. Okuneum mediocrem pagum et Stanislavoviam quo- que complexa, id est oppidum frequens, et Stanislao vltimo Masouiorum Duce conditore inclitum. Regionem Ranza mediocris amnis secatur, qui non longe ortus, obliquis cursibus illum terrarum tractum peragrat, multosque passim la- cus natura aut humana arte efficiens, Bugum fluvium petit. Siluestris non ita pridem ea regio fuit, nunc culta & frugibus fertilis visitur. Liuia deinde lazygibus & Lucouis proxima occurrat, oppidum frequentibus incendiis defor- matum. Arcem habet natura optimo loco positum, ideoque firmam futuram, si humana industria accederet, ea praefectura non sane ampla est, excepta Liuia ipsa. Dobre, nihil oppidi nomine dignum reperitur, promiscua nobilitate abun- dat, quae multiplicata sobole ob idque diuisis patrimoniis, opibus parum va- lens, vna spiritus libertate militarique ferocia censetur. Regio a flumine nomen sortita, is est Liuecius: qui ab oriente defluens, et lazygas alicubi a Masouis se- parans, minoribus ausus torrentibus, paulo infra Cameneciam Bugo miscetur, Camenecia vero ad Bugum sita, est Nuriensis praefecturae pars, oppidum nec arte nec loci natura munitum. Nuren- sis praefectura a Radzymino et Serocia (quae supra confluentes Bugum et Naruam est) ad Nureuium amnem sexaginta

Tarcyn
Blonie.
Piaseczno.Okuniew.
Stanislavow.
Raza.

Liw.

Liuecius.

Nurec.

Radzymin.

ta amplius millibus passuum patet, Nuriouque Camenecia et Ostrowia constat. Sunt & procerum non adeo clari oppida nominis, Radziminum a Varfauia XX. passuum. millia distans, & Camenecia propior Slubouia egentissimus pagus. Incolæ in sterili arena parum agricultura proficiunt, ideoque vni piscaturæ vacanti: Lampetrarum mensē Martio copiosa piscatio, quæ nullibi alias toto Bugi tractu capiuntur. Plocensis antistes magnam partem regionis tenet. Wyscouia, & hac insigni templo frequentiaque nobiliter Brocum, vtrumque Bugi ripæ impositum;

Zlоторia.

ad hæc Zlоторia inter paludes sita, Andreouiamque, Andreæ Cricii optimi Andstis opus, cum amplissimis possessionibus eius ditionis sunt. Circa Ostrowiam & Nuriū pauca Principi, omnia fere nobilitati parent. Brocus amnis Broculo minori fluuio compluribusque limpidissimis amniculis auctus fertiles campos fecat, vltra quem regiuncula Lantouicia vocatur, agri bonitate prouentuque æ-

Łętownica.

mnium frugum pernobilis. Episcopi Plocensis bona regionis pars imperium agnoscit, reliqua innumerabiles equitum familiæ tenent. Sylua eo loci olim ingens fuit: sed postquam Iazyges & Lithuani Christiana sacra susceperunt, Masouii Principes pacem a finitibus nacti, in vacua cultoribus loca plures colonias deduxere: nulla Masouia pars incolis frequentior, nobiles tenuissimi census vulgo sunt, mirumque id videri potest, quod exceptis Episcopi possessionibus non temere in tanto hominum numero plebeius occurrat, nobilitas vero, ipsis agrestibus & mancipiis egentior passim apparet; neque latrocinari, prædas ex finitibus agere ipsi probro datur. Pauperrimi homines, quod domi angustares impediatur, plerumque ad externos profecti, ministerio potentiorum se dedunt, & a proceribus, qui vel in optima pace numerosas familias alunt, mediocri stipendio allesti, & militariter instructi, in alas equestres describuntur. Nuriū a Broco XX mill. pass. totidem Brocum a Camenecia, totidem ab hac Radziminum distat. Sed Nuriū quamuis rustice structum, parum nitidis ædificiis constat, tamen incolarum opibus cæteris præstat. Mercaturam ii nauiter exercent, & in fertilissima regione, vili pretio coemptam annonam nauibus Dantiscum deuehunt. Bugus enim recepto ad Breste Lithuanicum Machaueyo, primo Drohicinum, Iazygum Metropolim, mox Nurecium secum rapiens, Nuriū præterlabitur, &

Nowodwór.

ita sensim retorto in occidentem cursu Naruæ sit proximus, vt nullibi plus duobus & triginta passuum millibus ab eo distet, alicubi dimidio minus; apud Serociam denique confluunt & ad Nouoduorum vna alueo delati, tanta vi ac mole aquarum, obniti contra Vistulæ incumbunt, vt ad Plociam vsque dextrimanam ripam lambendo, colorem, qui subalter est, retineant. Histibus fluuiis non Masouii solum atque Iazyges, sed Lithuani, Volhinii, Roxolani, & Poloni, remotæ gentes mercaturam secundissime exercent, & Elbingam Dantiscumque nobilissima totius septentrionis emporia, nauigiis deferuntur. Ab ortu pleiadum, sub brumæ vsque tempora naues vltro citroque commeant. Socii nauales inter se obuii conuiciis certant, & appellantis contumeliose respondent. Secundo cursu remigant, aduerso velificant, subsidentibus ventis & coorta malacia, religato a summis caelestibus fune, demissisque antennis, in helcis nituntur atque iter peragunt. Secundum Nuriū ad citiorem amnis Selinæ ripam Zembrouia præfectura sequitur, vltiorem Iazyges Belsiani tenent. Zembrouia vti vicinitate, ita hominum studiis, agrique natura Nurensi est proxima, populosus & ipse pagus, sed in eo non omnia recenseri, nullum est vel famæ vel rerum ipsarum dispendium. Ad septentriones supra Naruam Vistula est, cuius agrum Bebras fluuius receptis Lyco et Iegrenia nauigabilis, a Iazygibus, qui Augustam nouam urbem, Raygrodiamque et Gomianum colunt, separat. Regio fertilis, et qua Prussiae vicina est, admodum piscosa, habet Gariam et Thocyloquum amplissimas paludes, rigatur Vistula fluuio mediocri, et Iara, tractarum captura apud nos celebrato. Oppida præter Vistulam, cui arx adiecta est, Wąsosz et Radzilouia, ingenie gentis inquieta

Augustow.
Raigrod.
Goniadz.
Wasosz.
Radzilow.

et

et factiosa, cætera cum aliis Masouiiis communia. Lomza ad octo millia pass. inferius ad eandem Naruam sita est, elegans sane oppidum, et post Varfauiam lateritiarum ædium structura, ciuium elegantia atque opibus, forumque item rerum venalium nulli vrbium cedens. Regia Lomzæ perampla est, olim Masouia principibus frequentata, nunc præfecti regii sedes, domus prætorialis aliæque publicæ ædificia exquisitè structa, in iis templum diuo Stanislao Kostka dicatum, quod patrum memoria Ioannes Woyslauus sacri nominis vir, magnis sumptibus extruxit.

Ciuium domus magnificæ, cæterum in circuitu mœnia nulla, quod vnum ad summam oppidi dignitatem deest. Hac in vrbe Ioannes Bedricius domi-Biedrzycki, ciliū habet: quem & medendi peritia clarum, & optimarum artium, poeticesque inprimis, in qua excellit, studio insignem, vt Lomzanorum primum admiramur. Est in proximo Lomzæ pagus versus Ostrowiam, qui nobis prætereundus non videtur Clefscouia: nam habet insigne templum, quod patrum memoria Budinus egregiæ pietatis Presbyter, cæterum per se inops, emendicata stipe construxit, luculenter admodum & magnificentius, quam pro priuata fortuna quis crediderit, templo municio adiecta, turritus scilicet murus, ita vt validæ arcis speciem repræsentet, ab eaque parte Rhufus & Orus parua flumina, Naruam diuersis itineribus petunt. Sed nos instituti ordinis memores, iterum nos vltra Naruam recipiemus, dicemusque a Lomza duodecim millia pass. distare Coloniam, oppidum in Prussiam vergens, piscium & fassamentorum mercatu notabile. Haud longe hinc abest perampla palus, cui Crasco nomen est, quæ largissime omnibus anni temporibus varios pisces suppeditat. Sed eorum, hyeme præsertim, vberima est captura.

Concreta enim in palude glacies securibus aperitur, & noto artificio immisiss retibus tanta piscium vis extrahitur, vt retia interdum rumpantur, hos partim frigore duratos, partim cadis conditos, in fassamentarias totius Masouia tabernas diuendunt.

Coloniam præterlabitur Pysia amnis piscosus e siluis Prussiae promanans, qui infra Nouogrodum, quod VIII. millia passuum a Lomza distat, in Naruam exoneratur. Eo loci Narua, ingenti effecto flexu, in septentrionem curuatur, attingitque Sequanam siluam Hercyniæ veteris partem, excurrit ea ad Prussos & Samogetas: varii generis feras, ceruos scilicet, bisontes, alces, onagros, & siluestres apros nutrit, reperiuntur & parue feles, quarum pelliculæ insigni lenore conspicuæ, ipsas Moschicas & Lithuanicas superant. Nec pantheræ & vrsi desunt, apium autem tota silua ingens est copia, quæ in excavatis arborum truncis passim mellificat. Generosi accipitres & nisi ad aucupium a nobilibus expectiti, eadem in silua suos fetus excludunt, qui nidis implumes detracti, magna aucupum cura & sollicitudine educantur. Volucrum etiam, quos Latini & Attagenes vocant, magna est copia. Id siluestrium auicularum genus ab egregia pulparum teneritudine & colore commendatum, vnus tantum procerum mensis infertur. Mediam secat Homuluia limpidissimus amnis, & quod per inculca & solitudines defluat, maxime piscosus, inter pisces eius omnium consensu tracta nobilissimus habetur. Ostrołęka regium oppidum (e regione cuius Homuluia Naruæ miscetur) distat a Lomza 20. passuum millia. Selunii mox sequuntur vtrique fluminis ripæ inhaerentes. Selunum caput gentis est, gens ipsa obscura, neque opibus potens, præpositi Plocensis in profano iure imperium agnoscit. Ad eundem Naruam & Rosanum oppidum frequens, et præfectura, quæ cis et vltra Naruam patet. Introrsus a flumine prægredienti Makouia occurrit, quam præterlapsus Oryx piscosus et commodus circumagendis molarum rotis fluuius in Naruam exoneratur. A Makouia Pultouiam XII. millia pass. numerantur. Ea est Episcopi Plocensis vrbs primaria atque domicilium, supra alios eius tractus maxime insignis. Alluit eam Narua sæpe vastus et hybernus aquis prætumidus, ideoque accolis

Hh h h h h

nociturus,

Ostrołęka

Sielu.

Rosana.

Makow.

Orycz.

Pultok.

nociturus, nisi hinc lenicis, arenosis montibus, illinc ab oppido firmata prægratibus palis multaque materia ripa coercetur. Imminent urbi colles perpetuo ad Naruae cursum directi dorso, qui a sano sanctae Crucis, usque ad villam astiuo Episcopi secessu amœnitategue nobilem, feracibus hortis vineisque excolunt virescunt: ab eaque parte palus, quam Naruae amnis emissarius implet, urbis mœnia leni fluctu pulsat. Oppidani cum Gedanensibus commerciorum atque hospitium iura tuentur, unde illis res familiaris in dies augetur. Collegia sacrorum hominum plura sunt, sicut delubra: sed duo primaria, vnum eorum qui Canonici appellantur, eos ab insigni eruditione & lectissimis moribus cooptari mos. Alterum Societatis IESU, cui nuper nostra memoria, Andreas Noscuius Episcopus, partis opibus ad normam Christianae pietatis vi solius, amplissimam cothylatere domum exedificauit, adiectis redditibus, quæ frugi hominibus satis essent. Eo in gymnasio patres illi publice iuventutem optimis artibus instituunt, & quod est cum insigni prouincialium commodo, literarum eruditioni Christianae pietatis disciplinam adiungunt. Canoniorum collegium insigniter ornavit Paulus Glogouius Decanus, idem Plocensis, profundæ eruditionis. Græcarumque pariter ac Latinarum excellenti scientia præclarus senex. Magna etiam mihi de Nicolao Swięcicio fratre meo sperare licuit, quem ego iuuenem præstanti doctrina moribusque sacro nomine dignis ornatum, vi vnicum vitæ meæ solatium, immatura surreptum morte nuper amisi. Cæterum Noscuius Episcopus, multis aliis subtractionibus Pultouiam excoluit. Arcem flammis interitam magna ex parte restaurauit, Marianæ basilicæ adiectis proiectionibusque templi fornibus egregia pictura perornatis, eductaque altius sacra turris, multum decoris addidit. Adiunxit templo delubrum, in quo sibi viuis Mausoleum elegans & sumptuosum condidit, aramque dedicauit, ad quam expiandis mortuorum noxis, placandoque piis manibus, DEO sacra quotannis renouantur. Xenodochium alendis calamitosi & templum Diuæ Virgini Genitrici in subarbio fundamentis extruxit, censuque et redditibus ditauit, ut præterea aliis in locis piæ ipsius liberalitatis monumenta, nam ea quidem hic recensere, propositi nostri non sit. Arcem ipsam quis Pontificum condiderit, adhuc indubio est. Sed Erasmus Virellium, Raphaëlem Lescinium, Andream Cricium, et Noscuium, bonam in ea ornanda augendaque operam nauasse constat. Nouissime Petrus Myscuius Italorum artificum ingenio longe elegantiores reddidit. Sub arce amœnissimos instituit hortos, qui alia sub celo natar arbores, peregrinarumque herbarum plantas benigne foueant. Eius loci singularis est amœnitas, neque alia in tota prouincia, facile inuenitur. Ad latus hortorum sanum rotundi operis visitur, studio Andree Cricii Episcopi conditum. Ferunt enim eum opere sane perexiguo Pantheon, Agrippæ opus, imitari voluisse, neque pudori sibi dixisse, quod Romani splendoris magnificentiam, si non infans sumptibus, structurae certe specie esset æmulatus. A Pultouia planities magna incipit, unde regioni *pole* nomen inditum, idēo quod parentes et ferendae segeri aptissimos campos nusquam siluosa ostendat. Ea tribus praefecturis constat, Cechanouia, Zakroczywo et Wysegrodia. Cechanouia amplum est oppidum ad Lydiniam flumen, arte lateritia et aliquod publicis aedificiis, insigni. Sed hanc incolarum frequentia priuatarumque aedium numero, facile superat. Prasnyisia, ingens oppidum, foro vendendis bobus clarum, aedes aliquot lateritias habet, reliquae non adeo nitidae sunt. Fertilissima regio oppido subiacet, magna omnium rerum, quae ad victum pertinent vitas, pisces tantum e proxima Prussia perit. Prasnyisia et Chorellae et Ianouia Prussiam spectant, neque a Sequana siluam longe recedunt. Cechanouia Zaphrenae regioni prior est. A Pultouia Cechanouiam viginti quatuor millia passuum iter constat, inde ad Prasnyisiam duodecim. Ea praefectura tam populosa est, ut septem millia equestrium familiarum perhibeat

Prasnyz,

Skwa.

Zawki se.

beatum continere, e quibus nulla tam egens est, quin vnum in publico tumultu Romanorum familia, militari secunda sobole, ideoque et numero et viribus factionis pollens, notissima est, ii stirpem ab ipsa vrbe Roma Valeriaque familia, nobilissimam agente repetunt, quum ad vetustæ originis argumentum eorum in gentilitiis insignibus gestent. Reliqui, qui regionem colunt pugnaces etiam et a perdita audacia mortis contemptores habentur. Sed regio in magna frigidi cœli inclementia, qua ad Zaphrenem et Plonscum vergit, lignorum inopia laborat, caducae enim siluæ nusquam adparent, vasta undique planities patet. In causa est, quod terra præpingui solo, frugibus idonea ostendat arua, ob idque auaros agricolas ad culturam inuitat, postquam vberimus frugum prouentus omni lignorum copiae præferendus videatur. Circum villas et rura salicæ propagantur, quod id genus arboris frondibus spoliatum ocysime subinde fructet. Nonnulli colligatis arctius stramine fasciculis furnos calefaciunt. Hinc ad Vistulam contendenti, Sonchoeum occurrit, ignobile aliqui oppidum, inde Nouemiasio viginti millia passuum remota, in qua spectatur templum tumulo Boleislai principis, qui Conradi frater fuit, insigni. A Nouemiasio VIII. mil. pass. Noßellia abest. Oppidum præter templum nil habet memorabile, cuius praepositus Abbat Ceruinenis dicto audiens est, inde recto itinere Serocia aditur, ultra quam Wera fluius in Prussia prorumpens, peruagata Plocensi satrapia, receptisque Plona, Lidinia, et Sona, minoribus fluiis, ad Pomnichouiam (id villae nomen est) Naruae violentus miscetur.

[De Narua hoc prodicitur: serpentes in eo non nasci, et aliunde illatos vivere non posse, vel illico perire, Ioannes Dlugosus author est.]

Masouiorum annuum post Naruam et Bugum non postremus et Pilciae fere æquandus. Zacrocymum præcipia in colle positum, Vistulae suis et alienis vndis amplissimo immineat, vltior ripa depressior est, quam naturæ quodam miraculo, colles ab ea parte fluminis alluvia longe præruptarum rapidum serie cohibentes ante Zacrocymum, relicta altera ripa, locum mutarint, et in citiore ardui conspiciantur. Præter templum et vnam priuatam domum, aedes lateritias nullas habet, frequens tamen est, et salis Polonici emporio nobile. Ceruinum eodem in colle situm iacet, a Zacrocymo octo mil. passuum, monasterium in eo est cucullatorum diui Augustini sectam profitentium. Structura ipsa lateritia et domicilio laui antistitis non indigna. Abbas cœnobii amplis immunitatibus gaudet, et magnis praesulibus par est. Visogrodia inde octo millia pass. distat, arce eleganti clara, collis oppido subiectus vineis passim et amœnissimis hortis excoltus est. Praefectura Visogrodensis modicis inclusa finibus, verum fertilitatis eximia, solum præpingue et hordei maxime ferax, oppida in ea, præter ipsam Visogrodiam et Bodzanouum, nulla sunt. Arcem olim Orsymouia vicus habuit, sed quam ante trecentos annos Mendacus Lithuanorum Rex crudelitate et perfidia infamis, obsidione cinctam solo æquauit. Ad Bodzanouum paruum amnis decurrit, qui Masouiensem satrapiam a Plocensi determinat. Plocensis satrapia Dobrino et Prussiae vicina est, ea ciuitas duobus pagis constat. Plocia scilicet ipsa, cui Raciazum, Plonscum, Bielscum, et Sepris adnumeratur, Zaphre, in qua Srenscum, Mlaue et Medybbria censentur. Plonscum a Cechanouia XVI. millia pass. abest, ad Ploniam amnem situm Iudaeorum aliquot familias habet, nulla lateritia structura excepto templo insigni. Zaphre magis in septentriones vergit, ea in regione primas tenet. Srenscum egregia arce nobile, quam patrum memoria Felix comes Srenski, palatinus Plocensis virtute et natalibus inclitus, pulcherrime exedificauit, ita quidem, ut procerum nulla regia vel somtu, vel operis elegantia nobilior tota Masouia visatur, habet et templum decorum sane, in quo sepulchrum magnifici operis spectatur, quod idem Felix comes insigni pietate construxit, quo suo

Romanowie.

Serocia
Naselsko.

Setock.

Zakroczywo.

Czerwienk.

Wysogrod.

Orszymow.

Bodzanow.

Raciaz
Zawkrze
Plonsk.
Srensk.

uacitatis eximiae, eum enim centum et quadraginta annos vixisse constat. *Mla-
wa* a Srensko mille passus distat, ad Mlauam amniculum condita. Mons in ea a
regione celebris Nęsko, vltiora loca Prussia occupat. Exinde Plocensis re-
gio secundum Prussos & Dobrinos in occidentem ad Vistulam vsque procurrit,
nusquam rectis tramitibus exposita, in medietate Rhaciastum est Episcopi Plo-
censis oppidum, dispersa deinde opulentorum, procerum castella, Zelunum, Bie-
zunium, Chamysa, & arx Carnisynum. Praeterea Dobrinum oppidum quod Criscia
familiae paret, protulitque patrum aetate Albertum Criscium elegantis hominem inge-
nii, & maximarum virtutum ornamentis illustrem [atque aetate nostra Fortunatum si-
ue Felicem Criscium, Regni Poloniae supremum Cancellarium, virum Tullia-
na sane facundia nitentem, qui procul dubio laudi atque gloriae natus esse cen-
sebatur.]

Zielun.
Biezun.
Chamysa.
Karnisyn.
Dobryń.

Starorzęby.

Sieprc.

Plock.

Id oppidum & ipsum est nobilissimis hortis peramoenum & in vicinia ha-
bet villam, cui Starorzęby nomen est. Alberti Starorzęby Præmisliensis Epi-
scopi studio mirifice exultam, quæ structura ædificii, & insignium hortorum
deliciis, felices Italiae secessus æmulatur. Sepryc in ipsis Dobrini finibus popu-
lissimum est oppidum, templum habet inter illas gentes religione celeberrimum,
quod remoti populi, votis pro salute susceptis, aut grauibz morbis li-
berati, magna veneratione frequentant. Biliscum a Sierpcio, mille passus abest, ig-
nobilis alioqui pagus.

Cæterum Plocia vetustate ipsa, situs amoenitate, religione insignis templi,
ad hæc Episcopi sede, omnes Masouiae vrbes superat. Arduo namque in colle
posita est, cuius radices Vistula ingentem aquarum molem trahens lambit,
pulcherrimamque efficit medio in amne insulam, mœnia antiqua urbem cingunt,
delubra Diuorum plura, cœnobium Monachorum tria sunt, quartum Virginum
vestalium in suburbio. Arx ceteris vrbs operibus facile antestat, ea est Cas-
miri magni opus: qui, cum sublati sine mascula prole principibus, Plocensem
oram in prouinciæ formam redegeret, arcem paulo ante ligneam, cocto late-
re extruxit, vt ingruentibus Prussis et Lithuanis, qui ligneam aliquoties flam-
mis deleuerant, valida munitio obiceretur, ipsique obiter Masouii in subito
hostium superuentu tutissimum receptum haberent. Basilica in arce ampli-
sima est, diuo Sigismundo Sequanorum regi (cuius calua argenteæ thecæ inclusa
ibi spectatur) dicata, plumbeis laminis tegitur, et gemina turre conspicua for-
mam Vaticani templi refert, templum donariis opulentum, sed maxime Verne-
ri martyris Episcopi, geminaque regum Vladislai nempe. Hermanni, & ipsius
filii Cryuouitii sepultura celebre. Est & aliud templum portae adiectum, Mo-
nachisque sectae Benedictinorum attributum, quibus Abbas opulentus præest.
Sub arce forum est sacris hominibus habitatum, in eo sunt Episcopi peramplae
ædes, praeterea ipsorum collegarum partim lateritiæ domus, partim ligneae, ele-
ganter tamen ad amussim dolatis tignis constructæ. Duo sunt præcipua in vrbe
collegia, vnum sex & triginta, alterum duodecim sacerdotibus constat. Hoc
apud diui Michaëlis, illud apud maximam Basilicam sacra procurat. Viri in ea
pietatis, virtutis & doctrinæ commendatione, partim principis, partim Episcopi
iudicio leguntur, nec tamen temere plebei in eum ordinem irrepunt: nisi, si
qui optimarum artium, imprimis diuinæ Theologiae, Philosophiaeque studiis ex-
culti, nobilitatem ab eximia virtute, ipsis stemmatibus aliquando potiorē, ad
promerendos honores attulissent. [Peculiari ornamento etiam est huius ciuita-
tis, cum Societatis IESU collegium, tum gymnasium celebre, quod aetate nostra
Stanislaus Lubinius, loci istius Episcopus, vir sapientissimus & optimus princeps
(quem feliciter viuētem summa inuēmur cum laetitia) magnifice restaurauit,
luculentis prouentibus auxit, professoribusque non literarum modo, verum pie-
tatis etiam atque virtutis instruxit. Quod maximum, artem musices, quae iam
tot

tot sæculis neglecta penitusque obsoleta erat, instituit, quin etiam ne post-
hac ars tam vilis & necessaria (siquidem musica sedita parens inopam, & apud
veteres tanti olim fuit, vt idem musici & vates & sapientes haberentur) in-
teriret apud nostrates, pacto hoc effecit. Equidem vt aia plurima, & præ-
clara antistitis instans opera, ita & hoc eius hac in parte studium, & insignis
liberalitas in magnis & laudandis rebus ab omnibus numeratur, & reponen-
setur, vt pote quæ & boni publici finem habeant, & a DEO O.M. certa &
vberissima merces iis constituta sit.

Episcopus nullum in vrbe profani iuris imperium, exceptis sacerdotibus,
habet: sed in suburbanis nobiles villas, & remotius in Masouienſi ſatrapia Dobri-
noque, peramplas præfecturas & latifundi possidet. Vrbs ipsa ciuili populo
abundat, qui partim agros & hortos pomiferarum arborum colit, partim mer-
curatæ studet, ad quam nauiter exercendam, loci opportunitas, ipſeque in pri-
mis Vistula onerariarum nauium capacissima, incolas inuitat. Id vnum ad ſum-
mam vrbs commoditatem deest, quod difficili aquatione vitur, quod ne-
ceſſe ſit urbanam pibem leuandæ ſiti aliſque vſibus, in ipſo flumine hau-
ſtam vrceolis aquam in aduerſum collem portare. Aqueductus enim nus-
quam tota vrbe reperiuntur, & putei quantumuis alte foſſi, arduo in loco arefa-
ctis fontium venis, maligne aquas minſtrant. Cæterum illic aliſque in locis
nobilis in amne Vistula eſt piſcatio. Salmonum & ſilurorum copioſior. Siluri
menſe Martio, amnis oſtia gregatim intrant, & ſubter glaciem aduerſo flumi-
ne ad Sani vsque amnis ingreſſum (qui ſupra Sandomiriam eſt) deferuntur.
Tum vero qui amnem accolunt, deſixis toto alueo ſubſicis, relictoque oppor-
tuno oſtio, temere inuectos & fruſtra demum ingentium caudarum flexibus egredi
nitentes, lineis excipulisprehendunt, tanta plerumque copia, vt in fruſta ſectis,
mercis nomine, proximarum vrbiū piſcaria fora repleantur. Poſt ſalmonem,
qui principarum Sarmaticorum piſcium vno ganeonum conſenſu obtinet, &
trudam, atque ipſum ſilurum, proximæ dignationis eſt piſcis argenteorum ſquam-
marum ſerie pellucidus, & ab egregia pulparum pinguedine commendatus
quem in aliarum regionum fluminibus non facile inueniri dicunt. Plocenſis regio
armis atque viris opulenta, omniaque etiam quæ ad victum ſunt neceſſaria
affatim habet. Palatinus genti cum imperio præeſt, ei tres parent inferiores
præſecti, qui Caſtellani vocantur, Ploceniſ, Raci zenſis, & Siepreniſ. Fora
iudiciaria duo: Plocenſe & Zauſcrenſe. Magnitudo ſatrapiae plus quam dimidio
Masouienſi minor. At vltra Vistulam Raueniſ ſatrapia pater. Hæc ab occi-
dente Cuiavian, a meridie maiorem Poloniam, ab oriente Sandomiriensem &
Masouienſem habet, a ſeptentrione ipſa Plocenſi clauditur. Ciuitatis Ravae [quæ Rawa
collegio Societatis IESU cœnobioque diui Auguſtini regulæ, atque arce, quam
amnis nominis quoque eiſdem alioit, præcipue ornatur] tres numerantur pagi,
quorum ſingulari peculiari præſectus præeſt, Rava, Sochacenſis, et Goſtlinum, to-
idem in iis Caſtellani, totidem ſunt prætores. Intercapedo loci, quæ Goſtlini-
um inter et Plociam eſt, XXIV. milia paſſuum conſtat, paulo propior huic eſt
Gabinum, ſed Goſtlinum, excepta arce et templo, quod quidem curioſus ho-
ſpes aſpiciat, nihil habet. In circuitu ſunt, Scymno et Glouinum, pauloque remo-
tior Carnoſa, ſingulæ regulorum ſuorum imperio parentes. Mediam ſatrapiam
Bzura amnis ſecat Rava fluuio auctus; oritur autem in Lencienſi Polonia, et ad ori-
entem curſum ſeſcit, inde ſinuato alueo in aquilonem decurrit, et eregione
Wyſegradiae apud Camionum vicum Vistulae miſceretur. A Goſtlinino Louicium
duodecem millia paſſuum iter conſtat. Tantundem interualli eſt Louicium in-
ter et Sochacenſiam. Hæc regulis quondam Masouiae frequentata, illa Archiepi-
ſcopi regia eſt. Donauit eam urbem cum perampla terrarum tractu Archiepi-
ſcopo Gneſnenſi Conradus Priſcus, vt pro commiſſo in Czapiam ſacerdotem parti-
cidio

Scymno.
Glouin.
Lenciozic.

Lowica.

cidio, hac liberali munificentia satisfaceret. Louicium non solum eius tractus, sed aliarum etiam lignearum Poloniae urbium maxima est, ad Bzuram amnem sita, qui restagnans et late diffusis per arundinera vorticibus piger, arcem ambit præclaro artificio structam. Condidit eam Scotnicus Bogoria, excoluere mox insequentes antistites, in iis Nicolaus Dzierzgowius fuit, qui pulcherrimas ædes ingens cœnaculum construxit, in quo a Lecho primo Sarmatiae Rege, ad Sigismundum posteriorem, omnes reges et principes depicti, adiectis breuibus elogiis spectantur. Impositum cœnaculo sacellum turritum, e quo longe lateque in subiacentem regionem prospectus patet. In arcis medio fons est ligneis canalibus perennes aquas ministrans, ad dextram ingressis præclarum palatium videtur, studio atque sumptu Iacobi Vchanii Archiepiscopi inchoatum, nec dum perfectum. Domus oppidanorum ex leui materia sunt, eleganter tamen structæ, et abiegnis scandulis passim intectæ. Aliquot fora sunt et vici ingentes, in maiore circo templum celebre, et erudiendis pueris gymnasium. Est et collegium Canonicorum, delubra aliquot, cœnobîa duo, vnum Dominicanum, alterum Bernardini sodalitii. Lautus eius urbis populus et in aduenas hospitalis: mercaturam strenue exercent oppidani, eoque in nondinas statis anni temporibus remotarum gentium ingens fit concursus. In agro Louiciensî nobilium aucularum (quæ *sniegulæ* vocantur) famosa est captura, eas alibi conspici aut capinegant; [quasi niuales aves dixeris, ut Cromerus auctor est, quod non nisi sub hyemem conspiciantur, et cum hyeme simul dispareant.]

Skierniewice.

Exinde secundum Lanciciensis agri fines progredienti, occurrit Iezouia exiguum castellum, quod Lubinensi (in maiori Polonia) Abbati subiectum est. Interius paulo recedit Louicioque propior est Skiernouicia, et ipsum Archiepiscopi cum luculentis possessionibus oppidum. Procurrit ea parte Rauensis satrapia ad Pylciam amnem, Langonice in extremis regionis finibus orientem spectat. Nouomestia porro altera, cuius mentionem alias fecimus, multo est clarior, peculiarique regulorum imperio gaudet, qui Nouomestii ab oppido appellantur. Meditullium regionis Rana ipsa caput gentis tenet, antiquorum principum regia, distat hæc a Louicia quidem XXIV. millia passuum, XII a Nouomestia, ab anne modico urbinomen, qui mediam perlabitur. Murus circum circa nullus, arx tantum imminet veteris artificii aspectu horrida. Biala (quasi albam dicas) Chelmenis Roxolani anistitis iura agnoscit, non tam amplitudine, aut elegantia, quæ nulla est, quam finitimorum latrocinii apud remotiores Masouios celebrata. Nobiles ii sunt extremæ fortis, sed qui temeritate & audacia ad omne facinus obeundum promui: ditioribus terrori sunt, & barbara licentia cædibus atque incendiis inter se debachantur. Nec longe inde abunt Pomrozanie, a Mroga torrente nomen sortiti; quorum mores infames & desperata audacia, carminibus vulgi notantur. Apud eos populos, patrum memoria, homicidia ita vulgabatur, ut indecorum omnino putaretur viro nobili & cuique honoratissimo, aliquem saltem suis manibus non peremisse: sed iam & vicinorum commercii et disciplina legum mansuefuit fera ingenia. Ad occidentem Ranae Bolemuia est, ad quam amniculus Rana lacum efficit satis grandem, quem magni cygnorum greges innatant, ex eo porro lacu erumpens Bzura auget amnem. Hic iam oritur famosa illa Hectorea silua, vrorum prouentu in orbe nostro clara, pars et ea veteris Herciniæ fuit, per hanc Bolemuia ad Vyshiticos, hinc per Calentinates et Drogunios saltus quos vitreus pererrat amnis, ad Miconouum penetratur. [Paulo supra Miconouum, Radzieiowice occurrit pagus, arcis vetustate elegantiaque, magis virtute et nominis Radzieiowicorum claritate insignis.] Abest Miconouum a Bolemuia XXIV. millia passuum. Inhumani et inhospitales, contra quam cæteris Masoniis mos est, eius sunt pagi incolae, ita ut illac transeuntes vel in fœda pluuii cœli inclementia, omni-

bus

bus diuersoribus exclusi, aut siluam petere, aut sub dio pernoctare, cogantur, quod et mihi aliquando illuc iter facienti accidit. Occurrit hinc Grodzisium, oppidum illud quidem non ita magnum, sed quod insigne erat Thoma Okunio eius loci quondam domino, qui non magis elegantium literarum gloria, quam vitæ integritate et innocentia claruit. At in ipso Cynensis agri limite, Mogilnica (cui nomen a præterfluente amniculo inditum) sita videtur, rexinis et rudium pannorum opiticiis clara. Atque iis fere finibus hodierna Masouia continetur.

Grodz. sk.

Mogilnica.

Porro in vniuersum Masouii iisdem cum Polonis moribus pariter ac lingua vtuntur. Nobilibus mos est, multa aduenas comitate excipere, vii quisque est locuples, ita familiæ cultu, seruatorum numero, et conuictus lauticia, præterea omnis generis aucupii, dignitatem generis tueretur, et vix nobilium numero æstimantur, qui vel militaribus equis vel generosis ad venandum canibus carent, qui rei familiari impensius student, pro fordioribus habentur. Conuiuia frequenter ineunt, et omnis generis hilaritate certant, opipare admodum in magna omnium rerum copia epulantur. Variis oblationibus mensa sternitur, nec defunt transmarina gulæ irritamenta. Largius iis perpotare mos est, postquam pro parum ciuili habeatur, qui non cum plausu propinanti respondeat. Cereuisia vulgo in vsu est, huius liquoris difficile dictum est, quantum plebeis conuiuiis absumatur. Sæpe hilaritatem bello finiunt, et leui de causa per temulentiam sæuissime præliantur. Paciores inter festa hilaritatis pocula ad centum monochordum choreas ducunt. Et est mirificum instrumenti musici genus, pellicis nempe villosa prægrandi hirco detracta quam vtriculario instante ingentique tibia grauem reboatum edente, ad simplices modulorum rustiores saltant, et quantam libet musici concentus suauitatem, insulso iudicio præ hoc genere contemnunt. Obuii inter se cum multo verborum honore salutant, et licet tenebunt, cultum sibi magnificum exhibent. Nec difficilis, uti omnis contemptus impatientes, in contumelias prorumpunt. Ad virtutis vero et decoris mentionem, periculosa quæque aggrediuntur, in vniuersum enim virtute et, fortibus factis cenferi volunt, neque vel ignauissimus virtute se præditum negat. (Mendacium per contumeliam obiectum pugno aut gladio non vindicasse infamia est, itaque vel impudentissime mentientem tolere oportet, si cum ipso digladiari malis) Ad publicas celebritates et ad fora rerum venalium armati conueniunt, et leui occasione bellum cient. Frequentissimus genti sclopetorum vsus. Binos alios et quaternos gestat, sic ubi iurgium et rixa cœpit, sclopetis rem maxime gerunt, unde plurimorum cædes oriuntur. In bellis idem armorum vsus et disciplina, uti et Polonis est. Cultus Turcico non abstiniis, nisi quod pro conuoluis capitum integumentis, paruis pileolis Hungarico more vtuntur. Occiput et genas atque adeo barbam, qui militia student, e veteri Macedonum instructo radunt, alii barbam ad mentum subtondent, superiore labro, ad terrorem grandibus setis rigente. Calceus lunatus Turcicus in vsu est, quem ferrea altiore solea fulciunt, ut et proceriores appareant, et firmiore vestigio in lubrico nitantur. MASOVIÆ in tot sæculis tres tantum insigniores bello duces numerat: CHRISTINUM scilicet LILIGERUM, multis victoriis pariter ac funesto vitæ exitu clarum, et IOANNEM SWIERCZOWIUM Sigismundi prioris auspiciis, vna cum collega CONSTANTINO RUTHENO, memorabilem de Moschis victoriam ad Borysthenem adeptum. Tertium ætate nostra STANISLAUM LESNOVOLIUM, qui parua manu maximis Moschorum copiis ad Nouelam admirabili virtute superans, Leonidæ Spartani veterum Græcorum historis celebrati, gloriam virtute æquauit; hoc ipso multo felicitior, quod incolumi exercitu, victoriæ superstes fuit, atque periti ducis gloriam reportauit.

Cæterum præterquam quod Masouia nobilitas suo pte ingenio ferax, libenter militiae nomina dat, nunquam vel ductandis peditum ordinibus fortissimi

lii iii 2

centuriones

Bolemow.

Iaktotowka.

Wiskiki.
Miconow.
Radzieiowice.

centuriones, vel ad obeunda minorum ducum munera, acerrimi alarum praefecti, Polono Regi ex hac gente defuere. Pugna etenim et mortis contemptor populus, bellicam laudem reliquis artibus anteponebat, sed manet tamen et optimis disciplinis suis honor. Latina enim lingua impense delectantur, neque fere est quisquam nobiliorum, qui eam non calleat, ita ut iam quoque usus eius ad agrestes promanet. Iuventus ingenio utique docili, captoque rationis nequaquam barbaro, ubi curam intenderit, valet itaque eruditorum maxima turba est. Plerique apud externos libenter peregrinantur, quo aut liberalibus disciplinis excolti, aut aliqua non inhonesta cognitione aucti in patriam redeant. Hi ab reliquis suspiciuntur, ipsisque ante alios ad opulenta sacerdotia aditus patet. Nostri fere aetate, qua Latinae literae ab interitu vindicantur, in Masoviam quoque nobiliorum artium cultus penetravit, multa cum laude ipsorum, qui in hac palaestra defudarunt. Quod enim unquam tempus delebit memoriam Stanislawi Grepfi? quem nos in Academia Cracoviensi linguam Graecam olim profitentem audimus. Extat eius, praeter Nazianzeni carmina aliquot Latinae donata, de Syclo in pernobilis argumento libellus, sed multa graviora perfecturus credebatur, nisi eum in medio studiorum cursu, atra bile diuexit importuna mors sustulisset. Vivunt adhuc, et insigni nominis fama fruuntur, Iacobus Gorscius, qui Dialecticae artis praecepta, rescatis barbarorum Sophistarum ineptiis, egregie locupletavit, elaboratoque de periodis subtili libello, artis oratoriae abdita, recteque et distincte loquendi viam, nostris hominibus primus aperuit. Et Laurentius Goslicus solerti ingenio et multis legationibus clarus, cuius de optimo senatore elegantem librum Italicis typis excusum videmus. Itemque Varsoviensis fratres, Stanislaus et Christophorus, non magis per antiquae nobilitatis stemmate, quam ipsa eruditionis Latinaeque facundiae laude, incliti, quorum ille versa antea in Latinam linguam Aeliani historia, desumptoque Romae sodalium IESU habitu, idem sanctissimi viri, atque omnium doctissimi nomen tuetur: hic vero multis editis orationibus praeclearum eloquentiae suae specimen dedit. Non iniquo etiam iure Stanislawum Sosolovium Masovius adnumeramus, qui quidem omnibus Platonis et Ciceronis delibatis myrotheis, ipsisque Aristotelis praeceptis valide instructus, doctissimi Philosophi et Latinitissimi oratoris nomen ex Italia reportavit: huius censuram Ecclesiae orientalis, librum de notis verae ecclesiae, et conciones permultas habemus. Nec obscura est fama Stanislawi Illovii, qui pervagatis Galliae Italiaeque multis Academicis, ad praeclearum eruditionis culmen pervenerit, et Dionisii Hircarnassei aliquot lucubratiunculas, Basilique item magni de moribus orationes Latinas fecerit. Atque horum quidem ad aestimandum ingeniorum indolem mentionem obiter fecisse sufficit. Leges porro Masovius et Polonis iam quidem tum, cum haec scriberemus, paucis admodum exceptis, communes, olim utrique populo peculiares fuere. Omnia acta decretaque Latinis literis in publicas tabulas referuntur. Sed in iudiciis potissimum causidici regnant. Hoc pestilentissimum genus hominum, lites ex litibus ferendo Rempublicam mirum in modum affligit, ut de vita fortunisque civium sceddissime licentur, usque eo profecti impudentiae, ut quas prius partes tutati sint, eas conuersis studiis, et maiore redempti pretio, oppugnare non erubescant. Saepe difficultatem actionis in imensum exaggerant, quo ampliore pretio operam venditent, et quum eruditione omni et virtute prorsus careant, pro Deorum oraculis responsa sua haberi volunt, sed raro admodum iis pacatus vitae exitus inuenitur, quum occisi improbae dicacitatis perfidiaque, ac temere susceptarum inimicitiarum plerumque poenas dent.

Plebei urbem pagosque colunt, mercaturae operam dant, et sedentariis artibus exercentur. Agrestes porro atque adscriptitii ea conditione sunt, ut nobilitati

Litterati Masovii.

nobilitati incapta, fortunas, liberos ipsorum omnia liceant, eos plerique inhumanius tractant, et cum poenis leuia delicta acerbè mulctant, tum operas insolentissime exigunt. Feminae nobiles eruditae munditiae et morum exquisita elegantia certant, apud eas pudicitiae maxima laus est, sed tamen iis familiariter iocari, et notos alloqui, choreasque ducere, nequaquam probro datur, quum mariti ipsarum simplicitate quadam, omnia in meliorem partem vertant, neque maligni quidquam de vxorum pudicitia suspicentur. Omnium Masoviorum peculiaris ealays est, quod in religione ante sexcentos annos suscepta constantissime manent, et cum diuersas orbis partes libenter peragrent, nullam peregrinitatem religionum in patriam inuehant. Catholicae disciplinae placita exacte seruant, magno scilicet suo bono. Quid enim Christianae gentis professione dignius? quam sincerum, et incorruptum, Dei maximi cultum Sacrosanctaeque religionis integrum decus conseruasse. Scilicet ut propitii superi, haec quibus fluxa mortalium indiget vita, benigne largiantur, ut pace optima frui domi, concordiam tueri, foris hostium arma non timere detur, quid optatius? quam si haec qualiacumque, necessaria tamen, perpetuis deinde verae felicitatis bonis cumulentur. (134.)

(134.) Cum iam plagulae quaedam huius Andreae Swiencicii Masoviae topographiae typis fuissent excusae, exemplar illud rarissimum Varaviae impressum, ex gratia illustrissimi supremi regni Masoviae, Ernesti Bismarck, viri non patris solum, sed omnibus bonis etiam, Musisque bene capientis, obitum. Quae igitur emendanda inueni, omnia ea nunc enarrabo: adiecta prius integrum libelli huius inscriptionem sequenti TOPOGRAPHIAE, sive MASOVIAE DESCRIPTIO, auctore ANDREA SWIECICKI, Nosse viri territorii Nosse. Cum huius superiorum. Varaviae, apud viduum Iohannem Ruffowit, S. R. M. typographi. Anno Domini 1674. in 4. plag. 7.

In dedicatione ad episcopum Ploensem, Stanislawum Lubensium, virum magnum suo tempore, doctumque, linea 26. impressum exemplar princeps, manu scriptum episcopus habet, et in eadem prelat. lin. 9. Equumque rauen. melius dictum, quam siquae tamen, secundum manuscriptum, quod certe non ex autographo, sed ex exemplari impresso descriptum hominem quidam illiteratus, qui non semper intellexit ea quae scripsit, uti variis ex locis male descriptis apparet, ubi gratia, negligens ille scriba, ca finem dedicationis extraxit: procellas quasvis libris ad eo propositulaturus, loco propulaturus. Sed cum eiusmodi minutis lectoris meos, amplius non morabor, qui non possum, non hic malum illam in Polonia usitatum consuetudinem superare, quod proceres aliqui, libros scriptos manu, magni sepius pretii, illustratissimis maxime scribis suisque scriuit describendas tradant, quos doctissimi tantum viri exscribere debuissent, si posteritati recte consuleretur velimus. Hoc in causa est, quod tam multi libri manu male scripti in Polonia inueniuntur.

Auctoris filius Sigismundus incurrit forte posset accusari, quia in dedicatione episcopum illustrissimum, reverendissimumque recte dicens in finem adiecit: sua illustrissima Gelsundinis. Sciendum vero est, episcopos Ploenses a nobilibus sublimaque sunt principes appellari, quum hoc titulo, neque in republica utantur, neque is ab aequalibus eis tribuatur.

Ne quid omittam, quod in gloriam inclitae Lubinorum familiae venit, de patria semper optime merita, et ex qua hodiernum regni Primitas et Archiepiscopus Gnesensis, Vladislaus Lubinski, Mazecius litteratissimus, et multis ab annis factor noster singularis, oriundus, adiciam in stemma inclitae Lubinorum familiae Sigismundi Swiencicii epigramma:

Præcisa quid sint ceratæ insignia tauri

Quid faciat, medio vertice mucro ferrox?

Colla laboriferi gladio traiecit iuveni

Lubinæ signant Martia gesta domus.

Et nunc Praefuleo par est in stemmate robur
Hæreseon atrox cum ferit ense caput.

Pag. 497. lin. 9. Non ea vis animi, illius, sic interpunge: Non ea vis animi. Illius, vel minima quaque, sunt mihi &c. in fine praefationis auctoris auctoris filii verbum repeto in exemplari impresso omisum fuit.

Topographiam quod attinet, varia in ea sunt corrigenda: nempe tempestate Mejonis lege Mejonis. Micislaus enim apud Polonos Masio etiam appellatur, deinde in eadem pagina manu scriptum exemplar seduxit correctorem, ut Obelo verba hæc aperos late Hungaria, haud notant, substituendum enim est: aperta late Hercynia. Masovii enim, excilis tuis agros magis colere coeperunt. Post verba: Sum qui existimant, eam gentem, sequentia: prius forea Massagesas, ubi sentit Sarnicus, lib. 8. annal. p. 14. libentius inseruit. In exemplari enim impresso scriptum tantum est: eam gentem Hamaxobos (non Hamatobios) fuisse p. 480. lin. 12. lege pugna loco strage.

Ibid. lin. 20. Pias Regis parentisque iam Poloniarum, ab indocto scriba verba corrupta sunt, & legendum exemplar impressum legendum: Pias, perantiqui Polonorum regis genus.

Ibid. lin. 35. legit exemplar impressum Iohannis Andreae, loco Andreae. Pag. 481. lin. 4. post verba: fuit unus Ludislaus, secundum exemplar impressum adiiciendum: cognomento Lokisus.

Ibid. lin. 15. lege Cymbarcham nomine, pro Cimbarcham nomine, & lin. 23. atque alterum, pro atque iterum alterum.

Circa finem huius paginae locus in manu scripto corruptus, ex exemplari impresso ita restituendus: tam enim Masovii acerbitur principum suorum dominans peracti, occasionem circumspiciendam, qua servitutem exciterent: ubi sunt opportuna accidit, cum Conradus Radimicus sortem urum, & in inter Masovios opibus, & bella gloria nomen secundum, excutit omni fortuna proscriptis. Radimicus enim insubent inuria perturbatus &c. Sensus quidem idem est, uti typis hic supra iussit exscribere, sed accuratioris causam interpunctionem auctoris adponere non dubitamus.

Ibid. p. 481. lin. penult. equisibus profectum lege equisibus profectum.

Pag. 481. l. 33. in arce Masovii, lege in arce Masovia. Ibid. lin. penult. iussit ad Prutem profugisse, exempla imperitiam habet iussit ad Prutem profugisse.

Pag. 483. lin. 4. nisi submissus & repandus nasus, lege nisi submissus & repandus nasus.

Ibid. lin. 9. cognomento Naderbannus secundum exemplar impressum, cognomento Naderbannus.

Ibid. lin. 21. loco inuenit robore firmos, exempla impressum habet inuenit robore firmos.

Kk kk kk

Ibid. lin. 27. loco ex iis *Lactanovius* aques, in exemplari impresso *Lactanovius* legitur.

Pag. 484 lin. 3. ut cunctis se vulu & alloquio exhiberet, lege secundum exemplar impressum ut cunctis se vulu & alloquio comem resento tamen augustinus maiestatis de coro exhiberet.

Ibid. lin. 19. ad verba: *Plocensis, Cyrenensis qui & Masovia, & Rauenfis, idem in Senatu regio loci & dicenda sententia ordo*, hæc annotanda sunt: *Palatinus Cyrenensis* nunquam dicitur, id quod obsoletum, sed nunc semper *Masovia palatinus*. In senatu regio *Plocensem & Masoviam palatinos* sequitur quidem *Rauenfis*, hæc tamen ratione & ordine, ut inter *Plocensem & Masoviam palatinos*, *Virepensis*, & inter *Masoviam & Rauensem palatinos*, *Podlachiam palatinos* interpositi sint.

Ibid. lin. 45. Quæ de vris dicuntur, incipiendo a verbis: *hoc animal priscis temporibus Germania silvis familiare*, usque ad verba: *Nunc vix angustis inclusi silva mirefuntis necessario*, ab auctoris filio adiecta sunt, in exemplari impresso characteribus italicis, scriptas manu literas imitantibus, exscripta, id quod *Sigismundus Swiechicki* in principio statim præfationis his verbis innuit: *quæ hoc in opere senioribus nostris, siue literis occurrerint, lector optime, a me adiecta sunt*. Cum vero exemplar impressum in manibus nondum habuissim, nostra in editione ea, quæ a filio adiecta fuerint, iisdem characteribus distinguere non potui, ideo nunc demum id hic annoto. Plagula vero. Gggg gg iam secundum exemplar impressum typis iterum fuit subiecta, ideo, quæ a filio auctoris adscripta fuerunt p. 485. iam vncis signis [] includi curavi, ita, ut in sequentibus nunc facile sit, filii adiecta a patris verbis distinguere.

P. 489. lin. 6. in exemplari impresso dictum est: *in his templum Duo* . . . dicatur, in scripto manu: *templum duo STANISLAO KOSTCÆ* dicatur, quam lectionem, vñ veram, retinui.

P. 496. *Stanislaus Grepfi*. Operæ pretium videtur, de clero hoc inter literatos in Polonia viro, ceterisque sequentibus, & vitæ compendia & scripta eorum hic adicere. *Stanislaus Grepfi*, Nicolai de Bodzezin auditor, multiplex laude nomen suum immortale reddidit: Artium liberalium magister vna cum Alberto Vendrogio creatus, a patribus Academiæ Cracoviensis in publicam stipem & domum professorum maiorem vocatus fuit anno 1563. Etatis sexto & quadragesimo mortuus, anno salutis MDLXXII, conditusque in æde S. Anne, ad parietem dextrum, addita inscriptione:

Viro Nobili Stanislae Grepfi, in universitate Crac. Publico Professore, Latine, Græce, de Hebraice peritiss. Vita & Moribus philosopho, Stanislaus Socolovius, Amico & Collega suo posuit. Ao. Domini MDLXXII.

Scripta eius sunt: (1.) Duo poemata *Gregorii Nazianzeni Theologi*; alterum de virtute hominis; alterum de vitæ inneribus, & vanae vanitatis ram huius seculi. Scholiis explicata per M. Stanislaum Grepfi, Academiæ Cracoviensis Professore. Cracoviæ: Lazarus Andreas excudebat. 1665. in 8. quatuor cum dimid. Plag. In dedicatione ad Cardinalem Hosium appellat, eruditæ suæ diligentie primitias, neque ex hoc libello, profunda eius in Græcis eruditio, quam postea tibi acquisivit, colligipoteff. vid. Revet. Dn. Can. Janozki *Nachrichten von der Zaluski*. Bibl. part. IV. p. 212.

II.) *Stanislaus Grepfi de multiplici Siculo & Talento Hebraico*. Item de mensuris Hebraicis, tam aridorum, quam liquidorum. Hic præmissa est Epitome, de ponderibus & mensuris, quæ apud profanos leguntur auctores, ex Budo potissimum desumpta. Invenies hic multum hactenus nostri seculi hominibus incognita. Antverpiæ, ex officina Chri-

stophori Plantini. M.D.LXXIII. in 8. Plagula decem. Ioannes Cochranus sic laudat Grepfi.

Græcū te, an dicam, Grepfi facunde, Latinum Ambigo. sermo ita erat notus uterque tibi. At tu Sarmata eras, sed cuius ob os sua Graii Ora obuertebant, Aufonique sua.

Iacobus Gorski decimo septimo anno ætatis suæ, primam in Academia Cracov. lauream accepit, & sumpta Magisterii dignitate anno 1551. ad publicam Iurisprudentiæ professionem, summam laude accessit, & Doctoris insignibus, Archiepiscopali quoque insula, tempore labente decoratus est. Quanti porro docendi provinciam semper fecerit, ex eo certe apparet, quod laudioribus affluens fortunis, cum quiescere iam vivere posset, cathedræ officio & publico docendi iuventutem munere, se non abdicavit, ne ab honesto otio avocatus decederet per ætatem suam florissenti iuventuti, quam semel informandam suscepisset, teste *Starovolski* in elogio. De functo Iacobo curatores testamenti monumentum in Basilica Cracov. posuerunt tali cum subscriptione:

R. Do. IACOBO GORSKI. I. V. D. Archidiacono Gnesnensi. Canonico & Archiepiscopali Crac. universitatis Professore, Procancelarioque celeberrimo, ac eiusdem officii Rectori diligentiss. discipulorum copia clariss. Scriptorisque disertissimo, testamenti curatores & amici precati requiem eternam hoc monumentum posuerunt defuncto Anno. M.D.LXXXV. XVII. Iunii.

Scripta eius sunt: I.) De periodis æque numeris orationis libri II. Iacobi Gorski. Cracoviæ, ex officina Mathei Siebeneycher Anno Domini 1575. Edit. Secunda in 8. plag. 23.

Elegantissimus hic libellus illustri ac Magnifico Domino, vt tunc temporis scribendi mos erat, *Ioanni Chotkiewiczi*, Comiti in Sklow & Mysh &c. Castellano Vilnensi, Archimarscalco Lituanæ, capitaneo generali Samogitiæ, Livoniæque administratori & exercituum Ducis, dicatus fuit, a Ioanne Wielogorski, iussu auctoris. Post dedicationem sequitur Iacobi Gorski ad Petrum Muscovium præfatio.

II.) Iacobi Gorski de generibus dicendi libri: adolescenti dicendi studio opus utile & necessarium. Cracoviæ apud Martheum Siebeneycher Anno M. D. LIX. in 8. plag. 14.

III.) Iacobi Gorski de figuris grammaticis, sum rhetoricis, libri quinque, nunc recens editi. Cracoviæ in officina typographica Mathei Siebeneycher. Anno M. D. LX. in 8. Alphab. 2. plag. 4. Liber hic Abbati Thiciniensis Cenobii S. Benedicti, Ioanni Lowczkowski, dicatus est, ad quem Gorski, cum lues pestifera Cracoviam affligeret, fecerat, hosque libros quinque in secessu illo composuit.

IV.) IACOBI GORSKI Prælectionum Plocensium liber primus, siue de baptismo & ecclesiæ nativitate. Si quid dictum imprudenter & præter sanctæ Ecclesiæ Romanæ consuetudinem sit, pro nova dicto habeatur. Colonia apud Maternum Cholinum M. D. LXXXII. cum gratia & privilegio. Cæs. Maiest. in 8. plag. 13. Vt primam Gorskius Plociam se recepit, & in collegio amplissimo Canonorum verari coepit, nihil eorum, quæ officii suæ esse videbantur, prætermittenda se esse voluit. Et quoniam præter munus concionandi & Ecclesiæ officium, cui obeundo eum Episcopus Plocensis, Petrus Muscovius, ad quem præfatio huius libri scripta est, præfaverit, publice etiam docendi, ac explanandarum lectionum, statim temporibus, constitutionibus huius ecclesiæ, ei imponeretur officium, libenter hunc suscepit laborem. Inde hæc prælectiones trahunt originem. (b.) IACOBI GORSKI Prælectionum Plocensium liber secundus, siue de Mediatore. Colonia apud Maternum Cholinum. M. D. LXXX. cum gratia & privilegio Cæs. Maiest. in 8. plag. 16. Præfatio ad serenissimum Regem scripta est. (c.) Iacobi Gorski Prælectionum Plocensium liber tertius, siue de Pastore, cui in calce oratio Stanislaus Socolovius de vestitu Heræicorum & fructu hereseon adiecta est: vna cum documentis, Parochis & omnibus in munere ecclesiastico versantibus, necessariis. Cracoviæ, cura & impensis. Renouendiss. Do. Sta. Carnovii, Cuiusdam Episcopi. In officina Lazari excusis. M. D. LXXX. in 8. Alphab. I. Præfatio de dicatoria ad Stanislaum Carnovium, Cracoviam, & collegio iuriconsultorum anno, 1579. calendis Septembris scripta. (d.) Iacobi Gorski Prælectionum Plocensium liber quartus, de usu legitime Sacrosancti Eucharistiæ Sacramenti sub altera specie, siue reprehensio erroris eorum, qui ecclesiæ Romanæ eo nomine uocantur, quod communiam sub specie panis tantum populo dari antiquitus solum, approbaverit & rennet. Colonia apud Maternum Cholinum. M. D. LXXXII. cum gratia & privilegio Cæs. Maiest. in 8. plag. 18. Præfatio dicatoria ad Serenissimum Regem Poloniae Annam Jageloniæ V. J. Apologia Iacobi Gorski, pro Academia Cracoviensi, publice in renuntiandis novis Magistris dicta. Anno Domini M. D. LXXXI. d. 11 mensis Martii. Vna cum parænesi ad professores eiusdem Academiæ Cracoviensis. Cracoviæ in officina Lazari. A. D. M. D. LXXXI. in 8. Egregie hæc orationes Academiæ Cracov. illis temporibus statim explicant. VI.) Iacobi Gorski dissertationis de Periodis, contra se a Benedico. Herbesto (si Dicit placet) Neapolitano, aduersus, refutatio. Anno Domini 1564. in 8. plag. 23. Epistola dicatoria ad Philippum Padernum, Episcopum Cracoviensem, scripta, quem doctissimum Præfatum Gorskius indicem sibi in epistola, quam cum Herbesto de periodis habuit, elegit, parvo poemate per Ioannem Cochranovium scripto Gorski causam probavit, gratulatus est, quam de aduersario obtinisset, gratulatus est. Quod hanc Gorski cum Herbesto de Periodis disputationem attinet, vide egregie docti Francis. Richardi Gual, quondam Bibliothecæ Vars. sub-bibliothecarii otium Varsaviense pag. 1. & 2.

VII.) *Dissertationes Laurentii Siradiensis philosophi, super disputatione periodica Gorski & Herbesto, in diatriba Antisophistarum Cracoviensium. Cracoviæ. M. D. LXXXII. in 8. plag. 5. Epistolam dicatoriam Gorskius ad generosum iuvenem Nicolaum Iostensium, Capitaneum Lubolanensem exaravit.*

VIII.) IACOBI GORSKI præfatio ad veneranda Trinitatis, aduersus quem apostasam FRANKEN, falso appellatum Christianum, Apologus, siue Anachristianus. Sanctæ Ecclesiæ Romanæ iussu auctoris esto in qua & pro qua militamus. Colonia apud Maternum Cholinum Anno M. D. LXXXII. cum gratia & privilegio. Cæs. Maiest. in 8. Alphab. I. plag. 7. Epistola dicatoria ad Polonium Regem scripta. IX.) Iacobi Gorski Dialecticæ artis commentaria. Libri decem Cracoviæ anno 1563. in 8. Alphab. 1. Plag. 18. Amplissimo viro Andreæ Præfatione, Decano Polnienensi, Scholastico Cracoviensi Custodi Plocensi, doctissimus elegantissimisque hic liber inscriptus est. Gorski præfationem sequitur Melchioris Rudolphi ad iuvenes litterarum studiosos epistola. X.) Iacobi Gorski Animadversio, siue Critica in theologos. Wittenbergensis, siue ut ait Gorski apud Patrynarcham Constantinopolitanum in scripta, & Stanislaus Socolovius operam in edenda Ecclesiæ orientalis censura calumnians. Opus scilicet hoc tempore variis hæresibus sectisque miscere dissecto, lectu pernecessarium. Colonia apud Maternum Cholinum M. D. LXXXVI. in 8. plag. 22. Præfatio auctoris ad illustrem Dom. Nicolaum Firlet, Castellatum Biecensem, Regni Poloniae Referendarium ac Cazimirien. præfectum exarata.

Hæc sunt scripta celeberrimi Gorski, quæ vidi,

Serenissimum Regem scripta est. (c.) Iacobi Gorski Prælectionum Plocensium liber tertius, siue de Pastore, cui in calce oratio Stanislaus Socolovius de vestitu Heræicorum & fructu hereseon adiecta est: vna cum documentis, Parochis & omnibus in munere ecclesiastico versantibus, necessariis. Cracoviæ, cura & impensis. Renouendiss. Do. Sta. Carnovii, Cuiusdam Episcopi. In officina Lazari excusis. M. D. LXXX. in 8. Alphab. I. Præfatio de dicatoria ad Stanislaum Carnovium, Cracoviam, & collegio iuriconsultorum anno, 1579. calendis Septembris scripta. (d.) Iacobi Gorski Prælectionum Plocensium liber quartus, de usu legitime Sacrosancti Eucharistiæ Sacramenti sub altera specie, siue reprehensio erroris eorum, qui ecclesiæ Romanæ eo nomine uocantur, quod communiam sub specie panis tantum populo dari antiquitus solum, approbaverit & rennet. Colonia apud Maternum Cholinum. M. D. LXXXII. cum gratia & privilegio Cæs. Maiest. in 8. plag. 18. Præfatio dicatoria ad Serenissimum Regem Poloniae Annam Jageloniæ V. J. Apologia Iacobi Gorski, pro Academia Cracoviensi, publice in renuntiandis novis Magistris dicta. Anno Domini M. D. LXXXI. d. 11 mensis Martii. Vna cum parænesi ad professores eiusdem Academiæ Cracoviensis. Cracoviæ in officina Lazari. A. D. M. D. LXXXI. in 8. Egregie hæc orationes Academiæ Cracov. illis temporibus statim explicant. VI.) Iacobi Gorski dissertationis de Periodis, contra se a Benedico. Herbesto (si Dicit placet) Neapolitano, aduersus, refutatio. Anno Domini 1564. in 8. plag. 23. Epistola dicatoria ad Philippum Padernum, Episcopum Cracoviensem, scripta, quem doctissimum Præfatum Gorskius indicem sibi in epistola, quam cum Herbesto de periodis habuit, elegit, parvo poemate per Ioannem Cochranovium scripto Gorski causam probavit, gratulatus est, quam de aduersario obtinisset, gratulatus est. Quod hanc Gorski cum Herbesto de Periodis disputationem attinet, vide egregie docti Francis. Richardi Gual, quondam Bibliothecæ Vars. sub-bibliothecarii otium Varsaviense pag. 1. & 2.

VII.) *Dissertationes Laurentii Siradiensis philosophi, super disputatione periodica Gorski & Herbesto, in diatriba Antisophistarum Cracoviensium. Cracoviæ. M. D. LXXXII. in 8. plag. 5. Epistolam dicatoriam Gorskius ad generosum iuvenem Nicolaum Iostensium, Capitaneum Lubolanensem exaravit.*

VIII.) IACOBI GORSKI præfatio ad veneranda Trinitatis, aduersus quem apostasam FRANKEN, falso appellatum Christianum, Apologus, siue Anachristianus. Sanctæ Ecclesiæ Romanæ iussu auctoris esto in qua & pro qua militamus. Colonia apud Maternum Cholinum Anno M. D. LXXXII. cum gratia & privilegio. Cæs. Maiest. in 8. Alphab. I. plag. 7. Epistola dicatoria ad Polonium Regem scripta. IX.) Iacobi Gorski Dialecticæ artis commentaria. Libri decem Cracoviæ anno 1563. in 8. Alphab. 1. Plag. 18. Amplissimo viro Andreæ Præfatione, Decano Polnienensi, Scholastico Cracoviensi Custodi Plocensi, doctissimus elegantissimisque hic liber inscriptus est. Gorski præfationem sequitur Melchioris Rudolphi ad iuvenes litterarum studiosos epistola. X.) Iacobi Gorski Animadversio, siue Critica in theologos. Wittenbergensis, siue ut ait Gorski apud Patrynarcham Constantinopolitanum in scripta, & Stanislaus Socolovius operam in edenda Ecclesiæ orientalis censura calumnians. Opus scilicet hoc tempore variis hæresibus sectisque miscere dissecto, lectu pernecessarium. Colonia apud Maternum Cholinum M. D. LXXXVI. in 8. plag. 22. Præfatio auctoris ad illustrem Dom. Nicolaum Firlet, Castellatum Biecensem, Regni Poloniae Referendarium ac Cazimirien. præfectum exarata.

Hæc sunt scripta celeberrimi Gorski, quæ vidi,

& manibus tractavi, plura autem *Starovolski*, quamvis confuse, laudat, nempe prælectiones *Cracovienses*, prælectiones *Leopolitenses*, de quibus nescio, an vnquam extiterint. Nulla enim accuratio-ne in enarrandis scriptis *Starovolski* in elogio suis vitatur. Mentionum enim facit prælectionum Plocensium, & deinde separatim enarrat scripta de usu legitime eucharistiæ, de pastore, de baptismo, quali diue. sa essent a prælectionibus illis. Laudantur a *Starovolski* præter ea, quæ vidimus, amplius sequentes: 1.) *Præmissio aduersus infanqu dogma Francken, Arriani*. 2.) *Victoria Regis Sebastiani*. 3.) *Orationes ac præfationes in variis variarum scientiarum scriptores* 4.) *Præstantissimo virorum in republica polona, epistola, vltro citroque scripta*. libris XXX. comprehensa. *Starovolski* tandem culpam forte potest, quando de Gorski scripsit: *crassiore quamvis Masovia aere natus, a puro arstamen ita mixtoribus aridibus imbuitur, quasi Masoviae aër crassior, quam Cracoviae esset*. Quodsi Poloni ex diuersis regni provinciis oriundi, ingeniorum fertilitatem ab aere crassiori deuenire velint, quid Itali tandem de Polonis possent dicere, Aër, in corpora, non in animos, si diis placet, influit.

Laurentius Goslicius, Posnaniensis Antistes, vix doctissimus & prudentissimus, eximia Latine dictionis elegantia celebris. Res vitæ circumstantes ex epichaphio in basilica Posnaniensi maxime apparent, huius tenoris: « Illustri & Reuerendissimo Domino, *Laurentio Goslicio*, gentis Grimali, malio territorii Plocensis, viro pietate singulari, ingenio præstanti, consilio excellenti, candido, aperto, & animoso, eloquentia rara, qui scientiarum insignibus publice decoratus, & ab aliquot Serenissimis Poloniæ regibus in pretio & honore habitus, post multa, varia & eximia in re publica merita, & complures in grauissimis & difficillimis regni negotiis pari fide & fidelitate obitas legationes, primo Cameracen. paulo post Chelmen. Ecclesiis vtiliter Episcopus præfuit: deinde ad ecclesiæ Præmisen. promotus, simul clare tumbæ monasterium laudabiliter administravit. Postremo Ecclesiæ Posnaniensis Præfatus, cum eam feliciter sex annis, mensibus circiter quatuor rexisset, demum designato & ad seculo sibi legitime coadiutore & successore, seculi sibi legitime coadiutore, gangrena ptuagenario, maior, viuida senectute, gangrena nervorum tactus, in pede dextro sensim occupante ad extrema deductus animam DEO religioso se commendavit, & piz. plenus spem reddidit Glazini. Anno Domini MDCVII. vltima mensis Octob. Eidem executores cum nepote ex testamento monumentum macti posuere.

Scripta eius sunt: 1.) *Laurentii Grimali Goslicii de optimo Senatore libri duo*: in quibus magistratum officia, cuius vita bona, rerum public. felicitas explicantur. 2.) *Opus planæ audentis, summarum philosophorum & legislatorum doctrinam referunt, omnibus respublitate administrare cupientibus, non modo utile, sed aptissime necessarium*. Accessit locuples rerum toto opere memorabilium index. Basileæ apud Leonhardum Osenium, impensis Roberti Cambieri. A. 1610. XCIII. in 8. plag. 21. Regi Sigismundo Augusto auctor inscriptus elegantissimum hunc librum, quem cum Patavii maneret, exaravit. Scripsit & alium libellum, de optimo viro, nec non orationem pro statu Sacrorum, variisque carmina, quæ scripta videre non potui.

Warsavici fratres clarissimi fuere in Polonia vlt. *Stanislaus*, societatem Iesu ingressus multa sanctitatis & innocentie vitæ opinione clares. Scripta eius: 1.) *Heliodori Ethiopice historie libri decem*, nunc primum e Græco sermone in Latinum translati, *Stanislaus Warschewicki* Polono inter-

Kk kk kk 2

interprete. Adiectum est etiam Philippi Me-
lanthonis de ipso auctore & hac eiusdem con-
iuratione iudicium. Item locuples rerum ac verborum
memorabilium index. Nunc demum correctus &
ad quotidianum usum accommodatus expulsa
fessis ex officina typographica Cornelii Sutorii. M.
D.C.I. 12. Philippus Melancthon in præfata ad
Oporinum, Basilensem civem, epistola sic de hoc
libro iudicat, "Oratio est, nitida, non tumida. Et
mira est varietas confiliorum, occasionum, euen-
tuum & adfectuum. & vite imagines multas con-
tinet. Interpres est Stanislaus Eques Polonicus,
nobilitatem generis, eruditionem, virtutem, & facundiam
ornans." Hic liber iam Antwerpæ apud Martinum
Nutum sub Ciconis M. D. LVI. editus fuit in 12.
Transiit & Stanislaus in patrum sermonem ex Hi-
spanico Ludovici Gramscensis Ducem peccatorum.

Christophorus Varsevicus, polyhistor suo tem-
pore merito habitus, totam ætatem suam in aula
Megistanum consumpsit, ut mirum de illo videatur,
quomodo tot negotia occupatus potuerit tantum
in dicendo peritiam, in scribendo laborem, intra-
tando argumento iudicium acquirere, cum pacatores
litteræ turbas hominum maxime iugant;
quæ ille immixtus, immo numerus, indefatigabili
pæne memoria, et alter quali Iulius Cæsar, septem
linguas ita calluit, ut singulas nationes diceret. Do-
mi non tantum clarus et illustis fuit, sed singulis
fere principibus Europæ optime notus, quos par-
tim legationis munere functus (erat enim decreta-
rius Regius et Canonicus Cracoviensis) partim pru-
dentia acquirere causa peregrinatus, consulto
adiit. Corpus humo mandatum, mu. um si e elo-
gio ætatis iacet, qui tamen lucem tam aulicis vi-
ris, imo toti Sarmatia suo stilo attulit. Sunt verba
Starovulsci in elo. p. 206. edit. Venet.

Gregorius P. pa. XIII. litteras scripsit ad Varsevi-
cium, testes virtutis eius, eumque hortatur, ut per-
gat pro Christi gloria militare.

Scripta eius sunt: 1) Christophori Varsevici C.
C. de cognitione sui ipsius libri tres. 2) His accesser-
unt alia eiusdem, partim antea quoque, partim nun-
quam alias edita opera: de morte et immortalita-
te animæ; de factis et dictis Iesu meditationes
tres; totidemque pro Christi fide et Petri sede
ad ordines Regni polonici Orationes in psalmos
quas vocant penitenciales, et in libellum de nomine
Iesu D. Bernardi paraphras; et B. Mariæ Virginis
encomium. Adiectum postremo est contra Nicolaum
Regium, Germanum, qui in eius orationibus scripserat,
eiusdem apologia; et pro auita religione retinen-
da ad Henricum Poloniam Regem oratio. Omnia et
singula subiunguntur iudicio et auctori Ecclesiæ Or-
thodoxæ. Cracoviae. In officina Iacobi Siebeneycher.
Anno M. D. C. in fol. Alph. 2. plag. 6. Præfatus ad
summum Pontificem Clementem VIII. scripta.

11) Christophori Varsevici C. C. Cæsarum, Regum
per Principum, vngar et eiusdem partim genens et
nominis, partim etiam imperii ac dominationis, vi-
tarum parallelarum libri duo. Quod quorum quod-
que continet versu pagellam monstrabit. Accessit re-
rum et verborum memorabilium locupletissimus in-
dex. Cracoviae in officina Iacobi Siebeneycher
Anno Domini M. D. C. III. in fol. Alph. I.

Primo libro continentur: vita Darii primi, Da-
rii ultimi, Regum Persarum, vita Augusti Cæsaris
Augustuli ex Italicis, ultimi Cæsaris, Cæsaris Ro-
manorum. Vita Constantini primi, Constantini vi-
mi, Cæsaris, Constantinopolitani. Vita Ca-
oli Martelli primi. Caroli Martelli ultimi, Re-
um Francorum. Vita Berengarii primi, Berengarii
Impi, Regum Longobardorum. Libro altero conti-
nentur. Vita Balduini primi, Balduini ultimi, Regum
ierosolymitanorum. Vita Alphonsi primi, Alphonsi-

ultimi, Regum Arragonicorum et Neapolis. Vita Ia-
gedonis primi, Iagellonis ultimi, Regum Polonorum.
Vita Francisci primi Sforzæ, Francisci ultimi Sforzæ,
Ducum Mediolanensium. Idem liber Francofurti a-
pud Wolfgangum Richterum, sumptibus Nicolai Stei-
na. a. 1704. et apud eundem iterum 1608. prodit.

111) Christophori Varsevici Turcicæ quatuor-
decim. His accesserunt opuscula duo R. Frederici
Cervoli, de concilio et consiliariis principis, ex Hi-
spanico in Latium versum vnum, et de legato lega-
tioneque eiusdem Varsevici alterum. Omnia his
rebus et temporibus accommodata Cracoviae in of-
ficina Lazari A. D. M. D. XCV. in fol. Alph. 1.
plag. 45 omnes sunt duæ editiones præter Q. sermo.
Sunt orationes, Philippicarum Ciceronis instar, qui-
bus auctor Turcicæ bello vrgendum suadet. IV.)
Christophori Varsevici Paradoxa, quæ etiam di-
versis locis & temporibus, semel & iterum prodie-
runt Cracoviae in officina Lazari A. D. M. D. XCIII.
in 4. plag. 19. Nicolai Zebredovii, sup. Reg. Mar-
saleo dedicavit. Hic liber antea iam Vilnæ a. 1779.
deinde Præge in officina Michaelis Peterle A. 1789.
fuit typis excipit. V) Christ. Varsevici de op-
timo statu libertatis libri duo, Cracoviae in officina
Lazari. a. D. M. D. XCVIII. in 4. Alph. 2. plag.
7. Nicolai Firleo, Patricii Cracoviensis scripti sunt.
VI) Christ. Varsevici duæ orationes & tem. oribus
habuit quædam orationes. Præge typis M. Danielis
Adami a Veteslaui in 4. plag. 7. Hæ orationes
habuit ad Maximilianum II. Cæsaem, in comitiis
imperii Responsibus & ad Maximilianum ele-
ctum Poloniam Regem, nec non ad Rudolphum II.
Cæsaem.

VII) clypeus Spirituæ. Præge in officina typo-
graphica Ioachimi Schumann A. M. D. XCIII. in
12. plag. 7.

VIII) Christophori Varsevici, nobilis Poloni, Re-
gi oratoris et legati exercitissimi de legationibus
adeundis luculentissima oratio. Liche. typis Guo-
lfgangi Ketzeli. M. D. C. III. in 8. plag. 17. Idem li-
ber. prodit Dantisci, sumptibus Georgii Færsteri.
A. 1646. cui adiectus de concilio et consiliariis liber
infine accessit Hippolyti a Colibus Consiliarius, qui
tres libri iam antea in Roskocii apud Christoph.
Reusnerum a. 1599. in volumine prodierant. Hæc
sunt scripta Varsevici, maxima ex parte, quæ vidi,
dehinc secundum Starovulscum. Liber Pauli Pa-
ruze, ex Italicis in Latium vertit. 2) Libri rerum
memorabilium. 3) Elogia illustrium Poloniarum scrip-
torum. 4) modus acquirere divine gratiæ. 5) de
origine polonorum. 6) de Victoria Regis Stæpha-
ni. 7) de obitu et virtutibus eiusdem. 8) de mor-
te Philippi II. Hispaniarum Regis. 9) de morte Ru-
dolphi I. imperatoris Romanorum. 10) de rebus gestis
eiusdem. 11) de obitu Anne Austriacæ poloniarum Sæ-
cæque Regina. 12) Historia Turcica. 13) Conclo-
nes de lubilæo ex ecclesiæ. 14) de laudibus Tasi-
novit comitis.

Stanislaus Socolovius, S. Floriani Clepariæ præ-
positus et Canonicus Cracoviensis, celeberrimi olim
illius Professoris Iacobi Gorsii discipulus, præ-
stanti vir ingenio et lingua vtraque egregie doctus.
Variâ scripsit, quæ omnia simul edita hæc sunt inferi-
pione: Stanislaus Socolovius, Canonici Cracoviensis
apud Szeplianum. I. poloniam Regem concionatoris.
Opera Cracoviae in Architypographia Regia et ec-
clesiastica Lazari edita. 1797. in fol. cum præfatione
ad Sigismundum III. poloniam Regem. Decem et sep-
tem Socolovii scripta, in hoc volumine sunt contenta,
quæ omnia, variasque eorum editiones, invenierunt
Socolovii Peregrino, siue læse vultus quærela, sub-
per demum a diligentissimo Christiano Theophilo
Frisio, ex manuscripto edito. quem vide a pag. 6.
ad 39.

REGNI POLONIÆ MAGNIQUE DUCATUS LITHUANIÆ OMNIUMQUE REGIONUM IURI POLONICO SUBIECTORUM NOVISSIMA DESCRIPTIO STUDIO

ANDRÆ CELLARI, Gymnasii Horniani Rectoris.

AMSTELÆDAMI Apud Egidium Janssonium Valckenier,

Anno 1659.

NOBILISSIMO ET ORNATISSIMO IUVENI

D. JACOBO FORESTO

LL. STUDIOSO, FILIO NOBILISSIMI ET AMPLISSIMI VIRI,

D. THEODORI FORESTI J. U. D. & Illustribus Dominis Ordinibus Westfri-
siæ, seu Hollandiæ septentrionalis a Secretis.

Um adhuc in Gymnasio nostro Literario sub institutione mea versareris,
Nobilissime, & Ornatissime Iuuenis, singulare tuum studium, & insignis
sedulitas, ex eruditionis eximiae desiderio tuo nata, in omni genere exer-
citorum, in palestra literaria visitatorum, semper emicuerunt. Exaltata illa
in Te exemplis eorum, qui Maiores Tui non solum nobilissimi sui generis im-
pignia Tibi præstulerunt, verum etiam virtutibus, in quibus sola & vero
est nobilitas, pietate, integritate, scientia, & eruditione, omnigena præstiterunt. Quem
enim Patrem, hæcenus, Dei gratia, superstitem habes? Quantus vir fuit Patruus
Tuus, quem immatura mors, proli dolor! saluti Patriæ nostræ invidit? Quanti vi-
ri Avus tuus Paternus & Maternus, de communi Patria optime meriti, ex quibus ille
inter beatos iam versatur, hic adhuc in veneranda senectute Tibi superstes est. quorum
celeberrima fama Patriæ cancellis se includi non passa ad extremos Orbis terrarum limi-
tes se propagavit. Quanti cæteri Tui Maiores, viri omnium laude, prædicatione, lite-
ris, & monumentis dignissimi? Cunctarum celebritate, incredibili notissimorum præca-
nia & laudes decantandi partes se ego mihi sumerem, vereor, ne potius illis ingenii
mei culpa, quam cum Horatio loquar, detererem, quam ut eorum aptus buccinator esse
possem. Horum vestigiis laudatissimis hæcenus a puero insistens magni quid de te pol-
liceris, quod non tantum cum Parente Tuo Nobilissimo tota vestra Familia Forestorum
nomine inclita expectat; sed etiam ipsa Patria nostra summa expectatione desiderat.
Mæne hac virtute, Iuuenis Nobilissime, ac in curriculo, quod ingressus es, eadem sedu-
litate, eodemque studio pergere non desine, ut ad metam speratam perveniens Tuæ Fami-
liæ Nobilissimæ ornamentum conciliare, & Patriæ emolumentum asferre queas. De
cursu autem studiorum Tuorum tam feliciter ad metam optatam properante gratulor &
Tibi, & mihi, qui eorum fundamenta locanti Tibi mea quæcumque opera auxilio fui, &
semper modestiam, diligentiam, ac sedulitatem Tuam amplexus sum, earum nomine nun-
quam non Tibi additus, atque Patri & Avo Tuo, viris Nobilissimis, atque huic quidem
Tuo pædagogum, de me optime meritis ob insignia sua merita obstrictus. Animi grati
testem produco hanc Regni Poloniæ descriptionem ex variis auctoribus a me hactenus
guo labore congestam, quam Tibi tantæ Patri Filio, tantorum Avorum Nepoti, & a
tantis Maioribus descendenti progeniei exhibeo, dico, & consecro, ut Tui & Tuorum no-
mine & titulo insignitur, & decoratur in lucem prodeat, ingenti tuo historias et alia ei-
modi legendi desiderio satisfaciatur, et simul testetur magnum de Te bene merendi studium, et
promptissimam voluntatem eius, qui Nobilitatis Tuæ

Hornæ ex Mulzoo
XIV. Kal. Sept.

LII 111

Studiofissimus
ANDRÆAS CELLARIUS. (135)

NOVA DESCRIPTIO REGNI POLONIÆ, ET REGIONUM OMNIUM, QUÆ AD ILLUD PERTINENT

Fines.

Magnitudo.

Longitudo.

Latitudo.

OLONIÆ REGNUM inter Europæa nulli vastitate & potentia cedens, qua Regiones suas in Boream explicat, ubique Baltici maris fluctibus tunditur: In Occasum vergens Pomeraniæ, Marchionatus Brandenburgensi, Silesiæ, & Moraviæ, Germanicis regionibus contigua est: Meridionalibus extremis Pontum Euxinum, Valachiam, Moldaviam, Transylvaniam, & Vngariam attingit: Orientales, margines Tartariæ, & Moscoviæ finibus claudit. Et hisce finibus magnitudo eius patet, quod a Sarmaticis montibus, & Transylvaniâ vsque ad Ducatum Teschenensem in Silesia, Marchionatum Brandenburgensem, ac Balticum mare excurrere, altero latere cum Moscoviæ finibus descendit, ac vitra Borysthenem fluvium, alias Dnieper, largo tractu se dilatans ad Pontum Euxinum decurrit, extremitatesque suas per Podoliam, Moldaviam, ac Valachiam vsque in Transylvaniam, & Hungariâ comitatum Zipensem deducit. Longitudo eius, secundum *Simonem Starovolskium* a 38. ad 54. gradum inter Occasum æstivum, & Ortum hybernium exporrecta 16. gradus, ac proinde 240. miliaria communia Germanica comprehendit. Latitudo autem a Carpathiis montibus ad mare Balticum vsque ducenta fere miliaria complectitur. *Philippus Bristius* *Parallelis Geographiæ Veteris & Novæ*, longitudinem ab oppido *Schwibussen* in Marchionatus Brandenburgensi finibus ad Smolenskum in Russia sitam urbem producit, eamque extensionem ad maiorem circulum renovatam 11. gradus cum minutis 30. atque ita miliaria 690. leucas Gallicas 345. Germanicas 172½; Russica Worest seu Werst 910. dare tradit. Latitudinem excurrere ait a Tyra fluvii, vulgo Dniester, ostiis ad urbem Memel versus Liunioniam, eamque ad maiorem circulum renovatam dare gradus 10. cum 40. minutis; aut miliaria 640. leucas Gallicas 320. Germanicas 160. Russica Worest 869. circiter. *David Froelichius* *Part. 2. Viatorii lib. 1. c. 11. pag. 317. seq.* Poloniam occupare refert a finibus Silesiæ, ad terminos Moscoviæ vsque inter Occasum & Ortum 120. miliaria; nec minus ab ultima Liunioniæ parte, vsque ad fines Hungariæ. Quanam autem miliaria intelligat, Germanica, an Vngarica, quæ grandia sunt, incertum est, eo quod eorum nomen non expresse addit. Longitudo inter Marchionatum Brandenburgensem & Moscoviam 240. Latitudo inter Russiam aut Pokutiâ partem ac Per-nauiam in Liunia 200. circiter miliarium intervallo a plerisque definitur. Miliaria Polonica sunt, quoduis quatuor Italica complectens, quibus Lituanica, Russica

(135) Multi sunt in historia literaria CELLARIi eruditione illustres, quorum familiaris nomen ante fuit KELLER, sive KELLNER. Noster ANDRÆAS bene distinguendus a CHRISTOPHORO illo, Critico celeberrimo, & Halæ Saxonum eloquentiæ & historiarum professore, nec non collegii politiorum litterarum rectore, qui multa eaque variz eruditionis edidit scripta. Noster Cellarius autem, celebris etiam historicus, mathematicus, & geographus, fuit gymnasiu Hornani in Hollandia

rector, qui præter hanc regni Poloniæ magnique ducatus Lithuanie descriptionem, quæ anno 1660. idiomate Batavico donata fuit, edidit:

II) *Archisepturam militarem* a 1656.
III) *Harmoniam Macrocosmicam, sive Astralem universalem & novum totius universi creati, cosmographiam generalem & novam exhibentem, Amstelodami anno 1661. in forma regule, quod opus ibidem a. 1708. de novo typis exaratum fuit.*

Russica, & Podolica aliquanto longiora iudicantur. Nos hic Poloniæ integræ descriptionem damus, qualis fuit, antequam externorum invasionibus exposita lacerari cœpit. Hinc longitudo & latitudo dicta; quæ hætenus constrictæ manent, ac manebunt, quamdiu Regnum hoc tum florentissimum, nunc miserrimum, sub onere & persecutione hostili calamitatem suam gemit.

Sarmatiæ Europææ olim haud minima pars fuit variis populis sedem præbens, ut ex sequentibus, quæ hic breviter adducenda, clare patebit. Scythiarum nomen commune olim omnibus populis septentrionalibus fuit, obliuione deletum ortis Germanorum & Sarmatarum nominibus. Dicitur Sarmatæ, ut quibusdam placet ab *Asarmoth*, filio *Leëan*, nepote *Heberis*; vel a vultu & aspectu terribili seu serpentino; *σαύς* enim lacerta est, *ὄμμα* oculus. Hinc Sarmatæ Græcis, Sarmatæ Latine appellantur: In *Perislo Scylacis* vero *σάρμαται*: *ππομόλγοι* quoque ab equis, & *γαλακτοφάγοι* a lacte, quæ voces eorum epitheta fuerunt, ut & aliæ eiusmodi. Sarmatia vero in Europæam, Sarmatia & Asiaticam dividebatur: Illius pars Polonia, in qua *Philippus Cluverius* in antiqua *Germania* & alii locant Burios, Lygios, Arios, Manimos, Elyfios, Naharualos, Peucinos, & alios populos Germanos, qui postea partim ipsi proprio motu in alias regiones migrarunt, parum etiam a Venedis seu Wendis propriis suis sedibus exacti sunt. Quo autem tempore hi Wendæ, seu Venedi, qui postea per Germaniam sparsi Soraborum, Obotritorum, Luitiorum, vel Lazitorum, Ranorum, Vinulorum, Vilzorum, Velalaborum, Retavorum, Licicauicorum, Helveldorum, & Vulcinorum nominibus innotuerunt, in Poloniam, & regiones vicinas sedes suas transtulerint, certi quid definiri & indicari nequit. *Martinus Cromerus* & *Salomon Neugebauer*, duo Historici Polonici arbitrantur, quod Poloni & Bohemi tempore Hunnorum Regis *Attilæ*, circa Christi annum CCCCLXXX. ex Russia & Sarmatia in has regiones concesserint: Quod ipsis factum facilius fuit, quam si prius in Slauoniam & Dalmatiam longius discessit, & Romanorum patrocinio tatas regiones profecti ex iis demum in has terras contuissent, ut nonnulli coniectere solent. *Auctor Poloniæ defensionis contra Barclaium Bastranas*, ex quibus *Cluverius* perperam Germanos facit, Peucinos & Venedos eas possedisse ait regi ones, quæ Poloniam maiorem, & Borussia complexæ ad Vistulæ ostium, & mare excurrunt, cui inde Venedici sinus appellatio imposita. Illyrios autem, Thraces, Bastranas, Getas, & Sarmatas separatos licet populos, vnius tamen & eiusdem esse originis, & cognationis, ut ipsa eorum lingua communis arguit. Omnes quoque populos inter sinum Adriaticum, Macedoniæ fines, *Ægæi* maris litora, Propontidem, Mare Euxinum, Caucasum montem, & Caspium mare vsque ad Obiam fluvium, ab Albi item amne antiquæ Germaniæ termino, vsque ad Danubii partem olim sedibus suis commoratos ab una eademque origine profectos fuisse, & plerosque, Russos cum primis vstitutam suam linguam retinuisse. Ex nullo enim Historico liquere, quod noui populi se istuc contulerint; ac ideo certum esse, quod populi ibidem hærentes quasi Aborigines sint, & post occupatas primum terras istas sequentes populos ab ipsis descendisse. *Hætenus Author dictus.*

Populi, qui olim Poloniæ regnum inhabitasse dicuntur, sequentes apud scriptores antiquos occurrunt. *Æstii* Borussia, Liunioniam, & Samogitiam incoluisse feruntur; aliter *Hesti*, seu *Æsti*, & *Ostiones*, quorum vestigia in Esten Liunioniæ tractu, quos in oceani litore *Cassiodorus*, ad Sinum Codanum *Eginhardus* constituit. Apud hos succinum colligi *Theodoricus* in epistola scribit. De Succino *Cluverius* cap. 44. lib. 3. *Germaniæ antiquæ*. Eos frumenta & fructus colligere, et supra reliquos Germanos laborare tradit *Tacitus*, his verbis eos Germanis accensens. In *Æstis* duo sunt Populi: *Seyri* Borussia habitatores, *Seyri Sidonio*, quorum regio paludibus referta *Ovin* apud *Iornandem* appellatur.

LIIII 2

Olim

Antiqui populi

Poloni & Bohemi

Bastranas, Peucini, Venedi

Russi

Succinum

Seyri

a nomine Pole, quæ & planitiem, & venationem notat. Passim enim regiones pleræque æquali planitie excurrentes æquoreis suis campis commodissimam venationis occasionem suppeditant, ne de ipsis incolis dicam, qui ad venationis studium perquam propensum eiusdem exercitio mire delectantur. Nomen autem hoc octingentis ab hinc annis antiquius esse non creditur, nec facile apud externos scriptores illis temporibus superiores inuenietur.

Lingua Polonorum.

Veterum Geographorum impericia.

Slovaci.

Getæ.

Sarmatæ.

Russi.

Lingua Slavonica.

Polonica lingua est Slavonica.

Aliæ linguæ in Polonia videntur.

Lingua Poloni videntur Slavonica, & ea quidem antiquissima, ipsisque quasi innata, cui nulla plane affinitas, neque cum Scythica, neque cum Tartarica, licet Tartari Polonis finitimi, neque cum Turcica, Persica, aut Arabica, quanquam hi populi, veri Scythæ, vno eodemque idiomate videntur, aut certe vniuersalis linguæ dialectis tantum differunt. Nec est, auctoritate cur quis moueatur veterum Sarmatas cum Scythis confundentium, & passim in scriptis suis omnes septentrioni subiectos populos Scythas nuncupantium. Neminem enim fugit, quam imperii Geographi veteres fuerint, in primis in dictarum regionum descriptione; quanta negligentia & incuria studium illud tractauerint, & quam multa falsa, ac contraria de ipsis narrauerint. Hinc Strabo, Græcos, inquit, a Scythis Asiæ confinibus, omnes populos septentrionales Scythas nominasse, & Romanos ea, quæ a Græcis didicerant, tanquam verissima approbasse. Superius porro auctor laudatus tradit, ea se imbutum esse opinione, quod antiquissimis illis temporibus dicti populi vniuersale aliquod nomen obtinuerint, scriptorum tamen incuria neglectum & nobis ideo ignotum: quod, si cuncta recte expendantur, omnes hi populi commode in Slovacos, Getos, Sarmatas, & Russos distribui possint, quod Slavonicum nomen non ante inferiorum scriptorum cognitionem penetrauerit, quam ipsi populi se in Romanas provincias inuasionibus suis effundendo nomen suum ignorantie tenebris inuolutum in apertam lucem protraxissent. Unde, ut porro refert, Procopius & Iordanes primi ipsorum mentionem fecere; atque hoc nomine, iis exceptis, qui in provincias Romanas se receperunt, insigniti fuere ceteri omnes, ac Poloni cum primis, qui in austris sedibus constiterunt, nec minus ii, quos Germania suscepit, Morauos puta, Bohemos, Silesios, Pomeranos, qui cuncti hoc Slonacorum, aut Slavonum titulo gauisi fuerunt, id quod argumentis multis iam demonstratum esse dictus auctor asserit. Hos sequebantur Getæ aut Thraces, ad quos vetus Pannonia cum Mœsia, Dacia, & toto tractu Illyrico pertinuit. Multum mutarunt Romanam potentiam, accedente in primis Hunnorum irruptione, & imperii Turcici aduentibus diuersis ingruentibus. Ipsi finitimi fuerunt Sarmatæ, tertia gens præcipua, finibus suis determinata, ab Occasu nimirum Borystene, vulgo Dnieper, amne, a Meridie Ponto Euxino, siue mari nigro, monte Caucaſo, et mari Caspio, ab Oriente Rha fluuiio, cui hodiernum nomen Vulga seu Volga, et qui ex Boreali Orbis terrestris plaga emanans fere totam Sarmatiam cinctam segregabat a Russis, quarta et vltima Slavonorum gente, quos Geographi veteres Riphæos, Riphæes et Roxolanos appellabant. Incolebant autem Albam Russiam et Moscoviticas terras, ut cæteras septentrionales, vsque ad Nouam Zemlam. Nullam tandem modo citatus Auctor convenientiam agnoscit inter Slavos, et Scythas, quos posteriores extra Europæ fines ad Asiaticos populos remittit, omne religionis, morum, et linguæ commercium vtrisque adimens. Latissime autem explicatam asserit linguam Slavonicam, utpote quæ ab Adriatico mari prolixo admodum tractu excurrat ad Nouam Zemlam, quod nomen Slavonicum et Windicum, nouam terram aut regionem sonat. Polonica igitur lingua est Slavonica, plerumque Patronymica, et possessiva in *ski* terminans. Sic Hispani Hispanus, et Poloni Polonus. Haud multum abit a Moscovitarum, et Bohemorum idiomate, adeo ut dialectis solis inter se distantibus linguis tres hi populi videntur, et haud magna difficultate se inuicem intelligere queant. Videntur porro et aliæ linguæ in Polonia, præcipue

præcipue Germanica iis in locis, quæ Pomeraniam, Marchionatum Brandenburgi- Germanica. cum, & Silesiam contingunt. In Borussia, & finibus Germaniam ac Poloniam segregantibus, vtrique lingua Germanica & Polonica habitatoribus est familiaris. Vsurpata quoque in magnis ciuitatibus, ob magnam Germanorum passim frequentiam, & Germanica illa, in vsum adducta a mercatoribus & opificibus Germanis, qui totum Polonia regnum permeant. Nec minus frequens Latina, quam in scholis addiscunt Poloni pluribus in locis, ea de causa apertis, ut quicumque velit, liberos eiusdem cognitione imbuendos curare possit. Hinc & bubulci, aut aratores in campis viatoribus Polonica linguæ ignaris Latino idiomate viam monstrare feruntur. Nobilitas Polonica peregrinationis studio deditissima exteras regiones inuisere cum primis gaudet, adeo ut Italicum & Gallicum idioma tum in Regia, tum in ipsis magnatum aulis vigeat, præsertim postquam Reges Austriaci & Gallicis matrimoniis se implicauerunt. Hungaricam linguam eos etiam loqui audias, quibus in Hungariæ confinibus domicilia sua habentibus cum Hungaria frequens commercium intercedit.

Totius regionis qualitas & proprietas sic se habet: Qua Transylvaniam & Hungariam tangit, Carpathiis montibus incumbentibus asperior et inæqualior redditur. Inde planities vastissima excurrunt ubique campos, silvas, paludes, et lacus frequentes exhibet, montibusque admodum raris assurgit. Solum ad septentrionem vergens et Borealibus ventis expositum frigidior aëre fruitur, vinumque ferre nescit, ac vvas austiores producit. Terram ad Austrum propinquirem, in qua palatinatus Kiouiensis, et Podolia siti sunt, et ad vineta colenda forsitan aptiorem, Barbari populi incolunt, bello quam agriculturæ magis dediti. Cæterum solo admodum fertili gaudet tota regio, omnis generis frumentorum feracissima, et fructus varios ferentibus arboribus plenissima. Affluit enim tritico, auena, hordeo, siligine, olyra, pomis, piris, castaneis, malis Cydoniis, aliisque eius generis fructibus, imo omnibus iis, quæ ad vitæ humanæ necessitatem requiruntur. Pascua gramine adeo luxuriari feruntur, ut bouum illud depascendum vix ventres, imo et quandoque cornua ipsa oculos effugiant. Hinc res pecuaria per totam Poloniam opulentissima pecudum et pecorum copiam incredibilem incolis suppeditat. Bouum solum ultra sexaginta millia, quotannis in Germaniam et cæteras regiones ante hæc bella præsentia emitti solita, testatur Poloniarum defensionis Auctor pag. 52. Imo quandoque numerus longe maior fuit; Taceo autem eos, qui ab incolis ipsis quouis anno consumiti sunt, quorum quanta copia fuerit, quivis facile coniectura assequi potest. In Podolia agri semel culti et con- Agri Podolia si biennii spatio ter, et quidem nonnunquam centuplos fructus reddere feruntur. Sunt qui vnius anni cultura paratos, et confitos eodem anno etiam tertiam messe demeruisse dicant. Solum vero adeo durum et tenax esse perhibent, ut ad eius arationem plures boues adhibendi sint. Porro silvis plurimis vestita, et hinc inde montibus assurgens regio feras alit plurimas, ceruos in primis, bubalos, alces, aliasque plures, ut et aues, tam feras, quam cicures, quarum ingens vbique multitudo. Paludibus, lacubus, et fluminibus quam plurimis rigatur, ingentem piscium vim vehentibus, ac thermis valetudini conseruandæ et restituendæ vniuersis abundat. Plumbum argento commixtum, cuprum, argentum viuum, ferrum, et id genus alia ex suis visceribus eruenda exhibet. Melle, cera, pice, sale, quo Lituania sola caret, et similibus etiam non destituitur, quorundam quoque insignem copiam subministrat. Pelles, quarum externos participes reddit, et quibus hyberno tempore magnates et diuites se vestiunt, sunt pretiosissimæ. Apes in Polonia sunt domesticæ, et feras, quarum illæ domi in aluearibus suis, hæc in silvarum excavatis arboribus melli conficiendo student. Vtriusque tamen generis cura debita suscipiatur necesse est. Insignis fertilitatis argumentum est, quod anno 1573. in Comitibus Varsoviensibus, cum Henricus Dux And- gauenfis

gavensis Poloniae Rex eligeretur, præter reliquam multitudinem circiter C. milia equitum quatuor milliarium spatio circumcirca urbem quadraginta dies commorantes nullius rei penuria laboraverint.

Flumina.

Flumina diversa et grandia, varios ac multos pisces alentia, Poloniae regnum percurrunt, quorum nonnulli septentrionem petunt, alii ad meridiem proni feruntur.

Vistula.

Vistula, *die Weichsel*, famosissimus annis haud procul ab apice extremo Silesiae cum Moravia, Hungaria, et Poloniae finibus concurrente, exiens mox diversorum fluviorum aquas collectas secum rapit, pluribusque aliis amnibus in Polonia minore abreptis, Cracoviam regalem sedem, et Sendomiri am præteruehitur; Inde per Varsoviam, ubi urbem *Varsoviam* alioit, in Borussia descendit, et sub Danisco, urbe celeberrima in mare Balticum effunditur. Warta et Prozna fluvii ex Polonia minore oriundi, in maiore infra Pyrdri urbem lacum coeunt; Ille retento nomine Notesium, seu Notez amnem ex lacu Goplo in Cuiavia effulsum

Warta.

Prozna.

Notes.

Bugh.

Pregela.

Chronon.

Duna.

Hierafus seu Prut.

Tyras, Niefler.

Bogus.

Borysthenes.

Incolae Poloniae.

Poloni Germani.

Eorum sedulitas.

Incolas regni Poloniae quod attinet, veteres fuere, aut etiamnum eiusdem possessores sunt. De his superius actum est: de his nunc agendum. Totam regionem potissimum incolunt Sclavi aut Wendae; communi nomine Poloni dicti. Germanorum quoque passim per totum regnum copia haud exigua, in primis vero mercatorum & opificum Vlnae in Lithuania, quorum plurimos ipsi Reges in regnum allexerunt. Imo & oppidula & pagi inveniuntur, præter incolas Germanos paucos alios habentes. In lingua sua Germanica utuntur, cum Silesiaca, & Borussia quam proxime conveniente, etiam in montibus, & Ungariae versus, ac in ipsa Russia. *Martinus Cromerus Episcopus & Historicus Polonus lib. 12. fol. 311. refert, quod Germanorum Regis Casimiri Magni opera in regnum deductorum sedulitas & labor eidem magna incrementa adiecerit, & idem multis*

tis oppidis & pagis auxerint. Nam parsimoniae magis dediti Germani, quam Poloni, & in re familiari maiorem diligentiam adhibentes, elegantiae quoque & puritati adium & ceterarum rerum magis student, quod facile animadvertunt, qui per Poloniam iter facientes ad Germanos potius, quam ad Polonos diutius re amant. Imo & clare pater discrimen illud ex muris & mœnibus urbium & adium, a Germanis constructarum; Collabuntur enim, posteaquam a Polonis habitari coeperunt. Hi vero nec a Germanica lingua abhorrent, utpote qui eidem discendae operam & tempus impendere solent. Inter Nobilium familias diversae reperiuntur a Germanis ortum trahentes, ipsique Germani Cracoviae proprio suo iure utuntur. Præter Germanos & Itali quoque in Polonia commorantur, sed non ita frequentes. Borussiae sive Prussiae veterum, præcipue in Russia, haud pauci adhuc sedes suas habere feruntur. In eadem Russia, ut & in Podolia multi Armeni mercatores mercaturam exercere solent. Iudeorum vero incredibilis multitudo per totum regnum occurrit, qui ut plurimum idioma Germanicum in sermone usurpant, & insignibus privilegiis & immunitatibus gaudent, olim a *Boleslao*, Calisieni Duce, donatis, & auctis postea a supradicto rege *Casimiro*, anno 1300 c. lxx. satis functo. Concubinam alebat hic rex Iudaeam, quae *Ester* appellata duos peperit filios, *Nemiram* & *Pelcam*, filiasque aliquot, quas in Iudaica religione ipsi educare licebat. Huius gratia Iudaei Regem adeo propitium reddidit. Præter alias causas & nimiam hanc gratiam, qua Iudaei fruebantur, barbaras nationes allexisse, ut tot ac tantis invasionibus Poloniae regnum inundaverint, opinatur *Iodocus Ludovicus Decur, lib. 3. vetust. Polon. fol. 114.*

Sicuti autem Poloniae habitatores varii sunt ac diversi, ita etiam moribus, ritibus, ac consuetudinibus diversimodis uti solent. Vulgus Lithuanicum pigritiae & torcordiae deditum ob insignem stupiditatem passim male audit. Servilis ingenii homines, quo magis fustibus contunduntur, eo maiori amore heros complectuntur. Sunt inter eiusmodi mancipia, in primis ea, quae Russicam religionem profitentur, quibus dura sua servitute mortis beneficio liberatis, & bene vestitis cognati et consanguinei, cum terrae mandantur, viaticum adiungunt, et literas ad *S. Petrum* scriptas, ut ipsis facilius, et promptior ad caelum aditus concilietur. Vnum conclave præter varios alios, quibus inseruit, usus, etiam homines et bestias promiscua habitatione utentes recipit. Puerperae triduum aut quatrimum duro scamno incumbunt, mox postea se ad labores consuetos recipientes. Lautioris conditionis Lithuani in scamno pelle vrsina vestito somnum capiunt, ac ideo cæteris se præferre non dubitant. In mollibus autem lectis dormire dedecori vertitur. Matrimonia leni admodum de causa dissolantur, ac vxoribus præter maritum, et alios adhuc habere, qui marito rerum suarum non satagenti succurrant, vitio non datur. Sed mariti cum aliis feminis rem habentes, et deprehensi infamia notantur. Vino obruti litibus et pugnis mutuis se insectantur, ac peregrini alicuius caedem sexdecim Thalerorum solutione redimunt. Moneta utuntur, quae *Rubus* nuncupata centum grossos valet. Capitis damnatus sibi ipsi mortem laqueo, aut quouis alio modo consciscere cogitur: Si facere id detrectet, tamdiu ab hero suo verberibus caeditur, donec sibi ipsi manus inferat. De his & aliis Lithuanorum ritibus videatur *Alex. Guagninus de rebus Poloniae: Olavus Magnus lib. 3. c. 1. Thom. Lansus in consult. de Princip: Georg. Braun in descriptione Vlnae: Salomon Neugebauer lib. 1. rer. Polon: Laurentius Mullerus in Historiis Poloniae, & Livoniae, &c. Samaitae vel Samogitae A. 1386. post C. N. fidem Christianam amplexi sunt, hactenus tamen idololatria penitus non vacui, utpote qui adhuc domesticos illos serpentes, *Givoi* itos ipsis nuncupatos in honore habent. Poloni sunt bellicosi pariter & ingeniosi, ac peregrinationibus variis & longinquis delectantur. Nobilitas civilitati studens libertatis est amantissima, ac ideo de munitorum locorum defensione parum sollicita, cum sua cor-*

Germanorum
Parsimonia.
elegantia.

Itali.

Borussi.

Armeni.

Iudaei.

Polonorum
mores.Lithuanorum
servile
ingenium.

puerperae.

Samaitae.

Poloni belli-
cosi.

Nobiles lin-
guis dedit.

Academiz.

Status Ec-
clesiasticus.

Religiones.

Nobiles.

Uno nobili-
tatis titulo o-
mnes gau-
dent.Quos Rex il-
lustres nun-
cupet.

pora regni patrocinio sufficere arbitretur. Nobiles iuxta eum mercatoribus præter vernaculam suam & aliis quoque linguis addiscendis, Germanicæ nimirum, Gallicæ, ac Italicæ, ut & Ungaricæ, ii præsertim, qui in Hungariæ confinibus commorantur, operam navant. Latine autem linguæ cognoscendæ passim ut plurimum dediti sunt, licet accentum syllabarum non adeo accurate observantes minus eleganter, & decore eam pronuncient. Vna porro Academia, Cracoviensis nimirum, in Polonia inveniatur. Addidit alteram, Stephano Rege rerum potente, Zamoscius regni Cancellarius magnus, cui in nova sua vrbe Zamoscia erectæ de omnium facultatum Professoribus prospexit. Polonia quoque iam Academia sua nobilitatur. De his suis locis dicemus. De ecclesiastico statu, & ecclesiasticis rebus ita *Cromerus lib. 25. rer. Polon. fol. 547. Ab Anno inquit, 1363. Pontificia auctoritas in Polonia debilitata est, & electioni liberæ vis illata; ita ut ex eo tempore ea sublata, umbra modo eius quædam penes sacra Collegia remaneat, non sine grandi non modo Ecclesiasticæ auctoritatis verum etiam Religionis, & Republicæ iactura.* Eo in loco hæc prolixius tractat. Si necessitas & Rex postulet, etiam ecclesiasticis in bellum eundum est. Variæ Religiones per totum regnum vigent, inter quas Catholica primas obtinet. Nobilium tam ingens est numerus, ut eorum ducenta millia quandoque numerari perhibeant. Rex quoque centum & quinquaginta equitum, tam levis quam gravis armaturæ millia, in bellum educere posse fertur. Hi stipendia non merent, sed propriis sumptibus, postquam tertio mandato mensis unius spatii convocati fuerint, Regi aut Regno servitia bellica præstare coguntur. E contrario Nobiles insignibus immunitatibus & privilegiis gaudent, sine villa Principum, Baronum, quorum, aut alius alicuius dignitatis superioris distinctione. Si quis nobilis extra regnum in bello captus, aut alio aliquo damno affectus fuerit, Regis est damnum sarcire, & captivum redimere. Vno autem titulo nobilitatis Polonicæ, & Lituaniæ, etiam ipsi Duces, Principes, Barones, ac Comites cum cæteris nobilibus comprehenduntur, ac in eodem dignitatis censu habentur, utpote qui peculiarem regni ordinem non faciunt, nec ipsis etiam nobilibus, ac cæteris equestri ordinis, aut antiquiori stemmate claris hominibus potiores aut superiores æstimantur. Ea de causa *Rodzivilius*, Ducis titulo accepto ab Imperatore Romano, facti rationem reddere coactus est coram Regni ordinibus, quæ ille morem Republicæ anteverteret, unde omnis titulus Nobilitas exularet, ut *Fredro p. 92. dicit.* Titulos tamen, quorum participes facti sunt, retinent, ut patet ex titulo *Georgii Ducis Ossolinii*, Cancellarii Polonici, qui anno 1637. in conventu Electorum Ratisponæ Imperii Romani Princeps creatus est. Senatores tamen Poloniæ, qui cum Rege suo *Sigismundo* Viennam venerant, cum nonnullis Ducum, aliis Comitum dignitas, a *Maximiliano. I.* Imperatore oblata esset, gratiarum actione humillima honores istos recipere recusant, nobilitatis suæ titulo contenti, ut idem *Fredro* tradit.

Regni tamen Mareschallum, ut & supremum Cancellarium, Rex Illustris nuncupat, ut *Piascius* refert. Porro nudum alium ex Senatoribus regni eodem titulo dignatur, quam unicum Castellatum Cracoviensem, qui inter sæculares Senatores primum locum obtinet. Hanc nobilitatis dignitatem tanti faciunt Poloni, ut ægerime ignobilibus parentibus natus quis particeps eiusdem reddi queat. Peregrinus, licet nobilibus parentibus prognatus, & antiqua & admodum nobili stemmate oriundus, non nisi multis & maximis in regnum meritis, ac communi omnium ordinum consensu hanc dignitatem, & eiusdem iura & immunitates consequitur. Spuriis nec nomine, nec insignibus profapæ, ex qua prodierunt, vi, nec etiam hæreditatem villam adire fas est. Cum præter ea plerisque totius regni muneribus nobiles præesse soleant, haud exiguus inde splendor ipsorum ordini conciliatur.

Reliqui

Reliqui incolæ Regni extra nobilium ordinem constituti, vel ciues sunt, ci-
uitates per totum regnum incolentes, vel per pagos, vicos, & rura sparsi, No-
biles & cæteri mercatores, ac ciues in ciuitatibus potioribus diuitias & bonaple-
raque possident: Vulgus reliquum, instar mancipiorum, dura servitute pressum

miseram vitam degit. Pars a labore non adhorrens parco ac tenui victu, non sine sudore graui comparato, vitam sustentat. Pars laboris impatiens ad furandum et rapiendum se confert, aliisque illicitis negotiationibus operam navat. *Casparys Hennebergerus in maiori Prusiae tabula* sequentem narrat historiam. Anno 1583. minister, aut scriba cuiusdam nobilis Poloni in Borussia Regiomonti ad *Martinum Polkeinum* diuerterat, qui altera vice reuersus ab eiusdem sui hospitis vxore summam pecuniæ postulauit, quam priori vice ipsius fidei se concedidisse aiebat: quamvis in ea re mendacissimus esset. In carcerem igitur coniectus, ac inde ad iudices adductus, cum seueriore inquisitione se examinandum videret; tandem confitebatur, in Polonia in more positum esse, si quis pecuniæ angustis premeretur, nec, unde illa perenda, sciret, ut aliquem in iudicium vocatum pecuniæ conceditæ reum faceret, & falso aliquo teste conuinceret; ut ita in carcerem coniectus solito more certis diebus ferrea claua cruribus miserum in modum verberatis, dolore intolerabili partim, partim captiuitatis tædio vinceretur, et depiti fisci ac mendacis confessione extorta se reum fateretur, ac de eius solutione cum accusatore transigeret. Machinatione eadem se hic hospitis sui nummis insidias quidem struxisse, sed testem idoneum nancisci non potuisse, cuius adiumento hospitis suæ innocentiam expugnaret. *Iohannes Dubravius Olmucensis. Episcopus in suis Annalibus Bohemicis* adhuc suo tempore in Polonia consuetudinem obtinuisse tradit, ut qui alterum furti accularet, eundem ipse paubulo affigeret, si idem sibi a fure fieri non veller. Exemplum etiam adducit præcipuæ notæ ciuis cuiusdam Vratislaviensis, qui furem, a quo quingentis florenis spoliatus fuerat, ipse in crucem agere coactus fuit. Ne tamen infamiae notam homini factum hoc coactum inureret, publicis literis ipsi datis, & *Casimirus* Poloniæ, et huius filius *Vladislaus* Vngariæ, et Bohemiæ rex cauerunt. *D. Laurentius Mullerus in Polonica sua historia Lit. C.* memoriæ prodit: Regem *Stephanum* postea multis salubribus constitutionibus, et legibus latis antiquas partim mutasse, partim abrogasse, ac nouas et meliores in earum locum substituisse. Inter abrogatas & hæc erat, quæ nobilem eadem perpetrantem, & ciuem aut rusticum aliquem vita, etiam de industria, spoliante, viginti florenorum Polonicorum solutione facta homicidii absoluebat. Occupauit autem eius locum seuerius statutum grauiore poena homicidiorum illius temporis frequentiam coercens. Porro legem habent Poloni, cuius vigore ex regno proscriptum & captis diminutum, si in ipso regno deprehendatur, occidere cuilibet impune licet. Omnes item Magistratus, in quorum ditione deprehenditur, eundem captivum facere, & ad meritam poenam accipiendam custodire, eadem lege tenentur. In Regis tamen est potestate ipsi literas concedere, aut diploma largiri, cuius beneficio ipsi certum in Regno commorandi spatium, quo nemo ipsi molestus esse audeat, permittitur, ut rebus suis consulat. Homicidium multa pecuniaria quidem punitur, cuius summam iudices constituunt, & nominant: Reus tamen in scedum & profundum carcerem conicitur, ubi ipsi annum unum ac mensem vnum cum dimidio commorandum est. Non tamen quemlibet sine villo discrimine multa hæc pecuniaria supplicio capitali liberat. Nam in ipso facto deprehensi homicidæ, & latrones capitali supplicio afficiuntur. Qui aliquem globo ex sclopeto emisit occidit, geminam multam soluere, & biennium in carcere captiuus esse cogitur. *Auctor Poloniæ defensæ p. 80.* Adhuc ab omni generis tribunalibus ad Regem prouocare licebat. Sed *Stephano Batoreo* regnum administrante constituta sunt duo illa Parlamenta, seu tribunalia magna, Petrikouianum

Ciues.

Vulgus pro-
miscuum ser-
uitutem ser-
uit.

Historia.

Mirus panti-
endi fures
ritus.Rex Step-
hanus legis-
tor.Lex in pro-
scriptos.

Homicidii

Prouocatio
ad Regem,
Duo tribu-
nalia magna.

scilicet, pro magna Polonia & Borussia, ac Lublinensē pro minore Polonia, & Russia: vtriusque Iudices in neri suo vnum annum præsunt. Maximi momenti tamen causas, vt & lites ciuitatum, & reddituum ad Regem pertinentium occasione ortas, Rex ipse cum senatu regni in comitiis publicis iudicare solet. Germanis Poloni non admodum fauent; vnde & Paulus Piascius, Polonus ille Episcopus, in *Chronica suis pag. 40. Polonia*, inquit, & *Slauonia*, tota gentis natura, abhorret a studiis & artibus Germanorum, & quicquid venit inde, quale illud sit, prae-ter operas Mechanicas, sibi noxium reputat, & reiecti suspectum. Quicunque inter Polonos mentiēdo a veritate desecit, & mendacii conuincitur, maxima infamiam eorundem & nimiam luxuriam cohibeant. Luxuriosi inde Poloni, & inter peregrinos etiam sumptuosi, laute viuendo, & pueris vestibus vtendo multum pecuniae consumentes. Vt *Starouolscius* narrat, non nobili solum genere nati pellibus preciosis, et pannis magno constantibus se vestiunt, sed et inferioris etiam conditionis homines in ciuitatibus in vestibus holotericis, aliisque eius generis comparandis nullis omnino sumptibus parcunt: Equos argenteis phaleris exornant, ex argenteis vasis cibum capiunt, altaria, etiam in pagorum templis, argento onerant: Imo eo luxuriae processerunt, vt ipsi corpori argento, auro, margaritis, et lapidibus pretiosis ornamentum conciliare summo opere studeant, et nihil amplius restet, quam vt etiam auro et argento vescantur. Ex hoc fonte luxuriae tot inter ipsos lites existere, et animositatem, ac fortitudinem confueram, qua in bello hostes aggredi solebant, euanescere, idem auctor asserit. Porro viuendi lautitiam antiam praebere Magnatibus, et Nobilibus, vt maiorem reddituum annuorum partem aromatibus et sumptuosis condimentis ac vino impendant. Inueniuntur, qui interdum sexaginta et amplius vestes pretiosas et magnificas soli suo torpori accommodatas in promptu habent, ac praeterea vestitu magnifico ministros suos exornandos curant, maiorem bonorum suorum partem in eiusmodi fastum saepe infundentes, vt cum vxoribus et liberis ornatu fastuoso decorati incedere possint. Tacendi sumptus facti, solius fastus gratia, in domos et aedificia ex lignis ornate congesta, et a lignorum struibus igni fouendo idoneis parum abludentia. Pedibus multum viae percurrere indecorum aestimatur, eaque de causa currus et rheda sex equis iuncta in usum adhibentur: Viri tamen magis equis quam curribus vehi solent. Narrat *Piascius Episcopus Polonus*, cum anno 1589. *Sigismundus* Poloniae Rex Ordinum Regni permissu ad *Iohannem* Sueciae Regem patrem suum Revaliae in Livonia tunc temporis commorantem venisset, Magnates Polonos ipsum comitantes haud exigua ministrorum caterua stipatos fuisse, et inter alios *Christophorum Radziulium*, Vilensem Palatinum, mille et amplius homines secum in comitatu suo adduxisse. Regis autem *Iohannis* mandato cum inter hospites commeatus diuideretur, ac duo boues *Radziulu* Principis comitatu totū attribuerentur, vnum ex isto comitatu, quod tot hominibus, qui cum principe venerant, duo boues non sufficerent, conquestum esse, ac responsum ab oeconomio regis hoc tulisse, si boues non sufficerent, et capras addendas esse. Inuebat autem, Suecos parsimoniae studiosiores quam Polonos esse, ac hos omnibus suis bonis dilapidatis ad incitas saepe redigi. Ceterum vestes nobilium Polonorum quoad interiorem partem pellibus illis pretiosis, quae martibus Scythicis detractae, et in usum paratae sunt, aliisque id genus obduci, et saepe duobus aut tribus Imperialium millibus comparari solent. Portio autem eiusmodi pellis, magnitudine dimidii pedis mensurae vix respondens; quinquaginta et amplius imperialibus constat, vt *Defensae Poloniae Auctor* scribit.

Luxuriosi ergo Poloni et inter peregrinos etiam sumptuosi, laute viuendo, et pretiosis vestimentis vtendo multum pecuniae consumentes. Ad ebrietatem proueniunt et computationibus crebris delectantur, ac genio indulgent. Vt-

Poloni Germanis non fauent.

Polonorum luxus.

Lautitia in viuendo.

Aedificia sumptuosa.

Historia de Polonorum prodigalitate & Suecorum parsimonia.

go ipsi solenne est quotidianis ingurgitationibus vinum adustum, aut spiritum vini destillatum haurire; vnde etiam euenire solet, vt ipsi milites in vigiliis agendis remissiores, et in locis fortioribus custodiendis ob ebrietatem negligentiores vitae & locorum iactura quandoque corporum uoces suas intempestiuos iuant. Gratulatorios bonae valetudinis haustus frequentius iterantes, & mero onerati vasis vitreis, ligneis, aut similibus, multos capitibus ictus infligunt, & strenue depugnant. Minister aut seruus aliquis licet triduum, quatrimum, aut plures dies ab inuiti heri seruitio abfuerit, si modo in sanitatem heri se pocula euacuasse dixerit, strenuus homo habetur, & nullo negotio veniam impetrat. Raso & caluo capite in cuius sincipite parum capillorum relictum est, Poloni incedere consueverunt. Ideo autem hoc fieri perhibent, quoniam cepis & allio frequenter vescuntur, vt vaporibus illis grauioribus per capitis poros capillis nullis relictis exitus promptior pateat. Alii a Benedictinis hanc consuetudinem profectam, & a Rege *Casimiro* in Poloniam introductam esse dicunt. Cum regium in Polonia regno stemma esse desisset, dictus *Casimirus* ex Cluniacensi monasterio Galliae, in quo Monachus vivebat euocatus, & in Regni solio regio locatus est: qua de re *Cyparissus Plautius in Novi Orbis navigatione* legendus. Excellentis formae femininus sexus nonnullas quandoque suppeditat ad inbinderem proniores, quae corpus suum vulgare solent. Insignia Regni figuram exhibent aquilae albae coronatae, rostrum aperientis, & patulas alas expandentis.

Vulgus ad ebrietatem prouoluit.

Cur Poloni caput radant.

Feminae.

Polonorum diuitiae.

De diuitiis Polonorum, & quidem Magnatum, *Boterus* scribens diuissimos eorum vix viginti quinque millia coronatorum excedentes redditus annuos possidere dicit. Sed eas minus ipsi cognitae fuisse arguunt longe maiores redditus annui, quibus superioribus, & proximis his temporibus ante Suecorum in Poloniam irruptionem Magnates quotannis fruebantur; non enim vnus, & alter, sed plures diuitias ingentes possederunt, & proinde etiam redditibus annuis grandibus abundarunt. *Ianussius* Dux Ostrogiensis, et Castellanus Cracouiensis, vt *Piascius Episcopus p. 313.* indicat, cum sine mascula prole vlla, vnicam tantum filiam relinquens anno 1636. ex hac vita excessisset, tantas diuitias reliquas fecit, vt Crassi Romani opulentiae famosae ne minimum quidem concessisse iudicatus fuerit. Nam in expeditionibus bellicis diuersas aut plures militum legiones, quales in hodiernis bellis usitatae sunt, propriis sumptibus alere solitus est, et testamento ex bonis suis mandauit quotannis alii sexcentos equites armatos contra Russiae Polonicae hostes, quod ab illo tempore ex voluntate eius vltima obseruatum esse idem *Auctor* testatur. Porro numeratae ipsius pecuniae erant trecenta aureorum seu Ducatorum Vngaricorum millia, praeter alios nummos, margaritas, lapides preciosos, auream et argenteam suppellectilem, et ingentem aliarum rerum copiam, quae post eius obitum omnia in thesauro eius reperta sunt. Idem auctor pag. 423. sequentia commemorat. Anno 1631. vita functus est *Andreas Lipski* Episcopus Cracouiensis, nongenta Polonicorum florenorum millia, praeter suppellectilis pretiosae, aliorumque bonorum ingentem copiam haeredibus suis reliquit. *Poloniae defensae Auctor pag. 126. & 127.* plures in Polonia dicit tot ac tanta auita bona passim in regno possidere, vt coniuncta facile viginti aut triginta miliarium regiones et tractus effectura essent. Haud paucos item reperiri, qui mille pedites, et totidem leuis armaturae equites, imo et ter aut quater mille Cosacos, aut Dragones ex iis in bellum emittere possint, inter quos rura et campi ipsorum proprii diuisi sunt. Hos ad expeditiones bellicas paratos semper habere dominum, qui in bellum profecturus paucillum stipendii addere soleat. In magna Polonia, in qua res pecuaria maxime vigeat, vnum quendam in villis suis vnus hyemis spatio triginta ouium millia aluisse. Pag. 128. In Russia Polonica moris esse refert, vt subditi singulis septem annis res suas

Res pecuariae in Russia.

Piscinae.
Cereuisia.Vinum adu-
stum.Vires regni
Militares.

Quartiani.

Cosaci.

Eorum origo
& sedes.Duces Osta-
phaeus Daski-
uicius.

suae pecuariae decimas exhibeant; Ex his quendam vna vice decem bouum millia accepisse. Septennii autem morae pertaxum bona sua ita partitum fuisse, ut singulis annis ipsi plures quam mille boues obtigerint. Ex piscinis annuum quoque commodum grande in possessores redundat, licet pisces vili admodum precio veneant. Præterea nobiles & cereuisiae habent coctores qui cereuisiam ex frumento suorum Dominorum coquunt, quæ a subditis empta, & vel domi, vel in cauponis bibita reditibus nobilium annuis haud exiguum incrementum adiicit. Idem facit & vinum adustum, aut spiritus vini, passim in Polonia ex tritico paratum. Sicut autem ingentes pecuniae saepenumero ingentium profusionum causæ solent existere, ita quoque & hic apud Polonos idem contingit, ut pag. 133. Auctor dictus porro tradit, enumerans ministros, & seruos, quos magnates & nobiles Poloni magno numero alere consueverunt. Mentionem autem facit cuiusdam sibi probe noti, quem singulis annis præter victum & amictum quinque vel sex Imperialium millia in Musicae artis peritos Italos insumere ait. Inueniri quoque dicit, qui quotannis centum Dragones, plerosque Germanos, centum Cosacos, & centum Vngaros pedites, quos Haidukos nuncupant, aut custodiæ aut fastus gratia sustentare soleant; Ad comitia vero proficiscentes, aut publicis Regni muneribus fungentes comitatum suum triplo aut quadruplo auctiorem reddere. Sunt, qui ducentos, trecentos, aut plures equites secum habeant.

Huius autem regni potentissimæ vires militares consistunt in nobilitate, quæ vnius mensis spatio per diploma & nuncios ter vocata, & congregata suis propriis sumpibus Regi aut Imperatori militiæ præsto esse cogitur. Interdum contingit, ut in vna tantum prouincia nobilitas congregetur, quam congregatorem Polonica lingua *Pospolite* vocant. Ex nobilibus Quartiani sunt, qui ex quarta redituum regionum parte sustentati semper & in omni necessitate casu ad bellum prompti & parati esse debent, ut vocati præ aliis omnibus sine omni moræ constitutione ordo hic militaris profectus, a quarta redituum regionum, qua alitur, parte nomen accepit. In militia igitur Polonica potissimum equitatum constituit nobilitas; cui accedunt Cosaci in armorum exercitio non minus versati & magno hostes suos animo aggredientes: de quibus, ut & reliquis militibus Polonici exercitus, cuius alendi gratia omnes in Regno Poloniæ subditi, solis Doctoribus, Magistris, & studiosis exceptis, soluendis vestigalibus & tributis subiecti sunt, *Simonis Starouolski Eques Polonus* consuli potest. Cosaci nomen habere dicuntur a voce Ruthenica Cozac, quæ militem vagum, & ex raptu viuentem significat. Ex insulis Borysthenis, de quibus supra in huius fluminis descriptione mentio facta est, primum exiisse, & adhuc in iisdem hodie habitacula sua habere feruntur, inde Zaporenses, aut Zaporovientes Cosaci etiamnum nuncupati, qui Græcam religionem profitentes, Turcis Pontum Euxinum accolentibus multum negotii facessunt, ac maximam partem Kiouensi Episcopo subiecti sunt, libertate tamen sua gaudentes, homines indomiti, mortisque contemptores, ac mori, aut vincere certi, vnde & Cosacorum nomen sibi adsciverunt. A Rege Poloniæ vocatos sine stipendio aliquo ipsi in bello operam nauare oportet. Finito bello dimittantur pecuniae summa aliqua donati, & ex ipsis præcipui muneribus affecti. Ipsorum initium aut prima mentio incidit in tempora Regis *Sigismundi I.* quo regnante Cosacorum Dux militaris fuit *Ostaphaeus Daskiuicius*, ex oppidulo Ourucko oriundus. In dictis igitur insulis, quas Borysthenes alueo suo lato includit, populus hic bellicosus commoratur, ex iis Tartaros et Turcas vicinos incurfionibus et depopulationibus suis insensans. In Palatinatibus vero Kiouensi et Braslauensi, casas suas, domos, et agros habent. Tartaros ex Polonia aut Mosconia reuertentes ex insidiis obruere, et præda acquisita iterum spoliare solent. Insulae enim Borysthenis dictæ quatuor tantum dierum itinere

ab

ab angustis Peninsulae Tauricæ absunt. Cum *Stephanus* Rex administratione Regni fungeretur, Dux ipsorum militaris fuit celeberrimus, et fortissimus ille heros *Potkova*, qui fidei publicæ nimium confusus in Poloniam venit, et ob damnum Potkova ingens, quod durante pace Turcis intulerat, magnanimitatem suam vitæ iactura luit. Dicitur Rex *Stephanus* Cosacis Castellum *Techimirov* cum tota diocesi in Borysthenis fluminis litore, omnique tractu viginti miliaria Germanica intra Kiouiam complexo inhabitandum concessit, ut ibi ipsorum præfecti sedem suam haberent, et porro armamentarium esset. Ducem militiae summum Rex ipsis præficiebat, cæteris muneribus militaribus ipsi præficiebant, quos volebant. Hi cum Duce suo, et præsidio satis firmo in Castro *Techimirov* manebant. Insula autem Borysthenis bis mille militibus firmabantur, qui excubias ibi agebant, et aditus custodiebant. Cæteris vero omnibus Cosacis hyberno tempore licitum erat in suas domos, et ad bona sua in Polonicis prouinciis se conferre, et res suas curare. Polonorum hostibus plurimum semper obsuere. Etenim prona incuruatione per gramen serpendo inopinata oppressione castra hostium obruere, flumina sine, aut cum vitibus tranare, et armis tergo impositis equorum caudis adherentes natando superare nouerunt. Lintribus suis commeatu requisito oneratis sexaginta imponunt milites, totum pontum Euxinum peruagantur, vrbeculas et pagos Turcarum depopulantur, et naues ipsis eripiunt; imo ad Bosphorum Thracium ante ipsam regiam Constantinopolim situm se conferre audent. Hoc adeo frequenter superioribus annis facere solebant, ut Imperator Turcicus, qui pacem cum Polonis inuenerat, eius ruptionem minaretur, et ipse incurfiones maiores secum incommoda trahentes Polonis etiam penitus displicerent. Ea de causa exercitus Polonici Imperator summus Dominus *Konieczpoliski* publicis Regni sumptibus anno 1637. munimentum extruxit fortissimum *Hudack* (nominatum *Hudack* tabulae *Dantiscanæ* *Kudack* habent) eo in loco, ubi *Samara* in Borysthenem se effundit: ut eo commodius, et melius domari possent, qui intremehementer cristas erigebant, et potentiores, iam ipsis Polonis insultare incipiebant. Eosdem etiam inter vrbeculas *Morzni*, et *Cumeychi* fudit, et ex prælio *Borovitzium* se recipientes obsedit, ac obsessos domuit. Sed postquam anno 1638. Dux ipsorum militaris *Paulus* *Warsouiz* contra fidem publicam datam capitis supplicio affectus, & ipsis Cosacis omnes immunitates, & privilegia cum oppidulo *Techitoui* erepta sunt a Regibus Poloniæ, maiori cura & sollicitudine rebus suis prospicere inceperunt. Hinc postea *Nicolaus Potocki* Polonicæ militiæ Imperator summus in expeditione contra ipsos suscepta, apud oppidula *Holtew*, & *Lubniam*, pessime exceptus, & cum exercitu magno damno affectus est. Post illa quieuerunt vsque ad annum 1648. quo *Bogdanus Chmielnicius*, qui *Chmielnicki* vulgo nuncupatus est, insigni contumelia affectus a Præfecto domicilii sui, quod erat *Corsunii*, non solum Cosacos, & totius Russiæ Polonicæ rusticos omnes ad rebellionem excitauit, sed etiam Tartarorum auxilia sibi adsciuuit. Seditio hæc ut & incommoda ac damna ab eadem profecta extiterunt ex mera incuria, & imprudentia regionum Præfectorum militiæ, qui *Stanislaus Konieczpoliski* Martii anno 1646. mortuo successerunt, ut *Piascius* refert. *Chmielnicius* autem, ut *Ioachim* *Pastorius* in bello *Scythico* *Cosacico* lib. 1. p. 5. & 6. commemorat, non strenuus solummodo, & rei militaris peritissimus fuit inter Cosacos miles, sed etiam in literarum studiis & disciplinis versatus, id quod apud homines istos rarum, & insuetum est. Ex gregario milite Capitaneus, & postea Cosacici exercitus ad Regni Comitiam, regemque ipsum Legatus, ac tandem eiusdem Notarius factus est. Exercitus ille nullo certo numero constans superioribus annis ad sex millia militum redactus, & Supremi militiæ Polonicæ Præfecti imperio subiectus est: Aegre tamen ipsis Cosacis huic constitutioni assentientibus. Rex *Vladislaus IV.* *Chmielnicii* apertitudinem, & peritiam animaduertens, eundem Cosacorum

Potkova.

Incurfiones
in Turcas.Hudack mu-
nimentumPaulus dux
Warsouiz ca-
pite plexus.Poloni a Cosacis
caesi.Bogdanus
Chmielnicius.Cosacorum
exercitus.

O o o o o o

514 **ANDREAE CELLARII**

Ecclesiastici. I. Duo Archiepiscopi, Gnesnensis et Leopoliensis. Quindecim Episcopi: Cracouiensis, Cuiaviensis, (Posnaniensis,) Vilnensis, Plocensis, Varmienensis, Praemisliensis, Samogitienensis, Culmenensis, Chelmenensis, Kiuouienensis, Luceorienensis, Camenecensis, Vendenensis, et Smolenscensis.

Seculares Palatini. II. Triginta quatuor Vaivodae siue Palatini: Cracouiensis, Posnaniensis, Vilnensis, Sendomiriensis, Calissiensis, Trocensis, Siradiensis, Lanciciensis, Brestensis (Cuiaviae), Kiuouienensis, Inovlodislauensis, Rusiensis, Volhyniensis, Podoliensis, Smolenscensis, Lublinensis, Polocensis, Belscensis, Nouogrodensis, Plocensis, Vitebscensis, Massouiensis, Podlachiensis, Rauensis, (Brestensis Lithuaniae) Culmenensis, Mscislauensis, Marieburgensis, Braslauenensis, Pomeranus, Minscensis, (Vendenensis, Derpatensis, Parnauensis,) Czerniechouienensis, Capitaneus Samogitiae.

Castellani Maiores. III. Octoginta quinque Castellani, qui vel maiores sunt, vel minores. Maiores: Cracouiensis, qui cunctos Palatinos antecedit, et proximum post Episcopos locum obinet Vilnensis, Trocensis, Posnaniensis, Sendomiriensis, Calissiensis, Voinicensis, Gnesnensis, Siradiensis, Lanciciensis, Samogitienensis, Brestensis (Cuiaviae), Kiuouienensis, Inovlodislauensis, Leopoliensis, Volhyniensis, Camenecensis, Smolenscensis, Lublinensis, Polocensis, Belzenensis, Nouogrodensis, Plocensis, Vitebscensis, Cernensis, Podlachiensis, Rauensis, Brestensis (Lithuaniae), Culmenensis, Mscislauensis, Elbingensis, Braslauenensis, Gedanensis, Minscensis, (Livoniae) et Czerniechouienensis. Maiores hi nuncupantur, quia iuxta cum Episcopis et Palatinis omnibus, etiam maxime arcanis consiliis adhibentur. Minores, qui ad Regni consilia non adhibentur, sunt: Sandecensis, Medirecensis, Visliciensis, Biecenensis, Rogoznensis, Radomienensis, Zauichostenensis, Lendentis, Streinensis, Zarnouienensis, Malogostenensis, Vielunensis, Praemisliensis, Haliciensis, Sanocensis, Chelmenensis, Dobrinenensis, Polanecensis, Praementensis, Criuinenensis, Czechonienensis, Naclensis, Rospiriensis, Biechouienensis, Badgostienensis, Braesinensis, Crusuicensis, Osuicimienensis, Camenecensis, Spicimiriensis, Inovlodensis, Coualensis, Santocensis, Sochaczouienensis, Variouienensis, Gostinenensis, Visnensis, Racioncensis, Sieprencensis, Visogrodensis, Ripinenensis, Zacrociemenensis, Ciechanouienensis, Liuenensis, Slonscensis, Lubaczouienensis, Conariensis (Siradiensis), (Conariensis) Lanciciensis (Conariensis) Cuiaviensis.

Summis Regni muneribus praefecti. IV. Summis totius regni muneribus praefecti decem: Regni Poloniae Praefectus summus, & primarius: Summus aulae regiae Magister, summus magni Ducatus Lithuaniae Praefectus; aulae eiusdem Ducatus Magister, primarius Regni Poloniae Cancellarius magnus; eiusdem Regni Vicecancellarius; magni Ducatus Lithuaniae Cancellarius; eiusdem Vicecancellarius, Regni Poloniae Thesaurarius, siue Quaestor primarius. Magni Ducatus Lithuaniae Thesaurarius.

Archiepiscopus Gnesnensis. Ex his munera Regni praecipua gerentibus personis Senatus Regni magnus constat. Senatores quidam centum & quinquaginta numerant, alii plures, alii pauciores. Ad pauciores autem hoc tempore redacti sunt bello praesenti, quod florentissimum hoc Regnum iam oppressit. Auctoritatem & potestatem magnam obtinet Archiepiscopus Gnesnensis, ad quem in ecclesiasticis causis prouocare licet. Ab eo datur prouocatio ad Papam causarum ecclesiasticarum iudicem summum. Perpetuus est Sedis Apostolicae Legatus, cui in publicum prodeunti, aut aulam regiam accedenti a Senatore Regni aliquo crux praefertur, & baculus, signum regiae auctoritatis, qualem summi Poloniae praefecti gerunt. Ipsi in aulam regiam venienti Rex aliquot passus obtiniam venit, salutatione sua consueta corpore erecto defungens. Mortui Regis vices gerit, & Senatores ad comitia conuocat, idemque etiam facit, si viuus Rex contra Regni iura & privilegia quid committat, ut *Andreas Maximil. Fredro in gestis populi Poloni sub Rege Henrico Valesio* testatur. Vaivodae siue Palatini suarum diocesum Duces sunt, & bellico tempore militibus ex provinciis, quibus praesunt, coactis imperant. Castellani, a castris aut ciuitatibus suae rectioni concreditae appellationem sortiti, Palatinorum sunt quasi legati, & ductores nobilium degentium in palatinatibus suis

515 **DESCRIPTIO REGNI POLONIAE**

his, in quorum nonnullis quandoque aliquot Castellani reperiuntur. Inter Regni Praefectos primarios decem Cancellarius magnus summa auctoritate pollet. Cancellariorum autem Poloniae & Lithuaniae magnorum alteruter ex ordine ecclesiastico adsciscatur necesse est. Anno 1646 magni Cancellarii Poloniae munus summa laude gessit Dominus *Ossolinsky*, vir magnae auctoritatis & prudentiae. Ex dictis Senatoribus nonnunquam Archiepiscopi, Episcopi, Palatini & Castellanos praecipui, ceteris exclusis, ad arcana consilia vocantur, si res peragenda arctius silentium postulauerit. Senatui magno in comitiis publicis adiungi solent nuntii terrestres, seu municipales (Landboten) ex nobilium ordine, in singulis provinciis, aut Palatinatibus electione libera designati, qui eade causa comitiis interfunt, ut quasi tribuni iura & privilegia Regni et populi tueantur, cum Senatoribus leges ferant, et Senatus ac Regis auctoritati modum excedenti fraenum iniiciant, ut *Starovolsky* & alii tradunt. Potestas haec Democratica initium sumpsit anno 1468. de qua *Cromerus lib. 27. rer. Polon. & Mullerus lit. E. ii.* legi possunt. In Senatu dicto locum sibi et suffragium arrogantes Borussiae et Curlandiae Duces, ut et Valachiae Princeps, quod Regni membra haud minima essent, aliquoties ius illud obtinere tentarunt, sed repulsa sunt, pro Vassallis Regni tantum habiti, de quibus *Starovolsky* *Vassalli Polon. h. tres praecipui, Dux Prussiae, Dux Curlandiae, & Princeps Valachiae* duo illi haeretici, tertius iste schismaticus, qui vero iam potius Turcam supremum suum Dominum agnoscat & Polonum tantum veneratur, & velut potenti vicino, statis temporibus, honoraria mittit. Comitibus igitur Polonorum publicis semper exclusi fuere. In comitiis dicti senatores cum nunciis municipalibus loca, et suffragia sua habent, et cum Rege de rebus regnum vniuersum concernentibus consultant, et ea decernunt, quae regno commoda, et vtilia fore confidunt. Comitibus vero ipsa plerumque Varsoviae in Masouia habentur, quia ciuitas illa fere in medio regno situm suum habet. Tanta vero hominum multitudo eo confluere solet, ut locum in ipsa vrbe non habentes in campis tentoria figere cogantur.

Praeter Senatores & summorum in Regno munusculum curatores dictos, plures sunt alii administrum minorum munerum, qui in senatum & comitia non admittuntur. Militiae duo sunt praefecti, alter supremus, alter huic adiunctus ut legatus & vicepraefectus. Supremi militiae gubernatoris munere multis annis functus est *Stanislaus Koniecpolsky*, qui anni 1646. mense Martio ex hac vita excessit. Plerumque autem Ministri ceteri triplicis censetur esse generis. Quidam enim totius Regni Poloniae & Magni Ducatus Lithuaniae Officiales nominantur. Tales sunt summi militiae praefecti, referendarii, pincernae, dapiferi, signiferi, quaestores, venationum curatores, stabulorum magistri & similes. Alii in aula Regia functiones suas obeunt, ut summus Camerarius, stabuli praefectus primarius, & secundarius, culinae, curruum, & venationis administrum, secretarii &c. Ceteri in provinciis & ciuitatibus sua munera gerunt, quales sunt ciuitatum gubernatores, qui Polonis Capitanei, Iudices, Ensisferi, Quaestores, Notarii, plerumque homines indocti, & multi alii, qui regionis Officiales nuncupantur. Suos ministros & Regia habet, quos Rex, quam diu viuit, alere solet, post ipsius vero mortem Regina ipsa sumptibus ex bonis suis usufructuariis depromptis alit. De Regni ministris *M. Sebastianus Schröterus in historica totius terrarum Orbis descriptione Tom. 2. cap. 22. p. 709.* haec pauca breuiter tradit: Palatini seu Vaivodae, Duces copiarum, suae quisque Satrapiae, in expeditionibus bellicis, & in pace conuentuum, & iudiciorum nobilitatis praefides, & Indarorum patroni, ac Iudices existunt. Castellani quasi Legati sunt Palatinorum, Ductoresque ac praefides nobilitatis, sub suo quisque Palatino in suo quisque territorio, ibi nullam alioqui iurisdictionem, dominium, aut curationem, praeter hanc bellicam legationem habet. Capitanei vero sunt arcium, oppidorum, ac reddituum regionum, & custodes pacis, & tranquillitatis publicae, in sua quisque praefectura, latrociniorum, furtorum, aliorumque scelerum vindices, & rerum iudicarum executores. Ideoque iurisdictionem, & coercionem

coercitionem amplissimam habent. Horum vices gerunt Vicecapitanei, Burgravi vulgo dicti, & iudices castrenses, qui sexta quaque septimana, de certis causis criminalibus, & civilibus etiam adversus nobiles, qui praedia nulla habent, ius dicunt.

Magistratus
in civitatibus
& pagis.

Tribunal
Cracoviense.

Tandem in civitatibus, pagis, & vicis, sunt Magistratus & iudicia ecclesiastica, et politica, inter quae Cracoviense primas tenet. Ante secula superiora a iudiciis Polonicis, ad Hallense aut Magdeburgense dicasterium in Imperio Romano causas provocando transferre et ultimae Germanorum decisioni subiiciendi mos erat. Sed Casimirus magnus Poloniae Rex morem istum anno 1356: abrogavit, et Tribunalis Polonici sedem in arce Cracoviensi locavit, omnesque causas in posterum appellatione transferendas eo amandavit, ultima tamen provocatione aut tribunali regio subiiciendas, aut commissariis, aut ex civitatibus, eum in finem lectis iudiciis. Tribunal hoc iuris supremi Magdeburgici iudicium nuncupatur, a quo ad sex civitatem, Cracoviae, Sandeciae, Bochnae, Veliciae, Casimiriæ, et Ilicus, in minore Polonia sitarum, sed ad nullum aliud tribunal, appellatio dari consuevit: in iis nempe causis et litibus, quae Regni civitates, vicos et pagos concernunt. Exempla et praecidia hic ut plurimum locum habent, ut et iuramenta, et Ministri regionum, qui Landtliener, dicuntur.

An Polonia
Imperio Ro-
mano olim
subdita fuerit.

Regnum hoc aliquando subditum fuisse Romano Imperio, ac tributum pendisse plures scriptorum Germanicorum asserere audent, in primis autem Melchior Goldastus Haiminsfeldius lib. 6. de Bohemiae regno cap. 10. qui Poloniae regnum Imperio feudatarium, & clientelare appellat; et expressis his verbis utitur: Regnum Poloniae fuit successivum & hereditarium in Regibus familiis, Lechia, Piastia, & Jagellonia usque ad Sigismundum Augustum regem postremum ex Jagellonia familia. Negant tamen hoc scriptores Polonici, et Regnum Poloniae ius electionis habere contendunt. De Regis potestate limitata, de regia capitulatione, coronatione, regni redditibus, et expensis, belli gerendi constitutionibus, aliisque rebus pluribus, consulantur Cromerus, Neugebauerus, Mullerus, & alii, qui prolixa commemoratione cuncta illa expediunt. Hereditariam successionem vehementer quoque oppugnat Andreas de Pilca Corycinius, Vitlicensis Castellanus, in Perspectiva sua politica, ubi docet, quantum Lachi stemma detrimenti Regno Poloniae attulerit centum et quinquaginta annis, quibus hereditaria successione Regni administrationem obtinuit. Quantum item obsuerit Aristocrata, rectio duodecim Palatinorum, ibidem demonstrat.

Status regni

Statum Regni quidam ex Monarchico, temperatum iudicant. Sed si ea, quae hactenus ex auctoribus, et experientia ipsa attulimus, probe examinaverit, minime hallucinabitur, si ex tribus mixtum asseruerit: Rex Monarcha est, sed admodum limitatus, qui beneficia conferendo nobiles suos demereri potest, vexare non potest. Senatus est Aristocraticus, aut aristocraticum quid habet. Nuncii municipales in comitiis, Regis et Senatus potestatem nimiam cohibentes, Democratiae populari patrocinantur.

Regis electio.

In Regis electione demortui filiorum, si qui superstitis, ratio habetur, nec facile ii praetereuntur. Viuente tamen patre nunquam successores futuri constituntur. Si Patris in Regno successor minorennis fuerit, Curatores vel Procuratores ipsi adiunguntur, usque ad decimum quintum aetatis annum, ad quem postquam pervenit, tutela liberatus ipse Regni administrationem aggreditur. Cromerus lib. 21. fol. 464. Rege sine filiis decedente, extraneum Regem creare malunt, quam ex nobilitate indigenam aliquem, quod certis rationibus adduci faciunt, licet Indigenas in rebus patriis maiore cognitione praeditos esse, et patriam ipsam arctiore amore, quam peregrinos, complecti sciant. Interea dum Regnum Rege orbum est, Archiepiscopus Gnesnensis eius vices gerit, ut supra diximus. Muneribus tamen Regni vacuis novos ministros praeficere ipsi non licet, cum hoc ad solum Regem pertineat. Consuetudinem porro hanc observant Po-

loni

loni, ut prius Cracoviae solennes mortui Regis exequias non celebrent, quam Rex novus creatus sit. Post eius electionem defunctus sepelitur, & electus sequente exequias celebratas die coronationis actu inauguratur. Appetente ad electionem destinato tempore toti nobilitati interesse actui illi licet, quando quidem cum electione longe aliter comparatum est, quam cum comitiis, ad quae ex nobilitate delectorum, qui Nuncii municipales vocantur, numerus aliquis ablegatur. In electione & civitates, Cracovia scilicet, Vilna, & Dantiscum suffragia ferendi potestatem habent. Totus suffragia ferentium cœtus ita dividitur, ut quisque, etiam ipsi Senatores regni, ad suum palatinum se conferant, & hac ratione secundum ordinem palatinatum suffragia ferantur. Archiepiscopus solus in loco suo manet, utpote qui omnia suffragia concludens suam mentem aperit, ac Regem proclamat, postquam a primario cuiusque palatinatus Senatore suffragia ab omnibus lata ipsi indicata fuerint, & omnes palatinatus coniunctim de suffragiis laici sermones contrulerint. His peractis novi Regis legato sui Domini nomine iusiurandum flexis genibus est praestandum, quo Dominum suum conditionibus datis & constitutis, quas Cancellarii Poloniae & Lithuaniae Magni praefigere ipsi solent, statum esse promittere debet. Post iusiurandum praestitum iterata proclamatione, qui electus est, Rex proclamatur. Si in loco praesens fuerit, a Senatoribus & nobilitate adductus in templum deducitur, ubi Archiepiscopus missam celebrat, & post missam celebratam Rex ad altare accedens flexis genibus eodem sacramento, quod legato suo praestitum est, Ordinibus Regni se obligat, utroque Cancellario dicto voce clara praeeunte, quorum verba pronunciando Rex sequitur. Interea dum solennis hic actus celebratur, Marefchalli, siue summi aularum Praefecti sceptrum inuversa tenent, eo quod Regi corona nondum imposita est; quod quam causam etiam ipsi Regi neminem gratia muneris alicuius collatione honorare, nec regio sigillo uti, aut regio suo munere fungi licet. Nec Cancellariis ipsis sigillum regium usurpare integrum est, qui Regis demortui sigilla, cum exequiis ipsius celebrantur, frangunt, & a novo rege coronato nova sigilla accipiunt. Literae interim ad alios, in primis, quae ad extraneos Principes dantur, titulo & nomine Regis designati scribuntur, ac eiusdem sigillo, quo ante electionem usus est, obfignantur. Cum Vladislaus Princeps Nouembri mense anni 1632. Varsoviae Rex eligeretur, sequente die 3. demortui Regis Sigismundi, & Constantiae posterioris uxoris corpora inde Cracoviam deducta, ibidemque terrae mandata sunt: Rex vero Vladislaus in arce templo, solenni coronationis celebratione inauguratus est. Post iusiurandum ob ordinibus regi praestitum, etiam regis fratres fidelitatis & obedientiae debita solenni sacramento se ipsi obligarunt, quo devincti tenebantur, quamdiu bona in Regno possidebant, aut aliud quid habebant, cuius nomina Regi & regno obstricta erant. Ab eodem iureiurando, tamen liber erat Carolus Ferdinandus, Vratislaviae in Silesia Episcopus, cui nihil erat in regno, cuius nomine eidem devinctus fuisset.

Cum post Regis Sigismundi Augusti ex hac vita discessum novi Regis electio instaret, Russiae & Rodolphi palatini & castellani cum tota nobilitate Roxolana Cliniam conventum egerunt. Alii quoque in suis provinciis contra consuetudinem receptam conventus celebrarunt, tandem tamen omnes Varsoviam confluentes frequentia & multitudine hominum tanta, ut, cum civitas tam incredibili numero recipiendo par non esset, in aprico campo tentoria sua erigere, ac more usitato electionem instruere coacti fuerint. Quo tempore regni Senatores, & Archiepiscopus Gnesnensis, prorex, causa auctoritatis medium in castris illis locum tentoris suis occupauerant. Leges, quae novo Regi iureiurando confirmandae proponi consueverunt, enumerat Andreas Maximil. Freda pag. 89. & seqq. gest. Populi Poloni sub Henrico Valesio. Regem coronandi munus Archiepiscopo Gnesnensi incumbit;

Eligendi mo-
dus.

Regis Sigis-
mundi Augu-
sti electio.

Qq q q q

Cracovia co-
ronationis lo-
cus.Regis potestas
limitata.In quibus va-
leat.Principes &
Reges Polo-
niae.

cumbit; Cum *Henricus Valesus* clam regnum deseruisset, & Polonorum discor-
dium pars imperatori *Maximiliano*, pars *Stephano Battorio*, Transilvaniae palati-
no regni administrationem obtulissent, hic illum anteuertens Cracouiae ab Epi-
scopo *Vladislauensi* coronatus est, quia Archiepiscopus *Gnesnensis* cum iis erat;
qui *Cariarem* elegerant. Cracouia locus est ad Regis & Reginae coronationem
destinatus, licet tamen nonnunquam prateriri soleat. Sic *Cecilia Renata* Regis
Vladislaus IV. prior coniux *Varsoviae*, & *Vladislaus*, *Iagellonis* Regis filius, *Posoniae*
coronati sunt. Sed *Helenae Alexandri* Regis uxori, & *Iohannis Moscouiae* Ducis
filiae, quia Graecae religioni addicta fuit, corona non fuit imposita. Imo re-
ges defunctos ante coronationem sepeliendi consuetudo adeo stricte quoque
non obseruatur. Nam Rex *Casimirus M.* anno 1371. post coronationem noui Re-
gis, sumptuosius admodum exequiis terrae mandatus est.

Rex diuersis legibus obstrictus potestatem circumscriptam habet. *Piascius*
Episcopus, & *Regni Senator* 378. pag. scribit. Non licere Regi bona nobilium
in Regno emere, aut fisco adjudicata sibi reseruare, quod & de militaribus, aut
bello acquisitis intelligendum est. Eorundem bonorum emptio Principibus Re-
gia stirpe prognatis etiam non concessa est, ita ut ipsi etiam proximas bonis su-
is arces & munitiones aere suo comparare integrum non sit. Sic 382. pag. Re-
gem munera & bona regii iuris filiis suis, aut uxori suae, sine Ordinum Regni
permissione tribuere posse negat. Imo inconsulto Senatu regni cum nulla fe-
mina matrimonium inire ipsi permittitur: Hanc ipsam causam praetexit Rex
Vladislaus, excusans se Regi Angliae, quod sororis suae, & Electoris Palatini fili-
am uxorem ducere non potuisset: Qua de re verba haec sunt apud *Piascium* pag.
494. „Angliae Rex aere fert repulsam filiae Palatini, licet se illi *Vladislaus* excusas-
set, quod isti, vti a fide Catholica multum alienae, Senatus regni Poloniae totus
„Catholicus contradixisset, & Rex lege publica teneatur, ne accipiat uxorem,
„nisi consentiente Senatu. Sic *Fredro* pag. 95. Cum *Sigismundus Augustus* incola
Femina priuata nuptias egerat, quos motus tunc in Republica vidisti? In comitiis
Rex cum vniuersa Nobilitate publica negotia consiliis communicatis tractat.
Quicquid decernitur, ipsius nomine executioni mandatur, & sine ipsius volun-
tate quicquam statui nec solet, nec potest. Summus est rei militaris Imperator:
Iudiciorum partem sibi reseruat, partem aulico dicasterio concedit. Munera tam
Ecclesiastica quam Politica solus, cui vult, confert, quibus conferendis Episcoporum,
& ceterorum Ecclesiasticorum, in quos nihil ipsi iuris est, ut & politicorum fauorem
& amicitiam sibi conciliat. Ex muneribus dictis sunt & Starostiae, siue praefectio-
res, quarum redditus ad vitam conceduntur. Si quis mortem obierit, mox alii
Rex idem beneficium largiri consuevit. Nobilium commissi, quam multitu-
dinis suffragiorum rationem habens. Si forte contingat, ut moderatae rectionis
fines Rex transgrediens contra leges & statuta, quibus iureiurando se deuinxit,
enorme quid committat, tota nobilitas contra ipsum congregatur, quam con-
gregationem Poloni *Rokos* nuncupant. Anno 1606. & 7. totam nobilitatem
Regi, & Senatoribus quibusdam ipsi adherentibus se opposuisse *Piascius* refert.
De antiquis harum in hoc Regno regionum gubernatoribus, & rectoribus
nihil certi constat.

Lechus est primus, a quo Regni huius gubernationem historici ordiuntur;
eamque referunt ad annum a nato Senatore nostro *Christo* 550. Eius posterius per
150. annos regno praefuisse dicuntur.

Duodecim Palatini posterius *Lechi* successerunt, quorum administratio admo-
dum brevis fuit.

Cracus circa *Christi* annum 700. a Polonis princeps electus Cracouiam con-
didisse dicitur.

Lechus

Lechus II. *Craci* filius natu minor, qui *Cracum* fratrem natu maiorem in ve-
natione clam vita spoliavit, & sine liberis diem obiit. A Bohemis quoque Du-
cem electum fuisse, *Duglassus* & *Vapouius* tradunt.

Venda Craci filia, & *Lechi* II. soror, quae abhorrens a matrimonio conser-
uandae virginitatis causa in *Vistulam* fluvium se praecipitem dedit, ut Polonorum
historici narrant.

Duodecim Palatini vel *Woywodae*.

Praemissus siue *Lesus* I. circa annum 760. qui sine liberis diem obiisse dicitur.

Lesus II. anno 804. miro casu ad Principatum euectus.

Lesus III. praecedentis filius, anno 810. cui fuerunt filii 21. omnes nothi,
praeter *Popielum* seniore cognomento.

Popielus senior, *Lesi* III. filius, a. 815.

Popielus II. seu iunior, *Popieli* Senioris filius, qui anno 823. cum uxore,
& duobus filiis *Lecho*, et *Popiolo*, a muribus deuoratus est.

Piasus cuius *Crusciensis*, apibus alendis, et agris colendis viuens annos
nouendecim principatui praefuit, et anno 861. ex hac vita migravit.

Ziemouitus *Piasii* filius post triginta duorum annorum rectionem anno 892.
vita functus.

Lesus IV. *Ziemouiti* filius, 21. annos Principatui praefuit, ac anno 913. mor-
te abreptus est.

Ziemomislus *Lesi* IV. filius, 51. annos rectione functus anno 964. exuias
mortales deposuit.

Mieslaus, *Miesco*, vel *Mieczislaus* primus Princeps Poloniae Christianus, qui
annos 35. gubernauit, et anno 999. ex viuis excessit.

Hi Poloniae Principes fuere: Sequuntur Reges:

I. *Boleslaus* I. cognomento *Chrobri*, seu acer, *Miesislaus* filius primus, Polo-
niae Rex anno 1001. factus, et anno 1025. mortuus, regni clauum tenuit 25. annos.

II. *Mieczislaus* *Boleslai* filius, 9. annorum rex, anno 1034. ad plures abiit.

III. *Casimirus* I. prioris filius, cum matre *Rixa* regno expulsus, postea *Mo-
nachus* factus, ac in regnum reuocatus, anno 1058. extremum vitae spiritum
reddidit.

IV. *Boleslaus* II. cognomento *Audax*, *Casimiri* I. filius, anno 1079. Episco-
pum *Stanislaus*, a quo scortationis commissae causa reprehensus fuerat, Craco-
uia in templo interfecit, ac in Vngariam aufugit. Sibi ipsi mortem anno 1081.
consciuisse dicitur. Quidam alia ratione finem vitae ipsum inuenisse, nonnulli
vero Monachum factum in Carinthia exspirasse perhibent.

Sequentes Principes fuerunt,

Polonia ad Principatum redeunte.

I. *Vladislaus* cognomento *Hermannus*, *Casimiri* I. alter filius, et *Boleslai* I.
frater, non Regis, sed Principis et haeredis Poloniae titulo vtens, ad vitae huius sta-
tione excedens anno 1102. Postquam 20. annos dignitatem regiam gessisset.

II. *Boleslaus* III. cognomine *Criuouus*, vel *Dystortus*, magni animi, et mul-
tae felicitatis Princeps, qui quinquaginta praeliis, ut memoriae proditum est, sem-
per victor *Henricum* V. Imperatorem a. 1109. in *Vratislaviae* urbis vicinia supera-
uit, et Germanos graui clade prostravit. Post eorum 36. gubernationem an-
no 1139. corporeis vinculis solutus est.

III. *Vladislaus* II. *Boleslai* III. filius, *Petro*, *Dano*, vel *Dunino*, *Scriinae* Co-
miti, quem charissimum habuit, ducisse impulsu, linguam excindendam et ocu-
los effodiendos curauit. Miser hic oculis et lingua orbatus quinque annis post
Vratislaviae in *Silesia* vitam miseram finivit. *Vladislaus* cum fratribus suis bella
gerens, ac tandem electus in Germaniam aufugit, postquam ab anno 1140. vs-
que ad 46. imperauerat.

Q99 9992

IV.

IV. *Boleslaus IV. vel Crispus* fratris loco occupato ab anno 1146. ad annum 74. quo satis cessit, 27. annos regendo consumpsit.

V. *Miecislavus Senex, Vladislai II. & Boleslai IV. frater;* ob potestatis abusum & malam administrationem anno 1146. depositus, 4. tantum annos cum potestate fuit.

VI. *Casimirus II. præcedentium fratrum natu minimus annos 16. imperavit,* & anno 1194. mortem oppetiit.

VII. *Lescus Albus* dicti *Casimiri* filius, cuius impuberis loco rexit patruus *Miecislavus Senex*, mox tamen sibi peruersa sua gubernatione novum odium concilians, idcirco depositus, ac tertia tandem vice administrationem recuperans. Vitam deposuit anno 1202.

VIII. *Vladislavus Lasconogus Miecislai senis* filius, anno 1206. *Lescus Albus* dominatum cessit, tribus quoque vicibus dominatu potitus est, ac anno 1226. a *Suentopelco* Pomeraniæ Duce occisus vitam amisit.

IX. *Boleslaus IV. cognomento Pudicus, Vladislai Lasconogi* filius anno 1279. sine liberis mortuus, gubernando principatu 55. annos complevit.

X. *Lescus Niger, Cuiaviae, Lancicie, & Stradiæ Ducis Casimiri* filius, *Boleslai IV. cognatus,* Germanis solis ob fidelitatem sibi præstitam anno 1285. totam urbem Cracoviam gubernandam commisit, ac anno 1289. vivere desit. Post obitum eius *Boleslaus Masoviae*, post hunc *Henricus Vratislaviæ Dux*, ac tandem *Vladislavus Lodovicus*, dicti *Lesci Nigri* rectionis ius sibi vindicarunt.

Reges, Polonia iterum regni titulo viente.

I. *Praemislavus, vel Praemislavus, Praemislæ magnæ Poloniæ Ducis* filius, et *Vladislai Sputatorii* nepos anno 1295. a Polonis Rex constitutus est, postquam hæc regio 215. annis regibus caruerat. Nullius nisi sua auctoritate Regni nomen in Poloniam ipsum reduxisse, *Cromerus Lib. II. tit. Atli & Papa* dignitatem regiam recepisse dicunt. Septimo aut octavo regni sui mense vitam orbatus, res quidem, ut nonnulli tradunt, in bacchanalibus trucidatus est.

II. *Vladislavus Lodovicus* anno 1296. Poloniæ Rex renunciatus, sed triennio aut quadriennio post dignitate regia iterum exutus est.

III. *Venceslaus Bohemiæ Rex*, qui prædicti Regis *Praemislæ* filiam *Rixam* vel *Elisabetham* uxorem duxerat, Poloniæ quoque Rex electus anno 1300. vitæ stationem reliquit anno 1305. *Vladislavus Lodovicus* vero ad regnum reversus anno 1333. supremam vitæ diem clausit.

IV. *Casimirus II. cognomento Magnus, Vladislai Lodici* filius, multis in Russiam Germanis admissis propriâ suo iure vi concessit, ita ut magna ipsorum frequentia conflente multæ urbes ibidem passim struxerint. Liberis carens anno Christi 1370. sui autem regni 37. mortalium ætate exemptus est.

V. *Ladovicus Hungariæ Rex, Elisabethæ sororis Casimiri II. & Caroli Roberti Vngariæ Regis* filius, anno 1382. fato suus, cum 12. annos regno præfuisset. Filia ipsi duæ superstites fuere: *Maria* maior nati *Sigismunda* Hungaris am dote attulit; postea *Casari Romano* electo anno 1411. *Hedvigis* minor nati Regnum Poloniæ obtinuit, postea nupta *Agelloni Lithvaniæ Duci* Magno, quibus nuptiis Poloniæ et Lithvaniâ in unam corpus coaluerunt.

VI. *Vladislavus Jagello Lithuanus*; Rex electus anno 1386. regnavit annos 48. & 3. menses. Nomen *Vladislavus* ipsi impositum est, cum religionem Christianam amplexus baptizaretur. A pœnis adeo abhoruisse ipsum, ut etiam odorem eorum ferre non potuerit, refert *Salomon Neugebauer lib. 5. histor. Polon. pag. 298.*

VII. *Vladislavus III. Jagelloni* filius nati maior, anno 1434. patri successit, & Rex Vngariæ quoque factus anno 1441. in priorem cum Tureis ad Varnam vitæ finem invenit, postquam 10. annis Regnum in Polonia munus gesserat.

VII. *Casimirus III. Jagelloni* alter filius, fratris *Vladislai* anno 1447. successor factus, anno 1492. morte extremum diem confecit, ac 45. annos regendo consumpsit. *Elisabetha Imperatoris Alberti II. filia* ipsi peperit 1. *Casimirum* cognomento sanctum, 2. *Viasia, vel Vladislavum*, Vngariæ & Bohemiæ Regem, 3. *Joannem Albertum*, 4. *Alexandrum*, 5. *Sigismundum* 6. *Fridericum* Cardinalem, & Episcopum Cracoviensem.

VIII. *Ioannes Albertus Casimiri III. filius* anno 1492. electus, & post 9. annorum gubernationem anno 1501. mortuus.

IX. *Alexander* eiusdem *Casimiri III. filius*, & *Ioannis Alberti* frater, 5. annos gubernavit, & anno 1506. diem obiit.

X. *Sigismundus I. Casimiri III. quoque filius*, & priorum duorum frater, qui Regii muneris functionem 41. annos gessit, ac anno 1548. mortem oppetiit. Etate florentem adeo robustum fuisse tradit *Neugebauer in fine lib. 7. ut soleas equorum ferreas confringere, fenes cannabinos classos dilacerare, & scorpione ferream manu tendere potuerit.* Ad 81. ætatis annum peruenit. Magnæ & memorabilis dignitatis femina. *Elisabetha* Cæsaris filia, & neptis, Regis soror, & vxor, quatuor Regum mater, & duorum Regum avia fuit, quod profecto memorabile & notatu dignum. *Sigismundo* autem huic filie erant tres. *Catharina*, *Joanni Sueciæ regi*, *Anno*, *Stephano Bathorio* Poloniæ regi, *Elisabetha*, principi *Joanni*, qui Vngariæ Regis titulo utebatur, nupta.

XI. *Sigismundus II. alias Sigismundus Augustus, Sigismundi I. filius* 25. annos regno præfuit. Vxores duxerat *Elisabetham*, Cæsaris *Ferdinandi I. filiam*, deinde *Barbaram Radziviliam* ex Lithuania, ac tandem *Catharinam* eiusdem Cæsaris filiam, & primæ suæ vxoris germanam sororem, quæ postrema ob vulgo ignotas causas Imperatori *Maximiliano II. fratri* remissa *Lintzii vel Lentie* in Austria anno 1572. vita defuncta est. Eiusdem anni mense Iulio *Sigismundus II. maritus* eius *Knisini* ex vita excessit, & *Jagelloni Lithvaniæ Ducum* prosapiam masculinam finivit. Quamvis autem ex antiquo *Piasti* stemmate regio in *Polesia* Duces *Lignicenses*, *Brigenses* ac *Teschenses* adhuc superstites essent, *Polesi* tamen peregrino et extraneo Regni, curam committere maluerunt. *Sigismundi* autem et Episcoporum eiusdem temporis conniventia et negligentia culpam imputat *Piasci* p. 41. quod tot in Poloniam hæreses, Germanorum opera, se insinuaerint.

XII. *Henricus Andegavensis Dux, Galliarum Regis Caroli IX. frater*, anno 1574. publica inauguratione Poloniæ Rex coronatus, qui ex Gallia Nanceium, Tabernas Alsatia, Heidelbergam, Moguntiam, Francofurtum ad Moenum, Fuldam, Vadam, Eisenacum et Torgaviam profectus, et per Lusatiâ inferiorem itinere factum, Francofurtum petens inde Poloniam, et Cracoviam venit. Inter Legatos ad ipsum in Galliam missos erant *Ioannes a Folslein Herbert*, Castellanus Sanocensis, et *Ioannes Zamostius*, tunc temporis Belfensis Capitaneus, aut gubernator. *Lipsum* venientes *Augustus Saxoniarum Dux* ipsos remoratus est, actioni suæ hanc excusationem prætexens, se ipsis transitum concedere non audere, prius quam sibi de Cæsaris, et Principum Imperii voluntate et arbitrio certi quid constaret. Sed dicti *Folslein Herbert* ad Saxoniarum Electorem *Augustum* missi ac iterum dimissi facundia tantum potuit, ut oratione ipsius motus, legatis liberæ profectionis copiam dederit. Cum Parisiis discessum est, Regi futuro indicabatur, ipsi etiam eos, qui catholica Religioni addicti non essent, protegendos fore, cui tamen propositioni se catholici legati opposuerunt, tandem tamen ea conditione assentientes, ne lex ea catholica Romanæ fidei incommodo futura esset. Ideo *Ioannes Zborovius Odolanoviensis Capitaneus*, qui in numero legatorum erat, religionem tamen catholicam non professus, Regem his verbis alloquebatur: Hoc dico, serenissime Rex, nisi tui legati, (nimirum ad Polonos, inter quos *Monicius*, primas

Magnæ & memorabilis dignitatis femina.

Diversitatis religionum in Polonia origo.

Henrici regis ite in Poloniâ.

Legati Polonorum Lipsiæ decem.

„primas tenebat) has conditiones religionum diuersitatem concernentes, vt et cetera omnia, nomine tuo probassent, Tu, si nos contradixissemus, Rex, eligi non potuisses: Imo si iam cuncta non probaueris, etiam Rex Poloniae non eris.” *Andr. Maximil.* *Fredro pag. 117.* Rex autem *Henricus*, vt et sequentes ipsum omnes ceteri Reges, quod *Poloniae defensor Auctor contra Barclaium pag. 114.* testatur, iurando praestito cuiuscunque religionis addictorum defensionem se obstinere, se in nullum, quacunque etiam ratione fieri possit, religionis causa adinaduersos promittentes. XXIV. Ianuarii anni 1574 Poloniae maioris fines attingit, vnde Cracouiam solenni pompa deductus est, vt regis defuncti exequiis interesset et coronaretur. Postea rumor de morte fratris Galliae Regis, qui sine liberis decesserat, percrebuit, de quo tertior redditus literas ad regni Senatores datas post se reliquit, ac 18. Iulii, quintoque post coronationem mense, clam nocturno tempore Cracouia discessit, Cracouia Viennam, et Venetias tendens, vnde per Pedemontium in Galliam reuersus est. Discessu hoc per Poloniam divulgato, cum Rex, vt in Poloniam rediret, frustra rogaretur, regni Ordines ad alius regis electionem se contulerunt, in partes tamen duas diuisi, quidam enim suffragiis suis Caesari *Maximiliano II.* Regnum obtulerunt, ceteri *Stephanum Bathorium* Ungarum Regiae functioni praefecerunt.

Henricus rex
clam ex Polo-
nia discedit.

Duo reges
electi.

Bathorius Ca-
sarem prae-
nit.

Bellum Mo-
scouicum.

XIII. *Stephanus Bathorius*, Transilvaniae Princeps *Stephani Battor a Somlio* Transilvaniae Vaivodae seu Palatini, et *Annae Telegdi* filiae filius, qui fauore militum, quibus frater eius *Christophorus Battor* praepositus, erat, post *Ioannis Sigismundi*, filii Ungariae regis *Ioannis I.* et *Isabellae* Polonae, obitum 21. Maii anno 1571 Transilvaniae Princeps, et *Samuelis Zborowski* ex Poloniae proscripti, et tunc temporis in Transilvania commorantis, adiumento, IX. Decembris, anno 1575. Poloniae Rex electus est. Electione intellecta non diu cessans Imperatorem, diutius cunctantem praenit, ac Cracouiae anno 1576. coronatus est. Mox post coronationem arcem Landis coronam (*Landskron*) Caesaris *Maximiliani* praesidio munitam occupauit, ac Caesarianis partibus passim profligatis, omnes Caesaris fautores ante anni 1576. exitum eo adegit, vt tam Magnates Poloni, quam ipse Archiepiscopus Gnesnensis, et ceteri, qui fere omnes, praeter vnum *Vladislaum*ensem Episcopum, Caesari fuerant addicti, deserto Caesare, ipsi reconciliarentur. Diuturniore tamen oppositione restiterunt. *Stanislaus Czarnocuius*, et *Daniscani*, tandem tamen etiam se submittere coacti, ad eo, vt anno 1577. omnia ad tranquillitatem in toto Regno composita fuerint. Anno 1579. Rex *Stephanus* Vilsna expeditionem bellicam mouens Russos, huc Moscouitas, bello aggressus est. Hi enim de Lithuania et Kyovia Smolenskum, et Seueriam, decerpserant, ac *Sigismundo Augusto* regnante Polotiam urbem cum toto tractu circumiacente Polonis eripuerant. In ea vrbe, quae conditionibus pactis sese dedit, rex monasterium Iesuiticum erexit, totumque tractum, 17 annorum interuallo Moscouitarum iugo pressum, recuperauit. Sequenti anno 1580 Moscouiticam urbem grandem *Wielkoluki* obsedit, ac cum arce ignis adiumento, ad deditionem compulit, licet Moscouitae locum animose et fortiter defenderint, vt plurimum ad munitorum locorum defensiones longe aptiores, quam ad praelia in aperto campo committenda, in quibus nulli sunt. Interim caeteri ipsius Duces vrbe culae et arcis *Vielisae* ad *Donam* fluium sitae, vt et alterius *Vsiatae* cum arce, deditione potiti sunt. Magnus vero regni cancellarius *Zamoscius* situ validissimam arcem *Nevelam*, vt et alteram *Zabolociam* in potestatem suam redegit. In tertia expeditione anno 1582. suscepta, Ostrouiam Poloni Moscouitis eripuerunt, et *Plescouiam* obsidione cinxerunt. Sed *Antonius Possuinus* a Papa *Gregorio XIII.* missus Regem *Stephanum* et Moscouitas, pace inita, ad concordiam reduxit. Anno 1584. supradictus *Samuel Zborowski* vel *Zborouius*, qui Regi in acquirendo regno opem haud exiguam tulit, ob eandem antehac perpetratam,

et nouas seditiones, quas contra Regem, et regnum moliebatur, a *Zamoscio* ca- Samuel Zbo-
ptus, et Regis iussu 16. Maii Cracouiae capite plexus est. Calamitatis participes rowski Craco-
fuit frater *Georgius Zborowski* in publicis comitiis Varsoviae capitis proscriptioe viar capite ple-
damnatus. Actiones hae in odium haud paruum Regem adduxerunt. Accessit & Podkowa
et supplicium *Iwani Podkoyae* Moldaui, cuius iussu Regis Leopoli capite plexi Leopoli.
mortem nemo fere fuit, qui non aegerrime ferret. Haud parum quoque fa-
ctum hoc Regis famam apud externos celeberrimam minuit, vt *Ioan. Demetr.*
Salicouius, Archiepiscopus *Leopoltanus*, in commentario rer. Polon. pag. 105. refert: v-
bi *Podkovam* illum, ait, tam robusto corpore fuisse, vt equorum soleas ferreas
digitis confringere, et comminere potuerit. Idem *Salicouius*, tunc temporis Se- Legati Polo-
cretarius Regius, vnus erat ex Polonorum legatis ad *Maximilianum* Caesarem, norum in Ba-
qui in Balearico quodam pago, 3. miliaribus *Ratisbona* distante, detenti, & Lin-
tiam in Austriam deducti fuerunt. Occasio id faciendi inde profecta, quod *Er-
nestus Weyher* Caesareum Legatum *Henricum Kurtzbachium*, qui in Borussia a
Caesare ablegatus fuerat, capiuum factum & spoliatum adeo grauitus vulnera-
uerat, vt de vita periclitatus sit. *Kurtzbachio* vero, qui valetudine pristina re-
cuperata mortis periculum euaserat, a Rege *Stephano* libertati restituto, dicti Le-
gati a *Rudolpho* Caesare (*Maximilianus* interea *Ratisbonae* a mortalibus morte
segregatus erat) Linia quoque dimissi sunt, vt ipse *Salicouius*, pag. 38.
seq. narrat. Anno 1586. 13. Decembris Rex *Stephanus* inopinato Epilepsiae morbo, Stephani Re-
imprudencia Medici neglecto, (*Piascei* sunt verba pag. 54.) *Grodnae* paucorum die-
rum spacio abreptus, exequiis, quas communibus Regni sumptibus Ordines
celebrarunt, magnificis Cracouiae sepultus est. Honos hic haberi iis solis Regi-
bus solet, qui de totius Regni salute insignibus suis beneficiis optime meriti sunt.
Alii vero suis propriis impensis sepeliantur oportet. Annis 10. quibus Regni Po-
loniae clauum tenuit, laudabili sua gubernatione haud exiguam sibi famam com-
parauit, grauia bella gessit, & seueriore disciplina Polonos coeercuit, in primis
vero nobiles, qui nimia suarum immunitatum indulgentia freti quandoque exor-
bitare solebant. Supplicio capitali afficiendum curauit *Castellanum* quendam haud
exiguae auctoritatis virum, qui nobilis cuiusdam a se interfecit, & combusti
cineres fursuribus commiscuerat, & porcis comedendos obiecerat. Pari ratione
capitis supplicio affici iussit Polonum quendam, ante hospitium, in quod Moscoui-
tae diuerterant, eo quod Moscouitici legati ministro cuidam inter edendum pa-
nis arripiendi gratia manum extendenti digitos cultro petulanter, & de industria
laeserat. *Chytraeus* in fine lib. 25. Saxoni. Vt primum in regnum venit, *Annam*
Regis *Sigismundi Augusti* iuniorem sororem, sibi matrimonio iunxit, ex qua nul-
los liberos suscepit, ita sine prole superstiti ex hac vita migrans, & Polonos e-
lectione noua nouis curis intricatos relinquens.

XIV. *Sigismundus III. Iohannis* Sueciae Regis, & *Catharinae Sigismundi Au-
gusti* Regis Poloniae sororis natu maioris, filius natu maximus, anno 1566. in lu-
cem editus. Post Regis *Stephani* obitum Gnesnensis Archiepiscopus ordines ad co- Iterum duo
mitia Varsouiam conuocauerat, diem Mensis Iunii 30. anno 1587. ad solennem Reges electi.
conuentum constituens. Maxima Senatorum & Nobilium pars suffragiis suis
Sigismundum nominatum ad Regiam potestatem promouerunt. *Gorcani*, & *Zbo-
rouiani* cum *Annibale Capuano*, Nuncio Apostolico, qui haereticis, vt *Piascius*
eos nuncupat, addictus erat, *Maximilianum* Austriae Archiducem, Imperatoris *Ru-
dolphi II.* fratrem, Poloniae Regem creauerant. Hic cum exercitu in Poloniam
irruptione facta Cracouiam obsidione circumdedit, & a *Zamoscio* Cancellario
Poloniae Magno, inter *Pramnickum* pagum, & *Biskupium* Cracouiae suburbium
magna clade affectus & prostratus, obsidione soluta *Czenstochouam* se recepit.
Sigismundus post discessum ex Suecia Kal. Decembris Cracouiam venit, ac 27.
Decembris eiusdem anni Rex coronatus Regni possessionem sibi vindicauit. *Za-
moscius*

Maximilianus
a Polonis sulus.

Altera vice fu-
sus, & captus.

Ac tandem li-
bertati pristi-
nae restitutus.

Sigismundi i-
ter in Sueci-
am prius.

Posterius.

Bellum Mo-
scouicum.

Moldavicum.

moscius Cancellarius 15. Ianuarii anno 1588. cum exercitu Polonico *Vieluniae* *Maximilianum* Archiducem cum suis copiis deprehendit, qui subitum & inopinatum aduentum ut declinaret, & paratior ad pugnam esset, Silesiam repetiit. Ac cum & copiis, & tormentorum bellicorum maiorum numero Polonis superior esset, certissimam victoriam sibi pollicens insequentem hostem, cui admodum angustus, & grandibus ac limosis paludibus undique stipatus agger, vix duos aut tres equites iunctos recipiens, transeundus erat, aditu non prohibuit, qui *Byczynam*, (*Pitschen*), quod est Silesiae oppidulum, penetrans 25. Ianuarii *Maximilianum* exercitum praelio aggressus est, ac, Hungaris pugnare detestantibus, in fugam coniecit. Archidux ipse cum nonnullis Magnatibus Poloniae, fautoribus suis, in oppidulum euasit, & cum Polonis dictis deditione captiuus factus, a *Zamoscio* Crasnostauiam deductus, & in arce custodia arcta septus est; Magnifice tamen habitus, & a Cancellario *Zamoscii* in propria sua vrbe habitante lautis & opiparis conuiujs pluribus exceptus, adeo ut etiam ab ipso ad lustrici patris munus obeundum inuicaretur, cum *Caesius* filius ipsi ex *Griselide* *Batoria* fratris *Regis* *Stephani* filia natus, sacro baptismatis fonte initiandus esset. Quin ipse Rex *Sigismundus* ipsum Crasnostauiam visitauit, & amico suo alloquio dignatus est, ac tandem *Rudolpho* Caesare intercedente libertati pristinae restituit. Anno 1592. ad fidem nem properante *Iohannes* Sueciae rex, et *Sigismundi* pater satis concessit. Filius uenia agra a Polonis impetrata, anno 1593. in Sueciam, haereditario iure iam ad se pertinens regnum, profectus, postquam anno 1594. ab *Abrahamo* *Andreas* Archiepiscopo Lutherano Upsaliae coronationis pompa solenni inauguratus esset, Cracouiam eodem anno rediit. Anno 1598. pridie Kal. Februarii. ex hac vita abiit *Anna*, Poloniae et Sueciae regina, post cuius obitum Rex *Sigismundus* alterum in Sueciam suscepit iter, ac Suecis interea ab ipso deficientibus, Calmaria cum sorore sua *Anna* circa finem Octobris discedens, et Daniscum reuersus ex eo tempore Sueciam sibi ereptam postea nunquam ingressus est. Anno 1600. Poloni cum *Michaele* Moldauiae Voyuoda bellum felici successu gesserunt. Anno 1601. bellum Polonorum, et Suecorum in Liuania initium sumpsit, quod sequentium annorum decursu gestum. Anno 1606. orta est seditio Rokossianorum, seu nobilium se Regi opponentium, quibus tamen Rex superior factus est. Anno 1610. Moscouitae *Basilium* *Suytski* Magnum Ducem suum Polonis tradiderunt, ac in eius locum *Sigismundi* filium *Vladislaum* substituerunt, quem tamen Pater in Moscouiam mittere recusauit. Hinc Moscouitae sua natura animi abiecti homines, ac ea de causa eo crudeliores, a Polonis iterum descuerunt. Poloni Smolenskum obsidione aggressi sunt. Alter *Demetrius*, qui verum *Demetrium* a Moscouitis quidem laesum, sed tamen viuum periculo ereptum, professus fuerat, a Tartaris satellitibus suis interfectus est, postquam per aliquod tempus Magni Ducis muneri praefuisset, & bellum gessisset cum Moscouitis, quibus anno 1608. *Carolus* Sueciae Rex exercitum sub celeberrimo illo Heroe *Ponto della Gardia* auxilio miserat. Smolenskio Poloni anno 1611. potiti sunt: Praesidium vero Polonicum, in arce Moscouiae thesaurum Moscouiae diripuit, ac tandem amissis suorum nonnullis sequente anno se in Poloniam recepit, postquam diu a Moschis in arce ipsius urbis Moscuae obsessum fuisset. Anno 1612. *Sigismundus* Rex filium suum in Mosconiam mittere, sed nimis sero, decreuit. Nam interea Moschi dictae arcis obsidionem summa contentione promouentes tandem Polonos ad deditionem coegerunt, qui, sicuti diximus, arce pactis conditionibus dedita, in Poloniam reuersi sunt. Mox post arcem recuperatam Moschi *Michaelem* *Fedorowiczium* Metropolitae Rostociensis filium Ducem elegerunt, ipsique coronam, quae adhuc in arce supererat, imposuerunt. Eodem anno Poloni et Moldauiam amittere. Ideo missa legatione Constantinopolim anno 1613. conquesti sunt apud Turcicum Imperatorem, quod *Constantino* *Mohila* legitimo Principe contra

Stephanus

Stephanus *Tumfza* Tartarorum auxilio Moldauiae imperitaret. Anno 1616, nonnulli Magnates Poloni proprio instinctu in Moldauiam impetum fecere, ac, Turcis aliquot vicibus superatis, tandem tamen succubere. Inuasionem hanc toti Poloniae Turcicus Imperator impetrauit, ac foederis dissolutionem minitatus est, si Poloni ab armis Moldauiae inferendis non desisterent. Sequenti anno 1617 Poloni apud oppidulum *Bussam*, & prope locum eum, ubi *Tyra*, & *Morachua* flumini, aquas suas confociant, castra locarunt, *Stanislaus* *Zolkiewius* summus militiae Polonicae Praefectus cum *Scanderio* *Bassa*, Regis ac regni iniussu pactus est, ut nullus in eam regionem miles, qui eam, aut ipsum a Turcis eidem praefectum Voyuodam turbaturus esset, deduceretur. Porro Turcis tradidit arcem *Chocim*, quam Ducis *Hieronimi* *Mohilii* ex antiqua Principum prosapia, & *Constantini* filii eius nuper occisi, haeredes adhuc in possessione sua habebant; *Nicolaus* *Iyonio* eidem ab haeredibus praeposito, quod praesidium educere iussus non statim mandato dato paruisset, supplicio capitis affecto. Eius quoque permisso *Bersabea*, & *Rascouia*, ad Polonos quosdam Magnates pertinentes, & itinere vnus diei a *Techinia* munimento Turcico distantes, vrbeulae circa *Tyram* fluium deiectione & solo aequatae sunt a Turcis, dicentibus, quod Cosacorum latibula, & in Turcarum territorio, ac iurisdictione extractae essent. Transactio certe Polonis maxime perniciofa, qua Moldauiae patrocinio, & dominio exuti sunt. Ipsos pariratione & Sueci in Liuania damno haud exiguo affecerunt. Anno 1618. Poloniae Princeps *Vladislaus* Moscuam urbem obsedit, & Cosaci Moscouiae partem haud exigua vastarunt. Moschos electionis iure sibi subiectos Princeps ille dicebat. Moschi se iureiurando, quo se ipsi deuinxerant, iam liberos affirmabant. Definito enim tempore in Moscouiam ipsum non venisse, nec etiam conditionibus ipsi in electione propositis minime satisfecisse. Bellum finitum induciis quatuordecim annorum, & 6. mensium spacio circumscriptis. Poloni retinuerunt Ducatum *Seuerientem*, *Czerniechouientem*, et *Nouogrodensem*. Anno 1620. *Betlem* *Gabor* Transilvaniae Princeps, & designatus Rex Vngariae, Turcas in Polonos instigauit, eo quod Cosaci Romano Imperatori suppetias tulerant. Super praenominatus militiae praefectus summus *Zolkiewius* 19. Septembris in Moldauia prope *Cicoram* cum *Skendero* *Bassa* graui praelio dimicauit, in quo neutra pars altera superior fuisse fertur. Poloni recedentes, ac milliare vnum *Mohilouo* regressi, cum se extra omnem periculi aleam constitutos in summa securitate iam versari arbitrantur, tumultu inexpectato oborto timor *Panicus* castra inuasit, ac plurimi se in fugam dederunt. Quo comperto Tartari Polonos oppresserunt, & grauius ceciderunt. *Zolkiewii* occisi corpus dimidii miliaris Moldauici (quae miliaria Germanicis aliquanto longiora sunt) intervallo a *Tyra* flumini ripa remotum hostes inuenerunt, & caput eidem demptum Constantinopolim miserunt. Sic vitae finem adprius est admodum senex, virore qui 73. aetatis annum agebat. Legatus aut vice praefectus militiae Polonicae *Stanislaus* *Konieczpolski* captus *Bialogrodum*, ac postea Constantinopolim deductus, cum *Samuele* *Koreckio*, *Luca* *Zolkiewskio*, & *Grigorio* *Farensbachio* nigrae turri inclusus in vinculis tamdiu haesit, donec anno 1623. cum dictis illis captiuitatis suae sociis octoginta mille imperatorum solutione redimeretur. Huic summae accesserunt plurima ac diuersa munera & dona, quae inter Turcici Imperatoris aulicos distribuenda erant. Mox post cladem illam Tartari 25. & 26. Septembris Poloniam inuasērunt, et praeter reliquam praedam 60. circiter currus, nobilium vxoribus et liberis oneratos nacti sunt. Captiuorum, quos abduxerunt, numerus quadringentis hominum millibus definitur, non annumeratis iis, quos incredibili multitudine, aut gladius, aut fames sustulit. Anno 1621. nouus militiae Polonicae praefectus summus *Carolus* *Chodkiewiczus* cum *Stanisla* *Lubomirskio* nouum in Moldauiam exercitum contra Turcam adducens, arcem *Chocim*, in flumini *Tyra* ripa locatam, recuperauit,

Sss. sss.

Bellum cum
Moschis.

Et Inducia.

Bellum cum
Turcis, in quo
Poloni caesi.

Turcae a Polo-
nis caesi.

Bellum in Li-
vonia.Stephanus
Chmielecius.Reginæ Con-
stantiæ obitus.Sigismundi re-
gis obitus.

uit, ac prælio cui Princeps *Vladislaus* et Imperator Turcicus ipse *Osmannus* inter-
fuerunt, victor, Turcas Polonorum castris impetu vehementi insistentes, et
fortiter repulsos magna clade affecit. Polonos tamen preleserunt commeatus, et
annonæ penuria, ac morbi in castris exorientes, adeo ut Princeps ipse aeger de-
cumberet, et *Chodkiewiczus* summus militum Dux in arce dicta Chocim morbo
corruptus anno ætatis 60. vitæ diem ultimum moriendo clauderet. Successit
ipsi modo nominatus *Lubomirskius*, qui Turcas castra Polonica iterato impetu
inuadentes magna clade repressit. Idem *Panlowce* arcem frustra oppugnaverunt,
ideo sine intermissione obiurgati ab *Osmanno* ipsi inertiam exprobrante, ac tan-
tam inuidiam sibi constanter, ut a Ianitzaris Constantinopoli laqueo vita spolia-
tus fuerit. Tandem 9. Octobris modo dicti anni pax cum Turcis inita his tur-
bis finem imposuit, Turcis & Vayuodæ Moldavia & arx Chocim redditæ sunt.
Interea urbis Rigæ in Livonia Sueci deditione potiuntur. Anno 1625. bellum in
Livonia & Borussia inchoatum est, sequentis quoque annis regiones illas affligens,
quod anno 1629. induciæ sexennes usque ad Iulium anni 1635. pactæ sopierunt.
Anno 1626 *Stephanus Chmielecius* Cosacorum Dux in Russiæ finibus Tartaros in-
igni victoria prostravit; eosdemque altera apud *Burstinouiam* anno 1629. in sa-
gam coniecit. Sed Kioviensis Palatinus modo creatus, anno 30. repentina mor-
te expiravit, heros strenuus & fortis, qui Cosacis suis imperans Tartaros male mul-
tauit. Anno 1631. *Constantia* Regina corporis aliquanto pinguioris femina in
festo corporis Christi, cum publicæ processioni interesset *Varsoviæ*, pedibus vi-
tra mille passus confecit, & nimio solis ardore maximum calorem contraxit, Medico-
rum accedentem non animaduertentium & frigidum balneum adhibentium ignorantia
ita auctum, ut 10. Iulii expiraverit, summo mane ab *Vrsula Meierin* ministra visura
num dormiret, in lecto mortua inuenta. Paucis diebus post & *Georgius Zbaranski* Dux,
& Castellanus Cracoviensis, Reginæ dictæ non admodum favens, cum noctu somnum
caperet, repentina morte extinctus est. Sine liberis decedens prolapie *Zbaran-
skianæ* ultimus fuit, qui licet incontinentius vixeret; ut *Pisaficius* p. 422. ait; a con-
iugio semper abhorruit, & fratri permittere noluit, ut matrimonium iniret. An-
no 1632. Rex *Sigismundus* monetæ cudendæ ius Ordinibus Regni concessit; quia
ipso tunc temporis regnante numismatum corruptio & adulteratio maxime inua-
luerat. Tandem Kal. Aprilis eiusdem anni, cum ad 66. ætatis annum pervenis-
set, & 45. annos Polonici Regni clauum tenuisset, *Varsoviæ* e vita abiit. Ani-
mam agens filii *Vladislai*, qui abfuerat, aduentantis capiti manu sua Coronam
Suecicam imposuit. De hoc actu ita scribit *Kobierzickius* pag. 943. *Sigismundus*
*extremo colluctans morbo Varsoviæ Vladislaum, & se voce compellere non posses, pater-
no intuitu oculo, mox gestu, impositaque desuper caput manu, Regni Sueciæ legitimum*
haeridem, ac successorem declaravit, adstante Georgio Borasta, viro opprimè vtrūto,
natione Sueco, iniquatibus publicis eam nuncupationem referente. Rex hic ut *Sta-*
nislans Kobierzicki lib. 1. pag. 3. & 4. tradit, suavis & efficacibus mediis Po-
loniam ad religionem veram (sic Catholico-Romanam vocat) reduxit, munera
publica iis concredens, qui maiorum suorum fidei, & religioni erant addicti;
quo regendi mysterio sine ullo tumultu, hæreses, (ut appellat) partim oppressæ,
& partim pristinum suum statum regno restituit. Nam cum ipso Regni guberna-
tionem aggrediente maxima Senatorum pars novæ religioni dedita esset, tan-
tum singulari sua cura effecit, ut moriens duos tantum Palatinos, *Colishensem* ni-
mirum, & *Belsensem*, religionis dictæ propugnatores in Senatu relinqueret.
Ipsi a concionibus aulicis fuit *Petrus Shurga*, qui & apud Regem *Stephanum*
eodem munereungebatur. Corpus eius mortuum, & vestita Regio, quo in
coronatione Reges exornari solent, amictum; in triclinio arcis magnifico appa-
ratu instructo, pomeridianis horis unicuique conspiciendum exhibebatur. Re-
gni Poloniæ coronam in capite habens dextra sceptrum, & sinistra globum Re-

gni

Sigismundi v-
xores & liberi

Eius vita.

Vladislaus
Moschouæ
Imperator
creatus.Moschi ab
Vladislaude
ficiunt.Polonorum
Tyrannis in
vrbe Moscuæ.

gni tenebat: Sueciæ vero Corona ad latus in pulvinari iacebat. Moscouiæ coro-
nam, quam post regionem illam subactam ex thesauro Moscouitico nactus fuerat,
thesauro Regio adiungi testamento iussit. Duas habuit vxores, & quidem ger-
manas sorores ex familia Austriaca, quarum prior *Anna* mater fuit *Vladislai* IV,
patris in regno successoris 9. Iunii Anno 1595 in lucem editi; posterior *Constantia*
anno 1605. ipsi nupta peperit *Iohannem Casimirum* A. 1609. 21. Martii, qui fratri
Vladislao in Regno successit; *Iohannem Albertum* A. 1612. *Carolus Ferdinandus*
Episcopum Vrauslaviensem A. 1613. *Alexandrum Carolum* A. 1614. et *Annam Ca-*
tharinam A. 1619. Prior autem vxor anno 1598. et posterior anno 1631. e vita mi-
gravit, utraque *Caroli* Austriæ Archiducis filia.

XV. *Vladislaus* IV. *Sigismundi* III. & *Annae Austriacæ* filius, in comitiis, in
quibus *Christophorus Radziwillus* Dux, & militiæ in Lituania præfectus summus,
cui reformatæ religioni addicto ceteri omnes religionem Catholicam non pro-
fiterentes adhærebant, nuntiorum terrestrium, aut municipalium caput erat, *Varso-*
viæ 27. Ianuarii anno 1633. electus, & 6. Februarii eiusdem anni Cracoviæ coro-
natus. Eius vitæ descriptio ex *Stanislao Kobierzickio* Castellano Dantiscano excer-
pta, est ut sequitur. Anno 1610. a Moschis magnus Moscouiæ Dux electus est,
ut supra memorauimus. Post *Basilii* horribilis istius Tyranni, ac filii eius *Theo-*
dori obitum, *Demetrius* quidam, Tyranni istius filium mentiens *Marinam* Palati-
ni *Sandomiriensis* filiam vxorem duxit, ac Polonorum auxilio urbem Moscuam
cum arce in potestatem suam redegit. In huius interfecti locum electione sub-
stituerunt Moschi *Suyficium*, & ob tyrannidem, quam exercuit, Polonis tradido-
runt, apud quos in carcere vitam finivit. Surrexit alius *Demetrius*, a quibus-
dam Iudeis existimatus, qui etiam verum illum *Demetrium Basilii* filium men-
tiebatur. Huic dicta *Marina* lasciuia femina se adiunxit Imperatricis Moscho-
viæ titulum usurpans. Sed Moschi *Vladislaum* IV. *Sigismundi* filium Moschouæ
Czarum, seu Imperatorem designarunt. *Demetrius* II. autem Calugum aufugit,
& a *Petro Vrozo* Tartaro, quem ducentem & comitem conduxerat, vita orbatus
est. *Marina* ipsa *Doneses* & Moschouiticos Cosacos in Tartaros concitavit. Cæ-
terum ea, quæ supra narrauimus, auctor laudatus paulo aliter refert. Moschi, ex
thesauro antiquo Ducum Moschouæ aperto, Imperii ornamenta, & alia pretio-
sa multa *Zolkievio*, Polonorum præfecto, tradiderunt, numismata nova *Vladislai*
nomine insignita euderunt; dictum *Basilium Suyficium* ex claustro suo eductum cum
fratribus *Demetrio* & *Ioanne* summo Polonorum præfecto nominato dederunt, ac
Polonicum præsidium in urbem Moscuam admiserunt. Moschis vero *Sigismundo*
Regi duriores conditiones, religionem & alia concernentes, proponentibus, &
Vladislai principis in Moschouiam aduentum vehementer urgentibus, Rex totum
negotium dilatione aliqua moratus est, ac filium in Moschouiam ablegare re-
cusauit. Hinc Moschi noua quædam consilia captare, & ea moliri, quæ Polo-
nis suspecta erant. Ideo *Zolkieuius* præfecto summo præsidia in vrbe augen-
di, & exercitum Polonicum per arces, Moschuam urbem cingentes, distribuendi
ocasio data. Tandem Poloni, Moscuæ vrbe incensa, cadibus horribilibus in
incolas grassati sunt, adeo, ut hominum millia ceuunt, testante eodem *Authore*
laudato pag. 376. lib. 6. perierint, a eodem numero etiam vxores & liberi Mo-
schorum comprehenduntur. Alii vero sexagies mille homines numerant. Pa-
triarcha Moschorum in carcerem coniectus ibidem finem vitæ suæ invenit. An-
no 1613. 13. Iunii sequuta est occupatio vrbis Smolensko, quæ se Polonis dedit.
In 7. lib. *Author* idem indicat, quo pacto Moschouia se recolligens ad pristina
libertatem reuersa sit, occasione se recolligendi ipsis oblata a discordia præfecto-
rum exercitus Polonici, ex qua seditiones militum nate, cum fame horrenda, quæ
Polonorum prædarios milites in vrbe Moschuæ rebus a natura humana abhor-
rentibus, & ipsis corporibus & cadaueribus humanis, ciborum loco vii coëgit,

Et ex eadem
vrbe discessus.

Theſaurus
Moſcouiticus.

Exercitus Po-
lonici reuerſi
ſeditio.

Marina ſup-
plicio afflic-
ta.

Induciae cum
Moſchia.

Polonia auſta.

Poloni ad bel-
lum Turcicum
incitati.

Vladislai iter
in Polonia.

vt pag. 449. prolixè commemorat. Sequuta eſt anno 1612. arcis Moſchæ cœ-
tis conditionibus traditæ deditio, & Polonorum diſceſſus, in quos Moſchi con-
tra fidem datam crudeliſſimis cœdibus ſeuierunt. Rex *Sigismundus* vt ſtipen-
dia debita exſolueret, theſaurum Moſcouiticum militibus ſeditioſis loco ſolutio-
nis conceſſerat. Conſtabat is ex Liouoniæ diuitiis olim Liouonibus ereptis, et vr-
bis Nouogardiæ magnæ auro et argento, quem *Baſilius Magnus* Moſcouiæ Dux
annis ſuperioribus trecentis curribus in vrbeſem Moſcuam aduehendam curauerat.
Erant in eo ex puro auro conſtatæ imagines, et menſæ, ingens margaritarum
copia, aurea, & argentea vaſa, aureæ cruceſ lapidibus preciſis ornatæ, vni-
cornua, & aliæ grandes Moſcouitici Imperii diuitiæ & theſauri longo temporis
ſpatio congeſti. Nec tamen ſufficiebant tantæ diuitiæ exercitui ſeditioſo, qui
poſt Moſcuam anxiſſam Poloniæ Regnum inuaſit, & diuerſis in locis depopula-
tus eſt. Ea de cauſa anno 1613. Varſouiæ comitia celebrare; & pecuniam colligere
Rex coactus eſt, qua ſeditioſam ſuorum militum rabiem ſedauit. *Ultra viginti
milliones, ſi cenſum in ſingula iugera impoſitum adiicias, accepere pauci ſeditioſi,* inquit
Author citatur pag. 468. Interea temporis Moſchi (quorum fides admodum lubrica,
pag. 469.) ab Vladislao deficientes *Michaelem Federovitzium*, ex antiqua Ducum
Moſcouiæ proſapia natum Magni Ducis munere honorarunt, cuius iuſſu Marina
vtriuſque *Demetrii* vxor Aſtracani, quo Caluga cum filio fugiens ſe contulerat,
commorans laqueo ſuffocata, & filius patibulo affixus eſt. Ita tandem impotent
animi, nimirumque dominandi libidine ſagrans femina immoderate cupidinis luit poenare
pag. 470. ſeq. Anno 1615. Moſchi Smolenſkum obſidione cingentes reiecti ſunt a
Polonis bellum iſtis inferentibus, quibus *Vladislav* Dux præerat, qui annis 16.
17. & 18. illud ſumma vehementia geſſit, & iſtam vrbeſem Moſcuam obſidione,
quanquam fruſtranea, aggreſſus eſt. Moſcouitæ ingenium depopulationum,
& damnorum pertæſi, & inducias vſque ad annum 1633. paſſi, Smolenſkum,
Bialam, Roſlaniam, Drohobuſium, Sierpierskum, Trubeckum; Nouogardi-
am parua in Ducatu ſeuerienti, cum tota ditione cis, & trans fluium Dzei-
ſnam, Czerniechouiam, Monafterſcum & Moroniſkum vrbes & arces Polonis
conceſſerunt. Poloni vero Moſcouitis reſtituerunt Borifſouum, Koſieſkum,
Moſaiſcum, Meſcerſcum, Viaſnam, (inter Smolenſkum & Moſcuam vrbeſem ſi-
tam) cum ditionibus ad iſtam pertinentibus, quorum locorum reſtitutio Mo-
ſchis Starodubi, Poczapouia, Poponagora, Neuela, Siebiezi, Kraſni, & Te-
ropezeſi, ac Vielieſiſi ditionibus penſanda fuit. Auſta itaque tunc temporis
Polonia multis regionibus inſignibus fines ſuos in longitudine & latitudine ultra
centum milliaria explicuit. Inducias autem illas promouerunt Coſaci, qui Mo-
ſcouiæ oras ad Occam fluium ſitas, Caſupam vrbeſem, & multa alia loca depo-
pulando vaſtauerunt. De Turcico bello in Moldauia, a quodam Turcarum ſe-
pulchrum appellata, cui tunc temporis præſuit *Casparus Gratianus*, Græciæ in
ſtiria, vt fertur natus, ſupra mentionem fecimus. Suo maximo incommodo ille
ad id bellum incitauit Polonos, qui ſummi ſui Præſecti militiæ Zolkiewſkii (ca-
ius caput Conſtantinopolim a Turcis delatum, ac poſtea pecunia redemptum ab
iſtus vidua, cum corpore, in ciuitate ab ipſo extructa, terræ mandatum eſt)
& ſuorum iactura haud exigua conatus ſuos intempeſtinos luerunt.

Post pacem cum Turcis initam *Vladislav* princeps cum Patre Rege anno
1625. in Boruſſiam Golubum ad *Annam* patris ſororem & amitam ſuam, ad
quam locus ille cum ditione circumiacente pertinebat, profectus eſt, inde Tor-
niam ſe conferens cum Rege Bidgoſti monetariam officinam inſpexit, ac Oſiec-
kum, & Tauchelum, quorum illius ipſe poſſeſſor fuit, alterius Regina *Conſtantia*
cum tota regio comitatu, ipſoque Rege diuerſit, qui Grocholini, et Nackeliæ
Caſtellanis, Vagrovetii ab Abbate, magnifico apparatu excepti in maiori Polonia
Gneſnam,

Gneſnam, Poſonium, Curnickum, Radlinum, Coroſinum, Golichouiam, Califi-
um inuiſerunt, ac tandem Louitzio Varſouiam reuerſi ſunt.

An. 1624. Princeps *Vladislav* peregrinas regiones perlustrandi cupidus ite-
neri ſe accinxit, Cracouiaque ſe contulit in locum illum, qui in Poloniæ & Sileſiæ
finibus Clari Montis nomen habens *Beate Virginis* imagine a *S. Luca*, vt *Auctor pag.*
869. indicat, depicta, & Conſtantinopoli in Poloniam delata nobilitatur. Inde
Sileſiam, & Auſtriam tranſiens Viennam venit, vbi Imperator *Ferdinandus II.*
ipſe, Auſtriacæ domus antiquum theſaurum, non diuitiis tantum, ſed variis na-
turæ, artiſque miraculis reſertum, vt *idem pag. 371. dicit*, ipſi oſtendit. Hinc via
ipſum ducebat Lintium, Salisburgum, Monachium, Auguſtam Vindelicorum,
Thonawerdam, Norimbergam, Wurtzburgum, Hanoviam, Francofurtum, Mo-
guntiam, Baccaraſcum, Conſuentiam, Bonnam, Coloniam, Iuliacum, Aquisgra-
num, Viſetum, Lovanium, Bruxellas, Antverpiam, & in caſtra Spinolæ, Bredam
vrbeſem tunc temporis obſidione cingentis, ex quibus Antverpiam & Bruxellas re-
uerſus eſt. Ex ea vrbe porro iter ſuum inſtituenti in via occurrerunt Niuella,
Meſis, Tabernæ Aſaticæ, Argentoratum, Moſhemium, Sletſtadium, Ruſacum,
Enſiſheimum, Briſacum, Baſilea, Solothurnum, et Lucerna, a qua vrbe per mon-
tem Gothardi Mediolanum, Genuam, Parmam, Modenam, Vrbium, Rimini, in Italia.
ac Romam perrexit. Roma quoque Anconam, et inde in monaſterium D. Vir-
ginis Lauretanæ ſe recepit, ibidem *S. Vladislav* imaginem auream donum relin-
quens. Anno 1625 ſex dierum ſpatio Neapolim profectus, et Romam reuerſus,
inde 20 Ianuarii diſceſſit, ac per Florentiam, Piſam, Liornum, Venetias, inde
vero Grætziam in ſtiria ſitam, et Viennam rediit. Vienna porro Niſſam in
Sileſiam profectus, tandem in Poloniam incolumis reuerſus eſt. Anno 1632. vale-
tudinis curandæ cauſa Egram, in finibus Bohemiæ ad acidulas ſe contulit. Anno 1633.
coronatus eſt Rex Poloniæ, vt ſupra memorauimus. Eodem anno ante induci-
arum finem Moſcouitæ Smolenſcum obſidione circumdederunt, et Lithuanie
ſines horrenda depopulatione vaſtarunt. Rex *Vladislav* cum *Chriſtophoro Radzi-
vilio* exercitus Lithuanici Imperatore et Palatino Vilnenſi, Moſchorum exercitum,
in quo ſex millia Germanorum militum ſub famoſo illo duce *Alexandro Le-
ſlavo* ſtipendia merebant, circumſedit, et poſt aliquot menſium labores et moleſtias
militares eo anguſtiarum redegit, vt gratia a Rege impetrata obſidionem ſoluerit,
et infami diſceſſu Moſcouiam reperierit. Germanorum impulſu factum eſſe ſerunt,
quibus ſine tecto, ſine igne indefinentibus dimicationibus cum hoſte, fame, et
acerba paupertate conflictandum erat, cum tamen Moſchi ex aëri iſti, Germanis
iniquiori, magis aſſueti, et durioris, viliorisque victus, vtpote qui leguminibus
iſque ſæpe non coctis, ſed crudis vivebant, patientiores, moleſtiſſimos militiæ la-
bores faciliore negotio tolerarent. Glorioſa hac victoria Rex ſine prælio poti-
tus ſequentis anni menſe Martio ignominioſo abitu Moſchos in patriam remiſit.
Ipſos autem Polonos comitatus penuria haud parum vexauit, licet initio aduen-
tus totus ille tractus omnia neceſſaria hominibus, et equis copioſe ſufficeret. Sed
nimia lixarum et calorum multitudo paucis diebus ea omnia conſumpſerat, quæ
exercitui multo longius tempus ſuſtentando paria fuiſſent. Domuncula ligneæ
Regi diuerſorum præbebant, iugurſola ex ſtramentis, arborumque frondibus con-
texta milites tegebant. Vigiliæ frequentes ſub dio, et in frigore, in quibus viſi-
tandis Rex haud negligens fuit. Interea Turcæ apud Cameneciam Podoliæ va-
ſtationi operam dantes, vt a Moſchis bellum; quod iſtis ex Polonia imminabat,
diuerterent, a *Koniępolſcia* in Moldauiam reiecti ſunt. Pace autem anno 1634.
cum Moſchis conſtituta regno plures regiones centum milliaria Germanica lon-
gum, et quadraginta latum diſtrictum efficiens, Rex acquiſiuit, viginti annorum
ſpatio hæcenus decerptæ, et ingens ſibi nomen comparauit. Pax quoque, re-
nouata cum Turcarum Imperatore, qui eius ruptionem Baſiæ Abaſyo impurauit.
Mense

Fratrum regis
obitus.

Induciae cum
Suecis.

Vladislai vxor
prior & ex ea
liberi.

Colloquium
Torunenſe.

Posterior
vxor.

Arrianorum
& Anabapti-
starum dogma
prohibitum.

Vladislai obi-
tus.

Casimirus in
Gallia deten-
tus.

Mense Decembri ad finem properante diem obiit Regis frater natus minimis *Alexander Carolus*, in quo praeceteris fratribus summa Heroicarum virtutum specimen emicabant, testante Episcopo *Piascio*, qui ipsum hoc elegio extollit. Paulo post, 30. videlicet Decembris fati quoque rapuit inclementia fratrem alterum *Johannem Albertum* Cardinalem, et Cracoviensem Episcopum, qui Patau in Italia e viuis excessit. Anno 1635. Stumdorfii inter Polonos, et Suecos pactae sunt induciae viginti sex annorum, nempe vsque ad xi. Julii an. 1661. de qua *Piascius* p. 480. seq. consulendus. Anno 1637. *Vladislaus* Rex vxorem duxit *Caeciliam Renatam* Imperatoris *Ferdinandi* II. filiam Varſouiae coronatam, ex qua suscepit i. Aprilis anno 1640. filium *Sigismundum Casimirum*, an. 47. d. 9. Augusti denatum, et filiam anno 43. quae mox extremo die vitam clausit. Regina praegnans anno 1744. die 24. Martii Vilnae in Lithuania in viuis esse desit. Anno 1642. sororem suam *Annam Catharinam* Rex nuptam locauit *Philippo Wilhelmo* Palatino Neoburgensi, ingentem dotem ipsi adiungens, vt legere est apud *Piascium* pag. 504. Anno 1645. colloquium amicam de religione instituit Foronni in Borussia, cuius acta typis in lucem edita sunt. Eius meminit *Piascius* pag. 507. Eodem anno Ducatus Opoliensis, et Rauboriensis in Silesia iuris ipsius facti sunt. Anno 1646. die Martii II. Varſouiae nuptias celebravit cum *Ludovica Maria*, *Caroli Gonzagae* Ducis Mantuani et Niverneſis filia, quae 15. Iulii postea Cracoviae coronata, dotem septingentes mille coronatos attulisse, fertur, (*Gal. Gualdus hist. part. 3. lib. 9. pag. 429.*) et nullos liberos peperit. A Duce *Ossolinio* 10. Martii Varſouiae Latina oratione, quae typis edita lucem vidit, Regis nomine excepta est. Anno 47. Varſouiae in comitiis decreto publico Arrianorum doctrina, vt et Anabaptistarum dogmata per totam Poloniam prohibita, et eorum, qui his erroribus addicti erant, bona fisco publico adjudicata sunt: Vnde inuenti, qui eorum nonnulla precario obtinere moliebantur. *Theatr. Europ. fol. 1371. b.* In eodem *Theatr. fol. 1385. b.* legitur, Arrianos quoque, a confederatione plane exclusos, et Ethnicis annumeratos fuisse. Sequentem mox fol. 1386. iidem narratur, iisdem in comitiis Nobilem quendam Polonum *Schlichtingum* nomine, qui Arrianis addictus libellum contra Catholicos in publicum emiserat, a Senatu Poloniae Magno capitis, famae, et omnium bonorum condemnatum, ac libellum ipsum igne crematum, publice fuisse. Sequentem anno 1648. Rex *Vladislaus* Mererzii, quod oppidulum est Lithuaniae decem ab vrbe Vilna milliariis distans, febris acuta, quam Medicorum ignorantia antimonio male preparato, et ipsi propinato, auxerat 20. Martii finem vitae suae inuenit, postquam 52. annos, 11. menses, et 11. dies vixisset.

XVI. *Ioannes Casimirus Vladislai* frater, & *Sigismundi* III. ex Constantia altera vxore filius, anno 1609. ii. (21) Martii Cracoviae natus, anno 1648. 17. Novembris Poloniae Rex designatus, & anno 49. 7. (17) Ianuarii Cracoviae coronatus, etiam iis, qui Catholicae Romanae religioni addicti non erant, religionis suae libertatem, & securitatem iureiurando pollicitus est. Cum enim mox post *Vladislai* Regis obitum Cosaci & Tartari in Poloniae regno horribili depopulatione grassarentur, Catholici & Evangelici publico pacto inter se inito confederationem, qua iuncti erant, in posterum ius perpetuum esse & legis vim habere voluerunt, cuius vigore in futurum Evangelici, aut Protestantes, vt vocant, libero religionis suae exercitio fruerentur, & ecclesias suas ab omnibus turbis & molestiis fartas ac tectas conseruarent, vt ex *Relationis Historicae Francofurtanae* pag. 48. & 49. patet. Anno 1638. *Casimirus* Rex per Galliam iter faciens, derectus, ac sequente dimissus anno 43. Romam profectus est, & se Iesuitarum societati adiunxit. Post alterum probationis, vt vocant, annum, cum iam professionem facturus, & se totum Ordini illi mancipaturus esset, Papa *Innocentius X.* ipsum prohibitum, Cardinalem creauit, cui dignitati, pileo Papae remisso, paulo ante fratris *Vladislai* mortem

tem

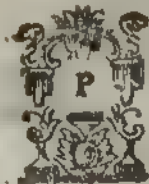
tem renunciant. Rex factus fratri suo principi. *Carolo Ferdinando* principatus Oppolienſem & Rauboriensē, defuncto Regi *Vladislao* certis conditionibus pignori datos, concessit, reſeruata Euangelicis suae religionis libertate, quam iureiurando firmauerat. Anno 1649. 20. (30) Maii matrimonium inuit cum relicta fratris vidua *Ludovica Maria*, nuptiasque eodem die Varſouiae celebravit. Haec anno 1650. ii. (21) Iulii, filiam *Mariam Annam Theresiam*, & anno 52. 9. (19) Ianuarii filium enixa est, qui vterque non diu in viuis fuisse. Bella, quae hic Rex cum Magno Moscoviae Duce *Alexio Michaelis*, & *Carolo Gustavo* Sueciae Rege hactenus gerit, in recentem adhuc versantur memoria, de quibus *Ioachim* Pastorius de *Bello Scythico Cosacico*, *Relationes historicae*, & alii, qui de hac materia scripserunt, legi possunt.

Atque haec sunt generalia illa totum Poloniae regnum concernentia, quae particularium eiusdem prouinciarum & regionum descriptionibus praemittenda operae precium duximus. Sequitur iam ipsius regni in regiones suas diuisio, & cuiusque particularis descriptio.

SINGULARUM PROVINCiarUM

SEV

REGIONUM IN POLONIAE REGNO PARTICULARES DESCRIPTIONES.

POLONIAE REGNUM a duabus regionibus, minore nimirum, & maiore Polonia exordium cepit. Russiam meridiōalem in potestatem suam redegit *Casimirus Magnus*, postquam cum *Daniele* Ducum Russo- rum progenies in illo ducatu defisset. Eodem *Casimiro* imperante Polonis se subiecit Dux Masoviae, quae vsque ad annum Christi 1526. Principes suos habuit. Lithuaniam Poloniae adiunxit *Jagello* Dux, matrimonio contracto cum *Hedwige* filia *Ludovici* Hungari, Poloniae Regis, ea conditione, vt suas thesauros in Poloniam deferret, & Poloniae diuisiones suas adiceret. Ea fuerunt Lithuania, Samogitia, & Russiae Alba pars. *Jagellone* autem regnum administrante, Moldaviae Woywoda, sine Satrapa, ab Hungaris interregni tempore se subiciens, in Polonorum clientelam regionem illam traduxit: quo tempore & nobiles Prussi ad Polonos accesserunt, sub *Sigismundo*, demum firmiorem illam coniunctionem perficientes. Prussia siquidem, Imperii Germanici olim membrum, Teutonicis Equitibus, qui ad Christianam religionem incolas conuerterant, Imperatoris *Fridrici* II. tempore, obsequium praestabat. Hos dominos suos excolentes, anno 1454. Polonorum subire dominatum, postquam Equites Teutonici iniquioribus conditionibus pacem recipere *Casimirus* Rex coegisset. Hic enim Prussiam, quae Regia hodie dicitur, sui iuris fecit, reliquam vero eiusdem partem Magistro Teutonico possidendam concessit, quam sub *Sigismundo*, *Albertus* Marchio Brandenburgicus Dux Prussiae creatus, clientela hereditaria retinuit. Hinc Prussia in regiam et ducalem diuisio nata. Lithuania partem Enſigeris eripere Poloni. *Sigismundus Augustus*, *Sigismundi* I. filius, *Gotarum Kotlerum*, Lithuaniae

Regni Poloniae ortus, & progressus.

T t t t t 2

nici

nici Ordinis ultimum Magistrum Curlandiae et Semigalliae Ducem constituit, ac Poloniae clientem fecit. Olim et Palatinus siue Woiwoda Transilvaniae Regum Polonorum cliens fuit, sicut et Moldaviae ac Bessarabiae Principes. Sed Bessarabia Ottomannici Imperii propria facta, Moldavia, atque Transilvania in eiusdem clientelam receptae sunt.

Poloniae
divisio.

Antiqua Polonia.

Polonici igitur Regni divisio haec est:

Antiquum Regnum Poloniae complectitur Poloniam minorem, cuius, ut et totius Regni metropolis, et regia sedes est Cracovia: Poloniam maiorem, eunt urbe primaria Posnania: Cuiavia, cum principe oppido Vladislavia: Masovia, et in ea urben primam Varsoviam: Russiam nigram, quae et rubra, et meridionalis, et inferior, cum metropoli Leopoli: et Podoliam, in qua primas tenet oppidum Camienekum.

Vetus Lithuania.

Vetus Lithuania comprehendit Ducatum Lithuaniae et metropolin Vilnam: Ditionem Lithuaniae Russicam, in qua duae urbes principes, Smolensko, et Novogroda Severiae: Samogitiam, cuius caput Vormatia, Vormia, seu Mednik: Volhiniam, eiusque primariam Luceoriam: Et Podlasiam cum oppido praecipuo Bielka.

Antiqua Prussia.

Antiqua Prussia in 12. Ducatus aut provincias, a 12. Regis aut Ducis, *Vedenuti* filiis denominatas, divisa fuit. 1. et maxime Borsalis Sclavonia seu Sclavonia, a *Schlavone*, ubi ciuitas Ragneta ad fluvium Memel. 2. Nadrouia a *Nadrona*, ubi nullae urbes, quia omnes deletae a Fratribus Crucigeris: postea tamen conditum Georgenburgum. 3. Natangia a *Natangone*, in qua Brandeburgum. 5. Sambia ab Ortu Natangiam attingens, sic dicta a *Saymone Vedeneti* primogenito, aliter etiam Samlandia, Weilandia, Eleffaria, et Austraria, in qua Regiusmons urbs celebris: In eius litore Succinum colligitur. 5. Bartonis, *Bartenlandia*, a *Bartone* cum urbe cognomine, forte hodie Bartenstein. 6. Sudavia, *Sudawa*, Podlachiae et Lithuaniae adiacens, a *Sudone*, ubi nullae arces aut urbes, quas omnes Crucigeri euerterunt. 7. Galindia a *Galindo*, vel *Galindone*, versus Meridiem, ubi nunc Ortelsburgum. 8. Varmia, Ermlandia alias, versus Boream a *Varmone* sic nominata, cuius pars ad Episcopatum Heilspergensis, aut Varmiensem, pars ad Ducatum Prussiae pertinet. 9. Hockerlandia vel Pogesania ab *Hoggone*, quae Elbingam urbem habet, & praecedenti adheret. 10. Pomesania a *Pomedzone* cuius oppidum Marienburgum. 11. Culmensis Ducatus a *Colmo*, ubi Culmia. 12. Michouia seu Michelouia a *Michelone* ubi Strasburgum. Divisio haec originem suam acceptam fert *Vedenuti*, seu *Vedeneti* filiis 12. inter quos Prussia a patre distributa est.

Nova Prussia

Nova Prussia est vel Ducalis, aut Brandeburgica, in qua Regiomons siue Koninxberga: & Regalis siue Polonica, cuius metropolis Gedanum siue Danzicum.

Regiones ex Polonia decerptae.

Regiones ex Regno Poloniae decerptae sunt, Livonia Sueciae Regibus nunc subiecta, Transilvania, & Valachia Ottomannici Imperii clientes.

Simon Starouolsius Poloniam distribuit, ut sequitur: Poloniae octo in universum sunt provinciae: Polonia nimirum vtraque, Lithuania, Russia, Prussia, Masovia, Samogitia, Pomerania, & Livonia; omnes sub vno sceptro continentae, moribus, legibus, lingua ex parte differentes: vivendi vero genio, libertatis praerogativa, capeffendorumque in Republica honorum aptitudine, ex quo pares, et iuribus necessitudinum inter se invicem astrictae. Hunc ordinem in his sigillatim describendis servabimus.

POLONIA MINOR.

Polonia Minor.

POLONIA MINOR ita dicta, ut a minore discernatur, a meridie Hungariae montibus, ab occasu Silesiae, a Septentrione maiori Poloniae, & MAZOVIA, ac ab

ac ab ortu Podlachiae et Russiae rubrae finitima est, montibusque crebrioribus versus Hungariam assurgens, a reliquarum Poloniae regionum patulis planitiibus se explicantium natura quasi degenerat. Vistulae et aliorum fluviorum aquis rigatur, et ex fodinis metallicis Ilkussiae, Sclavoniae, Seueriae, et Novagorae, plumbum et argentum, ac apud Nonotargum, et in montibus circa Sandecium cum cupro aurum suppeditat: Velisciae item, et Bochniae salem fossilem, Marmor variorum colorum Soleciae, salem petrae Visliciae, Vitriolum ad Biecians cuprum et carbones fossiles proxime Tenzinum, Chalybem Podoleneciae, et ferrum, vitrumque ex fornacibus vitriariis Olstiniae et alibi subministrat. Comprehendit autem Palatinatus tres, Cracoviensem nimirum, Sandomiriensem, et Lublensem, quorum descriptio hic sequitur.

Fodinae metallica.

CRACOVIENSIS PALATINATUS a regia urbe Cracovia denominatus Silesiam, Hungariam, Poloniam maiorem, et Sandomiriensem palatinatum attingit, ac quatuor grandes dioeceses ac tres Ducatus, Osuecimensis nimirum, Zaroriensem, et Seueriensem, Silesiae Polonicae partes, continet. Eidem annumerantur 13. municipia cum arce Lublo, vel Lublau, Polonis Luboulia appellata, quam in Comitatu Ziphsensi sitam, praesidio perpetuo munitam, et admodum fortem, Hungari pro pecunia mutuo sumpta Polonis anno 1412. pignori dederunt. Praeter Palatinum habet etiam Episcopum Cracoviensem, et Castellanos, Cracoviensem, primum inter Senatores saeculares, et proximum post Episcopos in regni Senatu locum obtinentem, Voinicensem, Osuecimensis, Sandecensem, et Biecensem, aliasque diversorum magistratuum muneribus fungentes personas. In ea praecipuae notae loca et urbes se habent, ut sequitur:

Cracovia, Cracau, Cracow, non solum minoris, sed etiam totius Poloniae metropolis, sub latitudinis gradu 50. et scrupulo 12. longitudinis autem 42. seu 45. grad. et 30. scrup. ab insulis Canariis remoto, ut alii tradunt, sita, solstitio aestivo sexdecim horis et dimidia lucem diurnam habet. Posnania, 80 a Leopoli siue Lewenbarga Russica, 50. Lublino, et Vratislavia 36. Varsovia 46. Danisco 40. miliaribus Polonicis distat. Eam describere: varii auctores, ex quibus praecipui *Lundorpius lib. 27. Contin. Sleid. pag. 690. Chytraeus lib. 28. Saxoni fol. 791. Georgius Braun in Theat. Urbium tom. 6. Fralchius lib. 1. part. 2. Viatorii pag. 310. Thuanus histor. lib. 56.* ex quibus praecipua delibabimus. Communis autem opinio est plerorumque, quibus et *Cromerus lib. 2. rer. Polon. fol. 29. ac Goldastus lib. 3. de Regno Bohemiae cap. 12.* assipulantur, Cracum vel Cracum Ducem Bohemorum, et *Zechi Lechique* in utroque, Bohemiae nimirum, et Poloniae Ducatu successorem, in sinistra Vistulae ripa in loco, in quo domicilium habebat, hanc urbem condidisse, et de nomine suo Cracoviam dixisse. Gnesnam enim a *Lecho* extruxisse, et de nomine suo Cracoviam dixisse. Gnesnam enim a *Lecho* extruxisse, et de nomine suo Cracoviam dixisse. Postea Bohemis urbem Cracoviam subiectam fuisse arbitratur *Goldastus*, et quidem usque ad illud tempus, quo *Mesco* Poloniae Dux eandem in potestatem suam redegit. Sequentis vero temporibus hunc Cracoviae et Sandomiriae Ducatum minori Poloniae nomine appellari cepisse. Ab hoc exordio admodum tenui, tempus, et Principum, ac Regum incolarum fauor ad tantam dignitatem et magnificentiam urbem hanc promouerunt, ut validis suis muris, turribus, sumptuosius tam publicis, quam priuatis aedificiis, omnium rerum ad corporis usum, voluptatemque necessariarum copia, et ciuium, incolarumque ornatu, ac ciuilitate cum plerisque Germaniae, Galliae, ac Italiae ciuitatibus ceteris; Inter Polonicas vero, et, ut *Cromerus* placet, omnes eas, quae in septentrionali plaga reperiuntur, facile primas teneat. Cracum e regione urbis et Vistulae in monte Lassotino, alias Renkauka, sepulchrum suum habet, instar montis congestum, quod adhuc hodie haud longe a S. *Benedicti* templo, eodem *Cromero* Episcopo teste, ostenditur. Collis alius haud longo ab urbe

Cracoviensis Palatinatus.

Qui auctores eam descripserint.

Eius conditor Cracum.

Craci Sepulchrum.

V V V V V V

Vendae filiae
tumulus.

Afr.

Solum ch-
cumiacens.

Vrbis diuiso.

I. Pars Craco-
uia.II. Pars Casi-
miria.Cuius condi-
tor Casimirus
Rex.

vrbe interuallo remotus tumulam continere dicitur *Vendae*, Craci filiae, virginis heroicæ, quæ virginitatis suæ conseruandæ causa de ponte in Vistulam se præcipitavit, ut Poloni scribunt. Hanc tamen narrationem, aliasque plures, ut fabulas meras explodit *Philippus Clauerius lib. 3. antiq. German. cap. 44.* pari ratione et *Hagecius Cracum Lechi* filium fuisse narrans, fabulari videtur *Cromero*, qui Cracouiae foundationem ad annum Christi 700. refert. Eam *Ptolomei* Carrodunum esse *Petrus Appianus* arbitratur. Aëre fruitur admodum salubri, et puro, soloque circumiacente gaudet admodum fertili, frumentique omnis generis, fructuum, auri, argenti, ferri, lapidis Calaminaris, salis, marmoris, Alabastri, simulumque ferace. Vnde & negotiatio celebris & frequens ab incolis, atque mercatoribus Germanis & Italis in ea exercetur. Accedit piscosum flumen Vistula, quod varios incolis pisces, & quidem copiose exhibet. Vinarum, & ex terra profluentium aquarum haud exigua est abundantia. Rundiffa fluuius, quo nomine eum appellat *Speculum Cosmographicum Danielis Cellarii in Theatro Vrbium*, aut *Rudava*, ut a vulgo, & *Cromero* appellatur, urbem circumluit, & per eam ducitur. Ipsam urbem quidam in tres diuersas partes diuidunt, quarum quæuis suas Curias & peculiaria iudicia habet. Alii in quinque partiuntur: Prima est ipsa vrbs Cracouia sub arce regia, ab vno latere versus meridiem respiciens urbem Casimiriam, a qua interlabente Vistula separatur, ei tamen adhærens ponte ligneo, qui amnem sternit, & vtramque urbem coniungit. Multis cœnobis, templis, aliisque ædificiis sacris exornata medium locum occupat S. Mariæ templum primum splendens plumbo rectum, & duabus turribus admodum altis superbiens, quod Archifacerdotem insula, siue mitra sacerdotali ornatum, & copiosum admodum Clerum habet. Ei adiunctum est S. Barbaræ Oratorium, ac porro cernitur S. Trinitatis templum, a quo non longe abest celebre illud prædicatorum monasterium; ostenduntur quoque, Iesuitarum templum, anno 1597. in duorum Apostolorum *Petri & Pauli* honorem extructum, & grande minoritarum ordinis S. *Francisci* templum cum conuentu, in quo sepulta *B. Salomaea* Haliciæ regina, *Boleslai Pudici* Poloniae Ducis soror, quæ templum S. *Andree* in eadem vrbe condidit. Hoc sedilibus insigni artificio confectis, & visu admodum dignis superbit. Proximum est templum omnium Sanctorum, cui illud S. *Iacobi* cum spatio Xenodochio, & altero S. *Spiritus* huic vicino, ac magnis redditibus annuis diuite succedit. Reliqua templa sunt S. *Marci*, iuxta S. *Stephani* cœnobi-um, S. *Annae*, S. *Agidii*, S. *Mariæ Magdalene*, & plura alia. In medio foro sacellum admodum vetustum in oculos incurrit, in quo ipsa vrbe vetustiore olim S. *Adalbertus* Polonos Christianam religionem docuit, hodierno autem tempore conciones haberi solent. Porro vrbs hæc nouo quoque templo, nouoque foro decoratur, in quo medio curia litibus & iudiciis publicis inseruit, altissima turri, quadratis lapidibus arrificiose & elegantur constructa se extolliens, quæ etiam longe admodum ab vrbe remotis in conspectum cadit. Altera pars Casimiria, vrbs ad meridiem constituta, Regi *Casimiro Magno* conditori suo nomen suum debet, & nobilitatur templis S. Corporis Christi regularium Canonicorum Ordinis S. *Augustini*, S. *Catharinae*, S. *Stanislai* Martyris, quod in scopulo situm singulis diebus Veneris a populo frequente summa deuotione visitatur, & S. *Laurentii*. *Cromerus lib. 12. fol. 306.* miraculum quoddam extra Cracouiam apud urbem Bubalo, vel Baucelo contigisse narrat, eoque motum dictum Regem *Casimirum*, ut anno 1374. templum illud Corporis Christi sumptuosum ex lapidibus coctis excitauerit, magnumque postea circa illud spatium muro circumdederit. Ibidem postea urbem surgentem ab ipso nomen sibi adscripsisse, & Eremitarum Augustinensium cœnobia ab eodem exornatam fuisse. Præterea fol. 318. enarrat vrbes, & castella, quibus muros idem Rex circumdedit: Veliciam nimirum, Scauinam, Ilcussam, Bendinum, Lelouiam, Radomiam, Opešnum, Sandomiriam, Visciam,

Academia.

Iudæorum bi-
uitas.

Stradomia.

III. Pars Cle-
pardia.Suburbium
Cotariouum.

ciata, Sidlouiam, Vaueliniciam, Lublinum, Coninuth, Calissiam, Pysdros, Stauisium, Velunum, Petricouiam, Lencicum, Ploscum, Inuylodum, Leopolum, Senocum, Crofnam, & Cichovum. Idem Rex in hac noua vrbe Casimiria anno 1361. Academiam instituit, permissione a Papa *Vrbano V.* impetrata, quam *Jagello* alias *Vladislaus* cum vxore sua *Hedwige*, quæ testamento suo eidem splendida legata contulit, & anno 1399. diem obiit, circa annum 1401. tandem ad perfectionem deduxit. De ea sæpe laudatus *Cromerus lib. 16. fol. 370.* ita scribit: *Per hæc ferme tempora (Anno. 1410.) Academia Cracouiensis, ex testamento Hedwigis Reginae, cum latiore liberalitate Regis condita est; duæ domus, siue Collegia excitata, alterum Philosophis, & Theologicis in platea, quæ Iudæorum tunc, nunc d. Annae nomine nuncupatur; Alterum Iurisperitis & Medicis, quæ ex vrbe ad arcem itur; ac citique Magistri, & Doctores omnis generis e Pragensi Academia, censuque his in perpetuum attributa Rege & Salinis, & telonio, & adiuncta omnia Sacerdotia ap. D. Floriani, præter Præposituram, ut vocant. In quo eadem Academia statu anno 1617. versata fuerit, describit ita *Georgius Braun in theatro Vrbium*. Rector vniuersitatis omnibus personis eidem insertis imperat, ipsaque Vniuersitatis multis, iisque insignibus immunitatibus gaudet. Octo iurisperiti Collegium suum habent in platea, quæ ad arcem ducit. Theologi & Philosophi duo Collegia possident, in quorum maiore diuersis domiciliis, & insigni Bibliotheca instructo nouemdecim, & minore tredecim Professores erudiendæ iuuentuti operam suam nauant. Medici partim in priuatis, partim in publicis ad Academiam pertinentibus ædibus habitant. Omnibus vero Professoribus stipendia, quæ merent, ex salinis, et vectigalibus soluuntur. Iuuentus autem in Dialectica, Mathesi, Philosophia, Theologia, et Eloquentiæ studio, summa cura et diligentia, exercetur. In Academia *Starouolskii p. 15.* Collegia II. et scholas Grammaticæ 14. per urbem distributas numerat, omnes Magnifico Academiae Rectori, tanquam vni capiti subiectas. Casimiria adhæret Iudæorum vrbs, iisdem inclusa mœnibus, in qua tanquam in peculiarem locum compacti Synagogam suam habent, quem maxima copia ex aliis terris Iudæi aduentantes frequentant, ut in religione Iudaica instituantur, et Rabini euadentes, ac domum reuersi suos eandem religionem docere queant. Olim, et ante dicti Regis tempora promiscue cum Christianis habitare soliti postea in eum locum concesserunt, ut et maiori libertate gauderent, et a vulgi iniuriis se assererent. Palatini patrocinio tuti iudex Christianus præponitur, qui eorum curam gerit, et in civilibus negotiis ipsis præest. Inter arcem vel urbem Cracouiam, ac pontem intercedit Stradomia municipium, in insula, quam efficiunt Vistula & Rudaua fluuii, hic vno, ille tribus eam lateribus alluens. Tempia eius sunt S. *Bernhardi*, S. *Agnæ*, cum virginum sacrarum cœnobia, S. *Hedwigis* cum celebri Xenodochio, decrepitos, aut calamitate aliqua ad pauperiam redactos senes recipiente & S. *Sebastiani* cum simili Xenodochio. Tertia grandis huius Vrbis pars ante Cracouiam versus Septentrionem est Clepardia, nonnullis vrbs, aliis suburbium, nullis mœnibus cinctum, & S. *Floriani* templo nobile, de quo *Cromerus lib. 6. fol. 169.* tradit, quod Poloniae Princeps *Casimirus* a Papa *Lucio III.* impetrauerit S. *Floriani* Martyris reliquias, easque recondiderit in Cracouia suburbio ad Septentrionem sito, & in vrbis formam postea redacto, ac iam Clepardia nominato, in templum magnifice eum in finem erectum, & insignibus ornamentis sacerdotalibus, ac suppellectile sacra admodum pretiosa, collegioque Canonicorum sacerdotali exornatum. Cætera Clepardia templa sunt S. *Simonis*, & *Judæ* cum Xenodochio, S. *Philippi & Iacobi*, S. *Valentini*, Xenodochium quoque adiunctum, S. *Nicolai* cum monasterio, ac tandem episcopale palatium. Qua Cracouia proprie dicta occasum spectat, & per sutorum portam exitum Suburbium præbet, suburbio præcincta est a cotariis nomen mutuante, & oculis subiicientem S. *Mariæ in arena*, & S. *Petri* templa, ac Carmelitarum monasterium. Populosum*

Villa Regia.

Arx Regia.

S. Stanislaus.

pulosum superiori seculo, & maximam partem Germanis, qui adhuc proprium suum magistratum, & proprium iudicium ac ius municipale habent, refertum, incendio pessimae suae partis iacturam fecit, cum anno 1587. Cracovia cincta esset obsidione ab Archiduce Maximiliano, quem Polonorum nonnulli Regem elegerant. In consumptorum incendio aedificiorum locum successerunt hodie ameni, & pulchri horri oculos amenitate sua recreantes, & olerum, fructuum, ac leguminum fertilitate incolis necessaria alimenta sufficientes. Extra hoc Coriariorum suburbium offert se villa regia, aut Palatium regium grande, & domus deliciarum muro septa, amenissimis hortis, & piscinis vtilissimis referta, spectabilibusque aedificiis, & rebus pluribus aliis visu dignis affluens, quae Lobzouia nominari solet. In ea Rex, quando Cracoviae commoratur, frequens est, et cum Senatoribus suis de rebus grauib. consilia captat. E regione se in conspectum dant S. Leonhardi templum cum monasterio, vicinum Sacellum S. Emaur et S. Margaritae templum. Arx regia versus Vistulam fluvium et Stradomiam municipium scopulo aut colli insidet, praecipitio praerupto se ad flumen dictum declinanti, et molli declivitate ad urbem descendenti. Spatiosa, et urbi quam arci similior, ac muris, turribus, et propugnaculis probe munita aedificiis splendidissimis, et magnifico S. Stanislaus templo superbit, quod Sacerdotes totam noctem cantionibus sacris occupatos tenet, et thesaurum pretiosissimum, quem suo tempore ibi fuisse Starovolskius pag. 14. tradit, et describit, cum Regni privilegiis, regisque ornamentis, sceptro nimirum, coronis, et aliis eiusmodi ad Regnum pertinentibus custodit. Eaque de causa minor Polonia in concessu et conuentu Regni publico maiorem Poloniam antecedit, utpote quae Regibus domicilium, et sedem praebet. Episcopus Cracoviensis dicti templi caput, et summus in Seueriensis Ducatu Princeps tredecim subiectas vrbes, et 1018. templa possidet, ex quibus 13. Cathedralia numerantur. Capitulum 36. Canonicis constans cum ceteris minoribus gentium Sacerdotibus annuorum reddituum largitate eadem, qua Episcopus, fruitur. S. Stanislaus, a quo dictum templum nomen accepit, olim hic Episcopus ob reprehensiones crebras, quibus Boleslaus Regis vitam probrosam perstringere solitus erat, ab ipso sacri coetus communione tandem excluso, 8. Maii anno 1079. in S. Michaelis templo, supra Vistulam praecipiti, et arcem intuenti rupi imposito, interfectus, ac anno decimo post in medio templo arcis sepultus est. Sarcophagum eius ex argento puro confectum, argentei angeli sustinent, et fulciunt. Mieslaum, Miescum, aut Miesislaum, primum Poloniae Ducem Christianum, qui anno 999. vita functus est, pulcherrimum templum arci contiguum condere cepisse, et Archiepiscopali dignitate, postea in Episcopalem mutata, exornasse tradunt. Episcopatum autem Boleslaus V. cognomento Pudicus anno 1279. multis beneficiis et immunitatibus donavit, quibus omnibus personis ecclesiasticis ab omnibus vectigalibus aliisque eiusmodi tributis Ducibus Poloniae solvendis, ut & iudicium & magistratum publicorum, ipsorumque Ducum iurisdictione liberis esse conceditur. Ante illud tempus etiam Fulco, vel Pelca anno 1207. vita functus, a Papa Innocentio III. proximum in concessa publico post Archiepiscopum Gnesnensem locum iam obtinuerat. Huius successor fuit Vincentius Cadlubec cognomento, qui primus Polonorum res gestas literis tradere aggressus est. Ex 23. sacellis, Jagellonicum satis spatiosa magnitudine a Sigismundo I. excitatum, & a Sigismundo III. cupro deaurato tectum visu dignissimum est. Altare argenteum & ornamenta sacra admodum preciosa ostentat. In templo sacris plerumque operantur 80. circiter personae, inter quas 30. sunt Canonici, 6. Praelati, & Episcopus iustralis, omnes ex nobilitate delecti. Turres eius, ut et arcis plumbum, arcem ipsam, cuprum a caeli, et pluviarum iniuriis defendit. Arcem redintegrait Sigismundus I. Rex, ut versus inscripti testantur, quorum ultimi sunt:

Illum

Illum ne credas, dum momentanea condit

Atria, perpetuam postposuisse domum.

Duplicibus porticibus circumducta conclauium, quibus fere omnibus sententiae Latinae aureis literis inscriptae sunt, elegantia, et pulchritudine mirum in modum se extollit. Augustinus liber Baro in Moersperg, Ordinis S. Johannis E. quid in itinerario suo scripto refert, sub arce hac grande antrum esse scopulum longe penetrans, & aestiuo tempore admodum frigidum, in cuius introitu vinum & cereuisia promatur. Illius vero incolam Draconem olim vicinis accolis multum damni intulisse, ac tandem a furore resina, pice, & aliis eiusmodi materiis occisum fuisse, cavernamque illam haecenus antri Draconis nomen retinuisse, nec longe a Vistula abesse. Rex Sigismundus III. arcem noua porta, nouis aedificiis, & noua turri urbem spectante, & loco suo insignem defensionem conciliante splendidior reddidit. In templo sapius dicto Poloniae Reges coronantur, & sepulchra sua habent, inter quae illud eminet, quod Regi Stephano Bathorio extruendum curauit Ioannes Zamoscius vir celeberrimus, & Poloniae Cancellarius Magnus, anno 1604. e mortalium conturbatio ad aeternitatem translatus, de quo monumento Nathan Chytratus, Franciscus Swertius in deliciis varior. itiner. p. 805. seq. & pag. 658. seqq. & Lunderpius lib. 26. pag. 661. Cont. Sleid. legendi. Nonnullorum quoque Episcoporum monumenta in eodem templo cernuntur. Cum Imperator Otto III. ut Polonicarum rerum scriptores memoriae prodiderunt, Poloniae Ducem Boleslaum Chrobry cognominatum ad Regiam dignitatem euexisset, vnum ex clauis, quibus cruci Christus affixus fuit, et S. Mauritii lanceam eidem donauit, quae dona adhuc in episcopali templo videnda exhibentur. In eadem arce praeter S. Stanislaus templum sunt et alia duo, S. Michaelis nimirum, et S. Georgii, ut et Sacellum sub terra in S. Vladislai honorem erectum; Camera item appellationis, et curia prouincialis, atque aulica, ad quas omnes appellationes ex tota prouincia deferuntur. Sanctorum reliquiae passim per urbem variae ostenduntur, ut S. Stanislaus Episcopi Cracoviensis, S. Brandothae, et S. Joann. Grariti in arce; S. Hyacinthi, et Ivonis Episcopi, apud Dominicanos; S. Isaiae Confessoris, apud Eremitas S. Augustini; Stanislaus Casimiriensis apud Canonicos Regulares; S. Simonis Lipnice apud minoritas obseruantium; S. Joann. Cantii Academici in S. Annae templo etc. Atque haec de partibus huius urbis, quae, ut verbo dicam, potens, et magnifica sequenti elogio decoratur, in sexta parte Theatri Urbium:

Africa quid Tripolin iactas? quid Syria? nidos

Praedonum, terras, qui mare diripiunt.

Sarmatici en Tripolin postam melioribus orbis

Vistula qua Vaelum praeterit, auspiciis.

Cur Tripolis? Triplex quid vult distinctio? nempe

Hic homines, hic Rex, hic habitantque Deae.

Maxima autem ipsi accreuerunt incrementa ab eo tempore, quo Dux Boleslaus Pudicus anno 1279. mortuus, ius Saxonicum, aut Magdeburgense, quod Saxoniense et Germanicum vocatur, et in plerisque Poloniae ciuitatibus, municipiis, et pagis vsitatum est, ut docet Cromerus lib. 9. de reb. Polon. fol. 246. introduxit. Eius successor Lescus Niger Poloniae Dux Germanis solis, ob fidelem sibi contra Conradum Masouiae Ducem praestitam operam, anno 1285. urbis rectionem concedidit, qua adhuc Cromeri tempore anno 1554. fungebantur, ut ex eius lib. 10. fol. 255. patet. Idem Dux anno 1288. mercatoribus Cracouiensibus, qui anno hunc praecedente Tartaris fortiter resisterant, urbemque maxima fortitudine defenderant, a vectigalibus, et aliis oneribus publicis immunitatem largitus fuit. Cracoviae lacus est, in quem proiectus erat digitus S. Stanislaus, habet is aquas, quae si in usum quempiam hauriuntur, noxae sunt, at si ad quaslibet agri-

X x x x x x

tudes

tudines sumuntur, valde profunt, *Johannes Longinus Canonicus Cracoviensis*. Sed hæc de vrbe hac, quam *Andreas de Pilca Corycinius* Gracouiam a *Gracho* conditore denominatam afferit, dicta sufficiant; Plura sciendi cupidos ad Auctores remittimus paucis adiungentes ea, quæ memoratu digna in eadem continerunt.

Anno 1125. tota incendio conflagrauit. Anno 1234. *Conradus Masouia Dux* ipsam frustra obsedit, ac primus templa profanare armis conatus est, teste *Cro-mera lib. 8. fol. 201.* Anno 1241. a Tartaris obruta fuit, qui eam ab incolis desertam incenderunt. S. *Andreas* Templum cum duabus turribus a nonnullis pauperibus, & debilibus hominibus, qui in illud fuga se receperant, & Tartaros multos propius accedentes ex superiori parte templi interfecerant, conseruatum est; Tartari vero in Sileciam, Morauiam, & Vngariam properarunt; postea ex Hungarico Cepusio in Poloniam redeuntes, & subito impetu Cracouiam altera vice inuadentes, in qua expilata plures, quam antea, homines trucidarunt. Inde per Osuicementem Ducatum in Vngariam magna præda onusti reuerentes totum triennium ibi comparati sunt. Anno 1260. iterum hanc urbem, in qua nemo erat, qui eam defenderet, occisus prius, quod offenderant, agrotis, & mendicis, incenderunt, arce excepta, quam incolæ fortiter defenderant. Anno 1287, eam frustra oppugnauere. Anno 1291. in Bohemorum potestatem incidit. Nam Ducis *Lefti Nigri*, qui Germanis tot immunitates concesserat, urbem anno 1285. validioribus munimentis auxerat, & anno 1289. diem obierat, relicta vidua *Gryphina* clandestino nuncio ad *Venceslaum* Bohemiarum Regem, sororis suæ *Kunigundæ* filium misso, ipsi Cracouia & Sendomiriæ Principatum, quem fidelis literis sibi a *Lefto* marito suo donatum affirmabat, dono dedit, ut *Cromerus lib. 10. fol. 259* tradit. Sed Regno pulsus Rex *Vladislaus Locticus*, Cracouia recuperata, anno 1320. cum vxore sua *Hedwiga* in episcopali templo, tunc temporis restaurato, & ad finem perducto, ab Episcopo Gnesnensi coronatus est. Quo tempore Reges coronandi ius, ac ornamenta Regni Gnesna Cracouiam translata sunt, & ibidem hætenus manserunt, eo quod hæc vrbs cæteris in Polonia magnitudine, et aliis commoditatibus antecellit. A. 1439. incendium duplex subito exortum magnam urbis partem consumpsit. A. 1462. fere dimidia eius pars versus meridiem, et occasum incendio perijt. A. 1464. Iudæi expilati, et haud pauci ab incolis interfecti sunt. Sequenti anno pars urbis haud exigua cum S. *Francisci* templo, et Stradomia tota, solo S. *Bernhardi* templo, et monasterio incolumi manente, incendio conflagrauit. A. 1473. 26. Iulii eandem Stradomiam totam ignis pessundedit. Sequenti die ex sacrarum Virginum cœnobio S. *Andreas* incendium erumpens totam plateam ad arcem ducentem, et vicinam Canonicorum vastauit, arx ipsa ægre seruata est. A. 1494. denuo incendium obortum primo partem urbis portæ nouæ proximam inuasit, inde se per maiorem partem, quæ Septentrionem, et occasum spectat, dilatans templa, ædes omnes, et turrium, murorumque tecta combussit. Post illud tempus Iudæis, qui hætenus per urbem dispersi habitabant, et incendio dicto durante a militibus spoliati fuerant, certus ad Vistulæ ripam in vrbe Casimiria locus, quem adhuc hodie magno numero inhabitant, assignatus est. Eodem anno in huius urbis platea, quæ S. Spiritus nomen gerit, mulier quædam enixa est infantem mortuum, cuius tergo adhærebat serpens viuis mortuum corpus rodens, et exedens. A. 1498. Urbis Cracouia pars septentrionalis turribus, propugnaculis primis, vallo, et fossa firmior reddita, fluuius Rudava in urbem deductus est, ac pleraque ædificia moenibus proxima vltius remota sunt. A. 1504. urbem Casimiriam cum turribus et murorum pinnis incendiis flamma vastauit, ut et anno 1509. 22. Martii Stradomiam, in qua tamen S. *Hedwigis*, S. *Agnetis*, et S. *Bernhardi* templa seruata sunt. A. 1580. 10. Octob. Lutheranos Augustanæ confessioni addictos,

Res in Vrbe
Cracouia
gestæ.

Cracouia in
Bohemorum
potestatem
venit.

Et iterum li-
beratur.

Ius Reges co-
ronandi

Incendia di-
uersa.

dictos, viros, feminas, pueros & puellas 1800. numero, in S. *Iohannis* platea, Pontificii Euangelicos Cracouia male tractant. in domo publica Landhaus appellata, verbi diuini audiendi causa congregatos, aduersarii obuerunt, haud paucos, ex ipsis trucidantes, domum ipsam expilatam demolientes, & maximam tyrannidem exercentes. Quin ædes Lutheranorum ipsas inuasere, & ipsos coegere, ut libros suos traderent, quos combusserunt. Multis quoque ipsorum occisis, Te Deum laudamus canendo, lætitiâ suam ex tot hærenicorum, ut ipsos appellant, interitu ortam Pontificii testati sunt. Eodem anno 1591. maximum tumultum contra Euangelicos excitarunt, & ædem ipsorum sacram bis expugnarunt. Hunc tumultum describunt *Chytraeus lib. 29. Saxon. fol. 825.* & *Sithus Calvisius in op. Chronol. fol. 863.* & *Piascius in Chronicis Polonicis pag. 92.* tradit, quod multi Lutherani, Annæ Regis Sigismundi sororis addictæ Augustanæ Confessionis fauore nitentes se Cracouiam contulerint, ac ibidem Synagogam erexerint, item & aliam dissentientes sibi in religione. Plebem vero noctu Synagogas istas destruxisse & combussisse, ab hæreticis vero postea nunquam restauratas fuisse. A. 1595. 9. Iunii *Vladislaus Rex* in arce Cracouiensi natus est. Nocte autem ipsius natiuitatem præcedente potior palatii regii pars urbem aspiciens subito incendio exusta variis de huius regii infantis fortuna prognosticis, ut fieri solet, occasionem præbuit, tempusque ipsum docuit, non solum coniecturas illas Regis huius felicitatem vere auguratas, sed & incendium illud arci Regiæ commodum & vtile fuisse, utpote quod cupro a Cardinali *Georgio Radzivilio* Episcopo Cracouiensi, ex nouis fodinis in Episcopatus sui campis Kielcensibus subministrato testum, & a Rege ipso magnifice restauratum, splendidius surrexit. A. 1606. templum Euangelicorum iterum expugnatum est a Catholicis, qui muros 20. Aprilis deiecerunt, ac mortuos ex sepulchris erutos canibus, & porcis obiecerunt. A. 1643. Nuncii Terrestres postularunt, ut Cracouiensibus incolis conscientia, & religionis libertas concederetur, quibus Episcopi Poloniae responderunt, conscientia libertatem Nobilibus tantum, et Regni ministris, non autem plebi promiscuæ concedi posse. Responsio hæc ipsis admodum displicebat, ut *5. pars Theatri Europæ fol. 745. refert.* Proximo anno. 5. 15. Iulii *Anna* Niuernensis Ducissa Cracouia coronata est. A. 1652. in hac vrbe 173000. Christianos, et 20000. Iudæos peste interiisse, ac in ipso regno ultra quadringenta hominum millia gladio et peste contumpta esse aiunt. An. 1656. *Carolus Gustavus* Sueciæ Rex Cracouiam obsidione cinxit, et 16. Septembris Casimiriam, cum suburbio Stradomia, cuius maiorem Poloni ipsi deiecerunt, sicut et Clepardium suburbium incendio deleuerant, ac 8. 18. Octobris, urbem ipsam Cracouiam deditione cepit. 9. 19. eiusdem mensis præsidium Polonicum ex vrbe discessit, ut *Francosurtensis* relatio verna anni 1656. narrat. Clepardiam, et Stradomiam a Præfecto et Polonis incendio vastatas, et hanc cum Casimiria 16. Septembris a Suecis, urbem autem ipsam Cracouiam 9. Octobris ab iisdem, qui plerosque suburbiorum existorum muros demoliti sunt, occupatam esse refert *Augustinus Limnerus.* A Suecis occupatam Poloni aliquot obsidionibus recuperare frustra tentarunt. Anno 56. Regni gladifer 31. Iulii a Suecico urbis Præfecto cæsus, et ab vrbe depulsus est, ut quædam impressa relatio refert, quæ gladiferi illius nomen reicit, et cœnobii Tinietz in Vistulæ ripa, ac arcis Tenczyn ad *Offolinsium* aulæ Marescallum pertinentis, et Cracouia tribus milliaribus distantis mentionem facit. Forsan Gladifer ille est *Michaël Zebrzydovius*, vnus ex primatibus Cracouiensis palatinatus, qui anno 1651. isti muneri præfuit.

Eremitorium, seu cœnobium Monachorum Camaldulensium in alto monte situm, Cracouia vno milliari versus occasum abest.

TINCEIVM cœnobium Benedictinorum a præcedente dimidii milliari intervallo

Xxx xxx 2

Vladislai nati-
uitatem præ-
cedens incen-
dium.

Cracouia a
Suecis occupa-
ta.

uallo semotum, et in præterfluentis Vistulæ ripa sedens Abbatem habet 3. oppi-
dorum, et 100. pagorum possessione gaudentem.

TENCINUM arx pulcherrima in excelso monte situm suum habens in districtu
Cracouiensi, & ad Comites de Tenczyn pertinens.

SCHEDLITZ pagus Cracouia aliquot milliariis distans.

FLEUS inter Ilcussum & Cracouiam, a qua duobus milliariis abest. In hac
vrbe multi Iudæi habitant, magnam plumbo mercaturam exercentes.

CLARATUMBA, vel Mogila, aut Mogillo, Cracouia vno milliari semotum cœ-
nobium diues, pulchrum, & munitum, ac Cisterciensis Ordinis Abbati subiectum;
quod anno 1473. incendium absumpsit.

PROSZEVICE, Prosonie, ad fluium Suzeniam, vbi regium palatium, in quo
nobilitum conuentus celebrantur.

OPATOVECIA oppidulum prope Vistulam.

SCARBIMIRIA, Skarmiers, Scarbimiers oppidulum 7. milliariis Cracouia distans;
quo Tartari quoque anno 1240. peruenerunt. Frugum diues, Canonicorum
collegio honoratur.

COSICIA in vicino tractu oppidulum.

XYAS oppidulum Michouie vicinum, vbi monasterium Augustinianorum, &
extra oppidum marmoribus pulcherrime variegatum palatium.

MIECHOWIA, Mechouum, Miechow, Equitum Sepulchri Christi oppidulum
cum adhærente ditone, & Cracouia 5. milliariis spaciō semotum, in quo ex
Gryphorum prosapia Eques quidam nomine Iaxa Canonicis sepulchri Christi tem-
plum & habitationem ædificauit. Anno 1505. nocte 15. Augusti sequuta totum
cum cœnobio, & eleganti templo, cuius tectum plumbo obductum erat, incen-
dii flamma consumptum est, quam calamitatem pœnam diuinam fuisse scribit *Mat-
thias a Miechow vel Miechovia, artium & Medicinæ Doctor, ac Canonicus Cracoui-
ensis in Chronicis suis Polonicis anno 1521. Cracouiae in lucem editis cap. ultimo
libri 4.*

OGRODNECIA, Ogródzieniec arx in scopulo, quam Domini de Firley pos-
sident.

PILCIA, Piltza oppidulum, & diœcesis Ducum Sbarauiorum, vbi Canon-
icorum collegium, palatium magnificum, amœnissimi horti Italice adornati, arx
probe munita in monte cernuntur.

LEOVIA, Lelow veteri muro circumdatum oppidulum, ad decimum milliare
Cracouia versus Septentrionem recedens, quod ditoni adiectæ dominatur. In
ripa fluij Bialæ positum, regente *Venceslao* Bohemiæ & Poloniæ rege, anno
1305. mortuo, regno eiectus Rex *Vladislaus Loctius* cum arce adiuncta recu-
perauit.

MSTOVIA oppidulum Wartæ vel Vartæ fluij assidens cum ditone amplissi-
ma Canonicorum Regularium, qui præpositum insulatum habent.

OLSTINA arx in scopulo excelso ad dextram Mstouie.

NOVOPOLIA ad Pilciam fluium in vicino Mstouie tractu, cum castello Po-
rôk, vnde prosapia Potockiorum, qui se ex eo loco in Russiam contulerunt, deno-
minata, ad Koniecpolscios pertinet.

Cereuisia
optima.

CZENSTOCHOWA, Czystochow oppidulum, nobilitatum coctione cereuisiæ
optimæ, quæ non solum in Polonia, sed etiam vicinis regionibus Germanicis ven-
ditur: Cœnobio item extra illud colli claromonti, Clarenberg, imposito, & cele-
bri imagine S. Mariæ, quam S. Lucas pinxisse fertur, & peregrinationibus sacris
magna hominum frequentia visitare solet. Cœnobium ipsum Ordinis
S. Pauli Eremitæ insigni thesauro instructum. Sueci A. 1654. obsederunt, frigore
coacti obsidionem soluere. Idem sequente 56. anno frustra obsidere moliti sunt.
Dominicani Monachi in vicinia Gidlensem commorationem habent, etiam cele-
bre

bre imagine S. Mariæ, multa, vt ipsi dicunt, miracula edente, vbi & Carthusia-
num domicilium excitatum est. Silesiæ finibus hæc loca sunt proxima.

OLSTYNIA, Olstyn, Olstein, ferrariis et vitriariis officinis abundat: Arx in edi-
tissimo scopulo inter siluas se exerit.

BENDZINVM, Bendschinum, oppidulum in via Oppelia Cracouiam ducente
Schlankavia 3. milliariis semotum est, & apud fluiolum Brendnitzam se in
conspetum dat.

SLAVKAVIA, Slanuconia, Slaukaw, Slaukow, Ilkuffo 2. milliariis distans op-
pidulum, quod anno 1455. prædones incenderunt. Plumbi argentum continentis
fodinas possidet.

ILKVSZ, Ilcussum, Ilcussia, oppidum regium in via, qua ex Silesiæ oppidis
Cracouiam itur, positum, Slauconia 2. & Cracouia 5. milliariis abest. Fodi-
nis argentum plumbo mixtum suppeditantibus, pane sapidissimo, & optima car-
ne bubula nobilitatur. In Seuerienfi Ducatu situm Episcopi Cracouiensis iurisdic-
tionem agnoscit.

SEVERIA dicti Ducatus caput versus Silesiam, arcem habet insulam in medio
lacu admodum lato occupantem, & probe munitam.

CHELM supra Osuicimiam oppidulum.

OSUECIMIA, Osuicimium, Osuieczin, Ducatus Osuicimensis, vel Osuio-
cimensis in Silesia Polonica est metropolis, sedet fere ad fluium Salam, qui mox in
Vistulam cadit, 7. milliariis intervallo Cracouia distans, & ligneis ædificiis ar-
gilla circumlitis, ligneaque arce instructa Gubernatori non Palatino subiecta, &
paludibus cincta est. Cracouia Viennam proficiscentibus transitum præbet, & sa-
le insignem mercaturam exercet. Salis autem lapides illis similes, qui ad ædifici-
orum structuram adhibentur, viginti ad triginta centenariorum pondere in plate-
is iacent, tactu duri instar minerarum colore cineritio ad albedinem ducente
splendent, vilique precio emuntur, utpote quorum singulæ eiusmodi moles ple-
rumque 10. 11. aut 12. florenis vendi solent. Prope Cracouiam ex fodinis suis eru-
untur, & passim per Poloniam, aliasque regiones vendendo distribuuntur, vt re-
fert *Augustinus Liber Baro in Moersperg Ordinis S. Iohannis eques in itinere suo
manuscripto.* De hoc sale *Cromerus in sua Polonia*: In agro Cracouiensi sal ex
terra instar lapidum, similique cum eis duritie excinditur, etiam specubus late
excavatis, multæ villæ, aliquot oppida fulcris sustinentur: fulvus est, & quasi lu-
to aspersus. Supradictus fluius Sala, quem *Bertius in tab. geograph. contractis
pag. 447* Solam appellat, ex Morauicis montibus erumpens haud procul ab vrbe
in Vistulam se exonerat.

Sal Cracoui-
ensia.

DUCATVS OSUECIMENSIS Silesiæ conterminus, quem cum vrbe Germani, eo-
dem *Bertio* teste Aufschwitz appellant, anno 1454. in Poloniæ Regis possessio-
nem rediit, quanquam *Iohannes Dux Osuicimensis* postea non prius acquieuit,
quam pactis renouatis plus pecuniæ acciperet. Quo facto omne suum ius trien-
nio post Regi concessit, vt *Cromerus lib. 22. fol. 503.* docet.

LIPOWITZ, Lipowiecz, Lipouecia oppidulum 5. milliariis Cracouia seiun-
ctum, in via Viennam tendente occurrit, & in ripa Vistulæ locatum est, cum arce
edito scopulo imposita, cui includuntur Cracouienses Ecclesiastici, quando se ma-
le gesserunt.

BOBRCENSIS arx in Ducatu Osuicimensi sita est.

ZATORIENSIS Ducatus sicut & præcedens Osuicimensis, Silesiæ Polonicæ pars
est, a Rege *Sigismundo I.* adiectus Poloniæ, vt *P. Bertius in explicat. tab. contr. p.
449.* & *Cromerus in Oratore, quæ in exequiis dicti Regis habita est,* testantur.

ZATOR, Zatoria, Satoria, dicti Ducatus primaria vrbs cum arce, qua Skau-
da fluius Vistulæ miscetur.

Osiecense palatium haud indecore munitum, in Silesiæ finibus, & Zatoriensi
Ducatu.

Yyy yyy

Ziewitz

Constantia
Regina emit
Zive ensem
Comitatum.

ZIEWITZ oppidulum Silesiae proximum cum arce, anno 1656. a Suecis occupatum, expilatum, & aliquot locis incensum, ut eiusdem anni *Relatio Francofurtana autumnalis* refert, mentionem quoque faciens oppiduli Seubusch in confinibus Cracoviensibus Iablunkam se extendentibus, cui expilato ignem quoque subiecerunt Sueci, extinctum tamen a Polonis. De Ziewitzio *Piafetus* pag. 368. anno 1624. *Constantia* Regina Poloniae de *Nicolao Komorowsko* sexaginta millibus florenorum Polonicorum emit Ziewitensem seu Zinecensem comitatum milliarum 10. longitudine, & 6. latitudine sua complectentem, inter Silesiae, & Hungariae fines Moraviae contiguum, & octo milliaribus Cracovia distitum.

Rokossiani.

ANDREOW, Andreouum, Andreovia oppidulum in Silesiae & Vngariae finibus, cum Abbatia, & cenobio ordinis Cisterciensis, ac septem pagis ad Abbatiam & oppidulum pertinentibus. Opus & fundatio *Ianici* alias *Ianistas* Episcopi Vratislaviensis, ac postea Archiepiscopi Gnesnensis, ut & *Clementis* fratris, utriusque oriundi ex Greifforum prosapia, in equestri ordine admodum celebri. *Cromerus* lib. 6. rer. Polon. fol. 142. Poloniae Ordines, qui *Stephano Bathoro* additi erant, anno 1576. mense Ianuario conventum armatum hic celebrarunt. Anno 1607. Nobiles Poloni, siue Rokossiani, ut vocantur, Regi se opposcentes conventum in eodem hoc loco, 28. Martii celebrandum promulgarunt.

Mons Caluarie.

LANDISCORONA, Landicron, Arx Landiscoronensis, in excelso scopulo per aliquot millaria inde remotis conspicua, in cuius ditione cernitur mons Caluarie a *Nicolao Zebrowsio* Palatino Cracoviensi ita nominatus, ob similitudinem situs, quem similem habet Hierosolymitano monti Caluarie. In disti montis iugo idem Palatinus erexit sumptuosissimum monasterium FF. de observantia, & oratoria sparsim per campos: Unde hic locus a magna peregrinorum ex Polonia, & caeteris regnis & regionibus aduentantium multitudine, propter concessam a Pontifice Romano gratiam visitatur. *Albertus Lascki* Siradiensis Palatinus dictam arcem, & tantum milliaribus Cracovia distantem, Archiduci *Maximiliano*, quem Ordinum nonnulli Poloniae Regem creauerant, eam conservare conatus, a Rege *St phano* eam dedere coactus est. Eadem Sueci sub *Duglassio* 19. 29. Septembris anni 1655. potiti sunt; recuperata produtione a Polonis anno sequente, ut fertur.

Salis fodinae.

VELISCA, Velitzki, Vieliczka, Velicia, salis fodinis celeberrimum oppidulum, Cracovia versus ortum haud longe distans, & non satis tutam, ac periculo carentem habitationem exhibens, ob terram undique effosam, & frequentibus cuniculis perterebratam. Anno 1510. sceleratissimus quidam fossor ex cuniculo exiens fodinis & foraminibus ignem subiecit, cuniculos montis ubique fumo, & foetore opplentem, ut maxima fossorum a fumo impeditorum, quominus per visitatam viam euaderent, pars perierint. *Andreas Koscielski* fodinarum praefectus summo terrore percussus, cum neminem videret, qui descendere auderet, ipse summo cum periculo descendit, comitante ipsum *Severino Bethmanno*, consule Cracoviensi, & montium illorum magistro, a quo, cum iam ob fumum ille decidisset, in ima montis profunditate servatus est. Hi duo ignem restinxerunt, & fodinas conservarunt. *Iodocus Ludovicus Decius de Sigismundi I. Regis temporibus* fol. 73. Anno 1644. 16. Decembris maxima calamitate iterum afflictae sunt hae salinae Velicienses salem fossilem suppeditantes, quas *Piafetus* pag. 505. vnicum Europae miraculum nominat. In Bonarouianis fodinis, ita enim eas appellat, pabuli equini aliquantum, ex imprudentia deturbatum deciderat in candulam in infima fodinae parte ardentem, quae tam horrendum excitavit incendium, ut fossores, qui in fodinis istis operabantur, cum equis ibi praesentibus suffocarentur. Incendium ipsum adhuc sequente anno 45. durabat, ita ut ob fumum, & foetorem nemini ad fodinas aditus liber esset, & regium vectigal haud exiguo detrimento.

Aliud in iisdem.

Incendium in fodinis.

detrimento afficeretur. An & quando autem illud incendium extinctum sit, nondum mihi innotuit. Fodinis iisdem detrimentum aliquod intulisse nuper Suecos aiunt.

BOCHNA, Bochnia, salinis suis quoque celebris vrbs, Cracovia quinque milliaribus semota, quae eo tempore, quo salis fodinae illae innotescere inceperunt, anno videlicet 1252. adhuc pagus erat. Sal his in locis ex profundissimis terrae visceribus erutus, equorum labore extrahitur, maximam partem Crystallo similis, pellucidus admodum, & duritie vix lapidibus cedens, adeo ut sub terra, in excidendo salem, fossores columnas grandes relinquant, urbem cum pagis (quoniam fodinae sub terra se longe, lateque expandunt) incumbentibus suffulcientes. Ex aqua quoque ex grandi puteo subterraneo exhausta sal albus excoquitur, ut *Cromerus* lib. 9. fol. 223. commemorat. *Bochna & Vieliczka*, inquit *Frulichius*, ob salinas celeberrima oppida, quorum fundamenta instar curiculorum sunt perfossa, id. o habitationi minus tuta. De viris quoque civitatis Salinis consule *P. Bertium*, in *Poloniae descriptione*, pag. 444. eas prolixè describentem. Anno 1447. Bochna incendio periit. Hodie est una ex sex vrribus supremum iudicium regium Cracoviense constituentibus, a quibus nulla appellatio datur.

VISNICA Wiesznicz, arx vnius milliaris intervallo Bochna distans, anno 1643. Palatini *Stanislawi Lubomirskii* sedes, 21. Septembris anno 1655. a Rege Sueciae occupata, ut *Relationes Francofurtanae*, & *Liphsensis* referunt. Dicit Palatini sedem fuisse dicit *Davia Fralichius* pag. 313. *Starovolskius* pag. 22. ita dicit: *Versus ortum in Visnicia Comitis Lubomirskii Cracoviensis Palatini arx munitissima, & PP. Discalceatorum in uno monte vicino Eremitorium, utraque modernae architecturae, excellentissimas picturas, diversaque marmora, & artificiosos in hortis aquae ductus continent.*

LOBECIA, ciuitas cum arce.

SCRITIUM, intra montes Cisterciensium Abbatia.

DOPIZICIUM, oppidulum & arx.

CZORSTEIN ad 12. milliaria Cracovia dimota arx insidet excelsi monti, cuius radices fluuius Donaeicius lauat. In huius oris anno 1651. quidam *Napierski*, Donaeicius qui *Koska* appellari voluit, seditione mota Kosacorum opem expectavit. Sed arce hac, quam occupauerat, industria & auxilio Episcopi Cracoviensis recuperata, supplicio debito facinus luere coactus est.

SANDECIA ad fluuium Donaeicium hic aliud flumen recipientem, quod quidam typus Geographicus *Cropruci*, alias *Proprut*, *Braunius* theatrum urbium, parte 6. ut & *Cromerus* *Bialom D. Froelichius* *Vngarus* *Propradam* nominat. Vngariae, & Carpathiis montibus vicina vrbs, probe munita, vicinas civili vsu superans, & mercaturam haud contemnendam exercens, situm habet satis amœnum. Abbatia Praemonstratensium Monachorum, & ecclesia collegiata exornatur, & veterem Sandeciam vno milliari a se seiunctam aspiciat, ubi Praemonstratenses Moniales ditissimum tota Polonia monasterium possident. Caput est circumiacentis territorii, olim ad Cracoviensem Episcopum pertinentis, quod Rex *Venceslaus* permutatione facta sui iuris fecit, relicta tamen Episcopo, huic ciuitati, quam novam Rex condiderat, parochum imponendi facultate. Rege *Casimiro III.* regnante *Sbigneus* Cardinalis, & Episcopus Cracoviensis collegium Sacerdotum cum praelatis in hac vrbe, quam Novam Sandeciam *Cromerus* appellat, instituit. In vicinia arx Lubowlo se in conspectum dat.

PIENIN arx naturae beneficio munitissima, vno & quidem arcto admodum aditu aduentantes admittens, & haud multum seiuncta a monasterio Sandeciae celeberrimo. *Cromerus* lib. 10.

TARNOVIA oppidum ornatum Ecclesia collegiata, marmoribus perpolitis conspicua, muris quoque & aedificiis insigni tutela vitur arcis extra muros edito monti

Comitum
Tarnouiorum
sepultura.

monti impositæ; vbi viuarium amplum admodum feras plures alit. In suburba-
no est FF. Minorum de obseruantia, & Monialium. D. Benedicti haud inelegans
monasterium, & in templo Canoniorum sepultura Tarnouiorum comitum, ac
Iohannis vltimi Ducis Ostrogii. Anno 1402. Petrus Episcopus Cracouiensis, ro-
gatu Iohannis de Tarnovia Palatini Sandomiriensis, qui redituum suorum partem
eum in finem destinarat, collegium Sacerdotum in hac vrbe ordinauit, quam 8.
milliaribus Cracouia distat Sueci anno 1656. occupasse dicuntur.

Sulphur ex
spuma fluii
excoctum.

BIETZA, Biecia, Bietz, Cracouia 15. & Sandecia 5. milliaribus remota vrbs
pulchra, loco munito sita, & territorii, quo cingitur, caput. In amena plani-
tie positam, & muro circumdatam fluius Rapa, ex cuius spuma sulphurexcoqui
solet, humectat. Peculiari Castellano Regio parentis solum circumiacens omnis
generis fructuum ferax est, vt ex sexta parte Theatri Vrbiu Georgii Braunii liquet.
Nomen vrbs Bierz Hungaricum potius quam Polonicum esse vult Cromerus.

Hungarorum
in Poloniam
irruptio.

DEBOVECIA municipium, aut oppidulum in montanis huius palatinatus
locis Hungariæ fines spectantibus. Hunc districtum Hungari anno 1474. turba-
runt, oppidulum Smigrod noctu occupantes, arcem deditione capientes, &
postea ipsam fossis, ac propugnaculis munientes. Compilata & exusta tunc tem-
poris municipia, seu oppidula Iastum, Brostecum, Colazice, Fristatum, Dembo-
uecia, Ducia, & Pilsna, cuncta diuitiis abundantia, cum 200. circiter pagis, &
ingens incolarum captiuorum numerus in Hungariam abductus est. Musina ad
Cracouiensem Episcopum pertinens ob defensorum penuriam certis conditio-
nibus se hostibus deditit.

Fines.

SENDOMIRIENSIS PALATINATVS, a Sendomiria capitali sua vrbe denomi-
natus occiduo margine Cracouiensem palatinatum, Septentrionali Poloniam
maiores & Lublinensem Palatinatum, Orientali Russiam rubram, & meridio-
nali eandem, & Cracouiensem Palatinatum partem attingit, ac octo territoria com-
plectitur: Sendomiriense nimirum, Radomienfe, Stenzicenfes, Corcinense, Visli-
cienfe, Chencinenfe, Opocinenfe, et Pilsnense. Ad Conuentum Regni publi-
cum mittit nouem Senatores, ex quibus Palatinus siue Satrapa Sendomiriensis
vnus, et cæteri Castellani, Sendomiriensis videlicet, Vislicienfis, Radomienfis,
Zauichostenfis, Zarnouiensis, Malogostenfis, Polanecensis. et Cechouiensis. Af-
fuit metallis, auro, argento, ære et lazurio apud Kielcios; plumbo, argento, et
marmore nigro aqua Chenciniam! viridi et rubro apud Cunouiam! Ferro
et chalybe ad Vonchociam, Bodzantinum, Sydloveciam, atque alibi passim.
Pomaria fructuosissima per totam hanc satrapiam se vbique offerunt cernenda;
præcipue in suburbiis Sendomiriæ et Zauichosti, quorum locorum pira, mala,
pruna, persica, cerâsa, & nuges bonitate & varietate Vngaricis, & Italicis neu-
tiquam cedunt. Vites hinc inde vvas non insuaves ferunt, calidiore æstate &
autumno adiutæ: Vinum ex ipsis expressum acerbius est.

Sanus fluius.

Situs. ciues.

Templa.

Arx Regia.

Occupata a
Tartaris.

SENDOMIRIA, Sandomiria huius Satrapiæ Sendomiriensis primaria ciuitas,
qua Sanus fluius Vistulæ se iungit, ex editiore colle Vistulam amæno prospectu
inspectat, & 22. milliarium itinere Cracouia distat. Naturæ situs, & artis ope-
ra ipsam validam & fortem reddunt, ciues politi exornant, & nobilium frequen-
tia ob assiduam magistratum provincie in hac vrbe sedem habentium iurisdic-
tionem, mirum in modum decorat. Collegium in ea visitur Canoniorum locu-
plerissimum, & aliud Clericorum Societatis Iesæ iuuentutem docentium, ac col-
legia religionum virorum. Propter urbem duo sunt templa, vnum S. Iacobi;
alterum S. Pauli, vtrumque arboribus plurimis cinctum, vt in sita situm habe-
re videantur. Ad hæc templa frequentes peregrinationes religionis ergo suscipi-
untur. Arx Regia versus meridiem lapidibus exstructa præcipiti insidet colli, cu-
ius ascensus et descensus admodum difficilis est. Anno 1240. Tartari hanc vr-
bem occuparunt, et sequente anno eandem denuo inuasērunt. Anno 1259.
a Russis

a Russis adiuti eadem potiti sunt, arcemque dies ac noctes, sed frustra, oppu-
gnauerunt, donec Russorum astutia tandem ipsam in potestatem suam redege-
runt, multam sanguinis innocentis profundentes, & pulchriores tantum feminas,
& puellas libidinis suæ satiandæ causa conseruantes. Cædendo fessi vulgus pro-
miscuum se gregatim in Vistulam præcipitare coegerunt. In arce laniena homi-
num tanta fuisse tunc fertur, vt cæsum sanguis in Vistulam se effuderit. In cu-
ius rei memoriam adhuc hodierno tempore quotannis vltimo Maii festus dies
huius cædis, quasi Martyrum Christi, celebratur magno hominum concursu,
quibus, ex Papæ Alexandri IV. concessione, magnæ indulgentiæ donantur. Cro-
merus lib. 9. rer. Polon. fol. 232. Laniena hac tam horrenda perpetrata Tartari ar-
cem incenderunt, ac Cracouiam discesserunt. Sed circa annum 1287. frustra ean-
dem hanc urbem adorti sunt. Eadem fortuna fuit & Bohemorum, qui eam oppu-
gnantes, & haud exiguo damno affecti re infecta abierunt. Boreccius con-
tra in Annalibus Bohemicis fol. 250. Sandomirienses haud inuitos in urbem Bohe-
mos admisisse tradit. Anno 1655. Sueci hanc urbem Polonis eripuerunt, sequen-
te anno 1656. die Martii 20. recuperatam a Polonis, Suecorum præfectus Iesui-
tarum Collegio ignem subiiciendum curauerat, qui urbem inuasit, & consum-
psit, vt & postea arcem, in qua vitra mille Poloni occubuisse dicuntur. In con-
clavi quodam arcis Præfectum dictum aiunt faniculum incendiarium reliquisse,
qui puluerem pyrium incendit. Refert hoc impressa quædam relato mentio-
nem quoque faciens fluminis Rudniki in hac ora, vbi Sueciæ Regem dura inua-
sione Poloni adorti sunt. Alii contra narrant, Polonos ipsos ædes nonnullas
proxime arcem incendisse, ac in arce ipsa circiter 1200. Polonos vitæ iacturam
fecisse: id quod Francosfurtana Relatio eiusdem anni pag. 17. confirmat, mentio-
nem quoque faciens arcis Rudnick; inter Iaroslaniam, & Sendomiriam vrbes
sitæ, apud quam Sueci haud exigua clade affecti feruntur.

Laniena horri-
bilis.

Bohemi.

Sueci.

PILCA vel Pilrza fluius in confinibus Pilciæ arcis ex Cracouiensi Palatina-
tu oritur, ac Sendomiriensi palatinatu a Polonia maiore separato, aliquot millia-
ribus supra Varsouiam in Vistulam effundit.

NIDA fluius vtriusque Palatinatus Sendomiriensis & Cracouiensis terminus
supra Corcinium Vistulæ miscetur.

PILSNA, Pilsno territorii circumiacentis caput, templum pulchrum, & or-
gana celebra habet. In eius districtu sita numerantur oppidula, Sendisouia vi-
delicet, Zarnouecia, Sokolouia, Præclauia Zalcicinium, amplo foro conspicu-
um, & Lezaiscum cum templo parochiali Militum Sepulchri Domini, ac mona-
sterio extra urbem F.F. Minoritarum, ad quod vndique devotionis ergo ma-
gnus hominum plurimorum est affluxus ob imaginem B. Virginis, quæ multa
miracula edere dicitur.

Oppidula in
Pilsnensi tra-
ctu.

RZEMIENIUM arx munitissima in eodem districtu.

VIEVIORKA arx ibidem amœnissima.

CHRISTOPHORIA, arx elegantissima, ab Ossolinio Sendomiriensi Satrapa ex-
structa, cui a Sueciæ Rege anno 1556. præfectus erat militiæ dux Essenius.

BARANOVIA pulcherrima arx in Pilsnensi territorio. Francosfurtana Relatio Autu-
mnalis anni 1656. Baranouiam, vel Baranow urbem nominat sitam inter Iaroslania-
uiam, et Sendomiriam, in cuius vicinia Sueciæ Rex Sapienam Poloniæ militiæ præfectum 24. Martii prælio superauit. Eadem meminit vrbiß Bielitzæ apud
Bielaniam Cracouia Iabluncam versus sitæ. Cuncta hæc loca hactenus enumera-
ta inter Sanum et Vistulam situm habent. Sequuntur illa, quæ inter Vistulam et
Piltzam fluios interfunt.

Sapiena cæsus
a Suecis.

POCROVNICA Abbatia Cisterciensium ditissima, paulo supra Sendomiriam.

Abbatia ditis-
sima.

RITVIANENSIS arx in dictæ Abbatie vicinia, comitum Tenciniorum.

Zzz zzz

Eremi.

EREMITORIVM Patrum Camaldulensium *S. Romaldi* Sectatorum, in silvis vicinis a Comitibus Tenciniis erectum.

OSSOLINUM palatium habet elegans, et monasterium Dominicanorum Climuntouiae, atque ecclesiam collegiatam cum praeposito insulato.

Oppida diversa.

OLESNICA oppidum vicinum, cum sequentibus, Stobnicia, Paczanouia, Polanecia, Stasouio, et Ofieco in eadem vicinia hic visuntur, ac oppida satis pulchra sunt.

CORCIN, Corczinum, Corcinium, territorii, quo circumdatur, caput, cum arce in loco munito inter aquas sedens. Quidam nouam ligneam urbem, cum arce lapideo muro cincta in fluvii Visloco ripa, et inter paludes collocant, ut videre est in *Sexta parte Theatri Urbium Georgii Braun. Cromerus anno 1589. mortuus lib. 20. fol. 451.* Corcinum etiam nouam urbem in Polonia vocari ait. Typi Geographici vero hanc urbem inter Sendomiriam et Cracouiam in Vistulae ripa ponunt.

Urbs a Russis capta.

Proditoris premium.

Serpentes non nocent.

VISLITZA, Vislicia, Wislica, fluvio Nidæ affidens oppidulum supra Corcinium ligneis ædificiis constans, et Cracouia nouem miliaribus distans, quod in scopulo fluminis dicti aquis immerso positum, per angustum aggerem et pontes, qui instrumentis tractoriis leuantur, accedentes admittit. Anno 1134. Ungarus quidam prodidit hanc vrbeulam Russis, qui nocte intempesta occupatam incenderunt, postquam maiorem incolarum partem, sine vilo sexus et ætatis discrimine vita priuauerant: Nobiles vero, et diuites ceteros captiuos abduxerunt. Premii loco proditori oculos effodiendos, et linguam ac virilia exsecanda curauit Russorum Princeps *Iaropelscus. Cromerus lib. 5. fol. 132.* Anno 1291 Bohemorum in potestatem deditione venit hic locus, mox tamen a Polonis receptus. Postea Poloni *Venceslaus* Bohemiarum Regem Poloniae regno praefecerant, eiecto *Vladislao Lodico*, qui aliquot loca, et inter ea quoque Veliscam cum arce Vislicza recepit, ac *Venceslaus* fatis functo Poloniae Regnum receptum reuinit. De hoc loco ita *Starouolsius pag. 28.* Vislicia mediis in paludibus sita, ubi videbis templum Canoniorum ex lapide quadrato, & Cleri habitationes bene exstructas, tum infinitam multitudinem serpentum, aliorumque insectilium passim, sed quæ a Pontifice Romano, ut scripturae registratae testantur, excommunicata incolis minime nocent, transportata vero statim emoriuntur.

SBOROVIA antiqui operis arx, medio situ inter Visliciam et Corcinium viuariis amplissimis, et piscinis opulentissimis abundat.

CHROBERS, Croberscum, pulcherrima arx Vislicia vnus miliaris intervallo seiuncta, conditorem habuit Regem *Boleslaum Chabri* vel *Chabrum* cognominatum: Possessorem vero, *Starouolsio* viuentem, *Marchionem de Mifcow*, qui et sequentem *Pintzouiam* tenuit.

PINTZOVIA, Pinczow, arcem et pulcherrimum palatium, in quo balneum celebre obtinens oppidum collis ad Nidam fluvium sedentis iugum occupat. *Fralichius pag. 122.* Terra abundat lapide viuo pro fabricis extruendis apto, et agros fertilissimos habet.

Poloni cæsi a Tartaris.

SYDLOVIA, Sidlouia, Szydlouia, cauponis Iudaicis scatens oppidulum antiquum, muro vetusto circumdatum et arce munitum, quod Schydlow typus Geographicus, Sidlovum *Cromerus* nuncupat. Haud procul ab eo, nimirum apud pagum Chmelico, 18. Martii anno 1241. Poloni cæsi sunt a Tartaris, qui hac victoria partim illico Cracouiam petierunt. Situs huius loci est in vicinia Vislitzae inter Pintzouiam et Ossolinum proxime silvam haud procul Chencinio se expandentem.

RACOVIA in proximo, populosa superioribus annis ciuitas, in qua *Arriano-* rum seu *Photinianorum* Gymnasium, et typographia fuit. Anno 1643. vrbe eiecti.

cii

eti eam Catholicis totam concedere coacti sunt. *Fralichius pag. 323.* Decretum, quo eiecti sunt *Arriani* et *Anabaptistæ* ex toto Regno, sub Rege *Vladislao IV.* promulgatum fertur. Vide ea, quæ in dicti Regis vita annotauimus.

CHENTYNY, Chenciniae, Chęciny, Episcopum Cracouiensem possessorem agnoscens oppidulum, plumbi, argenti atque marmoris fodinis famosum, cuius arx scopulo excelso imposita, ut *Fralichius* indicat. *Cromerus* Chencinium quoddam nominat, in quo Regem *Vladislaum* Regni comitia anno 1331. celebrasse ait. Arx praedicta in rupe excelsa et praerupta in totum districtum circumiacentem iurisdictionem exercet.

MALOGOSTIA Castellani titulo nota ciuitas.

SVLOVIA Cisterciensium Monachorum Abbatia aliquot circum vicinis oppidulis dominante nobilis.

SETZENI, Secinium, elegans oppidulum in Cracouiensis palatinatus finibus planitie incumbens, sub arce excelso scopulo immissa, vnde tredecim miliarium iter Cracouiam metitur. Locum celebrem reddunt lapis Lazuli, et argentum, quæ ex fodinis eruuntur. Argenti fodina.

KELCE, Kielce, oppidulum anno 1173. ante *Boleslai Crispi* obitum a *Gedeone Gryphio* Cracouiensi Episcopo cum templo ex quadratis lapidibus constructo excitatum; in ipso vero templo collegium Praelatorum, et Canoniorum cum Vicariis suis ab eodem institutum. *Cromerus lib. 6. pag. 155.* Palatium episcopale marmoribus pulcherrimis exornatur. Aeris, cupri et lapidis lazuli fodinas huius loci, Episcopus Cracouiensis possidet, ut Rex illas, quæ Chenciniae tribus ab his miliaribus distantes reperiuntur. Fodina.

RADOSZYCE oppidulum a priore versus Septentrionem secedens.

OPOCZNO oppidulum Pilcza fluvio haud multum distans.

INOVLODIA ad fluvium Pilcam vel Pilczam vrbeula.

DREVICIA, Drzewitz, antiquo castro notabilis.

STENZICE, trans Vistulam, in dextra fluminis decurrentis ripa, territorii Stenzicensis primaria vrbs.

VISLICENSIS arx in Stenzicensi tractu, inter omnes nobilium villas locum primum obtinens, structuræ elegantia mirum in modum superbit.

SECIECHOVIENSIS Abbatia in transitu ad ipsum flumen seder, & Benedictionum monachorum commoratio est.

IANOVECIA arx in editiore ripa paulo supra dictam Abbatiam.

SWOLEN in sinistra decurrentis Vistulae ripa oppidulum.

RADOMIA territorii circumiacentis caput, & muro cincta vrbs, templum Minoritarum elegantiae insignis ostentans. Apud hanc anno 1656. captam Suecorum militum praefectus *Rutgerus ab Aschenberg* Polonos cecidit.

IEDLINSKO affabre structo templo, & Gymnasio Academico celebre oppidum.

TARLOVIA cum templo inter nouas structuras magnificentissimo.

SIDLOVECIA, Schydlowiec, oppidum, & caput Comitatus, quem *Radivilli* *Radzivilorum* possident. Pulchris ædificiis splendens piscinis, ferri fodinis, & silvis abundat. Comitatus.

Sialouecia aliis dicitur.

VONCHOCIA monachorum Cisterciensium Abbatia pinguis, aquisque irriguis, & hortorum amenitate lata: Lapidibus ad ædium structuras optimos & cotes aciendo ferro aptissimos ac per totam Poloniam diuendi solitos suppeditat. Ferri officinae in silvis, & montibus his frequentes, praecipue iis, quæ in ditione sunt Episcopi Cracouiensis. Lapidum, Cores, ferrum.

CUNOVIA in episcopi Cracouiensis ditione oppidulum, omnis generis marmoribus famosum. Tartari Tauricani anno 1502. vsque ad Pazanouiam peruenierunt. Tartarorum incurio.

tes hunc locum cum Ressonia, Jaroslaui, Radimo, Belfo, Daknicia, Opatouia, & Lagouia expilarunt, & incenderunt. *Cromerus lib. 30.* vbi hæc loca omnia vrbeculas appellat.

ILZA vrbs domibus latericiis elegans, in Episcopi Cracouiensis ditione, cui adiuncta arx antiquæ quidem structuræ in editiore loco, quæ tamen pro commoditate Episcopalis aulae satis auguste extracta est. Ollas figulinas artificiose paratas per totam Poloniam distribuit. *Isilz arx est & oppidulum Episcopi Cracouiensis apud Cromerum lib. 8. pag. 206.* quo, vt et ad fluvium Camionam Tartari anno 1241. Sendomiriensem palatinum depopulantes excurrerunt, vt auctor laudatus testatur. Cum hac Ilza forsitan eadem est.

SOLECIA in Vistulae ripa arx, quam Dux *Christophorus Sbaravius* olim restaurauit, operibusque nouis secundum hodiernam architecturam struicis, hortoque cultissimo auxit.

MONS caluus, Kaleberg, ita dictus, quod arboribus destituitur, in tota Polonia altitudine parem non habet, et quasi in Poloniæ minoris medietate seder, ad Vistulam excurrens. Mons S. Crucis etiam vocatur a monasterio S. Crucis ipsi insidente.

Lignum S. Crucis.

S. Crucis Abbatia, et monasterium Benedictinorum Monachorum, ligno S. Crucis celebre, in ipso calui Montis ingo, quo ob miraculorum famam maximus ex tota Polonia hominum est concursus.

S. Catharinæ Monasterium, in quo ad radices dicti montis sito F.F. S. *Francisci* de Observantia conuorantur. Sunt et alia plura hic monasteria per circuitum sparsa.

Episcoporum Cracouiensium sedes.

BOZENTINUM, a *Bozenta*, Cracouiensi Episcopo denominata ciuitas, vt *Cromerus lib. 12.* docet, Cracouiensium Episcoporum frequentissima sedes quasi in calui montis radicibus, vallo et muris se tueretur, palatioque Episcopali, hortisque elegantibus splendet.

LAGOVIA Episcopi Cracouiensis ciuitas, ollis figulinis, quæ per totam Poloniam distrahuntur, celebris.

SLUPECIA, Slupia, ad Calui montis radicem oppidum abbas S. Crucis haud ignobile. De sancta hac Cruce inferius Lithuaniae descriptionem consule.

OPATOVIA ad quartum milliare Sendomiria, in loco fertili, et ameno, vrbs insignis templo Canoniorum, viris religiosis, et populi frequentia.

VIAZDENSIS munitio nouiter erecta.

Russi castra Polonis.

ZAVICHOST, Zavichostum vrbecula duobus infra Sendomiriam milliariibus ad Vistulam ibi aliud flumen recipientem. Anno 1205. hic caesus est a Polonis Russiae Princeps *Romanus*, qui in fuga periit. Huius loci arcem anno 1240. Tartari incendio fuderunt. Poloniæ Dux *Boleslaus Pudicus* Monialium S. Clarae Ordinis S. Francisci monasterium hic fundauit, eique 25. pagos donauit, quos anno 1259. Tartari et Russi depopulati sunt.

Fines.

Nobilium domus. Episcopi Cracouiensis iurisdictione.

LUBLINENSIS PALATINATUS, Lublino metropoli nomen debens hinc ab occasu Vistula humectatur, illinc ab ortu Chelmenfi palatinatu clauditur. Meridionalis ipsi terminus est Sendomiriensis palatinatus, et septentrionalis finis Masouia. Adiunctam habens Ludouicensem iurisdictionem circiter bis mille domos, seu sedes nobilium complectitur, ac in iurisdictione ecclesiastica Episcopum Cracouiensem superiorem agnoscit. Hic in vniuersum mille et octodecim templa, inter quæ tredecim Ecclesiæ collegiatæ numerantur, in minore Polonia iure ecclesiastico coërcet. Lublinensis autem hic palatinatus duos tantum ad comitia Regni publica Senatores, Palatinum videlicet, et Castellatum Lublinensem. Præter hos varios in ciuitatibus præfectos, et complures passim magistratus habet. Eum rigat fluvius *Wieprz*, qui ab vrbe Russiae Rubrae *Thomassow* descendens,

Wieprz fluvius.

& Krasnobrodiam, Sezebrzesinam, Krasnostaiam præterlapsus propter Lecznam hunc palatinum ingreditur, & supra Stencice in Vistulam aquas suas immitit.

LUBLINUM huius satrapiae princeps ciuitas, sub 45. fere gradu longitudinis, (aliis 48.) & latitudinis gradu amplius 51. in Polonia minore versus ortum æstiuum, iter Cracouiam 36. Varisuiam 24. Sendomiriam 14. & Vilnam 70. milliariibus metitur. Inter Polonici regni ciuitates præcipui nominis numerata, licet spatium non vsque adeo grandi comprehendatur, cæterarum tamen nulli vel situs amœnitate, vel cœli salubritate, vel soli fecunditate, vel vlla alia re, aut necessitate, aut vitæ humanæ voluptatem & delectationem spectante, cedit. Altis mœnibus, & profundis fossis septa, & sumptuosis ac pulchris ædificiis fulgens, exornatur adhuc plurimum arce in elato colle propter piscinam cubante, & naturæ ac artis adiumento probe admodum munita, ex qua pons in urbem ducit. Sumptuosis ædificiis & altis turribus surgens & regiae aulae commorationem admodum commodam exhibet, & omnem impetum hostilem defensione sua eludit. Inter vrbs templa spectabile est *B. Virginis Mariae* templum, cum monialium cænobio, cui *S. Brigittae* de triumpho nomen, cuius ordinis monasteria tantum tria in toto Christiano orbe reperiri aiunt. Vnum in regno Sueciæ, alterum hic Lublini, & tertium Dantisci, vt *secta pars theatri Vrbiū Braunii* tradit. Distinguendum igitur esse inter hunc & *S. Brigittae*, vel *Birgittae*, etiam *S. Salvatoris* appellatum ordinem, cuius cænobium vnum inuenitur Coloniae in Sione, & duo alia in eodem Archiepiscopatu, de quibus *Hegidius Gelenius de magnitud. Colon. lib. 2. synt. 49. legendus*, vbi author laudatus *S. Brigittam* viduam, quæ hunc ordinem fundauit, anno 1373. & filiam eius, *S. Catharinam* adhuc Virginem anno 1381. diem obiisse narrat. Sed adhuc plura eiusmodi cænobia inueniuntur, sicut ex Bauariæ topographia liquet. *Heldvaderus in sua Chronologica circuli Baltici* meminit cænobii Monialium ordinis *S. Brigittae* in Danica Insula Lalandia apud Mariæbo, quo anno 1621. certis de causis dissoluto, moniales dimissæ, & annui redditus cænobii, ad Soranam nobilium in Zelandia scholam destinati sunt. Sed vt ad descriptionem nostram redeamus; templum Conuersionis *S. Pauli* cum monasterio suo est Patrum Bernardinorum; templum *S. Spiritus* lapidibus viuis extructum præpositum suum habet. Collegium Iesuitarum magnificum & fulgens, cum templo *S. Ioannis Baptistae*, admodum antiquo, vipote conditorem habente *Lesconem Nigrum* Poloniæ Principem, quod ab initio *S. Michaelis* templum appellatum, cum vetustate aliquo modo collapsum esset, vrbs magistratus restaurauit. Altissima turri surgens haud longe a se remotum aspicit *S. Stanislai* templum iunctum monasterio Dominicanorum, in cuius vicinia decliuorem vrbs locum occupante cernitur *S. Adalberti* templum cum Xenodochio: quæ consequitur *S. Nicolai* templum, vt & aliud admodum vetustum, in quo Russis Græcam suam religionem exercere licet. Cerkiew ipsi nomen vulgare est. Curia turri pulchra se attollit in medio foro, in qua æstiuo tempore quinque menses iudiciis totum hunc palatinum concernentibus consumuntur. Haud paruo quoque vrbi huic ornamento sunt in editiore loco magnifice extructum *Marci Sobieski* Lublinensis Palatini palatium, & haud procul inde Xenodochium spatiosa ædificia magno ambitu explicans, vt & priuatorum ciuium palatium. ædes plurimæ sumptibus & impensis haud exiguis excitatæ. Iudæi multi & frequentes in suburbiis, vt plurimum domicilia sua habentes, Synagogam possident, in tota Polonia Iudaicarum synagogarum primariam. Solum urbem ambiens omnis generis fruges & fructus largissimo prouentu subministrat, & quidem bonitatis eius, qua cum aliis iure ac merito certent. Trium mercatum annuorum quisque mensem integrum fere durat. Ad eos accurrunt ex remotissimis etiam terris mercatores, Germani, Græci, Armeni, Arabes, Moschi, Turcæ, Galli,

Lublini distantia a diuersis ciuitatibus.

Qualitates.

Arx.

Templa.

Monasteria Brigittæ.

Curia.

Iudæi.

Solum.

Mercatus.

li, Itali & Angli. Visu dignæ quoque sunt turris aquæ, & papyri seu chartæ confectio. Arcem præterlabitur fluuiolus Bystrzyna, inde in flumen Wieprz dilabens. Habet porro vrbs hæc iudicia tribunalia totius Poloniæ, atque ex eo maximam nobilium frequentiam. Anno 1205. huius vrbs arcem Romanus Russiæ princeps, integrum mensem frustra obsedit. Eam anno 1240. Tartari incendio vastarunt, quam restauratam postea Daniel Russorum rex astutia militari in suam potestatem redegit, turrim rotundam validioribus operibus muniens, & toti arci præsidium imponens, quam Russi 57. annos in potestate sua habuisse dicunt, sub rege Poloniæ Venceslao demum a Polonis receptam. Anno 1344. Tartari ab ea obsessa re infecta discesserunt. Anno 1447. vrbes Lublinum, Zenna, Siradia, Bochnia, & Xianzum prope Miechouiam incendio conflagrarunt, vt *Cromerus diversis in locis commemorat.* Anno 1606. & sequente incendia ipsam in maxima iterum pericula coniecerunt. Eodem anno nobilitas Polonica se regi, & nonnullis Senatoribus regis partes tuentibus opponens hic conuentum egit, quo successu, *Pisecius in Chronicis suis docet.* Anno 1646. Iesuitarum studiosi in Academia Lublinensi nocturno tempore 19. ædes Iudaicas penitus exspoliarunt, octo homines occiderunt, & 50. vulnerarunt. Missi in urbem a rege nonnulli, qui facinus tantum supplicio debito punirent. *Tom. 5. Theatr. Europ. fol. 1102. a.* Anno 1656. Sueciæ Rex hanc urbem omni præsidio nudatam offendit, eique triginta mille florenos pro incendio vrbs redimendo numerandos imperauit, vt *Francosfortana relatio vernalis eiusdem anni memorie prodit.* Rex præsidariis suis militibus impositis eam firmavit, in qua postea Comes *Woldemarus* ex Dania mense Martio diem obiit.

CZIMIRIA inter scopulos ad Vistulæ ripam pulchre extructa ciuitas, vna ex sex ciuitatibus supremum tribunal regium Cracouiæ constituentibus, a quo ad alium iudicem prouocare non licet. Mercaturæ exercendæ ciues strenuam operam nauant. Hic Sueciæ Rex exercitum suum Vistulam traduxit, & 8. Februarii anno 1656. cum libero Barone *Czarnetzko* apud pagum Wlostawitz feliciter pugnavit.

PIOTRAWIN, Piotrovin, vel Petravin, inter Zauichostum & Cazimiriam Vistulæ assidens, vbi S. *Stanislaus* Cracouiensem Episcopum ferunt ex ordine Equestri Polonum quendam, nomine Perrick, vel Petrus, Piotreck, iam defunctum iterum ad vitam reuocasse, & secum in iudicium adduxisse. *Martinus Cromerus de rebus Poloniæ lib. 4. fol. 89. Mathias de Miechovia in Chron. Polon. lib. 2. cap. 19. fol. 47. seq.* Apud *Cromerum* est aliud Cazimirum, & Samotuli, duæ vrbe culæ Poloniæ nobilium quorundam post obitum Ludouici Vngariæ Regis, durante interregno spoliata & expolata.

OPOLIA, Curouia, Crasnicia, Leuartaonia, Vrsendouia, Lenczna, & Czemniernicos cum palatio pulcherrimo, quod *Henricus Firleius*, Archiepiscopus Gnesnensis construxit, reliqua sunt in hoc palatinatu, alicuius notæ loca.

MAIOR POLONIA

MAIOR POLONIA in occidua totius Regni Polonici parte, qua in Boream vergit, Pomerellia, & Pomerania, qua in occasum prona est, electoratu Brandenburgico, & Silesia terminatur. Meridionales eius fines Silesiam & minorem Poloniam respiciunt. Orientales Masouia contigui sunt. Maior dicta, quoniam eam elegit *Lachus* Polonorum Rex primus; qui Gnesnam regiam sedem condidit. Ex fluuiis eam riganibus præcipui sunt tres: Wartha ex Polonia minore aquas educens maiorem mediam secat, & supra Castrum Oderæ se miscet. Proсна ex finibus Silesiæ egrediens amnis inter Pydry & Posnaniam in Wartham ingreditur. Notez, siue Notefius, ex lacu Goplo

plo emergens supra Landsbergam Warthæ se associat. Plures alios, minoris notæ fluuiolos, & viuos omittimus. Multis igitur aquis rigua hæc prouincia, fere tota planicie lata quaquaversum excurrit, Cuiauiam si excipias, quæ nonnulla parte cliuosa colles molliter surgentes ad fertilitatem commodè extollit. Hanc quidam cum maiori Polonia connectunt, alii separant. Nonnulli palatinatus, Vladisluiensem & Brestienssem, cum Dobrinenfi Castellania ipsi assignant. Duos vero Brestensem & Inouiadislaiensem Cuiauiam appellari aliqui volunt. Sunt qui tres palatinatus, Siradiensem, Lanciciensem, & Rauensem ab hac prouincia reuulsos nullius certæ prouinciæ esse putent. *Bristius in Parallelis Geographiæ Vet. & Novæ*, recenset 7. palatinatus, Posnaniensem, in quo Posnania; Calisiensem, in quo Calisia & Gnesna; Siradiensem, in quo Siradia, & Petricouia; Lanciciensem, in quo Lancicia, & Platecha; Rauensem, in quo Raua; et in Cuiauiam Vladislaiensem, in quo Vladislauia, Brestienssem, in quo Brestia; ac Castellaniam vnam Dobrinensem videlicet, in qua Dobrinia. *Stareuolscius*, quem sequemur, in octo satrapias, seu palatinatus partitur Poloniam maiorem. II sunt Posnaniensis cum Vschouienfi territorio, Calisiensis, Lanciciensis, Brestensis, Inouiadislaiensis, (qui duo Cuiauiam efficiunt) Siradiensis, Rauensis, et Vielunensis.

POSNANIENSIS PALATINATUS, Silesia, Marchia Brandenburgensi et Calisiensi satrapia clauditur. Senatores ex ea ad conuentum regni publicum mittuntur Archiepiscopus Gnesnensis, Episcopus Posnaniensis, Palatinus Posnaniensis, et Castellani septem: Posnaniensis, Medirecensis, Rogosnensis, Stemenfis, Præmentensis, et Sontecensis. Officiales quoque sunt tam terrestres, quam castrenses, Præfecti ciuitatum partim cum iurisdictione, partim sine iurisdictione, vt in omnibus regni prouinciis mos est. Posnaniensis præfectus generalis maioris Poloniæ nominatur et in aliquot districtibus iurisdictionem exercet.

POŚŃA, Posnania, Posen non tantum huius satrapia, verum etiam rotas Poloniæ maioris metropolis ad Wartham seu Vartham fluuium nauigabilem, et Proсна fluuii aquis auctum, sub gradu longitudinis 39, et latitudinis 52. inter colles amœnos sita, ex 50. fere milliariis itinere ab vrbe Cracouia dimota, non prolixo quidem circuitu ambitur, sed pulchritudine sua se merito extollit. Nam duplici muro vallata, et fossa haud exigua profunditatis munita, in auras altitudine sua surgentes ostendit domos, quadratis lapidibus compactas arcemque insulæ aquis dictis clausæ insidentem, et trans Wartham admodum spatiosa suburbia ingenti lacu, aut palude cincta, et ideo nonnunquam cum proxime adiacentibus pagis fluuii Warthæ inundationibus adeo obnoxia, vt ædium tecta, et fastigia vix ex aqua eminentia ægre conspici queant. Ab incommodo hoc nec ipsa ciuitas satis tuta est, utpote quæ nonnunquam intra muros eam experitur aquæ crescentis altitudinem, vt forum et plateæ aquis rectæ nauicularum vsu requirant et admittant. Sed vltra duos aut tres dies aquarum effusione tanta non vexatur, cum aquæ recedentes illico post alterum aut tertium diem in alueos consuetos reuertantur. Insigne emporium ciuibus abundat lucrosam mercaturam exercentibus, præcipue mercibus illis, quæ ex Germania in Poloniam, et viceversa ex Polonia in Germaniam mittuntur. Hinc tres mercatus famulos quotannis celebrat, magna mercatorum vndique confluentium frequentia. In primario huius vrbs templo S. Mariæ Magdalene sacro, & eleganti ac alta turri conspicuo, sepulchrum visitur dycis *Micislai*, qui primus in Poloniæ regnum Christianam religionem introduxit, & hoc templum extruxit. In ipsa quoque prædicantium conspicitur monasterium, & extra eam versus ortum in loco perquam amœno templum Cathedrale, seu Episcopale sumptuosa & magnifica structura excitatum, turribusque duabus elegantiam suam augens: Ad cuius dextrum latus in conspectum prodit

Poloni Vasa-
li Imperii
Romano Ger-
manici.
Adalberti
mors, & se-
pultura.
Dies testus.

Alia narratio
de morte
Adalberti.

Bohemi Gne-
snam occu-
pant.

Dereliquis
S. Adalberti
controversia.

Perpetua Le-
gatio.
S. Clarae mo-
nasterium.

Theaurus
grandis.

paratu a *Boleslao* exceptum esse; in cuius tamen potestate non erat eiusmodi fa-
ctu vii, quem illa tempora ignorabant; quod tamen Polonici scriptores affirmare
audent. Illud tamen veritati congruere, quod Germanici scriptores, eodem
tempore, & post illud viuentes tradiderunt, Poloniae regnum tunc temporis Im-
perio Romano Germanico tributum & concessisse & soluisse; quod tamen Po-
lonici scriptores plane inficias eunt. *Adalbertum* autem Episcopum Pragensem
narrant a barbaris & immanibus Prussis anno 997. trucidatum, corpusque eius
a *Boleslao* ex barbarorum illorum manibus precio dato redemptum, & Gnesnae
sepulturae mandatum esse. Diem ipsum, quo *Adalbertus* interfectus est, 23. scilicet
Aprilis, per totam Poloniam festum solennitate summa quotannis celebrari;
Gnesnae cum primis, quo ad mercatum illo ipso die celebrari solitum magna
mercatorum frequentia consuatur. Haec *Cromerus*. *Cromerus* vero sequenti narratio-
ne rem proponit. Post susceptam religionem Christianam a Polonis Gnesnae ere-
ctus est Archiepiscopus, cuius primo Archiepiscopo *Roberto* nomen fuit. Huic
successit *Adalbertus*, qui fratrem *Gaudentium*, aut *Razinum* huic muneri praefecit,
ipse in Prussiam profectus, ubi prope oppidulum *Fischhausen* in litore 23. Aprilis
anno 997. ab Ethnicis barbaris vita spoliatus est. Corporis exuvias postea *Boles-
laus* Poloniae Rex primus, cognomento *Chrobry* de Borussia emit, & Gnesnae
sepeliendas curavit. Anno 1338. Bohemiae Dux *Praedislavus* Gnesnam nondum
satis munitam, & defensoribus destitutam occupavit; Bohemi Pragensis Episcopi
Severi instinctu templum ingressi omne aurum, & argentum, omnem vestitum sa-
crum, quinque corpora eremitarum, prope urbem *Casimiriam*, dicti Regis *Bo-
leslai Chrobry* tempore a latronibus occisorum, a pio illo rege huc delata, & *D.
Adalberti* a templi ministris clam alicubi defossi loco, dicti *Gaudentii* corpus ab-
stulerunt, & secum Pragam detulerunt, excepto *Christini* vnus ex quinque illis
Eremitis corpore, quod dux *Praedislavus* Olomutianis in Moravia concessit. In-
terim Bohemi, se *Adalberti* reliquias nactos esse dixerunt. Haec *Cromerus*. Con-
tra *Martinus Borek* in *Bohemicis Chronicis* pag. 97. commemorat, quod cum
Bretislavus Bohemiae Dux, *Vdalrici* filius, anno 1037, vel 38, Gnesnam occupauis-
set, Bohemi Divorum *Adalberti*, *Gaudentii*, *Christini*, & aliorum plurium ossa se-
cum auerunt. *Schickfus* in *Curei Chronicis* auctis lib. 1. cap. 7. scribit, quod
Bohemi anno 1038. Poloniam inuaserunt, & S. *Adalberti* corpus secum abduxe-
runt, licet Poloni affirmare audent, Bohemos *Adalberti* loco *Gaudentium* nactos
esse; hinc magna controversia litem adhuc maiorem agitare ait. Sunt qui *Ven-
ceslao* Bohemiae & Poloniae rege, qui anno 1305. vita functus est, regnante, S.
Adalberti corpus ex Polonia Pragam deductum esse affirmant. *Procopius Lupa-
cius* in suo *Calendario historico* ad 23. Febru. corpus idem anno 1127. Gnesnae re-
pertum fuisse refert. Sed se adhuc S. *Adalberti* corpus in possessione sua habe-
re Poloni asserunt. Narrando pergens *Cromerus* sequentia porro memorat. *Hen-
ricus* Gnesnensis Archiepiscopus a. 1219. mortuus, huius loci Archiepiscopus perpe-
tuae legationis munus ab Apostolica sede impetrauit. *Boleslaus Pius* Calissiensis
Dux anno 1279. viuis exemptus Monialium S. Clarae monasterium in hac vrbe
fundavit. Anno 1331. Teutonici ordinis in Prussia milites hanc urbem exspoliata
incenderunt, nec templis, nec monasteriis, nec vllis sacris parentes. Sed S.
Adalberti reliquias a templi ministris absconditas reperire non potuerunt. Post
Ludouici Vngariae & Poloniae Regis obitum Archiepiscopus Gnesnensis, Masouiae
Ducis partibus adherens, *Hedvigi* regis filiae & heredi se opposuit. Hinc con-
tigit, vt ipsius et sacerdotum reliquorum domicilia compilata, et ipse magno da-
mo affectus fuerit. Anno 1613. fere tota ciuitas incendio conflauit. The-
saurus ille grandis in Metropolitano D. *Alberti* templo, de quo *Starouolskius* me-
minit, vt in praecedentibus modo dictum est, quo euaserit, et an ante urbis oc-
cupationem alio delatus sit, nobis compertum non est. Nisi forsan anno 1613,
cum

cum haec vrbs mense Aprilis cum dicto templo igne consumpta est, si non totus,
attamen maxima eius pars incendio illo perierit. Anno 56. a Polonis recupera-
ta vrbs dicitur.

KLECZKO oppidulum inter Gnesnam et Posnaniam, propter quod ad tran-
situm quendam aqua latior occurrit, et 27. Aprilis anno 1656. conflictu acri certas-
se Sueci, et Poloni dicuntur.

GOLAN municipium, aut oppidulum Gnesnae & Posnaniae versus Septentri-
onem discedens, quod Posnaniae Daniscum ituris transeundum est. Via, quae
Posnaniae Daniscum ducit, duplex est. Proxima per dicta oppidula Kleczko &
Golan, traiectione Notezio flumine Wientzburgum, Cronam, Schwerzam, &
Stargardiam tendit; Altera per pagum Wobaditzki, Gnesnam &c. petit.

ROGOSZNO supra Posnaniam Castellani Rogosznensis sedes.

VONGROVECENSIS Abbatia inter Golanum & Kleczko vrbeulas sita.

SCHARMEVEL haud procul a Goplo lacu.

ZNENA, Snena, Starouolskii Kzina, forsan inter Vangrouecium, & Schar-
meusel, Archiepiscopi Gnesnensis oppidulum, vt *Solikovius* docet: Znina, & Szi-
na a nonnullis nominatur. Anno 1331. Teutonici ordinis militibus incensum
& vastatum, anno 1447. incendio quoque deturpatum est.

NACKEL ad Notezium flumen, forsan Nacum Starouolskio.

ZANTOCH, Santoc; Castellatum habens Santocensem, in finibus Marchiae
Brandenburgicae supra Notezii in Vartam flumen effluxum conspicitur.

BLISEN trans flumen Wartam eunti in iisdem finibus occurrit. Abbatia
insigni celebris.

MEDIRECIUM, Meseritz, Castellani sedes & Electoratu Brandenburgico fini-
timum oppidum inter duas Abbantias Blesouiensem & Paradisiensem, anno 1474. Silesiorum in-
a Silesis Vngariae Regi *Matthiae Coruino*, cum tres reges, hic, *Casimirus* Poloniae, *Wasio*,
& *Vladislavus* Bohemiae, ad Vratislauiam in Silesia castra sua haberent, adhaeren-
tibus, subita inuasionem oppressa est. *Borek* in *annal. Bohem.* fol. 580. *Martinus*
Cromerus lib. 9. nominat quandam urbem Medireciam, cuius arcem Mediretz
fossis & propugnaculis *Boleslaus* Calissiae dux munire cepit. Munitione hac non-
dum plane ad finem perducta, anno 1269, *Otho* Marchio Brandenburgensis vr-
bem militibus suis subito inuasit, & incendit: arce vero potiri non potuit. Eo-
dem anno territorium Lubuffense in Marchionatu Brandenburgensi depopulatus
est. *David Frahcius* pag. 323. lib. 1. part. post. Viatoris, urbem habet in Polonia
Miedzyrzecze, inter limosas aquas, & paludes, cum arce admodum munita, quae
non nisi fame capi potest. Hunc locum ait a Germanis aliquot annis frustra ob-
sessum fuisse. Qui vero Germani illi fuerint, & quo tempore hoc contigerit,
tacet. *Petrus Bertius* in *explicat. tab. cont. p. 439.* ad Posnaniensem palatinatum
in Polonia maiore refert Miedzyrzecze vrbeulam in Silesiae & Marchiae finibus
locatam, ac aedificiis ligneis constructam, quam hanc eandem esse omnes circum-
stantiae arguunt. I. *Demetr. Solikovius* meminit Medirecii, quo anno 1574. *Hen-
ricus* Poloniae Rex electus, ex Gallia per Marchionatum Brandenburgensem appu-
lit, ibidem summo cum gaudio a Polonis exceptus, & Posnaniam deductus. Ad
Oderam locum hunc locando hallucinatur *Solikovius*, cum Poloniae confinia illud
flumen non attingant. Hoc in loco se coniunxerunt Suecorum copiae, quas Po-
loni anno 1656. Lissa & Frauenstadio exegerant.

PARADISIENSIS Abbatia in vicinia dicti oppiduli.

FRAUSTADIUM, Frauenstadt, Uschouia, Uschovia, Wschowa Polonis,
duobus miliaribus a maiore Glogouia vrbe Silesiae nota distat. A Germanis ex-
citata Germanos incolas & in toto circumiacente districtu accolae habet. Olim
Ducatus Silesiae membrum, contra pactum cum *Iohanne* Bohemiae Rege, anno
1343. occupauit Rex Poloniae *Casimirus II.* cui Silesiae Principes & Ordines, pacis
& quietis

Conflictus
Suecorum &
Polonorum.

Via Posnania
Daniscum.

Incendium.

ut & Marchi-
onis Brande-
burgensis.

Henrici Re-
gis in Poloni-
am aduentus.

Germani con-
ditores, & in-
colae.

Molarum copia.

Incendium.

Lissa ortus.

Cum uxori-
bus & liberis.
Et deploran-
das interitus.Costenum in
Polonorum
potestatem
venit.Friderici
Hassiae Landt-
grauii infau-
sta mors.
Vindicta
sumpta.

& quietis conseruandae causa, hanc urbem concesserunt, ea tamen lege, vt pri-
uilegia, et immunitates suas, cum iure eudendi monetam, a Glogouienfibus
Ducibus donata, feruaret. Plusquam trecentae molae ventorum flatibus agitari
solitae hic numerari dicuntur. *Valerius Herbergerus* author postillae, ipsius
nomine editae Euangelicus, in hac vrbe concionator fuit, et vixit anno 1474.
Matthiae Corvini Hungariae Regis copiae per Silesiam et Girauiense territorium
ingruentes, hunc locum occupare frustra tentarunt. Anno 1644. (19.) 29. Iulii
exceptis, templo Euangelico, et decem circiter aedificiis, tota incendio conflagra-
uit. *Relat. Francofurt. autumnalis eiusdem anni.* Anno 1656. cum Lissenses a Po-
lonis tam horrenda tyrannide cruciarentur, ciues depositis armis se Polonis sub-
miserunt, ac ciuitatem suam conseruauerunt.

LISSA, cognomento Polonica, pulchrum, & populosum oppidum in Silesia
Polonica, vno & dimidio milliari a finibus Silesiacis, atque vno ab oppidulis Storch-
nest, & Schwetzkau remotum, & in Frauenstadiensi districtu sedens, olim pagus
fuit haud magni nominis, qui post grandem affluxum plurimorum ex Silesia, Bo-
hemia, Morauia, & Austria ob religionem exactorum, exulum breui temporis
spacio surrexit, vt vallo munitur, & ciuibus plurimis abundaret. Exulibus enim
illis huius loci Dominus eidem religioni addictus conscientiae libertatem, & re-
ligionis exercitium liberum indulerat. Suecis anno 1655. Poloniam inuadenti-
bus in Regis Sueciae potestatem concessit. Anno 1656. cum Suecis fortuna ter-
gum obuerteret, ac Polonicus exercitus districtum hunc inundaret, miseri incolae,
licet numerosi, Polonorum tamen Germanis & religioni infensissimorum fu-
rorem, & tyrannidem extimescentes urbem suam reliquerunt, Senatu primo abe-
unte, quem reliqui ciues quater mille numero, plerique defensionis & armis apti
secuti sunt. Vacuam Poloni ingressi diripuerunt, & igne subiecto pulchris aedi-
ficiis exornatam in cineres redegerunt. Sic breui pulchritudine enata populo-
sa ciuitas breuiore momento perijt. Factum hoc 18. Aprilis eiusdem anni, vt
refert *Augustinus Limmerus, pag. 15. in relatione Lipsiensi. Mercatus S. Michaelis.*
Postea relatio alia narrat, quod ciues illi, ductu cuiusdam eiusdem oppidi caupo-
nis *Lucasch* nominati, se collegerint, & finitima oppidula Schwetzkauium, Schul-
tioghzimum, & Storchnestum, inuaserint, et diripuerint. Polonis (ob odium
forfan religionis) adhaerentia, et ipsi in vrbe vastanda opem ferentia, ac au-
ferentia, quae depopulatio, et incendium reliqua fecerant.

CROBIA, ante hac pagus et diuitis et magnitudine clarus, et consueto nomine
Sulcava notus, nunc oppidulum Episcopi Posnaniensis, in silua inter Punitzium et
Kobelinum sedem suam habens.

OBRA cum Abbatia Obrensi occiduis Calisiensis satrapiae finibus con-
termina.

LUBINUM, Lubin, cum Lubinensi Abbatia aut monasterio in Costeni vr-
bis vicinia.

COSTENUM, Costen, Kosten, in via Frauenstadium, et Glogouiam maiorem,
Posnania tendente, ab hac 9. milliariibus secedens oppidulum, olim ad Silesiam
pertinuit, quo Poloni anno 1332. deditione potiti sunt, arcem ipsam vi occupa-
tes, ex quo tempore locus hic inter paludes, piscinas, et lacus admodum com-
mode situs in ipsorum potestate mansit, vt *Cromerus lib. 11. fol. 297. docet. Cursus*
anno 1333 idem factum tradit. *Fridericus Hassiae Landtgrauius* ex Cassellana Linea,
ad Regem Sueciae affinem suum anno 1655. profecturus, 24. Septemb. Styli ver.
ante hanc vrbecculam a Polonis praesidiariis globo traiectus est. Sueci eius mor-
tem vindicantes d. 11. Octobris eiusdem anni oppidulum expugnatum incendio
deleuerunt. Postea loci firmitate allesti eidem, vt et arci, quae adherere dici-
tur, praesidiarios milites imposuerunt, qui Polonis obsidentibus longiore mora
multum negotii faceffiuerunt.

MOSCH

MOSCH oppidulum viatoribus Vratislaui Posnam iter facientibus, quatuor
ab hac milliariibus, in silua occurrens.

CVRNICVM, Kurnik, oppidulum muro septum, ad amnem Wartam supra
Posnam.

SLUPEZA, Slupcia, Episcopi Posnaniensis oppidulum, ad fluuium Wartam
Pyfdry oppido vicinum, quod ordinis Teutonici milites anno 1331. occuparunt,
et incenderunt.

PISDRA, Pyfdry, oppidulum in fluuii Wartae ripa, priori vicinum, quod, post
tyrannidem in ciues exercitatum, Teutonici ordinis milites anno 1331. diripue-
runt, et cum templis igne subiecto consumpserunt. Anno 1656. 13. Maii, *Caro-* Suecorum ca-
lus *Gustavus Wrangel* Sueciae militiae Dux hic et in vicina castra habuit. tra.

CONINUM, Conin, Konin, oppidulum vastatum a Teutonici ordinis copiis
anno 1331, quae tamen ad lacum Nezamisso, et Glusinum oppidulum a Polonis
damno haud exiguo affectae sunt. Inter Pisdry et Kaminum Wartae affidens, eo-
dem flumine ambitur, et non nisi pontibus aditur, ac arce adiuncta se defendit.
Anno 1655, Sueciae Rex exercitus partem Rogosno et Gnesna adducens iuxta
hoc oppidum alteri parti, quae sub duce *Wittenbergo* praeruerat, iunxit.

CALISSIENSIS PALATINATUS, cis et trans Prosnam fluuium inter Posnani-
ensem versus occasum, et Siradiensem versus ortum, interest. Frugibus, piscibus et
pecoribus abundans minora habet oppida quam plurima, et pagos frequentissi-
mos. Magistratus, a quo regitur, constat Palatino vno, et Castellanis sex, qui
sunt Calissiensis, Gnesnensis, Landensis, Naklensis, Biechouienfis, et Camenenfis.

CALISSIUM, Calissia, Calis, Calisch, Calicz, huius satrapiae primaria vrbs,
ipsiusque Palatini sedes, amoenum situm, ad Prosnam flumen in hac laeta planicie
aquis late luxuriantem, inter paludes explicat, et ex cocilibus lateribus muro, ac
torribus constructis vim hostilem arcens, magis naturae, quam arti defensionem
suam debet. Ornatur aliquot Religioforum monasteriis, templo canonicorum
et Iesuitarum collegio sumptuosissimo, quod *Stanislaus Karnicovius* Gnesnensis Ar-
chiepiscopus suis impensis extruendum curauit. In eiusdem templo etiam, vt voluit,
sepultus. In templo *S. Pauli* quoque tetrae mandatus est *Miscistans*, tertia vice Regni
Poloniae gubernationem aggressus, et anno 1202. fato functus, qui templum illud
condidit, ac collegio Canonicorum sacerdotali auxit. Cum vero postea ciuitas et tem-
plum in alium locum transferretur, sepulchrum eius sub dio mansit. Anno 1270. vac-
ca hic enixa est vitulum duobus capitibus cainis, vt et dentibus, ac septem pedibus
vitulinis. Caput maius debito loco extabat, minus caudae principio adhaerebat. Ab
huius monstri cadavere carniuora bestiae, et aues abhorrebant. *Cromerus lib. 9.*

fol. 238. Anno 1284 *Henricus* Vratislaui Dux occupauit hic arcem a *Sandivogio*
praefecto proditam, cum paulo ante vrbs incendio inopinato periisset. Occupa-
tioni ansam praebuit *Praemislai* maioris Poloniae Dux, anno 1295, Rex Poloniae,
quae diu regibus caruerat, creatus, qui uxorem *Lucardam* innocentem vita pri-
uauerat, ipse paulo postquam Regium titulum acquisiuerat, Marchionis Brande-
burgici infidiis de medio sublati. In vrbs huius suburbio Xenodochium extruen-
dum curauit. Anno 1306. Lithuani sub *Vitene* Duce suo inopinata occupatione hac
vrbe potiti, eam cum proximo oppidulo Stanissino, cui Estassischin nomen in
tabulis geographiis, incenderunt. Eandem anno 1331. equites Teutonici, seu
Crucigeri, irrita obsidione bis aggressi, hanc exiguo detrimento affecti sunt. Anno
1655. in Sueciae Regis potestatem delapsa, sequente anno ad Regem Poloniae do-
minum suum rediit, exactis Brandenburgensibus praesidiariis, qui strenue se ge-
rentes, tandem Polonorum potentiae cedere coacti sunt.

LANDA ad Wartam amnem, supra Coninum, Landensis Castellani sedes.

CAMENUM, Kamin, Archiepiscopi Gnesnensis arx et oppidulum, cum Que-
cissouo vrbeccula ipsi, post *Ludovici* Hungariae et Poloniae Regis mortem, ereptum,

C c c c c c

eo

Camenum
ereptum
Archiepisco-
po Gnesnensi.

eo quod Masoviae Duci adhaerens *Hedwigi*, dicti Regis filiae, et haeredi se opposuerit. Prius oppidum dedicatione servatum est, posterius vero vastatum. Supra Landam in Wartae fluminis margine locatum Castellano subicitur.

COLUM oppidulum, vbi anno 1655. Sueciae Rex exercitum suum Wartham traduxit, eius mentionem fecit *Piascius* in anno 1590.

Stadium occupatum & incensum.

STAVUM, Staus, Stauisium, et in typis Chorographicis Estaffischin, oppidulum inter Wartam et Prosnam fluuios, anno 1306. a *Vitene* Lithuaniae Duce subito occupatum, et ab exercitu Ordinis Teutonici anno 1331. Poloniam vastante ignis subiectione exustum.

PLESOVIA, Pleschow, oppidulum versus Posnaniensis palatinatus fines.

COSMINUM, Koschmin, in iisdem finibus oppidulum.

Andreas Lipski.

CHOCIA, in qua *Andreas Lipski* Episcopus Cracouiensis ecclesiam collegiatam, et Praepositum insulatum sumptu ingenti fundauit.

GULOCHOVIA, Chociae vicina arx, ad comites de *Lesno* pertinens, et recentiore architectura constructa.

CROTOSCHINUM, Crotosinum, Krotoschin, ad latus Chociae alterum, et Posnaniensis Satrapiae fines oppidulum recedens, *Starovolskii* tempore horto pulcherrimo fuit ornatum, et a *Ropazovii* comitibus possidebatur.

BORECK oppidulum imagine miraculosa *B. Mariae* famosum.

ODOLANOVIA cum arce in paludibus sita.

GRABOVIA, Grabau ad Prosnam, siue Prausnam fluuium in via regia, qua Vratislauiam Warsouiam itur.

Monasterium diues.

OLOBOCUM inter Grabouiam, et Calissium, ab hoc duobus milliariis distans monasterium Monialium praediues, et pulchre in modum Castelli aedificatum.

DOBRA, et Opatouecia, oppidula in hoc Palatinatu etiam a *Starovolskio* locantur.

Situs. Diuisio. Gubernatores.

SIRADIENSIS PALATINATUS terras vtramque fluenti Warthae ripam obidentes occupat, in quatuor territoria, Siradiense, Schadkouienfe, Radomscense, et Petricouienfe diuisus. Eum gubernant Palatinus vnus, & Castellani quatuor, Siradiensis, Rospirensis, Spicimirsienfis, & Conariensis. Olim Ducatus fuit secundogeniis Regum Poloniae assignatus.

SIRADIA, Siratz, huius satrapiae praecipua vrbs, in qua Palatinus Siradiensis commorari solet, Wartae fluenti ripae appositae, in planicie cum arce sita est. Anno 1290. a Tartaris misere vastata, anno 1292. exusserunt Bohemi, qui arci in paludibus sitae damnum inferre non potuerunt. *Cromerus lib. 10. fol. 261. Boreck in Chron. Bohem. fol. 250.* scribit Bohemos Siradiam occupasse, licet arx paludibus insidens diu se fortiter tutata fuerit. Cum anno 1331. Teutonici Ordinis Equites Poloniam horrendis depopulationibus deuastarent, Siradia, Vneouia, Wartham autem hanc ipsam anno 1447. incendium magno detrimento affecit.

Diuersa Siradiae infestatio.

LASCUM oppidum in septentrionali extremitate huius satrapiae, vbi *Ioannes Lasus* Archiepiscopus Gnesnensis, haeres comitatus illius, Praepositum insulatum fundauit. Fratres ipsius, templi suppellectilem multis donariis auxerunt.

Ioannes Lasus.

PABIANICE, oppidulum Lasco vicinum.

SCHADECK aliud in eadem vicinia municipium.

VARTA, Warta, Wartha, oppidum sic satis grande, & multis elegantibus aedificiis instructum, ad cognominem fluuium, infra Siradiam, quod anno 1331. a Teutonici ordinis militibus cum arce incendio scedatum, postea paulatim restauratum est.

VIDAVIA, a Varta versus ortum inter colles situm oppidulum.

PETRICOVIA,

PETRICOVIA, Peterkau, Siradia 7. milliariibus semota ciuitas, eleganter structa, in qua Regni tribunal, seu Parlamentum singulis annis celebratur, hyberno, vt Lublini aestiuo, tempore, & quidem in suburbio, vbi Regia aula, & turris cernitur. Ob frequentes Episcoporum & Nobilium in hac vrbe conuentus celebratos etiam frequentia ipsorum sunt palatia & domicilia, quanquam superioribus et proximis temporibus, vt *Bertius* ait, frequens comitiorum, et conuentuum celebratio hic desierit: vnde et palatium regium extra urbem in paludoso loco situm, quod ex ligno in nemore admodum ameno constructum, *Bugay* nuncupabatur, collapsum est. Anno 1640. ignis totam urbem exussisse fertur.

BYKE, arx Baronum eiusdem cognominis pulcherrime structa, et aliquot stadiis Petricouia secedens.

Arx pulchra.

VITROVIENSIS Abbatia in proximo se conspiciendam exhibet.

CRUSMENSE Palatium Italica structura excitatum paulo remotius est.

RADOMSKO oppidulum a Petricouia versus occasum hybernum secedens Castellatum Radomscensem habet.

VIELUNENSIS Terra Silesiam, hunc, ac Cracouiensem palatinatum attingens Castellatum suum, et proprios magistratus agnoscit, ac in territoria duo, Vielunense, et Ostrosouienfe diuiditur. Aliquot oppida, et plures pagos continet.

Diuisio.

VIELUNIA, Velunia, Vielun, pulchris aedificiis ex lateribus compositis structa vrbs, templum Canoniorum antiquae fabricae in conspectum prodit, vt et monasteria aliquot elegantia, inter quae Zloczouienfe FF. Minorum de obseruantia eminet. *Augustinus Limmerus in Relat. Lipsiens. Vernali anno 1656. p. 14. et seq.* commemorat, quod Vieluniae in vrbe ducatu Silesiae finitima Sueci a Polonis oppressi, ac miserrime tractati sint, ac in eadem laniena ciues Evangelici, cum vxoribus, et liberis innocentibus anno 1655. misere perierint; arx vero a Suecis defensa et conseruata fuerit. *Frulichius in Viatorijs suis*, Vieluniam dicit urbem esse probe munitam, et arcis validae tutela tutam: sed eius situm non addit. *Francofurtana relatio Autumnalis anni 1656*, Vieluniam admodum forte oppidulum in Ostreszovae minoris Poloniae oppiduli vicinia situm, et a Polonis in cineres redactum affirmat. Aliae eiusdem anni 56. narrationes referunt, idem oppidulum a Ostreszovae praesidiariis militibus Polonicis prodicione captum, ac viginti in locis incensum in fauillas, et cineres abiisse.

Evangelici miserrime tractati a Polonis.

Et vrbs incensa.

BOLESŁAWCZA, Boleslawiec, oppidulum, cum arce valida, ad fines Silesiae, aliquo intervallo infra originem fluuii Prosnae.

Situs.

RAVENSIS PALATINATUS inter Siradiensem et Lenciciensem palatinatum, Piltza flumine a Sendomiriensi minoris Poloniae palatinatu secluditur. Vnus ipsi Palatinus praepositus est, et tres Castellani tribus eiusdem territorijs imperantes, Rauenfis nimirum, Sochaciouienfis et Gostinenfis.

Magistratus.

RAVA huius satrapiae metropolis, aedificiis ligneis quidem referta, sed incolis abundans, arcem muris clausam habet, in qua prouentuum e bonis regijs quarta pars militum solutioni destinata deponitur. Milites illi *Quartiani* inde dicti, et a regibus constituti, vt assiduas in Polonia, contra Barbarorum incursiones, excubias agerent. In eadem arce custodiuntur captiui hostes Regni Poloniae, si maioris nominis et honoris personae fuerint. Collegium studiosorum in hac vrbe frequens Societatis IESU clerici habent. Ipsa ciuitas annis cognominis fluctibus alluitur.

Arx elegans.

VIASDUM oppidum arce admodum eleganti se efferens, et ad occasum hybernum a ciuitate Rava dimotum.

RAVAMOLITZNO haud procul Rava distans oppidulum.

INOWLOCZ, Novomiasto, Barsa, et Varca, Piltzae fluuii accumbentia oppidula.

Spaciosa & lignea ciuitas.

BLONIE, quatuor milliariibus Warsauiam distans ciuitas spatiofo ambitu ligne-

as, et haud magni momenti aedes complectitur. *Adrianus Romanus in theatro Vrbium pag. 260.*

SZACHISCHOVA Sochaciouiae vicinum oppidulum aut municipium, inter Lovicium et Bloniam, in via Vratislavia Varſaviam proficiscenſibus occurrit.

SOCHACIOVIA cum territorio ſuo Sochaciouienſi Caſtellano ſubieſta.

GOMBINUM, Gambin, Cambin, et in nonnullis tabulis Gabin in vicinia præcedentis oppidi.

GOSTINVM, nobilitatum carcere *Demetrii Suiſcii* magni ducis Moſcouiæ, qui hic in arce longo tempore captiuus, et tandem pedore conſumptus vitam amiſit.

LOVICIUM, Lowicz, populosa ciuitas, ad Bſuram fluuium, Archiepiſcoporum Gneſnenſium ſedes, quorum arx in mediis paludibus pulchris ædificiis ornatur, vbi & Canonici, & ciues nonnulli aedes ſuas habent. Arcem ex quadratis lapidibus in amœno admodum loco ſtruxit *Iarostaus*, Gneſnenſis Archiepiſcopus, vt & urbem ipſam, quam natura loci ſatis validam arte validiorem reddidit. Latis plateis, grandibus arcibus & foris, pulchris hortis, templo cathedrali, argento, & ſacris veſtibus diuite, tribus templis parochialibus, & duobus in monaſteriis totidem, & cœnobiiſ aliis exornatur. Nundinas quotannis famoſas celebrat; vnde & ciues mercaturæ additi, et plures opifices, ac artiſices Norimbergæ vrbis incolæ operibus ſuis artiſcioſis æmulantes in ipſa inueniuntur. In agro Lovicienſi, in tota Polonia fertilitate nulli cedente, nobilium aucularum, quæ Sniegulæ, i. e. nivales aues, quod nonniſi ſub hyemem, *Cromero* teſte, capiuntur, aut cum niue veniant, et abeant, nuncupari ſolent, frequens eſt aucupium. Optimi ſunt ſaporis, ac paſſeres magnitudine parum excedunt, et nonniſi in hiſ locis conſpici aut capi feruntur. *Georgius Braun in 6. parte theatri urbium, in huius civitatis deſcriptione.* Curia et cæteræ aedes, in quibus iudicia exercentur, ſpectatu quoque dignæ ſunt. Archiepiſcopo, primatum Poloniae ſummo, baculus præfertur, et ad menſam ſedenti tympanis et tubis, præluſitur, qui honos ſolis Regibus exhiberi ſolet. Anno 1655. hanc urbem Sueci occuparunt, ac inde Varſaviam perrexerunt. 2. Aprilis ſequentis anni 56. hunc diſtriſtum Poloni inuaſerunt, quo tempore, aut paulo poſt *Iſraelis* Tribuni militaris legio Suecica hic commorans inopinato damno affecta eſt. Nonnulli urbem hanc ad Maſoviam referunt: Nos *Starovolfſcium* ſequuti in hoc palatinatu eam locamus.

VOLBORIA, Cuiauienſis Epicoſpi ſedes, et oppidum habitatoribus plenum, palatio pulchro ad aquas ſito eminet. Skiernievia haud inelegans Archiepiſcopi Gneſnenſis palatium continet.

BIALA Chelmenſis antiſtitis diſtio, vnde Radzieiovia conſpicitur.

LENCICIENSIS PALATINATUS inter Palatinatus Rauenſem, Siradienſem, Califfienſem, Poſnaniſem, et Cuiauiam ſitum ſuum habens tria territoria, et totidem palatinatus, Lencicienſem, Breſinenſem, et Orlouienſem exhibet: quatuor item Caſtellanos in comitiis regni publicis locum habentes, Lencicienſem videlicet, Brezinenſem, Inovlodenſem, et Conarienſem.

LENCICIA, Lancicia, Lanſchitz, Landſchutz, Lendſchutz, in paludibus ad amnem Bſuram amœno et plano ſitu locata vrbs muro, et foſſa circumiectis defenditur? Arx eius ſcopulo impoſita eſt, templumque Canonicoꝝ extra urbem ſic ſatis remotum in loco ſedet, quem ars inexpugnabilem reddere poſſet, ſi ad validum naturæ ſitum accederet. Vrbs ipſa nundinis celebris, et comitiis nobilium huius palatinatus in ea celebrari ſolitis, iudiciisque quæ in eadem peraguntur. Anno 1294 *Vitenes* Lithuanie Dux hanc urbem occupatam, et expilatam incendit. Eum cum præda redeuntem *Cafimirus* huius regionis dux prope Sochaciouiam, vel Sposchaczow, Bſuræ flumini adiacens oppidum prælio aggreſſus eſt, et haud exigua clade affecti. Sed nimio ſeruore in aciem mediam plus iuſto

ſto progreſſus, & vita ſpoliatus victoriam Lithuanis ceſſit. Anno 1300. Bohemi hanc urbem in poteſtatem ſuam redegerunt, vt *Boregh in Bohem. Chron. nar.* rat. Anno 1331. Teutonici ordinis equites potiſ ſunt arce, quam incenderunt. Anno 1462. poſt comitia celebrata ciuitas hæc fere tota in cineres incendio redacta eſt. Anno 1473. templum Cathedrale, cum vicinis Archiepiſcopi Gneſnenſis & reliquoꝝ ſacerdotum ædibus, ignis flamma peſſum iuit. Eandem tunc temporis calamitatem expertæ ſunt vrbeculæ Velicia, Goninum, Beſum, Chelma, & monaſterium Mogil. Calamitatem, qua anno 1606. hæc ciuitas afflicta eſt, diſcere eſt ex *Setho Calviſto* fol. 880. Eam in deſcriptione Poſnaniæ ſuperius paucis enarrauimus. *Coloniae impreſſa nova* 3. *Novembris* 1656. commemorant, quod *Cafimirus* Poloniae Rex 3. Octobris eiſdem anni hac urbem obſederit, ac quod occupavit, præſidium vero Suecicum in arcem ſe recipiens eam incenderit, et templo & monaſterium cœnobio exceptis, tota igne conſagrauerit. Quod item Poloni, inuito rege, omnes incolæ, incendi reliquias, Iudeos præcipue, quorum ultra mille perierunt, nulla ſexus aut ætatis habita ratione, trucidauerint, ipſis etiam in vtero materno infantibus non parentes, eo quod lapidibus ſe fortiſſime defenderint. Quod 16 eiſdem menſis Sueci arcem dedentes ſe regis gratiæ & miſericordiæ ſubmiſerint.

VNIROVIA in Califfii & Vartæ vrbium vicinia Archiepiſcopi Gneſnenſis oppidum, cum arce architecturæ artiſcioſæ in Vartæ fluuii margine ſitum ſuum obtinens. Anno 1331. incendio exutum, ac reſtauratum anno 1376 Cleri Polonici conuentum celebrauit.

PIONTEUM eiſdem Archiepiſcopi oppidum ab vna Lanciciæ parte, ſicut præcedens ab altera: Monaſterium habet FF. S. *Pauli* primi Eremitæ. *Pyteck* habent nonnullæ tabulæ Chorographicæ. Forſan vnus & idem locus eſt, quem cereuiſia optima celebrem reddit.

ORLOVIA, Breſinia, Pyateck, Kornazew & Biechow, oppidula a *Bertio* in hac ſarrapia locantur: Breſinenſem Caſtellanatum in eadem habet *Starovolfſcius*, vt modo indicauiſmus.

SEBOTA, Sobota aliis, oppidulum aut municipium prope Bſuram fluuium, inter Lanciciam & Lowicium, prope Goſtiniſum, & Sichlinum.

CUIAVIA maioris Poloniae pars, palatinatibus Rauenſi, Lancicienſi, Poſnani-

enſi, Pomerania, Pomerellia & Mazouia circumſcribitur. Regio frumenti, pecoris, et piſcium ferax, et lacubus innumeris iſque admodum piſcoſis ſcatens. Inter hos præcipuus eſt Goplo, vel Goplus lacus, longitudinem ſuam per quinque milliaria exporrigens, et latitudinem dimidium milliæ metiens. Duos autem palatinatus comprehendit Breſinenſem, et Inniſladislauienſem.

BREſTENſIS PALATINATUS Viſtula, Mazouia termino, Rauenſi, Lancici-

enſi, et Inniſladislauienſi palatinatibus determinatur. Regio agris fertilibus abundans omnium frugum copia affluit, non modo ad domeſticam, verum etiam ea multitudine pronenientium, vt etiam ſecundis annis Dantiſcum denſantur. Caput eiſ eſt Vladislaui vrbs ad Viſtulam appoſita. Palatinum vnum; tres Caſtellanos, Breſinenſem, Cruſauienſem et Coualienſem in comitiorum publicoꝝ conſeſſu habet. Territoriis autem quatuor diſtinguitur, quæ ſunt Breſtenſe, Cruſuicenſe, Coualienſe, et Prædecenſe.

VLADISLAVIA, Wladislaw, Cuiauiæ primaria vrbs, et Epicoſporum Cuiauiæ et Pomerellie ſedes, templo cathedrali veteris quidem fabricæ, ſed variæ ſuppelleſtilis ac præcipue vaſoꝝ argenteoꝝ diuite conſpicua. Hoc cingitur Canonicoꝝ ædibus, et ſchola inuentuti erudiendæ deſtinata. Vrbs ipſa cum arce ripam Viſtulæ in paluſtri loco inſidens, ac ideo lignoꝝ penuria laborans, domus latericias complectitur. Huc anno 1173. *Honoldus Italus* Epicoſpus epicoſpalem ſedem Cruſauiæ tranſtulit. Poſt annum 1259. Pomerellie dux *Suanto-*

Dd dd dd d

Vrbs a Bohemis incenſa, duplici incendio ſædacta.

Incolæ Iudeoꝝ calamitas.

Archiepiſcopi Gneſnenſis oppidum duo.

Situs. Qualitas.

Goplo Lacus.

Situs.

Frugum copia.

Caput. Palatinus & Caſtellani. Territoria.

Templum. Situs.

pelcus

pelus hanc urbem, tunc temporis a *Conrado Masouia* duce possessam, deleuit, et arcem *Nackel* occupatam muniuit: *Mitracius lib. 2, Pomer. pag. 278.* Anno 1328. ordinis Teutonici in Prussia exercitus, *Dobrina* arce capta, *Vistulam* transiit, et primo mox impetu hanc urbem sui iuris factam incendit. Sacerdotum vitæ quidem paritum, sed ipsis mandatum est, ut nulla in posterum ibidem loci ædificia excitarent. Episcopatus tunc præerat *Mathias Golanzius, Paluca* cognominatus, *Schlaunici* Burggrauii *Nacensis* filius, ex *Toporum* prosapia, cuius mater vno partu 12. filios enixa fertur, ex quibus omnibus ille solus superstes fuit, ceteris mox post partum vita functis. *Cromerus lib. II. fol. 288.* Postea tamen nouum templum in hac vrbe priori Cathedrali simile sub arce, ut & aliud in *S. Martyris Vitalis* honorem erexit, ac præterea arcem huius vrbis, ut & *Racianzenam* ex lateribus construxit, & muniuit. Sunt autem duo *Raciani* nomine loca nota, hic in *Cuiavia*, & alter in *Masouia*, sicut *Cromerus lib. 9.* scribit. Sunt qui hanc urbem *Cuiuiam* nominent, regionem cum sua metropoli confundendo hallucinantes. *Bohemos* eandem 1300. etiam occupasse tradit *Boregh in Bohemicis Chronicis.*

NISAVIA muro circumdatum oppidum in margine fluminis *Vistulæ.*

RACIENSVM, *Racianzum*, haud procul *Nisavia* arce pulcherrima superbiens oppidulum.

RADZIEIOVIA Palatini *Lenciciensis* arx pulcherrima, hortis, fontibus, & pomariis amoenissimis decorata.

SLUZEVIA oppidulum.

COWALE, *Cowalow*, oppidulum *Vistulæ* proximum supra *Plotzkouiam*, cui *Coualiensis* castellanus dominatur, ab eo circumiacens territorium, vnum ex quatuor huius palatinatus, *Coualiense* nuncupatum est.

BRESTE huius palatinatus & territorii sui circumiacentis, ac castellanatus a se denominati caput, vallo, mœnibus & fossis circumseptum est oppidum, quod in hunc locum paludibus, & aquis munitiorem translatum est a Teutonico ordine, qui post trimestrem obsidionem antiquum *Breste* anno 1332. deditione acquiritum destruxit.

IVNIVLADISLAVIENSIS PALATINATVS, satrapiis *Brestensi*, *Posnaniensi*, *Pomerania* & *Pomerellia* arcatur. Eius territoria sunt tria, *Bydgostense*, *Bobrovinicense*, & *Iuniuladislauense*, quod postremum statim a *Goplo* lacu & *Crusici* vsque ad *Vistulam*, & *Pomeraniæ* fines excurrit, compluribus oppidis & villis, quantumvis ligneis constratum. Palatino vni parer, & castellanis tribus, *Iuniuladislauensi*, *Bydgostiensi*, & *Conariensi*.

CRUSVICA, *Crusphicia*, quam ad *Brestensem* palatinatum spectare, & in *Iuniuladislauensis* satrapiæ finibus sitam esse *Starouolscius* dicit, alii ad hunc palatinatum referunt, accumbit lacui *Goplo*, qua *Notesium* flumen effundit. Templum *S. Petri* cum 24. canonicorum collegio, extra oppidum muris quadrato lapide constructis exsurgit. Arx latericia sedem obtinet in insula eiusdem lacus *Goplenis*, ex quo mures prodierunt, qui *Poloniæ* Principem *Popelum*, seu *Popielum II.* in eadem arce commorantem deuorant. Nam olim principum habitatio in hoc loco fuit, antequam in alia loca transferretur. *Popielus senior*, *Poloniæ* quoque Princeps, urbem hanc lacui dicto, hic insulam aquis suis ambiendi, & paludes efficiendi, apposuit. In more positum frequenter habuisse fertur, ut diris se deuouendo sibi imprecatus eam poenam fuere, qua a muribus cum suis deuoraretur. Imprecatio hæc iusto iudicio diuino in filio eius effectum sortita est. Nam *Popielus II.* seu iunior subditorum amore indignus, ac superbia elatus crudelitate principatum sibi conseruare studuit, atque ea de causa regnandi cupiditate inflammatus veneno consanguineos suos in conuiuio sustulit, vnde diuina ultione permittente mures ipsum consumpserunt, cum vxore & liberis, quod tempore imperatoris *Ludovici Pii* contigit, ut *Cromerus lib. 2. fol. 38.*

Mathias Golanzius.

12 filii vno partu enixi

Racianzum.

Arces pulcherrimæ.

Coualiense territorium.

Novum & antiquum Breste.

Sitas.

Territoria

Palatinus.

Templum.

Arx.

Popielus a muribus deuoratus.

Popieli crudelitas.

2. fol. 38. indicat. Huic assentiuntur & alii scriptores *Polonici*, ut *Guagninus*, *Neugebauerus* & *Herbertus*, qui annum 823. quoque notant, & duos etiam filios vna cum patre deuoratos, *Lechum* & *Popielum* nominant. Post horribilem principis dicti exitum, cuius quidam *Crusiciensis Cossiconis* filius, qui *Piastrus* nominatus vitam agelli cuiusdam cultura, & mellificio sustentabat, in eius locum princeps *Poloniæ* surrogatus est. Huic anno 861. satis funesto posteri longa serie vsque ad *Casimirum II.* cognomento magnum in *Poloniæ* principatu & regno gubernando successerunt. Dictus *Piastrus*, a quo hodierni duces *Lignicenses* & *Bribernando* successerunt. *Poloniæ* principum *Gnesnam*, in qua *Lechus* sedem suam habere solitus est, reduxit. Post hanc urbem *Gnesnam* *Crusicia* *Polonicarum* ciuitatum antiquissima censetur, utpote quæ circa annum 1094. admodum populosa adhuc fuit, sed tunc temporis *Vladislai* *Poloniæ* principis, cuius filio notho *Sbigneo* patri bellum inferenti auxilium & opem tulerat, militum victorum depredationi exposita est; quæ calamitas ipsam in statum eum miserum coniecit, in quo *Cromeri* adhuc tempore versabatur.

IUNIVLADISLAVIA, *Inowladislaw*, *Inowlocz*, *Cuiuiæ* arx appellatur a *Cromero lib. 9. fol. 230.* qui *lib. II.* tamen & ciuium huius loci meminit, dicens, quod anno 1332. deditione in potestatem concesserint Teutonici ordinis, hunc locum *Inovladislaviæ* postea firmiorem reddentis, qui etiam circa 1431. *Cuiuiam*, & *Dobrinensem* regionem longe lateque vastauit, ac viginti quatuor ciuitates, inter quas & hæc cum *Wladislavia* et *Nessouia* erat, ac plusquam mille pagos & villas diripuit, & ignis flamma destruxit; *Nessouia* vero arci præsidium imposuit.

NESSOVIA, hodie *Diebaw*, in litore *Vistulæ* e regione *Torunii*, de qua *Cromerus lib. 25.* *Nessouiam* oppidum Rex in *Torunensium* gratiam in superiorem *Vistulæ* ripam transtulit; domus, quæ in veteris oppidi loco relictæ erant, vici speciem præ se ferebant.

BYDGOSTIA ciuitas muro septa, Iesuitarum collegio nobilis, & salmonum piscatione celebris.

LESSA ad *Notesium* flumen, in via *Torunium* *Posnania* & *Gnesna* viatores ducente, et ab hac 8. miliaribus, ac *Scharmenselio S.* dimora, vbi ut et in oppidis *Plotzko*, et *Dobrzin*, Iudæos *Poloni* pessime tractarunt, qui etiam *Snenæ* vidis *Plotzko*, et *Dobrzin*, Iudæos *Poloni* pessime tractarunt, quod anno 1656. contigit. Eiusdem gregis *Sueciæ* satellites trucidarunt, quod anno 1656. contigit. Eiusdem anni mense Maio *Polonicus* exercitus apud oppidulum *Shimm*, haud longe a flumine *Notessio* distans fuisse, et mox in fugam coniectus esse fertur a *Suecis*, qui inde ad oppidulum *Lappeschynum* ac porro *Torunium* perrexerunt.

PAKOSTIA, *Pakosch*, ut circumstantiæ arguunt, *Cromeri* est *Pacossum*, oppidulum cum arce ducis *Boleslai Pii*, quod ciuilibus bellis anno 1258. gestis, *Casimirus* *Siradiæ*, *Lenciciæ* et *Cuiuiæ* dux occupauit. *Cromerus lib. 9. fol. 230.* Anno 1656. *Carolus Gustavus Wrangel* Comes *Salmenis*, regni *Suecici* Viceadmiralis et *Suecicarum* copiarum præfectus summus, 11 Maii anno 1656. in vrbe *castra* habens, ob pestem ibi grassantem, exercitum inde *Mielsum*, *Mogilnam*, et *Pakoschum* deduxit. *Pakoscho* autem, quo 15. eiusdem mensis peruenit, *Brombergam* mouit, vbi *Polonos* coëgit, ut arce 17. dicti mensis dedita eius misericordiæ se subiecerint. *Relatio Francofurtana* autumnalis eiusdem anni 56. narrat, *Suecos* 7. Aprilis *Varavia* *Bloniam*, 8. *Miconouiam*, 9. *Rauam*, 10. *Iezouiam*, ac 12. quatuor miliaria vterius cum exercitu suo peruenisse, 13. *Louicium* præterisse, 14. *Clodowæ*, 16. *Wrzeslæ*, 17. *Sobiscirniæ*, ac postea *Pakoschiæ* 6. miliaribus *Torunio* distante castra habuisse, et tandem *Torunium* copias suas 18. Aprilis deduxisse.

STRZELCZ, vbi *Monialium* est monasterium totius *Poloniæ* maioris ditissimum, ut *Starouolscius* tradit.

Dd dd dd d2

SOLECIA

Piastrus Princeps Poloniæ factus.

Post Gnesnam Crusicia antiquissima.

Eius miser status. Crusiciæ vastatio.

Polonorum crudelitas in Iudæos. Poloni in fugam coniecti.

Exercitus Suecicus.

Suecici exercitus iter.

Monasterium ditissimum.

Diffensus
Chorographi-
cus.

SOLECIA, Solitz, quam ad Vistulam sedentem *Hennenbergerus* in Cuiavia locat, et aluminis coctione nobilem esse dicit, fol. 436. *expositionis maioris tabulae Chorographicae regionis Prussiae* - *Starovolscius* eandem in hac satrapia reponit. Alius typus Chorographicus eam in Pomerelliam, et quidem in Culmiam e Torunii regione transfert.

GNIEVCOVIA, et Libouia alicuius notæ loca adhuc ad hanc satrapiam a *Starovolsio* referuntur.

L I T V A N I A.

LITUANIÆ
fines.

Qualitas

Fluuii.
Longitudo
& latitudo.

Res Litua-
norum gestæ.
Lituanorum
lingua.
Voces.

Nomen.

Alani in Prus-
siam reme-
ant.

Veidewutus.

Littalanus.

Alani in Pa-
triam reuerfi.

LITUANIA, seu MAGNUS DUCATUS LITUANIÆ, vt nuncupatur more apud Russos recepto, quos hoc titulo regionem suam nominantes Lituanii sequuti sunt, Moscoviticis finibus, qua in ortum vergit, terminatur. Qua septentrioni se obuerit, iisdem Moscoviæ terminis, vt & Liouoniæ ac Semigalliæ extremitatibus finitur. Occiduis marginibus Prusiæ & Masouiæ contigua est. Meridiem versus Podlachia, Polesia, & Volhinia clauditur. Siluestris antehac, & minus culta, postquam *Sigismundi Senioris* & sequutorum Regum cura & studio ad pacem & tranquillitatem rediit, diligentiore cultura excoli cœpit, vt hodie frugum leguminumque omnis generis ferax, ac pratis, hortis, & pomariis abundans, villis, pagis, oppidis, castellis, recentiorisque fabricæ ædificiis, & palatiis, non modo in vrribus, sed etiam extra eas refertissima sit. Fluuiis quam plurimis rigatur, & lacum ac paludum plena piscibus variis affluit. Ingenti spatio in longitudinem diffusa a Lublinensis Palatinatus extremitate, vsque ad Liouoniæ terminos extremos longitudine sua per nonaginta miliaria Germanica excurrit; latitudine vero inter Prusiæ fines ab occasu ad Albam Russiam ab ortu extensa quadraginta & amplius miliaria metitur. Anno 1650. edita est *Historia Lituanorum*, antequam fidem Christianam amplexi sunt, auctore *Alberto Winh Kotalowitzi* Socio. *Iesu Theol. & Viniensis Vniuersitatis Procancelario*, quam dedicauit *Casimiro Leoni Sapiehae Lithuaniae Procancelario, Slonimensi, Lubozanensi, Volpensi, &c. Gubernatori*, ex qua sequentia descriptioni huic conuenientia doctissimus Chorographus *Martinus Zeilerus* excerptit, & Poloniæ suæ Germanicæ inseruit.

LITUANIA cuius Heruli olim incolæ, vernacula Lituanis lingua *Litua*, vel *Littua* nuncupatur. Lingua hæc multis Latinis vocabulis mixta est, similemque multis Latinis, Græcisque vocibus mixtam Liouones, vel Lotavi, qui scilicet Germanica non vtuntur, in loquendo vsurpant. Voces has incolæ, qui primum hostes, postea amici Romanorum diu in Italia, & Thracia commorati sunt, cum opimis prædis domum reuulerunt, ante quam Itali, de quibus inferius, in has oras venerunt. Pars autem Regionis, in qua Heruli quondam Alani dicti sedem suam habuerunt, (vt cum auctore dicto nonnulli alii opinantur) nimirum illa, quæ inter Nemenum, Viliam, siue Neridem & Dunam fluuios interest, ac Samogitiam tangit, ab initio Alania, & sequentis temporibus Littania, nuncupabatur, nomine deriuato a Principe *Littalano*, vel *Littuone Iuniore*, qui imperante *Valentiniano* i. vixit. Nam cum Alani ad Rhenum a Sicambriis repressi, & fere deleti essent, *Littalanus* Herulorum Dux suasis, vt maturo abitu reliquiæ conseruarentur. Fugientibus igitur similes in Prussiam se contulerunt, ac a Prussis recepti mutuis matrimoniis quasi in vnum populum coaluerunt. Cum autem sine magistratibus viuerent, sæpe mutuis litibus exarserunt, donec *Veidewutus*, ex Alanis, postea Lituanis appellatis oriundus, Prussorum & Alanorum primus princeps euasit. Post eius obitum inter filios de principatu contententes bellum est exortum. Minimum enim natu *Littalanus*, vel *Lituonem* ex Alana muliere cæterorum nouerca progenitum cæteri bello aggressi sunt. Ideo circa annum Christi 372. omnes Alanos ex Prussia in antiquas suas sedes, postea a se denominatas

denominatas traduxit. In Samogitia, & Prusiæ parte, quæ Sambia est, *Saimo Lituanis* frater imperabat populo incolæ, qui ab initio illas terras inhabitans firmam semper amicitiam cum Lituanis coluit. Post tempus illud, & quidem 900. Christi annum, vt verisimile videtur, quingenti magni nominis Itali cum Ducibus suis, *Palæmone*, vel *P. Libone*, ex Columnarum prosapia oriundo, *Lithano Dorsprungo*, *Prospero Casarino Columna*, *Vrsino* & *Hectore Rosis*, per mare Balthicum in lacum Curonium, ac porro ad Nemeni, vel Chroni plurimas aquas in Russia, Lituania, & Prussia collectas per duodecim ostia effluentis exitum peruenierunt, & in Samogitia, ac Lituania sedes suas fixerunt. An patria sua electi, aut tempestate ad Prusiæ litora compulsi fuerint, aut alia de causa hoc iter suscepserint, incognitum est. Virtute & integritate sua Lituanorum animos adeo sibi conciliarunt, vt post Principis sui decessum incolæ *Palæmonem* Principatui consensu vnanimi, præficerent. Hic Lituaniæ & Samogitiæ Dux ex hac vita discedens tres reliquit filios *Borcum*, *Speram*, & *Cunassum* siue *Cunam*, omnes tres ordine, quo nati fuerunt, patris in Lituaniæ & Samogitiæ Ducatu successores. Postremo duo fuere filii *Kiemus* maior natu, circa annum 1040. Lituaniæ, & *Gimbatus* minor natu, Samogitiæ Ducatum obtinuit. Ille condidit arcem Kiergow, olim Lituaniæ caput, hodie solo nomine notam. Bratslauiam quoque in Russia occupauit, ex eo tempore semper in Lituanorum potestate manentem. Senex cum liberis careret a. 1089. *Zuibundo* adolescenti ex *Lithano Dorsprungi* posteris adoptato, filiam suam vnicam *Posatam* nuprum locauit, Lituania dotis loco adita. Hic *Zuibundus*, & *Montuilo* Samogitiæ Dux, Ducatus Nonogrodiensem, Luceorensem, & Volodomiriensem igne & gladio vastantes, a Russis magna clade affecti sunt. Anno 1206. Lituanos Russi altera vice prælio vicerunt. Post hæc *Zuibundus* Prussis cum *Conrado* Duce Masouiæ bellum gerentibus, auxilium ferens Culmigeriam regionem *Conrado* eripuit ac Masouiam longe lateque, vt & urbem Plociam, vastauit. Anno 1221. ex huius vitæ contubernio migravit. Eius filius *Kukovoites*, Lituaniæ, & Samogitiæ Dux, filium habuit *Vitenem*, a quo *Vcianum* Lituaniæ ciuitas nomen nata est. Successit ei *Suintorogus* filius fere infans, cuius tutor erat *Ringoldus* Nonogrodenfis Dux. *Erdvilus Montuilonis* Samogitiæ Ducis filius, expeditione bellica in Russiam suscepta, Nonogrodecum

Itali in Itali-
am veniunt.

Palæmon Li-
thuaniz prin-
ceps.
Eius filii.
Cunæ filii.

Zuibundus
Lithuaniz
Dux.

a Russis caedi-
tur.

Culmigeriam
occupat &
moritur.

Kukovoites
filius.
Suintorogus.
Ringoldus.

Erdvili filii.

Skirmundi
res geste.

Filii.

Ringoldus
primus ma-
gnus Lituaniæ
Dux.

E e e e e

que

que Lithuaniam, Samogitiam, Curlandiam, Podlachiam, Nouogrodiam, Masouiam, Pinciam vel Polesiam, Seueriam, & Czernichouiam, quamuis non omnes hæ regiones ad ipsum, sed potissima earum pars ad pupillum *Suintorogum* cuius tutor erat, pertinerent, qui tandem Samogitia sibi concessa contentus esse debuit. Anno 1240. in *Ringoldi* patris locum venit filius *Mendogus*, consanguineorum suorum cæde initium faciens, & nonnisi ex fratre nepotibus *Arduido*, *Vikundo* & *Cieuciwloni* siue *Theophilo* parcens, quos in bellum ire iussit, in eodem prospera quoque fortuna vrentes. Etenim *Arduidus* Druciam, & Smolenskiæ partem, *Vikundus* Vitepskiam, & *Theophilus* Polociam acquisiuerunt, ac Christianorum fauorem ac beneuolentiam acquirendi causa Christianam fidem professi sunt. Hinc bellum nuntum, & Polociam *Mendogus* irritato conatu obsedit. *Theophilus*, qui a Græca se ad Romanam religionem contulerat, Rigensis Archiepiscopi & Magni Livoniæ *Magistri* adiumento patrum *Mendogum* bello aggressus est; sed hic Christianam fidem amplexus, & cum sexcentis præcipuæ notæ ex suis anno 1252. baptizatus, coronam a Papa *Innocentio IV.* missam capiti imposuit. Deserta iterum religione Christiana, regiones Christianorum inuasit, Lublinum in Polonia deleuit, & exussit, ut & arcem Plociam in Masouia, pagosque & oppidula Prusiæ nuper excitata, ac nullius Christiani vitæ pepercit, id quod anno 1260. gestum fertur. Postea impetum fecit in Curlandiam, in sinibus Prusiæ arcem Kartzovin obsidio cingens, ac auctus Curlandorum ipsorum viribus, qui a *Magno Magistro Livoniæ* ad Lituanos defecerant. Ipse magister ingenti clade prostratus, cum 550 Fratribus crucigeris vitæ iacturam fecit. Arcibus Kartzovin & Heisburgo combustis, exercitus in Samogitiam & Prusiam deductus vehementer oppugnauit Regiomontem, aut Koningsbergam a Christianis defensam. Interea Prusii religione Christiana deserta a *Magno Magistro* deficientes, passim Christianorum templa deleuerunt, ac suppetias a Cæsare ex Imperio Romano Crucigeris fratribus missas in fugam coniecerunt. His autem erepta oppida Heilsberga, Creutzburga, Koningsberga, & Bartensteinium, ac vastata a rege *Mendogo* anno 1262 Masouia, & bona Cuiuuiæ pars. Anno 63. Parnouiam in Liouonia idem destruxit, ac prope Dunamundam cum hostibus conflixit. Temporis breui intervallo post cum duobus suis filiis *Ruelio*, & *Repico* in lecto trucidatus interiit, primus & vltimus Lithuanie Rex, omnes suas possessiones cedens *Troynato* sororis filio Samogitiæ duci, eo quod *Mendogi* tertius filius *Volstinicius* Christianæ fidei addictus in monasterio vivebat. *Troynatus* ethnicus Masouia, & Liouonia vastatis *Theophilum* supradictum ad se accersuit, ac vita spoliavit, eadem iterum spoliatus, cum balneo ingressus vix annum gubernationi præfuisset. In eius locum substituerunt Lituanum monachum *Volstinicium* magnum Ducem Lituanie, qui de patris morte vindictam sumpsit, & Poloniam, ac Masouiam vastando & depopulando magno detrimento affecit. Hinc ansa data *Boleslao Pudico* Poloniæ principi, ut Iarwieczyos, vel Iazyges, Polonorum auxiliores, prælio fuderit, & fere cum nomine deleuerit. Pars ex rusticis ipsorum ad Lituanos fuga elapsi sunt. Pars ad religionem Christianam conuersi Poloni euaserunt. Regio autem, quam incoluerunt, hodie Sublituania, seu Podlachia a Polonis, Russis, & Lituanis inhabitatur. *Volstinicius* vero adhuc anno 1266. Polonis haud exiguum damnum intulit, ac tandem *Leone* duce Volodimirie inuitatus in Russia ex insidiis vita nudatus est. Cum ipso tota *Palaemonis* prosapia intercidit, ac ad *Iuliani Dorprungi* posteros gubernatio rediit, *Suintorogum* supra nominatum *Vitenis* filium puta, quem tutor *Ringoldus* suo patrimonio priuauerat. Nonagesimum septimum iam agens annum, cum Liouoniæ dux magnus fieret, filium habebat vnicum, nepotes & vnicum abnepotem aduultum. Filius *Giermonus*, sexagenarius fere, ipsi successit, Volhyniæ prouinciæ in Russia depopulatione, *Cieruat* vrbsi exstructione, ac bellis in Polonia, Prussia, & Liouonia gestis celebris, quem anno 1257. mors abripuit. Successe.

Pupillum suis bonis spoliatur.

Mendogi crudelitas.

Ethnici Christianam religionem adunt. Mendogus apostata.

Crucigerorum clades.

Prusii fidei Christianæ desertores.

Mendogus cum filiis trucidatus.

Troynatus.

Volstinicius.

Iazyges extirpati.

Volstinicii interit. Suintorogus.

Giermonus.

Successerunt ipsi filii, maior natu *Giliginus* in Lituania, & minor *Trabo* in Samogitia. Ille anno 1278. mortuus, & filius *Romundus* ipsum intra anni spacium sequutus est. Hic *Trabo* fratris hæres vix annuo spacio Lithuaniam obtinuit, ipsi satis functo surrogatus est aut filius, aut nepos *Narimundus*, qui fratribus, sedes suas in Lithuania assignauit, ac minimo eorum Podlachiam, Polonis anno 1281, iterum ereptam concessit. Hic *Troidenus* nomine eiusdem successor interfectus est baculis a sex sicariis rustico vestitu ab ipso ex balneo exeunte aliquid potere simulantibus, & subornatis a Daumundo alio ex fratribus, qui vrbe Plocia potitus a *Troideni* filio *Laurus* rursus occisus est. *Laurus* a Lithuanis ad principatum vocatus, onus illud in se recipere negauit, & commendauit *Vitenem*, Mareschallum *Laurus*. suum, vnum ex posteris *Cæsarini Columnæ*, qui cum *Palaemone*, ut supra diximus, in Lithuaniam venerat. Ipse vero in monasterio vitam suam ad finem perduxit.

Eius filii.

Narimundus.

Troidenus.

Laurus.

Vitenes.

Ita *Vitenes* ex Samogitia magnus Dux Lithuanie factus, (quamuis diuersi principes ex priori prosapia superstites essent, & inter eos *Pelussa* in Borussia commorans, & magni Ducis titulo vtens) multa & magna in Polonia & Borussia bella gessit. Hic postquam intellexisset, præcipuos primatum totius Lithuanie a principe quodam ad nuptias inuitatos esse, eum suis, & aliquot equibus, quos a Crucigeris fratribus impetrauerat, eo profectus noctu hospites inopinato impetu oppressit, & præter ceteros, septuaginta Lithuanie Primates vita priuauit, sponsumque ac sponsam cum toto gynæceo & magna præda secum Koningsbergam auexit. Infausto hoc conuiuio fere omnes magni nominis familie in Lithuania aut perierunt, aut captivæ abductæ sunt, & in vno loco fere tota illa regio compilata est, quandoquidem magnifico & sumptuoso apparatu quisque nuptiis interesse cupiens pretiosissima quæque secum aduexerat. De Crucigeris fratribus alius quidam *Vitenes* Lithuanus vindictam iterum sumpsit, muliebri habitu mulierem mentiens, ac in Prussicam nauem receptus, in qua ab aliis adiutus, omnes, qui in ea erant, Prussos, & Crucigeris fratribus addictos trucidauit. Grauius bella sequuta in Borussia, Polonia & Liouonia, in quibus Crucigeri fratres Lithuanis multum quoque negotii facessuere, adeo ut *Vitenes* ob blasphemias suas, ac facinora crudelia, anno 1311. diuinam ultionem senserit, exercitu ipsius a Crucigeris fratribus cæso, ac ipso grauius in capite vulnerato, ita ut ægre cum duobus comitibus elapsus fuerit. Anno 1315. vltima expeditione Prusiam aggressus, cum parum profecisset, Lithuaniam repetiit, ac vitæ huius stationem deseruit, postquam 22. annos Lithuanie rectioni præfuisset.

Eius res gestæ.

Infausta nuptia.

Vitenis mors.

Filius *Gediminus* successor anno 1316, Tartarorum auxilio vsus Crucigeris fratribus bellum intulit, Russiam adortus, & diuersis victoriis potitus Volyniam occupauit, ac Seueriam intrauit: ut & anno 1322. Liouoniam. Anno 1326. Lithuaniam opem tulerunt Polonis cum *Woldemaro* Marchione Brandeburgensi bellum gerentibus, sequenti 27. *Olgerdus Gedimini* filius urbem Francofurtum ad Oderam obsidione cinxit. Anno 1329. *Gediminus* in bello cum ordine Teutonico, siue Crucigeris fratribus, qui tunc temporis nuper inuentis, & apud Lituanos ingnitis sclopetis & puluere pyrio vsi feruntur, globo traiectus, ac in urbem suam Vilnam reductus interiit, moreque ethnico in campo *Suintovoha* rogo impositus et combustus est. Ipsius locum obtinuit filiorum natu minimus *Iuonutus*, cui depulso a fratribus Zaslaviensis Ducatus concessus est. *Olgerdus* frater, magnus Dux Lithuanie factus, anno 1330. Borussiam horribili vastatione deturpauit, postea felici successu cum Tartaris bellum gessit, et anno 1332. Moschis deuictis vsque ad urbem ipsam Moscuam penetrauit. Pace cum Moschis inita a *Demetrio*, magno Duce Moschouie, qui Christianus Græcam religionem profitebatur, ouo Paschali variis coloribus picto donatus est. Denique vsque ad obitum suum continuus in Prussia

Olgerdus.

Gediminus vulneratus & mortuus. Olgerdi res gestæ.

Ovum paschale.

et Polonia bellis impeditus fuit, *Kieftuto* fratre strenuam ipsi semper operam navante, ac ideo diuersis vicibus captiuo facto.

Iagello.
Olgerdi filii.

Anno 1381. diem obiit in summa senectute constitutus, postquam filium *Iagellonem* sibi charissimum, Ducem magnum Lithuanie denunciasset. Ceteri ipsius filii ex duabus vxoribus, quarum altera *Viana* Ducis Vitepsiorum filia Christianam religionem profitebatur, fuere sequentes 1. *Volodimirus* Kiiouie Dux, a quo *Olesko*, *Alexander* Slucensis Dux cum posteris suis oriundus. 2. *Ioannes Zedzevitur* Podolie Dux. 3. *Simon Languinus* Mscislauiensis Dux. 4. *Andreas Wingundus*, a quo Trubecensium Ducum progenies. 5. *Constantinus* Czernichouie Dux, a quo Czartoriensium Ducum stemma deriuatum. 6. *Theodorus Lubartus* Sanguszkorum pater, & Kouelsiorum ac Koszyerorum ducum origo. 7. *Skirgello*. 8. *Swidrigelo*. 9. *Korybutus* familie Zbarasiorum et Wisniewieciorum Ducum principum. 10. *Demetrius* Koreciorum ducum pater. 11. *Vigundus*, qui Græcam religionem amplexus, *Basilius*, ac ab ea ad Romanam se conferens *Alexander* nuncupabatur, ac Seuerie et Kiernouie ducatus possidebat. *Kieystuti* *Olgerdi* fratris sex erant filii. 1. *Vitoldus*, 2. *Patricus*, 3. *Totivulus*, vel *Theophilus*. 4. *Sigifidus* vel *Sigismundus*. 5. *Andreas* *Waydasus* sive *Harbatus* et 6. *Deugothus*.

Iagellonis
res gestæ.

a *Kieystuto*
capitur, & *Vitoldi* intercessionem libera-
tur.
Kieystutum
vita spoliatur.

Iagello Ducatus sui rectionem aggressus *Mariam* sororem *Woidiloni*, vili admodum genere orto, sed sibi percharo nuptum locauerat, quod *Kieystutus* patruus de tota Lithuania optime meritis ægerrime tulit. Hunc *Woidilo* vehementer criminatus est apud *Iagellonem*, qui patruum cum liberis vita spoliare constituerat. Verum, *Kieystutus* patruus hoc comperiens *Iagellonem* captiuum fecit, et *Woidilonem* patibulo affigi iussit. *Vitoldus* *Iagellonis* optimus amicus *Kieystutum* exorauit, ut *Iagelloni* ex captiuitate dimisso vitam, et duos ducatus, inter quos *Vitepsensis* ad matrem pertinens, cum omni pecunia et thesauro ingenti, quem in arce *Vilnensi* inuenerat, donauerit. Postea *Iagello* insidiosè in potestatem suam pertractum *Kieystutum* in carcere laqueo suffocari iussit. *Vitoldus* autem *Kieystuti* filius fidelitate *Anne* vxoris suæ, cui cum duabus ancillis in carcerem ire licebat, ancillæ vestitu ex captiuitate vespertino tempore euasit, et noctu per mœnia dimissus, equo, quem paratum inueniebat, in *Masouiam*, et porro anno 1383. in *Borussiam* elapsus est, postea *Prussorum* et *Samogitarum* ope in *Lithuaniam* hostiles impetus faciens. Ideo in gratiam cum ipso redire coactus *Iagello*, *Grodnam* *Voconiscum*, et *Brestiam* ipsi concessit, firmaque semper post reconciliationem, amicitia inter vtrumque permansit.

Crux Christi.

Iagello Regi-
nam *Polonia*
vxorem ducit.
Baptizatus &
Rex *Polonia*
coronatus.

Anno 1384. *Iagello* *Masouiam*, et *Sandomiriam* ingressus arcem *Zauichostum* industria *Radiuisii*, equitatu Lithuano imperantis occupauit. *Poloniam* minorem vastauit, templum *Calui montis* expilauit, ac partem *Crucis Christi* inde *Vilnam* auexit, quod tamen remittere coactus est, eo quod damno affecti fuissent, quicumque illud attigissent, ut *Auctor noster disti libri pag. 381.* refert, qui et *pag. 348.* de eadem *Cruce Christi* narrat, quod, cum *Lithuani* illam post *Casimiri* *Polonia* Regis obitum rapuissent, curru, cui imposita fuerat, protrahi non potuerit, atque ea de causa remissa fuerit. Post *Polonia* vastationem *Iagello* legatis ad *Hedwigam* *Polonia* reginam missis ipsam vxorem expetiuit. *Polonis* petitio hæc arripuit, non item reginæ, quæ tandem tamen consensit. *Iagello* *Cracouiam* veniens anno 1386. ab Archiepiscopo *Gnesnensi* baptizatus, *Vladislaus* nominatus et *Polonia* Rex coronatus est. Interea eius frater *Andreas* *Vigundus* in *Lithuania* turbas mouit, et occupata *Lukomia* arce admodum valida, *Druiam*, *Drissam*, et *Polociam*, haud inuitas in potestatem suam redegit. Sed *Lithuani* *Lukomiam* recuperarunt, *Mscislauiam* obsidione liberarunt, et *Polociam* receperunt. Transmisso vero ad regem duce *Andrea* *Vigundo* confosso *Smolenski* duce *Suentostaa*, qui *Vitepsiam* et *Orszam* vrbes irrita obsidione vexauerat, et totam regionem vastauerat, ac captiuo facto eius filio *Georgio*, tota *Russia* ad tranquillitatem se recepit.

cepit. *Georgio* paternus *Smolenscia* principatus restitutus est, postquam iuramentum fidelitatis magno Duci *Lithuania* præstiterat. Post hæc rex *Iagello* *Vladislaus* cum regina *Vilnam* veniens in publicis comitiis *Ethnicam* idololatriam abrogauit, *Vilnae* episcopatum erexit, in hominibus ad *Christianam* religionem conuertendis incredibilem diligentiam adhibuit, totam *Lithuaniam* visitauit, & subditis suis vernacula lingua sacram scripturam exposuit, quoniam concionatores istius linguae periti in promptu non erant. *Vilnam* reuersus sororem *Alexandram* nuptum locauit *Semovito* *Masouia* duci, ex quo matrimonio prodiit *Cymbarka* *Austria* Archiducis *Ernesti* vxor, & *Cæsaris* *Friderici* mater. Porro primum *Lithuania* consensu, *Skirgelonem* sive *Skirgailum* fratrem, *Cracuiæ* in baptismo *Casimirum* nominatum, magno ducatu *Lithuania* præfecit, reseruata tamen sibi summa in *Lithuaniam* potestate, ad quam, ipso regnante, pertinebant *Samogitia*, *Polesia*, *Podlachia*, *Vitepsia*, *Polocia*, *Smolenskia*, *Mscislauiia*, *Seueria*, *Kiiouia*, *Volinia*, & *Podolia* pars. Hæc dictus *Auctor* in prima sua parte de *Lithuania* commemorat: an secundam partem promissam ediderit, nondum compertum nobis est.

Iagellonis studium in religione Christi-
ana *Lithuanis* inculcanda.

Alexandra
eius soror.

Vitoldus.

Coributhus.

Ducem *Lithuania*
suis.

Totam igitur *Lithuaniam* cum omnibus his regionibus *Iagello*, cum Rex crearetur, aeterno iure regno *Poloniae* inseruit, *Skirgelo* *Casimirus* autem ducatum magnum *Lithuaniae* non retinuit, sed depositus, eundem cesit *Vitoldo*, *Kieystuti* filio, qui a *Iagellone* defecerat, partes sequutus *Crucigerorum* fratrum, et magnus dux *Lithuaniae* constitutus anno 1392. ita tamen, ut *Iagellonis* *Vasallus* esset: quod post eius cum *Iagellone* rege conciliationem factum est. Ægre hoc tulit *Coributhus* regis frater, *Novogrodensium* *Seuerianorum* Dux, *Russiae* religioni addictus, quem in *Husitico* bello *Bohemi* ducem suum elegisse dicuntur. *Basilius* *Moschouiae* Dux magnus vxorem duxit filiam *Vitoldi*, cui octogenario ex vita decedenti successit *Suidrigelo*, *Iagellonis* frater, quem expulsam sequutus est *Sigismundus* filius *Kieystuti* et frater *Vitoldi*, anno 1439. a suis occisus: Post eum ducatu huic *Lithuaniae* magno praefuit *Iagellonis* *Vladislaus* filius *Casimirus* III. qui fratri *Vladislaus* III. patrem *Iagellonem* anno 1434. mortuum in regno *Poloniae* sequuto anno 1444. successit, & bellum gessit cum *Sigismundi* antecessoris sui filio *Michaile*, qui anno 1452. ex vita decessit, quod & *Suidrigello* vitam finiuit. Post hunc magni duces *Lithuaniae* fuerunt *Alexander* et *Sigismundus* I, fratres & filii *Casimiri* III. vterque postea *Poloniae* Rex. Cum *Sigismundo* cessauere magni Duces, quoniam Reges sibi ipsi & titulum et ducatum retinuerunt, et proinde *Lithuania* a ducebus regi desit.

LITHUANIE diuisiones diuersæ apud *Auctores* reperiuntur.

Chytraeus lib. 15. *Saxoniae* fol. 393. seq. *Lithuaniam* in 10 palatinatus, aut provincias partitus; Ea sunt *Vilnensis*, *Trocensis*, *Minscensis*, *Novogrodensis*, *Brestensis*, *Volinensis*, *Kiiouensis*, *Mscislauiensis*, *Vitepsensis*, et *Polocensis*, quarum satrapiarum palatinos, castellanos anno 1569. Rex *Sigismundus* *Augustus* in comitiis *Lublinensibus* in vnum cum *Polonis* corpus redegit, et *Castellano* suum in *Senatu* *Regni* publico locum assignauit. Idem *Auctor* etiam *Russiae* partem descriptione sua complectitur.

Diuisio *Lithuaniae*
Chytræi.

Abrahamus *Golnitrus* in *Geographico* *Compendio* anno 1463. edito. quatuor tantum enumerat palatinatus; *Vilnensem*, in quo territoria tria, *Osmianense*, *Braslauense*, et *Vilkomiriense*; *Trocensem*, in quo quatuor districtus, a quatuor vrbibus suis primariis, *Grodno*, *Kowno*, *Lida* et *Vpita*, denominati; *Mynscensem* cum vnico suo territorio *Reciciensis*; et *Novogrodensem* cum suis duobus districtibus *Slonimensi*, et *Wolkowiskensi*.

Brietii.

Brietius in *Parallelis* *Geogr.* tom. 2. part. 1. lib. 5. cap. 3. *Lithuaniam* antiquam et nouam facit. De *Lithuania* antiqua. Quidam, inquit, *Lithuaniam* dictam esse volunt a *Latalano* filio Regis *Prussiae*, alii denique quasi *la Itala* ab *Italis*

Italæ sub Attila fugientibus duce quodam *Palamones*; cuius migrationis argumentum multas proferunt voces Latinas in lingua sua indigenæ: Vtrum autem hæc Gepidæ vixerint, ut *Massageræ* in Samogitia, ait *Æneas Sylvius*, eruditi negant. Continebat olim Lituaniam, Volhiniam, Samogitiam, Podlasiâ, & Russiæ partem. Nouam Lituaniam distinguit in nouem palatinatus, qui sunt 1. Vilnensis, in quo territoria Vilnense, Osmianense, Vilkomiriense, & Bratislauiense. 2. Trocensis, in quo districtus Trocensis, Grodnensis, Cownensis, Lidensis, & Vpitiensis. 3. Minscensis. 4. Nouogrodensis cum territoriis suis, Nouogrodensi, Slo-nimensi, Volkouicensi, & Neswicensi. 5. Brestiensis, & in eo ditiones Brestensis, & Pinscensis. Hic palatinatus alio nomine Polesia quoque vocatur. 6. Ki-iovienensis, in quo Kiiovienense, & Moserense territorium. 7. Mscislauiensis. 8. Vitepscensis, cum ditionibus Vitepscensi, & Orshensi. 9. Polocensis, ad quam Ducatus Slucensis pertinet. His adiungit palatinatus duos, Smolenscensem & Nouogrodensem Moschis ereptos a Polonis.

Starovolskii tres recenset palatinatus, nempe eos, qui semper Lituaniam constituerunt, Vilnensem, Trocensem, & Brestianensem, quam seriem hic sequemur. Caeteri enim Palatinatus, qui ad Lituaniam postea accesserunt, suis in locis inueniuntur. Porro in Lithuania celebres sunt *Radziuili*, vel *Radivili*, Duces *Olikæ* *Birzæ*, & *Nieswieciæ*, &c. Comites de *Szydłowicz* et *Mir* etc. et *Chodkiewiczii*, comites de *Sklow*, et *Misz*, quorum potentia in hoc ducatu haud exigua est. In rebus Ecclesiæ, et sacrum ordinem concernentibus in Lithuania caput est Episcopus Vilnensis, qui se ducem *Ivanum* scribit, et cuius iurisdictio tam late se extendit, ut nonnisi Vicarii, seu Officiales ipsius, sacris Christianis in Lithuania, et Alba Russia usque ad Moscouiæ confinia præfint et inuigilent, nullius alterius iurisdictione interueniente.

VILNENSIS PALATINATUS, a Vilna vrbe metropolitana nomen accepit. Fines eius Liouoniae, Semigalliae, Samogitiae, Trocensi palatinatui, et Albae Russiæ contermini sunt. Episcopus, Palatinus, qui etiam vrbis Vilnae praefectus est, et in omnes iurisdictionem suam exercet, exceptis magistratibus, qui in consessu Parlamenti, seu tribunalis totius Lithuaniae Vilnensis locum habent, et Castellani Vilnensis publici totius regni Senatus assessores esse solent.

VILNA huius palatinatus, et magni Ducatus Lithuaniae caput, ac Palatini et Episcopi sedes, quam Indigenæ *Vilna*, Germani *Wilda* vocant. Vilna nomen ipsi natum a fluuio Vilna, qui apud hanc urbem Vilnae fluuii aquas sibi associat, easque secum abreptas sub Kauna, Samogitiae metropoli, in Nemenum, seu Memenum, Lituaniis *Niemen*, Germanis *Memel*, seu *Mimel* appellatum fluuium, qui Chronon antiquorum esse videtur, cum suis infundit, et cum ipso in lacum Curonium per diuersa ostia properat. Spatiofa ciuitas magnitudine quidem Cracouiam non superat, sed aedificiorum splendore et magnificentia minime ipsi respondet, ex foro angustiore plateas longiores ducens, a porta nimirum Rudnicensi ad arcem inferiorem usque. Nam duae sunt, inferior et superior, antiqui operis; quae *Starovolskii* tempore deserta iacebant. Suburbia item vasta, et infinitis casulis referta, ut et ciuitas ipsa spatioso et inordinato ambitu ut plurimum domunculas viles, humiles, ex ligno compactas, et assulis, aut regulis ligneis tectas complectens. Nullis hae distinctae conclauibus, nullis instructae culinis, imo nec stabulis, licet pecorum et pecudum copiam grandem alant incolae. Duae, aut ut alii dicunt, aliquot paucae vrbis plateae, in quibus peregrini, praecipue autem Germani habitant, lapideis et elegantibus aedificiis superbiunt. Inferior arx, siue palatium regium, Curua appellatum, et ex lateribus eleganter constructum, satis grande spatium comprehendit. Superius, siue castellum ex iisdem lapidibus structum, ac turribus exornatum editiori loco insidet, ac sub se habet armamentarium tormentis bellicis maioribus, et omnis generis armis instructum.

Nova

Starovolskii.

Episcopi Vilnensis iurisdictionis.

Fines.

Nomen. fluuii Vilna, Vilna, Memenus.

Vilnae magnitudo.

Arces.

Domunculæ infinitae.

structum. Inferioris arcis fundamenta locauit Rex *Sigismundus I.* cuius filius *Sigismundus Augustus* eandem ad finem perduxit, ac insigni Bibliotheca, omnigenis et multis libris impleta exornauit. Porro ipsius ciuitatis situs, suburbiorum praecipue, inordinatus est, ob infinitas ex abiegnis trabibus compactas domunculas, quae transportari, et deferri, quo quis vult, possunt, ut ita in plateis constituendis nullus certus ordo obseruetur. Nec alicuius momenti munimentis firmata est ciuitas, non nisi belli tempore portas claudere solita, forsitan incolarum multitudini et robori confidens, vnde et *Koialowicius pag. 265. Ipsa*, inquit, *incuriosa munitio contemptum hostium spirat*. Inter aedificia publica primas tenent templa, partim lapideam structuram, partim ligneam ostendentia. Praecipuum ex iis est Cathedralis, seu Episcopalis, in S. *Stanislai* honorem erectum, et magnis reditibus donatum a *Jagellone*, siue *Vladislao* Rege, et consecratum a *Bozenta* Archiepiscopo Gnesnensi. Primus autem Episcopus Vilnensis fuit *Andreas Vassilo*, nobilis Polonus, quem Rex dictus huic episcopatu praefecit. Episcopus Vilnensis, ut supra diximus, Archiepiscopo Leopoltano subiectus, omnibus imperat Russiæ Episcopis Graecæ religionis addictis, ipse tamen Catholicam religionem amplectens, quanquam Kiiovienensis, Russiæ Metropolitanus professus, hoc iuris in caeteros Russiæ Episcopos sibi vindicare ante hac non dubitauit. In templo Cathedrali terrae mandatum est integrum corpus S. *Casimiri* Poloniae principis, fratris germani *Sigismundi Senioris*, regis Poloniae, qui illum fratrem suum *Casimirum* a Papa *Leone X.* Sanctorum catalogo inscribi curauit. Huic eidem, tanquam auo suo materno, Rex *Sigismundus III* tumbam argenteam, ter mille pondo argenti continentem conficiendam dedit. Altare stemma argenteum, sacellum marmore exquisitissimo ornatum, ac campanam ingentem, Cracouiensi illi (cui nomen *Sigismundus* ab authore, rege *Sigismundo I.* magnitudine respondentem) quam voto promissam, post urbem Smolensko occupatam redux Vilnam fieri curauit. Ad eam pulsandam viginti quatuor viri robusti requiruntur. Iesuitae templum habent magnificum, in medio foro Italica structura excitatum, quod regis *Sigismundi III.* munificentiae acceptum ferunt. Collegium ipsorum in platea, quae ad arcem tendit, anno 1579. a Papa *Gregorio XIII.* Vniuersitatis titulo donatum est; de quo *Albertus Koialowicius Soc. Ies. frater, & eiusdem Vniuersitatis Protocellarius in Miscellaneis rerum ad statum Ecclesiasticum in magno Ducatu Lithuaniae pertinentium legendus*. Theologiam profitentur sex Theologi, et septimus Hebraicam linguam; quatuor iurisprudentiam; quinque Philosophiam; et septem literas humaniores. Inter monasteria eminet cenobium Bernhardinorum lapidis caesi structura elegantissimi superbiens. Caetera aedificia publica sunt: Russorum domus, lapidibus quoque structa, in qua Russi omnis generis pelles pretiosas ex Moschouia allatas vendere solent; Cancellaria, Germanorum domus, Episcopi domicilium, Palatini habitatio, curia, & templum Graecorum, in quo Graecæ religionis studiosi suis ritibus Diuinum cultum exercent. In plateas passim fontes ex vna scaturigine Germanorum portæ proxima derivati ciuibus aquam, minus tamen bonam, subministrant. Xenodochia, ac aliae similes aedes pauperum, & inopia laborantium sustentationi inferuientes, in hac vrbe adeo grandi & populosa, nullae inveniuntur. Reformati superioribus annis templum, & gymnasium in hac vrbe habuerunt, iisdem priuati publico decreto comitorum Regni, licet Graecis monasteria sua, & templa, cum religionis exercitio libera relicta sint. *Nicolaus Radziuilius*, dux Olikensis, Nieswieciensis, ac Palatinus Vilnensis, qui *Sigismundo Augusto* regi admodum charus & familiaris fuit, & anno Christi 1575. aut 66. vita functus est, Euangelicis exercitium religionis in palatio suo concessit, & Bibliis ex Hebraica, & Graeca in Polonicam Linguam transferendis & typis exscribendis decem florenorum millia impendit. Quatuor filios reliquit, qui fide, & religione paterna relicta ad Catholicam sereceperunt. Ii fuere *Christophorus*, *Georgius* Cardinalis,

Situs.

Firmitas.

Aedificia publica.

Cathedrale templum.

Episcopi Vilnensis iurisdictionis.

Corpus S. Casimiri.

Campana ingens.

Iesuitarum templum.

& Academia.

Caetera aedificia publica.

Xenodochia Vilnae nulla.

Reformatæ religio.

Nicolaus Radziuilius.

Eius filii. *dinalis, Albertus* (qui anno 1586. *Annam, Gothardi Curlandiae Ducis filiam uxorem duxit*) & *Stanislaus, Chytracus lib. 21. Saxon. fol. 556. Lundorpius lib. 6. Contin. Sleidani pag. 695. Dux ille Christophorus* forsan fuit *Nicolaus Christophorus Radivilus Dux Olivae & Nieswiczii. S. Imperii Romani Princeps, &c. eques Hierosolymitanus, qui iter suum in terram sanctam aliquot epistolis descripsit, & propriis sumptibus grandem illam Lituaniae typum geographicum, anno 1613. iterum, sed non admodum accurate impressum, ac postea in minorem formam redactum, conficiendam curavit. Ceterum variae nationes urbem incolunt, Lituani indigenae, Poloni, Russi, Moschi, Germani, Tartari &c. qui postremi Mahometica superstitione imbuti ab eo tempore, quo vet vici huc delati, vel intestinis bellis patria expulsi, vel contra Teutonicum ordinem in auxilium acciti, in Lituania vel nerunt, usque ad hodiernum diem agros sibi a *Vitendo* duce magnae Lituaniae circa annum 1396. in fluminis Vacae vel Wakae, haud procul ab urbe praeterfluentis vicinia, concessos sedulo cultu curant, curribus suis iter facientibus provehendis operam suam praestant, ex suis legibus viventes honeste se gerunt, in ceteris vero rebus Regem Poloniae superiorem agnoscunt. *Cromerus lib. 15. fol. 367. Regio monte ex Borussia Vilnam iter facientibus, ad tertium milliari ab urbe post horridam silvam, atque altum descensum occurrit vallis repleta pagis et vicis pluribus, ubi Tartari dicti domicilia sua habent, et altero tantum milliari ab urbe absunt. Promiscuum vulgus crassum, unde imperitum, ferum, et pigrum genus hominum, ac ut plurimum mancipia heros suos plurimi facientia, cum primis egregie ab ipsis fructibus dedolata. In casulis suis vilibus, et rara, eaque villi supellectile instructis homines isti habitant. Parentes, liberi, serui, ancillae cum iumentis et pecoribus vnum conclave steridum occupant; puerpera scamno incumbit, tertio, aut quarto die labores suos consuetos repetens. Lectorum passim rarus usus, adeo ut etiam diuites, imo et Nobiles ipsi vrsinae pelli incumbere non erubescant. Hi pretiosiore vestitu ab aliis distincti etiam ornamentis aureis et argenteis pluribus uti solent. Civibus etiam mire placent uxores suae pulchris vestibus amictae, et torquibus ac monilibus exornatae. Lites, duella ac homicidia passim per urbem sunt frequentia; caeci homines non infrequentes. Causa adscribitur fumo, ob caminos fumo emittendo ineptiores, et magnae caeparum, ac alliorum, quibus visum corruptentibus vesci frequentissime solent, copiae, quibus accedit et cerevisiae, medonis atque vini adusti crebra ingurgitatio. Cerevisia est admodum tenuis: Vinum magno precio emitur: pisces cari sunt, quos pauciores fluvii parvi suppeditant, et magna hominum multitudo cariores reddit. Medo, siue mullum optimi saporis, ac reliqua cuncta, quae vitae sustentationem concernunt, exiguo precio comparantur. Porro Vilna emporium totius Lituaniae est celeberrimum negotiatione sua, regiones alias omnigenarum pellium, cinerum clauellatorum, corii, resinae, picis, cerae, frumenti, aliarumque mercium participes reddit; mercesque sibi necessarias recipit. In primis autem cum Moschis mercaturam insignem exercent ciues, ut iam taceam omnigenis arma, et alia, quae ab opificibus in hac urbe frequentibus, Germanis praecipue, conficiuntur. Ad urbem paludibus et vliginosis tractibus circumdatam peregrini hyberno potius, quam alio tempore accedere solent, quia paludes glacie et nive obductae aduentantes facilius admittunt, ac praeterea trahis ubique in istis regionibus itinera celerius conficiuntur. Extra portam, quae Regis palatium, seu arcem inferiorem aspestat, sita est, domus Regum, Regum recreationi destinata, et dimidio ab urbe milliari dimota, cui nomen Werfupa, h. e. iuxta aquas, quae proximae sunt. In viuario ipsi adiuncto animalia, et ferarum plures nutriuntur. Vilnam ab urbe Moscua ducentis milliariibus distare scribit *Olaus Magnus de gentium septentrionalium variis conditionibus &c. lib. 11. cap. 10. fol. 468. Hacrenus urbem descripsimus. Iam de rebus in ea gestis agendum. Anno 1305. Gediminus magnus Dux Lituaniae***

tuaniae hanc urbem inter colles, qua Vilna et Vilna fluvii aquas suas congerunt, vna cum superiore & inferiore arce aedificare incepit; temporis progressu tanta incrementa fumentem, ut hodie ad Cracoviam ipsam magnitudine prope accedat. Anno 1390. *Vitoldus, siue Vitoldus*, postea Lituaniae Dux Magnus, Crucigerorum Fratrum auxilio adiutus, inferiorem arcem in urbe ipsa sitam obsidione cinxit, quam proditores quidam Lituani & Russi incenderunt, ita ut in ea quatuordecim hominum millia pessum iuerint. Superiorem arcem Poloni defensione animosa tutati sunt. Sequente anno idem *Vitoldus* cum Crucigeris rediit: Sed praefectus urbis *Olesznicius* urbem incendio deleuit, ut hostes in ea commorari non potuerint. Anno 1506. muro quidem, sed non tota, circumdata est. A. 1513. 21. Februarii arx incendio conflagrauit (quodde superiori procul dubio intelligendum) A. 1562. *Iohannes* Finlandiae Dux, postea Sueciae Rex, Vilnae cum *Sigismundi Augusti* Poloniae Regis sorore *Catharina* nuptias celebravit. Anno 1571. maxima annonae charitas, & fames horrenda urbem, & tractus vicinos, ut et totam Russiam vehementer afflixit, adeo ut in hac urbe viginti quinque hominum millia, et in urbe Moscua vna nocte bis mille homines a fame sublari fuerint. Nobilis cuiusdam frumentum tunc temporis in serpentes mutatum fertur. *Thomas Smith in Chronic. Zuicaviensibus pag. 398. Anno 1578. Rex Stephanus* devictis Moschis, ex Moschouia victor rediens, a scholae discipulis exceptus est, iis triumphum suum celebrans, qui quasi fructus erant suae scholae nuper hic institutae. Nam quamvis *Valerianus* Vilnensis Episcopus Iesuitas in urbem adduxisset, ac ipsis domos, bona, et alia possidenda concessisset, nondum tamen scholae ipsorum regia confirmatione, et regis immunitatibus gaudebant, nec etiam Academiae titulo honorabantur, quem a dicto Rege acceptum Papa *Gregorius XIII* anno 1570. confirmavit, ut supra monuimus. *Joan. Demetr. Solikovijs pag. 123. Anno 1581. magna Vilnae seditio orta est, eo quod Episcopus Lutheranorum, Calvinistarum & Russorum libros igne exussit. Anno 1610. Moschi de clade qua Smolenscii a Polonis affecti fuerant, vindictam sumpturi, urbem obruerunt, ac incenderunt, adeo ut quater mille & septies centum aedes cum inferiore arce, septem templis Catholico Romanis, & tribus reformatis in cineres redactae fuerint: Regina Poloniae tunc temporis aegre naui euasit, pluribus virginibus ex gynaeceo ipsius alia naui submersis. *Sethus Calvisius in appendice huius anni fol. 882. b. qui sequente folio etiam narrat, quod anno 1611. circa mensis Iunii finem Pontificii, Iesuitae Scargae instinctu, Protestantium concionem in templo oppresserint, Croshovicium S. Theol. Doctorem de suggestu in terram praecipitem dederint, ut trus fregerit, & corpore vehementer laesus fuerit, ac scholae Rectorem, ceterosque ecclesiae ministros adeo male tractauerint, ut semianimes ex templo domum delati fuerint. Anno 1644. Vilnenses studiosi maximum tumultum excitarunt, cuius sedandi causa eo missus a Rege Generalis Maior *Offinsky*, vir Regi admodum charus, cum quadringentis scloperariis, qui cum pluribus ex suis militibus a furioso studiosorum ceetu interfectus est. *Tom. V. Theatri Europaei, 1. pag. 291. b. Deploranda tandem est clades nupera, qua Moschi hanc urbem affecerunt, eadem expugnata potius 29. Iulii styli veteris, anno 1655. in qua expugnatione quindecim hominum millia ferro periisse, ac pleraque templa vastata fuisse feruntur. Miseranda incolarum conditio, qui in florentissimo statu versantes, nunc sub barbarorum iugo fero gemitibus indefinentibus miseriam suam deplorant. Urbis huius descriptio etiam inuenitur apud *C. Ens in delic. Apodem. per Germ. p. 303. Fralichium part. 2. Viatorii. lib. 1. pag. 327. seq. Chytracum lib. 15. Saxon. fol. 393. & alios.****

BIERZE, in finibus Lituaniae, qua Semigalliae contermina est, ad Duces Radziwilios pertinens oppidum, quod inter munitissima Lituaniae loca primas obtinere fertur. Sedes autem est dictorum Ducum, quorum nonnulli Catholicae, alii Reformatae religioni, additi fuere. Anno 1614. *Mathaeus Raderus, Nicolai Radziwili*

In bello cum
Crucigeris
vrbis magno
damno affe-
cta.

Iohannis
Sueciae Regis
nuptiae. Fa-
mes horren-
da.

Academiae
Vilnensis or-
tus.

Seditio.

Clades a Mo-
schis illata.

Protestantes
a Pontificis
male tractati.

Altera clades
a Moschis
illata.

Mathaeus
Raderus.

dzivilis, Olycae & Niesviesii Ducis, S. Rom. Imperii Principis, & Palatini Vilnensis, tribus filiis *Ioanni*, *Georgio*, *Adalberto Venceslao*, & *Christophoro Nicolao*, *Radzivilis*, Viridarium suum Sanctorum inscripsit, et dedicavit. Anno 1625. Sueciae Rex *Gustavus Adolphus* validum hoc oppidum et arcem *Birzam*, Ducis *Christophori Radzivilis* potestati subiectam, obsedit, et deditione cepit, ex eadem sexaginta tormenta bellica maiora *Rigam* mittens pro quibus restitutis *Lituani* *Laudanum* ipsi concesserunt. Anno 1656. quidam Dux *Radzivilis*, *Lituaniae* Cancellarius Magnus, *Gedani*, cum autumnali tempore ibi moraretur, diem obiit. *Bogislaus Radzivilis* tunc temporis apud Sueciae Regem, et Electorem *Brandenburgensem* commorabatur. *RADZIWISKI* haud procul *Birza* distans, in ipsis finibus *Semigalliae* contiguus.

DUBINKY oppidum Ducum *Radziviliorum*, aliquot milliaribus supra *Vilnam* versus septentrionem.

RUDNIKUM, *Rudniki* oppidulum quatuor milliaribus *Vilna* versus Austrum distitum, silvis cinctum, et palatium regium elegantissimum ostentans, ubi et hortus amoenus, ac vivaria feras ad venationem custodientia.

OSMIANA oppidum, et territorii *Osmianensis* caput, ab oppido *Rudnico* recta versus ortum, ad fluviolum, quem *Osmianam* tabulae nuncupant.

LIDA primaria districtus sui, quem *Lidenis* territorii nomine participem reddit, ciuitas, quam *Cromerus* arcem duodecim milliaribus *Vilna* seiunctam, ac alio loco, ubi cum *Vilna* et *Troki* circa annum 1433. a *Suitrigellone* exustam dicit, oppidulum nominat. *Fræschius* *Lidam*, *Vilkomiriam*, et *Wolkowiskum*, vel *Volkowiskam*, oppidula esse dicit tribus habentia, in quibus Nobilium causae et lites diiudicentur. *Lida* arcem hodie habet in scopulo sedentem.

RADOMI oppidulum in via *Lublino* *Vilnam* tendente, inter *Volkowiskum* et *Rudnikum*.

TROCENSIS PALATINATUS vnum palatinum et vnum castellanum, in senatu regni publico, Senatores habet. Terra *Grodnenfis* cum *Volcouiscensi* territorio huic Palatinatui, quem magnitudine longe superat, subiecta est, ac nihilominus a Magistratibus suis propriis regitur. Ab ortu et septentrione *Vilnensi* palatinatu, ab occasu *Prussia* et *Podlachia*, *Mosouiae* parte, clauditur.

TROCUM, *Troki*, *Trocensis* ciuitas, palatinatus huius caput, quatuor milliaribus *Vilna* distans, et inter paludes inaccessibiles sedens, quae frigore etiam intensissimo non plane congelantur, et fluuiolum emittunt in *Wiliam*, vel *Viliam* flumen aquas suas exonerantem, cui *Bresala* nomen in typo quodam geographico. Arx ejus satis munita, et parochiale templum famosum est imagine beatae Virginis miraculis clara, secundum *Starovossium*. Conditor ejus est *Gedimirus*, Magnus Dux *Lituaniae*, qui ex *Russico* bello reuersus hanc urbem anno 1321. condidit, et *Kiouia* relicta, sedem suam constituit. Postea Magnus Dux *Jagelo* cum patruo *Kieystuto* bellum gerens eam obsedit, et cum arce deditione cepit. Anno 1390. *Vitoldus* ex custodia *Jagellonis* elapsus, et cum *Wladislao* cognato suo, *Lituaniae* Magno Duce bellans, hanc urbem incendit. Anno 1655. eandem *Moschi* penitus delenerunt, et cum caeteris oppidis *Mereczio*, *Breso*, et *Grodna* solo aequarunt. Omnes campi cadaueribus operiti erant. Femininus sexus instar bestiarum in *Moscouiam* abactus est. *Kaunam*, templo parochiali, cuius muros destruere non poterant, excepto, totam demoliti sunt. Sic refert *Augustinus Limerus* in sua *Lipshensi Relatione* novi anni 1656.

MERECIUM, *Merecz*, amenissimi situs oppidum in via, qua viatores *Grodna* *Vilnam* ducuntur, ad confluum *Meretzii* et *Memeni*, duorum fluminum, limpidissimas aquas vehentium. Loci amenitate vehementer delectatus est Rex *Vladislaus IV*, utpote in quo frequenter commorari solebat, antequam ad Regni gubernationem

bernationem admotus est, Postea quoque frequens ibident, tandem 10. (20.) Maji anno 1648. februi, et lithiasi confectus eodem in loco vitae finem inuenit.

GRODNO, *Grodna*, amplissimae diuisionis *Grodnenfis* primaria ciuitas, ad fluuiolum *Memenum*, qui antiquorum *Gronon*, partim in monte, partim in planitie sedem habet. Paucae eius aedes contiguae aliis, et lapidibus structae, caeterae viles et lignae. Ipsa vrbs nec mœnibus, nec propugnaculis, nec turribus custoditur. Arx editioni loco imposita Regibus tutam commorationem praestat. Eius conditor aut restaurator, Rex *Stephanus*, qui alcium, vrorum, et vrforum similiumque ferarum maiorum venatione se oblectans hunc locum frequenter inuisebat. Incolae ad Christum nondum conuersi maximi fuisse *Idololatrae*. Hodierno tempore, ut *Casp. Ens indelicatus Apodemici per Germ. pag. 202. refert*, tria ex lapidibus structa ostendit hoc oppidum templa, quorum vnum *Poloni*, et reliqua duo *Russi*, Graecam religionem profitentes, possident, quorum adhuc duo templa in suburbiiis, vnum rotundum, et ligneum, alterum ex lateribus compactum, propria sunt: Caetera templa ex ligno composita cernuntur. Campanae non in ipsis templis, sed ante introitum eorum in turri quadam, ex ligneo aedificio surgente, pendent. Arx dicta, domus regia, curia, et equile regium visui digna hic sunt aedificia, praeter quae pauca alia momenti alicuius occurrunt, licet hoc oppidum post *Vilnam* proximum in *Lituaniam* locum obtineat. Pons ligneus *Memeno* impositus a Rege *Sigismundo III*. adeo affabre factus est, ut similem *Polonia* non habere dicatur. Sunt quoque hic nonnulla cœnobîa, et collegium Iesuitarum. Anno 1283. Teutonicus Ordo, cum post subactam *Prusiam*, et *Lituaniam* adoriri inciperet, hunc tractum *Grodnensem* vastauit, ipsamque *Grodnam*, multo sanguine profuso occupauit, quam tamen *Lituani* recuperarunt, ac *Borussi* postea obsidione irrita anno 1306. cinxerunt, siquidem oppidulo expilato et incenso, obsidionem soluere coacti sunt. Anno 1577. *Stephanus* Rex comitia *Grodnae* celebravit, quo aduenerunt legati Magni Ducis *Moscouiae*, comitatum mille et ducentorum hominum magnifico et superbo vestitu ornatorum, ac plurima dona preciosa secum adducentes. His in plano campo, iuxta urbem assignatus est locus, in quo tentoria sua erexerunt, ex eo egredi non audentes, nisi *Polono* aliquo comitati. Adfuerunt & *Turcarum*, *Tartarorum*, ac *Valachorum* legati in diuersis locis sub dio a *Polonis* proceribus excepti. Anno 1586. idem Rex hic commoratus, inter suos Aulicos quoque habuit *Scotum Parmensem* celeberrimum illum artificem, qui incendio prope locum in quo commorabatur, 27. Iunii, diurno tempore, oborto, per tectum ascendit, & illud sine aqua, & vlla manuum admotione restinxit, ut vir quidam praecipuae notae, qui oculis suis hoc factum aspexit, in itinerario suo annotauit. Anno 1655. *Moschis* has regiones horrenda vastatione pessundantibus, communis calamitas hoc oppidum etiam misere prostravit.

ODZIELSKO inter *Grinky* & *Grodnam*, ab hac 5. milliaribus distat.

VOLCOVISCENSIS, seu *Wolkowiscensis* diuio, *Grodnensem* sequitur, denominata a *Volcouisca*, seu *Wolkowisca* oppidulo, haud procul *Grodna* versus ortum sito: Hæc ut paulo supra monuimus, sub palatinatu *Trocensi* propriis suis magistratibus parat.

BRESCIENENSIS vel *BRESCIENSIS PALATINATUS*, inter *Podlachiam*, *Lublinensem* palatinatum, *Chelmense* territorium, & *Russiam rubram* ac *albam* interiectus oppida pleraque lignae, & villas plures habet re pecuaria ditatas, & frugibus abundantes. Huic palatinatui adiunctus est *Pinscensis* districtus amplissimus, silvis plurimis obductus, & crebris paludibus immerfus, piscibus, & feris abundans, frugibus non destitutus, & mel, ceram, sebum ac lupulum in *Silesiam*, & *Daniscum* in *Borussiam* mittens. Totus hic districtus etiam alio nomine *Podlesia* vel *Polesia* vocatur. Proprios, tam terrestres, quam castrenses, magistratus habet.

Gg gg gg g 2

BRESTE,

BRESTE, Brestia, Brescia, huius palatinatus vrbs capitalis, cum arce scopulo imposita, qua fluvii Bug & Muchawiecz aquarum consociatione in unum flumen coalescunt, situm suum nacta, paludibus circumeunibus satis firma est. Extra civitatem palatium regium Italica structura ædificatum, & amcenis horris insigne cernitur. Ipsa vrbs Iesuitarum collegium & nonnulla monasteria ostendit. Iudæorum Synagoga hic totius Europæ famosissima, ad quam ex omnibus Europæ locis & regionibus Iudæi confluunt, tam studiorum quam promotionum causa, adeo ut ex ea, tanquam ex equo Troiano, plurimi prodeant Rabbini, Synagogas patrias domum reuersi regentes. Anno 1182. Poloniae Princeps *Casimirus II.* hanc urbem, cum tota regione circumiacente, post duodecimum obsidionis diem in potestatem suam redegit, ac arcem ex lateribus ipsi imperantem construxit. Anno 1319. *Gediminus M.* Dux Lituaniæ, *Leoni*, Luceorienfium in Russia Duci, eam cum Drohicio, sibi ab ipso ereptam, cum tota regione Luceoria iterum eripuit. Olim & quidem eo tempore, quo *Casimirus* eam occupavit, in Russorum potestate fuit, ad quos postea redierit oportet, cum *Casimirus Magnus* eam denuo receperit, quod ægre ferentes Litvani eam obsederunt, & deditione occuparunt. M. Ducis *Iagellonis* nuptiæ postea hunc locum cum tota Lituania Poloniae regno adiunxerunt. Tenebat eum tunc temporis *Vitoldus* vel *Vitoldus*, *Iagellonis* cognatus, eodem cum Camenecia in Polesia, et Grodna, quod Crucigregorum partes tueretur, priuatus a *Iagellone*, ipsi postmodum dicta loca restituerunt. Post *Vitoldi* decessum et ante *Iagelloni* obitum A. 1434. sequutum, anno nimirum 1433. *Suitrigello*, *Iagellonis* Regis frater, Lituaniam inuasit, et frustra Brestiam obsidione circumdedit. A. 1405. Litvani comitia sua hic celebrarunt.

Palatium
Regium Iu-
dæorum Sy-
nagoga.

Brestia diuer-
sis v. cibis oc-
cupata.

IANOVIA infra Brestiam ad Bugum amnem.

KAMIENIECZ, Camenecia, ad Ilnam, aliis Lissnam, fluvium, in via, qua Cracouia per Brestiam, ac hinc per Cameneciam Vilnam itur. Quidam ad Podlachiam referunt, sed illa Podlachia alia est, quam quidam in Mazoviam transferunt.

Via Cracouia
Vilnam du-
cens.

Palatium Ra-
divillorum.

BIALA, Bialla vrbs ad fluuiolum, qui sub vrbe Brestia in Bugum se precipitat. Celebris est palatio Ducum Radivillorum, pulcherrimo, et gymnasio publico, ad quod, cum erigeretur, ex Academia Cracouienfi Professores et Magistri omni disciplinarum periti euocati fuerunt.

ROSOSIA, Rososo, in finibus Lublinensis palatinatus oppidulum.

PARCOV, Parczow, oppidulum in planicie, et territorii Chelmenfis, ad quod quidam referre volunt, finibus, ad lacum quendam, Cracouia Vilnam proficiscentibus in via occurrens, quod procul dubio est *Parfouia Cromeri lib. 22.* vbi aliquot conuentus hic fuisse ait.

COBRINIA, Voinia, et Vlodana in hoc palatinatu adhuc a *Starouolscio* numerantur.

BEREZA, Eremitorium Carthusianorum, quod fundauit *Leo Sapieha* Procancelarius M. D. Lituaniæ. Huic vicinæ sunt aliquot Abbatiæ S. *Basilii*.

Pinscensis di-
strictus.

PINSKUM, Pinsk, Pinscensis districtus amplissimi præcipua ciuitas mercatoribus abundans, qui per Moscouiam, Germaniam & reliquas Poloniae regiones adiacentes insignem mercaturam exercent, plæræque Græcam fidem amplexi, ac proprium suum Episcopum habentes, quamuis etiam Iesuitæ suum in vrbe collegium habeant. In nupero cum Cosacis bello populosa hæc ciuitas, ciuium produtione, ut *Pastorius* refert, in Cosacorum manus incidit, a Lituanis tamen recepta, & ob perfidiam, ac exempli statuendi causa, ferro & igne vastata.

Amnes & prae-
ludes Polesiæ.

Pripetus.

In hac regione diuersi amnes aquas suas ex Russia rubra eductas in *Przypiet*, siue *Pripetum* amnem, sub *Pinsk* vrbe, quisque ordine suo, præcipitant, & totam Polesiam hanc, siue *Pinscensem* regionem crebris paludibus refertiunt. *Pripetus* ex Polesia oriundus eandem regionem percurrit, & infra *Czernobel* urbem, atque supra *Kyouiam* vndas suas in *Borysthenem* infundit. Cola-

COLAINUM in Lithuania arx prima fuit ad Memenum Borussiam versus, anno 1290. occupata ab ordine Teutonico, siue Crucigeris Fratribus, sequente anno Lituaniam depopulantibus arcem dictam igne delentibus, ac arcem Iunigediam sui iuris facientibus. E contrario Litvani Cuiuiam vastantes anno 1293. oppidulum Skalowitzum in Borussia in cineres redegerunt, arce tamen a Crucigeris conseruata, qui arce Mingedino in Lithuania potius, anno sequente oppidulum Romnove penitus deiecerunt, ac anno 1295. arcem Kimelos ceperunt. Verusta loca hæc, quorum forsitan vix rudera supersunt.

R U S S I A.

RUSSIA est, quicquid terrarum in Europa extra Poloniam & Lithuaniam versus ortum excurrit, & Tartarorum Europæorum finibus occiduis clauditur, longitudinem suam ab ora Pocucensi ad Liouoniam confinia per ducenta plus minus milliaria, ac latitudinem a Polonia minore versus ortum vsque ad vastos Tartarorum campos, aut Moschouiam per centum & viginti extendens. Diuiditur in Russiam albam, quæ ad magnum Ducatum Lituaniæ spectat, & Russiam rubram, quæ proprie dicitur Roxolania, & ad Poloniam pertinet. Nam tertia pars, ultra Tanaim & fontes Borysthenis posita, dicitur Russia nigra ab antiquis, a recentioribus autem vulgo Moschouia, ab vrbe & fluuio Moscua, quæ olim Sarmatia Asiatica vocabatur. Nostra autem cis Borysthenica Russia, Sarmatia Europæa, & Polonia ipsa proprie Vandalia. Tota hæc in vniuersum regio frugum, ferarum, pecoris, piscium, & mellis copiam infinitam habet, præsertim in Podolia, vbi ex dictamno, & aliis bene olenibus herbis ac floribus ab apibus colligitur. Nobiles audaces sunt & strenui omnes, quin & agrestes ad bellum prompti, lorice, sclopetis, hastis, aliisque plurimis armis præcipue autem cuspide venatorum, & pharetra viuunt. Hæc *Starouolscius* in genere de Russia refert. *Golnitzius* scribit, Roxolaniam quam Russiam nigram, ac parvam Rutheniam, nuncupat, cis Borysthenem sitam, partim ad Poloniam, partim vero ad magnum Ducatum Lituaniæ pertinere. Polonicam Russiam ab ortu & septentrione partim Lituania Russia, ac imprimis Volhinia & Podolia parte, a meridie Transilvania, ab occasu Polonia minore terminari ac quinque territoria completi, Haliciense nimirum, Leopoltanum, Præmisiense, Belsense, & Chelmense. Lituanicam vero Russiam ad septentrionem inter Polocensem, & Belsensem, ad ortum inter Smolencensem, Seueriensem ducatus ac Circassios populos interesse, ad meridiem flumine Bugo a Podolia separari, & ad occasum partim minorem Poloniam, partim Masouiam attingere. Comprehendere autem palatinum Brescianensem cum vrbe Brescia ad Bugum fluvium, Volhiniam, palatinatus Kiouienensem, Meislauiensem, ac Vitebsensem. In *Novo Atlante Iohan. Janfonii* anno 1644. editi sequentia occurrunt. Quicquid terrarum inter mare Balthicum, Livoniam, Sueciam, mare glaciale magnum, Volgam, qui & Rha, fluvium, Pontum Euxinum, Poloniam & Lituaniam interpositum est, Roxolaniæ vel Russiæ appellationem obtinet, ac parte illa, quæ trans Borysthenem vsque ad mare Caspium se extendit, magni Ducis Moschouiae imperio subiecta est; parte vero illa cis Borysthenem, territoria Leopoliense, Haliciense, Belsense, Chelmense, & Præmisiense comprehendente, & minorem Poloniam, Masouiam, Lituaniam, & Podoliam attingente, Polonici est iuris, ac ideo Polonica Russia nuncupatur. *Martinus Cromerus lib. 1. de origine & rebus gestis Polonorum* sequentia de Russis tradit: Russorum origo & res gestæ.

Antiquæ ar-
ces.

Fines.
Longitude &
Latitudo.

Diuisio prima

Qualitas.

Incolæ.

Alterâ Divi-
sio.

Tertia Divi-
sio.

Russorum ori-
go & res ge-
stæ.

Chronica
Russica.

Hh hh hh h

septen-

Roxolani

Slavorum
origo.Slavi Germani
partem
occupant.Roxolani
Rus. vocati.Rufforum
fines.Poloni inter
fratres.

Izaslau.

Mescislaus.
Romanus.

Colomannus.

septingentorum annorum senem usque ad annum 1554. Russorum res enarrant, senectutem extare, ac Russos, postquam Christianam religionem amplexi fuerant, iteris paulo ante a Bulgis inuentis, & Græcorum literas manantibus, vix vii demum inceptis, & nondum adhuc vii, ait. Vbi Russi hodiernam leam suam habent, olim Roxolani v. e. Roxani federunt. Hi, Romano imperatore *Ottone* *Spero* imperante, Mosiam vicinam invadere ceperunt. Verumne autem est, Romanorum potentia per Gothos, Hunnos, Vandalos, Alanos, Longobardos, Partios, Persas & Saracenos fracta, ipsos postea non solum datam Mosiam, verum & Daciam, Pannoniam, Dardaniam, Libaniam, Illyricam, Dalmatiam, & in sua subiecit. Thraciam autem, & Macedoniam vehementer afflixit, ac tandem Græcam linguam penitus corruptis, multisque facinoribus trementibus edis Slavorum, vel Slavinorum nomen, quod honorem & gloriam tenet, sibi arripisse. Sic populus hic late dispersus & incaluit incrementis, in partem multum exanimibus, se in terras occidui totis intusculis, (vnde scilicet Germanicum nomen *Wenden* ipsis impositum quod se ad occidentem vertent, cum Germanicum vocabulum *Wenden* vertere significet) atque Germaniæ partem illam, quæ a Vistula usque ad fluvios Salam, Albi, & Vistulam, ac inter Carpathos montes, Danubium, & mare Germanicum se extendit, occupavit. Nam exhaustæ, & vacuas incolis reddiderant terras illas Gothorum, Vandalorum, Alanorum, Burgundorum, & Longobardorum bella continua, & migrationes indefinentes, quibus sua domicilia mutare soliti sunt. Hinc occupatas illas terras Roxolani inter se partiti, alia induerunt nomina quæ vel a ducibus suis, vel regionum & terrarum occupatarum situ, vel ab antiquis incolis, vel a suis actionibus, habitu, & vestitu, aut aliis circumstantiis ductum sunt. Ceteri, qui in patria sua manserunt, Roxolani in vel Roxani nomen retinuerunt, quod facile postea in Russorum & Russi appellacionem aliter potuit. Quando autem Russi Sarmaniam incolere ceperint, vnde venerunt, et vnde ipsis hoc nomen Russorum obtigerit, *Cromerus* se ignorare facit.

Habuerunt vero Russi principes suos quibus parebant. Ex iis fuit *Volodimirus*, qui vivus inter filios suos 12. maximum hunc principatum partitus est, *Vladislao* natu maximo Novogrodiam, *Stanislao* Smolenskiam, *Sudislao* Poloniam, *Vasivolodo* Volodimiriam, *Posuideo* Volyniam, et sic deinceps cæteris, tanquam suam partem concedens. Post patris obitum anno 1001. fratribus bello intestino collis, *Stopolcus* suæ *Suentopolcus*, Kioviæ occupavit, ac fratres *Cicum* et *Boristum*, a Russis postea in Sanctorum numerum relatos, ex insidiis interfecit. A fratre autem *Iaroslao*, *Visselai* fratris in Novogrodiam principatu secessit, Kioviensi principatu exutus confugit ad *Boleslaum* Polonice Regem, qui Kioviæ occupata *Iaroslao* Novogrodiam aufugere coegit. Mentio quoque fit *Izadri*, principis Russici, qui circa annum 1074. vixisse fertur. Huius filii fuerunt *Stopolcus*, *Polotzki*, *Vladimirus* Smolenski, et *Iaropolcus* Vissegradii commoratus. Anno 1185. *Mescislaus* Russorum Princeps Halicziensis a suis veneno interfectus est. Ipsum sequutus est *Romanus* Russorum Princeps, ac *Wladimiria*, et *Halitzia* dux, qui anno 1205. in prælio cum Polonis occubuit. *Colomannus*, *Andreæ* Vngariæ regis filius, dum Russorum principes discordes de Halitzienfi principatu contendebant, Polonorum permissu Halitziensem principatum in potestatem suam redegit. Aduenæ et religioni Græcæ non addicti principis potentiam ægre ferentes ceteri Russorum principes, *Mescislaum*, hereditatis iure Halitziensem principatum sibi arrogantes, in partes suas pertraxerunt, et Polonos cum Vngaris expulerunt. Quæ porro contigerint, *Cromerus* fol. 185. et seq. enarrat. Quamvis autem Hungari in Russia nihil retinuerunt, ipsorum tamen reges se Galatiæ seu Haliciæ, et Lodomeriæ, quam *Cromerus* lib. 7. fol. 186. Vladimiriæ esse arbitrat, reges appellare

appellare soliti sunt. Tunc temporis inter Russos magna potentia eminebat *Daniel*, *Romani* filius, qui per *Opinionem* Nuncium Apostolicum a Papa obtinuit titulum regium & coronam, quod pollicitus fuerat, cum suis subditis re Romano-Catholicam fidem amplecturum, et Christianas regiones contra Tartaros defendendum esse. Sed promissis non stans Tartaris & Lituani Poloniam bello aduentibus adiumento fuit. Successit ipsi filius *Leoline* titulo regio, qui circa annum 1280. Russiæ cum imperio prætulit. Anno 1340. Poloniæ Rex *Casimirus* I. vel *magnus* meridionalen Russiam subiugavit, & in Polonicam provinciam redegit, cum malicia dicti *Danielis* thps iam defuisset. Iam vero Russiæ partem, quæ Lituanæ contigua, *Lubartus*, *Adam* M. Ducis Lituaniæ filius, sibi arrogauerat, quia ducis *Wladimirienfis* filiam uxorem duxerat, & ceteri Russi principes, quorum multi, in discordia & paupertate viuentes facili negotio debellari poterant. Reliqua Russiæ, in qua Halicia, et Leopoldis sitæ sunt, venit in potestatem *Boleslai* *Masoviae* principis ex Russica femina nati, quem Russi veneno propinato de medio sustulerunt. Hac occasione *Casimirus Magnus* Poloniæ Rex, qui sibi in Russiam usque arrogabat totam illam regionem, & vrbes omnes, *Leopoldum*, *Praemistiam*, *Sancetam*, *Haliciam*, *Trebovuliam*, *Lubassoviam*, *Tustanum* et ceteras in oris istis, *Cremeneciam* usque, sibi subiecit, ac postremum hunc locum, cum territoriis *Wladimirienfi*, *Luceorienfi*, *Belsenfi*, *Chelmenfi*, & arcibus in *Voivinia*, & *Podlasia* Lituaniæ Ducibus affinis suis ad tempus concessit. Hoc pacto Russiæ in Polonicam provinciam redactæ palatini, castellani, praefecti, iudices, alique magistratus Polonico more impositi sunt, ut eodem cum Polonis iure Russi vicerentur. His omnibus anno 1349. adhuc accesserunt *Wladimiria*, *Che* & *Be* & cetera, et reliquæ vrbes, quæ nondum subiectæ erant. Russiæ tamen principes usque voluntaria deditione se submittentibus rex reliquit ea, quæ possidebant, ac praecipuis tantum locis Polonos praefecit. Hoc tamen Russis in postremis locis modo nominatis, & Lituani admodum displicebat, adeo ut Polonis inde excedendum fuerit. Nec huius ardebat, quod idem rex *Podoliae* compos factus fuerat: qui, pacto cum *Ladislao* Hungariæ rege inito, circa annum 1363. amisit illam Russiæ partem recepit. Ipso autem anno 1370. mortuo, *Matouii*, huius *Masuri*, et *Lituani* Polonis aliquot iterum loca ademerunt. Eius tamen successor *Ludovicus* Vngariæ & Poloniæ Rex ea de causa in Russia anno 1376. bellum gessit, post cuius exitum a Lituani *Volhiniam* sibi attribuentibus multa loca recuperauerat, quæ tamen matrimonio reginæ *Hedwigis* cum *Iagelone* M. Duce Lituaniæ, & sequentibus transactionibus et pactis diuersis ad Poloniam redierunt, quod supra de Lituaniæ rebus prolixè commemorauimus. Tunc temporis quod supra de Lituaniæ rebus prolixè commemorauimus, quibus Lituani, qui cum proprio suo Duci *Suentoslao* obediebant Smolenscenses, quibus Lituani, qui cum Polonis *Suentoslao* occiderant, huius filium *Georgium* praefecerunt. Verum hoc postea in Vngariam fuga elapso, et ibidem mortuo, Smolenscensis Ducatus *Magnus* Ducatus Lituaniæ adiunctus est. Circa idem tempus Kioviæ tenebat Russus quidam dux *Andreas*, cuius filia *Zonca* anno 1422. regi *Vladislao* nupsit. Huius regis filius Rex *Casimirus* III. postmodum anno 1471. Lituani suasti, hunc ducatum in Polonicam provinciam mutauit, licet vltimus Kioviæ dux *Simon Olecovitius* filium & filiam impuberes relictos regi moribundus commendauerit, ac ipsius ducis frater *Michaël* adhuc in viuis esset. Sequutus temporibus maximam albæ Russiæ partem *Moschi*, *Michaël* *Glinzki* Russi principis cuiusdam prodicione, Russorum ipsorum perfidia adiuti, Lituani & Polonis extorserunt. Solus *Ioannes*, M. Dux *Moschoviae* plus quam 70. arcibus & castellis positus est, ut *Cromerus* lib. 30. fol. 668. scribit. Eius filius *Basilus*, urbem Smolenscum occupavit, adiutus ab eodem *Glinzki*, cui postea debita mercede prodicionem suam compensavit. Annis vero proximis non solum Russiæ albæ partem maximam, verum etiam ipsam Lituaniæ metropolim *Vilaam* in suam potestatem *Moschi* redegerunt,

Danielus
Rus. RexLeo
Rus. Rex
Poloniæ
potestatem
re-Boleslaus
Masoviae
RexLudovicus
Vngariæ
Poloniæ
RexMichaël
Rus. Princeps
Albae
partem
Podoliæ
eripuit.

redegerunt, id quod in recenti adhuc hominum memoria versatur. Haec in genere de Russia tota sufficiant: Ad particulares regionum descriptiones nos conferentes *Starovolskii* partitionem sequimur, primo RUSSIAM RUBRAM, postea RUSSIAM ALBAM describendo illustrantes.

RUSSIA RUBRA.

Nomina

Fines.

Divisio.

VKRAINA.

Fines.

Senatores.

Divisio.

RUSSIA RUBRA ab argilla ruffa, aliter nigra, quia silvis oblecta, et meridionalis, si cum Moschouia compareretur, parua item, circumdatur ad austrum Vngaria, Moldavia, ad Eurum Scythiae desertis, et Moschouia, ad Aquilonem alba Russia, a qua Pripetio flumine disiungitur, et ad Zephyrum Polonia minore, a qua Visloca et Vepro fluminibus separatur. Melle, et lacte affluens regio amplissimos palatinatus, Russiae propriae sic dictae, Volhyniae, Belzae, Podoliae, Bratislaviae ac Kiouinae, et terras Chelmensem, et Haliciensem complexu suo comprehendit. Tres posteriores palatinatus, vulgo VKRAINA vno nomine appellati, campos plurimos olim desertos comprehendebant, qui postremorum regum insigni studio et cura, et hominibus et pagis impleti, et multis oppidis ac castellis ac munitionibus firmati sunt, Kiouienfis cumprimis et Braslaviensis, qui vterque magna hominum multitudine repleti hodierno tempore cultissimi inveniuntur.

RUSSIAE PALATINATUS meridiem spectans Transilvaniae et Walachiae, ortum inspicens eidem Walachiae, Podoliae, Volhyniae et Belsensi palatinatui, septentrionem intuens terrae Chelmenfi, et occasum respiciens, Poloniae minori confinis est. Senatores ad comitia regni publici ablegat Archiepiscopum Leopoliensem, Episcopum Praemisliensem, Episcopum Kiouiensem, et castellanos quatuor, Leopoliensem, Praemisliensem, Haliciensem, et Sanocensem. In tot enim territoria seu castellanatus aut districtus diuiditur, qui sunt Leopoliensis, Praemisliensis, Haliciensis, Sanocensis, qui ordine sequuntur.

I. DISTRICTUS LEOPOLIENSIS.

DISTRICTUS LEOPOLIENSIS. septentrionalis terminus est terra Chelmenfis, orientalis palatinatus Belsensis, et Volinia citerior meridionalis districtus, et occidentalis districtus Praemisliensis et Polonia minor.

LEOPOLIS huius districtus princeps ciuitas, a Germanis *Roussisch Leuenburg*, vel *Lemburg* nominata, inter colles et montes hic quasi conglobatos sub gradu latitud. 49. et longitudinis 46. secundum *Starovolskium*, sub gradu vero latitudinis 49. et scrup. 53. ac longitud. 77. scr. 43. secundum *novissimum Ucrainae typum Dantisci a Wilhelmo Hondio Regio Chalcographo an. 1650.* editum, situm suum habet. Quidam hanc urbem *Ptolomaei* Carrodonum esse, ac Bastarnas ipsam inhabitasse arbitrantur. Populosa et grandis ciuitas ac emporium celebre, Poloniae *Lwov* quoque nominatum, accumbit Peltew fluuiolo, ex montibus circumiacentibus erumpente, et ab occasu versus ortum aquas suas deductas ad Buscum oppidum in Bugum fluuium effundente. Sedes est Archiepiscopi Catholico Romani, et duorum Episcoporum, Russici et Armeni. Archiepiscopo subiecti sunt Episcopi Praemisliensis, Chelmenfis, Camenecensis, Vladimiriensis, Luceoriensis, Cerecensis et Kiouienfis. Arces duae, vna intra moenia, altera extra illa in monte edito, ad decimum etiam milliare inde remotis, tempestate sereniore, conspicua, ut et fossa profunda, secundum nonnullos duplex, murusque multis turribus firmatus ipsam ab incurfu hostium tutam praestant. Portis duabus, Cracouiensi versus septentrionem, et Haliciensi meridiem spectante patet. In suburbiis duobus vltra 1500. aedes, et diuersarum Religionum templa inueniri aiunt. Horti in vrbe & extra eam amoeni, et vineae nonnullae, vix quotannis 100. dolia vini, non vsque adeo

Peltew fluuius.

Archiepiscopus.

Arces

adeo boni, reddentes. Riuus alii eam, ut et piscinae frequentes cingunt, et cum dicto fluuiolo Peltew magnam luciorum, carpiorum, percarum, gobiorum, et aliorum piscium fluuiatiliu copiam ingentemque suppeditant. Lucii & carpiiones sale conspersi Lembergenfes pisces vocantur. Taceo hic ingentem piscium multitudinem, qui sale conditi hyberno tempore vndique ex Russia in ciuitates, ac praecipue in hanc urbem, nundinarum cumprimis tempore, conuehantur, ac postmodum per totam Poloniam distribuuntur. Abundat enim Russia piscinis ingentibus, et stagnis arte manuque factis, quae pisces omnis generis pinguisimos nutriunt, sale condiendos, cum omnes ob multitudinem recentes comediri non possint. Montes vicini marmor, gypsum, et alabastrum pulcherrimum vrbi sufficiunt. In ipsa vrbe templa occurrunt magnifica. Templum cathedrale *B. Virginis* versus meridiem sumptuosa structura superbiens mitram episcopalem ingentis precii gemmis exornatam custodit. Proximum est collegium Canonicorum, cum gymnasio, in quo Professores Cracouia euocati humaniores literas docent. Nam Iesuitae, Franciscani, Carmelitae, Bernardini, alique, studia theologica et philosophica tractant. Templum S. crucis versus ortum adiunctum habet sub arce situm coenobium Minoritarum S. *Francisci*. *Starovolskii* meminit FF. Minorum de obseruantia extra muros, qui sibi magnificentissimum templum extruxerunt, in quo ad altare maius sepulchrum suum habet *Joannes Duclensis*, miraculis clatus, ut ipsi dicunt. An iidem sint Fratres hi et priores, ignoro. In septentrionali vrbis plaga monasterium S. *Dominici* cernitur, cui nullum in Polonia praefertendum aiunt, Iesuitae collegium habent, et in templo suo casulam custodiunt gemmis totam, atque lapidibus pretiosis variegatam, et aliquot myriades florenorum affixatam. Templa pleraque vestibibus sacris, atque vasis argenteis, aureisque abundant. Sic Dominicani, Franciscani, Carmelitae, Bernardini, Iesuitae, et alii sua coenobia in vrbe habent. Iudei in parte orientali vrbis commorantes in duabus synagogis suo more cultui diuino vacant. In eadem parte et nonnulli Russi habitantes pulcherrimum templum lapide a turri exurgens possident. Armenii versus septentrionem etiam grandi & pulchro templo ad peragendum cultum suum diuinum vtuntur. Hi, qui linguam loquuntur Turcicae consentaneam, regio decreto, quoad civilem statum cum Catholicis in eodem gradu positi sunt, licet in religione ab ipsis dissentiant. Ita tradit *Solkhouus*, olim huius loci Archiepiscopus. Contra nulli ex Protestantibus in hac ciuitate ciuitatis ius conceditur, quibus etiam se vehementer opponunt, qui Graecorum, aut Armeniorum religionem profitentur, aut Iudeorum synagogae adherent. Imo in ciuium numerum vix alius nisi Catholicus admittitur. Forum vrbis amplissimum, in quo omnis generis merces copia ingenti venales prostant. Aduentant autem quotidie magno numero mercatores Germani, Hungari, Moldaui, Armenii, Turcae et Tartari. In primis vero plurimi interesse solent famosis nundinis, quae quotannis profesto S. *Agnetis* celebrantur. Turcici mercatores plerique ex Graecia oriundi, quotannis 500. dolia plus minus vini Maluatici aduehant. Toti vero Poloniae hac ciuitas de fericeis pannis, holoserico, pretiosis tapetibus, aromatibus, et alijs eiusmodi pretiosis mercibus, ut et cera et melle, prospicere solet. Vinum ex Hungaria et Moldauia allatum magni constat. Ideo ciues medone, aut mulso, quod optimi saporis hic conficitur, contenti sunt. Ad latus fori orientem solem spectans videre est Archiepiscopi eleganti structura se efferens palatium, curia, siue domus iudiciorum, pulchra et alta turri conspicua est, armamentarium grande, et armorum copia instructum. Grandes item et spaciose aedes, in quibus campanae et tormenta illa maiora bellica ex aere funduntur. Granarium publicum omnis generis frumento refertum. Typographia multorum librorum editione celebris. Incolae ex varijs nationibus commixti. Opifices Germani, Itali et Poloni plurimi. Anno 1280, *Lescus Niger* Poloniae Princeps, Russis, Tartaris, et Lituanijs, qui

Riuus & Piscinae.

Piscium copia

Russia piscinis abundat.

Templa.

Ioh. Duclensis

Iudei.

Armenii.

Protestantes.

Nundinae. Merces.

Aedificia publica.

Daniel
Russiæ Rex.
Leo filius.

Nominis hu-
ius urbis
origo.
A Calimiro
urbis occu-
pata.

Theſaurus
ingens.

Primus Ar-
chiepiſcopus
Leopolienſis.

Senatus
Urbis.

Coſaci.

Poloniam vaſtauerant, denicis Ruſſiam inuaſit, eamque uſque ad hanc urbem vaſtauit. Vixit tunc temporis *Danielis* Regis Ruſſiæ, qui Armenios Leopolum euocaſſe fertur, filius *Leo*, a quo hunc Polonorum impetum fugiente; et in poſt-
riorem Ruſſiam ſe conferente, urbem hanc extructam et denominatam putat *Cro-
merus*. Nominis origo verifimilis eſſe poteſt. Conditorem autem *Leonem* fuiſſe
urbis, quæ ante ipſum exiſtiſſe ex multis circumſtantiis colligitur, in dubium ve-
nit, ut coniciendum ſit, eum dictam urbem renouaſſe, reſtauraſſe, aut firmiorem red-
diſſe. Anno 1340. *Cafimirus II.* Magnus cognomento eam occupauit, & vtramque
arcem ligneam igne deleuit, ne Ruſſi illis conſiſi ſe ruſus opponerent. Ruſſi ſe deden-
tes Græcæ religionis exercendæ libertatem obtinuerunt. In vtraque arce magna viſ
auri, argenti, lapidum pretioſorum, veſtium ſumptuoſorum & magni precii ſupelleſtilis
reperita eſt, ut & Ruſſiæ Ducis theſaurus, in quo duæ cruceſ aureæ plurimis la-
pidibus pretioſis ornatae, & duæ coronæ, ſella, & veſtis erant, plurimo auro, &
lapidibus pretioſis multis diſtentæ. Omnem hunc theſaurum *Cafimirus* in Polo-
niam ſecum auexit; Ex crucibus vero altera, cui fruſtum Crucis *Chriſti* inſertum
fertur, nuperrimis adhuc temporibus in cathedrali templo Cracouiæ oſtende-
batur. Arces dictas poſtea Rex idem de nouo erectas, & lapidibus conſtructas
præſidio Polonico firmavit, quas Lituanii anno 1350. aggredi non audebant, cir-
cum iacentem tantum regionem ferro & igne vaſtantes. Anno 1361. *Chriſtinus*
equeſtris ordinis, primus Archiepiſcopus Leopoliſis conſecratus eſt in Regis
præſentia ab Archiepiſcopo Gneſnenſi, ut docet *Cromerus lib. 12. et fol. 330. lib.
13.* ſibi ipſi contradicens, quod anno 1376. epiſcopi loco Archiepiſcopum conſti-
tutum affirmet. Fieri autem poteſt, ut primo Epiſcopus anno dicto 1361, ac po-
ſtea, cum plures Epiſcopi Romani paſſim in Ruſſia conſtituerentur, Epiſcopi Le-
opoliſis loco Archiepiſcopus ordinatus fuerit. Anno 1362. magna fames ur-
bem diuexauit. Anno 1524 Turcæ & Tartari eam fruſtra obſederunt. Rex *Ste-
phanus*, qui anno 1586. mortuus eſt, Senatui in urbe conſtituit quadraginta Se-
natoribus conſtantem, eique cum magiſtratu Regio de magni momenti rebus
ciuitatem concernentibus, omnium ciuium nomine conſultandi poteſtatem dedit,
In eo viginti ſunt ex mercatoribus & totidem ex opificum numero.
Anno 1648. *Chmielnicius* Coſacorum Dux trecentis millibus militum hanc urbem
circumdedit. Ciues aliquot dierum deſenſione ſtrenua ſe tutati ſunt. Interea ar-
ce a Coſacis occupata, cum militibus carentes tantæ violentiæ reſiſtere non po-
ſſent, & annonæ indies ipſis deſiſſe inciperet, auro & argento ipſum Ducem ſe-
darunt, ut ſoluta obſidione cum exercitu diſceſſerit. Hoc pacto ciuitas ab inté-
ritu imminente conſeruata eſt.

IANOWO oppidum haud procul Leopoli verſus occaſum, inter hanc & Ia-
worow in via, quæ Leopoli Iaſoſlauiam tendit.

IAWOROW in eadem via oppidum inter Ianowo & Iaſoſlauiam.

Thermæ. IAVORISVIA apud *Starouoſſium* celebres thermarum ſcaturigine, in pago
ſclouia dicto ebulliente, vtili ad curandos varios morbos, de qua librum edidit
Sixtus Leopoliſis Medicus. Forſan hæc cum præcedente vna & eadem eſſe
poteſt.

Exercitus Po-
lonicus.

GLINIANI, vel Glinianum oppidum, circa quod anno 1648. Polonicus exer-
citus ſub *Dominico* Duce Oſtrogienſi imperatore ſummo; *Nicolaô* Duce Oſtro-
gienſi, & *Alexandro Koniępolſcio*, Regni vexillifero ſummo, contra *Bogdanum*
Chmielnicium congregatus eſt. Poſt mortem *Sigismundi Auguſti* Regis, Ruſſiæ &
Podoliæ Palatini, & Caſtellani, cum tota nobilitate Roxolana hic conuentum ha-
buerunt. Anno 1649. Rex *Cafimirus* etiam huc venit.

Bugi fl. Ori-
go.

BIALYKAMIEN oppidulum ad Bugum flumen, quod hic ex quatuor fluui-
lis aquas ſuas colligit, atque ita originem ſuam ex hoc diſtrictu Leopoliſis
ducit.

SASOW ad alterum dictorum fluuiolorum intermediarum ſedens, & a præ-
cedente verſus ortum diſcedens oppidulum.

ZLOCZOWIA, Soloczow a priore verſus meridiem conuerſum, et meridio-
nali ex iſtis fluminibus accumbens oppidulum.

ZBOROWIA, Zeborow, Zborow, in Vkrainæ typo Dantiſcano, oppidum cum
arce ſex circiter milliariis Zbaraſio, ſive Zbaras in Podolia, quo dictus typus
hunc locum reſert, diſtant. Cum anno 1649. Tartari, et Coſaci Polonorum ca-
ſtra ad Zbaraſium dictum circumſeſſerunt, Rex *Cafimirus* cum exercitu ſuo Lu-
blino Zborouiam venit, et cum hoſtibus conſlixit, qui decem-milia ex ſuis ami-
ſerunt, præter nouem milia ex vulneratis, qui poſtea mortui ſunt, ac pace cum
Rege inita, diſceſſerunt. *Ioachimus Paſtorus* rem ita commemorat. Polonicus
exercitus Zbaraſii, quod oppidulum cum arce Ducum Viſnioueciorum vetuſta
eſt hæreditas, caſtra habebat. Ea mox circumſederunt Tartarorum *Chamus*; et
Coſacorum Dux *Chmielnicius*. Viſniouecius Dux Zbaraſii ſtrenue ſe geſſit, et
Alexander Koniępolſcius Regni vexillifer crebris eruptionibus hoſtes diuexauit, v-
nicus autem Ieſuita *Muthavezius* iaculandi admodum peritus, ducentos plus minus
hoſtes ex arcis porta tranſfixit. Tandem in caſtris fame oborta Poloni carnē e-
quina aliisque cibis, a quibus natura abhorret, veſci cogebantur. Quinta poſt ob-
ſidionem ceptam ſeptimana Rex Zborouiam aduentans cum hoſtibus regium ex-
ercitum ad orientibus conſlixit, ac poſtea ad *Chamum* Tartarorum literas dedit, ac
ab ipſo reſponſum accepit, ut et a *Chmielnicio*, qui poſt pacem ſequutam Regi re-
conciliatus, ipſum etiam inuiſit. Abducto hoſtili exercitu, Rex Glinianum, et
Leopolim reuerſus eſt. Hæc loca eadem cum *Starouoſſici* locis nominatis eſſe,
et *Ieremiam Michailem de Koributh*, Viſnioueciæ, et Lubnæ Ducem, Ruſſiæ Palati-
num, et Leopoliſis urbis præſectum, anno 1651. febri acuta extinctum in illa
egregia edidiſſe, docte ex circumſtantiis peritiſſimus Chorographus *Martinus Zei-
lerus* auguratur.

DANILOW, oppidulum haud longe a finibus Podoliæ inter duo modo dicta
loca.

IEZIERNA oppidum munitum cum arce haud procul a præcedente verſus
meridiem.

GRODECIA oppidulum.

COMARNA oppidulum.

ZOLKUIA oppidum cum arce pulcherrima, atque hortis amœnis, temploque
vario marmore exornato.

II. DISTRICTUS PRÆMISLIENSIS.

DISTRICTUS PRÆMISLIENSIS ab ortu Leopoliſem, a meridie Sanocenſem
& Halicienſem diſtrictus vicinos habet: Ab occaſu Poloniam minorem, & a
ſeptentrione terram Chelmenſem attingit. Caſtellis nobilium munitioribus, mu-
risque & propugnaculis firmioribus, ob frequentes Tartarorum incurſiones, re-
fertus eſt.

PRÆMIſſIA huius diſtrictus capitalis ciuitas & duorum Epiſcoporum Catho-
lico Romani & Græcanici, ſeu Ruſſici ſedes, in ſolo admodum fertili accumbit Sa-
no fluuiio, ex Carpathis montibus haud procul a Teiſſæ fluminis ſcaturigine erum-
pentis, & prope Sandomiriam in Viſtulam aquas ſuas inuehenti, cuius beſeficio
incolæ merces ſuas præcipue vero frumentum, & ſalem, qui hic artiſcioſe co-
quitur, commodè in Poloniam & Pruiſſiam mittere ſolent. Nundinæ enim in hac
urbe quotannis celebres ſunt, ac mercaturæ ciues dediti ſunt. Regia arx ſupra
urbem editiori loco inſidet, ac validis muris, et turribus munita eſt. In ipſa urbe
ſe ſpectanda offerunt templum parochiale, Franciſcanorum, Dominicanorum, et
aliorum

Finet.

Sanus fluuius

Arx.

APolonia vrbis
direpta.

Et a Walachis.

Germani mul-
ti circa Præmi-
sliam.

Præmiſliæ di-
ſtrictus a Tar-
tariſta vaſtatus.

Nundina cele-
bres.

Incendium
horrendum.

Damnum in-
gena.

aliorum cœnobia, Ieſuitarum collegium, curia ſumptuoſe ædificata. Priuatæ quo-
que ædes paſſim per urbem pulchris et elegantibus ſuis ſtructuris ipſi haud exiguum
ornamentum conciliant. Anno 1069. *Boleſlaus* Poloniæ Rex diuitem, et omni-
um rerum copia affluentem hanc urbem quarto die obſidionis expugnavit, ac mi-
lilibus diripiendam conceſſit. Ruſſi in arce aqua deſtituti, et peſte afflicti, eam
tandem dedere coacti ſunt, vita ſola, et iis ſeruatis, quæ exportare ſecum pote-
rant. Anno 1498. *Stephanus* Walachiæ Palatinus eandem urbem diripuit, et igne
vaſtauit. Hæc calamitas tunc temporis etiam finitimas vrbes, Iaroſlauiam, Radi-
minum, Prævorſcum, cæteraque huius regionis oppidula, et infinitos pagos, di-
reptionibus et incendiis proſtrauit, adeo ut Walachi, Turcæ, et Tartari plus quam
centena hominum millia, prædam incredibilem, et maximam copiam pecorum
ac pecudum ſecum abduxiſſe ferantur. *Piaſcius* ad annum 1599. narrat, quod
plurimi populi Germanici in Moldauia, Kumaria, et Ruſſia Polonica, præcipue
circa Præmiſliam, et Sanocum, innumerabiles pagos inhabitent, in bellis capti et
huc translati, qui lingua Germanica vtantur, et moribus antiquis viuunt. Anno
1623. Tartari Radiminum, Sujnicam, Lovao, et cætera oppidula ac pagos Præmi-
ſliæ vicinos, Leopolum vſque, incendiis horrendis vaſtarunt. Præmiſliam a Suecis
anno 1656. occupatam falſo eiſdem anni relatio quædam ſparſit.

IAROSLAVIA, Iaroſlaw, celebre, amœnum et grande emporium, cuius ar-
cem ab ortu Sanus fluuius alluit. Faſoſe in toto regno Poloniæ pro feſto As-
ſumptionis *B. Mariæ Virginis* hic quotannis nundina celebrari ſolent, ubi e Per-
ſide, Conſtantinopoli, Venetiis, Moſchouia, Germania, Hungaria, cæteriſque
regionibus finitimis, merces apportata venduntur, cum primis vero amplius
quadraginta millia bouum, et medium tantum equorum, ut *Starouolſcius* de ſuo
tempore commemorat. Ieſuitæ collegium in vrbe ac extra urbem domicili-
um ſuum habent. Virgines vero Veſtales cœnobium regia plane munificentia
extructum. *Piaſcius* ſcribit, ſingulis in Auguſto medio nundinas hic celebrari,
quæ poſt Francofurtenſes proximam celebritatis famam in tota Europa obtine-
ant. Anno 1625. ipſo *S. Bartholomæi* die noctu incendium ex quatuor diuer-
ſis locis erumpens totam urbem, plurimis ædificiis ligneis reſertam, in
cineres redegit, adeo ut plus quam trecenti homines igne perierint, et damnum
mercibus factum decem ſcorenorum millionibus æſtimatum fuerit. Vrbis poſt
incendium ædificiis reſtaurata a Suecis anno 1656. occupata fertur.

CRASICINUM recentioris fabricæ palatium ad Sanum fluuium, vno aut al-
tero miliari a Præmiſlia.

PRÆVORSCIA, Przeworsk oppidulum ad latus Iaroſlauiæ, verſus occaſum.

PROCHNIKUM caſtellum munitum inter Iaroſlauiam et Præmiſliam.

LANCUTUM magnifice ſtructis templis, palatio inſigni, munitionibus ſic ſa-
tis firmis, & amœnis hortis a *Stanislaſo Lubomiſki*, palatino Cracouienſi, inſtru-
ctum, aliis Landhut, Landſhut vel Lanžut dicitur. Quædam relatio 24. millia-
ribus Cracouia diſtare, & a Sueciæ militiæ præſecto *Comite Duſſaſſo* anno
1656. menſe Februario vacuum reperiunt eſſe ait.

FVLSTINIA, Fulſtin & Dombrovia duo oppida vicina, & a Leopoli verſus
ortum remota.

BIALOBOKI, Soſnicia, Dombrova, Vherce, Laſki, arces ſunt, & caſtella, no-
bilitatem contra Tartarorum incuſſiones munita.

VISNIA, Zidaczovia, Moſeiſk, Dubiecia, Canezuga, ſunt huius diſtrictus
oppida.

SAMBORIA pulcherrimum Minoritarum monaſterium habens oppidum.

RESOVIA arce eleganti, monaſteriis, & nundinis pro feſto *S. Alberti* annuiſ,
nobilitata, laſticinorum item, & linæaminum affluentia celebris. Torum hunc
tractum incolunt Germani, capti in bello a *Cafimiro* magno Poloniæ rege, et e Sa-
xonia

Germani in-
colæ.

num a Poloniæ proceribus nonnullis Regem electum, Zamoſcius Cancellarius
regni ſummus cum exercitu ſuo proſtrauit, ipſumque captiuum in huius vrbis
arce deuinit. Exercitu Polonico a Coſacis et Tartariſta anno 1647. Zbarauia ob-
ſeſſo, Rex *Johannes Cafimirus* 18. Iulii Lublinò Craſnoſtoviam, inde Tapor-
uiam, et Bialocaminum, porro 13. Auguſti Zloczewo, ſive Seloczouiam, et
Zborouiam 6. milliariſ ab hoſtium caſtris abſentem, ac vno et dimidio circiter
milliari Ieziorna diſtanti, caſtra movit.

ZAMOSCIUM, Zamoſcie, quam ſexta pars *Theatri urbium Georgii Braun*,
& *David Froelichii* in ſuo *Viatorio* ad Poloniam minorem, Typus quidam Choro-
graphicus ad nigram Ruſſiam proxime fines Poloniæ minoris, et *Nicolaus Ian-
ſon* in ſuis *Tabul. Geogr.* ad Leopoliſem palatinum referunt, in Chelmenſi
palatinatu rectius locatur. *Georgius Douza* in ſuo *Itinerario Conſtantinopolitano*,
in diſto *theatro urbium citato* ad Patrem *Dowzam* ſcribit, ſe Camenecia Leopó-
lim, inde Belzam, ubi Nobilitum Ruſſiæ curia iudicialis, ac porro Zamoſcium
proſectum, a conditore huius nouæ vrbis *Johanne Zamoſcio*, ſupremo regni Po-
loniæ Cancellario, et ſummo totius exercitus Polonici præſecto, alienæ religio-
ni quidem addicto, humaniſſime tamen exceptum fuiſſe. Magni nominis Can-
cellarius hic *Stephanum* Tranſyluaniæ palatinum, et *Sigismundum III.* Suecum, ad
regnum promouit, ac ex ipſis fundamentis in loco admodum ſalubri, quem haud
procul a fluento Vepro hæreditarium poſſidebat, et in planicie admodum a-
mœna hanc urbem plane nouam excitauit, muris, vallis, et propugnaculis mu-
niuit, ac nouum Zomoſcium appellauit, ut a veteri Zamoſcia diſtingueretur,
arce nimirum, quæ huic proſapix nomen dedit, & ab eodem Cancellario etiam
probe munita, & elegantibus ædificiis iam antehac exornata fuerat. In hac au-
tem noua ciuitate pulchrum & artiſcioſum, quibus Decanus inſulatus præpo-
ſitus eſt. Hoc elegantiffimis picturis exornatum, & opulentiffima ſupelleſtile
inſtructum ingentibus reditibus annuiſ locupletatur. Inſtituit quoque Academi-
am, euocatis Cracouia Theologis, Iuriſconſultis, Medicis, ac liberalium artium
Doctoribus eruditiffimis, hoc pacto non ſolum Zamoſcium ſuum, verum etiam
Ruſſiam totam Muſarum ſpendore illuſtrans. Ciuibus porro inſignia priuilegia, &
immunitates fere nobilitum immunitatibus æquales largitus eſt, eosque a veſtigalibus,
quæ aliis ciuitatibus impoſita ſunt, omni tempore immunes & liberos præſtitit, præte-
rea iuriſdictione ſua hæreditaria, qua urbem ſibi deuinctam tenebat, voluntaria abdi-
catione ſe ac omnes ſuos poſteros nudauit, ac eam Regio iudicio ſupremo, æterna
iuris libertate deuinxit, adeo ut quater ſingulis annis iudicium tale hic celebre-
tur, ad quod aliæ ciuitates legatos ſuos mittunt. Eſt quoque in hac vrbe ab
ipſo inſtituta domus pignorum, ſive oppignorationis, vulgo *Mons Pietatis* ap-
pellata, & certa ſumma pecuniæ locupletata, eum in finem, ut ſiniſtro aliquo
caſu ciuibus ad paupertatem redactis, aliſque pauperibus auxilium ferri queat.
Ideo diuerſarum, ac variarum nationum homines, Poloni, Græci, Armeni, Hi-
ſpani, Germani, & Itali magno numero in hanc urbem confluxerunt, ac eam
populoſam reddiderunt. Habet templa *S. Thomæ*, *S. Crucis*, Armenium, &
Ruſſicum. Item Collegium, Arcem, Burſam, Geldam, Curiam in foro ma-
iori, & Armamentarium inſtructiſſimum: Portas quoque tres; Lublinenſem,
Leopoliſem, & Ienowirzenſem. *Johannis Ianſonii* nouus *Atlas* eam octo pro-
pugnaculis grandibus firmatum, & vallo admodum craſſo, profundisque foſſis
cinctam reſert. *Catharina Oſtrogia*, *Thomæ Zamoſcii* in Cancellariatu ſupremo
ſucceſſoris paterni vxor, collegio aliud collegium et ſeminarium adiunxit, ac
Profeſſorum, et Canonicorum numerum auxit. Plurima loca circa hanc urbem
pulchris hortis, piſcium diuitiſ piſcinis, ac officiis ferrariis abundantia repe-
riuntur. *Johannes Zamoſcius* poſt obitum Radiuiliæ vxoris ſuæ, Regis *Stephani*
fratris *Chriſtophori Bathori* filiam *Chriſtidam* vxorem duxit, ac poſt huius ex hac

Expediſio bel-
li Regis Ioan-
nis Cafimiri.

Zamoſcius Za-
moſcii candi-
dor.

Verus Zamo-
ſcia.

Templum.

Academia.

Immunitates
& priuilegia.

Domus pigno-
rum.

Porte

Catharina
Oſtrogia.

Thomas Zamoscus.

Iohannes Zamoscus.

Cosaci Zamoscium frustra obsederunt.

Sueci.

Vepru fl. origo

Regionis qualitas.

Bogus fl. Hypanis antiquorum.

Termini.

Senatores.

Territoria, incolæ

Oppida.

Armenii.

Conditores.

vita decessum matrimonio sibi iunxit anno 1592. *Barbaram*, *Stanislai* Tarnouii Comitis filiam, ex qua *Thomam* filium modo dictum suscepit. Diem suum obiit 3. Iunii anno 1605. cum aliquot diebus iam ætatis annum 63. viuendo superasset. *Thomas* filius et successor 5. Ianuarii anno 1630. vitam finiuit. Quos hæredes reliquerit, nobis non constat. *Iohannes Zamoscus* anno 1651. adfuit prælio cum Tartaris et Cosacis commisso. Cosacorum summus Præfectus *Bogdanus Chmielnicius* plus quam totum mensem Zamoscium obsidione graui arctauit, nihil tamen proficiens, ob virilem nobilitatis Russicæ, quæ in hanc urbem securitatis causa confluerat, defensionem, et frigus hybernium, quod ingruerat. Anno 1656. huius loci possessor Suecis eundem tradidisse falso ferebatur, cum Sueci aliquot globis igneis in urbem coniectis mox abiisse constet.

SCZEBRESINUM, *Sczbrzesin* ad *Veprum* amnem inter *Krasnobrodiam* et *Krasnostaiam* *Zamoscio* versus ortum distans, ea in sinistro annis latere sita ciuitas.

KRASNOBRODIA ad idem eiusdem fluenti latus, supra præcedentem ciuitas. THOMASZOWIA ciuitas sita, qua *Veprus*, siue *Wieprz* fluius, ex terra emergit.

LASCZOWKA ciuitas supra *Thomafouiam* versus meridiem. Lõca hæc fere omnia ad *Zamosciorum* profapiam pertinent.

ROZANA, *Ulodauia* reliquæ huius *Chelmenfis* districtus ciuitates, vt et *Grãbouia*, et *Tamogrodia*.

PODOLIA PALATINATUS indefinentibus Barbarorum incurfibus diuexatus, et multis præliis famosus, cum *Italia* et *Vngariæ* regionibus paria si non facturus, tamen vbertate et diuitiis ipsis non cessurus esset, si pacem optatam inquietissimorum Barbarorum vicinitas, et rapacitas non inuideret. Marmora diuersorum colorum, et alabastrum diuersis in locis subministrat. Boues, et equi Podolici in longe distitis regionibus diuenditi regionis felicem vbertatem testantur.

Bogus fluius huius palatinatus finis septentrionalis, qui nonnullis *Hypanis*, a his *Axiæ* est antiquorum, in hoc palatinatu, haud procul *Basilia Volhyniæ* urbe, paulo supra *Czerne Ostro* oppidulum ex scaturigine sua erumpit. *Hypanis*, *Bogus Mercatori* et *Ludovico Decio*, *Sarmatiæ* Europææ fluius, inter ostia *Borystenis*, et *Dromum Achillis* insulam ad *Dassouiam* urbem, vbi hodie famosa illa *Turcarum* urbs *Oczakouia*, in *Pontum Euxinum* immergitur. Error hic norandus quorundam, qui hanc *Bogum*, eum *Bugo* in *Vistulam* descendente confundunt. Podoliæ Austrinus limes est *Tyras*, eam a *Walachia* et *Pocucia* disteminans; Occiduus est *Halicienfis*, et *Leopolienfis* districtus; Septentrionalis *Volhynia* citerior, et *Orientalis Palatinatus Braclaviensis*. Senatores ad senatum publicum pertinentes in hoc palatinatu sunt tres; palatinatus Podoliæ, Episcopus *Cameneensis*, et *Castellanus Cameneensis*. Diuiditur autem ipse palatinatus in tria territoria; *Cameneense*, *Tremboulense*, et *Laticouense*. Incolæ bello nati, & *Marti* ac *Bellonæ* dediti, vtpote qui continuis Barbarorum incurfionibus lacessiti prompta semper defensione hostibus resistere coguntur. Complura huius Dynastiæ oppida, ob infestationes creberrimas probe munita sunt, & arcibus præterea firmissimis impetus hostiles elidunt. Armenii frequentes quoque in urbibus passim habitant; Gens hæc deditissima, ac ideo libentissime inherens *Poloniæ* regionibus, præcipue autem equos generosos adducens. Habent in urbibus *Russicæ* maioribus suos magistratus, seu seniores nationis, qui fidem Regi & urbico magistratui pro reliquis spondent, & in vitia gentis suæ ipsi animaduertunt.

CAMENECA, *Cameneum*, *Cameniecz*, *Kamieniecz*, *Camieniec Podolski*, i. e. *Cameneia Podolica*, etiam cognominata, Podoliæ totius princeps ciuitas, quam *Clepidavam* antiquorum esse plurimi ex doctioribus putant; a *Da-*

cis ædificata esse creditur; antequam hic sedes suas fixerunt *Bastarnæ*, qui postea cum *Gothis* expeditiones bellicas suscipientes *Slauis*, a quibus hodierni incolæ oriundi, hanc regionem vacuum reliquere. Vide *Romanum* pag. 265. *Frælichium* lib. 3. part. 1. *Viator* pag. 216. seq. vbi dicit, *Camyeniæ Podoliæ*, diuina fere manu inter arduat, cliuosasque rupes condita hinc inexpugnabilis censetur, ac sæpius ab ea *Tartari*, *Valachi* & *Turcae* cum ingenti strage & dedecore repulsi sunt. lib. 1. part. 2, pag. 326. his verbis repetitis addit; *Arx illius etiam rupe petrosa undique cincta est*. *Cromerus* in *Oratione funebri Regis Poloniæ Sigismundi I.* hunc Regem huius loci arcem, & cæteras *Leopoli*, *Sandomiriæ*, *Corcini*, *Vilnæ* & *Cracoviæ* restaurasse, & firmiores reddidisse commemorat. *Albertus Koialovicius* vero tradit, cum *Olgærdus M.* *Dux Lituaniæ*, *Tartaris* *Podolia* expulsi regionem totam inter fratres *Coributhi* filios partitus esset, hanc ciuitatem munitissimam, & rupi impositam, ac ideo omnium locorum munitorum miraculum dici merentem, in qua non arte aggestum; sed a natura ex rupe educum & erectum vallum, principibus istis conditoribus suis fundamenta sua prima accepta ferre. Triginta maximis milliaribus versus ortum hybernium *Leopoli* cum arce sua discedens sub longitud. gradu 49. & latitud. 48. accumbit sinistro lateri fluioli *Smotræ*, vel *Smotricæ*, qui in hac regione iuxta *Felstin* oriundus, ac *Grudecum*, & *Smotricam* præterlapsus *Kameneiam* descendit, atque porro modicum intervallum emensus *Tyræ* fluiui aquas suas associat. Duos vrbs habet Episcopos, *Catholico-Romanum*, & *Armenium*, ac *Iesuitarum* collegium iuuentuti docendæ destinatum. Secundo ab vrbe lapide est *Paniowce*, arx *Potociorum* a *Ioanne Potocio* Palatino *Braclauensi*, militaris scientiæ peritissimo viro, architectura recenti constructa, & nobilitata oppugnatione *Turcica*, cum ad *Chetimum* in *Walachia* cum *Turcis* bellum anno 1621. gereretur. Eo enim anno, vt *Piafettus* narrat; *Osmannus* *Turcarum* Imperator potentissimo suo equitatu, & *Ianizaris* *Podoliam* inuasit, ac *Cameneiam* perueniens ex proximo monte admirandum hoc opus inspexit, ac quæsiuit, quis locum hunc muniuisset? cui cum responderetur, Deum hoc fecisse: Si Deus, inquit, hunc locum muniuisset, videat quoque, quonam pacto eum occupet. Abducto igitur exercitui mandauit, vt castellum *Paniowce* expugnarent. Conatum suum tandem a *Polonorum* fortitudine elusum videns, ac discedere coactus, cum continuis conuictis militibus suis timiditatem suam exprobrasset, tantam sibi inuidiam confluat, vt ab ipsis *Constantinopolim* reuersus laqueo suffocatus fuerit. Anno 1633. *Turcæ* *Podoliam* invadentes a *Konieczpolse* in *Moldauiam* repulsi sunt. Anno 1651. *Cosaci* ac *Tartari*, post occupatam proditione *Panovecensem* illam arcem summo suo damno hanc urbem aggressi sunt. Hinc *Cameneia* unicum aduersus *Orientis* minas propugnaculum a quodam nuncupata est. De hac obsidione consule *Tractatum Samuelis Babschky de tranquillitate animi A. 1656. impressum*, ex quo patet, quam feliciter hunc locum parua militum manu defenderit vir animosus *Iohannes Georgius a Sabisch & Marschwitz*, &c. *Tribunus militum*, & admodum nobili *Stemmata* in *Silesia* natus, ac obsessus a centum & viginti mille hostibus, qui dicti anni 6. Iunii obsidium incepterant, & 23. eiusdem mensis soluerunt. Duas tunc temporis hic arces fuisse, vnâ veterem, ac alteram nouam, & huius quidem fossam tribus in locis collapsam idem *Auctor* commemorat. Sequentē mense Decembri eiusdem anni eandem urbem incolæ fere omnes grassatione pestis vehementis amisisse ferunt.

FELSTINUM munitionibus firmis cinctum oppidum, haud longe a finibus *Podoliæ* septentrionalibus, qua *Smotræ* vel *Smotrica* fluius ex diuersorum fluiuiorum collectione oritur. GRUDECUM, *Grudek*, *Grodec* oppidum cum arce admodum munitum, quod dictus fluius perfluit.

Restaurator.

Conditores alii.

Situs.

Smotrica fluv.

Paniouce arx

Osmannus Turcarum Imperator.

Laqueo necatus.

Cosaci & Tartari.

Irrita obsessio.

Pestis.

Niedobur
montes.

SMOTRICA, Smotrica, ad eius fluenti dextram inter Grudecum & Cameneciam, admodum valide munitus locus, sub quo flumen illud montes Niedobur secat. Hi *Opryskowie* prædonibus etiam nuncupati plane steriles sunt, et fere mediam Podoliam secantes longa et transuersa serie haud procul Camenecia versus ortum profectionem suam incipiunt, et a meridie in septentrionem abeuntes ultra Satanoviam et amnem Sebrovce se extendunt.

Muzza fluv.

MUZZA fluuiolus inter Smotricam et Tornawam fluuium intercedit. **DONAIOWCE** munitus locus ad fluuium Tornawam, Smotricam, versus occasum æstiuum, inspectat.

Tornawa
fluvius.

TORNAWA amnis supra Donaiowce oriundus, ac ab eodem, quem sinistro margine lambit, descendens, ad Kitaigrodum onere aquarum a Tyra leuatur.

KITAIGRODUM, Kitaigrod ad Tyram fluuium, qua Tornawam suscipit, oppidum munitionibus validis hostiles impetus depellens.

SLUDZIENICZA munimentis validis cinctum oppidulum ad Tyrae defluentis sinistram marginem, ubi Sludzieniczæ fluuioli aquas allabentes absorbet.

Ouczica
fluvius

OUCZICA fluuius in hac regione a septentrione versus meridiem recta decurrit, ac aquas suas ex tribus riuulis congregat, ubi duo admodum valida munimenta situm suum habent. Medius est inter Sludzieniczam versus occasum, & Pristiscam versus ortum ipsi latus claudentes.

SARAFKA firmum oppidum ad sinistram ripam alterius riuulorum dictorum, qui occasum spectat.

WERBKY idem validis munitionibus se defendens, & in medio fluuiolorum memoratorum lateri sinistro accumbens oppidum.

ZINKOWIA, Zinkow, infra coitum riuorum istorum munitionibus suis hostiles impetus eludens oppidum.

PROZENSKOWA, ut prius, ad sinistram dicti fluenti latus cum arce sua & firmis munimentis, hostibus se opponit.

KRASNOPOLIA oppidum & arx validissimæ defensionis, cum duobus præcedentibus quasi triangulum constituens, ac inter Ouczicam amnem & Sludzieniczæ scaturiginem in medio sedens.

Bistrissa fluv.

BISTRISZA fluentum, ut cætera omnia, a septentrione in meridiem primum fertur, & in Lyræ se infundit; duo munimenta habet Wonkowcze & Kalusium.

WONKOWCZE operibus bellicis firmatum oppidulum, mox ad sinistram latus ex scaturigine sua ebullientis fluuioli cernitur.

KALUSIUM operibus suis munitissimis dextræ eiusdem amnis incumbit ripæ, qua suo & Tyrae, siue Niestro fluuii, aquas suas tradit.

Birbiczén

KYRILOWCZE munimentis suis validis Birbiczeni fluuioli sinistram ripam paulo infra Swen fluuioli accessum occupat.

Ladawa fluv.

LADAWA fluuius quinque oppidis, quorum quodque arcem suam habet, valide munitis, stipatur.

IVLTOKOWIA, Iultowkow, aliquo saltem interuallo infra fluminis originem ad sinistram sedet.

MARIANOVIA succedit inferius in eodem latere sita.

BARKOWIA proxima, inter Marianoviam ac Berlinecziam, medium locum obtinet, ac dextrum fluminis marginem tenet.

BERLINECZIA harum trium sibi proximarum infima ibidem cernitur.

IAROSZOWIA paulo supra Ladawæ in Niestrum exitum sedem suam habet.

MOCHYLOVIA, locus munitis suis operibus sinistro Niestro, siue Tyrae, defensioni operam nauans. Sub eo hic fluuius Podolia relicta Braclaviensem palatinatum ingreditur.

xonia cum liberis et vxoribus in hanc oram deducti. Pecorum et linreaminum studiosi lacticia et linreamina, nundinarum tempore, in vicinis oppidis, et maxime Resoviz et Iaroslaviz, diuendere solent.

III. DISTRICTUS HALICIENSIS.

DISTRICTUS HALICIENSIS Walachiz, et Transiluaniz ad meridiem, Bodo-
liæ ad ortum, Belzensi et Leopoliensi palatinatui ad septentrionem, et Præ-
misliensi ac Sanocensi ad occasum vicinus est. Secatur autem in duas partes a
celerrimi cursus fluuii Tyra, qui Niester vulgo nuncupatus ex Carpathis mon-
tibus vulgo, Carpack, Vngariam, et Russiam diuidentibus oriundus, medio hoc
districtu pererrato, Walachiam a palatinatu Podoliensi, et Bratislauiensi seiun-
git, ac iuxta Turcicam urbem Akiermam, vel Biellogrod in mare nigrum, vel
Pontum Euxinum se infert. Pars huius districtus meridionalis ad dextram di-
cti fluuii decurrentis ripam vulgari nomine *POCVIA* vocatur, et vndique mon-
tibus a Walachia, et Transilvania seiungitur.

Fines.

Tyra vel
Niester fluui-

Pocucia.

HALICIA, Halitz, magni olim nominis, et primaria regni Haliciensis, non
Russiæ, quæ tota olim in plures ducatus diuisa proprios duces habebat, inter quas
primi et quasi monarchiam tenentes erant duces Kiovienses. Incumbit dextræ
ripæ supra dicti fluminis decurrentis, munita, ut et arx ipsa, quamvis nulla anti-
quæ magnitudinis, et dignitatis vestigia nunc ostendet. Cives agriculturæ de-
diti de mercatura exercenda parum laborant. Apud hanc urbem pagi sunt non-
nulli, in quibus ex puteis profundis aquam haustam incolæ in salem partim in
farinam minutissimam, partim in frusta, aut massas excoquunt. Idem fit in plu-
ribus aliis huius Russiæ satrapiz locis, nempe apud Riboticios, Dobrimiliam,
Samboriam, et Solum, cui a sale etiam nomen inditum. In desertis quoque
campis Vkrainæ, vltioris Podoliz, nimirum prope Borysthenem lacus cu-
iusdam aqua sereno et ardente sole in salem concreuit, quo circumiacentes ac-
colæ vtuntur. Priscis illis temporibus duces suos habuit Halicia, quorum vnus *Me-*
scislaus filius sororis Poloniæ principis *Casimiri I.* quem Russi anno 1185. vene-
no interfecerunt, post cuius obitum Hungari dolose Halicia potiri sunt. Sed Po-
loni arcem recuperatam Russis anno 1188. restituerunt. *Romanus* Haliciæ et Vo-
lodomiriz dux, cæteris Russiæ principibus aut eiectis, aut deuictis, postea solus
toti Russiæ imperauit, ac anno 1205. in praelio cum Polonis vitæ iacturam fe-
cit. Post eius obitum *Colomannus*, *Andræ* Vngariæ Regis filius, & maritus *So-*
lomeæ, sororis *Lesli Albi* Poloniæ ducis, Polonorum conuiuentia dotem accepit
ducatum Haliciensem, de quo inter Russiæ printipes contentio orta fuerat. Hi
tamen, peregrini imperium fastidientes, ac Græcanicæ suæ religionis iactu-
ram metuentes in partes suas pertraxerunt *Mescislaum*, sibi hereditario iure eun-
dem ducatum arrogantem, ac insigni victoria Vngaros & Polonos prostrauerunt.
Colomannus in arce Haliciensis diu obsessus, ac tandem fame ac siti ad deditio-
nem coactus, totum annum cum vxore *Salomea* in captiuitate detentus fuit, do-
nec patris *Andræ* rogatu dimissus fuerit, ea tamen conditione, ut regis *Andræ*
filius natus maximus *Mescislai* filiam *Mariam* vxorem duceret, ac *Mescislaus* *Colo-*
manno post trium annorum decursum Haliciam restitueret. Restituta Halicia *Co-*
lomannus exactus est a *Daniele*, Romani filio, iterum tamen a patre in Haliciæ du-
catum repositus, in quo, cum vix triennium pacifice vixisset, aut veneno, aut mor-
bo extinctus Haliciam, belli occasionem Russis reliquit. Ab illo tempore Hun-
gariæ reges, Russiā amissa, sunt vsi titulo regum Galatiæ, vel Haliciæ, ubi *Co-*
lomannus coronatum nonnulli volunt, & Lodomeriz (foras Valadimiriz ita
corrupte nominantes.) Postea hic ducatus in Polonorum potestatem peruenit,
ut in generali de Russiæ ducatu narratione supra monuimus. Anno 1353. *Lu-*
bartus

Situs.

Cives.

Sales ex co-
ctio.Haliciæ
Duces.

Colomannus.

barius Volhyniae dux hanc urbem inopinata oppresione cepit, diripuit, ac incendit.

Vrbes cis flumen Tyram reliquae:

IUROVIA, Iurov, oppidulum munitum haud procul a dicto flumine.

KACZOWICE infra Iuroviam flumini propius admotum oppidum, & munitionibus firmatum.

Tria loca munita.

MARTINOVIA, Martinowa, Martinow, duobus prioribus inferius oppidum munimentis suis sinistrae fluminis dicti ripae incumbens; adeo, ut hic tria loca munita, Haliciam versus, recta quasi linea descendant, ac ultimum ipsi flumini appositum sit.

OUCZE, Vscie *Starovolscio*, infra Haliciam propugnaculis firmatum oppidum ad amnem Tyram.

Kropiecz fluv.

MONASTER, Monasterzis, ea *Starovolscio* oppidum munitum in finibus Podoliae, quam auctor laudatus huc refert, *Typus vero Ucrainae Gedani vulgatus* in Podolia locat: In ripa fluvii Kropiecz, vel Kropiecz, qui aliquo spatio infra Vsciam Tyrae, seu Niester fluuii, miscetur.

Lipa fluvius.

PODHAIECIA, Podhaice, muris & propugnaculis se defendens oppidum, in eiusdem fluvii ripa intervallo modico supra praecedens oppidum.

BRZEZANKA, Brezanum, ad fluvium Lipam ex Leopoliensi districtu descendens, & infra Vsciam Tyrae flumini aquas suas affundentem, ciuitas populosa, cum templo pulchro & palatio splendido, atque satis firmo.

ZAVALOVA, Zawalow, arx & oppidum operibus bellicis satis firmis sibi patrocinans, in modo dicti fluminis margine aliquot infra Brezanum miliaribus.

KOVLCHERY arx munita, a fluvio inde Vsciam decurrentem, et in Tyram se praecipitantem.

KAKOLNICK oppidulum, arce, & aliis munimentis impetui militari resistens, & ripae cuiusdam fluvii inter Zavaloviam et Buczaviam impositum.

Lipa carne fluvius.

BUCZAVIA, Boczowce oppidum, arce et aliis munimentis septum, & situm, qua Lipaczarne fluvius alium sinistro alvei sui margine recipit, eum secum abreptum infra Haliciam, cum vndis suis in Tyram praecipitans.

Fines.

Vrbes trans flumen Tyram caeterae:

Pocucia.

Pars haec Haliciensis tractus, quae inter dextram defluentis Tyrae marginem, et Walachiam versus ortum et meridem, Transilvaniam versus occasum hybernium, districtum Sanocensem versus occasum, ac Praemisliensem versus septentrionem, interest, vulgari nomine *POKVCIA* nominatur, diuersis hinc inde oppidis et arcibus munitis firmata, et fluentis nonnullis rivulisque haud paucis, ex Carpathiis montibus se effundentibus rigata. Praecipuus est Pruth, vel Prutus fluuius, qui ex dictorum montium loco quodam, *Czere Hory* appellato, scaturiens, montibus cincto, defluit, ac Dobrilouiam veniens ab occasu se in ortum flectit, sub Snyatino Czeremoczam fluvium suscipit ex Walachia descendentem, & ex duobus fluviois collectum, quorum vni Biale Czeremocz, alteri Czerna Czeremocz, i. e. albo & nigro Czeremocz, nomen est. A fontibus suis usque ad exitum in Prutum, Walachiam & Pocuciam alveo suo diuidit, ac in suarum societatem admittit. *Cromerus*, *Mercator*, & alii, Hierasum antiquorum, & Gerasum *Ammiani* faciunt ex Pruto, quem *Lazius* Seret fluuium interpretatur. Porata *Herodoti*, & Poritus *Ptolomaei*, quoad situm Pruto magis conuenire videntur.

Czeremocz fluvius.

SNIATYNVM, in Pruti sinistro margine, Pocuciae caput, & emporium satis frequens, in quo Walachi plurimos boues, cerae mellisque copiam, ac nobilissimos equos diuendere solent.

Hierasus.

Boves, cera, mel, equi.

ZABLOTOVIA, Zabletow, arx aut locus munitus in eiusdem fluminis ripa sinistra supra Sniatynum.

COLONIA

COLONIA, Kolomey, in eodem latere eiusdem fluvii delabentis, inter Zablotoviam, & Dobriloviam situm habens, ciuitas, in qua excoquitur vis magna salis, Salis copia, qui ubique in Polonia, Russia, & Lituania venalis, proflare solet.

DOBRILOVIA, Dobrilow, suprema in dicto margine memorati fluminis sub Carpathi montibus ciuitas munita, quam *Starovolscius* Dobrovedam appellare videtur.

MORCZA oppidum munitum ad amnem Bistris, Dobrilovia versus septentrionem abeunti occurrit. Duo hic vnius nominis flumina se offerunt, utrumque ex Carpathi iugis emergens. Ad horum occidentalius sedet dictum oppidum paulo infra fluviolem Sagewae, in sinistram eius marginem introitum.

Bistris fluv.

TICZEMENICZE oppidulum cum arce paulo supra fluviolem cuiusdam in fluvium Bistris orientaliorem influxum, qui orientior Bistris, occidentaliore supra *Iesupol* se iungens, infra eundem locum & Haliciam Tyrae accedit.

In Tyram fluens.

PLOMACZE oppidulum munitum a praecedente versus ortum paruo spacio remouetur, & ad concursum sedet duorum fluuiorum, qui in Tyram vno alveo descendunt.

IESUPOL, Iesupolis, oppidum munitum cum arce in sinistra Bistris fluenti ripa. Hoc a *Starovolscio* ad Podoliam refertur, cum in Pocucia tamen sedeat.

KALVSZA oppidulum munitionibus firmum ad fluviolem cuiusdam Siseka, fluviolem haud longe remoto, laus sinistram.

WOINLOWIA, Woinlow, oppidum munimentis militaribus circumdatum, & in dextra Sisekae fluviolem, paruo inde spacio in Tyram illabentis, ripa situm.

Siseka fluvius.

ZARNOWNO in districtus Sanocensis finibus, & fluminis Tyrae dextra ripa situm oppidum, quod munitionibus satis firmis defenditur.

IV. DISTRICTUS SANOCENSIS.

DISTRICTVS SANOCENSIS ad austrum Transilvaniae, ad eum Haliciensis, ad Fines boream Praemisliensis districtus, & ad zephyrum Polonia minore septus est. Hinc collibus passim obitus, sed versus Crosnam ciuitatem planicie aliqua se explicat.

Qualitas.

SANOCVM huius territorii Sanocensis prima ciuitas, Crosna quidem titulotenus superior, sed ciuitate et ciuium frequentia inferior, arcem tamen haud contemnendam habet, ac Sani fluvii ripae incumbit.

CROSNA in hoc tractu fere principalior vrbs, et emporium ab Vngaris mercatoribus frequenter visitatum. Hi, quamvis passim merces et vina sua in catones oppidis submontanae regionis deponant, huc tamen veteri consuetudine ut plurimum aduehant. Hinc ciues hic paulo ditiores, quam in alijs oppidis, ac nundinae longe celebriores esse solent.

Vngari Mer.

RIMANOVIA in Poloniae maioris, et quidem palatinatus Cracouiensis, finibus.

BROZOVIA, Prozzow, oppidum munitum.

DINOVIA ad Sanum etiam firmum oppidum.

LESKO iudem munitionibus se defendens oppidum. De his oppidulis *Starovolscius*; *Indies*, inquit, ob maium Tartarorum munitiones suas firmiores faciunt.

BELZENSIS PALATINATVS terram Chelntensem etiam complectens, occiduis finibus palatinatus Lublinensis in Polonia minore, meridionalibus Praemisliensis, & Leopoliensis districtibus, orientalibus Volhyniae citeriori, et borealibus Brescianensi palatinatus in Lituania vicinus est. Duos Senatores habet, palatinum et castellanum Belzensensem, ac diuiditur in quatuor territoria, quorum cuiusvis a praecipua sua vrbe nomen impositum est. Ea sunt Belzense, Buscense, Territoria Chorodlense, & Grabowiecense.

Fines.

Senatores.

Kk kk kk k2

BELZA

BELZA, Belz, primum huius palatinatus oppidum, spacio parvo a Bugi fluminis sinistro latere recedens, ac Palatini & Castellani sedes, munitionibus bellicis satis firmatum. *Cromerus lib. 13. pag. 330.* scribit, quod anno 1376. Vngariæ, et Poloniæ Rex *Ludovicus*, in Russia bellum gerens, Belzum, Chelmam, Graboveciam, et Sevolossum occupaverit.

DOBROFORT, oppidulum ad dextrum Bugi fluminis latus.

KAMIONKA ad eundem fluenti sinistram marginem inter Dobrofort & Buscium.

BUSCIUM, Buscum, territorii Buscensis caput ad Bugi sinistram, qua fluvio-
Polteu fluv. lo Polteu, ab vrbe Leopoli accurrenti, recipiendo se aperit. *Jodocus Ludovicus Decius, Regis Poloniæ Sigismundi I. Secretarius, de vetustatibus Polonorum lib. 3. fol. 113.* commemorat, quod anno 1516. Tartari Russiam maximo damno affecerint, quinquaginta hominum plus minus millia in servitutem abduxerint, & contra morem suum urbem Buscium occupare tentaverint, eo quod forsitan æstivo tempore paludes urbem cingentes exsiccata fuissent, licet conatu irrito post accensa suburbia discedere, & urbem missam facere coacti sint.

OLESCVM, Olesko, oppidulum munitum ad paludem quandam. Morte *Ludovici Vngariæ & Poloniæ Regis* obitu divulgato, arces Russicas, Cremeneciam, Olescum, Grodum, Lopatinum, & Sniatynum, cum suis ditionibus Vngarorum præfectorum prodicione in Litanorum potestatem incidisse, & Litanos Volyniam sibi vindicare incepisse, commemorat *Cromerus lib. 14. fol. 337.* Totus hic tractus pluribus silvis vestitus, & diuersis fluuiolis peruius, cum oppidulis sequentibus a *Starovolsio* ad Voliniam, sed a *Dantiscano Ukrainæ typo*, iam aliquoties laudato, ad hunc palatinatum refertur.

PODORCE, vel Parnasse, aut Podhorcense palatium, cum hortis, & aquæ ductibus egregiis, Olesco versus ortum parua distantia separatum.

PODKAMIENIE oppidum ad scaturiginem fluuioli cuiusdam, quorum tres hic in hoc tractu confluentes Irwam fluuium in Volyniam dimittunt.

PRENIATYNUM, aliud a priore versus septentrionem Volyniæ fines attingens, et Brody vicinum.

BRODY in palude sedens, et ortui hyberno obuersa extremitate eius marginem tantum attingens oppidum *Stanislaus Koniecpolscius*, Castellanus Cracoviensis, et exercitus Polonici Dux supremus, insigni fortalicio, ecclesia collegiata, et gymnasio publico decorauit.

TOPOROW aliquo interuallo a priore versus occasum seiuncta ciuitas.

TICZOWICZE fortalitium Belzo versus occasum æstiuum distans.

KRILOVIA, Krilow, ciuitas ad Bugi fluuii sinistram latus.

CHELMENSIS Districtus inter Lublinensem satrapiam, et Litanæ confinia, Volhyniam versus ortum respicit. In duo territoria diuiditur, Chelmense et Crasnostauense, ac duos Senatores, Episcopum, et Castellatum Chelmensem ad senatum et comitia regni publica ablegat.

CHELMA, Chelm, huius districtus præcipua ciuitas, duos habet episcopos, vnum Catholico-Romanum, cuius sedes Crasnostauiam translata est, & alterum Russum, qui Chelmæ mansit, ac templum suum cathedrale ibidem retinuit.

DUENQ & Horodlo, Chelma versus ortum remotæ duæ ciuitates, in sinistro Bugi amnis margine, quarum illa inferiorem, hæc superiorem locum obtinet.

TERIATIN, Uchan, Woislawicze, inter Bugum & Veprum amnes vicina oppidula. Uchanæ *Nicolaus Danielowicz* Regni Poloniæ thesaurarius magnificentissimum templum struxit: ibidem palatium, et horti amenissimi visuntur.

SAWIN, Chelma versus occasum æstiuum dimotum oppidulum.

CRASNOSTAVIA sinistro Vepro assidens ciuitas, ac Chelmenis Episcopi sedes, cum recentioris architecturæ palatio, et arce. Hic Archiducem *Maximilianum*

CZERNIOWICZE duplex fortalitium munitissimum vtrinque fluuium Murac-
wam obsidens. Hic ex silua quadam speciosa inter Mezerof et Bar, ad fluuium Row, sita in hac regione oppida euadens Muracwam, Braclauensis palatinatus oppidum, descendit, ac inter hoc et Czerniowicum Podoliæ terminus est orientalis. Inde dictum palatinatum mox ingressus, ac Gruskam, Buscamque præterlapsus supra Iampol in Tyram præceps agitur.

FLECZE oppidulum munitum ad latus præcedentis versus occasum paulo infra fontem fluuioli iuxta Mochylouiam in Niestrum descendens.

SVLIAKI itidem oppidulum munitum Nemiam fluuiolum paulo supra præcedentis exitum in Niestrum se inferentem.

LVCZINICE simile oppidulum ad prædicti fluuioli scaturiginem sedens.

SZARIGRODVM duplex oppidum vtrinque fluuiolum muniens, et Muracwæ, qua occasum spectat, aliquo interuallo oppositum, vnde fluentum illud paruum porro defluit, infra Czerniowcen Muracwæ flumini se adiungens.

MEZEROF in sinistro latere fluuii Row munitum oppidulum, proxime fines Podoliæ et Braclaviensis palatinatus.

BARUM, Bar, ad idem flumen spacio modico supra Mezerof, in paludibus cum arce sua situm, et conditum a regina *Bona Sfortia Sigismundi I. vxore*, ubi Iesuitæ collegium habent. Sub *Iohannis Casimiri* regis initium, *Korecius & Christophorus Przemyscius*, etiam peregrinis bellis nobilitatus, hanc urbem, vt & Zuechalam & Ostropolinam Cosacis iterum eripuerunt, quorum multa millia vita priuarunt, magnæque præda acquisita hostibus loca illa liberarunt.

ROW fluuius ab occasu in ortum decurrens, ac Barum & Mezerof prætercurrens sub Braclouia in palatinatu Braclauensi Bogi vndis suas aquas admiscet.

ZAR ex silua aliquot miliaribus a finibus Podoliæ orientalibus remota, excedens confinis cursu per Podoliam & Braclauiam in Bogum properat.

CHMIELNIKUM ciuitas, & operibus bellicis, & Bogum flumine circumfluenta insulam, in qua collocata est, egregie defenditur.

CONSTANTINOVIA, Constantinowe, ciuitas validis circumfusa munitionibus in dextra Bogi ripa supra Chmielnikum.

LATICZOVIA, Laticzoviensi territorio nomen dans supra cuiusdam fluuioli in Bogum introitum, ac in eius margine dextro propugnaculis ac fossis se defendit.

DERAZNIE munitionibus instructum oppidulum in dicti fluuioli sinistro margine.

MIKUTINCE oppidulum & arx a dicti fluuioli fontibus non longe distans, **MEDZIBORZ**, Misdzibozia, fortalitium siue oppidulum munitum in Bogi sinistro latere, supra memorati fluuioli in Bogum influxum.

FLOKYROT in eiusdem fluuii dextro margine supra præcedens oppidulum munimentis firmatum.

CZARNE Ostro, ciuitas ad confluentem duorum fluuiolorum, qui sub ea Bogum, fluuii initium coitione sua faciunt.

SEBROWCZE fluuius hinc ad occasum pergentibus occurrit, recto cursu a Borea in Austrum ad Niestrum festinat.

SATANOVIA primum est oppidum, quod aluei sui sinistro latere attingit.

VSIATINUM alterum est oppidum munitionibus instructum, quod infra prius dextris suis vndis lambit.

SCALA ciuitas & arx munitionibus insigniter firmata postremum locum obtinent, & prædicti fluminis fluctibus dextris lauantur.

ZUANECIA, Zwaniac, ad lauum Niestri fluenti marginem, infra modo nominati amnis in Niestrum introitum, & ad ostium fluuioli cuiusdam ex montibus

Mm mm mm m

Niedobur

Niedobur erumpentis, ac alueum multis pagis vrinque oblitum a Borea in Austrum deducens.

Inter Sebrovce, & Seret flumina intermedius est fluuiolus, qui eodem, quo priores amnes, a septentrione in Austrum cursu fertur, ac in Bogum se infinuat, diuersa oppida & loca munita præterfluens.

CHOROSTOW aliquo spacio supra fluuioli memorati originem, Boream versus.

PROBOZINUM dextram, & arx eius sinistram fluuioli ripam modica a scaturigine distantia obsidet.

BORCZOWK paulo a sinistro latere recedens versus ortum, qua fluuiolus alium, aut potius riuulum quendam, cui hic accumbit locus, accipit.

KOROLOKA ad dextram fluuioli ripam.

KRIBECZA itidem paulo a sinistra ripa, vt et Borczowa, versus ortum recedens.

GRUDEK supra eiusdem fluuioli ingressum sinistro insidet margini amnis Tyræ, cui suis operibus validis haud exiguum defensionem præstat. Diuersum est ab illo, quod supra ad Smotricam fluuium in hac eadem regione offendimus. In alterutro horum anno 1434. Rex *Wladislaus II.* antea *Jagello* nominatus diem obiit.

Regis Jagelloni obitus.

Seret fl.

SERET fluuius dicto Grudeko quasi secto in Tyræ se immittit, ac supra Ianouiam ex duobus fluuiolis in vnum amnem coalescenti recto alueo ex Borea in meridiem delabitur.

Zbarauensis Ducatus. Polonicus exercitus obsessus.

ZBARAS, Zbarauia, oppidulum et arx, æ caput Ducatus Zbarauensis, ad Visniouiecentis Duces pertinentis, vbi anno 1649. Polonicus exercitus a Cosacis et Tartaris obsessus fuit, vt in Zborouiae in Praemisliensi districtu sitae descriptione prolixius narrauimus. In ipsis Podoliæ finibus borealibus se offerens ad duorum riuulorum Kezizeniam amnem sinistram, qui in Seret fluuium decurrit, efficientium alterum, orienti obuersum sedet.

Kezizenia fl.

TRAMBLOWA, Tremboliensi territorio nomen faciens ciuitas a modo nominato fluuiio Kezizenia, antequam in Seretum descendit, ita secatur, vt munitionum pars cum arce occasum, reliqua vero ortum, inspicit.

Seret origo.

TARNOPOLIA ad dextri amnis ex Volynia citeriore in Podoliam ingreditis, et sub Tramblova, siue Trembovla cum Kezizenia Seretum efficientis sinistram latus cum sua arce apposita est.

NIKULINCZE infra Tarnopoliam modo indicati amnis dextra tutela est.

SETRUCZE cum arce sua infra Nikulinczam eidem flumini ibidem eandem tutelam præstat.

IANOVIA, et Czartekouia, illa superior, hæc inferior, Sereti dextri fluctibus madefiunt. Illius tamen arx trans flumen ortum versus situm suum habet.

CZERWONOGROD, et Oucze cis Tyræ, vel Niestrum, huius loci tutelæ munitionibus suis præfunt. Hoc oppidulum obsidet ostiolum fluuioli, Tyræ se adiungentis; illud ibidem hoc paulo superius est. Trans flumen e regione huius aliud fortalium in conspectum venit, cuius nomen in typo non inuenio.

IASLOWIECZ, Iaslovecia cum arce a fluuii Stripiecz orientali margine paulum remota, & riuo cuidam apposita.

Stephanus Potocius.

POTOK, Potocum, inter fluuium dictum & fines Podoliæ Haliciensem tractum attingentes, quasi in medio constitutum, arce munita, & templo sodalium Dominicanorum, *Stephanus Potocius*, Bracclaviensis palatinus, ibidem post obitum quiescens, exornauit.

BOUCZONZE in dextra ripa fluminis Stripiecz, oppidum arce & munitionibus defensionis aptum.

MONASTER, oppidum & arx Potociorum ad fluuium Kropicze, in Haliciensis districtus finibus.

DOBROVEDA

DOBROVEDA, Dobrowodi, fortalium inter fluuium Stripiecz, & Halicienses fines, quibus propinquior est.

VISNIOVIECZ, oppidulum cum arce ad dextram Stripiecz amnis, Ducum Visniouiecentium possessio.

BRACCLAVIENSIS PALATINATUS ab occasu Podolia, a septentrione Volynia & Kiouienfi palatinatu, ab ortu eodem, & a meridie Walachia terminatur. Grandi apice cum Tyræ & finibus Kiouienfibus in meridiem procurrens, non longe ab ostio Tyræ flumini in Euxinum Pontum patente finem inuenit. Multis silvis & quercetis referta, incolarum multitudine, & munitorum locorum copia Podoliæ non respondet. Passim tamen munimentis ad debitam defensionem requisitis securitati suæ consulit.

Fines.

Qualitas.

NIESTER sub Mochilovia accedens alueo suo inter hunc palatinatum & Walachiam longo tractu intercedit, ac tandem, qua Tuccarum & Tartarorum fines consequitur, aliqua saltem ante suum in Pontum Euxinum exitum intercapedine excedit. Bogus, ingressus sub Chmielnico, mediam hanc regionem secatur, quæ a Nouo Konicopolio vrbe vsque ad extimos limites inculta & deserta iacet. Licet prolixa explicatione se dilaret, duos tamen Senatores, palatinum puta, & castellani tantum habet, ac in duo distinguitur territoria, seu districtus binos, Vinicensem scilicet, ac Zitomiriensem.

Niester.

Bogus.

BRACCLAVIA ciuitas duplex, duplicibus quoque circumducta munitionibus, metropolis est in hoc palatinatu, ipsiusque palatini sedes, quam sibi impositam ripa Bogi defluentis dextra sustinet. Kiernus Lituaniæ Dux, qui circa annum 1640. Ducatus rectionem inchoauit, hanc urbem occupasse fertur. Eandem cum arce anno 1432. a *Theodoro*, vel *Fedro Ostrogio* Russiæ Duce, et viro bellicoso, qui *Suitrigelloni* Lituaniæ hostilibus armis aggresso adhærebat, incensam fuisse scribit *Cromerus*, qui eam Podoliæ adscriptam; postea circa annum 1363. urbem Lituaniæ facit, quod lato sensu intellectum a veritate haud alienum videtur, cum Lituaniæ Principes has regiones subiugauerint.

Kiernus.

Theodoretus Ostrogus.

SAMELOWKA inter Vinniczam, & Zari fluenti in Bogum irruptionem ad dextram Bogi ripam vallis, munitionibus, ac arce sua confedit.

WINNICZA, in eadem, qua præcedens, Bogi ripa, militaribus suis molibus collocata ciuitas, & circumiacentis territorii caput, nobilitatis conuentibus, iudiciorum tribunalibus, & Iesuitarum collegio celebratur. Anno 1630. a Chmielnico Cosacorum Generali occupata est. Postquam enim pacis cum ipsa initæ confirmatione Warfouiae in comitiis publicata sedatus esset, ab initio quidem aperta vi abstinuit, sed interea cum Turcis clandestina machinatus est consilia, præcipue contra *Basilium* Moldauiae principem, ac in eundem Tartaros instigauit. Litem tamen Turcarum intercessio, & *Basilii* filia, *Timotheo Chmielnicii* filio desponsata, diremit. Non tamen ipse *Chmielnicius* interea quieuit, sed omnem lapidem mouit, vt Polonis inferendi belli occasionem quamcunque adipisceretur. Hinc mox anni 1651. exordium Polonos aggressus est. *Nieczaius* vnus ex præfectis eius militaribus in oppugnatione oppiduli Crasna periit: Alter *Bohunus* hanc urbem cum arce in *Chmielnicii* potestate redegit, recuperatam postea a Regio milite Polono, qui flumen Bogum traiecerat.

Chmielnicius.

Vrbs occupata a Cosacis, recuperata a Polonis.

BRALOUIA molibus suis militaribus sinistram Raw fluuii ripam, inter eiusdem in Bogum immersionem, & Mezerof oppidum Podoliæ, obvallat, pontibusque duobus flumen ibidem lauius sternit.

KRASNA duplici structura militari vallatum oppidum, vrinque arctam & oblongam obsidens paludem, quendam fluuiolum Bogo submittentem, medium fere inter flumen & orientales Podoliæ fines locum possidet.

COPIGOWKA moles suas munitas Czylenzay fluuiio apposuit.

Czylenzay fluuius.

Mm mm mm m 2

MURACWA

MURACWA duobus fortaliis contiguus sinistro fluente Muracwæ hunc palatinatum & Podoliam diuidenti patrocinatur.

FEKOWCZE eidem fluente inter Muracwam & Czerniowcen adiectum fortaliis paruum.

Tulczinka fl.

TULCZIN ad Tulczinkæ, & alterius fluuioli confluum sedens munitio.

KLEBANIE oppidulum infra Tulczinum ad ostium fluenti parui, e regione introitus fluuioli Tinionowkæ Wissæ, qui uterque hic in Tulczinkam confluunt.

LADICINUM structuras militares insignes opponens hostilibus inuasionibus in apice, quem Tulczinkæ & Bogi confluentia efficit.

Rosawa fluv.

KORMARGRODIA, Thomaspolia, Langrodia, oppidula sunt munita, quorum illa duo, prius superius, posterius inferius, fluuiolo in Rosawam fluentum influentia adiuncta, hoc tertium infra utriusque coniunctionem ipsi Rosawæ affixum est.

GRUSKA oppidulum munitum in Muracwæ dextro margine, proxime orientales Podoliæ terminos.

Busza fluv.

BUSZA molibus suis architectura militari spatiose constructis, & in duas partes cognomine fluuiolo sectis lateri Muracwæ fluminis sinistro insitit.

IARUGA inde non procul Niestri, aut Tyræ fluminis, ripam dextram munitionibus suis custodit.

IAMPOL inter Iarugam & Kowczeniecz, ad Tyræ sinistram ripam hostium inuisiones remoratur.

KOWCZENIECZ infra Iampol eandem ripam munimentis suis tuetur, ac fluente Rosawa paulo infra eius cum altero coniunctionem secatur.

Kamienca fluv.

KAMIENCA idem munimentis suis præstat, qua Kamienca fluuius a sinistro Niestri margine absorbetur.

Vasta Deserta.

RASKOW ultima prædicti in flumine Niestro lateris tutela, ultra quam nil nisi vasta deserta occurrunt. Barbarorum incursionibus obnoxia, eamque ob causam oppidis, pagis, & incolis carentia.

CZACZANIEC munimentum forte ad sinistram latus fluuii cuiusdam ab occasu in ortum proficiscens, & sub vrbe Nowe Koniecpolski, in Bogum se immergens.

NOWE Koniecpolski, i.e. noua ciuitas Koniecpolski, fortaliis postremum insignibus, & validis munitionibus præsidio est flumini Bogo, qua dextro suo margine dictum flumen sub ea vrbe arripit.

Bercad fluv.

BERCAD flumen ab occasu in ortum defertur, sex vel septem miliaribus Polonicis supra urbem modo dictam in Bogum se infundens.

NOWOGROD, Obodowka, Balanowka munitionibus firmata oppida ad dictum fluuium, quorum superius & inferius sinistra, medium dextræ ripæ incumbit.

BERCAD his inferius, cognomine flumine secatur, utrumque latus eius quoduis peculiari munimento valido defendens.

ALEXANDROW & Troczeniecz firma sunt loca, quæ fluuiolo cuidam patrocinantur, qui ab occasu in ortum properans inter Bercad fluuii os, & Ladizinum Bogo aquas suas tradit.

VMAN ciuitas antiqua Ladicino quatuordecim vel quindecim miliaribus Polonicis recta versus ortum remota, & in principio desertorum sedens, ubi querceta desinunt, quæ septentrionem versus ubique hunc palatinatum vestiunt.

Querceta.

Sup fluv.

IWANGROD munitio prolixior iuxta fontes fluuioli ab ortu in occasum progrediens, & sub Kuna, fluuii Supi se associantis.

KRYSPOŁ, Leniowka, Bosowka antiqua oppidula fluuiolo accumbentia, qui in Wicz fluuium se exonerat. Primum cum sequente, sinistram, & tertium infimum, dextrum latus obsidet.

SEBASTICKA itidem antiquum oppidulum versus occasum cum tribus præcedentibus trianguli figuram format.

SOKOLOWKA

SOKOLOWKA munitionibus communis locus in eiusdem fluuioli sinistra

ripa.

WORONOWKA, Zileke, Sobrik, admodum firma nouis munitionibus oppida ad flumen dictum Wecz huius palatinatus terminum, quorum medium fluuioli dicti in hoc flumen introitum possidet.

WACHNOGROBLA oppidum antiquum ad initium fluminis Wicz.

MONASTERICZ duplici munitione firmillimum oppidum Wachnogrobla versus meridiem semotum.

SUP. fluuius supra Lipowe exoritur, ac ex septentrione in meridiem decurrens diuersis oppidis munitis defenditur, ac infra Ladizinum in Bogum intrat.

KUNA utrumque Supi marginem & os fluuioli obsidet, qui Kudlicza descendit.

KUDLICZUM ad dictum fluuiolum Kunam occasum versus inspicit.

ALZIN, & Kislec, quorum illud Kunæ propius, hoc remotius, sinistram Supi fluuii latus munit.

GRUDECK duplici munitione oppidum firmum, infidet utrique ripæ fluuioli Sebastiouka delabens, & aliquot sub hoc oppido miliaribus in Supam se precipitans.

KALNIK in dextra Supi ripa munitiones suas validas hostilibus conatibus opponit.

BABIN forte oppidum cum arce ad confluentem quatuor riuulorum, qui modico spacio infra illud vno alueo marginem sinistram aliquo spacio supra Kalnik percurrunt.

ELIUS bina munimenta contigua in dextro Bogi latere, qua fluuiolus Piacesna delabens recipitur.

PIACESNA, ad dextram dicti fluuioli plus quam duobus miliaribus a præcedente versus occasum locus probe munitus.

LIPOWE duæ munitiones validæ utrumque Supi intermedii latus claudentes.

SIWONOWA, Zibotow, firmissima ciuitas cum arce ad fluuiolum Rosam, qui haud procul a Babin ortus sub hoc loco Braclauientes fines egreditur, & in palatinatu Kyouiensi Ros fluuium ingreditur.

ROS fluuius supra Spicineam ex terra erepens, & sub Poherbicze fines Braclauientis satrapie egressus diuersis anfractibus ab occasu in ortum festinat, & sub Kanovia in Kyouiensi palatinatu aquarum onus in Borystenem deponit.

SPICINEA in Ros fluuii dextro margine haud procul ab ortu eius, oppidum munimentis haud continendis circumuallatum.

POHERWICZE in memorati fluuii sinistra ripa duplex fortaliis contiguum, ac in ipsis huius palatinatus finibus situm.

SBARAZ, & Priluka, duæ admodum valida oppida, illud superius, & hoc inferius, utrumque duplici fortaliis fluuiolum intermedium obsidentia. Fluuiolus hic ab ortu in occasum delabens supra Samellowkam in Bogum vndas suas aduectat.

KOKANOW, Kokanonia, munitum oppidulum assidens dextræ ripæ fluuioli, qui infra Prilukam priori fluuiolo associatur.

KIOVIENSIS PALATINATUS regio grandis, pro magnitudine tamen non Borysthenes. ideo populosa, iis præsertim in districtibus, qui versus meridiem exporrecti cultores & incolæ desiderant, confinis est Moscouiæ & Tartari, qua ortum spectat. Qua vero australi plagæ obtenditur, Borysthenem lato alueo ab Kudack, aliis Hudack, fortaliis admodum munitis, in Pontum Euxinum abeuntem, terminum habet; Occasum versus Braclauientis palatinatu, ac Volhynia vteriore, & a septentrione alba Russia terminatur. Borysthenes inter maximos Europæ fluuios numeratus fere mediam secat. Trans Borysthenem versus ortum aliquot, & eis illum

Nn nn n

Ciuitates. Illam, qua in occasum prona est, hinc inde pluribus fluiis densis contrata est. Ciuitates & oppida quoque habet hinc inde optime munita, quorum potissima pars fluminibus affidet. Incolæ bellis assiduis exercitati militares animos gerunt, & tam ex oppidis, quam pagis, in insulas Borysthenis confluunt. Cosacos se vocant, qui hanc & Braclauensem satrapiam hyberno tempore colentes, æstiuo tempore in latibula sua, in Borysthenis insulis sita, se recipiunt, quando nulla bella gerunt. Sub proprio suo Generali, seu Praefecto summo stipendia facientes nemini parere volunt, adeo ut Reges Poloniae, licet ipsos subiugare sæpius studerint, nunquam tamen voti compotes fieri potuerint. In militia contenti prædā gratis feruiunt, aut etiam pecuniam accipiunt, & aut Turcas inuasionibus suis duexant, aut Tartaris ex Polonia cum prædā redeuntibus eandem extorquent. Poloniae in angustiis constitutæ auxilio sæpius fuerunt, irritati grauius damna intulere, adeo ut nobilitatem Polonicam insensibilis habuerint, præcipue proximis his annis, quibus nobiles vnicum illud egerunt, ut hominum hoc genus penitus extirparent, in cassum tamen laborantes, & sibi ipsis magnum malum accersentes. Quamuis enim aliquoties pessime mulctati fuerint, Tartaris tamen & aliis in auxilium adscitis, Polonos male tractant, & ad pacem ineandam coegunt. Græcæ religionis studiosi in sacris neaninem agnoscunt, nisi Archiepiscopum siue Patriarcham suum: In cæteris liberi & sui iuris, utpote qui nemini obedientia obnoxii esse volunt, nisi Generali suo, quem ipsi sibi eligant. Quando Poloniae Regibus in militia præsto sunt, certa aliqua pecuniæ summa donari solent ad arma sua reficienda, quo alacriores & maiori numero postea, ubi opus fuerit, adesse non vereantur. Monachi S. Basilii, qui per totam Russiam frequentes sunt, in hoc palatinatu multa templa & cœnobîa habent, ac Archiepiscopo Russico cum omnibus cæteris Græcam religionem profitentibus subiecti sunt. Nam huic omnes Episcopi Græci in tota Polonia obsequium præstant. Monachorum dictorum Præpositus centum pagos sub se habere dicitur. Ipsi monachi durissimam vitam agentes speluncas, de quibus mox in sequenti descriptione Kiouiae agemus, intrant tempore quadragesimali, ac ibidem solitarii pœnitentiam agunt. Alii vadunt in desertum, cilicio, & catenis induti, interdum vsque in Tartariam remotiorem, ut Evangelium prædicent, & martyrio coronentur. Multos Græcos ad societatem cum Romana ecclesia reductos *Starouolscus* ait. Quam vniuersi vero eidem ecclesie fuerint, proximi anni satis aperte testantur. In hoc palatinatu vnus est palatinus, & vnus Castellanus, qui cum episcopo Catholico Romano Kiouienfi, Senatui publico Regni, ut Senatores, interesse solent.

KYIOWIA. Kyiow, metropolitana huius palatinatus ciuitas, incolis referta, & spatiofo ambitu cincta sub longitudinem gradus 55. minuit. 26. et latitudinem gradu 50. min. 12. appositā est dextro margini fluminis Borysthenis, cuius aquæ hic, post Repin fluminis accessum, a pluribus insulis, vbi versus ortum e regione obiectis, dispescuntur. Ripa sinistra et opposita, siluarum mox infra Desnae fluenti affluxum incipientium serie cum ipsa Trethymitrouiam descendente, vestita est. Cum dextra ripa ab vrbe longus ordo montium singulorum se insequentium fluminis decursum stipat, vsque ad Ros fluminis in Borysthenem influxum, ubi sub Kaniouia fluminis aduersi ripam stipant, donec ad Iestrouiam cursu inflexo Korsum urbem recta petunt. Ipsa ciuitas versus septentrionem adibus repleta, ac castello et militaribus structuris munita est, cæteram partem versus occasum & meridiem ligneum septum ambit. Orientale latus flumini admotum est. Sedes est palatini, castellani, Archiepiscopi Græci, et Episcopi Catholico Romani. Vtriusque religionis Græcæ et Latine templa, et cœnobîa, ac collegium Iesuitarum habet. Domicilium olim fuit Kyouiensium principum, qui toti Russiæ, siue Sarmatiæ, tam in Europa, quam in Asia imperitarunt, Romanis ipsis, ac postea Græcanicis Imperatoribus graues. Magnitudinis istius pristinae vix parietinas ostendit,

dit, et ipsas progressu temporis omnium rerum edacis fere penitus absumptas. *D. Laurentius Mullerus, Principis Curlandiae consiliarius in Polonicis suis historiis littera L.* de hac vrbe ita scribit: Magnificam olim & amplam urbem fuisse Kyiouiā loquuntur murorum ruinae fere octo miliarium circuitu eam ambientes, Murorum ut & templum in ea splendidum, in quo fornices cernuntur grandes, & in quibusdam eorum cadauera plura incorrupta quidem, sed contractiora, ac si tosta essent, non tamen nigra, cum colorem adhuc humanum ostendant, & ita quemuis spectatorem in admirationem rapiant. Martyres fuisse sibi incolæ persuadent, ad quos nec Tartaros damni inferendi causa accedere potuisse prædicant, licet sapius hoc facere tentauerint, cum semper, sine vilo humano auxilio, sola diuina pena et animaduersione ab eo loco depulsi fuerint. Cadaver quoddam solum virginis cuiusdam sub arcum dictorum quodam iacere etiam dicitur, quod si donec, siue linteo subtilissimo, & perspicuo indutum, et longis, ac fuluis capillis exornatum omnis corruptionis adeo expers est, ut omnia membra adhuc videri et tangi possint. Sanctam *Barbaram* esse credunt incolæ, licet historiae eius hoc penitus repugnet, ex qua lecta lector hac dere iudicare poterit. In eodem templo videre est etiam columnas totas ex ære fusas, ut refert *Augustanae Confessionis additus in eadem urbe Pastor, ex nobili Patziorum prosapia in Lituania oriundus*, qui etiam dicit, Kiouia Smolenskum vsque tendere subterraneos meatus, sub ipso fluuio Borysthenē, ea, quam habet, latitudine, ex fusa materia constructos, qui argumento sunt, quanti labores, et quanti sumptus eiusmodi operi impensi sint, et quanta Kiouiae pristina magnificentia fuerit. Meatum istorum conditores extinxisse mercatores Itali feruntur. Imo et Genuenses nuper emporium ibidem, ut constitueret sibi liceret, petuisse dicuntur. Hæc *Mullerus de anno 1585. In Silesiacis Chronicis Schicksufus* narrat liberum Baronem a *Herberstein, ex annalibus Moscoviticis* memorie prodidisse; olim in Kiouia et paludis Meotidis vicinia Russos habitasse Polonos, i. e. campestres homines, nuncupatos, ac patentes et planos campos incolentes, unde et Polonos originem traxisse *Schicksufus* arbitratur. *D. Fralichius lib. 1. part. 2. Viator. p. 329.* montis cuiusdam parui, et Kiouiae vicini mentionem fecit, ad quem aditus licet difficilis sit, eos tamen, ait bonorum suorum fisco adiudicatorum iacturam facere, qui eum transeuntes curru frangunt. Idem *Auctor* hanc urbem ad Russiæ regionem Volyniam referens, eius prisca, inquit, amplitudo sese ad sex miliaria extendebat, uti testantur ruinae. *Cavernae subterraneae ad 80. miliaria Russica ibi protendi dicuntur. In his plurima sepulchra illustrium virorum cum cadaueribus integris ostenduntur peregrinis. Martinus Cromerus* circa Christi annum 861. hanc urbem Kiouiam a *Kio*, vel *Kio* principe quodam Russico conditam, et Russici imperii ab illo tempore sedem fuisse tradit. Circa annum 1008. ut idem refert, Russiæ princeps *Volodimirus* imperium suum vastum inter duodecim filios suos partitius est. Domestico bello collisis fratribus ex ipsis vnus *Stopolcus*, vel *Suentopolcus* confugit ad Poloniae Regem *Boleslaum*, qui hanc urbem ingenti hominum multitudine distentam fame ad deditionem coegit, et thesauro fugitiui principis *Iaroslai*, quem sibi sumpsit, excepto, incolumen *Suentopolco* restituit. Postea idem rex *Boleslaus Chrobri* irritatus contumelia, qua a Russis affectus fuerat, eandem urbem militibus suis deripiendam concessit. Anno 1074. Rex *Boleslaus II. Audax* cognomento, Kiouiam commeatu destitutam occupauit, ac totam hyemem ibi commoratus est, ut potentiam suam in Russia eo magis firmarer, ac sibi iam notis voluptatibus huius ciuitatis eo diutius ac contumodius fruereur. Sed idem, quod Hannibali ac Carthagenensibus Capuæ, ipsi etiam hic euenit. Etenim in hac voluptatibus et deliciis omnigenis affluente, et Græcorum negotiationibus corrupta ciuitate milites eneruati, ac propria sua lasciuia, et vitiis pessundati sunt, ut tot populorum, et huius ipsius urbis victori longe vilius fuisset, si hoc in loco victus fuisset. Multorum quippe malorum, et calamitatum,

Victoria militum, quibus Polonia postmodum afflicta, et prostrata fuit, victoriam hanc potissimam causam extitisse docet *Cromerus lib. 4. fol. 38. Cracoviensis Episcopus Stanislaus* anno 1079. ea de causa vitae suae iacturam fecit Rex ipse regno profugus nunquam in illud reuersus. Polonia vero usque ad *Praemislum*, per 215. annos regibus caruit. Anno 1320. *Gediminus* M. Dux Lituan. *Stanislaus* Kiiouienſis ducis arcem Owiczam, ut et Zitomirum. occupauit. Inde exercitu promotus *Olham* Pereslauiensem, *Romanum* Branscensem, et *Leouem* Luceorienſem ducem praelio vicit, ac Kiiouiam, ex qua *Stanislaus* Russorum princeps supremus Rezaniam profugerat, in potestatem suam redegit. Magnus dux Russiae a debellatis Russis creatus Voliniam quoque ac caeteras arcas, Kiiouiae vicinas, Bialogrodecum videlicet, Slepovrotum, Kanioviā, et Czerkasium, ut et in Seueria Branskum, et Pereslauiam, suarum regionum primarias vrbes, sibi subiecit. Finis ita factus Kiiouienſi principatui summo, per 430. dissimili fortuna variisque mutationibus continuato, qui Polonis, & Lituanis de eo vario euentu contendentibus verum pomum Eridis fuit. Anno 1415. Tartari populosam et grandem hanc urbem direptionibus vastatam deleuerunt, arcemque ipsam delere summo quidem, sed irrito conatu, tentarunt. Ab illo tempore nunquam pristini nitoris, et antiquae magnificentiae compos fieri potuit, quamuis proprios suos principes habuerit usque ad *Simonem Olelkouium*, post cuius obitum, quamquam filius, ac filia, imo et frater adhuc superstites essent, Poloniae Rex Lituanorum instinctu, regionem et urbem Kiiouiam in prouinciam redegit, et penitus Poloniae Regno subiecit. *D. Christianus Matthius System. polit. 3. pag. 374. sequentem cuiusdam Episcopi Kiiouienſis ad S. Petrum epistolam, legendam exhibet: Macaria* Dei gratia Archiepiscopus Kiiouiae, et Haliciae, et in tota Russia, nostro Domino, et amico *S. Petro*, Ianitori Dei omnipotentis. Praecipimus tibi et indicamus tibi, quod hoc tempore mortuus est minister Dei, et princeps *Fedor, Solodormiski*, ut ipsum recte, et sine omni impedimento, et mora intronitras in regnum Dei. Nos ipsum soluimus omnibus suis peccatis, et ipsi benedictionem dedimus, tu in his omnibus tandem nihil transgrediaris, et nihil aliud ipsi fiat, ideo dedimus ipsi has literas absolutionis. Datae in summo nostro Cenobio Kiiouia anno 1541. 30. Iunii. Superioribus annis Cosaci Kiiouiam, ut alias vrbes in potestatem suam redegerunt, recuperatas iterum a Polonis anno 1651. quo incendium 16. Augusti excitatum, cum *Radziuius* Polonici exercitus imperator ibidem commoraretur, 60. aedes deleuit. Sequenti die ab incendio maiore oborto praeter vulgaria aedificia, et tabernas insutorum, plusquam ducentae nobilium aedes, et aliquot Latinorum ac Graecorum templa consumpta sunt. Primarium templum, cum Dominicanorum cenobio incolume mansit.

LOIOWOGRAD, oppidulum in extremitate huius palatinatus septentrionalis ad dexteram Borysthenis e regione ostii, per quod fluuius Solfex septentrione in meridiem secundum Moschouiae fines decurrens abripitur. Locum nobilitat insignis victoria parata a principe *Ianussio Radziuius* Lithuaniae Generali praefecto militiae, qui iuxta eum triginta Cosacorum millia 31. Iunii anno 1649. prostrauit, et eorum ducem *Michaelem Krayczewski* captiuum fecit.

LUBICZ, *Lubecza*, oppidulum ad sinistram Borysthenis, infra praecedens, quod Cosaci eodem tempore reliquerunt.

CZERNOBLIUM, *Czernobel*, oppidum in pace sedens, quem *Vfza* et *Przypiecz* fluuii coniunctione sua efficiunt. Eodem anno victori *Ianussio Radziuius* se dedit. *Vfza* ex Volinia, *Pripetus*, siue *Przypiecz*, ex albae Russiae territorio Pinscensi accidit.

CIEGEREF fluuius infra *Czernoblium* *Pripeto* suas undas aduectat.

KOWAZYW oppidulum haud procul a sinistra dicti fluminis ripa.

KUMARY oppidum ad eiusdem fluminis eandem ripam.

KORO-

KOROSTESZOW iidem oppidulum ad dicti fluminis dextram, qui ibidem hunc palatinatum, & Volhyniam determinat.

WYZOROD oppidulum munitum & arx in Borysthenis ripa dextra, supra influxum duorum fluminum *Desnae*, & *Repin*, qua supra Kyouiam Borysthenem intrant.

PIECZARY munitus locus infra Kyouiam, in cuius vicinia est monasterium *S. Nicolai*.

TRACTUS siluestris hic a Kyouia & Borysthenis versus occasum, & Volhyniae Syluae prope fines excurrit, aliquo intervallo a Borysthenis dextra, sectus a fluuiio *Repin*, qui Kyouiam supra Kyouiam in Borysthenem se immergit.

BIALE *Grudki* oppidum munitum in tractu dicto siluestri dextrae *Repin* fluminis ripae impositum.

MONKAROWA, *Koyfowa*, *Boucowa*, in eodem tractu oppida antiqua, ut Antiqua oppida & extra illum *Sosenowski*, quae quatuor a septentrione in meridiem recta fere linea abeunt; hoc postremum a *Repin* fluminis ortu haud longe distat.

BOIA *KORUNA*, *Cirudec*, *Biale* *Polestria* uetusta oppidula in Volhyniae finibus a Borea in Eorum recto fere tramite tendentia.

CZARNEGRUDKA antiquum oppidum cis & trans *Repinum*, infra *Onna* *Onnawa* fluminis influxum.

WASILEWIA, & *Motowilaska* oppida munita cum arcibus extra dictum tractum siluestrem versus meridiem ad *Stuham* fluuiolum.

PIASTOKO iidem munitum oppidum & arx ad fluuiolum inter praecedentia duo, in fluuiolum nominatum se effluentem.

CHASTOWIA oppidum firmum cum arce ad Kiiouienſem Episcopum pertinet, ac diues, quod 24. Augusti anno 1651. a Cosacis & ciuibus, *Trylisia* incendium videntibus & aufugientibus, desertum Poloni occuparunt. Dextram *Onnawa* fluuii ripam obsidet.

TRYLISIA & *Romanouia* sedent ad *Kaminczam* fluuium, qui sex vel septem miliaribus sub priore in *Rossium* fluuium se dat praecipitem. Vtrumque oppidum dextro fluminis margini inhaerens, & uallis & operibus militaribus se hostium conatibus opponunt. Prius infra posterius locatum 24. Augusti anno 1651. Polonorum Generalis *Przyemsky* violenta inuasione oppressit, ac in cineres redegit. Nec infantibus, nec sequiori sexui, qui plusquam virili defensione Polonis magnum damnum intulit, parcum esse, totumque oppidum incendio periisse scribit *Iacob. Pastorius*, qui etiam refert, incendium hoc ciuibus *Chwastouianis*, & praesidio Cosacorum tantum timorem incussisse, ut oppido suo deserto mox in fugam se dederint, sicut in praecedentibus modo diximus.

TABOROWKA, *Pawoloczia*, & *Carasouia* in sinistro *Rostawicae* fluminis, *Rosso* fluuii se associantis, margine munitissima oppida, ex quibus *Pawoloczia* ad *Iohan- nem Zamosejum* praefectum Calussienſem, cuius in *Zamosci* urbis descriptione mentio facta, pertinuit.

IAROSOW oppidum munitum; *Bereza*, & *Antenouia*; duo antiqua oppida *Rossii* fluuii inter *Rostawicam*, & *Rossium* fluuios sedent.

BORSZOWKA, & *Wolodarka* duo firma loca *Rossi* fluuii sinistrae orae ac- cumbentia.

KOZOWIA in dextro *Rossi* margine infra praecedens antiquum oppidum.

TITIOVIA antiquum oppidum ad *Roskam* fluuiolum.

PIATYHOR, & *Lobaczouia* duo antiqua oppidula in fluuioli ad *Rossium* descendens sinistro margine, quorum illud superius, hoc inferius.

STRZYBOWKA, *Starcice*, iidem duo uetusta oppida, illud ad dextram, hoc ad sinistram fluuioli *Starcicae*, qui e regione *Wolodarka* oppidi a *Rosso* flumine deglutitur.

Oo oo oo o OCSMATOVIA,

OSMATOVIA, & Buki duæ munitiones ad Wicz fluuium, qua Braclaviensem & hunc palatinatum dirimit.

Poprosna fl. STAWICZK Poprosnam fluuium munitio firma, vt & Lifianki ad Zgiuli Kilz fluuium ex priore & aliis collectum, vtraque sinistram ripam obtinens.

Maznik fluv. OLSZANCĘ ad confluxum Maznik fluenti, & cognominis fluuii Vlszance, qui ex silua Maydonowlas defluit & admodum curuo alueo supra Iesietrouiam in Rossum se infundit, munitio validis operibus cincta.

MYEDZYRZYCE, et Iesietrouia, duo oppida munita ad Rosi sinistram, illud inferius, hoc superius.

Conditor. KORSUN in eadem eiusdem fluenti ripa oppidum, a Rege *Stephano* circa annum 1581. conditum, ac postea plurimis operibus bellicis maxime firmatum, quod nobilitatur memorabili clade illa, qua Polonos Cosaci anni 1648. affecerunt.

Polonorum alades. BOGUSLAVIA eandem ripam obtinens oppidum validis operibus bellicis, et arce firmatum.

SENECZA ad Rosi dextram munitio.

LESNICE probe munitum oppidum, situm ad sinistram marginem fluuioli in Rossum incurrentis.

OLSZANKA duplex munitio haud longe a sinistra Rosi ripa cognomine fluento dirimitur.

ROKITNA simile munimentum duplex eadem fere distantia a dicto margine seiuncta, pari ratione a riuulo quodam secatur.

SIEZIAWA ad dextram Rosi, et Koczowa ac Nastacka, in mediterraneis oppida antiqua, et parum, aut nihil munita.

Ruthet fluv. BIALA Cerkiew, Bialocerque, oppidum firmis operibus circumdatum in sinistra Rosi ora supra ingressum Ruthet fluuioli; quod procul dubio idem esse videtur cum Biala Cerkiew, seu albo Fano, cuius meminit *Iochimus Pastorius*, qui *Chmichium* Cosacorum imperatorem anno 1648. apud eam commoratum esse dicit.

Krazne fluv. IARMONOWKA locus munitus in sinistro margine fluuioli Krasne, qui paulo supra oriens, secundum seriem montium dextrum marginem obfidentium, decurrit.

TRYPOL arce et militaribus operibus hostilem impetum a se amolens oppidum ad dicti fluuioli dextram, ac paulo supra eius in Borysthenem abiturum.

STAYKI, et Ryslouia similibus operibus se defendentia oppida in dextro Borysthenis margine.

Locus Cosacis datus, & iterum ereptus. TRETHYMIRROVIA, vel Tectimirovia, castellum munitum in eodem Borysthenis margine, viginti circiter milliaribus Polonicis, aut quatuordecim vel quindecim Germanicis, Kiovia distans, quod Cosacis a Rege *Stephano* datum est, vt ibi commorarentur, ac armamentarium suum haberent. Possederunt autem hunc locum vsque ad annum 1638. quo ipsis Poloni sub Rege *Vladislao* eundem locum eripuerunt, vnde postea cruentæ clades, tam Polonos, quam Cosacos, affligerunt, et modo hi, modo illi, ciuitatum huius palatinatus potiti sunt.

KANIOVIA, Kaniow munitum oppidum ad Borysthenis dextram supra introitum Rosi fluminis, qua in Borysthenem irruit.

MASLAUSTAW castellum a Kaniouia versus occasum in margine fluuioli, inde in Ros, vel Rossum fluuium labentis, ad cuius fontes Huharyck oppidulum cernitur.

MOSZNA oppidum munitum ad fluuiolum cognominem, inter quem et Cumichi pagum Cosaci a *Konieczpoljsko* dissipati, sunt, post amissum prælium Borowicam anno 1637. aufugientes, vbi mox obsessi fuere, vt in Borowica sequitur.

BIALOZUR oppidum antiquum ante siluam grandem, a Moszna versus occasum abiens. Plurimi hic sunt tractus siluestres, qui non longo intervallo a Miedzyrzyce ad Rossum flumen initium capientes a septentrione, ad meridiem pergunt, et variis nominibus appellantur.

CZYRKASSY,

CZYRKASSY, oppidum validis munitionibus tectum cum arce in medio, ad dextram Borysthenis, qui hic diuersorum alueorum diuortio aliquot insulas circumfluit.

BOROWICA, Borowicz, oppidum firmum, & paruo intervallo a dextro Borysthenis margine remotum, in quo *Nicolaus Potocki*, militiæ Poloniæ Subpræfectus Generalis, Cosacos obsedit, & coëgit, vt *Pauluchum* Ducem suum cum aliis quatuor traderent, post promissionem factam, vitam ipsis incolumem fore. Sed his contra fidem a *Potockio* datam Warsouia anno 1638. capite plexis maximi motus inter Cosacos & Polonos excitati sunt.

BUZIN, & Woronowka duo munita loca ad Borysthenis, Borowica Krilouiam descendens, ripam, dextram.

TASZMINUS fluuius a meridie in septentrionem, ac inde iuxta Smilam se incuruans, ab occasu in ortum vergit, & sub Krylouia, Borysthenem ingreditur.

SMILA ad sinistram, & Mediowka, atque Czehrinum ad dextram fluminis dicti oppida probe & valide munita.

KRYLOVIA ad sinistram dextri aluei ripam, quem hic Tazminus fluuius facit, supra hoc oppidum natura & arte munitum in duo brachia se diuarcans, insulam efficiens, et duplici ingressu Borystheni se iungens. Prope hanc urbem anno 1623. Poloniæ militiæ Imperator *Konieczpoljskus* triginta Cosacorum millia ad paludem Curacowo in siluas desertas compulit, quod cum Turcis pacem fre-gissent, atque ita coëgit, vt Turcas non amplius se aggressuros fidem darent. Ab hoc loco per plura miliaria Borysthenes descendens nullo amplius munito loco, si Krzemieniczuk paulo infra Krylouiam in altero margine locatum exceperis, vsque ad Hudack defenditur.

HUDAK, alius Kudack, in dextra Borysthenis ora infra Samaræ fluuii sinistram marginem ingredientis accessum, a *Konieczpoljsko* Poloniæ militiæ Præfecto summo anno 1637. conditum munimentum, ad compescendos et coercendos Cosacos, ne in mare Euxinum irrumpentes Turcas, lacessendo bellum excitarent. Anno 1648. idem a Cosacis occupatum esse fertur.

SAMARA fluuius ex ortu in occasum delatus sinistram Borysthenis latus perfodit, vt et superior ipso alius, quem Worstlo flumen a septentrione in meridiem delatus sequitur, quem versus septentrionem ascendenti sequentia munimenta et fortalitia occurrunt.

KABILAK, qua Kabilak fluuiolus dextrum marginem secat.

PULTAWA locus admodum fortis in eodem margine e regione ostii, quod in dextro margine Kolomaci, et Swinkowki fluentorum vndis iunctum ingredientibus patet.

ACHYR in eadem ripa infra Olesznæ fluenti introitum. Hic Worstlo fluuius plurimis, et quidem ad dextram versus occasum, maioribus siluis stipatur.

OLESZNA paulo supra cognominis fluuii ingressum.

PSEZOL, vel Pfizol fluuius ex Moscouiæ Ducatu erumpens, et a septentrione ad meridiem proficiscens, cum quo descendenti sequentia loca munita se cernenda offerunt.

HADIACZ oppidum et Krasnopol, quod castellum est.

OLTWA castello et vallis oppidum tutum in dextro margine infra Korol fluuii in eundem influxum.

KOROL, et Mirograd, duo firma oppida ad idem fluentum Korol, quorum illud inferius, et in dextro, hoc superius, et in sinistro margine, locatum est.

SULA proximus priori fluuius supra Lubniam Vdai fluuium assumit, et e regione Woronowkæ oppidi in Borysthenem præceps ruit.

DRIHALOW castellum ad cognominis fluuioli in Sulam ingressum, in sinistro margine.

Oo oo oo o 2

RUMNE

Cosaci ducem suum tradere coacti.

Tazminus fl.

Cosaci & Polonis in siluis cincti.

Vitim ad Borysthenem munimentum versus meridiem.

Samaræ fluv. Worstlo fluv.

Kabilak fluv.

Oleszna fluv.

Pfizol fluv.

Korol fluv.

Sula fluv.

RUMNE in dextra ripa, oppidum et arx.

GLIASKI oppidum antiquum in eodem margine infra Rumne.

LOCHWICE validis munitionibus septum, et in eadem ripa præcedenti succedens oppidum.

Arteplock
fluvius.

PIASKI validum munimentum ad sinistram fluvii Arteplock, sinistram Sulæ fluvii, marginem perrumpentis.

SIECA, & Sniatinum duo oppidula ad Sulæ dextram, sub quorum posteriore Sula Vdai fluvii vndis augetur.

Vdai fluvius.

VDAL fluvius supra Dorohinkam oppidum oriundus ab ortu in occasum descendit sinistram ripam longo tractu sinistri vestitus: ad Dorohinkam se flexens, aliquot anfractibus a septentrione in meridiem prolabitur, & inter Sniatinum & Lubniam Sulæ miscetur.

DOROHINKA munitum oppidum et arx ad Vdai dextram.

MONASTERCYCZE oppidum antiquum marginem Vdai utrumque obli-

dens. CHALICA vrbs antiqua ad cuiusdam fluvii dextram, a præcedente oppido versus occasum recedens.

ISZNIA ab eodem oppido Monastercydze versus occasum recta tendens & cuiusdam fluvii principio assidens oppidum munitum.

PRZYLKA, & Przewlocyna duo oppidula antiqua non munita ad dextram Vdai fluminis.

Leyseker fluv.
Warwa fluv.

SREBRNE oppidum munitionibus vallatum in dextro margine fluvii Leyseker, qui supra Warwam se Vdai fluvio associat.

WARWA valide munitus locus ad sinistram Vdai fluminis, contiguus ingressui, qui supra eundem fluvio cognomini in dictum fluvium patet.

ZORAWKA sub cognominis fluvii accessu & ad sinistram sæpe nominati fluminis oppidum antiquum.

PERATIN & Kurinka ad dextram eiusdem fluvii oppidula antiqua.

Mnohe fluv.

CZERNOWKA, oppidum vallis et propugnaculis firmatum in sinistra ora fluvii Mnohe, qui aliquo spacio sub Mnohe in Vdai flumen vndas suas effundit.

Montes.

MNOHE oppidum antiquum in eiusdem fluvii ripa eadem, paulo supra eiusdem in Vdai ingressum, sub quo Sula & Vdai vndas suas confundunt. Hinc

Sulæ descendens ripam dextram continua montium series comitatur, vno vel altero milliari supra Zolninum se inflectens, ac iterum parvo intervallo a Borysthenis sinistra usque ad Zlotonosam ascendens.

LUBNIE validis vallis, & propugnaculis se defendens oppidum, quod Sulam a congressu cum Vdai descendente dextro margine attingit.

Siporow. fluv.

LUKOMLA simile fortalium fere medium inter Siporod et Orszicæ fluminum dextram Sulæ ripam perrumpentium accessus, quorum prior inter Lubniam, & Lukomlam aquas suas in Sulam inuectat.

Orszica fluv.

ORSZICA fluvius a borea in meridiem descendit, et sub Iablonovia alios duos fluvios, nimirum Sucha Orszicæ & Czumchakum eodem cursu ad dextram eius defluentes absorbet, ex quibus prior medium locum inter hæc tria flumina obtinens in Czumchakum paulo supra eiusdem in Orszicam introitum præcipitat.

Czumchak fl.

CZUMCHAK castellum munitum aliquot milliariibus a cognominis fluminis origine distans.

IABLONOVIA munitus locus in Orszicæ sinistro margine paulo supra Czumchaki aditum.

ORSZICA munitum oppidum ad dextram fluminis eodem nomine insigniti, vno aut altero milliari supra eiusdem in Vdai flumen influxum.

ZOLNINUM, propugnaculis vallatum oppidum ad dextram Vdai, qua Borystheni appropinquat.

ZHERIN

ZHERIN Dabrowa ad sinistram Vdai, paulo supra eius exitum, quo e regione Woronoukæ oppidi in Borysthenem euadit.

IEREMIOWKA validis operibus cinctum oppidum sub dictorum montium flexu versus meridiem sedens.

HERKLI et Kropivna duæ insignes munitiones, quarum illa inter Ieremiowkam et hanc fere media est: hæc vero cognomini fluvio accumbit.

DOMUNTOW, & Bobnowka duo fortalitia exiguo spatio a Borysthenis margine remota, quorum illud inferius, hoc superius est, & paulo infra Supoi fluminis in Borysthenem influxum sedem suam habet.

ZLOTONOSKA firmissimum operibus bellicis, & paludibus oppidum ad eiusdem nominis fluvium exitu carentem a Bobnokovia versus ortum secedens, supra quod series montium dicta finem sortitur.

SUPOI fluminis in Borysthenis dextrum marginem introitus paulo inferior est accessu Rosi fluminis ad dextram ingredientis.

Supoi fluv.

PIECZANA & Elmiázow, quorum hoc superius, illud inferius, munitionibus suis dextram Supoi fluminis tuerentur.

IAKOTYNUM octo vel novem milliariibus Germanicis supra Elmiázoviam in sinistro eiusdem fluminis margine oppidum firmum cum arce.

BYKOF, simile oppidum vno vel altero milliari a Supoi fluminis scaturigine, in eadem ripa.

NEDRA fluvius Supoi proximus ad occasum, tribus defenditur oppidis vallidis, & a Borea in Austrum delabatur.

Nedra fluv.

BAZAN ad fontes eius sedet.

IERNSPOL ad dextram sequitur.

BEREZAN ad sinistram accumbit, sub quo Nedra proximo fluvio Trubice vndas suas tradit.

TRUBICE fluvius a Borea itidem in austrum fertur, & fere duobus milliariibus Germanicis sub Pereaslavia Borysthenis sinistram ripam perfodit, ubi e regione Trethymirovia cernitur.

Trubice fluv.

PEREASLAVIA insigne oppidum, firmissimis operibus bellicis tutum, & incolis referum, dicto fluvio cingitur.

BARISZOVIA antiquum oppidum ad eiusdem fluminis dextram.

BARIZPOLE firmum oppidum cum arce inter nominatum fluvium, & sinistram tractum e regione Kiowæ cum sinistra Borysthenis ripa descendente.

OHULOVIA oppidum munitum a Barizpole versus septentrionem.

SWITELNA simile oppidum ad dextram Trubice fluvii versus occasum Ohuloviam inspeñans.

BOBRICA & Kobitz duæ firmæ munitiones ad fluvios quosdam, haud multum remotæ a sinistra ripa dicti fluvii, qui hic oritur.

NIZYN, validum et populosum oppidum ad sinistram fluvii cuiusdam, qui haud longe ab Vdai fluminis fontibus oriens, & ab ortu in occasum properans ad Osterze, antiquum oppidum Desznæ flumini se iungit. Anno 1652. sub Casimiro rege, Poloni hunc locum Cosacis eripuerunt. Flamen ipsum Kiioviensem palatinatum a Czerniechoviensi ducatu determinat.

Cosacis eripiam oppidum a Poloniis.

VOLINIÆ PALATINATUS ab occasu Belzensis palatinatus & Chelmensem terram, a meridie Podoliam & Braclaviensem satrapiam, ab ortu Kiioviensem palatinatum, & a septentrione Pinscensem districtum ac albam Russiam attingit. In duos maximos districtus, Cremenecensem, & Luceorientem dividitur, ac Senatores tres, palatinum, & castellanum Volhinia, atque Episcopum Luceorientem, ad comitia regni publica emittere solet. Alii hanc satrapiam in citeriorem & ulteriorem diuidunt.

Diviso Senatores.

Pp pp pp p

PILAWITZ

PILAWITZ, & Krasnepole, duo oppida antiqua, in finibus Podoliae a Bogo fluvio versus Boream.

OLANOVIA oppidum munitum in iisdem finibus a Krasnepole versus meridiem.

OSTROGA munita ciuitas cum arce, ab Olanovia versus ortum, ad fluuiolum in Bogum delabentem.

Cieceref flu. BERDICZOVIA oppidum antiquum in dextra ripa fluminis Cieceref.

KODNIA oppidum antiquum in finibus Kioviensis palatinatus a Zitomirz versus ortum.

ZITOMIRZ, Zitomiria, ad sinistram fluuii Cieceref, quam *Starovolsius* ad Braclaviensem, typus Dantiscanus ad hunc palatinatum refert. Dictus fluuius haud longe sub Czernobel se confert in Przpiecz seu Pripetum fluuium.

CZERNIECHOVIA antiquum oppidum a Zytomiria versus septentrionem.

Vfza fluuius. VSZOMIRIA ciuitas ad Vfzam flumen infra Czernobel in Pripetum illabens.

OWRVCZE oppidulum ad fluuiolum, qui alii iungitur, & cum eo in Vfzam se immergit. Omnis hic tractus inter Czerniechoviam, & hunc locum olim paludibus, & stagnis repletus, hodie oppidulis & pagis refertus incolis plurimis affluit.

Slucz flu. SLUCZ, fluuius haud procul a Bogi scaturigine ex fonte suo prorumpens, a meridie in septentrionem properat, et ad Dobrowicam Horino iunctus nomen & vndas amittit. Horinus autem a Pripeto vndis & nomine priuatur, duplici alueo insulam claudente exceptus.

BASILIA ciuitas ad dextram Sluczi haud longe ab eius origine.

KRASLOVIA in eodem margine aliquo intervallo sequitur.

CONSTANTINOWA, in sinistro margine succedit. Constantinoviam *Starovolsius* appellat.

SLVSINIECZ, & Polempo, vel Polemo, oppida duo inter Sluczum & Horinum, flumina.

MIRAPOL ad dextram, Baronovia, Ostrozek, Zwishel, Kurczicze ad sinistram, Horodnika iterum ad dextram Sluczi ciuitates.

KORZEC oppidum, sub Horodnica Sluczum subeunti fluuiolo adhæret.

Horinus flu. HORIN, vel Horinus fluuius, ab austro in Boream cursum suum promouens ad Dobronicam Sluczum excipit, vt paulo superius dictum est.

AMPOL ad sinistram ripam prope dicti fluuii scaturiginem oppidum.

ZASLAVIA in eadem ripa oppidum & ducatus caput.

OSTROGIUM, ducum Ostrogienfium sedes, in cuius vicinia Dermanum, monachorum Russicorum, seu Græcorum, multa bona possidentium, commoratio, & cœnobium.

ROCHMANOVIA ab Ostrogio versus occasum ciuitas.

IOANNES DUX OSTROGIUS. MIEDEZYRCZEK, Miedireczum, paulo infra Ostrogium, cum quo eandem ripam sinistram Horini insidet, oppidum munitissimum, in quo Franciscanis Conuentualibus, vt *Starovolsius* refert, vltimus de familia *Ioannes Ostrogius* dux, & castellanus Cracouiensis, templum & monasterium, neptis vero ipsius Iesuitis templum, et collegium extruxit sumptuosum, ac in templo matris sui *Caroli Chodkievici* ossa reposuit.

DOROHOBUS, et Alexandria, duæ ciuitates, illa ad sinistram, hæc ad dextram Horini ripam.

MARCOWICZA oppidum ad fluuiolum, qui non longe ab Irwa Klewam descendens Horino vndas suas largitur.

KLEBAN ad eiusdem fluuioli dextram.

Stanislaus Radziuillus. OLKA ciuitas a Klewam versus occasum ad paludem, ad Radivillos perti-nens, in qua dux *Stanislaus Radziuillus*, Lituaniæ Cancellarius supremus, arcem munitissimam

munitissimam, ecclesiam collegiatam elegantissimam, Academiam, et pietatis monumentum, vt vocari solet, construxit. Anno 1651. Cosaci hanc urbem, cuius *Albertus Radivillus* tunc temporis dominus fuit, irrita obsidione tentarunt.

WISNIOWIECZ ducatus cognominis caput, in Podolia finibus.

IRWA et Opaizypsa, flumina in proximo tractu orti, supra Luceoriam vndarum commixtione Ster fluuium efficiunt, a nominata vrbe in septentrionem cursum suum præcipitantem, et in Pripetum desinentem.

KRZEMIENIECZ, Cremenecia, Cremenecensis territorii caput, ad dextram Irwæ fluenti, in eminentissimo scopulo arcem ostentat.

DUBNA ciuitas ad Irwæ sinistram duobus circiter milliaribus infra præcedentem, cuius possessor fuit *Dominicus Zaslavia* dux anno 1651, quo Rex *Ioannis Casimirus* exercitum Polonicum in expeditionem contra Cosacos ducens, Vignancam venit, in locum pascuis et aquis affluentem, ac inde Beresteciam, et

porro Dubnam. *Chmielnicius* vel *Chmelnicus*, Cosacorum præfectus summus, inter Zbaravium, et Visnoveciam castra sua locauerat. Tartarorum Chamus castra sua Leshoviz habebat, quod oppidulum aliquot mille passibus Berestecia distat, et ad Koniecpolscios pertinet. Die S. Petri et Pauli prælii initium est factum cum Cosacis et Tartaris, in quo Poloni trecentorum præcipue notæ militum iactura victoriam obtinuerunt. Sequenti die ipsum prælium initum, cui Rex ipse, *Dominicus*, Ostrogii et Zaslavia dux, *Ieremias Michael* dux Visnoviecensis, cum duobus aliis principibus consanguineis suis, *Sigismundus Prziemscius* tormentorum bellicorum præfectus summus, et notarius campestris, *Iacobus Weyher* Marienburgensis palatinus, *Christophorus Hubaldus* Germanicis bellis famosus, et *Boguslaus Radziuillus* interfuerunt. Victi autem sunt Tartari, et Brucientes ac Silistrienses Turcæ, vt Cosacis auxilium ferrent, eudcati a *Chmielnicio*, cui, post initam pacem, Cræhrinum sedem Rex concesserat. Cosaci adhuc diu in castris suis commorati tandem in fugam se coniecerunt, ex quibus cum rusticis rebellibus circiter tringinta milia in paludibus, et siluestribus locis tunc temporis periisse feruntur. In castris Poloni opiam prædam, et 18. tormenta bellica maiora nacti sunt.

KOZIN oppidulum inter Beresteciam, & Dubnam.

BERESTECIA, Beresteczko, oppidulum ad fluuioli in Opaizypsam fluentem descendens scaturiginem, olim Pinsiorum ducum, tunc temporis *Vladislai* comitis in Leshno, proprium.

LUCKO vel Luceoria, Luceorienfium districtus primaria ciuitas, ad Ster vel Styri fluuii dextram arce firmatur. Episcopus cum capitulo suo, & Iesuitæ rus fluuius. in arce commorantur. Russicus siue Græcus Episcopus in ipsa ciuitate sedem habet. Luscum est *Cromeri*. Anno 1074. fere dimidium annum a Polonico Rege *Boleslao* obsessum, tandem occupatum. Anno 1431. in bello intestino duorum fratrum *Wladislai* & *Suidrigellonis* incendio sædaturum est, arce tamen incolumi conseruata.

STOIANOVIA inter Opaizypsam & Bugum fluuios oppidulum.

SOCALIA, Sokal, Sokalum, ad dextram Bugi fluuii hic Voliniam & Belzenfem satrapiam disingentis oppidum & arx firmissime munita, nobilitatur miraculosa imagine *Beatae Virginis Mariæ*, in templo Fratrum S. Francisci de obseruantia, qui vulgo Bernardini nuncupantur. Templum hoc ob metum hostium ab ipsis excitatum est, ac propugnaculis firmatum. in insula, quam Bugus fluuius duorum alueorum complexu claudit.

LITOWISZ oppidulum in dextra Bugi ripa inter Socaliam, & Kriloviam.

WLODZIMIERZ, Wladimiria, Volodomiria, Wlodimirz ciuitas accumbens margini dextro fluuioli Lugi ab ortu in occasum per dextram ripam in Bugum delabentis. Sedes est Episcopi Russici, cuius iurisdictio late patet. Anno 1319. diminus

diminus Lituaniæ dux, hanc urbem oblectam cum arce & totam regionem occupavit, postquam Volodomirum, eius ducem, qui exercitu aduentans eam obsidione liberare moliebatur, occidisset. Anno 1365. Casimirus II. Magnus cognominatus, Poloniæ Rex, eam occupavit, & Kiyfutum Olgerdi ducis fratrem captivum fecit, qui elapsus eandem Poloniæ iterum eripuit. Anno 1431. in bello regis Wladislai & Svitrigellonis eiusdem fratris incendio conflagravit.

LUBOMLE oppidum a dextra Bugi ripa versus ortum aliquo spacio recedens.

LOCCAZ oppidulum inter Volodomiriam & Luceoriam.

ALBA RUSSIA.

- Fines.** ALBA RUSSIA meridionales limites habet Volhyniam, et Kiioviensem palatinatum, orientales Moschouiam, septentrionales eandem Moschouiam et Livoniam, atque occidentales Lituaniam ac Podlachiam. Alba dicitur vel ob album incolarum colorem, vel ob campos diutius niuibz opertos, et omnia alba exhibentes; unde et lupi, vrsi, lepores, vulpes, et reliqua animalia, tam domestica quam silvestria, quæ in aliis locis alium colorem habent, albo colore decorata sunt. Albam Russiam non a niuibz, aut albo incolarum colore, sed ab albis galeris, quibus incolæ vtuntur, dici putat *Brietius in suis Parallelis Geographicis*, sicut Zagathæ virides dicuntur a viridi tulipano, quo capita tegunt. *Starovolskius* tamen priorem sententiam tuetur. Regio omnium rerum, quæ ad victum requiruntur, feracissima, filigine, hordeo, auena, tritico, cicere, cannabi, lino, melle, lupulo, cera, pecoribus, pecudibus, piscibus, avibus, et feris affluit. Has suas divitias incolæ partim Dunæ fluvii adiumento Rigam in Livoniam, partim Nemeni fluenti opera Regio-montem in Borussia transportant. Totius regionis palatinatus sunt sex, Novogrodenfis, Minscensis, Mscislaviensis, Smolenscensis, Vitepscensis, et Polocensis.
- Fines.** NOVOGRODENSI PALATINATUS cæteris populosior ab occasu Podlachiae et Trocensi palatinatui, a septentrione eidem, Minscensi, et Mscislaviensi palatinatibus, ab ortu Moschouiae, et a meridie Brestiensis palatinatus territorio Pinscensi et Volhyniae aliqua ex parte finitimus est. Duos Senatores palatinum et castellanum habet. Dividitur in duos districtus, Novogrodensem et Slonimensem, vterque plura oppida et pagos incolis refertos continet, ex quibus præcipua enarrabimus.
- Novogrodenfis districtus cum Slucensi ducatu, qui sub Novogrodenfi est, Slonimensem districtum ab occasu habet, et usque Rhaczoviense ac Rzeczyense territorium versus ortum pergit.
- NOVOGRODCUM, Novogrodecum, Nouogrodec, cognomento Sevieriski, seu Nouigrodt, vt & Novogrodum minus, qua appellatione a maiore Novogrodo in Moscouia distinguitur, huius palatinatus caput, inter Memenum & Vszam fluuios situm, alternis vicibus cum oppido Minsko Parlamentum, siue Curiam iudiciorum supremam totius Lituaniæ habet. Sedes est palatini, vbi præter alia Catholicorum, & Russorum monasteria, Iesuitarum etiam collegium cernitur.
- Conditor.** *Erdivilus* Lituaniæ Princeps, *Montwilonis* filius, in expeditione Russica peruenit ad collem quendam, ac in eo arcis combustæ a Tartaris, ac Novogrodeck appellatæ parietinas offendit. Loci vero commoditate allectus arcem renouari iussit, ac ibidem sedem suam constituens nouæ urbis condendæ inqum fecit, primus Dux Novogrodenfis inde appellatus, cui Novogrodia, Brestia, Grodna, & Podlachia tunc temporis parebant. Anno 1314. Ordinis Teutonici in Prussia milites, hac regione ferro & igne vastata, urbem hanc compilatam incenderunt: Arx tamen incolumis conseruata est. Anno 1390. iudem cum Lituanis, Iagellonis hostibus,
- Primus dux Novogrodenfis.**

stibus, hanc eandem urbem, & Vilcomeriam flamma in cineres redegerunt. *Sigismundi* Magni Ducis Lituaniæ filius *Michaël*, anno 1452. fato functus, Tartarorum auxilio Severiense territorium Moscoviæ finitimum occupavit, unde inter ipsum, & *Casimirum III.* Regem Poloniæ, bellum exarsit. Sed Nouogrodia capta a Moschis anno 1477. Principes Russici Seuerienses sponte ad Moschos, ynam cum ipsis religionem profitentes, defecerunt.

NE SVIZIA a Nouogrodo vndecim, aut duodecim miliaribus, versus ortum hybernium, aliquo infra Vszæ fluvii originem intervallo ciuitas, & Radivillorum Ducalis sedes, unde Ducum in Nieswicz titulo vtuntur. *Nicolaus Christophorus Radzivilus*, ob iter peregrini habitu in terram sanctam factum peregrinus cognominatus, aliquot cænobia, & Xenodochia pro pauperibus, vt & Iesuitarum collegium, ac urbis curiam magnifice & multis sumptibus exstruenda curavit.

MYRH arx ab eodem *Radivillo* sumptuose condita, ac inter Nouogrodecum & Nesviziam sita, a qua *Radivilli* se comites in Myrh cognominant.

LACHOVICIA oppidum Nesuicia versus meridiem remotum.

MYSA oppidum Lachovicia versus occasum distans.

SLUCENSIS Ducatus, Nouogrodenfi palatinatui versus ortum adhærens superioribus temporibus suos Principes habuit amplissimarum possessionum Dominos; Nunc vero in *Radivillorum* possessionem, Ducum dictorum stirpe deficiente, concessit,

SLUCK, vrbs omnium, quæcunque in Polonia sunt, maxima, sed tota fere lignea, palatio ducali, & Catholicorum templo, paucisque aliis ædibus exceptis. Sub Rege Poloniæ *Sigismundo I. Constantino* Othrogii Dux, & Lituaniæ Princeps, ac Poloniæ militiæ imperator summus in huius urbis vicinia tres Tartarorum exercitus tribus præliis vicit, & maxima ciade affecit. Hunc in oratione dicti Regis funebri *Cromerus* appellat Principem omnium sæculorum memoria dignissimum. Militiæ strenuus fuit Imperator, qui anno 1514. inter Bafzeiam, Scysrwyam, Mscislaviam, & Radoml, ad Sofzam fluvium quadraginta Moscovitarum millia prostravit. Post supra dictam Tartarorum cladem sub nominato Rege ex viginti quatuor mille Tartaris ad Vinioueciæ paucissimi evaserunt.

ROHACZOVIENSE territorium inter Slucensem Ducatum, & Moscouiam interest, & ad Sofz fluvium pertingit.

ROHACZOVIA huius territorii caput in apice, quem affluxus Druc fluvii in Borysthenem facit, situm est.

RZECZYCENSE territorium Robaczoviensi versus meridiem adiacet.

RZECZYCA huius territorii primaria ciuitas ad Wiodraycam fluvium, qua Wiodrayca in Borysthenem adit, appositæ est.

SLONIMENSIS Districtus a Novogrodenfi versus occasum excurrit.

SLONIMUM ad Saczaram fluvium, inde in Memenum decurrentem, in hoc districtu primum locum obtinet.

ROZANA, Rosanna, a dextro margine fluenti Zolviæ, versus ortum aliquanto spatio disiuncta ciuitas, & Sapieharum sedes, plateis admodum rectis, & ædificiorum sumptuosorum splendore nobilitatur.

MINSSENSIS PALATINATUS, Borisouienfe territorium etiam complectens, ac omni frugum copia diues Vilnensi palatinatu ab occasu, Novogrodenfi a meridie, Mscislaviensi ab ortu, & Polocensi a Septentrione sepitur. Eius Senatores duo sunt, Palatinus & Castellanus.

MINSUM in hoc palatinatu primas tenens ciuitas, ad Zaczinum fluvium arce inter aquas sedente se tutatur, vt & alio inferiore, quod priore non minus firmum est. Apud Russos enim in more positum est, vt ciuitates alicuius notæ duplici arce, & quidem, si fieri potest, inferiore & superiore, muniant. Ciuibz polioribus, quam cæteræ ciuitates, habitatur, ob nobilium frequentiam, cum

Vszæ fluv.
Nic. Christophorus Radzivilus.

Vrbs tota fere lignea.

Tartari a Polonis vici.

Vt & Moschi

Saczara fluv.

Zolvia fluv.

Fines.

Zaczinus fluv.

Mos Russorum.

totius Lituaniæ tribunal, seu iudicium supremum ibi celebratur, quod alternatim vno anno Vilnæ, altero Minsci, & tertio Nouogrodii fieri consuevit.

KAIDANOVIA, ciuitas a Minsco versus meridiem.

TOLOCZINUM, Smolniam, & Turkum, tria reliqua alicuius notæ, in hoc palatinatu oppida. In cæteris ignobilioribus Religiosi passim sua monasteria, & Magnates palatia habent.

BORISOVIA, Borissow, territorii aut districtus sui princeps ciuitas duabus arcibus hostiles imperus amolens ad Berezinam fluuium, in qua ante Moschorum inuasionem nuperrimam in Lituaniam præsidium Polonicum contra Moschos commorari solebat. Anno 1655. Iulio mense eiusdem Moscovitæ vi potiti sunt.

MSCISLAVIENSIS PALATINATUS versus ortum ad, & circa Solszā fluuium, in Moscouiæ finibus, siluis totus inumbratur, & aquis immergitur, duosque Senatores, cæterarum satrapiarum Lituanicarum more ad comitia publica Regni ablegat. Diuisio eius exhibet duos amplissimos districtus, Mscislauiensem & Modzi-

sosz, vel Solszā fluuius, ex hoc palatinatu oriens a septentrione in meridiem sub Kryczouia Mohilouiensem districtum intrat, ex eo Rohaczouienſe territorium ingreditur, ac Rzezycensi terra superata e regione oppidi Loiowogrod Borystheni aquas suas adiungit.

MSCISLAVIA sui territorii primaria ciuitas prope Solsz flumen. Anno 1386. Suentoslaus Smolenscensis Dux eam frustra obsedit, & vitam perdidit.

CIECKUM, Ouruckum, Homlia, Criczouia ad Solszā fluuium, Osteriskum oppida huius palatinatus præcipua, arcibus pulchris, & bene munitis exornata.

MODZIRIA, vel Modzyrum, Modzyrensis districtus prima ac præcipua, in mediis paludibus sita, agro cingitur innata fecunditate, & accuratior hominum cultu benignè sementem reddenti. Pecorum hic & armentorum, ut & volucrum ac ferarum insignis est affluentia. In nupero bello cum Cosacis gesto, antequam Zborouia cum Chmielnicio pax inita esset, Dux Raduivus Lituaniæ militiæ præfectus summus exercitum suum ad Borysthenem adduxit, ac voluntaria deditione oppidulis Turovia, & Grodeco potitus est: Postea Mozyri arcem a rebellibus defensam occupauit, ut & Bobroiskum ad Berezinam. Loiouium ad Borysthenem cum arce Cosaci ipsi incenderunt, & deseruerunt.

SMOLENSCENSIS PALATINATUS, inter Moschouiam, & Vitepcensem satrapiam, ducatum Severienſem, terram Czerniechouienſem arces septuaginta continentes, & districtum Orshanensem complectitur. Præter Czerniechouienſem etiam districtus Rumnensem, et Sierpiciovienſem Rex Sigismundus III. anno 1611. quo Smolenscum Moschis eripuit, huic satrapie adiecit.

SMOLENSKO, Smolenscum ad Borysthenem, seu Dniepr fluuium, in editiore loco posita huius palatinatus metropolis, muro cingitur sex cubitos lato, & quinquaginta duabus turribus firmo, speculamque habet aut propugnaculum in vrbe media editiori monti insidens. Præter nobilium aulas, & religiosorum tam Russorum, quam Catholicorum templa, & cenobia, ac Iesuitarum collegium, ut et Russici Episcopi, qui Archiepiscopo Polocensi subiectus est, circiter quater mille ædes ipsam continere Starouossius de suo tempore loquens dicit. Vterque dictus Episcopus Papam, Ecclesiæ caput agnoscit. Catholico Romano Episcopum in eadem vrbe constituit Rex Vladislaus IV. vna cum collegio Canoniorum; idque ex destinatione patris sui Sigismundi III. qui conuentum Ord. Præd. fundauerat. Olim hæc ciuitas cum tota regione propriis suis ducibus Russicis paruit. Ex his Suentoslaus, circa annum 1386. Lituaniā inuadens, Witepcensi & Orshanensi districtu direpto & vastato, Mscislauiam oppugnavit, interfectus tamen a Polonis & Lituanis, qui Poloczko recuperato filium eius Georgium Smolenskii Principem præfecerunt. Anno 1403. Vitoudus M. Dux. Lituaniæ, huius

Duces Smolenscenses.

Smolenscum a Lituaniis occupatum.

vrbis arcem, inquam nobiles & ciues cum vxoribus & liberis confugerant, milite suo circumdatam occupauit, cæterisque omnibus oppidis & arcibus in potestatem suam redactis totum hunc Ducatum Smolenscensem in Lituanicam provinciam mutauit. Dux ipse in Vngariam fuga elapsus apud Vngariæ Regem, ac postea Cæsarem Sigismundum vixit, & tandem in exilio mortuus est. Post Vitoudi obitum, cum Ingelloni, aut Vladislaus Regis Poloniæ, frater Suitrigello Lituaniā adortus esset, ac Vitoudi fratrem Sigismundum Lituaniæ Ducem magnum creauissent, Smolensko, Olsa, Poloczko, Witepskum, & fere tota Russia Lituania a Suitrigellone defecit. Sigismundo anno 1439. a suis occiso, in ipsius locum a Lituaniis contra voluntatem Regis fratris sui & Polonorum, substitutus est Ingelloni nati minor filius Casimirus, postea quoque rex factus, qui magno hominum numero interfecto Smolenscum exiit, & arcem, (quæ aut ad Sigismundi filium Michaëlem a dicto Rege Casimiro postea bello pentum, aut ad nominatum Suitrigellonem, anno 1452. fato functum, defecerat) recuperatam sibi subiecit. Anno 1500. M. Dux Moscouiæ Iohannes, licet filiam suam Helenam Alberto M. Duci Lituaniæ, & Regis Casimiri III. filio nuptum locasset, districtum Smolenscensem vastauit, totum illud territorium, ad flumen Berezinam, quod inter Stryellin, & Rzezicam prope Horwol Borystheni iungitur, & reliquum ipsi appositum, auito iure a suo genero postulans. Ideo & eius iussu Demetrius filius anno 1502. Smolenscum obsedit & cepit, arce excepta, cuius potiri non potuit. Hinc induciis sexennibus gener, iam Poloniæ Rex, socero reconciliatus est. Hoc defuncto, filius Basilus M. Dux Moscouiæ aliquoties arcem frustra adortus est, donec Michael Glinſky Russicus Princeps, qui apud Regem Alexandrum magna polens auctoritate ab eius fratre & successore Sigismundo I. ad Moschos delcuerat, eum exercitu ab eo missus, eam obsessam 20. vel 30. Iulii secundum Calvisum anno 1514. proditione, & pecunia Lituaniis rursus extorsit. Sic Moschi potiri sunt validissima hac arce in extremis fere Sarmatiæ finibus sita, vno latere Borysthenis vndas sustinente, altero paludosis, & omnem aditum excludentibus locis insidente, ac propugnaculis terra & lapidibus, quibus firmissima ligna querna sepiebant, fartis adeo munita, ut ex trecentis tormentis maioribus, quæ ab Italis & Germanis fusione parata Moschi penes se habuisse feruntur, globorum emissorum nulli penetrare potuerint. Ludov. Decius de Sigismund. I. tempor. fol. 87. Chytraeus, lib. x. & 7. Saxon. hanc arcem cum templo situm suum in excelso loco habere, & Ducatum Smolenscensem per quinquaginta milliaria se extendere ait. Eodem quidem anno Rex Poloniæ Sigismundus I. eam obsidione tentauit, sed irrita conatu suo superfedere coactus est, licet 8. Septembris. Constantinus Ostrogii Dux Polonici exercitus imperator Moschos maxima clade prostrauisset. Anno 1548. Stephanus Rex per legatos suos a Iohanne Basilde Nouogrodia, Pleſcouiæ, & Smolensci, quæ vrbes cum dirionibus Lituaniici iuris olim fuerant, restitutionem postulauit. Laurentius Mullerus in historiis Polonicis Lit. D. Num. II. Smolensci autem recuperandi occasio se postea Polonis obtulit. Basilidas, cui Theodorus filius successit, ante vitæ suæ exitum aliam duxerat vxorem, ex qua filium susceperat, Demetrium nominatum, quem puerulum, post Patris haud diu post mortui obitum, regnante Theodoro homine ingenui exigui, Boris, ut affini suo Theodoro succedere posset, interficiendum iussit. Eius autem loco alium occisum, & Demetrium seruatum, ac postea a Coloniensi quodam educatum esse falsè ferebatur. In Lituaniā, ac postmodum in Poloniā veniens a Rege Iesuitarum curæ & institutioni commendatus, ac tandem cum quinque militum milibus in Moscouiam missus est, ubi, Moscouia vrbe feliciter occupata, anno 1605. mense Iulio coronatus; Moscouiæ totius imperium sibi acquisiuit. Ac quia palatini Sendomiriensis auxilio præcipue voti compos factus erat, anno 1656. eius filiam vxorem duxit, quæ magno Polonorum comitatu, & insigni magnificentia ad ipsum in urbem Mo-

Vrbs exusta, & arx occupata.

A Moschis frustra obsessa.

Tandem proditione capta.

Arce deserta.

Irrita obsidione a Polonis tentatur.

Demetrius falsus.

Smolenscum
a Polonis ob-
sellum.

Et captum.

Obsidionis ini-
tium & finis.

Incendium in
arce.

Moschi urbem
recipere fru-
stra cupiunt.

Altera vice
obsidionem
repetentes
male excipi-
untur.

Moschi pacem
inire, & multa
loca Polonis
tradere co-
gantur.

scuam adducta est. Polonorum pertasi Moschi *Demetrius* cum multis Polonis, tumultu 17. Maii excitato, trucidarunt, exceptis plurimis Magnatibus Polonis, quos Moschorum Principes seruauerunt. Nec mercatoribus pluribus paritum, apud quos magnum aes alienum *Demetrius* confluauerat. Interea dum de nouo Duce magno eligendo Moschi anno 1610 consilia captant, Poloni Smolenscum obsidione arcta cingunt, & nouum Ducem Magnum, cui *Susius* nomen, cum fratribus & exercitu Moscouitico, causa liberandæ urbis, aduentantem ingenti prælio fundunt, & ipsum Ducem Suscium cum duobus fratribus captiuum faciunt. Post duorum fere annorum obsidionem Rex *Sigismundus III.* anno 1611. tandem vi urbem recipit, in qua ex octoginta mille hominibus, qui ab initio obsidionis in ea fuisse dicuntur, vix octo millia superfuerunt, vt *Paulus Piasius* narrat, qui urbis mœnia octo vinas crassa, quindecim alta, & ex caelis lapidibus a terra constructa esse ait. Alia item mœnia ex lateribus composita viginti vinarum altitudinem attingere, & propugnaculis suis probe firmata esse; vallum vero nullum, nec etiam fossam exterius firmare urbem, *Warsouia* 220. miliaribus Polonicis distantem. In vrbe illis temporibus octo ædium millia numerata tradit *Stanislaus a Kobierzycko*, & quoniam vrbs ipsa difficulter conseruari poterat, incolas eam incendisse, et se in arcem contulisse, sitam in altero litore, et ipsa vrbe haud multo minorem, utpote quam mœnia octo et triginta turribus firmata circumdant. Obsidio tota 1. Oct. anno 1609. incepta, et 13. Iulii anno 1611. finita, atque ita 20. menses durans, tam morbis, quam ferro, vltra septuaginta hominum millia consumpsisse dicitur. Incendium tunc temporis in arce exorians templum cum omnibus ornamentis, ac ingenti thesauro, ipsam arcem exedit, adeo vt quatuor horarum spatio cadibus se exhaustam, et flamma in cineres redactam senserit. Inter capiuos erat *Sergius* ab altari abreptus, et vulneratus, vt & ipse arcis et urbis præfectus *Moschus*, *Michaël Borissus Seynius* vel *Sehmus*. Anno 1615. Moschovitarum imperii sui rectionem commiserunt *Michaël Federovitch*, ac post pacem cum Suecis, quibus pro suppetiis latis pecuniam numerarunt, et aliquot loca tradiderunt, initam, anno 1616. Smolenscum denuo obsidere ausi sunt, repulsi tamen ab *Vladislao* Principe *Sigismundi III.* filio, postea successore, qui anno 1617. in Moscouiam irrumpens Viagrum vsque peruenit, urbem triginta sex miliaribus Moscoua dimorant, vnde regressus est, ob ingruentem hyemem, quæ ipsius progressus viteriores inhibuit. Anno 1632. *Michaël Federovitch* M. Dux Moscouiæ ingentem exercitum centum millibus militum, inter quos sex Germanorum erant, constantem, coëgit sub præfecto suo summo, *Hermano Schinio*, qui natione Polonus Russicæ religioni se dederat, et Moscuæ domicilium suum fixerat. Alii hunc præfectum *Michaëlem Borissovium Scheinuum* nominant. Hic exercitus necessariis ad bellum rebus omnibus, ac præcipue trecentis tormentis maioribus, inter quæ murales machinæ haud paucæ, instructus, Maio mense sequentis anni Smolenscum circumfedit, facili negotio occupasset urbem, crasso quidem muro vndique septam, sed fossis, et propugnaculis plane destitutam, præcipue cum Germani muralibus machinis iam haud exiguum muri partem aperuissent, et ad impetum faciendum idoneam reddidissent. Sed impetu supersedere iussu, *Scheinii* summi præfecti cogebantur, qui in ipsos ad impetum faciendum promptos et paratos, ipsas machinas bellicas maiores dirigi, vt ab impetu arcerentur, mandauit. Interea Polonicus exercitus aduentans, ac omnes aditus, per quos Russis commearus adueclabatur, obfidens magno isti animali Russico, exercitui nimirum, ventris formandi occasionem ademit, vt tandem post obsidionem anno diuturniorem, Regis *Vladislai* gratiæ et mitercordiæ se submittere coactus sit. Dissoluto et dimisso Moschorum exercitu Rex *Bialam* obsedit, ac tantum Moschis timorem incusit, vt pacem Polonis offerrent, qua ad fluuium *Polanowski* 13. Iunii anno 1634. inita, Rex deposito titulo Moscouitico, et iure, quod ipsi electo Moscouitarum imperatori competebat, Smolenscum cum

tota

tota diuione, vt et arces Novogrodecum Siewierskie, Drohobusium, Bialam, Roslaviam, Starodubum, Poczopoviam, Trupieskum, Newesam, Siebieszam, Krasnen, Muromskam, Wieliska Wlofen, & Popowagaram, cum omnibus terris subiectis obtinuit, Moschumque coëgit, vt omni iure, quod sibi in hæc loca, & Lituaniæ ac Livoniæ Ducatus arrogabat, cesserit. Tantus autem Moschorum exercitus sub initium Martii mensis anno 1634. a magnanimo hoc Rege debellatus, ipse *Scheinius*, vel *Sehinus*, Moscouiticæ militiæ præfectus summus, eiusdem anni mense Iunio Moscuæ capitis supplicio affectus, ac filius eius scuticæ ictibus interfectus est. Vide *M. Adami Olcarii Itinerarium Orientale*, *Sleswici* anno 1647. impressum fol. 110. 131. *Novus Meteranus part. 4. lib. 52. fol. 388.* Smolenscum a Moscovitis sub Duce suo *Michaële Borissowitzio Scheinio* anno 1633. obsellum, & seq. 14. 24. Februarii liberatum; ipsumque *Scheinium* 28. Aprilis eiusdem anni, more Moschorum solito, Moscuæ securi caput & vitam amisisse tradit. Durante dicta obsidione anno 1633. incendium in Vice palatini palatio exortum ex puluere pyrio incenso totum ædificium cum omnibus, qui in eo erant, in auras disiecit, vnico Vice palatino seruato, qui per fenestram ab ictu eiectus incolumis euasit. *Ma-iolinus Bisaccioli Comes Italus historiæ suæ fol. 115.* Postea Smolenscum in Polonorum potestate mansit vsque ad annum 1654. licet a diuersis proditum sit, hunc locum diuersis vicibus a Moschis tentatum & ab ipsis occupatum esse, ipse *Thuanus Continuator fol. 374. tradiderit.* Dicto enim anno *Alexius Michaelis* defuncti *Michaëlis Federovitchi* Moscovici imperatoris filius, & successor, federe iunctus Cosacis, qui Poloniam hactenus per aliquot annos Poloniam grauib. bellis afflixerant, Lituaniæ recuperandæ occasionem arripuit, & grandi exercitu eam inuexit, ac Smolenscum obsedit. Interea *Erdmannus* 2500. Polonos et Germanos milites ducens ipsa nocte S. *Iohannis*, 7000. Moschos Bagdanovæ commorantes et genio indulgentes, oppresit et dissipauit. *Ianussus Radzivilius* in Lituania Moschis, et *Pototski* in Vkraïna Cosacis se opponerebant, ob debiles tamen vires parum proficientes. Ille septem aut octo millibus Polonorum firmior diuersis vicibus Moschos ad Dunam fluuium in fugam coniecit. Postea viuis omnibus collectis Orsa Polotskiam versus, ac inde Smolenscum petiit, vt illud liberaret. Ipso die, quo famosa illa eclipsis solis apparuit, et stellæ in cælo in Lituania visæ sunt, Holowchinam venienti se opposuerunt quadraginta Moschorum millia, quibus fortiter repressis, et sequentibus diebus noui equitatus accessu fortioribus tandem cedere coactus est. Smolenscum vero in Moschorum potestatem. 3. Octobris anno 1654. deditione concessit.

DOROHOBVSUM, Drohobus, arx & oppidum ad Borysthenem supra Smolenscum.

ORSZA arx & oppidum infra Smolenscum ad eundem fluuium, vbi Orszank fluuius ab eo excipitur. Gymnasium hic habent Societas Iesu fratres. Anno 1386. *Suentoslaus* dux Smolenscensis hunc locum irrita obsidione vexauit.

DOMBROVNA ad idem flumen oppidum non contemnendum.

STARODUBUM aliud in hoc palatinatu oppidum.

VITEBENSIS PALATINATVS inter Smolenscensem, & Polocensem etiam *Fines.* Mohiloviensem districtum, quem Borysthenes permeat, complectitur, ac in duo territoria Vitepscense, Braslaviense distinctum, Senatores, palatinum ac castella *Divisio-* num habet. Palatia et arces nobilium, vt & cætera alicuius notæ loca, fossæ & propugnacula tumentur.

WITEPS, Vitepscum, Vitebscum, validum oppidum et propugnaculum inter Vlam et Surassum ad Dunam, vel Dwinam fluuium, Vilna miliaribus 80. distans, quo in expeditione bellica contra Moscovitas, rex *Stephanus* anno 1580. peruenit, et arces Velisam, Vsiatam, Vielico Lucam, Nevelam et Zavolotiam occupauit. *Chytraeus, lib. 24. Saxon.* Huius urbis incolæ Beatum *Iosaphatum Ru-* tenici

Incendium.

Moschi Smo-
lenscum de-
nuo obli-
dent.

Solis eclipsis.

Moschi Smo-
lenscum oc-
cupant.

Rex Step-
hanus.

tenici ritus Archiepiscopum Polocensem occiderunt, eos ad unitatem ecclesiae Romanae inducere conantem, ac ciuitatis iure ideo priuati sunt, ut *Starouossius* indicat. Olim proprios suos duces habui, vsque ad *Olgierdum* magnum Duce[m] Lituaniae, ad quem matrimonii iure peruenit, & qui in vxoris suae *Vianae* memoriam duo templa religionis Graecae in hac vrbe erigenda curauit. Ab eo autem tempore ciues semper Graecam religionem professi sunt.

VIA insigni munitione famosus locus ad ingressum fluenti cognominis in Dunam, apud quem fluium, *Sigismundo Augusto* Polonicum regnum administrante, Moschovitarum dux *Suiserus* cum triginta mille Moschis anno 1564. a *Nicolao Raduillo* duce in Dubinki & Birse, Polonici exercitus imperatore, caesi sunt.

MOHILOVIA, Mohilow, ad Borysthenem vrbs amplissima, et mercatorum frequentia nobilis, atque ideo Moschouitarum mercibus celebre emporium, quo preciosiores pelles, & aliae id genus merces, ex Moschovia deferri solent. Patres Iesuitae hic collegium habent fundatum ab *Alexandro Gyssewsky* palatino Smolensensi. Anno 1654. a Moschis occupata est haec ciuitas, quam Poloni anno sequente frustra iterum obsidisse feruntur. In ea obsidione circiter octo hominum millia sterore, fame & ferro periisse scribit *Augustinus Limmerus*. Polonos eam expugnatam occupasse alii tradunt. Anno 1956. eam Moschis eripiam a Cosacis Regio monte perscriptum est.

POLOCENSIS PALATINATUS vltimus albæ Russiæ ad Dunam fluium, Litvoniae, & palatinatui Vitepsensi ac Vilnensi conterminus, palatinum & castellatum, Senatores regni, habet.

POLOCZKO, Polocium, Polocia, olim ducatus caput, secundum *Chytracum lib. 24. Saxon.* nunc huius palatinatus metropolis, Vilna miliaribus 50. abest, a duobus fluminibus Dwina, & Polotta spaciofo circuitu ambitur, et muris, propugnaculis, vallis, et fossis, & duabus arcibus defenditur. Nonnunquam libera, & sui iuris, quandoque etiam aliis subiecta sub regum Poloniae tutela semper fuit, iisdemque bellis ingruentibus fidelis mansit. Emporium est haud parui nominis, et Russici Episcopi sedes, clara *Iosaphati* Archiepiscopi a Vitepsensibus interfecti, ut in Vitepsensi descriptione diximus, miraculosis reliquiis. Februarii d. 15. anno 1563. occupata vrbs a Moschis, & Iudaei, qui baptismum admittere volebant, in Dwina coniecti & extincti sunt. Anno 1569. Rex *Stephanus* eam obsedit, ac licet Moschi defensione forti Polonorum vires aliquandiu sustinuerint, ipsis Kal. Octobris recuperauit, postquam Moschi per 16. annos eam in potestate sua habuissent. Rex in ea recuperata collegium Iesuitarum erexit. Porro tres adhuc arces sui iuris fecit, Turoly nempe, Socoly et Sussam. Socoly quinque miliaribus Polocia versus Plefcoviam distans, ac fluentis *Drysae* ac *Nisse* accumbens diutius ceteris Polonorum vim sustinuit. Anno 1580. potius est idem rex duabus arcibus firmissimis, Velisso, et Vswiatho vel Vsuato: quibus occupatis 26. Augusti aggressus est arcem et oppidum Velikoluko, in quo incolae sibi timentes 30. templa incendio deleuerant. Arx in edito loco, inter Lowazum fluium, et aliquot lacus, non solum propugnaculis validis, sed etiam vallo crasso et lato, cespitibusque obducto, munita erat, et qua parte fluente et lacubus libera stabat, ingenti fossa cingebatur. Totum autem circuitum, arcem cum lacubus, et fluente ambientem, campestris planicies complectebatur. Rex tamen locum hunc fortissimum ignibus artificialibus debellauit, et in cineres redegit. Hinc arces, Nevelam inter Velikolukam et Polociam, ac Zarovolociam, aliaque loca plura sibi subiecit, ut et Ostrovia, haud procul a Plefcovia ad Serotam fluium sitam, ex lapidibus constructam, et vallis ac arce insigniter munitam vrbeni. Tandem Plefcoviam ipsam aggressus, eandem, obsidione soluta, iterum deseruit. Pacem enim 15. Ianuarii anno 1582. cum *Ioanne Basilde* Moschorum Imperatore iniuerat, qua Polociam, cum Velissa et Vswiatho, omnibusque terris, quae

iisdem

iisdem locis adhærebant, retinuit, Moschis ceteras arces occupatas restituit. De Polocia, et insigni eiusdem mercatura, legatur *Casparus Eus in delic. apodem. per Germ. pag. 307. seqq.*

VSVIATVM ciuitas egregia cum arce Starcicia Velissa, caput sui districtus ad hunc palatinatum pertinentis.

SCLOVIA & Bychovia, Herois *Caroli Chodkievicii*, duæ ciuitates munitissimæ, in quibus munitiones omnes, ut & templa, ac monasteria, hodierno tempore vsitato more ædificandi erecta cernuntur.

GLEBOCIUM, vbi Carmelitarum discalceatorum monasterium.

OZGNA vbi Franciscanorum conuentus. Præter hæc monasteria passim alia, ut et Abbatiae ordinis *S. Basilii* cernuntur.

BORUSSIA, SIVE PRUSSIA.

BORUSSIA, longitudine sexaginta, & latitudine quinquaginta miliaria comprehendens, Balthico mari septentrionales, Samogitiæ, Lituaniae, et Podlachiae orientales, Masoviae et Cuiaviae meridionales, ac Polonice maiori, ac Pomeraniae occidentales fines opponit. Nomen a Boruscis vel Borussis Sarmatiae Europae populis derivatum, qui olim sinus Venedici oram incoluerunt, vnde Prussia, quasi Borussia, et nonnullis etiam Pruthenia, vulgo *Prussen*, vel *Preussen* dicitur. *Ovid. lib. 4. Trist. eleg. 8.*

Vita procul patria peragenda sub axe Borusco.

Aeneas Sylvius, olim in his regionibus legatus, putat incolas Vlmiganos quondam appellatos esse, item et Alanos, et Gothos, ac Vandalitas eandem hanc religionem occupatam tenuisse. *Mathias Miechoviensis* Polonus, Prussiae nomen deducit a PRUSSIA rege, qui impellente Annibale bellum Romanis indixit, & ab iis domitus in has regiones secessisse fertur. Fabulam esse censet *Brutius in Parallels Geographicis*. Pruteniae nomen accersunt quidam a *Pruteno* rege, quem circa annum a Christo nato quingentesimum Prussiam in sua potestate habuisse, et *Vedenuto* fratri, cuius filii et nepotes huius regionis possessores postea fuerunt, celsisse aiunt. *Herodotus*, qui bis mille, et quod excurrit, annis, nostra tempora antecessit, in lib. suo 3. cui *Thalia* nomen, aliquam harum regionum cognitionem habuisse, aut de ipsis auditu aliquid percepisse videtur. In vltima enim Europa, fluium, ut vulgo dicunt, Barbaris Eridanum appellatum, reperiri, vnde succinum, siue electrum apporetur. Cum igitur Pomerelliam quondam Pomeraniae partem, Raddaun, vel Raddunus fluius permeet, ex eo forsitan Graeci Eridanum fecerunt, quandoquidem prope Daniscum se in Vistulam infundit, et Dantisco succinum, siue electrum in alias regiones transportatur. Imo & ipsi Vistulae olim forte nomen Eridani impositum fuit. Eridanus enim ille, in cuius vicinia succinum reperiri dicitur, neque in regione Attica Graeciae, neque in Italiae districtu, quem Padus poetarum fabulis celebrer pererrat, sed ibi reperitur, vbi succinum inueniri auctores tradiderunt. Nec insula illa electrides in Pado Italiae fluvio, nec in Atheniensem mari obuia habentur, sed potius inter Dantiscum, qua Vistula, et regium montem seu Koningsbergam, qua Pregela in lacum seu aestuarium Frisch Haff se præcipitat, cernuntur, ut sunt Neringa, maior insula, & ceterae minores, quas Vistulae brachia complexu suo continent. Vbiq[ue] enim in his oris maritimis, præcipue vero apud Fischhusium, et Lochstetum, litori Neringae opposito assidentes pagos, insigni copia se offerre succinum siue electrum solet. In Sambia, quæ peninsula, aut potius insula fluvio Deme, a Nadraviae tractu occiduo semota, extremo apici sui sunt hi pagi, vbi Borea flante in boreali, et Zephirus flante in occiduo litore maris recessu aquarum parte magna libero, succinum colligitur. *Pytheas*, qui ducentis

Rr rr rr r 2

et

et quinquaginta post *Herodotum* annis vixit, atque ita mille et octingentis annis presentibus nostris temporibus superior est, de Pomerania et Prussia plus cognitionis, recte *Plinio*, habuisse videtur. Nam in Germania, inquit, litus reperitur succinum exhibens, quod Mentonomen nuncupatum per sex iugerum millia se extendat. Hallucinatus tamen hic, cum lacus *Frisch Haff* vix sexcentorum iugerum longitudine se exporrigat. Metonomen vocabulum forsitan pago *Medenau*, Sambie insidenti, appellationem suam acceptam fert. Incolas huius litoris succinum offerentis *Pitheas* Guttones appellat, et eos pretiosas has suas merces Teutonibus vendidisse dicit. Unde coniectura facili patet, has regiones iam multis ante Christum seculis Teutones, siue Germanos incolas habuisse. Guttones, ipso *Plinio* fatente, Germani fuere, et Teutones, Germanicus populus Balthicumque mare accolerunt, si *Pomponio Melae* fides est habenda. Hæc *Micraheus de antiqua Pomerania pag. 3. seqq.* Ante Cæsaris tempora, et bella in Gallicis regionibus gesta, Ætlii, Germaniæ gens, e Rheno in Prussiam, et Livoniam commigrasse, et cum Wendis, seu Venedis, has regiones incoluisse creditur. In Scyros et Hirros diuidebantur, quorum illi hodierni sunt Borussi, et hi Livones. Vicinos habebant quondam Scyri Gothos, Pomereliam Cassubie partem, et Prussiam, quæ *Iordanis* Ovin, conterminam incolentes, cum quibus postea pars Scyrorum haud exigua regiones peregrinas inuasit. Cæteri, qui domi manserunt, diu ethnicam suam idololatriam conseruantes tandem a Masouia & Polonia principibus subiugati sunt. *Ioshimus Curaeus Silesiæ Chthonicor. part. 1. pag. 43.* Habitabant olim populi in Borussia, quorum haud parua adhuc sunt reliquiae lingua vtentes, ab Henetorum, siue Slavorum lingua non multum abludente, quales in nonnullis Liouonie locis etiamnum supersunt. Latina vocabula nonnulla mixta erant linguae horum populorum, de quorum origine nemo quidquam credibilis in lucem protulit, quam *Peuceus*, cui verisimile videtur, eos ex Walachia in has regiones septentrionales, tunc temporis a Slavis in Germaniam, et Poloniam profectis, relictas concessisse, olim ab imperatoribus Græcis ex Italia in Walachiam missos, vt Slavos ab imperio Constantinopolitano depellerent, ex qua regione superatos a Slavis tandem ipsos iterum excessisse arbitratur. Ac licet eorum posterius Barbarorum illorum incolarum feros et incultos mores induerint, remansisse tamen etiam apud ipsos ritus quosdam Italos veteres, quotidianas nimirum in balneis lotiones, exequiarum consuetudines, cadaverum humanorum combustiones, et alias eius farinae ceremonias. In Borussia versus Lituaniam adhuc nostris his temporibus nonnullos inuenies homines feros et barbaros, quorum origo a Scyris, veteribus illis incolis Germanis, repetitur. Proprio suo loquendi idiomate, quod *Kregelicum* vocant, vti solent. Prussorum primam mentionem facit *Helmoldus*, eosque Pruzzos nominat *M. Adamus Bremensis*, quo nomine etiam hodie a Bremensibus, Hamburgensibus, et Lubecensibus appellari consueuerunt. Borussos a quibusdam, eos ad Riphæos montes habitasse dicentibus, perperam vocari censent. Prussacos, et Porussacos, eo quod apud Russos habitauerint, eos dicendos qui opinantur, errant. Variæ huius nominis deductiones ex *Erasmo Stella*, et aliis depromptæ, occurrunt apud *Angel. Werdenhagen part. 3. rerum pub. Hanseat. cap. 24.* Prussietiam a Bructeris deriuantur in *Saurom. Europ.* Veterum Prussorum religio, et mirabiles ritus describuntur apud *Ioh. Isac. Pontanum in Chorographica Regni Daniciæ, tractatusque eius uniuersæ Borealis descriptione fol. 809. seq.*

Quo autem pacto Prussia in ordinis Teutonici potestatem inciderit, ac tandem a Polonis subiugata fuerit, paucis innuere, et simul eiusdem ordinis ortum, progressum ac finem indicare, operæ præmium erit. In obsidione. Ptolomaidis anno 1190. in terra sancta a Christianis obsessæ octo peregrini, quinque nimirum Bremenenses, et tres Lubecenses, ex velo cuiusdam nauis Lubecensis tento-

Ordinis Teutonici ortus, progressus & finis.

tium confecerunt, sub eo curam gerentes Germanorum, aut morbo laborantium, aut ab hostibus sauciatorum, ac sequente anno 1191. in ipsa vrbe occupata xenodochium, et templum construxerunt. Ordinem ab ipsis institutum confirmavit Papa *Celestinus III. S. Augustini* regulam fratribus præscribens. Ordinis huius Teutonici fuere Magistri sequentes.

I. *Henricus a Walpot*, sub quo *Baldunus* Rex Hierosolymitanus huic ordini xenodochium, et templum Hierosolymis in monte Sione ædificandum curauit. Anno 1200. in vrbe Ptolemaide mortuus est, postquam decem annos ordini præfuisset.

II. *Otto a Karpen* nobili ciue Bremensi natus, anno 1200 electus, et anno 1206. denatus.

III. *Hermannus a Bart*, eodem anno successit, secundum quosdam nobilis Holsatus, secundum alios Ducis Barsensis filius, et post quadriennem Ordinis administrationem in eadem vrbe Ptolemaide ex viuis excessit.

IV. *Hermannus a Salza*, ex Misnia oriundus nobilis, quem Thuringum fuisse alii tradunt. Hoc magistro summo toti Ordini imperante magnus fratrum numerus accessit, ita vt eorum circiter bis mille numerarentur, cum antea vix 35. aut 40. numero essent. Ac quia Saraceni in terra sancta Christianis superiores fiebant, Venetiis commorari solitus legatos, seu Submagistros suos mittebat, quo eos mitti necessitas postulabat. Tunc temporis Prussi grauib. bellis Masouia Ducis aggressi haut paruum ipsis damnum inferre consueuerant. Anno autem 1220. centum mille militibus Culmiam regionem occuparunt, Masoviam depopulati sunt, vltra ducenta & quinquaginta templa, & monasteria exusserunt, ac innumerabilem hominum multitudinem abduxerunt, adeo vt *Conradus* Masouia Dux non nisi Plocko urbem solam retinuerit, & magno pretio a Prussis pacem redimere coactus fuerit. Ab imperatore *Friderico II.* igitur, & imperio Romano suppetias petenti auxilio missi sunt fratres Crucigeri, seu Ordinis Teutonici, quibus a magistro hoc summo imperatoris iussu ablegatis, & in Masoviam venientibus regio Culmensis, & Dobrzensis donata sunt, in quibus arces & domicilia ædificauerunt, & Prussis se opposuerunt, atque adeo strenue se gesserunt, vt quinquaginta sex annorum spacio totam Prussiam iugo suo subiecerint. Modo dictus autem magister *Hermannus* post triginta annorum rectionem e vita migravit.

V. *Conradus* Thuringia Landgrauis, sub *Friderico II* Cæsare Ordini præpositus, qui post duodecim annorum administrationem Marpurgi in Hassia fato functus est.

VI. *Poppo ab Osterling*, sub *Conrado IV.* Cæsare magnus magister creatus, postquam antea totum septennium Submagistri munus in Prussia gessisset, vbi a Prussis, & Livonibus ipsi multum negotii facescitum est. Nimia senectute oneratus muneris suo renunciasse fertur; alii apud Ligniciam Silesiæ urbem a Tartaris occisum dicunt.

VII. *Iohannes a Sangerhausen*, postquam quinque annos Liouonie præfuisset, anno 1263. magni magistri onus suscepit, ac duodecim annos cum imperio fuit. Marpurgi eum excessisse ex vita nonnulli, alii Irenis, putant.

VIII. *Hermannus* Comes Heldrungensis, sub Cæsare *Rudolpho* Comite Habsburgensi, anno 1275. Fratribus Teutonicis præfectus Venetiis habitauit, & post 8. annorum gubernationem ibidem mortuus & sepultus est.

IX. *Burchardus a Swenden*, anno 1283. sub Cæsare *Rudolpho* Habsburgensi, qui quinto rectionis suæ anno Elbingæ conuentum totius Ordinis celebravit, ac inde Ptolemaidem profectus administrationem inuitis Fratribus deposuit, ac ad equites Ordinis *S. Iohannis* se contulit. Rhodum profectum atque ibidem ex viuis exemptum quidam tradunt. Administratio ipsius septennium duravit.

X. *Conradus a Feuchtwangen* anno 1290. Cæsare *Rudolpho* Habsburgensi regnante

Ordinis Magistri.

I.

1190.

II.

1200.

III.

1206.

IV.

1210.

V.

1240.

VI.

1252.

VII.

1263.

VIII.

1275.

IX.

1283.

X.

1290.

SS SS SS

rium

gnante septennem suam administrationem absoluit, ac postquam in Prussia vnum annum moratus fuerat, ad Regem Bohemiae profectus Pragae vitam finivit. Anno 1291. Ptolomais, siue Accon, in Palaestina a Christianis amissa est, & praeter bona sua ibi perdita Fratres Crucigeri etiam illorum iacturam faciebant, quae Venetiis, in regno Neapolitano et in Anglia possidebant, quia Caesari *Adolpho* Nassouio fauere dicebantur. Hactenus autem magni magistri Ordinis modo in terram sanctam, modo in Prusiam, modo in alia regna et regiones, ubi bona sua habebant, proficisci erant soliti, ubique suos Submagistros, siue legatos habentes. Errant autem, qui Ptolemaidis iacturam sub IV. Magistro magno *Hermanno a Salsza* contigisse volunt.

XI.
1297.

XI. *Godofridus* Comes de Hohenlohe, anno 1297. magnus magister constitutus, qui Marienburgum in Prussia condidit, & in Germania vitae finem inuenit, postquam quinto administrationis anno onus suum, ob fratres, quorum vitam inordinatam durioribus legibus coercere studebat, sibi refragantes, deposuit.

XII.
1302.

XII. *Seifridus a Feuchtwangen*, sub Caesare *Alberto* Austriae Duce, primam electionem deprecatus est. Altera vice constitutus magnorum Magistrorum sedem primo Marpurgum in Hassiam, inde Marienburgum in Prusiam, transtulit, ubi anno 1312. post biennem aegritudinem a diarrhoea sublatus est.

XIII.
1312.

XIII. *Carolus Bessartus* Treuirensis, Romano genere natus, sub Caesare *Henrico III.* administrationem ordinis adeptus eidem tredecim annos praefuit, & Treuiris in Germania diem obiit.

XIV.
1324.

XIV. *Werner von Urselen* Caes. *Ludovico* Bavarico creatus Ordinis magnus magister anno 1324. ipsa vespera Festi S. *Elisabethae*, anno 1330. a fratre Ordinis *Iohanne Bindorff*, ut fertur, gladio occisus est.

XV.
1331.

XV. *Luderus* Dux Brunsvicensis, *Wernerum* sequutus magnam Poloniam Calisum usque Polonis eripuit, & post quadriennem gubernationem in templo Konigsbergae, dum missam audiret, de vita decessit.

XVI.
1335.

XVI. *Theodoricus* Comes Altenburgensis, octuagenarius anno 1335. Ordini praefectus, cum eidem sex annos praefuisset, Torunii fato functus, & Marienburgi sepultus est.

XVII.
1342.

XVII. *Ludolphus Coning*, sub *Ludovico* Bauaro Imperatore anno 1342. electus, & triennio post mentis impos factus, cum fratres alio magistro eligendo occupati, nihilominus ipsi interea ad mentem redeunti muneris sui continuationem offerrent, onus illud recipere negavit.

XVIII.
1345.

XVIII. *Henricus Dufener* post sexennem rectionem munus suum deposuit.

XIX.
1351.

XIX. *Winricus Kniprode* sub imperatore *Carolo IV.* triginta annos Ordinis magister fuit, & anno 1382. ex vita excessit.

XX.
1382.

XX. *Conradus Zolnerus* sub imperatore *Venceslao* gubernationemactus octo annos eandem gessit, & Christburgi vitam finivit.

XXI.
1420.

XXI. *Conradus a Walrode*, sub praedicto imperatore tres annos Ordini praefuit, homo superbus, & tyrannidem exercens, ac tandem rabie confectus interit.

XXII.
1427.

XXII. *Conradus a Luningingen*, quatuordecim annos ordinem summa cum laude administravit, ac Marienburgi terrae mandatus est.

XXIII.
1427.

XXIII. *Vricus a Luningingen* praecedentis frater, sub *Roberto* palatino imperatore, vir strenuus & bellicosus, 15. Iulii anno 1410. in pugna cum *Jagellone* Rege Poloniae cum 600. fratribus occisus est.

XXIV.
1420.

XXIV. *Henricus Reus*, Dominus a *Plauwen* sub imperatore *Sigismundo*, ob tyrannidem & malas artes, quibus deditus erat, a Papa, & Ordine depositus, ac *Lochistetta* in custodia mortuus est.

XXV.
1474.

XXV. *Michael Kuchenmeister a Sterrenberg*, sub dicto imperatore, fratribus vehementi diffidio laborantibus octo annos imperavit, & ab ipsis tandem gubernatione sua exutus est.

XXVI.

XXVI. *Paulus Bellizer a Rusdorff* sub eodem imperatore, quo Ordinem Teutonicum regente inter Fratres diuersarum nationum maxima dissensio orta est, dum quævis natio proprium sibi magistrum creare conabatur. Tandem post decimum nonum administrationis suae annum munus suum relinquere coactus est.

XXVI.
1422.

XXVII. *Conradus ab Erlingshausen*, anno 1441. sub imperatore *Friderico III.* electus, anno 1550. ex hac vita migravit. Vir pacificus quidem, sed qui immen-

XXVII.
1441.

nam fratrum discordiam sopire non potuit.

XXVIII.
1450.

XXVIII. *Ludovicus ab Erlingshausen*, praecedentis filius, sub quo plures vrbes ad Poloniae Regem defecerunt, et anno 1457 Daniscum ac Marienburgum cum aliis arcibus Poloniae regi a praedictis militibus 47600. florenis vendita sunt.

XXIX.
1467.

XXIX. *Henricus Reus a Plauwen* anno 1467. Magister proclamatus, ac triennio post Torunii apoplexia mortuus, Morungamque delatus ibidem vitae finem fecit.

XXX.
1470.

XXX. *Henricus Reus a Richtenberg*, Regi *Casimiro* homagium praestitit, ac septennio post hydrope obiit.

XXXI.
1477.

XXXI. *Martinus Truchses a Wernshausen*, sub *Friderico III.* vi et praecedentes, ad ordinis gubernaculum admotus homagium Regi Poloniae praestare tandem coactus est, postquam aliquot annis illud facere recusauerat. Post duodecennem administrationem Koninxbergae diem obiit, & sepultus est.

XXXII.
1489.

XXXII. *Johannes a Diepen* subditorum non dominus, sed pater, cum Rege Poloniae ad Wallachos debellandos profectus Leopoli post octennem administrationem expiravit.

XXXIII.
1498.

XXXIII. *Fridericus* Saxoniae dux, Landravius Thuringiae, & Misihae Marchio, sub *Maximiliano* Imperatore ordinis administrationi praepositus, Rochlitzii in Misiha bienni morbo confectus ad plures abiit, postquam duodecim annos rectione sua consumpserat.

XXXIV.
1511.

XXXIV. *Albertus* Marchio Brandeburgensis ab Electoribus imperii, Magister ordinis constitutus, auunculo suo *Sigismundo*, Poloniae regi, homagium praestare negavit. Sed auxilio ab electoribus promisso destitutus, et a Polonis oppressus, tandem, abrogato Ordine, se Poloniae Regi subiecit, ac Dux Prussiae factus eiusdem clientelari iure cum posteris suis retinuit possidendam partem eam, quae hodie Ducalis appellatur. Quatuordecim annos magister magnus fuit, ac postea per quadraginta duos annos Ducatum eundem gubernavit. Sic desit Ordo ille Crucigerorum Fratrum, qui etiam Teutonici, Mariani, & Pauperiani. fratres dicti sunt, & ex duobus Ordinibus in vnum coaluerunt. Multum autem negotii ab initio ipsis facessitum est ab incolis, quorum ultimi fuere Nadrouitae, qui tandem ingente pugna debellati cum vxoribus & liberis in Lituaniam aufugerunt. Anno 1269. Sudauientes Prussi a Samogitis adiuti, Prussiae magnum damnum intulerunt, ac Crucigeros, a quibus debellati prius fuerant, male mulstarunt. Anno 1279. Lubania, & Culmigeria vrbes a Lituanis exusta sunt. Anno 1285. venenati vermes cancris aut scorpionibus similes, quorum ictus incurabiles erant, Prusiam, Samogitiam, & Curlandiam magna clade affecerunt. Postea *Vitener*, magnus Dux Lituaniae, duobus exercitibus Prusiam aggressus Doberschinam urbem combussit, & magnam magistrum cum 30. fratribus in praelio occidit. Anno 1311. horrenda depopulatione Ermelandiam vastavit. Anno 1328. *Gediminus* Lituaniae Dux magnus, *Ethnicus*, *Ladislao*, Poloniae principi Christiano, Crucigeris bellum inferenti auxilium tulit, ac Borussiae vastavit. Cum Crucigeri inducias cum *Ladislao* pacti essent, Lituaniam & Samogitiam inuasit ac sequenti anno, ut Velonam arcem ad Nemenum sitam obsidione liberaret, Fridburgum ac Beierum obsedit, & sclopeto traiectus est, cum nuper admodum Borussiae genus id armorum innotuisset. Anno 1342, Lituani Borussiae horrenda vastatione sedarunt, idemque

Ordinis Teu-
tonici finis.

Varia Crucia-
gerorum
cum Lituania
& Polonia
bella.

SS SS SS S S

idemque in Lituania sequente anno 43. multi Germani Principes, Vngarorum, Bohemorum, & Danorum ope adiuti haud exigua iactura facere conati sunt. Anno 1346. Prussi Samogitiam & Lituaniam longe lateque vastarunt, ac Lituanos prælio superarunt. Idem anno 48. factum a Prussis, quorum regionem Lituanii & Rusi vice versa vastationibus suis pessunderunt. At sequenti a Prussis Lituanii cæsi octodecim millia ex suis desiderarunt. Inde vsque ad sexagesimum primum, & porro secutis annis, indefinente bello Crucigeri & Lituanii collisi sunt, serieque longa mutæ concertationes excurrerunt vsque ad tempus illud, quo Lituania Poloniæ coniuncta est, & Poloni cum Crucigeris bella gesserunt, donec hi succumbentes Polonorum potestati cessere, sicut ex ante dictis constat.

Authores qui
de Crucigeris
scripserunt.

Qui plura de Crucigerorum ordine nosse cupit, consulat *Munsterum lib. 5. cap. 428. Vitriarium in histor. Oriental. cap. 66. Bernhardum de Luthenburgo de Ordin. milit. Aubacum Miracum in Originibus Ordinum Equestr. cap. 3. Salomonem Neugebauer lib. 3. histor. Polon. pag. 133. Asiatica Chronica lib. 10. cap. 4. Davidem Chytraeum in Saxonia. Christoph. Lehmannum in Chron. Spirens. lib. 5. cap. 77. & Iohannem Limmacum de iure publico lib. 6. cap. 2. num. 57. seqq.*

Ordinis reli-
quæ.

Ordinis huius Teutonici reliquæ sunt passim in Germania, ac in præcipuis vrbibus domos suas habent, quorum magister est Princeps imperii Mergentheimi in Franconia sedem suam habens.

Duces Prus-
sæ Ducalis.

Duces porro Prussiæ Ducalis fuerunt.
I. *Albertus* anno 1567. mortuus.
II. *Albertus Fridericus* anno 1608. vita functus.
III. *Georgius Fridericus* Marchio Onoltzbacensis.
IV. *Ioannes Sigismundus* Elector Brandenburgensis.
V. *Fridericus Vilhelmus* Elector Brandenburgensis, qui 17. Octob. anno 1647. præfens præfenti Regi Vladislao IV. homagium præstitit.

Diuisio Prus-
sæ.

Diuisiōnem antiquæ Prussiæ pag. 615. huius opusculi indicauimus. Ordine Teutonico finem fortiente noua partitiō exorta eam in Regalem & Ducalem diuisit. Illa etiam Regia & Polonica dicta duplex quoque est, regia proprie dicta & Pomerania seu Pomerellia: regia tres satrapias complectitur, Culmensē, Marienburgensē, & Varmiensē. Pomerellia in septem territoria diuiditur, & totidem Iudices habet. Territoria sunt Stachoviensē, Tucholiensē, Suecensē, Derfaviensē, Zucoviensē, Pudensē, & Mirachoviensē. His annuuntantur Craina, & Cassubia, tractus terræ non contemnendi, in quorum illo priore Abbatia Corononiensis præpinguis, in isto præfecturæ aliquot regiæ inueniuntur.

Peculiaris.

Tota Prussiæ regio, licet Poloniæ Regni membrum sit, peculiare tamen consilium publicum, peculiare leges, peculiaris iudicia, comitia, ærarium, ac belli gerendi rationem diuersam antiquitus habet. Regia Prussia Culmensi iure vtitur, præter Elbingam, Brunsbergam, & Frauenbergam, quæ vrbes Lubecensē ius obseruant. Qui, iuribus istis breuioribus, aut constitutionibus vrbium a *Sigismundo Seniore, & Sigismundo Augusto*, eius filio, institutis, casus diiudicari nequeunt, Saxonico, Magdeburgensi, aut ipso iure Cæsareo expediri solent, vt *Cromerus* tradit. Quatuor antehac Episcopatus fuere, Varmiensis, Culmensis, Sambiensis, et Pomesaniensis, quorum priores duo Regi, et Catholici, posteriores duo Ducibus, et a Papatu auulsi. Senatores regiæ Prussiæ sunt quinque, duo Episcopi, Varmiensis et Culmensis, et tres palatini, Culmensis, Marienburgensis, et Pomerellensis. Sunt item tres Castellani, Culmensis, Elbingensis, et Dantiscanus.

Iura.

Episcopatus.

Senatores.

Qualitas.

Quantum ad qualitatem regionis attinet, eam sequenti elogio decorat *David Fralichius parte 2. Viatorii, lib. 2. pag. 330. Borussia, Sarmatiae ocellus, Polonici Orbis delictum, vestigialium officina, est regio sacundissima, importationibus, & exportationibus variarum mercium apta, propter frequentiam fluminum, sinuum, portuum, &c. Est autem regio fluminibus, paludibus et lacubus passim referta, ac ideo piscibus*

omnis

omnis generis abundans, qui in fluminibus, & lacubus capti maximum lucrum incolis exhibent. Flumini præcipuæ notæ numerantur duodecim: Vistula Silesiam, Poloniam, Masoviam & Prussiam pererrat, ac partim sub Danisco in mare Balthicum, & partim sub Marienburgo, & Elbinga vrbibus, lacui Frisch Haff se infundit. Pregela fluvius in lacum Habus, seu Frisch Haff, exiens, quem supra Tappiaviā Allæ & Angeropi fluviorum coitus efficit. Nemenus ex alba Russia, per Lituaniā & Samogitiam decurrens in Curonensem lacum aquas suas effundit. Cætera flumina sunt Derevancia, Elbinga, Vespera, Passaria, Ossa, Drebnica, Lisa, & Lauia. Lacus dulci aqua instructi numerantur bis mille & triginta septem. Frisch Haff, siue Habus, longitudine ad 15. milliaria, latitudine ad duo plus minus se exporrigens, atque inter Daniscum & Regium montem intercedens oblonga & angusta insula Frisch Nering, quæ & Neringa, a mari Balthico seuuagitur. Curonensis lacus, Curisch Haff nominatus, in Prussia Ducali etiam grandis, imo priore maior, insula quoque oblonga & angusta a Balthico mari secernitur, quæ Curisch Nering nomen habet. Cæteri lacus minores minus etiam spaciū aquis suis tegunt. Siluæ plurimæ totam regionem vbique vestiunt, ex quibus, hyberno tempore cuncta niuib. cooperiente, prodire solent vni, ferox animalis genus, grande, viribus admodum validum, collo & capite villosum, anteriore corporis parte altius, posteriore depressius. Eiusmodi animal quatuor ictibus ex sclopeto missis occidit. 28. Februarii, anno 1595, a Marchione *Iohanne Sigismundo*. Spaciū inter anteriorem pedem & tergum tres cum dimidia, inter radices cornuum & caudam quinque vlnas, & quartam partem vnius vlnæ longum fuit, ac pondus dedit vnde viginti centenarios, & quinque libras Norimbergicas, vt *Hennembergerus fol. 251.* scribit. Porro siluæ dictæ etiam omnigenes feras alunt, ac venationibus aptissimæ sunt, lignorumque magnam copiam incolis suppeditant. Metalla quidem non inueniuntur, sed succinum, siue electrum, quod ambra etiam exteris dicitur, magna copia sese offert. Hoc in litus a fluctibus vento motis compulsum nudi homines per vndas obuiam euntes retibus paruis excipiunt, molle & liquidum, sed in aëre mox durescens, vt torno aut scalprio conformatum varias figuras induere possit. Agri & pascua sunt admodum pingua, rei que pecuariæ commodum mire promouent. Aëris temperies cum amenitate incundissima coniuncta est. Merces ex Polonia, Lituania, & Russia transmissæ nauibus per mare in plurimas alias regiones transuehantur, & vicissim in Poloniam, & Russiam importantur, quascunque Europa vniuersa & India diues largiri solet. Hinc maioribus diuitiis abundant incolæ, quam cæteri, qui reliquas huius Regni partes incolunt, atque ideo cultiore habitu ac vestitu viuunt, regioque tota cæteris populosior multis oppidis ac pagis abundat, ac ad mercaturam exercendam est aptissima. Hæc in genere de Prussia sufficiant. Particularem descriptionem restat vt expediamus.

Flavii.
Vistula.

Pregela.

Nemenus.

Lacus.

Syluæ.

Immanis ma-
gnitudinis
Vrus.

Metalla.
Succinum.

Ager.

Aër.
Merces.

POMERELLIA.

POMERELLIA fines septentrionales Balthicum mare, occidui Cassubiam in Pomerania, et Poloniam maiorem, meridionales eandem, et orientales Vistulam tangunt. Pomerania parua, & regia quoque vocatur, ac pars olim fuit Pomeraniæ, quo nomine generaliter appellatur, quicquid terrarum inter Vistulam et Cimbricam Cheronesum mari Balthico adiacet, postea peculiaribus nominibus & finibus diuisum. Quondam suis propriis principibus ex Pomeraniæ ducum stemmate oriundis, ac posterioris Pomeraniæ & Cassubiæ principibus appellatis, quos *Micraclius lib. 2. de antiqua Pomerania* describit, subiecta incolæ habuit Vandalos, non cæterorum more longis tunicis Polonicis, sed Germanorum ritu, breuioribus plures plicas habentibus se vestientes, vnde ipsis & regioni nomen Pomerellorum, et Pomerellæ ortum esse creditur. Principum vltimus

Fines.

Pomerania
antiqua.

Antiqui prin-
cipes.

Nominis
origo.

Pomerellia
Teutonico
ordini, post
Polonis subie-
cta.

Nomen.

Conditor.

Dantiscum
quando vrbs
sit facta.

Quando ad
Polonos vene-
rit.

mus fuit dux *Mestowynus*, qui a subditis suis rogatus anno 1290. Poloniam duci *Primislae II.* hanc regionem legauit; unde hic et legitimi haeredes, anterioris Pomeraniae Duces, ut et generi, qui *Mestowyni* filias duxerant, princeps Rugiae scilicet, ac *Adolphus* Holsatiae comes, magnis concertationibus collisi sunt. Litigantibus se admiscuere Marchiones Brandeburgenses, et Teutonicus ordo, qui tandem superior factus has terras ab anno 1310. usque ad annum 1466. in possessione sua habuit. Tandem ad Polonos deuolutae hactenus Poloniae Regibus subditae fuerunt.

DANTISCUM, Dantzig, Gedanum, Godanium, et *Gdanisko* Polonice, Pomerelliae metropolis, et ex celeberrimis Europae emporiis haud minimum, unde sibi nomen adsciuerit, auctores in diuersas discedunt opiniones. *Cluuerius lib. 3. de antiqua Germania cap. 34.* petit hanc appellationem a vocabulis Dan, Codan, & Godan, apud antiquos Deum significantibus, unde et mari Balthico sinus Codani nomen natum, eaque de causa hanc urbem antiquitus *Danzke*, Gdan, & *Gdanisko* nominatam putat. Hinc Latina nomina Godanium, Codanium, & Gedanum, recte huic urbi conuenire, Gedanum vero falsum nomen esse docet. Prima origine pagum fuisse credit, anno Christi 1295. demum a *Primislae* Polono in urbem mutatum, & anno 1342, vel 1343. mœnibus cinctum, & antiquissimam septentrionalium ciuitatum, licet Torunium, Elbinga, & aliae reclamant, & ipsi praeponantur, quod Dantiscum trans Vistulam in Cassubia situm serius inter Prussiae vrbes relatum fuerit. Hinc erroris arguit *Krantzium in Vandalia* sua, qui nouam hanc urbem ex antiqui Torunii ruinis surrexisse arguit. Alii a Danis nomen deriuant, quippe conditoribus arcis Dantiscanae circa annum 1164. eam condere incipientibus; ac ideo *Danswick*, i. e. Danorum recessum, vicum, aut commorationem recte urbem appellatam censent. Alii a saltando Dantiscum, & Gedanum deducunt, quandoquidem saltare Germanis est *Dantzen*, unde & Polonos suam appellationem petiisse arbitrantur. *Chronicon Carionis a Melanchthone, & Prucero* audum, appellatio, inquit, urbis vel a *Gottis*, & *Danis* facta est, vel *Heneta* prorsus portum significat *Danis* oppositum. *David Fraalichius lib. 3. part. 1. Viatorii, pag. 205. a Suentopolco* Pomeraniae principe ad Vistulam anno 1200, extructam, ac postea ob inundationis periculum inde remotam, & *Motlaue* fluuio admotam esse tradit. *Daniel Cromerus lib. 2. Chronic. Pomer. cap. 4. pag. 116.* *Subieslauium*, posterioris Pomeraniae principem, Dantisco prima ciuitatis iura concessisse scribit. *Micraelius* regem Daniae arcem in hoc loco condidisse, ideo Dantzig, vel *Danswick*, id est, *Dahnenwick* appellatam narrat, ad *Subieslauio* principibus anterioris Pomeraniae auxilium ferenti bellum intulisse, qui tamen illud occupatum validius reddidit, & *Zoham* arcem Dantisco duobus miliaribus remotam, sedemque suam extruxit, ac anno 1185. Dantiscum hinc inde dispersum in eum locum coegit, ubi iam vetus ciuitas sedet. Eius filii *Samborius* & *Mestowinus*, Domini urbis Dantisci solebant appellari. Iunior *Mestowinus* Pomeraniae posterioris totius possessor tandem euasit. Ei anno 1212. Dantiscum ereptum est a Daniae rege *Woldemaro II.* qui per 17. annos hunc locum in potestate sua retinuit. *Suentopolcus III Mestowini* filius, postea Dantisco iterum potitus est. Hæc *Micraelius*, qui etiam *lib. 2. pag. 286. seq.* indicat, quo pacto haec vrbs a ducibus Pomeraniae ad Marchiones Brandeburgenses, et ab his in Teutonici ordinis possessionem, venerit, ac tandem, anno nimirum 1454, certis quibusdam conditionibus se *Casimiro* Poloniae Regi subiecerit. Qui de his plura nosse desiderat, alios scriptores inspiciat oportet, ut *Casimiri Schutzi Chron. Borussia. Casparum Hennebergerum, Davidis Chytraci Chron. Saxonica, Georgii Braun secundam partem Theatri urbium, & Ioann. Angeli a Werdenhagen part. 3. de Rebus public. Hanseaticis, cap. 24. fol. 343. seqq.* Hic postremus scriptor *Petri Bertii lib. 3. rerum Germ. pag. 515.* commissos errores refutat, ac *part. 6. fol. 91. seqq.* Dantisci ab imperio Romano ad Polonos

lonos transeuntis historiam narrat. Anno 1361 Lituani arcem Dantiscanam vi occuparunt, Anno 1432. Polonis exercitu suo huc venientibus, equites læticia exultantes, quod ad mare peruenissent, sibi mutuo gratulati sunt, ac marinam aquam vasis haustam domum secum abstulerunt. *Martinus Cromerus lib. 10. rer. Polonicar. fol. 484.* Anno 1456. plebs seditione mota veterem magistratum deposuit, ac nouum in eius locum reposuit. Anno 1525. senatus religionis mutationem admittere recusabat. Maximo tumultu eam ob causam oborto, & magistratu veteri abrogato, nouus creatus, ac omnes imagines, ceterique ornatus sacri ex templis eieci sunt. Rex a senatu Gedanensi inuocatus, & sequente anno Dantiscum veniens ex septuaginta captiuis tredecim capitis supplicio affici mandauit, atque ita seditionem sopiuit. *Chytracus lib. 11. Saxoniae.* Circa annum 1530. septem impudici mercatores nudi, cum totidem meretricibus nudis choream saltarunt, quam Adami & Eue tripudium esse dicebant. Captos & vehementi virgarum castigatione multatos, magistratus omnibus suis bonis priuauit, ex vrbe, & tota iurisdictione Dantiscana in perpetuum exilium eiecit, domumque, in qua hoc, et alia eiusmodi facinora, ab ipsis commissa erant, demoliri iussit. *Olaus magnus Archiepiscopus Vpsalienfis, lib. 15. c. 11. fol. 527.* qui se cum celebri mercatore *Iacobo a Campen* demolitionem domus istius, cuius possessor erat, haud ægre ferente, illam sepius uidisse testatur. Anno 1577. Dantiscum Poloniae Rex *Stephanus* obsedit, Dantiscani Elektorum & principum Germanorum intercessionem regi reconciliati, culpamque deprecati, Regis commissariis fidelitatis iusiurandum præstiterunt, viginti florenorum millia ad destructi cœnobii *Oliuæ* restorationem soluerunt, & ducentena florenorum millia quinquennio, ut & singulis annis tributum, subiectionis debitæ indicium, soluendum polliciti sunt. Rex vero ipsis offensionem ignouit, priuilegia & immunitates confirmauit, Augustanae confessionis exercitium liberum permisit, bona fisco adiudicata restituit, ac grauamina, ut vocant, in publicis comitiis remouenda promisit. *Chytracus lib. 23. Saxon. Thuanus Lendorpius lib. 17. Continuat. Sleidani, pag. 322.* Anno 1623. circa mensis Iulii initium Rex *Sigismundus III.* Dantiscum venit, 4. Iul. Tempelburgum, qui locus extra urbem viuariis & hydraulicis operibus celebris est, inuisit. 8. eiusdem mensis eum regina, & principe *Vladislae* exceptus splendido conuiuio a consule urbis *Spemanno*, cuius etiam balneo usus est, operibusque hydraulicis, ac florum, & aquarum odoratarum suauitate se vehementer delectauit. 9. cœnobium *Oliuæ* inuisit. 11. *Weixelmundæ* fuit, et 18. iterum Dantisco discessit. Anno 1626. Sueci Dantiscanis multum negotii facessuerunt, in insula, quam *Gros Werder* appellatam Vistulae brachia complectuntur, et in qua Dantiscani plures pagos possident. Unde Sueci hostes declarati sunt, durauit, que hæc vexatio usque ad annum 1630. quo lites sopitæ sunt. *Angelus Werdenhagen in part. 4. Antegressu fol. 514. b.* Anno 1632. Dantiscanis concessum est a Rege, ut æque ipsis, ac Cracouiensibus, et Viliensibus liceat ad comitia publica legatos suos mittere, qui in regis electione votum haberent. Anno 1636. magna tempestate exorta, templum *S. Iacobi* cum xenodochio vicino ignis flamma in cineres redactum est. Paulo post horrenda iterum tempestas contigit, ac in via tonitru ancillam quandam istu suo occidit. Sequentem nocte ædificium et hortus amœnus in cœnobio *Oliuæ* incendio periit, *Micrael. lib. 5. Pomer. pag. 348.* Anno 1646. Vistula exundans aggeres perfregit, pagos plures obruit, multos homines, & bestias vita priuauit, & Dantisci multas cellas & conclauia subterranea complens mercatoribus magnum damnum intulit. *Tom. 5. Theatr. Europ. fol. 1065. b.* Eodem anno Dantiscanis magna discordia, & simultas cum Iesuitis fuit. *ibid. fol. 1230. b. & 1247. a. 1.* Die 11. Februarii eiusdem anni regia sponsa, princeps de Niuers Dantiscum venit, & per aliquot dies splendide excepta est. Anno 1653. pestis in hac vrbe vehementer grassata circa finem Septembris vna post septimana

Res gestæ.

Seditiones.

Dantiscum a
Rege Stephano
obsessum.

Rex Sigismundus
Dantiscum
venit.

Dantiscani
vexantur a
Suecis.

Tempestates.

Inundatio.

Suburbia Dan-
tisci partim
exusta, partim
deleta.

Dantiscani
Sueci se op-
ponunt.

Situs urbis.

Montes.

Fossæ, & pro-
pugnacula.

Magnitudo
urbis.

Motlava flu-
men.

Rodaunus flu-
vius.

Urbs duplex.

septimana 640. homines abstulit. Anno 1655. & 56. cum Sueci Poloniam inuasissent, vrbs multis operibus bellicis longe firmiter est reddita, & plurima ædificia splendida deiecta sunt. Anno 55. mense Nouembri in suburbiis, nempe in nouo horto; Schladelio, & Rosenthalia, quinquaginta circiter ædificia, & multos amœnos hortos euersos, sequente vero anno 56. totam plateam, quæ Motlawgassen appellatur, Schotlandiam item totam, cum templo Iesuitarum, in Episcopi, & Petershagam in sua propria iurisdictione sitam, a Dantiscanis incendio deletam, ac cætera suburbia deiecta esse, narrat *Augustinus Limmerus in relationibus suis*. Suecis totam Prussiam, & Poloniae haud exiguam partem occupantibus soli Dantiscani se opposuerunt, & suo Regi fideles manserunt. Marienburgum obsidione Suecica liberaturi nimis sero venerunt, ac cœnobium Olivam Suecis iterum eripuerunt. Rex *Casimirus* ipse cum Polonico exercitu anno 56. Dantiscum venit, qui aduentus tamen Dantiscanis haud multum commodi attulit. Sed de urbis huius ortu, progressu, & rebus gestis hæc pauca sufficiant. Eius descriptionem paucis subiungemus.

Sita est hæc vrbs celeberrima sub latitudinis gradu 54. & min. 22. ad longitudinis gradu 41. secundum *Starovolsium*, (45. secundum alios) ad confluxum trium fluminum Vistulæ, Motlawæ & Rodauni, quem postremum fluvium quidam *Herodoti* Eridanum esse censent. Qua septentrionem spectat, Vistulæ sinistro margini apposita, & insulæ *Frisk Nerung*, & regione iacenti, opposita est. Versus ortum Motlava & Rodaunus fluvius coniuncti accedunt. Versus meridiem & occasum editioribus montibus cingitur, qui ex arena constantes tam prope urbi admodum sunt, ut ex ipsis ædes urbis conspiciantur, et lapides in fossas facile conici queant. Unde etiam ipsis fossæ admodum profundæ, cum validioribus, & altioribus vallibus, atque propugnaculis obliantur, ac propugnaculorum nonnulla pedum 40. altitudinem habere dicuntur. Horum montium sublimitate sua templorum turres superant, atque ideo aptorum, ex quibus urbi magnum damnum globis illis igneis, quos *Granaten* vocitare solent, inferri potest, nomina sunt: der Hagelsberg, Stolzzenberg, Dolberg, & Bischofsberg. Inter duos priores versus occasum cernitur suburbium Neugarten, quod in Episcopi Cuaviae terras aliqua parte se extendit; Schotlandia suburbium, ad eundem Episcopum pertinet. Cum suburbiis autem Dantiscum tantum spatii complectitur, quod trium fere horarum ambitu circumiri potest. Ob Suecorum in Poloniam irruptionem dictos montes magistratus Dantiscanus bellicis operibus anno 1656. & 57. munit, ac suburbia partim incendio, partim deiectione vastavit. *Fraticius part. 1. Viatorii, lib. 3. pag. 234.* ait: si valli Dantiscani latitudo & altitudo consideretur, nullam in Germania urbem, quantumvis firmissimam inveniri, quæ cum hac comparari queat. Imo Argentoratum ipsum, licet operibus bellicis munitissimum huic cedere affirmat. Versus meridiem & septentrionem pulchra planities utrinque se offert, ac versus ortum flumen, Motlava occurrit, quod tardo cursu urbem pererrans tribus miliaribus supra eam oritur, & quadringenis sub ea passibus Vistulam ingreditur, adeo ut naues per id ad urbem accedere possint, ex quibus onerariæ illæ maximæ inferius in Vistula manere coguntur. Rodaunus celeriore cursu urbem antiquam percurrit, supra cœnobium Vchau ex montibus erumpens, & partim per urbem ruens, partim alio loco supra urbem Motlavæ se iungens. Celeberrima illa cerevisia, *Jopenbier* nominata, coquitur ex hac aqua, in quam supra urbem ex ebriorum locis, et aliis latrinis multæ sordes defluunt, adeo ut Dantisci proverbium sit vulgare, eos, qui Dantisci septennium habitaverint, ex septem illis annis unum stercore bibendo impendisse. Urbs duplex est, antiqua & nova: illa magnis turribus, muris et fossis munita portas suas proprias habet, quæ noctu clauduntur, et plateæ tamen eius angustiores sunt, et ædificiorum splendor novæ urbis ædibus

ædibus non respondet. Hæc vero ædibus ornatior, plateisque latioribus splendidior priorem magnificentia sua superat. Eius plateæ grandes et lætæ ædibus plateæ & editioribus, quæ ascendunt introitum per gradus concedunt, fastigiisque pulchris ornantur, superbiunt. Sub iis cellæ et conclavia habitationi apta, elocantur iis, qui opificia exercent, mercibus et aliis rebus quotidianis vendendis occupati sunt, aut mercatoribus baiulando, et alia servitia præstando inserviunt. Est platea, quæ longa dicta, *die lange Gasse*, a longitudine nomen invenit, et magnifica ædificia exterius variis coloribus, et auro picta ostentans pulchritudine omnibus cæteris antecellit. Plateæ tamen haud paucæ vtriusque urbis sordidæ sunt, et lutosæ ob magnam currum et hominum frequentiam, qui ex Polonia, Casubia, et Prussia merces suas aduectant. Templum cathedrale intus admodum altum, et spatiose ambitu se explicans organum ostentat musicum, grande et ar-
Templa.
tificii magni opus, et initium suum sequenti inscriptione testatur: *Anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo tertio, quarta post Lactare, positus est primus lapis muri civitatis, Danzk, et postea proxima feria sexta positus est primus lapis ecclesiæ Beatae Virginis Mariae.* In hoc templo baptisterium cum cancellis id circumdantibus ex orichalco factum cernitur, ut et tabula picta ultimum iudicium representans, et tanto artificio elaborata, ut nullus pictor hodiernus colores illos ad vivum omnia exprimentes imitari posse credatur. Nautam, aiunt, in mari eam invenisse, quæ non nisi diebus festis maioribus conspicienda exhibetur. Porro diuersa templa cernuntur, ut et tria monasteria, de quorum uno *Cromerus lib. 2. Chron. Pomer. cap.* tradit, quod dux posterioris Pomeraniæ *Suen-*
Monasteria.
topolcus III. anno 1227. in honorem S. Nicolai monasterium Monachorum Dominicanorum nigrorum Dantisci fundaverit, quod extra urbem olim, nunc vero in media vrbe locum habet. Collegium seu gymnasium, in quo *Bartholomeus*
Gymnasium.
Keckermannus, et *M. Petrus Krugerus* docuerunt, urbi haud exiguam famam conciliauit, multis studiosis ex Prussia, Germania, Polonia Vngaria, et Transilvania confluentibus frequens. A cathedrali templo haud longe abest forum, non quidem magnum, sed exornatum curia magnifica et sumptuosa, cuius turris ubique
Curia.
oculis peruia pulchrum habet horologium, ambulacra amœna, et coronam deauratam, in qua multæ campanæ maiores, et minores ante sonitum campanæ horam indicantis suavi concentu sacram cantilenam concinunt. Sub curia locus est Pontcemer, vel Pfundkammer, appellatus, ubi vectigalia omnibus mercibus, exportandis, et importandis imposita solvuntur. Proxima est nobilium aula, altis formicibus lapideis constructa, cum duplicibus scamnis ab utroque latere,
Nobilium aula
la lunckerhof.
multis picturis, et cornibus ceruinis decorata, ex quibus unum triginta sex ramis constat, pro quo Borussiae dux quidam quingentorum florenorum precium obtulit. Pictura quoque omnes mundanas voluptates miro artificio exprimens, et ab Antverpiano quodam pictore, picta, et statuæ elegantes, ut et in medio suspensæ quaedam naues parvae, 9. 10. & 11. velis artificiosæ confectæ, et omnem apparatus nauticum ostendentes cernuntur. Fornax ferrea miraculæ altitudinis in eadem aula vestibulum ostendit tergo speculum inspicientem, quo signo peregrini opifices se Dantisci fuisse testantur. Hanc aulam frequentant præcipuè notæ ciues Dantiscani, quisque duos grossos soluentes, ac constituta hora pomeridiana usque ad nonam vespertinam cerevisiæ Dantiscanæ opimæ, tantum, quantum libet, bibentes. Musica instrumentalis hic bibentes exhilarat, iique qui hanc aulam antehac frequentare, & in bibentium numerum referri voluerunt, antehac Thalerum soluere solebant; plebs tamen vulgaris non admittitur. Omnis generis cerevisiæ in vrbe inveniuntur, adeo ut 30. genera numerentur, Cerevisia.
ex quibus nonnulla in vrbe cocta sunt, inter quæ melioris notæ illa cerevisia excellit, quæ Doppelbier, jonckerbier, aut duplex-cerevisia appellatur. *Philippus Cluverius lib. 1. Germaniæ antiq. cap. 17.* scribit, vidisse se cerevisiam admodum crassam,

crassam, & nigram, annorum sexaginta, quæ ad sitim sedandam non adhibebatur, sed ægris tantum propinabatur. Infra forum flumini vicinum est ædificium pulchrum & insigne, ubi libræ publicæ omnes merces vendendæ et emendæ imponuntur. Hoc cum cæteris vicinis foro publico magnum ornamentum affert. Per plateam supra forum transeunti occurrit armamentarium inferius fornicato opere fultum, & pluribus columnis impositum, quod magno circuitu se dilatans versus urbem duobus gradibus lapideis, & rotundis aditum ad superiora conclavia permittit. Inter hos interest magna porta quadrato lapide surgens, & Romanam structuram imitans. Visu digna quoque est, mola illa pulchra octodecim grandibus rotis constans, et singulis horis Vngaricum nummum, seu ducatum, pro vestigali soluens, ut *Frælichius dicto lib. 3. pag. 406. indicat.* Hortus item nobilium pulchro fonte insignis, granaria, & multa alia ædificia, quæ omnia hic recensere nimis longum foret. Suburbia pulchra, & incolis referta, sed iam plerumque in cineribus iacentia, ut in præcedentibus diximus, granariis plurimis abundabant, quinque aut sex solariis aut tabulatis frumentum, & alias merces condentibus, & ex lapidibus constructis. Inter cætera suburbium Schotlandia Episcopo Cuiaviae subiectum, ut *Chytraeus lib. 29. Saxo. fol. 816. & Lundorpius 30. Contin. Sleidani pag. 779.* referunt, ædibus pulchris, & plurimis incolis, præsertim opificibus, affluebat, ita ut Dantiscanis opificibus haud parum incommodi crearent, quippe qui minore precio, quam ciues Dantiscani vendere merces suas solebant, idque nec prohibere Dantiscani poterant, quoniam in ipsos, alienae potestati subiectos, nihil iuris habent. Incolarum urbem inhabitantium magna est multitudo, ex Germanis, Polonis, aliisque nationibus conflata, Germani tamen cæteris numero superiores sunt, et hos Poloni sequuntur, ac utriusque nationis idioma, Germanicum puta et Polonicum, in urbe usitatum est, adeo ut plures incolæ reperiantur, qui utramque linguam callent. Multi homines, præcipue qui inferioris sunt sortis, in cellis commorationem suam habent, et in conclavibus morantur superiori aedium corpori subiectis, in quæ gradibus aliquot descendendum, sicut in superiorem partem ascendendum est. Ac quamvis tanta tot nationum copia in urbe confusa sit, a magistratu tamen urbis omni laude dignissimo sapienter et prudenter eo diriguntur, ut in pace viuentes omnes prosperitate felici gaudere queant. Porro commodissimum urbis situs ad flumen mari proximum, et conscientiae libertas in negotio religionis a nobilissimo magistratu observata faciunt, ut maximus mercatorum, et aliorum hominum numerus, negotiationis et mercaturæ exercendæ causâ, in hanc urbem confluat, ut *Starovolsius* ipse, quamvis hæreticam suo more appellet, hoc tamen elogio laudes urbis decantet: *Gedanum urbs metropolis, maris Balthici emporium celeberrimum, copia & varietate mercimoniorum, partim maritimorum, ex toto occidente & septentrione, partim terrestrium ex diversis mundi partibus, & fluvialium, maxime Vistulae præterlabentis opportunitate abundans, adeo ut ædificiorum tam publicorum, quam privatorum pulchritudine, incolarum & externorum multitudine, civium divitiis, propugnaculorum firmitate, machinarumque, & instrumentorum bellicorum numero cum præcipuis Europæ urbibus certare possit.* Negotiationis autem incredibilis indicium est magna navium copia ex omnibus Europæ partibus singulis annis Dantiscum aduentantium, adeo ut sexcentæ aut plures quotannis accedere dicantur. Quanta autem scapharum, & minorum navium Vistula secunda ex Prussia & Polonia Dantiscum multitudo descendat, *Poloniae defensæ Auctor contra Barclaium* testatur, se meminisse dicens, quod vno eodemque tempore eiusmodi nauticarum, & ratiarum secundo flumine aduectarum quinque millia numerata sint. Consistit autem ipsa negotiatio præcipue in frumento, cuius quotannis tercenties, et sexagesies quinquies mille onera (Last) vendi, & partim in exterarum regiones

Libra publica.

Armamentarium.

Mola.

Suburbia.

Schotlandia.

Incolæ.

Eorum multitudo.

Pacifica vita.

Magistratus prudentia.

Elogium urbis.

Navium multitudo.

Negotiatio. Frumentum.

giones deportari, partim in urbe consumi creduntur. Tum in lignis, cerevisia, variis pellibus preciosis ex Russia & Moscovia aduectis, piscibus sale conditis ex Dania, & hæcibus ex Hollandia apportatis, panno ex Anglia, aromatibus omnis generis ex Hollandia, Gallia & Hispania mistis. Vini tanta in urbe affluentia esse dicitur, ut copia aquam urbis fontanam æquiparet, vel potius superet. Poloni frumentum, & alia ad vitæ sustentationem aduehentes, vinum, præcipue malvaticum, ac alias merces exterarum coëmunt, & in Poloniam secum auferunt. Ex Italia, locisque aliis sericum, & ex eodem contexti panni apportantur. Hac occasione & his mediis Dantiscum, florentissima et potentissima evasit ciuitas, et emporium celeberrimum, ita ut vna sit ex quatuor ciuitatibus Hanseaticis, quæ hæc ceteras Prussiae et Livoniae ciuitates Hanseaticas ad societatis et fœderis consuetudinem publicos innuendi potestatem habuit, & cum cæteris legatos suos negotiationis causa ad Europæ magnates ablegaverit. Licet enim, ut supra dictum, se Poloniae subiecerit, privilegia tamen et immunitates suas peculiariter, ciuitatum imperialium more, habet, quæ ab *Angel. Werdenhagen, in part. 4. Antegressu fol. 513. seqq.* enarrantur. Sedem in conventibus regni Poloniae publicis, et in ipsa Poloniae Regis electione votum habet, atque gubernatione Aristocratica Democratiae mixta utens, a quatuor consulibus, et quatuordecim senatoribus, ex quibus Rex quotannis Burggravium regium eligit, gubernatur. Hi primum urbis ordinem faciunt: alter est Scabinorum, qui civiles et criminales causas disceptant: tertius centum virorum, qui etiam magnus senatus appellatur. In causis navigationem concernentibus, ut et in criminalibus, et iniuriarum actionibus ad regem appellatio non conceditur; In cæteris autem litibus, in quibus de bonis et pecunia controuertitur, ad Regem provocare licet, si quingentorum florenorum premium summa excedat. Urbis redditus annui sunt grandes, ut facile conici potest, cum ingens pecunia quotannis colligatur ex mercium vestigalibus, quæ in loco illo, qui *Pondtcamer*, vel *Pfundtkammer*, sub curia solui solent. Ex his dimidia pars proximis annis ad regem pertinet. Quicquid tributum a civibus consentientibus, quod raro, et non nisi necessitate postulante fieri solet, præter ordinaria illa vestigalia soluitur, urbs sibi retinet, et Regem in illius communionem non admittit. Et certe nobilissimus magistratus in iis, quæ ad regem pertinent, soluendis promptum se semper et paratum exhibuit: Sed novas impositiones privilegiis et immunitatibus suis contrarias animose et strenue repudiavit, sicut factum anno 1637, quo Rex *Vladislaus* novo vestigali naves aduentantes onerare conatus est. Tota illa insula, quæ *Frisch Nerung* appellatur, et se a Vistulae ostio usque ad alterum, quod *Koningsberger Dierp* appellatur, & districtus ille, cui *Kleine Werder* nomen est, Dantiscanis patent, qui absolutam in iurisdictionem possidentes omnibus regalibus fruuntur, vestigalia, & tributa imponunt, monetam cudunt, legatos, quocunque volunt, ablegant, ciues, quos volunt, admittunt, conventibus interfunt, ac libero religionis exercitio fruuntur. Triplex autem est religio Dantisci, Lutherana, Reformata, & Catholica. Iesuitarum templum & collegium in suburbio habuerunt episcopali iurisdictioni subiecto, quod forsitan nuperrimo incendio etiam conflagrauit. Dominici, Carmelitæ, & Moniales in urbe ipsa habitant, ut & vicarius episcopalis. Incolæ urbis & ciues sunt humani, civiles, hospitales, sumptuosi, & doctorum hominum cultores. Alios honorant, & ipsi honorari volunt, adeo ut ille facile hic laudem inueniat, & amicos paret, qui vel nautam aliquem vulgarem, aut sulphuratum venditorem, nobilem, aut *loncker*, ut vocant, appellare non dedignatur, ut *Balthasar Schuppius in dissertatione de opinione pag. 45. tradit, præcipue notæ virgines profecto, ut Frælichius lib. 3. part. 1. Viatorii, pag. 356. refert, de decori sibi ducunt sponsæ, ut moris est, ad templum deducendæ præire, ac ideo pauperes virgines, vno aut altero grosso conductas, in suum locum substituunt, ideo*

Vinum.

Dantiscum vna ex Hanseaticis civitatibus.

Politia Dantiscana.

Tres Ordines.

Causæ & lites.

Reditus.

Tributum Regi debitum.

Iurisdicção urbis.

Regalia.

Religiones.

Mores.

ideo de *Pelchen Jungfrauen* appellatas. In vestibus, cibo, & potu, ciues sumptuosi sunt, vinum Rhenanum prandentes et cœnantes bibere amant, pisces & carnem, assa excepta, aromatibus et cepis elixant et condiunt, equis, et curribus frequenter utuntur, quibus æstiuo tempore Heligenbornam, et Falckendaliam, quæ loca amœnissima hyberno tempore trahis vecti inuisunt, excurrere solent. Cæteri curribus carentes pedibus se eo delectationis gratia conferunt. Quibus vltior deambulatio arridet, ii in cœnobium Olivam, aut Pautzkam tendunt. Urbis Dantisci insigne nigram et coronatam habet aquilam, gladium nudum continentem, et fulvo campo, seu fulvæ areæ insistentem.

MUNDA, vel Weiffelmunda fortalicium in apice dextro ostii, per quod Vistula in mare Balthicum se effundit, unde etiam Weiffel munda, i. e. *der mundt der Weiffel*, os Vistulæ, dicitur. Proximis annis valide munitum Vistulam custodit, & impedit, quominus hostiles naues flumen ingrediantur. Rex *Stephanus* eodem potiri nequivit, licet tunc temporis non ita munitum fuerit. Hoc tempore Illustris Dominus *Königsmarck* celeberrimus Suecici imperator, & Ducatus Bremenensis Præfectus summus, a Dantiscanis in mari captus, cum ad Regem suum in Prusiam naui profectus tempestate in proximas oras coniectus esset, in hoc fortalicio captivus detinetur.

FRISCHNERUNG, insula a Weiffelmunda, & Vistulæ ostio longa quidem, sed angusta extensione vsque ad Königsberger Tieff, inter huius insulæ, & Sambie apices intercedentem, ac naues Königsbergam transmittentem, excurrens, a septentrione Balthico mari, & a meridie æstuario, Frisch Haff, clauditur, ac Dantiscanis parat. Nonnulli in ea sunt pagi, inter quos Bonensack, Britzlar, Niclaswalde, Kobelgrube, Stuthoff, Vogelsang, &c.

HOVET, vel *het Hooft* fortalicium est in apice situm, vbi Vistula diuortio facto vnum alucum in lacum Frischhaff, alterum sub Dantisco in Mare Balthicum emittit. Occupatum anno 57. a Suecis, qui etiam cæteris locis, excepta Weiffelmunda, occupatis, totam hanc insulam in potestatem suam redegerunt.

KLEINE WERDER, districtus Dantiscanorum ad sinistram Vistulæ ripam supra urbem versus ortum, in quo Grebbia arx, & fortalicium apud Stibelau, iudem a Suecis occupatum.

OLIVA, Olivæ, cœnobium vno milliari Dantisco versus occasum distans, & fundatum anno 1170. a *Sobieslawo* posterioris Pomeraniæ principe, ac Benedictinis Monachis traditum, vt *Micraelius lib. 2. cap. 232.* narrat. Fuit ille princeps *Swantipolsi avus*, & anno 1187. diem obiit, in eodem cœnobio sepultus. *Suantiborium*, vel *Samborium* eiusdem filium id condidisse, & septem pagos ipsi donasse, anno 1178. 15. Kal. Aprilis scribunt. *L. Wurfain de num. Septen. ex Hildebrandi Diario Pomeran. pag. 162.* & *Hennebergerus in tabula Borussiae.* *Micraelius* utriusque filio *Samborio* & *Mestowino* donationem illam adscribit. Anno 1224. Prussi ethnici omnes monachos trucidarunt, & monasterium igne deleverunt: *Hennebergerus.* Anno 1234. vel 36. iidem octo monachos cum 36. militibus prædicatorum interfecerunt, & monasterium altera vice incenderunt. Anno 1432. vel 33. Bohemi milites sub Polonis stipendia facientes, illi direpto ignem subiecerunt. Anno 1577. idem Dantiscani demoliti sunt, a Rege *Stephano* 20000 florenos ad eius restorationem solvere postea coacti. Hodie Cisterciensis ordinis est monasterium.

PAUTZKE, Puokum, *Cromero* Puscum, in Cassubiæ finibus ad sinum maris Balthici ab hoc loco *Pautzkerwick* appellatum, est oppidulum cum arce admodum firmum, quod *Micraelius lib. 2. Pomeran. pag. 247.* & *Caspar. Schutz in Chron. Pruss. a Bugislavio* Pomeraniæ Duce, qui anno 1150. obiit, et Bugustie, vel Buguswick ab ipso denominatum esse aiunt. *Hennebergerus* ortum eius ad annum 1378. refert. Anno 1464. Dani post sex mensium obsidionem hunc locum occuparunt, vt *Cromerus lib. 25.* narrat. 22. septimanarum obsidionem fuisse *Hennebergerus* ait. Anno

1594.

1594. Poloniæ Rex *Sigismundus III.* ex Suecia vela faciens 44. naues huc appulit, ac inde Dantiscum magna pompa deductus est. Anno 1626. Pautzke a Suecis occupatum, et anno sequenti 11. Aprilis ab iisdem commeatus penuria laborantibus, Polonis obsidentibus deditione redditum est. Pertinet autem ad Regem Poloniæ, cuius monitu Dantiscani anno 1544. hunc locum Domino *Koskar*, eum forsitan oppignorum pecunia redimenti reddiderunt. Anno 1655. cum Sueci post diurnam circumfessionem deseruerunt, hyberna tempestate cedere coacti. Sequenti anno parum abfuisset, quin Sueci eius prodicione potiti fuissent. præventi tamen a Dantiscanis, quibus a Rege hunc locum postea donatum esse aiunt.

ZERNOWITZ, insigne cœnobium Monialium Præmonstratensis ordinis, ad æstuarium Balthici maris supra Pautzke, in finibus Pomeraniæ, anno 1213. a *Suento pelci* Ducis matre conditum, quod anno 1465. quidam milites, et equites diripuerunt, monialibus stupratis in fugam cum præda se coniecentes.

HELA, oppidulum ad apicem sinus Pautzgerwick. De hoc *Cluverius lib. 3. antiq. German. v. 35. Vocabulum*, inquit, *Heel oppidi in peninsula ante Vistulæ ostium occid. fiti, a quo forte dicti the Helier, Helii, forte Graeci fecere ἑλσπὸς quasi derivatum a Graeca voce ἑλν quæ paludes significat.* Alii transpositis literis pro *Heluri* dixerunt *Heruli*, quod apud plerosque obtinuit. Putat autem *Herulos* fuisse eosdem cum *Lemovius*, qui vsque ad urbem Cassubiæ Helam habitauere. Circa Paschalis festum anno 1572. hoc oppidulum incendio oborto confl. grauit.

BRANGAU, Mattern, Mirchau, Carthaus, &c. oppidula aut pagi inter districtum *Kleine Werder* & *Cassubiam*.

BITOVIA, Bitaw, Bouta, Bythovia, clientelam iure possidendam Ducibus Pomeraniæ Reges Poloniæ concesserunt, vsque ad mortem vltimi Ducis Pomeraniæ *Bogislai XIV.* anno 1637, quo ad regnum Poloniæ rediit. *Cromerus fol. 534. rer. Polon. scribit,* *Erntum*, Pomeraniæ & Stetini Ducem, *Lemburgum* urbem, & *Bitow* arcem, sibi a Rege Poloniæ concreditas, anno 1460. contra iusiurandum suum, hostibus tradidisse. *Micraelius lib. 3. de antiq. Pomerania fol. 428.* postquam urbes, ait, ab ordine Teutonico ad *Casimirum* Poloniæ regem defecerunt, hic Duci *Erico II.* *Lemburgum*, vel *Lauenburgum*, concredidit. Bis mille Bohemi, qui *Gæste* i. e. hospites appellati, sub Teutonico ordine militabant, ob stipendia male soluta dictis locis potiti sunt, & *Cassubiam* magno damno multarunt: quæ tamen *Ericus* ipsis iterum eripuit. *Hennebergerus* eadem loca *Erico*, a Rege *Casimiro* ob fidelem operam præstitam, tradita, atque iterum adempta esse, *Sigismundum* vero Regem anno 1526. *Georgio* & *Barnimo*, Pomeraniæ Ducibus, et fratribus clientelarem illorum possessionem largitam esse, postquam Regi, sorori suæ *Annæ* debitam 14000. Ducatorum dotem remisissent.

LEVENBURG, Lauenburg *Lemburg*, olim ad Pomeraniam pertinuit, nunc Polonici est iuris, vt præcedens, sicuti modo ibi diximus. Milliari vno ab oppidulo *Lantzick* distat.

SUCKAU, cœnobium monialium S. Bernhadi ordinis, a Bohemis et Polonis, qui hæretici appellabantur, anno 1433. exustum, et anno 1465. a nonnullis nebulonibus, qui Moniales stuprarunt, direptum. In tabulis huius nominis locus haud longe a *Radauni* fluvii ortu cernitur.

DERSAVIA, Dersau, Dirschau, Polonis *Tscozovo*, *Tyscirovum*, et *Tizovia*, in Vistulæ sinistro margine probe firmatum oppidum, olim *Sau* appellatum, cuius ortus ad annum 1209. refertur. Tempore *Helmerici* Promagistri Prussiae cum Pomeranis bellum gerentis euersum est. Comitatus olim fuit caput. *Mestovinus* inter annum 1274. et 88 cœnobium prædicatorum monachorum hic fundavit. Anno 1310. Teutonicus Ordo, post Dantiscum captum, hanc urbem exussit. Circa annum 1432. vel 33. Poloni eam, iam opulentiorum Conicio factam, vastarunt, et decem mille homines captivos fecerunt, sequiori sexui tamen parentes, vt *Cromerus* testatur.

Xx xx xx x

A Suecis & a Polonis recuperatum.

Pædum faci-nos quorundam militum.

Bitoviz varia fortuna.

Hic & sequens locus olim Pomeraniæ nunc Poloniæ.

Faci-nus, indignum.

Varii euentus.

Mira Aucto-
rum discessio.

meminit. *Hennebergens* vero stratagemate nonnullos Dantiscanos anno 1462 eius compotes factos scribit. Anno etiam 1466. *Citzistizium* quendam Pomeranum equestri ordinis actu in arcem venisse, & eam Crucigeris restituere frustra conatum fuisse. *Herbertus lib. 19. cap. 15.* historiam aliter narrans anno 1475 eundem Pomeranum, quem Martinum Sissovicium appellat, a Polonis inde in Pomeraniam Stolpam usque fugatum, proditores vero arcem aradentes a Rege Poloniae insigni premio affectos perhibet. Anno 1463. *Ericus* dux Brunsvicensis ab Oliva conobio discedens, Schlochaviam praeteriit ac Hammersteinum et Stetinum novum petiit. Anno 1656. Sueci hanc arcem occuparunt, quam obsidere Poloni mense Nouembri eiusdem anni inceperunt. Post regis Sueciae abitum ex Polonia cum caeteris ad Polonos reuersa est.

Tyrannis no-
xia.

HAMMERSTEIN, oppidulum iuxta scaturiginem fluminis Bro, cum Fridlandia, hostili praesidio eiecto, Regi Poloniae anno 1466, teste *Cromero*, se subiecit, impulsus tyrannide, qua *Wladislaus Danobotus*, castellanus Naclensis, has vrbecculas affligebat. Anno 1627. duae Sueciae legiones equestres, et vna pedestris a *Ioanna Streiffio*, *Maximiliano Teuffelio*, et *Ketteritzio* in ducatu Megapolitano conscriptae, inde mense Februario discesserunt, ac inter Marchiam et Pomeraniam, Odera flumine traiecto, pedetentim Hammersteinum peruenere, ad regem Sueciae in Prussiam profecturi. Sed diutius, quam par est, hic moratos *Konietpoffeus* militiae Poloniae praefectus summus obsedit, et fame ad deditionem coegit. Militum pars, promissione facta, quod in posterum Poloniae hostes futuri non essent, dimissa, pars sponte exercitui Polonico adiuncta, et tres illi praefecti militares captiui facti sunt.

Mora in bello
periculosa.

LANDEK, oppidulum in vicinia Schlochaviae versus occasum, & finibus Pomeraniae contiguum.

FRIDLAND oppidulum Landekio vicinum, & a Polonis ipsis negligentibus, ut fertur, anno 1656. in cineres redactum.

Nacli elogi-
um.

NACKIEL, Naclum, quod alii ad Poloniam maiorem referant, oppidum cum arce firmum in medio flumine Notecz, de quo Pomerani et Poloni saepius inter se decertarunt. *Micraelius lib. 2. Pomeran. pag. 218. 227. 229. 278. 280. 283. 284. Cromerus lib. 5. Rer. Polon. Naclum, inquit, Pomeranorum urbs, circa annum 1111. fahle Princeps, natura loci, monique manita, quae obfessa est per. dediti- onem recepta, a Polonis, & iterum anno 1118. Arcem anno 1113. a Polonis obfessam, dicit Micraelius; festoque S. Laurentii ingens praelium commissum, ac Pomeranos quadragies mille, Polonos vero vices mille militum iacturam fecisse. Sententia tandem lata, ut Cromerus ait, aut pacto, ut Micraelius vult, Polonis subiecta est. Circa annum 1329. aut 31. Crucigeri hunc locum exusserunt. Proximis bellis modo in Suecorum, modo in Polonorum manibus fuit, nunc ab his rursus possessa.*

PRUSSIA REGIA, PROPRIE DICTA.

Fines.

Antiquae
partes.Nobiles.
Weiherorum
prosapia.

PRUSSIA REGIA ab occasu Vistulae termino Pomerelliae, a meridie Masoviae, ab ortu ducali Prussiae, & a septentrione lacui suae aestuario Frisch Haf, seu Habo, confinis est, & complectitur has antiquae diuisionis partes, Culmigeriam, seu ducatum Culmensensem, Micheloviam Pomesaniam, Hockerlandiam, & Varmiam. Hodie in tres palatinatus diuiditur, Culmensensem, Marieburgensem, & Varmiensensem, in quibus magnanobilium copia commemorari solet. Inter hos eminere celeberrima dominorum Weiherorum prosapia, ab *Ernesto Weihero* descendens, qui sub Rege *Sigismundo II Augusto* cognominato, & Rege *Stephano* aliquot legionum Germanicarum ductor regno Poloniae strenuam operam nauauit, nobile suum stemma magna nominis fama celebrius reddidit, & vxori ex antiquissima & nobilissima *Moresiorum*

sciorum prosapia oriundae matrimonio iunctus filios procreauit *Ludovicum*, *Ioannem*, *Melchiorum*, *Demetrium*, & *Martinum*, qui postremus sub Rege *Sigismundo III.* globi ictu in bello Moscoviico periit.

CULMENSIS PALATINATUS Michaloviense territorium, etiam comprehendens versus Pomerelliam occidentum terminum Vistulam, versus Masoviam, Dribentziam annem meridionalem limitem habet. Ab ortu, & septentrione ducalem Prussiam attingit.

Fines.

CULM, Colmia, Chelnum, & Culma *Cromero*, huius satrapiae caput, in dextra Vistulae ripa Torunio quinque miliaribus distat, & ciuium infrequentia amplitudini spatiosiori non respondet. Olim a duce Masoviae Teutonico ordini concessa vrbs, ab iis postea ad Regem Poloniae defecit. Germanis in eam imperium obtinentibus hic supremum Borussiae tribunal esse solebat, vnde & Culmensis iuris appellatio nata. Videatur *Hennebergerus in declaratione maioris Tab. Boruss. lit. C. fol. 51.* Annuneriatur etiam Hanseaticis vrbibus. *Ioh. Angelus a Werdenhagen part. 3. de rebus pub. Hanseat. cap. 24. fol. 346. u.* In excelliore loco sita, & anno 1239. edificari coepit monetæ cudendae immunitatem, & duo monachorum cenobia, vnumque sacrarum virginum habet, ac Episcopo suo pariet, qui inde Culmensis dictus, in proximo oppido Culmensi ut plurimum commorari solet. Episcopatum fundauit anno 1222. dux Masoviae *Conradus*, eique praefecit primum Episcopum nomine *Christianum*, Cisterciensem monachum, qui in accersendis fratribus Crucigeris duci insignem operam praestitit. Posterioris Pomeraniae dux *Suantopolus* frustra obsedit hanc urbem, quae anno 1457. prodicione occupata ad ordinem Teutonicum, a quo descuerat, reuersa est, postea tamen progressu temporis a Polonis recuperata. Circa festum Paschalis anni 1544. multarum aedium conflagratione fœdata est. *Templa orbis pulcherrima, inquit, Starouolscius, preciosisque vestibus sacris ornata, inter quae minimum est illud Monialium, sed omnium, tam quoad possessiones, quam ad casa sacra ditissimum. Vbi inter vestimenta alia, vsui sacrorum dicata, habent quoque casulam, totam diamantibus maximis, pretiosissimisque exornatam, circumdactam autem circum circa catena aurea, pulcherrimis gemmis distincta. An vero hae diuitiae nuperis bellicis tumultibus intactae manserint, aut alio translate fuerint, non constat.*

Vrbis, & Epi-
scopatus origo

ALTHAUS, arx in monte supra Culmam in Vistulae ripa Polonis Starigrodum.

CULMENSIS, Colmensis, milliari vno Culma distans oppidum, in quo sedes, & aula episcopi Culmensis, etiam Lobaviensis dicti, quia vtrique districtui, Culmensi puta, & Lobaviensi in spiritualibus praepositus, nonnunquam etiam in vrbe Lobaw sedem suam habere solet. Episcopatus origo refertur ad annum a Christo nato 1222. ut modo ex *Cromero* narrauimus: Vrbis autem ortus secundum *Hennebergerum* ad annum 1251. cuius, ut & totius episcopatus initium fuit cenobium a *Iutta*, *Meinickii* Querfurtensis, qui decimus tertius regionis magister fuit, matre fundatum, & eius sepulchrum continens. Hæc vno partu nouem filios enixa, octo aquis submergi iussit, mirabili tamen modo seruatos.

Episcopi Cul-
mensis sedes.

THORUNIVM, Torunia, Torn, Turxea *Alberto Crantzio* in sua Vandalia, sub 53. gradu latitudinis, & 45. longit. modico spacio infra Dribentzæ fluminis in Vistulam introitum, ac ad huius dextrum marginem sita ciuitas Hanseatica, & emporium nobile, natura & arte munitissimum obtinet locum, & in duas diuiditur vrbes, veterem & nouam, intermedio muro pluribus turribus firmato sectas, & muris inde turris ac lata fossa circumdata, quarum circuitum vniuersum adhuc vallum ingens ac propugnacula fortissima, vndique fossam & latitudinis & profunditatis haud exiguae, hostilibus incurfionibus opponentia tuentur. Pulchritudine, diuitiis, & incolarum frequentia paucis aliis vrbibus cedens, ac Dantisco 24. miliaribus distans, ponte celebri Vistulam sternit, ac muros vtramque partem circumeuntes,

Emporium
nobile.

Muri & turres

Pons.

Yy yy yy y

circumepentes, ut & intermedium turibus quadratis, ex lateribus constructis, atque viginti passus, ut plurimum, a se inuicem remotis, distinguit. Viriusque vrbis curiae, & aedificia tam publica, quam priuata, visu sunt digna, in primis templum tam Catholicorum, quam Lutheranorum, siue eorum, qui Augustanae confessioni se addixerunt; inter quos magistratus, & plerique mercatores, ac incolarum haud pauci, qui exercitio religionis suae libero, haecenus in suis templis uti sunt. Hi gymnasium quoque habent, cuius rector, primarius quoque est Evangelicorum in vrbe concionator, ut *Frälichius lib. 3. pag. 248. & 416. tradit*. In bibliotheca ipsorum instructissima, duae *Ciceronis* epistolae, cereis tabulis inscriptae, ostenduntur. Societatis Iesu sacerdotes in suo gymnasio iuuentutem docent. Praetorium urbis, inquit *Starouolsius*, elegantissimum, in medio foro situm, quale nullibi videbis. Ingressus enim stuporem inuicunt pavimento, parietes, laquearia, trabes, ut nihil ad perfectionem architecturae requiratur. Borussiae mos est, stanneis vasis aedes suas exornare, qui mos hic incipit aedum parietibus ornamentum eiusmodi vasis concilians, & per totam Borussiae vltatus. Ac cum Borussia longe melius, quam Polonia, colatur, ideo peregrinantes cultioribus hospitibus ut passim, ita & hic quoque excipi, et lautius tractari solent, commodius etiam vluentes, praesertim Germani, qui ab incolis, et ipsis maximam partem Germanis, atque idcirco ut plurimum vernaculam suam linguam in sermone quotidiano adhibentibus, intelligi possunt. Rapae minores, et liba delicata, ut et botuli, seu farsimina, quae hic conficiuntur, hanc urbem celebrem reddunt. Eius ortum *Aubertus Miraeus in suo Chronico* ad annum 1232. refert, narratque *Hennebergerus*, anno 1231. magnam quercum fuisse in monte quodam, probe vallatam, et non nisi vno aditu accedentes abeuntesque admittentem, ac Thoran, quo vocabulo Borussiae laceffebant, ut eam adorirentur, si vellent, appellatam, vnde nomen ipsi vrbis natum esse aiunt. Alii illud descendisse volunt a turri, quae prima in S. Iohannis templo aedificata traditur, aucta anno 1232. vrbe et templo dicto triennium solum ibi morantibus, ac ob inundationes frequentiores inde ad milliare vnum in ripam fluminis supra illum locum translatis, atque ita anno 1235. ei monti impositis, in quo hodie cernuntur. Eodem anno emporium euasisse hanc urbem perhibet *Ioh. Angel. a Werdenhagen part. 3. de Rebus pub. Hanseat. cap. 24. fol. 345. seq.* Anno 1263. Cœnobium S. Nicolai Ordinis praedicatorum in noua vrbe ad Muckram flumen, ut et aliud monachorum obseruantium in veteri vrbe aedificatum, et a *Sacra Virgine* denominatum est. In hoc monachus fuit, qui prima vrbis organa musica construxit, duodecim fistulis constantia, et inflata foliis, qualibus fabri ferrarii vtuntur. Accessit postea S. *Bernhardi* monasterium monialibus destinatum. Anno 1410. post Tannenbergense praelium Poloniae Rex Torunensem arcem octo septimanarum oppugnationibus irritis tentauit. Anno 1439. a Polonis vrbs iterum obfessa est, quae anno 1454. ab Ordine Teutonico ad Polonos defeit; Incolae autem arcem occupatam destruxerunt. Anno 1455. magnus Ordinis magister eam recuperare frustra molitus est. Sequenti 56. in seditione coorta haud pauci vrbis iacturam fecerunt. Anno 1458. Ordinis Teutonici milites Culma Torunium venientes S. *Laurentii* & S. *Georgii* suburbia diripuerunt, multos homines trucidarunt, & quadraginta viros captiuos abduxerunt. Anno 1485. Poloniae Rex ciuibus Torunensibus commerciorum ius, & exteras condendi & promendi immunitatem concessit. 17. Iunii. anno 1501. Rex Poloniae, *Iohannes Albertus*, Torunii ex viuis excessit. Anno 1544. glacies hiberno tempore pontis plus quam dimidiam partem fregit. *Hennebergerus* ex Chronicis cuiusdam *Christophori Falconii* refert, pontem ab vrbe vsque ad insulam in Vistula quingentarum, insulam ipsam totidem, ac ab insula, vsque ad montem, & finem rursus pontem septingentarum & septuaginta vinarum longitudinem habuisse, atque ita totam illam longitudinem anno 1556. mille, septingentas, & septuaginta vinas complexam fuisse. Anno 1595. Synodi

Templa.

Gymnasium.

Bibliotheca.

Borussia cultior quam Polonia.

Torunii ortus.

Nomen.

Cœnobia.

Res gestae.

Seditio.

Pons Vistulae sternens.

Synodi hic celebrati supra laudatus *Werdenhagen* mentionem facit. Proxime sequenti 96. cathedrale templum occuparunt Catholici, ipsis anno 1593. a Rege Poloniae adiudicatum. *Chytraeus lib. 20. & 30. Saxoniae*. Eodem anno, ut tradit *Nicol. Helduaderus in Sylua Chronol.* in Prussia regali plures concionatores Evangelici ex pagis electi sunt, atque ipso S. *Iohannis Baptistae* festo Catholici cathedrale templum Torunii, ut & Meuae, & Stargardiae in suam potestatem redegerunt. Anno 1629. Sueci hanc urbem frustra sunt aggressi, ciuibus suburbium incendio delentibus, & urbem strenue defendentibus. Anno 1645. colloquium inter Catholicos, Lutheranos & Calvinianos instituit Rex *Vladislaus IV.* quod tamen fractu sperato caruit. *Consule Tb. 5. Theatr. Europ. fol. 576. b. 595. b. seq. 890. seqq. 917. seq. 930. seqq. & 965. seqq.* Dicto anno Culmenis episcopus per apparitores vrbis templorum vsum, excepto altari quodam paruo, Iesuitis inhiuit, eo quod eum alii cuidam monachorum Ordini ereptum sibi contra omne ius, & fas arrogauerint. *Ibid. pag. 690. b.* Anno 1655. ut ex *Augustini Lammieri Relatione Lipsiensis pag. 55.* liquet, certis conditionibus in Regis Sueciae potestatem concessit. 26. Novembris Senatus Torunensis eum extra portam gratulatoria oratione dimidiam circiter horam durante excepit, cui Regiae Maiestatis nomine *Ericus Oxenstiern*, Regni Cancellarius, elegantissima oratione respondit. Postquam Regis manum Senatus osculatus esset, ipsum in urbem deduxit, interea, dum octoginta tormenta maiora in vallibus locata duabus vicibus exonerata fuerunt, cum Senatu, & magna praecipuorum ciuium frequentia comitatuque ingenti Rex templum ingressus est, atque cultui diuino vacauit, eo finito in curiam grandi pompa se conferens, vbi regio apparatu ab vrbis Senatu exceptus est. Mox postea intromissae sunt quinque legiones Sueciae, quarum imperium, cum vrbis tutela, *Mardefeldio* maiori Generali commissum est. Secuto 56. anno Iesuitae ex vrbe dimissi sunt, pestis vero vehementer grassata magnam hominum multitudinem abstulit. Torunii haud exiguum ornamentum est celeberrimus ille Astronomus, *Nicolaus Copernicus*, patre *Nicolao Copernico*, & matre *Watzelrodia*, familia Torunensi haud incelebri oriunda natus 19. Ianuarii a. 1472. secundum *Iundinum*, quem tamen erroris conuincit *Mæstlinus*, ad 19. Februarii, et annum 73. eius natiuitatem reiciens. Eius vitam descripsit *Petrus Gassendus* Matheseos Professor regius Parisiis.

FRIDECK, Polonis Wambriſna, oppidulum inter Culmensam, & Redam, anno, 1331. conditum, & annis 1410. 1414. & 1464. occupatum.

SCHOENSE, Schonſe, oppidulum & arx secundum *Hennebergerum*. Sunt duo huius nominis loca, vnum in magna insula *Gros Werder* appellata, & alterum in hoc Culmensi palatinatu, inter Frideckum & Golupum. *Cromerus lib. 19* scribit postquam Poloni oppidulum Golubum diripissent, & incendissent, Regem Poloniae *Vladislaum* arcem Covaloviam, Germanis Schonſe appellatam, obsidione irrita adortum fuisse, Crucigeros vero ipsos oppidulum incendio deleuisse. Idem dicit *Hennebergerus*, qui anno 1422. Schonſeam quatuor septimanarum obsidio irrita vexatam a Polonis, & a ciuibus ac militibus, oppidum & arcem defendentibus, fortiter propugnatam fuisse narrat.

GOLUP, Golub, Goluba, ad Dribentzani fluvium inter Torunium & Strasburgum oppidulum cum arce, vbi Poloniae Regis *Sigismundi III.* soror *Anna*, commorari solita fuit, utpote ad quam cum territorio adherente pertinuit, ut & Strasburgum, de quo in sequentibus. Eam anno 1623, hic morantem frater *Sigismundus* inuisit. Golubam oppidulum *Cromerus*, arcem *Hennebergerus* nominat, & Golupi in *explicatione maioris tabulae* non meminit. Videatur *Cromerus lib. 24. rer. Polon.*

MICHELAVIA, paruus districtus inter Masoviam, Dobrinenſe territorium, & Dribentzani, ad Culmensam palatinatum pertinens.

STRASBURG, Brodnitz, Brodnicia Polonis, supra Golupam in Dribentzani fluminis

Catholici Evangelicos eliciunt, ex pagis.

Torunium in Suecorum potestatem venit

Nicolaus Copernicus

Anna Sigismundi III. Soror.

Anna Sigismundi III. Soror.

fluminis ripa dextra oppidum cum arce, quod cum praefectura sua tota, & Golupem possedit Suecica princeps Anna, Regis Poloniae Sigismundi III. soror, hic anno 1525. mortua, quae usque ad vitae finem Augustanae confessioni constanter adhaesit. Ob dilatas a fratre exequias, urbemque a Suecis postea occupatam, insepultum eius mansit corpus usque ad Vladislauum IV. qui hanc suam amitam Torunium deferri, & memorabili exequiarum pompa terrae mandari curauit. Fratri liberalitate, & ordinum Poloniae consensu dictas praefecturas, Brodnicensem nimirum, & Golupensem, in possessione habuit, post eius obitum a Sigismundo rege, uxori suae donatas, praeter consensum tamen regni ordinum. Vnde, & regi negotium facessitum a nobilitate, quae Vladislao principi praefecturas illas conferre statuerat. Verum rege dicto principi quadraginta mille florenos, quos Annae sorori singulis annis de suis redditibus dare solebat, concedente, ordines tandem anno 1631. donationem illam consensu suo approbauerunt. Huius oppidi & arcis ortus secundum Hennebergerum fol. 438. incidit in annum a nato Christo 1285. Paucis annis post, 98. nimirum, a Lituanis, S. Michaelis die festo, direptione opibus suis nudatum est. Cromerus lib. 18. rer. Polon. arcem appellat hunc locum, eundemque 1414. a Polonis frustra obsessum narrat. Sed lib. 24. oppidulum & arcem nominans, illud anno 1461. vel 62. primo impetu a Crucigeris occupatum, hanc vero post longiorem obsidionem tandem dicto 62. anno captam refert. 5. Octobris St. N. anno. 1628. Sueci (prodizione Montaigni Galli cuiusdam praesidio militari Polonico praefecti, ut Piascius refert; tertia oppugnatione, ut alii perhibent) hoc oppidum in suam potestatem redegerunt. Eorum copias reliquas sub Baudisio Koniecpolskius summus militiae Polonicae praefectus apud oppidulum Ostrodam in ducali Prussia situm, & Strasburgo sex miliaribus distans, cecidit, & Baudisium vulneravit, atque cepit. Anno 29. Poloni hanc urbem cum arce obsederunt, liberatam obsidione a Ioanne Wrangelio Suecorum imperatore militari, qui 9. 19. Febr. prope Gorzno, Episcopi Plocensis oppidulum, Polonorum aciem fudit, ac in fugam coniecit. Postea Arnhemius, militum Caesarianorum praefectus, ex Germania quinque millia peditum, & duo equitum adducens Polonis suppetias tulit, ita ut Sueci apud Trzianam ab illis victi, ac mox altero praelio fusi fuerint, ipseque rex Sueciae captus, sed iterum a Germano quodam liberatus, noctu Marieburgum, militesque ipsius in oppidum Stum euaserint, ut Piascius commemorat. Sequitis sex annorum induciis Strasburgum ad Polonos rediit. Anno 1655. comes Steinbochius, tormentorum bellicorum praefectus, summus hunc locum, quem Prussiae clauem Limmerus nuncupat, 18. Nouembris Suecorum potestati subiecit.

Oppidi ortus.

Strasburgum a Suecis occupatum.

Poloniae reditum, & altera vice occupatum.

Episcopus Culmensis & Lobaviensis.

Rex Sueciae vulneratus.

LAUTENBURG, in finibus Masouiae oppidulum.

LOBAVIA, Lobau oppidum & arx, ubi Culmensis Episcopus ut plurimum commorari solet, ideo etiam Lobaviensis Episcopus nominatus, sicut etiam circumiacens territorium Lobavia vulgo appellari consuevit. Anno 1545. tota incendio conflagrauit, oborto a candelis, quae in templo non recte extinctae erant. Vide Caspari Hennebergeri explicationem maioris tabulae Borussiae sub lit. L. ubi etiam fol. 263. Culmensium Episcoporum catalogum offendet.

LAVERNICK, oppidulum ad Dribentziam in Bretchen oppiduli vicinia, ad Lobaviensem Episcopum pertinens.

BRETCHEN, Bretchen, in Dribentzæ fluminis ripa, supra Neumarkt, Polonis Grathan nominatum, oppidulum, aliis arx, anno 1254. aedificata, cui oppidulum, aut municipium adiunctum dicitur.

NEUMARCKT, Nowomiaslo Polonis, oppidulum sub praecedente, in margine fluminis Dribentzæ, anno 1319. aedificatum. Anno 1628. Sueciae Rex aliquot oppugnationibus irritis hunc locum exagitauit, & vulnere in gena laesus est.

REDEN, oppidulum & arx inter Graudentz & Friedeck, Polonis Radzim, quod

quod una cum Torunio, Culma, & Reden anno 1240. restabat Crucigeris, tunc temporis in Borussia ad summas angustias redactis, a Suantopolco, posterioris Poloniae dux, qui, multis locis ereptis, fere ad incitas redegerat Teutonicum ordinem, non militum solummodo, verum & locorum plurimorum iacturam facientem. Hoc vero oppidulum, & Mars, & Vulcanus, diuersis vicibus, magno damno affecerunt. Kalendis autem Maii anno 1575, incendio exorto, totum in cineres & fauillas abiit.

ENGESBURG oppidulum inter Redenam & Grudentum

GRAUDENTZ, Grudentum, oppidum amœnum, amœno situ cum arce sua incumbens insula, quam Offa fluminis alueus duplex in Vistulam influens efficit. Poloni Grudschanz appellant, olim Grodeck nuncupatum, de cuius varia fortuna rerum Borussiae scriptores legendi. Anno 1647, instante, & urgente Domino Gumiſki, castellano Chelmenſi, constitutio, seu decretum quoddam sanctum est in comitis Varſaviensibus, de Iesuitis in urbem admittendis, saluis tamen iuribus ciuitatis, & priuatorum. Tom. 5. Theatr. Europae fol. 1385. b. Anno 1655. Seeci deditione oppido capto fortissimum adiunxerunt, & eiusdem loci, ut dictum fuit, mense Nouembri anni sequentis adhuc possessores fuerunt.

Decretum de Iesuitis in urbem admittendis.

LESSEN, Polonice Iaszyn, oppidulum anno 1328. aedificari coeptum, & undique aquis fere circumfusum, cui motus bellici haud exigua damna diuersis vicibus intulerunt. Anno 1454. strenua suorum ciuium et militum defensione Polonorum obsidentium conatus elusit.

MAXIEBURGENSIS PALATINATVS, occiduis finibus Vistulam, septentrionalibus Habum, orientalibus Varmienſem palatinatum, & meridionalibus Prussiam ducalem attingit, comprehenditque maiorem insulam, Das Grosse Werder, inclusam duobus Vistulae alueis, quorum dexter, Nagotus nomine, per diuersa ostia in Habum se immittit. Sita est in palustri olim stagnantis Vistulae solo, ut Starouolskius eam describit, operibus, & praecalti ac firmi aggeris obiectu effecta, quae magno hominum labore, & non sine periculo ab inundatione fluminis defensatur. Maior vocatur, ut distinguatur a minore, Das Kleine Werder, ad sinistram Vistulae situs, quae tota ad Gedanenses peruenit, antiquitus maiore sua parte parochialis ecclesiae propria.

Fines.

Maior insula.

Minor insula.

MARIEBURGV, Marienburg, Margenburg, Nagoto, Vistulae dextro brachio, quod hic ponte sternitur, in Habum, seu Frisch Haff defendenti insidet, ac huius satrapiae princeps est ciuitas, Dantisco 6. & Elbinga 4. miliaribus distans, prospectuque amœnissimo subiectam planiciem ad boream excurrentem, & ob fertilitatem miram admodum cultam intuens. Impurius plateis abundantem, & haud pulchre aedificatam incolunt incolae, plerique Catholicae Romanae fidei addicti, & suauissimum mulsam, ex aqua, melle, & lupulo conficiendi pericia nobiles. Fuit autem olim haec ciuitas summorum ordinis Teutonici magistrorum sedes primaria, ortum suum Crucigeris illis fratribus debens, nomenque acceptum ferens imagini Sanctae Mariae, parem longitudine non habenti, & in fastigio templi arcis dimidia lunae insistenti. Arx ipsa prius, quam ciuitas aedificari coepta, anno nimirum 1281. annuenerunt tribus in orbe Christiano arcibus celeberrimis, ut versus indicat vulgaris:

Situs.

Incola.

Ortus. Nomen. Arx.

Margenburg ex luto, Offen ex saxo, ex marmore Meyland.

Adeo firma & valida esse fertur, ut validior versus septentrionem reperi nequeat, quamuis Ioannes Wilhelmus Neumayerus, in itineralio suo tradat, eam anno 1603. munimentis & propugnaculis, hodierno more construi solitis, caruisse, & non nisi muris & turribus versus terram se tutatam fuisse, licet plures eam Poloniae validissimum munimentum indicauerint. Spatioſa et vasta moles, ex lapidibus coctis constructa, interioram arcem quadrata figura, haud magnifice erectam comprehendens, fossa triplici cincta, et flumini quam proxime admo-

Res geste.
Poloni potiti
Marieburgo.

Quod Sueci
ipsis eripue-
runt, & resti-
tuerunt.

Incendium
arcis.

Cometa.

inundatio.

Sueci Marie-
burgum reci-
piunt.

Homicidium
horrendum.

Suantopolus
Crucigeros
vehementer
affligit.

ta. Atergo eius prolixus circuitus, pluribus muris et turribus circumdatus, plura complectitur aedificia grandia, in quibus olim arma, et quævis suppellex militaris reponi solebant. In ædibus arcis anterioribus, Poloniae regum custodia militaris commorari consuevit; in ipsa autem arce ut plurimum præcipui ex hostibus captiui afferuantur. Anno 1410. *Wladislaus* Rex Poloniae urbem occupauit, arcem vero frustra adortus est, quam Poloni anno 1454. iterata obsidione irrita tentarunt, sed tandem Rex Poloniae *Casimirus* anno 1457. in suam potestatem redegit cum Gilauia, & Dirlavia, venditam a militibus quatercenties & septuagies septies mille florenis, eo quod ipsis ordo Teutonicus stipendia debita soluere non poterat, ut *Cromerus lib. 24. scribit. Sed Casparus Hennebergerus fol. 266. seq.* ducen- ties mille vngaricis, et nouies mille florenis venditam ait. Ac licet ciuitas regi dicto homagium præstiterit, ipsam tamen ordini Teutonico adhaerentem præstidariis mi- litibus Polonis in arce collocatis tandem se opposuisse dicit, donec de auxilio ne- cessario desperans Dantiscanorum urbem obsidentium viribus resistere amplius non potuerit, & se tandem anno 1460. Polonis dedere coacta fuerit. Huic aspi- pulatur *Cromerus*, urbem, inquit, a Polonis anno 1458. frustra obsessam, & 60. occupatam fuisse. Anno 1626. Sueci hac vrbe potiti sunt, & Polonos auxilium ipsi laturos, ac duodecim mille militibus aduentantes in fugam coniecerunt, ita ut hi quatuor mille militum iacturam fecisse dicantur. Inducis anno 1635. in 26. annos pactis, Sueci hanc urbem Polonis reddiderunt. Ineunte vere anni 1644. arx, in qua turris, cuius lapides calce temperata lacte coagmentati feruntur, in- cendio in cineres redacta, nil nisi muros & parietinas seruauit. Funiculum, quo ignis excitari solet, ardentem, alicubi reliquerat improvidus quidam balistarius, in festo Corporis Christi exonerandis tormentis bellicis occupatus, cum detur- ribus, more consueto, fragores, lætitiæ signa, ederet. Anno 1648. Cometa cau- dam suam in septentrionem coniciens quatuor diebus se conspiciendum præbuit. Anno 51. Vistula inter Grudentum & Marieburgum horribili inundatione totam regionem contexit, adeo, ut infra Grudentum quingenti circiter homines, & in ipsa insula maiore circa Marieburgum, et Elbingam aliquot hominum millia in aquis perierint, ac duo pagi toti cum omnibus ædibus, hominibus, et animalibus ablati fuerint, nec vestigium vllum relinquentes, ex quo pagos ibi fuisse conieci potuerit. Anno 1655. Sueci urbem Marieburgum in potestatem suam rede- gerunt. Arcem strenue defenderunt *Iacobus* et *Ludovicus Weyher*, ac liber Baro *Guldenstern*, tandem 2. Martii anno 56. eam dedere coacti, post quam deditionem *Ludovicus Weyher* subitanea morte extinctus est.

STUM, oppidum cum arce, Marieburgo, ut fertur, duobus milliariis distans, et anno 1249. vel 1278. secundum alios conditum, anno 1410, 1454, et 1461. quo fere totum incendio periit, a Teutonico ordine ad Polonos peruenit. Anno 1594. *David Trumb* Scorus natione, et ciuis huius vrbis periscelide strangulatus est ab vxore sua, adiuta ab aliis duabus personis, quæ frustum carnis ex corpore eius excisum assauit, et comedit. *Hennebergerus fol. 440. seq.* Anno 1626. et 56. a Suecis hic locus occupatus est.

NEUMARKT locus inter Stum, et Christburg.

CHRISTBURG, oppidulum cum arce inter Stum & Salsfeldam, ad Sirgunen fluium, qui ex lacu Preuschmarck oppidulo adiacente descendens se effundit in Drausen lacum, supra Elbingam se explicantem. *Microastus lib. 1. Pomeran. pag. 283.* Suantopolus, Pomeraniæ posterioris Ducem, dicit nouo aggressu adortum fuisse Crucigeros hostes suos, iisque deuictis non vno, sed pluribus certaminibus monumentum Christburg sui iuris fecisse, adeoque strenue se gessisse, ut de ordine Teutonico actum fuisset, nisi nouæ copiae auxiliares ex Germania ad- uentassent; id quod circa annum 1251. aut 52. contigit. Incendio vrbeulam hanc exustam anno 1400. tradit *Hennebergerus*. Anno 1626. in Suecorum pote- statem incidit.

NEUTEICH

NEUTEICH oppidulum in maiore insula ad fluium Schwente, anno 1329. edificatum, anno 1400. incendio sedatum, ac alias diuersis bellis haud exiguo damno affectum.

ELBINGA, vna ex quatuor magnis vrbibus Borussiae, Hockerlandiæ caput, Hanseatici fœderis membrum, & emporium celebre, vno latere editiorem locum aspectat, ac altero maiorem insulam intuetur, a qua separatur fluuius Merving inter urbem & insulam dictam intercedente, ac in Habum, seu Frisch Haf, se infe- rente. Amœno admodum situ apposita hæc est ciuitas Elbingæ fluuii, ex lacu Drausen supra ciuitatem locato prodeunte, & modico sub ea spacio cum cæteris Vistulæ brachiis minoribus in Habum se immergente. Pulchra quidem, & amœ- na, sed tamen non adeo grandia aedificia complectens, pulchris & recte ordina- tis plateis, vallisque & propugnaculis admodum firmis exornatur, ac in tres par- tes diuiditur, nouam nimirum & spaciosiorem, ac veterem urbem, quæ a no- ua vallis ac propugnaculis suis nouis, veteribusque muris & turribus, ac fossa in- teriore & exteriori segregatur, ac suburbium, inter quod horrea mercatorum continens, & veterem urbem, Elbinga fluuius interest, duobus pontibus con- stratus, templum primum in vrbe veteri intus excelsiore structura surgens multas imagines antiquas ostentat, & duorum Organorum musicalium concentu gratissimo aures hominum audientium permulcet. Turris oculis peruia artifi- ciosis ambulacris superbit, & hinc inde plura loca deaurata, aliaque viridi colore abducta ostendit. Præter ea visu digna in hac vrbe occurrunt vtriusque vrbis curia, quartum altera in foro pulchra turri insignis est; Libra, siue locus, in quo merces appendi solent, mercatorum domus, siue nobilium aula, & hortus, visu dignus. atque horrea & granaria in suburbio. Anno 1239. hæc vrbs condita esse dicitur. Anno 1454. cum Danisco ab Ordine Teutonico defecit, ac deiecta arce Polo- norum tutelæ se commisit. Hinc strenua defensione repulit anno 1521. *Albertum* Marchionem Brandenburgensem, & Prussiae summum Magistrum, qui eam re- cipere moliebatur, postea tamen Elbingenses singulari fauore & amicitia complectens, postquam anno 1525. Prussiae Dux factus erat. Fun- dauit etiam anno 1542. in hac vrbe Academiam, de qua *Starouolskius* more suo indicat, quod ignobilis hætenus fuerit, quia Lutheri discipulis eam gubernandam commiserat. Anno 1577. Rex *Stephanus* ob bellum cum Danti- scanis gestum totam negotiationem in hanc urbem transferre conatus est, eaque de causa a cæteris ciuitatibus Hanseaticis postulauit, ut omisso Dantisco in posterum commerciis suis hanc urbem frequentarent. Sed hæc aliquandiu quidem ipsius postulationi satisfacientes nihilominus tamen de pristina, qua Dantiscanos com- plectebantur, beneuolentia nequiquam decesserunt, ita ut Rex voti compos fieri nequiverit, licet Angli iam ante in hac vrbe negotiationem suam exercentes ali- quam in spem Regem erexerant, illas etiam vrbes horum exemplum sequuturas esse. Postea vero Dantiscani reconciliati suo Regi, pristina quoque commercia recuperauerunt. Anno 1592. Senatus Elbingensis Academiam restaurauit, quæ collegio pulchro, 160. pedes longitudine, & latitudine 60. metiente, Biblio- thecamque haud ignobilem continente, instructa est. Foundationis memoria quo- tannis solenni celebratione 24. Novembris iterari solet. Sub collegio locus est, in quo collegii calefactor egenos & pauperes pueros liberalibus artibus, & bo- nis moribus imbuunt. Hi quotidie certis horis ordine per plateas incedunt, can- tantes, & eleemosynam colligentes, in templo præceptorum canenti auxilio sunt, vestes cæruleas, & collegium purgant, & aliis eiusmodi laboribus funguntur. Vestes cæruleas, & pileum rubrum ipsis magistratus suppeditat. Vide *Frœlichium lib. 3. part. 1. Via- tonii pag. 244. seqq.* qui & alius cuiusdam ritus in nuptiis vsitati meminit. Anno 1593. Rex Poloniae *Sigismundus III.* templi primarii in hac vrbe possessionem Ca- tholico Romanis adiudicauit, quam tamen anno 1616. vel 18. nacti demum esse videntur.

Zz zz zz zz

Situs.

Elbinga flu-
uius.

Partes civi-
tatis tres.

Templum
primarium.
Turris.

Curia & alia
visu digna.

Res geste.

Academia
fundatio.

et restauratio

Pauperes
pueri.

Templum
primarium
Catholicis
adiudicatum.

videntur. *Sethus Calvisius in Opere Chron. fol. 886. Elbingenses, inquit, anno 1616. cum Episcopo Varmienfi de templo Parochiali concertant, sed res consensu Regis Pol. componitur, ut tam Episcopus quam Parochus, iuri suo in templo renuncient, illud quo civitati relinquunt, qui ex Senatu Senatores duos, & alios duos ex communi plebe praefectos constituent; Soli tamen Romano Catholici in eo sepeliantur, & ceteri pars septentrionalis sepulturae Evangelicorum, residuum Catholicis cedat. &c. Narrat vero Nicol. Heldvaderus de anno 1618. quod Catholicis in hac vrbe templum a Rege attributum fuerit. Ex induciis anno 1629. cum Rege Poloniae pactis, Catholicos hoc templum, et Evangelicos religionis suae exercitium liberum retinuisse apparet. Anno 1626. Rex Sueciae *Gustavus Adolphus* hanc urbem voluntaria deditione occupatam dilatauit, et firmissimis operibus bellicis munivit, quam induciarum 26. Septembris anni 1629. in campo, ad villam Altemarck, vulgo *Staritarg*, pactarum vigore Sueci retinuerunt, usque ad annum 1635, quo novis induciis pactis eandem Poloniae Regno reddiderunt ea conditione, ut immunitatibus veteribus, et religionis suae libero exercitio vrbs gauderet, templum vero primum in possessione Catholicorum maneret. Anno 1655. eandem spontanea deditione 12. Decembris in Regis Sueciae *Caroli Gustavi* potestatem concessit. Vtriusque deditionis tam facilis, et promptae causam indicat *Praeceptor pag. 311. de anno 1618. ita scribens: Elbinga civitas, proscriptio Regis adaucta, Ecclesiam Parochialem ritui Catholico restituit: Sed alta mente neposita illa offensa, exinde a Rege, & regno Poloniae, alienantiori animo esse coepit. Deditionis posterioris, conditiones recenset Augustinus Lämmerus in Lippensi Relatione, verna anni 1656. pag. 4. & 5. Qui de hac civitate plura nosse cupit, Hennenbergerum sub lit. E. a fol. 112 usque ad 127. legat.**

Varmiensis palatinatus, seu potius episcopatus et principatus singularis, versus septentrionem Habum, siue lacum Frisch Haff, versus occasum aliqua parte Marieburgensem palatinatum tangit: Reliqua parte versus occasum, meridiem, & ortum a Prussia ducali ambitur. Soli fertilitate insignis, ac ideo vrbi- bus, & pagis populosis refertus, nobilitatem habet ab omni regionum magistratum iurisdictione exemptam. Episcopus Varmiensis princeps est & moderator Senatorum Prussiae, qui consilarii terrarum Prussiae vocantur. Senatus hic constat duobus Episcopis, Varmiensi & Culmensi, palatinis tribus, Culmensi, Marieburgensi, & Pomerellensi, tribus castellanis, Culmensi, Elbingensi, & Gedanensi; tandem subcamerariis, Culmensi, Marieburgensi, & Pomerellensi, ac tandem tribus civitatibus primariis, Torunensi, Elbingensi, & Gedanensi: Ceteri magistratus Prussiae regalis sunt thesaurarius, praefecti arcium, gladiferi, iudices, et scabini, qui ad senatum supra dictum non pertinent. Episcopi vero duo, ac palatini tres, cum tribus castellanis, comitiis Regni Poloniae publicis interesse solent. Palatini vero maiorem in Prussia, quam ceteri in Polonia, auctoritatem habent.

HEILSBERGA vrbs et arx ad fluvium Alle, in qua sedes Episcopi Varmiensis, ob civium copiam, et frequentiam, inter praecipuas Prussiae civitates numerari potest, et anno 1240. condita esse dicitur. Variis casibus afflicta est, de quibus *Hennenbergerus* legendus. Anno 1521. incendium eam in cineres redegit. Idem anno 1559. euenit arci, in qua cum saltationi indulgeretur, ignis exortus est, qui eam consumpsit. Inter Episcopos huius loci fuit *Stanislaus Hofius* Cardinalis, qui anno 1579. in Italia vitam finiuit. Ei successit *Martinus Cromerus* Breitenburgensis Polonorum Historicus, in hoc tractatu saepius laudatus. Iuris doctor fuit, et anno 1589. in mensa mortuus est. Hunc sequutus est *Andreas Bathor* Cardinalis, et Regis *Stephani* frater.

BISCHOFFSSTEINA, Bistein, inter Heilsbergam, et Resselam situm oppidulum, anno 1325. extructum, 1455. ab ordine Teutonico occupatum, et 1589. die 12. Aprilis incendio oborto deletum.

RESSELA,

RESSELA, Resta, Ressel, oppidulum cum arce ad lacum Zain, in finibus Ermelandiae, in cuius suburbio anno 1520. sexcenti Tartari occisi sunt. Olim *Ermelandiae* Augustini cenobium habuit. *Tartari occisi.*

SEEBURG, sub lacu Bissen inter Wartenburgum, et Bistein oppidulum, anno 1400. fulmine tactum, et exustum, ac bellicis damnis subinde exhaustum. Fulmen.

WARTENBURGUM, ad fluvium Bisse, oppidulum arce munitum, et anno 1325. ab *Eberhardo*, Varmiensi Episcopo, conditum, quod anno 1455. ordini Teutonico se dedit, et 1494. mense Decembri cum arce incendio totum est deletum, vnica curia, et nonnullis tabernis exceptis. *Gross de incendium.*

BISCHOFFSBURG, Bischofsburg, inter lacus in finibus Ermelandiae oppidulum ab Episcopo *Henrico* Helspergensis conditum, magni belli tempore ab igne consumptum, et anno 1571. ac quindecim annis ante ab incendio exoriente deletum. *Gross de incendium.*

ALLENSTEIN, Polonis Olsztyn, oppidulum anno 1367. extructum, arcem habet, et praefecturam piscinis 70, vel 77. secundum alios, ut et tot pagis constantem, ut dicitur, quae ad Canonicos Frauenburgenses pertinet. Nomen oppiduli natum a fluuio Alle, ad quem situm est. *Dives praefectura.*

GUSTADIA, Gustatt, ad idem flumen supra Heilsbergam, in Glottaviensi territorio ab *Hennebergero* locatum oppidulum, quod anno 1325. edificatum in iurisdictione est Episcopi Heilsbergensis, et viros casus subiit, ut *Hennebergerus* docet. Anno 1414. cum bellum Borussiae ferueret, Poloni aliquot exiguas vrbes, et nonnullas arces, videlicet Nidburgum, Hænsteinum, Allesteinum, Zirgonem, Bischofswerderam, Risenburgum, Creutzburgum, et Gustadium ceperunt. Arci Heilspergensis *Ioannis* Episcopi, ad quem pertinebat, rogatu, a Poloniae rege paritum est. Anno 1626. Gustadia in potestatem venit Suecorum, inde a Polonis iterum exactorum.

WORMDIT, Polonis Ornetta, *Cromero* Vormitha, vrbs et arx anno 1316. condita in fluuio Passergi, siue Passariae ripa, inter Gustadium & Melsackum, de qua laudatus *Auctor lib. 15 fol. 549.* peculiarem historiam commemorat. De casibus eius bellicis, & historia filii impii, qui cecum suum patrem fefellit, videatur *Hennebergerus fol. 459. seq.* Wormitam urbem Polonis anno 1626. Sueci eripuerunt, ereptam mox iterum a Polonis, & anno 27. a Suecis receptam, qui eam, pactis induciis, anno 29. Polonis reddiderunt. *Filius impius.*

MELSACUM, Melsatia, Melsack, oppidulum arcem habens, & sedens ad Walscham fluvium in Passergum se praecipitem dantem. A Suecis occupatum, & anno 29. Polonis redditum est.

BRUNSBERGA, Braunsberg, modico spacio supra exitum Passergi fluuuii in Habum, ciuitas aedificari coepit anno 1255, quo & Koningsberga initium suum habuit. Conditor eius fuit *Bruno* Episcopus, aut, ut alii volunt, Archiepiscopus Praegensis, qui eam sedem constituit Episcoporum Varmiensi, & suo nomine insigniuit. Vrbs est Hanseatica, duplex, populosa, non quidem admodum spaciola, sed probe munita, et commerciorum nomine haud incelebris, ob situm Habo propinquiorem, et portum satis commodum. Collegium habet Iesuitarum a *Stanislao* Hofio Cardinali institutum. *Martinus Cromerus* anno 1589. mortuus, rerum Polonicarum scriptor, huius loci Episcopus fuit. Anno 1461. Braunsbergenses Polonicum praedidum ex vrbe eiecerunt, recipientes *Paulum* Episcopum Varmiensem, qui Teutonico ordini addictus erat. Anno 1520. et sequentibus usque ad finem belli pactione inita sopiti in hac vrbe, quam eodem anno occupauit, commoratus est *Albertus*, Marchio Brandenburgensis, vltimus Prussiae magister summus, quo Prussiae res administrante Poloni arces et vrbes Gilgenburgum, Eilauum, Hohensteinum, Morungam, Neidenburgum, Reinam, *Albertus Marchio Brandenburgensis.*

Aa aa aa aa

Reinam, Lickam, Iohannesburgum, Melsacum, Marienwerderam, quæ vrbs sola ad Vistulam *Alberto* restabat, Hollandiam, Heiligenpeilam, Zintam, & Brandenburgum ipsi eripuerunt, partim eas incendio delentes, partim cum vicinis præfecturis vastantes. Episcopi Varmienfes autem vrbes Wormditam, Reselam, & Heilspergam eiusdem consensu præsidii munierunt. Braunsbergam vero obidentes occupationis spe frustrati sunt. *Albertus* contra Guttadiam, Wormitam, & Tolmitum recuperavit, ac Heilspergam, & Elbingam irrita molitione recipere conatus est. *Paulus Piascius* tradit, anno 1626. Regem Sueciæ ab incolis Prussiarum Ducalis in Pillavia propensa voluntate acceptum esse, nec hos ullam imperum sustinuisse. Hinc dimisso præsidio Ducis, suo locum illum firmasse, ac sequenti die naues suas in Habum, seu Frisch Haff, a mari Balthico insula Neringa discretum, & altero latere episcopatum Varmiensem, et agros Elbingenses tangentem appulisse; 8. Iulii in ripam Passeriæ militem suum exposuisse, ac sine vlla vi Brunsbergam occupasse; sequutas mox esse Frauenbergam, Elbingam, ac tercio die Marienburgam, omni præsidio destitutam; item Dirsauiam, et Meumam. Brunsbergæ porro dicit, muri partem paucis ante mensibus collapsam huius occupationis omen fuisse, sicut Magdeburgi, ante cuius miserabilem ruinam idem accidit. Induciarum anno 1629. pactarum vi hanc urbem Sueci retinuerunt, ac anno 35. Polonis restituerunt. Quæ porro huius vrbs memorabilia fuerint, prolixè narrata in *Hennebergeri explicatione maioris Tabulae Prussicæ* inveniuntur.

FRAUENBURGA, Frauenburgum, Frauenburg, Varmia *Cromero*, vrbs non magna, in Habi litore, & vicinia fluuii Schon, vbi opus Hydraulicum visu dignum cernitur, sita, & anno 1297. extrui cœpta, piscibus variis & delicatis abundat, eosque vili pretio diuendit. Anno 1460. Poloni noctu hanc urbem oppressam diripuerunt, & anno 62. eandem a Crucigeris obsessam odidione liberarunt. Anno 1626. *Gustavus Adolphus*, Sueciæ Rex eam sibi subiecit, & anno 29. Polonis reddidit, portum tamen & totum Habi litus in sua potestate Sueci retinuerunt, vsque ad annum 35. quo cum Polonis inducias longiores pacti in eorum manus remiserrunt. Anno 1656. Rex Sueciæ, *Carolus Gustavus*, ob pestem Marienburgi, Elbingæ, Thorunii, & in aliis Prussiarum locis grassantem, cum regina vxore sua hic commoratus est. Ecclesia cathedralis insidet monti, vbi & Canonici habitant, partim Poloni, partim Germani nobiles, 70. pagos, totidem piscinas, et duas arces possidentes. In Canonicorum collegio, et senectutis commorationem, et vitæ finem inuenit celeberrimus Mathematicus, *Nicolaus Copernicus*, fato functus 24. Maii anno 1543. cuius epitaphium legitur apud Nicolaum *Helvdaderum part. 2. Sylvarum Chronol. Circuli Balthici pag. 126.*

Non parem Paulo veniam requiro,
Gratiam Petri neque posco; sed quam
In Crucis ligno dederis latroni,
Sedulus oro.

TOLKEMITUM, Tolkemit, Tolcremit, Tolmit, oppidulum in Habi litore, modico spacio distans Frauenburgo versus occasum, in Neukirchii vicinia, vbi hominibus nimia curiositate quidvis sciendi cupidus in Habo anguilla ostenditur catenæ alligata. Anno 1356. extructum, 1456. exustum, 1521. a Marchionis *Alberti* militibus, et nupero bello a Suecis occupatum est.

PRUSSIA DUCALIS.

PRUSSIA DUCALIS versus occasum a Vistula inter vtrumque Prussiarum regalis palatinatum Marienburgensem, et Culmensensem, initium capit, et hunc cum Mazovia, et Podlachia a meridie confinem habet, versus ortum Lituaniæ, et Samogitiæ contermina est. In septentrionem prona mari Balthico, Varmienfi Episcopatu, ac Marienburgensi

Suecorum in
Prussiam ad-
uentus.

Diuersarum
vrbium occu-
patio.

Frauenbur-
gum a Suecis
captum.

Nicolaus Co-
pernicus.

Finis.

Marienburgensi palatinatu terminatur. Regali vastior et prolixior, minoribus oppidis, nec incultis, nec inhumanis, lacubus, fluuiis, piscinis, siluis, montibus, ac fertilibus locis referta est.

Paret hic Ducatus, latiore spatio, quam regia Prussia, diffusus, Electoribus Brandenburgensibus, clientelari iure Regibus Poloniæ, possessionis huius nomine obstrictis, ad quos ab *Alberto* Brandenburgensi anno 1567. mortuo, sic vt in generali descriptione Prussiarum indicauimus, deuolutus est, vt *Paulus Piascius fol. 4.* refert. Anno 1609. & II. *Iohanni Sigismundo*, cum iuris clientelaris possessionem aggressurus esset, formula præscripta, in qua, exclusis Culmbacensibus, Onolsbacensibus, & cæteris in Franconia circulo habitantibus Principibus Brandenburgicis, solius Electoris, eiusque fratrum, *Iohannis Georgii*, Ducis Iägerndorffensis in Silesia, *Ernesti*, & *Christiani Wilhelmi*, Archiepiscopi Magdeburgensis, legitimo matrimonio natis filiis, possessionis illius successio concedebatur, nulla habita ratione pactorum, cum *Alberto* Onolsbacensi a *Sigismundo* I. initorum. Sed inspiciantur, quæ *Ioh. Linneus tom. 4. de iure publico. Imp. Rom. Germ. a pag. 776. ad 813.* hac de re literis prodidit. Modo laudatus *Episcopus Polonus, Piascius, fol. 460.* de anno 1633. sequentia quoque refert: Moris esse, ait, vt præsentis Ducis Prussiarum præsentis Regi fidelitatis ius iurandum præstent. Solitum vero tunc temporis *Vladislaum* Regem ex medicorum præscripto, vt valetudini suæ consulere, post auditam in conclauis aliquo missam, se conspiciendum exhibere, imo raro ad colloquium alios admittere, nisi eos tantum, quos fidelissimos sibi iudicabat, quibus, exclusis cæteris, occasio oblata, vt etiam maximi momenti negotia sibi vindicarent, ac inde commodum suum priuatum aucuparentur: hinc vsu venisse, vt, ipsis negotium eo dirigentibus, Elector coram plenipotentiariorum regio iusiurandum præstiterit. *Fridericus Wilhelmus* Elector, qui 17. Octobris anno 1641. præsens præsentis Regi *Vladislaui IV.* fidelitatis Sacramento se obstrinxit, hætenus Ducalem Prussiam obtinens, anno 1656. ad *Caroli Gustavi* Sueciæ Regis partes transiit, ac post eius discessum cum exercitu ex Polonia in Daniam, iterum se Polonis adiunxisse dictus est. Maxime tamen id operæ visus est dare, vt reconciliatis Polonis & Suecis suas regiones ex tot malis expediret, & toti Prussiarum pacem exoptatissimam, qua tamen incolis hætenus frui non licet, restitueret. Sed his missis ipsam descriptionem locorum potiorum aggredimur.

LOCA, in Hockerlandia & Pomesania inter Ermelandiæ episcopatum, & Marienburgensem ac Culmensensem palatinatum.

MULHAUSEN oppidulum in finibus Elbingensibus haud procul a fluuio Scho-na, infra Hollandiam, inter Elbingam & Melsackum, anno 1356. conditum.

HOLLAND oppidulum cum præfectura, Elbingensi territorio vicina, quatuor circiter milliaribus Elbinga distat, olim Wesela appellatum, & appositum fluuio cuidam, qui haud procul sub eo lacum *Drausen* ingreditur. Anno 1463. Teutonici Ordinis milite & vrbeculam opprimente, Poloni arcem conseruarunt, & ipsam urbem recuperarunt. Anno 1521, cum Elbingam occupare tentaret Marchio *Albertus*, Ordinis Magister, Elbingenses irritati oppidulum oppræsserunt, arceque diruta Elbingam tormenta bellica maiora auexerunt. *Werdenhagen part. 3. Rerum-pub. Hanseat. cap. 24. fol. 346. a.* Anno 1543. incendio fere totum deletum est. Anno 1656. die 18. & 19. Iunii Rex Sueciæ et Elector Brandenburgicus in hoc oppidulo vna fuere.

LIBSTADT oppidulum, qua Hollandia ortum versus iter tendit, inter Morungam et Wormditum ad *Passerge* flumen sedens, quod anno 1329. conditum, et a Teutonico milite, muros scalis superante, anno 1455. occupatum est.

MORUNGA inter Libstadium, et Salfeldam, arx anno 1280. et oppidulum sine muris anno 1328. conditum.

SALFELDA, Salfeld ad Mebingum lacum, inter Morungam, et Risenburgum sedens oppidulum, in quo memorabilis casus accidit narratus a *Casp. Schutzius lib. 1. Chron.*

Aa aa aa aa 2

Ducalis Prus-
siae posses-
sio.

Ius iurandum
a Iohanne Si-
gismundo
præstitum.

a Friderico
Wilhelmo E-
lectore.

Ab Ordine
Teutonico
captum. Arx
ab Elbingen-
sibus diruta.

Mebingus
lacus.

x. Chron. fol. 73. Casp. Henneberg. in Tabula Prussiae fol. 406. & Chron. Brunsv. part. x. fol. 233. Sub Ludero Duce Brunsvicensi, et Teutonici Ordinis Magistro, lis erat cum vidua cuiusdam, qui uxorem egregia forma præditam iudici concesserat, ut eo citius, favore eius, causam obtineret, et litem finiret. Iudex, quem mulieris satietas iam ceperat, ea ad maritum remissa, miræ pulchritudinis filiolam iuenculam petiit a vidua, causam ei se adiudicaturum pollicitus. Negavit hoc vidua, ideo causa sua cadens, ac iniuriam hanc ad principem dictum deferens, qui, cognita causa, viduæ tertiam bonorum iniusti iudicis partem adiudicavit, adulteræ mulieris genæ stigma inuri, eaque in exilium missa, maritum pudicitie vxoriæ proditorem in quatuor partes diffecari, et iniustum illum iudicem vivum equis distrahi iussit. Dictum oppidulum anno 1329. ædificari coeptum, et Bernhardinorum monachorum cœnobio antehac clarum, anno 1455. incendio in cineres collapsum est, in quo restaurato comitia anno 1584. celebrata sunt. Salsfeldensem se scripsit celeberrimus ille Astronomus, *Erasmus Reinholdus*, Prutenicarum tabularum, quas *Alberto Prusæ Duci* dedicavit, auctor, atque ita non Thuringus procul dubio, sed Borussia natione, qui annos 42. natus 19. Februarii anno 1553. in parentum suorum complexu his verbis decessit: *Vixi, & quem dederas cursum, pie Christe, peregi.* *Nicol. Heldvaderus part. 2. suar. Chronol. Circuli Balth. pag. 154.*

PREUSCHMARCK, olim *Transpore* vocatum oppidulum, cum sua præfectura tangit lacum, ex quo *Sirguna* flumen erumpit. Anno 1329. mare circumdatum, et anno 1410. Polonia Regi traditum, Teutonicus Ordo anno 1454. recepit. Locus inter *Christburg* et *Salsfeld* occurrit.

ROSENBERGA, *Rosenauæ* et *Risenburgo* vicinum oppidulum, anno 1319. initium coepit, anno 1400. incendio perit.

RISENBURGUM, arcem habens oppidulum, et situm inter lacus *Sargen*, et *Libenitz*, ac flumen *Liebam*. *Cromerus* modo *Prabutham*, modo *Vambrennum* appellat, et olim *Culmen* episcopi sedem fuisse ait. Anno 1414. a Polonis occupatum, et post annum 1422. ab iisdem direptum et incensum narrat. *Lib. 23.* idem *Cromerus* *Bischofswerder Prabutham* nominat. *Hennebergerus fol. 398.* *Risenburgum* Polonice *Prabutam* vocari tradit, tractumque circumiacentem nomen *Refin* habuisse, a Gigantibus incolis quinque vias longis. Sedem quoque fuisse *Pomesanien* episcoporum, quorum catalogum *fol. 399.* recenset. Inter eos fuisse *Paulus Speratus*, *Johannes Aurifaber.*, *Johannes Draconites*, & *Johannes Wigandus*. Vnde *Cromerus* hanc sedem *Culmen* episcopis assignans forsitan hallucinatur.

Anno 1628. cum inter Polonos & Suecos de pace ineunda ageretur, mediantibus Ordinibus Belgii fœderati Generalibus; quibus postea Brandenburgicus Elector accessit, Polonorum nomine huic tractationi interfuerunt episcopus *Culmen*ensis, Regni Poloniae vicecancellarius, *Zamoisky* Palatinus *Kioviensis*, *Wiesolusky* *Lituanie* Ducatus *Marescallus*, *Sobiejski* & *Denhof*, qui hic *Risenburgi* commorabantur. Suecorum nomine aderant *Oxenstiern* Regni Sueciæ Cancellarius, *Johannes Banier* & *Mulhamer*, & *Ericus Reining*, Stumi tunc morantes. Elector Brandenburgicus ipse cum suis consiliariis *Andrea Kreitzio*, *Konincksechio*, & *Steinio* in oppidulum *Preuschmarck* diuerterat, ut eo propior huic actioni adesset. Confœderatarum provinciarum in Belgio Ordines Generales ad hoc negotium conficiendum præcedente anno 27. miserant *Rochum a Honaert*, supremæ Curie in *Hollandia* Senatorem, *Andream Bickerum* Consulem *Amsterdamensem*, & *Simonem a Beaumont* *Mittelburgi* urbis Syndicum, seu Pensionarium, qui in urbe *Marienwerder* hospitia sua habebant. *Honichvelt* pagus in medietate fere horum locorum sedens ad horum delegatorum omnium congressum destinatus erat. Ac quamvis Ordinum confœderatarum provinciarum legati dicti, qui & præcedente anno 27. in reconciliandis partibus aduersariis, cum Sueci *Derfauæ*, & Poloni ad *Lubischaviam* castra haberent, maximopere desudarunt, hoc ipso 28. anno summam iisdem in

Irrita.

mutuam

mutuam gratiam reducendis operam nauarint, nihil tamen effectum est. Post ipso. Induciæ fa-
rum vero discessum sequente anno 1629. in campo ad villam *Altmarek*, vulgo *Staritarg*. 16. septembris inducias iniuerunt. Transactioni interfuere Poloniae Regis nomine, *Jacobus Zadzik*, Episcopus *Culmen*ensis, & *Pomesanien*ensis, Regni Poloniae supremus Cancellarius, *Jacobus Sobiejski*, Incisor Regni, *Crasnostavien*ensis, *Jacobus Ossolinski de Terzin*, Dapifer Regni, *Antelen*ensis, & *Magnus Ernestus Denhoff*, *Derpatensis* capitaneus. Sueciæ Regis delegati erant, *Axelius Oxenstierna*, Regni Sueciæ Senator, & Cancellarius, *Hermannus Wrangelius*, exercituum Suecicorum *Marescallus*, & *Johannes Banierus*, Tribunus & Gubernator *Hofien*ensis. Mediatorum vicem obibant *Hercules*, Baro *Charpasseus* *Gallie*, & *Thomas Ror*, Angliæ Regis legatus, cum Electoris Brandenburgici delegatis, *Andrea Kreitzio*, supremo consiliario, & provinciali Capiteo, *Bernhardo a Kinsing*, provincie consiliario, & *Georgio Rausoskee*, Consiliario iudicii aulici Ducis Prussie.

MARIENWERDER, Quinimum *Cromero*, oppidum cum arce ad fluvium *Nagot*, qua *Liebam* amnem recipit. In templo cathedrali magnifico nonnulli Prussie magistri magni sepulchra sua habent. Proxime templum supra *Liebam* flumen, extructa est multis fornicibus altis latrina a quodam Canonico, qui eam condidit certis de causis, quas *Hennebergerus* enarrat. Hinc proverbium Germanicum natum, *ich thut in d' Liebe*, i. e. cacarem in *Liebam*. Anno 1464. Poloni urbem noctu obrutam diripuerunt. Sueci eandem anno 1628, ac iterum anno 1655. mense Decembri occuparunt.

GARDENSEE, alias *Schlesmo*, inter *Marienwerder* & *Graudentz*, lacui cuiusdam accumbens oppidulum, cuius origo aut in annum 1311. 1328. cadit. Situm est in loco, in quo anno 1235. Teutonicus Ordo a Prussis in prælio commisso haud exigua clade affectus fuisset, nisi Dux posterioris *Pomeraniæ Suantopoleus* quinque millibus equitum & peditum Borussia in fugam primo coniecisset, ac postea ipsos alio prælii loco victores dissipasset. Anno 1554. Poloni incolis interfectis urbem diripuerunt, & incendio fœdarunt.

FREYSTATT, inter *Lesseniam* & *Rosenbergam* oppidulum.

EYLAVIA Germanica, ad differentiam alterius, quæ *Prussica* vocata in *Natangia* offenditur, est oppidulum anno 1328. originem suam nactum, quod arcem habet. Res in ea gestas commemorat *Hennebergerus fol. 128. seqq.*

OSTERODE, oppidum & arx ad *Dribenzam* fluvium inter *Libenthaliam* & *Hoensteinium*, ortum, aut anno 1270. vel 1302. anno vero 1400. incendio in cineres redactum.

HOENSTEINIUM, *Hoenstein*, Polonis *Melfineck* inter *Osterodam* & *Pasenheim* interiectum oppidulum, anno 1313. ortum. Post victoriam *Grünwaldensem* anno 1410, qua Teutonicus Ordinis exercitus a *Vladyslao Jagellone* prostratus est, dictus Rex hunc locum cum *Morunga*, *Preuschmarkio*, *Zirgonia*, & *Marienburgo*, vbi tamen arce potiri non potuit, sui iuris fecit. Mox nobilitas Borussia & *Pomerellie*, & quatuor Episcopi Borussia, *Culmen*ensis, *Varmien*ensis, *Pomesanien*ensis, et *Sambien*ensis, voluntaria deditione in Regis potestatem concessere. Sequuntur sunt urbes et arces *Dantiscum*, *Elbinga*, *Radinum*, *Torunia*, *Chelma*, siue *Culma*, *Koninberg*, *Schwetza*, *Gneva*, siue *Meue*, *Dirschavia*, *Novum*, *Brodnitzia*, *Brandenburgum*, *Coprivunum*, siue *Engelsberg*, *Crabinum*, *Wenceslavia*, *Golubum*, *Grudentum*, *Allenburgum*, *Osteroda*, *Nidburgum*, et *Ziatdovia*, anno 1464. a *Conrado*, *Masouie* Duce, Ordini Teutonico, qui eam anno 1454. recuperauerat, iterum erepta, *Scithnum*, *Curemicum*, *Brathianum*, *Covale*, *Hammersteinum*, *Bithovia*, *Lemburgum*, *Hollandia*, *Piscaria*, *Rogozinum*, *Stuma*, et *Tauchellium*. Harum nonnullæ a Teutonico Ordine postea recuperatæ, nonnullæ etiam sponte, ut *Dantiscum* et *Torunia*, ad eundem redierunt. *Cromerus lib. 17. fol. 390.*

Teutonicus
Ordo cæsus
multorum lo-
corum iactu-
ram fecit.

Bb bb bb bb

TANNENBERG

TANNENBERG, pagus inter Domeraviam, et Hoensteinium, in cuius campo *Viricus a Iungingen*, magister ordinis, cum 40000. militibus caesus est ab *Vladislao Iagellone*, qui victor nihilominus 60000. perdidit. Factum hoc 15. Iunii anno 1410. Vide *Casp. Schutz. lib. 3. Chron. Pruss. Hennebergerum & alios.*

GALINDIAE LOCA.

GILGENBURG, Polonis Dybrowno, inter Laurenburgum & Hoensteinium, in Tannebergae vicinia oppidulum, anno 1326. surgere incepit, anno 1410, Tartaris auxilium Polonis ferentibus, incensum, ac anno 1578. itidem incendio fœdatum.

GARDEN, oppidulum inter Gilgenburgum & Neudenburgum, quod olim arcem habuit.

NEVDENBURG, oppidulum cum arce in monte locata, ortum suum ad annum 1238. refert. Anno 1414. Poloni eius potiti sunt.

Walpusch
fluv.

WILDENBERG, oppidulum ad fluvium, qui haud longe sub eo Walpusch amnis accedentibus undis augetur.

ORTELSBURGVM, arx insignis ad fluvium Walpusch, breni viae intervallo a Passenheimio remota, quam Poloni *Schitno* vocitant. Exorta est anno 1266. & a Marchione *Georgio Friderico* pluribus conclauibus elegantioribus exornata.

Horribile in-
cendium &
facinus.

PASSENHEMIVM, oppidulum ad paludem *Schoben*, originem suam anno 1388. acceptam ferens, ubi anno 1458. Crucigeri mense Septembri aliquo damno affecti sunt, quod produmone factum est. Die 27 Febr. anno 1583. villam tantum, & novem aedes incendium in hac vrbe reliquas fecit. Horribile facinus filii in hoc loco parentes suos verberibus male tractare soliti, ac ideo a serpentibus coniampti, narrat *Hennebergerus fol. 341. seq.*

Schoffae lacus.

SENSBURGVM, oppidulum ad lacum Schoffam, in Sesti & Reinæ vicinia, a priore dimidio tantum milliari distans, quod a Polonis anno 1520. direptum, incensum, ac anno 1568. incendio funditus deletum est.

SEESTEN, Sestum, anno 1328. extructum, postea a Polonis captum, & a Crucigeris receptum oppidulum, a Polonis *Schesno* vocitatur.

REIN, Polonis Torino, arx celebris ad septentrionalem finem lacus *Dolgowischko*, qui meridionali sine cum Spirdingo lacu coniunctus est. Vide *Hennebergerum fol. 395.*

SUDAVIAE LOCA.

Spirding la-
cus.

IOHANNISBURGVM, Iohansburg, Polonis *Pysch*, ad amnem *Pysch*, haud magno spacio a dicto lacu Spirdingo oppidulum cum arce elegante pariter & firma.

Satrinde lacus

LICK, ad lacum Satrinde oppidulum, Stradan, versus septentrionem, aspiciens, ubi Marchio *Georgius Fridericus* Brandeburgensis, dux Prussiae, anno 1588. scholam illustrem construxit, quod etiam Tilsæ, & Salfeldæ fecit.

Lazomet la-
cus.

STRADAN oppidulum ad lacum Lazomet, a priore haud longe versus septentrionem remotum.

Captivus Ra-
dzivil libera-
tus.

OLETZKO, Oleskum, ad fines Lituaniae, & cognomen flumen oppidulum, a quo in campo duobus milliis distant Sueci & Brandeburgenses milites Tartaros, 22. Octobris anno 1656, fuderunt, & captivum principem *Boguslaum Radzivilum* liberarunt.

GOLDAP oppidulum ad fluvium Goldorp in Angerburgensi territorio, ad Insterburgensem praefecturam pertinens, cuius aedificandi anno 1564. initium factum est.

BARTONIAE LOCA.

LETZEN oppidulum et arx inter duos lacus supra Angerburgum, ubi anno 1573

1573. post ingentem pestis grassationem, die solis in bacchanalibus 64. paria hominum nuptias celebrarunt

64 nuptiae
virorum &
puerorum
biatae.

RASTENBURGVM ad flumen Guberum arx et oppidulum anno 1319. aedificatum, anno 1348. a Lituanis combustum, ac alias multa ac varia bellicis temporibus passum, ubi anno 1412. cum Anabaptistis disputatio habita est. Anno 1545. hic capite plexus est quidam, a quo parentes saepe vapulauerunt. Anno 1560. scholam huius loci rector *Valentinus Neukirchen* valde celebrem reddidit.

Pena homi-
nis qui paren-
tes verbera-
vit.

BARTENSTEIN, oppidulum ad fluvium Allam, primo Rosenthalium appellatum, cuius ciues in Polonico bello se Crucigeris anno 1460. dedidere. An 1331. conditum, olim e regione in opposito margine fluvii in Narangia, quam hic annis a Bartoniam separat, arcem habuit, quae turbis bellicis destructa est. Plura vide apud *Hennebergerum in explicatione Prussicae Tabulae maioris, fol. 291. seq.*

SCHIPPENPEIL, olim Schiffenburg, anno 1319. conditum oppidulum, fere solum Alla fluvio cinctum, sub quo Guber annis in Allam se infundit, anno 1457. incendio totum periit. Anno 1461. a Crucigeris post diurnam obsidionem Polonis deditione ereptum est. Eandem fortunam subiere Rastenburgum, Belau, & arx Morang, eodem anno, ut *Cromerus lib. 24.* indicat, hunc locum *Sipelbien* appellans, & procul dubio more suo hoc nomen distorquens.

LEVNEBURG oppidulum supra Schippenpeilam, sub trium fluminum, Guberi nimirum intermedi, & alterius ad sinistram ex lacu Zain descendens, ac tertii ad dextram ex lacu Siltzen defluentis, concursu situm, anno 1326. conditum, & quater quidem fere totum incendio deletum. In hoc conrigit cacus ille Tragicus, quem ex *Hennebergero* doctissimus *Zeiserus* in suis historiis Tragicis commemorat.

Zain & Sil-
tzen lacus.Cacus tragi-
cus.

BARTEN oppidulum cum arce paululum remota, inter quam & illud, mons ntercedit rudera veteris alicuius arcis sustinens. Arx anno 1365. condita esse dicitur, oppidum fluvio ex lacu Siltzen exeunti & Leunenburgerum decurrenti appositum est.

DRINCHEVURT oppidum, ut *Hennebergerus* vult, anno 1403 aedificatum

ANGERBURGVM, cum arce anno 1312. extructa, oppidum angustiarum piscatu nobile, ad effluxum fluvii Angerap, qui ex magno lacu emergit, ac Georgenburgum in Pregelam se confert.

Angerap fl.

NORDENBURG oppidulum et arx parva, cum praefectura sua, septentrionali margini lacus *Afchwini* accumbens.

GERDAVEN, oppidulum & arx ad lacum, quem Omet fluvius transiit, exeundo lambens hunc locum anno 1325. structum, & incendio anno 1585. oborienti funditus destructum.

Omet fluv.

ALLENBURGVM sub Omet fluvii in Allam exitum, & supra fluviorum *Almoniae*, & *Schwenae* coniunctorum in eundem amnem ingressum, unde situm quidem amicum habet, sed humidis annis humidior, adeo ut frumentum inde damnum capiat.

Almonia &
Schwena fl.

NATANGIAE LOCA.

FRIDLAND, supra Allenburgum in sinistra amnis Allae ripa anno 1312. erectum oppidulum, & anno 1461. a Polonis occupatum, cuius ciues, Polonico praesidio trucidato, ad Crucigeros redierunt. Horum milites praesidarii ob stipendia non soluta urbem diripuerunt, incenderunt, & abierunt, *Cromerus* narrat, licet *Hennebergerus* circumstantias aliter referat, nec mentionem faciat loci *Holstein*, quem *Cromerus* magnam urbem esse dicit a Polonis captam. Anno 1553. Fridlandia, excepto solo templo, in fauillas & cineres incendio redacta est.

Polonicum
praesidium
trucidatum.

DOMINAV, Domnau, Dompna oppidulum cum adiuncto monte & veteri arce, fossis et vallis duplicibus iuxta paludem munitis, ac ipsa arce in piscina aut palude

palude anno 1400. extructa. Anno 1571. excepto templo, arcē, et paucis horreis, totum incendio conflagrauit, plura apud *Hennebergerum* 108. fol. quære.

EYLAVIA Borussia, oppidulum, omni ligna, quæ longe, lateque distrahuntur, copiose suppeditans, eoque nomine famosum.

LANDSBERGA oppidulum anno 1580. ad *Ioannem Iacobum*, hæreditarium dapiferum de Waldpurg, anno 85. Regiomonti ex fato functum, pertinuit.

ZINTEN, ad amnem Straetge oppidulum, cuius fundamenta anno 1313. locata sunt. Duobus incendiis scdaturum anno 1520. die 5. Septembris, et anno 1593. in quo posteriori nonnisi templum, schola et molæ superstites mansere.

HEILIGENPEIL, Heiligpeil, oppidulum impurum et Habi litori propinquum, cuius nomen antiquum est *Schwantomeß*, i. e. sancta ciuitas. Anno 1519. igne conflagrauit, vt et anno sequente. Anno 1571. octo mulieres, et inter illas Confulis vxor, ignis supplicio affectæ sunt.

BALGA, nonnullis oppidulum, *Hennebergero* liter. B. fol. 24. arx ad Habum, sub præfectura Fischauiana, quem locum Sueciæ rex anno 1626. in potestatem suam redegit.

CREVTZBURGVM, oppidulum a seditiosis Prussis circa annum 1261. Crucigeris ereptum, quod anno 1414. cum Nidburgo, Hoensteinio, Allesteinio, Zirgone, Bischofswerdera, Risemburgo, et Gutsadio in Polonorum potestatem venit.

MULHAUSEN, famosum indulgentiis Pontificis antehac ibi venditis, unde factum, vt templum ibi magnificum extructum fuerit, in quo *Margaretha Kunheimin D. Martini Lutheri* filia, cum quinque liberis sepulta est.

BRANDEBURGVM, oppidum non clausum, Habo assidens, ac duobus cum dimidio milliari Regiomonte distidens, de quo *Henricus Bunting*, & *Henricus Meybaum* in *Brunsvicensibus Chronicis* fol. 223 sequentia referunt. Anno 1265, Imperium Romanum trititia noua peruaseraut, de Ethnicorum Prussorum victoriis frequentibus, & magna Crucigerorum iactura. Ea de causa Otto Marchio Brandenburgensis, et Albertus, dux Brunsvicensis, et Albertus Landgravius Thuringiæ Teutonico ordini auxiliares copias adduxere. Humidus tamen & intempestiuus annus ipsis impedimento fuit, quo minus hostes damno afficerent. Copiis ergo suis Teutonico ordini relictis, & vbique in præsidia distributis, re infecta domum reuersi sunt. Marchio extruebat tunc temporis urbem Brandenburgum, quæ antea POCARWIN vocabatur. Hactenus illi. Arcis, cuius adhuc rudera superesse ferunt, extructionem nonnulli anno 1266. assignant. Noua arx in editiore loco sita pulchram & quadratam figuram in aspectum producit. Sub *Friderico*, Misiæ Marchione, & summo magistro ordinis, *Ioannes a Gablentz* huius loci præfectus, secale agro cuidam inferendum curauit, qui deinde allium produxit, vt *Hennebergerus* fol. 35. refert.

SAMBLE LOCA

KONIGSPERG, Regiomontum, Regiomons, mons Regius, KROLEWIEC Polonis, Ducalis Prusiæ caput, et commodissimo situ Pregelæ fluuii in Habum influenti, sub latitudinis gradu 54. et 40. min. longitudinis vero gradu 47. et 20. min. incumbit, atque ita Dantisco paulo borealior est. Conditorem huius urbis fuisse, quidam aiunt, Bohemiæ Regem *Præmislum Ottocarum*, qui anno 1255. cum Marchione Brandenburgico *Ottone*, et Episcopo Prageni et Olomucensi *Brunone*, ordini Teutonico suppeditas tulit, et Ethnicos Prussos viciit. Verisimilius alii tradunt, in honorem ipsius, qui huius urbis condendæ auctor haud paruum pecuniæ summam ad opus perficiendum donauerat, a Teutonico ordine extructam fuisse, qui ipse etiam urbem Konixbergam in Marchionatu nouo in huius Regis memoriam fundauit, ac eadem de causa Brunsbergam in Prussia erexit, vt tanquam

tanquam monumentum esset Episcopi *Brunonis*, qui tot Ethnicos ad Christianam religionem conuersos baptizauerat. Olim hæc vrbs tanto, quanto hodie, spacio non diffusa erat. Hodierno namque tempore, suburbis exceptis, in tres partes diuiditur. Vetus enim ciuitas primo ædificiis suis surrexit, cui temporis progressu ceteræ accesserunt. Illa non vsque adeo pulchra est, & templum, veteris ciuitatis templum vocatum, ostendit, in quo *Ioannes Lutherus* primogenitus *Martini Lutheri* filius, cum Pomeraniæ ducis nomine hic legationem obiret, & 28. Octobris anno 1575. e viuis eximeretur, vt *Ioannes Bange* in *Chronicis Thuringicis* pag. 184. indicium facit, terræ mandatus est. Vrbis hæc ante incendium anni 1260. paulo remonior fuisse, & eo in loco, in quo nunc *S. Nicolai* templum cernitur, sterisse fertur. Huic adiungitur ab *Hennebergero* & aliis, arx ducalis, quam quidam ad partem illam, quæ *Lebenicht* dicitur referre maluit. Imposita est colli editiori, in qua *Georgius Fridericus* Brandenburgensis Marchio & dux Prusiæ ab anno 1584. vsque ad annum 94. magnificam structuram ab imo fundo extruendam curauit, latitudine 59. pedes geometricos complectentem, & nullis columnis interpediis sustentam, in cuius fundo est cella 199. pedes geometricos longa & 38. late, cui impositum & armamentarium, & huic templum aulicum pulcherrime exornatum. In vno latere cernere est Bibliothecam, in qua repositorium quoddam libros in folio & quarto complectitur, tuncos argento circumclusos, ex quibus vnus ab *Alberto* primo dace Borussiae propria manu scriptus in gratiam filii, cui subditos suos bene & Christiane regendi modum & rationem præscripsit, vt *M. Adamus Olearius* in *Itinerario suo Moscovitico & Persico* fol. 48. commemorat. In altero latere conclauia et camera, ducis ac familiæ ducalis se in conspectum dant. Supra templum se conspiciendum exhibet cenaculum singulæ artificio structum, et longitudinem suam per 174. pedes exporrigens, ac in laududinem infra muros per 59. expandens, quod nullis columnis subiectis sustentatur. Totius igitur structuræ longitudini respondens pulcherrimis picturis, præcipue vero Genealogicis, tabulis Marchionum Brandenburgicorum exornatur, vt et, meatibus aditum et exitum præbentibus, fastigiis Italica structura in altum eductis, duabus turribus, et propugnaculis totum ædificium cingentibus. Proxime arcem duo lacus fluuij Katzbach vel Kasback, transitum præbent. Altera ciuitatis pars *Kniphoff*, aut *Kaesphoff* appellata, conditorem agnoscit *Winnicum Kniprad*, vel *Winnichum, Knipenrode*, magnum ordinis magistrum, qui eam anno 1380. amplificauit, imo integre fere instaurauit. Edificiorum splendore, præsertim in longa platea, se efferens insulam occupat limosam, et paludosam Pregelæ fluuii diuortii inclusam, et ad mercaturam exercendam plurimum commoditatis afferentem, ex qua diuersis pontibus in ceteras urbis partes transiri potest. In hac parte locum suum habet templum cathedrale olim proprio suo Episcopo, Sambienfi nimirum (ad Sambiam enim hæc vrbs pertinet) subiectum, sed iam post reformationem, Principis iurisdictioni obnoxium, cuius redditus annui ad Academiam, et alios vsus destinati sunt. Primarius tamen huius templi pastor Episcopi titulo vsus est. Fundauit illud *Luderus*, dux Brunsvicensis, ab initio ordinis Commendator, postea anno 1331. decimus quintus magister summus creatus, vt *Chron. Brunsvic. part. 1. fol. 233. & Hennebergerus* testantur. Summorum magistrorum, Marchionum Brandenburgicorum, aliorumque magni nominis viro- rum monumenta in eo cernuntur, ac inter ea *Ambrosii Lobwasseri*, Doctoris iuris, consiliarii ducis Prusiæ, et professoris in Academia ducali, qui anno 1585. ex hac vita migravit, et antequam moreretur, hoc sibi Epitaphium ipse fecit, quod *Nathan Chytracius* in *delic. Europ. pag. 535. tradit*:

Expertus, Mundi vanas res esse, Nihilque
Hic quoque nunc iacto pulvis & umbra, Nihil.

Cc cc. cc.

Sed

Divisio
Vetus
vrbs.

Lutheri filius.

Arx Ducalis.

Cella

Armamentarium.

Templum.

Bibliotheca.

Cenaculum.

Alterâ urbis
pars.

Templum

Cathedrale.

Eius funda-
tor.

Monumenta.

Ambrosius.
Lobwasser.

*Sed qui de Nihilo coelumque terramque creavit,
Me cum carne mea non finet esse Nihil.
Hac spe nil mortem feci, Nihil omnia feci,
Nil Nihili vermes posse nocere scio.*

Porro in hac ipsa parte, olim Pregelmunda appellata, sedem habet Academia instituta a Marchione Brandeburgensi Alberto, ducē Prussię primo, anno 1544. & privilegiis atque immunitatibus iisdem, quibus Cracoviensis universitas, fructus, confirmata a rege Polonię Sigismundo anno 1560. Munus rectoris primus obiit Georgius Sabinus. Proximo bello Germanico, cum alię Academia collaberentur, hæc magnum incrementum sumpsit. Cum huius insulę fundus admodum lutosus sit, & paludosus, necesse est, ut ædibus palis ex vino arbore confectis, terreque impactis, fundamentum subternatur, adeo ut hæc urbis pars, ac præcipue pulchrę plateę ad veterem urbem ducentis ædificia omnia, Daniscano more ædificata, eiusmodi palis incumbant. Pregela fluvius supra urbem in duos dispescitur meatus, sub Kneiphovo iterum coeunt, qui vna per milliare vnum ab urbe defluentes Habi aquis miscentur. Tertia urbis pars appellatur Koninxberg Lebenicht, exortum suum ad annum 1300. referens. Monialium cœnobium S. Marię, & Benedicti in xenodochium ducale mutatum, ita tamen, ut adhuc nonnullę virgines nobiles, & civium filię pauperculę, sex nimirum nobiles, & sex ciues in eo alantur, est in hac urbe, & spaciola structura se explicat. Plurimi homines vitis corporum laborantes, ut & alii, cum multis pueris & puellis, in hoc ædificio singulari cura sustentantur. Ducale granarium hactenus in eo loco cernitur, in quo cœnobium fuit monachorum, qui a vestitu grysei dicti sunt. Præter hæc visũ digna ædificia continentur in hac parte S. Barbarę templum, ut et novum, in foro equorum, nobilium hospitium, ac nobilium aula dietum. Quævis harum urbium propria sua iurisdictione gaudens, consulem suum habet cum iudice & scabinis peculiaribus, ac propria sua iurisdictione in criminalibus utitur. Causę appellando ad principis tribunal, & non alio deferuntur. Cunctę vero tres partes in fertilissima planicie situm habentes, nullos montes aspiciunt, & spaciolo suo ambitu Danisci magnitudinem superare feruntur, si spaciolora suburbia ipsis adiungantur. Onerarię naues flumine aduerso, licet sexaginta pedibus latior non sit, proxime ad urbem & pontem accedere possunt. Latioribus autem nauibus ex Litvania & Polonia aduehuntur omnis generis merces, ut ligna quadrata ad conficienda dolia, cineres clavellati, mulsu, coria, pelles, triticum, secale, hordeum, oryza, millium, cannabis, mel, linum, cera, etc. Ligna illa quadrata, & querna, Ktapholz vocitata, in Galliam, Italiam, Angliam, Hollandiam, & plures alias regiones transportantur, ut ex his victores dolia, scinnarii mensas, et alia eiusmodi opera, atque alii alia conficiant. Cineres ex ligno vario comburendo parati, dollis induantur, ac in alias regiones ad smegma conficiendum mittuntur. Ex Polonia, Litvania, et Borussia omnis generis comestus copiosissime aduehitur, adeo ut sæpe vno die mille & quod excurrit, cursus, seu bigę, seu trigę, seu quadrigę in urbem aduehentes, numerentur. Frumentum coemptum ciues et mercatores in granaria sua reponunt. Ex Suecia, Anglia, Hollandia, aliisque locis apportantur ferrum, plumbum, stannum, pannus, vinum, caseus, butyrum, sal etc. quas merces Poloni et Litvani magna copia Koninxbergę petunt, et secum auehunt. Hinc maximum lucrum redundat in incolas, ideo etiam satis elatos, & vestitu luxuriantes, adeo ut & opificum vxores vitis, ex mustelarum Scythicarum pellibus paratis, capita regant, & tam maiores quam femine sericeis vestibus vtantur. Incolarum magna est copia, ut sæpe in vna eademque suburbiorum domo, tam superius, quam inferius, in cellis 5. 6. 7. 8. imo. 10. familię habitare soleant. Nec ab incendiis periculum est grande, ob ordinem optimum eo in casu constitutum, & ædes ipsas ut plurimum ex lapidibus coctis constructas.

structas. Lingua Germanica plerisque incolis vernacula, & familiaris, cui & Lingua Polonica, Lituanica, & Kregelica accedunt. Hortorum & ædium, ut & aliarum eiusmodi rerum ad voluptatem facientium affluentia non est exigua. Academiae insignia sunt duo aquilę cum heroę, aut equite studentes musas defendente, & in-
scriptio versuum a Sabino compositorum:

*Qui regit indomito præstantes Marte Borussos,
Gymnasio Princeps hæc dedit arma suo.
Nempe duas aquilas inuidumque Heroa, cuius
Aonidas forti protegit ense manus.*

Ut etiam huius urbis res gestas attingamus, nonnullas recensere opera præcium erit. Anno 1410. Regiomontum a Rege Polonię occupatum est. Annum 1454. vetus & noua ciuitas, siue Lebenicht, a Rege Polonię ad ordinem Teutonicum defecerunt, apposuit se Kniphouia, obsessa ideo, & occupata anno 1520. Regiomontum irrita obsidione a Rege Polonię tentatum est. Anno 1551. Andreas Osiander primarius Academiae professor, & urbis veteris concionator, anno 52. mortuus, magnas in Ecclesiis Prussicis turbas excitauit, hominem per essentialem iustitiam, quę Deus ipse est, et in eo habitat, iustificari docens. Hinc Doct. Ioachimus Moerlinus, ecclesię cathedralis Pastor, se Osianderi affectis opponens, anno 53. urbe excedere coactus fuit, post rem inter Regem Polonię, Ducem, & Prussię ordines anno 1566. compositam, sequente 67. Brunsig Regiomontum reuocatus, & Sambię Episcopus factus. Anno 1558. Ianus hic per plateas circumtulit fercimen 189. vlnas longum. Anno 1583. iterum more solito aliud circumtulit, ipso nouo anno ineunte, confectum ex 36. pernis stillis, 434. libras ponderans, et 569. vlnas longitudine complectens, cui portando 91. homines adhibebantur, fercimen tale a lamionibus dono datur pisto-ribus, quo illi contra grandi pane similagineo in duobus furnis coniunctis cocto remunerantur, vniuersi postea vespertino tempore festi trium regum fercimen et panem comedentes, et genio indulgentes. Conficiuntur hæc fercimina ex mīnoribus, et tenuioribus intestinis porcinis, ac carne ex pernis porcinis desumpta faciuntur, portata a pluribus hominibus, quorum primi et vltimi collum aliquot vicibus cingunt, bis vel ter circumuoluta. Singulis tamen annis iam, obsumptas, quos requirunt, grandiores ac alias nonnullas causas, aut casus coincidentes, parari non solent. Hennebergerus fol. 191. Anno 1633. iuuenis quidam 22. annorum Grimwaldo pago, 7. miliaribus Regiomonte dissito oriundus, et Andreas Grunheide nominatus 29. Maii cultrum sic satis longum, forte fortuna deglutit, qui ipsi hic Regiomonti, sectione ex stomacho extractus est, ut pristina sanitati restitutus fuerit. Operationem et curam descripsit D. Georgius Lothus, Electoris Brandenburgici Archiater, et in Academia professor, qui eandem publici iuris fecit. Anno 1636. fulmen tetigit quandam turrin pulueris pyrii plenam, qua funditus eruta, et in auras disiecta tota arx, et ciuitas concutiebatur, ac centum circiter ædes vitiosę reddebantur. Mitrasius lib. 5. Pomer. pag. 348. Anno 1649. ex centum studiosis, qui in communitate, ut appellatur, fuerunt, paucorum dierum spacio 76. peste obierunt. Theatr. Europ. part. 6. Kal. Maii eiusdem anni diem obiit Viricus Schoenberger Weidę palatinatus superioris oppido natus, et cum annos duos ætatis cum dimidio haberet, a variolis excecatus, qui nihilominus in artibus et disciplinis tantos progressus fecit, ut alios in Philosophia et linguis doceret, collegia Arithmetica haberet, organis, et aliis instrumentis musicis caneret, eadem ipse pararet, ac tormenta bellica, sclopetaque minora tractare nosset. Anno 1653. vna septimana 490. homines a peste grassante sublati sunt. Anno 1656. in feriis pentecostes coorta est ingens seditio contra Polonos, ex vulgi fece pluribus in templum Pontificium irruentibus, illud diripientibus, tam mares, quam feminas omni pretioso ornatu et cunctis vestibus ad indusium vsque denudantibus, et

Ce ce ce ce

facri-

Lingua

Academię insignia.

Res gestę.

Andreas Osiander

Ioachimus Moerlinus.

Fercimina longissima.

Panis ingens.

Quidam cultrum deglutivit.

Turris pulvere pyrio plena, a fulmine tacta. Pestis.

Viricus Schoenberger.

Pestis. Seditio.

facrificulos verberibus male multantibus: Aliis vero Polonorum ædes, commo-
rationes, et diuersoria inuadentibus, et omnis generis malitias exercentibus. Ve-
rum seditione composita nonnulli ex seditionis, Electoris iussu, supplicio capitali
affecti pœnas nequitiae dederunt. Plura scire desiderans consulat *Petrum Bertiu-
m* 3. lib. rer. Germ. pag. 651. *Georg. Braun.* 3. part. *Theatri urbium.* *Casp. Ens*
indelic. Apod. per German. pag. 651. *Werdenhagen* part. 3. *Hanseat. cap.* 24. fol. 346.
David. Froelich. part. 2. viator lib. 1. pag. 331. *De Oslandri seditione Chytracum* lib.
17. *Saxon.* fol. 444. seqq. & lib. 21. fol. 559. *Cromerum, Hennebergerum, aliosque au-*
ctores, qui prolixè de hac vrbe tractarunt. *Hennebergerus* anno 1595. in dimen-
sione vrbis, longitudinem eius ab extremo diuersorio Sackheimensi vsque ad
montem auenarium, vbi noui horti finiuntur, 1222. decem pedes Geometricas de-
disse tradit.

Iter Koninx-
berga Pillau-
uam.

PILLAVIA, Pillau, pagus exiguus, cum fortalitiò quatuor, & munimento no-
uem propugnacula habente ad transitum ex mari Balthico in Habum & Koninxber-
gam, vbi & portus commodus naues excipit. Koninxberga distat septem millia-
ribus, quod iter naue proficiscentibus conficiendum. Terrestri itinere Pillaviam pe-
tentibus, & ab vrbe vno militari remotis abiegnâ occurrit silua, trium milliarium
profectione pererranda, donec Forckheimum perueniant. Inde militari vno con-
fecto Fischausam, ac altero inde Lochsternum iter faciendum. Pagus est, qui
arcem adiunctam habet, de qua *Hennebergerus* fol. 264. legendus. Inde satis lon-
gum milliare Pillaviam adhuc restat, per siluas maxima ex parte conficiendum. Pa-
gus incolas habet piscatores, ob frequentem Sturionum aut Accipenserum pisco-
tionem, hic admodum celebrem. Proxime pagum mons rotundus exurgit ar-
boribus vestitus, in cuius summitate vectigalium præfectus, seu scriba, ædes habet
sic satis elegantes, in anteriore parte aream viridem præmittentes, ex qua in subie-
ctum mare, & Habum longe lateque prospectus amoenissimus patet. Omnes na-
ues aduentantes hic ancoras demittere, & vectigal impositum soluere coguntur.
Locus amenitate sua vix vlli alii cedens, ideo Prusiae paradisus dicitur, & cibis
delicatis, aliisque deliciis, quas suppeditat, cumprimis nobilitatum. Ab hoc litus se
incuruans portum efficit obiectu arenosi tractus, latitudine fere centrum passus exæ-
quantis, & Neringæ Dantiscanæ se opponentis, in cuius apice munimentum se-
det, vt & fortalitiū, vtrumque occupatum a Sueciæ Rege, *Gustavo Adolpho,* an-
no 1626. In totius huius territorii litore rusticis succinum siue electrum copiose
mari hauritur, aut reticulis excipitur, ac in loca eum in finem destinata deferunt,
vbi pro singulis doliis succini plenis, dolium sale repletum accipiunt. Vno & di-
midio milliari Pillavia distat locus *Gracke* appellatus, qui maximam succini co-
pian, & quidem Borea tempestatem excitante, si triduum aut paulo amplius du-
rauerit, 10 15. aut etiam 20. tonnas suppeditat. Ne autem quid succini fraude
a piscantibus auferatur, accuratissima obseruatione ab iis prouideretur, qui piscati-
oni huic præsumt, eumque in finem patibula in litore erecta cernuntur, quibus affi-
guntur ii, qui succinum furtim auferentes deprehenduntur. Reditus ex succino
Prusiae Ducibus duodecim florenorum milia quotannis afferre solent. Dolium suc-
cino repletum florenis 100. aut 150. vendi solet, prout melius aut vilius fuerit.
Quatuor enim generum esse solet, inter quæ album excellens cætera pretio lon-
ge superat, & raro se offert. Ac licet in toto litore Prusiae inter Dantiscum & Me-
melam, vt & ipsa Pomeraniæ ora maritima reperiatur, nullibi tamen, quam hîc
in locis, tanta copia occurrit, vnde etiam hic ipsi acquirendo maior diligentia ad-
hibetur, quam cæteris in locis, vbi tam frequens non offenditur. Borea tempe-
statem excitante rustici proximos pagos incolentes reticulis suis, quæ *Grittel*
appellant, mare turbatum ingressi fluctibus obuiam tendunt, ac herbas, aut mu-
scum, cui succinum inhæret, reticulis illis hauriunt, atque in litus exportant, vbi
succinum a herbis istis segregatur. De succino, Germanis Börnstein, Agtstein, &
Bertio

Succinum.

Bertio Augstein, quia oculis prodest, dicto, videatur *Casparus Schutzius, lib. 1.*
Chron. Prus. fol. 50. seq. *Munsterus lib. 5. Cosmogr. cap. 449. edit. ult. Cluuerius lib.*
3. antiq. Germ. cap. 34. Iodocus Willichius comment. in Tacit. Germ. & Georgius Braun.
in descriptione Urbis Dantisci. Succinum autem a calore, aut ab vrendo etiam
Gelsum appellatur, vnde nonnullis geographis occasio data, vt hanc Prusiae
partem, Sambiam nimirum, Glesariam appellauerint, quibus contradicunt *Clu-*
uerius dicto loco, *Pontanus in Tr. Vniuers. boreal. descr.* fol. 736. *Rer. Dan.* qui insulam
Austraniam, seu Strandiam, antiquorum Glesariam esse statuunt. Pontani ver-
ba hæc sunt: *Glesaria Plinii ubi sit, valde dubitatur, fortasse veri similis illi, qui Glesari-*
am esse Ameren, ante Cimbrorum litus positam, existimarunt, in quibus Ortellus fuit, adici-
ens Ameren vocari, quod Latini Glesum ac Succinum. Vel si placet, quæ Ameræ est
proxima, Strandia isto, Strand hodie dicta nomine non admodum a Plinii Austrania
recedente. At enim Plinius, Barbaris, quam Glesariam dicit, Austraniam nuncupari,
quamvis in Hillegelandia ad Albus ostium posita (quæ fortassis Taciti in Germania castum
nemus) succinum etiam reperiri indigenæ referunt. Districtus vero, Samlandia di-
ctus hodie, nonnullis Sudavia dicitur, quia ex Sudavia Podlachiae vicina nonnulli
incolæ in hanc Sambiam partem olim translaui sunt. De his *Hennebergerus* fol. 445.
In Sambia, in Brusterorth, loco milliare vnum longo & lato, habitant adhuc veri Su-
dauientes, ob perfidiam & defectionem olim eo delati, qui succino colligendo o-
peram dare coguntur. Antiqui somniarunt ex arboribus ortum traxisse succinum,
reuera enascens ex lenta & viscosa materia ex terra, caua & sulphurea erum-
pente, & aqua maris salia mox indurescente. Aesti & Venedi, Germaniæ popu-
li, & harum regionum incolæ primi, succinum in Illyriam ad Carnos detulerunt,
& Veneris, Adriaticum mare, atque Padum accolentibus, vendiderunt. Nonnul-
li etiam Haimburgium, in Austria & in Hungariæ finibus situm, portarunt.

Succini ortus.

FISCHHAUSEN ad sinum, quem Habus propter Pillaviam Sambiae litus in-
grediens efficit, oppidulum appositum, & anno 1269. fundamenta prima nactum,
sedes fuit episcoporum Sambiae vsque ad Episcopum *Georgium a Polentz,* qui tra-
didit hunc locum Marchioni *Alberto,* Duci Prusiae primo, aq. religione mutata,
Balgam profectus vxotem duxit. Successores ipsius, inter quos *Doff. Ioachim*
Moerlinus, & D. Tilmannus Heshusius, Koninxbergæ postea morari, & hic districtus
in præfecturam mutatus est, ex qua Professoribus Academiae Koninxbergenfis sti-
pendia & frumentum datur. Arx superiori parti vrbeulae accumbens spaciofa
se explicat structura, lateribus coctis constante, quam aqua circumdat. Siluæ cir-
cumuicinae alcibus abundans, quæ circa festum S. Aegidii libidinis ardore æstuan-
tes capi solent, vide *Hennebergerum* fol. 231 seq. *Cromerus lib. 3. Rer. Polon. Adalber-*
tum Episcopum Pragensem 23. Aprilis anni 997. ab Ethnicis Borussiae prope Fisch-
hausium interemptum, corpus vero eius a *Boleslao* Duce, ac postea primo Re-
ge Poloniae, *Chrobri* cognominato, pecunia redemptum, ac Gnesnam delatum
esse, tradit.

Episcoporum
Sambienſium
sedes.

Arx.

S. Adalbertus

WALDAW, oppidulum ad Pregelam fluium, anno 1254. a Rege Bohemiæ
Ottachero Christianam fidem amplecti coactum. In bello Borussiae, & Prussorum
defectione a Crucigeris receptum est.

CREMITEN oppidulum ad Pregelam inter Waldaviam, & Tappiaviam in-
tercedens.

TAPIAVIA ad influxum Deme fluii in Pregelam, arx Ducalis olim *Sugurbi*
appellata, cuius initium in annum 1351. cadit. In hac Marchio Brandenburgensis
Albertus Prusiae Dux primus 20. Martii anno 1668. postquam 57. annos his regio-
nibus præfuerat, e vitis excessit.

LABIAVIA, arx ad fluium Deme in lacus Curonenſis vicinia, anno 1258. ædi-
ficata, vbi vectigal soluitur, et opus hydraulicum cernitur.

Dd dd dd dd

NADRAVIE

NADRAVIAE LOCA.

Quercus re-
termina, &
crassissima.

WELAVIA oppidulum situm, qua Alla, & Pregela vndas suas consociant. In bellis festrenue gestit vsque ad annum 1460. quo annonæ defectu Teutonico Ordini se dedit. Anno 1540. incendium exortum, præter templum, cunctas ædes in cineres redegit. Annis 1542. & 93. maxima tempestas hunc locum afflixit. In Welavia vicinia, & via regia Koningsberga Ragnitam ducente, occurrit pagus Oppen famosus quercu veterrima in quodam horro admirandæ crassitie, in qua intus caua equi equum suum in gyrum vertere licebat, id quod Marchio Albertus Prusiae Dux, & filius eius Albertus Fridericus fecerunt. Anno 1595. eandem adhuc incolumem fuisse Hennebergerus testatur, quæ cum adhuc viridis esset, proxime terram crassitie sua 27. vlnas complexa fuit. Exaruit tandem scissa, lacera & collapsa, inscriptione infinita nominum, quæ cuncti eo aduentantes inscribere presentiae suæ memoriam soliti fuere.

TAPLAUKEN, nonnullis Dablock, arx ad Pregelam inter Welaviam, & Selaviam, in qua 21. Ianuarii anno 1566. canis porcum vivum peperit, diu postea superstitum. Hennebergerus fol. 451

SALAVIA oppidulum in dextra Pregelæ ripa supra Taplauken, anno 1395. conditum, cui vetus nomen Wostopolo, ad Sambiensem Episcopum olim pertinuit.

GEORGENBURGUM, olim Karsawin, arx cum adiuncto pago, quæ anno 1295. extracta esse fertur.

Sutorum in-
gens multi-
tudo.

IUSTERBURGUM ad fluvium Iuster, aliis Inster, arx & oppidulum cum præfectura insigni per 13. milliaria in longitudinem, & 8. in latitudinem se extendente, in qua circiter 15. millia sutorum habitare dicuntur. In oppidulo ipso anno 1590. exulto haud pauci etiam habitant. Ex vulgo tam grandiores quam minores natu sibi calceos, ex tiliarum corticibus mira ratione connexos, parant. Tales calcei in septentrionalibus regionibus admodum frequentes sunt.

SCHALAVONIAE LOCA.

Nucum avellana-
rum copia.

TILSA, vel Tilsit arx, & oppidum anno 1552. extractum, vbi nucum avellana-
rum maxima copia nascitur, ut patet ex Hennebergero fol. 463. qui anno 1578. Erasmus Großerum, Consulem, centum onera, seu 1200. tonnas nucum avellana-
rum, ter mille & sexcentis florenis constantes, Koninxbergam misisse narrat. 6. Maii, anno 1576. horribili tempestate hic locus afflictus est.

RAGNITA, Rangnitum, arx & oppidulum celebre ad Memenum seu Nemenum fluvium, de quo Hennebergerus multa scribit.

Situs.

MEMMEL, Memmelburgum, Curlandis Cleupeda, & Cromero Troipes, arx est valida, fossis & vallis ingentibus cincta, cum vrbe a fluviio Tange in lacum Curonensem exeunte, & satis profundo alveo naues admittente, circumfusa; Vtriusque dicti fluvii aquis circumludentibus clausæ, origo attribuitur anno 1250. Pertinuit vero quondam hic locus ad Fratres Livonicos, qui anno 1328. eundem Crucigeris tradidit, ita ut postea eius possessio ad Prusiae Duces pervenerit, licet Sueci aliquandiu quoque hic commorati fuerint. M. Adamus Olearius in Itinera-
rio suo Orientali Suecos adhuc 19. Februarii anno 1635. munimentum quatuor propugnaculis munitum in sua potestate habuisse refert. Sed induciis anno 1635. in 26. annos pactis procul dubio ad Prussiam rediit. Incendia & bella ipsi frequen-
tia damna intulerunt. Anno 1540. sex ædibus exceptis tota conflagrauit, qua de re Hennebergerus videatur. 16. aut 18. milliariis Koninxberga distare dicitur.

POLANGEN in finibus Curlandiae oppidulum, quod litori maris Baltici impositum inter Memmelam, & Heiligaviam interest.

LACUS

LACUS, siue Habus Curonensis, Das Curisch Haff, aqua dulci constans, triangulari figura a meridie in septentrionem excurrit, & Sambiae, ac Nadraviae litus versus meridiem, Nadrauiæ item & Schalavoniae marginem, versus orientem, la-
uat. Occasui angustum & longum tractum terrestrem obicit tumulis arenariis completum, qui Curisch Nerung appellatus aliquot pagos habet, & Habum hunc a mari Balthico secernit, se a Sambia peninsula vsque ad arcem Memmel per 14, aut 16. milliaria, ut nonnulli volunt, extendentem. Curonensis hæc Neringa, quæ in arcis Memel vicinia angusto freto naues in Curonensem lacum admittente finitur, Sambiae est annexa. Sambia vero ipsa quadratam figuram oblongam exhibens peninsula est, aut potius insula a septentrione Curonensi lacu, ab occasu mari Balthico, a meridie Pregela fluviio, et ab ortu Deme amni terminata. Hic vero ex Curonensi lacu emergens a septentrione in meridiem recto cursu pro-
perat, Sambiam, & Nadraviam determinat, ac in Pregelam sub Tappiavia exoneratur.

Curonensis
Neringa.

Sambia.

Deme fl.

MEMENUS, siue Nemenus fluviis, Memmel Germanis, Niemen Polonis ex Lithuania erumpit, & per tredecim ostia in Curonensem lacum se effundit. Chronum Sarmatiae Europae fluviium Ptolomaei esse statuunt Pircheimerus, Decius & Cromerus, Erasmus Stella, & Rithaymerus, Pregelam fluviium Prusiae, Chronum esse arbitrantur.

SAMOGITIA.

SAMOGITIA versus meridiem Schalavoniam Prusiae Ducalis extremam partem, in occasu mare Balthicum, in septentrione Curlandiam & Semigalliam, ac in ortu Lithuaniam confinem habet. Eam Hennebergerus in sua Tabula Borussia fol. 404. seqq. prolixè describit. Eius incolæ veteres fuere Aestii, origine Germani, qui & Lituaniae ac Masoviae partem tenuere. Spaciosa quidem & feracissimi soli regio, sed silvis obducta plurimis, qua colitur, pagos habet, & civitates, tam Regis, quam nobilium, pleraque tamen ligneis ædificiis constantes. In pagis ædes oblongæ & humiles in medio focum continent, ac vno conclavi homines & bestias contra aeris ac cæli inclementiam tuentur. Hæ sitæ ut plurimum ad lacus viuos & flumina, stramentis aut asserculis reguntur, & satis viles sunt, quibus nobilium prædia & domus cultu et elegantia antecedunt. Terra ferro non pro-
scinditur, sed ligno, licet non arenosa, sed satis tenax et fertilis se arationi huic difficiliorem præbeat. Nusquam gentium plus mellis eruitur: Candidum est, et saporis exquisitissimi, ac dulcissimi. Equis in bello ad trahendum onera, et domi in agris colendis adeo parvis utuntur, ut mirum sit, quo pacto laboribus tantis pares esse queant. Quod ad politicum statum attinet, in satrapias Samogitia non est distributa, sed multas præfecturas habet, cum summo rerum politicarum Præfecto, qui vulgo Capitanus appellatur. Huic Castellanus est adiunctus: In ecclesiam concernentibus rebus Episcopus hic iurisdictionem exercet, Romanam religionem profitens, qui Medniciae sedem habens in Senatu Regni publico cum Capitano, et Castellano locum suum habet, ex quo cæteri urbium Præfecti omnes excluduntur, iis exceptis, qui maiore aliqua dignitate, ut Cancellarii, Marschalci, Palatini aut Castellani, excellunt. Præcipua huius regionis nobilitas a Casarino Columna, cum Palaemone, et aliis ex Italia in has oras transuecto, ortum ducit. Est potro peculiari in hac regione gens sub Eiragoliorum nomine nota, ex qua Lituaniae Dux Vitenes descendit, alias a dicto Columna ortum suum dicens. In Lituanicis historiis mentio fit arcis Onkaimi in hac regione sitæ, quam a Borussis anno 1301. prodicione in potestatem redactam et dirutam, Lituani redintegrarunt, sed Borussi altera vice proditorum auxilio anno 1403. captam denuo diruerunt. Ante Sigismundum Augustum ferarum more vixerunt, ad Polonicam vitam redacti.

Fines.

Qualiter.

Ædes.

Terra.

Equi.

Politicus sta-
tus.

Ecclesiasticus

Regni Sena-
tores.

Nobilium
origo.

Onkaimi arx
vetus.

Samaitæ

Dd dd dd dd 2

Samaitæ a *Iacobo Lascovio*, qui agris distributis, ad religionem Christianam erudiuit: et lucos sacros exscidit.

CAUNA, Caunum, Kowno, Kaunau, Samogitiæ caput, qua Vilia et Nemenus fluvii aquas suas copulant, situm suum habens, elegantioribus ædificiis exornari cœpit. ab eo tempore, quo Germani mercatores hic sedem fortunarum suarum fixerunt. Incolas enim, partim Germanos, partim Lituanos habet, ac castello munitur: Vtrique nomen Caunæ impositum a *Cunasso*, vel *Cuna*, *Palæmonis* filio, conditore suo. In vrbe collegium est societatis Iesu; sunt & monasteria alia. Habitavit in ea *Paulus Oderbornius*, verbi divini minister, qui *Iohannis Basilidis* magni Ducis Moscoviæ vitam descripsit. Hunc locum nobilitat multum optimum, quod hic costum in varias regiones transmittitur. Sub *Gedimino* Duce Lituaniæ Prussi Iurburgum, & Caunam arces occuparunt. Anno 1362. Crucigeri ex Borussia in Samogitiam irrumpentes urbem expugnarunt, ac arcem destruxerunt, in qua 3000. Lituanorum ignis flamma perierunt. Eidem interitui obnoxie fuere *Piaštena*, & *Vielona*, destructæ a Prussis, qui sequenti anno totam Lituaniam vastarunt, & nec Samogitiæ pepercerunt. Anno 1376. decem septimanarum spacio Lituaui omnem inter Vistulam & Sanum iacentem regionem in Polonia depopulati sunt. Iphis hac vastatione occupatis Crucigeri interea Samogitiam, & Lituaniam inuasert, ac Kaunam obsidione cinxerunt, quæ tamen irrita fuit. Similis obsidio ipsos quoque anno 1391. vel 92. frustrata esse dicitur, anno 1655. mense Augusto, magnus Dux Moscoviæ hanc urbem occupatam pessime tractavit, & omnia templa, vno cum cœnobio quodam excepto, cumbulit, ut *Augustinus Limmerus* in *Lipsienfi relatione autumnali eiusdem anni refert*.

MEDNIKY, Mednicia, propter originem fluvii *Wirwitzæ*, sedes Episcopi Samogitiæ, cuius episcopatus anno 1413. fundatus est a Rege *Wenceslao*, qui duodecim constituit primarios concionatores, secundum Samogitiæ præfecturas duodecim, qui in vrbe Medniki etiam canonici esse debebant: sic narrat *Cromerus lib. 18. rer. Polon. ut & 15. lib.* vbi duo loca in Samogitia Medniki & Velzani ab hostibus anno 1320. exusta esse ait.

ros oppidulum ad fluvium Dubissam.

M A S O V I A.

MASOVIA, Masaw, Masuren, quasi in meditullio Poloniae constituta, boreales terminos Prusiæ, occidentales Poloniae maiori, meridionales Poloniae minori, & orientales Lituaniæ opponit, et in quatuor partes distribuitur, palatinatus nimirum tres, Plocensem, Masoviensem proprie dictum, Podlachicum, et Dobrinensem terram.

PLOCENSIS PALATINATUS inter Dobrinensem terram, Prussiam, Warsoviensem palatinatum et Vistulam interpositus, quatuor territoria, Plocense nimirum, Zaverense, Mlavense et Stenense comprehendit, ac quinque senatores Regni ad comitia publica ablegat; Episcopum puta Plocensem, ut et palatinum, ac castellanos Plocensem, Racianensem et Sieperensem.

PLOCKO, Polocia, Ploscum, Polocko, ad Vistulam inter Wladislaviam, et Varsoviensem civitas, ac Episcopi et Palatini Plocensis sedes, eminentiori fluminis Vistulæ ripæ insidet, prospectu amenissimo fluvium præterlabentem, nautesque præteruehentes, ut et cætera loca subiecta cum pomariis per circuitum vrbis dispositis, ac sapidissimos fructus ferentibus inspectans. Templis, ut *Starovolsius* refert, ditissimis abundat, inter quæ præcipuum in suburbio Monialium *S. Mariæ Magdalænæ* et *Benedictinorum*, quorum Abbatia, et Basilica eleganter structa ac argenteis, ætatis ornamentis referta est in arce, vbi visitur inter templi eiusdem reliquias caput *S. Sigismundi* Regis, a Rege *Sigismundo III.* illi loco, sub titulo

titulo *S. Sigismundi* erecto donatum, auro puro inclusum, & gemmis ac lapidibus preciosis exornatum: Capitulum hic æquales reditus cum Episcopo habet, nam præpositus ipse integrum territorium possidet, estque supremus dominus nobilitatis in hoc territorio commorantis, sicut & Episcopus est Pultoviensis territorii supremus princeps, a quo ad Regem protocatio non datur. Sed ita nobiles sunt ipsius subditi, sicut alibi Varmiensis Episcopi, aut Cracoviensis in Seueriensi ducatu. Porro Iesuitæ collegium, in quo iuventus eruditur, habet. In arce gymnasium quoque est sub capituli cura, cuius professores Cracovia evocantur. *Cromerus lib. 4. fol. 71.* narrat, quod interregni tempore post *Miecislauum*, patrem *Casimiri*, *Maslaur*, alias *Masos* appellatus, dicti Regis *Miecislai* pincerna, homo potens & animosus, Plocensis regionis potitus fuerit, eamque de suo nomine Masoviam, vel Masouiam denominaverit. *Idem lib. 7.* Prussos duce *Conrado*, *Lechi Albi* fratre, hanc regionem regente, Ploscum Masoviae caput, igne deleuisse tradit. Templum autem præcipuum ibidem in arce cum preciosis ornamentis antea igne subito exorto conflagrasse. Post *Gosla* mortem hic locus per biennium Episcopo caruit: ante urbem incendio consumptam *Conradus*, Masoviae dux, *Cristinum* palatinum, bonis consiliis propositis ingruens malum depellere conantem, vita priuavit. Sequuntur sunt Prussorum inuasionem, quibus sustinendis cum dux *Conradus* par non esset, Teutonicum ordinem in auxilium anno 1227. aduocavit, sicut iam ante dictum est. Anno 1286. Lituaui, & anno 1325. Poloni hanc civitatem occupatam exusserunt. Causa mali fuit, quod Masuri, siue Masoviae incolæ, Teutonico ordini adhaeserint. Postquam Masoviae duces esse desierunt, hæc vrbs in Polonorum potestatem venit. Incolæ ipsius satis ciuiles patim agros & hortos pomis abundantes colunt, partim mercaturæ ob commodam, nauigabilis fluminis opportunitatem studeat. Hoc vero Salmonum & Silurorum copiosam piscationem, Martio mense præsertim, suppeditat.

SIEPERCIA, Sieperz oppidum *Beatae Virginis* imagine nobilitatum.

MASOVIENSIS PALATINATUS proprie sic dictus Podlachiam ab ortu, Lublinensem minoris Poloniae palatinatum a meridie, Vistulam ab occasu, & Plocensem palatinatum a septentrione habet, Varsoviaque, regio alias dicitur. Ei propositus est palatinus cum castellanis septem, qui sunt Cynensis, Varsoviensis, Vifnensis, Vifegradensis, Zacrociensis, Ciechanoviensis, & Liuenensis. In spiritalibus partim Episcopo Posnaniensi, partim Plocensi, partim Luceoriensi subiecta est. Ampla admodum prouincia in duodecim territoria distribuitur, Cynense puta, Vifnense, Zembroviense, Varsoviense, Nurense, Vifsegrodiense, Zacrociense, Ciechanoviense, Lomzense, Rozanense, Macoviense, & Livense, quæ omnia ab vrbus, & oppidis, aut oppidulis, suis primariis denominata sunt. De hac Masouia *Starovolsius*, *Tota*, inquit, *habet 45000. equestrium familiarum, & sola Prasiensis regio 7000. continere perhibetur.* Vetusissimam autem ait *Vateriam* Romanorum, pro gentiliis insignibus cernuum gestantem, & tam fecundam sobole, ut ad duo millia familiarum prope accedat.

WARSOVIA, Warfau, Varfavia, Warfavia, Masovia, seu Masurorum caput, inter 44. & 45. longit. & 52. ac 53. latit. gradum, hætenus comitiis Regni Poloniae publicis nobilitata ciuitas, ad Vistulam sedet, spatio sic satis amplo cum suburbiis se dilatat, ædificiis partim vilioribus, partim elegantioribus abundat, ac præter plura templa, duo palatia regia, non tamen vsque adeo magna, comprehendit. Cum regni comitia publica celebrantur, tantus hominum est confluxus, ut magna ipsorum pars in campis ante urbem tentoria sua figere, & ibidem commorari cogatur. Fossa, & duplici muro cincta, & pari fere, quadraginta nempe miliarium intervallo Posnania, et Cracovia distans, atque ita quasi in medio regno sita, duabus constat partibus, veteri, & noua vrbe, quarum illa post Mazoviam a Polonis in potestatem redactam ædificari cœpit, & propriam suam iurisdictionem habet. Vtriusque ædes publicæ & priuatæ multæ quadrato lapide constructæ; suburbia item pulchre ædificata, & oppidulorum instar ipsi vrbi corpori adhaerentia,

Ee ee ee

rentia,

Suburbia.

Suiscius M.
D. Mosco-
viz.

Arx Regia.

Templa.

Visu digna
extra urbem.Palatium ex-
tra urbem.

Pons ligneus.

Res gestæ.

rentia, ac opificibus artificiosis abundantia. Intus magnatum sunt palatia, & regis *Vladislai IV.* villa regia, pulchritudine & amœnitate singulari excellens; colossus item ab eodem Rege in patris *Sigismundi III.* honorem erectus. In Cracoviensi suburbio appellato, quod Cracoviam spectat, versus Viasdoviam sacellum est iussu regio extructum, quod victoriæ de Moschis trophæum, & monumentum continet, sepulchrum *Ioh. Demetrii Suiscii*, ut *Starovolskius* eum vocat, qui magnus dux Moscoviæ, & tot populorum Asiaticorum imperator, vna cum duobus fratribus Gostiniæ in carcere vitam finivit. Hunc *Stanislaus a Kobierzysko* nominat *Basilium Suiscium*, ac cum fratribus in Gostinensi arce, honeste detentum, & dolore, mœstiaque confectum cum fratre *Demetrio*, custodiæ anno primo diem obiisse narrat. Eorum cadauera, ut idem refert, Warsoviam delata, ac post pactam cum imperatore Moscoviæ pacem, a legatis ipsius, *Vladislai IV.* permisso, in Moscoviam aucta sunt. Porro *Adamus Kisilhus* Poloniæ regis legatus, castellanus tunc temporis, ac postea palatinus Kioviensis, Græcæ religioni addictus, anno 1647. *Alexio Michaeli*, cum eidem in imperio Moscovitico successionem gratularetur, marmoream tabulam cum inscriptione, regis sui nomine, donavit, ut idem auctor commemorat. Arx regia, siue palatium Regis, satis spaciofo ambitu quadratam figuram format, conditoremque habet Regem *Sigismundum III.* ac versus orientem situm, lapidibus partim cæcis, partim coctis constructum est. In eo cernuntur historiæ ab Italo pictore illo celebri, *Dolabella* pictæ, ut modo laudatus auctor indicat: occupatio nimirum urbis Smolenscii, & actus ille publicus, quo in comitiis Warsovienfibus exercitus Polonici imperator *Zolkievius*, in senatorum regni, & aulicorum regionum præsentia, *Suiscium* magnum ducem Moscoviæ regi captivum tradidit. E regione huius palatii cœnobium occurrit Bernhardinorum in suburbio situm. In veteri vrbe est templum S. *Ioannis* cum canonicatu insigni, fundatum anno 1403. vel 6. a *Ioanne* duce Masoviae, ut *Martinus Cromerus* lib. 16. scribit. In hoc templo 10. Martii Styli noui, anno 1646. vespertino tempore facta est desponsatio regis *Vladislai IV.* & ducisse de Nevers, quæ Iasdo wæ in palatio, parvo dimidio militari Warsovia distante, ob regis infirmitatem aliquamdiu commorata fuerat. In nova vrbe duo quoque visuntur templa magnifica, vnum Beatæ Virginis Mariæ, & alterum in canonicorum regularium cœnobio. Extra civitatem se spectandum exhibet sacellum S. Trinitatis, ubi emeriti milites aluntur, ac haud procul ab eo sacellum S. Crucis cum xenodochio, ut & aliud S. Spiritus versus occasum, cui ex lateribus, siue lapidibus coctis, constructo, iridem xenodochium adiacet. Palatium regium Iasdo wæ vel Viasdoviae amœnissimum locum occupans, & fere dimidio militari Warsovia remotum, subiectam Vistulam inspicit, qui fluvijs ad Warsoviam satis latus, & profundus, stratus fuit ligneo ponte 1150. passus longo, & a Rege *Sigismundo Augusto* extrui cœpto, ac ab eiusdem sorore *Anna* perfecto. Eius ingum vnum glaciei impetus nimius anno 1603. deiecit, cuius damni reparatu facilis neglectus effecit, ut pons omnino totus perierit, & evanuerit. Est etiam hic Warsoviæ templum patrum piarum scholarum, in quo repositi sunt cineres *Primi & Felicijani*, Sanctorum Martyrum, Regi *Vladislao IV.* Romæ versanti, Papæ *Urbani VIII.* nomine, a Cardinali *Barbarino* donati. Anno 1607. post comitia regni finita, incendium subitum urbis magnam partem deleuit. Anno 1647. Vistulæ exundatio hanc urbem cum vicinis locis haud parva clade affecit. Anno 1655. sub septembris mensis initium Warsovia regi Sueciæ se dedit, qui huius urbis sine vilius militis iactura potius est. Arx, & ciuium, qui ex vrbe excefferant, domus, ut ferunt, direptæ sunt: cæteris paritum est. Sequenti anno Poloni urbem receperunt: iuxta eam sequutum est, 18. 19. & 20. Iulij S. vet. prælium illud memorabile, in quo Rex Sueciæ, & Elector Brandenburgensis vterque præsentis, Regem Poloniæ cum exercitu suo fuderunt. Receptæ Warsoviæ munimenta, & mœnia Sueci deiecerunt. Locus, ubi prælium illud commissum est, in relationibus

tionibus Prag appellatur, quod nomen tamen in tabulis Masoviae chorographice non offenditur.

VISSEGRADVM, Wischegrad ad Vistulam in sinibus Plocensis palatinatus, ad Cuiaviam *Cromerus* & nonnulli alii referunt. Anno 1329. Teutonicus ordo a Bohemis adiutus Vissegradum & arcem Naclo vi occuparunt, & igne fœdarunt, ac tandem arce Racianzo potiti sunt. Anno 1370. post mortem *Casimiri* Poloniæ regis, *Zemovitus* Masoviae dux, hanc arcem cum cæteris, Rava nempe, Gostinino & Sochaczovia, in potestatem suam redegit, ut idem *Cromerus* refert.

CZERVINSKVM, Vissegrado et Vistulæ vicinum, diuite regularium canonicorum Abbatia nobilitatur. Czermienko, et Czermielco in nonnullis tabulis, inveniuntur, in quibus Vissegradum huic loco, ratione fluuii defluentis, præponitur: in aliis tamen subiungitur.

ZAKROCZIMVM territorij sui caput haud procul a Bugi in Vistulam influxu.

PULTOVIA, Pultusk, sedes et domicilium Episcopi Plocensis, et huius urbis, ut et territorij circumiacentis, domini, cui nobiles subditi sunt, ut Varmienfi Episcopo in Prussia, aut Cracoviensi in Severiæ ducatu sui nobiles parent, nec ad Regem appellando causam transferre possunt. Edes huius loci ex lateribus, aut lapidibus factis constant, et arx ipsa admodum elegans in insula, flumine navigabili Narew circumfusa, scopulo insidet. Urbem nobilitant collegium canonicorum, templo magnifico ornatum, & Iesuitarum, ac horti & pomaria amœna. Anno 1324. Litvani Masoviam vastarunt, & hanc civitatem cum 130. pagis, ac 30. templis exusserunt, eandemque anno 1337. diripuerunt. Anno 1364. aut 65. idem oppidum cum arce incenderunt. *Cromerus*. Anno 1656. Sueci hunc locum occuparunt, quem postea Poloni irro conatu obsedere.

CAMIENEC, oppidum in margine fluuii Bugi, & in via, quæ Warsovia per Grodnam viatores Vilnam deducit.

CIECHANOVIA supra præcedens oppidum ad eundem fluuium, quam cum Pultovia anno 1337. *Olgerdus* magnus D. Lituaniæ occupavit, a Masuris postea cæsus. Masovia certe & Dobrinenfis regio plurimis inuasionibus & depopulationibus afflicta fuit a Lituaniis, qui anno 1285. a *Conrado* Masoviae duce, in auxilium vocati, *Ladislao* Cuiaviæ duci Gostininum eripuerunt, ac postea ex amicis inimici facti, eidem *Conrado* Sochaczoviam, & Plociam ademerunt, ac ubique incolis magna damna intulerunt.

CZYRSKO, Czerlko, supra Warsoviam in Vistulæ ripa, locus nobilis periculo ingenti, in quo versatus est, mense Martio anno 1656. *Fridericus* Marchio Durlacensis, qui a Polonis ad angustias redactus, in collapsum quoddam, & vetus propugnaculum euadens, ædificiis circumiacentibus incendio deletis, ne hostibus vsui forent, se tamdiu defendit, donec ab ipsis relictis, non tamen sine magno discrimine Warsoviam elapsus est.

STENZYCIA, Stęzycz, infra introitum Wieperz fluuii in Vistulam, locus nobilis conuentu Rokossianorum, siue Poloniæ nobilitatis, quæ anno 1606. & 1607. in hoc loco congregata, literis Warsoviam missis regi, difficultates regni significarunt.

VARKA vel WARKA, ad Piltzam fluuium in Sendomiriensis palatinatus confiniis oppidulum optima cereuisia nobile, a quo Warsoviam 7. milliaria numerantur. Anno 1656. a Suecis occupatum, & ut fertur, exustum est.

PODLACHIE PALATINATUS, siue PODLACHIA, vel Podlattia, inter Lituaniam, Poloniam minorem & Masoviam interposita, a duobus senatoribus, palatino, & castellano regitur, in spiritualibus tota Luceoriensi Episcopo subest, & in tres districtus Drogiczynensem, Mielnicensem, & Bielscensem diuiditur.

AUGYSTOV, Augustowa, ad lacum ex quo Biebrza fluuius in Narew amnem descendit, regi *Sigismundo Augusto* conditori nomen debet, & ducalis Prusiæ fines versus occasum inspicit.

Ee ee ee 2

KNYSSINUM

Episcopi Plo-
censis ius.Ædes.
Arx.
Narew fluv.Olgerdus ex-
sus.
Masoviae mi-
ser status.Friderici Mar-
chionis Dur-
lacensis peri-
culum.

Rokossiani.

Fines.
Senatores.
Districtus.

Regis Sigis-
mundi Augu-
sti mors.

Palatium.

Polonis denu-
tum illarum
a Suecia.

Castellum
pulcherri-
mum.
Monasterium
diuers.

Biala fluv.

Fines.

Territoria.
Senatores.
Dominorum
crebra muta-
tio.

Imago B. Vir-
ginis miracu-
losa.
Poloni a Sue-
cia caesi.

KNYSSINUM, Cnyssin, oppidulum inter paludes siluestres, vbi regium vi-
varium esse David Frölichius docet. In Chronicis Brunswicensibus fol. 141. le-
gere est, quod Sigismundus Augustus Poloniae Rex et magnus dux Lituaniae 7.
Iulii anno 1572. in oppido Lituaniae Knissyn diem obierit. An hic, an vero
alius locus sit, hactenus nobis certo non constat.

TYKOCZYNUM, TYKOCZIN oppidum nobile palatio eleganti inter paludes
loco munito sedente, & exstructo a Christophoro Viesolovio magni ducatus Lituaniae
curiae Mareschalco. Ad fluvium Narew situm habet. Augustinus Limmerus in re-
latione Lipsiensis anni 56. narrat, quod hic locus a praesidio Radivillio, quod duas oppu-
gnationes validas sustinuerat, strenue defensus, 9. septimanarum obsidione, qua Po-
loni eum tentauerant, liberatus sit, 3. Iulii eiusdem anni a Bogislao Radzivilio &
Duglassio, Suecici exercitus praefecto, qui haud exigua clade Polonos affecerunt.

BIALOSTOCUM, Tycocino 4. miliaribus remotum, castellum pulcherrimum
cum templo elegantissimo secundum Starovolskium.

SUPRASLUM, paulo inde longius in silvis ditissimum monasterium Russo-
rum, in quo Monachi S. Basilii sub obedientia ecclesiae Romanae habitant, vt lau-
datus auctor notat.

SURASIA, Sarasi, oppidulum ad fluentem Narew, aliquo spacio supra Tycocinum.
VYSOKIE, Wiskie, a Drogyzino versus ortum in finibus Poloniae, seu Bre-
scianensis palatinatus.

BIELSKO, Bielsco, territorii sui caput ad fluvium Bialam, in Narew flu-
men inde defluentem, & oppidulum fere medium inter Surasiam, & Viskiam,
quod lignea tantum aedificia habere dicitur.

DROGICZYNUM, Drogiczynensis territorii primum oppidum in Bugi flumi-
nis margine.

MIELNICUM, cognominis territorii caput supra praecedens oppidum in eius-
dem fluminis ripa.

DOBRINENSIS TERRA inter Cuiaviam, Prussiam, et Plocensem palatina-
tum interest, ac in tria territoria, Dobrinense, Ripinense, et Libnense disparti-
tur. Senatoribus Regni tribus obedit, castellanis puta Dobrinensi, Ripinensi, et
Slonensi. Saepè dominos mutavit, modo ordini Teutonico, tum Poloniae regi-
bus, postea ducibus Oppellenfis, mox iterum Teutonico ordini, ac tandem
Polonis subiecta: silvis fructuosus, et lacubus piscosis affluit.

DOBRZIN, Dobrinum, ad Vistulam inter Plociam & Wladislaviam scopulo
impositum locum: Cromerus modo arcem, modo oppidulum, Bertius oppidum
nominat, qui & oppidula Slonicum, Ripinum, ac Gorzno ad eam pertinere di-
cit. Conradus Masoviae Dux Teutonico ordini hereditario iure possidendam hanc
urbem cum tota ditione ad eam pertinente concessit, licet eius possessio postea ad
Polonos se devoluerit. Die quodam Solis anno 1286 cum concioni sacrae inter-
essent incolae, Lituanos & Prussos hanc urbem inopinato impetu oppressisse, diri-
puisse, incendisse, ac incolarum magnam copiam interemisse, Cromerus lib. 10. narrat.
Arcem huius loci an. 1328. Polonis ditione eripuit Teutonicus ordo, qui postea flu-
mine transmissa Wladislaviam obsedit. Eandem an. 1409. iterum occupavit, & ar-
ces Ripinum & Lipna diripuit. An. 1431. totam hanc regionem, vt & totam Cuiavi-
am misere vastavit.

RIPINUM, Ripinensis districtus praecipuum oppidum.

LIPNA sui cognominis districtus caput.

SKOMPE oppidulum, Skampe Cromerus lib. 10. vbi cenobium Minoritarum
imagine Beatae Virginis Mariae miraculosa celebre.

CIVITZNO oppidum Episcopi Plocensis, vbi 9. 19. Februarii anno 1629. Ioannes
Wrangel Suecici exercitus imperator, Polonos insigni clade affecit.

FINIS.

XIV.

POLONIA DEFENSA

CONTRA IOANNEM BARCLAIVM,

VBI OCCASIONE ISTA, DE REGNO GENTIQUE POLONIA MULTA
NARRANTUR. HACTENUS LITTERIS NON TRADITA.

DANTISCI,

SUMPTIBUS GEORGII FORSTERI, S. R. M. BIBLIOPOLAE.

ANNO MDCXLVIII.

Cum Privilegio S. R. M. Poloniae & Sueciae.

P R A E F A T I O.

Indignant mihi saepius, tam contumeliose descriptam, aut traditam poti-
us gentem nostram a Ioanne Barclao, in libro, cui nomen *ICON ANE-
MORVM*; Deinde vero accusanti incuriam non vindicantium hucusque
patriam calumnia tanta atque impostura: Reposere quidam, ut praestarem
ipse, quae ab aliis requirerem, subirentque eum laborem, quem honori & gloriae gentis
nostrae tam necessario putarem impendendum. Detrectavi aliquoties operam, eo quod
ferum nimis videretur, pridem scripta nunc demum refellere: sed contra institere: librum
quemcumque novum semper esse primum legentibus: neque negligentiam imitandam eorum,
qui non responderunt recentis vulgato: Nec diffidere debere amplius responsum: cum &
silentium non recedat hucusque calumniae potius in argumentum agnitionis, quam spre-
tae malignitatis trahatur; Et auctor, nobis tam iniquus, allicit ad seditionem multos,
testocinio styli, non eruditi certe aut virilis, sed tamen vana specis atque copia, iudicio
quorundam amoeni, aut potius luxuriantis. Nempe, postquam a verbis & imitatione
antiquorum penitus abstinendum sibi esse duxit, adeo a veteri, id est, vera & propria lo-
cutione abiit, ut pigmentis omnibus consumptis, fucum tantum obiderit imperitis; &
ignavis verbae eloquentiae censoribus. Subeo igitur his de causis, non illam haerese in-
famem, sed innocentiam hanc alteram *εὐνομαχίαν*, ostendamque facile, quae de nobis
dixit, falsa & commentitia ut plurimum esse, & aut imperite ac temere, aut maligne ac
contemptim scripta. Verba autem eius uno conspectu praemittam, mox partitim omnia
expedenda. Ff ff ff ff

IOANNES

(136). Auctor huius libri elegantissimi est Lu-
cas comes Opalinski, ex antiqua prolapia oriundus, qui
fuit primus succcessarius Polnensis, deinde Ma-
reschalco curiae Regni, tempore Regis Ioannis Cas-
miri. Patrem habuit Petrum Opalinski, palatinum
Polnensem, matrem Sophiam Kostankam, Chri-
stophori Koska, capitanei Biencensis filiam. Frater
eius fuit Christophorus, Palatinus Polnensis, cuius
filius Ioannes Casparius comes de Bnin Opalinski, castel-
lanus Polnensis, procreavit ex Sophia comite Czarni-
kowsky, Catharina, Reginam Poloniam, Stanislae, Re-
gis Poloniae & Ducis Lotharingae consortem, matrem
Reginae Galliae. Doctissimus fuit Poloniam Marenas
auctor noster, variarum Europae linguarum, atque
id est, quod rarum in Polonia. Graeca & Hebraica gna-
rus. Multas adolescens Europae vilitavit Academias,
& cum eruditissimorum virorum, tum optimorum li-
brorum accuratissimam acquirens notitiam. Sagax eti-
am fuit ac prudens regni minister, Regi suo semper
fidelis. Mortuus a. 1662. Ex uxore Isabella Teczyn-
ska, Ioannis palatini Cracoviensis filiae, progenit filios
Stanislaum, gubernatorem vel praefectum nouae ci-
uitatis, & Iohannem, regni pocillatorem, filiamque vni-

cam, Sophiam, quae Stanislae Lubomirski, Mareschal-
lo regni, nupsit. Praeter Poloniam defensam edidit
sub nomine PAULI NAEIOCELI, id est, literis
transpositis; Lucie Opalinski de officiis libris suis, in quibus
Sapientiae Christianae, id est, moralis philosophiae,
iurisprudentiae, iura & theologiae praecipua,
nova hactenus ratione atque methodo accurate expli-
cantur. Cracoviae in officina typogr. Viduae & here-
dum Francisci Cury. A. 1669. in fol. 317. paginae,
qui liber aliquoties iterum typis exscriptus postea fuit
nempe Amstelod. a. 1668. in 12. dux And. Maxi-
mil. Fredro, castellanus Leopoliensis, & Passaviae a.
1709. in 8. Contra praescriptiones, in his officiis con-
tra heterodoxos accuratissime scriptis. M. Aug. Mel-
chior Heydenreich, Francofurtanus, quod scriptum
Leipzig an. 1777. in 4. prodit. Has praescriptiones
contra heterodoxos, eundem esse librum, quae
Niescius sub titulo: de causa haereticos ac remedia
eiusdem; opus posthumum se deperditum credidit,
accurate annotat celeberrimus noster Can. Iacobi
in relationibus de Bibliotheca Zalusciana part. III.
p. 96.

IOANNES BARCLAIUS
IN
ICONE ANIMORUM
CAPITE OCTAVO.

Ungariæ a septentrione Polonia est, inde ad Oceanum procedens Russiæque contermina. Tot spatiis diffusa regio pæne nullibi in montes assurgit: & a planitie factum nomen, quam Scythico verbo *Pole* apellant. Campi in immensum patent, quos nix altissima hyeme obruit: hac discussa segetes crescunt, non in indigenarum tantum usus, sed & mari delatæ, per multa Baltici littoris spacia, sterilibus fundis annisue opem ferunt, sæuæ hyemes terram fluminaque aduinciunt, quia violentia Aquilonis, nullis montibus repercussa, liberum ut in pelago cælum rapit: accedit septentrionis vicinia, & ibi emoriens solis vis, præsertim cum recessit ad brumam. Natura subsidium admouit profundissimas siluas, quæ & in ignem datæ frigus expellant, & in suis præterea umbris animalia alant, quorum pelles fulciendis vestibis preciosissimæ habentur. Hac duplici ope utuntur in hyemem. Alio quoque commodo suis siluis obnoxii. Quippe alicubi immensa examina apum feruent. Agrestia illa sunt, nec cuiusquam cura aut pastum aut tecta accipiunt. Vacuis quercuum ramis aut truncis inhaerent; ibi cereas domos extruunt, & optimo melle implent. Hinc ingens facilisque in regionem prouentus. Ceram mercatores deuēhant; ipsi melle conficiunt potum, quem in deliciis habent. Flumina paludesque, plus iusto quasdam prouincias obruunt, adeo ut æstate vix possint adiri, concretis per hyemem undis curricula habent, quæ lubrica glacies facile euoluit: ita per regionem feruntur: & hoc est commercii tempus, quo externi ad eos commeant; ceramque & pelles mercantur, ac si quid præter ea sub tam rigido cælo in precium nascitur. Plerumque lapides extruendis domibus desunt, Lignis ad parietes utuntur, stramentoque operiunt, præterquam in celebribus oppidis arcibusque optimatum, quantum illa regio ferre potest, excultis. Polonis ut plurimum dura vita, cælo aspero, nec populi moribus factis ad nostri seculi venustatem, & hinc aliquando sæuiora ingenia. Diuerforia peregrinos excipiunt, longe a nostrarum terrarum ratione. Deducuntur in sedem, quæ inanis, & plerumque perfossis ad accipiendum lumen parietibus, ventis quoque & hyemi patet, nulli quibus decumbant lecti, non erecta

erecta ad epulas mensa, longo ac multiplici clauo paries fixus est, illic hospites sarcinas quas habent in ordinem appendunt, multo deinde stramento sternitur solum; & hoc in illis diuerforiis pro toro est. Itaque per illam regionem processuri ad iter ita se comparant, quasi domum circumducant. Cibos & cætera in alimentum ferunt, lectulos in rhedis collocant, ut nudis illis tectis excepti, sua supellectile, & famem & frigora arceant. Gens est ad ferociam, & licentiam nata, quam vocant libertatem, adeo ut infandæ barbariei legem multis seculis ibi solemnem, vix nunc demum omiserint; Ea scilicet cauerant; ut qui hominem peremisset, solueretur metu iudiciorum, si in iacentis cadauer proiecisset pauculos nummos, quorum numerus eadem lege destinabatur. Nec tam vile fecissent humanæ vitæ precium, nisi sui genii impetu pro leui facinore haberent, humanum cruorem prodigere. Ipsum nomen non tantum seruitutis, sed & iusti ac legitimi regni oderunt. Rex ad patrias leges vi & armis adigitur. Nobilitas tristibus prærogatiuis se ipsa donauit, quibus possit sibi inuicem & impune nocere, quippe Principi non satis iuris est, ut, quod peccauerint, ipse vindicet. Maxime sibi credunt; nec maior libido est libertatis in moribus vitæque inciuili, quam in religionum & cælestium rerum sensu; de quibus, ut placet, sine metu, & sentire volunt, & loqui: scilicet immani fiducia sui, quibus sapere alieno ductu pudet. Hinc in diuersa hodie scissæ mentes, errorumque omnium lues, quicunque antiqua secula polluerunt. Quisque in suæ familiæ laudem intentus est; præsertim si in externos incidit, & expertes suarum fortunarum. Sæuire quam decipere promptiores, & ipsi magis fraudibus, quam vi, patent.

Hæc de nobis Barclaius. Et pauca quidem ad iconem animorum, multa vero nimis ad calumniam & opprobrium gentis nostræ. Singula ut pensitemus, ait in primis:

Hungariæ a septentrione Polonia est; inde ad Oceanum procedens Russiæque contermina.

Ieiuna profecto est nimis atque imperita hæc descriptio Poloniæ, quæ ad situm, amplitudinem, limitesque eius. Quam tamen leuiter notasse sufficiat. Ne enim rigidus exactor videar, veniam dandam arbitror auctori, cum toto hoc scripto geographicam diligentiam non curasse videatur, animos potius populorum quam regionum situm describens. At sciat hoc tamen lector, quicquid a Baltico littore, & Germaniæ limitibus, tum Carpato monte, ac Tyra fluuio, inde vero campis Ponto Euxino adsitis, ac demum ultra Botisthehem amnem Moscoviæ termino, ingenti prorsus terræ marisque ambitu includitur, id, inquam, totum Regni Poloniæ nomine censer. Neque recensebo singillatim prouincias, quæ & quando in hoc corpus communis iam populi coaluere, separatim volumen requirit hic labor, præstandus aliquando patriæ, quando hæc paucula de nobis, eaque multis erroribus referta Geographi prodidere.

Tot spatiis diffusa regio pæne nullibi in montes assurgit.

Non est montosa Polonia, nisi qua Hungariæ aut Volochiæ adiacet, & pau-

cis præterea locis. Tatri autem, Carpatei, Biesciadicque montes longo certe tractu protenduntur, altitudine Alpibus, aut Pyrenæis, non impares.

Et a planitie factum nomen, quod Scythico verbo *Pole* appe-
lant.

Derivatio & origines hæc nominis nostri, quanquam multorum consen-
su recepta, merito tamen suspecta est. Quis enim dixerit, populum ex tam levi
causa nomen sumplisse, sibi que vitio indidisse? Nam non ab externis impositum
hoc ipso fatentur, dum illud a vernaculo nobis verbo deducunt. Vnde proba-
bilior illa mihi videtur, quam Cromerus a Lecho derivat, et Polakos ait dici,
quasi posteros Lechi. Cum omnibus fere nationibus commune sit, ab insigni ali-
quo et celebri duce nomen ducere: Aut quam opinio quorundam assignat, dum
a Latine ecclesie communionem nos Lachos vocari a Russis, qui Græcæ adhae-
serunt, etiamnum constet, unde po Lacku significat, secundum Latinum ritum. Et
hinc appareret notitium hoc nomen genti, et una cum Christiana religione cœ-
ptum, cuius certe antiquiores scriptores nusquam meminere. Sed cur Scythi-
co verbo *Pole* nos vocari dicat Barclaius, cur non potius Slavonico? & unde di-
dicerit, Scythicum istud esse verbum? Ego certe nescio. Profecto ariolatur, &

Plautus pseud.

iam inde a principio probus, innuit, nos Scytharum gentem esse. Atqui ut hunc
primum errorem eius ostendam, non pigebit pauca adferre de gentis nostræ ori-
gine. Bastranas, Peucinos, Venedos, eas terras incoluisse, ubi nunc Polonia
vtraque, & Russiæ nigra pars est, ex Strabone, Plinio, Tacito discimus. Et Phi-
lippus Cluverius, exactus sane Geographus, aperis argumentis deducit Bastra-
norum, Peucinatorumque terminos fuisse istos, *Vistulam, Aprum amnem, vulgo*
Wiepre, a fonte eius linea ducta ad Tyram (seu Dniestr) tum Pontum Euxinum,
Tyram (id est Danubium) ad Hieras (id est Drothi) confluentem, & hinc Hieras-
sum, tum Carpathum ad fontem Vistulae, v. que ad Oppidum Osjuzecum. Hæc Clave-
rius. Venedi porro fuerunt, ubi nunc maior Polonia & Prussia est, ad ostium
Vistulae & mare protensi, unde Venedicus sinus. Satagit quidem idem Clave-
rius ostendere, Bastranas Germanos fuisse, sed frustra. Firmiter enim assero,
quidquid a mari Adriatico, Græciæ veteris, id est, Macedoniæ terminis, tum Ae-
gei maris littore, Propontide, Ponto Euxino, Caucasio monte, Caspio mari, in-
de ad Obium amnem linea ducta; tum vero mari & Albi fluvio, qui veteris Ger-
maniæ terminus fuit, ac denique Danubii parte, gentium nationumque includi-
tur, unius olim fuisse originis. Causas assertionis meæ habeo istas. Primo Livi-
us Bastranas a Philippo Macedonum Rege accitos ad Italianam populandam dicit,
facilemque illis ad mare Adriaticum accessum per Scordiscos, eam ob causam po-
nit, quia nec aut lingua aut moribus abhorrentur. Porro Scordiscorum situs est, in-
ter Danubium & Savum versus Illyricum protensus. Deinde eosdem Bastranas
Thracibus permistos dicit Strabo libro septimo, & Pomponius Mela ab Illyrico
receptam oram ad Istrum Pontumque ab una gente, dicit, habitari, sed aliis aliisque
prædicta & nominibus & moribus. Et Sextus Rufus, qui vixit tempore Valentini-
ani, totum fere istum tractum adscribit Illyrico, cuius septemdecem provincias ponit.

Lib. 3. Cap.
43. Germaniæ
antiquæ.

Lib. 40.

In Breviario
Rerum Rom.

Et denique omnes istos populos Græciæ finibus, & tum Istro ac Ponto aditos,
nempe Dacos, Mæsos, Thracas, Pannonas, Getas, tum vero Sarmatas, velut vi-
nius nationis, historici omnes & geographi veteres recensent, & Scythici generis
esse, falsò quidam dicunt, ut infra patebit, sed tamen hoc ipso testantur gentis
eiusdem fuisse. Tertio urbium nomina, quæ a veteribus illo in tractu ponuntur, idem
ostendunt. In itinerario Antonini Augusti inuenio Thraciæ urbem Orudysa, qua
terminatione, non posse inueniri puto nomen, in alia lingua, præterquam Slavonica.
Et S. cum Z. coniunctim efferre aliis populis innotum, frequentissimum Slavis, &
præsertim Polonis. Iam apud Ptolomeum in Mæsia vrbs Dausdava, in Dacia Zirda-
va, quali terminatione ab eodem prope Tyram ponuntur Carfidava & Petridava.

Et

Et ad Hierasum fluvium (id est Pruthum) Zargidava, Tamfidava. Et in tabula
Peutingeriana ad montes Bastranicos, id est Carpatum, Zagadava & Calidava. Cuius
desinentiæ & nunc in Poloniæ provinciis multa oppida inveniuntur. In Dal-
matia etiam eisdem Peutingerianæ tabulae lego oppidum Bierzumno, & aliud
Pardus, quæ Slavonica esse apertum. Alta porro vocabula non mirum est La-
tina aut Græca videri, etenim pronuntiatione primam ab illis vitiatam, postmodum
scripto in terminationes Latinas vel Græcas traducta: Aut novis etiam oppidis no-
ua imposita, quæ per colonias a Romanis deductas, plurima fuisse condita certum
est. Possem & quartum argumentum a moribus petere, illosque gentibus istis
communes referre, ut equorum & arcus peculiarem & proprium illis vium. Sed
immorari diutius taedet, et satis me puto firmis argumentis omnium istorum po-
pulorum originem communem aut cognationem ostendisse. Id est, Illyriorum,
Tracum, Bastranarum, Getarum, Sarmatarumque. De reliquis vero septentrio-
nem versus gentibus, id est, Russis, aut Rificibus, nullum est dubium. Nunc ve-
ro ut eosdem populos a Scythiis diversos ostendam, sufficere puto unicum, sed va-
lidissimum certe, et quod totam hanc causam continet atque conficit, idiomatis
ac sermonis argumentum. Nulla enim re melius gentes, aut eiusdem esse ori-
ginis, aut diversae, agnoscuntur, quam lingua, quæ vere vinculum est nationum,
et certissima generis eiusdem nota ac tessera: præsertim si antiqua sit, et nulla mix-
tione migrantium populorum corrupta. Talis autem est, quam nunc primige-
niam maximam parte retinent gentes, eo quem posui ambitu contentae. Præcipue
autem Russia et Moscovia. Nam et nuli Historici eo novis populis narrant
demigrasse. Et non est probabile, tam incultas, tamque desertas regiones ab ad-
ventitia aliqua gente, pulsas veteribus et primis colonis, occupatas. Quis enim
credat aut putet, loca vix quindecim gradibus a polo arctico distita, nuper vero
detecta navigationibus Hollandicis (quarum Diarium nauticum Amstelodami
Anno MDXCVIII. editum, vidi ipse et legi) a longinqua & peregrina aliqua na-
tione petita fuisse? certe nihil eam potuit allicere, et scimus semper cultas ac vbe-
res provincias ab incursionibus egentium et inopum populorum, impetitas, non
vero e contra. Vnde certum est, gentes quæ ibi sunt, aborigines, ut ita dicam,
esse, et a prima terræ illius occupatione, continua successione propagatas. Porro,
illæ lingua Slavonica vtuntur, quæ, antiquissima et congenita illis, cum nihil ha-
beat cum Scythiis aut Tartaris, quanquam sibi conterminis, nec cum Turcis, Per-
sis, Arabibus commune (qui omnes nunc sunt veri Scythæ, eiusdem fere sermo-
nis commercio coniuncti) nullaque prorsus vestigia verborum eiusdem notionis;
Profecto sat aperte ostendit, diversæ nos omnino gentis ab illis esse, cum plane
diversilingues simus; Neque movere quenquam debet veterum auctoritas, qui
Sarmatiam cum Scythiis confundunt, & passim omnes septentrionis populos Scy-
thas nominant. Notum est enim quanta imperitia geographi antiquis harum
præsertim regionum fuerit, scimus quam falsa, quam diversa, tradant, misceant-
que. Porro quemadmodum nuperis navigationibus occidentem versus detectæ
terræ in universum Indiæ nomine vocantur, partim vero quædam, ad arbitrium
inventorum, insignitæ sunt: Ita Græcos a conterminis Asiæ Scythiis, omnes retro
gentes septentrionem versus appellasse Scythas, Strabo autor est lib. 1. quasdam
verò non proprio ipsis & peculiari nomine, sed prout libuit, aut ab aliqua nota
indigitasse probabile est. Ita enim perpetua geographiæ fraude fit, ut externi
imponant nomina populis, neque vera, aut ipsis propria, ac vernacula inquirant.
A Græcis vero Romani quoque modo tradita pro compertis habuere. Cum itaque apud
veteres geographos, nulla exacta inquisitio apparet, sed temeraria tantum & ineti-
riosa assertio, nullis rationibus & argumentis fulta, ideo non curandum est, quid
ipsi nugantur.

Gg gg gg gg

Et

Tacitus.

Et quidquid Graecia mendax

Audet in Historia

Cuiusnam ergo (inquies) sumus originis, quæ gens, quæ natio? Dicam quid sentio. Omnem illum ambitum terræ, quem supra definiui, & gentes illas, quas vnius linguae vinculo dixi contineri, vniuersale & genericum quondam nomen habuisse puto, sed incuria scriptorum ignotum nobis. Nam quod KRANTZIUS dicit, Vandalorum nomen commune his populis fuisse, id certe minime comprobatur, neque mihi persuadet, & apertissimis a CROMERO nostro refellitur argumentis. Certe dum ego omnia expendo, video omnem istam gentem quadrifariam diuidendam. Nempe in Slavones, Getas, Sarmatas, ac Russos. Slavonicum nomen illustre quamuis ac gloriosum (gloria enim & fama nobis SLAWA est) non tamen verustioribus scriptoribus ante cognitum, quam cum in Romanas provincias irruptionibus coeperunt inactare. Certe primi eius meminere Iustinianæ Historiæ scriptores, PROCOPIUS nempe Cæsariensis, & IORNANDES Alanus. Nam constat testimonio & illorum, & GREGORII primi ad Episcopos Illyrici scribentis, Slavos quingentesimo quinquagesimo fere post Christum anno, Illyricum, Thraciam, Mæsiam, Dalmatiamque inuasisse, & ibi sedes posuisse gentis, quæ nunc Slavonica ibidem est, & cognomine & sermone. Quamuis enim illorum populorum antiquitus communem esse dixi originem, tamen ita in mores linguamque Romanam, primum coloniarum deductione, postea vero communione ciuitatis, transuerant, ut vix vlla vestigia priscae gentis retinuerint. Itaque cultura & opulentia, facile iauitarunt, quamuis consanguineos olim populos; ad sui vastationem & occupationem. Huic nomini præcipue accensendi sunt, præter illos, qui in Romanas migrarunt provincias, aut sedibus manentes Poloni. Tum vero qui in Germaniam transgressi, Moravi, Bohemi, Silesii, Pomerani, quos omnes Slavones esse, multi multis argumentis iam comprobauere. Et vetantissimi his populis cognomina testantur, Venceslai, Vladislai, Stanislai, Boleslai. Urbium quoque appellationes, ut Vratislavia, Iacoslavia, Preslavia, Braslavia, aliaque complura eiusdem terminationis oppida. Getæ sequuntur; seu Thraces, quibus vetus Pannonia, Mæsia, Dacia, & totus Illyrici tractus adscribendus.

Ovid. de Pont.
Lib. 1.
Eleg. 9.

Quæque alias gentes ubi frigore consistit Ister

Dura meant celeri terga per amnis equo.

Has vero, ut dixi, nationes multum immutauit Romana inprimis dominatio, tum vero irruptio Hunnorum Scythicæ gentis, & denique Turcici imperii variae coloniae. Getarum vicina gens tertia, Sarmata, quorum veri limites fuerunt isti, (quanquam hæc confundant geographi) ab occidente Boristhenes, nunc Dniepr, a meridie Pontus Euxinus, Caucasus mons, & mare Caspium, tum vero ab ortu Rha fluuius, qui nunc Volga. Idemque ad septentrionem descedens fere totam Sarmatiam ambiebat, & a Russia secernebat. Quæ quarta & vltima est gentis portio. Cuius incolæ veteres geographi Riphaces et Riphæos, et Roxolanos vocant; Eaque continetur alba Russia, et Ducis Moscoviæ ditiones, et septentrionales illæ usque ad novam Zemlam regiones. Hæc igitur gens est quadrifariam diuisa, quam si vocaueris a principali nomine Slavonicam, non errabis. Illa autem nihil cum Scythiis habet commune, quos vltra Europæ terminos, ad Asiaticos nempe populos relegamus, certis ac apertis liminibus ab illis diuisi, lingua omnino dissimiles, moribus, et (quod maxime notandum) religione plane dispares et aduersi. Machometanam enim Turcæ, Tartari, Saraceni, Parthi seu Persæ, Arabes, alique cognati sibi populi auide ac vnanimiter hauserunt, Slavones vero aut Russi, quamuis contermini Scythiæ, detestantur constantissime post abolitum paganismum Christianæ (quanquam non sine Schismate) adherentes. Adde vero, nullam linguam, latius patere Slavonicam, quod facile agnoscer, qui ab

Adriatico

Adriatico mari ad novam Zemlam (quod nomen Slavonicam plane est, et novam terram denotat) qui, inquam, tractum hunc maximum mensus fuerit. Plura nunc non addo, et hanc curam sepono, exacte magis & vberius aliquando impendendam. Subdit Barclaius.

Campi in immensum patent, quos nix altissima hyeme obruit.

Omnia hic et multo magis infra ad conciliandum vituperium aucta inuenies. Altissimam niuem Moscouia habet, nos sæpe adeo illa non obtruiunt, ut aduersus frigoris vim, tegi campos et sationes nutari exoptemus. Et profecto quoties nobis nivalis est hyems, Germania illam non minus experitur. Quinimo nihil frequentius apud Historicos veteres legas, quam niuem Gallicam, dici velut illis propriam, ita ut in proverbium venerit, et Petronius *παγοπιδνω* dicat *frigidior et nive Gallica*. Et Florus, *Gallor habere quiddam simile cum suis niuib*, dicit. *quippe primos impetus eorum acres, sed qui mox, cum pugna caluere, velut nives sole liquantur*.

Lib. 1. cap. 4.

Hac discussa segetes crescunt, non id indigenarum tantum v. fus, sed & mari delatæ, per multa Balthici maris spatia sterilibus fundis annisue opem ferunt.

Decuitne vero aliam et secundam Cererem nostram, illam tot terrarum, tot populorum altricem, tam exili ac festina, immo vero, tam infida mentione præterire, & teui nimis præternotare penna? Quam pauca hæc, quam tenuia, quæ de illa memorat? Dicit per littora tantum Balthica, idque sterilibus fundis & annis illam opitulari. Atqui culta illa tot urbibus, tot oppidis Batavia, quæ Balthico certe non alluitur mari, nostro potissimum pane victitat. Atqui velut olim Sicilia, ac postmodum Ægyptus, populo Romano annonam alimentaque præbebat, ita nos horreum non Bataviæ tantum, sed multarum sumus nationum. Cum certum sit in Hispaniam quoque & Italiam deferri messes nostras, & frumentatione ista magnam Europæ partem ali ac sustentari. Et ut scias, qua copia & quantà vberitate; audi quæ hac in re comperta habeo. Constat mihi, hyeme decedente, cum nempe liquatis nubibus auctus Vistula faciliorem navigationem præstat, vno appulsu quinque millia nauium Dantiscum secundo flumine aliquando vasisse. Et, ut fatear, raro vernum defluxum tam copiosum esse; sed cum aliquoties, prout annis intumuit, navigatio repetatur, non quidem semper pari nauium numero; sed tamen magno satis: puto me dicturum minus, quam res sit, si quatuor millia nauium ponam, computando insimul rates seu trabes connexas, quibus etiam plurimum vitumur. Porro navis oneraria, quales Vistula deuehit, cum maxima est, capit medimnos Romanos veteres (hac enim utar mensura) bis mille ducentos, cum minima mille. Et, ut quam proxime omnes exæquemus, facile quælibet earum censei poterit, mille quingentorum medimnorum; Quæ summa excrescit in sex miliones medimnorum. Cum vero medimnus fere (ut inter summum infimumque pretium ponam, & triticum cum siligine alioque grano exæquem) veneat medio nummo Imperiali, quem talerum vocamus; Proventus anni vnius, vno ex portu, erunt tres miliones talerorum. Iam vero sciendum est, Dantiscum non deuehi frumenta, nisi e vicinis & aditis Vistulæ regionibus, aut ab actolis aliorum fluminum, quæ eundem Vistulam intrant. Ita ut vix tertiæ partis Poloniæ sit iste proventus, cum in Silesiam quoque ac Pomeraniam conterminam, antequam vtraque provincia esset bello tam exhausta ac deserta, plurimum frugum inferretur. Neque ad rationes istas, nisi exigua pars Russiæ pertinet. Quæ miræ & insuæ omnino fertilitatis, adeoque alendis & augendis feminibus idonea, ut non modo centesimum fructum (quod de Ægypto Plinius) reddat, sed quod admirandum plane est, vna satione, binam messem (ex deciduis nempe spicis alteram) quandoque adferat.

Gg gg gg gg

Nec

Horat. lib. 3.
Ode 24.

Nec cultura placet longior annua.

Nec opus est, ut alter Poëta inquit, *pingui fimo saturare solum*. Sed subactum vicunque aruum, iniectamque sementem, præciso arboris ramo occant, & vberimum inde referunt prouentum. Cum autem tam ferax ac fecunda regio, affluentiam annonæ, nec ipsa depascere, nec alio deferre queat, fit, ut vilitas eius plerumque sit maxima. Iam Lituania, quæ Magni Ducatus nomine audit, ferax & ipsa, frumenta partim Chronone, quem Nemanem vulgo vocant, partim Dunâ (qui Ptolomeo est Ruben) fluminibus deuehit, idque ea copia, ut ex portu Pilaviensi, certa fide cognitum habeam, quindecim millia *Lastorum*, exteris negotiatoribus vendita. *Last* vero continet medimnos fere quinquaginta. Et ex portu Menrelenfi seminis lini viginti tria millia tinarum, seu doliorum (nam id genus ibi est mensuræ, continens fere medimnos duos & semissem.) Haec ergo paucis descripta vbertas, clare satis ostendit, quantum a vero abierit auctor, dum illam tantum littori Balthico opem ferre dicit. Iam autem, quæ de hyemis atrocitate subiungit, expendamus.

Sæuæ hyemes terram fluminaque aduinciunt, quia violentia aquilonis, nullis montibus reperiens, liberum ut in pelago cælum rapit: accedit septentrionis vicinia, & ibi emoriens Solis vis, præsertim cum recessit ad brumam.

Equidem clima nostrum cum Italiae sita non compono, et hyemem non nego multo nobis acriorem esse. Sed ut apud nos sit saeuitia eius maxima, id vero nego, & Germaniæ pleraque non minorem dico, aliisque populis æque ad septentrionem porrectis. Superat vero frigore Sæcia & Moscovia multo magis borealis. Sed verba Barclaii videamus. In primis dicit: *terram fluminaque hyeme vinciri*. Quid autem istud miri aut magni est? nonne hoc plerisque Europæ populis commune? Certe præcipuos eius celeberrimosque amnes, Rhenum & Danubium, per hyemem sic gelascere, dicit Herodianus: ex versione Angeli Politiani, *ut camporum in morem perequenterentur*. *Esse autem adeo solidam firmamque glaciem, ut non pedibus modo ungulisque hominum & equorum subacta, sed qui hausuri aquam sunt, non tam vrnas & vasa secum adferant, quam sicures & dolabrat, ut excisam aquam, quasi lapidem, sine ullo vase, asportent*. Certe Plinius Panegiriste, eundem Danubium, dicit, *ripas gelu iungere, duratamque glaciem ingentia tergo bella transportare*. Sed nempe acrior apud nos duas ob causas hyems, ob septentrionis viciniam, & camporum planitiem. Ista quam imperite dicantur, non mihi, sed omnibus credi volo geographis, quorum consensu Polonia situs ponitur eodem, cum parte Galliæ, & Belgio, climate; ita ut Cracovia, Metropolis nostra, vix vno gradu latitudinis Lutetiam Parisiorum superet, ab Antuerpia autem superetur; & Anglia, Hollandia, multo vero magis Scotia, ac Dania, ad gelidum accedunt axem niualetque Arcton. Iam quo ad causam alteram, physiologia item non omnino constat. Nam & Belgium sub eadem cum Polonia plaga, ac parallelo, minime item montosum, neque a Borea (qui profecto e vicino mari violentior esse deberet) villo obstaculo defensum esse, non tamen adeo ingentibus frigoribus algere scimus; Et non per totam Poloniam vbique inueniri (ut Lucretius loquitur) *æquor campi plani*, ego tibi affirmo. Cum minor Polonia, tota fere in montes assurgat, nec tamen dispari sit aëris temperie. Alia igitur causa aliquantum intensioris (fatendum enim est) apud nos frigoris deberet assignari. Ego certe, dum illa quæ de Rheno ac Danubio, testimonio veterum dixi, dum quæ Tacitus de Germania prodidit: *Hyemem nempe potissimam anni partem occupare, terram segetes tantum ferre, fructuum vero autumnique, & bona, & nomen, ab incolis ignorari*, cum, inquam, hæc vetera, ei, quæ nunc est, omnium rerum, ac vini etiam, maximæ feracitati comparo; huc iudicio inclino, ut cultura & crebra inhabitatio,

bitatione, non non soli tantum, sed aëris etiam, purem naturam mutari. Cur enim frigidior olim, quam nunc, Germania esset? Certe nihil adferri probabiliter potest, nisi quod antea deserta ac inculta, *nullas prorsus urbes* (ut idem Tacitus inquit) *aut vicos connexis ac cohererentibus ædificiis haberet*, neque agriculturam impense curaret. Nunc autem frequentia ac populosa oppida, tum crebra ædificia, & numerosi pagi, ac deinceps pinguis vbique ingesto fimo gleba, omnia ista, inquam, calidius exhalant, aëremque tepesciunt: ita ut non ob septentrionis viciniam, solemque, ut Barclaius inquit, emorientem, neque tam ob camporum planitiem, sed potius ob frequentiam minorem oppidorum, frigidior aura potuit antea Poloniæ imputari, quæ nunc vbique culta & habitata, multum denit ant quæ frigoribus saeuitia. Ita ut eiusdem quamuis climatis regiones, ortum verisus porrectas, longe aëris temperie superet: non alia sane, nisi maioris cultura causa, cum longitudo terræ ad imminuendam vim solis nil possit conferre. Natura subsidium ad nouit profundissimas fluas, quæ & in ignem data frigus expellant, & in suis præterea umbris animalia alant, quorum pelles fulciendis vestibus preciosissimæ habentur. Hac duplici ope vtuntur in hyemem.

Ut omnium rerum ad necessitatem vitæ humanæ affluentiam Polonia habet, ita & siluarum, quantum satis est. Adeo ut viuere possit.

Ligna super foco large reponens.

Attamen non tam obsita est arboribus, ut spelæa habeat, aut celebrem illam Herciniam siluam, quam Caesar nouem dierum itinere latam, longam quadraginta, Mela vero etiam sexaginta dicit. Apud nos non est quid simile, nisi forte in Litthuania ad confinia Moscoviæ, & extrema Russia. In Polonia vero ipsa, vbicunque ager est frumenti ferax, & sationi aptus, excisæ sunt siluæ, & quidem sepe nimis. Ita ut egregius Poëta, & par omnino veteribus spiritu, ac erudita amcenitate carminis KOCHANOVIVS, Saryrum inducat querentem, se pulsum propria sede, nimio incolarum licri & quæstus studio, dum pars siluarum cessit agriculturæ, pars in officinas ferrarias, aut vitriarias, absumpta est. Iam vero pellibus vtuntur, sed ab extrema Moscovia magno pretio petitis; estque hic luxus inter maximos, qui Poloniam vrgent. cum Zebellinis aut Maribus suffulta vestis, cuius inter nobiles frequentissimus vsus est, constet aliquando prope duobus millibus nummum, quos vulgo taleros vocamus. Et vna pellis, quæ vix sesquipedali est magnitudine, si præstans sit, plus quinquaginta taleris veneat. Sed adnoto quæ sequuntur.

Alio quoque commodo suis siluis obnoxii. Quippe alicubi immentia apum examina feruent. Agrestia illa sunt, nec cuiusquam cura aut pastum aut testum accipiunt. Vacuis quercuum ramis aut truncis inhærent; ibi cereas domos extruunt, & optimo melle implent. Hinc ingens facilisque in regionem prouentus. Ceram mercatores deuehant; ipsi melle conficiunt potum, quem in deliciis habent.

Narratio ista de apibus erronea est, & multifariam falsa. Sciendum enim duplex genus apum in Polonia esse, siluestre & domesticum. Vtrumque autem (qui primus Barclaii error) non est absque diligenti cura, non quidem tanta, quam requirit Varro, cum, *Verno tempore*, inquit, *& aestivo, fere ter in mense mellarius inspicere debet, fumigans leviter eas, & a sparcitis purgans alveum, & vermiculos proterit*. Præterea ut animadvertat, ne regali plures existant, inutiles enim sunt propter seditiones; Multo vero minus ea, quam nimis exacte præcipit Columella: *Operosum hoc esset; nec fructus inde pensaret laborem*, sufficit quod

Hh hh hh hh

bina

Lib. 3.
Cap. 16.

Lib. 9.

bina quotannis inspectione curantur, Autumno nempe, cum detrahatur illis mel, & (vt rustico verbo utar) castrantur aluearia, cum contra frigoris vim muniuntur, cum denique alueare ipsum mundum redditur. Vere autem redeunte, par cura redit, dum quomodo hyemem perpesse, inspicitur, dum alueare iterum mundatur, dum nouis examinibus parantur sedes, excisis ex professo alueis (non, vt Barclaius inquit, fortuito vacuis quercuum ramis) nempe,

Vt cum prima noui ducent examina reges

Vere suo, ludetque favis emissa iuuentus,

habeant, quo colonias deducant nouas. Iam vero domesticæ maiorem curam accipiunt, præsertim in Polonia ipsa. Nam in Russia, vbi præcipue res apiaria viget, aliquantum incuriosius habentur. Sepitur nempe locus medio in campo collocandis aluearibus, multa ponuntur vacua, vt noua recipiant examina. Dum vero tempus legendi mellis venerit, quidquid est in alveo excutitur, paucis propagationi ac feturæ relictis. Ingentem vero prouentum hinc esse, verum est. Scio quendam amplas in Russia ditiones possidentem, a subditis decumæ annuæ accepisse mellis cados mille, cadus autem venit sæpe decem aureis nummis. Sed ridiculum est, quod dicit Barclaius, pastum illis non præberi. Homo acutus, hoc nisi addidisset, periculum erat, ne cibaria diurna dari illis putarentur. Dignus profecto ob hanc ἀκριβειαν, qua naturam nobilissimorum insectorum (aues vocat Varro, Aristoteles autem magis splendide πολιτικὰ ζῷα) scrutatus est, vt non cum Domitiano captaretur mactareturque, sed pasceret potius muscas. Apparet certe vel hinc, quam accurate ista inquisiuit. Legisset saltem, quæ post Aristotelem Plinius scripsit de celeberrimo hoc regno, an Republ. potius dicam, nescio. Cum & sine Rege esse non possint, illoque amisso, pereat ac dissolvatur civilis societas; & quod Rerumpubl. præcipuum fundamentum est, æqualitatis sint studio. sistimæ. Nam (vt Plinius inquit) nusquam separatim vescuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat. Vnde puto mixtam esse formam, & laudabili prorsus temperamento, principatum legibus deuinctum, populique ac magistratuum auctoritate, ne in tyrannidem abeat, libratum. Præsertim cum inermem aculeo constet supremam hanc potestatem esse; vt beneuolentia nempe potius ciuium (quod Principum est) quam metu (quod tyrannicum) sit tuta ac secuta. Sed non lubet bugoniam (vt Varro loquitur) scribere, aut curam Aristomachi Solensis imitari, qui duodeviginti annis nihil aliud dicitur egisse. Itaque remitto lectorem ad apiarios, & vel historiæ naturalis, vel rei rusticæ scriptores. De potu autem, quem hydromeli, vel aquam mulsam vocamus, hoc addo, non nobis solum, sed & Germaniæ, præsertim in Pomerania & Dania, vsitatum esse, immo & veteribus non ignotum: cum Plinius dicat, aquam mulsam, longa vetustate trantire in vinum. Quod testatum facit Lithuania, conditam a temporibus Vitoudi Principis asseruans, puto absque exacta Chronologiæ ratione, liquoris vetustate annotata, exemplo veterum, & Horatii, qui Cadum Maris memorem duelli, & testam Consulum nomine, sæpius insignit, vti & alter Poëta, dum inquit,

mihi fundat avitum

Consulibus priscis condita testa merum.

Neque tamen potus iste in deliciis habetur, quinimo fere illo cautiore abstinere; cum suppeditet nobis vinum abunde Hungaria, quæ Poloniæ cella vinaria audit.

Flumina paludesque plus iusto quasdam prouincias obruunt, adeo vt æstate vix possint adiri.

Topographiam totius Poloniæ non ponam; longum hoc est, neque mei instituti. Tantum vere & firmiter assero, nullum locum Poloniæ non peruium inueniri, ne dum prouinciam, vt ille falso dicit, vti & istud.

Concretis

Concretis per hyemem vndis, curricula habent, quæ lubrica glacies facile euoluit, ita per regionem feruntur.

Pari omnino aut fide aut peritia. Itane vero, non alia nobis itinerandi ratio, quam hyeme? & curculisne tantum (puto illum trahas voluisse dicere) vehimur, aut ferimur? Desunt nobis, scilicet, lecticæ cultæ omni ornatu, qui adhiberi solet: atqui audacter dicam, non est natio, quæ tam splendide, & tanto vehatur apparatu; Plurima genera sunt carruum, forma varia, & aliis insueta regionibus, elegantia vero singularis. Quidquid præterea vsipiam, in Italia, Gallia, Germania, pilentorum, lecticarum, qua ad commodum vsu, qua ad splendorem ac luxum inuentum est, Magnates passim ac promiscue vtuntur. Seingibus quidem concoloribus vehi adeo vsitatum, immo obuium est, vt id non ponatur in aliquo lautæ elegantia censu. Et cum in exteris nationibus, vilibus plerumque effedis, quæ strigosi manni, præcisa aut rasa vt plurimum cauda, trahunt, patritiis etiam non indecorum sit vti, apud nos certe puderet, fortis alicuius, aut fortunæ nobilem. Sed cum dixisset nos non posse itinerari, nisi hyeme (quod tam aperte falsum est, vt refutatione non indigeat) tum subiungit:

Hoc est commercii tempus, quo externi ad eos commeant.

Occluso nempe Poloniæ aditu, sublata viarum commoditate, quid mirum est commercia tolli? Hoc certe consequatur necesse est. Sed vt primum commentitium prorsus esse dixi, ita & hoc non ego, sed quicumque tantilla Europæ notitia tinctus, facile falsum condemnabit. Quis enim ignorat, Dantiscano celeberrimo emporio, tum vero Elbinga, Regiomonto, Riga, Sterino, aliisque portibus, ingenti copia omne genus mercium ad nos deferri? Certe Hollandia, mercimoniorum Europæ facile princeps, præcipuam negotiationem apud nos exercet, dum quicquid ex India aduehit, Poloniæ potissimum vendit. Certe Anglia pannificum, maxime nostri causa, curat; Certe aliæ regiones maritimæ, ita commercio nobiscum iunctæ sunt, vt communicatione mutua, quod genitum sit vs. Plinius Paneg. quam, id apud nos natum esse videatur. Iam vero terra quot aduehantur merces? Italia non alibi vberius sericum vendit, cuius promiscuus & perpetuus inter nobiles vsus est. Ita vt, absque nobis esset, vnica eius, aut certe præcipua, in fouendis bombycibus teconomia, & artificum conficiendæ telæ ac vestis sericæ, penitus interiret. De Germania non dicam, quæ vicina & adlita nobis, permutat continuo suas opes. Hungaria quoque, vt iam dixi, nobis potissimum vindemiat, & generosum ac nobile merum propinat, ipsa vappam bibit. Iam Asiaticæ, id est, Turcicæ ac Persicæ merces, quanto cumulo ab Armenis aduehantur, non est opus dicere; Nota hæc facile cuius esse possunt. Et Barclaius, vel a popularibus suis Scotis (nam fuit gente Caledonius, Gallus natalibus) scire optime potuit. Natio ista pertæsa miseræ & sterilis patriæ, Per mare pauperiem fugiens, apud nos quæstum facit. Antea vilissimi propolæ.

— quorum Cophinus fenumque supellex.

Aciculas tantum, cultellos, fibulas, & alia id genus minuta diuendebant, cistas & serinia dorso baiulantes. Nunc vero (forte postquam falsam Barclaii de impeditis itineribus narrationem agnouere) curru mercimonia deuehant, & per oppidorum nudinas vagantur. Mercatura autem (inquit Cicero) si tenuis est, sordida est. Vnde illi eo censu habentur, quo Iudæi. Estque omnino nobis clitellarius Scotus, & Iudæus apella: Κρής πρὸς αἰγυπτιαν. Hæc de externorum apud nos negotiatione; Quæ cum fructuosa esse nequeat, nisi vicissim permulentur merces, idque sit proprie commercium facere; vt penitus præcipuo isto societatis humanæ vinculo, ac commodo spoliaretur Poloniam, & infociabilem plane redderet, non solum raro nos adiri, id est, nihil inferri mercium dixit, sed etiam vix aliquid a nobis emi. Addit enim,

Hh hh hh hh 2

Ceram

Ceram & pelles mercantur, ac si quid præterea sub tam rigido
caelo in precium nascitur.

Si de Scolymorrhodia, aut Lusinia, (ita Scotiam forte Euphormio nominat)
ista dicerentur, verissima prorsus essent. Ibi enim profecto, ut initio satyræ ipse
dixit, *nulla bruma segetes extinguit, nulli aestus adurunt*; Et si causam requiras, non
alia potest assignari, nisi quia nulla proveniunt.

Senec. Epi-
gram. secun-
do de Corsica.
Idem Conso-
lat. ad Helvi-
am cap. 6.

Nullaque in insuflis nascitur herba solo.

Quid enim tam nudam inveniri potest, quam illud sacrum? quid, ad copias respicienti,
ieiunius? quid ad ipsum loci situm horridius? quid ad caeli naturam intemperantius.
Tali patria oriundus cum sit Barclaius, insultat Poloniae, illi inquam Polo-
niae, quæ maxima rerum omnium ad usum vitæ copia & vbertate affluit: & quæ
vere est, ut cum Poëta compendio dicam, *Terra bonis contenta suis*. Id autem
ut ostendam, velut per indicem, breuiter tamen recensere præcipua, quæ apud
nos, non sub caelo tantum, ut nugatur, sed etiam solo nascuntur, in pre-
tium. In primis autem, ut a Plutonis regno ordiar; pretii omnis fons, ac origo
secunda, argentum, quod Ilicussenses fodinæ, Kielcenses, Chencinenses affatim sup-
peditant. Sed primæ potissimum. Situm est Ilicussium in minori Polonia, & qua-
tuor milliariibus Cracovia distitum, fere autem integro milliari Polonico circa op-
pidum, fodinas habens, quas a trecentis iam fere annis excolit, secunda & rara
metalli, per tot secula suborientis, opulentia: Cum sæpe anno vno ad sex millia
pondo argenti, quas marcas vocamus, extraxerit; plumbi vero vitra quinquagin-
ta millia centenariorum; quod ex rationibus eiusdem oppidi compertum habeo.
Magnam vero probabilitatem facit, in illo tractu consimilis terræ positio, natura,
color, latius venas istas protendi ac patere. Immo & experimenta idem com-
probant, tentata a quibusdam et explorata. Sed quia impendio grandi res ege-
ret (ut nempe subterraneus canal, quem stolam vocant, aquam scaturientem,
effuso, qua deuexa est terra, alueo educat) ideo res hætenus dilata est, non sine
spe tamen, conatus et euentus quandoque secuturi. Ex iisdem regionibus cad-
mia fossilis eruitur, ingenti prorsus copia. Metallum vero istud, commixtum æri,
efficit Orichalcum. Æs vero ipsum Bozecinum prope non contemnenda vber-
tate effoditur. Ferri denique maxima copia, pluribus ex officinis prodit. Quæ
omnia Dantiscum in exterarum gentium usus deuexuntur. Sunt et montes carbo-
num fossilium, sed illorum usus nullus, cum abunde sit aliorum. Iam vero, an-
tequam has relluris opes, e visceribus eius petitas, claudam, ingenti prorsus salis
prouentu, præfabor iure merito, cum non ineleganti Poëta quodam nostro, di-
camque,

*Pande tuos natura sinus, & diuitis antri
Profer inexplicitum terris veltigal, & ingent
Depositum clara Lechia sub luce reponet,
Phoebe pater, si quando tuas de fontibus undas
Restinxisse sitim licuit: salis ima petentem
De calices hausisse novos, da largius urnam
Plenaque Castalis immergere labra fluentis.*

Rara omnino istius (quod aliorum opsoniorum opsonium est ac condimentum)
apud nos Diuum munere affluentia. Diuum inquam: nam opinio est vulgo re-
cepta, Sanctæ Cunegundis precibus impetratum nobis a Deo istud sal terræ, et il-
la indicante, detestam eius venam. Porro *sal aut fit, aut gignitur*, inquit Plinius.
Virumque vero habet magna vbertate Polonia. Nam factitium et coctilem Rus-
sia affatim suppeditat, Samborum et Kolomiam prope, fossilium vero minor Po-
lonia habet. Sed factitius, qui aut igni excocta aqua, aut mari adfuso in salinas,
Solisque radiis humore siccato fit, frequens multis populis, et promiscuus est.
Metallicus vero, et, ut vulgo dicitur, mineralis, paucis locis inuenitur. Memi-
nit Plinius in citeriore Hispania Egelastæ, et in India Oromæni montis, *ubi lapi-*
cidinarum

Lib. 21.
Cap. 7.

Ibidem.

cidinarum (inquit) more caeditur renascens, maiusque regum veltigal ex eo est, quam
ex auro atque margaritis. Profecto Vieliciam aut Bochniam putes illum descri-
pisse. Vtroque enim loco magnæ molis cylindri solidi salis, velut rupium frag-
menta, excinduntur, tanta copia, ut non vñbus tantum Poloniae sufficiant, sed
& Silesiam Moraviamque sustentent. Et magnum sane prouentum etiam nunc
fisco Regio adferunt, sed immensum plane adferrent, nisi maxima pars in usum
Nobilitatis absumeretur. Velut enim annonariis legibus, olim populo Romæ
no, frumentum e publico datum, modico aliquo pretio, aut nullo; Ita apud nos
equestris ordo gratuitum fere sal accipit, habetque hunc velut usum fructum pa-
triæ communis, necessitatibus priuatorum deseruiens. Hæc autem vel sola co-
pia ac vbertas salis, insulsum plane ostendit Barclaium, qui negat aliquid nobis
in prædium nasci. Sali adiungo sal nitratum, quod Podolia abunde suppeditat:
tum vero aliis e prouinciis sulfur. Adde denique alia, quæ iam terra non ab-
scendit, sed benigne profert, atque alit multiplici fertilitate. In primis autem
omne genus frugum, ea, quam paucis attigi, affluentia, tum vero linum, canna-
bem, lanam, ceram, mel, omnia ingenti numero accumulo. Boum innumera
armenta, cum Iaroslaviae sæpe triginta eorum millia, vñs hundinis, vendita fu-
isse sciam. Equorum item sex septem millia. Porro multæ sunt panegyres, in
quibus minori quidem numero, sed tamen grandi satis, aliis populis inaudito, ve-
nales sunt. Ita ut quotannis sexaginta millia boum e Polonia ad externos mitti,
tutissime possim affirmare, præter id, quod nos absumimus. Quid dicam de sil-
nestri prouentu? Is vero ex rebus variis maximus est. Præcipue e cineribus di-
stillatis, quod vulgo *Potasz* vocant, cuius ad pannificium, aut forsân tincturam
panni, necessarius est usus, itaque magna copia in Angliam aliasque in oras di-
uenditur. Tum vero pix, fecamenta pro doliis, asseres omnis generis; Ita ut,
quod Ammianus Marcellinus de Cypro dixit, tanta nempe tamque multiplici
omnium rerum copia abundare, *ut nauium onerariam, a fundamento carinae ad su-
premos usque carbos, aedificare, omnibusque ornamentis instruant, mari committere
possit*, id ego multo potiori iure de Polonia dicam, quæ non vñam nauem, sed
classes integras, nil opis externæ indiga, facile instruere potest. Quod adeo non
agnoscit Barclaius, ut etiam dicat,

Plerumque lapides extruendis domibus deesse.

Omnino! Ita ut Scoti vicos oberrantes non habeant, quo se aduersus canum
assultus tueantur. Prouide facturi, si e patria peterent hunc thesaurum, quo po-
tissimum diuites sunt. At homo nugator inaudiuit forsân, non tam crebra nobis
ædificia lapide aut cocto latere strui, & hinc sagaciter certe coniecturam fecit la-
pides deesse. Profecto si viueret, rogarem, ut inquirere diligentius istud vellent,
adiretque ipse Poloniam indagatum, curarem certe, ut cum Plautino seruo duce-
retur ad *latomias lapidasias* quæ pluribus in locis ad elegantiam architecturæ sup-
peditant, non lapides tantum communes & promiscuos, sed marmor etiam mul-
tiplex, & alabastrum. Certe Sigismundus III Rex, Chencinum prope, columnas
marmoreas binas excidi iussit, altitudine pedum fere duodequadraginta. Sed
dum extrahuntur, & machinæ ponderi non sufficiunt, vna per medium fracta, al-
teram vero nuper magno molimine Vladislaus Rex statuit Varaviae, & memoriæ
patris sui dedicauit. Quod vel vñicum argumento esse potest, non solum ad v-
sum, sed ne ad luxum quidem deesse nobis quidquam, & posse cultissimas quas-
que gentes omni elegantia æmulari & æquare. Habemus ergo, sed quod iam
addit, non vñmur.

Lignis tantum (inquit) ad parietes vtuntur, stramentoque
operiunt, præterquam in celebribus oppidis, arcibusque opti-
matum, quantum illa regio ferre potest, excultis.

li ii ii ii

Præfracte

Lib. 34

Captivels

Præfracte nimis negare non possum, superari nos ab aliis gentibus, & splendore, & multo magis frequentia structurarum. Effusa nempe in alium luxum natio nostra, & portæsa longæ ædificandi moræ ac molestiæ, minus architectonicam hactenus curauit. Sed ut alia omnis luxuria, ita hæc quoque migrare ad nos videtur. Cum paucis ab hinc annis, multa verè regio splendore structa sint, quorum delineationes, breui puto, vulgabuntur. Certe peritus quidam artis ac celebris Architectus, Italus natione, cum vidisset quasdam nuperas Poloniae structuras, dixit eam, si pergeret ædificare, ut coepit, intra unum seculum non æquaturam tantum, sed superaturam etiam hac in parte Italiam ipsam. Nobilium vero domus lateritiæ cultæ satis, & lignæ non tam viles, ut eas describit Barclaius. Non deest illis nitore & elegantia, neque stramento teguntur, sed scandulis, quibus totam Romam coniectam fuisse ad Pyrrhi vsque bellum, auctor est ex Cornelio Nepote Plinius.

Sed hactenus de regionis natura. Nunc promissam picturam animorum imperitus Apelles orditur; in qua pari omnino, aut fide, aut diligentia, versatus est. Putes illum, tamdiu, tantoque studio, fabulas scriptitantem, commentis assueuisse, ita narrare ex fide nihil potest. Prima autem lineamenta, indolis & ingenii nostri, hæc ponit:

Polonis (inquit) ut plurimum dura vita, cælo aspero.

Cælum idem nobis cum cultissimis populis esse, iam dixi. Cuius tamen non ea in animos hominum vis est, quæ in herbas, fructus, olera. Quocunque loco mundi vixeris, æque semper distas ab æthere, si te illo oriundum meministi, si eo rediturum cogitas, agnoscere facile nū referre,

— quocunque sub ære nasci.

Duram vero vitam cur nobis imputet; nullam causam video, præter imperitiam. Sequitur nempe suum genium homo semper præcipitis iudicii. Et quia vltimum apud nos Septentrionem, terram sterilem, siluis obsitam, paludibus sædam, seu ipsè incuriose credidit, seu maligne ab aliis voluit credi, ideo aptat tali patriæ, indolem incolarum, conformemque suæ terræ facit. Quid respondeam? certe non aliud, quam, prouoco ad eorum testimonium, quibus aliquo vsu innotuimus. Et fidentur dico, non solum ad calumniam reprimendam, sed ad gloriam etiam consequendam, nihil nobis accommodatius fore, quam penitus inspicere. Pateret facile, vitam nos viuere, omni decore, omni honestate cultam, & non Sybaritica quidem molliuie, omni tamen affluentia commodam. Adeoque ab aliis nationibus non superamur, ut sæpe in iis multa requiramus. Quod tamen non agnoscit, quinimo,

Nec populi (ait) moribus factis ad nostri seculi venustatem.

Quanto verius dixisset, vanitatem! Nam certe, quidquid apud vos venustum & decorum est, repetitis peregrinationibus excerpimus, & velut apes collegimus. Vinam vero non etiam mellis loco & venena, morbosque varios animorum. Nam quotusquisque cum Vlyssæ præteruehi gnarus (ut ait Epigrammarum scriptor.)

— Syrenas hilarem navigantium poenam?

Certe ut culturae & elegantiae non nihil, ita et vitiorum a vobis sumpsisse verum est. Non tamen degenerasse omnino in vestros, id est Gallicos mores. Gallia etenim, pulcherrima (fatendum est) regionum, nunc sola fere præbere videtur morem, omnibus (praeter Hispanos) comatis braccatisque Europæ gentibus. Et quidquid illa inuenit, aut innouat, id pulchrum decorumque aestimatur. Excitata nempe gentis indoles, prompto ad omnia ingenio, & laudem meruit elegantiae & imitationem. Sed ipsa hoc applausu superba, rigide nimis ab omnibus exigit, suos mores, damnatque contrarios. Cum tamen mea sententia,

Stultus

Stultus & improbus hic amor (sui) est dignusque notari.

Non enim ita ibi viuitur, ut id regulæ instar omnibus esse debeat. Multa in promiscuo vsu sunt, quæ prisci & melioris æui censuram non effugerent. Multa vana, ludicra, dissoluta. Innatum hoc nempe ingenio humanis, ut nimia cultura ineptiant. Et causa in aperto. Nam permittunt sibi omnia. Ideo securi de iudicio aliorum, qui suo multum sibi placent. Ita olim Græculi, dum omnes barbaros vocant, & sua nimis amant æstimantque, scimus quantum in omni vita delirauerint. Ita Romani, eorum exemplo, moribusque corrupti, quantum a prisca illa virtute, gravitate & constantia, abiuerint; vel Senecæ verbis patet; Qui Torpent (inquit) ingenia desidiose iuuentutis, nec in ullius rei honestæ labore vigilatur. Cantandi saltandique obscena studia effeminatos tenent; & capillum frangere, & mollitie corporis certare cum fœmine, & immundissimis se excolere mundiciis, nostrorum adolescentum specimen est. Putes illum plane rationem vitæ eorum, qui nunc in Europa tam culti tamque elegantes audiunt, notasse. Quod ut ostendam, operæ pretium erit asserere, grauis viri, Philippi Cominæ, de Gallicis moribus iudicium. Qui dum ingenium Ludovici vndecimi describit, Mea quidem hæc est sententia, (inquit) ut arbitrer, plurimum illi profuisse, quod deserto patre, vixit annis sex, apud Philippum Burgundiæ Ducem: Nam si fuisset educatus, ita ut hodie moris est, in Gallia, puto illum ex tot difficultatibus, non fuisse emerfurum. Sic enim hodie plerumque instituuntur, quasi ad ludum facti essent, aut iocum: litterarum nullam cognitionem habent, in vestitu nihil modestum aut graue, in sermone nihil prudens; negotiorum, tam ad vitam priuatam, quam publicam, ignari. Si quis est, qui, tanquam e veterno expergefuit, rebus gerendis animum adiciat, hoc sero admodum fit, & amissis propemodum occasionebus. Hæc Gallus de Gallia. Quæ tantum abest, in melius mutata esse, ut putem, corruptos mores, iam a temporibus Cominæ, increuisse, & incuriam hanc, negligentiamque vitæ, plurimum auctam. Ridiculum est, & verum, quod narabo. Dum Parisiis essem, quæsiui ab hospite de Academia loco (Sorbonam ibi vocant) atque petii, me ut in illam deduceret. Respondit ille, plures esse in vrbe; & num omnes, num aliquam e præcipuis adire esset animus, percontatus est. Ego ratus rudem hominem, & idiotam, Collegia singula, sub nomine Academiae sumere, rogaui, ut præcipua saltem eo die inquirerem, reliqua postmodum aditurus; Sequor itaque præeuntem. Intramus vero amplam domum. Multi iuvenes inerant, quorum pars gladiatoriam exercebat, pars saltabat ad numeros, alii pulsabant testudinem, alii ligneo equo insiliebant, alii denique varie torquebant, iaciebantque hastas. Cum petii, quænam domus hæc esset, respondit, hanc Academia esse, & hic nobilitatem Gallicam institui. Istisne tantum artibus, inquam: non, inquit, & toto matutino tempore equitare etiam solent. Auersus ab illo, risu effusissime. Et, o Musæ, inquam, itane gladiatorius ludus, aut palæstricon, occupat sacrum vobis Academiae nomen? En profecto novos Academicos, novos Arcefilas, Carneadas, Pirrones, qui non iam nihil sciri posse docerent, sed nihil disci oportere, exemplo suo, & tota vita comprobarent. Etsi enim corpus exercere, & ad arma, ac militaria opera assuefacere, iuuentuti præsertim pulchrum & laudabile: Tamen cum nostra omnis vis, in animo, & corpore, sita sit; animique imperia, & corporis seruitio, magis utamur; plus certe curæ tribuendum erit illi, qui dux atque imperator vitæ mortalium est, ne incultus & bonarum artium inscitia obsolescat. Id vero, Gallica nobilitas non agnoscit, cuius educatio omnis, & cultura, ad corpus refertur. Ita autem educati, quomodo doctrinæ quidpiam, & prudentiæ, multo vero minus sapientiæ habebant? Nihil legunt, præter amantium fabulas, id est (ut Lipsius alibi dixit) nugatorum ingeniosos foetus, libros pestilentes, natos blande inspicere, aut interficere iuuentutem. In quo numero ex veteribus Heliodorus est, nuper vero Amadæus, Vrfeus, & qui nobis conuiuium facit, & qui

¶ ii ii ii 2

peccare

Horatius
Serm. l. sat. 3.

Primo Con-
trov.

Lib. I. ex ver-
sione Sleidam.

Plinius Paneg.

Martialis.

Sallustius bel-
lo Catil.

In Notis Polit.
ad cap. 10.
lib. 1.

Horat. lib. 3.
Ode 7.

Fallax historias monet,

Ioannes Borelains. Hos secuta infinita prope farrago narrantium, procaces virginum mores, clam parentibus habita cum procis colloquia, furtivas literas, conventiones nocturnas, amplexus, oscula, ac denique fugas etiam, & absque vlla violentiâ raptus: omnia vero ista, si Diis placeat, salua pudicitia atque honestate. Hæc vterque sexus legit, miratur, & imitatur.

Iuuenal.
Sat. 6.
Horat. lib. 3.
Ode 6.

Attendit Thymele, Thymele tunc rustica disceit

— & fingitur artibus

Iam nunc, & incautos amores,

De tenero meditatur vngi.

Seneca Ludo
in Claudium.

Indecorum vero esset iuueni, non habere virginem, quam procer, quo beatus sit vulnere, qua pereat sagitta: Non spe aut animo connubii, sed ut amore langueat, aut potius se languere simulet, crebro suspiret, continuo adhæreat, confabuletur, officiose salutet, deducat, & omnino otiose insaniat. Hoc agunt omnes, inter speculum, & pectinem, & calamistrum occupati. Si quid diei superest, datur audiendæ histrioniae, vel pilæ ludo. Ita tempus vitæ absument, homines, digni profecto, quos Æacus, post mortem, iubeat cum Claudio, *alea ludere, pertuso fristillo*. Et nisi quandoque bello occuparentur, certe luxuria, lascivia, otio periret,

In cute curanda nimis operata iuventus.

Seneca
Epist. 13.

Iam vero quæ Cominæus memorat de vestitu, hic continuo & in dies mutatur. Nec ille solum, sed capillitium, barba, & hoc forte male habet, quod non tota faciei forma. Quamvis absque hoc satis immutantur, & quem hodie senem vidisti, cras rasa barba, tum capillitio adscito, iuuenem videbis, ita ut sæpe rideam, quæ Medea istos, tam cito recoxisset. Ultra non lubet has amicitias & verustates persequi: quibus varere Poloniam adeo, non inficior, ut gratuler etiam patriæ. Non habemus profecto istas delicias, non habemus *Mancipia in magisterium recepta, quo nova artificia docuit famas, qui gressus nostros temperant, qui saltare, canere, ludere, & eiusmodi nugas docti, alios doceant*: De gratibus & seriis Romanis dicit Cornelius Nepos, *Scimus muscen nostris moribus abesse a persona virorum principum, saltare etiam in vitio ponti*. Hoc quadrat nostræ nobilitati, quæ curis Reipubl. intentæ, his artibus non indiget; Illis, qui a publicis negotiis arcentur, convenit talibus occupari. *Expedi tibi o Caesar* (dicebat Histrion ad Augustum) *populum circa nos distineri*. Nam virtus, culta ac ciuilia ingenia subditiorum, tuti mentes, ad seria negotia nata, ut ille ait, *ingratæ imperantibus*; quibus *boni, quam mali suspectiores sunt; semperque his* (ut vere inquit Sallustius) *aliena virtus formidolosa est*; & causam puto recte assignat Panegyristes; quia nempe *patientiores servitutis arbitrantur, quos non decet esse nisi servos*.

Apud Dionem lib. 54.
Tac. in vita
Agric.
Sallust.
Iugurt.

Sed ne videar externos mores reprehendere, proprios vero consulo prætere, paucis rationem vitæ nostræ aperiam. Istud autem inprimis: Nobilitatem Poloniam non esse urbicolam, et mercatoribus ac opificibus relinquere hanc mansionem. Villas et paternæ rura quisque incolit, magno, ut infra dicam, probitatis integritatisque præsidio. Porro, quamvis ruri habitantibus, non per inertiam vita perit, actioque omnis nostra; partim in Reipubl. procuratore, partim in domesticis negotiis occupatur. Prima, honesta, imo splendida est, altera vero, seria, innocens, ac iucunda. Publica quod attinet: Inprimis comitia obimus, non solum cum suffragii iure, sed etiam cum intercedendi potestate. Magis vero iste magnatum mentium, gloriæ comparandæ, caritatis erga Patriam testandæ, ac boni publici promouendi, campus est. Hic enim leges conservamus; hic omnia censemus, vetamus, intercedimus; hic egregia moderatione, interventionem Principis, libertatisque patrocinium, pono patriæ consulimus. Huc

potissimum

potissimum institutio omnis nostra aptatur et dirigitur, eo fine iuventus nobilissima literas discit, ut eas aliquando, magna ingenii, iudicii, et eloquentiæ fama, in usum Reipubl. promat. Promit autem rara, nec vulgari aliis gentibus, laude. Dum qua equestris, qua senatorii ordinis viri disertissimi, gravissimas sententias, dignas posteritatis memoria, dignas notitia exterorum, promunt ac proferunt; et priscæ illius constantiæ, quam olim Roma in suis ciuibus (sed breui tempore, neque sub principatu) venerata, magna edunt specimina. Quam dispar autem aliarum nationum πολιτευμα? ubi in civili administratione, nihil come, nihil simplex, nihil honestum, nihil illustre, nil forte, nil liberum. Vbi nobilitas ἀπολιτωσώτατη nihil consulitur, timet multa, assentitur omnia. Vbi nulla comitiarum potestas, nulla ordinum auctoritas, sed umbra & vana species consultationis, & muta ac sedentaria tantum, assentiendi necessitas, dum unus solusque censet, quod omnes sequantur, & omnes improbent, dum imago vera miseri illius senatus, quem tam vidit Roma, cum amisset non modo fuscum ac sanguinem, sed etiam colorem, ac speciem, pristinae civitatis. Et quem ita descripsit poëta.

Non consule fuerat

Fulserunt sedes, non proxima lege potestas

Prætor adest, vacuaque loco cessere curules.

Omnia Caesar erat.

Vbi nec sentire quæ velis, nec quæ sentias dicere licuit, & cum voce memoria quoque ipsa perisset, si tam in potestate eorum fuisset oblivisci, quam tacere. Sed ne insultare videar alienæ miseriæ, redeo ad narrationem quam incipi.

Et hic quidem primus, vi dixi, campus est Reipubl. capeffendæ. Alter vero non minus celebris, iudicia nempe, ut vocantur, Tribunalitia, absque vlla prouocatione. Vbi etiam suprema ciuilibus potestatis participes efficiuntur, accepto arbitrio in bona & honorem concilium, imo in vitam etiam ipsam. Cum etenim Principes curis imperii distinerentur, & ius dicere ac reddere in tam amplo regno non possent, precibus & necessitati ciuium concessere, ut delegatos iudices sibi crearent, certasque actiones eorum permitterent arbitratui. Legunt itaque, certa & statâ die, binos aut singulos, ex quouis districtu: qui, ubi conuenere, annuam potestatem retinent, sed amplam, ut dixi, & Regium quidpiam præferentem. Eximia etenim eorum maiestas ac veneratio, multis legibus asserta, constanti usu & consensu nobilitatis reuera ac defensa, quæ velut vnicum tutamen ac præsidium libertatis habet iudicia ista. Et quidni habeat? Certe seu ad iustitiam exercendam, seu ad vitandam oppressionem vnius, seu ad æqualitatem retinendam facit: iudicia deferre iis, qui abuti potestate tanta non possint. Brevis enim & annua est; & lege canetur, ne prorogari, aut continuari electione queat. Tertia occasio Reipubl. tractandæ est, quam exigit cuiusque munus & officium. Sunt enim Magistri finium regundorum, qui Principes equestris ordinis audiunt. Sunt provinciales Iudices; sunt denique publicæ securitatis custodes, capitanei, ut vocantur; inter istos parata est forensis omnis opera. Deinde extraordinariæ quædam publicæ functiones interueniunt, auctoritate Comitiorum iniunctæ; sed iniunctæ volentibus: nam cogere, & inuito munus quodcunque imponere, nemini fas est. Hæc sunt fere publicæ pacis negotia quibus occupamur. Bello autem aliquo imminente, promptam multi subeunt militiam. Neque tantum nomina sponte dant, sed pro opibus, equitum peditumque pluribus centuriis & cohortibus, proprio ære scriptis, necessitati publicæ subueniunt. Res est mira, & nescio an vllis gentibus olim & nunc sueta. Certe ut expeditiones veteres non memorem, nuper cum Koniecpolius contra Tartaros moueret, præter ordinatum Reipubl. militem, qui ad subita casum continuo alitur, octodecem millia selecti militis, vitro a priuatis submissi, in castris habuit, qui eorum sumptu militarunt: Ut vel hinc appareat, ibi communem salutem omnibus esse curæ, ubi Regnum.

Kk kk kk kk

traditio Reipubl. Cice. ad At. lib. 1. Epist. 12. experts maxime negotiorum ciuiliū Idem Epist. ad Octav. Plinius Pa. neg. Cice. ad At. lib. 4. Epist. 15. Lukanus lib. 1.

Tacitus Hist. 1. Idem in vita Agric.

non possessio, non hereditas, non peculium vnius, sed societas legibus deuincta, sed patria communis est. Quam aliter, vbi despotæ illi & domini regnant: vbi nisi emptus, nisi coactus miles militat, vbi nulla subsidia, nisi extorta ab inuitis, & perdere se reputantibus quicquid conferunt in publicum.

Iam vero, vt ad alteram partem veniam vitæ nostræ, tum illorum, qui a publicis curis per interualla vacationem aliquam habent, tum qui procul negotiis ut præfata gens mortalium, sibi viuunt, vtrorumque, inquam, non est animus, sed cordia atque defidia bonum otium contere. Seria vti dixi, innocens, & anxia est occupatio. Aut enim æconomicis laboribus tempus transigitur, dum quisque suum patrimonium diligenti industria excolit, vilius semper reddit, & pro copia exornat; dum non erubescit, alia turis negotia, quæ infinita etiam obliisse magnos viros scimus, gaudent saepius terra (vt Plinius inquit) vomere laureato & triumphali agricola. Aut venatori indulgetur, quæ liberalis plane & iucunda in vsu continuo nobis est. Aut lectiōi etiam aliquantum datur, aut amicorum officiis, & mutuae hospitalitati, aut denique solutæ curis edacibus vitæ. Dicunt nempe, & sentiunt tales cum Kochanovio nostro.

Lib. 1.
Eleg. 14.

*Patria rara colo: nunc fallax aula valebis;
Nil promissa equidem magna tua illa moror.
Libertas, gemmarum instar mihi, & instar arenas est,
Lydiæ aurifera quam vehit amnis aqua.
Hic ego nec nutum alterius, nec limina seruo,
Infringens duris molle latus foribus.
Nec votis exopto famem incaenatus herilem,
Nec cuiquam inturba pugno aperire viam.
Nullius ad leges vitam compono, licetque
Tempora mi arbitrio ponere cuncta meo.*

Et alia, quæ ibi celebris poëta eleganter in laudem vitæ rusticæ subiungit. Porro, vt verissime dixit Tragicus,

Seneca
Hypolitæ

*Non alia est magis libera, & vitio carens,
Ritusque melius vita quæ præfatos colat
Quam quæ relictis manibus campos amat.*

Verissime inquam, & vel experimento Poloniæ id dicere possis: cuius ego constans probitatis pietatisque studium, mores, vt plurimum, præfate illius integritatis & modestiæ, totam denique vitæ rationem seriis occupationibus deditam, non alteri causæ adscripserim, quam, quod non miscemur vitiis, quæ continua illa & otiosa cohabitatio, vicissim tradit & accipit. Hinc profecto est, quod caremus deprauatione illa et corruptela morum, qua plerumque scatent animi gentium externarum. Hinc quod pacem et quietem publicam patimur, nec conspirationes, factiones, turbas, bella denique ciuilia excitamus: dum enim quisque domini suæ Rex est; dum habet, quo otium honeste ac iucunde transigat; dum mentem rerum præsentium cura occupat; non ille vasta animo concipit, aut meditatatur,

Ibidem.

*— non ille Regno seruit,
Aut Regno imminet, spei metusque tutus.*

Hæc est, contra Barclai calumniam, morum et consuetudinem Poloniæ defensio. Quibus non venustas, vt ille dixit, sed vanitas deest: Seria enim amamus, et illis adhæremus. Vobis, quibus (vt Senecæ verbis dicam) omne ludicrum in pretio, quibus etiam post iuentum canosque puerilitas remanet, et qui senes pila luditis: Vobis, inquam, hæc omnia venusta relinquimus, et frui talibus patimur, sine æmulatione aut inuidia nostra.

Et hinc (inquit) seuiora ingenia.

Plane, sumus truces, feri, immanes, et denique Scotis similes, quorum se-
uissimas

uissimas mentes, & supra fæ humanitatis, odii ac inimicitiarum tenaces, eodem libro describit Barclaius. Cædem cæde (inquit) repensare decorum, incendia alternis ignibus vindicare, nec aperto tantum Marte, sed insidiis & fraudibus agere: & denique nihil turpe aut ignobile, modo ulciscantur inimici, reputare. Ecce Thracum mores, aut potius Scytharum (nam sunt ex Geographis, qui Scotos ab illis dicant oriundos.) Ecce Scoti, confessione popularis sui homicidæ, incendiarii, & qui fraudibus grassantur. De nobis puto illum nihil eiusmodi sciuisse & ista scribere tantum, vt tinniat verbis, vere æs Dodonæum. Seuius igitur omnis abest. At ingenii Benigna vena est: Ingenii, inquam, ad omnia facilis, erecti, & excitati. Musas certe passim ab exterarum gentium nobilitate spretas, & ad plebeium ordinem, vt plurimum, redactas, nos soli velut proprias putamus splendori natalium; & claritudinem generis, nulla alia ratione magis illustrari censemus, quam doctrinâ. Vnde prima institutio nobilissimorum adolescentum, literarius ludus & schola est. Hac ad iuuentutis maturitatem detinentur, illamque egressi, peregrinationes obeunt eadem cupiditate doctrinæ. Agnoscit hoc sæpe Lipsius, & Schonæo scribens fatetur, hac parte beatam patriam nostram esse. Apud nos (inquit) in omnia alia studia Nobiles versæ. Eademque Epistola, humanitate, elegantia, omni cultu animi nos provocare, dicit, lætissimas quasque gentes. Sed quid ego dico prouocare? immo, vt ipse fatetur, superare. Nam Epistola alia, ad Marcum Vellserum Germanum, (ne putes illum genti abblandiri, quod certe ingenio tanti viri alienum) Mirum, mirum (inquit) Sarmatiam sic excultam hodie, vel supra Hesperiam utramque (gnarus dico) esse. Nostri homines aliter, & veteres Cimbri (Becani hæc assertio) ad Cimmericas ignorantiae tenebras cunt. Huic testimonio tanti viri addo Erasmi Roterodami iudicium, dicentis, nos, & literis, & legibus, & moribus, & religionis, & si quid est, quod a Barbariei probro vindicet, cum præcipuis & laetissimis nationibus certare posse.

Horat. lib. 2.
Ode 18.

Centur. 4.
Miscel.
Epist. 7.

Centur. 5.
Miscel.
Epist. 51.

Diuerforia peregrinos excipiunt, longe a nostrarum terrarum ratione. Deducuntur in sedem, quæ inanis est, & plerumque perfossis ad accipiendum lumen parietibus, ventis quoque & hyemi patet. Nulli quibus decumbant lecti, non erecta ad epulas mensa, longo ac multiplici clauo paries fixus est, illic hospites sarcinas, quas habent, in ordinem appendunt: multo deinde stramento sternitur solum, & hoc in illis diuerforiis pro toro est. Itaque per illam regionem processuri, ad iter se comparant, quasi domum circumdueant, cibos & cætera in alimentum ferunt, lectulos in rhedis collocant; vt nudis illis tectis excepti sua supellectile, & famem & frigora arceant.

Hæc quamuis multum verbis auxit, & morè suo (est enim, vt dixi, semper λαλίστα) exaggerauit, non omnia tamen falsa dixit. Non sunt nobis hospitalia quæ mensam apponant peregrinantibus, & quæ lectos præbeant. Sed qui perspectam habuerit rationem morum & consuetudinum Poloniæ, adeo istud non mirabitur, aut damnabit, vt approbet etiam, & adfateatur aliter fieri non posse. Nam tenuioris fortunæ homines, laetis hospitibus non indigent, exteri vero, præter mercatores, raro nos adueniunt. Nobilitas autem tam frequentem & numerosam familiam, tam splendidum famulitium alit, vt fidem res apud externos, & rerum nostrarum ignaros, non inueniat. Certe priuati homines Regum aulas sæpe æmulantur, & stipati incedunt caterua ingenti, quam nullus tam lautus caupo est, qui commode excipere possit. Commeatus in antecessum parandi sunt, qui tot viris, tot æquis sufficiant. Id autem & minore impendio fit, quam si in singula capita iniquis illis exactoribus soluendum esset, et commodius mul-

loquacissimus

to, cum cibi exquisiti apponantur, et ad arbitrium cuiusque parati; unde etiam in exteris nationibus, qui laute et splendide viuunt, suo coquo et suppellectili v-
tuntur, immo et lectos etiam ferunt. Et nos saepius experti sumus, quam graue sit viles semelaeque dapes, et crambe recoctum pransitare, quod apponunt per-
diti caupones. Qui, ut apud Comicum coquus loquitur,

Plant. Pseud.
Act. 3. sc. 2.

— *Condita prata in patinis proferunt.*
Boves qui conuiuas faciunt, herbasque oggerunt;
Eas herbas herbis aliis porro condunt.
Teritur snapi scelerata cum illis.

Epist. 87. &
108.

Quam item sordidum ac spurcum lecti sordes pati, saepius puris et scabiei, et luis
venerae signa maculasque praferentis? Certe, cum Seneca, *siccum panem, & si-*
ne mensa prandium, post quod non sint laundae manus, & lectum, qui resistat corpo-
ri, nullumque eius praebet vestigium, malle; quam his spurciis uti. Nam praeterquam in celebribus oppidis, quis neget, ut plurimum, misera hospitia esse? Quod autem de perfossis parietibus addit, falsum est: ut et alia, quae verbis at-
tolit. Nec tanta est molestia, quasi domus circumferenda esset, ut alle imagina-
batur. Vnus ac consuetudo iam istud facile reddidit. Et apte, ac concinne, mira-
que celeritate omnia explicantur, atque conuassantur.

Gens ad ferociam & licentiam nata, quam vocant libertatem.

Ferociam ad Scotos iam ablegavi, agnitam ab ipso Barclaio. De liberta-
tis apud nos modo et statu, dicam infra. Nunc vero legem, qua nos barbaros
facit, a calumnia vindicabo.

Adeo (inquit, ad ferociam sunt nati) ut infandae barbariae
legem, multis seculis ibi solemnem, vix nunc demum omise-
rint. Ea scilicet cauerant, ut, qui hominem peremisset, sol-
ueretur metu iudiciorum, si iniacentis cadaver proiecisset pau-
culos nummos, quorum numerus eadem lege destinabatur.

In hac iniqua criminatione nostri, quid prius accusem nescio. Certe ei et fides, et
peritia, et iudicium deest; et temeraria tantum malignitas superest. Falsum enim quod
metu iudiciorum solutos homicidas, et tantum proici dicit pecuniam in cadaver oc-
cisi. Nam etsi multa pecuniaria est, decisione tamen iudicum constituitur, et quod
ex imperitia auctor omisit) additur semper, in poenam, grauis et opacus carcer, in
imo et fundo turris, anno integro et sesqui-mense tolerandus, de quo pacisci, et tran-
sfigere, nunquam fas est; Et conuicti transactionis factae, iterum illum subire te-
nentur. Neque haec legum benignitas cuius patrocinator homicidio. In recenti,
ut loquuntur, facto, et crimine, capti, tum inuasores, praedones, capitale sube-
unt supplicium. Qui vero gladio e sclopeto occiderit, duplici multa pecunia-
ria, et biennali carcere punitur. Quid hic vero immane? quid infandum? quid
barbarum? Atqui audi, o imperite, et discite, non aequitati naturali, non iuri diui-
no contrariam hanc legem; multis vero gentibus usitatam; et denique, rectae
rationi valde congruam consonamque esse. Singula haec ut ostendant, et compro-
bem: Fateor quidem deberi poenam omni sceleri, natura id dictante et exigen-
te: sed non certae ultionis, aut vindictae; verum societatis, ad quam homo natus
est, conseruandae causa. Nam appetitus ille reponendi doloris, quem solum vin-
dicta respicit, non est naturae rationali, quam solum hic spectamus, proprius, sed
ei, quam cum brutis habemus communem. Vnde finis verus poenae, ex senten-
tia Theologorum, aut est (dicam hoc verbis Senecae illis consentientis) *ut eum*
quem punit, emendet; aut ut poena eius ceteros meliores reddat; aut, ut sublati malis,
securiores ceteri uiuant. Emendatio nempe eius, qui peccauit, Exemplum, ne pec-
cent alii. Securitas denique, ne mali noceant bonis. Ad hos vero fines conse-
quendos, non semper poena requiritur capitalis. Quin imo et ad emendationem
illa

S. Tom. 2. 2.
Q. 107. Art. 1.
De Clem.
Lib. 3. cap.
22.

illa est optima, quae postquam castigauit, poenitentiae & correctioni locum relin-
quit; Et ad exemplum magis conducit, si longe, si duriora est: & securitati de-
nique sufficere potest, etiam citra mortem irrogata, si grauis sit & seuera, si non
connuceat, non ignoret, & ita demum infligatur, ut potestatem adimat nocen-
di. Quae omnia in lege nostra palam est contineri. Ergo hinc apparet illam iu-
ri naturae minime aduersari. Sed diuino forsitan aduersatur, quod aperte mor-
tem irrogari iubet homicida. Exod. Cap. 20. v. 12, & 15. Leuit. Cap. 24. v. 17. S. Thom. 2. 2.
Verum in promptu est opponere, quod omnium Theologorum consensus, & Ec-
clesiae approbavit auctoritas. Leges nempe Hebraeis datas, alias morales fuisse,
quae praeepto Decalogi potissimum continentur, & quibus omnes tenentur Chri-
stiani. Alias ceremoniales, quibus non modo non tenentur, sed etiam prohiben-
tur uti. Alias denique politicas, & iudiciales, easque nec imperatas, neque pro-
hibitae nobis. Inter istas postremas ponitur haec de homicidiis, a qua ut non di-
scedendum temere concedam: ita hoc audacter affirmo, per illam non esse veri-
tum supremae civili potestati, mitiora sancienti, pro ingenio & natura populo-
rum. Si enim licita ei est, citra peccatum, clementia & remissio poenae, quod
nemo diffitetur: cur non moderatio & temperamentum? Non enim profecto ea
necessitas est supplicii, quae restitutionis. Nam restitutio, quia compensat iniuri-
am, non potest parte inuita a iudice condonari. Poena vero, dum nihil accusa-
tori confert, praeter feram vindictam d. l. cedinem, ideo & veniae capax est, & mul-
to magis moderationis; quam lex Euangelii nunime certe prohibet. Immo cum
repositionem iniuriae, & ultionem adeo arcte restringat, certe multo magis tali-
onem improbare videtur. Quam & in foro Iudaico tum demum exercitam, cum
laedens pacisci nollet, Rabini testantur, *& dentem pro dente, oculum pro oculo repe-*
ti, fas esse dicunt, sed ea cum exceptione, si aliter satisfactio non sequatur, quam
& arbitrio Iudicis putant decernendam. In legibus vero decemuiralibus, recen-
set Lipsius, caput quadragesimum tertium verbis istis: *SI MEMBRUM RVPSIT. NI*
CVM EO PACIT. TALIO ESTO. Sed poena haec duodecim tabularum (inquit Iusti-
nianus) in desuetudinem abiit; quam autem Praetores introduxerunt, in iudiciis fre-
quentatur. Nempe Honoraria, (ut vocabantur) & secundum dignitatem lesi,
vitaeque eius honestatem, pecuniaria multa aestimata. Quod si talio ista ad ter-
rorem tantum data est Hebraeis, nec vnquam in usu forensi habita; si Romanis
etiam nimis rigida visa est; quanto magis decet Christianos, illa, quantum fieri po-
rest, abstinere? qui legem gratiae habemus, omnis patientiae ac mansuetudinis ma-
gistrum. Vnde quidam capitalia supplicia verita omnino nobis esse docent, fal-
so quidem, sed tamen non barbariae infanda, ut nos accusat Barclauius; quin po-
tius affectata lenitate, & pro ingenio haereticis studio contrariandi. Tertium po-
tius, multis gentibus legem eiusmodi fuisse usitatam. Quod certe ostendere per-
quam facile est. Nam *vetustissimi mortuorum* (inquit Tacitus) *nulla adhuc mala*
libidine, sine probro, scelere, eoque sine poena & correctionibus agebant. Postea vero
corruptis moribus, poenis & seueritate legum opus quidem fuit, sed illas *verisimile*
est (inquit Diodori concione Thucydides) *mitiores etiam contra maxima scelera,*
initio fuisse; donec, cum propter lenitatem contemnerentur, tandem ad mortem plerae-
que processerunt. Vnde & Plinius, dum inuentores rerum longo ordine recen-
set, *Primum iudicium Capitis in Areopago adum esse,* dixit. Et ante Draconis se-
ueras sanguinariasque leges, puto Graecos, ut plurimum capitali supplicio ab-
stinuisse. Certe Romani valde abstinere, ut leges illae sacrae, tum vero Porcia
Semproniaeque testantur: quibus prohibitum cuiusque Magistratui, cluam ver-
berare, multo minus securi ferire, *tantumque exilium permixtum in damnatos.* Quod
Cicero in Oratione pro domo sua, *ita proprium dicit liberae ciuitatis.* Reges quo-
que Aegyptios (auctor est Diodorus Siculus) damnasse mortis reos, ad metal-
la, aut aliud opus, salutaris instituit. Et nunc in Italia, alibique, ad trirèmes passim
condemnantur.

S. Thom. 2. 2.
Q. 104. Art. 8.

Lib. 4.

Lib. 3. Annal.

Lib. 1.

Lib. 7. cap. 56.

Sallust. Catil.

Habentur ad
finem Hist.
Vngariae
Bonfinii.

condemnantur. Sed quod ad rem maxime facit, inter decreta Sancti Stephani Hungariae Regis, caput 16. de homicidiis recensetur, quod totum adscribam. *Si quis accensus ira, (inquit) ac superbia elatus, spontaneum commiserit homicidium: sciat, se, secundum senatus nostri decretum, centum & decem daturum auri pensas, ex quibus quinquaginta parentibus dentur, decem autem arbitris & mediatoribus condonentur; ipse quidem homicida secundum institutionem Canonum ieiunet.* Quae lex etsi multo lenior est nostra, non intra multam tantum consistit: tamen excusari potest eo, quod profecto

*Τὰ πρῶτον ἐστὶν αἷμα καὶ ψυχὴ θνητῶν
Pecunia, anima & sanguis est mortalibus:*

Lib. 2.

Et, si haec sufficiat ad cohibenda facinora, haud opus asperioribus remediis erit. Ecce vero, tot gentium consensus absoluit nos hoc barbarae legis probro, quod hybrida Barclaius nobis imposuit; ostenditque, ut cum Laetantio dicam, *olim nefas visum, quamvis malos, tamen homines, supplicio capitis afficere.* Quod certe & rectae rationi congruum consonumque est. Nam seu severitas necessaria est, magis illa exercetur, ac ostenditur, vigentium cruciatio: *Mors enim aerumnarum requies, cuncta mortalium mala dissolvit.* Et, ut Seneca ait, *impunitatis genus est, iam non habere poenae locum:* Denique necem virgenti, responderi, cum altero Seneca, id est Tragico, potest.

Salust. Catil.

Seneca de
Clem.

Thiester
Lib. ultimo
Iustit.

De fine poenae loqueris, ego poenam volo.

Seu bonum communitatis spectas; *Nemo dubitat (inquit Quintilianus) quin si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo possint; sicut posse interdum conceditur, salvos eos esse, magis e Republica sit, quam puniri.* Seu ad fines alios poenae respicis, iam dictum est, ad illos non requiri extrema supplicia. Et denique, si naturam humanam expendis, tot affectibus obnoxiam, & eorum impulsu, ac impetu, labi & abripi facilem: necessario suadebis mitiora; *& adhibendam moderationem dices, quae sanabilia ingenta distinguere a deploratis sciat.* Sed cum Barclaius insciam ostendisset suam, improbando legem non certe barbaram, sed humanam potius ac benignam, tum subiungit maligne causam eius, ac dicit:

Seneca de
Clem.

Nec tam vile (inquit) fecissent humanae vitae pretium, nisi, sui ingenii impetu, pro levi facinore haberent, humanum cruciorem prodigere.

Pro Roscio.

Solon interrogatus, cur in parricidam nullum assignasset supplicium, respondit, se noluisse poenam sceleri ponere, quod nunquam sperasset parrandum. *Sapienterque illum fecisse, Cicero ait, cum de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat, ne non tam prohibere, quam admonere videretur.* Et cum Spartanus quidam interrogaretur, quare Spartae in adulteros nulla lex esset, nulla poena. *Nullas, inquit, apud nos adulter est.* Vides igitur certissimum argumentum innocentiae esse, legum paucitatem, & addo lenitatem: Bonosque mores poenis non egere, et corruptissima Republ. non plurimas solum, sed atrocissimas etiam leges: Cum nempe *flagrans flagitij animus, non levioribus remediis restringendus est, quam libidinibus ardescit.* Sed frustra; nam vitio ingenii humani certum est, ea saepius committi, quae maxime vindicantur. Itaque in Italia, quamvis adeo non homicidia tantum, sed arma etiam, id est, instrumenta necis vetentur, nullibi tamen frequentiores homicidae, nullibi saeviora latrocinia, nullibi crebrae magis, & ex insidiis structae caedes. Gallia etiam, scimus, quam in cassum prohibet suetas sibi monomachias: Et cum Parisiis essem, in turum nemini noctu pedem domo efferre, ita omnes plateae infestae praedonibus, non modo spoliantibus, sed turcitantibus etiam erant. Imputat igitur nobis, propria aliis nationibus crimina Barclaius, quorum liberabo Poloniam, vel hac vnica, fida certe, & recentis memoriae, narratione. Annis abhinc quindecim Varsoviam prope solennis electio Regis nostri, nunc feliciter

feliciter imperantis, peragebatur. Ingens omnino mole & gravitate negotiorum, maiestate confusus, numero civium, splendore vario, ac pompa gentis, legatorum denique nos undique adeuntium veneratione. Quae omnia, si apud exteros eo apparatu gesta fuissent, nescio quae non habuissent elogia: ut est mos illorum, qui de magnis maiora loquuntur. Peragebatur, inquam, ista electio, ad quam praecipui e Nobilitate, stipati more gentis frequentissimo comitatu, tota Polonia conuenerant; ita ut numerus ducenta millia hominum facile superaret. In tam numerofo autem populi confluxu, nulli quamvis custodes essent, nulli vigiles; vrbs ipsa Varavia nusquam clausa, & quocunque tempore noctis iis peruia, qui circumcirca castrorum more stativa habuere: adeo tamen securae & tranquilla erant omnia, ut vix quisquam vi peremptus, quin ne spoliatus quidem diceretur; idque toto sesqui mense, quo comitia illa darentur: pacisque istius, ac quietis publicae, vnicum praesidium fuit, iudicia huic fini instituta. Quares profecto, recte aestimanti, non minus approbat infontem Poloniam, scelerisque purum; quam arbor illa pomifera, metatione castrorum complexa, & intactis fructibus relicta, commendare solet Romani militis disciplinam. Audiamus vero vltra celebrantem Barclaium.

Ipsam nomen (inquit) non tantum servitutis, sed & iusti ac legitimi regni oderunt.

Verum est, nos odisse servitutem; Et quidni? pestem illam naturae humanae, eiusque corruptae praecipuam labem, supremam fortunae aduersae calamitatem; poenam suppliciumque extremum mortalis vitae, & miseriarum denique omnium malorumque secundam genitricem? odimus peius angue, & abominamur hoc generis humani opprobrium; amamus vero, & ut par est, aestimamus, illam, illam non dicam auream, sed quae omne pretium longe superat; quae animi praecipua dos, et beatae vitae compendium est; libertatem. Felices nos hac sorte! beatam Patriam hoc Dei munere, & tanto beatiorum, quo rarum magis aliis populis decus istud, ignotumque donum.

Nam quae reuifas limina dulcius

Mavortiarum maxima gentium

Regina LIBERTAS Polono

Orbe magis Litavisque campis?

O Providentis filia consili

O faustitatis mater, & otii

Beata nutrix, o Polonae

Primus honor columenque gentis,

Quaesta multo sanguine gloria,

Reperta multo!

Ut pulcherrime cecinit incomparabilis vates Sarbievius nostras. Vivimus nempe securi: violentiae omnis metusque expertes. Non miles spoliatur, non publicanus atterit, non opprimit, non cogit ad onera Princeps. Delectus, tributa, lex maiestatis, vnicum, ut ille ait, *crimen eorum, qui crimine vacant.* Tum delatores, genus hominum, publico exitio repertum, seuera supplicia, carcer, proscriptio, exilium, & denique indicta causa mors: omnia ista ignota sunt nobis; pariter & inuisa. Accedimus ad Rempubl. cum lubet. Non adacti munera subimus, non ponimus sine causa iussi. Tutum est, priuatum agere, vacat periculo, gerere Magistratum, non oper, nobilitas, omitti gestique honores pro crimine, non sinistra erga eminentes interpretatio, nullum ex magna fama periculum, nullum ob virtutes exitium. Ita beati agimus vitam, cui nihil addi potest ad cumulum fortunae, nisi perpetuitas. Tali vero sorte praediti, non tamen iustum ac legitimum (quod impudenter Barclaius dicit) odimus Regnum. Nunquam fere eo caruit Polonia: quae (dicam Cromeri nostri verbis) *Vnius principatum semper;* Lib. I. De Re-

praeter duo exigua tempora amplexa. est; bonis plerumque & modestis, & a tyrann- pub. Polona.

nide alienis vfa Principibus. Hanc antiquissimam nempe, naturæ & rationi maxime congruam, vsus commodique maximi, formam regiminis pridem adoptauimus, & constanter hucusque retinemus. Habemus, inquam, Regem, non tamen hereditas illius, non patrimonium, sed imperium sumus. *Sedem ille Principis occupat, ne sit Domino locus.* Ex legibus habet imperium, non in leges, ciuibusque se datum arbitrat, non sibi ciues. Pulcherrima vero ista & præstantissima Reipubl. forma est, & quæ sola maxime potest esse diuturna. Effatum enim Aristotelis de conseruatione Monarchiarum est; τὸ τὰς μὲν βασιλείας ἀγεῖν ἐπὶ τὸ μετρίωτερον. *Vt regna nempe ad mensuram certam, & temperamentum reducantur.* Vnde Theopompus; cum Spartæ Ephoros instituit, quantum detraxisse potestati Regiæ, tantum eius diuturnitati adiecit, dicitur ab eodem Aristotele. Et nonne merito? certe summa illa potestas, quæ Dei imaginem in terris præfert, firma & stabilis esse nequit, si munus suum officiumque non adimplet. Id vero tum demum optime præstabit, si ad Deum, prototypum suum, quam proxime accesserit. Porro, Deus ideo cuncta iuste legit ac gubernat, quia bonitatis sanctitatisque suæ præscripto, quasi lege aliqua adstrictus tenetur. Lex enim, ut ita dicam, ei immutabilis voluntas est, recti & æqui exactissima regula, quam transgredi nullo modo potest. Humana vero natura, cum corrupta & ad malum præceps sit, non iam a propria voluntate legem hanc petere debet, sed alterius, cuius nempe interest illam non aberrare, iudicio scriptam sancitamque, & suo assensu receptam, seruare tenetur. Ideoque leges potestatis velut custodes natæ, quarum standum est præscripto. Quemadmodum autem Diuinæ Maiestati ac potestati nihil detrahit ἀδυναμία τῆς ἀμαρτανῆς: Immo quia delinquere non potentia est, sed infirmitas, addit etiam, multumque naturam commendat; Ita & Regum non minuitur potestas legibus, quæ peccare tantum verant, sed potius firmatur stabiliturque. Vnde qui illas defugiunt, aperte vim Regni peccandi licentia metiuntur. Ideoque in odio sint necesse est, & præsidium a vi, & terrore tyrannidi parare coguntur. Ego vero (cum Sallustio) cuncta eiusmodi imperia, magis acerba, quam diuturna arbitror, neque quæquam a multis metuendum esse, quin ad eum ex multis formido recidat. Sed ut pateat non nomine tantum & appellatione nobis Reges esse, & aliis Europæ Regibus potestate æquari, paucis illam edisseram. Scitum autem est illud, triplicia iura (nam Aristotelis partitio maxime perplacet) potestatis ciuiliis & imperii esse. Primo consultationem de rebus quibuscunque et negotiis; deinde iudicia sine pro- uocatione; postremo, ius legendorum magistratuum. Ad hæc tria, tota regimini ratio, et Reipublicæ administratio, commodè potest reuocari. Nam ius primum consultationis, seu ad pacis tempus pertinet; condendo leges, promulgando edicta, cudendo monetam, publica opera procurando: seu belli suscipiendi, gerendi, finiendique negotium sustinet; et tum vitur potestate delectus faciendi, sci- scendi tributis, fœderum ineundorum. Ius alterum iudicandi, aut publica perag- git, maiestatis, perduellionis, peculatus crimina; aut priuatas decidit, iuris et facti, causas. Tertium denique, potestatem creandorum Magistratuum, largiendorum ho- norum, beneficiorumque continet. Reges itaque Poloniæ, prima duo iura, con- iunctim cum Senatu et Equestri ordine, habent. Tertium soli, sine partecipe aut focio, obtinent. Comitiorum nempe auctoritate, consultatio omnis peragitur; ita tamen, ut quicquid sancitum sit, nomine Regis promulgetur, et absque eius assensu concludi nihil possit, et ipse supremus sit belli dux, atque Imperator. Iu- diciorum partem sibi ipse retinuit, partem Tribunali concessit, non absimili Galli- co Parlamento. At honores et beneficia cuncta, sacri profanisque ordinis, largi- tur ipse ex arbitrio. Ingens vero hoc, et Principum præcipuum munus, tanto vero in Poloniæ regno amplius, ac splendidius, quo benefaciendi occasio, mate- riesque maior est. Plurima sunt etenim, qua honoris et dignitatis, qua com- modi maximi, beneficia; ita ut præfecturæ, quæ Starostas, vocamus, multæ, provinciarum

Plinius Paneg.

Lib. 5. Polit.
cap. 11.peccandi nul-
la facultas.Velleius Pa-
terc.Lib. 4. Polit.
c. 4.

provinciarum ad instar, sint, totusque earum prouentus, possessoribus obtingat, sed ad vitæ tempus tantum concessus, ut, demortuo præfecto, redeat sub arbi- trium Regis, continuamque largiendi, ac benefaciendi, occasionem præbeat. Hinc autem apparet, Reges nostros æqualem plerisque Regibus Europæis potestatem obtinere, alios vero etiam superare. Nam Germaniæ Rex, qui vulgo Impera- tor audit, tum Hungariæ, Bohemiæ, Daniæ, Sueciæ, Angliæ, bellum indicere, tributum sancire, leges ferre ac promulgare, absque comitiis nequeunt: nisi for- te violato iure, & temeratis patriæ institutis. Et hac parte pares sunt Regibus nostris: tam ampla autem, nec circumscripta benefaciendi potestate, etiam multo inferiores. Duo tamen sunt regna, quæ nunc βασιλείαν præferunt (nam minutos illos tyranniones, quales Italia habet, δημοβόρες sciens omitto) Galli- cum inquam, Hispanicumque. Cæterum, dum vtriusque primam constitutionem expendo, inuenio, in primis regnum Galliæ temperatum fuisse, auctoritate eo- rum, quos Paris vulgo vocant. Horum enim tanta fuit omni auctoritas (inquit Vincentius Lupanus) ut de rebus omnibus ad Rempubl. pertinentibus, ad eos referret Rex; penesque eos esset rerum summa, & æqualis prope cum Rege dignitas. Idem secundo libro. Nostrates, inquit, de magnis, grauib, & ad Rempublicam pertinentibus rebus, consultaturi, celeberrimum trium ordinum conuentum, olim habebant: Nobilitatis, Sa- cerdotii, Plebis. Fuitque tempus, quo omnia ad illum referrentur; nempe, si de pace ineunda, bello inferendo, regni procuratore alicui mandanda, & vestigali exigendo, ageretur, quod, Philippo Valeo regnante, communi trium ordinum consensu sancitum est. Claudius quoque Sefelhus dicit, triplici freno, summam Regum Galliæ po- testatem, coerceri; Religionis nempe, Iurisdictionis, & Politicæ: idque deductis, & explicat. Hispaniæ vero imperium ex multis nuper coaluit regnis, & provin- ciis, quæ suas leges, ad cohibendam dominationem, habuere; & nisi illis spo- liata essent, certe Principatus potius, quam adeo solutæ legibus Monarchiæ, for- mam effecissent. Vis nempe, & oppressio, & quidquid strictus tueretur ensis, in causa est tam ex legis dominationis. Alioqui Asiatica tantum regna ista fuere, olim & nunc, indefinitæ, & nullis legibus circumscriptæ, potestatis. Europæis vero populis, ἀνομία, despotia, inuisa semper, & ægre tolerata. Seruient ita- que Syria Asiaque & iustus Regibus Oriens: (dicebat olim, apud Tacitum, magna- nimus ille, & vere Ciuius.) at nos seruitium pati non possumus, possumus ve- ro Principatum, & Reges, qui non dominationem, & seruos, sed rectorem, & vires cogitent. Et nonne merito hanc imperii formam elegimus? Certe, si eadem a- pud alios obtineret, ista temere bellandi libido, ista concessa populorum latroci- nia, istud, ut Seneca dicit, viciarum gentium grande scelus, cessaret facile; neque sub onere, & iugo, tot calamitatum, gement miserrimi populi, siabsque assen- su eorum bella non susciperentur, & immensa cupiditati ambitionique Principum, aliquem obicem leges ponere possent. Vt quidem, apud nos ponunt, salutari prorsus iustituro. Non tamen ideo, ut tu Barclai, more tuo, seuignarus erras, seu prudens fallis.

Rex ad patrias leges, vi & armis adigitur.

Quinimmo gratulor patriæ meæ, tales Principes hætenus ei contigisse, qui non se supra leges esse, sed leges supra se rari, nihilque detrahi hinc maiestati suæ merito reputantes, vi & armis ad obseruationem illarum nusquam fuerunt adi- gendi. Gratulorque iterum, toto isto tempore, quo Polonia Regni nomine cen- setur, nisi semel temeritate paucorum mota in Principem arma, sed tumultuario impetu potius, quam iusto bello; quod intra exiguum tempus, sine clade mutua, sine offensis, placide conqueuit, nullo relicto mali fomite ac scintilla. Non su- mus ergo Monarchomachi, quos pater Barclai prolixo, nimiumque de fortuna Regum sollicito, scripto oppugnauit. Immo quam situs φιλοβασιλαιο ostendit eiusdem regis nostri dictum, gloriantis, velut propria & non vulgari aliis laudē,

Mm mm mm mm

te

Regnum
summæ
potestatis.
populuorosi

Lib. 1.

extlex domi-
natio.
Tacitus
Hist. 4.
Tac. 14.
Annal.Regum
amantes.

Tac. i. Hist.

Plinius Pa-
neg.Plinius Pa-
neg. Plutar.
in septem
Sap. Conuiv.
Tyrannum
Senec.
Seneca de
Clem.Non sine
Deo.

se insidiarum metu omni solutum posse in gremio subditorum tutum securumque somnum capere. Et profecto benevolentiae erga Principes publicae, non alibi inuenias maiora certioraque argumenta. Quid maius, quam cum nobis, non, ut caeteris gentibus, quae regnantur, certa dominorum domus sit, nec intra illam quæ-
rere Reges, nec tanquam necessario hæredes contentos esse oporteat: Cum, in-
quam, imperaturum omnibus, eligere possimus ex omnibus; tanta tamen veneratio et amor, erga sanguinem regium hæcenus semper fuit, ut illum suffragiis et electio-
ne præterire pæne nefas putaremus. Immo etiam intra claustrum monastici septa inquisuimus stirpem regiam; et cum deesset proles mascula, non alia lege Va-
lesio, et post Battorio sceptrum detulimus, quam ut in consortium eius vltimam Jagellonidem assumeret. Et denique illa potissimum ratio maiores nostros impu-
lit ad cooptationem domus Suedicæ, nunc feliciter nobis imperantis, quod nempe materno sanguine Jagellonica esset. Ut vero omittam, quæ plurima adferre possem, Principibus exhibita testimonia gratæ et amantis Patriæ: certe rarum est et illustre istud, quod nuper post excessum Sigismundi III præcipua Nobilitas to-
to interregni tempore, lugubri et pulla veste usa sit. Ita ut dum isto habitu, tot millium confessum, in comitiis electionis, vidissent gentium exterarum legati, stupuerint ad tantum vel venerationis, vel amoris erga Reges indicium in popu-
lo præsertim libero, et nullius hæreditati subiecto. Et ne finem faciam pro-
ni huius erga Principes affectus ac inclinationis nostræ, facit tuum, Rex serenissi-
me, (nam te hoc loco merito alloquar) tuum, inquam, imperium; quo huic et futuro seculo, ut tranquilli, benigni, moderatique regiminis præbatur exem-
plum, ita a nobis prompti obsequii et publicæ in te benevolentiae rarum statuitur documentum. Non perdis, inquam, o benigne Princeps, operam, dum ita cum ciui-
bus tuis, tanquam parens cum liberis, viuis. Refertur tibi gratia, et quo te, ante-
quam imperares amore omnes sunt prosequuti, eodem in imperio prosequuntur; Quem tamen per singula signa, et argumenta, non opus est recensere: Cum et tibi constet omnium memoria, et nos iactare velut magna non deceat, cum lon-
ge maiora merearis. Satis est, quod isto tuo, nostroque exemplo, potissimum comprobetur, a nullis magis Principem amari, quam qui maxime dominum gravantur. Et cum vere Thales dixerit, inter rarissima, quæ videntur, esse *τύραννον γέροντα*: Ita nihil frequentius, quam amorem ciuium, erga bonos benignosque Principes: neque mirum, eos etiam ultra priuatas necessitudines amari, quia in illis, nostram vi-
tam, nostram incolumitatem amamus. Vnde cum illi nos tributis et exactioni-
bus, et mille iniuriis non opprimant; nos illis non insidiamur, non seditiones mo-
limur, non rebelliones concitamus: quorum exempla, si vnquam; certe his tem-
poribus, omnibus fere Regnis, adeo crebra ac funesta sunt, ut pudor sit, et vnicum dedecus seculi nostri, nominisque Christiani maximum opprobrium. Certe et Gal-
lia vixdum requieuit, a continuis factionibus tumultuantium aut belligerantium Principum. Hispaniæ imperium ardet vbiq; ciuilibus armis; et vel maxime tua, o Barclai, Britania Symplegadam more colliditur, cum tot furias facesque belli intestini nuper accendit: tamque longo, tam cruento dissidio euerit imperium, et Regem omni iure ac potestate spoliavit. Maxime autem populares tui Scoti, qui Principem, se vltro illis permittentem, scelere turpissimo ac perfidia; post longam licitationem, vendidere Anglis, postquam multis iniuriis et contume-
liis prius captiuum affecerunt. Quamuis istud profecto non sine magna vindicis iustitiæ admiratione. Ut qui delatum populi arbitrio Ecclesiæ dominium, tam a-
uide arripuerunt, illi ab eodem exuti omni potestate, in posterum precario reges sint, aut ne sint quidem, frustra Casaubono Schisma Anglicanum defendente, dum in argumentum diuinæ voluntatis, factum velut approbantis, dicit (in Epistola multifariam falsa ad Frontonem Ducaem Soc. IESV:) *Nam sic & dei* (inquit) *mutationem hanc Anglicanam esse factam, longa pax secuta, quies publica, inaudita felici-
tas,*

tas, primo Reginae Elisabethæ, deinde Regis Iacobi, videntur probare. Malacia nempe et Halcedonia brevis ista fuit, his temporibus data, quas videmus, tempe-
states. Cum caput Ecclesiæ male constitutum; alii adigunt ad assensum impio-
rum dogmarum, quæ suo arbitrio condidere: alii nullum regimem, et infinitam volunt, credendi quod velis, licentiam. Vtraque vero ratione, quam male tran-
quillitati eius regni consultum erit, tempus ostendet. Sed ad cæptam Apologiam redeo.

Nobilitas (subdit) tristibus prærogatiuis se ipsa donauit, qui-
bus possit sibi inuicem, & impune nocere.

Cum multitudo coalescere in vnus populi corpus, nulla re quam legibus possit: Cum ne latrones quidem sine iustitia sociari posse, merito dixerit Cicero. Barclai ta-
men tanta amentia et stupor est, ut populum gentemque sine iure dicat viuere. Nam, dum impunitatem scelerum, et nocendi licentiam nobis imponit, quid ali-
ud nos, nisi *adixit* facit? Tanta vero vel inscitia, vel malignitas seipsam satis pro-
dit, et refelli non indiget. Cum præsertim, quæ argumento huic vicina de nobis dixi, satis superque falsi condemnent repetitam hanc calumniam. Addit vero:

Quippe Principi non satis iuris est, ut, quod peccauerint, ipse vindicet.

Ex sententia Lycurgi dixit alibi Cicero: *praemio & poena Rempublicam conti-
neri.* Omnino vere. Nisi quod virtutis studium, commodi specie excitare satius putem, quam n etia extorquere. Nam & facilis æstimatio est, quanto po-
tiora sint, sponte suscepta, quam terrore expressa officia; Et manifestum, quod præmia bene agere stimulent; pœnæ vero iubeant tantum, non peccare. Non satis autem, non delinquere, si & bene mereri non studeas. Ideoque instituto patriæ, Principibus nostris, permillum magis *beneficiis, quam remediis, experiri in-
genia nostra*; quia sufficere ad innocentiam, virtutemque putauimus, si *prosit bonos esse, cum etiam sit satis abundeque, si non noceat.* Accendunt itaque potius volunta-
tes nostras, quam adigunt. Beneficentia, illicium incitamentumque præbent vir-
tutis; præmia ipsi largiuntur, pœnas vero ad leges & magistratus transmittunt; Et denique ea potissimum parte ostendunt potentiam suam, qua proxime ad De-
um accedunt, cui prodesse, non voluntatis tantum est, sed naturæ. Hoc est vi-
le, hoc ciuile imperium. Nam & *Regibus certior est ex mansuetudine securitas*: Et subditi tutiores sunt, confrecto non nihil cohibitoque imperantium ferro. Prin-
cipum enim *saecula, bellum est*, inquit Seneca. Et scimus quantas illa sæpe strages ciuium ediderit, quid lex illa Maiestatis, tam seuerè, tam acerbè exercita, intulerit Reipubl. Romanæ: quam leui, quam indigna, quam iniqua causa, illustrium virorum supplicia memorentur. Scimus vero etiam, quam crebra sint apud ex-
teros: Vbi eminentiorum papauerum capita decantantur semper, vbi non vnus Aratus, Silanus aut Seianus vel neci deditur, vel carceri includitur. Nec in-
quirendum,

— quo cecidit sub crimine? quisnam

Delator? quibus iudiciis? quo teste probauit?

Nil horum. Verboſa & grandis epistola venit

A Capreis.

Terrent nos profecto hæc exempla, & ab illis merito cauemus. Solenni illa le-
gis nostræ regula, *Neminem captiuandū nisi iure victum.* Etsi vero temperamen-
tum istud seueritati nimis ponit obicem, nihilum tamen officit iustitiæ, neque de-
trahit quidquam auctoritati Principum; quibus potissimum iudicium de capite ciuium committitur; quod cum Senatu quidem peragunt, sed decernere tamen solent, magis expendendo, quam numerando sententias. Quod certe ostendit,

Mm mm mm mm 2

satis

Epist. ad
Eiurum.Plinius
Paneg.
luemSeneca de
Clem.
Seneca de
Clem.Iuvenal.
sat. 10.

satis esse iuris Principibus ad vindicanda scelera, contra quam Barclaius sueta imperitia dixit.

Maxime sibi (inquit) credunt.

Plaut. Pseud.

Hic quid oppugnem nescio, nec quo sensu ista dicantur agnosco. *Mihi ego video, mihi ego sapio, mihi ego credo plurimum*; ait apud Comicum oculatus testis. Oculis enim suis quisque credit maxime. Et alioqui pauci sunt profecto, qui suo diffident iudicio. Certe non tu ex iis Barclai, cuius confidentia vel hoc scripto apparet, cum imperite, audacter tamen ἀλαζονικῶς καὶ θρασέως dixisti multa. Cæterum, si nobis potissimum credimus, id est, popularibus, conterraneis, & notis hominibus, hoc sensu certe extra culpam sumus. Nam externis quidem & ignotis plus credere, stultitia esset. Et vaser ille Siculus insurrexit, Epicharmus Cantilenam illam suam νῆφε, καὶ μέμνησο ὀπίσθην, ἀφ' ἧς ταῦτα τῶν φρενῶν. Ergo Sconis diffidimus, vepote lucelli avidis captatoribus, meritoque putamus fidem etiam in quaestu iis esse. Sed non immoror, & propero, ut vindicem Patriam ab infami calumnia, quam per impudentiam maximam inussit Barclaius.

Superbe & arroganter.

Cicero ad Att. Epist. 18. lib. 1. Vigila, & memento diffidere; actus sunt isti mentium.

Nec minor (inquit) libido est libertatis in moribus, vitæque in civili, quam in religionum, & cælestium rerum sensu; de quibus, ut placet, & sentire volunt, & loqui: scilicet immani fiducia sui, quibus sapere alieno ductu pudet. Hinc in diuersa hodiæ scissæ mentes, errorumque omnium labe, quicunque antiqua secula polluerunt.

Qui hætenus nullâ laude dignatus est Poloniam, immo omni compleuit vituperio, gentemque nostram fecit,

Iuuenal.

— Monstrum nulla virtute redemptum

Autis

Quid miri, si reliqua pari affectu subiungit? Hoc nempe deerat contumeliæ, ut quibus paulo ante iustitiam eripuit, eos nunc religione spoliaret. Verum ut falsitatem eius omnem hætenus reuici, ita & hanc refellere in promptu est. Omnia namque potius eripi patiar Poloniæ, præterquam veram ac germanam pietatem. Immo firmiter & fidenter asseuero, inter omnes Europæ populos, quos hæreseos afflauit contagio, nullam esse præ nostra gentem, quæ Catholicæ religioni constantius adhaererit, nullam quæ cultus Diuini, pietatisque publicæ, antiquam & a maioribus acceptam rationem, maiori studio & ardore, hucusque profiteatur. Denique nullam, quæ maiori prudentia, moderatione, innocentia, in hac seculi præsentis hæresibus infecti calamitate versata sit; et quæ, in religione turbata, immotam pacem in dissensu animorum, consensum civium; inter inquieta nouis rebus ingenia, publicam tranquillitatem conseruauit. Eo quidem successu, quem nunc Regno maxima parte auitæ fidei restituto, laeti contuemur. Sed ut id ostendam, (nam profecto meretur res tanta vberius referri) in primis nullam apud nos hæresim natam dico. Peregre venit hoc malum, & incunabula ei primum Germania dedit, deinde illa vere natrix non solum, ut olim Poëta dixit, *Causidicorum*, sed hæreticorum etiam *Gallia*. Ab exteris nempe, a quibus semper aliquid monstri hausimus, hoc venenum. Cui temporibus illis maiores nostri præsentissimum remedium opposuere: ocluso nempe omni aditu nouis doctrinis, & pœna constitutâ in eos, qui illas discerent, adferrent, seminarent. Nam in primis, Vladislao Iagellone, anno MCDXIV, cum nempe in Bohemia noua dogmata pullularent, acribus pœnis hæresis prohibita, confiscatione bonorum, imminutione capitis, & quod sequitur, in captos & pertinaces, capitali supplicio: *Ut nempe* (legis expressa verba) *quos censura Ecclesiæ non terreat, humana seueritate multarentur*. Paulo post eadem edicta repetita, & sub Sigismundo primo, anno MDXIV, peregrinatio quidem, quæ ante huic fini vetabatur, concessa; sed pœnis & iudicio subiacerere iussus, si quis

rediens

rediens (verba item legis) qualescunque novas doctrinas aut libros subministraret, & uti illis vellet. Sigismundi Augusti temporibus, cum iam vicina nobis Germania arsisset hoc incendio, non mirum est, proximum parietem correptum fuisse eadem flamma, quam restinguere non erat tam virium nostrarum. Serpsit malum per totum Reipubl. corpus, legumque auxilio cohiberi non potuit. Itaque post mortem Augusti, interregni tempore, in conuentu publico, cauta dissidentibus securitas. Et Rex Henricus Valesius, eumque secuti Reges omnes iurauere, *pacem & tranquillitatem inter dissidentes de Religione tueri, nec ullo modo quempiam pœnis, in causa religionis, afficere*. Moderatione nempe ista vtendum erat, ne remedia exasperarent malum, cui tollendo impares eramus. Sed tamen iura Ecclesiæ illæsa mansere: honorque sacerdotii, a maioribus nostris ad procuracionem Reipubl. admissi, nihilo est imminutus. Neque quicquam decessit Religioni Catholicæ, quæ ab ipso initio Christiani apud nos nominis, tot legibus fundata, & velut iam materfamilias facta, a noua hac, & nuper aduentitia hospite, nullo modo potuit premi, nedum veteri possessione exturbari. Tolerantia nempe hac consultum tantum est, ut inter ciues pax & quies esset; non turbæ, non seditiones, non mutue cædes, non internecina bella, quæ totam Europam hucusque exercent, & misere conficiunt. Cum autem cessarent publica ista odii irritamenta, facile rediit animus, concordie cupidus, & dissidiorum religionis pertæsus: puduitque, cum quibus patria, sanguine, amicitia, moribus, lege, imperio, coniunctas sis, disiungi opinione de Deo & Diuinis, & se mutuo, velut impios, auersari. Hinc temperato sectæ studio, semoto, qui præcipitare solet ingenia, affectu, expensum, quæ causæ Schismatis? quis ille animus, quæ mens primam fidem erroris accusans ac condemnans? unde potestas ista separati cætus, & nouæ Ecclesiæ institutendæ? quid in pertinaci hoc dissensu, non præcept, non malignum, non virulentum? Tum deinde quæsiere multi, quænam illa fuisset religio, qua primum maiores nostri in Christianismo instituti? Postquam vero hanc fuisse, quæ nunc a nouis istis impugnatur, historiæ, legum, actorum publicorum, totiusque antiquitatis testimonio, agnitum compertumque est; tum detecta nouitas, & facile spreta; plurimique resipuere, & derelictam repetiere veritatem. Restituta igitur templa, cultusque in illis Diuinus, Catholica pietas aucta, et hæresis maxima parte abdicata. Spes porro manet non vana, redituram & reliquis mentem, & unam fidem, unum baptismum, indiuisamque Ecclesiam fore, modo persistat Polonia in fraterna ista quiete ac concordia. Et certe nuper Rex noster ad tollendum religionis dissidium, celeberrimum conuentum Torunii indixerat; id decere existimans felicitatem temporum, qua, illo imperante, Polonia fruitur: ut quemadmodum domitis hostibus, pax est patriæ restituta, ita quoque mentium animorumque esset, vno ore, vna lege, ac præscripto Deum venerantium. Quamuis vero votis optimi Principis, & expectationi multorum euentus non responderit; tamen cum ego, nobilitatis nostræ pacata ingenia, dum exoletam prope hæresim, dum studia quiete & mora multum temperata expendo, negotium hoc successurum, nequeo desperare; si ab illo, quantum potest, arcerentur illi, quibus vel fouere expedit, vel certe non est integrum, schisma relinquere. Tales autem sunt Ministri, & ciuitatum delegati: dum illi commodi, existimationis, sacerdotiique retinendi; hi vero mutationis, & turbarum metu, tueri ac defendere malunt qualemcunque modo iam communem & receptam fidei rationem. Oprandum igitur esset, iterum hoc negotium redire ac repeti; semotis, quantum fieri potest, istis, auctoritate Principis; sedulaque magis cura, cum primoribus Nobilitatis transigendum. Neque profecto causam video, cur amoueri non dabeant, aut Ministri, adeo studio litigandi infecti, penes quos nulla est potestas decernendi, quomodo intelligendæ sint scripturæ; aut Ciuitates, quas, & difficile est ad consensum reuocare, & indignum, tanquam æqualis, cum nobilibus iuris, ad vnum conuentum vocari. Sed hæc Deo permittenda.

Nn nn nn nn

da.

tenebrae.
impuritas.

da. Nunc vero, ut isto intervallo ad Barclaium redeam, facile, ex his quæ dixi, apparet, quam inique nos impietatis accuset, et irreligionis; quantoque verius ista, quæ nobis imponit, de aliis Europæ populis, et vel maxime de Britannia, id est, Angliæ et Scotia dicerentur. Scotia, inquam, ubi vere mentium *σκοτία* est, et spissa caligo, ubi *καθαρότης* catarorum, et purissima illa impuritas regnat: ubi vix vllum vestigium Christianæ pietatis, et profanata ac eversa religio omnis vetus: noua vero *in diuersa*, ut dicit Barclaius, *scissas mentes* ad publicam discordiam agit præcipites, et

Ad arma cessantes, ad arma

Horat. lib. 1.
Ode 35.

Concitat, imperiumque frangit.

Sed pauca, quæ adhuc restant, pari affectu de nobis a Barclai dicta, expendamus.

Quisque (inquit) in suæ familiæ laudem intentus est, præsertim si in externos incidit, & expertes suarum fortunarum.

Cicero ad Att.
lib. 2. Epist. 17.
inappetens
gloriæ.

Iuuenal.
In libello contra
Stoicos magis
inopinatio
quam Poetas
diuites.
Ego solus
Rex sum.
Nam ex frigore
concremisco.

Certe propriam familiam ornare omni laude, nec contentum esse relicta a maioribus gloria, id demum est generosum esse. Neque puto tam amens fuit Barclaius, ut hoc in vitio poneret. Potius ostentationem in nobis accusat et damnat: *Quod si quid subinane, & non ἀφιλοδοξον*; si, inquam, aliqua iactantia est, profecto non de nihilo est; neque similis illi Scotorum, se passim regia stirpe ortos dicentium; tam vere vitæ, quam Pallas, aut nescio quis ille Claudii libertus, regibus Arcadiæ oriundus erat. Et cum nemo eorum dignum quidpiam ea, quam fingit fortuna, præferat; omniumque rerum inops, & sæpe mendicus sit; *maior cachinno excipitur vulgi*, quam ille inopinatus Stoicorum Rex irridetur a Plutarcho: qui cum magnifice dixisset * *Εγὼ μόνος εἰμι βασιλεὺς*; mox; egestate fortis suæ admonitus, philosophaster miscellus chlamydem poscit, & integumentum, dicitque † *γαργυρῶ καὶ βαμβάκιον*. Sed, hac occasione, lubet pauca de familiarum laude attexere. Et primo Nobilitatis nostræ decora & ornamenta, deinde opes, postremo splendorem referre. Quæ etsi mira forsitan exteris videbuntur, non opus tamen iudico, anxia veritatis pollicitatione fidem stipulari: Cum in re inquiri & nosci tam facili, & in hac luce temporis, nullus possit esse mendacio locus; cuius usu cum natura ac consuetudine mea prohibeor, tum patriæ etiam causa: Non minus enim illa falsa prædicatione, quam aperto vituperio læderetur.

Natalium itaque honor apud nos eximius est, et plerisque gentibus antecellit, plures ob causas. Prima est, quia auita nobilitas, et ab ipsa gentis nostræ origine capta, sola successione continuatur. Nullum ius adoptionis habemus; Nobilitatis prærogatiua ægre plebeis hominibus confertur; et externæ, illustres quamvis familiæ, difficulter admodum ad iura gentis admittuntur: consensu nempe vnanimi omnium ordinum, qui nisi magnis meritis obtinetur. Suetonius dicit, Augustum magni existimasse, *sincerum atque ab omni colluvione peregrini ac servilis sanguinis, incorruptum seruare populum, ideoque ciuitatem Romanam parissime dedisse*. Sequitur plane hac parte maximi Principis iudicium Patriæ nostra, ideoque veterem conseruat nobilitatem, supra aliorum populorum morem, ubi solo arbitrio Regum, homines vilissima sæpe origine, et terræ filii, ad nobilitatis decus extolluntur: ubi (ut Satyricus dixit) *vna Quiritum vertigo facit*, et prout complacuit hero

Persius sat. 5.

— Momento turbinis exit

Marcus Dama —

Ubi denique exteri consulto accersuntur, ad supremas dignitates euehuntur, ut graues nempe sint patriæ Nobilitati. Apud nos vero (dicam Plinii verbis) *Nobilitas non obscuratur, sed illustratur a Principibus; & magnorum virorum Nepotes ac posteror, nec terret ipse, nec pavet, quinimmo honoribus amplificat, atque auget, & in v-*

Plinius Paneg.

sum

sum Reipublicæ promit. Altera causa est, quod nothos et spurios, nec ad familiæ nomen, nec ad hereditatis sortem, admittamus. Aliter quam apud externos, ubi fere extra probum est, taliter nasci. Et rege præsertim, quamvis extra matrimonii legem, sati, adeo non velant hoc dedecus, ut etiam iactent, præferantque insignia parentum, leui signo addito, id est, linea transuersim ducta: *At fortuna non mutat genus*. Et quantumvis amplæ opes ac dignitas, emaculare certe nequit hanc turpem notam. Vnde nos merito abhorremus, et abominamur flagitia ista tori: adeo quidem, ut si quis concubinam duxerit, prolemque post initum matrimonium susceperit, non spuria illa quidem, sed ignobilis tamen censetur; et hereditatem adire nullo modo potest. Hac ratione consultur honori intaminato familiarum, quæ vetustissimæ sunt nobis, et omni laude ac dignitate splendidæ. Tertia causa possit assignari, quod titulorum nominumque discrimina illa, quæ antiquis ignota, nunc apud externos passim obtinent, non habemus, et nupera lege usurpare prohibemur. Non Duces, inquam, Marchiones, Comites, Barones et eiusmodi cognominum quisquillas, fatiscente imperio Romano, id est, ipsa temporum barbarie ortas: Quæ si vltro ab externis Principibus delata quidam acceptauere, aut non spreuerè potius, non tamen ordinem in Republ. faciunt separatim, nec vltra equestrem honorem, vltra claritudinem generis ac splendorem maiorum quidquam eis aut iuris, aut dignitatis accedit. Dignitas enim omnis a magistratibus, muneribus, officiisque publicis manat; et inter vere nobiles, honor natalium per se indistinctus est; magno ubique æqualitatis libertatisque præsidio. Certe et apud Romanos ius imaginum, et patritiorum honor, non aliunde, quam a Magistratibus fuit: Consulatu nempe, Censura, Prætura, Ædilitate. Isque ad posteros sola successione deriuabatur, et non amitti, non adimi poterat. Quid hoc vero, inquires, veræ generis claritudini aut vetustati officit? officit certe plurimum: Titulis enim istis, quibus apud externos honor familiarum constat, non personæ, sed possessiones et patrimonia, stultissima prorsus ratione, insigniuntur. Ita ut Illustri quamvis sanguine, ac stirpe creri, nisi hæredes sint et successores bonorum, amittant titulos parentum, qui ad emptores vili sæpe origine homines, vna cum patrimoniis transeunt. Et ita honor olim virtuti datus, & illi soli debitus, cedit pecuniæ quocunque quæstu comparatæ. Illa & genus & splendorem confert, & efficit, ut solo censu tota nobilitas constet. Ideoque merito suspecta est, & non æquiparanda nobis qui inempto, & gentilitio honore gaudemus. Apud Romanos olim quam aliter! Certe si imagines in atriis collocatæ, id est, *ex Plinius pressi cera vultus maiorum, cum affixis hostium spoliis & rerum gestarum titulis monu-* Lib. 35. *mentisque vna cum domo ad emptorem transirent, non tamen in gloriam aut decus emptoris cedebant: quinimmo erat hæc (inquit Plinius) stimulatio ingens, exprobrantibus testis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum.* Hæc ratio deberet quoque apud externos obtinere, ne aut clarissimorum virorum posteritas, parto a parentibus splendore excideret, aut noni homines in eorum decora et insignia titulorum irreperent. Cæterum antequam hoc de nobilitate finio, leue quamvis, dicendum est tamen (nam id sæpe exteri mirantur) quare nempe omnes videamur esse cognomines, communi illa in ski nominum terminatione. Obiter igitur causam accipe: quia nempe patronymica & possessiua apud nos ita fere desinunt. Vnde exempli causa Hispanicus, nobis est Hiszpański, Polonicus Polski, sic Tenczynius, (quod nomen celeberrimæ apud nos fuit familiæ) Tenczynski, &c.

Opulentiam familiarum dum referam, nominibus earum abstinerebo. Nam singulas recensere longum nimis operosumque esset: paucas excerpere, inuidiæ ac offensæ obnoxium. Hoc vere in vniuersum affirmo, non esse præ nostra gentem, quæ propius ad magnitudinem illam opum Romanarum accedat, æmuletur, & in multis æquet. Possessiones & latifundia agrorum, non dicam, cum Persio,

Nq nn nn nn 2

priuatis

Epist. 89.

Lib. 33.
cap. 10.

priuatis hominibus tanta esse, quantum non miluus oberret; sed quæ multorum sui iuris & potestatis in Europa principum ditiones longe multumque superent. Magna illa sunt, & vere admiranda, quæ Lipsius, testimonio veterum, de priuatis Romanorum opibus dixit. Et præcipue dum Senecam adducit, Romanorum auariti-
am insectantem ac dicentem: *Ager uni domino, qui populum cepit, angustus est? Quot-
que arationes vestras porrigetis, ne prouinciarum quidem satiatione contenti, circumscribere
praediorum modum? Illustrium fluminum per priuatum detursus, & annes magni magna-
rumque gentium termini, usque ad ostium a fonte, vestri sunt. Hoc quoque parum est, nisi la-
tisfundis vestris maria cinsistis; nisi trans Hadrianum & Ionium & Ægeum vester vltimus re-
gnat: Nisi insulas, ducum domicilia magnorum, inter vilissimorum numerentur.* Magna,
inquam, ista, & tanti imperii amplitudine digna, illique soli propria. Polonia non
tam late regnat, ideoque nec mirum, si etiam priuati angustius possideant. At-
tamen multorum auita patrimonia tam ampla sunt, ut si sparsæ peruarias regni
partes possessiones iungerentur, facile prouincias viginti, immo & triginta miliario-
rum (quæ nobis eiusdem sunt cum Germania mensuræ,) efficerent. Noui
multos, qui centum, ducentos, trecentos, & amplius pagos, oppida viginti, immo
& triginta possident. Sunt non pauci, qui, e diuionibus propriis, mille pedites,
equites item mille leuis armaturæ, quos *Kosakos & Dragones* vocamus; immo
sunt, qui tria, quatuor millia possunt educere: Inter quos paritius est ager, ut
modico addito stipendio ad omnem nutum heri militent. Quo ipso certe ad
eam mensuram diuitiarum valde accedimus, quam Crassus definiuit: qui (ut Plinius
dicit) *negabat locupletem esse, nisi qui redditu annuo tueri legionem posset.* Red-
ditus vero ipsi ex tam amplis possessionibus maximi sunt, sed non tam pecunia
æstimandi (quanquam & ista abunde suppetit) quam copia & affluentia omnis
annonæ, omniumque rerum. Immensa quippe illa est, & si eo pretio veniret,
eque parsimonia absumeretur, qua apud externos, certe facile illos, qui antono-
mastice olim diuites vocabantur, quos Plinius recenset lib. 33. cap. 10. facile, in-
quam, æquaremus. Paucis quædam libabo. Messes, quas nos sexagenis mani-
pulis solemus computare, tam abundantes, tamque opimæ sunt, ut siliginis & tri-
tici ex autumnali fatu, multi decem, non pauci viginti millia, immo quidam &
multo amplius sexagenarum (liceat mihi sic substantiue efferre,) demerant. Tan-
tundem vero ex verna satiatione hordei, auenæ, & omnis generis frugum. Sex-
gena vero triturrata duos fere medimnos exhibet; quibus si pensio frumenti, quam
coloni annuatim multis in locis magno numero pendunt, addatur, facile inde
prouentus ingens poterit æstimari. Quid dicam de aliis commodis, quæ res ru-
stica & agricultio suppeditat? quid de varii pecoris numero ac emolumento? Cum
in maiori Polonia, ubi res pecuaria viget maxime, triginta ouium millia quidam
suis in prædiis hyemauerit? In Russia vero, quot armenta bouum? Moris est, se-
ptennio quouis redeunte, decumam partem a subditis omnis iumentum ac pecoris
exigere. Et compertum habeo, quendam decem milia bouum exdecimasse. Sed
cum nimis longa hæc expectatio prouentus videretur, illum ita diuisisse bona, ut
in singulos annos plus mille acciperet. Plures autem sunt, qui, si eadem ratio
placeret, non quidem tanto numero, sed tamen quotannis quingentos, sexcentos,
& amplius habere possent. Piscinas non prætereo, e quibus vberrimus quoque
petitur prouentus. Earum rationem veteribus ignoram descripsit eleganter & accu-
rate Ianus Dubrauius Olomucensis Episcopus. Quanquam non tanta, ut ipse
dixit, cura aut impendio res egeat, præsertim in Russia. Non enim ibi in *femi-
naria attritus & genituræ causa pisces imponuntur, non tenelli fetus inde petuntur, non
piscinae in tres classes diuisæ, prout ista omnia exacte prorsus requirit Dubrauius.*
Sed rivi suapte pisciosi aggere retinentur, donec ad certam mensuram spatiumque
sæpe maximum, & ad integrum aliquando milliare Germanicum stagnauerint. Ita
vero per triennium aquæ detentæ, per emissaria siccantur, ingenique piscium
numero

Quidius
Epist. 16.

numero possessores beant. Qui etsi vili pretio venduntur, tamen sæpe decem,
immo vsque ad triginta millia florenorum vna e piscina redditus adferunt. Mellis
prouentum iam antea retuli, quem solum agnouit Barclaius. Commoda item,
quæ petuntur e siluis, & alia, quibus non lubet immorari. Finio itaque hanc
strictam de opulencia nostra narrationem. Et vere testor, me consulto vbique
minora vero dixisse. Nam credi sibi volenti, non modo falsa semper vitanda
sunt, sed etiam sæpe nimis mira reticenda; Quia

Tarda solet magnis rebus inesse fides.

Eadem cautela utar, dum narrabo splendorem, aut luxum potius, gentis nostræ.
In quo utinam non tam vera essent, non tam magna, tamque modum egressa
omnem, quam hæc sunt, quæ referam. Certe mallet, ut veram laudem conti-
nentiæ potius & frugalitatis, quam vanam hanc pompæ ac profusionis quæreret
& mereretur patria nostra. Attamen ut purgem illam mendacii notam, quam
imponit Barclaius, ostendamque, non falsa a nobis narrari *exteris & expertibus no-
strarum fortunarum*, sed potius, quia nos suis opibus moribusque metiuntur, egre
forfan illis credenda; Dico in primis, familiam nos alere supra omnium gentium
consuetudinem numerosam, splendidam, per varia genera, officia, ministeria di-
stinctam. Modus & ratio eius apud Magnates est fere iste. Aulicos habent, seu
honoratiores quosdam famulos, genere nobiles, ætate maturos, moribus graues,
rerum peritia aut militaribus studiis insignes. Horum quilibet fere ad rhedam
elegantè ornatam, sex equos concolores impensis Domini alit; equum præter
ea, more gentis, phaleratum; tum necesse est, tres quatuorue habeat ministros;
& præterea, dum seiugibus vehitur, aurigas binos, atque agasones. Aulici isti
in itinere lecticam domini cum rhedis suis, in vrbe vere equitando, præcedunt
egregia pompa, et semper anteambulones et deductores sunt. Mundities vero
illis exacta et sumptuosa, vestis serica in promiscuo vsu, immo frequens etiam
auro texta. Arma argento culta, et phaleræ, et omnia denique eleganti ac splen-
dido ornatu conspicua. Salaria ampla habent, præter id, quod in victum et su-
stentationem eorum cum ministris et equis impenditur, alii quingentos taleros an-
nuos accipiunt, alii vsque ad mille; quidam ultra annuam pensionem prædia sin-
gula, immo sæpe aliquot villas tenent, gratuito sibi concessas. Numerus talium
sæpe ad viginti accedit, continuo aulæ adhærentium. Nam qui per interualla, &
iussi tantum, ac vocari famulantur, illi certe quinquagenarium numerum excedunt,
omnesque certis & constitutis pensionibus pacti sunt & obstricti. Aliud genus
famulini est, quos stipatores vocare liceat, nos vocamus, Komornikos; Lecta
nempe inuentus, quæ binis aut ternis aliquando equis meret: omnes item ge-
nere nobiles, & ab aulicis ætate tantum dispares, alioqui munditie atque cultu
non multum dissimiles. Viginti, triginta aliquando & ultra habentur. His acce-
dunt adolescentes, qui a cubiculo sunt, & qui penitiora circa herum obeunt offi-
cia. Et hæc nobilium est manus. Sequitur alia turba famularis. Musici in primis
magno numero varique generis. Scio qui in solos symphoniacos Italos annua-
tim impendebat quinque, sex millia talerorum, præter mensam, quam illis præ-
bebat. Iam vero structores mensæ, promos condos, coquos, & plurimos item
officiales aulæ, qui tot laboribus sufficiant, longum esset referre singillatim. Po-
tius custodum integras centurias, per nationes distinctas recensebo. Commune
igitur laute ac splendide vitam agentibus centum, ut vocant, *Dragones* Germaniæ
ut plurimum gentis; Kosakos centum, e Volochia fere accitos; centum denique pe-
dites, quos Haidukos vocamus, Hungaros natione, continuo alere, & hanc ordi-
nariam manum semper præsentem habere, vel securitatis, vel ornamenti causa.
Quoties vero domo prodeunt, nempe ad comitia, aut ad alias publicas functiones,
triplo, immo quadruplo, maiori vtuntur comitatu. Vnde facile est, facere con-
iecturam, quantis impensis tam frequens & tam numerosa aula egeat, quantum
in

Tac. 3. An-
nal.Lat. Pac. in
Paneg.

in stipendia, quantum in victum & amictum tot hominum erogandum sit; quantum denique constet sustentatio & pabulum equorum, qui magno prorsus numero, & saepe ducenti, trecenti & ultra aluntur. Ad alium splendorem gentis si transferem, si sumptus varios, ac immensos memorarem; si afortos illos nostros recensere, facile appareret, non aliam gentem esse, magis proclivem ad cuncta, quis pecunia prodigitur: Magnificos enim apparatus conuiuorum, exquisita cœnarum ingenia, cibos aliarum nationum, & quidquid opiparum, quidquid eruditi luxus ab illis inuentum est, passim & laute usurpamus, appostas (vt dixit ille) daper, non tam sapore, quam sumptu aestimantes. Condimentis certe ciborum orbe nouo petitis, tanta copia utimur, vt Hollandorum, qui soli ista vendunt, testimonio sciam, plus eorum absumi in Polonia vna, quam in reliqua Europa omni. Vestium vero sumptus quantus sit, testis Italia, quæ ingenti cumulo sericum nobis suppeditat. Et negotiationem hanc apud nos præcipue exercet, alioqui (vt antea dixi) cessatura ab opere, cui soli maxime incumbit. Auro certe ac gemmis, purpura ac bysso nitent ac splendens omnia; & aliarum gentium lautitia adeo longe a nobis est, vt parsimonia mera, sed ostentatione inani artificiose recta, videatur. Verum sufficiant ista, non in laudem certe, sed in assertionem splendoris, quem narratum exteris imminuere, fidemque eius abrogare videtur Barclaius. Vltima vero eius, quæ superest prauis in nos affectus aut iudicii nota, iam sequitur ista:

Sæuere (inquit) quam decipere promptiores; & ipsi magis fraudibus, quam vi patent.

Iterumne sæuitiam obicit & improperat? Iterum hoc probro Patria vindicanda? Non certe: Nam & satis hac de re dictum est, & non lubet cum Balatrone isto ταυτολογεῖν. Agnosco vero & amplector nos non esse deceptores: Libenter aliis sagacibus & astutis populis hanc palmam concedimus; & fatemur, illos in omni vita versutiori ingenio esse, quam sit (vt cum Plauto dicam) rota singularis. Non tamen fraudibus eorum patemur, & prudentia munimur, quæ merito inuitio ponit & omnibus credere & nulli. Nisi forte a Scotis sæpius nos falsa & adulterina merce deceptos didicit Barclaius. Tales certe homines, & in re vili

Plaut. Pseud.

Qui cauet ne decipiatur, vix cauet, cum etiam cauet.

Vulpinari.

Alioqui non illa nobis simplicitas est, quæ incautos omnibus efficiat. Scimus fraudulentia ingenia dignoscere, possumusque non modo vitare eorum artes, sed etiam cum illis ἀλωπεύζειν. Cum autem a vi nos tutos esse dicit, cur non fortitudinem nobis propriam commendat vberius? Mereretur profecto hanc laudem armis inuicta gens, & nullius vnquam exteri subiecta imperio, nullius subacta potentia, & de qua olim Poëta cecinit:

Ouid. de
Ponto,
Eleg. 3.

Maxima pars hominum, nec te pulcherrima curat

Roma, nec Ausonii militis arma timet.

Latus lætusque esset campus, enagari per historiarum amœna spatia, & exinde argumenta petere fortitudinis nostræ. Facile esset fusos fugatosque parua manu hostium exercitus, castra capta, expugnatas vrbes memorare, & comprobare, nos vere obicem ac vallum esse, vel (vt proprio elogio utar, quo nos honestauit Pontifex, post Chotinense cum Turcis bellum) *Antemurale orbis Christiani*. Facile, inquam, hæc omnia narrarem, nisi satis essent hæc, quæ hactenus dicta sunt. Cum etiam paene pigeat, tantum operæ in exiguam hanc scripti laciniam impendisse. Vnica est excusatio, quod, etsi leui occasione prouocatus, non leuia tamen, neque hactenus exteris nota, de origine, situ, indole, moribusque gentis & patriæ nostræ dixi.

F I N I S.

XV.

XV. CAROLI OGERII ITER POLONICUM SIVE BORUSSICUM (137)

ANNO 1635. die 17. Maii, quæ Dominicæ Ascensionis sacra erat, illustrissimus Claudius MEMMIVS, Regis Christianissimi extraordinarius Legatus, Gedanum siue Daniscum ingressus est. Vrbs illa est inter Europæ præcipuas, certe vniuersæ illius plagæ longe princeps: alluitur & interfecatur fluuio Vistula, magno quidem illo, sed qui alio etiam alueo in mare se exonerat ad oppidum *Kobelsgrube*. Plurimum tritici illo fluuio Gedanum vehitur, vnde in Bataviam & alio transportatur: transportantur etiam ligna, aliæque merces, pelles, coria, succinum. Vrbs illa munitissima est, tam fluuiis ac mari, quam propugnaculis ad normam extructis, lapide nimirum costili infra vestitis, ac viridi supra gramine, etiam ad conspectus oblectationem, decoratis. Verumtamen mons illi imminet, vnde valde incommodari illa potest. At eum montem, qui vicinus est, habitant illi, muniuntque, si bellum ingruit. In pede montis huius elegans suburbium est, vbi permulti degunt artifices, mediumque interfecat ac diducit fluuiolus, qui crebris vbique pontibus transitur.

Omnes fere illi sunt Anabaptistæ, nam & istud dogma in hac vrbe propagatum est, vti Lutheri, ac Caluini. Sunt & ibi Catholici ad septem millia: at plures multo sunt Calvinistæ; longe plures Lutherani potentioresque. Vrbs illa quanquam sui iuris sit, habeatque Senatam ac consilium, quo sibi prospicit, subest tamen Regi Poloniæ, qui illi quotannis Burgrauium dat, eum tamen e corpore Senatorum eligere cogitur, præsidetque ille senatui. At, cum solus sit a parte Regis, & e collegio Senatorum, nihil Regis commodis addere potest, ita vt dicis tantum causa, atque ad speciem factus, vere dici possit. Sciam, notaboque postea, quod tributum Regi Poloniæ pendant Gedanenses. Certe grauantur admodum illi, quod portus suus a Suecis ante aliquot annos occupatus sit, exigantque quotannis a mercatoribus quatuordecim centena millia Thalerorum. Id vique ægre ferunt vicini principes ac reges. Quod quemadmodum aboleri possit, laborant, eritque inter præcipua huius arbitrii capita.

Gedanum abundat fontibus pulcherrimis, quibus plateæ decorantur, præsertim illo, qui in maiore platea est, ante Basilicam, in qua habetur Senatus: in priuatis ædibus etiam sunt fontes qui diu noctuque

fluunt

(137.) CAROLUS OGERIUS fuit Parisius caularum patronus in sic dicto Parlamento, deinde Gallico legato, comiti de Auaux, ab epistolis. Natus Parisius anno 1595, literis operam dedit Bivrici & Valentini in Delphinatu. Ephemerides legationis Domini sui in Sueciam Daniam & Poloniam confecit, sub inscriptione:

CAROLI OGERII EPHEMERIDES SIVE ITER DANICVM, SVETICVM, POLONICVM. Cum esset in comitatu Illustrissimi CLAVDII MEMMII Comi-

tis Auauxii, ad Septentrionis Reges Extraordinarii Legati. Accedunt Nicolai Borbonii ad eundem Legatum Epistole hactenus ineditæ. Lutetia Parisiorum, apud Petrum le Petit, Regis Typographum, in via Iacobæ, sub signo Crucis aureæ. M. DC. LVI. cum Privilegio Regis: qui lecta dignissimus villsimusque liber est, & simul rarissimus, ex quo iter hoc Polonicum denuo typis exscriptum. Cælebs mortuus anno 1654, die 11. Augusti.

fluunt abundantissime. Domus præcipue ita factæ sunt, ut gradibus ad illas ascendatur: ibi est prothyrum sedilibus ac pavimento ex læui politoque ad marmoris speciem lapide; unde transeuntes spectant: ianue affabre factæ sunt ac sculptæ, plerisque emblemata insignia insculpta: sententiæ vel Germanicæ, vel Latinæ inscriptæ. Intranibus offert sese vestibulum magnum, altumque. Parietibus incrustationes vel picturæ undique impressæ, longa in circuitu scamna, super quibus longi circumquaque dispositi asseres, quibus crateres vitrei ac vasa sigulina picta ac variegata ordine imposita sunt: pendent lychni laquearibus altis ac candelabra, non sine ceruorum cornibus aut bouum, si quæ magna comparare sibi possint. In Suecia, Dania, ac si fallor, etiam in nostra Picardia, hunc cornuum ornatum summe ambiunt æstimantque. Ex hoc vestibulo intratur in cubiculum vel aulam, nam profunda sunt illa ædificia. Aula ab area lumen accipit. Ex vna tantum parte areæ prætensum est angustius ædificium, ubi penus, culina, etiamque huiusmodi. In extrema ac postica domus parte stabula sunt, portæque curules. Vicina domus est fere huiusmodi, duæque muro separantur, quo fit ut singulæ areæ tantum lucis admittant, quantum si vnica esset, ac nullo muro diuisa domus. Dixi gradibus ascendere ad illas domos editiores, quæ diuitum sunt; at sub illis fornices sunt, in quibus habitant minores artifices vel caupones; nec incommode, quippe qui ex latitudine viarum satis luminis admittunt.

Est in illa vrbe domus publica, non absimilis Xenodochio S. Gervasii Parisiis, cuius parietes optimis, meo quidem iudicio, picturis, at satis antiquis, decorati sunt, cum multis versibus Latinis ac Germanicis: sunt & multa signa Sanctorum aliorumque heroum, mixtæque historiis fabulæ. Hinc Angelum Michaëlem, D. Christophorum, Sebastianum, similesque: illinc vel etiam permixtum Mercurium, Bacchum, Actæonem, Dianam, cum Nymphis manum pubi admoventibus intueri licet. Templi certe huius designatorem fuisse Ariostum, si quando in Borussia iuerit, libentissime mihi persuaserim. At quid ibi toros diestotasque interdum noctes agant, incandum est scire. Iugis ibi, ac indefessa sine villo esu compotatio. Sodalitium quippe est ab antiquo constitutum, ad quod qui se aggregari ac cenferi cupiunt, pro ingressu ac initiis thalerum imperialem pendunt, quo semel illato vestigali, ius illis est in hanc ædem, si velint, quotidie ingredi, ac per totum diem noctemque, si hinc non recedant, cerensiam bibere, quam sibi inuicem propinant. Prostant illic sinque copiam faciunt huius Dionysiaci templi custodes ac veluti sacristæ, accincti linteis; granes illi quidem, liberali fronte, ac lata barba, qui cantharos argenteos implent Danaïdum more, nam illi continuo exhauriuntur. At ne sodalitio nimis graues sint sodales, compotationumque fontes aliquando arecant, cum exeunt aut cum intrant, tres schelinos in fiscum suum inferunt. In hac æde libri vendibiles prostant, qui prætereuntes morantur, occasionemque contemplantorum sodalium præstant. At illi nulla verecundia suffunduntur, qui rem licitissimam ac publicâ auctoritate fancitam, se iure facere existimant. Ante hanc ædem latissima est platea, ubi honestiores viri, tam ciues, quam nobiles, conueniunt magno numero, aguntque de suis negotiis ac commerciis, quemadmodum fit in Cambio Parisiensi vel Lugdunensi. Ea ipsa die, qua aduenimus, ego & Molæus, quia per sex ipsos menses terram vix attigeramus, inter rupes, & niues, ac maria versati, utque vertiginem a iactatione nostra maritima contractam depelleremus, vrbe sumus egressi, mediisque in hortis, quibus hæc ciuitas Lutetiæ in speciem cingitur, ambulauimus.

XVIII. Cum Sigismundus Electoris Brandenburgici patruelis, qui Mariæburgi erat, aduentum illustrissimi nostri Legati rescivisset, misit ad illum vnum e Consiliariis Electoris cum litteris, quibus de illius aduentu gratulabatur.

XIX. Illustrissimus Legatus misit duos ex suis, alterum ad commissarios Regis

Reges Poloniæ cum litteris Latinis, alterum ad commissarios reginæ Sueciæ cum litteris Gallicis, qui itidem ad illum rescripserunt. Poloni in oppido Mariæ Verder degebant, Sueci in pago Ionardorff. Locus, in quem conuenire utrinque debebant, vocatur Stamischdorff. Mariæburgum Legatorum mansioni deputatum fuerat, ibique iam Angliæ legatus aderat.

XX. Quæ Dominica fuit, illustrissimus legatus in ecclesia monialium S. Brigittæ missam audiit: ab ipsa S. Brigitta hic conuentus fundatus est; erat quippe illa diues, seque e principe Nericiæ monialem fecit. Eius filia Catharina aliam ecclesiam, quæ vicina est, construxit; illa utique sanctimoniam famam præstans, quam ecclesiam obtinent hodie Lutherani. Post missam auditam, inuisit moniales illustrissimus legatus, illasque gaudio incredibili affecit. Interpretes erant duo religiosi ordinis Cisterciensis, qui directores illarum sunt. Conquestæ sunt, quod Sueci duos earum pagos teneant, unde præcipuus illarum redditus est interceptus. Inter illas vna erat ex iis, quæ ante triginta annos aut amplius, a rege Carolo e cœnobio Vvafthenensi, quod prope Nicopiam est in Suecia, expulsæ sunt. Gerunt illæ in capite coronam quinque maculis rubris distinctam, ob vulnera Passionis dominicæ, quæ in S. Brigitta iuuenta sunt. Habent item singulæ annulum, qui profitentibus religionem datur, quoque desponsantur Christo. Eum habebant, quem ipsa S. Brigitta tulerat, quem sibi habere Rex Poloniæ Sigismundus, pater huius Vladislai, voluit, caroque emit. In illa ecclesia conciones Germanicæ fiunt a duobus Iesuitis, quorum alter mane, alter a prandio prædicant; habent illi collegium in suburbio vel pago vrbi proximo: matutinam ego prædicationem audieram, in qua contra Iudæos, Lutheranos, & Calvinistas disseruit. Eorum concionandi modus hic est. Legunt Euangelium, ac post præfationem canitur, vel Hymnus vel Psalmus Germanicè. Ambulatque aliquis per ecclesiam, qui pro concionatore stipem postulet, dum prædicat.

A prandio ego & Molæus ad Carmelitas iuimus, ubi concionem Germanicam audiuimus, inde vespertinas preces: postea processioni Dominici corporis adiuimus, primi cereum gestantes, reliquisque ceremoniis. Matutino tempore conciones fiunt lingua Polonicâ.

XXII. Illustrissimus legatus ad senatum Gedanensem se contulit. Duo illum senatores deduxerunt, reliqui in summis gradibus eum expectauerunt. Ingressus est in illud conclaue, in quo illi Poloniæ legatos excipiunt. Legatus in maiore subsellio solus sedens a sinistra illius in alio subsellio sedebant senatores. Postquam eloquentissime ac facillime suo more perorauit, recessere omnes senatores in aliud conclaue, deliberaturi, quid illi responderent. Reuersis illis, qui syndicus est, iunior idem omnium, satis longam orationem habuit Latine omnia; omnesque detecto capite, nam cum se legatus tegere vellet, nudum remanserunt, & ille pariter. Parietes & lacunæ optimis picturis ac distichis Latinis, decorati sunt. Camino inscriptum: est *ad Rempublicam ut ad ignem*. Reduxerunt eodem modo illustrissimum legatum, quo duxerant. Adfuit nobis, cum illustrissimo legato, Colonellus Duplessir, Gallus, vir strenuus, ac vulneribus bellicis insignis, qui contra Moscos ac Suecos pro Polonis sæpius depugnauerat.

XXIII. Legati Batavi tres, qui his controuersis disceptandis die Dominica aduenerant, in senatum iuerunt, iidemque a prandio illustrissimum legatum nostrum inuiserunt. Interim ego cum Florido, Molæo & aliis vidi maiorem ecclesiam, amplam illam quidem multis magnisque organis, epitaphiis ac altaribus decoratam, præsertimque vno altari, in quo iudicium vltimum pictum est, clauditurque duabus valuis. Fama est, Imperatorem Rudolphum quadraginta mille thaleros pro hac pictura dare voluisse. Lutherani hanc ecclesiam obtinent. Est item ibi

Pp pp pp pp baptisterium

baptisterium clathris æneis clausum, quod septemdecim millibus thalerorum constitit: solida enim sunt omnia, tam columnæ, quam statuae.

XXIV. Illustrissimus legatus noster legatos ordinum Belgii inuasisit, eaque ipsa die Mariæburgum profectus est; remansi ego cum aliquot aliis Dantisci.

XXV. Profecti etiam sumus Dantisco Mariæburgum, per feracissimos ac lætissimos campos: Sparse sunt vndique rusticorum domus exiguis internallis, recte illæ ac commode e latere ædificatæ: horti amoeni, cultissima arua, iugis aquæ riuulis septa ac conclusa: pecorum in pratis infinita multitudo: pagi frequentissimi. Lucundum est ibi videre ciconias in fastigiis domorum ædificantes, plurimæque ligna nidis suis componendis ingerentes. Solent illæ cum abeunt, pullosque abducunt, vnum in nido pro hospite relinquere. Cicures sunt illæ admodum, nec hominum aut canum præsentia terrentur. Pietate sunt maxima tam erga prolem, quam erga parentes infirmos, eos quippe secum vehunt aluntque. Tribus miliaribus a Gedano Vistulam naue transuecti sumus, pari deinde confecto itinere ingressi sumus Mariæburgum.

Alluitur istud oppidum flumine, quod duobus supra miliaribus a Vistula deriuatur, vocaturque *Nogat*, scinditurque rursus antequam influat in mare. Erat olim equitum Borussiae, siue Crucigerorum sedes. Arcem ibi fortissimam extruxerunt, quæ adhuc extat. Antea pertinebat ad Polonos, at Gustauus Rex Sueciæ, nuper illud oppidum occupauit. Cum induciæ factæ sunt, ex pacto depositum est in manibus Electoris Brandenburgici, qui illud obtinet, debetque die 10. Iunii proxima Suecis reddere. Ea die illustrissimus noster legatus, legatus Angliæ, legati ordinum Belgii, legatique Electoris Brandenburgici, inter quos est Sigismundus, eius cognatus, profecti sunt ad locum tractatus destinatum, *Stumischdorf*, duobus a Mariæburgo miliaribus. Sueci in pago *Ionsdorf*, Poloni in oppido *Marien Vunder*, habitant, seque diebus conuentis in tentoria diuersa conferunt, quæ hinc inde sunt in extremitate pagi. In medio pago tentorium est pro mediatoribus: ad singula tentoria milites dispositi sunt, sunt præterea equitum cohortes ex utraque parte; Sueci habent Finlandos, Poloni Tartaros arcibus suis ac pharetris pulchre instructos.

Polonorum comissarii sunt Iacobus *Zadik*, Episcopus Culmenensis & Pomehaniensis, nominatus Cracouiensis, Cancellarius Regni. Christophorus *Radziwil*, Palatinus Vilenensis, magni Ducatus Lituaniæ generalis. Raphaël *de Lesno*, Palatinus Belzenensis; Ernestus *Doenhoff*, castellanus Pernau. Remigius *Zaleski*, Regni Referendarius: cancellarius, uti nostri Episcopi, indutus est: Ernestus *Doenhoff*, more nostro, aut Germano. Cæteri tres in veste Polona.

Suecorum comissarii sunt, Comes *Brahes Vranget*, Generalis: *Ochaxel-son*, senator; Ioannes *Oxenstiern*, cancellarii filius; Nicodemus.

Statim atque aduenit legatus noster, Poloni eum inuaserunt, reddidit illis in illorum tentorio suas salutationes: Sueci itidem illum inuaserunt, reuisit illos. Conuenerunt deinde in mediatorum tentorium legati, effeceruntque, ut se partes aduersæ salutarent. Illustrissimus legatus noster cum Hollandiæ legatis dicebat Suecos, quos sibi elegerat, legatus Angliæ ducebat Polonos in medium, qui interiectus erat inter utrumque illorum tentorium, locum æquis passibus incedentes, seque vicissim magna cautione obseruantes, cum pedetemptim aduenissent, priores legati manum pileis admouerunt, quo factum est, ut hinc inde partes aduersæ se detexerint, paucula verba simul colloquuti. Ut hoc tantum opus inchoarent, totum diem insumpserunt mediatores, redieruntque Mariæburgum ad mediam noctem; ita ut diei Veneris aduentus scrupulum de comedendis carnibus, quæ paratæ erant, plerisque iniecerit.

XXVI. Constituendis domiciliis nostris transegitur.

XXVII. Legati omnes in arcem Mariæburgi, ubi Sigismundus habitat, conuene-

runt, deliberaturi quid facto opus esset. Conclufum est tandem ab illis, ut hæc duæ propositiones partibus fierent, in hæc fere verba:

Vtrum placeret Vladislao Regi, pro se, Fratribusque suis, iuri, quod in Regno Sueciæ habet, renuntiare, his legibus ac conditionibus, ut, si Christina sine prole moriatur, idem Regnum Sigismundus obtineat.

2. *Vt ditiones in Liuania ac Prussia, per hæc bella a Suecis occupatæ restituantur.*

Has propositiones illustrissimus legatus noster sumpsit, earumque exempla cæteris legatis describi curauit.

XXVIII. Dies Pentecostes fuit, quam pie, si Deo placuit, transegitur. Ecclesia Mariæburgi Catholicorum semper fuerat. In eam per hæc Suecorum bella ante decem annos se Lutherani intruserunt: itaque factum est, ut inter Catholicos ac Lutheranos communis relictæ sit. Habent Catholici duo altaria: Lutherani vnum. A summo mane ad horam nonam locum obtinent Catholici: ab nona ad meridiem Lutherani; qui quidem sunt multo maiore numero, maioribusque opibus. Sunt quippe tres aut quatuor, tantum in vrbe Catholicorum familiæ, reliqui ex pagis vicinis conueniunt. Vnus sacerdos illis omnibus ministrat, nam officialis, idemque parochus, paralyticus est. Ergo vicarius ille sacerdos omnia munera solus obit, auditque in Paschate septingentos confitentes, & bis in die festo prædicat. Illustrissimus legatus cum posset priuatim Missam audire, ut hanc consolationem miseris Catholicis daret, maluit ad Ecclesiam illam se confere, ubi ille nosque Dominicum Corpus communicauimus. Audiit deinde concionem Polonicam: rediimus aliqui statim post meridiem ad vespertinas preces. Officialem deinde, virum bonum ac doctum in horto sedentem inuifimus. Exiguo post tempore in eadem ecclesia, cum iisdem, organis Lutheranos canentes exaudiebamus. Nec istud modo, sed & Caluinistas ex arce egredientes intuebamur; interim dum ille fenex, infinitas, quas senserat, quasque timebat, calamitates, nobis recensendo, lacrymas ex oculis nostris elicere.

XXVIII. Legati ad tractatus locum conuenerunt. Ea die diuersæ partes procuratoria sua ediderunt, eaque in legatorum manibus deposita; Polonorum quidem apud legatum Galliæ; Suecorum, apud legatum Angliæ. Vtrique pars protestata est, ne qualitates, quas Regi diuersæ partis dabat, sibi, vel suo regi Reique publicæ nocerent, si forte tractatus ad optatum finem non peruenirent: quæ protestationes etiam in manibus legatorum depositæ sunt, & quas se recepisse legati scripto testati sunt; in quo scripto siue cautione insertæ erant illæ protestationes, descriptæ ex authentico, quod in manibus legatorum manet. Alia item cautione separata legati polliciti sunt, se (re infecta) procuratoria partibus bona fide restitutos. Scripsi ego cautiones illas, quæ ab legato nostro ac legatis Hollandiæ subscriptæ sunt.

At magna illa die contentio mota est, eo quod Poloni in suo procuratorio omiserant nuncupare Christinam, *Magnam* Principem Finlandiæ, & tantum princ. Finl. scripserant. Petebant Sueci, ut nouum procuratorium a rege Poloniæ mitteretur, nec se ulterius procedere posse. Respondere Poloni, id consilio factum non fuisse, nec istud verbum *Magna*, addere quidquam, vel demere iuri, quod habet Christina in illa prouincia. 2. non agi in hoc tractatu de Finlandia, nec in eo controuerti: agi de Suecia, Liuania, & Prussia. 3. cui bono hæc tituli omisso? Dicebat legatus noster, nec se etiam percipere posse, quamobrem pro hac appellatione Sueci tantopere contenderent, se quidem in Italia didicisse, quod M. Hetruriæ dux, ducis Sabaudia literas accipere recusasset, eo quod *Magni* titulum omiserat. At non id sine ratione factum, quia hic *Magni Ducis* titulus erat illi præcipuus, verum tamen quod ad Christinam, cum reginæ

nomine nuncuparetur, istud M. principis nomen, dignitatem eius non augere. Nihilominus quandoquidem id Sueci pertinaciter postulabant, satisfaciendum illis esse, quod & ipsum Polonis laudi tribueretur, qui se tam æquos propensosque ad constituendam pacem exhiberent. At Radzivilius, præcepta collegis suis deliberandi facultate, dixit, se illis arbitrium suum liberum relinquere, adduci se non posse, ut aliud procuratorium a rege petendum existimaret, se suosque collegas a Suecis ludificari, qui hos scrupulos inicerent. Post infinitos circuitus tota die ob hanc littefulam factos, deuentum est tandem in hanc pactionem, ut cancellarii Poloni manu *Magnæ* nomen adscriberetur. Rediimus in multam noctem.

XXIX. Post egressos ex ecclesia Lutheranos, Missam audiimus. A prandio litteras scripsi ad fratrem, ad sororem, ad D. de *San-Germano*: traditæ sunt illæ Vallæo illustrissimi legati eubiculario, quem in Galliam mittebat.

XXX. Legati ad conuentus locum redierunt. Cum e currum noster descendisset, ad prandium ab illustrissimo Poloniæ cancellario inuitatus est. Omnes commissarii aderant, excepto Radziulio, erant præterea alii septem nobiles. Auugurius, Theologus noster, egoque assedimus. Propinatum est regnum Galliæ & Poloniæ incolunitati. Omnes conuiuæ Latine, plerique etiam Italice ac Gallice loquebantur, vinum Hungaricum, Rhenanum, Gallicum, album, rubrum præbitum est, non sine cereuisia. Pisces magni optimique appositi. Plurima inter conuiuas amicitiae beneuolentiæque significatio facta. Iuimus inde in commune mediatorum tentorium, ac sibi inuicem legati ediderunt cautiones, quas partibus pro receptis earum procuratoriis ac protestationibus dabant. Cum legatus noster *Claudii Memmii* nomen subscripisset, & vulgo nomine *Auuxii* nuncuparetur, subueritus est, ne Poloni, quibus suam cautionem dabat, istud ignorarent, nec istud nomen agnoscerent. Itaque misit me ad eos, ut pererem, si illa subscriptione essent contenti. Ingressienti ad illorum tentorium vniuersi mihi assurrexerunt, eumque mandatum meum exposuissim cautionemque edidissim, dixissimque, legatum nostrum Cl. Memmium vocari, esseque illustrissimæ illius familiæ nomen, sic omnia instrumenta subscribere solere, si matrimonii contractum faceret, si testamentum eonderet, id nomen subscriberet. Vno illi consensu cancellarii ore mihi responderunt, se esse contentos; subiunxit dux Radziulius: hos scrupulos (inquit) faciant Sueci, nos non facimus. Quæsiuit deinde a me palatinus Belzensis, num illustrissimus legatus e gente Memmia esset, cui Passeratius opera sua omnia nuncupauit? cum annuissim. Non est, inquit, nobis, neque cuiquam, qui litteras amet, ignota gens illa, continuoque recitauit tria aut quatuor carmina Passeratii,

Pace tua, Memmi, nihil ignorare videris.

Accepi inde tacitus apud me omen, Memmium hunc nostrum, qua prudentia & felicitate præditus est, præcipuum pacis huius conciliatorem fore, ut vere Poloni ac Sueci in posterum profiteri possint,

Pace tua, Memmi, fruimur.

Hæc die propositiones duæ Mariæburgi, apud quatuor legatos 16. Maii factæ, partibus oblatae sunt ab illustrissimis legatis. Sueci respuerunt illas: hanc autem propositionem fecere, quam ad Polonos illustrissimi legati tulerunt:

Vt Rex Poloniæ iuri hæreditario, quod in Sueciam præstendit, pro se ac suis hæredibus fratribusque, pure ac simpliciter renuntiaret. Suecos Borussia relicturos Polono, dum sumptus belli illis refunderentur, Liouoniam retenturos.

Lata est hæc propositio ad Polonos a dominis mediatoribus. At quia & ardua, & iniqua illis visa est, nihil omnino responderunt, dilatus itaque est conuentus ad perendinum. Nos ad mediam noctem Mariæburgum rediimus.

Vltima die Maii Lutherani ac Calvinistæ ieiunium sibi, pro obtinenda pa-

ce indixerunt. Ego cum Theologo nostro ac Molæo ad saltum siue lucum, vbi proximum, deambulatum iuimus. Nondum albæ spinæ flos patuerat, gemmæ tantum florum apparebant, at folia erant explicata. Multi vndique pascuntur equi, armenta, ac pecora; optimæ, ni Deus auertat, belligeraturis prædæ. Inde ad Reuerendum Officialem iuimus, cordatissimum senem, qui nos cœna excepit.

Prima die Iunii redierunt partes, Legatique Illustrissimi, ad conuentum. A prandio conuenerunt in tentorium commune Legati. Noster postea ad Polonos iuit, ut responsum ab illis quæreret, super propositione a Suecis præcedenti conuentu facta. Nihil illi certi responderunt, præsertim cum viderent, Suecos pertinaciter velle, ut antequam in alios controuersiarum articulos descenderetur, primo & quasi prologi vice, Rex Poloniæ Regno Sueciæ renuntiaret. Huic ego congressui non interfui. At audiui Illustrissimum nostrum Legatum cæteris Mediatoribus referentem, spem esse, ut Poloni regno Sueciæ renuntiare velint, sub bonis conditionibus ac mediis, quæ media vel ab illis expectanda, vel a Suecis, vel certe ab ipsis mediatoribus excogitanda. Hæc itaque mediatores delineauerunt.

1. *Abrogentur leges duræ latae contra domum Sigismundi, ita ut liberum sit Suecis ex eadem Reges sibi sumere.*

2. *Fiat satisfactio Regi Vladislao, & eius Fratribus ex terris Liouoniæ, prout Regi cum Ordinibus Poloniæ conuenerit.*

3. *Fiat firma amicitia inter utrumque Regnum. Et Regina Christina iungatur matrimonio cum marito non inimico Regi & Reip. Polonæ. Idem faciat Vladislaus vice versa.*

4. *Liberi nascituri ex Vladislao & coniuge eius ex vna parte, Christina atque marito eius, ab altera parte iungantur matrimonio.*

5. *Vt mutua ferantur auxilia contra utriusque partis hostes.*

Cum hæc in pugillaribus meis descripsissem, Illustrissimus Legatus noster cum Hollandis ad Suecos iuit, petiitque ab iis, numquid a propositione, quam Polonis fecerant, discedere vellent, aut saltem eam mitigare, ut facilius pacis constituendæ via iniretur. Negauerunt; petieruntque quodnam fuisset Polonorum responsum, se illud iamdiu expectare, & numquid Regno Sueciæ renuntiare vellent, antequam ultra procederetur. Respondit Legatus, non id gratis, neque tam cito facturos Polonos; spem tamen affulgere, ut id faciant sub bonis mediis ac conditionibus. Interim iussit me legere quinque propositiones a mediatoribus excogitatas, quas Nicodemus me dictante exscripsit. Ad primam statim responderunt illi; Agi nunc de renuntiatione iuris hæreditarii, quam volebant ab Vladislao fieri: de futura electione sermonem fieri non debere: esse incolumem suam Reginam, nullum illi neque dandum, neque designandum successorem. Respondit Legatus, ut delenda est illa nota, quæ Sigismundi familiæ aspersa est, cum ex illa neminem in posterum ad Regnum Sueciæ eligi posse, sub pœna Maiestatis, decretum est: tollendaque est omnis odii præteriti memoria. Comes *Brahe* replicauit, id factum iri per amnistiam, quæ constituta pace utrique populo iniungeretur. At illa amnistia (inquit Legatus noster) tametsi odia quiescant, non abolebit hanc maculam, ac nisi abrogetur istud decretum, Sigismundi familia, cum qua deinceps Sueci amicitiam se inire velle profitentur, peiore apud illos conditione erit, quam alenissimi mortalium, qui in Sueciæ Reges eligi non prohibentur. Restiterunt pertinaciter Sueci, quod quidem eos iniquissime facere, omnes qui hic Legatis nostris aderamus, vno consensu iudicauimus.

Cum in tentorium commune redierunt Legati, ac dies inclinaretur, concluserunt res proferre in sequentem conuentum, ut de principali negotio, tam

de renuntiatione Regni, quam de provinciis tractarent. Itaque me cum Secretariis Hollandiae ac Brandenburgi, ad Suecos miserunt, ut hoc illis significarem; responderunt illi, se expectare responsum Polonorum, rogareque mediatores, ut illis super hac re satisfaceret, priusquam hinc discederent. Iterum miserunt Illustrissimi Legati ad Suecos Agentem Regis Britanniae, Gordonum, qui eadem, quae nos, inculcarer, nec ille quicquam profecit. Contulit ergo se ad Polonos Legatus noster, dixitque Suecorum mentem; eos responsum velle super renuntiatione Regni pura ac simplici, alioquin ad congressum non redituros. Responderunt Poloni, se renuntiationem puram ac simplicem facturos nunquam, facturos tamen propediem sub honestis ac iustis mediis ac conditionibus. Interim se biduum petere ad concludenda illa media, quae vel scripto ad mediatores mitterent, vel se ad locum conuentus sisterent, praemonerantque Legatos, ut tam illi, quam Sueci adessent. Relata sunt illa ad Suecos per unum ex Legatis Brandenburgicis. At quae differentia sit inter hanc responsonem, & praecedentem? Ea nimirum, quod Legatus Galliae sibi spem affulisse tantum dicebat; quod Poloni renuntiaturi forent, nec quicquam tamen certi responderant: at hac ultima vice Legato eidem praecise responderunt, se renuntiaturos.

Allatum est, incerta tamen fama, triginta naues Anglicanas in fretum Daniæ, quod Oresunda vocatur, peruenisse in auxilium Polonorum.

II. Ianii quieuerunt tam partes, quam mediatores. Auaugurios se Dantiscum contulit. Aprandio cum Theologo nostro, & Varenno, urbis propugnacula iustitiae, hortosque, nec florum nec arborum frugiferarum inopes; pyrorum pomorumque flores explicatissimi erant. Liliū conuallium, Muguet, florebat, tulipæ flauæ ac rubræ.

III. Quæ Dominica erat, ad Ecclesiam nos contulimus. Vbi nebulones quidam, antequam hora nona esset, quæ est praescriptus inter Catholicos ac Lutheranos limes, tintinnabula pulsauerunt; unde factum est, ut Lutherani capite operto, at in silentio tamen, Ecclesiam implerent, quam ob rem apud Burgrauium Illustrissimus Legatus conquestus est. Adiit vero post Missam Reuerendum Officialem, apud quem per horam remansit. Aprandio inuisit Illustrissimum Legatum nostrum, Legatus Illustrissimus Angliæ.

IV. Rediimus ad conuentum, conclusum est in tentorio mediatorum, ut Illustrissimus Legatus noster ad Polonos seconferret, sciscitaturus, quid respondere vellent ad conditiones illis propositas. Ederent tandem, quid praestarent, quid a Suecis postularent: fidenter animi sui vota mediatoribus communicarent. Sedebat omnium medius Legatus noster, habebatque a dextris Cancellarium Pol. Radziuium, Pal. Belzensem, D. Doenhoff; a sinistris Legatos Hollandiæ & Referendarium Pol. Vocauit me Legatus meus, Hollandi suum item Secretarium vocauerunt, quem comitati sunt Angliæ & Brandenburgi Secretarii. Propositionem suam disertissime ac grauissime fecit noster Legatus, quaesivitque, num Legati Hollandiæ aliquid adiungere vellent; nihil illis subiungentibus, inierunt inter se consilium Poloni, cumque resedissent, Cancellarius honesta verba ex more praefatus, subuereri se dixit, ne, si quid ipsi priores offerrent, Sueci inde superbiae occasionem caperent. Deinde se ad Regem scripsisse, a quo nondum responsum acceperant. Cum Legati respondissent, se in sinu seruatiuros quod ab illis dictum esset, nec ad Suecos relatuuros: Se tantum id cupere scire, quænam illorum mens esse possit. Idem Legatum Angliæ & Marchionem Brandenburgensem a Suecis exploratum iuisse, ut deinde mediatores inter se, de mediis ad concordiam conducendis, arbitrari possent. Subiunxit itaque Cancellarius protestatusque est, se, collegasque suos non Commissariorum nomine, nec quasi personas publicas, sed quasi priuatos de negotiis praesentibus sermonem inire.

Aequum

Aequum porro se existimare, ut, quandoquidem id tantopere Sueci contenderent, Rex Vladislaus iuri haereditario, quod in Sueciam habet, renuntiet; at illum eodem ipse Sueci eodem momento, in Regem Sueciae eligant; Ita ut ipse Regnum Sueciae, vel per se, vel per Vicarium administrare pro libitu possit.

Casimiro Regis fratri, Principatus Finlandiae detur, & Sororidos, uti ex legibus Sueciae cautum est.

Restituantur Polonis duae Prouinciae, Liuania, & Borussia: & insuper Esthonia, quae ex pactis cum Rege Ioanne, Sigismundi Patre, factis, Polonis tribui debebat. Restituantur naues captae in bello, tormentaue bellica.

Restituantur ea, quae in portubus ac alibi, sub specie vectigalis, praeter modum constitutum, Sueci receperunt.

Restituantur fructus villarum & pagorum, quos per has inducias ultra constitutos terminos inuaserunt.

Restituantur in Sueciam & in patrimonia sua exules Sueci, quorum nullum aliud crimen fuit, quam quod Sigismundo adhaeserint.

Cacterum, quod ad Christinam pertinet, Regem Vladislaum, qui consanguineus illius est, eius seruandae instituendaeque curam, pro sua pietate, suscepturum.

Subiunxit Dux Radziuius, Legitimos Vladislai pro hac infantula metus, ne homines barbari, crudeles, regnandique auidi, eius vitae insidiantur; innotescere omnibus mortalibus, quomodo ab omni aeuo exa Reges suos ipsi se gesserint: semel malos tales praesumi semper debere.

Ut verum fatear, dum haec Poloni serio ac distinde explicabant, interdum meas me aures fallere; interdum me somnari mihi videbar, cum illos tam procul a mente Suecorum, atque ab illis, quæ nobis sperare fecerant, recedere videbam. Credo equidem, eos sic loqui voluisse, ut iniquitati Suecorum aliquid reponerent. Certe cum Legatus noster vna cum Hollandis hæc retulit aliis mediatoribus, stupefacti sunt omnes. Statuerunt itaque, adeundos esse Suecos, tentandosque, an aliquid de suis propositionibus remittere vellent, quod si facerent, idem postea Polonis proponeretur. Legatus noster censuit proponi Suecis posse, ut, praeterquam e Borussia, etiam e Liuania cederent. Dixit Angliæ Legatus, eos id facturos nunquam. Sed si tanta pecunia illis detur (inquit Legatus Galliae) ut Sueciae Proceres, quos inter, Liuiam Gustavus partitus est, aliunde patrimonia sibi comparent, nam, si illorum commodis provideatur, facile Liuiam Polonis permissuros, quæ ad Sueciae Regnum olim non pertinuerit. Cum quaereretur, unde tanta pecunia corradī posset. Ex vectigali (inquit Legatus noster) quod in Dantisci portu Sueci obtinet, continetur illud ad aliquot annos. At istud non permittemus (inquiunt Hollandi) neque id permittet Rex meus (inquit Legatus Angliæ.) At permisistis a tot annis (subiunxit Gallus) fecimus id quidem, respondere illi, sed rationes, quæ nos impulerunt, nunc cessant. Iuit inde Legatus noster cum Hollandis ad Suecos: Nec quicquam de his, quæ a Polonis dicta fuerant, attigerunt, petierunt tantum, num aliquid de suis propositionibus remittere vellent? negauerunt; dixeruntque, se nimis iam multa obtulisse. Proposuit Legatus Galliae, num de Liuania decedere vellent, si belli sumptus refunderentur? Responderunt, se nec velle, nec posse, nec proponi illis debere. At inquit Senior ex Legatis Hollandiæ, cur ergo vobis Rex Poloniae Sueciae Regnum permittet, gratisne faciet istud? Quid curamus (replicauit Comes Brahe) de illa renuntiatione; numquid vanus Regni titulus duabus feracissimis Prouinciis, quas iure belli possidemus, compensari debet? Vosne Hollandi, Hispaniarum Regi, ut Domini vestri nomen abiiciat, minimam e prouinciis vestris velleris concedere? Non istud quidem imprudenter (respondit Hollandus) nec de contiguis prouinciis faceremus. Sed aliquando

Gades occupauimus, pro quarum recuperatione, si Rex Hispaniae iura, quae in nos praeiudicat, remittere voluisset, libentissime illi suas Gades restituissemus, quae Hollandiae non cohaerent, uti Liuania ac Borussia ad Regnum Sueciae non pertinent. Quid multa? affirmare Sueci, se Liuiam reddituros nunquam, idque mandatis suis expressissime vetitum. Proximus conuentus ad diem, qui Dominici Corporis festum sequitur, a Legato nostro remissus est.

V. Legatus noster Illustrissimus ad Insulam Marianam; *Marien Vverder*, se contulit, ut Polonos inuideret, quibuscum pransus est: duos tantum e nostris secum duxit. Auaugurius Gedano rediit cum Henrico *Canafles*, Gallorum Consule.

VI. Illustrissimus Legatus, Legatum Angliae indeque Legatos Hollandiae Marienburgi degentes inuist. Cum Legato pransus est Baro de Dona, cuius Patruus anno 1586. cum Duce Meduanæ, in vtriusque exercitus principis atque conspectu, pugnauerat, atque a Duce in fronte ense vulneratus fuerat, cum prior ille Ducem in galea sclopeto minori attingisset. Refert id etiam Thuanus in historia.

VII. Dominici Corporis festum celebrauimus. Salutaui in Ecclesia Illustrissimum Legatum Canonicus quidam Vvarmiensis, natione Suecus, vir pius grauisque. A prandio Commissarios Suecos habitantes in Ionæ pago, Legatus inuist.

VIII. Ad locum conuentus Commissarii Mediatoresque se contulerunt. Pransus est Legatus noster apud Palatinum Belzensem sub tentorio. Interfui ego huic conuiuium, bibitumque est rite: & quia laute vino Hungarico excepti fuimus, Palatinusque tametsi senex, lætissimum se Musarumque ac musices studiosissimum exhibuit, ego Varenusque in lætitiæ cantica erupimus. Nihil segrius, ad commune mediatorum tentorium conuenit Legatus noster, qui hinc ad Suecos cum Legatis Brandeburgicis iuit; cum inde Legatus Angliæ cum Hollandis ad Polonos iret. Nihil illo die profectum est. Legatus noster, cum hortaretur Suecos, ut ad pacem ineundam faciliores se præberent, illique se iam toties sententiam explicasse dicerent, neque Liuiam se restituere posse affirmarent: Sit istud ergo fixum (inquit Legatus) ne restituere nobis Liuiam, quandoquidem tanto sanguine, tantisque sumptibus illam comparastis, ibique constitutis reditus vestros; At vendite nobis illam, pecuniamque aliis vñibus vestris tam publicis, quam priuatis collocare: nunquid istud & pacis perpetuæ & mediatorum Regum gratia facere potestis? Cum statim respondere vellent: Ne properate (inquit Legatus) nobis responsum dare, scribite ad Ordines Sueciae: qui vobis restituere vetuerunt, non vtrique vetuerunt vendere. Cum perseuerarent in sua sententia, dicerentque, Ordines non ita commode conuocari posse, rediit in commune tentorium Legatus, quo etiam reuersi Angliæ Hollandique Legati dixerunt, Polonos duriores etiam quam antea esse factos, qui dicerent; si sibi Liuania & Prussia a Suecis restitueretur, nescire an Rex Vladislaus Regno Sueciae renuntiare vellet, nam Liuania ac Prussia ad coronam Remque publicam Poloniae pertinet, Regnum Sueciae pertinet ad Vladislaum priuato iure, qua de re solus ille statuere potest: Regem intra paucos dies propius aduenturum, cuius voluntatem exploraturi sint, clarius responsum Mediatoribus atque adeo Suecis edituri, qui se ad conuentum non redituros, sed in suo pago remansuros, donec respondeatur, polliciti sunt. Sub vespere Commissarios Polonos salutauit Illustrissimus Legatus noster, ac Marienburgum hora nona regressi sumus.

IX. Post maximam diei partem studiis Germanicis insumptam, inclinato iam die, iuxta fluminis, quod Marienburgum alluit, ripam, subobscurum, at placido tamen, caelo deambulauimus.

X. Quæ

X. Quæ Dominica fuit, Ecclesiam adiunimus satis tarde; unde factum est, ut præces nostræ in tempus, quod Lutheranis assignatum est, excurrerint: Scilicet, ut superiore Dominica, se in Catholicos ac præsertim in Legatum, cuius persona apud omnes gentes sancta esse debet, peccasse meminissent. Itaque tametsi nona sonuisset, non nisi postquam Ecclesia excessimus, campanas pulsauerunt.

A prandio ex postulatione Principis Sigismundi, Illustrissimus Legatus noster ad Ionæ pagum se contulit, nonnulla cum Suecis tractaturus super restitutione locorum, inter eos & Marchionem Brandeburgensem facienda, vtrique deinceps, neuter ille inter Suecos Polonosque censeatur & esse possit. Nihil, quod acceperim hoc colloquio perfectum est, cui non interfui.

XI. Quæ D. Barnabæ dies fuit, Missam in Ecclesia audiuius. Festus hic dies apud hos Catholicos non est. Inuist Officialem Legatus noster, quem de professione cogitate audierat. Monuit illum ut maneret, nihil timendum dum adesset Legatus, hoc se facillime a Suecis, qui propediem in urbem restitui ex pactis debebant, impetraturum. At persuaderi infirmus senex non potuit. Petiit deinde Legatus, ut saltem Vicarius maneret, qui valentior erat: Vocatus est itaque Vicarius, qui nec ipse adduci poterat, ut maneret. Promisit denique post multas Legati piissimi rationes, cui lacrymæ idemdem inter loquendum suboriebantur, se cum pusillam suam suppellectilem alio transtulisset, in urbem reuersurum, ut Dominica sequenti officium Diuinum celebraret. Experientia præteritorum temporum hos illis metus incutiebat: nimirum Officialis se ab Suecis ante sex annos fugatum, ac, dum fugeret, in vitæ discrimen ab insectoribus adductum, Vicarium vero suum per nouem hebdomadas in carcere conclusum fuisse asseuerabat. Ac pro sua defensione allegabant idemdem verbum Evangelii, *Si persecuti vos fuerint in una ciuitate, fugite in aliam*. Sub vespere extra ciuitatem deambulauimus.

Ipsa die litteræ allatæ sunt Hamburgo ad Illustrissimum Legatum, quibus narrabatur, vigesima die Maii, Marschallum Castillonæum; exercitus Gallici Imperatorem, pugna duarum horarum inter Namurcum & Leodium, exercitum Regis Hispaniæ, qui quindecim millium erat, fuisse: septemdecim bellica tormenta capta: septem millia hominum cæsa, ipsumque Marchionem *de Ayetona*, Hispanici exercitus Ducem, aliosque permultos insignes viros: multos itidem esse captiuos factos, inter quos Coloredum, quem in Italia multa crudelia facta commisisse, recordatus est Legatus noster.

XII. Legati Hollandiæ Illustrissimum Legatum nostrum inuiserunt.

XIII. Illustrissimum Legatum in peninsulam arboribus confitam, ut se ab infirmiori valetudine, qua per hunc diem tentabatur, recrearet, deduximus. Illico tam florum, qui ex albispinis exeunt, odore atque conspectu, quam ex deambulationis exercitio, recreatus est.

XIV. Illustrissimus Legatus noster ex postulatione Principis Sigismundi, ad Ionæ pagum iuit, ut a Suecis induciarum prolationem pro duabus amplius hebdomadis impetraret. Noluerunt; Vidimus fortalium, quod in ripa fluminis constituerunt, ibique tormenta bellica militesque collocatos.

XV. Commissarii Sueci Illustrissimum Legatum ad prandium in diem Dominicam inuitauerunt, quod me Principi Sigismundo significare iussit, ut illi spes fieret, aliquid a Suecis impetrandi. Sub noctem allatæ sunt Legato litteræ ab homine Normanno, vetustæ illæ quidem, nimirum super rebus Daniæ scriptæ.

XVI. Legati Angliæ Hollandiæque ac Brandeburgi, Commissarios Polonos conuenerunt ad Nudorffiam, qui se potestatem dixerunt habere, ut Regno Sueciae renuntiarent, si Borussia ac Liuania illis restituerentur. Istud retulerunt Legato nostro Brandeburgici: Mane Legatus Angliæ nostrum inuiserat. Toto pomeridiano

Rr rr rr rr

diano tempore ego & Theologus libros Burgravi Mariæburgi evolui, ubi Leonardi Marandæi, amici mei, fabulam, quæ *Ariadæ* inscribitur; deprehendi; permultos in Iesuitas libellos, Thuanus ubique historiam in omnibus ferme bibliothecis. In libro Latino *de statu Galliarum sub Carolo IX. & aliis*, legi fabulam manu-scriptam, de quadam tabula, quam summus Pontifex ad Cardinalem Lotharingiæ mittebat, ubi a Michaële Angelo B. Virginis imago depicta erat, pro qua imagine alia substituta fuit, dolo protestantium scilicet, quæ Cardinalem obscenis amplexibus implicatum exhibebat, &c. In cæna appositus nobis est carpio ponderis viginti quatuor librarum, qui triginta tantum assibus emptus fuerat.

XVII. Dum Illustrissimus Legatus apud Suecos cum Legatis Hollandiæ prandio exciperetur, in Ionædorffio; ego ac Theologus statim post meridiem ecclesiam adiimus, ubi Catholici Polonice hymnos cum lacrimis ac suspiriis canebant. Facies illa antiquæ Christianorum persecutionis fuit, videre miseram plebeculam, quæ undique e pagis conuenerat (nam tres aut quatuor tantum sunt in vrbe Catholicorum familiæ) humi ante altare prostratam, quasi iam imminenti carnifici iugulum præberet, timentemque hinc Lutheranos, suos ciues, a quorum impetitione, calumnia, contumelia, vel in ipsa pace non quiescunt, inde ingruentes ac propediem ingressuros Suecos, qui hæreticæ prauitati militarem crudelitatem ex rapiendi trucidandique consuetudine, iam pridem addiderunt. Ascendit interim suggestum Sacerdos pauidus, qui Legati nostri fide ac sponsione remanserat, quem perorantem, trepideque singula verba perpendentem, hæretici, quorum hora instat, torum intuentur, præsentiaque sua præmunt & abigunt. Notavi ego non sine dolore, dum ille inclinato in genua populo, confessionem generalem diceret, Lutheranum acolythum, precationum suarum formulas altari proximo imponentem, non sine strepitu ac contemptu: quid nobis absentibus, quos Legati comites sciebant, fieri possit, non debili coniectura æstimabamus. Sacerdotem post peractum officium in hortulum sequuti sumus, ut ei animos, pietate certe non egebat, adderemus. Ipsa die mane in arce Pastor Calvinista suo item gregi vale-dixerat, lacrymasque expresserat. Nam istic, ut verum fatear, & pace fœderum nostrorum dictum sit, Sueci reliquarum nationum ac religionum communes hostes ac contemptores audiunt.

Inuimus postea Christianum Copium, ciuem Mariæburgensem, qui nec paucos, nec inconcinos libros habet, multa ac præclara biblia. Habet ille librum ligneum cera nigra illitum, quales erant illi antiquorum. Habet item plures legum Romanarum optimæque editionis, tam ex Italia, quam Gallia Codices, itemque iuris interpretes. Præsentem etiam ibi fuerunt duo Angli & unus Hollandus ex Legatorum comitatu.

XVIII. Allatæ sunt litteræ ad Hollandos, quibus victoria Marechalli Castilionæi confirmabatur. Aliæ item ad Anaugurium, factum accuratius explicantes. Illa die tam ex propria infirmitate, quam ex æris, qui nubibus & tonitru implebatur, intemperie, somno tædioque oppressus per multas horas super lecto iacui, quod & idem Illustrissimo Legato contigit, qui Principem Sigismundum in arce me inscio conuenerat.

XIX. Princeps Sigismundus Illustrissimum Legatum vicissim inuisit, antequam ad Polonos proficisceremur Thorunium. Ea die cœnauit cum Legato Gallus e Normania, N. Cabray, qui sub variis Imperatoribus in Germania meruerat, nempe sub Rege Daniæ, & deinde sub Rege Sueciæ. Narrabat ille, ante septendecim circiter annos, Gustauum contra Polonos pugnantem, a cohorte quadam Croatarum captum fuisse, qui illum incognitum ad castra sua abduce-

bant. Cum Sueci de illo vehementer anxii essent, discursarentque undique, ut illum inuepirent, factum est, ut in illius pugnae trepidatione atque tumultu, quidam eques Suecus imprudens, se in illam Croatarum cohortem contulerit, quasi focii essent, quod cum tandem animaduertisset, vidissetque, Regem suum captiuum, deduci: caute iste, & quasi Croata foret, impune, ac prohibente nemine, ad Regem accessit, continuoque seloppetum illi tradens: En, inquit, *Camrade* (verbum istud Regi familiare erat) hoc tibi do. Arreptum Rex nulla mora, neque deliberatione in alterum Croatam, qui illum ducebat, exonerat, alteri in os manubrium seloppeti impingit, correptaque fuga cum suo liberatore euadit ad suos. Oportuit deinde ut Rex, non sine sollicitudine, hunc suum vindicem, qui se ad stationem suam receperat, exquiri iuberet, ne cogitantem quidem de vlla mercede: a quo cum peteret Rex quid postularer, ut tua (inquit ille) Maiestas det mihi aliquid ad bibendum cum sodalibus meis. Digna scilicet Regis recuperati merces! Contigit id ad milliare prope Mariæburgum, locusque mihi indicatus est.

Eodem fere tempore ad caput Vistulæ, vulgo *Nogat*, ubi Vistula scinditur prope Dantiscum, idem Gustavus ictu mosqueti vulneratus est per armum dextrum, hæsitque illi globus in sinistro nec extrahi potuit, ita ut cruorem ore naribusque euomeret, unde transfuga quidam, qui illum sic animam quasi efflantem viderat, id ad Generalem Polonorum *Konieczpolski* statim nuntiauit, qui siue gaudio, siue alia de causa, in stuporem incidit. Retulerunt istud Legato nostro duo Hollandiæ Legati, qui hic tunc etiam erant, & cum Generali ipsa die cœnabant.

Iterum idem Gustavus in Germania, in Croatarum, credo, manus deuenit captiuis, unde etiam a suis recuperatus est. Ut non mirum sit, hominem (nam & ipsi homines sunt) tam sæpe pericula tentantem, periculis tandem succubuisse. Nemo se tuto diu periculis offerre tam crebris potest. Quem sæpe transiit casus, aliquando inuenit. At tanta strenuitate erat Gustavus, ut vulgo iactaret apud suos, vix esse, ut Reges vlli in præliis caderent, nec id fieri solere. Ut id factum esset nunquam, tamen historia teste frequentissime acciderit, docuit pugna Lutzenensis Gustauum ipsam, docebitque posteros, eosdem casus Imperatores manere, qui gregarium militem, si se Imperatores gregariorum periculis obiciant. Pressi ego sæpe Stocholmiæ Gustavi tumultum, nec reluctatus est, nec se commouit, permisitque se impune calcari, is ipse, inquam, Gustavus, qui propter epistolam ab Imperatoris Legatis Lubecæ negligentius acceptam, ut alibi narraui, tantos impetus tamque cruentos in Germaniam fecerat.

XX. Legati Hollandi Brandenburgicique Illustrissimum Legatum nostrum conuenerunt, ut quindecim dies prolatarum induciarum inter Suecos Polonosque, qui ad 25. Iulii perueniebant, ad primam usque Augusti protraherentur. Iussit me vocari Illustrissimus Legatus, meque onanium mediatorum nomine ad Ionædorffium statim ire. Parui, cumque aduenissem, Secretarius Commissariorum Suecorum obuius mihi factus est, dixitque reliquos abesse, vnum superesse *Axelsson*, qui quidem cum solus esset, nullam haberet respondendi mihi potestatem. Volui tamen illum alloqui, & quod in mandatis datum mihi erat, exequi. Recepit me ille in aula publica, in qua de negotiis agere solebant.

Cum ego illi exposuissem legationem meam, petere nimirum Dominos mediatores, ut vellent inducias ad primam diem Augusti proferre, id iam consensisse Polonos, id sibi persuasisse mediatores, Hollandos præsertim, qui, quod hanc spem animo conceperant, id etiam, ut iam pactum, ad Illustrissimos Belgii Ordines, & ad Principem Arausiacæ scripserant, qua in re metuebant, ne vel mendaces, vel parum prouidi iudicarentur a suis. Secundo, has inducias ob-

aliā item rationem esse proferendas, scilicet, quod Legati Galliae & Hollandiae, ad Regem Poloniae proficisci vellent, qui Thorunii erat, quod iter inundatione & incremento Vistulae incommodum ac longius erat. Itaque maiore tempore illos indigere. Subdidi aliā mediatorum petitionem, nimirum, ut Sueci omnes subsignarent epistolam, qua in illas inducias consenserant, quoniam vnicus Comes Brahe subscripserat. Respondit mihi comiter *Axelsson* ad singula, capita, cum tamen praefatus esset, se nihil sine Collegis concludere posse, & vnum, Collegium non facere, primo, hos quatuor aut quinque dies, qui petebantur, magni esse momenti, nec putare consensuros Collegas. Respondi ego, nihil urgere, non ingruere exercitum, non commeatum deduci, non urbem obsidione premi, denique modici temporis moram praedictum magnum facere non posse, id demum petere non Polonos, sed mediatores, qui tam procal aduenerant, qui tot labores ad hos tractatus promouendos susceperant; me affirmare posse (tamen si idoneus fortasse in rebus tanti momenti fideiussor esse non possem,) nullum Polonum apud Legatum nostrum vidisse, ut credere tandem desisterent, id a Polonis postulari. Replicauit mihi ad haec Commissarius, se cum sociis haec, quae proponebam, communicaturum.

Ad secundum caput, quod ad subscriptionem pertinebat, dixit, nescire se, an etiam suum instrumentum Poloni Commissarii omnes subsignassent, respondit, id verisimile esse, quandoquidem id mediatores vellent, nec eos condiciones iniquas ab altera parte postulare, ab altera non exigere; reliqui ergo illi epistolam, ut illam reformarent, tam in additione dierum, quam in subscriptione. Dedi item dicto Commissario aliā epistolam, quam priuatim Suecis Commissis scribebat Legatus noster, pro Catholicorum protectione. Redi deinde Marienburgum ac post relationem Legato meo factam, iui ad Hollandos. Secretarius Hollandorum, qui a Mariana insula redierat, attuleratque consensum Polonorum usque ad primam Augusti, omniumque subscriptionem, inuisit Legatum nostrum. Obtulit Legatus noster, ut, si vellent Hollandi, solus ad Suecos redire, ostensurus illis Polonorum consensum, si forte ad idem praestandum moueri se paterentur: petierunt Hollandi, ut sineret Legatus noster illorum Secretarium venire mecum, noluit noster, quod quo animo faciebat, ipsi non cogitabant. Optionem tamen illi dabant, ut faceret quod veller, meque vel solum vel suis stipatum mitteret, obtuleruntque mihi tradere Epistolam Polonorum.

XXI. Illustrissimus Legatus inuisit Legatum Angliae. Ac paulo post meridiem profectus est Thorunium: Vesperis Marianam insulam aduenimus, vulgo *Marien Vuerder*. Quae statio Commissis Polonorum erat, reliqui abierant, supererat Comes Belsenis. Lectos illic nullos inuenimus, decubimus super scama, nam in Polonia ac Prussia nulli peregrinantibus lecti dantur in diuersoriis. Oporteret suos ferre, vel humi iacere; nec nisi difficulter palea emi aut inueniri potest.

XXII. Summo mane facillimum fuit nobis expergisci; sed quod omnem praeteritae noctis molestiam abstergit, transit secundum domus nostrae fenestras, cohors peditum Palatini Belsenis: nam isti Palatini cum incedunt, siue in pace, siue in bello, paruos quasi exercitus secum trahunt. Paulo ante amiserat ille coniugem, ac duo hominum millia, qui illi subsunt, veste nigra indui suo sumptu curauerat. Id omnibus huiusmodi Magnatibus in Polonia fieri consuevit. Itaque cohors illa atra veste pulchro ordine incedebat, ac ante vexilliferum incedebant tres pari passu tibicines cum tympanista optime concordēs; ita ut sponse alicuius deductionem ac pompam potius, quam militum agmen transire, si auribus credas, existimes. Qui post vexillum incedunt, latiore spatio ambulant, ita ut cunei figuram tota cohors efficiat. Praecedebant illi Palatinum ad mansionem ferentinam.

Lustraui-

Lustrauius oppidum ego & Theologus, Ecclesiam praefertim, quae Cathedralis olim erat, ab Lutheranis nunc obtinetur: magna illa est, & praeterea. Super magnum altare suspensa sunt ingentia organa, pertinet illa vrbs ad Electorem Brandenburgensem, qui Canonicorum Episcopique domum obtinet reditus. A castello Episcopi ad fluium usque porrigitur longa porticus, altis arcibus lateritiis sustentata, belli, ut arbor, visibus commoda, nam ad extremitatem foramen ibi est altum, ad quod adscendi, non nisi per funem, potest. At fabulam populares narrant, fuisse quendam Canonicum istius Ecclesiae, qui mulierem amabat. Is tandem increpatus ab suo Episcopo Collegisque, quod rem illicitam faceret, finxit se poenitere velle, dixitque, parum tamen verecunde, quod amorem incacare proposuerat. Igitur, cum diues esset, hanc longam porticum arcibus impositam aedificauit, & in eius extrema, quae ad fluium pertingit, parte, veluti turrinam quadratam ad duorum, aut trium exapodorum latitudinem, honos sit auribus, latrinam fecit, ad quam quotidie secedebat: Flauius qui in imo est, turrinamque subterlabitur; *Liebe*, h. e. amor, nominatur, & hoc commento se, cum amorem incacare deinceps velle promississet, promissis stetit asserere; nec ab dilectae suae mulieris consuetudine destitit. Istius vero luculentae historiae, an Lutherani isti auctores idonei sint, Delphi, credo, aduendi non sunt.

Cum Palatino Belzensi pransus est Illustris. Legatus, egoque cum Anaugurio & Molæo. Filius nati maior Palatini hic remansit per morbum, quem tamen iucunde ac cum suavi Galliae recordatione, allocuti sumus. A prandio prior exiit Legatus noster, expectauimusque Palatinum in oppidulo *Gardensee*. Ibi in illius rhedam Legatus ingressus est. Habebat centum circiter Tartaros equites siue Cosacos, arcibus ac sagittis instructos, huc & illuc ciuissime discursantes, plures rhedas ac currus, in quibus nobilitas sedet non paruo numero. Totum illud iter amenissimum fuit inter prata, riuos, nemora, agros frumentarios ac frugiferos, aduenimus sub vesperam ad Oppidum *Graudentz*. Cœnauit Illustrissimus Legatus apud Palatinum, ego item & Anaugurius. Illuc conuenit Castellanus quidam, qui Palatini sororem duxerat. Magno labore ibi lectum inueni, qui praecedentis noctis damna refarciit; Socii in stramine fuere.

XXIII. Quae vigilia D. Ioannis Baptista fuit, per nemora ac prata transiimus (prior Palatinus excefferat) ac infinitas herbas collegimus, recordantes, hunc diem, tam piis hominibus ubique terrarum, quam maleficis religiosum esse. Appensas etiam in domibus rusticorum herbas intuebamur, apud quos hic etiam mos, ut apud nos hactenus seruatus est, nisi quod, ubi abundant Lutherani, ignes solennes excitari vetant. In pago N. ubi nos Palatinus expectabat, pransimus. Deinde post prandium, cum Thorunium commode perue-nire possemus, sesquimillari procal substitimus. Ibi in herba iacens Epigramma composui ad Palatinum Belsenem, qui ante aliquot dies elegantissimos versus Legato nostro dederat. Occasionem arripui, quod inter prandium quaesitam fuerat, num in Polonia Ouidius mansisset.

Ad Illustrissimum
PALATINVM BELSENEM,
SVAVISSIMVM POETAM.

Q Vis porro dubitet, terris an Naso Polonis,
Exilii tempus triuerit omne sui?
Vt non id famae communi murmure constet.
Illius & faciant carmina multa fidem.

Ss ss ss ss

Vd

*Vel te ipso, Belsi, possum convincere teste,
Belsi, Sarmaticae stirps generosa plagae.
Nam cui tam promptum est Romanos fundere versus,
Cui facilis tanto Musa lepore nitet.
Doctus es ad Musas ipso Nasone magistro;
Tam bona non potuit vena aliunde peti.
Fallor & aut Naso prius non occidit unquam,
Aut in te, Belsi, Naso ruixit adhuc.*

Ibi cum neque palea, neque stabulum, neque horreum commodum, ubi dormire possem, in rheda super veteri stramine dormivi.

XXIV. Ad pagum vicinum se contulit Illustrissimus Legatus, in quo Missam audiuit. Adductae sunt deinde plures rhedae, quibus Thorunium hora secunda post meridiem ingressi sumus. Magnus Regni Secretarius cum Doenhoff, fratre eius, qui inter Commissarios erat, obuius fuit Legato, non sine oratione Latina, ad quam ex tempore appositissime respondit. Cum in urbem advenit Legatus hospitiumque ingressus est, ab Mareschallo Aulae Regiae convivio exceptus est, adfuere illic Auaugurii ac Theologi: Ego interim Iesuitarum Ecclesiam ad D. Ioanni dicatam, musica organisque vndique resonantem. Insignis est illa Ecclesia, ac Parochia multis altaribus, tabulis, labaris, aliisque ornamentis decorata. Ibi est Cenotaphium Nicolai Copernici, qui Thorunii natus erat, fueratque Vvarmiae Canonicus, iunctumque est Epitaphio Alberti Regis, qui anno 1501. apoplexia decessit. Nondum didici, quare hic Mathematicus, cum hoc Rege.

*Nicolao Copernico Thoruniensi absolutae subtilitatis Mathematico, ne tanti Viri,
apud externos celeberrimi, in sua patria periret memoria, hoc Monumentum posuit.
Mort. Vvarmiae in suo Canonicatu. Anno 1543. die 4. V. aetat. 73.*

*Non parem Paulo gratiam requiro,
Veniam Petri neque posco, sed quam
In crucis ligno dederas latroni,*

Sedulus oro.

XXV. Ad cenam inuitatus est Illustrissimus Legatus ab Principe Radziulio, me, Auaugurium, ac Moleum secum duxit. Inuitati sunt vique Legati Hollandiae, qui tribus ante horis aduenerant. Aderant permulti Nobiles Poloni, v. g. Palat. Belzensis filiusque, filius item Radziulii, duo exfratre nepotes, iam satis aetate prouecti; *Sauafky*, qui apud Hollandos, alibique, Legatus fuerat; omnesque fere comites legatorum Hollandiae. Laetum fuit convitium, herbisque ac acetariis ornatum. Sedebat in media fere mensa Legatus noster, praescindensque cibos ante illum erat, hic est honoratior locus: a dextra Legatos Hollandiae, a sinistra Palatinum Belzensensem habebat. Propinatum est de more incolumitati Regum per quatuor horas. Illa ipsa die Princeps Casimirus, Regis frater, profectus est Viennam, ut pro Imperatore exercitum in Germania regat. Hanc profectionem tam subitam Galli interpretati sumus, quod ille nos non diligeret admodum. Inter hoc convitium musica tam instrumentorum, quam vocum conuiuas exhilarauit. Eunuchus praesertim Regius, quem ille ex Italia deduxit, nitidissima voce & altissima, omnem strepitum per rumpebat.

XXVI. Illustrissimus Legatus ad audientiam Serenissimi Regis Poloniae ductus est, a magno Secretario & Gerardo Doenhoff. Aderant Regi Magnus Cancellarius, Dux Radziulius, *Konieczpolsky*, Generalis armorum Praefectus, Palatinus Belsensis, & Palat. Siradiensis, Regi Sigismundo in primis gratus, aliique permulti. Stabat Rex inter illos tecto capite, nullo Vranisco. Ingressus Illustriss. Legatus, solitisque corporis demissionibus rite factis, propius accedens,

cum

cum Rex prior se operuisset, se, vique ille, operuit; & quia Regem Italicae linguae callentissimum esse didicerat, Italice illum affatus est, dixitque.

Si ad rite obeundum Legati munus, representanda sibi esset Christianissimi Regis erga Serenissimum Poloniae Regem beneuolentia, se hoc legationis onus suscepturum fuisse nunquam; quippe quod illius digne explicandae ac testificandae omnino impar esset, tamque se remotum esse ab illa facultate, quam foret sui ipsius Interpres, si forte aliquo apud Sereniss. Regem vti opus haberet, ac sapere aliquid lingua, tam scienti Principi incognita. Non debere Serenissimum Regem de Christianissimi Regis amore dubitare, quod paulo tardius ad illi gratulandum misisset, huius morae causam non in longinquitate itineris positam, sed quod Rex Christianis. distentum bellis aduersus Turcas & Moscotas Vladislaum, interpellare noluisse. Deinde quod, cum praevideret, tempus induciarum inter Polonos ac Suecos breui transactum fore, tum demum Legatum mittere destinasset, qui non obsequiosa tantum ac solennia gratulationum verba, sed vera ac solida, in procuranda pace, officia Regi Serenissimo exhiberet, ac tamen per alia regna in transitu fuisset Legatus, ibique per caeli marisque tempestates longiorem moram fecisset, nihilominus hoc illi primum ac praecipuum in mandatis fuisse, ut in Poloniam proficisceretur. Sed in hoc negotio, vti in aliis omnibus, contigisse, ut quod in intentione Regis Christianissimi primum fuerat, id vltimum in exequendo relictum sit. Regem interim Christianissimum laetissimo animo accepisse, tot victorias ab strenuissimo Vladislao de communibus Ecclesiae hostibus reportatas, & cum omnes Christiani Principes tam insignibus & vtilibus triumphis palmas inferre debuerint, quidni & Rex ipse Christianissimus, qui, quod Ecclesiae primogenitus est, iure quodam praecipui potioris huius communis laetitiae partem capere debet. Itaque non penitere Regem Christianissimum, neque Legatum ipsum, quod nunc tantum aduenerit: Nam, si maturius adueneret, statim post euectum ad Regiam dignitatem Vladislaum, quid illi gratius ac honorificentius facere potuisset, quam eos illi successus augurari, quorum nunc illi acclamationes ac plausus ingeminat? Gaudeat igitur Sereniss. Rex in pectore, gloriaturque, quod habeat Christianiss. Regem gloriae suae suffragatorem; pergat deinceps, quo pede coeperit: his artibus ad Heroum famam perueniri, hanc esse lacteam viam confertissimis virtutum stellis vndique conspersam; quae ducit ad Deorum sedes. Sed nolle se in hunc Oceanum longius inuehi, quod nisi materiae maiestate vinceretur, libentissime faceret, praesertim cum ex ea stirpe ipse sit, quae erga Reges Remque Publicam Poloniae iam pridem bene animata sit: Avum suum Henricum Memmium hanc celeberrimam Legationem, quae Henrici III. causa a Polonis facta fuerat, Caroli IX. nomine excepisse, ac cum illis pro Rege, pro Regina Matre, proque ipso Henrico tractasse; unde non inter Rempubl. modo Poloniam, sed inter priuatos hos Legatos, tum Avae beneuolentia contracta sit: cuius occasione & qui Polonis benevoli fuerint, ad Memmiorum affinitatem ac necessitudinem etiam accessisse; Monucios nimirum, quorum alter Ioannes Monucius, Episcopus Valentinus, qui hanc Henrici III. Electionem procurauerat, ob politicas artes: Blasius alter Monucius, Franciae Mareschallus, ob militares virtutes, totum etiam Europae notissimus fuit. Haec ob causas, se a Rege Christianiss. e tanto insignium virorum numero, qui illi adsunt, potissimum delectum, ut priuata etiam necessitudine impulsus, Regiae Maiestatis vota ac mandata libentius exequeretur. Polliceri se itaque, si Regis mandatis perficiendis aliquid suae industriae addere posset, impensissime facturum; sperare, ut felicissimus Rex post duas a fortissimis populis latas victorias, geminamque cum illis stabilitam pacem, tertiam tandem cum his Suecis ineat, ut deinceps, ter Maximus Vladislaus, iure ac merito nuncupetur.

Finita hac oratione, cum omnium circumstantium probatione atque plausu, Rex paucula cum suo Cancellario collocutus est in aurem, ac tum demum Cancellarius grauitate comiterque Latine respondit: & post impense laudatum Christianissimum Regem, & late explicatam Serenissimi Poloniae Regis erga illum beneuolentiam, subiunxit in fine nonnulla de laudibus Illustris. Legati, tam ipsius priuatis, quam domesticis. Nos, postquam Legatus litteras Regis Reginaeque Christianis. Regi Pol. obtulit, manumque osculatus est, idem omnes ordine fecimus. Eadem die incogitantes Hollandos Legatos Rex ad se vocari iussit, qui illum statim post nos digressos salutauerunt, ac oratione Latina affati sunt: Inde illi inuiferunt Legatum nostrum.

XXVII. Priuatum cum Serenis. Rege colloquium habuit statim post meridiem Legatus noster, fuitque cum illo solus per duas amplius horas. Sedentes ambo erant tectique.

Mane Illustris. Legatum inuiferat Cancellarius cum Palatino Pomeraniae multisque Nobilibus, nam praclarus est Magnatum Polonorum comitatus, aderat etiam magnus Secretarius, cum multis aliis Ecclesiasticis serica veste indutis, Italicum in morem. Hollandi etiam priuatum Regem conuenerunt.

XXVIII. Post prandium Hollandiae Legatos inuisit noster, inde Gerardum Doenhoff. Ille est, qui Thorunium contra Vrangeliū defendit, seruauitque.

XXIX. Koniecpolsky Generalis armorum praefectus, Dux Radziuilius, Palatinus Siradiæ, alique Primores viri magno comitatu, Legatum nostrum inuiferunt, cumque his ille de negotiis praesentibus, magna animi contentione certauit. A prandio iterum priuato colloquio a Rege exceptus fuit Illustrissimus Legatus, a quo cum redisset, reliquum diem mecum legendo colloquendoque transegit, cum socii mei Vistulam transuecti, in ipsam Poloniam, soli illius usurpandi terendique causa, se contrahissent. Sub vespertam duo Brandeburgici Electoris Consilarii Illustris. Legatum conuenerunt.

XXX. Postquam Illustrissimum Legatum de Missa reduximus; ego & Theologus cum Patribus Iesuitis pransiui, qui nos perquam humaniter exceperunt. Inuisit illa die Illustrissimus Legatus magnam Cancellarium, ac Palat. Belsensem. Ego qui interim in lecto decumbebam, vel inuitus a sociis raptus sum ac coniectus in rhedam, quae nos ad vnum aut alterum milliarem, in villam Colonelli Plessi uexit. Est ille strenuus Gallus e Normania, qui uxorem duxit e Vienna Austriae oriundam, vnius e Sparorum Suecorum familia viduam Catholicam ac probam, nec inuenistam feminam. Venerat nobiscum alius Gallus item e Normania, nomine de Cabien vel Cabray, vir utique strenuus, equitum cohortis ductor, qui sub Gustavo Rege, ac prius sub Rege Daniae meruerat, Calvinista ille est, vti & Plessius; at de religione non admodum solliciti sunt huiusmodi homines, nec de pietate erga propinquos, praeter quorum charitate aestimant vel Suecos, vel Polonos, vel ipsos etiam Moscouitas, si qua pinguioris, aut certioris stipendii spes affulgeat.

Prima die Iulii, quae Dominica fuit, summo mane, rediimus Thorunium, ut Illustrissimo Legato adessamus, qui & ipse supplicationi publicae, quae circa Ecclesiam fieri assolet, adesset. Illic etiam erant plures Palatini, ac imprimis Generalis Armorum Praefectus Koniecpolsky, apud quem pransiui Illustrissimus Legatus.

II. Festum Visitationis B. Mariae apud Polonos solenniter celebrabatur. Plures Episcopi in Ecclesia Iesuitarum Missam dixerunt. Audiui illam M. Cancellarii, quinque Ecclesiasticis rite vestitis, ac fere centum, cum Nobilibus, tum famulis, stipati. Audiui deinde Polonic. concionem, quae fit inter Missarum solennia. Germanica maturius fit hora septima. A prandio adii Ecclesiam Dominicanorum, ubi magnum sodalium Rosarii: post vespertas fit processio, in qua labara

labara gestant; itemque imaginem pictam B. Virg. quam quatuor sodales succollant; deinde etiam Venerabile Sacramentum. Aderat Praelatus, nomine Lipski, futurus Episcopus Culmensis, in veste ordinaria, multique alii Nobiles. Matronae item Nobiles paucae, quae stellas ex vnionibus in capite gerunt, ac desuper pileos viriles nullius valoris, praetatos ac breui fimbria; breuissimos item habent palliolo rugatos crispantesque, nec est vestis illa admodum decens. Praeterea etiam plebeiae ac rusticae mulieres imam vultus partem linteo inuoluunt, ne insuscentur. Floreis coronis virgines capita sua integunt, vel exornant: quae nuptae sunt, diadema nigrum in fronte habent. Quaedam ex ditioribus ciuium feminis, reticula ex auro & serico in capite gestant. Priuatim ea die cenauit cum Illustrissimo Legato, qui a nemine conspici voluit, ob quaedam expedientia negotia.

III. Ernestus Doenhoff, Castell. Pernaui. Illustrissimum Legatum inuisit, deinde Legati Hollandi. A prandio suasi illi, ut Vistulam transiret, transiit, Poloniamque tandem atigimus, nam Thorunium in Borussia est. At tamen idem caelum idemque ferme solum conspiciatur, afficiunt certe oculos animosque noua illa regna & loca, cum primum pedibus aut oculis vsurpantur. En hic Iagellones imperarunt; en huc venit regnauitque Henricus III. en istic etiam Ioannes Monlucius, Pibraccus, alique viri insignes, tantum nomen reliquerunt. En hic quondam etiam ingeniosissimus Poeta Ouidius, si vera est fama, exulauit. Ingredi voluit Illustrissimus Legatus, arcem in ripa fluminis sitam, quae Thorunio imminet, in qua etiam ad perpetuum incolarum militum monumentum, cereuissimam hausimus. Rediimus paulo post in scaphulis, quae in fistulae formam factae sunt, longae nimirum angustaeque, eoque citius transuehantur. Pons quippe dirutus erat, ex impetu fluminis, cum glacies soluuntur.

IV. Legatus Angliae, qui tribus ante diebus aduenerat, priuatimque a Rege exceptus (nam multis antea mensibus in Poloniam aduenerat) ad Legatum nostrum misit salutandi illius gratia, ipsoque die profectus est, vti & Hollandi. Adfuit Missae Illustrissimus Legatus, indeque Serenissimo Regi valedixit priuatim, cum tamen egregiam illi, quam vidi, orationem Latinam publice dicendam composuisset. Intromissi deinde fuimus, manusque Serenissimo Principi osculati sumus, die praecedenti imaginem suam, ad viuum expressam, Illustrissimo legato miserat.

V. Valedixi Patribus Iesuitis, dedique illis imaginem Chalcographicam Eminentis. Card. Richelii cum hac mea subscriptione.

En vobis, Reuerendi Patres, qui rem publicam Gallicam sub Christianissimo Rege administrat. En ille quem inimici nostri oderunt; cuius cum pietatis, doctrinae atque virtutis monumenta, in animis omnium nostrum haerere semper debent, Ipsius utique imaginem, si Gallis bene vultis, libens vobis propono ac voueo, Car. Ogerius Illustris. Cl. Memmii, Domini d' Auauz, a Christianissimo Rege ad Serenissimum Poloniae Regem extraordinarii Legati comes. Thorunii, mense Iulio, Anno 1633.

Hanc imaginem summe venerati sunt illi, quaesieruntque ex me, cuius aetatis, cuius coloris, cuius stature, quia haec in imagine deprehendi non poterant, ille vir esset. Dicam ingenue quod animaduerti, vel se fingunt illi, vel non sunt tam aduersi Gallis, quam plerique alii, quos illic vidimus, Ecclesiastici: nam, cum socii mei, ipseque praesentem Legatus, plures deprehenderint, qui maleuolo sunt animo erga Galliam, ego certe in ipso Regis Poloniae cubiculo, pridie quam abiremus, cum vno locutus sum; est ipse Coadiutor Archiepiscopus Gnesnae, quem pro huius dignitatis viro, miratus sum, cur suus erga Austriacos amor tanta perturbatione illum impleat. Sermo inciderat de re Ducis Aurelianensis, cum Margareta sorore Ducis Lotharingiae; quaerebat ille, cur istud matrimonium dirimere Rex Galliae vellet, & cur licitum Gallis esset, leges

Ecclesiasticas insuper habere? Respondi ego, quam potui, modeste; Christianissimum Regem nihil tale aggredi velle, ut legibus Ecclesiae vim faceret: non illum, neque Iudices eius super lite matrimoniali, sed summum Pontificem pronuntiatum; confirmaret Pontifex, vel infirmaret, Regem utrique paritum.

Deinde non legem Pontificiam modo, sed Regiam & Politicam considerari debere: id vel in ipsa Hispania, quae se tam Catholicam iactat, solere observari, teste Couarruia, Ant. Augustino, aliisque. Ceterum, si in huiusmodi matrimonio, & contra Regias Galliae constitutiones peccatum esset, & dignitate Regis esse, ut istud matrimonium dirimi curaret. Desinerent itaque se angere exteri homines, ad quos ea res non pertinet; nam fortasse etiam ex euentu tale matrimonium, quod ab initio perperam sit contractum, si Regis consensus & Ecclesiae ritus accedat, redintegrari posse. Ad haec nihil ille mihi apposite replicauit, exiitque cum aliis Nobilibus, nobis insalutatis, quo suam auersi animi significationem magis patefaceret. At de illa re nihil omnino cum Iesuitis egimus, tamen illos videremus quotidie.

Ista eadem die *Kasnowski*, magnus Regni Cubicularius, Regi inprimis graciosus, Illust. Legatum intulit mane. A prandio renisit illum Legatus aliosque ex praecipuis aulicis, deinde tribus aut quatuor rhedis cum aliquot curribus, ubi impositi erant famuli & impedimenta, profecti sumus Risenburgum versus, quo se iam alii Mediatores conplerant. Pœnituit nos tam exiguo tempore in illa urbe remansisse, propter multitudinem virorum illustrium, quos nosse cupiebamus, quique itidem se nostri cupidos satis ostendebant, neque urbem etiam satis lustrare potuimus; nam semper Legato nostro adharendum erat, qui ab omnibus optimatibus adibatur. Ceterum, ille cum praesertim ex egregiis animi dotibus, tum etiam ex vestium ornamentis, quae plerosque afficiunt, vniuersae Aulæ Regique potissimum ipsi gratissimus fuit: nam in decem circiter diebus quibus Thorunii versatus est, quinquies Regem inuist, quinquies utique elegantissimas vestes, quas Lutetia Dantiscum vehi curauerat, mutauit. Famulos ac pedissequos nouis etiam vestibus induit: nec isti pompæ, quotquot eramus comites, tamen res omnes, quae ad vestitum pertinent, duplo magis quam in Gallia vendantur, deesse voluimus. Discedens Legatus Praestauit sui, h. e. Oeconomi, siue conductoris, uxori, horologium argenteum dedit, aliud item hospitis sui uxori eleganti honestaeque feminae, qui & ipse perhumanus erat, N. Antonius *Heyßmeyer*, ac quatuor aut quinque linguarum sciens.

Profecti Thorunio tria milliaria fecimus, quae sex & septem Gallica superant, mansimusque in pago, in quo Pomeraniae Palatinus erat, qui duos Iesuitas, suos Capelianos, Legatum nostrum salutatum misit. Quia apud illum gratia pollebam, per hos dies iussit mihi rhedæ suæ culcitrâs ad dormiendum sterni, alii in palea iacuerunt.

VI. Vidimus triginta circiter Gallos ex regimento Colonelli *Duplessis*, Dragones illi vocantur, qui pagum nostrum pertransierunt: dicebant, se a duobus annis stipendium nullum accepisse, itaque ex rapto cogi plerumque viuere. Habent perniciosissimos equos mediocres, enses ac bombardam, nulla arma quibus se contegant. Habent aliquot currus, mulieresque, siue coniuges, siue concubinas illis impositas. In villa qua eramus, horrea erant ad condendas messes centum amplius passuum longitudine, in quæ sex portis curricula onusta intrant; est quippe illa regio tritici ferax, nec frugiferis arboribus eget. Post prandium profecti sumus hinc, transiimusque per oppidum nomine *Rasnia*, vulgo *Rasen*, a Suecis incensum ac deuastatum, in amœno tamen situ: inde venimus in oppidum *Lasnia*, *Lessen*, ab iisdem Suecis dirutum. Nihil est profecto tam miserabile tamque horrendum, quam illarum ruinarum facies; videre homines, qui se ante paucos annos, florentis oppidi ciues fuisse meminerint, in ædificiorum suorum ruderibus atque speluncis

speluncis quasi defossos, & si quando externos homines venientes aspiciant, continuo trepidare ac fugere, seque in latibula sua recondere, quasi Suecos semper, aut lupos videant. Id vero nobis aduenientibus factum est, sed cum Illustris Legatus in Parochum loci incidisset (nam omnes sunt ibi Catholici, res miranda!) significauit illi, nos ad illos iuuandos, non etiam fugandos opprimendosque accessisse, seque pacis internuntium esse. Igitur pius Sacerdos domum suam vniuersam Legato permisit, quatuor nimirum parietes luteos ac perfossos, cum stramineo tecto, quod tota illa die perpluerat, nam adhuc restagnabat conclauē. Cum in illud intraui, subridens mihi Legatus. Poriores (inquit ille) non sumus antiqua illa Imperatrice, ausi utique, quemadmodum & illa,

----- *Palatino tegem praeferre cubili.*

At alia res Legatum nostrum admiratione pene confecit, nam cum a lustrandis Ecclesiae ruinis reuerteretur, conquesti sunt quidam ex nostris, quod quidam Senex, qui aderat in misera ac trita veste, illis tectum commodare noluisse. Cum super hac lite cognosceret Legatus, seque excusaret senex, quæreretque Legatus dicis causa, quinam ille esset, quid ageret, vnde viueret: didicit, illum Scotum esse, ante triginta annos in hoc oppidum venisse, ibique incolis piper, picem, butyrum, aliaque huiusmodi vendere solere, illumque etiam, dum adolescens esset in Gallia, Henrico IV. per annum militasse. Subiunxit Legato Sacerdos, qui interpres erat, se semper audiuisse, senem illum ex nobili Scotiae familia ortum, habereque etiamnum fratrem, qui alicubi pro Rege Galliae militaret. Petiit Legatus, qui de gregario tantum milite intelligebat, quod nam eius nomen esset? Responsum est, *Hailbron* vocari, ad hanc appellationem, nam testis sum, pene concidit Legatus, iussitque statim omnes e comitatu suo, qui Germanice loquerentur, ut Senem hunc amplius interrogarent. Compertum est denique, hominem Colonelli *Hailbron*, qui pro Rege Christianissimo duodecim hominum millia ducit, verum ac germanum fratrem esse. Illius filio, qui pedibus ac capite nudis soloque indusio amictus erat, ut ibi pauperibus moris est, aureum nummum Legatus donauit, quod idem Legatus Angliæ fecerat, quem pari admiratione spectaculum hoc distinxit.

At quis istud suspicari possit? Miseri illi, qui vix præ nimis calamitatibus hominum mores retinuerunt, quique ferarum in speciem sub antris degunt, fere omnes Latine loquuntur aut intelligunt. Commodum id mihi fuit, nam pauper doliorem artifex, qui Latine sciebat, me in thalamo suo molli pluma linteisque albis excepit, dum ille cum coniuge in vestibulo excubias ageret, cui cum mane sequenti sex grossos, hoc est, tres, aut paulo amplius, nostrates solidos dedissem, ad genua mea se prouoluit, nam neque Poloni, neque Sueci, siue in bello, siue in pace, quicquam soluere hospitibus solent, quamobrem nihil illis quam nuda cubacula offeruntur: ferunt quippe, qui illis in regionibus peregrinantur, suos lectos, ac necessariam suppellectilem.

VII. Missam audiuit Illustrissimus Legatus in sacello suburbano, quod quidam sacellum a pistore quodam, cum omnia Sueci incenderent, seruatum fuit, quod diceret esse Lutheranum, peteretque, ut suis parcerent. Eleemosynas ibi plures, tam in Ecclesiam pauperesque, quam in pastorem fecit Legatus. Aduenimus hora quarta post meridiem Risenburgum, quo iam ceteri Mediatores aduenierant. Mihi Molæoque idem domicilium, ut alibi, assignatum est.

VIII. Quæ dies Dominica fuit, priuatim apud Illustrissimum Legatum preces fecimus, cum supellex Ecclesiastica Mariæburgi relicta fuisset, nam Risenburgi nulli Catholici sunt. At istic mihi magni alicuius morbi metus iniectus est, cum enim Senicula quædam hospes nostra mane in cubiculo nostro flores herbasque odoriferas sparsisset, a quibus tamen non abhorui vnquam, tam fortis tanque densus inuasit mihi cerebrum vapor, ut per horam oculi mihi caligauerint;

Tt tt tt tt 2

uerint; neque id modo, sed, cum discussa hac nube aliquid vel Germanice vel Latine legere voluisssem, minus intelligerem. Itaque contuli me in domicilium Legati, aliquo vel esu vel potu recreaturus vires meas. Tum vero lingua mihi titubavit, ita ut vnum pro alio peterem. Post prandium ambulationemque dissipatus est, quique fuit ille morbus. Legatus Angliæ nostrum inuist; Superuenere Hollandici, deinde aliqui e Brandenburgicis. Oeconomus noster ad Commissarios Polonos iuerat, ut Legati nostri nomine moneret illos, num sequenti die in loco intermedio adesse vellent? Promiserunt. Allatae sunt litteræ Lutetiae, quibus tandem victoria de Hispanis a Marschallo Castilionæo narrabatur, datæ illæ erant 1. Iunii.

IX. Omnes Mediatores venerunt ad villam, quæ inter Risenburgum & Marien-Vuerder media erat, illuc etiam Poloni Commissarii se contulere. Dixit ad Polonos Illustris Legatus, cæterorum nomine, tempus tandem esse, ut si quid haberent, quod ad pacem conferre posset, promerent illud, nam nisi ad Suecos aliquid noui afferrent, continuo omnem tractatum abruptum iri: loquerentur itaque, quandoquidem Regis voluntatem nuper clarius intellexissent, ac cum aliis Senatoribus consilium cepissent. Receperunt Commissarii & cum per semihoram deliberassent, reuersi sunt, ac præfata, ut moris est, venia; Cancellarius, quæcunque in his tractatibus facta fuerant, recensuit, ut se faciles ac DD. Mediatoribus morigeros præbuerint, Sueci vero difficiles, morosos ac pertinaces: conclusit tandem, se voluntatem suam Collegarumque suorum clarius aperire non posse, quam si sua ipsi mandata instructionemque exhiberent. Hæc dicens, Illustrissimo Legato nostro, cæteris præsentibus, chartam plicatam dedit, in qua subsequentes articuli, quos ex illa descripsi, erant hoc ordine.

Loca in Prussia & Liuania occupata restituantur.

Leges latae contra domum Regiam, abrogentur, amicitia vero inter Regna firmetur: ut tam Vladislaus Rex uxorem, quam Christina maritum, Regnis suis inuicem amicum sumant, liberi vero ex illis progeniti, matrimonio iungantur, & in Sueciis educantur.

Satisfactionem Sacrae Reg. Maiestat, & domui Regiae Regni Ordines ex Suecia faciant.

Mutua auxilia protestentur ad inuicem ex conuentione.

Titulum Sueciae Rex usurpet ad vitam.

Exules restituantur.

In vim securitatis, donec conditionibus totaliter satisfiat, Prouincia aliqua Regni Sueciae in possessionem Regis concedatur.

Ex locis quæ dimittentur, tormenta non auferantur, & absata restituantur.

Naues acceptæ, tam ad Vismariam, quam ad Pilauiam, quæ sunt, restituantur.

Telonia in Suecia, iuxta morem veterem, soluantur.

Restitutio iniuste extortorum Teloniorum, præter pacta, moderationi Illustrissimorum DD. Mediatorum permittitur, uti etiam damna & iniuriæ priuatis illatae.

Cum hæc coram aliis Mediatoribus legit Legatus noster, petiit; num quid de illis articulis Pol. Commissarii sinerent mutari vel minui? Dummodo, inquit, illi tres primi articuli inconcussi maneant; ac præcisè executioni mandentur; quantum ad alios spectat, illos vestro, Illustrissimi Mediatores, arbitrio permitimus. At vno consensu omnes Mediatores, responderunt, tres illos primos articulos a Suecis ferri non posse, nec debere illis proponi, atque adeo nullam sperandam esse pacem.

Post quatuor aut quinque horarum colloquium discessum est, ac valedictum Duci Radziulio, qui in Lithuaniam tendebat. Narratum ibi est, Antuerpiam a Principe Arausicano obsessam, inclusumque Card. Infantem.

X. Transiit summo mane per Risenburgum Princeps Radziulius cum magna impedimentorum multitudine ac serie, pergebat ille in Liuiam.

XI. Qui dies professionis nostræ e Lutetia anniuersarius erat, litteras scripsi ad Fratrem & amicos.

XII. Festum Risenburgi celebratum est ab Lutheranis, qui hanc urbem soli obtinent, ad consequendam pacem. Adii illorum Ecclesiam Germanicam, audiuique non infandum Pastorem. A prandio Mariæburgum se contulit Illustrissimus Legatus, distans quinque miliaribus. Statim atque aduenimus, misit me Illustris Legatus ad Commissarios Suecos, ut audientiam peteret in crastinum. Nam hinc excefferant Brandenburgici, ut & Sueci vicissim ex urbe Memel, secundum pacta conuenta in præcedenti tractatu. Sub noctem Angliæ Legatus, qui præcedenti die venerat, nostrum inuist.

XIII. Illustrissimus Legatus mane per tres horas cum Commissariis Suecis fuit, quos ad pacem atque ad inducias difficillimos inuenit, quique dicerent identidem. Quandoquidem Poloni restitutionem Borussiae noluerunt, cum illam obtulimus: deinceps, si bellum gerimus, quicquid contingat, non amplius illam restituemus. A prandio Illustrissimum Legatum Brandenburgici inuiserunt, qui & ipsi ad Suecos iuerant. Post cenam Legatum Angliæ noster inuist. Rumor per hos dies increbuit, Principem Arausiacum in acie ab Hispanis occisum, cum ad obsidionem Antuerpiæ se accingeret; Allatus est hic nuntius Dantisco g. Iulii sparsusque fuerat a mercatore Lubecensi, qui naua aduenerat. Quamobrem omnes erant valde attoniti.

XIV. Legatus Angliæ, ex nostri consilio, profectus est ad Marianam insulam nuntiaturus Polonis; Suecos habere octodecim millia pedum, & quinque millia equitum, quod a popularibus suis, qui sub Suecis merebant, didicerat: Itemque, ut proponeret illis, Suecos inducias pro annis quinquaginta facere velle: Interim Borussia restitutos, Liuiam retenturos, dummodo Rex Poloniae, titulum Regis Sueciæ per has inducias non usurparet. A qua propositione, ut postea retulit Legatus Anglus, Poloni non admodum abhorruere, sed dixerunt, se facultate, istius propositionis acceptandæ, destitui; nouaque Regni totius diacta, sine Comitibus, opus esse. Nihilominus, se Regi nuntiaturus, Senatoribusque, qui illum comitantur sex numero, more maiorum.

XV. Quæ Dominica fuit, in Ecclesia Mariæburgi Missæ adfuit Illustris Legatus. Plurimi interea milites Sueci, & ipsi Lutherani celebrantem Sacerdotem intuebantur, cum nostra incredibili patientia, nam poterat eos Legatus expelli iubere. A prandio Comes Brate, qui pridie ægotauerat, Legatum nostrum inuist solus. De nocte Legatus Angliæ rediit e Mariana insula.

XVI. Summo mane Angliæ Legatus nostrum inuist, illique, quæ cum Polonis egerat, retulit. Legati Hollandici sub vesperam Risenburgo, ubi manserant, rediere.

XVII. Illustrissimus Legatus Missæ interfuit, atque inde Legatos Hollandos inuist. A prandio iussu Legati saluum conductum pro Vicario Ecclesiæ Mariæburg. a Dominis Commissariis Suecis petiit, ut tuto ad Marianam insulam, ubi suus Episcopus, Cancellarius nempe Polonus, erat, ire ac redire posset. Id in gratiam Legati concessere illi, tamen hominem suspicione non carere dicerent: quam suspicionem depuli ego, quantum potui, asserens, esse virum minime malum, ut res est.

XVIII. Illustrissimus Legatum vnum e nostris Elbingam misit, ad salutandum suo nomine Generalem de la Garde, qui oculorum morbo distinebatur, quo minus Mariæburgum venire posset. A prandio inuist Anglum Legatum, qui litteras satis frigidas a Polonis acceperat. Post cenam venit a Generali de la Garde, Nobilis Gallus N. des Ouches, qui Legato litteras ac salutationes attulit.

XIX. Aliquot paginas historiae Germanicae Joannis Sleidani in Latinum verti, ut mei in ista lingua profectus, periculum facerent. At tanta est illa difficultatis plena, ut non nisi magno labore, ac post longam consuetudinem addisci possit.

XX. Ego, Auangurius, & Doctor Theologus, post tot pluvios dies, qui praecesserant, deambulatum ad pagum iimus, cumque in olitoris domo essemus, sex ibi vidimus milites Suecos, quorum panem degustauimus, qui quidem ex terra molli, cui paleae admixtae sunt, confectus nobis videbatur: micam eius ad Solem, vel ad ignem ficcant, quam alioquin mandere non possent. Datur illis hic panis ad pondus, quoque humidior est, ac minus coctus, eo magis ponderat. Habent praeterea tres grossos quotidie, qui octodecim denariis nostratibus aequivalent. I nunc, & mirare cur tanta alacritate, his dapibus pasci, in meliores provincias inuadant. Cum fero reuerteremur, inuenimus militem Gallum, N. Doisy, qui nobis fere omnibus litteras ex Suecia attulerat.

XXI. Cum Legati Hollandiae apud nostram essent, allatae sunt Risenburgi a Principe Sigismundo litterae per tubicinem, quibus ferebatur, Legatos Electorales Regem Poloniae adisse super conditionibus ex parte Suecorum propositis, ipsumque illos, nullo alio responso dato, ad Commissarios suos remittit, quibus voluntatem suam declarauerat. Rogabat interim Legatos Princeps Sigismundus, ut Suecos spe responsi cito faciendi sustentarent. Iussit me noster suo nomine ad Principem Sigismundum rescribere operaque suam polliceri, ac deinde me ad Commissarios Suecos misit, ad audientiam in crastinum postulandam. Me Comes Brahe, Commissariorum princeps, satis longo sermone distulit, dixitque, Collegas suos identidem discedere velle, eo quod nullam a Polonis responsum fieret. Cum illum de litteris Principis Sigismundi deque eorum tenore nonuissim, respondit, nisi categoricum responsum afferretur die sequenti, Collegas statim post visum Legatum nostrum, Elbingam profecturos. At consequentur vos Legati, inquam, si quid deinceps boni a Polonis afferatur. Sed nos, replicauit ille, propositis conditionibus non stabimur, quandoquidem intra statutum tempus, illas non acceptauerunt. Comiter ab illo dimissus, fideliter omnia Legato retuli.

XXII. Post auditam Missam, cui magna militum aliorumque Lutheranorum multitudo curiose interfuit, interim dum in domo priuata Angliae & Hollandiae Legati reliquique urbis Caluinistae, post restitutos in arcem Suecos conueniunt. Ingressi sunt urbem, longo rhedarum ordine, tres Electorales Legati, qui statim ab Illustrissimo Galliae Legato audientiam petierunt. Misit ad alios Legatus, si in domum suam conuenire vellent, aduenere continuo Hollandi, excusauit se Anglus, ne forte hunc honorem nobis deferret. Ergo ceteris congregatis, Electorales retulere cum multis, ut solent, praefationibus ac verbis: Regem Poloniae ad has denique conditiones deuenisse, 1. ut inducias pro duodecim tantum annis pacisci vellent. 2. ut interim titulo Regis Sueciae uteretur. 3. ut vel arx vel urbs, vel insula aliqua in Liouonia illi relinqueretur, unde fides Liouonibus fieret, Regem Poloniae illorum recuperandorum spem non abiicisse. Arbitrati sunt inter se Legati, hac methodo, partes conciliandas esse, si dicerent, iniquum esse, quod Rex in Liouonia sibi quicquam relinqui vellent. Ex altera parte, iniquum esse, quod Sueci vellent, ut durantibus induciis, titulum Regis Sueciae suspenderet. Quod ad tertium spectabat, nempe ad terminum induciarum, debere Suecos de quinquaginta annis, quos petebant, demerere, & Polonos duodecim, in quos consenserant, addere.

Itaque post meridiem, Legatus noster solus Commissarios Suecos adiit, fecitque omnium relationem, priuatimque suas ipse rationes addidit, nec quicquam ab

ab illis euincere potuit. Rediit itaque & ad Angliae Legatum, deinde ad Hollandiae, tum etiam ad Electoris Legatos, ut illis, quae gesserat cum Suecis, referret. Sic factum est, ut idem dies qui mane expectabundos, ac bonorum nuntiorum audios, meridie lutos ac bene sperantes viderat, vesperi nos desperabundos reliquerit. Plebs interim vniuersa, quae aduentantem bonae spei nuntium libentissime exceperat, computationibus ubique se tradidit immeritque, ita ut non nisi sequenti die emergere.

XXIII. Summo mane, Hollandi Suecos Commissi inuenerunt, super tributis maris Baltici, quae aboleri, vel relaxari certe contenderunt. Respondere Sueci, quandoquidem bellum ingrueret, se istud facere non posse. Deinde, hoc pendere a Marschallo Generali de la Garde, qui belli stipendiorumque, ac vetugalium arbiter esset. Itaque re infecta etiam ab Suecis Hollandi redierunt. Meridie, ad Hollandos misit me Illustrissimus noster Legatus, in quibus superiora haec didici.

Inde Elbingam profecti sumus, atque in itinere duo fortalitia terrestria a Suecis seruata vidimus. Elbinga sita est in paludibus mediis, tamque natura, quam arte munita est. Fluium habet quo alluitur, quoque merces non paucae vehuntur. Non illa quidem ampla, sed pulcherrima est, latissimis viis atque plateis, domos habet speciosas ac nitidas ad formam Thorunni atque Danisci. Dispositione trium tormentorum bellicorum excepti sumus. Praefectus bellicarum machinarum obuiam venit Legato, cum multis Nobilibus in equis, ubique in portis plateisque magnus militum numerus, tam in ordinem, quam in cateruas dispositus fuerat. Conspirabat huic pompae serenae aër, frequensque populus visendi studio accurrerat. Cum in hospitium peruenit Legatus, Auangurium ad salutandum Marschallum misit, qui, praemorbore oculorum, domo egredi non potuerat. Interim urbis Magistratus, Legatum satis longa oratione salutauerunt, petieruntque ab illo, quoniam in potestatem Regis Poloniae per haec pacta recidere debebant, ut pro ipsis intercederet. Accusabantur illi Gustauum aduocasse, & hi sunt pia, reformatae ac Evangelicae, si Dis placer, Religionis fructus!

XXIV. Generalem Marschallum inuisit Illustrissimus Legatus, per tres horas integras. Interim Ecclesiam praecipuam lustraui nulla re a Catholicis differentem. A prandio Illustris Legatus Epistolam ad Magnum, Gabrielem de la Garde scripsit, Marschalli filium. Interim dum scribebat, coram illo, extemporaneum hoc Epigramma feci misique.

Ad te, Magne Comes, dum transit epistolae Memmi,
Ingressit Comitem se, mea Musa, viae.
Lecta oculis fuerit cum littera dignior aequis,
Haec demum Musae suscipe vota meae.
Si bellum est inter Suecos, interque Polonos,
Arma tui o utinam! sint potiora Patris.
At bellum ne sit Suecos utinam atque Polonos,
Expugnetque tuum, Memmius, ore Patrem.

Miserunt suum Secretarium ad Illustris Legatum Brandenburgici, paulo post venere ad eum Commissarii Sueci, fueruntque per duas simul horas. Sub noctem venit ipse Marschallus Generalis, cum Campi Marschallo Vrangis, fueruntque per duas utique horas, ac denique tam longis colloquiis factum est, ut Sueci decem annos, de quinquaginta quos pro induciis stipulabantur, demerent.

XXV. Mane Elbinga profecti fuimus multi que Nobiles Illustrissimum Legatum deduxerunt ad fluium usque, extra suburbium, qui naui transgundus est. Inde cohorte velitum ad mediam Mariaeburgi viam stipati ductique fuimus, alia nos

cohors suscepit successu, deduxitque Marienburgum. Litteras inuenit Marienburgi Legatus, quibus Commissarij Poloni se discessisse scribebant; rescripsit statim ad illas sua manu, iussitque me alias scribere; priuato suo nomine, ad Cancellarium Poloniae, qui inde priuatum illi scripserat. Scripsit etiam confestim ad Suecos, misitque ad illos exemplum litterarum, quas a Commissariis Polonis acceperat. Illud idem iussit per suum cursorem significari Legatis Angliae & Hollandiae, quos in via obuios habuerat, & quibuscum per horam in nemore collocutus fuerat. Qui quidem egre ferebant, quod Legatus noster prior ad Polonos, se relictis, transiret, negotiumque solus conficeret.

XXVI. Profecti sumus Marienburgo mansimusque in oppido *Garnesee*, Lutherano toto, quod est vno vel duobus miliaribus praeter Marianam Insulam. Athorano nona, cum Legatum domum deduceremus, superuenit vnus *Brandenb.* Legatis, qui ad mediam noctem & ultra Legatum distinxit: dum interim tanto, tedium, noctemque & stellas vigiliarum nostrarum conficias, falleremus.

XXVII. Illustr. Legatus ad Commissarios Suecos, scripsit, ut prolongationem induciarum, pro octo diebus impetraret, id est saluum conductum pro Brandeburgicis Legatis, qui vel *Risemburgi*, vel *Mariae verderi* morari cupiebant.

Perreximus transiimusque per castra Polonorum, vbi illorum tabernacula (*Hutae* vocant Germani) considerauimus. Res illa valde me affecit. Transiuius deinde praeter muros Graudenti, quae in vrbe plurimi Polonorum milites sunt. Substitimus inde in pago, vbi cohortem equitum vidimus, qui *Houffurte* vocantur. Sunt illi omnes Nobiles, lanceisque vtuntur longis ac cauatis, canabique ac colla obfirmatis, illasque in breui theca ab ephippio pendente figunt, habent in latere frameam: in ephippio sclopetos, & aliam frameam, siue ensis suspensum. Ceterum galeas, thoracesque, ac reliqua arma ex politissimo ferro. Illorum quisque habet viginti aut triginta equos, quosque praecipuos quibusque vtuntur ipsi in praelio; alios pro comitibus, proque impedimentis, quae multa sunt; nam omnia quae ad victum pertinent, secum trahunt.

Ad pagum, qui Thorunio miliari abest, aduenimus, vbi Palatinus Belfensis Illustris Legatum, quem summe amamus, expectauit. Noluit cum illo censere legatus, dedit vero illi Anaugurium & me; Post lauram cenam remisit nos elegans Palatinus in rheda, reduxitque nos illius filius natu maior, ac in tugurium suum abduxit, vbi pullum Vrsinum, mirae alacritatis ac ioci plenum, exhibuit. Postquam magnam noctis partem hoc spectaculo fessellimus, intrauimus nescio an hypocaustum, an stabulum dicam, nam mixtae ibi hominibus pecudes, de loci possessione contendebant. Sex inde Palatini satellites humi iacebant interfectorum in morem: rusticus hinc domus inquilinus cum vxore, liberis, ancillis, palea plumaque inuoluti erant, in scamnis, quae circa parietes disposita sunt; in vno angulo dormiebat Calvinista *Gernandus*, Baronis Anaugurii Secretarius, in alio noster Theologus, ac ne se forte calcibus impeterent, ambos diuidebat ingens Centurio Tartarus, recenti multoque pro sua dignitate, scaeno decumbens. Parte alia ad angulum furni, aegrotabat mulier puerpera: canes passim, anseres, porculi, pullique sparsi. Ingressi in hoc cubiculum ego & Anaugarius, se ille Theologo, qui grabatum inquilini occupauerat, coniunxit. Relictum ego scamni spatium, vbi ocreas suas, calcaria ac sclopettos quidam congresserant, intercepti: ac per infelicem noctem, quae mihi brumali nocte longior visa est, his delitiis incubui. Interea vagiebat infans, ingemebat mater, altum stertebant lassissimi milites ac lixae. Qui de nocte ac sine lumine istuc intraueram, miratus sum, cum illuxit, tantam hominum pecudumque stragem ac colluiem, emerisque, quam potui, mature ac diligenter.

XXVIII.

XXVIII. Euigilaui ante auroram longeque per campos cum tubicine nostro spaiatus sum. Hora deinde octaua Illustr. Legatus ascendit cum Palatino in rhedam magnoque a longo, ut Principum illorum mos est, curruum & equitum ordine Thorunium venimus. Inter eundem vidimus transeuntes peditum cohortes, quae a Palatino Russiae, ad hoc bellum mittebantur. Paribus illi omnes vestibus induti erant paribusque armis, mosquetis nimirum muniti. Nullibi certe gentium homines magis ad speciem robustos ac fortes inuenias; nam ore ipso ac incessu terrorem incutunt. Ceterum vniuersi illi a Moschis ac Turcis, horrendas visu cicatrices in capite ferunt, quod quidem rasum est, ideoque vulnera conspicua sunt. Bis mille ac quingentos huiusmodi homines Reipublicae suis iste sumptibus tribuit, nam id Palatinorum munus est. Illustr. Legatus Thorunium ingressus est hora decima, praesentitque apud Palatinum Belfensem, me & Anaugurio conuiuiis sumptis, ibi & N. *Guldenstern*, origine Suecus, at incolatu Polonus, qui Gallice optime loquitur, adfuit. Aduenit & post prandium *Bergmanus* & Brandeburgicis Legatis.

Ea ipsa die Thorunium venit Rex Serenissimus Poloniae, Regiomonto. Venerunt etiam Legati Angliae & Hollandiae. *Kazanofski*, Regis Camerarius magnus Legatum inuisit.

XXIX. Quae Dominica fuit, Illustris Legatus ad priuatam audientiam Regis se contulit, hora decima matutina, postque meridiem egressus est, salutauimus vique nos Regem manus osculo. Alii deinde Legati priuatim Regem inuiserunt.

XXX. Legati omnes in domo Cancellarii mane conuenerunt, vbi erant Commissarii Poloni. Arbitratus fuerat Cancellarius, ut in hoc congressu omnes starent, propter locorum ambitionem. Noluit id Legatus noster. Itaque primus venit: alii deinde. Primam sedem occupauit, secundam Legato Angliae reliquit, alias sequentes Legatis Hollandiae. Anglus suam reliquit vacuam, vltimamque post Hollandos cepit. Prior deinde Legatus noster egressus est. Plura illic media ad constituendas inducias proposita fuere; quae tam Hollandi, quam Legatus Galliae seorsim scripsere, quaeque fortasse deinceps inferam.

Aprandio inuitati sunt a Rege Legati omnes, ut in palatium eius conuenerent. Prior aduenit Legatus Galliae in rheda regia, quae deinde ad Anglum missa fuit, maluitque pedibus ille venire. Intrauere etiam Hollandi in cubiculum regium, vbi Rex erat cum solis Commissariis & duobus magnis Camerariis, Poloniae scilicet, qui est *Kazanofsky*, & Lithuaniae, qui est *Radziuilius* iunior, filius nempe Commissarii. At Rex Poloniae, qui coram tota Aula saepius professus erat, se nullam causam inuenire, cur Anglus Legatus Gallo non cederet, se prope mensam dorso innitens constituit, atque a dextris primum proximumque Galliae Legatum habuit, secundo Anglum, tertio Hollandos. A sinistris habuit Cancellarium reliquosque Commissarios. Primus deinde est Gallus egressus omnemque fere secum Aulam abduxit. Interea, cum iste congressus fieret, in antecubiculo regio permulti Nobiles ac Illustris viri, tam Antistites, quam alii, stabant sedebantque, qui inter se ac nobiscum loquebantur. Profecto iucundissimum mihi erat exaudire illos loquentes variis linguis, Polonica, Italica, Anglica, Germanica, Gallica, ac denique, quae vulgaris appellari potest, Latina. Nec deerant qui Danice & Suecice loqui poterant; sed inter illos Germanica maxime, quae nobilior est, ut praestat. Si non & Hispanicam loquentes audias, certe permultos ibi tamen Hispanicae factionis ministros deprehendas atque fautores.

Vltima die Iulii, quae D. Ignatio sacra est, Missam apud Iesuitas Illustris Cancellarius celebrauit. Inuisi ego Ioaninem Carolum *Konopatzi*, Comitem, virum nobilissimum genere ac virtute, cuius pater Palatinus fuerat, ac Episcopus Culmensis. Dedi illi litteras Marchionis *Rouillaci*, Galli, quibus me per-

Xx xx xx xx

honorificis

honorificis verbis apud illum commendabat; vnde me (qua comitate ac morum suauitate est) humanissime excepit. Est ille vir elegantissimus, decorique imprimis aspectus; qui pro sua virtute ac prudentia, regendæ Alexandri, Poloniæ Principis, adolescentiæ a Serenissimo hoc Rege commissus fuerat. Nuper ille a Rege, Abbatia viginti quinque millium florenorum donatus fuit, seque ideo rogæ addixit, maximas Ecclesiæ dignitates iure ac merito expectaturus; quippe qui doctrinam aliis virtutibus coniunxerit, plurimarumque, linguarum facultatem sibi comparauerit. Utque id facilius concedere liceat, subiiciam hic elegans quod mihi, inter alia multa, sui ipsius Epitaphium recitauit.

Hispaniam peragraui, Italiam perultraui, Galliam perspexi, Germaniam emensum sum, Belgium vidi, Angliam, Scotiam, Irlandiam, Daniam, Suetiam, Noruegiæ circumui, Moscouiam pertransi, in Poloniam redi; ossa ibidem mea depositurus, quibus & Epitaphium confeci.

*Ossa diu iactata nimis terraque marique,
Hic requiem errorum denique repperiunt.*

Missam cum illo audiri in altari, cui S. Stanislaus depictus est, ex cuius gente profectum se esse per matrem, vir per sese clarissimus, narrauit. Sed nec leue fuit, ad promouendam meam erga illum benevolentiam, quod se anno 1608. & 1609. Biturigibus mecum literis studuisse recordaretur.

Abbas de Gnievos, qui in Gallia Legatus fuit, Illustriss. Legatum ipsa die inuist, quæ admodum pluvia atque obscura fuit.

Ipsa die, Legati Angliæ Hollandiæque Thorunio profecti sunt, Legatus noster, ut præcipitis diligentia eis meritum minueret, Henricum Canazithes, Dantisci Consulem, ad Suecos misit, qui Legatum Angliæ aliquibus horis antequam ueniret, monuitque quid esset Thorunii factum, & ut Mariæburgum Elbinga se conferrent, quia Rex Commissarii Poloni Graudentum se conferebant.

Ipsa eadem die, Abbas Konopatsky, inuist Illustriss. Legatum nostrum, quem suauissimo colloquio distinxit, mutuamque benevolentiam demeriti sunt. Me Abbas ille deinde in rheda sua, abduxit ad moniales Thorunienses, ubi duas sorores habet. Est ille conuentus secus ripam Vistulæ, constatque octoginta virginibus ex optimis familiis. Non exiguum istud fuit mihi amicitiae argumentum, quod dilectissimas sorores, a quibus tam pro sanguinis necessitudine, quam pro egregiis meritis redamatur, ostenderit. Inde longe lateque per urbem ac extra muros, in rheda deambulauimus.

Prima die Augusti, cum Thorunio proficisci vellet ad Suecos Illustriss. Legatus, iussit me ire salutatum suo nomine Abbatem de Gnievos, illique litteras a Domino le Mague scriptas tradere, quibus antiquum aliquot milliarum, aut circiter aureorum, nomen dissoluere rogabatur, aut saltem dare idoneum aliquod responsum, respondit ille mihi, se non verbis tantum, sed ipso facto velle creditori suo satisfacere, visurumque se Legatum Dantisci, vel alibi in Aula Regis, antequam discederet. Misit interim Palatinus Belsensis ad Legatum nostrum insignem tapetum Turcicum, cuius fundus aureo filo; flosculi ex elegantissimis sericis coloribus erant, quem curiosissime intuitu admiratiq; sumus. Iussit me statim Illustriss. Legatus Nobilissimum ac elegantissimum, Palatinum adire, ægereque gratias ac vale illi dicere. Iussit utique me ad Dominum Kasanofski, magni Regis Cubicularium atque illi imprimis gratiosam, salutem plurimam suo nomine offerre, rogareque, ut in regia benevolentia Legatum conseruare vellet. Comiter ille mihi respondit, se Regi Christianissimo tam esse deuotum, ut tamen ad pedes sui Regis, ex muneris sui debito, deuinctus semper esset, aduolaturum tamen libenter ad Regis Christianissimi obsequia. Cæterum suo suffragio Legatum erga Serenissimum Pol. Regem non indigere, qui per sese tam clarus ac ob recentia merita, tam gratus esset. Filius deinde Palatini Belzenfis itemque

itemque nepos Palatini Russiæ, Legatum nostrum discedentem salutatum venerant, atque iste, se ad Regis Galliæ exercitus, tria millia militum suis sumptibus ducturum, pollicitus est. Adolescens adhuc est, & iam tamen militiæ suæ tyrocinium, in obsidione Rupellæ, posuerat, ubi cum in morbum incidisset, a Regiis medicis diligenter curatus fuit, hancque Regis erga se beneficentiam clare prædicabat. Exiimus Thorunio, ac sequenti nocte Graudenti mansimus, quaternique in pluma scænoque, humi decubuimus.

II. Augusti, Quidini, siue Marien Vuerder, præsens. Legatum nostrum inuist Princeps Sigismundus, qui hac se receperat, relicto Risemburgo. Reuistit illi statim Legatus in castro ubi habitat. Mariæburgum sero aduenimus.

III. Legati omnes a prandio in nostri ædibus conuenerunt, perque quatuor aut amplius horas simul remanserunt, Commissarios Suecos expectantes, qui nondum Elbinga redierant, vnde illos per litteras suas Legatus noster euocauerat ad faciliorem congressum. Missus denique fui vespere ad illos, cum in colloquio vna essent, in cubiculo Generalis de la Garde. Veneruntque postmodum omnes; petierunt ab illis Legati, quidnam demum articulis, qui Thorunii xxx. Iulii, apud Cancellarium Poloniæ a Legato Galliæ propositi fuerant, vellent respondere. Itaque lecti sunt illi, a Nicodemo Commissario Sueco, ac dum legeret, Legatus noster ceterique mentem Regis Poloniæ Commissariis etque explicabant, eos ego articulos ex antographo hic descripsi.

Piant induciæ ad annos

Tam Regi & Regno Poloniæ, quam Electori Brandenburgico restituantur loca omnia in Prussia occupata, cum tormentis bellicis & aliis rebus ad Polonium pertinentibus, veluti suppellectile Ecclesiastica, campanis, &c.

Ut nec in discessu, nec ante discessum, quicquam a subditis exigatur, quæ publicæ, quæ privatim.

Remaneant, durantibus induciis, penes Regnum Sueciæ loca in Livonia occupata, uti nunc possidentur, ita tamen ut Euell fluius (influit ille in Daniam) sit limex inter Sueciam & Polonium. Id includet castrum unicum, & quidem desertum, nomina Marienhaus.

Iura & priuilegia, quæ ciuitatibus, Collegiis, vel priuatis competierunt, salua manean.

In instrumento præsentis tractatus inscribatur, Vladislaus IV. Rex Poloniæ, &c. Et Christina Regina Sueciæ, &c.

In Prussia vestigia & commercia relinquuntur eo in statu, in quo erant ante bellum. Amnistia hinc inde.

Navis illa restituitur, quæ ab aliquot diebus retinetur in portu Gedanensi.

Religionis exercituum remaneat in eodem statu, in quo erat ante bellum.

Manentibus induciis, in comitiis utriusque Regni agatur de pace perpetua.

Agatur de tempore & loco deducendorum exercituum.

De moderandis & circumscribendis teloniis in Livonia, eodem modo, ut ante bellum.

De modo administrationis iustitiæ, in confiniis Lithuanicæ & Livonicæ, & eorum locorum Livonicæ, qui sunt in potestate Polonorum.

Cautiones dentur tam a Rege, quam Regno Poloniæ, Magnæ Ducatui Lithuanicæ, Electore Brandenburgico, & ciuitatibus Gedani & Regiomonti, stantibus induciis, se non permitturos, ut neque ullæ portu soluant contra Regnum Sueciæ, neque quicquam, per se aut per alios, tractetur in præiudicium præsentis tractatus.

Ad has propositiones noluerunt extemplo respondere Sueci, sed promiserunt, se responsuros sequenti die, hora quinta matutina; ut continuo Legati ad Regem Poloniæ ire possent.

XX XX XX XX 2

IX.

IV. Hora condita Illustrissimi mediatores ad castrum, ubi habitant Commissi Sueci, se contulerunt. Dixerunt Sueci, se in illos articulos consentire, si quatuor conditiones a Polonis sibi concederentur.

1. *Vt Regina Christina nuncupetur Suecorum, Gothorum, ac Vandalorum, & Magna Princeps hereditaria Finlandiae.*

2. *Vt induciae sanciantur pro triginta quinque annis.*

3. *Vt decies centena milia Thalerorum, pro refundendis huius belli sumptibus, a Polonis sibi solvantur.*

4. *Vt Mediatores, huius tractatus fideiussores sint.*

Respondere statim mediatores, quod Regem Poloniae responsurum putarent, initoque cum Brandenburgicis consilio, ut scirent quid Dantiscani, quid Regiomontani, qui Brandenburgici Electoris subditi sunt, facere possent, nam Regem Poloniae non soluturum quicquam: tandem Suecis Legatus Galliae centum milia florenorum obtulit. At Comes *Brahe* pro Suecis dixit, pro hac summa manum ori admovere non dignari. Conclufum est tandem, quia induciae sequenti die finiebant, ut, si Rex Poloniae in primo articulo consentiret, & quod ad secundum spectabat, si ad viginti quinque annos consentiret, Mediatores possent inducias ad quatuor, aut quinque dies proferre; alioquin belli licentiam fore.

Elegit nos quatuor Illustriss. Legatus noster, ut properantius iret, ac cum transiremus per *Marien-Vuerder*, misit me ad Principem Sigismundum, Electoris Patrualem, ut illi exponerem, in quo statu res essent. Graudentum deinde perreximus, ubi Rex erat, interimque pertansimus castra, ubi variae militum cohortes viam nobis longo ordine praecebebant, velites, quos *Cosaguos* vocant, obequitabant, praebantque, quos incunctum nobis erat intrare. Sunt illi ut plurimum recto agilique corpore, paludamentis ferreis induti, sclopetosque in tergo appensos ferunt. Dux illorum ad Legatum nostrum accedens, cum aliquibus non inurbanis pro huiusmodi homine verbis, illum salutasset, in hac verba desinens, Regi, inquit, nostro laus & gloria, nobis vero victoria; equum deinde citatissime impulit. Graudentum nocte aduenimus. At Legatus Angliae, qui nos semi-hora praecesserat, quasi aliquid boni nuntii allaturus, Regem, qui se lecto tradebat, interpellavit suo damno, nam hanc praecocem salutationem, imprudentiae Rex ipse aulicisque tribuerunt. In Publica Municipum aede sumus diversati, culcitris ego rheda, summo Legati beneficio decabui, alii sceno; alii nudo scamno iacuerunt.

Foenam & auena ab Aulae Regiae Marschallo per famulum, qui Latine balbutiebat, Legato nostro oblata sunt; acceptavit: duae deinde piscicutorum scutellae cum pane atro allatae, aspernatus est. Scilicet huiusmodi sunt illae lautitiae, quae adeuntibus Galliam Legatis, exhibentur.

V. Quae Dominica fuit, Illustriss. Legatus magni Cancellarii Missae in Ecclesia Iesuitarum interfuit, quam ille, quinque sacerdotibus ministrantibus, rite reuerenterque celebrat; cum illo ac Referendario Cancellarii domum se contulit; in quam postmodum alii Legati Palatinique, Belsensis nimirum, Russiae, Siradiae, ac ipse Castellanus Cracouiensis, idemque Generalissimus *Konierpolski*. Hoc dimisso congressu, Legati domum quisque redierunt, Palatini Regem adierunt.

A prandio, hora tertia, Illustriss. Legatum Galliae per *Ossoliniski*, fratrem eius, qui Legatus nuper Romae fuerat, iussit in castrum euocari. *Kasanoski*, qui in Regis gratia maxime florebat, Legatum in imis gradibus excepit: alii deinde Legati aduenerunt. Postremo Cancellarius atque Palatini. Nullae in cubiculo sedes positae: at a dextris Regis, Legatus Gallicus stabat; postque illum Angli-

cus,

cus, inde Hollandici; a sinistris Regis, Cancellarius, & alii. Per septem horas & ad decimam usque nocturnam, protractum est istud colloquium. Interim & *Kasanoski*, qui, ut verisimile erat, ex Regis sensu inprimis loquebatur, nihil nisi bellum spirabat aduersus Suecos, iactabatque, se omnesque Polonos, bellum per triginta annos gerere malle, quam in inducias triginta annorum consentire: deludi suum Regem, cui tam longus terminus proponeretur, quem per valetudinem, insitamque (ut Legato nostro saepius dicebat) familiae suae vitae breuitatem, attingere nunquam posset, atque adeo ius suum in recuperanda Suecia persequi.

Quod ad Christinae titulum pertinet, dolosos esse Suecos, qui illam Principis hereditariae Finlandiae nuncupari velint, nam Principatus Finlandiae ad proximum Regis Sueciae agnatum, ex lege Regni, pertinet, quemadmodum Delphinatus primogenitis Regum Galliae, est attributus: Et sic Christinam etiam, ex hoc capite, Regis Poloniae fratres filiosque antevertere velle, si Rex moreretur.

Ceterum de refundendis vllis sumptibus, pro deductione Suecici exercitus, ne cogitandum quidem: se utique in cogendo suo exercitu sumptus fecisse. Num ergo sunt Sueci potentiores, aut terribiliores Imperatore Turcarum; at, cum ille in Poloniam penetrasset, velletque aliquam pecuniam quamlibet modicam a Polonis sibi dari, ipseque Vvalachiae Princeps, cuius diuio potissimum infestabatur, illam ultro offerret, noluerunt. Contenti sint, inuasores isti Sueci, millione thalerorum, quem quotannis ex Liuania exigent. Sic fere loquebatur *Kasanoski*, inuicem Regis amicus ac consiliarius. At alii passim Nobiles Poloni, seu vino, seu iusta ira exarserant, etiam in contumelias erumpebant, praesertim contra Oxenskiernas, Vrangelum, & Nicodemum, quem ludimagistram identidem appellabant. *Kasanoski* quidem, pro sua dignitate, maxime quam poteram, comiter ac leniter respondebam; at aliis, Suecorum rationes non simulate proponebam. Quod idem vicissim faciebam, cum alloquebamur Suecos, ut nos Legatus noster praeuenerat. Interim discursabat Agens Imperatoris, modo hunc, modo illum prensando; nam ne haec pax inter Suecos, atque Polonos ineatur, timet Imperator, qui non paucos in hac Aula clientes habet ac beneuolos, ac inprimis Palatinum Russiae, qui bis mille & quingentos milites suis sumptibus, in castra adduxerat. Sed nec Rex Galliae amicis ibi caret atque fautoribus, nimirum Palatino Belsensi, aliisque permultis, qui mira de Gallica comitate praedicant.

Discessum est tandem e consilio Regio hora decima, cum neque Palat. Belsensis, nec Senior Legatorum Belgii, pedibus amplius consistere possent, quam ob rem sequenti die uterque lecto decubuit.

Colloquii huius conclusio haec fuit, ut Rex Poloniae, titulum Christinae concederet, Reginae Gothorum, Vandalorum & Suecorum, ac Principis Finlandiae, sine verba hereditaria.

Et non impediret, quo minus Polonium Dantiscanum, quod in portu Sueci exigebant, ad tres menses exigant, prorefusione suorum sumptuum: qua de re Legati Angliae Belgique ad suos Principales scriberent.

At non ultra viginti quinque annos, inducias, se consentire velle Rex assensit.

VI. Summo mane, Legatus noster Henricum Canafles Mariaeburgum misit ad Generalem de la Garde, aliosque Suecos Commissarios, ut illis, quae gesta erant, significaret, peteretque aliquot dierum inducias. Scripsit continuo ad Legatum Generalem, se quinque dies permittere, dummodo id etiam Poloni agerent. Hora quarta serotina, inter *Marien-Vuerder* & *Stumam*, offendimus Canafles, ac in media syda scripsit Legatus ad Generalem Polonorum, ut in hos quinque dies consentiret. Peruenit cursor iste noster, de multa nocte, in Polonorum castra. Nos utique nocte Mariaeburgum venimus.

Yy yy yy yy

VII.

VII. Generalis de la Garde Legatum nostrum inuifit, eumque ad Castrum, ubi iam alii Legati erant, deduxit. Reuulerunt Legati, quid cum Rege Poloniae gesserant. Conenserunt in reliqua Commissarii, praeterquam in annos. Triginta quinque petebant, quinque dempserunt; ac descenderunt ad triginta. A prandio alii Legati redire ad Polonos, noster propter morbum capitis & ad scribendas Luteriam litteras remansit, tamque acri dolore pressus est, ut media ipsa nocte, omnes urbis Chirurgos atque Medicos iusserit euocari. Tandem auulso genuino, paulisper, dum a cursore Regis Pol. excitaretur, requieuit. Nocte superiori maneque toto Dirfauiæ, quæ Polonorum est, disposita sunt tormenta in fortalitium Suecorum, quod est ex altera parte Vistulæ; Ignorabant scilicet prolationem induciarum.

VIII. Illustris. Legatus ad Regem Poloniae profectus est, qui illi aciem suam instructam exhibere, per cursorem promissit. Mariæburgi ego remansi, ut me a praecedentibus vigiliis ac laboribus recrearem. Egredere tamen occasionem exercitus lustrandi praetermissi, in quo multa militum genera visenda erant. At, credo, iam magnam partem per particulas videramus, praesertim die VI. cum Graudento redimus. Nam Hussariorum cohors, e castris nobis obuia fuit, quo spectaculo nihil vidi vnquam iucundius. Sunt illi Nobiles Poloni omnes, equis praestantibus insident, armis laevis ac splendidis operiti sunt, ac Pardorum, Leonum, Tigridumque pellibus a tergo amicti, longas lanceas gerunt, quæ loris ab ephippio pendentibus sustentantur, quarum in summitate infra cuspidem, vittæ siue fasciæ fericae reuinctæ vento impelluntur, hostiumque oculos fallunt. Praeclara illa sunt, at risum non teneas, cum illorum tergo longas alas aptatas conspexeris, quibus etiam hostium equos terrere se putant, atque in fugam vertere. Equorum fræna argentea deaurataque sunt, atque a collo orbiculi ac lunulae argenteae dependent, lateri frameam, ephippio selopetos, clauas, malleos, secures, ensesque appendunt. In conflictu primus aut secundus ordo tantum, his lanceis uti potest, aliis inutiles fere sunt, itaque ad alia tela recurrunt. Qui pretiosas pelles non habent, tapetes humeris suis implcant, hoc tam ad speciem, quam ad armorum iuncturas tegendas pertinet. Cæterum homines nostri, tam multa hæc impedimenta omnino improbanda. Egredientes e castris camelos pascentes vidimus, quorum tergo sellæ figurati natura impressæ. Aiunt, illos maximis oneribus gestandis in primis esse idoneos. Certe, cum hæc intuebar, itemque praecedenti die, cum in Ecclesia Iesuitarum orationis, quam Orientales Magi Infanti Christo magna pompa, longoque comitum & camelorum ordine, (si pictoribus ac phrygionibus credimus) exhibuerunt.

IX. Totam diem scribendo legendoque insumpsi, dum interim Rex Poloniae, aciem suam instructam Legatis, quos in castra euocauerat, exhibuit. Post egregium spectaculum, conuenerunt in tentorium Regis Legati omnes, quibus dixit, se inducias permittere non posse, nisi ad viginti quinque annos, itaque Legatis Angliæ Hollandiæque subiratus est, qui eum ad triginta annos venturum Suecis promiserant. In castris ac sub tentoriis decubuit Legatus noster, ut & praecedenti die fecerat. Lantisque conuiuio a Generali exercitu exceptus fuit, de quibus omnibus quia testis non fui, non refero.

X. Post meridiem rediit Mariæburgum Illustris. Legatus noster relicto in castris Auangarum, inuifitque Commissarios Suecos per quatuor aut quinque horas. Ibi tandem se ad Consilium Suecicæ scripturos responderunt, ut inducias ad viginti quinque annos reducerent, atque adeo cessationem ab annis, pro tribus septimanis, petierunt.

XI. Illustris. Legatus ad Regem Poloniae rediit Graudentum, obtinuitque (ut a cursore, nobis, qui Mariæburgi manseramus, relatum est) sequentem septimanam pro ampliore tractatu. Lustraui ego interim Suecorum castra ac tentoria, ubi certe humanæ miseræ ac prauitatis imaginem conspexi. Vidi hominum vultus, quos quia nec loqui, nec ratiocinari intelligebam, dubitavi an homines essent, adeo erant horridi, squalidi, impexi, cæterum laceri, nudi pedibus, plerique iuvenes agrestes ineptique: & isti Sueci erant, quos ex agris atque aratro, ad militiam Respublica cogit. Notavi istos, nam tum primum aduenerant, aptare locum tentoriis figendis. Recto illi ordine vexilla figunt, æquo relicto spatio, singulaeque cohortes in lineam longam disponuntur, furcillas ibi, vel hastas insigunt, ac deinde huc & illuc discursant, ut ligna, asseres vndique conquirant. Hortorum domorumque sepes euellunt atque asportant, ruinosas aedes disturbant, & nisi a ducibus ac centurionibus suis seuerè arceantur, etiam validas beneque consistentes effringunt, atque ex istis fragmentis nidos sibi, ac spatancas compingunt. Arboribus deinde, salicibus nimirum ac scæno, herbis, palea se integunt. Parte alia Finnos vidi, equites isti sunt, bonosque ac fortes equos alunt. Inuestigabam oculis, vbinam Domini essent, nam qui ipsi equites sunt, equifones ego esse putabam, adeo misera tenuique veste sunt. At eos strenuissimos esse tota est experta Germania. Galea ac thorace armati sunt tantum, nihil habent in brachiis, nihil in coxis, pallium in postilena religant. Si vincunt, diripiunt omnia, & quælibet illis lucro cedunt. Si vincuntur, id nullo operæ pretio sit, nisi quod nocere desinunt; cæterum de illis nulla opima spolia reportantur.

Pedites Germani se in proximo collocauerant, & quia veterani fere sunt illi ac plerumque arifices, tabernacula sua omnium melius construunt, pagos diceces, tam bene edificant clauduntque sua pusilla domicilia, ac ut nihil desit, quod bene constitutas familias deceat, etiam coniuges habent ac liberos. Cum ultra pergerem, omnium miserrimos vidi Scotos, quos ramusculi arborum perperam ac nulla arte congesti, neque a Sole, neque a pluvia defendunt, nullo ibi ordine iacent, itaque ctemeterium potius, quam castra te videre existimes. Habent illi magna vexilla rubra, in quorum angulo est Crux Santandreae alba, in fundo caeruleo. Aliqui ex illis Catholici sunt, quos Dominica die Missæ adesse vidimus, ut nullum, credo, secum in castris pastorem habent. Omnia hæc castra terrestrium propugnaculorum, quæ Mariæburgum circumdant, ambitu continebantur, ciuiumque hortos qui illis erant late deuastauerant.

XII. Quæ Dominica fuit, Missæ adfuimus, indeque in aggere, qui secundum flumen est, deambulauimus. A prandio Legati Angliæ Belgique Graudento redire, non rediit noster.

XIII. Rediit Mariæburgum Illustris. Legatus e Castris Regis Poloniae, cum quo longo tempore collocutus est, ac iterum exercitum perlustrauit. Sub noctem illum inuifit Commissarii Sueci.

XIV. Commissarii ac mediatores ad Stumsdorfium se contulerunt, ut intermissos tractatus renouarent. Cum Illustris noster Legatus mediationis tentorium introiit, ibi iam erat Legatus Angliæ, ac Princeps Sigismundus cum aliis Brandeburgicis. At Hollandi, nescio quo pretextu, tametsi multis ante horis in pagum aduenerant, in tentorium venire noluerant. Iussit itaque me Legatus noster, ut eos istis & communis aliorum mediatorum nomine, inuitarem in tentorium venire. Responderunt mihi illi, se gratias agere Illustris. Legato Galliae, itemque Legato Angliæ, cæterum, se amplius velle deliberare, an ad tentorium irent. Id reuolui Domini mediatoribus. Itaque manifesta tum fuit emulatio, quam in Brandeburgicos hactenus conceperant ac telauerant, quæ quidem in causa fuit, ut suadere Suecis conati sint, ut viterius non sinerent Brandeburgicos

Mediatorum vice fungi, sed eos in hostium numero censeri debere, quemadmodum Polonos: At alii Mediatores, Brandenburgicos repudiari non posse contende-
bant, vel eo maxime, quod ab initio illorum opera ac mediatio admissa fu-
isset. Interim Illustriss. Legatus Galliae, Secretario Brandenburgicorum dictavit
quosdam articulos, qui partibus proponerentur, eos nimirum, qui Thorunii co-
ram Rege Poloniae, in scriptis exarati erant. Illi postea articuli, a Legato Gal-
liae & Brandenburgicis, ad Polonos perlati sunt & examinati, interim venit a
Suecis Legatus Angliae, attulitque alios articulos, quos Sueci scripto redegerant.
Lecti sunt utrique illi, ac super unoquoque sententiam suam Poloni dicebant.
At id sine ordine factum est. Sed tamen non sine fructu, nam, meo quidem
iudicio, praestat in medias res ingredi, quam in praefationibus inutiliter haerere,
ut quidam facere consueverunt, qui tempus absumunt, dum de titulis & nomi-
nibus deliberant.

1. Relinquebatur arbitrio Regis Poloniae, an scriberet, *Vladisl. Rex Polo-
niae*, &c. *Magnus Dux Lithvaniae*, &c. an scriberet, *Rex Poloniae*, *Magnus Dux
Lithvaniae*, &c.

2. Sueci volebant sibi restitui sumptus propugnaculorum, quae Pilaviae,
Hoffui, alibique fecerant, aut ea demoliri. At Poloni, & Brandenburgici, quo-
rum est Pilavia, dicebant, loca sibi restitui debere in eo statu quo nunc sunt,
sine ulla refusione sumptuum, neque permitti debere Suecis, ut ea demolirentur;
non esse indulgendum malitiis hominum.

3. Perebant Sueci cautionem dari a Gedanensibus, Pilaviensibus, Elbin-
gensibus, Regiomontanis, se non permissuros neque classem, neque navem in-
firmi adversus Suecos: Respondebant Poloni ac Brandenburgici, id quidem a Ge-
danensibus peti posse, at non ab Elbingensibus, neque Regiomontanis, qui
portus nullos haberent sibi proprios, quique a mari distarent non parvo inter-
uallo. At id tamen contendeabant Sueci, dicebantque, quo plures haberent
cautiones, eo securiores inducias fore. Perstabant Poloni ac Brandenburgici,
dicebantque, has Civitates, Elbingam nimirum & Regiomontum, non habere ulla
Regalia, neque portus, & si in his pactis illae intervenirent, periculum fore, ne
aliquando hinc aliquid iuris in portibus praetendere vellent, in praedici-
um Regis Poloniae ac Ducis Prussiae.

4. Sueci uniuersam Liuoniam sibi restitui petunt, uti nunc illam possident.
At Poloni volunt excipi eam partem ac ditionem, quae ad Ducissam Curlandiae
pro dotalitio suo pertinet, quaeque post eius mortem ad Ducem Curlandiae,
eius filium redire debet. Id Sueci nolunt, asseruntque, quicquid intra limites
sit Liuoniae atque ab illis possessum est, seruari debere.

5. Ut qui velint Prussiam relinquere, ac bona sua patrimonialia distrahe-
re, ut istud facere possint, idemque illis liceat, qui sunt in Liuonia, quique ex
illa migrare volent.

6. Ut exercitus per mare deducatur a Suecis, volunt Poloni, ac Danti-
scani praeferrim. Sueci petunt, ut liberum sibi sit terrestri itinere egredi.

7. Petunt Sueci, ut eodem tempore quo exercitus eorum migrabit, eo-
dem Polonorum quoque emigret. At id Poloni negant esse aequum, quum de-
inceps Prussia ad eos pleno iure pertineat, liberumque illis sit, ibi exercitum
habere vel non habere, nec de illa re Suecos debere esse sollicitos.

8. Nolunt Sueci restituere Pilaviam, nisi in fine anni, quandoquidem vs-
que ad finem anni portorium, tam Gedanense, quam Pilaviense, pro suorum
sumptuum recuperatione exigere debent: nam si restituerent Pilaviam, tunc non
haberent potestatem cogendi eos, qui vestigalia solvere recusarent. Itaque Le-
gatus noster hortabatur Dantiscanos, ut haec portoria redimere vellent, ac cer-
tam summam Suecis tradere, ut statim e Borussia dimitti possent.

9. Sueci petunt, ut, antequam e Borussia discedant, illis tradatur prae-
sens tractatus ratihabitione Polonorum in comitiis facta: Poloni dicunt, suffice-
re, si tractatus a Rege atque a Commissariis subsignatus sit, nec expectari debere
comitia, quae cum aduenerint tamen, ratihabitionem illam dabunt.

10. Sueci Polonice consentiunt, ut intra duos annos locus & dies assi-
gnentur, in quibus, stantibus induciis, de pace perpetua agi possit.

11. Poloni petunt, ut utrinque Legati sint in regno Sueciae & in regno
Poloniae, ad negotium perpetuae pacis promouendum, & ad conciliandam po-
pulorum benevolentiam. Nolunt id Commissarii Sueci. Quamobrem? facile
est conicere, nec eundem Delphos.

12. Brandenburgici repetunt quatuor naues, quae Electoris sui erant. At
Sueci, quibus haec saepius fuit recantata fabula, surdi sunt.

13. Elbingenses repetunt privilegia sua, quae in odium illorum defectionis
ad Suecos, a Rege Poloniae translata sunt ad Gedanenses; quae quidem sunt,
figillum Prussiae & in comitiis praeminentia, quibus privilegiis ab antiquo gau-
debat Elbinga, pro sua vetustate. Huius petitionis articulum separatim faciunt
Sueci, asseruntque, se Elbingenses deserere non posse. Cum id satis acriter
disceptaretur in tentorio Polonico, ac Gedanenses fidei suae praemia sibi non
eripi debere contenderent, eos increpuit Anglicus Legatus, dixitque, se, qui
tum sub Gustavo militabat, probe memorem esse, Gedanenses non fuisse malo
meliores his Elbingensibus, sed quia vrbs illorum maioribus viribus pollebat,
idecirco non tam facile Gustavo se permisisse, scire quid tum gestum fuerit. At
Elbingenses ex sua infirmitate, fortiori cedere fuisse coactos. Cerre, cum id
Legatus Anglicus palam diceret, coram Cancellario ceterisque Commissariis Po-
lonis, pudorem Senatorum Gedanensium, qui illi pro sua dignitate replicare non
audebant, non mediocriter laetit.

Ad quatuor aut quinque horas productum est istud colloquium, in angusto
tentorio, ubi stantes nudoque capite in humeni solo, tam Commissarii, quam
Mediatores erant. Sub vespere inuisit Legatus noster Suecos, rediitque cum
illis Marienburgum.

Reuersus de multa nocte Marienburgum Legatus, inuenit cursorem N.
Latour, qui illi multas a Rege Christianissimo attulit litteras, multaque de Au-
la narrauit.

XV. Quae pluvia admodum uti superior dies fuit, propter beatissimae
Virginis assumptionem, quam Lutherani non agnoscunt, Missae cum Illustriss.
Legato uniuersi adsumimus. Sub vespere Legati Angliae, Hollandiaeque no-
strum inuiserunt.

XVI. Ad Statisthorstium Commissarii Legatique redierunt. A prandio,
ob emulationem, quae inter Hollandos nata erat ac Brandenburgicos, duo fuere
pro Mediatoribus posita tentoria. In altero Brandenburgici erant, quos adiit Le-
gatus Angliae. In altero Hollandici, quos Legatus Galliae, qui misit me statim
ad Anglum & Brandenburgicos, postulatum, quid facto esset opus; At illi statim
ad Gallum Hollandosque transierunt. Tum Gallus cum Brandenburgicis, ad
Commissarios Polonos se contulit; Anglus cum Hollandis ad Suecos.

In tentorio itaque Polonorum, cum assedissent, proposuit Legatus noster de
ratihabitione, quam Sueci habere volebant, antequam loca Prussiae restituere
possent. Poloni contendeabant, loca sibi restitui debere statim atque tractatum
signassent, quod fieri a se promittebant atque a Rege, ceterisque Senatoribus,
qui penes Regem erant. Insistebant contra Sueci, dicebantque, se non fore
satis securos, quia in dieta Polonica possent ea omnia rescindi, quae a Rege &
Commissariis transacta & signata essent. Ad haec respondebant Poloni, istud
timeri non debere, nec fieri posse, ut in dieta rescinderetur hic tractatus, &

quæcunque a Commissariis gesta essent, ob eam rationem, quod illorum potestas atque auctoritas in speciali lege fundata esset, perquam cauebatur, ratum habitum iri a diæta, quicquid ab illis gestum ac tractatum esset: ac ut dicta lex rescinderetur, opus esse alia lege noua, quæ ne fieret, & Rex, & Commissarii, & reliqui Senatores, qui tractatum hunc signarent, intercederent verarentque; & hanc esse fundamentalem Reip. Polonæ legem, ut vno vetante ac contradicente lex nulla ferri possit. Itaque periculum nullum esse, ut hic tractatus rescinderetur, cum Rex, Commissarii, ceterique Senatores, qui penes Regem sunt, præcipue Archiepiscopus Gnesnæ, qui Regni Vicarius est ac Interrex itemque Generalis, dictum hunc tractatum tuerentur. Addebant etiam, dicta lege, quæ in vltima diæta facta est, omnem potestatem Reip. in Regem ac Senatores, qui illi assident, quique nominati sunt, fuisse translata, ita ut excepta contributione generali, & bello offensiuo indicendo, omnia illis permissa essent, Dictatorumque Romanorum loco esse constitutos.

Alteram rationem ab exemplis periebant Commissarii Poloni, nimirum in vltimis induciis, quas cum Suecis pepigerant, Suecos illis reddidisse quædam etiam loca, non expectata nec petita ratihabitione comitiorum Poloniæ.

Idem in tractatibus cum Moschis & cum Turcis minis, discessum ab armis fuisse, loca quæ restitui debebant, restituta; non expectata diæte ratihabitione, quæ tamen cum Comitibus habita postea sunt, subsecuta est. Nullam denique, ab omni æuo, perfidiæ notam Polonis obici posse. Præter hæc propositum est de obsidibus, de sequestro, de deducenda parte exercitus. Pertinaciter Sueci contenderunt, se nulla loca relinquere posse, quin ipsa ratihabitione a Polonis Comitibus illis esset tradita. Interim, dum id fieret, se exercitum reuerturos, nisi & ipsi Poloni suum dimitterent. Poloni vtique in sua sententia persistere; velle se statim atque tractatus signatus esset, ut Sueci locis Prusiæ decedant. Mariæburgum sero rediimus.

XVII. Ad Generalem de la Garde, & Commissarios Suecos in castro habitantes, contulit se Illustriss. noster Legatus, ut eos ad sequentem congressum præpararet: at illi ob ieiunium quod sibi indixerant, dari ac morosi, Legato minus obsequentes fuerunt.

Hæc ieiunia celebrantur ab illis semel in sex hebdomadis, ac per illam diem non comedunt, nisi hora quinta pomeridiana, tum se poculis ac cibis, quasi Bacchanaliorum dies aduenisset, ingurgitant.

XVIII. Rediere tam Commissarii, quam Mediatore ad tractatum; iuit cum Brandenburgicis Legatus noster ad Polonos, iterumque de illa ratihabitione actum, iterum lectæ explicatæque Poloniæ leges. Propositum est a Legato nostro, ut dividerentur loca Borussia, & donec ratificatio afferretur, Sueci interim mediam partem locorum Borussia traderent, mediam retinerent. Pilauiam, nimirum, Hoffium, & Elbingam; at restituerent Mariæburgum, Braunsbergam, aliasque vrbes, statim atque tractatus a Commissariis signatus esset. Noluerunt Poloni, ad irato similis Palatinus Belzensis colloquium abruptit, iussit adduci sibi currum ut exiret. Continuo iuit ad Suecos Legatus noster cum Brandenburgicis, retulitque Polonorum sententiam. At isti, cum iam audirent tubicines Polonorum, qui receptui canebant, inito breui ac salutari consilio, dixerunt Legatis, se illorum arbitrio permittere, quid de illa ratihabitione statuerent, itemque de termino induciarum, peterent a Polonis, num idem ipsis fieri placeret, ut hoc arbitrium Mediatoribus relinqueretur. Responderunt Commissarii Poloni, quandoquidem Rex in vicinia esset, id ab illo postulandum, rogaueruntque Legatos, ut ad Regem transirent, qui eis Marianam Insulam castra collocauerat. Rediere alii Legati Mariæburgum. At Legatus noster, qui hæc pro sua sagacitate prævidebat, ad Marianam Insulam post Commissarios Polonos se contulit. Ibi in vestimentis

mentis nostris duriter pernoctauimus apud N. Lahaye, Gallum, qui nos ad diuersorium suum abduxit.

XIX. Quæ Dominica fuit, Missam a Cancellario Polono celebratam audiuius, ac deinde prædicationem Polonicam. A prandio ad castra nos contulimus, ductusque est a Palatino Belsensi Legatus noster, ad præclarum Marschalli Curia tentorium, vbi cum Principe Brandenburgico aliquo tempore moratus est. Interea apud Kasanofium Legati Angliæ & Hollandiæ, non sine egregia compositione, conuiati sunt. Ductus est ad tentorium Regium, vbi omnes Palatini aderant, Legatus Galliæ, quem sequebantur adhærebantque Brandenburgici. Ductus est deinde Anglicus cum Hollandis, conclusumque tentorium. Ibi Legatus Galliæ omnibus & dignitatis sui Regis, & industriæ suæ prærogatiuis gausus est; ac longe præ cæteris a Sereniss. Rege gratiose exceptus.

Quod ad rem attinet, noluit Rex controuersiam præsentem arbitrio Mediatorum permittere, quoniam id facere initio tractatus Sueci noluerant, cum a Polonis oblatum fuisset. At se consentire, ut Sueci, dum illa ratihabitione quam tantopore flagitant, afferretur, interim Pilauiam seruent: at Elbinga Legato Galliæ, ut sequestro, traderetur cum præsidiariis militibus, dummodo illi Sueci naturales non essent, sed promiscue ex aliis copiis exterorum; qui in exercitu Suecico merent, sumerentur, seque Legato Gallico sacramento obstringerent.

Cæteræ vrbes statim post signatum a se tractatum, & a suis Senatoribus ac Commissariis, statim restituerentur, dumque super illa re deliberarent Sueci, in duos dies armistitii consentit Rex Poloniæ.

Continuo epistolam scripsit Legatus noster ad Suecos, misitque Henricum Canafilhes, qui vndecima nocturna Generalem interpellauit, at alios Commissarios non nisi mane sequenti allocutus est, qui responderunt; se quidem armistitium recipere, at pro illa die ad locum tractatus sistere se non posse, quod tamen Legatus noster per litteras suas petierat, ac per Auangurium, quem iterum ante dilectulum ad eos miserat.

Legatus Galliæ, Hollandiæ, Brandenburgi in Marien Vuerder illa nocte decubuerunt. Legatus Angliæ in Stumsdorff.

XX. E Mariana Insula Commissarii Poloni, Legatique Galliæ, Brandenburgi, Hollandique ad Stumsdorffium se contulerunt. Interim attulit Suecorum litteras Henr. Canafilhes, quibus se non satis mature monitos causabantur, itaque se sequenti die venturos. Ostensæ sunt illæ litteræ Polonis, qui discesserunt in sequentem diem. Remansit Legatus noster Stumsdorffii cum Brandenburgicis, reliqui abierunt. Conquesti sunt apud Palat. Belzensem Gedanenses, quod Sueci a suis villicis pecuniam exigerent, aliasque angarias imponerent. Iussus itaque sum a Legato meo id Legatis aliis renuntiare, qui Mariæburgum ibant, ut Suecis significarent.

Interim Legatus noster per Auangurium ad Generalem de la Garde scripsit, ut suis Commissariis Suecicis redeundi sequenti die auctor esset. Scripsit item ad Regem Poloniæ Italice, iusserat me Latine scribere, ut vtram mitteret eligeret, suam misit, meam tamen non improbavit. Hac nocte pro bono publico, sceno recenti iacere pertuli. Soli, ego, æconomus, & Canafilhes, cum Legato mensimus, dum alii Mariæburgi cutem curarent.

XXI. Post præteritas pluias ac nebulas matutinas, purior dies illuxit; Summo ego mane per rorem decurri campos Stumam versus, vnde Stumsdorffium nuncupatum est. Stuma pusillum est oppidum aquis cinctum; vbi ante sex annos quatuor millia Cæsareorum, qui Sigismundo Regi Poloniæ in auxilium venerant, manserunt in obsidione, cum in defendendo oppido quadraginta sani milites essent, ægrotantibus aliis, coactique sunt abire Cæsarei duce Mans-

feldio. Maturius solito aduenit illa die Stumsdorfium Legatus Angliæ, ac tentorium Suecorum proxime ad tentorium Polonorum collocari curauit. Poloni se satis expectari permiserunt, dubitabaturque an venirent, ob desertum a Suecis superiori die Vadimonium: venerunt tandem. Mediatores ex usu solito operam suam dimiserunt. Anglus & Brandenburgici ad Polonos, Gallus & Hollandici ad Suecos. Proposuit Gallus Suecis, ut Pilauiam retinerent, dum rati habitio afferretur, Elbinga sequestraretur; noluerunt. Proposuit ut Pilauiam & Braunsbergam haberent, sed Elbingam restituerent. Noluêrunt. Tandem post multos circuitus, cum e tabernaculo Polonorum citiori gradu Legatus Gallie cum Hollandis erupisset, transiretque inconsultis aliis Mediatoribus, qui in communi tentorio erant, recta via ad Suecos, ingens illum turba, nescio quo subito impulsu, circumstitit, atque ad tentorium Suecorum prosecuta est, itaque admissis tantum Legatis ac eorum Secretariis, qui in tentorio communi erant, nihil me oculorum Legatus admonuit, ut præsto essem, & attenderem.

Tum ille anhelans, ac veluti dubius animi, oreque ad indignationem parato, Viri Illustrissimi, inquit, nisi quas tandem vobis propositiones facimus, acceptare volueritis, deserimus nos totum hoc negotium, & in patriam quisque nostram recedimus, testaturi ubique gentium duriciem, & pertinaciam vestram. Desiderauistis responsum Polonorum super duobus articulis, nempe super rati habitatione, & annis induciarum, voluistis utique nos in his duobus articulis constituere arbitros; ac profecto, si id etiam consensisset Rex Poloniae, animus nobis erat pariti quinque annos, de quibus inter vos discrimen erat, cum vos triginta peteretis, Rex Poloniae viginti quinque solum concederet, & sic induciarum terminum in viginti septem annis cum medio statuere; quod ad restitutionem urbium spectat, aliud fortasse, quam quod nunc cupitis, constituissimus. Itaque sic nunc existimauimus in tentorio Polonorum, eosque tamen reluctantes ad id damnauimus, ut dum rati habitio Comitiorum Poloniae afferatur, Pilauiam & Elbingam seruetis. Induciae vero ad viginti sex annos terminentur, nisi id vultis, discedimus, & res vestras belli fortunæ committimus. Itaque deliberate statim inter vos, nec quicquam nobis obloquimini. Cum in eandem sententiam nonnulla prudenter subiunxisset Senior Legatorum Hollandiae, breui deliberatione inter se habita, dixit Comes Brahe Commissionis princeps, se Illustrissimis Mediatoribus gratias agere, pro opera tam vtiliter collocata, acceptare condiciones propositas, rogareque illos, ut apud Polonos intercederent in aliis articulis minutionibus, duriores ne essent, praesertim etiam in Spiringii contra Gedanenses lite, quæ nisi in pactis generalibus ac publicis contineretur, in priuatis certe comprehenderetur. Petierunt deinde, num placeret Dominis Polonis, ut se mutuo salutarent. Iuit de illo tentorio ad Mediatores alios Illustr. Gallie Legatus, comitantibus illum Hollandicis, indeque ad Polonos, quo se etiam contulit postea Anglus cum Brandenburgicis, concluseturque, ut Anglus & Brandenburgici Suecos, Gallus & Hollandi Polonos ad medium locum ducerent, ad mutuam salutationem, quod per urbem factum est, datisque inuicem manibus, Cancellarius Poloniae prior aliquot verba praefatus est, quæ Comes Brahe excepit. Interea, Legatus noster boni-ominis voces ac vota palam concipiebat, & ut reliqua deinceps æquo iure componerent, hortabatur. Ad hoc spectaculum multa hominum millia confestim accurreverunt, qui deinde, ut tam felicem nuntium huc & illuc ferrent, dissipati sunt. Interea tamen rogauere Commissarii Poloni Legatum nostrum, ut Regem sequenti die adiret, quo ille annum illum, quem ad viginti quinque a Rege concessos, adiecerant, approbaret. Ad de multa nocte ad illum scripserunt, ne Regem adiret, quin Sueci Polonos aliquos quos ceperant, remitterent. Id cum fieri promississet Generalis de la Garde, vir cum æquos pariter ac strenuus, tum etiam Legati nostri studiosissimus, licuit Legato nostro Regem conuenire.

Veniam ego discedendi Mariæburgum a Legato peti, ut me atrium nostrum in somnio recrearem; redi itaque in rheda Ioannis Fennich, Burgrauii Mariæburgensis. Allatae fuerunt ipsa die Legato inter prandendum, litteræ e Gallia a Domino Buthill, Secretario status; ac Patre Iosepho, quibus illi de rebus hæcenus gestis gratulabantur; ac super hocce presenti Borussiae negotio solabantur, quasi illud confici non posse metuerent; nescientes, uti neque nos ipsi sperare audebamus, quid tribus abhinc horis Deus Opt. Max. solus futuri temporis prudens, fieri permitteret.

Communicatae sunt vobis litteræ, in tentorio mediatorum, quibus ferebatur, Marschallum de la Force profligasse exercitum Casaris, interfectum Ioannem de Verd, Galassum vulneratum, Piccolominum in fugam conuersum.

XXII. Augusti, ex mandato Illustr. Legati scripti ad Illustrissimum eius Patrem, de superioris diei successu; scripti etiam ad fratrem, eiusque accuratissimæ Latinæ epistolæ eadem lingua respondi. Allatus est magnus, interea litterarum e Gallia fasciculus, quem postera die ad Legatum tulerunt, Stumsdorfium. Remansi Mariæburgi.

XXIII. Actum est Stumsdorfii de minoribus articulis, nec parum, ut mihi nostri retulerunt, tractatus prouectus est. Ea die innumeri Poloni, Hussari praesertim, cum generosis equis ac præclaris ornamentis, Stumsdorfium venerunt, ut splendorem suum Suecis exhiberent.

XXIV. Cum Burgrauio Mariæburgensi ad tractatum me contuli, qui nos in via iucundissimis sermonibus oblectauit. Bartholomæi festum erat, itaque mane sacris adfueram. Cum adueni Stumsdorfium, duxit me Illustriss. Legatus cum Auaugurio ad prandium, quod illi sub pellibus, Palatinus Belzenis patauerat. Missam in Cancellarii tentorio audierat. A prandio, litteris scribendis addixit me Legatus, dum in tentoriis hinc inde articulos pacis discuteret. Sueci ea die, uxores suas ad contemplandos Hussaros adduxerant, non incongruo stratagemate, oculos quippe mediatorii comitatus, a Polonis ad pulcherrimas feminas intuendas conuerterunt. Interim in tractatu non valde processum est. Propositum est de Ducissa Curlandiae, itemque de religione Catholica in Liuania permittenda. Remansi Stumsdorfii Legatus, redi ex eius licentia Mariæburgum in rheda Spiringii, cum N. Lacquo, qui Dantisco exulabat, cum ob alias res, tum pro consuetudine quam cum Gustavo & Cancellario Oxensienae habuerat.

XXV. Iterum Commissarii, de religione Catholica in Liuania permittenda, verba fecere; ac, cum nihil apud Suecos perfici posset, qui Catholicos prorsus asperantur; utrinque discesserunt.

XXVI. Quæ Dominica fuit, statim a prandio Illustr. Gallie Legatus inuisit Generalem de la Garde, cum quo erant alii Commissarii Sueci, in castello Mariæburgensi. Per septem horas cum illis remansit, nec tamen eos, ad ea, quæ religionem tangunt, minores habuit.

XXVII. Reditum est ad tractatus, & cum omnes mediatores in Polonorum tentorio conuenissent, ad eos retulit Legatus noster, quid cum Suecis superiore die egerat. Locutus est deinde Legatus Angliæ, retulitque ea, quæ tunc de iisdem Suecis, e quorum tentorio redibat, acceperat. Nimirum, eos quatuor rationibus niti, cur in Liuania Catholicos esse non sinerent, quod pauci ac fere nulli ibi Catholici essent; quod leges Sueciae, in suis diuisionibus Catholicos esse, non paterentur; quod in superioribus induciis, de iis in Liuania permittendis, sermo non fuerat, neque a Polonis postularum. Quod si qui denique in ea Sacerdotes essent, oporteret ab Episcopis Polonis eos miti ac dependere, sicque subditos suos potestatibus saltem Ecclesiasticis Polonorum, obnoxios fore. Ad eas rationes N. Sobiesky, Regni Senator, qui nuper aduenerat, petita a Cancellario venia, ordine respondit. Aa aa aa aa a

Ad primam quidem, Regem remque publicam Poloniae; tantam in hac parte, de paucis ac plebeis hominibus curam habere, quantam de optimatibus & plurimis, quorum animae aequae pretiosae sunt; quia Deus non est personarum acceptor. Ad 2. nimirum leges Suecicas nullam in suis provinciis religionem admittere; quam Confessionem Augustanam; respondebat; neque etiam Liunioniam esse membrum Regni Suecici, neque illam a Rege Poloniae in perpetuum concedi. Ad 3. argumentum Suecorum non valere; cum dicerent, quia in sexennialibus induciis, de religione in Liunia conservanda, nihil cautum sit, idcirco in his induciis, quae viginti quinque annorum sunt; nihil caueri debere, quia modicum illud tempus contemni potuit; magnum istud non debet. Deinde, in sexennialibus induciis, in parte satisfiebat Polonis; cum in tota Prussia religio Catholica permitteretur, neque tamen tunc de religione in Liunia conservanda oblitum fuerant, sed maluerant illam conservari; in provincia ubi erant plures Catholici. Quod ad 4. pertinet; nihil a Suecis timendum esse, nam qui Sacerdotes in Liunioniam mitterentur; tali praedicti essent potestate; ut amplius Episcopis Polonis non subessent. At (inquit Legatus Anglicus) dummodo nullum Catholicae religionis exercitium fiat; libertatem conscientiae permittent Liunionibus Sueci. Credo equidem; (replicavit Sobieskius) scilicet illam; quam homini nemo eripere potest, hoc est; credere quod libuerit; ac in mente Deum adorare. At non est illa religio sufficiens; opusque est cultu externo, utque Deum mente, & corpore colamus; quia mente & corpore constamus; indigemusque administratione Sacramentorum; quae in Laicorum potestate non sunt. Itaque si libertatem conscientiae permittunt; id cultu effectu permittendum est; nimirum, ut saltem in priuatis aedibus, ritus Catholicos exercere possint.

Adit Suecos Legatus noster cum Hollandicis; & quia nos Suecis in hac parte suspectiores eramus; rogauit Hollandos Legatus, ut se tacente, ipsi mentem ac rationes Polonorum eloquerentur. Locuti sunt itaque Hollandi. At Sueci semper perstiterunt; dixeruntque; se inquisitionem in Catholicos non facturos vnquam, nec facere solere. Imo (inquam ego) qui prior Legato nostro eram, facitis; & id vidimus Stockholmiae; cum Gallos ipsos domus Legati accessu prohibebatis, ne sacris interesse possent. At neminem propterea punimus (respondit Nicodemus.) Sed tot minas, tot poenas, inquam, interminari, ut perinde sit; nam, si cui facies accensas admoueas; idem est, ac si illum baculis ac fustibus cogas abire; vel ingredi prohibeas. At, inquit ille, nunquam fuit facta Stockholmiae illa Parisiensis laniens. Non illa laniens fuit; replicauit ego, sed iniustitia: quippe tunc temporis, nouae religionis homines eodem ordine apud nos habebantur; quo scarii ac venefici. Poenituit certe me postea quin addiderim. At fuit illa vera & truculenta laniens; cum praecipuos Regni vestri Senatores, qui a partibus Sigismundi stabant, iniquissime occidistis, atque ut crudelitatis vestrae implacabilisque in Catholicos Reges odii, monumenta essent, longis hastilibus pia capita, ad metropolis vestrae portas praefixistis, ubi hodieque conspiciuntur.

Nihil tandem relatum est ex hoc congressu; nisi quod Sueci dicerent, se inquisitionem non facturos in Catholicos. At hoc Polonis non satisfecit; sed ut Suecos ad aliquid explicatius promittendum adigerent, hanc ipsi formulam scripto conceperunt, quam verbis tenis apud Legatos profiterentur, nec in pactis scriberetur; sed tantum fide Commissariorum constaret; verumtamen illius stipulationis, mediatores attestationem Polonis darent. Formula haec fuit.

Homines Catholicae religionis in Liunia, libertate conscientiae gaudebunt, & si qui inuariantur, qui cultu ac ritu Catholico usi fuerint; id illis noxae & fraudi non erit.

Hanc formulam; Legatus Galliae cum Brandeburgicis ad Suecos tulit; at illi, ne in isto sermone caperentur; subessetque aliqua fraus ac decipula, nihil prorsus

prorsus responderé voluerunt; nisi illud, quod Comes Brahe repetit saepius, *Non inquiratur.* Cumque identidem relegerent illud scriptum, audiui Nicodemum aliis admirumuranti dissuadentemque; sunt (inquit ille) verba illa capiosa. Cui cum alii haec in parte fidentius crederent; quia nuper in Batavia ludimagister fuerat. Dixi ego, Bergmannum alloquens, oporteret illa explicari Germanice; exarsit vir grauis Nicodemus; quasi honorem eius laesisset. Verantur; inquit; potius Gallice, scilicet Latine non intelligimus. Nutu interclusit mihi vocem ac responsionem Legatus; cumque iterum a Commissariis quaesisset, num aliquid in gratiam Legatorum facere vellent; ac se magis explicare super illa stipulatione; renuerunt; egressientemque tentorio Legatum; cui Marchio Sigismundus adhærebat; comitari spreuerunt.

Cum se ad Polonos contulissent illi; referrentque Suecorum pertinaciam; Ecce derépite Sueci imperant tympana tubasque pulsari; ut exirent; Legatis insalutatis. Tum verò exandescere Poloni; contestarique iniuriam sibi fieri; dum adhuc cum mediatoribus deliberant; hunc obradi strepitum. Prior Palatinus Belzensis; vir aliquot sapientissimus, ac humanissimus; in has Gallicas voces erupit; *Mars! Dieu! nous pensent-ils étonner par ces tintamarres? Nous leur en rendrons bien d'autres.* Quem Sobieskius excipiens; Puerorum, inquit, ista sint terribilamenta; talis est nostra musica; cui ab ineunte aetate innutriti sumus; bellum volunt Sueci; bellum habere. Permulta illa die; quod moris non erat; etiam ex gregariis militibus; in tentoria se intruserant; credo; quia de hoc religionis negotio; quod omnes afficit; agebatur; erupere isti; tumultumque inter Hussaros ac Cosacos; qui promiscui erant; fecerunt; cumque plurimi vino incaluisse, oblatam iræ occasionem facile susceperunt; ac in aliquot obuio Suecos irruerunt. Qui cum ad suos confugissent; conuerterunt se in Polonos Sueci; qui iam discessum Marienburgum versus parabant; inuentosque etiam intra se Polonos & incogitantes ceciderunt. Exauditus sclopetorum cum vociferatione tumultus; pepulit e tentoriis Commissarios Polonos ac Legatos; qui medios se in irrumpentes Hussaros coniecerunt. Venerandus ipse tam aetate, quam vtraque, & Politica & Ecclesiastica dignitate Cancellarius; dum eos cohibere vult; equorum pedibus pene obrutus est. Ceteri Commissarii ac Proceres; irruentium equos frangis prehendebant; minisque ac baculorum obiectu prohibebant. Parte alia ad pedites Suecos Legati concursabant; quos vtrique vinum; odium; æmulatio; excitabant. Iam aliquot passus fecerant; iam se conuerterant; ordines duplicauerant; furcillas sclopetorum proiecerant; aut fregerant; ad dispositionem parati. Obiciunt se his Legati; Anglus quidem; linguae minis ac suasionibus; quia Germanice loquebatur; Gallus vero quod poterat; oblatione corporis & capitis sui. At milites; quorum Praefecti plerique ebrii erant; quique diuersa imperabant; alius, ut se cohiberent; alius, ut in hostes inuaderent; inter se tumultuabantur; vapulabantque ab Officialibus; qui ipsi inter se dissidebant; dum alius Legatis parat; alius illos non agnoscit. Recessit inde etiam iterum atque iterum; ad ingruentes Polonos Legatus noster; quos cum Latine affaretur; Latine illi vel ipsi gregarii respondebant; itaque plus ibi potuit quam apud Suecos. Ego interea; qui prima militiae meae tyrocinia illa die posui; ad Commissarium Oxenstiernam; qui sub finem tumultus ab itinere redierat; conuersus; postulavi; ut homines suos cohiberet. Tres inquit ille; nostris interfecerunt; & nostros cohibebimus! reprimant potius illi suos. Aduenit tandem Vrangelius Campi Marchallus; qui ad peditum Suecorum cohortes accedens; nutu solo; ebrios; iratos; ac tumultuantes compescuit; cumque illos in equo ambaisset; partem abduxit; partem; quae tentorii custodia deputata erat; reliquit. Accessit deinde ad mediatores; qui ab eo duos dies armistitii petierunt; quod inconsultis aliis non ausus est concedere. Inde omnes

Mediatores Cancellarii domum ingressi sunt, ubi erant alii Commissarii Poloni, qui biduum armistitii petrum noluerunt concedere, quin Rex consuleretur.

Fuere permulti qui in hoc tumultu, Mariæburgum se citatissime contulerunt, quales Spiringius alique ex diuersis urbibus, qui se in Regem, Remque publicam Poloniae peccasse meminerant. Ipse Commissarius Nicodemus, qui pertinacia sua, nouisque difficultatibus continuo ferendis, alios ad bellum impellabat, tanto metu perculsus est, ut, cum Mariæburgum pene exanimis cucurisset, quinis aut senis, quibus oppidum cingitur, mœnium & vallorum ordinibus, ipsaque arce ac Generalis praesentia, tutus non fuerit, sed equos etiam, quibus Elbingam usque fugeret, anhelans ac balbutiens postulauerit. Fuit item alius e Primariis Suecis, cuius nomini parco, qui addubitare se diceret, num in cruce vulneratus fuisset, ille tamen mature aufugerat. Itaque singulorum propriae sunt virtutes aut vitia, non vniuersarum nationum, quandoquidem apud Suecos, tam merulosos, tamque segnes, quam alibi, inuenire possis.

XXVIII. Generalis de la Garde, Legatum nostrum inuist, ac de actis diei superioris collocuti sunt, excusauitque, ut potuit, Commissarios erga Legatos inurbanitatem. Interea reliqui Legati ad castrum iuerunt, noster non iuit, ut se Commissariis Suecis subitum significaret. At illi tandem aliis Legatis concesserunt formulam, quam in tentorio die superiori respuerant. A prandio omnes Legati Neudorfium se contulerunt ad Commissarios Polonos, ut illis dictam formulam traderent. Poloni formulam mutauerunt, redieruntque Mariæburgum Legati alii, noster remansit Stumsdorfii.

XXIX. Toto matutino tempore, alii Legati in Castello cum Commissariis Suecis fuerunt, a quibus huiusmodi formulam obtinuerunt, quam Legato nostro Anglicus misit per Canasilhem: *Homines Catholici, &c. libertate conscientiarum & religionis gaudebunt.*

Iui & ego cum Eusebio Consiliario Brandenburgico ad Stumsdorfium, unde iam Legatus noster profectus erat ad castra Regis Poloniae, quo utique nos contulimus: ac inuenimus Legatum nostrum, itemque Principem Sigismundum, in tentorio regio. Rex voluit addi formulæ, verbum *deuotionis*, ut sic formula conciperetur. *Libertate conscientiarum ac religionis deuotionisque Catholicæ.* Statim itaque scripsit Legatus noster ad Anglum per Canasilhem, qui tota nocte Mariæburgum ecurrit.

XXX. Mariæburgum rediimus, cumque sub noctem, Legati omnes in castellum ad Suecos iuissent, Sueci, quia omnes Commissarii non aderant, non responderunt, sed spem fecerunt, se crastina die, cum alii aduenissent, responsum gratiosum facturos; itaque credidimus negotium feliciter confectum.

Vltima die Augusti diuiserunt se Commissarii; duo cum Generali de la Garde, ad Legatum Galliae venerunt; duo ad Legatum Angliae, quibus responderunt, se in formulam a Rege Poloniae conceptam, consentire non posse, seque adduci per Sueciae leges in discrimen capitis, si Catholicae religionis exercitium in Liuania permitterent. Introgressus ego in conclauem, ubi cum Legato nostro colloquebantur, dixi, hanc sententiam eos, sine summa iniquitate, tueri non posse, quorum Doctores, ceterique Germaniae Evangelici, ac Reformati in Christianissimos Reges Galliae scripserant, eo quod libertatem conscientiarum in Gallia pati volebant.

Respondit mihi Oxenstierna, id a Germanis potuisse scribi, a Suecis nunquam, ac per suas leges solam Confessionem Augustanam esse permissam. Replicauit Illustrissimus Legatus, cur ergo, superiori die, sibi ceterisque Legatis consentiendi in formulam spem fecerant? Cum nullum aliud congruum responsum dedissent, discesserunt; statimque omnes Legati, consilium recedendi Daniscum in sequentem diem sumpserunt.

Quod

Quod cum intellexissent Commissarii Sueci, ac statim a prandio, omnes Legatos in Castellum venire viderent, ut veniam abeundi peterent, in formulam consenserunt, conuersusque ad me Comes Brahe, quem satis de illo articulo sollicitum per hos dies animaduerteam, dixit; Liuania Catholici, antea libertate conscientiarum de facto gauisi sunt: Nunc gaudebunt ex nostra concessione. Petierunt a Legatis suam attestationem, quod non intelligebant illi, per dictam formulam, ullam permissionem celebrandæ in Liuania Missæ admittendorumque Sacerdotum, cedere. Recusauit Legatus noster relinquendumque verbis formulæ suum sensum, atque intellectum dixit. Nescio quid ab aliis Legatis, qui & ipsi tantopere a Missa abhorrent, obtinere potuerint. Scripsit continuo Legatus noster ad Polonos, ut sequenti die, ad locum tractatus adessent.

Prima die Septembris, conuentum est ab omnibus, tam Legatis, quam Commissariis Stumsdorfii. Perlecti sunt in tentorio Polono articuli induciarum, quos iam superioribus congressibus inchoauerant. Disputatum est vehementer, super articulo sigillationis pannorum ac societate Anglicana. Nam ex quo Elbingenses a Rege Poloniae defecerant, omnia illorum fere privilegia ad Gedanenses transata erant, inter quæ erat illa sigillatio pannorum, sine qua sigillatione nulli prius in tota Polonia vendi poterant. Petebat ergo Legatus Angliæ, ut societas illa, quæ prius Elbingæ vigeat, restitueretur, utque illa sigillationis necessitas tolleretur, quam ob causam valde cum Polonis altercatus est, cum dicerent, se in praesens, istud privilegium Daniscanum abolere non posse, quod lege comitali latuerat, opusque esse, ut Comitibus antea conuocarentur, quam id emendari posset: tandem, ut illi utcumque satisfacerent, promiserunt, se de ea re postulatos in proximis Comitibus.

Cum vniuersos illos articulos ad finem usque percurrerunt ac discussissent Legati cum Polonis, transferunt ad tentorium Suecorum, ubi breuiter illis proposuerunt, quænam fuerant Polonorum obiectiones. Armistitium prolatum ad tres dies. Rediimus Mariæburgum. Dedit Illustrissimus Legatus Brandenburgicis ingentem fasciculum litterarum ad Baronem de Rhorte. Scripsit item ipse ad Electorem, & ad Cancellarium Oxenstiernam, a quibus litteras acceperat.

II. Septembris, quæ Dominica fuit, a prandio Legati per sex, aut amplius horas, in castris apud Suecos, articulos induciarum discussissent, interim ex Legati iussu, ad cubiculum me recepi, ut scriberem.

III. Redierunt omnes ad Stumsdorfium, remansi ego Mariæburgi.

IV. V. VI. & VII. Remansit Illustriss. Legatus Stumsdorfii, ad discutandos omnes articulos, & per hos dies, ut negotium conficerent Commissarii Sueci, Stumæ; Poloni Neudorfii, ipsæ Cancellarius Polonicus, & Palatinus Belzenis sub tentoriis dormierunt.

Interea oborta est non levis difficultas, propter occupatum quoddam Castellum a Polonis in Liuania, quod illi retinere volebant, eo quod armistitium in Liuania, per hos dies, non innotuerat. At futilis iste pretextus vniuersis Legatis visus est, qui etiam illud castrum reddi debere arbitrati sunt. De illa re tamen ad Regem referre Commissarii Poloni voluerunt. Itaque interim Commissarii Sueci Legatique omnes Mariæburgum rediere, die septima de multa nocte.

VIII. Propter festum Natiuitatis B. Virginis sacris adsumus, indeque Illustriss. in Castrum iuit, inuistque Generalem ac aliquos e Commissariis, qui post prandium illum reuiserunt. Confirmavit nuntium de Galassi profligatione ac morte Cancellarius Oxenstierna, litteris, quas ad Generalem scripserat, Magdeburgo datis. Itemque nuntius aduenit de expugnatione Francofurti ad Moenum, a Suecis facta.

IX. Quæ Dominica fuit, post Missam, ad Stumsdorfium omnes redierunt, & cum Poloni declarassent, se difficultatem illam, de castelli Liuonici occupati-

Bb bb bb bb b

one,

one, Legatorum arbitrio permittere, pax est conclusa, in proximum diem subsignanda. Scripsit statim ad Regem Illustriss. noster Legatus, qui quidem Rex Dantisci erat, illique hunc tam bonum nuntium per Oeconomum suum misit. Scripsit item ad Generalem de la Garde, ut idem illi significaret, ac postuleret, ut nauem Regiam, quæ in portu Gedanensi a multis diebus distinebatur, liberaret, uti Commissarii Sueci pridem promiserant, id eo die statim factum iri, cum pax concluderetur.

X. Articuli pacis in ordinem a Commissariis hinc inde, atque a Legato nostro, qui solus hunc suæ laborem, siue honorem suscepit, redacti sunt: ac per hunc diem de prærogativa Legatorum acriter ac studiose a Commissariis discipatum est, cum Legatus Gallie præferri, Angliæ æquari cuperet. Eadem fere inter Electorales & Hollandos æmulatio, quorum tamen maior paritas credebatur, nisi quod nonnullis, Electorales præstare videbantur.

Certe hanc tam grauem quæstionem, pro sua dignitate tractare, longioris esset orti, quod tamen aliquando, siue mea, siue aliorum, qui huiusmodi negotiis deputantur, gratia facere conabor. Dicam hic modo Illustrissimum Gallie Legatum Christianissimi Regis prærogatiuam asseruisse, tribus validissimis rationibus, quibus resisti, nisi cum summa pertinacia non poterat. Prima quidem a iure, secunda a possessione, tertia ab exemplo. Ius istud sumi potest, tam ab antiquitate, quam magnitudine ac potentia regni, ab auctoritate Ecclesiæ, summorumque Pontificum, qui hunc Regibus Christianis, quasi filiis suis ordinem assignauerunt, a longa Regum Gallorum serie, a lege Salica, aliisque infinitis, quæ apud scriptores sunt, rationibus. Secunda ratio, qua nitebatur Legatus noster, erat possessio recens & vetus, quod in Conciliis antiquis, quod in constituendis Belgii nuperis induciis, Legati Gallie Anglos præcesserint; quod denique ipse Legatus Claudius Memmius, Venetiis Anglicum Legatum semper præcesserat. Tertia ratio ab exemplo, erat in promptu: nimirum, quod in induciis sexennialibus, quæ mediatione eorundem Regum sanctæ fuerant, ante sex annos, Hercules de Charnacé, Leg. Gallie, N. Roe, Legatum Angliæ præcesserat. Si his rationibus, quæ ad Regem Christianissimum pertinent, aliquid addi posset, allegabat Memmius suos priuatum labores, tamque vtiliter collocatam operam.

Aduersus istas rationes, nihil afferebat Legatus Angliæ, nisi quod dicebat, omnes Reges pares esse, ac si qua Gallis honoris, ac ordinis prærogatiua tributa erat, id a Pontificibus Romanis proficisceretur, quorum auctoritati Anglia pridem renuntiauerat. Quod ad exemplum attinet, eius, quod in sexen. induciis, factum fuerat, dicebat, eam ob rem fuisse, quod prior Charnacæus, Legatus Gallie, in Prussiam aduenerat. Se vique, qui prior aduenerat, eodem privilegio gaudere debere, saltem apud Polonos; non impedire, quin in instrumento Suecorum, quorum Regnum Legatus Gallie adierat, priore loco scriberetur.

Quod ad Electorales & Hollandos attinebat, difficilior erat illorum controuersia, quippe tam recens Resp. non admodum antiquis rationibus aut exemplis uti poterat, quibus se Electoribus æqualem ferre posset. Certe, qui toto tractatus tempore, summa cum æmulatione, Legati Gallici lateri adhererant, presertantque se, ut illum priores comitarentur, cumque ipse virosque summa sua comitate deuinxisset, ac præsertim iura Serenissimi Electoris, studiosissime contra Suecos defendisset, ad neutros tunc, in hac honoris contentione, inclinare voluit. Itaque ambo se ab illo relinqui indignati sunt, hæcque illi, pro sua æquitate ac studio, fuit repens merces. Ceterum Hollandi Remp. suam Venetæ comparant, quæ proximum a Regibus honorem obtinere dicitur. At istud

negant

negant Electores, & tametsi Reip. Venetæ tribueretur, non utique Hollandicæ tribui debere, cui sententiæ non inuitus accederem. In hac contentione Eurbecquius, Serenissimi Electoris Secretarius ac Legatus, non mediocrem operam ac industriam exhibuit, quatuorque linguarum, quas præter cæteras perfectissimè callet, machinis, Polon. Germ. Gallicæ ac Latinæ, honorem Principis sui promouere nixus est. Quid autem in hac tanta re effectum sit, scribam postea.

XL. Vti & præcedenti die ac etiam sequenti missam, in Cancellarii tentorio audiui, ac toto mane actum est de Legatorum prærogatiua, cum se in omnibus Legatus Gallie superiorem esse, Legatus Angliæ in aliquibus tantum, pati vellet, in reliquis se restitutum profiteretur: namque iste (quod notandum est) ad superioritatem, neque prætendit, neque sperauit vnquam: ad paritatem solummodo aspirauit, idque verbo tenus, nam quotidie Gallicus aliquos præcedentiæ actus faciebat, quorum hic meminisse non incongruum erit.

Primo, 21. Maii die, cum in arce Mariæburgi omnes Legati simul conuissent, ut deliberarent inter se, de propositionibus faciendis inter partes, Legatus Gallie prior sedem suam elegit, quod quidem temere factum non fuit, sed id præcise stipulatus est Gallus, antequam iret, cum superiore die Gordonus, Agens Regis Angliæ, Legatum Gallicum adiisset, cum eoque prolixè de Regum ac Legatorum prærogatiua, differuisset. Deinde Legati Hollandiæ, quibus in sua domo Electorales ex humanitate decedebant, in hoc congressu Legato Gallico adhererunt assederuntque, cum Electorales Anglico, qui in sinistra parte erat, assedissent. Præterea deliberationem ibi factam scriptamque Legatus Gallie recepit, exemplaque aliis Legatis describi curauit.

Secundo, in tentoriis semper prior locutus est ac proposuit conclusitque, & cum se diuiderent Legati, ut duo ad Polonos, duo ad Suecos transirent, ellegebat ille, comiter tamen, quos adiri mallet, aliisque Legatis fere designabat, quid dicerent.

Tertio, initio tractatus ac ferme per duos menses, Legato Gallico Hollandi adhererunt, nec passi sunt, ut illum Electorales comitarentur; factum est deinde propter æmulationem, quæ inter illos creuit, ut Hollandi voluerint Electorales ab ordine, & nomine mediatorum excludere, cum dicerent, eos inter partes litigantes censeri debere, quæ res cum Electorales valde offendisset, ordinem suum quem hætenus dissimulauerant, recuperare voluerunt, ac tum demum Princeps Sigismundus, qui antea solus in tentorio comuni manebat, dum sui Consiliiarii, & Assessores Legatum Angliæ comitarentur, voluit & ipse serio, & in propria persona mediatorum munus obire, exindeque semper cum suis collegatis Gallico Legato, usque ad finem tractatus adherere, ita ut Hollandi, non sine querimonia, Anglico se adiungere coacti sint.

Quarto Thorunii, Graudenti & in castris, cum Legati simul Regem adierunt, priorem Gallum accessit Rex, rhedamque suam ad illum misit, eandemque deinde ad Anglicum. Circumstantibus Regem omnibus Palatinis, Gallicus Legatus a dextra Regis semper Itetir, ac post illum Anglicus, deinde Princeps Sigismundus, & cum omnes simul ad ianuam cubiculi Regii adessent, Legatus Gallie præsentibus ac sequentibus cæteris prior semper ingressus est, prior vique ac cæterorum nomine locutus.

Quinto, cum ampliori sermone, coram Rege Commissariisque Polonis loqueretur Rochus Honnert, Senior ac sapientior Legatorum Hollandiæ, prioremque, inter differendum, Regem Angliæ nominasset, ac deinde Regem Gallie, statim se ipse correxit his verbis, Quem priorem (inquit) nominare debui; quæ vox ab omnibus notata, & in veritatis testimonium accepta est, ipso præsentem Anglico Legato, nec refragante.

Bb bb bb bb b 2

Sexto,

Sexto, per decem & amplius sessiones, in tentorio Polonorum factas, sub finem tractatus (nam apud Suecos non sedebatur) Legatus Galliae semper sedit prior, hoc est, immediate prope Cancellarium Polonicum: nolebat tamen Anglicus immediate post Gallum sedere, sed rogabat Principem Sigismundum, ut secundus esset, ac deinde Anglus tertius sedebat, & donec Gallus aduenisset, nullus sedebat.

Septimo, in domo Legati Gallici, pluries colloquia conuentusque facti sunt ab omnibus Legatis ipsoque Anglo, at in illius domo nullus omnino.

Octavo, litterae tam a Commissariis Polonis quam Suecis, atque ab Electoralibus missae, semper ad Legatum Galliae directae sunt, quas cum ille legerat, ad alios pertegendas mittebat, rescribebatque.

Nono, cum 9. die Iulii, in villam, quae inter Risemburgum & Marianam Insulam sita est, omnes Legati conuenissent, essentque simul in eodem ario, aduenerunt tandem Commissarii Poloni, quibus ingredientibus, prior obuius ire Legatus Angliae non ausus, nura Gallum ad id impulit ac pene hortatus est; cuius rei tam ipsi Poloni, quam alii Legati testimonium perhibere possunt.

Decimo, cum in tentorio communi, de negotio inter Spiringium ac Daniscanos ageretur, iusserunt Legati, ut Daniscani vocarentur, qui cum Legatum Galliae priore loco salutassent; Ipse Legatus Angliae Gallum admonuit, ut eos interrogaret, quod statim fecit, egitque, ut & semper alias, Praesidem, ac mediatorii Senatus Principem.

Vndecimo, dicendum est cum Cicerone; *Consensus omnium gentium vox naturae*. Vniuersi Poloni, vniuersique Sueci consenserunt, hanc praerogatiuam ad Regem Galliae pertinere, hoc esse in usu, hoc ex historia constare, suamque esse sententiam, at nolle se tamen, in re tanti momenti, pronuntiare.

Verum quidem est, Ioannem Oxenstiernam adolescentem viginti quatuor minus annorum, filium Cancellarii Sueci, vnumque e Commissariis, solere dicere, inter conuiuandum, *nullum inter Reges esse discrimen, omnesque pares esse*; quod, meo quidem iudicio, tam temere, sua nimirum imperita iuuentute fretus, dicebat, quam sapienter Solon sua senectute nitebatur, cum aliquid audacius proponeret. Cui quidem adolescenti, cum nonnulli in patris gratiam consentirent, hos etiam rumores spargebant, ita ut ad Legatum Angliae perferrentur. Ego certe, cum dictum Oxenstiernam priuatum alloquerer, confessus est mihi, se a Patre accepisse, in superioribus induciis fanciendis, eandem difficultatem agitatam fuisse, cumque de illa concilianda saepe Commissarii, vtrinque egissent inter se, agnouisse utrosque Regem Galliae, in ea possessione esse, ac in Cancellariis Sueciae ac Poloniae, Galliam ante alia regna, nominatam esse atque praelatam. Cur ergo, inquam, veritatem, quam scitis, libere non proferas? cur tam strenui in bello, in consiliis estis tam timidi? Tum ille, si ipsi, inquit, Reges Poloniae ac Sueciae coram hic adessent, hanc tantam controuersiam diiudicare metuerent, quomodo vultis ut nos Commissarii, qui Regibus compariandi non sumus, illam disceptare audeamus? At non vos Iudices aut Legis latores hac in re esse volumus, inquam, dicite tantum ac pronuntiate, quid mens vestra sentiat, quid a maioribus, quid a libris, quid ab ipsa fama, & gentium consensu accepistis. Respondit tandem mihi ille, se suosque Collegas, effecisse apud Legatum Angliae, ut Gallum priorem in praefationibus pactorum nominari sineret, dummodo a nullo Legatorum pacta signarentur.

Existimauim profecto, Legatum nostrum, qua industria, qua animis, qua improbo labore, consecuturum fuisse omnia quae vellet, nisi Electoralium ac Hollandorum, qui iudem inter se de honore pugnabant, controuersia superuenisset.

Illa

Ista die post meridiem, Generales vtriusque exercitus Strömsdorffium conuenerunt. Aduenit prior Generalis Suecus, quem statim noster Legatus salutatum iuit in tentorium; aduenit deinde Polonus multo maiore numero atque pompa, nam vestes Polonae admodum splendidae sunt. Equos Turcicos splendidissimis ac diuissimis habenis ephippiisque instructos adduxerunt, erant quippe plusquam triginta, quorum ornamenta, lapillis Turcicis ingentibus, vndique, confertimque sparsa erant, ad miraculum ac stuporem omnium nostrum. Hunc item Generalem Legatus noster prior inuisit. Generalis Suecus, qui primus aduenerat, Thuronem Oxenstiernam ex sorore nepotem, paruumque Vrangeliem ad Polonum salutandum misit. Statimque Polonus filium suum quatuordecim annorum, ad Suecum, magna stipante caetera, misit.

Paulo post, vtrique Generalis cum Commissariis in loco medio se salutauerunt, ducente Polonos Gallico Legato cum Principe Sigismundo & Electoralibus, Suecos vero ducente Anglico cum Hollandis, qui deinde seorsim a Legatis, in commune tentorium ingressi sunt ac colloeci, tam de suis rebus, quam de Legatorum praerogatiua.

XII. Tandem Septembris illuxit dies, quae laboribus nostris finem imponere debuit. Profecto, cum omnes Legati, ob suam emulationem, animo essent alienissimo, videbatur rem conuenire non posse, stringendosque entes, recordabantur plerique, ominosi Colubri, qui 27. Augusti, quo die tumultus factus est, ad tentorium Mediatorum adrepsit, ibique a milibus casus, quasi diuersarum partium venenum atque odium, in Mediatore ipsos deriuari debuissent. Legatus Angliae, qui Marienburgum veniebat, permultos Anglos, & Scotos ex Sueciis coheribus adduxerat, aliosque ex exercitu Polonico. Nobis vtrique plurimi Galli Praefecti, ex eodem exercitu Polonico opitulatum venerant, quos N. la Tour, vir animosus, quem per hos dies Rex Christianiss. ad Legatum miserat, euocauerat. At hi Praefecti, non incongruo stratagemate, prohiberant, ut sui milites satellitibus Commissariorum Polonorum deputarentur, quod ab ipsis Polonis ignorabatur. Caterum, in summa anxietate, vtriusque erant Commissarii. Factum tandem est, circa meridiem, ut cum ante ianuam Anglici Legati Gallus transiret, subito ingressus sit, Anglumque cum suis Praefectis deprehenderit, a quo cum exceptus comiter fuisset, atque ad prandium inuitatus, nulla deliberatione remansit ibi solus Legatus noster, nosque omnes remisit, remotisque arbitris, soli illi dubio controuersiam suam direxerunt, consensumque est ab Anglo, dummodo non subsignarentur a Legatis pacta, consentire se, ut Rex Galliae in praefationibus vtriusque partis, prior nominaretur. Huius consensui facillimum nostro fuit se accommodare, quippe qui habebat in mandatis siue instructione, ne se remitteret, praeter ea, quae Charnacaeus fecerat, in superioribus induciis paciscendis. At enim Charnacaeus prior nominatus fuerat, nec subsignauerat, neque etiam Anglicus. Cum ergo Memmius noster certius esset, se priore loco in vtriusque instructione nominatum, acquieuit; quae quidem in re superior fuit initio quam Charnacaeus, qui prior quam Anglus, in Poloniam aduenerat. Memmius vero postremus aduenerat, quatuor mensibus post Georgium Duglassium, Anglium Legatum.

In hac summa, & quae Principes summe afficit, honoris contentione, fatendum est, Palatinum Belzensen, eiusque filios, & praesertim maiorem natum, fidelissimam ac studiosissimam nobis operam praestitisse, quippe iste omnibus consultationibus, insererat, & quaecunque gerebantur, obseruabat, referebatque mihi, vel Auangurio, si Legatum adire non posset. Ex illius dialectica desumptum fuit non leue argumentum, quod ad Legatum nostrum detuli. Nimirum quod a Colonello Gemma, Anglo, acceperat, in instructione Legati Anglici caueri, ut paritatem cum Gallo seruare niteretur, difficultatem tamen tractatus

Cc de cc et 6

hocidam

noctuiam, hac in parte, non faceret. Ergo (inquiebat Palatinides) impune ab hac paritate, saltem in aliquo, Legatus Angliæ desistere potest. At vero in Legati Gallici instructione cautum est, sub poena capitis, ut Regis sui prerogativam servet saltem, ne remittat quicquam ab iis, quæ Cnarnacæus obtinuit, congruum est itaque, ut, post tam multas contentiones, Legatus Angliæ Gallidum sibi præferri patiatur.

At tamen Legato Galliæ, per præfationes satisfactum esset, semper tamen urgebat, se etiam subscribere velle. Verum tamen Cancellarius Poloniæ professus est, se cum Suecis consensurum, ut sine præfatione Pacta scriberentur, nisi Legati conquiescerent. At, cum identidem instaret Legatus Galliæ, seque rem totam turbaturum assereret, nisi sibi plane satisfaceret, polliciti sunt illi Commissarii Poloni, ut coram ipso Rege, ac Palatinis assistentibus, subscriberet. Cum adhuc dubitaret: Numquid plaris, inquit illi, præsentiam nostri Regis, quam nostram facis? acquieuit. Sic ergo res transacta, ut in communi tentorio præsentibus Commissariis, ac Legatis articuli lecti sint, & cum recessissent Legati, a paribus subsignati. Sic autem se habet:

VERA, ET EX AUTHENTICO DESCRIPTA, FORMULA
PVBLICORUM PACTORVM, DE INDUCIIS VIGINTI SEX ANNORVM,

INTER
REGNA POLONIÆ & SVECIE
SANCITIS.

NOS Serenissimi, ac Potentissimi Principis, ac Domini, Domini VLADISLAI II. Dei gratia Regis Poloniæ, Magni Ducis Lithuanie &c. &c. &c. atque inchoatæ Reipublicæ Poloniæ, Commissarii, Iacobus Zadzick Episcopus Culmensis, & Pomasana, Nominatus Cracoviensis, Dux Sierotensis, Generalis Præpositus Miechoviensis, Supremus Regni Poloniæ, Cancellarius, Raphael Comet, de Lesno, Palatinus Belzensis, Rubiesouienfis Præfectus, Magnus, Ernestus Dothhoff, Castellanus Pernauensis, Derpatensis, Oberpolienfis, Præfectus, Remigius de Otok Zaleski, Referendarius Regni, Iacobus a Sobiezin Sobieski, Intisor Regni, Crasnostanienfis, Iauorouienfis Præfectus, notum, testatunq. facimus Vniuersis, quorum interest, quod cum Induciis sexennales inter Serenissimos, ac Potentissimos Reges, ac Regna Poloniæ, & Sveciæ, eo inter alia sine, Anno M. DC. XXIX. sancita essent, ut, interea vel de pace perpetua, vel Induciis longioribus, interveniente, mediatione Serenissimorum ac Potentissimorum Galliæ & Angliæ Regum, aliorumque Principum, loco, & tempore, de quibus per Serenissimum Electorem Brandenburgicum, &c. Vnum ex iisdem Mediatoribus, inter partes conuentum esset, ageretur: inde postquam a sua Serenitate per eiusdem Legatos Illustrissimum Principem Sigismundum, Marchionem Brandenburgicum, & Illustris ac Magnificos Andream a Krentzen, Consiliarium Ducalis Prussiæ Regentem, & Præfectum Prouincialem, Ioannem Georgium a Sauken, Consiliarium Regentem & Cancellarium Bernhardum a Konigsflek, Consiliarium Prouincialem, Georgium a Raustem, Consiliarium Iudicii Aulici, & Petrum Bergmannum, Consiliarium secretioris consilii, inuitati Stumpe dorfium, cum Illustrissimis Serenissimæ Regiæ, Regniq. Sveciæ Commissariis, Domino Petro Brahe, Comite in Vismburg, Libero Barone in Rydholm, & Lindholm, Regni Sveciæ Senatore, Legifero Vestmanniæ, Montanorum, & Dalecarlorum, Hermano Vorangelio, Regni Sveciæ Senatore, & Exercituum Campi Marschallo, hereditario in Lersgholm, Shocloster, Equite Aurato, Achatio Axelii, Regni Sveciæ Senatore & Legifero Nericia, hereditario in Goxholm, &c. Ioanne Oxenstierna Axelii, Serenissimæ Regiæ Consiliario secretiore, Libero Barone in Kimitho, Domi-

Domino in Fitholm, & Tideon, &c. Ioanne Nicodemi, Serenissimæ Regiæ Secretario, & ad Exercitum Prussicum Commissario Generali, conuenissemus, ac interuentu in primis Serenissimi & Potentissimi Principis & Domini, Domini LVDOVICI XIII. Franciæ & Nauarra Regis Christianissimi, per Illustrissimum Dominum Claudium de Mesmes, Equitem Auratum, Dominum d' Auaux, Comitem Consistorianum, & Suae Regiæ Maiestatis per Septentrionem extraordinarium Legatum: ac Serenissimi & Potentissimi Principis, & Domini, Domini CAROLI, Magnæ Britanniae, &c. Regis, Fidei Defensoris, per Illustrissimum Dominum Georgium Douglassum, Equitem Auratum, S. R. M. Legatum: nec non Celsorum ac Præpotentium DD. Ordinum Belgii, per Illustris & Magnificos Legatos, Dominos Rochum Van den Honnert, Primum in Suprema Hollandiæ, Zelandiæ, Vvestfrisiæque Curia Consiliarium; Andream Bicker, Consulem Ciuitatis Amstelredamensis, & Ioachimum Andree, in suprema Frisiæ Curia Consiliarium, pacis Tractatum auspiciati essemus, ac diu, multumque agitassemus, eo tandem, diuino Numine fauente, prædictisque Illustrissimis Legatis indefessam operam huius negotio impendentibus, rem deduximus, ut cum præmemoratae Serenissimæ Regiæ, Regniq. Sveciæ Commissariis de Induciis ad modum sequentem conuenierimus, statuerimus & concluderimus.

I. Sint Induciæ ex hoc die inter Serenissimum Principem & Dominum, Dominum VLADISLAVM IV. Regem Poloniæ, Magnum Ducem Lithuanie, &c. Dominum nostrum Clementissimum, Suae Regiæ Maiestatis Successores, Reges Poloniæ, Magnos Duces Lithuanie, Regnumque Poloniæ, & Magnum Ducatum Lithuanie, ex vna; & inter Serenissimam Principem & Dominam, Dominam CHRISTINAM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque designatam Reginam, Magnam Principem Finlandiæ, &c. &c. &c. S. R. M. Successores, Reges Suecorum, Regnumque Sveciæ, & Magnum Ducatum Finlandiæ, ex altera parte, annis sequentibus viginti sex, a data præsentium computando, vsque ad primam Iulii, stylo veteri, Anno M. DC. LXI.

II. Sit omnium vtrique ante actorum amnestia. Inprimis Sacra Regia Maiestas, Eiusque Successores, Reges, Regnumque Poloniæ, & Magnus Ducatus Lithuanie abstineant durantibus Induciis omni hostilitate aduersus Reginam, Regnumque Suecorum, eisq. mediate, vel immediate subiectas Prouincias, Castra, Ciuitates ac Territoria; neque quicquam per se, vel per alios moliantur, aut tentent, tentariue faciant in horum detrimentum, aut præiudicium. Adeundem modum Serenissima Regina, Eiusque Successores, Reges, Regnumque Sveciæ abstineant durantibus Induciis omni hostilitate, aduersus S. R. Maiestatem, Regnumque Poloniæ, & Magnum Ducatum Lithuanie, eisq. mediate vel immediate subiectas Prouincias, Castra, Ciuitates, ac Territoria, neque quicquam per se, vel per alios moliantur, aut tentent, tentariue faciant in horum detrimentum, aut præiudicium.

III. Sacræ Regiæ Maiestati, ac Reipublicæ Poloniæ, Serenissima Regina, Regnumque Sveciæ reddat eam partem Prussiæ, quam hætenus occupatam possidet: Ita tamen, ut Pillavia Electori Brandenburgico, Duci in Prussia, immediate restituatur, possidenda eodem iure, quod ante hoc bellum habuit.

IV. In restituendis vero locis hoc obseruetur, ut exhibita Commissariis Svecicis S. R. Maiestatis ratificatione, nec non interposita cautione Senatorum, & Commissariorum Polonicorum, lege Comituali, ad latus Regis a Republica delegatorum, de tradenda primo quoque tempore Reipublicæ ratificatione, Mariæburgum, cum Insula maiori, Stuma, Brunsberga, ac Tolkemito; cum eorum Territoriis, deductis præfidiis, reddantur in manus Commissariorum Serenissimi Regis, ac Regni Poloniæ: Hauptium vero, & Iunckertreil, præsentibus vtriusque partis deputatis solo æquentur, suis cuique fundis, & bonis relictis: Et Exercitus vtrique abducantur intra id tempus, eoq. modo & ordine, quo inter Ge-

nerales vtriusque partis conuenerit. Elbingam vero, cum pristino eius Territorio, atque Insula minori, ac munimentis ibi extructis; nec non Pillauiam, cum ea parte Neringiæ, quæ eo spectat, retineat Serenissima Regina, Regnumque Sueciæ, donec ratificatio Reip. Polonæ subsecuta fuerit: qua tradita, illa quoque loca intra dies quatuordecim, deductis sine damno Incolarum præfidiis restituat, hoc obseruato, ut fortalitia omnia, Elbingæ extructa, relinquuntur eo in statu, in quo nunc sunt, & eadem custodia, ut ante hoc bellum.

V. Post restitutionem locorum omnium, vestigalia in eum mox reducantur statum, & in illud ius, in quo erant ante hoc bellum, seruata in omnibus æqualitate, ubi antea fuit.

VI. In Liponia vtraque pars, ut præteritis sexennialibus Induciis possedit, ita hisce quoque possideat.

VII. Sacra Regia Maiestas ac Respublica Polona, receptas in fidem suam Ciuitates, ac Territoria, eorumque Magistratus, Communitates, Ciues, Incolas, & Subditos vniuersos, omni meliori modo indemnes præstet, ac eadem, qua olim, clementia & gratia prosequatur, foueat, ac tueatur: gaudeantque vniuersi & singuli possessionibus, Iuribus, Priuilegiis, Consuetudinibusque suis, tam generalibus ac communibus, quam specialibus, sine exceptione, quibus ante hoc bellum gauisi sunt. Præsertim vero Ciuitas Elbingensis in usu Sigilli Terrarum Prussiæ, & consueto sessionis loco conseruetur, postquam debitum Suae R. Maiestati Iuramentum fidelitatis præstiterit. Saluo manente libero in locis restitutis, ut ante viguit, Euangelicæ Religionis exercitio. Manente quoque libero Catholicæ Religionis exercitio, in templo præsertim Parochiali veteris Ciuitatis Elbingensis, ut ante bellum.

VIII. Cunctæ actiones aduersus illos, qui partes Serenissimorum Regum, ac Reginæ Suæciæ quocunque modo secuti sunt, aut secuti esse insimulantur; cuiuscunque sint status, & ordinis, siue priuati vixerint, vel officio publico functi, ac seruitiis Regum, Regniue Sueciæ obstricti fuerint, vel instituendæ, vel institutæ, cessent; Et si quæ intentatæ sint, tollantur, omniue careant executione in perpetuum. Nec quisquam de iis, quæ belli, induciarumve tempore, & occasione eiusdem belli, vel induciarum intercesserint, cuiquam respondere teneatur. Et si quid in contrarium susceptum, factumve est; aut rescriptum vel decretum aliquod in absentia partis obtentum, id omne sit irritum, nulliusque valoris.

IX. Si cui, aut quibus non placuerit in restitutis Ciuitatibus aut Territoriis manere, sed potius mutato domicilio, ad alios se conferre, liberum sit, in spatio trium annorum, a data præsentium numerando, sua diuendere, aliis elocare, aut pro suo lubitu distrahere, sine vilo impedimento, aut onere sub quocunque prætextu imponendo, saluis antiquis Ciuitatum iuribus, ac consuetudinibus.

X. Si qui Exulum, qui extra Sueciam apud Polonos versantur, & partes Serenissimorum Regum Poloniæ secuti sunt, in patriam redire, quacunque de causa voluerint, saluum quærant conductum: quo impetrato, fruantur beneficio legum, & statutorum Regni Sueciæ.

XI. Acta, Indicata, & Decreta, cuiuscunque fuerint Instantiæ, vel Iudicii, Inscriptiones, Contractus, Transactiones, aliaque omnia, (quæ statui publico, uti is fuit ante bellum, non derogant, vel hisce pactis per expressum non sunt reseruata,) belli vel Induciarum tempore, siue Magistratum autoritate, & iudicialiter, siue extraiudicialiter gesta, firmum robur obtineant, æque ac si priore rerum statu omnia acta fuissent, nec vlla vnquam Regiminis, & Magistratum mutatio interuenisset.

XII.

XII. In locis quocunque tempore iuxta pacta præsentia restituendis relinquuntur bona fide omnia mobilia Ecclesiarum, quæ in præsens reperiuntur, uti sunt vasa ac vestes sacræ, campanæ; aliaque ad usum ecclesiasticum seruientia: tum libri Cancellariæ, Priuilegia, & acta publica. Si quæ tamen temporum iniuria a milite sunt direpta, aut aliorum negligentia corrupta, vltior in id inquisitio non instituatur, nec quisquam ad restitutionem teneatur. Tormenta item bellica & Bombardæ maiores, quæ tempore occupationis inuentæ fuerunt, & adhuc in restituendis ciuitatibus vel locis sunt, relinquuntur.

XIII. De iis, quæ durante bello, iure fisci cuiquam adempta, & vel fisco illata, vel aliis donata sunt, ita conuenit, ut immobilia, siue Regis & Reipub. siue etiam priuatorum sint bona, quorum donationes vtrinque factæ sunt, si donatoriis iam tradita sint, antiquis possessoribus restituantur: Si vero nondum tradita, mancant penes Dominos; cessantibus de cætero omnibus quæstionibus, actionibusque ratione reddituum, siue ex publicis, siue priuatis bonis perceptorum. Mobilium etiam donationes & largitiones vtrinque factæ, si ante has inducias executioni non fuerint demandatæ, irritæ sint, traditæ vero, possessoribus modernis relinquuntur. Cessantibus quoque eorum nomine omnibus actionibus, irritisque obligationibus, quibus apochæ authenticæ, siue a Regum locum tenentibus, siue ab ipsis donatoriis, sine fraude datæ, dummodo de iisdem donationibus per authenticum instrumentum constet, solutionis factæ opponi possunt.

XIV. Commercia pristina inter vtrumque Regnum, & prouincias subiectas restituantur, & in veteri exercitio conseruentur, redeantque omnia in eundem statum, in quo ante hoc bellum fuerunt, ab omnibus nouitatibus, oneribusque hoc bello inductis, vindicata.

XV. Definitio mercium ex Mag. Duc. Lithuanicæ, nulla ratione in flumi, ne Duna impediatur, sitque ea in dicto flumine vestigalium ratio in posterum, quæ fuit ante hoc bellum.

XVI. Subditi fugitiui Magni Ducatus Lithuanicæ & Ducis Curlandicæ, quicumque in Liuania reperti fuerint, suis Dominis reddantur, quod vice versa de subditis fugitiuis ex Liuania in Mag. Ducatu Lithuanicæ, & Ducatu Curlandicæ fieri debet.

XVII. Exercitus omnes, exceptis præfidiariis, tempore supra definito ab vtraque parte ex prouincia deducantur, & quidem Suecicus per mare. Si tamen equitatu intra assignati temporis spatium traiciendo nauium copia non suppetierit, liber illi & innoxius transitus, quam breuissimo itinere, per terram in ditiones ipsorum, sine damno incolarum Regno Poloniæ mediate, vel immediate subiectorum, concedi debet. Quod inde obseruetur, si aliqui pedites dicti exercitus Suecici dimissi fuerint. Iustitia vero per Præfectos indilata bona fide administratur damnum & iniuriam passis.

XVIII. Iniurias tam personales, quam reales, sub hasce inducias incidentes vna pars de altera non vindicabit, salua iurisdictione ordinaria cuiusque partis, sed iustitia ab Officialibus & magistratibus competenter requiratur, eademque indilata administratur: Seueræ pænæ in violatores pacis, fide publica roboratæ, exercentur, nullæque repressaliæ, aut arresta, tam terra quam mari, ratione cuiuscunque iniuriæ, nisi iustitia pluribus vicibus legitime petita non administratur, admittantur: & si quæ ante hoc bellum, siue etiam durante bello concessa sunt, cassentur, ita tamen, ut quibus concessa sunt, iustitia administratur.

XIX. Quod si quid grauius incidere, quod violationem pactorum concernere videretur, dentur vtrinque Commissarii, qui loco aliquo ad fines Liuanicæ assignando conueniant, & controuersias exortas sopiant, decidentque.

Dd dd dd dd d

XX.

XX. Pro maiore securitate, & ne quicquam hisce pactis contrarium, durantibus induciis, a quopiam committatur, Ordines Regni Poloniae, & magni Ducatus Lihuaniae promittant & fide iubeant, Regem Poloniae & eius fratres, eorumque Successores ac posteros durantibus induciis, ex Regno Poloniae magnoque Ducatu Lithuaniae, & omnibus eis subiectis prouinciis, atque ditionibus, nihil molituros, multo minus hostile quicquam tentaturos, aduersus Serenissimam Reginam, eiusque successores, Reges, Regnumque Sueciae, eisque subiectas ditiones ac prouincias, ciuitates, castra, munimenta ac territoria: & si quidquam tentauerint, id impedire, ac praenire teneantur.

XXI. Sacra Regia Maiestas & Respublica Polona aduersus Serenissimam Reginam, eiusque successores, Reges, Regnumque Sueciae, subiectasque ditiones ac prouincias nullis nauibus vel classe maritima utatur, vel aliis quibuscunque auxilio submittat, durantibus induciis: et Dux in Prussia, Dux Curlandiae, & ex statibus Prussiae regalis ciuitates maiores caueant, se non permitturos hostile quicquam ex portibus suis Reginae, Regnoque Sueciae, subiectisque ditionibus, ac prouinciis illatum iri directe vel indirecte.

XXII. Durantibus ac currentibus hisce induciis agatur de pace perpetua, loco ac tempore, interuentuque Principum mediatorum, de quibus inter partes cura ac diligentia Illustrissimi Ducis Curlandiae conuenit: Ita tamen, ut si tractatus pacis perpetuae semel, aut iterum non successerit, firmae nihilominus & inuolabiles maneant induciae, usque ad exitum hisce pactis praefinitum.

XXIII. Si qui Regum, ac Principum Christianorum hisce pactis ex utraque parte includi voluerint, sit ipsis eius facultas, modo se ad ista, intra quinque ab hinc menses declarauerint.

XXIV. Ut hisce pactis firmitus insistatur, certoque constet, bona fide ea seruatum iri, hoc modo conuenit, ut redditus vtrinque procuratoriis Dominorum Commissariorum, pacta haec manu, & sigillo eorundem roborentur, & inuicem tradantur. Tum ut Sacra Regia Maiestas Poloniae secundum praescriptam formulam eadem quantocius confirmet, & antequam vilius loci fiat restitutio, suam confirmationem tradat. Deinde, ut Serenissima Regina Sueciae solenni instrumento, illa nomine suo, ac Regni Sueciae, per subscriptionem Dominorum Regni Sueciae Administratorum rata habeat: Et Respublica Polona eadem in comitiis primo quoque tempore celebrandis, solenniter approbet, & confecto instrumento ratificet. Quae quidem instrumenta solennia ad formulam praescriptam nulla voce, aut syllaba mutata, per vtriusque partis Commissarios deputatos, quanto citius poterit, ad limites territoriales inter Elbingam, & Marienburgum, sine vlla mora, & excusatione reddi vtrinque ac recipi debent. Ad eundem modum Serenissimus Elector Brandenburgicus, Dux in Prussia, Dux Curlandiae, & ex Ordinibus Regalis Prussiae ciuitates maiores literas suas reuerfales, quibus securitati Serenissimae Reginae ac Regni Sueciae cauebitur, ante restitutionem Elbingae, & Pilauiae tradant. Actum Stumsdorfii, die 12. Septembris stylo nouo, Anno M.DC.XXXV.

Hos articulos die 14. eiusdem mensis, in castris ad Quidzinum, quo omnes Domini mediatores, promouendae Regiae ratificationis causa, conueuerant, proximo a Dominis Commissariis loco subscripsit Christianissimi Regis Legatus, coram Sacra Regia Maiestate, & Dominis Commissariis ac Senatoribus Regni, ad latus Regis Comitali autoritate praesentibus.

Eosdem vero, die & loco supradictis ratos habuit Sacra Regia Maiestas sequenti modo:

VLADI-

VLADISLAUS IV. Dei gratia Rex Poloniae Magnus Dux Lithuaniae, &c. etc. etc. Significamus vniuersis quorum interest, dedisse Nos Commissarios nostros plena potestate, ac mandatis instructos ad tractandum, interueniente mediatione Serenissimorum Galliae, et Magnae Britanniae Regum, aliorumque Principum, de pace, aut induciis cum serenissima Principe ac Domina Christina, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque designata Regina, Magna Principe Finlandiae, etc. etc. etc. Consanguinea nostra, et Regno Sueciae, qui congressi cum Serenitatis eius & Regni Sueciae Commissariis sequentia pacta, uti verbotenus infra sunt expressa, et inserta, inierunt, statuerunt, et concluderunt.

Hic superscripti articuli ordine fuerunt subscripti, & post finem eorum sequentia verba addita.

Nos itaque VLADISLAUS IV. Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, etc. etc. etc. Promittimus et recipimus nomine Nostro, Successorum nostrorum, et Reipublicae Polonae, singula et vniuersa capita, pactis supra scriptis inserta, et comprehensa, bona et Regia fide, approbare, laudare, et ratihabere sicut hisce approbamus, laudamus, et ratihabemus: Nec passuros a nostratibus, aut aliis villo modo violari. In quorum maiorem fidem ac certitudinem, hisce manu nostra subscripsimus, et Sigillo Regni nostri muniri iussimus. Datum in Castris ad Quidzinum, die 14. Septembris, stylo nouo, anno 1635.

Hoc pactorum exemplar scitu & permissu Senatus ciuitatis Gedanensis impressum est: eique praee aliis omnibus, antea in hac vrbe, sine autoritate publica editis, fidem adhibendam esse, idem Senatus censet.

XIII. Cum me summo mane, Marieburgum contulisset, inuisi Legati nomine Generalem de la Garde, cui de hac honorifica pace gratulatus sum. Comiter ille mihi respondit, interque res varias ac graues, quas Legato perferendas dabat, dolere se mihi dixit, quod filium non adduxisset in Borussia, ut illum ad Generalem Poloniae salutandum mittere potuisset, a cuius filio salutarus fuerat; (inquit ille) filius meus illius filio doctior est, meliusque Latine loquitur, tamen iunior etiam sit; annui illi libens affectumque paternum, inter res grauissimas & alienissimas erumpentem, demiratus sum. Idem ipso die congressus Legato testatus fuerat, optaueratque magna mercede, filii sui praesentiam emere potuisse, ut illum Generali Polonico vicissim exhiberet, cuius quidem neque comitatum maiorem, neque grandiores equos ac phaleras inuiderat, sed tam celebrem educendi ac quasi ventilandi filii sui occasionem.

XIV. Legati omnes, ad castra Regis Poloniae se contulerunt, separatamque audientiam habuerunt. Italice noster Regem allocutus est, summo circumstantium plausu. Tum vero effectum est, quod Commissarii Poloni promiserant, nam exhibitos, a cancellario pacis articulos & praebita ab ipso Rege penna, Legatus noster subscripsit his verbis; *Claudius de Mesmes Regis Christianissimi Legatus*. Erant adhuc in castris omnes Legati, & Secretarius Hollandiae in ipso Regis tentorio. Articulos etiam Suecorum Marieburgi praesentibus Commissariis ac Generali, subscripsit. Inde Quidzinum, incommodum atque infame nobis omnibus dormitorium, iuimus, quippe qui humi in exigua palea, ter aut quater sordidius, quam in villo nosocomio ibi decubuimus, qui fere semper mos fuit per hanc Legationem Polonicam.

XV. Priuatam audientiam a Rege habuit Legatus noster, ac deinde Regem comitatus est, qui exercitum suum rite instruxit atque lustrauit. Adfuit etiam Hermannus Vrangeliuss campi Suecici Marschallus, qui aciem totam viginti millibus hominum constare arbitratus est. Equitum, quod etiam alibi me no-

Dd dd dd dd d 2

tare

tare memini, quatuor sunt genera, Hussari, qui lanceas gerunt, qui pellibus Pantherinis supra ferrum amicti, alasque longas quibus hostium equos terreant, ferunt. Secundum genus Reutrorum, *Reistres*, qui sclopetos & enses, armatique sunt toti. Tertium Cosaquorum, qui indutiis ferreis tecti sunt, sclopetosque ferunt, sagittas alii ac pharetras. Quartum genus est Dragonum, miseri illi sunt, quippe qui nullo thorace, neque galea, nudum pectus inimico offerunt, infelicibus etiam ac pusillis equis insident. At tres alii ordines generosos ac validos equos habent, præclaris ephippiis ac stragulis, quæ clunes integunt, instructos: nec duces modo atque præfecti huiusmodi equis utuntur, sed promiscue etiam equites. Rex ipse humanissimo colloquio Legatum nostrum distinxit, perque omnes ordines duxit, & cum ad castra in suum tentorium redisset, inuitavit illum, ut animi gratia videret, quendam Moscoviticum Legatum, a quo adiri debebat. Itaque quasi incognitus remansit ibi Legatus. Sedit Rex, tecto capite, Barbarumque hominem, tetrico quam potuit ac severo vultu, excepit. At iste longam chartam, qua sua instructio scripta erat, perlegit deditque postea Regi cum litteris sui Ducis, illique respondit Cancellarius, ac cum exisset, Rex ipse Legato nostro, quid locutus fuerat Moschus, comiter explicuit. Tria Moschi illi Legatorum genera mittunt: maiores quidem, ad quos moris est octingentos circiter equos obuiam mittere; mediocres, e quibus iste erat, ad quos quinquaginta mitti solent. Minimos deinde, quibus nulla vel exigua pompa fieri consuevit. Expostulatum iste venerat, quod in limitibus quidam magnates Poloni, vrbes, arces & pagos contra pacta ædificassent.

Eadem illa die, Rex Poloniæ, insignem ac magni pretii annulum, quem gerebat, digito detraxit, Legatoque dedit, excusans de vilitate muneris, quod superiori die ad illum miserat. Baroni item Auangurio elegantissimum, nec exigui valoris munus dari iusserat. Mea me fors utique in Poloniam comitata est, nam qui per infirmam Secretarii nostri valetudinem, munus illius egeram, assiduamque præter morem meum, measque vires operam, huic negotio impenderam, qui periculis omnibus interfueram, ne gratiarum quidem actione a quoquam honestatus fui. Anglici quoque ac Hollandici Legati.

Plorauere suis non respondere fauorem

Speratum meritis.

Istis quippe singulis peluis argentea cum guttulo data est. Anglus suum pridem in diæta munus satis mediocre acceperat. Secretariis vero utrisque, qui assidui ubique fuerant, quorum de pugillaribus nullum, vel temere prolatum verbum exciderat, nihil neque præstitum, neque oblatum. Quid, si etiam, ex illa consueta terrestri dormitione, podagram in seros annos contraxerimus? Apages sis mihi deinceps Sarmatia atque Borussia.

XVI. A Palatino Russiæ ad prandium Legatus fuit inuitatus, in tentorio magnificentissimo, cuius materia licet ex auro puro ac serico constaret, vilis erat profecto, in comparisonem artis atque operis. Persicum opus id erat, floresque ac animalia villosa illo more, qui in Turcicis tapetibus conspicitur, affabre facti erant ad miraculum usque. Lautum fuit amplumque istud conuiuium, sed multo etiam magis lætum atque hilare. Aderant Palatinus Belzensis. Lipskius futurus Culmensis Episcopus, Abbas de *Gnieuor*, Comes *Ostrorog*, Sobieskius, Ossolinus, duo filii Palatini Belzensis; filius ac nepos ex fratre Palatini Russiæ, quatuorque alii primariæ nobilitatis, nosque omnes e comitatu Illustrissimi Legati. Præstantius quod appositum fuit ferculum, ex Alce fuit, quam magnam bestiam vocant, cuius pes salutaris Legato a Palatino donatus est. Eum pedem venator statim, cum ictu bombardæ belluam strauit, abscindit, maximæque est ille virtutis, si bellua illa in coitu occidatur, vel certe in tempestate, qua

in venerem ruit, uti nunc fit a festo D. Bartholomæi, secundum observationem venatorum.

Sunt inter delicias lætiores labella istius belluæ, ac dum illa comederent, infinita de pendulis domus Austriacæ labris non inurbana disteria, Romulidæ saturi effuderunt. Incredibilis est Polonorum Nobilium libertas, qui de Imperatoribus ac Regibus, deque suo etiam Rege, liberrime, quæ sentiunt, loquuntur. Cum discederet Legatus, ei Palatinus septem equos rhedarios, paribus maculis aspersos, obtulit, quos cum accipere recusaret Nisi (inquit Palatinus) eos, Excellentia vestra statim acceptare velit, iubeo accersiri septem scloppetarios, qui eos in oculis vestris macient. Eos itaque Legatus rhedæ suæ aptari permisit, ac torquem aureum Equisoni Palatini donauit. Alit ipse Palatinus, tam est diues atque potens, tria militum millia suis sumptibus, quæ cum famulis, lixis, ac reliquo aulae suæ comitatu, ad sex aut septem millia perueniunt. Prædicauit inter conuiuium Palatinus Belzensis, illum plus habere territorii ac ditionum, quam Dux Heturriæ. Bona illa tam patrimonialia sunt, quam beneficialia, quæ ad hæredes non transeunt, nisi & hæredes beneuolentiam Regis mereantur, a quo beneficia illa, siue feuda, benemeritis dari solent. Itaque ex tam magnis redditibus vitit ille regifico more apparatusque, ac tametsi pusillo corpore sit, rugoso vultu, ac sanguinolentis oculis, magnificorum est tamen & liberalium morum, maximæque in Republica auctoritatis. Creditum hæcenus fuerat, eum Austriacis partibus fauere, faueratque semper, at postquam tantam beneuolentiam Legato Gallico testatus est, quem huius legationis initio tortum aspiciebat, longe alia de illo concepta est opinio. Quæ quidem mutatio, tam Legati Gallici virtuti, atque industriae tribui potest, quam quod Parisiis nuper secundus Palatini filius, ab Illustrissimo Præside Memmio, indeque ab eminentissimo Cardinali Richelieu, honorifice exceptus est. Filius eius natus maior, patri nunc adest, qui Galliam peragravit, Gallicæque loquitur. Est utique statura breui obesaque, ore etiam inuenusto, quod variolis exesum est, cæterum qui comiter nobiscum, egit, mihiq; Christianissimi Regis saluti propinquit.

Ad Generalis *Konietpolski* tentorium contulit se Illustrissimus Legatus, ut illi vale diceret. Commendauit illi omnes milites Gallos, præsertimque Præfectos qui aderant, *Marcuil*, locumtenens, Colonellus, *Fouassy*, & *Anguler*, Coridon Maior, Colonellus *Dupleffis*, qui aberat. Comiter respondit Generalis, eos sua virtute, sibi satis iam esse commendatos. Aderat ibi *Potocki*, qui Generali imprimis gratiosus, quem *Tartarorum pestem* vocant. Iste Legato nostro duos Camelos donauit. Salutauimus Generalem, eiusque filium 14. annorum, ingenui modestique oris, cuius mater soror est Palatini Russiæ. At ipse generalis, vir est altæ staturæ, longa barba, qui mos paucorum est, raso capite, annorum 43. habet ille plerumque sub togalonga, tunicam satenicam albam. Summæ est ille nec fucatæ pietatis, vexillo suo Beatam Virginem depictam habet. Nihil nisi infidelium populorum profligationem respirat, quibuscum sæpe manum conseruit, fuitque captiuus Constantinopolis; nec fortis tantum est animo, sed etiam robusto atque exercitato corpore, quippe qui tam fortiter tamque recte sagittam vibret, ut militem thorace ferreo tectum transuerberet. Summæ ille est in Regno potestatis, atque ad Regem proximæ, ab eoque semel constitutus, amplius deponi non potest, quod omnibus officiis & dignitatibus commune est. Est ille præter ea Castellanus Cracouiensis, quo nomine primus est inter Laicos Regni Senator, nam Archiepiscopi & Episcopi Laicos præcedunt, ut alibi accuratius explicabo. Ad hanc tantam dignitatem, quam alioquin ex priuata virtute merebatur, suffragatione N. *Doenhoff*, Palatini Siradiensis, qui Sigismundo gratiosus erat, euectus est: qui quidem Palatinus, istius Generalis forem duxerat. Adeo potens est per vniuersum orbem fortunæ imperium, ut cum

illius subsidii atque numine, etiam integerrima virtus, ad honorum apicem niti non possit.

E castris tandem profecti, quia Mariæburgum attingere non potuimus, Stumsdorfii mansimus, ubi, cum in semirato longo horreo, supra segetes dormiremus, densæ, quæ per hanc noctem incubuerant nebulae, vestes nostras ac præsertim lineæ penitus madefecerunt. Conspeximus ibi, non sine voluptate, iam maturos novæ pacis fructus, scilicet ædículas instaurari, stabula reparari, atque concludi, supellectilem rusticam, gallinas, anseres, ex arcibus & vrbibus reduci. Optavi certe ego sæpius, ut summa aliquando voluptate perfunderer, rusticolæ cuiusdam Borussi personam induere, adeo mihi fors illorum fortunata esse visa est. At inibi tamen, præter nostram expectationem, horridus casus oblatu est. Nam cum Oeconomus Illustrissimi Legati currum a rustico quodam conducere vellet æqua mercede, ac detrectante rustico, oconomus se iure suo abdustrum minaretur, recessit continuo domum vir agrestis ac ferox, incensoque protinus equo, & rapta bombardæ oconomi caput collineavit, ac deinde, cum se intercepti a nostris metueret, aufugit. Insigne profecto, ac plusquam belluinæ ferocitatis exemplum, in eos sequere, a quibus tantum, tamque recens beneficium acceperat! nec istud modo, quod toti provinciæ commune fuerat, sed præterea Legatus a Rege vestigalium immunitatem in aliquot annos, pro huius pagi incolis impetrauerat.

XVII. Meridie Mariæburgum redimus, ubi Savackius, Polonus erat, qui Regiam ratificationem attulerat. At quoniam in sigillo Rex Poloniæ, se Suecorum Regem nominabat, eum Sueci remiserunt, ut sigillum mutaretur.

XVIII. Hollandi Legato nostro valedixerunt mane. Anglus a prandio. Illique protinus Dantiscum, iste die sequenti eodem se contulit.

XXI. Rediit Savackius, attulitque sigillum, in quo Cancellarius Poloniæ titulum Sueciæ oblitterauerat. At Sueci dixerunt, id sibi non sufficere, quia imputari illis posset, quod ipsimet literas illas deleuissent, volebant ergo, ut scripto Cancellarius Poloniæ, huius facti attestationem daret, vel novum sigillum, ubi hic titulus omitteretur, apponeret. Respondit a Savackio, novum sigillum cudi non posse, nisi ex auctoritate Comitiorum. Cancellarium vero huius rei attestationem scripto dare non posse, eo quod in tractatu conventum expresse fuerat, ne de illa omissione tituli articulus fieret, nec quicquam scriberetur. Petierunt Commissarii Sueci a Legato nostro, ut illius rei attestationem daret, quod facere noluit ob eam rationem, ne præiudicium Polonis fieret. Rediit itaque Savackius, cum formula cautionis a Legato nostro conceptæ, Cancellario Poloniæ offerenda, quæ res in multam noctem Legatum in Savackii hospitio distinuit.

Dedi ego Savackio literas, ad Agentem Ducis Curlandiæ perferendas.

XX. Stanislaus Konięcpolskius, exercituum Polonicorum supremus Generalis, falcatum ensen ex chalybe Damasceno, auro, gemmisque insignem, ad Illustrissimum Legatum nostrum misit, per Gallum quendam, cuius ope ad machinamenta bellica utebatur, nomine *Biauplan*, quem comitatus est alter Gallus Capitaneus e regimento Arcizevscii, nomine *Nicolai*, certe non absimili vultu a Parisiensibus Nicolais, qui quidem per sexdecim annos captivus apud Turcas, ac Konięcpolskii, dum & ipse victus per duos annos fuit, eiusdem fortunæ confors fuerat. Egregium istud munus comitata est humanissima, & elegantissima, epistola, quam ut ipsius Generalis manu, ita & marte, iure conscriptam dixeris, adeo spirat genium militaris iuxta ac literati viri, quique ut cum Poëta loquar.

Geticum moderatur Apolline, Martem.

Sic autem se habet.

Illustris-

Illustrissime & Excellentissime Domine, Amice observandissime.

Valedictionis officium iterato. Illustrissimæ & Excellent. D. V. persolud, persoluturus coram ac strictissime eam amplexurus, si per negotia, quorum concursu premor, si per missionem inauctorati militis, quæ ex religione & formula pactorum deberetur, liceret. Eam ob rem per præsentem id exequor, atque ex animo Illustrissimæ & Excellentissimæ D. V. non solum felix faustumque iter, verum etiam, tot ipsius laborum ac meritorum digna ac iusta præmia, ex animo cupio voueoque, quæ iam & cælitus sunt decreta, & a Christianissimæ ac Potentissimo Rege, omnino speranda. Porro, cum Excellentissimæ Illustrissimæque D. V. summa prudentia, ac sistendo sanguini Christiano accommodata consilia, me ferro accinctum discinxerint, spoliū laborum Illustrissimæ & Excellentissimæ D. V. libens eidem offero, meque ciuem in hoc bello pacatum, ipsius opera agnosco. Susceperit itaque hocce pignus amoris, cultus, ac meæ erga se observantiæ, felicissimeque tractari, ut potius sanguine hostium Christiani nominis stiller ac rubescat, quam ferrugine vilescat. Cæterum optimam valeditudinem, prosperrimumque rerum successum, Illustrissimæ ac Excellentissimæ D. V. precor, studiaque ac officia mea paratissima defero. Ex castris ad Mariæ Vverder, die 19. Septembris Anno Domini M. DC. XXXV.

Illustrissimæ & Excellentissimæ Dominationis Vestrae.

Amicus & servitor, Stanislaus a Konięcpol, Konięcpolski, Castellanus Cracoviensis, exercituum Regni Poloniæ supremus Generalis, Buscensis, Barensis, Couelienis P. Coskierouienis &c. &c. Præfectus.

Respondit illico Legatus, non minus prompte, quam eleganter, in hæc verba:

ILLVSTRISIME ET EXCELLENTISIME Domine, Amice observandissime.

Tantum abest, ut de Excellentia vestra quicquam meruisse existimem, ut etiam, cum me pacis huius conciliatorem gessi, vehementer illi displicuisse metuerim. Nam qui sopiendo huic gravissimo bello incubui, maximam profecto gloriæ segetem, quæ se virtuti vestrae offerebat, præcidisse arbitror. Intelligo nunc tamen operam meam, vobis ingratam non fuisse; & ex magnifico munere, quod ab Excellentia Vestra mihi allatum est, insigni benevolentia erga me vestrae argumentum, libentissime agnosco & deosculor. Satis equidem fari non possum, quam incredibili gaudio perfundor, cum eum ensen manu contritum, quo timendus toto Septentrione, totoque oriente Konięcpolskius, accinctus est. Eum, inquam, ensen, qui gentibus terrori, Christianis spei atque fiduciae semper fuit. Utinam ex voto Excellentia vestra a me, vel a meis, ethnicorum cruore rursus imbui possit. Eo interim uti libet in perrumpendis tot periculis & hostibus, qui reditui meo in Galliam officere volent: atque ego, qui hactenus pacis pararius fui, bellatoris personam induam, dum strenuissimus Polonici exercitus Imperator ciuem aget; ac tandem cum patriolares contingere mihi Deus dederit, tum vero potiore armamentarii meiloco, fatalem ensen ipse appendam, cumque ad ultimam sanguinis, nominisque mei posteritatem pervenire iubebo. Non cum rubigine deteri, non situ ac pulvere fordescere patiar: ad eum contritandum assilient, anhelabuntque filii nepotesque mei, donec adultæ ætatis privilegio, tum impune stringere ac vibrare possint; cuiusque erit fortior ac generosior inqoles, cum ego illi iure precipui do, ac prælego. Cæterum, tam est splendidum, tam due magnificum & nobile istud munus, ut nemo deinceps illud viderit, qui non eius pretium summe aestimet; at qui donatoris præstantem virtutem, atque dignitatem clarius libenti-

Ee ee ee ee e 2

libenti-

libentiusque, quam ego faciam, praedicet, nemo certe erit in toto orbe terrarum; nemo utique, qui maiori cum obseruantia & obsequio fit

ILLVSTRISS. ET EXCELLENT. D. V.

Mariæburgi die XX.

Septembris Anno Do-

mini M.DC. XXXV.

Amicus & seruator Claudius de Mesmes

Comes d'Avaux, Christianissimi Regis

per Septentrionem extraordinarius Lega-

gatus.

XXI. Quæ dies Diuo Mathæo festa erat, Missam audiui in ecclesia Mariæburgensi, reliquum diem, vti & sequentes, litteris in Galliam scribendis insumpsi: laborabat interea Legatus dolore colico, nihilominus surrexit electo, vt Arciszewscium, qui a Generali, Cancellarioque Poloniae mittebatur, susceperet, qui quidem pro illa sigilli difficultate missus fuerat. Certe ad illius conspectum, quia ex præcipuis ac strenuissimis Poloniae Colonellis erat, creditum est, Suecos mitiores fore; istum enim præcipue delectum, vt, si ambages ac scrupulos amplius quærerent, bellum illis denunciaret.

XXII. Rediit ad Polonos iste Collonellus, relatoque Commissariorum Suecorum responso iterum.

XXIII. Quæ Dominica fuit, sub vesperam reuersus est ad Generalem Sueciæ, indeque ad Legatum nostrum, resque omnis peracta est ad vtriusque partis vorum.

Ista die piissimus Legatus noster ad ecclesiam se contulit, ac Dominicum Corpus communicauit, præsentibus infinitis etiam Lutheranis, Calvinistis, Anabaptistis, qui hætenus impune in hanc ecclesiam intrauerunt, verum, quæ deinceps solis Catholicis remanebit: fuitque decantatum canticum *Tu Deum laudamus*, ex eoque die aliquot nobiles Poloni, qui recesserant, redierunt, diuinisque sacris interfuerunt.

XXIV. Iacobus Pontus de la Garde, Generalis supremus exercituum Sueciæ, cum comite Petro Brahe conuenerunt Legatum domum, illique valedixerunt nobisque singulis; donauit etiam Generalis Illustrissimo Legato septem maiores equos albos, rhedæ aptandos. Aliquot ante diebus Generalis vxor, imaginem Reginae Matris Sueciæ recens factam miserat.

Ad Generalem Comitemque salutandos, iuit in castellum cum nobis, omnibus Legatus; iterumque atque iterum manus prensatæ ac vota pro mutua incolumitate facta.

XXVI. Ipse utique Legatus, vt animum, a grauioribus curis relaxaret, camelorum suorum spectaculo vacauit, indeque quid de camelis Plinius narraret, euoluimus. Aduenit sub vesperam Marolius ex exercitu Polonico.

XXIX. Qui dies Diuo Michaeli sacer erat, post missam auditam, Mariæburgo profecti sumus Dantiscum, per serenissimum tempus, perque fertilissimos agros: nullibi tot anseres, tot vaccas pingues ac vberibus distentis videas. Hollandi sunt, qui agros illos exsiccarunt, paludesque inutiles longis canalibus ac riuis effossis in arua, prata, ac hortos frugum plenos commutarunt. Milliari infra Dirsauiam, Vistulam pontone transiimus. Ibi præsidium aliquot militum Dantiscanorum inuenimus, qui fortalitium terrestre custodiebant. Illud quod e regione, a parte insulæ maioris, Sueci fecerant, iam reliquerant. Paulo post hunc transitum, viginti aut triginta equites e præsidiariis Dantis, nos ad urbem vsque præeesserunt. Milliari ab vrbe, Galli nobiles nonnulli nobis obuiam venire, interque illos apparuit, ex improviso alter e cubiculariis Legati qui e Gallia, quo quatuor ante mensibus fuerat missus, redibat, nobisque omnibus litteras afferebat. Quas ego accepi, illæ me in affectus valde contrarios distraxerunt. Soror quidem de restituta Cornificii Visceldii valetudine scripsit, lætatusque sum de tam felici nuncio; virum quippe e primariis Daniæ familiis ac

per

per sese nobilissimæ virtutis, summe diligo. At frater mihi de N. Bardini, viri doctissimi, indigna ac præmatura morte, quippe qui flumine inter lauandum absorptus est, nuntiavit. Miseratus sum hanc tam luctuosam sortem, & eo magis, quod nouissim per Petri Bonartii litteras, me salutauerat, vicissimque ego salutem illi plurimam, quam vtiam Deus Opt. Max. in animam illius conuertat, impertieram.

XXX. Quæ Dominica fuit, a duobus Dantis Senatoribus Reipublicæ nomine Illustris. Legatus salutat fuit, qui multis verbis de hac pace, tam vtiliter constituta gratulati sunt. Cum ille comiter respondisset, exposulauit apud illos, de famosis libellis, qui e Belgio ad librarios, Dantiscanos allati fuerant, aduersus principes Gallie viros, præsertimque Eminent. Card. At illi statim ad librarios suos iuerunt, omniaque exemplaria prehenderunt, atque ad Legatum miserunt. Iuit postea Illustris. Legatus ad ecclesiam Dominicanorum.

A prandio inuist illum N. Fourbez, Legatus Regis Poloniae, qui e Dania redibat, quem Ioannes Vldricus, spurius Regis Daniæ filius, committatus vsque Dantiscum fuerat, exieratque ipso die quo nos aduenimus. Bergmannus item, Consil. Brandeburgicus, Legatum inuist. Ego postea cum duobus aliis ex nostris ad horum suburbanum iui, vbi sexcenti alii sunt admodum culti, ornatique, estque ille vrbs egressus amoenissimus.

Prima die Octobris Opalinskius, Polonus Palatini Posnaniensis filius, Illustrissimum Legatum inuist, comitatusque est in ædes, vbi erat N. Fourbez, quem Legatus noster vicissim adire voluit. A prandio Legatum inuist Eurebecquius. Ea die increbuit fama, Gallos, Nouarram cepisse, id ferebant litteræ Vienna allatæ. Ego, ac Theologus libros euoluimus apud bibliopolam, variaque poemata pro Christianissimo Rege, ac pro Eminentissimo Cardinale Parisiis edita decurrimus.

I. Die Octobris cum animaduertisset Illustris. Gallie Legatus, circumferri per urbem Gedanensem pacta Stumfsdorfiana, veritati rei gestæ non congruentia, quæ malo more iniussuque magistratus, ab Christianissimi Regis Serenissimiue Electoris æmulis edi iussa fuerant, vt horum pseudopactorum venditio luteretur, ac prohiberetur, misit me Illustrissimus Legatus ad Senatum Gedanensem, in quem tum a secretariorum aliquo introductus fuissim, sedereque rogatus fuissim in scamnis maioribus, vbi ipsi sedent, omnesque nudo capite essent, stans ego locutus sum, si bene memini, in hæc fere verba: Generosi admodum, ac spectabiles Domini, Illustrissimi Christianissimi Regis Legatus, misit me ad nobilissimas Dominationes vestras, primo, vt illis suo nomine plurimam salutem impertirem, deinde ad rogandum illas, vt velint aliquem ex suis secretariis, vel quempiam alium ad Illustris. Legatum deputare, cum quo de negotio, quod vrget, communicare possit, vt statim ad vos referat, antequam ex hoc loco emigretis. Destinauerat ipse ad clarissimum huius Senatus Præsidem se conferre, vt de illa re apud eum ageret, sed nuntiatum est, illum hodie rus se contulisse. Iussit itaque me, quia mature factum opus est, ad vos postulatam venire, vt gratiam istam quam petii, illi facere velus, quam quidem cum poterit, referet vobis maximam. Inito prius consilio, iusserunt mihi per syndicum responderi: se Illustris. Legato summe obnoxios, missurosque statim aliquem e suis, qui illum domum conueniret. Statimque secutus me est ille syndicus, cui Illustrissimus Legatus coram Domino Bergmanno Electoris Brandeburgici consiliario, pactorum menda indicauit. Eodemque momento ex Senatus decreto, omnia huiusmodi exemplaria prehensa sunt ac fisco adiudicata.

Excepit illa die prandio Illustris. Legatus nobilem adolescentem Venerum,

ff f f f f f f

nomine

nomine *Prioli*, tresque Gallos, qui Constantinopoli veniebant, ac Marchionem *Isidolum*, qui captivus in Moschouia fuerat, adiutum venerant.

V. Inuisi Dominum *Eurebecquium*, Electoris Brandeb. Secretarium, virum in plurimis linguis facundum, in pluribus scientem.

VI. Adii duos Iesuitas apud Officialem Dantiscanum in ecclesiae maioris vicinia degentes, qui pro Catholicorum ope ibi diuersantur. Habent illi collegium in suburbio Schotlandiae ducentosque circiter Scholasticos. Fuit illa dies Diuo Brunoni sacra; Itaque duo e nostris in Charrusiam, quae quatuor miliaribus distat, iuerunt. A prandio tres Galli, qui Constantinopoli veniebant, Illustrissimo Legato valedixerunt, & cum nautis Hollandis abierunt. *Bergmannus* & *Eurebecquius* Elect. Brand. Consiliarii, Legatum adierunt, ac de rebus Pomeraniae, deque Principum Germaniae inter scribendum titulis fuisse locuti sunt.

VII. Quae Dominica fuit, ac praeterea Diuae Brigittae sacra, Legatus ad Moniales missae audiendae causa se contulit, vbi non mediocrem populi Catholici pietatem contemplati sumus. Inter missae solennia praedicant, ac postea processionem Dominici Corporis faciunt, antequam praefationem dicant, quod alibi fieri non vidi. Adfui precibus vespertinis apud Dominicanos rosarium festum celebrantes.

VIII. In montes Dantisco imminentes ascendimus, vnde tota vrbs facile circumspici potest. Est animus Dantiscanis murum vrbs, ad illorum summum porrigere, ne ab hostibus, si quando ingruunt, occupentur; quod nisi maximo sumptu fieri non potest.

IX. Post prandium funeris cuiusdam matronae pompam contemplatus sum. Priores Scholastici cum suis praceptoribus incedunt veste vulgari. Miserabiles, ac infimae sortis pueri vltimi incedunt, canuntque. Succollatur deinde feretrum ab octo honestioribus, qui ex manu ferta, aureo argenteoque filo facta, gerunt, qualia lectorum columnis praefigimus. Sequuntur deinde filii bini natu maiores, ac postea minores, pileo demisso longisque palliis amicti. Postremus est maritus, qui pallii sinu vultum obnubit, comitantur illum propinqui omnes veste lugubri. Postea incedunt Optimates ac Magistratus in palliis longis ac luteis. Longo deinde intervallo eunt feminae, primo filiae, quae singulae ab ancillis sustentantur, vultuique strophium admovent, ut videri non possint. Omnes deinde aliae mulieres binae incedunt, in vestibus nigris, quod visu graue, ac speciosum est; sunt enim pleraeque praestanti statura, magnamque oris, incessusque dignitatem exhibent. Virgines ab huiusmodi caeremoniis arcentur. In templo deinde canunt ac praedicant. Ac tamen ecclesia Lutheranorum sit, Calvinistas nihilominus, qui domestica sepulchra habent, inibi nullo scrupulo sepeliunt.

X. Venit ad Legatum quidam ex Elbingensi ciuitate, qui illi ciuitatis nomine craterem aureum obtulit, quem accipere noluit; at humanissima epistola ad illorum epistolam rescripsit.

XII. Illustrissimus Legatus post dissimulatos, per tres aut quatuor dies, febris paroxysmos, qui illum meridie inter prandium subibant, lecto se tradidit. Hac occasione ego cum illius pharmacopoeo in hortum civis cuiusdam iui, ubi multas plantas, herbasque salubres contemplatus sum. Erant ibi matura lapidaeque ficus, at vuae immaturae, illas nihilominus vel inuito soli genio, ad aliquam tandem maturitatem cura, & cultura sua promouent.

XIII. Cum in curia Mercatorum, vbi perpetua compotatio fit, deambulare, librosque promercales euoluere, aggressus me est quidam N. Ruardus, quocum per duas horas collocutus sum Latine, ac deinde Gallice, qui me ad aedes suas adeundas inuitauit. Didici postea ab aliquo, eum esse Arianorum pastorem: sunt quippe Gedani huiusmodi homines, qui clam congregantur, inscio, vel dissimulante Senatu.

XVI. Mane Legatus recreatus a morbo inuisit Dominum N. *Viceconti*, Summi Pontificis Nuntium, qui apud Dominicanos hospitium sumpserat. Legatum reuisit a prandio Nuntius.

XVII. Cum Illustrissimo Nuntio Apostolico, Illustrissimus noster Legatus in eadem rheda ad Oliuense monasterium iuit, quod millari vno, Gedano distat. Est illud Ordinis Cisterciensis. Monachi omnes cum Abbate ante portam ecclesiae Nuntium expectabant, cui Crucem osculandam Abbas praebuit; eademque Abbas manum postea osculatus est, ac deinde singuli Monachi, quorum vnus breuem orationem habuit, ad quam cum breuiter Nuntius respondisset, aqua lustrali omnes nos aspersit. Ingressi sumus deinde ecclesiam canentibus monachis, atque organis, deinde celebrata Missa. Est illa ecclesia longa, arque angusta, marmore, atque picturis optimis decorata, itemque subselliis grandibus ac recte fabricatis. Ibi septuaginta duo Duces Pomeraniae sepulti sunt, quorum imagines pro magna parte visuntur. Nouies fuit illa ecclesia vastata ac direpta. Nouissime a Carolo Caroli filio Sueciae Admiralio, quem nouimus.

Ibi habent lapidem, quem dicunt olim panem fuisse, ac miraculo in lapidem conuersum, quae fuerit huius miraculi causa, nondum dici. Lanto conuiuio a Domino Abbate, qui *Konieczpolskii* propinquus est, excepti fuimus. Adebat Prior Dominicanorum *Gedanensium*. Inde redimus cum Illustrissimo Nuntio ad portas Gedani, praeter quas duo miliaria ipse confecit *Varsouiam* versus.

XVIII. Ego, & Theologus ad disput. Theol. quae in gymnasio *Gedanensi* fiebat, inuimus. Lutheranus adolescens theses defendebat, quas sex Dominicani impugnatum venerant, duo primi de libris Canonicis disputarunt satis confuse. At tertius qui de iustificatione sola per fidem, clare omnino ac Theologice, ita ut Doctorem Lutheranum iugularet, eoque adigeret, ut a Dominicano postulari: an Argumentum, quod formabat, in Diui Pauli textu praecise comprehensum esset?

Certe nebulonum illorum amentiam, aut impudentiam satis demirari non possum, qui noctuas nos, ac lucifugas idemidem appellitent, ut iste in sua praefatione saepius fecerat, & ad conspicuum argumentum, quod & Diui Pauli auctoritate, & vera ratiocinatione nitebatur, peruicacissime nulla allata solutione resistebat. Sed o inauditam barbariem! cum inter loquendum vnus e religiosis Papam nominasset; Incestus scurra Papam, nihil aliud quam monstrum esse, coram Religiosis, quos inuitauerant, coram nobis, quos Christianissimi Legati comites sciebat, impurissimo ore obganniu.

XIX. Ego ab alio Pastore Lutherano domum inuitatus sum ad colloquendum, qui quidem, quia in Anglia atque Gallia humanitatem aliquam didicerat, paululum absterfit indignationem, quam in illum hesternum subulcum conceperam. Dedit iste mihi orationem Latinam, quam coram Belgii Legatis paucis ante diebus habuerat. Vocatur *Ioannes Mochinger*. Vna cum illo in pomeriis ciuitatis deambulaui. Vidi apud illum Biblia Hebraica, breuiori volumine quam vnquam viderim, quae ex Anglia attulerat, optima ac luculentissima editione. Est item ille Rhetoricae Professor, in gymnasio *Gedanensi*, ciuitatis stipendiis.

XXII. Nuptiae celebratae sunt in hospicio Illustrissimi Legati nostri, ad quas ipse inuitatus fuit, eum ego Baroque Auangurius comitati sumus. Haec fere cerimonia obseruata fuit: matronae singulae in domum nuptialem conueniunt, circa meridiem. Viri deinde cuncti bini incedentes, sponsum adducunt, sistuntque in atrio siue vestibulo domus. Collocatur scamnum in medio. Ingreditur atrium Pastor, seque ad illud scamnum statuit nudo capite, nec labra mouet. Euocantur deinde ex intima domo virgines, quae binae incedunt, inter duas grandiores, quae vltimae sunt, sponsa existit, nigra veste, cum aliae omnes co-

loribus distinctæ sint; ac circumdato pastore ibi stante, nec se mouente, ex alterâ parte scamni ante illum statuitur sponsa itemque sponsus. Aperto tunc libro, minister Euangelium nuptiale illis legit, ac deinde breui adhortatione facta, verba solennia profert. Tum vero musica instrumenta, vocesque personant. Statuitur inde sponsa prope ianuam, ibique ab ingressis & ingredientibus salutatur, ac donis donatur. Vasculum illi argenteum Legatus donauit, ego, & Auangurius aureos nummos, charta, vt moris est, inuolutos, cum votis, ac omnibus lætis. Ad mensam deinde assedimus, paulo ante horam secundam a meridie; ad septimam vsque ipsam edimus ac bibimus. Eius sunt latitudinis illæ mensæ, vt si illas antè instratas mappas videris, theatra esse putes, in quibus fabulam potius, quam conuiuium exhiberi debere suspiceris. At, cum illarum sunt dapæ, compotationeque incaluit, tam eum, qui tibi e regione est, exaudire potes, quam si inter vtrumque fluuius esset interiectus, cum tamen nulla ibi interfluat aqua, sed vini meri cereuisiæque riui, ac cataractæ vndeunque restagant. Adeo ibi magnum est aquæ odium, vt nulla etiam iuscula, vel offas inferant; feminæ, vt & viri, mutuo sibi propinanti, certis intervallis Paranympsi mensas circumeunt, petuntque à conuiuiis, an illis satisfactum sit. Tum etiam illi priores, verbis quibusdam conceptis, felicitatem futuri matrimonii augurantur, ac primario conuiuiæ (Legatus noster is fuit) præbunt. Idem postea versus, ac odas, in sponforum gratiam compositas distribuunt, vbi sponsam, quamlibet deformis illa sit, Venere, aut Helena pulchriorem appellant; Maritum vero Apolline, Mercurio, Socrate prudentiorem ac sapientiorem; at ille plerumque caupo est, aut stabularius, aut certe mercator minorum gentium, qui pallida sulphurata fractis permutat vitreis. Veste tamen serica nigraque indauntur omnes, ab ipsis Senatoribus hac in parte distinguui non possunt, nisi quod plebei isti manicellas lineas (*manchettes*) non solent ferre, aliæ honoratiores ferunt. Totum conuiuium perpetua vocum instrumentorumque musica exhilarauit. Hora tandem septima pulsante, quædam ex præcipuis feminis, quasi cæteris aliis continebrior foret, potestatem nobis exeundi fecit, legumque tam longæ comestationis excussumus. Inceperunt deinde chæres, in quibus manum conseruimus, ad illorumque morem, qui difficilis non est, saluauimus ad multam noctem, non sine renouatione poculorum, quæ, inter tripudiandum, amatores venustuli amasis suis porrigunt. Quid de sponsa deinde factum sit, si quis inquirat credo, idem, quod in Gallia, aut alibi; priores enim cum Legato discessimus, qui se, cum cubiculum suum attigisset, tum demum beatum esse putauit, illique eo nomine gratulatus sum.

XXIV. Franciscus Floridus, Theologus noster, nunc *Sereniss. Mariæ Lud. Regiæ Poloniæ, Confessarius, & Canonicus Varsauensis*, suum in Italiam iter arripuit, impetrata ab Illustrissimo Legato venia, nobisque rite, ac peramanter salutatis, in Dania ac Suecia, vbi nullus Sacerdos consistere audet, eius ope ac ministerio vsi sumus; ac præsertim in ingenti maris Balthici discrimine, quo per tres dies conflictati sumus, illius pietatem, ac prudentiam præsentissimam sensimus. Tandem, cum iam a multo tempore in animum induxisset Italiam adire, nosque in vrbe Catholica, saltem vbi sacerdotibus esse licet, vt sunt nonnulli, reliquisset, ciso Polonico, quatuor rotis, ac duobus equis instructo, cum mercatore Gedanensi, qui natione Gallus erat, N. Ioannes de Vantes, Torunium vsque, quod ad Vistulam est, nobis cernentibus faustumque iter precantibus, discessit. Commendauit ille mihi aliquot libros, quorum catalogum feci, deditque aliquot reliquias S. Eriici Suec. Regis, quas Vpsalia attulerat. Et hic finis illius suauissimi consortii fuit, quod vti nam breui in communi patria redintegrari possit.

XXVII. Mercatorem Gedan. N. *Vpogen*, qui argentariam exercet, cum B. Auangurio adii, in cuius atrio non contemnendas tabulas contemplatus sum. Nobis iste, qui tamen optime valebamus, aquam vitæ, quasi deliquium patienti-

bui

bui, quater aut quinquies per semihoram propinavit. Egebat illius pecunia Auangurius, itaque hoc scenore illa nobis accipienda fuit.

Oportuit tamen, vt se Legatus totius summae capitalis adpromissorem faceret, sub beneficio Auth. *Hoc si debitor.*

XXVIII. Quæ Dominica fuit, ad suburbium Schotland, in ecclesiam Iesuitarum se contulit Illustriss. Legatus, vbi nobiles Polonos, Polonasque, eximiiis torquibus ac carenis ornatas vidimus; colore sunt illæ oleagino, videnturque oleo aut alia pinguedine inunctæ: diuersum fere omnibus erat capitis ornamentum, substructumque auro, vnionibusque ad nostratum rusticarum sponfarum morem: vix ostendebant capillos, nisi quod in fronte, ac sincipite hinc inde, iuxta naturalem, quæ crinibus femineis inest, separationem, atque fissuram discriminati erant, ac diuisi. Erat inter illas noua nupta, quæ isto die in mariti domum duci debebat, quam solennitatem vocant ipsi *transmigrationem*. Post celebratam cum musica, organisque missam, duo Iesuitæ Legatum conuenerunt duxeruntque ad collegium, quod ex altera parte fluuioli est. Hortum vidimus innumeris frugibus confutum, qui in montem excelsum extenditur, vnde omne Gedanum videri potest, liberque patet in multa millaria prospectus, quo amcenior alibi non vidi. Ibi ad benigniorem solem vites longo murorum ligneorum ordine seruerunt, quarum quidem racemi ad Cal. Nouembris incipiunt liuescere, nonnullique etiam muscatelli speciem ferunt: at si ori admoueas, labruscæ sunt tantum ac omphatium. Ex illa vindemia quidam e nostris aliquot vvas succiderunt, quæ in prandio condimentis adhibita, neque hebetis, neque insipidi gustus inuenta sunt.

Pyra certe ac poma prunaque nec pauca, nec contemnenda habent. Noces sunt illis in deliciis, neque passim in agris, sed in hortis illas ferunt, rariore sunt enim quam apud nos: denique domus illa villæ magis rusticæ, quam collegii literarii speciem habent, adeo gallinis, anseribus, aliisque huiusmodi refera est. Valde illi Illustr. Legato, pro constituta pace, gratulati sunt.

A prandio Illustr. Legatus Præconsulem ciuitatis inuist, qui nobis absinthii pontici vsum declarauit, stomacho nimirum vtilem, nec hepati aduersum; ori aliquot grana indi debent, ac deinde cum vini haustu sorbentur.

XXX. Vidimus in ecclesia Dominicanorum funus, quod peragebatur nobili feminæ Polonæ, quæ tamen ante sex menses defuncta, nec dum tumulata fuerat. Viri qui aderant, non alia veste, quam ordinaria induti sunt, nisi quod illa nigra est. At mulieres, puellæque longe diuersa, ab solita veste, amiciuntur. Pictoris magis esset istud depingere, quam scriptoris: neque enim vel Latine vel Gallice istiusmodi vestium nomina mihi succurrunt. Certe, illæ, quæ secundo ordine erant, ad Sorbonicorum Doctorum formam accedebant, cum pellibus suis inuoluuntur. Quæ luctuosum habitum non gerebant, longis, ac incommodis, pretiosis tamen vestibus, indutæ erant, quæ humum verrunt. Habent in pileis, qui pellibus facti sunt, vniones, ac breues auri calamos insertos, sub mento linea habent quasi mappas nostras, quas attollunt ad os, atque ad nasum, aduersus coeli iniurias, diceres eas egrotare, adeo illis ceruix, ac fauces reuinctæ sunt. Inter missæ sacrificium facta fuit oratio funebris. Ad offertorium mulieres altare ambiunt, atque ad locum suum redeunt, quod item repetunt, postquam dicitur *Agnus Dei*, credo quod in postica altaris parte oblationem suam faciunt, viri non item. Post missam preces aliquas nostris longiores faciunt. Cum ad fossam accederemus, ostensum est nobis cranium adhuc pileo testum, qui quidem pileus integer erat ex serico, nec dum decoloratus, punicei nimirum coloris, & tamen cadauer illic depositum fuerat, ante viginti duos annos.

Feretra sua panno nigro contegunt, ita vt lignum non appareat, alibi colore nigro lignum pingunt crucemque albam, vti vidimus in Suecia apud ipsos Lutheranos.

Gg gg gg gg g

Post

Post conditum cadauer, in mediam ecclesiam conueniunt propinqui, inuitaque omnes viri ac feminae, in circulum, ac duo ex illis aliquot verba faciunt in defuncti commendationem ac superstitum solatium. Illi ipsi erant, quos bi-duo ante in ecclesia Iesuitarum videramus in veste nuptiali, ita ut proxima illius gaudii (quod plerumque fit) luctus occupauerit.

Prima die Nouembris, omnes cum Illustriss. Legato ecclesiam Dominica-norum adiimus, processioni interfuimus, ac Sacrosanctum Domini corpus com-municauimus. Alius Polonice, alius Germanice, alius Latine, ceteri Italice con-fessi sunt: qui Gallice tantum sciderunt, Theologum nostrum, qui abierat, desi-derauerunt.

Ego certe utique illum ob aliam rationem magnopere desideravi, cum istis austeris Patribus, eo quod Lutheri biblia legeram, absoluendi mei scrupulus in-iectus esset, cum tamen affirmarem, me ad addiscendam linguam Germanicam so-lum illa vsurpasse. Rediimus deinde ad vespertinas preces officiumque defun-ctorum, hancque diem totam pie, ex piissimi Legati exemplo transegitur.

II. Die, supplicationi ac missae, quae fit pro defunctis, diligenter interfui-mus. Processio facta fuit, in qua 4. Evangelia, in 4. stationibus recitata sunt, quae de resurrectione mentionem faciunt. Hunc ritum in Gallia vsurpari non me-mini. Interim Sacerdos qui praest, aquam lustralem vndeque aspergit. Le-gatus Angliae post meridiem nos inuisit.

III. Praefatus vrbis Dominus Cirenberg, Legatum nostrum adiit. Est il-le senex lepidissimi consortii, qui per variorum sermonum occasionem narrauit nobis res miras, quas quidem eo diligentius notavi, quod ab homine sagaci, & Cal-uinista, hoc est durioris fidei, recitabantur. Prima haec fuit.

Antonius Meidel, Liouus, Admiratus Sueciae, sub Rege Ioanne, patre Sigis-mundi, cum pertransiret Lappiam, & quodam die nihil, neque potus, neque ci-bi inuenisset, haberetque secum seruum vnicum, ac canem, incidit in viduae ani-culae domum, a qua cum cibum rogauisset, illa se nec panem, nec quicquam ali-ud ad manducandum habere affirmavit. At, cum mulier e conclaui exisset, il-leque omnia rimatus, caseos asseri impositos deprehendisset, partem vnius cani-suo fregit ac tradidit, quod cum anus ingrediens animaduertisset, minata est ho-mini infortunium, statimque canis exanimis cecidit, quo spectaculo territus ille ac seruus, edere non sunt ausi: cumque haec canida anima, malefica illius indignatio-ni sufficienter litatum esse crederet, donec sequens illucesceret dies, per hanc no-ctem in stramine iacere pertulerunt. At circa mediam noctem, tanti dolores Admiratum intulerunt, ut quasi energumenus, ac rabidus, per horam integram volutauerit sese, ac tandem vultus illi omnino toruus remanserit, ita, ut neque loqui, neque manducare posset, sed per calamum tantum iuscula illi, ac liquores infunderentur, si tamen in belluina regione, iuscula homini commoda ac salutaria fieri potuerunt. In hac metamorphosi, cum iter faceret, ac denique ad cuiusdam senis tugurium peruenisset, miseratus eius casum seniculus, petiit, num subleuari vellet ac pristinam faciem recuperare, fierique istud posse, si pares dolores pati vellet in morbo curando, quos in contrahendo sustinisset. Dum in hoc pactum non libenter modo, sed auidè etiam consensisset, media nocte cum iisdem acu-tissimis cruciatibus constitatus est per horam, qua transacta restituta est illi pri-stina forma, relictaque per aliquot horas summa membrorum omnium fatigatio. Hanc portentosam historiam se ab ipso Admiratio audisse affirmavit nobis Cirenbergius, aliam deinde subdidit.

Scabinus fuit Gedanensis, nomen non memini, cuius institor Stocholmiae cum esset, a muliere quadam amatus fuit, ita ut illum dimittere nollet, persuaderet-que omnibus illecebris ac promissis, ut in Suecia remaneret. Tandem, cum il-le saepius a Domino suo reuocaretur, consiliumque reuertendi sumpisset, libidino-

sa ac

sa, ac impotens mulier ab illo capillos aliquos poposcit, in absentiae solatium, amo-risque pignus: ille, qui amatae suae mentem, qui maleficorum in illa regione op-portunitatem nouerat, quiddam laeum subueritus, vrsinae pelli, qua vestes inter peregrinandum contegebat, pilos detrahit, suis non absimiles, eosque serico in-textos, cum plurima amoris significatione, feminae donat, amantemque (tamen si Dido refragetur) fallit. Scandit naui, pluribusque miliaribus a littore Sueco aberat, cum de multo die stratae pelli Vrsinae decumbit, ac cum iam indormisce-ret, sentit pellis suae villos sub capite velli; euigilat, nihil videt: somnum repetit; tum illam iterum sibi subtrahi sentit: irascitur, quasi aliquis e sociis illum laces-feret: neminem penes se conspiciat, vigilansque etiam trahi abripique pellem su-am videt, quam cum retinere vellet, fortiusque illa traheretur, inclamat, euocatque ad miraculum vectores, ac nautas, quibus cernentibus (stupenda res) pellis vr-sina per aërem, quasi altera Calisto iterum ab Ioue in septentrionem rapiatur, transportari atque abripi visa est.

Tertia haec fuit.

Quidam Italus equorum institutor, N. Horatio, qui postea etiam Gedani fuit, Stocholmiae per aliquot annos hanc artem exercuit. Quodam die, cum im-prudens donum introisset, in qua debitorem suum pecuniae exigendae causa quaerebat, intuenit illius uxorem, quae doloribus partus vicini conflictabatur, cuique aderat obstetrix, quo spectaculo territus ille, statim aufugit, eodemque momento acutissimis alui, ac pectoris cruciatibus correptus fuit; ita ut in medici cuiusdam, amici sui, domum se recipere cogeretur, ubi, cum praesentissima, ac optima reme-dia illi adhibita essent, dolores tamen sedari non poterant: cumque in ea re, ne-que morbi causam, neque curationem inueniret medicus, artis suae vanitatem fateri cogeretur: vxor eius quaesuit ab aegrotò, quoniam se contulerat, quidve fecerat, cum his torminibus tentatus fuit: respondit ille, se talem domum in-gressum fuisse, ubi parturientem mulierem cum obstetrice deprehenderat. Quam domum, cum statim medici vxor adisset, intellexit ipso momento feminam pe-perisse, narrauitque, quid Horatio contigisset, cumque paulo post domum suam rediisset, intuenit Horatium dolore omnino liberatum. Vnde casum illius, male-ficae istius obstetrici, a qua toruum conspectus fuerat, vniuersi, qui apud medi-cum fuerant, tribuerunt.

Quidam alius, qui in Sueciam nauigauerat, cum cuperet scire, an vxor viue-ret, quam Gedani reliquerat, quidve ageret, in magum incidit, qui illi se id de-claraturum promisit, sub aliqua pecuniae sponione. Magus ignem accendit, in eum se iniecit, insiluitque, credo, quod euasit ex oculis istius, ac post quadran-tem horae comparuit, attulitque cultrum, quem e conspectu istius curiosi vxoris rapuerat, affirmavitque illam domi esse ac nere, in cuius rei veritatem cultrum il-lum, qui homini probe notus erat, exhibuit, ac reliquit. Iste cultro asseruato, cum post aliquot menses Gedanum rediisset, ac quodam die cum vxore colloque-retur, vii plerumque sit otiose inter coniuges, narrauit illa, se tali die quem me-morabat, maximo metu correptam fuisse, cum penes se cultellum nemine con-specto, abripi vidisset, quae res illam tam ob miraculum, quam ob subiti euen-tus significationem, vehementissime terruerat, cum crederet laui quidpiam ac fa-nesti marito contigisse: Infelix quae pro zelotypo, ac suspicaci viro solitudinem tantam conceperat! Quae cum maritus intellexisset, confessus est illi, quae cum mago gesserat, cultrumque illi suum representauit, ac de tempore, quo istud acci-derat, de momento ad momentum conuenerunt.

Insignis omni scelerum genere femina, e nobili Ranzouiorum gente, quae & sexus sui modestiam exuerat, & virilem vestem animumque induerat, quae

Gg gg gg gg g 2

bello,

bello, quæ facinoribus variis interfuerat; tandem cum hominem Gedani occidisset, in carcerem coniecta fuit. Dictum fuit Præconsuli, auunculo huius Ciremberg, viro docto prudentique, ut ab illius feminae maleficis artibus sibi caueret. Semel cum in Senatum irer, iniecta est calide e carcere charta quædam inuoluta, quam cum ab apparitore colligi iussisset, statim ille, qui colligebat, in faciem concidit, ac rursus aliunde læsus non esset, non potuit nisi sociorum ope subleuari. Aperta est charta, inuentæ sunt in illa aciculæ, crines, & aliæ nugæ. Mulier tandem facinorosa decollata fuit. Id se etiam a suo auunculo sæpius audisse referebat Cirembergius: aliam denique super induxit, quam iam audieram, narrationem.

Quidam, qui e Suecia proficisci vellent, ut quo intenderat, celerius perueniret, ventum emit, de ventis enim tempestatibusque negotiatores ibi sunt: Datum est illi a venditore strophilolum tribus nodis reuinctum. Primus nodus erat benignus, ac secundi venti, secundus fortioris, tertius tempestatis; quos si solueret, his euentibus certo frueretur. Ingressus est nauim in maxima tranquillitate. Soluit primum nodum strophili: en adspirauit secundus, benignusque ventus, qui cum lentior esset, secundum nodum soluit, continuoque fortior ventus nauem impulit, ita ut intra exiguum tempus ad optatum portum peruenire spes esset. At, cum per incuriam strophium, cui tertius relictus erat nodus, ex hominis istius pera cecidisset, atque a nauta quodam collectus, qui pecuniam in illo nodo inuolutam credidit, solutusque esset, continuo oborta est talis tempestas, ut post magnam iactationem ad scopulos naui allisa sit, atque contracta, vectores tamen ac nautæ, mercatorque iste ventosus, seruati sunt, qui historiam deinde narrauerunt.

Hæc omnia se ab ipsis, quibus acciderant, vel ab hominibus fide dignis, quos nominabat, se accepisse Ioannes Cirembergius, vir grauis Illustrissimo Legato mihi que referebat.

IV. Die Nouembris, quæ Dominica fuit, Illustriss. Legatus adiit Dominicanos, processionique rosarii interfuit, adfuit item illic Princeps Dominicus, adolescens diuinitus, quem e Regum Poloniae stirpe esse aiunt; a sinistra Legati nostri incedebat. Ibi eodem tempore ante missam prædicatio Germanica, eodemque tempore Polonica fit; Germanicæ interfui, canuntque laici psalmos hinc inde vernacula lingua, in locis tam diuersis, sed se exaudiunt inuicem: Post prandium litteras in Sueciam scripsi ad P. Vvibium, aliasque etiam descripsi iussu Legati.

V. Cum satis mane ad Dominicanos iuissem, vidi copiosam plebeculam, quæ Polonice in Monachorum claustro psalmos, hymnosque Polonicos canebant, sine sacerdote vilo.

Ductum est furtus post prandium viduæ cuiusdam Præconsulis, quod e fenestra, ut morem Lutheranum intueretur, conspexit Legatus, quem quidem morem me superius annotare memini.

VI. Litteras nostras in Sueciam conclusimus; scripsit Legatus ad utramque Reginam, ac omnesque Regni Administratores, excepto Cancellario, qui Vismariæ est.

VII. Vniuersi Catolum Auaugurium, qui in Sueciam proficiscebatur, comitati sumus ad ripam Vistulæ. Ibi ascendit in mercatoriam nauiculam, qua remeando flumen, Hostium vsque, in aliud fluminis diuortium descendit, vnde per *Frisch haff* Pilauiam delatus est, ubi nauim bellicam, quæ illum Stocholmiam ferret, ingressus est. Ægre illum dimisimus, cum quo, per annum & amplius, placidissime ac humanissime (uti ille comissimus est) conuixeramus. Maximum ille, ac sincerum Illustrissimo Legato honorem detulit, maximum Legatus retulit, ac cum plurima amoris significatione dimisit. Abduxit secum Franciscum

scum Gernandum, virum valde bonum, doctumque, ex Palatinatu oriundum, in quo nihil nisi Catholica religio desiderari potest, qui utique e Dania omnium peregrinationum nostrarum, ac laborum particeps fuit, testisque assiduus ac idoneus eorum omnium, quæ Stumsdorffii gesta sunt. Alios duos secum duxit, siue milites siue assecias, Spinæum ac Pratensem. Faxit Deus ut breui rursus conueniamus.

IX. Illustrissimus Legatus cum Ioanne Cirembergio, Senatus Gedanensis Præside, inuisit Illustrissimum Legatum Angliæ, proximo ab vrbe lapide commorantem, qui nos humanissime excepit, multoque vino proluit.

Ea die aduenit Gedanum Vvrangelli Secretarius, qui rogauit Senatum, ut pedites Suecos, qui in Pomeraniam transire volebant, præterire per suum territorium sinerent, eo quod tres eorum naues militibus Anglis, Scotisque onustæ, per tempestatem perierant, vna tamen ab igne. Huic postulationi adiunxit se Legatus noster. Retulit idem Secretarius, aliam nauem, quæ in Sueciam tendebat, Memeliam fuisse delatam.

X. Adii Vualtherum *Rosenberg*, Senatorem Gedanensem honestissimum virum, qui Gallice etiam loquitur; Ille mihi Ioannis Ros. filii sui infortunium narrauit, nimirum, eum in naue deprehensum fuisse, quæ sine commeatu, ac diplomate Regio e Gallia soluerat, quæ cum, Dantisco rediens, a classariis Regiis prope Diepam intercepta fuisset, adolescens iste omnibus suis vestibus, pecunia, supellestili, succino, ac cera, quam vendere destinauerat, spoliatus fuerat, cum tamen mercator non esset, sed studiorum peregrinandique ergo in Galliam mitteretur, eæque merces illi in sumptuum quos faceret, pensionisque, quam solueret, subsidium a provido parente donatæ essent. Petiit a me pius pater, ut Legati nostri litteris iuuaretur, si forte apud Parlamentum Rothomagensense gratia, aut auctoritate valeret, nam ibi rem istam disceptari cepisse. Spopondi me apud æquissimum Legatum intercessurum. Pupugit me certe adolescentis casus, siue quod olim Scholasticus fui, siue quod etiam nunc peregrinus cum sim, nolim me in huiusmodi calamitatem incidere.

XII. Aliquot artificum, qui succinum vendunt, officinas lustrauit, vbi pusilla naturæ miracula contemplatus sum: in illo quippe, & muscas, & ranas congelatas vidi, aliaque eiusmodi, quæ homines otiosi ac curiosi magno mercantur.

XIII. Offendi in via Ioannem *de Vantes* mercatorem, qui Torunio reuerterat, plurimamque salutem a Theologo nostro mihi referebat: aiebat iste se, milites gloriosos e partibus Imperatoris vidisse, qui super mensa *Ludovicum* debelebant, Galliamque inter se partiebantur, quasi ex diuisione Cæsaris, cum hi Celticam, alii Belgicam, alii vero Aquitanicam sibi sumerent. Commouit certe me hic primum nuntius, sed cum eundem postea Gedani passim in popinis, ab hominibus madidis, atque mero titubantibus recantari intelligerem, desii timere; præsertim cum hæc consilia a Ferdinando, non a Iulio Cæsare perfici debeant.

XIV. Inuisi *Schvartzwaldt*, scabinum Gedanensem, qui mihi egregiorum pictorum tabulas, quas ex Italia attulerat, ostendit, duæ præsertim, meo quidem iudicio cæteris præstabant: vna D. Magdalensæ, quæ tota nuda est, nisi quod capillis, vbi opus est, contegitur: altera est Iudithæ, quæ Holophernis caput crinibus gestat, quam mulier vetula, spiranti similis, subsequitur. Ostendit item mihi puerum natantem, e cera Mich. Angeli, argento expressum. Ostendit & equum argenteum, ab insigni sculptore Florentino factum, quem equestris statuæ, quæ in ponte nouo Parisiis est, fictorem esse dicebat. A quo sculptore se audisse sæpius referebat; poenitere illum istius equi Parisiensis, cupereque, mille aut amplius aureorum iactura, ne extaret, adeo ex illo tempore, quo eum fudit, in peritiam artis suæ creuerat.

XV. Sub noctem Gordonus, Agens Regis Angliæ, cum suum inuisisset,

Hh hh hh hh h

set,

set, nostrum Legatum quam primum salutatum venit, illique narrauit victoriam, quam paucis ante diebus, Bannerius Suecorum in Saxonia Dux, de Saxoniciis retulerat; cæsa nimirum duodecim hominum millia, a Baudisseno ducta. Dixit, Regem Angliæ ad Imperatorem expostularum misisse, quod Palatinum Rheni in patrimonium suum restituere nollet, vti promiserat, atque adeo eidem Palatino Regem Angliæ exercitum dare, vt se Christianissimo Regi, aliisque fœderatis coniungeret, initamque magnam amicitiam inter Galliæ, Angliæque Reges, quod Senerii, Legati extraordinarii opera, factum erat.

XVI. Thorunio allatus est a mercatoribus quibusdam nuntius, Galazzum a Duce Bernardo Vveimario in Lotharingia profligatum esse ad triginta hominum millia.

Inuist Cirenbergium Proconsulem Illustriss. Legatus, cuius filiam Constantiam Cirenbergiam, canentem ludentemque instrumento organico audiuit. Formosissima illa est totius vrbs femina, omnium, quæ feminas decent, artificiorum perita, musices vero ad miraculum vsque. Est illa præstantissima voce, canitque ad Italicum morem, qui solus in Polonia, ac Germania notus est. Cum illius fama in Italiam peruenisset, dignam illam iudicauere insignes musici Mediolanenses, cui librum dicarent, nuncupatum: *Flores præstantissimorum Virorum*, intellige de musicis, a Philippo Lomatia delibati. Cui libro elegantissimam epistolam ad Const. Cirenbergiam præposuerunt. Quidam qui Dantisci fuit, quique nunc in Belgium transit Neranus, in illius laudem suauissimos versus elegiacos conscripsit: meliores certe toto hoc septentrione non legi.

Coram illa Varenus noster cecinit, cuius modulos moremque canendi valde laudauit, confessaque est, se nunquam Gallice canentem quemquam audiuisse. At illa tamen cantionem Gallicam nobis prætenuibus cantare ausa est, suo tamen Italico more: doceri se deinde a Varenno postulauit, cumque illo cecinit. Lectissimæ feminæ virtutes laudauit impensissime humanissimus Legatus, præsertimque modestiam, non illam vulgarem atque seruilem, sed quæ honestos ingenuosque natales redolet.

XVII. Litteras Latinas scripsi ad quosdam Poloniæ Procere; Interim dum Illustriss. Legatus ad Regem præcipuosque Palatinos scriberet.

XVIII. Quæ Dominica fuit, Illustriss. Legatus ad ecclesiam Carmelitarum se contulit, qui illum comiter susceperunt. Prædicationi Poloniæ interfuit, missæque, magno plebeculæ concursu. Liberalitatem ibi suam in pauperes religiosos contulit, vti passim facere solet.

XIX. Illustriss. Angliæ Legatus, qui ad primum ab vrbe lapidem diuersatur, Legatum nostrum ad prandium inuitauit. Illum comitati sunt Gordonus, Agens Regis Angliæ, ac Proconsul Cirenbergius. Adfoir isti conuiuio vxor Gordoni ad morem Anglicum vestita, tametsi Dantiscana sit, quæ sua pulchritudine, atque cultu oculos nobis perstrinxit, nam in comparisonem matris eius, quæ Germanico, & sororis, quæ Polonico more indutæ erant, illa e veneris grege conducta videbatur; adeo brachia, papillasque denudauerat, capillos sparserat, atque torserat, pretiosa deinde, ac conspicua veste, ad mollitiem vsque se instruxerat, scilicet illa ex Anglia redibat, vbi per duos menses has artes, tam feliciter didicerat; ad quas etiam quasi suo pte genio, non satis insaniret, ex mariti, qui illam deperibat, persuasione impellebatur, qui hoc ostento tam præclaro vniuersum Gynæum siue Polonicum, siue Germanicum, obscurare credebatur. At dici non potest, quantum inuidiæ inusitati illi habitus, apud seueros populos concilient, quorum feminæ reconditis capillis suis, belluarum siue pelles, siue crines pro maximo cultu induunt. Humanissime a Legato Anglico excepti fuimus, ac pro regione lautissime.

XX. Litteras accepi a Domino Fran. Florido Varsoviæ datas, 8. Novembris, vbi plura narrantur; scripsit item ad Illustriss. Legatum nostrum, Regem Polo-

niae

loniæ salutauerat, eiusque Fratrem, Carolum, Nyssæ in Silesia Episcopum, itemque sororem Hispanico more vestitam, vultu satis venusto, statura deteriore. Quædam Guldestierna toti gynæceo præstabat.

Misit idem ad me breuiculum Latine scriptum, quo ferebatur Principem Casimirum periculum viræ vix euasisse cum Gallis decertando, Opolskium interemptum. Coloredum iussu Regis Hungariæ in custodia positum, qui Principem in discrimen duxerit.

XXI. Ego cum Varenno adii Constantiam Cirenbergiam, cum qua per plures horas cecinit. Animaduertimus, diem illam esse vigiliam B. Cecilie, quæ Parisiis tanto musicorum concursu celebratur, quam illi cum virgine, nos cum castissima femina transegimus.

Eadem die insignem Phrygii operis tapetem vidi apud vnum e Præconsubus Dantiscanis, cuius vxor est artifex: tam est opus illud tersum, subtile, ac rite adumbratum, vt optimæ picturæ adæquari possit.

XXII. Descripsi plurimas Illustriss. Legati litteras ad varios Palatinos, addidique vnam ex meis ad Illustriss. ac Reuerendiss. Nuntium Apostolicum, qui est in aula Polonica, vt legendorum aliquot librorum facultatem mihi concederet, quam D. Theodorico, Legati nostri Oeconomo, ferendam dedi.

XXIII. Missus fui ad Gedanensem Senatum ab Illustriss. Legato, vt Legioni Baronis Schut, Sueci, qui Pilauia in Pomeraniam terrestri itinere transire volebat, commeatum daret, quia mare per summas tempestates imperuim erat. Didicimus, B. Auspurgium per quindecim dies Pilauie moratum esse, ac denique, cum nauem quæ in Sueciam solueret, non inueniret, in Hollandica, Elsingoram vsque profectum. At quod nos valde anxiet, relatum est, duabus horis postquam in nauem ascendit, summam tempestatem fuisse obortam.

A prandio Mochingerus, vir πολύγλωττος, Illustrissimus Legatum inuist, ac deinde Dominus Bergmannus.

Prima Decembris duos PP. Dominicanos, viros pios, & doctos, cum quibus non inutiles sermones conseruimus, Illustriss. Legatus prandio excepit. Didicimus ab illis solum istud Gedanense a Ducibus Pomeraniæ Dominicanis datum fuisse, eorumque originem vrbe ista antiquiorem esse, quæ tamen deinde in hanc potentiam creuit, vt monachi pene oppressi sint, ac deleti. Arguitur nihilominus eorum vetustas, ex ædificiorum vetustate, atque ruina imminente.

III. Magnam litterarum copiam e Gallia accepit Illustriss. Legatus, tam a Rege, Ministrisque, quam ab Illustriss. suo Patre, qui vtiq; ad me scribere cum summa comitate non dedignatus est. Datæ erant recentiores literæ 26. Octobris, accepi item litteras a Fratrem meo, atque a Stephano Caminæo Latinas, Marchio de S. Chamont scripsit ad Legatum nostrum, se ad Regem Daniæ proficisci, quod vtiq; mandatum Rex Christianissimus nostro Legato dederat, si Regi Daniæ propior esset. Litteras a de la Tour, de cuius salute timebamus, accepimus. Itaque fausta contigerunt omnia, præsertim cum ex Aula impensissimæ laudes Illustrissimo Legato nostro tribuerentur.

V. Illustriss. Legatus Baronem Schut, Suecum, prandio excepit. Ac deinde adiit Vpogen, virum bonum, qui argentariam exercet. Per hos dies impressa fuerat typis Dantisci relatio, quæ impudenti mendacio narrabat, Parisiis tumultum esse factum aduersus Card. Richelium; nec id tantum, sed constare pro certo, quatuor prouincias in Regem rebellasse; quæ calumniæ cum expressissime litterarum nostrarum tenore refutarentur; iussit me Legatus Cirenbergium Præconsublem adire, ac suo nomine de illa relatione conqueri. Quo quidem de negotio cum Præconsub apud Senatum postero die retulisset, arcessitus est typographus, qui aliam Stetini impressam relationem exhibuit, vnde hanc fabulam transcripse-

Hh hh hh hh h 2

rat,

ferat, quod illi excusationis loco fuit. Verum tamen prohibitum, ne deinceps res huius momenti incaute ederet in vulgus.

VII. Illustriss. Legatus Anglicus nostrum adiit, ac postea per serenum frigus extra ciuitatem deambulauimus, didicimusque superiori die, nauim mercatoriam in portu fuisse absorptam, tam vehemens fuerat illa tempestas. Aliquot antea diebus duæ aliæ ibidem perierant, inter quas fuit illa nauis bellica, quæ ad Regem Poloniæ pertinebat, quæque a Suecis, dum Stumfsdorffii ageremus, retenta fuerat. Credo, in illa totam Poloniæ classem fuisse positam, nam portus si bi proprios illa non habet. Pilauia, Regiomontum, ac Memelia, ad Electorem Brandenburgensem, quatenus Prusiæ Ducalis Dominus est, pertinent. Habet itaque Rex Poloniæ tantum locum siue stationem, vbi portus institui potest, quatuor milliariibus, aut quinque a Dantisco in Pomerania; ibi est oppidum *N. Putke*. At enim ea est Polonorum incuria, vt quoniam nunc cum Suecis conuenerunt, de illo portu instituendo ac classe ædificanda amplius non cogitent.

VIII. Conceptionem Beatæ Mariæ Virginis, apud Dominicanos celebrauimus. A prandio Legatus inuisit *Cetton*, Scotum, qui Admiralius appellatur, nam mare, quod illi subiaceat, nondum deteximus, nescioque cur illi hic titulus tribuatur. Habet vxorem e Belgio, Gallice loquentem; ab illis valde comiter fuit exceptus Legatus.

X. Litteras e Gallia accepit Legatus, quibus ferebatur, Ducem Sabaudia ac Marsch. Crequium a Valentia obfisione recessisse. Relationes Belgicæ ferebant, asperrimum fuisse inter Gallos, ac Cæsareos prælium ad Lotharingia limites, incerto tamen rumore. Litteræ Gaillicæ ferebant, ex communi fama destinari ad conuentum, qui Constantiæ iniri debet, ex parte Regis Christianissimi Marsch. d' *Estrée*, *Bethune*, d' *Auoux*. Vel etiam aliquos credere nullum conuentum fore, adeo partes ad bellum exarserunt. Aliquot insignes viros ex nostris in velitationibus contra Cæsareos factis cecidisse, Marchionem *N. de Mouy* ac *Cahusacum*, quem noueram, per relationes Gallicas didicimus.

XIII. Sudo serenoque cælo cum duobus scabinis honestis Viris, *Brant* ac *Ferber*, ad Schotlandiæ pagum, siue Suburbium spatium iui. Diuisum est suburbium illud inter ciuitatem, ac Remp. Dantiscanam, ex vna parte, & Episcopum, ex altera, suntque ibi plurimi omnium artificiorum fabri. Sunt plures item ecclesiæ, Iesuitarum alia, alia Lutheranorum. Sunt & illic Anabaptistarum, quorum magnus numerus est, conuenticula, nam publica templa non habent. Interluit pagum, quam longus est, limpidus fluuius, aggeribus munitus, qui quidem ad ciuitatem, non ad Episcopum, pertinet; ex eo, quia altior est, manant canales, ex quibus tam multi publici priuatiue fontes per Gedanum saliant.

Ea die Illustriss. Legatus a Theodorico, quem Varſauiam miserat, litteras accepit, quibus ferebatur, Regem doluisse, quod illuc ad comitia Legatus Gallia se non contulisset.

XV. Legatus Britannicus Vbaldum, Dantiscanæ militiæ præfectum, strenuum, celebremque in Germania virum, ad Legatum nostrum salutandum deduxit, nimirum quia ille Germanice tantum loqui sciebat, ideoque se illi cum summa humanitate comitem, ac interpretem Legatus Britannicus adiunxit. Eius est virtutis præfectus iste, vt, mercatoris qui pannos vendit, filius cum sit, atque adeo tabernæ ac mercimoniis a natura destinatus, rem militarem tamen tam feliciter aggressus sit, vt nuper illum Imperator honestissimis litteris ac conditionibus oblati ad stipendia sua compellauerit; quod recusauit tamen, siue quod Imperatori seruire nolit, siue quod sua sorte sit contentus. Militauit antea sub Suecis, sed illis nunc vehementissime aduersarius est, eo quod Cancell. Oxenstierna Secretarium eius, qui pecuniam pro stipendiis Vbaldis flagitabat, percussit, nec dignatus sit illius litteris respondere, quod graue in Germania putant. Hanc ab Oxenstierna acceptam

acceptam contumeliam; parum abfuit, quin Vbaldus, in Oxenstiernæ filio vlcisceretur; nam, cum e tractatu Stumfsdorffico ille rediret, ac per Dantiscum in Pomeraniam transiret, misit in Oxenstiernæ diuersorium aliquos ex officialibus suis. Vbaldus, qui illum superbe aggressi, suum Præfectum mirari dicerent, cur tam fidenter in urbem, in qua ipse imperaret, ingredi ausus esset, præsertim cum illam sibi a Cancellario iniuriam non ignoraret. Ad quas voces cum prudenter, ac summis iunior Oxenstierna, alioquin satis superbus, respondisset, se istius rei prorsus ignarum esse, seque apud patrem operam suam collocaturum, vt Vbaldus satis fieret, remouit a ceruicibus suis intentatam, ac paratam vltionem. Interea Legatus Britannicus illum sedulo admoneri curauit, vt nisi mature ex urbe ac diuione illa se eriperet, periculum esse, ne vel ab Vbaldo, vel ab aliis Cæsareis militibus inuaderetur; cui consilio statim paruit. Dixit Legato nostro Vbaldus, se si litteras, quibus ab Imperatore eudcabatur, tunc cum Oxenstierna transiit, accepisset, se ad faciendam vindictam, Imperatoris partibus accessurum fuisse, captoque Oxenstierna atque Imperatori tradito, fidem suam hoc pignore nexurum atque addicturum fuisse.

Certe, cum per hos dies Gedanum appuliffemus, quibus iunior Oxenstierna transierat, audiuius viros non ignobiles, qui dicerent, se conuiuium interfuisse, in quo Vbaldus baculum exhibuerat ac sustulerat, quo se Oxenstiernam percussurum fuisse diceret, nisi submisisset officialibus suis respondisset. I nunc, ac proceribus, ministrisque Regnorum inuide fortunam; quibus ab hominibus nullorum stemmatum tanta pericula creati possunt.

Memini Comitem *de la Garde*, Suecici exercitus Ducem, dicere Legato nostro, hunc Vbaldum, & *Arichausium*, Colonellum Polonum, qui Mesuæ oppiduli præfectus erat, plus sibi molestiæ facturos, si bellum gereretur, quam integros exercitus, ac ipsos siue Saxoniæ, siue Brandeburgi Electores.

XVII. Audiuius non ignobilem pictorem, apud quem imaginem B. Virginis Alberti *Dürer* inuenimus. Est illa Angelis circum caput septa, dextra Christum infantem, sinistra foscolum album tenet. Minor est illi oculus sinister, quod cur factum esset, cum interrogaret Legatus. Quandoquidem (inquit pictor) hoc ita est, recte ac cum summa ratione factum fuisse oportet; neque enim mihi huiusmodi artificem reprehendere licet, ac admirari tantum, longissimoque, si possim, interuallo imitari.

Accepit litteras Illustrissimus Legatus a March. *de S. Chamont*, quibus ferebatur, hanc pugnam in Lotharingia, de qua rumor vbique peruaserat, veram non esse, Galassumque fame pressum versus Bohemiam recessisse.

Aperitur ea die in tres dies sequentes circum Metropolitanam ecclesiam mercatus, in quo omne genus infantilium nugarum proponunt. Huc omnes matronæ, ac virgines præcipuæ, ac etiam plebeia confluunt, emuntque, quod filiis, vel cognatis infantibus donent, quibus persuadent, si erga nascentem Christum pii sint, omne genus ludicrorum, ac belliarum illis abunde affuturum, illis itaque hac spe illectis, in vigilia Natalis Dominici ieiunare persuadent, & antequam dormitum eant, vel lancem, vel corbem mensæ, aut alibi apponunt, quo Christus de nocte munera sua conferat. Interim seruo, aut ancillæ campanulas in tibiis nectunt, qui per tenebras in infantium, qui id auide expectant, cubiculum cum sonitu se insinuet, ac tum demum pueri puellæque Christum aduentasse autumant; & cum dies illuxit, magno cum gaudio, & exultatione, munuscula, quasi cæliis allata, venerantur, ac deinde pertractant, eaque etiam vt plurimum, antequam dies elapsa sit, effrinxerunt.

Eodem artificio famuli suas lances dominis, aut aduenis offerunt, vt suum Christum, sic loqui consueuerunt, hoc est, sua Xenia consequantur.

XXV. Pie, vt Christianos decet, natalem Dominicum transegimus. Interfuius

terfuimus mane concioni Germanicæ, Processioni Dominici Corporis cereos gestantes, ac deinde ad Sacrosanctam mensam inter missarum solennia accessimus. A prandio vespertinis precibus, iterumque processioni, magno populi tam Polonici quam Germanici concursu. Interim Lutherani in ecclesia maiore suas preces maximo vocum, organorum, aliorumque instrumentorum concentu, ad noctem usque protraxerunt, quibus ob diei religionem (tamen id maxime ob musicam cuperem) interesse non potui.

XXIX. Petrum Krugerum, insignem Mathematicum, adiit Illustrissimus Legatus cum P. Bergmanno: duas ille nobis sphaeras, ex Copernici mente fabricatas, exhibuit, explicuitque.

Ultima die anni huius 1635. maximo gaudio perfructus sum, cum litteræ Baronis Auugurii ad nos perlatæ sunt, quæ illum Ellsingoræ appulisse significabant. Nam horrenda tempestas, cuiusque paris apud homines memoria non extat, per hos dies, quibus a portu Pilavæ soluebat, non modo mari Baltico, quod periculis ac scopulis infame est, sed & ipsi Oceano incubuerat: quippe in Oceano ad Noruegiæ plagas, sexdecim supra centum naues, octodecim vero in mari Baltico ad Bornholmiam insulam, periisse narrabant. Memorabat mihi per litteras suas Gernandus, discrimen quod in ipsissimo loco, ac freto per eos ipsos dies anno præterito subieramus, in istius recentis comparationem perexiguum fuisse. Credo, quia in illius sententia non experientia, præsentis istud recentius erat. Verumtamen in eo maius esse potuit, quod anno superiori, in fortissima, ac munitissima naue, quinquaginta, aut amplius nautas, ac remiges habebamus: cum miseri illi in tenui ligno, ad summum sex aut septem viros haberent, certe, cum istius navigationis historiam intueor in litteris Gernandi, horresco relegendus.

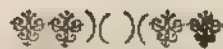
Ea ipsa die litteras Lutetia a fratre, a sorore, a Claudio Richello, atque a P. Bonartio iucundissimas, accepi, ac per fausta illorum omnium vota, amicorumque aliorum commendationes, conclusi feliciter (quoniam ita placuit DEO) annum M. DC. XXXV. (1638.)

DE

(138) Hic tandem finem imponit itineri suo Polonico optimus OGERIUS, qui non magnopere forte curans Latinitatem, magisque res quam verba ponderans, haud eleganter scripsit Latine, id quod ei, viro pragmatico, & Gallo iter facienti, facile quidem ignoscendum. Nescio vero vtrum hoc ei condonandum, quod tam multa itineri suo, plane haud necessaria, atque adeo nugæ, quibusdam in locis, admiscuerit, nisi forte pro domestico suoque tantum vsu, ephemerides illas conscripserit. Parum enim refert posteris, scire, quibus diebus litteras ad fratrem, amicosque in Gallia exararit, siue ab eis acceperit, vel quo tempore a lecto surrexerit, atque ambulatum sit expatiatus. Cui bono deinde fuit Cùrembergii historiolas, vel potius nugæ, referre, ad quas credendas nullo vniquam phylis verus inducetur, qui melius naturæ leges cognoscit, quam omnes eiusmodi fabularum narratores. Quæ tamen, si homo colico morbo, spasmus, vel aliis cruciatibus inopinate corripitur? Quod si vero vrsina pellis, vel culter, per centum & plura miliaria artificum quodam

per aërem transportari possit, cur non & homo, alique res quæcumque? Et cum hæc fieri possint, cur principes in gerendo bello hoc magno artificio, quo omnia ad animi proposita peragere possent, non utantur? Religioni scilicet sibi ducunt magis uti, qui certe stulti sunt, quod artem suam tantum apud plebeios pro numulis quibusdam exercent, multa vero millia aureorum a principibus accipere recusant. Quæ amplius Angliæ regno, quam strophila illa tribus nodis reiecta, deficiunt? Sed Angli sine dubio ignorant, ventos in Suecia emi posse, ibique de ventis & tempestatibus, ut auctor molter ait, esse negotiatores. Quanta phylis ignorantia! credere, quod venti tempestatesque ab hominum arbitrio dependeant. Quando homo geometriæ expertus tibi narrabit, in pago quodam esse rusticos, qui triangula rectilinea describere sciunt, quorum anguli simul sumti excedant summam 180. graduum, tunc vel ridebis, meliora doctus, vel fidem ignorantem adhibebis, præcipue si testimonium prætoris, vni fide digni, accedat.

Finis Itineris Polonici.

XVI. DE FLVVIO MEMELA LITHVANIÆ QVI CVRA ET INDVSTRIA

Generosi ac Clarissimi VIRI DOMINI NICOLAI TARLO,
manibus permeabilis factus est.

Carmen elegiacum.

AVCTORE

ADAMO SCHROETHERO SILESIO.

CRACOVIAE

Lazarus Andreae excudebat.

MDLIII.

GENEROSO

AC CLARISSIMO VIRO

Domino NICOLAO TARLO de Sczekarzowice, Signifero Præmisliensis S. M. R.
Aulico Hæredi in Arcæ Laski, &c. Domino suo obseruandissimo,
Adamus Schroetherus Silesius.

NVLLI DVIVM ESSE POTEST, Magnifice ac Generose Domine Tarlo, eam denique veram, perfectam & solidam esse laudem, quæ a viris laudatis proficitur. Cum igitur omnium ore, a viris magnis, excellentibus, ac omnino laudatis, ob singulares & animi & corporis tui dotes, ob singularem prudentiam, eruditionem, & doctrinam, plurimarum rerum usum, & experientiam, animique magnitudinem, virtutem, & industriam, cum aliis plurimis & arduis in rebus, tum præsertim maximeque quod iam fortissimo animo, infraita & insuperanda virtute, singulari consilio, & prudentia, & laboris constantia fluvium Memelam, qui prius scopulis eminentioribus innavigabilis, permeabilem & navigationibus aptum perfeceris, te magnis & eximii laudibus euehi, prædicari, & in cælum usque extolli audias: Propterea, quod ex ea re, magna commoda, & infinitæ utilitates, non tam populi Lithuaniae, & negotiatoribus, quam toti regno, regioque ærario prouenturæ sint: iure tibi gratulari debes, diuinitus virtutis tuæ tam graues testes tibi contigisse. Quantam enim voluptatem, optimum & sapientissimum huius regni Principem SIGISMUNDVM AVGVSTVM, ex his tuis meritis coepisse existimas? Qui cum pro sua singulari sapientia intelligat, quibus in rebus vera gloria posita sit, haud dubie felici euentu harum rerum mirifice commotus est. Et quamvis semper plurima præclari ingenii ac voluntatis optimæ, signa in te perspexerit antea, tamen postquam tua virtus, iam quasi ex umbra in solem, ac quodammodo in aciem producta, multo illustrior facta sit, longe maiori studio te complecturus est. Ego igitur cum non solum S. R. M. tuam virtutem admirari, sed & omnes bonos magnificare & laudare videam, veluti vnus de populo, te propter has virtutes, & admiror & amo: neque non exiguum operæ pretium facturum videor, si & meo suffragio, pro qualicumque ingenii mei tenuitate, præclaram tuam famam celebrem

lebre: indignum videlicet existimans, istam tuam egregiam laudem non ad omnem posteritatem propagari debere. Nam hic honor debetur virtuti, ne patiamur eam oblivione obrui. Et quamvis bona fama ad aliquod tempus durat, tamen nisi haec eadem literis consecrata posteritati commendetur, temporis diuturnitate & iniuria tandem intermoritur. Quae vero literis & Poetarum monumentis mandantur, multo stabiliora sunt, neque ullo quo obliterari possunt. Quis enim Alexandrum magnum, eiusque praecleara & ingentia facta, qui in breuissimi temporis spatio, totum terrarum orbem suo subiecit imperio, nosset? Quis diuum Iulium non minori virtute & fortuna praeditum? quis Hectora & Achillem? quis praeterea multos excellentes viros? quorum catalogum hic recensere, per longum foret; quorum aliqui pro salute Patriae & Republica maxima subire pericula non dubitarunt, qui exilia & plurima infortunia, pro iuanda, amplificanda, & liberanda patria sustinuerunt. Quis, inquam, tot tamque praestantes viros nosceret? quae nam esset horum per tot saecula memoria? nisi doctorum hominum studio, perpetuae memoriae consecrati essent. Sunt enim multi & magni viri, qui multum virtute prudentia, magnisque animi & corporis dotibus valuerunt, ut vel magnum etiam praestent Achillem, quorum memoria, ob hanc unicum saltem causam, quod literis & sacro Musarum praesonio non comprahensa est, omnino intercidit. Quod et Horat. lib. 4. Od. testatur, inquit: Vixere fortes ante Agamemnona multi, sed omnes illachrymabiles vrgentur, ignotique longa nocte, carent quia vate sacro. Cum itaque et ego videam, tuam Magnific. omni studio, industria, animique viribus, omni denique conatu, in hoc unicum incumbere, huic unico deditam esse, ut virtutes totius amplissimi Regni Sarmatiae amplificare, dilatare, augere, et promovere in dies magis magisque possis, idque nullam aliam ob causam, quam ut honestum et nunquam intermorituram famam (quae omnibus diuitiis aliisque rebus pulcherrimis praestat, cuiusque maxima est habenda ratio) tibi compares: hoc breui et exiguo carmine, tuas laudes extollere, et memoriae proderet volui. Et quamvis mei iuuenilis ingenii vires tantae non sunt, ut animi tui magnitudinem aeternae memoriae, satis sufficienter commendare possint, malinque ego ipse ex aliis talis quidpiam, quod sit operae pretium, audire, quam meum sermonem ingerere: tamen magnif. tuam, Vir generosissime, maiorem in modum, pro singulari tua humanitate, oro; ut hoc meum iuvenile ludicrum, pro tua excellenti humanitate, grata animo suscipere, approbare, defendere, et a maleuolorum calumnia, tuo patrocinio vindicare non dedigneris. Sunt enim haec tempora iniquissima nostris studiis, quibus magnanimos viros, qualis et tu es, fovere decet. Omnis et honestarum artium tutela ipsis commissa est. Ad tuam igitur fidem atque humanitatem, licet antea prorsus, ignotus, nulloque familiaritatis usu tibi deuinctus, sed sola egregiae tuae virtutis fama, quae omnium ore celebratur, adductus & impulsus, confugio, speroque, neque tibi, neque aliis honestis, et candide iudicaturis viris, hoc meum studium (quo primam officiorum meorum significationem exhibere volui) ingratum, sed omnino acceptum fore. Quod si a tua Magnitud. fieri perspexero, posthac, ceu stimulis impulsus, ea quae maius laudis et gloriae incrementum, non tam tuae Magnificentiae, quam toti Sarmatiae Regno, allatura sunt, aggrediar. Postremo me meaque studia, tibi aliisque bonis et honestis viris, quibus omne meum studium, et industriam animi deferro, humiliter commendo. Deum Optimum Maximum votis ardentibus oro, ut Magnificentia tua Nestoreos feliciter annos valeat, virtutisque tuae egregia laus et gloria, apud omnes, uberiore cum incremento, et gratiarum actione dilatetur, et innotescat.

Datum Cracouiae 6. Calendis Augusti
Anno MDL III.

DE

DE FLUVIO

MEMELA LITHVANIAE QVI CVRA
& industria Generosi, ac Clarissimi viri Domini NICOLAI
TARLO nauibus permeabilis factus est.
Carmen Elegiacum.

AVCTORE ADAMO SCHROETHERO SILESIO.

Est locus vmbrosis circumdatus vndique syluis,
Hic, vbi litoreas Istula voluit aquas.
Quo nullus Grachi iucundior extat ad urbem,
Auxiliare liquet numen inesse loco.
Saepe hic celebres, clarissima turba, Poetae
Fingunt tranquillae carmina mentis opus.
Dum pius hic chari laudes meditatur Iolae,
Complacet & Domino qualibet arte suo.
Dum cupidus tenerae formam canit alter amicae,
Optat & ut placito possit amore frui.
Hic quoque me Vatunum vestigia prima sequentem
Delectat varia conditione locus.
Cuius ad arcanos, viridi sub fronde, recessus,
Mouimus hesternum musica plectra die.
Dumque Sigismundi famamque decusque potentis,
Qui regit imperio, Sarmata regna, cano.
Dumque laboro Ducum mihi conciliare fauorem,
Quemlibet & studiis demeruisse meis,
Dumque precor triplici trinum modulamine numen,
Ut Regni, maneant candida fata, statum.
Dulcibus impletur subito concentibus aër,
Gratius humana voce sonatque melos.
Audio festiuis mulcentem plausibus auras,
Et dare nescio quem, carmina laeta, chorum.
Quidquid id est, inquam caelo descendit ab ipso,
Humanæ superat, quodlibet artis opus.
Progrédior, rerum succensus amore nouarum,
Quis precor his praesens (si queat) esse neger?
Progrédior, sonitumque sequor, sonitumque sequendo,
Ad ripas venio lene fluentis aquae.
Hic Arethusa choros, hic Xantho, Lysis, & Opis
Ducit, & ad numerum commouet apta pedes.
Hic Ephyre, Drymo, fontanaque numina circum
Saltant, his etiam cærula Doris adest.
Plurima Nereidum ludebat in amne Dearum,
Mirificis aliæ dum cecinere modis.
Praeterea niueæ circum caua littora Nymphae
Nestebant facili, laurea fecta, manu.
Cumque salutarent re fluminis Istula regem,
Edidit harmonicas Callianassa notas.
Ipsa sed, o aliis quantum formosior, Aegle
Nescio quos læto protulit ore sonos.
Kk kk kk kk k

Adde

Adde quod & Dryades aderant, hilaresque Napææ,
 Nec Pan, cum Satyris, saltibus aptus, abest.
 Hæc ego conspiciens, propius vestigia verto,
 Nobile concipiens, aure patente, melos.
 Cumque susurrantes dubius spatiarer ad vndas,
 Hæc noua lætitiæ, quid sibi signa velint;
 Nympharumque chorus tantum cur gaudeat, & quæ
 Excitet æquoreas vndique causa Deas.
 Ecce caput raticis vñdum pater exerit vñdis
 Istula, conspicuum reddit & ore vadum.
 Et quamuis vñnam manibus, sceptrumque tenebat,
 Ob maiestatem plusque verendus erat.
 Attamen vt dubium me circum littora vidit
 Humida, solertes ferre, referre pedes.
 Talibus ipse meas implet sermonibus aures.
 Optime Pierii cultor Adame chori,
 Accipe quæ noua sint festiui gaudia plausus,
 Accipe cur resonant carmina læta, Deæ.
 Non abit vñla dies quin huc mea gaudia Nymphæ,
 Et veniat quidquid numinis vñda fouet.
 Illa Sigismundi, tali mihi Principe dignas
 Enumerat dotes, ingenique decus.
 Omnibus hæc narrat quam iustus, & omnibus æquus
 Regnet, & in miseros quam pius esse solet.
 Tertia commendat studium virtutis auitæ,
 Et veram puram cum pietate fidem.
 Præterea memorat quam sacras Palladis artes
 Sedulus assidua sedulitate, colat.
 Et quanto semper doctos dignetur honore,
 Quorum mens rerum cognitione nitet.
 Principis vñde sibi nomen sapientis adeptus,
 Et palmam summæ nobilitatis habet.
 Altera Sarmatici canit aurea sæcula Regni,
 Rege sub hoc nullis interitura malis.
 Commemorant aliæ curam, quam strenuus omnem,
 Pectoris & studium concitet omne sui.
 Inclyta ne Regni Respublica corruat vñquam,
 Salua sed vt stabili sit, maneatque pede.
 Vt sua, Posteritas olim, serique nepotes,
 Pectoris infracti Regia facta sciant.
 Hæcque Polonorum dum prospera tempora laudat,
 Lithuaniae clarum prædicet illa statum.
 Nam quæcunque prius Litauis incognita terris,
 Priuabant summis vñlitate viros.
 Vel quæ tractandis semper nimis ardua rebus
 Visa, vel humana non superanda manu.
 Hæc modo iam partim lucem produxit in ipsam
 Cura Sigismundi consiliumque Ducis.
 Suntque Luthomirski studio, vigilique labore,
 Commoda per varios multa parata locos.
 Ille vir Æmonium virtutibus æquat Achillem,
 Æquat, & egregios nobilitate viros,

Ioannes Lu-
thomirski S.
R. M. curia
thesaurarius.

Hic vt tergeminum Regis dilatet honorem
 Nititur, & Regni sedulus auget opes;
 Alter & eximia Petrus virtutis alumnus
 Id studet, vt Regni promoucantur opes.
 Namque Sigismundo dum vult placuisse potenti,
 Nullum curarum ferre grauatur onus.
 Non abit vñla dies, quin huc mea gaudia Nymphæ,
 Et veniat quidquid numinis vñda fouet.
 Hæc & plura mihi dum quælibet ore recenset,
 Sarmatiæque rogant, candida fata, Duci.
 Nunc at habent alias ad dulcia iubila causas,
 Cum Nymphis Dryades, Mereidesque Deæ.
 Nunc & habent homines cur dulcia iubila cantent,
 Et reddant Domino, carmina læta, Deo.
 Inter ego claros non vltimus Istula Diuos
 Gaudeo, res fructu non caret illa suo.
 Et tu si Superos tantum Schroetere vereris,
 Ede profecturo gaudia nostra stylo.
 Ortus apud Grodnæ sinuosus Memela fines,
 Saxoso Litauas perluit amne plagas.
 Præterit, & Cannæ loca mercatoribus apta
 Urbis, & inde tuos Prussia stringit agros.
 Inuius hic semper, nec nauibus vñlis vñlis
 Et propter rupes & fera saxa, fuit.
 Hunc aggressus erat Heroum maximus ordo,
 Tentauit durum quisque laboris onus.
 Peruius at postquam, nullaue meabilis arte
 Visus, opus fortes destituere manus.
 Regales vero cum posset reddere fructus
 Si foret excultis, nauibus aptus, aquis.
 Ecce, potens, quo se gens fert Tarlouia claram,
 Tarlo, sui studium pectoris omne parat.
 Pectoris omne parat studium, vigilique labore,
 Naturæ solidum frangere tentat opus.
 Tentat, & infracta rem mente fatigat, at illam
 Euentu multi posse carere putant.
 Dum tamen inuidiam spernit virtute parandam,
 Dumque vocat faciles, in sua vota, Deos.
 Vincit & assiduo cedit natura labori.
 Memela nunc spatio liberiore fluit.
 Quique prius rupes, & inutile pondus alebat,
 Nunc vehit omnimodas, nauibus aptus, opes.
 Nunc merces varias, plenis vehit amne phafelis,
 Multaque vicinis fert alimenta locis.
 Hoc opus attulerit Regni quot commoda gazis,
 Et quantum Litauos vñlitate iuuet.
 Quantumuis Dryadesque velint, viridesque Napææ,
 Nulla potest certis enumerare notis.
 Præterea Tarlo gelidas vbi Memela ripas
 Stringit, habet gratis pingua rura locis.
 Hæc poterunt Domino maiores reddere fructus,
 Ditabit mira Memela gratus oper.
 Kk kk kk kk k 2

Nicolaus
Tarlo.

Quantumvis famam tanta virtute paratam
 Non ulli pretii tempore vincet honos.
 Propterea Schroetere vides, resonantia plectro
 Carmina cæruleas concelebrare Deas.
 Gaudent, seque volunt nostris æquare Deabus,
 Quod vaga iam puro flumine regna colent.
 Sæpe quod humanas poterunt & carpere voces,
 Mulcebit quoties nauita lætus aquas.
 Adde quod & placidas florentia sæta per vndas
 Sæpius a populo prætereunte, ferent.
 Hinc etiam Satyri, sylvestria numina, læti
 Ducunt lasciuos per iuga summa choros.
 Lignorum poterunt plenis excludere syluis
 Pondera, quæ cupido deferret amne ratis.
 Sic varios hominum genus hæc aptabit ad vsus,
 Sic Satyrique ferent apta theatra iocis.
 Omnia iam rerum lætantur, & omnia gaudent,
 Turbaque Nympharum, Naiadumque chorus.
 Nulla dies & erit quin huc mea gaudia Nymphæ,
 Et veniet quidquid numinis vnda sonet.
 Magnificasque ferent miro modulamine laudes
 Tarlonis, summi clara per astra Poli.
 Ante licet magnum sua cognita fama per orbem
 Viuit, & ad Solis vergit vtramque domum.
 Vel quod magnificis, clarisque parentibus ortus,
 Et genus a summis nobile ducit aus.
 Vel sua quod virtus varias laudata per oras
 Existit, pretio nec caret illa suo.
 Multorum mores, multas quod vidit & vrbes,
 Et didicit linguis quatuor ille loqui.
 Quod vacat & sacris, concessa per ora, Musis,
 Palladia multum laudis ab arte ferens.
 Præbet & hospitii depulsis iura Deabus,
 Et doctos certa conditione iuuat.
 His, aliisque licet clarus virtutibus, inter
 Magnanimos habeat nomina clara Duces.
 Attamen ingentes æterno Carmine grates,
 Et sibi dum Nymphæ, Naiadesque parant.
 Audiet ista patens conuexi machina cœli,
 Quidquid & occasus quidquid & ortus habet.
 Iam mercatores quidam, qui commoda Regni
 Tractant, hauserunt auribus illa suis.
 Mirantur, quod, quæ nulli superanda putarant,
 Tarlonis studio iam superata vident.
 Mirantur, laudantque virum, statuuntque trophæa,
 Signa per æternos non abolenda dies.
 Dumque sibi cupidi prosperrima quæque precantur,
 Pocula, proque viri multa salute leuant,
 Quid facient alii, quos Regni publica tangit
 Cura, Palatini? magnanimitique Duces?
 Quotque dabit meritis Maiestas Regia grates?
 Quo dabit & dignum semper honore frui?

Nicolaus
 Tarlo.

Præ-

Præmia me certe nam iudice multa meretur,
 Dignus ob id tota posteritate legi.
 Quas Radiuillus ager gratanti pectore grates?
 Cuius fecundos Memela lambit agros.
 Qui Radiuillus habet nullum, virtute secundum,
 Princeps, consilio, diuitisque potens.
 Qui licet a claris titulos proavis, atavisque
 Et genus inuictæ nobilitatis habet.
 Vt sua vel totum sint nomina nota per orbem,
 Stemmatis & clari, dextera fama, sui.
 Nam sibi nobilitas concessit, & inclyta virtus
 Vt tria cum gemino cornua pisce gerat,
 Cornua, venatrix quibus vitur ipsa Diana,
 Cum generosa truces cuspide figit apros.
 Addita cornigeræ sunt aurca lamina Lunæ.
 Ferreus & fortis calceus vnus equi,
 Heroum quæ sunt insignia vera potentum,
 Magnorum quæ sunt præmia vera Ducum.
 Non tamen hæc fuerat palma contentus auorum
 Nec ratus est fortes ista decere viros.
 Sed sibi cura fuit propria virtute, manuque
 Nobiliū verum posse parare decus.
 Ergo diuersi dominator Carolus orbis,
 Vidit vt infraçti, fortia facta, viri.
 Hunc quantum potuit signis ornauit opimis,
 Addit & clato nobile stemma Duci.
 Addidit & titulis Aquilam pernicious alis,
 Qualem Ferdnandus Cæsar in orbe gerit.
 Insuper adiunxit galeas ex ordine trinas,
 Quilibet ex merito, pulchra corona decet.
 De quibus ascendit mediam Iouis ales, & huius
 Erectum præstans fert diadema caput.
 Estque leo primæ, rapidum tenet altera Gryphem,
 Ista decent fortes, fortia signa, Duces.
 Este nec immemores vos qui vaga rura tenetis,
 Memela qua placidis labitur altus aquis.
 Vos duo Slucenses, claro de stemmate fratres.
 Vester vt æterno tempore duret honor,
 Cingite Tarlonis victrici tempora lauro,
 Signaque gratificæ plurima mentis eant.
 Tu quoque nobiliū lumenque decusque virorum
 Virzylo, quem Litau, Sauromatæque colunt.
 Quem tantis opibus, felicia fara, bearunt,
 Diuitis vt superes splendida quæque Mydæ.
 Profer amabilibus gratantia carmina verbis,
 Nobile Tarlonis nomen ad astra ferens,
 Et qui Trocenses recte Radiuille tueris,
 Dum tibi Tarlonis cura laborque placet.
 Et tu, quem summis virtus Heroibus æquat,
 Qui populi curam Wytebiensis agis.
 Edite iam gratam testantia iubila mentem,
 Edite iam multis iubila lata notis.

Nicolaus Ra-
 dziwil Dux in
 Oluka Palati-
 nus, Vilnensis.

Georgius &
 Simeon Du-
 ces Slucenses.

Georgius
 Wyrzylo Ca-
 stellanus Vil-
 nensis.

Nicol. Radzi-
 wil Palatinus
 Trocensis.
 Stanislaus Ki-
 szka Palati-
 nus Wyteb-
 iensis.

Ll ll ll ll ll

Qui

Stanislaus
Kisagaf, Pocil-
lator Magni
Ducatus Li-
thuaniz.

Hieronymus
Cuorkewitz
Castellanus
Troscensis

Hieronymus
Korycki, Ma-
gister equestrum
S. Regis Ma-
iennatis.

Quique tuum Kyszgal caput inter nubila condis
Virtutis certa dexteritate tuæ.
Gaudia multa velis variis effundere signis,
Materiam plausus cur mediteris, habes.
Tuque potes dignas, præstans Hieronymæ, laudes
Tarlonis grato concelebrare modo.
Et sibi pro tali studio, talique labore,
Grates sinceris dicere nominibus.
Nil minus egregia clarus virtute Koryczki
Tarloni grato pectore gratus erit
Vos etiam quibus est commissa potentia rerum,
Intlyta Sarmatici regna per ista soli.
Si clarum patriæ bene custoditis honorem,
Si quid vos Regni, prospera fata, mouent.
Vnanimi meritis persoluite pectore grates.
Et date sacrificis, thura Sabæ, focis.
Et, qui Tarlonis, summum laudate parentem,
Noluit euentu facta carere suo.
Dumque viro felix, faustumque rogabit æuum,
Nomina Tarlonis nescia mortis erunt.
Istula qui fluuios inter sum maximus omnes,
Quos colit, aut vnquam Sarmatis ora colet.
Tarloni semper felicia fata precabor,
Dum mea Sarmaticos vnda rigabit agros.
Nulla dies & erit quin huc mea gaudia Nymphæ,
Et veniet quidquid numinis vnda fouet
Actaque magnanimi referent Tarlonis, ut ille
Longæua possit posteritate frui.
Ergo age quod Nymphæ faciunt viridesque Napæ,
Istula quod facio, quis sibi torpe putet?
Hos & mansuris mandes Schroetere libellis,
Quos tibi sincero fudimus ore sonos.
Dixit, & vmbrosis subito caput ingerit vndis,
Et sua Nympharum quælibet antra subit.
At postquam calamo, quæ iusserat ille, notaram,
Scripta dedi rapido nostra ferenda noto.
Ut quascunque notis agitata ferentur ad oras
Nobile Tarlonis nomen in orbe canant.

F I N I S.

RE

REGNI POLONIÆ
SALINARVM VIELICIENSIVM DESCRIPTIO
CARMINE ELEGIACO.

Iam denuo ab Auctore, Adamo Schroetere, Silesio,
Poëta Laureato & Philosopho reuisa & aucta.

LECTORI

*Quæ sacra sint arcana salis quis & illis vsus,
Certior hoc lecto carmine LECTOR eris.
Quisque Salinarum sit prudens ordo statusque
Hic docet, enumerans pauca, sed apta, liber.*

CRACOVIAE

Ex Officina Typographica Mathiæ Wirzbięta. Anno
a Christo nato 1565.

AQVILA SIGISMVNDI AVGVSTI REGIS POLONIÆ &c.

Candida sanguineo sibi quid velit ales in horto?
Ales, quæ summi est fida ministra Iouis.
Seruit ut illa Ioui, sic seruit & illa potenti
Augusto, Regi, terra Polona, tuo.
Hinc & bellatrix sequitur victricibus alis
Quo sua cunque loco castra virosque locat.
Victoremque notat, quia sanguine candida gaudet,
Hanc in sanguineam, Dii posuere domum.

IN VICTO AC POTENTISSIMO,
SIGISMVNDI AVGVSTI, DEI GRATIA REGI POLONIÆ:
M. D. Lithuaniz, Russiz, Prussiz, Mazouiz, &c. Domino ac Hæredi.
Regi ac Domino suo elementissimo.

ADAMVS SCHROETERYVS SILESIVS, POETA LAVREATVS

Consueverunt plerumque Poetæ non vulgarer, SIGISMUNDE AVGVSTE, Rex Serenissi-
me totius potentis Sarmatiz summum decus et columen, vel Heroas inclytos, quorum,
patrocinio et favore fruuntur, vel admirandam dispositionem, situm, et delicias locor-
um, in quibus versantur, suis luxurbationibus notiora externis reddere, et posteri-
tati commendare. Horum ego morem et consuetudinem, omnibus ingenii mei viribus,
etiam inter graviora studia, ita observare et sequi studui, ne quis merito me id, quod
munus et ipsa studiorum meorum ratio postulare videtur, neglexisse, aut silentio pri-
terisse

LI II II II 2

terisse, dicere possit. Quapropter, Rex serenissime, cum in hoc inslyto Polonia Regno
Musis humanioribus deditus, diu viam, duabus iam præcipue rationibus adductus, hoc
studiorum meorum specimen ingenique futuram in publicum edere voluit. Primum ve-
ro, ut quædam huius Regni ornamenta, quæ non paruum sua utilitate laudem meren-
tur, exteris per mea scripta, magis nota esse possint. Deinde ut et multorum clari-
rum virorum de me susceptæ expectationi satisfaciam. Salinas igitur Wielicienses,
admiranda naturæ fecunditate fertiles, quæ vigili prudentia, consilio, ac studio Ma-
gnifici, ac Clarissimi viri, Hieronymi Buzinski, multos iam per annos feliciter coluntur,
reguntur, semperque in maius euehantur, describendas Musis meis proposui. Has igitur
subito notatas calamo, Rex Serenissime, Maiestati tuæ dedico, Regioque tuo subit-
cio patrocinio, ut multi Maiestatis tuæ auctoritate adducti, hanc descriptionem legant
libentius, maioremque scriptis adhibeant fidem. Quamvis vero longe pretiosiori mu-
nere dignus es, tamen Regia Maiestas tua, hoc meum exiguum scriptum læto suscipere
vultu, ne dedignetur, magisque donantis animum, quam donum ipsum aspicere velit.
Si que hoc scriptum meum a Regia maiestate tua clementi susceptum intellexero animo,
studebo, ut aliquando scripta, quæ maiorem gloriam et lucem M. T. et potentissimo
Sarmatiæ Regno adferant, sequantur. Hic Sereniss. R. M. T. DEO Opti-
mo Maximo patri luminum, humiliter commendo, qui tibi omnibusque tuis gratiam
et pacem, & amplissimum Regni tui incrementum, per Filium suum unigenitum Iesum
Christum, in salutem totius Christianæ Reipublicæ felicissime largiatur.
Datum Cracoviæ Idibus Maji Anno M. D. LXIII.

MAGNIFICO, AC SPECTABILI DOMINO,

DOMINO HIERONYMO BUZINSKI Sacræ Regiæ Maiestatis Secreta-
rio & Supparo Cracoviensi, Domino & patrono suo optimo.

Q Vem tua te summis virtus Heroibus æquat
Stemmata Buzini, consilioque potens.
Magnanimos inter non vltima fama Polonos
Quos tulit, aut vniquam Sarmatis ora feret.
Qui tantum claris superans virtutibus omnes
Buzinæorum quos tulit alta domus.
Quantum Sol stellâs vincit splendore minores,
Et prior est celeres pegasus inter equos.
Felicem quicumque suum post funera nomen
Vivere Pieridum munere posse, videt.
Felicem, cuiusque sacer contingere vates
Et potuit Clarias demeruisse Deas,
Herculis ante dies quis nescit & Hectoris ante
Illustres meritis occubuisse viros?
Stemmata qui clari, qui consilioque potentes
Publica privatis præposuere bonis.
Et charos armis qui defendendo penates
Tristia pro patrio multa tulere solo.
Quique foris domique graues in rebus agendis
Auxerunt patrias commoditate plagas.
Attamen illorum, longævi carmine Vatis
Nomina quod careat, nocte sepulta iacent.
O infelices, o ræque quaterque dolendos!
Quorum perpetuis noctibus acta latent.

Quid

DESCRIPTIO CARMINE ELEGIACO

Quid iuvat Heroas virtutibus vndique claros
Insignesque ferro Marte fuisse duces?
Quid iuvat ob patriam, quid charos propter amicos
Tristia diuersis multa tulisse malis?
Ignoti tenebris cum nocte premantur & alta,
Nunc fama miseri, qua celebrentur, egent.
Ne vero Generose tuas Hieronymæ laudes,
Et tua ne patiar nomina nocte premi.
Ut sit proque tuo tibi gratia digna labore,
Qui vigil & regni, Regis & auget opes
Assidua curas dum seduitate salinas,
Nec summum illarum ferre grauaris onus.
Accipe, quem falsi montes genuere libellum,
Accipe de meritis carmina facta tuis.
Quidquid & occasum, quid Solis & incolit ortum
Hic te cum fera posteritate leget.
Qui generosa tuæ mirentur nomina stirpis
Quique tibi fatum molle precentur, erunt.
Tu modo qua bonitate soles, ne desere Musas
Mæcenæ summo sanguine nate, meas.
Sic quem sincero veneraris pectore, Christus
Concedat vitæ, prospera fata, tuæ.

SALINARUM VIELICENSIVM DESCRIPTIO

per ADAMVM SCHROETERVM SILESIUM, Poetam Laureatum.

Tempora paulatim nocturna minora diurnis
Fecerat igniuomis, Lucifer almus, equis.
Sol in Tauro. Et stellate tuis aries discesserat oris,
Ignea dum tauri regna calentis adit.
Iamque latent Hyades, quæ nomen ab imbre tulerunt,
Hæ quia continuis imbribus ora rigant.
Et cum sole simul, nitido procedit ab ortu
Pleiades in medio quam statuere suo.
Tempus odoriferi veris iucundius extat,
Et spirat pulso mitior aura gelu.
Quando nouenarum tibi delphice Phœbe sororum
Talia ductori verba diferta, loquor.
Quod faustum, felixque meis sit & vile ceptis
Phœbe, parens cytharæ dulcisonantis ades.
Sæpius utque soles tenero succurrere vati,
Mite, meum firmet, te duce numen, opus.
Doctarumque choro facilis permittite Dearum,
Aspiret votis dexter ut ille meis.
Utque mihi semper promptas in carmine vires
Præbuit, æonio plestra regente, stylo.
Sic ferat auxilium nostris iam versibus æquum,
Dicter & egregiam, voce sonante, melos.
Quid iuvat hic humiles inter sterilesque myricas
Serpere? sublatus iam petat astra caput
Mm mm mm mm m

Qui

Qui loca Parnassi superauerit ardua montis,
Cinxerit & lauro non moriente comas.
Effugiet tenebras, vitæque fruatur in ævum,
Contemnetque tuas mors truculenta minas.
Hæc est nobilitas, quæ tendit ad ignea cæli
Astra, nec est ullis interitura malis.
Hancque petam, finem si fors minus æqua petitum
Deneget, attamen id me voluisse fat est.
Non datur optatam cuius contingere metam,
Interdum votis accidit esse parem.
Laudo voluntatem, nec acumen nobile mentis
Improbo, cordatos fors iuuat ipsa viros
Vilifcum. Est locus hunc veteres dicunt, nostrique Vilifcum,
Millia qui Grachi distat ab vrbe duo
Huc recto ducam faciles ego tramite Musas,
Hospitio poterunt conueniente frui.
Sal triplex. Diuina cultas lustrabimus arte salinas,
Vnde venit triplicis copia larga salis.
Harum præfectos, cultores, atque magistros,
Nil minus & magni grande laboris onus
Experiat, memorique vigil mihi mente reponam,
Senserò quæ scriptis esse notanda meis.
Hæc ut nota magis magno memorentur in orbe,
Nam sunt æterno carmine digna cani.
Auspiciis igitur pulcherrime Phœbe secundis,
Hoc mecum diuas ire iubebis iter.
Quid precor impediatur? quid sponte volentibus obstat?
Te duce, nulla suum ferre grauat onus.
Non teneras nimium lædent torpentia plantas
Frigora, nec damno Syrius vltus erit
Diffugere niues, campis & amœna solutis
Gramina iam redeunt, & viret omnis ager.
Vernus & hesperio Zephyrus procedit ab orbe
Pictaque diuersis floribus arua rubent.
Ecce mouent choreas ad concaua littora Nymphæ,
Mollibus ornata tempora pura rosas.
Semidæ ridet Dryades, viridesque Napææ,
Dulce sonat gratis & philomela modis.
Hancque iubent Satyri, montanaque numina Panes,
Propositam nobis continuare viam.
Iamque satis Grachi regalia vidimus vrbs
Mœnia, magnifici deliciasque loci.
Cuius ego reputem si splendida quæque decusque
Cultores varia quæ ratione iuuant,
Vix possem paucis procul esse diebus ab vrbe,
Quis tanta nollet commoditate frui?
Sed cum Sarmatici iam nobilis ordo senatus,
Et sua quisque Ducum regna domusque petat.
Finis conuen-
tus Cracoui-
ensis. Nos quoque Grache tuos breue tempus linquere muros,
Posse puto, pretium fama perennis erit.
Nam licet exiguum, paruumque subibo laborem,
Effugiet summos, attamen ille, rogos.

Nobis.

Nobiscumque potes comitantibus ire Deabus,
Si placet hos Phœbo fadimus ore sonos.
Annuit, en adsunt ad vora petita sorores,
E quibus Euterpe talibus orsa loqui.
Cultor Apollinei generis Schrötere, quod optas,
Simus ut ad placitum turba parata tuum.
En sumus, & faciles tua iussa capessimus omnes,
Inceptum fauste perficietur opus.
Namque diu volui, voluit chorus idque Dearum,
Quas venerat cultu conueniente, soror,
Perpetuis celebres ut versibus esse Salinæ
Possent, & longa posteritate legi.
Namque Sigismundi florent hoc tempore Regis,
Hunc & inaudita fertilitate beant.
Trecentis an-
nis fuisse sa-
linas. Trecentos quamuis stabiles præclara per annos,
Sint solitæ domino ferre tributa suo.
Hæc tamen idcirco nil decreuere, sed altas,
Dant velut e cornu diuite semper opes.
Salinarum di-
gnitas. Semper opes præbent falsas e diuite cornu,
Quæ superant aurum Pannonis ora tuum.
Aurifer his longe cedit Pactolus & Hermus,
Cedit & ipsa rubens diuitis vnda Tagi.
Describunt alii Cyri monumenta Poetæ
Quidquid & egregii, labilis orbis habet
Ille iocos fingit molles, hic nubibus æquat
Regia Mygdonii laudibus æra Mydæ.
Ære quidem fateor venduntur & ære parantur
Omnia, quæ mira conditione iuuant.
Improbo nec tyrio saturatas murice vestes.
Nec gemmas rubei quas tulit vnda maris.
Omnia quæ docto describunt carmine vates,
Dum petit ingenio quilibet alta suo.
Quale sed ipse tibi nomenque decusque parabis?
Commoda si referes ordine certa salis.
Quique Salinarum sit prudens ordo, statusque
Augeat, & falsas quis labor acer opes.
Sal quid &
vnde. Ergo salis quicunque cupis cognoscere dotes
Vnde sit, & quid sit sal, quid & illud agat.
Da nostris faciles tacitus sermonibus aures,
Ex verbis poteris doctior esse meis.
Creationis
modus. Effet cum rerum rudis, indiuisaque moles,
Vnicus & toto vultus in orbe foret.
Amplius & nollet, verbum DEVS ipse, latere,
Incepit sacro talibus ore loqui.
Fructus cæli. Sit cælum: cælumque tuos protrudere fructus
Incipe, sol subito lunaque facta fuit.
Condidit & terram, dedit & sua semina terræ.
Seminis ut fructus pro ratione ferat.
Posthac fecit aquas, his lucidas additur aer,
Seminibus propriis omne repleuit opus.
Dies. Diffugiunt radiis tenebræ solaribus actæ,
Et maius voluit lumen habere diem.

Mm mm mm mm m 2

De.

Nox. Decedente suas recipit nox sole tenebras,
Luna tenebrosis frigida gaudet equis.

Cælum. Firmavit cælum varie fulgentibus astris,
Stellifera est duplicis machina tota poli.

Terra. Tellurem voluit solidam, quod posset aratro
(Namque hominem debet terra fouere) coli.

Aqua. Vnda tulit pisces, sal, gemmas, atque metalla,
Ex liquido hæc ortum singula nata trahunt.

Aer. Præterea iussit liberrimus esset ut aer,
Libera quo per eum quælibet iret auis.

Hæc Verbo DEVS Omnipotens elementa creauit
Quatuor, in sese quicquid & illa fouent.

Cum donis elementa suis, quod credere multis
Durum est, sed verum, crede, probanda loquor.

Verbum fiat factum triplex corpus. Non sunt ex nihilo, sed sunt ea condita verbo,
Quod verbum statuit conditor esse triplex.

Isque triplex verbum qui dixit trinus & vnus
In tria diuisum fecit id esse, DEVS.

In tria, diuisit triplici DEVS omnia verbo,
Corpora, quæ rerum machina grandis habet.

Sal, sulphur, & Mercurius aut liquor, tria prima omnium rerum. In sal quod primum est, in sulphur Mercuriumque
Hæc tria, sal, sulphur, Mercuriumque nota,
Hæc tria prima nota, tu qui cupis abdita rerum
Discere, quique vigil tollis ad astra caput.

Sal omnibus inest rebus. Si quis forte neget cunctis sal rebus inesse,
Ille neget, claro sole nitente, diem
Ne vero quisquam cælo vagus erret aperto,
Neue putet temere quid fabricasse, DEVM.

Nec quis mentis inops me dicat falsa locutum,
Exhibeo manibus signa probanda tuis.

Sal ex omni sit cinere. Omnia vertantur, vertuntur ut omnia certis
Ignibus in cinerem, sal cinis omnis habet.

Æquora si veritas, pereat si machina cæli,
Quidquid & impenso cum loue, terra tenet.

Non plus nec minus inuenies, quam quæ tria dixi,
Cognita sunt veris hæc tria prima sophis.

Sal ex vnum ex tribus primis. Quærere si vero quisquam rudis ausit in arte,
Cur sal ex primis, pars fiet vna tribus,

Sal seruat & putredine. In promptu causa est, sal a putredine seruat
Corpora naturæ cuncta, soluta beat.

Sal destruit corpora. In quo destructum fuerit sal corpore, & illud
Destruit, & mira conditione nocet.

Cancer. Nascitur hinc Cancer, circum sibi proxima rodens,
Externisque lues Gallica missa plagis.

Morbus gallicus. Vlcera quæ vario consumunt corpora morsu.
Hæc a destructo sunt generata sale.

Sal integrum est Balsamum. Integra conseruant salia, & sunt Balsama rerum,
Omne fugant nocuum Balsama fida salis.

Sal externum. Hæc eadem casu si quo lædantur acerbo,
Per salis externi restituuntur opem.

Hinc adhibent medici multis sal nobile curis,
Quis tuto medica tollet ab arte sale?

Salis vsus in medicinis. Nemo, qui diros medicamine tollere morbos
Audet, Apollineæ Doctor & esse scholæ?

Sal commune. Plurima sal per se sanat commune, quod autem
Non mouet, id rebus sal facit ex aliis.

Namque prius dixi, quod in omni corpore sal sit
Quod destructoris vincere possit opus.

Propterea Christus, via, lux, de lumine Lumen,
Dixit Apostolicis talia verba viris.

Sal mundi. Sal estis mundi, quia vos mea dogmata nostis,
Et desiderium pectoris omne mei.

Quæ fidei commissa dedi mysteria vestræ
Hæc per vos, viuunt quicquid in orbe, sciet.

Velle meum gentes, sine felle, docebitis omnes.
Accipient sacrum me tribuente sale.

Vtque meæ nullo lædantur dæmonis astu
Vos velut abstergens sal volo Christus, oues.

Sal Reg. 4. Cap. 2. Mortiferas sal sanat aquas, fructuque carentem
Tellurem multa fertilitate replet.

Sal in sacris. Cumque foret superis consueto more litandum,
Sal veteres libis apposuerunt suis.

Sal homines potuit diis conciliare supernis
Tempore quo neque thus, myrrha nec vlla fuit

Vxor Loth in statuam salis. In statuamque salis Lothi cur versa sit vxor,
Hæc committo sacris exentienda viris.

Sal mensæ. A sale principium mensæ fuit inter amicos,
A sale mens cultos mouit amica sales.

Ex sale fixo vitrum. Ex sale præterea fixo, nitidissima fiunt
Vitra, quibus bibitur nobile sæpe merum.

Sal in cibis. Adde quod humanis nil aptius vsibus vsquam
Est sale, diuersi commoditate cibi.

Cinnama dant quamuis stomacho satis apta sabæi,
Et piper & rubri plurima fila croci.

Attamen haud vllum placabit aroma palatum
Officium nisi sal præstet vbique suum.

Piscibus haud vnquam, vel carne fruere ferina,
Nec reliquæ poterunt membra fouere dapes,

Quidquid & effundit rerum natura creatrix,
Si sal defuerit displicet omne gula,

Prouerbiū Panem cum sale. Inde vetus vulgi verbum sonat, viere pane
Cum sale, purpureis ut videre genis.

Salinum. Felicem patrium tenuis cui mensa salinum
Præbet, & optatæ tempora pacis agit.

In fouendis gregibus. Nouit & vpilio, tardi nouere bubulci,
Dulcia qui patriis iugera bobus arant.

Quando sale pecori lambendum quilibet offert,
Quid iuuat herbiuagos vilitate greges?

Nec modo plena domum facit vbera ferre capellas,
Carpere quas audio mouerat ore cibum.

Sal prouocat ad venerem. Quin etiam reddit pingues, nutritque fouetque
Et pecus ad Veneris prouocat omne iocos.

Adde quod & mirum tibi parte videbitur omni,
Quantumuis paucis notius esse velim.

Sal in genti-

mis.
A sale molli-
ties Alabaſtro
& Saturno,
durities Ada-
manti & Mar-
ti venit.
Sal mare ma-
gnum.

Argo nauiſ.

Aurum ſine
ſale non di-
ſſoluitur in
aqua n.
Sal facit au-
rum ſpiritu-
ale.Aurum pota-
bile verum.Salis myſte-
ria.Elixir ma-
gnum Philo-
ſophicum.Salis arcana
ſacra.

Nec tam grata forent, vigili licet igne parentur,
Auxilio certi deficiente ſalis.
Quod mihi præterea de gemmis retrulit Indis,
Sal ſuperi ſummo conſtituere loco.
Namque Alabaſtriten mollem, durumque Adamantem
Reddit, id occulta fit ratione ſalis.
Firmat & indurat ferrum plus quam fuit ante,
Molliſcant plumbum munera certa ſalis.
Inſuper & magnum mare, ſal, pars docta ſophorum
Quæ rerum claret cognitione, vocat.
Et mare quod multa falſedine diues abundet,
Sint quod & in puro myſtica tanta ſale,
Quod citius poſſes incertas æquoris vndas
Discere, quam ſacri commoda cuncta ſalis.
Hinc Argoque locum tenet inter ſidera nauis,
Quod tulit electos per freta falſa viros.
Namque vitis, nauique fuit commune periculum
Et quod virtutes ſenſerit illa ſalis.
Adde quod in croceam ſol nunquam vertitur vndam
Munere cuiusvis deficiente ſalis.
Sal commune poteſt totum diſſoluere ſolem,
Sal, quod ſol fiat ſpirituſ, agit.
Spirituſ, ut in primum non vertere corpus
Sis quamvis chymica doctus in arte queas.
Hæc eſt, quæ ſummos tollit medicina dolores,
Succurrit ſummis hæc medicina malis.
Hæc Ioue teſte loquor certiffima, tu quoque vates
Hæc noſti, manibus ſunt ea facta tuis.
Hæc quamvis medici vulgares irrita dicant,
Quæ poſſunt, dicunt, non ſibi nota, negant.
Quod ſi ſumma ſalis melius myſteria noſſent,
Fixa darent ſtomacho nulla metalla tuo.
Aurea cur pilulas depingit bractea nigras?
Bractea, quis, quod non fixa ſit illa, neget?
Sæpe aliquis gemmas, membris temerarius ægris
Præbet, quas ſtomachus diſſoluiſſe nequit.
Hic ſi ſumma ſalis melius myſteria noſſet,
Non ſe fraudaret, conſuleretque malis.
Prætereaque Sophis res eſt, quæ maxima mundi
Dicitur, Elixir, eliciturque ſale.
Dicere plura velim, ſed quis mihi vellicat aurem?
Et ſine dictis impoſuiſſe iubet?
Nam ſacra ſunt arcana ſalis, quæ ſcire prophanos
Non decet, hæc dignis Diis tribuere viris
Hæc modo ſufficiant, iſto pro tempore, dicam
Plura tibi, quando reſque locusque dabit.
Propterea cum ſint tot tantaque commoda rebus
Omnibus, auxilio proueniantque ſalis.
Iam mihi, iam Muſis tecum liber ire Vilifcum.
Noſtra profeſturis caſtra mouebis, equis.
Et qua Sarmaticas potero ratione Salinas
Ad formoſa poli ſidera ferre, feram.

Dixit

Caſimiria.

Mons diui
Benedicti.Sepulchrum
Gracii.Grachus vr-
bis conditor.

Situs Vilifci.

Dixit & impleuit lænis mea pectora flammis,
Lætitiæque dedi plurima ſigna nouæ.
Lætus & iniectis ferratis ora lupatis,
Torqueo, cornipedis tergore veſtus equi.
Mcenia ſed poſtquam veteris regalia Grachi
Liquimus & Clarii culta theatra Iouis.
Vtque tuas veniens ſubeo Caſimiria portas,
Transgreſſus ripas Iſtula vaſte tuas.
Ecce mihi ſeſe mons lætus & arduus offert
Qui mihi cum Muſis prætereundus erat.
Qui, quod ſacratam Benedicto ſuſtinet ædem,
A cultore ſuo nomen adeptus, habet.
Collis in hoc viridi ſurgens ferit æthera vultu,
Miror an humana ducat ab arte ſitum.
Culmine pyramidi ſimilis, radice rotundus,
Deprimat illius firma columna caput.
Qui velut excubias omnes agat altus in horas
Late Grache tuas vndique ſpectat opes.
Vnde ſuumque trahat ſtructura hæc nobilis ortum,
A populo noſci prætereunte nequit.
Diua ſed Euterpe dubio ſic ſatur Adamo,
Diſce quid iſta ſibi pyramis alta velit.
Omne Cracouiam dextro qui condidit urbem,
Grachus, conſiliis, ære, manuque potens.
Vt diuerſarum numeroſa pericula rerum
Vicerat, aut armis, aut grauitate rogæ:
Vtque ſenex vitæ iam mitia fata trahebat,
Extremi memens funera mœſta thori.
Condere pyramidem viridi de ceſpite iuſſit,
Huc ubi templa pius iam Benedictus habet.
Adque ſuos procures, meus hæc cum membra relinquet
Spiritus, & cœli ſede fruetur, ait.
Hoc date gramineo corpus mortale ſepulchro,
Me date telluri, me quia terra dedit.
Contineant alios præſtantia marmora Reges
Sculptaque Phidiaco ſplendida ſaxa ſtylo.
Hic igitur vivens ut iuſſerat, ille quieſcit
Sarcophagum, viuus quem ſibi ſecit, habet.
Nonne poteſt felix dici, ter & ille beatus?
Cuius in optatam membra locantur humum.
Hæc mihi dum verbis, & plura recenſet amicis,
Phœbus ad oceanum labitur actus aquas.
Ne premat & ſubitis me nox inopina tenebris,
Vltimus celerem calcar adurget equum.
Vtque ſalis plenum curſu properante Vilifcum
Cultraque magnifici vidimus arua ſoli.
Vidimus & circum cluſoſos vndique colles,
Et loca ſpiciferæ non ſatis apta Deæ.
Qua ſed in heſperias ſol mergitur aureus vndas,
Vrbis habent æquum grata vireta ſitum.
Arx iacet egregiis illic circumdata muris,
Optima magnanimis, conueniensque viris.

Oo oo oo oo o

Sarmatico

Suppa.

Sarmatice Suppam dicunt sermone, quod olim
Hoc sit ab exigua nomen adepta casa.

Supparius.

Hinc & Supparium veteres dixere coloni
Primus honoratam quod regat ille domum.
Hanc ubi praterii, venerandaque templa Deorum,
Opposito Suppis ædificata loco,

Templum
Valicense

Vtque paludosa superavi dura plateæ,
Sic quod ab assiduis visibus esse soles.

Zacharias
Tencha Zie-
tauen.

Ecce meus, dudum qui me præcesserat illuc,
Tencha, prior mentis pars & amata mea
Vidit ut ingressum fora me resonantia questu,
Inquit, Pierii fontis Adame decus.

Te per Apollineas, quas diligit ipse sorores,
Perque solum, nati quo sumus ambo, precor.

Hoc subeas Christo feliciter auspice tectum
Hospitio poteris non meliore frui.

Albertus Ko-
ciela telom-
rius.

Ille tributa licet vestigal & exigit hospes,
Non tamen idcirco reiiciendus erit.

Integer est vitamque gerit sine crimine puram,
Quaque potest doctis parte placere, placet.

Iamque diu prudens Helyconis amabile numen
Cum Musis summa sedulitate, colit.

Nam Graias quamvis artes, didicitque Latinas
Nil minus Hebræo nouit & ore loqui.

Huc igitur Schrötere veni, venit hesperus, hospes
Ad tua si pateris vota paratus erit.

Optima paruimus socio, rectamque monenti,
Ad stabulum duci pingue iubetur equus.

Hospes equi motus strepitu, citus aduolat, & me
Omnibus saluum gaudet adesse bonis.

Inquit & o quoties votis, precibusque petiui
Ut posses animo notior esse meo.

Illam crede diem niueis signabo lapillis
Quæ te sub nostros duxit amica lares.

Vxor ad hæc læti plausus imitata marii
Hospitis optati me iubet esse loco.

Hinc mensis fessi discumbimus arte paratis,
Ad partes veniunt vina, dapesque suas.

Multaque de rebus vulgaribus inter edendum
Materiaque placet de grauiore loqui.

Hospes facundo dum plurima differit ore,
Miscet amabilibus seria dicta iocis,

Sic & ait, iuuenes quoniam cognoscere vultis,
Inuenti quæ sit causa & origo salis.

Iam præbete meis faciles sermonibus aures,
Quod loquar historiae non liber istud habet.

Rex Boleslaus
pudicus.

Ista Boleslaus cum Sarmata Regna teneret,
Nomina cui sancti casta pudoris erant.

Læsus & inuicti fulgente cupidinis arcu
Esset, spumigeræ consilioque Deæ.

Et sociam peteret thalami, quæ ferret amanti
Gaudia legitimi non abigenda thori.

Magna-

Magnanimum Regni Rex aduocat ille Senatum,
Iussa legunt proceres, conueniuntque Ducem.

Vt venere, thoro Rex talibus orsus ab alto;
Quæ sit conuentus discite, causa, Patres.

Cœlica sanctarum quoties mysteria rerum
Munificique lego certa statuta DEI.

(Nam iussis parere Dei delector, & illa
Donec in hoc fuerit corpore vita sequar)

Grata quod est video superis coniunctio vitæ,
Iuraque certa Deus quod velit esse thori.

Austior ut fiat vasti generatio mundi,
Orbis in omne vagi quæ dominetur opus.

Et ne sectemur vetiti commercia lecti,
Quæ fugit auspiciis pronuba Iuno suis.

Ergo consortem thalami, sociamque pudici
Expeto, sint votis dextera fata meis.

Mittitur ad Belum subito legatio Regem,
Imperii dominum, Pannonis, ora, tui.

Poscit & illius præstantem Sarmata natam.
Exemplum veræ quæ pietatis erat.

Annuit ipse parens, Regi despondet & illa
Ipsa sui sequitur iussa verenda Patris.

Cum vero patriis ad nos secessit ab oris,
Liquit & eximii, regna parerna, soli.

Argenti variis cum nollet & ipsa grauari
Donibus innumeras namque ferebat opes.

Res ait est iucunda quidem nec inutilis aurum
Albaque sub nostris orta metalla plagis.

Non tamen hæc cuius fatum lachrymabile donat,
Inque casa raro pauperis esse solent.

Inquit & o talem mihi da pater optime dotem,
Conueniens Iro, quæ sit & apta Mydæ.

Cui si sancta fauent talem tibi numina dotem
Accipe, nil tibi mens nostra negabit, ait.

Protinus ad patris proficiscitur illa salinas,
Promouet inceptum Iupiter æquus iter.

Cum venit e digitis gemmam quam forte gerebat,
Demit, & hanc falsis iniicit illa locis.

Inde Polonorum Kunigundis ut inclyta Regi
Iuncta fauore ducem demeruitque pari.

Nescio quo causa visendi tempore venit,
Hos, ubi nostra modo tecta videntur, agros.

Iussit & has subito terras inscindere ferro,
O quam felici res ea cœpta die.

Annulus, in patrias quem miserat illa fodinas
Cernitur, & puri copia plena salis.

Hinc sal inuentum Regno memoratur in isto,
Reginam meritis hucque tulisse suis.

Hæc est incerti potior sententia vulgi,
Sed caret ista sua, fabula ficta fide,

Huc venisse puto Kunegundis tempore, quosdam
Ingenii summa dexteritate viros.

Oo oo oo oo o 2

Qui

Qui cum vidissent aliis fortasse sub oris,
Qua ratione secent, inueniantque salem.
Non sine consiliis hoc tentare periri
Quodque Phryges superat fertilitate, solum:
Protinus, aggressi tantum, potiuntur habentque
Optatis maius, sine carensque bonum.
Hoc & adhuc felix trecentis floret ab annis,
Regales quamuis effodiantur opes.
Floret & annosum diues florebit in ævum,
Sarmatiæ referens certa tributa duci.
Sunt tria præterea præfectis munia nostris,
Quæ nos præcipuo ducimus esse loco.
Sanguine magnorum Buzinus ortus auorum
Clarus & ingenii nobilitate sui.
Qui certis magnum virtutibus æquat Achillem,
Claraque qui propriæ nomina laudis habet.
Ille salinarum primus moderatur habenas,
Hunc & præfectum Suppariumque vocant.
Hinc est cura prior summarum tradita rerum
Illius inque humeris omne recumbit onus.
Illud & insomni studio, vigilique labore
Officium præstat, Rege iubente, lucens.
Maior & ut Regni thesaurus & auctor exstet.
Srenuus id summa sedulitate mouet.
Idque nouam propter salis exstruit ille fodinam,
Hæc habet auctoris nomen adepta sui.
Res hæc auspiciis apparet cæpta secundis,
Effundet vena fertiliore salem.
Huic immortalem Buzinius vndique laudem
Nomen, & æternum, quo celebretur, habet.
Nobilis hunc sequitur Regni Camerarius, ingens
Sarmatico meritis nactus in orbe decus.
Quem quasi custodem, Regni proceresque Ducesque
Constituere, salis, ne minuantur opes.
Ille senex postquam lumen vitale reliquit
Illius curam frater Adamus obit,
Tertius est montes qui lustrat vbiq̃ue Magister
Nomen ab officio conueniente ferens.
Nocte, dieque vigil curans, ne quid villa fodinis
Inferat horrendi, vasta ruina, mali.
Sed paucos hunc ante dies immittit nostris
Fata prius terris eripuerit senem.
Quem falsi montes & quem fleuere salinæ,
Continuis & adhuc imbribus ora rigant.
Sed senis ille locus nato concessus Erasmo est,
Sæpius infirmo qui patre gessit onus.
Nunc at is eligit placidæ sibi tempora vitæ
Pacificique colit pinguis rura soli.
Frater & hinc fratri, quod fors ita certa ferebat
Succedit, grati nomina floris habens.
Quod bene Dii vertant, illo florente, salinæ
Florent, nec quicquam quo minuantur, adest.

Tria salinarum præcipua officia.

Hieronymus Buzinski Præfectus salinarum.

Mons nouus Buzenini.

Ioannes Ocieski Cancellarius & Camerarius Regni.
Adam Ocieski Camerarius terræ Coschuiensis.
Stanislaus Morstein montium magister.Erasmus Morstein succedit patri.
Florianus Morstein succedit fratri.

His

Plura officia. His tribus officiis quædam præstantia subsunt,
Quæ circa curas suntque manentque graues.
Præfectum grauium commissa potentia rerum
Aggrauat, innumeris sollicitatque modis.
Propter id eximia sibi nobilitatis alumnus
Legit, & huic proprias credidit ille vices.
Iohannes Piskowski Pro-supparius & Enlifer Lancienlis.
Nomine Pyaskonium, claro de stemmate natum,
Quique decus generi contulit omne suo.
Hic quanta rerum multarum mole grauetur,
Quisquis ab officio computet illa suo.
Vir bonus & prudens, longosque colendus in annos,
Dignus & a tota posteritate legi.
Est etenim fidus Musarum cultor & hospes
Hunc merito Musæ cur venerantur habent.
Isque tuum bello Lancieciæ nobilis, ensen
Pectore magnanimus, Marte furente, gerit.
Iungiur huic dignusque locum statione secundum
Nobilis Andraas Schadcoienlis, habet
Andreas Schadeck Notarius.
Hic acceptorum summam rationibus infert,
Qualibet & vigili sedulitate notat.
Et ne quem solito fraudet mercedis honore,
Continet in certis nomina cuncta libris.
Præterea prætium, quod quisque labore meretur,
Inscribit tabulis peruigil ille suis.
Hæc est in nostris non ultima cura salinis,
Hæc grauat hunc clarum, tempus in omne, virum.
Attamen ille vacat, concessa per otia Musis,
Et sacra Pierii pocula fontis amat.
Nubibus inde suum fama caput intulit altis,
Nobile phœbæa nomen ab arte ferens.
Turbæ frequens cum nos docilis petit gemula Musæ,
Hocque cupit tota mente videre solum.
Excipit & summo doctos complexus amore
Promouet, & varia condicione placet.
Qui te cum nostras venisse videbit ad oras
Signa tibi gratæ plurima mentis erunt.
Stigarii duo. Sunt duo præterea quibus est hinc nomen adeptum,
Ad loca quod crebro scandere falsa solent.
Descendant, quoties roseis aurora capillis
Aurea formoso temotiet astra die.
Ad partes tung quemque suas via cognita ducit,
Imperium certis disposuere notis.
Vique laborantes, veluti iussere, laborent,
Interdum blande, verberibusque monent.
Et curant superas sal ut reddatur ad auras
Ictibus excisum quod iacet assiduus.
Caspar Coschuiensis.
Quorum Casparus primum sortitus honorem,
Inclyta Coschuiæ gloria gentis, habet.
Illius ut tristes ruperunt flamina Parcæ
Konicieus partes nobilis hasce subit.
Nobilitate minor nulli, virtute secundus
Cuilibet, Aonii magna que fama chori.
Mathias Konicieus succedit.

Pp pp pp pp p

Alter

Ioannes Gutowski

ADAMI SCHROETHERI
Alter & insigni Gutovius editus ortu
Ducit ab eximiis nobile nomen aus.
Illius ut suavit prudentia suavit & usus
Supparii Bochnæ nunc agit ille vices,
Huic Gemiolcouius succedit origine clara
Natus, Sylnicæ gloria magna domus.
Hinc est Ianicio, quod ponderat omnia nomen.
Omnibus officium non minus hisce gerens.
Omne namque salem trutinis examinat æquis,
Et memor expensæ cogitur esse salis.
Vir pietate potens, morum gravitate verendus,
Et colit adductas ex Helicone Deas.
Egit in Italia multis studiosus ab annis,
Nactus & est magnum cognitione decus.
Materia ut vero salis exsiccente necatus
Occidit & medicæ nil valere manus.
Suscipit officium Noropynius ordine recto,
Nobilis ingenio, militiaque grauis.
Austerius facie sed pectore minus & æquus
Coniuiis animo conueniente placens.
In Suppis verò Grabonius ardua curans
Dispensatoris nobile præstat opus.
Illius inque locum post fata suprema locatur,
Nomen ab inuicta valle, viroque trahens.
Cracouiæ licet is vitalibus editus auris
Ille tamen vitam Saxone natus agit.
Saxone, nobilium prognato stirpe, Leone
Quem gerit in titulis, ista probante, suis.
Carpimus interea genialis fercula cœne,
Hospite tam gratis ora mouente sonis.
Lætique iucundis iubet interponere mensis
Gaudia, festiuos ore, manuque sonos.
Sed mihi de vestris mens est audire salinis.
Inquam, plura velis explicuisse precor,
Nil minus & læto tollemus brachia plausu.
Sumpturi facili dulcia vina manu.
Ad nostras trino descenditur ore fodinas,
Sub terrasque tribus faucibus itur, ait.
Nomen habet Regis sacro iunctissima templo,
Quæ primum Regno protulit alma salem.
Altera Seraphii titulum sortitur, habetque
Hoc quæ præcipuas tempore præbet opes.
Illam Seraphius Claræ celeberrimus artis
Secretum studii cum sequeretur iter.
Sumptibus inuenit propriis, magnoque labore,
Sic voluit Regi perplacuisse suo.
Tertia magnanimi meritis laudata Boneri,
Inuentoris habet nomina clara sui.
Ille Bonerus erat ad murmur amabile Rheni
Natus & hunc tulerat Teutonis ora virum.
Qualis sed hic fuerit lumenque decusque Polonis,
Attulerit nostris commoda quotque plagis:

Ioannes Gemiolkowski a Sylnicæ.
Ioannes Ianicius ponderator.

Perit Phylis.
Ioannes Noropynius.

Andreas Grabowski Dispensator.
Martinus Wallman.

Tres ad descensum putei.
Mons Regius.

Mons Seraph.

Mons Bonericus.
Seuerinus Bonerus.

SALINARVM VIELICENSIVM DESCRIPTIO

Id tremuli nouere senes, nouitque iuuentus,
Sarmaticæ matres, Sarmaticæque nurus.
Ipse licet vatam laus immortalis Homerus
Viuat, & Aonia nobilis arte Maro,
Nescio quis tantæ præstantia pondera molis
Audeat ingenio suppositisse suo.
Quod velit illius clarissima facta Boneri
Inter Apollineas astra referre notas.
Hic & aquæ puteum montis fecere magistri,
Tollitur ad superas hinc salis vnda plagas.
Quæ cum ferratis fuerit bene cocta patellis,
Dat purum nobis vitis illa salem.
Tamque fauore potens superum natura fodinis
Est data, perpetuis si premerentur æquis.
Non tamen inferrent nostris incommoda rebus,
Vnda daret grati plurima plaustra salis.
Huius & est muricæ prædiues copia salis
Nunquam sub nostris abioluenda casis.
Illaque cum gelidas est vitibus acta sub auras
Natiui tantum nempe calor habet.
Ut cum frigoribus concreuerint omnia strictis
Sentiatur arctum non tamen illa gelu.
Nec mergi patitur gallinæ aut anseris ouum
Quod reliquis forsitan densior esse solet.
Salsaque comportant quidam ramenta ministri,
Fulua quibus numero cedit arena Tagi.
Post soluuntur aquis vulgaribus illa, supernis
Cum fuerint torto reddita fune locis.
E quibus efficiunt nostri sal nobile lymphis,
Infusas labris cum super igne coquant.
Hasque casis æquis Decius moderatur habenis,
Et subit excoqui munia certa salis.
Regia quem variis cum certa negotia curis
Cogant diuerso sæpius esse loco.
Officio ciuem prætegit Vielicensem
Qui gerat absens sedulitate vices.
Fudit ut has hospes sincero pectore vocēs,
Hæc ait est nostri summa, caputque status.
Interea Claræ præclaros artus alumnos
Optabam studiis conciliare meis.
Istaque per puerum generoso carmina misi
Andræ, libros qui rationis habent.
Cum tua clara mihi quæ tendit ad ardua virtus
Et placeat, vera cum pietate, fides.
Raraque naturæ bonitas, moresque verendi,
Et quod Apollinea pectus ab arte nitet.
Inque tui ducant, ferrum ceu magnes, amorem.
Cur te non stabili semper amore colam?
Semper amore colam te vir celeberrime, semper
Ad partes veniet mens mea prompta sua.
Dignus es, at quamuis melioris carmine, vatis,
Et tua sunt clario nomina digna stilo.
Pp pp pp pp p 2 Attagien

Puteus aquarum.

Sal coctilis ex aqua inferiori.

Muria.
Cassa in quibus sal coquitur.
Muria extra-cta non congelatur frigore.

Densior aquis vulgaribus.

Sal coctilis e ramentis.
Iustus, Ludovicus Decius salis Præfectus.

Thomas Turck.

Andræ Schadeck Notario.

Atamen ingenium, studiumque probabis Adami,
 Cum mea te memori Pieris ore canet.
 Pectore me tantum iam complectaris amico,
 Et meus officii munere crescat amor.
 Candida sic faueant, vultu tibi fata fereno.
 Inque tuos veniat, nil nisi dulce, lares.
 Cras & vbi lucem, cælo fugientibus astris.
 Tithoni roseis proferat vxor equis.
 Cum fueris, curis turbaque remotus ab omni
 Sint mihi colloqui tempora pauca tui.
 Aoniæ postquam cultor celeberrimus artis
 Hæc legit, digitis scripta notata meis.
 Dixit, honoratos non vltimus inter amicos,
 Hic Schröterus erit tempus in omne mihi.
 Illius & quauis ratione leuabo Camænas,
 Ut videat Musis, me bene velle suis.
 Meque videre virum nox impedit atra volentem,
 Et graue curarum, sæpe quod instat, onus
 Nil minus ut tractet me molliter hospes Adamum
 Præbiba & fesso pocula multa, iubet.
 Nōctis & ut quartam lxxi transigimus horam,
 Mollibus intulimus membra leuanda, thoris.
 Mane salutabam clarum virtutis alumnum,
 Cui dederam Musæ carmina missa mea.
 Protinus optato qui me dignatus amore,
 Pectore susceptum candidiore fouet.
 Quantaque præstiterit nostris benefacta Camænis
 Non capit exiguus, nec brevis ista liber.
 Cum vero lautæ caperemus prandia mensæ,
 Accepit dominis gratus & hospes eram.
 Suauiter & spatium traduximus omne diei,
 Quisque dedit faciles ad mea vota manus.
 Tunc ego me dixi præfæctis ordine claris
 Velle salinarum mane videre situm.
 Postera lux oritur, tepidis Sol clarus ab undis
 Formosam nitido rettulit orbe diem.
 Coschvitiis nostræ non vltima gloria gentis,
 Ad puteum famulo me properante vocat.
 Hinc ad Seraphii cum veni concava montis
 Ora, precor claro dextera fata viro.
 Lignea præualido circumdata machina ferro
 Quatuor intrepidis acta mouetur equis.
 Illi prægrandis, robustaque restis adhæret,
 Omnia quæ superis extrahit apta plagis.
 Posthac montanis induti vestibus, imus
 Huc vbi nigra vagis faucibus ora patent.
 Illic turba stetit trepido concussa tremore,
 Inta timens tremulos ad loca ferre pedes.
 Incensis illi stipulis & stramine lustrant,
 Quam sit ad infernum fossa profunda situm.
 Amoui nebulas animo, dubiumque timorem,
 Mens tamen hæc pauidi plena timoris erat.

Machina ex-
tractoria.

Indusium
montanum

Incenso stra-
mine ostendi-
tur umidis
altitudo.

Ne

Modus de-
scendendi.

Postum ha-
bitus, Indusiu-
um, lampas.
Pera.

Varii salina-
rum meatus

Camæra (vt
vocat.)
Columnæ ex
sale.

Fulera lignea
quæ a sale in-
durefcunt.
Volucria, ban-
corum.
Vltus salis in
ædificiis.
Philib. 31. cap.
1. lib. 6. cap.
18. Modus se-
candi.

Nullum tem-
poris descri-
men.
Merces pro
labore.

Ne tamen hæc animus meus intentata relinquat,
 Optabam placidos in mea vota Deos.
 Prendimus inde manu sellas & subere textas,
 Ad funem grandem quisquis & arte ligat.
 Coniungunt binos iterumque iterumque sedentes,
 Sic semel innumeri pallida regna petunt.
 Vltibus assueti rutilantem lampada gestant,
 Et ne lædantur, cum pede quisque cauet.
 Dum nos, per puteum proni demittimur altum,
 Pars canit, at doctæ nil cecinere Dee.
 Inquit & Euterpe, non res Schrötere videntur
 Gravior, in viridi plectra mouere loco?
 Ut teigere solam primi, se quilibet apte
 Explicat, vt reliquis possit & esse locus.
 Terricolæ circum fauces stant vndique fratres,
 Indusis cincti, lampada quisque gerens.
 Grandibus & peris velati membra, lucernis
 In quibus apta ferunt pingua seua boum.
 Protinus anfractus varii, varique meatus,
 Ostendunt miras significantque vias.
 Non ego tor curuis ambagibus atria Cretæ
 Dædaleas credo composuisse manus.
 Hic licet, Egides comitantiæ fila sequatur,
 Et faciat tutas has Ariadna vias.
 Non, nisi forsitan eat fido comitatus Achæ,
 Illasum poterit ferre, referre, caput.
 Dumque ita per totos salios erramus hiatus,
 Longius & cupidi continuamus iter.
 Venimus ad latas Camæras (sic Sarmata dicit)
 Quæ spatio superant festa theatra suo.
 Quæ velut excelsis firmantur templa columnis.
 Neue ruant solido de sale fulcra premunt.
 Quædam lignorum struibus loca fulta tenentur.
 Sal facit vt pyllos stent, maneatque dies.
 Grandes ad fauces voluuntur & vndique massæ
 Quas bancos, vulgi lingua Polona, vocat.
 Credibile est Arabes muros, turresque domosque
 Talibus e massis ædificare salis.
 Scribitur, id fierique potest, modo siccior esto
 Hic locus, aut pluuia dissoluantur aqua.
 Ille latus cuneis findit, ferroque rigenti,
 Hicque secat glebas sub pede sæpe graues.
 Ille ferit stando, iacet hic, sedet ille supinus.
 Et quo quisque potest aptius, illud agit.
 Præterea multi sua nudi membra laborant.
 Nocte dieque frequens quilibet virget opus.
 Non illic discrimen habet nox atra, diesque
 Aternis premitur noctibus, ille locus.
 His igitur merces persoluitur æqua laborum,
 Sic non, pro spacio temporis, æra ferunt.
 Turbaque fossorum cum magnas sedula massas
 Commouet, omne tonat fulminis instar opus.
 Qq qq qq qq q

Præ.

ADAMI SCHROETHERI

Præterea montes destillant vndique guttas,
Non tamen hæc aliquid adferet vnda mali.
Illa sed in puteum deducta canalibus altum,
Tollitur ad nostras, viribus hausta casas.
Paruaque conuertunt teneri segmenta ministri,
Illaque carpentis ipsa sub ora trahunt.
Inque casis eadem dulces resoluta per vndas,
Albentem tribuunt constituuntque salem.
His igitur multas dum montibus erro per horas,
Vltimus fessi vix potuere pedes.
Dumque salis vides tam puros vndique montes
Fulua quibus cedit diuitis vnda Tagi.
Et dum naturæ magnalia spectro, Deique
Quam natura potens & Deus ipse fiet.
En mihi sal sese multo præstantius offert.
Istis quod nunquam rebar inesse locis
Sal, velut albescens niuei, quæ gemma, nitoris
Crytalli præ se corpora pura ferat.
Præterea ne quid longæuo carmine dignum
Ignoto possem præteruisse pede.
Coschoicius, qui me fidus comitatur Acharis
Vndique dum lustris falsa theatra loci,
Inquit, Adame tibi referam mirabile dictu,
Non tamen expecta res cares illa fide.
Montibus in nostris æqua profiliendo cavernas
Si quæ sibi cursu non temerante, facit.
Materia interdum pinguis simul exit, & illam
Vulgo sal nitrum lingua Polona vocat.
Hanc ubi propter sunt fossiles, insilit vltro
Ignibus, & flammam concitat illa leuem.
Flamma cauis ardens hinc inde mouetur in antris,
Nec, nisi materia deficiente, perit.
Dum furit, incautum si quem vaga corripit, illum
Lædit, & infesto quo furit igne, necat.
Hanc sed ut effugiat fossorum turba, videndum est
Ut terram pronus quilibet ore premat.
Effugit hanc cautus ratione pericula flammæ,
Consumptusque suis viribus ignis abit.
Dixit, at hæc alta dum mecum mente reuoluo,
Id nitrum dici non bene posse, patet.
Nam nitrum non se sic ignibus iniicit vltro
Illud ad incensum fulguris instar agit.
Murmurat inferiora petens, non tendit in altum
Nec circumfertur, seu vaga flamma, diu.
Materies vero hæc, species calidissima, Naphtæ,
Visa mihi est, dico sulphur, & esse salis.
Quis nisi mentis inops, naturæ & luminis experts,
Sulphura non nouit sulphure posse trahi?
Propter id oblatas cupide petit æmula flammæ,
Gaudet & in socio sulphure sulphur agit.
Ignis in igne furit, in sulphure sulphura gaudent,
Id multi tacite præteriere Sophi.

Naphta

DESCRIPTIO SALINARUM VIELICENSII

Naphta mihi credas res est non vltima rerum

Præcipue puro proxima naphta sali.

Hanc mites superi Regno tribuere potenti,

Sarmatici minor munera tanta soli.

Altius barathrum
Nye-
dzialek.

Miror, at inferius nobis immane baratrum

Cernitur, atque die nomina solis habet.

Quis tantum molitur opus? prius ipse putabam

Tartara nos medio posse videre die.

Inferior ma-
china extra-
floria.

Istud at ut vidi, vidi nigra tartara Ditis,

Moxque dedi timidas corde tremante notas.

Vixque mihi visa est ibi quæ rota lignea stabat,

Qua salis humana frustra leuantur ope.

Hic quæ bis seni mortales munia præstant,

Illa supra quatuor perficiuntur equis.

Hæc ego cum vidi, satis est potuisse videre

Dico, iuuent alios ista theatra viros.

Ad putei verò cum venimus ora patentis,

Languebant tarda corpora nostra mora.

Non pater ex imo Solis lux alma, superni

Nec possunt nostros percipere aure sonos.

Signa volenti-
um exire.

Istibus ingentes strepitus, sonitusque mouemus,

Pulsantes ferro robora querna graui.

Quam primum pedibus nostrum sensere tumultum,

Demittunt restem nosque paramus iter.

Pensilibus vero sellis, ut reddimur auris,

Clamo, salinarum rite valete, lares.

Vos & Apollinea dignabor arundine saluus

Quod nunc optatis perfruor ipse locis.

Vos igitur sacro Libetrides ordine Musæ,

Cum vestrum viuat nec moriatur, opus.

Vidistis Regni claras, celebresque salinas

Splendida quæ superant diuitis æra Mydæ.

Salinæ Bohe-
mæ & Salinæ
Russiæ.

Bochna licet largas, & Russia lata fodinas

Vtraque Sarmatico sub Duce diues, habet.

Has precor æternis faciles mandate libellis,

Schröterum qui me forsitan amabit, erit.

FINIS.

ARMA

MAGNIFICI DOMINI HIERONYMI BUZINSKI,
Secretarii Regii & Supparii Cracouiensis &c.

Sinceri referens formam rosa candida cordis, Inclytus in propriis gerit hanc Buzinius armis
Hæc præfens foliis quæ rosa quinque viret, Qui fidus Regi Regis & auget opes.
Indicat, ex animo, Regi, Regnoque fideles
Hæc præclara rosa sunt quibus arma, viros.

Qq qq qq qq q 2

ARMA

ARMA
GENEROSE DOMINI PIASKOWSKI
 Profupparii Vielicensis, & Lancienfis Enliferi &c.

Dux gregis est miles, illum Piasconius heros.
 Et gerit antiquos gaudet & inter avos.

Hunc fore praefectum praesciuit prisca vetustas.
 Talia praefectus arma decora notant.

GENEROSO AC CLARISSIMO
DOMINO IOANNI PIASKOWSKI
 Profuppario Vielicensi & Lancienfi Enlifero &c.

Iane, nonenarum decus immortale fororum,
 Primaque Piasconiz gloria lane, domus.
 Magna tunc quamvis extant praconia gentis,
 Et genus exornant splendida facta tuum.
 Et quamvis totum venerabile nomen in æum
 Clarus ab antiquis ordine ducis aus.
 Inter ut insignes animi virtute Polonos
 Acta tua posses multa referre domus.
 Impiger ipse tamen propriis virtutibus addis
 Annquo generi lumina clara tuo.
 Excolis ingenium studiis dum pectus honestis,
 Quod multa rerum cognitione nitet.
 Hinc matura tua crevit prudentia mentis,
 Quae grave curarum nunc moderaris onus.
 Nunc dum Supparii, quo gens Buzinia gaudet
 Assidua peragis sedulitate vices.
 Lancicla strictum dum bellipotentis & enssem
 Suenuus armiseno Marte furente, geris.

Dumque studes curas inter variisque labores
 Pectora doctorum demeruisse virum.
 Dum cupis & sacros tibi conciliare foetas
 Delicias animi vir generose tui.
 Propter id insignis tantorum fama laborum
 Hæc tua, perpetuo carmine digna legi.
 Eternis per me totum èantata per orbem
 Versibus, implebit solis vitæque domum.
 Hincque tuum cunctis dicetur nomen in oris,
 Perpetuæque tibi nomina laudis erant.
 Namque velut docti semper dixerat Poetæ,
 Nobilis æternum est fama patrimonium.
 Victura nostro si sunt in carmine vires,
 Si me posteritas, per mea scripta, leget.
 Carmine tu mecum, virus tua postulat illud,
 Post tua Piasconi, fata superstes eris.
 Tu modo mitis ades, & nostras asserere Musas,
 Dulcia sic gratæ tempora pacis agas.

GENEROSO AC CLARISSIMO
DOMINO IVSTO LUDOVICO DECIO S. R. M.
 Secretario, ac Carbario Wielicensi &c.

Dignum laude virum, claro si culta lepore
 Musa perire vetat?
 Et si, quam faciunt longæui carmine Vatis,
 Fama perennis erit?
 Tu Generose Deci, quem Teutones atque Poloni
 Non sine teste colunt,
 Munere Pieridum post ultimafunera vires,
 Effugiesque rogos.
 Non genus aut præclara domus, qua clarior ipso
 Sole nitente nitet.
 Id neque magnorum memorabile nomen avorum
 Nobilitas facit.
 Vinida sed virtus, proprio tibi parta labore
 Ingentique decus,
 Quis nescit quanta corarum mole graueris
 Nocte dieque vigil.
 Dum salis excocti præstantia pondera, dumque
 Munera plura subis,

Dumque Sigismundi secreta negotia Regis,
 Ingeniosus agis.
 Attamen adductas, concessa per ocia, Musas
 Ex Helycone colis.
 Quæ te pro meritis redamant, venerantur, & alto
 Constitueret loco:
 Eternumque tibi meditantur carmine nomen.
 Perpetuumque decus.
 Quod neque tempus edax, neque mors, neque tar-
 da vetustas
 Illud & ipse meis conabor viribus, villas
 Si mihi Musa dedit.
 Num mihi sint faciles Musæ, num Iupiter æquus,
 Experire Deci.
 Hæc modo quæ paucis iam scripsimus, accipe vultu
 Candidiore præcor.

NOBILI AC DOCTISSIMO VIRO DOMINO
ANDREÆ a SCHADEK Notario Vielicensi.

Nostre præcipuum decus Thaliæ
 Andrea, generis decore clari
 Ornatisime, quem Iouis nouena
 Eterno soboles honore dignum,

Postremo minime statum locatum
 Præ cunctis reliquis, amat, colitque
 Qui claram niaibus manent ad artem.

Si

DESCRIPTIO

Si natura parens amica rerum
 Centum docta mihi decussit ora,
 Et linguas totidem suauiores,
 Quas vel Cecropiæ probent Athenæ:
 Quæ vel Nestoreo graues lepore
 Blandis flectere vocibus Catones
 Et possent rigidas monere Tigres.
 Non facundia gratias opimæ
 Dignas villa tuis referre fastis
 Posset, quæ studiis tulere nostris
 Dextra semper opem benigniore,
 Quæ si singula gratas actione,
 Tentem dicere facta gratiarum,
 Laudum cresceret Ilias tuarum
 Eternos superans libros Homeri.
 Quas vero tua mens honesta laudes,
 Candor mentis & integræ fidesque
 In Christum veneranda, proximumque
 Et virtus tua, præpotens meretur,
 Per se Pierides tuæ fauentes
 Fama, conspicuas ferent per orbem
 Digno carmine, quod probante Phæbo
 Annosum, patenti legi per æum.
 Id sunt pollicet lacros per amnes
 Quas, Iphis Helycon virens ministrat,
 Nec paruas tibi gratias Poloni
 Insignes meritis graues & armis
 Debent, si modo præmium labori
 Victuro datur, ut datur, perenne.
 Quod iam Sarmatici hinc & inde Regni
 Diversas duplicis populi per oras
 Longæuo celebres libro Salinae
 Quod nunquam fuit ante, leguntur.
 Andrea meritis Polona claris
 Gens iniqua tuis, id omne debet.
 Nam Musis graue te nihil iubente,
 Aut vnum fuit, aut erit, canotis.

IN FELICISSIMUM NATALEM

CLARISSIMI AC NOBILIS VIRI, Domini ANDREÆ a SCHADECK,
 Salinarum Vielicensium Notarii, studiorum fautoris optimi.

Phæbe sacrorum pater alme Vatum
 Ede festum resonante plectro
 Carmine, & filis citharæ canoris
 Sidera pulles.
 Gratias, iunctus sua dona Musis
 Adferant, & dum nova signa latæ
 Mentis ostendent, sacra quæque velet
 Tempora Lauro.
 Si quod applausu potiore tempus
 Debit doctis peragi Camœnæ,
 Hæc dies totum celeberris ferat
 Laude per orbem.
 Namque Natalis fuit illa, clari
 Festus Andrea, gelida sub Arcto
 Quo fouet nemo melius, benigno
 Pectore Musas.
 Ut ratis multis agitata ventis,
 Vltimam rerum metuens ruinam
 Nauitæ cura, studioque docti
 Effugit Orcum.

NOBILI AC EGREGIO DOMINO MATHIÆ
NECte Konici nostro generose tacebo
 Carmine, pars animi semper amanda mei.
 Me, mihi crede, tui, quicquam si credis amico,
 Nominis immemorem non videt vlla dies.
 Luciflao Phœbus nunquid procedit ab ortu
 Accenditque suas nocte tenebrosa faces.
 Vultus ante meos tua dulcis oberrat imago
 Admonet, & memorem me iubet esse tui.
 Me iube esse tui memorem, tua nomina sæpe
 Miscet amabilibus commemoranda sonis.
 Cum reputo, quanto me sis complexus amore,
 Quam dederis faciles in mea vota manus.
 Tempore Vielsci quo charus amicus & hospes
 Ipse tibi fato candidiore fui.
 Cum, quanto Musas habeas in honore, recorder
 Alius ingenium quæ coluere tuum.

SALINARUM VIELICENSIIUM

At, quod præteritis ego diebus
 Non præsens fuerim celebriori
 Per te, laticæ, licet vocatus
 Cum tædas DEUS & sacer sacerdos
 Sancirent duce & auspicante Christo
 Sponso legitimas tibi secundo.
 Concedas veniam mihi petenti,
 Curis impediēbar inquietis.
 Christus quem veneraria æquiore
 Contans pectore, te beatior
 Id cepisse velut benignus hora.
 Anna, quæ grauitate, virgo, morum,
 Et forma faciei, gratiaque
 Lingua, virgineoque quæ pudore
 Vincit Sulpitiam, sacrum iugalis
 Exemplum fidei, tibi petita
 Multas ante alias, graues vel auro
 Argentoue, quæta multa tecum
 Vuat tempora, te colens, amansque
 Ut mentis pietas tua meretur.
 Confors Anna tui pudica lecti
 Te secunda best subinde, multa
 Grata prole, thori beatioris.
 Id præstans pietas docet futurum
 Quæ deuota DEUM colit parentem
 Et Christum proprio plus reuēnit
 Qui nos sanguine, qui graues dolores
 Pro nobis subit crucisque lignum.
 Vos concordia iungat æquiore
 Ambos vinculo, ut vix mens duorum
 Fiat, semper idem perens, volensque,
 DEUS pacificæ parens quietis,
 Longæuam tribuens vtrique vitam,
 Vestris omnia profutura rebus
 Concedat, rueretur, augeatque
 Quæ sanctos benedictione Patres
 Pimæuoluit virere sacro.

Sic nonem quando grauiora Musæ
 Fata perpellit, propria carentes
 Sede, diuersis agitantur oris
 Exulis instar.
 Huius Andrea studio tuentur,
 Hasque ceu charum pater omnis æquus
 Filium summa pietate curat.
 Nutrit alitque.
 Dignus id propter meliore versu,
 Dignus ut toto memoreretur æuo,
 Solis, Occasus seiat hunc & Ortus
 Munere Phœbi.
 Illius Musæ faciunt perenne
 Nomen & claram sine nube famam.
 Quæ nihil maius, meliusque terris
 Acta relinquunt.
 Hicque Natalis redeat secundo
 Sæpius nobis, bene saluus, astro.
 Grata solennes dabimus quotannis
 Thura per aras.

KONCZYCKI STIGARIO VIELICIENSI &c.
 Cum reputo quam sit tibi nobile mentis acumen
 Quod facit insignes, ingeniosque decet.
 Laudibus extollo felicem terque beatum
 Me tibi qui firmo iunxit amore, diem.
 Nulla tui nostræ venient obliuia menti,
 Donec in hoc calidus corpore sanguis erit.
 Quæ loca cunque petam terris peregrinus & alto
 Tu me Konici dulces sequeris onus.
 Hinc quod diuersæ gentes mirentur, habebunt,
 Cum de Konicio carmina facta canam.
 Et generosa tua pereant ne nomina famæ
 Vindice Pieridum munere tutus eris.
 Tu modo me simili quate Schröterus amore
 Prosequor, obserues, tempus in omne, Vale.
 DE SA.

Rr rr rr r'

XVIII. DE SALINIS CRACOVIANIS OBSERVATIO

AVCTORE

IODOCO WILLICHIO RESELLIANO

Edita Cracoviae Anno 1543. nunc vero iterum recusa Dantisci
apud Georgium Försterum Anno 1645. Cum Privilegio
S. R. M.

Serenissimo & Inuictissimo Domino, Domino VLADISLAO
Quarto, Dei gratia Regi Poloniae, Magno Duci Lituaniae, Russiae, Prussiae,
Samogitiae, &c. nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque heredi-
tario Regi, Domino, Domino Clementissimo.

Sacra Serenissima Regia Maiestas, Domine, Domine Clementissime.

SVbterraneum Vieliciense incendium exortum anno 1644. die 16. Decem-
bris, me permovit, ut chartas, quas in hoc genere sepositas asseruabam, euol-
uerem. Incidit autem in manus hae Iodoci Willichii Reselliani observatio,
quam in peregrinatione Prutenica conquisiueram. Quia vero Sacrae Serenis-
simae Regiae Maiestatis vestrae auctoritate, praestantissimae mihi tunc Biblio-
thecae patuerunt, æquum est, hanc observationem sub eodem Sacrae Serenissimae
Regiae Maiestatis vestrae nomine, post centum annorum reuolutionem, iterum, isto
praesertim tempore, in lucem proferri. Accipe igitur, Serenissime Rex, beni-
gnæ & serena fronte. Quantulumcunque enim hoc est, quia tua auctoritate par-
tum, in alium transferri non debet. DEUS Optimus Maximus Sacram Sere-
nissimam Regiam Maiestatem vestram diu felicissime conseruet, cui me studia-
que mea humillime commendo. Datum in Miedzyrzecz. 20. Martii. 1645.

Sacra Serenissima Regia Maiestatis Vestra

Humillimus cliens
Ioannes Broscius.

IOANNES BROSCIVS Lectori Benenolo S. P.

RErum naturæ cognoscendarum sitis multos olim traxit in Sarmaticas regi-
ones, nisi quis auri potius sacrae famem potissimam statuat causam.
Sed utrumque simul esse potuit. Vtilitate enim plurimi mortalium excitantur
ad inquisitionem causarum: ubi nulla commoda sperantur, quis industriae in-
tendit nervos? nisi quem priuata contemplationis delectatio ad labores, quibus
Dii omnia vendunt, excitet. At maxima pars mortalium, scientias, & rerum
inquisitionem, prorsus, ut

Vulgus amicitias, utilitate probat.

Cum ergo plurima metallorum genera veteres in Sarmatiae montibus
reperiri cognouissent, crebrae peregrinationes instituebantur, rei explorandae cau-
sa. Iosephus Scaliger, scribens in Manili Astronomica, ad illud libro 4. *Scru-
tari caeca metalla*, hæc addit: *τοῖς μεταλλείοις Ῥωμαὶ φατένται ἑα Βέσσοι διδίδω-
σι; αὐτοὶ Κισσιόδορος. Claudianus*

Possessi quicquid flauis euoluitur auri,

Quicquid luce procul venas rimata sequaces

Abdita pallentis fodis solertia Bessi.

Bessos autem vel Bieffos (quorum nomen etiam nunc in montibus Bies-
czad, eorumque incolis, retinetur.) Ptolomæus in Sarmatiae Europae descrip-
tione

tione ponit ad Carpatum montem. Strabo libro 7. *Coraslos & Bessos, Aemi-
acolas, usque in Pontum vergere*, scribit: *Bessor autem magna ex parte montem Ae-
mum incolere, & propter latrocinandum latrones vocitari*, refert. Relatione, uti
existimo, dubia Bessos ad Aemum ponit: vel quod genus eiusmodi hominum
vagum esse soleat, facileque a Carpato ad Aemum transire possit. Deinceps
vero cum salis copia Dei beneficio in Polonia innotuisset circa Boleslai Pudici, &
Duce Kunegundis tempora, non est dubium, artifices euocatos fuisse ex illis re-
gionibus, ubi sal reperiretur, nominatim vero ex Thuringia: ex quibus *Vitellio
est, auctor librorum Opticae, filius Turingorum & Polonorum, qui nominatim suam
Poloniae terram vocat*, sub altitudine poli 50. graduum. Mihi quidem hoc ar-
gumentis liquidissimis ex antiquorum manuscriptis constat, quod coniectura
olim *Adamus Schröterus* Silesius in Regni Poloniae salinarum Vieliciensium, de-
scriptione colligebat, anno 1564. sub Hieronymo Buzinio, salinarum Praefe-
cto.

Huc venisse puto, Kunegundis tempore, quosdam

Ingenii summa dexteritate viros,

Qui cum vidissent aliis fortasse sub oris,

Qua ratione fecent inueniantque salern,

Non sine consiliis hoc tentauere periti,

Quodque Phryges superat fertilitate, solum,

Protinus, aggressi tantum, potiuntur, habentque

Optatis maius sine carensque bonum.

Hoc & adhuc felix trecentis floret ab annis,

Reges quamuis effodantur opes.

Floret, & annosum diues florebit in auum,

Sarmatiae referens certa tributa Duci.

Antiquiora, ante Typographiae vltim inuentum, non nisi ex antiquis ma-
nuscriptis petenda sunt. At ante Schröterum celebris est plurimorum ex me-
dia Germania migratio in has terras, historiis expressa, ad quos, rem salina-
riam & metallicam magno commodo tractantes, alii Philosophi saepe pere-
grinabantur: ut Ioachim Vadianus, Iodocus Willichius, Georgius Ioachimus
Rhaticus, suauis Nicolai Copernici, tum propter has, tum propter alias causas.
In hos autem omnes singularis & eximia fuit Bonerorum liberalitas. Nam Rhæ-
ticus auxilio & liberalitate Ioannis Borteri obeliscum 45. pedum Romanorum
ad observationes siderum erexerat: Ioachimi Vadiani exstant aliqua in com-
mentariis super Pomponium Melam, quæ etiam ante quadraginta annos Acha-
tius Cmita in descriptione Bochnensi descripserat: Iodoci Willichii observatio de
salis Cracovianis peruenerat ad manus theas in peregrinatione Pruthenica, cum
essem in oppido Ressel, Episcopatus Varmiensis, vna cum Reuerendo Domi-
no Andrea Zagorio, Canonico Varmiensis, qui eandem observationem a cogna-
tis Willichii impetratam mihi donauerat. Multa præclara hæc observatione con-
tinentur. Quod autem Willichius refert, *Vadiano*, Heluetio Poeta, Cosmogra-
phæ, rerumque naturæ observatori diligentissimo, subito eius loci infinitam ne-
dicam satietatem, sed malevolentiam obortam esse; quid istis verbis innuat, non li-
quet. Comparatione tamen locorum ex commentariis Vadiani in Pomponi-
um Melam ambiguitas omnis tollitur. Sæpe locus pro hominibus sumitur.
At Vadianus Polonorum summam humanitatem prædicat. Verba eius placet
describere. *Sarmatia*, quemadmodum Ptolomæus scribit libro tertio, a septen-
trione Oceano Sarmatico & parte terræ in arctos incognita terminatur: ab occasu
Isula, ab ortu confinis Chersonesi Tauricae, ipsaque Maeotide, & Tanai, adusque
Rhiphaeos, & ignota, quæ supra eos sunt, a meridie Carpatiis montibus: Huius in-
sa pars hodie Polonia dicta, a planitie videlicet terræ, quam ipsi vernacula lingua

R r r r r r

Pole

Pole etiamnum vocant. Orientale eius latus in secundi libri principio pro virili explicuimus. Reliqua sequi calamo non pigeret, nisi hodie reddidissent plerique, inter quos diligentissime Raphael Volaterranus. Coloni plane e Germania profecti videntur: nam cum Boiemi lingua communicant, & sunt cum vita sinceritate, tum morum candore mansuetiores, quam ut Scythici sanguinis esse, qui nunc habitant, quispiam existimet: utque in Germania vetusta ferocitas, ita Germanorum in Polonia, Scythica feritas hodie incognita est. Regem habent: is erat, dum hæc scribebam, Sigismundus Casimiri filius, Princeps seculorum dignus memoria. Est enim & bello (ut paucis ambiam) & pace insignis: tanta formæ præstantia, ut dignam regna maiestatem, vel sola videntibus offerat. Huius mater, longe Lampido illam Lacedæmoniam vincens, Regis uxor, Regis filia, neptisque, Regis soror, & sex Regum pientissima parens, ut alibi sumus testati, existit. Gens ipsa Christiana religione insignis, & optimorum Antistitem hodie custodia incolumis. Qos inter (quos equidem nouerim,) Erasmus est Vitellius, Præsul Plocensis, Ioannes Lubrantius Posnanieſis, Matthias Dreſicius, Vladislauieſis, Ioannes Conarſki, Cracouiensis, & candidissimi animi Petrus Tomitius, Premisliensis, viri in uniuersum, cum seorsum literatissimi, & magni Patroni: Id quod in Præsulibus Christianis non natura solum, sed etiam gratia munus esse videtur. Plura ibi digna lectu reperies. Hoc enim suffecerit ad demonstrationem, loci illam satietatem vel malevolentiam obortam Vadiano, quam Willichius commemorat, non ad homines, sed ad periculi, cum se demitteret, significationem; vel ad ægis subterranei crassitiem esse referendam. Quod sane manifestum fit, ubi profunditatem Bochnensem Vadianus comparat Vieliciensis, per scalas, quibus descenditur. Cumque (inquit) Vielicia fossæ sint, præter cameras, alicubi octodecim scalarum altitudine, quarum nulla breuior sit octo cubitis, multis interim longioribus, constat, Bochnas, præter primarum faucium immensam profunditatem, in altissimam fossam octoginta scalarum altitudinem durare, & quotidie fieri altiore, innumera salis excisa copia. Scalas numeravit Ludouicus Decius noster, Regis Sarmatiæ a Secretis, & Ioannis Boneri salinarum Præfecti a rationibus, amoenissimi ingenii, & eximie doctrinæ homo: mihi sane non nullo metu perturbatori, tum & alia demirato, quorum gratia veneram, id ipsum obseruare non dabatur. An vero Vadianus, neglectis aliis propter quæ venerat, per scalas reptans, aliquid otiosum meditabatur? ut possint ibi locum habere illud, *Nox erat*, hoc est, si Chrysippo credimus, dies non erat? Hæc nimirum erat satietas, hæc malevolentia loci, in quo nulla dierum & noctium esset vicissitudo, scalis, hoc est, periculis referendum.

Ac quid mirum est, Vadianum exhorruisse, cum & Schröterus circa barathrum Niedzialek metum non dissimularit?

Miror, at inferius nobis immane barathrum

Cernitur, aque die nomina Solis habet.

Quis tantum molitur opus? prius ipse putabam,

Tartara nos medio posse videre die.

Istud at ut vidi, vidi nigra tartara Ditis,

Moxque dedi timidas corde tremante notas.

Vixque mihi visa est, ibi quæ rota lignea stabat,

Qua salis humana frustra leuantur ope.

Hic quæ bis seni mortales munia præstant,

Illæ supra quatuor perficiuntur equis.

Hæc ego cum vidi, satis est, potuisse videri,

Dico, iuuent alios ista theatra viros.

Ad putei vero cum venimus ora patenti,

Languebant tarda corpora nostra mora, moxque deinde:

Pensilibus vero sellis ut reddimur auris,

Clamo, salinarum rite valde Lares.

-Atqui

Atqui si diutius immorari, salinasque illas philosophice considerare illis fuisset datum, an aliquid ad publicam vtilitatem non potuissent inuenire? aliter enim alii in illas fossas se demittunt, quibus vnica lucra, nulla philosophiæ cura; aliter ii, qui rerum proprietates & causas inquirunt. Illud autem admiratione dignissimum videtur, quod ad salis fodinas ut plurimum sulphurei fontes prope reperiuntur, ut Bochnæ, & Vieliciæ, in Swofzowicze: quantula enim hæc distantia est? ac inter ipsas cauernas salis, sæpe naphtha ad ignem profluens multos amburit. Et ante aliquot annos ætate feruenti memini, terram inter Cracouiam & Vieliciam aruisse multis diebus. Hæc, lector, præfari libuit. Opto, ut Iodoci Willichii *Dialogi salinares*, qui fortasse alicubi latent, aliquando prodeant. Vale, & Willichium de salinis philosophantem lege, quem, ne iota quidem immutato, exhibeo.

PRÆSTANTISSIMO D. SEUERI-

NO BONERO A Balitz, Prædici Biecenti, Salinarum Regni Sarmatici præfecto, &c. Iodocus Willichius Resellianus

P. S. D.

Qvam verissime a Lucretio salem πονυκιστον dictum fuisse, a remedium multitudine, mihi in animum induco. Nam si quis iustam hac de re rationem inierit, quibusdam morbis tam externis, quam internis, tam communibus, quam singularibus, a capite vsque ad calcem conducere; magnam eius vim comperiet, cuius specimen in nonnullis formis præberi citra negotium potest. Morsus sane a serpentibus, quidni origanum, mel & hyssopum suo libramento salis commisceat vtiçur? Ictus a scorpionibus quidni ex seminis lini quadrante huic congesto cum oleo aut aceto locum perungat? Si quem pustulæ, papulæ, verrucæ nondum confirmatæ torserint, cur non sebum vitulinum illi in vnguenti speciem addat? si quem oculi cruore suffusi & sugillati, cur non mel cum æquali myrrhæ pondere eidem aut vngendo, aut fouendo adiungat? Quod si horum tibi copia præsens non affuerit, primum sal linteolo inuolutus ex aqua feruenti imposuit, sugillationibus facilem medicinam dabit, & officium faciet suum. Si infantes oris viceribus, quæ Græcis sunt ἀφθαῖ afflicti fuerint, sal linteolo concerpto illitus curabit: abscessus quoque gingiuarum, qui οὐλῶν nominantur, intricatus, plurimum repurgat, siccat, & denique astringit: putridis atque erosis dentibus succurrit sola salis bene mane sub lingua eliquatio. Linguae scabritiem salis comminuti frictio tollit lepris, furunculis, lichenibus, psoris, pruritu, quorum in classe absque controuersia, ut hodie illis nomen inditum est, pustulæ Gallicæ recensentur, idem cum vniū passis enucleatis, origano, fermento, & sebo bubalo medetur. Si angina discruciant & pene strangulant, sal cum aceto & oleo commistus, & ad fauces illitus, extenuat, dissoluitque; si quem voluptuarium podagra enecat, quid obstat quæso, quo citius eundem tritum cum farina, melle, & oleo, aut emplastri, aut vnguenti modo, vsurpet? Quid multis? quid commodorum salis in morbis curandis horas longa & fastidiosa narratione, delicato lectori consumimus, cum omnium libri huius rei sic pleni sint, ut lecti citius deuorentur, quam attentius perlegantur? Est enim nihil in hac vita, quod officium suum absque sale rite præstaret, cuius vsus in cibis communis ad concitandam appetentiam esse solet. Qua propter iis, qui cibum non sentiunt, ut salsamentis & salsuginosis potius victarent, quam dulcibus, quam glutinosis, optime consultum esse plerique omnes diiudicant. Quantum vero commoditatum pecori offerat, neque opiliones, neque armentarii, cum canalibus assabre paratis salem lambendum proponant, vehementer ignorant, vel quod

ss ss ss ss ss

lactis

lactis copia largior, & gravior in caseo dos sit, vel quod eius acrimonia aviditas lexciretur, & corporis meatus præcipue, ut propter nutrimenti distributionem, inque totum corpus digestionem fiat iter laxius, aperiatur, vel quod obesitas nimia, quam pecori morbosam esse rei pecuariae magistri experientia edocti probe tenent, non minus disiciatur, quam absumatur, vel quod fecunditatem, cum cibo salis omne pecus ad Venerem promptius atque salacius reddatur, aliquantulum promoveat. Quamobrem cum tot & tanta salis commoda sint, quid igitur rerum est, ut Lucretii falsum dictum non summis laudibus exornetur? Mihi quoque iuxta cum aliis nihil esse totis corporibus, tum sale, tum sole vilius asserere, & *proverbium*, quod est: *Panem cum sale estare*, omnibus de meliori nota pro necessitate commendare indulgeo. At vero cum tantæ in agro Cracoviano salinae, non sine DEI Optimi Maximi summa beneficentia adeo extent, optime Bonere, ut non parvam ærario Regio istinc accessionem fieri existimem, maiorem iudico, si accommodatior salis aut coquendi, aut distrahendi ratio haberetur. Siquidem immensus hic est numerus, & sicut Tragæo, ut Iulio Polluci aridet, Neptunus agros in salem vertit, ita Regi Sarmatæ, ut Iulio Polluci aridet, Neptunus agros in salem vertit, ita Regi Sarmatarum atque amplissimo atque inclitissimo euenit, adeoque ex his salinis ædificia, non secus ac olim apud Hammonitas, (ut qui passim arenis circumdati sunt,) & turres, perinde atque multis retro sæculis in sinu Graiugeno, perquam apposite ex salis quadratis molibus construerentur, propter tantam earum multitudinem & firmitudinem, cuius spectatores seduli eramus. Superiori enim septimana oriosi isthuc iter conuertimus, in primis Reuerendissimus & illustriss. Princeps & Præsul Lubusianus ac Ratisburgensis, D. Georgius; iuxta cum illius Celsitudine, Sirenuus, vere nobilis tum genere, tum moribus, Gotfridus a Kanitz, ad pericula fortis, ad usum & disciplinam peritus, ad consilium prudens, ad casum fortunamque felix, amicus mihi, non tam iucundus, quam gratus. Post hos, legationis Marchiæ Proceres, reliqui nobis voluntate, animo, sententiaque coniunctiores, per puteum demissi eramus, deducti postea in interiores salinarum cavernas visi sumus non in campos Elyfios, sed in profundissimum barathrum peruenisse: nunquam tamen ita percussi sumus, ut a mente destituti fuissetis: nunquam consilium, quod prius intenderamus, repudiare voluimus: mox Deo ac propitio ac dextro ad superos reuersi, epulati, in Beatas insulas deportati nobis videbamur, maxime cum eius spectaculi & scenæ nobis multa exempla edita fuerant, tam a Principiano, Heluetio Poeta, Cosmographiæ, rerumque naturæ observatore diligentissimo, cui subito eius loci infinita, ne dicam, satietas, sed malevolentia oborta est; modo a Iodoco Ludovico Decio, qui non minus ceteris ornamentis plurimis, quam æstimatione innocentiae floret, in omnibus vitæ partibus moderatissimus, lepore & gratia affluens, quem nunc doloribus oppressum audimus, non tamen misere spiritum ducere; modo ab Anshelmo Ephorino, qui a tuo, præstantissime Bonere, latere vix latum culmum discedere sibi permittit, imo familiarissime ad tuas ædes venturum, ut sua officia, studia, cogitationes, voluntatem denique omnem deferret, ut morbum subinde recurrentem lepidis narrationibus, salutaribusque medicamentis alleuaret, depelleretque, in cuius familiaritatem me venisse, tam gaudeo, quam qui maxime modo a te ipso exemplum cepimus, cui omnia sunt, quæ aut fortuna hominibus, aut natura largitur, cui earum cura delegata est, cum in eius muneris delegati executione non sis ignavus, sed oppido quam industrius & solers. Proinde non potui non hanc meam observationem qualemcunque tuulari multaria quadam opera consutam tibi dedicare, quo benigni mei in te heronimi significationem præberem. *Erit tempus, quo graviora hac de re eodem penitus deprementur, cum domum & ad chartaceam meam suppellectilem salus atque incolumis*

luminis rediero. Nunc vero hanc ipsam animi gratia quam hora succisua, veluti per transfennam perspicito. Iudicium tuum, & acutum & nimis exquisitum æquissimo animo expectaturus sum. Bene Vale. Feriis D. Georgii. Anno Domini M. D. XLIII. Cracoviæ.

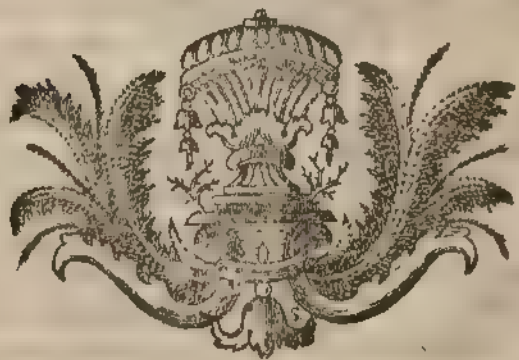
De Salinis Cracovianis.

Duo oppidula non longe a iugis montium Sarmaticorum in agro Cracoviano acclivi, sunt Viskum atque Bochnium; illud quidem est Cracovia VIII. M. P. hoc autem xxx. M. plus minus interest, in quorum utroque salinae insignes & celebres florent, atque a loco illæ Viliscanæ, hæ Bochniæ; a negotiatoribus ut plurimum, ab eius civitatis capite, Cracovianæ dici ceptæ sunt, in quibus tantus optimi salis numerus est, quantus in univertis Halis Germaniæ nunquam invenitur, siue Noricorum, siue Suevorum, siue Hermundurorum, non ita longe a Meliboco. Siquidem sal in iisdem dumtaxat non sine multo labore costilis habetur; cuius rationem neque Plinius, neque Tacitus satis perspicue intellexisse videntur, quorum prior quidem in Gallia, Germanique ardentibus lignis aquam salinam infundi memoriæ prodidit obscurius, pro eo atque rerum naturalium scriptorem decet. Posterior vero in Hermunduris *Salem* progigni scriptum reliquit, non ut apud alias gentes, *eluvie maris arescente unda, sed super ardentem arboris struem fusa, ex contrariis elementis igne atque aquis concreta*. Quibus verbis haud obscure significat nunc salem marinum, humore præsertim coacto & assiccato ipso litore, qualem Hispania & Gallia in diuersas regiones diuendit & distrahit; cui non absimilis est, tum lacustris quod genus est in lacu Tarentino, Cocanico in Sicilia; tum stagnalis, cuiusmodi est Memphiticus, qui extractus, sole exiccatur; nunc costilem quoque notat, qui non super struem ex salis aquæ affusione conficitur, sed certis focis in labris, Vilisci æneis atque ferreis; Luneburgi plumbeis percoquitur; illic longiora bis tanto sunt atque lata, hic pene quadrata, in singulis casis (sunt enim quadraginta octo,) bina; illic tres palmas profunda, hic vix quinque altitudinem inuenies; illic quaternis horis super craterem in pyramides surrigitur, hic binis percoctus in calathos colligitur. Vilisci quoque duplex sal colligitur, unus quidem costilis, alter vero, qui aliis est metallicus, aliis natiuus, aliis saxeus, alibi purioris notæ, alibi minus, iuxta materiei defæcatæ naturam, qui ferreis pistillis, in mortariis contunditur, & in salendi officio si non primas, alteras certe habet. Certum quidem mihi ex philologia est, id salis genus ex vaporis exhalationisque, non tam per solis calorem, quam natiuum, decoctæ, adeoque nimis perustæ mistione fieri. Quæ enim liquefit, modo niuis naturam, modo vaporis; quæ friabilis est, exhalationis admodum terrestris proprietatem præ se fert, ex cuius copia indies magis atque magis succrescit, cuius hic propter magnum numerum ratio non initur, quæ *Μετεωρολόγοις* non potest non esse perspecta. Quare a veteribus observatum est, in Phrygia, Cappadocia & Aspendi tantum salis de nocte succrescere, quantum de die excisum est. Notum quoque est, Oromeno Indiæ monte non minus renasci, atque auferri. Liqueat & iuxta Caspias portas, æquor per salis flumina (quæ ibidem sic dicuntur) veluti gelu coivisse & in salem condensatum esse, sub quo purior amnis defluit. Quisnam redundantibus halitibus id ipsum acceptum non ferret? Quidnam causæ est, cur apud Hammonitas tanta salis copia sub arena (a qua Hammoniacus, & vulgo Armoniacus appellatur,) æstuanti colligatur, noctibusque cum luna succrescat? Visionem autem immodicam Alexandri Magni vel sola peregrinatio ad Iouem, quem sibi, Philippo repudiato, esse patrem voluit, diuini honoris amantissimus, dilucide declarat. Quidnam de Naphthico dices? nonne & hic Naphthæ, multum

fragilitatis in eodem auctor est. Neque adeo obscura erit ratio philosopho industrio, ex materiei commistae conditione, atque proprietate, cur Bochniacus sal sit albior atque Viliscanus, cur Memphiticus rubeus, cur Cappadocus croceus, cur in Bactris circa Oxum rufus, cur in Aina purpureus, cur in Lusitania iuxta Strabonem purpureus albeat. Color enim non aliter materiei qualitate & temperatura, atque in ipsis metallicis, variatur. Quis non Pannonicum auro plus sulphuris exstitisse, quam Rhenano diceret? Quis non plus argenti vivi portionis argento aut Sarmatico, aut Germanico, quam Schondaniano tribueret? Proinde, & talem & metalla pro materiei qualitate, modo, temperie, & missione, alium atque alium imbibere colorem, nemo, veluti a mente destitutus, tantopere admirabitur. Porro de sale factitio, qui ex muria concoquitur, qui ex ligno, veluti hebeno; ex harundinibus, qualis est medicis sal Iadus; ex iuncis & herbis, quod genus est pharmacopolis sal alcali vulgo dictus; ex succino & aliis quibuslibet rebus; de nitro tam nativo quam factitio, eoque multiplici atque mixto sulphure in *dialogis salinaribus copiosius plana sunt*. Hoc tamen nequaquam silentio est praetereundum, quod in Viliscanis salinis interdum spectra oberrent, sed non, nisi cum quid gravius, quod DEUS bene vertat, propediem accideret, atque eadem aut Protei, aut Vertumni modo in varias formas se adeo commutant, ut nunc catum, nunc suem, nunc hominem, nunc aliud atque aliud animalis genus vltro citroque cursitans quis diceret: mihi in animum induco, esse quoddam Daemoniorum genus, (sicut eorundem apud Pselum & Diuum Augustinum sex sunt formae,) terrestre, quod neque semper, neque ubique noxium est, sed subinde, ut in quibusdam metallicis, etiam operas concitat, pulverulentum in simulam congerit, ita hic suo vaticinio quoque hominem prudentiorem esse efflagitat, quo sibi a futuro periculo diligentius caveat. Meminerit tamen quisque veteris cuiusdam dicti, cuius & Plinius meminisse hand dedignatur: *Ostentorum vires in nostra potestate esse, ac prout quaque accepta sunt, ita valere.* CRACOVIAE, per Hieronymum Vietorem. Anno Salutis M. D. XLIII.

FINIS.

Tomus Primi.

INDEX LOCUPLETISSIMUS

res omnes memoria dignas, nec non nomina propria, tum provinciarum, urbium, aliorumque locorum, tum hominum in se continens.

Littera n significat adiectas ab editore annotationes.

- Abalus* insula p. 21.
Abbas Ceruinenfis Nofellae oppido praest p. 491.
abbatum electio p. 157. quomodo in Polonia eliguntur? p. 366.
Abbatia in Satrapia Pofnanienfi 437.
Abrahamowicz (Andr.) 64.
Abfolutio denegatur cuidam, biblia Lutheri legenti p. 758.
Academia Cracoviensis 130. 134. 440. a Cafimiro III. instituta, a Vladislao II Rege Pol. perfecta 535. Vilnefis a Gregorio XIII Pont. R. univerfitalis titulum accepit 511. Elbingenfi ab Alberto Duce Prussiae fundata, et a Senatu inftaurata p. 639. Regiomuntana ab Alberto, primo duce Prussiae instituta p. 407. 457. 650.
Accepti et generofi in filia Sequana. 489.
Acciso Prusorum tributum p. 174.
Aclyre oppidum p. 603.
Adoniae huc Ptolomaida, arx p. 94. quid amplius de ea notandum. ibid.
Adalbertus, S. in Borussia a Sudinis interficitur p. 28. 406. Archiepifcopus Gnefenfis 394. corpus eius Boleslaus in Poloniam deducit 29. reliquiae eius in ecclesia cathedr. Gnefenfi. 51. 437. 559. Cracoviae docuit. 534. de eo et eius reliquiis fcriptorum difsentia 534. prope Fifchhaufen a Pruffis interemptus. 653.
Adamanti durities a Sale venit. p. 734.
Adeniko p. 274.
Adolphus caesar. p. 96.
Administratores Gnefenfis p. 157.
Audel p. 274.
Auoba p. 274.
Aetnae populi 499. 616. 655.
Aegidius Epifcop. Mutinensis, ofia S. Floriani Cracoviani detulit. p. 394.
Aetarii regni praefecti. p. 401.
Aetia defcriptio 780. Aet an in fluit in animos. 499.
Aediles in civitatibus maioribus, qui vocentur. p. 134.
Agenor, Rex Lybiae et Syriae 37. fecundum alios Phoenicum ibid. n.
Agaso et reliqui regni officiales p. 151.
Agathyrfi populi p. 238. 275.
Agrestium hominum fors in Pol. p. 140.
Agricola (Rudolphus) p. 8.
Agricultorum penitus ruralis Regi folvenda dimittitur p. 344.
Alani quales populi fuere p. 19. n. a Sicambriis compreheti, 25. eorum pars ad Hispanias usque pervenit. ibid. altera pars Borussiae fidei se committit. p. 26. Alani, Litalani, hodie Lithuani dicti 27.
Alania, hodie Lithuania. 554.
Alani in Prussia remeant. ibid.
Alanus Viduutus, primus Prusorum Rex. p. 26.
Alabaster Czemenfe, 47. in Podolia passim invenitur. 451. mollities ei a sale venit. 784.
Alla, flum. 101. 125. 243. 647.
Allenstein arx et civitas 92. 242. 458. 641.
Allenburgum 242. 351. 647.
Albertus Dux Bavarum, oblatum Bohemiae regnum accipere recusat. p. 10.
Albertus, Marchio Brandeb. Ord. Teuton. Magister. 99. Iuramentum Vafallagii de Prussia praestat Regi Sigismundo 99. 169. quod etiam facit, filius Albertus Fridericus p. 100. Albertus Linonenfes pro ingenti pecuniae summa liberos declarat p. 105. a rege Sigismundo I Prussia in feudum accipit p. 354. et 351. 425. Teutonice religionis habitum deponit. 413. 435. Academiam Regiomontanam erigit. 457. copia Alberti Ord. Teut. mag. caduntur apud Pilcam p. 482. a Sigismundo Rege Dux Prussiae creatur. 531. 639. sub ipso finis ordinis Teutonici. 619. getta eius et negotia cum Polonia. 641. fundat Academiam Regiomontanam p. 650. obiit anno 1468. pag. 653.
Albertus Fridericus, filius Alberti succedit patri. p. 413. 425. 620.
Albertus (Ioannes) Rex Pol. litteras dat super Ducatum Zitoie il. p. 376. expedito eius contra Turcas successu caret, p. 412. Coprado Duci Masoviae litem intentat propter Masoviam 481. eius filius, Ioanni et Stanislao dominatum Masoviae permittit. p. 482. obiit diem anno 1506 p. 521. 634.
Albertus (Ioannes) filius Sigismundi III Reg. Pol. fuit Card. et Epifcopus Cracoviensis p. 527. obitus eius. 529.
Albertus Imperator. p. 98.
Albertus Dux Brunsiae. 648.
Albertus Austriae Dux. p. 96.
Aldusia, castrum p. 92.
Alexander Viduutus, frater Vladislai Jagellonis, ducatus Plesconienfem, Novogrodenf. et Smolensconf. Lithuaniae adiungit p. 283. Dux Valachiae profigitur. 409. Lithuaniae iure beneficiario accipit a patre suo, Vladislao Jagellone p. 416.
Alexander, Rex Poloniae factus 90. articulos pacis Breslensis privilegio Ducum Masoviae adiungit p. 330. confirmat ecclesiasticis privilegia ab antecessori. sua data p. 393. eligitur M. D. Lith. et Rex Poloniae p. 413. 521. Statutum eius p. 146.
Alexander (Carolus) filius Sigismundi III et Constantiae Austriae 571. obitus eius 529.
Alexander Pontifex. p. 99.
Alexander Vigundus. vide: Vigundus
Alexandra, Jagellonis Reg. Soror, nubit Semovito, Ploemisi et Ravenf. principi 481. 569.
Alexandrop oppidum 596.
Alman rix civitas poloniat. Volhyn. p. 608.
Alexius (Michael) Federowiczii, magni Duc. Moscoviae filius p. 613.
Albia, fluvius. p. 102.
Alfungen, arx. p. 114.
Alce, le a Poloniae. p. 127. in Borussia p. 24. in Lithuaniae frequenter. 414. magna bestia dicta p. 748.
Algemundus, Dux Novogrodenf. Troynam filius. 565.
Alienationes Regi Poloniae interdicitur p. 146.
Alfungen, arx. p. 108.
Altenburgensis comes. 96. vide Dietericus
Altenburgum p. 274.
Altbaur arx p. 633. vid. Starogrod.
Altsudo Salinarum, quomodo monstratur timidus p. 792.
Alvernia monasterium. p. 45.
Alyatas Rex Lydorum. p. 41.
Alzin oppidum. p. 605.
Ambae p. 275.
Ambosben arx. p. 108. 274.
Amotinum oppidum Pomeran. 460.
Amora p. 274.
Ampoli oppidum 606.
Amurathes II prius victus, postea victor Vladislai III. Reg. Pol. 411.

I N D E X

Anartophracti populi p. 238.
Andreas (Ioan.) Vir sacratus strangulatur iussu Conrad. Ducis Masoviae p. 480.
Andreas Dux Liuviz p. 579.
Andreas, Rex Hungariae p. 578. 585. ad Tybiscum annem a Bolisla II Reg. Pol. profugus p. 410. Frater eius *Colomanus*, Rex Haliciae 420.
Andreas (Ioach.) Consiliarius in suprema sententia curia p. 743.
Andreas de Sta Cruce. p. 326.
Andreoua abbatia. p. 444. 488. 542.
Anaraffawice (Nicol.) p. 297.
Angerunda arx 108. 114.
Angerap, flumen. 647.
Angerburgum arx et oppid. 242. 319. 350. 647.
Angus remedium. p. 801.
Anglia p. 96. Angliae legatus prerogativam super Gallia legio pretendit. p. 738. uxorem pulcherrimam habuit 752.
Anglicanum Schisma. 686.
Animalia domestica Poloniae. 129. quondam in Borussia 24.
Anze populi p. 339.
Ankowitz (Valent.) p. 64.
Anna, vidua Conrad. Duc. Masoviae, a Masoviis in arce obsecratur. p. 482.
Anna Sigismundi I. Reg. Pol. filia Stephano Bathoreo Regi Pol. nubit. 521. 523.
Anna Vitoldi Scoris sepulchrum Warka. p. 485.
Anna Caroli Archid. Austriae filia vxor Sigismundi III Reg. pol. p. 527.
Anna Catharina soror Vladislai IV. Reg. Pol. nubit Philippo Wilh. Palatino Neuburgi 530.
Anna Sigismundi III. Reg. Pol. Soror Golabae commemorata p. 635. mortua Brudnizza p. 636.
Annulus S. Brigittae p. 697. annulus S. Kunegundis 787.
Ansenavia oppid. 601.
Antemius Augustus p. 3.
Antigenides p. 17.
Antiquum regnum Poloniae. p. 532. antiqua Prussia. ibid.
Antistites Sarmatici, tempore Regis Sigismundi p. 2.
Antenius Anapachian. 441.
Appellatio iudiciorum p. 162. appellationes, siue promotiones nobilitatis. 161. appellationes Silesiorum. 162. cognitio Regis de iis ibid. ab urbanis iudiciis. 164. a Duce Prussiae ad Regem Pol. 367. friuola in Prussia cohibentur. 362. in rem iudicariam transeunt. ibid. appellationes ad supremum tribunal ciuitatis Magdeb. abolitae a Calimiro M. Rege Pol. p. 406.
Aper, amnis, hodie wieprz 664.
Apes eorum abundantia in Polonia p. 3. 129. curae eorum p. 658. seq.
Apollinaris (Sidonius) compendium vitae eius. p. 3. n. 11.
Aqua quaedam mirae naturae p. 127. aqua, ardente sole, in saltem concreuit. p. 585. aqua calida Polonia caret. p. 413. aquae creatio p. 780.
Aquila alba, Stemmatia Poloniae, origo. 436. 501. 555. aquila Polonica quid significet? p. 775.
Arandi feminandique modus in Russia alba, Moscoviis confini. et in M. D. Lithuania. 82-84.
Arces Poloniae p. 137. ad Vistulam sitae. 124. Regis Poloniae in Livonia 134. Regis Sueciae. ibid. Ducis Curlandiae. ibid. arces archiepiscopatus Rigensis. 107. episcopatus Curlandiae. 108. arces diuinae impendent. 106. arx Cracoviensis describitur 394. 536. a Sigismundo III. Rege Pol. splendor reddita. 537. arces in Polonia non ad oblationes aptae. p. 396.
Arensberg, arx 107. 114.

Arenasio, Castellorum. 319.
Archiepiscopus Gnesnensis, legatus natus et Primas regni Poloniae p. 148 302. iurisdictio eius. 159. prerogativa. 166. Archiepiscopus Rigensis. 106. 112. conspiratio contra eum. 113. capitur et in vincula conicitur. ibid. liberatur. 114. Kioviensis p. 452.
Archiepiscopi duo in Polonia. 514.
Gnesnensis auctoritas. 533 514.
Leopoldus. 402 580.
Archiepiscopus p. 752.
Archiepiscopus p. 98.
Arge nauis. p. 784.
Artes arx. p. 106. 114.
Aristoteles p. 134.
Armamentarius Polonia caret. 575.
Armenia Polonia. p. 130. 141. Episcopum habent Leopold. 580. seq. in Podolia frequentes. 590.
Arnoldus vid. Choszczno.
Arrianorum et Anabaptistarum doctrina anno 1647. per totam Poloniam prohibita p. 530. Raco via, eorum sedes 445. eiiciuntur Racovia anno 1643 p. 547.
Arrepolock, amnis. 604.
Articul constitutionum bellicarum constituti a Greg. Chodkiewiczio, Castell. Vilnensi p. 85-87.
Ascelinus mittitur a Papa Innocentio IV. ad Chanum Tartarorum p. 184. postulatam eius a Chano. ibid.
Ascher arx. p. 106.
Asis, arx 109. 114. 274.
Asracan nobile emporium moscouit. 418.
Ascalis, populi. p. 238.
Asygenum copia in silua Sequana p. 489.
Asmonis populi. p. 500.
Avarini populi ad Naruam flumen p. 137.
Aurum genera in Polonia 129. auricula diuina qualis. ibid. aues niales, vulgo *Smegula* in agro Louiciensi frequentes. p. 494. 560.
Auugustus (Carol.) in Sueciam proficiscitur. 766. 763. 760.
Auaxius comes vid. Memmius
Auguio oppidum. 57. 483. 659.
Augustinus D. regula illius fratribus Teutonicis seruanda imponitur p. 94.
Augustus Sigismundus Rex Polon. p. 105.
Augustus Caesar cum legatus Sarmatarum foedus percutit, teste I. Iero p. 240.
Augustana confessio in Suecia p. 136.
Aulica, ministeria p. 155. aulicorum splendor apud Proceres Pol. 693. aulici equites. p. 155.
Aurifaber (Ioan.) Episcopus. Pomelan. 644.
Aurum potabile verum p. 784.
Auschwitz, id est, Olusicimia. 547.
Austrasia, eadem quae Samlandia p. 532. 652.
Ayeton Marchio de exercit. Hispanici dux 705.
Axelsson, Suecor. Commisarius p. 707.
Axiaca populi, a fluuio Axiace ita dicti. p. 502.
Axiaces, fluu. seu Hypanis. 500. flumen apud quod Roxolani a Rege Boleslao I. superati p. 409. 418.

Babia gora. 46.
Babin oppidum. p. 597.
Babko silua. 309.
Bacora. 244.
Badis, castrum p. 109. 114.
Baden p. 244.
Balaklai Tartarorum princeps interemptus a Skir-mundo D. Nouegard. 565.
Balaklei arcis vestigia. p. 243.

Balanowka oppid. 656.
de Ballice (Ioh.) Castell. Radom. 317.
Baldunus Rex Hierosolym. p. 94. templum & Xenodochium extruxit Hierosolymis ibid. & p. 617.
Balga, arx. 90. 91. oppid. Pruss. 351. 553. 648.
Balitz, Bonerorum quondam villa 242.
Balnea Polonorum p. 133.
Balnearum Vitoldi p. 244.
Balsica oppid. 453.
Balticus sinus 81. 440. Balticum mare insulae scatur. p. 427.
de Banceye (Clem.) 914.
Bancorum in salinis volutio. 793. 104.
Bandewo (Bienyako de) 314.
Bannarius (Ioh.) Tribunus & gubernat. Hef-tensis 645. Suecor. Dux. p. 762.
Bar, ciuitas. 60. 244. 593.
Baranowia, arx 445. 545.
de Baranow (Iacob.) 314.
Barbara Ducissa Ofzaiacim. vxor Ianussii. 371. seq. Ducissa Rastivilia, Sigismundi II. Reg. vxor. 415. Stanislae Tarnouii filia 590.
Barbara corpus 599. 631.
de Barcew Mlezay. 314.
Barclai (Ioh.) iconis ammorum cap. VIII. cum resutazione Lux Opalini 662. seq.
Barbarossa dux. Fridericus
Barcland p. 244.
Barenis & Mediol. Ducis. successio ad Sigismundum I. Reg. Pol. denotata. 381.
Barisouia oppid. antiq. 605.
Barisole, 605.
Barisouia, oppid. palatinat. Minscant. in Lith. 455.
Baronia. 592.
Bar (Herm.) mag. ord. Teut. 35.
Bart populi in Borussia p. 23.
Bartem, arx. 647.
Bartenstein oppid. 319. 351. 647.
Bartonia vel Bartenslandia, Prussiae provincia. 92. 532. loca illius. 446 seq.
Baryce p. 243.
Bajemborg, arx. 108. 114.
Basilica S. Ioannis. 96. basilica Livoniae instituta p. 104. basilica diui Alberti, in qua Ord. Teut. magister Poppo ab Ostermae teret mandatus 612. p. 55.
Bastia ciuitas 606.
Bastides (Ioan.) Magnus Moschorum dux 109. 111. 611.
Bastins, Moschorum Dux, profigatur a Constant. Ostrogio Duce, sub Sigismundo I. Rege Pol. p. 411. vident Smolenscum occupat. 579.
Bastri S. Monachi p. 598.
Bastius Snyk. 7 vid. Snyk. 137.
Bastaria vel Baltrane, quales populi 237. 409. seq. eorum urbes. 500. finis. 664.
Basterni p. 20. n. 30.
Bathi, seu Bathus, Tartarorum Imperator. 380. Hungariam ingreditur & crudeliter deuastat. 383. expugnat Strigonium. 184.
Battor 382. Battorensis Grifelis, fratris Regis Stephani filia p. 524. 589. Andreas Battor, Reg. Stephani frater S. R. E. Cardini. & Episc. Varnien-sis 640.
Baudisur, tribanus militum Gustavi R. Suec. 398.
Suecici exercit. Dux a Koniepsolcio capitur. 636.
Bawsko in Livonia p. 275.
de Bayen (Scribor). gubernat. Prussiae 327. Gabriel ibid.
Beaplan Scriptor & miles Gallus. 770.

Beastissima Virginis imago a S. Luca depicta, in claro monte p. 539. imago eius miraculosa. Czen-stochov. 442.
Bebek. 244.
Bebrus fluu. 418.
Bedegski, vel Bedgurti, ciuitas. 631.
Beffarus (Carol.) Ord. Teut. mag. 96. 618. quid sub eius magisterio notandum. 93.
Bela IV. Rex Hungariae exercitum sollicit. Tartaris obicitur improviso, & effugit p. 103. 119. fugit in Austriam 184. Bela Hungaror. Dux, profigato Andrea Rege, a Boleslao II. Reg. Pol. in paternum solium restituitur. 410.
Bela p. 244.
Belzyce p. 243.
Belus, Rex Hungar. pater S. Cunegundis p. 787.
Bellarmini. S. R. E. Card. controversiae praes-guntur Thorunil. 458.
Belli gerendi ratio in Polonia 167. 409. leges bellicae 167. expeditio bellica non sit sine comitis. 168. bellicarum constitut. articuli. 85. seq. belli tempore nobilitatis & oppidanorum munia p. 108. belli ratio apud Prussos. 174.
Bekio. 242.
Bekisarius dux exercitus Romani sub Iustiniano imperat. domat Vandalos. 42.
Bellum Sacerdotum p. 98. Livonicum p. 112.
Bela ciuitas. 59 588.
Belgardia ciuitas p. 102.
Benedictus Pontifex. 97.
Benguias Dei in pios. 159.
S. benedicti monis prope Cracoviam p. 785.
Bendagium oppidum. 541.
Bersa fluu. 596.
Berca flumen. 1253.
Bertaa Monaster. Carthuf. 448.
Berdicowa oppidum. 605.
Bertani. 244.
Bereskoko ciuitas. 607.
de Bernheim (Theodor.) Crucigerorum Marschallus 21.
Bernardus Dux Weimar. 752.
Berecina fluu. Lith. 124. 414. 456. 610.
Bergmannus (Petrus) Consiliarius. Sueciae 744. 753.
Berchholm, arx. 109. 114. & arx Berfen 114.
Berklis munitio 93.
Berlinecia p. 592.
Bernholm, Berse, Bersen, Bersari in Curlandia. p. 275. Bersari in Pol. 242.
Bersin & Betigola p. 242.
Bersabea solo equatur a Turcia. 525.
Berthem Gabor, Transylvaniz Princeps, instigat Turcas contra Polonos. p. 585.
Berseldus Cisterciensis Abbas, episcopus Livoniae creatur. p. 104. occiditur. ibid.
Beskid, montes Caspathi appellantur p. 33 246.
Bessarabia. 112.
Bessi populi 238. 243. 798.
Bessowa (Paul. Ioan. de) 328.
Bessensis terra regno adscribitur a Casimiro III. Branczia a. 1462. p. 299. distans & ciuitas. 453. seq.
Bayhell in Prussia. 551.
Bibio, oppid. Pol. 138 494. 528. 562. Lith. 448. 562. 563. 564. 540. 543. 544. 576.
Biala, nobilis. 280.
Biale, lacus. 126.
Bialacerkiew, ciuitas. 77. 245. 453. 602.
Biale Grucki, oppid. 602.
Biale Pole, oppid. 602.

Uo us un u

Bialo

I N D E X

Bialy Kamien. 209. 520.
 Bialobryga oppid. 485.
 Bialobok, arx. 584.
 Bialogrod Theodora dicta veteribus. 248
 Bialosur opid. 602.
 Bialostok, castell. 462. 680.
 Bican, populi. p. 238
 Bibliotheca in Torunensi asseruatur dux Cice-
 ronis epistolae authographae. 634.
 Bicker (Andr.) Consul civit. Amstelodam. p.
 743.
 Biecia vrbs palatinar. Cracov. p. 442. 444.
 Biedegstia ciuitas. p. 51. 342. 439. 563.
 Biech on oppid. p. 53.
 Bieganowski (Stanisl.) p. 64.
 Bielko p. 343.
 Biebowa, nobilis. p. 286.
 Bielany. 243.
 Bielany vel mont argenteus. 46.
 Bielawski Stanisl. p. 314.
 Bielitzia vrbs. p. 345.
 Bielun Nicol. 290.
 Belsensis districtus auri Polonico ascribitur.
 296. ad Podlachiam spectat 462.
 Belskensis (Franciscus) sup. regni Maresch. p.
 65. 497.
 Belski Anton. 66.
 Belsko oppid. 54. 56. 660.
 Belszad Montes. 792.
 Bieze ciuitas. 46.
 Biedrzycki (Ioan.) celebris poeta & medicus.
 p. 439.
 Bierza, sedes Ducum Radziuillorum. 448. 573.
 Bilsicum pagus. 492.
 Bioterus quid significet p. 26.
 Bierzennik fluvius, limes perpetuus inter co-
 gnatum Pol. & novam Marchiam. p. 308.
 Bierza vrbs. 544.
 Biczum castell. 492.
 Birbicum fluu. 592.
 Birgela, arx. 93.
 Bischofsburg oppid. 641.
 Bischoburgum oppid. 641.
 Bischofwerder in prussia. 851.
 Bischoffstein ciuit. 92. 640.
 Bisens, sine Zubr, fera Polonia p. 127. bison-
 tium venatio. 128. bisontes in Borussia. 24.
 Bistrie fluu. 587. 592.
 Bistria ciuitas olim Pomeraniae, nunc Poloniae.
 459. 629.
 Bistupice (N. de) 314.
 Blanca filia Philippi Vicecomit. vxor Franc. Skor-
 tis Duc. Mediol. p. 323.
 Blerus Poloniae mai. pagus. 411.
 Blerzynski (Mich.) 64.
 Blockum munitio p. 106. 114.
 Blonie oppid. 55. 487. 559. &c.
 de Bnin Andr. Episc. Poin. 289. Petrus 328.
 Matthias. 325.
 Bobnowka fortalitium. 605.
 Bobova p. 249.
 Bobrica munitio. 605.
 Bobrensis arx. 443. 542.
 Bobrofsko arx p. 74.
 Bobrna ciuitas prope Craeoviam. p. 9. de Sali-
 nis nochmanis p. 7. 46. 243. 443. 543. nochma-
 Salinarum profunditas. 800.
 Bockowe oppid. oppid. 586.
 de Bockow Nicol. p. 498.
 Bockow p. 491.
 Bockowica, domicilium Samborecorum p. 249
 arx munita. ibid.
 Bock fluu. 246.

Bodaninum oppid. p. 444. 445.
 Bodacum 243.
 Bodyn 285.
 Bogdunus Chmielnicius Cosacor. dux 571. Za-
 moscum frustra obsidet 550. vid. Chmielnicki
 Bogislaus Dux Pomeraniae 628. Stolpenis. 318.
 Bogoria Scotnye. condidit Lovicium 492. Steti-
 penis. 395. Bogoria nobilis. 286.
 Bogumilowice (Mich. de) castellan. Sendomir. 286.
 Ioan. Gastellan. Czechov 237. Paulus index Cracov.
 287. 314.
 Boguslawia. oppid. 602.
 Bogus flumen diuersum a Bugo 125. 304. anti-
 quorum Hypanis vel Axiacus 590. origo 593. 595.
 Bohemia p. 96. bohemi vici per Boleslaum I.
 Reg. Pol. 409. Cracoviam in suam potestatem re-
 digunt. 518. Vislitzam. 545. Gnesnam, ex qua Gau-
 dentii corpus loco S. Adalberti abstulerunt. 554
 Siradiam occupant. 558. Lenciam. 561. Vladisla-
 uiam 562.
 Bobulawia oppid. p. 451.
 Bolesmonia. oppid. 494.
 Boleslawice Boleslawecis, oppid. 448. 458. 559.
 Boleslaus I. Chrabry. primus Rex Polon. 519.
 ab Ottone III. imperatore creatus. 51. 443. 559.
 facta eius 102. columnas in Borysthenes collocat. ibid.
 Saxonibus bellum inferit & Daniam suae subiugat diri-
 oni. ibid. fundat episcopatus 377. redemit corpus S.
 Adalberti martyris 392. remittit ecclesiasticis vedi-
 galia ibid. socius & amicus imperat. Rom. appella-
 tur. 367. episcopum Cracov. iure ducali uti iussit.
 395. Boleslai Gades 102.
 Boleslaus II. audax Stanislai Episcopi Cracovien-
 sis interfector. 519. Przemislum expugnat. 514. Ki-
 ioviam. 559. regiam dignitatem perdit. 597.
 Boleslaus III. distotus (Krzywousty) Princ. Po-
 lon. 46. Henricum I. imperat. superavit praelio. 490.
 Boleslaus IV. Crispus, Princ. Pol. 520.
 Boleslaus V. pudicus, Princ. Poloniae 520. in
 Moraviam fugit. 181. contra Tartaros dimicat. ibid.
 episcopatum Cracov. multis beneficiis ditavit. 536.
 Iazyges extirpat 566. vxor eius Kunegundis 785.
 Boleslaus Pius, Dux Calisienf. 554. 555. Dux
 Opolienf. 46. 47.
 Boleslaus, Poloniae princ. elicitur ex Polonia ap-
 restitur a Friderico Barbarossa. ibid.
 Boleslaus, Masovia princeps. 529.
 Boleslaus Suidrigello. p. 11.
 Boleslany nobilis. 286.
 Bolo fluu. 242.
 Bona terrestria. vid. terrestria.
 Bona Sigismundi. Reg. Pol. vxor 60. 321. vi-
 nea ab ea plantata. 446. fundat Barum. 244. 452.
 Bonerus (Seuerinus) 790. laudatur 799. Bonerus
 (Ioan.) Salinar. praefect. p. 4. 7. 8.
 Bonifacius papa. 96. 97.
 Boratinus 1360. Moschos deuincit p. 472.
 Borani populi. 500.
 Borasus (Georg.) Suecus. p. 516.
 Borek oppid. territorii Calisienf. 497. 518.
 Borek (Stanisl.) canonicus Cracov. legatus Sigie-
 mundi I ad Carolum V. imperat. p. 321.
 Bordowen in Prussia. 324.
 Boris, seu pseudo Demetrius. p. 612.
 Borisew oppid. 74. 242. 610.
 Borislav, filius Vladimiri Duc. Ruthen. a fratre 68
 alius. 578.
 Borczowk oppid. 593. 607.
 Borowice. Borowica, ciuit. 244. 603.
 Borczowka vid. Borczowk.
 Borusci populi. 399.
 Borysthes fluvius eius et incolae. 19. 20. incolae ad
 Riphros

I N D E X

Riphros montes eam intrare. ibid. anarchia in
 Borussia. animalia borusie 24. Borussia Rexeli-
 gular Viduatus Alanus 25. vid. Prussia.
 Boryst populi 615. eorum victus. 21. cum Sudinis
 societatem ineunt ibid. et p. 23. Alanos in tutelam
 recipiunt 26. connubia nulla habere ibid. leges et
 mores sub Viduato Alano 27. viribus exuuntur a
 Hugone Bruckero 28. conspirant cum Polonis. 29.
 Poloniam devastant 30. christiana reddunt per fra-
 tres Teutonicos ibid.
 Boryst, primus Lithuaniae princeps Christianus.
 p. 503.
 Borysthenes, fluvius 30. 302. 126. 452. 455. 456.
 507. 594. 597. 603.
 Borysthenes (Nicol. de) Castellan Zavich. 301.
 Borysthenes oppidum. p. 596.
 Boryst vid. Bruckerus.
 Boucones oppid. 554. Boucones oppid. 601.
 Bouconum p. 451.
 Boum quotannis e Polonia 60000. ad externos mit-
 untur. p. 679. quantitas in Russia. 692.
 Boyhushi (Ioan.) 214. ad Carol. V. imperat. 281.
 Boymar (Nicol.) 285.
 Boycia p. 90.
 Bozema Archiepiscopus Gnesienf. 567.
 Bozeminus ciuitas 547. 072.
 Brabs comes. 737. 742.
 Brandenburg. oppidum. 90. 92. 242. 319. 350. 648.
 Brangon pagus. 629.
 Bractawia ciuitas 60. 249. venit in Lithuaniae
 potestatem. 569. 595.
 Branca (Gregor. de) 276.
 Brancius (Sebast.) Episc. posnan. p. 486.
 Braniccki (Petrus) 64. Ioannes Clemens 68.
 Branka oppidum p. 56.
 Brastawenfi palatinat. et vrbs. 452. 459.
 Brastawia ciuitas. 73.
 Bratim 242.
 Brathianum oppid. 258.
 Braunius (David) Sarmatiam Europaeam Matthias
 Strykowski vindicat. p. 31. elogium eius de histo-
 ria Strykovi Lithuana p. 27. n.
 Brda fluvius. 242.
 Breiburg p. 242.
 Brestia ciuitas Cuiaviae 53. Lithuan. 75. 962. 576.
 Brestnys Satrapia, vnum palatium habet, tres
 castellanos, territoria quatuor p. 459.
 Bresna oppid. 53. 60. 561.
 Breschem oppid. 646.
 Bretnica p. 243.
 Brezoum ciuitas 452.
 Brigitta S. 281. 549. diuina fuit. p. 697.
 Bro, flumen. 631.
 Broci amnis p. 488.
 Brocum, oppidum Masoviae. p. 461. 482.
 Brodnica, vel Strasberg. 242. 317. 324. 458. 625.
 Brody, Ciuitas Volhyn. 452. 588.
 Bromberga (Bedgoski) ciuit. 621.
 Bronkewas (Bartholom.) p. 444.
 Brascius (Ioan.) p. 798.
 Bresno (Stanislav de) 586.
 Broylow p. 244.
 Bruckerus (Hugo) Borusos comprimit. p. 68.
 Brühl (Henr. comes ab Osterzyno) 66. Frideri-
 cus 62.
 Brudzewo (Nicol. de) Subpincerna Calisienf.
 301. Iarand. Castellan. Iunivladislavienf. 313.
 Bruno, Episcopus Pragae. 642. 648.
 Brunberg ciuit. 120. 242. 458. 642. viuit iure
 Lubecensi 620. 641. Polonis a Suecis redditur. 743.
 Brunerus Rex ruthenorum ethnicus. 88.

Brzeg vrbs ducalis. 243.
 Brzezie. 315. 448. 243. vid. Brestia.
 Brzesie (Nicol.) Subdapifer Cracov. 314.
 Brzesis (Seigneur de) R. Pol. Marechal. 287.
 Ioannes regni Vicecancellar. 304. Stanislaus, ibid.
 Andreas subdux Brestensis. 314.
 Brzezana ciuit. 242. 585.
 Brzezogromy (Iaroslav) subdux Iunivladisl. 302.
 Brzytek. 244.
 Brzozow (Nicol. de) Succamer. Gollinenf. p. 314.
 Brzozowia ciuit. 244. 451.
 Bucowia filua 411.
 Buczac. (Mich. de) 314. 386. Iacob. ibid.
 Buczac. oppid. 243.
 Buczawa 451. 585.
 Budinus presbyter emendicata stipe templum Cle-
 soviae extruit. 458.
 Bussal (Iosephus) 66.
 Bugus flumen. 125. 243. 445. 452. 478. 483. 504.
 origo eius. 582.
 Bukacs. 244.
 Bukowski (Georg.) 64.
 Bulanes populi 500.
 Bulgaria, vnde denominata. 42.
 Bunderfus p. 96.
 Burchardus a Swenden, ord. Teut. mag. gesta eius
 et mori. p. 96. 617.
 Burgabii Cracoviz decem 154. 241. Burgabie-
 rum in civitatibus Prussiae officium p. 173.
 Burii populi. 297. 552.
 Burjlin. id est, Succinum in Prussia colligitur p. 101.
 Burzinski (Stanisl.) 63.
 Burzisk arx p. 114.
 Burziones reponuntur prope Lublinum. 239.
 Busla oppid. 525. 596.
 Buscum ciuit. 244. 588. territorium Buscense 414.
 Buscum ciuit. 58.
 Busow (Dobesl. de)
 Butav p. 242.
 Butbill Secret. Stat. Reg. Gall. 799.
 Butchowski (Stanisl.) 286. 292.
 Butrym 286. 290.
 Butler (Alexand.) 67.
 Buzenim novus mons. 728.
 Buzinski (Hier.) Secretar. Regius. 776. 788. 793
 799.
 Buzin oppid. 603.
 Bychow castrum 77. 249. ciuitas. 456. 457. 599.
 Byenar 250.
 Byki, arx. 448. 599.
 Bykof arx et oppid. 605.
 Bykymia. 286.
 Bylow, Georgio duci Pomeran. in feudum datus,
 568. seq.
 Byrzeglow oppidum. 916.
 Byzbonia arx 118.
 Byzra amnis, 242. 493. 494. 560. 561.
 C.
 Cacibei, arx ad littus Oudii lacus. 246.
 Cecilia Renata. Ferdin. II. imperat. filia nobis
 Vladislav IV. Pol. Pegi. p. 530.
 Cadanus Tartarorum dux in Polonia crudelissi-
 me sevit. p. 123. persequitur velam Regem. 124.
 Canobia. vide canobia.
 Calceus lunatus in Masovia vstratus. 495.
 Calentinus saltus. p. 454.
 Caligula (C. Iul. Rom. Imper. 24.
 Calisium, vrbs maioris poloniae. 51. 557.
 Calisienf. Satrapia p. 116. 437. 245.
 Calisius pontifex max. p. 15.
 Calistratus p. 23.
 Calus.

Caluarie mons prope Landiscoronam. 542.
Caluus mons vid. mons caluus.
Calupa, vrbs Moscor. a Colacis vastatur. 528.
Cameneum, vel Camenec, Latine Saxa p. 3.
arx 59. 102. Podolia propugnaculum 60. 131. 245.
Magis natura, quam arte inexpugnabile 419. 451.
437. 438. 576. 659. Podolia infestatur a Turcis 529.
691. oppidum lithuan. 448.
Cameneus cum 6000. suorum 25000 Tartarorum
in acie prostravit. 472.
Cameneus ciuitas 245. 557.
Cameneus oppid. Masouiz. 56.
Camenensis episcopus fundatur. 377.
Cameria ex Sale. 753.
Camin p. 102. vid. Camenum.
Camerarii et Succammerarii regni officia p. 151.
Caminum vicus 453.
Campus ingentes Cracov. et Vilna. 571.
Cancellarii et Vicecancellarii Regni officia p. 149.
401. cancellarii supremi Regni et M. D. Lith. de-
mortui Regis Sigilla frangunt. 527.
Canalibus (Henr.) consul Dantiscanus. 722.
Cancuga, oppidum 450. 584.
Candam. arx p. 108. 114.
Canioua oppid. 453.
Caminus campus prope Vratislauam, vnde dictus 410.
Canonici et praelatorum Varmiens. creatio.
173. Culmens. quot? ibid.
S. Conius (Ioan.) 441.
Capitanei huc praefecti, quale officium habeant
p. 152. eorum iurisdictio 151. capitanei in terris Prus-
iae subiecti iudicio terrestri 362. oppidorum et ciuita-
tum. 402. Samogitiz. 427. capitanei negligentis po-
na. 163.
Capita multitudinis in ciuitatibus Prussiae, quae
ita vocentur. p. 173.
Capus cor Poloni radant. 593.
Caprea in Polonia p. 127.
Carambecus, dux Turcarum sub Amuratho II.
contra Polonos. 411.
Carminius fluius. 38.
Carnouius (Stanisl.) episc. Vladislaviens. 116.
170. 396. 499.
Carnisa, pagus. 493. vid. Kiernozie.
Carnisynum vid. Karniszyn.
Carolus cesar. p. 97.
Carolus IV. Imperat. ducit in matrimon. Elisa-
betham Beguslai Ducis Srettiens. filiam 395.
Carolus V. Caesaris legatio ad Sigismundi I. Reg.
Pol. propter bellum Pruthenicum cum Alberto Mar-
chione Brandeb. 345. 347. ad illum epistola Si-
gismundi I. in causa ducatus Mediolanens. et Bar-
renf. 180. seq. restituta ducata Regi gratias agit 382.
Carolus Gustavus, Rex Sueciae inuadit Cracouia
Basilicam sibi Stanislai. 432. occupat Cracouiam
339. moratur Frauenburgi. 642.
Carowgal, nobile nemus. p. 247.
Carpasii montes p. 1. beskid dicti. 38.
Carra, ciuitas Mesopotamiae p. 4. v.
Carrudum, vrbs bastarnarum 500. 580. Petro
Apiano Cracouia videtur 534. aliis Leopoldis. 530.
Casimirus Skirgeilo vid. Skirgeilo.
Casimirus I monachus in Gallia 470. Mahumty-
rannum quibus vicibus vincit. 480. in regnum re-
uocatur. 519.
Casimirus II vulgo magnus dictus, aliis Casimirus
III. Rex Poloniae 520. brestiam capit. 576 filius Ia-
gellonis. 521. Dantiscum sibi subiicit. 622. marienburg
638. arcem Ploccensem exstruit. 452. tribunal Cra-
couiae constituit supremum, vulgo foris Madeburgi-
ci iudicium. 406. 516. iudicis variis dat. privilegia.
505. Rusiam meridionalem in suam potestatem re-

digit. 531. 579. 582. ab eo Casimirus pars vrbis Co-
souiz dicta. 534. improles decedit. 520.
Casimirus III Rex Pol. p. 101. a Prutenis in de-
minum alfcitur 15. in praelio ad Conitium praelen-
ibid. accipit homagium a Ioanne Stephano, Palat.
Moldaviae. 385. legatos provinciarum introducit.
407. expeditio eius contra Matthiam Hungar. Re-
gem. 412. terram Belzensem regno, anno 1462. ad-
scribit. p. 299. pacem in terris Prussiae perpetuam
init an. 1460. cum Ludov. ab Erlichshausen, Ord.
Teut. mag. pag. 315. 321. 425. emit ducatus Of-
uicimem. et Zatzm. a Ianusio Duce et vxore
eius Barbara. 370. 373. seq. Venceslaus Ducem
Oluecim. et Zatorien. intendant. 370. magnus Dux
Lithuaniae a Polonis rex eligitur. 418.
Casimirus fil. Conradi Prisci, Dux Masouiz. p. 481.
Calimiri (Sancti) corpus Vilnae seruatur p. 447.
Casimirus Ioannes vid. Ioannes.
Casimirus, pars vrbis Cracouiz. a Casimiro M.
dicta. p. 47. 130. 394. 440. 534. 785. ciuitas tractus
Iublinensis. 50. 445. 550. oppidum in tractu Pol-
oniensi. 437.
Castalia, tractus terrae in Pomerania p. 119. 460.
Castellani officium et nomen. 149. Cracouieplis
prerogatis. ibid. Castellani Cracouensis cur palati-
num praecedat. 45. Castellani omnes regui et Lithua-
niae. p. 176. Castellani quid 396. 401. seq. castellani
minoribus Lithuaniae carer. 448. Castellani Cracou-
ensis princeps senatus 395. 401. 469. 596. Vilnensis
415. Castellani maiores et minores 85. sunt. p.
469. 514.
Castillonius, Marchallus exercit. Gallici dux. 707.
Castoris natura p. 128.
Castrense officium et iudicium p. 161.
Castrum Marienburgense, quo anno erectum. p.
96. castrorum munimenta apud Polonos. 409.
Catharina, palatini Rauenensis filia, Ioannem et Sta-
nislauum, Duces Masouiz. iuuenes interemisse dici-
tur. p. 482. Ostrogia 580.
Catharina, filia Sigismundi Regis Polon. Ioanni
Sueciae Regi nubit. 521. Vilnae nuptiae celebrant. 573.
Catharina Ferdinandi I imperat. filia, remittitur
fratri eius Maximiliano II imperatori, a Sigismundo
Rege Pol. 521.
S. Catharina. 549. 697.
Catholicae religionis exercitum, an in Livonia per-
mittendum? 734. Masouia catholicae religioni dedi-
ti. 497.
Cauchi populi. p. 237.
Cauna Polonis Kowno, ciuitas, Samogitiz. caput
656. 771.
Causa regis iudicii p. 161. fori ecclesiastici. 459.
causarum iudicialium administratores in singulis ter-
ris a Rege constituuntur. 61. criminales ad Regem
in comitis generalibus relegantur. ibid.
Causa expeditionis Reg. Pol. contra magistrum
Liuonensem. p. 112. causa belli Liuonici. 413.
Causidici in Masouia frequentes. 496.
Cazigereus Scythiae fugatus a Ioan. Zamofcio. p. 472.
Celeritas et obedientia in equestri Poloniae mil-
tia desiderantur. p. 474.
Cecanonia oppidum 485. 490. 659.
Cedus aethemorum princeps p. 391.
Celestinus III Pontifex Rom. nouis equitibus Teu-
tonicis S. Augustini regulam praescribit. 617.
Cellarius (Ephr.) 408. Andr. ibid. eius descriptio
regni Pol. et M. D. Lith. p. 497. seq.
Cereuissa Polonorum. 733.
Ceriola (Frideric.) 500.
Cesius arx. p. 90.
Ceriolum vel Czerwiensk p. 491.
Cesson (Scotus) 764.

Chabna

Chabna. 76.
Chalica vrbs antiqua. 604.
Chamks, castellum. 492.
Chastouia. ciuitas. 601.
Chamus, vel Chanus Tartarorum. 512. 513.
Chamons (Marchio de S.) 703.
Charnace, (Herc. de) legatus Gallia. 738.
Cheddeino (Albert. de) 314.
Chelbasu, Secret. Reg. Episc. Pomesan. et Cul-
menf. 425. vid. Kielbasia.
Chelm (Petr. de) 314.
Chelma, vel Culmen. 321. 458. vid. Colm.
Chelma ciuitas, sedes episcopalis. 59. terra 58. n.
79. 131. 454. 541. 588.
Chenciny ciuitas et arx. 48. 444. 445.
Chenmy oppidum. 547. 673.
Cherjonesus Cimbrica, sine Danis, a Rege Bo-
leslao lubiugatur p. 102. 410. cherjonesus Taurica
p. 1. 42.
Cherjonus fluius. 39.
Chesludus, fil. Gedimini M. D. Lith. 416.
Chius in Russia regnauit. 420.
Chmelico pagus. 546.
Chmielnic. oppid. 60. arx. 452. 593.
Chlewski (Iosefowicz Ioan.) 68.
Chlopi quid. 141.
Chmelnicus (Steph.) Dux Cosacorum Tartaros
anno 1626. profigit. p. 526.
Chmielucki (Bogdanus) Dux Cosacorum 511.
582. 607. vltra 200000. Cosacos in campum de-
duxit. 512. obsidet Leopolum. 582. Zborouiam 583.
Zamofcium frustra. 590. occupat Brachlauam 595.
Czehrimum ei conceditur. 607.
Chmielnicki (Timotheus) 595.
Chreptowicz (Ioan.) 63.
Christburga arx et ciuitas, quo anno erecta. 93.
Christina, Regina Sueciae. 743. inducias 23. an-
norum facit cum rege Pol. Vladislao IV. pag. 742.
de titulo eius disceptatur. 725.
Christianus primus Episcop. Culmens. 633.
Christianus (Wilhelm) Archiepiscopus Magde-
burgensis. 643.
Christianus, Ord. Cisterciens. monachus in epis-
copum Borusiz a Celestino designatur. p. 29.
Christianorum expeditio in terram sanctam p. 94.
eorum calamitates et quomodo seruati. ibid.
Christianus Liger, dux bello inclutus, iussu Con-
radi Masouiz ducis occiditur. 479. 495.
Christinus primus Archiepisc. Leopoliensis anno
1361. p. 583.
D. Christini corpus Pradislus Dux Bohem. Gnes-
na auferens Morauis donat. 554.
Christinus, Castell. Graec. 285. Krusic. ib.
Christis Reg. Stephani fratris filia, nubit Ioan-
ni Zamofcio. 589.
Christophorus. arx. 446. 545.
Christouerder. p. 90.
Christophorus Meklent. regulus 428.
Chronon fluu. Lithuaniae. 414. aliter Niemen. vel
Memel fluius. 504.
Chronus fluius hodie Pregelus p. 21. 23. 13.
Chrobers. arx. 444. 645.
Chryselestrum. vid. Succinum.
Chocia ciuitas. 437. 558.
Chocin an. 1617. Turcis traditur. 525. recuperat
per Carol. Chodkieuicium p. 526. arx fortissi-
ma. 247.
Chodkieuicium (Ioannes) exercit. Lithuan. dux se-
cundus, sanctorum Stricovii p. 37. n. 84. 1108. Georgii
constitutiones bellicae 84-87. Alexand. Palatinus Neu-
grodensis. 297. Gregorius ibid. Ioannes. 415. Live-
nia gubernationem accipit. 428. Ioan. Carolus 431.
432. 455. 456. 457. 463. 474. 472. Ioannes Castell-

lanus Vilnensis. 498. Carolus Chodkieuicium Tur-
cis Chocimur eripit. eosque magna clade afficit.
525. seq. 606. celebris familia in Lithuania 570. eius
duz ieiuitates Sklauiz et sychouia. 615.
Chodorsu (Demetr. de) 314.
Choreyca insula in aluea Borysthenis. 247.
Chotanus in Russia regnauit. 420.
Chorostow oppidum. 513.
Chozana oppidum, restructum a Vladislao II.
ordini Teutonico. 312.
Choynice arx. 98. 99.
Chwalikowski (Petrus) M. D. Lith. procurator. 771.
Ciceronis epistola duz autographz seruatur in
bibliotheca Torunensi. p. 458. 634.
Cicora campus, ibi Cazigereus Scythiae cum 70000.
milit. in Poloniam tendens retunditur a Zamofcio.
p. 472. ibi etiam Zoltkenius cura Skendera Basia
gravi praelio dimicauit. 525.
Cicereff, flum. 600. 606.
Ciechanow ciuitas. 55. vid. Cechanouia.
Cieszkowski (Ioseph.) 64. Ignatius. ibid.
Cierzan, auis in Polonia. 413.
Cieruat vrbs a Giermonono M. Duce Lithuaniae
extructa. 566.
Cimbarea filia Semouiti, Btocensis et Rauenfis
principis, ex matrimonio cum Ernesto, Duce Au-
striae, progenit Frideric. III. imperatorem. 481. 549.
alia cimbarea vid. cymbarcha.
Cimmerii montes p. 7. n.
Cintia oppidum 90.
Claus princeps Breitenfis. 565.
Ciolek, nobilis. 286.
Ciostra munio. 79.
Circasti 76. Circassia oppidum. 453.
Cirenberg Proconsul vrbis Gedaniensis. 758. eius
historia taxantur. 766. n. 138.
Cissi fluius. 183. 2.
Cistoboci, populi. 235.
Cistio post vrbem quid. p. 161.
Cjuitas Polonorum. 133.
Ciurad in Prussia. 191. eorum magistratus et
administratio. 473.
Ciurano, oppidum. 660.
Clarus mons, monasterio et imagine B. Virginis
a S. Luca picta, insignis. 47. 442. 529. 540.
Clara umbra monasterium incendio absumptum.
443. 540.
Cleckum oppidum cum arce. 610.
Clemens Pontifex 56. 97.
Clepardia, suburbium cracouense. 130. 535.
Clepida, vrb. Bastarnarum. 500. pro Cameneia
Podoliae habetur 590.
Clepeida, Germanis Memel. 654.
Clejouia, vid. Kleczkow.
Clima Poloniae. 658.
Climenouia monasterium. 445.
Clobucir hostio Italicu celeberr. 446.
Cmetones qui? 140.
Cmiza, Achatus. 799.
Cochanowicz (Ioan.) 498.
Cocordus episcopus. p. 102.
Cochis, Salis in Pol. 803.
Cobrinia oppid. 448. 576.
Cordanus Sinus. p. 2.
Coelestinus Sana. Pontif. auxilium eius Conradus
Masouia dux implorat contra Borusios. 49.
Coidanowicz, oppidum. 456.
Colanum antiqua arx. 573.
Colberg ciuitas p. 102.
Color gentis Polonicae albus. 389. albus in natu-
ram animalium transit in Russia alba. 454.
Colomanus Andree Reg. Hung. filius, Halicensem
principatum in suam potestatem redigit. 578. 585.
Columa

X x x x x x x

I N D E X

colomanus, Rex Halicia. 426 Tartaris ignotus
colum, oppidum. 427. 558.
colonia, ciuitas. 382. 147. 451.
colonia vid. *Kolno*.
columna ex Sale. 753.
columnas tres ferreas in *morysteno*, item in *Sala*
tip fuit *Boleslaus I* *Victor* 409. in *Osa* flumine. 410.
Columna (*Augustinus*) vericuli eius a *Starovöl-*
sci exhibiti memorantur. 51. n.
columna *Caesarinus*, originem dedit nobilitati *Samogiticae*. 655.
collatio Sacerdotiorum. 157.
colloquium *Torunense* an. 1645. institutum pag.
 530. 689. colloquia et termini generales p. 101.
commendatio *Prusiae*. 101.
camerna oppidum. 583.
Cometes apparuit in *Sarmatia* p. 179.
cognomina nobilitatis unde, et qualia. p. 137.
Commercia, quibus cum populis *Poloni* habeant?
 342.
Comitatus non raro deficit in expeditionibus *Pol-*
onorum bellicis p. 475.
Comitatus, fluius. p. 247.
comitia regni *Poloniae*, *Varavia* habentur. 515.
Grodna an. 1577 habita. p. 574. comitatus iudicia p.
 166. comitia verusta. 165. comitatus ratio. 164.
 406. seqq.
Comitia *Prusica*. 174.
commissaria iudicia *Prusica*. 160. 174.
comitatus *Reginae* *Poloniae*. 155. nobilium *Pol-*
onorum. 139. in *Polonia* non caret. 61.
Comites *Poloniae*. 136.
Comptationum *Polonorum* commoda et incom-
 moda. p. 45.
Comitatus (*Adam*) *episcopus*. *Posnaniensis* p. 130.
 896. 436. 552.
conenburg arx et ciuitas. 107.
confessus *Molchorum* cum *Teutonicis* acerrimus.
 p. 112.
conisium in *Borussia* praelium ibi inter fratres *Teu-*
tonicos et *Casimirum III* *Poloniae* regem. p. 16. 631.
confraternitates *Cracoviae*. 441.
coninum Oppid. *Satrapiae* *Posnaniensis* p. 437.
Connubia nulla facere apud antiquos *Borussos*.
 p. 16.
coning (*Ludolph*) *Teut. Ord. Mag.* 618.
conradus de *Feuchtwangen* vid. *Feuchtwangen*.
Conradus *Wallenrodensis* vid. *Wallenrod*.
conradus de *Iungingen* vid. *Iungingen*.
conradus *Zolner*. vid. *Zolner*.
conradus ab *Erlingshausen*. vid. *Erlingshausen*.
conradus *Prusiae* magister. p. 105.
conradus *II* *Romanor.* imperat. 29.
conradus, *Silesiae* *Dux*. *Sanctae* *Hedwigis* maritus.
 p. 55.
Conradus *Masoviae* princeps p. 94. legatum ad
Imperatorem *Fridericum II*. mittit, auxilia implo-
 rat. ibid. fratris ordinis *Teutonici* *Prusiam* con-
 cedit. 95. *Germani* a *Caesare* ei in tutelam com-
 mittuntur p. 29. a *Borussis* fugatur semper. ibid.
 equites *Teuton.* in auxilium vocat contra *Prussos*.
 422. 424. 617. *Christinum* belli ducem; insontem
 occidi iubet. 480. *Ioannes* *Ducis* *Ploensis* frater,
 propter iniuriam *Radzimiris* illam, fratrem di-
 uionibus *Sancto* abstinere iuberat 481. donat *Arch-*
episcopo *Gnesnensi* *Lovicum* 493. seq. *Cracouiam*
 frustra obsidet. 538. *episcopatum* *Culmensis* fun-
 dat. 683.
Conradus *Thuring.* *Landgr. Mag. Ord. Teut.* 617.
 a *Feuchtwangen* ib. *Zolnerus*, 618. a *Walrode* ib.
 a *Iungingen*, 618. ab *Erlingshausen* 619.
conringii (*Herman*) praefatio ad *Starovölscii* *Pol-*
oniam. 430.

consiliarii *Prusiae* ad *Senatum* *Regni* pertinent 171.
consiliarii siue *Senatores* *regni* *Poloniae*. 246. eorum
 numerus et diuisio 148.
consilii conuocandi ratio. 148.
conspiratio contra *Archiepiscopum* *Rigensem*.
 p. 113.
consulium *Cracouienstum* creatio. 158. *consulium*
iurisdic. 163. *consules*, siue *decuriones* ciuitatum
 p. 156.
constantinouia, ciuitas *Volhyn.* 246. 453. 598. 606.
constitutionum bellicarum articuli 85. seq.
constitutiones regis. 170. in *Prussia*. 169. con-
 stitutiones regni constituunt iura nobilium. 448.
contributio ecclesiasticorum. 159.
conuenerunt inter ecclesiasticum et eques-
 trem ordinem arbitri *Rex*. 156. *conuenerunt*
translationes *Polonorum*. 135.
cosurnica *Russica*. 129.
consuberniorum magistr. 156.
conuentus particulares et generales. 165. con-
 uentus publici in terris *Prusiae*, quando celebra-
 tur? 362. debent precedi conuentionibus particu-
 laribus palatinatum. 363.
conuicia apud *Masovios* laeta. 499.
conuicia libertas cum effectu permittenda. 734.
cozika (*Ioan*) *Palatinus* *Sandomiriensis*. 172.
constantinus *Dux* *Czerniechoriensis*, filius *Ol-*
gerdi *M. D. Lith.* 568. *Dux* *Ostrogii* et *Lith.* pri-
 cept. 669.
constantia, *caroli*, *Austriae* *Archiducis* filia, *Reg.*
Sigismundi III uxor obitus. 526. emit a *Nicolao*
Komorouio comitatum *Liewitensem* pro 60000.
flor. p. 542. 631.
copriunicka, oppidum *Prusiae* regis. 451.
copernicus (*Nic.*) *Astronomus* celebris. 635. 871.
taphium eius 642. 720.
coralia, stagnum, alias *Reyheim*. 284.
coracynum ciuitas. 445. 543.
corejowa. p. 290.
Coributhus vid. *Koributhus*.
coronatus locus. p. 245.
coronatus *Redis* *Poloniae*. 398. seq. 397.
Coronauensis abbatia. 460.
Cosacorum origo et sedes. 510. propter incurso-
 nes in *Turcas* *Polonis* molesti. 511. *Gracae* religionis
 studiosi. 598. clade *Polonos* afficiunt. 602. *Ducem*
 suum *Paulukum* tradere coacti. 602. in siluis cincti
Polonis. ibid. *Cosaci* quale militie genus. 402. *Cos-*
ci, qui? 473. *Zaporouienfes* sub *Polonis* militant. 472.
cozibowic (*Casp.*) *Silesius*. 789.
cozibowic, ciuitas *Crusacensis*, pater *Piasli*. 563.
Cosacia, oppidum. 540.
cosminum 437. vid. *Koschmin*.
costenum, ciuitas olim *Silesiorum*, qua an. 1312.
Poloni potuerunt. 556. nunc oppidum tractus *Pol-*
onensis. 417.
Coualia, oppidum *Prusiae* regis. 458. 562.
Cowua, vel *Cobua*, ciuitas *Samogiticae*. 462. 472.
Couenensis. 97.
Coualonia, arx, *Germanis*, *Schenis* 685.
Cracouia p. 9. minoris *Poloniae* metropolis. 45.
 seq. 130. *Cracouienfis* *Castellani* praerogatiua. 149.
Prasecti. 152. *Borgtabii*. 154. *consules*. 158. ciui-
 tatis *Cracov.* privilegium. 164. a *Craco* condita, sedes
 regum. 245. 393. 785. urbis memorabilem descri-
 ptio 393. -- 396. 440. seq. *Cracouienfis* arcia ma-
 gnus procurator. p. 152. *Cracouienfis* *episcopatus*
 fundatio 377. eius praeterea quales esse debeant. 395.
Castellanus *Cracouienfis*. primus *Senator*. 395. anti-
 stitem *Cracouienf.* uitas exposcit *Starovölscius* 434.
Palatinatus chorographia 439. *Coronationis* *Regis*
Poloniae locus. a *Craco* circa annum *Christi* 709.
 condita fertur. ibid. 533. eius memorabilia 533-539.
episcopi in 1078 ecclesias iurisdic. pag. 547. *Crac-*
ouianae

I N D E X

Cracouianae *Saksae*. 303. *Cracouienfis* *Satrapia* 119. *A-*
cademia 120. *Episcopus* *Cracouenf.* est supremus
Dux *Souerie* 443.
Cracus, Princeps *Bohemiae* & *Poloniae* *Craco-*
viam condit. 393. falso habetur pro exule *Romano*.
 397. non proci ab urbe, quam condidisse fertur,
 sepultus. 533.
Crassimus (*Ioan.*) *Scriptor* *Poloniam*. p. 387-429.
Crays arx *Molchoris* 70.
Craina, p. 119. *Craina* tractus terra in *Pomer-*
ania. 450.
Crassica oppidum 45. 550.
Crassonia ciuitas. 59. 454. ibid. *Maxi-*
milianus *Archidux* *Austriae* *Ioanne* *Zamoscio* captus cu-
 Roditur. 524. 588. sedes *episcopi* *Chelmenfis* 588.
Cremona, urbs, in eam praetendit *Sigismundus*
I. *Rex* *Pol.* ex capite uxoris. 383.
Creasonis modus. 779.
Cremiten, oppidum. 648.
Cremitica ciuitas *Volhyniae*. 453.
Cremon, arx p. 114.
Crepiti, hortu *Italico* celebres. 445.
Crisinga *Monast.* *S. S. Francis*, de *Obseru.* 462.
Creunburg ciuitas. 50. 648.
Criborum artifices egregii *Goleinii*. 436.
Cribonia oppidum *Volhyniae*. 453.
Crinice, lacus. p. 125.
Crisius (*Albertus*) & *Felix*. 452.
Cricus (*Andr.*) *Episcopus* *Ploensis*. 490.
Cricouis oppidum 631.
Cromerus (*Martin.*) *Episcopus*. *Varmienfis*. 115.
 n. 113. *Polonorum* *Historicus*. 640. *Episcopus* *Brun-*
berg. 641. laudatur. 590. *Starovölscius* ipsi praefertur
 a *Herm.* *Conringio*. 451. Liber eius de re-
 puit & magistratibus *Polonorum*. 124. 143. aucto-
 ris uita compendium 114.
Crone oppidum. 631.
Cronon, siue *Niemen* fluv. p. 31. 39. 97. 101. 442.
 452.
Crojna urbs, emporium *Hungarorum* habet. 451.
 587.
Croscinum arx. 437. vid. *Krotoschin*. 435.
Crucis *S. abbatis* in monte caluo. 425. 47. 568.
 lignum in caluo Monte. 445.
Crucigeri, siue ordo *Teutonicus*, in *Prusiam* ve-
 niunt. 93. 54. quae eis primo donatur terra?
 eorum promissa. ibid. origo & principium ordinis
Teutonici. ibid. Labitus *crucigerorum*. 95. *cruci-*
geri *Hierosolymis* pelluntur. ibid. *Lithuanis* ma-
 gnus damnum inferunt. 397. protigantur & eorum
 5000. caesa. ibid. illorum iugum excutitur. 98. eii-
 ciantur ex *Prussia* 99. ordinis *crucigerorum* finis. 100.
crucigeri *Lithoniae* caesa *Mendogo*, *M. Duce* *Lithua-*
niae. p. 556. clade affligunt *Vitenem*, *M. Ducem*
Lith. 567. plura vide sub ordine *Teutonico*.
Crustus, *Dux* *Volgarorum* p. 42.
Crupa locus & flumen 247.
Crusco palus piscibus abundans. 489.
Crusmensis palatum prope *Petricoum*. 438.
Crusnica, ciuitas 53. 512. eo sedes regia a *Pol-*
pielo translata 399. a muribus ibi in arce laetitia di-
 citur decoratus. 439.
Crypsa, siue meatus subterranei *Kuouienfes*.
 76. 452. 599.
Cubicularii & pueri. 155.
Cudniow locus. 247.
Cuiavia p. 52. 120. in duos palatinatus, *Bresten-*
sem & *Ionivladislavienf.* diuisa. 418. *Cuiaviae* *Ep-*
iscopus se etiam *Pomeraniae* *episcopum* scribit. 439.
Cuiavia maioris *Poloniae* provincia. 551. 561. 649.
Culma ciuitas 92. 131. 452. ius *Culmensis* 131. 164.

Culmensis *Satrapia* *Culmensis* 92. 120. *episcopus*. *Culmenf-*
 171. *Culm.* *Colmia*, item *Chelmu*, urbs regia *Prus-*
siae. 633. *Culmensis* & *Dobrinensis* ager equitibus
Teuton. a *Conrado*, *Duce* *Masoviae* assignatur.
 424. 480. 617. a *Colmo* dictus. 531. *episcopatus*.
 633. *Culmensi* iure *Prussiae* regia vtitur, tribus vr-
 bibus exceptis. 620. *Culmensis* terra *Poloniae* ad-
 dicitur, 516. ius *Culmense* in vtraque *Prussia* vi-
 get. 468. *Ecclesia* ad *Gnesnensem* redit. 321. ius
Culmenle eruendum statuitur a *Rege* *Sigismundo*
I. 351. *episcopatus* fundatus. 377. *Ecclesia* amotis
cruciferis adiurisdictionem eccles. *Metropolitane*
Gnesnensis redit. 425. *Culmense* territorium con-
 tinet etiam *Michalouienf.* 458.
Culmensis, ciuitas. 92. sedes *Episcopi* *Culmensis*,
 633.
Culmigeria vid. *Hulmigeria*.
Cultura numia homines ineptiunt. 675.
Cunkal, arx. 114.
Luna *Lithu.* & *Samogitiae* *Dux*. 565. 636. an.
Cunonia oppidum. 444. 445. 547.
Cunegunda vid. *Konegundis*.
Curlandia p. 96 *Curlandiae* regio eiusque de-
 scriptio. 107. *Curlandiae* *Dux* *Vasillus* *Poloniae*.
 469. 515.
Curnicum, oppidum palatinat. *Posnan.* 417.
Curonis oppidum. 445. 550.
Cursus publicus, *Polonice* *podwoda*. 155.
Curriculum apud *Ruthenos* descriptio. p. 81.
Curish haf, id est, lacus *Caronensis* 621. 655.
Nering, insula. ibid.
Cusle, piscatura genus, arrendatio eius. 319.
Cymbarcha 467.
Cymbri populi. 236.
Cyrsk oppidum 55. 485. 486. 659.
Cyrnenle territorium in *Masovia*. 481. 486.
Cyrnenfis palatinus obsoleuit. 408.
Czissa vid. *Tibiscus*.
Czucanec, propugnaculum. 596.
Czachs (*Felix*) 56. 68.
Czapotakel, flumen. 147.
Czaplinstius cum *Rugdano* *Chmielnicio* de
 gri contendit. 512.
Czapshi (*Mich.*) 69. 67.
Czapla, Sacerdos a *Conrado* *Prisco* interem-
 tus. 43.
Czarnecki (*Ioan.*) 651. 550.
Czarnagruka, antiquum oppidum. 601.
Czarnostro, ciuitas. 245. 553.
Czarnobulum locus. 245.
Czarnkow (*Nicol. de*) *Iudex* *Posnan.* 717.
Sandivog. 417. *Stanislaus*. 527. oppid. 445.
Czarscouia oppid. 452.
Czartoryski (*Theodor.*) 62. *Augustus* *Alexan-*
der. 63. 68. *Stanislaus*. ibid. *Czartorienfium* *Du-*
rum origo a *Constantino* *Czerniechov.* *Duce*. 568.
Czartoryfium oppidum. 453.
Czapiski castrum. 79.
Czechanowice (*Stanislaus* de) palatinus *Vi-*
tebscen. 297. *Nicol.* *Ioan.* ibid.
Czechow, oppidum. 47.
Czechowice (*Andreas* de) 314.
Czechowice locus. p. 247.
Czechus in *Bohemia* confedit. 501.
Czebrinum *Chmielnici* *Cosacorum* *Duci* con-
 ceditur. 607.
Czerny (*Franciscus*) 63.
Czeremacca fluv. 585.
Czemernicos oppid. 447. 550.
Czerniechovia antiquum oppidum palatinat. *Vol-*
hyn. 606.

I N D E X

Czarniechowski provincia. 454.
Czernichow. ciuitas. p. 247.
Czerkasy ciuitas. p. 247.
Czernowka oppidum. 604.
Czernowice, fortaliūm. 599.
Czernobel oppid. 600.
Czerwinski. 55. 491. 659. oppidum.
Czerwonoogrod. oppidum. 594.
Czestochow oppidum 47. 442. 540.
Czestow arx Cz. zoniūm. p. 246.
Czerstow oppidum & arx. 47. 542.
Czestowski (Iosephus). 68.
Czestow nobilis. 286.
Czestowski, Moydilo. nobilis. 286.
Czestow, flumen. 595.
Czestow. vid. Cyryk.
Czyrkasy. ciuitas. 602.
Czechak. castellum. 604.
Czytowski (Alexander). 64.
Czytowski (Ioan. de) Castellanus Cracouiensis.
299. 328. 376. Palatinus Sandomiriensis 313.
D.
Dabla arx 247. 654.
Damonis terrestria. 306.
Dalen. arx. p. 107. 114.
Damonis ciuitas. 90.
Damonis (Vladisl.) Castellanus Naclensis. 632.
Dania, fuge Cheronefus Ombria. 102.
Daniam subegit anno 102. Boleslaus I Rex Pol.
p. 409. Boleslaus III. 411.
Daniel Rolis. Nobilis. 285.
Danczykowice Woyshyn. 286.
Damenkowice Woyshyn. 290.
Dapifer et subdapifer regni. 150.
Daniel, ultimus Dux Rusie meridionalis. 331.
Lublinum in suam potestatem redigit. 550. Roma-
ni filius a Papa obtinuit titulum regium et coronam
420. 579. 585.
Danilow oppidum. 583.
Danielewska (Nicol.) Polon. thesaur. 454. 582.
Dane conditores aris Daniscana. 622.
Dantiscum siue Gedanum. 2. 94. eius descriptio.
103. 131. 174. tentatur ab equitibus Teutonicis. 99.
Polonia addicitur. 317. Vladislauensis episcopatu
continetur 395. commercio exterorum floret. 413.
seq. eius descriptio 422. 459. 488. 622. — 628. 695.
seq. Dantiscani Burggrabiū iuramentum. 339. copia
framenti eo deuehitur. 695. seq.
Dantiscus (Ioannes) p. 2.
Daschow. 247.
Dankiewicz (Ostaph.) Cosacorum Dux sub Rege
Sigismundo I. 510.
Darius, Summus Pontifex S. Albertum in nu-
merum Sanctorum retulit. p. 19.
Dabrowa (Ioh. Manfryk de) Palat. Leopold. 313.
Dabrowica, domicilium quondam Firleiorum. p.
248.
Dabrowna oppidum 248. 646.
Dabrowa nobilis. 301. 314.
Dabiski (Antonius) 63. Paulus ibid. Albertus. 64.
Ludovicus. 67.
Davidow oppidum. 247.
Dawidowno (Stanisl. de) 314.
Dawna nobilis. 286.
Debinski. p. 100.
Decima episc. Vladislav. confirmata. 365.
Decius (Ludovicus) p. 7. 791. 796. 800. 802.
Dembno (Iacobus de) 385.
Dembouia oppid. 445. 544.
Dembowski (Ant. Sebast.) 62.
Dembow in Prussia. 351.

Demetrius M. D. Moscorum a Tartaris, Satelliti-
bus suis interficitur 524. 567. Regi Polon. socero
reconciliatur. 611.
Demetrius falsus, vulgo Boris, M. D. Mosc. 611.
Demetrius filius Olgerdi, M. D. Lithuan. Koxe-
ciocum Ducum pater. 568.
Dendangen arx. p. 114.
Dendof (Magnus Ernest.) Caput. Derpat. 645.
Deraue oppidum 593.
Derpt, urbs et sedes episcopi. 103. 109. arx. 114.
episcopatus abolitur. 105. eius descriptio. 107. vid.
Terptum.
Derwanzia vid. Drwanca.
Derfaua oppidum Pomeraniz. 460. 629.
Descriptio Sarmatarum Asiana et Europae au-
thore Marchia a Miechow. 177.
Descedendi modus in Salinas 798.
Dewknerowicz (Andr.) 286.
Dignau, oppidum 647. seq.
Dibona oppidum. 439.
Dies, quomodo creatur. 779.
Diebau olim Nefouia. 568.
Diepen (Iohann.) Ord. Teut. mag. 619.
Dignitarii, vide Officiales. Dignitarii regni, qui
appellantur. 149.
Dignitas unde manat? 691.
Dimouia, oppidum. 450. 587.
Dirschouia ciuitas et arx. 99.
Disna, arx 79.
Dirrichus Comes Altenburgensis. 56.
Vita eius ibid.
Diuerforia in Polonia incommoda, et cui alter
fieri nequeant? 679. seq. 708. descriptio eiusmodi
diuerforii. 720.
Dlugosius (Ioan.) Canon. Cracov. 327.
Dniester fluius 501. vid. Niefter et Tyra.
Dobicia ciuitas cum arce. 47. 443.
Dobelius Medicus. Doct. p. 6. n. 14.
Dobersheim, urbs combusta a Vitene M. D. 116.
619.
Doblin p. 108. 114.
Dobra oppidum territorii Calisf. 427. 487. 558.
Dobrowoda, oppidum. 451. fortaliūm. 595.
Dobrinum. 120. 492. 660.
Dobrinia ciuitas et terra Dobrinensis. 54. 460.
Dobrinensis et Culmenis ager a Conrado, Malon.
Dare, equitibus Teutonicis assignatur. 480. Domi-
norum crebra mutacionem passus. 660.
Dobruensis arx ordini Teutonico donata. p. 94.
Dobruonia, ciuitas. 587.
Dobruyn vid. Dobrinum.
Dobrojarz, oppidum. 588.
Doenhof (Ernest.) Castell. Pernau. 698. Ger-
hard 712. 742. Palatin. Sradienf. 749.
Dolabella pictura in arce Variuensis. 658.
Dolega nobilis. 286.
Dolina oppid. 58. 451.
Dolua, nobilis. 285.
Dolgerth Palat. Vilnensis. 313.
Dombromila, oppidum 450. 584.
Dombrouicia 447. vid. Dabrowica.
Dombrowna oppid. 77. 456. 613. vid. Dabrowna.
Dombrowa, castellum. 450. 584.
Dominicus Dux Ostrog. 582. Zaslav. 607.
Domitiansus caesar, expeditio eius contra Sarmat-
as. 27.
Domizius Nero. p. 2.
Domusow fortalit. 605.
Domau, vel Dominau oppid. 647.
Donajecius fluius. 124. 543.
Doniowien, oppidum. 591.
Don fluius, olim Tanais. 2. n. 2.

Donensis

I N D E X

Donensis Cosaci. 512.
Dorsprungus Iulianus in Lithuania. 565.
Dopucium oppidum et arx. 543.
Dormonum monasterium Basilianorum prope
Ostrog. in Volhyn. 453.
Dornick 93.
Dorohinka, arx 604.
Dorobofum oppidum. 456. 606. arx 613.
Dowynowicz (Iacob.) 289. Andr. 296.
Doya Konczewicz. p. 190.
Draconites (Ioan.) episcopus Pomesan. 644.
Drausen lacus. p. 126.
Drebus fluius. p. 98. 101.
Dreschlouta arx et oppidum 91.
Drewnia flui. 125.
Drewnia, castrum. 445. 547. Dicitur Polonice
Drewnia.
Drewnia (Matth.) Vladislav. Presul. 2. 800.
Dribenica, flumen. 633. 635.
Dribalow castellum. 609.
Drinskurs. oppidum. 647. vel Dringofortia. 91.
Drisja, arx. 79.
Drisuaria, arx. 73.
Drogomus saltus. 404.
Drobicium, lazycum metropolis. 57. 498. 660.
Dromichera, vel Dromichares, Getarum Rex, Ly-
nachum capit. 500.
Drobicenfis tractus 57. n. 78. iuri Polonico ad-
scribitur a Sigismundo I. Vilna 1511. p. 294. 295.
ad Podlachiam spectat. 462.
Druha Munio. 79.
Druus, Rothanorum Dux, primus oceanum sep-
tentrionalem ingressus est. p. 21.
Dragon vid. Krishburg.
Dranca fluius. limen inter terras Ord. Teut.
et Regni Polon. 306. 424. 456. vid. Drewnia.
Dubrauer (Ianus) p. 2.
Dubna cur. Volhyn. 453. 588. 607.
Dubinski oppidum 574.
Dubicia oppid. 249. 450. 584.
Ducas Pomeraniz 102.
Ducalis Prusie Ducos. 620.
Ducis in polonia, qui fuerunt. 137.
Ducis exercitus regni. 150. 402. 515.
Duda, oppid. 249. 444.
Ducensis (Ioan.) vid. Ioannes.
Duellum siue singulare certamen 162.
Duglasius Comes, exercit. Suecie praefectus.
584.
Duglasius (Georg.) Anglia legatus. 741. 743.
Duna fluius, vulgo Dywina. 35. 427. 455. 463.
504. 614. 745. antiquis Rubon. 39.
Dunamunt arx inexpugnabilis. 105. 114. 463.
Dunatic fluius. p. 42. 248.
Dunaigrod oppid. 452.
Dunaburg arx ad Dwinam. 106. 114.
Dunawow, ad confluentem Kropiecz et Lipal.
249.
Dunin (Andr.) Palatin. Bresten. 314. Petrus de
Frankowicz 327. Ioh. de Viayd. 373.
Duplesius, colonellus. 697.
Durbin arx. p. 114.
Dürer (Albert.) 765.
Dusmariensis (Henricus) ord. Tent. mag. quid
de eo notandum. p. 97.
Dysnopolis hodie Varna ciuit. 411.
Dwischies lacus. 331.
Dwina fluius 39. 77. 106. Dwina. 106.
Dwina item ac Dwina.
Dzuma flui. 528.

Deiergonius (Nicol.) 493.
Dzialin, domicilium Dzialinior. 248.
Dzialinski (Aug.) 63.
Dziekow pag. 47.
Dzuleza Nobilis. 286.
Dzik (Preybis.) Palatinus Zarnov. 313.

E.

Eberhardus Episcopus Varmiens. 641.
Ebreras Polonia consueta. 509.
Ecclesiarum fundi ab omni regni militia vacatio.
nem habent. 353.
Ecclesiastici ordinis distinctio in Polonia 141. 156.
immunitas a tributis 168. a vectigalibus. 392. a iu-
risdictione seculari. 393. status in Polonia. 306. in
Prussia 171.
Ecclesiastica iudicia. 159. Senatores duo Archie-
piscopi et 15. episcopi 514. iudices 159. fori cause
ibid. Ecclesiasticorum bona in terris Prusie ad eo-
rum propinquos deuoluuntur. 364. decime solui
debite 350. 365. amplissima in regno possessiones,
391.
Eilemburga, ciuitas. 99.
Eileuia, arx cum ciuitate. 93. 641.
Elragoliorum gens in Samogitia. 655.
Elbinga, ciuitas. 92. 98. describitur 103. 174. 131.
249. 423. 458. iure Lubecensi vitur 468 Societas
Elbinga Anglicana. 737. restituitur Polonis a Sue-
cis 744. 531. 639. 642. 643. 719. 729.
Elbinga fluius. 101. 126. 649.
Electio Episcoporum. 157. Regis Polonia. 516.
seq. non sit nisi sita est consensus M. D. Lith. et vi-
ce versa 291. responsum datum Oratoribus Ducis
de Prussia super facultate eligendi Regis 366. seq.
ritus in electione et coronatione Regis. 398.
Electores insulae quae? 615.
Elisabetta Pilecia, tertia vxor Vladisl. Jagello-
nis. 10. Buguslai, Ducis Stortinentis filia, Caroli
IV. Imp. nubit. 405. Sigismundi I. Regis Pol. filia
Iohanni Regi Hungariae nupta. 521. Imp. Alberti
II. filia, nupta Casimiro IV. Regi Polon. ibid. Ce-
saris filia et neptis, Regis soror et vxor, quatuor Re-
gum auia. ibid.
Elementorum creatio. 780. primordium rerum,
ibid.
Elmiz philologicum 781.
Emporium Rigense 106. v. Riga.
Elus oppidum. 597.
Elmiazow, oppid. 605.
Engelburga. 98. 643.
Engelburg oppidum. 637.
Equisetorum Equitum Ordo in Liuania. 105.
Episcopus Prusie 102. 105. Polonia 514. Der-
ptensis Habselenfis et Ofelenfis. 107. episcopi Ma-
souiensis iurisdicito 493.
Episcoporum in Polonia electio et nominatio.
157. reditus ampli 158. in vtrumque Regis latus se-
dent in Senatu. 393. Cracouienses magnis preroga-
tiuis ornati a Rege Boleslao Pudico. 395. conf. Cra-
couia. In Polonia eorum XIII. 402. XV. 459. epi-
scoporum Prusie designatio 176. Episcopi Varmien-
fis et Culmenfis in Senatu Prusie sunt principes
171. Episcopi Varmiensis iuramentum ibid. Episco-
pus Vladislauensis in Pomerania possessiones ha-
bet, non tamen Prusie senator p. 171. episcopi to-
tius regni secundum ordinem. 175.
Epistola Comitiales a Rege publicantur. 406.
Epula Polonorum describuntur. 390.
Equestris militia in Polonia incommoda. 474.
equestris status in ponte nouo Parisius aruiscem pu-
nit. 761.

Y Y Y Y Y Y Y Y

Equ

I N D E X

Equi Sarmatarum p. 3. Tartarorum ibid. n. feri in Prussia, 24.
Equitatus, Corn. Taciti sententia de Sarmatico. 4.
Equites Poloni Nobiles 135. privilegia eximia ad-
dipiscuntur a Vladislao I. Jagellone Rege Poloniz
404. equitum tria genera apud Polonos. 748.
Erdiutius, Nonogrodeni conditor, 565. primus
Dux Nonogrodensis. 608.
Ericus, Pomeraniz 368. et Stettini Dux. 629.
Dux Brunsvicensis. 632.
Eridanus, qualis fluvius apud Herodotum, 615.
Erle, arx. 114.
ab Erlinghaufen, Conrad. Ord. Teutonici Ma-
gister 98. 619. Ludovicus eius successor 98. 619.
facit a. 1466. pacem perpetuam cum Casimiro, Re-
ge Poloniz super terris Prussiz 315. forma iuramen-
ti, quo se Regi obstrinxit, 321. seq.
Ernes, arx. 174.
Ernestus, Dux Austrie cum Cimbaria Semouiti,
Dux Masoviz filii progenit Fridericum III. Ca-
sarem, 421.
Error quorundam scriptorum. 145.
Erudino Polonorum. 145.
Eruli populi p. 238.
Ervich de Attendary Ioh. 327.
Erythraea, avis genus apud Plinium, Poloniz
Cietrzew vocatur. 413.
Est, arx. 109. 114.
Estasschin, v. Stanissinum.
Esthera, ludza, concubina Casimiri III. Regis
Poloniz, 595.
Estlandia, ducatus, 108.
Eschmullerus, Medicus Lipsiensis, 6.
Eucharistia sub vna specie vltus defenditur a Ia-
cobo Gorficio. 499.
Euest, fluvius, 723.
Eurebecquius Electoris Brandenburg. legatus.
739. 754.
Eucare quando liceat in Prussia, 174.
Europa, quot milliaribus pateat, 38. denominatio
ab Europa Agenoris filia p. 37. eius terminus ibid.
eius longitudo et latitudo secundum Strabonem ib.
qui corrigitur ibid. n.
Emil, Ioh. 286. 290.
Exactiones et tributa militum mercenariorum, 168.
Exactiones tributorum 154. iniusti vbi conveniun-
tur, 161.
Executio rerum iudicarum ab ecclesiasticis iu-
dicibus. 159. a terrestribus et Castrensis. 163. exe-
cutio urbanorum iudiciorum. 164. in iudiciis Prus-
siz, 363.
Exequie Regum Poloniz. 525.
Exexportantur, o Poloniz, 142.
Expeditis Regis Poloniz contra magistrum Equi-
tum Lioviz, 113. bellica Polonorum expeditiones
celebriores. 409. 413. expeditio generalis nobili-
tatis (Polpolite Kuzenie:) tanquam vltimum reme-
dium suscipitur. 474.
Extranei in Polonia a dignitatibus excluduntur,
404.
Eylania Germanica, 645. Prussica, 648.
F.
Falconius, (Eph.) auctor Chronici, 635.
Falkenburg, p. 250.
Falkenau, castrum, 107. 114.
Familia in Polonia clarissime quoniam dican-
tur. 405.
Familiarum in Polonia opulentia, 691. Magna-
tes numerosas familias alunt. 699.
Famuli et pedessequae Nobilis Poloni, 139. ab au-
licis distincti. 392.

Farurey, Iohan. 314.
Faskonia Archiepiscopi Kioniens. residentia, 458.
Federowicz, Mich. in magnum Moscorum Du-
cem eligitur, 524. 528. Smolenscum obsidet. 611.
Fegfener, castrum et monasterium. 109. 114.
Fekowcze, fortalium. 596.
Feler in Silva Sequana, 489.
Feliciani, Martyris reliquie Varlauiz. 658.
Felma, arx et ciuitas, 103. 428. cum Magistro ex-
pta Moschorum Duci proditur. 114.
de Felsten, Nicol. 314.
Felsinium, oppidum, 452. 591.
Femina Nobilium in Polonia, 138. seq.
Feminarum in Masovia mores. 497.
Fera in Polonia, 127.
Ferdinandus Carolus Episcop. Vratislav. 517. 527.
principatus Oppolensem et Ratibonensem a fratre
Ioh. Casimiro obtinet 531.
Ferdinandus II Imp. filium suum Ceciliam Rena-
tam Vladislao IV. Regi Poloniz in uxorem dat, 529.
Ferje, flumen. 630.
Feuchswangen, Conrad. a) Ord. Teut. Magister
96. 617. seq. Siegfriedus. 96. 618.
Fickel arx. 107.
Filac vel Maichenhausen, arx 114.
Filek, p. 250.
Finis Regni Poloniz, 45.
Fmonicus sinus, 282.
Firben, exactio aboletur 332.
Firleus Henr. Archiep. Gnesnens. 437. 442. 447.
550. 553. Nicolaus, Castellanus Biecenens. 499. 500.
Fischusa, ciuitas 90. sedes olim Episcopos. Sam-
bientium, 653.
Fickel, arx 114.
Flemming, (Geo. Comes de) 63. Iosephus 68.
Fleus ciuitas, 549.
S. Floriani, Martyris, reliquie Casimiro Regi Po-
loniz donantur a Lucio III. Pont. Rom. 194. Cra-
couiz servantur. 533.
Floridus (Franciscus) theologus. 756.
Flumina, Prussiz, tot. 435. Poloniz, 183. 457.
504. Vistulam influentia 123.
Fodina in terra Cracouensi, 46. metallica &
salina in Polonia, 533.
Fodus Pruthenorum contra fratres Teutonicos 16.
Foliz, arx 114.
Force (M. de la) Marefchallus. 733.
Fori ecclesiastici causae. 159.
Forma iuramenti, quo Ludov. de Erlinghaufen,
Magister Ord. Teuton. se obstringit Casimiro IV.
Regi Polon. 331. sq. Magistri generalis in Prussia,
consiliariorum, terrarum Prussiz, ciuitatum, Capita-
neorum &c. 339. Ducis & terrigenarum Ducatus
Zatoriensis 376. Masouitarum 378.
Formula publicorum pastorum de induciis 26.
annor. inter regna Sveciz & Poloniz Sancticie.
742. seq.
Fortalitia fere nulla in Polonia. 475.
Passorum in salinis hat it is 793.
Fourben legatus Pegis Poloniz 755.
Franken (Christi) Arrianus refutatur a Iacob.
Gorficio. 499.
Frates Teutonici S. Mariz disti literas ab Imp.
Friderico ad subigendam Prussiam obtinent, 14. de
eorum religione, 15. vid. Teutonici equites.
Frauenberga ciuitas & cathedra. 132.
Frauenburgum oppidum, 92. arx, 114. vrbs Prus-
siz 322. 642.
Fraustadum, maioria Poloniz ciuitas, Poloniz
Wichoua, 555. sq.
Fredeto oppidum, 324.

Fredland

I N D E X

Fredland, in Prussia, 351.
Frenus Achat. Canonicus Varmiensis 361.
Frensbach in Prussia 321.
Freyssau, oppidum, 645.
Friedeck arx 93. oppidum, 695.
Fridericus Barbarossa, Imperat. Roman. Polo-
niam ingressus, vrbes expugnat easque deuastat 29.
104.
Fridericus II. Imp. fratribus Teutonicis literas
concedit ad acquirendam Prussiam, 14. quid sub eo
notandum, 95. confirmat donationem provincie Cul-
menfis, equitibus Teutonicis factam, 424.
Fridericus III. Imp. sedes Pruthenorum appro-
bat, 15. 98. vnde natus. 481. offendit pruthe-
nos, magnam illis multam imponens, 424.
Fridericus II. Marchio Brandenburg. recusat obla-
tum Poloniz regnum accipere 10. Dux Saxoniz, Ord.
Teuton. Magister, 99. 619. 648. Hassiz Langraui-
us, infelici morte obit, 556. Marchionis Durla-
cens. periculum, 659. Dux Lignicensis 459. 348.
Fridericus Albertus, secundus Dux Prussiz 620.
Georgius, tertius Dux Prussiz ibid. Wilhelmus,
quartus, ibid. ad Caroli Gustavi Sveciz Regis par-
tes transit. 643. Georgius Marchio Brandenburg.
649.
Friedland oppidum 90. 250. 622. 647.
Frigus & gelu in Polonia, 122. eius causa.
668. sq.
Frisch Nerung, insula, 627. sq.
Frudus celi. 779.
Fruentii copia in Polonia, 667.
Fulca lignea, quae a sale indurefunt. 753.
Fulstina, oppidum 250. 540.
Funeris Solemnia Dantisci. 754. 757.
Funtbenzol, exactio ordinata a Rege Vladislao
II. 30. 331. 336.
Fures puniendi mos, 507.
Furlinio Anton. de) Decretorum Doctor. 326.
Furmann, Janus. Castell. Miedzyrzecens. 287.
Furstenberg, Wilh. vltimus Lioviz Magister,
108. 113. sq. Sigismundo Augusto, Regi Poloniz vl-
tro se dedit. 413. 428.
G.
Gabinum 493. 560.
Galbentz Ioh. praefect. Vrbs Brandeb. 648.
Gabor Bethlem. Transylvan. princeps Turcas
contra Polonos instigat 525.
Gades Boleslai, 202.
Gaiwyski, Anton. 64.
Gauia palus 488.
Galassus, Gallus, 733. 737. 752. 755.
Galaria reges Hungari se appellant 478. 585.
Galecki, Franc. 64. Ignatius, 67.
Galindia provincia Prussiz, 91. seq. 533. eius
loca praecipua 646.
Galingius Borussia princeps, a quo Galingia
nomen habet, 28.
Gallia, omnibus aliis regionibus morem prae-
bet, 674. de eius moribus Galli iudicium, 675. de
educatione nobilitatis Gallicae, ibid. Regum potestas
varium auctoritate moderata, 685. Galliz legatorum
prerogativa super Anglia. 738.
Gambur oppidum. 54.
Gampus, Victor) Ictus Viennens. 4.
Gamratz, Stanisl. Castell. Polanec. 282.
Ganspoti, 28.
Garczynski Eduard. 64.
Garden oppid. 646.
Garde (Iac. Pont. de la) 717. 733. 736. 747. 752.
Gardensee oppid. 646.
Gurnesia ciuitas 95. 722.

Garuolinia oppid. Masouior. 461. 486.
Gassowski Alexand. Palat. Smolen. 614.
Gassendus, Petr. vitam Copernici scripsit, 615.
Gustoldus Ioh. 286. 290. 296.
de Gay, Petr. 327.
Gedunum, vrbs, quo anno Regi Poloniz subie-
ta, 93-98. oppugnatur. 99. a Crucigeris liberatur, ibid.
eius descriptio 103. 131. 250. 317. 622. sq.
Gedimnus M. Dux Lith. successor Vitenis 416.
567. conditor vrbs Trocensis, 574. Brescia poti-
tur & Luceo, 576. 608. Vladislao I. Regi Pola-
niz contra Crucigeros auxilium dedit. 619.
Gedermoch Kopacz. 286.
Gedruccius Mich. 441.
Gelsoni populi, 500.
Gembicus petrus, Episc. Cracov. 492.
Gemma lalis, 784. sal gemmae. 794. 805.
Gemnikowski (Silnicza Ioh.) 790.
Genes & familiae nobiles vnde appellatae. 137.
Gennisia insignia nobilium Poloniz, 138.
Georgenburgum arx, 106. 522. 654.
Georgius Dux Pomeraniz infeudatur, oppidis,
Bylow & Lunebourg, a Sigismundo I. Rege Polon.
548. tractat cum Friderico duce Lignic. pacem
inter Sigismundum I. & Albertum March. Bran-
deb. 348. sq. Dux Smolen. 559. 579. 610. Marchio
Onolzbachius & Dux Prussiz 620. Georgius Mar-
chio Brandenburg. accipit expectatiam, super Prus-
sia 350. 355. sq.
Gerdauen oppidum & arx, 647.
Gerdau Nobiles, 286. 290.
Germania situs, 96. pars a Saxis occupatur 578.
eius olim frigidior 669.
Germani in Lioviz veniunt, 104. celi sub Hen-
rico I. Imp. per Boleslaum III. regem Polonorum
410. eorum sedulitas in Polonia 504. ipsi Poloni
non fauent, 508. vrbs Cracouiz rectionem con-
credit Lesus niger, princeps Poloniz, 537. sq. 608
in Poloniam deducit Casimirus magnus 584.
Germanica Elioia, arx cum ciuitate. p. 93.
Germanicus Caesar 22.
Gertrudis, Leopoldi Austrie Marchionis filia &
Boleslai Poloniz principis vxor. 29.
Gerundenia ducatus, describitur 109.
Getae populi, 500. 502. 635.
Giermonouus, M. Dux Lith. 556.
Gilania, 638.
Gilgenburg oppidum, 641. 646.
Gilsen Robert. 109.
Gimbiz Dux Samogitiz, 565.
Girdaua ciuitas. 90.
Gironos serpentes domestici Samogitar. 505.
Grzycki, Bartholom. 64.
Girmau in Prussia 350.
Gise, Tidemanus, Canon. Varmiens. 361.
Gladifer Regni, 150.
Gladiferi Satraparum in Prussia 172.
Glebacium oppidum et monasterium 456. 615.
Glebus filius Wlodimiri Ducis Russiz, a fratre
occisus, 578.
Glembucki Ioseph. 64.
Glessaria vel Electores insulae, 21. 615. 653.
Glessum succinum, in litore, maris Baltici col-
gitur, 101. vid. succinum.
Gliniski, oppidum, 582.
Gliniani oppidum. 450. 582.
Gliniski v. Michael.
Gluice, oppidum, 375.
Glogouius Paul. decanus Plocensis, 490.
Glowaczum oppid. 485.
Glowin oppidum, 492.

Xy yy Yy Yy Yy

Gla.

I N D E X

Glewinā Paul. de) Decanus Cracouienf. 227.
Głusinum, oppidum 251. 557.
Gnesina ciuitas, 51. 150. 251. vrbs antiquissima et ante Cracouiam conditam fedes regia, 392. sq. a Lecho condita. 501. 558.
Gnesienfis Archiepifcopi iurisdiclio, 159. 166. privilegia 392. Regem coronat, 399. Primas regni 402. 416. dignitas eius 514. 553. *Gnesienfis* Archiepifcopatus fundatio, 377. 392.
Gnesienfis Castellani locus. 147. *Oeconomus* et administrator p. 157.
Gniew, alias *Mena*, vrbs 251. 317. 458. 620. 643.
Gniewcz, oppidum, 439. 564.
Gniewoz abbas 722.
Godecmbe 286.
Golan municipium 555. *Golan* vid. *Colubia*.
Golanconius Math. Epifcop. Vladislav. 562.
Golba arx et ciuitas, 93. oppidum, 635.
Goldap oppidum. 646.
Goldingen arx et ciuitas, 108.
Goldorp flumen 646.
Golignib. 290.
Golignib. 286.
Gologuri p. 251.
Goliz Henr. 67.
Golubia (alias *Golan*) oppid. 317. 458. 328. 635. 745.
Goluchouia, arx. 437.
de Golusbowo. Raph. 314.
Gomer, Japheti filius. 40.
Gomiski, Castellanus Chelmen. 627.
Goniade, oppidum 250. 488.
Goplar, lacus, 53. 125. 438. 561. sq.
de Gora, Sbigneus, Castell. Malogost. 201. Skarb. ka. 315.
Gorai p. 250.
Gordanus v. *Iordanus*.
Gorka, comitum a *Gorka* domicilium. 231.
de Gorka lac. Palat. Posnan. 326. 338.
Gordonus Angliz Regis agens. 739.
Gorscius, (lac.) dialectice artis peritus 496. *de* eius vita et fcriptis 498. n. 134.
Gorano, oppidum, 55. 460. 626.
de Gostawice, pasko. 314.
Gosticius, Laurent. de optimo Senatore libellum fcriptit, 456. 499.
Gostinimum (alias *Gosciniuum*) oppidum 54. 481. 483. 493. 560. Ioh. Demetrius Mofchor. Magnus Dux vitam ibi finit in carcere. 461.
Gostomia. p. 250.
Gostomofcius. Ioh. Ord. Cifterc. 431.
de Gostyn, Barthol. 313.
Gottfridus de Hohenlohe, v. *Hohenloe*.
Gottthardus Kettler v. *Kettler*.
Gothi, Pruffiz partem occupauere. 19. 20. *Gothi* Alani, 25. *Gothi* quales populi 235. 500. 616.
Gozdchi, Bernard. 66.
Grabouicia, ciuitas, 59.
Gabronienfe territorium, 454.
Grabonia, 558. 590.
Grabowski Adam. 62. Iohan. 64. *Andrens* 790.
Grabye, Iarando, Palat. Iuniusvladislav. 289.
Grabus, inde *Grachoua*, 538. conditor Cracouie. 785.
Graco ritui additi, multi in Lithuania, 416. et *Ruffia*, 419. eorum Metropolitanus Archiepifcop. *Kiiouienf*. 452.
Granowski, Caffmir. 63. 67.
de Grandi, Nicol. 314.
Gratianus, Pontifex. 280. *Caspar*. 528.
Graudenz, ciuitas, Poloniz adfcribitur, 92. 317. 637.

Grecke, locus. vbi fuccini copia, 692.
Gregorius Pont. Max. 95. - 97. IX. Ordinem Liouneum confirmat, 105. *Gregorius* IX. Pont. Max. approbat conuentiones inter equites *rentonicos*, et *Conradum*, Ducem *Mafouiz*. 424. XIII. Pont. Max. erigit collegium *Sec. Ief. Vilnenfe* in vniuerfitem. 447. *Gregorii Nazianzeni* duo poemata *Stanislaus Grepfius* edidit. 498. n.
Grefforum gens celebris, 540. 542.
Grepfius, Stanisl. auctor libelli de *Sicla*, 496. *de* reliquis eius fcriptis, 498. n.
Grifones *Butowdun*, *Nobiles*. 286.
Griffenberg, ciuitas, 102.
Gripwald p. 102.
Grobis, oppidum, 336.
de Grochowicz, Petr. 314.
Grodecia, oppidum, 58. 450. 486. 518.
Grodek aliud, *Grodek* tertium. p. 251.
Grodense territorium, 458.
Grodna, vrbs Lithuania, 73. 448. 495. 771.
Grodziskum, oppid. 495.
Grodzyc, oppid. 15.
Grosfi *Pragenfes*, fine lati, 144.
S. Grothius. Ioh. 441.
Grubin, arx, 108.
Grudecium, oppidum 591. 594. 597.
Grudeci p. 250.
Grudefium, ciuitas, 174.
Grunewaldum, Pruffiz oppidum, 411.
Grunheide, Andr. iuuenis cultum deglucit, quo extracto fanatus est. 651.
Gruska, oppidum, 596.
Gryphina vidua *Lesci Nigri*, *Principis* *Polon.* principatum *Cracouiz* et *Sandomir*. *Sororis* fuz *Alie* *Wenceslao*, Regi *Bohem.* dono dat, 531.
Gryphwald, ciuitas 102. vid. *Gripwald*.
Grzybow, prefectura, 47.
Grzymala, 285.
Grzymalica, *Niemira*, 290.
Grzymalka, Nicol. Succamerax. *Sanocenf*. 314.
Guagunus, Alex. est plagiarius audax, eius vite compendium, 21. n. 42. dedicatio eius ad Regem *Stephanum*, p. 31. - 35.
Gubertus, flumen, 647.
Gugelenberg, ciuitas, 98.
Gutelmus, Dux *Auftria*, *Cracouie* fuit. 9. n. 23.
Guldernstern. *Suecus*, 721.
Gulogouia, arx *Comitum* de *Leho*. 558.
Gurburga, arx. 92.
Gurano, oppidum, 460.
Gustauus *Adolphus*, *Suecie* Rex, *Bierzam* dedicatione cepit, 574. *Derfauiam* et *Meuam*, 630. *Elbingam*, 640. *Frauenburgum*. 642. vulneratur in *Novemialto*, 636. a *Croatis* captus liberatur, 706. sq.
Gutowski (Ioh.) 790.
Gustafia, oppid. *Pruffia*, 92. 458. 641. 642.
Gymnafium *Cracouienfe*, 495. *Polnanienfe*, 496.
Gedaneule, 459.

H.

Hanfus (Io. Matth.) *Professor* *Mathefeos* in *Academia* *Vitemberg*. 23. n.
Habikanyaca, *Nobilis*, 286.
Habirudo corporum *Polonorum*, 139.
Habel, arx cum ciuitate a Rege *Suecie* expugnata, 107. 114.
Habrelensis epifcopatus, 107.
Habus, alias *Frischhaf*, 126. 174. 456. 627. 655.
Hudacz, oppidum, 602.
Hertze in *Polonia*, 140. sub Rege *Henrico*, 201. 416.

I N D E X

216. vnde eo venerit? 688.
Hailbronn, *Colonellus* *Regis* *Galliz*. 715.
Hahcia, ciuitas, sedes olim *Regum* et *Ducum*, 58.
252. 420. 451. eius *Duces*, 585.
Haciur, *Simon*, 441.
Hamacobii *montes* 19. n. 32. populi *Hamatobii* quorum dicti, 478. 457.
Hammerftein, oppid. 632.
Hanco, *aduauius*, *Decret.* *Doct.* 325.
Hap, lacus, 332. 456.
Haria, *provincia* *Liouiz*, 109.
Harknochius *primus* *Guagunum* in *fufpicionem* *plagi* vocat. p. 31. n. 1.
Haremianus *Comes* *Herdingenf*. 95. *Ordinis* *Magifter* *Teuton.* *conftituitur* 96.
Harpulia 281. 282.
Hajen, arx, 114.
Hauptum, *loco* *equatur*, 743.
Hedow, *abbatia*, 47. 443.
Hebruer, *vid.* *Juda*.
Hechel, 102.
Hedoren *flua*, 434. 494.
Hedwigis *Ludouici* *Hungar.* et *Polon.* *Regis* *filia* 416. 420. ex eius *testamento* *Academia* *Cracov.* *in* *crematoria* *cepit*, 535. *pupa* *vxor* *Vladisl.* *Tagell* *M. D. Lih.* cum *Polonia* *regnum* *adeptus*, 10. n. 24. *Vladislai* *Lothici*, *Reg.* *Pol.* *vxor* 538.
Heiligenheil, oppid. 90. 648.
Heilich *reg.* *vrbs* *Varniz*, 92. 132. 458. 640.
Heisenbergis *epif.* *p.* 113.
Hela oppid. 125.
Helldunus, *antiq.* *castrum* in *Pruffia*. 324.
Helena *Ioannis*, *M. D.* *Rutiz* *flua*, *nobis* *Alber.* *M. D.* *Lituaniz* 611.
H. Iodori *Ethiopica* a *Stanisl.* *Varfauicio* *edita* 499.
H. Ite *flumen*, 331.
Helmericus, *Promagifter* *Pruffiz*, 629.
Helmer, *arx*, 108. 114.
Henricus I. *Imperator* *Romanus*, 28. 95. *de* *Vorj.* *pot.* *Xenodochii* *prefectus*, 94. *Knieprouientis*, *Magifter* *Ord.* *Teutonici* 97. *Reuf.* *Comes* *Phaen.* *enard.* *Ordinis* *Magift.* 58. 618. *Comes* *Richtenber.* *gens* *eiusd.* *Ord.* *Magift.* 98. *Sanctz* *Hedwigis* *fil.* *Duk* *Silefiz* in *prelio* *transfufus* a *Tartaro*, 152.
Vratislauiz *tumulatur*, 183. *Valefius*, *Rex* *Poloniz* *vrifque*, 387. 391. a *Iac.* *Vchanfco* *eligitur* 393. 399. *clam* *ex* *Polonia* *discedit*, 521. *seq.* *eius* *aduentus* *Medzirecii*. 555. *Archiepifcop.* *Gnesienfis*, *ed-* *clafificos* in *Polonia* a *iuridicis*. *feclari* *libera-* *uit*, 592. *seq.* *perpetua* *legationis* *munus*, *ab* *Apo-* *ftolica* *fed* *impetrat*, 554. *Danorum* *Rex* *a* *fratre* *rudidatur*, 410. *Vtus*, *Imper.* *superatus* *et* *fhgatus* a *Boleslao* III. *Polon.* *Principe* *prope* *Vratislauiam*, 410. 519. *Dux* *Vratisl.* *arce* *Cahfi* 111. 557. a *Walpot*, *primus* *Ord.* *Teut.* *Magifter*, 617. *Dufepfer*, XVIIIus, 618.
Heracles, *Iacob.* *Cyprius*, 405. *potius* *Iohan-* *nes*, 429.
Herberftein, *Sigismundus* *ab* 8.
Herbestus, *Benedict*, 209.
Herbarus. Ioh. a *Fultstein*, *Castellanus* *Sanocen-* *fis*, *Legatus* *Polonorum* *ad* *Hebricum* *Ande* *111.* 621.
Hercynia *flua*, 669. in *Lithuania* *fe* *extendit*, 414.
Herkli, *municio*, 605.
Hermannus, *Epifcop.* *Derpatenf*. 113. a *Saitzen*, *Ord.* *Teuton.* *Magifter*, 95. 424. 617. *Barr.* *eiusd.* *Ord.* *Magift.* 95. 617. *Comes* *Heldraugenf*. 617.
Herm. *arx*, 106.
Hermonasfa, *Tyrangilarum* *vicas*, 501.
Hermundurorum *salina*, 302.
Hermunduri, *populi*. 239.
Heruli, *Lithuaniz* *olim* *incolz*, 564. *idem* *cum* *Lemouis* 629.
de Heydek *Izider*, 538.
Heyle, alias *Helle* *ad* *Poloniam* *fhcat*, 317.
Hierofus, *fluius*, 500. *hodie* *Prat*, 504.
Hieronymus *Pragenfis* *Prerita*, *relatio* *eius* *de* *relatione* *veterum* *Lithuanorum*. 12. *Virofidi* *iuffu* *ex* *Lithuania* *exire* *debet*, 13.
Hilfen, *ad* *Eklow*, *Gen.* 62. *Ioh.* 63.
Hilz, *populi*, 500. 615.
Hirz *papat*, *Sanctus* *Suedienf* *credit*. p. 238.
Hisp. *regnum* *monarchicum*, 685.
Lebenitz, *Ioh.* 296. sq.
Hluica *Geo.* *Capit.* *Brefhenf* 296.
Hunzola *flum.* *inadit*. in *Tiram*. 252.
Hockerlandia, *provincia* *Pruffia*, 92. 532.
Hogfen, *arx*, 114.
Hoe kirchen. *locus* in *Tuchla* *Commendat.* 396.
Hohenlohe, *Gottf.* *Comes* *de* *58.* *Ord.* *Teut.* *Ma-* *gifter*. *Marienbuzum* *condit*, 619.
Hohenftein, *ciuitas*, 92. 645.
Hokenvuchs, *bombardz* *vinciales*, 390.
Holud in *Pruffia*, *arx* *et* *ciuit.* 93. 324. sq. 643.
Hold, *Henr.* *Supremus* *Hofpital* in *Elbing*. 335.
Holkner, *Philipp*. 351.
Hollandia *Legatorum* *controuerfia* *cum* *electora-* *libus* 748.
Holovacca, oppid. 452.
Homigi *Regi* *prztandi* *mos*, 100. 302. *homa-* *gium* *Platoni* *Moldauiz* 385. *seq.*
Homicidi *iudicium* *et* *poena*, 154. a *nobile* *per-* *petrat* *multa* *20* *flor.* *polon.* 507.
Homlia, oppidum *et* *arx*. 610.
Homulid, *arx*, 439.
Honnert *Roch.* *Legatus*. *Hollandiz*, 739. 743.
Honoldus *Epifcop.* *Curauienf*, *epifcopalem* *ee-* *dem* *Cracouia* *Vladislauiam* *tranftulit*, 551.
Horus, *flum.* 606.
Hopuz, *Stanisl.* *S. R. E.* *Cardin.* *Epifc.* *Varmienf*. 102. 115. 132. 171. 418. 422. 458.
Horodlo v. *Hrodlo*. 340. 641.
Hospiale *Beatz* *Virginis*, 54. *primus* *eius* *Prz-* *fectus*, *ibid.*
Hofpudlar *et* *ciuitas* *Polonorum*, 133.
Hofiky, *nobiles*, 283.
Houer, *vel* *the* *Hooft* *fortalitium* 628.
Hrodlo, oppid. 59. 583. *ibi* *vno* *M. D.* *Lith.* *cum* *regno* *Poloniz* *fh.* 141. *facta*, 287.
Hrubin, *arx*, 114.
Hrublar, *lph.* 607.
Hud. *et* *munimentum* a *Konieczpolcio* *contra* *Co-* *facos*, *extructum*. 511. 557. 603.
Hulmigeri *Pruffiam* *incoluerunt*, 14. 19. *Hulmi-* *gera* *vnde* *dicta*, 19.
Hung. *et* *vltrapot.* *Ruffia* *amiffa* *titulum* *Regni* *Haliciz* *feu* *Ladomeriz*, 420. 578. 585. *eorum* *ir-* *ruptio* in *Poloniam* a. 1474. 544. *dolofe* *Halicia* *po-* *tionit*, 578. 585.
Hungaria *eruenta* *vastatio* *per* *Bathi*, *Imperato-* *rem* *Tartarorum*, 133.
Huffari, *leuis* *armaturz* *milites*, 720. 726.
Hufusinum. oppid. 452.
S. Hyacinthus, *Ordinis* *S. Dominici*, 394. 441.
Hyader, *vnde* *dicta*? 777.
Hydromel, alias *Medo*, *Polonorum* *potus*, 389.
Lithuanorum, 414. *Rufforum* 418. *veteribus* *non* *ig-* *notam*, 670.
Hypanis, *fluius*, *hodie* *Bogus*, 590.
Hypocauftorum *qualis* *vfus* in *Polonia* 132.
I.
Ihlenouia, oppid. 604.
Zz zz zz zz z

I N D E X

Iablonowski, Ioseph. Alexand. 63. 68. Iohannes, 63. Rochus 64. Anton. 69.
Iacobus, Archiepiscopus. Gnesnensis. coronat Premislum in Regem Poloniz, 397. Iacintus v. Hyacinthus.
Iadaldus, 286.
Iagello Vladislavus, vid. Vladislavus II.
Iagellonia Stirps per 200 fere annos in Polonia regnavit, 143. 398. sq. in Sigismundo Aug. finitur, 521.
Iaka, Index Kaliffensis. 287.
Iakozynum, oppidum cum arce. 605.
Iakowicka silva, 494.
Iakowicz Wilzenki, vid. Wilzenki.
Iamnia, 279.
Iampol, ciuitas, 596.
Ianiewski, Ignat. 66.
Ianuslaus, Episcopus. Vratisl. 542.
Ianitus, Ioh. 790.
de Iankowice, Grotto, Castell. Magoloff. 287.
Ianowicia, arx. 445. 547.
Ianonia, oppidum et arx, 448. 452. 576. 582. 594.
Ianowicz, Stanisl. Castell. Troc. 289. Albert 290. Clem. Scheliga, 314.
Ianusius, Dux Oficiacensis. vendit Ducatum Osuicium. et Latoriens. Casimiro II. Regi Polon. 370. 399. 373. sq. Dux Ostrogensis. et Castell. Cracov. ciuitas post mortem reliquit. 509.
Iaphes, filius Noe. 39.
Iardanius, 481. 482.
Iarmowicka, oppid. 602.
Iaropelcus, Rusorum Dux, 546. 578.
Iaroslauia, ciuitas, nundinis celebris, 450. 584.
Iaroslavus, filius Volodimiri Ducis Ruthen. 578.
de Iaroslav, Raph. 386. Svytko, ibid.
Iarocunia, oppidum, 452. 592. 601.
Iaruga, oppidum 596.
Iasienius Nicol. 499.
Iasiska emporium vini Hungarici. p. 252.
Iaslouecia, oppid. 452. 594.
Iasiribic, seu Lazansky, 286.
Iauinis, Palat. Trocens. 290.
Iauoriska, oppid. 450. 582.
Iauonius, Dux Zaslawensis. 657.
Iaworow, oppidum, 582.
Iaxa Eques ex Gryphorum prosapia 47. 540.
Iazlowiec, arx Valachiam versus, 252.
Iazyges, populi habitationes mutantes, a. n. 479.
 487. 488. extirpati, 566.
Iedina, pagus 393 ibi functiones a Vladislao Iagellone in fauorem Equitum Polon. latz, 404.
Iedlinska, oppidum 47.
Iegrenia annis. 486.
Iedreziow, oppidum, 47.
Iektome, Nobiles. 286.
Ientel, arx. 107.
Ieremowicka, oppid. 604.
Iernopol, 605.
Ieremita ex Toronio dimittuntur, 563, in Graudentz. admittuntur. 637.
Iesupolis, oppidum, 452. 587.
Iecierna, oppidum, 583.
Ieciorna, annis. 485.
Iecunia, castellum, 494.
Ikawa fluu. 252.
Ikania, arx et ciuitas, 73.
Ikuszia, ciuitas regia, 443. 541. ibi argenti fodina, 672.
Illustris quoniam Rex Poloniz nuncupet? 506.
Iliuius Stanislaus, Masouius literatus, 456.
Iliua, fluuius 576.

Iliua, ciuitas, 445. 548.
Imago, B. Virginis a S. Luca, picta. 47.
Impense Regis Poloniz 146.
Imperatoris, Germanici potestas limitata 685.
Imperio, Romano Germanico Polonia aliquando tributaria fuisse creditur, 515. 554.
quaz Impertantur, aliunde in Poloniam, 142.
Inbramowice, monasterium, 47.
Incidia diuersa vrbs Cracoviz 538. in salinis Velicz, 542. vrbs Lublini, 550. Gnesna, 554. Iaroslauiz, 584. Fridlandiz, 647. Memelburgi. 654.
Incidium magnum mirabiliter extinctum, 575.
Incidit, siue fructus Regni, 150.
Indigenatus exteris datur. 137. eum concedere soli Reipublice Polon. compent. p. 174. n. 118.
Incuria, Polonorum, 764.
Inducta, 26. annorum Suecos inter & Polonos, 748.
Industria, vis eius. 18.
Ingenia Polonorum, 133. 464.
Innocentius III. P. M. 95. IV. P. M. legatos ad Chanum Tartarorum mittit, ne Christianos persequatur, 184. sanctificat Stanislaum Szecepanouium, Episcopum Cracov. 394. Mendogo M. D. Lith. Christianam religionem amplexo, coronam mittit, 562. VIII. Pont. M. 98.
Insignia, Regnia Thesaurario Regni seruantur. 15.
Insterburg, 92. 654.
Innotada, vel Innowloz, vrbecula, 53. 445-547. 559. 593.
Innowladislauensis satrapia, 120.
Inuestitura Ducis Prussiz, 100. per vexillum, 355. 350.
Iohannes, Dux Zatoriens. 48. n. 51. Pontifex Romanus, 96. XIII. P. R. episcopus in Poloniam mittit, 391. Teuton. Magist. 98. *Albertus*, Rex Pol. 58. quando mortuus 59. vid. Albertus. *Basilides*, Monarcha Moschor. 109. 612. 614. sq. vid. Basilides. *Iohannes*, Dux Masouiae 425. *Iohannis* Episcopi corpus Cracoviz. 441. *Boleslai* filius, Princeps Ploceas. 481. *Conradi*, Ducis Masouiz filius robore corporis excellit, 482. sq. Dux Osuicemiz, 544. M. D. Moscouiz, 579. 611.
Iohannes a Campen, mercator Dantiscanus, demolitionem suae domus non egre fert, 622. *Casimirus*, ex Ieluita Rex Poloniz, post fratris Vladislai IV. mortem. 530. sq. expeditio eius bellica, 529. 607. *Dantiscus*, Sigismundi I. Imp. apud Pontif. summum Orator, 161. 180. 383. *Duchessis*, miraculis clarus 450. *Leopoli* apud Bernardinos sepultus, 581. *Georgius* Dux Silesiz in Lagerndorf, 543. ultimus Dux Ostrogus, Tarnouiz sepultus, 544. 606. a *Sangerhausen*, Ord. Teutonici Magister, 647. *Sigismundus*, Elector Brandeb. quartus Dux Prussiz 610. iurandum Regi Polon. praestat, 643.
Iohannisburgum in Prussia, 351. Poloniz Pysch 645.
Iordanus, scriptor de rebus Gothicis, 14. 19.
Iorkica, Nicol. supremus Trapiarius in Krißburg 336.
Iosuphat, B. a Schismaticis Vitebsci occisus, 455. sq. 614. eius reliquiae Polociz, 614.
Iostus, Ludov. Decius, Orator Sigismundi I. Regis Poloniz, 380.
Irma, fluuius, 588. 607.
Isabella, de Arragonia, Dux Mediol. & Barz. 380. sq. 389.
S. Iulius, Confessor, 441.
Isidolius, Marchio, 754.
Ikawa fluu. vbi et Dubno, 252. *Isania*

I N D E X

Isania, oppid. 604.
Isidi in Lithuaniam veniunt, 565.
Iuonogrod, arx, 109. 114. munimentum, 596.
Iuanowhorod, 278.
Iudei in Polonia, 130. 141. immunitates accipiunt a Casimiro III. Rege Pol. 505. Lenciciz. affiguntur. 571. aliusque in locis 563.
Iudex & Subiudex nobilitatis, 151. eorum electio, 157. Castrensis, quid? 152.
Iudices ecclesiastici, 159. *Satrapiarum* in Prussia, 172.
Iudicia ecclesiastica in Polonia qualia? 159. *terrestria*. 150. *Commiserialia*. ibidem. *Castrensia*. 161. *plebis*, *rusticana*, *urbana*, *Magistrorum* *conuberniorum*, *seabinorum*, 153. *scultetorum*, 164. 573. *comititiales*. 166. *Commiserialia* Prussiz, 164. *terrestria* in terris Prussiz quot vicibus sequeuntur? 302.
Iudicii regni consilarii, 162.
Iudiciorum iusta compendatio, motio, appellatio 162. *urbanorum* executio, 164. *iudiciorum* in Prussia ratio 173. *urbanorum* ibid. *commiserialium*. 274.
Iudicium Succamerarii, 160. *Regium*, 151. *iuris* *supremi* seu *Teutonici* 164. *Cracoviz* a *Casimiro* M. constitutum, 519. *iudicium* & *penna* homicidii, 164.
Iudicium, iuris *supremi* creatio, 158. *lex* *ciuitatum* obsoletum. 175. n. 118.
Iudycki, Mich. 64.
Iuga, nomen, 278.
Iulium, antiqua pomeraniz vrbs, 102.
Iuldyptowicz, Nicol. in Dubia, 250. 296.
Iulikonis, 592.
de Iulingen *Conradus* Ord. Teuton. Magist. 97. eiusdem p. 2. cum *Vladislao*, Rege Pol. a. 1404. ratione filium regundorum facta, 302. 304. *Vincus*. 97. 168. cuius cum 40000. militibus 646.
Iunuladislauensis palatinatus, 439. *Juniuladislav* vel *Jnowladislav*, ciuit. Ciuiu. 503.
Iunkersreil aequatur solo, 743.
Iura fluuius, 331. 488.
Iuonius (Nicol. Ghocimo) praepositus, capite plebis 525.
Iuramentum Ducis Prussiz Regi Pol. praestandum, 101. *Regis* Pol. Reipublice praestandum, 134. *Episcopi* *Varmien.* 171. vid. *Forma* *iuramenti*. *Iurgiewicz*, Alex. de Holschani 289. Ioh. de Zabazwie, ibid.
Iurisdiclio Archiepiscopi Gnesnensis. 159. *Capitaneorum*, seu *praefectorum*. 161. *bellica* ibid. *Consulium*, 163.
Iurouia, oppid. & fluu. 586.
Ius, Culmen, Magdeburgense, & Teutonicum, 31. 104. in Prussia regia recepta, 170. *praefectum*. *Lubece* in Elbinga, *Brusberga* et *traumburg*. 20. 458. 626. *Saxonum* seu *Magdeburgense* in causis plebeiorum in Polonia quoque obuenit, ibid. a *Boleslao* iudico, principe Polon. introductum, 517.
Ius *vise* & *neis* Nobilitati Poloniz in subiectum libi plebem, 404. 406.
Ius *reges* *Cuxonandi*, *Gnesna* *Cracoviam* *translatum*, 528.
Iuanowicz Ioh. 58. Iohan. 19.
Izslau, Princeps, Rusiz 578.

Kabilak, fluuius 603.

Za 72

Kaczowski, Venator Iuniuladisl. 314.
Kaczowica, oppid. 586.
Kadlubko, episcopus. Cracov. 47. *Vincent*. vitam eius scripsit. Sum. *Staravolicius*, 433. *primus* *Polonorum* *historicus*, 536.
Kaidanowia, ciuitas, 610.
de Kaffarellis, Anton. 326.
Kakoluk oppid. 586.
Kaleberg v. *Mons calvus*.
Kalinow, Mart. de 1285. 313. *Laurent*, *Zargba*, 289. *Matth.* et *Iohann.* 314.
Kaluk, oppid. 537.
Kalo, Nobil. 286.
Kalusza, oppid. 587. 592.
Kalwaria, Monasterium. 47.
de Kamien, Nobil. 373.
Kamina vid. *Camenum*.
Kamenca, oppidum et fluuius, 595. 601.
Karnieci, munio. 76.
Kamonka, oppid. et fluuius. 588.
de Kampa, Petr. *Suceamer.* *Ploceas*. 314.
Kamelichs, arx, 114.
Kamyonibrod, vadum, 331.
Kaniow, 76.
Kaniowia, oppid. 601. *munio* ad *Beryth.* 254.
a Kanuz, Gottfr. 82.
Kanymyr, Stanisl. 314.
Karczew, 486.
Karczewski, Petr. 64. *Ioseph*. 67.
Karczowin, arx Prussiz, 566. 654.
Karnouius, Stanisl. *Archiep.* *Gnesnensis*. 437. 557.
Karkus, arx, 108. *Karczow*, arx, 114.
de Karpem, Otto, secundus *Ord. Teutonici* *Magister*, 95.
Karfawin, vel *Karczowin*, vel *Georgenburg*: arx 654.
Kasimowski, 724.
Kaunam, ciuitatem, demolitur *Morchi*, 574.
Caucigeri expugnant, 556.
Kaymen, in Prussia, 350.
Kema, oppid. 437.
Kaidanow, arx. 74.
Kelce, ciuitas, 547.
Kemerater, Mart. in *Therunio* *Commendator*, 336.
Kerkeuicia, Ianusl. 314.
Kertlerus, Gotthard. Dux *Curlandiz*, 106. 107. sub clientela *Regum* *Poloniz*, 428. a *Sigismundo* II. Rege Pol. constitutus, 532.
Keystadius. 97.
Kielbasu, Nicol. 314. *Vincent*. 321. *Barthol.* 326.
Kielci, oppidum 445.
Kielowicz, Ioh. 314.
Kiemus, Lithuaniz dux. 565. 595.
Iernozie, arx, olim *Lithuan.* caput, 565.
Kies vel *Vendun*, 281.
Kreyssudi, fratris *Olgerdi* M. D. *Lith.* sex filii, 568. *captiuus* factus a *Casimiro* Rege *Poloniz*, 608.
Kinseberg. 252. 322.
a Kinging, Berard. 645.
Kiouia, vrbs, 377. 254. 452. 598. seq. a *Tartaris* *funditus* deletur 180. in potestatem *Regis* *Boleslai* I. venit 409. iterum a *Boleslao* II. capta, 410. eius antiqua magnificentia in eius ruinis adhuc conspicua, 419. *Polonis* *Canniz* fuit, 599. sq.
Kriouienfes *Duces* *primatum* *tenebant* *inter* *caeteros* *Duces* *Rusiz*, 451. *Crypte*. ibid.
Kircholmin, arx, 106. ciuitas *Lithuaniz*, vbi *Carol.* *Suder*.

22 22 2 2

I N D E X

Sudermannius, pater Gustavi , Reg. Suecor. acie vi-
cius p. Lat. Librorum etc., 463 472.
Suecrape, arx, 207. 114
Szatagrod. oppid. 452. 592.
Kistac, oppid. 517.
Kiszegaz, Stanisł. Pocillator M.D.Lith. 774.
Kiszka Stanisł. Palat. Vitebs. 773.
Kliewe, Jacob. 314
de Kizlicz, Henr.) 358.
Klebanie, oppid 593.
Kliecko, pagus, 489. oppid. 555.
Kleine Wärdar apud Dantiscum, 328. 437.
Klopen, venationis genus in Prussia terris inter-
ducitur, 254.
Knapelo, castrum, 331.
Kniesbach, oppid. 89. Knepaw, ciuitas Prussiz,
225.
Kniprode, Henr. a) decimus nonus Magister Ord.
Teuton. 97. Cts, 649.
Knijuum, oppid. Podlachia. 452.
Koczim, oppid. 56. vbi Sigismundus Aug. Pol.
Rex obiit, 460.
Kobelsza, oppid. 601.
Koberzichow, Reg. Pol. Castell. Dantisc. vitam
Vladislai IV. Reg. Pol. descripsit, 527.
Kobize, Munimenta. 605.
de Kobylany, Castell. Biecenfis 285. Domarat.
Lublin. 312. Venet. Cracov. 314.
Kochow, locus supra niuiulam Choreyca. 254.
Kochow, Albert. 786
Kocowa oppidum antiquum 606.
Kodan V. m. 232. 290.
Kokouche, op. d. 516.
Kokolous Ale. S. J. 447. hist. lit. scripsit. 464.
Kokenhauff, arx & ciuitas, 107. 113. 464.
Kol. de u. 231.
Kol. l. . 314.
Kol. em a. Hieron. 64.
Kol. do, stat. de, Castell. Gnesnens. 216.
Kol. cond. 409. 587.
Kol. zell vel Kolobel, 483.
Kol. m. d. 51
Kol. k. n. m. 301. Nicol. 314.
Komorowski, Adm. 62. Ioseph. 63. Nicotaven-
dit Comitatus rexum comitalium ziewitzens. pre-
6000. A renis, 542.
Konarski loh. episcop. Cracov. 2. 800.
Konarzew, oppid 50.
Konarski, Matth. 719. 797.
Konarzecz, Gynecl. 23. 290.
Konarskiewicz, Jacob Palat. Stradiens 286. Toham
Cancellarius. 289. 315. Prosebor. Castelli. Koepen-
313. Alexand. Castell. Cracov. 422. 582. 583. in illi-
us Cosacos cingit, 603. duas Suecicas legationes
ad deducendum cogit, 632. Standifium, Du em ex-
ercitus Suecici caput, 636. Stanifium, Castle. Craco-
vieu. et exercitum Dux supremus 450. 420. 588.
Cracov. Cosacos domat, 511. a Torcia captus, Con-
stantinopolim deductus, 525. moritur an, 1546.
515. eius imago, 749. 750. 2.
Konigsek, Consiliar. Prouinc. 742.
Konigsberg, vrbs Prussie Ducalis, 39. 319. 350.
355. 423. 457. 648 — 652.
Koninum, oppid. 51. 557.
Konigsmark, exercitus Suecici Dux, in Weick-
munda captiuus retentus, 628.
Konenburg, arx, 114
Konarowicz, Comad. 182.
de Konopanski, loh. Carol. Comes, 721.
de Kopoukie, Vrbm. 375.
de Kopylowo, Przedpek. Landens. Castell. 314.
Korcak, Nubel. 285.

Iorczyn, oppid. 48.
Kordobeg, Petr. Palat. Polnaniensis 374.
Kordec, arx. 76.
Korectus, *Barum Cosacis* eripit, 593.
Korewan, Nobil. 285.
Kormargradia, oppidum, 596.
Korol, Hum. 603.
Koroleka, 594.
Korson, ciuitas ad *Rumen* Ros. 254.
Korzeszkow, oppid. 601.
Koraszewicow, ad est. flum. *Feketow*. 254.
Korjannum, a *Kege* breuius conditum, 602.
Korybutus, *Zbasz* forum et *Wielniowiec*. pater
 568 in *Husitico bello* a *Bohemis Dux* electus, 569.
Jeremi Michael, *Dux Wielnowicow*, 563.
Koryki, II. c. 774.
Korychuta, *Florian. de* 372.
Korze, oppid. 606.
Korzan, oppid. 50.
Koschnia, oppid. 518.
Kosielechus, *Andr.* 373 cum *Seuerino Rothma*
no restingit incendium in *Salsifodinis Velfez*, 542.
Kosiol, *Alb. de* Castell. *Breitenf.* 285 *Christin*.
Dapiter Breitenf. 314.
de Kosyielec, *Janusl. Palatinus Gniezewicowic*
 286. *Nicol Palat. Breitenf.* 301. 314. 327.
de Kosielec, *Joh.* 33..
Koszkowske Stanisl. 34.
Koana, *episcop. Culmen* 102.
Kosowski, *Ant* 65. *Steph* 67.
Koth, *Martha. C. Itell. Nucleus.* 287.
Koulczek, arx, 586.
Kowala, oppid. 33.
Kowalewie, 596.
Kowno, *Samogitiae ciuitas*, 655.
Koyfowa, antiquum oppidum, 606.
Kozm, oppid. 617.
Koziom, *al.* 483.
Kozontu, antiquum oppid 601.
Kozeglowy, Castell. *Naudec.* 286. 318.
Krasicki, *Ioh. Com.* 66.
Krylowa, ciuitas 254. 605.
Krusinski, *Antus.* 64. *Adam.* 65. *Franciscus.* 388.
 392. *Stanislaus.* 428. *Ioan. Canon.* *Cracouiens.*
ibid. vid. Cia. *mur.*
Krasna, *fortalicium* 593. *flumen*, 602.
Krasnobrodia, ciuitas, 590.
Krasnopolia, oppid. 592. 606. castell. 603.
Kruczewski, *Mich.* *Cosacorum dux* prope *Loi-*
wegicow captus, 600.
Krakoborg, arx, 114.
Kregelicum loquendi idioma, 616, 659.
Kreuzau, *Andr.* 645.
Kremitzen in *Prusia*, 350.
Krepietx, flum. 583.
Krekorowski, *Sigism.* 62.
Kreutberg, 107.
Kreutzburg in *Prusia*, 351.
Krutenen, *Andr. a Confil. Ducal. prof.* 742.
Kruthen, oppid. 594.
Kruidia, ciuitas, 588 603.
Kruechburg alias *Dietzen*, *distriktus*, 318-324.
Kruewicz, *Germanis Koenigsberg Latine Regio-*
montum (quæ uide) *urbis Prusiae Ducalis* 042-052.
Kromelow, oppid. 47.
Krosikowo, *Nicoll. de*, 314.
Kropiwna, munitio, 605. flum. 254.
Kroono, ciuitas, 59.
Krososchin, oppidum, 558.
Krugerus, *Petr. Mathematicus*, 765.
Kruslow, *Boguslaus de* 314.
Krysol, oppid. 596.

Kruszewski,

INDEX

Krzeszow, ad Bochnam, p. 253.
Krzemieniec, vel *Cremenecia*, ciuitas, 76. 607.
Krzyzanowice, Petr. de) 314.
Kublikium, 597.
Kudack, v. *Hudack*.
Kubary, oppid. 500.
Kukowitzer, Lihuan. et Samogit. Dux, 565.
Kukwa Volezke, Nobil. 286.
Kuna, oppid. 597.
Kunczice, locus natalis familie clarissime Mniskonom. 253.
Kunheimin Margaretha, Mart. Lutheri filia, Muthaule Prusie oppido sepulta, 648.
S. *Kunegundis* historia. 787. eius tempore salis copia in Polonia innotescit, 799. vid. *Cunegunda*.
Kunzberg, in Prussia, 325.
Kurslowa, oppidum 592.
Kurnik, alias *Kurzatnick*, ad Colmensem districtum pertinet. 931. 557. Domicilium comitis Stanisli. a Gorka. 253.
Kurwo, Petr. de) 314.
Korozuanki, Dubles. de) 373. Petr. 386.
Kurtzbachsur, Henr. Legatus Casareus ab Ernesto Weyhero captiuus factus, spoliatus et uulneratus, 254.
Kusja, Petrus, 183.
Kyielez, Tribunus Sirad. 314.
Kyeredeyowicz, Hriczo, 314.
Kymbeim, Geo. 258.
Kyow vid. *Kilouia*.
Kyschaw, oppid. 630.
Kysneles, in Prussia, 321.
Kyzakhu, Gerald. Surgut. vid. *Osmorog*.
Kzenta, vid. *Znena*.
Kzjak, ciuitas, 46.

L.

Lahenez, Nobil. 286.
Labia, arx 90. *Lahauia*, arx 658.
Labisum, Marth. de) Palat. Brestenf. 286.
Labyaw, Prusie oppid. 319. 351.
Lachouicia fortalit. 455. 476. oppid. 609.
Lacubow locus natalis *Orechouorum*, 256.
Lacquir, 782.
Lachioncia, oppid. Lith. 455.
Lacus, celeberrimis in Polonia. 126. cuius aqua in salem concreuit, 451. Habus in Prussia, 457. 655. vid. Habus et Caronenfis lacus. *Lacustris* sal, 123. 803.
Laczuchow, Ioh. de) Castell. *Zauichoff*. 287.
Ladawa, flumen, 512.
Ladicium, fortalit 596.
Ladomeria regnum, idem cum *Maliciens*, 420. eius titulum Hungariz, Reges sibi arrogarunt. 578. 585.
Lagouia, ciuitas. 445. 547.
Lais, arx, 108. 114. 278.
Lampide, quæ Polona 2.
Lancel, 278.
Lancicia, ciuitas, 53.
Lancurum, ciuitas. 450. 476. 514.
Land, oppidum 51. *Lande* 278.
Landa. Castellani sedes 557.
Lendboren, vid. *Nunci* municipales.
Landon, arx, 14. 107.
Lendek, oppid. 632.
Landsberga, oppid. 302. 319. 351. 336. 648.
Landskrona, arx. 47. 440. 448. arx ab Imp. Maximil. II. presidio munita, occupatur a Stephano.

1952 5月 2日 3次 52.2

Le:

Regē Polon. 524. 542.
 Landsee, Ludov. de) Maresch. Suprem. 336
 Lengouice, oppid. 494.
 Langrodia, oppid. 596.
 Languinus, Sim. Miscislav. Dux, 548.
 Laniens horrenda a Tartaria Sendonutia perpe-
 trata, 545. Parisienfis, 734.
 Lankysin, (Ioh. de) Castell. Lancie. 286.
 Lapidicinus, in Polonia, 673
 Lapsawo, Stanisł. de) Vexillif. Sandomi. 314.
 Lascius, Ioh. Archiep. Gnesin. 437. 482. 558. Al-
 bert. Palat. Sirad. conscribit suis opibus exercitum
 405. 542. Castellanus, 450.
 Lascovius, Mich. 375. Ioh. Sarmatas ad Christia-
 nam religionem erudit, 636.
 Lascum, oppid. 558. arx, 450. 584.
 Lasczowska, ciuitas, 590.
 Lassecki, Ioseph. 63. Anton. 67.
 Lassaouki, Geo. Vexillifer Dobvinsk. 314. Mi-
 chael, ibid. 317.
 Lassyus, alias Lassen, 317. 637.
 Lasczonia, ciuitas, 452. 503.
 Lassoimui mons, alias Renkanka, sepulcrum Cra-
 ci, 552.
 Latine linguz frequentior vsus in Polonia, quam
 in medio Latino, 59. 129. 464. Latini quomodo dif-
 ferant a Russis, 141.
 Lasowice, oppid. 484.
 Lauenburg vel Lemberg vel Leuenburg ciuitas,
 102. 118. 629.
 Laueruk, oppid. 636.
 Lawia, fluuius 101. 457.
 Lawijschen, Prussie oppid. 319. 351.
 Laurus, Troydeni filius, princeps Lithuanon. 569.
 Laumburga, oppid. 102.
 Laurentinum, vid. Wawrzyszew.
 Lausenbourg, oppid. 636.
 Lauterburgia, arx. 53.
 Lauzowice, (Ioh. de) Palat. Czynn. 315.
 Lawo, fluu. 89.
 Lazanky, seu Laszrębiec, 285.
 Lazomes, lacus, 646.
 Lacurium in Polonia, 473.
 Lebenicht, castrum et ciuitas, 89. cū nob. virgi-
 num, 97.
 Lebmuhlia, ciuitas, 93.
 Lechus Gnesinam condit, §1. 392. 436. 550. 553.
 princeps polonorum, 391. 443. 356. vixit circa an.
 550. Aerz Christianuz, 518. Lechus II. 319.
 Zestyes castrum. 90.
 Lecken, 310. 351.
 Leisobomski, Franc. 68.
 Legati, Sprouinciales a Castmire Rege pol. intro-
 ducti, 407.
 Legatorum, Gallie et Anglie de prerogatiua di-
 ceptatio, 738.
 Lehal, castrum et ciuitas, 107.
 Leislandia, seu Rigenfis Prouincia, 105.
 Lekjeteck, 58.
 de Lekna, Troian. 314.
 Lekwa, nobles, 285. 314.
 Lelonia oppid. 45. 47. 442. 540.
 Lembenyech, ciuitas Prussiz, 325.
 Lemberg, vid. Leopolia. Lembergum vid. Eulena-
 burg.
 Lemel, arx. 114.
 Lencitia, vrbs et territorium, 120. 438. 560.
 Lenczina, oppidum 447. 550.
 Leniowska oppid. 556.
 Lenward, arx. 106. 107. 114.

I N D E X

Leo, X. Pont. Max. Casimirus Pol. principem, Sanctorum albo inscribit. 447.
Leo, Armenius Dux exercituum Imperat. Constantinopolitani, 42. Russorum princeps condidit Leopolum, 58. 419. 566. 575. 579. 582. Luceonensis Dux, 576. 600. Leo X. Pont. Rom. dehortatur Sigismund. I. Regem Pol. a bello contra Prussos 344. gratias agit, pro deuictis Moscis, 418.
Leopardia, Domicilium Firleiosum ad flumen Vepam. 455.
Leopolis Russiz poloniz Metropolis 58. 131. 255. 419. 580. hereticos nunquam admittit 449.
Leopolensis, Archiepiscopus, 402.
Leplo, arx et ciuitas, 79.
Lescus I-IV. principes poloniz 518.
Lescus, Albus Rex poloniz. infantis Henrich Archiepiscopi Gnesnensis ecclesiasticos, a iurisdictione seculari eximit, 393. V. et VI. hic niger, ille Albus. 520. 581. 582.
Lestki, Adalb. 62.
Lestko, oppid. 45. 587.
Lestacus, Alex. Germanorum Dux, 529.
Lestna ciuitas 93.
Lestnice, oppid. 604.
Lestoni, 40000. Moschorum in fugam vertit, et 9000 eorum occidit. 472.
Lestno, Comes a.) 437. Raph. de) palat. Belzenf. 693. 735. 742.
Lestnouius, Stanisl. Leonide comparatur. 408.
Lessa, oppid. 563. 637. 714.
Lestek vid. Lescus.
Lestonica, Masouiz regiuncula, 482.
Lestem oppid. et arx, 646.
Leuarcouia, ciuitas, 447. 550.
Leuburgum, arx, 106. 114.
Leunburgum, 647.
Lex, de Castellanis u. ante nihil ualeat, 149. de homicidio, Hebrzis data, non obstringit, 68. de legibus et statutis poloniz, 46. 54. regum potestas non minuitur legibus, 684.
Leyseker, flumen, 604.
Letemnicia, arx, 485.
Letaisum, oppid. 545.
Letus, ut, Capito, conditor Glonacensis, 485.
Liba, flum. 1278.
Libeda, cum fratribus Sciere, Chio et Choreno, in Russia regnat, 420.
Libemola, 319.
Libertatis poloniz elegium, 68. conscientia offensus, 734.
Libnense, territorium in terra Dobrin: 450.
Libo, Nauarchus rompeii, 272. ab eo Lubuan ducunt originem 415.
Libitz, oppid. 608.
Lica, flum. 101. 457.
Libouia, 564.
Lbowlia, ciuitas, 59.
Liceonia, 90.
Lichni de) palat. Bresten. 382. 384.
Lack, oppid. 646.
Lieba, flumen, 645. fabula de illo, 709.
Lida, oppid. 73. 448. 574.
Liebstade, in Prussia, 319. 351. 648.
Ligonsey, Stanisl. 314.
Ligenburg, Pausiz oppidum, 319. 351.
Ligeta Joh. Palat. Lancie. 386.
Lignisia, ciuitas, 95.
Like, Prussiz oppidum, 319. 351.
Liliger, Christin. vid. Christinus.
Limites, maioris poloniz. 436. Prussiz & Poloniz, 307. Samogitiz & Prussiz 331. Litonia, Samogitiz & Russiz, ibid. 462.
Linconia, oppid. Samogitiz, 462.
Lindawa, flum. in Tiram illabitur, 256.
Lingua polonica 129. eius diuersitas a Seythica argumento est, quod Poloni Seythique non pro una gente habendi, 665.
Lingua exotice in Polonia uisitata, 69. n. 95. 129. 502. 506. imprimis Slauiica, 391. ea Lithuaniz non omnes utuntur, 415.
Lipsa, flumen, 256. 586.
Lipna, oppid. 54. 660. arx, 99.
Lipowa, duz munitiones, 567.
Lipowia, carcer Sacerdotum Cracouienf. 47. 447.
Lipia, 541.
Lipia Russiz, patria Sarnici. p. 256.
Lipki, Procop. 66. Andr. Episcop. Cracouienf. 437. 509. 558.
Lisanka, castell. 602.
Lissa, maioris poloniz ciuitas, 556.
Lissy, 286.
Litalanus, Viduati primi Borussia. Regis filius magno suorum numero Borussia egreditur, 27. quz ab eo Litalania dicta, hodierna est Lithuania, 364.
Littera, restium quz? 408. Archiepiscopi Klieu. ad S. Petrum scripsit, 606.
Lisbuor, loh. 239.
Lisbuan, antiquus Litalani nuncupati, 27. Prussiam uisitant, 97. 98. de eorum originibus moribusque 81. 414. 415. eorum idioma a Polonico diuersum, 415. feruili sunt ingenio, 503. occupant Calisum, 567. arces quasdam prodicione, 588. bella gerunt cum Crucigeris, 619. 54.
Lithuania describitur, p. 10. 54. 569. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Lithuania descriptio, 10. 54. 569. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

I N D E X

Lovacouia oppid. 601.
Lobauia, oppid. et arx, 636. Lobauensis Episcopus idem qui Calmenfis, 633.
Lobegalsk, exactio abolita 332. 336.
Lobocia, ciuitas cum arce 543.
Lobowasser Ambros. J. V.D. eius epitaph. 649. 54.
Lobouia, palatum regium 47. 443. 535.
Loca, oppid. 643.
Lochwie, oppid. 604.
Lochsterum, 652.
Lode, arx, 107. 114. 278.
Lodua, Nobil. 286. eorum familia, 437. n.
Lodomeria, vid. Ladomena.
Lobow, ciuitas, 74.
Lobowagrad, oppid. clade 3000. Cofatorum ciuium 600.
Lumica oppid. Masouiz, 55. 461. 489.
Longobardi, tritemes mittunt in terram sanctam, 34.
Lupacinski, Nicol. 63.
Lusica, oppid. 57.
Lorus, Georgii Elect. Brandenb. archiater, 651.
Loucium, flumen 278.
Lorbi vxor in statuam falis versa, 781.
Loucium, flumen 278.
Loucium, residentia Archiepiscopi Gnesnensis. 438. 452. 54.
Lowackowski, loh. 408.
Lubacouia, oppid. 58.
Lubarus, Theod. Sangusciurum, Kouelsciurum, et Kofziurum pater, 508. Gedimini filius, 579.
Volhynia Dux 585.

INDEX

Magnus Mosconia Dux, oppugnat Nenhuiss in Livonia, 111.
Maiores Poloniae 50. sq. 435. - 439. 550. - 564. eius Capitaneus, generalis, 152.
Makouia, oppid. 489.
Malczewski Matth. 64.
Malaciscum in Suecia exempla, 759. seq.
Malachowo, Sambor. de) 314.
Malachowski Ioh. 65. Andr. 67. Stanisł. Petrus et Nicolaus. ibid.
Malagoscza oppid. 49. 443. 547.
Male, Albert. de; Palat. Lencic. 389.
Malice, lac. de, Tribunus Leopoliens. 314.
Malogostia, vid. Malagoscza.
Marchio Brandenburg. de Prussia Ducali Regi Poloniae vestigal soluit 457.
Marcomanni hodie Moravi. 2. n. 225.
Mare magnum, sal Chymicis, 784.
Marschalcorum Regni officia, 149. et Cariz, 254. 401.
Margonius, Sigism. 314.
Maria, filia Ludouici M. Regis Hungar. et Polon. Hungariam dotem adfert Sigismundo, March. Brandenb. postea Imperat. Romano, 520. Ducis Haliczis Melcistai filia. 583.
Marianouia, 592.
Mariaburgensis satrapia 120. cedit Regi Casimiro in pace cum Ord. Teuton. facta, 425.
Mariaburgum, Pomesaniae in Prussia urbs 19. 93. 96. 102. 131. 278. 318. 319. 423. sq. 458. 531. 637. seq. 698. eius Praefectus, 172. a Godofr. Com. de Hohenloe, Ord. Teutonici Magistro condita, 618. Polonia a Suecis redditur. 743.
Marienburg, vid. Marienburgum.
Marienburgus, 278. castrum, 723.
Marienburg, in Prussia, ciuitas cum arce, 58. 97. 312. 351. 645. 709.
Marina, Palat. Sendomir. filia, Demetrio Moscorum Duci nubit. 527. Caluga laqueo suffocata. 521.
Marinus, Cattus. 286.
Markouicza, oppid. 606.
Marmorea columna prope Chencin. excisa, 678.
Marsigni, populi Sarmatici, p. 237.
Marses feca Poloniae, 128.
Marsard, exactio, abolerur, 337.
Marusia, flumen Podoliae, 257.
Martinouia, ciuitas, 586.
Martinus, 58. IV. Pont. Max. 56. Trichles Vetschhausenensis, 98. V. Pont. Max. 394.
Maslau vid. Masos.
Maslaukaw, castell. 602.
Masos, tyrannus, a quo Masouia dicta, 423. binis vicibus a Rege Casimiro vincitur 480. 657. vitum cum principatu amittit. 426.
Masouia in ius Regni Poloniae cedit, 15. fines, 420. 331. 337. 479. 484. sq. 656. a Maslo siue Maslo, tyranno Masouiae dicta, 480. 426. 657. extinctis ducibus in prouinciam redigitur a Sigismundo L. Rege Polon. 426. 484. habet 45000. equestrium familiarum 461. 435.
Masouia duces ius suum in Prussiam Equitibus Teutonibus concedunt, 14.
Masouit doctrina illustres, 498. sq.
Masouiorum religio, 140. statuta, 162. iura confirmantur. 379. Polonicis iuribus videntur, salois tenementorum constitutionibus. 379. mores et instituta, praesertim nobilitatem, 495. seq. seminarum, 497. Massagera, populi, 479.
Massalski, Ioseph. 65. Ignat. ibid. Ioh. 46. 67.
Matthias, Rex Hung. corrumpit auro proceres

Polonia; 412. comparatur cum Stephano Rege. 35.
Marroniarum Rigenſium habitus, 110.
S. Mauricii lancea Boleslao I. Regi Polon. ab
Ottone III. Imp. donata, Cracoviae ſervatur, 537.
Maximilianus I. Imp. 99. concordiam inter Re-
gem Poloniae et Magiſtrum Praefix confirmat, 348.
Archid. Austriae proſtigatus et captus a Ioh. Za-
molſci. 454. 472. 523. 524. 539. II. Imp. Rex Po-
loniae electus, praenititur a Stephano Battoreo, 522.
Matzauk. Rum. 602.
Meiſlauia Palatinat. Lithuaniae. 77. ciuitas, 610.
Meatus, varii ſalinarum, 793.
Mebringus lacus, 643.
Medanaw, in Pruſſia, 251.
Medopolanus, ſet Baroniſ. ducatus ſuccellio ad Sigis-
mund. I. Regem Polon. deuoluta, 381.
Mednicia, reſidentia Episcoporum Samogiti. 463. 656..
Medo, ſive Muſta aqua, ſive Hydromel, 27. 133.
Medzihora, fortalit. 592.
Medzevecium, ciuitas, 555. 606.
Mehlſak, oppid. 99. 322. 458. 641.
Meinelt, Anton. Admirali Suaeiae ſub Rege Jo-
anne portentosa hiſtoria. 758.
Memardus Livenos in fide Chriſti inſtruit, 104.
Episcopos eorum creatos. ibid.
Mela, Pompon. deſcriptio Sarmatiae. p. l.
Melſatia, arx et ciuitas, 92. vid. Mehlſac.
Meſſinus, acriter pugnat, 69.
Meſſtein, Spitzode, 314. Joh. 376.
Meſſinum, arx, 440.
Meſſinek, Germania Henſtein, oppid. 643.
Menel, alias Nemenus fluvius, 331. 504. 560.
575. 621. 655. ab And. Schroetere deſcriptus, 769.
774. caſtrum, 331.
Memelburg, vrbs et arx, 654.
Memela, ciuitas, 764.
Memmius, Claud. Comes Avauxius, ad Reges fe-
derationales Legatus Regis Galliae extraord. 695. ſq.
vid. Avauxius.
Menula, arx, 96.
Menapi, populi, 25. B. 39.
Mencinski Adalb. 67.
Mendacus Lithuanorum Rex, 461.
Mendus magnus Dux Lithuaniae crudelis et
Apofata, 566.
Menomonon, pro lacu Friſchaf apud Plinium oc-
currit, 616.
Meramorſia, Poloniae, 121.
Mercurius, fal et ſulphur, tria prima omnium me-
rum, 680.
Meremberg, 97.
Meremzum, oppidum Lithuaniae, vbi Vladisl. IV.
Rex Polon. obiit, 530. 574. ſq.
Mergentheim, in Franconia. ſedes hodierni Ma-
giſtri Ord. Teuton. 620.
Merinek, ciuitas cum arce, 92.
Meſchke, vel Dux Mafouiae, 377.
Mernusk arx, 331.
Mesſclauss, Princeps Halicenf. 528. 585.
Meſto, Rex Poloniae, alias Mieciſlaus. 479.
Meſtowysus dux ultimus pomeraniae, 622. 630.
Meralla, Poloniae, 123. 145.
Meronaſta, populi, 38. n.
Meue, alias Gnieuam, vrbs pomerellie 96. 377.
460. 630.
Meydenburg, 324.
Meerof, oppid. 593.
Mięczyński, rex 63. 68.
Mięchowſki Albert 63. Mich. 64.
Michael, B. 462. Sigismundi. M. D. Lith. filius,
canon.

I N D E X

nam Caffimiro III. Rege Polon. bellum gerit, 309.
Moldavia Palatinus, 524. Carolus Imperator Con-
stantinopolit. 42. n. 47. 57. Sternbergens. Ord.
Teuton. Magist. 93. Federovic., in magnum Du-
cem Moscoviae eligitur, 524. Smolenscum obtinet,
611. Glimski principes Coluræ 579. vix. Jeremas,
Dux Wiesznowicicus, 507.
Miechalew, Nicol. de) palat. Sendomir. 285. Ca-
stell. Cracov. 313.
Michulenia in provincia prusæ antiquæ 93. cesie
Caffimiro Regi Pol. in pace cum Equibus Teut.
a. 1466. facta, 425. Culmen latrapiæ subest, 458.
Miechowo, Nicol. de) 314.
Miecnch, Nobilis, 286. 290.
Miechowsia, cœnobium, 237. 444. oppidum equie.
sepulchri Christi. 540.
Miechowsia, Marth. a) scriptor Chronic. 540. eius
descriptio Sarmatarum, Europæ & Asiæ, 377.
vica eius, ibid. n. 119.
Miedziaws, Dux Opolens. contra Tartaros di-
micat, 181. fugit 182. Dux Polonorum, Chrtianum
fidem amplexus, 392. 479. 519. quando mortuus,
531. sepultus polnaniæ, 551. cognomento senex
Princeps Poloniæ, 520. 552. sepultus Calisia 537
Miedzibora, oppid. 69. 452.
Miedziwiczæ, ciuitas, 50. 552. 602. 606.
Mielec, Gryphorum domicilium natale, 256.
Mielus, oppid. 57. 566. 452. Distinctus regno
Polonia incorporatur 297 ad Podlachiam spectat, 452.
Mikojza, Adamus. 56.
Mikolajewskis, Lubomirscium occidit. 70.
Mikuznice, arx, 553.
Milmlyn 99.
Milster, soldanorum, 136. mercenarii, 163. quare
qualuerint? 474.
Militia, Polonorum copiosa, 400. eius ratio, 408.
sq. 471. lo. maximam partem nobilibus constat. 510
eius incommodum, 513. immunitatem qui habeat?
108. 107.
Militaria, Polonica et Russica, 118. 458.
Miliotaw, Miloi de) 314.
Mingatis, Erdiuli filius, Dux Lithuan. 565.
Mingatz, Jacob. 286. 2. o.
Mingal, Rana, Castell. Vilnens, 285. 290.
Ministeria, agria, 155. viliora, ibid.
Minor, Polonia, 429 — 447. 512. — 550. cur in con-
suetu publico Regni maiorem antecedit, 45.
Minsk, ciuitas Lithuanica, 74. 456. 486. 609.
Mitr. Willh. 64.
Mirapol, ciuitas, 606.
Mirograd, oppid. 603.
Mirza, Thomæ de) 314.
Misow, de) Marchio, 556.
Miskowis, eques Polonus, occidit Duceem Zaco-
ziensem, 48. Petr. Episcop. plocehs. 420. 458.
mistence, oppid. 47.
in Missa sacratio ritus polonorum veterum sin-
gularis, 395.
Mischridates, 21.
Mizus, Semigallie caput, 208. 278.
Mlawo, oppid. 54. 492.
Mlecki, Joseph. 67.
Mniszech, Georg. Comes, curia Regni Warschal.
90. Johannes, 65. Adam. 66. Joseph. 67.
Mnobe, flum. 604.
Mnakey, oppid. antiq. 604.
Moeßinger, Joan. Pastor Lutheranus Gedani,
755. 73.
Mocra, flumen. 424.
Modus, descendendi in salinas, 795. 804. fecan-
di ibid.

Maischba, Theod. de.) Vexillifer posnanlenf. 31.
Magdylum, ciucas, etc.
Macedunus, Iarch. apponens se falsę doctrinę
Andr. Dinnich, 68.
Mogilla, Abbacia, 4. monasterium prope Craco-
viam, p. 257. Mogila vid. Clavariah..
Moldicia, aram, 48. oppid. 495.
Moldia, Constantias, Princeps Moldauiz, 324.
Mohlin, Chucinum in possessione habebant,
525.
Mobilow, arx, 77. vrbis Mofcouitarum emporio
clara, 455. 592. 31.
Mokrunyky, Andr. 57.
Molin, 278.
Moldau, Poloni exantur, 515. ipsis redditur,
515. moldauiz Palatinaq; Caesimiro Regi Polonia-
magium prout, 385.
Molygen, in Prussia, 319. 351.
Molyvaem in Prussia, 314.
Moski, Max mß. . 4.
Moscho, S. Basilii instituti, quadragesimali tem-
pore vitant Chryptas fionentes, 452. "
Mosjterra, in Polonia, 132 Cze m-nib., 441.
Mos sterzka, oppid. & mar. 37. 41. 397. 604.
Mosnygrub, Terr. 286.
Mozes in Polonia, 141. sq. mo auditur sine rei-
publicę consensu, 404 aurea ab Alex-andro de-
mon & Sigismundo, Regibus polon. cusa, 476.
Mythenica, 315. 338. 559.
Meneses, eudensis ius Sigismundus III. Rex pol-
lon. Ordinibus Regni concedit, 527. Curia ego gra-
dei, 539.
monk rora, antiquum oppid. 502.
monko o, tegutha oc, 114.
Monluti, Johannes & Maria, 77.
Mons, Italici prope Kracoviam, 47. circa Dan-
tiscum, 324. Calvus in minari Poloma 49. 70.
445. montes Carpathi vernaculo sermone J ar n ad
38. polonia, 122 maxinus in polonia, 54. L. al-
varie, 444. clarus, 442. B. Benedict. 785. manu pve-
min. 788. Bonenicus. 710. mons crucis. locus cele-
bris ob peregrinationes. 257.
monsieur, Dux Samogitia, a Russis celus 505.
monywid, Palat. Vilnens. 286. 290.
monypold, Nobil. 270.
monymild, Veibaur 290.
monygordwice, 290.
Montenonowick Geo. 290.
Mor chna, arx, 452.
Moranica, arx, 440. 443.
Morefko. Clom. Castell. Calificent. 286.
Mordi, oppidum, 57.
Mordca, oppidum, 587.
Morova, fluvius. 257.
Morski, Anton. 64.
Morylein, Stanisł. 788. Erasmus, ibid.
Mormige, in Prussia, 351.
Morung, ad Prussianam spectat, 315. arx, 600.
64.
Mox, homagii præstandi Regi soco. 300.
Mojcb, oppid. 557.
de Maschczona, Petr. 327.
Mascha, oppid. 584.
Mosifcu, oppidum 450.
Moscorum, cladus, 12. 112. 600. petunt sedes
Livonis, ibid. de illis mentio apud Lucanum &
Plinium, 427. Vladislau, IV. tunc tempora ad-
huc polon. principem Imperatorem elidunt, 507.
quod moras necister, ab ipso deficient ibid. indu-
ci facimus cum polonis, 528. rebellatur Smoleus
scum.

seu obidentes, a Vladislao IV. Rege poloniz
529. 612. expugnant Vilnam, 573. delent Trocum,
& Grodnam, 574. sq. magnam partem poloniz eri-
piunt, 579. Smolenscenti arce potantur. 611. et vr-
be, 613. tria Legatorum genera mittunt, 748.
Moscouitarum, nomen recens, 427.
Moscouicum, Imperium, olim Sarmatia Asiatica,
449.
Moscouicus, thesaurarius militibus conceditur, 528.
Mosca, vel Moscouia, vrbs, 427. 449. a Polonia
accensa, 527. sq.
Mojczanski, Andr. 63. Theod. 67.
Mosna, oppidum et flumen, 602.
Mozynski, August. 65.
Mozyr ciuitas, 74.
Mozio, appellationis genus, 162.
Motlaka flumen, 624.
Motowilaska, oppidum, 601.
Mraga, amnis, 494.
Mscisow, oppidum 75.
Mscislaus, Romanowicz et Mscislaus Mscisla-
wicz, duces Russiz, 179.
Mstisow, natalis locus plazonum, 257.
Mstislawia palat. Lithuaniz 77. ciuitas, 610.
Mstow, oppid. 47. 442. 540.
Mstoznow, pagus, 494.
Mstyszkowski, Johannes, 314.
Muchawcz, amnis, 438.
muhilusa, castell. 92. oppid. 643. 648.
Multa pecuniaria homicidium punitur, 507. 680.
Mulsow, vid. medo.
Mumelburgia, castrum, 90.
mundi sal, quid significet, 781.
Murawca, flum. 593. fortalit. 596.
Muria Casz, in quibus sal coquitur, 791. 794.
Muzza, amnis, 503.
Myenski, Joh. Deputatus Terrz Bielscentis, 296.
Myrb, arx, 455. 609.
Mykowski, 100.
Mysea, oppidum, 455. 609.
myszkowski Carolus, 50. 65. Stanis. 100. 101. 102.
373. Nicol. 375.

N.

Nabbe, arx 114.
Nackel, oppid. 555. arx. 562. 632.
Nacum, oppid. 437.
Nacake, Nobil. 286. 250.
Nadawia, regio Prussiz, 96.
Nadrowa, provincia Prussiz, 90. 532. 654.
Nascelius Paulus, id est, Lucas Opahnius, 601.
Nagera, nobil. 286.
Nahant, 278.
Nakle, oppid. 51.
Nalcz, 286.
Naoderia, populi in Prussia, 38.
Naphtha, quid? 794. 809. sq.
Napierki, Cosacorum dux, pale transaxus, 47.
Narew, oppid. 57. flum. p. 258.
Nargen, insula ad Rheu. 279.
Narimundus, M. D. Lith. 567.
Narus, flum. uenens carens, 125. 278. 414.
426. 490. in eo serpentes non nascuntur, 491. oppi-
dum, 278.
Nascentia in Prussia, 170.
Naselko, oppid. 491.
Nasahum honor apud Polonos, in quo fundatus.
690. sq.
Nasangia, provincia Prussiz, 90. 532. 646. a Na-
tancio nomen habet, 28.
Nasfragantium bona, quid iuris circa ea in Prus-

lia? 355.
Natus oneraria, quz Vistula Dantiscum denehit.
667.
Nazianzenus, vid. Gregorius,
Neapolis, 66.
Nedra, flumen, 605.
Negligentis Capitanei pene, 163.
Negotatio, externorum apud Polonos, 671.
Neimburgum, ciuitas Pomeran. 93. 460.
Nemelow, 279.
Nemenus, alias Memel, flum. 101. 455. 457.
569. 621.
Nemiu, flum. 593.
Nemur, Nobil. 286.
Nergia, flumen in Varmia, 217. sq.
Neringa, insula, 126. 457.
Nerun, arx et ciuitas, 109. 114. a Moscho possi-
detur, 464.
Nerua, flum. vid. Narua.
Nesco, mons, 492.
Nessau, hodie Diehaw, 563.
Neuburg, ciuitas, cum arce, 93. 114. 630.
Neudenburg, oppidum 646.
Nenela, arx, a lob. Zamofcio capta, 522. Moschis
redditur, 528.
Neuenbul, arx 106. 114.
Neuenmarkt, alias Nouum forum, 93. 636. 638.
Polonis additur, 317. 324. 350. 442.
Neugardia, ciuitas, 102.
Neubaus, 107. 111. 114.
Neubaus in Lithuania a Moscho oppugnatur, 111. 114.
Neumasouia, 97.
Neumul, 278.
Neusoblos, 278. 279.
Neusersch, p. 93. 639.
Newel, 278.
Newenhaus ad Ord. Tenton. pertinuit, 219. vid.
Neuhaus.
Newerder, 97.
Neyburgum, arx et oppid. 94.
Neydenburg, 319.
Neyssow, in Prussia, 337.
Nicephorus, Imperat. Constantinopolit. 42.
Nicar, 21.
Nicodemus, Ioh. Suecor. Commissarius 736. 743.
Nicolaus IV. pont. Rom. 96. Legatum in Prussiam
mittit, 16. Episcopus Warmiens. se subiecit Calixto
II. Regi Polon. 340. 342. Dux Ostrogens. 523.
Niconia, vrbs Tyrangitarum, 101.
Nida, flum. 545. 546.
Niedobur, montes, 592.
Niedwiade, Christ. 181.
Niedzialek barathram in salinis Vielf. 795. 800.
Niemen, vid. Nemenus.
Niemia flum. prope Russias fluitum ad Tiram.
p. 258.
Niemoiewski Franc. 97.
Nieper, flum. 124. 258. 501. 504. vid. Borystenes.
Niepolomice, oppid. cum arce, 47. 259. 440.
Niesler, flum. 226. 259. 501. 504. 585. 592.
595. Conf. Tyras.
Nieswiec, Ducum Radziuillorum sedes 258. 455.
600.
Nieswiete flum. 258.
Nikulnice, oppid. 594.
Nisania, oppid. 439.
Nisaw, arx, 106. 114. 278.
Niseczki, Valent. 64.
Niszi Sal, 794.
Nizyn, ciuitas. 605.
Nobiles Poloni, qui sint, 136. humilioris sortis non

non debent a Magnatibus despici, 70. Linoni sunt
Germani 110. Poloni ciuitates non incolunt et cur?
396. 676. non nisi intra limites poloniz priuatis
sumptibus militant, 400. beneficia quibus gaudent,
unde profecta? 405. solo equestri titulo contenti,
reliquos spernunt, 415. peculiari iure utuntur in sta-
tuto et Constitut. Regni contenti, 648. non se mi-
scent plebis, 690.
Nobilitas Polona, 136. sq. 405. sq. a quo et quo-
modo conferatur, 137. equals est, ibid. 467. eius
amissio ibid. 467. signa sine insignia, 138. 467. habi-
tandi et viuendi ratio, ibid. studia 139. 676. prero-
gatiua in salinis, 145. oppida non subsumt iurisdic-
tioni regie, 163. aliis, quam Lithuana, titulis uti-
tur, 415. prerogetis gaudet, 436. sq. 506.
Nobilitas et Plebs Prussica, 170.
Nobilitas Polonorum cognomina, unde? 137.
Institio in gentes et familias, ibid. 137. rehenso, 163.
strages, 182. signa in archiuo Regni seruantur, 403.
priuilegia, 145. 450. 503. negotia. 670. redditus,
692. nobilibus nouiter creatis non licet officiis fun-
gi 173. not. 118. nobiles non habent ius vitz et ne-
cis in subditos. n. ibid.
Nobilitas Polonorum negotia, 140. Gallorum e-
ducatio, 675.
Nochrasu, arx, 114.
Nos, Patruarcha, singulis filiis singula munia ob-
eunda demandat, 40.
Nogat flumen, tot. caput Vistulae 258. 707.
Nominatio Episcoporum, quomodo fiat? 157.
Norbita, arx et oppid. 91.
Nordenburg, arx 91. 219. 647.
Noropinski, Ioh. 790.
Nofelia, oppidum. 4. n. vid. Naselsko.
Noskowski, Andr. Episcop. Plocens. 477. 490.
Notarius Regni, quale officium habeat? 151. eius
electio, 157. Castrensis, 152. thesauri 154. Campe-
stris, ibid. Satriapiz, 157. terrestis in prussia, 302.
Nofesius, flum. 124. 125. 258. 504. 550. sq. 563.
Noshburg, 279.
Nowagera, 442.
Nowella, oppidum Moschorum copiis ibi supera-
tis a Stanislaw Lesnowolio indigne, 495.
Nowogrodecum, vel Nowogardia, vrbs Lithuaniz
13. 74. 278. 455. ab Erdiulo condita, 565. 608.
Nowomestia, ciuitas, 454.
Nowopolia, Koniecpolskorum nidus, 442. 540.
Nowum forum, vid. Neuenmarkt, et Nowy targ.
Nowe Koniecpolskie fortaltium, 596.
Nowomiesko, 491. 494. 636. 638.
Nowina, 286.
Nowodwor, 258. 488.
Nowy Dwor, Dobrog. de, 314.
Nowogrod, oppid. 596. vrbs Lithuaniz, vid. No-
wogrodecum.
Nowy Targ, oppid. 47. 412.
Nox, quomodo creata? 780.
Noxtanus, petr. 12.
Noyderburg in Prussia, 325.
Nucerinus, Sebast. 441.
Nucum anellanarum copia Insterburgi, 654.
Nuderium, 705.
Numerus Senatorum poloniz, 145.
Nurii, terrestres. in Comitibus, 165. ad comitia
in prussia, 174. vel municipales, Germanis Laud-
Boten, 515.
Nupstarum ceremoniz Gedani, 755.
Nurecius amnis, 488.
Nurenst, praefectura 487. sq. oppid. 56.
Nurum, oppidum, 488.
Nurzee, vid. Nurenst, praefectura.

Bb bb bb bb

Obedientia, et celeritas in equestri milite requi-
ritur, 474.
Oberrinum, Tartarorum clade notum, 261. 412.
Obichow, Joh. de) Castell. Szrremen. 287.
Oura, Abatia, 556.
Obscuriores saline Veliscenses Bochniacis, 805.
Ojsterrich, malefica exemplum, 759.
Occa, flum. 528.
Oceanus, Sarmaticus apud Ptolomeum quid? 282.
Ocietum, arx, 443.
Ociek, Joh. Cancell. et Camerat. Regni, 788.
Adam. ibidem.
Oczakow, 76. 261. 590.
Odenpol, arx, 114.
Odera, flum. 102. 129.
Odolanowia, oppidum, 437. 558.
Odry, oppidum, p. 250.
Odrowonius, 285. Petrus Palat. Rodol. 313. Ma-
soui illi fauent, 483.
Odzielsko, 575.
Oeconomus, Gnesnensis, 157.
Oloniensis, Dux, 67.
Officia Senatorum communia, 148. Curiz 154.
Officiales, seu Magistratus Regni 149. 401. 469.
Terrestres, 150. sq. Curiz, 176. extra ordinem Senatori-
um, 469. prouinciarum iudices, ibid. minores triplicis
generis, 515. Regni a Rege Magnifici audiunt, 402.
Ofman, Joh. 327.
Ogerius Carol. Jiter eius Polonicum, 665. 768. va-
pulat edmore, 766. n. 138.
Oginski Thadd. 63. Ignat. 65. Michael 66. 68.
Andy. 68.
Ogrodzieniec, arx Bonerorum, 260. 440. 540.
Obulonia, oppidum, 605.
Okuniew, pagus, 487.
Okunius. Thom. 495.
Oldenzorn, arx, 187.
Olant, ciuitas et arx, 99.
Olamaia oppidum, 605.
Olbram, oppidum 47.
Olechnowicz, Nicol. Petrus, 297.
Olelkouius, Simon, vltimus Kuouiz Dux, 579.
600.
Olenschki, Janus, 4. 8.
Olescum, oppidum, 453. 588. 646.
Oleszko, seces quondam dienieniorum, 261.
Oleski Joh. 286.
Olesko, Alexander Dux Slucensis a Vlodimiro,
duce Kuouiz, 568.
Olesnica, oppidum, 446. 546.
Oleszka, Joh. de) Marechal. Regni Poloniae 289.
314. Matth. Judex Jnnuwladiav. ibid.
Oleszcius, vigneus, episcop. Cracov. 365.
Olesna, oppid. 603.
Olesznicus, praefect. vrbs Vilnensis incendit vr-
bem, 573.
Olesko arx, 75.
Olgerdus, Lithuaniz princeps, Tartaris quas-
dam ciuitates extorquet, 513. 567. 591. Vitep-
scum iure m. trimonialia accipit, 614.
Olha, Dux Pereaslauensis 600.
Olika, ciuitas Radziuillorum 259. 453. 606.
Olhua, monasterium prope Dantiscum, 460. 628.
755.
Olkuska, fodina, 46. 47. 269.
Olla, sponte nascuntur, 123.
Ollentoru, arx, 114.
Olobocum, monast. monialium 437. 558.
Olisa, 276.

Olsunia

I N D E X

Olfinia, ar. 27. 442. 540. 541.
Olfinck, 641.
Olfska, monumentum, 602.
Oliva, castellum, 601.
Olyka, vid. Oluka.
Omet, flumen, 647.
Omager, huc Led, 127.
Onnamum, arx, 655.
Onnamus, flum. 601.
Opaczyska, flumen, 607.
Opalinus, Lucas, Polonia eius defensa contra Ioh. Barclaium, 1. 1. 14. Petrus, ibid. Christoph. ibid. Joh. Carol. ibid. Stanislaus et Johannes, ibid.
Opasowicia, oppid. 437. 444. 540.
Opasowia, ciuitas, 45. 445. 547.
Opas, 271.
Opere, ludditorum Sacerdotium et equestrium.
Operpal, arx, 108. 114. 279.
Opes, Polonorum, 470.
Opisina ali. e. Tyas, Phenicum Colonia, 302.
Opysia, par. n. exercent Poloni, 405.
Opys, Legatus Pontificus 420. titulum atque coronam regiam adfert Daniel, Duci Russorum 579.
Opocano, oppid. 48. 547.
Opolia, oppid. 445. 550.
Opole, oppidum Silesiorum p. 260.
Oppida, ad Vistulam sita 124. Prussia, 131.
Oppidum, in Polonia quid 405. eorum ius, 164.
munia in bello, 118.
Opporow, Petr. de) 301. 314. 327. Henr. 327.
Opryhowie, 5. 2.
Opulencia familiarum Polonorum, 691.
Orasio, ad Paul. II. R. nomine Casimiri Regis Pol. hic habitus, 228. 230.
Orva, flumen p. 201.
Orzel, flumen, 239.
Orzech, flumen p. 200.
Ordines et status hominum, in Polonia, 136.
Ordinis, ecclesiasticus status in Polonia, 141. dig. ratio, 156.
Ordo Teutonicus eius historia, 94. sq. in Livoniam vocatur, 105. Ordo Livonicus Teutonico in Prussia unitus, ibid. exitis illius, 108. 113. cont. Cuiusmodi et Teutonici Equites. Ordo Senatorum Regni Pol. et M. D. Lithuan. 147. 175.
Oreiko, 279.
Orlous, oppid. 53. 250. 561.
Ornatia, oppid. Prussia, 458. vid. Wormdit.
Orol, flumen ad Oiba Borysthenis. 261.
Oromenus, mons Indis, 303.
Orsa, oppid. elade Basilii, Ducis Mosconie celebre, 412. 453.
Orscha, arx. 3. 255. oppid. et flumen, 63.
Orska, oppid. 604. flumen, ibid.
Orzymow, vicus, 491.
Oreyce, flumen, 489.
Orselburgum, castellum, 91. oppid. Prussia, 919.
351 531. 645.
Orudyssa, urbs apud Antonin. Augustum in itinerario, 664.
Orus, vid. Vrs.
Orzeffa, Mislilber. de) 375.
Offa, flumen, 101. apud quod Pruss. duabus vicibus caeli, 410.
Ofelia, insula, eiusque historia, 107. 279. ibi ecclesia, 4. 2. a Dano possidetur, 454.
Ofirida, insula, 500.
Ofander, Andr. eretell. in Acad. Regiomontana turbas excitat in eccles. 631.
Oficum, oppid. 259. 445. 480. 486. 546. Palat. 541.

Ozkiersko, Geruas. Ludov. 66. Anton. 68.
Osmannus, Turcar. Imperator a militibus laqueos suffocatur, 553.
Osmatonia, fortalis. 602.
Osonano, oppid. 70. 448. 574.
Osmoreg, familia nobil. 286.
Ofsa, flumen, p. 259.
Ofsila, arx murata, domicilium natale Ofolinorum, 210.
Ofseycum, vid. Ofsecam.
Ofsila, vid. Ofelia.
Ofolinus, Ioh. Stanisl. 64. Thom. 67. Ioseph. et Alex. ibid. Georg. Dux Imperii Romani Prim. seps creatur, 506. Magnus Cancell. Poloniz, 515. Palat. Sandomir. 545. de Ig. 271. 645. 724.
Ofsolium, oppid. 445. 545.
Oftr, flumen, 261.
Oferman, Poppo ab) Ordin. Teuton. Magist. 95.
Ofstroda, arx et ciuitas in Prussia, 53. 98. 319. 351. 645.
Ofstusum, oppid. et arx. 610.
Ofstrow, oppid. 506. 532. 539.
Ofstrowa, ciuitas cum arce. 606. Ducum Ofstrogiorum. ibid. et 259.
Ofstrogium, ciuitas, 453.
Ofstrogia, Cathar. conuix Thoma Zamot. 454.
Ofstrogia, Constant. 609. 611. Dux Polon. sub Sigismundo I. Rege Pol. Moscos fundit. 412. ab antiquis Kyoniz ducibus originem ducit 419. Ioh. vltimus suz gentis 444. 455. Tarnouiz sepulch. 544. Pedro I. Theodoretus, 595.
Ofstrokol, p. 260.
Ofstrolka, pagus, 485. oppidum regium, 482.
Ofstrolga, Vigand. de) Castell. Cymen. 314.
Ofstrow, Sandomir. Palat. Polon. 23. 313. Ioh. de) J. V. D. 601. 326. Stanisl. Palat. Califf. 326. Debrug. 327.
Ofstrow, domicilium natale gentis Ofstrogiorum 260.
Ofstrow, Grot. de) 976.
Ofstrowia, 279. 314. 488. Mosconis per Polonos eripitur, 532. 614.
Ofstrowski, Ant. 62.
Ofstyk, 290. 513.
Ofuccima, urbs, 443. 541. Ducatus Poloniz incorporatur, 48. n. 41. homagium prestat. 370.
Ofucykowicz, Greg. Conz Marefch. 289. 296. sq.
Otto III Imp. Boleslaus Chrabry Regem Poloniz facit, 143. 392. reliquias ipsi donat 394. 537. S. Adalberti sepulchrum falso fertur inuifisse, 538. sq. Marchio Brand. inuadit ciuitatem Medsirecium 535. Ordini Teuton. auxilio eit, 048. a Karpen, Magist. Ordinis Teuton. 95. 617.
Ottocarus Przemslaus, Rex Bohemiz, fertur conditor Regii montis, 648. 653.
Oucza, oppid. 586.
Oucza, flum. 552.
Oues siluestres circa Borysthenem, 418.
Onidii lacus, inter Hypanum et Tiram, 261.
Ouidius, 135.
Ouin, Scythorum vel Scerorum regio 499. 616.
Owruce, oppid. 606.
Owrucho, arx, 74. 77. 610.
Oxenserna, Axel. Regni Sueciz Cancell. 645. 776. 765. Iohan. 698.
Oyrow, oppidum 47.
Oulacti gingiuarum, 801.
Ozguu, oppid. 456. monaster. 615.
Pabianice, oppidum 437. 558.
Pac, Stanisl. 34. n. Ioseph. 63.

I N D E X

Pacinaer, populi ad Borysthenem, 221.
Paczanowia, oppidum, 446.
Paczlaw, palat. Sandomiriens. 131.
Pach, Stumndorfiana falsis, 753.
Paczowice Castell. Plocent. 239.
Pader, 279.
Paderewski, Episcop. Cracov. 499. 100.
Pagi, in Polonia quales? 132.
Pakofz, Albert de) 514. ciuitas. 564.
Palasmon, Dux 500. Italorum in Lithuaniam uenit, 565. eius filii Boreus, Spera et Cuna iuid.
Palasinasus, Cracoviensis descriptus, 526. sq. Sandomiriensis, 544. sq. Lublinensis, 547. sq. Polnamensis, 551. sq. Califfensis, 557. sq. Sieradziensis, 558. sq. Rauenensis, 559. Lenciciensis, 560. Breitenus, 561. sq. Junivladislaviensis 592. sq. Vilnensis 570. sq. Procentis 574. sq. Breslanensis, 575. sq. Rutlia, 580. sq. eius opera, 749. Belzenis, 587. Podolia, 590. sq. Braslauiensis, 595. sq. Kiouiens. 567. sq. Volhinie, 605. sq. Nouogrodens. 608. sq. Minicentis, 609. Mscislauiensis, 610. Smolenscentis ib. Vitepscent. 613. sq. Culmens. 633. Marizburgensis, 647. Varmienis; 640. Plocensis, 656. Malouiens. 657. podlachiz, 659.
Palatini XII. Republice Poloniz 147. 175. postea Lechi succedunt, 396. 397. 518. XXXIV. in senatu Regni Poloniz 514. 459. in terris Prussiz quamquam causas debeant iudicare? 302. magnifici a Rege nuncupantur, 402. Cymenensis appellatio obsoleuit, 418.
Palatinorum, officium, 148. auctoritas hodierna, 401. 408. in Prussia maior, 171. 640.
Pampowski, Ambros. 386.
Panczawice, Paul. de) 327.
Panowice, arx Porociorum, 452. frustra a Turcis tentatur, 525. 591.
Pannorum, sigillatio, 77.
Pansbera, ferra Poloniz, 121.
Paputa, arx. 95.
Papow, Poloniz addicitur, 317.
Paradisus, Abbatia, 555.
Parcow, oppidum, 49. 576. ibi parlamentum permutatur a Rege Poloniz Vladislao Jagellone, 286.
Parus, auis, 129.
Parissensis, Laniena, 714.
Parnaua, Liouonie ciuitas, 279. 464.
Parnouia, a Mendogo M. D. Lithuaniz destruitur, 565.
Parysow, I. Parisopolis, 485.
Pasaria, flumen, tot 125.
Passenheim, in Prussia, 1. 325. 645.
Pazelo, Panimpo et Petrus, idola Prussorum, 38.
Paulucut, Dux Cosacorum Varlaui capite plebis, 51. 603.
Paulus, Episcopus Varmienis recipitur a ciuitate Brunsbergensi, 641.
Paulus, Rudorffensis, Teuton. Ord. Magister, 53.
Pautze, oppid. prope Daniscum, 623.
Pawolowia, oppidum, ad Ioh. Zamofcium perlinens olim. 602.
Paz, in terris Prussiz perpetus inter Casimirum Regem Poloniz et Ludovic. Magistrum Ordinis Teuton. a. 1466. facta 315. 321. inter Sigismundum I. Regem. Pol. & eundem Ordinem Cracov. 525. confecta, 348. 354. cum Turcis facta, a polonis violata, 411. Poloniz acquisita per Regem Sigismundum I. 412. paez a. 1634. cum Moschis facta, Polonia multum acquirit, 529.
Pecina, locus, 251.
Pebulgen, 279.
Pecunia, res Polonorum, 503. 509. sq.

peczory, 273.
pecorius, Aloyf. Naderbannus, 47.
Pedizes apud Polonos, 406.
Pelous, lacus, 279.
Pelcanica, Andr. de) 183.
Pelka, Episcopus Cracov. primum post Archiepiscop. Gnesneus locum obtinet. 545.
Peller, ex maribus Seythiciis, magni pretii 508. 559.
Pellum nobilissimam copia in Lithuania 414.
Pemurg, 279.
Pensio Regia, vulgo Rastralis diminuitur, 404.
Pensium, pulcarum nomina, 125.
Pepinia Abbata Cisterciens. in Pomerania, 460.
Pezam antiquum oppidum 604.
Pezaslaua, ciuitas, 45. 605.
Peregrinatio, proborum in terram sanctam, 94.
Peregrinationes, Polonorum, 134.
peruana recuperata, arx, 113. 114.
Pezus, Cracoviz gratatur, 509. Danisci, 923. Romiomonti, 651.
Peta, dux Tartarorum Poloniam vastat, 481.
Petrouca, urbs maioris Poloniz 32. 447. sq. 559.
Petrus, Comes in Dania, 41. Archiepiscopus Gnesneus. Conrado, Duci Masouiz sacris interdicit, 480.
Apostolus, literz ab Archiep. Kiouienis ad ipsum scriptz, 600.
Pencini, populi, 236. Jon. fines eorum, 6. 4.
Penzel, vid. Fantomzol.
Pepilus II. Imper. 95. Vice Comes Mediol. 38. Villhelmus. Palat. Neoburg. ducit Annam Catharinam, sororem Vladislai IV. Regis Polon. 580.
Piaczko, oppid. 597.
Pisacko, oppid. cum arce, 601.
Pisaki, monument. 604.
Piszkowski Ioan. Enlier Lancie. 789. 796.
Pisut, ex ciue Cruficensi Princeps, Poloniz 519. ledem regiam Gnesnam refert, 354. 362. eius stupz 500. annos in Polonia regnat, 498.
Piszkory, antiq. oppidum. 601.
Piccolomini, 736.
Pianini locus pendonens excitando propugnaculo contra barbaros. 252.
Piszkowa skala, arx, 47. Domicilium quendam Szafianecurum 2. 11.
Pieczana, oppid. 605.
Pieczary, oppid. 602.
Pienin, arx, 543.
Pierkiel, arx, 114.
Pisawiz, oppid. antiq. 608.
Pisawiki, Nicol. 227.
Pisca, ibi copiz Alberti Ord. Teuton. Magistri per Stanislaus, Ducem Masouiz, cauantur, 482. flumen, 545. 559.
Pisica, arx et oppid. 440. 441. 540. annis 49. 442. 485.
Piscka, Ioh. de) 315. 374. 386.
Pisawa, fortalitur, 652. 728. restituitur Eleozi Brandeb. 743. 744. 764.
Pisna, ciuitas, 48. 545.
Pisjudki, Franc. 601.
Pisna, arx, 114.
Pincerna Regni, 150.
Pincouia, ciuitas, 444. arx 548. fuit quondam donuclium Olefniciorum. 252.
Pisicum, ciuitas et districtus, 75. 448. sq. 575.
Pionikum, ciuitas Archiepiscopi Gnesneus, 418. 561.
Piorikowicz, Thom. 183.
Piotrawin, ubi S. Stanislaus mortuus excitauit. 251. 550.
Pirkul, 279.
Piszkala, 286.

Ec ec ec ec ec

279

Piscatura in Polonia, 126. in Prussia 353. sq.
Piscum genera in Polonia 120. sq. et copia, 413.
 in Russia, 419.
Piscina in Polonia et Russia, 126. 692. vberimi
 ex illis prouentus, 693.
Plagiarii, exemplum in Alex. Guagnino, 31.
Plaster, Constant. 68.
Platenfis Comes, Henricus, vid. Henricus.
Plebii in Polonia qui? 139. a nouallis honoribus
 ecclesiasticis excluduntur, 141. Magistratus, 159.
Plebs iudicia, 153. in Prussia, 170.
Plebs Polona, 139. 405. sq. Lithuania, 415. sq.
Plebs, oppid. 593.
Pleindum media cum sole oritur, 777.
Ples, 279.
Pleskonia, 270.
Plesouin, oppid. territorii Califf. 437. 558.
Plesowo, Nicol. de) Vexill. Califf. 514.
Plesenberg, Wolterus de) Ord. Teut. Magist. 98.
Plesenses Episcopi a suis Principes audiunt. 497.
 n. 134.
Plock, vrbs Masouiz, sedes Episcopi 54. 131. 406.
 450. 492. sq. 556.
Plohyrof, oppid. 593.
Plemace, oppid. 587.
Plonnik, Alex. de) 514.
Plonik, oppid. 54. 491.
Plonnik, Vincent. de) 514. Petrus, 377.
Poborke, Nobil. 286.
Poc. rwin, hodie Brandeburgum, 648.
Pocley, Alex. 63. Ludov. 64. Leon. ibid.
Pocunicia, Cisterciens. Abbatia, 446. 545.
Pocunia, Russiz rubra provincia in districtu Hali-
 censi, 451. 585.
Podbaicia, oppid. 451. 586.
Podborce, 453. 588.
Podkamien, oppid. 588.
Podkasski, Ioseph. 64.
Podkous, Iwanus, iussu Regis Stephani Leopoldi
 capite plexus, 511. 523.
Podlacia provincia, vulgo Podlaffe, 119. in tres
 diuiditur districtus, 462. ad Poloniam venit, 56. an-
 tiquitus Iazygum regio 566.
Podlesia, Lithuania, tractus, 575. vid. Polesie.
Podlodowski, Ioh. 386.
Podocum, oppid. cum arce, 451.
Podolia provincia regnum poloniz claudit, 121.
 ibi lacus salis, 123. vbertate omnes alias regiones
 superat, 519. 560. tribus distinguitur territoriis, 451.
 590. seq.
Podolinia, oppid. Palat. Cracou. 439. 442.
Podolski, Ioh. 66. Gabr. et Mich. 67.
Podofye, Dersl. de) 314.
Podymne exadio in terra Belzenf, 300.
Podwoda, seu cursus publicus, 155.
Pona, non militarium, 167. capitanei negligens,
 163. verus finis triplex, 680. sq.
Poplinia, Monasterium, 630.
Pogonia, alias Hockerlandia, in Prussia, 531.
Pohernice, fortalit. 597.
Polachi Poloni appellati, 501. 664.
Polaniec, oppid. 49. 446. 546.
Polangen, oppid. 654.
Polesie, regiuncula Masouiz, 486. tractus Lithua-
 niz, 575.
 a Polentz, Reo. Episcop. Sambienf. 653.
Polonia, 78. 279. 456. Moyses emittitur a Rege
 Stephano Battoreo, 522. sub Regum Poloniae tutela
 semper fuit, 614. bis exulta, 657. Episcopus est
 Palkouienfis territorii supremus princeps, ibid.

Poloni, non sunt Scythia gens 1. 564. sed Sla-
 uonia, 390. vel Colonia Germanis 300. religio
 2. 140. 515. a Pole dicti, 41. vel quasi Polachi 501.
 664. cum Lithuanis Prussiam vastant, 98. Christia-
 nam fidem amplectuntur, 391. & monarchiam, 143.
 Regum amantes sunt, 685. sq. quoniam bona ab ex-
 teris accipiunt? 41. eur caput radant? 664.
Polonorum origo. 171. 501. nomen, 117. 501. sub-
 timi, 119. habitandi ratio, 130. mores, & ingenia,
 135. 464. sq. 51. reges, 143. elades, 181. sq. victus
 & ventus, 413. lingua, 502. diuitiz, 509.
Polonia vnde dicta? 117. 121. antiquitas Sarmatia,
 quibus terminis contineatur? 339. 425. eius magni-
 tudo, longitudo, & latitudo, 3. 113. sq. 498. 1. fi-
 nes, 45. 117. 118. sq. 389. 425. 498. mores 122.
 suaz, vbertas, frigus, 123. solum, 121. origo, 143.
 diuitio, 414. in maiorem & minorem, 50. 125. ma-
 ioris capitaneus generalis, 132. minoris descriptio,
 392. 550. maiores 550-564. flumina, 504. vires, 473. 476.
 milita, 510. antiqui populi, 479. 664. hodierni in-
 colz. 504. Principis potestas, 148. Senatores, 146.
 Consilium, ibid. Dignitarii, 149. officiales & Ca-
 pitanei, 150. sq. Republice forma qualis, 395. fa-
 pientiline contritui, 397. ex Monarchia Antioctia
 & Democratia constata, 516. *Polisia* & Senato-
 res, 514. sq. Episcopi, 644. quid censeatur nomine
 Regni Poloniz? 664.
Polow, flumen sub Gliniany, 263.
Poluci Gothi, 121. 179. iis in auxilium veniunt
 Russiz duces, ibid.
Pomerania in Polonia, 120.
Pomerania regio, 64. 102. 118. 172. 394. 459. du-
 ces Vasalli Poloniz, 118. territoria 172. Regi Cal-
 miro cedit, 425.
Pomerellia 621. 632.
Pomesa, princeps a quo Pomesania dicta 28. 98.
Poniajonia, provincia Prussiz. 53. 531. fines eius
 per flumens ibid. Episcopus, 644. 132. equitibus
 Teutonicis cedit, 425.
Pomerany, arx murata, 261.
Pompo, Magister Cruciferorum, in Prussia cedit
 in praho contra Tartaros, 122.
Pomrazane, oppid. 494.
Pomyan, Nobil. 286.
Pontarowski, Stanis. 62. 66. 67. Casimir 65.
 de Pontibus, Comes Germanus, captus a Zol-
 kieuo. 472.
Ponte della Guardia, dux Caroli Suecie Regis, 524.
Popielus, Iunior, princeps Poloniz a muribus de-
 noratur, 53. 419. 562. regiam sedem Cracouiam
 transfert, 398. Senior, 519.
Poppa, coniux Domitii Neronis, 12.
Poppa, ab Osternau, Ord. Teuton. Magister 95.
 contra Tartaros dimicat, 181. in praho contra eos
 cedit, 182. Vratislauiz tumulatur, 183.
Poprasna, flumen, 603.
Populi, cum quibus sunt commercia Polonis, 148.
 antiqui Poloniz, 499.
Poprusus, flumen, 124. 261.
Poppen Marcus, de) 314.
Poradine, siue rastula tributum, 334. 144.
Por. ya, Nobiles, 286.
Porchow, 27.
Porobi, cataracta Borysthenis. 252.
Porosopia, inter sanctas relata, 565.
Posunia, vrbs maioris Poloniz, sedes Episcopi
 13. 50. 137. 262. 395. 435. 551. sq.
Posunienfes, S. trapija & Episcopatus, 119. 377.
 396. sq. Senatores, 437.
Posonium, in Hungaria, Germanis Presburg, &
Posseuius, Aureo. a Gregorio XIII. Pont. Ro-
 mano

mano missus, pacem facit Moscouitis inter & po-
 lonos, 522.
Posuidus, Volhyniz dux, 578.
Posztusis, Regiz in Polonia limites, 144.
Poskora, Dux Cosacorum, iussu Regis Stephani
 vitam amittit, 511. 523.
Poskowicz, Stanis. Mich. 289.
Posoki, Stanis. 63. Saes. ibid. Anton. ibid. Eu-
 stach. 66. Mich. 67. Steph. Palat. Braclav. 451.
 Ioh. 452. 551. Nicol. a Cosacis pessime exce-
 ptus, 511. in Borowicza eos obliuif, 604. Tarta-
 rorum pestis, 749.
Posok, castellum, 442. 540. 554.
Posztomice, Stanis. 289.
Poszala, Nobil. 286. 314.
Prabusho, idem quod Risenburgum, 544.
Praciana, oppidum, 445.
Pradislau, Vhicli filius Poloniam spoliatur, &
 incendit, 552. Gnesnam occupat, 554.
Prasclorum, mura, 152. in 8. 111. 112. 113.
 114. 115. Generales Cracouenses, 441.
Prasclara, tonus Poloniz, 152. line iurisdic-
 tione, 152. earum reuiz & administratio, ibid. Sen-
 domienfis privilegium, ibid. Posnanienfis 427.
Pragola, flumen, 101. 125. vid. pregel.
Pratum apud Tanneberg. an. 141. 15. ad Coni-
 tium, 16. equitum Teuton. contra Moscos 111.
 14. ad Chm ehuk, Tartarorum contra polonos,
 81. contra Silesios, 132.
Prasce, oppid. 50.
Prasclaus, princeps Poloniz, 397. alius huius
 nominis Regiam dignitatem in Polonia reuizit, 397.
 520. Marchio Brandeb. in Silesia e medio sublatu-
 557. Ottocarus Rex Bohemor. 648.
Prasclia, vrbs Russiz subz, sedes Episcopi, 59.
 41. 583. sq.
Prasclia, Archiepiscopi Gnesnenf. 165. Vrat-
 sienf. dux, 160. 172.
Praga, vrbs Bohemiz primaria, 66. capta a Boles-
 lao I Rege polon. 409. Pragenses grossi, 144.
Prasclia, S. corpus Cracouiz, 441.
Prasclaw, vid. Dunin.
Prasny, oppid. 55. 490.
Prasnowis, Iaur. Prorex Masouiz. 494.
Prasnowis Regio in Masouia 70000. familiarum
 quest. continet, 451.
Prasna, vid. Prusna.
Prasclis, vid. Porosopia.
Prasclum, metropolis quondam Russiz 252.
Prasce, siue Ministerialis terrestris, 163.
Prasclis, Nobilium, 113.
Prasclia, flum. 101. 125. 504. 621. 650.
Prasclazynum, oppid. 588.
Prasclis, arx, ciuitas & flum. 75.
Prasclumark, arx, 53. 351.
Prasclia, oppid. 507.
Prasclis, Iacob. 272. Eiusd. de Prouincis Polo-
 nicis libellus, 282-388.
Prasclia tria omnium rerum, sal, sulphur et Mercu-
 rius, 780.
Prasclia Regni Poloniz, Archiepiscopi opus Gnesnen-
 sis, 140. 148. eius prerogatiua, 156.
Prasclis, Poloniam obibat, 1450.
Prasclis impensa, 145.
Prasclis, flumens, 125. 501. 575.
Prasclia, oppid. 442.
Prasclis Polonorum diuini cultus augendi studi-
 um 158.
Prasclis, Duci Prussiz a 1525. datum, 353.
Prasclis, Nobilitas Poloniz, 44. 4. sq.
Prasclis, flumens ad Hypaunum, 309.

Prasclis, 594.
Prasclis, Regni munda, 401.
Prasclis, castellum, 584.
Prasclis, 279.
Prasclis, oppidum, 592.
Prasclis, flumens, 543.
Prasclis, in eos lex, 507.
Prasclis, oppidum, 46. 540.
Prasclis, flumen, 504. 550. 557. sq.
Prasclis, Sigismundi I. locus de solo Profupa-
 enfi, 263.
Prasclis, legati quando sumferint initium?
 407.
Prasclis, principis, vbi cognoscantur? 152.
 quibus oppidum vntur, 154. in Prussia, 172. ab y-
 b his iudicis vbi princeps cognoscatur, 154. olim
 ad regem habant, 507. a Dicafteris Halens. & Mag-
 deburg. Cracouiam translatz, a Rege Calmuro
 M. 515.
Prasclis, oppidum, 387.
Prasclis, Rex Bohyniz, 87.
Prasclis, fines, 87. sq. 457. sq. diuifio in XII. du-
 catus, 89. in ducalem, 118. 422. 457. & regiam, 140.
 422. 457. verus eius diuifio, 121. feudalis quando
 facta? 169. eius veltigalia, 170. commercia ibid.
 Senatus 171. Episcopi, 102. 172. ciuitatum magistra-
 tus & administratio, ibid. diuitia, 174. tributum
 174. liberi qui dicantur? ibidem. vnde dicta? 401.
 iuris Polonici semper extitisse probatur, ibid. di-
 mites eius & Regni Poloniz constituantur, 307.
 Magister eius promittit pacem seruare in Polonia,
 315. pax in terris Prussiz perpetua, 14. 56. facta, 315.
 321. 425. alia pax de an. 1545. 348. 554. Alberto
 M. reuiz Brandenburg in Pradam confertur Prussia,
 654. 357. an ad Ducem Prussiz electio Regis po-
 loniz pertineat? 353. delectis ad Grunewald equi-
 tibus Teutonicis Prussia in Poloniam potestatem ve-
 nit, 411. e dem est, quz Borussia apud Polomze-
 um, 421. peracta Marianum equum tyrannum de
 ad Poloniam defert, 423. 531. descriptio, 457. 458.
 iure municipali, id est Culmen vntur, 478. 620. dux
 eius Vasallus Poloniz 118. 515. vnde distinctio in-
 ter Ducalem & Regiam? 531. 620. verus e noua,
 quibus prouincis contineatur? 531. 620. historia, e-
 ius, 615. 30. pecul. arbu. legum. ita 620. Regia
 proprie dicta, 621. 542. Duc. his, 744. sq.
Prasclis, bella gerunt cum fratribus Teutonicis,
 96. a Lithuania vexantur, 57. eorum leges com-
 mercia, vntendi ratio, 159. Magistratus, Consilium,
 palatium, 171. in seib Conradu Duci Masouiz, 530. 617.
 adhuc gentiles, S. Adalbertum trucidant, 592. 554.
 Polonorum arm. subigunt, per boleslam 1409.
 Boleslam II. 410. Sigismundum I. 412. cum Alanis
 coniunguntur, 504. Christianiz adu. uel. itur, 500.
 victores, 148.
Prasclis, Rex, 615.
Prasclis, Rex, 615.
Prasclis, quomodo fidem Christianam a fratri-
 bus Teutonicis sumferunt. 14. sedus ineant contra
 hos, 15. Casimir, Polon. Regem in dominum
 asclunt, ibid. gentiliu religio ac mores 89. 53.
 lingua eorum a Lithuanic non diff. illi, ibid. vires belo-
 hi cum equitibus Teutonicis dimittuntur, ibid. Cra-
 cigeri deficiunt ad Poloniam, 98. plura vid. sub
 Prussia.
Prasclis, flumens, 125. 451. antiquis Hierasus, 450.
 584.
Prasclis, flumen, 603.
Prasclis, arx, Latine Arona, Germanis Arris
 dicta 54. eius obliuif, 11. 9. a Christianis laci-
 50000.

I N D E X

occasionem dedit Ordini equitum Teutoniarum, 617. eius iactura sub Conrado a Feuchtwangen, Magistro Ord. 618.
piolomans, Claud. citat. 1. 14. 19.
przeworsk, oppidum (przuorska) 59. 450. 584.
przeworski, Capitaneus, 327.
przeworski, Anton. 65.
przysa, flumen, alluit Calissium, 437.
przyslaw, 314.
przyslaw, vicus, 485.
przemyslaus, Adalb. 67. Ch. 599. Sigismund. 607.
przyluka, antiq. oppid. 604.
publina, oppid. 102.
puherten, in Prussia, 350.
pucka, ciuitas, 102. Pomeranie, 466.
putusk, ciuitas, 55.
putawa, oppid. 603.
putawa, Nobil. 286.
putawensis, episcopus 460. ciuitas, 461. 489.
 659.
putyna, Stanisl. 68.
putyna, amnis, 494.
pyestowaska, de) palat. Cracov. 313. 440.
pyest, Germanis Johannisburgum, 646.
pyest, vulgo Nani, in Samogitia, 427.
pyest, oppidum 57. 557.
pyest, 497.
pyest, amnis, 489.
pyest, 21.
pyest, 279.

Q

Quadi, populi 237.
Quartani milites originem suam debent Regi Sigismundo Augusto. 510. vnde dicti 559.
Quidam, p. 746. seq. alias Marienwerden.

R

Rabbinum, arx, 440. 443.
Raciz, oppid. 443. 491. 562.
Raciborowicz, Jacob. Castell. Sendem. 181.
Racensum, vid. Raciz.
Racina, Arrianorum olim nidus, 445. 546.
Racina, oppidum, 487.
Racina, Matth. de) Canon. Vladislau. 329.
Raden, arx, 114.
Raderus, Matth. S. I. Viridarium Sanctorum Radziwilius, principibus inscripsit, 573.
Radim, oppidum, 458.
Radow, locus amoenus, 263.
Radowia, ciuitas maioris Poloniae, 48. 445. 547.
oppidum 74.
Radunia, flumen, 263. 485.
Radowia, oppidum, 559.
Radowia, oppid. 547.
Radowice, castrum, 74.
Radzanow, oppid. 54.
Radziwilius, arx, & oppid. 59. 483. 489. 562.
Radziwilius, pagus, 494. Andr. de) Succamer.
Sochacov, 314.
Radziwilius, 483.
Radziwilius, oppidum, & arx, 536.
Radziwilius, a Conrado, Duce Masouie stanti fortuna spoliatus, ad loh. Albertum, Regem Pol. contigit, 481.
Radziwilius, Paul. de) palat. Belzenf. 319.
Radziwilius, alias Reden, polonie addidit, 317.
Radziwilius, Barbara, Sigismundo Augusto Regi Pol. nupta, 521.

Radeuillius, Mich. Casim. princeps, 61. 68.
Hieron, 65. Carol. 66. Vlticus, ibid. Stanisl. 16.
Albert, 68. Nicol. 108. Dux in Olyka, 415. Nicol.
Cph, peregrinus cognominatus, 455. 609. Nicolaus, septem milibus 30000. Moscorum delet 472.
 614. Lutheranis admodum fauet, 571. tres eius filii, 574. Bogisl. ibid. liberatur, 646. Janusf. 30000.
Cofacorum victor, 600. Stanisl. 566. Albert. 607.
Christoph, 508. 529. 571. 574. Radziwilius, Ducis titulo accepto ab Imperatore, facti rationem Polonis reddere coactus, 506. Nicol. 773. Simon & Georg. Duces Stacenses, ibid.
Radziwilius familia illustris in Lithuania, 84.
 415. 570.
Radeuillius, palat. Vilnens. & M. D. exercit. Lithuaniae Cancell. 289. 449. Nicol. in Bielsko, 289. 296. Petr. Succamerat. 290.
Radeuillius, oppidum, 574.
Radeuillius, oppidum, 488.
Raderus, ciuitas in Prussia, 59. 532. 654.
Raderus, oppid. 488.
Raderus, quodnam flumens solitudo, 254.
Raderus, Bolowidus Judath. 290.
Raderus, 230.
Raderus, flumen, 46. ex cuius spuma sulphur coquitur, 544.
Raderus, solo equatur a Turcis, 525. 596.
Raderus, vel Raderia, oppidum, 714.
Raderus, capite cur Poloni incedant, 509.
Raderus, flumen in Hypanim incidit, 264.
Raderus, oppidum 62. 646.
Raderus pensio agricolis soluenda, diminuitur, 404.
Raderus, oppidum 59.
Raderus, ciuitas, 54. 488. 494. 559. flum. 562. 498.
Raderus, oppidum, 559.
Raderus, latrapiat, 493. 559.
Raderus, ciuitas cum arce, 93. 636.
Raderus, munus, 148. 155.
Raderus, tributum, 145.
Regia, Respublica est Polonia, 397. potestas temperata, ibid. 399. 468. opes, 400.
Regia, constitutiones in Prussia, 170.
Regia, vestigalia in Prussia ibid.
Regis, terminus quid? 161. iudicii eius, ibid.
Regis, redituum quanta pars in vsum belli reipublice cedat, 169.
Regimen, Polonorum, 468.
Regina Polon. coronatio, 144. comitatus, 155. ad. ministri, 156. Cancellarius seu Secretarius, 156.
Regis mons, vrbs Prussiae Polonis Krolewicz, Germanis Koenigsberg 95. 97. 98. 102. 131. 252. 764. Vastata a Mendogo, magno Duce Lithuaniae, 566. describitur, 648-652. vid. Koenigsberg.
Regis, Ioh. de) 314.
Regis, Nicol. 500.
Regis, Polonie origo, 143. vid. Polonia.
Regis, familiaris curam Poloni habent, 135. militis studium ibid.
Regis, arx, 646.
Regis, Erasmus, celebris Astronomus, natione Prussus, 644.
Religio, antiquorum Prussorum & Sudinorum, 27. hodiernorum, 140. polonorum, ibid. 478. Catholicam maxime contra nouatores promouet Sigismundus III. Rex Polon. 546. illi semper Poloniae constanter adhaesit, 688. an in Lithuania exercitum eius permittendum? 714.
Reliqua in S. Stanislai templo Craconiae seruate 194. 444. in Metropolitana Gnesina, 487.

I N D E X

Renkows, vid. Laffonius mons.
Renum, arx, 90. 91.
Renum, flumen, 601.
Res, munita in Polonia, 141. iudicata, eiusque executio, 163.
Resla, oppidum Pruss. 458.
Respublica, Polonorum est regia, 397. vid. Regia.
Resona, ciuitas, 450.
Resla, arx & ciuitas, 62. oppidum 641.
Resum litera, 167.
Resum, Surgut. de) 290.
Resum, vrbs Lauoniae, & sedes episcop. 209. 280.
 427. a Saeco possidentur, 404.
Resum, 102.
Resum, arx, 114.
Rex Polon. non nascitur 44. olim Poloniam obire tenebatur 135. primus 146. legitimus quis? 399. comitia indicit & conuocat, 406. auctoritate denatorum retinetur, 467. ius legendorum magistratum solus exercet, 584. Lithuaniae primus & vltimus Mendogus, 566. Regis potestas, olim laxa, hodie circumscripta, 33. 144. 518. 684. electio & coronatio, 134. 144. 516. annui redditus mediocres, 145. 400. impetrat, 146. regum concessu equitibus Teutonicis Prussia conceditur, 95. series a Lecho ad Johannem Calixtum, 518. 551.
Rexum, 280.
Rex, flumen Mosconiae, idem qui Volga, 42.
 418. 577.
Rexum, Henr. comes Plauenfis ord. Teutonici magister, 98.
Rexum, baro de, 737.
Rexum, Gotth. peridia erga filios Vladislai Ducis Masouiae, 481.
Rexum, Nicol. 358.
Rexum, Cardu. 762.
Rexum, arx, 91.
Rexum, Henr. comes Ord. Teuton. magister, 98. 519.
Rexum, arx & ciuitas, 98. 99. 644.
Rexum, vrbs Lauoniae, 105. 114. 279. 427. 463. Sueci ea potiuntur, 525.
Rexum, Archiepiscopus ab equitibus Teutonicis mae habitus, 113.
Rexum, 280.
Rexum, oppidum 451. 517.
Rexum, 280.
Rexum, Dux Nouogrod. 565. primus M. D. Lithuaniae, ibid. 506.
Rexum, vid. Riphzi.
Riphei, montes 20. populi ad Riphzos montes sedes habentes, Pruthiam intrarunt 20. idem qui hodierni Russi, 666.
Ripin, oppidum 54. territorium, 460.
Ripin, singulatis Polonorum pascorum in sacrificio S. Miltz, 391. in electione & coronatione Regum, 558. 54.
Ripin, arx 446. 545. 54.
Ripin, 67.
Ripin, Gracui, vid. Gracui.
Robertsus, primus Archiepiscopus Gnesin. 391. falso, 429.
Robus Polshaniensis, 441.
Robus, flum. 615. 624.
Robus, arx, 106. 114. 280.
Rodia, 96.
Rodia, 290.
Rodia, oppidum Prussiae, 50. 92. 451. Castella. ni sedes 555.
Robus, ciuitas, 605.
Robus, ciuitas, 58.

Robus, 991.
Rokawicz, Volko palat. Leopold. 314.
Rokawicz, fortitium, 602.
Rokawicz, Florian. de) castell. Vischenf. 285.
Rokawicz, quid? 518. sub Sigismundo III. Regis Poloniae, 521. 522. 542.
Rokawicz, 28.
Roma, 99. a Vandalis a. 439. vastata, 42. regibus concessa usque ad Pyrrhi bellum. 174.
Romanus in Prussia 87.
Romanorum, exales Lithuani habentur, 415.
Romania oppidum, 601.
Romania i. e. Romanorum familia in Masouia, 491.
Romanus, Roxolanorum rex, apud Zauichostum vincitur, 440. 547. arcem Lubline nem frustra obtinet, 550. occumbit, 578. dux Prantensis, 908.
Roman, Alexan. 64.
Romanus, 280.
Roman, 280.
Roman, arx, 114.
Roman, flumen, 597. oppidum, 656.
Roman, Thom. Angliae Legatus, 645.
Roman, flumen, 596.
Romanburgia, ciuitas, 93. 280. 322. 644.
Romanburgia, Wilh. fenator Gedansf. 763.
Romanburgia, ciuitas cum arce, 53. 322.
Romanburgia, hodie Bartenstein, 647.
Roman, flum. 601.
Roman, arx, 106.
Roman, oppid. Lithuaniae, 448. 576.
Roman, oppidum, 52.
Romanus, comes, 46. 497. 552.
Roman, eadem que Russia, 418.
Roman, 114.
Roman, flumen, 601.
Roman, Joh. 67.
Roman, loh. 67.
Roman, flum. 553.
Roman, oppid. 600.
Roman, gens Sarmatica, 42. 390. cum Mithridate, Ponti rege & Romanis belligerant, 44. superantur a Boleslao I. rege Polon. 40. a Boleslao II. rege Pol. & tributum suat, 410. 420. in Lithuania situm Gracum sequuntur, 416. idem qui Russi, 501. 577. 546.
Roman, hodie Russia, 390. duplex, 418.
Roman, ciuitas, 55. 454. 455. 489. 500. Sapiensrum sedes, 609.
Roman, Ann. 64.
Roman, Arrianorum Pastor, 754.
Roman, ciuitas, 59. 453.
Roman, flumen, vulgo Dzwina seu Dunna, 39. 427.
Roman, in Prussia oppidum 47. 40. 350. flum. 534. 538.
Roman, amnis, 45.
Roman, aula regia in Lithuania, 448. arx, 545. oppidum 574.
Roman, princeps Sagoriae 16. occiditur in pugna 17. comes Habsburgensis 96. dux Brunsvicensis. ibid. dux Saxoniz, 97. Pauli I. P. M. legatus in Germaniam, 327. 340.
Roman Casim. 63.
Roman, arx, 108. 114.
Roman, insula, 280.
Roman, arx & oppid. 604.
Rundiffa, flumen, 534.
Rupertus, Czar, 97.
Rupniewski, Stanisl. 64.
Ruricus, in Masouia regnat, 420.
Ruricus, Paul. Bellizer a) ordinis Teut. Magister.

dd d d d d d d

98-

I N D E X

98. 66. pacem cum Polonia promittit feruare, 315.
liberum transitum mercatoribus Poloniae per ter-
ras Crucigerorum permittit, 335. 337.
Ruffi, vel Rutheni, quales populi, 43. 44. 57.
97. 499. 501. characteres scribendi accipiunt a Mi-
chaele Caropato, 57. Visliczam vrbeulam prodi-
tione accipiunt, 546. clade afficiunt Ziuibundum,
Lithuaniae, & Montwilonem, Samogitiae, duces, 565.
Rufforum, religio & schisma, 44. 298. episcopi,
147. origines & res gesta, 577. 579.
Ruffia, diuiditur in albam, rubram & nigram, 57.
sq. 449. 577. de Ruffia rubra, 121. 449. 454. 580.
Ruffia alba, 82. 454-456. 608. sq. a Russo appella-
ta 258. Poloniae vnita, ibid. veteribus Roxolonia 90.
Ruffia duces, 121. Polouici in auxilium veniunt (con-
tra Tartaros, 179. quare rex Poloniae Ruffiae Duca-
tum vindicat? 410. sq. principales ciuitates, du-
plici mentione firmata, 456.
Rufficorum, iudicia, 153.
Ruffia, lacus, 331.
Ruffice, pyxides pyriae, in Ruffia permiffae
299.
Rutheni, vid. Ruffi.
Ruthenus, Conftant. dux belli, Masouius natione,
495.
Rymowidowicz, Ioh. 286. 290.
Ryble, Adam. de) caftell. Gofinenf. 314.
Rybianenfis arx, 446.
Rymwiony, Ioh. de) Regis Poloniae Marefchallus,
327. capitaneus Sendomiriensis, 376.
Receyca, ciuitas & arx, 73. 77. 609.
Rzemienum, arx, 446. 545.
Rzewufki, Vencesl. 63. 67. Mich. ibid. Franc.
66.

S

Sabel, arx, 114. 281.
Sabifch, & Marfchwitz Ioh. Geor. 591.
Sabinius, Geor. primus Rector Academiae Regio-
montanae, 650.
Sacer, 280.
Sacerdotiorum, collatio, 157.
Sacerdotum, oppida non fubfunt iurisdictioni re-
gie 163. fynedi, feu conuentus, 66.
Saccara, flumen, 609.
Sadomski, 68.
Suka, Nobil. 285. 290.
Sal, tam factitium quam foftile in Polonia, 672.
de natura foftilis 6. ingrauefcit ab aere, ibid. falis
montes in Sarmatia, 7. glebarum pondus, 8. fal in
Polonia, inftar faxorum excinditur, 43. Lithuania
natio caret, 414. in Halicia conficitur 451. Halici-
enfe 585. Colonienfe, 587. Cracouienfe, 541. o-
mne fal triplex, 778. quid & vnde? 779. omnibus
rebus inest, ex omni fit cinere, vnum ex tribus
primis, eius virtutes, 780. eius vfus in medicinae,
in facris, in cibis, in laboribus Vulcani, 782. in pur-
gandis, foluendisque metallis, 783. in aedificiis, 793.
in morbis, 801. fal prouocat ad Venerem, 781. cau-
sa inuenti velleris aurei, 782. eius myfteria & ar-
cana facra, 784. Lucretio audit panacea 801.
coftilis ex aqua inferiore, & ex ramentis, 791.
in Germaniae oris coftilis, 803. nitri & gemmae 7.
794. factitium, 806. ammoniacum, ibid.
Salinae Sarmaticae, 4. Velifcones 6. venas fontales
habent ibid. defcriptae, 542. 777-793. 803. Bochnia-
ca, operofiores, 7. 795. 800. 803. sq. ante Cromerum
& ipfius tempore nulla in Polonia, 122. earum di-
gnitas, 779.
Salinae, vel Zuparii, 5. 154.
Sala, fluius, 102. 541.

Salas, 280.
Salasia regnum idem cum Halicienfi, 410.
Salania, arx & oppidum 90. 93. 351. 654.
Salfeld, ciuitas 93. 351.
Salis, arx 107. 114.
Saluones, pisces in Polonia, 127.
Salomao, foror Lefci albi, principis Polon. vxor
Colomanni ducis Haliciae, 585.
Salza, Hermann. de) Magiftr. Ord. Teuton. 95.
Samaita, vid. Samogitiae.
Samara, flum. 603.
de Sambia, Philipp. Vayfel. 327.
Sambia, prouincia Pruffiae, 89. vid. Samlandia.
Sambienfi epifcopatus, 319.
Sambonius, Dominus vrbs Dantifci, 622. 628.
Samboria, ciuitas, 59. 451. 584. 585.
Samborh, Ioh. de) 375.
Samboren, arx, 114.
Samellowka, oppid. 595.
Samlandia, vel Sambia, prouincia Pruffiae, 532.
615. 648.
Samogitiae, perperam Maffagetae dicuntur, 14. n.
28. eorum habitationes, 79. fuperftitiones & ritus
gentiles. 80. 97. serpentes domesticos in honore
habent, 505. Samogitarum duces vetuiffimi, 565.
Samogitiae, 79. 280. 334. 427. 462. 655. eius li-
mites cum Pruffia 331. sq. epifcopus & Capitaneus,
427. 452.
Sancel, arx, 107. 114.
Sanctiones, apud Iedlinato, a. 1330. latae, 404.
Sanctorum, corpora Cracouiae, 441.
Sandecia, ciuitas, 46. 444. 543. caftellanus San-
decenfis, 48.
Sagdex Monasterium Virginum, 266.
Saniogius, Theol. Prof. 326. praefectus arcis
Califfienfis, eam prodit Henrico, duci Vratisla-
uiensi 557.
Sandomiria, vrbs, 48. 444. vid. Sendomiria.
Sangeribufensis, Iohannes, Ord. Teut. Magiftr.
95.
Sangaw. Geo. Nobil. 286. 290.
Sangrac, 280.
Sanguifco, Ianus. princeps, 65. Ioseph 68.
Sanguifcomit. dux de Kofyr, Capitaneus Lu-
ceorienf. 297.
Sanos, ciuitas, 587. Sanocenfis diftrictus, 59. 451.
Sanus, flumen, 124. 420. 450. 451. 493. 544. 583.
587.
Sapieba, Mich. Ant. 65. Petr. 68. Alex. ibid. Leo,
Procanc. M. D. Lith. 448. 576. viginti quatuor 1000.
Mofcorum & Liponorum vna acie profterant, 472.
caelus a Suecis, 545.
Sapiebarum, nidus, Rozana, 455.
Sarfka, oppid. 592.
Sarlei, Nic. de) fub Dapif. Breften. 314.
Sarmatae, eorum mores, 1. 3. 44. equi, 3. agili-
tas equitandi, 4. ad Viftulam fluium venerunt &
cum Teutonibus amicitiam contraxerunt, 41. cum
iisdem in Pannoniam commigrant, 41. Vandalitae
appellantur, ibid. iis nulla olim gens bellicofior,
44. fedes a Vandalis relictas occuparunt, 479. vn-
de difti? 499. eorum regiones, 501. 606.
Sarmatia Europaea & Afatica 38. 177. 179. 499. 577.
illa Polonia, 434. 799. hae Mofcouia hodierna, 449.
Sarogrod oppid. 452.
Sartowice, arx, 631.
Safow, oppid. 583.
Saffowki, Ioh. & Nicol. 375.
Susanowia oppid. 593.

Sach

I N D E X

Sarellies, Regis, 155.
Sarrude, lacus, 646.
Sawackius, 750.
Sawolow, 280.
Sauromatae vid. Sarmatae.
Sawin, oppidum, 418.
Saxonia dux, 96. 99. bellum infert Boleslao, 102.
Saxonicum ius vel Magdeburgense a Boleslao Pu-
dico in Polonia introducitur, 537.
Saymo, Vedeneri ducis Pruffiae filius primoge-
nitus, 532. alius Lithuonis frater, 565.
Saynsburg, in Pruffia, 351.
Sbaras oppidum 597.
Sbigneus, Card. 9.
Sboronia, arx, 446. 545.
Scabiorum, iudicia, 163. in ciuitatibus Pruffiae.
179.
Scala, ciuitas & arx, 593.
Scanderus, Bassa, cum Zolkieuo pacem Poloniae
permeiofam init, 525.
Scarimiria, oppid. 444. 540.
Schargu, Petr. s. l. stephano & sigismundo III.
Regibus Poloniae a concionibus, 520.
Scebreftum, oppidum, 454.
Scepufum, 120. ibi riuus mirae naturae 127. a Re-
ge Hungaror. oppignoratur, 375. sq.
Schadek, Jacob. 527. Andr. Notarius 789. 791.
796. sq. Schadek, oppid. 558.
Schlauonia, prouincia Pruffiae ducal. 654. vid.
Sclauonia.
Scharzberg, arx, 107. 114.
Scharneufel, 555.
Scharpoua, praedium, 92.
Schedista, pagus, 540.
Schonbergk, Crispinus, 358.
Schefno, oppid. 640.
Schefchupa, flumen, 331.
Scheften, oppid. Pruffiae, 351.
Schuppenfel, ciuitas, 50. 351. 647.
Schismatice, in Lithuania a iuribus nobilium ex-
cluduntur, 285. in Ruffia quo tempore inualuerint?
258.
Schlichtingus, Nobilis Polonus, Arrianismo addi-
ctus, libellum contra Catholicos publicat, 590.
Schonberg, Wolff. occupat Conitziam, 631.
Schonberger, Vricus, a variolis excoratus, ad va-
rias artes & fcientias folers & aptus, 651.
Schonck, arx, 630.
Schonembergia, arx, 93.
Schoenembergenfi, dux, 99.
Schunje, oppidum & arx, 92. 635.
Schoincium, oppidum 460.
Schokken, in Pruffia, 350.
Schonberg, de) in Chelm, Bernard. 327.
Schonberg, in Pruffia, 351. 322.
Schrueten, Adami, Memela & falinae Vieliconfes,
769. 777-795.
Schur, Baro Suecus, 763.
Schwarzwald, scabinus Gedanenfis, 761.
Schonembergia, vid. Schoenembergia.
Schotbank, Krystek de) 375.
Schotlandia, fuburbium Dantifci, 764.
Schroden, arx, 114.
Schwerka, oppidum 630. sq.
Sciencus, in Ruffia regnauit, 420.
Sciricius tractus, 120.
Sciricium, Abbatia Cifterciens. 443. 543.
Scordifci, populi, 664.
Scorpionum, iellus, 801.

Da da da da da 3

sergius

Sclauonia, prouincia Pruffiae, 532. 654.
Sclouia ciuitas, 615.
Scorus, Parmensis artifex celebris apud stepha-
nam, Regem Poloniae, 575.
Scriba, caftrenfis, 154.
Sculptor fuae aduocatus heredit. ciuitat. 158.
in ciuitatibus Pruffiae, 173.
Scypion, Ignat. 68.
Syceri, Pruffiae populi, 499. 616.
Scybarum, nomen omnibus populis feptentrio-
nalibus commune, 499. 502. Polonis non conuenit,
664. 666.
Scybo, oppidum, 493.
Scekarzow, domicilium quondam Tarlonum,
256.
Scaylewicz, Ioh. 296.
Sebiftionowa, 436.
Sebifticka, 596.
Seberg, oppidum Pruffiae, 458.
Sebora, oppidum, 561.
Sebrowice, flumen, 599.
Secule, farum allium produxit. 648.
Sechocin, oppidum, 451.
Seciehouenfi, Benedictin. Abbatia, 445. 547.
Secreturiorum, Regni Pol. officia, 154. 148.
Secretarius, Regis primus, 402.
Setta, flauorum 11.
Seditio, exercitus fub sigismundo III. 52.
Seeburg, oppidum, 92. 641.
Seefiem, 646.
Seelucki, Comes Odrowaz. 2. 65.
Sedus, fluius, 280.
Segenole, arx & ciuitas, 106. 114. 280.
Segmenta, falis cur intra mansionem leuiora, in
aere bis grauiora? 305.
Selecia, oppidum 455.
Selino, arx Germanis Ortelsburgum, 646.
Seleberg, arx, 114.
Selgar, 280.
Selun, oppidum, 439.
Semigallia, 280. 108.
Semouirus, filius Conradi Frifci, Ducis Masouiae.
431. Ploctenfis, & Rauenfis princeps, ibid. 659.
senatoria, auctoritas Regiae oppofita 467.
Senarum, dignitas & ordo in fenatu, 61-68. n.
86-93. 175. 401. fenatores quid & qui? 146-148.
Satrapiae Pofnaniens. 437. Sendomiriensis, 444. Rus-
fia rubra 449. Pruffiae, 459. Masouiae, 460. sq. Li-
thoniae, 463. ex omnibus prouinciis, 150. 469. Prus-
siae Regiae, 620. eorum princeps, Epifcopus Var-
mienfis, 640. fenatores Polon. recufant honores
ab Imp. Maximil. I. ipsis oblatos, 506. circiter 150.
numrantur, 514.
senatus electio, 137. Pruffiae, 171. Gedanenfis, 759.
Sendifouia, oppidum, 446. 545.
sendomiria, vrbs minoris Poloniae 130. 544. sq.
fedes fecundo genitorum, cum Reges in Polonia
nafcebantur, non eligebantur. 254.
sendomiriensis, satrapia, 119.
senecra, oppid. 602.
Senemborg, 281.
senno, fanko de) 314.
senburgum, oppidum, 314.
sententiarum, executio in iudiciis Pruffiae, 863.
sepulcrum, Grachi, 783.
sequana, flus, 484. 489. 490.
serben, arx, 107. 114. 280.
serbi, ad finum Venedicum confederant, 280.
seret, fluius, 593.

I N D E X

sergiar, in obfisione smolensci a Polonis facta, ab altari raptus & vulneratus, 612.
sercicu, oppidum Masouiz, 401.
Serocyn, pagus, 486.
serpentes, colantur ab antiquis Borussiae & sedum 27. a Samogitis, 30. & Lithuanis quaque, 427. Visliciz non nocent. 546. eorum morsus, 801.
seruatus dura plebis Poloniz, 407.
seringen, arx, 100. 107. 114.
Seyn kowicz, Manimund. Nobil. 233. 290.
setock, oppidu n 451.
seuencze, oppidum 594.
seuenci, oppidum cum argentifodinis, 547.
seubuych oppidum. 542.
seuerie, ducatus & ciuitas, 442. 547. emuntur aere priuato a Venceslao, Cechensi duce, 395. ad satrapiam smolensensem pertinent, 456.
Sexuegen 230.
Seynius, Mich. Boryll. Praefectus urbis smolensensis, 612. Hermann. ibid.
Sforza, Franc. item mouet sigismundo I. Regi Poloniz de ducatu Mediolanensi, 335. sq.
Sicambri populi, 25. 39.
sielouecia, Ducum Radziuillorum comitatus, 445.
547.
silones populi, 500.
sicbesa. 230.
sieca, oppidum 604.
Siekierzynski, Alex. 68.
siemynski, Alb. 65.
Sieniana, oppid. a Tartaris occupator, 513.
Sienno, arx, 78. 254. Dobesl. de) Palat. sandomir. 239. 315.
sielpercia, vid. sieprye.
siepolka, Magister Cruciferorum in Prussia in picho contra Tartaros cadit. 182.
sieprye, oppidum, 410. 422. 657.
siepcz, oppidum, 54.
sierakowski Vencesl. 62. Gabr. 64.
sierawia, oppidum antiq. 602.
sifekus, fluuius, 587.
Sigfridus, de Feuchtwangen. vid. Feuchtwangen.
sigismundus I. Rex Poloniz, M. D. Lithuaniae Magnitum Prussiz principem secularem creat, 99. bellum gerit cum Alberto magistro Prussiz & Marchione Brandeb. ibid. Constitutiones edit, 170. ab Vladislao III. Rege Pol. accipit confirmationem super Magno Ducatu Lith. 288. sq. ad Imperatorem scribit de reperendo smolensko, 292. Ducatus ad ferenda onera regno vnire promittit, 293. sq. terram Drohicensis iun Polonico adscribit, 294-296. Legationem mittit ad Leonem X. Pont. Rom. & Carol. V. Imp. de bello Prutenico, 343. sq. pacem init cum Ordinis Teutonici equitibus 348. 354. 425. terras Prussicas Alberto Marchioni Brandeb. in feudam dat, 352. 357. 421. 425. de religione in dictis terris Ioh. Dantsico, apud Pontif. Rom. Oratori scribit, 361. constitutiones militarem & ciuilem ordinem in Prussia concernentes promulgat, 361. 365. infeudat Georgium ducem Pomeraniz, oppidis Bytow, & Lunenburg, 358. sq. Legationem in Moscouiam mittit, 377. sq. scribit ad Carol. V. Imp. in causa successiois Mediol. & Barrenf. 381. sq. arcem Cracouie sem construit, 384. Basilium Moscouitar. ducem profigat, 412. Scythas, Walachos & Moscouitas secunda vice superat, ibid. Masouiam, extinctis duobus in prouinciam Polonicam redigit, 427. incolas suo iure viuere permittit, 484. ad annum 81. etatis peruenit, 521. Zatoriensem ducatum

Poloniz adiecit, 547. cum ipso cessant, Magni daces Lithuaniae 569. smolenscum frustra oblidet, 570. confirmat Academiam Regiomontanam, 650. eius elogium, 2. 800.
sigismundus II. vel *Augustus*, ad pacem petendum Cero. geros in Lituonia cogit. 113. constitutiones promulgat, 170. districtum Bresslensem Regno Poloniz incorporat, 29. expeditionem suscipit contra Crucigeros Lituonia, 412. sq. 428. Lithuania cum Polonia archus iungit, 418. pontem super Vistulam Varlauz. struit, 42. 1. Goth. Kettlerum, Curlandiz & semigalliz in Lituonia ducem creat, 428. suo suo Casimiro iuncta, tumbam argenteam fieri curat, 447. pontem Nemeni imponit, 448. recuperat smolenscum, 456. liberum Cathol. eorum religionis exercitum Regiomonti introducit, 457. quartianus milites constituit, 510. eligitor Rex Poloniz, 517. viginti & quinque annos regno praefuit, 521. 600. eius tempore religionum diuersitas, 689. Llogium, 785.
sigismundus, III. duo itinera facit in Sueciam, quam mittit, 524. bellum in Moldauia infelicibus auspiciis gerit, 525. inducias facit cum Moscis, 528. bellum cum Turcis gerit, primum infantum, terti tamen exitu, 525. sq. obit, 526. foedus init cum Sigismundo, Electore Brandeb. 552. smolenscum Moscis eripit, 610. 612.
sigismundus, patruelis Vladislai Jagellonis auitrigelloni in Magno Ducatu Lithuaniae subrogatus, 410. frater Vitoldi, M. D. Lith. 569. a suis occisus, 611. Ioannes, Elector Brandeb. quantus Dux Prussiz, 620.
sigismundus, Imp. 98. pacem inter Poloniz Regem & fratres Teutonicos stabilit, 16.
signa, volentium exire ex salinis 795.
signus, Carol. praceptor Ioh. Crassini. 388. perperam habetur pro auctore Poloniz, Ioh. Crassini nomine edita, 419.
Silejca, Poloniz diuonis, 127.
Silem, eorum prouocationes, 162. inuadunt Medzincium, 555.
s. simon, Lipnica, 441.
silua, Poloniz, 122.
siluus Aeneas postea Pius II. P. R. 9. n. 13. eligitur Episcopus Varmienis, 15.
sinako, in Moscouia regnauit, 410.
sinus, Codanus, 2. n.
siradu, urbs maioris Poloniz, 52. 437. 558.
siradiensis, satrapia, 120. 467. 558. nobilium prerogatiua, 52.
sirokomla, 286.
Sijouicius, Martinus, 632.
situs Poloniz, 435.
siuones, sueciae reguli, 28.
sixtus, Leopoliensis medicus, 450. IV. P. R. 98.
Skala, oppid. 47. Pieskowa, ibid.
skalka, mons prope Cracouiam, 47.
Sk. Imierz, oppidum 47.
sk. Iskim, Ioh. in Frauenburg, 327.
Skurzewo, Stanisl. de) 314.
Ski, terminatio nominum gentilitiorum apud Polonos vnde 691.
skiernewice oppidum, 494. 560.
skirgello, M. Dux Lith. frater Jagellonis, 569.
skirmundi Ducis Nouogrod. res gestae, 565.
skla, pagus. vbi medicarum aquarum scaturigo, 450.
Sklow, arx, 77.
skompe, oppidum. 450. 650.
skora, Petrus 314.
skorawski, Stanisl. 64.

skry-

I N D I X

skrynscy, 286.
skwa, vid. Sequana filius,
Slauica lin. goz vsus ingens, 391. non per oranem Lithuaniae, 415. quam late pateat Poloniz, 302. 666. sq.
Slaukow, Mart. de) Palat. Califf. 289. Pofnan. 812.
Slaukowia, oppidum, 442. 541.
Slauonici, populi, 43. Slauonicum nomen quando innouerit vetustioribus scriptoribus? 666.
Slauorum antiquitas, 43. termini, ibid. varietas sermonis, ibid. mores, 44. sq. vnde progressi? 390. iacta qui Vandali, 501. eorum origo, 578. 666.
Slizien, Mich. 66.
Slizyno, Nicol. de) 314.
Sliznicki, Matth. Canonicus Gnesnens. 361.
Slizien, Geo. 327.
Slonimium, ciuitas 75. 455. 609.
Slonst, oppidum. 54.
Sluaci, siue Slauones, 592.
Slachonia, oppid. Pomeran. 460. arx. 631.
Slucka, sedes ducum Slucentium, 265.
Slucensis dux insignis in Lithuania, 415. urbs, 453. ducatus ad principes Radziuillios spectat, 609.
Slucz, flumen. 606.
Sludzenica oppidum & amnis, 562.
Sluck, fluuius p. 259.
Slupcia, oppidum, 15. 427. 445. 547. 557.
Slusnice, oppidum 606.
Sluzenia, oppid. 439. 562.
Sluzewo, Vasko de) 314.
Smigrod, oppidum, Stadniciorum quondam locus natalis, 267. 544.
Smia, oppid. 603.
Smilen, arx 107. 114.
Smogorowo, Zemak de) 314.
Smolensko, de ea recuperanda Sigismundi Regis Poloniz ad Imperatorem fragmentum epistolae, 292. Catholicum ibi episcopum fundat Rex Vladislauus IV. 456. Poloni ea potiuntur, 524. 527. 528. a Moschis obfisione tingitur & ab Vladislao IV. liberatur, 529. 612. Ducatus Smolensensis magno Ducatu Lith. adiungitur, 579. urbs a Basilio magno Duce Moscorum occupatur, ibid. urbis fata, 610-613.
Smolice, Petr. de) 314.
Smolnisky oppid. 456. 610.
Smortica, flumen. 591. oppid. 592.
Smiatynum, caput Pocutiz, 58. 451. 586. vltima praefectura in ipso aditu Valachiz 268.
Smegula, id est, aues niales 29. 438. in agro Luuiceni frequentes, 494. 560.
Sobara, oppidum, 561.
Soben, arx 440.
Sobieski Marcus, signifer sole regie vulnus refert apud Lutzen, 578. apud Toropez, 281. Iacob. 643. 733. 742.
Sobieslaus, posteriori Pomeraniz princeps, 628.
Sobosha, Thomko de) 314.
Socalia, ciuitas, 59. 453. 607.
Sochaczynia, ciuitas, 54. 438. 493. 560.
Societas Iesu in Lithuania, 416. eius collegium Vilnense, ibid. 447. Califfense, 437. Leopoliense, 450.
Societas, Anglicana Elbinge, 737.
Sokolowis, vid. Sokolowius.
Sokol, arx 281. 614.
Sokolowia, oppid. 446. 545.
Sokolowia, 597.
Sokolowius Stanislaus inter literatos Masouios numeratur. 496. 498. sq.

Re es es es

Sol, in Tauro, 777.
Solaw, in Prussia. 357.
Soldaw, Franc. 361.
Soleburg, arx & praefectura, 108.
Solecia, oppidum, 439. 445. arx, 548. 564.
Solicutus Ioh. Demetr. ex Polonorum legatis ad Maximil. II. Cef. in Bavaria detentus & Lautam deductus, 523.
Solinus, 22.
Solonia, ciuitas, 456.
Solum, Poloniz, quale? 121. oppid. 457.
Sollubub, Ant. de Wyyna, 66. Ioseph. 48.
Solyk, Carol. & Mich. 63.
Solum, Poloniz quale. 121. oppidum. 457.
Somto, arx mutata in Hungaria, locus natalis Berecorum. p. 264.
Sophia, quartae iconiz Vladislai Jagell. 10. n. 24.
Sonnenburg, arx, 107. 114.
Somar fluuius, 269.
Sorstem, arx, 440.
Sesenowski, oppid. 601.
Sesucia, castell. 450. 384.
Sosnowski, Ioseph. 66.
Sessien, arx, 114.
Sofe, flumen. 610.
Solenius, fluuius, 46.
Speitra, in Veliscanis salinis, 806.
Speratus Paul. episcop. Pofnan. 644.
Sphydrum, amnis, 486.
Sprinea, oppidum, 597.
Spicimira, oppidum, 52.
Spinkowice, arx, domicilium quondam Miskouitaram 265. 440. palat. 443.
Spolou, Bredam obfisione cingit, 329.
Spiridus, lacus, 646.
Sprawa, Petr. Odrowaz de) Palat. Leopold. 289.
Ioh. Iudex Sandomir. 314.
Spiritorum, furs iniqua in Polonia, 691.
Srebrne, oppidum 604.
Srezniewa, Nobil. 286.
Sremfk, oppidum, 50.
Srelish, oppidum. 54. 491.
Sreznko, Graf de) Palat. Plocenf. 315.
Stachow, Musticius de) Castell. Pofnan. 286.
Stadnicki, Aht. 67.
Stagnalis sal, 803.
Stanko, Ioh. Med. Doct. 327.
Staniuski, oppidum, 47.
Stanislauius, oppidum 461. 487.
Stanislaus Martyr a Rege Boleslao an. 1079. obitus 394. 519. 600. canonizatus, 394. eius sepulcrum Cracouiz. 536. Casimiriensis 441. Dux Masouiz 426. Alberti, Teut. Ord. Magistri copias ad Pilcam profigat, 482. Stanislauiam condit, 487. Dux Smolensc. 578. Kiuuient. 600. Hofius. vid. Hofius.
Stara Lomza, Matth. de) 380.
Stargardis, Prussiz Regis ciuitas, 102. 317. 458. 460. 630.
Stargardum, 99. 317.
Starodubum, arx Moscorum euerfa, 412. 456. oppidum, 613.
Starogrod, siue Altechans, Poloniz addicitur, 316.
Starogrod, Nicol. de) Castell. Beizenf. 314.
Starowegius, Alb. episcop. Przemisl. 492.
Starouofcius, Sim. Extraneos in errorem induxit ratione Sarmatiz Europae. p. 31. n. elogium de Cronio 114. operum eius recensio, 431. n. 19. Poloniz 430-476.
Stara, 286.
Starynski, Matth. 67.

Sra-

I N D E X

Sarzica, Velia, ciuitas, 456.
Sasouium, oppidum 446. 546.
Statius, Ioh. secretarius Ludouici, Regis Hungariz, & Bohemiz, 360. 349.
Stationes, quæ? 135. sacerdotum, 145.
Statu religionis in Lithuania. Violdi tempore, 12. hominum in Polonia, 316. Regni Poloniz mixtus 516.
Statuta, Regni, quid? 162.
Statutum, continet iura nobilium, 458.
Stauissinum, oppidum, 557. 558.
Stauum oppid. 437.
Stauissinum, oppidum, 557. 558.
Stauice, oppidum, 602.
Stella, Erasmus Med. D. eius antiquitates de Borussia 17. &c. audacter scribit, 20. n. 35. iudicium de libro eius, 30. n. 41. idem, 431.
Stenice, oppidum, 547. 659.
Stephanus, Barjoreus Rex, laudes eius, 31. cum Matthia Rege Vngariz comparatur, 35. Strykovi verba ad Regem *Stephanum* fortunam suam concernentia, 37. n. 114. Maximilianum Archiducem Austriae, arce Landiscorona deiecit, 47. fundat Collegium Jesuitarum Vilnæ, 446. erigit arcem Grodnæ, 448. Colacis castellum Techimrow assignat, 511. ab episcopo Vladislav. coronatur, 518. prænunt Maximil. II. Cæsarem, 522. bellum cum Moscis gerit, ibid. 613. 614. senatum Leopoli constituit, 582. Korsunium condit, 602. Dantiscum obsidet, 623. ad restaurationem cenobii Oliuentis 20000. florenorum a Dantiscanis exigit, 623.
Stephanus, Dux Walachiz, insidias struit Ioh. Alberto, Regi Poloniz 411. Præmisham diripit, 584. Tomza, vid. Tomza. Iohannes palat. Moldauiz Calimiro III. Regi Poloniz homagium præstat, 385.
Stenbergh Mich. a.) Kuchenmeister, Ordinis Teut. Magister, 613.
Stetinum, ciuitas Pomeran. 102.
Stettinensis, dux, 97.
Stetum, ciuitas, 324.
Strigarii, in salinis Veliscensibus, 789.
Strilicus, dux Vandalitarum, 41. sq.
Striptores, siue satellites Regis, 155.
Striptarij, milites, qua de causa in Polonia inualuerit? 474.
Strupidia, equitum & peditum in bello 168.
Strubnia, oppidum 446. 546.
Strononia, oppidum 607.
Strupcius, vel Suantopolus, Princ. Poloc. 578.
Strayancus, Czaro de) 314.
Stradan, oppidum, 646.
Stradomium, pars vel suburbium Cracouiz, 394.
Strasburgum, arx, & ciuitas, 92. 266. Polonis Brodnicia ciuitas Prussiz regiz, 635.
Strzelce, monaster. monialium, 439.
Strigonium, vrbs Hungariz a Batho, Tartarorum Imperat. expugnatur, 184.
Strissin, 77.
Striz, oppidum, 58. Strium, 451.
strykowski, (Matthias) Sarmatia Europa ei vindicatur, 31. n. vitæ eius compendium, p. 36. n. quiritatur ad Regem Stephanum p. 37. n.
strykowi, fratres, 69.
Strzegowo, Stanisl. de) 314.
stryemyl Laczonum, qui dicuntur Strzemielecki, p. 269.
stryelce, Nicol. de) Iudex Sandomir, 287. Clemens Watrobka, castell. sandec. 289. castell. Biecentis, 313.

strykowski, Nicol. castell. sandec. 373.
strygi, Nicol. de) 314.
stryzow, munitio, 78.
stryzowra, vetustum oppidum 601.
studia, Polonorum, 134. sq.
stuba, flumen, 601.
stum, arx cum ciuitate 92. 638. 731.
stundorfii inducitur Polonos inter & suecos a. 1635. facta, 529. 697. 743. 746.
sturiones, pilces Poloniz, 127.
sualternium, vide succinum.
suuropolus, dux Pomeraniz, 95. conditor vrhis Gedanensis III. 622. 631. delet vrhem Vladislauam, 561. sq. dux Kliouiz, fraticida, 578. 599. 610. Mestouini filius, 625. Culmam frustra obsidet, 633. 637. Crucigeros vehementer affigit, 638. Prussios in fugam coniecit, 645.
subaria, vnde ita dicta? 21.
subdapsifer, Regni, 150.
subislauus, posterioris Pomeraniz Princeps, 623.
sabiudici electio, 157. territoriorum, ibid.
submontanus tractus, 119.
subpincerna, Regni, 151.
succamerarius, terrestris, 154. eius iurisdictio, 160.
succinum, eius generatio & historia, 21. 22. 123. pharma, 23. idem quod Glesum, 101. colligitur in Prussia, 421. 436. apud Aestizos, 499. hodie Regiomontanos, 532. 615. 621. quæ rationes? 632. sq.
sucha, monasterium, 443. suckau cenobium 629.
sudania Prussiz provincia, 39. 532. 646.
sudermannus, Carol. dux, victus apud Kircholimiam, 463.
sudensi societatem cum Prussis ineunt, 23. religionem suam cum Prussis communicant, 27.
sudinia, 21.
sudislaus, Plescouiz dux, 578.
sucus, cur difficulter repellendus? 467.
suecos inter & Polonos inducit Stundorfianæ, 529. 695. sq. inducit sexennes, 536. 645. Sueci Cracouiam occupant, 539. Sendomiriam, 545. Sapieham prælio superant, ibid. Lublino tributum imponunt, 560. Poloniz suburbia incendunt, 552. sq. cum Polonis apud Kleczco configunt, 555. Kostenum incendunt, 556. Vielonia a Polonis oppressi, 559. Polonos in fugam conieciunt, 563. iter exercitus Sueci ibid. Sueci cum Dantiscanis lites habent, 623. Marizburgo potiuntur, 638. in Prussiam veniunt, 642.
suetza, oppidulum cum arce ad Vistulam, 28.
suffczynski, Casp. 64.
suidrigal, Boleslaus M. dux Lith. 306.
suidrigella, Dux, 97. Vladislai Jagellonis frater, Lithuaniam innadens, repellitur a fratre, 416. 569. 576. 611.
suimorogus, Magnus Dux Lithuaniz, 565.
suinrouaba, campus vbi Gediminas, M. D. Lith. sepultus, 567.
suicius, Magnus Dux Moscov. 438. 461.
sukowicz, Royctan. 286. 290.
sula, flumen, 269. 603.
sulcowa, oppid. alias Grobia, 556.
suliski, oppidum, 593.
sulima, Nobil. 286.
Sulislus, Vladimiri frater, in prælio contra Tartaros cadit, 182.
sulkowski, Alex. Ioseph. Princ. 66.
sulonia, oppid. 445. Abbatia Cisterc. 464. 547.
sulphur, ex spuma fluminis Rapæ excoquitur, 544.

I N D E X

544. fal & mercurius, tris omnium rerum prima, 780.
sumd, 102.
sunigal castell. Trocent. 286. 290.
sup, flumen, 596.
supoi, fluius, 605.
suppa, & supparius Cracouiz, 786.
de supplicis, capitalibus quid habendum? 681.
suprasium, Russorum Monasterium Basil. in Podlachia, 462. 660.
Surassium, oppidum 56. 78. 660.
susja, arx, 60.
suski Basil. magnus Dux Moscorum Polonis radiatur, 524. 527. 611. 614. 658.
suzemawa, flumen, 540.
swantomeft, oppidum hodie Heiligenpeil, 648.
swenden Burchard. a) magist. Ordinis Teutonici, 96. 617.
swigicki Andreæ descriptio topographica Ducatus Masouiz, 477. 495. Nicol. 477. 490. Sigismund. 478. sq.
swieca, 217.
swierczowski, Ioh. nobilis belli dux, natione Masouius, 495.
swinka, Monstold, de) 286.
swinigrad, arx, 60.
swistock, castrum 74.
swirelno, oppidum 605.
swolen, oppidum 547.
swyansba, flum. 321.
swyansbawice, Procop. de) 375.
swyastik, vid. Taff.
symbola, siue insignia regni, quæ sint? 150.
synagoga, ludæorum Breslitz, 448.
synodi, siue conuentus sacerdotum, 166.
syru, 69.
szachischouiz, oppidum, 350.
szadek, oppidum, 52.
szaffraniec, Pet. succamer. regni, 287.
szamotuly, Dobrog. Castell. Poluan. 289. Mie-dzyrzec. 313. palat. Polnan. 314.
szarigrad, ciuitas, 593.
szarwerk, seruitia nauigii Thorunensis, ita dicti, 310.
szczawino, Sossyn. de) 314.
szczaniecki Ioseph. 66.
szczekocyn, Ioh. de) castell. Lublin. 286. Petrus Vicecancell. Regni, 289.
szczercys, oppidum, 47.
szczyt, Ioh. 64.
szekressin, (szekressinum) ciuitas, 590.
szepczycki, Hieron. 62.
szlak, Kuczmieniski, czarny, Valachicum, 269.
szyling, Ioh. 327.
szymonowski Matth. 67.
szyszkowski, Mart. Episcop. Cracou. 431. 440.

T

Taborka, oppidum, 601.
Tactus, Cornel. sententia eius de equitatu Sarmatice, 4. de fale, 7. de Prussiz nicolis, 20. de succino, 22. n. 36.
Talionis, ptenz, 681.
Talkusen, arx, 108. 114.
Tamogrodia, oppidum, 454. 590.
Tanais fluius, 1. 20. 38.
Tang, fluius, 269.
Tannenbergh, ciuitas, vbi Vladislau Jagello Equitum Teutonorum 40000. castr. 646.
Tapiu, arx, 90. 99.
Tapiuia, arx, 653.
Taplauken, arx, 654.
Tarczin, oppidum, 55. 487.
Targomicki, Ioh. 380.
Tarlo, Nicol. 767. 771. sq.
Tarlouia, oppidum, 445. 547.
Tarnopolia, ciuitas 451. 594.
Tarnest, arx, 108. 114. 281.
Tarnouia, vrbs, 130. domicilium natale comitum a Tarnow, 270. 444. 543. sq.
Tarnow, de) vel Tarnowski, Andr. legatus Polonus Constantinopolim, 31. 36. Ioh. palat. Cracou. 286. 376. 386. 412. Raph. 314. Tarnouids quatuor millibus 22000. Turcarum & Walachorum, castr. 472.
Tartari, sunt immanes, 3. hippophagi 4. Sarmatiam vastant, 95. religio eorum, 141. Polonorum terras ingrediuntur, & qui his auxilio venerunt, Russos, in fugam conieciunt, etiam terram Susdalorum, Smolenslem &c. deuastant, 179. sq. Kiuouiam, metropolim Russiz, funditus delent, 180. Peta & duce Batho, Imperatore eorum, ibid. 600. Polonos clade afficiunt, 181. in Cracouia seuiunt, 187. Vratislauiam veniunt, ibid. in Morauiam & Hungariam penetrant, 188. aliquot duces Silesiz prosternunt, & nouem saccos, auriculis eorum repleunt, 181-183. Titiam flumen transnunt, & Belam, Regem fugant, 183. expugnata strigonio redeunt in Tartariam, 184. ad Wlinskiuic ceduntur a Sigismundo I. Rege Pol. 412. prope Vilnam incolunt, 416. vnde venerunt, 512. Cracouiam aliquot vicibus incendunt, 538. 538. Sendomiriam occupant, 544. sq. Polonos apud pagum Chmieleo cedunt, 546. incursionem faciunt in Poloniam, 547. sq. Lublinum incendio vastant, 550. Siradum, 558. Zbarasiam obsident, 583. Przemislensem districtum vastant, 584. Biscum ciuitatem, frustra tentant, 588. Kiboniam delent, 600. vincentur cum Colacis, 607. 609.
Tassimur, flumen, 603.
Taubt, Baron de) 109.
Tanchel, oppid. 63.
Taurus, vid. Tarnest. 108.
Tawigerd, Nicol. 285. 290.
Techinia, Turcarum propugnacul. 525.
Techimirauum castellum a Rege stephano Colacis inhabitandum conceditur, 51. a Polonis de nouo eripitur, 602.
Telona, 154.
Telonia, in Polonia, 146. in Prussia 353.
Tempestatem, experitur Baro Auauguriz, 766.
Templum, s. Stanislai, Martyris, Cracouiz, 394. sq. 440.
Tencha, Zachar, 786.
Tencinii, ex gente roporum, 485. 446.
Tencinius, (de rēcryn) Ioh. castell. Voynic. 313. Andr. 376. Nicol. 386. Ioh. Palat. Cracou. 446.
Tencinum seu rēcryn arx, 47. domicilium natale Tencinorum, 270. 440. 540. eius origo a Lecho, 443.
Terniatinum, oppidum, 588.
Ternuiz fluius, 39.
Terpatum, vid. Derpt. & Torpatum.
Terra, sancta, 94. 96. terræ creatio, 780.
Terrestria iudicia, vbi? 160. nuptii terrestres, 165.
terrestria Bona in terris Prussiz ignobilis acquirere nequit, 364. Officiales terrestres, 469.
Teutonorum, Equitum origo, 94. Magistrorum, Ordinis series, 95-99. Moscos eximia clade afficiunt, 111. Archiepiscopum Rigensem obsident, & capiunt, 113.
Teutonorum, Equitum origo, 94. Magistrorum, Ordinis series, 95-99. Moscos eximia clade afficiunt, 111. Archiepiscopum Rigensem obsident, & capiunt, 113.

Re e e e e

I N D E X

173. pacem petunt, & impetrant a Sigismundo Augusto, Rege Pol. ipsos bello adgrederentur, ibid. de-
lentur apud Blerum a Vladislao Lothico, rege Pol.
411. apud Grunewald a Vladislao II. Jagellone. ibid.
424. veniunt in Prussiam, invitante eos Conrado, Ma-
fouie duce, 420. 424. 480. Lituaniam ad Christi-
nam fidem cogunt, 427. Polonos infestant, 430.
occupant Stapeciam, 557. stauitum, 558. deun-
stant Poloniam, 558. 562. Cuiaviam, &c. 563. Gro-
dnam, 575. Lithuaniam depopulantur, 577. Ordinis
huius ortus, progressus & finis, 616-620. sedes
primaria Marienburgum, 637. post cladem apud Gru-
newald, multorum locorum iacturam facit, 645.
Theobaldus, Nuncius Apostol. ad Sigismundum
I. Regem Polon. 344.
Theodericus, Comes Altenburg. Ord. Teuton.
Mag. 618.
Theodorus Episcopus Prussiae, 48. Ioh. Basilidis
filius, 611.
Theophilus, Dux Poloc. bellum gerit cum patre,
Mendogo, magno Duce Lithuanie 566.
Therma, in Polonia, 127. in pago Sclouia, 582.
Thebanarii, regni Officia, 150. Curia, 154.
Thebanus, Moscoviticus, militibus seditiosis
a Sigismundo III. Rege Polonie relinquitur, 528.
Thimo, Ioh. 327.
Thomaspolia, oppidum, 566.
Thomascouia ciuitas 454. 550.
Thomica, Ioh. Vuyec. de 375.
Thorunium, vrbs Prussiae regiae, 95. 95. 231. 423.
638. 639-645. de medietate nauigii huius vrbs trans-
actio Regis Polonie Vladislai II. cum Magistro Prus-
siae, 309. sq. ad Poloniam pertinet per pacem inter
Catum. IV & Magist. Ord. Teuton. initam, 316. 327.
ibi colloquium de religione a. 1645. habitum, 530.
Thracas, & Getas populi, 664. 666.
de Thur, Petr. Iudex. Lanc. 287. 314.
Thuringia, Polonie fossiles suppeditat, 799.
Thurzo, Janus episc. Vratisl. a. Stanisl. episcop.
Olomuc. ibid.
Ticcinum, oppidum cum palatio, Christ. Viesio-
locii M. D. Lith. curia Marefch. 462.
Ticzemnice, oppidum, 587.
Ticzowice, fortalit. 588.
Tiefen, Ioh. de) Ord. Teuton. magist. 98.
Tilsa, arx, 90. oppid. 654.
Timaur, sententia eius de succino, 31.
Tinecium, cenob. Benedict. 443. 539.
Tismien, flumen, aliud quam Tismienica, 270.
Tisia, flumen, 183.
Tisionia 601.
Titulos, Comitum, Baronum &c. Nobiles Poloni
spernunt, 506. discrimina titulorum apud Polonos
non obtinent. 601.
Tlema Ioh. 375.
Toboro, fluvius, 271.
Tolkiemisam, vel Tolmit, oppidum, 92. 644. Po-
lonis a Suecia redditur, 743.
Tolacernum, oppidum, 456. 610.
Tolsburgum, arx, 19. 114. 281.
Tomakowka, insula in Borystene. 270.
Tomicius, Petr. Episcop. Præmisl. 2. 806.
Tomisz, Steph. princ. Moldav. auxilio Tartaro-
rum, 525.
Toporow, ciuitas, 588.
Topery, nobiles, 285. sub Ludov. rege Hung.
& Pol. spoli septem vexilla habuerunt, 405.
Torbovitzia, nobile quondam emporium, 220.
Torino, arx, Germania Rein, 646.
Tornaua, amnis, 592.
Toropac, 281.

Torparum, vrbs Lituanie 427. 428. 454.
Torunium, vid. Thorunium.
Tractatus pacis, Suecos inter & Polonos, a. 1621.
icvii, 644.
Tramki, 286.
Transactio Suecos inter & Polonos, an. 1635.
Stumsdorfii, 695. sq.
Transitus, liber omnibus mercatoribus Regni Po-
lonie per terras Ord. Teuton. ab eius Magistro
permittitur, 345. 337.
Transilvani, 2. n.
Trebnicia 96.
Treidera, flumen, 281.
Treiden, vid. Treyden.
Tremboulia, ciuitas, 60. 451. 594.
Treyden arx, 107. 281.
Treshymirouia, vid. Tectimirouia.
Tria, prima omnium rerum, 780.
Tribunal, apud Polonos, quod apud externos Par-
lamentum, 467.
Tribunalia Regni Lublini, 49. n. 57. 286. 445.
507. sq. 559. & Petricouia, 42. n. 63. 417. 507.
119. sub Rege Stephano, studio Zamolsii fundata,
61. n. 84. 507. 559. in Lithuania Vilna, Minsci & Nouo
grodeci, 447. 455. sq. 610.
Tribunus, Regni eiusque officium, 151.
Tributa, siue exactiones tempore belli impe-
tantur, 108. in Prussia, 173.
Tributum, regale siue castrale, 145. capitale, 168.
Tricaten, 281.
Triplex verbum, 780.
Trocentis palatinatus & vrbs, 73. 445. 574.
Trocznica, oppidum, 596.
Trogodyra, in septentrionali Lithuania, 500.
Truyn. n. Dux Nouogrodensis, 5. 5.
Troidenus, M. D. Lith. 507.
Trubice, flumen, 605.
Trubeccium ducum origo ab Andrea Winigundo
Olgerdi M. D. Lith. filio. 568.
Truboras, in Masouia regnauit, 420.
Truchsess, Mart. Vetschlauen. 98.
Trumb David Scorus, ab vxore strangulatus
638.
Trylissa, oppidum. 601.
Trypol, arx, 602.
Trysmki, Felix, 61. Adam ibid.
Tryebinski, Nicol. 64.
Tryczow, vid. Derfania.
Tucholia, oppidum, 445.
Tuccam, vel Taczkom, arx, 103. 114. 285.
Tuisco, Gomeri filius, 40.
Tulesin, fortalit. 596.
Tulczinka flumen. ibid.
Tulskowo, Janusi. de) 314.
Tur, flumen, 270. stagnum, ibid.
Turca, Polonos Moldauia exuunt, & Choci-
mum an. 1617. accipiunt, 535. Polonis celsis, eorum
duces Constantinopolim captiuos abducunt, 525. a
Carolo Chodkieuicio, & post eius mortem a Sta-
nislao Lubomirficio repulsi, Moldauiam & Choci-
mum reddere coguntur, 526. prope Vilnam habi-
tant, 570.
Turkum, oppidum, 456. 610.
Turki Thom. 791.
Turolinum oppidum, 454.
Tursoni, Stanisl. Antistes Olmucens. 177.
Turzywicher, pars villosa frontis vrorum Masouia,
facilem partem procurare dicitur, 485.
Tustan, oppidum, in ipso limite Polonie & Hun-
garie, 270.

Tur-

I N D E X

Twardow/ki, Ignat. 64.
Twerbu. 285.
Twerzan/ki, Ioh. 64.
Tybiscus, flumen, 410. 420.
Tykocinium oppidum, 56. 660. in arce thesau-
ras Regis asseruatur, ibid.
Tyniecensis, Abbatia, 47.
Tyraugica, populi, 500.
Tyrai, vel Dniester fluvius, 59. 125. 451. 504.
585. 595. vrbs, alias Ophinsa, 501.
Tyrsen, 281.
Tyssionum, vid. Derfania.
Tyssionem Ant. 62.
Tyssionem, oppidum 59.
Tyssionem Bened. 86.
Vaca, amnis in Lithuania, 416.
Vadianus, Joach. commentariolus eius in Pom-
ponium Melam de Sarmatia 1. 1-8. compendium
vite eius, 8. n. Ioh. laudatur, 799. 802.
Valachia, Princeps, Vassallus olim Polonie 218.
469. 515. iam Imperii Ottomannici, 533.
Valdousa, ciuitas, 90. 653.
Valenrodenfius Conrad. Magist. Ord. Teuton. 97.
Valentinianus, Imperator Romanus, 25.
Valentinus, Episcop. Vilnens. 416.
Valerianus, episcop. Vilnens. 447. 578.
Valisoua, apud Poloniam, 436.
Valk, 281.
Vambrenum, vel Fredeke, oppidum Culmensis
districus 321. idem quod Risenburgum, 644.
Vandali, gens Slauiica 479. 501. 621. 666.
Vandalia, hodierna Polonia, 449. 577.
Vandalia, Ducatus, 42.
Vandalia, seu Sarmata a fluvio Vandalo dicti,
eorum migrationes, 41. a Belisario domantur, eo-
rum Rege capto. 42.
Vandalus, fluvius, idem qui Vistula, 38. 41.
Vanzel, arx, 107. 281.
Vapouus, Bernard. Polonie historicus. 393.
Vargen, in Prussia, 350. in Masouia, 461.
Varka, flumen & oppid. 55. 124.
Varka, inter antiquissima Polonie municipia col-
locanda. 272.
Varmia, provincia Prussiae Regiae, 92. 120. a Var-
mone dicta 332. Varmienfius lacus 126. 174. episco-
pus Princeps Senatorum Prussiae, 171. 640. tempo-
rarium & ecclesiasticum ius exercet, 422. Diuce-
seus Varmienfius prerogatiua, 172. Canonicorum
creatio, 175. Varmienum libertates. 174. Regi
Polonie subest, 321. 340. sq. reditus eius restitu-
endi 350. vrbs principaliores, 458.
Varna, ciuitas, Polonis funesta, 411.
Varmienfius, a Varmis in Prussia dicti, 28.
Varfaua, metropolis Massouie comitis Regni
celebrata, 55. 131. 272. 426. 461. 486. 515. 657.
Varfouici Stanisl. & Christoph. 496. 499. sq. 500.
Varia, flumen, 47. 50. 124. 395. 427. 442. 504.
540. 550. 557. sq. oppid. 52. n. 63.
Varremberg, in Prussia, 322.
Vassalli, Polonie qui? 469. 515.
Vassilko, princeps Russiae, 184.
Vassilko Andr. primus episcopus Varmienf. 571.
Vbalus, Danificanz m. h. x. Praefectus 764. 765.
Vbertus, Polonia, 415. sq. 667.
Vbime ciuitas 273. 454. 588.
Vbanski, Jacob. Archiep. Gnesnensis 100. eligit
Henricum Valesium, Regem Polon. 393.
Vdui flumen, 604.
Vetigud magnum e salinis 8.
Vetigalia, Regis Polonie, 134. sq. 144. eorum
imminutio, 135. 145. clero a Rege Boleslao 1. remit-

runtur, 392. a Vladislao II. Jagell. 993. Regis, equi-
tibus Polonicis a Ladouico M. Hungar. & Polon.
Rege, 404.
Vedenurus, princeps Prussiae, 89. duodecim filio-
rum pater, qui antiqua diuisione Prussiae in 12.
provincias occasionem dederunt, 531. 615.
Vedeuurus, vid. Videnurus.
Veisen, 281.
Velika, 281.
Velikuluko, arx 614. vid. Wielkoluki.
Velin, vel Felin, 281.
Veliska, ciuitas salifodinis clara prope Cracouiam
5. 443. 542. salinae habent venas fontales, 6. 45. salina-
rum, Veliscenium descriptio, auctore Adamo Schae-
tero, 777-795. Ioh. Willichio, 803. sq.
Velleris aurea inuenta 781.
Venaria, in terra Prussiae, 364.
Venator, Regni 151.
Vencerlaus Imperat. 97. Grodecus, 115. rex Bo-
hem. & Polon. vid. Wenceslaus.
Venda, Craci filia, 519. tamulus eius non procul
a Cracouia, 513.
Venda, vrbs Lituanie, 464. defenditur a Sapi-
cha, 472.
Vendin, 281.
Vendroguis, Alb. 498.
Venedi, populi, 282. in Poloniam veniunt, 499.
quales? 500. 578.
Venedicus, Sinus 1. Venedicum mare, 42. 281. ibi
Serbi confederant, 280. tempore Prolomxi totum
mare Prussicum, 282. hodie mare Balticum. 420.
499. sq.
Venescia exemplum, 758.
Venetia, 96.
Vengrouia, oppidum, 461.
Vengrynovo, Ioh. de) Rogala, 314.
Venu in strophilo tribus modis reuincti, 760.
exploduntur 766. n. 198.
Venslaue, arx, 92.
Verba, Regis Polonie ad Ducem Prussiae, 100.
Veprus, vide Wipra.
Verbum, Fiat. explicatur. 780.
Verd, Iohannes de) 733.
Verder, arx munitissima, 107. 114.
Verdon, oppidum, 631.
Verincus, ciuis Cracouienfius distictus, 395.
Vernerus, Vrslens. Ord. Teuton. Mag. 96. 618.
Vestitus Polonorum, 131. 290. 465. Regis Polonie
solemnis, 100.
Vestlandia, 107.
Veyestein, 281.
Vherce arx, 584.
Vbrow/ko, 273.
de Viard. vide Dunin.
Viadum, arx, & oppidum 438. 445. 559.
Vibansgarium, vrbs Baltharum, 500.
Vibor, 281.
Vicecapitaneus, praefectura, 152.
Viceconti Nuncius Apostol. 755.
Vicus Polonorum, 193. 465.
Vidua, Petr. de) Index Sirad. 287. 314.
Vidua, oppidum. 437. 558.
Videuurus, Alanus Prussiae Rex, 25. 564. senten-
tia eius de hospitalitate, 27. sacra a Sudinis accipit
ibid. quatuor filii eius ibid.
Vielcius, Iohan. 441.
Vielunia, ciuitas, 52. 438. 559.
Vienna, 96.
Vieslonicius, Chr. M. D. Lith. Curia Marefch. 464.
Vieuorka, arx, 446. 545.
Vigundus, Alexander, filius Olgerdi M. D. Lith. 568.
Vik, vel Wikenlandia, 281.
Vilgia fluvius p. 271.
Pp ff ff ff ff

Vilia

I N D E X

Vilia, flum. 560.
 Vilbaldinus, primus Archiepisc. Gnesen. 429.
 Vilkomiria, oppidum. 73.
 Vlanow, Seytharum municipium. 271.
 Vilna, metropolis Lithuaniae. 3. 72. 271. 415. 447.
 sq. 570-573. fluvius, 570. Vilnenses Palatinus &
 Episcopus. 72. 416. 447. huius iurisdiclio, 570. episco-
 patus a Jagellone erectus, 569.
 Vinda, arx, Polonis Kiefs. 103.
 Vindelicia, quae regio fuerit? 20.
 Vindora, flum. 281.
 Vinca, Polonorum nullius pretii, 9. 123. 339. 413.
 iis Lithuani quoque carent, 414.
 Vinnica, Ioh. de) 314. Zyland. ibid.
 Vinnica, ciuitas Russiae rubrae, 60. 452. 595.
 Vinburgia, 90.
 Virbna, Steph. de) 183.
 Virtemberg, 281.
 Virtus Poloniz, 473-476.
 Virginitas, poena fuit apud Sarmatas 1. 4.
 Virgo, beatissima, vid. B. Virgo.
 Virkolowicz, Voylinar, 290.
 Virlandia, 109.
 Virscher, 281.
 Virszeko, Nicol. de) castell. Dobrin. 313.
 Vischhausen, in Prussia 351. vid. Fischhausen.
 Visouia oppidum Masouiz, 461.
 Viselass, Nouogrodiz dux. 578.
 Viskiel, 281.
 Vislicza, arx, 445. 546. 547.
 Visnia, oppidum, 272. 450. 514.
 Vijnice arx. 273. 440. 444. stanisl. Lubomirski
 sedes, 543.
 Vijnowiec narale solum ducum Vijnouec. 272.
 Vissa flumen, 483.
 Vissegradum, ciuitas 659.
 Visscherod, 77.
 Vissygin, stanisl. 286. 290.
 Vistula, fluvius 12. varia eius nomina 38. 101. 124.
 271. effunditur in mare Balthicum, 394. 413. 446.
 458. in Masouia spaciouus, 426. 504. 621. eius inun-
 datio Dantisci, 623. Marienburgi, 638. naues onera-
 rias Dantiscum deuehit, 667.
 Visnicke, Nicol. de) 314.
 Visa degenz ratio apud Polonos, 676-678.
 Vischens palatinatus & vrbs, 77. 281. 613. sq.
 huc amittit iura ciuitatis post occisum B. Josapha-
 tum. 455. sq.
 Vitellius, Erasmi. episcopus. Plocensis, 2. 800.
 Vitener, Dux Lithuaniae, iugum ducum Kliouien-
 sium excutit, 283. interfecus a stabuli sui praefecto,
 Giedimino, 416. potitur Calissio, 537. Lencicia, sed
 elade afficitur a Casimiro duce Lencic. 560. sub
 praetextu nuptiarum 70. Lith. Primates interemit,
 567. Doberschinum urbem comburit, 619.
 Vitenstein arx, 109. 114.
 Vitoldus tyrannus M. D. Lith. facinora eius, 10-
 11. sigismundus, II. Caesar diadema ei mittit, status
 religionis in Lithuania, tempore Vitoldi 12. Hierony-
 mum Pragensem ex Lithuania exire iubet, 13. 98.
 Tartaros in Lithuania transplatat, 416. inimicus
 deinde reconciliatus cum Jagellone, Rege Polon.
 563. quoad magnum Ducat. Lith. eius vasallus, 569.
 Vilnam obsidione cingit, 573. Trocum incendit,
 574. Brestiam possidet, 576. smolenscum expugnat,
 610. sq.
 Vitowice, Nicol. 191.
 Vitrolum, in Polonia, 123.
 Vitrouensis, Abbatia, 438. 559.
 Vitrum, ex sale fixo, 781.
 Vlnetowicz, 290.
 Ukraina, olim deserta, 580.
 Vla fortalit. 79. 614.
 Vladislania ciuitas Cuiaviae, 53. 131. 396. 439. 561.

Vladislauensis, episcopus. 171. & Cuiauensis, nati-
 cupator, 396. ecclesia causa sopita, 311. de decimis
 episcopo pendendis, sigismundi I. decretum, 365. sq.
 Vladislau I. Lothicus, siue Cubitalis, Rex Polo-
 niz, relicta Gnesna, sedem regiam Cracouiam trans-
 fert, 393. delet Ordinem Teutonicum apud Blerum,
 411. Idem, 520.
 Vladislau II. siue Jagello. ex gentili fit Christia-
 nus, 10. habuit quatuor uxores, ibid. n. 24. cum
 equitibus, Teutonicis belligerat, eosque vincit ad
 Tannenberg, 51. Hedwigem Ludov. Regis Polon.
 & Hung. filiam in uxorem ducit, 520. 531. res gestae,
 568. sq. 645. vid. Jagello.
 Vladislau, III. Rex Hungar. & Poloniz Jagel-
 lonis filius, confirmat iura & privilegium Sigismun-
 do M. D. Lith. 288. sq. magnum Ducatum Lithuaniae
 Casimiro fratri administrandum dat, 416. perit ad
 Varnam, 411. sq. 520.
 Vladislau IV. Rex Poloniz Bogdanum Chmielni-
 cium, Cosacis praeficit, 211. eius electio 317. vitae
 curriculum, 527. 530. 539. seq. B. Virgini
 Lauretanae imaginem S. Vladislai dono dat, 529. Epi-
 scopatum Smolenscensem fundat, 610. donatio eius 636.
 inducias facit, cum Christina Sueciae Regina, 743.
 Vladislau Hermannus, Princeps Polon. 519. II.
 Boleslai fil. princ. Polon. ibid. III. seu Lasconogus,
 princ. Polon. 520.
 Vladislau Rex Hungariz, frater Sigismundi, Re-
 gis Poloniz, 4. nepos Conradi Prisci filius Casimiri
 Ducis Masouiz, 481. Cuiaviae Dux, 659.
 S. Vladislai imaginem auream Vladisl. IV. Rex
 Pol. B. Virgini Lauret. dono dat, 529.
 Vldericus, praeficitur Bohemis a Boleslao I. Rege
 Poloniz, 409. Ioh. spuris Regis Daniz filius, 753.
 Vlnigauit populi. 87. Ulmigeri vid. Hulmigeri.
 Vliana, Ducis Vitepsc. filia, vxor Olgerdi M. D.
 Lith. 568. hunc ducatum ipsi attulit, 614.
 Vlodava, oppidum, 448. 454. 590.
 Vlodimiria, (Wlodzimierz) oppidum, 76. 453.
 sedes episcopi Russici 607.
 Vlodimirus, palat. Cracov. superatur cum suis a
 Tartaris 180. conf. Volodimirus.
 Vman, ciuitas, 596.
 Vniscoua Archiep. Gnesn. 438. 561.
 Voienki, Venator. Bresten. 314.
 Voienoda, seu Palatini, unde dicantur? 149. manus eo-
 rum, 96. suarum diocesum sunt duces, 514. vid. Palat.
 Voimia, oppidum 448. Voienicentis castellani le-
 cus, 48. 147.
 Vola, de) Nicol. Spoth. 301.
 Volaterranus, Raph. 1.
 Volboria, episcopi Cuiaviae residentia, 438. 560.
 Volcke, Kukwa, 286. 290. Kokuthowicz nobi-
 les, 290. Rokotowicz. 314.
 Volga, fluvius, etiam Rha appellatur, 42. 418.
 Volgari, populi, 42. 75. 501.
 Volhynia 75. Palatinus, 453. iure peculiari vitur, 468.
 Volia castellum, 447.
 Volmaria, ciuitas Litouiz 105. 114. 46. 4.
 Volodimirus, Dux Kliouiz Olgerdi M. D. Lith.
 filius, 568. dux Russiz, quam inter 12. filios par-
 titur, 578. 599.
 Volquinius, primus Litouiz Magister, 105.
 Volquius, Nicol. fundator Camaldulensium prope
 Cracouiam, 432. 443.
 Volsinicius, magnus Dux Lithuaniae, 566.
 Vonckocia, oppidum, 445. abbatia Cisterc. 447.
 Vonsderfa, oppidum, 91.
 Vongroucensis abbatia, 555.
 Vorcinowo, de) castell. Bresten. 312.
 Vormiza, oppidum, 458.
 Vormedich in Prussia, 322.
 Vpisa, ciuitas, 74.
 Upogen, Mercator Gedanens. 756. 763.

Vrani-

I N D E X

Vratislavia, metropolis Silesiae. oppid. palatin.
 Juniladislav. 439.
 Vratislauenfis, episcopat. fundatio, 377.
 Vrbahorum, hominum fors in Polonia, 140. &
 agrestium discrimen, ibid.
 Vrbes, ad Vistulam sitae, 124. in Prussia quali iure
 gaudeant, 164. cur paucae illustres? 396. ad comitia
 Legatos mittunt, 406. in Polonia quales? 132.
 Vri, in Prussia 24. 621. in Polonia, 127. praefer-
 tim Masouia, 426. 484. sq.
 Vrsinus, Calp. an. 6. Latinus episc. Hostiensis 394.
 Vronawy, Iakulz de) 314.
 Vrsorum, in Polonia venatio, 128.
 Vrsendowia, oppidum, 49. 447. 550.
 Vrsari, quale militiae genus? 408.
 Vrsaca munio 79.
 Vrschouia ciuitas, 130. 437.
 Vrsia, oppidum 471.
 Vrsianum, oppidum, 593.
 Vrszycki Bogual. 64.
 Vrsiatum, ciuitas, 456. 615.
 Vrsia, flumen. 605.
 Vrsomira ciuitas, 605.
 Vrsulani, officina, 783.
 Vrsulandia, vid. Varmia.
 Vrsul, apud Polonos ad ebrietatem proclius. 509.
 Vrsulodus, Volodimir dux, 578.
 Vrsul. arx desolata 106. 107. 114.
 Vrszyska, castell. Juniladislav. 313. 314.
 Vrszegerd, Nobiles, 286. 290.
 Vrszkie, 273. 660.
 Vrszkie Derislaus, Vexillif. Lublin. 314.
 W
 Wachnigrebis, oppidum, 577.
 Waclov, vid. Wenceslaus.
 Wadwica, 285.
 Walachi, ceduntur a Ioh. Tarnouie. 412.
 Waldburg, Ioh. Iac. de) 648.
 Walewski, Ioseph. 63.
 Walmann, Martin. 790.
 Walpos, Henr. de) primus Ord. Teutonici pre-
 septs 94. sq.
 Walpusch, amnis, 646.
 Wambriun, oppidum, 635.
 Wansel, arx, 114.
 Warka, oppidum 485. 659.
 Warsemburgia, ciuitas, 92. 644.
 Warta, vid. Varta.
 Warszewicki vid. Varsouicius.
 Warsaw, flumen & oppidum. 604.
 Wasilkonia, oppidum 601.
 Wasilse, Marti. de) Palat. Caliss. 286.
 Wawenberg, oppidum, 458.
 Wawrzyflew, 485. vid. Laurentinum.
 Weisenburg, arx & Capitaneatus, 109.
 Weistlandia, eadem quae Samlandia 538.
 Weixelmunda, fortalium, 628.
 Welauia, ciuitas 654.
 Wenceslaus Dux Osuicem & Zatorienf. homa-
 gium praestat Casimiro IV. Regi Polon. 370. Dux
 Celinens. ducatum Seuerientem emit, 395. Rex Bo-
 hemiz & Poloniz, 520. 546. 554. Rex Bohemiz
 dono accipit principatum Cracov. & Sandomir. 538.
 recipit Lublinum ex potestate Kusorum, 550.
 Wenden vel Wenedi aut Vinidi, vid. Venedi.
 42. 500. 578.
 Wenzyk Nobil. 286. Valent. 62.
 Wengrow, oppidum. 56.
 Wera flumen, 491.
 Werbky, oppidum, 592.
 Werbek arx, 107.
 Werder, das kleine, 628. 637. das groe, 637.
 Wernshausen Mart. de) Truchsez Ordinis Teu-
 tonici Magister, 619.
 Wersceynski victorin. 63.
 Werspeck arx, 114.

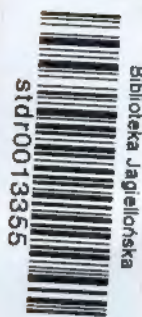
Wessel, Val. Ad. 64.
 Wesera, flumen, 101.
 Weyher, Ernest. male accepit Henr. Kurtzbachi-
 um Legatum Casareum, 519. eorum nobilis familia
 632. sq. Ludov. subitanea morte extinctus, 638.
 Wielogorscius, Ioh. 498.
 Wielopolski, Ioh. 63.
 Wibur, Finlandiae vrbs 278.
 Wielkoluki, vrbs Moscorum a Rege Stephano ob-
 siderur, 522.
 Wieprez (Veprus) fluvius, 454-547. sq. origo eius 590.
 Wigandus, Ioh. Episcopus. Pomesan. 644.
 Widenberg, oppidum 646.
 Wilhelmus Comes Flandriae, Imperator. 95. Episc.
 Rigenf. a Litonis incarceratus, 428. Fridericus, Ele-
 ctor Brandeb. dux Prussiz 620. de Furtemberg
 vid. Furtemberg.
 Wilka amniculus. 485.
 Wilkolewicz Woyfznar, 386. 290.
 Wilkonki Franc. 64.
 Willchii Jodoci obseruatio de salinis Cracouianis,
 798-806.
 Winda, arx, 114.
 Wingundas, Andr. Olgerdi, M. D. Lith. filius, 568.
 Winkler, Ioh. decret. Doctor, 327.
 Wiedrayca flumen, 609.
 Wisnirius, princeps, conditor vrbs Gedani, 412.
 Wisniski, pagus, 494.
 Wislow Iauiss. de) 286.
 Wislica, ciuitas, 48.
 Wislica oppidum, 48.
 Wisniouscius, Dux Zbarassii, 583. Ieremias Michas-
 el, ibid. eorum possessio, 595. 607.
 Wisniouscium, castellum, 412. oppidum. 453.
 Wisniskski, Ialbrzyk, Martin. Deputatus Nobili-
 tatis terrae Bielscent. 296.
 Wittenstein, vid. Vitenstein.
 Wisna, oppidum, 56.
 Wlodimiria vid. Wlodimiria.
 Wlofcoowa, Petr. castell. Dobrin. 285.
 Wloficki, Petr. 64. Mich. 65.
 Wlofslaw, oppidum, 48.
 Wlofslaw, fortrem Jagellonis ducit, 568.
 Wlofslaw, oppidum, 587.
 Wlofslaw oppid. 588.
 Woldemarus, comes Lublini moritur, 550. Marchia
 Brandeb. 567. II. Daniz Rex, Dantiscum per 17. an-
 nos possidet, 622.
 Wolfgangus, dux Schonenberg. 99.
 Wolhouko, ciuitas, 75.
 Wollowice Antoni. 63.
 Wolodarka, oppidum, 602.
 Wolmaria, vid. Volmaria.
 Wolshawicz, Necras in Belzyca, 290.
 Wolski vid. Volscius.
 Wolterus a Plettenberg Litouiz magister, bel-
 lum gerit contra Moschos, 111.
 Wolkowice oppidum, 592.
 Wormedum, arx & ciuitas, 92.
 Wormiza, vrbs & arx, 641.
 Wuronic, castrum, 79.
 Wuronic, Nicod. Casim. 63.
 Wuronicka oppid. 597. 603.
 Wursla, flumen, 603.
 Wostpola, hodie Salatia, oppidum, 654.
 Woyuiz, ciuitas, 46.
 Woyuizski Castellanus, 48. 147.
 Woylauus, Ioan. 489.
 Wrangelius, Caroli Gustau. Sueciae Regis Dux
 exercituum castra in Pyldry habet, 557. unde dedu-
 cit illa, 563. Strasburgum in Prussia ab obsidione
 liberat, 636. Transactioni cum Polonis, an. 1629. ad-
 est, 645. 698. 735. 742. 747. Polonis clade afficit, 660.
 wrocimowo, Mart. de) Vexillif. Cracov. 287. 314.

ff ff ff ff ff

Wischenia

I N D I X

- wscbouia* Germanis Fraustadt, ciuitas maioris Poloniz, 50. 552. 555.
wyszyty, Geo. castell. vilnenf. 770.
wyszmireyce, oppidum, 485.
wyslouia oppid. 488.
wysfogrod, oppidum & prefectura, 55. 490. 493.
wyżegrod, oppidum 601. 659.
wyżicki Sebal. 64.
 X
Xenodochium, Anconæ erectum, 94.
Xenia in vigilia natalis Dominici dani solita, 765.
Xianfas, arx, 440. cœnobium, 444.
Xigz, oppidum, 48. 273.
Xyaz oppidum, 540.
 Z
Zabielle, Joh. 64.
Zabierow, (Zablotowia) arx, 586.
Zabolocia, arx, a Ioh. Zamofciu capta, 522.
Zabrezicki, palat. Nouogrod. 296.
Zacharias, Episcop. Gedanenf. Nuncius Leonis X. P. M. ad Sigismundum I. 344.
Zuchicynum, ciuitas, 48. 446. 545.
Zacutus flumen, 609.
Zadora, palat. Trocens. 286.
Zadzius Jacob. regni Poloniz supremus cancellarius, 433. 446. 645. 698. episc. Culmenf. & Pomelan. 742.
Zagorius Andr. canonicus varmiens. 799.
Zakowice, Iacob. de) 314.
Zakrzemski, Anton. 64.
Zakroczynum, oppidum 55. Prefectura, 490. 491. 659.
Zalesie, 273.
Zaleski, Remig. de Olok, 142. Regni Referendar. 698. 742.
Zaluski, Andr. Stanisl. 62. Ioseph. Andr. 65. Ioh. Succamer. Rauenfis, 314.
Zamofcium, ciuitas, 273. 454. 589.
Zamofciensis, Academia 506.
Zamofcius, Andr. 63. Joh. Maximilianum, Archiducem Austrie, Regnum Poloniz ambientem superat apud Crasnostauiam, 47. 454. 472. 523. 589. oppugnat Souulocie, 280. fugat 3. millibus suorū Carigereiam, Scytham, cum 70000. hominibus in Poloniam tendentem, 472. Legatus Polonorum ad Henricum Andegauenf. 521. Neuelam & Zobolociam in potestatem suam redigit, 522. Stephano Regi, monumentum Cracouiz exstruit, 537. Stephanum & Sigismundum III. ad thronum promouet, 589. Thomas Ioannis filius, supr. Regni Cancell. 432. 454. 590.
Zaporouienfes, Cosaci sub Polonis militantes, 472. 510. eorum insula, 512.
Zamoch, vid. Sanroc.
Zargemba, 286. Laur. Castell. Sirad. 313.
Zar, flumen, 593.
Zarki, oppidum, 48.
Zarnouecia, oppidum, 48. 446. 460. 545.
Zarnowno, oppidum, 49. 587.
Zarnow, locus, 273.
Zaslauia, oppid. ducatus veteris caput, 173. 453. 606.
Zass, Hinko Swyatlik, 375.
Zasoriensis, ducatus Poloniz adiungitur 48. n. 51. literæ Ioh. Alberti, Reg. super ipso, 370. idem, 541.
Zauatouia, oppidum cum arce, 451. 586.
Zauichestum oppidum 49. 444. ibi Roxolanus, Roxolanor. Rex victus, 480. 548. Castellatum habet, 544. arce lagello potitur, 568.
Zauyerce Mich. de) 375.
Zawady, Petr. de) 314.
Zawkrze, oppidum, 490. 491.
Zbaranski, Geo. castell. Cracov. ultimus suæ gentis, 526.
Zbaraski, ciuitas & arx, 76. 533. 594.
Zbarsyn, Abrah. de) 314.
Zbarsua, oppidum, 453.
Zbrantus, Christoph. 445. 548. Zbarauiorum ducatus 442. 494.
Zbomski, Ignat. 63.
Zborouia, ciuitas, 174. 450. 583.
Zborouius Ioh. capitā. Odolanov. inter legatos ad Henricum Angegav. 521. sq. Samuel, ex Polonia proscriptus, 522. Regis Stephani iussu capite proscissus, 523. Geo. proscriptus, ibid.
Zborowski Andr. 100. Petr. ibid.
Zbyemski, Rochus, 63.
Zdroiow, Zdroihouiorum domicilium natale 273.
Zebroidouius, Nicol. palat. Cracov. 443. Mich. 539. Nicol. 542. 500.
Zedzeuicus, Ioh. Podoliz dux, 568.
Zelborg, arx. 114.
Zelechowo, Andr. de) Palat. Sandom. 314.
Zelechow, locus natalis Ciolkonum. 273.
Zembrouia prefectura, 438.
Zernowicz, cœnob. 629.
Zberin, oppidum. 605.
Ziborow ciuitas, 597.
Zidacouia, ciuitas, 58. 450. 584.
Zielun, castell. 492.
Ziemianie qui? 136.
Ziemienik, Samogit. dux, 30.
Ziemomyslus, Lesci IV. filius Rex Polon. 519.
Ziemouirus, Piasli fil. Rex Polon. 519. Malouiz Dux, 659. vid. Siemouirus.
Zienkowicz, Mich. Ioh. 62.
Ziewitz oppidum Silesiz proximum, 542.
Zinnawoda, Ioh. de) 314.
Zinkouia, oppid. 452. 592.
Zinkow, arx in Podolia neglecta 273.
Zincen, oppidum 648.
Zirniki, Petr. de) castell. Califf. 319.
Zirouicii, oppidum miraculosa imagine. B. Virginis clarum, 455.
Zisomiria, oppidum 452. 606.
Ziubandus, Lithuaniz dux, 565.
Zloczouia oppidum cum monasterio, 438. 450. 583.
Zloronofca, ciuitas, 605.
Zlororia, oppidum. 438.
Zmigrodum, 444.
znena, (Znin) oppid. 555.
zolkiew, locus natalis Zolkieuiorum. 274.
zolkienius Stanisl. 80000. Moscorum profligat tribus millibus equitum, 472. transactionem Polonis perniciosum facit cum Scanderio Bassa, 520. eius interuenti caput a Turcis Constantinopolim mittitur, 525. accipit insignia imperialia a Moschis pro Vladislao principe Poloniz 527. eius caput a vidua redemptum, 528. Lucas, captiuus Turcis Constantinopolim deducitur, 525.
zolkwia, oppidum. 450. 583.
zolner, Conrad. Ord. Teuton. magist. 97.
zolnium, oppidum, 604.
zohwia, flumen. 609.
zorawka, oppidum antiq. 604.
zuameciu oppidum. 452. 593.
zukow, 273.
zukouia, Abbatia Monial. in Pomer. 460.
zubr, fera, vid. Bisontes.
zulaua, flumen, 124. insula 458.
zula, fluuius 274.
zunda, flumen. 107.
zupparii vid. Supparii, & Salinatores.
zychlimo, Ioh. de) 314.
zycomierz ciuitas, 77.

Mc 4296 / 1

Lit. Polon.

a. general

